JOANNIS CALVINI,

MAGNI THEOLOGI,

TRACTATUS THEOLOGICI OMNES,

In unum Volumen certis classibus congesti;

Quorum aliqui nec Latine nec Gallice prius editi fuerunt:.

Una cum INDICE duplici, altero Tractatuum, altero Rerum.

ADDITI SUNT EJUSDEM

COMMENTARII

IN

LIBROS SENECÆ

DE

CLEMENTIA.

Editio ut postrema ita optima.



AMSTELODAMI,
Apud JOANNEM JACOBI SCHIPPER.
M. DC. LXVII.

Illustrissimo & Potentissimo

PRINCIPI AC DOMINO,

D. GULIELMO,

Principi Auraico, Comiti Nassaensi, &c.

Euangelii Christi in Hollandiæ, & Zelandiæ insulis assertori vindicique fortissimo, Gratiam & pacem à Domino.

AUt ego vehementer fallor, Illustrissime Princeps, aut gratum simul & utile T. E. futurum munus adfero, sed ab alio desumptum, ne quisquam id à me parum prudenter commendari, aut à me quicquam, ut ambitiosi homines solent, præter tuum & commune commodum captari opinetur. Ejus auctor is est, qui quantus vir fuerit, tres locupletissimos testes habemus. Ac primum quidem copiosissimam ipsius laborum messem: id est innumerabiles pene Ecclesias per universam præsertim Galliam dispersas, quæ ab isto, secundum Deum, parente se prognatas esse merito profitentur: deinde vero ab eo tam multa, tam erudite, tam judiciose, tam etiam eloquenter, tam denique admirabiliter scripta, ut, quod citra invidiam sit dictum, quæ in cæteris singularia elucent, in hoc omnia simul conjuncta eminere plane videantur. Istis adjungo certissimum illud virtutis non vulgaris testimonium, quod neminem Satan acrius quam unum Calvinum lacessivit, à quo nimirum sese in primis ad vivum usque (quod ajunt) penitus sauciari sensit. Et hunc quidem mirum non est perpetuum salutis hominum hostem, aut eos qui apertum veritati bellum indixerunt, Antichristi nimirum Romani mancipia, eum à quo oppugnentur vicissim persequi. Illud autem plane triste est, tantam esse posse partim erroris efficaciam, partim quorundam in ipsam etiam conscientiam ultro peccantium improbitatem, ut pene ex ejus unius oppugnatione palmam petant, à quo maxime erudiri potuerunt. Sed hoc tamen usque adeo novum non est, ut contra non alia unquam summorum virorum conditio fuerit: cujus rei præcipue nobis exemplum Athanasius & Chrysostomus præbent. Origenem enim ne ii quidem satis excusare potuerunt qui sunt ab eo fascinati. Cæterum jure an injuria tot in eum undique hostes ferantur, operæ pretium quoque fuerit, expendere. Monet Dominus ut ex fructibus Pseudoprophetas dignoscamus. Hos fructus esse statuo, vitam & doctrinam. In Calvini vita quid isti tandem reprehendent, nisi hoc illis vitiosum videtur quod eorum minime similis fuit? homo alioqui peccator (ne quis ita insaniat ut hunc à me velut in deos referri cum Antichristianis illis mancipiis clamitet) sed, ut omnia paucis dicam, istis prorsus dissimilis, qui neque cujusquam unquam gratiam captasse, qui nullos unquam honores ambivisse, qui nullas unquam opes dici possit quæsivisse, cui tamen nihil eorum defuit quibus ad eas res abuti homines nimium multi consueverunt. Id vero an istis ipsius antagonistis conveniat, omnes in quorum oculis versantur judicanto. In doctrina vero quid isti reprehendunt? Arrodunt nonnulli hunc vel illum locum ex ipsius scriptis excerptum, homines maxima ex parte sic imperiti ut ne refutatione quidem egeant, quasi ex eo quod quispiam certo loco breviter scripserit, statim statuendum sit quid quisque de dogmate quopiam senserit. Alii quasdam ejus explicationes non probant. & sane modo nihil dicatur quod cum fidei analogia non consentiat, suum hic cuique judicium liberum esse oportet, & spiritus Prophetarum Prophetis subjectos: Sed quæ hæc est improbitas, donum illud interpretationis excellens quod huic homini Deus concesserat, sive judicii acumen, sive eruditionem, sive candorem spectes, vel aspernari prorsus, vel dissimulare, ut nonnulla aut non animadversa, aut satis apposite dicta reprehendas? Non minus iniqui sunt, qui quod non iisdem atque alii formulis aut distinctionibus utatur, veluti quod fidem non fecerit pœnitentiæ partem, quod cordis contritionem non vocet mortificationem, quod venialis & mortalis peccati distinctione non utatur, quod non doceat Fidem & Spem adoptionis amitti, ferre in ipso non possunt, & occasionem adversariis nos tanquam dissidentes accusandi præbent, quum tamen, si quis omnia propius expendat, vel nullum, vel leviculum in rebus ipsis dissidium esse sit comperturus, vel fortasse (quod confidenter dico) Calvinum sit tandem fassurus non ab re de quibusdam paulo aliter dixisse. Quasi vero in veteribus etiam illis quos nonnulli volunt omni exceptione esse majores, eadem aut similiter expressa omnia comperiantur. Alii denique ipsum ut blasphemum & impium accusant. Quinam id vero? quia scilicet Deum facit peccati auctorem, qui tamen, stertentibus istis religiosissimis pietatis defensoribus, hoc ipsum dogma in Libertinis ex professo coarguit. Stoici fati dogma nonnulli etiam ipsi impingunt, D. Philippi auctoritate abutentes, qui tamen hac ipsa de re ad Calvinum scribens: Scio, inquit, nostra cum tuis prorsus congruere. Sed nostra παχύτερα sunt, & ad vulgi captum accommodatiora. In

has autem eruditorum virorum accusationes incidere eos oportet, qui vel eorum scripta, quos tamen audent reprehendere, attente non legunt: vel præjudicatas opiniones afferunt quæ ipsorum luminibus manifeste officiunt: aut ex aliorum potius sensu, quam animi judicio loquuntur & scribunt. Quod ad eos autem attinet qui illum ut Arrianum, aut de tribus hypostasibus non recte sentientem accusant, quo tamen nullum acriorem adversarium nostris temporibus habuerunt Trinitatis aut Deitatis Christi hostes, non recuso quin ex ipsius scriptis judicium fiat. Certum est scilicet impietatis crimen inter A se & Per se ex scholastica theologia non ubique distinxisse: & Filium esse Deum de Deo negat qui unicam ac singularem esse Dei Patris ac Filii Deitatem docuit. Sed illud capitale nimirum crimen est, quod corpus illud Christi alibi nunc non esse quam in cælis, ac proinde non ore sed fide sola, vere tamen, percipi in Cœna quoque Domini constanter docuit, & Sacramentalem unionem hoc unum requirere sensit, ut quod signo adjuncto promittitur vere offeratur, non item ut eodem loco signum & substantiæ significatæ statuantur.

Hinc isti clamores, Negari Dei omnipotentiam, Ad nihilum redigi Filii Dei testamentum, Separari naturas in Christo, & cæteræ ejusmodi putidæ calumniæ, quas indignantur quicunque vel leviter imbuti sunt religionis Christianæ notitia ab iis proficisci potuisse qui doctores cæterorum haberi volunt: ac non potius ab omnibus pro impiis ac blasphemis haberi qui hypostaticam unionem sola Deitatis energia definiunt cum Nestorio & Monophysicis: & idiomata Deitatis in carnem reipsa effusa cum Eutychete aperte docent: incarnationem cum ascensione, & hanc rursum cum sessione ad dexteram patris confundunt, qui unicam Deitatis per carnem operationem cum Monothelitis statuunt, denique usque adeo sunt impudentes, ut vel cum illo detestando Serveto uni eidemque subjecto duo repugnantia, nempe Circumscriptum esse, & Incircumscriptum esse attribuant: vel cum Marcionitis carnem Christi in spectrum transforment. Sed de his, cessantibus hujus seculi hominibus quos erroris efficacia fascinavit, tum posteritas, tum ipse tandem Dei Filius certe judicabit. Et de his quidem is accusatur, cujus istas tractationes in unum volumen conjectas nunc edimus, de quibus doctorum, ut spero, omnium consensu dicere mihi fas est, vix ullam hoc nostro seculo fuisse renovatam, aut recens excogitatam hæresin, quæ non sit in his libellis, firmissimis solidissimisque ex imo Dei verbo petitis rationibus, refutata. Fuit enim homo iste eo judicii acumine, eaque bonitate ingenii, Dei beneficio, præditus, ut in quibusvis controversiis statim quid in quæstionem veniret, animadverteret, & causæ jugulo petito, veritatis adversarios sterneret, inanium argutiarum fugitans, omnis sophisticæ hostis acerrimus, zelo asserendæ veritatis ubique sic fervens, ut fugientem etiam hostem persequeretur. Hinc factum ut vehementius interdum in ipsas etiam personas ferri videatur, quo nomine qui usque adeo ipsum accusant ut convitiatorem etiam appellent, velim etiam atque etiam secum cogitent heroicos illos spiritus divinitus & peculiaribus quibusdam afflatibus impelli, quod nisi consideremus, multa sæpe in illos etiam omni exceptione majores, sanctos videlicet Prophetas, reprehendendos in iis existimaverimus, de quibus tamen summam laudem promerentur. Mitissimo ingenio fuerunt, Jacob, Salomon, Ezechias: acerrimo Josue, Gedeon, Simson, Asa, Josias: moderato Josephus, Moses, David. Prophetis interdum nihil acerbius, interdum nihil dulcius fingi potest. Agebat enim eos Dominus prout tempora & eorum mores ferebat, ad quos mittebantur. Alioqui quomodo probabis Jesaiam clamantem, Popule Sodomæ & Gomorræ, & tot sarcasmis Nebucadnesari in mortuorum persona illudenti? Et Eliam quo spiritu dixerimus impulsum in re tam seria Baalitas irridere? Et illa Ezechielis de Ohola & Oholiba, & infinitas pene similitudines apud Prophetas à fœdissimis etiam rebus desumptas: illud Joannis Baptistæ, Progenies viperarum, in eos etiam contortum qui ad ipsius Baptismum accedebant: illa denique Christi in quo peccatum nullum fuit, Hypocritæ, Parietes dealbati, Diabolo patre nati, Latrones, Natio spuria, Homicidæ, flagellum ex funiculis repente confectum, mensarum & nummulorum eversio: & illa Pauli, Insani Galatæ, & Cavete canes, cujusmodi tandem fuerint? Quamvis autem cum istis omni exceptione majoribus minime conferendi sunt consecuti Ecclesiæ doctores, quasi pari spiritus mensura præditi: in eo tamen similes non dubito pronunciare quod eodem spiritu pro suo modulo donati eandem causam egerint. Talis fuit adversus Marcionem, Praxeam, Hermogenem Tertullianus: in Eudoxiam Chrysostomus: adversus Julianum Nazianzenus, quibuscum certe nolim Hieronymum comparare. Epiphanius autem qualem sese adversus hæreticos præbet? tales quoque nostra memoria nonnulli vere heroico spiritu, quoniam malo nodo malis cuneis opus erat. Omnino vero tam inter se diversa sunt, Dei causam agere immoderata etiam, si libet, vehementia, & temere ac vitiose irasci: quam lux & tenebræ inter se differunt. Itaque si quis Calvinum cuiquam convitium in his scriptis fecisse, aut in privata causa iræ indulsisse, ac multo magis si quis eum mendacio patrocinatum fuisse convicerit, tum ego plane de sententia decessero. Sin vero quam à natura insitam vehementiam habebat, ea ipse adversus perditos sophistas usus est, ut interdum etiam modum non tenuisse videri possit, rogo moderatissimos istos homines quibus nimium incalescere videntur, quicunque ipsorum more non frigent, ut pro quo & in quem dicantur paulo attentius expendant: neque heroicos istos spiritus ex ingenio suo metiantur. Et de his quidem hactenus. Sunt enim iis ista minime necessaria quibus per se veritas sapit. Iis autem quos Dominus sic excæcavit ut non modo conscientiæ sed etiam scientiæ, sive, ut loquitur Apostolus,

fidei

fidei quoque naufragium fecerint, insanierim quidem ego, si satisfieri ulla ratione posse speraverim. Vincet tamen veritas, aut jam potius vicit. Tuæ vero potissimum Excellentiæ, Illustrissime Princeps, hoc excellens volumen duabus præcipuè de causis consecrandum duxi. Quum enim injurias tibi maximas illatas ita sis adhuc fortissimo maximoque animo persequutus, ut quacunque te Jus & Æquum circumduxit, Christum quocunque pervenisti simul introduxeris, ejusque regnum hac ratione quantam nullus adhuc nostra memoria Princeps amplificaris, existimavi non posse me tibi tam præclare rem gestam auspicatius gratulari, quam si ejus hominis scripta quam eruditissima in unum hoc veluti corpus congesta tibi consecrarem, quo nullus hoc nostro seculo (singulari quodam Opt. Max. Dei beneficio) reipub. Christianæ pomœria longius propagavit. Deinde quum eæ tibi provinciæ sint à Deo attributæ quas constat omnium portentosissimarum hæreseôn, cujuscunque tandem id culpa fiat, adhuc feracissimas fuisse, meritò, ni fallor, statui nihil magis oportune posse fieri quam tuis illis fortissimis ducibus quibus ad Satanam hostem illum omnium maxime formidabilem debellandum uteris, non tam arma quam armamentarium mitterem, unde omnis generis tela nullo negotio depromant, quorum etiam nonnulla comperient ipso debellatorum hostium sanguine cruentata. Iis certe si dextre utantur & in hoc præcipue incubueris, ut in opere illo Domini laborantes juvês, (quod futurum confido,) aut illa monstra ne impressionem quidem primam sustinebunt, aut quo pertinacius restiterint, eo gloriosiorem ex eis victoriam reportabis. Hæc spes ne nos fallat; Illustrissime Princeps, & ut Excellentiam tuam sanctissimorum votorum brevi compotem videamus, Deum Opt. Max. precor; Genevæ 17 Martii, Anno Domini, M.D.LXXVI.

Excellentiæ tuæ deditissimus

THEODORUS BEZA.

TRACTATUUM

Qui hoc volumine continentur,

INDEX:

In quo, ne quid à nobis Lector desideret, annotavimus quo quisque tempore & qua lingua ab ipso authore scriptus sit.

PARS PRIMA CONTINET.

SECUNDÆ PARTIS CLASSIS PRIMA.

CLASSIS SECUNDA.

CLASSIS TERTIA.

CLASSIS QUARTA.

CLASSIS QUINTA.

CLASSIS SEXTA.

CLASSIS SEPTIMA.

HIS ACCESSERUNT

INDEX

INDEX

RERUM PRÆCIPUARUM,

SEU

CONTROVERSIARUM,

Quæ in

TRACTATIBUS THEOLOGICIS

D. JOANNIS CALVINI

EXPLICANTUR.

Numerus paginam, litera a paginæ columnam primam, litera b *columnam alteram significat.*

a 4

Confe

Lapsus

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

Sacra-

I N D E X.

T.

V.

Z.

F I N I S.

JOAN.

JOANNIS CALVINI
TRACTATUS VARII
IN UNUM VOLUMEN CONGESTI.

QUORUM

PARS PRIOR

τὰ διδακτικὰ continet.

DE COENA DOMINI.

Ex Gal. Quum sanctissimum Coenæ Domini nostri Jesu Christi sacramentum, diu multis magnisque erroribus implicitum fuerit: atque adeo superioribus annis involutum variis opinionibus, ac disceptationibus, minus quam decebat placidis: minime mirum videri debet, permultos infirmæ conscientiæ homines, haud facile statuere posse quid potissimum sequi debeant: sed dubio & suspenso animo expectare, quoad positis contentionibus, inter Dei servos conveniat, resque ad aliquam concordiam deducatur. Quia vero ejusmodi dubitatio multum habet incommodi: periculosissimumque est, nihil in eo mysterio habere certi, cujus intelligentia ad salutem nostram adeo necessaria est: utilissimum fore putavi, si breviter tractarem summam præcipuam rei: explicarem tamen dilucide quid potissimum hic tenere operæpretium sit. Addo quod nonnulli boni viri, qui rem ita postulare videbant, à me id summopere flagitarunt. Quibus omnino, nisi officio deesse vellem, id denegare non potui.

Ut autem facilius difficultas eis expediatur, ordinem quem sequi instituimus, notare necesse est. Primum, quam ob causam & quem ad finem, sanctissimum hoc Sacramentum Dominus instituerit, explicabimus. Deinde, quis fructus ad nos redeat: ibique declarabimus quomodo nobis in eo corpus Christi donetur. Tertio, quis sit usus ipsius legitimus. Quarto, quibus erroribus & superstitionibus contaminatum fuerit, recitabimus: atque ostendemus, quid discriminis, Dei servos à Papistis habere oporteat. Postremo dicemus quæ fuerit origo contentionis, quæ tam acerbe agitata est ab iis ipsis, qui nostris temporibus Euangelio in lucem reducendo, Ecclesiæ instaurandæ, puræque doctrinæ restituendæ, omnem operam collocarunt.

Quod ad primum attinet. Quum Deo Opt. Max., Deo inquam nostro placuerit, nos per Baptismum in Ecclesiam cooptare; hoc est, in domum suam, quam ipse vult alere & tueri: nosque receperit non solum ut domesticos, verum etiam ut filios suos: superest, quo boni patris officio fungatur, ut nos educet, nobisque omnia ad victum cultumque necessaria subministret. Quæ enim ad corporis educationem pertinent, quia communia sunt omnibus, eorumque mali perinde ut boni sunt participes, non sunt propria ipsius familiæ existimanda. Paternæ quidem ipsius erga nos bonitatis in eo testimonium habemus, dum corpus nostrum alit & tuetur, dum omnium bonorum quæ nobis large & munifice suppeditat, participes sumus: sed ut vita in qua ab ipso regenerati sumus, spiritualis est: ita cibum, quo conservemur; ac confirmemur, spiritualem esse necesse est. Intelligere enim debemus, nos non solum ad possidendam aliquando hæreditatem illam cælestem vocatos, verum etiam spe jam quodammodo in eam possessionem inductos esse: ut non tantum vitam nobis promiserit, sed etiam à morte ereptos, nos jam re ipsa in eam traduxerit. Id vero consequuti sumus, quum nos adoptatos regeneravit semine immortalitatis, sermone inquam suo, quem Spiritu sancto cordibus nostris impressit atque infixit.

Hanc ergo vitam ut tueamur & sustentemus, quærendi non sunt cibi corruptibiles & caduci, quibus venter pascitur: sed longe melioribus & præstantioribus animæ nostræ opus habent. Tota vero Scriptura testatur, panem spiritualem quo sustentantur animæ nostræ, cum ipsum sermonem esse quo Dominus nos regeneravit: rationemque una adjungit, quod Christus, unica vita nostra, nobis in eo donetur atque administretur. Nam quum Deus in Christo omnem vitæ plenitudinem repositam esse voluerit, ut eam per ipsum nobis communicet: sermonem etiam, veluti instrumentum statuit, quo Christus cum gratiis suis omnibus, nobis dispensetur. Stat interim vera illa sententia, animas nostras nullo alio cibo quam Jesu Christo vesci ac educari. Quamobrem Pater cælestis, educationis nostræ sollicitus nullum aliud nobis alimentum dedit: quin potius id nobis unice commendavit. Eo nos contentos esse, in eo animas nostras conquiescere voluit: quum iis reficiendis ac sustentandis abunde sufficiat: quum eo omnino carere non possimus: quo sublato, nullum aliud reperietur.

Quomodo Christus, unicus cibus sit, quo animæ nostræ pascuntur, jam vidimus. Sed quoniam nobis distribuitur sermone Domini, velut instrumento huic rei destinato, panis & aqua nominatur. Quod vero de sermone dicitur, pertinet etiam ad Sacramentum Cœnæ, quo Dominus ad communicationem Christi nos deducit. Nam, quia adeo imbecilles & infirmi sumus, ut certa animi fiducia ipsum recipere non possimus, quum nuda doctrinæ prædicatione nobis offertur: Pater misericordiæ, se in eo imbecillitati nostræ accommodare volens, sermoni signum, quod sub oculorum sensum caderet, adjunxit: quo promissionum suarum substantiam nobis repræsentaret, ut omni dubitatione & incertitudine sublata, in eo confirmari & roborari possemus.

Quum igitur hoc mysterium, sublime & arduum sit: nec queamus ingenio comprehendere, aut co-

gitatione complecti, quomodo corpus & sanguis Christi nobis communicetur: adeoque rudes & ignari sumus, ut divinarum rerum nec minimas intelligamus: eo modo id ostendi atque aperiri necesse fuit, quem ferret ingenii nostri facultas. Eam ob causam, Dominus Coenam instituit: ut conscientiis nostris obsignaret eas promissiones, quibus in Euangelio se corporis & sanguinis sui participes facturum promisit: atque in hac persuasione nos obfirmaret, sitam in eo esse spiritualem vitam nostram, ut tali tamque insigni arrhabone accepto, firmam salutis fiduciam concipiamus. Deinde ut in agnoscenda summa ipsius erga nos bonitate, eaque celebranda & magnificis laudibus extollenda, exerceamur. Tertio, ut ad sanctitatem & innocentiam amplectendam incitemur, quum nos Christi membra agnoscimus, ac praecipue, ut amicitiam colamus fraternamque concordiam, quae nobis unice commendatur. Quum bene diligenterque notaverimus tres hasce rationes, quas Dominum spectasse quum Coenam institueret dubium non est: patefactus nobis erit aditus, ut rectius intelligamus quis fructus ad nos redeat: & quonam modo eo recte utamur.

Jam ergo ad secundum caput veniendum est: ut ostendamus quam salutarem fructum nobis adferat Coena Domini, modo eum percipere & colligere velimus. Id cognoscemus, quum accurate indigentiam nostram, cui ipsa subvenit, perpenderimus. Nos vehementer perturbari & animo torqueri necesse est, quoties animadvertimus quales sumus ipsi, & quicquid in nobis est examinamus. Nullus enim nostrum est, qui in se vel micam justitiae reperire possit: sed è diverso tot vitiis ac sceleribus inquinati sumus, tanta peccatorum multitudine pleni atque referti, ut nullo accusatore praeter conscientiam nostram opus sit: nec alius judex qui adversus nos sententiam ferat, quaerendus est. Ex quo consequens est, iram Dei in nos concitatam esse, neminemque posse mortis aeternae judicium effugere. Nisi vero valde somnolenti aut omnino stupidi esse velimus, horribili illa cogitatione quasi perpetua gehenna nos torqueri & vexari necesse est. Nec enim in memoriam nobis redire potest judicium Dei, quin damnatio nostra simul nobis appareat. Jam ergo voragine mortis deglutimur, nisi Deus opt. max. nos eripiat. Quam vero spem resurrectionis habere possumus, quum carnem nostram consideramus, putridam ipsam, & omni corruptioni obnoxiam? Itaque, sive corpus, sive animam spectemus, nihil est nobis miserabilius, quamdiu in nobis ipsis residemus: neque possumus non miserabiliter angi, summaque molestia affici, dum tantarum miseriarum sensu afficimur. Ut igitur Pater caelestis huic nostrae calamitati subveniret, Coenam nobis dedit, veluti speculum, in quo Christum crucifixum & suscitatum contemplemur. Crucifixum, ut deleantur peccata & delicta nostra. Suscitatum, ut à corruptione & morte liberati, caelesti immortalitati reddamur. Hanc singularem consolationem ex Coena Domini percipimus, quod nos dirigit ac ducit ad crucem & resurrectionem Christi: ut certo sciamus, nos quamvis iniquos & impuros, agnosci tamen & recipi à Domino, atque etiam haberi pro justis: quamvis morte circumseptos, nihilominus ab ipso vitae reddi: quamvis miserabiles & calamitosos, nos tamen omni felicitatis genere impleri ac cumulari. Vel, ut facilius explicemus. Quum nihil omnino boni in nobis resideat, nec ulla earum rerum quae ad salutem consequendam adjumento esse debent: Coena, locuples testimonium dat, nos quicquid utile & salutare est consequutos esse, quum mortis & passionis Christi participes sumus. Quamobrem affirmare possumus Dominum, gratiarum spiritualium thesauros aperire, dum in societatem bonorum & divitiarum Christi nos admittit. Meminerimus ergo Coenam nobis exhiberi, veluti speculum, in quo Christum contemplemur: crucifixum, ut liberemur à morte & damnatione: suscitatum, ut justitiam vitamque aeternam consequamur. Licet autem eadem gratia nobis in Euangelio exhibeatur: tamen quum in Coena certitudinem majorem plenioremque fruitionem habeamus, hoc utilitatis ex ipsa ad nos redire merito agnoscimus.

Sed quia Christi bona nihil ad nos pertinent, nisi prius ipse noster fuerit, primum in Coena nobis ipsum donari oportet, ut vere perficiantur in nobis ea quae diximus. Propterea dicere sum solitus, Christum materiam & substantiam Sacramentorum esse: gratias autem & beneficia quae per ipsum consequimur, vim & efficaciam. Porro, Coenae vis in eo consistit, ut reconciliationem cum Deo, per mortem & passionem Christi factam, confirmet, ut nos certiores reddat, animas nostras ipsius sanguine ablutas: nosque justitiam, ipsius obedientia consequutos esse ut denique spem salutis, quam in iis omnibus quae pro nobis effecit collocamus, mentibus nostris obsignet. Hinc concludendum, substantiam huic virtuti conjunctam esse: alioqui nihil omnino in ea firmi, aut certi haberemus. Concludendum igitur, duo nobis in Coena offerri: Christum scilicet, ut fontem, originem ac materiam bonorum omnium: deinde fructum & efficaciam mortis & passionis ipsius. Quod etiam verba quae in Coena proferuntur, satis ostendunt. Quum enim jubet nos corpus suum manducare, & sanguinem bibere: addit, corpus suum pro nobis traditum fuisse, & sanguinem in remissionem peccatorum nostrorum effusum esse. In quo primum demonstrat, nobis non simpliciter corpus & sanguinem ipsius, sine ulla alia consideratione communicari, sed etiam fructum, qui ex morte & passione ipsius ad nos redit, percipi oportere. Porro ad tantorum bonorum fruitionem pervenire qui possumus, nisi participes simus corporis & sanguinis ipsius, unde illa nobis exhibita & producta sunt?

Jam ingredimur quaestionem, & olim & hisce temporibus adeo agitatam: Quomodo intelligenda sint verba illa quibus Christus corpus suum, panem, & sanguinem vinum appellat. Quae facile expediri poterit, si principia illa à nobis ante posita teneamus: Omnem videlicet fructum quem in Coena quaerimus, in nihilum redigi, nisi in ea Christus, ut totius rei fundamentum & substantia, nobis donetur. Hoc constituto, fatebimur haud dubie, Sacramentum inutile & supervacuum reddi, si in eo veram Christi communicationem offerri negemus: quod blasphemia execrabili atque auditu indigna non careret. Praeterea si ratio communionis cum Christo, ea est, ut omnium gratiarum & beneficiorum quae nobis morte sua acquisivit, participes simus: non id tantum agitur, ut cum spiritu solum, sed etiam cum humanitate participemus: in qua, ut debita nostra persolveret, perfectam obedientiam Deo Patri praestitit. Licet, ut proprie loquamur, alterum sine altero fieri nullo modo possit. Quum enim se nobis donat, id facit ut eum integrum possideamus. Idcirco, quemadmodum dictum est, Spiritum ipsius vitam esse nostram: ita ipse ore suo pronunciat, carnem suam cibum nostrum, sanguinem suum vere potum nostrum esse. Si hoc non de nihilo dicitur, necesse est, ut vita nostra in Christo sita sit, animas nostras ipsius carne & sanguine vesci, velut cibariis propriis & peculiaribus. Ejus rei testimonium habemus in Coena, quum dicitur de pane, ut accipiamus & manducemus, corpus ipsius esse: de calice, ut bibamus, ipsius esse sanguinem. Nominatim de corpore & sanguine habetur sermo: ut discamus, in eis vitae nostrae spiritualis substantiam inquirere.

Nunc, si quaeratur an nihilominus panis sit corpus Christi, & vinum sanguis ipsius: respondebimus,

mus,

mus, panem & vinum signa esse visibilia, quæ corpus & sanguinem Christi nobis repræsentant, corporis vero & sanguinis nomen eis attributum, quod sint veluti instrumenta quibus Dominus Jesus Christus nobis ea distribuit. Forma hæc loquendi, rei valde consentanea est. Quum enim non modo oculis, sed neque ingeniis nostris comprehendi possit communio quam in corpore Christi habemus, ea tamen illic aperte ob oculos monstratur. Exemplum in re simili valde proprium habemus. Quum vellet Dominus Spiritum suum in Baptismo Christi apparere, eum sub columbæ figura repræsentavit. Joannes Baptista historiam illam recitans, Spiritum sanctum descendentem se vidisse ait. Si propius attendamus, comperiemus ipsum nihil præter columbam vidisse. Nam sancti Spiritus essentia invisibilis est. Quum tamen sciret visionem illam inanem figuram non esse, sed Spiritus sancti præsentiæ signum certissimum: affirmare non dubitat, se illum vidisse: quod eo modo quo ipse ferre poterat, fuerit repræsentatus. Ita in communione, quam in Christi corpore & sanguine habemus, dicendum est: mysterium spirituale esse, quod nec oculis conspici, nec ingenio humano comprehendi potest. Figuris igitur & signis quæ sub oculorum sensum cadunt, ut naturæ nostræ imbecillitas requirit, ostenditur: ita tamen ut non sit figura nuda & simplex, sed veritati suæ & substantiæ conjuncta. Merito igitur panis appellatur Corpus: quum id non modo repræsentet, verum etiam nobis offerat. Itaque facile concedemus, corporis Christi nomen ad panem transferri, quod ejus sacramentum & figura sit. Sed hoc adjungemus, Sacramenta Domini nullo modo à substantia & veritate sua separari oportere. Ea quidem ne confundantur, distinguere non tantum convenit, sed etiam omnino necessarium est. Sed ita dividere ut alterum sine altero constituatur, absurdissimum. Quum ergo signum visibile conspicimus, quid repræsentet, & à quo nobis donatum sit, cogitandum est. Panis enim datur ut corporis Christi sit figura, eumque jubemur comedere. Datur, inquam, à Deo, qui veritas certa & immutabilis est. Quod si Deus nec fallere nec mentiri potest, consequens est, ipsum omnia quæ illic significat, reipsa implere ac præstare. Necesse est igitur, nos in Cœna vere corpus & sanguinem Christi recipere, quum utriusque communionem nobis Dominus repræsentet. Quid enim sibi vellet, nos panem comedere, ac vinum bibere, ut significent, carnem ipsius, cibum esse nostrum, & sanguinem potum: si veritate spirituali prætermissa, vinum & panem solummodo præberet? Nonne frustra & mendaciter hoc mysterium instituisset? &, quod lingua Gallica dicimus, falsis insignibus? Itaque fatendum est, si vera sit repræsentatio quam adhibet Deus in Cœna, substantiam interiorem Sacramenti, visibilibus signis conjunctam esse, & quemadmodum panis in manu distribuitur, ita corpus Christi, ut ejus participes simus, nobis communicari. Hoc certe, etiam si nihil aliud esset, nobis abunde satisfacere deberet: quum intelligimus, Christum nobis in Cœna veram propriamque corporis & sanguinis sui substantiam donare: ut pleno jure ipsum possideamus, & possidendo in omnem bonorum suorum societatem vocemur. Quum enim ipsum tenemus, omnes divitiæ divinæque opes in eo reconditæ nobis exponuntur, ut nostræ sint, usque una cum ipso perfruamur. Ut ergo Cœnæ utilitatem breviter definiamus: dicere licet, Jesum Christum nobis in ea offerri, ut eum ipsum, atque in eo, gratiarum & beneficiorum omnium quæ expetere animus potest, abundantiam & copiam possideamus. Id quod maximo nobis adjumento est, ut conscientiæ nostræ, in ea fiducia quam nos in ipsum habere decet, confirmentur.

Altera utilitas est, quod eo magis incitamur atque admonemur ad agnoscenda beneficia quæ accepimus à Domino Jesu Christo, & in dies accipimus: ut ei gloriam & honorem tribuamus: atque, ut par est, sanctissimum ejus nomen perpetuis laudibus celebremus. Natura enim valde negligentes sumus in meditanda bonitate Dei nostri: nec unquam de ea cogitamus, nisi segnitiem ipse nostram excutiat, & ad officium nos instiget. Acrioribus vero stimulis pungi non possumus, quam quum nos cogit quasi conspicere oculis, & manibus attrectare, apertéque cognoscere, & sentire magnitudinem beneficii inæstimabilis, quum nos propria substantia sua pascit & reficit. Id quod significare & monstrare vult, quum jubet ut mortem suam annunciemus, quoad veniat. Quod si res adeo ad salutem necessaria est, non immemores esse gratiarum & beneficiorum quæ Deus in nos contulit, quin potius diligenter ea in memoriam revocare, & magnifice extollere apud alios, ut mutuis admonitionibus incitemur: in eo singularem Cœnæ utilitatem videmus: quæ ab ingratitudinis vitio nos revocat, nec sinit nos magni illius beneficii, quod Christus, nostra causa moriens in nos contulit, oblivisci: sed nos eo deducit, ut gratias ei agamus, & tanquam publica testificatione profiteamur quantum ipsi debeamus.

Tertia utilitatis species in eo consistit, quod ad sanctitatem & puritatem vitæ vehementius incitamur, ac præcipue ad charitatem & amicitiam inter nos servandam majore hortationum vi impellamur. Quum enim Christi membra facti simus, insiti corpori ipsius, unaque cum eo ut capite nostro conjuncti: æquum est, nos primum puritati & innocentiæ ipsius conformes esse, ac præsertim ut ea sit inter nos concordia, quæ inter ejusdem corporis membra esse debet. Quamvis ut rectam hujusce utilitatis intelligentiam habeamus, existimandum non sit, Dominum nos solum hortari, & signo exteriori incitare, aut etiam inflammare. Hoc enim præcipuum est, quod in nobis interius Spiritu suo operatur, ut vim & efficaciam addat instituto suo, quod velut instrumentum ad id destinavit, ut opus suum in nobis impleat & perficiat. Quoniam ergo Spiritus sancti virtus Sacramentis conjuncta est, quum ita ut decet recipiuntur, sperare & confidere debemus, nobis ipsa adminiculo esse, ut in sanctitate vitæ ac præsertim charitate, promovere possimus.

Jam ad tertium ex præcipuis capitibus quæ hujus libelli initio proposuimus, veniendum est, ad usum scilicet legitimum, ut institutionem Domini reverenter observemus. Quisquis enim despicatu quodam solute aut oscitanter ad hoc Sacramentum accedit, parum sollicitus tenendi propositi, & in eo perseverandi, in quo Dominus eum vocavit: eo perverse abutitur, & abutendo illud fœde contaminat. Polluere autem & contaminare, quod tam sancte consecravit Deus, magnum & intolerabile sacrilegium est. Nec frustra Paulus gravem & diram damnationem omnibus iis denunciat, qui id indigne perceperint. Nam si neque in cælo neque in terris quicquam præstantius sit corpore & sanguine Domini: culpa non minima est, id temere & inconsiderate recipere, nec accurate diligenterque præparatos illuc accedere. Præterea, ut nos ipsos probemus, hortatur: ut quemadmodum res exigit & postulat, eo utamur. Quod si intelligamus qualis ea probatio esse debeat: qualis etiam is quem quærimus, usus sit, percipiemus.

Sed in hoc magna & prudens cautio adhibenda est. Ut enim in nobis quemadmodum jussit Dominus examinandis nimium seduli esse non possumus: ita sophistici doctores miseras conscientias nimium perplexas tenuerunt, & in anxietatem valde periculosam, imo in horribilem gehennam conjecerunt, dum nescio quam probationem & examinandi sui diligentiam requirebant, quam nemo hominum præ-

præstare potuisset. Ut autem ab iis perturbationum involucris expediamur, omnia, ut jam dixi, ad Domini institutionem reducenda sunt, tanquam ad normam, quæ nos, si eam sequamur, labi & errare non sinet. Eam sequentes, perpendere debemus num veram in nobis pœnitentiam & veram fidem sentiamus. Quæ duo ita conjuncta sunt, ut alterum sine altero nullo modo possit consistere. Nam si in Christo sitam esse vitam nostram existimamus: agnoscere debemus, nos in nobis ipsis mortuos esse. *Si in* eo vim & robur nostrum quærimus, nos *viribus* omnibus destitui ac defici intelligendum est. Si felicitatem nostram in ejus gratia collocamus: hac sublata, necesse est uos intelligere quanta sit miseria nostra. Si quies & tranquillitas nostra in eo sita est: nihil aliud in nobis ipsis quam inquietas & turbulentas curas & sollicitudines sentire debemus. Talis vero affectus esse non potest, quin nobis ingeneret displicentiam totius vitæ nostræ, deinde sollicitudinem & timorem, postremo amorem & desiderium justitiæ. Is enim cui cognita est peccati sui turpitudo, & miseria suæ conditionis, dum est alienatus à Deo, tanto pudore afficitur, ut sibi ipse displicere, seipsum condemnare, ac præ animi dolore gemere ac suspirare, cogatur. Adhæc, statim objicitur judicium Dei: quod miris angustiis peccatoris conscientiam premit, quum videt se nullo modo effugere posse, nec ullum defensioni relictum esse locum. Quum ita miseriam nostram agnoscentes, Dei bonitatem gustare possumus: tum desideramus omnem vitæ nostræ rationem ad illius voluntatem dirigere: ut ea quam prius sequebamur abjecta, nova in ipso creatura efficiamur. Si igitur eam quam decet communionem sanctissimæ Cœnæ Domini habere velimus: firma animi fiducia Christum pro justitia, vita & salute nostra habeamus: promissiones ipsius amplectamur, certasque & constantes esse existimemus: omnibus ex adverso præsidiis, quæ cum ea pugnant, eorumque fiduciæ renunciemus: ut nobis ipsis, cæterisque omnibus creaturis diffisi, in ipso uno acquiescamus, solaque ipsius gratia contenti simus. Quod quum fieri non possit, nisi nobis compertum sit, quantum ipsius ope & auxilio indigemus: nos acertime pungi, & miseriæ nostræ sensu, quasi stimulo fodi necesse est: ut tanquam famelici ipsum avide expetamus. Quam enim ridiculum esset, sine ullo appetitu cibum quærere? Ut autem appetamus, vacuo stomacho esse non satis est, sed ita affecto ut cibum possit admittere. Hinc consequens est, animas nostras fame urgeri oportere, & ardenti desiderio cibi teneri, ut alimentum suum in Cœna Domini reperiant. Præterea notandum est, nos Christum desiderare non posse, nisi ad justitiam Dei adspiremus: quæ in abnegatione nostri, & obedientia ipsi exhibenda consistit. Neque enim ullo modo convenire potest, ut corpori Christi simus insiti, atque interim turpiter, libidinose, dissolute vivamus. Quum in Christo nihil sit, nisi puritas omnis, continentia, benignitas, sobrietas, veritas, humilitas, cæteræque similes virtutes: si ejus membra esse velimus, nos ab omni libidine & luxu, ab arrogantia, intemperantia, vanitate, superbia, cæterisque vitiis, alienissimos esse oportet. Nec enim sine magno dedecore & probro hæc cum ipso admiscere possumus. Nos perpetuo memoria tenere oportet, non magis inter ipsum & iniquitatem, quam inter lucem & tenebras, convenire. En quomodo ad veram pœnitentiam perveniemus, si eo tendamus, ut vita nostra ad exemplum Jesu Christi conformetur. Verum, etsi hoc ad omnes vitæ partes generale est: præsertim tamen in charitate locum habet, quæ nobis præcipue in hoc Sacramento commendatur. Qua etiam ratione, ejus nominatur vinculum. Ut enim panis illic in communem omnium usum sanctificatus, ex multis granis coalescit, ita conjunctis inter se, ut alterum ab altero separari ac secerni nequeat; eodem modo, inter nos indissolubili amicitiæ vinculo juncti esse debemus. Atque adeo idem corpus Christi recipimus omnes, ut ipsius membra simus. Quod si discordiis & dissensionibus laboremus: quantum in nobis est, Christum divellimus ac laceramus: nec minoris sacrilegii futuri sumus rei, quam si idipsum admisissemus. Ne ergo audeamus illuc accedere, si quid in nobis resideat odii aut malevolentiæ in quemvis hominem, ac præcipue Christianum & Ecclesiæ unitati conjunctum. Debemus etiam, ut ordinem Domini teneamus & sequamur, aliam præterea affectionem adferre: nempe, ut fateamur ore, & re ipsa testificemur, quantum Servatori nostro debeamus: eique gratias agamus: non tantum ut per nos gloria ipsius nomini tribuatur, sed etiam ut mutuo nos instruamus, & proximi exemplo nostro discant quid sibi agendum sit.

Sed quia nemo hominum reperietur, qui ita in fide & vitæ sanctitate profecerit, quin multum adhuc in ipso desideretur: periculum esset, ne permultæ piæ conscientiæ iis quæ diximus perturbarentur, nisi obviam iremus, ea præcepta temperantes, quæ de fide & pœnitentia posuimus. Nam valde periculosa est ea docendi ratio, qua nonnulli perfectam animi fiduciam & pœnitentiam requirentes, omnes qui talibus præditi non fuerint, excludi volunt. Sic enim omnes, nemine excepto, excluderentur. Quod ut verum esse demonstremus, quis jactare poterit, se nullo diffidentiæ vitio laborare, nulla animi labe, nullo infirmitatum genere depravatum esse? Talem certe filii Dei fidem habent, ut eis necesse sit perpetuo Dominum rogare, ut eorum incredulitati adsit, atque opem ferat. Is enim morbus tam alte radices in nobis egit, ut sanari omnino non possimus, priusquam ex his corporis vinculis liberemur. Talis etiam est sanctitas vitæ, ut in dies necesse sit orare pro remissione peccatorum, & gratia proficiendi in melius consequenda. Et quamvis alii sint aliis imperfectiores: nemo tamen est qui non in multis deficiat. Itaque si ea & fidei & vitæ integritas cui nihil omnino desit, requiratur: Cœna omnibus non tantum inutilis, verum etiam perniciosa erit. Quod certe alienissimum est à mente & consilio Domini: qui nihil salutarius Ecclesiæ suæ dedit. Quum ergo fidem adhuc imperfectam in nobis sentiemus, neque adeo pura conscientia præditi erimus, quin vitiorum permultorum nos accuset: id impedimento esse non debet, quo minus ad sacram Domini mensam accedamus: si modo, in ea imbecillitate, ab omni simulatione & hypocrisi vacui, salutem in Christo speremus, & vitam nostram ad Euangelii normam cupiamus dirigere. Ne qua sit hypocrisis, nominatim dico: quod permulti seipsos vanis adulationibus decipiant, sibi persuadentes satis esse si vitia sua condemnent, licet ea foveant: aut etiam sufficere, si ab eis per aliquod tempus abstineant, mox ad ipsa reversuri. Vera autem pœnitentia, firma & constans est. Itaque efficit, non ut aliquot dies aut menses, sed ut sine ulla intermissione, per omne vitæ nostræ tempus, malum quod nobiscum gerimus, ipsi oppugnemus. Quum ita nobis vitia displicere, verumque ipsorum odium, à timore Dei proficiscens, nobis insitum sentimus, ac simul bene sancteque vivendi desiderio nos duci: Cœnæ Domini percipiendæ idonei sumus; licet permultæ adhuc supersint in nobis infirmitatum reliquiæ. Imo nisi infirmi essemus, diffidentiæ obnoxii, & vitæ minus perfectæ: Sacramentum nobis foret inutile, ejusque institutio supervacanea fuisset. Quum igitur sit remedium, quo Deus imbecillitati nostræ subvenire, corroborare fidem nostram, charitatem augere, in sanctitate vitæ promovere voluit: eo magis ipso uti debemus, quo gravius nos magnitudine morbi

premi

premi sentimus : tantum abest ut eo nos impediri oporteat. Nam si ut nos subducamus ab usu Cœnæ, obtendamus nos adhuc in fide debiles esse, nec vitæ satis integræ : perinde est acsi quis vellet à medicina, propterea quod ægrotaret abstinere. Imbecillitas ergo fidei, & vitæ nostræ vitia, nos monere debent ut ad Cœnam veniamus velut ad singulare remedium, quo emendari possint ac corrigi. Tantum, ne fidei ac pœnitentiæ vacui accedamus. Quarum prior, in animo absconsa est : ideoque à conscientia nostra nobis coram Deo testimonium reddi oportet. Posterior actione & opere ostenditur : ideoque eam in vita nostra apparere necesse est.

Quod ad celebrandæ Cœnæ tempus attinet, non omnibus certo constitui aut præfigi potest. Sunt enim nonnunquam privata cuique impedimenta, quæ hominem, si abstinuerit, excusare possint. Præterea, nullum præceptum habemus quo omnes cogantur ea uti quoties ipsis offeretur. Si tamen finem spectemus ad quem Dominus nos ducit : cognoscemus, multo frequentiorem usum quam vulgo apud plerosque, esse oportere. Quo enim majore imbecillitate premimur, eo magis ac frequentius in eo exerceri debemus, quod tum ad confirmandam fidem nostram, tum etiam ad sanctitatem vitæ promovendam, nobis usui esse & potest & debet. Quamobrem in omnibus Ecclesiis bene constitutis ea consuetudo esse debet : ut Cœna, quam sæpissime fieri potest, & quantum populi fert capacitas, celebretur. Ac privatus quisque, quantum in ipso est, ad eam recipiendam præparari debet, quoties in communi cœtu celebrabitur, nisi cogatur maximis de causis abstinere. Tametsi nullo præcepto sit præfinitum tempus aut expressa dies : tamen hoc sufficere debet, quod voluntatem Domini talem esse cognoscimus, ut eo Sacramento crebro utamur. Alioqui, utilitatem quæ ad nos inde redit, ignoramus. Quæ vero à nonnullis adferuntur excusationes, inanes sunt & frivolæ. Aiunt alii se indignos esse, eoque prætextu abstinent toto anno. Alii non tantum quam indigni sint considerant, sed etiam obtendunt, se cum iis quos imparatos eo accedere cernunt, communicare non posse. Alii etiam frequentem ipsius usum superfluum esse putant : neque existimant, quum semel recepetimus Christum, id tam frequenter iterandum ac sæpius repetendum esse. A primis illis, qui se sua indignitate tegunt, quæro : quomodo tantam miseriam plus annum sustinere potest eorum conscientia, ut rite Dominum invocare non audeant. Temeritatis enim esse fatebuntur, Deum invocare ut patrem, nisi membra Christi simus. Quod fieri non potest, nisi Cœnæ substantia & veritas in nobis impleatur. Quod si veritatem ipsam tenemus, longe majori ratione signo percipiendo sumus idonei. Ex quo videmus, eos qui se ut indignos à Cœna eximere volunt, magno illo invocandi & orandi Dei bono seipsos privare. Cæterum, vim adferre nolim iis quorum exagitantur conscientiæ, & terrentur aliqua religione, ut sese temere ingerant : sed potius consulo ut tantisper expectent, dum ipsos Dominus ea anxietate liberarit. Si qua similiter justa causa sit, quin differre liceat non inficior. Tantum ostendere volo, neminem diu in eo acquiescere debere, ut propter indignitatem suam abstineat. Sic enim Ecclesiæ communicatione privatur : in qua salus nostra omnis sita est : potius nitatur adversus impedimenta omnia pugnare, quæ à diabolo objiciuntur : ne excludatur à tanto bono, ac beneficiis pariter omnibus, quibus eum privari consequens est. Alteri plus videntur habere coloris : quod argumento isto utantur : Si videlicet panem communem non liceat cum iis edere qui se fratres nominant, & nihilominus turpiter & dissolute vivunt, multo minus eum panem qui in hoc consecratus est, ut repræsentet ac exhibeat nobis corpus Domini. Verum neque his respondere difficile est : non esse privati cujusque, judicare ac discernere quis admittendus aut arcendus videatur : sed ad totam Ecclesiam pertinere, aut ad Pastorem & Seniores, quorum adjumento in moderanda & gubernanda Ecclesia uti debet. Nec enim jubet Paulus ut alios, sed ut nos ipsos examinemus. Officii quidem nostri est, eos admonere qui flagitiosam vitam degunt : ac, si nos audire nolint, Pastori denunciare : ut rem Ecclesiastica auctoritate peragat. Sed non eo modo debemus nos à flagitiosorum cœtu subducere, ut communionem Ecclesiæ relinquamus. Adhæc, sæpius accidet, crimina non ita manifesta esse, ut ad excommunicationem progredi liceat. Quamvis enim Pastor in animo suo indignum aliquem esse judicet : tamen eum talem pronunciare, aut à Cœna prohibere non potest, nisi eum Ecclesiastico judicio convicerit. Quod quum accidit, nullum aliud superest nobis remedium, quam ut Deum rogemus ut ab omnibus offensionibus Ecclesiam suam liberet : interim dum expectamus supremum diem, quo paleæ ab optimo grano separabuntur. Tertii nullam omnino verisimilitudinis speciem habent. Nec enim panis hic spiritualis nobis datus est ut statim eo saturemur, sed potius ut dulcedinis ipsius gustum habentes magis appetamus, eoque utamur quoties nobis offeretur. Hoc est scilicet quod ante exposuimus : Jesum Christum quamdiu versamur in hac mortali vita, nunquam nobis ita communicari, ut eo satientur animæ nostræ, sed ut assiduum illis alimentum sit.

Ut ad quartum caput veniamus. Quum diabolus nihil hoc Sacramento utilius Ecclesiæ à Domino relictum esse perspiceret : solito suo more statim ab initio ipsum erroribus variis & superstitionibus contaminare nisus est, ut fructum ipsius corrumperet ac destrueret : nec cœptum suum persequi desiit, quoad inverterit institutionem Domini, & in mendacium vanitatemque converterit. Non est mei instituti, designare quo tempore impostura quæque & error initium ceperit. Mihi sufficiet, articulatim errores notare à diabolo invectos : quos cavere necesse est, si integram & incorruptam Cœnam Domini habere velimus.

Primum igitur, quum Dominus Cœnam nobis dederit, ut inter nos distribueretur, testificandæ communionis gratia, quam in corpore ipsius habentes, sacrificii quoque quod ad expianda peccata nostra Deo Patri obtulit, participes sumus : homines contra suo ingenio commenti sunt, sacrificium esse quo remissionem peccatorum à Deo consequimur. Quod sacrilegium detestabile est, nulloque modo tolerandum. Nisi enim agnoscamus ac certo teneamus, mortem Domini Jesu Christi unicum sacrificium esse, quo nos Deo Patri reconciliavit, ac delevit peccata omnia quorum in judicio ipsius eramus rei : vim & efficaciam ipsius evertimus ac destruimus. Nisi fateamur Christum solum Sacerdotem esse, cujus intercessione in gratiam redimus cum Patre suo : ipsum spoliamus honore, gravemque ei injuriam inferimus. Quum igitur ea opinio, quæ fingit Cœnam Domini sacrificium esse quo remissionem peccatorum consequimur, contra pugnet : tollenda ipsa, & ut diabolica damnanda est. Pugnare vero certissimum est. Qui enim ista convenire possunt? Christum moriendo Patri sacrificium obtulisse, quo semel pro omnibus veniam & remissionem omnium delictorum nostrorum acquisivit : & rursum quotidie sacrificandum esse, ut id obtineamus quod in sola ejus morte quærendum est? Hic error non statim ab initio ad summum pervenit, sed pedetentim incrementa sua capiens, tandem huc provectus est. Veteres quidem Cœnam sacrificium vocasse, notum est. Sed rationem adferunt, quod mors Christi in ea repræsentetur. Eorum ergo dictum eo spectat, ut quoniam Cœna sacrificii illius unici memoria est, in quo omnino conquiescere debemus, propterea sit nomen

men illud ei attributum. Neque tamen possum veteris Ecclesiæ consuetudinem excusare, quod gestu ac ritu suo speciem quandam sacrificii figuraret, iisdem fere ceremoniis quæ sub veteri Testamento in usu erant: eo excepto quod panis hostia animalis loco utebantur. Quod quum nimis ad Judaismum accedat, nec Domini institutioni consentaneum sit, minime probo. Veteri enim Testamento, figurarum tempore tales ceremonias Dominus instituerat, tantisper observandas, dum sacrificium illud in carne Filii sui dilectissimi, qui earum veritas erat, celebraretur. Quum igitur hoc totum perfectum sit, nihil superest amplius, nisi ut ejus communicatione fruamur. Quare superfluum est, id figuris commonstrare. Itaque, ex instituto Christi, non offerre aut immolare, sed quod oblatum & immolatum est accipere & comedere jubemur. Quamvis autem in ea observatione aliquid offenderunt veteres: tamen impietas tanta non erat, quanta postea obrepsit. Quod enim proprium erat mortis Christi, ad Missam omnino translatum est: ut scilicet ea satisfieret Deo pro delictis nostris, & per eam ipsi reconciliaremur. Adhæc, quod officii Christi erat, iis qui se Sacerdotes nominabant tribuebatur, ut sacrificarent Deo, & sacrificiis suis apud ipsum intercederent, ad veniam & remissionem peccatorum nostrorum impetrandam. Solutiones quas veritatis hostes huc adferunt, dissimulare nolo. Missam, novum sacrificium non esse, sed sacrificii illius unici de quo loquuti sumus, applicationem. Etsi colore aliquo abominationem suam tegere nituntur: tamen cavillationem meram esse perspicuum est. Nec enim tantum dictum est, sacrificium Christi, unicum esse, verum etiam, iterari non oportere: quum ejus vis & efficacia perpetua sit. Non dicitur, Christum semel oblatum Patri, ut alii postea eadem oblatione uterentur, ut vim intercessionis ipsius nobis applicarent: sed in Sanctuarium cæleste ingressum esse, ibique apparere ut sua intercessione Patrem nobis propitium reddat. Quod attinet ad applicatioоem meriti mortis ipsius, ut fructum sentiamus: id fit non eo modo quo in Ecclesia Papali existimatum est: sed quum Euangelii nuncium recipimus, qualem sua prædicatione testificantur ministri quos Deus tanquam legatos constituit: qualis etiam Sacramentis ut sigillis obsignavit. Plebis opinio qua existimatum est, eum qui audiret Missam, aut emeret, gratiam & justitiam propter ea mereri, ab omnibus & Doctoribus & Pastoribus comprobata est. Ut vero fructum aliquem ex Cœna percipiamus, nihil nostri adferri oportere dicimus, ut id quod inquirimus mereamur, sed tantum gratiam nobis in eo oblatam, fide recipiendam esse. Ea quidem in Sacramento non residet: sed ut à cruce Christi proficiscitur, ita ad eam nos remittit. Nihil ergo veræ Cœnæ intelligentiæ tam contrarium, quam de ea sacrificium comminisci. Impedit enim ne mortem Christi pro sacrificio unico, quod perpetuo duraturum sit, agnoscamus. His bene intellectis, constabit omnes Missas, in qoibus nulla fit Cœnæ communio qualis à Domino instituta est, meram esse abominationem. Nec enim Dominus constituit ut solus Sacerdos sacrificio suo peracto separatim sua ageret: sed hoc Sacramentum in publico cœtu distribui voluit, instar primæ Cœnæ quam cum Apostolis suis celebravit. At postquam detestabilis hæc opinio inventa fuit, ex ea quasi ex voragine prodiit infelix illa consuetudo, qua populus actioni adsistere contentus, quasi potiturus aliquo merito, interim abstinet à communione: quia Sacerdos jactat se pro omnibus, ac præcipue qui adsistunt, hostiam offerre. Imposturas & ludificationes, quibus tantum inest absurditatis ut memoratu indignæ sint, prætermitto: veluti sanctulo cuique Missam suam attribuere: & quod de Cœna Domini dictum est, ad Guillelmum & Gualterium, sicuti Gallico proverbio dicimus, transferre. Item, mercaturam de iis exercere atque nundinari. Cæteræque sordium colluvies quæ ab hoc sacrificii nomine manarunt.

Sequitur alter error, quem corrumpendi sacrosancti hujusce mysterii causa diabolus sparsit: nempe quum transsubstantiationem panis in corpus Christi, & vini in sanguinem fieri commentus est, postquam verba cum intentione consecrandi pronunciata essent. Primum, commentum istud nullum prorsus in Scriptura fundamentum, neque ullum veteris Ecclesiæ testimonium habet: atque adeo cum verbis Domini convenire aut stare nullo modo potest. Nonne talis interpretatio nimis violenta & coacta est: Quum Christus panem ostendens, corpus suum vocat, dicere panis substantiam in nihilum redigi, & in ejus locum Christi corpus succedere? Sed non est necesse rem in dubium vocare: quum veritas dilucida ipsa per se tam absurdam vanitatem refutare possit. Infinita testimonia & Scripturæ & Patrum prætermitto: quibus Sacramentum panis appellatur. Tantum dico Sacramenti naturam hoc requirere: ut panis materialis pro visibili corporis signo remaneat. Est enim regula generalis in omnibus Sacramentis: signa quæ in ipsis videmus, debere aliquid similitudinis habere cum re spirituali quam repræsentant. Ut igitur in Baptismo certiores reddimur, animas nostras interius ablutas esse: quum aqua quæ corporis sordes abluit, ejus rei testificandæ causa effunditur: ita in Cœna materialem panem esse necesse est: ut nobis testatum sit, corpus Christi cibum nostrum esse. Quæ enim esset significatio, nobis id ab albedine figurari? Aperte igitur cognoscimus, omnem repræsentationem quam Dominus, sese nostræ infirmitati accommodare volens, dedit, interituram, nisi panis substantia remaneret. Verba enim quibus Dominus utitur, tantundem significant, acsi quis diceret: Quemadmodum hominis corpus pane nutritur & sustentatur: ita caro mea cibus est spiritualis, quo animæ vivificantur. Adhæc, quorsum similitudinem illam proponit Paulus? ut pluribus granis inter se permixtis & conjunctis panis unus conficitur: ita nos invicem conjunctos esse oportet, quum ex eodem pane participemus. Si albedo tantum sine substantia remaneret, num ridiculum esset ita loqui? Quamobrem sine ulla dubitatione concludimus, hanc transsubstantiationem, diaboli commentum esse, quo Cœnæ veritas depravatur. Ex eo figmento varia deliria sequuta sunt: atque utinam deliria tantum essent, ac non etiam horrendæ abominationes. Nam homines nescio quam præsentiam localem imaginati, putarunt Christi & divinitatem & humanitatem albedini illi affixam esse, nulla habita ratione absurditatum quæ inde consequebantur. Quamvis autem veteres Doctores Sorbonici subtilius disputarunt, quomodo corpus & sanguis cum signis conjunctum sit: tamen negari non potest, hanc opinionem receptam fuisse à summis & infimis in Ecclesia Papali, atque hodie flamma, ferro, cæde, & omni tormentorum genere crudeliter defendi & asseri: Christum contineri sub his signis, ibique eum investigandum esse. Quam opinionem ut sustineant fateantur etiam necesse est, Christi corpus tanquam infinitum nullo spatio contineri, aut diversis in locis simul esse. Quod quum aiunt, eo tandem labuntur, ut à phantasmate nulla in re differat. Talem ergo præsentiam loco circumscriptam statuere, qua corpus Christi signo includatur, aut localiter, quod aiunt, conjungatur: non tantum delirium est, sed etiam execrandus error, gloriæ Christi detrahens: & quicquid de natura ipsius humana credendum, evertens. Scriptura enim ubique docet, Christum, ut in terris humanitatem nostram accepit, ita ereptam ex hac mortali conditione, in cælum, natura tamen non immutata, extulisse. Sic itaque duo nobis consideranda sunt, quum de Christi humanitate verba facimus.

mus. Primum ne veritati naturæ ipsius detrahamus, deinde ne derogemus gloriosæ ejus conditioni. Quod ut rite observemus, erigendæ sunt in cælum mentes, ut ibi redemptorem nostrum quæramus. Nam si velimus eum sub elementa mundi corruptibilia abjicere: cùm ea destruemus quæ de humana ejus natura Scripturæ testantur: tum etiam gloriosam ipsius ascensionem in nihilum redigemus. Quia vero multi copiose hoc argumentum tractarunt, supersedere quam longius progredi malo. Hoc tantum præteriens notare volui: includere cogitatione sub pane & vino Christum, aut ita conjungere ut iis ingenium nostrum adhærescat, neque in cælum erigatur: deliri esse diabolici. Id quod etiam alio in loco attingemus. Perversa hæc opinio semel recepta, multas alias superstitiones peperit. Primum carnalem illam adorationem, quæ nihil aliud quam idololatria mera est. Nam se coram pane prosternere, ibique Christum, acsi coram adesset, eoque contineretur, adorare: nonne est idolum constituere Sacramenti loco? Neque enim adorare, sed accipere & manducare jussi sumus. Id ergo adeo temere attentari minime oportuit. Præterea id in veteri Ecclesia semper observatum fuit, ut priusquam celebraretur Cœna, admoneretur populus, ut sursum corda erigeret, quo intelligeret non esse signo visibili inhærendum, ut Christus rite adoretur. Sed de hoc articulo non diu pugnabimus: si recte intelligatur præsentia & conjunctio veritatis cum signo: de qua jam loquuti sumus, iterumque postea tractabimus. Ex eodem fonte manarunt reliqui ritus superstitiosi. veluti, semel quotannis in pompa Sacramentum per vicos circumferre: alio tempore ei tabernaculum extruere: & toto anno pyxide aut theca inclusum servare, ut populus in id quasi in Deum intentus sit. Quæ omnia quia non tantum citra verbum Dei humano ingenio excogitata sunt, sed etiam cum Cœnæ institutione pugnant ex diametro, ab omnibus Christianis rejici debent.

Unde in Ecclesia Papali orta sit hæc calamitas, ut populus toto anno à communione Cœnæ abstineat, ostendimus: quia scilicet habetur pro sacrificio quod ab uno omnium nomine offertur. Præterea quum Cœnæ quotannis semel communicandum est, ea misere discerpitur & quasi laniatur in partes. Nam quum omnibus distribui Sacramentum sanguinis oporteret, ut fert apertum Domini mandatum: constituunt, populum dimidia parte contentum esse oportere. Ita miseri Christiani, beneficio quod in ipsos Deus contulerat, nequissima fraude privantur. Nec enim minimum beneficium est, communionem sanguinis Domini habere nostri alendi causa: nimiæque crudelitatis est iis ad quos id jure pertinebat, eripere. In quo perspicere possumus, qua audacia & protervia Papa tyrannidem exercuerit in Ecclesiam Dei, postquam dominatum solus occupavit. Ubi Dominus discipulis præcepit ut panem ederent sanctificatum in corpore suo: ad calicem veniens, non simpliciter ait Bibite, sed nominatim adjicit Omnes. An apertius quicquam requirimus? Jubet ut panem comedamus, nec universali verbo utitur. De calice vero præcipit ut bibamus omnes. Unde hæc differentia: nisi quia huic diaboli malitiei & astutiæ occurrere voluit? Tanta nihilominus est Papæ arrogantia & superbia, ut audeat exadverso pronunciare: Ne bibatis omnes. Ut autem se Deo sapientiorem esse ostendat: æquum & rationi consentaneum esse ait, Sacerdotem aliquid præter populum præcipui habere, quo sacerdotalis dignitas honoretur. Quasi Dominus satis prudens non fuerit, neque considerarit quomodo alterum ab altero discerni oporteat. Præterea objicit pericula quæ accidere possent, si calix vulgo omnibus porrigeretur. Guttam scilicet aliquam effundi posse: quasi Dominus id non prævidisset. Nonne est, Dominum imprudentiæ arguere: quod ordinem qui observari debuerat confuderit, ac populum suum absque ulla ratione in hoc periculum conjecerit? Ut parum incommodi ex ea mutatione sequi ostendant, aiunt totum sub unica specie comprehendi, quod non possit corpus à sanguine separari. Quasi vero Dominus alterum ab altero distinxisset. Nam si pars altera ut superflua relinqui potest, stultum & inane fuisset, utrumque separatim ac distincte commendari. Nonnulli vero ex ejus satellitio, quum tantam abominationem non nisi impudenter defendi posse cernerent, eam alio modo regere voluerunt. Aiunt enim Christum, quum hoc Sacramentum institueret, Apostolis tantum loquutum esse, quos jam in ordinem sacerdotalem evexerat. Sed quid Paulo respondebunt, qui dicit se populo Christiano tradidisse quod à Domino accepit, ut unusquisque comedat de pane & de calice bibat? Quis vero eis revelavit Christum Apostolis ut sacerdotibus Cœnam dedisse? Verborum enim significatio contraria est: quum postea jubet ut suo exemplo idem faciant. Regulam ergo præscribit, quam vult in Ecclesia sua perpetuam esse. Qualis etiam antiquitus observata fuit: antequam Antichristus tyrannide occupata sese extulit, & adversus Dei veritatem cornua erexit, ut eam funditus everteret. Intolerabilis igitur perversitatis esse videmus, hoc Sacramentum sic dividere & lacerare, ut eæ partes quas Deus conjunxit separentur.

Ut finem faciamus: comprehendemus sub uno capite, quod alioqui distingui posset. Diabolum scilicet, hunc morem celebrandæ absque ulla doctrina Cœnæ introduxisse: & in doctrinæ locum ceremonias summisisse, partim ineptas, partim inutiles, partim etiam noxias & periculosas: ex quibus mala permulta consequuta sunt. Adeo ut Missa, quæ in Ecclesia Papali pro Cœna habetur, ut bene eam definiamus, nihil aliud sit, quam mera simiæ æmulatio & actio histrionica. Simiæ æmulationem appello, quod sicut simiæ, hominum opera perperam ac sine ratione æmulando, lasciviunt: ita hi sacram Domini Cœnam sic imitantur, ut præposteris suis figmentis totam ejus veritatem corrumpant. Quod ut verum esse ostendamus, nonne id præcipuum est, quod Dominus commendavit, ut mysterium hoc cum vera intelligentia celebretur? Ex quo consequens est, ejus substantiam in doctrina sitam esse. Ea sublata, nihil aliud quam frigida & inefficax ceremonia est. Id non tantum Scriptura, sed etiam ipsius Papæ canones testificantur: ubi allegatur sententia in qua quærit Augustinus quid sit Baptismus sine verbo, nisi elementum corruptibile. Verbo, ut statim subjicit, non ex eo quod pronunciatur, sed quod intelligitur. Quo significat, Sacramenta ex verbo Domini vim suam accipere: quum eo modo quo intelligi possit, prædicatur. Quod restat indignum est sacramenti nomine. Atqui tantum abest ut in Missa ulla sit doctrina quæ intelligenter audiatur, ut ediverso totum mysterium profanatum putetur, nisi clam & occulte omnia & dicantur & fiant: ut nihil percipi aut intelligi possit. Adeo ut eorum consecratio ab incantationis specie nihil differat. Nam incantatorum more susurris & variis gesticulationibus putat se Christum è cælo in manus suas deducere. Ex quo perspicimus Missam ita ordinatam, profanationem Cœnæ manifestam potius quam observationem esse: propriamque & præcipuam Cœnæ substantiam deficere: quæ in eo consistit ut mysterium populo rite explicetur, & promissiones clara voce recitentur: non ut sacerdos sine ulla aut ratione aut intelligentia summisse obscurum murmur insusurret. Histrionicam actionem appello, quod ineptiæ gestusque histrionici illic visuntur: quæ fabulæ potius quam sacrosanctæ Domini Cœnæ conveniant. Sacrificia quidem veteri Testamento cum variis ornamentis & ceremoniis celebrabantur. Sed quia bonam

Can. de trahe. 1. 4. 2. Augustin. tract. 80. in Joan.

significationem habebant, erantque omnia propria ad instruendum & exercitandum populum in pietate, ab istis longe dissimiles erant: quæ nulli sunt prorsus usui, nisi ut sine ullo fructu populi animum occupent & suspensum teneant. Porro quoniam isti, ut ita appellem, Missatores hoc veteris Testamenti exemplum allegant, ut ceremonias suas tueantur, notare operæpretium est, quæ sit inter id quod agunt, & id quod Deus populo Judaico præceperat, differentia. Nam si hoc unum adducam, quicquid tunc fiebat in mandato Dei fundatum fuisse: frivolas autem horum ineptias, nullum aliud quam in hominum inventione fundamentum habere: nonne jam magna esset dissimilitudo? Sed multo majora habemus quibus ipsas improbemus. Non enim sine causa Dominus talem formam ad tempus præscripserat, ut aliquando finem acciperent & abrogarentur. Quod enim nondum tanto doctrinæ suæ lumine affulsisset, eo magis populum in figuris exerceri volebat: ut quod in uno deerat, in altero sarciretur. Verum ex quo Christus in carne manifestatus est: quo magis illustrata est doctrina, eo magis figuræ sunt imminutæ. Quum igitur corpore potiamur, relinquendæ sunt umbræ. Nam si abolitas ceremonias velimus instaurare, velum quod Christus morte sua rupit, reficiemus, atque adeo Evangelii lumen obscurabimus. Ita videmus hanc ceremoniarum multitudinem quæ in Missa visitur, formam Judaismi esse, religioni Christianæ omnino contrariam. Eo quidem animo non sum, ut velim omnes ceremonias improbare, quæ honestati & ordini publico inserviunt, quibus major reverentia Sacramento exhibetur: modo apte conveniant, & sint sobriæ. Verum immensus ille labyrinthus nullo modo tolerari potest: quum infinitas superstitiones genuerit, & populum sine ulla ædificatione quasi stupidum reddiderit.

Hinc perspici potest, in quo differre oporteat à Papistis, eos quibus Deus veritatis suæ intelligentiam patefecit. Primum, sacrilegium abominabile esse non dubitabunt, Missam pro sacrificio habere, quo remissio peccatorum acquiratur: aut sacerdotem veluti mediatorem reputare, qui passionis Christi meritum applicet iis qui Missas redemerint, aut illis adstiterint, aut denique animi religione ipsas coluerint. Quin potius constitutum habebunt, mortem & passionem Domini, sacrificium unicum esse, quo iræ Dei satisfactum est, & perpetua nobis justitia acquisita. Adhæc, Dominum Jesum in Sanctuarium cæleste ingressum esse, ut pro nobis illic se sistat, & virtute sacrificii sui intercedat. Cæterum, ejus mortis fructum nobis in Cœna communicari facile concedunt, non ex operis merito, sed ob promissiones nobis in ea factas: modo ipsas fide amplectamur. Deinde nullo modo concedere debent panem in corpus Christi, aut vinum in sanguinem, quod aiunt, transsubstantiari: sed in eo persistere debent, signa visibilia veram substantiam suam retinere, ut veritatem spiritualem, de qua loquuti sumus, nobis repræsentent. Tertio, quamvis apud se certo persuasi esse debeant, Dominum re ipsa exhibere, quod figurat: atque ita vere corpus & sanguinem Christi illic à nobis recipi: non tamen quasi sub pane inclusum quærent, aut signo visibili localiter, ut aiunt, affixum: tantum aberit ut Sacramentum adorent: sed mentem & animum erigent in cælum, ut ibi Christum & recipiant & adorent. Hinc eveniet ut aspernentur & damnent ceu idololatriam, omnes illos superstitiosos ritus: tum efferendi in pompa & supplicationibus Sacramentum, tum extruendi tabernacula illa quibus adorandus proponitur. Nam promissiones Domini non longius patent, quam ad usum quem nobis mandavit. Præterea judicabunt violari & corrumpi Domini institutum, quum populus altera Sacramenti parte privatur: necessariumque esse, quo rite observetur, utramque integre distribui. Denique, tot ceremoniis uti ex Judaismo accersitis, præter simplicitatem in qua ab Apostolis instructi sumus, non supervacuum modo, verum etiam periculosum esse existimabunt, nec Christianam religionem decere. Item improbioris etiamnum perversitatis esse censebunt, Cœnam gesticulationibus & motibus histrionicis ita celebrare, ut nulla omnino doctrina illic audiatur, sed potius sepeliatur: acsi species quædam esset artis magicæ.

Ut tandem aliquando finiamus, ad postremum ex præcipuis capitibus veniendum est. Ad contentionem videlicet illam, quæ nostris temporibus in hac materia agitata est. Quam ego, quoniam infausta fuit, & à diabolo haud dubie suscitata, ad impediendum vel potius abrumpendum Evangelii cursum, oblivione sempiterna deletam cuperem: tantum abest ut in ea recitanda oblecter. Quia tamen permultas pias conscientias video, quæ quo se vertant nesciunt: breviter dicam quod mihi necessarium videbitur, ut ostendam quomodo se explicare debeant.

Primum, fideles omnes per nomen Dei rogo atque obtestor, ne adeo offendantur, quod hæc controversia mota sit inter eos qui in restituenda Evangelii doctrina, & quasi postliminiu reducenda duces fuerunt primarii. Neque enim novum est, Dominum sinere servos suos aliquid ignorare: & pati ipsos inter se contendere: non ut eos perpetuo errare sinat, sed ad tempus: quo humiliores reddat. Et certe si hactenus prospere cessissent, & ad voluntatem nostram fluxissent omnia, homines forsan obliti essent sui: aut gratia Dei, minus quam par erat, cognita fuisset. Itaque Dominus omnem gloriandi materiam hominibus adimere voluit: ut soli ipsi gloria tribuatur. Præterea si consideremus quam opaca tenebrarum caligine obsitus erat orbis, quum ii qui hanc controversiam moverunt, cœperunt nos ad veritatis lumen reducere, minime profecto mirabimur quod non omnia ipsis ab initio cognita fuerunt. Insigne potius Dei miraculum est, quod tam exiguo temporis spatio ita fuerunt illuminati, ut ex illa errorum colluvie, quibus tamdiu immersi fueramus, emergere ipsi, atque alios educere potuerint. Verum nihil melius, quam rem ipsam ut gesta est recitare. Inde enim apparebit, non esse tantam in hac parte offensionis causam quanta vulgo existimatur. Quum Lutherus docere cœpit, sic materiam Cœnæ tractabat, ut, quod ad corporalem Christi præsentiam attinet, talem ipsam relinquere videretur, qualem tunc omnes concipiebant. Nam transsubstantiationem damnans, panem corpus Christi esse dicebat; quod una cum ipso conjunctum esset. Adjungebat præterea similitudines duras quidem illas & rudes. Sed eis uti cogebatur, quod aliter mentem suam explicare non poterat. Difficile enim est, rem tam arduam exponere, quin impropria quædam subinde accersantur. Dehinc suborti sunt Zuinglius & OEcolampadius: qui quum imposturam & deceptionem à diabolo invectam considerarent, in stabilienda præsentia illa carnali, quæ ab annis sexcentis tradita, & pro certa habita fuerat: rem tanti momenti dissimulare nefas esse existimarunt. Maxime quum huic errori execrabilis idololatria annexa esset, quod Christus quasi sub pane inclusus adoraretur. Quia vero difficillimum erat, hanc opinionem quæ diu jam & altius radices egerat in animis hominum, revellere, omnem ingenii vim ad eam impugnandam applicarunt: admonentes crassissimi & absurdissimi erroris esse, non agnoscere ea quæ de ascensione Christi tota Scriptura testificatur. Ipsum in cælo in hominis natura receptum esse: ibique mansurum, quo ad descendat ad judicandum orbem. Sed huic proposito nimium intenti: quam præsentiam Christi in Cœna credere debeamus, qualis illic communicatio corporis & sanguinis ipsius reci-

recipiatur, dicere omittebant. Adeo ut Lutherus eos nihil præter signa nuda, & spiritualis substantiæ vacua relinquere velle, existimaret. Ideo cœpit palam obsistere: ita ut pro hæreticis habendos denunciaret. Ex quo semel efferbuit contentio, sic temporis progressu adaucta & inflammata est, ut acerbius æquo exagitata sit per annos plus minus quindecim, quibus interim neutri alteros æquo animo & placido audire sustinebant. Nam etsi semel contulerunt inter se: tanta tamen animorum alienatio erat, ut re infecta discesserint. Quum etiam ad concordiam aliquam accedere debuissent, magis ac magis regressi sunt: nihil aliud spectantes quam ut opinionem suam tuerentur, & contrariam refutarent. Habemus itaque qua in re impegerit Lutherus, in qua etiam OEcolampadius & Zuinglius. Lutheri partes erant, ab initio admonere, non esse propositi sui, præsentiam localem talem statuere, qualem Papistæ somniant. Item, testari se non hoc quærere, ut Sacramentum, Dei loco adoraretur. Tertio, abstinere à similitudinibus illis rudibus & perceptu difficillimis: aut moderate eis uti, atque ita interpretari ut nullam offensionem parere possent. Denique, ex quo mota est contentio, ipse modum excessit: tum in declaranda opinione sua, tum in aliis nimia verborum acerbitate vituperandis. Quum enim ita se debuisset explicare ut sententia ejus recipi posset: pro solita vehementia sua, ut contraria asserentes impugnaret, hyperbolicis loquendi formis utebatur: quas haud facile erat tolerari ab iis, quorum alioqui animi ad fidem ipsi adhibendam male dispositi erant. Alii etiam offenderunt in eo, quod ita tenaciter inhæserunt in oppugnanda superstitiosa illa & fanatica opinione Papistarum, de præsentia locali & adoratione quæ inde sequebatur, ut ad vitium diruendum conatus suos potius converterint, quam ad id quod cognitu utile erat, stabiliendum. Nam etsi veritatem non negarunt: eam tamen non ita aperte ut decebat, docuerunt. Hoc intelligo: dum nimis studiose ac diligenter in hoc toti incumbebant, ut assererent panem & vinum corpus & sanguinem Christi vocari, quod ipsorum signa sint: non cogitarunt sibi hoc interea simul agendum, ut adjungerent ita signa esse, ut nihilominus veritas cum eis conjuncta sit. Nec testati sunt, sese non eò tendere ut veram communionem obscurarent, quam nobis hoc Sacramento Dominus in corpore & sanguine suo exhibet.

Utrique profecto in culpa fuerunt, dum sese mutuo audire non sustinuerunt: ut posita omni affectione, veritatem, undecunque patefieret, sequerentur. Verum non ideo, quod nostri erga ipsos officii est, prætermittere debemus. Ne scilicet obliviscamur gratiarum & beneficiorum quæ Deus in eos contulit, & nobis per ipsorum manum distribuit. Nisi enim ingrati sumus, & immemores eorum quæ ipsis debemus: facile ab omni vituperio & maledicto abstinentes, ista & multo majora condonabimus. Denique, quum videamus ipsos & vitæ sanctimonia & doctrina excellenti præstitisse, atque etiam præstare qui hodie sunt superstites: non aliter debemus de ipsis, quam cum summa modestia & reverentia, & loqui & sentire. Maxime, quum Deo nostro ita placuerit, posteaquam ipsos hoc modo ad humilitatem erudivit, huic infelici disceptationi finem imponere, aut saltem eam pacare, interim dum omnino finiatur. Hoc dictum volui, quoniam nulla adhuc publicata est formula, ubi concordia illa constituta sit: quod valde necessarium esset. Verum hoc fiet quum Deus volet in unum eos convenire omnes à quibus hæc sunt componenda. Interim hoc nobis sufficere debet, fraternam amicitiam & conjunctionem inter Ecclesias esse: quatenus Christianæ communionis interest. Uno igitur ore fatemur omnes, nos quum juxta Domini institutum fide Sacramentum recipimus, substantiæ corporis & sanguinis Christi vere fieri participes. Quomodo id fiat alii aliis melius definire & clarius explicare possunt. Cæterum, hoc in primis tenendum, ut carnalis omnis imaginatio excludatur, animum oportere sursum in cælos erigere, ne existimemus Dominum nostrum Jesum Christum eo dejectum esse, ut in elementis corruptibilibus concludatur. Rursum, ne vis sacrosancti hujus mysterii imminuatur, cogitare debemus id fieri occulta & mirabili Dei virtute: Spiritumque ipsius, vinculum esse hujus participationis: quæ etiam ob eam causam, spiritualis appellatur.

EPINICION,
CHRISTO CANTATUM
AB
JOANNE CALVINO,
CALENDIS JANUARII

Anno M.D. XLI.

JOAN. CALVINUS LECTORI.

QUum nuper ex nundinis Lugdunensibus reversi nostri mercatores edictum attulissent Monachi cujusdam Inquisitoris, Tolosanæ curiæ decreto confirmatum: in quo phreneticus ille, pro solenni suorum more pios omnes libros damnabat: miratus sum, quum versus quoque meos (sic enim nominabat) recenseri in eo catalogo vidi. Luseram, animi gratia, ante annos quatuor, quum essem Vormatiæ, breve carmen: quod quum paucis amicis legendum familiariter dedissem, tria omnino, quod sciam, aut ad summum, quatuor exemplaria exscripta tunc fuerant: quæ postea quantum ex edicto conjicio, latius manarunt. Nam alioqui sepultum putassem quod inter meas chartas neglectum jacebat: ut affirmare ausim, non esse in hac urbe duos, qui antehac legerint, me conscio. Nec certe aliud habebam consilii, nisi ut supprimeretur penitus. Sed quia furiosus hic Monachus, & nihilo sanior curia Tolosana, dum ejus lectionem interdicere volunt, faciunt ut vulgo innotescat, me aliquod scripsisse carmen, de quo, quodnam & quale sit, alii atque alii subinde à me quærant: edere statim malui, quo & bonos viros quærendi molestia, & me, respondendi, sublevarem. Simul stolidum hunc Monachum, ejusque similes commonefacere volui, quid, ita adversum nos insaniendo, proficiant. Nempe hoc consequuntur sua importunitate, ut ipsis invitis ac crepantibus, in lucem veniant multa, quæ alioqui forsan laterent.

EPINICION.

Ecce novum exoriens Janus pater inchoat annum:
Quem mos est faustis excipere ominibus.
Hæc est illa dies, veteri de more, priorem
Romani faciem quæ novat imperii.
Quaque novi emergunt fasces, sellæque curules,
Conspicuum & gemino consule fulget ebur.
Surgat ut auspiciis nobis felicibus annus,
Solennis ornanda est ista favore dies.
Christum ergo Regem plebs religiosa salutet:
Atque illum dignis prædicet elogiis.
Ille quidem sine fine regit, regnatque, nec annis
Finitum tenet, aut mensibus imperium.
Æternum huic decus est, æterna potentia regni:
Quam nullus variat, diminuitque dies.
Cum tamen hic annos, mensesque diesque gubernet,
Temporis & varias ordinet usque vices:
Fas est illius nascentem à laudibus annum
Incipere, ut cursu perpete prosper eat.
Quid? quod mirifica sic nunc virtute refulget,
Ut qui clara recens munia consul obit.
Insignem & solito sese magis exerit, ut qui
Magnanimus domito victor ab hoste redit.
Sic est: victrici quatiens sceptra aurea dextra,
Hostibus horrendi signa dat exitii.
Speque jubet certæ nos exultare salutis,
Jamque triumphalem monstrat adesse diem.
Ergo piæ rumpant ingrata silentia linguæ:
Nec tantæ cessent cardine lætitiæ.
Ludibrio ista quidem fiducia, cantus inanis
Hostibus, ut nivei carmen oloris, erit.
Forsitan & dicent, Quænam hæc amentia? Christus
Nondum conserta victor erit ne manu?
Retulit intacta quisquam de gente triumphum?
Ante aciem fusam laurea sumpta cui est?
Ergo semi-neces carmen ferale sepulchri
Accensum credent nos canere ante rogum.
Est aliquid, fateor, quod salvo robore regni
Impietas alta sede superba manet.
Integer ille manet mentito inflatus honore
Qui tribuit summi jus sibi Pontificis.
Qui magnos nutu regit, inflectitque monarchas,
Erigit, & sternit, terret & exhilarat.
Ac digiti signo spatiosum concutit orbem:
Nec minus est hodie, quam fuit ante, ferox.
Nec minus aut miserum Christi dispergit ovile,
Mendaci aut tetrum virus ab ore vomit.
Nec minus in sanctos furit, insontique cruentas
Sanguine nunc passim tingit, ut ante, manus.
Sed quia mors, vita est: & crux, victoria Christi:
Nil diræ impedient gaudia nostra minæ.
Ille sui similis manet, æternumque manebit,
Vincere, non vinci, qui patiendo, solet.
Cum premitur, patiturque, ac desperatus habetur,
Inde sibi atque suis pulchra trophæa parat.
Nunc stolide effertur terrena superbia: sed mox
Præceps ipsa suo pulsa furore ruet.
Sanctus at ille cruor, divini assertor honoris,
Gignendam ad sobolem seminis instar erit.
Vox gladius Christo est, & lancea spiritus oris:
Hostem igitur subita sternere voce potest.
Hunc gladium, huc, illuc, jam quintum denique lustrum
Vibrat, agens, valida, non sine cæde, manu.
Elusit Satanas quos antehac pertulit ictus
Sacrilegæ Princeps & Papa militiæ.
Nunc magis experti quo pungat acumine, tandem
Saucius insolito vulnere uterque gemit.
Hinc est, quod stupidusque Papæ, attonitusque satelles
Pendet, & exanimis turba profana pavet.
Hinc est, quod strepitu implentur varioque tumultu,
Infandi & trepidant perfida castra ducis.
Sæpius & variis alternant motibus, ut qui
Jam fracta tentat prælia summa manu.
Compositæ interea nobis fiducia mentis,
Et placido constat pectore firma quies.
Quis Christum hic neget ad perdendos funditus hostes
Exerere invicta flammea tela manu?
Quis neget hoc victoris opus memorabile? quisve
Invideat tanto laurea serta duci?
Certatum est acie: partem sibi miles honoris
Vendicat, ac solidum non sinit esse ducis.
Quid si igitur victi laudem sibi Christus ut hostis
Afferat, absque hominum vincere marte velit?
Vincere vi magnum est hostem; quid sternere nutu?
Pellere laus; quantum, flando, fugare decus?
Ecce quiescendo sternit, funditque silendo,
Quos rabidis similes constitit esse feris.
Nonne hi sunt, passim quos nuper amaro
De pulmone graves evomuisse minas?
Cur concepta intus rabies inclusa moratur?
An quod opes utrox non habet ira pares?
Præsidio quo non instructas cernimus? arte
Nequitiæ, gladiis, improbitate, dolis.
Nos modica, imbellis, nuda, exarmataque turba,
Horribiles veluti grex ovium ante lupos.
An non mirifica est Regis victoria Christi?
Nostra quod intrepido corda vigore fovet.
Ergo triumphali redimitus tempora lauro
Quadrijugi emineat conspicuus solio.
Edomiti currum, positoque furore, sequantur
Qui cum fuere ejus numine bella gerunt.
Eccius hesterno ruber atque inflatus Iaccho
Præbeat huc duris terga subacta flagris.
Huc caput indomitum subdat, verum ante recepta,
Qua semper caruit, fronte Cochlæus iners.
Nausea verbosis generans fastidia libris
Occluso tacitus jam ferat ore jugum.
Quique diu lusus sub nomine bubo Pelargi,
Sævo etiam rostro dura lupata premat.
Non quia præcipui: sed quod certamine in isto
Signiferos statuit flagitiosa cohors.
Ergo sub triplici bellant quicunque tiara,
Totaque se huc sistant cum duce castra suo.
Astutæ vulpes, tinctique cruore leones,
Et latratorum turba proterva canum.
Ordine quisque suo, magni atque ignobile vulgus,
Insolito discunt subdere colla jugo.
At vos de meliore nota sanctique Poëtæ
Musa quibus suaves fundit amœna modos,
Magnifica celebrem Christi cantate triumphum
Carmine. Io pæan cætera turba canit.

Quod natura negat, studiis pius efficit ardor,
Ut canerem laudes Christe sonare tuas.

CATECHISMUS ECCLESIÆ GENEVENSIS,

HOC EST,

FORMULA ERUDIENDI PUEROS IN DOCTRINA CHRISTI.

PRÆFATIO.

JOANNES CALVINUS, *fidelibus Christi ministris, qui per Frisiam Orientalem, puram Euangelii doctrinam annunciant.*

QUum huc modis omnibus eniti nos conveniat, ut inter nos reluceat illa quæ tantopere à Paulo commendatur, fidei unitas: ad hunc certe finem potissimum solennis fidei professio, quæ Baptismo communi annexa est, debebat referri. Proinde hie non perpetuum modo inter omnes consensum in pietatis doctrina constare: sed unam quoque Ecclesiis omnibus esse Catechismi formam optandum esset. Verum, quia multas ob causas vix unquam id poterit obtineri, quin suam quæque Ecclesia propriam habeat, non est vehementius pugnandum: modo tamen ea sit in docendi modo varietas, qua ad unum Christum dirigamur omnes, cujus veritate inter nos copulati, sic in unum corpus coalescamus unumque spiritum, ut eodem simul ore, quæcunque ad fidei summam spectant, prædicemus. Ad hunc scopum qui non intendunt Catechistæ, præterquam quod dissidii materiam in religione serendo, capitaliter nocent Ecclesiæ, impiam quoque Baptismi profanationem inducunt. Quæ enim amplius Baptismi utilitas, nisi maneat hoc fundamentum, ut consentiamus omnes in unam fidem? Quo diligentius cavere debent, qui Catechismos edunt in publicum, ne quid temere proferendo non in præsens modo sed etiam ad posteros, tum gravem pietati noxam, tum exitiale Ecclesiæ vulnus infligant. Hoc ideo præfari volui, ut id me quoque, sicuti par erat, non postremo loco spectasse, testatum esset lectoribus, ne quid in isto meo Catechismo traderem, nisi receptæ inter omnes pios doctrinæ consentaneum. Atque idipsum quod profiteor, non vanum esse comperient, qui candorem in legendo sanumque judicium adhibuerint. Certe me consequutum esse confido, ut labor meus bonis omnibus, si non satisfaciat, gratus tamen sit, ut qui utilis ab ipsis censeatur. Quod autem Latinum feci, in eo si forte quibusdam non probabitur meum consilium, ejus tamen multæ rationes mihi constant, quas nunc referre omnes, nihil attinet: tantum eligam, quæ ad vitandam reprehensionem sufficere videantur. Primum in hoc tam confuso dissipatoque Christiani nominis statu, utile esse judico, extare publica testimonia, quibus Ecclesiæ quæ longis alioqui locorum spatiis dissitæ, consentientem habent in Christo doctrinam, se mutuo agnoscant. Præterquam enim quod ad mutuam confirmationem non parum istud valet: quid magis expetendum, quam ut sibi ultro citroque gratulantes, piis votis aliæ alias Domino commendent? solebant olim in hunc finem Episcopi, quum adhuc staret inter omnes vigeretque fidei consensus, synodales epistolas trans mare mittere: quibus, tanquam tesseris, sacram inter Ecclesias communionem sancirent. Quanto nunc, in hac tam horrenda Christiani orbis vastitate, magis necesse est, paucas Ecclesias, quæ Deum rite invocant, & eas quidem dispersas, & undique circumseptas profanis Antichristi synagogis, hoc sanctæ conjunctionis symbolum dare vicissim & accipere, unde ad illum, quem dixi, complexum incitentur? Quod si hoc adeo est hodie necessarium: quid de posteritate sentiemus? De qua ego sic sum anxius, ut tamen vix cogitare audeam. Nisi enim mirabiliter Deus è cælo succurrerit, videre mihi videor extremam barbariem impendere orbi. Atque utinam non paulo post sentiant filii nostri, fuisse hoc verum potius vaticinium, quam conjecturam. Quo magis elaborandum nobis est, ut qualescunque Ecclesiæ reliquias, quæ post mortem nostram restabunt, vel etiam emergent, scriptis nostris colligamus. Et alia quidem scriptorum genera, quis noster omnium fuerit in religione sensus, ostendent: sed illustriore documento, quam inter se habuerint Ecclesiæ nostræ doctrinæ concordiam, perspici non poterit, quam ex Catechismis. Illic enim non modo quid semel docuerit unus homo, aut alter, apparebit: sed quibus à pueritia rudimentis imbuti perpetuo fuerint apud nos docti simul atque indocti: ut haberent hoc omnes fideles, quasi solenne Christianæ communionis symbolum. Atque hæc sane præcipua mihi fuit edendi hujus Catechismi ratio. Valuit tamen non parum quoque altera, quod eum à plurimis desiderari audiebam, quia lectu non indignum fore sperarent. Judicione id an errore, pronunciare non est meum, sed eorum tamen voto morem gerere æquum fuit. Quin etiam injecta mihi propemodum necessitas erat, ne liceret impune detrectare. Nam quum ante annos septem edita à me esset brevis religionis summa sub Catechismi nomine: verebar nisi hoc in medium prolato, anteverterem, ne illa, quod nolebam, rursum excluderetur. Bono igitur publico si vellem consultum, curare me oportuit, ut hic, quem ego præferebam, locum occuparet. Præterea ad exemplum pertinere arbitror, reipsa testatum fieri mundo, nos qui Ecclesiæ restitutionem molimur, ubique in hanc partem fideliter incumbere, ut saltem Catechismi usus qui aliquot antehac seculis sub Papatu abolitus fuit, nunc quasi postliminio redeat. Nam neque satis pro sua utilitate commendari potest sanctum hoc institutum; nec Papistis satis exprobrari tam flagitiosa corruptela, quod illud in pueriles vertendo ineptias, non modo sustulerunt è medio, sed eo quoque ad impuræ & impiæ superstitionis prætextum turpiter sunt abusi. Adulterinam enim illam Confirmationem, quam in ejus locum subrogarunt, instar meretricis magno ceremoniarum splendore, multisque pomparum fucis sine modo ornant: quin etiam dum ornare volunt, execrandis blasphemiis adornant, dum sacramentum esse jactant Baptismo dignius: vocantque semichristianos,

quicun-

quicunque fœtido suo oleo non fuerint infecti: interim vero tota eorum actio nihil quam histrionicas gesticulationes continet: Vel potius lascivos simiarum lusus, absque ulla æmulationis arte.

Vos autem fratres mihi in Domino charissimi quibus ipsum nuncuparem, ideo elegi, quia præterquam quod me amari à vobis, & plerosque etiam vestrum scriptis meis delectari nonnulli ex vestro cœtu mihi indicaverant, id quoque nominatim postularent à me per literas, ut hunc laborem sua gratia susciperem. Alioqui una illa satis justa futura erat ratio, quod pridem ex piorum & gravium virorum relatu ea de vobis intellexi, quæ animum vobis meum penitus obstringerent. Nunc vero, quod vos sponte facturos confido, peto tamen à vobis ut hoc benevolentiæ erga vos meæ testimonium boni velitis consulere. Valete. Dominus vos sapientiæ, prudentiæ, zeli, & fortitudinis spiritu in dies magis ac magis augeat in Ecclesiæ suæ ædificationem. *Genevæ*, IV. Calendas Decembris. M. D. XLV.

LECTORI S.

Observatum semper fuit in Ecclesia, & diligenter etiam procuratum, ut pueri in doctrina Christiana rite instituerentur. Quod ut fieret commodius, non modo apertæ fuerunt olim Scholæ, ac singulis præcipiebatur, ut familiam suam probe docerent, sed etiam publico more & instituto receptum erat, ut in templis rogarentur pueri de singulis capitibus, quæ communia Christianis omnibus & nota esse debent. Ut autem id ordine fieret, describebatur formula quæ vocabatur Catechismus sive institutio. Ab eo tempore, diabolus Ecclesiam Dei misere lacerans, & horrendum ejus exitium invehens (cujus notæ in majori parte mundi nimium adhuc extant) sanctam hanc politiam evertit: neque aliud quicquam reliquum fecit præter quasdam nugas, quæ superstitiones tantum pariant absque ullo ædificationis fructu: cujusmodi est Confirmatio illa, quam vocant, referta quidem gesticulationibus plusquam ridiculis, & quæ prorsus simiis conveniant, nec ullo fundamento nitantur. Quod ergo nunc in medium proferimus, nihil aliud est quam usus eorum, quæ jam olim à Christianis & veris Dei cultoribus observata sunt, neque unquam omissa, nisi dum Ecclesia omnino corrupta fuit.

CATECHISMUS ECCLESIÆ GENEVENSIS.

DE FIDE.

Ex Gal. M. Quis humanæ vitæ præcipuus est finis?

P. Ut Deum, à quo conditi sunt homines, ipsi noverint.

M. Quid causæ habes, cur hoc dicas?

P. Quoniam nos ideo creavit, & collocavit in hoc mundo, quo glorificetur in nobis. Et sane vitam nostram, cujus ipse est initium, æquum est in ejus gloriam referri.

M. Quod vero est summum bonum hominis?

P. Illud ipsum.

M. Quamobrem id tibi summum bonum habetur?

P. Quia eo sublato, infelicior est nostra conditio, quam quorumvis brutorum.

M. Ergo vel inde satis perspicimus, nihil posse homini infelicius contingere, quam Deo non vivere.

P. Sic res habet.

M. Porro, quænam vera est ac recta Dei cognitio?

P. Ubi ita cognoscitur, ut suus illi ac debitus exhibeatur honor.

M. Quænam vero ejus rite honorandi est ratio?

P. Si in eo sita sit tota nostra fiducia: si illum tota vita colere, voluntati ejus obsequendo, studeamus: si eum, quoties aliqua nos urget necessitas, invocemus; salutem in eo quærentes, & quicquid expeti potest bonorum: si postremo, tum corde, tum ore, illum bonorum omnium solum auctorem agnoscamus.

M. Verum, ut hæc discutiantur ordine, & fusius explicentur: Quod in hac tua partitione primum est caput?

P. Ut totam in Deo fiduciam nostram collocemus.

M. Qualiter autem id fiet?

P. Ubi omnipotentem noverimus, & perfecte bonum.

M. Satisne hoc est?

P. Nequaquam.

M. Quamobrem?

P. Quia indigni sumus, quibus adjuvandis potentiam exerat, & in quorum salutem quam bonus sit, ostendat.

M. Quid ergo præterea opus est?

P. Nempe ut cum animo suo quisque nostrum statuat, ab ipso se diligi, eumque sibi & Patrem esse velle, & salutis auctorem.

M. Unde autem nobis id constabit?

P. Ex verbo ipsius scilicet, ubi suam nobis misericordiam in Christo exponit, & de amore erga nos suo testatur.

M. Fiduciæ ergo in Deo collocandæ fundamentum ac principium est, eum in Christo novisse.

P. Omnino.

M. Nunc, quænam sit hujus cognitionis summa, paucis audire abs te velim.

P. In fidei confessione, vel potius in formula confessionis, quam inter se communem habent Christiani omnes, continetur. Eam vulgo Symbolum Apostolorum vocant, quod ab initio Ecclesiæ recepta semper fuerit inter omnes pios: & quod vel ab ore Apostolorum excepta fuerit, vel ex eorum scriptis fideliter collecta.

M. Recita.

P. Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cæli & terræ: & in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum, qui conceptus est è Spiritu sancto, natus ex Maria virgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus, descendit ad inferos, tertia die resurrexit ex mortuis, ascendit in cælum, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus ad judicandum vivos & mortuos. Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam æternam, Amen.

M. Ut penitius intelligantur singula: in quot partes hanc confessionem dividemus?

P. In quatuor præcipuas.

M. Eas mihi recense.

P. Prima ad Deum Patrem spectabit. Secunda

erit

erit de Filio ejus Jesu Christo, quæ etiam totam redemptionis humanæ summam complectitur. Tertia erit de Spiritu sancto. Quarta de Ecclesia & divinis in ipsam beneficiis.

M. Quum non nisi unus sit Deus: cur hic mihi tres commemoras, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum?

P. Quoniam in una Dei essentia Patrem intueri nos convenit, tanquam principium & originem, primamve rerum omnium causam: deinde Filium, qui sit æterna ejus Sapientia: postremo Spiritum sanctum, tanquam ejus virtutem per omnia quidem diffusam, quæ tamen perpetuo in ipso resideat.

M. Inde significas, nihil esse absurdi, si in una divinitate distinctas constituamus has tres personas, Deumque propterea non dividi.

P. Ita est.

M. Recita jam primam partem.

P. Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cæli & terræ.

M. Cur Patrem nominas?

P. Christi primum quidem intuitu: qui & Sapientia ejus est, ab ipso genita ante omne tempus. & missus in hunc mundum, declaratus fuit ejus Filius. Hinc tamen colligimus, quum Deus Jesu Christi sit Pater, nobis quoque esse Patrem.

M. Quo sensu nomen illi Omnipotentis tribuis?

P. Non hoc modo potentiam ipsum habere, quam non exerceat: sed omnia ipsum habere sub potestate & manu: providentia sua gubernare mundum, arbitrio suo omnia constituere, omnibus creaturis, prout visum est, imperare.

M. Itaque non otiosam Dei potentiam fingis: sed talem esse reputas, quæ manum operi semper admotam habeat: sic ut nihil, nisi per ipsum, ejusque decreto, fiat.

P. Sic est.

M. Quorsum addis Creatorem cæli & terræ?

Rom. 1. P. Quoniam per opera se nobis patefecit: in illis
vers. 20. quoque nobis quærendus est. Neque enim essentiæ ejus capax est mens nostra. Est igitur mundus ipse veluti speculum quoddam, in quo eum possimus inspicere: quatenus eum cognoscere nostra refert.

M. Per cælum & terram an non quicquid præterea creaturarum extat, intelligis?

P. Imo vero: sed his duobus nominibus continentur omnes, quod aut cælestes sint, aut terrenæ.

M. Cur autem Deum Creatorem duntaxat nuncupas: quum tueri conservareque in suo statu creaturas multo sit præstantius, quam semel condidisse?

P. Neque vero hac particula indicatur tantum, sic opera sua Deum semel creasse, ut illorum postea curam abjecerit. Quin potius sic habendum est, mundum, ut semel ab eo fuit conditus, ita nunc ab eo conservari: nec aliter & terram, & alia omnia stare, nisi quatenus ejus virtute, & quasi manu sustinentur. Præterea, quum sic omnia sub manu habeat, inde etiam conficitur, summum esse moderatorem omnium ac dominum. Itaque, ex quo Creator est cæli ac terræ, intelligere convenit, eum esse unum, qui sapientia, bonitate, potentia, totum naturæ cursum atque ordinem regat: qui pluviæ simul ac siccitatis, grandinum, aliarumque tempestatum, ac serenitatis sit auctor, qui benignitate sua terram fœcundet, eamque rursus, manum suam reducendo, sterilem reddat: à quo sanitas simul ac morbi proveniant: cujus denique imperio subjaceant omnia, & nutui obsequantur.

M. De impiis autem & diabolis quid sentiemus, an eos quoque dicemus illi subesse?

P. Quanquam Spiritu eos suo non gubernat, sua tamen potestate, tanquam freno eos coërcet, ut ne movere quidem se queant, nisi quoad illis permittit. Quin etiam voluntatis suæ facit ministros, ut inviti ac præter suum consilium, exequi, quod illi visum fuerit, cogantur.

M. Quid ad te ex ejus rei cognitione utilitatis redit?

P. Plurimum. Male enim ageretur nobiscum, si diabolis & impiis hominibus præter Dei voluntatem quicquam liceret, adeoque tranquillis animis nunquam essemus, nos eorum libidini expositos esse cogitantes. Verum, tunc demum tuto conquiescimus, ubi frenari eos Dei arbitrio, & tanquam in arcto contineri scimus, ne quid, nisi ejus permissu, possint: quum præsertim Deus ipse nobis se tutorem fore, salutisque præsidem receperit.

M. Nunc ad secundam partem veniamus.

P. Ea est: Credere nos in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum.

M. Quid præcipue complectitur?

P. Filium Dei nobis esse servatorem: simulque modum explicat, quo nos à morte redemerit, vitamque acquisierit.

M. Quid sibi vult nomen Jesu, quo eum appellas?

P. Quod Græcis significat nomen Σωτὴρ. Latini proprium nomen non habent, quo bene vis ejus exprimatur. Itaque, Salvatoris vocabulum vulgo receptum fuit. Porro Filio Dei hanc appellationem in- Matth. 1.
didit Angelus, ipsius Dei jussu. vers. 21.

M. Estne hoc pluris, quam si homines illi indidissent?

P. Omnino. Nam quum sic nuncupari velit Deus, talem quoque esse prorsus necesse est.

M. Quid deinde valet nomen Christi?

P. Hoc epitheto melius etiamnum exprimitur ejus officium. Significat enim unctum esse à Patre in Regem, Sacerdotem, ac Prophetam.

M. Qui scis istud?

P. Quoniam ad hos tres usus Scriptura unctionem accommodat. Deinde, hæc tria, quæ diximus, sæpe Christo tribuit.

M. Sed quo olei genere unctus fuit?

P. Non visibili: quale in consecrandis antiquis Regibus, Sacerdotibus & Prophetis fuit adhibitum, sed præstantiori: hoc est, Spiritus sancti gratia, quæ veritas est externæ illius unctionis.

M. Quale vero hoc ejus regnum est, quod commemoras?

P. Spirituale, quod verbo & Spiritu Dei continetur: quæ justitiam & vitam secum ferunt.

M. Sacerdotium vero?

P. Officium est ac prærogativa sistendi se in Dei conspectum, ad obtinendam gratiam: & sacrificii, quod illi acceptum sit, oblatione, iram ejus placandi.

M. Jam quo sensu Prophetam Christum nominas?

P. Quia quum in mundum descendit, Patris se legatum apud homines, & interpretem professus est, idque in eum finem, ut Patris voluntate ad plenum exposita, finem poneret revelationibus omnibus & prophetiis.

M. Sed percipisne inde fructum aliquem?

P. Imo non alio spectant omnia hæc, nisi in bonum nostrum. Nam iis donatus est Christus à Patre, ut nobiscum ea communicet, quo ex ejus plenitudine hauriamus omnes.

M. Edissere hoc mihi paulo fusius.

P. Spiritu sancto repletus, perfectaque omnium ejus donorum opulentia cumulatus fuit, quo nobis ea impertiat, cuique scilicet pro mensura, quam nobis convenire novit Pater. Ita ex eo, tanquam unico fonte haurimus quicquid habemus bonorum spiritualium.

M. Quid nobis confert ejus Regnum?

P. Nempe, quod ejus beneficio ad pie sancteque vivendum vindicati in libertatem conscientiarum, spiritualibusque ejus divitiis instructi, potentia quoque armamur, quæ ad perpetuos animarum nostra-

rum hostes, peccatum, carnem, Satanam, & mundum, vincendos sufficiat.

M. Ad quid autem Sacerdotium conducit?

P. Primum, quod hac ratione Mediator est noster, qui nos Patri reconciliet: deinde, quod per eum accessus nobis patefactus est ad Patrem, ut in ejus conspectum cum fiducia prodeamus, ipsi quoque, nosque & nostra omnia illi in sacrificium offeramus. Atque ita collegas nos quodammodo suos facit in sacerdotio.

M. Restat Prophetia.

P. Quum Filio Dei magisterii collatum sit munus in suos: finis est, ut vera eos Patris cognitione illuminet, erudiat eos in veritate, & domesticos Dei discipulos efficiat.

M. Huc ergo redeunt quæ dixisti omnia, Christi nomen tria officia comprehendere, quæ in Filium contulit Pater, ut vim eorum ac fructum in suos transfundat.

P. Sic est.

M. Cur Filium Dei unicum nuncupas: quum hac quoque appellatione nos omnes dignetur Deus?

P. Quod filii Dei sumus, non id habemus à natura, sed adoptione & gratia duntaxat: quod scilicet
Joan. 1. nos eo loco habeat Deus. At Dominus Jesus, qui
vers. 1. ex substantia Patris est genitus, uniusque cum Patre
Ephes. 1. essentiæ est, optimo jure Filius Dei unicus vocatur:
vers. 3. quum solus sit natura.
Hebr. 1. *vers. 1.* M. Intelligis ergo, hunc honorem, ejus esse proprium, qui naturæ jure illi debeatur: nobiscum autem gratuito beneficio communicari, quatenus sumus ejus membra.

P. Omnino. Itaque ejus communicationis intuitu,
Rom. 8. alibi nominatur Primogenitus inter multos fratres.
vers. 29. M. Qualiter Dominum esse nostrum intelligis?
Coloss. 1. P. Sicut à Patre constitutus est, ut sub imperio
v. 15, 18 suo nos habeat, ut Dei regnum administret in cælo & in terra, sitque hominum caput & Angelorum.

M. Quid sibi vult quod postea sequitur?

P. Modum ostendit, quo Filius unctus est à Patre, ut nobis esset Salvator. Nempe, quod assumpta carne nostra, iis persunctus est omnibus, quæ ad salutem nostram erant necessaria: sicut hic recensentur.

M. Quid his duabus sententiis significas, Conceptum esse ex Spiritu sancto: Natum ex Maria virgine?

Psal. 132. P. Formatum in utero Virginia fuisse, ex ejus
vers. 11. substantia, ut esset verum semen Davidis, qualiter
Matth. 1. vaticiniis Prophetarum prædictum fuerat: id tamen
vers. 8. mirifica arcanaque Spiritus virtute fuisse effectum,
Luc. 1. absque virili coitu.
vers. 32. M. Eratne igitur operæpretium, ut carnem nostram indueret?

Rom. 3. P. Maxime. Quia inobedientiam ab homine
vers. 25 admissam in Deum, necesse erat in humana quoque
1 Tim. 2. natura expiari. Nec vero aliter Mediator esse noster
vers. 5. poterat, ad conciliationem Dei & hominum pera-
Hebr. 4. gendam.
vers. 15. M. Christum ergo oportuisse hominem fieri di-
& 5: 7. cis: ut tanquam in persona nostra, salutis nostræ partes impleret.

P. Ita sentio. Nam ab ipso mutuemur oportet, quicquid nobis apud nos deest: quod fieri aliter nequit.

M. Verum, cur id à Spiritu sancto effectum est, ac non potius communi, usitataque generationis forma?

P. Quoniam penitus corruptum est humanum semen, in generatione Filii Dei intercedere Spiritus sancti opus decuit: ne hac contagione attingeretur, sed esset puritate perfectissima præditus.

M. Hinc ergo discimus, eum qui alios sanctificat, immunem ab omni macula esse: puritateque, ut ita loquar, originali fuisse ab utero præditum, ut totus Deo sacer esset, nulla humani generis labe inquinatus.

P. Sic intelligo.

M. Quomodo est Dominus noster?

P. A Patre constitutus est, ut nos regat, imperium- *Ephes. 1.*
que & Dei dominationem, tum in cælis, tum in terra *vers. 21.*
adeptus, caput Angelorum & piorum agnoscatur. *Coloss. 1.*
M. Cur à natalibus protinus ad mortem, omissa *vers. 18.*
totius vitæ historia, transilis?

P. Quia hic non tractantur, nisi quæ redemptionis nostræ ita sunt propria, ut ejus substantiam quodammodo in se contineant.

M. Cur non simpliciter uno verbo mortuum fuisse dicis: sed Præsidis quoque nomen adjicis, sub quo sit passus?

P. Id non ad historiæ fidem modo spectat, sed ut sciamus mortem ejus conjunctam cum damnatione fuisse.

M. Expone hoc clarius.

P. Mortuus est, ut pœna nobis debita defungeretur: atque hoc modo ab ea nos eximeret. Quum autem omnes nos, sicuti peccatores sumus, obnoxii essemus Dei judicio, quo vicem nostram subiret, sisti in conspectum terreni judicis voluit, damnarique ejus ore, ut coram cælesti Dei tribunali absolveremur.

M. Atqui insontem Pilatus eum pronunciat: ita- *Mat. 27.*
que non damnat pro malefico. *vers. 24.*
P. Utrumque animadvertere convenit. Ideo enim ejus innocentiæ testimonium reddit judex, ut testatum fiat, non ob propria ipsum maleficia plecti, sed nostra: solenni tamen ritu interea damnatur ejusdem sententia, ut palam fiat, judicium quod merebamur, tanquam vadem nostrum subire, quo nos à reatu liberet.

M. Bene dictum. Nam si peccator esset, non idoneus vas esset, ad solvendam alieni peccati pœnam. Ut tamen ejus damnatio nobis in absolutionem cederet, censeri eum inter maleficos oportuit.

P. Sic intelligo.

M. Quod crucifixus fuit, an plus habet momenti, quam si alio quolibet mortis genere affectus foret?

P. Omnino: quemadmodum etiam admonet Pau- *Galat. 3.*
lus, dum in ligno suspensum scribit, ut nostram in se *vers. 13.*
maledictionem susciperet, quo ab ea solveremur.
Genus enim illud mortis, execratione damnatum *Deut. 21.*
erat. *vers. 23.*
M. Quid? an non irrogatur Filio Dei contumelia, quum dicitur maledictioni fuisse subjectus, etiam coram Deo?

P. Minime. Siquidem eam recipiendo, abolevit: nec vero desiit interea esse benedictus, quo nos sua benedictione perfunderet.

M. Prosequere.

P. Quandoquidem mors, supplicium erat homini impositum, peccati causa, eam Filius Dei pertulit, & perferendo vicit. Atque ut melius patefieret vera morte ipsum defungi, collocari in sepulchro, instar aliorum hominum voluit.

M. Verum, non videtur quicquam ad nos utilitatis ex hac victoria redire, quum nihilominus moriamur.

P. Nihil id obstat. Neque enim aliud nunc est mors fidelibus, quam transitus in vitam meliorem.

M. Hinc sequitur, non amplius exhorrendam esse mortem, acsi res esset formidabilis: sed intrepido animo sequendum esse ducem nostrum, Christum: qui sicut non periit in morte, ita perire nos non patietur.

P. Sic agendum est.

M. Quod de ejus ad inferos descensu mox adjectum est, quem sensum habet?

P. Eum non communem tantum mortem fuisse perpessum, quæ est animæ à corpore separatio: sed
etiam dolores mortis, sicut Petrus vocat. Hoc au- *Actor. 2.*
tem nomine horribiles angustias intelligo, quibus *vers. 24.*
ejus anima constricta fuit.

M. Cedo

M. Cedo mihi hujus rei causam ac modum.

P. Quia ut pro peccatoribus satisfaceret, coram Dei tribunali se sistebat, torqueri hac anxietate ejus conscientiam oportebat, acsi derelictus à Deo esset: imo acsi Deum haberet infestum. In his angustiis erat, *Mat. 27. vers. 46.* quum exclamaret ad Patrem: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?

M. Eratne igitur illi offensus Pater?

P. Nequaquam. Sed hanc in eum severitatem exercuit, ut impleretur quod prædictum fuerat per *Jesa. 53. vers. 4.5.* Jesaiam: Ipsum percussum fuisse manu Dei propter peccata nostra: vulneratum propter iniquitates nostras.

M. Verum Deus quum sit, qui potuit ejusmodi pavore corripi, acsi derelictus à Deo esset?

P. Sic habendum est, secundum humanæ naturæ affectum, eo redactum fuisse necessitatis. Quod ut fieret, paulisper interea delitescebat ejus divinitas, hoc est, vim suam non exerebat.

M. Qui tamen fieri rursum potest, ut Christus qui salus est mundi, huic damnationi subjectus fuerit?

P. Non ita illum subiit, ut sub ea maneret. Sic enim istis, quos dixi, pavoribus correptus fuit; ut non fuerit oppressus: sed potius luctatus cum potestate inferorum, eam subegit ac fregit.

M. Hinc colligimus, quid differat conscientiæ tormentum quod sustinuit, ab eo quo cruciantur peccatores, quos Dei irati manus persequitur. Nam quod in illo temporarium fuit, in iis est perpetuum: & quod illi vice duntaxat aculei fuit ad eum pungendum, in iis est lethalis gladius, ad cor, ut ita dicam, sauciandum.

P. Sic est. Neque enim ejusmodi angustiis obsessus Filius Dei, sperare in Patrem desiit. At peccatores, Dei judicio damnati, in desperationem ruunt, fremunt adversus ipsum, & usque ad apertas blasphemias prosiliunt.

M. Hincne possumus elicere, quem ex Christi morte fructum percipiant fideles?

P. Omnino. Ac principio quidem, videmus esse sacrificium, quo peccata nostra expiavit coram Deo, atque ita placata ira Dei, nos cum eo in gratiam reduxit. Deinde, sanguinem ejus lavacrum esse, quo animæ nostræ maculis omnibus purgentur. Postremo, deletam esse peccatorum nostrorum memoriam, ne unquam in Dei conspectum veniant: atque ita inductum abolitumque fuisse chirographum, quo rei tenebamur.

M. Nihilne præterea utilitatis nobis affert?

P. Imo vero. Nam & ejus beneficio, siquidem vera simus membra Christi, vetus homo noster crucifigitur: aboletur corpus peccati, ne amplius regnent pravæ carnis concupiscentiæ in nobis.

M. Perge in reliquis.

P. Sequitur, Tertio ipsum die resurrexisse ex mortuis: quo victorem se peccati & mortis demonstravit. Sua enim resurrectione mortem deglutivit, abrupit diaboli vincula, & totam ejus potentiam redegit in nihilum.

M. Quotuplex ex hac resurrectione fructus nobis provenit?

Rom 4. vers. 25. 1 Cor. 15. vers. 22. Rom. 6. vers. 4. P. Triplex. Nam & justitia nobis per eam acquisita: & certum nobis est pignus futuræ nostræ immortalitatis: & jam nunc ejus virtute suscitamur in vitæ novitatem, ut pure sanctéque vivendo, Dei voluntati obsequamur.

M. Persequamur reliqua.

P. Ascendit in cælum.

M. Sed an ascendit, ut non sit amplius in terra?

P. Sic. Postquam enim omnibus perfunctus fuerat, quæ illi à Patre injuncta fuerant, quæque in salutem nostram erant, nihil opus erat diutius eum in terris versari.

M. Quid ex hac ascensione boni consequimur?

P. Duplex est fructus. Nam quatenus cælum ingressus est Christus nostro nomine, sicut in terram nostra causa descenderat, aditum illius nobis quoque patefecit: ut jam aperta sit nobis janua, quæ propter peccatum ante clausa erat. Deinde in conspectu Dei comparet pro nobis intercessor & patronus.

M. Verum, an Christus in cælum se recipiendo sic à nobis recessit, ut jam nobiscum esse desierit?

P. Minime. Contra enim recepit, se nobiscum fore, usque ad finem seculi. *Mat. 28. vers. 20.*

M. Quod autem nobiscum habitat, idne de corporis præsentia intelligendum?

P. Non. Alia enim ratio est corporis, quod in cælum receptum est: alia virtutis, quæ ubique est diffusa. *Luc. 24. vers. 51. Actor 1. vers. 11.*

M. Quo sensu eum dicis sedere ad Patris dexteram?

P. Hæc verba significant, Patrem illi cæli & terræ imperium contulisse: ut omnia gubernet. *Mat. 28. vers. 18.*

M. Quid autem tibi significat Dextera, & quid hæc Sessio?

P. Similitudo est à Principibus sumpta, qui ad dexteram suam collocare solent, quibus vices suas commendant.

M. Non ergo aliud intelligis, quam quod tradit Paulus: nempe, constitutum esse Christum caput Ecclesiæ, & supra omnes principatus evectum, nomen adeptum esse, quod sit supra omne nomen. *Ephes. 1. vers. 22. Philip. 2. vers. 9.*

P. Ita ut dicis.

M. Transeamus ad alia.

P. Inde venturus est ad judicandum vivos & mortuos. Quorum verborum sensus est, palam è cælo venturum ad judicandum orbem: sicut ascendere visus est. *Actor. 1. vers. 11.*

M. Quum judicii dies futurus non sit ante finem seculi, quomodo tunc ex hominibus fore aliquos superstites dicis: quandoquidem omnibus constitutum est semel mori. *Hebr. 9. vers. 27.*

P. Hanc quæstionem solvit Paulus, quum eos qui tunc supererunt, subita mutatione innovatum iri tradit: ut abolita carnis corruptione induant incorruptionem. *1 Cor 15. vers. 51. 1 Thess. 4. vers. 17.*

M. Tu ergo hanc mutationem, mortis instar illis fore intelligis: quod primæ naturæ futura sit abolitio, & alterius novæ initium.

P. Sic sentio.

M. An aliquod inde gaudium recipiunt nostræ conscientiæ, quod Christus semel futurus sit mundi judex?

P. Recipiunt & quidem singulare. Certo enim non nisi in salutem nostram venturum scimus.

M. Non ergo reformidare nos convenit hoc judicium, ut nobis horrorem incutiat.

P. Minime vero: quando non nisi ad ejus judicis tribunal stabimus, qui patronus quoque est: quique nos in fidem clientelamque suam suscepit.

M. Veniamus jam ad tertiam partem.

P. Ea est de fide in Spiritum sanctum.

M. Quid vero nobis confert.

P. Nempe huc spectat, ut noverimus, Deum, sicuti nos per Filium redemit & servavit, ita per Spiritum facere nos hujus redemptionis ac salutis compotes.

M. Quomodo?

P. Quemadmodum purgationem habemus in Christi sanguine, sic eo aspergi conscientias nostras necesse est, ut abluantur. *1 Petr. 1. vers. 2. 1 Joan 1. vers. 7.*

M. Hoc clariori etiamnum expositione indiget.

P. Intelligo Spiritum Dei, dum in cordibus nostris habitat, efficere ut Christi virtutem sentiamus. *Rom 8. vers. 11.* Nam ut Christi beneficia mente concipiamus, hoc fit Spiritus sancti illuminatione: ejus persuasione fit, ut cordibus nostris obsignentur. *Ephes. 1. vers. 13.* Denique, solus ipse dat illis in nobis locum. Regenerat nos, facitque ut simus novæ creaturæ. Proinde, quæcunque

nobis offeruntur in Christò dona, ea Spiritus virtute recipimus.

M. Pergamus.

P. Sequitur quarta pars, in qua confitemur nos credere unam sanctam Ecclesiam Catholicam.

M. Quid est Ecclesia?

P. Corpus ac societas fidelium, quos Deus ad vitam æternam prædestinavit.

M. Estne hoc etiam caput creditu necessarium?

P. Imo vero: nisi facere velimus otiosam Christi mortem, & pro nihilo ducere quicquid hactenus relatum est. Hic enim unus est omnium effectus, ut sit Ecclesia.

M. De causa ergo salutis fuisse hactenus tractatum, ejusque fundamentum ostensum intelligis, quum exponeres, Christi meritis & intercessione, nos fuisse in amorem à Deo receptos: & hanc gratiam, Spiritus virtute in nobis confirmari. Nunc vero explicari horum omnium effectum, quo certior ex re ipsa fides constet.

P. Ita rès habet.

M. Porro Ecclesiam quo sensu nominas sanctam?

Rom. 8. vers. 30. P. Quia scilicet quoscunque elegit Deus, eos justificat, reformatque in sanctitatem ac vitæ innocentiam, quo in illis reluceat sua gloria. Atque id est Ephes. 5. vers. 25. quod vult Paulus, quum admonet, Christum, Ecclesiam quam redemit, sanctificasse, ut sit gloriosa puraque ab omni macula.

M. Quid sibi vult epitheton Catholicæ vel Universalis?

Ephes. 4. vers. 15. 1 Cor. 12. vers. 12. P. Eo docemur, sicut unum est fidelium omnium caput, ita omnes in unum corpus coalescere oportere, ut una sit Ecclesia per totum orbem diffusa: non plures.

M. Quid autem valet illud, quod continuo de sanctorum communione additur?

P. Ad exprimendam clarius, quæ inter Ecclesiæ membra est, unitatem, hoc positum est. Simul indicatur, quicquid beneficiorum largitur Deus Ecclesiæ, in commune omnium bonum spectare: quum inter se omnes communionem habeant.

M. Verum, estne hæc quam Ecclesiæ tribuis, sanctitas, jam perfecta?

P. Nondum: quamdiu scilicet in hoc mundo militat. Laborat enim semper infirmitatibus: nec unquam vitiorum reliquiis penitus purgabitur, donec Christo, suo capiti, à quo sanctificatur, ad plenum adhæreat.

M. Potestne autem hæc Ecclesia aliter cognosci, quam quum fide creditur?

P. Est quidem & visibilis Dei Ecclesia, quam nobis certis indiciis notisque descripsit: sed hic proprie de eorum congregatione agitur, quos arcana sua electione adoptavit in salutem. Ea autem nec cernitur perpetuo oculis, nec signis dignoscitur.

M. Quid deinde sequitur?

P. Credo remissionem peccatorum.

M. Quid tibi remissionis verbum significat?

P. Deum gratuita sua bonitate ignoscere ac condonare peccata fidelibus, ne in judicium vocentur, aut exigatur de illis pœna.

M. Hinc sequitur, nos satisfactionibus propriis nequaquam promereri quam à Domino peccatorum veniam obtinemus.

P. Verum. Unus enim Christus pœnam solvendo, satisfactione defunctus est. Quantum ad nos, nihil nobis compensationis suppetit, quod Deo afferamus: sed ex mera ejus liberalitate, gratuitum hoc beneficium recipimus.

M. Cur peccatorum remissionem subnectis Ecclesiæ?

P. Quia eam nemo consequitur, quin & coadunatus fuerit ante populo Dei; & unitatem cum Christi corpore perseveranter ad finem usque colat: eoque modo testatum faciat, verum se esse Ecclesiæ membrum.

M. Hac ratione constituis, extra Ecclesiam non nisi damnationem & exitium esse.

P. Omnino. Qui enim discessionem faciunt à Christi corpore, factionibusque scindunt ejus unitatem, iis spes omnis salutis præcisa est, quantisper maneant in ejusmodi dissidio.

M. Recita quod superest.

P. Credo resurrectionem carnis, & vitam æternam.

M. Quorsum hoc caput in fidei confessione ponitur?

P. Ut admoneamur, non esse sitam in terra nostram felicitatem. Cujus cognitionis duplex est utilitas ac usus. Inde primum docemur, ita hunc mundum nobis incolendum esse, tanquam inquilinis, ut de migratione assidue cogitemus, nec corda nostra sinamus implicari cogitationibus terrenis. Deinde, utcunque adhuc nos lateat, & ab oculis nostris absconditus sit fructus gratiæ in Christo nobis collatæ, ne propterea despondeamus animos: sed patienter sustineamus usque ad diem revelationis.

M. Quæ porro hujus resurrectionis erit series?

P. Qui ante mortui fuerint, recipient sua corpora, eadem scilicet quæ gestarunt: sed prædita nova 1 Cor. 15.
qualitate, hoc est, non amplius obnoxia morti nec vers. 53.
corruptioni. Qui autem tunc erunt superstites, eos subita mutatione Deus mirabiliter excitabit.

M. Sed eritne piorum simul & impiorum communis?

P. Una omnium erit resurrectio: sed conditio diversa. Alii enim in salutem ac beatitudinem resur- Mat. 25.
gent: alii in mortem & extremam miseriam. vers. 46.

M. Cur ergo sola hic vita æterna commemoratur: Joan. 5.
inferorum nulla mentio? vers. 29.

P. Quoniam nihil hic, nisi quod ad consolationem piarum mentium faciat, habetur: ideo recensentur tantummodo præmia, quæ servis suis Dominus præparavit. Itaque, non additur, quæ sors impios maneat, quos scimus à regno Dei alienos esse.

M. Ex quo fundamentum tenemus, cui inniti fides debet, inde elicere veræ fidei definitionem promptum erit.

P. Ita est. Sic autem definire licet, ut dicamus certam esse ac stabilem cognitionem paternæ erga nos Dei benevolentiæ, sicut per Euangelium Patrem se nobis, Christi beneficio, ac Servatorem fore testatur.

M. Eamne concipimus à nobis, an à Deo recipimus?

P. Docet Scriptura, singulare esse Dei donum: & experientia id confirmat.

M. Quam mihi experientiam dicis?

P. Nempe, rudior est mens nostra, quam ut capere spiritualem Dei sapientiam queat, quæ nobis per fidem revelatur: & corda nostra propensiora sunt, vel ad diffidentiam, vel ad perversam nostri & creaturarum confidentiam, quam ut in Deo, suopte motu acquiescant. Verum, Spiritus sanctus illuminatione sua capaces nos intelligendi facit ea, quæ captum nostrum longe alioqui excederent: nosque ad certam persuasionem format, salutis promissiones cordibus nostris obsignando.

M. Quid nobis boni oritur ex hac fide, quum semel eam assequuti sumus?

P. Justificat nos coram Deo: & hac justitia hæredes nos vitæ æternæ facit.

M. Quid? annon bonis operibus justificantur homines, quum sancte & innocenter vivendo, approbare se Deo student?

P. Si quisquam usque adeo perfectus inveniretur, merito censeri justus posset: verum, quum omnes simus peccatores, multis modis rei coram Deo,

aliunde

aliunde quærenda nobis est dignitas, quæ nos illi conciliet.

M. Verum itane sordent, & adeo nullius pretii sunt omnia hominum opera, ut gratiam coram Deo promereri nequeant?

P. Principio, quæcunque à nobis manant ut nostra proprie dicantur, vitiosa sunt: ac proinde nihil possunt, quam Deo displicere, & ab eo rejici.

M. Dicis ergo, antequam renati simus, reformatique Dei Spiritu, nihil posse nos quam peccare:
Matth. 7. vers. 18. quemadmodum arbor mala non nisi malos fructus profert.

P. Prorsus ita est. Nam qualemcunque speciem habeant in oculis hominum, mala sunt nihilominus, quamdiu cor pravum est, quod præcipue Deus intuetur.

M. Hinc constituis, non posse nos ullis meritis Deum prævenire, aut provocare ejus beneficentiam. Quin potius quicquid tentemus aut aggrediamur operum, iræ ac damnationi ejus subjacere.

Tit. 3: 5. P. Sic sentio. Itaque mera sua misericordia, nulloque operum respectu nos gratis amplectitur in Christo, acceptosque habet, illius justitiam nobis acceptam ferendo, acsi nostra esset: peccata vero nostra nobis non imputando.

M. Qualiter ergo dicis justificari nos fide?

P. Quoniam dum certa cordis fiducia amplectimur Euangelii promissiones, hujus, quam dico, justitiæ possessionem quodammodo adipiscimur.

M. Hoc ergo vis: justitiam, ut nobis per Euangelium offertur à Deo, ita fide à nobis recipi.

P. Sic est.

M. Verum, ex quo nos semel amplexus est Deus, annon illi accepta sunt opera, quæ Spiritu sancto nos dirigente facimus?

P. Placent illi, non propriæ tamen dignitatis merito, sed quatenus suo favore liberaliter ea dignatur.

M. Atqui, quum à Spiritu sancto prodeant, annon favorem promerentur?

P. At nonnihil semper inquinamenti ex infirmitate carnis admixtum est, quo vitiantur.

M. Unde igitur, aut qua ratione fiet, ut Deo placeant?

P. Sola est fides, quæ gratiam illis conciliet: quum huic fiduciæ certo innitimur, non ventura esse ad calculum summi juris, quod Deus ad severitatis suæ regulam exigere ipsa nolit: sed obtectis eorum vitiis, & sordibus, Christi puritate consepultis, eo loco habeat, acsi perfecta essent & absoluta.

M. Verum, an inde colligemus, operibus justificari hominem Christianum postquam à Deo vocatus est: aut operum merito consequi, ut à Deo diligatur: cujus dilectio vita æterna nobis est.

P. Nequaquam. Quin potius teneamus quod
Psal. 143. vers. 2. scriptum est, neminem mortalium justificari coram Deo posse: atque ideo deprecemur, ne in judicium nobiscum intret.

M. Non tamen bona fidelium opera inutilia esse propterea judicabimus.

P. Minime vero. Neque enim frustra mercedem illis Deus, tum in hoc mundo, tum in futura vita pollicetur. Verum ex gratuito Dei amore, tanquam ex fonte, emergit hæc merces: quia nos scilicet primum amplectitur in filios: deinde, consepulta vitiorum nostrorum memoria, quæ ex nobis prodeunt, favore prosequitur.

M. Sed anne sic à bonis operibus separari hæc justitia potest, ut qui hanc habet, illis careat?

P. Fieri hoc nequit. Nam quum recipiamus fide Christum, qualem se nobis offert: ipse vero non liberationem tantum nobis à morte & reconciliationem cum Deo promittat, sed Spiritus sancti simul gratiam, qua in vitæ novitatem regeneremur: hæc conjungi necesse est, ne Christum à seipso distrahamus.

M. Hinc sequitur, fidem esse radicem ex qua nascantur omnia bona opera: tantum abest, ut ab eorum studio nos revocet.

P. Omnino sic est: ac perinde tota Euangelii doctrina duobus his membris continetur: fide & poenitentia.

M. Quid est poenitentia?

P. Displicentia odiumque peccati, & amor justitiæ, ex Dei timore profecta, quæ nos ad abnegationem usque nostri, carnisque mortificationem adducant, ut Spiritu Dei regendos nos tradamus, ac omnes vitæ nostræ actiones ad divinæ voluntatis obsequium comparemus.

M. Hoc vero secundum membrum fuit in divisione quam initio posuimus, quum tu rationem ostenderes rite colendi Dei.

P. Verum: ac simul additum fuit, veram hanc ac legitimam esse regulam colendi Dei, ut ejus voluntati obsequamur.

M. Qui sic?

P. Quoniam is demum illi probatur cultus, non quem confingere nobis libuerit: sed quem suo ipse arbitrio præscripserit.

M. Quam autem vivendi regulam nobis posuit?

DE LEGE,

id est,

Decem præceptis Dei.

P. Legem suam.

M. Quid ea continet?

P. Duabus partibus constat: quarum prior quatuor habet præcepta: altera sex. Ita decem omnino præceptis constat tota Lex.

M. Quis hujus divisionis est auctor?

P. Deus ipse, qui in duas tabulas descriptam *Exod. 24. vers. 12.*
Mosi tradidit, & sæpe testatus est redigi in decem *& 32: 15.*
verba. *& 34: 1.*

M. Argumentum prioris tabulæ quale est? *Deut. 4.*

P. De pietatis erga Deum officiis. *vers. 13.*

M. Secundæ vero? *& 10: 4.*

P. Qualiter sit agendum cum hominibus: & quid illis debeamus.

M. Recita præceptum vel caput primum.

P. Audi Israël: Ego sum Jehova Deus tuus, qui *Exod. 20.*
te eduxi ex terra Ægypti, è domo servitutis: non *vers. 2.*
habebis deos alienos coram me. *Deut. 5.*

M. Nunc sensum verborum expone. *vers. 6.*

P. Initio quadam veluti præfatione utitur in totam Legem. Nam quum Jehovam se nominat, jus sibi vindicat & auctoritatem jubendi. Deinde, quo Legi suæ gratiam apud nos conciliet, addit se Deum esse nostrum. Perinde enim valent hæc verba, acsi Servatorem nostrum se vocaret. Hoc autem beneficio quum nos dignetur, par est, ut nos illi vicissim exhibeamus in populum obsequentem.

M. Verum, quod continuo de liberatione subjicit, & fracto jugo servitutis Ægyptiacæ, annon ad Israëliticum populum, & eum quidem solum, peculiariter spectat?

P. Fateor quoad opus; verum, est alterum liberationis genus, quod ad omnes peræque homines pertinet. Nos enim omnes ex spirituali peccati servitute, & diaboli tyrannide asseruit.

M. Cur ejus rei meminit, quum in Legem suam præfari vellet?

P. Ut nos commonefaciat, summæ ingratitudinis reos fore, nisi totos illi nos in obsequium addixerimus.

M. Quid autem hoc primo capite exigit?

P. Ut suum illi soli honorem in solidum afferamus: neque ullam ejus partem transferamus alio.

M. Quis honor illius est proprius, quem alio transcribere sit nefas?

P. Eum adorare, collocare in ipso nostram fiduciam, invocare ipsum, illi denique omnia deferre, quæ in ejus majestatem competunt.

M. Quorsum hæc particula adjecta est, Coram facie mea?

P. Quum nihil tam reconditum sit, quod eum lateat: sitque occultarum cogitationum cognitor ac judex: significat, non externæ modo confessionis honorem requirere: sed veram quoque pietatem cordis.

M. *Transeamus ad secundum caput.*

P. Non sculpes tibi simulacrum, neque imaginem ullam effinges eorum quæ aut in cælo sunt sursum, aut deorsum in terra, aut in aquis sub terra. Non adorabis ea neque coles.

M. Prohibetne in totum, ne aliquæ pingantur aut sculpantur imagines?

P. Non, sed duo tantum hic vetat, ne quas faciamus imagines, vel Dei effingendi, vel adorandi causa.

Deut. 4. vers. 15. Actor. 17. vers. 29. Rom. 1. vers. 23.

M. Cur Deum non licet visibili figura exprimere?

P. Quia nihil inter eum, qui spiritus est æternus, ac incomprehensibilis, & corpoream, corruptibilem, mortuamque figuram simile est.

M. Injuriam ergo fieri censes ejus majestati, quum in hunc modum repræsentatur.

P. Sic sentio.

M. Quænam hic adorationis species damnatur?

P. Quum ad statuam vel imaginem nos convertimus precaturi, coram ea nos prosternimus: genuum flexione, aut aliis signis exhibemus illi honorem, acsi Deus illic se nobis repræsentaret.

M. Non ergo quamlibet simpliciter picturam vel sculpturam his verbis damnari intelligendum est: sed tantum imagines prohibemur facere in hunc finem, ut in illis Deum vel quæramus, vel colamus: sive, quod idem est, eas colamus in Dei honorem, aut quoquo modo illis ad superstitionem & idololatriam abutamur.

P. Verum.

M. Nunc in quem finem caput hoc referemus?

P. Quemadmodum superiore unum se esse denunciavit quem coli oporteat & adorari: ita nunc quæ recta sit adorationis forma ostendit, quo nos ab omni superstitione, aliisque vitiosis & carnalibus figmentis revocet.

M. Pergamus.

P. Sanctionem adjungit, se Jehovam esse Deum nostrum, fortem, zelotypum, qui vindicet iniquitatem patrum in filios, usque in tertiam & quartam generationem, eorum qui se oderint.

M. Cur mentionem fortitudinis suæ facit?

P. Eo significat, se ad gloriam suam vindicandam satis habere potentiæ.

M. Quid zelotypiæ vocabulo indicat?

P. Æqualem aut socium ferre non posse. Nam ut se nobis, pro infinita sua bonitate, donavit, ita nos vult esse prorsus suos. Atque hæc animarum nostrarum est castitas, illi dicatas esse, & penitus adhærere: sicut rursum adulterio pollui dicuntur, dum ab eo ad superstitionem deflectunt.

M. Quo sensu hoc dictum est, Ulcisci patrum iniquitatem in filios?

P. Quo plus nobis incutiat terroris, non tantum de iis qui offenderint, pœnas sumpturum se minatur: sed eorum quoque sobolem fore maledictam.

M. Atqui an hoc Dei æquitati consentaneum est, quemque punire propter alterius noxam?

P. Si qualis sit humani generis conditio, reputamus, soluta est quæstio. Natura enim maledictioni obnoxii sumus omnes: nec est quod de Deo conqueramur, quum in hac sorte nos relinquit. Jam vero, sicut suam erga pios dilectionem, eorum posteritati benedicendo demonstrat: ita suam adversus impios vindictam, eorum filios hac benedictione privando, exequitur.

M. Perge.

P. Quo nos amabili etiam suavitate alliciat, misericordia usurum se promittit erga omnes, qui se diligunt, suaque mandata observant, in mille generationes.

M. Intelligitne pii hominis innocentiam, posteris omnibus, quamvis impiis, saluti fore?

P. Nequaquam: sed hoc modo, suam benignitatem eo usque se effusurum erga fideles, ut in eorum gratiam, eorum quoque se liberis benignum exhibeat: non tantum res eorum prosperando, quoad præsentem vitam: sed animas quoque ipsorum sanctificando, quo in grege suo censeantur.

M. Atqui hoc perpetuum non esse apparet.

P. Fateor. Quemadmodum enim liberum hoc sibi retinet, ut misericordem se quum libuerit, impiorum liberis exhibeat: ita suam gratiam non adeo astrinxit fidelium liberis, quin pro suo arbitrio repudiet ex illis quos visum fuerit: sic tamen id temperat, ut promissionem hanc non vanam esse nec fallacem constet. *Rom. 9.*

M. Cur mille hic generationes, in pœnæ vero damnatione tres duntaxat aut quatuor nominat?

P. Quo significet, se ad humanitatem magis & beneficentiam, quam ad severitatem propensum esse. Sicut etiam alibi testatur, quum se ad ignoscendum facilem esse dicit, tardum vero ad iram.

Exod. 34. vers. 6. Psal. 103. vers. 8. & 145:8.

M. Jam ad tertium.

P. Non usurpabis nomen Jehovæ Dei tui frustra.

M. Quis sensus?

P. Vetat ne Dei nomine abutamur, non pejerando tantum, sed præter necessitatem jurando.

M. Estne aliquis nominis Dei usus legitimus in jurejurando?

P. Imo vero: quum adhibetur ex justa causa. Primum, asserendæ veritati: deinde, quum ejus momenti est negotium, ut jurare par sit, ad mutuam inter homines tuendam charitatem & concordiam.

M. Verum, annon longius spectat, quam ad cohibenda juramenta, quibus profanatur Dei nomen, aut imminuitur ejus honos?

P. Proposita una specie, in universum nos admonet, ne unquam in medium à nobis proferatur Dei nomen, nisi cum timore ac reverentia, & in eum finem, ut gloriosum appareat. Nam quum sit sacrosanctum, cavere debemus omnibus modis, ne aut ipsum contemptui habere videamur, aut aliis occasionem contemnendi præbeamus.

M. Quomodo hoc fiet?

P. Si de Deo, ejusque operibus non aliter cogitemus aut loquamur, quam in ejus honorem.

M. Quid sequitur?

P. Sanctio, qua non fore innocentem denunciat, qui nomen suum in vanum usurpaverit.

M. Quum alibi pronunciet, se in Legis suæ transgressores vindicaturum, quid hic amplius continetur?

P. Eo voluit indicare, quanti nominis sui gloriam faciat: quo ejus studiosiores simus, dum videmus paratam fore ultionem, si quis eam profanaverit.

M. Veniamus ad quartum præceptum.

P. Recordare diem Sabbathi, ut eum sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum: septimus vero, Sabbathum est Domini Dei tui. Non facies in eo ullum opus, nec servus tuus, nec ancilla, neque bos, neque asinus, neque inquilinus qui habitat intra portas tuas. Nam sex diebus perfecit Deus cælum, & terram, & mare, & quicquid in illis continetur: septimo quievit. Itaque benedixit diei Sabbathi, & eum sanctum sibi segregavit.

M. Jubetne sex diebus laborare, ut septimo quiescamus?

P. Non simpliciter: verum sex dies hominum labo-

laboribus permittens, septimum excipit, ut quieti destinetur.

M. An quemvis laborem nobis interdicit?

P. Hoc præceptum separatam & peculiarem habet rationem. Siquidem quieris observatio, pars est veterum ceremoniarum: itaque, Christi adventu abrogata fuit.

M. Dicisne præceptum hoc ad Judæos proprie spectare, ideoque temporarium duntaxat fuisse?

P. Nempe: quatenus ceremoniale est.

M. Quid ergo? subestne aliquid præter ceremoniam?

P. Tribus ex causis datum fuit.

M. Cedo mihi eas.

P. Ad spiritualem quietem figurandam: ad conservationem politiæ Ecclesiasticæ: ad servorum sublevationem.

M. Quid per spiritualem quietem intelligis?

P. Dum à propriis operibus feriamur: quo Deus in nobis sua opera peragat.

M. Quæ porro feriandi ratio?

P. Si carnem nostram crucifigimus: hoc est, renunciamus nostro ingenio, ut Dei Spiritu gubernemur.

M. An id septimo quoque die fieri satis est.

P. Imo continenter. Nam ex quo semel cœperimus, pergendum est toto vitæ cursu.

M. Cur ergo ejus significationi destinatur certus dies?

P. Nihil necesse est per omnia congruere veritatem cum figura, modo conveniat, quantum satis est ad rationem figurandi.

M. Cur tamen septimus potius dies præscribitur, quam alius quilibet?

P. Numerus hic perfectionem in Scriptura designat. Itaque ad notandam perpetuitatem aptus est. Simul indicat, spiritualem hanc quietem inchoari duntaxat in hac vita, nec ante perfectam fore, donec è mundo migremus.

M. Verum, quid hoc sibi vult, quod suo nos exemplo ad quiescendum hortatur Dominus?

P. Quum mundi creationi finem intra sex dies imposuisset, septimum operum suorum considerationi dicavit. Ad id quo nos acrius stimulet, suum nobis exemplum proponit. Nihil enim magis expetendum, quam ut nos ad ejus imaginem formemur.

M. Verum, continuane esse debet operum Dei meditatio, an ex septenis quibusque diebus unum illi destinari sufficit?

P. Exerceri quidem nos quotidie in ea decet: verum, imbecillitatis nostræ causa, dies unus peculiariter statuitur. Atque hæc politia est, quam dixi.

M. Quis igitur eo die servandus est ordo?

P. Ut populus ad audiendam Christi doctrinam, ad frequentandas publicas preces, ad edendam fidei suæ professionem conveniat.

M. Nunc expone quod dixisti, Dominum hoc præcepto servorum quoque sublevationi prospicere voluisse.

P. Ut eis qui sub aliena potestate sunt, aliquid laxamenti detur. Quin etiam hoc ad retinendam communem politiam valet. Nam ubi dies unus quieti assignatur, ita se quisque ad laborandum in reliquum temporis assuefacit.

M. Videamus jam, quatenus ad nos spectet hoc mandatum.

Coloss. 2. vers. 17. P. Quod ad ceremoniam, quum in Christo extiterit ejus veritas, abrogatam esse dico.

M. Quomodo?

Rom. 6. vers. 6. P. Nempe, quia mortis ejus virtute vetus homo noster crucifigitur, nosque excitamur in vitæ novitatem.

M. Quid ergo ex præcepto nobis restat?

P. Ne sancta instituta, quæ ad spiritualem Ecclesiæ politiam faciunt, negligamus: præsertim vero, ut sacros conventus ad audiendum Dei sermonem, ad mysteria celebranda, ad solennes preces, sicut erunt ordinati, frequentemus.

M. Atqui, nihilne amplius figura nobis conducit?

P. Imo vero. Ad suam enim veritatem revocanda est. Ut scilicet insiti in Christi corpus, factique ejus membra, desinamus à propriis operibus, atque ita Dei gubernationi nos resignemus.

M. Transeamus ad secundam Tabulam.

P. Ejus initium est, Honora patrem & matrem.

M. Quid tibi significat hic vox Honoris?

P. Ut cum modestia & humilitate morigeri sint & obsequentes filii parentibus, ut eos reverenter colant: ut juvent in necessitate, suasque illis operas impendant. His enim tribus membris continetur qui debetur parentibus honor.

M. Perge modo.

P. Adjicitur mandato promissio: Ut prorogentur dies tui super terram, quam daturus est tibi Dominus Deus tuus.

M. Quis sensus?

P. Diu beneficio Dei victuros, qui debitum parentibus honorem præstiterint.

M. Quum tot ærumnis referta sit hæc vita: cur beneficii loco, longam ejus durationem nobis pollicetur Deus?

P. Quantiscunque miseriis sit obnoxia: Dei tamen benedictio est erga fideles, vel hac una de causa, quod paterni ejus favoris argumentum est, dum eos hic alit & conservat.

M. Sequiturne è converso eum qui cito & ante justam ætatem ex hoc mundo eripitur, à Deo maledictum esse?

P. Minime. Quin potius accidit interdum, ut quo quisque magis diligitur à Deo, eo citius recipiatur ex hac vita.

M. Atqui, sic agendo, qualiter promissioni suæ satisfacit?

P. Quicquid nobis terrestrium bonorum Deus promittit, sub hac conditione accipere convenit: quatenus in bonum animæ nostræ, salutemque expedit. Esset enim ordo valde præposterus, nisi semper antecederet animæ ratio.

M. Quid de iis qui parentibus fuerint contumaces?

P. Non in extremo tantum judicio punientur: sed hic quoque in eorum corpora Deus vindicabit, aut hinc omnes tollendo in medio ætatis flore, aut ignominioso mortis genere plectendo, aut aliis modis.

M. Verum, annon de terra Chanaan nominatim promissio loquitur?

P. Sic est, quantum ad Israëlitas spectat: at nobis hoc verbum latius patet ac extendi debet. Quamcunque enim regionem incolamus, quum Domini sit totus orbis, eam nobis assignat possidendam. Psal. 24. vers. 1.

M. Nihilne amplius restat de præcepto? & 85: 5.

P. Quanquam non nisi de patre & matre verba sonant, intelligendi sunt tamen omnes qui nobis præsunt: quando eadem ipsorum est ratio. & 115. vers. 16.

M. Quænam illa?

P. Nempe, quia Dominus eos in superiorem honoris gradum extulerit. Nulla enim est vel parentum, vel principum, vel præfectorum quorumlibet auctoritas, nullum imperium, nullus honor, nisi ex Dei decreto: quia mundum sic illi placet ordinare.

M. Recita sextum.

P. Non occides.

M. Nihilne aliud vetat, quam cædes perpetrare?

P. Imo vero. Nam quum hic loquatur Deus, non externis tantum operibus legem dicit: sed animi etiam affectibus, adeoque his potissimum.

M. Videris subindicare, genus esse quoddam arcanæ cædis, à quo hic nos Deus revocat.

P. Sic est. Ira enim & odium, & quævis nocendi cupiditas, cædes coram Deo censetur.

M. Satisne defuncti sumus, si neminem persequamur odio?

P. Nequaquam. Siquidem Dominus odium damnando, & nos arcendo à quavis noxa, qua proximus noster lædatur, simul hoc se exigere ostendit, ut omnes mortales ex animo diligamus, ac fideliter ipsis tuendis conservandisque studeamus.

M. Jam ad septimum.

P. Non mœchaberis.

M. Expone quæ sit summa.

P. Scortationem quamlibet maledictam esse coram Deo. Proinde, nisi iram Dei velimus in nos provocare, ab illa esse diligenter abstinendum.

M. Nihilne præterea requirit?

P. Respicienda semper est natura Legislatoris: quem diximus, non externo modo operi immorari, sed animi potius affectibus esse intentum.

M. Quid ergo plus comprehendit?

1 Cor. 3. vers. 16. & 6: 19. 2 Cor. 6. vers. 16. P. Ex quo tum corpora nostra, tum animæ templa sunt Spiritus sancti, ut castam utrisque puritatem præstemus: ac proinde non externi tantum flagitii abstinentia pudici simus: sed etiam corde, verbis, gestu denique corporis & actione. Denique corpus ab omni lascivia purum sit, animus ab omni libidine: ut nulla pars nostri, impudicitiæ sordibus sit inquinata.

M. Veniamus ad octavum.

P. Non furaberis.

M. Eane tantum furta prohibet, quæ humanis legibus puniuntur, an longius procedit?

P. Malas omne genus fraudandi circumveniendique artes, quibus aliena bona aucupantur, sub furti nomine complectitur. Hic ergo vetamur, tum violenter involare in bona proximorum, tum per vafritiem & dolum illis manum injicere, tum aliis quibuscunque obliquis rationibus ad illa occupanda conari.

M. Satisne est manus abstinere à maleficio: an cupiditas etiam hic damnatur?

P. Huc semper est redeundum: quum spiritualis sit Legislator, non externa tantum furta coërcere eum velle, sed omnia simul & consilia & studia, quæ aliis omnino incommodent: atque ipsam in primis cupiditatem: ne ditescere cum jactura fratrum expetamus.

M. Quid ergo agendum est, ut præcepto pareamus?

P. Danda est opera, ut suum cuique salvum sit.

M. Nonum præceptum quod est?

P. Non eris adversus proximum tuum testis mendax.

M. Prohibetne pejerare in foro duntaxat: an in universum mentiri adversus proximos?

P. Sub specie una comprehenditur doctrina generalis, ne falso proximum calumniemur: neve maledicentia nostra & obtrectationibus lædamus ejus famam, aut aliquam illi noxam afferamus in suis bonis.

M. Cur autem nominatim exprimit publica perjuria?

P. Quo majorem nobis hujus vitii horrorem incutiat. Innuit enim, si quis maledicentiæ & calumniis assueverit: inde ad perjuria proclivem fore lapsum, si occasio data fuerit proximi infamandi.

M. Vultne à maledicendo tantum nos arcere, an etiam à malis suspicionibus sinistrisque & iniquis judiciis?

P. Utrumque, secundum rationem ante adductam, hic damnat. Nam quod agere coram hominibus malum est, malum est coram Deo etiam velle.

M. Ergo quid in summa velit, expone.

P. Ne ad male sentiendum de proximis, neve ad eos infamandos propensi simus, vetat: quin potius, hac nos æquitate & humanitate præditos esse jubet, ut de illis quantum veritas patitur, bene sentiamus, suamque eis existimationem integram tueri studeamus.

M. Recita ultimum.

P. Non concupisces domum proximi tui: non concupisces uxorem proximi tui: non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec quicquam aliud quod ipsius sit.

M. Quum spiritualis sit tota Lex, sicut etiam ante toties dixisti: nec tantum coërcendis externis operibus, sed corrigendis etiam animi affectibus posita sint superiora præcepta, quid hic amplius additur?

P. Reliquis præceptis voluntates atque affectus regere & moderari voluit Dominus: hic vero etiam cogitationibus, quæ nonnullam cupiditatem secum trahunt, neque tamen perveniunt ad statam usque deliberationem, legem imponit.

M. Dicisne minimas quasque cupiditates, quæ fidelibus obrepant, & ipsis veniant in mentem, peccata esse, etiamsi resistant potius quam assentiantur?

P. Constat certe, pravas omnes cogitationes, etiamsi non accedat consensus, ex naturæ nostræ vitio prodire. Verum, hoc tantum dico, damnari hoc præcepto vitiosas cupiditates, quæ ita cor hominis titillant, ac sollicitant, ut tamen non pertrahant ad firmam deliberatamque voluntatem.

M. Hactenus ergo malos quidem affectus, quibus acquiescunt homines, & subigendos se permittunt, prohibitos fuisse intelligis: nunc vero tam exactam integritatem à nobis requiri, ut nullam perversam cupiditatem corda nostra admittant, qua ad peccatum stimulentur.

P. Sic est.

M. Licetne jam breve totius Legis compendium colligere?

P. Maxime: siquidem eam in duo capita redigamus. Prius est: ut eum amemus ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus. Alterum: ut proximos diligamus perinde ac nosmetipsos.

M. Quid sub Dei amore continetur?

P. Amare ipsum, sicuti Deum amare decet: nempe, ut simul & Dominus, & Pater & Servator agnoscatur. Itaque Dei amori adjuncta est ejus reverentia, voluntas illi obsequendi, fiducia, quæ in ipso collocanda est.

M. Quid per totum cor, totam animam, & totas vires intelligis?

P. Eam zeli vehementiam, ut nullis prorsus cogitationibus, nullis desideriis, nullis studiis sit in nobis locus, quæ huic amori adversentur.

M. Quis secundi capitis est sensus?

P. Quemadmodum natura adeo propensi ad nos amandos sumus, ut hic affectus alios omnes superet: ita proximorum charitatem sic regnare in nobis decet, ut nos omni ex parte gubernet, sitque omnium & consiliorum & operum regula.

M. Quid proximi tibi nomen significat?

P. Non cognatos modo, & amicos, aut qui aliqua nobiscum necessitudine sunt conjuncti: sed etiam eos qui nobis incogniti sunt, adeoque inimicos.

M. Quid autem illi conjunctionis nobiscum habent?

P. Nimirum conjuncti sunt eo vinculo, quo universum hominum genus Deus simul colligavit. Est autem id sacrosanctum & inviolabile, quod nullius pravitate aboleri potest.

M. Dicis igitur, si nos quispiam oderit, esse hoc ejus proprium: manere nihilominus ipsum nobis proximum: eoque loco à nobis habendum esse: quia stet inviolabilis Dei ordo, quo hæc inter nos conjunctio sancita est.

P. Sic est.

M. Quum formam Dei rite colendi Lex ostendat:

dat: nonne prorsus secundum ejus præscriptum vivendum est?

P. Verum id quidem est. Atqui ea imbecillitate laborant omnes, ut nemo quod debet, omni ex parte impleat.

M. Cur ergo eam à nobis perfectionem exigit Deus, quæ sit facultate nostra superior?

P. Nihil exigit, cui præstando non simus obstricti. Cæterum, modo ad eam, quæ hic præscribitur, vivendi formam enitamur, etiamsi procul absimus à scopo, hoc est, à perfectione, Dominus, quod deest, nobis ignoscit.

M. De hominibusne universis in genere loqueris, an de fidelibus duntaxat?

P. Qui Dei Spiritu nondum est regenitus, ne ad minimum quidem Legis apicem inchoandum erit idoneus. Præterea, si quem demus inveniri, qui aliqua ex parte Legi obtemperet, non tamen ideo coram Deo defunctum judicavimus. Nam maledi-
Deut. 27. ctos pronunciat omnes, qui non omnia impleve-
vers. 26. rint, quæ in ea continentur.
Galat. 3. M. Hinc statuendum est, sicuti duo sunt homi-
vers. 10. num genera, ita duplex esse Legis officium.

P. Omnino. Nam apud incredulos nihil aliud efficit, nisi quod excusationem illis omnem præclu-
Rom. 1. dit coram Deo. Atque id est quod significat Paulus,
vers. 32. quum eam vocat ministerium mortis & damnationis.
2 Cor. 3. Erga fideles longe alium usum habet.
vers. 6. M. Quem?

Rom. 3. P. Principio, dum justitiam operibus consequi
vers. 20. se non posse ex ea discunt, ad humilitatem hoc modo
Galat. 2. erudiuntur: quæ vera est ad quærendam in Christo
vers. 16. salutem præparatio. Deinde quatenus plus multo
& 3: 11. exigit ab ipsis, quam sint præstando, eos ad peten-
& 4: 5. dam à Domino virtutem sollicitat, simulque perpetui reatus commonefacit, ne superbire audeant. Postremo, freni instar illis est, quo in Dei timore retineantur.

M. Tametsi ergo in hac terrena peregrinatione Legi nunquam satisfacimus, non tamen hoc supervacuum esse censebimus, quod tam exactam à nobis perfectionem flagitet. Scopum enim ad quem nos collimare, & metam ad quam nos eniti convenit, demonstrat: ut quisque nostrum pro modo collatæ sibi gratiæ, ad summam rectitudinem vitam suam componere, & majores subinde progressus facere, assiduo studio conetur.

P. Sic sentio.

M. An non perfectam in Lege omnis justitiæ regulam habemus?

P. Equidem adeo, ut nihil velit aliud Deus à nobis, nisi ut eam sequamur: cursum vero, irritum habeat ac repudiet, quicquid præter ejus præscriptum
1 Sam. 15. suscipimus. Neque enim aliud sacrificium acceptum
vers. 22. habet, quam obedientiam.
Jere. 7. M. Quorsum igitur tot admonitiones, præcepta,
vers. 22. exhortationes, quibus passim utuntur tum Prophetæ tum Apostoli?

P. Nihil quam meræ Legis expositiones sunt quæ ad Legis obedientiam nos manu ducunt, potius quam ab ea abducant.

M. Atqui de privata cujusque vocatione nihil præcipit.

P. Quum reddere cuique quod suum est, jubet: inde colligere promptum est, quæ sint privatim in ordine suo vitæque genere cujusque partes. Et exstant passim in Scriptura, quemadmodum dictum est, sparsæ singulorum præceptorum expositiones. Nam quod hic Dominus summatim complexus est paucis verbis, alibi fusius & plenius exequitur.

DE ORATIONE.

M. Quum de secunda parte divini cultus, quæ in obsequiis obedientiaque sita est, satis disputatum fuerit, jam de tertia parte disseramus.

P. Diximus invocationem esse, quum ad ipsum in quavis necessitate confugimus.

M. Eumne solum censes invocandum esse?

P. Omnino. Id enim exigit, tanquam proprium numinis sui cultum.

M. Si ita res habet, quonam licebit modo homines ad opem nobis ferendam implorare?

P. Magnum vero inter hæc duo discrimen est. Deum enim quum invocamus, testamur nihil nos aliunde boni expectare, nec alibi nos collocare totum nostrum præsidium: interea tamen auxilia, quoad nobis permittit, facultatemque illis nos adjuvandi contulit, quærimus.

M. Quod ergo ad hominum opem fidemque confugimus, nihil obstare dicis, quominus unum invocemus Deum, quum fiducia in eos nostra minime recumbat: nec aliter imploremus ipsos, nisi quia benefaciendi facultate eos instruendo, beneficentiæ suæ ministros nobis quodammodo destinavit Deus, quorum per manus adjuvare nos, & quæ apud illos deposuit subsidia, erogare nobis velit.

P. Sic sentio. Ac proinde quicquid ab illis beneficiorum percipimus, Deo acceptum referre convenit: sicuti re vera unus ipse illa omnia nobis eorum ministerio largitur.

M. Verum, annon hominibus tamen, quoties aliquid in nos officii contulerunt, habenda est gratia? Id enim ipsa naturæ æquitas, & lex humanitatis dictat.

P. Habenda prorsus, vel ob unam hanc causam, quod hoc ipsos honore dignatur Deus, ut quæ ex liberalitatis suæ fonte inexhausto fluunt bona, per eorum manus, tanquam per rivos ad nos derivet. Hac enim ratione nos illis obstringit, atque idipsum vult nos agnoscere. Itaque qui se hominibus gratum non præbet, suam in Deum quoque ingratitudinem hoc modo prodit.

M. Hincne licebit colligere, perperam invocari tum Angelos, tum sanctos Domini servos, qui ex hac vita demigrarunt?

P. Licebit. Neque enim Sanctis has partes attribuit Deus, ut nobis opitulentur. Quantum vero ad Angelos spectat: tametsi eorum utitur opera in salutem nostram, non tamen à nobis vult implorari.

M. Quicquid ergo ad ordinem à Deo institutum apte congruenterque non quadrat, id cum ejus voluntate pugnare dicis.

P. Sic est. Certum enim infidelitatis signum est, iis quæ dat nobis Deus, non esse contentos. Deinde si in Sanctorum, Angelorumve fidem nos conferamus, ubi nos ad se unum Deus vocat, partemque fiduciæ, quæ tota residere in solo Deo debuerat transferamus in ipsos, in idololatriam prolabimur: quum scilicet, partiamur inter eos, quod sibi Deus in solidum vendicabat.

M. Nunc de orandi ratione tractemus. Sufficitne ad orandum, lingua: an mentem etiam & cor requirit oratio?

P. Lingua quidem non semper necessaria est: intelligentia vero & affectu nunquam carere potest vera oratio.

M. Quo mihi argumento hoc probabis?

P. Quandoquidem Deus spiritus est, quum alias semper cor ab hominibus exigit, tum vero in oratione præsertim, qua cum ipso communicant. Quamobrem non nisi iis qui eum in veritate invocaverint, Psal. 145.
propinquum se fore pollicetur: ex adverso autem vers. 18.
execratur omnes & maledicit, qui per fictionem, & Jesa. 29.
non ex animo precantur. vers. 13.

M. Vana

M. Vanæ ergo & nihili erunt preces quæcunque lingua tantum conceptæ fuerint.

P. Non id modo: sed Deo etiam summopere displicebunt.

M. Qualem in oratione affectum exigit Deus?

P. Primum, ut inopiam miseriasque nostras sentiamus: utque is sensus mœrorem in animis nostris & anxietatem generet; deinde ut vehementi serioque obtinendæ à Deo gratiæ desiderio æstuemus: quæ precandi quoque ardorem in nobis accendant.

M. A nativone hominibus ingenio manat hic affectus, an à Dei gratia illis provenit?

P. Deum hic nobis subvenire necesse est. Nos
Rom. 8. enim ad utrumque prorsus sumus stupidi. Spiritus
vers. 25. Dei est, qui inenarrabiles gemitus excitat in nobis,
animosque nostros format in hæc desideria, quæ in
Gal. 4: 6. oratione requiruntur, ut ait Paulus.

M. Eone spectat hæc doctrina, ut resides, & quodammodo oscitantes motum Spiritus expectemus, nec se quisque ad orandum sollicitet?

P. Minime vero. Quin hic potius est finis: ut dum frigere se, & ad orandum pigros vel minus bene comparatos sentiunt fideles, ad Deum protinus confugiant, seque inflammari postulent igneis Spiritus ejus aculeis, quo ad orandum reddantur idonei.

M. Non tamen intelligis, nullum in precibus esse linguæ usum.

P. Nequaquam. Est enim sæpe adjumento ad sublevandam retinendamque mentem, ne tam facile à Deo abstrahatur. Præterea quum ad illustrandam Dei gloriam creata sit præ aliis membris, totam ejus facultatem in hunc usum explicari par est. Adhæc, hominem interdum studii vehementia huc impellit, ut præter consilium lingua in vocem prorumpat.

M. Si ita est, quid proficiunt qui exotica lingua, sibique non intellecta orant?

1 Cor. 14. P. Id vero nihil est aliud, quam cum Deo ludere.
vers. 15. Ergo à Christianis facessat hæc hypocrisis.

M. Verum, quum precamur, facimusne id fortuito de successu incerti, an vero constitutum id certo habere nos oportet, exauditum nos iri a Domino?

P. Hoc perpetuum sit orationis fundamentum,
exauditum nos iri à Domino, & quicquid petierimus impetraturos, quatenus nobis conducet. Hac
Rom 10. ratione docet Paulus, ex fide manare rectam invo-
vers. 14. cationem Dei. Nam rite nemo unquam ipsum invocabit, nisi qui in certa bonitatis ejus fiducia prius acquieverit.

M. Quid ergo his fiet, qui hæsitantes orant: nec in animis suis statuunt, quid sint orando profecturi: imo incerti sunt, audiantur nec ne à Deo suæ preces?

P. Vanæ sunt ac irritæ ipsorum preces, quum
Mat. 21. nulla promissione sint suffultæ. Jubemur enim certa
vers. 22. fide petere: & promissio additur, quicquid creden-
Marc. 11. tes petierimus, id nobis datum iri.
vers. 24. M. Restat ut videamus, unde nobis tantum con-
Jacob 1. fidentiæ: ut quum tot modis indigni simus Dei con-
vers. 6. spectu, sistere nos tamen coram ipso audeamus.
Psal. 50. P. Primum, habemus promissiones, quibus sim-
vers. 15. pliciter, omissa dignitatis nostræ ratione, standum
& 91: 15. est. Deinde, si filii sumus, animat nos Spiritus ejus,
& 145. atque instigat, ut ad eum, tanquam ad patrem, fami-
vers. 18. liariter nos recipere nihil dubitemus. Ac ne ideo
Jesa 30 quod instar vermium sumus, & conscientia premi-
vers. 19. mur nostrorum peccatorum, majestatem ejus glo-
& 65: 1. riosam horreamus, mediatorem nobis proponit
Jere. 29. Christum, quo aditum patefaciente, de obtinenda
vers 12. gratia minime simus anxii.
Joel. 2. M. Intelligis non nisi unius Christi nomine invo-
vers. 32. candum esse Deum?
Rom. 8. P. Sic sentio. Nam & disertis verbis ita nobis
vers 25 præcipitur: & additur promissio, facturum sua in-
& 10: 13. tercessione, ut consequamur quæ petimus.
1 Tim. 2. M. Non ergo temeritatis aut arrogantiæ accu-
vers. 5.
1 Joan 2.
vers. 1.
Hebr 4.
vers. 14. Joan. 14. vers. 14.

sandus est, qui hoc advocato fretus, ad Deum familiariter accedit: & hunc Deo & sibi proponit solum, per quem exauditur.

P. Nullo modo. Nam qui sic orat, tanquam ex Rom. 8.
illius ore preces concipit: quum ejus patrocinio ad- vers. 33.
juvari suam orationem, commendarique sciat. Rom. 8.
M. Tractemus jam, quid continere fidelium pre- vers. 15.
ces debeant. Licetne quicquid in mentem nobis venit à Deo postulare, an certa hic tenenda est regula?

P. Hæc vero nimis præpostera esset orandi ratio, indulgere propriis desideriis, carnisque judicio. Nam & rudiores sumus, quam ut possimus judicare quid nobis expediat, & ea cupiditatum intemperie laboramus, quæ freno cohiberi necesse habeat.

M. Quid proinde opus est facto?

P. Hoc restat unum, ut Deus ipse rectam orandi formam nobis præscribat: ut tantum manu ducentem sequamur, & quasi verba præeuntem.

M. Quam nobis legem præscripsit?

P. Ampla quidem & copiosa passim in Scripturis, hujus rei doctrina traditur. Verum, quo certiorem præfigeret scopum, formulam composuit, & quasi dictavit, qua quicquid à Deo petere fas est, ac nostra refert, breviter complexus est, & in pauca capita digessit.

M. Recita.

P. Rogatus à discipulis Dominus noster Chri- Matth. 6.
stus, quonam orandum esset modo, respondit: vers. 9.
Quum volueritis orare, sic dicite: Pater noster qui Luc. 11.
es in cælis, sanctificetur nomen tuum: Adveniat vers. 2.
Regnum tuum: Fiat voluntas tua, in terra sicut in cælo: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: Et remitte nobis debita nostra, sicut nos quoque remittimus debitoribus nostris: Et ne nos inducas in tentationem: sed libera nos à malo. Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria, in secula. Amen.

M. Quo melius intelligamus quid contineat, eam in capita partiamur.

P. Sex habet partes: quarum tres priores solam Dei gloriam, non habita nostri ratione, tanquam proprium suum finem, respiciunt: reliquæ ad nos, utilitatemque nostram spectant.

M. Ergone petendum est à Deo quicquam, unde nihil ad nos boni redeat?

P. Ipse quidem pro infinita sua bonitate, sic composuit omnia, ut nihil cedat in ipsius gloriam, quin nobis quoque sit salutare. Itaque quum sanctificatur ejus nomen, ut nobis quoque in sanctificationem vertatur, efficit: non advenit ejus regnum, quin simus quodammodo ejus participes. Verum in optandis his omnibus, solam ejus gloriam, præterita nostra utilitate, intueri convenit.

M. Nempe, secundum hanc doctrinam, tria hæc postulata cum utilitate quidem nostra conjuncta sunt: non tamen in alium scopum collimare debent, quam ut glorificetur Dei nomen.

P. Sic est, atque adeo in reliquis etiam tribus eadem Dei gloria curæ nobis esse debet: utcunque iis, quæ in rem ac salutem nostram sunt optandis, proprie sint destinata.

M. Nunc ad verborum explicationem pergamus: ac principio, Cur Patris nomen hic potius, quam aliud quodvis, Deo tribuitur?

P. Quum ad rectam orandi rationem in primis requiratur secura conscientiæ fiducia: nomen hoc sibi assumit Deus, quod nihil nisi meram suavitatem sonat: ut ita excussa ex animis nostris omni anxietate, ad se familiariter implorandum nos invitet.

M. Ergone Deum audebimus sine difficultate recta adire, ut filii parentes solent?

P. Omnino: quin etiam multo certiore obtinendi
quod petimus fiducia. Nam, ut admonet Magister, Matth. 7.
si nos quum mali simus, non possumus tamen filiis vers. 11.
nostris bona negare, nec eos dimittere inanes susti-

nemus,

nemus, nec venenum porrigimus illis pro pane: quanto plus beneficentiæ à cælesti Patre expectandum est, qui non tantum summe bonus est, sed ipsa etiam bonitas?

M. An non ex hoc quoque nomine argumentum ducere licebit, quo id quod initio dictum est, preces scilicet universas Christi patrocinio fundatas esse oportere, comprobetur?

Joan. 15. vers. 7. Rom. 8. vers. 15.

P. Et quidem firmissimum. Neque enim filiorum loco nos habet Deus, nisi quatenus Christi sumus membra.

M. Cur nostrum potius in commune patrem nominas Deum, quam tuum peculiariter?

P. Potest quidem fidelium unusquisque suum vocare: sed communi epitheto ideo usus est Dominus, quo nos ad exercendam in precibus charitatem assuefaceret: ne aliis neglectis, tantum se quisque curet.

M. Quid sibi vult quæ additur particula, Deum esse in cælis?

P. Perinde est, acsi excelsum, potentem, incomprehensibilem vocarem ipsum.

M. Quorsum id, & qua ratione?

P. Nempe hoc modo sursum mentes, quum eum invocamus, docemur erigere, ne quid de ipso carnale aut terrenum cogitemus, neve eum moduli nostri metiamor captu, ne humilius de ipso aliquid sentientes, io obsequium voluntatis nostræ redigere ipsum velimus, sed potius cum timore & reverentia suspicere discamus majestatem ejus gloriosam. Valet etiam hoc ad excitandam, confirmandamque nostram in ipso fiduciam: dum cæli dominus ac præses, qui arbitrio suo regat omnia, prædicatur.

M. Recita mihi primi postulati summam.

P. Per nomen Dei, Scriptura notitiam, famamque intelligit, qua inter homines celebratur. Optamus ergo, ut ejus gloria ubique & in omnibus provehatur.

M. Verum, accederene quicquam illi potest gloriæ, aut decedere?

P. In seipsa nec crescit, nec minuitur. Verum illustrari inter homines, ut par est, optamus: ut quicquid facit Deus, omnia ejus opera, ut sunt, ita gloriosa appareant: quo modis omnibus ipse glorificetur.

M. In secunda petitione, quid per Dei Regnum intelligis?

P. Duobus potissimum membris constat. Ut electos Spiritu gubernet suo: ut reprobos, qui se illi in obsequium tradere recusant, prosternat, & exitio tradat: ut ita palam fiat, nihil esse, quod resistere ejus virtuti queat.

M. Qualiter regnum hoc ut veniat, precaris?

P. Ut fidelium numerum in dies augeat Dominus, ut novis subinde Spiritus sui donis eos cumulet, donec prorsus impleverit. Adhæc ut suam veritatem ad discutiendas Satanæ tenebras magis lucidam, conspicuamque reddat: ut justitiam suam proferendo iniquitatem omnem aboleat.

M. Nonne quotidie fiunt hæc omnia?

P. Fiunt eo modo, ut inchoatum dici possit regnum Dei. Optamus ergo, ut assidue crescat ac provehatur: donec ad summum fastigium pervenerit: quod ultimo demum die futurum speramus: quo Deus solus, omnibus creaturis in ordinem coactis, exaltabitur & eminebit: adeoque erit omnia in omnibus.

1 Cor. 15. vers. 28.

M. Quod petis, ut Dei voluntas fiat, quem id habet sensum?

P. Ut in ejus obsequium subigantur creaturæ omnes, pendeantque ita ex ejus nutu, ne quid nisi ipsius arbitrio fiat.

M. Ergone fieri quicquam præter ejus voluntatem posse sentis?

P. Non optamus tantum, ut quod decrevit apud se, eveniat: sed etiam ut domita, subjugataque omni contumacia, omnes omnium voluntates suæ subjiciat, & in ejus obedientiam componat.

M. An non ita precando, propriis voluntatibus cedimus?

P. Omnino: neque in hunc tantum finem, ut quæcunque cum sua voluntate pugnant in nobis desideria, irrita faciat: sed etiam ut novas in nobis mentes, novaque corda formet: ne quid velimus ipsi à nobis, sed Spiritus potius ejus, votis nostris præsit, ut plenam habeant cum Deo consensionem.

M. Cur id in terra fieri optas, sicut in cælo?

P. Quoniam hoc unum propositum habent sancti Angeli, qui cælestes sunt ejus creaturæ, ut illi in omnibus obsequantur, sintque semper & dicto audientes, & ad obeunda obsequia ultro parati: talem obediendi propensionem hominibus opto, ut se quisque illi in voluntariam subjectionem prorsus addicat.

M. Nunc ad secundam partem veniamus. Quid tibi significat Quotidianus, quem petis, panis?

P. In universum quicquid ad tuendam præsentem vitam facit: non alendo tantum aut vestiendo, sed præbendis quoque aliis omnibus adminiculis, quibus sustinentur externæ vitæ necessitates: quo panem nostrum, quatenus expedire Dominus novit, tranquilli comedamus.

M. Cur autem tibi à Deo donari optas, quod nos labore nostro parare jubet?

P. Tametsi victus parandi causa laborandum, ac etiam sudandum nobis est: non labore tamen nostro, non industria, non sedulitate alimur: sed una Dei benedictione, qua labor ipse manum nostrarum prosperatur, futurus alioqui inanis. Præterea sic habendum est: etiam quum ciborum copia nobis ad manum suppetit, illisque vescimur, non illorum tamen substantia, sed sola Dei virtute nos ali. Neque enim vim ejusmodi habent à natura ingenitam: sed Deus è cælo tanquam beneficentiæ suæ organis administrat.

Deut. 8. vers. 3. Matth. 4. vers. 4.

M. Atqui tuum quo jure panem vocas, quum tibi à Deo postules dari?

P. Nempe, quia Dei benignitate fit noster: etcunque nobis minime debeatur. Admonemur etiam hoc verbo, ab alieno pane appetendo nobis temperare: contentosque eo esse, qui legitima ratione, tanquam ex Dei manu ad nos pervenerit.

M. Quotidianum cur addis, & Hodie?

P. His duabus particulis ad moderationem instituimur ac continentiam: ne modum necessitatis vota nostra excedant.

M. Quum hæc communis omnium esse debeat precatio, qui fieri potest, ut divites, qui domi abundant, repositamque in longum tempus annonam habent, sibi petant in diem dari?

P. Hoc divites peræque ac pauperes constitutum habere oportet, nihil eorum quæ habent, sibi profuturum, nisi quatenus & usum illis concesserit Deus, & sua gratia effecerit, ut usus ipse fructuosus sit & efficax. Itaque omnia possidendo nihil habemus, nisi quatenus in singulas horas ex manu Dei percipimus, quantum nobis necesse, satisque est.

M. Quid continet quintum postulatum?

P. Ut peccata nobis ignoscat Dominus.

M. Nemone reperietur mortalium tam justus, qui hac venia non indigeat?

P. Nemo prorsus. Hanc enim precandi formam quum Apostolis suis dedit Christus, universæ Ecclesiæ destinavit. Quamobrem qui se hac necessitate eximere volet, è societate fidelium exeat oportet. Et sane audimus quid Scriptura testetur: nempe, qui in uno purgare se coram Deo contendet, deprehensum iri in mille reum. Unicum ergo omnibus ad ejus misericordiam perfugium restat.

Job. 9: 3.

M. Quomodo peccata nobis remitti existimas?

P. Sicut ipsa Christi verba sonant: Esse debita scilicet, quæ obstrictos æternæ mortis reatu nos teneant, donec mera sua liberalitate nos Deus liberet.

M. Gra-

M. Gratuita igitur Dei misericordia, peccatorum veniam obtinere nos dicis.

P. Omnino. Nam si unius vel minimi peccati redimenda sit pœna, nos satisfaciendo nequaquam erimus. Omnia igitur, gratuito ignoscat & condonet necesse est.

M. Quid ex hac remissione utilitatis ad nos redit?

P. Tum illi perinde accepti sumus, acsi justi essemus & innocentes: simulque paternæ ejus benevolentiæ fiducia, unde nobis certa salus, conscientiis nostris confirmatur.

M. Hæc quæ apponitur conditio: ut nobis remittat, sicut nos remittimus debitoribus nostris: num mereri nos à Deo veniam significat, hominibus, si quid in nos peccarunt, ignoscendo?

P. Minime. Sic enim jam gratuita remissio non foret, nec sola Christi satisfactione, qua in cruce pro nobis defunctus est, sicuti par est, fundata. Verum, quia irrogatas nobis injurias obliviscendo, dum ejus clementiam ac bonitatem imitamur, re ipsa nos ejus filios esse demonstramus: hac ideo tessera confirmare nos voluit: & simul ex adverso ostendere, nisi faciles nos ad ignoscendum & flexibiles præbuerimus, nihil esse aliud à se expectandum, quam summum & inexorabilem severitatis rigorem.

M. Hic ergo abdicari à Deo, expungique filiorum loco dicis omnes, qui offensiones ex animo deponere non possunt: ne quem sibi in cælo veniæ locum fore confidant.

P. Ita sentio, ut impleatur illud: Remensum cuique iri eadem mensura, qua erga alios usus fuerit.

M. Quid postea sequitur?

P. Ne nos Dominus in tentationem inducat, sed à malo potius liberet.

M. Hoc totumne in unam petitionem includis?

P. Non nisi una est petitio. Posterius enim membrum, prioris explicatio est.

M. Quid summatim continet?

P. Ne ruere nos, aut labi in peccatum Dominus sinat: ne diabolo nos, carnisque nostræ cupiditatibus, quæ assiduum nobiscum bellum gerunt, vincendos permittat: quin potius sua nos ad resistendum virtute instruat, sustineat nos manu sua, præsidio suo muniat ac tegat: ut ita sub fide tutelaque ejus in tuto habitemus.

M. Quo autem modo id fit?

P. Quum ejus Spiritu gubernati, tali justitiæ amore desiderioque imbuimur, quo peccatum, carnem, & Satanam superemus: tali rursum odio peccati, quod nos à mundo segregatos, in pura sanctitate contineat. In Spiritus enim virtute, victoria nostra consistit.

M. Habentne omnes opus hoc auxilio?

P. Et quis carere posset? Imminet enim perpe-
1 Petr. 5. vers. 8. tuo nobis diabolus, circuitque instar leonis rugientis quærens quem devoret. Nos vero, qua sumus imbecillitate, statim consideremus: imo singulis momentis actum de nobis foret, nisi Deus nos ad pugnam instrueret suis armis, manuque sua roboraret.

M. Quid tibi significat Tentationis nomen?

P. Astus fallaciasque Satanæ, quibus nos continenter adoritur, & facile protinus circumveniret, nisi Dei ope adjuvaremur. Nam & mens nostra, pro nativa sua vanitate, obnoxia ejus dolis: & ut propensior est semper voluntas nostra in malum, protinus illi succumberet.

M. Verum, cur deprecaris, ne te in tentationem inducat Deus, quod Satanæ proprium, non autem Dei videtur?

P. Sicut fideles protectione sua tuetur Deus, ne aut fraudibus opprimantur Satanæ, aut à peccato superentur: ita quos vult punire, non modo destituit sua gratia, sed etiam Satanæ tyrannidi tradit, cæcitate percutit, & conjicit in reprobam mentem: ut prorsus sint peccato mancipati, & expositi ad omnes tentationum insultus.

M. Quid sibi vult hæc, quæ adjecta est, clausula: Quoniam tuum est regnum, tua potentia, & gloria, in secula seculorum?

P. Iterum hic admonemur, Dei magis potentia & bonitate suffultas esse preces nostras, quam ulla nostri fiducia. Præterea Dei laudibus preces omnes nostras claudere docemur.

M. Nihilne fas est à Deo petere, quam quod est hac formula comprehensum?

P. Tametsi verbis aliis, alioque modo liberum est precari: sic tamen habendum est, nullam Deo placere orationem posse, quæ non huc, tanquam ad unicam rite orandi normam, referatur.

DE VERBO DEI.

M. Jam instituta à nobis ordinis ratio postulat, ut de quarta cultus Dei parte agamus.

P. Hanc in eo sitam esse diximus, ut Deum agnoscamus bonorum omnium auctorem: ejusque bonitatem, justitiam, sapientiam, potentiam, laude & gratiarum actione prosequamur: quo in solidum bonorum omnium gloria penes ipsum resideat.

M. Nullamne hujus partis regulam præscripsit?

P. Quicquid laudum ejus extat in Scripturis, pro regula nobis esse debet.

M. Nihilne habet oratio Dominica, quod huc pertineat?

P. Nempe, quum optamus sanctificari ejus nomen, hoc optamus, ut omnibus ejus operibus sua constet gloria. Ut sive peccatoribus ignoscat, misericors: sive vindictam exerceat, justus: sive præstet suis quod promisit, verax censeatur. Denique, ut quicquid operum ejus cernimus, ad eum glorificandum nos excitet. Hoc vero est, bonorum illi omnium laudem tribuere.

M. Quid tandem ex iis, quæ hactenus tractata sunt à nobis, colligemus?

P. Quod scilicet veritas ipsa docet, & ego initio
proposui: hanc esse vitam æternam, unum verum Joan. 17. vers. 3.
Deum nosse Patrem, & quem misit Jesum Christum. Illum, inquam, nosse, ut debitum ei honorem cultumque exhibeamus, utque nobis non Dominus tantum sit, sed etiam Pater ac Servator, nosque illi vicissim filii simus & servi, & proinde vitam nostram illustrandæ ejus gloriæ dedicemus.

M. Qua via ad tantum bonum pervenitur?

P. In hunc finem, sacrum suum Verbum nobis reliquit. Est enim spiritualis doctrina, quædam veluti janua, qua ingredimur in cæleste ejus regnum.

M. Ubinam quærendum nobis est hoc Verbum?

P. In Scripturis sanctis, quibus continetur.

M. Ut fructum inde percipias, qualiter eo utendum est?

P. Si ipsum solida cordis persuasione amplectimur, non secus ac certam veritatem è cælo profectam: si nos illi dociles præbemus, si voluntates mentesque nostras in ejus obsequium subjicimus: si amamus ipsum ex animo: si cordibus nostris semel insculptum, fixas illic radices habet, ut fructum proferat in vita: si denique formamur ad ejus regulam, tum nobis in salutem, sicuti destinatum est, cedet.

M. Suntne omnia hæc in facultate nostra posita?

P. Nihil ipsorum prorsus: sed unius Dei est hoc totum, quod retuli, in nobis efficere Spiritus sui gratia.

M. Verum, annon adhibenda est à nobis diligentia, & omni studio enitendum, legendo, audiendo, meditando, ut eo proficiamus?

P. Imo vero: cùm se quisque privatim quotidiana lectione exerceat: tum vero simul omnes præcipue sedulo conciones frequentent, ubi salutis doctrina in cœtu fidelium explicatur.

M. Negas ergo esse satis, si domi seorsum singuli legant, nisi omnes simul in commune, ad eandem doctrinam audiendam conveniant?

P. Convenire necesse est, ubi licet, hoc est, quum facultas datûr.

M. Poterisne mihi hoc probare?

P. Sufficere ad probationem abunde nobis debet una Domini voluntas. Hunc autem ordinem Ecclesiæ suæ commendavit, non quèm duo aut tres duntaxat servarent, sed cui subessent communiter omnes. Adhoc, illius tum ædificandæ, tum conservandæ hanc esse unicam rationem pronunciat. Sit ergo hæc nobis sancta & inviolabilis regula: nec sibi fas quisquam esse ducat, supra magistrum sapere.

M. Estne igitur necesse, præesse Ecclesiis pastores?

P. Quin etiam necesse est audire ipsos, & quam proponunt Christi doctrinam, ex eorum ore cum timore & reverentia excipere. Itaque qui ipsos contemnit, audireve detrectat, Christum contemnit, ac discessionem facit à societate fidelium. *Mat. 10. vers. 40.*

M. Verum, semelne à pastore suo fuisse institutum satis est homini Christiano, an cursum hunc tota vita tenere debet?

P. Cœpisse parum est, nisi perseveres. Christi enim discipulos usque in finem, vel potius sine fine esse nos oportet. Hanc vero functionem mandavit Ecclesiæ ministris, ut suo nos loco & nomine doceant.

DE SACRAMENTIS.

M. Non est aliud à Verbo medium, ut loquuntur, quo se nobiscum Deus communicet?

P. Verbi prædicationi adjunxit Sacramenta.

M. Quid est Sacramentum?

P. Externa divinæ erga nos benevolentiæ testificatio, quæ visibili signo spirituales gratias figurat, ad obsignandas cordibus nostris Dei promissiones, quo earum veritas melius confirmetur.

M. Tantane vis subest visibili signo, ut conscientias in salutis fiducia stabiliat?

P. Id quidem à seipso non habet, sed ex Dei voluntate, propterea quod sit in hunc finem institutum.

M. Quum propriæ sint Spiritus sancti partes, Dei promissiones in animis nostris obsignare, hoc tu Sacramentis quomodo tribuis?

P. Longum est inter illum & hæc discrimen. Movere enim & afficere corda, illuminare mentes, conscientias reddere certas ac tranquillas, solius re vera Spiritus est, ut id totum censeri proprium ipsius opus debeat, illique acceptum referri, ne laus alio transferatur: minime tamen hoc obstat, quominus Sacramentis Deus utatur, tanquam secundis organis, eaque in usum adhibeat, prout visum fuerit: idque sic faciat, ne quid Spiritus virtuti derogetur.

M. Vim ergo efficaciamque Sacramenti non in externo elemento inclusam esse existimas: sed totam à Spiritu Dei manare.

P. Sic sentio: nempe, ut virtutem suam exerere Domino placuerit per sua organa, quem in finem ea destinavit. Quod quidem ita facit, ut Spiritus sui virtuti nihil detrahat.

M. Potesne mihi, cur ita agat, rationem reddere?

P. Hoc scilicet modo infirmitati nostræ consulit. Nam si spirituales essemus toti, Angelorum instar spiritualiter tum eum, tum ipsius gratias possemus intueri. Verum, ut hac terreni corporis mole circumdati sumus, figuris indigemus vel speculis, quæ nobis spiritualium cælestiumque rerum aspectum terreno quodam modo exhibeant. Neque enim aliter eo perveniremus. Simul etiam nostra interest: in Dei promissionibus exerceri sensus omnes nostros, quo melius nobis confirmentur.

M. Si verum est, ideo instituta esse à Deo Sacramenta, ut subsidia necessitatis nostræ forent, annon arrogantiæ damnari merito deberet, si quis judicaret, illis se tanquam non necessariis, posse carere?

P. Omnino. Atque adeo si quis illorum usu sponte abstineat, acsi opus non haberet, Christum contemnit, ipsius respuit gratiam, & Spiritum extinguit.

M. Verum, qualis ex Sacramentis fiducia ad stabiliendas conscientias, & quam certa securitas concipi potest, quibus utuntur promiscue boni & mali?

P. Quanquam oblata sibi in Sacramentis, Dei dona, in nihilum, ut ita dicam, redigunt impii, quantum ad ipsos spectat, non tamen propterea efficiunt, quin sua vis & natura Sacramentis maneat.

M. Quo igitur modo, & quando usum Sacramentorum sequitur effectus?

P. Quum ea fide recipimus, Christum in illis solum, ejusque gratiam quærentes.

M. Cur illic quærendum esse Christum dicis?

P. Intelligo non esse visibilibus signis inhærendum, ut salutem inde petamus, vel affixam illic conferendæ gratiæ virtutem imaginemur ac inclusam: quin potius adminiculi loco habendum esse signum, quo recta ad Christum dirigamur, salutem ab ipso & solidam felicitatem petituri.

M. Quum ad eorum usum requiratur fides: qui nobis in fidei confirmationem data esse dicis, ut nos de promissionibus Dei reddant certiores?

P. Fidem in nobis semel incboatam esse nequaquam sufficit, nisi continenter alatur, & magis in dies magisque augescat. Ad eam ergo tum alendam, tum roborandam, tum provehendam Sacramenta instituit Dominus. Quod quidem significat Paulus, quum ad obsignandas Dei promissiones valere tradit. *Rom. 4. vers. 11.*

M. Verum, nonne hoc infidelitatis indicium est, non habere Dei promissionibus solidam fidem, nisi aliunde nobis confirmentur?

P. Fidei certe imbecillitatem hoc arguit, qua filii etiam Dei laborant, qui tamen fideles propterea esse non desinunt, licet fide præditi sint exigua adhuc & imperfecta. Quamdiu enim versamur in hoc mundo, hærent semper in carne nostra diffidentiæ reliquiæ, quas aliter excutere non possumus, quam continuo usque ad vitæ finem profectu. Ulterius ergo semper progredi necesse est.

M. Quot sunt Christianæ Ecclesiæ Sacramenta?

P. Duo sunt omnino, quorum communis sit inter omnes fideles usus.

M. Quæ sunt illa?

P. Baptismus & sacra Cœna.

M. Quid verò simile inter se habent vel diversum?

P. Baptismus veluti quidam in Ecclesiam aditus nobis est. Illic enim testimonium habemus, nos, quum alioqui extranei alienique simus, in Dei familiam recipi, ut inter ejus domesticos censeamur. Cœna vero testatur, Deum se nobis, animas nostras alendo, Patrem exhibere.

M. Quo clarius nobis innotescat utriusque veritas: de utroque seorsum tractemus. Primum, Quæ est Baptismi significatio?

P. Ea duas partes habet. Nam ibi remissio peccatorum, deinde spiritualis regeneratio figuratur. *Ephes. 5. vers. 26.*

M. Quid similitudinis inest aquæ cum his rebus, ut eas repræsentet? *Rom. 6:4.*

P. Peccatorum quidem remissio, species est lavacri, quo animæ suis maculis absterguntur: non secus atque aqua abluuntur corporis sordes.

 M. Quid

M. Quid de regeneratione?

P. Quoniam ejus initium est, naturæ nostræ mortificatio: finis vero ut novæ creaturæ simus, in eo nobis proponitur mortis figura, quod capiti aqua injicitur: novæ autem vitæ, in eo quod non manemus sub aqua demersi, sed ad momentum duntaxat subimus tanquam in sepulchrum, ut statim emergamus.

M. Num aquam esse animæ lavacrum censes?

P. Nequaquam. Hunc enim honorem eripere
1 Petr. 1. Christi sanguini nefas est, qui ideo effusus fuit, ut
vers. 19. absterfis omnibus nostris maculis, puros coram Deo
1 Joan. 1. & impollutos nos redderet. Atque hujus quidem
vers. 7. purgationis fructum percipimus, quum sacro illo sanguine conscientias nostras Spiritus sanctus aspergit. Obsignationem vero in Sacramento habemus.

M. Verum, annon aliud aquæ tribuis, nisi ut ablutionis tantum sit figura?

P. Sic figuram esse sentio, ut simul annexa sit veritas. Neque enim, sua nobis dona pollicendo, nos Deus frustratur. Proinde & peccatorum veniam, & vitæ novitatem offerri nobis in Baptismo, & recipi à nobis certum est.

M. An promiscue in omnibus impletur hæc gratia?

P. Multi dum illi sua pravitate viam præcludunt, efficiunt ut sibi sit inanis. Ita non nisi ad fideles solos pervenit fructus. Verum, inde nihil Sacramenti naturæ decedit.

M. Regeneratio autem unde?

P. A morte Christi & resurrectione simul. Hæc enim vis subest ejus morti, ut per eam crucifigatur vetus homo noster, & naturæ nostræ vitiositas quodammodo sepeliatur, ne amplius vigeat in nobis. Quod autem reformamur in novam vitam ad obediendum Dei justitiæ, id est resurrectionis beneficium.

M. Quomodo per Baptismum nobis hæc bona conferuntur?

P. Quia nisi promissiones illic nobis oblatas respuendo infructuosas reddimus, vestimur Christo, ejusque Spiritu donamur.

M. Nobis vero quid agendum est, ut rite Baptismo utamur?

P. Rectus Baptismi usus, in fide & pœnitentia situs est: hoc est, ut statuamus primum certa animi fiducia, nos ab omnibus maculis Christi sanguine purgatos, Deo placere: deinde ut Spiritum ejus sentiamus ipsi in nobis habitare: atque id operibus apud alios declaremus: utque assidue nos in meditanda tum carnis mortificatione, tum justitiæ Dei obedientia exerceamus.

M. Si hæc requiruntur ad legitimum Baptismi usum, qui fit ut infantes baptizemus?

P. Non est necesse, ut Baptismum semper fides & pœnitentia præcedant: sed ab iis tantum exiguntur, qui per ætatem jam sunt utriusque capaces. Satis ergo fuerit, si infantes postquam adoleverint, Baptismi sui vim exerant.

M. Poterisne ratione demonstrare, nihil esse in ea re absurdi?

P. Sane: Si mihi concessum fuerit, nihil Dominum instituisse, quod sit à ratione dissentaneum. Nam quum Circumcisionem, pœnitentiæ signum
Deut. 30. fuisse Moses & omnes Prophetæ doceant: fidei
vers. 6. etiam sacramentum, teste Paulo, fuerit: videmus
Jer. 4: 4. tamen ut infantes ab ea non excluserit.
Rom. 4. M. Sed eademne causa, quæ in Circumcisione
vers. 11. valuit, nunc ad Baptismum admittendi sunt?

P. Prorsus eadem: quum promissiones, quas olim Deus populo Israëlitico dederat, nunc sint per totum orbem publicatæ.

M. Atqui num inde colligis signum quoque usurpandum esse?

P. Qui bene utrimque expendet omnia, hoc consequi animadvertet. Neque enim ejus gratiæ, quæ Israëli ante collata fuerat, hac lege nos participes fecit Christus, ut vel obscurior erga nos esset, vel aliqua ex parte imminuta. Quin potius, & luculentius eam in nos & abundantius effudit.

M. Putasne, si à Baptismo arceantur infantes, quicquam propterea Dei gratiæ decedere, ut dici possit Christi adventu fuisse imminuta?

P. Id quidem evidenter patet. Signo enim sublato, quod ad testandam Dei misericordiam & confirmandas promissiones plurimum valet, deesset nobis eximia consolatio, qua fruebantur veteres.

M. Sic ergo sentis: quum Deus sub veteri Testamento, ut se Patrem parvulorum ostenderet, salutis promissionem in eorum corporibus insculptam esse voluerit signo visibili, indignum fore, si minus confirmationis à Christi adventu habeant fideles: quando & eadem hodie nobis promissio destinatur, quæ olim Patribus, & clarius bonitatis suæ specimen nobis in Christo exhibuit Deus.

P. Sic sentio. Præterea quum satis constet, vim substantiamque, ut ita loquar, Baptismi, infantibus esse communem: si illis negaretur signum, quod veritate est inferius, aperta illis injuria fieret.

M. Qua ergo conditione baptizandi sunt infantes?

P. Ut testatum fiat, benedictionis fidelium semini promissæ, ipsos esse hæredes: ut agnita postquam adoleverint, Baptismi sui veritate, fructum ex eo percipiant, ac proferant.

M. Transeamus ad Cœnam. Ac primo quidem ex te scire velim, quæ sit ejus significatio.

P. Ideo à Christo instituta est, ut corporis & sanguinis sui communicatione educari in spem vitæ æternæ animas nostras nos doceret, idque nobis certum redderet.

M. Cur autem pane corpus, vino sanguis Domini figuratur?

P. Nempe hinc docemur, quam vim habet panis in nutriendis corporibus, ad sustinendam præsentem vitam, eandem corpori Domini inesse, ad alendas spiritualiter animas. Sicuti vino exhilarantur hominum corda, reficiuntur vires, totus homo roboratur: ita ex Domini sanguine, eosdem ab animis nostris usus percipi.

M. Ergone corpore Domini & sanguine vescimur?

P. Ita sentio. Nam quum in eo sita sit tota salutis nostræ fiducia, ut accepta nobis feratur obedientia ipsius, quam Patri præstitit, perinde acsi nostra foret: ipsum à nobis possideri necesse est. Neque enim bona nobis sua aliter communicat, nisi dum se nostrum facit.

M. Atqui, nonne tunc se dedit, quum se exposuit in mortem, ut nos à mortis judicio redemptos, Patri reconciliaret?

P. Id quidem verum est: sed non satis est nobis, nisi eum nunc recipiamus: quo mortis ejus efficacia fructusque ad nos perveniat.

M. Recipiendi porro modus an non fide constat?

P. Fateor. Sed hoc simul addo, fieri id, dum non solum mortuum credimus, quo nos à morte liberaret: & suscitatum, quo nobis vitam acquireret: sed in nobis habitare agnoscimus, nosque illi conjunctos esse eo unitatis genere, quo membra cum capite suo cohærent: ut hujus unitatis beneficio, omnium ejus bonorum participes fiamus.

M. Numquid hanc communionem per solam Cœnam obtinemus?

P. Imo vero. Nam & per Euangelium, teste
Paulo, nobis communicatur Christus: Et merito 1 Cor. 1.
hoc Paulus docet: quum illic audiamus, nos car- vers. 6.
nem esse de carne ejus, & ossa ex ossibus: ipsum Ephes. 5.
esse panem vivum, qui è cælo ad nutriendas animas vers. 30.
nostras, descendit: nos unum esse cum ipso, sicuti Joan. 6.
cum Patre unum est; & similia. vers. 51.
Joan. 17.
M. Quid vers. 21.

M. Quid amplius ex Sacramento consequimur, aut quid præterea utilitatis nobis confert?

P. Hoc scilicet: quod illa, de qua dixi, communicatio nobis confirmatur & augetur. Tametsi enim tum in Baptismo, tum in Euangelio nobis exhibetur Christus: eum tamen non recipimus totum, sed ex parte tantum.

M. Quid ergo in symbolo panis habemus?

P. Corpus Christi, ut semel pro nobis ad nos Deo reconciliandos immolatum fuit, ita nunc quoque nobis dari: ut certo sciamus, reconciliationem ad nos pertinere.

M. Quid in vini symbolo?

P. Christum, ut suum sanguinem semel in peccatorum satisfactionem, pretiumque redemptionis nostræ effudit, ita nunc eum nobis bibendum porrigere, ut fructum, qui inde pervenire ad nos debet, sentiamus.

M. Secundum has duas responsiones, sacra Domini Cœna ad ejus mortem nos amandat, ut ejus virtuti communicemus.

P. Omnino. tunc enim unicum, perpetuumque sacrificium, quod in salutem nostram sufficeret, peractum est. Proinde nihil restat amplius, nisi ut ipso fruamur.

M. Ergo non in hunc finem instituta est Cœna, ut Deo Filii sui corpus offeratur.

Hebr. 5. P. Minime. Solus enim ipse, quum æternus sit
vers 10. Sacerdos, hanc prærogativam habet. Atque hoc
Mat 26. sonant ejus verba, quum ait: Accipite & mandu-
vers. 29. cate. Neque enim ut offeramus corpus suum, sed tantum, ut eo vescamur, illic præcipit.

M. Cur duobus utimur signis?

P. In eo Dominus infirmitati nostræ consuluit, quo nos familiarius doceret, se non cibum modo animis nostris, sed potum quoque esse, ne alibi quam in eo solo ullam spiritualis vitæ partem quæramus.

M. An utroque uti peræque omnes absque exceptione debent?

P. Ita fert Christi mandatum: cui ullo modo derogare, aliquid contra tentando, summum est nefas.

M. Solamne eorum, quæ dixisti, beneficiorum significationem habemus in Cœna, an illic re ipsa nobis exhibentur?

P. Quum Dominus noster Christus ipsa sit veritas, minime dubium est, quin promissiones, quas dat illic nobis, simul etiam impleat: & figuris suam addat veritatem. Quamobrem non dubito, quin sicuti verbis ac signis testatur, ita etiam suæ nos substantiæ participes faciat, quo in unam cum eo vitam coalescamus.

M. Verum, qui hoc fieri potest, quum in cælo sit Christi corpus: nos autem in terra adhuc peregrinemur?

P. Hoc mirifica arcanaque Spiritus sui virtute efficit: cui difficile non est sociare, quæ locorum intervallo alioqui sunt disjuncta.

M. Ergo nec corpus in pane inclusum esse, nec sanguinem in calice imaginaris.

P. Nequaquam. Quin potius ita sentio, ut veritate potiamur signorum, erigendas esse in cælum mentes, ubi Christus est, & unde eum expectamus judicem & redemptorem: in his vero terrenis elementis, perperam & frustra quæri.

M. Ut in summam colligamus quæ dixisti: duas in Cœna res esse asseris: nempe, panem & vinum, quæ oculis cernuntur, attrectantur manibus, percipiuntur gustu: deinde Christum, quo interius animæ nostræ, tanquam proprio suo alimento, pascuntur.

P. Verum: & eo quidem usque, ut corporum etiam resurrectio illic nobis, quasi dato pignore, confirmetur: quum & ipsa vitæ symbolo communicent.

M. Quis autem rectus erit hujus Sacramenti ac legitimus usus?

P. Qualem Paulus definit: Ut probet seipsum *1 Cor. 11.*
homo, priusquam eo accedat. *vers. 28.*

M. Quidnam in hac probatione inquiret?

P. Num verum sit Christi membrum.

M. Quibus ad ejus rei notitiam argumentis perveniet?

P. Si vera sit pœnitentia fideque præditus: si proximos sincero amore prosequatur: si animum ab omni odio malevolentiaque purum habeat.

M. Num perfectam in homine tum fidem, tum charitatem exigis?

P. Utramque sane integram & ab omni fuco vacuam esse convenit. Verum, frustra exigatur tam absoluta numeris omnibus perfectio, in qua nihil desideretur, quando tanta nunquam in homine inveniri poterit.

M. Non ergo ab accessu nos arcet imperfectio qua adhuc laboramus.

P. Quin potius, si perfecti essemus, nullum amplius usum inter nos haberet Cœna: quæ sublevandæ nostræ imbecillitati adminiculum esse debet ac imperfectionis subsidium.

M. Nullumne præterea alium finem propositum habent hæc duo Sacramenta?

P. Sunt etiam professionis nostræ notæ, & quasi tesseræ quædam. Illorum enim usu fidem apud homines nostram profitemur, & testamur nos unum habere in Christo religionis consensum.

M. Si quempiam contingeret eorum usum aspernari, quo loco habendus esset?

P. Hæc vero obliqua esset Christi abnegatio. Certe qui talis est, quum se Christianum confiteri non dignetur, indignus est, qui inter Christianos censeatur.

M. Satisne est, in totam vitam utrumque semel recepisse?

P. Usque adeo sufficit unus Baptismus, ut repetere fas non sit. Cœnæ autem diversa est ratio.

M. Quod est discrimen illud?

P. Per Baptismum nos adoptat, & in Ecclesiam suam allegit Dominus, ut pro domesticis nos exinde habeat. Postquam nos adscripsit in numerum suorum, per Cœnam testatur, de nobis continenter alendis curam se habere.

M. Promiscuene ad omnes pertinet tam Baptismi quam Cœnæ administratio?

P. Nequaquam: sed eorum, quibus mandatum est publicum docendi munus, propriæ sunt istæ partes. Sunt enim res inter se perpetuo nexu conjunctæ, pascere Ecclesiam salutis doctrina, & Sacramenta administrare.

M. Possisne mihi Scripturæ testimonio id comprobare?

P. Baptizandi quidem mandatum Christus pecu- *Mat. 28.*
liariter Apostolis dedit. In Cœnæ celebratione ex- *vers. 19.*
emplum suum jussit nos sequi. Referunt autem *Luc. 22.*
Euangelistæ, ipsum in ea distribuenda, publici mi- *vers. 19.*
nistri fecisse officium.

M. Verum, debentne pastores, quibus commissa est dispensatio, passim omnes & absque delectu committere?

P. Quoad Baptismum pertinet, quia non nisi infantibus hodie confertur, discretio locum non habet. In Cœna vero cavere debet minister, ne cui ipsum porrigat, quem indignum esse palam constet.

M. Cur id?

P. Quia non sine contumelia & profanatione Sacramenti fieret.

M. Atqui, nonne Judam quamlibet impius esset, ejus communione dignatus est Christus?

P. Fateor: quum adhuc occulta foret ejus impietas. Tametsi enim Christum non latebat, nondum *Mat. 26.*
tamen prodierat in lucem, notitiamque hominum. *vers. 25.*

M. Quid ergo hypocritis fiet?

P. Eos, tanquam indignos, arcere pastor non potest: sed supersedere debet, quousque eorum nequitiam, ut omnibus innotescat, Deus revelaverit.

M. Quid si quempiam *ipse* indignum noverit, aut fuerit admonitus?

P. Ne quidem ad *eos* communione abdicandos foret satis: nisi *legitima* cognitio, Ecclesiæque judicium accedat.

M. Certum ergo gubernationis ordinem constitutum in Ecclesiis, operæpretium est.

P. Verum est: nec enim aliter bene moratæ sunt, nec rite compositæ. Hæc autem ratio est, ut deligantur seniores, qui morum censuræ præsint, cavendisque offendiculis invigilent: & quos agnoverint recipiendæ Cœnæ nequaquam esse capaces, nec admitti quidem posse quin Sacramentum polluatur, eos à communione rejiciant.

PRECATIONES ALIQUOT PIÆ.

Precatio matutina.

DEus mi, Pater mi, & Servator, qui gratia erga me tua effecisti, ut transacta nocte ad hunc diem pervenirem: fac etiam, ut ipsum totum in sanctissimi nominis tui cultu & veneratione consumam. Nihil omnino aut cogitem, aut dicam, aut faciam, quod eo non tendat, ut tibi obsequar, & voluntati tuæ morem geram: quo scilicet actiones omnes meæ referantur ad gloriam nominis tui: atque fratrum meorum salutem: dum exemplo meo ad te colendum instruentur. Atque ut mundum hunc, ad vitæ externæ usus, Solis tui splendore illuminas: ita fulgore Spiritus tui mentem meam illustra, qui me in via justitiæ tuæ dirigat. Quamcunque ad rem applicem animum meum, is mihi semper sit propositus finis, ut tibi honorique tuo inserviam. Omnem felicitatem à gratia & beneficentia tua sola expectem. Nec quicquam omnino aggrediar, quod tibi gratum non sit. Effice præterea, ut dum hujus vitæ tuendæ causa laboro, & ea curo quæ ad victum & cultum corporis pertinent: altius tamen erigam animum, ad beatam nempe & cælestem vitam, quam filiis tuis promisisti. Nihilominus, tam animæ quam corporis protectorem te mihi exhibendo, adversus omnes Satanæ insultus me confirmes ac munias: & ab omnibus periculis, quæ nobis assidue in hac vita impendent, liberes. Adhæc quum parum sit cœpisse, nisi perseverem, ideo à te peto Domine, ne mihi in hodiernum diem tantum dux sis ac rector, sed usque ad vitæ finem me in tuam fidem suscipias, quo sub tuis auspiciis, totus vitæ meæ cursus transigatur. Et quia proficiendum nobis est, gratiæ in me tuæ dona adauge indies, tantisper dum penitus adhæream Filio tuo, Jesu Christo, quem verum Solem lucentem perpetuo in animis nostris merito appellamus. Quæ tot tantaque beneficia ut abs te obtineam, obliviscere delictorum meorum, eaque, infinita misericordia tua remitte: quod te facturum promisisti iis qui te ex animo invocaverint, Amen.

Psal. 143. Fac ut mane audiam pietatem tuam: quoniam in
vers. 8. te speravi. Ostende mihi viam in qua ambulem: quoniam ad te levavi animam meam. Libera me de inimicis meis, Domine, ad te confugi. Doce me, ut faciam voluntatem tuam: quia tu es Deus meus. Spiritus tuus bonus deducat me in terra recta.

Quum adeunda est Schola.

Psal. 119. In quo instituet adolescens viam suam? Si pruden-
vers. 9. ter se gerat juxta sermones tuos. Ex animo te exquisivi, ne sinas me aberrare à præceptis tuis.

DOmine, qui fons es sapientiæ omnis & doctrinæ: quando pro singulari tua bonitate, hoc mihi præstas, ut bonis artibus imbuatur hæc mea pueritia, quæ mihi ad sancte honesteque vivendum sint adjumento: mentem quoque meam, quæ cæcitate alioqui laborat, illustrando, simul effice, ut ad percipiendam doctrinam sim idoneus: memoriam meam confirma, ut quod didicero, fideliter hæreat: cor denique meum guberna, ut ad proficiendum voluntarius atque etiam avidus accedam, ne mihi hæc quam tu nunc concedis, facultas, mea ignavia pereat. Proinde Spiritum in me tuum infunde: Spiritum, inquam, intelligentiæ, veritatis, judicii, ac prudentiæ: ne successu studium meum careat, & irritus sit erga me magistri labor. Porro quodcunque studii genus suscipiam, fac ut illud in rectum finem destinare meminero: nempe, ut te in Christo Filio tuo cognoscam. Atque ita quicquid addiscam, mihi sit ad rectam pietatis regulam adminiculo. Adhæc quando parvulos & humiles, sapientia: rectos corde, notitia tui, illustraturum te promittis: superbos vero & improbos dejecturum te denuncias, ut in sensu suo evanescant: peto ut me ad veram humilitatem formare velis, qua me tibi primum, deinde etiam iis qui mihi tua auctoritate præsunt, docilem & obsequentem exhibeam: simul ut cordi meo, evulsis inde vitiosis cupiditatibus, serium quærendi tui desiderium inculces. Hic denique mihi unus sit propositus finis, me sic comparare in hac tenera ætate, ut quum adolevero, ad quodcunque vitæ genus me vocaveris, in eo tibi serviam.

Secretum Domini timentibus eum, & fœdus suum *Psal. 25.*
notum illis faciet. *vers. 14.*

Benedictio Mensæ.

Omnia ad te respiciunt Domine, & tu das illis *Psal. 104.*
escam tempore: te illis dante, colligunt: te manum *vers. 27.*
aperiente, omnia implentur abundantia.

DOmine, penes quem fons est bonorum omnium, & inexhausta scaturigo, benedictionem tuam in nos effunde, nobisque cibum & potum, quæ tuæ erga nos benignitatis dona sunt, in usum nostrum sanctifica, ut sobrie, sicuti præcipis, & frugaliter iis utentes, vescamur pura conscientia. Fac etiam, ut te Patrem semper, bonorumque omnium auctorem, & agnoscamus vera animi gratuitate, & ore prædicemus: ac sic fruamur corporis alimentis, ut præcipuo tamen cordis affectu aspiremus ad spiritualem doctrinæ tuæ panem, quo animæ nostræ in spem æternæ vitæ pascantur. Per Jesum Christum Dominum nostrum.

Non in solo pane vivit homo; sed in omni ser- *Deut. 8:3.*
mone quod procedit ex ore Dei.

Post pastum gratiarum actio.

Omnes gentes laudent Dominum: omnes populi *Psal. 117.*
canant laudem Deo. *vers. 1.*

Quia multiplicata est super nos misericordia ejus, & veritas ipsius manet in æternum.

GRatias agimus Deus ac Pater de tot beneficiis, quæ nobis assidue pro infinita tua benignitate largiris. Primum, quod omnia, quibus ad sustinendam præsentem vitam indigemus, adminicula suppeditando, corporis etiam nostri curam te habere demonstras: tum vero præcipue quod in spem melioris vitæ, quam nobis sacro tuo Euangelio revelasti, nos regignere dignatus. Teque oramus, ne mentes nostras in corporibus sepultas, curis & cogitationibus terrenis affigi patiaris. Quin potius effice, ut sursum erecti perstemus in expectatione

Christi

Christi Filii tui, donec è cælo in redemptionem, salutemque nostram appareat, Amen.

Sub noctem, quum itur dormitum.

DOmine Deus, qui noctem destinasti hominis quieti, sicut diem creasti, in quo se laboribus exerceat: effice, quæso, ut sic quiescat hac nocte corpus meum, ne animus interea vigilare tibi desinat, nec fatiscat cor, aut torpore obruatur, quin semper erectum in amore tui perstet. Ita laxandi, sublevandique animi gratia, sollicitudines deponam, ne tui interea obliviscar: aut memoria mea excidat, quæ penitus menti meæ inhærere semper debet, bonitatis & gratiæ tuæ recordatio. Hoc quoque modo sicuti quiescit corpus, ita etiam sua quiete conscientia mea fruatur. Fac præterea ne in capiendo somno carnis deliciis indulgeam: sed tantum mihi concedam, quantum naturæ hujus imbecillitas postulat: quo deinde ad te colendum sim expeditior. Denique sic castum me & impollutum, non animo minus quam corpote, & à periculis omnibus tutum servare velis, ut ipse quoque somnus meus in nominis tui gloriam cedat. Quoniam vero dies hic elapsus mihi non est, quin pluribus te modis, qua sum in malum propensione, offenderim: sicut tenebris noctis omnia nunc obteguntur: ita quicquid est in me peccatorum, misericordia tua sepultum lateat. Exaudi me Deus, Pater & Servator, per Jesum Christum Filium tuum, Amen.

PRECUM ECCLESIASTICARUM FORMULA.

Diebus quidem profestis Minister populum ad precandum, quibus ei visum fuerit verbis adhortatur: suam nimirum exhortationem ad tempus & ad argumentum concionis quam habiturus est accommodans: at Dominico die mane hæc ut plurimum adhibetur formula.

Adjutorium nostrum sit in nomine Domini qui fecit cælum & terram, Amen.

Fratres unusquisque nostrum se Domino sistat, suaque peccata confiteatur: ac me his verbis præeuntem, mente subsequatur.

DOmine Deus Pater æterne & omnipotens, agnoscimus & ingenue profitemur apud sanctam majestatem tuam, nos miseros peccatores esse, conceptos, & natos in iniquitate & pravitate: ad nequitiam proclives, ad omne autem bonum opus inutiles: nosque, ut vitiosi sumus, nullum transgrediendi sancta tua mandata finem facere. Quo fit ut exitium à justo judicio tuo nobis accersamus. Attamen Domine anxiè gemimus quod te offenderimus, ac nos vitiaque nostra damnamus, cum vera poenitentia, optantes, ut gratia tua nostræ succurrat miseriæ.

Tua igitur nos misericordia dignare Deus & Pater clementissime, ac summe misericors, in nomine Filii tui Jesu Christi, Domini nostri. Et vitia nostra delens, omnesque sordes nostras abluens, in dies dona sancti tui Spiritus nobis adauge: ut corde intimo iniquitatem nostram agnoscentes, magis ac magis nobis displiceamus, atque ita ad veram poenitentiam stimulemur: hæc autem nos cum omnibus peccatis mortificans, fructus justitiæ & innocentiæ tibi gratos producat: per illum ipsum Jesum Christum, Dominum nostrum.

His finitis, canitur à toto cœtu Psalmus aliquis: deinde Minister ad preces revertitur, quibus à Domino gratiam sancti sui Spiritus petit, ut verbum ejus fideliter ad nominis ipsius gloriam & ad Ecclesiæ ædificationem exponatur, & quali decet submissione animi obedientiaque excipiatur. Precationis autem formulam ad id aptam Minister sibi pro arbitrio deligit. Absoluta concione is populum ad orandum hortatus, ita incipit:

DEus omnipotens, Pater cælestis, te exauditurum preces quas tibi in nomine dilecti Filii tui Jesu Christi Domini nostri funderemus, nobis pollicitus es: & cum ab illo tum ab ejus Apostolis, unum in locum nobis in ejus nomine conveniendum esse edocti sumus: addita etiam promissione, fore eum nobis præsentem, ut apud te pro nobis intercedat, impetretque omnia quæ unanimi consensu à te petierimus super terram.

Primo, pro iis quos nobis dominatores & gubernatores præfecisti, precari nos jubes: deinde vero pro omnibus quæ populo tuo atque adeo cunctis mortalibus necessaria sunt, supplices ad te accedere. Tuis igitur sacrosanctis præceptis promissionibusque freti, quandoquidem in conspectum tuum prodimus, in nomine Filii tui Domini nostri Jesu congregati, supplices & ex animo rogamus, Deus & Pater optime, in nomine ejusdem, qui Servator noster & Mediator unicus est, ut (quæ tua est immensa clementia) nobis peccata nostra condonare, atque ita cogitationes nostras ad te attrahere digneris: ut ex intimis cordis penetralibus invocare te possimus, ea in re vota nostra ad obsequium tuæ voluntatis formantes, quæ sola rationi consentanea est.

Tibi igitur preces fundimus, Pater cælestis, pro omnibus principibus & magistratibus, quorum ministerio ad nos gubernandos uteris. Potissimum vero pro hujus urbis Præfectis: ut Spiritum tuum, qui solus bonus est & vere principalis, impertiri illis atque in dies augere digneris: adeo ut Jesum Christum, Filium tuum, Dominum nostrum, Dominatorem dominatorum, Regemque regum esse, certo persuasum habentes, quemadmodum tu illum omni potestate in cælo & in terra donavisti, ita & ipsi in suo principatu cultum illius & regni ejus amplificationem sibi ante omnia proponant, suos subditos (qui sunt manuum tuarum opificia, & pascuorum tuorum oves) pro tuo arbitrio gubernantes: ut & hic & in alia qualibet orbis terrarum parte, pace stabili fruentes, te cum omni sanctimonia & puritate colamus: metuque hostium nostrorum liberati, materiam celebrandæ tuæ laudis toto vitæ nostræ tempore habeamus.

Deinde precibus nostris tibi commendamus, Pater verax & Servator, omnes quotquot fidelibus tuis pastores constituisti, quorum etiam tutelæ animas commisisti: quos denique sacrosancti tui Euangelii dispensatores esse voluisti: ut eos sancto tuo Spiritu regas, quo probi fidelesque gloriæ tuæ ministri comperiantur: huc studium omne conferentes, conatusque suos dirigentes, ut omnes miseræ oves, quæ adhuc sunt errabundæ, recolligantur, & ad Jesum Christum Dominum nostrum, præcipuum Pastorem & episcoporum Principem, reducantur: ut in dies majus justitiæ & sanctimoniæ incrementum in eo accipiant. Interea autem omnes tuas Ecclesias è faucibus rapacium luporum eripere & ab omnibus mercenariis liberare digneris, qui gloriæ tantum aut lucri cupiditate ducuntur, de tui nominis illustratione tuique gregis salute nihil plane solliciti.

Insuper tibi preces nostras offerimus, Deus clementissime & Pater summe misericors, pro omnibus in universum hominibus: ut quemadmodum totius humani generis agnosci vis Servator, per redemptionem à Jesu Christo Filio tuo præstitam, ita ii qui adhuc ab illius notitia sunt alieni, tenebrisque immersi, & ab erroribus ac ignorantia tenentur captivi, affulgente illis sancto tuo Spiritu, tuoque Euangelio auribus illorum insonante, ad rectam salutis reducantur viam: quæ in eo sita est ut agnoscamus te solum verum Deum, & quem misisti Jesum

Christum. Rogamus & ut ii quos jam gratiæ tuæ favore dignatus es, quorumque mentibus per cognitionem verbi tui illuxisti, quotidie in melius proficiant, spiritualibus tuis benedictionibus ditati: ut simul omnes uno & corde & ore te adoremus, Christumque tuum, Dominum nostrum, Regem & Legislatorem, honore debito prosequamur, ac justo obsequio colamus.

Præterea etiam, ô Deus omnis consolationis auctor, commendamus tibi quoscunque variis modis castigas populos: qui peste, vel fame, vel bello afflicti laborant: singulos etiam homines qui vel paupertate vel carcere, vel morbo, exiliove, aut alia ulla corporis sive animi ærumna premuntur: ut prudenter reputantes finem tibi esse propositum eos tuis ferulis in viam revocandi, imbuti hoc paterni tui amoris sensu, sincero cordis affectu resipiscant: ut toto animo ad te convertantur, & conversi plenam consolationem reportent, omnibusque malis liberentur.

Majorem autem in modum tibi commendamus miseros fratres nostros, quotquot sub Antichristi tyrannide dispersi vivunt cibo vitæ spiritualis destituti, & libertate palam invocandi nominis tui privati: atque adeo qui aut in carcerem conjecti sunt, aut alio quopiam modo ab hostibus Euangelii tui oppressi: ut eos, ô indulgentissime Pater, Spiritus tui robore fulcire digneris, ita ut nunquam animum despondeant, sed constanter in sancta tua vocatione permaneant: ut manum illis porrigere, prout id illis conducere nosti, consolari etiam adversis in rebus, & in tuam tutelam receptos, à luporum rabie defendere: omnibus denique Spiritus tui donis cumulare velis: quo eorum vita pariter & mors ad gloriam tuam spectent.

His inclusa notulis [ ] dicuntur duntaxat die celebrationis Cœnæ.

Postremo, ô Deus & Pater, à nobis, qui hic in nomine Filii tui Jesu, verbique ejus [& sanctæ ejus Cœnæ] gratia congregati sumus, sine re hoc exorari: ut vere nobis conscii perditæ nostræ originis, simul etiam reputemus quantam damnationem mereamur: & quanto cumulo in dies nobis impura & scelesta vita eam augeamus: ut quum nos boni omnis vacuos esse, carnemque nostram & sanguinem plane à cernenda regni tui hæreditate abhorrere cognoverimus, ex intimo cordis sensu firmaque fiducia dilecto Filio tuo Jesu Christo, Domino nostro & Servatori ac Redemptori unico, nos dedamus: ut in nobis ipse habitans veterem illum nostrum Adamum extinguat, ac in meliorem vitam renovet & instauret: per quam nomen tuum, prout sanctitate & dignitate pollet, omni in regione omnique in loco laudibus extollatur, & gloriam sibi debitam consequatur. Simul etiam ut jus imperiumque in nos obtineas: utque in dies magis ac magis tuæ majestati nos submittere discamus: ita ut ubique locorum regnans domineris, populum tuum sceptro verbi tui Spiritusque tui potentia gubernans, tuorum autem hostium conatus veritatis & justitiæ tuæ robore pessundans. Atque ita fiat ut omnis potentia & celsitudo se gloriæ tuæ opponens, in dies destruatur atque aboleatur: donec regnum tuum suis omnibus numeris compleatur, ejusque perfectio penitus stabiliatur: quum videlicet judex in persona Filii tui comparebis. Ut nos una cum omnibus creaturis veram plenamque obedientiam tibi præstemus: sicut cælestes Angeli tui exequendis mandatis tuis toti sunt addicti. Atque ita voluntas tua nemine repugnante obtineat, omnesque tibi obsequi teque colere studeant, propriæ voluntati omnibusque carnis suæ cupiditatibus renunciantes. Ut nos amorem timoremque tui in omnibus vitæ nostræ actionibus retinentes pro benignitate tua alas, ac nobis quæcunque ad vescendum quiete & tranquille pane nostro necessaria sunt, sufficias: quo te nostri curam gerere videntes, melius Patrem nostrum agnoscamus, omniaque bona è manu tua expectemus, nihil amplius spei & fiduciæ in ulla creatura, sed totam in tua bonitate collocantes. Jam vero quoniam in hac mortali vita miseri peccatores sumus, tanta imbecillitate laborantes ut assidue diffluamus, & à recta via declinemus, peccata nostra nobis condonare digneris, quorum rei apud tuum judicium sumus: & per hanc condonationem nexu mortis æternæ, quoque obstricti sumus, liberemur. Ne igitur eam qua præditi sumus nequitiam nobis imputes: quemadmodum ipsi, mandato tuo parentes, injuriarum quæ nobis inferuntur obliviscimur, ac tantum abest ut de ulciscendis hostibus cogitemus, ut etiam commoda eorum procuremus. In posterum denique nos tua potentia fulcire digneris, ne (quæ est carnis nostræ infirmitas) excidamus. Ac, quum tam sint imbecillæ vires nostræ ut ne ad momentum quidem temporis consistere possimus, præterea etiam quum assidue tot hostes nos circumdent & adoriantur, quum diabolus, mundus, peccatum, caro nostra, nullum faciant nos oppugnandi finem, sancto tuo Spiritu nos corrobora, tuæque gratiæ donis arma, ut constanter omnibus tentationibus resistere & hoc spirituale prælium sustinere possimus: donec plena victoria potiti, tandem aliquando in tuo regno cum Imperatore & Protectore nostro Jesu Christo, Domino nostro, triumphemus. Amen.

Sanctificetur nomen tuum.

Adveniat regnum tuum.

Fiat voluntas tua.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Remitte nobis peccata nostra.

Ne inducas nos in tentationem.

Post hæc recitatur Apostolorum Symbolum.

Quo autem die celebratur Cœna, hæc præcedentibus adduntur.

AC quemadmodum Dominus noster Jesus non contentus tibi semel corpus suum & sanguinem in cruce obtulisse pro remissione peccatorum nostrorum, nobis quoque in alimentum vitæ æternæ destinavit: ita hoc nobis pro tua beneficentia largire, ut vera cordis sinceritate & ardenti desiderio tantum beneficium ab eo accipiamus: nimirum ut certa fide præditi corpore pariter & sanguine ejus, vel potius eo toto fruamur: sicut ipse, quum verus sit homo & Deus, vere est sanctus panis cælestis ad nos vivificandos: ut non amplius in nobisipsis & ad nostrum ingenium, quod omnino depravatum est, vivamus, sed ipse in nobis vivat, ut ad sanctam vitam, beatam & in æternum permanentem, nos deducat, atque ita novi & æterni Testamenti vere participes fiamus, nimirum fœderis gratiæ: hoc persuasissimum habentes, te velle nobis in perpetuum Patrem propitium esse, delicta nostra nobis non imputando, ac tanquam charis filiis & hæredibus, omnia tam animæ quam corpori necessaria suppeditare: ut te sine fine laudibus & gratiarum actione prosequamor: tuumque nomen tum dictis tum factis illustre reddamus. Effice igitur hodie nos hoc modo, Pater cælestis, celebrandæ faustæ Filii tui memoriæ compotes: da etiam ut nos in ea exerceamus, ac mortis ejus beneficium prædicemus, quo novum incrementum ac robur tam ad fidem quam ad aliud quodlibet bonum accipientes, eo majore fiducia nos tuos esse filios profiteamur, & in te Patre gloriemur.

Peracta autem Cœna hæc gratiarum actio vel aliqua ei similis adhibetur.

LAudum & gratiarum actione immortali te prosequimur, Pater cælestis, pro tanto quod in nos miseros peccatores contulisti beneficio, dum ad participationem Filii tui Jesu Christi nos adduxisti, quem pro nobis morti passus es tradi, & nunc in vitæ æternæ alimentum impertiris. Jam vero tuam in nos prosequens beneficentiam, ne onquam hæc à nobis oblivioni dari permittas, sed fac potius ut ea cordibus insculpta gerentes proficiamus & cresca-

crescamus in fide, quæ ad omne opus bonum sit efficax. Unde etiam fiat, ut reliquum vitæ nostræ cursum propagationi gloriæ tuæ & ædificationi proximorum dedicemus: per illum ipsum Jesum Christum Filium tuum qui in unitate sancti Spiritus vivit tecum & regnat in æternum. Amen.

Benedictio quam Minister populo discessuro precatur, secundum divinæ Legis præceptum.

BEnedicat vobis Dominus, vosque servet incolumes. Dominus vos splendore vultus sui illustret, vobisque sit propitius. Convertat Dominus faciem suam ad vos, & omnia prospera vobis largiatur.

Quum doceant nos Scripturæ, pestes, bella & alias hujusmodi calamitates esse Dei castigationes, quibus in peccata nostra animadvertit: quum eas irruere videmus, Dei adversum nos iram agnoscere debemus: ac tunc, si vere fideles sumus, peccatorum nostrorum recordari nos oportet, ut nostri nosmet pudeat ac pigeat, & ad Dominum resipiscentia non ficta, vitaque in melius mutata conversi, submisso animo ac suppliciter veniam ab eo petamus. Ideo si quando Deum minari nobis videmus, ne patientiam ejus tentemus, sed potius ejus judicium antevertamus (quod alioqui tum imminere videmus) singulis hebdomadibus diem aliquem statum esse conveniat, in quo peculiariter de his populus admoneatur, Deoque precetur & supplicet, prout tempus poscet. Sequitur itaque precum ad id aptatarum formula.

In principio concionis adhibetur à Ministro illa confessio generalis, diebus Dominicis usurpari solita, quæ antea perscripta fuit. In fine autem concionis, postquam commonefecit populum, Deum nunc in homines, ob scelera quæ per totum orbem grassantur, & propter nequitiam ad quam passim omnes sunt projecti, suam vindictam exercere: postquam item ad se convertendum & ad vitam in melius mutandum, simul vero ad orandum Deum pro impetranda venia, hortatus est, utitur ea quæ sequitur formula:

DEus omnipotens, Pater cælestis, agnoscimus & ingenue profitemur, quod & verum est, indignos esse nos qui in cælum oculos attollamus, ut coram te nos sistamus: nec tantum debere nobis arrogare ut exauditum à te iri preces nostras speremus, si eorum quæ tibi afferimus, rationem habeas. A propriis enim accusamur conscientiis, nostraque peccata adversum nos testimonium ferunt: te vero justum esse judicem novimus, qui peccatores & nequam homines non justifices, sed in eos animadvertas qui tua mandata violaverint. Hinc fit Domine, ut dum totius vitæ nostræ statum reputamus, nostri nosmet pudeat, nec aliud quam animum despondere possimus, perinde acsi jam in abyssum mortis demergeremur. Verum tamen, Domine, quum pro tua immensa misericordia dignatus sis nobis imperare ut te invocemus, idque vel ex intimis inferis: & quo magis viribus destitui nos videmus, tanto magis ad tuam summam bonitatem confugiamus: quum præterea pollicitus sis nobis te precibus nostris fore exorabilem, in nomine Domini nostri Jesu Christi, (quem nobis advocatum & intercessorem constituisti) ejusque merito, non autem spectantem quid meriti simus: ecce, omni humanæ fiduciæ renunciantes, tuaque sola bonitate freti, in conspectum tuum prodire, tuumque sanctum nomen ad obtinendam misericordiam invocare non dubitamus.

Primum Domine, præter infinita beneficia, quæ assidue in reliquos quosque homines quotquot terra sustinet confers, peculiariter etiam nobis tot gratiæ tuæ dona impertivisti ut ea recensere nequeamus, imo vero ne mente quidem satis complecti possimus. Hoc vero singulare, quod ad notitiam sancti tui Euangelii vocare nos dignatus sis, miserabile quo nos diabolus premebat servitutis jugum excutiens, & ab execranda idololatria vanisque superstitionibus quibus immersi eramus, liberatos ad lumen veritatis tuæ adduxeris. Nihilominus tamen (quæ nostra est ingratitudo) obliti bonorum quæ manus tua nobis largita est, à recta via declinavimus, & te relicto, carnis nostræ concupiscentias sequuti sumus. Quin etiam sanctum tuum verbum debita reverentia atque obedientia fraudavimus, nec tuum nomen quibus decebat præconiis prosequuti sumus. Et quamvis assidue fidelibus verbi tui admonitionibus aures nostræ personuerint, eas tamen neglexímus. Peccavimus itaque Domine, teque offendimus, ideoque pudore suffundimur, nos gravium scelerum apud tuum judicium reos esse agnoscentes: adeo ut si dignas nobis pœnas infligere velis, aliud quam mortem & damnationem expectare nequeamus. Nam si nos excusare velimus, at nostræ ipsorum conscientiæ nos accusant, nostraque nequitia tuis oculis ad nos condemnandos patet. Ac profecto re ipsa, Domine, ex castigationibus quas jam nobis immisisti, te justissimis de causis adversus nos excanduisse cognoscimus. Quum enim æquus sis judex, tuos non immerentes affligis. Tuis igitur verberibus cæsi, tuam adversus nosipsos iram provocasse agnoscimus. Sed & nunc manum tuam ad nos puniendos extentam videmus. Gladii enim quibus ad exigendam ultionem uti soles, stricti nunc sunt: & ea quæ peccatoribus sceleratisque hominibus minitari consuevisti, parata esse cernimus.

Quamvis autem multo etiam graviores quam antea de nobis pœnas sumeres, atque adeo plagas centuplo plures infligeres, & modo non horrendæ illæ clades quibus olim peccata populi tui Israëlitici castigasti, nobis ingruerent, nos illis dignos esse, ac sceleribus nostris promeruisse confitemur. Sed enim, Domine, tu pater es noster, nos aliud nihil quam terra & lutum: tu creator es noster, nos tuarum manuum opera: tu nobis pastor es, nos tibi ovile sumus: tu noster es redemptor, nos populus abs te redemptus: noster es Deus, nos hæreditas tua. Ideo ne ita irascaris nobis ut in furore tuo nos castiges: ne recorderis nequitiæ nostræ ad eam puniendam, sed pro tua clementia nos leniter castiga. Accensa quidem est adversus nos ira tua, propter peccata quæ commisimus: sed nomen tuum invocari super nos, tuamque nos tesseram gestare memineris. Conserva potius opus quod gratia tua in nobis inchoasti, ut te nostrum esse Deum & Servatorem totus orbis agnoscat. Hoc certe nosti mortuos qui apud inferos sunt, & quos perdideris ac funditus profligaveris, te nequaquam esse laudaturos, sed tristes & omni consolatione destitutas animas, corda contrita, conscientias sensu culpæ suæ oppressas, tuæque gratiæ favorem sitientes, gloria & honore te affecturas. Tuus Israëliticus populus flagitiis tuam sæpe iram provocavit, tuque eum justo tuo judicio afflixisti: verum quoties ad te conversus est, semper illi ad tuam clementiam aditus patuit: & quantumvis gravia essent ejus scelera, tamen propter fœdus quod cum servis tuis, Abrahamo, Isaaco, & Jacobo inieras, flagella tua & clades quæ illis imminebant avertisti: adeo ut nunquam preces eorum repulsam apud te passæ sint. Atqui nos præstantiore fœdere dignatus es, quo apud te niti possumus: eo nimirum quod pepigisti in Jeso Christi Servatoris nostri dextera, quodque sanguine ejus scribi, & ejusdem morte obsignari voluisti. Quapropter, Domine, nobisipsis renunciantes, omnique alia spe valere jussa, ad faustum hoc fœdus confugimus, quo Dominus noster Jesus Christus corpus suum tibi in sacrificium offerens, nos tibi reconciliavit. Intuere igi-

igitur Domine in Christi tui faciem, non in nostram, ut ejus intercessione ira tua placetur, faciesque tua super nos ad gaudium & salutem refulgeat: ac nos posthac tuo Spiritu sancto regendos & gubernandos suscipias, qui nos in meliorem vitam regeneret, per quam

Nomen tuum sanctificetur, veniat regnum tuum: fiat voluntas tua, quemadmodum in cælo, sic etiam in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: & remitte nobis peccata nostra, etenim ipsi remittimus omnibus qui debent nobis. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula, Amen.

Quamvis autem indigni simus qui pro nobsimetipsis os aperiamus, & te in rebus adversis invocemus, quum tamen mandaveris ut alii pro aliis precaremur, nos pro omnibus fratribus, ejusdem corporis membris, quos nunc tuis flagellis castigas, preces tibi fundimus, & ut iram tuam ab illis avertas obsecramus: nominatim vero pro N. & N. Memineris Domine, eos quoque filios tuos esse, sicut & nos: atque ideo, quamvis te offenderint, ne tamen bonitatis tuæ & misericordiæ erga eos cursum interrumpas, quam perpetuam erga tuos omnes fideles fore promisisti. Tuas igitur omnes Ecclesias oculo tuæ clementiæ intueri digneris, omnesque populos, quos nunc aut peste, aut bello, aut alio flagelli genere cædis, & singulos homines qui verbera tua sentiunt: qui videlicet carcere constricti sunt, morbove aut pauperie affliguntur: consolationemque omnibus, prout illis opus ea esse cognoscis, afferens, & castigationes tuas ad vitæ emendationem illis utiles reddens, patientia eos instruere, severitatique tuæ moderari, ac tandem eos liberando, plenam illis materiam exultandi in tua bonitate, sanctumque tuum nomen benedicendi præbere digneris. Præcipue vero in eos qui pro tua veritate decertant, oculos convertere velis & publice & privatim, ut invicta eos constantia robores, tuteris eos, & ubique opituleris, omnes hostium illorum tuorumque technas & machinas irritas reddens, furorem eorum refrenans, omnes eorum conatus ignominiæ damnans. Neque Christianismum omnino deploratum esse permittas, ne memoriam nominis tui in terris penitus aboleri sinas: ne eos super quos nomen tuum invocari permisisti, luctuoso interitu obrui patiatis: ne Turcæ, Ethnici, Barbari, Papistæ, aliique infideles nomini tuo cum blasphemiis insultent.

Tibi igitur preces fundimus, Pater cælestis, pro omnibus principibus & magistratibus, quorum ministerio ad nos gubernandos uteris. Potissimum vero pro hujus urbis Præfectis: ut Spiritum tuum, qui solus bonus est & vere principalis, impertiri illis atque in dies augere digneris: adeo ut Jesum Christum Filium tuum, Dominum nostrum, Dominatorem dominatorum, Regemque regum esse certo persuasum habentes, quemadmodum tu illum omni potestate in cælo & in terra donavisti, ita & ipsi in suo principatu cultum illius & regni ejus amplificationem sibi ante omnia proponant, suos subditos (qui sunt manuum tuarum opificia, & pascuorum tuorum oves) pro tuo arbitrio gubernantes: ut & hic & in alia quavis orbis terrarum parte, pace stabili fruentes, te cum omni sanctimonia & puritate colamus: metuque hostium nostrorum liberati, materiam celebrandæ tuæ laudis toto vitæ nostræ tempore habeamus.

Deinde precibus nobis tibi commendamus, Pater verax & Servator, omnes quotquot fidelibus tuis pastores constituisti, quorum etiam tutelæ animas commisisti: quos denique sacrosancti tui Euangelii dispensatores esse voluisti: ut eos sancto tuo Spiritu regas, quo probi fidelesque gloriæ tuæ ministri comperiantur: huc studium omne conferentes, conatusque suos dirigentes, ut omnes miseræ oves, quæ adhuc sunt errabundæ, recolligantur, & ad Jesum Christum Dominum nostrum, præcipuum pastorem, & episcoporum principem, reducantur: ut in dies majus justitiæ & sanctimoniæ incrementum in eo accipiant. Interea autem omnes tuas Ecclesias è faucibus rapacium luporum eripere & ab omnibus mercenariis liberare digneris, qui gloriæ tantum aut lucri cupiditate ducuntur, de tui nominis illustratione tuique gregis salute nihil plane solliciti.

Insuper tibi preces nostras offerimus, Deus clementissime & Pater summe misericors, pro omnibus in universum hominibus: ut quemadmodum totius humani generis agnosci vis Servator, per redemptionem à Jesu Christo Filio tuo præstitam, ita ii qui adhuc ab illius notitia sunt alieni, tenebrisque immersi, & ab erroribus ac ignorantia tenentur captivi, affulgente illis sancto tuo Spiritu, tuoque Euangelio auribus illorum insonante, ad rectam salutis reducantur viam: quæ in eo sita est ut agnoscamus te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum. Rogamus & ut illi quos jam gratiæ tuæ favore dignatus es, quorumque mentibus per cognitionem verbi tui illuxisti, quotidie in melius proficiant, spiritualibus tuis benedictionibus ditati: ut simul omnes uno & corde & ore te adoremus, Christumque tuum, Dominum nostrum, Regem & Legislatorem, honore debito prosequamur, ac justo obsequio colamus.

FORMULA SACRAMENTORUM ADMINISTRANDORUM

In usum Ecclesiæ Genevensis conscripta.

FORMULA BAPTISMI ADMINISTRANDI.

In primis illud scire oportet, apportandos esse infantes ad Baptismum aut Dominicis diebus Catechismi tempore, aut aliis diebus ad concionem: ut quemadmodum Baptismus solennis quædam est cooptatio in Ecclesiam, ita in conspectu & oculis totius concionis celebretur.

Absoluta concione, offertur infans. Tum Minister publicus ita exorditur:

Auxilium nostrum in nomine Domini qui fecit cælum & terram, Amen.

Hunccine infantem offertis, ut baptizetur?

Resp. Maxime.

Minister.

Dominus nobis dilucide commonstrat, quanta in fœditate & miseria, vitiositateque nascimur, quum ait nobis renascendum esse. *Ex Gal.* Etenim si naturam nostram renovari oportet, ut in Dei regnum intromittamur: satis magnum argumentum est, eam penitus corruptam Deoque detestabilem esse. Itaque hac de causa monet nos, ut summisso & humili animo simus, nostraque nobis turpitudo acerbitati & odio sit. Eaque ratione nos ad gratiam ipsius expetendam præparat, qua prioris naturæ nostræ perversitas & indignitas extinguatur, & funditus deleatur. Neque enim prius ei locus est in nobis, nisi quum totius nostræ virtutis, justitiæ, sapientiæ fiduciam usque eo abjicimus, ut quæcunque in nobis sunt damnemus ac repudiemus.

Porro autem ubi nostram nobis turpitudinem fœditatemque aperuit, ac commonstravit, tum consolationem nobis pro sua misericordia impertit, pollicens fore ut Spiritu suo sancto nos in vitam alteram exsuscitet, quæ nobis quasi ingressus quidam sit in

ipsius

ipsius Regnum. Hæc regeneratio bipartita est: nam & nobis prorsus renunciandum est: ac neque rationi, neque voluntati, neque voluptati libidinique nostræ obtemperandum: quin potius mentem animumque nostrum, sapientiæ, justitiæque Dei subjici oportet, & quicquid ex nostro est & nostra carne extingui: tum præterea lucem Domini sequi convenit, ejusque sanctissimæ voluntati morem gerere: quemadmodum ipse verbo suo nos docet, Spirituque suo sancto nobis prælucet, viamque commonstrat. Utrumque autem hoc in Domino nostro Jesu Christo impletum ac perfectum est: cujus mors & passio tantam vim habet, ut eam participantes quasi sepulti peccato simus, ut carnis nostræ concupiscentiæ mortificentur atque extinguantur. Huc accedit, quod vi resurrectionis ipsius, in vitam novam excitamur, quæ à Deo est, quatenus Spiritus ejus nos regit ac moderatur, ut in nobis ea opera perficiat, quæ illi grata & accepta sint. Hoc tamen caput est salutis nostræ, ut nobis delicta omnia nostra pro sua misericordia condonet, ea nobis non imputans, sed eorum memoriam delens atque oblitterans, ne quando nobis ea in judicio illius objiciantur. His omnibus beneficiis afficimur, quum per Baptismum in corpus Ecclesiæ nos inserit. In hoc enim Sacramento nobis peccatorum remissionem testificatur. Ob eamque causam aquæ signum notamque instituit, significans atque adeo aperte ostendens, quemadmodum eo elemento maculæ corporis eluuntur, eodem modo velle se animos nostros purgare atque expiare, ne ulla amplius labes aut macula appareat. Hoc amplius renovationem nobis nostram in eo offert, quæ, quemadmodum jam diximus, versatur in carnis nostræ mortificatione, vitaque spirituali, quam in nobis effert ac procreat. Itaque duplici beneficio afficimur à Deo in Baptismo: modo ne vim hujusce Sacramenti ingrato & immemori animo extinguamus. Nam & testimonium in eo certissimum habemus, Deum velle nobis parentis esse propitii loco: neque eum delicta nostra nobis imputaturum: tum autem Spiritu suo sancto nobis præsto futurum, ut diabolo, peccato, & carnis nostræ concupiscentiis resistere tamdiu & repugnare possimus, dum victoriam consequamur, ut in Regni sui libertate vivamus, quod justitiæ Regnum est.

Quum igitur hæc duo in nobis per Jesu Christi gratiam impleantur, satis constat Baptismi veritatem & substantiam in eo comprehendi, & concludi. Non enim aliud lavacrum habemus, nisi ejus sanguinem: neque aliam renovationem, nisi in ejus morte & resurrectione. Sed quemadmodum nobiscum bona divitiasque suas per verbum communicat, eodem modo per Sacramenta nobis ea impertit & largitur.

Jam vero optimus & benignissimus Deus noster non contentus nos in filios suos adoptasse, atque in Ecclesiæ suæ communionem admisisse, largius adhuc atque prolixius suam in nos benignitatem conferre voluit: nobis videlicet pollicens fore ut Deus sit & noster, & vere etiam generis posteritatisque nostræ, adusque millesimam generationem. Quamobrem etsi fidelium liberi sint ex Adami corrupta stirpe ac genere, eos ad se nihilominus admittit, propter fœdus videlicet cum eorum parentibus initum, eosque pro liberis suis habet ac numerat: ob eamque causam jam inde ab initio nascentis Ecclesiæ, voluit infantibus Circumcisionis notam imprimi: qua quidem nota, jam tum eadem omnia significabat ac demonstrabat, quæ hodie in Baptismo designantur. Et quemadmodum eos circumcidi jubebat: sic in suorum liberorum loco ac numero eos habebat: seque parentem ipsorum, non minus quam eorum à quibus geniti erant, profitebatur.

Nunc vero, quum Dominus Jesus in terras descenderit, non ut Dei Patris gratiam & beneficium imminueret, sed quo salutis fœdus per omnes terrarum fines propagaret, quæ tum temporis in populo Judaico inclusa fuerat: minime dubium est, quin liberi nostri hæredes sint ejus vitæ ac salutis, quam nobis est pollicitus: qua de causa sanctificari eos Paulus affirmat, jam inde ab utero matris, quo ab Ethnicorum & à vera religione abhorrentium hominum liberis discernantur. Eoque Dominus noster Jesus Christus pueros qui ei offerebantur, admisit; sicuti scriptum est Matthæi decimo nono capite. Tum oblati sunt ei parvuli, ut manus eis imponeret & oraret: discipuli autem eos increpabant. Jesus vero ait eis: Sinite parvulos, & ne prohibeatis eos ad me venire. Talium est enim regnum cælorum. Quum affirmat regnum cælorum eorum esse, iisque manus imponit, & Deo Patri suo eos commendat, satis nos docet, minime excludendos esse illos ab ipsius Ecclesia. Hanc igitur ipsius regulam & præscriptionem sequentes, infantem hunc in ejus Ecclesiam admittemus: ut bonorum omnium, quæ suis fidelibus promisit, particeps fiat. Ac primum eum nos adhibita precatione illi offeremus, humili ac summisso animo suppliciter dicentes:

Domine Deus, Pater æterne & omnipotens, quando pro tua infinita clementia nobis pollicitus es fore te Deum & nostrum, & liberorum nostrorum: oramus te, ut beneficium illud tuum in hoc infante confirmare digneris, parentibus iis genito, quos in Ecclesiam tuam cooptasti. Et quemadmodum tibi à nobis offertur ac consecratur, ita in tutelam tuam eum recipias, Deum te & Servatorem ejus esse demonstrans, peccatum ei originis condonans ac remittens, cujus genus omne Adami culpam sustinet: eumque præterea Spiritu tuo sanctificans, ut quum ad ætatem judicii atque intelligentiæ capacem progressus erit, te solum Deum & Servatorem agnoscat, & veneretur, per omnem vitæ cursum tibi laudem & gloriam tribuens, ut perpetuo suorum peccatorum condonationem abs te consequatur. Ut vero beneficia hæc accipere possit, eum tu in communionem Domini nostri Jesu cooptare digneris, ut omnibus ejus bonis, tanquam unum ex ejus corporis membris participet. Exaudi nos Parens misericordiæ, ut Baptismus, quem ei ex instituto tuo impertimus, fructum vimque suam exerat, qualem nobis Euangelii tui doctrina commonstrat.

Pater noster qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum: adveniat regnum tuum: fiat voluntas tua in terra sicut in cælo. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie: & remitte nobis debita nostra, ut & nos remittimus debitoribus nostris: & ne nos inducas in tentationem, sed nos à malo libera: Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula, Amen.

QUNIAM admittendus est hic infans in Christianam Ecclesiam, spondetis, quum ad ætatem judicii prudentiæque compotem pervenerit, eum vos doctrina quæ à populo Dei recepta & probata est, instructuros: sicuti breviter & summatim comprehensa est in ea confessione fidei, quam omnes tenemus.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ. Et in Jesum Christum ejus Filium, Dominum nostrum: conceptum de Spiritu sancto, natum ex Maria virgine, supplicio affectum à Pontio Pilato, cruci suffixum, mortuum & sepultum: qui descendit ad inferos: tertio post die resurrexit ex mortuis, ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, inde venturus ut judicet vivos & mortuos.

Credo in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam universalem, communionem sanctorum, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam æternam. Amen.

Spondetis igitur vos daturos operam, ut omni hac

hac disciplina instruatur, ac generatim omnibus his quæ scriptis divinis continentur, id est, tum veteri, tum novo Testamento: ut ea amplectatur & audiat tanquam verbum sermonemque Dei certissimum, cælitus demissum. Eum præterea hortabimini, ut ad eam normam & regulam vitam suam instituat, quam nobis Deus in Lege sua præscripsit: cujus hæc summa sunt capita: primum, ut Deum toto pectore, animo & viribus, tum præterea proximum nostrum non secus quam nosmetipsos diligamus. Item ut sermoni & admonitionibus quas nobis per Prophetas & Apostolos suos Deus tradidit, fidem habens, ac sibiipsi suisque concupiscentiis renuncians, omne suum studium in prædicando nomine Jesu Christi, & proximis ædificandis collocet.

Promissione facta, nomen infanti imponitur: tum in eum aquam Babtismi Minister effundit, inquiens:

N. Baptizo te in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.

Horum nihil nisi clara voce pronunciatur, linguaque patria omnia nuncupantur: quippe, quum multitudo quæ ad hoc mysterium assistit, testis esse debeat eorum quæ in eo fiunt: quam ad rem intelligentia necessaria est: quin etiam, ut omnes magis magisque confirmentur, revocantes animum ad memoriam fructus & utilitatis sui Baptismi.

Neque vero ignoramus aliis in locis adhiberi alias ceremonias quamplurimas, quas vetustissimas esse minime diffitemur. Sed quoniam aut hominum arbitrio atque libidine, aut certe levi aliqua de causa exeogitatæ sunt: denique, quoniam sine verbo Dei fictæ & inductæ sunt: ac tam multæ præterea superstitiones inde manarunt, nobis sane sine ulla religione visum est eas tolli atque aboleri oportere, ut ne posthac cuiquam præcluderetur aditus ad Jesum Christum. Primum enim satis constat, quæcunque à Deo præscripta atque instituta non sunt, ea omnia libertati arbitrioque nostro relinqui: deinde, quicquid ad ædificationem confirmationemque pietatis non pertinet, id minime recipiendum esse in Ecclesiam: quod si in eam inductum esset, tollendum ac removendum esse. Quo magis id quod nihil nisi scandalum & offensionem parit, quasique idololatriæ instrumentum quoddam est, & commentitiarum opinionum, nullo modo tolerandum est.

Atqui non dubium est, quin luminaria, unguenta (quæ Chrismata nominantur) aliæque pompæ generis ejusdem à Deo nunquam institutæ sint, sed ab hominibus introductæ: sensimque eo progressa superstitio sit, ut majore in pretio atque honore haberentur, quam ipsum Christi institutum. Illud profecto negari nullo modo potest, quin eam ipsam Baptismi formam ac rationem teneamus, quam & Christus præscripsit, & Apostoli sequuti sunt, & vero etiam primaria & antiqua Ecclesia in more atque instituto habuerit: neque alio nomine culpari possumus, nisi quod Deum ipsum sapientia superare atque antecellere nolumus.

RATIO CELEBRANDÆ COENÆ DOMINICÆ.

Principio illud scire oportet, die Dominico qui proxime ei diei antecedit quo Cæna celebranda est, prius hoc denunciari populo: primum ut se quisque ad eam digne recipiendam comparet, eaque reverentia, qua ratio postulat: tum ne pueri eo adducantur, nisi qui commode instituti, fidemque suam in Ecclesia professi sint. Tertio, ut si forte advenæ quidam & peregrini in urbe sint, nondum religionis disciplinæque nostræ institutis imbuti, ii si communicare S Cænæ velint, Ministros adeant, à quibus in privatis ædibus erudiantur. Quo die celebranda est, Minister ad finem concionis de ea commemorat: aut si res postulare videatur, sermonem omnem in ea tractanda explicandaque consumit: ut populum doceat quid hoc mysterio Dominus designet ac significet, & qua ratione illud sit recipiendum. Absoluta precatione, confessioneque fidei, ut multitudinis totius nomine Concionator testetur, velle omnes in doctrina religioneque Christiana vivere ac mori, clara & magna voce hæc pronunciat:

Audite qua ratione Jesus Christus sacrosanctam suam Cœnam instituerit: sicuti Paulus memoriæ tradidit capite undecimo prioris ad Corinthios Epistolæ: Accepi, inquit, à Domino, quod & tradidi vobis, quod Dominus Jesus in ea nocte qua traditus est, accepit panem, & postquam gratias egisset, fregit, ac dixit: Accipite, edite: hoc meum est corpus, quod pro vobis frangitur: hoc facite in mei commemorationem. Ad eundem modum & poculum peracta Cœna, dicens: Hoc poculum novum Testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunque biberitis in mei commemorationem. Quotiescunque enim comederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciabitis, donec venerit. Itaque quisquis ederit panem hunc, aut biberit poculum Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. Probet autem quisque seipsum, & sic de pane illo edat, & de poculo bibat: nam qui edit aut qui bibit indigne, judicium sibiipsi edit & bibit, non dijudicans corpus Domini.

Audivimus, fratres, quemadmodum Dominus Cœnam suam una cum discipulis suis fecerit: ex quo quidem illud intelligi voluit, extraneos eosque qui in suorum numerum recepti non sunt, minime esse admittendos. Quamobrem hanc ego regulam & præscriptionem sequutus, in nomine atque auctoritate Domini nostri Jesu Christi, hinc ego arceo ac repello, atque hoc sacrosancto mysterio interdico omnibus idolorum cultoribus, impie & contumeliose de Deo loquentibus, impiis & sceleratis hominibus, numenque contemnentibus, hæreticis, iisque omnibus qui sectas hæresesque amplectuntur, quo vinculum & communionem Ecclesiæ perfringant, perjuros, contumaces in utrumque parentem, ac superiores, seditiosos, factiosos, sicarios, concitos ad rixam, adulteros, stupris, furtis, rapinæ, avaritiæ, vino, gulæ ventrique deditos, quicunque vitæ rationem sequuntur flagitiosam, & offensiones ac scandala parientem, iisque palam denuncio, ut ab hoc sacrosancto convivio abstineant, ne sanctissimas epulas, quas Dominus solis suis domesticis & fidelibus paravit, fœde polluant atque contaminent.

Itaque Pauli consilio atque cohortationi parens, se quisque suamque conscientiam probet atque examinet, ac videat num vere se suorum scelerum pœniteat, atque ex iis dolorem animo maximum capiat, cupiens posthac vitam honeste ac sancte instituere: sed multo maxime, an fiduciam habeat in Dei misericordia fixam & positam, & in Christo Jesu suam salutem omni ex parte quærat, omnibus inimicitiis, ac simultatibus nuncium remittens, nihilque aliud studens, nisi ut posthac fraterna benevolentia & charitate proximos suos complectatur.

Quod si hoc studium in nobis esse nostra conscientia coram Deo testatur, ne dubitemus, quin habeat nos in filiorum loco & numero, Dominusque noster Jesus Christus nos compellet, atque ad convivium suum invitet, sanctissimumque hoc Sacramentum nobis offerat, quod cum discipulis suis communicavit.

Et quanquam plurimum in nobis fragilitatis & miseriæ sentimus, neque fide perfecta præditi sumus, sed in diffidentiam & incredulitatem propendemus: multumque abest ut tanto studio atque ardore animi Deo serviamus, quam ratio exigit, quin potius bellum nobis assidue adversus carnis nostræ

con-

concupiscentias gerendum est: quoniam tamen Dominus nobis benignitate sua concessit, ut ejus Euangelium in animis nostris impressum atque insculptum sit, quo incredulitati diffidentiæque resistamus, nobisque desiderium largitus est, cupiditatibus nostris renunciandi, quo justitiam illius, sanctissimàsque leges & præceptiones observemus: certum atque exploratum habeamus, vitia omnia quæ in nobis sunt, minime obfutura, quominus nos admittat, dignosque reddat, qui spirituali hoc convivio participemus. Neque enim ob eam causam huc venimus, ut profiteamur nos integros & justos esse in nobismetipsis, sed potius vitam nostram magno studio in Christo Jesu quærentes, fatemur nos in morte atque exitio versari. Teneamus igitur atque intelligamus, Sacramentum hoc morbo ac dolore affectis medicinam esse, dignitatemque omnem quem à nobis Deus requirit, in eo versari, ut nosmetipsos quemadmodum recta ratio præscribit agnoscamus, doloremque maximum ac mœrorem ex vitiis nostris capiamus, voluptatemque & lætitiam omnem in eo collocemus.

Primum igitur fidem habeamus promissis, quæ Christus Jesus veritas ipsa constans & firma, nobis ostendit: velle se videlicet vere nobiscum carnem & sanguinem suum communicare, ut eum totum atque integrum possideamus, ipseque in nobis vivat, & nos in illo. Et quamvis nihil nisi panem ac vinum videamus: minime tamen dubitemus, quin spiritualiter in animis nostris id omne impleat ac perficiat, quod extrinsecus in his aspectabilibus signis commonstrat: ipsum videlicet panem esse cælestem, qui nos alat ac nutriat ad vitam æternam. Itaque ne in bonitatem infinitam Domini ingrati simus, qui in hac mensa divitias opesque suas omnes exponit, ut eas nobiscum communicet. Nobis enim sese largiens, testificatur se quicquid habet in nos profundere. Quamobrem Sacramentum hoc tanquam pignus justitiæ ipsius recipiamus, quæ nobis vi mortis ac supplicii illius imputabitur, nihilo secius quam si eo supplicio nosmetipsi affecti essemus. Ne igitur tam pervicaci ac perdita natura simus, ut tum fugiamus, quum Christus nos tam humaniter ac liberaliter suo verbo invitat. Sed muneris hujus quod nobis impertit pretium ac dignitatem spectantes, ardenti studio ei nos offeramus, ut tam pretioso munere nos dignos reddat. Ob eamque causam animos ac mentes nostras sursum erigamus, ubi Christus est in gloria Patris, & unde eum nos ad redemptionem nostram expectamus. Neque vero animos in his terrenis & caducis elementis occupemus, quæ & oculis cernimus, & manibus tractamus, quasi eum ibi quæramus, ut in pane vinoque inclusum. Tum enim animi nostri substantia ejus ali ac nutriri poterunt, quum supra terrena omnia erecti, ad cælos usque pertingent, ut in Regnum Dei, ubi ipse habitat, ingrediantur. Satis ergo habeamus, si panis ac vinum nobis pro nota & signo dentur, veritatem in Spiritu investigantes, ubi Verbum divinum eam nos reperturos confirmat.

Ubi finem dicendi Concionator fecit, tum panem verbi Ministri, calicem vero seniores Ecclesiæ, qui morum censuræ præsunt, populo distribuunt, prius commonitione facta ut honeste & decenter eo quisque adeat. Interea canitur Psalmus aliquis, aut locus Scripturæ, rei quæ Sacramento designatur congruens atque conveniens, clara & magna voce recitatur.

Ad extremum habentur gratiarum actiones, quas supra descripsimus.

Non ignoramus plerosque majorem in modum offensos fuisse, quod tam multa in hoc genere abusa multis jam seculis recepta aliena à nobis inducta sint. Quod enim Missa multos annos tanto in pretio habita est, ut omnes eam existimarint disciplinæ religionisque Christianæ caput esse, non dubitamus quamplurimos mirari, quod eam plane ac funditus tollendam curavimus. Eamque ob rem quibus consilii nostri ratio minus perspecta est, ii sublata à nobis fuisse Sacramenta existimant. Verum si quis instituti nostri rationem diligentius perpendat, is sine dubio intelliget restituta potius atque in usum relata à nobis fuisse. Quod ut perspicuè quivis possit, consideretur quanta inter Missam & Christi institutionem similitudo sit. Quis non videt, non minus inter utramque, quam inter lucem & tenebras interesse? Tametsi non est hoc quidem loco propositi institutique nostri, copiosius hanc disputationem persequi. Verum ut iis satisfaceremus qui per ignorantiam eo nomine offendi possent, operæpretium nobis visum est, nonnihil obiter de ea re commemorare. Quum enim Sacramentum Domini tam multis corruptelis ac vitiis inquinatum ac fœdatum esse videremus: ut hisce malis remedium adhiberemus, necesse habuimus multa immutare, quæ perperam ac vitiose introducta fuerant, certe in perversum ac præposterum usum detorta. Quod quo rectius faceremus, quæ tandem potius sequenda esse ratio videbatur, quam si ad purum & incorruptum Christi institutum rem omnem revocaremus? quod sane religiose ac bona fide (quemadmodum satis intelligi licet) sequuti sumus. Hæc enim ipsa emendatio est, quam nobis Paulus præscripsit.

FORMULA ET RATIO CELEBRANDI MATRIMONII.

Priusquam celebretur confirmeturque publice matrimonium, palam in Ecclesia publicatur tribus ante diebus Dominicis continuis: ut si forte quis impedimenti aliquid noverit, id in tempore denunciet, aut si cujus eas nuptias celebrari intersit, ut possit intercedere.

Quæ ut facta sunt, tum se in exorsa concionis sponsus ac sponsa sistunt in Ecclesia.

Minister autem publicus sic initium dicendi facit:

Auxilium nostrum in nomine Domini qui fecit cælum & terram, Amen.

DEus Parens noster, posteaquam cælum & terram creavit, eaque omnia quæ amplissimo cæli complexu coërcentur, hominem ad imaginem similitudinemque sui finxit, qui imperium & dominatum teneret animantium omnium quæ tum in terra, tum in aqua, tum in aëre versantur, hisque verbis post creatum hominem est usus: Non expedit hominem esse solum: Fingamus ei adjumentum simile illius. Itaque immisit Dominus Deus soporem in Adam, qui quum obdormiret, Deus unam ex costis ejus tulit, eaque formavit Evam: significans atque adeo aperte ostendens virum & mulierem, nihil nisi corpus unum esse, unam carnem, unumque sanguinem. Quocirca deserit homo patrem & matrem, & adhæret uxori suæ: quam ita amare charamque habere debet, ut Christus charam habuit Ecclesiam: id est, veros fideles & Christianos, quorum causa mortem oppetivit. Uxor vicissim viro, cum sanctitate & honestate inservire atque obsequi debet. Quamdiu enim una cum viro ætatem agit, ejus imperio subjecta est. Hoc porro sanctum matrimonium, honoratum, à Deoque institutum, vim eam habet, ut ejus causa vir potestatem sui corporis non habeat, sed uxor: uxor contra sui corporis dominatu careat, qui à viro tenetur. Itaque à Deo conjuncti, separari nullo modo possunt, nisi ad tempus aliquod, utriusque consensu & voluntate, ut jejunio se & precationi dedant, caventes etiam atque etiam ne tententur à Satana per incontinentiam. Ideo, reverti ac referre sese alter ad alterum debebit. Etenim stupri & fornicationis vitandæ causa uxorem quisque habere debet, & unaquæque mulier virum: ut quicunque sibi temperare non possunt, continentiaque

præ-

præditi non sunt, præcepto Dei jubeantur matrimonium contrahere: ne sanctum Dei templum (nimirum nostra corpora) violetur ac polluatur. Quum enim corpora nostra membra sint Jesu Christi, indignum facinus esset, si scorti membra fierent. Itaque sancte & religiose servanda & custodienda sunt. Nam si quis templum Dei violaverit, eum Dominus male perdet.

Vos igitur (sponsum & sponsam nomine appellat) N. N. non dubitantes, hoc à Deo institutum esse, ecquid in hoc sanctissimo matrimonio ætatem agere vultis, quod Dominus tanto honore cumulavit? hoccine cum animis vestris statutum ac deliberatum habetis, quemadmodum hoc in loco coram Ecclesia ejus sancta testificamini, postulantes ut hoc vestrum consilium comprobetur?

Respondent, Maxime.

Minister.

Vos ego omnes qui præsentes adestis testes facio, petoque ut hujus rei memoriam habeatis. Quanquam si quis est, qui impedimentum aliquod esse intelligat, aut horum alterum matrimonio cum altero esse conjunctum, id enunciet.

Si nemo contradicat, tum Minister,

Quoniam, *inquit*, nemo est qui contradicat, neque ullum est impedimentum, Dominus Deus sanctum consilium vestrum confirmet, quod vobis elargitus est, initiumque hoc vestrum sit in nomine Domini, qui fecit cælum & terram, Amen.

Minister sponsum appellans, his eum verbis affatur:

Tu N. profiteris hic in conspectu tum Dei, tum sanctæ ipsius Ecclesiæ, ducere te in sponsam & uxorem N. quam hic præsentem vides, eamque re habiturum spondes, amore utens, & charitate fida & constante, sicuti pii & boni viri munus atque officium postulat: sancte cum ea ætatem agens, fidelitatem ei omnibus in rebus præstans: sicuti verbum divinum atque Euangelium postulat.

Respondet, Spondeo.

Tum sponsam appellans, inquit,

Tu N. profiteris hic in conspectu tum Dei, tum sanctæ ipsius Ecclesiæ, nuptias te N. spopondisse, eique utpote legitimo marito nubere, cui re obsequuturam spondes, ei inservientem, imperioque ejus subjectam, vitam sancte & honeste colentem, fidelitatemque ei omnibus in rebus præstantem: sicuti fidelem sponsam suo marito præstare decet: ex regula divini verbi, & Euangelii.

Respondet, Spondeo.

Tum Minister,

Pater, *inquit*, omnis misericordiæ, qui benignitate vos sua ad hoc sanctissimum matrimonium adduxit: propter Jesum Christum ejus Filium, qui sanctissima sua præsentia matrimonium sanctificavit, primum ibi signum edens coram Apostolis, vobis Spiritum suum sanctum largiatur: ut ei in hoc præclaro & nobili vitæ genere servire atque honorem perpetuo tribuere possitis, Amen.

Audite Euangelium & præceptum Domini, quemadmodum matrimonium sancte habere velit, sitque firmum & indissolubile: sicuti scriptum est apud Matthæum, decimo nono capite. Accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, ac dicentes: Licetne homini dimittere uxorem suam, quavis ex causa? Ille vero respondens, dixit eis, Non legistis Opificem ab initio fecisse masculum & fœminam? & dixisse, Propterea relinquet homo patrem & matrem, & agglutinabitur uxori suæ: & qui duo fuerant erunt una caro. Itaque non amplius sunt duo, sed una caro. quod ergo Deus conjunxit, homo ne sejungat.

Credite verbis istis sanctissimis quæ Dominus noster Jesus pronunciavit, sicuti testatur Euangelista: & certum habete, Dominum Deum copulasse vos in hoc sanctissimo vitæ genere. Itaque vitam una sancte & honeste degite, charitatem, pacem & concordiam colentes, fidelitatem mutuo præstantes, ex regula & præscriptione verbi Dei.

Deum igitur una omnes mente & animo precemur.

DEus omnipotens, bone, & sapiens: qui ab initio prævidisti non expedire homini esse soli: ob eamque causam adjumentum ei creasti ejus simile, ac voluisti duos unum idemque esse: suppliciter abs te petimus, quando dignatus es hosce ambos ad matrimonium contrahendum perducere, ut pro clementia & benignitate tua Spiritum tuum sanctum eis largiri atque impertire digneris: ut in vera & stabili fide voluntati tuæ morem gerentes, sancte ætatem agant, omnes carnis libidines & affectiones vitiosas subigentes, pureque viventes, atque aliis honestatis & castimoniæ documento sint, benedictione tua salutari eos donans, similiter atque fideles tuos servos, Abrahamum, Isaacum & Jacobum: ut prolem habentes sanctam & incorruptam, tibi serviant ac laudes tribuant, doctrina salutari eam instruentes, atque ad gloriam & laudem tui nominis alentes, proximique utilitatem, & Euangelii tui propagationem. Exaudi nos Parens misericordiæ, per Dominum nostrum Jesum Christum, Filium tuum charissimum, Amen.

Dominus vos beneficiis omnibus cumulet, vobisque concedat, ut virtutem & probitatem colentes, simul ad multum temporis honeste & sancte vitam perducatis.

DE VISITANDIS ÆGROTIS.

FIdelis & veri Ministri officium est, non modo populum, cui pastor est præfectus, palam & publice docere: sed etiam, quoad ejus fieri potest, unumquemque seorsim admonere, cohortari, redarguere, & consolari. Quod si ullum unquam est tempus, quum homini Christiana doctrina necessaria est, tum certe multo maxime necessariam esse constat, quum Dominus eum invisit, aut morbo, aut alio quopiam malo eum afficiens: præsertim vero mortis tempore. Tum enim multo quam unquam antea vehementius conscientia sua urgetur: sive ob judicium Dei, quod se sine mora vocari intelligit, sive ob impugnationes diaboli, qui tum vehementer laborat ac studet, ut animum ægroti labefactet. Ob eamque causam Ministri officium est, morbo affectos visitare, & verbo Domini consolari: ac docere quicquid eis accidit incommodi à Deo immissum esse, ejusdemque providentia contigisse: qui suis fidelibus nihil unquam impertit, nisi in eorum salutem & emolumentum. Cujus rei argumenta ac testimonia ex Scriptura proferet, quæ tempori convenientia maximeque accommodata esse intelliget. Quod si ægrotum gravi & periculoso morbo afflictari videat, tum consolationem adhibeat magis præcipuam ac peculiarem: idque pro eo, ac sensum animi illius perspiciet: ut si eum horrore mortis perterritum videat, doceat nihil esse in morte, quod fidelibus sit pertimescendum: qui ducem habent suum Jesum Christum: à quo per mortem in eam vitam perducentur, in quam ipse ingressus est. Ac simili cohortatione adimat ei terrorem; quem concepit judicii divini. Sin eum haud satis peccatorum conscientia commotum intelligat, justitiam ei divi-

nam

nam explicet atque ostendat: apod quam stare nemo poterit, nisi misericordia Dei instructus, & Jesum Christum pro salute unica ac singulari complexus. Contra, si eum delictorum suorum cogitatione angi ac premi videat, tum quam diligentissime poterit, Jesum Christum ei depingat atque exprimat, doceatque peccatores omnes, qui sibi ipsi diffidentes, ejus bonitate confidunt, in eo solatium ac præsidium habituros. Fidelis igitur & frugi Minister considerabit quæ commodior futura sit ratio ægroti consolandi, pro eo atque affectum eum perspiciet: in quo semper Dei verbo adhærebit. Quin etiam si quam facultatem Minister habeat auxilium afflictis corporibus ferendi, nullis opibus ac facultatibus parcet: verum charitatis & liberalitatis in egentes exemplum unicuique se statuens.

SUPPLEX EXHORTATIO,

AD INVICTISS. CÆSAREM CAROLUM QUINTUM, ET ILLUSTRISSIMOS PRINCIPES, aliosque ORDINES,

Spiræ nunc Imperii conventum agentes: ut restituendæ Ecclesiæ curam serio velint suscipere.

Eorum omnium nomine edita, qui Christum regnare cupiunt.

INdictus est abs te conventus hic, Cæsar Auguste, in quo de præsenti Ecclesiæ statu, quem miserrimum & prope deploratum omnes cernimus, in melius corrigendo rationem cum Illustrissimis Imperii Principibus, Ordinibusque aliis ineas tandem atque constituas. Ad hanc itaque consultationem quando nunc consideris, primum abs te Cæsar, simul etiam à vobis Illustrissimi Principes, & ornatissimi viri, supplex peto atque flagito, quæ in medium proferam, legere & diligenter expendere ne gravemini. Ea est magnitudo causæ & gravitas, quæ vos ad audiendi studium incitare debeat. Ego vero rem ante oculos ita vobis proponam, ut statuere non difficulter possitis, quænam sint vestræ partes. Quisquis sim, & piæ doctrinæ, & Ecclesiæ patrocinium me hic suscipere profiteor. Hoc nomine ounm saltem istud mereri videor, ne mihi audientiam eousque negetis, dum appareat, falsone ejusmodi titulum usurpem: an fideliter præstem, reque ipsa exhibeam, quod præ me fero. Etsi autem tanto oneri nequaquam parem esse me scio: ubi tamen à vobis officii mei ratio audita fuerit, minime vereor, ne vel socordiæ, vel temeritatis accuser, quod hanc provinciam subire ausus sum. Duæ res sunt, quibus commendare quicquid agunt, vel certe defendere, homines fere solent. Nam & quod honeste pioque studio factum est, laude dignum, & quod publica necessitate expressum, excusatione saltem non indignum arbitramur. Earum quum utraque mihi constet, non dubito, quæ vestra est æquitas, quin meum hoc consilium approbare facile vobis possim. Nam ubi melius aut honestius, ubi etiam, hoc quidem tempore, in re magis necessaria operam mihi collocare liceat, quam si Christi Ecclesiæ, cui nihil omnino denegare fas est, laboranti nunc graviter, & extremo in discrimine agenti, pro mea virili adesse coner? Quanquam de meipso multum præfari nihil attinet. Perinde accipite quod dicam, acsi eorum omnium, qui Ecclesiam, vel restitutam jam curarunt, vel cupiunt restitui in verum ordinem, una vox personaret. Sunt aliquot non infimæ dignitatis Principes, sunt insignes Resp. non paucæ in hac causa. Pro his omnibus ita unus loquor, ut verius per me uno ore simul loquantur omnes. His addite infinitam piorum hominum multitudinem, qui per varias Christiani orbis partes dissipati, uno tamen consensu mihi in hac actione subscribunt. Denique putate hanc communem esse orationem omnium, qui præsentem Ecclesiæ corruptionem ita serio deplorant, ut nequeant diutius ferre: nullum finem facturi, donec aliquam emendationem viderint. Scio quam odiosis nominibus ad infamiam notemur. Verum quocunque tandem nomine appellare nos libeat: interea causam audite: & inde postea æstimate, quo loco haberi debeamus.

Principio, non quæritur: an morbis laboret Ecclesia, & multis, & pessimis (constat enim inter omnes, qui vel mediocriter judicant) sed an ejus generis sint morbi, quorum longiorem moram non ferat curatio: ut lenta remedia expectare, nec utile sit, nec deceat. Accusamur temerariæ & impiæ novationis, quod omnino quicquam ausi fuerimus, ex antiquo statu, in Ecclesia movere. Quid? Etiamne, si nec absque ratione, nec perperam factum sit? Sunt, ut audio, qui ne in hoc quidem damnare nos dubitent: quia expetendam quidem à nobis fuisse correctionem, tentari vero non oportuisse, censeant. A quibus nihil impetrare aliud in præsentia velim, nisi ut paulisper judicium sustineant, donec ex re ipsa ostendero, neque nos ante tempus festinasse, & nihil temere, nihil officio nostro alienum fuisse aggressos, denique nihil fecisse, nisi summa necessitate coactos. Hoc ut efficiam, videndum quibusnam de rebus nobis sit certamen.

Quum Deus initio Lutherum & alios excitavit, qui nobis facem ad reperiendam salutis viam prætulerunt: & quorum ministerio fundatæ sunt, & institutæ nostræ Ecclesiæ: dicimus ea doctrinæ capita, quibus religionis nostræ veritas, quibus purus & legitimus Dei cultus, quibus salus hominum continetur, fuisse propemodum abolita: dicimus Sacramentorum usum multis modis fuisse vitiatum & pollutum: dicimus Ecclesiæ gubernationem in speciem fœdæ & non ferendæ tyrannidis fuisse conversam. Hæc forte nondum ad quosdam permovendos satis valeant, donec melius exprimantur. Faciam igitur, non quantum res postulat, sed quantum facultas mea feret. Neque tamen hic omnes controversias recensere, & excutere propositum est: Longam enim disputationem id requireret: cui nunc non est locus. Tantum proferre in medium volo, quam justæ & necessariæ causæ nos ad hanc mutationem, quæ nobis vitio vertitur, coëgerint. Quanquam expediri hoc non potest, quin tria simul complectar. Nempe ut vitia breviter commemorem, quæ nos ad quærenda remedia impulerunt. Deinde, ut de remediis ipsis, quæ à nostris hominibus sunt adhibita, quam apta fuerint & salutaria differam. Postremo ut planum faciam, quam non licuerit, suspensa manu ulterius differre: quum res præsentem emendationem flagitaret. Primum, illud quia tantum ideo attingam, ut mihi viam ad reliqua patefaciar, conabor paucis

perstringere. In diluendo sacrilegæ audaciæ & seditionis crimine, quo gravamur, quasi importuna festinatione, quod nostrarum partium non erat, perperam usurpaverimus, longius immorabor.

Si quæritur, quibus potissimum rebus stet Christiana religio inter nos, suamque veritatem retineat, has duas non modo summum locum occupare certum est, sed reliquas etiam omnes partes, adeoque totam vim Christianismi sub se comprehendere: ut rite colatur Deus: ut inde salus sibi petenda sit, noverint homines. Iisdem sublatis, Christi nomine gloriemur licet, vana est ac inanis nostra professio. Sequuntur deinde Sacramenta, & Ecclesiæ gubernatio, quæ sicut ad hujus doctrinæ conservationem sunt instituta, sic non alio referri debent: nec aliunde æstimari potest, sanctene & ordine, an secus administrentur, nisi quum ad hunc finem exiguntur. Hoc si clarius & familiarius habere quis velit: regimen in Ecclesia, munus pastorale, & reliquus ordo, una cum Sacramentis, instar corporis sunt: doctrina autem illa, quæ rite colendi Dei regulam præscribit, & ubi salutis fiduciam reponere debeant hominum conscientiæ, ostendit, anima est, quæ corpus ipsum inspirat, vividum & actuosum reddit: facit denique, ne sit mortuum & inutile cadaver. Quæ hactenus dixi, controversiam inter pios, & recti sanique animi homines nullam habent.

Nunc cultum Dei legitimum definiamus. Hujus vero præcipuum est fundamentum, eum sicuti est, omnis virtutis, justitiæ, sanctitatis, sapientiæ, veritatis, potentiæ, bonitatis, clementiæ, vitæ & salutis fontem unicum agnoscere, ideoque bonorum omnium gloriam illi adscribere in solidum, & tribuere, quærere in ipso solo omnia: ideoque si quid nobis opus est, in ipsum solum respicere. Inde nascitur invocatio, inde laudes & gratiarum actiones, quæ testimonia sunt ejus, quam illi tribuimus, gloriæ. Hæc est vera nominis ejus sanctificatio: quam in primis à nobis requirit. Huic annexa est adoratio, qua reverentiam illi, magnitudine excellentiaque sua dignam exhibemus: cui serviunt ceremoniæ, tanquam vel adminicula, vel instrumenta: ut corpus una cum animo in cultus divini professione exerceatur. Sequitur postea nostri abnegatio: ut renunciantes carni & mundo, transformemur in novitatem mentis: quo jam non vivamus amplius nobis, sed nos illi regendos & agendos resignemus. Hac vero abnegatione ad obedientiam obsequiumque voluntatis ejus comparamur: ita ut timor ejus in cordibus nostris regnet, omnesque vitæ nostræ actiones moderetur. His partibus contineri verum sincerumque Dei cultum, quem solum probat, & quo delectatur, tum Spiritus sanctus ubique in Scripturis docet, tum ipse quoque pietatis sensus, absque longa disputatione, idipsum dictat. Neque alia fuit ab initio colendi Dei ratio, nisi quod hæc spiritualis veritas, quæ nuda & simplex apud nos est, figuris involuta fuit sub veteri Testamento. Atque id est,
Joan. 4. vers. 23. quod volunt Christi verba: Venit tempus, quum veri cultores adorabunt Patrem in spiritu & veritate. Non enim negare his verbis voluit, quin à patribus spirituali isto modo cultus fuerit, sed discrimen in externa tantum forma indicare: quod quum illi adumbratum habuerint spiritum multis figuris, apud nos simplex sit. Cæterum, semper valuit illud: Deum, qui spiritus est, spiritu & veritate oportere adorari.

Porro, universalis est regula, quæ purum Dei cultum à vitioso discernit: ne comminiscamur ipsi quod nobis visum fuerit, sed quid præscribat is, qui solus jubendi potestatem habet, spectemus. Ergo si cultum nostrum approbare illi volumus, tenenda est diligenter hæc lex, quam summa severitate ubique urget. Duplex autem est ratio, cur Dominus, fictitios omnes cultus prohibendo ac damnando, nos ad solum vocis suæ obsequium revocet. Quia & hoc ad ejus auctoritatem stabiliendam magnopere pertinet, ne serviamus illi nostro arbitrio, sed toti ab ejus nutu pendeamus: & nos, qua sumus vanitate, si libertas nobis relinquatur, nihil possumus quam aberrare. Ubi autem semel deflexinus à via, nullus postea finis: donec superstitionum multitudine obruamur. Merito itaque Dominus, ut plenum dominii jus sibi vindicet, quid facere nos velit ita mandat ut quicquid præter suum mandatum confinxerint homines, simul rejiciat. Merito & hoc quoque facit, quod ore suo limites nobis præfigit, ne perversos cultus fabricando, iram ejus in nos provocemus. Scio quam difficulter hoc persuadeatur mundo, improbari Deo cultus omnes præter verbum suum institutos. Quin potius hæret hæc persuasio, & quasi in ossibus omnium defixa est, ac medullis, quicquid agant, in eo se satis justam approbationem habere, si modo qualemcunque honoris Dei zelum obtendant. Verum quum Deus non modo irritum habeat, quicquid colendi sui studio, præter mandatum suum, suscipimus, sed palam quoque abominetur: quid proficimus contra tendendo? Hæ sunt claræ & disertæ Dei voces: Obedientiam *1 Sam. 15. vers. 22.*
meliorem esse victimis: frustra se coli mandatis hominum: mendacium esse, quicquid verbo suo additur: præsertim in hac parte: ἐθελοθρησκείας meram esse vanitatem. Ubi semel pronunciavit judex, jam amplius litigandi non est tempus. *Mat. 15. vers. 9.*

Nunc mecum tua majestas, Cæsar, recognoscat; vosque illustrissimi Principes, huc mihi vestram attentionem præbete, quam prorsus ab hac ratione dissideant omnia, in quibus hodie passim Dei cultum orbis Christianus reponit. Verbo quidem, bonorum omnium gloriam concedunt Deo, sed reipsa eum, vel dimidia, vel majori ex parte spoliant: quum ejus virtutes inter Sanctos partiuntur. Eludant, ut volent, adversarii: & leviculos, sicuti ipsi fingunt, errores nimium nos exaggerare calumnientur. rem ipsam, sicuti est perspicua unicuique, simpliciter proponam. Sic inter sanctos distributa sunt Dei officia, ut summo Deo tanquam collegæ sint additi, in sustinendis ejus partibus, in quorum multitudine delitescat. Neque aliud conqueror, nisi quod totus mundus vulgari proverbio confitetur. Quid enim sibi vult quod dicunt, Dominum præ Apostolis non cognosci? nisi quod in eam altitudinem evehuntur Apostoli, qua Christi dignitas vel obruatur, vel saltem obscura fiat. Secundum hanc pravitatem, mundus, derelicto vivo fonte, puteos, ut dicit Jeremias, dissipatos & hiulcos fodere edocebatur. Ubi *Jerem. 2. vers. 13.*
enim salutem & quicquid bonorum est quærunt? an in solo Deo? Atqui palam reclamat tota communis vita. Aiunt quidem, salutem se & bona omnia in Deo quærere: sed quum alibi quærant quam in eo solo, falsus est prætextus.

Hujus rei manifestam fidem facient vitia, quibus invocatio Dei corrupta primum, deinde propemodum subversa extinctaque fuit. Diximus invocatione testari homines an debitam Deo gloriam tribuant. Ergo hinc etiam licebit deprehendere, an Dei gloriam illi ereptam transferant ad creaturas. Porro in vera Dei invocatione plus requiritur, quam precatio quælibet. Nempe ut certo statuat hominis animus, Deum esse solum, ad quem confugere debeat: quia & solus in necessitate juvare possit, & se id facturum receperit. Eo autem sensu præditus esse nemo potest, nisi qui & mandatum, quo Deus nos ad se vocat, & promissionem quam mandato adjungit, de exaudiendis nostris precibus intuetur. Atqui mandati adeo non est habita ratio, ut Angelos & homines mortuos promiscue vulgus hominum invocaverit simul cum Deo. Sapientiores vero, si non invocabant eos loco Dei, saltem pro mediatoribus habebant, quorum intercessione à Deo obtinerent quod petebant. Ubi igitur tunc erat promissio, quæ sola Christi intercessione suffulta est? Itaque Christo unico mediatore præterito, singuli se ad suos patronos,

nos, quos sibi finxerant, contulerunt: aut si quando dabatur Christo locus, latebat tamen, quasi gregarius aliquis, in turba. Jam quum veræ Dei invocationi nihil magis repugnet, quam hæsitatio & diffidentia, adeo invaluit, ut pro lege rite orandi fere recepta fuerit. Unde autem id? nisi quia mundus quid ista omnia valeant, non intellexit, & quod Deus à nobis vult invocari, & se facturum promittit quicquid petierimus mandato promissioneque sua freti, & Christum nobis advocatum proponit, cujus nomine exaudiantur preces nostræ. Adhæc, excutiuntur solennes preces, quæ passim habentur in Ecclesiis. Reperientur innumeris sordibus inquinatæ. Ab illis igitur fiat judicium, quantum viciatus in hac parte cultus Dei fuerit. Nec minus in gratiarum actionibus corruptionis fuit: cujus testes sunt etiam hymni publici: ubi bonorum omnium laus ad Sanctos tanquam Dei collegas, transcribitur.

Jam de oratione quid dicam? Quicquid reverentiæ exhibere volunt homines Deo, an non id illi in statuis & imaginibus exhibent? Errat autem, qui putat quicquam interesse inter hanc & Ethnicorum insaniam. Neque enim Deus lapides tantum adorare vetat, sed illis numen suum affingere, ut in illis adoretur. Quoscunque prætextus hodie afferunt, qui hanc abominationem tueri student, iis etiam olim usi sunt Ethnici, ut suam impietatem obtegerent. Præterea constat, Sanctos quoque Dei loco adorari: imo ipsorum ossa, vestes, calceos, & simulacra. Hic mihi objiciet astutus quispiam, diversas esse adorandi species: duliæ, ut loquuntur, honorem Sanctis eorumque simulacris & ossibus dari: latriam servari Deo, sicut in ipsum solum competat: nisi quod crescente insania, excogitatus est hyperduliæ gradus, in quem supra alios beata Virgo extolleretur. Quasi vero subtiles istæ distinctiones, aut notæ sint, aut in mentem veniant iis qui coram statuis se prosternunt. Interim idololatria plenus est mundus, non minus crassa, nec minus, ut ita dicam, palpabili, quam illa vetus Ægyptiorum fuerit: quam tantopere Prophetæ omnes passim execrantur.

Singula breviter perstringo: quia paulo post acrius exaggeranda erunt. Venio ad ceremonias: quæ quum esse debeant graves cultus Dei testificationes, mera sunt potius Dei ludibria. Præterquam enim quod novus Judaismus, ejus loco, quem Deus clara voce abrogaverat, iterum excitatus est per multas etiam pueriles ineptias hinc inde collectas, admiscuerunt quosdam etiam impios ritus, alios vero profanos, & qui magis ad theatrale aliquod ludicrum, quam ad religionis nostræ dignitatem sunt compositi. In eo quidem primum peccatum est, quod hæc tanta ceremoniarum multitudo, quam Deus sua auctoritate semel sustulerat, rursum expetita fuit. Deinde, quod quum viva pietatis exercitia esse debeant ceremoniæ, multas frivolas & inutiles habet mundus, in quibus frustra occupatur. Verum hæc multo est capitalior pestis, quod ubi suis istis qualibuscunque ceremoniis cum Deo luserunt, putant se belle defunctos esse: perinde acsi tota vis pietatis & cultus Dei in illis inclusa foret.

Quod ad nostri abnegationem pertinet, ex qua pendet regeneratio in vitæ novitatem, tota hæc doctrina, aut prorsus obliterata fuit ex animis hominum: aut certe semisepulta: ut à paucis, & quidem tenuiter, cognosceretur. Atqui hoc est spirituale sacrificium, quod Dominus in primis commendat, ut mortificato veteri homine transformemur in novum hominem. Fieri forsan potest, ut de istis vocibus nonnihil balbutiant concionatores. Sed vim rerum ab ipsis non teneri vel inde constat, quod nobis fortiter reclamant, quum hanc cultus Dei partem conamur restituere. Si quando de pœnitentia disputant, quæ præcipua sunt contemptim attingunt tantum, in externis modo corporis exercitiis immorantur: quæ, teste Paulo, non maximam utilitatem habent. Quæ perversitas eo minus ferenda est, quod mundus pernicioso errore umbram pro re ipsa sectatur, dum omissa vera pœnitentia, in abstinentias, vigilias, & cætera, ut Paulus appellat, egena mundi elementa toto studio incumbit. *Coloss. 2. vers. 23. 1 Tim 4. vers. 8.*

Quum autem verbum Dei notam esse diximus, quæ verum ejus cultum à vitioso pravoque discernat, inde colligere promptum est, totam colendi Dei formam, quæ hodie mundo est usitata, nihil quam meram esse corruptionem. Neque enim quid Deus mandaverit, aut quid approbet, respiciunt, ut illi, quemadmodum decebat, obsequantur: sed licentiam excogitandorum cultuum sibi permittunt, quos postea illi obtrudant obsequii loco. Si video modum in dicendo excedere, agedum excutiantur omnia opera, quibus mundus Deum se colere arbitratur: vix decimam partem excipere audeo, quin omnia temere in hominum cerebris nata fuerint. Quid amplius volumus? Commentitios omnes cultus Deus respuit, damnat, execratur. Frenum verbi sui nobis injicit, ut in simplici obedientia nos contineat. Ubi, excusso jugo, evagamur ad nostra figmenta, & cultus humana temeritate fabrefactos illi offerimus: utcunque nobis arrideant, coram eo inanes sunt nugæ, imo sordes & inquinamenta. Habent humanarum traditionum patroni pulchros & varios colores, quibus eas pingant: & Paulus certe fatetur eminere in illis speciem sapientiæ: sed quia pluris obedientiam facit Deus quam omnes victimas, satis hoc valere debet ad repudiandum quemcunque cultum, si nullo Dei mandato approbetur.

Alterum Christianæ doctrinæ præcipuum membrum in eo posuimus, dum agnoscunt homines, ubinam salutem quærere debeant. Porro salutis nostræ cognitio tres habet gradus. Nam à propriæ miseriæ sensu incipiendum est, qui adducere nos eousque debet, ut omnia despondeamus, tanquam mortui. Id autem fit, dum nobis originalis & hæreditaria naturæ nostræ vitiositas ostenditur, fons malorum omnium: quæ diffidentiam, rebellionem adversus Deum, superbiam, avaritiam, libidines, & pravas omne genus cupiditates in nobis gignit: quæ nos ab omni rectitudine & justitia aversos, sub peccati vero jugo captivos tenet: dum sua singulis peccata deteguntur, ut sua turpitudine confusi cogantur sibimet displicere, seque & sua omnia pro nihilo ducere. Deinde etiam, ex adverso citantur conscientiæ ad Dei tribunal, ut agnita maledictione sua, & quasi accepto æternæ mortis nuncio, iram Dei horrere discant. Hic, inquam, primus est gradus, quo ad salutem pervenitur, ut homo in seipso prostratus & attonitus, de omnibus carnis præsidiis desperet: neque tamen obduret seipsum adversus judicium Dei, aut quasi obducto callo obstupescat: sed trepidus & anxius dolore ingemiscat, suspiretque ad remedium. Hinc ad alterum gradum debet surgere. Id fit, dum agnitione Christi erectus respirat. Homini enim in hunc, quem diximus, modum humiliato, non aliud restat, nisi ut ad Christum se convertat, ut ejus beneficio à miseria liberetur. Verum salutem in Christo is demum quærit, qui ejus virtutem tenet: hoc est, qui illum agnoscit unicum Sacerdotem, per quem Patri reconciliemur: qui mortem ejus unicum sacrificium esse agnoscit quo expiata sint peccata, satisfactum judicio Dei, vera & perfecta justitia acquisita: qui denique inter se & illum non dimidiat, sed merum & gratuitum ejus beneficium esse agnoscit, quod justus coram Deo est. Ab hoc quoque gradu conscendere ad tertium necesse est: ut qui de Christi gratia, de mortis & resurrectionis ejus fructu edoctus est, in eo solida firmaque fiducia acquiescat: ac secum statuat, ita suum esse Christum, ut justitiam in ipso vitamque possideat.

Nunc videte, quam misere eversa hæc doctrina fuerit. De peccato originali, spinosæ quæstiones

agitatæ sunt in Scholis, quibus hunc tam exitialem hominis morbum, quantum fieri potuit, elevarunt. Nam quum de illo disputant, redigunt fere ad gulæ & libidinis intemperiem. *De cæcitate & vanitate mentis*, ex qua prodeunt *incredulitas & superstitio*, de interiore animi nequitia, de superbia, de ambitione & contumacia, de aliis arcanis malis, nullus sermo. Conciones nihilo saniores. Jam liberi arbitrii prædicatio, qualis audiebatur, antequam prodirent Lutherus & alii, quid aliud poterat quam inani propriæ virtutis opinione inflare homines, ut solo vento turgidi, Spiritus sancti gratiæ & auxilio locum non darent? Quid multa? Nulla est major inter nos concertatio, & in qua nobis pertinacius reclament adversarii nostri, quam de justificatione: fidene an operibus eam consequamur. Nullo modo patiuntur hunc Christo honorem tribui, ut justitia nostra vocetur, nisi in partem simul veniant operum merita. Non disceptamus hic de bonis operibus, an præstari à piis debeant, an accepta sint Deo, an mercedem apud eum habeant: sed an concilient nos Deo sua dignitate, an acquiramus eorum pretio vitam æternam, an compensationes sint, quæ ad tollendum reatum, Dei judicio solvantur, an collocanda sit in ipsis salutis fiducia. Hos ergo errores reprehendimus, quod homines ad opera sua magis quam ad Christum respicere jubentur, ut Deum sibi propitium faciant, ut ejus gratiam promereantur, ut hæreditatem acquirant vitæ æternæ: denique ut justi sint coram Deo. Primum, operum meritis superbiunt, quasi Deum sibi obstrictum habeant. Hæc vero superbia quid aliud est, quam exitialis mentis ebrietas? Nam seipsos adorant loco Christi, & quum in profundo mortis gurgite sint demersi, vitam se habere somniant. Quod si cui amplificare nimis hunc locum videar, hæc certe est trita in scholis & templis omnibus doctrina: quod operibus Dei gratiam mereri oporteat: quod operibus acquirenda sit vita æterna; quod temeraria & præsumptuosa sit fiducia salutis, nisi bonorum operum adminiculo suffulta: quod per bonorum operum satisfactionem reconciliemur Deo, non autem gratuita peccatorum remissione: quod bona opera salutis æternæ meritoria sint, non quia gratis imputantur in justitiam Christi merito, sed ex pacto Legis: non gratuita peccatorum venia, sed satisfactoriis, ut vocant, operibus reconciliari homines Deo, quoties ab ejus gratia sunt alienati: ad satisfactiones accedere ex Christi & Martyrum meritis subsidium, modo tamen eo adjuvari mereatur peccator. His impiis opinionibus totum mundum fascinatum fuisse constat, antequam Lutherus mundo innotesceret. Neque alia est hodie pars doctrinæ nostræ quam majore contentione & pertinacia impugnent nostri adversarii.

Hic postremo pestilentissimus error non modo passim occupavit hominum mentes, sed tanquam unum ex præcipuis fidei capitibus, de quo fas non esset dubitare, fuit habitus: fideles oportere de gratia Dei erga se perpetuo dubitare, suspensasque habere conscientias. Hac vero diabolica imaginatione penitus extincta fuit fidei vis: deletum Christi beneficium: eversa hominum salus. Illa enim demum, teste Paulo, est Christiana fides, qua excita-
Rom. 5. vers. 2. tur in cordibus nostris fiducia, qua audeamus sistere
nos in conspectum Dei. Nec aliter constaret quod
Rom. 8. alibi tradit, habere nos testimonium adoptionis
v. 15, 16. nostræ intus à Spiritu sancto obsignatum, quo freti
Deum Patrem vocamus.

Quorsum autem illa hæsitatio, quam hostes nostri à suis discipulis requirunt, nisi ut tota promissio-
Rom. 4. num Dei fides evanescat? Ratiocinatur Paulus, eva-
vers. 14. nuisse fidem, abolitas esse promissiones, si ex Lege
sit hæreditas. Cur istud? Nempe quia Lex dubium hominem tenet, ne acquiescere in certa firmaque fiducia possit. Ita autem ex adverso ejusmodi fidem somniant, quæ hominem ab illa, quam Paulus exigit, certitudine exclusum ac repulsum, ad conjecturam rejiciat, ut instar arundinis fluctuetur. Neque tamen eos in totam hanc absurditatem prolapsos esse mirum est: postquam salutis fiduciam semel fundaverant in operum meritis. Fieri enim aliter non poterat, quin ex illo præcipitio in hanc ruinam caderent. Quid enim in operibus suis reperiet homo, nisi dubitandi, & tandem desperandi materiam? Videmus ergo, ut error errorem traxerit.

Hic vobis, invictissime Cæsar & illustrissimi Principes, quod ante dixi memoria repetendum est: Ecclesiæ salutem ex hac doctrina, non secus atque hominis vitam ex anima, pendere. Si tantum corrupta ejus doctrinæ puritas fuisset, jam lethali vulnere sauciata fuisset Ecclesia. Ergo si majori ex parte extinctam fuisse ostendero, perinde erit, acsi Ecclesia fere usque ad ultimum interitum vulnerata esse diceretur. Ego autem id hactenus obiter indicavi; paulo autem post clarius patefaciam. Venio nunc ad ea, quæ dixi instar corporis habere gubernationem, & Sacramentorum administrationem: quorum etiamsi externa facies nihil haberet vitii, post illam tamen doctrinæ subversionem vis & utilitas emortua esset. Quid si intus & extra nihil fuerit sani? Neque vero difficilis est ejus rei demonstratio. Quantum ad Sacramenta pertinet: primum eodem loco habita sunt mysteria à Christo instituta, & excogitatæ humanitus ceremoniæ. Septem enim Sacramenta, sine alio discrimine, recepta fuerunt: quorum duo tantum mandaverat Christus: alia non nisi hominum auctoritate fundata erant. His non minus alligatæ fuerunt Dei gratiæ, quam si inclusum in se Christum habuissent. Porro duo illa, quæ Christus instituit, horrendum in modum fuerunt polluta. Baptismus tot superfluis additamentis est obvolutus, ut veri & puri Baptismi vix tenue vestigium agnoscas. Sacra vero Cœna non extraneis modo accessionibus corrupta, sed ipsa in formam prorsus diversam conversa fuit. Manifestum est, quid Christus fieri jusserit, & quo ordine. Atqui, spreto ejus mandato, actio histrionica composita fuit, quæ in Cœnæ vicem succederet. Quid enim simile Missis cum vera Domini Cœna? Quum secundum Christi præceptum debeant inter se fideles communicare sacra corporis & sanguinis Domini symbola: excommunicatio potius quædam in Missis visitur. Separat enim se à reliquo cœtu Sacerdos, ut seorsum devoret, quod proponi distribuique in medium debuerat. Deinde tanquam successor quispiam Aaronis foret, sacrificium se offerre, ad expianda populi peccata, simulat. Ubi unquam sacrificii meminit Christus? Accipere, comedere ac bibere nos jubet. Quis hominibus permittat; receptionem in oblationem convertere? Quorsum ista mutatio, nisi ut temerariis hominum placitis cedat perpetuum & inviolabile Christi edictum? Hoc quidem grave malum. Sed longe adhuc deterior superstitio, quod opus hoc, tanquam obtinendæ gratiæ meritorium, vivis & mortuis applicarunt. Atque ita mortis Christi efficacia ad inanem & theatricam actionem translata est: & simul æterni Sacerdotii dignitas Christo erepta, ut hominibus daretur. Si quando autem ad communionem vocatur populus, ad dimidiam tantum partem admittitur. Quid hoc est? Christus calicem omnibus propinat, & omnes jubet ex eo bibere: ex adverso interdicunt homines fidelium cœtui, ne calicem attingant. Ita signa, quæ individuo nexu Christi auctoritate conjuncta fuerant, hominum libidine separantur. Adhæc consecratio tum Baptismi, tum Missæ, à magicis incantationibus nihil omnino differt. Flatu enim & susurris, vel non intellectis vocibus, conficere se putant mysteria. Quasi demurmurari verbum suum voluerit Christus ad mysteriorum peractionem: ac non potius clara voce pronunciari. Non obscuris verbis

expri-

exprimitur virtus, natura, usus Baptismi in Evangelio. Christus in Cœna non mussitat super panem, sed disertis verbis Apostolos alloquitur, dum promissionem recitat: & mandatum adjungit, ut communis inter fideles confessio edatur. Nunc loco prædicationis sufflantur arcani exorcismi, magicis artibus, sicut dixi, quam Sacramentis aptiores. Jam hoc primum perperam, quod populo exhibentur ceremoniarum spectacula, quarum significatio & veritas tacetur. Neque enim alius est Sacramentorum usus, quam quum ex verbu Dei explicatur idipsum, quod signum oculis repræsentat. Itaque quum nihil illic habeat populus, nisi inanes figuras, quibus oculos pascat: nullam vero doctrinam audiat, qua dirigatur ad verum scopum, in ipso externo opere defixus hæret. Hinc pestilentissima illa superstitio, quod perinde acsi Sacramenta sola ad salutem sufficerent, neque de pœnitentia, neque de fide, neque etiam de Christo ipso solliciti, signa pro veritate arripiunt. Et sane, impium illud dogma passim non modo inter rudes & plebeios, sed in Scholis quoque obtinuit: valere per se Sacramenta, modo ne quis obicem ponat peccati mortalis. Quasi in alium finem aut usum data sint Sacramenta, nisi ut nos ad Christum manu ducant. Huc etiam accessit, quod panem, perverso illo incantamento magis quam pio ritu consecratum, custodiunt in arcula, interdum in pompa circumferunt, ut pro Christo adoretur & invocetur. Itaque, si quod periculum urget, ad panem illum, tanquam ad unicum præsidium, confugiunt: adversus noxas omnes illo, tanquam amuleto, utuntur: ad petendam à Deo veniam, tanquam optimum piaculum, adhibent. Quasi vero ad ineptias quaslibet prostituere corpus suum voluerit Christus, quum illud nobis in Sacramento dedit. Quid enim continet promissio? non aliud scilicet, nisi nos, quoties sacram ejus Cœnam peragimus, corporis & sanguinis ipsius participes fore: Accipite, inquit, edite, & bibite: hoc est corpus meum, hic est sanguis meus. Facite hoc in memoriam mei. Nonne videmus promissionem utrimque inclusam esse suis finibus, intra quos se contineant oportet, qui volunt quod illic offertur, percipere? Falluntur ergo, qui aliud quam communem panem & profanum habere se extra legitimum Cœnæ usum, putant. Hæc vero communis omnium profanatio, quod ad fœdam nundinationem perinde sunt exposita, acsi non alio fine instituta forent, quam ut quæstui serviant. Neque vero ejusmodi est nundinatio, quæ clam aut verecunde tractetur: sed palam exercetur, non secus atque in foro mercatorio. Scitur, quanti singulæ Missæ in quaque regione veneant. Aliis etiam constitutum est suum pretium. Denique templa, si quis bene expendat, nihil à meritoriis tabernis differunt: & nullum est sacrorum genus, quod non illic prostet venale.

Gubernationis Ecclesiasticæ vitia si recensere velim, nullum dicendi finem inveniam. Tantum igitur crassiora quædam, & quæ dissimulari nequeunt, breviter notabo. Principio, ipsum pastorale munus, qualiter à Christo institutum fuerat, jampridem obsolevit. Episcopos certe & Pastores, sive quocunque alio nomine vocentur, ideo præfecit Ecclesiæ Christus, teste Paulo, ut eam sana doctrina ædificent. Secundum hanc regulam, nullus est verus Ecclesiæ Pastor, nisi qui docendi munere fungitur. At hodie quicunque fere titulum habent Pastorum, id oneris ad alios ablegarunt. Ex Episcopis vix centesimus quisque reperietur, qui suggestum unquam docendi gratia conscendat. Nec mirum. Episcopatus enim in Satrapias degenerarunt. Minoris autem ordinis Pastores, vel nugis à Christi mandato in totum alienis munus suum implere se putant, vel Episcoporum exemplo, hanc ipsam curam rejiciunt in aliorum humeros. Inde sacerdotiorum locationes non minus usitatæ, quam prædiorum. Quid volumus amplius? spirituale regimen quod à Christo commendatum nobis fuerat, totum è medio sublatum est: nova & confictitia gubernandi species introducta, quæ utcunque illius nomine venditetur, nihilo tamen plus similitudinis cum eo habet, quam mundus cum regno Christi. Quod si mihi objiciat quispiam: non debere ordini culpam imputari, si qui officium non faciant: primum respondeo, malum passim grassari, ut in publicam consuetudinem jam transierit. Deinde ut fingamus Episcopos omnes, & alios inferioris gradus presbyteros residere in sua quemque statione: facereque quod suæ professionis esse hodie opinantur: quid hoc tamen ad verum Christi institutum? Canerent aut murmurarent in templo, histrionico vestitu se ostentarent, exercerent multas ceremonias. Docendi aut rara, aut nulla cura. Nemo autem, ex Christi præscripto, Episcopi aut Pastoris nomen vendicare sibi potest, qui gregem suum non pascat verbo Domini.

Jam quum sanctioris vitæ exemplo excellere aliis & prælucere debeant, qui Ecclesiæ præsunt, quam bene vocationi suæ respondent in hac parte, qui hunc gradum hodie occupant? Quum ad summum corruptionis mundus venerit, nullus tamen est ordo, omni flagitiorum genere magis refertus. Utinam sua innocentia refellerent quod dico. Quam libenter extemplo retractarem. Sed ante oculos omnium exposita est eorum turpitudo, patet inexplebilis eorum avaritia & rapacitas, patet intolerabilis superbia & crudelitas. Impudicis saltationibus perstrepere eorum domos, aleæ studium illic fervere, comessationes intemperantiæ plenas illic agitari, more & usu receptum est. Deliciis, & quovis luxu, tanquam præclaris virtutibus, gloriantur. Ut alia taceam: cælibatus, quo uno haberi eximii volunt, quantum habet spurcitiæ? Pudet me retegere, quæ suppressa mallem, modo silentio possent corrigi. Neque tamen occulta in medium proferam: quando plus satis fœditatis & probrorum alioqui jam apparet. Quotusquisque, obsecro, sacerdos est, à scortatione purus? Imo quam multorum domus quotidianis stupris sunt infames? Quam multas honestas familias, vagis suis libidinibus inquinant? Equidem nec traducendis eorum vitiis delector: neque id est mei propositi. Operæpretium tamen est expendere, quantum ea vita, quæ passim hodie in ordine sacerdotali conspicitur, ab ea dissideat, quæ veros Christi & Ecclesiæ ministros deceret.

Hæc quoque pars est Ecclesiastici regiminis non postrema ut rite ac ordine eligantur ac designentur ad officium, qui præfuturi sunt. Habemus regulam ex verbo Dei, ad quam electiones omnes exigi oportebat. Extant multa veterum Synodorum decreta; quibus prudenter & diligenter præscribuntur, quæcunque ad rectam eligendi formam pertinent. Proferant adversarii nostri, vel unicum exemplum canonicæ electionis, & eos vicisse concedam. Scimus quale Pastoris examen requirat per os Pauli Spiritus sanctus: quale etiam veteres Patrum sanctiones. Hodie in creandis Episcopis, an tale aliquid respicitur? Imo quotusquisque eorum, qui ad hunc gradum evehuntur, saltem mediocriter iis dotibus præditus est, sine quibus idonei esse Ecclesiæ ministri non possunt? Quem ordinem in præficiendis ministris Apostoli tenuerint, videmus: quem sequuta deinde sit vetus Ecclesia: quem denique antiqui Canones observari præcipiant. Hunc si hodie sperni & rejici conquerar, nonne justa erit querela? Quid si, omni calcata honestate, promoveri per summum dedecus & flagitium, dicam? Atqui hoc nemini est ignotum. Aut enim condicto pretio emuntur honores Ecclesiastici, aut vi manuque occupantur, aut conciliantur nefariis pactionibus, aut sordidis

in Epistolis ad Tim, & Titum.

obsequiis comparantur. Interdum etiam lenociniorum & ejusmodi artium sunt mercedes. Denique impudentius multo hic luditur, quam in ullis unquam profanis possessionibus.

Atque utinam sic virilita esset Ecclesiæ gubernatio, ut qui præsunt, sibi tantum peccarent, aut saltem aliis non nocerent, nisi malis exemplis. Verum hoc malum reliqua omnia superat, quod sævissimam tyrannidem exercent: & quidem in animas. Imo quid aliud est Ecclesiæ potestas, quæ hodie jactatur, quam licentiosum, & sine lege modoque in animas imperium, quod eas miserrima servitute opprimat? Potestatem Christus Apostolis permisit, qualem ante Prophetis Deus contulerat, certis finibus inclusam scilicet: ut legatione pro se apud homines fungerentur. Hæc porro legationis perpetua lex est, ut qui mittitur, quæ accepit mandata, fideliter & summa religione perferat. Quod etiam nominatim

Mat 28. vers. 19. exprimitur in Apostolis: Ite, docete omnes gentes, quæ tradidi vobis. Item, Prædicate, non quidlibet, sed Euangelium. De successoribus si quæritur, qua sint præditi potestate, Petrus eam definit, quum omnes qui in Ecclesia loquuntur, jubet eloquia Dei proferre. At nunc qui Ecclesiæ rectores haberi volunt, sibi usurpant hanc licentiam, ut loquantur quicquid libuerit: simulatque loquuti fuerint, sine ullo examine audiantur. Excipient, hanc esse calumniam. Non enim aliud sibi juris sumunt, quam ut auctoritate sua sanciant, quæ Spiritus sanctus revelavit. Negabunt ergo, se suis commentis aut suæ libidini subjicere fidelium conscientias, sed solis Spiritus oraculis, quæ sibi revelata, aliis, addita confirmatione, promulgant. Ingeniosus prætextus scilicet. Quæ à Spiritu sancto accepta per manus tradunt, iis quin sine mora parendum sit, nemo dubitat. At quum se non alia posse tradere subjiciunt, quam mera Spiritus sancti oracula, quoniam ab ipso regantur: nec posse fieri, quin verum sit, quicquid statuerint; quia in cathedris veritatis sedeant: annon eo modo potestatem suam libidine metiuntur? Nam si pro oraculis habenda sunt quælibet eorum placita, ubi nulla exceptio, illic infinitum imperium. Quis unquam tyrannus ita intemperanter abusus est subditorum patientia, ut tanquam è cælo proditum recipi juberet, quicquid ediceret? Tyranni quidem edictis suis, qualiacunque sint, pareri volunt. Isti autem multo plus postulant, ut Spiritum sanctum credamus loqui, dum nobis obtrudunt, quod somniaverint.

Itaque hac potestate armati, videmus quam dura & iniqua servitute fidelium animas constrictas tenuerint. Leges aliæ super alias conditæ sunt, quæ totidem essent conscientiarum laquei. Non enim ad ordinem externum, sed ad spirituale & interius animæ regimen eas retulerunt. Nec finis ullus fuit, donec ad istam immensam multitudinem ventum est, quæ non absimilis est labyrintho. Et quædam ad torquendas excruciandasque conscientias videntur prorsus factæ. Porro earum observatio nihilo minus severe vindicatur, quam si tota vis pietatis in illis consisteret. Quin etiam quum de violatis Dei mandatis, aut nulla fiat quæstio, aut sumantur non ita graves pœnæ, adversus hominum decreta aliquid admisisse summum piaculum habetur. Quum hoc tyrannico jugo prematur Ecclesia, si quis verbum contra facere audeat, statim pro hæretico damnatur. Denique, liberum gemitum emittere, capitale est. Atque ut hanc non ferendæ dominationis possessionem retineant, populum à sacrorum lectione & intelligentia sanguinariis edictis arcent; fulminant adversus eos qui de sua potestate controversiam moverint: & indies crescit immodicus ille rigor: ut jam propemodum nihil de religione inquirere permittant.

His tot ac tam densis tenebris quum suffocata esset Dei veritas: quum tot impiis superstitionibus polluta esset religio: quum horrendis sacrilegiis corruptus Dei cultus foret, prostrata ejus gloria jaceret: quum multis perversis opinionibus obrutum esset redemptionis beneficium: homines exitiali operum fiducia inebriati, salutem alibi quam in Christo quærerent: Sacramentorum administratio partim lacera ac dissipata, partim admixtis multis figmentis corrupta, partim quæstuosis nundinationibus profanata esset: quum Ecclesiæ gubernatio in vastitatem prorsus confusam degenerasset: quum ii, qui Pastorum loco sedebant, primum dissoluto vivendi more Ecclesiam plurimum læderent, deinde sævam & maxime noxiam tyrannidem in animas exercerent; pecudum more homines per omne errorum genus in exitium ducerentur: emersit Lutherus, extiterunt deinde alii, qui conjunctis studiis, rationes viasque quæsierunt, quibus repurgari à tot inquinamentis religio, pietatis doctrina restitui in suam puritatem, Ecclesia ex tanta calamitate in tolerabilem aliquem statum colligi posset. In hoc cursu adhuc hodie pergimus.

Et quoniam de remediis, quæ ad istorum malorum correctionem adhibuimus dicturum me præfatus sum, de ea re nunc tractandi locus est: non ut modum, quo progressi sumus, describam (de hoc enim postea videbitur) sed ut appareat, non alio spectasse nostra studia, nisi ut status Ecclesiæ, ex pessimo, saltem aliquanto melior fieret. Multis & atrocibus multorum calumniis impetita est nostra doctrina, & quotidie impetitur. Alii fortiter adversus eam declamitant in concionibus. Alii, libris editis eam vexant ac traducunt. Ab utrisque plurima congeruntur, quibus eam infamari posse credunt apud imperitos. Sed extat in hominum manibus fidei nostræ confessio, quam majestati tuæ obtulimus, invictissime Cæsar: quæ luculentum nobis testimonium reddit, quam immerito tot odiosis criminationibus vexemur. Et hactenus semper ad reddendam doctrinæ nostræ rationem fuimus parati: ut hodie quoque sumus. Ne multis: nihil auditur in Ecclesiis nostris doctrinæ, quod non palam profiteamur. Quæ aliquid habent controversiæ, ea perspicue & bona fide in confessione explicantur: & nihil est eorum, quod non sit à nostris hominibus copiose tractatum, & expositum diligenter. Inde constare judicibus non iniquis potest, quam procul ab omni impietate absimus. Hoc certe æquis juxta ac iniquis constat, in eo non parum Ecclesiæ profuisse nostros homines, quod & mundum quasi ex profundis ignorantiæ tenebris excitarunt ad Scripturæ lectionem: & ad sinceriorem ejus intelligentiam multum contulerunt operæ: & locos doctrinæ Christianæ quosdam utiles cognitu in primis feliciter illustrarunt. In concionibus nihil fere, præter aniles fabulas, aut commenta non minus inepta, audiebantur. Scholæ quæstionum rixis perstrepebant. Scripturæ illic rara mentio. Qui Ecclesiæ gubernacula tenebant, hoc unum habebant curæ, ne quid quæstui decederet. Itaque quicquid erat ad farinas, non difficulter patiebantur. His quidem malis nonnihil emendationis attulisse nostros homines, etiam iniquissimi concedunt: utcunque nostram doctrinam multis postea criminationibus infament.

Verum nihil hoc valere ad culpam sublevandam velim, quod multum utilitatis ex nostris laboribus perceperit Ecclesia, si quid alia ex parte nocuerimus. Excutiatur ergo tota nostra doctrina, mos in administrandis Sacramentis noster, Ecclesiæ gubernandæ ratio. Nihil in his tribus deprehendemur novasse ex veteri forma, quod non ad rectam verbi Dei normam restituere conati simus. Atque ut redeamus ad illam ante à nobis positam divisionem: omnes quæ inter nos sunt de doctrina controversiæ, vel ad legitimum Dei cultum, vel ad certam salutis nostræ fiduciam pertinent. Certe ad colendum Deum, neque frigide, neque negligenter hortamur homines:

& in

& in definiendo modo, neque à scopo aberramus, nec quicquam omittimus, quod ad rem faciat. Prædicamus Dei gloriam multo magnificentius, quam solita fuerit ante nos prædicari: virtutes, in quibus ea relucet, ut magis ac magis innotescant, serio laboramus. Ipsius erga nos beneficia, quibus possumus elogiis, extollimus. Inde excitantur homines tum ad suspiciendam ejus majestatem, tum ad exhibendam illi sua magnitudine dignam reverentiam, tum ad veram animi gratitudinem, tum ad confitendas ejus laudes. Inde in ipsorum cordibus gignitur solida in ipso fiducia, quæ postea invocationem parit. Inde etiam eruditur unusquisque ad veram sui abnegationem: ut, composita in obsequium Dei voluntate, propriis desideriis vale dicat. Denique, sicut spirituali modo à nobis coli vult Deus, ita in urgendis omnibus sacrificiis spiritus, quæ nobis commendat, toto studio insistimus.

In his enim exhortationibus nos esse assiduos, ne adversarii quidem nostri negare possunt: ne aliunde quicquid bonorum desiderant homines, quam à Deo expectent: ipsius potentiæ confidant: in ipsius acquiescant bonitate: ab ipsius veritate pendeant: toto cordis affectu in eum ferantur: plena spe in eum recumbant: requirant ipsum in necessitate, hoc est, omnibus momentis: bona omnia accepta illi ferant: idque laudis confessione testentur. Et ne difficili accessu terreantur, ostendimus bonorum omnium fontem in Christo nobis esse propositum, ex quo hauriamus quicquid nobis opus est. Testes etiam sunt libri nostri, testes conciones, nos & frequenter, & sedulo, incumbere in veræ pœnitentiæ commendationem: ut homines rationi ac desideriis carnis suæ, sibique in totum renuncient, quo ad unius Dei obsequium compositi, non sibi amplius, sed illi vivant. Nec vero externa officia charitatisque opera prætermittimus, quæ ejusmodi renovationem sequuntur. Hæc, inquam, certa est & minime fallax colendi Dei ratio, quam illi approbari scimus: utpote, quam verbo suo præscripserit. Hæc sola sunt Christianæ Ecclesiæ sacrificia, quæ testimonium ab eo habeant.

Quum ergo adoretur in Ecclesiis nostris unus Deus pio ritu, & absque ulla superstitione: quum ejus bonitas, sapientia, potentia, veritas & reliquæ virtutes uberius, quam alibi usquam, prædicentur: quum vera fide invocetur in Christi nomine: quum celebrentur ejus beneficia & animis & linguis: quum ad simplicem sinceramque ejus obedientiam perpetuo revocentur homines: quum denique nihil illic audiatur, quod non ad promovendam nominis illius sanctificationem spectet: quid causæ est, cur nos tam male excipiant, qui se Christianos profitentur? Primum, quod tam crassas idololatrias, quæ passim in mundo visuntur, acriter, sicut necesse est, reprehendimus, hoc ferre nequeunt, qui tenebras malunt, quam lucem. Deum in simulacris adorari, fictitios institui cultus ejus nomine, ad Sanctorum imagines supplicari, mortuorum ossibus divinos exhiberi honores, & ejus generis alias abominationes, sicut sunt, ita esse clamamus. Ob hanc causam in nos invehuntur, qui doctrinam nostram exosam habent: hæreticos nos faciunt, qui cultum Dei ab Ecclesia jam pridem approbatum convellere audeamus. Quod Ecclesiæ nomen, clypei loco, subinde objectant, de eo paulo post videbimus. Interea, quæ ista est perversitas, ubi tam flagitiosæ apparent cultus Dei corruptelæ, non modo eas meri, sed ad eas quoque operiendas, ipsum Dei cultum impudenter obtendere?

Idololatriam utrimque fatemur execrabile coram Deo scelus esse. Quum imaginum cultum attingimus, hic protinus se opponunt adversarii, ut patrocinium suum accommodent sceleri, quod nobiscum verbo damnaverant. Imo, quod magis ridiculum est, quum nobis assentiantur de Græco vocabulo, ubi id Latine vertitur, refragari tunc primum incipiunt. Imaginum enim venerationem fortiter defendunt: quum idololatriam damnent. Sed homines ingeniosi negant esse latriæ honorem, quam exhibent suis simulacris. Quasi vero si conferantur cum veteribus idololatris, quicquam inter eos intersit. Prætexuerunt illi, cælestes se deos colere: sed sub figuris corporeis, quæ ipsos repræsentarent. Quid aliud isti prætexunt? Verum, an Deus ejusmodi excusationibus satisfieri sibi patitur? An propterea desierunt Prophetæ, Ægyptiorum increpare dementiam, quod ex arcanis theologiæ suæ mysteriis proferrent argutias, quibus elaberentur? Serpentem quoque æneum qualiter existimamus adoratum fuisse à Judæis, nisi quod tanquam Dei simulacro honor est habitus? Gentiles, inquit Ambrosius, lignum adorant, quia Dei putant esse imaginem. Sed invisibilis Dei imago, non in eo est quod videtur, sed in eo utique quod non videtur. Quid autem hodie fit? An non coram imaginibus, tanquam præsentem illic haberent Deum, se prosternunt? Dei porro virtutem & gratiam nisi statuis & picturis alligarent, an ad eas confugerent, quum orare volunt?

Ambr. in Psal. 118.

Et nondum crassiores superstitiones attigi: quæ tamen rudibus imputari nequeant, quum publico consensu approbantur. Ornant sua idola, nunc floribus & coronis, nunc peplis, vestibus, zonis, crumenis, & ineptiis omne genus. Coram illis cereos accendunt, thus adolent: gestant ea humeris in pompa. Confluunt ex longinquis regionibus ad statuam unam: quum domi similes habeant. Similiter quum in uno templo plures sint imagines, aut virginis Mariæ, aut alterius, aliis præteritis, una, quasi divinior, frequentatur. Quum ad Christophori precantur imaginem aut Barbaræ, precationem Dominicam, cum salutatione Angelica, illis occinunt. Prout vel formosæ, vel fumosæ sunt imagines, majorem illis præstantiam affingunt. Accedit & ex fabulosis miraculis nova commendatio. Alias loquutas esse fingunt: alias templi incendium pede restinxisse: alias demigrasse sua sponte in novum domicilium: alias è cælo delapsas. His & similibus deliramentis quum totus mundus scateat, idque sit omnibus in propatulo, nos tamen, qui unius Dei cultum ad verbi sui normam restituimus, & restitutum servamus diligenter, qui puri sumus, Ecclesiasque nostras purgavimus ab omni, non modo idololatria, sed etiam superstitione, accusamur de violato Dei cultu, quod imaginum venerationem, hoc est, idololatriam, ut nos quidem interpretamur, ut autem malunt hostes nostri, idoloduliam sustulerimus.

Atqui præter tam clara Scripturæ testimonia, quæ subinde occurrunt, etiam veteris Ecclesiæ auctoritas nobis suffragatur. Quotquot enim extant purioris seculi scriptores, non alium imaginum abusum inter Gentiles describunt, quam qui in mundo hodie visitur: nec minus proprie in ætatem nostram competunt, quæcunque ab illis dicuntur, quam in eosipsos, quos tunc reprehendebant. Quod autem de sublatis, tam imaginibus, quam ossibus & reliquiis Sanctorum, nobis crimen intendunt, facilis est responsio. Neque enim pluris æstimari oportuit hæc omnia, quam serpentem æneum: neque vero minor fuit causa, cur hæc removerentur, quam cur confringeretur ab Ezechia serpens æneus. Certum est, idolomaniam, qualiter nunc illa fascinatæ sunt hominum mentes, non aliter quam subducta insaniendi materia, curari posse. Et nos plus satis experimur, verissimum esse illud Augustini: neminem orare vel adorare, simulacrum intuentem, qui non sic afficitur, ut ab eo exaudiri se putet. Item, plus valere simulacra ad curvandam infelicem animam, quod os, oculos, aures, pedes habent: quam ad

Epist. 49.

corrigendam, quod non loquuntur, neque vident,
Psal. 115. vers. 4. neque audiunt, neque ambulant. Item, hoc fieri, & quodammodo extorqueri figura illa membrorum, ut animus in corpore vivens arbitretur sentire corpus, quod suo simillimum videt. In reliquis vero incredibile dictu est, quam impudenter illusum mundo fuerit. Possum tria Christi præputia nominare: similiter clavos quatuordecim, qui pro illis tribus ostentantur, quibus affixus cruci fuit: tres tunicas, pro illa inconsutili, super quam milites jecerunt sortem: duos titulos cruci impositos: tres mucrones lanceæ, qua pectus Christi sauciatum fuit: lintea circiter quinque, quibus corpus ejus in sepulcro fuit obvolutum. Monstratur præterea tota sacræ Cœnæ supellex: & infinitæ ejus generis ineptiæ. Nullus est Sanctus aliquantum celebris, cui non affinxerint duo aut tria corpora. Possum locum nominare, ubi pumex pro cerebro Petri magno in honore fuit habitus. Et pudore impedior, quominus alia fœdiora referam. Quamobrem immerito accusamur, quod talibus inquinamentis purgare studuerimus Dei Ecclesiam.

Hoc deinde nomine circa Dei cultum adversarii nos accusant, quod omissis inanibus, nec minus ineptis, & tantum ad hypocrisin compositis, simplicius Deum colimus. Nam in spirituali Dei cultu nihil fuisse à nobis diminutum, res ipsa testis est. Quin potius, quum magna ex parte obsolevisset; quasi postliminio eum restituimus. Nunc videamus, an jure nobis succenseant. Quod ad doctrinam spectat, dico hic nos communem habere causam cum Prophetis. Nam secundum idololatriam, nihil est quod acerbius in populo suo exagitent, quam quod Dei cultum in externo apparatu, falsa opinione, collocabat. Quid autem in summa pronunciant? Deum non morari, nec pensi habere ceremonias, si in se tantum æstimentur: fidem & veritatem cordis respicere: ceremonias neque mandasse alio fine, neque approbare, nisi ut fidei sint, ac invocationis puræ, laudumque exercitia. Plena sunt his contestationibus Prophetarum omnium scripta. Nec ulla res alia fuit, sicuti dixi, in qua magis laboraverint. Hac porro cæcitate magis, quam unquam captum fuisse mundum, quum nostri homines prodierunt, negari, nisi impudenter, non potest. Erant igitur necessario Propheticis illis objurgationibus urgendi homines, & ab illa insania quasi violenter abstrahendi, ne amplius nudis ceremoniis, tanquam ludicris puerilibus Deo satisfieri crederent. Urgenda similiter erat illa de spirituali Dei cultu doctrina quæ ex hominum memoria evanuerat. Quorum utrumque fideliter à nobis factum esse hactenus, & adhuc fieri tum libri nostri, tum conciones luculentum testimonium reddunt.

Quod autem invecti sumus in ipsas ceremonias, & alicubi quoque magnam earum partem abrogavimus, in hac re fatemur quidem, inter nos & Prophetas nonnihil interesse. Nam illi quidem in suum populum invehebantur, quod Dei cultum in externis ceremoniis includeret, sed ab ipso Deo institutis: nos humanitus confictis ineptiis eundem haberi honorem, conquerimur. Illi, damnatis superstitionibus, ceremoniarum multitudinem, quam Deus injunxerat, & quæ utilis aptaque erat pro ætate pædagogia, intactam relinquebant: nos multos ritus corrigendos curavimus, quod vel temere obrepsissent, vel in abusum conversi fuissent: deinde quod tempori minime convenirent. Nisi enim omnia velimus confundere, tenendum est semper discrimen illud veteris & novi Testamenti: quod ceremoniæ, quarum utilis sub Lege erat observatio, non superfluæ modo nunc sint, sed absurdæ quoque & vitiosæ. Nam quum absentem tunc Christum, & nondum exhibitum adumbrando, spem adventus ejus in animis fidelium alerent, nunc nihil quam præsentem & conspicuam ejus gloriam obscurant. Videmus quid Deus fecerit. Nam quas ipse ceremonias præceperat ad tempus, eas in perpetuum abrogavit. Rationem audimus ex ore Pauli: primum quod postquam Gal. 4: 5.
exhibitum in Christo corpus est, facessere umbræ Coloss. 2.
debuerint: deinde, quod alio modo nunc Ecclesiam vers. 4.
docere velit Deus. Quum Ecclesiam suam Deus ea, 14. 17.
quam ipse imposuerat, servitute liberaverit, quæ, obsecro, isthæc est pravitas, novam ab hominibus excitari, veteris illius loco? Quum certam œconomiam Deus præscripserit: quæ superbia est, contrariam, & palam ab ipso repudiatam erigere? Sed illud pessimum, quod quum tam severis interdictis omnes commentitios hominum cultus Deus toties prohibuerit, non nisi humanis figmentis colebatur. Quid est igitur, quod religionem à nobis in hac parte dissipatam vociferantur hostes nostri? Primum, nihil, vel minimo digito, attigimus, nisi quod pro nihilo Christus ducit, quum frustra coli Deum humanis traditionibus pronunciat. Verum illud forsan utcunque fuisset tolerabile: homines, inutiliter Deum colendo perdere operam: sed quum alibi multis locis, sicuti dixi, novos sibi cultus præter verbum suum institui vetet, seque hac audacia graviter offendi affirmet, & pœnam non levem minetur, correctionem, quam adhibuimus, magna necessitate fuisse expressam constat.

Neque vero me fugit, quam difficulter hoc mundo persuadeatur: rejicere Deum atque etiam abominari, quicquid ad ejus cultum humana ratione excogitatur. Cujus erroris complures sunt causæ. Suum enim cuique pulchrum, ut veteri proverbio fertur: quo fit, ut quæ ex capite nostro nata sunt, magis nos delectent: & fictitii isti cultus sæpe ad aliquam sapientiæ speciem sunt compositi, sicut etiam
Paulus fatetur. Præterea quoniam externum splen- Col. 2:23.
dorem ut plurimum habent, qui in oculos incurrit, magis, pro natura nostra carnali, nobis arrident, quam illa, quæ Deus sola & requirit & probat, quum minus habeant ostentationis. Nihil tamen magis obtenebrat hominum mentes, ut ita perperam de hac re judicent, quam hypocrisis. Nam quum veros Dei cultores cor & animum oporteat afferre, cupiunt semper homines modum serviendi Deo ab eo prorsus diversum invenire: ut scilicet, corporis obsequiis erga illum defuncti, animum sibi retineant. Porro dum externas pompas illi obtrudunt, hoc se artificio evasisse putant, ne offerre seipsos cogantur. Atque hæc causa est, cur innumeros cultus libentius suscipiant homines, quibus sine fine & modo misere fatigentur, & cur in labyrintho errare perpetuo malint, quam simpliciter Deum colere in spiritu & veritate.

Improba igitur calumnia est, quod hostes nostri facilitate & indulgentia nos allicere homines, criminantur. Nam si detur optio, quidvis potius semper eliget homo carnalis, quam ut Deum colere, ad doctrinæ nostræ præscriptum, consentiat. fidem & pœnitentiam facile est nominare: sed res sunt ad præstandum difficillimæ. Quicunque igitur in his constituit Dei cultum, is minime laxat habenas hominibus: sed cogit in eum ordinem, quo venire maxime reformidant. Cujus rei locupletissimum testimonium in re ipsa habemus. Plurimis & duris legibus adstringi se, ad plurimas & laboriosas observatiunculas se cogi, rigidum & grave jugum sibi imponi, denique nihil non molestiæ sibi exhiberi patientur homines: modo ne cordis fiat mentio. Hinc apparet, nihil magis refugere hominis ingenium, quam spiritualem illam veritatem, de qua nos assidue concionamur: quum splendido illo apparatu, in quo tantopere insistunt nostri adversarii, obruatur. Hoc extorquet ipsa Dei majestas, ne eximere nos ab ejus cultu possimus. Necessitatem ergo Dei colendi dum effugere non possumus, quod reli-

quum

quum est, obliqua diverticula quærimus, ne recta in ejus conspectum venire necesse sit: vel potius externis ceremoniis, tanquam speciosis larvis, abscondimus interiorem cordis malitiam, & corporis obsequia opponimus tanquam parietem intermedium, ne corde ad eum accedere cogamur. Ejusmodi subterfugia sibi exeuti ægerrime patitur mundus, atque hinc illæ lacrymæ, quod ex illis latebris, in quibus secure cum Deo ludebant, in apertam lucem per nos extracti fuit.

In oratione tria correximus. Nam & Sanctorum intercessione valere jussa, homines ad Christum revocavimus: ut tum in illius nomine Patrem invocare, tum eo Mediatore niti discerent: & ipsos docuimus, primum cum solida firmaque fiducia, deinde etiam cum intelligentia orare: quum ante confusas preces, lingua incognita demurmurarent. Hic proscindimur atrocibus conviciis, primum quod in Sanctos simus contumeliosi: deinde quod fideles ingenti beneficio privemus.. Nos vero utrumque negamus. Nam quod illis Christi officium non patimur assignari, hoc fit sine ulla eorum injuria. Nullum ergo illis honorem præripimus, sed qui temere ac perperam, hominum errore, illis attributus erat. Nihil dicam, quod non possit digito monstrari. Principio homines precaturi, Deum imaginantur procul abesse: nec ad eum, nisi patroni cujuspiam ductu, patere accessum. Neque inter rudes ac indoctos tantum vagatur falsa hæc opinio: sed qui duces cæcorum haberi volunt, ita quoque sunt persuasi. Porro in quærendis patronis, suum quisque sensum sequitur. Alius Mariam, alius Michaëlem, alius Petrum eligit. Christum, ut plurimum, nullo loco, nec numero dignantur. Imo vix centesimus quisque reperietur, qui non stupeat, tanquam ad novum portentum, si Christum audiat advocatum nominari. Christo igitur præterito, in Sanctorum patrociniis omnes acquiescunt. Gliscit deinde magis ac magis superstitio, ut promiscue Sanctos, non aliter quam Deum, invocent. Fateor equidem quum distinctius loqui volunt, non aliud petere eos à Sanctis quam ut eorum precibus juventur apud Deum. Sed sæpius, confuso hoc discrimine, nunc Deum, nunc illos, prout tulerit mentis impetus, requirunt & implorant. Quin etiam propria cuique provincia est assignata: ut alius pluviam, serenitatem alius conferat: alius liberet à febre, alius à naufragio. Verum ut profana ista Ethnicorum deliria, quæ passim tamen grassantur in Ecclesiis, dissimulem, una hæc impietas pro omnibus sufficiat, quod totus mundus hinc inde advocatos sibi accersendo, Christum, qui unus à Deo propositus erat, negligit: & sanctorum magis tutela, quam Dei protectione confidit.

At nostri reprehensores, etiam qui inter alios aliquanto plus habent æquitatis, modum in nobis desiderant, quod sanctorum mortuorum mentionem in totum ex precibus sustulerimus. Sed ex ipsis scire velim, quid eos peccare existiment, qui regulam à Christo optimo magistro, à Prophetis & Apostolis omnibus positam, fideliter observant: nec quicquam prætermittunt, quod vel Spiritus sanctus in Scripturis docuerit, vel servi Dei, à prima mundi origine usque ad ætatem Apostolorum, in usu habuerint. Nihil est fere, de quo diligentius præcipiat Spiritus sanctus, quam de vera orandi ratione. Nulla est syllaba, quæ ad sanctorum mortuorum subsidium confugere nos doceat. Multæ complurium fidelium orationes extant. In illis ne unum quidem ejus rei exemplum est. Petebant quidem interdum à Deo Israëlitæ, ut Abrahæ, Isaac & Jacob, item Davidis, recordaretur. Sed nihil aliud sibi volebant his verbis, nisi ut fœderis sui, quod cum illis pepigerat, memor, secundum promissionem suam posteris eorum benefaceret. Fœdus enim gratiæ, quod in Christo tandem sanciendum erat, receperant sancti illi Patres, suo & posterorum nomine. Quamobrem fideles Israëliticæ Ecclesiæ, tali Patrum mentione non suffragationem petunt à mortuis, sed promissionem simpliciter allegant, quæ apud illos deposita fuerat, donec in Christi manu rata ad plenum fieret. Quam igitur insana est curiositas, derelicta orandi forma, quam Dominus nobis commendavit, sine ulla doctrina, nullo exemplo, Sanctorum intercessionem precibus nostris inserere? Sed ut locum hunc breviter concludam, in illa Pauli sententia pedem figo, *Rom. 10.*
non esse veram Dei invocationem, nisi quæ ex fide *vers. 14.*
nascitur: fidem autem esse ex verbo Dei. Satis, nisi fallor, istis verbis expressit, non alibi firmum orationis fundamentum esse, quam in Dei verbo. Et quum alibi in singulis vitæ actionibus fidem, hoc est, conscientiæ certitudinem necessario præire jubeat, specialiter in hac, & magis quam in aliis omnibus, requiri ostendit. Hoc tamen adhuc aptius ad præsentem causam, quum ex Dei verbo pendere orationem testatur. Perinde enim est, acsi universos homines hiscere prohiberet, nisi Deo quasi verba præeunte. Hic est nobis murus aheneus, quem frustra omnes portæ inferorum diruere tentabunt. Quum igitur de uno Deo invocando clarum exter mandatum: quum deinde propositus sit mediator unus, cujus intercessione suffultæ esse debeant nostræ preces: quum addita quoque sit promissio, quicquid in nomine Christi petierimus, nos impetraturos: dabunt veniam homines, si certam potius Dei veritatem, quam frivola ipsorum commenta, sequamur. Certe, qui mortuorum intercessionem Deo in precibus objiciunt, ut facilius, illa adjuti, quod petunt obtineant, alterutrum ex duobus probent necesse est, aut se ita edoctos esse Dei verbo: aut licere hominibus orare, ut libuerit. Atqui destitui eos omni, tam Scripturæ testimonio, quam probato sanctorum exemplo, palam est: in secundo autem reclamat Paulus, qui invocari Deum posse negat, nisi ab iis, qui sint ejus verbo instituti ad orandum. Hinc illa pendet fiducia, qua pias mentes, quum ad orandum accedunt, præditas instructasque esse convenit. Mundus Deo supplicat, de successu interea dubius. Nam neque in promissionem recumbit: nec percipit quid istud valeat, habere mediatorem, per quem certo sit impetraturus quod petit. Porro Deus ve- *Mat. 21.*
nire nos jubet, minime hæsitantes. Ita oratio, quæ *vers. 22.*
ex vera fide profecta, Dei gratiam conciliat: eadem cum ejusmodi trepidatione conjuncta, potius eum à nobis alienat. Hæc enim est propria nota, quæ puram unius Dei invocationem à profanis & vagis Ethnicorum precationibus discernit. Proinde, hac sublata, oratio Dei cultus esse definit. Atque id est, quod vult Jacobus, Qui indiget sapientia, inquit, *Jac. 1: 6.*
postulet à Deo. Sed postulet in fide, nihil hæsitans. Nam qui hæsitat, is similis est fluctui maris, qui ventis agitur, & impetu rapitur. Verum nihil mirum, si Christo vero mediatore destitutus, ita incertitudine diffidentiaque fluctuat. Ille enim unus est, ut inquit Paulus, per quem habemus audaciam *Rom. 5: 2.*
& aditum cum fiducia, ad Patrem. Nos igitur, ho- *Ephes. 2.*
mines ad Christum adductos non amplius alternare *vers. 18.*
orando, aut vacillare, ut solebant, docuimus: sed tuto acquiescere verbo Domini jussimus: quod ubi semel in animum penetrat, omnem inde, quæ fidei repugnat, dubitationem procul excutit.

Restat tertium vitium, quod in oratione correxisse nos dixi. Nam quum lingua incognita vulgo precarentur homines, precandum cum sensu esse docuimus. Itaque, secundum nostram doctrinam, sic quisque orare privatim instituitur, ut intelligat quæ à Deo petit. Sic etiam compositæ sunt publicæ preces in Ecclesiis nostris, ut à singulis possint intelligi. Atque ita dictat naturæ ratio: etiamsi nihil Deus hac de re præciperet. Hic enim est orationis finis, ut suarum necessitatum testem, & conscium

Deum

Deum faciant homines: & quasi corda sua coram eo effundant. Nihil ergo ab ea magis alienum, quam sine mente & intelligentia, linguam movere. Atqui eo stupiditatis ventum erat, ut vulgari lingua orare, prope in religionem verteretur. Possum Archiepiscopum nominare, qui carcerem & atrociores pœnas minatus est si quis orationem Dominicam, aliter quam Latine, pronunciaret. Cæterum illa fere communis omnium fuit persuasio; qua quisque lingua domi oraret, nihil interesse, modo finalis, ut aiebant, mentis intentio ad orandum destinaretur. In templis autem hoc visum est plurimum ad dignitatem pertinere, ne alia, quam Latina lingua, preces solennes conciperentur.

Hoc quidem jam portenti simile, ut nuper dixi, colloquium cum Deo habere velle inani linguæ sonitu. Hoc etiamsi sibi displicere Deus ipse non testetur, natura, sine alio monitore, respuit. Præterea ex tota Scripturæ doctrina judicare promptum est, quantopere talem fictionem abominetur Deus. De publicis autem Ecclesiæ precibus, clara sunt Pauli verba: non posse idiotas respondere Amen, si benedictio lingua aliena fiat. Quo magis mirum est, eo impudentiæ progressos esse, qui hunc tam perversum morem introduxerunt primi, ut hoc ipsum, tanquam orationis majestati congruum, appeterent, quod Paulus pro summo absurdo ducit. Rideant ergo nostram rationem, ut volent, adversarii, quod populari lingua Deum communiter omnes in Ecclesiis nostris precantur, quod Psalmos viri & mulieres indifferenter canunt, modo è cælo Spiritus sanctus testimonium nobis reddat: confusas vero sine mente voces, quæ alibi eduntur, repudiet.

In altera præcipua doctrinæ parte, qua tractatur, ubi sita sit hominum salus, & qua via ad eam pervenire possint, multæ quæstiones continentur. Nam quum hominem jubeamus extra seipsum, hoc est, in solo Christo, justitiam & vitam quærere: quia penes se nihil, nisi peccatum & mortem, habeat: primum nobis de libero arbitrio, ejusque facultatibus, exoritur certamen. Etenim si quid per se valeat homo ad promerendum Deum, jam non in solidum salutem, Christi gratia, consequetur, sed partem ipse sibi confert. Rursum si tota salus Christi gratiæ refertur accepta, nihil homini fit reliquum, quo sibi ipse, suapte scilicet virtute, ad comparandam salutem opituletur. Nostri autem adversarii sic hominem à Spiritu sancto adjuvari ad bene agendum concedunt, ut partem illi nihilominus vendicent. Hoc ideo fit, quia, quantum ex primi parentis lapsu inflictum sit naturæ nostræ vulnus, non percipiunt. Fatentur quidem nobiscum peccatum originale: sed vim ejus postea extenuant, quum debilitatas modo fuisse hominis vires arbitrantur, non autem prorsus depravatas. Itaque definiunt, hominem originali corruptione infectum, non sufficere quidem ad bene agendum, propter virium infirmitatem: adjutum autem Dei gratia, habere aliquid proprium & à seipso, quod conferat. Nos vero tametsi hominem sponte & libera voluntate agere, non diffitemur, quum à Spiritu sancto regitur, ea tamen pravitate imbutam esse asserimus totam ejus naturam, ut ad bene agendum prorsus sit à seipso inutilis. De eo ergo tantum dissidemus ab iis, qui se doctrinæ nostræ opponunt: quod quum illi, neque hominem satis humilient, nec regenerationis beneficium pro dignitate extollant, hominem ita prosternimus, ut in nihilum redactus, quod ad spiritualem justitiam attinet, non partem, sed plenitudinem justitiæ petere à Deo discat. Videmur forte quibusdam, parum æquis judicibus, modum excedere. Sed nihil in doctrina nostra aut absurdum, aut dissentaneum, nec à sacris Scripturis, nec à communi veteris Ecclesiæ sensu. Quin etiam ad verbum ex ore Augustini confirmare nullo negotio liceat, quicquid tradimus. Itaque complures ex iis, qui erga causam nostram alias male affecti sunt, quod paulo saniore sunt judicio, contradicere in hac parte nobis non audent. Certe nihil ab aliis differimus, sicuti dixi, nisi quod nos hominem, inopiæ impotentiæque suæ convictum, melius ad veram humilitatem erudimus, ut abdicata in totum sui fiducia, in Deum totus recumbat: item ad gratitudinem, ut Dei beneficentiæ, quicquid habet boni, transcribat: sicut revera ab ipso est: illi vero perversa propriæ virtutis opinione inebriatum præcipitant ad ruinam: & impia adversus Deum arrogantia inflant, ne sibi minus, quam Deo, justitiæ gloriam assignet. Accedit & tertium malum, quod totæ eorum de naturæ corruptione disputationes in crassioribus carnis concupiscentiis fere subsidunt: interiores vero morbos, qui longe sunt capitaliores, non attingunt. Ita fit, ut qui in eorum schola sunt instituti, in teterrimis peccatis, modo sint occulta, sibi secure ignoscant, quasi nihil peccent.

Sequitur postea quæstio de operum merito ac dignitate. Nos vero & bona opera ornamus veris laudibus: neque negamus mercedem illis repositam esse apud Deum. Sed tribus exceptionibus utimur: in quibus totus disputationis, quæ adhuc de hominum salute reliqua est, cardo vertitur. Primum dicimus, qualiacunque sint ullius hominis opera, non aliunde justum coram Deo censeri, quam ex gratuita misericordia, quod Deus, citra aliquem operum respectum, gratis eum in Christo amplectitur: Christi justitiam illi, tanquam propriam, imputando. Hanc nos fidei justitiam vocamus: quum homo scilicet, vacuus & exinanitus omni operum fiducia, hanc sibi unicam rationem esse statuit, qua Deo sit acceptus, quum justitiam, quæ sibi deest, à Christo mutuatur. In eo mundus semper hallucinatur (nam hic omnibus fere seculis grassatus est error) quod hominem, utcunque ex parte deficiat, mereri tamen aliquousque operibus gratiam apud Deum imaginatur. At Scriptura omnes maledictos esse pronunciat, qui non ad plenum observaverint, quæcunque scripta sunt in libro Legis. Huic maledictioni subjacere necesse est, quotquot ab operibus æstimantur: eximitur autem nemo, nisi qui operum fiducia in totum valere jussa, Christum induit, ut in illo justus, gratuita Dei acceptione, censeatur. Inde ergo justi sumus, quod nos Deus, nullo operum nostrorum, sed solo Christi intuitu, sibi reconciliat: & ex filiis iræ gratuita adoptione, filios suos facit. Quamdiu enim opera nostra respicit, causam non invenit, cur nos amare debeat. Quamobrem necesse est, ut, sepultis peccatis nostris, Christi obedientiam, quæ sola ejus conspectum sustinere potest, acceptam nobis ferat, ejusque merito nos amplexetur pro justis. Hæc est clara & perpetua Scripturæ doctrina, quæ testimonium quidem, ut ait Paulus, habet à Lege *Rom. 3. vers. 21.*
& Prophetis: sed per Euangelium sic explicata est, ut nulla clarior lex desiderari debeat. Legis justitiam cum Euangelii justitia confert Paulus: illam in *Rom. 10. v. 5. &c.*
operibus locat: hanc in Christi gratia. Neque inter opera & Christum dimidiat, sed in solidum Christo adscribit, quod coram Deo justi censemur. Duo hic in quæstionem veniunt: utrum inter nos & Deum dividenda sit salutis nostræ gloria: utrum in operum fiducia tuto acquiescere coram Deo conscientiæ nostræ possint. De priore ita definit Paulus: ut *Rom. 3. vers. 19. 20. &c.*
omne os obstruatur, & obnoxius reddatur totus mundus Deo, omnes ad unum reos esse injustitiæ, & gloria destitutos: gratis autem justificari illius gratia, per redemptionem quæ est in Christo Jesu, idque ad ostensionem illius justitiæ, ut sit ipse justus, & justificans eum, qui est ex fide Christi. Unde colligit, exclusam omnem carnis gloriationem esse. Hanc nos definitionem simpliciter sequimur: reclamant adversarii, non aliter justificari hominem Dei

gratia,

gratia, nisi ut pars laudis in ejus operibus resideat.
Rom. 4. De altero ita ratiocinatur idem Paulus: si ex Lege
vers. 14. esset vitæ hæreditas, irritam fidem fore, & pro-
Rom. 4. missionem nullam. Unde concludit, fide nos hære-
vers. 16. ditatem consequi, ut firma sit promissio. Item, justi-
Rom. 5. ficatos in Christo, pacem habere, neque amplius
vers. 1. formidare Dei conspectum. Intelligit autem, quod pro se quisque nostrum experitur, fieri aliter non posse, quin perpetua inquietudine vexentur, ac æstuent conscientiæ, quamdiu ad operum præsidium circumspiciunt: ac tunc demum serena placidaque tranquillitate frui, quum ad Christum se contulerunt, tanquam ad unicum veræ fiduciæ portum. Ad hanc doctrinam nos nihil addimus. Sed quod Paulus pro ingenti absurdo ducit, conscientias dubitatione inquietari, adversarii inter prima fidei suæ axiomata numerant.

Secunda exceptio, qua utimur, ad peccatorum remissionem pertinet. Nam adversarii quidem, quum negare nequeant, homines tota vita claudicare, sæpe etiam labi: fateri velint nolint, etiam coguntur, venia omnes indigere, per quam justitiæ defectus suppleatur. Sed satisfactiones postea fingunt, quibus Dei gratiam redimant, qui peccarunt. In hoc gradu constituunt primum contritionem, deinde opera, quæ vocant supererogationis, & quæ peccatoribus irrogantur à Deo pœnæ. Porro quoniam compensationes istas à justa mensura longe adhuc abesse sentiunt, aliunde accersunt novum satisfactionis genus: ex beneficio clavium scilicet. Clavibus autem reserari dicunt thesaurum Ecclesiæ: ut quod nobis deest, ex Christi & Sanctorum meritis suppleatur. Nos vero, gratuito remitti hominibus peccata asserimus, nec ullam agnoscimus aliam satisfactionem, nisi qua defunctus est Christus, quum sacrificio mortis suæ, peccata nostra expiavit. Solius ergo Christi beneficio fieri prædicamus, ut reconciliemur Deo: nec ullas hic compensationes venire in rationem: quum sola Christi expiatione contentus cælestis Pater, nullam à nobis requirat. Hujus nostræ doctrinæ luculentam habemus approbationem ex Scripturis: tametsi non nostra, sed catholicæ potius Ecclesiæ dicenda est. Hunc enim modum redeundi cum Deo in gratiam solum proponit Aposto-
2 Cor. 5. lus: quod is qui peccatum non noverat, pro nobis
vers. 21. factus sit peccatum, ut efficeremur justitia Dei in
Rom. 4: 5. illo. Et alibi, quum de remissione peccatorum loquitur, per eam nobis imputari absque operibus justitiam testatur. Quod ergo suis satisfactionibus promereri se imaginantur adversarii reconciliationem cum Deo, pœnasque redimere ipsius judicio debitas, execrabilem esse blasphemiam, fortiter, sicuti est, asseveramus: quum ita destruatur quod
Jesa. 53. Jesaias de Christo tradit, disciplina, aut correctione
vers. 5. pacis nostræ eum esse perfunctum. Ineptum quoque illud de operibus supererogationis commentum cur repudiemus, multæ sunt causæ: sed duæ plus satis graves: quod nec ullo modo tolerabile est, plus posse Deo præstare hominem, quam debeat: & eo nomine ut plurimum cultus voluntarios intelligunt, quos dum homines ex suo cerebro fictos Deo obtrudunt, oleum perdunt & operam: tantum abest, ut iræ Dei placandæ piacula censeri debeant. Porro Christi sanguinem cum Martyrum sanguine sic misceri, ut ad redimendas, quæ peccatis debentur, pœnas, confusus meritorum, aut satisfactionum acervus fiat, nec debuimus ferre, nec tulimus. Nullius
Tract. in enim Martyris sanguis, ut ait Augustinus, in remis-
Joan. 84. sionem peccatorum fusus est. Hoc solius Christi fuit opus: in quo non quod imitaremur, sed quod gratularemur, contulit nobis. Cui præclare succinit
Epist. 81. Leo, quum ita scribit: Quamvis in Dei conspectu
item 97. multorum Sanctorum pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi, accepêre justi, non dederunt coronas; & de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona justitiæ.

Postrema nostra exceptio est de remuneratione operum: ne pendere ex eorum merito, vel pretio existimetur, sed ex mera potius Dei benignitate. Fatentur quidem etiam adversarii, inter meritum operis, & præmium, non esse æqualitatem. Verum, quod præcipuum est in hac re, non considerant: bona fidelium opera nunquam tam pura esse, ut placere, sine venia, queant. Non considerant, inquam, aliquibus semper nævis, aut maculis aspersa esse: eo quod nunquam ex pleno perfectoque illo Dei amore, qui in Lege exigitur, fluant. Nos ergo sic docemus: semper deesse bonis fidelium operibus summam puritatem, quæ Dei conspectum ferre possit: imo etiam quodammodo inquinata esse, si summo jure examinentur. Verum ubi semel fideles in gratiam adoptionis recepit Deus, non eorum modo personas amplecti & amare, sed opera etiam, ut ea mercede dignetur. In summa, sicut de homine dictum est, ita de operibus censemus: justificari scilicet ea, non propria dignitate, sed merito unius Christi: dum vitia, quibus alioqui displicerent, Christi sacrificio sepeliuntur. Hæc admonitio perquam utilis est cognitu, tum ad homines in Dei timore retinendos, ne operibus suis arrogent, quod ex paterna Dei benevolentia provenit: tum ad eos optima consolatione erigendos, ne animos despondeant, dum operum suorum vel immunditiem, vel imperfectionem reputant: quum audiant paterna Dei indulgentia eam sibi ignosci.

Doctrinam sequuntur Sacramenta, in quibus nihil est à nobis correctum, quod non firma certaque auctoritate defendere liceat. Quum septem esse crederentur à Deo instituta, quinque ex eo numero sustulimus: ac demonstravimus, ceremonias esse humanitus introductas, excepto conjugio: quod à Deo quidem mandatum, sed minime ut Sacramentum foret, agnoscimus. Neque vero de nihilo litigamus, quum ritus, hominum consilio superadditus, etiamsi alias non mali essent nec inutiles, separamus à sacrosanctis illis symbolis, quæ & ore suo nobis commendavit Christus, & testimonia esse voluit spiritualium donorum: quæ ut non sunt in hominum potestate, ita, de iis testari minime possunt. Non est profecto res vulgaris, obsignare cordibus nostris arcanam Dei benevolentiam, Christum offerre, & repræsentare, quæ in ipso percipimus bona. Hoc officii quum habeant Christi Sacramenta, non discernere ab illis ritus ab hominibus profectos, cælum terræ miscere est. Quanquam hic duplex error invaluerat, quod sublato inter divina & humana discrimine, nimium derogabant sacro Dei verbo, quo tota vis Sacramentorum constat: & quod Christum falso eorum esse auctorem putabant, quæ non nisi ab hominibus habebant originem.

Ex Baptismo similiter multa additamenta, quæ partim inutilia, partim ob superstitionem noxia erant, rescidimus. Scitur quam baptizandi formam acceperint à Christo Apostoli, quam observaverint sua ætate, quam denique posteris reliquerint. Hæc simplicitas, quæ Christi auctoritate, & Apostolorum usu comprobata erat, posterioribus seculis non satisfecit. Non disputo in præsentia, quam justis rationibus fuerint adducti, qui chrisma, sal, sputum, cereos postea addiderunt. Tantum dico, quod neminem latet, eo ventum fuisse aut superstitionis, aut stultitiæ, ut multo pluris fierent ejusmodi accessiones, quam ipsa Baptismi veritas. Præposterum quoque fiduciam tollere studuimus, quæ in externa actione defixa, in Christum minime respiciebat. Ita enim, tam in scholis quam in concionibus, signorum efficaciam extulerunt, ut homines ad Christum non dirigendo, visibilibus elementis confidere docerent. Postremo revocavimus antiquum morem;
ut

ut cum doctrina in Eccleſiis noſtris adminiſtraretur. Porro diligenter & optima fide tum utilitatem quam nobis affert, tum legitimum ipſius uſum exponimus, ut ne adverſarii quidem habeant in hac parte, quod reprehendant. Nihil autem magis alienum à Sacramentorum natura, quam inane ſpectaculum populo, abſque myſterii enarratione, exhiberi. Notum eſt illud, quod ex Auguſtino ſumptum refert Gratianus, Nihil aquam eſſe, niſi elementum, ſi deſit verbum. De quo autem verbo ſentiat, continuo interpretatur, quum inquit: Hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus. Novum ergo adverſariis noſtris videri non debet, ſi nos ſigni exhibitionem, à myſterii intelligentia ſeparatam improbamus: Eſt enim ſacrilegum divortium, quod ordinem à Chriſto poſitum evertit. Tametſi aliud præterea vitium in vulgari & alibi uſitata adminiſtratione accedit, quod pro religione habent, non intelligi: qualiter in magicis incantamentis fieri ſolet.

Jam vero ſacroſanctam Domini Cœnam, alterum Chriſtianæ Eccleſiæ Sacramentum, non pollutam modo, ſed prope abolitam fuiſſe, ante dixi. Quo magis in ea repurganda laborandum nobis fuit. Primo, impium illud de ſacrificio commentum, quod multas abſurditates continebat, revellere ex hominum animis neceſſe fuit. Præterquam enim quod contra diſertam Chriſti inſtitutionem erectus fuerat oblationis ritus, addita fuerat peſtilentiſſima opinio, actionem illam expiationem eſſe pro peccatis. Ita Sacerdotii dignitas, quæ in ſolum Chriſtum competebat, ad homines mortales, & virtus mortis ipſius, ad horum opus tranſlata fuerat. Inde quoque fluxerat applicatio pro vivis & mortuis. Abrogata igitur commentitia illa immolatione, communionem reſtituimus: quæ maxima in parte obſoleverat. Modo enim ſemel quotannis accederent homines ad menſam Domini, toto anni curſu ſatis putabant eſſe, ſi ſpectarent quod à ſacerdote agebatur: Cœnæ quidem Dominicæ prætextu: ſed ita ut nullum illic Cœnæ veſtigium extaret. Quæ enim ſunt Domini verba? Accipite, inquit, & diſtribuite inter vos. In Miſſa vero, pro receptione, oblationis ſimulatio: diſtributio nulla, ac ne invitatio quidem: ſacerdos enim, quaſi reſectum à reliquo corpore membrum, ſoli ſibi parat, & ſolus ſumit. Immane quantum hæc inter ſe differunt! Præterea calicis uſum reddidimus populo, qui quum illi à Domino non modo permiſſus, ſed commendatus foret, non alio ſane auctore, quam Satana ablatus fuit. Ex ceremoniis multas abdicavimus: partim quia multitudo præter modum excreverat, partim quia aliæ Judaiſmum nimis redolebant: aliæ, ab imperitis hominibus inventæ, tanti myſterii gravitati parum congruebant. Verum demus nihil aliud fuiſſe mali, niſi quod temere obrepſerant: an non fuit ſatis idonea cauſa cur tollerentur, quum vulgus hominum illis obſtupeſcere cerneremus?

Ad tranſſubſtantiationis commentum, ad morem item cuſtodiendi & geſtandi panis damnandum, major nos impulit neceſſitas. Primum repugnat apertis Chriſti verbis: deinde à perpetua Sacramentorum abhorret ratione. Neque enim Sacramentum eſt, obi non conſpicitur viſibile ſymbolum, quod ſimilitudinem habeat cum ſpirituali, quam figurat,
1 Cor. 10. veritate. Et de Cœna clarum eſt, quod dicit Paulus:
verſ. 17. Nos unum eſſe panem & unum corpus omnes, qui unius panis participes ſumus. Ubi analogia aut ſimilitudo ſigni viſibilis in Cœna, quæ corpori & ſanguini Domini reſpondeat, ſi panis non eſt, quo veſcimur, neque vinum, quod illic bibitur, ſed inane modo ſpectrum, quod oculos ludat? Adde, quod huic commento ſimul continuo adhæret deterior ſuperſtitio, ut in pane, tanquam in Deo, hæreant homines, illumque pro Deo adorent: qualiter videmus fuiſſe factum. Nam quum adminiculo deberet eſſe Sacramentum, ad erigendas in cælum pias mentes, prorſus in contrarium finem ſacris Cœnæ ſymbolis abuſus eſt mundus, ut ſcilicet illorum aſpectu cultuque contentus, mentem ad Chriſtum uſque non attolleret. Geſtari vero panem in pompa, aut editiore loco reponi, ut adoretur, nimis aliena eſt ab inſtitutione Chriſti corruptela. Porrigit enim nobis in Cœna Dominus corpus & ſanguinem ſuum: ſed ut edamus & bibamus. Itaque mandatum priore loco ponit: quo jubet accipere, manducare, bibere: huic deinde ſubjungit & annectit promiſſionem: qua teſtatur, id quod edimus, eſſe corpus ſuum; quod bibimus, eſſe ſuum ſanguinem. Qui igitur panem ad cultum vel repoſitum habent, vel circumferunt, quum promiſſionem ſeparent à mandato, hoc eſt, jugum inſolubile abrumpant, Chriſti quidem corpus imaginantur ſe habere: ſed non niſi idolum habent, quod ſibi ipſi ſomniarunt. Siquidem non ad alios pertinet hæc Chriſti promiſſio, qua nobis ſub ſymbolis panis & vini, corpus & ſanguinem ſuum offert, quam ad eos, qui ſumunt ex ejus manu, ut myſterium celebrent, quod ipſe præcipit. Qui vero ſuo arbitrio panem ad aliam actionem convertunt, illis, quum promiſſione careant, nihil niſi ſuum ſomnium ſupereſt. Poſtremo doctrinam, myſteriique enarrationem, quæ à populo exaudiretur, revocavimus: quum ante ſacerdos non modo lingua extranea uteretur, ſed verba, quibus panem & calicem putabat conſecrari, ſubmiſſa voce demurmuraret. Hic nihil habent reprehenſores noſtri in quo nos carpant, niſi quod Chriſti mandatum ſimpliciter ſequuti ſumus. Non enim tacito exorciſmo pani præcepit, ut corpus ſuum fieret: ſed Apoſtolis clara voce pronunciavit ſuum illis corpus ſe dare.

Interea ſicut Baptiſmi, ita & ſacræ Cœnæ finem, efficaciam, utilitatem, uſum fideliter, & qua poſſumus optima diligentia, populo tradimus. Exhortamur primum omnes, ut fidem afferant, qua intus percipiant, quod illic repræſentatur oculis: hoc eſt, ſpirituale alimentum, quo ſolo animæ in vitam æternam paſcuntur. Teſtamur Dominum nihil hic ſignis polliceri aut figurare, quod non reipſa exhibeat. Corpus ergo & ſanguinem Chriſti, & offerri in Cœna nobis à Domino, & à nobis recipi prædicamus. Nec ita panem & vinum ſymbola eſſe docemus, quin continuo addamus, conjunctam ſimul eſſe veritatem, quam ſignificant. Quis, & quam inſignis inde fructus ad nos redeat, & quam hic præclarum ſalutis & vitæ pignus habeant conſcientiæ noſtræ, non tacemus. Neque vero hoc mihi negabunt, quicunque aliquid habent ingenuitatis, multo illuſtriorem apud nos audiri explicationem myſterii hujus, ac plenioribus elogiis ejus commendari dignitatem, quam alibi uſquam fieri ſoleat.

In Eccleſiæ regimine nihil habemus ab aliis diverſum, cujus non conſtet nobis optima ratio. Paſtorale munus reſtituimus tum ad regulam Apoſtolicam, tum ad veteris Eccleſiæ conſuetudinem: ut quicunque Eccleſiæ præſunt, doceant. Eoſdem retinendos in gradu non eſſe contendimus, niſi officium facere pergant. In iiſdem eligendis plus religionis & curæ adhibendum eſſe admonuimus, & ipſi ſtuduimus adhibere. Satis conſtat, quale examinis genus per ſuos ſuffraganeos, aut vicarios exerceant Epiſcopi. Et ex ipſo fructu, qui inde manat, licet conjecturam capere. Nam quam inertes nihilique homines paſſim ad ſacerdotii honorem promoveant, nihil attinet commemorare. Apud nos, etiam ſi qui Miniſtri reperiantur non magnæ doctrinæ, nullus tamen admittitur, qui non mediocriter ſaltem aptus ſit ad docendum. Quod non omnes ſunt magis abſoluti, id temporum potius calamitati, quam nobis, imputandum. Hoc tamen nobis jure gloriari licet, licebitque ſemper, non negligenter delectos videri

poſſe

posse Ecclesiarum nostrarum Ministros, si cum aliis comparentur. Quum autem in examine & electione aliquanto simus superiores, in eo longe præcellimus, quod nemo apud nos Pastoris locum occupat, qui munus non exequatur. Nulla itaque apud nos Ecclesia sine ordinaria verbi Dei prædicatione visitur.

Hæc quum adversarios pudeat negare (quid enim in tanta luce negando proficerent?) de jure primum & potestate, postea de ordinandi forma, litigant nobiscum. Citant vetustos canones, qui Episcopos & clerum huic rei præficiunt. Allegant continuam successionem, qua sibi hæc potestas, ab ipsis usque Apostolis, per manus fuerit tradita. Alio igitur transferri, fas fuisse negant. Utinam vero, quam jactant possessionem, suo merito retinuissent. Sed si expendimus, primum quo ordine jam per aliquot secula provehantur Episcopi ad hanc dignitatem, tum qualiter in ea se gerant, tum etiam quales creare soleant, quibus committant Ecclesiarum gubernacula, videbimus illam, qua superbiunt, successionem jampridem intercidisse. Ejus, qui ad Episcopatum, vel presbyterium recipiendus est tum doctrinam, tum vitam prius justo examine probari volunt antiqui canones. Extat inter acta Concilii Aphricani quarti de hac re luculentum documentum. Porro ejus, qui à clero nominatus esset vel recusandi, vel approbandi arbitrium penes populum & magistratum erat: ne quis invitis, aut non consentientibus obtruderetur. Qui præfuturus est omnibus, inquit Leo epistola 90., ab omnibus eligatur. Qui enim ignotus & non examinatus præficitur, necesse est, ut per vim intrudatur. Item epistola 87., Teneatur honoratorum testimonium, subscriptio clericorum, ordinis consensus atque plebis. Aliter fieri nulla ratio finit. Hoc ipsum Cyprianus quoque, & quidem vehementius, contendit: divina auctoritate sancitum esse affirmans, ut sacerdos, plebe præsente, sub omnium oculis deligatur: ut dignus & idoneus omnium testimonio comprobetur. Tantisper stetit hæc disciplina, dum tolerabilis fuit Ecclesiæ status. Siquidem plenæ sunt Gregorii epistolæ testimoniis, quæ illa ætate diligenter fuisse observatam ostendunt.

Quemadmodum docendi necessitatem Episcopis omnibus injungit Spiritus sanctus in Scriptura, ita simile portenti habitum fuisset in veteri Ecclesia, Episcopum nominari, qui non simul pastorem se, doctrina, exhiberet. Neque alia conditione in illum gradum recipiebantur. Eadem in presbyteris, prout certæ quisque parochiæ destinabatur, ratio valebat. Hinc illa decreta: Ne secularibus negotiis implicentur: ne longius à sua Ecclesia excurrant: ne diu absint. Jam ad ordinandum Episcopum, ut convenirent ex tota provincia alii Episcopi, sancitum erat decretis Synodalibus. Quod si commode id fieri non posset, ne saltem minus quam tres adessent. Idque in eum finem, ne quis, aut per tumultum se ingereret, aut furtim obreperet, aut obliquis artibus se insinuaret. In presbyteri ordinatione Episcopus suorum quisque presbyterorum concilium adhibebat. Hæc, quæ in disputatione longius narrari, & accuratius confirmari possent, obiter tantum hic commemoro: quia inde judicare promptum erit, quantum habere debeat momenti hic, quem Episcopi nostri ad perstringendos oculos objectant, successionis fumus.

Hanc sibi hæreditatem relictam à Christi Apostolis fuisse asserunt, ut Ecclesiis soli præficiant quos velint: & nos, quia præter eorum auctoritatem fungamur ministerio, in suam possessionem, sacrilega temeritate, invasisse conqueruntur. Unde probant? Quia continuo tenore Apostolis successerint. Verum an id satis est, ubi reliqua omnia sunt dissimilia? Ridiculum id quidem dictu foret. Dicunt tamen. In ipsis eligendis nulla neque vitæ, neque doctrinæ habetur ratio. Populo erepta suffragiorum libertas. Quin etiam, excluso reliquo clero, ad se Canonici totam potestatem traxerunt. Ordinationem quoque Romanus Pontifex, provincialibus Episcopis ereptam, soli sibi arrogat. Jam quasi ad profanam dominationem creati forent, nihil minus, quam de gerendo Episcopatu cogitant. Denique quum videatur facta inter eos conspiratio, ne quid vel cum Apostolis, vel cum sanctis Ecclesiæ patribus habeant simile, hunc solum colorem obtendunt, quod perpetua serie ab illis descenderint. Quasi vero hanc legem aliquando tulerit Christus, ut qualescunque futuri essent, qui præessent suæ Ecclesiæ, pro Apostolis agnoscerentur: aut quasi hæreditaria aliqua sit possessio, quæ ad indignos, non minus quam ad dignos, transeat. Adde quod, sicut de Miletiis dicitur, inter eos cautum est, ne quem omnino bonum in cœtum suum admittant: aut si forte per errorem admiserint, non ferant. De multitudine loquor. Nam paucos non nego inter eos, bonos esse. At, vel metu silent, vel non audiuntur. Qui ergo Christi doctrinam persequuntur ferro & igni; qui neminem impune, sincere loqui de Christo sinunt: qui veritatis cursum impediunt, quibus possunt modis: qui fortiter resistunt, ne Ecclesia, quam afflixerunt, se iterum erigat: qui quoscunque bene & pie sentire de Ecclesiæ salute suspicantur, arcent à ministerio: vel si jam recepti sunt, extrudunt: ab illis scilicet expectandum erat, dum fideles Ministros, qui populum in religione pure instituerent, ipsi in officio collocarent suis manibus.

At quum vice proverbii usitata sit inter eos Gregorii sententia, privilegium mereri amittere, qui privilegio abutuntur: aut prorsus alii sint, & alios eligant ad Ecclesiam gubernandam, aliamque rationem teneant, necesse est: aut conqueri desinant, jure, quod sibi competebat, se fuisse perperam & injuria spoliatos. Aut si malunt apertius: alia ratione perveniant ad Episcopatum, quam pervenerint: alio more & ritu ordinentur: munus suum, plebem pascendo, impleant, si pro Episcopis agnosci volunt. Ut potestatem nominandi & ordinandi retineant, justum illud & serium doctrinæ vitæque examen restituant: quod jam multis seculis inter eos obsolevit. Quanquam hæc una ratio instar mille habenda: quod omnem in Ecclesia auctoritatem perdidit, quicunque se sanæ doctrinæ hostem esse reipsa ostendit; qualicunque interea titulo se venditet. Scitur, quid de hæreticis præcipiant veteres Synodi: quam illis potestatem relinquant. Nominatim certe vetant, ne quisquam ab illis ordinationem petat. Hoc ergo jus tueri nemo potest, nisi qui doctrinæ puritate Ecclesiæ unitatem conservat. Dicimus eos, qui Episcoporum nomine hodie præsident Ecclesiis, adeo non esse fidos piæ doctrinæ custodes ac ministros, ut acerrimi sint potius illius hostes. Dicimus hoc unum eos moliri, ut Christo, cum Euangelii sui veritate, extincto, idololatriam, impietatem, pessimos & exitiales errores confirment. Dicimus eos non verbis modo pertinaciter veram pietatis doctrinam impugnare, sed furiose sævire in eos omnes, qui eam ex tenebris eruere cupiunt. Adversus tot, quibus reniuntur, impedimenta studemus operam nostram Ecclesiæ impendere. Ob hanc causam nobiscum expostulant, quod illicitis modis in eorum possessionem irruamus.

Quod ad formam aut ceremoniam attinet: digna res scilicet, de qua nobis sint molesti. Quia sacerdotum apud nos manus non unguntur: quia non flamus in eorum faciem: quia alba eos & reliquo ejus generis ornatu non induimus: ordinationem rite à nobis fieri non credunt. Atqui nullam olim ceremoniam præter manuum impositionem, in usu fuisse,

legimus. Recentia sunt ista, nec aliunde quicquam habent commendationis, nisi quod nunc vulgo tanta religione observantur. Sed quid hoc ad rem? Nam in rebus tantis major, quam hominum auctoritas quæritur. Proinde quæ ab hominibus inventa sunt, absque religione, quoties ita postulat temporum conditio, mutare licet: quæ vero non ita pridem extiterunt, multo minus habent momenti. Calicem præterea & patenam in manum porrigunt suis, quos creant, sacerdotibus? Quorsum? Ut eos ad sacrificandum inaugurent. Sed quo mandato? Neque enim aut Apostolis unquam hanc functionem Christus injunxit, aut ab eorum successoribus suscipi voluit. Inepti ergo sunt, quum de ordinandi forma nobis facessunt negotium: in qua nihil à Christi regula, & Apostolorum usu, à veteris Ecclesiæ consuetudine minimum differimus: quum suam illam, de cujus neglectu nos accusant, neque Dei verbo, neque firma ratione, neque antiquitatis obtentu possint defendere.

In parte regiminis Ecclesiastici sunt leges: ex quibus eas libenter recipimus, quæ nec conscientiarum sunt laquei, & ad ordinis publici conservationem faciunt: quæ autem vel per tyrannidem, ad opprimendas servitute conscientias impositæ fuerant: vel superstitioni serviebant magis, quam ædificationi, eas abrogare coacti fuimus. Hoc loco, fastidii primum & importunitatis nos insimulant hostes nostri: deinde carnis licentiam quærere nos criminantur: ut excusso disciplinæ jugo, lasciviamus prout libuerit. Verum, sicut dixi, quin reverenter custodiantur quæcunque in hunc tantum finem respiciunt leges, ut decenter & ordine gerantur inter fideles omnia, minime repugnamus. Neque vero de singulis, quas abrogavimus, recusamus causam dicere, cur ita fieri oportuerit. Certe laborasse præter modum Ecclesiam sub traditionum humanarum onere, & sublevandam necessario fuisse, si consultum illi vellemus, probatu difficile non est. Nota est Augustini querimonia, qua suæ ætatis calamitatem graviter deplorat, quod Ecclesia, quam Dei misericordia liberam esse voluit, sic jam tum premebatur, ut tolerabilior fuisset Judæorum conditio. Ex eo tempore numerum fere in decuplum crevisse, verisimile est. Multo vero plus crevit exigendi rigor. Quid si igitur nunc resurgeret sanctus ille vir, ac infinitam istam legum multitudinem inspiceret, sub qua demersæ gemunt miseræ conscientiæ? Quid si rursum cerneret, qua severitate exigatur earum observatio? Excipient forsan reprehensores nostri, nos cum Augustino deflere potuisse, si quid displiceret: correctioni vero manum non fuisse adhibendam. Cujus objectionis facilis est solutio. Nam quum putarentur observatu necessariæ esse hominum leges, corrigi debuit perniciosus hic error. Quæ externæ politiæ causa feruntur leges, obedienter servandas esse, sicut dixi, non negamus. Ad regendas conscientias non nisi unus Deus est Legislator. Maneat ergo penes ipsum solum hæc, quam sibi multis Scripturæ locis vindicat, auctoritas. In ea re primum Dei honor, quem nullo modo imminui fas est: deinde spiritualis conscientiarum libertas vertitur, quam Paulus hominum arbitrio subjici summopere vetat. Quod itaque officii nostri erat, ut fidelium conscientias indigna servitute, qua constrictæ tenebantur, eximeremus, eas ab hominum legibus liberas & solutas esse docuimus. Hanc libertatem, quæ acquisita esset Christi sanguine, non esse prostituendam. In hac causa si quis nos reos faciat, trahat in eundem simul reatum & Christum, & Apostolos, necesse est. Necdum alia mala, quæ nos in humanas traditiones invehi coëgerunt, enumero. Duo tantum ponam: quibus auditis, æquos omnes lectores contentos fore confido. Nempe quod earum nonnullæ, quum præstandi, quod exigebant, facultatem excederent, nihil quam ad hypocrisin inducere, vel in desperationem conjicere homines possent. In omnibus autem usu venerat, quod exprobrabat Christus Pharisæis: ut propter eas irrita fierent mandata Dei.

Epist. 2. ad Januarium.

Exempla huc adducam, quibus id magis perspicuum fiet. Tria sunt, de quibus maxime nobis succensent: quod liberum fecerimus quovis die esum carnium: quod Sacerdotibus conjugium permisimus: quod secretam confessionem, quæ ad Sacerdotis aurem fiebat, repudiaverimus. Respondeant mihi bona fide adversarii, an non asperius puniatur apud eos, qui carnem die Veneris gustaverit, quam qui toto anni cursu assidue scortatus sit? An non capitalius censetur crimen, si uxorem duxerit Sacerdos, quam si centies in adulterio fuerit deprehensus? An non facilius ignoscunt, si quis multa Dei præcepta contempserit, quam si peccata sua neglexerit, semel quotannis, in aurem Sacerdotis confiteri? Quale, obsecro, portentum, delictum videri leve & venia dignum, si quis sacrosanctam Dei Legem violaverit: si quis autem hominum placita transgressus fuerit, scelus inexpiabile haberi? Non est quidem novum exemplum, fateor. Nam & hujus pravitatis, quemadmodum dixi, insimulat Christus Pharisæos, quod propter suas traditiones, irrita faciant mandata Dei. Hæc vero illa est Antichristi arrogantia, de qua loquitur Paulus, quod sedeat in templo Dei, ostentans se pro Deo. Ubi enim incomparabilis Dei majestas, postquam huc mortalis humo provectus est, ut ejus leges æternis Dei decretis præferantur? Omitto quod ciborum & conjugii prohibitionem, doctrinam dæmoniorum appellat Apostolus. In eo quidem jam plus satis mali. Sed hic supremus est impietatis cumulus, altiore gradu hominem collocare, quam Deum. Si negant me verum dicere, ego ad rem provoco.

Mat. 15. vers. 6.

2 Thess. 2. vers. 4.

1 Tim. 4. vers. 3.

Jam duæ illæ, de cælibatu & auriculari confessione, leges quid aliud sunt quam diræ animarum carnificinæ? Ut omnes Ecclesiarum ministri perpetuam castitatem voveant. Voto concepto, ne illis unquam uxores ducere fas sit. Quid si continentiæ dono privatus uratur? Nulla, inquiunt, exceptio hic locum habeat. At experientia ostendit, quanto præstitisset, nunquam Sacerdotibus impositum esse hoc jugum, quam in fornace libidinum inclusos, perpetuo incendio æstuare. Recitant adversarii virginitatis laudes: recitant & commoda cælibatus, quo non temere interdictum Sacerdotibus fuisse conjugium evincant. Decorum quoque & honestatem obtendunt. Sed an his omnibus efficient, ut laqueos injicere liceat conscientiis, quas non modo solutas & liberas reliquerat Christus: sed in libertatem etiam, sua auctoritate, suique sanguinis pretio asseruerat? Hoc facere non audeat Paulus. Unde igitur hæc nova licentia? Deinde, ut in cælum laudibus feratur virginitas, quid hoc ad Sacerdotum cælibatum, cujus obscœnitate fœtet totus mundus? Si castitatem, quam verbo profitentur, re ipsa ostenderent: tum illis forte permitterem, ut decere ita fieri, dicerent. Nunc autem quum nemo non noverit, conjugii prohibitionem esse Sacerdotibus scortandi licentiam: qua fronte, obsecro, ullam decori mentionem facere audent? Quorum vero non est pervulgata infamia, cum illis ne mihi diu disputare necesse sit, eos ad Dei tribunal revoco, ut illic de sua pudicitia disserant. Excipiet aliquis, nemini imponi legem, nisi qui sponte voverit. At quæ major necessitas fingi potest, quam dum ad vovendum cogunt? Omnibus denunciatur hæc conditio, ne quis ad sacerdotii ordinem admittatur, qui non se prius voto ad perpetuum cælibatum obstrinxerit. Qui voverit, etiam invitus cogatur ad præstandum, quod semel recepit: nec ulla excusatio in contrariam partem audiatur. Postea voluntarium esse dicunt, qui

1 Cor. 7. vers. 35.

sic

sic exigitur cælibatum. Quod autem conjugii incommoda, & commoda cælibatus recenserit, rhetoribus concedendum est, ut de iis rebus declamitando, stylum in scholis exerceant. Verum quicquid dictum fuerit, tanti esse non debet, ut propterea exitiali laqueo induantur miseræ animæ; quo cum luctari perpetuo, donec strangulatæ fuerint, oporteat. Et tamen in tam flagitiosa turpitudine, quod ridiculum est, locum etiamnum habet hypocrisis. Nam qualescunque sint, meliores tamen se hoc nomine reputant, quod carent uxoribus. Confessionis eadem est causa. Utilitates enim colligunt, quæ inde consequuntur. Nobis ex adverso non minus promptum est, pericula non pauca indicare, quæ merito timenda sunt: plurimas etiam & gravissimas noxas referre, quæ inde manarunt. Hæc, inquam, sunt argumenta, de quibus in utramque partem disputare liceat. At perpetua est Christi regula, quæ nec mutari, nec flecti huc vel illuc potest: imo de qua nefas est movere controversiam: ne servitute urgeantur conscientiæ. Præterea ejusmodi lex est, quam urgent, ut non nisi excruciare animas, & tandem jugulare possit. Jubet enim unumquemque sua peccata omnia, quotannis, proprio sacerdoti confiteri: nisi id fiat, nullam obtinendæ veniæ spem relinquit. Id ne ex centesima quidem parte possibile esse, experti sunt, quicunque serio, hoc est, cum vero Dei timore, fecerunt periculum. Neque enim explicare se ullo remedio poterant, quin ad desperationem adigerentur. Qui vero leviter alias satisfacere Deo cupiebant, iis aptissimum erat ad hypocrisin velamentum. Nam quia defunctos se apud Dei tribunal credebant, simulatque in aurem sacerdotis evomuerant sua peccata, liberius peccare audebant, quum tam expedita esset se exonerandi ratio. Deinde, quum insideret eorum animis hæc persuasio, se facere, quod lex jubebat, comprehendere se, qualicunque sua enumeratione, omnia sua peccata existimabant, quorum ne millesimam quidem partem assequebantur. En cur dissipatam à nobis fuisse Ecclesiæ disciplinam vociferantur adversarii nostri: quia subvenire miseris conscientiis studuerimus, ne sub crudelissima tyrannide oppressæ perirent: & hypocritas ex suis latibulis in apertam lucem extraximus: ut & seipsos propius excuterent, & Dei judicium, quod antea subterfugiebant, melius sentire inciperent.

Verum, utcunque multi essent, & correctione digni abusus, dicet quispiam, leges tamen sanctas alioqui, & utiles, & longa vetustate quodammodo jam consecratas, ita protinus in totum aboleri non oportuit. De carnium esu, nihil aliud respondeo, nisi quod doctrinam habemus cum veteri Ecclesia consentientem: in qua liberum fuisse scitur, carnibus semper vesci, aut abstinere. Conjugii prohibitio antiqua est, fateor, in sacerdotibus: similiter in monachis & monialibus perpetuæ continentiæ votum. Sed si hominum consuetudini præponderare concedunt certam Dei voluntatem, postquam hanc à nobis stare, nobisque aperte suffragari, illos minime latet, quid de antiquitate lites nobis faciunt?
Hebr. 13. *vers.* 4. Clara est sententia: honorabile esse in omnibus conjugium. Et Episcopis nominatim uxores attri-
1 *Tim.* 3. *vers.* 2. buit Paulus. In universum autem, ad conjugium vocat, quicunque uruntur: & doctrinam dæmoniorum
Tit. 1: 6. esse pronunciat, si conjugium interdicitur. Quor-
1 *Tim.* 4. *vers.* 3. sum adversus tam claras Spiritus sancti voces hominum consuetudinem opponere juvat; nisi ut homines Deo præferantur? Deinde operæpretium est animadvertere, quam iniqui sint æstimatores, qui nobis usum veteris Ecclesiæ in hac re objiciunt. Quæ enim vel prior, vel auctoritate dignior Ecclesiæ antiquitas, quam sub Apostolis? Atqui non negabunt adversarii, permissum tunc ac usitatum omnibus Ecclesiæ ministris conjugium fuisse. Si expedire censebant Apostoli, ut à conjugio arcerentur Sacerdotes, cur tanto bono fraudabant Ecclesiam? Fluxerunt exinde anni ducenti circiter & quinquaginta, usque ad Concilium Nicenum: in quo de indicendo ministris cælibatu agitatum quidem fuisse refert Sozomenus, sed intercedente Paphnutio, totum illud negotium fuisse dissolutum. Nam quum cælebs ipse legem de cælibatu negasset ferendam esse, totam Synodum libenter illi assensam esse tradit. Crescente vero paulatim superstitione, lex, quæ repudiata tunc fuerat, demum recepta fuit. Extat Canon unus inter eos, qui non tam propter vetustatem, quam propter auctorum incertitudinem, Apostolis inscribuntur: qui clericis, postquam in ordinem cooptati fuerint, uxores ducere non permittit, nisi solis cantoribus & lectoribus. Sed altero Canone superiore prohibentur sacerdotes ac diaconi uxores, religionis prætextu abjicere. Et Gangrensis Concilii capite quarto, anathema pronunciatur adversus eos, qui presbyterum conjugatum discreverint ab aliis: ut hac occasione se ab ejus oblatione abstineant. Unde apparet, illis temporibus aliquanto plus adhuc fuisse æquitatis, quam ætas posterior habuerit. Neque tamen mihi hic propositum est, totam hanc rem disputatione complecti. Tantum obiter indicare libuit, primam & putiorem Ecclesiam non adeo nobis adversam hic esse, ut hostes nostri fingunt. Sed ut illis id quoque demus, cur tamen tam atrociter nos accusant: quasi sacra profanis miscuerimus? Quasi vero retorquere adversus eos promptum non sit, nobis cum veteri Ecclesia longe melius, quam ipsis convenire. Sacerdotibus conjugium, quod illis negarunt veteres, liberum facimus. Quid de scortatione mihi respondebunt, quæ inter eos passim obtinuit? Negabunt se approbare. At castigari asperius decuerat, si vetustis Canonibus obtemperare vellent. Si presbyter uxorem duxerit, Neocæsariensis Synodus pœnam statuit, ut ab ordine abdicetur. Si vero adulterium aut scortationem perpetraverit, multo severius vindicat: ut scilicet ab ordine depositus, etiam excommunicetur. Nunc si quis uxorem duxerit, habetur crimen capitale: si centies scortatus sit, exigua pecuniæ summa mulctatur. Adde, quod si hodie viverent, qui illam de cælibatu legem tulerunt primi, præsentibus experimentis edocti, eam proculdubio primi abrogarent. Quanquam nimis, ut dixi, iniquum foret, nos hominum auctoritate damnari, ubi palam Dei voce absolvimur.

De confessione, brevior & magis expedita est defensio. Neque enim ostendent adversarii, ullam fidelibus necessitatem confitendi, ante Innocentium tertium, fuisse impositam. Per annos ergo mille & ducentos ignota fuit orbi Christiano hæc tyrannis, pro qua tam acriter nobiscum decertant. At est Lateranensis Concilii decretum. Tale nempe qualia permulta. Norunt historiarum mediocriter periti, temporum illorum tum inscitiam, tum ferocitatem. Et illud usu venire solet: ut quo indoctiores sunt, qui præsunt, eo magis sint imperiosi. Cæterum, testes mihi erunt omnes piæ animæ, quali implicari labyrintho eos oporteat, quicunque illa lege obstringi se putant. Accesserat ad tam crudele conscientiarum tormentum blasphema superbia, quod peccatorum remissionem illic incluserant. Neminem enim veniam à Deo obtinere fingebant, nisi qui votum haberet confitendi. Quidnam hoc quæso est, ut modum ex suo capite præscribant homines, quo reconcilietur Deo peccator? ut, Deo veniam simpliciter offerente, ipsi negent, donec conditio, quam addiderunt, impleta fuerit? Ex altera parte hæc pessima superstitio populum tenebat: simulac in aurem sacerdotis exonerassent sua peccata, omni se reatu esse liberatos. Hac opinione multi ad solutiorem peccandi licentiam abutebantur: qui autem

majori Dei timore præditi erant, ad sacerdotem tamen magis, quam ad Christum, respectabant. Cæterum, publicam ac solennem exomologesin, sicuti vocat Cyprianus, quæ olim injungi solebat pœnitentibus, quum Ecclesiæ reconciliandi forent, nemo sanus est, qui non laudet ac libenter amplectatur: modo non in alium trahatur finem, quam quo instituta fuit. Denique, nihil nobis in hac re est controversiæ cum veteri Ecclesia: sed recentem modo tyrannidem, nec ita pridem exortam, à fidelium cervicibus profligatam, sicuti par est, volumus. Præterea, si quis, ut consolatione & consilio juvetur, privatim Ministrum suum adeat, & familiariter in ejus sinum deponat anxietatis suæ causas, quin id pie & utiliter fiat, nequaquam refragamur: modo ne ex libertate fiat necessitas. Relinquatur, inquam, hic cuique libertas, ut faciat, quod sibi expedire noverit: nullius conscientia certis legibus obligetur. Hæc excusatio tum majestati tuæ, ut spero, Cæsar, tum vobis illustrissimi Principes, sicut plena est æquitatis, satisfaciet.

Verum, utcunque merito, & corruptam veritatis doctrinam, & Christianismum totum multis vitiis profanatum fuisse conqueramur, negant tamen reprehensores nostri, propterea fuisse causam, cur Ecclesiam adeo turbari, & quodammodo concuti terrarum orbem oportuerit. Equidem nec ita sumus stupidi, quin sentiamus quantopere cavendi sint publici tumultus: nec ita feri, quin tangamur, atque etiam horreamus toto pectore, quum turbulentum hunc cernimus Ecclesiæ statum. Verum qua æquitate nobis imputatur præsentium motuum culpa, quum à nobis minime concitati fuerint? Imo qua fronte nobis turbatæ Ecclesiæ crimen objiciunt, quos constat omnium turbarum esse auctores? Lupi scilicet de agnis conqueruntur. Quum initio prodiit Lutherus, paucos tantum, & eos nimis crassos abusus, nec jam tolerabiles, leviter notabat. Idque ea modestia, ut eos correctos cupere se magis indicaret, quam auderet ipse corrigere. Hic ab adversa parte ad arma protinus conclamatum est: & quum magis ac magis accenderetur contentio, hoc optimum compendium esse duxerunt hostes nostri, vi & sævitia veritatem opprimere. Itaque quum nostri homines ad amicam disceptationem provocarent, & placidis rationibus cuperent dissidia componi: sanguinariis edictis crudeliter vexati sunt, donec ad miseram istam dissipationem res est perducta.

Neque tamen hæc nova est calumnia. Id, quod audire nunc cogimur, exprobrabat etiam olim im-
1 Reg. 18. pius ille Achab Heliæ: nempe quod turbaret Israë-
vers. 17. lem. Verum sanctus Propheta, sua responsione, nos absolvit: Non ego sum, inquit: sed tu & domus patris tui: quia dereliquistis Dominum, & abiistis post Baalim. Non ergo ex eo gravari nos invidia æquum est, quod hodie fervet inter Christianos tam acre de religione certamen: nisi Heliam damnare primum libeat, cum quo nobis communis est defensio. Ille se hac sola ratione excusat, quod non, nisi pro vindicanda Dei gloria, & restituendo ejus puro cultu, pugnaverit: turbarum vero & certaminum crimen rejicit in eos, qui, ut veritati resisterent, tumultuabantur. Nos autem quid egimus aliud hactenus, & quid agimus nunc quoque, nisi ut colatur Deus unus inter nos, simplexque ejus veritas regnet in Ecclesia? Si negant adversarii nostri, saltem ante convinci nos impiæ doctrinæ convenit, quam nobis id vitio vertatur, quod ab aliis dissentiamus. Quid enim agendum nobis erat? Una erat redimendæ pacis conditio, ut tacendo Dei veritatem proderemus. Quanquam non satis fuisset tacere, nisi impiam doctrinam, apertas in Deum blasphemias, & pessimas superstitiones, tacito consensu approbaremus. Quid ergo aliud potuimus, quam testari saltem clara voce, nos ab impietatis consortio esse alienos? Nos ergo simpliciter, quod officii nostri erat, facere studuimus. Quod porro in tam hostile dissidium res exarserit, hujus mali penes eos culpa est, qui cælum terræ miscere maluerunt, quam piæ sanæque doctrinæ locum dare: ut tyrannidem semel usurpatam quoquo modo retinerent.

Tametsi hoc nobis ad defensionem satis superque esse debet, quod à parte nostra stat sacrosancta Dei veritas, pro qua asserenda tantum certaminum sustinemus: adversarii autem, nobiscum pugnando, non tam adversum nos, quam Deum ipsum, bellum gerunt. Deinde, quod non sponte ad hunc contentionum fervorem descendimus, sed illorum intemperie, præter opinionem nostram fuimus pertracti. Quicquid acciderit: non est cur odio gravemur. Nam sicut eventus moderari non est nostrum, ita nec eos præstare. Vetus hoc est, seculisque omnibus usitatum: ex Euangelii doctrina impios tumultuandi occasionem sumere: postea hanc infamiam irrogare Euangelio, quasi dissidiis causam præbeat: quam ipsi, non oblatam, sua pravitate captant. Et quemadmodum in prima Ecclesia impleri vaticinium illud oportuit, ut domesticis suis esset Christus lapis offensionis, & petra scandali: ita nihil mirum, si nostro quoque tempore verum fit. Est quidem hoc habendum prodigii loco, quod lapidem, qui in fundamento principatum tenere debeat, rejiciant architecti: sed quia hoc ab initio factum fuit in Christo, ne miremur, quum hodie quoque usu venit. Hic tuam majestatem appello, Cæsar, vestramque amplitudinem, Principes: quum infausta hæc Ecclesiæ dissipatio, aliaque infinita mala, quæ ex dissensione orta sunt, vel occurrunt animis vestris, vel sermone hominum commemorantur, facite ut simul in mentem vobis veniat, in scopum contradictionis positum esse Christum: ut quoties prædicatur ejus Euangelium, impiorum rabiem accendat statim ad repugnandum. Jam ex conflictu fieri concussionem necesse est. Hæc igitur perpetua fuit, usque à primo suo exortu, & semper erit, usque in finem, Euangelii conditio: ut ejus prædicationem magnis contentionibus excipiat mundus. Sed prudentium est animadvertere, unde nascatur hujus mali causa. Hoc quisquis respiciet, facile nos omni culpa liberabit. Veritati certe testimonium reddere, sicuti fecimus, oportuit. Væ mundo, si Christum mavult ad certamen provocare, quam oblatam ab eo pacem amplecti. Frangetur enim proculdubio, qui ab eo corrigi non sustinebit.

At hic nobis rursum objicitur, non omnia Ecclesiæ vitia tam asperis remediis corrigenda esse: nec ad vivum resecanda: ac ne omnibus quidem afferendam esse medicinam: sed alia castiganda esse leniter, alia esse toleranda, si quid difficultatis habeat emendatio. Respondeo, non usque adeo imperitos esse nos communis vitæ, quin Ecclesiam noverimus semper fuisse obnoxiam aliquibus vitiis, semperque fore: quæ piis improbanda quidem, potius tamen ferenda sint, quam eorum causa hostiliter dimicandum. Cæterum, injuriam nobis faciunt adversarii, dum nimiæ morositatis nos accusant: quasi, ob exiguos levesque errores, molestiam Ecclesiæ exhibuerimus. Nam hanc quoque calumniam ad alias adjungunt, quod extenuant, quo possunt artificio, eas res, de quibus controversiam movimus: ut rixandi magis libidine impulsi videamur, quam justa causa adducti huc fuisse. Neque enim id faciunt ignorantia, sed astuto consilio: quia scilicet noverunt ejusmodi importunitate, qualem nobis affingunt, nihil esse odiosius. Tametsi suam quoque impietatem in eo produnt, quod de rebus omnium maximis ita contemptim loquuntur. Itane vero? ut quum profanatum Dei cultum, quum honorem ejus prorsus imminutum, quum implicatam multis perniciosis erroribus salutis doctrinam, quum sepultam

esse

esse Christi virtutem, sacra denique omnia sacrilegiis polluta, conquerimur, nostram stultitiam derideant, quasi de leviculis quæstionibus disputando, nos & totum mundum frustra fatigemus?

Verum, quia hæc cursim perstringi nequeunt: locus postulat, ut earum rerum, de quibus contendimus, dignitatem & pondus diligentius vobis exponam: ut appareat, non modo non fuisse negligendas, sed nullo modo potuisse à nobis prætermitti, quin maximo scelere, & impia adversus Deum perfidia nos obstringeremus. Quod de tribus capitibus, de quibus initio dicturum me proposui, erat in ordine tertium: Principio scire velim, qua fronte Christianos se nominare ausint, qui nos, ob nimium leves causas discordiis temere turbasse Ecclesiam, insimulant. Nam si tanti religionem facerent nostram, quanti suas fecerunt veteres idololatræ, ejus conservandæ studium, quod illi aliis omnibus curis ac negotiis præferendum duxerunt, non ita contemnerent. Illi enim quum pro aris & focis dimicare se aiunt, causam sibi videntur allegare omnium optimam, & maxime favorabilem. His videtur esse pene supervacua contentio, quæ pro Dei gloria, & hominum salute, suscipitur. Non enim de umbra asini, sicut dictum est, litigamus: sed tota religionis Christianæ summa in quæstionem vertitur. Si nihil aliud veniret in rationem, an tantulo in pretio nobis est æterna & inviolabilis Dei veritas, quam tot illustribus testimoniis certam reddidit: pro qua confirmanda tot sancti Prophetæ, tot Martyres mortem obierunt: cujus ipse Dei Filius præco & testis fuit, quam denique suo sanguine obsignavit: ut nobis videntibus & tacentibus, conculcari debeat?

Sed descendo ad species. Scimus quam execrabilis Deo res sit idololatria: & quam horrendis pœnis eam ultus sit tum in populo Israëlitico, tum in aliis gentibus, passim narrant historiæ. Audimus eandem vindictam ejus ore denunciari in omnes ætates. Nobis enim loquitur, quum per sacrum suum nomen jurat, non passurum se, ut ad idola gloria sua transferatur: quum testatur se zelotypum esse, qui in tertiam & quartam generationem vindicaturus sit, cùm alia peccata, tum hoc ipsum præ aliis. Hoc peccatum est, cujus causa Moses, tam mansueto alio-
Exod. 32. vers. 27. qui ingenio vir, Spiritu Dei accensus, Levitas discurrere per castra jussit, & manus fratrum suorum sanguine consecrare: cujus causa populum suum toties persequutus est Deus, ac peste, fame, gladio, omni denique calamitatum genere afflixit: cujus causa potissimum, concidit regnum Israëlis primum, deinde Juda: excisa Jerusalem civitas sancta: Templum Dei, quod unicum erat tunc in terris, dirutum: populus ille, qui ex omnibus peculiariter selectus erat, cui se Deus fœdere conjungeret, qui solus ferret Dei insignia: & sub ejus tutela principatuque viveret, ex quo denique nasceretur Christus, afflictus modis omnibus, spoliatus omni dignitate, in exilium pulsus, & prope ad interitum perductus fuit. Longum esset, omnia hic recensere. Nulla est pagina in Prophetis, quæ non clamitet, nihil esse quod Deum ad indignationem magis provocet. Quid ergo? quum apertam idololatriam passim grassari in mundo cerneremus, fuitne connivendum? Atqui, perinde id fuisset, ac mundum suo exitio indormientem palpare, ne expergisceretur.

Veniant vobis in mentem, invictissime Cæsar, & illustrissimi Principes, tot illa inquinamenta, quibus prius ostendi pollutum fuisse Dei cultum: reperietis profecto, quoddam veluti diluvium impietatis exundasse, quo tota religio suffocaretur. Hinc statuis exhibebantur divini honores: ad eas passim homines precabantur: illis numen & potentiam Dei subesse fingebant. Hic sancti mortui colebantur, non secus atque olim apud Israëlitas Baalim. Et plurimi alii modi excogitati erant, Satanæ artificio, quibus Dei gloria discerperetur. Clamat Dominus, se ardere zelotypia, si quod idolum erigatur: nec minus servos ejus pro asserenda ipsius gloria zelotypos esse debere, suo exemplo demonstrat Paulus. Nec vul- Act. 17. vers. 16.
garis est ille zelus domus Dei, qui fidelium omnium corda debet exedere. Quum ergo tot pollueretur, vel potius laceraretur modis Dei gloria, nonne connivendo & tacendo perfidi fuissemus? Canis, si quam suo domino violentiam inferri viderit, protinus latrabit: nos tot sacrilegiis violari sacrum Dei nomen taciti aspiceremus? Et ubi esset illud? Opprobria Psal. 69. vers. 10.
exprobrantium tibi, ceciderunt super me.

Illa vero ludibria, quod non nisi externo gestu, & stultis hominum figmentis colebatur Deus, silentio præterire qui fas fuit? Scimus quantopere hypocrisin oderit. Hæc autem regnabat in illo commentitio Dei cultu, qui passim erat usitatus. Audimus qua verborum acerbitate invehantur Prophetæ omnes in cultus, hominum temeritate fabricatos. Bona intentio, hoc est, insana quidlibet audendi libido, optima colendi Dei regula putabatur. Certe ex toto Dei cultu, qualiter erat institutus, nihil fere erat quod testimonium haberet à verbo Dei. Non est quod hic, vel nostro, vel aliorum judicio stemus. Sed audienda vox Dei, qua testatur quanti hanc cultus sui profanationem æstimet, ubi homines extra verbi ejus fines in propriis commentis lasciviunt. Duas affert causas: cur populum Israëliticum, pio & sancto Ecclesiæ regimine privatum, excæcatione puniat: hypocrisin, & ἐθελοθρησκείαν: hoc est, formam colendi ipsius humanitus confictam. Quia appropin- Jesa. 29. vers. 13.
quat populus hic labiis suis, inquit, cor autem longe est à me: & quia me colit mandatis hominum, ecce edam portentum horribile, cujus auditu omnes obstupescent. Peribit enim sapientia à sapientibus, & prudentia à senibus evanescet. Similis aut major etiam perversitas, quum Deus nos excitavit, palam in Ecclesiis dominabatur. Quum è cælo Deus fulminaret, an quiescendum nobis fuit?

Quod lingua incognita, adversus claram Dei prohibitionem, solennes precationes in templis fieri moris erat, leve forte erratum fuisse existimabunt. Sed eo modo derisum fuisse Deum quum appareat, nobis non negabunt fuisse plus satis justam reclamandi causam. Quid, quod in publicis hymnis personabant blasphemiæ, quas nemo pius sine summo horrore audire sustineat? Nota sunt illa Mariæ epitheta, quum porta cæli, spes, vita, & salus nominaretur. Eousque furoris & amentiæ provecti sunt, ut imperandi jus illi in Christum tribuerint. Adhuc enim in multis templis execrabile illud & nefandum carmen auditur: Roga patrem: jube natum. Nihilo modestioribus elogiis quosdam Sanctos celebrant: & quidem suos, hoc est, quos ipsi opinione sua in Sanctorum catalogum retulerunt. Nam inter plurimas laudes, quas canunt Claudio, eum lumen cæcorum, viam errantium, vitam & resurrectionem mortuorum vocant. Talibus blasphemiis refertæ sunt precandi formulæ, quas in quotidiano usu habent. Severissimas pœnas Dominus adversus eos pronunciat, qui nomen suum miscuerint cum nominibus Baalim, sive in jurejurando, sive in precibus. Quæ igitur vindicta nostris capitibus imminet qui non modo Sanctos, tanquam minores deos, cum illo miscemus, sed cum insigni ejus contumelia, Christum spoliamus propriis & singularibus titulis, quibus eum ornavit, ut illos creaturis deferamus? Hicne etiam tacendum nobis erat, ut perfidioso silentio in nos quoque tam grave judicium accerseremus?

Taceo, quod certa fide, hoc est, serio, Deum nullus precabatur, ac ne poterat quidem. Nam sepulto in eum modum, ut erat, Christo: necesse erat de paterna erga se Dei benevolentia, & an sibi opem

ferre vellet, an ſalutem ſuam curæ haberet, homines perpetuo dubitare. Quid? an hic levis aut tolerabilis error fuit, quod æternum Chriſti ſacerdotium, quaſi prædæ expoſitum, ad Sanctorum quemlibet deferebatur? Meminerimus, hunc ſibi honorem Chriſtum morte ſua comparaſſe, ut æternus ſit advocatus & pacificator, qui nos & preces noſtras Patri offerat: qui gratiam nobis apud eum impetret: qui nobis ſpem obtinendi, quod petimus, faciat. Sicut ſolus & pro nobis mortuus eſt, & morte ſua nos redemit, ita in hujus honoris ſocietatem nullum admittit. Quod ergo ſacrilegium illo fœdius, quod ſubinde adverſarii noſtri in ore habent? Chriſtum eſſe quidem unicum redemptionis mediatorem: at Sanctos omnes, intercesſionis. An non eo modo inglorius relinquitur Chriſtus? quaſi Sacerdotis officio ſemel in morte defunctus, illud nunc Sanctis reſignaverit. An tunc etiam tacendum eſt, ubi præcipua Chriſti dignitas, & quæ illi tanto pretio conſtitit, ab eo per ſummam contumeliam erepta, inter Sanctos, quaſi hoſtile ſpolium, diſtribuitur? At, ſic loquendo, Chriſtum non negant etiam nunc pro nobis intercedere: modo id facere intelligamus una cum Sanctis: nempe, ut unum quemlibet ex grege. Præclarum vero honorem ſibi acquiſivit Chriſtus ſuo ſanguine, ſi hoc tantum conſequutus eſt, ut ſocius eſſet Hugonis, aut Lubini, aut alterius cujuſpiam ex ultima fæce ſanctulorum, quos Pontifex Romanus ſuo arbitrio creavit. Non enim hic quæritur an orent illi quoque: qua de re nihil ſcire ſatius eſt, quum Scriptura nullam faciat mentionem: ſed hoc eſt de quo contendimus, Chriſtone, aut prætermiſſo, aut neglectim habito, aut in totum valere juſſo, ad Sanctorum patrocinia circumſpectare liceat: vel ſi quis malit apertius, ſitne unicus Sacerdos Chriſtus, qui & ſanctuarium Dei Patris nobis aperiat, noſque illuc ſolus manuducat, & Patrem ſua deprecatione, ad preces noſtras exaudiendas flectat: in cujus clientelam concedere, & cujus nomen obtendere in precibus debeamus: an communiter hoc munus cum aliis Sanctis ſuſtineat.

Quanquam non ſolius ſacerdotii honore, ſed omnium quoque ſuorum beneficiorum gratia Chriſtum magna ex parte fuiſſe exutum, ſuperius demonſtravi. Nam Redemptor quidem vocatur: ſed ita, ut ſe quoque ex peccati & mortis ſervitute, per liberum arbitrium, homines redimant. Vocatur quidem Juſtitia & ſalus: ſed ita, ut ipſi ſibi operum meritis homines ſalutem acquirant. Scholaſticos enim nihil pudet huc reſtringere inæſtimabile illud redemptionis beneficium: cui enarrando nulla, nec hominum, nec Angelorum facundia ſufficiat: ut dicant eum nobis contuliſſe primum meritum, quod occaſionem merendi interpretantur: nos vero, hoc adminiculo adjutos, vitam æternam operibus propriis mereri. Fatentur quidem, Chriſti ſanguine nos ablutos eſſe à peccatis: ſed ita, ut ſe quiſque, aſcitis hinc inde lavacris purget. Habet quidem mors Chriſti ſacrificii titulum: ſed ita, ut quotidianis hominum ſacrificiis peccata expientur. Dicitur quidem Chriſtus reconciliaſſe nos Deo Patri: ſed conditio additur, ut ſatisfactionibus ſuis redimant homines pœnas Dei judicio debitas. Quum ſupplementum quæritur ex clavium beneficio, nihilo plus honoris habetur Chriſto, quam Cypriano aut Cyricio. Martyrum enim & Chriſti merita ſimul permiſcent, ut conficiant Eccleſiæ theſaurum. Nonne quot hic audimus verba, tot ſunt execrabiles blaſphemiæ, quibus proſcinditur ac laceratur Chriſti gloria? ut ipſe propemodum exinanitus, nomen retineat tantum, virtute autem careat. Hic etiam tacuiſſemus ſcilicet, quum Filium Dei, in quem Pater omne imperium, omnem potentiam & gloriam contulit, & in quo ſolo gloriari nos jubet, ita in ordinem redigi cerneremus, ut paululum ſupra ſervos ſuos emineret? Quum ejus beneficia in oblivione jacere, quum ejus virtutem hominum ingratitudine ſepultam, quum pretium ſanguinis ejus vileſcere, quum fructum mortis prope abolitum, quum denique ipſum ita deformatum falſis & profanis hominum opinionibus, videremus, ut inani ſpectro, quam ſibi, eſſet ſimilior, an hoc taciti & quieti tuliſſemus? O ſceleratam patientiam, quum imminuto, ne dicam proſtrato Dei honore, ita leviter tangimur, ut poſſimus connivendo tranſilire! O male collocata in nos Chriſti beneficia, ſi eorum memoriam impiis blaſphemiis ita ſuffocari ſuſtinemus!

Ad ſecundam Chriſtianæ doctrinæ partem iterum redeo. Quis neget ita paſſim delirare homines, ut comparare ſe vitam æternam, operum merito, exiſtiment? Conjungunt, fateor, interim cum ſuis operibus Dei gratiam: ſed quum non aliter ſe gratos eſſe confidant, quam ſi digni ſint, eorum & fiduciam & gloriationem in operibus reſidere conſtat. Hæc trita eſt ac receptiſſima in omnibus Scholis doctrina. hæc omnium fere animis penitus infixa opinio, ita quemque amari à Deo, ut quiſque ſit dignus. Hoc recepto, nonne diabolica confidentia in altum eriguntur animæ, ut graviore præcipitio in deſperationis gurgitem poſtea ruant? Quid, quod non veris ſaltem obſequiis, ſed nihili ineptiis Deum volunt demereri? Siquidem in operibus meritoriis hæc habentur primaria: multas preculas ſuſurrare, erigere altaria, ſtatuas aut tabulas illic collocare; frequentare templa, curſitare de templo in templum, multas Miſſas audire, aliquas emere, neſcio quibus abſtinentiis, quæ à Chriſtiano jejunio in totum diſſideant, affligere corpus, ſervandis hominum traditionibus diligenter incumbere. In ſatisfactionibus nonne major adhuc dementia? Quum ſcilicet Ethnicorum more piacula quærerent, quibus ſe cum Deo reconciliarent. Jam vero, quum omnia tentando, diu multumque ſe fatigaſſent, quid profecerant? Nam quum omnia facerent, dubia & trepidante conſcientia, ſemper eos excipiebat horribilis illa anxietas, vel potius dirum illud tormentum, de quo ante dixi: quia, an Deo cum ſuis operibus exoſi eſſent, dubitare jubebantur. Everſa porro eum in modum fiducia, ſimul accidere neceſſe eſt, quod ait Paulus, ut æternæ hæreditatis promiſſio aboleatur. Ubi tunc hominum ſalus? Nos vero, ſi in tanta loquendi neceſſitate tacuiſſemus, non tantummodo in Deum ingrati & perfidi, ſed etiam inhumani in homines: quibus videamus æternum omnibus exitium imminere, niſi in viam reducerentur.

Canis, ſi tantam injuriam inferri domino ſuo cerneret, quanta Deo contumelia irrogatur in Sacramentis, latraret protinus, vitamque ſuam potius opponeret periculo, quam, ſe tacente, dominum ita male tractari ſineret. An nos Deo minus præſtare obſequii debuimus, quam homini præſtare ſolet beſtia? Taceo quod inſtitutis à Chriſto myſteriis, cœleſtique ejus auctoritate commendatis, nuda hominum voluntate prodito a ritus æquarunt: quod tamen ipſum acriter reprehendi merebatur. Myſteria vero ipſa tot ſuperſtitionibus corrumpi, tot pravis, quas retulimus, opinionibus fœdari, ad turpem infamemque quæſtum, abſque ulla verecundia, proſtitui: an diſſimulanter ferre debuimus? Flagello nummularios fugavit Chriſtus è templo, eorum menſas manu evertit, merces exturbavit. Non omnibus, fateor, flagellum in manum ſumere licet, verum zelo illo, quo incitatus fuit Chriſtus ad vindicandam Patris gloriam, flagrare omnes convenit, qui ſe Chriſti eſſe profitentur. Proinde, quæ ſibi tantopere diſplicere templi inquinamenta opere monſtravit, noſtrum ſaltem eſt, libera conſtantique voce, fortiter execrari. Quis ignorat venalia nihilo minus ſacra in templis jamdudum eſſe, quam quæ medio

foro

foro prostant merces? Et alia quidem condictu pretio veneunt: de aliis, post multam licitationem paciscuntur.

Sed quoniam in Cœna, magis quam in reliquis, illustre est exemplum, & plus indignitatis habet, age, qua conscientia ad tam multas, tamque sacrilegas ejus profanationes, connivere potuimus? Ad quas exprimendas quum mihi nunc desint verba, quo jure nobis vitio vertitur, quod in eas invehendo, nimis fuerimus vehementes? Vos hic, invictissime Cæsar, & illustrissimi Principes, per sacrum Christi corpus, quod immolandum pro nobis exposuit, per venerandum illum sanguinem, quem pro nostra ablutione effudit, obtestor, ut reputare cum animis vestris velitis, quam debeat esse mysterium, in quo nobis corpus illud in cibum, sanguis in potum exhibetur: qua religione, qua cura, custodiri impollutum debeat. Cujus ergo ingratitudinis erit, si quis cæleste hoc mysterium, quod instar pretiosissimæ margaritæ, nobis commendavit Christus, calcari aspiciat porcorum pedibus, & taceat? Atqui non calcari modo, sed omni etiam pollutionis genere inquinari videamus. Quale ludibrium erat, quod mortis Christi efficacia ad theatricam hominis actionem transferebatur? quod sacrificulus tanquam Christi successor, mediatorem se inter Deum & homines interponebat? quod obliterata unici sacrificii virtute, mille singulis diebus sacrificia in una urbe ad expianda peccata offerebantur? quod millies quotidie immolabatur Christus, quasi non sufficeret, semel esse pro nobis mortuum? Ad istas omnes contumelias Christo irrogandas, sacrosanctæ Cœnæ titulo abusi sunt: siquidem in solo sacrificii nomine omnes continentur. Neque vero ignoro, quas nunc interpretationes obtendant adversarii, ad diluendas tantas absurditates. Verum, quum hactenus omnes, quas retuli, abominationes impudenter exercuerint, nunc deprehensi perfodiunt sibi novos cuniculos: quibus tamen suam turpitudinem minime operiunt. Missam sacrificium esse tradiderunt, quo expiarentur peccata, non vivorum modo, sed etiam mortuorum. Quid nunc proficiunt tergiversando, nisi quod suam impudentiam produnt? Quanta etiam Sacramenti pollutio, quod quum aperta verbi prædicatione constet legitima consecratio, flatu duntaxat & murmure, panis incantatur? quod non distribuitur in cœtu fidelium, sed seorsum voratur ab uno, vel in alienum usum reponitur? quod quum aliqua fit distributio, populus dimidia parte, hoc est, calice, adversus clarum Domini interdictum, privatur? Quale deliramentum, quod aboleri suis exorcismis fingunt panis substantiam, ut in Christum transmutetur? Quale probrum, quod nihilo verecundius Missarum exercetur mercimonium, quam calceorum? Nam si recipitur quod dicunt, id est, meritum mortis Christi vendere: certe non leviorem Christo contumeliam faciunt, quam si ejus faciem conspuerent.

Tibi, quæso, invictiss. Cæsar, vobisque illustrissimi Principes, in mentem veniat, quid olim Corinthiis propter unum, nec ita gravem, prima specie, abusum hujus Sacramenti, acciderit. Suam quisque cœnam domo afferebat: non ut conferrent in commune, sed ut laute epularentur divites, pauperes autem esurirent. Hanc ob causam vehementi ac sæva pestilentia fuisse à Domino castigatos, asserit Paulus: qui tamen paternum hoc flagellum esse admonet, quo Dominus eos ad resipiscentiam vocaret. Hinc colligite, quid nobis hodie expectandum sit, qui non paululum quiddam declinavimus à recta Christi institutione, sed ab ea immenso intervallo discessimus, qui non uno in genere corrupimus ejus puritatem, sed compluribus, & iis quidem horrendis modis, eam deformavimus: qui non uno quolibet abusu turbavimus legitimum ejus usum, sed totam administrationem evertimus. Nec vero dubium est, quin pridem hanc impietatem ulcisci cœperit Deus. Jam multos annos continuos plurimis variisque ærumnis & calamitatibus mundus premitur: & nunc ad extremum prope miseriarum ventum est. Nos quidem obstupescimus ad nostras plagas: aut alias causas imaginamur, cur ita nos Deus affligat. Verum, si cogitamus quam leve fuerit erratum illud quo vitiaverant sacram Cœnam Corinthii: præut sunt tot inquinamenta, quibus hodie inter nos fœdata, pollutaque est: mirum, nisi agnoscimus, Deum, qui tam severe in illos vindicavit, merito nobis esse magis iratum.

Regiminis Ecclesiastici corruptela quam flagitiosa fuerit, si velim persequi, infinitam sylvam ingrediar. De vita sacerdotum, propter multas causas, hic dicere supersedeo. Hæc tria vitia quam non ferenda sint, expendere pro se quisque potest: quod sublato justæ vocationis ordine, passim sacerdotia aut per vim, aut per simoniam, aut per alias improbas & sceleratas artes occupantur: quod qui præsunt, inanes potius sunt umbræ, quantum ad munus suum exequendum pertinet, vel mortua simulacra, quam veri ministri: tandem quod quum verbo Dei gubernare conscientias debeant, injusta eas tyrannide opprimunt, & multis impiarum legum vinculis constrictas tenent. Itane, ut non modo spretis Dei & hominum legibus, sed projecta omni verecundia, fœda confusio in promovendis Episcopis & presbyteris regnet: libido pro jure valeat: raro absit simonia: & tanquam levia essent hæc mala, correctio in futurum seculum differatur? Jam ubi jacet docendi cura, quæ restat amplius ministerii species? Jam pro spirituali conscientiarum libertate, videmus quot certamina Paulus susceperit, quantaque contentione ea exagitet. At, qui adhibuerit in judicando æquitatem, intelliget profecto longe nunc justiores nos habere contendendi causas. In tanta ergo totius piæ doctrinæ depravatione, in tam nefaria pollutione Sacramentorum, in tam deplorata Ecclesiæ calamitate, qui nos tam vehementer commoveri oportuisse negant, iis non aliter potuimus satisfacere, nisi ut Dei cultum, Christi gloriam, salutem hominum, totam sacrorum & Ecclesiæ administrationem, perfida patientia proderemus. Speciosum est moderationis nomen: pulchra & laudabilis virtus, tolerantia: sed tenenda est regula usque ad aras: Hoc est, ne sacrum Dei nomen proscindi impiis blasphemiis, æternam ejus veritatem suffocari diaboli mendaciis, Christum conspui, inquinari ejus mysteria, crudeliter interfici miseras animas, Ecclesiam lethaliter sauciatam cum ultimo exitio luctari, patienter feramus. Non enim hæc esset mansuetudo, sed earum rerum incuria, quibus omnia posthaberi oportet.

Hactenus, quod proposueram, satis ostendisse me confido: nos in corrigendis Ecclesiæ vitiis nequaquam fuisse vehementiores, quam res ipsa flagitabat. Neque id nostros reprehensores fugit. Itaque ad alteram criminationem confugiunt. Nihil aliud nos tumultuando profecisse, nisi ut intestinis discordiis ferveret orbis Christianus, qui saltem ante pacatus erat. Adeo enim nihil emendationis apparere, ut prolapsa in deterius sint omnia: ex iis, qui doctrinam nostram sunt amplexi, paucos inde factos esse meliores. quin etiam quibusdam, si non majoris, at dissolutioris nequitiæ audaciam præbuisse. Objiciunt præterea: nullam esse in Ecclesiis nostris disciplinam, nullas abstinentiæ leges, nulla humilitatis exercitia: plebem, quæ nullo jugo retineatur, licentia impune lascivire. Postremo, invidiam nobis de bonorum Ecclesiasticorum direptione faciunt. Principes enim nostros in ea, non secus atque in hostilem prædam, involasse: ita spoliatam, indigna violentia, Ecclesiam fuisse: hodieque, confuso discrimine possideri ab iis Ecclesiæ patrimonium,

nium, qui in medio contentionum strepitu ea, sine jure, sine honesto ullo titulo, occupaverint.

Equidem non nego, quum absque controversia regnaret impietas, turbatum ejus regnum per nos fuisse. Quod si sanæ piæque doctrinæ, statim atque mundo illuxit, sponte omnes, promptisque animis, sicuti par erat, manum dedissent, non minus hodie tranquilla pax & quies esset inter omnes Ecclesias, florente Christi regno, quam tunc, Antichristo tyrannidem obtinente. Desinant ergo, quos veritatis cursum impedire constat, cum Christo bellum gerere, & statim optima erit concordia: aut dissensionum, quas agitant ipsi, culpam in nos rejicere desinant. Nam istud certe perquam iniquum est, quum non aliam à se pacis conditionem impetrari sustineant, nisi ut, profligata pietatis doctrina, Christo velut in sepulchrum recondito, iterum Ecclesiam subigat Antichristus, non gloriari solum tanquam innoxios, sed nobis etiam ultro insultare: nos, qui nihil aliud cupimus quam unitatem, cujus modo vinculum sit æterna Dei veritas, totum crimen & odium sustinere: perinde acsi contentionum essemus auctores. Quod nullum fructum ex doctrina nostra consequutum esse exprobrant: scio equidem nos profanis hominibus ob hanc eandem causam derisui esse, quod insanabiles morbos commovendo, nihil quam exulceremus. Sic enim existimant: tam perdito Ecclesiæ statu, frustra tentari remedia, quum nulla sit spes sanitatis. Proinde melius nihil esse concludunt, quam malum bene positum non movere. Qui in hunc modum loquuntur, Ecclesiæ instaurationem non intelligunt opus esse Dei, quod à spe opinioneque hominum nihilo magis pendeat, quam aut mortuorum resurrectio, aut aliud miraculum ex eo genere. Non ergo aut ex hominum voluntate, aut ex inclinatione temporum expectanda est hic agendi facilitas: sed per mediam desperationem prorumpere convenit. Vult Dominus Euangelium suum prædicari. Huic mandato pareamus: & sequamur, quo nos vocat. Quis futurus sit successus, inquirere, non est nostrum: nisi quod eum quam optimum, & votis optare, & precibus à Domino postulare debemus: eniti etiam omni studio, sollicitudine, diligentia, ut talis contingat: interea tamen qualiscunque erit, æquo animo ferre.

Immerito igitur hoc nobis crimini datur, non tantum profuisse nos, quantum & studuimus, & optandum fuisset. Plantare & rigare nos Deus jubet. Fecimus. Solus ipse est qui dat incrementum. Quid si pro nostro voto dare nolit? Si quod nostrarum partium erat, fideliter nos esse exequutos constat, ne quid amplius à nobis requirant adversarii, de successu minus prospero cum Deo expostulent. Quanquam id quoque, quod obtendunt, nullum exstare doctrinæ nostræ fructum, falsissimum est. Omitto externæ idololatriæ correctionem, totque superstitionum ac errorum: quæ pro nihilo ducenda non est. Sed an nullus est hic fructus, quod multi vere pii nobis acceptum referunt, quod Deum puro tandem corde colere didicerint? quod eum cœperint serena conscientia invocare? quod ex perpetuis tormentis liberati, verum Christi gustum, in quo acquiescerent, perceperint? Quod si quærantur documenta quæ in hominum conspectu appareant, non ita infeliciter nobiscum agitur, quin plurimis gloriari liceat. Quam multi, quum ante corruptioris vitæ fuissent, ita resipuerunt, ut in novos homines viderentur conversi? Quam multi, quum omni reprehensione caruisset eorum anteacta vita, imo quum præclaram laudem habuisset, adeo tamen non retrocesserunt, ut abunde vita sua testentur, non esse sterile nec infructuosum nostrum ministerium? Traducere nos adeoque lacerare suis calumniis hostes nostri possunt: apud imperitos præsertim: sed hoc nobis non eripient, quin plus apud eos, qui doctrinam sunt amplexi, innocentiæ, integritatis, veræque sanctimoniæ reperiatur, quam in iis omnibus, qui habentur inter eos excellentissimi. Quod si qui sunt, ut nimis multos fatemur esse, qui ad laxandas nequitiæ suæ habenas, Euangelio abutantur: non novum id quidem est: sed quid ad nos, ut ejus culpam sustinere nos oporteat? Scitur Euangelium unicam esse bene sanctéque vivendi regulam. Quod autem non omnes regi se patiuntur: quod etiam alii, quasi jugo soluti, liberius insolescunt, in eo agnoscimus verum esse quod dicebat Simeon: Christum in hoc positum Luca 2.
esse, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. vers. 35.
Si Euangelii lucem ideo accendere, ut occulta impiorum nequitia detegatur, Deo placet; inde Euangelii ministris, eorumque prædicationi crimen conflare, extremæ impudentiæ & malitiæ est. Ego vero nullam illis injuriam facturus sim, si hoc de quo invidiam conflare nobis conantur, in eos retorqueam. Unde enim lasciviendi audaciam arripiunt Dei contemptores, nisi quod, in medio dissensionum strepitu, omnia sibi licere putant? Suum ergo hoc esse crimen agnoscant, quod veritatis cursum remorando, impunitatem alunt improborum.

Quod disciplina & legibus, quæ populum in ordine contineant, carere nos aiunt, ad eam vituperationem duplex nobis in promptu est responsio. Si ordinem rite apud nos constitutum dixero, refellent me quotidianæ nostrorum hominum conciones, quibus disciplinam jacere adhuc neglectam deplorant. Ego vero, sicut nos isto bono destitui non inficior, ita per quos steterit hactenus, & nunc stet, quominus eo fruamur, respiciendum esse dico, ut his culpa imputetur. Negent hostes nostri, si possunt, omnia se machinari, quo non modo laborem in formandis ordinandisque Ecclesiis nostrum impediant, sed quo dissipent etiam ac evertant quicquid per nos inchoatum fuerit. Sedulo nos quidem in Ecclesiæ ædificatione elaboramus. Dum in opere sumus occupati, illi ad turbanda principia infestos se subinde ingerunt, nec ullam nobis relaxationem permittunt, ut componere domesticum Ecclesiæ statum liceat. Postea dissipationem, cujus ipsi causa sunt, probri loco nobis objectant. Quænam ista est ingenuitas, nobis continuam exhibere molestiam: deinde criminis loco ducere, quod per eam omnes Ecclesiæ partes constituere non vacet? Quod multum adhuc deest ad perfectionem, Deus gemituum nostrorum, homines querelarum testes sunt. At nonnulla, quæ ad disciplinam pertinebant, loco movimus. Nempe quemadmodum facere solent, qui collapsum ædificium reparare aggrediuntur, ut congesta in acervum & confusa ruinarum fragmenta extrahant ac colligant, aptanda postea suo loco: ita nobis facere necesse fuit. Nam si quid ex veteri disciplina superfuit, in tanta Ecclesiæ vastitate, ita in deformi ruinarum aggere permixtum & projectum, pristinam faciem amiserat, ut nullum ad usum, nisi prius extractum ex illa confusione, accommodari posset.

Utinam autem suo saltem exemplo nos provocarent. Sed quid? Disciplinam qui nullam apud nos esse clamitant, ipsi quam habent? An non præstaret, vitium suum agnoscere ipsos coram Deo nobiscum, & fateri, quam nobis exprobrare quod mox in sua capita retorqueatur? Duæ sunt disciplinæ partes. Una enim ad clerum: altera vero ad plebem pertinet. Scire nunc velim, qua severitate clerum suum in honestis castisque moribus contineant. Puriorem illam & magis exquisitam sanctimoniam, ad quam clericos adstringunt antiqui canones, illis remitto. Scio enim ut intus rideant, quum quis leges illas, jam pluribus seculis mortuas, ex diuturna oblivione suscitat. Tantum vulgarem in eorum clericis honestatem requiro: ut si non excellant vitæ innocentia, saltem ne turpitudine sint infames. Si quis vel muneribus, vel favore, vel sordidis obsequiis, vel

subte-

subreptitia commendatione obrepserit ad sacerdotium, simoniam esse pronunciant canones, & vindicari jubent. Quotusquisque hodie est, qui aliter pervenit? Sed valeat, quemadmodum dixi, summus ille rigor. Verum ut nihil legibus præscriptum sit, Episcoporum domos, apertæ & prostitutæ simoniæ esse officinas, quantum eum dedecus? Quid de Romana curia dicam, ubi licitationibus palam subjacere sacerdotia, leviculum jam videtur: quum & lenociniorum, & veneficiorum, & obscœniorum scelerum sint mercedes? Si qua saltem inter nos valet humanitatis ratio, duodecim annorum pueris mandari Archiepiscopatus, quantum est portentum? An quum colaphis cæderetur Christus, indigniore contumelia affectus fuit? An apertius Deo & hominibus illudi potest, quam ubi Christiano populo regendo præficitur puer, & in patris pastorisque sede collocatur? De presbyteris & Episcopis ita statuunt canones: ut in sua quisque statione excubias agat: ne quis longius absit à sua Ecclesia. Verum singamus nihil tale præcipi: quis tamen non videt, Turcarum quoque ludibriis prostitui Christianum nomen, quum pastor vocatur quispiam Ecclesiæ, ad quam ne semel quidem tota vita accedat: Nam ut quis illic perpetuo habitet, ubi destinatus est pastor, jam pridem rarum exemplum esse cœpit. Episcopi & Abbates, aut ipsi proprias aulas habent, aut ordinarii sunt in Principum aulis. Alii pro suo quisque genio locum eligunt, ubi delicientur. Quibus autem nidus suus magis placet, illi vere in Ecclesiis suis resident: sunt enim otiosi ventres, qui nihil minus noverunt, quam officium suum. Vetitum illud quoque est antiquis canonibus, ne cui attribuerentur duæ Ecclesiæ. Sit hoc pro non dicto. Sed quonam colore excusabitur tanta absurditas, quod quinque, aut plura sacerdotia in unum hominem congeruntur? quod unus, interdum etiam puer, tres Episcopatus occupat, tanto intervallo dissitos, ut eos anno vertente circuire vix possit, etiamsi nihil aliud agat? Examen, in promovendis sacerdotibus, & morum, & doctrinæ, canones requirunt exactum & enucleatum. Demus hoc temporibus, ne ad illam nimis austeram formulam alligentur. Sed videmus quam indocti, & omnis, non tantum scientiæ, sed etiam prudentiæ expertes, sine delectu ingerantur. Et in mulione conducendo, major anteactæ vitæ ratio habetur, quam in eligendo sacerdote. Nihil fingo: nihil amplifico. Agunt quidem, ceu histriones in scena, fabulam: ut simulachrum aliquod antiqui moris repræsentent. Interrogant vel Episcopi, vel eorum suffraganei, num digni sint, quos destinarunt ordinare. Adest qui respondeat dignos esse. Neque vero procul quærendus est testis, aut pretio corrumpendus: quia enim ceremoniæ tantum servit hæc responsio, eam omnes cubicularii, tonsores, janitores edocentur. Jam post ordinationem, minima in clericis scortationis suspicio, secundum antiquos canones, corrigi debet: si convictum fuerit crimen, abdicatione & excommunicatione puniendum est. Remittamus aliquid ex asperitate illa veteri. Quid tamen, quod quotidiana in illis scortatio sic toleratur, tanquam jure permissa foret? Clericum, qui aut venationi, aut aleæ aut comessationibus, aut choreis indulgeat, nullo modo ferendum pronunciant canones. Quin etiam eradunt ex ministerio, quicunque infamia aliqua notati sunt. Similiter eos omnes, qui se implicant profanis negotiis, qui civilibus officiis se ita immiscent, ut abstrahantur à ministerii cura: qui denique non sunt in munere suo exequendo assidui, corrigi graviter, & nisi resipiscant, deponi præcipiunt. Excipient, tam aspera remedia, quæ ad vivum omnia vitia resecant, ætatem hanc non ferre. Sit ita. Neque enim tantam ab illis paritatem flagito. Sed tam effrenem peccandi licentiam in clericis dominari; ut mundum, alioqui corruptissimum, magis inficiant, quam ullus alius ordo, quis hoc illis ignoscat?

Plebis vero disciplina sic habet: modo clericis maneat intacta sua dominatio, modo tributis ac rapinis nihil depereat, ut reliqua fere omnia aut impune liceant, aut prætereantur negligenter. Videmus, ut in omne genus nequitiæ passim diffluxerint hominum mores. Nec vero ejus rei alios advocabo testes, quam te ipsum invictissime Cæsar, vosque illustrissimi Principes. Possunt quidem, cur ita sit, multæ causæ adduci, fateor: sed inter multas hæc prima erit, quod sua vel indulgentia vel socordia, improborum libidini frena laxarint sacerdotes. Quid hodie? Quam purgandis vitiis, aut saltem, reprimendis, curam adhibent? Ubi monitiones? Ubi censuræ? Excommunicatio, ut alia taceam, optimus disciplinæ nervus, quem habet usum? Habent quidem, excommunicationis nomine, tyrannicum fulmen, quod in contumaces, ut vocant, jaculantur. Sed quam contumaciam puniunt, nisi eorum, qui de causis pecuniariis ad tribunal suum citati, vel non stiterint se judicio, vel creditoribus, propter inopiam, non satisfecerint? Ita quod saluberrimum erat, ad corrigendos noxios, remedium, eo tantummodo ad miseros innocentesque vexandos abutuntur. Ridiculum porro est, quod occulta facinora interdum anathemate flagellant: ut si furtum admissum fuerit, nec reperiatur auctor. Aliena enim est ab institutione Christi hæc ratio. Cæterum, quum tot publica dedecora ante omnium oculos versentur, illic cessat excommunicatio. Et adhuc nobis ἀταξίαν exprobrare audent, apud quos omnia sic sunt dissipata? Quanquam nihil eorum accusatione juvamur si in eodem sumus reatu. Sed enim non hoc pertinebant, quæ hactenus dixi, ut crimen, quo nos infamant, in eos retorquendo, à nobis abstergerent: sed ut ostenderem qualis fuerit eximia illa disciplina, quam à nobis labefactatam fuisse conqueruntur. Si facere comparationem libeat, non veremur, quin aliquando saltem ordinatior ab omnibus piis judicetur nostra qualiscunque dissipatio, quam totus eorum ordo, quo gloriantur. Non blandior malis nostris, quum hæc dico. Scio quam multa desiderari in nobis possint. Et certe, si hodie nos Deus vocaret ad calculum, difficilis esset excusatio: sed quum hostibus nostris respondendum est, meliorem habemus causam, & faciliorem victoriam quam vellemus.

Similis impudentiæ est, quod diripi apud nos Ecclesiæ opes, & in profanos usus converti clamitant. Si nihil hic apud nos peccari dixero, mentiar. Et sane, raro tantæ rerum conversiones fiunt, quin secum trahant aliquid incommodi. Si quid igitur hic peccatum est, non excuso. Cæterum, qua fronte nobis crimen hoc adversarii intendunt? Ecclesiæ facultates in alienos usus convertere, sacrilegium esse dicunt. Assentior. Adjiciunt, fieri hoc à nobis. Excipio, nos minime subterfugere, quin pro nobis respondeamus: modo ipsi quoque ad causam dicendam vicissim parati veniant. Mox igitur de nobis: interea videamus quid ipsi faciant. De Episcopis nihil dico: nisi quod omnes vident, eos non splendore modo vestium, mensarum lautitiis, copioso famulitio, palatiorum magnificentia, omni denique luxus genere certare cum Principibus: sed etiam in sumptus multo fœdiores dilapidare opes Ecclesiasticas, ac profundere. Taceo venationes: taceo aleæ ludum: taceo reliquas voluptates, quæ non exiguam reditus partem absorbent. Sed ab Ecclesia sumere eos quod in scorta & lenones expendant, id vero nimis indignum. Jam hoc quidem absurdum, non dico modo pompa & apparatu superbire, sed illis redundare, unde possint. Fuit olim tempus illud, quum in sacerdotibus gloriosa prædicaretur

pau-

paupertas. Sic enim habetur in actis Aquileiensis Synodi. Olim quoque sancitum fuit, ut Episcopus non procul ab Ecclesia, hospitiolum, vilem mensam, & supellectilem haberet. Verum, ut facessat antiquus ille rigor: postquam jam una cum opulentia multæ corruptelæ succreverant, tunc quoque tamen confirmata iterum lex antiqua fuit, ut proventuum Ecclesiasticorum quatuor fierent portiones: una Episcopo cederet: propter hospitalitatem, & susceptionem pauperum: altera clero: tertia pauperibus: quarta reparandis Ecclesiis. Hanc rationem sua quoque ætate viguisse testatur Gregorius. Præterea, ut nullæ sint leges, sicut aliquando nullæ fuerunt (hæc enim, quam dixi, quemadmodum & aliæ, ex malis moribus nata est) verissimum tamen esse illud Hieronymi, nemo non fatebitur: gloriam esse Episcopi, pauperum opibus providere: ignominiam omnium sacerdotum, propriis studere divitiis. Austerius forte videbitur quod illic quoque jubet, mensulam sacerdotis peregrinis & pauperibus patere: sed æque tamen est verum. Abbates quo propius, redituum amplitudine, accedunt ad Episcopos, eo sunt illis similiores. Canonicis & parochis, quia ad ingluviem, delicias, & pompam, non suppetebat unum sacerdotium, facile compendium, quo huic incommodo mederentur, invenerunt. Nihil enim obstat, quominus quatuor aut quinque sacerdotiorum proventum recipiat unus, qui multo plus deglutire posset uno mense, quam habeat in totum annum. De onere, non agitur. Sunt enim in promptu vicarii, qui libenter supponant humeros, modo portiunculam aliquam liguriant. Quin etiam pauci reperiuntur, qui uno Episcopatu, aut Abbatia una sint contenti. Clericos, qui publico aluntur Ecclesiæ sumptu, quum ex patrimonio possint vivere, sacrilegos Hieronymus appellat. Quid ergo de iis sentiendum, qui tres simul Episcopatus, hoc est, aut quinquaginta, aut centum honesta patrimonia ingurgitant? Et ne paucorum culpa immerito se traduci conquerantur, quid de his sentiendum qui publicis Ecclesiæ stipendiis non luxuriantur modo, sed ad solvendas lenonibus ac scortis mercedes, abutuntur? Atqui, jam nihil dico, quod non sit vulgare. Adde, quod si rogentur, quonam jure vel frugale modicumque stipendium accipiant, non dico omnes, sed pauci illi, qui in sacerdotiis suis resident, ne ad hanc quidem quæstionem quod respondeant, erit. Quibus enim officiis id merentur? Quemadmodum olim sub Lege qui altari serviebant, vivebant ex altari. ita nunc qui Euangelium annunciant, ex Euangelio vivere æquum est. atque ita Deus præcepit. Hæc sunt Pauli verba. Exhibeant ergo nobis Euangelii ministros, & stipendium illis non ægre concedam. Neque enim bovi trituranti os obligandum. Boves autem arantes esurire, & inertes asinos pasci, quam ab omni ratione dissentaneum? Atqui, servire se altari dicent. Respondeo, altaris ministerio victum meruisse sacerdotes sub Lege: aliam esse rationem novi Testamenti, sicut Paulus testatur. Et quæ sunt ista circa altare obsequia, quibus victum deberi jactant? Nempe quod peragunt suas Missas, & cantillant in templis, hoc est, partim operam sine fructu ludunt, partim sacrilegium perpetrant, quo ira Dei provocatur. En cur illis ex publico præbeantur alimenta.

Concil. Carthag. 4. cap. 4. can. 14.

Ad Nepotianum.

c Cler. 1. quæst. 2.

1 Cor. 9. vers. 9.

Hi sunt, qui inexpiabilis sacrilegii nostros Principes accusant, quod patrimonium Ecclesiæ, Deo consecratum, rapuerint per vim & summam injuriam: & nunc in profanos usus dilapident. Jam quidem testatus sum, nolle me omnia, quæ apud nos fiunt, excusare: quin potius non majorem alicubi rationem haberi, ut in eos tantum usus impendantur Ecclesiæ reditus, quibus sunt dedicati, mihi displicere profiteor. Mecum etiam id gemunt omnes boni. Verum, hoc tantum in præsentia agitur: rapuerintne per sacrilegium Ecclesiæ bona Principes nostri, quum ex sacerdotum & monachorum erepta manibus, ea ad se receperunt? Num quia aliorsum ea conferunt, quam ad saginandos illos ventres, ideo ipsa profanant? Suam enim adversarii, non Christi, nec Ecclesiæ, causam agunt. Fateor certe, grave judicium pronunciari adversus eos, qui Ecclesiam spoliaverint, ut sibi raperent quod illius erat. Sed ratio simul additur, quia veros ministros fraudent suo victu: quia, pauperes fame necando, rei sint sanguinis. Hoc autem quid ad nostros adversarios? Quis enim, ex eorum cohorte testabitur, quod de se olim testatus est Ambrosius: sumptum esse egenorum quicquid possidet? Item, nihil habere Episcopum, quod pauperum non sit. Imo quotusquisque est eorum, qui non æque licenter eo quod possidet, abutatur, acsi libidini suæ, ad quamlibet profusionem expositum foret? Frustra ergo sibi ablata esse expostulant, quæ nec ullo jure occupabant, & dilapidabant per summum nefas. Non enim licuit hoc modo nostris Principibus; sed etiam necesse fuit. Quid enim quum Ecclesiam veris ministris nudam ac destitutam cernerent: reditus autem, qui alendis ministris dicati essent, ab otiosis ignavisque hominibus supprimi: quum Christi ac pauperum patrimonium cernerent, vel ingurgitari à paucis, vel in sumptuosos luxus dissolute profundi, an non admoverent manum? Imo quum obstinatos veritatis hostes, Ecclesiæ patrimonio incubare, & en, ad Christum impugnandum, ad opprimendam pietatis doctrinam, ad persequendos ejus ministros, abuti cernerent, an non excuterent protinus ex eorum manibus, ne ad vexandam Ecclesiam, Ecclesiæ saltem opibus armati instructique essent? Laudatur Spiritus sancti testimonio Rex Joas, quod quum sacras oblationes perperam consumi à sacerdotibus animadverteret, quæstum suum præfecerit rationibus reposcendis. Et tamen illi erant sacerdotes, quibus ordinariam administrationem Deus mandaverat. Quid ergo cum iis agendum, qui nec funguntur legitimo ministerio, nec Templi modo instaurationem, sicut illi, negligunt, sed ad diruendam Ecclesiam nervos opesque omnes impendunt?

Epist. l. 5. epist. 31. & 33.

2 Chr. 24. vers. 11.

Verum administratio qualis? dicet quispiam. Sane, ut non penitus reprehensione careat, longe saltem & melior & sanctior, quam in hostium nostrorum partibus. Inde saltem aluntur veri ministri, qui populum salutis doctrina pascant: quum antehac nudæ ac destitutæ à Pastoribus Ecclesiæ, sumptu tamen alimentorum gravarentur. Ubicunque scholæ erant aut ptochotrophia, manent: aucti etiam alicubi reditus: nusquam imminuti. Multis etiam locis in vicem monasteriorum instituta ptochotrophia, quæ ante non fuerant. alicubi etiam erectæ novæ scholæ, ubi non magistris tantum ordinata sunt stipendia, sed pueri quoque in eam spem educantur, ut postea Ecclesiæ serviant. Denique multa commoda in commune percipiunt Ecclesiæ ex iis opibus, quas sacerdotes & monachi prius soli heluabantur. Neque exigua portio in sumptus extraordinarios absumitur: qui tamen optimo jure in rationem venire debent. Certum est, multo plus consumi, rebus ita confusis, quam si composito certo ordine, inter Ecclesias conveniret. Ejusmodi impensas, quæ non privati compendii gratia, sed in publicam Ecclesiæ necessitatem fiunt, nostris Principibus ac civitatibus non ferri expensas, perquam iniquum foret. Præterea non subducunt adversarii rapinas illas & injustas exactiones, quibus Ecclesiæ sub sacrificiis expilabantur, nunc autem sunt sublevatæ. Verum ob unam causam prope supervacua est tota hæc disputatio: quod jam ante triennium testati sunt nostri Principes, moram se nullam in restitutione facturos, modo in eundem se ordinem cogi patiantur, qui & amplius multo, idque minus honesto colore detinent, & in administratione multo dissolutius peccant.

cant. Habet igitur tua majestas, invictissime Cæsar, eos sua promissione obstrictos. Extat etiam in manibus hominum libellus: ut ad doctrinæ consensionem ea res non debeat esse impedimento.

Ultimum ac præcipuum quo nos gravant, crimen est factæ ab Ecclesia discessionis. Atque hic ferociter nobis insultant, quod nulla causa sit, cur abrumpere liceat Ecclesiæ unitatem. Verum, quantum nobis faciant injuriæ, testes sunt nostrorum hominum libri. Nunc autem breviter sibi responsum habeant: nos nec ab Ecclesia dissidere, nec ab ejus communione esse alienos. Sed quia specioso illo Ecclesiæ titulo, etiam piis alioqui & cordatis perstringere oculos solent, te invictissime Cæsar, vosque illustrissimi Principes, obtestor, primum ut deposito omni præjudicio, alteram defensioni nostræ aurem integram præbeatis: deinde, ne protinus, audito Ecclesiæ nomine, terreamini, ut memineritis, tale omnino cum larvata sui seculi Ecclesia, Prophetis & Apostolis fuisse certamen, quale nobis cum Pontifice Romano, totaque ejus cohorte esse hodie videtis. Quum illi, Dei mandato, in idololatriam, superstitiones, Templi sacrorumque pollutionem, in sacerdotum socordiam ac torporem, in omnium avaritiam, crudelitatem, & libidines liberius inveherentur, continuo illis regerebatur quod hodie semper in ore habent adversarii nostri: eos à communi sententia discedendo, Ecclesiæ scindere unitatem. Erat tunc ordinarium Ecclesiæ regimen penes sacerdotes, quod non temere arrogaverant ipsi sibi, sed Deus illis Lege sua contulerat. Longum esset in singulis hoc ostendere. Uno igitur Jeremiæ exemplo simus contenti. Erat illi cum toto sacerdotum collegio negotium. Hæc ad eum impetendum
Jer. 18. vers. 18. erant illorum arma: Venite, conspiremus adversus Jeremiam. Non enim lex à sacerdote peribit: nec consilium à sene: nec sermo à Propheta. Erat illic summus Sacerdos, cujus non stare judicio, capitale erat. Totum ordinem, cui Deus ipse Israëliticæ Ecclesiæ gubernacula tradiderat, sibi consentientem habebat. Si Ecclesiæ unitatem violat, qui, sola Dei veritate instructus, ordinariæ se potestati opponit: schismaticus erit Propheta, qui nihil ejusmodi minis fractus fuit, quominus bellum cum sacerdotum impietate gerere, constanter persisteret. Stare à nobis æternam Dei veritatem, à Prophetis & Apostolis prædicatam, parati sumus ostendere: atque adeo cuivis intelligere promptum est. Sed hoc tantum ariete repellimur, quod discessionem ab Ecclesia, nulla causa excuset. Nos vero id fieri à nobis, pernegamus. Quid habent, quo nos urgeant? Prorsus nihil: nisi quod ordinarium habent Ecclesiæ regimen. At quanto meliori jure hoc dictitabant Jeremiæ hostes? Nam tunc saltem manebat adhuc sacerdotii lex à Deo constituta: ut certa esset illorum vocatio. Qui hodie præsules vocantur, nullis, nec divinis, nec humanis legibus, approbabunt suam vocationem. Sint tamen pares. Nisi reum schismatis ante peregerint sanctum Prophetam, nihil adversum nos proficient, fucoso illo Ecclesiæ nomine. Illum unum, exempli gratia, nominavi. Sed reliqui omnes eandem se pugnam sustinuisse testantur, quum, ad eos obruendos, Ecclesiæ titulo abuterentur impii sacerdotes. Quid Apostoli? an non illis necesse fuit,
Actor. 4. vers. 19. ut se Christi servos profiterentur, synagogæ bellum denunciare? Et tamen sacerdotii nondum amiserant gradum aut honorem. Atqui, inquient, sic in doctrina dissidebant tum Apostoli, tum Prophetæ, ab impiis sacerdotibus, ut in sacrificiis & precibus communionem interea cum illis colerent. Fateor: quum ad idololatriam non cogerentur. Sed quem Prophetarum legimus unquam sacrificasse in Bethel? quem etiam piorum impuris sacrificiis putamus communicasse: quum Templum ab Antiocho pollutum, & profanæ illuc ceremoniæ introductæ essent?

Summa huc spectat, ut servos Domini intelligatis inanem Ecclesiæ titulum nunquam morari solitos fuisse, quum ad stabiliendum impietatis regnum obtenderetur. Proinde, non satis est Ecclesiam jactare, sed adhibendum est judicium: ut, quæ sit vera Ecclesia, & qualis sit ejus unitas, noverimus. Hoc autem primum omnium est, ne Ecclesiam à Christo capite suo separemus. Christum, quum dico, contentum intelligo cum Euangelii sui doctrina, quam suo sanguine obsignavit. Ergo ut se veram esse Ecclesiam persuadeant adversarii, ante omnia puram Dei doctrinam apud se esse ostendant oportet. Atque id est, quod sæpe dicimus, perpetua bene ordinatæ Ecclesiæ insignia esse, sanam doctrinæ prædicationem, & purum Sacramentorum usum. Fundatam enim eam esse in Prophetica & Apostolica doctrina quum testetur Paulus, nisi hoc fundamento *Ephes. 2. vers. 20.*
fulciatur, ruere extemplo necesse est. Venio ad nostros adversarios. Christum à suis partibus stare, magnifice jactant illi quidem: sed tunc illis fides demum habebitur, si eum in verbo suo exhibeant. Ecclesiæ vocem identidem inculcant. Sed quærimus, ubinam sit illa doctrina, quam Paulus unicum facit Ecclesiæ fundamentum. Videt jam profecto majestas tua, Cæsar, multum interesse, veritate Ecclesiæ, an nomine arment se hostes nostri, ad nos obruendos. Ab Ecclesia, communi fidelium omnium matre, columna & firmamento veritatis, qui discedunt, eos à Christo etiam deficere, nos æque fatemur, atque ipsi: sed Ecclesiam requirimus, quæ filios suos incorruptibili semine ad immortalitatem gignat: quæ genitos alat spirituali cibo (semen autem illud, ac cibus ille, verbum Dei est) quæ puram & integram custodiat suo ministerio veritatem illam, quam Deus in ejus sinum deposuit. Illa nota est minime dubia, minime fallax: quam Deus ipse Ecclesiæ suæ impressit, ut inde dignosceretur. Num videmur iniquum postulare? Ubi ergo nihil extat tale, nulla illic relucet Ecclesiæ facies. Si nomen obtenditur, notum est illud Jeremiæ: frustra verbis men- *Jer. 7: 4.*
dacibus gloriari impios sacerdotes, dum clamitant: Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini: quum ex Templo Domini speluncam latronum fecerint.

Similiter Ecclesiæ unitatem, qualis à Paulo describitur, testamur nobis esse sacrosanctam: & anathema pronunciamus adversus omnes, qui eam ullo modo violaverint. Ab hoc itaque principio unitatem ducit Paulus, quod unus sit Deus, una fides, unum Ba- *Ephes. 4.*
ptisma: quod unus sit omnium Pater, qui nos in spem *vers. 5.*
unam vocaverit. Tunc ergo unum erimus corpus, & unus spiritus, quemadmodum illic præcipit, si uni Deo adhæreamus: idque, fidei nodo inter nos colligati. Porro memoria repetendum, quod alibi dicit: fidem esse ex Dei verbo. Sit ergo hoc constitutum, tunc constare inter nos sanctam unitatem, quum in pura doctrina consentientes, in unum Christum coalescimus. Et sane, si in quamlibet doctrinam conspirare sufficeret, quo jam indicio amplius à profanis impiorum factionibus Dei Ecclesia discerneretur? Quamobrem, paulo post subjungit Apostolus, ad ædificationem Ecclesiæ institutum esse à Christo ministerium, donec perveniamus in fidei unitatem: hoc est, agnitionem Filii Dei: ne simus amplius pueri, qui circumferamur quolibet vento doctrinæ: sed veritatem sectantes in charitate, crescamus in illum qui est caput. Poteratne apertius totam Ecclesiæ unitatem concludere, in sancta veræ doctrinæ concordia, quam dum ad Christum, ad fidem, quæ ejus agnitione continetur, ad veritatis obedientiam revocat? Neque vero hoc longa demonstratione opus habet apud eos, qui Ecclesiam cogitant ovile illud esse, cui solus Christus præest: ubi una ejus vox auditur, & discernitur ab alienorum voce. Atque id quoque alibi confirmat, quum pro Romanis Deum *Rom. 15. vers. 5.*
preca-

precatur, ut unum sentiant omnes: sed secundum Christum: ut unanimes honorent Deum.

Proinde, ad Christum accedant adversarii nostri primum, & tunc reos schismatis nos faciant, quod ab ipsis in doctrina diffidere ausi simus. Quum vero jam planum fecerim, profligatum esse Christum ex eorum contubernio, exterminatam esse Euangelii ejus doctrinam, hoc tantum in nobis accusant, quod Christo potius adhæreamus, quam sibi. Cui enim, obsecro, persuadeant, quicunque abduci à Christo, ejusque veritate, recusent, ut se in hominum tradant potestatem, eos schismaticos, & ab Ecclesiæ consortio transfugas esse? Fateor certe, honorem habendum esse sacerdotibus: & magnum esse periculum in despectu ordinariæ potestatis. Quare, si non temere ordinariæ potestati resistendum esse dixerint, non difficulter subscribimus. Neque enim rudes adeo sumus, quin videamus quanta sit futura perturbatio, nisi auctoritas deferatur iis qui præsunt. Constet ergo suus pastoribus honor: sed ita, ne quid imminuat ex summo Christi imperin: cui & illos, & omnes ad unum, subesse oportet. Hac enim conditione se olim Israëliticæ Ecclesiæ regimen dedisse sacerdotibus, testatur Deus per Malachiam, ut factæ cum illis pactionis fidem præstarent. Nempe, ut labia eorum custodirent scientiam, & Legem populo exponerent. Huic pactioni quum minime tunc starent sacerdotes, foedus suum, illorum perfidia abrogatum, jamque irritum esse, pronunciat. Falluntur, si alia se lege collocatos in Ecclesiæ regimine arbitrantur, quam ut veritatis Dei ministri sint ac testes. Quamdiu ergo, contra officii sui legem ac formulam, bellum cum Dei veritate gerere pergent, ne sibi potestatem usurpent, quam Deus non nisi sub ea, quam diximus, conditione, vel olim Sacerdotibus, vel nunc Episcopis, contulit.

Mala. 2. vers. 7.

Verum, quia Ecclesiæ communionem in illo regiminis genere, quod ipsi sibi finxerunt, inclusam esse persuasi sunt, eo solo vicisse sibi videntur, quum nobis alienationem à Romana sede objiciunt. Nobis vero de primatu Romanæ sedis, quo tantopere gloriantur, oon est difficilis responsio. Sed eam disputationem, tum quia nimis prolixa foret, tum quia copiose tractata est à nostris hominibus, hic non ingrediar. Tantum hoc à vobis postulabo, invictissime Cæsar, & illustrissimi Principes, ut Cyprianum audiatis disserentem, ex quo potius ordine æstimanda sit vobis vera Ecclesiæ communio, quam ad solum Romanum Pontificem adversarii nostri revocant. Nam ubi Ecclesiasticæ concordiæ fontem constituit in solo Christi Episcopatu: cujus à singulis in solidum partem teneri affirmat, postea subjungit; Ecclesia una est, quæ in multitudinem latius incremento foecunditatis extenditur. quo modo Solis radii multi, sed lumen unum: rami arboris multi, sed robur unum tenaci radice fundatum: & de fonte uno rivi plurimi defluunt: numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate, unitas tamen manet in origine. Avelle radium Solis à corpore, divisionem unitas non capit. Ab arbore frange ramum, fructus germinare non poterit. A fonte præcide rivum, præcisus arescit. Sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem porrigitur: unum tamen lumen est, quod ubique diffunditur, nec corporis unitas separatur. Proinde hæreses & schismata inde oriri pronunciant, quod ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec cælestis magistri doctrina servatur. Talem nobis hierarchiam si exhibeant: in qua sic emineant Episcopi, ut Christo subesse non recusent: ut ab illo, tanquam unico capite, pendeant, & ad ipsum referantur: in qua sic inter se fraternam societatem colant, ut non alio nodo, quam ejus veritate, sint colligati: tum vero nullo non anathemate dignos fatear, si qui erunt, qui non eam reverenter, summaque obedientia, observent. Hæc vero mendax hierarchiæ larva, qua superbiunt, quid omnino habet simile? Unus principatum, Christi vice, tenet Pontifex Romanus, qui absque lege & modo, tyrannico more, imo dissolutiore impudentia, quam tyrannus quisquam, dominatur. Reliquum corpus ad illius magis normam, quam Christi, compositum. Extinctum illud lumen, de quo loquitur Cyprianus: præclusa fontis scaturigo: denique, sola arboris proceritas, à radice præcisa ostentatur.

De simplicitate Prælator.

Non abs re est, scio, quod de asserendo Romanæ sedis primatu ita laborant adversarii: in quo scilicet consistere, & se, & sua omnia, animadvertunt. Sed vestrum est, invictissime Cæsar, & illustrissimi Principes, dispicere ac præcavere, ne vobis, sicut imperitis facere soliti sunt, inani fuco illudant. Principio hunc, quem jactant, primatum, nulla Dei auctoritate, sed nudo hominum arbitrio constitutum fuisse, jam fateri ipsi quoque coguntur. Saltem id quum ostendimus, etiamsi non palam assentiantur, contra tamen pugnare, quodammodo eos pudet. Fuit quidem tempus, quum audacter Scripturæ testimoniis, ad tam crassi mendacii confirmationem abuterentur: sed ubi cominus certatum fuit, facile fuit excutere de eorum manibus festucas, quas pro gladiis procul ostentaverant. Itaque Dei verbo destituti, confugiunt ad vetustatis subsidium. Sed inde etiam nullo negotio eos depellimus. Paulatim enim emersisse Romanos Pontifices ad hoc honoris fastigium, quod ab annis circiter quadringentis occuparunt, vel potius astu partim & malis artibus obrepsisse, partim violenter irrupisse, tum sanctorum patrum scripta, tum acta conciliorum, tum historiæ planum faciunt. Verum ut illis utrumque remittamus: ut, inquam, nobis concedentibus obtineant, & collatum divinitus Romanæ sedi primatum, & confirmatum perpetuo veteris Ecclesiæ consensu fuisse: tunc tamen demum his esset locus, si Roma & veram Ecclesiam haberet, & verum Episcopum. Neque enim stabit sedis honor, ubi nulla amplius erit sedes. Obsecro, qua in re Episcopum se præstat Pontifex Romanus, ut talis à nobis censeatur? Notum est illud Augustini: Episcopatum officii nomen esse, non honoris. Et has esse Episcopi partes definiunt veteres Synodi, pascere verbi prædicatione populum, Sacramenta administrare, clerum & populum continere in sancta disciplina, & ne ab his distrahatur, profanis omnibus hujus seculi curis se abdicare. Episcopo adjutores in his omnibus debent esse presbyteri. Quid horum facere se simulant Papa & Cardinales? Dicant igitur quo titulo haberi se velint legitimos pastores, qui nullam officii partem, vel minimo digito, ne in speciem quidem, attingunt.

Verum, ut demus hæc omnia: Episcopum esse, qui ab omni officii sui parte in totum abstineat: Ecclesiam esse, quæ tam verbi ministerio, quam puro Sacramentorum usu careat: quid tamen, ubi omnia contra pugnant? Jam aliquot seculis sedem illic habuerunt impiæ superstitiones, aperta idololatria, perversæ doctrinæ: ea doctrinæ capita, quibus potissimum Christiana religio continetur, eversa. Prostitutis ad turpem quæstum, aliasque pollutiones, Sacramentis, extremo ludibrin habitus fuit Christus: ut iterum quodammodo crucifigeretur. Eritne illa omnium Ecclesiarum mater, quæ adeo nullam, non dico faciem, sed ne lineam quidem retinet veræ Ecclesiæ, ut nervos omnes sanctæ, quæ inter fideles esse debet, communionis absciderit? Nunc renascenti Euangelii doctrinæ non aliter se opponit Romanus Pontifex, quam si de capite suo ageretur. An non eo ipso demonstrat, non aliter salvam sibi fore suam sedem, nisi profligato Christi regno? Novit tua majestas, Cæsar, quantus hic mihi dicendi campus pateat. Verum, ut breviter locum

hunc

hunc concludam: Nego Apostolicam esse eam sedem, ubi nihil præter horrendam apostasiam visitur. Nego vicarium esse Christi, qui Euangelium furiose persequendo, Antichristum se esse opere demonstrat. Nego esse Petri successorem, qui ad demoliendum quicquid ædificavit Petrus, toto conatu incumbit. Nego caput Ecclesiæ esse, qui rescissam à Christo vero & unico capite Ecclesiam, sua tyrannide discerpit ac lacerat. Ad hæc omnia mihi respondeant, qui sic alligatam sedi Romanæ esse volunt Ecclesiæ hierarchiam, ut Papæ auctoritati certam ac testatam Euangelii doctrinam posthabere non dubitent. Imo mihi respondeant ipsi: tantum vos expendite, invictissime Cæsar, & illustrissimi Principes, æquumne an iniquum postulemus.

Hinc quoque proculdubio statuere vobis promptum erit, quam non audienda sit adversariorum nostrorum calumnia, dum impiæ temeritatis, & quasi inexpiabilis audaciæ nos accusant, quia ad purgandam, tum doctrinæ, tum ceremoniarum inquinamentis Ecclesiam, non expectato Pontificis Romani nutu, aggressi sumus. Id vero privatis hominibus fas fuisse negant. At vero, quid ab eo sperandum erat, quem loco cedere oportebat, ut Ecclesia in statum meliorem restitui posset? Deinde quisquis memoria repetet, quæ Lutheri aliorumque fuerint initia, qui progressus, nullam à nobis purgationem requiret. Suppliciter, quum integra adhuc essent omnia, oravit Pontificem Lutherus, ut gravissimis Ecclesiæ morbis in animum induceret mederi. Quid profecit? Re ulterius provecta: etiamsi taceret Lutherus, satis acres stimulos ad incitandum Pontificem habebat necessitas, ne amplius differret. Id palam universus orbis Christianus ab eo flagitabat. Piis omnium votis satisfacere illi in manu erat. An fecit? Nunc impedimenta causatur. Verum, si fontem investigare libeat, reperiemus eum solum, & sibi, & aliis obstare, ne quid agatur. Verum, quid argumentis istis levioribus insisto? Quasi vero hoc unum, aut non satis sit illustre, aut non satis ponderosum: quod nullam à principio hucusque secum transigendi aliam spem ostendit, nisi ut, sepulto rursum Christo, quicquid impietatis fuit quum nos in medium prodiimus, firmioribus quam ante machinis, stabiliat. Hæc scilicet causa est, cur hodie quoque fortiter prohibeant adversarii, Ecclesiæ instaurationi manum admovere: non quia necesse non sit (id enim negare, nimis perditæ impudentiæ foret) sed quia iam salutem Ecclesiæ, quam interitum, ex solo Pontificis Romani arbitrio nutuque, suspensam esse velint.

Nunc de remedio videamus, quod solum nobis relinquunt, qui digitum moveri nefas esse censent, quibuscunque malis prematur Ecclesia. Ad Concilium nos universale rejiciunt. Quid? An si, obstinatis animis, in suum exitium major pars ruat, ideo nobis quoque simul perire necesse erit: quum penes nos saluti nostræ consulendi sit facultas? At nefas est, inquiunt, abrumpere Ecclesiæ unitatem: quæ tunc abrumpitur, si seorsum aliquid in fidei doctrina pars una, non adhibitis aliis, decernat. Postea, quæ inde incommoda nascerentur, amplificant: nihil præter horrendam vastitatem, & confusum chaos posse expectari, si propriam sibi fidei formam instituat unaquæque gens & natio. Hæc quidem merito, & ad rem apposite tum dicerentur, si sponte se unum Ecclesiæ membrum ab aliis, contempta unitate, separaret. Verum, id nunc non disputatur. Utinam impetrari hoc quidem posset, ut sancta conspiratione omnes Christiani orbis monarchæ & populi, ad expectandam præsentium malorum emendationem, simul digitum tollerent. Sed quum alios videamus à meliori statu abhorrere: alios vero, aut bello, aut aliis curis teneri implicitos, quominus huc studium suum applicare queant: quousque tandem alios expectando, nobis consulere differemus? Atque ut liberius malorum omnium fontem aperiam: videmus Rom. Pontificem, quoad poterit, nunquam passurum, ut consentiant Ecclesiæ omnes, non dico ad justam consultationem habendam, sed omnino ad Synodum colligendam. Satis quidem promittet, quoties rogabitur: modo vias omnes præclusas, & aditus omnes impeditos videat. Verum habet in manu remoras, quas identidem objiciat, ne unquam desit tergiversandi prætextus. Cardinales, Episcopos, Abbates habet omnes, paucis exceptis, consentientes in hac re secum. Siquidem hoc unum cogitant ut plurimum, qualiter possessionem retineant semel usurpatæ tyrannidis: de Ecclesiæ salute, vel exitio, ne minimum quidem solliciti.

Non vereor invictissime Cæsar, & illustrissimi Principes, ne vobis incredibile, aut etiam ad persuadendum difficile sit, quod dico. Quin potius vestras omnium conscientias appello, an aliud referam nisi quod certo experimento compertum habetis. Interea ultimo in discrimine jacet Ecclesia: infinitæ animæ, quo se vertere debeant, nescientes, misere anguntur: multæ etiam morte præoccupatæ, nisi mirabiliter à Domino serventur, pereunt: sectæ variæ exoriuntur: multi, quorum prius latebat impietas, ex præsenti dissensione licentiam nihil credendi sumunt: multa alioqui non mala ingenia, profanescunt. His malis coërcendis nulla est disciplina: inter nos, qui unius Christi nomine gloriamur, & eundem habemus Baptismum, nihilo plus est consensionis, quam si diversas penitus religiones profiteremur. Et, quod omnium est miserrimum, instat, & jam prope in conspectu est horrenda totius Ecclesiæ dissipatio, cui frustra remedia quærentur. Quum igitur ad opem Ecclesiæ ferendam nulla possit esse, in tanta calamitate, & in tantis periculis, nimia celeritas, qui nos ad Concilium universale ablegant, cujus habendi nulla spes apparet, quid aliud quam Deo & hominibus illudunt? Aut ergo sustinendum est hoc judicium Germanis, quod Christi Ecclesiam in suo imperio pati maluerint, se videntibus & quiescentibus, perire, quum mederi possent ejus morbis: aut statim ad suscipiendam ejus curam se accingant, necesse est. Quanquam istud secundum nunquam facient ita mature, quin nimiæ cessationis merito etiamnum damnentur. Quicunque vero, generalis Concilii prætextu, moram interponunt, eos nihil aliud moliri constat, nisi ut hoc artificio tempus extrahant. Nihilo igitur magis sunt audiendi, quam si verbis faterentur, quod reipsa demonstrant, sibi tanti privatum compendium esse, ut id Ecclesiæ interitu redimere non dubitent.

At novo, inquiunt, exemplo id fieret. Nam ut de religionis dogmatibus, si qua in his controversia fuerit exorta, cognitionem provincia una suscipiat ac pronunciet, nunquam auditum fuit. Quid audio? an solo nutu persuasum iri mundo arbitrantur mendacium, quod temporum omnium historiis refellitur? Quoties emersit nova aliqua hæresis, aut dissidio aliquo turbata fuit Ecclesia, nonne statim provincialem Synodum solebant convocare, ut illic componeretur quod turbatum erat? Ad generale vero Concilium, nisi tentato prius illo remedio, decurrere nunquam moris fuit. Priusquam ad confutandum Arrium, Nicæam convenirent ex toto orbe Christiano episcopi, jam plures in Oriente synodi collectæ fuerant. Reliqua exempla, brevitatis causa, prætereo. Sed quod hostes nostri, tanquam inusitatum fugiunt, ordinarium fuisse, veterum scripta testantur. Facessat ergo mendax iste novitatis prætextus.

Si Africanos episcopos tenuisset hæc superstitio, nimis sero Donatistis ac Pelagianis occursum esset. Jam magnam Africæ partem in suam factionem traxerant Donatistæ: nec locus quisquam erat ab eorum

contagione omnino purus. Erat maximi ponderis controversia, de Ecclesiæ unitate, & legitima administratione Baptismi. Secundum novam istorum sapientiam, debebant ad universale Concilium rejicere orthodoxi episcopi illam quæstionem, ne à reliquis Ecclesiæ membris se abscinderent. An faciunt? Quin potius, quia restinguendo præsenti incendio festinatione opus esse judicant, urgent & insequuntur Donatistas: nunc ad synodum, nunc ad disputationem eos, quasi manu conserta vocantes. Damnent hostes nostri impiæ ab Ecclesia separationis & Augustinum, & alios ejus ætatis sanctos viros, qui cum eo consentiebant: quod & Donatistas, imperiali auctoritate, non convocata universali synodo, secum disputare coëgerint: & provinciali concilio transigere de controversia maxime ardua & periculosa non dubitaverint. Pelagius illic quoque cristas extulerat: statim, ad reprimendam ejus audaciam, habita synodus. Quum, simulata ad breve tempus pœnitentia, vomitum resorbuisset, defixo in Africa impietatis suæ aculeo, Romam se recepit, ut satis benigne fuit exceptus. Quid faciunt pii episcopi? An se membrum duntaxat Ecclesiæ esse caussantur, ut ab universali Concilio remedium expectent? Quin pòtius conveniunt ipsi, prima quaque occasione, iterum atque iterum: impium illud dogma, quo jam infecti fuerant multi, anathemate damnant: pronunciant libere ac definiunt, quid de originali peccato, deque regenerationis gratia, sentiendum sit. Postea Romam quidem actorum exemplar mittunt, partim ut communi & auctoritate, & consensu, melius & validius hæreticorum frangant contumaciam: partim, ut alios admoneant periculi, quod erat omnibus cavendum. Torquent hoc aliorsum Romani Pontificis adulatores: quasi suspenderint sententiam, donec quod egerant, ratum haberet Innocentius, qui tum Romanæ Ecclesiæ præsidebat. Verum, satis superque refellitur hæc impudentia ex sanctorum patrum verbis. Neque enim aut consilium petunt ab Innocentio, quid facere debeant: nec ad eum referunt, ut pronunciet: nec ejus nutum auctoritatemque expectant: sed jam se cognovisse de causa, & sententiam tulisse narrant, qua & hominem, & doctrinam damnaverint: ut suum exemplum ipse, nisi suis partibus deesse velit, imitetur. Atque hæc quidem tum fiebant, quum in sana doctrina consentientes adhuc essent inter se Ecclesiæ. Nunc ergo, quum omnia inclinent ad ruinam, nisi celeriter succurratur, quid ab eorum pendeamus consensu, qui nullum non movent lapidem, ut Dei veritatem, quam profligarunt, impediant, quominus iterum emergat? Erat Ambrosio, sua ætate, cum Auxentio certamen de primario fidei nostræ capite, hoc est, de divinitate Christi. Favebat Auxentii partibus Imperator. Neque tamen ad generale Concilium provocat hoc obtentu, quasi alibi tantam caussam finiri sit nefas: sed tantum postulat, ut quia fidei sit quæstio, in Ecclesia coram populo disputetur. Quorsum etiam synodi provinciales, quæ bis olim quotannis ex more habebantur, nisi ut de iis, quæ emerserant, inter se consultarent episcopi? sicut & canon synodi Chalcedonensis decimus nonus continet. Jubet antiquum institutum, bis quotannis convenire uniuscujusque provinciæ episcopos. Hoc synodus Chalcedonensis interpretatur fieri debere ut si qua emerserint, corrigantur. Isti quæ omnibus nota sunt, & doctrinæ, & morum vitia, ullo modo attingi fas esse negant, donec ad universale Concilium ventum fuerit. Quin etiam hoc ipso subterfugio Palladius & Secundinianus, Arriani, concilium Aquileiense repudiabant, quod plenum ac generale non esset. Abesse Orientales omnes episcopos: Occidentalium etiam paucos comparere. Et certe, ex Italicis quoque vix dimidia pars convenerat. Romanus episcopus, neque venerat ipse, neque aliquem miserat ex suis presbyteris, qui suo nomine interesset. Ad ista omnia respondet Ambrosius: non esse novum exemplum, ut synodum agant Occidentales episcopi: quum moris semper fuerit, Orientales inter se convenire. Prudenter fecisse pios Imperatores, qui Concilium indixerint, facta omnibus libera veniendi potestate, nulla vero necessitate imposita. Venisse, quibus visum fuerit: quia nemo fuerit prohibitus. Quum pergerent in suis tergiversationibus hæretici, non propterea destiterunt à suo proposito sancti patres. Talibus profecto exemplis non prohibetur majestas tua Cæsar, quominus ad recolligendum in sanctam concordiam Imperii corpus, hac, quæ se ad manum offert, ratione utaris.

Quanquam non hoc agunt isti nostri, qui procrastinandum suadent, sicut jam dictum est, ut aliquantisper differendo, tandem Ecclesiæ consulatur: sed lucrum modo ex mora quærunt. Porro satis longas inducias habituros se existimant, si ad universale Concilium rejicere nos possint. Agedum tamen: fingamus jam nihil obstare, quominus universale Concilium mox cogatur: fingamus etiam serio indictum esse: adesse diem: omnia esse comparata. Illic nimirum præsidebit Romanus Pontifex: aut si venire gravabitur, unum quempiam ex Cardinalibus legabit, qui suo loco præsit: eumque proculdubio deliget, quem fidissimum sibi fore arbitrabitur. Assidebunt Cardinales reliqui, Episcopi deinde & Abbates: subsellia occupabunt consiliarii: quos ut plurimum deligere non solent, nisi ad suam voluntatem bene formatos. Fieri quidem poterit, ut pauci quidam boni inter eos sedeant: verum & propter suam paucitatem despectui erunt: & metu debilitati, vel proficiendi desperatione fracti, tacebunt. Quod si qois forte verbum facere audeat, strepitu & clamoribus, dicto citius, obruetur. Multitudo autem sic erit comparata, ut quidvis passura sit potius, quam Ecclesiam restitui in statum meliorem. De doctrina taceo. Utinam modo integri ac dociles ad causam venirent. At certo certius est, unam hanc fore omnium deliberationem: quicquid dicatur, quæcunque afferantur rationes, non esse auscultandum. Imo non pertinacia modo & obstinatione aures sibi obstruent, ne obediant veritati, sed ferocia etiam ad resistendum se armabunt. Quid enim? an qui nullam sanæ doctrinæ mentionem auribus admittunt, eos credibile est, simulac in rem præsentem ventum fuerit, sponte cessuros? an qui omnia moliuntur ne collapsum Christi regnum iterum in mundo resurgat, eos sperabimus excitandi illius & promovendi adjutores fore? an qui nunc ferro & igni insaniunt adversus veritatem, aliosque ad sævitiam, quoad possunt, acuunt & inflammant, humanos se & moderatos, tunc præstabunt? Verum, ut nihil aliud sit, tuæ hoc prudentiæ invictissime Cæsar, vestræque illustrissimi Principes relinquo æstimandum, num Pontifici Romano universæque ejus factioni privatim expediat, restitui in verum ordinem Ecclesiam, & ad rectam Euangelii normam corruptissimum ejus statum emendari. Quam autem facile sua commoda oblivisci soleant, ut nulla eorum habita ratione, ad suscipiendam communis salutis curam, voluntate & studio ferantur omnes, certis experimentis habetis compertum.

His, Cæsar, Ecclesiam permittes, ut de ejus reparatione, suo arbitrio, vel sua potius libidine statuant? Ab eorum nutu suspensus hærebis, ut nunquam, donec ipsi consenserint, Ecclesiæ consulendum decernas? Si illorum erit cognitio, facili se compendio expedient. Pronunciabunt enim sic manendum. Sed fingamus, vel pudore, vel tua aliorumque Principum auctoritate victum iri, ut nonnihil adhibeant moderationis in speciem, & de suo etiam imperio aliquantulum remittant: eone sponte unquam descendent, ut se in ordinem coactis, Christi

regnum

regnum erigatur? Quorsum igitur illis mandetur reformandæ Ecclesiæ cura, nisi ut oves lupis exponantur? Si alterutrum accidere necesse sit, præstaret tamen Ecclesiam pro derelicta desperataque haberi, quam in tales medicos incidere. Decuerat quidem eos, qui pastorum nomen locumque obtinent, primos omnium advolare ad opem illi ferendam. Decuerat, fateor, duces eos se profiteri: Principes vero se illis comites adjungere in opere tam sancto, & adjutores. Sed quid si non faciunt? Quid si fieri ab aliis nolunt? Quid si ad impediendum, nullum non movent lapidem? An respiciendi tum quoque nobis sunt: ne quis se moveat, donec ipsi digitum sustulerint? adhucne audienda illa solennis eorum cantilena? nihil tentandum donec Pontifex approbaverit. Sic ergo habeat tua majestas: adeoque vos simul omnes reputate cum animis vestris, illustrissimi Principes, virique ornatissimi, Ecclesiam à suis Pastoribus non modo proditam, desertam, destitutam, sed vexatam, afflictam extrema calamitate, denique exitio destinatam, ad fidem vestram confugere. Quin potius sic existimate: offerri hic vobis à Deo materiam, in qua specimen edatis insigne ac testatum vestræ erga se observantiæ. Nihil est, quod nobis omnibus majori curæ esse, & in quo elaborare nos intentiore studio velit Deus, quam ut illibata maneat nominis sui gloria, ut regnum suum floreat, ut pura vigeat illa doctrina, quæ sola ad ipsum rite colendum prælucere nobis debet. Quanto igitur magis hæc Principes curare, hæc meditari, hæc agere & persequi decet? quos ideo nominis sui communicatione dignatus est, ut gloriæ suæ custodes sint in terris ac vindices.

Nolite, obsecro, profanis hominibus aurem accommodare, qui vel fallaci concilii ostentatione vos lactant, ne quid levationis ex vobis sentiat Ecclesia: vel hanc causam, quum sit omnium maxima, extenuant, quo sitis ad eam suscipiendam remissiores: vel ad violentas ejus transigendæ rationes impellunt. Hactenus operam perdiderunt, qui te ad sævitiam inflammare, invictissime Cæsar, & tibi quodammodo arma induere conati sunt. Præclaram certe, & mansuetudinis, & prudentiæ laudem ad posteros consequutus es, quod turbulentis consiliis, quibus sæpe multumque tentatus es, nunquam te à perpetua moderatione passus es dimoveri. Ea laus ne quando tibi extorqueatur hostium nostrorum importunitate, etiam atque etiam vide. Si terreantur hæretici, non doceantur, improbam esse dominationem Augustinus agnoscit. Si hac mansuetudine tractandi sunt hæretici, qui Ecclesiam, sua intemperie, nulla justa causa perturbant, ut castigationem semper doctrina præcedat, quanto plus adhibere in hac causa humanitatis decet, in qua Deum & homines testamur, nihil nos aliud quærere, nisi ut in puram Dei doctrinam utrimque consentiamus? Pontificem Romanum cum suis nihil quam sanguinem & cædes spirare, tu optimus es testis, Cæsar. Quod si eorum obsequutus esses furori, jampridem suo sanguine Germania redundasset. Neque id vos latet illustrissimi Principes. Ad tantam crudelitatem præcipites ipsos ageret Dei Spiritus? Sed hoc est scilicet: libido, quæ diu grassata est sine obstaculo, si cohiberi incipiat, protinus ad insaniam erumpit. Si qui sunt præter eos, qui oppressos vi & armis nos videre cupiant, aut ab illis flabellis accensi, aut inconsiderato zelo sponte instigati, causam incognitam oderunt. Nam quod nascenti primum Ecclesiæ accidisse Tertullianus queritur, id nobis hodie quoque usu venit: ut solius nominis præjudicio, sine causæ inquisitione damnemur. Et nunc quid contendimus aliud, nisi ut suscepta semel legitima cognitione, ex vero tandem & æquo, non ex præsumpta falso opinione judicetur? Atque hoc quidem præclarum, & humanitatis tuæ, & singularis sapientiæ documentum edidisti, Cæsar, quod hactenus furiosæ

In Apologetico.

hostium nostrorum libidini, ne te ad injustam sævitiam abriperet, constanter obstitisti. Sed hoc secundum superest, ne perniciosis eorum consiliis morem geras, qui sub dilationis specie sanctum hoc opus, reformationem Ecclesiæ dico, jam dudum impediunt: &, quod pejus est, abrumpere moliuntur.

Una forte perficiendi adhuc restat difficultas, quæ vos ab inchoando nonnihil retineat. Plerosque enim, non male alioqui animatos, non alia causa avertit à tam sancto instituto, nisi quod antequam periculum faciant, successus desperatione, concidunt. Sed hic nobis duo sunt consideranda: neque tantam esse difficultatem, quanta animis concipitur: & quantacunque sit, non decere tamen ejus cogitatione ac metu vos frangi, si reputetis apud vos, hoc esse Dei opus: in quo gubernando & spem nostram superari, & opinionem falli oporteat. Priorem illam partem explicare, non est hujus operis. Aptior & opportunior erit locus, si ad seriam consultationem ventum semel fuerit. Hoc tantum dicam: magis expeditam fore rationem, nec tantæ molis, quam vulgo existimetur, modo satis sit ad tentandum animi. Verum, quum veteri proverbio celebratum sit, nihil esse præclarum, quod non arduum simul quoque sit ac difficile, miramur, si ad rem omnium maximam & præstantissimam per multas difficultates sit enitendum? Deinde, quemadmodum dixi, nisi velimus gravem Deo injuriam facere, altius hic attollere animos convenit. Certe enim Dei virtutem metiemur mentis nostræ captu, si de Ecclesiæ reparatione nihil plus sperabimus, quam ipsa præsentium rerum conditio statusque promittat. Quamlibet tenuis spes appareat, bono animo nos esse Deus jubet: ut excusso procul omni metu, ad opus alacres accingamur. Hunc saltem illi honorem præstemus, ut fiducia virtutis ejus freti, experiri non recusemus, qualem dare successum velit.

Ut nunc Imperii res habent, implicitos variis curis teneri vos, invictissime Cæsar, & illustrissimi Principes, ipsaque negotiorum multitudine distractos circumagi, & quodammodo fluctuare necesse est. Verum, sic statuite: unum hoc proculdubio aliis omnibus esse vobis antevertendum. Sentio, quos nervos, quam vehementiam, quos aculeos, quem ardorem requirat hujus loci tractatio. Et certe non defuturos satis scio, qui me in tam insigni splendidaque materia ita frigidum esse mirentur. Sed quid facerem? Ponderi rerum ac gravitati succumbo. Nihil itaque melius video, quam rem simpliciter, & absque ullo verborum splendore vobis proponere: ut eam vestro deinde examine ponderetis. Primum vobis in mentem veniat horrenda hæc Ecclesiæ calamitas, quæ ferreos etiam animos flectere quodammodo ad misericordiam possit. Imo ante oculos vobis squalidum hunc deformemque habitum, & vastam dissipationem, quæ sunt in omnium conspectu, statuite. Quid? sponsam Christi, vestram omnium matrem, quousque tandem sic prostratam afflictamque jacere feretis? Præsertim quum & fidem vestram imploret, & vobis ad manum sit ejus sublevandæ ratio? Percipite deinde animis, quanto acerbiora jam instent. Non enim procul abest ultimus interitus, nisi quam citissime obviam eatis. Servabit quidem mirabiliter, & supra hominum opinionem ubicunque volet, Ecclesiam suam Christus: sed hoc dico, si paululum modo cessatum adhuc à vobis fuerit, Ecclesiæ formam nos in Germania nullam habituros. Circumspicite quot indicia, illam, cui occurrere vos par est, ruinam minentur, jamque imminere denuncient. Illa satis loquuntur, etiam si taceam.

Quanquam non præsenti tantum aspectu movere nos hæc indicia, sed divinæ quoque ultionis commonefacere debent. Vitiato tot pravis opinionibus, tot impiis fœdisque superstitionibus perverso Dei cultu, atroci contumelia afficitur sacra ejus majestas, pro-

ſanatur ſanctum ejus nomen, ejus gloria tantum non pedibus calcatur: imo quum palam idololatria inquinatus ſit totus Chriſtianus orbis, ſua, ejus loco, figmenta homines adorant. Mille ſuperſtitionum ſpecies regnant, quæ tot ſunt aperta ejus ludibria. Virtus Chriſti prope obliterata ex hominum animis: fiducia ſalutis ab ipſo ad manes frivolaſque ceremoniarum nugas traducta: Sacramentorum non minus execranda pollutio. Baptiſmus multis additamentis deformatus: ſacroſancta vero Cœna ad omne ignominiæ genus proſtituta: tota religio in alienam prorſus formam degeneravit. Si nos ad hæc curanda, negligenter adjicimus animum, non obliviſcitur certe ſui Deus. Nam qui imminui ſuum honorem ullo modo paſſurum ſe negat, quomodo eum labefactari & deſtrui pro nihilo duceret? Qui diſſipationem populis omnibus, apud quos defecerit prophetia, minatur, quomodo apertum & contumacem prophetiarum contemptum inter nos impunitum fineret? Qui levem Cœnæ ſuæ maculam tam ſevere vindicavit in Corinthiis, quomodo nobis parceret, ſi eam tot nefandis ſacrilegiis conſpurcare pergimus? Qui Prophetarum omnium ore ad ulciſcendam idololatriam armatum ſe teſtificatur & clamitat, tot idololatriæ portenta an intacta in nobis relinqueret? Et certe non relinquit: videmus enim, ut nos urgeat & inſequatur armata manu. Turcicum nunc bellum omnium in ſe mentes convertit, ac trepidatione implet. Merito id quidem. De comparandis ad reſiſtendum præſidiis conſultatur. Id quoque prudenter fit ac neceſſario. Feſtinatione non vulgari opus eſſe clamant omnes. Fateor nimiam eſſe non poſſe, modo ne interea reſtituendæ in ſuum ſtatum Eccleſiæ conſultatio, quæ prima eſſe debet, vel negligatur, vel retardetur. Plus enim ſatis morarum interpoſitum jam fuit. Intus eſt, in viſceribus noſtris incluſa belli Turcici materia. Eam in primis tollere oportet, ſi bellum ipſum feliciter propulſare cupimus.

Quamobrem quoties vobis poſthac hæc vox occinetur, differendum in præſens eſſe reformandæ Eccleſiæ negotium: fore, aliis tranſactis, ſatis maturum ejus curandi tempus, de eo vobis invictiſſime Cæſar, & illuſtriſſimi Principes, deliberandum eſſe memineritis, imperiumne velitis aliquod poſteris veſtris relinquere, an nullum. Tametſi quid de poſteritate loquor? Jam enim, vobis videntibus, ſemirutum ad ultimam ruinam inclinat. Quod ad nos pertinet: utcunque res reciderit, hæc nos conſcientia ſemper ſuſtinebit in Dei conſpectu, quod & ſervire ejus gloriæ, & Eccleſiæ ipſius prodeſſe voluerimus, quod fideliter incubuerimus in eam rem, quod denique fecerimus, quantum in nobis erat. Nam non alior ſum ſpectaſſe conatus noſtros, noſtraque omnia ſtudia, ipſi primum nobis ſumus ſatis conſcii: & id luculentis teſtimoniis ut teſtatum foret, dedimus operam. Et certe quum nobis conſtet, Dei negotium hic nos & curare & agere, ipſum ſibi, operique ſuo minime defuturum confidimus. Cæterum, qualiſcunque exitus erit, nunquam nos cœpiſſe, aut huc uſque progreſſos eſſe pœnitebit. Nobis Spiritus ſanctus doctrinæ noſtræ fidelis eſt ac certus teſtis. Scimus, inquam, eſſe æternam Dei veritatem quam prædicamus. Miniſterium noſtrum ut mundo ſit ſalutare, optamus quidem, ſicut par eſt: verum ut id conſequamur, Dei eſt præſtare, non noſtrum. Si ita meretur eorum, quibus prodeſſe cupimus, partim contumacia, partim ingratitudo, ut deſperato profectu, omnia peſſum eant: dicam, quod homine Chriſtiano dignum eſt: ſubſcribent, quicunque huic tam ſanctæ profeſſioni reſpondere volent: Moriemur. Sed in morte quoque victores erimus: non modo quod inde certus ad meliorem vitam tranſitus nobis erit, ſed quia ſanguinem noſtrum ad propagandam illam, quæ nunc reſpuitur, Dei veritatem, ſeminis inſtar futurum eſſe ſcimus.

DE SCANDALIS,

Quibus hodie plerique abſterrentur, nonnulli etiam alienantur à pura Euangelii doctrina,

LIBER.

JOANNES CALVINUS, *viro multis dotibus eximio*, LAURENTIO NORMANDIO, S.

QUum tibi multis nominibus aliquam laborum meorum partem animo deſtinaſſem: hoc opuſculum præ aliis eligendum cenſui, quod ad faciendam ejus, quam continet, doctrinæ fidem, exemplum tuum non parvæ confirmationis vice eſſe poteſt. Nam ex quo, relicta patria, huc ad nos voluntarius exul migraſti, quot & quam violentis Satanæ machinis fueris impetitus, nos quidem duo optimi ſumus teſtes: ſed alii quoque non ignorant. Mors patris, quarto poſt diſceſſum tuum menſe, nunciata eſt. Venire tibi in mentem neceſſe fuit quod malevoli non tacebant, mortis cauſam dolori poſſe aſcribi, ut tota invidia in te redundaret. Sequutum eſt paulo poſt acerbiſſimum vulnus, quod uxor tibi, qualem optimus quiſque vir optaret, in medio ætatis flore erepta eſt. Hic quoque fieri aliter non potuit, quin mentem hominis non ſtupidi percellerent variæ tentationes. Jam auribus tuis inſonabant improborum calumniæ: fuiſſe infauſtis ominibus è natali ſolo extractam, ut miſerum ſpiritum in alieno prope orbe deponeret. Sed animum tuum propius hoc urgebat: aliquid habituros coloris, ſi conſilium tuum triſti eventu à Domino maledictum eſſe jactarent. Omitto punctiones innumeras, quas te intus ſentire par fuit. Nam quum grave ſit malum, viduitas: tali vitæ ſocia privari, pluſquam lugubre tibi fuit. Filiolæ quoque poſtremo ad luctus cumulum funus acceſſit. Interea quoſcunque potuit impetus, aliunde effudit Satan, ut ſaucium jam pectus obruendo conficeret. Denique, plus tibi moleſtiarum intra ſemeſtre tempus devorandum fuit, quam nonnulli, quorum celebrata fuit animi magnitudo, tota vita pertulerint. Illa fuit ſcandalorum moles, tibi Satanæ aſtu in ipſis ſtadii carceribus oppoſita, quæ te ad gradum reflectendum cogeret: atqui, invicta Spiritus Dei virtute fretus, documento aliis omnibus fuiſti, nullum eſſe tam arduum difficileque obſtaculum, quod non eodem eluctari præſidio liceat. Et ſimul expertus es, quibus ſuos, ad reſiſtendum armis inſtruere ſoleat Dominus, quoties ad certamen ipſos vocat. Memini, quum tibi primus indicarem patrem eſſe mortuum: & exemplum adducerem Abrahæ, quem patris carnificem vocare poterant ætatis ſuæ homines, quod Thare domo abeuntem ſequutus, in medio itinere defecerat: teſtatim excipere: Quum teſtem facti tui, & approbatorem haberes Deum, impiorum calumnias nihil morari: hoc dolere ſolum, quod non pater additus tibi profectionis comes, Abrahæ te ſimilem feciſſet. Te quidem non adeo lautum

eſſe

esse ac superbum, ut vel Abrahæ socius esse recusares, vel eam ignominiam fugeres, quam Deus summa laude prosequitur. Cæterum, uxor ipsa prius obitus sui luctum, quam nos relinqueret, mirifice levavit ac mitigavit. Nulla enim medicina desiderari aptior potuit, quam heroicæ illæ voces, quas inter ultimos spiritus edebat: quum apprehensa manu mea gratias Deo ageret, cujus manu in eum locum esset adducta, ubi tranquillo animo liceret mori: quum superioris vitæ sortem animo deplorans, bis se felicem esse clamaret, quia nuper ex maledicto Babylonis carcere extracta, jam ex misero etiam corporis ergastulo exitura esset: quum ex vivo conscientiæ sensu de peccatis suis, de æternæ mortis reatu, de tremendo Dei judicio non muliebriter disserens, magnifice Christi gratiam extolleret, eamque pari humilitate & fiducia velut sacram anchoram amplecteretur. Hæc verba non modo clare & diserte, sed insolita energia inter ultimos anhelitus fundentem sic me audisse recordor, ut spectaculo adhuc interesse videar. Itaque, quum te ex adverso intuerer, in domanda animi mœstitia præclare luctantem, minus jam mirabar, tot talibusque remediis adjutum, virum esse fortem in dolore. Aliis recitandis supersedeo. Hoc tantum dico: quum perplexum ex immensa congerie scandalorum labyrinthum tibi fabricatus esset Satan, sic te omnia superasse, ut non modo idoneus sis aliis monitor & hortator, sed etiam ut qui paulo sunt molliores, tuo exemplo animati, novam strenuitatem merito sumere debeant. Scilicet arx valde munita est, æquabilis animi moderatio: cujus singulare specimen cùm aliis in rebus, tum in hac præbuisti, quod quum in patria reliqueris quæ alios ad ambitionem rapiunt, alios suis illecebris affixos tenent: nullo prorsus eorum desiderio tangeris: ut te non minus æquo sedatoque animo illis carere appareat, quam facile semel renunciasti. Hujus tuæ pietatis, sicuti ego fructum & oblectationem non vulgarem capio, ita non mirum, si cupiam ad alios partem aliquam pervenire. Nam qui te nuper, quum in urbe ex qua natus sum, Regius esses præfectus, & civium nostrorum magister, tanquam procul à Christo dissitum gemebam: nunc ex quo totus Christo addictus es, vere meum esse duco, & quasi communi Ecclesiæ gremio amplector. Velim tamen ut libellus hic etiam apud eos quibus ignotus es, qualecunque sit amoris in te mei documentum. Pignus enim ipse nullum flagitas. Multa quidem sunt inter nos justæ necessitudinis vincula, sed nulla sanguinis est propinquitas, nulla alia conjunctio, quæ amorem nostrum superet. Adeoque frater unicus te sibi æquari non ægre patitur: quod mutuæ compensationis vice se abs te peræque amari sentit. Porro, quod multorum votis serius prodit liber, utinam veteri proverbio, quod initio libri citavi, legitime excusare possem: Sat cito, si sat bene. Sed vereor, ne multos, qui sibi partim ex argumenti amplitudine, partim ex longiore mora, magnum nescio quid polliciti sunt, spei suæ frustratio magis offendat: quum res copia, splendore, vehementia orationis, totis denique eloquentiæ fulminibus apprime dignas, concise, humiliter, & jejune perstringi videbunt. Quibus ego quid respondeam, non habeo, nisi me rationem sequutum esse, quam fore optimam arbitrabar. In quo, ut mihi subscribant, non postulo: modo veniam à se dissentienti dare non recusent. Vale, eximie vir, & frater mihi in Domino conjunctissime. Genevæ, VI. Idus Julii, meo natali die. Anno M. D. L.

DE SCANDALIS,

Quibus hodie plerique absterrentur, nonnulli etiam alienantur à pura Euangelii doctrina.

NOn abs re Dominus, postquam multis argumentis eum se esse comprobasset, qui venturus erat in piorum salutem, hanc tandem clausulam adjunxit, Beatus qui non fuerit offensus in me. *Luc. 7. vers. 23.* Scilicet non tantum in Euangelii sui professione multa noverat contineri, à quibus humanum ingenium penitus abhorreat: sed etiam exoritura mox, Satanæ artificio, providebat omne genus obstacula, quæ illam mundo vel exosam redderent, vel suspectam. Et sane impleri necesse est, quod de ipso pronunciavit Spiritus sanctus, lapidem fore offensionis, & petram scandali: non quia justam ipse offensionis causam in se habeat, sicuti mox videbimus. Sed quid refert? Hæc quidem illi quasi fatalis est conditio: ut quoties se offert hominibus, in eum bona pars impingat. Hoc si quando alias usu venit, hodie innumeris prope exemplis verum esse experimur. Quo magis superiorem ejus admonitionem subinde nos memoria repetere convenit, quo penitus animis nostris infixa hæreat: ne impedimentis, quæ Satan objiciet, ab illo aversi, ista etiam, quam suis promittit, beatitudine privemur. At quam pauci sunt quibus hoc veniat in mentem? Contra vero, quam multi reperiuntur, qui scandalorum prætextu, aut Euangelium non secus ac scopulum aliquem refugiunt: aut illud amplexi, facto etiam aliquo progressu, cursum deinde reflectunt? Itaque, quum nullum esset, meo judicio, argumentum in quo tractando utilius locarem operam, non invitus hoc tractandum suscepi: præsertim quum fidem in hac re meam, bonis quibusdam viris obstrinxerim: qui flagitare quasi debitum quod promisi, non desinunt. Citius fortassis fieri debuit: sed quum hactenus occupatum me tenuerint partim aliæ scriptiones non minus necessariæ, partim magna & varia negotia, sat hoc cito erit, si sat bene.

Porro antequam in rem ipsam ingrediamur, videndum est, qui conveniat titulus hic Christo, quem constat æternæ vitæ esse ostium, ut sit lapis offensionis, & petra scandali: qui fiat similiter, ut Euangelii doctrina, quæ unica est via salutis, perpetuo cum tam multis scandalis sit conjuncta. Clarius hoc fiet, si à Scandali definitione exordium sumamus. Quum ratio vivendi nobis à Deo præscripta, ei, quam sequi nos oportet, viæ aut stadio comparetur: hinc nata est altera metaphora, ut Scandala vocentur impedimenta, quæcunque vel à recto cursu nos abducunt, vel objectu suo nos retardant, vel casus occasionem præbent. Horum certe nihil in Christum, neque in ipsius Euangelium competit. Officium Christi est, recta nos ad Patrem manuducere: quin etiam lux est mundi, qua illuc dirigimur: via, qua pervenimus: ostium, quo intramus. Natura Euangelii est, sublatis omnibus impedimentis, facilem nobis aditum patefacere in regnum Dei. Nihil igitur, vel à Christo, vel ab Euangelio magis alienum, quam nomen Scandali. Omnino verum est, si in se æstimetur Christus, nihil ejus naturæ magis repugnare, quam scandalum. Ita & de Euangelio sentiendum est. Accidit autem hoc hominum pravitate, ut simulatque eminus apparet Christus, undique scandalis impetantur: vel in ea potius ipsi incurrant. Lapis ergo scandali est, non quia det ipse causam impingendi: sed quia in occasionem trahatur. Sicuti Euangelium, quum doctrina sit pacis & concordiæ, ingentium tamen motuum est occasio: quod

inde tumultuandi anſam impii arripiunt. Quod autem aliunde eſt, id tanquam proprium Chriſto aſſignare, ut culpam ipſe crimenque ſuſtineat, perquam iniquum foret. Atque id eſt quod dicit Petrus: Ædificemini in domum ſpiritualem, qui lapis eſt vivus: ab hominibus quidem reprubatus, à Deo autem electus, vobis etiam pretioſus qui creditis. Cæterum, iis qui non credunt, lapis quem reprobaverunt ædificantes, lapis ad quem offendant, petra ad quam impingant. En ut Chriſtus ſe omnibus offerat in fundamentum, ut in templum Dei extruantur. Ibi certe nulla offenſio. Cur igitur offendunt? quia in quo placide acquieſcere debebant, in eum cæco impetu contumaciter irruunt.

Quæ tamen eſt hominum vel malitia, vel corruptela, videmus, ut quod accidentale eſt Chriſto, non minus ſit ordinarium, quam ſi ejus officio maxime conveniret. Nunc ad eos venio qui Chriſti Euangelium alias amplecti non abnuentes, volunt tamen habere abſque ſcandalis. Cum Chriſtianis mihi negotium eſt. Voluntne Chriſtum ab omni ſcandalo remotum? Novum ſibi fabricent: neque enim alius eſſe poteſt Filius Dei, quam qualis in Scripturis prædicatur: aut certe mutent hominum ingenia, totumque mundum reforment. Audimus quid Scriptura pronunciet. Non cadit hoc in Chriſti perſonam ſolum, ſed in totam doctrinam. Nec temporale eſt, ſed duraturum toto doctrinæ curſu. Quam ſunt igitur præpoſteri, qui hodie renaſcentem Euangelii doctrinam hoc tantum nomine repudiant, quia in ea deprehendunt quod à Prophetis & Apoſtolis prædictum fuit! Interea nihilominus Chriſtiani cenſeri volunt. Quid ſi in prima Euangelii exordia incidiſſent, quo tempore nullum non ſcandalorum genus, ſubinde ex Euangelio ſcaturiebat? Quam celeriter à Chriſto ſe procul removiſſent! Quantum exhorruiſſent, ne qua contagione fuiſſent ex levi tactu afflati! Si id ſe tunc facturos fuiſſe negant, cur ergo tam ſunt hodie delicati? Cur non eaſdem nunc quoque agnoſcunt in Chriſto notas? At res eſt odioſa ſcandalum: & modeſtis ingeniis horrenda. Quis negat? Neque etiam dico appetenda ultro eſſe ſcandala: fugiamus ea quoad licet: verum, Chriſtiani hominis pectus ita munitum eſſe oportet, ut quicquid ſcandalorum erumpat, nunquam loco moveatur: ne vel minimum unguem deflectat à Chriſto. Ad hanc conſtantiam qui non eſt comparatus, ut per omnia ſcandala invictus perrumpat, nondum quid valeat Chriſtianiſmus, intelligit. At reſiſtere ſcandalis difficile eſt: præſertim huic adeo teneræ noſtræ imbecillitati. Fateor certe: ſed poſtulare, ut ab eo incommodo ſimus immunes, cui ſacroſanctum Chriſti & Euangelii ejus nomen eſſe obnoxium cernimus: id vero cum ratione pugnat. Proinde, qui hodie ſcandala in cauſa eſſe obtendunt, cur puræ Euangelii doctrinæ, quam profitemur, nomen dare metuant, imo horreant ad eam accedere, hos omnes monitos eſſe velim ne ſibi pro Chriſto idolum comminiſcantur. Fixum enim illud manere oportet: Si ſcandala omnia fugere velimus, Chriſtum ſemel abnegandum eſſe: qui, niſi eſſet petra ſcandali, neque verus Chriſtus eſſet.

Quanquam hominum genera quatuor eſſe ſcio, quos ſcandala à Chriſto avertant, vel certe qui hoc colore Euangelio ſunt inimici. Multos retinet ſcandalorum horror, ex naturali quadam modeſtia conceptus, ut ne guſtum quidem Euangelii capere audeant. Alii magis ignavi & indociles, ſocordia tamen magis quam malitia ſe impediunt. Sed ſunt permulti faſtu & perverſa ejus, à qua procul abſunt, ſapientiæ opinione inebriati, quibus ſua arrogantia ſcandalum eſt. Sunt etiam qui malitioſe dataque opera, ſcandala omnia colligunt, multa etiam confingunt: neque id tam ſcandalorum, quam Euangelii odio, ut ipſum quoquo modo infament. Imo quum ſint ſcandalorum auctores, impudenter contorquent in Euangelium quicquid eſt invidiæ. Talibus calumniis refertos videre eſt Sadoleti, Eccii, Pighii, Cochlæi, & ſimilium libros. Primos & ſecundos mitius tractare convenit: tertii & poſtremi acrius repellendi. Nam cujus eſt, non dico humanitatis, (quam enim humanitatem à truculentis iſtis beſtiis requiras?) ſed verecundiæ, probra objicere Filio Dei, quo ipſi culpam totam ſuſtinent? Sed hæc poſtea videbimus. Tantum initio admonere volui, quibuſcum hominibus agere inſtituerim, ut inde judicent lectores, quid expectare debeant in hoc libello. Invenient hic infirmi ac rudes, quo ſe muniant ad ſuperanda ſcandala. Invenient improbi, quod ad ſacrilegas eorum calumnias reflectendas ſufficiat. Magnum eſt quod polliceor: ſed æquis judiciis ſatisfacturum me confido. Nam ut omnium morbis medear, minime ſperandum eſt. Et jam magnæ ſtultitiæ damnavi, ſi quis efficere conetur, ne ſcandalo ſit Chriſtus impiis. Scripturam impleri oportet, quæ id prædixit fore. Neque vero alium ſuſceptæ à me lucubrationis eventum expecto, quam ut magis ac magis inflammetur eorum rabies. Sed infirmos reſpicio: quorum fidem ut illi quatefaciunt, ita nos, quaſi ſuppoſita manu ſuſtinere convenit. Quod ad deſperatos pertinet, mihi abunde fuerit, ſi illorum petulantiam cohibuero: aut certe effecero, ne contagio veneni ulterius ſerpat.

Quoniam autem, quacunque de re agatur, diſtinctiones plurimum ſolent afferre lucis, inter præcipuas ſcandalorum ſpecies hic breviter diſtinguam, quæ Euangelii curſum tum ab initio turbarunt, tum etiam hodie morantur. Ergo ex ſcandalis, ſi placet, alia vocemus intrinſeca, quæ ex ipſo Euangelio, ſaltem hominum opinione naſcuntur. Alia tametſi aliunde proveniant, perpetuo tamen fere ſunt annexa. Alia autem adventitia, quæ ex alienis remotiſque fontibus manant. Primi generis ſunt, quæ principium quaſi incluſum habent in ipſa Euangelii do-
ctrina. Paulus Euangelium, mundi ſapientibus dicit *1 Cor. 1.*
eſſe ſtultitiam: quod verum eſt, non ideo ſolum, quod *vers. 18.*
illis deriſui eſt plebeia & oſtentatione carens ejus *& 2: 14.*
ſimplicitas: ſed quod multa etiam illic continentur, quæ humano judicio valde ſunt non abſurda modo, ſed etiam ridicula. Nam quod Filius Dei, qui vita æterna eſt, carnem noſtram induiſſe, ac mortalis homo fuiſſe prædicatur: quod morte ejus nobis vita eſſe parta, damnatione juſtitia, maledictione ſalus, id tantopere abhorret à communi hominum ſenſu, ut quo quiſque eſt acutior, eo citius repudiet. Jam vero quod Euangelium nos omni ſapientiæ, virtutis, juſtitiæ laude ſpoliat, ac nihil facit reliquum præter extremam ignominiam, fieri nequit quin graviter offendat. Nam, quæ eſt carnis noſtræ ſuperbia, nemo libenter eripi ſibi patitur, quorum falſa imaginatione turgemus omnes. Hinc acerrimus conflictus. Illa quoque de abnegatione noſtri, de crucifigendo veteri homine, de mundi contemptu, de amplectenda cruce præcepta, quantum aſperitate ſua offendunt? Sed ipſa experientia longe etiamnum durior, quum perſequutionibus & aliis ærumnis probatur fides. Huc accedunt etiam alia, quæ cùm humanæ rationi paradoxa videntur, plenaque abſurditatis, ut priora illa de quibus diximus, tum vero ſpinoſis quæſtionibus occaſionem præbent, quæ totidem mox ſcandala pariunt, hoc eſt, infinita. Talis eſt prædeſtinationis doctrina, & ſimiles. Ex ſecundo genere ſunt iſta: quod exorto Euangelio, protinus turbæ ſequuntur & ſeditiones: detegitur multorum, quæ prius latuerat, impietas: ebulliunt plurimæ ſectæ & inaudita errorum portenta: majore licentia multi ex profeſſoribus flagitioſo vitæ exemplo, doctrinam ipſam deformant; qui ad tempus viſi fuerant toti fervere, non modo flaccefcunt, ſed horrenda defectione alienantur à Chriſto. Quin etiam

probos atque alioqui sinceros doctores Satan miris artibus inter se committit, ut notam aliquam ex eorum infirmitate doctrinæ inurat. Præterea, quum ex novitate ipsa alii plus audendi licentiam arripiant: usitatum etiam est in rebus novis, necdum bene constitutis, acrius observare quicquid peccatur. In hac classe sint hæc & similia. Tertium genus partim ex fictis calumniis constat, partim manat ex hominum ingratitudine: dum procul accersuut varias criminationes, quas maligne falsoque io Euangelium conferant, ut inde exosum reddant. Jam plerosque eorum qui fideles habentur, dum alienæ ac prorsus adversæ professionis hominibus permixti, rationem fovendæ amicitiæ quærunt: ambitio, quasi tempestas quædam, abripit, ut Euangelium abjicere malint, quam à communi vita dissidere. Quando igitur cum tot ac tam diversis monstris est mihi confligendum, hanc distinctionem præponi operæpretium fuit, vel hac una de causa, ut si singula recensere non patiatur infinitas, ad genera se referant lectores.

Ergo, ut de prima classe differere exordiar, male habet fastuosos homines, & pompis deditos, quod plebeio & abjecto dicendi genere, Spiritus utitur in Scripturis: qui etiam elegantiæ assueti sunt ac nitori, incultam istam, & nullis coloribus vestitam orationem vel respuunt, vel fastidiunt. Hic mihi defensionis partem ab aliis tractatam suscipere non libet: talem ex inscitia contemptum nasci, quia non minus in sua lingua expoliti sunt Moses & plerique ex Prophetis, quam qui apud Græcos & Latinos summa cum admiratione plausuque Philosophi aut Oratores leguntur. Etsi enim Hebrææ linguæ peritis satis id notum est: quia tamen nihilo Amos minus est Propheta, quam Jesaias: eundem Jeremias gradum obtinet quem David, quorum tamen oratio minime parem splendorem habet: quin potius Jeremiæ stylus oppidanum hominem, Amos vero pecuarium redolet: libenter fateor sacros libros, quibus tota cælestis philosophia continetur, non Rhetorum modo picturis, sed mediocri etiam ornatu, qualem etiam literati homines desiderant, esse vacuos: sed nimis sunt morosi, quibus ob hanc causam minus sapiunt. Qui vero hoc prætextu, eorum auctoritatem extenuant, nimis iniqui sunt ac maligni. Non modo
[1 Cor. 2. vers. 1.] concedit Paulus, eloquentiam sibi deesse: sed ultro prædicat ac gloriatur. An vero ideo contemptior ejus doctrina esse debet? Quin potius, ubi nullus est orationis splendor, qui oculos perstringat, melius relucere contendit vim cælestis sapientiæ. Nec vero quicquam tradit, usque ad caput quartum prioris ad Corinthios Epistolæ, quam, nunc demum rite fundatam esse fidem in Spiritus sancti sapientia & virtute, ubi dictionis elegantia & ingenioso artificio animi non ducuntur. Idque certo fidei experimento quisque nostrum compertum habet. Certe, si Demosthenis vel Ciceronis coloribus picta esset Joannis vel Pauli doctrina, plus forte ad lectores alliciendos haberet gratiæ, gravitatis autem ad conscientias permovendas, & dignitatis ad conciliandam sibi auctoritatem, ne centesima quidem pars restaret. Viva enim Dei majestas illic se exerit: ut sentire cogantur quicunque legunt, nisi quorum mentes obstupefecit Satan, Deum esse qui sibi loquitur: Quare nimis sunt insipidi, qui nullum ideo ex Scriptura gustum capiunt, quod illic sermonis lenocinia non reperiunt. Sed quid? si corda penitus ferire, quam amœno tinnitu oblectare aures mavult Deus?
[2 Cor. 4. vers. 7.] Nam quod dicit Paulus, In vasis testaceis depositum esse Euangelii thesaurum quo virtus Dei in hominum infirmitate clarius appareat, præsenti quoque instituto optime convenit. Hoc nostro jure assumere nobis licet: Nullas esse tam subtiles Philosophorum disputationes, quæ validius persuadeant: nulla esse Oratorum fulmina quæ vehementius afficiant, quam simplex & rudis Scripturæ stylus. Quis enim non videt admirabili Dei providentia factum, ut in humili sermonis genere nuda Spiritus efficacia melius extaret? Volunt illi facundiæ suavitate aures sibi deliniri: at Deus, qui linguam hominibus formavit, nobiscum vult balbutire. Interim balbutiendo, fulminat: nec minus excelsa gravitate effertur ad subigendas hominum mentes, quam si Rhetorum omnium disertissimus, quicquid haberet exquisitum, ex intimo artificio promeret. Hoc modo, spiritualia spiritualibus coaptari Paulus docet: & [1 Cor. 2. vers. 13.]
nos dilucide cernimus, quantum per se valeat simplex Dei veritas. Nimis ergo fastuosi sunt homines, si vel eos à Scripturæ lectione revocat ejusmodi fastidium, vel divinæ auctoritatis pondus elevat. Verum, illos sibi habere suas delicias sinamus. Nos vero, si cordis aures loquenti Deo præbuerimus, adeo rudis & incultus sermo non offendet, ut potius ad considerandam, quæ illic eminet, Spiritus majestatem, evehat. Ita enim eruendi sunt sapientiæ thesauri, quos in Christo absconditos esse Paulus [Coloss. 2. vers. 3.]
monet. Atque, hac de re nonnihil reperire poterit, si quis volet, primo Institutionis capite: ubi de Scripturæ auctoritate dissero. Nunc ut ejusdem classis scandalis mederi pergamus, texendane erit integra dogmatum probatio, quæ humanæ rationi parum arrident? Sed enim tum argumentum immensum foret, tunc ea ex nostris & aliorum lucubrationibus potest sumi. Et Scripturæ testimonia huc afferre, inutilis esset labor. Nam ut Christi divinitatem clare demonstrem ex Scriptura ejusmodi hominibus, quid proficiam? Audacter scilicet, quicquid adduxero, repudiabunt. Imo hæc illis causa est, cur totam Scripturam rejiciant: quia speciem habeat absurditatis, eorum opinione, quoties occurrit quod non placet. Itaque, tunc sibi demum videntur ingeniosi, quum simplicitatem nostram rident: quod certa fide amplectamur, quæ demonstratione non tantum carent, sed humano judicio sunt incredibilia. Quis idiota, inquiunt, persuaderi sibi sinat, cujus nullam rationem videt? Si rationibus contendam, quales humani ingenii acumen capit, nimis ineptus ero. Quod enim Christum credimus Deum in carne manifestatum: id mysterium esse Paulus fatetur, procul remotum ab omni hominum perspicientia. Quid igitur? si quam absurditatem obtendant, diluere quidem promptum erit: atque ita, ut obmutescere cogantur: nisi impudenter latrare velint. Facere tamen non potero, quin nos idiotis quibuslibet judicent stupidiores, quia in tantarum rerum persuasione, ex nudis Scripturis pendeamus. Quare, ad eos me convertam, qui ejusmodi scandalis tentantur quidem: sunt tamen adhuc sanabiles. Talibus non aliud dabo remedium, quam quod Paulus præscribit: nempe, ut [1 Cor. 3. vers. 18.]
mundo stultescere discant, quo cælestis sapientiæ sint capaces. Stultitiam non vocamus stuporem: nec jubemus, ut qui liberalibus disciplinis sunt eruditi, earum cognitionem abjiciant: qui ingenii præditi sunt dexteritate, obbrutescant: quasi Christianus esse nequeat, nisi qui pecudi magis similis sit, quam homini. Pueros, non sensu, sed malitia, re- [1 Cor. 14. vers. 20.]
quirit Christiana professio: sed ne quis aut proprii ingenii, aut doctrinæ fiduciam in scholam Christi afferat: ne fastu quis turgidus, aut occupatus fastidio, mox repellat quod proponitur, antequam vere gustaverit: si dociles modo nos præbuerimus, nullum sentiemus hic obicem. Sed qui sibi sapiunt, solis, inquam, iis scandalum est sua arrogantia. Quid enim? An quia se usque adeo Filius Dei exinanivit, ut frater tuus fieret, suamque æternam divinitatem copularet mortali carni tuæ, id tibi obstaculo erit, quominus ad eum accedas? An quia ex immensa sua altitudine ad te Deus descendit, ideone eris ab ipso remotior? Quid, si te sur-

sursum ad inaccessa cæli adyta vocaret? Quo modo ad eum iam procul contenderes, qui propinquitate offenderis? Sed dicis tibi instar portenti esse, quum audis Deum mortalem. Quid autem hoc est aliud, quam Deum immortalem, in mortali carne nostra habitasse? Nam & res ipsa clamat, non frustra hoc
Joan. 1. vers. 14. à Joanne prædicari, Conspectam in eo fuisse gloriam, & dignam Filio Dei, & quæ non obscuram divinitatis ejus specimen præberet. Nisi tibi liberet fingere portenta, nullum hic certe invenires. Fides nostra habet, Quod susceperit Deus corpus morti obnoxium. Hic mysterium audis quod adores: non fabulam, quam derideas: non monstrum, quod horreas. Tuæ potius ingratitudini imputa, quod tam inæstimabilis gratiæ admiratio, adversas omnes cogitationes non absorbeat. Scio frustra multis hæc dici. Neque etiam me latet, quibus nos cachinnis excipiant, quod in Christi morte vitam, gratiam in maledictione, in damnatione justitiam quæramus. Scilicet, inquiunt, ita ex ardenti fornace gelida aqua fluit: ex tenebris lux oritur. Concludunt ergo, nihil esse nobis stultius, qui à mortuo vitam nobis datum iri speremus: qui à damnato petamus absolutionem, ex maledictione hauriamus Dei gratiam: & ad patibulum confugiamus, tanquam unicam æternæ salutis anchoram. Et quidem nostram simplicitatem ridendo, valde sibi acuti videntur. Ego autem illis deesse dico, quod est in vera sapientia præcipuum: nempe sensum conscientiæ. Qualis enim prudentia, qualis ratio, quale judicium, ubi conscientia obstupuit? Atqui, unde hoc totum, quod à Christianæ religionis principiis sic abhorrent, nisi quod à Satana prorsus sunt inebriati, ut nullo judicii Dei timore, nulla peccati cogitatione tangantur? Dixi jam prius, non alia via posse ad Dei sapientiam perveniri, nisi stulti fiamus mundo. Sed hujus humilitatis, sicuti religionis totius, fundamentum est conscientia & timor Domini: quo sublato, frustra ædificium moliaris. Itaque, quisquis omnia, de quibus memini, scandala nullo negotio superare volet, is tantum in seipsum descendat: simul enim atque suam miseriam agnoverit, via tam illi ad Christum, quam Christo ad illum erit strata & complanata. Clamat vox Prophetica, Parate vias Domini.
Jesa. 40. vers. 3. Marc. 1. vers. 3. Et quæ parandi ratio, nisi ut agnita, qua premuntur necessitate homines, Christum desiderare incipiant, quem prius fastidiebant, sibi placentes? Eodem etiam modo viam ad Christum nobis paramus: imo pium illud desiderium nobis equorum instar & navium erit, quibus omnia obstacula prætervehamur. Sicuti enim ad capessendas altiores disciplinas, exculto riteque præparato ingenio; ita ad cælestem philosophiam subacto animo opus est. Nam quis gustus, ubi fastidium? Quis accessus, ubi ferrea undique duritia clausum pectus & obseratum? Frustra igitur de Christo verba facias, nisi apud eos qui vere humiliati, sentiunt quantopere indigeant redemptore, cujus beneficio mortis æternæ exitium effugiant. Itaque, hinc auspicari discant, quicunque sponte nolunt decipi, & decepti perire: ut cum Deo sciant sibi esse negotium, cui semel reddenda est ratio: horrendum illud etiam Angelis tribunal, proponant sibi ante oculos: accusatorem diabolum sibi imminere cogitent: audiant conscientiæ suæ testimonium: ad stimulos peccati ne obdurescant: tum minime periculum erit, ne quid pudendum inveniant in Christi morte: ne ignominia crucis terreantur: ne quod denique aliud obstaculum illos retardet. Hujus rei pul-
Joan. 4. vers. 19. cherrimam imaginem cernere licet in muliere Samaritana. Quamdiu de mystico aquæ vivæ haustu cum ea disputabat Christus, suaviter garrulitate & cavillis, dicax & audacula ludebat: verum, postquam exprobrata illi scortatione, conscientiam ejus pupugit, facetiarum statim oblita, Prophetam reverenter agnoscit, quem prius dicteriis vexare non dubitabat. Ita quos offendit in Christo divinitas cum humanitate in unam personam conjuncta: quibus absurdum videtur, à mortuo vitam petere: & crucem maledictam, fontem vocare omnis gratiæ & salutis: hoc sciamus ideo offendi, quia timore Dei vacui, nullum spiritualis doctrinæ gustum habent. Quare, ne sit nobis offendiculo ipsorum stupor, sed potius ab humana Christi natura, ad divinam gloriam feramur, quæ omnes curiosas quæstiones in admirationem convertat: à morte crucis ad gloriosam resurrectionem dirigamur, quæ totum crucis opprobrium deleat: à carnis infirmitate ad potentiam Spiritus transeamus, quæ stultas omnes cogitationes absorbeat. Tali sensu imbutum fuisse Paulum certum est, quum ita diceret, Non me pudet Euangelii *Rom. 1. vers. 16.*
Christi. Dei enim potentia est in salutem credentibus. Nam his verbis eos demum Euangelii pudere significat, qui vim ejus salutarem non apprehenderent. Porro, non aliter apprehendi subjicit, quam patefacta ira Dei in nostrum exitium. Quis jam miretur, cibum non sapere iis, quibus nullum est palatum? Quisquis enim ita obstupuit, ut nulla iræ Dei revelatione tactus secure dormiat, nihil in agnoscendo Christo ab iis differt, quibus in judicando sapore ablatus est palati sensus. Tales autem nequaquam solemus morari, ut à cibo propterea quispiam nostrum abhorreat, quod ab illis respuitur.

Sed hoc etiamnum scandalum, quod similiter ex doctrina emergit, violentius est ac magis commune: quia quum natura placeamus nobis, nostraque omnia velimus haberi in summo pretio: illic nihil nobis fit reliquum præter extremam bonorum omnium inopiam. Nam illic stultitiæ damnatur universa hominum sapientia: justitia & virtus rediguntur in nihilum. Hoc vero carnis superbiæ adeo videtur intolerabile, ut præ indignitate frendant, quicunque nondum seipsos abnegare didicerunt. Volunt enim homines semper retinere aliquod proprium: atque ut aliqua parte coacti cedant Deo, sibi tamen omnia semel eripi nullo modo sustinent. Initio sibi videntur sapientissimi, fiducia virtutis suæ inflati sunt, justitiam suam admirantur. Postea à Deo moniti, partim etiam convicti experientia, sapientiam quidem suam vacillare, virtutem & justitiam claudicare agnoscunt: sed ut se prorsus omni destitui sapientia & justitia credant, nullo modo possunt adduci. Hoc autem quid aliud est, quam veluti facta pactione, cum Deo partiri? Euangelium autem lucem illam quam nos habere imaginamur, pronunciat esse meras tenebras: justitiæ vero nullam adeo guttam relinquit, ut fœtidas coram Deo sordes esse pronunciet, quæcunque à nobis afferimus. Hic excandescunt mundi sapientes, hypocritæ etiam insaniunt. Atque hæc præcipua causa fuit, cur circa regni Christi exordia, tota philosophorum natio, quasi facta conspiratione, una cum politicis omnibus, tam ardenter se Euangelio opposuerit. Nolebant enim suam sibi sapientiam perire, quam & ipsi instar idoli adorabant, & cujus causa maximo in honore se haberi noverant. Atque utinam minus talium hominum offensione commoti fuissent prisci doctores! Nam dum illis mulcendis pharmaca adhibere student, dilutam ac degenerem theologiam nobis tradiderunt. Nunquam sponte ita loquuti essent Origenes, Tertullianus, Cyprianus, Basilius, Chrysostomus, & ejus ordinis reliqui. Sed dum temperamentum quærunt placandis mundi sapientibus, vel declinandæ eorum offensioni, terram cælo miscuerunt. Hominem prorsus exinanire odiosum erat, & communi judicio adversum. Mitigationem excogitant, quæ ad carnis sensum propius accedat: sed interea doctrinæ sinceritas profanatur. Ergo nihil melius quam ulcus ipsum fortiter premi, quo fieri possit ex sanie ipsa judicium. Nihil autem clarius, quam vesana superbia incitatos semper fuisse homines, ut Euan-

gelio

gelio obstreperent. Eadem causa Judæos incitabat ad belluinum furorem, quo percitos fuisse ipsos, Actor. 13. testes sunt Euangelistæ, præsertim Lucas & Paulus. & 14. cap. Nam pro justitiæ suæ defensione certabant: quæ nihil Rom. 10 quam fumus erat: sed tamen Christo pretiosior illis vers. 3. videbatur. Utrique violento impetu ruebant ad oppugnandum Euangelium: sed hi furiosius: ut palam fieret, nihil hypocritis esse virulentius. De hoc Joan. 3. scandalo Christus ipse generaliter loquitur: quum vers. 20. dicit, Filios seculi Euangelii lucem odio habere, ne mala ipsorum opera appareant. Nam remoto Euangelio, tanquam luce extincta, lucet in tenebris fallax & evanida carnis sapientia, regnumque obtinet: ficta vero sanctitas, alas suas fastuose circumquaque extendit. Simulatque unicus Sol justitiæ Christus cum Euangelii sui claritate emergit, non tantum evanescunt illa, quæ prius suum culmen honoris occupabant: sed instar stercoris reputantur. Hinc illæ scilicet lacrymæ. Hæc illa est exitialis of- Rom. 10. fensio, de qua alibi Paulus loquitur, quod propriam vers. 3. justitiam volentes stabilire, justitiæ Dei subjecti non fuerint. Quod hodie quoque experimur. Paucos enim videas sapientiæ suæ persuasione inflatos, qui non sint obstinati veritatis hostes. Hypocritæ vero usque ad rabiem infesti. Et quæ alia causa Bunello fuit, cur ab Euangelio deficeret, nisi quod homo ad ostentationem natus, & sibi plus nimio placens, in ordinem se cogi ægre sustinebat? Unum exempli causa nominavi. Utinam non multos haberet sui similes. Quid autem nobis agendum? Sinamus illos impingere in lapidem offensionis, ut idem illis, quod olim Judæis, eveniat. Volentes justitiam statuere, inquit Paulus, justitiæ Dei non sunt subjecti. Ita fit, ut in sua cæcitate pereant. Libenter, inquam, nos inanes ac nudos Christo offeramus: quo nos suis bonis impleat, sua gloria vestiat: atque hoc genus scandali abolitum erit.

Verum, mare quodammodo exhauriendum suscipiam, si velim scandala omnia excutere, & ordine recensere, quæ sibi miseri homines in suam perniciem ex Scripturæ doctrina struunt. Neque enim temere modo impingunt, si qua occurrit difficultas: sed ultro dataque opera per salebras omnes discursant, quasi una hæc illis sit voluptas, ingenium spinosis quæstionibus fatigare. Quicquid minimam præ se fert absurditatis speciem, sedulo colligunt & acriter exagitant, ne videantur ad credendum nimis faciles. Si qua etiam est in nonnullis Scripturæ locis dissidii & repugnantiæ species, eam cupide arripiunt: ac omnia ejusmodi testimonia coacervando, venditant suum acumen. Hoc porro genus hominum, morbo prope insanabili laborat. Nam quum eos pudeat quicquam nescire, nihil tamen discere sustinent. Verum quia simplices plerumque & alioqui non indociles percellunt sua jactantia, breviter istam scandalorum partem attingere necesse fuit: non quod paucis verbis removeri possint, quibus ne longum quidem volumen sufficeret. Sed primo loco monendi sumus omnes, ut in legendis Scripturis, quam Spiritus Dei viam monstrat, teneamus: quæ certe plana erit ac æquabilis ad Christum aspirantibus. Deinde, ne complicandis quæstionum nodis, ingeniosi appetamus esse, aut videri: postremo, ne mox respuamus, si quid nobis est incognitum vel abstrusum. Est hoc vitium non parva dignum reprehensione: quod ignorantia in fastidium statim apud multos erumpit. At vero parum reverentiæ Deo tribuit, qui oracula ejus esse negat, quæcunque non assequitur. Quid enim hoc aliud est, quam infinitam Dei sapientiam sensus nostri modulo, hoc est, totum orbem digito uno metiri? Quod si profectam fatemur à Deo esse Scripturam: ne multa illic contineri miremur, sensu nostro altiora. Denique, in pietate hic sapiendi modus & ordo est, fidei obsequio ad rectam intelligentiam contendere.

De scandalo, quod ex acerbitate nascitur, aut molestia crucis, & doctrinæ austeritate, loquitur Dominus in parabola, ubi Euangelium sementi comparat. Mat. 13. Nam eos qui ingruente persequutione deficiunt, vers. 3. semini similes facit, quod absque radice germinavit. Eos vero, in quibus suffocatur doctrina, curis seculi: semini inter spinas enato, quæ ejus fructum ac maturitatem impediunt. Differunt aliquantum hæc scandala: sed ego, vitandæ prolixitatis causa sub uno genere comprehendo. Audimus Christum discipulis suis omnibus denunciantem, Luc. 9. ut suam quisque crucem tollat. Audimus hortantem vers. 23. ad subeunda quælibet odia, discrimina, & op- Mat. 10. probria propter nomen suum. Audimus monentem, vers. 22. fieri aliter non posse, quin odio simus impiis, quin Joan. 16. afflictiones in mundo nos maneant. Audimus pro- vers. 33. nunciantem omnes beatos, qui persequutionem, ve- Mat. 5. ritatis causa sustinent. Carni & sanguini hoc maxi- vers. 10. mum scandalum est. Natura enim crucem reformidamus omnes. Itaque multi hac de causa resiliunt, qui libenter alioqui Filium Dei amplecterentur, si à cruce separare ipsum possent. Sed unde hoc scandalum, nisi ex nostra teneritudine? Christus secum mori nos jubet, ut vitæ suæ simus participes. Per societatem passionum suarum ducere nos vult ad suam gloriam. Non iniqua conditio, si quid in nobis esset æquitatis. Sed multi cuperent Christum habere gloriosum sepulta crucis mentione: quod fieri nequit. Ac ne eo quidem contenti, culpam quæ in ipsis residet, in doctrinam ipsam traducunt. Sic olim Capernaitæ durum Christi sermonem esse cla- Joan. 6. mitabant: quum in ipsis, non in sermone esset du- vers. 60. ritia. Miramur, si cordatos habere discipulos velit Filius Dei, non molles, neque effœminatos? Miramur, si sua insignia gestari ab ipsis velit? si pugnare sub vexillo suo jubeat? Huic morbo affinis est alter ille, quem dixi. Nam carnis abnegatio, res tam molesta est ut multos à scholæ Christi accessu deterreat: alios ubi ingressi fuerint, procul extrudat. De peccato originali & communibus naturæ vitiis disputari, utcunque ferent: Dei gratiam ac Christi beneficia suis laudibus ornari libenter concedent: sed ubi ad curandos singulorum morbos ventum est, quia acris est medicina, eam contumaciter recusant. Ita multos cernere licet, quibus Euangelium quod primo gustu placuerat, simulac pupugit ipsorum conscientias, plusquam amarum videri cœpit. Scilicet, quum sermo Dei, gladius sit utrimque secans: quum ejus partes sint non arguere modo, & reprehendere manifesta vitia, sed usque ad cor intimum penetrare, transfigere omnes medullas, discernere inter affectus & cogitationes: denique, totum hominem immolare Deo, isti vulnera sua attingi nolunt. Alii furandi, alii rapiendi, alii scortandi, alii comessandi licentiam sibi relinqui postulant. Omnes impune vanitatis suæ cursum persequi cupiunt. Quid igitur mirum, si à Christo se avertant? Atqui, dicet quispiam, scandalum monstrare, hoc est non tollere. Respondeo morbum fuisse indicandum, ut remedium tandem quæratur. Corrigenda potius erat animorum mollities, quam quærendi prætextus, qui nihil nobis suffragentur, vitium foveant. At, res est ardua. Quis negat? Luctandum tamen est: neque id nostra virtute, sed Christi: qui sicuti nos ad certamen mittit, ita etiam instruit armis necessariis ad vincendum. O si perciperemus quid illud valeat: Beatos esse qui perse- Mat. 5. quutionem patiuntur ob justitiam: quam facile nobis vers. 10. esset eluctari, non hoc offendiculum modo, sed quæcunque à mundo & carne nobis ingeruntur! Tibi adeo molesta est persequutio, ut à Christo resilias. Cur? Nescis quid valeat Christus. Abripit te cura vitæ præsentis: nempe, quia futuræ nullum gustum habes. Urit te avaritia: nempe, quia nondum tenes quæ sint veræ divitiæ. Te ambitio inebriat: quia scili-

scilicet, nondum didicisti in Domino gloriari. Te gula, libido venerea, pompæ aut aliæ vanæ oblectationes alliciunt, ut Dei tui obliviscaris: hoc inde Psal. 31. vers. 20. fit, quod suavitatem illam, quam Propheta timentibus Deum, reconditam esse testatur, adhuc ignoras. Denique, non mirum est, paucos inveniti vere Christianos: quia *pauci* sunt qui didicerint tanti esse Christum, ut reliqua omnia habeant pro stercoribus. Exhortationibus alibi locus erit. Hic de scandalis ita tractandum est, ut appareat cui sint jure imputanda. Sed quid de privatis cujusque miseriis disputo, quum universalis Ecclesiæ conditio longe majorem offensionis materiam in se contineat? Primum, nunquam ea specie nitet, in qua hominum sensus, Dei regnum agnoscant. Deinde, si quando contingat in mediocrem aliquem statum assurgere, mox aut tyrannorum violentia opprimitur, aut sponte concidit, ut non nisi ad exiguum tempus duret. Hinc factum est, ut seculis omnibus superbi homines veram religionem aut despicerent, aut etiam contumeliose traducerent. Videmus quam insolenter Cicero, quia Judæis res erant minus secundæ, divinæ Legi insultet. Ex hoc uno æstimare omnes licet. Ac ne longius abeam, quid causæ est, cur hodie multi à sincera Euangelii professione abhorreant, nisi quod & paucos numero eos esse vident, & minimæ auctoritatis, nullius vero potentiæ: in adversa autem parte, contraria omnia mirantur? Et sane, ut hodie res habent, nihil mirum si tam deformis Ecclesiæ status illos absterreat: splendor autem, qui in adversariis relucet, ipsis perstringat oculos. Verum, nulli ad hunc lapidem impingunt, nec alios hoc offendiculum retardat, nisi qui spirituale Christi regnum non agnoscunt. Nam quibus neque stabulum, in quo natus est, nec crux, in qua pependit Christus, obstat quo minus Regem ipsum adorent: illi humilem Ecclesiæ ejus fortunam minime despicient. Fatentur quidem omnes verbo, & fateri necesse est, rationi in primis esse consentaneum, ut in Ecclesiæ forma, quasi in speculo, viva Christi effi-
Rom. 8. vers. 28. gies appareat. Et quum Paulus de capitis & membrorum similitudine disserit in crucis tolerantia,
2 Tim. 2. vers. 11. assentiuntur omnes. Quum dicit, nos commori oportere, ut vitæ ejusdem simus participes, nemo reclamat. Quum tota Scriptura, vitam præsentem comparat duræ militiæ, eamque variis certaminibus refertam esse docet, hoc totum verum rectumque esse annuunt. Itaque, Militantis Ecclesiæ nomen sic vulgo tritum est, ut etiam in puerorum ore resonet. Ubi ad rem ventum est, quasi omnium obliti, non secus imaginem Christi refugiunt, atque inauditum aliquod portentum. Atqui, si detur illis quod appetunt, ut prospere habeat modis omnibus Ecclesia, ut opibus & potentia floreat, ut pace continua fruatur, ut denique, nihil illi ad beatum & maxime optabilem statum desit: an non illa erit terreni imperii facies? Proinde, alibi quærendum erit spirituale Christi regnum. Imo, prorsus à capite suo divisa erit. Nos vero meminerimus, sic contemptibilem esse externum Ecclesiæ aspectum, ut decor ejus intus splendeat: sic in terra fluctuari, ut fixam habeat in cælo sedem: sic coram mundo laceram ac ruinosam jacere, ut coram Deo & ejus Angelis stet integra ac vigeat: sic esse in carne miseram, ut sua illi nihilominus in spiritu reposita sit felicitas. Hoc modo quum in præsepi contemptus jaceret Christus, ejus excellentiam Angeli in nubibus canebant: testimonium ejus gloriæ stella in cælo reddebat: Magi ejus virtutem è regione longinqua sentiebant. Quum in deserto esuriret, certaret cum Satanæ ludibriis, usque ad sanguinem sudaret: Angeli rursus illi ministrabant. Quum jam vinciendus esset, sola voce hostes retro abigebat. In cruce pendentem, sol defectu suo mundi Regem esse clamitabat: sepulcra aperta, mortis & vitæ dominum confitebantur. Nunc si Christum videmus impiorum contumeliis superbe in suo corpore vexari, sæva tyrannide opprimi, sannis esse expositum, violentia huc & illuc rapi: nihil istorum quasi insolens nos terreat. Quin potius nobis in mentem veniat, in hoc ordinatam esse Ecclesiam, ut quamdiu in mundo peregrinatur, militet sub perpetua cruce.

Quod si dextri & æqui essemus operum Dei interpretes, unde offendiculi occasionem arripimus, id nobis optimæ consolationis loco foret. Nam quod plerumque calamitosa, semper instabilis est Ecclesiæ conditio: imo, quod non secus ac in procelloso mari, variis tempestatibus assidue jactatur: primum; in eo Dominus luculentum mirificæ providentiæ specimen exhibet: deinde, hoc utile adeoque necessarium fidei & patientiæ nostræ probandæ exercitium est. Si ita fundata esset Ecclesia præsidiisque omnibus instructa, ut suis ipsa opibus sustineretur, nihil à terreno quovis imperio differret: nec vero quispiam dubitaret, humanitus eam regi, si usitato more ad hunc usque diem perstitisset. Dum autem videmus quasi per innumeras mortes vitam nihilominus tot seculis duxisse, fieri non potest, quin divinitus fuisse servatam colligamus. Hanc Dei virtutem magis illustrant aliæ circumstantiæ: quod quum undique lethalibus periculis impetita, quibus subinde obrui poterat, toto prope mundo invito, & contra nitente, semper tanquam ex naufragio evasit. Nihil dico, quod non facile secum agnoscat, quisquis ante suos oculos temporum omnium historias subjicere volet. Illa vetus Ecclesiæ querimonia est, quod à juventute subinde oppugnata fuerit, ac Psal. 129. infestos habuerit impios, quod super dorsum suum araverint, ac longe protraxerint sulcos suos. Hac voce, Dei Spiritus pios sub gravissimis ærumnis gementes excitare voluit, ut omnes ætatum gradus ab initio mundi percurrendo, Ecclesiam agnoscerent semper patiendo vicisse. In hanc meditationem incumbere nos decet: ut si quando nos præsens temporis nostri conditio angit, eorum recordatio, quæ jam olim experti sunt Patres nostri, nos reficiat. Itaque, collectam omnium temporum descriptionem habere expediet: ut inde sibi quisque nostrum, quoties res & usus postulabunt, exempla levandis nostris miseriis apta ante oculos subjiciat.

Verum, antequam ultra progrediar, notare operæpretium est, unde tam crebræ variæque mutationes, quibus subinde circumagitur & quasi rotatur Dei Ecclesia, proveniant. Hujus vero rei cognitio, non ex remotis vel obscuris conjecturis petenda est, quum assiduæ hominum à Deo defectiones perpetuum alioqui gratiæ ejus tenorem interruperint: idque ab ipso prope mundi exordio animadvertere licet. Quum de Seth & filio ejus Enos, loquitur Mo- Genes. 4. vers. 26. ses, tunc cœptum esse invocari Dei nomen recitatur: quo intelligimus verum Dei cultum (qui in maledicta Caini progenie, quodammodo intercideret) rursus ex integro fuisse restitutum, ut in mundo vigeret ac floreret. Vix octo generationes prætereunt, quum omnes eorum posteri, quos Deus sibi in filios segregaverat, ita se in omne scelerum genus projiciunt, ut orbem totum suis flagitiis pollutum, diluvio secum perdant. Quum ad octo animas redacta esset Ecclesia, sic purgata saltem esse videbatur, ut exiguum illud semen quod restabat, nihil ex se nisi meram sanctitatem proferret. Atqui, mox quarta parte minuitur. Posteri quoque Japheth paulo post diffluunt. Residua erat familia Sem, quæ non multo post tempore sic ipsa quoque degenerat, ut merito à Deo magna pars abdicetur. Quum genus Abrahæ ex Ægypto mirifica potentia eductum trajecto mari Rubro in hæreditatem sibi promissam pergit, quis non ex talibus auspiciis perpetuitatem felicis status divinet? Atqui, illi ipsi,

in

in quibus liberandis tam præclarum virtutis suæ specimen Deus ediderat, nullum peccandi finem faciunt: donec horrendis modis in deserto omnes deleantur. Filii tandem possessionem adeunt, sed cujus nulla est sex. fere seculis stabilitas: quia ipsi perfida sua levitate identidem eam turbant. Sæpius tamen eos Dominus in tolerabilem formam restituit. Atqui, nec primæ liberationis memoria, nec repetitæ toties ferulæ ad eos castigandos, nec præsens pœnarum sensus, nec data sæpius venia retinere ipsos potest, quin Dei jugum excutiendo, nova
Deut. 32. vers. 15. mala sibi accersant. Prædixerat hoc Moses futurum, ut pingues & bene saginati recalcitrarent: sed res ipsa longe superat. Quid Judicum historia, præter continuas defectiones recenset? Itaque, si quos offendunt variæ agitationes, quibus obnoxiam esse in mundo Ecclesiam vident, conjiciant oculos in illud speculum, & mirari desinent, minus fixam habere in terra sedem, qui tanta fidei inconstantia coram Deo fluctuantur. Erecto Davidis regno, certior videbatur ratio solidi & diuturni status composita. Sed luctuosa illa pestilentiæ clades, quæ triduo prodigiosum in modum per mundum grassata est, multum ex felicitate minuit. Statim à morte Solomonis, corpus ipsum populi scinditur: nec postea desinunt lacera membra invicem se mordere: externis etiam bellis utrumque regnum misere fatigatur. Dicemusne fato suo urgeri? quin potius ipsi, Dei vindictam peccatis suis urgent, atque accelerant. Nam in quo maxime videntur innoxii, dum censum peragit David, quod privatum illud unius
2 Sam 24. vers. 1. hominis delictum esset, Sacra tamen historia pronunciat, Deum in ipsos omnes excanduisse. Sequuta est tandem major illa & parum ab extremo interitu distans conversio, quum in exilium Babylonicum tota gens abducta est. At certe, nisi eos præcipites desperata obstinatio egisset, nunquam huc venissent calamitatis. Reditus post annos septuaginta, illis est velut altera nativitas. Verum, simulac domum reversi sunt, tanti beneficii immemores, iterum in varias corruptelas degenerant. Alii se profanis conjugiis polluunt. Alii decimis ac primitiis Deum plusquam indigne fraudant. Alii, posthabita neglectaque Templi structura, in ornandis palatiis toti occupantur, immanesque sumptus faciunt. Fœda hæc nimium ingratitudo, & quam non debuisse inultam manere nemo non fatebitur. Itaque, quod tranquillis secundisque rebus diu non fruuntur, id eorum vitio imputandum est. Ex quo vero Christus, pacis ac bonorum omnium auctor, mundo innotuit, vere experti essent homines quam certa sit ac bene fundata æterni ejus regni felicitas, si ipsum passi fuissent inter se residere. Atqui, nunquam magis sævis bellorum tempestatibus concussus orbis fuit, nunquam tam multiplici profundaque malorum colluvie submersus. Non ita in obscuro causa latet, quin facile deprehendi investigando possit. Nascente Christo, pax ubique & alta quies. Quadraginta post annis, aut circiter, spargitur per diversas mundi plagas ipsius Euangelium. Postquam longe lateque detonuit, tanquam versa repente alea, res passim turbulentæ. Unde tam subita mutatio, nisi quod Deus, contempto ac rejecto suo Euangelio, quo citius, eo magis palam, tantæ ingratitudinis vindex extitit? Itaque, quum impuri homines, quicquid tunc malorum exoriebatur, in Christi nomen conjicerent, piis Ecclesiæ doctoribus promptum fuit, adeo futiles eorum calumnias diluere. Quid enim? Quum pacem sibi à Deo oblatam Reges ac populi sprevissent, an non æquum fuit inter se committi, ut mutuis vulneribus perirent? Et quid manere inter eos potest ordinatum, qui Deo se submittere recusant? Nec tantum loquor de professis hostibus qui sanæ pietatis doctrinæ contumaciter reluctati sunt, sed eorum qui nomen Christo dederunt: quam frigide multi & contemptim, alii quam perfida simulatione Christum osculati sunt? Quos divinæ in hac parte severitatis exempla offendunt, cessantem non minus cupide arguerent. At, nisi oculos aperire pigeat, quibuscunque se unquam patefecit Deus, per eos tantum stetisse perspiciemus, quominus collocata in tuto eorum felicitas, diu & prolixe consisteret, nec aliunde quam sua culpa fuisse miseros. Jerosolymam scimus fuisse fontem, ex quo in ultimos usque terræ fines salus profluxit. Plenam illi instaurationem pollicebantur Christi adventu omnia Prophetarum vaticinia. Longe autem secus accidit. Nam quum vix tenuem umbram retineret pristinæ dignitatis: non modo quod reliquum habebat, paulo post amisit, sed funditus ipsa diruta fuit, ac in vastam solitudinem redacta. In quærenda tam prodigiosæ ruinæ causa, cur nemo laborat, nisi quod desperata gentis impietas causam se fuisse aperte clamitat? Nunquam adeo sævis cladibus intra exiguum temporis spatium afflicta fuit Roma, quam ex quo illic Euangelium pervenerat. Qui factum est, ut in qua urbe tamdiu grassata est effrenis plebis libido, nefariæ factiones dominatæ sunt, & tandem importuni tyranni: illic fixam habere sedem Christi regnum non potuerit? Nempe, quum tot lethalibus morbis extremam Euangelii medicinam Deus afferret, tanquam exitio devoti, ea superbe rejecta, in pejus ruere non destiterunt. Idem & hac nostra ætate observare licet. Intra paucos annos quum præclara renascentis Ecclesiæ initia apparuissent, collapsa deinde retro videmus referri. Atqui, priusquam nobis hanc pœnam irrogaret Dominus, multiplicem ubique & fœdam vidimus Euangelii profanationem: ut non tam admiranda sit hæc, quæ accidit subita rerum eversio, quam diuturna in sustinendis seculi nostri prodigiosis sceleribus patientia. Quum tot hominum millia, abnegato Papatu, cupide, ut videbatur, nomen dedissent Euangelio: quam pauci, obsecro, à vitiis suis resipuerunt? Imo, quid præ se major pars tulit, nisi ut excusso superstitionum jugo, solutius in omnem lasciviam difflueret? Quum itaque, veram esse faterentur Euangelii doctrinam, quotusquisque ejus disciplinæ collum submisit? An non id fuit inæstimabilem salutis thesaurum quodammodo pedibus calcare? Et sane de ejus pretio atrocitas pœnæ, quæ tam sacrilegum contemptum sequuta est, admonere nos potius debet, quam de fortuitis Ecclesiæ jactationibus absurdas gignere in animis nostris opiniones. Quin potius mirum est, in tanta nostra ingratitudine, quicquam incepti à Deo operis adhuc manere residuum.

Nunc, unde paululum digressus eram, redeo: Deum Ecclesiæ suæ custodem hinc melius agnosci, quod misere semper vexata fuit, quam si inter summas commoditates pacata lætaque floruisset. Quo tempore nomen Dei in familia Seth invocari cœptum Moses narrat, non dubium quin soboles Cain, ut numero hominum & audacia superior erat, ita adversus paucos illos, eosdemque mansuetos homines plusquam ferociter se extulerit. Qui poterant igitur agni inter lupos diutius salvi manere, nisi auxiliari Dei manu tecti fuissent? Continuo deinde temporis successu, una cum malitia, vis quoque ad nocendum improbis crevit. An dicemus humanitus stetisse, qui inter tot infestas bestias similes oppressis degebant? Nisi forte putet quispiam, Gigantes moderatione fuisse cohibitos, ut piis sibi obnoxiis parcerent: quibus se, tanquam genus adulterinum, noverant esse detestabiles. Restat tandem unus homo cum exigua familia. Jussus à Domino arcam fabricare, per annos centum & viginti continuos, eorum qui prorsus in Deum insaniebant, rabiem in se provocat: novum enim vitæ asylum quærendo pᵃllam omnibus interitum minatur. Quo-

ties

ties putamus, eorum convitiis & improbitate lacessitum, pro Dei justitia acriter certasse? In tanta vero hostium truculentia, annon totidem illi subeundæ fuerunt mortes, nisi Dei manu fuisset ereptus? Adde, quod nisi cælesti virtute fuisset suffultus, millies ipse quotannis sponte concidisset. Majus deinde & divinius sequitur in arca miraculum, quod cælo & aëre privatus, vitam non nisi in sepulchro invenit: spiritum vitalem ubi trahat, nisi in mortifera suffocatione, non habet: denique quod non aliter superstes in mundo potest manere, nisi è toto mundo discedat. Quum mundum ex diluvio emersum Deus quodammodo renovasset, sequutum est paulo post multo deterius ac magis exitiale diluvium, quod impietas gentes omnes occupavit. Neque hoc decem mensium fuit, sed longa annorum serie grassando, vires collegit: ut ipsa quoque familia Sem, sanctius Dei peculium, propemodum absorpta foret: nisi quod Melchizedec, cum paucis purum Dei cultum retinens, inter innumeros fluctus rectus integerque stabat: quæ illi unica fuit enatandi ratio. Abrahamum vero ut Deus salvum haberet, è profundo idololatriæ gurgite eum eduxit. Porro, in terram, quæ illi destinata erat in hæreditatem, traductus, sic in ea peregrinatur, ut nunc litigare de aqua cogatur, nunc eum fames alio dispellat. Apud duos Reges, quo mortis periculum effugiat, non aliud invenit remedium, nisi ut suam uxorem vita sibi chariorem, exponat veluti in prædam. Easdem atque etiam asperiores molestias subeunt filius & nepos, quotidie cum sævis & barbaris hominibus, non citra vitæ discrimen, quasi cum feris bestiis dimicantes. Certe si cui in tuenda eorum salute, conspicua non est Dei manus, eum plusquam
Psal. 105. vers. 15. cæcum esse oportet. Nec vero sine causa David istud Dei præsidium, quo tuti fuerunt, singulari elogio prosequitur: quum prohibitos fuisse dicit Reges, ne Christos Domini læderent, neve Prophetis ejus essent molesti. Pauci erant numero, alienigeni & ignoti homines: vagi huc & illuc oberrabant: perfidis & immanibus populis undique cincti: momentum nullum immune habebant à novo aliquo discrimine. Spectaculum quidem hoc fuit superbis hominibus contemptibile, & fere propudiosum, fateor: verum in hoc contemptu, ut jam dixi, tanquam in speculo, melius refulgebat extraordinaria Dei tutela. Imo, clarius perspicere licet, non ex uno tantum diluvio, ereptam semel fuisse Ecclesiam, sed longa ætatum serie in continuis malorum exundationibus fluitantem nihilominus durasse.

Sequitur Ægyptiaca servitus, quæ ab universali naufragio parum differebat: nisi mature Deus opem tulisset. Omitto contumeliam, ac onerum iniquitatem: quod ad viles sordidasque operas mancipati, quod addicti immanibus ærumnis, ægre spiritum trahebant. Sed quum masculum semen penitus aboleri jussisset Pharao, quis non ad extrema ventum esse dixisset? Mentiuntur obstetrices, ne Regiæ crudelitati ministras se præbeant. Ipse denique, gentis liberator Moses, juncea arca inclusus, ad ripam fluminis projicitur. Desperata omnium salus, totumque nomen prorsus deletum videbatur. Quam insigne ergo hoc Dei miraculum esse judicabimus, quod qui decies consumpti esse poterant, non modo integri manent, sed incredibiles illos faciunt progressus, qui referuntur à Mose? Hic vero se ostendit in reputandis Dei operibus plusquam maligna hominum pravitas. Nam si quid opinione sua majus à Deo editum fuisse audiunt in Ecclesiæ salutem, quasi fabulosum rejiciunt. Quicquid vulgare est, nec alias insolitum, fortuito accidisse, vel saltem humanitus, jactantes, contemnunt. Si autem minus prospera aut læta est Ecclesiæ conditio, hoc protinus arripiunt ad scandali materiam. Proinde quod miseria Judæis lateritium opus, tam grave & illiberale, non secus ac jumentis imponi: quod masculam eorum sobolem ab utero ad necem postulari: quod turbam ignobilem tumultuarie collectis vasis clanculum aufugere Moses narrat: hoc plurimis indignum esse Ecclesiæ gloria videtur. Quod Jacob cum sua familia comiter à Pharaone fuisse exceptum, quod benigne tractatum, & in opimis pascuis collocatum refert: hoc in secunda fortuna deputant. Quod non ita longo temporis successu in populum ingentem crevisse familia una dicitur: quod tradit idem Moses, tot à Deo edita fuisse portenta, ut perditos ac desperatos Israëlitas redimeret: quia fidem excedit, quasi fictitium subsannant. Ergo ut puras ad consideranda Dei opera mentes afferamus, hac pravitate nobis ingenita, ante purgandæ sunt.

Ne historiam texere videar (quod minime præsentis est instituti) quæ magno orationis splendore ornari merentur divinæ in servanda Ecclesia providentiæ exempla, leviter quasi in transcursu attingere mihi satis est. Quanquam ne decimam quidem partem attingere patitur operis ratio. Nec vero id magnopere necesse est: modo ex paucis unum hoc quod volo, agnoscant lectores: quo magis sub cruce oppressa fuit Ecclesia, eo clariorem in ea erigenda Dei virtutem extitisse. Ex quo in terram Chanaan ingressus est populus, quo minus vacuam ab hostibus tranquillamque possideat, sua illi obstat incredulitas. Continuis deinde hostium incursionibus impetitur. Fractis deinde contusisque viribus, prædæ ac direptioni patet. Præterea dominos sæpius mutat, qui tamen certatim in eum perdendum conspirant: ut mirum sit tot ac tam diris propinquisque cladibus fuisse superstitem. Certe, post captam Domini arcam, ne latum quidem digitum, ab ultima desperatione aberat: afflictus erat plusquam atroci clade: totus prope flos virorum perierat: palati ac dissipati, nihil aliud quam fletus & lamenta meditabantur. Ne remedium quidem præ malorum gravitate quærentibus, aliqua primum datur relaxatio: postea subito præter opinionem è cælo salus affulget. Occiso Saule simile instabat excidium, quum David res collapsas momento restituit. Si continuus pacis prosperique status tenor fluxisset, posset quidem majoribus prædicari encomiis rara illius populi felicitas: sed tot mirificæ à Deo allatæ salutes non perinde agnoscerentur. Quum postea decem Tribus se à corpore alienarit, tale dissidium inter multos hostes, acriter nocendi occasioni intentos, præsentem interitum minari videbatur. Degenerant postea Israëlitæ in alienos ritus. Itaque, abdicantur quodammodo à Dei familia. Residuam partem, quæ Ecclesia Dei censetur, diu staturam esse nemo putaret. Ex sane eo sæpe necessitatis conjicitur populus ille, ut salute desperata, extrema quæque attonitus expectet. Tempore Achaz, quum duo potentissimi Reges ipsam quoque Jerosolymam aggressi essent, tota regio quasi duplici incendio correpta jam flagrabat: Achaz pavore exanimatus ad primos hostium insultus facile concidisset. Extinguitur subito tantus ignis, absque hominum manu, fumus etiam discutitur. Annon in liberatione ista Dei gloria pleno se fulgore effundit? Quum vero Sennacherib regnum præsidiis nudatum occupasset, trepidam urbem ad & resistendum minime instructam furiose invadit: rex Ezechias fere similis est capto, nullum effugium, nihil intus opis, nihil aliunde subsidii: dum hostis plusquam insolenter se efferens alio mox abripitur, annon tam hæc inopinata mutatio verum esse ostendit, quod
ab Jesaia prædictum erat: Esse promptam Deo ra- *Jesa 37.*
tionem, qua truculentam bestiam illam vel domaret, *vers. 36.*
vel cohiberet? Sed ubi paulo post nova victoria inflatus revertitur, longe aliud gratiæ potentiæque suæ specimen, in solvenda obsidione, edit Dominus. Neque enim per homines eum inde re-

vocat;

vocat, vel usitatis modis frangit illius impetus, mediusque conatus abrumpit: sed inaudita strage per manum Angeli exercitum illi nocte una adimens, inermem ac spoliatum ignominiosa fuga procul à Judæa profligat, quam victor ingentibus copiis tenebat. Hoc certe unum facitus amplo documento est, nihil interdum magis expedire, quam Ecclesiam extremis angustiis urgeri, ut mirabili Dei potentiæ, quod incolumis evadit, tribuere discat. Nos vero bis ingrati, si velum ultro nobis opponimus, quod divini erga Ecclesiam favoris conspectum obscuret, ubi illustre ejus speculum nobis Deus ipse ante oculos ponit.

Jam vix ulla magis coram mundo pudenda Ecclesiæ deformitas fingi potest, quam Babylonicum exilium. Crudelis rerum omnium direptio, fœda terræ populatio & vastitas, urbs incendiis & violentia hostili disjecta & lacera, Templum horribili ruina excisum, totius sacræ supellectilis indigna spoliatio, quantam hostibus insultandi licentiam dare poterant? Et ea quæ nunc recensui, ostendunt, quam insolenter se extulerint Chaldæi. Omnium vero conviciis & sannis passim impetitum fuisse Dei cultum, verisimile est. Atqui, hæc tantum quædam erant veluti præludia. Populus Babylonem adductus, non secus ac mortuum cadaver in sepulchrum reconditur. Quanquam hoc quoque interest, quod laceræ partes huc illuc dissipantur, ne rursus coalescant. Nulla amplius Dei regia, nullum sacrarium, nulla cultus species, nulli solennes cœtus, nullum denique superest Ecclesiæ nomen. Ac ne quid ad extremam contumeliam desit, in superbis & impuris comessationibus sacra vasa ostentui habentur. Quin eo usque grassatur sævitia, ut Deum invocare capitale sit. Sed facit hæc tam immanis omnium malorum congeries, ut in restituenda populi salute, magis emineat Dei virtus. Primum, quod Daniel & ejus socii in raram potentiam ex servitute evehuntur, ut aliquid levationis misere oppressis fratribus afferant: hoc jam documento palam factum est, Ecclesiam, ubi videtur penitus relicta, curæ tamen esse Deo. Quod tres sancti homines, qui in fornacem conjecti fuerant, salvi inde ac integri evadunt: memorabile in primis specimen liberationis populi mox futuræ illic relucet. Reditus autem ipse populi non minori admiratione dignus fuit, quam
Psal. 126. vers. 1. inaudita quædam resurrectio: ut vere in Psalmo fideles jactent, se tunc somniantibus fuisse similes. Jam quod commeatus à Rege præbetur, quod Templum extruitur sumptu regio, quod gravibus edictis prohibentur à Judæis injuriæ, pudeat nos non agnoscere Deum harum rerum auctorem, quum totidem incredulis fuerint portenta. Hæc autem consideratio dici non potest quantopere ad juvandam augendamque fidem nostram valeat. Quo convincitur eorum ingratitudo, qui in tam bene ordinato gloriæ Dei theatro, scandalum quo impingant, sibi fingunt. Porro, in terram suam reversi, subito incredibilem in modum, tam hominum numero, quam opibus augentur. Hoc quoque non obscurum divinæ potentiæ miraculum est, præsertim quum nulla illis daretur ab hostibus relaxatio. Scimus enim tot fuisse adversis copiis obsessos, quot vicinæ erant in circuitu gentes. Verum, ut in cruce clarius refulgeat extraordinarium Dei præsidium, non multo post aliis identidem atque aliis cladibus sic proteruntur, ut jam ultima internecio appareat. Sub Persarum imperio, tametsi eorum conditio fuerit tolerabilis, tamen velut oves mactationi destinatæ, parum à macello interdum abfuerunt. Ne immanem suum impetum in eos profunderet Alexander, cælesti oraculo cohibitus fuit. Quum vero post ejus mortem, Syriæ & Ægypti Reges quasi truculentæ bestiæ in rabiem accensæ, mutuo se discerperent, nec ullus esset ultro citroque sæviendi finis, quis gentem in medio sitam, & utriusque libidini expositam diu fore superstitem sperasset? Nec sane tot ac tam variis cladibus dejecta stetisset, nisi Deum habuisset custodem, manuque ejus suffulta esset. Tandem sub dira Antiochi tyrannide, quasi in profundum gurgitem demersa, nullam amplius lucis scintillam in toto mundo habet. tota regio sanguine innoxio exundat. Jerosolyma horrenda cadaverum strage, quasi pavimento sternitur. In Templo collocatur execrabile idolum. Abolitis Dei institutis profani ac degeneres gentium ritus regnum occupant. In ignem projiciuntur sacri omnes libri, ut Dei veritas ex hominum memoria penitus excidat. Quisquis hiscere audet, imo quisquis dolore ingemiscit, ac non potius se perfida simulatione contaminat, protinus ad lanienam protrahitur. Machabæi cum manu à se collecta, in cavernis montium vagi & inopes inter feras latent. Quod in tanta desperatione, manent tamen reliquiæ piorum, quæ postea emergant, quis neget admirabili Dei providentia fuisse servatas? Quod Mosis & Prophetarum libri ex illis flammis illæsi evadunt, quis humanæ custodiæ tribuat? Denique temporum illorum historia, longe certius testatam nobis Dei providentiam facit in protegenda Ecclesiæ salute, quam si magnificos de omnibus populis superbosque triumphos egisset. Idem & aliæ quæ postea contigerunt perturbationes, spectaculum nobis præbent. Nam quum usque ad Christi adventum, nunc externis bellis, nunc intestinis factionibus, nunc barbara Principum libidine, quasi assiduo rotatu vexati raptatique fuerint Judæi: factum est tamen singulari Dei beneficio, ut Ecclesia inter istas turbulentas conversiones, in suo gradu steterit. Hic nobis in mentem veniant tot sancti viri, imo & mulieres, quibus eorum quas recensui calamitatum devoranda fuit indignitas. Nonnullis, qui ad provectam usque ætatem vixerant, necesse fuit per longas & multiplices majorum ambages errare, & tandem anxie mori, quum nullum exitum viderent. Hæc sane erant scandala, quæ à recto cursu depellere ipsos possent. Et tamen fide eluctati, vocationem suam constanter persequuti sunt. Nunc vero tam animosa eorum strenuitas, non modo instar vehiculi, quod lassitudini nostræ medeatur, sed loco alarum esse nobis debet, quibus supra arduas rupes, spinosos perplexosque saltus & quævis abrupta transvolemus. Eventus autem lætiores, qui fidelis in servanda Ecclesia Dei curæ testes sunt, nisi omnem scandali sensum nobis tollant, plus justo sumus molles ac delicati. Imo hoc fastidium minime ferendum est, si in plano itinere scandalum prava imaginatione nobis ipsi objicimus.

Quod si in veteri populo hoc boni semper habuerunt Ecclesiæ infortunia & ærumnæ, ut præsentius Dei auxilium secum adferrent: ac quo gravior fuit crucis pressura eo clarius ostendit Deus sua manu erigi Ecclesiam, erectamque sustineri: sub regno Christi longe clarior est hujus rei conspectus. Si per continuos pacis successus, florentem jucundumque statum retinuisset Ecclesia, ex quo publicari cœpit Euangelium mundo: nempe, hæc fuisset humanitus usitata ratio, quam omnes contemptim præterissent. Verum, quum adversus exiguam & contemptibilem manum protinus efferbuerint gentium ordinumque omnium odia: quum nomen Christianum diu sic fuerit ubique invisum ac detestabile, ut singulis momentis parum ab interitu distaret: quum passim diris modis sævitum fuerit in eos omnes, qui vel obscuram aliquam Christianismi significationem dare audebant: quum ad extinguendam eorum memoriam facta esset totius orbis con-

spiratio: quod Ecclesia nihilominus semper aliqua duravit, hic insolita virtus & arcanus nescio quis vigor apparet. Hoc dico, quum templa Christianis essent ferarum in sylvis & montibus latebræ: nusquam tutum domicilium, & extrema infamia parique odio flagrarent, quis nomen Euangelio dare non horruisset, nisi divinitus excitatus? Atqui, subinde multi certatim ex destinato ad subeundum tale dedecus, ad miserum illum & servilem metum advolabant. Simulatque Christum professus erat quispiam, non modo ad mortem rapiebatur, sed sævi cruciatus simul erant propositi. Nulla sexus, nulla ætatis misericordia erat. Aliquos fuisse repertos, qui hac mercede Christiani esse vellent, nonne plusquam mirum est? Ut quisque captus erat, acerrima de sociis quæstio habebatur. Si quando in tormentis vocem continuit, qui in tyranni necem cum aliis conspiraverat, ne conscios detegeret, omnes constantiam mirantur: in tot provinciis, in tot urbibus innumera servatæ ad extremum fidei exempla, annon linguas divinitus fuisse gubernatas testantur? Quum autem in singulis hominibus, ac sæpe etiam in mulierculis periclitaretur tota Ecclesiæ salus, in eo certe insigne miraculum fuit, quod non brevi omnes funditus sublati fuerint. Atqui, inter tot diminutiones, excidiis non multum absimiles, latius tamen propagari non desiit. Idque vere fuit sub crucis ignominia triumphare. Imo qui omnes circumstantias, qua decet æquitate, reputabit, inter mortes innumeras fatebitur continuam fuisse multarum resurrectionum seriem. Quod pro sua difficultate, nobis incredibile foret, si quis narraret posthac futurum: nunc quum factum est, non modo contemnere, sed offensionis loco ducere, non judicii est, sed maligni fastidii. Illi quidem maxime violenti fuerunt impetus, sed aliæ quoque ætates ab eadem crucis militia minime immunes fuerunt. Quin duriora certamina sunt experti, qui sincere ac fideliter Deo servire tunc volebant. Fasces Christi regno submiserat Romanum imperium: videri Ecclesia poterat in beata quietis & gloriæ sede collocata: Barbaræ etiam nationes in Christi possessionem concesserant: verum hæretici interea ac perfidi homines rerum sic potiebantur, ut probi verique pastores à suis Ecclesiis per vim, nec sine ignominia fugati, in regionibus ignotis exularent. Ac ne exilium quidem illis permissum fuisset, nisi latuissent ab hostium tyrannide. Quod tamen atroci persequutionum violentiæ exposita sæpe fuit Ecclesia, quod fere prostrata sub hostium pedibus jacuit, procul quidem hoc abest à specie terrenæ dignitatis. Quod autem exiguus piorum numerus, invicta fidei constantia tantos persequutionum fluctus superavit: quod superstes omnibus tyrannis ac hæreticis fuit Ecclesia, quæ veram fidei doctrinam ad posteros transmitteret, hoc vero est luculentum divinæ virtutis testimonium, quod supra omnes mundi glorias longe excellit. Ita in præsenti Ecclesiæ calamitate nulla refulget dignitas, quæ cæleste Dei regnum, hominum oculis repræsentet. Nam ea oppressa, summi hostes ipsius titulo, quasi spoliis ornati, non minus crudeliter quam superbe eam conculcant. Si quis, eorum impietati vel tantillum ausit obsistere, gladiis, ignibus, ac omne genus tormentis formidabiles, veræ Ecclesiæ in terris locum vix relinquunt. Quod si aliquos sibi angulos inveniat, nunc vi & armis impetita, nunc ludibriis vexata, nunc minis & terroribus fatigata: nihil minus quam regium illum Christi decorem tantopere à Prophetis commendatum, præ se fert. Verum, quum minaciter terrendo, ac furiose sæviendo, non eo tamen usque proficiunt impii, quin Dei Ecclesia sub crucis humilitate, firma rectaque subsidat: cur non in hac mirifica ejus conservatione, Dei gloriam exosculamur? Si quis rerum peritus, quam multa per hos triginta annos ad eam perdendam machinati sint impii, secum animo revolvat: non fuisse centies penitus deletam, mirari cogetur. Et nunc quod intra biennium misere discerpta fuit, laceræque ejus partes à leonis faucibus parum absunt: tametsi multorum animos frangit, optimo Dei consilio factum esse tandem sentient fideles, quo manum suam in ea liberanda clarius exerat. Neque enim ab ipso servari, nisi ex morte ereptam, agnoscimus.

Huc postremo accedit & alia ratio, quod ferociam nostram domari subigique crucis disciplina plusquam necesse est. Videmus ut Ecclesia, quæ in mediis vexationibus spirituali vigore floruerat, nimis læta pace diffluxit. Hodie quum sub duro austeroque freno nos Dominus constrictos teneat, videmus ut passim omnes fere lasciviant. Quid fieret, si libere exultandi daretur occasio? Quum Euangelii professio longe lateque in Germania regnaret, & integræ adhuc essent eorum vires, qui ad tuendam bonam causam videbantur animati, hacque fiducia susceptum esset luctuosum hoc bellum, quodque infeliciter cessit: erectis in magnas spes partis nostræ animis: dixi aliquando publice, plus à nostra, quam hostium victoria nobis instare periculi. Neque enim tam metuendas esse ullas clades, quam nimis triumphale, ut ita loquar, Euangelium, quod nos ad insolentiam efferret. Nec vero me istius vocis hodie quoque pœnitet. Nisi profanæ licentiæ Dominus obviam mature ivisset, morbus fuisset temporis successu propemodum incurabilis. Nulla doctrinæ, piisque monitionibus fuisset auctoritas. Mediocrem disciplinam qui nondum admittere sustinuerant, jugum omne, non secus ac indomitæ belluæ, violento impetu rupissent. Tanta infamiæ macula ab Euangelio abstergi non potuit, quam si ad modestiam vi & malis coacti fuissent, qui eam sponte hactenus discere noluerant. Rursum, hoc examine, quali quisque esset animo, patefecit Dominus. Magnifice omnes Euangelium sub umbram jactabant. Primas in multis locis tenebant scelerati hypocritæ. Post cladem vero acceptam, quidam magni nominis Principes protinus exanimati, nobiles Respublicæ, metu nescio quo attonitæ, sponte conciderunt. Hic se plusquam effœminata mollities, imo perfida ignavia aperte prodidit. Impias & sacrilegas à Christo defectiones intra biennium in natione una plures vidimus, quam narrent omnium temporum gentiumque historiæ. Quam infractum vero sit fidei robur, ubi Spiritus virtute corda sustinentur, palam in aliis factum est. Heroica magnanimitas, quam Dominus in homine uno victo & capto, seculis omnibus spectandam proposuit, nunquam nisi tali crucis experimento credita fuisset. Insignia quædam ejus generis exempla, quæ referre promptum esset, consulto prætereo. Sed hæc & alia innumera quisque apud se expendat. Jam mulieres ad mortem raptari aiunt, quo minus habeant veniæ non viri tantum, sed toti populi: qui ut brevem caducæ pacis usuram redimerent in mundo, Filium Dei æternæ vitæ auctorem abnegare, seque cælesti ejus regno privare non dubitarent. Postremo, quorsum profutura sint quæ vulgo nunc in gravibus malis reputantur, Dominus ipse melius novit. Nostrum est, quicquid calamitatum acciderit, forti animo accipere: exitum qualis optandus est, à Domino sperantes: semper quidem hoc habere constitutum, utcunque ad tempus prematur Ecclesia, optimum Patrem, qui singularem ejus curam gerit, nunquam passurum, ut abrupta deficiat. Si Christum in medio hostium dominari oportet, sicut
Spiritus testimonio olim testatum est, regnum ejus Psal. 110.
inter nos sine militia & continuis certaminibus esse vers. 2.
non potest. Si nos ovibus similes sumus mactationi desti-

destinatis: adversarii autem luporum instar rabie
ardent: veniat nobis in memoriam illud Domini
Luc. 21. præceptum, possidendas esse in tolerantia animas,
vers. 19. donec suam ipse virtutem in nostra infirmitate per-
ficiat. Certe, nihilo felicius habebant Apostoli, quum
Actor. 4. intrepide clamarent: Ut quid tumultuantur gentes,
vers. 25. & populi meditantur inania? Nos quoque si tenea-
mus quid valeat illud, In cælo Deum ridere, quum
impiis habenas laxat, eadem qua Apostoli fiducia
instructi, toti mundo quamvis armato secure insul-
tabimus.

Sequuntur scandala, quæ iterum ex doctrina vulgo creduntur provenire; sed re vera humanæ vel proterviæ, vel inscitiæ, vel curiositatis proprii sunt ac germani fœtus. Scriptura de naturæ nostræ corruptione ita docet, quod ingenitam ex utero vitiositatem ac malitiam afferamus: ita non posse ex mala arbore prodire nisi malos fructus, donec Christi gratia simus in integrum restituti. Hic colligit humana ratio, non tantum carere homines ipsos culpa, dum peccant: sed Deo culpam merito posse ascribi, qui tales eos creat, ut nati ad peccandum videantur. Interroget unusquisque suam conscientiam: protinus convictus obmutescet. Illic enim reperiemus quod Scriptura toties testatur, fontem omnium vitiorum esse pravitatem, quæ in nobis hæret. Nos ideo mala omnia perpetrare, quia quod Deo displicet, appetamus. Qui fit igitur, ut quos intus reos peragit propria conscientia, vanas excusationes hinc inde avide conquirant, ad se & alios reatu eximendos: neque eo contenti, Deum quoque in crimen vocent? Nisi sponte se fallere in suum exitium illis liberet, annon vitium, quod in se cernunt, damnarent potius, quam alio causam transferrent? Sed agedum, quia qualemcunque duntaxat blasphemiis suis prætextum quærunt: ostendamus uno verbo, nullo eos colore impudenter maledicere. Quem voluntate peccare constat, isne innocentem se jactabit? Ubi omnia dixerint, illuc demum veniendum, Nihil, nisi quod sponte committunt, illis à Deo imputari. Et quis hominum, ipsos in voluntariis malefactis absolvet? Porro, quod homines jure damnant, an damnare non erit Deo liberum? Atqui tamen cum Deo expostulant, quod non meliorem illis mentem, & cor etiam rectius dederit. Quasi vero non dedisset initio. Nam pravitatem, quæ in nobis regnat, doctrina nostra non fert acceptam Dei creationi, sed naturæ corruptioni assignat. Excipiunt rursus, iniquum esse, alieni delicti pœnam sibi infligi. Ea forte exceptio nonnihil haberet coloris, si à proprio peccato ipsi immunes, aliena culpa gravari se ostenderent. Sed quum rectam in primo parente naturam ita perdiderint, ut sponte sint vitiosi, quid sibi, tanquam insontibus, fieri conqueruntur injuriam? Scilicet faciunt, quod perditissimi latrones solent: qui dum ad supplicium rapiuntur, probris undecunque arreptis judicem lacerant. Et sunt ejusmodi homines sæpenumero, sicut ad perpetranda maleficia prompti, ita etiam facundi ad conviciandum. Quid autem ita ferociter insultando proficiunt? Neque enim aut levatur eorum ignominia, aut judici macula ulla inuritur: idque ipsi norunt: sed desperatione excæcati, miserum ex ridicula ultione solatium capiunt. Hactenus eorum blasphemiis respondi, qui impietatem ex professo suam produnt. Sed restant Sadoleti, Pighii, similiumque calumniæ, quibus doctrinam nostram infamant, quasi varias & prope infinitas absurditates secum traheret. Illinc vero si quid est scandali, ideo est, quod scripta nostra non leguntur. Quid ergo facerem, nisi ut omnes eos horter, qui præpostera offensione abrepti, ignotam veritatem refugiunt, ne duplicem temeritatis pœnam sibi accersant? Nam & se fraudant oblata sibi salute; nec illis impune cedet, causa inaudita, secundum mendacium statim pronunciasse.

Quod vero Prædestinatio mare est scandalorum, unde id contingit, nisi ex nostra vel curiositate, vel petulantia? Hic de arcano Dei judicio agitur, cujus fulgore humanas mentes, si propius accedant, non perstringi modo & hebetari, sed penitus absorberi necesse est. Et tamen quantum ferebat captus noster, quantumque nostra intererat, Dominus Scripturis patefecit: Nos scilicet esse omnes perditos, nisi quos ad vitam eligendo à morte redimit: ad eos Christi gratiam solos pervenire, qui gratuita electione, antequam nascerentur, ad salutem præordinati fuerant: alios, sicuti sunt æterno exitio destinati, in suis peccatis manere. Ultra progredi etiam si fas esset, non tamen expediret. Nunc vero, quum non minus impium sit, quam noxium, unde nos, tanquam injecta manu, arcet Dominus, perrumpere: officii nostri erat, quod Dominus tradit, reverenter amplecti: & eo contentos ab omni alia inquisitione abstinere. Vera enim sapiendi regula in hac parte talis est sobrietas, quæ nihil amplius scire appetat, quam quod Scripturis est revelatum. Nihil certe absconditum à nobis Deus esse voluit, nisi cujus aut supervacua erat cognitio, aut magis abstrusa, quam ut ejus percipiendæ simus capaces. Quo magis ingrati sumus, nisi nostrum inquirendi studium attemperamus ad eum, quem ipse tenuit modum docendo. Quid ergo miramur, si in abyssum se præcipitant, aut scopulis allidunt, qui phreneticorum more, adversus Deum violento impetu ruunt? Deum tyrannidis accusant, quod exitio adjudicet nondum natos. At sentient olim justum judicem: imo jam intus sentiunt, etiamsi non agnoscant. Causantur frustra dari præcepta de moribus, frustra leges ferri, inique etiam exerceri judicia puniendis maleficiis, quum fatis regantur omnia, vel potius rotentur. Quasi vero non ita suos electos Spiritu sancto moderetur Deus, reprobos Satanæ agitandos permittat: ut illis doctrinam pietatis & exhortationes fructuosas reddat: hos teneat contumaciæ convictos & inexcusabiles, quia moniti non paruerint. Omitto, quam nihil proficiant, Dei providentiam calumniosi Fati nomine infamando. Neque enim vel intricatos causarum nexus somniamus cum Stoicis, vel astris subjicimus mundi gubernationem, vel necessitatem comminiscimur in ipsa rerum natura. Atqui, ea est, quam Fatalem vocant profani homines. Longe igitur aliud est Dei prædestinatio quam fatum. Sed facessat logomachia. Si fixa est, inquiunt, æterno Dei decreto rerum necessitas: supervacuum est docere, quale sit cujusque officium. Nihil enim ex eo quod jam constitutum est, mutabit doctrina. Atqui, expendere rursum debebant, à Deo quoque ipso ordinatam in hunc finem esse doctrinam, ut arcanis ejus consiliis subserviat. Quos æterna sua adoptione præordinavit ad vitam, nonne doctrina, quasi porrecta manu, ducit quo destinaverat? Quid enim aliud est efficax vocatio, quam electionis, quæ prius latebat, complementum? Reprobos variis objurgationibus compellat, nullo, ut videtur, profectu. Verum, quum ipsos inexcusabiles hoc modo reddat: hic quoque nonnulla doctrinæ vis apparet. Non animadvertunt stulti homines, quam pulchro inter se ordine consentiant Dei opera. Hinc fit, ut doctrinam, quæ nihil aliud est quam æternæ ejus voluntatis ministra, cum voluntate ipsa temere in certamen committant. Proinde discamus, non hominibus ideo loqui Deum, ut quæ apud se olim decrevit, revellat, aut etiam corrigat: sed potius ut effectu ipso comprobet, quam firma sint & stabilia. Quos ab initio semel elegit, fieri nequit ut pereant: sed quia perire ipsos non vult, in fidem tutelamque Christi tradit. Porro

ut Christum habeant pastorem à quo custodiantur, in ejus ovile colligi necesse est. Itaque quum pastoris vocem audiendo salutem electi consequuntur, nihil aliud quam externa Euangelii prædicatione ad suum finem perducitur ipsorum electio. Eandem & reprobis doctrinam jubet proponi. Cur? An ut quod de illorum exitio statuit, evertat? Quin potius ut obstinata eorum incredulitas, magis patefaciat quid valeat occultæ electionis gratia. Quale enim illustrius speculum, in quo hæc perspicue reluceat, fingi potest, quam dum in communi doctrina, eadem Dei vocatione, pari vocandi organo, tantum est hominum discrimen, ut alii pertinaciter respuant, quod alii obedienter amplectuntur? Videmus tamen interea, ut verbum, quod hominis ore profertur, etsi impiorum corda non emendet, feriat tamen ipsorum conscientias, & lasciviam, instar freni cohibeat.

Jam de scandalis, quibus secundum ordinem assignavimus, est differendum. Queruntur multi, Euangelium discordiarum esse fontem: quia simulatque emergit, una surgunt contentiones: imo non secus acsi classicum cecinisset, homines inter se armantur.
Mat. 10. vers. 34. Fatendum est sane quod Christus pronunciat, simul cum Euangelio dissidia fere & pugnas exoriri: sed qua id occasione fiat reputandum est. Primum, si contumaciter insurgunt homines, quum eos in ordinem cogere vult Deus, qua id ratione fiat, jam prius diximus. Difficile est, ut qui sibi nimium sapiunt, dociles se Christo præbeant. Jam vero, quum affectus carnis, qui in hominibus regnant, totidem sint quasi feroces ac indomitæ belluæ, miramur si tumultuose jugo & freno resistant? Atqui, nimis indignum est, cujus mali causa in nobis reperitur, culpam in Euangelium conferri. Nihilo rectius faciunt, qui turbarum metu, & discordiarum odio, à pacis doctrina abhorrent. Tranquillo statu nihil putant esse melius. Quid ergo, si tyrannus quispiam hoc sævitia & immanitate sua consequutus sit, ut dum virgines matronasque ingenuas ad se rapit: dum fortunis optimum quemque spoliat: dum jugulat trucidatque innocentes, metu omnes attoniti sileant: anne hoc prætextu tyrannis laudem merebitur? Nunc si quæritur, quænam sit pax ista, quam Euangelii jactura redimere multi non dubitant: hoc sane constabit, vitiosas perversasque religiones placide & absque motu obtinere, quia deterrimus omnium tyrannus Satan impune hominibus semimortuis insultat. Tametsi quod ad externam corporis servitutem attinet, tolerari forsan potius interdum expediat, quam libertatis asserendæ causa, tumultum movere, quin in cædes & confusam vastitatem erumpat. Verum, ubi de æterno animæ exitio agitur, nihil tanti esse debet, ut mortiferam pacem vel appetamus, vel etiam voluntarii colamus. Quid etiam quod Filium Dei ita imperii sui jure fraudamus? Atqui, cælum potius terræ misceri præstaret, quam illi minui honorem à Patre datum, nedum prorsus eripi & abdicari. Nos scilicet vivemus alieni à vitæ Principe: ut pax nobis constet apud homines, bellum ex professo adversus Deum suscipiemus? Ne dissidium cum improbis habere cogamur, à Christo dissidere non recusabimus, per quem sumus una cum Angelis Deo reconciliati? Nimis sane indigna merces. Nec vero
Luc. 11. vers. 21. Christus, quum pacatum Satanæ regnum describit, ideo appetendum esse docet: quin potius summi beneficii loco fore hoc promittit, ut fortior cum illo confligens, injusta illum tyrannide spoliet: nam si tam animosos cernimus, qui ambitiose pro imperio vel libertate sua dimicant, ut quosvis excipere motus non dubitent: ubi turbarum procellas excitat Satan, ad turbandum Christi regnum: quanto nos fortiori animo contra obniti decet? Filius in patrem insurget: pater filii vitæ non parcet: fratri insidiabitur frater. An ideo sunt hæc prædicta, ut sibi ab Euangelio caveant homines, ac non potius, ut in tempore moniti, nullum ex novitate terrorem concipiant? Neque enim cum aliis mihi negotium est, quam qui ad fucosæ pacis prætextum, Christi ipsius nomine abutuntur. Etsi me quoque non latet, turbulentos homines movendis seditionibus, Satanæ esse flabella, ut in Euangelii odium placidos alioqui homines inflammet. Ita nostro seculo sub Euangelii nascentis initia, barbaros homines armavit, qui legibus, judiciis, & omni politiæ bellum ex professo indicerent. Sed quum nobis minime ignotum sit ejusmodi artificium, modo pacem ex animo quæramus, eam vero experimento sentiemus à Deo nobis per Euangelium offerri: ut inter homines quoque nobis constet. Ab Euangelio quidem recedere, ut seditionibus obviam eatur, nimis perversum est.

Justior in speciem hæc scandali causa est, quod simulac publicari cœpit Euangelii doctrina: velut aperta scaturigine, multorum erumpit impietas, qui religiosi antea visi fuerant. Atqui, longe æquius erat, hoc ad fidei confirmationem valere. Quum has Christo partes assignat Simeon, ut retegat ex Luc. 2. vers. 35.
multis cordibus cogitationes: adeo nemo refragatur, ut plausibilis sit sententia. Quid ergo in re ipsa absurdi invenitur? fingamus nunquam fuisse dictum: ut sine præjudicio æstimetur quod apparet. Quum ante annos triginta ubique vigeret religio, & in communem receptumque Dei cultum, sine controversia, omnes consentirent, nunc impietas & Dei contemptus passim ebullit. Principio, dico nihil esse mirum, si tenebras lux discutiat. tam altas esse cordis humani latebras, tamque flexuosos recessus, ut abyssos prope omnes superet, jam olim proverbio vulgatum esse. Jam, si qua in re fallax est hominum simulatio, mira erga Deum improbitate ludit, ubi minime fas erat. Huc accedit Satanæ vafrities, quod partim ignorantiæ caliginem obducens, partim Dei cultum obtegens ceremoniarum larvis, miram religionis, quæ nulla est, pompam ostentat. Hoc sub Papatu fuisse vident omnes oculati. Illic enim conscientiæ, quasi Circæis venenis fascinatæ, stupent: per longas ambages serium Dei sensum refugiunt. Nam immensum illud ceremoniarum chaos, vere latronum est spelunca: quia hypocritæ sub illis involucris abditi, quidvis sibi impune licere confidunt. Ejusmodi securitas, si veræ fictæque religionis discrimen tollit, nihil mirum. Quod si quando propius ad Deum accedere videntur, non alium in finem multum se fatigant adeoque excruciant, nisi ut interior cordis impietas, talibus remediis delinita intus quiescat. Nunc, si illata Euangelii face profligatur hypocrisis, ac palam fit impietas, injusta est ac perversa, quæ inde suscipitur offensio. Olim inter profanos homines, nisi qui palam veneficus erat, & testamentarius, & perjurus, & coopertus omni flagitio, nemo habebatur deorum contemptor. Nam quum carnales sibi deos fingerent, nihil facilius erat quam religione defungi. Atqui videmus, ut acriter in derisores invehantur Prophetæ: quod proculdubio non sine gravibus causis faciunt. Ergo impietas quæ se exerebat in Dei Ecclesia, apud incredulos nulla fere tunc apparuit. An ideo Legem & Prophetias flabella ad eam excitandam fuisse dicemus? An ideo pura religio, quæ hydram illam in lucem protrahebat, minoris censebitur? Quin etiam in ipsa Dei Ecclesia, non nisi post natum Isaac, Ismaëlis sannæ se proferunt. Qui antea secundus erat à sancto Abrahamo, repente in sceleratum gratiæ Dei ludibrium erumpit: quo meretur à patris familia abdicari. An tale exemplum, Abrahæ domesticos

à sancta

à sancta progenie alienare debuit? Porro, quod in Isaac tenuiter fuit adumbratum, in Christo clarius exprimi oportuit: idque factum testatur Euangelii historia. Scimus enim, ex quo in mundum ipse productus fuit, quantopere efferbuerit eorum insania, qui prius se religionis titulo venditabant. Quare, maligna hæc facessat opinio, Ex Euangelii doctrina scaturire impietatis licentiam: quia velut è latibulis in apertam lucem protrahitur. Quin potius hoc ipsum nos oblectet, Retegi ex multorum cordibus cogitationes. Quanquam hujus rei alia quoque notanda est ratio: nempe quum oblatam Euangelii gratiam alii respuant, alii contemptim summis tantum labris gustent, alii superbe repudient, annon digna est omnium ingratitudo, de qua non mediocrem vindictam Deus exigat? Et profecto severe ulciscitur, quum adempto religionis sensu, in horrendam istam cæcitatem eos præcipitat. Quotquot ergo videmus hodie Lucianicos homines, qui totam Christi religionem subsannant: quotquot item Epicureos, qui nullo Dei metu ad quamlibet nequitiam se prostituunt: totidem sciamus à Deo nobis ante oculos poni vindictæ Dei exempla, quæ nobis Euangelii dignitatem pretiumque commendent. Paulus merito in reprobum sensum, & fœdas probrique plenas cupiditates conjectos fuisse dicit, qui Dei notitiam, qualis ex solo mundi aspectu concipi potest, injuste suppresserant: ut qui Deum fraudaverant suo honore, extremæ ignominiæ subjecti, justam reciperent ingratitudinis suæ mercedem. Quo indignius est sacrilegium Euangelii contemptus, non mirum est, si atrocior de ipso nunc sumitur vindicta. Quid enim? An qui scintillulas in mundi fabrica emicantes sua socordia extingui passi sunt, jure plexos esse fatebimur: qui autem plenum gloriæ Dei fulgorem, qui in Euangelio lucet, destinata malitia obruunt & extinguunt, eos vellemus impune Deo illudere? Quod si Deum contemptæ, vel abjectæ suæ gratiæ, severum esse vindicem plusquam æquum est, cur ejus vindictæ, quæ in primis laudanda est, exempla cernentes offendimur? Imo potius decebat, ut jam dixi, sicuti hoc modo Euangelii majestatem asserit Deus: ita ejus reverentiam in animis nostris sanciri. Euangelium, quo se nobis in Filii persona offert ac donat, quomodo satis digne excipi potest? Atqui, incomparabilem hunc thesaurum vulgari honore multi vix dignantur: alii abjiciunt ad pedes, alii vanis mundi deliciis secure posthabens: multi etiam tanquam aliquod ludicrum, jocose ad profanam oblectationem convertunt. Quid postea sequutum est? Quum aliqua saltem religio eorum animis insideret, nunc canum in morem, adversus eum latrant. Atque hoc quidem acumine sibi placent, imo semidei videntur, quod nubibus oppedere non dubitant. At vero, si prodigiosa est hominis in pecudem conversio, eo magis sunt deplorandi, quod nullo mali sui dolore tanguntur. Papistarum ineptias lepide rident, sed ipsi indigni sunt, qui unquam ad Papismum revertantur. Neque enim vulgares eorum exitus esse convenit, quibus & sacer Christi sanguis, & æterna Dei veritas, & lux vitæ, partim risui fuerunt, partim contemptui. Et certe qui nunc passim regnat Euangelii contemptus, certum est belluinæ cujusdam vitæ præsagium: nam, quum hoc extremum sit curandis hominum vitiis remedium, ubi Dominus cum Euangelio suo affulget, quibus nihil prodest remedium hoc, eos esse incurabiles constat. Qui vero medicum scientes ac volentes aut eludunt, aut procul abigunt, ultro sibi quasvis accersunt mortes. Ut caput hoc concludam: quibus atrox malum, ut est, censetur impietas, hi ex hac gravitate pœnæ, quam indigne Euangelii sui contemptum ferat Dominus, æstimant: atque hoc documento in ejus fide & obedientia confirmantur. Agrippam, Villanovanum, Doletum, & similes vulgo notum est tanquam Cyclopas quospiam Euangelium semper fastuose sprevisse. Tandem eo prolapsi sunt amentiæ & furoris, ut non modo in Filium Dei execrabiles blasphemias evomerent, sed quantum ad animæ vitam attinet, nihil à canibus & porcis putarent se differre. Alii (ut Rabelæsus, Deperius, & Goveanus) gustato Euangelio, eadem cæcitate sunt percussi. Cur istud? nisi quia sacrum illud vitæ æternæ pignus, sacrilega ludendi aut ridendi audacia ante profanarant? Paucos nomino. Quicunque ejusdem sunt farinæ, eos sciamus nobis à Domino exemplum quasi digito monstrari, ut sollicite in vocationis nostræ stadio pergamus, ne quid simile nobis contingat.

Rom. 1. vers. 28.

Porro, quia non lapsu tantum suo vel præcipitio infirmos offendunt perditi isti homines, sed impietatis suæ venenum huc illuc profundunt, ut Atheismo orbem repleant: huic quoque scandalo obviam eundum est. Idque facit Spiritus, dum venturos admonet illusores, qui spem nostram sannis exagitent: sed idem pronunciat animas instabiles, eorum illecebris fore obnoxias. Ergo ut simus extra periculum, colligenda est in Christo firmitas. Solennis mos est impuris istis canibus, quo plus ad ructandas blasphemias licentiæ habeant, scurrilem personam agere. Ita in conviviis & sermonibus suaviter jocando, omnia religionis principia convellunt. Ac primum quidem obliquis facetiis se insinuant. Hic tamen finis est, ut omnem Dei timorem obliterent ex animis hominum. Nam eo tandem perrumpunt, religiones omnes ex hominum cerebro natas esse: Deum esse, quia sic credere libeat: futuræ vitæ spem lactandis simplicibus inventam esse: metum judicii, puerile esse terriculamentum. Hæ quidem Sirenum voces, deliniendis multorum auribus nimis sunt appositæ: sed quas jam suus pruritus titillat. Nam quosdam videmus, adeo cupide quæ ad tollendum pietatis sensum faciunt, captare & venari, ut vixdum percepto paucorum verborum sonitu, repente ab æterna & inflexibili Dei veritate desciscant. Et sane, quisquis vel modice in Scripturis sacris versatus erit, longe alibi quam in opinione fundatam esse fidem nostram expertus, non ita facile nutabit. Qui vero insculptum in cordibus Spiritus sigillum gerunt, multum abest quin machinis istis impetiti, concidant. Sed hoc est scilicet quod dicit Paulus, naufragium facere homines in fide, postquam à bona conscientia exciderunt. Quo significat & hanc esse rectæ intelligentiæ custodem: nec mirum esse si nihil firmum habeant, qui inter varias cupiditatum procellas fluctuantur. Itaque non est quod nos turbet Atheismus, qui nunc cum in toto mundo passim grassatur, tum vero in Regum & Principum aulis, in tribunalibus, in splendidis aliis vitæ generibus præcipue regnat. Nam si rerum peritos interrogem, adeoque eos ipsos, qui se expedire ab hac tentatione nequeunt, quotusquisque illic bonæ conscientiæ hospitium concedat: in promptu erit responsum, eam procul exulare. Quid ergo miramur illud fidei naufragium, quod Paulus necessario sequi docet? Porro, si tam sedulo reconditam in arcis pecuniam servant, quotquot aliquo ejus amore tanguntur: qui nullo timoris Dei præsidio munitus, ultro se in prædam exponit, quid excusationis obtendet, si cælesti fidei thesauro spoliatur? Præsertim quum nihil tam exitiale esse noverimus, quam istas impiorum tendiculas. Neque enim quod ab illis instat periculum, extenuare in animo est: quin potius moneo & testificor, nullos tam esse veneficos serpentum afflatus. Verum, eo magis ad cavendum, vigilantes ac sollicitos esse nos decebat. Interea ab hac quamvis pestifera contagione, immunes fore dico quicunque solidas in Christo radices agere

1 Tim. 1. vers. 19.

non neglexerint. Neque vero hoc meum, sed Pauli dictum est: *Ephes. 4. vers. 13.* Crescendum esse in Christi notitia, donec adolescamus in virum perfectum: ne simus amplius obnoxii hominum versutiæ, qui nos circumvenire tentant. *2 Cor. 11. vers. 3.* Simul tamen altera Pauli exhortatio audienda: quando hac lege desponsi sumus Filio Dei, ut integram illi servemus conjugii fidem, in primis cavendum esse, ne suis lenociniis nos corrumpat Satan: nam si aliquod jam impudicitiæ signum dedisse videtur, quæ lenonis illecebris aurem præbuit mulier: parum castas esse animas apparet, quibus ad perfidam defectionem sollicitari dulce est.

Non absimilis est errorum omnium ratio. Labascit multorum fides: alii etiam prorsus ab Euangelio desciscunt, quia erroris segetem esse conspiciunt. Quasi vero à terræ cultura & satione quisquam abhorreat, quia purum semen in lolium sæpe degenerat. Ne quem percelleret rei novitas, admonuit *Mat. 13. vers. 24.* Christus hoc futurum. Tametsi enim hypocritas illic zizaniis comparat, tritico veros ac germanos Dei filios; hanc tamen usitatam Satanæ fraudem esse ostendit, corrumpere quibuscunque potest modis & vitiare cæleste Dei semen, ne ad frugem perveniat. Mundum instar deserti & inculti agri scimus diu jacuisse sterilem; nunc Euangelii doctrinam seminavit Deus per suos ministros. Miramur, si Satan quascunque potest errorum corruptelas misceat? Ex quæ non statim à primo Euangelii exortu falsorum dogmatum plaustra invexit? Omitto innumeram multitudinem. Sed Valentini, Montani, & Manichæorum deliriis quid magis prodigiosum fingi potest? Perquam vero ridiculum est, eos qui Euangelii lucem tam densis tenebris non fuisse extinctam, miraculi loco ducunt, vim ejus contra tot machinas stetisse invictam cum plausu audiunt, quia nunc quoque mendacii tenebras offundat Satan, Euangelii doctrinæ infensos reddi. Verum, quia ad hunc scopulum variis modis impingitur, breviter ostendam nullam esse offensionis speciem, in qua non sponte vel socordia, vel alio proprio vitio singuli incurrant. Qui simpliciter unum hoc obtendunt, sectas ex Euangelii doctrina pullulare, hi partim qualemcunque prætextum captant, partim nimia levitate mali causam in Euangelium transcribunt, quæ alibi residet? Quisquis aperire oculos dignabitur, Euangelium perspiciet non modo puram ac liquidam esse Dei veritatem, sed optimum sanctæ unitatis vinculum. Nunc si contra insurgit Satan, ut hanc lucem errorum nebulis obscuret, ac unitatem laceret, in quam coalescunt filii Dei, officium ille suum facit. Est enim & mendacii pater, & dissidiorum omnium auctor atque artifex. Nostrum ergo erat eo intentius in quærenda veritate laborare, inventam constantius amplecti. Non modo abstinent isti ab omni ejusmodi studio, ac refugiunt: sed hunc defensionis clypeum opponunt Deo, ne obedire ejus imperio cogantur. Alii tametsi data opera non quærunt quomodo repudient sanam doctrinam, quum tamen levi occasionis aura perciti resiliunt, nihil habent justæ excusationis. At vero non abs re timent, ne si incerti quo eundum sit, flexibiles se præbeant, sua hac facilitate implicentur errorum laqueis. Est hoc quidem aliquid: sed ejus periculi alia melior erat cautio: nempe, ut se pia humilitate, modestia, sobrietate, reverentia, Deo subjicerent. Neque enim frustra promisit Christus, *Matth. 7. vers. 7.* pulsantibus januam apertum iri. Nec frustra spiritu judicii & discretionis à Patre donatus est. *Jesa. 30. vers. 21.* Non frustra etiam per os Jesaiæ promittit Dominus pædagogum se fore populo suo, qui ad regendos ejus gradus à tergo præsto sit. Denique, non fallendi nec frustrandi causa, viam vitæ nobis in verbo suo monstrari pronunciat. Unde apparet bonam hominum partem hoc ipsum ingeniose appetere, ut contemptis remediis, in suo malo torpeat.

Quod autem multos videmus, hoc vel illo errore captos, à recta via abduci, nunquam nisi justa Dei vindicta, accidit. Primum vere Augustinus superbiam nominat hæreseôn omnium matrem: nullus enim unquam exitit erroris magister, quem non prava ambitio in suum præcipitium extulerit. Scimus Deum parvulis fidum esse doctorem. Scimus Christum humiles ac mansuetos ad se vocare, ut eos habeat discipulos. Proinde qui arrogantia turgent, eos non mirum est ab hac schola pulsos, vagis suis speculationibus sursum ac deorsum raptari. Quotquot hac nostra ætate à pura Euangelii doctrina prolapsi, falsorum dogmatum cœperunt esse auctores, reperiemus omnes superbiæ morbo correptos, ingenii tormenta sibi & aliis fabricasse. Pro multis unum Serveti exemplum sufficiat. Is enim Lusitanico fastu inflatus, magis etiamnum propria arrogantia turgens, hanc sibi comparandi nominis rationem optimam esse statuit, si omnia religionis principia convelleret. Quicquid ergo de tribus in Deo personis olim ab ipso Apostolorum seculo traditum à Patribus, & continua ætatum serie ab omnibus piis receptum fuit, non modo tanquam insulsum repudiat, sed plusquam atrocibus convitiis exagitat ac proscindit. Jam canina illa mordendi latrandique rabies, quam ebulliunt omnes scriptorum ejus paginæ, satis testatur, qualis hominem spiritus instiget. Ad rem vero si venias, clare perspicies, jejuna inanis gloriæ siti accensum, absurdissima quæque deliria cupide hausisse, quibus se inebriaret. Sermonem Dei non prius fuisse imaginatur, quam dum Moses Deum in mundi creatione loquentem inducit. Quasi vero tunc demum esse cœperit, quum exeruit tantam suam virtutem: ac non potius æternæ suæ essentiæ specimen ediderit. Christi carnem sic deificat, ut veritate humanæ naturæ abolita, divinitatem, quæ spiritualis est, palpabilem fingat. Et tamen Deum plenis buccis Christum vocando, umbratile nescio quod spectrum nobis comminiscitur: utpote, qui ab initio Platonica duntaxat idea fuerit: nec alio jure sit filius Dei, nisi quod in utero Virginis ex Spiritu sancto conceptus est. Interim multa speculationum plaustra congerit, quæ adeo nihil habent coloris, ut facile sano cuivis homini constet, non nisi cæco sui amore fascinatum, posse ita desipere. Quod si protinus ut emersit Dei veritas, superba ingenia tum sua ambitio sollicitat, tum etiam Satan impellit; ut illam pravis commentis & fanaticis opinionibus, vel obscurent, vel pervertant, non est cur nos tanquam re insolita turbari oporteat. Quare, ut superbiam prius diximus omnium hæreseôn matrem esse: ita eorum vanitas, qui se talibus magistris discipulos adjungunt, ad eas fovendas perpetua est nutrix. Quoties spargitur error aliquis à pseudopropheta, Moses tentari nos dicit, an Dominum ex corde amemus. *Deut. 13. vers. 3.* Quorsum id, nisi ut sciamus non alios abduci à pura doctrina, quam qui pietatem falsa professione mentiebantur? fidem vero firmis radicibus fixam adeo machinæ istæ non evertunt, ut potius ejus firmitudinem illustrent: quemadmodum Paulus grassantibus in Ecclesia sectis, eos, qui *1 Cor. 11. vers. 19.* probati sunt, manifestos reddi scribit. Quo minus mirum est, prout afflavit aliquis novæ sectæ ventus, plurimos huc illuc dilabi, quum paucissimi infixum in animis Dei timorem habeant. Tantum abest, ut nos cum multitudine titubare deceat.

Proserviendi ansam ex Euangelio arripere, jam olim multis usitatum fuit. Non abs re toties Apostoli, ne in licentiam carnis vertatur libertas, de ea moderanda præcipiunt. Semper enim caro, vel minima occasione oblata, statim exultat. Atque ut dura est, & humano ingenio contraria servitus: bona pars, quovis modo jugum excutiat, beatam vitam in eo sitam arbitratur. Hoc prætextu olim servi, quasi Euangelii præconio ad pileum vocati essent,

contu-

contumacia efferebantur: alii Regum & Magistratuum subjectione se eximebant. Similiter hodie permulti infimæ sortis homines, gustato Euangelio, insolenter se jactant: famuli altos ferocesque spiritus induunt: complures pudoris ac modestiæ obliti, sibi quidvis arrogant. Sed hoc pessimum, quod se ab ipsius Dei obsequio plerique non secus emancipant; acsi nos adoptando in filios, patrium omne jus & imperium sibi abrogaret. Fœda sane pravitas, & quæ sua indignitate graviter vulnerare possit pios omnes animos. Verum, urat nos potius Dei injuria, quam à nobis duplicetur. Audimus quid de Christi mansuetudine testatus sit Jesaias.

Jesa. 42. vers. 2. Mat. 11. vers. 29. Philip. 2. vers. 7.

Audimus quid de se ipse Christus prædicet: Discite à me, inquit, quia mitis sum & humilis corde. Et hac de causa, quemadmodum Paulus admonet, quum esset in forma Dei, seipsum exinanivit, ut ab eo submissionem omnes discamus. Quum ex cælesti majestatis suæ solio huc usque descenderit Dei Filius, ut carne nostra indutus, non servi conditionem modo, sed extremam crucis ignominiam subiret: quem nostrum cristas erigere non pudebit, ut aliquid finitus vel esse videamur? Qui summis opibus & honoribus excellunt, eos, ut se ad magistri exemplum conforment, necesse est, tanquam magnitudinis suæ oblitos, ad humiles descendere. Plusquam igitur præpostera humilium arrogantia erit, si alios efflare spiritus, Euangelii prætextu incipiant. Neque enim jure suo magni cedere jubentur, ut abjecti alioqui homines, jus alienum usurpent. Cæterum, hæc doctrina non modo singulis officii sui legem præscribit, sed nobis quoque castigationes suppeditat, quæ ferocientium protervium retundant: interea mali hujus invidiam & crimen avertit ab Euangelio. Fieri quidem vix potest, ubi miseri homines, nullis opibus, nulla auctoritate, nullo ingenio, nulla dignitate freti, simulac garrire de Euangelio didicerunt, se fastuose ingerunt, non sine aliorum contemptu: quin stomachum tanta indignitas ingenuis & cordatis hominibus moveat. Quanquam adeo ridicula est bonæ partis stultitia, ut pudore & misericordia potius nos afficere, quam bilem nobis provocare debeat. Demus tamen esse, quod nos valde offendat: an nostra adversus stolidam superbiam indignatio, in ipsum omnis modestiæ auctorem incurret?

Ecce ex altera parte multos, Euangelii professionem dissoluta turpique vita, quantum in se est, fœdantes. Unde affine proximo scandalum nascitur. Et certe quum nos, sancte honesteque vivendo,

Tit. 2:10. Euangelium ornare Paulus testetur, qui sibi male vivendi licentiam indulgent, totidem sunt Christianismi probra & maculæ. Nec vero dubium est, quin horrenda ejusmodi omnes Dei ultio maneat, qui perversis suis moribus, pietatis doctrinam infamant, & sacrum Dei nomen ludibrio exponunt. Sentient olim quam intolerabile sit crimen, sanctum Euangelii thesaurum profanasse: quam non frustra

Exod. 20. vers. 7. dictum sit, non impune laturos qui Dei nomine abusi fuerint. Sentient quam pretiosæ sint Deo animæ, quibus salutis viam malo suo exemplo præcludunt. Primum, nimia est ista improbitas, Deum, quem factis abnegant, ore confiteri, sicut

Tit. 1:16. Paulus dicit: ut cælestis sapientiæ discipuli appareant: quum tota vita manifestum Dei contemptum arguat. Sed hæc plusquam sacrilega impietas, Euangelio ad scelerum prætextum abuti. Loquor de artificio jam vulgari, quo se perfidi & nequam homines, ad fallendum, fraudandum, modisque omnibus nocendum insinuant. Vidi olim, quos lenociniis suis impurisque actionibus non pudebat Euangelii umbram obtendere. Alii qui minus sunt scelerati, dissolute tamen vivendo, & Ecclesiam polluunt vitiorum suorum sordibus, & Euangelio maculam aspergunt. Jam illud quidem miserum est ac dolendum, non modo imputari sanctitatis doctrinæ hominum flagitia, sed in eorum persona calumniose eam traduci. Sed aliud est Ecclesiæ ulcus magis deplorandum: quod pastores, ipsi, inquam, pastores, qui suggestum, hoc est, sacrum Christi tribunal ea lege conscendunt, ut vitæ puritate præ aliis omnibus excellant, interdum sunt turpissima vel nequitiæ, vel malorum aliorum exempla. Ita fit, ut nihilo plus fidei ac gravitatis obtineant eorum conciones, quam si fabulam in scena ageret histrio. Et tales scilicet contemptui se esse apud plebem, aut etiam ludibrii causa digito se monstrari conqueruntur. Ego autem potius vulgi miror patientiam, quod non eos luto & stercoribus mulieres ac pueri operiunt. Ministerii dignitatem extollunt plenis buccis: at illis non venit in mentem, ideo non haberi suum ministerio honorem, quia ipsum sua turpitudine conspurcant. Nam sicuti vere olim à quodam dictum est, Ut ameris, amabilis esto: ita morum gravitate & sanctimonia reverentiam sibi acquirant oportet, qui in pretio haberi volunt. Atque utinam tali hominum colluvie exonerari purgarique posset Ecclesia. Sed longe aliter ut plurimum contingit. Nam quum se merito contemptibiles esse norint, mala conscientia libertatem illis adimit. Denique, quum propter inhonestæ vitæ probra, sentiant omnibus se obnoxios, vel pudore metuque retenti, hiscere non audent, quoties severe exigendum foret, quod ipsi minime præstant: vel parcere delinquentibus coguntur & adulari. Adde quod ignavi sunt ventres, qui ut molestia omni valere jussa, otio deliciisque suis consulant, cælum passuri sint terræ misceri. Eorum etiam nonnulli, virtutum odio suis peræque & aliorum vitiis libenter indulgent. Populus autem ut gratiam referat, eos amat solos, amplectitur, fovet: atque ut suis delictis patronos habeat, suo patrocinio tuetur. Interea tamen non desinit scandalum sibi ex corrupta pastorum vita objicere, ne ad Christum accedat. Nimis id quidem perverse & impudenter: sed neque excusatione dignus quispiam, quem à Christi accessu arcebunt hominum peccata. Nihilo scilicet magis, quam si quis ex fonte bibere recuset, quia sentibus & spinetis dicat esse obseptum: quum tamen obstacula transcendere, nec magno labore, & sine periculo liceat. Quia nonnullos Euangelium in ore habentes, scelerate aut nequiter vivere conspiciunt: En, inquiunt, Euangelium. Quanto rectius cum dolore agnoscerent, gravem fieri Deo injuriam, quum doctrinæ vita tam male respondet? Si nebulæ terris caliginem obducunt: nemo tam insanus est aut improbus, ut solem propterea caliginosum vocet. Atqui inter Solis & Euangelii claritatem plurimum interest. Nam quum illum obscurent nebulæ: facere non potest hominum pravitas, quin perluceat sanæ piæque doctrinæ splendor, quo vita nostra, abstersis tenebris, in veram justitiam reformatur. Ergo solem, etiam dum absconditus latet, fatebimur esse lucidum: conspicuam Euangelii lucem, & in ea refulgentem Christi gloriam quum cernamus, oculos nobis hominum peccata, qualiacunque tandem sunt, perstringent?

Quantum ad duces ipsos spectat, jam noverat Christus in ignominiam doctrinæ maxime redundare, si turpiter vivunt. Ut hoc scandalum avertat, hortatur ad servandum quod jubent, etiamsi ne *Mat. 23. vers. 3.* minimo quidem digito attingant onera, quæ aliorum imponunt humeris. Scribarum tunc munus erat, populum instituere in Lege Dei: illi autem quum in cathedra, divinæ essent Legis interpretes, domi & in foro pleni erant fraudibus, superbia, crudelitate, perjuriis: libidinose quidvis audebant. Vult nihilominus Christus, suam Dei verbo auctoritatem intactam manere. Non fuit hæc seculi unius propria admonitio: quin potius hodie quoque vox cælestis auribus nostris inclamat, utcunque vitam

professioni suæ minus consentaneam agant pastores: perperam tamen fieri, si quid hac causa Euangelio detrahitur. Ut certe nimis indignum est, quam Deus præscribit bene vivendi regulam, perversa hominum vita metiri. Reddent illi quidem aliquando rationem, ac sentient illud non è nihilo fuisse denun-
Marc. 9. vers. 42. ciatum: Satius nunc fore homini, suspensa à collo mola, demergi in profundum maris, quam si unum quemlibet ex minimis offendat. Nostrum tamen interea est, ea quam Dominus sternit, via ad metam properare.

Scandalum tamen hac in parte duplicatur, ubi ad scelerum indignitatem privatum damnum accedit. Alii benigne hospitio excepti, vel furto onusti clam abeunt, vel aliis modis hospites defraudant, vel sollicitant ad stuprum ancillas, ac interdum etiam uxores tentare audent. Alii ad captandum miri artifices, nudatos relinquunt, quibus aureos montes pollicebantur. Alii in mutuo fallunt: alii abnuunt depositum: alii in societate perfidi. Alii quam eleemosynæ nomine pecuniam à bonis frugique hominibus abstulerunt, vel in scortationem consumunt, vel in aleam, vel profusos alios luxus. Alii quod ad juvandam eorum industriam mutuo datum fuerat, audacter in otio heluantur. Atque ad hæc flagitia nonnulli socias habent uxores. Alii sacrosanctum conjugii vinculum, deceptis uxoribus, & abjectis liberis, violare non dubitant. Plura sunt ejusmodi facinorum exempla, quam quibus recitandis brevis catalogus sufficiat. Fieri certe non potest, quin grave acerbumque ingenuis animis vulnus infligat istorum hominum perfidia. Præsertim vero consternari bonos viros necesse est, qui quum tenue haberent peculium, se Euangelii prætextu, non secus acsi in prædonum manus incidissent, spoliatos vident, atque ad inopiam redactos. Atque hoc inter duriora nostra exercitia memorandum est, quod videre cogimur, qui sic impune Euangelio illudant. Verum, si merito
2 Thess. 3. vers. 13. prohibet Deus per os Pauli, ne multos ingratos & pravos experti, tamen benefaciendo fatigemur: idque facit, ne cui probo & egenti desint nostra officia: quanto diligentius cavendum, ne hominum perversitas eo nos morositatis adducat, ut simus erga Deum ingrati & impii? Quemadmodum igitur acriter vigilare nos decet, ne ejusmodi nebulonibus aperta sit janua ad nocendum, obviam eundum illorum insidiis: danda opera, quantum in nobis est, ut per magistratus severe vindicentur fraudes & maleficia: ut quibus ludibrio est vox Domini, quique Ecclesiam contumeliose subsannant, carnificem, ut digni sunt, habeant magistrum: & furcas, scholam: ita rursum aliquanto diligentius cavendæ sunt Satanæ insidiæ, ne objecta caducæ pecuniæ jactura, cælestem nobis thesaurum excutiat. Nam & id molitur, & nobis longe magis exitiale est. Quisquis
1 Joan. 3. vers. 3. spem habet in Christo, inquit Joannes, seipsum sanctificat. Ad hanc sanctitatem qui non aspirant, quum sciamus eos falso Christi nomen obtendere, quid est cur nos sua pravitate impediant ac morentur? Est quidem panis vitæ Euangelium: sed multum abest, quin ab omnibus concoquatur: quum ex multis, qui avide illud deglutire videntur, pauci ejus gustum percipiant. Denique, quando areæ
Luce 3. vers. 17. Christus Ecclesiam suam comparat, ubi sic paleæ mixtum est triticum, ut sub ea obtutum magna ex parte lateat, non extraneos facit paleæ similes, sed qui falsa Euangelii professione, locum inter pios oc-
Matth. 7. vers. 22. cupant. Quorsum etiam testatus foret, se multos ultimo die non agniturum, qui & præcones se fuisse Euangelii jactabunt, & miracula à se edita objicient: nisi quia seculis omnibus tales aliquos extare necesse est? Fit etiam interdum, ut qui Deum alioqui ex animo timent, vel saltem non omnino sunt reprobi, in fœdum aliquod facinus prolapsi, & se, & quam sequuntur puram religionem, dedecore afficiant. Quantum fuit illud Davidis flagitium, quum suæ libidini indulgens, ut alienam uxorem raperet, non modo unius hominis de se bene meriti innoxium fudit sanguinem, sed totum Dei populum, quantum in se erat, exitio tradidit? Si colligere hujus generis scandala libeat, quæ heroicos homines concutere poterint, quæ domi suæ vidit scelerum portenta sanctus patriarcha Jacob? Postquam ejus filiæ vis est allata: Simeon & Levi non minus barbara sævitia, quam nefanda proditione Sichimitas trucidant. Cædibus imbuti ejus filii, in fratricidium conspirant. Accedit tandem ad malorum cumulum incestus primogeniti cum noverca concubitus. Et tamen in una domo, tunc inclusa erat Dei Ecclesia. A recitandis pluribus exemplis abstineo. Hodie vero pauca scandala lynceis oculis disquirent nonnulli, ne quid cum tota Dei Ecclesia, quaquaversum patet, commune habeant. Uno hoc exemplo contentus sum lectores monuisse: fidem nimis fore instabilem, si ad singulas hominum ruinas subinde labascat. Interea illud tenendum est axioma: Certo Dei consilio fieri, ut semper bonis mali permixti sint. Hoc modo tum fidei probatur constantia, tum ad patientiam exercemur, tum accenditur precandi studium, tum spinarum punctiones ad caute prudenterque ambulandum nos sollicitant, tum mundi contemptus oboritur, & una cum migrandi desiderio, cælestis vitæ meditatio crescit. Quod si causa lateat, his tamen exercitiis constare sciamus militiæ nostræ partem, quæ toto vitæ curriculo nobis colenda est.

Multum etiam nocet, quæ vulgo cernitur in plerisque levitas. Quum principio mirum fervorem ostentent, ita mox evanescit flamma illa, ut ex stupa ortam fuisse dicas. Alii tametsi propositi sint aliquousque tenaces, paulatim tamen frigescunt. Quod partim ex vanitate, partim ex ignavia, partim ex terrenis curis provenit, id pœnitentiæ assignant imperiti. Ergo ipsi quoque, ne sero pœniteat longius esse progressos, mature resiliunt. Si qui mortis aut persequutionum metu territi (quod multis, proh dolor, accidit) ab Euangelio deficiunt, ex eorum inconstantia scandali materia struitur. Fœdus quidem eorum lapsus. Verum, utcunque Christum negemus omnes, an seipsum propterea negabit? Imo integer ac sui perpetuo similis nihilominus manebit:
ut Paulus etiam admonet. Longe aliter nos talibus *2 Tim. 2.*
exemplis percelli decuerat: nempe, ut infirmitatis *vers. 13.*
nostræ admoniti, sollicite caveremus, ne idem nobis accideret. Postquam Judæos à Dei gratia excidisse narravit Paulus, sic formidabilem esse ostendit *Rom. 11.*
eorum casum, ut alios ad cavendum hortetur atque *vers. 22.*
animet. Ergo si quorum acui sollicitudo debebat, totis populis ab Euangelio desciscentibus, eos unius aut alterius hominis defectio exanimat, quis non culpam perverso eorum judicio assignet? Neque tamen eorum crimen extenuare consilium est, qui infirmas animas, quantum in se est, labefactant. Tantum monitos velim, qui aliis cadentibus vacillant, quam maligna sit ista consternatio. Negavit ille Christum. Quis putasset? Ille Euangelio vale dixit, quem omnes rupe firmiorem credebant. Ille jam tepet: alter glacie frigidior, quem ad miraculum usque fervere visi sint. Atqui, non reputant, qui sic loquuntur, ideo frangi alios mortis terrore, quia solidam vitæ futuræ spem nondum conceperint: alios torpere, quia in illis Spiritus ardorem inanes mundi curæ suffocant. Quid autem morborum contagionem ab aliis ad nos sponte accersere juvat, quum in promptu sit remedium, modo ne respuatur? Cur non potius in illa tam salubri Pauli admonitione acquiescunt? Nam quum de Hymenæo & Phileto loquutus esset, quorum lapsus magnam trepidationem incutere poterat omnibus piis: statim quod ad eos fulciendos valeat, subjicit: Manet sigillum hoc, *2 Tim. 2.*
Novit Dominus qui sui sint. Ergo ab iniquitate dis- *vers. 19.*
cedat,

cedat, quisquis invocat nomen Domini. Quum noti
& celebres fuissent illi duo: fieri non posse videt
Paulus, quin alios suo præcipitio saltem ad nutan-
dum impellant. Electos tamen hortatur, ut secure
in Dei tutelam recumbant. ac periculum esse negat,
ne insculpta ab ipso salutis nota unquam deleatur.
Interea, ne quis ficta invocatione prufanet sacrum
1 Joan. 2. vers. 19. Dei nomen, admonet. Vidit & Joannes hoc scan-
dalum ab iis scilicet, qui impiæ doctrinæ venenum
spargendo, Ecclesiæ tunc vehementer nocebant.
Sed dum id fieri testatur, ut palam sit non esse omnes
ex piorum cœtu, qui nomen sibi arrogant, ejus
scandali, quod nonnullos impedire poterat, supe-
2 Tim. 4. v. 10,14. randi rationem simul ostendit. Quid Alexander fa-
ber ærarius? quum ex nobili Christi discipulo,
transfuga, & deinde infestissimus hostis factus esset,
annon aliis in exemplum proponitur? Quid De-
mas? quum hoc seculum amplexus, turpiter Euan-
gelium deseruit, an reliquos in eandem secum laby-
2 Tim. 1. vers. 15. rinthum debuit trahere? Quum alibi se Paulus ab
omnibus destitutum fuisse commemorat, an aliis
Euangelii prodendi concedit licentiam? Quum
se à Phygello, Hermogene, Asiaticisque omnibus
conqueritur fuisse rejectum, an aliis tam sceleratæ
discessionis fenestram aperit? Quin potius talibus
documentis expergefiant pii omnes, ne obnoxia sit
Satanæ insidiis eorum securitas. Perpetuum illud
divinæ electionis signum, loco clypei sic contra
omnes insultus jubentur opponere, ut fidem quo-
que bona conscientia obsignent. Quoniam mihi cum
iis hominibus est negotium, qui Christiani censeri
volunt, ne sermo hac de re longius sit protrahen-
dus, duas Pauli ad Timotheum Epistolas legant,
quæ sedandis, ut arbitror, eorum animis abunde
sufficient, nisi forte data opera vel secum tumultuari
appetunt: vel sponte inanes à Christo deficiendi ca-
ptant prætextus. Et certe apud sanos & prudentes
hoc unum sustinendæ fidei par erit, perperam fieri,
si æternam Dei veritatem, fluxa hominum incon-
stantia metimur. Sed qui tam ingeniosi sunt ad ca-
ptandam ex malis exemplis peccandi veniam, cur
non tot mirifica invictæ constantiæ documenta ob-
servant, quæ inter quasvis tentationum procellas
fidem merito stabilire possent? Vidit hæc nostra
ætas bonam Martyrum copiam alacriter & intre-
pide ad mortem pergere. Nec virorum modo fuit
hæc gloria: sed in muliebri quoque sexu plusquam
virile robur Deus ostendit. Nullas certe cordatas
mulieres celebrant veteres historiæ, quibus non
respondeant, quas à decem annis protulit Flandria
& Artesii comitatus. Ergone perfida quorundam
desertio fidem nostram evertet? Sacer ille sanguis,
cujus singulæ guttæ totidem piis cordibus sunt si-
gilla, evanescet sine pretio & virtute? Quod si illis
tam vilis est, non erit tamen apud Deum inglorius.
Nec vero impune illis cedet, sponte se miseris
Christi desertoribus addidisse ruinæ comites: eos
vero neglexisse, qui porrecta manu ad cælum nos
vocant.

Venio ad obstaculum illud, quod nostro tem-
pore multos à propiore Christi accessu probibuit.
Nam primarios renascentis Euangelii doctores,
non modo contrariis opinionibus inter se dissidere,
sed acriter etiam confligere viderunt. Hic animos
subiit dubitatio, quantum fidei habendum foret,
inter primordia dissentientibus. Metus etiam sub-
iit, ne temere prosilirent, unde pedem referre
non liceret. Præsertim infelix illa de Sacramentis
contentio, dici vix potest, quam multorum animos
turbarit. Quam singulare hoc fuerit Satanæ arti-
ficium, ad injiciendam timidis conscientiis remo-
ram, ipse meo malo sum expertus. Verum, ut me
propria magis culpa impeditum fuisse postea sensi,
quam justa causa retentum: ita de omnibus idem
prounciare non vereor. In ejusmodi quidem dissi-
diis esse fateor, quod jam aliquantum confirmatos,
nedum rudes & novitios percellat: sed colligen-
dos esse animos dico, ut ad eum nihilominus venire
pergant, qui nunquam frustra quæritur. Neque
enim fallendi causa promisit, apertum iri, si pulse- Mat. 7. 8.
mus: datum iri, si petamus. Qui se dissensionum,
quas in parte nostra viderunt, odio, in Papatus do-
ctrina retineri jactant, iis nullus est excusationis co-
lor. De re plusquam nota loquor. Nullum est reli-
gionis caput, de quo non illic Theologastri quoti-
die certent. Ut contrariæ sint opiniones, quam
odiose alii alios nunc perstringant, nunc exagitent,
testes sunt eorum libri. Imo diversas sectas profi-
teri, sibi gloriosum esse ducunt. Ergo bonos istos
viros innumeræ Papistarum rixæ & pugnæ nihil
offendunt: unica inter nos dissensio sic eos vulnerat,
ut ab universa doctrina protinus abhorreant. Una
quidem in re nimium concordes sunt Papistæ,
quod certatim omnes adversus Euangelium blate-
rant, quod impias suas superstitiones non minus
clamose quam pervicaciter tuentur. Verum, ad se
reversi, nihil quam rauca confusaque garrulitate sibi
invicem obstrepunt. Scio equidem tam perditæ
frontis esse monachos, & ejusdem farinæ blatero-
nes, ut plebeculam hoc maxime nomine à capiendo
Euangelii gustu deterreant, quia inter nos non bene
conveniat. Quasi vero intestinis eorum certami-
nibus non resonent Scholarum parietes. Quasi non
omnes eorum libri, ut dictum est, pugnantibus
sententiis referti sint. Eos tamen, quibus deplorata
improbitas, summa est virtus, ita petulanter agere
non miror. Verum, qui fit, ut oculati homines,
quibus nihil eorum quæ dico, ignotum est, ejus-
modi se argumento moveri simulent? Annon hoc est,
lucem ex professo fugere? Et in eo suam sapientiam
venditant, quod se non implicent periculosis dissi-
diis: alios vero qui salutis viam nihilominus au-
dent inquirere, quasi parum cautos derident. Ego
vero, quia melius non video remedium, quam ut
contempta, eorum superbia corrigatur: ad simpli-
ces me converto, qui sibi ruditatis suæ conscii, ab
inquirendæ veritatis studio abstinere malunt, quam
errandi periculum subire. Quum hinc Lutherus,
inde OEcolampadius & Zuinglius restituendo Chri-
sti regno strenuam operam navarent, infelix illud
de sacra Domini Cœna certamen subortum est, in
cujus societatem plerique alii sunt pertracti. Ab
isto summorum ducum conflictu, trepidationem
ad tirones pervenire magis dolendum est, quam
mirandum. Monendi tamen sunt ipsi quoque tiro-
nes, ne ultra modum turbentur: hanc esse vetu-
stam Satanæ vafritiem, cordatos alioqui Dei servos
ad mutuam contentionem rapere, quo retardet
sanæ doctrinæ cursum. Quis Satanæ insidiis ultro
cedere velit? Sic Pauli cum Barnaba dissidium Actor. 15.
usque ad paroxismum processit. Sic ejusdem Pauli vers. 39.
cum Petro dissensio in manifestum conflictum eru- Galat. 2.
pit. In illis tribus agnoscunt omnes quod dixi Sa- vers. 11.
tanæ stratagema: in præsenti negotio, ubi salus sua
vertitur, cur cæcutiant? Excipiet quispiam, non
fuisse illas de doctrina concertationes. Quid? An
quum Mosaicæ Legis ceremonias quidam urgerent, Actor. 15.
non veniebat in quæstionem doctrina? Atqui, eous- vers. 2.
que perductum est schisma, ut Ecclesias fere omnes
scinderet. An ejus perturbationis causa Euange-
lium rejici, æquum fuisse dicent? Lutherum &
eos quibuscum dissensit, cordatos fuisse homines,
& singularibus Dei donis ornatos constat. In tota
pietatis summa mirabilis fuit eorum consensus.
Quis rectus esset ac sincerus Dei cultus, uno ore
tradiderunt: eum ab innumeris superstitionibus &
idololatriis repurgare, à pravis hominum com-
mentis asserere conati sunt. Eversa operum fiducia,
qua miseri homines inebriati erant, adeoque fasci-
nati, totam salutem in Christi gratia repositam esse
docue-

docuerunt. Christi virtutem, quæ vel jacuerat prostrata, vel demersa latuerat, magnifice extulerunt. Quænam vera sit invocandi ratio, quæ pœnitentiæ vis & natura, unde oriatur, & quos fructus producat fides: quæ legitima sit Ecclesiæ gubernatio, ab illis non varie traditur. Tantum in ipsis symbolis aliquid fuit dissentaneum. Et tamen hoc asserere non temere audeo: nisi partim nimia contentionum vehementia exacerbati, partim sinistris suspicionibus occupati fuissent animi, non tantum fuisse dissidium, quin facile conciliari posset. Quod si illo disputandi fervore non rite explicari controversia potuit: quid nunc saltem obstat, quominus veluti sedato tumultu, simplex audiatur veritas? Quis verus sit sacramentorum usus, optime inter nos convenit: Sacramenta in hoc instituta esse, ut Dei promissiones cordibus nostris obsignent, ut fidei nostræ adminicula & divinæ gratiæ sint testimonia, communiter omnes tradimus. Non inanes esse, aut nudas mortuasque figuras diserte ostendimus: quum & efficax per Spiritus sancti virtutem sit eorum usus, & arcana ejusdem Spiritus sancti virtute Deus vere præstet quæcunque illic demonstrat. Itaque panem & vinum in sacra Cœna fatemur non vacuas esse tesseras ejus communicationis, quam habent fideles cum Christo, suo capite: quia ipso animæ nostræ in spirituale alimentum fruantur. Horum omnium consentanea ubique est traditio. Quod igitur tantum in hac parte offendiculum reperiunt fastuosi homines, ut viam Euangelio præcludat? At in modo definiendo ratio paulum est diversa. Fateor sane, non tam distincte loqui omnes, quam esset optandum: sive quod non eadem omnibus clare & liquide differendi suppetit facultas: sive quod non eandem omnes fidei mensuram sunt adepti. Quum ex densis Papatus tenebris multum adhuc sit residuum, quicquid ad discutiendas errorum tenebras facit, sedulo & dilucide exponi si cui molestum est, is se lucem maligne fugere prodit. Dum autem nos à terra in cælum homines evehimus: dum à mortuis elementis eos ad Christum traducimus: quum justitiæ, salutis, bonorumque omnium causam reponimus in mera ejus gratia: dum Spiritui sancto ascribimus totam signorum efficaciam: & sicuti unicus spiritualis vitæ auctor, & perfector est Deus, illi in solidum vindicamus quod suum est: dum crassa omnia figmenta repudiamus quibus delusum fuisse mundum palam est: dum carnalem Christi præsentiæ modum, perversamque ejus in signo adorationem tollimus, qui inde offendiculum concipiunt, quum scientes & volentes impingant in Christum, digni sunt qui se collidant. Multos quidem esse, quos scandalorum prætextus juvat, quia ipsis in luce cæcutire libet, hac in causa sum expertus.

Porro, quod supra breviter attigi, memoria repetendum est, quum res novæ multis delictis occasionem præbeant, accuratius tamen notari, & reprehendi severius, si quid tunc peccatur, quam si nulla facta esset mutatio. Quam profundus fuerit ignorantiæ gurges in Papatu, quam horrenda errorum caligo, cum stupore recordamur. Inde Lutherum, & qui eodem tempore laborarunt in restituenda pietatis doctrina, paulatim emergere potuisse, ingens fuit Dei miraculum. Quod non eodem simul momento omnia viderunt, quod non ad unguem, expolitum primo die tam arduum fuit opus, offendi se nonnulli causantur, ne ad Euangelium accedant, vel ne pergant in cursu jam incepto. Quàm importunæ sint lautitiæ istæ, quis non videt? Perinde enim faciant, acsi quis nos accuset, quod primo auroræ exortu, solem meridianum nondum cernimus. Nihil istis querimoniis magis tritum, Cur non statim, quid sequi oporteret, nobis exacte præscriptum est? Cur potius quam alia, hoc latuit? Ecquis tandem erit finis, si ulterius subinde tendere permissum fuerit? Nempe qui sic loquuntur, vel profectum Dei servis invident, vel Christi regnum ægre ferunt in melius promoveri. Eadem in minimis quibusque erratis morositas apparet: quæ etsi non adeo faciles merentur veniam, non tamen usque ad Euangelii fastidium exasperare nos deberent. Quantumvis insulsas nænias blaterent monachi aliique magistri Papalis synagogæ, quamlibet absurdis glossis Scripturam deforment, hoc totum non ægre condonant boni isti viri. Si quid forte minus aptum nostris hominibus exeat, tanquam magno piaculo à nobis audiendis arceri se obtendunt. Contorta Scripturæ testimonia, sententias male cohærentes, argumenta frivola patienter ferunt in vetustis scriptoribus: centesimam partem si reperiant in nostrorum hominum scriptis, non modo nos damnabunt omnes qui erimus innoxii, sed à tota doctrina abstinendum ducent. Neque tamen eorum hic causam suscipio, qui scripturiendo pruritum suum sedant. Optandum enim est, ut supersedeant, qui tales sunt, à chartis inquinandis. Verum, ut indulgentia fovendas non esse paucorum ineptias concedo: ita insipidam hoc tædio totam Euangelii doctrinam reddi quam injustum sit, omnes vident. Est quidem verum illud quod dixi, in media Euangelii luce multo clarius perspici, quæ prius velut in nocte caliginosa latuerunt. Sed in una parte ad quævis errata secure libenterque connivere, quum in altera, quæ carpas, plusquam curiose observes, id vero scandala cupide appetentis, & sibi fingentis esse dico. Nec vero aliunde provenit offensio, quam illis quorundam affert vita professioni non respondens. Si eorum duntaxat, qui Euangelium sequi se jactant, corrupta esset ac dissoluta vita, magis speciosa offensionis causa censeri posset. Verum, quum promiscue in toto fere orbe scelera exundaverint, quid dicemus, nisi veterem illam Poetæ querimoniam, in nostrum quoque seculum vere competere? Ætas parentum pejor avis tulit, nos nequiores, mox daturos progeniem vitiosiorem. Et quorsum spectat illa Christi admonitio, ætati Noë similem fore postremam: horribile quoddam fore iniquitatis diluvium, quo terra obruatur, nisi ut sponte jam ad Christum properantibus talis scelerum colluvies festinandi studium acuat? Accedit huc quoque, ut retuli, justa contempti Euangelii ultio. Tam sacro enim thesauro qui abusi sunt, quis dignos esse neget, quos Dominus in mentem reprobam conjiciat, ut se ad omne flagitii genus prostituant? Nec vero aliud sperandum est, quam ut magis ac magis passim homines profanescant, quorum paucos ab hoc sacrilegio immunes esse scimus. Ego tamen aliam superioribus istis causam addo: eos scilicet quos nostrorum hominum vitia ab Euangelio repellunt, malignos esse & iniquos censores. Dicunt nec pie nec honeste plerosque se gerere, qui Euangelio gloriantur: atqui, hoc primo loco quærendum erat, an Euangelium ipsos in deterius mutaverit. Qui scortator erat, inquiunt, vel aleo, vel alio in genere dissolutus, idem hodie est. Nempe quæ in Papatu vitia tolerant, ita repente detestari incipiunt, ut eorum odio, ipsam quoque horreant sanctitatis & innocentiæ doctrinam. Non vereor ne sibi me patronum fore putent, qui turpi ac flagitiosa vita dedecus afferunt Euangelio. Quo mihi, ut arbitror, ad eos objurgandos, qui omnes Papatus corruptelas Euangelio imputant, major erit libertas. Si qua illic sanctitas quæritur, eam monachi sibi omnium consensu absque controversia arrogant. Quidni faciant: quum in eorum claustris resideat Angelica perfectio? Atqui, non aliunde nobis fœdior vitiorum omnium colluvies. Si excipiet quispiam, quum illinc tantum exeant vomicæ, non mirum esse, si fœtorem,

quo-

quocunque veniunt, emittant: frivolam ejusmodi calumniam, diluere promptum est. Primum enim, si quid illic probum fuit, tanquam aurum ex sterquilinio, mira Dei providentia eductum fuisse constat. Quos hac nostra ætate monachos habuit Germania, qui vel doctrina, vel sanctitate cum Luthero, Bucero, OEcolampadio, & similibus conferre se, nisi nimis impudenter, audeant? Quos Itali Bernardino Ochino, & Petro Vermilio opponent? Ex Galliæ quoque lustris egressi sunt nonnulli, qui suo splendore multa sui ordinis probra & dedecora texissent. Paucos quidem fateor ex monachatu ad nos transisse, qui honoris causa nominari digni sint. Et quid mirum si non multi ex inferis Angeli prodeant? Quod unus Lot ex Sodomis salvus evasit, insigni Dei potentiæ merito tribuimus. Quæ autem Sodoma tot unquam fœditatum monstris referta fuit, quot hodie scatent monachorum lustra? Itaque dicere soleo: si modo decima pars eorum qui illinc Christianismi nomine evolant, Christo se vere addicat, præclare nobiscum agi. Quin etiam quotidie videmus suis decimis Christum fraudari: ut vix ad eum pars vigesima perveniat. Qui autem scandali occasionem præbent, eos dico non tam natura pravos esse, & propriis criminibus infames, quam fœda & nefaria monachatus educatione infectos. Quod enim & ignavi sunt ventres, & rixosi, & perfidi, & ingrati, & humanitatis expertes, & factiosi, & furaces, & servili ingenio, & libidinosi: nonne hæc omnia claustrale vivendi institutum resipiunt? Suas quidem seorsum distinctas regulas habent diversi ordines: omnium tamen fere communis est ex illis, quas recensui, virtutibus, conflata regula. Nam si optimi, quos ex cœno illo Dominus extraxit, luem inde contractam adeo tenacem esse agnoscunt, ut sibi in abstergendis reliquiis quotidie sit laborandum: quantopere in vulgus grassetur contagio, judicare licet. Ergo quos ejusmodi scandala morantur, recipiant quod suum est, & viam planam æquabilemque invenient. Equidem si mihi esset magistratus potestas, & opes ad hunc sumptum sustinendum satis amplæ: monachum ex antro suo egressum, nunquam nisi semestri, ut minimum, examine exacte probatum, manumitterem, ut communi vita & hominum societate frueretur. Quoscunque viderem suo monachismo adhuc indutos, vel includerem ergastulis, vel tanquam indomitas bestias in saltum aliquem submoverem. Porro, à Papatu eluere quas esse proprias ejus sordes constat, & eas rejicere in Euangelii nomen, nimis calumniosum est. Sed quid de specie una disputo? Nam si dissolutam vitam & parum honestos quorundam mores nobis objicianr Papistæ, eadem ac duplo etiam majora in eos probra regerere, plusquam jure nobis licet. Atque utinam minus uberem nobis materiam darent. Apud eos quanta sit scortandi impunitas, quanta jurgiorum & pugnarum licentia: quam permissa sint vulgo genus omne lasciviæ: quanto cum applausu regnent effrenes pompæ, & impudicæ saltationes, & ejusdem generis alia, dicere nihil attinet. Horum certe nihil est, quod non, ut sobrie glorier, publicis edictis apud nos vetitum sit, & disciplina aliqua cohibeatur. Quare timendum non est, ne cum Papistis comparati, reperiamur æque deformes. Mala nostra quum reputamus, est cur nos valde pudeat. Sed, quod dolendum est, facit extrema illorum fœditas, ut probi fere & integri videamur. Mirum ergo est, qui ad ferenda nostrorum hominum vitia tam sunt delicati, in tolerandis adversæ partis sceleribus, esse bis ferreos. In quo non modo nobis injuriam faciunt: sed Deo quoque sunt ingratissimi. Nam interim plurima raræ pietatis, sanctimoniæ, virtutumque omnium exempla prætereunt: quibus ad Euangelii potius amorem observantiamque provocari ipsos decebat, quam quorundam delictis in ejus adduci odium, vel contemptum. Non resipuisse multos causantur ex quo nomen Euangelio dederunt. At vero, quam multos ex adverso proferre licet, quorum mirifica conversio Euangelium nostrum decorat? Et quando nos ad gloriandum cogunt, qui tam maligne obscurant Euangelii gloriam: nulla est regio, quæ non hac in parte magnificos doctrinæ nostræ triumphos quotidie spectet. Ipsi quoque adversarii, quamvis dissimulent, insania tamen rumpuntur, quod homines prius intemperantiæ, lasciviis, impudicitiæ, vanis mundi pompis, avaritiæ, rapinis deditos, nunc ad sobrietatem, continentiam, castitatem, modestiam, æquitatem compositos esse vident. Quod si quæruntur qui continuum vitæ tenorem per virtutes & præclaram famam duxerint: neque optimo talium numero destituimur. Possem satis multos nominare qui summa laude in Papatu olim præstantes, ex quo divinitus pura Euangelii cognitione donati sunt, vivam nunc virtutum imaginem in vita sua exprimendo, umbram se tantum antehac habuisse ostendunt. Sed ne hic sermo propter aliquam jactantiæ speciem sit odiosus, breviter concludam: si quos permovent exempla virorum simul ac mulierum, non minus morte, quam vita testata singularis pietas, justitia, castitas, temperantia, multo plus ad fidei confirmationem valere debent, quam nocere incompositam aliorum vitam æquum sit.

Jam ad ultimam scandalorum classem transeamus: quam partim ex fictis calumniis constare dixi, partim ex malignis cavillationibus prodire, quas præposteri homines longe petitas, in Euangelium injuste torquent. De calumniis hoc præfari libet: non mirum esse, si eas improbi homines procul spargendo, fidem doctrinæ nostræ apud simplices subvertere moliantur. Nec vero communi servorum Dei lege nos eximi convenit. Non erat certe Paulus tam morosus, ut querimonias illas frustra ederet, quæ passim extant in ejus scriptis. Multa pro sua prudentia tacebat, multa ignoscebat pro sua modestia, multa pro animi sui magnitudine, tacitus devorabat: & videmus tamen quoties se per Ecclesias odiose fuisse traductum queratur. De sinistris obtrectationibus loquor, quibus malevoli absentem & inscium apud nimium credulos, rerumque & veri ignaros gravabant. Nam apertis calumniis palam impetitos fuisse Dei servos, adeoque Filium ipsum, plus satis notum est. Verum Satan, ubi aperto Marte nihil se proficere videt, piorum famam quasi per cuniculos clam adoritur. Quum itaque procul in longinquis regionibus duram militiam Paulus obiret, quum per mille discrimina tenderet ad promovendum Christi regnum, assiduos haberet cum variis hostibus conflictus, huc & illuc cursitando gentes locorum spatiis longe divisas, colligere studeret in fidei unitatem: ignavi & nihili susurrones eum alibi indignis criminibus onerabant. Quis nostrum sibi intactam ab omni improborum morsu famam postulet, quum nec Paulum quidem sua integritas tutari potuerit? Imo quod se fecisse testatur, pergamus infracto animo per infamiam & bonam famam. Neque enim Christi servis minus sinistros rumores contemnere necesse est, quam ab inanis gloriæ aucupiis esse alienos. Nam eos iniquis judiciis gravando hoc captat Satan, ut recte agendi alacritatem in illis frangat, vel saltem moretur. Cæterum, ut nos è gradu nostro moveri minime convenit, quoties bene agendo male audimus: ita non nisi sua culpa turbantur, qui excipiendis susurris falsisque delationibus nimium credulos se præbent. De Luthero quam multa & in concionibus, & libris editis, per totos viginti quinque annos fabulati sunt hostes? Nulla sunt mendaciorum portenta, quæ non in nos comminisci & blaterare ausi fuerint. Picartus doctor

Pari-

Parisiensis, turbulenti quidem cerebri homo, adeoque fanaticus, sed tantæ inter suos existimationis, ut pro certis oraculis habeantur omnes ejus næniæ, dum more suo pro suggestu bacchatur, dicere sibi permisit, negare jam nos prorsus aliquem esse Deum. Et ille quidem se impudenter mentiri non ignorat: sed quia ejusmodi hominibus propositum est quovis modo nos oppugnare, quicquid invidiam conflare nobis potest, sibi in nos effutire fas esse putant. Et sane, quando jam optime noverunt omni se ratione destitui, nisi miseram plebem secum infatuent: non mirum est, necessario eos suffugio abuti. Quicquid autem ipsis, etiam absque colore, fingere libuerit, fidem ita protinus obtinere non debuerat: est tamen adeo usitatum, ut pro licito etiam ducatur. De me si commemorem, quam multa absurda & ridicula nugati sint, periculum est, ne eorum ineptiis me involvam. Tantum dico: si hoc juris in nos statuitur, ut quo erunt hostes nostri ad mentiendum magis effrenes & inverecundi, eo sit Euangelii causa deterior, ac tantundem ex ejus fide decedat: non est quod querantur tam iniqui judices scandalum sibi objici, quod ultro se appetere ostendunt. Nobis au-
1 Cor. 14. tem cum Paulo secure dicere liceat: Qui ignorat,
vers. 38. ignoret.

Venio ad alteram obtrectationum speciem, quæ non modo ex eadem Satanæ officina prodit, sed super eadem quoque fere incude fabricatur. Hoc solum est discriminis, quod priores illi, de quibus loquutus sum, ut aperti sunt ac professi hostes, Euangelium in suis ministris apud plebem infamant. Hi autem de quibus dicere institui, ita se insinuant Euangelii nomine, ut obliquis tamen murmuribus alienent quoscunque possunt à Christo. Hi vero partim sunt famelici errones, quibus nisi ventrem farcias, calumniarum plaustris te obruent: partim nequam & scelerati homines, qui sua culpa à nobis dimissi, vel etiam ob maleficia abdicati aliquo munere, alibi novum pastum quæritant: quanquam utrisque mens & lingua in ventre est. Alii paulo lautiores, ut qui non ita fame urgentur: quia tamen crucem fugitant, ut prætextum habeant suæ ignaviæ, puram Euangelii professionem onerant confictis à se fabulis. Dixi jam paulo ante, ingentem esse fucorum numerum, qui furandi vel fraudandi causa, oberrant. Tales ergo jam suis imposturis ita noti, ut fallendi locum amplius in Ecclesiis Christi nullum inveniant: alio digressi, quidvis impudenter in nos effutiunt, quo sibi favorem, odio nostri, concilient apud imperitos. Verum, quid nobis præscribent boni viri, qui scandalum ex eorum vanitate concipiunt? Videmus inertes monachos, & tamen ingluviem suam explere solitos: ut nisi illis in os cibus ingeratur, mox ad sanctificandum prælium exardeant, quemadmo-
Mich. 3. dum loquitur Propheta. Videmus & alios non dissi-
vers. 5. miles monachis. Promittunt omnes se fore semiangelos, modo illis tolerabilis vivendi ratio obtingat: aqua se & pane fore contentos. Sed illa tolerantiæ jactantia mox in fumum abit. Ipsi vero, postquam breve pigritiæ suæ specimen ediderunt, laboris pertæsi, clanculum evolant. Multos quidem fateor, frustra petita conditione, ut in magno petentium confluxu fieri necesse est, discedere. Nec vero mihi creditu difficile est, quosdam interdum minus liberaliter juvari, qui tamen essent ope digniores: vel quia in hominibus ignotis tam exactus haberi delectus nequit: vel quia ad petendum audaciores timidis ac verecundis locum præripiunt: vel quod non semper recte judicamus: vel quia jam erogando exhausti cogimur, qui incommodis horis veniunt, vel inanes, vel saltem tenuiter adjutos dimittere. Et tamen hi qui plus aliquanto haberent coloris, parcius quocunque venerint, ac modestius loquuntur. Illorum passim volitant querimoniæ. Et quales? Prodigiosis mendaciis aspersæ. Improbius etiamnum maledicunt, qui hinc vel maleficiis suis expulsi, vel perfida defectione abstracti, ut liguriendis divitum patinis ventrem referciant, eorum favorem calumniis aucupantur. Neque enim hoc occultum est, multos inveniri qui Euangelium quietum sibi cuperent, atque ab omni molestia vacuum: quum eos fateri pudeat quod verum est, crucis metum obstare, quominus Christianæ professioni satisfaciant. Si qua sint in Christi Ecclesiis vitia, sciscitari avent, ne videantur sine causa nido suo affixi. Nempe, inquiunt, si in nobis reprehenditur idololatriæ simulatio, alibi quoque diversis modis nihilominus peccatur. Et adhuc prætextum ex mendaciis quærunt, quæ certum est in eorum gratiam ab ejusmodi nebulonibus conficta esse. Duo vel tria exempla breviter referre libet: ne quis posthac, nisi sciens ac volens fallatur. Erat Cortesius quidam in Comitatu Monsbelgardensi Verbi minister. Illinc expulsus, Neocomum concessit: ubi quum spe sua frigidius exceptus foret, quo se ulcisceretur, quorundam sui similium opera adjutus, multas & graves piis fratribus molestias exhibuit. Verum, se tandem fractum sentiens, (quod ejusmodi vulpibus solenne est) suppliciter veniam petens, fallaci pœnitentiæ ostentatione non modo placavit offensos fratres, sed quum se in nonnullis quæstionibus hæsitare fingeret, literas ad me impetravit, quibus, ut illi satisfacere conarer, amice rogabant: Ego hominem mensa mea exceptum, patienter audivi: ut multis cum lachrymis exemptos sibi jam omnes scrupulos assereret. Abeuntem quoque viatico sum prosequutus. Ab eo tempore per Galliam cursitans, non cessavit mihi proterve maledicere. Alter nescio quis terræ filius, qui sibi nomen à corno indiderat, quum nonnulla egisse indigna Christi servo delatus esset, Lausannensis synodi judicio, donec causa melius cognita foret, desistere à ministerio jussus fuit. Paulo post quum literas Bernam ferret, eas non esse ad votum suum compositas suspicatus, alias supposuit. Deprehensum flagitium intelligens, quia non poterat falsi notam effugere, alio pedibus fugam arripuit. Atque hæc omnia me absente & inscio gesta sunt. Nunc se violenter à me fuisse expulsum dictitat, quia meis hæresibus subscribere abnueret. Alius quia in cauponis nimius erat, severe à nobis objurgatus, à furtivis comessationibus nunquam destitit, donec æris alieni magnitudo eum oppressit. Quum relicta familia clam se proriperet, ego Argentinam profectus eram. Nihil inter nos dissidii, nulla offensionis suspicio, nisi quod paulisper, ne se perditum iret, obstiteram. Quia autem ex Augustinensium grege erat, per suorum antra obambulans, se exulare flebiliter narrabat, quod meis hæresibus ipse quoque esset adversatus. Nec vero tam de illius ac similium nequitia queror, quam me illa urit indignitas, quod boni patres, qui quotidie ex libris nostris discunt, mercedis vice scandala ex illis lacunis hausta crepare non dubitant. Sed inepte facio, qui colligendis istis quisquiliis, & me & lectores occupem, nisi quod in paucorum hominum personis quasi repræsentari oportuit, quid passim & quotidie fieri à plerisque soleat. Aliis ultra modum rigidi sumus & implacabiles. Verum, qualem à nobis clementiam postulent, operæpretium est cognoscere. Injuste læsi ignoscimus: nec ultionem sumimus, etiam si sit ad manum. Hoc illis non satis est: volunt præterea non secus in gremium nostrum recipi, acsi optimam semper fidem præstitissent. Quid hoc est? Ut circumscripti, proditi, aut crudeliter violati, non audeamus nobis in posterum cavere? At ipsos pœnitet. Nempe quum meri sint crocodili, una lachrymula probitatis fidem emereri volunt. Hic ergo est inhumanus noster ille rigor, quod nos illis jugulandos non sponte præbemus. Sed de privatis nostris injuriis dicere supersedeo. Graviter offensus erit Deus: notum crimen & pessimi

exem-

exempli admissum: quin etiam scelera sceleribus aliqui cumulabunt. Convicti, culpam dimidia ex parte fatentur. Confessis nisi omnia manent integra, acsi nunquam peccassent, severitate nostra se ad desperationem cogi deplorant. Ego autem pœnitentiam, quum res adeo sacra sit, non posse ex frigidis signis æstimari dico. Deinde, quam mihi pœnitentiam jactant, quos adeo non humiliat peccati sui agnitio, ut æream frontem triduo post in suggestum attollere non dubitent? Monachis solenne fuit quicquid in sodalibus flagitiorum erat, in honorem ordinis tegere. Morem hunc in Ecclesiam Christi invehere multi cuperent: ego autem non melius Christiani nominis honori consuli posse contendo, quam si à sordibus Dei templum repurgetur.

Sed jam in recitandis calumniis, quibus nebulones à nobis egressi, Euangelium oblique per latus nostrum vulnerant, verborum plus satis consumpsi. Ad generales calumnias iterum revertor, quibus palam doctrinam manifesti juratique hostes impetunt. Hæc autem illis in primis trita est. Nos Christianæ libertatis prætextu, quidvis nostræ & aliorum libidini permittere: non alio spectare nostram doctrinam, nisi ut homines legibus disciplinaque soluti, sine modo & modestia exultent. Quid contineat doctrina, amplam fidem libri facient. Sed hostibus scilicet tam liberum est apud eos mentiri, qui à scriptorum nostrorum lectione arcentur, quam nobis supervacua apud lectores excusatio. Scire tamen primum velim, quodnam illud sit tam grave disciplinæ jugum, quod nos ad hoc asylum fugere coëgit. Neque enim tanta unquam fuit Papatus austeritas, quin toto anno illic & scortari, & saltare, & intemperanter diffluere omni luxuria, & comessationes agitare, & alea ludere, & modis omnibus protervire licuerit: modo semel post annuam indulgentiam, qui ita nequiter vixerunt, in aurem sacrifici, quasi crapulæ vomitu, se exonerent. Quorsum igitur in tam dissoluta licentia hoc ultimæ desperationis remedium quærere attinebat? Certe, si qui unquam rerum novarum cupidi fuerunt, non tamen prius cœperunt tumultuari, quam ubi non aliter jam spes erat, voti compotes fore. Nulla vero lasciviendi cupido titillare nos potuit, cujus non permissa nobis foret impunitas sub Papatu. At bis quidem ridiculi sunt Papatus encomiastæ, dum austeram suam disciplinam, & quasi Spartana instituta prædicant. Quis enim monacho credet plenis & rubicundis buccis sua jejunia laudanti? Quis frugales esse putabit, quos in ganeis esse demersos ubique notum est? Ut uno verbo concludam, totus fere clerus Papalis vasta lacuna est omne genus scelerum, quæ non modo suum fœtorem longe lateque exhalat, sed mortifera contagione inquinat reliquos mundi ordines. Cæterum, ut sancte & pudice omnia apud eos composita esse demus: quod tamen morum castitatem quæ eorum legibus astricta erat, laxari à nobis solvique dicunt: ad hoc mendacium refellendum, non alios citabo testes, quam qui nobis quotidie molesti sunt, quod omnem sibi veterem libertatem ademptam queruntur. Nihil dicam, quod non omnibus sit pervulgatum. Quicunque apud nos libidinosi, intemperantes, protervi, licere cupiunt quod libuerit, eos diceres conductitios esse Papæ milites in oppugnando Euangelio. Nec causam dissimulant, quod sibi minime tolerabilis sit prisca hæc, & tristis, ut vocant, severitas, quæ prius in obscuris chartis obsoleta jacuerat. Horum saltem placandi essent impetus, ut persuadeant boni isti continentiæ vindices, nos carni dare quantum licentiæ postulat. Sed quum adversus nostrum rigorem tantopere recalcitrent, quibus grata suavisque esset Papatus disciplina: cuivis hinc colligere promptum fuerit, doctrinam nostram ab effreni illa, cujus eam insimulant indulgentia, multum distare. Imo hac invidia doctrinam nostram gravant multi ex Papistis, quod lætitiam prope omnem ac hilaritatem è mundo tollat.

Tria præcipue nobis objectant, in quibus nos insimulant, quidvis agendi licentiam appetivisse. Quod à nobis abrogatur auricularis confessio: Quod ciborum prohibitio damnatur: Quod liberum cunctis facimus conjugii usum. Peccandi verecundiam è mundo tolli clamitant, nisi eam frenet confitendi necessitas. Atqui, mirum est, Spiritum Dei neque in veteri Ecclesia, neque per complures ætates post Christi adventum, hoc freno usum esse. Pudore ergo caruisse dicemus totum illud tempus, quo sanctitas, pudicitia, & omnes virtutes præcipue floruerunt. Quum tunc plusquam austerus esset disciplinæ rigor, hoc tamen retinaculum non erat, sine quo nihil fore salvum putant boni isti modestiæ patroni. Atqui, falsissimum est quod jactant, cohiberi hoc remedio hominum libidines. Quis enim non videt, quemadmodum vomitu se exonerant ebriosi, ut mox tanquam jejuni & recentes ad novam ingluviem redeant: ita Papistas clancularios susurros in aurem sacerdotis vomere, ut levati priore sarcina, peccata peccatis audacius accumulent? Deo quidem se confiteri præfantur. Verum, commune omnium consilium esse dico, clanculum sua arcana sacrifico retegere, ut Deum & homines lateant. Itaque videmus, ut furtivo suo murmure defuncti, sibi longe securius indulgeant. Cæterum, ut demus servili metu retineri quosdam, ut à peccando abstineant, ne postea necesse sit confiteri: nos tamen libertatem carnis hac parte quærere, calumniose inferunt. Legem Innocentii damnamus, quæ conscientias necessitate obstringit, à qua ipsas Deus absolvit & liberat. Expostulent cum Deo, qui tam præcise vetat ne quis in ejusmodi laqueos se induat, ne animas Christi sanguine redemptas indui sinat. Ex sacrilega audacia profectum dicimus, quod hominum figmento peccatorum remissio alligata fuit. Si suum Christo jus & honorem aliter asserere non possumus, quin subeundum sit probrum istud, quod nobis inurunt: id vero in primis honorificum nobis est. Scandalum vero qui inde concipiunt, perverse morosos esse constat. De sublato ciborum discrimine prompta & facilis est excusatio. Carni laxari habenas dicunt, ut intemperanter lasciviat, quod die Veneris non minus quam Lunæ, carnibus vesci permittimus. Quasi vero nulla nisi in carnis esu sit luxuria. Porro, quis nescit majores semper fuisse in piscibus delicias: & hodie nunquam vel melius fumare culinas, vel operosius mensas instrui, vel majore sarciri varietate & copia, quam diebus piscariis? Pacessant nugæ illæ: Nos deliciis allicere simplices animas. Neque enim de cibis delicatioribus inter nos vertitur quæstio: sed Papistæ quum omni ciborum affluentia & suavitate, ingluviem, die Veneris, carne tantum excepta, benigne expleri permittant, suillam aut bubulam carnem attingere nefas esse pronunciant: nos conscientiis libertatem à Domino concessam relinquimus. Itaque, nihilo plus religionis in vilibus intestinis, quam in pisce sumptuose condito, statuere audemus. Frugalem certe & sobrium victum, ut decet, commendamus, nec scripta aut conciones nostras, vel tantillum, luxuriæ favere quisquam reperiet. Quin potius testes erunt singulæ fere scriptorum nostrorum paginæ, nos in urgenda temperantia Papistis aliquanto esse superiores. Et sublata dierum superstitione, parce & frugaliter docemus iis licere uti, quæ nobis Dei beneficio suppetunt. Quæ in eo tanta libertatis dulcedo, ut nos ad vertendum orbem instiget? Ego sane, si palato indulgere libeat, alia potius edulia, quam carnes mihi in dimidium anni tempus deligam. Norunt familiares mei, & piscibus & aliis quibusdam summopere me ob-

lectari, à quibus sponte abstineo, ne valetudinis dispendio tales delicias redimam. Putidum esse fateor, tam jejunas calumnias refellere. Sed dabunt veniam lectores, si offendiculis ire obviam volens, paululum ineptiam. Quanquam in his ineptiis longius morari opus non est. Pars enim hæc doctrinæ, quam tradimus, duobus membris constat. Illaqueari humanis legibus conscientias, quæ uno Dei verbo regi debent, nefas esse contendimus. Etiamsi ista exercitii specie nihil esset utilius, nefariam tamen esse audaciam dicimus, quum legem homines imponunt, quæ animas religione obstringat. Sibi enim uni hoc juris vendicat Deus, ut sit Legislator ac judex noster. Simul atrocem Christo injuriam fieri dicimus, dum parta ejus sanguine libertas ita in nihilum redigitur: nam ejus beneficio, nostra quam veteris populi conditio in hoc quoque potior est, quod à dierum ciborumque observatione manumissi sumus. Deinde spirituale Dei regnum
Rom. 14. vers. 17. in cibo & potu esse, cum Paulo negamus. Itaque prava superstitione decipi homines, quum partem sanctitatis esse putant carnium abstinentiam. Denique nihil quam Paulo subscribimus, qui diabo-
1 Tim. 4. vers. 3. licum esse dogma diserte pronunciat, cibos, quasi pollutos, vetare, quos Deus in usum hominum consecravit, ut illis cum gratiarum actione libere vescantur. Nullius scandali tanta habenda est ratio, ut res cognitu adeo necessarias silentio tegere liceat. Nondum tamen prorsus dilutum est hoc crimen, quia nos à jejuniis abhorrere jactant adversarii, qu[illegible]ssim Dominus non parum commendat. Primum, quum huic convitio satis reclament libri nostri & conciones, in ejus refutatione minus est laborandum. Verum excipient, nos fixa jam olim de jejuniis decreta abrogasse. Fateor, & quidem seriis adeo gravibusque causis coactos, ut improbissime faciant, vitio rem pie justeque susceptam nobis vertentes. Jejunium quadragesimale ex Christi institutione fluxisse, veteri tritaque opinione receptum erat. Error in speciem levis, sed tamen error, & minime ferendus. Quam stulte & insulse cogitatum id fuerit, quam temere creditum, nullo negotio monstrare promptum est. Nam si nos ad annuum jejunium suo exemplo invitare Christus voluit, cur semel hoc tota vita, non quotannis aggressus est? Cur non statim ritum inter suos discipulos instituit? Cur non protinus ab ejus resurrectione Apostoli, quasi præscriptam à Magistro regulam servarunt? Et cur nobis potius imitandum Christi jejunium, quam Mosis veteri populo? Quis autem Prophetarum aut fidelium, quod à Mose factum erat, in exemplum traxit? Adde nunc illud alterum, esse ejusmodi errorem, qui nisi magna fidei nostræ jactura, dissimulari nequeat. Miraculo illo sancitam fuisse Euangelii doctrinam, quo certior esset ejus auctoritas, nemini dubium est. Itaque Christum per totos quadraginta dies non esuriisse, Euangelica historia commemorat. Quod divinitus gessit Christus, ut doctrinæ suæ reverentiam supra humanum gradum attolleret, id non secus ac suis viribus subjectum Papistæ dum æmulantur, annon & mirificam Christi virtutem, quantum in se est, obscurant, & obliterant sacrum illud sigillum, quo approbata erat Euangelii veritas? In aliis jejuniis facile ostendimus quum Deo se gratum facere homines putarent, crassum idolis cultum ab illis exhibitum fuisse. Quod præscripti sunt dies, in quorum honorem jejunent, perversæ superstitionis Scriptura damnat. Quod in eo divinum cultum statuunt, & opus fingunt meritorium: non modo stulta est ac inanis fiducia, sed mera impietas.
1 Tim. 4. vers. 8. Si Paulum sequimur auctorem, licebit nobis in genere pronunciare, externa ejusmodi exercitia, in quibus pietatis summa non consistit, modice prodesse. Hoc vero dici non potest, quin præcisus ille qui apud Papistas regnat exigendi jejunii rigor, jure damnetur, dum necessaria officia negligere permittunt. Imo ex ore ipsius Magistri clamare licet: Mat. 15. vers. 3.
Hypocritæ, propter vestras traditiones irrita facitis mandata Dei. Nunc quum graviores causæ nos ad loquendum impellant, repente tamen nos gulæ & omnis intemperantiæ faciunt patronos. Quanquam eorum quibuscum nunc discepto, indigna est improbitas, quibus opponi tam justa debeat & seria defensio. Quam enim, obsecro, suis jejuniis legem Papa edicit? Ne quis ante meridiem cibum gustet, atque ut à carnibus abstineat: ut denique solo prandio contentus, cœnam eo die omittat. Hæc porro usitata ratio est, ut pridie bene saturi cubitum eant, quo magis sit tolerabilis duarum horarum inedia, ut ipso jejunii die, quia solum illis prandium conceditur, se absque modo ingurgitent: ut postridie libera crapula se ulciscantur. Postquam adeo secure cum Deo, non secus ac cum puero aliquo luserunt, hoc quoque addunt ad improbitatis cumulum, frugalem vivendi modum penitus à nobis solvi. Ego vero, quum tota vita sint dissoluti, nusquam tamen crassius in belluinam intemperiem, quam in suis jejuniis profluere eos dico. De conjugio etiam aliquid dicendum restat. Fingunt adversarii, nos mulierum causa quasi Troianum bellum movisse. Ut alios in præsentia omittam: me saltem ab hoc probro immunem esse concedant necesse est. Quo mihi ad refellendam eorum putidam garrulitatem major suppetit libertas. Quum semper ad ducendam uxorem, sub Papæ tyrannide liber fuerim, ex quo me inde eripuit Dominus, per annos complures sponte cælebs vixi. Mortua uxore, singularis exempli fœmina, jam sesquiannus est ex quo non invitus cælibatum rursus colo. Hæc, quæ forte parum ad causam facere videbuntur, ideo tribus verbis præfari libuit, partim ut inde coarguatur maledica hostium vanitas, partim ut omnibus testatum sit, me privatam causam minime agere. Quid autem afferunt boni isti castitatis defensores? Lutherum & alios carnis pruritu incitatos, tum sibi fecisse conjugii libertatem, tum vulgus sacerdotum, monachorum & monialium in easdem illecebras traxisse. Quæ de singulorum, quos maligne falsoque infamant, continentia vere possent prædicari, consulto prætereo. Quid enim magis ridiculum, quam profugere ex Papatu, qui caste vivere non sustinent? Nulla scilicet sacrificis, monachis & monialibus explendæ libidinis erat libertas, nisi novum sibi asylum procul summis difficultatibus quærerent. Quasi vero non quovis scortationum genere claustra omnia, sellæ, & foruli omnes monachorum ac monialium fœteant. Prodigiosas libidines hic non attingo. Sed quid rem notam dissimulare attinet, sic ab antris illis, magna quidem ex parte, exulare pudicitiam & pudorem, ut scortandi bonis patribus aliqua saltem sit illic libertas? Quid loquar de sacrificis, quos libidinum suarum adeo non pudet, ut earum trophæa ubique erigere jam illis sit gloriosum? Certe, ut parcissime loquar, mulierosis extra Papatum migrare minime necesse est. Neque tamen prorsus nego, multos ex suis caveis monachos evolare, ut Venere, quam furtim illic carpunt, libere apud nos potiantur. Sed illos ipsos audebo citare testes, quam procul à voluptuaria vita, quam in lustris degebant, distet conjugium. Itaque nonnulli, quia statim olfaciunt, quanto astrictior sit pudica viri cum uxore cohabitatio, quam promiscuæ cælibatus Papalis lasciviæ, mature se ad priores nidos recipiunt. Alii desperatiores, Romam, aut alio quo sors eos rapuerit, transvolant. Atque hæc quidem una est ex Angelicis claustrorum virtutibus. Cæterum, ut multos concedam, perverse doctrina nostra abuti: quam tamen justa sit scandali ratio, videndum. Genus humanum

manum Deus hac lege condidit, ut mulieri vir capitis officium præstet, mulier vicissim sit viro adjutrix: atque ita mutuo nexu, sexum utrumque simul devinxit. Antequam vitiati essent homines, conjugium illis singularis beneficii loco datúm ac permissum est. Ab homine mortali eripi hoc Dei beneficium, tolerabile non esse dicimus. Nunc ad primum Dei institutum accessit major ex carnis incontinentia necessitas. Neque enim frustra Spiritus hoc
1 Cor. 7. vers. 2. remedium per os Pauli fugiendæ scortationi præscribit, ut quisque uxorem suam habeat, & unaquæque etiam mulier proprium maritum. Non frustra Christus & idem Paulus admonent, non esse omnes ad
Mat. 19. vers. 11. vitam cælibem aptos & idoneos. Atque utinam in hac degenere natura minus notus esset incontinentiæ morbus. Huic vitio ut Deus opem ferret, non modo conjugium instituit, in quo vir licite habitet cum fœmina: sed ad legitimum ejus usum omnes qui à carne sua uruntur, clara voce invitat. Hoc beneficio Apostoli, Martyres, & alii ex sanctis præstantissimi usi sunt. Exorta repente cælibatus admiratio, ut vilesceret conjugii honor ac dignitas, effecit. Fuit tamen ad tempus voluntaria conjugii abstinentia, donec tyrannidi superstitio januam aperuit. Sacerdotes itaque à conjugali vita prohibiti. Tandem ad diaconos serpsit interdictum. Jurisjurandi vinculo monachi & moniales impliciti, concessum à Deo jus sibi abdicabant. Hinc solos cælibes Deo sacros censere mundus cœpit. Ac eo usque grassatus est furor, ut vitam conjugalem, velut profanam non levi ignominia notarent. Primum, etiamsi prospere in speciem cessisset ejusmodi mutatio: ex diabolica tamen audacia manasse dicimus. Verum quo sanctior est virtus, castitas, eo sceleratior, & magis detestabilis est coactus iste cælibatus, quem omni fœditatis spurcitiæque genere refertum esse constat. Ut Angelis similis videatur quisquis abhorret à nuptiis, virginitatem Papistæ miris encomiis extollunt. Quasi vero extra conjugii statum, nihil nisi pudicum & virginale esse evicerint. Atqui, in hoc tantum videntur lectos propriis uxoribus vacuos habere, ut alienis polluendis ipsi incubent. Quis enim vulgare inter eos proverbium esse nescit, quando à communi ducendæ uxoris jure arcetur monachus vel sacerdos, jus fasque esse, ut alia sibi ratione prospiciat? Ac ne suis partibus desint, strenue fere omnes in hoc venationis genus incumbunt. Nulla lenociniis aptior tendicula, quam confessio, qua non modo sibi obnoxias reddunt conscias probri alicujus mulieres, sed alii aliis assignant. Itaque, huc ventum est, ut qui domesticis scortis contenti sunt, casti & temperantes inter alios censeantur. Arcanas obscœnitates & nefanda stupra omitto. Ac ne hæc quidem quamvis vulgo nota, attingerem: nisi quod obiter commonefieri lectores necesse est, quam ingenue faciant doctrinæ nostræ adversarii, dum eam dissolutæ licentiæ insimulant, propterea quod tam atrocibus malis corrigendis legitimum conjugium permittat. Rumpantur licet, qui coactum Papalis cleri cælibatum ementitis laudibus ornare non cessant, in maxima tamen parte fœdissimam omnis spurcitiæ abyssum esse constat: in iis autem qui continentes videntur, nihilominus impuram lacunam esse dico. Talibus scilicet, cùm occultis libidinum flammis, tum manifestis flagitiis diabolicam illam audaciam ulciscitur Deus, quod contempto conjugii beneficio, instar gigantum Babylonicas moles extruunt, quibus naturam & Deum expugnent. Atque ita fieri oportuit, ut saltem discerent homines, eam demum esse veram castitatem, quam nobis Dei regula præscribit. Nos autem quia belluinas lascivias, quarum nullus est modus in Papatu, cohibemus freno conjugali, proposita carni libertate, modestiam omnem solvere dicimur. Et quid mirum: quum & Christo & Paulo simile quiddam exprobratum fuerit: acsi data opera Legis jugum solverent, ut sua hominibus voluntas pro lege esset? Neque enim tam sollicite purgarent suam doctrinam à calumniis, nisi hostium improbitate & virulenta protervia coacti. Cæterum, quicunque sunt sanabiles, eos brevi ista excusatione placatos esse confido, ne scandalum sibi ex tam levi frivolaque materia fabricent.

Habet istud quoque aliquid coloris: doctrinam nostram cum vetustate & seculorum omnium consensu pugnare. Itaque in eo se maxime Papistæ jactant: præsertim ubi inflatis tibiis alta illa Patrum & Ecclesiæ nomina insonant. Quoniam satis notum est, quam odiosa sit & suspecta in religione novitas, imperitos à doctrina nostra absterrent, ejusmodi prætextu. Et fateor certe, si quicquam novum afferatur, minime esse audiendum. Sed hujus criminis nulla melior est aut certior purgatio, quam quod nihil recipi volumus, nisi claris solidisque Scripturæ testimoniis probatum. Atque in hoc bobus & asinis, qui præsepe saltem suum agnoscunt, stupidiores esse Papistas apparet: qui quum novitium sibi Deum frabricaverint, ita unum, verum, & æternum obliti sunt, ut nulla illis cælestium oraculorum antiquitas sapiat. Excipiunt tamen Scripturam falso à nobis obtendi, qui totum veteris Ecclesiæ consensum evertere conemur. Trita quidem inter eos calumnia, sed tam putida, ut in ejus refutatione multum temporis consumere pigeat. Deinde ad eam rem longum volumen necessarium esset. Et libri nostri abunde testantur, si veterum quærantur suffragia, illis caosam nostram adjuvari magis quam premi. Quum satis constet nihilo magis consentaneam esse veterum doctrinam, Papatus corruptelis, quam ovis lupo similis est: quædam tamen eorum dicta, ac voculas etiam interdum non minus perverse, quam improbe arripiunt: unde rudibus, & in eorum lectione non exercitatis fucum faciant. Quoties Patrum illis testimonia objicimus, etiamsi pondere & numero se obrui videant, ut supra omnem teli jactum sibi videntur constituti, secure contemnunt ac rident. Sedes enim Apostolica quicquid unquam doctorum fuit, magnitudine sua facile absorbet. Nec quicquam illis hac exceptione promptius est, quævis Patrum judicia nihil se morari, ubi à sancta sede Romana aliter pronunciatum fuit. Ergo apud illos ne pili quidem æstimabitur totus Patrum chorus, nisi ita libitum fuerit: nos autem quicquid uni eorum cuilibet minus considerate excidit, tanta protinus religione obstringet, ut vel tantillum discrepare sit nefas. Iterum repeto, confusum istud & prodigiosum Papatus chaos antiquo Ecclesiæ regimini tam esse dissimile, ut non magis ignis ab aqua dissideat. Quod in eo damnando acres nimium videmur & clamosi, longe major esset Patrum vehementia, si hodie viverent. Adde quod boni isti filii, qui Patrum nomen instar pilæ ludendo jactant, crassissimos quosque errores videntur data opera eligere: quibus nisi assentiamur, nos totius vetustatis hostes esse clamitant. Obtulit Abrahæ ex prælio redeunti Melchisedec panem & vinum, Sacrificium esse putant veteres, quod ad sacram Christi Cœnam transtulerunt. Puerilis fere hallucinatio. Atqui, ex tam præclaris eorum lucubrationibus, nihil æque Papistis arridet. Ne hac in parte nunc sim longior, qui versati sunt in Patrum scriptis, & mediocriter judicant, satis intelligunt nos illorum auctoritate, ad oppugnandum Papatum, esse instructos. Verum, ut statuantur in medio, propius tamen ad nos accedent. Unde ergo tanta scandali moles struitur? Atque ut demus, non posse asseri à nobis & restitui puram Dei veritatem, quin se contra efferat ille, quem prædicant multorum seculorum consensus (quemadmodum ab annis mille sic collapsa fuisse omnia fateor, ut nova subinde errorum & superstitionum monstra pullularint) quid tamen

in ejusmodi dissidio inveniunt tanta offensione dignum? Si fiat comparatio, primi certe illi sub quibus floruit Ecclesia, vel soli legitimi Patres haberi merentur, vel præcipuum saltem honoris gradum inter Patres jure sibi vendicant. At boni Papistæ (quæ est ipsorum ingenuitas) solum illud corruptius seculum, quod multum à prisca sinceritate jam deflexerat, memoria celebrant. Atque huc tandem redeunt omnes illorum querimoniæ, receptam per octingentos vel mille annos consuetudinem hodie à nobis convelli. Atqui, si veteri proverbio creditur, quod etiam inter eos tritum fuit, nihil aliud est mala consuetudo, quam erroris vetustas. Quo autem diuturnius est malum, magis exitiale esse scimus. Plausibilis olim erat illa Cypriani sententia: Non spectandum quid ante nos alii fecerint aut dixerint, sed quod mandavit Christus, qui primus omnium est, sequendum esse. Illud quoque pulchre ab Augustino ac scite dictum nemo negabat: Christum non sibi consuetudinis nomen, sed veritatis tribuere. Nunc corrupti moris camarinam, quæ per longam annorum seriem quievit, nemo vel leviter movere audet. Imo, usque adeo invaluit præfractus in tuendis summis absurditatibus rigor, ut earum reprehensionem, quasi intempestivam non respuant modo, sed crudeliter igni & ferro vindicent. Dicit ille homo Ethnicus: Sicut recte loquendi à doctis, ita & vivendi à bonis ac probis petendam esse consuetudinem: nos, qui directorem habemus Christum, prava & corrupta hominum institutio, absque judicio & delectu, velut tempestas quædam violenta abripiet? Ut locum hunc breviter concludam: si inter nos valeat, quod extra controversiam inter pios esse debet axioma, Non subjici annorum præscriptioni Christi doctrinam: neminem fictum istud scandalum ab inquirendi saltem studio impediet. Ubi autem constiterit, à Christo nos habere quod proferimus: quis tam erit præposterus, ut ab æterna Dei Sapientia, & cælestis Magistri voce, sponte ad homines concedat?

Plerosque offendit, quod totum fere mundum nobis adversum esse vident. Nec vero sibi desunt malæ causæ patroni, quin rudes & infirmos ejusmodi machina percellant: Valde absurdum esse, ut paucis hominibus habeatur fides, totum fere Christianum orbem negligi. Præcipue autem ad nos proterendos, sacro Ecclesiæ rirulo, quasi malleo se muniunt. Sed velim scire, qui nostra paucitate alienantur ab Euangelio, quomodo fidem suam adversus Turcas sustineant. Quantum ad nos attinet, si unus Noah cunctos seculi sui homines fide sua damnavit, non est quod magna incredulorum turba nos de gradu moveat. Interea non modo parum probabilem, sed injustam & pudendam scandali causam esse dico, ubi Dei verbo hominum respectus præponderat. Quid enim? An nisi hominibus credere libuerit, non sta-
Rom. 3:4. bit Dei veritas? Quin potius, ut Paulus ait, homo mendax, ut est, maneat: Deum veracem agnoscant, quibus se patefacere dignatur. Et jam alibi ostendimus, cur tam ægre se bona pars hominum Deo in obsequium addicat. Quo minus in tanta mundi contumacia, fidem nostram ad multitudinis exemplum
Mat. 24. dirigi convenit. At signum à Christo datur: Quo
vers. 28. aquilæ convolant, illic esse cadaver. Ego vero non nego, si quando unum in locum collectæ fuerint omnes aquilæ, quin simul speranda sit totius orbis conversio. Sed quum non quaslibet illic aquilas designet Christus, sed quæ vivificum mortis suæ odorem sequuntur: quis non videt restringendum ad paucos sermonem esse? Si quis forte excipiat, non excusari nos exemplo Noah, si ab eo cœtu discessio-
Jesa. 8. nem facimus, qui Ecclesiæ nomen obtinet: Jesaias,
vers. 12. quum relicta hominum conspiratione, Deum unum sequi juberet, non extraneos notabat, sed qui tunc populi Dei nomine maxime gloriabantur. Et Petrus, quum Ecclesiam facit arcæ similem: quod per- 1 Petr. 3.
eunte mundo, quasi per diluvium exigua hominum vers. 20.
manus servetur, non esse pendendum a multitudine, satis admonet. Quid ergo miseros homines juvat inter varios mundi flatus vacillandi mutandique occasionem captare, quum Deus æterno verbi sui fundamento nos stabiliat? Cur fluctuari inter opinionum procellas malunt, quam in tuto certæ veritatis portu, quo nos invitat Deus, quiescere? At summa Ecclesiæ reverentia debetur. Fateor sane: ac libenter etiam addo, sic conjunctum cum genuina Legis & Euangelii doctrina esse Ecclesiæ sensum, ut fida illius custos & interpres merito vocetur. Sed inter nos & Papistas hoc interest, quod illi non aliter Ecclesiam veritatis columnam esse putant, quam si Dei verbo præsideat. Nos autem, quia reverenter se Dei verbo subjicit, veritatem ab ea teneri, & aliis per manus tradi asserimus. Itaque, non plus auctoritatis apud eos habet Dei verbum, quam illi quasi precario Ecclesia concedit: & totius Scripturæ interpretationem ad Ecclesiæ judicium non secus vertunt, quam Lesbios olim ad plumbi sui normam lapidem formare solitos, veteri proverbio fertur. Itaque nullus tam perspicuus est Scripturæ locus, qui ad Lesbiam hanc regulam inflexus, vel ut magis proprie loquar, detortus, non alienam formam induat. Nec tamen hic nobis summum vertitur certamen. Sed postquam Ecclesiam in Christi throno collocarunt Papistæ, ut religionem constituat suo arbitrio, & de Scriptura absque provocatione judicet: jus illud qualecunque est, ad se mox rapiunt. Nos vero quænam vera sit Ecclesia, quia hic falli tam proclive quam periculosum est, dijudicari volumus. Certe novum non est, qui Pastorum loco præsunt, eos crudeles interdum esse lupos: impios esse & perfidos Dei & Ecclesiæ proditores, quorum in manu ordinaria est potestas. Quid est igitur, cur nos inanes larvæ terreant, quominus excutiamus, ut decet, an vere sit, quæ dicitur Ecclesia?
Paulus columnam veritatis Ecclesiam esse pronun- 1 Tim. 3.
ciat: sed idem & orbis jam conventi defectionem, vers. 15.
& Antichristi in medio Dei templo regnum præ- 2 Thess. 2.
dicit. vers. 4. Satis notum est, eadem, quibus hodie exercemur, certamina illum sustinuisse, quum Judæi Ecclesiæ nomine superbientes, eum & apostatam esse clamarent, & schismatum ac turbarum auctorem. Continua successione ab ipsis usque Apostolis se ortos esse jactant: nempe quemadmodum Valerio Publicolæ & Lucio Bruto, Caligula & Nero successerunt. Sic enim Apostolis se conferunt, acsi non interpositum esset immensum dissidii chaos, quod nexus quosvis, siqui essent, abrumperet. Quia nobis aversa est cleri Papalis colluvies, non minus eo nos præjudicio gravari volunt, quam si nos ex cælo Angeli damnarent. Eodem scilicet fastu olim Christum repudiabant Scribæ, quia nemo ex Principibus aut Pharisæis in eum credidisset. Et illos quidem, quum pro sua tyrannide pertinaciter ad extremum usque certare propositum sit, & veris rationibus sint destituti, inanes crepare sonitus mirum non est. Sed omnes, quibus falso arreptum Ecclesiæ nomen scandalo est, rogatos velim, ut aures aliquando & oculos aperire sustineant: ne fallax corporis simulachrum eos à capite avellat: ne meretrix sponsæ ornatu fucata, sponsum illis Christum auferat. Quas enim, obsecro, notas habent unde in tota Antichristi Romani cohorte agnoscant Christi Ecclesiam? Nisi forte dum Papam albatum, & projectam ad ejus pedes crucem vident: Cardinales purpureos: Episcopos mitra & lituo conspicuos, & reliquam minorem turbam suis quoque insignibus distinctam, his pignoribus contenti, non aliam desiderant Ecclesiam, nisi quæ in ludicris pompis apparet. Quid enim aliud nebulonibus istis dicendum restat, quando toties, tam graviter & copiose

à no-

à nobis refutati, sibi tamen adhuc Ecclesiæ titulum arrogare pergunt? Dixi initio nullos propemodum hic falli, nisi qui ad Christum accedere nolentes, sibi procul obstacula accersunt. Fuit quidem tempus, quum multas simplices ac pias animas impediret hic scrupulus: sed hodie paucos sanæ doctrinæ scandalum ex nomine Ecclesiæ opponere dico, qui non malitiose & superbe Christo insultent. Ejusdem protervię est, quod miracula flagitant, quibus obstupefacti, Deo tandem per nos loquenti cedere cogantur. Ego vero, quum doctrina nostra luculentum sibi testimonium reddat, miraculis omnibus, quæ ab orbe condito extiterunt, se fuisse comprobatam, istos qui veterum miraculorum obliti, novis inhiant, quum ita stupeant in aperta Dei virtute, & in clara luce cæcutiant, non minora esse portenta dico, quam si hominem in pecudem versum cerneremus. Quoniam sacris opibus ditati sunt nonnulli, alii famem suam utcunque ad tempus sedarunt; nos prædandi magis cupidine, quam pio Dei zelo ad res novandas adductos esse jactant Euangelii hostes: multi qui prætextum captant repellendi Euangelii, maledicis istis vocibus assentiuntur. Ego vero, siqui replendis suis crumenis Ecclesiæ bona prædati sunt, non excuso. Et libri nostri, quantopere abhorreamus ab ejusmodi sacrilegiis, diserti sunt testes. Verum, ut partis nostræ delictis, si qua sunt, patrocinium meum accommodare animus non est: ita calumnia non est ferenda, quod in prædam cessisse malevoli homines criminantur, quicquid fœdis illis gurgitibus, hoc est, sacrificis Baal & monachis ademptum est. Certe, ex quibus locis profligata est Papatus impietas, illic saltem pars eorum redituum, quos scorta, & lenones cum sacerdotibus vorabant, in pauperes erogatur: aliquanto plus impenditur in scholas, quam fieri solebat: aluntur veri Pastores, qui salutis doctrinam populo ministrant: sumptus quoque ad tuendum Ecclesiæ statum non pauci fiunt. Quamvis hæc nos defensio coram Deo non absolvat (quod libere quidem confiteor) maligne tamen scandalum inde congeri adversus Euangelii doctrinam ostenditur. At palam fieri ostendunt, quo studio impulsi, causam hanc aggressi sumus: quod omnes fere in privatis rebus curandis occupati, in urgenda disciplina, corrigendis vitiis, augendo & tuendo Christi regno, torpent. Cur ergo non ardore potius suo nos calefaciunt, quam ipsi congelascunt ad nostrum frigus? Legantur de templi neglectu Aggæi querimoniæ. Illic quasi in tabula depictam cernere est seculi nostri ignaviam. An quia tunc quisque domui suæ intentus, Dei templum non curabat, ideo non sacrosanctum Dei opus erat, templi instauratio? An satisfacere propterea quisquam debuit, quum alios videret non modo in officio necessario cessare, sed Deum quoque scelerate fraudare primitiis ac decimis? Sed hoc est scilicet, quod statim ab exordio præfatus sum, multos profanis mundi amicitiis irretitos, quidvis offensionum contra Christum appetere potius, quam ut impios & sanæ doctrinæ inimicos offendant. Hæc illis prava ambitio, & ad fabricanda scandala ingenium, & ad lacerandum canina maledicentia Euangelium, facundiam suppeditat. Adde quod præsentium vitiorum morsu non contenti, in futurum tempus inquirunt quod eadem malignitate arrodant. Fingunt enim se propinquam Ecclesiæ vastitatem animis prospicere, quæ ex intestinis dissidiis impendet. Hac nos providi homines non magis affici mirantur: atque ut in odium nos trahant, susque deque nobis esse colligunt, si terra incendio misceatur. Sic olim Aquilanum episcopum in privato colloquio mecum disserere memini, quam horrenda clades timenda foret, nisi discordiis finem brevi statueremus. Huc autem tota tendebat oratio, fieri aliter non posse, si essemus propositi nostri adeo tenaces, quin tandem ad arma res veniret. Belli porro non alium fore exitum, quam ut bonis literis extinctis, & barbara confusione inducta, humanitas prope ipsa è mundo tolleretur. Horum malorum sicuti culpa in nobis hæreret, ita subeundam invidiam esse. Quin etiam hæc ipsa religio, dicebat, pro qua tam acriter pugnatis, simul cum literis intereat necesse est. Quod tunc uni respondi, omnes sibi dictum accipiant. Nos certe, neque tam sumus socordes, quin nobis in mentem veniant quæcunque machinatur Satan: neque tam feri & inhumani, ut secure negligamus. Paci & otio non modo cupimus consultum, sed quantum in nobis est, consulimus. Ordinis & politiæ non minus sumus studiosi quam qui maxime. Literarum quanta nos cura sollicitet, verbis prædicare nihil opus est. Sed quum nulla exceptione opposita, Euangelium prædicari Christus jusserit, quicunque sequatur eventus, huic mandato parendum est. Quanquam nimium sibi arrogant homines, si meliorem ex propriis consiliis, quam ex ratione sibi à Deo præscripta successum sperant. Quid enim? An Deum cæcum & incautum esse fingunt, qui Ecclesiam suam inconsiderate periculis exponat? Imo quum optimus sit rerum omnium moderator, nostrum est, quamlibet perplexas angustias uno hoc Abrahæ dicto superare: Dominus providebit. [*Genes. 22. vers. 8.*] Nos scilicet de humana societate erimus solliciti: Deus autem opifex nullo ejus studio tangetur? Ecclesia ab unico salutis suæ præside & custode misere deserta, in nostram providentiam recumbet? Nos vero excusatione digni, si injuncto nobis munere obedienter fungendo, suas Deo partes relinquimus. Ac quum David proprium ejus esse opus pronunciet, [*Psal. 46. vers. 10.*] turbulentos maris fluctus componere, sedare bella, frangere currus & lanceas: merito nos animare hæc fiducia debet ad eam doctrinam asserendam, quæ nobis ejus gratiam & benedictionem sola conciliat. Quisquis tamen demum conatus nostros sequatur eventus, nunquam erit cur nos obsequium Deo præstitisse & pium & gratum pœniteat: & quod mœrorem nostrum vel in maximis cladibus solari poterit, nos & Christi gloriæ, quæ omnibus mundi regnis potior, & animarum saluti, quæ toto mundo pretiosior est, fideliter serviisse.

Postquam scandala, quæ plurimum hoc tempore nocere experimur, generatim recensui: nunc breviter monendi sunt rursum filii Dei omnes, ut ostensis à me remediis instructi, Christum potius pro fundamento retineant, quam temerario pravoque incursu sibi faciant lapidem offensionis & petram scandali. Quin multa scandala subinde ingerantur fidelibus in hoc mundo, fieri non potest, à quibus ne Christus quidem immunis fuit. Imo vix sperandum est, ut passum unum conficiant, quin scandalum aliquod objiciat Satan. Ita per innumera scandala ambulandum ipsis est. Sed quantumvis multiplex sit varietas, & densa congeries, nemo tamen erit Christianus, nisi qui superior evadet. Petrum Christus ipse sibi scandalum esse dicit, quum à subeunda morte eum revocare tentat. [*Mat. 26. vers. 23.*] Sed an impeditus scandalo gradum refert? Quin potius Satanam in Petro animadvertens, facessere alio jubet. Ut commune nobis cum ipso fore certamen sciamus, in genere pronunciat, Necesse esse ut veniant scandala. [*Mat. 18. vers. 7.*] Sed quemadmodum suos pronunciat nunquam fore scandalorum immunes: ita nullam scandali causam excusat. Quum enim jubet oculum dextrum erui, si quem forte scandalizet: [*Marc. 9. vers. 47.*] nihil tanti esse admonet, cujus respectu nos à scopo tantillum deduci oporteat. Si ad cavenda scandala tam essemus seduli, ut ne propriis quidem oculis quisquam nostrum parceret: nihil opus fuisset, me in amoliendis scandalis tantum operæ insumere. Arduum fateor, & supra vires nostras certamen, sed non frustra dicit Christus, loquutum se discipulis ne scandalizentur. [*Joan. 6. vers. 1.*]

tur. Neque enim alia de causa vincendis aut profligandis scandalis sumus impares, nisi quia loquentem Christum non audimus. Verum est sane quod *Joan. 11. vers. 10.* alio loco dicit, in nocte offendere eos qui offendunt. Quorsum autem lux Euangelii, nisi ut viam monstrando, simul etiam scandala oculis subjiciat? Atqui, dicet quispiam, impedimentum etiam si conspicitur, cursum tamen abrumpere non desinet. Ego vero jam ostendi, nisi propria nobis mollities obstet, ad superanda quævis scandala Christum unum sufficere, quum cælesti sua virtute supra mundum nos evehat. Quod si scandalo, quod invitis & fugitantibus incurrit, tam fortiter est resistendum: minus habebunt excusationis, qui ad scandala ipsi quadam animi pravitate sunt proclives. Id Judæis acci- *Rom. 10. vers. 3.* disse admonet Paulus, qui quum ex professo minime scandalum captarent, quia tamen Dei justitiæ, propriam volentes stabilire, non fuerunt subjecti, in Christum impegerunt: adeoque exitiali naufragio tanquam ad scopulum allisi fuerunt. Eorum vero qui oblata scandala libenter arripiunt, vel etiam procul dissita cupide accersunt, minime tolerabilis est perversitas. Quid enim? Quum testetur *Philip. 3. vers. 14.* Paulus se anteactam vitam oblivisci, ut ad palmam supernæ vocationis properet, atque ad eandem festinationem suo exemplo nos hortetur: an scandala ad cursum retardandum quisquam procul impune conquiret? Jam si in Judæis præposterum zelum tam severe ultus est Deus, quid futurum istis putamus, qui scientes ac volentes impingunt? Imo qui viam alioqui planam congestis undique scandalis obruunt? Præsertim quid sibi veniæ reliquum faciunt, qui ex hominum vitiis aut sceleribus clypeos, repellendo Deo, concinnant? Nam si fideles quoque ipsi, ne quid eorum celeritatem moretur, alii alios vetantur aspicere: si oculos longe circumferimus, data opera quærentes quod nos detineat, quomodo Christus ignosceret? Ac tales quidem vere & apte porcis conferre licet, quibus ob nativum fœtoris amorem, nihil suavius est quam in cœnum & stercora se provolvere. Omnes porcos scandalorum nimis avidos, sive ea venentur, sive offerri sibi gaudeant, dira manet Dei ultio, ut quotidiana offendicula, & alia aliis addita, ipsos in æternum exitium demergant. Sic enim serio excæcari æquum est, qui sponte cæcutiunt: ut tandem immedicabilis fit morbus. Nos interea quum Christum audiamus omni- *Mat. 18. vers. 7.* bus maledicentem, qui scandalum infirmis præbent, sollicite operam demus, ne quod omnino scandalum nostra culpa accidat. Cæterum, quando reprobis, & mundo incredulo, Christum lapidem scandali esse oportet: modo simus extra culpam, ad scandala intrepide excipienda, quoties ea ingeret Satan, vel solo illo Christi titulo simus muniti. Simul altera Christi sententia in mentem veniat. Nam *Mat. 15. vers. 14.* quum à discipulis objectum esset, offendi Pharisæos: secure omitti eos jubet, quia cæci sint, ac cæcorum duces. Addit quoque insigne dictum: Omnis *Mat. 15. vers. 13.* plantatio, quam non plantaverit Pater meus, eradicabitur. Ita sane est agendum: ut omnium saluti, quoad licet, studeamus: sed quia nobis datum non est eos servare, quos Deus exitio devovit: quod perit, pereat: ut est apud Zachariam. Nam si Paulo *Zach. 11. vers. 9.* tollere crucis offendiculum libuisset, quasdam obliquas ad hoc rationes excudere promptum erat. Ab hoc autem consilio adeo abhorret, ut pro magno absurdo ducat, si tollatur. Scilicet fixum tenebat, quod alibi dicit, quamvis odor mortis simus repro- *2 Cor. 2. vers. 15.* bis in mortem, suavem nihilominus odorem nos Deo spirare.

BREVIS FORMULA CONFESSIONIS FIDEI,

In eorum gratiam qui religionis Christianæ compendium in promptu habere cupiunt.

Confiteor unum esse Deum, in quo nos acquiescere oportet, ut eum colamus & adoremus, & in eo uno spem omnem nostram collocemus. Quamvis autem is unius & simplicis sit essentiæ, distinctus est nihilominus in tres personas. quo fit ut detester omnes hæreses damnatas prima Synodo Nicena, itemque Ephesina & Chalcedonensi, una cum omnibus erroribus à Serveto & ipsius asseclis renovatis. nam in hac simplicitate acquiesco, in unica Dei essentia esse Patrem qui ab æterno genuit Verbum suum, & suum Spiritum semper in sese habuit: & singulas istas personas ita habere sua idiomata peculiaria, ut deitas integra semper maneat.

Item confiteor Deum creasse non tantum hunc mundum visibilem (id est, cælum & terram, & quicquid eis continetur) sed etiam spiritus invisibiles: quorum alii in Dei obedientia perstiterunt, alii suapte malitia in exitium sunt præcipitati. Quod autem illi perseverarint, agnosco deberi gratuitæ Dei electioni, qui perrexit eos diligere & sua bonitate complecti, hoc illis largiendo ut firmi ac constantes permanerent. Ac proinde execror errorem Manichæorum, qui imaginati sunt diabolum natura malum esse, & originem ac principium à seipso ducere.

Confiteor Deum ita semel creasse mundum ut sit perpetuus ejus gubernator, adeo ut nihil fieri aut evenire possit absque ejus consilio ac providentia. Et quamvis Satan ac reprobi moliantur rerum omnium confusionem, ipsique adeo fideles suis peccatis rectum ordinem pervertant: Deum tamen agnosco, ut supremum omnium principem ac dominum, mala convertere in bonum: omnia denique velut habenis quibusdam secretis regere, & admirabili quadam ratione moderari, quam nos oportet cum omni animi submissione adorare: quoniam mente illam complecti non possumus.

Confiteor hominem conditum fuisse ad imaginem Dei, id est, præditum plena integritate spiritus, voluntatis, omniumque animæ partium, facultatum ac sensuum: omnem autem nostram corruptionem & vitia quibus laboramus, inde profluxisse quod Adam communis omnium hominum pater, sua rebellione sese à Deo alienavit, & vitæ bonorumque omnium fonte derelicto, sese omnibus miseriis obnoxium fecit. Quo fit ut singuli nascamur originis peccato infecti, & ab ipso matris utero à Deo maledicti ac damnati, non propter alienum delictum duntaxat, sed propter improbitatem quæ intra nos est tum quoque quum non apparet.

Confiteor originis peccato comprehendi mentis cæcitatem & cordis perversitatem, adeo ut penitus spoliati ac destituti simus iis quæ ad vitam æternam spectant, ipsaque adeo naturalia dona omnia sint in nobis depravata & contaminata. Quo fit ut nulla ad bene agendum cogitatione penitus moveamur. Itaque detestor eos qui nobis aliquid liberi arbitrii attribuunt, quo nos ipsos præparemus ad recipiendam

Dei gratiam, aut tanquam ex nobis cooperemur virtuti quæ nobis donatur à Spiritu sancto.

Confiteor Jesum Christum datum esse nobis infinita Dei bonitate, quo remedio revocemur à morte in vitam, & recipiamus quicquid in Adamo nobis deperiit. Ac proinde eum qui est Sapientia æterna Dei Patris, & unius cum eo essentiæ, induisse nostram carnem, ita ut sit Deus & homo in una persona. Idcirco detestor omnes hæreses huic principio contrarias, puta Marcionis, Manetis, Nestorii, Eutychetis, & similium, una cum deliriis quæ Servetus & Schuencfeldius voluerunt instaurare.

Quod attinet ad rationem adipiscendæ salutis, confiteor Jesum Christum sua morte ac resurrectione cumulatissime perfecisse quicquid ad delendas nostras offensas requirebatur, ut nos Deo Patri reconciliaret: & mortem ac Satanam superasse, ut ipsius victoriæ fructum percipiamus: denique Spiritum sanctum absque mensura accepisse, ut cuique ex suis ex eo largiatur ea mensura qua ipsi libuit.

Itaque confiteor omnem nostram justitiam qua sumus Deo grati, & in qua una oportet nos prorsus acquiescere, positam esse in peccatorum remissione, quam ipse nobis acquisivit: nos abluendo sanguine suo, & per unicum illud sacrificium quo iram Dei in nos commotam pacavit. Et intolerandam eorum superbiam esse dico qui sibi vel tantillum meriti tribuunt, in quo vel guttula spei salutis resideat.

Interim tamen agnosco, Jesum Christum non modo nos justificare, tectis omnibus nostris delictis & peccatis, sed etiam suo Spiritu nos sanctificare: adeo ut hæc duo (oempe obtinere gratuitam remissionem peccatorum, & formari ad sanctam vitam) à se mutuo divelli & separari non possint. Quoniam tamen quoadusque excedamus ex hoc mundo, multæ sordes & plurima vitia semper in nobis remanent (quo fit ut aliqua labe infecta sint quæcunque bona opera edimus Spiritus sancti virtute) idcirco nobis semper est perfugiendum ad gratuitam illam justitiam, promanantem ex obedientia quam nostro nomine præstitit Jesus Christus, quoniam in nomine ipsius accepti sumus, & nostra peccata Deus nobis non imputat.

Confiteor nos fieri participes Jesu Christi & omnium bonorum ipsius per fidem quam habemus Euangelio, quum videlicet vere ac certo persuasi sumus promissiones in eo comprehensas ad nos pertinere. Quoniam autem ea res superat omnem nostram facultatem, idcirco agnosco fidem nobis non aliter obtingere quam per Spiritum Dei, atque adeo donum esse peculiare quod datur solis electis, quos nimirum Deus ante conditum mundum, nulla dignitatis aut ullius ipsorum virtutis habita ratione, gratis ad hæreditatem salutis prædestinavit.

Confiteor nos justificari per fidem, quatenus per eam apprehendimus Jesum Christum mediatorem nobis datum à Patre, & innitimur promissionibus Euangelii, quibus testatur Deus nos à se haberi pro justis, & puris ab omni macula, eo quod nostra peccata deleta sint sanguine Filii ipsius. Itaque detestor deliria eorum qui tutuntur persuadere justitiam essentialem Dei esse in nobis, & quibus non satisfaciat gratuita imputatio, in qua una jubet Scriptura ut acquiescamus.

Confiteor fidem nobis patefacere aditum ad Dei invocationem (quem etiam precari debeamus cum certa fiducia fore ut nos exaudiat, sicut nobis est pollicitus) eumque honorem ei uni deberi, ut primarium sacrificium quo declaramus nos ei accepta omnia referre. Quamvis autem plane indigni simus qui nos sistamus coram ejus majestate, tamen si Jesum Christum habemus pro mediatore & advocato, nihil est amplius à nobis requirendum. Quo fit ut abominer superstitionem, quam nonnulli excogitarunt, accedendi ad Sanctos & Sanctas, quasi patronos pro nobis apud Deum futuros.

Confiteor tum universam bene vivendi regulam, tum etiam fidei instructionem plenissime tradi in sacra Scriptura, cui sit nefas quicquam adjicere vel detrahere. Itaque detestor quicquid homines excogitarunt ut pro articulis fidei obtruderent, & conscientias suis legibus & statutis adstringerent. Atque adeo in genere repudio quicquid absque auctoritate verbi Dei introductum est pro Dei cultu. cujusmodi sunt omnes ceremoniæ Papisticæ. Denique detestor tyrannicum illud jugum quo sunt oppressæ miseræ conscientiæ: veluti legem de confessione auriculari, de cælibatu, & alia ejusmodi.

Confiteor oportere Ecclesiam gubernari à pastoribus quibus commissum est munus prædicandi verbi Dei, & administrandorum Sacramentorum: nec cuiquam licere hoc munus pro suo arbitrio usurpare, absque legitima electione, ut confusio vitetur. Quod si qui ad hoc unus vocati, non satis fideles se præstent in eo sustinendo, exauctorandos esse. Est autem omnis eorum potestas posita in eo ut ex verbo Dei regant populum ipsis commissum, ita ut Jesus Christus semper maneat supremus Pastor, & solus Ecclesiæ suæ dominus, & ejus unius vox audiatur. Itaque Papisticam illam hierarchiam quam vocant, execror ut diabolicam confusionem, idcirco stabilitam ut Deus ipse despiciatur, & Christiana religio ludibriis & opprobriis sit exposita.

Confiteor imbecillitatem nostram requirere ut ad prædicationem verbi adjiciantur Sacramenta, tanquam sigilla quibus promissiones Dei in cordibus nostris obsignentur: & duo ejusmodi Sacramenta à Christo esse ordinata, nempe Baptismum & Cœnam Domini. ac prius quidem, ut nobis patefaciat aditum in Ecclesiam Dei: alterum vero, ut in ea nos retineat. Quinque vero illa sacramenta à Papistis excogitata, & in ipsorum cerebro primum nata repudio.

Quamvis autem Sacramenta sint nobis pro arrhabone, quo reddamur securi de promissionibus Dei, tamen agnosco illa fore nobis inutilia, nisi Spiritus sanctus illa in nobis redderet efficacia, tanquam instrumenta: ne fiducia nostra creaturis intenta, à Deo sejungatur. Quin etiam confiteor Sacramenta depravari & perverti, quum ad eum scopum non referuntur ut in Christo quæramus quicquid ad nostram salutem requiritur: & quoties ad alium usum accommodantur quam ut omnem nostram fidem penitus in eo defigamus. Præterea, quoniam adoptionis promissio ad posteritatem usque fidelium porrigitur, agnosco oportere fidelium infantes in Ecclesiam recipi per Baptismum: & in ea re detestor Anabaptistarum furores.

Quantum attinet ad Cœnam Domini, confiteor eam esse testimonium nostræ cum Christo unionis: quoniam non tantum mortuus est semel & resurrexit pro nobis, sed etiam nos vere pascit & nutrit sua carne & sanguine, ut simus unum cum eo, & ejus vita sit nobis communis. Quamvis enim sit in cælis tantisper dum veniat judicaturus orbem terrarum: credo tamen eum arcana & incomprehensibili sui Spiritus virtute fretum, vivificare animas nostras substantia corporis & sanguinis sui.

In genere autem confiteor Deum tam in Cœna quam in Baptismo nobis re ipsa & efficaciter donare quicquid in eis figurat: sed ad tanti boni perceptionem requiri ut verbum cum signis conjungamus. Qua in re detestor Papistarum abusum ac perversionem, qui ex Sacramentis sustulerunt quod præcipuum erat, nempe doctrinam quæ nos doceat verum usum & fructum inde promanantem, eaque in magicas præstigias commutarunt.

Item confiteor, aquam, licet caducum sit elemen-

tum, tamen nobis in Baptiſmo vere teſtificari veram ſanguinis Jeſu Chriſti & Spiritus ipſius præſentiam: & in Cœna Domini panem & vinum nobis eſſe vera & minime fallacia pignora, nos ſpiritualiter nutriri Chriſti corpore & ſanguine. Et ita conjungo cum ſignis poſſeſſionem ac fruitionem ipſam ejus quod nobis ibi offertur.

Item quum ſacra Cœna, qualis eſt inſtituta à Jeſu Chriſto, ſit nobis ſacer theſaurus infiniti pretii, deteſtor, ut intolerandum ſacrilegium, execrandam illam abominationem Miſſæ, ad hoc unum utilem ut quicquid nobis Chriſtus reliquit evertatur. tum in eo quod dicitur eſſe ſacrificium pro vivis & mortuis, tum vero etiam in reliquis omnibus, quæ ex diametro repugnant puritati Sacramenti Cœnæ Domini.

Confiteor Deum velle orbem terrarum regi legibus ac politia, ut non deſint habenæ quibus effrenes hominum motus coërceantur: eamque ob cauſam regna, principatus, ac dominationes conſtituiſſe, & quicquid ad civilem juriſdictionem ſpectat. quarum rerum vult auctor haberi, ut propter eum non tantum feratur illorum imperium, ſed etiam eos revereamur & honoremus ut Dei vicarios, & miniſtros, ab eo conſtitutos ut legitimo & ſancto munere fungantur. Ideoque etiam agnoſco æquum eſſe ut eorum legibus & ſtatutis pareamus, tributa & vectigalia, cæteraque ejuſmodi perſolvamus, denique ut ultro ac libenter jugum ſubjectionis feramus: hac tamen cum exceptione, ut Deo ſummo Principi ſuum imperium integrum & illibatum maneat.

CONFESSIO FIDEI,

NOMINE
ECCLESIARUM GALLICARUM
VIGENTE BELLO SCRIPTA,

Ut coram S. C. M. & Illuſtriſſ. Principibus Germaniæ, atque Ordinibus in Comitiis Francofurtenſibus ederetur, ſi per itinerum difficultates ex Gallia tum eo perveniri potuiſſet.

Anno M. D. LXII.

Ex Gall. DUbium nobis non eſt, Invictiſſime Cæſar, quin ex quo tumultus in Gallia excitati ſunt, magno noſtro animi dolore non defuerint qui cauſæ noſtræ apud V. Majeſtatem odium conflare conati ſint: quin etiam ad vos Illuſtriſſimi Principes, multa falſo delata ſint, quæ vos adverſum nos accenderent. Sed tamen una ſpes illa nos ſuſtinuit hactenus, ac nunc etiam ſuſtinet multo magis, quod quum audientia nobis aperta erit ad noſtras excuſationes afferendas, illas non difficile admiſſuri ſitis, ubi ipſius rei veritas nude conſtiterit.

Edidimus autem jam ante plurimas teſtificationes, ex quibus toti mundo fides fieret innocentiæ & integritatis noſtræ: tantum ut abſit, ut vel cogitaverimus auctores eſſe ſeditionis ullius adverſus Regem, qui ſupremus Princeps eſt & Dominus noſter ſecundum Deum, ut ex oppoſito prorſus, hoc bello excitato, nos ipſos in capitis & fortunarum periculum conjecerimus, pro aſſerenda legitima ipſius poteſtate & ſuperioritate, cum Edictorum ipſius auctoritate: neque etiam ipſius Majeſtas ullos habeat ſubditos fideliores, magiſve obſequentes & pacatos, quam & nos ipſos feramus, & laturi ad extremum ſimus. Quare quum iſta jam aliunde ſatis conſtent, unum hic nobis faciendum duximus, ut exponeremus vobis quænam ſit fides illa noſtra atque religio, propter cujus uſum & cultum Edictis Principis approbatum, armis nos ipſos tueri coacti fuerimus. Accipimus enim malevolos quoſdam quibus nulla alia de nobis detrahendi occaſio occurrit, noſtram religionem apud S. V. C. M. & CC. VV. infamare, & multa apud vos confingere quæ vos ab illa alienent: quorum calumniis repellendis niſi aliquis apud vos daretur aditus, cauſa noſtra illo artificio oppreſſa facile concideret.

Quum autem ad hanc fidei noſtræ expoſitionem edendam appoſita quidem eſſet illa confeſſio, quæ Eccleſiarum Gallicarum nomine edita eſt, cui nos etiam adhæremus, & quæ bis jam Regi exhibita eſt, (ex qua ſatis colligitur, quæ ſit noſtra fides, ut amplior declaratio requirenda non ſit, quæ nos à detractionibus illorum aſſerat, quorum ora illa maledicentiæ plena obſtrui vix unquam poſſunt) quia tamen officii noſtri eſt adhibere operam omnem, ut noſtra integritas perſpecta ſit, ac nemo illa offendatur: ſed ut tanto juſtius pateſiat fidei noſtræ ſinceritas, ne qua pravitati adverſariorum anſa relinquatur ad blaſphemandam Euangelii veritatem: commodiſſimum duximus, Invictiſſime Cæſar, ſi hanc fidei noſtræ comprehenſam ſummam ad S. V. C. M. & ad VV. CC. Illuſtriſſimi Principes, mitteremus, ut noſtra ſubſignatione teſtatam haberetis. Quemadmodum igitur apud S. V. C. M. & VV. CC. bene audire in primis exoptamus, ita & ab illis ſupplices petimus, ut huic noſtræ confeſſioni aditum apud ſe, atque audientiam pro benignitate ſua non denegent.

Primum igitur palam & aperte teſtamur recipi à nobis, & admitti ea omnia quæ veteribus Synodis deciſa ſunt de Dei eſſentia infinita & ſpirituali, de Perſonarum diſtinctione, de duarum in Chriſto naturarum unione; ut quæ ex Scriptura petita ſint, cui uni ſalus noſtra innititur: quum non extet alius idoneus teſtis qui certam de Dei majeſtate fidem nobis faciat, præter ipſum unum.

Quemadmodum autem vetus ac novum Teſtamentum pro unica fidei regula amplectimur, ita etiam admittimus quicquid illi ipſi per omnia reſpondet. Cujuſmodi eſt profeſſio fidei trium in unica Dei eſſentia diſtinctarum Perſonarum, itemque quod Dominus noſter Jeſus Chriſtus verus Deus & homo exiſtens, ita duas illas naturas univerit, ut tamen non confuderit. Proinde hic illas omnes hæreſes deteſtamur, quæ jam olim damnatæ fuerunt tam Arii, Sabellii, Eunomii & quæ eodem pertinent, quam Neſtorii & Eutychetis. Abſit enim à nobis vel minima labes illarum hæreſeôn, quibus Eccleſia Dei catholica pridem vexata fuit, dum ſua in illa puritas extaret. Quamobrem tota controverſiæ

versæ nostræ summa non est in alio posita, quam ut teneatur, cui rei tandem fides salutis nostræ inniti debeat: quomodo à nobis Deus invocandus sit: quæ item cultus Dei recta & legitima ratio. His addendæ & istæ appendices, quis sit verus Ecclesiæ status, quod Prælatorum & Pastorum munus, quæ natura, efficacia, usus Sacramentorum.

Ut probe constituatur in quo salus hominum posita sit, omnino status ipse hominum & conditio tenenda nobis est. Ergo de homine ita Scriptura præeunte sentimus, nempe quod humanum genus per Adami lapsum corruptum sit, quod omnes natura exitio & damnationi obnoxii simus, non tantum, quia Adamus ipse peccarit, sed quoniam peccatores & ipsi simus ab utero: ac Dei judicium ab illo momento merito adversum nos intendi posse, etiamsi nullum opus nostrum extiterit, cujus merito damnationem nobis accersiverimus.

Præterea sentimus originale peccatum esse corruptionem per omnes animæ partes diffusam, ut tum recta intelligentia & ratio in nobis inversa sit, ut non secus ac cæci in tenebris versemur: tum etiam voluntas pravis affectibus mancipata, nihil præter rebellionem & omne malum spiret. In summa nihil aliud de nobis statuimus, quam quod simus perdita mancipia peccati vinculis illigata: nec ita tamen, ut quod male agimus, non sponte fiat à nobis, ut in alium culpa à nobis conferenda non sit, sed quatenus ab Adamo progeniti, nullam prorsus facultatem ad bene agendum habemus, quum omnes nostræ facultates corruptione laborent.

Inde colligimus fontem & originem nostræ salutis manare à mera Dei misericordia: quum in nobis nulla extet dignitas, quæ ipsum ad nos amore prosequendum impellat. Quum enim arbores malæ simus, nullum bonum fructum ferre possumus, quo ipsum præveniamus, ut gratiam & meritum apud illum nobis comparemus: sed ab ipso nos respici ut nostri misereatur: neque ullam à nobis occasionem accipere, quam ex nostra ipsorum miseria, ut suam erga nos misericordiam aperiat. Quin etiam asserimus illam ipsius bonitatem erga nos ex eo fluere, quod elegerit nos ante mundi creationem, ut extra seipsum ac suam benevolentiam causam non petierit. Atque illud nostrum est summum fundamentum, quod simus Deo grati, quoniam ipsi placuerit adoptare nos in filios, antequam nati essemus: ac proinde singulari privilegio exemerit à communi maledictione, quæ universis hominibus incumbit.

Quando autem arcanum Dei à nobis comprehendi non potest, fatemur ad obtinendam salutem veniendum esse ad medium illud, quod Dominus ipse constituit. Nihil enim habemus commune cum cerebrosis quibusdam, qui prædestinationis æternæ prætextu viam ipsam negligunt, qua ad vitam pervenitur, ad quam prædestinati sumus. Imo illud asserimus, ut filii Dei censeamur, ac serio illud constet, credendum esse in Christum, quia in illo uno tota nostræ salutis substantia quærenda sit.

Ac primum quidem credimus mortem Christi unicum ac perpetuum sacrificium extitisse, quo nos Deo reconciliaret: in illa nobis offerri plenam satisfactionem pro peccatis: ipsius sanguine sordes nostras omnes ablui: proinde nostram fidem inniti in solidum peccatorum remissioni, quam ipse nobis non ad momentum aliquod duntaxat, sed perpetua
[1 Cor. 1. vers. 30.] vita acquisivit, ut & ea ratione appelletur Christus nostra justitia. Ac tantum abest, ut merita nostra locum ullum retineant, ut aperte fateamur cum seria nostri dejectione, nihil inesse nobis quod si Deus intueatur, non merito condemnet. Quare unum nobis præsidium esse ad ipsius gratiam expectandam, puram ipsius misericordiam, quatenus ipse in Filii dilecti nomine nos admittit.

Quum vero peccatorum remissionem non ideo largiatur, ut ad peccandi licentiam illa abutamur, sed potius ut in Psal. 130., Deus nobis propitius sit, ut timeatur: sentimus etiam gratiam illam Dei quæ in Christo nobis apparuit, eo referendam esse quo docet Apostolus, ut abnegata impietate, & mundi [Tit. 2. 12.] desideriis, ambulemus in sanctitate & justitia, & aspiremus ad spem illam regni cælestis. Non esse igitur Christi sanguinem, purgationem ejusmodi, quæ in nostris sordibus nos relinquat, sed quæ potius ad veram puritatem perducat: atque ideo si filii Dei sumus, oportere nos ipsius Spiritu esse regenitos. Sic accipiendum quod de Christo scriptum [1 Joan. 3.] sit, ipsum venisse ut destruat regnum diaboli, quod [vers. 8.] est regnum iniquitatis, quia non in eum tantum finem datus sit mediator, ut per illum obtineamus peccatorum remissionem: sed etiam ut per eum sanctificemur, quod aliud non est, quam uti nos ex mundi pollutionibus eximat. Christiani igitur esse non possumus, nisi simus etiam novæ creaturæ for- [2 Cor. 5.] matæ ad bona opera, quæ Deus præparavit ut in ipsis [vers. 17.] ambulemus: nempe quia ex nobis ipsis ad illa præ- [Ephes. 2.] standa comparati non essemus, sed Dei donum erga [vers. 10.] [Philip. 2.] nos: quod velimus, & quod possimus, & ab illo [vers. 13.] uno sit nostra sufficientia: ut eo nomine Christus ac- [2 Cor. 3.] cepit omnem gratiæ plenitudinem, ut ab illo omnes [vers. 5.] hauriamus. Proinde neque merita, neque liberum [Coloss. 1.] arbitrium statuimus, sed potius bona opera mera [vers. 19.] Dei dona esse prædicamus. [Joan. 1.] [vers. 16.]

Fide autem nos in omnium illorum bonorum possessionem mitti statuimus, quando ipsa est singulare illud instrumentum, per quod Christo communicamus, ut habitet in nobis: utque in ipsum tanquam vitæ arborem inseramur, ut simus corporis ipsius membra, ut in illo vivamus, & ipse vivat in nobis, atque & ipsum & omnia ipsius bona possideamus. Ac ne novum videatur quod tantam efficaciam fidei tribuimus, fidem appellamus non evanidam aliquam opinionem, sed certam comprehensionem promissionum Dei, quibus tot illa bona continentur. Sic Christum amplectimur pro salutis nostræ in solidum sponsione, sic ad nostrum usum applicamus quicquid accepit à Patre, ut nobis impertiret: adeoque agnoscimus nullam salutis notitiam, nisi cælitus nobis posse constare: quatenus videlicet, ut loquitur Scriptura, illuminamur à Spiritu sancto, ut assequamur quod omnem hominum captum superat, atque idem Spiritus obsignat in cordibus nostris, quid nobis credendum sit.

Quanquam autem uti ad bona opera edenda vocati sumus, fructus quoque qui vocationi nostræ respondeant, proferamus, ut à Domino plane liberati, serviamus ipsi in sanctitate & justitia, nunquam tamen [Luc. 1.] quamdiu hic vivimus, tot infirmitatibus nostris ad [vers. 75.] plenum exuti sumus. Imo ipsæ etiam nostræ cogitationes & affectus tot vitiis scatent, ut nihil ex nobis prodire possit, quod dignum sit, ut à Deo approbetur. Quare tantum abest ut bene agere studendo, quicquam apud Deum mereamur, ut ne ad solvendum quidem quod tenemur, pares simus. Semper enim habebit Dominus quod in nobis requirat: merces vero ab ipso nisi Legem præstantibus non est constituta: atqui ab eo quam longissime absumus. Ita igitur agnoscimus concidere merita omnia, quatenus non tantum Legem perfecte non præstamus, sed etiam quod in unoquoque ex nostris operibus insit sua labes, & defectus. Scimus illud tradi solitum, quod peccata satisfactionibus compensanda sint. Sed quia Scriptura unam Christi mortem pro satisfactione proponit, alibi acquiescere non possumus, quam in sacrificio mortis ejus quo ira Dei placata sit, cui nulla ex creaturis erat ferendo. Qua- [Rom. 3.] propter sentimus justificari nos sola fide, quia aliun- [vers. 28.] de mutuo sumenda sit, nempe à Christo, quæ nobis deest justitia, eaque non ex parte, sed in solidum.

Inde nascitur invocandi Dei fiducia: quum absque fide

Rom. 10. vers. 14. Jac. 1: 6. fide nullus ad illum esset nobis aditus, ut Scriptura nos docet, non exaudiri videlicet, qui hæsitanter & inquieta conscientia precentur. Summum bonum igitur & veram animi pacem illam esse sentimus, quum plene persuasi sumus de peccatorum remissione per fidem quæ est in Christum, quum illa sit nostra clavis qua aditus ad Deum pateat. Scriptum est Joel. 2. vers. 32. vero, quod quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Preces igitur ad Deum quidem dirigimus, sed ut eadem Scriptura docet, in Christi nomine, Joan. 16. vers. 23. qui se nobis advocatum constituit: quum sine illo indigni essemus, qui ad Deum accederemus. Quod autem Sanctorum & Sanctarum intercessionem non requirimus, hoc nobis vitio verti non debet. Quum enim in omnibus nostris actionibus hoc primum esse debeat, ut certo conscientiæ testimonio ducamur, tum maxime in oratione nimis sobrii esse non possumus. Sequimur & illam regulam ex Rom. 10. Non posse ante invocari à nobis Deum, quam ipsum cognoverimus, quod ipsius verbo tantum assequamur, ut testimonium voluntatis ipsius habeamus. Psal. 50. vers. 14. Et quod majus est, quum Dominus habeat orationes nostras pro præcipuo & præstantiori quodam sacrificio, quo ipsius majestatem prosequamur, illud transferre ad creaturas, atque ita huc illuc vagari sine sacrilegio non possumus. Accersere autem alios patronos ab uno Christo, in nobis aut nostro arbitrio positum non esse censemus. Tenemur quidem precari alii pro aliis, quamdiu hic vivimus: verum ad mortuos conferre nos non ausimus, quum Scripturam auctorem non habeamus, ne præsumptionis rei coram Deo simus. Imo vero enormes illi abusus, qui hac in parte obtinuerunt, atque nunc etiam obtinent, satis nos admonent, ut in tali simplicitate nos contineamus, ac certos fines à Domino positos, ne ultra nostra audacia vel temeritas excurrat, observemus. Invectæ sunt enim multæ precularum species cum horrendis blasphemiis conjunctæ, ut illa ad Virginem verba sonant, JUBE NATUM, JUBE MATRIS IMPERA: Item quum PORTUS SALUTIS, VITA, SPES NOSTRA ab infidelibus invocatur.

Ut autem non invocamus vita functos, ita etiam pro mortuis preces non concipimus, ne aliud commentum approbemus, ac ne quid extra Scripturam tentemus: esse nempe locum Purgatorii, in quo animæ demum peccatorum pœnas luant. Hoc si admittitur, redemptio à Christo allata plena ac perfecta non est, ac tantundem ita derogatur morti ipsius, quasi ab illo ex parte tantum liberatio nobis allata sit: quod dici sine blasphemia non potest. Proinde quum hic agnoscamus miseros homines ludificatos fuisse, nihil affingere volumus contra fidei Christianæ principia: adeoque nobis hoc satis est, si in pura Scripturæ doctrina, quæ nihil istorum tradit, pedem figamus. In summa, totum illud habemus pro superstitione ex hominum cerebro enata: ac præterquam quod fas non est Deum temere invocare, nolimus porro hoc nobis adrogare, ut Christi unius officium, quo nostra constat redemptio, pro mortuis nos interponendo usurpare videamur.

Alterum præcipuum caput, de quo nobis non convenit cum usu & opinione quæ vulgo recepta est, in ratione cultus Dei positum est. Nos enim totum istud petendum esse contendimus ex ipso illius verbo, 1 Sam. 15. vers. 22. quo etiam unam obedientiam sacrificiis à se præferri testatur: ac passim hoc inculcat, se unum audiri velle, ubi de cultu ei exhibendo qui ipsi probetur, agendum est. Nos, inquam, sentimus non esse nostrum comminisci ex nobis quod libuerit, aut etiam observare quod ex aliorum cerebro prodierit, sed in una Scripturæ simplicitate standum nobis esse. Quamobrem credimus nullum in Dei cultu locum esse debere cuilibet rei, quæ non ex Dei verbo petita sit, sed hominum auctoritate instituta. Atque in hoc capite duo ista axiomata ponimus: Unum, quod jus hominibus non sit obstringere conscientias sub pœna peccati mortalis, quum non frustra Dominus haberi velit unus Legislator, penes Jacob. 4. vers. 12. quem sit servare & perdere: non frustra etiam tot locis hoc ingerat, ne quicquam addatur ad ipsius mandata. Neque etiam hoc potest recipi, quin Dominus ipse quodammodo ita notetur imprudentiæ, & inadvertentiæ in rebus tradendis, quarum usus tam appositus fuisset. Alterum axioma est, rejici à Deo ut mixturam totidem fœditatum, quum ex nostra devotione illum colere intendimus. Atque ideo apud Jesaiam clamat, inversum esse funditus Jesa. 29. vers. 13. omnem cultum sui, ex quo mandata hominum invecta fuerunt. Quod etiam Dominus ipse apud Matth. confirmat, frustra se coli secundum mandata hominum. Mat. 15. vers. 9. Hoc igitur aperta ratione evincitur, supremum illud ac singulare spirituale jus uni Domino inviolatum esse servandum: ut saltem voluntas ipsius sit nobis pro freno, ac supra devotiones nostras dominetur.

Atque hic ea nobis occurrunt ex communi experientia, quæ nos tam diserte commonefaciat, ut tanto magis in eo confirmemur, ne fines à Scriptura positos prætergrediamur. Ex quo enim leges Dei cultu statui cœperunt, & quæ ad conscientias obstringendas pertinerent, nec modus nec ratio adhibita est. Dominus porro ita mundum tantæ audaciæ merito punivit, talibus deliriis excæcando, ut vel ipsa cogitatio horrorem incutiat. Ac si verbi gratia traditiones humanæ propius expendantur, abyssus illic comperietur, adeo infinitus est numerus. Extant vero abusus tam enormes tamque absurdi, ut stupendus sit hominum in eo stupor: nisi quod agnoscendum illic est Dei judicium, quale per Jesaiam populo denunciat, quod sapientes ipsi Jesa. 29. vers. 14. excæcentur, & obbrutescant, dum ipsum impendio colere volunt observando mandata hominum. Ex quo à pura & sancta Dei obedientia discessum est, bona intentio visa est sufficere ad omnia approbanda: unde superstitionibus fenestra aperta fuit. Inde imaginum adoratio, Missarum nundinatio, apparatus & ornatus in templis, peregrinationes, & temeraria passim vota. Atque ista obiter attigisse sufficit, quum immensa sit illarum rerum congeries. In summa si Dei cultus ab hominum inventis penderet, nulla amplius certitudo nec fides religioni constaret: sed omnia præpostere fierent, & Christianismus à Paganismo nulla in re differret. Primum vero illud quod attigimus, de tyrannide quæ usurpatur in conscientias, non est minoris momenti: quum ita miseræ conscientiæ opprimantur. Exemplo sit unum mandatum de confessione peccatorum annua edenda apud sacrificulum. Nam si vel unius diei peccata non est qui percenseat, quis tandem anniversariam enumerationem præstabit? Et tamen ita sonant verba Decretalis, non aliter obtineri posse remissionem peccatorum. Hoc vero est januam salutis omnibus semel præcludere. Quod si non ita impossibilis esset humanarum istiusmodi legum præstatio, maneret tamen sacrilegium, quod Dei jus ita usurpatur, quum negatur remissio peccatorum, nisi præmissa illa auriculari confessione. Illud enim est apponere conditionem promissioni Dei, quæ ipsam mendacem aut evanidam reddat. Perinde se habet interdictio esus carnium certis diebus sub pœna peccati mortalis. Fatemur vero jejunium & continentiam à cibis, rem esse laudabilem: sed istiusmodi prohibitio partem juris Dei præcidit. Prohibitio etiam conjugii Clericis & Nonnis imposita, utrumque malum complectitur. Neque enim creaturæ jus erat vetare, quod à Creatore permissum esset: neque etiam cogi fas fuit ad continentiam, qui donum illud non accepissent, quin aperta despe-

desperationis aut non levioris fere mali vorago ipsis objiceretur. Atque ut hoc belle cesserit, res ipsa clamat, nos quidem etiam pudet in memoriam revocare.

Interea tamen Ecclesiæ auctoritatem, vel Pastorum & Superintendentium, quibus Ecclesiæ regendæ provincia mandata est, sublatam nolumus. Fatemur ergo Episcopos sive Pastores reverenter audiendos, quatenus pro suæ functionis ratione verbum Dei docent. Fatemur præterea tum omnes, tum etiam singulas Ecclesias hoc jus habere, ut leges & statuta sibi condant ad politiam communem inter suos constituendam, quum omnia in domo Dei rite & ordine fieri oporteat: ejusmodi porro statutis obedientiam deferendam esse, modo ne conscientias adstringant, neque superstitio illic adhibeatur: qui hoc detrectent, cerebrosi & pervicaces apud nos habentur. Enimvero non dissimulamus, quin veri & legitimi Pastores discernendi sint ab illis, qui titulum inanem gerunt duntaxat. Nam & abusus per se patet, quod qui se haberi pro Prælatis volunt, atque pro talibus agnosci, nullam speciem alicujus functionis edunt, quæ nomen cum re ipsa conciliet. Pessimum vero illud est, dum suæ illius dignitatis prætextu, miseras animas in exitium abducunt, dum illas à Dei veritate ad sua commenta avertunt. Proinde ut in reliquis essent tolerabiles, ubi falsas doctrinas & imposturas propinant, observandum nobis est etiam hac in parte illud
Actor. 5. vers. 29. Petri & Apostolorum responsum: Obedire oportet Deo magis quam hominibus.

Porro quod ad Primatum attinet, quem Papa sibi arrogat, usurpationem plane enormem esse sentimus. Ut enim concedamus expedire, ut extet caput aliquod in Ecclesia (quod tamen ex diametro repugnat verbo Dei) tamen longe absurdissimum sit, ut aliorum Episcoporum caput habeatur, qui ne Episcopus sit quidem. Ac si quod de sua Hierarchia garriunt, excutitur, satis comperietur nihil illic extare, quod respondeat illi positioni ministerii, quam à Domino & Apostolis ipsius accepimus: imo apertam corruptionem esse, quæ regimen Ecclesiæ convellat. Non attingimus luxus & scandala quæ vulgatissima sunt: illud urgemus, ad omnes Christianos pertinere, ne ipsi in Dominum rebelles sint, ut aversentur & procul habeant quicquid intelligunt puritati cultus ipsius repugnare. Quando enim de jurisdictione spirituali agitur, quam sibi uni recepit Dominus, nulla humana sublimitas non dejici omnino debet. Edicta quidem Principum & Magistratuum suum jus & pondus habent, quantumvis acerba sint, adeoque etiam iniqua, ut contemni illa fas non sit. Tanti enim non sunt facultates huic vitæ conjunctæ, uti neque vita ipsa, quin auctoritas à Domino Principibus & Magistratibus collata præponderare debeat. Atqui longe diversa ratio est, ubi agitur de conscientiis subjiciendis legibus tyrannicis, exoticis, adulterinis, quæ eo tendunt, ut à Dei obedientia & subjectione homines avertant. Interea etiam fatemur non esse privatorum, abusus istos corrigere, ut penitus eos ipsi tollant: sed ab omnibus tamen requiri, ut ab illis sese subducant, ut sese integros & incontaminatos in Dei cultu præstent.

Quod ad Pastores, qui fideliter officio funguntur, attinet, sic agnoscendos esse sentimus, ut qui illum ipsum exhibeant à quo sunt instituti. Oportere etiam ut Christiani omnes sese sistant pro ordinis communis ratione, ad audiendam salutis doctrinam, edendam fidei confessionem, sese in Ecclesiæ unione continendum, admittendas placide reprehensiones & censuras, atque navandam operam, ne qua secta vel turba in Ecclesiam irrumpat. Proinde illos pro schismaticis habemus, qui turbas & confusiones invehunt ad dissipandam Ecclesiam, quæ non aliter stare potest, quam ubi regitur à suis Pastoribus, quando ita est voluntas Domini: atque Mat. 18. vers. 18.
extat ipsius mandatum ad singulos tam summos quam Joan 20. vers. 23.
infimos, ut sese cum sincera demissione ordinationi, cujus auctor est, submittant atque conforment. Adeo ut quicunque sese separant & abscindunt sponte à coetu fidelium, iidem sese à regno cælorum ejiciant. Tantum ut qui Christi nomine audiri volunt, attendant ut quæ à Domino acceperint, eadem & ipsi tradant. Superest edenda fidei nostræ quod ad Sacramenta confessio. Habemus igitur Sacramenta, tum pro testimoniis gratiæ Dei, ut magis ac magis illa nobis rata sit, tum etiam pro signis & notis externis, quibus Christianismum coram hominibus profitemur. Equidem uno Dei verbo abunde esse nobis debuerat, ut salutis nostræ plenam fidem perciperemus. Atqui quum ita Domino placuerit nostræ infirmitati & fragilitati talibus mediis institutis consulere, ratio ipsa evincit obstringi nos aperte, ut & illa admittamus, & ad usum nostrum applicemus. Sacramenta igitur obsignationum vicem habent, ut gratiam Dei apposito sigillo in cordibus nostris insculpant, & magis auctoratam reddant: qua ratione etiam nomen doctrinæ visibilis seu aspectabilis illis tribui potest. Et sane videmus quicquid illis figuratur & demonstratur, id in nobis impleri. Non sunt enim Sacramenta figuræ inanes aut illusoriæ, quum ille sit auctor Sacramentorum ut fidem per illa confirmet, qui ipse est veritas indubitatissima. Credimus etiam, quicquid indignitatis in Ministro insit, eo nihil Sacramenti efficaciæ decedere, quum Dei veritas non mutetur aut varietur hominum improbitate: quum etiam eorum non sit efficacitatem indere ipsis Sacramentis. Sentimus, inquam, Sacramentis etiam ab improbis, & indignis administratis, suam naturam constare, ut nihilominus afferant & vere communicent iis qui ea percipiunt id quod figurant. Addimus tamen, ex parte illorum qui percipiunt Sacramenta fidem requiri. Siquidem utilia non esse, nisi ubi Dominus reddit illa efficacia, ut illic exerat tanquam per organa sua Spiritus sui virtutem. Requiri igitur operationem Spiritus Dei, ut efficaciam illorum ad salutem percipiamus. Fatemur etiam usum Sacramentorum ita necessarium esse, ut qui ea contemnant, ostendant se contemptores gratiæ Dei, & excæcatos fastu diabolico, qui suam infirmitatem non norint, cui Dominus remedium afferre eo modo dignatus sit. Præterea quum Sacramenta à Domino ipsi Ecclesiæ commendata sint, sentimus non licere unicuique seorsim illis uti, sed eorum usum communem esse debere, & in Ecclesia usurpandum. Eorum etiam administrationem ad Pastores pertinere, quibus ipsorum cura & dispensatio mandata est.

Hinc colligimus unius Dei esse instituere Sacramenta, quum unus ipse sit idoneus & testis voluntatis suæ, & obsignator promissionum, & exhibitor spiritualium donorum: quique unus hoc præstet, ut elementa illa terrena sint nobis arrhabones salutis nostræ. Proinde non habendas pro Sacramentis quæ ab hominibus invectæ sunt ceremoniæ, neque illis hoc nomen & hanc qualitatem nisi falso tribui posse. Fatemur igitur septenarium illum Sacramentorum censum, qui vulgo receptus est, à nobis non admitti, quum nullam etiam à verbo Dei approbationem habeat. Interea quum ex Sacramentorum numero Matrimonium expungimus, hoc non pertinet ad sacram Dei ordinationem despectui habendam. Nam neque ita etiam decedere volumus quicquam dignitati Sacramentorum illorum quæ temporalia dici possunt, quamvis eorum usum desiisse sentiamus: cujusmodi fuit unctio ægrotorum. Tantum quæ à Deo prodiisse constat, ab illis discernantur quæ homines auctores habent.

Quum

Quum vero duo extent ordinaria Sacramenta ad communem totius Ecclesiæ usum, Baptismus nimirum & Cœna Domini, brevem quod ad utrumque, fidei nostræ confessionem subjiciemus. Sentimus igitur Baptismum quum nobis sit lavacrum spirituale, idemque regenerationis nostræ signum, hunc usum habere, ut testificetur nobis, nos à Domino intromitti in Ecclesiam, ut nos pro filiis & hæredibus ipse habeat. Proinde applicandam esse perpetua vita unam Baptismi perceptionem, quæ nos confirmet in promissionibus quæ tum nobis oblatæ sunt, tam de peccatorum remissione, quam de præsentia & directione Spiritus sancti. Quando autem illa duo dona quæ in Baptismo conferuntur, in Christo nobis exhibentur, quum alibi extare non possint: credimus ad fructum Baptismi vere potiendum, hoc nobis spectandum esse, ut certo statuamus, nos Christi sanguinis effusione aspersos & mundatos esse, atque illius ipsius mortis & resurrectionis efficacia nos in nobis mori, ut in novam vitam excitemur. Inde fit ut quum Christus sit Baptismi substantia, ut Scriptura sic loquitur, [*Actor.* 10. *vers.* 48. & 19: 5. & 22: 16.] nos in Christi nomine baptizari. Credimus præterea quum Baptismus sit thesauri instar quem in Ecclesia aperire dignatur Dominus, oportere ut omnia etiam Ecclesiæ membra Baptismum percipiant. Quin autem fidelium liberi ad Ecclesiam pertineant, dubium apud nos non est, quando & ad ipsos pertinet adoptio Domini, ut ipse testatur. [*Gen.* 17. *vers.* 7.] Quare fraus illis fieret, si privarentur Sacramento, quod ad obsignandam promissionem tantum adhibetur, cujus ipsi jus habent. Maxime quum non deterior esse hodie debeat liberorum Christianorum quam Judæorum olim conditio, quum salutis ipsa declaratio multo apertior nunc extet, quam olim sub Lege. Quum igitur infantes tum circumciderentur ex Dei mandato, Sacramentum fœderis ad salutem non magis nunc Christianorum liberis denegandum esset. Quare damnamus omnes phreneticos, qui infantium Baptismum impugnant.

Ut recte demonstremus quid sentiamus de Cœna Domini, cogimur illius repugnantiam cum Missa præmittere. Neque enim dissimulare possumus nihil istis inter se commune esse, aut conforme, ac ne quidem quod ad illud accedat. Scimus hanc confessionem isto nomine in odium multis venire posse, propter illam Missæ apud multos existimationem & reverentiam. Et nos ex istorum numero fuisse etiam non dissimulamus, donec Missæ abusus nobis demonstrati sunt. Speramus igitur ubi nostræ rationes placide auditæ perceptæque fuerint, nihil absurdi notatum iri in iis quæ sentimus. Sacrificii nomen ad Cœnam transscriptum esse jam olim constat satis: sed multum abest ut veteres illi vocabulum illud Sacrificii hoc loco eo sensu acceperint, quo deinde cœpit exaudiri: nimirum quod sacrificium illud sit oblatio meritoria ad obtinendam indulgentiam, & gratiam pro vivis & defunctis. Quanquam autem extent hodie quidam mediatores, qui ad elevandum errorem publicum qui orbem occupavit, fingunt se receptum habere ad veteres illos Patres: attamen usus ipse & tractatio ostendit non magis ista sese contingere, quam quæ tota sui natura remotissima sint. Nam quis etiam ignorat Ecclesiam illam primitivam ignorasse Missas privatas, ut & fundationes, quas nunc vocant: Sacramentum autem ad usum communem Ecclesiæ astantis administrari solitum fuisse? Atqui hodie emuntur Missæ & expiationes, quibus Dei judicio satisfiat: & cuique hic pro suo arbitrio quod licitatus fuerit, admetiuntur sacrificuli. Talis nundinatio Ecclesiæ veteris patrocinio nullo modo nititur. Accedit & altera profanatio, quod quum sacra Cœna unum Christi nomen præferre debeat, Missæ arbitrariæ, & novis titulis commendabiles procuduntur, ut Christophori, vel Barbaræ, vel alterius cujusvis ex albo Sanctorum nomine splendeant. Illud vero perinde veri Sacramenti naturæ atque ignis cum aquæ elemento convenire dicendum est.

Porro quod ad ipsam antiquitatem attinet, uti illam in honore habemus, neque lubenter repudiamus quod à sanctis illis Patribus est approbatum: postulare tamen ratio nobis videtur, ut vera Christi institutio omnibus illis quæ ab hominibus allata sunt, anteponatur: adeo ut nulli humanæ auctoritati supersit locus, ubi de illius voluntate præstanda agitur, qui unus plenum in omnes magisterium accepit. Christus ergo quum auctor ipse sit sacræ Cœnæ non alius, habendum est pro canone certissimo & immutabili, quod ipsemet instituit, ut sine disceptatione observetur. Ipse autem legitur [*Mat.* 26. *vers.* 26. *Marc.* 14. *vers.* 22. *Luc.* 22. *vers.* 19. 1 *Cor.* 11. *vers.* 24.] distribuisse panem & vinum cum his verbis, Accipite, edite, bibite, Hoc est corpus meum, Hoc sanguis meus. Quare ubi quod Christus offert ut à nobis recipiatur, offerre Deo ut à nobis recipiat, audemus, repugnantiam manifestam ordinationi Filii Dei includit. Quicquid igitur ad excusandum afferatur, inducta semel illa sacrificii specie, transformatum fuit Sacramentum, & à sua forma in contrariam prorsus traductum. Proinde ferre non possumus, ut Cœnæ loco, ullus sacrificii modus retineatur. Siquidem à Christi mandato deflectere nefas est, quum ipse illo Patris decreto ornatus prodeat, Ipsum audite. [*Mat.* 17. *vers.* 5. 1 *Cor.* 11. *vers.* 23.] Hoc vero Paulus apposite præstitit, quum abusum quendam qui inter Corinthios irrepserat reformaturus, ipsos quasi manu prehensa reducit ad illud quod à Domino acceptum ipsis tradiderat: unde constat, extra Domini traditionem, nihil uspiam solidi neque certi extare.

Sentimus igitur quum doceat Scriptura Christum [*Hebr.* 7. *ad* 11.] unico sacrificio nobis perpetuam redemptionem acquisivisse, nec vero nisi semel suum illud corpus in pretium & satisfactionem peccatorum nostrorum obtulisse, nefas esse audere repetere atque iterare istud sacrificium: ac nominatim, quum Pater instituendo ipsum unicum ac perpetuum Sacerdotem secundum ordinem Melchisedec, illud ipsum jurejurando confirmavit. Judicamus etiam blasphemiam esse, quæ Christi dignitati aperte deroget, si qui præter unum ipsum, offerre ipsum audeant. Credimus præterea abusum illum esse plane intolerabilem, quum Missæ fiunt absque communicatione, quum Cœna nihil aliud sit quam Sacramentum cujus perceptione fideles omnes corpori & sanguini Domini participent. Damnamus perinde & alterum illum abusum, qui passim obtinuit, quum extra clericos, quos vocant, nulli nisi ad partem Sacramenti percipiendam admittuntur. Scriptum est enim, Bibite [*Mat.* 26. *vers.* 27.] ex hoc omnes: quod autem Deus conjunxit, ab homine separari illicitum est. Sed & ipsa prima Ecclesia hoc divortium ignoravit quod est satis recens, quum usum illi retinerent qui institutioni Christi plane conveniret, ut omnes qui Cœnam perciperent, integrum in duobus elementis Sacramentum haberent. Non possumus etiam ferre alterum abusum qui superioribus connexus est, nimirum quod incognita lingua Mysterium celebretur. Dominus [1 *Cor.* 14. *alio argumento.*] enim voluit ipse à suis percipi quum diceret, Accipite, edite, Ecce corpus meum: atque hæc verba Christi pertinent ad Ecclesiam. Quare mera est ludificatio & irrisio Sacramenti, ubi astans presbyter pani & calici immurmurat, ut nulla extet illius suæ actionis intelligentia.

De Cœna Domini igitur diximus primum, quorsum instituta sit: ex quo colligendum est quis sit illius tum usus, tum etiam fructus. Scopus igitur ad quem referendus est Cœnæ usus, iste est, ut quam à Deo gratiam in Baptismo percepimus, jam tum in nobis promoveat & foveat in dies. Quemadmodum enim Baptismo nos Dominus regenerat, ut ipsius

ipsius filii simus, atque illa spirituali nativitate nos in Ecclesiam intromittit, ut pro domesticis habeat: ita etiam in Cœna significat se nobis prospectum velle, ut in vita cælesti foveat, donec ad illius cumulum perveniamus. Et quia non aliud est animarum alimentum quam Christus ipse, ipsum etiam esse, in quo vita nobis quærenda sit. Hoc demum ut per nostram infirmitatem & crassiorem illum captum tamen percipiamus, Cœna nobis est signum externum visibile, quo nobis testificatur Pater, nos Christi corporis & sanguinis participes fieri, ut in ipso vivamus spiritualiter. Ut enim se Christus non vacuum, sed locupletem nobis exhibet: ita nos etiam illum cum ipsius opibus apprehendimus, ut ipsummet possidendo, in ipso possideamus quicquid ad nostram salutem spectat.

Quum vero signi nomen Cœnæ tribuimus, illud non ita exaudimus, quasi ipsa Cœnæ elementa sint nudæ quædam figuræ aut repræsentativæ imagines: sed profitemur, quicquid illic nobis significatur, simul etiam reipsa præstari, atque in nobis ipsis impleri. Quum enim Dominus sit indubitatissima veritas, certum est ipsum nos in Cœna inani quadam pictura pascere noluisse, sed potius ipsam eorum substantiam, ad quæ significanda Sacramenta ordinata sint, ipsis ab illo demum esse conjunctam.

Quamobrem sic sentimus, quod in Cœna Domini non tantum exhibeatur nobis, sed reipsa impleatur
Joan. 6. vers. 55. in nobis quod his verbis Christus docuit, nimirum corpus ipsius vere esse cibum, & sanguinem vere potum. Etenim Dominus Jesus offert nobis per signa illa panis & vini suum corpus & suum sanguinem, iisque spiritualiter pascimur, modo ne nostra incredulitate aditum ipsius gratiæ præcludamus. Quemadmodum enim vasi etiam vacuo nihil infundi potest, quamdiu obstructum manet: sic etiam fide apertio illa & aditus parari debet, qui nos capaces reddat bonorum quæ à Domino offeruntur, juxta illud Psalmi 81. vers. 14. Dilata os tuum, & implebo illud. Non tamen ut nostra incredulitate quicquam de Dei veritate decedat, aut quod nostra pravitate Sacramentorum efficacia intervertatur. Qualescunque enim simus, Deus sui similis manet: neque etiam Sacramentorum efficacia pendet à nostra fide: ut nostra incredulitas ipsorum naturæ & qualitati derogare non possit. Cœna igitur est certum testimonium quod exhibetur omnibus tam bonis quam malis, ut Christum perinde omnibus offerat: ex illo vero differentia emergit, quod non omnes perinde quod ita oblatum est, percipiunt. Et sane illud esset nimis absurdum, si Christum & illi perciperent qui sunt ab ipso alieni, ac improbi Spiritu ipsius vacui, corpore & sanguine ipsius pascerentur, ut proinde emortuum quid fieret Christus in istiusmodi, exueretur propria virtute, atque omnibus bonis vacuus, nihil ejus quod est ab ipso inseparabile, conferret.

Quod affertur, impios reos esse corporis & sanguinis Domini, quum indigne ad Cœnam accedunt, non evincit, aliud ab ipsis quam signum nudum percipi.
1 Cor. 11. vers. 29. Quia non dixit Paulus reos esse eo nomine, quod videlicet ipsum Christi corpus & sanguinem perceperint, sed quod à rebus communibus illa non discreverint. Reatus illorum igitur hic est, quod Christum sese ipsis offerentem rejecerint: quum talis contemptus sacrilegium penitus detestandum conjunctum habeat. Fatemur quidem in forma loquendi quæ Sacramentalis dicitur, impios corpus
Augustin. lib. 21. de civit. Dei cap. 25. paulo ante extremum. Christi & sanguinem percipere, ut veteres etiam ita aliquando loquuntur, sed ita ut suum sensum aperuerint, quum addiderunt se hoc ita non accipere, ut re ipsa & ipso facto impii eo usque pervenirent, sed Sacramento tenus. Et sane nulla nobis communio potest esse cum Christo nisi per fidem, neque ipse vicissim quicquam habet commune nisi cum suis ipsius membris.

Superest pertractanda ratio sive modus, quo se Dominus Jesus nobis in Cœna communicat. Hoc autem multas controversias & disceptationes peperit hoc nostro seculo. Primum igitur, hic rejicimus non tantum delirium illud vulgare Transsubstantiationis, quam vocant, sed etiam illud quod Turonensi Synodo fertur, Christum nempe dentibus comminui, tum & deglutiri. Quod enim panis mutetur, ut sola panis figura sine substantia remaneat, illud repugnat naturæ Sacramenti, quo nobis demonstratur, quod quemadmodum pane & vino sustentamur, ita etiam animas nostras Christi carne & sanguine ali. Et omnino analogiam esse oportet inter spiritualem veritatem, & externum signum. Proinde si pro pane figura tantum panis in Sacramento extaret, sola etiam Christi corporis figura per illum exhiberetur. Colligimus igitur indubie panem & vinum manere, ut sint signa & tesseræ, quæ testificentur carnem Christi panem nostrum cælestem, & sanguinem verum etiam potum. Illud etiam somnium quod Christi corpus deglutiamus, ac intra nos ipsos intromittamus, ut panem cibarium, plane est à Christianis auribus alienum, atque omnino repugnat illi reverentiæ, qua sacram quæ nobis est cum Christo conjunctionem amplecti debemus.

Interea vero fatemur nos vere uniri cum Domino Jesu Christo, adeo ut sui ipsius corporis substantia nos vivificet: non quidem quod huc se ipse conferat, aut quod immenso sit corpore quo cælum & terram impleat, sed quatenus ista nos cum ipso uniendi, atque ex ipsius substantia vivificandi gratia & virtus diffusa est virtute Spiritus ipsius. Scimus quid nonnulli dicant, in tantis mysteriis abstinendum esse à Quomodo. Sed ipsimet postquam ita proloquuti sunt, definiunt tamen Christi corpus ita sub pane esse, ut vinum est in vase. Nos vero fatemur omnino rationem qua cum Christo communicamus, ad miraculum referendum esse, atque omnem nostrum captum superare. Nec pudet nos cum Paulo excla- *Ephes. 5. vers. 32.*
mare, Magnum esse mysterium, & quod nos rapiat in admirationem: sed illud non impedit quominus repudiemus quæ absurda sunt, & tum Scripturæ, tum fidei analogiæ repugnant.

Habemus autem illud pro certissimo axiomate, quod quamvis humana Christi natura cum Deitate ipsius conjuncta sit ad constituendum in illo veram personæ unionem, illam ipsam humanam naturam tamen habere semper suam qualitatem seu constitutionem, & quæ illi omnimodo propria sunt. Quemadmodum igitur Dominus assumpsit passibile corpus, ita etiam illud idem corpus quantum extitit demum & suum modum habuit, & infinitum non fuit. Fatemur vero corpus illud glorificatum esse, conditionem mutasse, ut jam nulli infirmitati obnoxium maneat. Atqui nihilominus suam illam substantiam habet. Alioquin quorsum illa promissio evaderet, *Philip. 3. vers. 21.*
quod nostra hæc corpora quæ corruptibilia nunc & caduca sunt, conformaturus sit corpori illi suo glorioso? Utut sit, nemo nos jure potest reprehendere quod Christum sursum quæramus, uti etiam monemur ab Apostolo. Quod etiam in Ecclesia olim præ- *Coloss. 3. vers. 1.*
mittebatur in mysterii hujus celebratione, quum Sursum corda ad cœtum Minister inclamaret. Porro qui nos accusant, quod Dei potentiæ derogetur à nobis, valde sunt in nos injurii. Non enim hic quæritur quid Deus possit, sed quid verbo suo velit, extra quod nihil nobis quærendum sit, ut hoc aut illud divinemus. Quare illam quæstionem omittemus, an Deus possit efficere, ut Christi corpus sit ubique, sed cum omni modestia intra istos Scripturæ fines consistimus, quæ perhibet, Christum induisse

corpus nostro corpori per omnia simile, versatum esse inter homines, sursum receptum unde sit descensurus, ut sese manifestum præbeat ultimo die: uti
Actor. 3. vers. 21. etiam exprimitur à Petro in Actis, quod oporteat Christum cælo capi, donec rursum appareat. Atque
Actor. 1. vers. 11. ita Angeli ad omnes Apostolos, quod est in primis notandum, Hic Jesus, inquiunt, qui à vobis sursum receptus est, veniet ut ipsum vidistis ascendere. Interea extollimus Dei potentiam magis, quam illi qui nos istiusmodi probris infamant. Fatemur enim ipsam illam Christi à nobis secundum humanam naturam distantiam non impedire, quominus in seipso nos vivificet, habitet in nobis, nosque adeo participes reddat ipsiusmet substantiæ corporis sui & sanguinis, virtute incomprehensibili sancti sui Spiritus. Ex quo apparet mere calumniosum esse, quod nobis imponitur: quasi nempe figeremus suos terminos Dei potentiæ ex placitis Philosophorum. Atqui nostra omnis Philosophia una est, simplicissime admittere quod Scriptura nos docet. Illos etiam qui de nobis spargunt, nos videlicet fidem non adhibere huic Christi sermoni, Hoc est corpus meum, & Hoc est sanguis meus, pudere debuerat tam indignæ contumeliæ. Absit enim ut vel cogitemus quicquam adversus illum regerere, qui unus est constantissima veritas: nedum ut tam horrenda blasphemia nobis excidat. Admittimus ergo ipsissima Christi verba: tantum ut sensum nativum illa retineant postulamus. Illum vero sensum à nostro sensu non petimus, sed ex perpetuo Scripturæ usu, atque ex usitato Spiritus sancti stylo. Si quam novitatem proferremus, aut odiosa esset, aut suspecta: quum autem unum quærimus, ut Sacramentalium loquutionum formam omnes agnoscant, & in illa se contineant, nihil non cum ratione conjunctum petere nobis videmur. Atque, ut breve faciamus, *Epist. 23. ad Bonifacium.*
palam testamur, nos aliter nec sentire nec loqui, quam quod apud Augustinum totidem verbis scriptum legimus, Quod, si Sacramenta similitudinem quandam non haberent cum illis rebus quarum sunt Sacramenta, nullo modo Sacramenta essent: atque inde rerum ipsarum indi illis nomina: atque ita modo quodam, Sacramentum corporis Christi corpus Christi esse, Sacramentum sanguinis Ipsius esse ipsum sanguinem. Simul autem veritatem ipsam semper cum figura conjungimus, ut mysterium istud non esse inane, neque sua illa veritate vacuum dici possit.

Habet igitur S. C. V. M. habent etiam C C. VV. Illustrissimi Principes Confessionem fidei nostræ, in qua nihil à nobis fucatum est vel detortum: ex qua etiam de nostro jure cognosci & pronunciari cupimus. Hic igitur à S. C. V. M. atque à CC. VV. Illustrissimi Principes, quam demississime postulamus, ut qua reverentia apud vos hoc nostræ fidei testimonium editum voluimus, ipsis etiam placeat hoc quicquid est expendere, atque ea humanitate excipere, ut una ratio & æquitas apud vos locum habeat: amandentur vero omnes humanæ opiniones, ne quod veritati ab illis præjudicium afferatur.

JOAN-

JOANNIS CALVINI
TRACTATUUM VARIORUM
PARS SECUNDA,

τὰ ἐλεγκτικὰ continens:

IN SEPTEM CLASSES DIVISA.

CLASSIS PRIMA.

Adversus Papistas.

JACOBI SADOLETI, ROMANI CARDINALIS,

Epistola ad Senatum populumque Genevensem:

Qua in obedientiam Romani Pontificis eos reducere conatur.

JACOBUS SADOLETUS, Episcopus Carpentoracti, S. R. E. tituli sancti Calixti Presbyter Cardinalis: suis desideratis fratribus Magistratui, Consilio, & Civibus Gebennensibus.

CHarissimi in Christo fratres, pax vobis, & nobiscum, hoc est, cum Catholica Ecclesia, matre omnium nostrum atque vestrum, amor atque concordia, à Deo Patre omnipotente, & unico ejus Filio D. N. Jesu Christo, sanctoque simul Spiritu, quæ est unitas in tribus perfecta: cui laus est & imperium in omne seculorum ævum, Amen.

Arbitror, fratres charissimi, aliquibus vestrum esse notum, me nunc degere Carpentoracti: quo veni ab Nicea, summum illuc Pontificem, ad pacificandos Reges ex urbe Roma proficiscentem prius prosequutus. Amo enim Ecclesiam & civitatem hanc quam mihi spiritualem & sponsam & patriam Deus esse voluit: populosque hosce meos vere paterna charitate complector, disjungique me ab illis valde ægre fero. Quod si honos iste Cardinalatus, qui mihi inopinanti & inscio delatus est, Romam me coëgerit redire (ut certe coget) quo in ea vocatione in qua sum vocatus ibidem Deo serviam, non is tamen meum animum atque amorem ab his populis avocabit, quos habiturus sum in mediis cordis mei penetralibus semper infixos. Igitur Carpentoracti quum essem, audiremque multa quotidie de vobis, quæ partim quidem mihi dolorem, partim etiam spem nonnullam excitarent, ut non diffiderem, nos & vos, qui fuimus quondam in recta erga Deum religione unanimes, eodem Deo benignius nos respiciente, ad eundem consensum cordium esse redituros, visum est Spiritui sancto & mihi (sic enim Scriptura loquitur, & certe quæcunque integro & pio erga Deum geruntur animo ex Spiritu sancto omnia sunt) visum est mihi, inquam, scribere aliquid ad vos, & eam animi curam ac sollicitudinem, quam pro vobis capio, literis vobis declarare. Non enim, charissimi, nova est hæc mea erga vos suscepta & benevolentia & voluntas: sed quum ab eo tempore quo ego Dei voluntate Episcopus Carpentoractensium factus sum, annis abhinc tribus fere & viginti, propter commercium, quod vobis cum meis his populis frequens est, multa de vobis absens & de moribus vestris cognovissem, amare jam tum cœpi nobilitatem urbis vestræ, ordinem formamque Reipublicæ, dignitatem civium, & illam in primis vestram laudatam ac probatam apud omnes, erga externos homines & advenas humanitatem: & quoniam vicinitas quoque non exiguam sæpe partem ad diligendum affert, sicut in urbe propinquæ domus, sic in orbe finitimæ provinciæ amoris inter vicinos conciliatrices sunt. Non contigit ante hoc tempus, scilicet, ut vos hujus mei erga vos animi aut fructum perciperetis, aut aliquod signum indiciumque haberetis. non enim opera uspiam eguistis mea: quæ vobis profecto paratissima fuisset: verum nulla sese adhuc nobis obtulit occasio. At nunc quidem certe non contigit solum mihi, verum etiam necesse est, ut quo in vos animo sim affectus, vobis demonstrare adnitar, si fidem meam erga summum Deum, & Christianam illam in proximum charitatem retinere mihi cupio. Etenim postquam fuit ad aures meas delatum, homines quosdam astutos, inimicos Christianæ unitatis & pacis, id quod in aliis antea nonnullis fortissimæ gentis Helvetiorum oppidis & pagis jam fecissent, item in vobis & civitate vestra malæ discordiæ semina jecisse, Christique fidelem populum à via patrum majorumque suorum, & à perpetua Catholicæ Ecclesiæ avertisse sententia, omniaque dissidiis & seditionibus implesse (qui tamen mos proprius eorum semper est, qui auctoritate Ecclesiæ oppugnanda, novas sibi potentias & novos honores quærunt) testor Deum omnipotentem, eum ipsum qui nunc intimis meis

cogitationibus præsens adest, me & indoluisse graviter, & duplici quadam misericordia affectum fuisse: quum ex una parte viderer mihi audire gemitum plorantis matris nostræ Ecclesiæ & lamentantis, quæ tot & tam dilectis filiis uno tempore esset orbata: ex altera, vestris, ô charissimi, incommodis & periculis commoverer. Sciebam enim ego: tales viros novatores veterum & bene constitutarum rerum, tales turbas, talia dissidia, non solum animabus hominum pestifera (quod tamen malum omnium maximum malorum est) sed rebus etiam & privatis & publicis perniciosa existere. Id quod vos quoque ipso eventu rerum edocti, cognoscere potuistis. Quid ergo est? quum meus erga vos amor, & mea in Deum pietas me cogat, ut tanquam frater fratribus, & amicus amicis, intimum omnem animi mei sensum vobis libere exponam, vos plurimum rogatos volo, ut bonitatem illam vestram, qua semper uti consuevistis, mihi quoque in præsentia, meis non ingrate accipiendis & legendis literis, præbeatis. Spero enim, si æquis modo mentibus hæc quæ scribo attendere volueritis, vos, si non consilium meum, at animum certe rectum & simplicem, & vestræ in primis salutis cupientem, non minimum probaturos: neque me quæ mea sunt, sed quæ vestra commoda atque bona, quærere intellecturos. Neque ego tamen spinosas & subtiles ordiar disputationes: quam Philosophiam beatus Paulus vocat, & fideles Christi semper monet, ne se per eam patiantur decipi, per quam isti quidem vos circumduxerunt, quum inter imperitos obscuram quandam jactarent Scripturæ interpretationem, fraudemque & malitiam, præclaro illo quidem, sed falso atque alieno doctrinæ & sapientiæ nomine honestarent: ego ea proponam, quæ clara sint atque illustria: quæ nullam in se erroris latebram, nullum fraudis & fallaciæ habeant diverticulum: cujusmodi tamen semper est veritas. Ea enim & in tenebris lucet, & nemini non perspicua est, & à doctis juxta atque indoctis facillime percipitur: præcipueque in Christiano genere doctrinæ, non syllogismis, nec verborum captionibus, sed humilitate, sed religione, sed erga Deum obedientia est subnixa. Vividus est enim sermo Dei & efficax, & concidentior omni acuto utrimque gladio, penetratque adjuncturas spiritus atque animæ, & ad intima compaginum ac medullarum, neque animos illaqueat impeditis argumentationibus, sed cælesti quodam interveniente cordis affectu, planum sese & patentem mentibus nostris offert: ut non tam humana intus ad intelligendum ratio, quam ipse, ad se qui nos vocat, operetur in nobis Deus. Quem ego Deum patrem omnis rectæ intelligentiæ supplex precor, ut & mihi ad dicendum, & vobis ad percipiendum, ea adjumenta suæ benignitatis præbeat, per quæ possimus iterum in uno corde erga ipsum & in una mente consentire. Atque ut inde initium capiamus, unde maxime opportunum esse ducimus: ego, fratres charissimi, sic existimo, me & vos, & reliquos præterea omnes qui in Christo spem & fidem suam posuerunt, id ea una de causa ita facere & fecisse, quod salutem sibi atque animabus suis, non hanc mortalem & cito interituram, sed illam sempiternam & immortalem quærerent, quæ in cælo solum vere obtineri, in terris autem nullo modo potest. Est quidem ita dispartitum hoc officium nostrum, ut jacto primum fidei fundamento, hic deinde laboremus, quo illic quiescamus: in terra semen jaciamus, quod in cælo postea possimus demetere: & quibus hic in operibus, quibusve in studiis nosmetipsos exercuerimus, similes deinde atque dignos operum & laborum nostrorum fructus in altera vita adipiscamur. Quumque via Christi ardua, & ratio degendæ nobis secundum ejus leges & præcepta vitæ perdifficilis sit, propterea quod animos nostros ab omni terrenarum jucunditatum contagione avocare, & in eo ipso uno figere, despicere præsentia bona quæ in manibus habemus, & futura quæ non cernimus, appetere jubemur: tanti est tamen unicuique nostrum sua & suæ animæ salus, ut nihil recusare asperum, nihil laboriosum non pati, animum inducamus, quo tandem aliquando una nobis spe salutis nostræ proposita, per ærumnas multas, & per sollicitudines, (præeunte semper actionibus nostris Dei clementia & misericordia) stabilem salutem illam & perpetuam consequamur. Hac spe Christus annunciator veri boni, quondam ab orbe terrarum tanto consensu & studio omnium acceptus fuit. hac ratione à nobis adoratur & colitur vereque agnoscitur Deus esse, & Dei veri Filius: quod unus ipse ab initio omnium seculorum animos hominum Deo omnipotenti, in quo solo vita est, mortuos, ac hujus quidem mundi fallacibus & caducis blanditiis paulum temporis viventes, mox prorsus & ex omni sui parte ad interitum condemnatos, à mortuis, hoc est, ab hoc maxime pernicioso mortis genere excitavit: primusque ipse, semet, salutem & liberationem & doctrinam nostram esse volens, morte carnis accepta, & paulo post vita non jam amplius mortali recuperata, suo exemplo nos instruxit & docuit: ut contraria longe ac prius consueveramus via, mundo huic & carni, hoc est, peccato mortui, Deo deinde viveremus, spesque in eo nostras bene ac beate perpetuo vivendi poneremus; quæ est propria: & vere digna Dei omnipotentis gloria & majestate, nostrorum omnium à mortuis suscitatio: qua non unus aut alter homo, sed cunctum hominum genus à tetra & funesta animæ morte, ad veram & cælestem ejusdem animæ vitam revocatum est. Hanc hujusmodi à mortuis suscitationem sibi proponens Paulus, maximumque in ea intuens divinitatis Christi argumentum atque indicium, Separatus ego in Euangelium Dei, inquit, quod promiserat per Prophetas in Scripturis sanctis de Filio suo, genito quidem ex semine David, secundum carnem, determinato autem & declarato Filio Dei in potentia per Spiritum sanctitatis, hoc est, in potentia spirituali, quæ propria Dei potentia est: quod non corpore Deus, sed spiritu mirabilia sua agit. Imperare enim ventis, & cæcis verbo lumen reddere, & mortuos excitare, non corporea, sed spirituali, quæ eadem & divina est, fiebat potestate. Declarabatur igitur Christus Dei Filius, ex hac spirituali potentia, quæ sola divina est. Et quod subjungit Paulus, ex suscitatione à mortuis, non tam ea quidem, qua corpus Lazari, aut filium viduæ, aut principis synagogæ filiam (quanquam ista quoque opera Dei erant) verum ea etiam suscitatione magis, qua Mariam Magdalenæ à dæmoniis septem, Matthæum à telonio, multos à terrena & moribunda vita, omne denique genus humanum à peccato & peccati morte, & à potestate hujus mundi tenebrarum, ad cælestem appetendam atque sperandam & cognitionem & lucem excitavit, demersosque in luto terræ hominum animos, erexit ad cælum, atque extulit. Atque hoc maximum Jesu Christi erga nos beneficium, præcipuumque in eo ipso divinitatis argumentum idcirco & institutum à Deo in missione Filii sui, & ab ipso Filio susceptum, & suo nobis tempore per eum datum tributumque est: ut omnibus & divinis & humanis in uno Christo consiliis, auxiliis, virtutibusque adjuti, nos animas Deo nostras salvas sistere possemus. Tanta est nobilitas, tam insigne pretium, tam grandis æstimatio hujusce rei, quæ animæ hominis est, ut quo ne ea perderetur, sed & Deo ipsi & nobis lucrifieret, conturbatis penitus totius naturæ legibus, atque ordine rerum permutato, & Deus descenderet in terras, ut fieret homo, & homo erigeretur in cælum, ut esset Deus. Credimus ergo in Christum (ut dicebam)

cebam) omnes, quo salutem animabus nostris, id est, nobismetipsis vitam inveniamus: quo nullum optatum vehementius, nullum bonum interius, nec magis conjunctum ac familiare nobis adesse potest. Quantum enim sese diligit unusquisque, tantum ipsi salus chara est sua: quæ si negligatur, & abjiciatur, quod tandem erit præmium quod possit par acquiri? Quam enim dignam accipiet homo compensationem pro anima sua, inquit Dominus, aut quid proderit homini, vel si universum mundum lucretur, animæ autem suæ jacturam patiatur? Hæc igitur tam ampla, tam chara, tam pretiosa possessio, quæ nostræ animæ salus unicuique nostrum est, omni vi & conatu nobis retinenda est: siquidem cætera bona omnia quæ appetimus, externa atque aliena nobis sunt, hoc unum bonum conservatæ animæ, non solum nostrum, sed vere nosmetipsi istud ipsum bonum sumus. Quod qui neglexerit atque amiserit, is ne bonum quidem aliud habere ullum poterit, quo fruatur: quippe quum ipse ille qui debuisset frui, jam se primum perdiderit. Assequimur porro bonum hoc nostræ perpetuæ universæque salutis, fide in Deum sola & in Jesum Christum. Quum dico fide sola, non ita intelligo, quemadmodum isti novarum rerum repertores intelligunt, ut seclusa charitate, & cæteris Christianæ mentis officiis, solam in Deo credulitatem & fiduciam illam, qua persuasus sum in Christi cruce & sanguine mea mihi delicta omnia esse ignota: est hoc quidem etiam nobis necessarium, primusque hic nobis patet ad Deum introitus: sed id tamen non est satis. Mentem enim præterea afferamus oportet pietatis plenam erga summum Deum, cupidamque efficiendi quæcunque illi grata sint: in quo præcipue Spiritus sancti vis inest. Quæ mens, etiamsi interdum ad exteriora opera non progreditur: ipsa tamen ex sese ad bene operandum jam intus parata est, promptumque gerit studium, ut Deo in cunctis rebus obsequatur: qui verus divinæ justitiæ in nobis est habitus. Etenim, quid aliud significat, aut quam aliam nobis offert intelligentiam & notionem nomen hoc ipsum justitiæ, si non respectus in ea ad bona opera habeatur? Dicit enim Scriptura, Quod misit Deus Filium suum, ut faceret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Ex alio loco, Ut ædificemur (inquit) in Christo ad bona opera. Si ergo missus est Christus, ut bene operantes, per eum accepti Deo simus, atque ut in eo ædificemur ad bona opera, certe fides, quæ in Deum nostra per Jesum Christum est, non solum ut confidamus in Christo, sed bene in illo operantes, operarive instituentes, ut confidamus, imperat nobis ac præscribit. Est enim amplum & plenum vocabulum fides, nec solum in se credulitatem & fiduciam continet, sed spem etiam & studium obediendi Deo, & illam, quæ in Christo maxime perspicua nobis facta est, principem & dominam Christianarum omnium virtutum charitatem: qua in charitate proprie & peculiariter Spiritus sanctus inest, vel potius ipse est charitas. Siquidem Deus charitas est. Quamobrem sicuti sine Spiritu sancto nihil nostrum neque gratum, neque acceptum Deo est, ita neque esse sine charitate potest. Quum ergo dicimus fide sola in Deum & Jesum Christum salvos nos esse posse, in hac ipsa fide charitatem vel in primis comprehendendam esse ducimus, quæ princeps & potissima nostræ salutis est causa. Sed, ut abeamus à disputatione, & revertamur eo unde sumus digressi, ostendimus vobis, fratres charissimi, vel ostendere potius conati sumus (non enim æquat magnitudinem rei oratio nostra) quanti momenti sit, quantopere ad nos pertineat, nostræ nobis animæ ejusque salutis procuratio, quia nostra in anima nosmetipsi toti sumus, bonumque hoc proprie & unicum nostrum est, cætera bona, aliena nobis omnia atque disjuncta: quibus ne ipsis quidem frui ullis possumus, si ex hoc principe & vere nostro excidamus. Pro quo sibi tuendo & conservando animæ bono tot quondam Christi gloriosissimi martyres, mortalem hanc vitam prompto animo posuerunt; tot sanctissimi doctores nocturnis diurnisque sudoribus ac vigiliis, quo nos in viam rectam inducerent & constituerent, sibi elaborandum esse statuerunt: tota olim tam multas & tam graves ab impiis tyrannis & præsidibus gentium injurias & calamitates pertulit Ecclesia. Quæ ideo omnia & à præpotente Deo permissa, & à fortibus illis viris, Christi vere cultoribus suscepta, tolerata, decertataque sunt, ut per omne experimentorum & probationum genus plurimis veluti malleis excusa, multo igni purgata, tantis sanctorum ærumnis atque laboribus conflata, consolidata, expressa, & maximam apud Deum gratiam fidelitatis suæ Ecclesia obtineret, & summam apud homines auctoritatem. Hæc nos Deo Ecclesia in Christo regeneravit, hæc nos aluit, confirmavit: instruxit quid nos sentire, quid credere, in quo spem ponere, qua via in cælum tendere nos oporteat ipsa eadem edocuit. Nos in hac communi Ecclesiæ fide incedimus, nos illius leges & præcepta retinemus: & si quando fragilitate & incontinentia victi ad peccandum prolabimur (quod utinam saltem raro ac non nimium sæpe nobis accideret) in eadem tamen fide Ecclesiæ exurgimus: quibusque illa expiationibus & pœnitentiis & satisfactionibus peccatum nostrum ablui, & ad integritatem pristinam, clemente erga nos semper & misericorde Deo, nos restitui docet, eas expiandi & satisfaciendi rationes suscipimus & adhibemus. Idque ita quum facimus, confidimus nos veniæ & misericordiæ locum apud Deum invenire. Non enim præter sententiam & auctoritatem Ecclesiæ arrogamus nobis quicquam, non plus nos sapere quam oporteat sapere nobisipsis persuademus, non superbiam afferimus ad contemnendum Ecclesiæ decreta, non animi elationem neque ingenium inter populos nostrum, aut novam quandam sapientiam ostentamus, sed (de probis & rectis Christianis loquor) in humilitate ingredimur atque in obedientia: & ea quæ per majorum nostrorum sanctissimorum hominum, sapientissimorumque auctoritates tradita nobis & constituta sunt, tanquam per Spiritum vere sanctum dictata atque præcepta, omni cum fide suscipimus. Etenim novimus & scimus quantum habeat virium, quanti sit momenti, quanti ponderis apud Deum humilitas: quæ una virtus in primis Christiana est, eamque semper maxime Christus Dominus noster & monitis, & præceptis, & factis atque operibus suis præ se tulit, parvulisque solis, id est, humilibus propositum dixit esse regnum cælorum. Non enim refert, corporene parvi an magni simus, sed illud plurimum refert, utrum animo simus humili, anne superbo. Superbia, quæ Angelos dejecit de cælo, hominibus eadem iter in cælum impedit. Unde cæleste animal Angelus, propter superbiam expulsum est, eo terrenum animal homo, propter humilitatem extollitur. ut appareat plane, constitutum esse nobis in humilitate potissimum, & adjumentum perpetuæ salutis nostræ, & hujus beatæ ac jucundæ spei, qua ad cælum tendimus, firmamentum. Quæ quum ita sint, charissimi fratres, quum nostra salus nobis, quum vera vita, quum æterna felicitas, quum nosmetipsi denique nobisipsis in primis & maxime cæterarum rerum omnium chari esse debeamus, quum si nosmetipsos perdiderimus, nihil uspiam nostrum, id est, quod juvet, aut quod pertineat ad nos, simus amplius reperturi, quum nullum gravius damnum, nullum exitiosius malum, nulla acerbior calamitas amissione & jactura animarum nostrarum accidere nobis possit: quanto, ob-

secro, studio, qua animi cura & sollicitudine providere debemus, ne in hoc tantum periculum salus & vita nostra conjiciatur? Dabitis vos profecto mihi & concedetis, nihil perniciosius neque funestum magis evenire nobis posse, quam amissionem animæ unicuique suæ. Dabitis ergo etiam illud, opinor, nihil esse à nobis majore diligentia & studio, quam ne id accedat, præcavendum. Cujus enim mali sors, si ea in nos incidat, omnium malorum est deterrima, ejusdem mali periculum maxime omnium nobis esse formidolosum debet. Etenim quanta est in malo moles, tantus in periculo mali necesse est ut sit timor. Atque ut qui horrent & metuunt in pelagus præcipitari, hi ne ad præruptam quidem & imminentem pelago rupem audent accedere, sic qui terribile illud Dei & damnatorium judicium perhorrescunt, ab eo fugiunt in primis periculo, quod sempiternæ illi miseriæ maxime finitimum proximeque adjunctum est. Neque ego hoc in hoc dico nunc loco, non omnes peccare homines, non omnes nos, quoad hanc vivimus vitam, in periculo semper esse (sumus enim plane, & aberramus, & offendimus, & labimur, interdum omnes sæpius, rarius, prout cuique sua & ex Deo insita ad se cohibendum virtus inest) veruntamen peccata cætera, præsertim quæ non judicio stabili, sed per fragilitatem admissa patrataque sunt, ad summi Dei misericordiam facilem reditum habent. Illud autem peccatum horribile & pertimescendum, quo prave colitur Deus, qui rectissime debet coli, & quo falsa de illo sentiuntur, qui est summa, solus, veritas: illud, illud, inquam, est peccatum, quod non solum in proximo periculo æterni mali nos constituit, sed spem prope etiam & conatum declinandi & fugiendi ejusmodi periculi nobis aufert. Nam reliquis nostris in peccatis tanquam in vitæ fluctibus illa tamen anchora nostræ navis salva est, quæ nos prohibet à scopulo & naufragio, quod cogitationes interdum nostras in Deum conjicientes, & stimulis dolorum propter peccata compuncti, tacitis suspiriis, & confessione iniquitatis nostræ illius misericordiam imploramus. Atque ipse, ut bonitatis & clementiæ plenus est, flectitur statim ad ignoscendum, moreque pii patris filiorum suorum preces placatus admittit. At in hoc truci, horribilique peccato præposteræ falsæque religionis, nec Deum nobis, nec anchoram amplius relinquimus. Quapropter hoc præcipue periculum, fratres charissimi, si salvi esse volumus, accuratissime & studiosissime vitandum nobis est. Potest hic dici, quum vel corruptæ, vel integræ religionis varia sint judicia, & diversæ hominum, in hoc præsertim tempore, sententiæ, aliusque hoc modo, illo alius interpretetur, satis videri debere, si unusquisque ad id quod primum occurrerit, credendum, sincero animo accedat, suumque judicium submittat hominum se doctiorum & peritiorum judiciis. Fateor, fratres charissimi, has esse voces hominum simpliciorum, & quorum ingenia natura hebetiora sunt: quos qui detorquent & abstrahunt à via recta, majus illi multo in se peccatum habent: nam peritis quidem & callidis, oratio ista non convenit. Sed ut nunc temporis causa confitear, omnibus ista & doctis & indoctis incerta esse (quod tamen est secus: habet enim catholica Ecclesia certam regulam, qua à veris falsa discernat) verum esto, concedamus dubia esse: nonne quoniam de periculo nostræ salutis agitur, quoniam animas nostras, hoc est, nosmetipsos plurimi facimus, nec nunc in discrimen aut fortunarum, aut valetudinis, aut etiam corporis & mortalis hujus vitæ venimus (quorum omnium jacturam viri fortes pro Christo & pro sua anima constanter sæpe pertulerunt) sed de nobis id decernitur, utrum sempiterne miserrimi, an beatissimi simus victuri, circumspicere, considerare, perpendere diligenter nos oportet, ut eo nos constituamus in loco (de re loquor velut dubia, quæ tamen non est) ut ibi, inquam, consistamus, ubi minus multo nobis timoris atque periculi, longeque plus spei & alacritatis ostenditur? Nemo hoc, credo, negaturus mihi est, quin in re ancipiti & dubia (in qua præsertim summa agitur vitæ & salutis nostræ) id potius capere & sequi consilii debeamus, quod ratio nobis suaserit, quam quod fortuita obtulerit temeritas. Videamus igitur utra in parte, & in utra secta majus sit à Deo longius nos removendi, & ad perpetuum exitium propius nos admovendi periculum. Quam rem ita agam & proponam, quasi habeam vos adhuc deliberantes, nec dum animi certos, quorum potius aut voluntatibus obsequi, aut consiliis credere debeatis. Disceptatio est, utrum vestræ saluti magis expediat, gratiusque Deo vos facturos existimetis, si ea credideritis, eritisque sequuti, quæ Ecclesia catholica cunctum per orbem terrarum annos jam mille & quingentos amplius, aut (si claram certamque rerum gestarum memoriam & notitiam quærimus) annos jam amplius mille & trecentos, magno consensu comprobat: an hæc quæ vafri homines, atque, ut sibi ipsi videntur, acuti, adversus tot seculorum usum & contra perpetuam Ecclesiæ auctoritatem, his annis quinque & viginti innovaverunt: qui certe ipsi catholica non sunt Ecclesia. Est enim catholica Ecclesia, ut breviter definiamus, quæ in omni anteacto & hodierno tempore, omni in regione terrarum, in Christo una & consentiens, uno Christi Spiritu ubique & semper directa est, in qua nullum potest dissidium existere: omnis enim ea inter se connexa & conspirans est: quod si quid accidat dissensionis & dissidii, magnum quidem corpus Ecclesiæ idem permanet, fit autem apostema, quo corrupta aliqua caro, ab animante corpus cunctum spiritu divulsa secernitur, nec de substantia ulterius corporis Ecclesiastici est. Non ego hic deveniam ad singulas rerum disputationes, neque aures vestras copia verborum atque argumentorum onerabo. Tacebitur à me nunc de Eucharistia, in qua nos verissimum Christi corpus adoramus. Isti sane parum gnari quemadmodum in unoquoque genere doctrinæ adhibere argumenta & rationes oporteat, ex alienis & longe diversis dialecticæ inanisque philosophiæ rationibus, dominum ipsum universi, & divinam in eo spiritualemque potentiam (quæ prorsus libera & infinita est) in angulos corporeæ naturæ, quæ suis cancellis circumscripta est, conantur includere. Non loquar de confessione ad sacerdotem, peccatorum: in qua, quod maximum est nostræ salutis fundamentum, vera Christiana humilitas, & à Scriptura demonstrata, & ab Ecclesia præcepta ac constituta est: quam isti humilitatem, & per calumnias eludere, & per arrogantiam abjicere studuerunt. Silebo de precibus, aut Sanctorum pro nobis apud Deum, aut nostris pro mortuis: quas iidem isti quum aspernantur & irrident, easque nullius penitus esse momenti dicunt: quid tandem sibi volunt? Numnam animas arbitrantur una cum corporibus suis interire? Et nimirum id videntur innuere: quod agunt etiam manifestius, quum libertatem sibi vitæ ab omnibus Ecclesiasticis solutam legibus, & licentiam cupiditatum comparare adnituntur. Si enim mortalis anima sit, edamus & bibamus, inquit Apostolus, paulo post enim moriemur: sin autem sit immortalis, ut certe est, unde, quæso, tantum & tam repente factum est corporis morte dissidium, ut & viventium & mortuorum animæ inter se nihil congruant, nihil communicent, omnis sint cognationis nobiscum, & communis humanæ societatis oblitæ? Quum præsertim charitas, quæ præcipuum Spiritus sancti in Christiano genere est donum, quæ nunquam non benigna, nunquam non fructuosa est, & in eo in quo inest, nun-

nunquam inutiliter consistit, salva semper & efficax in utraque vita permaneat. Sed ut relinquam controversias, easque ad sua tempora reservem, excutiamus id quod prius est propositum, ut videatur & quæratur, quid nobis magis conducat, factuque rectius sit, quid ad gratiam summi Dei obtinendam magis sit accommodatum, sentirene cum universa Ecclesia, ejusque decretis & legibus, & Sacramentis cum fide obtemperare, an assentiri hominibus dissidia & res novas quærentibus. Hic locus est, charissimi fratres, hoc illud est bivium quod diversa duo in itinera scinditur: quorum iter alterum ad vitam, alterum ad perpetuam mortem nos deducat. In hoc discrimine & delectu agitur salus animæ cuique suæ, aguntur pignora futuræ vitæ: utrum videlicet nos æternæ felicitatis, an miseriæ infinitæ simus futuri compotes. Quid ergo dicemus? Fingamus hic duos, qui ex utroque genere, hoc est, utroque ex itinere, ante illud terribile summi judicis Tribunal sint constituti: quorum causa cognoscatur & expendatur, quo vel damnatoria in eos sententia, vel salutaris jure ferri possit. Interrogabuntur fuerintne Christiani. Fuisse se ambo dicent. Rectene crediderint in Christum: utrique pariter respondebunt, Næ. Quid autem crediderint, aut quomodo crediderint quum explorabuntur (nam hæc de fide recta cognitio, illam quæ est de vita & moribus, antecedit) quum igitur ab eis exigetur rectæ fidei confessio, dicet ille quidem qui in catholicæ Ecclesiæ gremio & disciplina fuerit educatus: Ego, quum institutus essem à parentibus meis, qui & ipsi à patribus suis & avis acceperant, ut cunctis in rebus catholicæ Ecclesiæ essem obsequens, ejusque leges, & monita, & decreta, tanquam à teipso, Domine Deus, lata observarem & colerem: quumque omnes eos fere, qui in Christiano nomine censerentur, quique & nobiscum, & ante nos, longe & late per orbem terrarum tua signa essent sequuti, in eadem sententia esse & fuisse animadverterem, ut cuncti matrem fidei suæ hanc ipsam Ecclesiam agnoscerent & venerarentur, & ab ejus præceptis constitutisque discedere sacrilegii instar putarent, in hac eadem fide, quam catholica servat docetque Ecclesia, probare tibi me studui. Et quanquam venerant homines novi Scripturas multum in ore & manibus habentes, qui nova quædam commovere, vetera labefactare, Ecclesiam redarguere, obedientiam quam illi nos omnes præbebamus, eripere nobis & extorquere conarentur, in eo tamen constanter manere volui, quod à patribus meis, & à communi sanctissimorum doctissimorumque Patrum consensu jam inde antiquitus in Ecclesia fuisset & observatum & traditum: etsi multorum quidem præsidum hominumque Ecclesiasticorum præsentes mores essent ii, qui mihi stomachum movere possent, quibus tamen non sum à sententia deductus. Ita enim constitui, eorum præceptis, quæ certe sancta erant, obtemperare me debere, sicuti tu Deus in tuo Euangelio præceperas, vitæ autem & gestorum te unum judicem esse oportere: præsertim quum ego quoque, his tot peccatis, quæ in hac mea fronte en tibi manifesta sunt, commaculatus atque infectus, aliorum dignus judex esse non possem. Pro quibus nunc adsto ante Tribunal tuum, non severitatem tuam, clementissime Deus, sed misericordiam potius & placabilitatem implorans. Dixerit hoc modo iste causam suam: Citabitur alter, comparebit. Imperabitur illi ut dicat. Hunc habebit exorsum orationis suæ (fingatur enim de illis unus esse qui sunt, aut fuerunt dissensionum auctores: melius enim credo tutabitur iste causam suam, qui se Doctorem cæteris ad deficiendum ab Ecclesia fuerit professus) Mihi, inquiet, ô summe Deus, intuenti mores hominum Ecclesiasticorum ubique fere corruptos, & sacerdotes nihilominus religionis gratia, in honore omnibus esse cernenti, opesque illorum iniquo animo ferenti, justa, ut puto, iracundia animum inflammavit, ut me illis adversarium constituerem: quumque respicerem meipsum, qui tot annos operam literis & Theologiæ dedissem, non tamen habere eum in Ecclesia locum, quem labores mei meriti essent: multos autem indignos ad honores & sacerdotia extolli perspicerem, ad eos, fateor, insectandos me contuli, quos tibi quoque ipsi minime placere & satisfacere sum ratus. Et quoniam eorum potentiam revellere non poteram, nisi obtererem prius leges ab Ecclesia latas, populi magnam partem induxi, ut ea Ecclesiæ jura contemneret, quæ diu ante rata inviolataque fuissent. Quæ si in conciliis universalibus fuissent decreta, conciliorum auctoritati non concedendum esse dixi: si instituta à priscis Patribus & Doctoribus, veteres Patres ut imperitos & bonæ expertes intelligentiæ sum criminatus: si per Romanos Pontifices, eos sibi astruxisse tyrannidem, & falso nomine vicarios se Christi dicere affirmavi: omnibus denique modis contendi, ut hoc tyrannicum Ecclesiæ jugum, quæ cibos interdum prohibet, quæ dies servat, quæ confiteri nos vult peccata nostra sacerdoribus, quæ vota impleri jubet, quæ homines in te Christe liberos tot servitutis vinculis alligat, à nobis cuncti qui te colimus, excuteremus: solamque fidem in te, non etiam bona opera, quæ maxime extolluntur & prædicantur in Ecclesia, justitiam nobis & salutem parere consideremus: quum tu præsertim pœnam pro nobis pependisses, tuoque sancto sanguine cunctorum delicta & scelera delevisses: ut nos hac una fide in te freti, liberius deinde agere quæcunque nobis libuisset, possemus. Scripturas etiam ingeniosius sum perscrutatus quam veteres illi: ac tum quidem maxime, quum aliquid quærebam in eis, quod contra istos detorquere possem: qua etiam doctrinæ & ingenii opinione, apud populos famam & existimationem nactus, totam quidem Ecclesiæ auctoritatem evertere non potui: magnarum tamen seditionum in ea, & scissionum fui auctor. Hæc ubi iste dixerit, & vere dixerit (neque enim mentiendi apud illum cælestem Judicem est locus, tametsi multa idem de ambitione sua, de avaritia, de studio popularis gloriæ, fraudibus & malitiis intestinis, quæ intus ipse agnoscat, in sese reticuerit, quæ tamen illi, prima ipsa in fronte apparebunt inscripta) quod tandem; ô Gebennenses fratres mei, quos ego in Christo, & in Christi Ecclesia unanimes mecum habere opto, non solum de his, sed comitibus assectatoribusque eorum judicium fore existimatis? Nonne hic certe qui catholicam Ecclesiam fuerit sequutus, nullum suum erratum in hac re afferet? Primum, quia non errat, neque adeo errare potest Ecclesia, cujus illa publica & universalia decreta atque concilia Spiritus sanctus assidue gubernat. Deinde etiamsi errasset ea aut erraret (quod tamen creditu & memoratu est nefas) nullus huic quidem suus exprobraretur error, qui sincero animo, & propter Deum humili, majorum fidem suorum & auctoritatem esset persequutus. At iste alter suo innitens capite, neminem habens veterum sanctorum Patrum, ac ne generalium quidem ex omnibus Episcopis conventuum, quem honore dignum putet, cui inducat animum cedere & obtemperare, omnia sibi arrogans, ad obtrectandum magis, quam ad dicendum docendumve paratus, quum à communi Ecclesia desciscit, quem respicit portum fortunarum suarum? quo propugnaculo confidit? quibus apud Deum advocatis fretus est? ut non graviter debeat metuere, ejectum se iri in tenebras exteriores, ubi erit fletus & stridor dentium, hoc est, ubi miserias suas perpetuo defleturus, & contrase-

metipsum dentibus increpiturus sit: quod quum posset, si id studuisset, illam acerbissimam vitare calamitatem, id facere neglexisset. Quam porro infausti & incommodi comites traducendæ vitæ sint mœror & furor, unus per sese quisque potest intelligere: præsertim quum illiusmodi mali atque damni nullus futuros unquam finis sit, nulla determinatio, nunquam ibi plorare, nunquam desinatur irasci. Atqui, si reliqua istorum omnia aliquo tamen pacto perferri & tolerari possent, hoc quemadmodum ferretur (in quo mihi videtur ne ad ignoscendum quidem illis, locum ullum veniæ & misericordiæ apud Deum dari posse) quod sponsam hi Christi unicam discerpere sunt conati? quod tunicam illam Domini, quam profani milites dividere noluerunt, isti ausi sunt, non dividere solum, sed lacerare? Quot enim jam, istis initium facientibus, sectæ Ecclesiam disciderunt, neque cum istis congruentes, & ipsæ inter se discordes? quod manifestum esse falsitatis indicium omnis doctrina confirmat. Veritas enim unica semper est, varia autem & multiformis est falsitas: & simplex, quod rectum est: multifidum, quod obliquum. Sed hujusmodi scissionem, hujusmodi sanctæ Ecclesiæ dilaniationem, potestne quisquam Christum agnoscens & confitens, & cujus aliquando menti atque cordi Spiritus sanctus illuxerit, non intelligere, Satanæ, & non Dei propriam operationem esse? Quid imperat nobis Deus? quid præcipit Christus? Nempe ut unum omnes in ipso simus. Quo datum est nobis è cælo atque Deo illud singulare & præcellens charitatis donum, quod Christiano duntaxat generi, non cæteris gentibus divinitus infusum est? Nonne ut omnes uno corde & ore Dominum confiteamur? An arbitrantur isti Christianam religionem aliud omnino esse, quam pacem cum Deo, & cum proximo concordiam? Videamus quid ipsemet loquatur in Joanne Dominus, Patrem suum pro discipulis deprecans, Pater sancte, serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos: non pro his autem rogo solum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint, ut credat mundus quod tu me misisti: & ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut & nos unum sumus: ego in eis, & tu in me, ut sint perfecti in unum. Videtis, fratres charissimi, & in clara Euangelii luce discernitis, quid sit vere esse Christianum: quum fides in Deum nostra, quum Dei omnis gloria, quæ & ipsius apud nos, & nostra apud eum esse possit, in hac sola inter nos unitate consistat: quum hoc unum requirat & postulet à Patre de nobis Christus, isque suos in hoc labores, suas ærumnas, suam susceptam pro nobis humani corporis fragilitatem, suam crucem, suam mortem, sic fructum allaturam sibi putet, & ad gloriam Patris, quam maxime expetebat, & ad salutem nostram, pro qua erat moriturus: si nos inter nos, & in ipso fuerimus unum. Atqui hoc semper laborat, hoc adnititur Ecclesia catholica, ut sit consensio nobis, & in eodem spiritu unitas: quosque homines aut spatia disjungunt terrarum, aut intervalla temporum, quod coire in unum corpus omnes non possunt, eos unus tamen spiritus, qui ubique idem semper est, & foveat & regat. Cui quidem Ecclesiæ catholicæ & Spiritui sancto, hi se adversarios è regione profitentur, qui unitatem frangere, qui varios spiritus immittere, qui consensionem solvere, qui tollere concordiam de Christiana religione conantur, tanta cupiditate, tanto studio, tot machinationibus & artibus, ut eorum sollicitudinem & anxietatem nulla satis digne exprimere oratio possit. In quos ego quidem id non imprecabor, ut disperdat Dominus universa labia dolosa, & linguam magniloquam: neque item, ut addat iniquitatem super eorum iniquitatem: sed ut convertat eos, & ad spiritum bonum deducat, Dominum Deum meum supplex rogabo, sicuti rogo. Vosque & oro, & hortor, fratres mei Gebennenses, ut, discussis aliquando ab oculis mentis vestræ erroris nebulis, & patefacta luce, ad cælum illud oculos attollentes, quod perpetuam patriam vestram, si in unitate Ecclesiæ manseritis, proposuit vobis Deus, redire in concordiam nobiscum, & fidele obsequium præstare matri nostræ Ecclesiæ, colereque Deum io uno nobiscum spiritu jam velitis. Nec si mores nostri vobis forasse displicent, si quorundam culpa splendor ille Ecclesiæ, qui perpetuus & incontaminatus esse debuit, aliquando fit obscurior, vestros id animos moveat, aut in diversam & contrariam trahat partem. Odisse forsitan personas nostras potestis (si id ab Euangelio conceditur) doctrinam certe & fidem habere odio non debetis: scriptum est enim, Quæ dicunt facite. Neque vero nos aliud dicimus, quam quod nostram vestræ salutis cupiditatem vobis indicamus. Quæ si à vobis, Gebennenses charissimi, in bonam partem fuerit accepta, si me amantissimum vestri gratis animis audieritis: non pœnitebit vos profecto, & apud Deum recuperatæ pristinæ gratiæ vestræ, & apud homines laudis. Ego, quæ meæ partes sunt, & quod benevolentia erga vos mea mihi præscribit, assiduus ero ad Deum pro vobis deprecator, meo quidem ipse indigous vitio, sed forsitan charitas efficiet me dignum. Tum autem quicquid valeo possumque, etsi id quoque parvum admodum est, sed si quid est in me ingenii, consilii, auctoritatis, diligentiæ, id ita vobis totum & vestris opportunitatibus defero, ut pro magno meo commodo habiturus sim, si vos aliquod ex me commodum fructumque meæ operæ & laboris & in divinis rebus, & in humanis percipere potueritis. Extremum est, ut vos orem, ut eum nuncium quem ad vos cum his literis misi, ea comitate ac benignitate accipiatis, quam & humanitas vestra, & jus gentium, & in primis Christiana mansuetudo postulat & requirit: quod vobis honestum, mihi autem vehementer futurum est gratum. Deus vos dirigat, & propitius tueatur, fratres charissimi. Carpentoracti, xv. Calend. Aprilis. M.D.XXXIX.

JOAN.

JOANNES CALVINUS
JACOBO SADOLETO CARDINALI,
S A L U T E M.

Qum in magno doctorum hominum proventu, quos tulit nostra hæc ætas, id sis, cùm excellentis doctrinæ tuæ, tum vero insignis facundiæ merito assequutus, ut te inter paucos colant ac suspiciant quicunque videri volunt bonarum artium studiosi, invitus equidem facio ut nomen tuum publice inter eruditos ista, quam à me audies expostulatione perstringam. Neque vero eram id facturus, nisi fuissem in hanc arenam pertractus magna necessitate. Non enim ignoro, vel quantæ improbitatis foret ulla cupiditate incitari ad eum virum lacessendum, qui de bonis disciplinis sit optime meritus: vel quam id quoque sit futurum odiosum apud omnes literatos, si sola importunitate percitum, nulla autem justa causa impulsum fuisse intelligerent, ut stylum in eum stringerem, quem amore dignum & honore propter eximias dotes non sine causa judicant. Verum ubi consilii mei rationem exposuero, non modo me omnes à culpa liberabunt, sed nemo erit, ut spero, qui non mihi concedat, causam hanc, quæ à me suscipitur, nullo modo fuisse mihi deserendam, nisi officio meo turpiter deesse vellem. Literas non ita pridem scripsisti ad Senatum populumque Genevensem, quibus tentasti eorum animos, an sub Pontificis Romani jugum, quod semel excusserant, reduci se sustinerent. In iis literis, quoniam non expediebat eos gravius vulnerare, quorum favore tibi opus erat ad causam obtinendam, fecisti quod erat boni rhetoris. Multis enim blanditiis eos demulcere conatus es, quo in tuam sententiam pelliceres. Quicquid erat invidiæ & acerbitatis, in eos derivasti, quorum opera id factum erat, ut ab illa tyrannide defecissent. Atque hic, si Deo placet, plenis velis inveheris in eos, qui urbem illam sub Evangelii prætextu, ad istam, quam deploras, religionis & Ecclesiæ conturbationem malis artibus perpulerunt. Ego autem, Sadolete, ex his quos tam hostiliter incessis ac laceras, unum me esse profiteor. Tametsi enim constituta jam religione, ac correcta Ecclesiæ forma, illuc vocatus fui: quia tamen quæ à Farello ac Vireto gesta erant, non modo suffragio meo comprobavi, sed etiam quantum in me fuit, conservare studui ac confirmare, separatam ab illis causam habere nequeo. Quod si tamen privatim abs te læsus essem, facile profecto id condonarem tuæ doctrinæ, ac literarum honori. Sed quum ministerium meum, quod Dei vocatione fundatum ac sancitum fuisse non dubito, per latus meum sauciari videam, perfidia erit, non patientia, si taceam hic atque dissimulem. Doctoris primum, deinde Pastoris munere in Ecclesia illa functus sum. Quod eam provinciam suscepi, legitimæ fuisse vocationis jure meo contendo. Quanta autem fide ac religione administraverim, non est cur multis nunc verbis ostendam. Perspicaciam, eruditionem, prudentiam, ac dexteritatem mihi nullam arrogabo, ac ne diligentiam quidem. At certe ea sinceritate, qua in opere Domini decuit, me illic versatum esse, probe coram Christo judice meo, & omnibus ipsius Angelis, mihi conscius sum: & boni omnes ejus rei luculentum mihi testimonium reddunt. Hoc ergo ministerium ubi à Domino esse constiterit (quemadmodum certe liquido constabit, ubi audita fuerit causa) si abs te proscindi ac infamari tacitus feram, quis non ejusmodi silentium prævaricationis damnet? Nemo ergo jam non videt, me summa officii mei necessitate constringi, neque posse evadere, quin me criminationibus tuis opponam, nisi, quam mihi actionem Dominus demandavit, manifesta perfidia deserere ac prodere velim. Quod autem Genevensis Ecclesiæ procuratione sum in præsentia explicatus, ea res efficere non debet, quin paterna charitate illam complectar: cui dum semel me præfecit Deus, perpetuo fidem illi meam obligavit. Age, ubi illi Ecclesiæ cujus salutem mihi summæ curæ esse vult Dominus, extremas insidias intentari cerno, & grave periculum imminere, nisi obviam eatur, quis mihi consulat, ut tacitus ac securus exitum expectem? Quantæ, obsecro, socordiæ id esset, otiosum, & velut oscitantem connivere ad ejus exitium, ad cujus vitam tuendam & conservandam excubare debeas? Atqui supervacua hic foret longior oratio, quando tu ipse me omni difficultate liberas. Nam si vicinitas, & illa non adeo propinqua, tantum apud te valuit, ut dum tuam erga Genevates dilectionem vis profiteri, non dubitaris tanta atrocitate me ac meam famam impetere, mihi profecto humanitatis lege id concedetur, ut dum cupio publico ejus civitatis bono consulere, quæ mihi longe alio, quam vicinitatis jure commendata esse debet, mihi consilia conatusque tuos, quos in ejus perniciem tendere non dubito, interpellare liceat. Adhæc, ut Ecclesiam Genevatium minime respiciam (cujus certe curam non magis, quam propriæ animæ, abjicere possum) sed ut nullo ejus studio afficiar, ubi tamen ministerium meum (quod quidem ut à Christo esse novi, ita sanguine meo, si opus sit, vindicandum mihi est) falso traducitur ac proscinditur, qui mihi dissimulanter id ferre liceat? Itaque non æquis lectoribus modo judicare, sed tibi quoque, Sadolete, reputare promptum est, quot & quam justis rationibus coactus, in hoc certamen descenderim: si tamen certamen dici meretur, simplex & moderata innocentiæ meæ adversus calumniosas tuas criminationes defensio. Meam innocentiam dico, tametsi pro me agere non possum, quin collegas simul meos complectar, quibuscum rationes omnes sic mihi in administratione illa fuerunt conjunctæ, ut quicquid de illis dictum fuerit, in me libenter recipiam. Jam vero quem animum in causa hac adversum te suscipienda habui, eum ipsa quoque actione testari atque approbare studebo. Faciam enim ut omnes intelligant, non causæ modo bonitate & æquitate, conscientiæ rectitudine, cordis sinceritate, sermonis candore me esse multo superiorem: sed etiam in retinenda lenitate & modestia aliquanto constantiorem. Erunt sane aliqua, quæ animum tuum vel pungent, vel forte etiam lancinabunt: dabo tamen operam, ne qua vox asperior à me exeat: nisi quam vel iniquitas accusationis tuæ, qua sum prior impetitus, vel rei necessitas extorserit. Deinde, ne ad aliquam usque intemperiem aut impotentiam erumpat hæc ipsa asperitas, neve ulla procacitatis specie ingenuos animos offendar.

Ac principio, si cum alio quolibet tibi negotium esset, non aliunde proculdubio inciperet, quam ab eo argumento, quod ego in totum præterire institui. Consilium enim scribendi tuum sine magna specie exagitaret, donec palam faceret, te quidvis potius scribendo quæsiisse, quam quod prætendis. Nisi enim magnam candoris mi fidem prius feceris, suspicione non caret, quod homo alienus, cui nihil antea cum populo Genevensi necessitudinis fuerit, tantam nunc derepente benevolentiam erga eum testaris, cujus nullum antea signum extiterit: & is homo, qui prope à pueritia imbutus Romanis artibus, quales scilicet nunc discuntur in Romana curia, in illa calliditatis ac versutiarum omnium officina, adeoque in sinu

Clemen-

Clementis educatus, nunc etiam factus Cardinalis, multas notas habes, quæ te suspectum plerisque fere omnibus hac in parte reddant. Insinuationes vero illæ tuæ, quibus in simplicium hominum animos influere te posse credidisti, nullo negotio refelle tentur ab homine non prorsus stupido. Verum istud, quod multis forsan credibile futurum sit, quia mihi cadere non videtur in hominem liberalibus omnibus doctrinis expolitum, ascribere tibi nolo. Agam igitur perinde tecum, acsi optimo animo, quemadmodum scilicet virum ista doctrina, prudentia, gravitare præditum decet, ad Genevates scripseris, suaserisque bona fide ipsis, quæ ad eorum salutem, incolumitatemque videbantur tibi pertinere. Verum, qualiscunque tibi animus fuerit (quoniam gravare te invidia in hac parte nolo) quod tamen ea, quæ illis à Domino per manus nostras tradita sunt, quam acerbissima potes verborum contumelia, lacetas, & labefactare ad extremum moliris: in eo tibi aperte, velim nolim, reclamare cogor. Sic enim demum Ecclesiam ædificant Pastores, si non dociles modo animas ad Christum placide manu ducunt, sed armati etiam sunt ad propulsandas eorum machinationes, qui Dei opus impedire enituntur. Tametsi longas ambages habet tua Epistola: in hac tamen præcipue summa vertitur, ut illos in potestatem Romani Pontificis recipias, quod vocas in fidem obedientiamque Ecclesiæ reducere. Sed quia in causa parum favorabili, præmolliendi erant animi, longa oratione præfaris, de incomparabili æternæ vitæ bono. Deinde ad causam propius accedis, quum demonstras nullam esse nocentiorem animabus pestem, quam perversum Dei cultum. Adhæc, Dei rite colendi eam esse optimam regulam, quæ ab Ecclesia præscribitur. Actum igitur esse de eorum salute, qui Ecclesiæ unitatem abruperunt, nisi resipiscant. Postea vero contendis, manifestam esse ab Ecclesia defectionem, quod à vestra societate disjuncti sunt. Deinde, quod à nobis Euangelium acceperunt, nihil esse quam magnam impiorum dogmatum farraginem. Inde ergo demum colligis, quale Dei judicium eos maneat, nisi tuis istis monitis obtemperent. Quoniam autem & id plurimum causæ serviebat, fidem omnem verbis nostris abrogare: in eo primum laboras, ut quod in nobis salutis suæ studium perspexerunt, sinistris suspicionibus graves. Itaque nihil aliud fuisse nobis propositum cavillaris, nisi ut ambitionem & avaritiam expleremus. Quando igitur hæc ars tua fuit, labem nobis aliquam aspergere, quo præoccupatæ nostri odio lectorum mentes, nihil nobis crederent, antequam ad alia veniam, ad istam objectionem breviter respondebo. De me non libenter loquor. Quoniam tamen prorsus silere non pateris, dicam, quod salva modestia potero. Ego, si meis rationibus consultum voluissem, nequaquam discessissem à vestra factione. Neque vero gloriabor, fuisse mihi in illa facilem ad honores obtinendos viam: quos ego nunquam concupivi, & quibus captandis animum nunquam potui adjicere. Quanquam certe non paucos novi ex meis æqualibus, qui ad aliquem locum obrepserunt, quos mihi partim assequi, partim præcurrere licebat. Id unum dicere contentus ero, quod in summis votis fuisset, mihi non fuisse difficile illic adipisci. nempe ut otio literario, cum honesta aliqua ingenuaque conditione, fruerer. Proinde nunquam verebor, ut mihi quispiam, nisi penitus perdita fronte, objiciat, me extra regnum Papæ aliquid corpori meo quæsisse, quod illic non esset mihi paratum. Farello autem quis id objicere audeat? si sua illi industria fuisset vivendum, eos jam in literis progressus fecerat, qui esurire ipsum non sinerent. Et erat splendidiore familia natus, quam ut alienæ opis indigeret. De nobis, quos veluti digito notabas, respondere tibi nominatim placuit. Sed quoniam videris omnes, qui eandem nobiscum hodie causam sustinent, oblique sugillare, velim intelligas, nullum posse abs te nominari, pro quo non melius tibi respondeam, quam pro Farello, vel meipso. Sunt aliquot nostrorum tibi ex fama cogniti: de illis conscientiam tuam appello: putesne fame fuisse adactos, ut à vobis demigrarent, & rebus desperatis, ad istam conversionem, velut ad novas tabulas profugisse. Verum, ne longum catalogum recenseam, hoc dico, eorum, qui causæ hujus aggrediendæ principes fuerunt, neminem fuisse, qui non meliore foret apud vestros loco & fortuna, quam ut de nova aliqua vitæ ratione propterea cogitandum fuerit. Age nunc, paulisper mecum reputa, quos honores & quas potentias simus adepti. Nos enim alias neque opes, neque dignitates affectasse, aut captasse, quam quæ nobis obtigerunt, testes erunt omnes qui nos audierunt. Quum illi in omnibus dictis ac factis nostris non modo suspicionem nullam animadverterint ejus ambitionis, cujus nos insimulas, sed etiam claris indiciis nos ab eo toto pectore abhorrere deprehenderint, non est quod verbulo uno sic eorum mentes fascinari posse speres, ut futili maledicto potius credant, quam tot ac tam certis, quæ à nobis habuerunt, experimentis. Ac ut re potius agamus quam verbis: Jus gladii, & alias civilis jurisdictionis partes, quas sub immunitatis specie personati Episcopi & Sacerdotes fraudulenter, Magistratui ereptas sibi vendicarant, an non Magistratui restituimus? Omnia, quæ sibi usurpaverant, dominationis & ambitionis instrumenta, nonne detestati sumus, & adnixi ut abolerentur? Si spes aliqua erat emergendi, cur non callide dissimulabamus, ut ista simul cum Ecclesiæ gubernandæ munere ad nos transirent? Totum autem regnum illud, vel potius carnificinam, quam in animas sine Dei verbo exercebant, cur evertere tanto conatu aggressi sumus? Quomodo non cogitabamus, tantundem nobis deperire? Quantum ad opes Ecclesiasticas attinet, vorantur adhuc magna ex parte ab illis gurgitibus. Verum si spes erat, aliquando ipsis ademptum iri (ut certe necesse tandem erit) cur non viam quærebamus, qua ad nos devenirent? At nos, quum clara voce pronunciavimus, Episcopum furem esse, qui ex opibus Ecclesiasticis plus in usum suum convertit, quam quod necesse est ad sobriam frugalemque vitam sustinendam: quum testati sumus, Ecclesiam pessimo veneno tentatam esse, dum tanta opum affluentia onerati sunt Pastores, quæ ipsos postea obrueret: quum professi sumus non expedire, ut penes eos residerent: quum postremo consilium dedimus, ut ministris tantum erogaretur, quantum ad frugalitatem, ordine suo dignam sufficeret, non quod ad luxum redundaret, reliqua pro more veteris Ecclesiæ dispensarentur: quum ostendimus eligendos esse graves viros, qui illis præficerentur, ea lege, ut Ecclesiæ & Magistratui rationem quotannis redderent: Hocne erat aliquid nobis aucupari: an potius à nobis ultro excutere? Atque hæc quidem demonstrant omnia, non quid sumus, sed quid esse voluerimus. Si ista autem palam ac vulgo sic nota sunt, ut nullus apiculus negari queat, qua fronte jam exprobrare nobis perges affectatas opes ac potentias extraordiparias, præsertim vero apud eos, quibus nihil istorum est incognitum? Portentosa de nobis mendacia quum tui ordinis homines quotidie apud suos spargunt, nihil miramur (nemo enim adest qui vel reprehendat, vel refutare ausit) at iis, qui eorum omnium, quæ nuper recitavi, oculati sunt testes, contraria omnia velle persuadere, hominis est parum prudentis, & Sadoletum ista doctrinæ, prudentiæ, gravitatis existimatione vehementer dedecet. Quod si à re ipsa æstimandum animum nostrum censes, reperietur non alio nos spectasse, quam ut nostra tenuitate atque humilitate regni Christi amplitudo promoveretur. Tantum abest, ut regnandi cupiditate, sacrosancto ejus nomine fuerimus abusi. Taceo plurima alia,

alia, quæ in nos pleno, ut aiunt, ore convitia detonas. Homines astutos vocas, inimicos unitatis Christianæ & pacis, novatores veterum & bene constitutarum rerum, seditiosos, cùm animabus pestiferos, tum publice privatimque perniciosos universæ hominum societati. Si effugere reprehensionem voluisses, aut non debebas, invidiæ causa, tribuere nobis linguam magniloquam: aut aliquantulum ab ista magniloquentia tibi temperare oportebat. Nolo tamen in singulis immorari, nisi quod te reputare cupio, quam sit indecorum, ne dicam illiberale, ita vexare immerentes multis verbis, quæ verbo uno statim refelli queant. Quanquam leve est homines afficere injuria, præut est indignitas tantæ contumeliæ, quæ, ubi ad causam venis, Christo & ejus verbo abs te irrogatur. Quod Genevenses nostra prædicatione edocti ab illa errorum colluvie, in qua demersi fuerant, ad puriorem Euangelii doctrinam se contulerunt, defectionem à Dei veritate: quod à Pontificis Romani tyrannide se vindicarunt, ut paulo meliorem Ecclesiæ formam apud se constituerent, discessionem ab Ecclesia esse dicis. Agedum, utrumque ordine excutiamus. In præfatione autem illa tua, quæ æternæ beatitudinis excellentiam prædicando, tertiam circiter Epistolæ partem occupat, responsionem meam diu hærere, nequaquam operæpretium est. Tametsi enim futuræ æternæque vitæ commendatio, res est digna, quæ nocte diuque auribus nostris insonet, quæ assidue memoria repetatur, in qua meditanda sine fine exerceamur: de ea tamen nescio qua de causa hic sermonem adeo protraxeris, nisi ut te aliquo religionis indicio commendares. Sive autem, ut omnem de te dubitationem tolleres, testari voluisti te de gloriosa apud Deum vita serio cogitare: sive censuisti tam longa ejus commendatione excitandos vellicandosque esse eos, ad quos scribebas (nolo enim divinare quid tibi consilii fuerit) id tamen parum est theologicum, hominem ita sibiipsi addicere, ut non interim principium hoc illi vitæ formandæ præstituat, illustrandæ Domini gloriæ studium. Deo enim, non nobis, nati in primis sumus. Siquidem, quemadmodum ab eo fluxerunt omnia, & in eo
Rom. 11. vers. 36. consistunt, ita in eum referri debent, inquit Paulus. Siquidem, fateor, Dominus ipse, quo nominis sui gloriam magis commendabilem hominibus faceret, ejus promovendæ atque amplificandæ studium temperavit, ut cum nostra salute perpetuo conjunctum foret. At quum docuerit, illud ipsum oportere omnem cujuslibet boni & commodi nostri curam cogitationemque excedere, & naturalis æquitas id quoque dictet, non tribui Deo quod suum est, nisi rebus omnibus præferatur, Christiani certe hominis est altius conscendere, quam ad quærendam & comparandam animæ suæ salutem. Itaque neminem recta pietate imbutum fore puto, à quo non insipida censeatur tam longa, & accurata ad studium cælestis vitæ exhortatio, quæ hominem penitus in seipso detineat, nec ad sanctificandum Dei nomen, vel uno verbo, erigat. Post hanc vero sanctificationem libenter tibi assentior, non aliud tota vita nobis debere esse propositum, quam ut ad supernam illam vocationem contendamus. Hunc enim omnibus & factis & dictis, & cogitationibus nostris perpetuum scopum, præstituit Deus. Nec sane aliud est, quo belluam homo antecellat, nisi spiritualis cum Deo communicatio, in spem beatæ illius æternitatis. Nec fere aliud agimus concionibus nostris, nisi ut omnium animos ad meditationem studiumque ejus erigamus. Hoc quoque tibi non ægre concedo, non aliunde esse gravius saluti nostræ periculum, quam à præpostero perversoque Dei cultu. Hæc enim sunt prima rudimenta, quibus solemus ad pietatem instituere, quos Christo volumus acquirere discipulos, ne temere, ac pro sua libidine, novum aliquem Dei cultum sibi fingant: sed hunc unum legitimum esse sciant, qui à principio fuit illi approbatus. Asserimus enim, quod sacro oraculo testatum est: obedientiam *1 Sam. 15. vers. 22.* esse quolibet sacrificio præstantiorem. Denique, modis omnibus assuefacimus, ut una colendi Dei regula contenti, quam ex illius ore habent, commentitios omnes cultus valere jubeant. Proinde quum tu hanc, Sadolete, voluntariam confessionem edideris, jactum est abs te defensionis meæ fundamentum. Nam si fateris, hoc horribile esse animæ exitium, ubi, pravis opinionibus, in mendacium convertitur divina veritas, nunc tantum nobis superest, quærere utra tandem pars cultum illum Dei, qui unus est legitimus, retineat. Quo eum parti vestræ asseras, assumis, certissimam esse ipsius regulam, quæ ab Ecclesia præscribitur. Quanquam, acsi tibi hic obsisteremus, qualiter in rebus dubiis fieri solet, sententiam istam in deliberationem revocas. Ego autem, Sadolete, quia frustra desudare te video, hac te sublevabo molestia. Falso enim opinaris, ab ea colendi Dei ratione, quam semper observavit Ecclesia catholica, nos abducere velle populum Christianum, sed in Ecclesiæ nomine vel hallucinaris, vel certe sciens ac volens fucum facis. Atque in hoc quidem posteriore te mox deprehendam: fieri tamen potest, ut alicubi etiam aberres. Primum, in ejus definitione prætermittis, quod te ad rectam intelligentiam non parum adjuvisset, Quum dicis eam esse, quæ omni anteacto tempore, ut hodierno, omni in regione terrarum, in Christo una & consentiens, uno Christi Spiritu, ubique, & semper directa est: ubi hic verbum Domini, maxime perspicua nota illa, quam ipse Dominus, in Ecclesia designanda, toties nobis commendat? Quia enim providebat, quam periculosum foret absque verbo Spiritum jactare, Ecclesiam à sancto quidem Spiritu gubernari asseruit: sed eam gubernationem, ne vaga & instabilis crederetur, verbo alligavit. Hac ratione clamat Christus, ex Deo esse, qui verba Dei audiunt: Oves *Joan. 10. vers. 27.* suas esse, quæ vocem suam Pastoris esse recognoscunt: quamlibet aliam, hominis esse extranei. Hac ratione Spiritus per os Pauli pronunciat, Ecclesiam *Ephes. 2. vers. 20.* fundatam esse super fundamentum Apostolorum & Prophetarum. Item Ecclesiam Domino sanctificatam lavacro aquæ in verbo vitæ. Idipsum per os Petri *1 Petr. 1. vers. 23.* etiam clarius: quum docet regenerari Deo populum, per semen illud incorruptibile. Denique, cur toties Euangelii prædicatio regnum Dei nuncupatur, nisi quia sceptrum est, quo plebem suam moderatur Rex cælestis? Neque in literis tantum Apostolicis illud reperies, verum quoties, vel de instauranda, vel de propaganda in orbem universum Ecclesia, vaticinantur Prophetæ, primum semper locum verbo assignant. Prodituras enim aquas vivas *Zach. 14. vers. 8.* dicunt è Jerusalem, quæ in quatuor flumina diductæ, totam terram inundabunt. Quæ vero sint aquæ illæ vivæ, illi ipsi enarrant, quum aiunt: Exituram Legem *Jes. 2: 3.* è Sion, & verbum Domini è Jerusalem. Bene ergo Chrysostomus, qui repudiandos monet omnes, qui sub prætextu Spiritus, à simplici Euangelii doctrina nos abducunt: quum Spiritus sit promissus non ad novam doctrinam revelandam, sed imprimendam hominum animis Euangelii veritatem. Ac nos re ipsa hodie experimur, quam fuerit necessaria admonitio. A duabus sectis oppugnamur: quæ inter se plurimum videntur habere discriminis. Quid enim Papæ simile in speciem cum Anabaptistis? Et tamen, ut videas Satanam nunquam tanta versutia se transfigurare, quin aliqua ex parte se prodat, idem utrique præcipuum telum habent, quo nos fatigant. Spiritum enim quum fastuose jactant, non alio certe tendunt, quam ut oppresso sepultoque Dei verbo, locum faciant suis ipsorum mendaciis. Tuque Sadolete, in primo limine impingendo, dedisti pœnas ejus contumeliæ, quam Spiritui sancto inussisti, quum separasti ipsum à verbo. Nam velut in bivio sint constituti, qui viam

Dei

Dei quærunt, ac certo signo destituti, eos hæsitantes inducere cogeris: utrumne magis expediat, Ecclesiæ auctoritatem sequi, an iis auscultare, quos novorum dogmatum repertores vocas. Si scivisses, vel dissimulare noluisses, Spiritum Ecclesiæ prælucere, ad patefaciendam verbi intelligentiam: verbum autem instar esse Lydii *lapidis*, quo illa doctrinas omnes examinet, *an ad* istam adeo perplexam & spinosam quæstionem confugisses? Tuo igitur experimento disce, *non minus* importunum esse, Spiritum jactare *sine verbo*, quam futurum sit insulsum, sine Spiritu verbum ipsum obtendere. Nunc si definitionem Ecclesiæ tua veriorem recipere sustines, dic posthac, societatem esse sanctorum omnium, quæ per totum orbem diffusa, per omnes ætates dispersa, una tamen Christi doctrina, & uno spiritu colligata, unitatem fidei, ac fraternam concordiam colit, atque observat. Cum hac esse nobis quicquam dissidii negamus. Quin potius, ut eam reveremur matris loco, ita in sinu ejus cupimus permanere. At hic me redarguis. Doces enim, quæcunque ab annis mille quingentis, aut amplius, constanti fidelium consensu sunt comprobata, ea nostra importunitate convelli & abrogari. Hic non requiram, ut vere ac candide nobiscum agas (quod tamen Philosopho, nedum Christiano, sponte præstandum erat) sed rogabo tantum, ne ad illiberalem usque calumniandi licentiam descendas, quæ existimationem tuam apud probos & graves viros, nobis quoque tacentibus, vehementer læsura est. Scis hoc, Sadolete: &, si inficiari pergis, faciam ut te scivisse, ac callide vafreque dissimulasse, omnes intelligant: non modo longe meliorem nobis cum antiquitate consensionem esse, quam vobis: sed nihil aliud conari, quam ut instauretur aliquando vetusta illa Ecclesiæ facies, quæ primo ab hominibus indoctis, & non optimis, deformata & fœdata, postea à Pontifice Romano, & ejus factione flagitiose lacerata, & prope deleta est. Non adeo te præcise urgebo, ut revocem ad illam Ecclesiæ formam, quam Apostoli constituerunt (in qua tamen unicum habemus veræ Ecclesiæ exemplar: à quo si quis vel minimum deflectit, aberrat) sed ut eatenus tibi indulgeam, statue, quæso, tibi ob oculos veterem illam Ecclesiæ faciem, qualem Chrysostomi & Basilii ætate apud Græcos: Cypriani, Ambrosii, Augustini seculo, apud Latinos extitisse, ipsorum monumenta fidem faciunt: postea ruinas, quæ apud vos ex illa supersunt, contemplare. Tantum certe discriminis apparebit, quantum Prophetæ nobis describunt inter præclaram Ecclesiam, quæ sub Davide & Solomone floruit, ac illam, quæ sub Zedechia & Joachim, in omne superstitionum genus prolapsa, divini cultus puritatem prorsus vitiaverat. Jamne hostem antiquitatis esse dices, qui, antiquæ pietatis ac sanctimoniæ studio, præsenti rerum omnium corruptione non contentus, quæ sunt in Ecclesia dissipata ac depravata, corrigere in melius, & restituere in pristinum nitorem molietur? Quum tribus partibus constet ac fulciatur potissimum Ecclesiæ incolumitas, doctrina, disciplina, & Sacramentis: quarto loco accedant ceremoniæ, quæ populum in pietatis officiis exerceant: ut maxime parcatur Ecclesiæ vestræ honori, qua parte vis eam censeamus? Doctrinæ Propheticæ & Evangelicæ veritas, qua fundatam esse Ecclesiam oportet, non modo illic magna ex parte interiit, sed hostiliter ferro & igni abigitur. Tu mihi pro Ecclesia obtrudes, quæ omnes religionis nostræ sanctiones, & quæ Dei oraculis sunt proditæ, & quæ sanctorum quoque Patrum libris sunt consignatæ, & quæ priscis Conciliis approbatæ, furiose persequitur? Age, sanctæ illius & veræ disciplinæ, quam veteres Episcopi in Ecclesia exercuerunt, quæ tandem extant apud vos vestigia? Nonne omnia eorum instituta ludibrio habuistis? Nonne omnes canones pedibus proculcastis? Sacramenta vero quam scelerate à vobis sint profanata, sine summo horrore cogitare nequeo. Ceremoniarum habetis quidem plus satis, sed illæ quum & significatu, ut plurimum, sint ineptissimæ, & innumeris superstitionum formis vitiatæ, quid valere queant ad Ecclesiam conservandam? Nihil istorum, ut vides, accusatorie à me exaggeratur. Et sunt omnia sic in propatulo posita, ut demonstrare digito liceat, si sint oculi qui animadvertant. Nunc, si placet, ad hanc nos legem exige: multum profecto aberit, quin eorum criminum, quæ nobis intentasti, reos peragas. In Sacramentis nihil tentavimus, nisi ut in nativam puritatem unde deciderant, restituta, dignationem quoque suam reciperent. Ceremonias magna ex parte abolevimus. Verum coacti sumus id facere: partim quod sua multitudine in Judaismum quendam degeneraverant: partim quod tanta superstitione occupaverant plebis animos, ut stare modo nullo possent, quin pietati, quam promovere debuerant, officerent plurimum. Retinuimus tamen eas, quæ pro temporis ratione sufficere videbantur. Disciplinam, qualem habuit vetus Ecclesia, nobis deesse, neque nos diffitemur. Sed cujus erit æquitatis, nos eversæ disciplinæ ab iis accusari, qui & eam soli penitus sustulerunt, & quum postliminio reducere conaremur, nobis hactenus obstiterunt? Neque vero in doctrina dubitamus ad veterem Ecclesiam provocare. Et quoniam, exempli causa, capita quædam attigisti, in quibus aliquam nos sugillandi causam habere tibi videbaris, ostendam breviter, quam inique falsoque cavilleris, ea fuisse à nobis contra Ecclesiæ sententiam excogitata. Antequam tamen ad species descendo, admonitum te velim, etiam atque etiam consideres, qua ratione vitio vertas nostris hominibus, quod in Scripturæ explicationem studium impenderunt. Scis enim, tantam verbo Dei lucem suis lucubrationibus intulisse, ut hoc in genere, omni laude ipsos fraudare, vel invidiam ipsam pudeat. Ejusdem est candoris, quod tradis, populum spinosis subtilibusque quæstionibus fuisse à nobis seductum: adeoque per illam Philosophiam, à qua cavere jubet Christianos Paulus, circumductum. Quid? Num meministi, quale fuit tempus illud, quo nostri homines prodierunt? Qualem in scholis doctrinam discebant, qui ad Ecclesias erudiendas se comparabant? Scis ipse, meram fuisse Sophisticen: sed adeo contortam, implicitam, sinuosam, perplexam, ut merito dici posset scholastica theologia, quædam arcanæ magiæ species. Quo quisque illic densiores offundebat tenebras, quo se & alios importunis ænigmatibus magis fatigabat, eo majorem acuminis ac doctrinæ referebat palmam. Quum vero doctrinæ suæ fructum ad populum volebant proferre, qui in officina illa fuerant formati, quanta, obsecro, dexteritate Ecclesiam ædificabant? Ac ne singula persequar, quæ tunc fuerunt in Europa conciones, quæ simplicitatem illam repræsentarent, in qua Paulus vult tota vita Christianum populum occupari? Imo quæ omnino fuit, ex qua non plura deliria referrent aniculæ, quam comminisci toto mense ad focum suum possent? Sic enim fere distributæ erant conciones, ut dimidia pars caliginosis illis scholarum quæstionibus daretur, quæ rudem plebeculam obstupefacerent: altera suaves fabellas, aut non inamœnas speculationes contineret, quibus populi alacritas excitaretur. Paucæ tantum voculæ ex Dei verbo aspergebantur, quæ fidem talibus nugamentis, sua majestate, conciliarent. Ubi autem primum nostri signum sustulerunt, momento uno discussæ sunt apud nos omnes illæ offuciæ. Vestri autem concionatores partim ex eorum libris ita profecerunt, partim pudore atque obmurmurationibus omnium coacti, eorum exemplo ita se conformarunt, ut pleno gutture adhuc spirent veterem illam insulsitatem. Ut si quis rationem agendi nostram cum illa, atque etiam cum ea quæ hodie vobis est in pretio, comparet, non minimam te nobis inju-

injuriam fecisse agnoscat. Quod si paulo ulterius Pauli verba prosequutus esses, facile quivis puer intellexisset, in vos proculdubio competere, quod nobis crimen impingis. Inanem enim Philosophiam *Coloss. 2. vers. 8.* illic Paulus interpetatur eam esse, quæ pias animas, per constitutiones hominum, & elementa hujus mundi, deprædatur: quibus vos Ecclesiam perdidistis. Et ipse tuo deinde testimonio nos absolvis: qui inter dogmata nostra, quæ exagitanda tibi duxisti, nullum profers, cujus cognitio non sit ad Ecclesiæ ædificationem in primis necessaria. Fidei justificationem primo loco attingis: de qua nobis primum & acerrimum certamen vobiscum est. Estne illa spinosa, & inutilis quæstio? At, sublata ejus cognitione, & Christi gloria extincta est, & abolita religio, & Ecclesia destructa, & spes salutis penitus eversa. Dogma ergo istud, quod in religione summum erat, dicimus fuisse à vobis nefarie ex hominum memoria deletum. Perspicua ejus rei probatione referti sunt libri nostri. Et crassa ejus ignoratio, quæ in vestris omnibus Ecclesiis etiamnum manet, testatur, nos nequaquam falso queri. At tu perquam maligne hic invidiam nobis facis: quod fidei omnia deferendo, nullum operibus locum relinquamus. Hic non ingrediar justam disputationem, quæ non posset nisi longo volumine terminari: sed enim si Catechismum inspiceres, quem Genevensibus ipse conscripsi, quum Pastoris apud eos sustinerem personam, tribus verbis victus obmutesceres. Breviter tamen hic tibi expediam, quo modo ea de re loquamur. Primum, jubemus hominem à sui recognitione incipere, & illa quidem non levi nec defunctoria, sed ut conscientiam coram Dei tribunali suam sistat: & quum suæ iniquitatis satis convictus fuerit, simul judicii illius severitatem reputet, quod in omnes peccatores edicitur: ita miseria sua confusus ac perculsus, coram Deo prosternatur, & humilietur: abjecta omni sui fiducia, tanquam ultimo exitio perditus, ingemiscat. Tum, unicum salutis portum esse ostendimus in Dei misericordia, quæ nobis in Christo exhibetur: quia omnes salutis nostræ partes in eo sunt adimpletæ. Quum ergo universi mortales perditi sunt coram Deo peccatores, dicimus Christum unicam esse justitiam: quandoquidem, obedientia sua, transgressiones nostras abolevit: sacrificio, iram Dei placavit: sanguine, maculas abstersit: cruce, maledictionem nostram sustinuit: morte, pro nobis satisfecit. In hunc ergo modum dicimus hominem Deo Patri in Christo reconciliari, nullo suo merito, nulla operum dignatione, sed gratuita clementia. Quum autem fide amplectamur Christum, & veluti in ejus communionem veniamus, hanc, secundum Scripturæ morem, vocamus fidei justitiam. Quid hic habes, quod vel mordeas, vel carpas, Sadolete? An quia operibus locum nullum relinquimus? Certe in homine justificando negamus vel pilum unum valere. Ubique enim Scriptura vociferatur omnes esse perditos: & sua quemque conscientia graviter accusat. Nihil spei reliquum *Rom. 4. vers. 7.* esse docet eadem Scriptura, nisi in sola Dei bonitate, qua peccata nobis ignoscuntur, justitia imputatur. Utrumque gratuitum asserit: ut tandem pronunciet, beatum esse hominem sine operibus. At, quam aliam affert nobis notionem nomen ipsum Justitiæ, nisi respectus ad bona opera habeatur? Imo si animadverteres, quid Scriptura ver verbum Justificandi significet, in eo non hæsitares. Non enim ad propriam hominis justitiam refert, sed ad Dei clementiam quæ justitiam peccatori, contra quam sit promeritus, accepto fert, idque, injustitiam non imputando. Illa, *2 Cor. 5. vers. 19.* inquam, est nostra justitia, quæ à Paulo describitur, quod Deus nos sibi in Christo reconciliavit. Modus deinde subjicitur, non imputando delicta. Nos demum fide fieri ejus boni participes demonstrat, quum dicit, ejus reconciliationis ministerium Evangelio contineri. At amplum est vocabulum fides, inquis, & ejus significatio latius patet. Imo vero Paulus, quoties justificandi facultatem ei tribuit, simul adstringit ad gratuitam divinæ benevolentiæ promissionem: ab omni autem operum respectu procul avertit. Unde familiaris ei collectio: si fide, ergo non operibus. Rursum: si operibus, ergo non fide Atqui injuria fit Christo, si prætextu gratiæ ejus, repudiantur bona opera: quum venerit, ut redderet populum Deo acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Et extant multa similia in eam rem testimonia, quibus probatur, ideo venisse Christum, ut bene operantes per eum accepti essemus Deo. Est hæc quidem calumnia adversariis nostris perpetuo in ore, quod benefaciendi studium tollimus è vita Christiana, gratuitæ justitiæ commendatione: sed quæ magis frivola est, quam ut nos valde premat. Opera bona in homine justificando negamus ullas habere partes: in justorum vita regnum illis vendicamus. Nam si Christum possidet, qui justitiam est adeptus, Christus autem nusquam sine suo Spiritu est, inde constat, gratuitam justitiam cum regeneratione necessario esse conjunctam. Proinde si rite intelligere libet, quam sint res individuæ, fides, & opera, in Christum intuere: qui, ut docet Apostolus, in justitiam & sanctificationem datus nobis est. *1 Cor. 1. vers. 30.* Ubicunque ergo ista quam gratuitam prædicamus, fidei justitia est, illic est Christus. Ubi Christus, illic Spiritus sanctificationis: qui animam in vitæ novitatem regeneret. contra vero ubi non viget sanctitatis innocentiæque studium, illic nec Spiritus Christi, nec Christus ipse est. Ubi non est Christus, neque etiam illic est justitia, imo neque fides: quæ Christum in justitiam, sine Spiritu sanctificationis, apprehendere non potest. Quum ergo, secundum nos, regeneret Christus in beatam vitam quos justificat, à regno peccati ereptos traducat in regnum justitiæ, transfiguret in imaginem Dei, adeoque Spiritu suo in obedientiam voluntatis suæ formet: non est, quod frena carnis libidinibus laxari, nostra doctrina, conquereris. Neque vero aliud sibi volunt, quæ adducis testimonia. Quod si velis ad diruendam gratuitam justificationem illis abuti, vide quam imperite ratiocineris. Dicit alibi *Ephes. 1. vers. 4.* Paulus, ante mundi creationem nos in Christo electos esse, ut simus sancti & irreprehensibiles in Dei conspectu, per charitatem. Quis inde, vel non esse gratuitam electionem colligere ausit, vel causam ejus esse charitatem? Quin potius, ut gratuita electio finem hunc habet, ut vitam coram Deo traducamus puram & impollutam, sic & gratuita justificatio. Verum enim est illud Pauli, nos minime ad immun- *1 Thess. 4. vers. 7.* ditiem vocatos esse, sed ad sanctitatem. Interim constanter hoc retinemus, hominem non modo semel gratis justificatum, nullo operum merito, sed hac gratuita justitia hominis salutem perpetuo constare. Neque etiam aliter fieri posse, ut acceptum sit Deo ullum hominis opus, nisi per eam approbetur. Quamobrem obstupefactus sum, quum apud te legerem, charitatem, principem esse ac potissimam salutis nostræ causam. O Sadolete, quis abs te unquam talem vocem expectasset? Cæci profecto ipsi certius in tenebris palpant Dei misericordiam, quam ut salutis suæ principatum charitati ausint arrogare. Qui vero vel scintillam unam habent divinæ lucis, sentiunt non alia re constare sibi salutem, quam quod sunt à Deo adoptati. Est enim æterna salus, hæreditas cælestis Patris, quæ solis ejus filiis est præparata. Porro, quis aliam adoptioni nostræ causam assignet, quam quæ passim à Scriptura prædicatur? Quod scilicet non priores dilexerimus eum, sed ultro in gratiam ac benevolentiam ab eo recepti simus. Ab hac cæcitate error etiam ille emergit, quod pœnitentiis & satisfactionibus expiari peccata doces. Ubi ergo erit illa unica hostia piacularis, à qua si disceditur, nullum omnino piaculum restare, testatur Scriptura? Percurre quicquid habemus oraculorum Dei:

si unicus Christi sanguis ubique pro satisfactionis pretio, pro pacificatione, pro ablutione, proponitur, qua confidentia tantum honorem ad tua opera transferre audes? Nec est, quod sacrilegium hoc Ecclesiæ Dei adscribas. Habuit, fateor, vetus Ecclesia suas satisfactiones: non illas tamen, quibus Deo litarent peccatores, seque à noxa redimerent, sed quibus, & quam profitebantur resipiscentiam non esse fictam approbarent: & ejus offensionis, quæ ex eorum peccato excitata erat, memoriam delerent. Non enim quibuslibet, sed iis modo, qui in grave aliquod flagitium prolapsi erant, solenni ritu præscribebantur. In Eucharistiæ causa, id reprehendis, quod dominum ipsum universi, & divinam in eo spiritualemque potentiam (quæ prorsus libera & infinita est) in angulos corporeæ naturæ, quæ suis cancellis est circumscripta, conamur includere. Et quis tandem calumniis erit finis? Nos diserte semper testati sumus divinam Christi non modo potentiam, sed essentiam quoque, diffundi per omnia, nullis finibus limitari: tu autem exprobrare nobis non dubitas, fuisse in angulos corporeæ naturæ à nobis inclusam? Qui sic? Quia corpus ejus noluimus terrenis elementis vobiscum affigere. At, si qua tibi sinceritatis cura esset, non ignoras profecto, quantum inter ista duo intersit: localem corporis Christi præsentiam à pane removeri, & spiritualem Christi potentiam circumscribi corporis cancellis. Nec dogma istud nostrum debuisti novitatis insimulare, quum in Ecclesia semper habitum pro confesso fuerit. Sed quia disputatio hæc sua magnitudine librum unum impleret, satius est, quo tanta molestia uterque nostrum eximatur, Augustini Epistolam ad Dardanum legas: ubi reperies, quomodo unus idemque Christus & suæ divinitatis amplitudine cælum terramque excedat: & secundum humanitatem non ubique sit diffusus. Veram carnis ac sanguinis communicationem, quæ fidelibus in Cœna exhibetur, magnifice prædicamus. Eam carnem vere cibum esse vitæ, sanguinem illum vere potum, diserte ostendimus: quorum non imaginaria conceptione contenta sit anima, sed efficaci veritate fruatur. Præsentiam Christi, qua nos illi inseramur, à Cœna minime excludimus. Neque vero ipsam obscuramus, modo absit localis circumscriptio, modo ne gloriosum Christi corpus ad terrena elementa detrahatur, modo ne in Christum fingatur panis transsubstantiari, ut deinde pro Christo adoretur. Dignitatem usumque mysterii quibus possumus elogiis illustramus: quanta deinde ad nos utilitas redeat, declaramus. Quæ omnia prope apud vos negliguntur. Præterita enim, quæ hic nobis confertur, divina beneficentia, præterito tanti beneficii legitimo usu, quibus plurimum decebat immorari, satis habetis, si populus ad signum visibile sine, ulla spiritualis mysterii intelligentia, obstupescat. Quod autem crassam illam, quam statuitis, transsubstantiationem damnavimus: quod stupidam illam adorationem quæ hominum mentes in elementis detinet, in Christum assurgere non sinit, perversam esse docuimus & impiam, id non fecimus, nisi suffragante nobis veteris Ecclesiæ consensu, cujus umbra frustra conaris fœdissimas, quibus hic laboratis, superstitiones obtegere. In auriculari confessione illam Innocentii legem improbavimus, quæ jubet quotannis unumquemque proprio sacerdoti recensere omnia peccata. In ea porro abroganda quas rationes sequuti simus, recensere longum foret. Rem tamen fuisse nefariam, vel inde apparet, quod diro illo tormento solutæ piæ conscientiæ, tunc acquiescere demum in divinæ gratiæ fiducia cœperunt, quum antea perpetua anxietate æstuassent. Ut taceam interim tot, quas in Ecclesiam importavit, clades, quæ merito illam nobis execrabilem reddere debeant. Quod autem in præsentia agitur, hoc habe: neque Christi mandato, nec veteris Ecclesiæ instituto fuisse traditam. Locos Scripturæ omnes valide extorsimus Sophistis, quos ad eam detorquere moliebantur. Quæ autem in manibus sunt Ecclesiasticæ historiæ, puriore illo seculo minime extitisse narrant: quibus Patrum quoque testimonia consentiunt. Fucus ergo est, quod humilitatem illic, & à Christo, & ab Ecclesia præceptam ac constitutam, ais. Tametsi enim illic quædam apparet humilitatis species, longe tamen abest, quin dejectio quælibet, humilitatis nomine apud Deum commendetur. Itaque, veram demum humilitatem Paulus esse *Coloss.* 2. *vers.* 18.
docet, quæ ad verbi Dei regulam est composita. In asserenda Sanctorum intercessione, si hoc tantum intendis, eos assiduis votis expetere regni Christi complementum, in quo salus omnium fidelium continetur, nemo est nostrum, qui aliquam de ea re controversiam faciat. Itaque, nullum operæpretium fecisti, in hanc partem tantopere incumbendo: sed noluisti scilicet amittere falsum illud dicterium, quo nos verberas, quasi opinemur, animas una cum corporibus interire. Nos vero philosophiam istam summis vestris Pontificibus, ac Cardinalium collegio relinquimus: à quibus fidelissime jam multis annis culta fuit, neque hodie coli desinit. Itaque & illud quod subjicis, illorum est, suaviter deliciari, nulla futuræ vitæ sollicitudine: ac nos miseros homunciones, quod tam anxie pro Christi regno laboramus, ludibrio habere. Cæterum, in Sanctorum intercessione nos eam in partem institimus, quam non est mirum cur prætermittas. Innumeræ enim superstitiones hic fuerunt excidendæ: quæ eo usque emerserant, ut penitus ex hominum animis deleta esset Christi intercessio: Sancti pro diis invocarentur: in illos, quæ propria sunt Dei officia distribuerentur: nec quippiam interesset inter eorum cultum, & veterem illam, quam omnes merito exerramur, idololatriam. Quantum ad Purgatorium attinet, scimus veteres alicubi Ecclesias fecisse nonnullam in precibus mortuorum mentionem, sed illam raram, & sobriam, & paucis tantum verbis comprehensam. Denique, in qua appareret, nihil aliud velle, quam suam erga mortuos charitatem obiter testari. At nondum nati erant architecti, à quibus Purgatorium istud vestrum construeretur: qui postea in tantam amplitudinem illud dilatarunt, in tantam extulerunt altitudinem, ut potissima regni vestri portio ipso fulciatur. Scis ipse, qualis errorum lerna inde emerserit: scis quot præstigias sponte excogitarit superstitio, quibus se luderet: scis quot imposturas fabricata sit hic avaritia, quo omne genus homines emulgeret: scis quanto pietatis detrimento factum id fuerit. Nam ut omittam verum Dei cultum ex eo valde concidisse, hoc certe fuit pessimum, quod dum certatim volunt omnes sine ullo Dei præcepto opitulari mortuis, germana charitatis officia, quæ tantopere exiguntur, penitus neglexerunt. Non patiar, Sadolete, ut ejusmodi flagitiis Ecclesiæ nomen inscribendo, & eam, contra fas & jus infames, & nobis invidiam apud imperitos facias, acsi bellum cum Ecclesia gerere nobis decretum foret. Nam, ut fateamur jacta fuisse olim semina quædam superstitionum, quæ ab Evangelii puritate nonnihil degenerabant, scis tamen ista, quibuscum in primis belligeramur, impietatis monstra, non ita pridem, vel nata esse, vel certe in hanc magnitudinem excrevisse. Sane ad regnum vestrum expugnandum, conterendum, disperdendum, non divini verbi modo virtute, sed sanctorum etiam Patrum præsidio armati sumus. Atque ut Ecclesiæ auctoritatem, quam, veluti Aiacis clypeum, subinde nobis opponis, aliquando tibi prorsus excutiam: nonnullis adhuc propositis exemplis, indicabo, quanto intervallo à sancta illa antiquitate differatis. Eversi ministerii vos accusamus, cujus vacuum sine re nomen apud vos manet. Quantum enim ad pascendi populi curam attinet, Episcopos ac Presbyteros mutas esse statuas, pueri quoque cernunt: Prædando solum ac vorando strenuos esse, omnium ordi-

num

num mortales experiuntur. In sacræ Cœnæ locum sacrificium subiisse, quo sua virtute exinanitur mors Christi, indigne ferimus. In execrandam Missarum nundinationem vociferamur: Cœnam Domini dimidia ex parte querimur ereptam esse populo Christiano. In sceleratam simulachrorum adorationem invehimur. Sacramenta ostendimus multis profanis opinionibus inquinata. Indulgentias docemus horrendo crucis Christi opprobrio obrepsisse. Traditionibus humanis Christianam libertatem imploramus obrutam fuisse & oppressam. His ergo ac similibus pestibus purgandas curavimus, quas nobis Ecclesias Dominus commendavit. Expostula, si potes, nobiscum de injuria, quam catholicæ Ecclesiæ irrogavimus, dum ausi sumus violare sacras ejus sanctiones. Enimvero id jam magis pervulgatum est, quam ut negando quippiam proficias, in istis omnibus non obscure à nobis stare veterem Ecclesiam: vobisque nihilominus, quam nos ipsos, adversari. Hic vero succurrit, quod alicubi extenuandi causa dicis, etiamsi mores vestri parum sint compositi, non esse ideo causam, cur à sancta Ecclesia discessionem faciamus. Fieri quidem vix potest, ut tot crudelitatis, avaritiæ, rapacitatis, intemperantiæ, arrogantiæ, insolentiæ, libidinum, scelerumque omnium exemplis, quæ in hominibus ordinis tui palam conspicua sunt, non magnopere à vestra parte alienentur plebis animi: verum nihil eorum nos perpulisset ad ea tentanda, quæ multo majori necessitate sumus aggressi. Ista porro fuit necessitas, quod lux divinæ veritatis extincta, sepultum Dei verbum, virtus Christi profunda oblivione inducta, munus pastorale inversum erat. Interim sic grassabatur impietas, ut nullum prope religionis dogma à fermento purum, nulla ceremonia errore vacua, nulla divini cultus portiuncula à superstitione intacta esset. Qui cum talibus malis conflictantur, bellumne indicunt Ecclesiæ, ac non potius extremis malis afflictæ opitulantur? Et adhuc obedientiam humilitatemque vestram nobis venditas, quod vos retineat Ecclesiæ veneratio, quo minus ad exigenda hæc flagitia manum admoveatis. Quid homini Christiano cum ista prævaricatrice obedientia, quæ verbo Dei licentiose contempto obsequia sua defert hominum vanitati? Quid cum ista contumaci præfractaque humilitate, quæ despecta Dei majestate homines modo suspicit ac reveretur? Facessant inanes virtutum tituli, qui ad obtegenda vitia accersuntur. Rem ipsam sine fuco afferamus: sit inter nos humilitas, quæ ab infimo exorsa, suo quemque gradu ita colat, ut Ecclesiæ summam dignationem observantiamque deferat, quæ tamen ipsa demum ad Christum, Ecclesiæ caput, referatur: sit obedientia, quæ sic ad audiendos præfectos ac majores nos componat, ut omnia tamen obsequia ad unicam verbi Dei regulam exigat: sit denique Ecclesia, cui supremæ curæ sit, religiosa humilitate suspicere verbum Dei, & sub ejus obedientia se continere. At, cujus arrogantiæ est, inquies, jactare penes vos solos esse Ecclesiam, & eam interim adimere orbi universo? Nos vero, Sadolete, Ecclesias Christi eas, quibus præsidetis, esse non negamus, sed Pontificem Romanum, cum toto pseudoepiscoporum grege, qui pastorum locum illic occuparunt, immanes esse lupos dicimus: quibus unicum studium hactenus fuit, atterere & disperdere Christi regnum, donec vastitate & ruina deformarent. Neque hanc tamen querimoniam primi movemus. Bernardus quanta vehementia in Eugenium omnesque suæ ætatis Episcopos fulminat? At quanto seculi illius conditio hac præsenti tolerabilior? Ad extremum enim nequitiæ perventum est: ut jam nec vitia sua, nec remedia pati possint adumbrati isti præsules, in quibus stare & perire Ecclesiam putas, à quibus nos ipsam dicimus immaniter fuisse disjectam & mutilatam, & parum abfuisse, quin ad internecionem usque deleretur. Quod certe fuisset factum, nisi singularis Dei bonitas obstitisset: ita in omnibus locis, qui Romani Pontificis tyrannide occupantur, vix apparent sparsa quædam & lacera vestigia: ex quibus Ecclesias illic semisepultas jacere agnoscas. Neque id absurdum videri tibi debet, qui audis ex ore Pauli, non alibi sedem *2 Thess. 2.* Antichristo fore, quam in medio Dei sanctuario. *vers. 4.* An non vel una hæc admonitio expergefacere nos debet, ne quæ forte nobis præstigiæ & captiones in Ecclesiæ nomine intendantur? Sed qualescunque sint, inquis, scriptum tamen est, Quæ dicunt facite. Sane, si in cathedra Mosis sedeant. Sed ubi è cathedra vanitatis populum nugis dementant, scriptum est, Cavete ab eorum fermento. Non est nostrum, *Mat 16.* Sadolete, suum Ecclesiæ jus eripere, quod illi non *vers. 6.* modo Dei benignitate concessum, sed multis etiam interdictis severe vindicatum fuit. Nam ut ad regendam Ecclesiam non emittuntur ab ipso cum licentiosa exlegique potestate pastores, sed ad certam officii formulam adstringuntur, quam excedere non liceat: ita explorare jubetur Ecclesia quam fideliter *1 Thess. 5.* vocationi respondeant suæ, quos ea lege sibi præfe- *vers. 21.* ctos habet. Atqui vel non multum habebit momenti *1 Joan. 4.* Christi testimonium, aut nefas erit auctoritatem, vel *vers. 1.* minima ex parte iis abrogari, quos tam splendidis elogiis ornavit. Imo vero falleris, si putas Dominum imposuisse populo suo tyrannos, qui pro libidine dominarentur, ubi iis quos ad Euangelium promulgandum mittebat, tantum detulit potestatis. In eo autem impingis, quod non cogitas ante illos circumscribi certis finibus, quam potestate instruantur. Audiendos ergo fatemur, non secus ac Christum ipsum Ecclesiasticos pastores, sed qui munus sibi injunctum exequantur. Id porro ipsum esse dicimus, non quæ à seipsis placita temere excuderint, confidenter ingerere, sed quæ ex ore Domini oracula acceperint, religiose ac bona fide proferre. Nam & iis cancellis terminavit Christus, quam Apostolis reverentiam voluit exhiberi: nec Petrus plus aliquid vel *1 Petr. 4.* sibi tribuit, vel aliis permittit, quam ut quoties lo- *vers. 11.* quuntur inter fideles, veluti ex ore Domini loquantur. Effert quidem magnifice Paulus spiritualem il- *2 Cor. 13.* lam qua præditus erat, potestatem, sed adhibita mo- *vers. 10.* deratione, ut ne quid valeat, nisi ad ædificationem; ut ne quam dominationis speciem præ se ferat: ut ne ad fidem subjugandam conferatur. Superbiat nunc, ut volet, Petri successione Pontifex vester: etiamsi eam sibi evicerit, nihil tamen inde consequetur, quam sibi obedientiam à Christiano populo deberi, quantisper fidem ipse Christo servaverit, nec ab Euangelii puritate deflectat. Non enim in alium ordinem vos cogit Ecclesia fidelium quam in quo stare vos Dominus voluit: ubi ad eam vos regulam exigit, qua tota vestra potestas continetur. Hic, inquam, ordo inter fideles est constitutus Domini voce, ut Propheta, qui *1 Cor. 14.* locum docendi tenet, à consessu judicetur. Ab eo qui- *vers. 29.* cunque se eximit, è numero Prophetarum se prius expungat necesse est. Atque hic mihi se aperit latissimus redarguendæ inscitiæ tuæ campus, siquidem vulgo fidelium nihil inter religionis controversias reliquum facis, nisi ut aversis à re ipsa oculis, doctoribus se addicant. At quum obnoxiam Satanæ animam esse constet, quæ aliunde quam à Deo uno pendet, quam miseri erunt, quicunque talibus fidei rudimentis imbuentur? Hinc animadverto, Sadolete, nimis otiosam te habere Theologiam: qualis est fere eorum omnium qui seriis conscientiæ certaminibus nunquam fuerunt exercitati. Alioqui enim hominem Christianum in tam lubrico, imo tam præcipiti loco nunquam constitueres, in quo vix momentum posset consistere, si quando vel minimum impelleretur. Da mihi non dico aliquem de media plebe indoctum, sed rudissimum subulcum, si in grege Dei censetur, comparatum esse ad militiam illam oportebit, quæ piis omnibus est à Deo ordinata. Adest accinctus hostis,

imminet,

imminet, congreditur, ac hostis quidem instructissimus, & cui nulla mundi virtus est inexpugnabilis: quibus ad resistendum, vel præsidiis munietur, vel telis armabitur ille miser, ut non statim absorbeatur? Unico sane gladio pugnandum docet Paulus, Verbo Domini. (Ephes. 6. vers. 17.) Ergo inermis diabolo ad necem deditur anima, ubi Dei verbo spoliatur. Age nunc, an non erit prima hæc hostis machinatio, ut gladium Christi militi excutiat? Quis porro excutiendi modus, nisi ut dubitationem illi injiciat, sitne verbum Domini, quo innititur, an hominis? Quid misero hic facies? Jubeasne circumspectare ubinam sint viri docti, in quos reclinatus, quietem capiat? At ne respirare quidem ipsum in hoc subterfugio sinet hostis. Nam si semel eo impulerit, ut in homines incumbat, urgebit ac percellet magis ac magis, donec præcipitem dederit. Ergo aut ex facili opprimetur, aut relictis hominibus, recta in Deum respiciet. Ita sane res habet, fidem Christianam non humano testimonio fundatam, non ambigua opinione suffultam, non hominum auctoritate subnixam esse oportet, sed digito Dei viventis cordibus nostris insculptam, ut nullis errorum offuciis obliterari queat. Itaque nihil habet Christi, qui hæc elementa non tenet; Deum unum esse, qui mentes nostras ad perspiciendam suam veritatem illuminat, qui eodem Spiritu illam cordibus obsignat, qui certa ejus testificatione conscientias confirmat. Hæc illa est plena firmaque, ut ita loquar, certitudo nobis à Paulo commendata: quæ, ut nullum dubitationi locum relinquit, ita non modo inter hominum defensiones non vacillat aut hæsitat, utri potius adhæreat parti, sed quæ, toto orbe adversante, constare sibi non desinit. Hinc ea quoque nascitur, quam Ecclesiæ tribuimus, & illibatam volumus servari, judicandi facultas. Utcumque enim tumultuetur mundus, opinionumque varietate perstrepat, nunquam tamen sic destituitur fidelis anima, quin rectum ad salutem cursum teneat. Neque tamen aut eam fidei perspicaciam somnio, quæ in veri falsique discrimine nusquam aberret, nusquam hallucinetur: aut eam affingo contumaciam, quæ universum hominum genus, velut ex alto, despiciat, nullius judicium moretur, delectum inter indoctos ac eruditos nullum habeat: quin potius fateor, pias, ac vere religiosas mentes non omnia Dei mysteria semper assequi, interdum etiam in rebus evidentissimis cæcutire: ità scilicet Domino providente, quo ad submissionem modestiamque assuefiant. Rursum tantam esse fateor apud eas bonorum omnium, nedum Ecclesiæ, reverentiam, ut non facile ab ullo se homine dimoveri sinant, in quo rectam Christi intelligentiam deprehenderint: ut nonnunquam suspendere judicium malint, quam ad dissensionem leviter prosilire. Tantum contendo, quantisper Domini verbo insistunt, nunquam ita deprehensas teneri, ut in exitium abducantur. Verbi autem ipsius certam adeo ac perspicuam iis esse veritatem, ut neque ab hominibus, neque ab Angelis labefactari queat. Proinde facessat nugatoria illa, quam rudibus & illiteratis convenire dicis, simplicitas, ad doctiores respectare, & ad eorum nutum inclinare. Præterquam enim quod fidei nomen non meretur, de religione persuasio quantumlibet obstinata, quæ alibi, quam in Deo, acquiescit: quis fidem appellet, ambiguam nescio quam opinionem, quæ non tantum diaboli artibus facile extorqueatur, sed sponte, pro temporum inclinatione, fluctuetur? cujus vix alius sperari finis potest, quam ut tandem evanescat? Quod non alio nos spectasse cavillaris, tyrannicum hoc jugum excutiendo, quam ut nos in effrenem licentiam solveremus, abjecta etiam, si Deo placet, futuræ vitæ cogitatione, judicium ex comparatione vitæ nostræ cum vestra feratur. Multis quidem vitiis abundamus, labimur nimis sæpe ac delinquimus, sed impedior verecundia, ne quoad per veritatem licet, gloriari ausim, quanto vos omni ex parte antecellamus: nisi forte Romam excipere velis, præclarum illud sanctitatis sacrarium: quæ ruptis rectæ disciplinæ repagulis, proculcata omni honestate, sic in omnia flagitiorum genera exundavit, ut vix unquam tale fœditatis exemplum extiterit. Nos scilicet oportebat tot discriminibus ac periculis capita nostra objicere, ne ejus exemplo, ad severiorem continentiam astringeremur. At nos minime refugimus, quin disciplina quæ vetustis canonibus sancita fuit, locum hodie habeat, diligenter ac bona fide custodiatur: quin potius semper testati sumus, ut Ecclesia ita misere collaberetur, non aliunde magis factum esse, nisi quia luxu & indulgentia enervata fuit. Disciplina enim, non secus ac nervis, corpus Ecclesiæ, ut bene cohæreat, necesse est colligari. Ea autem quomodo in vestra parte vel colitur, vel appetitur? Ubi sunt veteres illi canones, quibus veluti frenis, episcopi ac presbyteri in officio retinebantur? Quomodo apud vos eliguntur episcopi? qua probatione? qua censura? qua diligentia? qua cautione? Quomodo muneri suo initiantur? quo ordine? qua religione? Tantum defungendi causa jurejurando adiguntur, se pastorale munus obituros: sed id non in alium, ut apparet, finem, nisi ut super alia flagitia, perjurio quoque se obstringant. Quia ergo Ecclesiastica munera invadendo, potestatem videntur sibi inire nulla lege astrictam, omnia sibi in ea licere putant: ut credibile sit, inter piratas ac latrones plus esse juris & politiæ, magisque valere leges, quam in universo vestro ordine. Quoniam autem ad extremum inducta, quæ causam nostram sustineret, persona, nos veluti reos ad Dei tribunal citasti, ego vero illuc te non dubitanter revoco. Ea enim nobis constat doctrinæ nostræ conscientia, quæ nec cælestem illum judicem exhorrescat, à quo ipsam non dubitat prodiisse. Illas autem ineptias nihil moratur, quibus ludere tibi placuit: minime certe in loco. Quid enim magis importunum, quam ubi in Dei conspectum ventum est, nugas nescio quas comminisci, & defensionem nobis parum idoneam affingere, quæ mox concidat? Piis animis quoties in mentem venit dies ille, major incutitur religio, quam ut illis ita otiose deliciari vacet. Omissis ergo deliciis talibus, diem illum cogitemus: cujus expectatione suspensi semper esse debent hominum animi. Ac meminerimus, non ita fidelibus esse expetendum, quin profanis ac sceleratis, Deique contemptoribus merito formidabilis esse debeat. Aures arrigamus ad illum tubæ clangorem, quem ipsi quoque mortuorum cineres è sepulchris suis exaudient. Mentes animosque intendamus in illum judicem, qui sola vultus sui illustratione reteget quicquid in tenebris latet: omniaque humani cordis arcana patefaciet: & solo spiritu oris proteret omnes iniquos. Tu nunc vide quid pro te ac tuis serio respondeas: causam sane nostram, ut Dei veritate suffulta est, ita justa defensio minime deficiet. De personis non loquor, quarum salus non in patrocinio, sed in humili confessione, supplicique deprecatione posita erit: sed quantum ad ministerii causam attinet, nemo erit nostrum, qui non ita pro se loqui possit. Ego quidem sum expertus, Domine, quam difficile sit ac grave, sustinere apud homines ejus, qua in terris premebar, accusationis invidiam, sed qua fiducia semper ad tuum tribunal provocavi, eadem nunc coram te appareo: quando in judicio tuo eam scio regnare veritatem, cujus ego fiducia subnixus, primo aggredi ausus sum: cujus præsidio instructus, perficere potui, quicquid à me in tua Ecclesia gestum est. Duobus maximis criminibus reum me fecerunt, hæreseos & schismatis. Atque hæresis illis fuit, quod receptis inter eos dogmatibus ausus sum reclamare. Quid vero fecissem? Audiebam ex ore tuo, non aliam esse veritatis lucem, ad animas nostras in viam vitæ dirigendas, quam quæ à verbo tuo accenderetur. Au-

diebam

diebam esse vanitatem, quicquid de tua majestate, de cultu numinis tui, de religionis tuæ mysteriis concipiunt à seipsis humanæ mentes. Audiebam sacrilegam esse temeritatem, si natæ in hominum cerebris doctrinæ, pro verbo tuo Ecclesiæ ingerantur. Quum autem oculos ad homines converterem, illic omnia longe diversa apparebant. Qui fidei antistites habebantur, verbum tuum neque intelligebant, neque magnopere curabant. Peregrinis tantum dogmatibus circumagebant miseram plebem, ac nescio quibus ineptiis deludebant. In plebe ipsa summa verbi tui veneratio erat veluti rem inaccessam procul revereri, interim ab omni ejus inquisitione abstinere. Hæc tum supina Pastorum socordia, tum populi stupiditas fecerat, ut omnia perniciosis erroribus, mendaciis, superstitionibus referta essent. Unum quidem te Deum nominabant, sed quam majestati tuæ gloriam vendicasti, alio transferentes: tot sibi figurabant atque habebant deos, quot pro Sanctis colere volebant. Christus tuus adorabatur quidem pro Deo, & Servatoris nomen retinebat, sed qua parte honorari debuerat, prope jacebat inglorius. Sua enim virtute spoliatus, velut unus aliquis è vulgo, in turba Sanctorum delitescebat. Nemo erat, qui unicum illud, quod tibi in cruce obtulit, & quo nos tibi reconciliavit, sacrificium vere reputaret. Nemo qui de æterno ejus sacerdotio, & quæ inde pendet, intercessione, vel per somnium, cogitaret. Nemo, qui in una ejus justitia acquiesceret. Illa vero salutis fiducia, quæ verbo tuo & præcipitur, & fundatur, fere evanuerat. Quin id erat instar oraculi receptum, stultæ esse arrogantiæ, &, ut ipsi loquebantur, præsumptionis, si quis tua benignitate, Filiique tui justitia fretus, certam ac intrepidam salutis spem conciperet. Erant profanæ opiniones non paucæ, quæ prima ejus doctrinæ, quam nobis verbo tuo tradidisti, placita à radice subverterent. Sana quoque Baptismi Cœnæque intelligentia, plurimis mendaciis corrupta erat. Jam vero quum omnes non sine gravi tuæ misericordiæ contumelia fiduciam in bonis operibus ponerent, quum bonis operibus gratiam tuam demereri, quum justitiam sibi comparare, quum peccata expiare, quum tibi satisfacere aniterentur (quæ singula virtutem crucis Christi obliterant ac exinaniunt) quæ tamen essent bona opera, prorsus nesciebant. Perinde enim, acsi minime ad justitiam Lege tua instituti forent, multas sibi fabricati erant inutiles nugas, quibus favorem sibi tuum conciliarent: in quibus ita sibi blandiebantur, ut præ illis pene contemnerent, quam in Lege tua commendasti veræ justitiæ regulam: adeo humana decreta, occupato semel regno, tuis ipsius præceptis, si non fidem, at certe auctoritatem derogaverant. Hæc, Domine, ut animadverterem, tu mihi Spiritus tui claritate affulsisti: ut deprehenderem, quam impia noxiaque essent, tu mihi facem verbo tuo prætulisti: ut pro merito abominarer, animum meum pupugisti. In ratione vero doctrinæ reddenda, vides quid conscientia mea ferat, non fuisse scil. mihi propositum, extra eos evagari fines, quos videbam servis tuis omnibus esse constitutos. Quod ergo didicisse me ex ore tuo non dubitabam, fideliter Ecclesiæ dispensare volui. Eo certe me potissimum tetendisse constat, in quo plurimum elaboravi. Nempe, ut bonitatis justitiæque tuæ gloria, discussis, quibus antea obtegebatur, nebulis, conspicua emineret: ut virtutes, beneficiaque Christi tui, abstersis omnibus fucis, ad plenum effulgerent. Nam & nefas esse ducebam, eas res in obscuro jacere, quibus cogitandis ac reputandis essemus nati. Nec maligne aut tenuiter putabam indicandas, quarum amplitudine longe inferior esset omnis oratio. Nec dubitabam in illis diutius homines detinere, ubi eorum quoque salus residebat. Non enim fallere posset oraculum illud, Esse hanc vitam æternam, nosse te verum Deum, & quem misisti Jesum Christum. Quod autem mihi

Joan. 17. vers. 3.

de discessione ab Ecclesia objicere soliti sunt, neque in eo male mihi conscius sum: nisi forte pro desertore habendus est, qui ubi milites fusos ac palatos, videt procul ordines reliquisse, signo ducis sublato, eos in stationes suas revocat. Sic enim dispersi erant tui omnes, Domine, ut non modo imperia exaudire non possent, sed etiam ut obliti propemodum essent & ducis sui, & militiæ, & sacramenti militaris. Ego, ut eos ab errore colligerem, non alienum signum sustuli, sed insigne illud tuum vexillum, quod nobis sequi necesse est, si volumus in populo tuo censeri. Hic manum mihi injecerunt, qui quum alios retinere in ordine deberent, in errorem abduxerant: & quum minime desinerem, violenter restiterunt. Hic cœptum est graviter tumultuari, donec ad dissidium usque certamen exarsit. Verum penes quos sit culpa, tuum est nunc pronunciare, ô Domine. Ego semper, & verbis, & factis testatus sum, quanto unitatis studio tenerer. Verum illa mihi erat Ecclesiæ unitas, quæ abs te inciperet, ac in te desineret. Quoties enim pacem & consensionem nobis commendasti, simul ostendisti, te unicum esse illius conservandæ vinculum. Me, si pacem habere vellem cum iis, qui se jactabant Ecclesiæ præsules, & fidei columnas, eam redimere oportebat veritatis tuæ abnegatione. Quidvis autem potius subeundum esse censui, quam ut ad nefariam istam pactionem descenderem. Nam Christus ipse tuus nobis edixit, etiamsi cælum terræ permisceatur, oportere tamen verbum tuum æternum permanere. Neque vero dissidere me ab Ecclesia tua putabam, quia mihi cum primoribus illis bellum erat. Nam & per Filium, & per Apostolos, præmonueras, ad eum locum emersuros, quibus consentiendum minime esset. Non de extraneis ille hominibus, sed iis qui se pro Pastoribus venditarent, prædixerat, fore lupos rapaces, & pseudoprophetas: simulque mandaverat, ut caverem. Ubi cavere jubebat, an ego manum præbuissem? Nec magis pestilentes fore Ecclesiæ tuæ hostes denunciabant Apostoli, quam intestinos, qui sub Pastorum titulo delitescerent. Quos pronunciabant esse habendos pro hostibus, ab iis cur dubitassem me sejungere? Erant mihi in oculis Prophetarum tuorum exempla, quibus videbam tantas fuisse contentiones cum seculi sui Sacerdotibus ac Prophetis: quos certe constat fuisse in populo Israëlitico Ecclesiæ præsules. At non ideo habentur pro schismaticis Prophetæ tui, quod dum collapsam religionem instaurare volunt, illis summa vi repugnantibus non cesserint. Manebant ergo in vera Ecclesiæ unitate, quum à sceleratis sacerdotibus diris omnibus devoverentur, quum indigni censerentur, qui locum inter homines, nedum inter Sanctos haberent. Eorum ergo exemplis confirmatus, sic constiti, ut nihil me illæ de Ecclesiæ desertione obnunciationes minæve territarent, quo minus constanter intrepideque pergerem iis adversari, qui sub Pastorum persona plusquam impia tyrannide Ecclesiam tuam disperdebant. Eram enim mihi optime conscius, quanto uniendæ Ecclesiæ tuæ studio flagrarem, modo concordiæ ejus vinculum esset tua veritas. Qui subsequuti sunt motus, ut à me non sunt excitati, ita non est cur mihi imputentur. Scis, Domine, res etiam ipsa apud homines testata est, ut nihil quæsierim, quam verbo tuo controversias omnes dirimi, quo, conjunctis animis, utraque pars ad stabiliendum Regnum tuum conspiraret: ut non detrectarim, vel capitis mei dispendio, pacem Ecclesiæ restitui, si frustra tumultuari deprehensus forem. Quid autem adversarii? Nonne protinus ad ignes, ad cruces, ad gladios furiose procurrerunt? Nonne unicum sibi præsidium in armis & sævitia esse judicarunt? Nonne ad eundem furorem omnes ordines instigarunt? Nonne omnes pacificationis rationes respuerunt? Eo factum est, ut res, quæ sedari amice alioqui poterat, in tale certamen exarserit. Quanquam autem in tanta

Mat. 24. vers. 35.

Matth. 7. vers. 15.
Act. 20. vers. 29.
2 Pet. 2. vers. 1.
1 Joan. 2. vers. 18.

rerum conturbatione varia fuerunt hominum judicia, jam tamen omni timore sum liberatus, postquam ad tuum tribunal adstamus: ubi æquitas cum veritate conjuncta, non nisi secundum innocentiam pronunciare potest. En, Sadolete, non quam tibi, ad nos prægravandos, comminisci libuit causæ nostræ actionem: sed quam esse verissimam & nunc boni cognoscunt, & omnibus creaturis in illo die patefiet. Neque vero iis etiam, qui prædicatione nostra edocti, ad eandem nobiscum causam accesserint, deerit quod pro se loquantur, quando hæc cuique parata erit defensio: Ego, Domine, ut à puero fueram educatus, Christianam semper fidem professus sum. Ipsius autem fidei rationem non aliam initio habui, quam quæ tum passim obtinuerat. Verbum tuum, quod instar lampadis prælucere universo populo tuo debuerat, ademptum, vel certe suppressum nobis erat. Et ne quis majorem lucem desideraret, insederat omnium animis ista persuasio, cælestis illius arcanæque philosophiæ inquisitionem paucis melius delegari, à quibus oracula peterentur: plebeiis ingeniis non altiorem intelligentiam convenire, quam ut se ad Ecclesiæ obedientiam subigerent. Rudimenta autem, quibus fueram initiatus, ejusmodi erant, ut nec me ad legitimum numinis tui cultum satis instituerent: neque mihi ad certam spem salutis viam expedirent: nec me bene ad officia formarent Christianæ vitæ. Te quidem unum pro Deo meo colere didiceram: sed quum me penitus fugeret vera colendi ratio, in primo statim ingressu excidebam. Credebam, ut fueram edoctus, Filii tui morte me redemptum esse ab obligatione æternæ mortis: sed eam imaginabar redemptionem, cujus virtus nequaquam ad me perveniret. Expectabam futurum resurrectionis diem, sed cujus memoriam, velut rei infaustissimæ, abominarer. Atque hic sensus non mihi privatim dominatus erat, sed ex ea doctrina, quæ tum à populi Christiani magistris populo passim tradebatur, conceptus. Clementiam erga homines tuam prædicabant illi quidem, sed non nisi eis, qui se dignos præbuissent. Dignitatem porro in operum justitia collocabant, ut ille demum in gratiam abs te reciperetur, qui se tibi operibus conciliaret. Nec dissimulabant tamen interim, miseros esse nos peccatores, & qui sæpe carnis infirmitate laberemur. Proinde communem oportere omnibus esse salutis portum, tuam misericordiam: sed enim ejus obtinendæ hanc demonstrabant rationem, si pro offensis tibi satisfieret. Tum satisfactio nobis injungebatur: primum ut confessi sacerdoti omnia peccata, veniam absolutionemque supplices peteremus: deinde, ut bonis operibus malorum memoriam apud te deleremus. Postremo, ut ad sufficiendum, quod nobis deesset, sacrificia expiationesque solennes adderemus. Jam quia rigidus esses judex, ac severus vindex iniquitatis, ostendebant, quam formidolosus esse deberet tuus conspectus. Ideo jubebant ad Sanctos primum confugere, ut eorum intercessione, exorabilis ac propitius nobis redderetis. His omnibus quum utcunque perfunctus essem, tametsi nonnihil interquiescebam, procul tamen adhuc aberam à certa conscientiæ tranquillitate. Quoties enim vel in me descendebam, vel animum ad te attollebam, extremus horror me incessebat, cui nulla piacula, nullæ satisfactiones mederi possent. Ac quo me propius considerabam, eo acrioribus pungebatur aculeis conscientia: ut non aliud restaret solatium, quam me ipsum oblivione ludere. Quia tamen nihil melius offerebatur, iter, quod exorsus eram, prosequebar: quum interim excitata est longe diversa doctrinæ forma, non quæ à Christiana professione nos abduceret, sed quæ illam ad suum fontem reduceret, & velut à fæcibus repurgatam, suæ puritati restitueret. Ego vero novitate offensus, difficulter aures præbui: ac initio, fateor, strenue animoseque resistebam. Siquidem (quæ hominibus ingenita est in retinendo, quod semel susceperunt; instituto, vel constantia, vel contumelia) ægerrime adducebar, ut me in ignoratione & errore tota vita versatum esse confiterer. Una præsertim res animum ab illis meum avertebat, Ecclesiæ reverentia. Verum ubi aliquando aures aperui, meque doceri passus sum, supervacuum fuisse timorem illum intellexi, ne quid Ecclesiæ majestati decederet. Multum enim interesse admonebant, secessionem quis ab Ecclesia faciat, an vitia corrigere studeat, quibus Ecclesia ipsa contaminata est. De Ecclesia præclare loquebantur, summum unitatis colendæ studium præ se ferebant. Ac ne in Ecclesiæ nomine cavillari viderentur, ostendebant non esse novum, ut Antichristi pro Pastoribus illic præsiderent. Ejus rei exempla non pauca proferebant, quibus apparebat, nec alio spectare ipsos, quam ad Ecclesiæ ædificationem: & in eo similem habere causam cum multis Christi servis, quos ipsi in numero Sanctorum habebamus. Quod autem liberius ferrentur in Romanum Pontificem, qui & pro Christi vicario, & Petri successore, & Ecclesiæ Principe colebatur, sic excusabant: Ejusmodi titulos, inania esse terriculamenta, quibus adeo perstringi piorum oculos non oporteret, ut rem intueri, ac excutere non auderent. Illum, quum mundus ignorantia & hebetudine, velut alto sopore, oppressus esset, in tantum fastigium emersisse: certe non verbo Dei constitutum, non legitima Ecclesiæ vocatione ordinatum Ecclesiæ Principem fuisse, sed voluntarium, & à seipso lectum. Illam porro tyrannidem, qua in Dei populum grassatus esset, nullo modo esse ferendam, si vellemus salvum apud nos Christi regnum. Nec illis deerant, quibus ea omnia confirmarent, validissimæ rationes. Principio, quicquid ad stabiliendum Papæ principatum solebat tum adduci, clare diluebant. Ubi omnia illi sua firmamenta abstulerant, tantam quoque ejus altitudinem, Dei verbo, demoliebantur. Eo usque res deveniebat, ut palam esset: conspicuumque eruditis simul ac indoctis, verum Ecclesiæ ordinem tunc interiisse: claves, quibus Ecclesiæ disciplina continetur, fuisse pessime adulteratas: collapsam Christianam libertatem: prostratum denique fuisse Christi regnum, quum erectus fuisset hic principatus. Habebant præterea, quo conscientiam meam stringerent, ne in istis, quasi nihil ad me pertinerent, securus conniverem. Multum enim abesse, quin sit aliquod voluntario errori apud te patrocinium, quam ne is quidem impune erret, qui mera ignoratione à via seducitur. Quod ipsum Filii tui testimonio comprobabant, Si cæcus cæcum ducit, ambo in foveam cadunt. *Mat. 15. vers. 14.* Quum jam animus meus ad seriam attentionem comparatus foret, hic vero, tanquam illata luce, animadverti, in quo errorum sterquilinio fuissem volutatus, quot inde sordibus ac maculis fœdatus essem. Quod ergo officii mei fuit, ejus, in qua prolapsus eram, miseriæ, multo etiam magis ejus, quæ mihi imminebat, æternæ mortis agnitione, vehementer consternatus, nihil prius habui, quam ut damnata, non sine gemitu ac lachrymis, superiore vita, me in viam tuam reciperem. Et nunc, Domine, quid aliud misero mihi superest, quam ut deprecationem tibi pro defensione offeram, ne horrendam illam à verbo tuo defectionem ad calculum revoces, à qua me semel mirifica tua benignitate vindicasti? Nunc istam actionem, Sadolete, cum ea, si libet, compara, quam plebeio tuo assignasti. Mirum, si hæsitabis, utram alteri præferre debeas. Illius enim profecto salus de filo pendet, cujus defensio in hoc cardine vertitur: quod quæ sibi à proavis ac majoribus tradita sit religio, eam constanter retinuerit. Judæi, & Turcæ, & Sarraceni hac ratione Dei judicio elaberentur. Facessat ergo inanis ista tergiversatio ab eo tribunali, quod non hominum auctoritati comprobandæ,

bandæ, sed universa carne vanitatis mendaciique damnata, asserendæ unius Dei veritati erigetur. Quod si ineptiis tecum certare vellem, quam mihi imaginem pingere liceat, non dico Papæ, aut Cardinalis, aut cujuslibet è vestra factione reverendi præsulis (quibus fere omnibus qui colores aptari queant ab homine non valde ingenioso, pulchre nosti) sed doctoris alicujus, vel inter omnes vestros, selectissimi? Nihil sane opus esset, ad ejus damnationem, vel dubias in eum conjecturas proferre, vel falsa crimina ementiri. Justis enim ac certis plus satis gravaretur. Sed ne, quod in te reprehendo, imitari videar, hoc agendi genere supersedeo. Tantum hortabor, ut ad se aliquando redeant, ac secum reputent, quam fideliter pascant Christianum populum: cui non alius esse potest panis, quam Dei sui verbum. Et ne sibi nimium blandiantur, quod nunc magno applausu, & secundis, magna ex parte, admurmurationibus, fabulam suam agunt, cogitent nondum ad catastrophen se pervenisse: in qua certe non habebunt theatrum, ubi suos fumos impune vendant, ubi credulas mentes imposturis illaqueent: sed unius Dei arbitrio stabunt vel cadent: cujus judicium non ab aura populari, sed à sua ipsius inflexibili æquitate pendebit: qui non modo de cujusque factis inquiret, sed recondita cordis sinceritate, vel nequitia quæstionem exercebit. Ego de omnibus, nulla exceptione, pronunciare non audeo: Quotusquisque tamen eorum est, qui, dum adversum nos conflictatur, non sibi conscius sit, operam se magis hominibus, quam Deo locare? Jam quum tota Epistola nos supra modum inclementer tractes, extrema tamen clausula virus tuæ acerbitatis, pleno ore, in nos effundis. Quanquam autem nos minime convitia illa feriunt, & illis jam pro parte antea responsum est: quid tamen, quæso, in mentem tibi venit, ut avaritiam adhuc nobis objiceres? Putasne tantam in nostris hominibus fuisse hebetudinem, ut non ab ipsis exordiis cogitarent, se eam ingredi viam quæ lucro & quæstui esset adversissima? An vero quum vestram ipsorum avaritiam traducerent, non videbant magnam se necessitatem sibi imponere continentiæ, ac frugalitatis, nisi pueris quoque ipsis facere se ridiculos vellent? Quum rationem ejus corrigendæ esse ostenderent, ut nimiis opibus exonerarentur Pastores, quo ad Ecclesiæ curam magis essent expediti, an non sibi sponte aditum ad opes præcludebant? Quæ enim jam restabant divitiæ, quibus imminerent? Quid? an non hoc erat facillimum ad divitias honoresque compendium, statim ab initio iis quæ offerebantur pactionibus vobiscum transigere? quanti tum multorum silentium redemisset Pontifex vester? Quanti hodie quoque redimeret? Cur, si vel minima habendi cupiditate titillantur, omni spe augendæ rei præcisa, malunt perpetuo sic miseri esse, quam citra magnam difficultatem uno temporis momento ditescere? sed ambitio, scilicet, eos retinet. Ejus quoque sugillationis quam habueris causam, non video, quum nihil aliud potuerint expectare, qui hanc actionem aggressi sunt primi, quam ut à toto orbe conspuerentur: & qui postea accesserunt, scientes ac volentes se innumeris totius mundi contumeliis ac probris exposuerint. Ubi autem fraudes illæ ac intestinæ malitiæ? Nulla enim earum suspicio in nobis hæret. De iis ergo potius tracta in sacro vestro collegio, ubi quotidie agitantur. Calumnias illas, quia ad finem propero, præterire cogor, quod nostro innitentes capiti, neminem reperimus in tota Ecclesia, quem putemus fide aliqua dignum: calumnias tamen esse, jam ante satis demonstravi. Tametsi enim solum Dei verbum extra omnem judicii aleam constituimus, Conciliis vero & Patribus ita certam demum auctoritatem constare volumus, si ad ejus normam respondeant: eo tamen honore locoque Concilia & Patres dignamur, quem obtinere sub Christo par est. Sed omnium teterrimum est illud crimen, quod sponsam Christi discerpere conati sumus. Id si verum esset, merito & tibi, & orbi universo haberemur pro deploratis. Atqui non aliter crimen istud in nos recipiam, nisi discerpi ab iis Christi sponsam contendas, qui virginem castam exhibere Christo cupiunt: qui sancta quadam zelotypia sollicitantur, quo eam Christo illibatam conservent: qui pravis lenociniis corruptam, ad fidem conjugalem revocant: qui adversus adulteros omnes, quos ejus pudicitiæ insidiari deprehenderint, contentionem suscipere non dubitant. Et quid nos aliud fecimus? Nonne peregrinis doctrinis tentata, imo violata fuerat, à vestra factione Ecclesiæ castitas? Nonne violenter à vobis fuerat innumeris superstitionibus prostituta? Nonne fœdissimo illo adulterii genere, simulachrorum cultu, inquinata erat? Scilicet, quia non sumus passi, sacrosanctum Christi thalamum tanto haberi à vobis ludibrio, sponsam ejus lacerasse dicimur. Ego autem dico, illam quam à nobis falso accusas, lacerationem, apud vos non obscure conspici. Neque in Ecclesia id modo, sed in Christo ipso, quem misere dissectum esse constat. Quomodo sponso suo adhæreat Ecclesia, quem salvum non habet? Ubi autem incolumitas Christi, dum & justitiæ, & sanctitatis, & sapientiæ gloria alio transfertur? Atqui antequam accenderetur à nobis certamen, tranquilla omnia, & optime pacata erant. Inter Pastores quidem, & in ipsa plebe, ignavia & stupor effecerant, ut nullæ propemodum essent de religione controversiæ. In Scholis autem, quam strenue Sophistæ rixabantur? Ergo non est, quod pacificum adeo vobis regnum tribuas: ubi non alia ratione quies fuit, nisi quia Christus conticebat. Post novum Euangelii exortum, magnæ, fateor, contentiones efferbuerunt, à quibus antea otium erat. Sed nostris hominibus immerito id imputetur, qui nihil toto actionis suæ decursu quæsierunt, nisi ut, instaurata religione, in veram unitatem, discordiis fusæ ac dispersæ Ecclesiæ colligerentur. Et ne vetera commemorem, quid nuper recipere detrectarunt, tantum ut Ecclesiis pacem conciliarent? Sed frustra omnia experiuntur, vobis contra nitentibus. Quia enim pacem illi habere cupiunt, cum qua simul floreat Christi regnum: vos autem, quicquid accedit Christo, deperire vobis putatis, non mirum est, si fortiter resistatis. Et habetis artes, quibus evertatis uno die, quicquid ipsi multis mensibus pro Christi gloria instituunt. Non multis verbis te obruam, quia uno verbo expedire rem licet. Obtulerunt se nostri ad reddendam suæ doctrinæ rationem. Cedere non detrectant, si victi rationibus fuerint. Per quos nunc stat, quominus & optima pace, & veritatis luce fruatur Ecclesia? I nunc, & nos seditiosos appella, qui Ecclesiam quiescere non sinamus. Ne quid autem prætermitteres, quod ad gravandam causam nostram faceret, quia multæ paucis istis annis sectæ ebullierunt, ejus quoque rei invidiam, pro tuo candore, in nos derivas: sed vide qua æquitate, vel quo etiam prætextu. Nam si nos propterea odio digni, justo quoque olim odio apud impios laborasset Christianum nomen. Aut ergo desine hac parte nos infestare: aut palam profitere, Christianam religionem tollendam ex hominum memoria, quæ tot mundo tumultus pariat. Hoc ergo causæ nostræ minime obesse debet, quod modis omnibus conatus est Satan Christi opus impedire. Hoc quærere magis ad rem pertinebat, quis omnibus, quæ se extulerunt sectis expugnandis incubuerit. Constat autem nos solos, vobis otiosis ac stertentibus, totam hanc molem sustinuisse. Faxit Dominus, Sadolete, ut tu ac reliqui omnes tui, aliquando intelligatis, non aliud esse Ecclesiasticæ unitatis vinculum, quam si Christus Dominus, qui nos Deo Patri reconciliavit, in corporis sui societatem nos ab ista dissipatione recolligat: ut ita uno ejus verbo, ac spiritu in cor unum & animam unam coalescamus. Argentorati, Cal. Septemb. M. D. XXXIX.

DEFENSIO SANÆ
ET
ORTHODOXÆ DOCTRINÆ
DE
SERVITUTE ET LIBERATIONE
HUMANI ARBITRII,

Adversus Calumnias

ALBERTI PIGHII CAMPENSIS.

JOANNES CALVINUS *Clarissimo Viro*
PHILIPPO MELANCHTHONI.

ETsi nec singulare illud judicii tui acumen, quod jure mirantur omnes ignoro, & ejus censuram, sicuti par est, revereor: libellum tamen hunc si privatim tibi legendum mitterem, fretus amoris erga te mei fide, non longa excusatione uterer. Nunc autem quia publice inscribere tibi ausus sum, non defuturos scio, qui temeritatis in eo me accusent. Eorum igitur causa, quod necesse apud te non esset, unde hanc fiduciam ceperim, breviter exponam. Principio, cum tibi librum offero, quem duplici nomine tibi gratum fore certo novi: tum quod me amas auctorem, tum quod piæ sanæque doctrinæ defensionem continet: cujus tu non modo studiosissimus es cultor, sed eximius fortissimusque vindex. Accedit & tertia commendatio, eaque non vulgaris, quod simplex ac sincerum est, quo utor, defensionis genus. Quantum enim à versutis obliquisque in disputando artibus, quæ claris alioqui apertisque rebus tenebras obducant, ab omni denique fuco & sophistica, abhorres: tantum tibi placet nuda ingenuaque perspicuitas, quæ rem, sine ullis involucris, ante oculos statuat atque exponat. Atque hæc tua virtus, sicut est rari exempli, ita magnam sæpe mihi admirationem movit, quod quum incredibili perspicacia excellas, simplicitate tamen nihil habeas antiquius. Valebit igitur non parum & hæc causa, scin, ad conciliandam libello gratiam. Præterea memini, has te aliquando mihi mandasse partes, ut si nos lacessere pergeret Pighius, ad reprimendam ejus proterviam aliquid conscriberem. Quod tamen ut facere nunc demum inciperem, non modo tua auctoritate adductus, sed ejus quoque improbitate compulsus fui. Libris enim decem de libero Arbitrio & Prædestinatione nuper editis, quicquid de his rebus prodideram, non judicio aut delectu, sed mera pugnandi libidine, confutandum suscepit: ubi adeo insolenter, tamque effreni ferocia, adversus puram, quam tuemur pietatis doctrinam se jactat, ut occurrere aliquo modo tantæ hominis petulantiæ, nisi silentio prodere vellem Christi gloriam, necesse habuerim. Postulabat autem hujus argumenti tractatio plus aliquanto & otii, & temporis. Sed quia videbam id captare adversarium, ut si diutius differrem, hac mea mora, ad occupandos præjudicio quodam hominum animos abuteretur, malui aliquid cito dare, vel minus elaboratum, quam tacendo pati, ut, cum bonæ causæ dispendio, inani ejusmodi jactantia frueretur. Quanquam sic mihi festinasse videor, ut minime tamen præcipitaverim nimia celeritate. Quod enim præcipuum erat, consequutum magna ex parte, spero, judicabis: ut dicerem, quantum ad repellendas adversarii calumnias, satis esset. Et tamen hanc excusationem prætermittere non oportuit: quam si tu pro insigni tua humanitate recipies, viam aliis monstrabis, ne mihi se iniquiores præbeant, aut minus benignos. Mihi certe sæpius in mentem venit, de conditione nostra queri quod tanta negotiorum, quæ subinde nobis ingeruntur, & multitudine obruti, & assiduitate oppressi, & varietate distracti, idque domi simul & foris, non possimus ad unum aliquid agendum, animos diligentiamque intendere, sed huc inde perpetuo cursitare cogamur: sicut qui variis & operosis ministeriis destinati, quibus simul obeundis nequaquam sint pares, dum eodem momento undique urgentur, quorsum se vertere debeant, præ lassitudine nesciunt. Interea quicunque ex hostibus nos aggredi instituunt, ab aliis omnibus curis soluti ac vacui, in alta pace, quoad libuerit, ad instruendum belli apparatum sunt intenti, & colligendas copias, quas deinde per suam opportunitatem in nos emittant. si quid fatigationis sentiunt ex uno congressu, quietem & inducias tunc quoque pro suo arbitrio sibi sumunt, donec refectis animis & viribus, iterum ad nos impetendos instructi sunt ac parati. Huc etiam accedit, quod tantis locorum spatiis divisi, illa etiam unde non parum levationis sperandum foret, commoditate destituimur, communicandi scilicet inter nos, consiliaque pro rerum & temporum ratione, conferendi. Hæc, ut dixi, non sine gemitu fortisque nostræ deploratione reputo mecum ac perpendo. Cæterum, quominus ista cogitatione frangar, occurrit ex altera parte non minimum solatium. Primum quia statuo nos non sine certo Dei consilio, & talibus obsideri premique angustiis, & iis, quæ humanitus juvare nos possent, subsidiis defici, ut melius expergefacti, respicere in ipsum solum discamus. Deinde quia vetus hoc esse exemplum, cum animo recordor. Refert enim sacra historia, Israëlitas quum ex captivitate restituti civitatem extruerent, pari difficultate laborasse. Nam quum ipsa operis magnitudo ac moles, quum temporis angustiæ plus satis eos urgerent, ab hostibus aliquanto plus negotii molestiæque sustinebant. Et tamen videmus id non obstitisse, quominus constanter infractisque animis pergerent in opere, usque dum ad extremum constanti eorum assiduitate hostium improbitas & rabies frangeretur. Siquidem hoc non vulgare erat fortitudinis specimen, gladiis accinctos cæmentum & lateres comportare: altera manu tenere gladium, facere *Nehem. 4.*
opus, trullamque versare altera: atque ita architecturæ dare operam, & simul ad prælium esse expeditos. *vers. 17.*
Ejus historiæ recordatione excitari nos quoque decet, ut inter tot difficultates, quæ nos ad desperationem sollicitant, animum nihilominus colligamus. Quum mirabili sua, tum potentia, tum bonitate Dominus ab horrenda illa Antichristi Rom. tyrannide nos liberavit, civitatis suæ sanctæ Jerusalem, id est, Ecclesiæ instaurandæ provinciam hodie nobis mandat. Arduum sane per se opus ac laboriosum: ut nihil aliunde superveniat impedimenti. Verum Satanæ ministri & satellites, quibus id est propositum, ne Ecclesiæ ædificationem, quod in se erit surgere patiantur, assiduis certaminibus nos vexando, plus adhuc negotii facessunt.

Itaque,

Itaque, quum securam ab aliis rebus vocationem requirat ordinarius reparandæ Ecclesiæ labor, cui nos, quando ita Domino visum est, destinati sumus, simulatque lapidem unum cœpimus tollere, isti classico ad prælium nos citant. Quum nos exigua simus hominum manus: illi ingentem faciant exercitum: qui possimus, & resistere simul illis, & manus habere semper in opere occupatas? nisi nobis in mentem veniat, sic nunc agere Deum, ut pridem solitus est, quo illustriorem manus suæ potentiam reddat: nobis sufficere hoc debere, quod etiamsi parum proficere nunc videamur labore nostro: de successu tamen perinde acsi jam extaret, simus certi, quando sub ejus vexillo auspiciisque militamus. Quod si hominum quorundam reprehensionem non effugiat nostra sedulitas (ut plerique hodie sunt nimis delicati & morosi) quia festinationem alicubi resipiat, hæc nos conscientia sustineat ac confirmet, quod Deo Judici nostro, Christo Domino ac Duci, sanctisque Angelis eam scimus approbari. Quod ad me privatim attinet, quum satis, cui serviam, noverim: in hac fiducia totus acquiesco, quod illi placere obsequium meum qualecunque, nihil dubito. Cæterum, si hominum judicium quæritur, tuum unius mihi instar omnium futurum semper est, sicut merito esse debet. Mense Februar. M. D. XLIII.

DEFENSIO SANÆ
ET
ORTHODOXÆ DOCTRINÆ
DE
SERVITUTE ET LIBERATIONE HUMANI ARBITRII,

Adversus Calumnias

ALBERTI PIGHII CAMPENSIS.

IN PRIMUM LIBRUM.

Quum ante biennium in conventu Wormaciensi essemus, audiebam Albertum Pighium mihi jam minari, ac certamen denunciare, verum id procul. Librum enim nescio quem se scripsisse jactabat inter suos, quo totus conficerer: nondum tamen proferebat. Quum vero postea Ratisponam ventum esset, ac dimidius ille liber, in Lutherum ac Philippum Melanchthonem præsertim, deinde in nos simul omnes compositus, prodiisset, qui deinde accessione secundæ partis auctus fuit, mihi jam magna ex parte videbar liberatus, ne quid saltem in me privatim ederet. Sic enim cogitabam, quia me indignum judicasset, in quem unum vires suas experiretur, maluisse ad ipsius communis causæ oppugnationem eas conferre: ut si quam victoriam reportaret, nobilior esset triumphus: sin autem vinceretur, minore id dedecore fieret. Nam & argumentum, quod adversum me tractare instituerat, illic prosequebatur: & stylum in me pluribus nominatim locis stringebat. Interea audio præclarum illum librum volitare: sed inter eos, quibus sine majori inquisitione, hoc tantum nomine placeret, quod Christi doctrinæ adversaretur. Mihi ut fieret inspiciendi copia, obtinere non potui. Neque, ut verum fatear, de ea re fui magnopere sollicitus, quia nihil fore certius putabam, quam ut postridie ederetur. Annus inde unus præteriit, antequam in lucem, vel totus vel aliqua ex parte, prodiret. Itaque nihil amplius dubitabam, quin consilium mutasset. Et jam securus à Pighio, aliud opus in manus sumpseram, quum mihi præter spem offertur magnum ejus volumen, De libero arbitrio inscriptum: in quo tametsi me non statim ab initio nominat, ubi tamen ad ipsius causæ tractationem descendit, satis demonstrat, nihil sibi aliud esse propositum, quam ut, quæ de hac re in mea Institutione disputavi, penitus evertat.

Atque id quidem se eo consilio facere profitetur, ut Lutherum & alios omnes nostros per latus meum confodiat: me tamen unum peculiariter vocat in certamen, ac mecum manum conferit: quod & me diligentius exequutum esse putat totam hujus quæstionis summam, & certiore ordine, ac clariore methodo, quam alii fecerint, omnia explicasse. Equidem non ausus fuissem communis causæ defensionem suscipere, si omnes simul fuisset aggressus, ne temeritate magis & stulta confidentia impulsus, quam recto consilio inductus, alios voluisse antevertere viderer, quos constat longe esse aptiores. Quod nisi obstitisset hic timor, aliquid forte ad priorem illum librum, cujus memini, respondissem. Nunc tamen gaudeo qualicunque de causa, me fuisse retentum, dum video Bucerum has sibi sumpsisse partes: à quo melius & splendidius pro sua dignitate tractari potuit. Quod autem jam, aliis non expectatis, ipse respondeo, neminem mihi vitio daturum arbitror, quum ita palam Deo insultet Pighius, nisi pro sanæ doctrinæ defensione me objiciam. Ergo utcunque hodie multos habeat exercitus Domini & instructiores, & magis exercitatos, qui istius superbi Goliath insolentiam reprimere possint, & parati sint, si res ita postularet: quoniam tamen, illis præteritis, nomine me citat in certamen, ne vel unum ex Christi servis se vicisse glorietur, cælestis Regis ac Ducis mei virtute fretus, & armis illis spiritualibus, quæ subministrare suis solet, in medium prodeo.

Cur autem me ex tam multis unum delegerit Pighius, cui certamen indiceret, ipse viderit: si quid tamen, rabie excæcatus, videre potest. fallitur enim, si me illo elogio, quod mihi obiter tribuit, vel tantillum commoveri putat: fingit hoc forte in suum commodum, quum mihi præ aliis nonnihil concedit, ne videatur cum gregario quolibet manus conseruisse. Verum quicquid sentiat, mea nihil aut minimum refert. Neque enim in eruditione aut facundia, sed in pura conscientia, fidelium gloria consistit: idque non apud homines, sed in Dei conspectu. Deinde non tanti ejus facio judicium, ut propterea mihi placeam. Lætus sum laudari me, inquit ille in veteri tragœdia, sed à laudato viro. Ergo, etiamsi ambitiosus forem, non tamen causam haberem expetendæ laudis ab hoc ore tam impuro ac fœtido, quod non nisi execrabiles in Christum contumelias subinde spirat. Huc accedit, quod dum sua intemperie abripitur, nihil judicat nec cernit: sive quod impietatis suæ merito in reprobam mentem datus, manifestum est divinæ vindictæ exemplum: sive quod intolerabilis superbia, qua turget, pessimum est cæcitatis genus. Proinde veluti in scenis, Eumenidum videt agmina Pentheus: & solem geminum, & duplices se ostendere Thebas: ita hic tam acutos habet oculos, ut quod nusquam est, videre

dere se putet. Verum hoc interea malum simul habet, quod in clara luce non minus cæcutit, quam si extrema vertigine percussus foret.

Fateor alias hominem esse ingeniosum & doctum: acumen illi in disputationibus, & digerendi artem concedo: agnosco populariter disertum esse, hoc est, valere ea eloquentia, quæ mediocriter literis tinctos, cujus generis plurimi hodie sunt, capere & allicere queat. Sed quorsum omnes istæ dotes, ubi tota hominis mens furore alienata est ac perdita? Quamobrem si quem locum habere vult inter literatos (cujus gloriæ se plus satis cupidum esse prodit) ad sanam mentem ante redeat oportet. Hujus autem, qua nunc laborat, curandæ amentiæ hæc duo sunt remedia: si adversus claram certamque Dei veritatem deliberata malitia bellum gerere desinat: si stolidam sui persuasionem, & nimis insolentem fastum, quo totus obstupescit, exuat & abjiciat. Verum ne videar contentionis ardore contra hominem præter modum incitari, malo jam in ejus librum, quasi in rem præsentem, lectores adducere: ut illic quæcunque dico, aut plura etiam, recognoscant.

Verum antequam huc venio, de ordine agendi meo, quem tenere institui, paucis præfari mihi necesse est. Principio, non est quod expectet lector, ut in respondendo filum orationis Pighianæ sequar. Nam si singula vellem minutatim excutere & nihil relinquere intactum, usque ad immensam magnitudinem excresceret liber. præterquam enim quod loquendi profluentiam habet ingenitam à natura, in hoc etiam semper multum operæ ponit ac studii, ut cùm sua magniloquentia causam obscuret, tum adversarium longo ac volubili rotatu verborum obruat. fortassis etiam laudem inde captat: quoniam hæc est optima sese jactandi ratio inter imperitos, magnis clamoribus, & longa verborum congerie exultare. Ego vero palmam hac in parte libenter illi concesserim, vel sine certamine: siquidem non orationis minus quam alvi profluvium, pro vitio habeo. Quod autem ejusmodi artificio ad causam obtinendam nititur, quasi verba fundendo, lectorum oculos, velut sparsis nebulis possit perstringere, id apud sanos homines nimis infirmum erit præsidium. Rudibus proculdubio & nullius judicii hominibus fucum faciet: sed qui micam rectæ intelligentiæ habebit, nihil morabitur ampullas illas, in quibus nihil solidi reperiet. Itaque contentus ero efficere, ut perspiciant omnes pii, & vero judicio præditi lectores, Pighium ex fulgore fumum, me ex fumo dare lucem, hoc est, quæ à me bene scripta fuerant, suis illum calumniis & malitiosis cavillis depravasse: me vero nihil aliud quærere, nisi ut pura & simplex Dei veritas, discussis Satanæ fumis, eluceat. Id enim satius fore puto, quam longa & supervacua scriptione frustra me fatigare, & simul esse lectoribus molestum. Est etiam alia causa, ut nihil dissimulem, quæ me brevem esse cogit. Constringor enim temporis angustiis, quando mihi vix duo menses usque ad nundinas Francfordienses restant, quibus statui, si fieri poterit, hanc responsionem edere. Atque utinam dimidium ejus temporis vacuum mihi prorsus & liberum ad scribendum relinqueretur. Quamobrem veniam meæ festinationi dabunt lectores, sicubi levius ea transcurram, quæ longiorem meditationem, & magis exquisitam diligentiam requirebant. Quod si mihi quispiam vetus illud ac vulgare dicterium objiciat, ineptum esse culpam deprecari, qua potuerim carere, si voluissem, in promptu est responsio: primum me officii necessitate compelli, ut Dei veritatem sustineam ac defendam, ubi domi meæ oppugnatur: deinde me sic raptim scripturum, ut tamen utilis in publicum futurus sit labor, nec à causæ gravitate alienus: etiamsi ejus dignitati minus undecunque respondeat.

Quo tamen, comparatis inter se meis & illius scriptis, facilius ac certius judicium facere queant lectores, & quasi rerum summas digito notare, ordinem ac dispositionem, quam ipse observavit in suo opere, sequar. Tantum hoc erit discriminis: quod quum venditare se magnifico verborum apparatu voluerit, ego compendio ac simplicitati, quoad licebit, studebo: deinde quum Thrasonico suo fastu, ac virulentis in nos conviciis multas paginas occupaverit, in hoc quoque genere libenter illi cedam. Nihil enim vel Christi gloriæ decedere, vel bonorum existimationi obesse puto, si Pighius disertus conviciator & sit, & vocetur: modo simul omnes intelligant, eum furiosa partim maledicendi libidine, partim atra bili, vel potius mania percitum, huc illuc nullo delectu raptari.

Ac principio quæ in sua ad Sadoletum epistola tractat, tametsi non sunt hujus quæstionis propria, quia tamen ad prægravandam nostram causam spectant, obiter expendamus. Miratur ac deplorat Pighius Germaniæ suæ stuporem, quæ potuerit ad doctrinam nostram commoveri. Nos enim negotium aggredi longe difficilius, quam olim fecerint Apostoli: deinde absurdissima docere, & quicquid olim alienum à vera pietatis regula commenti sunt hæretici, ab inferis revocare: imo superare omnium deliramenta: & tamen nihil, vel in speciem habere, quod falso saltem splendore homines possit fallere. Neque enim vel doctrina, vel facundia, vel sanctitate vitæ excellere: quæ hominum attentionem excitare debeat. Atque ut hoc melius amplificet, ostendit quam inepta sit ac præpostera nostra agendi ratio. Respondeo breviter, nimis stupidum esse Pighium, qui non agnoscat illustre ac manifestum esse divinæ potentiæ miraculum, quod, velit nolit, mirari cogitur. Nam quo nos minus bene comparati instructique sumus ad tantum tamque arduum opus, eo magis perspicua elucet Dei virtus: quæ per nostram infirmitatem totum orbem concutit. Quod si istæ Pighii querimoniæ in Apostolorum tempus conferantur, dicas Porphyrium, aut aliquem ex illa cohorte loqui. Itaque ne hic longior sim, respondebo ex ore
Pauli: nos libenter fateri, tot ac tanta præsidia no- 2 Cor. 2.
bis minime suppetere, quæ ad tantam molem susti- vers. 16.
nendam sufficiant: quod doctrinæ nostræ veritas ac 1 Cor. 2.
fides non eloquentia, aut eruditione propria, sed vers. 4.
spirituali Dei virtute fundata sit. Causam certe validam ac fortem esse oportet, quæ non hominum patrocinio, non externis quibuslibet adminiculis, sed sola sua bonitate suffulta consistat.

Desinat ergo stupere Pighius, unde hæc nova & inaudita doctrinæ nostræ efficacia: quando res ipsa clamat, non Lutherum initio loquutum, sed Deum per os ejus fulminasse: neque nos hodie loqui, sed Deum è cælo virtutem suam exerere. Atqui ex altera parte demonstrat, quantum ab Apostolis differamus. Equidem si de personis agitur, nullis verbis satis exprimi potest, quanto intervallo nos illi præcellant: sed in quibus nos dissimiles facit Pighius, quantum ad doctrinam, dico nos esse simillimos. Illi, inquit, ea narrabant quæ viderant oculis, quæ auribus hauserant, quæ prædicta fuerant, quæ figuris adumbrata. Nos autem quid? An novum Euangelium excudimus, cui postulemus haberi fidem, illo valere jusso quod Apostoli prodiderunt? Multas & de rebus variis controversias habemus cum regno Romani Antichristi, sed omnes propemodum ex hoc fonte fluunt, quod Christo, Prophetis & Apostolis audientiam dari volumus, adversarii, quia silentium palam injungere illis non audent, suis figmentis locum jubent dare. Mirus, inquit, Apostolorum consensus erat in doctrina. Quasi vero non hunc quoque consensum dederit iis Dominus, qui Euangelii doctrinam in pristinum suum locum restituere hodie conantur. Aderat, inquit, divinæ operationis vis præsentanea: aderat Spiritus ille

igneus,

igneus, qui se illorum motibus, vultu, oculisque promebat. Sed enim hæc & quæcunque alia commemorat Pighius, in Apostolicæ doctrinæ, vel commendationem, vel approbationem, arma nostra sunt. Quicquid enim docemus, in hanc summam redit, ut Euangelium illud, quod tot præclaris testimoniis confirmatum fuisse pronunciat, à mundo audiatur. Sepultum enim fuisse, & quasi abolitum ex hominum memoria, conquerimur, neque immerito. Nec aliud quæsitum est à nostris per hos viginti quinque annos, quam ut tota contentio sic dirimeretur, ne hominibus cederet victoria, sed penes doctrinam illam à Christo & Apostolis proditam, ut par erat, solum maneret. Nunc quoque, si convicti fuerimus, aliquid præter eam docere, non modo recantare parati sumus: sed omni studio impugnare. Ergo quum à nobis miracula flagitantur, & alia quibus olim Euangelii majestas sancita fuit, non alia proferenda sunt, quam quæ tunc per manus Apostolorum fuerunt edita. Semel enim extiterunt, sed in perpetuam Euangelii confirmationem. Atque hic mihi quam spatiosus dicendi campus pateret, cùm de ingratitudine ac malitia, tum etiam de impudentia eorum, qui non modo Euangelium Christi, perinde acsi novum foret ac nuper natum, novis iterum signis approbari postulant, sed illa ipsa miracula, quæ ejus gloriæ servire debent, in contumeliam torquent atque ludibrium? Sed quoniam ad hanc rem alterum opus destinavi, in præsentia supersedeo. At pergit Pighius in excutienda nobis hac defensione, quando tota nostra doctrina ad hoc unum composita sit, ut omnem prorsus pietatem aboleat, ut omnem religionem eximat è mentibus hominum, quod meris fucis, technis, ac imposturis agamus, improbo Scripturæ abusu, audacia atque impudentia singulari, mendaciis, convitiis, improborum conspiratione, seditionibus, plusquam paganica vivendi licentia. Et quid non? De priore calumnia postea suo loco videbitur. Quantum ad actionem pertinet: à mendaciis Pighii ad rem ipsam provoco. De amarulentia tantum hoc verbum dicam, non nisi in eos

2 Cor. 2. vers. 16. 1 Cor. 2. vers. 4.

esse effusam, quibus ipsum Dei verbum odor est mortis in mortem: deinde non posse nimiam judicari, si quis rerum indignitatem reputet, quæ eam extorsit. Porro doctrinam ab eorum vita æstimari, qui ea abutuntur, nimis iniquum est. Quanquam si de nobis & adversariis judicium fieri ex vita placeat, hanc legem minime recusamus. Qualescunque enim simus, gloriari tamen nobis meliori jure licet, quam optandum foret, aliam esse nostram vitam, quam omnium Romanensium, qui regnum Antichristi hodie sustinent. Proinde non vereor, si quis nostram & illorum vitam penitus inspiciat, & ita inter se conferat: quin nos saltem timere Deum, illos prorsus contemnere & ipsum & ejus Legem, evidenter cernat.

Quod negotium nos difficilius moliri dicit quam olim Apostoli fecerint, si in alium sensum acciperet, non prorsus à vero aberraret. Nam si quis temporis illius statum prudenter consideret, quo exortus est Lutherus, eum alias fere omnes difficultates habuisse cum Apostolis communes videbit, una vero in re iniquiorem ac duriorem fuisse ejus conditionem quam illorum, quod nullum erat tunc in mundo regnum, nullus principatus, cui illi bellum indicerent: hic autem emergere nullo modo poterat, nisi ejus imperii ruina & interitu, quod non modo omnium potentissimum erat, sed reliqua omnia quasi sibi obnoxia tenebat. Hanc difficultatem nunc quoque sustinemus. Satis scitur, quantum valeat Pontifex tum armorum potentia, tum fœderum auxiliis, tum pecuniis, tum ipsa nominis reverentia. Deinde, quantum præsidii & roboris habeat in hac immensa colluvie, quæ ubique terrarum sparsa est: Cardinalium dico, Episcuporum, & Sacerdotum. Atqui omnes uno animo, quoniam non aliter salvos se fore vident, nisi profligata nostra doctrina, ad eam opprimendam, non secus acsi pro aris & focis, imo pro suis ipsorum capitibus pugnarent, opes omnes suas viresque conferunt. Dicerem hac quoque molestia nos præ Apostolis laborare, quod luctandum nobis est cum fallaci Ecclesiæ larva, & cum fucata impietate, quæ sub ipso Dei nomine delitescit, nisi hac barena similiter complures ex Prophetis & Apostolis exercuisset. Verum ut ad Pighii objectionem semel respondeam, difficile & laboriosum opus est, tot impietatis monstra, tantum impiæ doctrinæ labyrinthum, tot superstitionum species, quæ per aliquot secula occupaverint omnium animos, quæ tam altas radices egerint, quæ tam speciosos colores præ se ferant, derepente profligare, ac tollere penitus è medio, præsertim quum tota mundi potentia contra resistat: & ferro, ignibus omnique sævitiæ genere, ad illa vindicanda insurgat. Audax conatus, inquit Pighius: non nego: temerarium etiam confiterer, si hominum opus, non Dei ipsius foret. Sed quum Paulum audimus concionantem de 2 Cor. 10.
potestate illa invicta, quæ ministris Euangelii data vers. 4.
est, ad diruendas omnes machinationes, ad demolienda consilia, ad omnem denique celsitudinem destruendam, quæ se extollit adversus cognitionem Christi, animos colligimus ut intrepidi stemus contra hunc totum Satanæ apparatum, quo sustinetur Papismus.

Ad delendos porro fucos illos, quibus meretricem suam ornat Pighius, spongia hæc nobis semper in promptu est, nos minime totam antiquitatem cum omnibus sanctorum placitis convellere, quemadmodum mentitur: sed hoc potius unum agere, ut quæ temporum vitio corrupta sunt ac dissipata, in antiquum statum redeant. Reclamat ille: nos sic rem habere contendimus. Ille maledictum quod in nos jacit, non probat: libri nostri firmis & claris hujus rei testimoniis referti sunt. Plausibiles sunt istæ calumniæ, quibus nos oneret, dicere nos Ecclesiam à Christo sponso suo fuisse annos mille & quadringentos desertam: ita nos facere mendacem Christum: sed nebulæ sunt, quæ solo flatu veræ responsionis evanescunt. Dicimus enim Christum Ecclesiæ suæ fideliter adfuisse, & semper adfuturum sicut promisit. Dicimus Ecclesiam ejus fuisse virtute conservatam, ne periret: Spiritu gubernatam, ne à veritate excideret: sed simul oportuisse accidere dicimus, quod luculento Pauli vaticinio prædictum fuerat, de horribili defectione, quam non in extremo aliquo terræ angulo, sed in universo orbe fore denunciat. De futuro certe Ecclesiæ statu loquitur, hoc est, qui postea sequutus est. Dicit Antichristum jam tunc moliri arcanum iniquitatis: sed gravius multo est, quod continuo subjungit, fore scilicet, ut palam grassetur ac tyrannidem exerceat in Ecclesiam: neque tanquam externus hostis, verum occupato Dei sanctuario. Dum hæc commemorat, dicit venturam defectionem. Hæc dum videmus, sicuti prædicta fuerant, accidisse, agnoscimus veracem Christi Spiritum. Interea tamen suam Christi promissioni constare fidem profitemur: quoniam in tanta clade suos mirabiliter conservarit, ut ex media morte salvi evaderent: quod Ecclesiam in tanto naufragio perire passus non sit: & quum videretur desperata, ex ipso quasi interitu liberaverit. Ex illo enim semine excitata est hæc messis, quam hodie cernimus. Eat nunc Pighius, & Christum mendacii aut perfidiæ sub nostra persona, ex proprio autem animi sui sensu insimulet: quod quum Euangelii sui contemptum universali prope mundi excæcatione vindicaret, Ecclesiam tamen suam luce veritatis ac vitæ nunquam interea destituerit. Sed enim ego inde illustriorem ejus fidem redditam fuisse agnosco, quod per tot offendicula, præter spem omnium hominum, sibi viam fecerit, ut firma permaneret.

Ne

Ne tamen in retinendo suo jure, vel potius injuria, videatur impendio præfractior, tandem fatetur obrepsisse abusus in Ecclesiam, quos omnes pii correctos cupiant. Sed modum corrigendi longe ab eo diversum esse, quem tentavimus. Has enim Pastorum esse partes, quibus facultatem nos sustulisse queritur. Deinde ejusmodi vitia esse negat, quorum causa debuerimus facere ab Ecclesia discessionem. Nos enim quod totum orbem turbaverimus, quod ab Ecclesiæ unitate desciverimus, hanc causam prætexere abusus qui in ea invaluerant, & corruptos mores sacerdotum. Ut ab hoc postremo incipiam, scire velim, ex cujus ore prætextum hunc audierit. Fieri potest, ut in nostrorum libris legerit Lutherum initio abusus tantum quosdam nimis crassos reprehendisse, & flagitiosos Cleri mores: subinde adversariorum improbitate ulterius provectum. At quid hoc cum Pighii calumnia simile habet? scribit alicubi ipse quoque Lutherus de se in hunc modum: Velim, inquit, nolim, cogunt me adversarii mei fieri in dies sapientiorem. Verissimum est quod dicit. Cotis enim instar ad acuendum ejus ingenium fuerunt. Demersus adhuc in profundis illis tenebris, quibus orbis fere totus absorptus erat, quum scintillam unam videret quasi ex tenui rima emicantem, ad eam accedere conatus est. Hic hostes lucis quum impedire & violenter repellere pium hominis studium vellent, tumultuando, fenestram ampliorem, totas etiam fores demum aperuerunt. Hæc non eo à nobis dicuntur, ut prætextum captemus nostræ à Pontifice defectionis: verum ut appareat, qualis futura fuerit adversariorum æquitas, si totam Papismi corruptionem semel ad vivum resecuisset Lutherus: quum lenem ac moderatam reprehensionem, eamque in vitiis palpabilibus ferre non sustinuerint. Neque vero Lutheri consilium tunc erat, ab Antichristi tyrannide deficere, sed tantum mederi morbis illis, quorum tam facilis quam necessaria videbatur curatio. Atqui opinione falsus est. Tanta enim omnium abominationum sanie scatebat Papismus, ut quum primum admoveri manus cœpta est, quia remedium nullum ferebat, crepuerit medius.

Sic ergo habeat Pighius: nos non usque adeo esse morosos, ut ob morum vitia, etiam gravissima, scindendam duxerimus fidei unitatem. Novimus in vitiis aut corrigendis, aut improbandis, eam moderationem servandam esse, ut vinculum pacis non disrumpatur. Scimus tamen ex adverso sic temperandam esse patientiam, ut ne iniquitatem foveat. Ergo hanc, quæ vulgo ab omnibus cernitur, Papistici cleri sceleratissimam, & omni turpitudinis genere inquinatam vitam, neque approbare debuimus initio, neque silentio aut dissimulatione tegere: ac ne nunc quidem ex officio possumus: præsertim quum publicæ ædificationis id interesset. Nam quum ab ipsis proveniret velut communis quædam contagio, non aliter potuimus in corpore ipso plebis vitia repurgare, quam eos quoque arguendo. Verum illam fuisse dissidii causam, nimis improbum est mendacium: quum semper clara voce professi fuerimus, nos ad conjunctionis vinculum, puræ sanæque doctrinæ consensu fore contentos. Quum de restituenda Ecclesia quæritur, doctrinæ quidem addimus disciplinam. Sed aliud est, colligendæ in bonum ordinem Ecclesiæ studere: aliud, ab Ecclesia se alienare. Hoc merito nobis exprobraret Pighius, si morum tantum corruptione offensi, renunciata Ecclesiæ societate, ad novas partes transiissemus: sed quum palam sit, inde exortum fuisse dissidium, quod Antichristus Romanus ferre non potuerit justas & sanctas impiæ suæ doctrinæ reprehensiones, quid nobis adhuc discessionis crimen objicitur? Addita etiam, si Deo placet, futili calumnia, solam morositatem in causa fuisse, quod nobis Cleri mores minus bene compositi displicerent.

Perinde facit Pighius, ac pueri in scholis: qui sibi fingunt declamitandi materiam. Duo enim hæc principia sibi sumit: nos discessionis auctores extitisse: neque id aliam ob causam, nisi quod corruptiore sacerdotum vita offenderemur. Jam negamus initium separationis à nobis factum esse, & ne tergiversari videamur, rem ipsam, ut gesta est, proferimus. Ipsa luculentum nobis testimonium reddit, hinc divisam fuisse Ecclesiam, quod Romanus Antichristus eos omnes, qui aut pro veritate verbum facere auderent, aut eam amplecterentur, violentis ac tyrannicis modis, nulla cognitione legitima, non modo præter morem Ecclesiasticum, sed contra omnem humanitatem expulit. Et adhuc reos defectionis nos facient Romanenses, quum nos à sua qualicunque communione sævis & sanguinariis edictis ipsi priores abdicaverint? Atqui satius fuerat, tolerantia & silentio pacem redimere, ut in fidei unitate permaneremus, quam nimium acribus remediis exitiale in toto corpore incendium excitare. Quam tu hic mihi pacem, & quam fidei unitatem prædicas, ubi Dei veritas locum non habet, quæ unicum ejus vinculum esse debebat? Pronunciat Spiritus sanctus, Ecclesiæ unitatem sanæ veræque doctrinæ consensione contineri, nec audet Pighius verbo repugnare, etiamsi animo dissentiat. Videamus nunc, qualibus vinculis aut nodis colligatus sit Papismus.

Primum omne genus idololatriæ illic regnat, non sine manifesta Dei abnegatione. Quantulumcunque ex cultu Dei residuum superest, partim commentitiis ritibus adulteratum, partim vitiosis opinionibus corruptum, meram superstitionem redolet. Doctrinæ veritas, aut eversa prorsus, aut contaminata. Christus semisepultus, ut inanem modo titulum, sine virtutis gloria retineat, & spectro denique quam sibi similior. Virtus enim ejus altis tenebris submersa, officium obliteratum, gratia fere in nihilum redacta. Sacramentorum administratio mutila primum & lacera, adhæc multis extraneis figmentis deformata, postremo multis impiis imaginationibus implicita.

Quid jam nobis præscribit Pighius? Ne pacem turbemus. Sed qua lege aut pactione? Nempe ut ad hæc omnia conniveamus. Nefaria vero pax, quæ tanti constet. At dicit se & alios Antichristi canes, qui adulatione latratuque sacerdotia venantur, nihil in fide novare, abusuum correctionem expetere quidem totis votis, sed gradus, & officii sui memores, non usurpare, quod ad se non pertineat. Quasi vero non sit hoc cujusque officium, à manifestis, & doctrinæ, & cultuum sacrilegiis abhorrere, quæ sacrosanctum Dei nomen gravissima contumelia afficiunt. Silendum erat, inquit Pighius. Perfidum & execrabile silentium, quo Dei gloria, Christus, atque Evangelium proderetur? Itane? Ludibrio igitur habebitur Deus ante nostros oculos, tota religio lacerabitur, peribunt miseræ animæ Christi sanguine redemptæ, & hiscere nefas erit? Latrat fidus canis ad primum latronis strepitum, & vitam suam objicit periculo, ut domini sui caput familiamque defendat: diripietur impiorum latrocinio Ecclesia & vastabitur, pedibus calcabitur Dei majestas, regno suo spoliabitur Christus, videntibus nobis ac tacentibus? Denique pro Antichristo Pighius tantas turbas movet, ubi periculum ejus regno videt imminere: nos in medio regni Christi excidio quiescemus? Neque tamen hoc etiam modo pacem redimere nobis licuit, quando necesse erat, communicatione etiam, quasi tacito suffragio magnam ejusmodi scelerum partem approbare. Et hoc impietatis jugum excutere, erit abrumpere vinculum fidei, dissilire ab Ecclesia, turbare communem pacem ac concordiam? Sic quidem olim audiebat à rege impio sanctus Dei Propheta. Sed qua defensione utitur? Non ego sum, 1 Reg. 18.
inquit, qui conturbo Israëlem, sed tu & domus pa- vers. 18.
tris tui, qui dereliquistis mandata Domini, & sequuti

estis

estis Baalim. Hæc eadem est nostra defensio. Quicquid hodie turbarum est ac motuum, neque nostra culpa exarsisse, neque nunc foveri: totam causam esse penes eos, qui animum potius obstinarunt, cælum, terras, maria miscere, quam Christi regno locum cedere. Sed oportet impleri quod scriptum est, sessurum iniquum illum, donec eum spiritu oris sui conficiat Dominus, & adventus sui illustratione aboleatur. *2 Thess. 2. vers. 8.*

Sed quæ erat unica remediis via, illam nos præpostera actione sustulisse dicit Pighius. Pastorum enim auctoritatem per nos labefactatam, quorum erant istæ partes. Quis non videat hunc Luciani discipulum palam in tam miserabili Ecclesiæ clade suaviter ludere? Pontificem scilicet Romanum & totam ejus cohortem nihil aliud moratum in vitiis corrigendis, quam quod illis per nos adempta est facultas. At quid, obsecro, facturi erant si tacuissemus, qui nunc, dum tantopere urgentur, non minus securitatis ac socordiæ ostendunt, quam si nulla Ecclesiæ cura tangerentur? Totus orbis clamitat, extremum instare Ecclesiæ exitium, nisi mox remedium adhibeatur: necessitas ipsa, quæ est telum acerrimum, eos sollicitat, & sic premit, ut effugio nullus pateat locus. Nos in illorum torporem, vel potius immanem crudelitatem fortiter, sicut par est, invehimur, quod periclitanti Ecclesiæ non succurrant. Quum tot stimulis non expergefiant, spes bona est, sponsore Pighio, ad corrigendos abusus primo die properaturos fuisse, si nihil a nobis motum esset. At facerent nunc, nisi à nobis impedirentur. Cur non igitur toties rogati, vel tenue aliquod specimen ediderunt? At hæc turbulenta tempora minime commoda sunt ad aliquid novandum. Nempe merito timent ne si ædificio, male alioqui fundato, rursus mole sua laboranti & quasi ruenti, adhæc corruptæ ac putrefactæ materiæ, postremo jam nutanti & quatefacto manus semel admoveatur, subito ruat in præceps, suoque casu architectos ipsos opprimat. Hoc profecto est, hoc, inquam, unum est, quod curant omnes isti lupi, qualiter suæ tyrannidi caveant in posterum, quibus eam machinis stabiliant, ne quid amplius eorum obsistat libidini. Quid porro de Ecclesia fiat, susque deque habent: neque putant sua referre, etiam si centies pereat. Si me aliquid fingere dicat Pighius, non citabo paucos testes, qui mihi subscribant, sed omnes piorum conscientias judices faciam. Hanc quoque Pighii querelam operæpretium est audire, nos publicam Ecclesiæ disciplinam præcipue turbasse. Quasi vero disciplina aliqua tunc fuerit: ac non potius horribile aspectu chaos, & deformis fœdaque rerum omnium confusio. Nam quod vetustos canones nobis jactat, quibus ordinata & formata fuerat Ecclesia, quid hoc ad rem pertinet? quum nihilo major esset eorum usus, quam si nunquam fuissent scripti. Perinde est igitur, ac si repressa tyrannide prodiret aliquis Dionysii aut Phalaridis aulicus, ac turbatam Rempub. quiritaretur, & convulsas leges, judicia in ordinem coacta. Quis hunc libertatis & legum patronum ferret? Quod si hanc similitudinem non recipiat Pighius, demonstret mihi velim, quanto melior & ordinatior sit status sub Romano Antichristo, quam sub veteribus tyrannis fuerit.

Hæc pauca cursim respondere visum est ad Pighii præfationem, ne quid præjudicii de ipsa causa facerent lectores, ejus calumniis occupati: quod me consequutum esse confido. Nam maledicta, quibus Lutheri ingenium moresque proscindit, non est præsentis instituti refellere: quando neque ad rem, de qua agitur, multum momenti habent, neque Lutherus meo patrocinio opus habet: neque postremo aliud agit Pighius, quam vorax & famelicus canis, qui latratu se ulciscitur, dum non invenit quod rodat. Nam quæ ejus atrocissima est in Lutherum criminatio, non aliud continet quam tartareum esse monstrum, quia gravibus conscientiæ certaminibus vexatus sæpe fuerit usque ad dolores & tormenta inferorum. At vero si vel per somnium concipere posset hic nugator, quid hoc sibi velit, & quid valeat, vel obmutesceret, vel in Lutheri admirationem potius ac laudes converteretur. Nam quum sit hæc piorum sors communis, ut diros subinde conscientiæ cruciatus sustineant, quibus eruditi, ad veram humilitatem Deique timorem melius assuefiant: ut singulari, præ aliis, ingenii præstantia quisque præditus est, ita miris & inusitatis modis interdum tractatur: ut dicere queat, non modo se mortis doloribus circumdatum fuisse & obsessum, sed ab inferis ipsis absorptum. Ita ex sanctis præstantissimos, quasi selectas Dei officinas esse oportet, in quibus sua judicia præter omnem carnis sensum, mirabiliter exerceat. Ne recensendis pluribus exemplis longior sim: hæc est lucta Jacob, in qua nobilis ille athleta non hominum quempiam antagonistam habuit, sed cum Deo ipso congressus est. Nunc si comprehendere animo velis, quantum ille sudarit in ea harena, Dei fortitudinem primum intuere: deinde, hinc quoque conjecturam sumas, quod victor nihilominus ad finem usque vitæ claudicaverit. Hæc piis dicta sint. Nam quid Pighio & profanis istis hominibus facias? qui nec conscientiam ullam, nec pietatis sensum habent, nec aliter accipiunt si quid de judiciis Dei narratur, quam side conviviis deorum Homericas audirent fabulas.

Quoniam autem Dei & hominis cognitio mutuo inter se nexu colligatæ sunt & implicitæ, merito Pighius suam de libero arbitrio disputationem inde incipit. Dicet quispiam, me hunc ordinem laudare, quia meus sit. At ego excipiam illo me usum esse, quia optimus, & ad docendum aptissimus videretur. Placet ergo, quod adversarius meus sequatur id, quod ego optimum judicavi. Quanquam miror, qua fronte ausus fuerit, nulla mei mentione facta, tam familiariter sumere de meo libro, quod in suum transcriberet. Neque enim quo jura id faciat, video: nisi forte præscriptionem obtendat, quia sic facere pridem solitus sit. Nam in magno illo libro, quem adversus nostram confessionem edidit, integras sæpe ex Institutione mea paginas, ubi visum est, infercit, ac suo commodo sic adaptat, quasi aliunde non sumpsisset. Velim nunc scire quo jure aut titulo mea sic pro suis usurpet. Si qua magna esset inter nos necessitudo, ego hanc confidentiam amicitiæ non difficulter concederem. Sed nunc huic veniæ non est locus. An quia hostis sum, se jus direptionis in omnia mea habere putat? At hoc prædæ genus nullo, nec jure, nec more, defendi potest. Unus ergo prætextus restat, homini docto potuisse non minus venire in mentem quæ dixeram, quam mihi prius venerant. Sed lectores obsecro, si tantum habeant otii, ut caput primum libri Pighiani cum primo Institutionis meæ capite conferant. Nihil dico: nisi quod non sine risu ac stomacho perspicient nimis perditam hominis impudentiam. Quod si ulterius pergere libeat, percurrant quæ de Justificatione tractat in altero illo opere, & ad sextum Institutionis meæ caput exigant: mirum si bilem continere queant. Neque enim clanculum furatur aut carptim: neque artificio tegere ita studet suas rapinas, ut apud se natum videatur, quod apud me legit, sed ita palam mea ad verbum recitat, ut videatur paginas ipsas totas pigritia assuisse, quo describendi laborem fugeret. Si fateretur auctorem, eum diceremus mutuari: nunc quid causari potest, quominus plagiarius palam vocetur? Mirabitur quicunque leget, unde tantus homini stupor: qui nihil veritus sit, in ipso statim vestigio deprehendi. Ego vero dum omnia bene reputo, habeo quod pro hominis excusatione dicam: eum securitate magis quam socordia id fecisse. Satis enim habuit, si modo iis placeret, qui non minori religione à nostris abstinent,

quam facilitate omnia laudant ac mirantur, quæ nos quovis modo impugnant. Fruatur ergo sane sua ista in tenebris jactantia. Sed extabit, ut spero, in luce & oculis bonorum mea Institutio, tantæ ejus impudentiæ testis ac vindex. Neque tamen hac de re verbum facturus eram, nisi me ejus improbitas coëgisset. Sed quum toties nos, tanquam indictos, nullius ingenii, nullius judicii, ex alto superbiæ suæ fastigio despiciat, operæpretium fuit, palam fieri, nec ingenuum hominem, nec gratum esse qui tam crudeliter eos laceraret, quorum tamen magisterio nonnihil adjutus foret.

Quæ autem postea de suo admisceat, ut deformet, aut pervertat bene dicta, non est hujus operis excutere. Summa tamen huc redit, in illa Dei & nostri notitia, dum mutuo inter se comparantur, nos justum Dei judicium non posse intelligere, quin libero nos voluntatis arbitrio præditos sciamus, & in nobis positum, ut obediamus præceptis: declinare à malo, facere bonum, & contra. Ubi hoc constituit, mox ad sententiæ nostræ explicationem aggreditur. Atque id quidem primum ex Lutheri verbis, quæ censebat minus accommodata esse ad popularem captum: deinde ex meis, quibus etiam per totum opus insistit: ut in meo capite totam, ut ipse vocat, sectam nostram oppugnet. Hæc est clausula primi libri.

Porro, quoniam hac potissimum machina evertere doctrinam nostram conatur, quod à communi sensu maxime abhorreat, præfatur, non immerito Lutherum hoc rudimento suos imbuere, ut carnis rationi ac sapientiæ renunciare discant: quia tantum absurditatis habeant pleraque ejus dogmata, & præ aliis hoc, quod tractamus, de servo hominis arbitrio, ut quibus persuadere velis, eruere iis oculos mentis, & omnem rationis sensum adimere oporteat. Illam vero sententiam, quæ inter Christiani nominis homines nihilo plus controversiæ habere debuerat, quam unum esse Deum, quibus probris lacerat? imo quam ridiculis cavillis exagitat? Pugnat, inquit, cum Apostolo, qui fidem testatur esse ex auditu prædicationis. Deinde, si vera foret, infantes & moriones ad fidem percipiendam sequetur reliquis omnibus esse magis idoneos. Quasi vero non continuo post, hunc Pighii nodum solvat Paulus, quum ex arcana Dei revelatione pendere fidem subjungit: aut quasi hominem stipitem faciat, qui ratione carnis eum spoliat, hoc est, inani sapientiæ persuasione. Verum, ut intelligat, non nobiscum sibi esse certamen, sed cum

1 Cor 2. vers. 14. ipso Paulo, audiat ejus verba, si aures habet. Animalis, inquit, homo non accipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia illi sunt, nec potest cognoscere, quod spiritualiter dijudicantur. Reddat ipse quo-

1 Cor. 1. vers. 21. que nobis rationem, cur ita sit. Nempe, quia infatuavit Deus sapientiam hujus mundi, quo per stultitiam prædicationis salvos faceret credentes. In quem finem? Respondeat adhuc idem ipse. Ut confunderet sapientum gloriam. Quid demum inde col-

1 Cor. 3. vers. 18. ligit? Ne quis seipsum fallat. Si quis videtur sapere, in seculo hoc, stultus fiat, ut reddatur sapiens: quandoquidem sapientia mundi hujus stultitia est apud Deum. Ecce pronunciat Paulus, primum spiritualis sapientiæ fundamentum esse, mundi sapientiam in nihilum redigi. Evomat nunc in eum bilem suam Pighius, quod velit hominibus mentis oculos eruere, bestiis facere similes, morionibus postponere. Quod autem nullis id facile persuadeatur, qui sibi sapiunt, nihil mirum. Via enim illis præclusa est, qua sola poterant huc pervenire: quantisper non damnant stultitiæ totum illud, quo sibi placent, sapientiæ spectrum. Nullum enim est incantationis genus ad fascinandos homines periculosius, quam rationis propriæ fiducia. Atque, ut brevius dicam, mera stultitia est quo ad Deum, quicquid ex se homo sapit: quum autem accedit fiducia, fit rabies. Ejus rei si nullum aliud foret, amplum documentum est

Pighius: qui nullis Apostolis, nullis Scripturis, nec Angelis omnibus crediturum se esse dicit, si id ipsum doceant, in quo putat Lutherum errare. Folio 6? pag. 1.

Ad ipsam Lutheri sententiam quum ventum est, ad duo capita revocat, quicquid in ea vult damnare: nempe quod liberum arbitrium docuerit, rem esse, post primi hominis lapsum, de solo titulo: nec posse nos ex nobis aliud quam peccare. Nec eo contentus, addiderit postea, figmentum esse in rebus, & titulum sine re: deinde nihil contingere fortuito, sed absoluta necessitate nobis provenire omnia. In priore, multa eum male habent. Primo, quod hinc sequatur, hominem naturæ viribus ad recipiendam Dei gratiam se præparare non posse. Deinde naturam nostram vitiosam fieri, imo quasi haberi pro nihilo. Adhæc, Legis observationem impossibilem nobis esse, & nos peccare nihilominus, non servando quod facultatem nostram superat. Quarto, quia huic annexum sit dogma de peccato originali nostrum, hoc est catholicæ Ecclesiæ: quod ipse prodigiosum nominat. Quinto, peccare etiam in operibus bonis justos, & bona opera venialia quidem secundum misericordiam Dei, sed ex se mortalia esse peccata. Hic admonitos velim lectores, unam cantilenam identidem recinere Pighium. Quia igitur reliqua omnia suo loco postea recurrent, de postremo hic tantum dicam. Quod de bonis operibus sic loquutus est Lutherus eo non spectabat, ut suam illis laudem, summque coram Deo pretium adimeret. Neque enim negavit unquam, aut Deum ea habere accepta, aut mercedem redditurum, sed ostendere modo voluit, quid valeant, si ex se, non paterna Dei benignitate, æstimentur. Certum est autem, non dignitate propria placere Deo, quicquid proferri possit bonorum operum, sed gratuito ejus favore, quia tanti habere velit, etiamsi digna non sint. At hyperbolicum est, inquies, quod dicit Lutherus. Hoc ut concedam, dico habuisse justam causam, quæ eum ad tales hyperbolas impulerit: quum scilicet mundum videret falsa & perniciosa operum fiducia, quasi exitiali lethargo, sic obstupefactum esse, ut non voce ac verbis ad eum expergefaciendum, sed clangore tubæ, tonitruo, fulminibusque opus esset. Quanquam nihil est in istis verbis, quod non simpliciter, & citra ullam figuram, verum sit. Nam quum operum dignitas non ex facto ipso, sed ex perfecta Dei charitate pendeat, non aliter justum purumque opus erit, quam si ex perfecta Dei charitate emanet. Nunc mihi illam in homine perfectionem reperias, ut esse aliqua per se bona opera concedam. Atqui hoc in Spiritus sancti contumeliam redundat, per quem bona opera fiunt. Minime vero si bene ac prudenter discernas, quid in opere bono sit hominis, & quid Spiritus. Utcunque enim sincero corde, & absque fictione, in Dei obedientiam se sancti addicant, multum tamen abest, quin adsit ea in reddendis obsequiis alacritas, quam illa Legis summa flagitat: ut Deus ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus, atque ut secundum Deum, proximus diligatur. Hanc vero qui nescit esse amussim, ad quam exigendum sit operum examen, nihil judicare potest. Nunc audiat Pighius. Dico sanctos perpetua carnis infirmitate detineri, quominus ea quæ faciunt, bona opera, perficiant: dico ambulare dum currendum erat, sæpe etiam claudicare. Hinc fieri dico, ut nullum extiterit unquam bonum opus, quod undique purum ac perfectum, omni prorsus nævo careret. Quod si semper aliquid sordis ex carnis vitio admixtum est sanctorum operibus, veniant in conspectum Dei, examinentur in illa trutina, quam Angeli quoque ipsi reformidant: quocunque loco censeantur apud homines, illic vitiosa deprehendentur. At totam puritatem exigua macula inquinari, minime rationi consentaneum est. Primum, ad obtinendum quod peto, mihi satis est, si in omni opere bono inclusum sit peccatum: deinde

hoc

hoc minime recipio, præter rationem fore, si exigua sorde tota puritas inquinetur. Nam si vini sapor, suavis alias & gratus, modico acore totus corrumpitur, ut gratiæ quod habuit amittat, quis Deo litem intendat, quod corruptum opus sibi displicere pronunciet? Ita Lege Mosaica constitutum erat, ut si pollutus homo rem consecratam attigisset, immunda censeretur. (*Levit. 7. vers. 19. & 22: 6.*) Quo significatum fuit, tam efficax & contagiosum venenum esse, hominis immunditiem, ut solo ejus tactu, quicquid alias sanctum est profanescat. Jam qualiter liberamur omnes à communi pollutione, nisi per fidem? Maneat ergo illud, opera bona, si per se æstimentur, omnino esse peccata: ut autem bona sint, ut Deo placeant, ut laudem habeant ac præmium, paterna Dei acceptione fieri, non proprio ipsorum merito.

Alterum membrum, de absoluta rerum necessitate, in eum locum differemus, ubi tractari poterit suo ordine: quum scilicet de providentia Dei & hominum prædestinatione agetur. Dicit postea, quum istius nos dogmatis puderet, dimidium recantasse: quod homini liberum arbitrium in rebus externis & civilibus negotiis tribuamus. Sed hanc palinodiam quominus ex animo prodiisse putet, tribus argumentis moveri se dicit: quod libris in publicum editis fas esse asseramus, fucis ac technis promovere Euangelii causam: quod non execremur Lutherum tam horrendæ blasphemiæ auctorem: quod non palam, damnatis prioribus nostris libris errasse nos profiteamur. Quod de promovendo per fucum & dolos Euangelio scripsisse nos insimulat, mirum, nisi sibi ipse somniavit. Neque enim tale quippiam nostrorum alicui excidisse, mihi credibile est. De Luthero, non est quod dubiam conjecturam sumat: quando nunc quoque sicut hactenus, non dissimulanter testamur, eum nos habere pro insigni Christi Apostolo, cujus maxime opera & ministerio restituta hoc tempore fuerit Euangelii puritas. De nobis libenter fatemur, quod Solonem de se gloriari solitum fuisse tradunt, nos quotidie discendo senes fieri, aut certe ad senectutem properare. Quid tamen à nobis postulat Pighius, ut nos male docuisse pronunciemus, quum perseveremus etiamnum constanter in ea doctrinæ summa, quam semper professi sumus? Fieri quidem potest, ut loquantur alii alio modo: ut propriam fere quisque, & ab aliis distinctam loquendi rationem habet. Cur autem quod seculis omnibus omnium hominum commune fuit, nobis non concederetur? Hoc quoque non gravatim agnosco, nos, si quando iterum recuduntur nostra opera, quæ rudiora erant expolire, mitigare quæ asperius erant dicta, addere lucem obscuris, nimis pressa fusius & copiosius explicare, munire etiam novis rationibus, denique in quibus offensionis periculum veremur, moderari etiam & mitigare. Quorsum enim viveremus, si nihil ætas, nihil usus, nihil assidua exercitatio, nihil lectio, nihil meditatio conferret? Quorsum autem proficeremus, nisi ut fructus inde aliquis ad alios quoque perveniret? Imo si nescit Pighius, hoc illi testatum esse velim: nos huc dies noctesque incumbere, ut quæ fideliter à nobis tradita sunt, in modum etiam, quem putamus optimum fore, formemus. Hoc quoque verum est, nonnulla, quæ scholastico dicendi genere, & minus populari stylo scripserat Lutherus, Philippum Melanchthonem prudenter, & magna dexteritate in mitiorem formam flectendo, ad vulgarem hominum captum accommodasse, & communem vitæ usum. Itaque quum edenda Augustæ esset Confessionis formula, non nisi in ea doctrina immorari voluit, quæ sola Ecclesiæ propria est, & necessaria cognitu ad salutem: nihil scilicet valere per se naturæ vires ad percipiendam fidem, ad obedientiam divinæ Legis, & totam spiritualem justitiam. Quid in civilibus & externis valeant, quia non magnopere fidei interest, noluit curiosius disputare. Cæterum, quod summum est in hac quæstione, & cujus gratia reliqua omnia dicuntur, quemadmodum initio propositum fuit à Luthero & aliis, ita hodie defendimus: ac ne in illis quidem, quæ dixi ad fidem non adeo necessaria esse, aliud interest, nisi quod forma loquendi sic fuit mitigata, ne quid offensionis haberet.

Ubi hanc peregit fabulæ partem, ad alium actum descendit, ut dogmatis nostri mysteria, sicut vocat, in apertam lucem eruat, ex illis tenebris quibus abdita sunt apud nos ac demersa. Atque hic cùm de obscuritate nostra, tum de varietate conqueritur. Nam quum per se tenebricosum sit mendacium, nos latebras ad fallendum quærere: præterea tam esse inter nos dissimiles, ac diversos, ut certum aliquid ex omnibus colligere, infinitus sit labor. Aiunt unum esse lusciosorum genus, qui crepusculo melius quam meridie cernant. Et communiter videmus eos, qui tenera sunt debilique oculorum acie, ad plenam lucem si prodeant, magis perstringi & hebetari. Ex eorum numero esse Pighium quis neget? Ut eloquentiæ laudem aliis concedamus, linguam tamen certe habemus non adeo impeditam nec perplexam. Atque in hoc serio nos laborare omnes animadvertunt, ut intelligamur. Imo nulla magis de causa nobis adversarii succensent, quam quod nimis familiarem Christi doctrinam vulgo fecerimus. Solus Pighius nimiæ obscuritatis nobiscum expostulat. Sed hoc est quod alibi dixi: more puerorum, qui umbratiles in scholis declamationes habent, omnia rhetorum præcepta, sine delectu, in usum suum applicat. Legit alicubi, valere hoc ad gravandum adversarium, si obscuritatis vitium objicere illi queas. Arripuit, quia placebat: & nunc temere in nos detorquet. Sed huic cupresso nunc non erat locus: quum libri nostri, sine alia defensione, se plus satis ab hac futili calumnia vindicent. Et ipse mox, quasi sui oblitus, methodum mihi saltem & perspicuitatem tribuit. An ita inter nos dissentiamus, sicut jactat, ejus fuit probare. Nunc quid aliud dicam, nisi omnia in nos temere effutire, quibus iis tantum exosa redderetur nostra doctrina, à quibus non legitur? Neque enim eorum ullam rationem habet, qui nostra vel minimum attigerint.

Postea incipit meis verbis explicare, quid communiter sentiamus: tametsi ne videatur nimis palam pugnare ipse secum, exceptione utitur, si qua sit inter nos una communis sententia. Vides hic lector, hominem constringi simul & distrahi. In totam Lutheranorum sectam, non in privatam ex ea quempiam certamen instituere videri vult. Non potest autem omnes semel adoriri, nisi conjunctos. Consensionem ut nobis tribuat, gravatim adducitur. Ergo utrumque simul dicit, & neutrum: & ita nodum insolubilem abrumpit. His subjungit eorum compendium quæ secundo Institutionis meæ capite de hac re disputavi. Non sum tam malignus aut morosus, ut Pighium malæ fidei in meis recitandis, sine causa, accusem. Verum ne sibi plus justo blandiatur, sic agnosco summam meæ disputationis utcunque complexum esse, ut tamen minime velim tales in totum opus compositas esse epitomas: neque hanc quoque ipsam alia lege recipio, nisi ut ab hoste prodiisse meminerint lectores. Nam quod me ipso ordinatius & cohærentius omnia digerere se jactat, id suo more dupliciter facit: nempe, & se inaniter efferendo, & liberaliter mentiendo. Illa etiam omitto, quibus velut amari liquoris guttis, mea verba obiter aspergit, quominus lectori sapiant: me truncare Chrysostomi sententiam, quam ad verbum refero, sicut apud eum habetur: me affingere opinionem Petro Lombardo, quam omnibus promptum est videre, bona fide à me expositam: me in citandis Prophetarum testimoniis, aut infidelem esse, aut non sequi fidos interpretes, quia alicubi à vulgari interpretatione dissentio.

Sunt enim relatu indigna, nisi ad demonstrandam insignem Pighii, & inscitiam, & malitiam: quam tamen sani lectores, absque monitore satis animadvertent. Unum operæpretium esset referre, nisi alio loco iterum repeteret, ubi tractabitur imaginationem scilicet ab eo censeri, quod animam fidelem, doceo, à regeneratione in duas divisam esse partes. Nam vel in hoc solo verbo illustre specimen Pighianæ theologiæ intueri licet. Quis enim non videat, animam eum pro sale habere, qui tam familiarem piis animis sensum pro imaginatione ducat? Verum quia hoc in ipso argumenti cardine continetur, & illic etiam Pighius repetit, commodius eo usque differetur.

Hac quoque ratione postremam illius objectionem leviter modo attingam, qua stultitiam nostram deridet, quod tantum laboris exhauriamus in docendis hominibus, qui fidem tamen interea non humanis persuasionibus parari, sed Spiritus sancti proprium esse opus asserimus. Nam postea in ipso disputationis progressu iterum recurret. Sed quia tamen hoc ideo in primo limine positum est à Pighio, ut scriptis nostris viam præcluderet, non possum in totum præterire. Ludere nos operam dicit, hominem ad fidem incitando & exhortando, siquidem eam non sua ipsi facultate concipiunt, sed Deus sua gratia inspirat. Hanc enim necessariam consequentiam facit: Quicquid fit ante gratiam à servo arbitrio, necessario malum est, & à fide magis abducit, quam ad eam adducat, fidesque ipsa tota à Deo pendet. Ergo docendo & exhortando frustra in ventum projicitur omnis labor. Respondeo, nos non magis operam ludere, quam agricolas, dum terram arant ac
Deut. 28. vers. 38. seminant. Scriptum est enim, Seminabis, & non colliges. Quo significatur, frustra esse omnem laborem, sine benedictione Dei. *Mich. 6. vers. 15.* Ubi autem labor successum habet, ut inde fructus colligatur, scriptum est, *Osea 2. vers. 21.* Ego exaudiam cælum, & cælum exaudiet terram, & terra exaudiet frumentum. Jam audis absque Dei benedictione nihili esse omnem laborem. Ubi autem fructus aliquis sequitur, inde provenire, quod Dominus cælum exaudierit, ut terram fœcundam
Deut. 8. vers. 17. redderet. Expressius adhuc loquitur Deus alibi, quum dicit, se populum suum exercuisse in deserto, ne quum venisset in terram sibi promissam, diceret in corde suo: Fortitudo mea, & robur manus meæ hæc omnia mihi præstiterunt. Vides illic Deum omnia perficere, & necessario, hoc est, pro sua providentia. Quid est, quod manum agricolæ terra expectat, cujus tota fertilitas, non nisi ex Dei benedictione est? Nempe, quia sic Deus ordinavit. Proferam alterum
Deut. 8. vers. 3. quoque simile, sed adhuc clarius. Testatur Dominus, se, quum Man è cælo plueret, perpetuum documentum edidisse, quod non in solo pane vivat homo, sed in virtute verbi sui. Si non pane, sed verbo Dei pascimur, ac sustinemur, quid adhuc laboramus de cibo & potu? Excipiet Pighius, non solo quidem pane nos vivere, sed tamen aliquo modo. At hoc tantum obtinere volo: neque panem aliquid per se valere, & solam Dei benedictionem sufficere ad nos alendos. Ubi enim non adest interior illa Dei virtus, nihil aliud accidere potest, quam quod scriptum est:
Levit. 26. vers. 26. Comedes, & non saturaberis. Item: Frangam baculum panis. Ubi autem adest, non minus efficaciter sine pane, quam per panem, nos fovet, ac sustentat. Ubi illa Pighianæ consequentiæ necessitas? Deus efficaciter, arcana sua virtute, hominem pascit, atque id facit pro sua providentia, ut inde pendeat tota ejus vita, non à cibo aut potu. Ergo frustra edimus ac bibimus. Ne tamen sim prolixior: tribus verbis, qualis istæc sit consequentia, ostendam. Deus solus hominem pascit. Ergo non agit per media: hoc est, nullis instrumentis utitur. Quis puer si ita ratiocinetur, non à magistro vapulet? Nunc superest, ut similitudines istas applicemus ad præsentem causam. Paulus, quum de Apostolorum officio loquitur, eos hortulanis comparat, qui plantant vel rigant. *1 Cor. 3. vers. 6, 7.* Et continuo subjicit, eos nihil esse: Deum qui dat incrementum, unum esse pro omnibus. Si quis nostrum simpliciter ita diceret, nihil esse qui docet, nihil esse qui hortatur, quibus facibus suas in nos furias Pighius armaret? Nunc in Paulum dentes suos paulisper stringat. Quærat per ludibrium, quid se ita scribendo & loquendo conficiat? cur tot subeat labores? tot se periculis objiciat? tot molestiis & curis se excruciet? nullum cursitandi finem faciat? si hæc omnia nihil sunt. His omnibus respondet Paulus, se Spiritus habere ministerium, *2 Cor. 3. vers. 3, 6.* quo Euangelii prædicationem inscribat hominum cordibus, non per suam industriam & operam, vel proprio, quod aiunt, marte, sed Spiritu Dei vivi. Jam audis, unde sit efficacia ministerii: nempe ex arcana Spiritus sancti actione, non hominis labore, aut studio. Audis præterea, non inane esse ideo instrumentum, quo ad implendum opus suum manus Dei utitur. Hanc igitur suam defensionem sanctus Apostolus nobis quoque accommodet in communi causa. Quærit Pighius, quorsum noster in scribendo, & concionando labor, si homo, ante fidem, Satanæ vinculis captivus tenetur, ut sanam doctrinam recipere atque amplecti per se nequeat, ubi autem Dei Spiritu illuminatur, efficaciter & necessario eam recipit? Respondeat hic Paulus: quia Euangelium Deus in hunc finem destinavit, *Rom. 1. vers. 16.* ut per ipsum Spiritus sui virtutem exereret. *1 Cor. 1. vers. 18.* Quid amplius vis? Solus est Deus qui agit: sed quia Spiritus sui virtutem quodammodo in Euangelii prædicatione inclusam esse voluit, non vana neque inutilis est nostra opera, quæ ejus providentiæ servit. Non est igitur cur festivitatis laudem ex scurrilitate hic captet, dum nobis responsum affingit, sive bene, sive male, nos agere hoc necessario, non consilio, aut ratione. Nos quidem, si nescit, neque sapientia nostra, neque fortuito excitati sumus ad hoc ministerium; sed certo & stabili Dei consilio, efficacique Spiritus sancti motu. Neque enim separatam habemus rationem à Paulo, *Galat. 1. vers. 15.* qui & Dei electione se fuisse ab utero destinatum ad munus Apostoli prædicat: nec se ante cœpisse, quam dies venisset a Deo constituta. Sed quid hoc ad insulsum Pighii dicterium? Simul enim certi sumus, secundum hanc Dei electionem, nos ministerium exercere, & ei acceptum, & in salutem fidelium efficax, & Ecclesiæ salutare. Atque, ut verbis etiam Augustini loquar, *De bono persever.* exhortamur & prædicamus, ut qui aures habent audiendi, audiant: atque ideo facimus, quia scimus paucis esse donatum, ut sine hominis ministerio intelligant; multis vero id esse donatum, ut Deo per homines credant. Quolibet tamen modo annunciemus hominibus Dei verbum, proculdubio qui sic audit ut obediat, donum Dei est.

In Secundum Librum.

INitio secundi libri omnes facundiæ suæ copias explicat. Versatur enim in causa populari, in qua plausibiliter apud vulgus hominum jactare se potest. Ac primum quidem ita præ admiratione obstupescit, ut ipsum dicas Niobes agere personam in fabula. Hæc autem stuporis causa, nos tanta vertigine, cæcitate, amentia percussos esse, qui dogma hoc de quo tractat, amplexi fuerimus plusquam evidenter falsum, mortalium omnium concordi, à mundi creatione, sensu & consensu damnatum, sic in Deum blasphemum, ut nihil supra. Deinde ne sine ratione insanire videatur, multas absurditates enumerat, quas in eo contineri putat. Equidem ingenium adversarium mihi optarem, qui me omni ex parte aggrederetur, sed non cæco & confuso prælio obrueret: sicut hic facit, qui duas diversas quæstiones ubi seorsum discutere proposuit, nunc simul commiscet. Si vel cogitare quicquam aut boni

boni aut mali, inquit, in nullius potestate est, sed absoluta necessitate fiunt omnia: atqui de providentia Dei, unde hæc necessitas dependet, alibi tractare instituit, nec aliud agit quatuor postremis libris: cur hanc ergo quæstionem nunc cum altera confundit? Dicat quicquid habet, etiam si infirmum sit, etiam si frivolum, modo in uno aliquo statu maneat, patiar. Nunc autem quum duas quæstiones in medium protulerit, de utraque separatim dicturum se receperit, cur in progressu non præstat, quam semel dedit fidem? Quum ubique se jactet, bonum esse digerendi artificem, non audeo imperitiæ ejus id tribuere, sed astu ac malitia fieri agnosco. Quoniam enim illud, quod de absoluta necessitate ex Luthero adducit, videbat communi hominum apprehensioni minus esse consentaneum, hoc quoque auspicatissimum exordium fore putavit, in quo sensum carnis sibi consentientem haberet, à Lutheri vero doctrina abhorrentem. Itaque totum locum de naturæ corruptione, velut scopulum aliquem, fugit: & quum ab orationis quoque suæ contextu illuc ducitur, aut trahitur, sæpius declinat: quod suam causam noverit in eo minus fore vulgo favorabilem, quam dum alterum istud urget.

Agedum vero: quando sic adversario placet, de utroque simul respondeamus. Primum igitur argumentum est: Si nihil boni aut mali cogitare, nec vias nostras aut bonas aut malas disponere possumus, sed omnia in Dei sunt potestate, secundum quam necessario eveniunt, cur non stertimus ac dormimus perpetuo? Quid agricola in aratione, satione, frugibus colligendis adeo sudat? Cur mercator longis itineribus ac periculosis navigationibus se committit? Cur frugi paterfamilias liberos bene ad virtutem & honestos mores educandos curat? Quid ægri medicum accersimus? Nihil enim sollicitudine, industria, sedulitate proficitur. Si expectat Pighius, dum novam responsionem excudam, fallitur: sed tantum ex Institutione mea mutuabor, quod solutioni satis sit. Ea sic habet: Industriam, cogitationes, consilia, studia hominum facile cum Dei providentia conciliat
Prov 16. vers. 9. Salomo. Sicut enim eorum stoliditatem ridet, qui sine Domino quidvis audacter suscipiunt, acsi ejus manu non regerentur, ita paulo post addit: Cor hominis disponere viam suam debet, & Dominus diriget gressus ejus: significans æternis Dei decretis nos minime impediri, quominus sub ejus voluntate & consulamus nobis, & omnia nostra dispensemus. Neque id manifesta caret ratione. Namque is qui vitam nostram suis terminis limitavit, ejus curam apud nos deposuit: ejus conservandæ rationibus subsidiisque instruxit: periculorum quoque præscios fecit, ne incautos opprimerent: cautiones denique ac remedia suggessit. Non ergo expendunt insani isti quod est sub oculis, consultandi, cavendique artes esse inspiratas à Deo, per quas ejus providentiæ subserviamus, in vitæ nostræ conservatione. Quemadmodum contra neglectu & socordia, quæ nobis injunxit mala, accersimus. Qui fit enim, ut vir providus, dum sibi consulit, imminentibus etiam malis se explicet: stultus inconsulta temeritate pereat? nisi quod & stultitia, & prudentia divinæ sunt dispensationis instrumenta in utramque partem. Habet Pighius quod quærebat, vel potius quod non quærebat. Neque enim ullo veri quærendi studio tenetur, qui tam claræ & simplici responsioni adeo non acquiescit, ut ea audita, quicquam sibi responsum fuisse dissimulet, & quasi nihil audierit, cavillari pergat.

Secundum argumentum: Cur maleficia legibus puniuntur, si perpetrantur necessario? Cur judex in eum animadvertit, per quem operatus est Deus? Neque enim si cædes admissa fuerit, de gladio sumetur ultio. Atqui sic se habent, Luthero auctore, impii in sceleribus respectu Dei, ut gladius in manu hominis. Respondeo, in hoc consistere hujus objecti solutionem, si quis pia modestia, & non profana arrogantia, divinæ providentiæ regimen in rebus humanis consideret. Neque enim sic necessario peccare dicimus impios, quin voluntaria deliberataque malitia peccent. Necessitas inde est, quod opus suum per eos Deus exequitur, quod certum est ac stabile. Interea tamen quæ in illis residet malefaciendi voluntas ac propositum, reos culpæ ipsos facit. Atqui huc à Deo aguntur & feruntur. Nempe in eum modum, ut in eo opere alia sit Dei, alia ipsorum actio. Ipsi enim malis & improbis suis cupiditatibus obsequuntur: hanc improbitatem convertit Deus ad exequenda sua judicia. Atque hæc leviter attingo, & velut in transcursu: quoniam alibi fusius ac diligentius tractanda erunt. Quod autem in comparatione impii cum gladio, Luthero de hac loquutione invidiam facere conatur, non est hoc fucum facere, sed ferream frontem prodere. Sunt enim Spiritus sancti, non Lutheri verba: Assur virga Jesa. 10.
furoris mei. Item, Quid gloriatur securis, quæ v. 5, 15.
manu secantis regitur?

Tertium argumentum: Hoc dogma omnem politiam & ordinem, omnem bene vivendi disciplinam ex hominum vita proscribit. Frustra enim virtutibus præmia, frustra sceleribus pœnæ proponerentur, si necesse est fieri quod fiet. Quasi vero quum Deum dicimus suo arbitrio omnia constituere, & dirigere ad suum finem, non hoc quoque addamus, certis rationibus, velut mediis aut inferioribus caussis, ipsum uti. Ita mundus politia & legum disciplina continetur: sed quatenus illis utitur Deus, ad eam, quam apud se proposuit, mundi conservationem. Non sumus Sroici, qui fatum somniemus ex perpetua rerum connexione: sed tantum dicimus; Deum mundo præesse, quem condidit: nec modo rerum eventus habere in sua potestate, sed hominum etiam corda gubernare, voluntates flectere pro suo arbitrio huc atque illuc, actionum esse moderatorem, ut nihil tandem, nisi quod decrevit, efficiant, quicquid conentur. Proinde quæ fortuita maxime videntur, ea dicimus fieri necessario: non suapte natura, sed quoniam æternum & stabile Dei consilium in illis gubernandis regnat. Neque tamen idcirco media illa excludimus, quæ in voluntatis suæ obsequium Deus destinavit: neque aut otiosa, aut supervacua dicimus, quæ divinæ providentiæ complemento serviunt.

Quartum argumentum: Quod omnis tollitur religio, & homines vertuntur in pecudes, vel potius in portenta: quorum admiratione Pighius in morem lapidis obrigescat. Dicas hominem hic loqui de religione vehementer anxium: acsi non pleno ore ubique spiraret Romanensem theologiam: cujus primum axioma est, Tantum de Deo credendum esse, quantum libeat, & conducat. Sed homine præterito, videamus quam verum sit, quod obtendit. Dicimus hominem non modo nihil agere posse boni, sed ne cogitare quidem, ut totus à Deo pendere discat, ac de se desperans, in illum penitus se rejicere: si quid boni egerit, illi acceptum, non sibi referat: nec dimidiam tantum illi laudem tribuat bonorum operum, sed plenam ac solidam, nihil sibi reliquum faciens, nisi quod ab eo accepit, quicquid habet. Dicimus, homini ingenitam perversitatem ex hæreditaria corruptione: ut quicquid peccat, sibi imputet, nec alio culpam transferat, quum in seipso inveniat mali radicem. Dicimus, non cæco aut fortuito casu, sursum, deorsum, versari res humanas, sed certo Dei consilio administrari: ut nihil accidere possit, quam quod decrevit ab initio: omnia ejus potestati subjecta esse: ideo nullam esse creaturam, quæ non ejus voluntati, aut sponte, aut coacta, obtemperet. Proinde quæ fiunt, omnia necessario fieri prout ordinavit. Satanam quoque, & omnes impios, ejus

 imperio

imperio esse obnoxios, ut se movere nequeant, nisi quantum jusserit: manu enim ejus velut freno aut capistro coërceri: ut tum omnes eos retineat, quum libuerit: tum impellat & dirigat ad exequenda sua judicia. Quæ omnia non alio spectant, nisi ut fidelis in hac Dei omnipotentia securus acquiescat: nec metuat fortunam aut casum, nec aut à bestiis, aut hominibus aut diabolis sibi timeat, acsi laxis aut fractis habenis ferrentur suo impetu, sine superiori regimine: sed animam corpusque Deo resignet, atque ita in ejus tutelam pacato tranquilloque animo recumbat, cujus nutu omnia constitui, cujus manu omnia fieri novit. Porro quum hæc tota doctrina hominem non nisi ad humilitatem, timorem Dei, fiduciam in Deo collocandam, gloriam Dei prædicandam, instituat (quibus potissimum rebus constat vera religio) non est cur tam atrocem accusationem nobis intendat Pighius.

Quintum argumentum: Deum, sic loquendo facimus malorum omnium auctorem, ex justissimo crudelem ac sævum, & infinitam ejus sapientiam stultam facimus. Equidem tale judicium à carne sua hominibus dictari non nego, ut Deum talem esse concipiant, quum ipsum audiunt de arcanis suis judiciis loquentem. Sed qualis erit ista æquitas, si in-
Rom. 11. comprehensibilia Dei judicia, quæ Paulus cum tre-
vers. 33. pidatione adorat & miratur, quia excutere non audet, æstimentur ex stulta hominum ratione? Quum
Rom. 3. Paulus ipse impiorum blasphemias in medium pro-
vers. 5. fert, addit se loqui secundum hominem. Quo verbo simpliciter demonstrat, non posse hominem nisi perperam, usque ad impias & sacrilegas opiniones, de his rebus judicare. Ergo ab ista præcipiti carnis audacia nos ad castam sobrietatem, divinæque justitiæ reverentiam convertamus. Tum intelligemus, nec Deum fieri malorum auctorem, quum dicitur impios agere quo vult, & per illos opus suum peragere & exequi: sed potius confitebimur esse eximium & mirificum artificem, qui bene etiam malis instrumentis utatur: justitiam ejus cogemur suspicere, quæ non modo in media iniquitate viam inveniat, sed ipsa quoque iniquitate utatur in bonum.

Sextum argumentum: Quod universam naturam damnamus: quia totum quod habet homo à natura vitiosum dicimus. Novum hoc non esse, ut lateant
lib. 2. ad gratiæ inimici sub laude naturæ testis est Augustinus.
Bonifac. Ne tamen id declinandi causa facere videar, Respondeo, & Lutherum, & nos omnes, duplicem constituere naturam: priorem, qualis à Deo condita fuerat, quam puram & integram fatemur fuisse: alteram quæ lapsu hominis vitiata, suam integritatem perdidit. Hujus vitiositatis culpam homini tribuimus, non referimus in Deum. Hanc doctrinam si improbat Pighius, cum Apostolo expostulet, qui to-
Rom. 3. tidem prope verbis idipsum tradit. Aut si malit, ex
vers. 22. Augustini ore respondebimus, quod libro ad Bonifacium primo habetur: homines esse opus Dei, in quantum homines sunt: sed sub diabolo esse, in quantum peccatores sunt, nisi inde per Christum eruantur. A Deo igitur boni, à seipsis mali sunt.

Hic rogatos iterum velim lectores, ut meminerint, me nondum ex instituto has quæstiones tractare, sed tantum breviter occurrere astutiæ Pighii: qui suis calumniis exosam hominibus reddere voluit nostram doctrinam, antequam de ea cognoscerent: & quasi præoccupato limine, ipsos impedire, ne ad eam usque cognoscendam ingrederentur. Quod ergo non omnia de illis dixi, quæ ad plenam & solidam earum explicationem dicenda forent, eo consilio factum est, ne quum proprius locus venerit, aut remittere huc lectorem cogerer, aut supervacuis repetitionibus frustra onerare. Quod autem ad extremum, totam Dei doctrinam, adductus nescio quibus similibus dissimillimis, fore ridiculam objicit, si dogmati nostro locus detur, nihil aliud dico, nisi in tribus verbis omnium brevem & expeditam solutionem esse positam: nempe, si expendimus, hinc, quid homo Deo debeat: illinc, quid in homine faciat Deus. Neque enim aut facultate nostra metiri officium oportet, cui adstricti sumus: aut in hac nuda cogitatione insistere, quid valeat homo. Verum, sic primo habendum est, etiamsi Legis justitiam, nec implere, nec inchoare possimus, eam tamen jure à nobis requiri: neque nos excusari infirmitate, aut virium defectu, cujus ut vitium à nobis est, ita culpa nobis imputanda est: deinde usum Legis alium esse, quam communiter imaginantur homines. Non enim bonos facere potest, sed reos tantum peragere, tum ignorantiæ prætextum tollendo, tum falsam justitiæ opinionem & inanem virium confidentiam refutando. Ita fit, ut impiis nulla restet excusatio, quin propria conscientia convicti, reatum, velint nolint, sentiant. Non semper quidem agnoscunt ac confitentur, Lege tamen intus judicante, sentiunt. Fit etiam è converso, ut pii prorsus exinaniti omni perversa sui fiducia, quæ vera demum est humilitas, locum dent Dei gratiæ, unde fortitudinem sumant. Non igitur jubendo, aut exhortando vires nostras Deus reputat, quum idipsum det, quod postulat, atque ideo det, quia per nos destituimur.

Jam vero, ut nihil prætermittat, quod odium quolibet modo conflare queat Lutheri sententiæ ac nostræ, originem trahere à veteribus hæreticis commemorat, Priscilliano, Manichæo, Marcione, Cerdone, ipsoque adeo Simone Mago: quos tamen omnes impietate dicit fuisse à Luthero superatos. Dicerem ingeniosum esse hoc artificium, si quid coloris haberet. Sed quum in promptu sit palam facere, nimis crassum & improbum esse mendacium, quid inde lucri speraverit, nescio: nisi forte illud est quod jam dixi, eum satis habuisse, si suæ modo farinæ hominibus placeret, qui neque nostra attingunt, neque inquirunt, verumne sit an falsum quod dicitur: sed Pighiana omnia, vel Ecciana eo tantum nomine exosculantur, quia in nos scripta sunt. Vetus & obsoleta est hæc criminatio, non à Pighio primum reperta. Nam Augustinum sic olim vexarant Pelagiani, quasi cum Manichæis sentiret. Sed adversus vanam & futilem maledicentiam semper est veritati parata defensio. Ut à Simone incipiam, quid causæ habet Pighius, cur nos ejus discipulos faciat? imo cur eum prorsus nominet? Veteres fere omnes mentionem faciunt Simonis, ejus quoque errores recensent: sed nullus, quod sciam, tale aliquid prodit, quale hic Pighius jactat. Plurima ejus deliria refert Irenæus libro primo: Tertullianus nonnulla. cap. 20. de præsc. hæret. & de hæresib. ad Quodvult Deum.
Augustinus vero quæcunque vel legerat, vel audierat, colligit. De libero vel servo arbitrio, de necessitate vel fortuito eventu rerum, prorsus nihil: Docebat, inquit, promiscuos concubitus: Deum non fecisse mundum: negabat carnis resurrectionem: asserebat se esse Christum, itemque Jovem se credi volebat: Minervam vero Selenem quandam meretricem, imagines suas & illius dabat adorandas. Dicebat se in Patris persona Legem dedisse Judæis: sub Tiberio in Filii persona apparuisse: postea in linguis igneis, super Apostolos venisse. Hæc sunt, quæ Augustinus undique ex aliis collecta, redigere in unum catalogum potuit. Quid hic reperiet Pighius, cur nos faciat Simonis discipulos? At non comminiscitur. Habet enim ex Clementis Recognitionibus. Præclarum vero auctorem, ex quo de tantis rebus judicium fiat. Constat enim deliria esse inepti cujuspiam monachi, quæ sub Clementis nomine malis auspiciis edita sunt. Neque vero magnis & longis rationibus opus est. Siquidem est in manibus hominum liber, qui sine indice suam insulsitatem plus satis prodit. Quæ sub Petri persona illic referuntur, Spiritum Apostolicum nihilo magis redolent, quam Aristotelis [illegible]. Quin etiam mihi videor Aristoteli facere injuriam,

juriam, dum huic Philosophastro ipsum comparo. Itaque nihil aliud dicam, nisi quod jam dixi, fuisse ineptum aliquem monachum, qui nugando fallere otii sui tædium voluerit. Inde autem sumpsit fiduciam, ut Clementis nomine abuteretur, quia illud vulgo receptum erat, Clementem disputationis inter Petrum & Simonem habitæ commentarios scri- *In Apol. pro Origene.* psisse: quos etiam Ruffinus citat: idque non absque sinistro elogio, quod multas falsas & impias sententias contineant: addita tamen Clementis excusatione, quod adulterinæ esse possint, & ab hæreticis per dolum supposita. Quanquam ut totum librum supposititium fuisse credam, & Clementis titulum falso prætulisse, veterum fere omnium auctoritate magis quam unius Ruffini opinione moveor. Nam si talis quispiam liber Irenæi & Tertulliani ætate extitisset, qui habitus fuisset Clementis, non neglexissent profecto tale ac tam commodum subsidium. De ea ipsa quæstione, quæ illic agitatur, certamen habebant, ille cum Valentino, hic cum Marcione: nihil magis laborabant, quam ut probarent, non aliud se docere, nisi quod Apostoli prædicassent. Quid validius aut firmius erat, quam simpliciter huc citare testem, qui unus poterat totam litem dirimere? Nullo certe, nec faciliore, nec meliore argumento convinci utrique poterant, tam Marcionitæ quam Valentiniani. Fuisset enim non dubiæ fidei monumentum, quod à Petri discipulo prodiisset. Protulissent igitur consignatam certo testimonio Petri fidem. Nonne hoc erat omne subterfugium occludere hostibus? Atqui longiore circuitu utuntur. Referant omnes Romanos Episcopos, qui Apostolis successerant, ad suum usque tempus, quin etiam inter alios nominant Clementem: testantur se docere, quod ab illis per manus sibi traditum fuerit. Quid conjecturis opus erat in re tam perspicua? Cur librum tacent, in quo totus quæstionis cardo vertebatur? Præterea cur suis hostibus invidiam ex nomine non faciunt? Tunc enim Simonis nomen omnes abominabantur. Quare hoc uno verbo, citra longiorem contentionem, expedire se poterant: Quid nobis Valentine & Marcion ex inferis Simonem excitatis? Non disputatione certandum est vobiscum, sed anathemate agendum. Neque enim revocare in dubium fas est, de quo semel pronunciavit *lib. 3. Eccles. Hist.* Apostolus. Huc accedit, quod Eusebius, quum de Clemente loquitur, unam Epistolam reliquisse eum narrat: de altera nihil audet asserere, quia non viderit: deinde continuo subjungit: Sed & alia ejus opuscula à nonnullis haberi perhibentur, velut Petri & Appionis disputatio: quæ in usu à veteribus habita minime reperimus, quia nec pura in eis, nec incorrupta fidei Apostolicæ doctrina mansisse deprehenditur. Atque ut citra ambages dicam quod res habet, quisquis in illorum temporum historiis bene exercitatus rem propius expendet, aut Petri cum Simone Mago concertationem confictam fuisse & fabulosam animadvertet: aut velut dubiam & incognitam, relin- *Epist. 86.* quet in medio. Nam & Augustinus Romæ quoque sua ætate vulgo fuisse de ea rumores scribit, quia Romanis ipsis pro falsis habebantur. Hæc longius repetere, & fusius persequi libuit, ut statuerent lectores, quantum sit deferendum testimoniis, quæ paulo post ex commentitio illo Clementis libro, velut ignea tela, in nos Pighius vibrat. Verum demus librum aliquem fuisse à Clemente conscriptum, qui inscriptionem hanc habuerit, quid hoc ad frigidas, vel potius fatuas istas rhapsodias? quæ nullo ingenio, nullo judicio fuerunt ab indocto monacho consarcinatæ. En specimen ingenuitatis Pighianæ.

Venio ad alios hæreticos, quorum nos facit discipulos. Tametsi autem nonnihil inter se differant: quoniam tamen unus est demum omnium communis error, eos simul uno, ut aiunt, fasciculo complectar: ac breviter referam, quid illi docuerint, quid nos doceamus: ut ex comparatione judicent lectores, quid nobiscum illis sit commune. Ac illud quidem Valentini inextricabile chaos de αἰωνῶν genealogia omittam, quia parum ad institutum faciat: nisi quod ex tricesimo æone diabolum genitum fingit, qui alios postea genuerit, à quibus creatus fuerit mundus. Atque inde est, quod malitiam non arbitrio, sed naturæ mundi, hoc est, generi diabolico tribuit. Cerdoniani, Marcionitæ & Manichæi simplicius insaniunt: constituunt enim duo principia inter se diversa, quasi duos deos: unum bonum, alterum malum, hinc mala, inde bona ortum habere & originem. Plura deinde & magis adhuc ridicula comminiscuntur Manichæi, de bonorum & malorum commixtione, quibus supersedeo. Priscillianistæ paulo aliter de humanæ pravitatis origine philosophantur. Non enim ex mala traduce gigni animas putant, sed descendere de cælo ex divina substantia formatas: sed incidere in malignum principem, mundi fabricatorem, & ab hoc principe contrahere contagionem, & in diversa corpora seminari. In hoc tamen conveniunt omnes una cum Montano, & reliquis similibus, quod hominem malum esse, non lapsu & propria culpa, sed ipsa creatione, pronunciant: nec vitium accidisse dicunt naturæ nostræ, sed substantiæ inhærere: adeoque substantiam ipsam malam esse ac vitiosam. Ne ergo Deum bonum cogantur facere mali auctorem, ad diabolum principem tenebrarum hominis creationem referunt.

Nostra non aliunde referam quam ex ore ipsius *Cap. ult. lib. 2.* adversarii. Quanquam enim nihil non calumniando pervertit, continere tamen se non potuit, in tam clara luce, quin testimonium hoc nobis redderet: Nempe nos dicere hominem dupliciter considerandum. Primum in ea integritate, in qua conditus fuit, deinde in ea miseria, in quam proprio vitio delapsus est. Ad imaginem quippe Dei fuisse creatum Adam, eximiis dotibus ornatum, justitiæ, veritatis, sapientiæ: idque hac lege, ut non ipse tantum, sed omnes ejus filii sic victuri essent, si in ea integritate, quam acceperat, perstitisset: verum non stetisse diu: sua igitur ingratitudine donis illis fuisse exutum: excidisse proinde ab illa Dei similitudine, & induisse novam imaginem: ignorantiæ enim, & impotentiæ, injustitiæ & vanitati fuisse subjectum: atque in has miserias demersum, suam quoque progeniem iisdem implicuisse. Jam ex Pighii confessione habeo, nos non naturæ, non primæ hominis origini tribuere, quod malus sit, sed ejus culpæ duntaxat, qua miseriam hanc sibi accersivit. Neque enim negamus, liberi arbitrii conditum fuisse hominem, qui & sana mentis intelligentia, & rectitudine voluntatis præditus fuerit. Nunc quidem captivum teneri sub peccati servitute arbitrium nostrum asserimus. Sed unde id? nisi quia libero arbitrio abusus est Adam, quum haberet? Sed quid hic verba perdo? quum plus satis ad nostram defensionem sufficiant, quæ Pighius ex nobis recitat. Hæc enim illic mea sunt verba: Quare ruinam nostram naturæ depravationi imputandam, meminerimus, ne in Deum ipsum naturæ auctorem, stringatur accusatio. Hærere quidem exitiale illud vulnus in natura verum est: sed multum refert, accesseritne aliunde, an ab origine insederit. Constat autem, per peccatum inflictum fuisse. Non est igitur cur conqueramur, nisi de nobis ipsis, &c. Et adhuc nos Cerdoni, Valentino & Manichæis similes faciet Pighius? Illi hominem substantia & creatione malum fingebant. Nos, ut de excellentissimo Dei opere loqui par est, creatum fuisse dicimus rectum, naturæ bonæ & puræ: sua autem culpa fuisse vitiatum, quum sponte à Deo defecit. Quid simile, obsecro, inter substantiam & accidens? inter Dei creationem, & accersitum ab homine vitium? Augustinus, quum de Priscillianistis

ſtis agit, in eo errare dicit, quod non arbitrio, ſed ipſa Dei creatione hominem malum aſſerunt. Illos damnando, non modo nos abſolvit, ſed doctrinam ſuo ſuffragio prorſus comprobat. Imo quum ſimilem huic noſtræ, in qua nunc verſamur, cauſam agit adverſus Pelagianos, hoc eſt, quum ab eadem ſe calumnia purgat, ita pro ſe loquitur, ut nos quoque ſuo patrocinio ſufficienter defendat. Atque id quidem & pluribus facit locis, & nunc brevius, nunc fuſius. Quod tamen ad noſtram quæſtionem, ſumma huc reſpicit, eos qui ſanandam dicunt naturam, multum à Manichæis differre: quia ſanari non poſſet, ſi æternum & incommutabile malum eſſet quod ſomniat Manichæus. Multum eſſe Manichæis contrarios, qui malum naturæ noſtræ accidens eſſe dicunt, quod illi referunt ad ſubſtantiam. Eos qui arbitrium non niſi ad malum eſſe liberum tradunt, exortum tamen interea ab eo, quod non erat malum fatentur, minime ad Manichæos accedere, ſed eorum errorem fortiter redarguere. Quid autem iſtorum non ſemper docuimus? Si hodie viveret Auguſtinus, cauſæque noſtræ defenſionem ex profeſſo ſuſciperet, non poſſet clarius exprimere, quod ad refutandam hujus convitiatoris calumniam ſufficiat.

Sed videte hominis pudorem. Parum eſſe putat, ſi nos illorum diſcipulos faciat: addit enim abſurdiora & magis impia docere. Manichæi, inquit, ne malitiam Deo adſcriberent, duo principia finxerunt. Lutherus uni Deo optimo maximo ſcelera & flagitia adſcribit: quia in illis veluti ſerræ ſimus, tracti atque acti illius impetu quo voluerit. Manichæus, poſt ſuperiores illos hæreticos, duas in homine naturas facit: alteram bonam, malam alteram: quarum illa peccare non poſſit, neque hæc bene agere. Lutherus liberum hominis arbitrium, imo univerſam hominis naturam aſſerit neceſſario & ſemper etiam in ſanctis Spiritui Dei reluctari, & velut feram indomitam nunquam non repugnare Dei gratiæ. Impios veluti ſerras eſſe in manu Dei, quæ moveat, vertat, dirigat eos quorſum vult, non ex Luthero eſt, ſed ex Spiritu ſancto: ſi tamen eum per Prophetas loquutum fuiſſe confitetur Pighius. Dicit enim
Jeſa. 10. verſ. 15. Jeſaias de Sennacherib: Numquid gloriabitur ſerra adverſus eum à quo trahitur? Semper tamen expoſitionem hanc Lutherus addidit: ſic Dei inſtrumenta eſſe omnes impios, ut malitia ab ipſis ſit, in ipſis reſideat, ipſis quoque ſit imputanda. Rurſum univerſam hominis naturam, ut eſt poſt lapſum vitiata, & corrupta, non ex ſeipſo damnat Lutherus, ſed acquieſcit in Dei optimi & ſummi judicis ſententia, à qua provocare nefas eſt. Quis enim hæc omnia
Geneſ. 6. verſ. 5. pronunciavit? Omne figmentum cordis humani tantummodo malum eſt à pueritia. Perverſum eſt
Jer. 17. verſ. 9. cor hominis, præ omni re, & fraudulentum. Omnes
Pſal. 14. verſ. 3. declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, ne unus quidem. Affectus carnis ini-
Rom. 3. verſ. 12. & 8: 7. micitia eſt adverſus Deum. Legi Dei non ſubjicitur, neque etiam poteſt. Et alia innumera. Eat nunc Pighius, & tot tamque gravia Dei judicia uno convitio retractet. Quantum ad ſanctos pertinet, non dubium quin Spiritus ſancti gratiæ reſiſtat, quod in illis reſiduum eſt propriæ naturæ. Neque enim hu-
Rom. 7. verſ. 18. militatis gratia mentiebatur Paulus, dum confitebatur non habitare in ſe, hoc eſt, in carne ſua bonum: ſed cum gemitu non ficto miſeriam ſuam deplorabat. Illic totum carnis ingenium pravitatis damnat: carnem vero definit, quicquid à ſeipſo habet. Dum ergo carnis ſuæ reliquias reſiſtere Dei juſtitiæ conqueritur, quid differt à Luthero? niſi quod rem eandem non totidem ſyllabis exprimit. Exhorrere ſe Pighius ad hanc Lutheri vocem dicit, naturam carnis in ſanctis quoque, velut feram indomitam, Spiritui ſancto reluctari. Omitto nunc Paulum: quid,
Hom. 49. in Joannem. rogo, ſibi volunt hæc Auguſtini verba? Nemo ſe palpet: de ſuo Satanas eſt. Tollat homo peccatum quod ſuum eſt: Deo juſtitiam relinquat. Si hæc à Luthero dicerentur, quos nunc tumultus Pighius miſceret? De ſanctis loquitur Auguſtinus: quicquid ſunt vel habent à natura, pronunciat eſſe peccatum: nec eo contentus, dicit ipſorum unumquemque de ſuo eſſe Satanam.

Scio quidem me cum inſano hoc capite nihil proficere, qui nullis Scripturis crediturum ſe negat, quæ ſecus doceant, quam ipſe jam ſibi perſuaſit: quin etiam elato ſupercilio jactat, non dubitanter ſe dicturum, à diabolo omnis blaſphemiæ auctore prodiiſſe, ſi quæ tales proferantur. Quid facias cum tali furia? Sua ſe imaginatione ſic inebriavit, vel faſcinavit potius, ut neque homines, neque Angelos, neque Deum audire ſibi reclamantem ſuſtineat. Hoc enim ſacrilegium diſertis verbis evomit: Si quæ Scripturæ Lutheri doctrinam adſtruerent, à Lucifero omnis blaſphemiæ & impietatis auctore fuiſſe dictatas, nihil dubitarem dicere. Item alibi: Sunt ejuſmodi dogmata, ut dicere non dubitem, nulli Euangelio, nullis Scripturis, nullis Apoſtolis, ſed nec Angelis de cælo omnibus crediturum me, ſi ea aſſererent. Dicet quiſpiam, quid igitur cum tam deplorato homine ludis operam? Ego vero ne verbum quidem facerem ejus cauſa. Sed operam hanc aliis impendo, qui vel ad amplexandam veritatem ſponte propenſi ſunt: vel ſic in errore detinentur, ut ſint tamen ſanabiles: vel ſaltem non ita ſunt obſtupefacti, quin ſentiant quod dicitur. At ſacris Dei oraculis nihil derogare ſe putat, quia poſſibile non ſit, ea aut Luthero, aut nobis ſuffragari. Ego vero nullum prætextum obtendi poſſe contendo, quin iſtæ voces illuſtre & conſignatum ad poſteros teſtimonium reddant, Spiritui ſancto in Scripturis loquenti, & æterna Dei placita pronuncianti, nihilo plus reverentiæ detuliſſe Pighium, quam Platoni ex proprio capite philoſophanti. Quis enim, modo ſcintillam unam, quamlibet exiguam, timoris Dei reſiduam in corde habeat, ſic loqui auſit? Angelum quidem è cælo, ſi aliud Euangelium attulerit, pro anathe-
mate haberi jubet Paulus. Nempe, quum Angelos *Galat. 1. verſ. 8.*
quoque ſubjici & obedire verbo Dei oporteat, merito rediguntur in hunc ordinem, ut ſi aliter faciant, dæmones cenſeantur. Quanquam autem accidere id non poteſt, tanti eſt tamen Euangelii majeſtas, ut ad eam vindicandam Angelorum nomine quodammodo abuti nefas non ſit. Ipſi autem Deo anathema irrogare, quale exemplum eſt? Deum in Scripturis ſanctis loqui, nemo piorum dubitat. Quid ergo aliud ſibi voluit illis verbis Pighius, quam certa Dei oracula ſe dicturum à diabolo edita fuiſſe, ſi liberum homini arbitrium tollant? Hæc quicunque pius audit, nonne Cerberum potius aliquem latrare dicat, quam hominem loqui?

Jam ut Scripturas ipſas nobis excutiat, hoc argumento utitur: legiſſe eas Patres omnes, orthodoxos & ſanctos homines, neminem tamen eorum intellexiſſe, inevitabili neceſſitate nobis provenire omnia: neminem dixiſſe, impoſſibilia nobis à Deo præcipi, aut pro iis damnari homines, quæ non libera voluntate, ſed fatali neceſſitate impulſi faciunt: neminem, Deum exiſtimaſſe fontem ac ſcaturiginem ſcelerum & flagitiorum omnium. Primum reſpondeo, Patres nihilo magis quam nos vitam reſque hominum Fortunæ ſubjicere, ſed providentiam Dei agnoſcere & conſtituere ſummam & unicam gubernatricem, quæ præſit conſiliis hominum, voluntates flectat, eventus moderetur: nec providentiam eos imaginari, quæ ſubitos aut cæcos habeat motus, vel ab inferioribus cauſis pendeat, vel nutet varia & incerta ad fortuitos caſus, ſed quæ firmo, ſtabili, perpetuoque tenore ſibi conſtet. De poſſibili aut impoſſibili Legis obſervatione, non eſt quod nos in certamen cum Patribus committat. Nam quum obſervationem Legis homini aſſerimus eſſe impoſſibilem, duo

com-

comprehendimus: Perfectionem, quæ illic à nobis exigitur, naturæ nostræ vires longo intervallo superare: deinde, neminem unquam extitisse, qui justitiæ Legis omni ex parte satisfecerit: neminem fore, ac ne existere quidem posse talem. Neque tamen interea negamus, quin homini possit Deus talem gratiæ perfectionem conferre, quæ par sit futura justitiæ Legis: sed quia se facturum hoc negavit, simpliciter impossibile dicimus fieri. Ac ne videamur loqui sine auctore, Paulum in hoc sequimur, qui non alia ratione probat omnes qui sub Lege sunt, maledictioni esse obnoxios, nisi quia maledicantur omnes, qui non permanserint in omnibus, quæ scripta sunt. *Galat. 3. vers. 10.* Non staret autem argumentum, nisi pro confesso assumeret, neminem implere posse. Demus enim unum aliquem posse: qualis erit ratiocinatio? Deus maledicit omnibus, qui Legem suam non implent. Ergo necesse est omnes esse maledictos, qui unquam fuerunt, sunt, & erunt. Sed Paulus principium habet, scilicet incognitum Pighio: necessarium debere censeri, quod Scripturis prædictum est. Quum igitur sanctos omnes reos transgressionis faciat Scriptura, inde colligere non dubitat: neminem esse, qui reatu eximere se possit. Patres vero, Legem observatu possibilem quum dicerent, non hoc ad liberi arbitrii facultatem, sed gratiæ potentiam referebant. Nam & Hieronymus ipse, quem citat Pighius, sic interpretatur. *In Epist. ad Ctesiphontem.* Augustinus etiam clarius: Non utrum præceptum sit homini, inquit, ut sine peccato sit, quæritur (est enim manifestum) sed utrum in hoc corpore possit impleri, ubi caro concupiscit adversus spiritum. *De perfect. just.* Paulo post subjungit: Non ad saturitatem justitiæ, quum hinc exierit quisquam perveniet, qui non esuriendo & sitiendo cucurrerit. Hic loquitur de sanctis, qui Spiritu Dei jam in obedientiam Legis aguntur. Ubi vero tractat de natura, ne inchoare quidem posse Legem concedit: sicut alibi videbimus. Neque enim justam adhuc de iis rebus disputationem ingredimur: quo fit ut leviter tantum eas transcurram, quo citius perveniam ad proprium earum locum.

Quanquam minime recipienda est hæc conditio, ad quam Pighius, cùm ubique tum hoc præsertim loco nos revocat: ut fidei regulam, non ex Dei verbo, sed Ecclesiæ traditione petamus. Absit vero ut Christiana fides tam infirmo & caduco fundamento fulciatur. Quid enim aliud relinquitur Deo vivo, quam mortuis idolis, si decretis hominum stare vel cadere dicatur æterna ejus veritas? Et quæ erit fidei stabilitas, quam adversus omnes inferorum machinas invictam stare oportet, si ab hominum nutu arbitrioque pendeat? Sed audiamus bellas hominis rationes, quibus urgere nos conatur. Prædictum est, inquit, fore sectas & hæreses: fore qui profiteantur ore Christum, & magistri erroris sint, lupi rapaces, obtecti vellere ovium, qui incautos ab ovili Christi abducant, doceant Christum contra Christum, in deserto, in angulis, in latibulis. Subjungit, quibus armis oppugnent Ecclesiam hæretici: Nempe, quibus Satan dux eorum & magister Christum aggressus est, hoc est, Scripturis perperam in suum sensum detortis. Tertio loco ad remedium descendit: si fideles scilicet se ab Ecclesiæ unitate non patiantur abduci. Ego vero fateor, huic malo semper obnoxiam fuisse Ecclesiam, & ad finem usque mundi fore, ut ab hostibus domesticis graviter laboret. Quod & omnium temporum experimentis plus satis comprobatum antehac fuit, & nunc magno nostro malo, & non sine acerbissimo dolore experimur. Quo atrocior est pestis ac nocentior, eo magis de remedio cogitandum esse bene admonet Pighius: sed quale illud sit, quærendum. Miror autem, hominem sic præcipitem ferri suo affectu, ut se impingere primo gradu ad verum remedium non sentiat. Non dubium, inquit, quin sic adoriantur nunc pios hæretici, qualiter Satan olim Christum: nempe falsa Scripturarum interpretatione. Quis non continuo nunc inferat, resistendum igitur exemplo Christi? Quid enim? An impii, Satanæ magisterio ad impugnandam fidem instruentur, Christus ad fidei defensionem suos non armabit? Jam vero quo clypeo, quo gladio, & quibus armis Satanam tunc repulerit, notum est. Scriptum est, inquit. Quum sola Scriptura fretus, profligato, subactoque hoste victor evadat, nonne & illuc quasi sublato signo nos vocat, & certam victoriam pollicetur? Quid autem Pighius ex adverso? Hæretici in hoc capitis sui Satanæ imitantur astutiam, quod sub falso Scripturæ prætextu venenum suum propinant. Caveant sibi fideles ab insidiis: clypeum & arma induant. Nempe, ut simul cum Christo confugiant ad Scripturam. Minime, inquit (nulla enim illic securitas) sed ad Ecclesiæ traditionem, tanquam ad unicum asylum, se recipiant. An ad tam crassas ineptias delaberetur, si vel unciam sani cerebri haberet?

At Scripturæ, inquit, pro impiorum libidine, huc, illuc, trahuntur, ut sine Ecclesiæ definitione nullus certus sensus haberi queat, in quo acquiescamus. Illud est scilicet tritum ac vulgare Lucianicorum proverbium, de sacrosancto Dei verbo, nasum esse cereum, in formas omnes flexilem, prout hominibus libuerit hunc aut illum sensum affingere. Itane vero? Ut nulla sit tam contempta aut abjecta Philosophorum secta, quæ non auctoris sui mentem ex ejus scriptis certo teneat: soli Christiani, quum de magistri sui doctrina quæritur, alio circumspectent? Ut in schola Pythagoræ valeat illud αὐτὸς ἔφα, Christus inter suos discipulos tantum honoris non habeat, ut ad sacra ejus oracula conticescant? Ut Epicuri breves, mutilæ, spinosæ sententiolæ ab ejus secta intelligantur: tot ac tam copiosis, certis, luculentis scriptis, non hoc consequutus fuerit Deus, ut sciamus quid voluerit? Denique quorsum tantus Scripturæ acervus, si nihil inde certi percipere licet? At longe aliud testimonium verbo suo reddit Deus ipse. Ne dicas, inquit, in corde tuo, quis ascendet in cælum? aut, quis descendet in abyssum? aut, quis trajiciet mare? Prope est verbum in ore tuo. *Deut. 30. vers. 12.* Cur nos ad verbum revocat, in quo nihil quam fluctuare & vacillare possumus? At istam objectionem prævenit, quum testatur, se & os & cor dedisse: ut & certa fide ipsum apprehendamus, & cum fiducia confiteamur. Et quo tempore hoc dictum est? Quum Sole justitiæ nondum cum pleno suo fulgore exorto, Lex tantum velut quædam fidei aurora prodiisset. Moses quoque in illa solenni contestatione: Hæc est via, inquit, ambulate in ea. *Deut. 30. vers. 19.* si tam exigua portione lucis, & verborum obscuritate, & figurarum umbris involuta, clamat tamen Dominus, nullum ignorantiæ, aut dubitationi prætextum amplius esse, quia certam doctrinam tradiderit, quæ & certa cordis fiducia apprehendi, & libera audacique confessione prædicari debeat: si per Mosen contestatur, planam & apertam esse viam: quæ ista est improbitas, in ipsa meridie, Sole justitiæ ante oculos conspicuo, hoc probrum inurere verbo Domini, ut nihil aliud quam piorum mentes suspensas, perplexas, & inquietas relinquat? Audiamus alteram quoque Dei contestationem: Non in abscondito, inquit, loquutus sum: non in angulo terræ tenebrarum: Non dixi semini Jacob frustra, Quærite me. *Jesa. 45. vers. 19.* An non loquitur hodie nobiscum Dominus per Scripturas? An non clarius, quam pridem cum Israële? Negat se frustra docere. Ergo in verbo ejus reperiemus proculdubio quod quærere nos jubet. Quod nisi ita esset, quid sibi vellet illud? Audite me: & vivet anima vestra. *Jesa. 55. vers. 3.* Hic ergo est tranquillus & salutaris portus, habere receptum ad sancta Dei oracula: à quibus, tanquam à periculoso scopulo, fugere nos docet Pighius.

Verum excipiet fortassis, Deum non in nuda Scriptura, sed per Ecclesiæ traditionem audiendum esse.

esse. Nugæ. siquidem huic cavillo ansam olim præcidit Spiritus sanctus. Nam Jesaias, ubi populum
Jesa 8. vers. 20. admonuit, ne quem, præter unum Deum, sequatur, modum quoque simul addit: Ad Legem, inquit, & ad testimonium. Quo igitur Spiritu reclamat Pighius, Legem flexiloquam esse, obscurum testimonium & ambiguum? Et Malachias, dum vult
Mala. 4. vers. 4. populum in Christi expectatione confirmare usque in ejus adventum, & adversus offendicula omnia armare, non alio mittit, quam ad Legem ipsam. Secundum hanc rationem ait Petrus, habere nos firmiorem
2 Petr. 1. vers. 19. sermonem Propheticum, cui attendere debeamus ceu lucernæ ardenti in loco caliginoso, donec lucifer exoriatur in cordibus nostris. At quod sequitur continuo, nonnihil videtur Pighio suffragari. Admonet enim, non esse privatæ interpretationis Scripturam Propheticam. Ego vero non aliter accipio, quam ipse exponit: nempe, quod non proprio consilio impulsi, sed à Spiritu sancto excitati, loquuti sint Prophetæ. Quanquam ubi nomen interpretationis habetur, melius conveniret motum dicere: in qua significatione interdum sumitur Græca vox, qua utitur, ἐπιλύσεως. Demus tamen, ipsum de interpretatione loqui. Quem alium sensum elicias, nisi minime trahendas Scripturas ad proprium cujusque sensum? Non enim alium esse idoneum ipsarum interpretem, nisi Spiritum Dei qui eas dictavit. Quid ad hæc Pighius? Pergetne adhuc Scripturas vocare confusum labyrinthum, quibus Petrus claritatem tribuit, quæ nos certo regere possit, ne vel in profundissimis mundi tenebris aberremus? Atque ut videas Spiritum sanctum nihil aliud de Lege prædicare, quam quod in seipsis experiuntur ipsi fideles: audi quale illi elogium, ex ipso fidei sensu, tribuat David: Lucerna, inquit, pedibus meis verbum tuum,
Psal. 119. vers. 105 & lumen semitis meis. Item: Testimonium Domini
Psal. 19. vers. 8. fidele, sapientiam præstans parvulis. Nec aliud sane dicit, quam quod piis omnibus familiariter notum esse debet. Hinc colligant lectores, quam bene in seria Scripturæ intelligentia exercitatus sit Pighius: imo quem omnino ejus gustum habeat: qui dum nasum cereum esse putat, in omnes partes flexilem, tuto in ea acquiescere nos posse negat: ideoque ad Ecclesiæ auctoritatem, velut ad sacram anchoram, confugere jubet.

Ut tamen rem totam semel expediam: Quia sibi minime expedire videt Pighius, ut ex verbo Dei dirimatur hæc controversia, Scripturam, quæ impiis & malitiosis hæreticorum commentis subjaceat, & in varios sensus torqueri possit, dubiam & obscuram esse contendit. Itaque ad Ecclesiæ definitionem recta nos revocat: quæ, ut nullis calumniis est obnoxia, ita pro vera & certa fidei regula habenda sit. Velim nunc mihi respondeat: quam novam formam induerit verbum Domini, ex quo, fidem ex illius
Rom. 10. vers. 17. esse auditu Paulus asserebat. Sic enim loquendo, non modo veram & certam, sed unicam facit regulam fidei. Verum ubi cum hæreticis est certamen, non multum, inquit, cum Scriptura proficias: quam totam illis promptum est eludere. Iterum mihi re-
Ephes. 6. vers. 17. spondeat, quid mutationis acciderit, ex quo Paulus verbum Dei gladium spiritualem vocabat, quo totus Satan opprimeretur. Si adversus hæreticorum omnium caput gladius est victor ac triumphalis, qui fit, ut adversus membra retusum sit, & quasi arundineum telum? Et ubi erit vis illa penetrandi, quæ
Hebr. 4. vers. 12. illi alibi tribuitur, ut pertingat usque ad divisionem animæ & spiritus, discernat cogitationes cordis, &c? Respondeat etiamnum mihi Pighius, perpetuumne sit elogium hoc, an unius tantum
2 Tim. 3. vers. 16. ætatis? Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad redarguendum, ad corrigendum, ad instituendum, ut integer sit homo Dei. Hic etiam caput movebit: quasi non providerit Spiritus sanctus, qualis futura esset hæreticorum vafrities in torquendis ac depravandis Scripturis. Verum cui persuadeat se Deo sapientiorem esse? Quod si nunc quoque negare pergat, sufficere Scripturam ad hæreticos arguendos, quid aliud superest, quam cum anathemate illum, tanquam professum & pertinacem veritatis hostem, ablegare? Nec aliud eo loco profert Paulus, quam quod usu ipso didicerat. Nam quum adversus Judæos, quamlibet duros & pervicaces, disputaret, non aliunde sumebat arma: si verum refert Lucas. Denique ubi diu multumque fuerit Actor. 17. v. 2. 11.
disputatum, hic est lapis Lydius, ad cujus examen exigendæ sunt omnes doctrinæ. Laudat enim Spiritus sanctus Thessalonicenses, qui quum recepissent cum omni promptitudine verbum, investigabant ex Scripturis, an hæc ita se haberent. Certe aut non est legitimum Scripturæ examen ad probandas doctrinas: aut certa perspicuaque inde fidei definitio haberi potest. Præclare Augustinus: Ubi, inquit, de re obscura disputatur, non adjuvantibus divinarum Scripturarum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens, in alteram partem declinando. Huic sententiæ quis erit locus, si non firmam ac constantem, nullisque machinis expugnabilem in Scripturis certitudinem habeat Dei veritas? Itaque postea concludit, credere se, nihil ad salutem necessarium esse cognitu, quod non habeat clarissimam in Scripturis approbationem. Nunc sancti viri imperitiam subsannet Pighius, quod disputando non assuetus, ita rem habere falso putaret. Atqui hoc scribebat jam senex, quum, toto vitæ curriculo, continuis adversus varios hæreticos certaminibus pene detritus experientia satis teneret, quantum & ad docendum & ad pugnandum valeant Scripturæ.

Atque istud sane perquam est ridiculum, quod dum, ob dubios & obscuros Scripturæ sensus, ad Ecclesiæ definitionem vult nos trahere, principium suum ex Scripturis sumit. Atqui principia ἀναπόδεικτα esse oportet: quæ res summam claritatem requirit. Scriptum est, inquit, Surgent pseudoprophetæ, & seducent multos in nomine meo. Quid sibi vult In nomine Christi? Falsa Scripturarum Interpretatione. Quid si negem? Non enim unus est fallendi modus in Christi nomine: sed valeat hoc. Sequitur. Quid est seducere? Seorsum ducere ab unitate corporis. Imo quod dicit Pighius, est seorsum ire. Christus enim dicit πλανήσουσι, quod fallere & decipere significat. Hic autem in etymologia verbi quo nunquam usus est Christus, pueriliter philosophatur. Nihil mirum si tam dubiæ sunt Scripturæ Pighio, qui tam profana audacia in illis ludit ac lascivit. Sed hoc extremæ improbitatis est, quod sua commenta, tam frivola & nugatoria, pro genuino Scripturæ sensu tam audacter ingerere, idque loco principii, nihil eum pudet. Sed pergamus in hac bella expositione. Desertum, angulos, penetralia, allegorico sensu, novas & singulares opiniones, à communi illius corporis sensu extraneas, intelligit. Sed quid si Christus ipse aliter apud Lucam? Non Luca 17. vers. 20.
veniet, inquit, regnum Dei cum observatione: neque dicent, Ecce hic: aut, ecce illic. Ecce enim regnum Dei intra vos est. Eandem historiam licet non iisdem verbis, duo Euangelistæ referunt. Allegoricum sensum comminiscitur Pighius in verbis Matthei: dico nullum esse magis fidum interpretem ipso Christo, qui apud Lucam, illis figuris, se nihil aliud velle testatur, quam regnum Dei spirituale esse: ideoque commentitiis observationibus non alligandum. Interea, inquit, dum veniam ad judicium, regnabit in vobis Deus spiritualiter: regnabit in conscientiis vestris, per justitiam, veritatem, pacem, fortitudinem Spiritus, non secundum externum mundi apparatum. Ego autem quum veniam, instar fulguris subito, præter spem omnium, emergam. Et sicut fulgur ab Oriente exit, & apparet usque

usque in Occidentem, ita momento uno, in ictu oculi, simul manifestabor, tribunal conscendam, totum mundum advocabo. Non est igitur quod in his tam claris & simplicibus verbis penetralia & latebras allegoriarum quæritet Pighius. Sed audiamus acutam conclusionem. Ergo, inquit, monet Christus, ne exeamus. Unde? Ab illo corpore. Et ne quis obtendat, se nescire ubi sit corpus illud: evidens & infallibile signum mox proponit. Ubi erit corpus, illuc aquilæ congregabuntur. Quæ sunt aquilæ? Nempe de quibus Propheta meminit: qui corpore onusti, pennis tamen adjutricis gratiæ in sublime feruntur. Ubicunque congregantur illæ aquilæ, illic esse corpus, cui associari & consentire debeas, ne dubita. Sane si ita Scripturas sursum deorsum versare liceat, jam Pighio concedo quod postulat, alibi quærendam esse certam fidei regulam. Ac videtur mihi de industria specimen voluisse edere ejus, quod dicebat: nihil propemodum esse in Scriptura, quod non hæretici sua malitia pervertant. Sed ex adverso efficiam, non sic patere, obnoxiamque esse eorum ludibriis Dei veritatem, quin ab illis fortiter vindicari queat. Possunt solem ad tempus obumbrare nebulæ: sed ejus fulgorem neque extinguere, neque suffocare possunt, quin tandem exuperet. Corpus pro

Mat. 24. vers. 28.

Ecclesia hoc loco sumit. At Euangelista πτῶμα, habet, quod Græcis cadaver significat. Facilis autem & obvius est cuilibet parabolæ sensus: quod sicut ad cadaver unum, solent complures aquilæ convolare, ita ad unum Christum undique electi se omnes recipient. Ergo seipsum Christus vinculum unitatis facit, non hominum consensum, vel multitudinem. Nunc expendant lectores, quam fidelis sit interpres Pighius. Christus de cadavere loquitur: cui se ideo comparat, quod electis suis causa est, ut in unum conveniant, & simul ad eum colligantur. Ille corpus Ecclesiæ imaginatur. Christus aquilas hominat, perinde acsi nos vulgari more nostro diceremus corvos: Ille argutiolam comminiscitur, ut ad veteres Ecclesiæ doctores referat. Applicatio parabolæ hæc est: Ubi erit Christus, illuc confluunt ex toto mundo electi omnes. Ille prorsus diverso modo: Ubi erunt aquilæ, illuc nos oportere congregari. Sic putat adeo futilibus commentis, non modo obrui, sed penitus tolli ex hominum mente & cordibus omnem Scripturæ certitudinem: est cur ejus stultitiam pueri quoque ipsi derideant.

Quanta vero sit Ecclesiasticæ traditionis auctoritas, Pauli testimonio ostendit: ubi anathema & hominibus & Angelis denunciat, qui ausi fuerint aliquid prædicare, præter Euangelium, quod semel Galatis tradiderat. Fuisse hanc traditionem contendit, quia non de scriptis loquatur, sed viva voce. Dicam breviter de hac re, absque ulla contentionis specie, quod satisfaciat bonis omnibus, improbis os obstruat. Legem initio dedit Dominus, in qua voluntatis suæ testimonium populus Israëliticus haberet. Accessit deinde non diversa aut nova, sed amplior ac luculentior doctrina ex Prophetis. Proinde ante Prophetas sola Lex auctoritatem indubiam habebat, ut pro verbo Dei reciperetur. Postea usque dum mundo exhiberetur Christus, Lege & Prophetiis continebatur Scriptura. Sic videmus à Christo & Apostolis, Mosen & Prophetas citari, velut classicos testes, quorum scripta, non secus ac publicæ tabulæ, in populo Dei sine controversia, agnoscerentur. Apostoli viva voce primum testati sunt, quid sibi mandatum erat. Deinde sic visum est Domino, ut summa prædicationis eorum literis proderetur, quo integra ad posteros perveniret. Qua enim alia de causa & Legem & Prophetias scriptis mandari voluit, nisi ut ad perpetuam memoriam extaret certa doctrina, quam sequi omnes ætates deberent? Nam quum est hominum hinc levitas & inconstantia, inde novandi audacia & libido, novam subinde religionis formam appeterent, nisi certis finibus doctrinæ, quasi septis quibusdam, continerentur. Clamat Dominus: Ego idem sum semper, & non mutor. Verum id parum prodesset, nisi ejus stabilitatem cernerent homines in verbo, velut in speculo: ut dum stabiles illic perstant, Deo suo adhæreant sine ulla mutatione. Ergo de Apostolorum doctrina factum est, ut ante de Propheticis. Non omnes quidem conciones ad verbum exceptæ sunt, sed in summam tamen fideliter redactum est totum eorum Euangelium: quæ ad plenum sufficere nobis posset. Ergo multifariam multisque modis loquutus est olim Deus per Prophetas: postremum in dilecto Filio suo, novissimis diebus. Cur novissimi dies vocantur à Christi revelatione? Nempe, quia postremum loquutus est Deus. Per quem? per Filium. Quid loquutus est? Id ut sciamus: ad patrum traditionem nos Pighius amandat. Dico in scriptis Apostolicis contineri: quemadmodum Joannes scribere se testatur, ut qui legunt, habeant vitam æternam. Ergo neque Pauli, neque alterius cujuspiam privatim Euangelium nunc habemus, sed illud vocamus catholicæ Ecclesiæ Euangelium, quod in literas redactum, Deus pro verbo suo consignavit. Quod autem suam prædicationem, & illud quod ipse tradiderat Euangelium nominatim Paulus aliquoties commendat, ea causa facit, ut puram & germanam Christi doctrinam à fictitio pseudoapostolorum Euangelio discernat. Nam & illi Christum prædicare se jactabant: quum ejus interea nomine abuterentur, ad veritatem adulterandam. Oportuit ergo purum & sincerum Euangelium singulari aliqua nota designari, ne pro Christi verbo fideles pseudoapostolorum figmenta susciperent.

Mala. 3. vers. 6. *Hebr. 1. vers. 1.* *Joan. 20. vers. 31.*

Verum Irenæus, Tertullianus, Origenes, quum de dogmatibus certamen haberent cum hæreticis, non ad Scripturas, sed ad Ecclesiæ traditionem provocarunt. Perinde agit Pighius, acsi sepultos apud se haberet eorum libros, ne tam aperti mendacii eorum lectione convinceretur. Fateor equidem & eam ab ipsis proferri in medium, ut ejus auctoritate causam suam stabiliant, & de ea honorificam facere mentionem. Sed inspicienda est, tum ratio, tum circumstantia temporum, tum etiam modus & temperamentum, quo utuntur. Negotium erat Irenæo cum improbissimis hæreticis, qui nihilo plus Scripturæ auctoritate moverentur, quam universæ Ecclesiæ consensu. Itaque conqueritur, nihil posse proferri, quod non eludant. Neque enim lubricis tergiversationibus elabi quicquam illis curæ erat, sed impudenter respuebant quicquid objiceretur. Si convincerentur Scripturis, sapientiam habere se dicebant Apostolis altiorem & perfectiorem. Si ad Ecclesiæ consensum revocarentur, dicebant non mirum esse, si Ecclesia puram doctrinam non servaret, quæ corruptam & fermento vitiatam nontantum à discipulis, sed à Domino quoque acceperat. Quid ad hæc Irenæus? Non per alios, inquit, habemus salutis nostræ dispositionem, quam per Apostolos, qui, quod voce promulgarunt, postea scripto nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ futurum. Postea hanc quoque alteram partem urget, quod fidei unitatem, in Scripturis fundatam, colerent Ecclesiæ omnes, ab Apostolis edoctæ & institutæ. Sed illud semper nihilominus retinet, Scripturam perfectæ & absolutæ sapientiæ scholam esse. Tertullianus de præscriptione veritatis scribit contra hæreticos: quia & ipsorum petulantiam videbat nullo modo posse coërceri, quin centies victi, adhuc litigarent: & hoc optimum esse adminiculum censebat confirmandæ veritati, si eam constaret ab ipsis Apostolis fluxisse: contra vero fortem & validam machinam ad diruenda hæreticorum mendacia, si ostenderentur aliquid in Apostolorum doctrina novare. Quanquam autem in probabili alias

Lib. 3.

& justa causa, fervore disputationis ultra justas metas nonnihil provehimr, non tamen aliud consilium habet, nisi ut doctrinam certo Scripturis proditam, apud simplices & infirmos hac quoque nota confirmet, quod eam viva quoque voce Apostoli per manus tradidissent. Ad Scripturas provocandum negat, quoniam in illis, aut incerta, aut parum certa sit victoria. Sed quid ipse tot libris facit? Quibus armis utitur adversus Marcionem, Praxeam, Hermogenem, & alios, nisi simplici verbo Dei? Quid igitur? An parum bene sibi constat? Sed jam citaverat
Tit. 3:10. locum Apostoli, ubi vetat cum hæretico homine, post unam aut alteram admonitionem, amplius disceptare. Non dubium igitur, quin illuc respiciat, quum negat agitandas de fide contentiones ex Scripturis. Nobis, inquit, curiositate opus non est, post Christum Jesum: nec inquisitione, post Euangelium. In summa, tantum vult concertationibus finem imponi, quæ & astutiam acuant hæreticorum, ut sint ad pugnam instructiores, & pervicaciam augeant, & infirmas conscientias exagitent, sine ullo fructu. Ubi autem res postulat, non verbis modo, sed exemplo demonstrat, non aliter quam ex ipso Dei verbo de fide, & disputandum, & definiendum. Neque aliam sequuti sunt rationem orthodoxi omnes, quum rectam puramque fidem adversus hæreticos defenderent. Refert Theodoritus, quum Synodum Nicenam Constantius coëgisset, his verbis alloquutum fuisse Episcopos: Extant Apostolici libri, & Prophetarum sanctiones, quæ nos erudiunt, quid de rebus sacris sentire debeamus. Posito igitur hostili certamine, ex Scripturis divinitus inspiratis, quæstionum quæramus solutionem. Cur non restiterunt patres, si hæc non erat legitima disputationis series? Imo cur libenter obtemperarunt, sicut acta Concilii testantur? Quin etiam sponte fuisse facturos, quod admonebantur, inde æstimare promptum est, quod Scripturis ad hoc ipsum instructi & comparati venerant. Cur non eorum stultitiam deridet Pighius, quod, relicta illa certa fidei regula, in qua figere pedem tuto poterant, in vagum illum Scripturæ labyrinthum abripi se passi fuerint? Imo cur non Augustinum capitaliter accusat, cui quum ista conditio diceretur, ut eandem, quæ inter nos agitatur, quæstionem superiorum Doctorum scriptis finiret, acquiescere noluit? Nam etsi eorum testimoniis utitur, & sibi non esse contrarios ostendit, controversiam tamen inde judicari non patitur, sed ad Scripturam provocat. Patent, inquit, libri Dei: non avertamus aspectum. Clamat Scriptura: adhibeamus auditum. Item, de libro suo loquens: Ut vobis sit fructuosissimus, non vobis pigeat sæpius relegere, ut sciatis quibus & qualibus quæstionibus solvendis atque sanandis illic non humana, sed divina valeat auctoritas: à qua recedere non debemus, si volumus pervenire quo tendimus. Habet nunc Pighius quo cum certet: quem ubi debellaverit, ad nos veniat licet.

Quanquam non in eam partem accipi velim quæ dico, acsi Ecclesiarum consensui nullum in definiendis fidei quæstionibus locum relinquerem. Sed hunc Scripturæ honorem tribui decet, ut ad ejus examen exigantur omnia. Quicquid ejus auctoritate comprobatur, non vocetur amplius in dubium: rursum nihil, nisi quod cum ea convenit, recipiatur; quicquid diversum est, sit pro damnato: ut ab ea sola pendeant, & in eo consistant universæ fidei definitiones. Huic dum accedit Ecclesiarum consensus, non parum momenti habet ad confirmationem. Verum hoc diligenter observandum est ne ab ea disjungatur. Ita hoc nobis singularis testimonii instar est, ad obsignandam fidei nostræ certitudinem, quod hanc ipsam esse scimus, quam pridem omnes ex toto orbe sancti amplexi sunt, in qua unanimes perstiterunt usque ad mortem, pro qua etiam tot ex ipsis vincula, exilia, deportationes, lapidicinas, ignominias perpessi sunt, sanguinem denique fuderunt. Sed hæc omnia parum valerent, nisi hæc primum cordibus nostris insculpta foret notitia, eam in verbo Dei, non hominum opinione consistere. In eo proinde graviter peccat Pighius, quod dum Ecclesiasticæ traditionis prætextu à Scriptura nos avocat, divortium facit perpetuæ illius conjunctionis, sine qua parum firmitatis habeat Ecclesiæ magisterium. Negabit hoc se facere, quia secundum Scripturæ locum assignet. Hoc est, scil., suam sacrosancto Dei verbo gloriam dare, ut quum hominum placitis inviolabilis constiterit majestas, ad eorum consensum quoquo modo postea detorqueatur, ut illis subserviat. An non enim hoc disertis verbis exprimit? Necessarium est, inquit, illud principium, ab Ecclesiæ traditione regulam orthodoxæ fidei sumi: quando illa demum sola est veritas credenda, quæ in nullo ab ea discordat. Ab hac igitur nos in primis, & ante omnia, exordiemur: quando hæreticorum tergiversationibus, contradictionibus, calumniis non perinde exposita est, ut sunt Scripturæ: secundo nihilominus loco Scripturarum quoque sententiam demonstrabimus. En præclara hominis theologia, quicquid homines statuerint, ratum & authenticum esse oportet, de verbo Dei postea viderimus. Quid si manifesta interdum repugnantia inter hominum decreta & Dei oracula se ostendat? nam id evidenter à nostris demonstratum est: qualis erit dissidii compositio, auctore Pighio, qui verbum Dei inferiore loco subsidere vult, nisi ut illi silentium indicat?

Ne tamen de re non necessaria frustra digladiemur: lectores monitos velim, non difficulter posse inter me & Pighium hoc loco convenire, si modo Ecclesiæ traditionem ex certo & perpetuo sanctorum & orthodoxorum consensu, non ex testimoniis hinc inde male excerptis, demonstraret: deinde si iis simpliciter & candide uteretur ad veram & germanam Ecclesiæ doctrinam comprobandam, non ad pingendas horum temporum impias doctrinas abuteretur. Ecclesia columna est & firmamentum veritatis, inquit Paulus, nempe quia verbum suum Dominus 1 Tim. 3. vers. 15.
apud eam deposuit, cujus ministerio traderetur. Illa igitur habenda est Ecclesia, quæ fida est custos verbi Dei, quæ purum illud, & nullo fermento infectum, suo ministerio conservat, & ad posteros propagat. Hujus honoris & officii portionem aliquam sibi vendicant singulæ Ecclesiæ: sed non semper in solidum hoc sibi arrogare ausint. Nunc si ex privato paucorum sensu communem Ecclesiæ consensum facere velit Pighius, eumque ex Apostolorum traditione natum esse asserat, non recipiam. Dicet, Origenem, Tertullianum, & alios similes huic objectioni occurrere, dum nihil se dicturos præfantur, quod non communiter Ecclesiæ ab ipsis Apostolis edoctæ sentiant. Quid autem, si huic proœmio res non respondeat? Imo quum in præcipuis fidei capitibus post hanc præfationem eos multum errare constat, quam tutum est, nullo discrimine, aut delectu habito, pro Ecclesiæ traditione suscipere, quicquid ipsi tradunt? Atque id est quod dixi, ad Dei verbum examinanda esse singula, unde palam fiet, quæ sit germana Ecclesiæ traditio: & quid rursum sit ab ea vel dissentaneum, vel extraneum. Alioqui illa, quæ omnes pariter repudiamus, Tertulliani & Origenis deliria pro oraculis recipienda erunt. Sed illud alterum multo etiamnum est iniquius, ut quæ à sanctis Patribus dicta sunt non male, si sanum modo & candidum habeant interpretem, mixtura & artificio Pighii fucus fiant, ad ornandas & colorandas impias opiniones, quas ipsi Patres si hodie viverent, non minus quam nos, execrarentur. Irenæus Apostolorum discipulos viderat: Ipse & Tertullianus paucos Episcopos referunt, qui ad suam usque ætatem Apostolis successerant. Vivebant tum adhuc multi senes, quibus vivis ipsi Apostolorum sermones familia-

familiariter ex patrum suorum narratione noti erant. Non mirum igitur, si pro Apostolica traditione objiciunt, quod tunc communiter in primis Ecclesiis non modo receptum erat, sed pro certo fidei dogmate, quod Paulus, Petrus, & reliqui eorum collegæ nuper prodidissent, fixum & stabile habebatur. Et tamen Origenes, qui tempore non multum ab illis differebat, inter fidei principia numerat quasdam sententias, quibus si non anathema dixerit Pighius, à suis quoque lapidabitur. Nunc post tot tantasque conversiones, post talem Ecclesiarum dissipationem, imo ruinam, supercilioso fastu, pro traditione Apostolica venditare, quicquid, quacunque occasione, nullo certo, vel tempore, vel auctore, obrepserit, quantum obsecro securitatis habet? At nunc Pighius non nisi primos illos Ecclesiæ proceres citat, sub quibus adhuc florebat religionis puritas. Sed in quem finem? nisi ut colorem, vel larvam qualemcunque crassis impietatibus inducat, quibus ullam occasionem dare nunquam sanctis illis viris in mentem venit: tantum abest ut nunc velint illis sua scripta suffragari. Tantum lectores hortor, ut vetusta illa tempora cum nostris conferant: deinde judicare per se poterunt, qua sinceritate, aut quo pudore, illorum patrocinio causam suam fulciat.

Audiamus tamen quæ ex illis testimonia adducat. Id autem habet propositum, ut illos omnes, uno simul ore, liberum arbitrium asserere demonstret. Unde postea duo infert: nos esse manifestos hæreticos, qui à perpetuo Ecclesiæ consensu, hoc est, traditione Apostolica dissentiamus; & me impudenter mentitum esse, qui scriptores omnes Ecclesiasticos, excepto Augustino, ita ambigue, aut varie in hac re loquutos dixerim, ut certum quippiam ex eorum scriptis haberi nequeat. Sed primo quæ vis & notio sit vocabuli definit. Arbitrium aut pro electione, aut convenientius pro voluntate ipsa accipi vult: liberum autem vocari interpretatur, quod sui juris est, aut sui ipsius habet potestatem; nempe ita faciendi quicquid facit, ut non necessario faciat, sed possit non facere. Ego vero, quantum ad vocem pertinet, adhuc profiteor, quod in mea Institutione testatus sum, non adeo me superstitiosum esse in verbis, ut ejus causa velim contentionem aliquam movere: modo rei intelligentia sana maneat. Si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium, & fateor, & constanter assevero: ac pro hæretico habeo, quisquis secus sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum vocetur, quia non cogatur, aut violenter trahatur externo motu, sed sponte agatur sua, nihil moror. Sed quum aliud prorsus vulgo concipiant, dum hoc epitheton hominis voluntati attributum, vel audiunt, vel legunt, hæc causa est, cur mihi displiceat. Siquidem ad facultatem viresque referunt: nec impedire possis, quin simulac libera fuerit voluntas dicta, hæc pluribus imaginatio protinus in mentem veniat: habere igitur sub potestate sua bonum & malum, ut alterutrum eligere suapte virtute queat. Non igitur unius voculæ causa frustra litigo: sed causam mihi justam habere videor, cur voculam optem sublatam è medio, ad quam major prope mundi pars tanto periculo impingit. Quanquam ne cum Scripturæ quidem usu videtur admodum bene convenire. Libertas enim & servitus, inter se pugnant: ut qui alterum dixerit, alterum neget. Proinde, si serva est hominis voluntas, libera simul, nisi improprie, dici non potest. Nunc audiamus, quid Spiritus sanctus pronunciet. Contentus autem ero uno loco: quia non de re ipsa, sed de solo nomine quæstio est. Quum sanctorum
Rom. 7. vers. 23. conditionem describit Paulus, constringi captivos sub peccati vinculis testatur, qua parte nondum per Spiritum Dei sunt liberati. Et quum de hominis
Rom. 7. vers. 14. natura loquitur, dicit eum venditum esse sub peccato. Si servi sunt ex ea parte sancti, qua sibi naturæque suæ adhuc relinquuntur, quid de hominibus dicendum erit in quibus sola viget ac regnat natura? Si post regenerationem non nisi dimidia est libertas, quid in prima carnis generatione, nisi plena servitus? Quod etiam ipsum antea dixerat Paulus. Agit enim sexto capite gratias Deo, quod Rom. 6. vers. 17.
à peccato liberati fuerint Romani, cui ante serviebant. Videmus, ut ante regenerationem non carnis reliquias, sed totum hominem addicat servituti. Qui ergo liberum asserit arbitrium, alio idiomate quam Spiritus sanctus, utitur. Et tamen inter doctos si de significatione conveniat, patior ut eam vocem usurpent. Ac ne ad populum quidem usurpare prohibeo, si res signata bene explicetur. Verum ubi hoc impetrari nequit, lectores hic moneo, ut ad rem, magis quam ad nomen, animadvertant. Sed quoniam astute Pighius cum necessitate coactionem perpetuo confundit, quatum discrimen tenere, & diligenter meminisse, plurimum ad propositam quæstionem refert, hæc quatuor quid inter se differant, observare convenit: voluntatem, aut liberam esse, aut servam, aut spontaneam, aut coactam. Liberam voluntatem vulgo intelligunt, & sic Pighius quoque definit, quæ bonum aut malum eligere, habeat in sua potestate. Coacta voluntas nulla esse potest quum alterum alteri repugnet. Verum, docendi causa, quid significet, dicendum est, ut intelligatur, quid sit coactio. Eam ergo sic vocamus, quæ non sponte sua, nec interiore electionis motu, inclinatur huc vel illoc, sed externo motu violenter fertur. Spontaneam dicimus, quæ ultro se flectit, quocunque ducitur, non autem rapitur, aut trahitur invita. Serva postremo voluntas est, quæ propter corruptionem sub malarum cupiditatum imperio captiva tenetur, ut nihil quam malum eligere possit, etiamsi id sponte & libenter, non externo motu impulsa, faciat. Secundum has definitiones, homini arbitrium concedimus, idque spontaneum, ut si quid mali facit, sibi ac voluntariæ suæ electioni imputare debeat. Coactionem & violentiam tollimus, quia pugnet cum natura voluntatis, nec simul consistat. Liberum autem negamus, quia propter ingenitam homini pravitatem ad malum necessario feratur, nec nisi malum appetere queat. Atque hinc colligere licet, quantum sit necessitatis & coactionis discrimen. Neque enim hominem dicimus invitum trahi ad peccandum, sed quoniam vitiosa sit ejus voluntas, sub peccati jugo teneri captivam, ideoque necessario male velle. Ubi enim servitus, illic necessitas. Sed plurimum interest, voluntariane sit servitus, an coacta. Nos autem non alibi statuimus peccandi necessitatem quam in vitio voluntatis: unde spontaneam esse ipsam sequitur. Nunc vides spontaneum & necessarium simul convenire posse, quod astu tegere conatur Pighius, dum liberum hominem in eo æstimat, si non necessario faciat, aut bene, aut male.

Quid autem Origenes? Eos pronunciat hæreticos, qui liberum homini arbitrium auferunt. Si de prima naturæ conditione loquitur, nihil affert, quod non ipsi quoque profiteamur. Si inter vitiatam & integram naturam non distinguit, nemo est piorum, qui non fidei principia eum confundere pronunciet. Negat ita nos esse necessitati subjectos, ut omni modo, etiam si nolimus, vel bene, vel male agere cogamur. Nos vero nihil huic sententiæ contrarium asserimus. Quin potius hæc Origenis conclusio indicio est, nihil eum aliud quærere, nisi ut coactione exclusa, spontaneam in homine voluntatem constituat. Quod nos similiter facimus. Cæterum non nego liberalius eum alicubi liberum arbitrium prædicare, sed ita, ut nusquam certo, quantum illud sit, definiat. Omnes enim, qui à Pighio citantur loci, qualis manu Dei formatus sit homo,

tractant: qualis post lapsum ac defectionem esse cœperit, prorsus tacent. Quid ergo inde, quod præsentem quæstionem ad plenum & liquidum definiat, colliges? Nos enim hominem non ex Dei creatione, sed ex ea, quam ipse sibi proprio vitio acquisivit, corruptione æstimamus. Hanc (ut dixi) partem, quum præcipua sit, Origenes non attingit. De Clemente satis jam superius multa dixi. Quid autem facit Pighius, talem causæ suæ patronum primarium excitando, nisi quod crepitu nos vult absterrere? Dico, & si dissimulem, liber ipse clamat, ab aliquo frigido philosophastro fuisse consarcinatum. Inde abreptas sententias, tanquam ex ore Petri profectas, hic nobis obtrudit. Ego vero coram Deo per conscientiam impedior, quominus in responsione laborem: ne cui erroris occasionem præbeam, ut librum illum, vel in minimo pretio habeat.

Quum Tertullianum vult producere, præfatur, adeo claram esse ejus sententiam de libertate arbitrii, ut qui non videat, eum certum sit aures atque oculos clausisse veritati. Quid autem in summa continent quæ adducit, nisi liberum, & suæ potestatis hominem à Deo conditum fuisse? Siquidem adversus Marcionem illic disputat, cujus opinio de natura hominis, ut in Deum contumeliosa, ita impia & profana erat. Non enim sua ipsius culpa hominem malum esse confitebatur, sed in Deum naturæ auctorem referebat malitiæ causam. Hinc sanis & integris lectoribus judicandum relinquo, an non quæcunque ex adverso opponit Tertullianus, ad primam hominis conditionem similiter respiciant. Neque tamen fidem mihi haberi velim. Librum ipsum qui legerit, aut locum etiam quem Pighius recitat, quod dico reperiet. Neque aliud respondeo ad omnia testimonia, quæ ex Irenæo deinde objicit. Irenæus illic Cerdonis, Valentini, Marcionis, & similium refutandis deliriis incumbit. Illi quum plures deos comminiscerentur, errorem ex eo suum astruebant, quod homo malus esset. Non potuisse autem malum creari à Deo bono. Esse igitur malum quoque deum aliquem. Vides statum quæstionis. Jam sanctus vir, sicuti res postulabat, reclamat, non natura malum hominem, hoc est, Dei creatione, sed liberi arbitrii fuisse conditum, animamque accepisse boni & mali capacem. Quum de primo hominis statu eum agere constet, quo tempore integer adhuc erat, & Dei similitudinem retinebat, quid hoc adversum nos, qui arbitrii servitutem non nisi in naturæ corruptione ac depravatione constituimus? Dicit quodam loco Irenæus, inter alia, Frumentum quidem & paleas naturaliter facta esse: hominem vero rationabilem, & secundum hoc similem Deo, quum liber in arbitrio, & suæ potestatis factus fuerit, ipsum sibi causam esse, ut aliquando frumentum, aliquando autem palea fiat. Quapropter, inquit, juste condemnabitur: quia rationabilis factus, amisit veram rationem, & irrationaliter vivens, adversatus est justitiæ Dei, tradens se terreno spiritui, & omnibus serviens voluptatibus: quemadmodum ait Propheta: Homo, quum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis, & similis factus est illis. Hoc nos dicimus, primi parentis lapsu, omnibus nobis contigisse, & in eo consentientem habemus totam Ecclesiam. Dicit præterea, libertatem illam, de qua tractat, imaginem esse Dei, ad quam creatus fuerit Adam. Atqui
2 Cor. 4. vers. 16. hanc Paulus reparari oportere de die in diem in fidelibus docet: idque non propria eorum, sed Spiritus sancti virtute. Sequitur ergo, fuisse obliteratam ac corruptam. Eligat nunc utrum volet, Pighius: aut corruptionem illam hæreditariam, quam in totum suum genus Adam transmisit, fuisse incognitam Irenæo: aut, quia ad confutanda Cerdonis & Valentini deliramenta nihil pertinebat, fuisse omissam, & de integro duntaxat creationis statu verba fuisse facta. Alterum è duobus respondeat necesse est. Atqui utroque modo liberor. Neque enim vel auctore Pighio, audiendus erit Irenæus, si repugnante unanimi Ecclesiæ consensu, inter vitiatam naturam, & integram, nihil discernat: quod si, qualis ante lapsum fuerit homo, tantum describit, nihil ad nos, qui arbitrii servitutem non ad Deum, sed ad hominis vitium referimus.

Quum ad Cyprianum ventum est, occupatione utitur, quod quæstionem hanc nusquam ex professo tractet. Augustini tamen locum adducit, ubi liberum arbitrium ab eo non negari testatur. Verum quid liberi arbitrii nomen Augustino valeat, cùm alibi clarius demonstrabimus, tum ex hoc loco patet. Dicit enim, Cyprianum non tollere liberum arbitrium, quum Deo totum tribuit, quod recte vivimus. Illam autem ex Cypriano adducit sententiam: De nullo gloriandum: quia nihil prorsus nostrum est. Quam magnifice, quæso, sentit de propria nostra virtute, qui bona omnia in solidum Deo ascribit, nobis nihil facit prorsus reliqui? Ubi ergo liberum hominis arbitrium, quod à Cypriano astruitur? Nempe quia sponte, & peccare, & bene facere hominem intelligebat, utcunque peccando Satanæ serviret, sub cujus tyrannide captivus teneretur, & ad bene vivendum Spiritu Dei regeretur, non proprio carnis motu. Non de nomine hic quæritur, sed de facultate liberi arbitrii. Porro, quanti eam æstimaverit Cyprianus, tum præclara illa vox, quam nuper retulimus, toties ab Augustino celebrata, & qua omne genus meriti prorsus excludi pronunciat, tum alter locus ostendit: Quando, inquit, rogamus, ne incidamus in tentationem, admonemur imbecillitatis & infirmitatis nostræ: dum sic rogamus, ne quis se insolenter extollat, ne quis sibi superbe atque arroganter aliquid assumat: ne quis, aut confessionis, aut passionis gloriam suam ducat: quum Dominus dixerit, Vigilate & orate, &c. ut dum præcedit humilis & submissa confessio, & datur totum Domino, quicquid suppliciter cum timore & honore Dei petitur, ipsius pietate præstetur. Quid hic arrogantiam vocat Cyprianus? non modo totum sibi arrogare, sed aliquid penitus sumere.

Venio ad Hilarium: cujus primus locus naturam hominis, nulla corruptionis facta mentione, describit. Atqui hæc exceptio mihi semper est ad manum: aut noluisse eum negare pravitatem, quæ ex originali peccato ingenita est hominibus: aut si negare voluerit, ab Ecclesiæ consensu dissidere. Quum autem nihil illic propositum habeat, nisi ut excusationem tollat hominibus, ne malorum suorum culpam in Deum rejiciant, nihil mirum si ad primam suam originem eos revocat, quo seipsos, suumque liberum arbitrium accusare discant, cui acceptum ferre debent, quod mali sunt. Sed cur de humanæ naturæ ruina, cur de ejus per Dei gratiam reparatione nullum verbum? Viderit, inquam, ipse Hilarius, quomodo consilii sui rationem reddat. Mihi satis est, si palam facio, non ita nobis adversari, sicut fingit Pighius. Quod autem voluntati non coactionem, aut vim extrinsecam, sed necessitatem opponit, nihil difficultatis est in ea re. Siquidem necessitatis nomine, non miseriam, cui addictus est homo per peccatum, sed externam causam, quæ cogat fieri quod fit, sine dubio significat. Secundo loco, non quid valeat hominis arbitrium, exclusa Dei gratia, disputat, sed homini toto vitæ præsentis cursu spatium & locum dari commemorat confitendi Deo: quæ facultas morte finiatur. Id suis verbis aliter quidem exprimit, hunc tamen esse sensum verborum, judicare cuivis promptum fuerit. Loco tertio, neque tribuit gratiæ Dei quantum decebat, & ad hominem transfert, quod Deus tanquam suum vindicat: nempe cor inclinare in obedientiam Legis. Quæ autem cum causa impulerit, ut sic, tum hic, tum proximo loco, inter

Deum

Deum & hominem bonorum operum laudem divideret, ipse refert. Laborabat in refellenda eorum improbitate, qui excusationis materiam & prætextum ex carnis imbecillitate captabant. Quum aliter expedire se non posset, ad hanc responsionem confugit, sic operari in nobis Dei gratiam, ut aliquas nobis partes simul relinquat: quibus si quis desit, non nisi socordia & negligentia sua, peccare dicit. Atque id est, quod in mea Institutione prodidi: mihi veteres eo consilio vires humanas plus justo videri extulisse, ne si impotentiam diserte essent confessi, primum Philosophorum ipsorum cachinnos, quibuscum certamen tunc habebant, excuterent: deinde carni, suapte sponte nimis ad bonum torpenti, novam desidiæ occasionem præberent. Tum continuo post subjicio: Ergone quid communi hominum judicio absurdum traderent, Scripturæ doctrinam cum Philosophiæ dogmatibus dimidia ex parte conciliare illis curæ fuit. Præcipue tamen illud secundum spectasse, ne desidiæ locum facerent, ex eorum verbis apparet. Si hoc non essem, & disertis verbis, & simplici animi candore, tunc professus, jure nunc Pighius in me inveheretur. Nunc autem quid causæ habet, cur me tam atrociter singulis paginis laceret, quasi de veteribus mentitus fuerim, quum tamen nihil ex adverso proferat, quod non conveniat cum meis verbis? Proponit, Hilarium liberi arbitrii viribus tribuere suas partes cum Dei gratia. Respondeo me id fuisse jam in mea Institutione confessum. Verba quæ citat, rationem, quæ Hilarium impulerit, eandem fuisse ostendunt, quam illic quoque exposui. Et tamen impudenter me mentiri subinde vociferatur. At dixi vel obscurius, vel magis varie loqui veteres, quam ut certo colligi possit ipsorum sententia. Hi autem loci nihil, vel obscuritatis, vel varietatis, habent. Respondeo, quod res habet: Hilarium, quum in diluenda objectione impediretur, si liberum arbitrium carere prorsus virtute confessus foret, vim illi quidem nonnullam attribuisse, sed sine certa definitione, qua sciretur, quantum penes hominem esset. Nunquam ego sane, quin liberum arbitrium passim prædicent veteres, & illi plus quam par sit tribuant, negavi. Sed admonui, quod etiamnum confirmo, sic aut variare, aut vacillare, aut perplexe loqui, ut certi fere nihil referre ex illis liceat.

Ex Basilio duos locos citat, quorum prior nihil aliud continet, quam humanæ naturæ descriptionem, qualis à Deo fuit condita, ne malorum suorum culpam homines in Deum transferant. Principio igitur, peccatum negat substantiæ hominis fuisse innatum, sed propria illi culpa accidisse: quod nos non fatemur modo, sed diligenter tuemur. Postea virtutem dicit esse voluntariam, & non ex necessitate. Nobis autem inesse liberum arbitrium. Hic, quasi parta victoria, exultat Pighius. Ego autem de præsenti nostro statu intelligenda hæc verba nego: sed qualis prima sua origine factus fuerit homo tantum ostendere. Disertis verbis explicat, qualis creatus fuerit homo: corruptionem quæ lapsum consequuta est, non commemorat: sed tantum quum malitiæ causam assignare vult, sic loquitur: Unde malus homo? Ex propria ipsius voluntate. Unde malus diabolus? Ex eadem causa. Nam & ipse per se liberam habet vitam, & liberum arbitrium in se situm, aut manendi cum Deo, aut se ab eo alienandi. Quid nunc judicandum est? An ipsum latebat, quale & quantum vulnus naturæ nostræ ex peccato inflictum esset? At ipse alibi ab hac suspicione liberat, dum humani generis miseriam his paucis quidem, sed minime tamen obscuris verbis atringit: Salutis quidem debiles, liberationis vero indigent qui in captivitate detinentur. Qui igitur sub morte positus est, sciens quod unus est qui liberat, & unus qui servat, In te, inquit, speravi. Serva me à debilitate, libera à captivitate. Qui debilem & captivum hominem facit, & eo quidem servitutis genere detineri pronunciat, unde à solo Deo, non à seipso liberetur, quantum de priore illa conditione detrahit? Sed in hac quoque captivitate libero arbitrio multum concedit. Audiamus quantum illud sit. Qui in verbo Dei eruditi non sunt, hi frustra inflati per liberum arbitrium peccati insultus abolere se posse confidunt, quum per solum crucis mysterium peccatum aboleatur. Nam quod in hominis potestate situm est liberum arbitrium, in eligendo, aut non eligendo, ut diabolo resistat, situm est, non in eo, quod possit robur habere contra effectus. Et paulo post: Nisi enim per potentius auxilium ab ignitis adversarii jaculis liberati, recepti fuerimus in adoptionem, frustra omnia molimur, velut procul à potentia crucis. Si diligenter omnia expendas, non aliud homini reliquit, quam in eligendo judicium, quod & penitus sit inefficax, & ad vincendas cupiditates nihil per se valet. Tametsi autem non omnia, quæ dicenda fuerant, hic dicit, quantum tamen à magnifica illa libertatis prædicatione declinet, videre licet. In altero loco nihil animadverto, quod nobis vel minimum adversetur. Partem animæ rationalem potestatis nostræ esse docet. Verum ut ego taceam, satis perspicuum est illic animæ naturam in sua integritate considerari: sicut in definitionibus dandis fieri solet. Nos quoque, quum de anima disputatio est, primum ejus partes in medium statuimus, mentem ac voluntatem; & mentis quidem officium esse docemus, præire voluntati, eamque gubernare: unde & nomen habet ἡγεμονικόν: voluntatem porro tunc bene habere dicimus, quum se cupiditatibus huc illuc distrahendam non exponit, sed mentis imperium auscultat: totum denique hominem rite tunc esse compositum, ubi recta in eo ratio moderatur: quæ & voluntatem dirigat quo decet, & libidines, tanquam auriga equos indomitos, suis frenis coërceat. Verum simul ostendimus, cæcam esse nostram rationem, quia sit per peccatum, Dei lumine destituta, nec prius bene regere posse, quoad Spiritui Dei in obedientiam se tradiderit: imo prorsus in ejus obsequium, velut ancilla, redacta fuerit. Dicimus similiter, carnis cupiditates regnum in homine occupasse, nec ulla animæ potentia impediri posse, vel reprimi, quin suam tyrannidem exerceant: voluntatem enim sic malitia oppressam, sic vitio & corruptione implicatam, ut ad honestum studium emergere, aut se ad rectitudinem dare nullo modo queat.

In omnibus Hieronymi sententiis, quas adducit, liberum arbitrium prædicari non nego: scire tamen velim, quid certi inde referre velit. Donatos, inquit, nos libero arbitrio, & unumquemque vivere, non ex Dei nutu & imperio, sed proprio obsequio. Sed quid? Si ex adverso excipiam, quod verum est, vulneratam illam fuisse libertatem, imo consectam & extinctam, ubi homo peccati nexu in servitutem Satanæ se addixit? An certo colligam quid de tota re sentiendum sit, quum præcipuum caput non attingat? Nego eos omnes claram & firmam de libero arbitrio doctrinam tradere, qui non simul adjiciunt, quid de hac libertate per Adæ lapsum perierit, quid per regenerationis gratiam fideles recuperent: quanta denique sit vitiatæ naturæ perversitas & rebellio adversus Dei justitiam, & quæ rursum Spiritus sancti in electis, tum ad illuminandam mentem, tum ad cor dirigendum, operatio. De his omnibus altum est in Hieronymi verbis silentium. Ambrosium vero aut non advocare prorsus, aut aliter loquentem inducere debuerat. Quid enim effert? Voluntarium servum sibi auctionatur diabolus: neminem jugo servitutis astrictum possidet, nisi se prius peccatorum ære ei vendiderit. Quid carnem quasi infirmam accusas? Affectus est auctor culpæ: caro voluntatis ministra. Non ergo vendat nos voluntas nostra, per

quam solam in servitutem tradimur. Nempe vanam eorum tergiversationem refutat, qui in carnis infirmitatem rejiciunt, quicquid peccant. Carnis autem nomine quid significet, statim exponit, quum voluntatis ministram vocat. Inferior ergo pars hominis, & sensualis, ut vocant, cum corporis organis, per carnem designatur. Nunc, qui malorum suorum culpam illuc derivat, merito ad voluntatem retrahitur: ut dum convictus fuerit, illic hærere mali radicem, simul discat, se unum esse, cui imputare culpam debeat. Hinc si colligat Pighius, quæ sit liberi arbitrii facultas, aut quantum per se valeat, valde argutus erit ratiocinator. Atqui voluntarium intelligunt omnes, quod in potestate nostra est, ut sit vel non sit nec necessitati subjicitur. Verum quod aliter Ambrosius ipse intelligat, non altius testimonium petam, quam ex eadem pagina, ex qua sumpsit Pighius quod adducit. Nam quum de usu Legis tractat, his verbis inter alia utitur: Accessit vinculum, non solutio: addita est peccatorum agnitio, non remissio. Profuit tamen mihi: cœpi confiteri quod negabam, &c. Item: Illud quoque mihi prodest, quod non justificamur ex operibus Legis. Non enim habeo unde gloriari in operibus meis possim: non habeo unde me jactem, & ideo gloriabor in Christo. An hæc starent, nisi peccandi necessitati homo sibi relictus subjiceretur? Hic quoque mihi succurrit Augustinus: qui adductis tribus testimoniis nihil minus sensisse Ambrosium evincit, quam quod illi affingit Pighius. Primum, quia in libro de fuga seculi, dum ad quærendum Dei auxilium nos hortatur, non in potestate nostra esse cor nostrum & nostras cogitationes palam confirmet: deinde quia in Lucam ita scribat: Non humana tantum voluntate videtur quod bonum est, sed sicut Christus dederit: qui, ut id quod bonum est, nobis quoque videri bonum possit, operatur: quem enim miseretur, & vocat. Itaque quum quis fidem se voluisse habere dicit, non negat Deum voluisse, A Deo enim præparatur voluntas. Ut enim Deus honoretur à sanctis, ejus gratia est. Item: Quem Deus dignatur, vocat: & quem vult, religiosum facit. Ex his verbis colligere non dubitat Augustinus, tam fidei, quam bonorum operum: tam cogitationum, quam bonorum affectuum & initium & perseverantiam soli Deo Ambrosium tribuere, hominibus auferre. Cujus rei si quis mihi fidem non habet, librum de bono perseverantiæ legat. In citando Chrysostomo ne multum sudaret, locum duntaxat à me adductum transcripsit: ubi ut omne excusationis subterfugium peccatoribus claudat, bonum & malum constituit in hominis potestate: nihil ergo illis obstare, nisi quia nolint: posse enim, si velint. Mali causam non alibi quæri, quam in propria hominis voluntate, ne alio culpam transferendo, exonerare se velit, mihi placere non semel testatus sum. Quin etiam unum hoc est ex præcipuis capitibus, quibus in mea Institutione insisto. Quod vero liberi arbitrii virtutem adeo evehit Chrysostomus, non dissimulavi illic quid mihi videretur.

Post hanc testimoniorum congeriem, quasi re confecta, quod ab initio proposuerat demum colligit Pighius: quam de humani arbitrii servitute profitemur sententiam, uno piorum omnium, qui seculis omnibus extiterunt, consensu damnari: & meum mendacium evidenter detectum esse, qui ita, aut obscure aut varie loquutos de hac re veteres dixerim, ut certi fere nihil ex eorum scriptis referre liceat. Velim autem ignoscant mihi lectores, si in respondendo cothurnos illos altiores non induam, quibus in nos insurgit adversarius. Non enim magniloquentia cum eo, sed veritate certare institui, quæ ut est simplex, ita placida orationis simplicitate contenta est. Principio igitur, quum Ecclesiæ consensum nobis objectat, hanc sibi responsionem uno verbo habeat: non esse Ecclesiæ consensum, nisi qui congruenter apteque per omnia verbo Dei est consentaneus. Non esse porro ad hominum placita torquendum, quod Spiritus sanctus, qui scilicet optimus est loquendi artifex, Prophetis & Apostolis sine dubio dictaverat: idque in eum finem, ut inde omnes, & hominum, & Angelorum doctrinæ æstimarentur. Quoties ergo suam illam cantilenam mihi occinet, de universalis Ecclesiæ consensu, continuo excipiam, perperam separari, quæ Deus perpetuo nexu copulavit: & meliore sensu, ac commodiore loco proverbium illud Christi in eum retorquebo: Ubi cadaver, illic aquilæ. Nam ut fidelium sententiæ pro perpetuo Ecclesiæ consensu habeantur, eas primum, tanquam aquilas ad cadaver in Christi veritatem convenire, & quasi coalescere necesse est. Neque præterea id quod pro confesso sumit, illi concedo, ut quod sex vel octo scriptis prodiderint, pro certo & definito Ecclesiæ consensu protinus recipiendum sit. Neque vero ut concedam, illa me perurgent. An de re inter omnes suo tempore cognita & trita mentiri auderent? Quod si illis non habetur fides: quale amplius restabit antiquitatis testimonium? Ego vero, neque mendacii eos insimulo: neque sic in totum repudio, quod de communi Ecclesiæ doctrina testantur, ut pro nihilo, quasi non diceretur, habeam. Tantum ad plenam & solidam certitudinem sufficere nego. Neque enim absurdum videri debet, si quod tunc communiter in Ecclesiis receptum erat, ita eos referre dixero, ut aliquid ex proprio sensu affingant. Sive quod concepta semel opinione præoccupati, non aliter poterant: sive quod propria interdum & perspicua loquendi proprietate destituebantur. Unde enim Irenæo, Tertulliano, Hilario spinosum illud, & confragosum dicendi genus? nisi quod linguam impolitam habebant, quo minus, quod volebant, exprimerent. Plurimum vero interesse nemo nescit, quibus quidque verbis dicatur.

Adhæc, respondeat mihi Pighius, plusne de Ecclesiæ consensu privato homini credendum sit, quam pluribus simul in Synodum collectis, qui Ecclesiæ nomine, & tanquam ex ipsius ore, quod inter se contulerint, pronuncient? Nunc ad præsentem quæstionem. Hilarium sic loquentem inducit Pighius: Voluntatem nostram hoc proprium ex sese habere, ut velit: Deum vero incipienti dare incrementum, meritumque complementi ex initio esse voluntatis. Nunc ex adverso Concilii Arausicani profero decretum: Si quis, ut à peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem ut etiam purgari velimus, per Spiritus sancti operationem in nobis fieri confitetur, resistit Spiritui sancto per Solomonem dicenti: Præparatur à Domino voluntas. Sic inter hominis voluntatem & Dei gratiam distribuit Hilarius, ut principium ad illam referat, adjuvari postea dicat Dei gratia: Concilium eos Spiritus sancti hostes pronunciat, qui sic sentiunt, vel loquuntur. Ubi nunc illa est tam certa definitio, quam Pighius tertio quoque verbo jactitat? In altero Hilarii loco sic habetur: Est ergo, quum oramus, à nobis exordium, ut munus à Deo fit. Huic iterum alterum ejusdem Synodi caput oppono. Si quis sine gratia Dei volentibus, laborantibus, studentibus, conantibus, petentibus, quærentibus, pulsantibus nobis misericordiam dicit conferri, non autem divinitus, ut credamus, velimus, petamus, & omnia hæc, sicut oportet, agere valeamus, per Spiritum in nobis fieri confitetur, resistit Apostolo dicenti: Quid habes quod non acceperis? De fide nominatim hoc Hilarius asserit, ejus initium in nobis situm esse: Atqui longe aliud Concilii verba sonant. Si quis tam initium quam augmentum fidei, & ipsum credendi affectum, non per gratiæ donum, id est, Spiritus sancti operationem, corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impie-

cap. 4. cap. 6.

tate

tate ad pietatem: sed naturaliter nobis inesse dicit, adversatur Apostolo dicenti: Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Domini Jesu. Quicquid ex Hilario adducit Pighius, pro [illegible]tata Ecclesiæ traditione vult haberi. Quo igitur loco habebimus illud Concilium? Quod tametsi ætate sit posterius, auctoritate tamen cedere non debet. Præsertim quum nihil aliud quam superioribus Conciliis, Carthaginensi & Milevitano, subscribat. Augustinum adhuc taceo, qui separatim postea suo ordine dum prodibit, totam Pighii harmoniam prorsus turbabit. Quod si temporis & otii tantum daretur, quod huic rei satis foret: collectas hinc inde veterum sententias inter se conferendo, quam infirma ex illis habeatur perpetui Ecclesiæ consensus probatio, palam facerem. Sed quoniam ad alia me temporis brevitas festinare cogit, hoc labore nunc supersedeo. Specimen tamen hoc in transcursu proferre libuit, unde conjecturam faciant lectores, qualis futura esset fidei nostræ certitudo, si Pighio obsequeremur: dum nihil nobis certum in religione habere permittit, nisi quod ex Ecclesiæ traditione prodierit, & ab ipso Ecclesiæ exordio, ad nostram usque ætatem, perpetua successione fluxerit. Quod si exceptionem ab Augustino, qua in eadem causa utitur, mutuari velim, nemo, nisi valde iniquus, opinor, quum sit æquissima, repudiabit. Nam quum ex adversa parte quidam acquiescere se paratos profiterentur, si doctrinam suam Patrum auctoritate probaret, respondet his verbis: Quid igitur opus est, ut eorum scrutemur opuscula, qui priusquam ista hæresis oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficili ad solvendum quæstione versari? quod procuidubio facerent, si respondere talibus cogerentur. Unde factum est, ut de gratia Dei quid sentirent, breviter, quibusdam scriptorum suorum locis, & transeunter attingerent: immorarentur vero in iis, quæ adversus alios hæreticos disputabant. His verbis si nunc Pighium conveniam, ut remittat quod tantopere urget, non aliunde petendam hujus causæ definitionem, quam ex veterum scriptis, quam Augustinus breviter ac transeunter eos attigisse testis est, pleno gutture sua illa convitia, quibus refertus est, in me ructabit. Quando igitur nihil æqui impetrari potest ab ista Furia, ad lectores me converto: apud quos ponderis nonnihil spero habiturum, quod tam justa ratione nititur.

Verum in hoc potissimum cardine vertitur nostra defensio, quod dico, Pighium, partim commentitiis testium nominibus, ad faciendum numerum, in nos abuti: partim ea quæ recitat, testimonia, perperam ac falso in nos detorquere, quum nihil nobis repugnent. Siquidem Petrum & Clementem nominando, quid aliud quam fucum facit? Toties me impudentem nominando, cavere (puto) sibi voluit, ac antevertere, ne quod meretur, à me audiret. Sed quo nomine perditam istam ac deploratam nequitiam appellabimus, quod tam confidenter nothi & confictitii libri prætextu, Petrum & Clementem nobis obtrudit? Quod ad Irenæum & Tertullianum attinet, quum homini libertatem in prima tantum sua origine tribuant, & in illa naturæ integritate, in qua conditus fuit: corruptionis autem, quam vitio suo contraxit, nullam faciant mentionem: eorum verbis minime lædimur, qui servitutis causam, non in natura ponimus, sed in lapsu primi hominis. Illi igitur hominem liberum fuisse creatum tradunt: nos id non negamus: sed dicimus in servitutem incidisse, quia à primo suo statu degeneraverit. Illi peccatum non hærere in substantia contendunt: id nos quoque ipsum asserimus: sed addimus, primo homini, ex quo à sua integritate excidit, bonæ naturæ corruptionem accidisse, quam ad totum suum genus transmiserit. Ergo hos quoque duos ex testium suorum catalogo expungat Pighius, oportet. Sex adhuc restant: ex quibus duo, Ambrosius & Basilius, minimum imo prorsus nihil, ejus causam adjuvant. Illa enim, quam ponunt, naturæ humanæ descriptio, quid ad hanc vitiatam & degenerem naturam, quæ ut reliquis Dei donis, ita libertate etiam spoliata, præsentem, qua premitur, inopiam suam deplorare potius, quam perditam virtutem jactare debet. Libertas enim voluntatis, sanitas est. Nunc ergo qui liberam vult facere voluntatem, sanitatem illi reddat. Sequitur Origenes, cujus suffragio quantum sit in Ecclesiæ dogmatibus tribuendum, penes Hieronymum sit judicium. At non est credibile, de re tam familiariter suo seculo nota, hoc est, de insigni fidei nostræ axiomate, potuisse mentiri. Quid? An non hæc sunt ex præcipuis fidei nostræ capitibus? Filium à Patre genitum esse: unius cum Patre naturæ: Spiritum sanctum unius esse cum Patre & Filio divinitatis: hanc ipsam carnem, quam nunc gestamus, resurrecturam, & similia. At Origenes factum non genitum Filium docet: bonum esse natura negat, & ex seipso: de Spiritu sancto non aliter sentit, quam de operatione nuda: carnem putat in nihilum redigendam, ubi Christus apparuerit. Nunc suum istud acroama si occinat Pighius: non potuisse de rebus adeo notis mentiri Origenem, nonne dignus erit, cujus in os omnes conspuant? Habet tamen adhuc Hilarium: sed cujus sententiam ab orthodoxo Concilio damnatam fuisse demonstravimus. Habet Hieronymum, qui sub extremam senectutem à Pelagio expergefactus, aliquanto tandem moderatius loqui cœpit. Habet Chrysostomum, quem semper confessus sum in extollenda hominis facultate fuisse immodicum. Nec vero Bernardum proferre alibi dubitat: cujus arbitrio si definienda esset controversia, si non prorsus totum obtinerem, longo tamen intervallo essem superior. Ubi est ille adeo contestatus temporum omnium consensus, qui pro certa & indubia Ecclesiæ traditione haberi, adeoque Dei verbo præferri, ob certitudinem debeat? Ubi mendacium illud tam capitale, cujus me evidenter convictum tantopere gloriatur? Dixi, veteres plus justo liberum arbitrium extollere: Græcos præsertim: atque in his nominatim Chrysostomum. Addidi tamen, sic perplexe, aut obscure, aut varie ipsos loqui, ut certi aliquid referre ex eorum scriptis non facile sit. Varie loqui in hunc sensum accepi: quod hic plus, ille minus libero arbitrio tribuat: hic libertatem constituat una in parte, ille in altera: Sic ut collectæ inter se omnium sententiæ, nihil quam suspensum tenere hominem queant. Ita Pighius interpretatur, quasi dixerim eorum unumquemque secum dissidere. Sed quis putidum hunc calumniatorem ferat? Obscure vero & perplexe loqui cur non dixero, qui de homine sic loquuntur, quasi in sua integritate adhuc staret, quum in gravem ruinam ceciderit, unde surgere sua virtute non potest? qui liberi arbitrii potentiam sic in homine constituant, quasi per lapsum non amissa esset? Verum quia de hac re litigare nimis longum esset, nihil addam amplius: nisi quod scire ex eo velim, quo sensu alibi prodat, ante exortam Pelagii hæresim, veteres omnes liberum arbitrium indistinctius extulisse. *Lib. 3. circa principium.* Si sublata gratiæ Dei & humanæ virtutis distinctione facilis est & expedita perspicuitas, errasse me fateor. Sin vero in illa confusione lectorem hærere necesse est, dubium & anxium, quantum Deo adscribere, quantum homini relinquere debeat, cur ita, quum nihil deliquerim, atrociter vexor?

In Librum Tertium.

Sequitur tertius liber: quem totum Augustino destinavit. Nam quia illum unum ex aliorum numero exceperam, non modo eum mihi eripere, sed etiam in suas partes pertrahere conatur.

Hoc, inquam, initio profitetur: sed ubi paululum in rem ipsam ingressus est: sæpe restitat & hæret, nunc subterfugia quæritat, nunc palam ipsum, quem sibi adjungere proposuerat, Augustinum repudiat. Quid autem prodest, inflatis buccis nihil non polliceri, tum ubi lectorum desiderium simul & attentionem acueris, hiantes ipsos dimittere? Ego vero efficiam primum ut perspiciant omnes integri judicii, & erga veritatem non male affecti lectores, Pighium non amore sanæ doctrinæ, sed importuno & furioso nostri odio, ad hanc causam accessisse: in ea tractanda, non veri inveniendi studio, sed ambitione, ac rixandi libidine agi, atque impelli. Postremo nihil sincere aut candide agere, sed satis habere, si quovis modo legentium oculos perstringat: imo laudem ex calliditate & fallendi peritia captare. Deinde quod unum saltem ex veteribus Augustinum nobis suffragari asserui, fidem ut in eo meam, atque ingenuitatem agnoscant.

Primum, abruptas me nec intellectas ex Augustino sententias citare causatur. At quas? Quod scribit non esse liberam sine Spiritu, hominis voluntatem, quum cupiditatibus vincentibus & vincientibus teneatur. Notavi locum: in Epistola 144. ad Anastasium id habetur. Quid hic abruptum aut obscurum? Item, quod in libello de Perfectione justitiæ scribit. Nam illic Pelagii dilemma ponit, Quærendum esse, per quid efficitur homo cum peccato? per naturæ necessitatem, an per arbitrii libertatem? Nam si per naturæ necessitatem, inquit, culpa caret: si per arbitrii libertatem, quærendum à quo acceperit. A Deo scilicet. Bonum igitur à bono. Cur itaque ad malum propensus dicitur? Respondet deinde ipse, Per arbitrii libertatem factum est, ut esset homo cum peccato: sed jam pœnalis vitiositas subsequuta ex libertate fecit necessitatem. Unde ad Deum clamat fides: De necessitatibus meis erue me. Sub quibus positi, vel non possumus, quod volumus, intelligere: vel quod intellexerimus, volumus: nec valemus implere. Nam & ipsa libertas à liberatore promittitur: Si vos Filius liberaverit, &c. Victa enim vitio, in quo cecidit, voluntate, caruit libertate natura. Nam altera Scriptura dicit, A quo quis devictus est, huic & servus addictus est. Sicut ergo non est opus sanis medicus, sed male habentibus: sic non est opus liberis liberator, sed servis, ut ei dicamus: Salvasti de necessitatibus animam meam. Ipsa enim sanitas, est vera libertas, quæ non periisset, si bona permansisset voluntas. Quia vero peccavit voluntas, sequuta est peccantem dura peccatum habendi necessitas, donec tota sanetur infirmitas. Dicat nunc Pighius me sententiolas truncas & mutilas adducere. Item quod scribit ad Laurentium: Hominem libero arbitrio male usum, & se, & illud perdidisse. Et quod in eundem sensum ex tertio ad Bonifacium libro adduxi. Quod si vel abruptum, vel obscurum Pighio videtur, audiat ex eodem libro interpretationem. Justitia, inquit, Legis non impletur, quum Lex jubet, & homo quasi suis viribus facit, sed quum Spiritus adjuvat, & hominis non libera, sed Dei gratia liberata voluntas facit. Item paulo post: Et liberum arbitrium, ut est captivum, non nisi ad peccandum valet: ad justitiam vero, nisi divinitus liberatum adjutumque, non valet. Libro autem primo dixerat: Ut filius Dei quis fiat, hæc potestas nulla esse potest ex libero arbitrio: quia nec liberum in bono erit, quod non liberator liberaverit. Libro quarto, sic iterum confirmat: Quid mihi obtendis liberum arbitrium? quod liberum non erit, nisi ovis fueris. Qui igitur facit homines oves, ipse ad obedientiam veritatis liberat voluntates. Nimis certe morosus homo est Pighius, si quid adhuc obstrepere hic ausit. Postremus locus ex libro de Correptione & gratia sumptus est: ubi dico, Augustinum vocis usum jocosis verbis eludere: quum sic loquitur: Liberum arbitrium, liberum justitiæ, servum peccati. Nam libertatem hominis non aliam agnoscit, nisi à justitia manumissionem: quæ miserrima est peccati servitus. Quinto autem ante versu, non alia ratione liberum esse arbitrium dixerat, nisi dum per gratiam liberatur. Locus autem primus, ex secundo adversus Julianum libro, ubi servum appellat, sic habet: Hic vultis hominem perfici: atque utinam Dei dono, & non libero, vel potius servo voluntatis arbitrio. Et hic adhuc oblatrabit Pighius, non intelligere me quod cito, vel truncata verba decerpere, quæ Augustini sensum minime explicent? Atque hæc quidem testimonia non eo consilio adduxeram, sicut hic nugator fingit, ut de tota re dijudicatio ex illis fieret, sed tantum ut obiter ostenderem lectori, quam vim habeat epitheton, liberi, quum hominis arbitrio apud Augustinum tribuitur. De nomine igitur duntaxat tracto: hic totam rei definitionem me in pauculis verbis constituere mentitur.

Antequam vero Augustinum committere nobiscum in certamen incipiat: considerandum non abs re admonet, quibus quidque temporibus scripserit. Atque ita operum ejus, quantum ad propositam quæstionem, tres classes facit. Primam iis assignat, quæ ante exortam Pelagii hæresim scripsit: alteram his, quæ in ipso contentionis fervore edidit contra Pelagium ipsum: tertiam iis, quæ post remissum ac sedatum calorem composuit. Hanc distributionem ego quoque libenter recipio: nisi quod censuram illam, quam continuo subjungit, veram esse non concedo. Nam quia Augustinum in toto illo secundo librorum ordine sibi parum esse propitium novit, ut illis fidem abroget, vel saltem auctoritatem deroget, sapere conflictationis ardorem dicit. Nudam igitur veritatis explicationem ex aliis posterioribus melius sumi, in quibus composito & pacato animo, rem ipsam distinctius tradiderit. Ego vero ut minime detrecto, litem ex his posterioribus libris, si opus sit, dirimi, ita sic pugnandi cupiditate incaluisse Augustinum in aliis nego, quin liquidam & distinctam veri expositionem semper retinuerit. Non enim juvenis erat, sicuti quum adversus Manichæos scriberet: deinde quum diligenter multis locis retractaverit suum in prædicando libero arbitrio excessum: nusquam nimis se illud extenuasse meminit: quo satis non aliter se, post finem certaminis, sentire, quam tunc quum scriberet, indicavit.

Post hoc procemium, audiamus quale primæ classis initium faciat. Libro, inquit, secundo, quem de libero arbitrio inscripsit contra Manichæos, liberam homini voluntatem necessario datam affirmat, idque in eum finem, ut recte viveret. Hac negata, divini judicii tolli æquitatem. Ac ne cavillemur, de libertate hoc debere intelligi, quæ detur nobis per gratiam, occupatione utitur. Quasi vero periculum sit ne subterfugia, velut deprehensi, quæritemus: quum Augustinus ipse suis verbis Pighii objectionem non tantum solvat, sed frivolam & evanidam demonstret, libro Retractationum primo, capite nono. De gratia Dei, inquit, qua suorum voluntates præparat Deus, nihil in his libris est disputatum. Aliud est enim quærere, unde sit malum: & aliud quærere, unde redeatur ad pristinum, vel ad majus perveniatur bonum. Vides hunc fuisse ejus scopum, ut originem peccati ex voluntario hominis lapsu, non Dei creatione, extitisse demonstraret. Nunc post lapsum longe alia est hominis consideratio & longe alia quæstio: unde aut qua virtute recuperent filii Adæ, quod in patre suo perdiderunt. Itaque quoties occinet Pighius, liberam prædicari hominis voluntatem, illud vicissim non ex me, sed ex ore Augustini, audiat: liberam fuisse voluntatem, quum sana foret: nunc quum tam graviter, & ad mortem usque sauciata sit, humili confessione, non superba defensione indigere.

Alterum testimonium ex libro tertio adjungit: ubi voluntarium ac liberum esse motum contendit, quo homo, ab incommutabili bono ad inferiora peccando convertitur: quum alioqui nec laudandus esset, nec vituperandus, nec etiam monendus: deinde, præscientiam Dei peccati causam esse negat. Voluntatem enim hominis non aliter fore voluntatem, nisi in propria ejus potestate sit. Ne suspectum sit, si quid de meo proferam, ipse pro se Augustinus respondeat. Hoc autem facit uno verbo, quum disputare se negat, qualis sit nunc hominis voluntas, sed qualis fuerit à Deo condita. Porro id est, quod inter nos convertitur: quid nunc homini supersit, ex quo spiritualibus illis divitiis spoliatus fuit, quibus naturaliter præditus erat: Voluntas est, inquit, qua peccatur, & recte vivitur: quod tunc agere volui. Voluntas ergo ipsa, nisi Dei gratia liberetur à servitute, qua facta est serva peccati, & ut vitia superet, adjuvetur, recte pieque vivi non potest. Et hoc divinum beneficium, quo liberatur, nisi eam præveniret, jam meritis ejus daretur: & non esset gratia, quæ utique gratis datur. Et ne videatur recantare quod dixerat, illinc locum adducit, quo constare possit, non de vitiata, sed integra natura dicta esse, quæ adeo eam extollunt. Quoniam, inquit, non sicut sponte homo cecidit, ita etiam sponte surgere potest, porrectam nobis desuper dexteram Dei, id est, Dominum Jesum firma fide teneamus. Vides, ut nihil aliud quam primum mali fontem requirat. Manichæi fingebant Deum esse, ipse ex libero hominis arbitrio fluxisse asserit. Liber ergo factus erat: quis negat? Sed quum se in servitutem vendiderit: quum libero arbitrio male usus, & illud, & se perdiderit: quorsum attinet commemorare, qualis tunc fuerit? Ut clarius etiamnum loquar, de prima hominis creatione satis convenit inter nos. Liberi enim arbitrii factum fuisse hominem, proponit Pighius. Annuimus: neque expectavimus dum hoc postularet: sed semper professi sumus. Jam diversas prorsus ac dissimiles naturas hominis integri adhuc, & per lapsum corrupti ubique clamat Augustinus. Quæstio nunc est de posteriore. Pighius autem, longo verborum circuitu, quid de prima sentiat & loquatur Augustinus, edisserit. Reclamat fortiter Augustinus: Quum de libera recte faciendi voluntate loquimur, de illa scilicet, in qua factus est, loquimur. Hæc enim sunt ejus verba in eodem libro, ex quo Pighius testimonia se tanta fide ac religione adduxisse jactat. Nonne id est quod proverbio dicitur? Falces postulabam, hic ligones negat. Nunc supercilium attollat Pighius: & vociferetur, sicut facit, nihil esse in his verbis ambiguum, ubi tradit Augustinus, nihil magis in hominis esse potestate, quam voluntatem. Respondeo, Cur non vertit paginam? ubi reperiet quod stultum hunc ejus clamorem compescat. Si non est, inquit Augustinus, ista pœna hominis, sed natura: nulla ista peccata sunt. Si enim non receditur ab eo modo, quo naturaliter factus est, ita ut melius esse non possit, ea quæ debet facit, quum hæc facit: si autem bonus homo esset, aliter esset. Nunc autem quia est, non est bonus, nec habet in potestate, ut bonus sit: pœnam esse istam quis dubitet? Deinde addit: Ex qua miseria liberat Dei gratia: quia sponte homo, id est, libero arbitrio, cadere potuit, non etiam surgere. Hæc sunt invicta arma Pighii, quibus fretus Augustini patrocinium mihi eripit. Jam, inquit, Augustino quem suum esse mentiebatur, Calvinus destituitur. Itane? Mirabilis certe præstigiator eris, hoc si cuiquam persuadeas. Verum, perinde acsi Augustinum in me armasset, ad opem illi ferendam mox se accingit, si forte in me opprimendo laboret. Ridiculum vero hominem, qui ita inutiliter se fatigat supervacuo labore, quem ipsi sibi temere ac sine causa accersit. Siquidem nec defensione adversum me indiget Augustinus, qui omnia quæ ex eo adducit Pighius, sine certamine amplector: & si indigeat, nihil ad rem totus hic apparatus ad dirimendam voluntatis & necessitatis societatem. An convenire cum voluntate possit necessitas, nec ne, alibi videbimus: sed huic quæstioni nunc locus non est, non magis quam cupresso in naufragii tabula.

Pergit deinde ulterius: quia neget Augustinus, peccare in eo quempiam, quod caveri nullo modo possit. Inspiciat locum qui volet, an non de peccati initio loquatur: quo scilicet convincat, non aliunde hanc, qua hodie premimur, necessitatem, quam ex voluntario primi hominis lapsu provenisse: quam particulam Pighius, tam fidus, suo suffragio, relator, transiliendo occultavit. De quo ne quis pugnam moveret, omnem ipse dubitationem sustulit in Retractationibus: sicut nuper dixi. Cur autem non apertius peccatum illic originale, & vitiatæ naturæ corruptionem exposuerit, causam simul reddit: quod adversus Manichæos erat disputatio: qui Scripturas sacras, & præsertim vetus Testamentum, unde probare oportuisset, repudiabant. Adde quod ex his, quæ adducit Pighius, plura per concessionem dicuntur: non quod Augustinus sic rem habere sentiret, sed quia quas ad vincendos adversarios rationes habebat, vel accepta eorum confessione, vel eo quod postulabant concesso, negligere nolebat. Neque volo, ut de hac re mihi aut meis conjecturis credant lectores: nisi idipsum oculis cernant. In fine, quo solet pudore, satis se habere jactat ad victoriam, si modo semel mihi contrarium Augustinum ostenderit: quia dixerim, constanter consonanterque hac de re semper loqui. At quis illi dæmon hoc me dixisse revelavit? Neque enim adeo sum rudis, ut non perspiciam, quam sibi dissimilis sit Augustinus, si quis prima ejus scripta cum ultimis comparet. Juvenis adhuc erat, & non ita exercitatus, quum Manichæos refelleret. Itaque plus ingenii, acuminis, & secularis philosophiæ illic reperias, quam sacræ & spiritualis doctrinæ. Quod ad liberum arbitrium, modo fuisse primo homini datum, & inde fluxisse ruinæ principium extorqueret, de altiori inquisitione non laborabat. Ubi autem prodierunt cum sua secta Pelagius & Celestinus, tum quasi è somno excitatus, diligentius cogitare & inquirere cœpit. Hinc illa, quam uni Augustino, præ aliis, tribuo, veræ sanæque doctrinæ perspicua, certa, exactaque explicatio: hinc & ille consensus, quem illi nobiscum esse glorior. Quod nisi Pelagii importunitate coactus oculos magis aperuisset, gratiam Dei in obscuro delitescere, sicut alii, passus forte fuisset. Agendæ igitur gratiæ Deo sunt, quod impiorum hominum pravitate mirabiliter, tum ad illustrandam gratiæ suæ laudem, tum ad superbiam carnis humiliandam, usus fuerit.

Sequitur apud Pighium alius locus, ex libro de duabus animabus adversus Manichæos: ubi Augustinus definit animi motum cogente nullo, ad aliquid, vel non amittendum, vel adipiscendum. Hac definitione vehementer urgeri nos putat: quod ego quidem nec video, nec fateor. Ne tamen longius inter nos disceptandum de hac re sit, Augustinus ipse medius interveniat: Hoc, inquit, propterea dictum est, ut hac definitione volens à nolente discerneretur: & sic ad illos referretur intentio, qui primi in paradiso fuerunt humano generi origo peccati nullo cogente, peccando. Paulo post: In tantum libera est voluntas, in quantum liberata est, & in tantum appellatur voluntas: alioqui potius tota cupiditas. Quæ non est, sicut Manichæi desipiunt, alienæ naturæ additamentum, sed nostræ vitium: à quo non sanamur, nisi gratia Salvatoris. Quod si quisquam dicit, etiam cupiditatem nihil esse aliud, quam voluntatem, sed vitiosam, peccatoque servientem, non resistendum est: nec de verbis, quum *Lib. 1. Retract. cap. 13.*

res constat, controversia facienda est. Hic audis, de qua voluntate hoc dictum velit accipi: audis quibus fulminibus corruptæ voluntatis vires prosternat: adeo ut ne suo quidem nomine eam dignetur. Subjungit deinde Pighius definitionem peccati, illic positam: Quod sit voluntas retinendi, vel consequendi, quod justitia vetat, & unde liberum est abstinere: quanquam si liberum non est, neque voluntas. Jam in his etiam verbis mentem suam nobis Augustinus edisserat: Vera, inquit, propterea est definitio, quia id definitur, quod tantummodo peccatum est, non etiam poena peccati. Nam quando tale est, ut idem sit & poena peccati, quantum est quod valet voluntas sub dominante cupiditate? nisi forte si pia est. In tantum enim libera est, quantum est liberata. Vides ipsius auctoris testimonio, qui ejus certe, quod dixit, interpretandi jus habere debet, non nisi primo Adæ peccato convenire hanc definitionem? quia per ejus lapsum à primo Domino in miseram servitutem excidimus. Hinc ergo collige, qua fronte mihi hoc loco tragicis suis acclamationibus Pighius insultet. At dicit Augustinus, rem esse omnibus tritam, neminem vituperatione aut poena esse dignum, qui id non facit, quod facere non potest. Hoc pastores in montibus, Poëtas in theatris, indoctos in circulis, doctos in bibliothecis, magistros in scholis, Doctores sacros in templis clamare & decantare. Verum simul testatur, perversum esse verborum suorum interpretem, qui hoc ad omnia peccata trahat. Se enim non aliud velle, quam non potuisse merito damnari hominem, nisi libera voluntate peccasset. Nunc vero partem damnationis esse illam servitutem, sub qua tenemur captivi & mente, & voluntate, donec gratuito Christi beneficio liberamur. Nunc quid superest, nisi ut Augustinum bestiam appellet, quod non suæ dementiæ suffragetur? Hanc enim objectionem ipse movet: Quid si alicubi contrarium dixerit? Si fecisset, aut faceret, connumerarem eum cum Lutheranis, ac in brutum animal degenerasse dicerem. Hic non modo contrarium Pighii sensu dicit, sed in illis quoque verbis contrarium sensisse se testatur.

Locus quem allegat ex libro de vera Religione, nobis fateor, in speciem videtur repugnare. Sed si Augustinum recipimus sui interpretem, tota difficultas erit ad solvendum facillima. Peccatum negat fore peccatum, quin sit voluntarium. In voluntate porro liberum esse arbitrium. Tales enim servos meliores esse judicavit Deus, si ei servirent liberaliter. Quod nullo modo fieri posset, nisi voluntate servirent, & non necessitate. Nunc locum interpretationi demus. Peccatum, inquit, illud intelligi debet, quod tantummodo peccatum est, non etiam poena peccati. Postea dum inquirit, qualiter voluntaria sint ea quoque, quæ perpetrantur à nobis, ideo sic vocari posse docet, quod mala voluntate fiant. Ut autem bona sit, à Domino sanari & præparari. Possetne clarius expostulare cum Pighio, quod gravem sibi injuriam, scripta sua in alienum sensum torquendo, faciat? At primum, ratiocinationem deducit à voluntario ad liberum: deinde voluntati necessitatem opponit. Neque ego ratiocinationem hanc improbo, si integra esset, ac sui juris voluntas. Quemadmodum si quis dixerit: Homo est animal bipes, Ambulare igitur & ingredi potest: erit quidem argumentum non malum nec ineptum. Verum si quis ad paralyticum trahere velit: in promptu est responsio, aliunde esse vitium, quod naturam impediat. Sic omnino de voluntate respondendum est: liberam quidem esse natura, sed vitio factam fuisse servam, atque hac servitute detineri, donec Dei manu asseratur. Verum, quia minus suspecta erit ex ore Augustini responsio, eum loquentem audiat Pighius: Si volumus, inquit, liberum defendere arbitrium, non oppugnemus, unde fit liberum. Nam qui gratiam oppugnat, qua ad fugiendum malum, & bonum faciendum liberatur, vult adhuc esse captivum. Aut si brevius malit: In hac quæstione non natura, sed naturæ corruptio reputanda. Illic autem de natura sermonem haberi, certum est. Eadem est secundæ partis solutio. Per arbitrii enim libertatem factum est, ut esset homo cum peccato: sed jam poenalis vitiositas subsequuta, ex libertate fecit necessitatem. Itaque quum interrogaret Pelagius, voluntatisne an necessitatis esset peccatum: respondet: ut sanemur, nos eum invocare, cui dicitur in Psalmo, De necessitatibus meis erue me. Hæc, opinor, sufficere queant, si aliud non adjicerem: plenius tamen adhuc est, quod in libello de natura & gratia habetur. Objiciebant illam Hieronymi sententiam Pelagiani, quam neque Pighius in nos prætermisit: Liberi nos arbitrii conditos esse, nec ad virtutem, nec ad vitia, necessitate trahi. Quis aliter, inquit, conditam neget esse naturam? Sed in recte faciendo nullum est vinculum necessitatis: quia libertas est charitatis. Nunc ad sententiam Apostolicam redi: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. A quo autem? nisi ab illo qui ascendit in altum, captivam duxit captivitatem? Quod autem ex vitiis naturæ, non autem ex conditione, sit peccandi necessitas, audiat homo: atque ut in eadem non sit, discat Deo dicere, De necessitatibus meis erue me.

Lib. 1. Retract. cap. 14.

Epist. 107 ad Vitalem.

Lib. 2. de Gratia Dei contra Celestium. cap. 33.

De Perfect. just.

cap. 65. & seq.

Nec aliam responsionem postulat locus de quantitate animæ. Nam si Augustino creditur, ubicunque liberi arbitrii commendat facultatem, ad primam naturæ conditionem, non præsentem miseriam, in quam arbitrii vitio præcipitata est, respicit. Si non creditur, saltem retractat quod dixerat. Quum tam validis machinis in nos proruat, miraris lector, si stupore exanimetur, dum videt nos nihil commoveri? Ego vero miror, tam flatuosum hominem non protinus medium crepare. Verum progredi nos oportet. Libro 22. adversus Faustum Manichæum, sic creatum esse hominem dicit, ut ei inesset frenandi cupiditates possibilitas, aut facultas. Hoc nihil inter nos controversiæ habet. De prima enim creatione agitur. At postea subjungit, quod non nisi de præsenti statu possit intelligi: Per eam possibilitatem instaurari hominem, per quam, si voluisset, non cecidisset. Possibilitas, inquit Pighius, liberi arbitrii facultas est. Per eam resurgere hominem testatur Augustinus. Absit vero à sancto viro impium hoc deliramentum, quod toties abominatur, & quod omnes Africani Episcopi, eo auctore, dignum anathemate censuerunt. Quid igitur his verbis significat? Nihil sane aliud, nisi nos ex peccati servitute in eam libertatem restitui, Dei beneficio, qua mundum & carnem omnesque concupiscentias vincamus. Hæc enim nostra est possibilitas, quam ubique commendat, ut Domini virtute fortes simus. At cur id nominatim eo loco non expressit? Respondet ipse: Naturam contra Manichæos potius, quam gratiam, nomino: quia de natura cum illis quæstio erat. Et utique id agit gratia, ut sanata natura possit, quod vitiata non potest. Patetur se naturæ tribuere, quod non nisi gratiæ est: quia scilicet non alius sit gratiæ finis, nisi ut collapsam & eversam naturam restituat, & erigat. Quæ ex secundo contra Felicem libro deinde recitat Pighius, longe minus habent coloris. Nihil enim quam de naturæ integritate illic tractatur. Et tamen quod nihil de captivæ naturæ liberatione & perditæ reparatione illic dixerit, in Retractationibus excusat Augustinus ipse: quia hoc causa non requirebat. Quid hic obsecro, difficultatis foret, nisi turbulentum Pighii cerebrum, sua intemperie, & sibi, & aliis sine causa molestiam facesseret?

Retract. lib. 1. cap. 16.

Ad secundam classem librorum Augustini dum

transi-

transitum facere vult: quia verebatur ne exciperem Augustinum postea recantasse, quæ juvenis inconsultius scripsisset, hoc, ut ipse vocat, cavillum occupat, ac refellit. Primum eo modo se vicisse, quia impudentissimi mendacii convictus tenebor, qui Augustinum dixerim ubique clare, ubique certo & consonanter, de hac re loqui. Hoc ubi dixerim, demonstret, si fidem sibi haberi velit. Augustinum asserui prorsus esse nostrum: quod autem congruenter in libris omnibus secum perpetuo loquatur, mihi nunquam in mentem venit asserere. Quin potius dicere soleo, hæreses omnes alias plurimum incommodasse Ecclesiæ: Pelagii vero hæresin multo plus profuisse quam obfuisse: quod hujus sancti viri spiritum excitaverit, ut à profana illa de libero arbitrio philosophia, quæ tunc vulgo invaluerat, Ecclesiam repurgaret: ut suum gratiæ Dei honorem, falsa humanæ virtutis opinione, quæ tunc multitudinis animos occupaverat, oppressum & quasi semisepultum restitueret. Verum sit ita, ut fingit Pighius. Dixerim Augustinum ubique sibi constare. Quid adhuc protulit in medium, quod mendacii me convinceret? Jactat quidem: sed Thrasonicam ejus vanitatem satis traduxisse mihi videor, dum adversus inanem verborum sonitum, rem ipsam tam claram & firmam opposui: utcunque id non magno strepitu fecerim. Proinde illud alterum omitto, quod contendit nullo modo potuisse recantare, quæ ante retulerat. Hoc, inquam, nihil moror; si tamen eo sensu recipere sustineat, quo Augustinus ipse accipi præcipit: quandoquidem hoc modo nobis nihil adversantur.

Hæc præfatus, magnificam illam pollicitationem suo more repetit: facturum se, ut certo constet, Augustinum semper & constanter nobis esse non modo contrarium, sed acerrimum hostem. Verum ubi ad rem propius accedere tentat, hoc est, decimo post versu, illius suæ confidentiæ oblitus, elevat, quantum potest, Augustini fidem in hoc secundo librorum ordine. Captare enim ipsum singula adversariorum verba, quærere semper aliquid quod cavilletur: ut in nonnullis, nisi disputandi mos excusaret, candorem ejus desideres: ita multa in conflictatione effundere, ad illaqueandum captionibus hostem, indigna alioqui quæ serio ab eo dicerentur. Si tam constanter ejus partes tuetur Augustinus, quorsum adeo ejus fidem extenuare attinebat? Et quia ulcus non penitus aperire audet, duos tantum locos, quibus se minus premi putat, in specimen adducit. Ad illud, inquit, Pelagii objectum, Privari voluntatis arbitrio, quicquid naturali necessitate constringitur: respondet Augustinus, necessario nos velle esse beatos, neque minus tamen voluntate. Argutam esse hanc cavillationem judicat. Sed quo argumento? Quia alibi multa de libero arbitrio dixerit Augustinus. Sed an inde consequitur, nihil esse voluntarium simul, & necessarium? Sic Augustinus dixerat: Nempe quum necessitatem cum coactione confunderet. Hic autem distinguere alteram ab altera palam est. Alter locus est, quod ad hanc Pelagii objectionem refellendam, Quia non peccare nostrum est, posse nos & peccare, & non peccare, consequentiam similem opponat, in qua sit manifestum vitium. Quia nolle infelicitatem, nostrum est: posse nos & velle, & nolle. In hoc tamen loco demum nihil evenit quod reprehendat, nisi quod in Papistas si torqueatur hoc argumentum valere negat. De hac re postea viderimus. Sed an ideo Augustinum, nihil tale commeritum, tam male & inhumaniter tractari oportuit? Concludit tandem, veram & seriam ejus sententiam ex illis, quos citavit, libris, & aliis requirendam. Cur istud? Quia disputationis calore interdum ultra metas abripitur. Quid? An non libri, quos hactenus citavit Pighius, omnes simili ratione suspecti erunt? Quid enim aliud quam certamina continent adversus Manichæos? En Pighianum acumen, quod pueris deridendum propino. Augustinus juvenis adhuc, in medio ætatis fervore, plenus eloquentiæ suæ fiducia, recens à ludo rhetorico, ad contentiones quam ad gravitatem exercitatior, profanis doctrinis penitus imbutus, Scripturæ sacræ scientia mediocriter tinctus, multis libris Manichæorum sectam impugnavit: in quibus nervos ingenii sui omnes ad certandum contendit. Quicquid illic legitur, pro oraculo haberi jubet Pighius. Scripsit idem Augustinus jam senex, jam longe & doctior, & moderatior, & ita scripsit, ut soliditati magis quam argutiæ studeat. Non est tutum, inquit Pighius, hinc de ejus sententia judicare: quia calore incitatus, sibi non bene temperet.

Nunc audiamus, quid ex Augustino ad nos, sicut proposuit, expugnandos afferat. Libro primo contra duas Epistolas Pelagianorum, sic habet: Quis nostrum dicat quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem periit per peccatum: sed illa quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam. Ne quem hæc verba impediant, obiter observandum est, quo sensu arbitrium vocare liberum solear. Non dissimulavi in Institutione, recurrere identidem nomen hoc in ejus scriptis: sed considerandum admonui, quam vim haberet. Id autem evidenter ex multis locis posse percipi: quorum nonnullos nuper retuli. Plurimum cùm in rebus aliis, tum in loquendi ratione pollet recepta consuetudo. Hanc enim penes, ut ille ait, arbitrium est, & vis, & norma loquendi. Obtinuerat jam vulgo vocabulum illud, ut in eo tollendo plus sibi fore negotii cerneret Augustinus, quam in tota re bene explicanda. Cedit igitur consuetudini: sed diligenter interea cavet, ne ex nomine prava intelligentia nascatur. Sicuti capite trigesimo libri de Spiritu & Litera: ubi dicit liberum arbitrium per gratiam stabiliri: quia tunc liberum esse demum incipit, dum per gratiam ex captivitate redimitur: quamdiu vero sibi relinquitur, servum esse. Verum ut non recedamus longius, locus hic, quo in nos abutitur Pighius, nobis sufficit. Liberum arbitrium negat periisse de genere humano. Cur istud? Quum per illud peccent, qui cum delectatione peccant. Liberi ergo à justitia non sunt, nisi arbitrio voluntatis: liberi autem à peccato non fiunt, nisi gratia Salvatoris. Liberum igitur non ideo est, quod possit in utramque partem suapte virtute sese flectere, sed quia voluntario motu in malum feratur. Semper autem testatus sum, me de nomine pugnare nolle, si hoc semel constitueretur: libertatem non ad potentiam vel facultatem, boni æque ac mali eligendi, sed ad spontaneum motum & consensum referri debere. Et quid aliud sonant Augustini verba? Libera, inquit, est homini voluntas, sed ad malum. Cur? quia delectatione & proprio appetitu movetur. Addit postea: Sed hæc voluntas, quæ libera est in malis, quia malo delectantur, ideo ad bonum libera non est, quia liberata non est. Hæc adeo consentanea sunt nostræ doctrinæ, ut in ejus defensionem scripta fuisse putes.

Verum Pighius, ut hos laqueos declinet, longe diversam ponit distinctionem. Homini inesse naturaliter dicit, liberam voluntatem, qua proprios suos motus, actionesque omnes in potestate habeat: ut ita velit unumquodque ac faciat, ut in potestate simul habeat, non velle & non facere. Atque hanc esse libertatem interpretatur, quam ubique Augustinus asserit. Quia autem voluntas non in suis tantum actionibus acquiescat, sed gubernacula habeat in totum hominem, naturaliter quoque dominium habere in omnia membra: ita ut illi, sua potestate serio efficaciterque utenti, membra universa, quæ motui voluntario deputata sunt, obtemperent. Fatetur deinde, sentire quidem universos ex quadam carnis infirmi-

tate,

tate, difficultatem: quum membra ad oblectationem & delicias mundi magis propensa, pigra sunt ad officium justitiæ: ipsam quoque voluntatem ad carnis sibi cognatæ desideria nimis facile inclinari, nec facile imperii sui efficaciam ad illa coërcenda exercere. Verum ubi vult demonstrare, quantum valeat, esse necessarium, ut membra omnia illi ad justitiæ obedientiam obsequantur: huic præterea difficultati accedere duo mala commemorat, voluntatis ignaviam, peccandique consuetudinem: quibus fit, ut se in servitutem mancipet, & jus suum ægre postea retineat, aut recuperet: neque id tamen fieri, quia vel tunc ingenitam sibi libertatem amiserit, sed quoniam ei placet ea, cui se submisit, servitus. Quod quamdiu est, inde eximi non potest, quia non vult. At quum sibi serio displicere incipit, servitutem illam excutere ac vincere. Quanquam in hac victoria non negat esse difficultatem: quia contra carnem, hostem domesticum, & inveteratam consuetudinem, dimicandum sit. Itaque in hac pugna, quo tandem possit victrix evadere, opus habere concedit adjutrice Dei gratia. Concludit tandem, solam hanc esse libertatem, quæ per peccatum amissa fuerit: quod quum primi parentes non voluntatis modo, sed membrorum quoque omnium, & totius corporis motus in potestate habuerint, absque ulla difficultate aut resistentia, nobis caro nostra infesta sit, & adversus rationis imperium contumax.

Atqui hoc totum non modo Pelagii scholam redolet, sed mera est Pelagianæ impietatis magna ex parte professio. Nam principio, liberam in se voluntatem relinquit, ut proprios in utramque partem motus sub potestate habeat: neque hoc jus per originale peccatum vel perditum, vel imminutum fuisse agnoscit. Nunc quid de eo sentiat Augustinus, audiamus. Ad
Epist. 107 Vitalem Carthaginensem, quum duodecim capita posuisset, tandem concludit: Recognoscis non omnia, quæ ad fidem pertinent, dicere me voluisse, sed tantum ea, quæ ad istam nostram de gratia Dei quæstionem, utrum præcedat hæc gratia, an subsequatur hominis voluntatem: hoc est, ut planius id eloquar, utrum ideo nobis detur, quia volumus, an per ipsam Deus hoc etiam efficiat, ut velimus. Postea rursum: Hæc & alia testimonia ostendunt, Deum gratia sua auferre infidelibus cor lapideum, & prævenire in hominibus bonarum merita voluntatum: ita ut voluntas per antecedentem gratiam præparetur, non ut gratia merito voluntatis antecedente donetur. Item libro de Civitate Dei 13. Ad malum prior est hominis voluntas: ad bonum autem, prior Creatoris: sive ut eam faceret, quæ nulla erat: sive ut reficiat, quæ lapsa erat. Libro secundo
cap. 18. de peccatorum meritis & remissione: Laborant homines invenire in nostra voluntate, quid boni sit nostrum: & quomodo inveniri possit, ignoro. Quarto item ad Bonifacium: Et quomodo bonum hominis propositum, nisi miserante prius Domino? quum ipsa sit bona voluntas, quæ præparatur à Deo. Proinde quum alicubi prodidisset, Deum non misereri, donec præcesserit voluntas, eam sententiam retractat: quia misericordia Dei ipsam præveniat voluntatem: quæ si non esset, non præpararetur voluntas à Domino. Item quum alibi scripsisset, in potestate nostra esse, quid velimus: retractat etiam hoc modo: Sed banc quoque ad bene vivendum desuper accipimus potestatem, quum præparatur à Domino voluntas. Quibus funibus hæc verba trahet Pighius, ut cum impio suo commento cohæreant? Voluntati nihil ablatum esse vult per originale peccatum, nisi dominium in membra corporis: quod autem ad malum quam ad bonum sit propensior, id socordia & ignavia, pravaque consuetudine evenire, non quia resistendi facultatem non habeat. Augustinus vero reclamat, malam esse voluntatem: ac teneri sub malo captivam donec liberetur. Et tamen tam deploratæ impudentiæ est hic canis, ut Augustino ignominiam hanc inurere ausit, quasi eum haberet suæ impietatis patronum. Deinde in cupiditatibus carnis vincendis, primas voluntati partes concedit, quasi hæc pugnam incipiat: deinde gratiam Dei adjutricem, quasi in subsidium illi adjungit. Ubique autem reclamat Augustinus, nihil præter malum concipere voluntatem, donec Spiritu prævenitur. Atque ita etiam in Concilio Arausicano decretum est: Si quis, ut à peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit: non autem ut purgari velimus, per Spiritus sancti operationem in nobis fieri confitetur, eum Spiritui sancto adversari. Quum tantum se Ecclesiæ deferre fingat, quid nunc subterfugii inveniet, quum ab orthodoxa Synodo hostis Spiritus sancti pronuncietur? Deinde sic impediri voluntatem existimat carnis repugnantia, ut superior tamen esse queat in certamine, si vires suas experiretur: & quum etiam illecebris carnis tenetur irretita tantum, ideo requiri fingit auxilium gratiæ ad eam in recuperando suo jure adjuvandam, quia non facile alioqui possit victoriam obtinere. De necessitate nulla mentio. Quid autem de ea re senserunt veteres? Extat decretum Milevitanæ Synodi in hæc verba: quod in Conciliis Africanis repetitur: Quicunque dixerit, ideo nobis dari justificationis gratiam, ut quod jubemur per liberum arbitrium, facilius possimus per gratiam implere, tanquam sine gratia possimus, etsi difficulter, anathema sit. Tametsi illa verborum fulmina non jaculor, quibus in nos desævit Pighius, spero tamen ex hac oratione satis fore perspicuum, quam hoc novum ejus delirium ab Augustini sensu alienum sit ac remotum: cujus nomine illud prætexere, mira confidentia, audet.

Quantopere autem cum tota Scriptura pugnet, operæpretium ostendere foret, nisi libro quinto recurreret: ubi opportunior erit locus. Quam etiam ob causam, quod de peccato originali nugatur, refellere in præsentia supersedeo: ne idem bis dicendum sit. Hoc vero tacere disputationis ordo non patitur, quod nihil tam absurdum dicit, cui approbando Augustini titulum non obtendat. Hoc est, inquit, quod dicit libro tertio hypognosticôn Augustinus: perdidisse nos libertatem, non ad velle, sed posse, aut perficere. Primum jam ostendi, aliud toties docere Augustinum: deinde satis inter eruditos convenit, non esse Augustini librum illum: tertio perperam interpretatur Pighius quod allegat. Dicit quidem scriptor ille, quicunque sit, amisso possibilitatis bono, solum arbitrium ad velle nobis relictum esse, idque vulneratum. Sed quo sensu, non obscurum est: si quis conjungat, quæ postea sequuntur. Esse fatetur liberum arbitrium: habens quidem judicium rationis: non per quod sit idoneum, quæ ad Deum pertinent, sine Deo, aut inchoare, aut perficere, sed tantum in operibus vitæ præsentis. Quid est obsecro incipere in libero arbitrio, nisi primus voluntatis motus? Sicut peragere, est firmum propositum cum efficaci conatu. Sed forte nondum acquiescit Pighius. Faciam ergo, ut prorsus obmutescere cogatur. Subjungit aliquanto post: Quum de libero arbitrio agimus, non de parte hominis agimus, sed de toto: quia quum peccavit homo primus, non parte aliqua, sed totus, qua conditus est natura, deliquit. Audis non partem aliquam fuisse in homine vitiatam (sicut profana imaginatione philosophatur Pighius) sed totam hominis naturam subjectam fuisse pravitati. Quid postea? Vitiato igitur, inquit, libero arbitrio, totus homo est vitiatus: quare absque adjutorio gratiæ Dei, quod Deo placeat, nec valet incipere, nec perficere sufficit. Ubi illa Pighii imaginatio, corruptionem totam in corpore velut in cloaca inclusam esse? Pergamus. Prævenitur autem medicina, ut sanetur in eo & reparetur vitiata, atque præparetur voluntas. Audis in ipsa voluntate resi-

dere

dere vitium: audis nihil posse eam boni concipere, donec sanata, reparata, ac etiam præparata fuerit: de qua præparatione sequitur: Non ergo homo voluntate sua adhuc in vitio liberi arbitrii claudicante prævenit Deum, ut cognoscat, & quærat eam gratiam, tanquam pro meritis accepturus, sed præcedit, ut jam dixi, misericordia sua Deus hominis, nondum se quærentis, voluntatem: ut eum faciat se scire, & quærere. Qui omnem præparationem homini tollit, quid aliud relinquit, quam perversam voluntatem? Sed adhuc clarius postea explicat: De non credente, inquit, ut cognoscat & credat, in quo bona opera nulla sunt, dictum est: Non volentis, neque currentis: quia in vanitate sensus, atque in tenebris obscuratum habens intellectum liberi arbitrii, lumen verum videre non potest: nisi Deus, qui jussit è tenebris lumen splendescere, illuxerit in corde ejus. Quum autem acceperit Spiritum Domini, erit in eo libertas ad capessenda Domini præcepta. Nunc quæro, quæ sit eligendi & volendi libertas, in eo qui videre nihil per se potest. De fidelibus autem, & qui jam Deo serviunt, sic dicit: Fieri etiam hoc in illis, quum gratiæ miseratione subito perveniunt ad ea bona opera, quæ nec voluerunt, nec cucurrerunt. Tandem concludit: Itaque quicquid vult homo, quicquid potest, à Domino est. Bene velle homini tribuit Pighius, implendi tantum facultatem à Domino, idque ex parte, accipere docet. Quo auctore? Augustinum obtendit. At audis quam bene se ab hac calumnia vindicet, quum non minus velle, quam posse, Dei esse donum agnoscit: idque in solidum. At postea catholicum esse negat, qui liberum arbitrium negaverit: sane, hac conditione addita: quod sine Deo, nullum bonum opus vel incipere, vel perficere queat. Refert deinde Pelagii objectionem, quia prior velit homo, Deum velle: quam sic refellit: Jam meritum facit, inquit, ut non sit jam gratia, sed merces. In fine, illud Apostoli citans & exponens: Quum placuit Deo, qui me vocavit ab utero: non quum voluissem ego, inquit, sed quum placuit ei, qui me elegit: non per meritum meum, sed per gratiam suam: ut sit fidelis, non secundum propriæ voluntatis meritum, sed per Dei donum. Mirabor, si cristas erigere audeat Pighius, tam clara veritatis luce convictus atque confusus.

Galat. 1. vers. 15.

Omitto quod pulcherrimam Pauli sententiam prorsus extranea glossa misere lacerat, de liberis justitiæ & servis peccati. Liberos enim justitiæ, eleganti allusione, emancipatos à justitiæ imperio vocat: servos autem peccati, quia sub injustitiæ dominatione usque ad illam, de qua simul meminit, liberationem, servitutem serviant: quod hic frigidis ineptiis eludere conatur. Locum autem Augustini, quem citaveram ex libro de Spiritu & Litera, ut mihi extorqueat, nimis violenter torquet. Nam quum Augustinus totam bonorum operum summam, & singulas partes Dei gratiæ assignet, quasi nihil tale in ejus verbis haberetur, ad unam possibilitatem hic restringit. Ubi Augustinus defectum ponit, hic substituit imbecillitatem. Et se elapsum esse putat, si in Pelagianos hæc bene quadrare dixerit, non autem in se ac sui similes. Quum autem clamat Augustinus, non competere nomen hoc, quod libertatem sonat, nisi iis qui Spiritu Dei reguntur: quoniam alii omnes servi sint peccati, idque non ex parte, sed in totum, hæc transilit Pighius, quasi nihil ad se pertineant. Audivit forte aliquando rhetoricum esse artificium, ea silentio transire, quæ causam nimis gravent: sed in re tam aperta, nullus fuit dissimulationi locus.

Colligit postea & alias sententias: quibus multum immorari minime opus erit: quod quum apertissime nobiscum faciant, in diluendis quas Pighius assuit calumniis, non multum erit negotii. Dum ad locum illum à Pelagio objectum respondet, si volueritis & audieritis: se nihil contradicere scribit, si à Domino præparari fateretur illam voluntatem. Vides, inquit, non eum damnare in Pelagianis, quod arbitrii libertatem assererent, sed quod illi tribuebant, sine gratia mereri gratiam. Imo hoc damnat, quod vel guttam unam boni homini arrogarent. Respondeant, inquit, mihi novi hæretici, quid boni sit in hominibus nomini Christiano inimicis. Non solum enim non habent meritum, sed habent pessimum meritum. Oramus pro ipsis. Quid ergo petimus, nisi ut fiant ex nolentibus volentes, ex repugnantibus consentientes, ex oppugnantibus amantes? A quo autem? nisi ab eo, de quo scriptum est, A Domino præparatur voluntas? Vides nunc, quid Augustino significet, præparari voluntatem: nempe ex mala & perversa in bonam converti. Quomodo enim, inquit, hominis bonum propositum, nisi miserante prius Domino? quum ea sit bona voluntas, quæ præparatur à Domino. Melius adhuc & expressius libro ejusdem operis primo: Oramus pro impiis, ut eorum mala voluntas in bonam mutetur. Et occulta Dei gratia subito multi trahuntur ad Christum. Hoc qui improbant, non mihi, sed Christo reluctantur, qui clamat: Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Non enim ait, duxerit, ut illic aliquo modo intelligamus præcedere voluntatem. Quis trahitur, si jam volebat? Et tamen nemo venit, nisi velit. Trahitur ergo miris modis, ut velit, ab illo qui novit intus in ipsis hominum cordibus operari: non ut homines, quod fieri non potest, nolentes credant, sed ut volentes ex nolentibus fiant. Videsne, homines non posse velle nisi malum, donec mirifica conversione, eorum voluntas ex mala in bonam mutetur? Quid ergo extenuando proficit Pighius, ut partem ex toto faciat?

Ibidem, hoc est, l. 4. contra duas Epist. Pelag.

Atqui accuratius in fine libri primi explicat, quid tam in Manichæo, quam in Pelagio, damnent orthodoxi: nempe quod ille diceret, à bono Deo nec creatos fuisse homines, nec institutas nuptias, nec Legem à Mose datam: hic quod adversaretur gratiæ Dei, ac non gratis eam, sed secundum merita nostra dari: hominem, libero arbitrio bene utendo, mereri gratiam: parvulos sic esse salvos, ut à Christo non salventur. Si hæc accurata est dogmatum enarratio, quo igitur colore Manichæi discipulos nos antea fecit Pighius? Neque enim à Deo aut hominem creatum, aut nuptias institutas, aut Legem prodiisse negamus. Verum alia quoque addebant Manichæi. Cadit itaque tota ejus ratiocinatio. Vides, inquit, capita blasphemiarum Pelagii, in quibus non est, quod liberum arbitrium asserat. Si valet hæc ratio, cur non similiter & illa valeat? Vides capita blasphemiarum Manichæi, in quibus nullum est, cujus nos insimulet Pighius. Non enim potest. Sequitur ergo, improbum & futilem esse calumniatorem, qui nos ejus hæretici discipulos esse criminetur, cum quo nihil prorsus habemus simile. Hæc non in alium finem dicta sint, nisi ut appareat, Pighium, dum levibus magis argutiis, quam veris probationibus insistit, suo ipsius indicio, instar soricis, ut aiunt, perire. Nunc ad firmam responsionem venio. Ut hic breviter comprehensa sit summa errorum Pelagii: disertis tamen verbis explicatam esse nego. Ejus rei fidem nemo facere melius poterit, quam Augustinus ipse: qui alibi duodecim capita recitat, quæ ab iis sibi concedi postulat, qui à Pelagianismo purgare se vellent: quæ plus continent, quam hic exprimatur. Deinde, nihil hic de perfectione justitiæ, ad quam hominem pervenire posse fingebant, ut esset in hac vita ἀναμάρτητος. Nihil de gratia subsequente: nihil de perpetua ejus ad singulos actus continuatione: nihil denique de electione gratuita fidelium, & impiorum ad mortem præ-

Ad Vital. Epist. 107

prædestinatione: quæ fuisse inter eos maxima controversiæ capita notum est. Quis ergo non videt, nimis pueriliter Pighium ineptire?

Verum magis urget alter locus, ex primo libro de gratia Christi, & originali peccato: ubi nullam fore quæstionem asserit, si Pelagius, quemadmodum posse nostrum à Deo confitetur, ita velle etiam & agere simul adderet: hoc est, non solum possibilitatem in homine, etiam si nec velit, nec agat bene, sed ipsam quoque voluntatem & actionem, id est, ut bene velimus & bene agamus, quæ non sunt in homine, nisi quando vult & bene agit, divinitus adjuvari agnosceret: ut sine ullo adjutorio nihil bene velimus, nec agamus: eamque esse gratiam Christi, per quam nos sua, non nostra justitia, justos facit: ut ea sit vera nostra justitia, quæ nobis ab illo est. Hæc enim sunt Augustini verba, non ut à Pighio referuntur. Hic mihi vehementer scilicet sudandum est, ut hunc nodum expediam. Sed jam facillimam rationem inveni. Fateor enim verum esse quod dicit Augustinus: ac si de tribus istis inter nos bona fide conveniat, non modo certamen omittere paratus sum, sed nego ullum esse. Possibilitatem adjuvari Dei gratia, fatebatur Pelagius: voluntatem vero & effectum penes hominem esse dicebat. Quamquam eum in possibilitatis voce fallendi latebram quærere arguit Augustinus, non tamen etiam si fucus ille tollatur, eo contentus est: sed hoc constanter tuetur, voluntatem Dei gratia bonam fieri, & efficaciter nos dirigi ad effectum usque boni operis.
cap. 25. Non solum posse nostrum, inquit, donavit atque adjuvat Deus, sed velle quoque & operari efficit in nobis. Non quia non volumus nos, aut non agimus, sed quia utrumque fit ejus auxilio. Quid autem hoc valeat, ex capite decimo quarto melius intelligetur. Si est, inquit, ut veritas docet, omnes venire, qui à Patre didicerint: quisquis non venit, profecto nec didicit. Postea: Quando igitur docet Deus, non per Legis literam, sed per Spiritus gratiam, ita docet, ut quod quisque didicerit, non tantum cognoscendo videat, sed etiam volendo appetat, agendoque perficiat. Et isto divino docendi modo, etiam voluntas & operatio, non sola volendi & operandi possibilitas adjuvatur. Si enim solum posse nostrum juvaretur per gratiam, ita diceret Dominus: Omnis qui audivit & didicit, venire potest. Non autem hoc tantum, sed venire, dicit. Venire posse, constituit in natura Pelagius: vel etiam in gratia, qua dicit adjuvari possibilitatem ipsam. Venire autem, in voluntate & opere est. Porro non est consequens, ut qui potest venire, etiam veniat, nisi voluerit atque fecerit: sed omnis qui didicit à Patre, non solum potest venire, sed venit: ubi jam & possibilitatis profectus, & voluntatis affectus, & actionis effectus est. Quid Pighius amplius velit, aut requirat? Dico me hanc pactionem toto animo amplecti, ut nulla sit inter nos contentio, hac inter nos constituta doctrina. Quid ipse? Totum hominis defectum in possibilitate includit. Hanc quoque sic Dei gratia fingit adjuvari, ut voluntas, si velit, possit: ab efficaci gratiæ operatione, tanquam à periculosissimo scopulo, vel potius, præsenti naufragio, abhorret. Qui autem illustre fidei & candoris ejus specimen habere volet, diligentius expendat, quid in hoc loco immutaverit.

Nihilo plus difficultatis habet locus, quem ex tertio hypognosticôn adjungit. Liberum arbitrium negari, prohibet ille scriptor. Neque enim Augustinum esse, eruditi omnes censent. Sed quid retinet præter nomen, quum inutile esse testetur sine Dei gratia, tam ad inchoandum, quam perficiendum bonum? quum asserat non præveniri Deum voluntate nostra, ut quæramus ejus gratiam, sed eum gratuita misericordia efficere in nobis bonam voluntatem? quum denique nihil homini relinquat, nisi ut in Deo fortis sit, sapiens ac justus, in seipso nihil horum habeat? Ubi in re optimus nobis consensus est cum hoc scriptore, cur ob voculam nos in certamen committit Pighius, quasi per omnia dissideremus? Semper me dixisse testis est mea Institutio, per me non stare, quin liberum hominis arbitrium vocetur, modo sana verbi definitio nobis constet. Sic vocat Augustinus, neque in eo tam proprium sensum, quam receptam consuetudinem sequitur. An ob hanc causam nobis hunc molestum esse decet? Quod ex variis Augustini locis colligamus, nullas eum partes, nullam arbitrio facultatem tribuere: in eo stupiditatem oscitantiamque nostram mirari satis non potest. At quo redit quicquid dicimus? nisi primum quod est, aut habet, aut potest homo, vanum per se id totum & inutile esse ad spiritualem Dei justitiam, nisi Dei gratia in bonum dirigatur: deinde, voluntatem hominis per se malam esse: conversione ergo & reparatione opus esse, ut bona esse incipiat: ipsam vero gratiam, non instrumentum modo esse, quo adjuvetur homo, si illi manum porrigere libeat: hoc est, non tantum offerre facultatem recipiendi vel respuendi relicta optione, sed mentem gubernare, ad eligendum quod rectum est, voluntatem quoque ad obtemperandum movere efficaciter, conatum excitare & promovere, ad ipsum usque operis complementum. Deinde, non sufficere, si semel in hominem collata fuerit, nisi perpetuo tenore eam prosequatur. Quid autem Augustinus? Jam quidem multa retulimus, plura quoque posthac referre operæpretium erit: ut tamen ab illa admiratione paululum se recolligat Pighius, ex uno loco breviter hic audiat nihil sibi mirum videri, quod non ille suffragio suo comprobet. Sed laborant, inquit, homines, in nostra voluntate invenire, quid boni sit nostrum, quod non sit ex Deo: & quomodo inveniri possit, ignoro. Ratio. Nam si nobis libera quædam voluntas ex Deo est, quæ adhuc potest esse vel bona, vel mala: bona autem voluntas ex nobis est: melius est id quod à nobis, quam quod ab illo habemus. At negat Augustinus, tam gratiam Lib. 2. de
sine libero arbitrio, quam liberum arbitrium sine peccator.
gratia sufficere. Fateor, sed non alio sensu, nisi ut merit. &
Deum in homine, non sicut in lapide operari signi- remiss.
ficet: quando in eo sit voluntas, ad volendum nata & disposita, ut loquuntur: sed voluntatem, quæ naturæ vitio prava sit & contorta, in bonum flectendo, bonam reddere. Perinde ergo est, ac si diceret, bene velle non posse hominem, nisi ante in eo sit voluntas, eaque spontanea. Hoc quum à natura habeat, illud à gratia, merito dicit Augustinus, sine libero arbitrio non esse locum gratiæ. Quid enim valeat apud eum liberi arbitrii nomen, jam visum est. Hoc si clarius exponi tibi velis, sic habe: instar materiæ esse in homine voluntatem, quæ gratiæ operationi subjecta sit, ut ab ea formam accipiat. Ita voluntatem, cum spontaneo motu, sequitur à natura esse, malitiam ex naturæ corruptione manasse: bonitatem à gratia Spiritus sancti proficisci, itaque proprium esse ejus opus.

Quæ sequuntur apud Pighium, tumultuosæ sunt phrenetici hominis voces. Quoniam negat Augustinus, ea se damnare liberi arbitrii opera, quæ ut fiant, præparantur per gratiæ præventum, nullo liberi arbitrii merito, eaque faciente, gubernante, perficiente, fiunt, insultat hic quasi victor, & meam, tum stultitiam, tum pervicaciam increpat, quod nihil discernam. Egone hunc phreneticum non dicam, qui recta jugulum suum petit, dum hostem ferire se putat? Liberi arbitrii nomen, de quo supervacua altercatio esset, omittamus. Ea demum bona opera & laude digna pronunciat Augustinus, quæ Dei Spiritu, ut fiant, præparantur: idque fieri gratiæ præventu, nullo voluntatis merito. Si Dei gratia prævenitur nostra voluntas, nullo suo merito,

ubi bonus motus & præparatio, quam Pighius comminiscitur? Si facit, gubernat, perficit eadem gratia in nobis, quicquid est bonorum operum, quid adhuc litigamus? Intonat Pighius clamosa voce, ut hoc audiam. Ego vero libenter, & audio, & profiteor. At liberi arbitrii esse bona opera asserit Augustinus: quod negamus. Egone voluntaria esse bona opera unquam negavi? At nullas libero arbitrio partes in bonis operibus tribuo. Nullas sane, nisi ut agat, dum agitur: quia per se nihil potest: quod si Augustini verbis non est consentaneum, neque ovum ovo simile est. At Augustinus sanctos bonis operibus censet: Ego opera qualiacunque sint, adeo ad consequendam justitiam valere nego, ut impia sint, si hunc habeant respectum. Respondeo, huic disceptationi non esse nunc locum: unde homines justitiam, coram Deo, consequantur. Quod autem ad præsentem quæstionem attinet, prorsus nobiscum illud sancti viri verbum facit. Nam quoties gratuitam esse hominis justitiam probare vult, hanc rationem subinde in ore habet: nos Dei justitiæ obedire, non per liberum arbitrium, quod natum est in nobis, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Jam ad tertium ordinem operum Augustini nos vocat Pighius: quo tamen antequam veniat, pæanas sibi canit, quasi jam parto triumpho: nec alia de causa certare se adhuc fatetur, nisi ut promisso satisfaciat. Sic forte sibi persuaserat, quum solus sua, sine alterius censura & animadversione, legeret. Nunc ubi nostra legerit, agnoscet, ut spero, se plausum nimis ineptum ac præcipitem sibi dedisse. Allegat ex secundo ad Marcellinum libro, de peccatorum meritis & remissione, quid in Pelagianis reprehendat Augustinus: nempe, non quod liberum arbitrium statuant, sed quod nimis erigant. Verum jam sæpius dictum est, quam ut repetere opus sit, ideo liberi arbitrii nomen concedere hostibus solitum, ne ob vocem passim receptam morositatis invidiam subiret. Aliud ergo afferat oportet, si premere nos velit. Nec se, nec quenquam dubitasse orthodoxorum testatur, quin nemo peccet, nisi libere volens. His subscribimus nos quoque, si libere, pro sponte, positum interpreteris, ut mens scriptoris fuit accipere. Sequitur postea: & quod Deus nihil præceperit, quod non sit in potestate nostra situm. Nempe, si sana esset voluntas, ut quicquid habet virium, ad Legis observantiam applicaret: sicut ipse idem respondet, de perfectione justitiæ. Nunc vero quum prorsus corruptæ sint totius animæ facultates, & ad bene agendum inutiles, non amplius in nobis quærenda, sed è cælo petenda est potestas illa, quæ Legis justitiæ sufficiat. Hæc non mea, sed ipsius Augustini verba sunt. At semper adjuvandi verbo utitur: quo videtur innuere, non ipsum agere omnia, sed nobis partes in agendo aliquas relinquere. Primum, aut non animadvertit, aut animadvertere se dissimulat hic nugator, Augustinum in illis libris non ex instituto tractare, quid sit, aut quidnam valeat liberum arbitrium, sed obiter ejus facere mentionem. Illic enim primum quæritur, utrum ex naturæ necessitate sit mors, an ex peccati poena. Deinde, an inveniri quispiam hominum possit ἀναμαρτήτος, id est, sine peccato. Unde & de peccato originali nascitur tertia quæstio. De libero igitur arbitrio, non quantum ad expediendam totam quæstionem satis sit, sed quantum occasio ferebat in alterius argumenti tractatione, illic dicit. Ad hoc, si clausulam inspicias, nihilo minus comprehendit, quam quod tradimus: Dei scilicet esse, implere per gratiam, quod per Legem jubeat. At postea excipit, non solis votis agendum esse. Nempe, ut deliræ & impiæ eorum imaginationi occurrat, qui Deum in homine sicut in lapide, hoc est, sine intrinseco, ut ita loquar, voluntatis ejus motu, operari fingunt. Postremo, si meminerint lectores, quas ex eodem libro sententias nuper retuli, Augustinum agnoscent longe plus in progressu exprimere, quam hic attingat. Neque enim de adjutorio Dei solum loquitur, quasi ita nos adjuvet Deus, ut convertamus nos ipsi, dum ab eo convertimur, sicut Pighius mentitur, sed unius Dei opus in solidum esse asserit, tam mentis, quam voluntatis rectitudinem: seque fatetur ignorare, quid omnino possit in hominis voluntate boni inveniri.

Quæ ex libro de Spiritu & Litera adducit, non longa expositione indigent, si candidum habeant interpretem, hoc est, dissimilem Pighio, qui nullum non movet lapidem, ut bene dicta, pessimis calumniis depravet. Augustinus fidem in libera nostra potestate constituit: utpote quæ à voluntate nostra pendeat: quia libero arbitrio, aut tendere ad fidem possimus, aut ad infidelitatem inclinare. Si tota disputatio sic clauderetur, haberet, fateor, Pighius insolescendi materiam. Sed quum potestatem hanc singulari Dei dono conferri nobis, non ex libero arbitrio surgere simul testetur: credendi quoque voluntatem, non naturæ bonitate concipi, sed fieri ac formari per Spiritum sanctum: nonne jam elicere promptum est, quid superioribus illis verbis sibi velit? Nempe, tunc nostram esse & potestatem, & voluntatem, quum utraque nobis data fuerit: sicut docet, ejus operis capite nono, de justitia & fide loquens. Utrumque, inquit, nostrum est: sed ideo Dei & Christi dicitur, quod ejus nobis largitate donatur. Quod autem, adhibita inter posse & velle distinctione, hanc formulam negat in Scriptura inveniri, quod non sit voluntas nisi à Deo: sicut de potestate loquitur, nobis per omnia suffragatur. Causam enim mox subjungit: ne quis scilicet malas voluntates Deo adscribat. Cæterum, bonam Deo voluntatem, sicut à Deo efficitur, ita rite ac merito illi tribui, concedit. At sic inter Deum & hominem partitur, ut consentire Dei vocationi, vel ab ea dissentire, in libero voluntatis motu situm esse dicat. Contexe quod statim sequitur apud Augustinum, quod malitiose subticet Pighius, & solutus erit nodus. Si quis me, inquit, ad profunditatem illam coarctet, cur ita suadeatur huic, ut persuadeatur: alteri autem non ita, duo habeo, quæ respondeam: O altitudo divitiarum! & Non est iniquitas apud Deum. Cur hoc addit, nisi quia ille quoque consensus, quem in hominis potestate collocaverat, opus esse Dei agnoscit? Parum enim proficeret Deus, voluntatem nostram excitando, nisi eam ad firmum usque consensum dirigeret, ac perduceret. Quanquam nec se tandem continere potest Pighius, quin nos ipse quoque sublevet. Errasse, inquit, se fatetur Augustinus, quia nostræ esse facultatis putaverat, Evangelio consentire. Quid ergo causæ est, cur negotium nobis facessat? quasi propria hæc esset liberi arbitrii facultas. Secundum hanc igitur confessionem, inclinat cor nostrum Deus, ut consentiamus Evangelio. Consensus ille merito noster dicitur: sed non ita, ut intelligatur esse à nobis. Sic alibi: Ista est fides quam exigit à nobis Deus: & non invenit quod exigit, nisi donaverit quod inveniat. Agedum, illud quod in clausula ponit Pighius, sine fuco amplectamur: ita nos asserere arbitrii libertatem, ut tamen nihil nobis ex nobis inesse confiteamur: & pax inter nos constabit. Sed quia toto impetu ad faciendum fucum rapitur, quid hoc valeat, non animadvertit.

Sed objicit aliam sententiam, ex Homilia 53. in Joannem: tametsi locum non designat. Nemo sic audeat defendere liberum arbitrium, ut invocandum neget gratiæ auxilium: nec quisquam sic neget voluntatis arbitrium, ut quod inde necessario consequitur, audeat excusare peccatum. Sed quo jure Pighio licuit, parenthesin hanc attexere, de suo, ac sic inserere contextui, ut pars esse videretur? Qua necessitate magis sequitur, excusari peccatum, si

liberum arbitrium negatur, quam tolli gratiæ auxilium, ubi statuitur? Periculum est, ne liberum arbitrium asserendo, injuria fiat Dei gratiæ: rursum ne, id quoque negando, prætextus excusationi impiorum detur. Utrumque cavendum admonet Augustinus, sicut nos diligenter admonemus. Si necesse est, auctore Pighio, ubi liberum arbitrium negatur, excusari peccata, cur destrui Dei gratiam minus necesse erit, si asseratur? Hoc si suo nomine dixisset, juberem cum suis ineptiis procul facessere. Jam quum Augustino affinxerit, cur non falsarium nominem? Porro falsam hanc adjectionem tolle, quid illic est, quod nobis adversetur? Caveri vult Augustinus, ne impiis detur aliquis prætextus, ad excusanda peccata. An non hoc sedulo observamus? Nam & sponte dicimus peccare, quicunque peccant: eoque ipso convictos teneri, ne se à reatu eximant. Justo Dei judicio damnari, qui ejus justitiam violaverint, cui subjectos esse nos omnes decet: naturæ vero imbecillitatem aut impotentiam frustra prætexere, cujus sibi culpam imputare debeant. Itaque quod perperam in nos torquere Pighio libuit, nos non parum adjuvat. Nam quum hac exceptione contentus sit Augustinus: nobiscum illi bene convenire, quis non videt? Præstamus enim fideliter, quod requirit: dum, hac moderatione adhibita, ne peccata sua excusent homines, liberum arbitrium negamus. Sed formidabilem machinam habere se Pighius putat, ex libris, quos ad Valentinum scripsit idem Augustinus. Nam quum suspicarentur tunc multi, defendi liberum arbitrium non posse, sine gratiæ injuria: ad hunc errorem refellendum, prior, inquit, ad Valentinum liber à sancto viro scriptus est: ubi suam de gratia & libero arbitrio doctrinam sic temperat, ut simul conveniant. Nam & in ipso libri exordio sufficienter prædicari in Scripturis liberum arbitrium, quasi pro confesso sumit: & id postea, tam ex præceptis, quam aliis rationibus probat. Faciam hic, quod hactenus solitus sum. Nemini enim alteri aptius, quam Augustino ipsi, mandari posse has partes existimo, ut mentem suam interpretetur. Quid ergo, quum homini liberum arbitrium tribuit, sub hoc nomine comprehendat, postea definit his verbis: Voluntas, inquit, in homine semper est libera: sed non semper bona. Aut enim à justitia libera est quando servit peccato, & tunc est mala. Aut à peccato libera est quando servit justitiæ, & tunc est bona. Gratiâ vero Dei semper est bona, quæ prius mala fuerat: per quam etiam fit, ut ipsa bona voluntas, quæ jam esse cœpit, augeatur. Habemus, non alia causa liberam dici voluntatem, nisi quia spontaneo movetur affectu. Pighius autem longe aliud requirit: ut scilicet liberam habeat vel boni vel mali eligendi facultatem. Libera est, inquit Augustinus, quia sponte mala. Pighius liberam esse contendit, quia liberæ in utramque partem electionis sit capax. Vis ergo breviter scire, quo sensu liberum arbitrium cum gratia conjungat? Tribus verbis tandem in fine libri respondet. Quia per gratiam non tollitur humana voluntas, sed ex mala mutatur in bonam: & quum bona fuerit, adjuvatur. Jam audis, homini quidem natura subesse voluntatem, sed malam, & quæ bona esse per se nequeat, nec ad bonum aspirare: gratia autem Dei non tolli, ut non sit: sed corrigi, & ex mala converti, ut bona sit. Non vereor, ut qui librum totum diligenter, & adhibito judicio, legerit, dubitet an sententiam secundum me ferre debeat. Quoniam tamen non omnibus vacat legere, pauca ejus verba inde referam, ex quibus fiat perspicuum, quantum facultatis concedat humano, quod illic defendit, arbitrio. Pingimur, inquit, id est, formamur in operibus bonis, quæ non præparavimus ipsi, sed præparavit Deus, ut in illis ambulemus. Quis porro sit formandi modus, sequitur: Quoniam ipse ut velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens. Ut ergo velimus, sine nobis operatur: quum autem volumus, & sic volumus, ut faciamus, nobiscum cooperatur: tamen sine illo, vel operante ut velimus, vel cooperante quum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus. Sed forte præparatur aliquo modo ad recipiendam hanc gratiam hominis voluntas. Minime vero, inquit ille: Numquid enim dicere possumus, bonæ voluntatis meritum in homine præcessisse, ut avelleretur ab eo cor lapideum? quod non significat nisi durissimam voluntatem, & adversus Deum omnino inflexibile est. Ubi autem præcedit bona voluntas, jam non est utique cor lapideum. At voluntatem forte movet eatenus Dei gratia, ut ad bonum duntaxat flexilis sit, non autem efficacem in ea affectum excitat. Imo, inquit ille, à Domino petendum est, ut tantum velimus, quantum sufficit, ut volendo faciamus. Certum quidem est, nos velle quum volumus: sed ille facit, ut velimus bonum. Certum quidem est, nos facere quum facimus: sed ut faciamus, ille facit, præbendo vires efficacissimas voluntati: sicut dicit: Faciam ut in præceptis meis ambuletis. Sed tamen, dicet quispiam nos, accepta prima gratia, Deo cooperari, inquit: Nempe, quia nostra est, quæ Spiritus sancti virtute jam bona facta est, voluntas: & per eam nos agimus, acti prius à Deo: nihil mirum, si nobis pars actionis tribuitur. Proinde dum concludit, Deum fidelibus redditurum dicit, & bona pro malis, hoc est, gratiam pro injustitia: & bona pro bonis, id est, gratiam pro gratia. Hic intelligimus, quid sit, Deum sine nobis agere: nempe quum ex lapidibus, Abrahæ filios facit, & resectos ex sylvestri ac infructuosa olea surculos in pinguem ac fœcundam oleam inserit. Nihil enim illic est nostrum. Quid deinde significet nobiscum agere: nempe, dum illam, quam nobis contulit, virtutem perpetuo auxilii sui tenore adjuvat, promovet, confirmat tum ad cujusque operis effectum, tum ad ultimam vitæ perseverantiam. Vel si elegantem illam Pauli similitudinem retinere libeat, dum *Rom. 11. vers. 17.*
oleas, jam ad fœcunditatem factas, cælesti calore suo vegetat, rore humectat, quo fructum ferant. Et certe in hac similitudine, omnium Pighii cavillationum facilis est ac expedita solutio. Oleastri natura sumus, nihili & steriles. Hanc sterilitatem nobis aufert Deus, & idoneas ferendo fructui oleas facit, dum nos in vitæ novitatem regenerat. Siquidem & mentem nostram, cæcam & in tenebris sepultam, luce veritatis illustrat: & voluntatem ex nativa pravitate in obedientiam Legis suæ reformat. In eo quid est, quod arrogare nobis possimus? Postquam autem Spiritu sanctitatis gubernari cœpimus: jam oleæ sumus, & virides, & vivæ, & pinguedinem ex bona radice trahentes. Sponte ergo jam ad ferendum fructum propensi sumus. Verum, an id ex nobis est, ut vel minimum gloriari liceat? Totum ex radice est. Radix porro ipsa, non naturæ, sed gratiæ. Et tamen ne id quidem sufficit, nisi continuum è cælo vigorem Deus subministret.

Quum tam evidenter pro nobis loquatur Augustinus toto opere, quid aliud sunt magni illi & sonori Pighii clamores, quibus victoriam suam celebrat, quam ridicula puerorum crepitacula? Sic gratiam Augustinus prædicat, ut libero tamen arbitrio suas relinquat partes. Atqui de nomine certamen illi remiseram. Nunc igitur quantum libero arbitrio largiatur facultatis Augustinus quærendum erat, non in nomine insistendum. Nullum, inquit, peccatum est, nisi voluntarium. Quorsum hoc? nisi ut suspicionem indoctis faciat, qui nostra non legunt, aliter nos docere, quum hoc ipsum verbum in lucubrationibus nostris identidem occurrat. Imputare, inquit, sibi quisque debet quod peccat. Et quid sibi ea volunt, quæ ante ex mea Institutione retulit? Merita, inquit, nostra coronantur: siquidem intelligas esse Dei dona. Mirum, nisi saniores ex Romanensibus hic eum prævaricari

varicari suspicentur: quando causam nostram non aliter quam si nobis conductus foret, agit. Verum quia in locum nimis sibi lubricum & periculosum se venisse sentit, retrahit mox pedem, & aliam viam ingreditur. Transit enim ad alium librum, qui sub Augustini nomine extat inter ejus opera, habetque inscriptionem, De dogmatibus Ecclesiasticis. Facit autem id pro solito suo candore, quod sancti viri titulo abutitur, in citando opere, quod suppositititium esse non minus ipse novit, quam qui nunc à me admoniti agnoscent. Primum, quum omnium operum suorum se catalogum in Retractationibus texuisse profiteatur Augustinus, de hoc opere nulla mentio. Ad hoc quum sit ubique in suis scriptis methodi studiosissimus, opusculum illud mixtam & confusam variarum rerum farraginem, sine ordine coacervatam, continet. In hac præsenti quæstione dum versatur, nihil aliud quam diversa hinc inde testimonia colligit. Innocentium Papam Romanum magistrum vocat: qui longo post Augustinum temporis spatio Episcopus creatus fuerat. De Africanis Synodis Milevitana & Carthaginensi, sic loquitur, quasi nunquam illis interfuisset: quum certum sit, Augustinum consilio & auctoritate illis præfuisse. Imo quas ex Augustino & ejus æqualibus sententias sumit, antiquorum Patrum definitiones nominat. Quanquam ineptus sum, qui in re nequaquam obscura tantum verborum consumam: nisi quod id saltem proficio, ut Pighii impudentiam nemo non videat.

Nunc audiamus, quid cum larvato illo Augustino obtinere velit: Ut sciant, inquit, hæretici, non ex privato eum sensu liberum arbitrium asserere, sed ex definitione Ecclesiastica, cui contradicere nemo piorum ausit. Itane vero, ut tantum ponderis habeant incogniti hominis, nihil dico nunc gravius, undecunque temere congestæ rhapsodiæ? Sed quatenus libertas illic prædicatur? Ut nobis post lapsum maneat in utramque partem electio: hac tamen exceptione addita, ut non valeat, nisi admonente Deo, & ad salutem invitante: secundo, ut acquiescere Dei inspirationi, nostræ sit potestatis: tertio, ut non labamur in adepto salutis munere, sollicitudinis nostræ, & cælestis pariter sit auxilii. Quid si ipse sibi scriptor paulo post non constet? Nam quod ex Milevitana Synodo recitat: si quis Deum, ut à peccato purgemur, expectare nostram voluntatem sentiat, & non potius, ut purgari velimus, in nobis efficere, eum resistere Spiritui sancto: minime cum illa electionis libertate convenit. Item quod dicit, agere Deum in nobis, ut quod vult, velimus & agamus, prorsus ab eo dissentaneum est, quod dixerat, acquiescere, nostræ esse potestatis. Nam altero loco, efficax Spiritus sancti operatio prædicatur: altero, boni aut mali eligendi duntaxat facultatem offerri per gratiam, dicitur. Illa autem tria quantum absint à mente Augustini, jam partim visum est, & copiosius adhuc videbitur. Conclusionem demum ponit ex quadam ad populum concione, quæ Augustino adscribitur: an autem ejus sit, relinquo aliis judicandum, etsi minime Augustini ingenium sapere mihi videtur. Sane, aut quod ejus non sit, aut quod ab eo adhuc juvene habita fuerit, etiam ex his quæ Pighius adducit, verbis conjecturam non penitus levem capere licet, quod quum duas contrarias sectas poneret, quæ nimium huc aut illuc declinando errent: & in una parte Manichæos locasset: in altera non Celestinos aut Pelagianos, sed Jovinianum statuit. An, quæso, Pelagianos omisisset, quibus tam acriter semper est infestus, & quos magis necesse erat apud populum referre, si tunc extitissent? Non enim Africanis Ecclesiis eo tempore molestus erat Jovinianus, sed Pelagianorum fama simul & impietas totum fere orbem pervagata erat. Quanquam sine hac quoque conjectura sermo ipse prodit, se Augustini nomen mentiri. Verum utcunque sit, audiamus id quod habet. Ut liberum, inquit, hominis arbitrium confiteamur: dicimus, nos & non peccare, & peccare posse. Respondeo, hunc, quicunque sit, si arbitrii viribus intelligat, hominem posse non peccare, non mihi, sed Augustino ipsi pro hæretico haberi. Sin vero per Dei gratiam, sciunt eruditi & in Augustini lectione exercitati, qualiter vir ille de possibilitate disputare soleat. Quoniam enim Dei potentiæ eum derogare calumniabantur Pelagiani, Deum quidem posse confitetur, si velit, sed nullum exemplum tale vel extitisse, vel debere expectari: quoniam aliter Scriptura pronunciet.

Postquam tam certis demonstrationibus me convicit Pighius, triumphale iterum tripudium agit. Nec mirum: sibi enim intus ac suis Musis canit: vel saltem contentus est, si plausum habeat à paucis sui similibus, qui quum Dei veritatem subverti jam posse desperent, qualescunque ad impediendum ejus cursum remoras undique quæritant, & inventas cæco furore exosculantur. Sed rem totam clarius à me patefactam confido, quam ut apud eos, qui sanum ad hanc disputationem legendam judicium afferent, & mentem quietam ac compositam, flatuosis illis suis jactantiis, vel minimum proficiat. Satis enim superque ejus fucos diluisse mihi videor: quibus Augustinus pinxerat, ut nobis contrarius videretur. Nunc vero hoc quoque à me quasi auctarium fortassis requirent aliqui, ut quod gloriatus sum de Augustino, illum prorsus nostrum esse, nunc plenius & pluribus testimoniis confirmem. Qua in re præstanda non tam difficultate quam prolixitate impedior. Nam si omnia colligere instituam, quæ factura sint ad sententiæ nostræ confirmationem, si adducerentur: longum ex his volumen mihi texendum foret: & toti etiam fere libri interdum inserendi. Quid enim aliud quatuor ad Bonifacium libri: duo ad Prosperum & Hilarium, duo item ad Valentinum continent? quid liber de natura & gratia, alter item de perfectione justitiæ? quid libri tres ad Marcellinum? quid totidem circiter Epistolæ quot nominavi libros? nisi genuinam, eamque perpetuam doctrinæ nostræ explicationem? Verum, ne videar, more adversarii, sola jactantia causam obtinere velle: simul ut eorum desiderio ex parte satisfaciam, qui quum nostram cum Augustino consensionem videre cupiant, otium vel facultatem non habent omnia perlegendi, compendium ex paucis locis confectum subjiciam, quod omnem de ea re dubitationem tollat. Eligam autem eos libros potissimum, quibus plurimum auctoritatis concedit Pighius: ne ubi convictus fuerit, ad cavillum illud, sicut solitus est, confugiat, Augustino multa inter disputandum calore excidisse, quibus ne ipse quidem auctor fidem habere velit. Eos ergo libros, qui sedato jam disputationis fervore scripti fuerunt, fidelissimos esse testes fatetur, quid senserit Augustinus, & certo recipi voluerit. Quare si in his demonstravero, nobiscum illi convenire, sine controversia, etiam adversarii confessione, vicero. Primum dicimus, hominis mentem cæcitate percussam, ut ad veritatis notitiam pervenire ex se nullo modo queat: dicimus voluntatem pravitate corruptam, ut nec Deum diligere, nec ejus obedire justitiæ possit. Utrumque Pighius improbat. Prodeat nunc in medium Augustinus, velut arbiter. Libro de Sanctorum prædestinatione, se aliquando fuisse in eo errore confitetur, ut nostrum esse putaret, audito Euangelio consentire: sed postea illis Pauli verbis convictum, ut opinionem mutaret: Quid habes quod non acceperis? Proinde fidem, & inchoatam, & perfectam, concludit donum esse Dei: quum ne cogitare quidem aliquid boni in nostra sit potestate: quod tamen multo minus est, quam credere. Ne vero huic tergiversationi relinquat locum, ideo donum esse gratiæ fidem, quia generali inspiratione omnes ad credendum invitet Deus & excitet, occurrit ipse,

dum addit, dari quibusdam hoc donum, & aliis non dari. Quod si discutiatur, & quæratur, unde quisque sit dignus, non desunt, inquit, qui dicunt voluntate humana: nos autem dicimus, gratia & prædestinatione divina. Sed Deus fidem ab hominibus exigit. Fateor, inquit: nihilo tamen minus est Dei donum. Nam promittit simul illis facturum se, ut faciant, quod fieri jubet. Quoniam autem proprio motu, ad recipiendam Dei gratiam præparari hominem vulgo imaginantur: quod etiam Pighius fortiter defendit, ad hoc respondet: Hanc cogitationem refellit Apostolus, dicens: Quid habes, quod non acceperis? A quo, nisi ab illo, qui te discernit ab alio, cui non donavit quod tibi? Atque hujus rei in Paulo ipso documentum profert. Aversus, inquit, à fide, quam vastabat, eique vehementer adversus, repente ad illam, gratia potentiore, conversus est: ut non solum ex nolente fieret volens credere, verum etiam ex persequutore paratus ad persequutiones ferendas: Item: Quum Deus se facturum promittit, ut faciant homines quod præcipit, non tacet etiam merita eorum, sed mala: quibus ostendit, reddere se bona pro malis, hoc ipso, quod eos deinceps facit habere bona opera. Postea: Est etiam clarissimum lumen prædestinationis & gratiæ ipse Mediator Dei & hominum, qui ut hoc esset, quibus tandem suis, vel fidei, vel operum meritis, natura humana, quæ in illo est, comparavit? Quod ejus bonum, qualecunque, præcessit? Quum sim homo, quod & ille est, cur non sum, quod ille, filius Dei? At ille gratia talis ac tantus est. Cur diversa est gratia, ubi natura communis? Appareat nobis in capite ipse fons gratiæ. Ille quippe nos credere fecit in Christum: ille facit in hominibus principium & perfectionem fidei in Jesu, qui fecit hominem, principem fidei & perfectorem Jesum. Item: Ergo sicut elegit nos, ita vocat, secundum placitum voluntatis suæ: ne in tanto beneficio, placito gloriemur voluntatis nostræ. Item: Attendant quomodo falluntur, qui putant esse à nobis, non dari nobis, ut petamus, quæramus, pulsemus, & hoc esse dicunt, quo gratia præceditur merito nostro, ut sequatur illa, quum accipimus petentes, invenimus quærentes: nec volunt intelligere, hoc divini esse muneris, ut petamus, quæramus, atque pulsemus. Sed quæritur, an non homini naturaliter inhæreat boni aut mali eligendi libertas?

De corrept. & gratia ad Valent.

Respondet: Liberum arbitrium, & ad malum, & ad bonum faciendum, confitendum est nos habere: sed in malo faciendo liber est quisque justitiæ, servusque peccati: in bono autem, liber esse nullus potest, nisi fuerit ante à Filio Dei liberatus.. Ita sola Dei gratia liberantur homines à malo: sine hac nullum prorsus, sive cogitando, sive volendo & amando, sive agendo, faciunt bonum: non solum ut monstrante ipsa, quid faciendum sit, sciant, sed ut ea præstante, faciant cum dilectione, quod sciunt. Atque hoc deinde brevius explicat: Voluntas, inquit, humana, non libertate consequitur gratiam, sed gratia potius libertatem. Et priore ad Valentinum libro dixerat: Semper in nobis voluntas est libera: sed non semper est bona. Aut enim à justitia libera est, quando servit peccato, & tunc est mala: aut à peccato libera est, quando servit justitiæ, & tunc est bona. Gratia vero Dei semper est bona: & per hanc fit, ut sit homo bonæ voluntatis. Sed forte lucem offert hominem mentibus, quam recipere, aut respuere, in earum sit optione: & ita movet voluntates, ut earum sit, motum sequi ipsius, aut non sequi. Ad hoc respondet: Si operatur Deus fidem nostram, miro modo agens in cordibus nostris, ut credamus, numquid metuendum est, ne totum facere non possit? & ideo homo primas ejus sibi vendicat partes, ut secundas à Deo accipiat. Item: Nolens tam claris testimoniis, quibus fides Dei esse donum asseritur, & tamen volens à seipso sibi esse quod credit, quasi componat cum Deo, ut partem fidei sibi vindicet; atque illi partem relinquat: &, quod est superbius, primam tollit ipse, sequentem dat illi. Vides ut nullo modo inter Deum & hominem dimidiet vel partiatur, sed solidum Deo concedat. Verum postea exponit longe clarius: Quid est ad Christum venire, nisi in Christum credere? Hoc ut fiat, Pater dat. Quid est enim, Omnis qui audivit à Patre & didicit, venit ad me? nisi, nullus est, qui audiat & discat à Patre, & non veniat ad me. Si enim omnis qui didicit à Patre, venit, profecto is qui non venit, non didicit. Paulo post: Hæc gratia, quæ occulte humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur. Ideo quippe datur, ut cordis duritia primitus auferatur. Item: Absit ergo, ut non veniat, qui à Patre didicit. Sed quare, inquiunt, non omnes docet? Si dixerimus, quia nolunt discere, respondebitur: & ubi est illud? Domine, tu convertens vivificabis nos. Aut si non facit volentes ex nolentibus Deus, quid orat Ecclesia pro persequutoribus suis? Quum ergo prædicatur Euangelium, quidam credunt, quidam non credunt. Sed qui credunt, prædicatore forinsecus sonante, intus à Patre audiunt, atque discunt. Qui autem non credunt, foris audiunt, intus non audiunt, neque discunt: hoc est, illis datur ut credant, his non datur. Quod apertius etiam postea declarat: Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum. Item: Nisi cui datum fuerit à Patre meo. Ergo trahi ad Christum, & audire ac discere à Patre, nihil aliud est, quam donum accipere credendi. Neque enim audientes à non audientibus, sed credentes à non credentibus discernit, qui dicit: Nemo venit ad me, nisi datum ei fuerit. Fides igitur, & inchoata, & perfecta, est donum Dei. Item: Promisit Deus, quod facturus erat ipse, non quod homines. Quia & si faciunt homines bona, quæ pertinent ad Dei cultum, ipse facit, ut illi faciant quæ præcepit: non illi faciunt, ut ipse faciat quod promisit. Alioqui, ut Dei promissa compleantur, non in Dei, sed in hominum est potestate. Item: Quum sic loquitur Deus: Timorem meum dabo in cor eorum, quid aliud est, quam talis ac tantus erit timor meus, quem dabo in cor eorum, ut mihi perseveranter adhæreant? Item: Certum est, nos mandata servare si volumus: sed quia præparatur à Domino voluntas, ab illo petendum est, ut tantum velimus, quantum sufficit, ut faciamus. Certum est, nos velle quum volumus: sed ille facit, ut velimus bonum. Certum est, nos facere quum facimus: sed ille facit, ut faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati. Item: An audebis dicere, etiam rogante Christo, ne deficeret fides Petri, defecturam fuisse, si Petrus eam deficere vellet? Quasi aliud vellet Petrus ullo modo, quam pro illo Christus rogasset, ut vellet. Quando igitur rogavit, ne fides ejus deficeret, quid aliud rogavit, nisi ut haberet in fide liberrimam, fortissimam, invictissimam, perseverantissimam voluntatem? Verum, ubi ad primi hominis & posterorum comparationem descendit, sic concludit totam hanc partem, ut silere jam debeat Pighius: aut si porro oblatrare pergat, nihil tamen habiturus sit, quod mordeat. Postquam enim primum integritatis statum, deinde lapsum, & simul pœnam lapsus exposuit, hoc est, miseram hanc nostri generis, quæ ex eo consequuta est, damnationem, transitum inde ad reparationem faciens, sic scribit: Quemadmodum humanam in Christo naturam, nullis ejus propriis meritis, gratuita sua benevolentia hoc honore dignatus est Deus Pater, ut homo in utero virginis conceptus, Filius Dei vocaretur: idque hac lege, ut sic à Deo suscepta hominis natura nullum in se motum admitteret malæ voluntatis: ita per hunc Mediatorem Deus ostendit, eos quos sanguine ejus redemit, facere se ex malis in æternum bonos. Istam gratiam non habuit homo primus, qua nunquam vellet esse malus,

malus, sed habuit, in qua si permanere vellet, nunquam malus esset: & sine qua, etiam cum libero arbitrio, bonus esse non posset: sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset. Deinceps: Tale quippe erat adjutorium, quod desereret quum vellet, & in quo permaneret, si vellet: non quo fieret, ut vellet. Hæc est prima gratia, quæ data est primo Adæ: sed hæc potentior est in secundo Adam. Prima est enim, qua fit, ut homo habeat justitiam, si velit: secunda plus potest, qua etiam fit, ut velit, & tantum velit, tantoque ardore diligat, ut carnis voluntatem, contraria concupiscentem, voluntate Spiritus vincat. Nec illa quidem parva erat: sed hæc tanto major, ut parum sit homini, per illam reparare perditam libertatem: parum sit denique, non posse sine illa, vel apprehendere bonum, vel permanere in bono si velit, nisi etiam fiat, ut velit. Item: Ac per hoc, ne de ipsa quidem perseverantia boni voluit Deus sanctos de viribus propriis, sed in ipso gloriari: qui eis non solum dat adjutorium, quale primo homini dedit, sine quo non possint perseverare, si velint, sed in eis etiam operatur & velle: ut quoniam non persevetahunt, nisi & possint, & velint, perseverandi eis, & possibilitas, & voluntas, divina largitate donetur. Tantum quippe accenditur Spiritu sancto eorum voluntas, ut ideo possint, quia sic volunt: ideo sic velint, quia Deus operatur, ut velint. Nam si in tanta iosirmitate vitæ hujus ipsis relinqueretur voluntas sua, ut in adjutorio gratiæ, sine quo perseverare oon possent, manerent si vellent, nec Deus in illis operaretur, ut vellent: inter tot ac tantas tentationes, infirmitate voluntas ipsa succumberet: & ideo perseverare non possent, quia deficientes infirmitate, nec vellent: aut non ita vellent, infirmitate voluntatis, ut possent. Subventum est ergo infirmitati voluntatis humanæ, ut divina gratia indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur: & ideo, quamvis infirma, non deficeret, neque adversitate aliqua vinceretur. Hicne adhuc obstrepet Pighius, & suum in nos venenum profundet, quod Deum asseramus efficaciter hominum agere voluntates? At nos nihil quam Augustinum sequimur. De perseverantia quoque plus facere verborum supervacuum foret, quum utrumque simul ubique conjunxerit, & efficacem affectum, & perseverandi constantiam. Et prius dixerat, quod nondum retuli, post primi hominis lapsum, non nisi ad suam gratiam Deum voluisse pertinere, ut homo ad eum accedat: nec nisi ad suam gratiam voluisse pertinere, ut homo non recedat ab eo. Utrumque nominat, principium & finem. In utroque ne minimam quidem portiunculam homini relinquit: quum præcipuas illi partes Pighius largiatur. Unum superest, quicquid usque ad vitæ finem, nobis gratiæ confertur, gratuito nobis conferri, non retribui gratitudini nostræ, quasi superioribos gratiis bene utendo, hoc ex uobis meruerimus. Hoc sic Augustinus confirmat: Satis dilucide ostenditur & inchoandi, & in finem perseverandi gratiam, non secundum merita nostra dari, sed donari secundum ipsius secretissimam, eandemque justissimam, beneficentissimam, sapientissimam voluntatem: quoniam quos prædestinavit, eos & vocavit. Quid nunc ad tergiversandum (effugere enim nullo modo potest) obtenderet Pighius? An mutilas ac mancas sententias me decerpere causabitur, quæ Augustini mentem minime demonstrent? At nemo erit, qui non ejus improbitati reclamet, si fecerit. An me non fideliter citare? Atqui ad verbum descripsi. An de industria præterire, quæ mihi adversentur? Atqui ex quatuor tantum libris, neque his adeo prolixis, hæc omnia excepi: quos perlegere, non magnus erit labor. Poteram undecunque longe plura coacervare: verum, partim compendii studio, partim ut lectoribus sine molestia, aut labore promptum esset recognoscere, quanta fide ac sinceritate veram ac genuinam Augustini mentem explicarim, cedo. Si cui hoc minus satisfaciat, in medio prodeant illi quatuor libri: duo ad Valentinum: quorum alter de gratia & libero arbitrio, alter de correptione & gratia inscriptus est: duo item ad Prosperum & Hilarium: quorum unus est de prædestinatione sanctorum, secundus de bono perseverantiæ: tum ex illis inter nos judicium fiat: facile enim patiar, ut tota inde controversia dirimatur: nec vereor ne id vel minimo causæ nostræ incommodo fiat. Ao Augustinum dicet hic prætervehi contentionis calore, ut ejus fidem sic extenuet? Et hi libri sunt, quibus auctoritatem sine exceptione deferendam agnoscit: & ex quibus solis certo statui posse, quæ fuerit Augustini sententia, pronunciat. Quid autem hic docet Augustinus? Voluntatem hominis esse quidem liberam, sed non nisi ad malum. Atque hoc illi epitheton non proprie tribui, quum serva sit iniquitatis. Malam enim esse naturaliter: & ideo sub peccati jugo teneri vinctam ac captivam, donec per Christum liberetur. Hanc pravitatem eo usque patere, ut non modo nihil boni velle, aut deliberare possimus, sed ne concipere quidem. Deum igitur non nostra præparatione adduci, ut gratiam nobis suam conferat, sed modis omnibus nos prævenire, ut initium sit ex mera ejus misericordia. Omnes enim hominis facultates corruptas esse, ut nihil quam malos fructus parere ex se queant. Hanc præterea gratiam non omnibus indifferenter aut promiscue dari, sed iis duntaxat, quibus Deus vult: alios, quibus non datur, malos permanere, ad bonum prorsus nihil valere: quia sint ex perdita & damnata massa, suæque damnationi relinquantur. Præterea non esse ejusmodi gratiam hanc, quæ illis bene agendi potestatem conferat, si velint: ut in eorum postea optione sit, velle aut non velle: sed efficaciter ipsos permovere ut velint: imo voluntatem ex mala bonam facere, ut necessario bene velint. Adhæc, non id semel fieri, ut homines deinde sibi relinquantur, sed continuo tenore eos gubernari: ut non minus in bono perseverare, quam bonum incipere, Dei donum sit. Deum porro non alia induci ratione, ut homines tum regendos Spiritu suo suscipiat, tum susceptos ad extremum usque vitæ regat, atque in perseverantia confirmet, nisi gratuita sua bonitate, nullo ullius meriti respectu: sicut revera nullum habere possunt, nec in opere, nec in voluntate, nec etiam in cogitatione. In hoc compendio si quid deprehendatur, quod non sit ex quatuor illis libris sumptum, causam non dico, quin me nullius fidei hominem totus mundus judicet. Quid autem in tota nostra doctrina aliud continetur? Ergo etiamsi erepet Pighius, nobis hoc extorquere non potest, quin Augustinus sit noster. Quid ergo superest, quominus eum in belluinam naturam degenerasse clamet? Sicuti se facturum denunciavit, si ostenderetur causæ nostræ suffragari.

In Librum Quartum.

NE cui dubium sit, quid hactenus sua garrulitate consequutus fuerit Pighius, magnificum ex integro, sed umbratilem ac imaginarium, sibi triumphum canit. Prostrati, inquit, sunt primo ariete adversarii. Ego autem valde durus sum, qui stragem hanc non sentio. Mihi enim rectus adhuc firmusque stare videor. Et quo plus profecisse se ostendat, si veterum opinionem nobis opposuerit, sacrilegam illam suam vocem iterum ructat: nullius Scripturæ auctoritate, quamlibet claræ, nostro quidem judicio, & evidentis, adversus claram consonantemque orthodoxorum Patrum sententiam, adversus communem Ecclesiæ definitionem, aliquid credere cuiquam licere. Fieri enim posse, ut in Scripturæ Intelligentia erret unusquisque nostrum; ut erret Ecclesia in his, quæ ad fidei veritatem pertinent, fieri

non posse: quia sit columna & firmamentum veritatis. Sed quum novum non sit, quod usu venisse seculis omnibus constat, ut Ecclesiæ umbra se falso tegant, ejusque titulum arripiant, qui sunt infestissimi alias ejus hostes, veram Ecclesiam à falsa quomodo discernere conveniet? Ad multitudinem, inquit Pighius. Atqui putabam ex verbo Dei judicandum: ut, quæ Scripturæ adhæreret, Ecclesia censeretur: quæ ab ea deflecteret, repudiaretur, utcunque nomine se venditaret. Verbum, inquit, obscurum est: itaque ex Ecclesiæ sensu tota ejus pendet certitudo. Atqui putabam, & sic didiceram, prius suo ædificio esse fundamentum. Testatur autem Paulus, fundatam esse Ecclesiam in doctrina, non quam sibi ipsa composuerit, sed Apostolorum & Prophetarum.

Ephes. 2. vers. 20.

Excipiet forsan, hanc quidem doctrinam priorem esse Ecclesia: sed ejus sensum in Ecclesia esse fundatum. Quod responsum sua absurditate satis per se refellitur. Ergo quum statuere, quænam sit vera Ecclesia, certo volumus, valeat illa Christi regula: oves ejus esse, quæ vocem ejus audiant.

Joan. 10. vers. 27.

1 Tim. 3. vers. 15.

Proinde sicut columna & firmamentum veritatis ideo est Ecclesia, quod doctrinam illam, in qua fundata est, fideliter custodit, ita non aliam debemus pro Ecclesia agnoscere, nisi in qua doctrinam illam reperimus. Hoc vinculum est, hic nexus sacri conjugii, quo sibi Ecclesiam Christus copulavit: quem nexum impio ac profano divortio abrumpere Pighius conatur, dum Ecclesiam priore loco constituit, Dei autem doctrinam ad inferius subsellium ablegat: & eam quidem, non sicut à Deo tradita est, cujus clara & perspicua nobis exter veritas, sed qualiter hominibus eam exponere libuerit.

Verum attendant lectores ad alterum hominis acumen mirabile. Nam quum se initio Scripturæ testimoniis contra nos acturum proposuisset, quum ad eum locum ventum est, ingeniosam excusationem invenit, quo declinet. Quoniam scilicet universa Scriptura, quanta quanta est, arbitrii libertatem demonstrat. Nam quum universa testetur, Deum unicuique pro suis meritis redditurum, universa bene vivendi leges & præcepta contineat, universa nos hortetur ad virtutem, peccata prohibeat, pœnas minetur, certum est universam demonstrare liberi arbitrii potestatem. Si universam ita Pighius intelligit, quasi in hoc tota incumbat, & hoc agat unum, nondum prima fidei rudimenta didicit. Omittit enim præcipuam, & magis necessariam doctrinæ partem, quæ gratiæ promissionibus continetur: qua cognita, nihil suis objectionibus efficit. Postquam enim nos in mandatis suis ambulare jussit Deus, facturum se promittit, ut ambulemus, hoc est, animum & pedes nobis daturum. Quum ergo tota Lex, præcepta omnia, omnes tum exhortationes, tum castigationes, tum minæ, ad promissiones nos dirigant, & quasi manuducant, ubi totam nostram virtutem in nihilum Deus redigit, sibi gratiæque suæ omnes bonorum operum partes adscribendo, qui Lege ac præceptis metitur hominis facultates, prima fidei elementa nondum se tenere prodit. Quanquam in solvendo hoc nodo nondum immoror: quia paulo post locum proprium habebit. Facit enim pro more suo Pighius, decies rem unam iterando. Quod Dei judicium non fore justum commemorat, nisi cuique reddat pro meritis: respondeo, quod Augustinus: Væ universo hominum generi, si merita nostra in judicando Deus expendat. Quod ad mercedem attinet, quam Deus servis suis pollicetur, reddet quidem illis coronam justitiæ justus judex. Sed hoc quoque quærendum erat, unde sanctis proveniat justitia, quæ tunc coronabitur. Certum autem est, nihil esse quam merum Dei donum. Quid ergo inde hominum potentiam colligit?

Et quoniam de infirmo Scripturæ præsidio sibi male conscius est, ad solenne illud suum suffugium protinus dilabitur: sic Origenem, sic Tertullianum, sic Hilarium, & reliquos sensisse. Verum, etiam si astringi me eorum auctoritate ligarique sic patiar, ut derelicta Scripturæ certa veritate, in eo acquiescam, quod illis visum fuerit: (quod nec facturus sum, & facere nefas est) jam tamen ostendi, quam calumniosa interpretatione eorum sententias in nos detorqueat. Nam quod dicunt, frustra esse Legem, nisi sit obsequendi facultas, & similia, hæc merito dicerentur, si servitus hæc, quæ nos impeditos tenet, ac virtutem aufert, naturæ foret, non proprii vitii. Nunc vero quum istud semper in promptu sit, quicquid impotentiæ aut defectus in nobis est, culpæ nostræ esse imputandum, hoc responso diluuntur omnes illæ objectiones ac solvuntur. Atque ita solvit Augustinus, tum in illis, quos nuper recensui, libris: tum in libello de perfectione justitiæ. Itaque hoc nimis prostitutæ frontis est, ipsius quoque Augustini testimonio hic abuti. At claris verbis negat, in eo peccari, quod vitari non potest: Et ubi natura dominatur aut necessitas, illic tradit inveniri non posse culpæ rationem. Ex adverso reclamat, frustra sibi præscribi de talium librorum, quos juvenis scripserat, vetustate. Nam & ideo, inquit, retractanda suscepi mea opera, ut nec meipsum in omnibus me sequutum fuisse demonstrem, sed proficienter me scripsisse existimo, non à perfectione cœpisse. Huic vero Pighii calumniæ in Retractationibus sic occurrit, Aliud est, quærere unde sit malum: aliud, unde redeatur ad pristinum, vel ad majus perveniatur bonum.

De bono persever. ad Prosper. c. 12. & 21.

Paulo post citat hoc pridem à se dictum: Quoniam non sicut sponte homo cecidit, ita surgere potest: porrectam nobis dexteram Dei firma fide teneamus. Et similia. Et tamen excusat, quod ne sic quidem totum, quod dictu necessarium fuerat, comprehenderit. Item de perfectione justitiæ: Per arbitrii libertatem factum est, ut homo cum peccato esset: sed jam pœnalis vitiositas subsequuta, ex libertate fecit necessitatem. Sed in postremis etiam scriptis conveniri docet liberum arbitrium, quoties præcipit, vel hortatur Deus. Fateor sane in hoc quæstionis statu diu eum versari, ut liberum arbitrium cum gratia conjungat, ne liberum arbitrium tollere videatur gratiæ prædicatio. Sed quid hoc nomine sibi velit, non debemus negligere: si verum ejus sensum consequi cupimus, non verborum decipulas & aucupia struere. Ipse autem satis demonstrat toto libro, non aliud sentire se, quam spontanea voluntate, & bene & male agere homines: sed natura nihil posse quam peccare, gratia autem bonum incipere, & in eo perseverare. Itaque præfatus, se eorum causa scribere opus illud, qui liberum arbitrium aut negarent, aut negare viderentur, gratiam asserendo, complures locos congerit, qui liberum arbitrium subesse homini significent: hoc est, voluntatem, qua sponte faciat quod facit: atque hoc unum capite secundo, quod allegat Pighius, exequitur. Verum continuo post, metuendum esse admonet, ne hæc testimonia sic in defensione liberi arbitrii intelligantur, ut gratiæ Dei locus non relinquatur. Totum igitur nunc in eo situm est, ut sciamus, qualiter deinceps inter liberum arbitrium & gratiam partiatur. Nam & inde, quid liberum arbitrium significet, constabit. Testatur autem, & sæpe, & claris verbis, Dei esse donum, quicquid boni agimus, quia illud in nobis efficiat. Gratiam vero Dei non retribui meritis nostris: sed tunc dari, quum nulla sint nobis nisi mala merita. Inde incipere bona merita, sed quæ mera sint Dei dona, nullo modo à nobis. Hac occasione in illam disputationem ingreditur, qualiter vita æterna merces simul sit & gratia: quam sic absolvit, quod Deus bona quidem opera remuneretur in sanctis: sed hoc agendo, nihil quam gratuitam suam misericordiam in illis prosequatur: quoniam ipsis quicquid est bonorum operum gratuito contulerit. Atque illic tra-

ctat,

ctat, qualiter nos fingat, ac formet Deus, quum suo Spiritu regenerat: qualiter præparet bona opera in nobis, non ipsi præparemus. Simul eorum errorem refellit, qui hominem bono aliquo motu præparari fingunt, ad recipiendam Dei gratiam: quum initium gratiæ sit, avellere à nobis cor lapideum, quod nihil quam durissimam voluntatem significat, & adversus Deum inflexibilem. Postea definire incipit, quid libertatis nomen valeat. Semper, inquit, libera est voluntas in homine, sed non semper bona. Malam vero esse testatur naturæ vitio, gratia bonam fieri. Vides eum jam liberam facere voluntatem, quæ nihilominus nihil quam mala per se esse possit. Respondet postea argumentis illis, quæ ex Lege & præceptis objici solent: Magnum aliquid, ait, Pelagiani se habere putant, quando dicunt: Non juberet Deus, quod sciret, non posse ab homine fieri. Quis hoc nesciat? Sed ideo jubet aliqua quæ non possumus, ut noverimus quid ab illo petere debeamus. Ipsa enim est fides, quæ orando impetrat, quod Lex imperat. Deinde: Certum est, mandata nos servare, si volumus. Sed quia præparatur à Domino voluntas, ab illo petendum est, ut tantum velimus, quantum sufficit, ut volendo faciamus. Certum est, nos velle quum volumus: sed ille facit, ut velimus bonum. Certum est, nos facere quum facimus: sed ille facit, ut faciamus, dando vires efficacissimas voluntati. Pergit tum postea compluribus Scripturæ testimoniis monstrare, ea ipsa Deum facere in nobis, quæ facere nos jubet. Tandem ubi ad conclusionem venit, sic loquitur: Satis me disputasse arbitror adversus eos, qui Dei gratiam vehementer oppugnant: qua voluntas humana non tollitur, sed ex mala mutatur in bonam, & quum bona fuerit, adjuvatur: & sic disputasse, ut non magis ego, quam divina Scriptura loquuta sit, evidentissima veritate. Quæ Scriptura si diligenter inspicitur, ostendit, non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas bonas in actus bonos, & vitam dirigit æternam: verum etiam illas, quæ conservant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, ut eas quo voluerit, quando voluerit, faciat inclinari. Quod si potens est, sive per Angelos vel bonos vel malos, sive quocunque alio modo, operari in cordibus malorum, pro meritis eorum, quorum malitiam ipse non fecit, sed vel originaliter tracta est ab ipso Adam, vel crevit per propriam voluntatem, quid mirum si per Spiritum sanctum operatur in cordibus electorum bona, qui operatus est, ut corda ipsa essent ex malis bona? En quibus liberum arbitrium encomiis illic extollat. Et tamen, qua solet verecundia, Pighius nos studio claudere oculos criminatur, ne clarissimam lucem cernamus. Et adeo sibi placet, ut vel solo hiatu oris selectores incantare posse speret.

Quoniam autem in mea Institutione, post doctrinæ nostræ explicationem, argumenta refutaveram, quibus sese armare solent, qui eam oppugnare volunt: has sibi nunc partes suscipit, ut solutiones meas aut frigidas, aut minus plenas, aut ineptas, aut inanes esse omnes convincat. Hoc ut faciat, dialogum componit: in quo me inducit loquentem, sed pro suo commodo. Nam quoties libet, verba abrumpit. Dixeram autem in mea Institutione, qui doctrinæ nostræ resistunt, eos absurda quædam congerere, quibus eam odiosam reddant, tanquam à communi sensu abhorrentem: deinde Scripturæ testimoniis cum ea congredi. Quia utrasque machinas ordine me repulsurum profiteor, superbiam meam tragicis acclamationibus exagitat: quod ego, misellus culex, tot simul, tantosque elephantos, & nobilem illam aquilarum congregationem, hoc est, veteres omnes sanctos adoriar. Ac rursus suum illum catalogum, meo stylo jam superius confossum & erasum, recitat. Ego vero non cum antiquis Patribus mihi bellum esse profiteor, sed cum Pighio duntaxat & similibus, vel canibus, vel porcis: qui sacrosanctam & salutarem Dei veritatem, partim imporo & obscœno rostro contaminant, partim conculcant pedibus, partim venenato morsu lacerant, partim latratu persequuntur. Verum si in refutanda ejus garrulitate insistere vellem, nullus esset finis. Itaque à lectoribus peto, ne à re ipsa dimoveri se patiantur. Quod si mihi dederint, efficiam, ne quid in meis responsionibus desiderent.

Nunc, primum quod recito absurdum est. Si peccatum necessitatis est, jam desinit esse peccatum: si voluntarium est, ergo vitari potest. Addo autem, Hoc dilemmate vexatum olim fuisse Augustinum à Pelagio. Clamat hic phreneticus, me mentiri. Atqui nihil dixi, quod non Augustinus ipse prodiderit. Hanc enim Pelagii ratiocinationem nonam ponit, libro de perfectione justitiæ. Quæ ergo ista est rabies, negare uspiam esse, quod ante oculos exhibetur? At similiter usus est contra Manichæos Augustinus. Rite quidem, & optima ratione, quum illi peccatum hominibus à Deo ingenitum esse, tanquam substantiale malum, fingerent: non concederent vitio propriæ voluntatis accidisse. Nostra autem causa dissimilis. Ergo sicuti hujus absurdi objectione hodie nos oppugnant Romanenses theologi, ita olim eadem Augustinum Pelagius impetebat. Extat enim liber, qui hoc testatur. Negando, quid proficiet Pighius? Et tamen illud, quod à me additum Pighius prætermisit, quantæ est ingenuitatis? Nolle me hostes nostros prægravari Pelagii nomine, donec de re ipsa satisfactum à nobis fuerit. Porro satisfaciendi ratio hæc est: Nihilominus jure nobis imputari peccatum, etiamsi necessarium sit. Ratio est, quia si quis cum Deo disceptare velit, & hoc prætextu judicium subterfugere, quia aliter non poterit, habet paratam responsionem: Perditio tua Israël: in me tantummodo auxilium tuum. Unde enim ista impotentia, nisi ex naturæ vitiositate? Unde porro vitiositas, nisi quod homo defecit à suo opifice? Hujus defectionis quum rei simus omnes, in hac necessitate, qua constringimur, dico extare luculentam damnationis nostræ causam. Plurimum igitur abesse, ut ad excusationem valeat. Hic in cachinnos totus Pighius solvitur: quod tam nihili ratione me elapsum esse confidam. Sed quid habet ipse quod opponat? Suum illud toties repetitum carmen occinit: Ex Patribus se monstrasse, frustra datam esse Legem, si impleri nequeat: locum nec merito nec demerito fore, nisi tam ad bonum, quam ad malum libera sit voluntas. Atque ut multitudine testium nos obruat, totam illam, quam ante recensuimus, catervam profert. Quod ad larvatum illum Petrum, & fictitium Clementem spectat, facessant è medio. Nam illas ineptias verbo uno non dignabor. De aliis jam dixi, quantum sufficiat. Quanquam nullus est ipsorum omnium certior interpres, quam Augustinus, dum suam in communi causa mentem exponit. Quod enim dixerat, non posse inveniri culpæ rationem, ubi natura dominatur aut necessitas, non nisi in sanæ & integræ naturæ consideratione valere admonet. Necessitati enim non subjacere homines, sed quam sibi voluntaria culpa primus homo contraxerit. Natura, inquit, nobis facta est pœna. Et vindicta primi hominis quod erat pœna, nobis natura est. Quum ergo necessitas peccati sit pœna, quæ inde oriuntur peccata, merito culpari, & eorum culpam merito imputari hominibus: quando voluntarium est principium. Nunc ergo quid causæ est, cur solutionem à me positam tanto fastu contemnat ac derideat Pighius? Augustinum omitto, non minus argutum, opinor, dialecticum, quam sit Pighius: qui hac aut tali responsione data, se defunctum putat. Sed pietatis sensum consulamus, an non satis hoc sit ad hominis reatum, ubi sua culpa periisse convincitur. Neque enim alia po-

 pulum

pulum suum accusatione premit Deus, quum dicit: Osea 13. vers. 9. Perditio tua Israël: in me tantummodo auxilium tuum. At populum illic arguit, qui verbo suo obtemperare noluerat. Fateor, sed quum universalis sit sententia, videndum, quid contineat. Hoc autem proculdubio significat, destitui omni excusatione hominem, si sibi causa exitii fuisse deprehendatur. At hoc non esse causatur Pighius, nisi tam effugere perditionem, quam perdere se possit. Qui sic balbutit, vel grunnit potius, septimum illud fidei nostræ axioma non tenere prodit, nos, ac totam nostram ad bene agendum virtutem, in Adam periisse. Nec vero ab eo se abhorrere hic dissimulat: qui toties corruptionem ex primo parente contractam, non alibi, quam in membris corporis, locat.

Quod in altero membro dico subesse vitium, ubi peccatum colligunt vitari posse si voluntarium est: & ideo argumentum valere nego, quia deductionem habeat à voluntario ad liberum: hoc ut refellat, Augustinum mihi regerit: quem ubique sic ratiocinari dicit. Atqui jam toties Augustinum produxisse suæ sententiæ interpretem, ut amplius repetere, mihi ipse fastidio sit. Nam quæ pro sua garrulitate subinde recinit Pighius, de sana & integra natura scribit. Ubi autem de vitiosa natura sermo est, peccatum esse palam pronunciat, sive vitari possit, sive non possit. Nam si potest, præsens voluntas hoc facit. Si non Libr. de perfect. just. respons. 15. potest, præterita voluntas hoc fecit. Subjicit autem vitari posse, sed non ipsius hominis virtute: non quando superba, inquit, laudatur voluntas, sed quando humilis adjuvatur. Porro horum verborum sensum ab initio posuerat: vitari quidem posse peccatum, sed si vitiata natura prius sanetur. Nunc vero sanam non esse, aut quia quod faciendum est, cæcitate non videt, aut infirmitate non implet. Quid his clarius desideres? Verum abunde sibi ad victoriam esse putat Pighius, si Augustini titulum quoquo modo nobis opposuerit.

Quoniam autem ejus distinctionis sæpius jam meminimus, quam nos inter coactionem & necessitatem statuimus, unde pendet majori ex parte hæc quæstio, eamque non nisi obiter attigimus, paulo diligentius nunc excutienda nobis est. Nam & quum eam Pighius superiore libro improbaret, defensionem in hunc locum distulimus. Negant ergo qui liberum arbitrium contra Dei gratiam tuentur, peccatum aut virtutem esse, ubi est necessitas. Respondemus, Deum necessario bonum esse, nihilo tamen minorem ex bonitate laudem consequi, quia non nisi bonus esse possit. Rursus, diabolum necessario malum esse: nihilo tamen minus vitiosam esse ejus malitiam. Neque id est nostrum commentum. Sic ante nos Augustinus, sic Bernardus, loquuti sunt. Quid Pighius? Deum habere separatam à creaturis rationem. Nam quod his inest ex conditionis necessitate, non ad earum, sed Dei laudem pertinere; ea tantum mereri in illis laudem, quæ sibi, talentum à Deo creditum excolendo, acquisierunt. Hujus vero aliam esse rationem, ut cujus infinita bonitas referri alio non potest. Hoccine est subvertere quod dicimus? Voluntarium cum necessario minime convenire, extorquere volunt adversarii. Nos autem utrumque simul congruere in Dei bonitate ostendimus. Absurdum esse dicunt, ut vitio, aut culpæ dentur hominibus, quæ sic faciunt, ut aliter nequeant. Nos, adducta similitudine, absurditatem hanc diluimus. Non ratiocinamur, bonos ideo aut malos necessario esse homines, quia necessario bonus sit Deus, sed tantum exemplo indicamus, non adeo à ratione dissentaneum esse, ut laude aut vituperio dignum censeatur, quod tamen necessarium est. Cæterum quod de conditionis necessitate philosophatur Pighius, id vero prorsus ab instituto est extraneum. Naturæ, quæ vocatur, aut bona, aut mala, merito nec in vitio, nec in virtute ponuntur: quando ejusmodi sunt, ut illis tam male quam bene uti possint homines: voluntas autem bona, & quæ inde oriuntur actiones, in diverso sunt ordine. Hoc itaque nihil ad rem. Addit præterea, Deum, nihil aliorum omnium à se, necessario agere, aut velle. Quæ philosophia, non modo propter levem & frivolam curiositatem, sed etiam quia profanam justitiæ Dei ab ejus operibus divisionem inducit, repudianda est. Quod autem iterum subjicit, nescire se quid sibi velit illud, Deum velle necessario justum esse: in eo parum abest, quin Deum instar trunci aut stipitis habere se prodat. Voluntas, inquit, natura posterior est: Deus autem natura est bonus. Ergo ineptum est, Deum dicere velle justum esse, qui talis est natura. Atqui aptius fecisset ac congruentius, si illud, quod nuper inter Deum & creaturas posuit, discrimen, in hunc usque locum servasset. Habent siquidem multa creaturæ à natura, quæ in voluntate sita non sunt: nec sub voluntatis arbitrium cadunt. At tale quippiam in Deo imaginari, sacrilegum est commentum: qui sic est natura id quod est, ut talis velit esse: sic etiam vult quicquid vult, ut illud habeat à natura. Nam quum circulari, ut sic dicam, quodam nexu inter se cohæreant Dei bonitas, sapientia, virtus, justitia, voluntas, hoc vinculum disrumpere, impiæ & diabolicæ est imaginationis. Quum ergo velit esse Deus, quicquid est, idque necessario, non dubium, quin sicut necessario bonus est, ita & talis velit esse: quod tam procul à coactione abest, ut maxime sit in eo voluntarius: liberum dicerem, si pro spontaneo accipi inter nos conveniret.

Quod de diabolo adducimus, sic solvit: hoc ipsum, quod necessario malus sit, pœnam esse peccati, quod nulla necessitatis vi coactus admisit. Quasi non hæc similiter ratio in homines conveniat. Neque enim, sicut toties dictum est, in natura, sed in vitio necessitatem constituimus, cui dicimus subjacere hominum genus. Hoc modò interesse docemus, quod in æternam servitutem addictus fuit diabolus, in qua nulla sit spes manumissionis: nobis relictum est hoc remedium, ut Spiritus sancti gratia inde exeamus. Fatetur tandem, non pugnare simpliciter cum voluntate necessitatem, sed cum voluntate hominum, qui adhuc in mundo peregrinantur. Hoc figmento eleganter quidem eludere sibi videtur nostram solutionem: sed quam illi facile est dicere, tam nobis negare promptum est. At de viatoribus loquitur Augustinus, quum perpetuam necessitatis cum voluntate repugnantiam statuit. Imo de statu primi hominis loqui se testatur, antequam in miseriam hanc, sub qua nos omnes ejus posteri laboramus, incidisset. Nunc vero post ejus lapsum, necessitatis jugum, à quo alias soluti essemus atque immunes, nobis impositum, ipse, & Prosper, & Bernardus, uno ore tradunt. Quanquam ut liberalis videatur, hæc se mihi ultro largiri jactat, quum argumenta mea tale nihil evincant. Patior ut sibi domi suæ hunc plausum det, modo ejus vanitas omnibus palam appareat. Quod ut fiat, necessitatem definiamus. An autem mihi non concedet Pighius, statam esse ac firmam stabilitatem, ubi res aliter esse non potest, quam sit? Apud Aristotelem certe [illegible] necessitati semper opponitur. Atque id dictat sensus communis, ut necessarium censeatur, quicquid sic esse oportet, nec aliter esse potest. Hoc modo immutabilitas sub necessitate continebitur: Unde & continuo sequetur, Deum necessario bonum esse. Quod si necessaria est ejus bonitas, cur non inde mihi colligere liceat, necessario tam bene velle, quam bene facere? Quum vero ita stabilis perseverat, ipse sibi quodammodo necessitas est, non aliunde cogitur: nec tamen seipsum etiam cogit, sed sponte ac voluntarius ad id, quod necessitate agit, inclinat. Diabolus contra necessario, & malus est, & male agit: nihilo tamen minus voluntate. Hinc liquido con-

confici mihi videtur quod volui: non adeo dissidere à necessario voluntarium, quin societatem aliquando admittant. Jam ad hominem, ne perperam hæc ad eum exempla trahi quis putet, venio. Malum esse dicimus, quia sit ex mala propagine, tanquam malæ radicis ac vitiosæ malus ramus. itaque quantisper in natura sua manet, nihil quam male, & velle, & agere. Ut vero, pravitate deposita, ad bonum se convertat, id esse in ejus potestate negamus. Quum ergo nihil ex se possit quam malus esse, in eo necessitatem constituimus. Ac ne id simpliciter quidem: sed quatenus, & ex mala radice ortus est, & originis suæ ingenium retinet: hoc est, quamdiu Spiritu *Ethic. ad Nicomach. lib. 3. cap. 1.* Dei non agitur. Aristoteles quum voluntarium distinguit à suo contrario, hoc esse definit τὸ βίᾳ ἢ δι' ἄγνοιαν γινόμενον, hoc est, quod vi fit, aut per ignorationem. Violentum porro definit, cujus aliunde est principium, ad quod nihil confert is, qui vel agit, vel patitur. Quid autem principii nomine significet, ostendit deinde capite quinto, quum injustos ac intemperantes ideo tales esse sponte docet, quia initio licuerit non esse: tametsi nunc alii esse nequeant. Atque ad eam rem explicandam similibus utitur. Neque enim qui ægrotat, sanus erit, quum libuerit: & tamen sua forsitan sponte ægrotat, si intemperanter vivendo, morbum sibi contraxerit. Tunc ergo licebat illi non ægrotare: ubi autem huc progressus est, non ita. Sicut ubi quis lapidem projecit, non amplius potest resumere: sed penes ipsum erat, aut retinere, aut jacere. Videmus hic profanum philosophum fateri, non in potestate hominis semper esse, ut bonus sit: imo non nisi malum esse posse: & tamen voluntate esse id quod est, & non violentia: quia principio libera penes ipsum electio fuerit: per quam se tradiderit in libidinum obsequium ac servitutem. At vero hæc propria est Christianorum philosophia, primum parentem nostrum, non modo seipsum, sed omnes suos posteros, simul corrupisse: atque inde nos habitum trahere, naturæ nostræ insidentem. Nunc agedum, hanc de vitiosa nostra origine doctrinam cum Aristotelis philosophia conjungas: & nullo negotio intelliges, qualiter peccatum, quod non est in potestate nostra fugere, sit nihilominus voluntarium.

Secundum quod ex adversariis recito absurdum, est: Nisi ex libera arbitrii electione, tum virtutes, tum vitia procedant, non esse consentaneum, ut homini, vel infligatur poena, vel præmium rependatur. Cui antequam respondeo, hæc verba interfero. Hoc etsi Aristotelicum est, fateor tamen à Chrysostomo & Hieronymo usurpatum. Pelagianis tamen, vel Hieronymo teste, familiare fuit. Hoc postremum ut evertat Pighius, quantum inter suam & Pelagii causam intersit, ostendere molitur: quasi vero ideo minus hoc argumento usi fuerint Pelagiani, quia paulo aliter, quam Pighius, vel senserint, vel saltem loquuti sint. In altero malignitatis me graviter accusat, quod ex pluribus duos tantum citaverim. Quasi vero aliquo jure fuerim obstrictus, ad eos omnes ordine recensendos, apud quos ea sententia extaret. Cur ergo mihi libros non subministrahat Pighius? qui tunc nulli ad manum erant: excepto uno Augustini volumine, quod mihi commodato datum erat. Ego autem me venia dignum esse puto, quod ita libris destitutus, duos unius sententiæ auctores nominaverim, quos memoria tenebam: reliquos, qui in mentem tunc non venerant, omiserim. De poenis quum respondeo, jure nobis irrogari, à quibus culpa emanet, neque referre, liberone judicio, an servili, modo voluntaria cupiditate peccemus, id non improbat: modo cum Augustino, aliisque omnibus concedam, voluntarium id esse demum quod in potestate nostra sit. At ego cum Augustino excipio, hanc quam requirit, facultatem in sanitate sitam esse: quam sicut acceperat primus homo, ita male utendo perdidit. De præmiis quod respondeo, nihil absurdi esse, si ex Dei benignitate potius, quam propriis hominum meritis dependeant, non nugatorium tantum, sed blasphemum esse pronunciat. Sed quum hoc alterius sit argumenti, obiter tantum refellit. Apostolus, inquit, Deum testatur remunerari eos, à quibus inquiritur. Quid tum? Ubi remuneratio, illic & obsequii & meriti respectus est. De obsequio fateor; de merito, si operis dignitatem intelligat, nego. si obedientiam simpliciter Deo acceptam, non reclamo. Postquam autem aliquot testimonia collegit, in quibus mercedis fit mentio, clausulæ loco illud Pauli adducit, de corona justitiæ, quam redditurus est justus judex servis suis. Sed quid, si Augustini verbis excipiam? Cui debitam coronam reddere posset justus judex, nisi indebitam ante gratiam donaret misericors Pater? Fatemur utrimque laborandum ac certandum. Neque nos inficiamur, ejusmodi esse certamen, quod & summam habeat difficultatem, & maximos conatus, totumque hominis studium requirat. Tantum quæritur, propriane virtute, militemus Deo, an ille ingenium, animum, manus, vires, arma è cælo subministret. Pighius Dei gratiæ particulam erogat, nobis arrogat majorem partem. Dico in nobis impleri, quod Deus olim Israelitico populo pollicebatur: nobis scilicet quiescentibus, eum pro nobis pugnare: non quia nihil agamus ipsi, aut quia ipsius impetu, nullo voluntatis nostræ motu, ad opus feramur: sed quia agimus acti ab ipso: volumus, eo cor nostrum dirigente: conamur, ipso excitante: conando efficimus, ipso vires dante, ut nos animata simus & viva instrumenta, ipse autem dux ac perfector operis. Illam Augustini sententiam, Deum coronare in nobis sua dona, truncam & mutilam à me citari, contra ipsissimum scriptoris sensum, causatur: sed in probatione friget. Primum, quum illic meminerim: subinde apud Augustinum recurrere (sicuti verum est) quasi semel dictum tractat. Quoties hoc, cùm in Psalmos, tum in Joannis Euangelium, at omittam contentiosa opera, inculcat? Quo sensu, si cui dubium est, ipse omnem scrupulum in Epistola ad Sixtum eximit. Sicut ab initio fidei, inquit, misericordiam consequuti sumus, non quia eramus fideles, sed ut essemus: sic in fine coronabit nos, sicut scriptum est, in misericordia & miserationibus. Unde & ipsa vita æterna, quæ in fine habebitur, & utique præcedentibus meritis reddetur: tamen quia eadem merita, quibus reddetur, non à nobis parata sunt, per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur: non aliam ob causam, nisi quia gratis datur: nec ideo tamen non datur meritis, sed ideo quia data sunt ipsa merita, quibus datur. Hæc si sanum habeant interpretem: quid dubii relinquunt? Esto tamen: valeat unus ille locus. Quid illic habetur? Pelagiani, eam solam gratiam sine ullis meritis dari interpretabantur, qua Deus remittit peccata: illam vero, quæ in fine dabitur, meritis præcedentibus reddi. Hoc illis concedere paratus est Augustinus, si Dei dona esse agnoscant: non autem hominum propria: quæ enim talia sunt, id est, ab hominibus, mala esse. Bona autem, esse Dei dona. Jam plenum locum habet Pighius. Quid proinde? Vides, inquit, non tolli, sed statui sanctorum merita. Nempe, sicut alibi Augustinus ipse liberum arbitrium docet per gratiam stabiliri: quia per eam liberetur, quum natura sit captivum: ideoque ad omne bonum inutile. Verum nihil doloris ex hoc vulnere sentio. Subjicio postea, timendum minime esse, ut veniamus, quo clara voce Spiritus sanctus nos vocat. Hanc enim seriem, & hos gradus misericordiæ Dei nobis describi, ut glorificet, quos justificavit: justificet, quos vocavit: vocet, quos elegit. Hinc nos doceri, non alia de causa coronari fideles, nisi quia Dei misericordia, non sua industria, & electi sunt, & vocati, & justificati. Ab

hac

hac sententia eo usque abhorret Pighius, ut Deum fore justum neget, si vera sit. Verum quum ista insectatio mera sit & aperta Spiritus sancti criminatio, quid in ea refellenda multum ponerem operæ? Præterea hoc ad electionis quæstionem spectat, quæ suum proprium locum habebit. Quanquam ne prætermittam, quod observatu dignum est, duo adversariorum objecta, quæ seorsum ac separatim posueram, commiscet Pighius. Nam illo demum soluto, quod de operum meritis ac remuneratione afferunt, hoc tertio loco recensueram. Si non subjaceant electioni nostræ bona similiter ut mala, unde fit, ut alii à fide deficiant & bonis operibus, alii perseverent? Huic quæstioni ut satisfacerem, causam diversitatis ad gratuitam Dei electionem delegaveram: sicut revera vocationis nostræ fundamentum est, non modo ut eam incipiat, sed etiam ut stabiliat usque finem, ac compleat. Illic nihil meum est. Nam id Augustinus ubique inculcat: qui tamen simul evincit, non se comminisci ex proprio sensu, sed ex Dei ipsius ore sumere. Pighius autem reum extremæ sævitiæ & crudelitatis Deum facit, si ita res habeat. Sequitur in mea Institutione: Quum Paulus quemlibet nostrum interrogat, quis eum discernat: & gloriari vetat, quod omnia acceperimus, nonne ob idipsum libero arbitrio adimit omnia, ne quem meritis locum relinquat? Hic Pighius cavillatur, nihil illum libero arbitrio derogare, dum admonet, totum, & quod sumus, & quod habemus, & quod possumus, referri Deo acceptum debere: etiam liberum arbitrium. Tum, quasi victoria potitus, insultat. Quid hæc doctrina, inquit, aut meritis, aut libero adversatur arbitrio? Me enim vehementer errare, si eos adeo delirare existimem, ut liberum arbitrium homini credant à seipso inesse, & non à Deo datum. Merito ita in suis victoriis exultat Pighius, quos adeo de facili comparat, sine sanguine & sudore. Ubi latebram invenire aliquam potest, in eam mox se abdit: & quum hostem amplius non videt, fugatum ac profligatum putat. Sed paululum jam caput exerat: & me, vel Apostolum potius, sibi propius imminere & instare sentiet. Hoc bello colore suam olim impietatem operiebat Pelagius: sicuti plus quindecim locis testatur Augustinus. Nam quum in Concilio Palestino anathemate damnasset eos, qui gratiam Dei superioribus meritis rependi docerent, & postea malæ fidei argueretur: ita se purgabat, quod nihil mereri homines potuerint, quum nondum essent. Liberum ergo arbitrium & partem gratiæ esse, & nullis meritis redditum, sed gratis datum. Sed illam fallaciam excutit Augustinus. Nam omnino, inquit, non istam gratiam commendat Apostolus, qua creati sumus, ut essemus homines, sed qua justificati sumus, ut homines justi essemus. Et quid hic longiore demonstratione uteremur? Naturam enim conferimus cum gratia, quum hanc curandæ ac tollendæ illius corruptioni unicum remedium esse dicimus. Ergo discerni in tota hac tractatione tanquam res inter se oppositas, oportuit. Si male nos separare res conjunctas dixerit Pighius, tuemur nos Apostoli auctoritate. Quid ergo nunc, ut totum causæ statum turbet, profecturum se sperat, quum à regenerationis beneficio, quod singulare est, ad communem creationis gratiam nos avocat? Sed hoc est scilicet, quod alicubi scribit Augustinus, semper artificium hoc quæritare gratiæ inimicos, ut lateant sub laude naturæ.

Epist. 106 ad Sixtum.

Quartum objectum, quod in mea Institutione ex adversariorum persona moveo, est: Frustra exhortationes suscipi, supervacuum esse admonitionum usum, ridiculas esse objurgationes, nisi penes nos sit parere. Huic argumento ut nervos addat Pighius, eo communiter multos veterum fuisse usos commemorat: ex quibus pseudo-Petrum, cum larvato Clemente, in prima acie locat. De Tertulliano & Irenæo jam dictum est, nihil eos aliud ratiocinari, nisi frustra daturum homini Legem fuisse Deum, cui non liberam boni & mali electionem contulisset. Sed aliud est quærere, quas initio facultates homo acceperit: aliud, quid nunc suis facultatibus destituto, & ad extremam inopiam redacto supersit. Hæc tam diversa, in qua nunc est, conditio, cum priore illa confundi minime debet. Eadem responsio Origenis quoque verbis satisfacere forte posset. Sed non adeo moror: quum eum nonnihil à nobis dissentire jam ante confessus fuerim. Quod Ciceronem etiam advocatum accersit, causam inde suam non multum adjuvat. Nos enim, sicut verum est, totam hanc, de hæreditaria naturæ pravitate & gratuita reparatione, doctrinam, à ratione carnis penitus reconditam esse concedimus. Itaque nihil mirum, si totam rhetorum & philosophorum nationem latuerit. Quia autem hanc quæstionem Augustini potius verbis, quam meis solvere in animo erat, eamque solutionem ex libro de correptione & gratia mutuari, obiter, qua occasione scriptus fuerit ille liber refero: nempe quod similia ipsi Augustino objicerentur. Hic solita truculentia in me invehitur Pighius: meque, & mendacii, & impudentiæ accusat, quod Augustinum adjungere nobis audeam. Cedo tamen, qualiter convincit? Principio, quod nihil ad rem præsentem facit, quo consilio librum alterum scripsit, refert. Ita enim demum triumphat, quoties lectorum oculos injecto παρέργῳ, velut nebecula aliqua interposita, potest aliquantulum à re præsenti subducere. In eo libro, inquit, Augustinus liberum arbitrium cum gratia bene convenire docet. Quibus hoc verbis & quo sensu doceat, superius fideliter exposui. Sed nunc aliud agitur, quid Augustinum impulerit, ut de correptione & gratia scriberet. Cur ergo hic ab equo, quod aiunt, ad asinum transilit? Hoc tamen utcunque patior: modo aliquid interea auditu dignum obiter afferat. Sed nihil tale ab eo fit. Ex duabus ad Valentinum epistolis multa congerit, unde probat, tam eos reprehendi ab Augustino, qui liberum arbitrium prorsus negant, quam alios, qui illud astruunt sine gratia: constitui autem inter hæc duo extrema mediocritatem, liberum quidem esse arbitrium, sed adjuvari per Dei gratiam, ut recta homines, & sapiant, & faciant: ut quum venerit Dominus, reperiat opera nostra bona, quæ præparavit, ut in illis ambulemus. Fateor sane, in hoc laborare illic sanctum virum: ut neque liberum negetur arbitrium, neque sic prædicetur, ut à Dei gratia separetur: tanquam sine illa, vel cogitare aliquid, vel agere, secundum Deum, ulla ratione possimus, quod omnino non possumus. Hæc enim sunt ejus verba. Item: Credite, inquit, divinis eloquiis, & quod liberum sit arbitrium, & gratia Dei, sine cujus adjutorio, nec converti possit ad Deum, nec proficere in Deo. Item secunda Epistola: Fides catholica, neque liberum negat arbitrium, sive in bonam vitam, sive in malam: neque tantum ei tribuit, ut sine gratia Dei valeat aliquid: sive ut ex malo convertatur in bonum, sive ut in bono perseveranter proficiat, sive ut ad bonum sempiternum perveniat: ubi jam non timeat, ne deficiat. His scilicet verbis elatus Pighius, furioso impetu in me insurgit: meamque, tum sycophantiam, tum malignitatem detectam, plenis buccis detonat. Nempe, quia sicut alibi, sub liberi arbitrii nomine voluntatem in homine statuit: quæ tam boni quam mali capax, bonorum simul ac malorum operum fons sit ac radix: malam porro esse naturæ corruptione, bonam fieri gratiæ correctione. Quod si quid de ejus sententia adhuc dubitas, fac quod ipse illic jubet: hoc est, ex alia ejus ad Sixtum epistola clariorem interpretationem sume: & minime tibi obscurum erit, quid, aut quantum libero concedat arbitrio.

Postquam autem diu extra oleas vagatus est, ad

rem

rem demum revertitur. Jubet me proferre, si possim, ubi, quando, aut à quibus Augustino fuerit aliquando objectum, frustra tradi præcepta, frustra exhortationes suscipi, si nihil ad bene agendum valeat hominis facultas. Quasi vero non hoc clamitet totus liber. Sed ne longiorem probationem texere mihi necesse sit, testes sint illæ ipsæ objectiones, quas refert: quarum prima est: Ut quid nobis prædicatur atque præcipitur, ut declinemus à malo, & faciamus bonum, si hoc non agimus, sed id velle & agere Deus operatur in nobis? Altera: Age tamen, præcipiant qui nobis præsunt, quid facere debeamus: & ut faciamus, orent pro nobis, non autem corripiant & arguant, si non fecerimus. Nam si præparatur voluntas à Domino, cur me corripis, quum vides me ejus præcepta facere nolle? & non potius Deum rogas, ut in me operetur & velle? Tertia: Quum non omnibus detur, quid corripimur, arguimur, reprehendimur, accusamur? Qui facimus, qui non accepimus? Hæ, inquam, & similes calumniæ, quas illic tractat, quid aliud sunt, quam ad ridendam ac traducendam gratiæ prædicationem, profana impiorum ludibria? Sed hæc, auctore Pighio, ut in Augustinum perperam dicta sunt, ita in nos recte dicerentur. Fac ita esse. An ideo mentitus sum quum dicerem, illum fuisse talibus calumniis vexatum? Fuerit immerito. Quid hoc ad me? De facto tantum loquor. Pighius de jure mihi facit molestiam: & postea altos clamores movet, quasi me in mendacio deprehenderit. Sic sunt omnes meritoriæ linguæ: modo meretricia improbitate ac protervia exultent, victoriam tribus triumphis dignam comparasse se putant. Neque unquam pudoris aut ingenuitatis micam in eo reperias, qui ex loquacitate quæstum facit. Sed videamus jam, quo discrimine nos ab Augustino separet. In vos, inquit, qui unius divini beneplaciti esse asseritis, ut pari morbo laborantibus nobis omnibus, iis quidem medicam manum admoveat, alios prætermittat, sinatque in sua putredine contabescere, hoc recte diceretur: stultum esse docere, hortari, reprehendere. In Augustinum non item, qui prorsus diversum sentit. Quid autem Augustinus contra? Postquam pravitatem omnibus ingenitam esse à natura docuit, Corripiatur, inquit, origo damnabilis: ut ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur: si tamen qui corripitur, filius est promissionis: ut strepitu correptionis forinsecus insonante, atque flagellante, Deus in illo intrinsecus, occulta inspiratione, operetur & velle. Audis, hominem nihil verbis, aut monitionibus posse moveri, nisi intus per Spiritum voluntatem formet Deus. Audis non indifferenter omnibus, sed tantum filiis promissionis hoc dari. Rursum: A massa perditionis, quæ facta est per primum Adam, debemus intelligere, neminem posse discerni, nisi quod hoc donum habet quisquis habet, quod Dei gratia accepit. Quos elegit porro, eos & vocavit. Ex istis nullus perit: quia omnes electi sunt. Electi autem sunt, quia secundum propositum vocati: propositum autem, non suum, sed Dei. Item paulo post: Scivit Deus, qui sui sint. Horum fides per charitatem efficax, aut nunquam deficit: aut si qui sunt, quorum deficit, reparatur, antequam vita ista finiatur: & deleta, quæ intercurrerat, iniquitate, usque ad finem perseverantia deputatur. Qui vero perseveraturi non sunt, ac sic à fide lapsuri, non sunt à massa illa perditionis, præscientia Dei & prædestinatione, discreti: & ideo nec secundum propositum vocati: ac per hoc, nec electi. Quantum vero ad nos pertinet, inquit, qui prædestinatos à non prædestinatis discernere non valemus, & ob hoc, omnes salvos fieri velle debemus, omnibus ne pereant, vel ne alios perdant, adhibenda est à nobis medicinaliter severa correptio: Dei autem est, illis eam facere utilem, quos ipse præscivit & prædestinavit. Nonne jam in Pighio cernunt omnes, quod nuper dixi? Prostitutæ linguæ homines susque deque habere, quale illud sit quod dicunt, modo non prorsus taceant. Illæ, inquit, objectiones merito in eos conferuntur, qui dicunt solo Dei beneplacito discerni homines, & alios quidem donari gratia: alios præteriri ac destitui, prout Deo visum fuerit: ad Augustinum vero nihil pertinent. Atqui nihil agere aliud toto libro Augustinum palam est. Merito, inquit, sic loquitur Augustinus: O homo, in præceptione cognosce, quid agere debeas: in correptione cognosce, tuo te vitio non habere: in oratione cognosce, unde accipias. Sed quo pacto hoc dicat Calvinus, qui negat in hominis esse potestate, ante perceptam gratiam, eam quærere aut appetere? Imo cur plus Augustino quam mihi concedit, qui nihilo minus quam ego, illud ipsum subinde in ore habet? Quid enim vox illa significat? Convertine posses, nisi vocareris? Nonne ille qui te vocavit aversum, ipse præstitit ut converteteris? Noli ergo tibi arrogare conversionem tuam: quia nisi ille te vocaret fugientem, non posses converti. Quid item altera? Vocat nos sine nobis? Quid tertia? Non tantum ut ex nolentibus faciat volentes, sed ex repugnantibus etiam obsequentes? Et aliæ similes innumeræ? Sed hoc Pighio licet, qui in prostibulo Romani Antichristi operam suam locavit.

capite 6. ejusdem libr. — *cap. 7.* — *cap. 16.* — *In Ps 84.* — *De grat. & liber. arbitr.*

Cæterum, dum huic objectioni respondendum est, nego nos esse solos in ista causa, sed Christum & omnes Apostolos esse nobis conjunctos. Atque id confirmo: quod quum ubique doceant, nullas esse ad bonum hominis facultates, nihilque penitus valere, non ideo tamen & præcipere, & hortari, & reprehendere desinant. Hic me conviciis lacerat Pighius, quod Christum in causæ societatem accersiam, qui se pulsare testatur, ut sibi cordis ostium aperiamus: qui urbi Jerusalem in sua pervicacia obstinatæ exprobrat, noluisse eam congregari filios suos, quum facere id ipse vellet. Hæc nugatus, quasi Christum nobis valde adversarium fecerit, insultat. Atqui hoc est quod tantopere contendimus, minime præcludi exhortationibus & correptionibus viam, utcunque non possit parere homo, nisi Dei Spiritu ejus voluntas in obedientiam formetur. Simile in Paulo specimen edit: quum gratiam sic ab eo commendari commemorat, ut neque libero arbitrio adimat locum. Unde probat? Neque enim velle aut currere nos negat. Si de bona voluntate intelligit, ubinam erit illud? Deum, & velle, & perficere, in nobis operari. Si utrumque proprium gratiæ ejus opus est, continuo non esse ex naturæ virtute sequitur. Sed video quid sit. Vulgari illa hallucinatione captus est Pighius: non est volentis, neque currentis: velle igitur ac currere nostrum est. Quum ex adverso ideo ratiocinetur Paulus, volendo aut currendo non consequi nos Dei gratiam: quia nulla sit in nobis bona voluntas, nullus bonus cursus: quæ possint id promereri. Atque id est quod ait Augustinus: Quomodo non volentis neque currentis, nisi quia ipsa voluntas à Domino præparatur? Alioqui si propterea dictum est, non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, quia ex utroque fit, id est, ex voluntate hominis, & misericordia Dei: ut sic dictum accipiamus, non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei, tanquam diceretur, non sufficit sola voluntas hominis, si non sit etiam misericordia Dei: Non ergo sufficit & sola misericordia Dei, si non sit & hominis voluntas. Ac per hoc, si recte dictum est, non volentis hominis, sed miserentis est Dei, quia id voluntas hominis sola non implet; cur non & à contrario recte dicitur, non miserentis est Dei, sed volentis hominis, quia id misericordia Dei sola non implet? Porro si nullus dicere Christianus audebit, non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, ne Apostolo apertissime contradicat: restat, ut propterea recte dictum intelligatur: non volentis neque currentis,

Rom. 9. vers. 16.

rentis, sed miserentis Dei, ut totum detur Deo, qui hominis voluntatem bonam, & præparat adjuvandam, & adjuvat præparatam. Præcedit enim bona voluntas multa Dei bona: sed non omnia. Quæ autem non præcedit, in iis est & ipsa. Sed negat Pighius, constare nobis doctrinæ nostræ rationem, dum sic prædicamus gratiam, ut nullas ad bene vivendum partes libero arbitrio relinquamus. Siquidem impotentes ad obsequium hortari, perinde est, acsi quis servum suum, quem clausum carcere manicisque constrictum teneret, huc illuc juberet cursitare. Conveniret forte nonnihil hæc similitudo, nisi altera parte claudicaret: altera concideret. Nam si Dei tyrannide, non autem propria cordis pravitate, captivos nos teneri confiteremur, tum aliquid coloris haberet. Nunc autem quum & causa mali & culpa in nobis hæreat. quum non aliis, quam propriæ perversitatis vinculis induti ac constricti ad currendum simus inutiles, multum est in comparatione discriminis. Ad hoc, quum præcipuus admonitionum & reprehensionum usus electos respiciat, non reputare, in hunc finem illis à Domino præcipi quid agendum sit, & dum non obsequuntur, suam illis, tum miseriam, tum pravitatem indicari, & quodammodo exprobrari, ut ad eos liberandos Spiritui sancto via sternatur, nimiæ est cæcitatis: aut certe, si reputes ac dissimules, nimis perditæ impietatis.

Quanquam locum hunc sic tractatum à me fuisse confido, ut parum apud eos, qui mentis aliquid habent, allatrando proficiat Pighius. Quod si quis amplius satisfieri sibi desideret, in promptu est liber ille Augustini qui in hanc rem totus est compositus. Neque tam est involuta quæstio, quin paucis verbis absolvi queat. Si non est, inquiunt, obediendi in homine facultas: docendo & monendo Deus ludit operam. Luderet, fateor, si sola externa doctrina uteretur: quantum ad verum profectum dico. Nunc vero, quum Spiritu suo reddat efficacem doctrinam, plurimum abest, ut sine fructu loquatur. Nihil esse
1 Cor. 3. vers. 7. pronunciat Paulus omnes eos, qui plantant vel rigant. Qui sic? nisi quia nihilo plus consequuntur Christi ministri, docendo & concionando, quam si aërem flatu ferirent? Unde autem fit ut adeo sit inutilis eorum labor? nisi quod lapidibus loquuntur, donec mirifica & arcana sua operatione, instillat Deus in hominum mentes, & cordibus inspirat, quod eorum opera non nisi ad aures pervenire poterat? Ita concludit, Deum qui dat incrementum, solum esse omnia: non quod omnia Spiritus sui virtute agendo, servorum suorum ministerium excludat, sed ut solidam sibi actionis laudem vendicet: sicut tota ab eo uno efficacia emergit, & vanum est ac sterile, quicquid sine ipso laborant homines. In hac doctrina tantam absurditatum congeriem Pighius contineri dicit, ut omnia excutere immensi sit operis. Itaque ingeniosam occupationem habere se putat, ut transilire ulterius liceat inoffenso pede, dum infinitos locos esse dicit, in quibus ipse pugno mecum. Quanquam ne absque argumento videatur hæc dicere, unum mox profert: Bifariam in electis suis Deum operari dico, extra per verbum, intus per Spiritum. Spiritu mentes illuminando, corda in justitiæ amorem cultumque formando, novam eos creaturam facere: verbo, ad eandem renovationem expetendam, quærendam, assequendam excitare. Hic me evidenter mihi contradicere, isto modo ostendit. Aut enim Spiritus actione, inquit, prior est verbi prædicatio: aut posterior. Atqui secundum hoc à ratione dissentaneum est: quia frustra quærerent & appeterent regenerationem fideles, quam jam consequuti essent. Priorem vero esse, cum doctrina mea non convenit: quæ hominem sub naturæ vetustate, ne appetere quidem posse bonum tradit. Subtilem certe artificem, qui tam bene novit telas aranearum texere. Ego vero respondeo, fidelibus jam regeneratis prædicari verbum, idque efficaciter, & cum fructu: non ut nascantur novæ creaturæ, sed ut augescant & adolescant, sicut crescere & proficere tota vita nos oportet. Si ad summam perfectionem primo gradu perveniretur, frustra quidem docerentur, qui semel audierunt. Sed nos aliud experimur. Jam ergo abrupta est pars una texturæ. At nisi mentimur, ante regenerationem verbo excitari nemo poterit ad expetendum Dei Spiritum. Merito alicubi Augustinus, scholam hanc procul à sensu carnis remotam esse admonet. Quanquam utcunque persuaderi nequeant homines, stultis suis cogitationibus inebriati, convinci tamen possunt, ut ne amplius Deo obloquantur. Principio, Paulum meo loco substituam, qui ad repellendos Pighii insultus fortior erit, & instructior. Is enim fidem docet esse ex auditu: Rom. 10. v. 16, 17.
& continuo tamen subjicit, non nisi ex arcana brachii Dei revelatione haberi. Audis, hominem ex incredulo, verbi prædicatione, fidelem fieri: audis rursum, incredulum manere, donec Dei Spiritu fuerit illuminatus. Hæc duo si quid videntur habere repugnantiæ, uno verbo inter se conciliat Paulus: dum sibi commissum esse Spiritus ministerium gloriatur: & quid sibi hoc velit, declarat: Nempe quod efficaciter insculpat Deus hominum cordibus per Spiritum, quod per os ejus, non ante, nec post, sed simul auribus loquitur. Prædicatione ergo jacitur semen: ut autem radices agat, ut germinet, ut fructificet, Dei Spiritus intus facit. Nunc, ut ad mea verba etiam veniam: verbo excitantur homines ad expetendam regenerationem. quando? dum Spiritus Dei scilicet organum illud suum reddit efficax, ut tale desiderium accendat. Quanquam momenta aut articulos agendi Deo præscribere, nostrum non est. Tantum retineamus illam, quam describit Paulus, arcanæ Spiritus operationis cum externa hominis prædicatione colligationem, & erimus omni difficultate expediti.

Quoniam autem nonnulla Scripturæ testimonia, quæ parum in speciem videntur cum doctrina nostra congruere, in nos torquent adversarii, in mea Institutione ostendo, qualiter falso & perperam in alienum sensum sic torqueantur: atque ut in compendium redigam, in certos ordines distribuo: quorum primus est de præceptis. Aut illudit, inquiunt, nobis Deus præcipiendo, aut non, nisi quæ sunt in potestate nostra, à nobis requirit. Hic respondeo, nihil intelligere eos qui hominis vires præceptis metiuntur. Pighius ad illud tritum suum axioma redit, non esse impossibilem Legis observationem: quod eo majore animo pronunciat, quia nunquam de Legis observatione serio cogitavit. Tales enim hodie fere sunt magnanimi isti gigantes, qui de Legis facilitate, de operum meritis, de perfectione philosophantur: alio enim Spiritu despumant, Legem observatu possibilem esse, cujus nullam omnino partem, vel minimo digito, unquam attigerunt. At si semel vel levi apprehensione conciperent, quid sit illud, Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota mente, ex totis viribus tuis, agnoscerent profecto, quam procul ab ejus complemento distare hominem necesse sit, quamdiu corpore hoc mortali circumdatur. Sed nos in alia etiamnum quæstione versamur. Non enim implendæ modo, sed etiam inchoandæ Legi imparem dicimus esse hominem: nec perfectam modo & exactam justitiæ plenitudinem, sed infimam quoque & facillimam partem illius facultatibus superiorem esse dicimus, quas adeo in sublime Pighius evehit. An autem verum illud sit nec ne, nolo ut quispiam ex me discat: sed consulat unusquisque fidelium vivam fidei experientiam, tum certius rei, quam verbis assentietur. Jam quæ ad hujus sententiæ confirmationem, clarissima Pauli testimonia allego, rite se diluisse putat: quum huc non pertinere pronunciavit. An quia per Legem, inquit, cognitio peccati:

ideo

ideo impossibilis est Legis observatio? Ego vero non id modo, sed serium quoque observandi studium impossibile esse, inde colligo: sicut loci contextus necessario postulat. Nam illa quæstione in medium posita, possitne obtineri justitia per Legem, ut hoc impossibile esse convincat, hac tantum ratione utitur: per Legem cognitio peccati. Est autem argumentum à contrariis: quod nullo modo staret, si alius omnino esset Legis effectus. Perinde igitur est acsi diceret, Legem aliud nihil ex se afferre hominibus, nisi ut suum illis peccatum patefaciat. Finge nunc hominem aliquid valere propriis viribus, nonne protinus totum illud corruet? Apertius etiamnum altero loco: ubi Legem docet supervenisse, ut abundaret peccatum: quod verum non esset, si ullæ ad obediendum vires in homine subessent. Proinde qui Legis usum noverit, minime ex illius præceptis hominum virtutem æstimandam cognoscet. Bene itaque alicubi Augustinus: Dicimus Lege fieri, ut Deus quid fieri velit, audiamus: gratia vero fieri, ut Legi obediatur. Lex ergo auditores justitiæ facit: gratia factores. Alibi etiam expressius: Justitiam Dei non in præcepto Legis, quo timor incutitur: sed in adjutorio gratiæ Christi, ad quam solam utiliter Legis timor, velut pædagogus, ducit, constitutam esse qui intelligit, ipse intelligit, quare sit Christianus.

Rom. 3. vers. 20
Rom. 5. vers. 20.
Lib. 3. ad Bonifac.
De natur. & gratia, cap. 1.

Quum dico, Legem, quid agendum sit, præscribere, ut obediendi virtutem à Domino flagitemus, Recte, inquit: quandoquidem, & quod sumus, & quod vivimus, à Domino esse fatemur. Atqui alio modo sumus & movemur, ut homines: alio, ut filii Dei. Communis omnium est illa gratia: hæc electis peculiariter confertur: illa naturæ quodammodo insita est: hæc præter naturam homini datur, ut quod erat esse desinat: & esse incipiat quod nondum erat. Deinde in meis verbis repugnantiæ speciem quærit. Quis gratiam, inquit, precabitur sibi, quam nemo desiderat, antequam habeat? Equidem Spiritum precationis à Deo fateor dari: & si taceam, Paulus satis demonstrat, quum fidem orationis matrem esse testatur. Verum hoc minime interea obstat, quominus externum quoque doctrinæ organum instar stimuli adhibeat Deus, ut quo solet modo in homine opus suum peragat. Hoc si caperet Pighius, litigandi aliquando finem faceret. Ad hæc, collectionem hanc meam reprehendit, frustra implendæ Legis facultatem quæri in hominis natura, quum peculiare sit Dei donum. Non enim, inquit, ideo videre non est nostræ facultatis, quia Solis claritate ad videndum indigemus. Solenne illud suum observat Pighius: decipitur ineptis similitudinibus, quæ tantum habent diversitatis à re præsenti, quantum cælum à terra distat. Non enim Solis vice nobis est gratia, in quam oculos dirigamus, si libeat, sed oculos etiam mentis nobis dat & aperit, ut lucem veritatis in verbo suo refulgentem intueamur. Unde illa est Pauli precatio, ut Deus illuminatos mentis oculos Ephesiis dare velit, quibus percipiant, quæ sit spes vocationis suæ: & cum omnibus sanctis comprehendant, quæ sit longitudo, latitudo, & profunditas. Nec mirum: quum alibi spiritualis sapientiæ altitudinem in cor hominis ascendere neget.

Rom. 10. vers. 14.
Ephes. 1. vers. 18.
1 Cor. 2. vers. 14.

In secunda classe promissiones constituo, quæ conditionem habent annexam, si fecerimus, quod postulat Deus à nobis. Nam illis sic adversum nos pugnant: Quorsum pendere à nobis eorum complementum diceretur, quæ Deus promittit, si penes nos non sit facere ut impleantur? Sic autem illic respondeo: quum fidelibus juxta ac impiis offerantur promissiones, suum apud utrosque usum habere. Impios enim ita convinci, ut sua indignitate privari se Dei beneficiis agnoscant, quæ suis cultoribus præstare solet: ut pii rursum ad timorem & obedientiam Dei, ad veram cordis puritatem & innocentiam, proposita illic benedictione, reddantur alacriores: sed Spiritu rectitudinis freti, non viribus suis. Proinde talibus promissis ablegari doceo ad quærendam Dei gratiam, qua sola pervenire illuc possunt, quo vocantur: Pighius in libero arbitrio retineri putat. Quam opinionem ut confirmet, diversum finem à Mose fuisse designatum, obtendit. Sic enim, promulgata Lege, loquitur: Considera, quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & mortem, &c. Quasi non clamet ex opposito Apostolus, Legem, quæ in vitam per se cedere debuerat, naturæ nostræ vitio fuisse nobis in exitium conversam. Lex quidem justi officii exactrix est: sed nos solvendo minime sumus. Lex inæstimabile illud vitæ æternæ præmium suis cultoribus repositum esse ostendit. Sed nemo est, qui vel serio saltem conatu adspirare illuc propria virtute queat. Quare Paulus, dum illud adducit, Qui fecerit hæc, vivet in illis; continuo, quasi re desperata, confugere ad alterum asylum nos docet: ut gratuito & sine operibus consequamur, quod Deus loco mercedis, illic operibus promittit. Sed instat Pighius, quia mox subjiciat Moses: ut facias, & opere compleas. Nempe ut hoc audito, officii nostri necessitatem sciamus: & facto virium nostrarum periculo, infirmitatis, vel impotentiæ potius nostræ convicti, dicere Deo cogamur: Da quod jubes: & jube quod velis.

Rom. 7. vers. 13.
Rom 10. vers. 5.
Galat 3. vers. 13.

Tertia classis iis sententiis constat, ubi Dominus populo Israëlitico exprobrat, per eum tantum stetisse, quominus omni bonorum genere frueretur. Tales enim exprobrationes in eos congruere non videntur: quibus ad manum sit hæc responsio: Nobis prosperitas cordi erat, adversa timebamus. Quod autem illius adipiscendæ, horum fugiendorum causa, Domino non paruimus, eo factum est, quia peccati dominationi obnoxiis liberum non fuit. Frustra igitur mala nobis exprobrantur, quæ effugere non fuit nostræ potestatis. Respondeo quod verum est ac simplex: investigandum esse mali fontem, ut inde judicetur, ubinam resideat culpa, aut in quem conferri debeat. Jam nemo aliud causari potest cur peccet, nisi malam voluntatem. Voluntatis porro malitia non aliunde est, quam ex hæreditaria corruptione. Quid igitur prodest, ejus invidiam alio derivare, quod jure nobis imputatur? Culpæ radicem in nobis invenimus. Quid ergo, ad captandam excusationem conamur alio transferre? Hanc responsionem satis valida confutatione repellere se putat Pighius, dum suo fastidio respuit: nisi quod in Mosis testimonio, illic etiam excusso, aliquanto diligentius insistit. Moses enim, promulgata Lege, populum in hunc modum contestatur: Mandatum hoc, quod ego hodie tibi præcipio, non est occultum, neque procul positum, sed juxta te est, in ore tuo, & in corde tuo. Hæc contestatio quum videatur in homine multum collocare, videri etiam posset superiori solutioni esse contraria. Eam igitur adduco, & explico: neque tamen interim dissimulo, eludere promptum mihi fore, si cavillari haberem in animo: utique si de notitiæ tantum, non autem observandi facilitate, agi dixero. Sed ostendo ex Paulo, quis sine dubio genuinus sit ac purus sensus: nempe si ad Euangelium, non ad Legem referas. In refellenda priori solutione, quam ipse cavillatoriam esse fateor, multum laborat Pighius: ad hanc alteram quum ventum est, nihil posse absurdius fingi existimat, aut magis à Mosis verbis dissentaneum, quam si verum sit, de Euangelio oportere hoc intelligi. Jam nihil miror, quod tam sævum ac truculentum adversum nos se præbeat, quum in Spiritum sanctum nihilo sit clementior. Certe Spiritus Christi, qui per Mosen loquutus fuerat, per os Pauli, quid voluerit,

Deut. 30. v. 11, 14.

Rom. 10. v. 5, 8. rit, enarrat. Neque vero perplexa est aut obscura interpretatio. Fit enim Euangelii & Legis comparatio: quod Lex vitam non promittat, nisi iis, qui mandata impleverint: Euangelium autem gratuitam justitiam offerat, qua homines Deo reconcilientur, ac æternæ salutis hæredes fiant. In hanc rem citatur locus ille: Non procul est verbum, neque supra te situm. & additur: Hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Si perspicuitas quæritur, quid desideres magis ad intelligendum facile? Si auctoritas: cæleste est oraculum. Audiendæne igitur jam sunt contra Pighii blasphemiæ? Sed quoniam bellum cælo denunciare non horret hic gigas, spectemus paulisper, qualem impressionem faciat. Totus, inquit, contextus necessario postulat, de Lege intelligi. Fateor certe de Lege primum, quatenus ad Euangelium transitus est, idque officii habet, ut ad Christum manuducat. Verum quoniam de solis præceptis frustra hæc dicerentur: vel saltem parum homini conducerent, non nisi in exitium scilicet illi propter naturæ vitium cessura: ideo non per ἀντίχρησιν, sed secundum proprium, & literalem, ut sic loquar, sensum ad Euangelium traducit Paulus. Atqui hæc illusoria sunt: Præcipio ut facias: Propono in conspectu tuo hodie vitam & mortem: si contemptoribus dicantur, quos necesse sit in sua duritie ac contumacia persistere, donec cor ipsorum
2 Cor. 3. lapideum reformet Deus. Non sic Paulus, qui Legem ideo ministerium mortis, & damnationis vocat, quod nihil quam occidere & exitio dare suos discipulos potuerit, nisi per novum fœdus cordibus insculpta esset. His dictis, quasi me constrictum ad suum tribunal reum judex teneat, sufficienter demonstratum pronunciat, quam contraria sententiæ nostræ sit tota Scriptura. Ego vero consulo, si quid judicare posthac velit, ut se prius ad Anticyram conferat: unde sanioris & purgatioris cerebri redeat.

IN LIBRUM QUINTUM.

Libro quinto, in hoc elaborabat, ut recitatis iterum hæreticis veteribus, qui in præsenti quæstione aberrarunt, inter diversas & pugnantes sectarum opiniones sic temperatam ostendat suam, suique similium doctrinam, ut ab extremis hinc inde retracta, mediocritatem retineat: nos vero contra, ex singulis eorum qui libertati arbitrii derogarunt, aliquid hausisse: atque ita permixtam partim ex multis variisque erroribus doctrinam habere convincat: partim nova etiam commenta addidisse, quæ omnem priorum hæreticorum impietatem superent. Nos enim cum Marcione, Valentino, Manichæo, & similibus, naturam hominis malam fingere: cum Wiclefvo & Laurentio Valla, hominem divinæ tantum voluntatis instrumentum facere, ut agatur potius, quam agat. Omnia suspendere ex Dei unius arbitrio: ut nihil nobis contingenter accidat, sed mera necessitate omnia. Hoc vero aliis omnibus habere pejus, quod tantæ perversitatis naturam totam, quanta quanta est, damnamus, ut nihil possit quam male agere, etiam in sanctis: quum illi, Valentinus scilicet, Marcion, ac Manichæi, partim bonam, partim malam docuerint. Dixi jam ante, & quasi digito indicavi, quam putida sit calumnia, quod nos ita Marcioni & Manichæis subinde adjungit: à quibus non minus dissidemus, quam Pighius ipse à nobis. Quod naturam tradimus malam esse, videri forte cum illis habere id commune in speciem possemus. Verum, secundo deinde verbo, tantum inter nos esse discriminis palam facimus, ut ne minima quidem suspicio hæreat. Nam quum illi essentialem in natura malitiam constituant, eamque ab ipso creationis initio talem extitisse imaginentur, nostri ex naturæ corruptione vitium esse definiunt: naturam vero non cælesti aliquo influxu, sed voluntario hominis lapsu corruptam fuisse, constanter profitentur: ut quum quæritur mali causa, non extra nos exire, sed nobis totam culpam imputare debeamus. Hic noster est cum Valentino, Marcione, & Manichæis consensus, quantum scilicet inter ignem & aquam convenit. Si fidem sibi quis fieri petat, primum extant libri nostri, optimi & locupletissimi testes: deinde nihil hic leges, quod non ipse Pighius ex mea Institutione recitet. Neque tamen contentus pares nos tam absurdis hominibus fecisse, majori execratione dignos esse clamat: quia totam naturam damnemus. Nempe, quum non aliqua sui parte homo peccaverit, sed totus, quid mirum si se totum dicatur perdidisse? Sed permultum interest, accersitone sua culpa vitio, sicut tradimus, an aliunde sibi indito, sicut delirant illi, dicatur laborare. Quod si hominum patrocinio opus est, Augustinum habemus horum omnium auctorem. De necessario aut fortuito rerum eventu, nihil in præsentia attingere placet: ne res diversas implicando, orationis seriem conturbem. Hominem sic quidem docemus agi Dei gratia, ut tamen simul agat: sic tamen ipsum agere, ut penes Dei Spiritum tota sit ac maneat actionis efficacia.

Atque ut appareat, quantam ex mentiendi consuetudine licentiam audaciamque sibi acquisierit, non modo sua mendacia aliquo saltem colore obducere nihil curat, sed ne cui ignota sint, ex mea Institutione refert, quæ ea in promptu arguant. Neque enim in creatione vel opere Dei constituimus pravitatis nostræ originem, sed in primi parentis nostri culpa: quod voluntaria defectione miseram serviendi conditionem sibi contraxerit, quum liber creatus esset. Hoc autem unum est, quo à Manichæis & similibus orthodoxos discernere contentus est Augustinus. Vides ergo, ut hic furiosus, postquam verbo nos damnavit, re ipsa protinus absolvat. Quod autem totum hominem sic vitiatum esse dicimus, ut nulla sui parte adspirare per se ad Deum possit, non aliud asserimus, quam quod testatur Deus: quo nemo melior de homine judex inveniri queat, quum nullus melius, quid sit in homine, noverit. Siquidem totum hominem carnis nomine designari, non est difficile probare, quantumlibet repugnent contentiosi. Nam quoties, contraria oppositione, cum spiritu comparatur, Spiritus nomen proculdubio pro regenerationis gratia capitur. Restat igitur, ut caro sit, quod, nondum regenerati, habemus à natura. Nec alio argumento probat Christus, oportere nos renasci, nisi Joan. 3. vers. 5, 6.
quia quod natum est ex carne, caro est. Si pars tantum hominis foret caro, nonne ratio hæc per se frangeretur? In promptu enim esset responsio: partem hominis excellentiorem procul distare à carne. Quo autem elogio carnem hanc commendat Paulus? Rom. 7. vers. 18. & 8: 7.
Scio, inquit, quod non habitet in me, id est, in carne mea, bonum. Item: Sensus, aut cogitatio carnis, inimicitia est adversus Deum. Qui carnem omni bono vacuam esse testatur, & causam simul indicat, quod tota rebellis sit Dei justitiæ, & nihil cogitare aut meditari queat, nisi Deo contrarium: nihilo plus, aut minus, quam nos dicit. Et ne quis in ipso adhuc carnis nomine ambiguitatem caperet, prius nullam prorsus in homine partem reliquerat, quam non damnationi subjecisset. Legatur humanæ naturæ descriptio, quæ capite ad Romanos tertio habetur: quid homini, à damnatione immune, illic relinquit? Quod ergo de naturæ nostræ vitiositate pronunciavi, non meum est, sed Spiritus sancti judicium.

Hinc vero, quod deinde subjicio, consequi, quis non videat? Non esse in hominis potestate, ut se præparet ad recipiendam Dei gratiam: sed

totam

totam conversionem esse donum Dei? Quanquam hoc quoque caput habet sua certa & clara testimonia. Nam quum Dominus pro corde lapideo, daturum se nobis cor carneum promittit, quis præparationi locus relinquitur? Qui ex nolente fit voluntarius: ex rebelli & contumaci, paratus ad obsequium, quam sibi præparationis laudem arrogabit?

Josa. 65. vers. 2.

Nec minus verbis illis exprimitur: Inventus sum à non quærentibus me. Tametsi enim de Gentium vocatione loquitur Propheta, in ea tamen universalem nostræ omnium vocationis typum repræsentat. Dei igitur est, nos prævenire, ut nos ad se convertat. Nec mirum. Siquidem quum cogitare multo minus sit, quam velle: ne hoc quidem nobis

2 Cor. 3. vers. 5. Josa. 53. vers. 6.

reliquum Paulus facit, ut idonei simus ad aliquid boni cogitandum. Proinde, cum Propheta confiteamur, omnes nos, sicut oves, aberrasse: unumquemque declinasse in viam suam: quum Dominus in viam suam nos reduxit. Nec Dominus etiam ullam gloriæ hujus particulam alio traducti patitur. Suum enim opus esse clamat, quod ex cæcitate illuminamur: quod ex tenebris transferimur in lucem suam: quod mente renovamur: quod denique à morte excitamur in vitam. Quo præparationis genere, Dei gratiam, mortuus provocabit?

Sequitur tertium membrum, de efficaci gratiæ operatione. Nego igitur, gratiam sic nobis offerri, ut nostræ postea sit optionis, vel obtemperare, vel refragari: nego tantum in hoc dari, ut imbecillitatem nostram, subsidio suo, adjuvet: quasi in nobis alias quicquam sit situm: sed hoc in solidum illius opus ac beneficium esse confirmo, ut cor nostrum, ex lapideo in carneum, vertatur: ut voluntas fiat nova: ut nos denique, corde & animo reformati, velimus, quod velle oportet. Neque enim efficere Deum in nobis testatur Paulus, ut possimus bene velle: sed hoc quoque ipsum, ut velimus, ad complementum usque operis. Quantum interest inter effectum & voluntatem? Proinde efficaciter formari voluntatem nostram constituo, ut Spiritus sancti ductum sequatur necessario, non autem incitari duntaxat, ut valeat, si velit. Quod porro de uno opere dicimus, id ad totam vitam extendi debet. Neque enim fuerit satis, si cor hominis semel direxerit Deus: nisi perpetuo similiter retineat, & in perseverantia confirmet. Jam in perseverantia, duo hæc observanda esse admoneo, ne hominem imaginemur Deo cooperari, propria aliqua virtute, dum Spiritus gubernationi obsequitur: ne posteriorem gratiam loco mercedis, illi retribui putemus, quasi priore bene utendo, hoc promeritus fuerit. Neque enim aliud posse homines concedo, quam quod illis datum fuerit, & Deum perpetuo tenore sic persequi in illis opus suum, ut gratuitum sit, quicquid illis ad finem usque confert: nisi forte cum Augustino mercedem vocare libeat, quia sit gratia pro gratia: quia suam in electos beneficentiam novis subinde donis cumulet Deus. Hoc totum,

Philip. 2. vers. 13.

si quid intelligo, uno verbo complectitur Paulus, quum Deum, unum esse docet, qui & velle operetur in nobis, & perficere, pro suo beneplacito. Non de uno die loquitur: sed de continuo actionis cursu, cujus unicam causam ponit, Dei beneplacitum, hoc est, gratuitam, sine ullius meriti respectu benignitatem.

His omnibus quod dicam Augustinum subscribere, suaviter me subsannat Pighius. Verum nihil dico, quod non prius ante lectorum oculos posuerim, & nullum est caput, quod non prope ad verbum sæpius apud Augustinum occurrat: certe nullum est, quod non luculento ejus testimonio confirmare liceat. Totam hominis naturam vitiosam esse doceo.

Lib. 3. de peccat. merit. & remiss. cap. 2. In Psalmum 142. Lib. ad Bonif. 1. cap. 18. Lib. ad Bonif. 3. cap. 5. Lib. 4. advers. Julian.

Quid Augustinus? Noli, inquit, putare te aliquid operari, nisi in quantum malus es. Item: Spiritus vitæ in Christo regenerat fideles, ita corpus mortis in Adam genuerat peccatores. Hæc carnalis est generatio: illa spiritualis. Hæc filios carnis facit: illa filios Spiritus. Hæc filios mortis: illa filios resurrectionis. Hæc filios seculi: illa filios Dei. Illa filios misericordiæ: hæc filios iræ. Hæc peccato originali obligatos: illa omni vinculo liberatos. Item: Dicimus opus Dei esse homines, in quantum homines sunt: sed esse sub diabolo in quantum sunt peccatores. Adeo autem totum hominem perversum esse testatur, ut quicquid habere bonorum videtur à seipso, cedat illi in peccatum. Gratuita Dei gratia dico hominem præveniri: nullo suo merito ad eam pervenire: imo ne appetere quidem eam posse, donec excitatum in corde ejus hoc desiderium fuerit.

Epist. 107. ad Vital.

Dicat Augustinus: Ostenditur ergo, Deum gratia sua auferre infidelibus cor lapideum, & prævenire in hominibus bonarum merita voluntatum, ita ut voluntas per antecedentem gratiam præparetur: non ut gratia merito voluntatis antecedente donetur. Item: Hic est præcipuus quæstionis cardo, utrum præcedat hæc gratia, an subsequatur hominis voluntatem: vel, ut planius eloquar, utrum ideo nobis detur, quia volumus: an per ipsam Deus hoc quoque efficiat, ut velimus. Item: Quia liberum arbitrium ad Deum diligendum primi peccati magnitudine perdidimus, ut in Deum credamus, & pie vivamus, non est volentis neque currentis: non quia non velle debeamus & currere: sed quia in nobis utrunque efficit.

Lib. ad Bonifac. 2. cap. 19.

Item: Ut quid Dominus jussit nos pro infidelibus orare? An ut eis pro bona eorum voluntate gratia retribuatur? ac non potius ut ex mala in bonam mutetur eorum voluntas? Dicit enim: Nemo potest ad me venire, nisi Pater meus traxerit eum. Non ait illic, duxerit: ut aliquo modo intelligamus præcedere illic voluntatem. Quis trahitur, si jam volebat? Et tamen nemo venit, nisi velit. Trahitur ergo miris modis, ut velit, ab illo, qui novit intus in ipsis hominum cordibus operari: non ut nolentes credant, sed ex nolentibus volentes fiant.

Lib. ad Bonif. 3. cap. 8. Lib. 4. cap. 6. Ibidem.

Item: Liberum arbitrium non nisi ad peccandum valet, quamdiu est captivum. Item: Quomodo hominis bonum propositum, nisi miserante prius Domino, quum ipsa sit bona voluntas quæ præparatur à Domino? Item: Ostendit Deus, nullis hominum bonis meritis provocari, ut eos bonos faciat: sed potius eis retribuere bona pro malis propter seipsum hoc faciendo, non propter illos.

De prædest. sanctor. cap. 19.

Item: Secundum placitum voluntatis suæ, ne placito gloriemur voluntatis nostræ. Non optionem tantum homini deferre Deum sentio, ut bene & volendi & agendi facultatem habeat, si libuerit: sed cor ejus efficaciter moveri, ut velit: & ipsum totum sic dirigi, ut faciat, & opere compleat, quod velle illi datum fuerit.

De bono persev. ad Hilar. & Prosper. cap. 22.

Loquatur nunc Augustinus. Corrigens quandam sententiam, quæ minus considerate dicta fuerat: Congruentius, inquit, hoc modo, definita Dei voluntate, ut ex infidelitate veneritis ad fidem: accepta voluntate obediendi, & accepta perseverantia maneatis in fide.

De corrept. & grat. cap. 11.

Item: Istam gratiam non habuit primus homo, qua nunquam vellet esse malus, sed habuit, in qua si permanere vellet, nunquam malus esset: & sine qua, etiam cum libero arbitrio bonus esse non posset: sed eam tamen per liberum arbitrium deserere posset. Hæc est prima gratia, quæ primo Adam data est: sed hæc potentior in secundo Adam: qua etiam fit, ut vellit: tantumque velit, tantoque ardore diligat, ut carnis voluntatem contraria concupiscentem voluntate Spiritus vincat. Nec illa quidem parva erat, qua demonstrata est potentia liberi arbitrii: quoniam sic adjuvabatur, ut sine hoc adjutorio in bono non maneret: sed hoc adjutorium, si vellet, desereret. Hæc autem tanto major est, ut parum sit homini, per illam reparare perditam libertatem: parum sit denique non posse sine illa,

vel apprehendere bonum, vel permanere in bono, si velit: nisi etiam efficiatur, ut velit. Nunc autem quibus non datur tale adjutorium, pœna est: quibus autem datur: secundum gratiam datur, non secundum debitum: & tanto amplius datur, quibus dare Deo placuit, ut non solum adsit, sine quo permanere non possumus, etiamsi velimus, sed tantum ac tale sit, ut velimus. Est quippe in nobis per hanc gratiam in bono recipiendo, & perseveranter tenendo, non solum posse quod volumus, sed etiam velle quod possumus. Et plurima in eundem sensum. Item: Si nobis libera quædam ex Deo sit voluntas, quæ vel bona possit esse, vel mala: bona autem voluntas ex nobis est, melius est quod habemus à nobis, quam quod habemus ex Deo. Idipsum ad perseverantiam extendo: ut sicut initium, ita & bonorum operum complementum ab uno Deo pendeat. Sic autem confirmari virtute Dei hominem, ne deficiat, ut continuus usque ad vitæ finem sit meræ & indebitæ gratiæ tenor. Neque cooperari ex se hominem Deo, ut aliquid de suo admisceat, sed pro mensura solum quam accepit: ut non aliter agat, nisi quoad agitatur. De hoc etiam respondeat Augustinus. Quomodo non est gratiæ Dei, non solum credendi voluntas ab initio, sed usque in finem perseverantia? quum finis ipse vitæ non in hominis, sed Dei sit potestate, & possit utique Deus non perseveraturo hoc etiam conferre, ne malitia mutet cor ejus? Item: Donum Dei asserimus esse, perseverantiam usque ad finem. Nam quum dicit: Timorem meum dabo in corda eorum, quid aliud est, quam tantus ac talis erit timor, quem dabo, ut mihi perseveranter adhæreant? Adhæc, quum ubique doceat, liberum in primo homine arbitrium, quum salvum adhuc & incolume staret, nihil tamen valuisse sine gratia: Post casum, inquit, non nisi ad suam gratiam voluit Deus pertinere, ut homo accedat ad eum; nec nisi ad suam gratiam pertinere voluit, ut homo non recedat ab eo. Item: Unde ostenditur, & inchoandi, & usque in finem perseverandi gratiam non secundum merita nostra dari, sed donari secundum ipsius secretissimam, eandemque justissimam, beneficentissimam, sapientissimam voluntatem. Item: Hæc sunt dona Dei, quæ dantur electis, secundum Dei propositum vocatis: in quibus donis est & incipere credere, & usque ad finem perseverare. Ita concludit, gratiam sanctis esse omne meritum. Cur ergo mihi irascitur Pighius, si Augustini patrocinio, quod mihi tam liberaliter offert, utor?

Lib. 2. de peccator. merit. & remiss. cap. 18.

Epist. 107 ad Vitalem.

De bono persever. ad Prosper. & Hilar. in princip.

cap. 7.

cap. 13.

cap. 17.

De corr. & grat. cap. 7.

Hoc postremo illum male habet, quod à regeneratione fidelem animam in duas divisam esse partes affirmo: ac quoties hujus facit mentionem, me imaginari aut somniare dicit. Hæc enim hodie Romanensium est theologia, fabulosum ducere, quo nihil familiarius homini Christiano cognitum esse debet. Sed quoniam nihilo plus spiritualis experientiæ habent hujusmodi homines, quam bruta animalia, saltem ad os Pighio obstruendum valeat Pauli auctoritas. Quum dubium esse non debeat, quin septimo ad Romanos capite, imaginem depinxerit hominis regenerati, videamus an non illud ipsum quod dico, eo loco, ad vivum repræsentet. Communem ergo fidelium captivitatem in sua persona deplorat, quod velit quidem bonum & appetat, sed perficere non inveniat: quod mente consentiat Legi Dei, carne autem legi peccati: ita non faciat bonum, quod diligit, sed potius malum, quod odit. Vides consentientem justitiæ voluntatem: Unde igitur impedimentum, quominus sequatur effectus? Non aliunde certe, quam ex contrario desiderio. Unde porro desiderium illud? nisi quod veteris hominis reliquiæ in eo habitant, quæ luctantur adversus Spiritum? Dixerat enim capite sexto, veterem hominem per crucem Christi mortuum esse: postea autem subjicit, non ita esse mortuum, quin certamen adhuc & molestiam facessat. Nunc per veterem hominem quid intelligat, ex aliis locis colligitur, ubi mente & corde renovari nos ad Dei imaginem jubet. Proinde, veteris hominis pars est, & sub hoc nomine continetur, quicquid extra hanc renovationem est. Et ne longius pugnandum sit contrariis votis, huc illuc distrahi se conqueritur Paulus: ac se repugnantiam sentire, dum ad justitiam Dei adspirat: hinc sibi remoram injici, ne tam celeriter currat, ut deceret. Hujus repugnantiæ causam peccatum in se habitans facit: simul partem assignat, in qua habitet, nempe carnem. Sed Pighius de corpore illum loqui interpretatur, quum carnem nominat. At neque corpus motionem propriam ex se habet: & Paulus non quamlibet motionem, sed affectum voluntarium significat, qui Spiritui adversetur. Nunc quæritur, unde repugnantia nisi ex ea imperfectione, quod nondum Spiritu Dei in totum reformata est hominis, & mens, & voluntas, in vitæ novitatem: sed carnem adhuc & terram aliqua sui parte resipit. Ubi tale desiderium apparet, ut voluntas resistat voluntati, desiderium cum desiderio confligat, votum sit voto contrarium, quis mihi non concedat dicere, animam in duas divisam esse partes? Imo quis non ita, & sentit, & loquitur?

Postquam vero doctrinæ nostræ summam protulit, ex adverso nobiscum Pelagianos confert, quos ad alterum extremum, gratiam Dei prorsus abnegando, delapsos esse dicit: ut ita ad suam mediocritatem veniat, quæ in liberi arbitrii gratiæque conjugatione consistit. Ac primo quidem, ut probabile fiat quod dicturus est, gratiam illi ex definitionis Ecclesiasticæ titulo conciliat. Sed quo tandem argumento definitionem Ecclesiæ esse probat? Augustino teste. Quid? ejusne contra nos testimonio amplius abuti audet, quem adeo evidenter nobis vindicavimus? Sed colore non caret. Corradit enim ex supposititiis libris sententiolas, quæ dimidiare inter liberum arbitrium & Dei gratiam videntur. Sed bene habet, quod nihil nunc profert in medium, quod non ante refutaverim. Quanquam sua improbitate me cogit, nonnihil iterum de eadem re dicere. Libro, inquit, secundo, de peccatorum meritis & remissione, non in eo reprehendit Pelagianos, quod liberum statuant arbitrium, sed quod in eo evehendo modum excedant. Hic velim observent lectores, eum esse primum librum, quo disputare cum Pelagianis cœperit: illic itaque velitari eum potius, quam justo certamine confligere. Deinde non esse ex proprio ejus instituto, de libero arbitrio quæstionem illic tractare: quod & contextus indicat, & ipse quoque auctor libro Retractationum secundo testatur. Non ergo mirum, si non interius excutiat, quod per occasionem tantum leviter attingere in animo habebat. Verum, ut hoc nihili æstimetur, quid nos, obsecro, gravat illud? non damnari ab eo Pelagianos, quod liberum arbitrium statuerent, sed quod sine modo extollerent. Nam quum receptæ jam consuetudini nomen concederet, de re tantum disceptationem habebat. Videndum ergo nunc, quantum tribui libero arbitrio patiatur: ac inde judicandum, quid à nobis dissentiat. Peccare, inquit Pighius, neminem fatetur, nisi volentem. Quid nos? An extra voluntatem peccatum constituimus? Fatetur quoque, Deum nihil præcepisse, quod non potestati nostræ subjaceat: Nempe si potestatem intelligas, non quæ naturæ nostræ sit insita, sed quam è cœlo Deus peculiariter suis largiatur, sicut ipse toties exponit. Quanquam simul audit, quod verum est; neque exemplum tale extitisse unquam, neque posthac sperandum. Gratiam, inquit, Solis splendori comparat. Quo subindicat, ita dubiam aliquam

animæ inesse, sicut in oculi acie subest virtus visoria. Sed cur mox additam illic correctionem subticet? Hoc enim hactenus simile est, quod sicut oculus dum aciem suam intendit, Solis splendore illuminatur, ita hominis voluntas, quæ ad Deum se convertit, ejus gratia adjuvatur. Sed quum animadverteret Augustinus, in eo claudicare similitudinem, quod non sit in animæ potestate conversio, Etiam, inquit, ut convertamur, Deus adjuvat: quod oculis corporis externa lux non præstat. Sicut

Advers. Faust. Manich. lib. 15. & alibi: Quod est oculis sanitas ad videndum Solem: hoc est gratia mentibus ad implendam Legem. At neminem adjuvari agnoscit, nisi qui sponte conatur: nempe, quia non externo tantum impulsu, sed voluntaria motione operatur in hominibus. Nam actionis speciem modo designat, ne brutis aut lapidibus similes facere homines videatur. Unde porro spontanea illa incitatio, unde voluntarius conatus,

Ejusd. lib. c. 17, 18. non dissimulat postea. Nam ubi gratiæ opus esse testatus est, tam ut innotescat quod latebat, quam ut suave fiat quod non delectabat: postquam non humanæ facultatis, sed divini esse muneris tradidit, vel quod scimus bonum, vel quod eo delectamur: Laborant, inquit, homines invenire, quid in nostra voluntate boni sit nostrum: & quid inveniri possit, ignoro. Augustinus, si Pighio creditur, ab homine requirit, ut sponta à seipso conetur. Quid Augusti-

cap. 19. nus ipse? Prætereo alios libros: sed in eo quem citat Pighius, fortiter ab hac calumnia se defendit. Poterat, inquit, homo, si non ex prima conditione in hanc miseriam decidisset, sine difficultate justitiam appetere & sequi: nunc autem ex defectionis pœna sequutum est vitium: ut jam molestum sit, obedire justitiæ. Vigilanter quidem conari nos jubet, & deprecari ardenter: simul tamen ut intelligamus, quod & sic conamur, & sic deprecamur, dono illius nos habere.

Verum, ad hanc suam liberi arbitrii & gratiæ copulam astruendam, ex priore ad Valentinum libro optimum testimonium habere se putat, ubi citatis Scripturæ sententiis, quæ liberum arbitrium, dum compellant, homini illud subesse significant, cum illis altera ex parte aliæ conferuntur, quæ dona Dei esse ostendunt, quæcunque à nobis exiguntur. Jam qua potui optima fide exposui, quid tota illa comparatio sibi velit: hoc est, & quorsum spectet, & quid contineat. Duobus autem membris constat: sponte peccare homines, quum peccant, & proprio voluntatis motu: ideoque frustra alio derivare culpam. Quum autem Dei Spiritu ad bonum diriguntur: non sic excludi eorum voluntatem: quum hæc ipsa sit gratia, eorum voluntatem ad amandum & appetendum bonum inclinare. Porro ubi hominem, tum in bonis, tum in malis operibus, voluntarium

cap. 15. esse monstravit: postea de voluntate ipsa, qualis sit, & quid per se valeat, simul de efficacia gratiæ, disputare incipit, & voluntatem quidem natura semper malam esse, ut nihil quam Dei justitiæ pertinaciter resistere queat: sola gratia bonam fieri: & ita fieri, ut tunc justitiam, à qua prius abhorrebat, necessario diligat & sequatur. Quid nos? An voluntatem excludimus, gratiæ prædicatione? Alio igitur colore se vestiat Pighius oportet, si vel mediocribus ingeniis imponere velit. Neminem enim fugere potest, quam congruenter Augustinus sic scribendo, nobiscum, & sentiat, & loquatur.

Sed jam tempus est, ut sacrosanctæ Pighii definitioni detur locus? ut inde melius appareat, quo jure universam Ecclesiam nobiscum in certamen committat, ut ejus deinde patrocinium sibi usurpet. Antequam vero de re ipsa sensum suum proferat, quia in hac quæstione de gratia Dei potissimum agitur, diversas hujus vocis significationes enumerat: neque tamen aliud affert, nisi quod à nostris diligenter observatum & traditum pridem fuit: tametsi pessimam gratiam mox referat. Et tamen ut videas, quam peritus sit theologus, si quid de suo vult ingerere, quæ alias bene dicta fuerant, suis farcturis corrumpit atque contaminat. Inde ad declarandam, quæ ex primi hominis lapsu fluxit, naturæ corruptionem, transit: ut proculdubio in ejus cognitione totius disputationis cardo vertitur. Quanquam miror, quid nunc ei in mentem venerit, ut hoc exordio uteretur, quum alibi scripserit, nihil esse magis à ratione dissentaneum: Clara, inquit, est, & nemini incognita de libero arbitrio Ecclesiæ definitio. De originali peccato, difficilis, obscura, & perplexa semper fuit quæstio. Quam ergo absurdum est, rem per se expeditam supervacua difficultate involvere? Hoc quidem dicebat, ut à loco sibi parum commodo deflecteret: nunc autem rationis potentia victus, facit quod improbaverat. Et sane nimiæ id socordiæ & stupiditatis fuerat, velle à præsenti quæstione expungere originale peccatum: ex quo præcipua pars dependet. Longo scilicet volumine contendet Pighius, Deum homini liberum arbitrium contulisse. Quid incepto labore se macerat? Neque enim aliud tandem consequetur, ubi diu multumque sudaverit, nisi ut annuamus verum esse, quod semper professi sumus: & quod forte non ita diserte eloqui posset, nisi in schola nostra profecisset. Nunc asserimus, humanum genus perdita illa, quam in creatione acceperat, libertate, in miseram servitutem decidisse. Hoc Pighius concedit. In hoc servitutis statu, hominem negamus libera eligendi tam boni, quam mali facultate esse præditum, ut ad utrumlibet accommodare se queat. Sub peccati siquidem jugo teneri vinctum, ut ad Dei gratiam aspirare nullo modo possit, donec Christi gratia liberetur. Hic nodus est, in quo Pighius resistit: & tamen in excutienda controversia ullam ejus mentionem fieri vetat, sed nunc, ut dixi, veritatis vi impulsus, in eum locum ingressus est, quem tantopere refugiebat.

Porro ne in revolvendis ejus somniis prolixior sim, capita tantum ipsa rerum breviter notabo. Impium esse atque insanum commentum censet Pighius, quod naturam tradimus sic vitiatam esse peccato originis, ut nihil amplius possit homo, quam peccare. Neque enim ablatam nobis fuisse naturam, sed donum tantum supernaturale, quod meliorem perfectioremque reddebat naturam, quam in se fuisset. Hæccine est causa, cur Augustinum toties nobis eripuerit, ut suæ opinionis testem patronumque faceret? Clamat Augustinus, in hoc argumento non naturam, qualis à Deo creata fuit, sed naturæ corruptæ perversitatem inspiciendam esse: neque id uno loco, sed totus in hoc ubique est. Contra existimat Pighius, nihil fuisse de natura diminutum: & tamen Augustini interea testimonio se tuetur. At non dissimulat alibi, hac in parte se ab eo dissentire. Sed quum sit hoc summum, & maximi momenti in tota controversia caput, in quo ex diametro dissident, qui tanquam plena consensione postea gloriatur? Adde, quod nullus error est, quem magis aut acrius in Pelagianis Augustinus impugnet, quam quod naturæ integritatem jactarent: quum ipse vulneratam, corruptam, perditam esse, contenderet. Quorsum ergo Pelagianos adeo execrari pertinet, quum primo eorum axiomati nomen suum palam inscribat? Mortalitas, inquit, & corruptio, ex conditione est, non vitio naturæ. Unde probat? Quoniam corpus ex suis, quibus compositum est, principiis, & compositionis ratione ita habeat. At eodem argumento evinceretur, post resurrectionem quoque morti fore obnoxium: & nunc animam esse mortalem Ex quo enim principio orta est, nisi ex nihilo? Equidem

si illam, quam homini ab initio Deus contulerat, perfectionem, non ita extitisse in natura diceret, ut per se, & ex se illam haberet, libenter in ejus sententiam descenderem. Nam & eo modo neque animam per se immortalem esse concedimus. Quin etiam sic docet Paulus, quum soli Deo tribuit immortalitatem. Neque tamen propterea mortalem natura esse animam fatemur: quando non ex prima essentiæ virtute æstimamus naturam, sed ex perpetuo statu, quem suis creaturis Deus indiderit. Quum ergo hac lege conditus foret homo, ne mortem aut corruptionem unquam sentiret, suo sibi vitio mortis damnationem contraxit. Ita quum de mortis origine disputat Apostolus, non eam ad naturam refert, sed ad peccatum. Proinde à moriendi necessitate immunem fuisse, naturæ sanitas erat: nunc autem mortis judicio subjacere, morbus est. Hæc sana est ac simplex philosophia, quæ vagis illis & volaticis Pighii speculationibus importune evertitur. Ut cato, inquit, cum ratione pugnet, eamque in justitiæ obedientia impediat ac turbet, naturæ est, non vitii. Hic vero an non plenis buccis Manichæum se esse profitetur? Nota est omnibus Eccii temulentia, Cochlæi fatuitas: sed tam flagitiosæ impudentiæ, quod sciam, non extat par exemplum. Plus centies nobis jam Manichæi nomen exprobravit, quod naturam damnemus, quum naturæ corruptioni dicamus imputandum, quicquid est in homine vitii. Nunc autem quid? Illa, inquit, quæ rationi facit negotium, carnis rebellio, & quæ justitiæ reluctatur, non alia est, quam quæ fuerat ante peccatum in prima origine. Vides ut in Creatoris contumeliam, essentiale esse in homine malum, impurum os pronunciet? Nisi forte contumaciam, quam justitiæ obsequio repugnare ipse tradit, à vitio velit excusare. Verum citius se ex labyrintho expediat, quam ut tam manifestum sacrilegium ullo colore excuset. Quum ante mentiebatur, Deum nos facere mali auctorem, illud erat extremum probrum, quo nos gravari posse existimabat. Quid nunc ex suo sensu eloquitur? Quod rebellio, quæ ex carne sentitur, adversus rationis & justitiæ obsequium, ex natura & Deo sit, non defectionis vitio. Legat nunc, qui volet, deliria Manichæi, ut à veteribus referuntur: & non alia fuisse reperiet.

Concludit ergo, in naturalibus nihil homini deperiisse: sed tantum fuisse supernaturalibus donis orbatum, quæ in eum Deus contulerat. Sed in eo hallucinatur, quod sanitatem, quæ vera est ac genuina naturæ constitutio, non potest ab accidente vitio discernere. Hoc discrimine non adhibito, nihil mirum, si omnia confundat. Hoc quale sit, paucis expediam. Affectus omnes, qui in hominem naturaliter cadunt, nos quoque ex prima naturæ creatione esse agnoscimus. Ut sunt, exempli gratia, amor conjugalis, parentum item erga liberos amicitia, gaudium ex felici successu, ex orbitate, viduitate, rebusque omnibus adversis tristitia: Famem, frigus, inopiam, pericula, ignominiam & dedecus reformidare: appetere rursum, & quærere necessaria vitæ subsidia. Hos affectus nos docemus per peccatum inolevisse, sed ab ipsa creatione fuisse naturæ inditos. Istam vero, quam nos nimium experimur, ἀταξίαν, hoc est, inordinatum in affectibus excessum, quo fit, ut male concupiscamus, concupiscendoque rebelles simus Deo, ex corruptione tradimus natum esse, non naturæ ab initio fuisse ingenitum. Qua ratione Augustinus, sicut ante citavimus, voluntatis nomine non dignatur appetendi facultatem, qualiter nunc corrupta est, sed cupiditatem potius vocandam putat, quod modum in suis desideriis nunquam teneat. Diligit pater filium, conjux conjugem: castus amor, & qui laudem etiam meretur. Verum, ut nunc vitiata est natura, amor hic in homine non reperietur, quin aliquid inquinamenti resipiat. Itaque ab illa corruptionis radice fit, ut nihil purum aut sincerum concipiat voluntas: sed quemadmodum ipsa est contaminata, sic fructus etiam pollutos & immundos pariat. Atque hoc est quod dicimus: quum iste, de quo loquimur, morbus hominum voluntati semper insideat, ideo non nisi malum concipere ipsam posse. Nam si rei, honestæ alias in suo genere ac laudabilis, nunquam vitio caret appetitus, propter ejusmodi excessum, quid quum mala concupiscentur? Talem naturæ vitiositatem, & Scripturæ ubique demonstrant. En tibi tribus verbis, quid inter puram & adulteratam naturam sit discriminis: quod dum Pighius non observat, omnia pervertit. Sed his fieri Deo injuriam opinatur: quia minime ejus bonitati consentaneum sit, animam creare sic destitutam omni rectitudine, ut nihil quam peccare queat. Qualis, inquit, gratiæ ejus commendatio, quum dicitur talem naturam condidisse? Nos vero non conditori acceptum ferimus, quicquid in nobis mali est, sed primo parenti nostro, qui miseram hanc hæreditatem ad nos transmisit. Quod si timet Pighius, ne merito sævitiæ accusetur Deus, si ob unius hominis culpam in universum genus tam severo pœnæ genere animadverterit, ne litiget nobiscum: sed totam Scripturam aboleat, ubi hoc judicium passim publicatur.

Sequitur apud eum alter de naturæ reparatione locus: in quo satis demonstrat, non nisi maledicendo incalescere se posse. Nam quia hic benedicere oportuit, aut silere, qualibet glacie est frigidior. Hoc tamen est, quod tandem in primis significat se habere à nobis diversum: quod Deum manum porrigere hominibus prostratis opinatur, ad eos sublevandos, sed eos modo qui sublevari desiderent, nec desint obviæ sibi adjutricique gratiæ, quin potius illam apprehendant, ejus adjutorio reverti conentur ad Dominum, ab eo salvari optent, ac sperent, illi se curandos, illuminandos, salvandos tradant. Quibus verbis partes istas in renovatione assignat libero arbitrio, ut velit, ut apprehendat, ut conetur, ut obsequatur. His, quod necesse est, subjungit: omnes peræque gratiæ capaces esse, quod omnibus indifferenter offeratur. Postea multo adhuc longius procedit: nullam fieri gratiæ injuriam, si natura sua dicantur homines, & liberi potestate arbitrii odisse peccatum, malitiæ renunciare, ad Deum convertere se posse, corde contrito & humiliato poscere veniam, quærere misericordiam, sperare gratiam. Imo has esse præparationes, quæ nisi præcedant, nunquam nos dignetur Deus benigno suo aspectu. Ac ejusmodi quidem doctrina totam Pelagii impietatem satis confutari existimat: nostramque stultitiam deridet, qui dum metuimus, ne quid inde gratiæ commendationi decedat, frustra de nihilo tanta contentione digladiamur.

Hæc deliramenta quominus Scripturis nunc refellam, duabus impedior causis: quia & immensa sylva mihi hic pullularet, & erit proprium ac perpetuum libri proximi argumentum. Adde quod Scripturas, quoties ejus animo non adlubescunt, susque deque habet Pighius. Verum ubi est illa reverentia, quam veterum patrum definitionibus se deferre simulat? Si quis, tam augmentum, quam initium fidei, *Concilii*
& ipsum credendi affectum, non per gratiæ donum, *Araus.*
id est, per Spiritus sancti operationem corrigentem *cap. 5.*
voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse doceat, is Ecclesiastici Concilii decreto hæreticus
est pronunciatus. Si quis item, ut à peccato purge- *cap. 4.*
mur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem, ut etiam purgari velimus, per Spiritus sancti operationem fieri in nobis confitetur,
pro Spiritu sancti adversario damnatus est. Si quis *cap. 6.*
item, sine Dei gratia volentibus, laborantibus, pul-

ſantibus, petentibus, deſiderantibus, Dei miſericordiam conferri tradit, nou autem divinitus, ut eredamus, velimus, & hæc omnia, ſicut oportet, agere valeamus, per Spiritum in nobis fieri confitetur, is anathemate dignus eſt judicatus. Hæc præterea Concilii decreta ſunt.
cap. 1. Si quis per Adæ prævaricationem non totum, id eſt, ſecundum animam & corpus in deterius dicit hominem mutatum; ſed illæſa animæ libertate corpus tantummodo corruptioni ſubjectum fuiſſe credit, Pelagii errore deceptus eſt. Item:
cap. 3. Si quis humanæ invocationi conferri dicit gratiam: non autem ipſam gratiam facere ut invocetur à nobis, contradicit Jeſaiæ Prophetæ. Item:
cap. 7. Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad vitam æternam pertineat, cogitare aut eligere, id eſt, prædicationi conſentire poſſe, confirmat, abſque illuminatione Spiritus ſancti, qui dat omnibus in conſentiendo & credendo ſuavitatem, hæretico fallitur ſpiritu. Item:
cap. 12. Tales nos diligit Deus, quales futuri ſumus ipſius dono, non quales ſumus noſtro merito. Item:
cap. 22. Nemo de ſuo habet, niſi mendacium aut peccatum. Nunc mihi unum in tota ſua doctrina apiculum Pighius oſtendat, qui non iſtis decretis confoſſus ſit atque damnatus. Quod ſi Concilii auctoritatem contemnit, hoc ſaltem eum moveat, quod qui interfuerunt ac ſubſcripſerunt Epiſcopi, non ſe auctores iſtorum capitum, ſed approbatores tantum eſſe profitentur; quoniam ſibi à ſede Apoſtolica miſſa fuerint. Hæc eſt illa ſedes, unde quicquid profectum fuerit, non aliter accipiendum eſſe contendit Pighius, quam ex tripode oraculum: imo quam divinam è cælo revelationem, cui & Angeli & Prophetæ cedere debeant. Quid ergo nunc dicturus eſt, hoc ſacræ illius ſedis anathemate in caput ſuum promulgato?

Quod autem toties cum Pelagianis nihil ſe habere commune jactat, neſcio quos hic Pelagianos comminiſcatur. Neque enim tantum cum iis, quos deſcribit Auguſtinus, multa habet ſimilia, ſed eorum quibuſdam multo eſt deterior. Admonitus fuerat à
Lib. 5. de prædeſt. ſanctor. cap. 1. Proſpero Auguſtinus, eſſe nonnullos in Gallia, qui ab eo diſſentiebant: qui tamen eo uſque pervenerant, vel ipſo teſte, ut primi hominis peccato obnoxium naſci humanum genus crederent, nec inde quenquam, niſi Chriſti juſtitia, liberari: confiterentur etiam Dei gratia præveniri hominum voluntates, nec ad ullum opus bonum vel inchoandum vel perficiendum ſibi quenquam ſufficere. Dum adverſus eos diſputare inſtituit, diſcernit quidem à Pelagio, ſed illa tamen confeſſione minime contentus eſt: à qua, agnoſcere promptum eſt, quam procul adhuc abſit Pighius. Fatebantur illi, præveniri à Deo hominum voluntates, non naturæ dono (fuiſſet enim id ridiculum) ſed ſingulari Spiritus ſancti gratia. Hic autem, neminem Dei miſericordia adjuvari clamat, qui non, & volendo, & ſperando, & petendo ante ſe præparaverit. Ubi nunc tantum illud inter eum & Pelagianos diſſidium; quo gloriatur? Sed in eo reſiſtit Pelagio, quod Deum faciat homini debitorem. Sed quo argumento? Etiam ſi nullius, inquit, culpæ reus homo foret, quid tamen conferre aut exhibere Deo poteſt, ſervus Domino, creatura Creatori, quo illum ſibi adſtringat, ut in vitæ æternæ hæreditatem adoptetur? Nunc vero in reatum mortis æternæ prolapſus, numquid habet, quo ſe damnationi eximat? quo ſatisfaciat pro offenſa? inſuper & hæres, & filius ſcribi debeat? Quid viribus ſuis præſtare Deo poteſt, cui debet quicquid eſt, & quicquid poteſt? Tam valida impreſſione adeo non dubitat profligatum eſſe Pelagium, ut noſtræ, pro tuenda Dei gratia, ſollicitudini, tanquam ridiculæ, ferociter inſultet. At ſublato uno verbulo, ubi hominem ſub reatu mortis ob culpam conſtituit, nego Pelagium ullo modo attingi. Beneficia, quæ in hominum naturam contulit Deus, Pighius ſplendidis elogiis commendat. Multo id & luculentius, & ſplendidius factum à Pelagio Auguſtinus teſtatur. Quin etiam de gratia quid ſentiret, cùm in Palæſtino Concilio, tum alibi ſæpe interrogatus, non abſimili genere orationis ſuam impietatem pingebat. Quid eſt homo, aut quid habet, quod non à Deo acceperit? Quantæ igitur, & ſuperbiæ, & inſaniæ foret, ſi quid ſibi proprium arrogaret, quaſi non ſibi gratia collatum? En quibus Pelagium machinis diruat atque evertat Pighius: Nempe dum ejus confeſſioni ſimpliciter ſubſcribit. Sed homini adimit, ne ſibi Deum obligare poſſit: quod Pelagius aſſerebat. Iterum hoc ſibi ſpectrum ſub Pelagii nomine confingit. Siquidem quum ille non niſi à promiſſionibus æſtimaret hominum merita, ſatis eo innuebat, non aliter ſentire ſe adſtringi Deum ad reddendam hominum operibus mercedem, niſi quia voluntaria ſponſione ſe feciſſet ultro debitorem. Denique nihil in hominibus collocabat, aut virtutis, aut juſtitiæ, quod non Dei gratiæ nominatim diſertiſque verbis adſcriberet. Nec aliter mereri docebat homines, niſi quia Deus illorum opera non neceſſitate aliqua, nec ullo obligationis jure, ſed pro immenſa ſua benignitate, eo pretio dignatus eſſet. Hoc quum totidem prope verbis ſuccinit Pighius, totam Pelagii hæreſim à ſe everſam ſibi gratulatur.

Sed ratione invicta ſuffultus eſt, cur non credat, paratam eſſe Dei gratiam, niſi iis, qui ad eam recipiendam ſe præparaverint: quoniam debeat certa Deo conſtare ratio, cur uni potius, quam alteri eam impertiatur. Hoc enim ſapientem decet. Ego autem cum Auguſtino reſpondeo, Abſit ut judicium hoc penes lutum ſit, & non figulum. Conſtat quidem Deo certa ſolidaque operum ſuorum ratio: ſed magis arcana, ſublimis, recondita, quam ut eam capiat tam anguſtus tenuiſque mentis noſtræ modulus. Hoc nunc ſolum controvertitur, quod nos ſapientiam Dei, quam in hoc delectu incomprehenſibilem captui noſtro Paulus eſſe docet, adoramus *Rom. 11. verſ. 33.* cum timore & tremore: Pighius non plus ſapere Deo permittit, quam ipſe ſtulto ſuo cerebro apprehendat. Hinc illa execrabilis blaſphemia: ſi Deus ex duobus malis & pari damnationi obnoxiis, & adhuc in malo contumaciter perſtantibus, in alterum animadvertat, alterum non modo venia, ſed ſuo quoque amore dignetur, non miſericordiam fore laude dignam, ſed ſtultam, irrationabilem, & inſani domini indulgentiam, dignique prorſus, qui ſervos univerſos malos ac contumaces habeat. Ego Deo ſuæ tum juſtitiæ, tum ſapientiæ defenſionem relinquam: tantum efficiam, ut cauſam ipſe ſuſcipiat, ſuoque ore reum hic fieri ſe profiteatur. Pollicetur per Jeſaiam, fore ut ab iis, qui eum non quæſierint, *Jeſa. 65. verſ. 1.* reperiatur: ut appareat ac ſe manifeſtet iis, quibus eum cognoſcere, nihil curæ erat. An omnibus præſtitit hoc beneficium? Conſtat aliquibus duntaxat. Quod ſi melius adhuc ſcire cupias, quam non expectet dum ſibi homines accedant, ſed averſos & alienatos ad ſe trahat, eos intuere, in quibus completa fuit hæc prophetia, & diligenter expende quales, antequam converterentur, fuerint: ita nihil de hac re amplius hæſitabis. Sumamus ergo, quod de *Epheſ. 2. verſ. 1.* Epheſiis tradit Paulus, ſuam erga eos miſericordiam Deum explicuiſſe, non quum ad eam recipiendam ſinum protenderent, ſed quum mortui peccatis ac delictis, Satanæ militarent, quum demerſi in pravis concupiſcentiis, carni tantum & mundo obſequerentur, quum natura eſſent filii iræ, ſicut & cæteri, quum ſine Chriſto & ſine Deo viverent. Nondum urgeo, quod tamen jure meo liceret, quantum à præparatione abſit talis ſtatus. Solum ex Pighio velim diſcere, cur Epheſios potius, quam alios quoslibet, amplexus fuerit. Si mihi dolorem, bonas cogitationes, pia deſideria objiciat, nihil tale admit-

admittunt Pauli verba. Quin etiam ne cui in mentem venirent ejusmodi nugæ, nominatim aliis fuisse penitus similes exprimit, à quibus tamen gratuito Dei favore disereti ac separati fuerint. Natura eratis filii iræ, inquit, sicut & reliqui. Quasi diceret, quum esset omnium communis causa & par conditio, non in vobis invenit causam Deus, cur vos ab aliis discerneret, sed ex misericordia sua sumpsit. Nunc, cur ita faciat si rogetur, jampridem illo nobili responso hanc quæstionem præoccupavit: Miserebor cujus miserebor. Quo scilicet, hanc, de qua loquimur, in eligendis hominibus misericordiæ suæ discretionem, ut est sensu nostro longe altior, ita superiore loco statuit.

Exod. 33. vers. 19. Rom. 9. vers. 15.

Adducit tamen testimonia, qnibus innuere videtur Dominus, non aliis paratam fore suam gratiam, nisi qui se ante præparaverint. Ad quem, inquit, respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu, trementemque ad sermones meos? Sane humiles Deus respicit: sicut illi acceptum cordis contriti & afflicti sacrificium David canit. Verum illud quoque scire operæpretium est, unde illa quam Propheta sic commendat, humilitas, ac sermonum Dei reverentia. Certum autem est, superbia & cæca confidentia semper turgere cor hominis, donec Spiritu Dei domitum subactumque, ad modestiam & submissionem se componit. Neque vero hoc modo præparari hominem ad recipiendum justitiæ donum negamus: sed Spiritus sancti directione, non suo ingenio. Non nisi laborantes ad se & oneratos Christus vocat: verum, ut onus nostrum sentiamus, ac sub eo gemamus, ipse etiam facit. Fatemur verissimum esse vulgare proverbium: unicum esse curationis principium, ubi morbus agnoscitur. Ergo ut se tibi medicum exhibeat Christus, morbum tuum agnoscas oportet. Morbi porro agnitio ad humilitatem timoremque Dei, ad judicii metum atque horrorem, ad tui displicentiam te rediget. Nunc an ejusmodi affectum concipere naturaliter possint homines, consideremus. Verum & ipsa experientia clamat non huc ante adduci, quam totum naturæ sensum deposuerint: & Scriptura idem ubique testatur. Castiget ergo nos Dominus necesse est, ut eruditi reddamur: quum ex nobis simus tanquam indomiti vituli: sicut dicit Jeremias. Ac ne quis de externa virga loqui excipiat, secus ipse mox interpretatur: Converte me Domine, inquit, & convertar. Postquam me convertisti, egi pœnitentiam: postquam ostendisti mihi, percussi femur meum, confusus sum, & erubui. Hæc omnia, peccati odium, mortis horrorem, dolorem ex offensa, gratiæ desiderium, quæ ad humani arbitrii potentiam refert Pighius, vides ut Deo accepta Propheta referat. Quanquam hanc objectionem subtiliter sibi videtur occupare, quum subinde nos provocari ac sollicitari à Deo fatetur, sed si modo conemur ipsi, laboremus, neque desimus obviæ & adjutrici ejus gratiæ. Verum quum eo modo, inter Deum & hominem dimidiet: imo quum penes hominem ea relinquat, quibus tota pœnitentiæ vis continetur: qualiter hoc cum Prophetæ verbis convenire poterit, quæ totam pœnitentiam, adeoque primum ejus exordium, à solo Deo proficisci ostendunt? Nulli, inquit, deest gratia, nisi qui deest ipse sibi. Fateor sane: modo mihi vicissim concedat, & bona voluntate defici, & virtute destitui omnes, nisi quibus utrumque Deus subministrat: eum porro, qui & bene vult, & efficaciter conatur, sibi non deesse. Neminem, inquit, violenter cogit. Sane: sed ut voluntarios habeat servos, qui sponte sequantur ad obsequium, cor novum in illis creat, & Spiritum rectum innovat in visceribus eorum.

Esa. 66. vers. 2.

Psal. 51. vers. 19.

Mat. 11. vers. 28.

Jere. 31. v. 18, 19.

Psal. 51. vers. 12.

Postea tamen aliquatenus vela colligit. Nam triplicem gratiæ effectum, quo Dominus proprie ac specialiter suos electos præter naturam communeque liberi arbitrii donum adjuvat ac promovet, invenire se tradit. Primus est, quo justificationem prævenit, & eandem ut desideremus, nos provocat, conantibus ad eandem manum adjutricem porrigit, laborantibus succurrit. Quid audio? Si ad desiderandam gratiam provocamur, ubi illud, quod vicesimo ante versu posuerat? Deum benigno suo aspectu dignari neminem, nisi qui aversus ab iniquitate, corde contrito & humiliato ad ipsum conversus, ejus misericordiam imploret, petat veniam, speret misericordiam? Quis non dicat nimis obliviosum esse, cui tam adversa inter se & pugnantia uno fere momento excidant? Certe benigno aspectu eum jam dignatus est Deus, quem ad pia sanctaque desideria excitat. Hoc autem ipsum quid aliud est, quam omnes bonos cordis motus prævenire? Pergamus tamen. Hanc, inquit, prævenientem gratiam sacri Doctores appellant. Loquuntur illi quidem sæpe de præveniente gratia: sed longe alio modo. Neque enim hac inchoari ita fingunt in nobis voluntatem bonam, ut nos jam cooperemur (sicut persuadere vult Pighius) sed illius in solidum hoc opus esse prædicant. Nihil sine nobis, inquit Pighius. Augustinus autem, prorsus sine nobis. Hæc enim sunt utriusque verba. Non tantum ex nolentibus fieri volentes, sed ex repugnantibus obsequentes, docet Augustinus. Hic, ut assentiamur, in nobis situm esse contendit. Hanc gratiam negat Augustinus invenire bonas hominum voluntates, sed facere. Item alibi: Quis autem confugit ad gratiam, nisi quum à Domino gressus hominis diriguntur? Ac per hoc, etiam desiderare auxilium gratiæ, jam initium gratiæ est. Pighius nullum gratiæ effectum agnoscit, nisi à seipso bene velit homo. Quid ergo ob solam nudamque verbi similitudinem, impio suo commento veterum nomen prætexit, à quibus in rei definitione ex diametro dissidet? Perinde enim est, acsi quis Deum esse definiat corporeum ac mortale animal: postea adjiciat id esse, quod sacri Doctores Deum appellant. Sequitur alter effectus justificantis, & tertius coronantis gratiæ: in quibus explicandis ne quid sibi simile accidat, vix tria verba balbutire audet. Hoccine est definire? ac non potius conturbare ac confundere omnia, quæ per se alias satis bene distincta erant?

De gratia & lib. arbit. c. 17. cap. 2.

De corrept. & gratia.

Nihil tamen aliud sentire se allegat, quam quod istis Ezechielis verbis continetur: Dabo vobis cor novum, & Spiritum novum in vobis ponam, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, faciamque ut in præceptis meis ambuletis. Hanc enim prævenientem gratiam interpretatur, ut in peccatore colliquescat cordis duritiés, molleque ac sensibile illi cor fiat, & aptum divinis impressionibus. Alteram partem accipit pro justificante gratia, ut in Dei præceptis ambulare incipiat. Hoc quidem solenne est ejus artificium, in tractanda Scriptura quodlibet ex quolibet facere. Propheta metaphoricam, qua usus fuerat, loquutionem simplici oratione exponit. Siquidem ex lapideo cor facere carneum, metaphora est. Facere ut Legi obediant homines, simplex, & sine figura, oratio. Hic ingeniosus interpres ex re una duas facit. Jam verba Prophetæ levibus argutiis trahere ad suum propositum studet. Quum se facturum promittit Deus, ut in justitiis suis ambulemus, non nisi cooperantibus gratiam hanc se daturum significat. Hoc quoque sensu David canit, facturos nos in Deo virtutem. Huc tandem redeunt omnia, sic Deum bona opera facere in hominibus, ut simul ea faciant homines: nec aliter efficacem esse gratiam, quam dum oblato nobis ejus auxilio non desumus. Interea non animadvertit, hanc quoque partem secundum ea, quæ citat, Pauli verba, sub gratia contineri, ne frustra offeratur, sed ad fructum, id est, ad effectum usque perveniat. Nam quum

Eze. 11. vers. 19. & 36:26.

Psal. 60. vers. 14.

divini

divini beneplaciti opus esse dicatur, & bona in homine voluntas, & qui inde nascitur conatus, usque ad operis complementum: offerri tantum gratiam, quæ utilis demum futura sit, si eam recipere homini libeat, minus certe dimidio illius est. Atqui damnationi esse gratiam, si respuatur, alibi idem
Rom. 2 Paulus docet his verbis: An ignoras, quod bonitas
v. 4, 5. Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiem cordis tui thesaurizas tibi iram. Hypocritas alloquitur Paulus, qui prospero rerum successu inflati, quia Deum sibi propitium esse imaginantur; nec de resipiscentia sunt solliciti, & judicium Dei contemnunt. Quum ergo Dei benignitate sic abutantur, eo graviorem fore Dei vindictam minatur, quo diutius eam distulerit. Debuit ergo Pighius, tam peritus, suo judicio, dividendi magister & artifex, non prætermittere, de quo bonitatis genere Paulus illic disputet. Nam externam Dei benedictionem, qua indifferenter bonos juxta ac malos prosequitur, cum spirituali regenerationis gratia, qua electos suos peculiariter dignatur, confundere, hominis est parum considerati. Neque vero tam ignorantia peccat, quam malitia. Quis enim puer hujus argumenti vitium non animadvertat ac rideat? Invehitur in eos Paulus, quos Dei beneficia, quibus invitari ad pœnitentiam debuerant, magis ad securitatem confidentiamque carnis obstinabant. Ergo, Spiritus sanctificationis quum offertur, respui potest.

Sequitur alterum argumentum. Pulsare se ad ostium nostrum dicit Christus, ut aperiamus. Quum ergo clausum sit illi cordis nostri ostium per peccata, ipse pulsat, sollicitat, & variis modis ac mediis, quo sibi aperiamus corda nostra, nos provocat. Nulli ergo deest præveniens gratia, qui modo cor suum ad pulsantis vocem, sollicitationem, provocationem non induret. Ipse pulsat: sed nos ei aperire debemus, priusquam introire ad nos velit. Quasi vero non illic expressus esset pulsandi modus, nempe, quod voce & exhortatione nos sollicitet. Sed qui mentis aperit oculos ut intelligatur, ipse etiam corda aperit ut exaudiatur. Utrumque vero Christi officium est. Quid igitur proficit Pighius,
Apoc. 3. tam pueriliter ineptiendo? Clamat Christus, se pul-
vers. 20. sare. Fateor: nempe sicut exponit, monendo & hortando. Quid nunc est aperire? Monitionem corde recipere, & obedire exhortationi. Hoc in nobis situm fingit Pighius: Deus autem sibi vendicat.
Deut. 30. Circumcidam, inquit, cor tuum, ut audias vocem
vers. 6. meam. Contra vero hanc in populo Israëlitico, cæcitatis, stuporis, contumaciæ causam assignat
Deut. 29. Moses, quod Dominus, neque oculos ad videndum
vers. 4. dedisset, neque aures ad audiendum, neque cor ad intelligendum. At reclamat Pighius, tametsi à Deo adjuvemur, non tamen obstare id, quominus partim etiam nostrum sit, & videre, & audire, & intelligere. Verum ego probationem requiro, pro qua extraneas prorsus ambages affert. Simile est
Jesa. 55. quod addit ex Propheta: Derelinquat impius viam
vers. 7. suam, & Dominus miserebitur ejus. Hoc, inquit, est Deo aperire ostium, iniquitati renunciare: quod in te positum esse vides. Itane? ut conversio ad Deum, quæ vera est animæ resurrectio, in hominis potestate reponatur, quo se à morte in vitam excitare possit? At facere id nos oportet, ut misereatur nostri Deus: quo intelligit Pighius justificationis gratiam designari. Si omnia illi ultro concedam, statim vicerit. Verum sic sunt firma ejus omnia, ut unius verbuli ictu protinus concidant. Pœnitentiam flagitat Deus, quum ad peccatorum remissionem populum vocat: quibus etiam duobus membris to-
Marc. 1. tam Euangelii sui prædicationem includit Christus.
vers. 15. Hic novam argutiam fabricatur Pighius, ab iniquitate recedere, præparationem esse hominis, qua Deo obviam procedat: misericordiam autem Dei, esse regenerationis gratiam, qua hominem adjuvet. Quantum vero ad perseverantiam, quotidianumque usque ad finem profectum attinet, ut ho-
minem ostendat cooperari Deo, illo Apostoli te- 1 Cor. 15.
stimonio utitur, Gratia Dei in me vacua non fuit. vers. 10.
Sed qua hoc ratione dicat, observandum fuit. Ratio autem est, quod plus reliquis omnibus laboraverit. Sed ne, labores suos jactando, quicquam sibi arrogare videretur, mox correctionem adhibuit: Non ego, sed gratia Dei quæ mecum erat, aut quæ aderat mihi. Gratiæ Dei jam præcipuas dederat partes, totamque fere laudem adscripserat. Sed quia periculum erat, ne facta laborum suorum mentione, uno illo duntaxat verbo præ se ferre in speciem videretur, aliquam saltem portionem sibi deberi, addita correctione suspicionem tollit, dum se fuisse negat, qui laboraverit, sed hoc totum ex Dei gratia potius extitisse.

Nulla neque veritati magis adversa, neque ad excæcandum hominem capitalior est pestis, quam præsumpta falsa opinio: præsertim ubi animo pertinaciter insidet. Duo hæc vult inter se conjungere Pighius: Hominem naturaliter esse hac facultate præditum, ut tam prævenire bono motu Dei gratiam, quam subsequi, possit: nec aliter, aut offerri nobis Dei gratiam, nisi ante manum porrigamus, aut efficacem esse in nobis, nisi propria virtute eam adjuvemus: & tamen merum esse & gratuitum Dei donum, quicquid gratiæ nobis confert: eum esse solum qui in nobis bona opera & incipit & perficit: ab eo nos præveniri, ab eo confirmari usque in finem. Hæc, inquam, perinde acsi rite congruerent, sub uno jugo componit Pighius. At facilius cælum terræ misceas. Quid ergo causæ est, cur in tantam absurditatem, velut clausis oculis, præceps ruat? Hæc una scilicet, quod ubi semel animo concepit, æqualiter omnibus offerri Dei gratiam, qui se modo dignos exhibeant, hac conceptione impeditus tenetur, ne quid amplius cernat aut judicet. Itaque postquam suis encomiis ornando hominis naturam, Dei gratiam, quantum poterat, extenuavit: mox pudore tactus, eam in cælum usque evehit, sed manifesta repugnantia: neque aliter Augustinum hic æmulatur, quam simia hominem. Verum qua necessitate constringitur, ut æqualem gratiæ dispensationem faciat?
Quia pronunciet Deus, nolle se mortem morien- Eze. 18.
tis, sed ut revertatur & vivat. At si ex ejus sensu vers. 23.
hoc interpretamur, cur ergo moritur, quem Deus & 33: 11.
mori non vult? quum scriptum sit: Deus autem Psal 115.
noster in cælo, omnia quæcunque voluit fecit. vers. 3.
Hic certe nodus erit Gordianus, si illud Ezechielis, Deum nolle mortem morientis, de arcano ejus consilio accipias. Quamobrem sic intelligi necesse est, sicut & Augustinus multis locis disseruit, nihil Deum omittere, quod ad reducendos in salutis viam homines pertineat, si modo sani forent: quod autem non redeant vocati, ipsis non aliud quam pravitatis propriæ morbum obstare. Vult ergo Deus morientem vivere, sicut ejus voluntatem nobis æstimare fas est, omnibus scilicet adminiculis hominem ipsum adjuvando: ne quid sibi obstitisse, quam propriam culpam, causari queat. Manet tamen interea Deo arcanum suum consilium, quo hunc præterit, illum eligit: de quo ne curiosius vestiget, qui non vult opprimi à gloria. Hoc si caperet Pighius, falsum illud de æquali gratiæ dispensatione principium non ita mordicus teneret. Quum enim dixit omnia, in hanc tandem clausulam descendit, ut cum Pelagianis asserat, Dei gratiam secundum meritum nostrum dari, ut sit ipse nobiscum: meritum vero nostrum in eo esse, quod cum Deo simus. Nostra rursus omnia in hanc Augustini sententiam redeunt, quibus non est datum, aut nolle, aut non implere

quod

quod volunt: quibus autem datum est, sic velle, ut impleant.

Ergo, ut aliquando claudatur hic liber, frustra, aut se à Pelagio disjungere conatur Pighius, cujus societate cum teneri implicitum tam aperte demonstravimus: aut nos Manichaeo, aliisque haereticis adjungere, à quibus non minus dissidemus, quam ipse ab orthodoxo Ecclesiae sensu, cujus inanem umbram tametsi suae impietati subinde praetexit, nihilo tamen inde plus apud pios & prudentes lectores proficiet, quam si simpliciter nihil sibi nec cum Christo, nec cum ejus membris esse confiteretur: frustra & in eo mediocritatem quaerit, ut res igne & aqua magis contrarias simul conciliet: nempe, quicquid est in homine bonorum, merum esse purumque Dei opus: & tamen hac facultate pollere homines, ut ex seipsis Deum provocent ad conferendam sibi gratiam: & ubi contulerit, eam propria separataque virtute efficacem, si libeat, reddant. Hoc, inquam, mediam tenere viam non est, sed in labyrinthum potius se & alios conjicere, unde nullus postea exitus pateat. Frustra corradere hinc inde studet testimonia Scripturae, quae fidem, & quae ab ea gignuntur bona opera, inter Deum & hominem partiantur, quum tota Scriptura, & radicis & fructuum bonitatem uni Deo in solidum transferibat. Nam ut pios tam à fide quam à bonis operibus commendat, tanquam laude propterea dignos: ita quoties à Deo discernit hominem, in illum quidem, tanquam omnis justitiae, sapientiae, rectitudinis fontem, principium, perfectionem, bonorum omnium gloriam confert: neque id ex parte, sed ut totam solus possideat: hunc autem sic omni gloria spoliat, tanquam omni justitia & rectitudine destitutum, omnis sapientiae inopem, omni virtute nudum ac indigentem, ut nihil illi reliquum faciat, praeter extremam miseriam. Ut nos ad pietatem, timorem Dei, vitaeque sanctitatem hortatur, ita nos ad ista omnia pervenire posse docet, si datum nobis à Deo fuerit. Frustra rursum Pighius hinc nobis conflare invidiam molitur, quod homines lapidibus similes fiant, si nullae illis in bene agendo partes relinquantur. Id enim ex doctrina nostra perperam infert, qui mentem hominis fatemur videre, sed illuminatam: judicium discernere & eligere, sed Spiritus directione gubernatum: cor esse voluntarium, sed reformatum manu Dei: hominem ipsum, & conari & agere, & ad Dei obsequium applicare suas facultates, sed pro gratiae mensura, quam accepit. Frustra denique Dei bonitatem praedicando, eam huic necessitati alligare nititur, ut omnibus pariter expositam esse oporteat. Aliter enim Deus ipse, qui bonitatis misericordiaeque suae laudem ex eo melius elucere judicat, si ejus specimen non nisi in aliquibus, in aliis vero irae judiciique exemplum edat. Nihilo plus rationis habet, quod malignitatis invidiam conflare nobis nititur, quia salvificam Dei gratiam non nisi electis dicimus exhiberi. Hoc, inquit, est eam restringere. At Deus non ita largam vult praedicari, ut libera esse desinat. Libertas porro in eo est, ut eam, quibus vult, impertiatur. Quanquam si excutere libeat, quanta vel inscitia, vel improbitate pervertat, quaecunque hoc loco citat Scripturae testimonia, immensum erit mare. Scriptum est, inquit, unum nos omnes habere patrem Deum. Non ergo his pater est, illis vitricus. Verum apud quos habentur haec verba? Apud fideles, opinor. Quid ergo hoc ad hominum universitatem? Apud Ma-
Malach. 2. vers. 10. lachiam habetur: Numquid non unus Pater est omnium nostrum? Ut demus hic non Abraham, sed Deum intelligendum esse, numquid non de Israele, hoc est, de peculiari & electo Dei grege
Psal. 145. vers. 9. Propheta loquitur? Suavis universis cantatur à Davide. Certe, & miserationes ejus super omnia opera ejus. Ergone Spiritu regenerationis & agrorum pecora, & pisces maris, & aves caeli donabit? At suavitatem hanc experiuntur omnes, qui eam amaritudine sua non repellunt. Fateor. Sed radicem amaritudinis solus ille Spiritus ex cordibus nostris revellit, per quem consecrantur electi, ut pura sint ac sancta Dei templa.

In Librum Sextum.

Jam quum parum egisse se hactenus, in damnanda nostra doctrina, cerneret, si rationes ex adverso intactas relinqueret, quibus & multis, & tam firmis munita est, eas recensere & confutare sexto libro instituit. Saltem hoc sibi propositum esse denunciat. Verum quia sibi in hac operis parte suae imbecillitatis conscius est, praecipuum mox robur in eo locat, ut lectores penitus à rationum nostrarum, non examine modo, sed etiam intuitu avertat. Quaecunque, inquit, Scripturae proferantur, in illis septis, quae tibi circumdedi, inclusum te contineas. Est enim catholicae Ecclesiae consensus, à quo, vel minimum recedere, exitiale est. Quid autem, si aliud certo ex Scriptura evincitur? Nihil te, inquit, totum id moveat. Quin etiam si videas, caecutire te puta. Postea tamen ex integro solitam confidentiam resumit: facturumque se recipit, ut omnes videant, nihil in meis rationibus firmitatis esse. Caeterum, quoniam multis retro seculis opinionem hanc receptam vulgo fuisse dixeram, hominem libera & bonorum & malorum omnium potestate sic esse praeditum, ut nemo peccandi necessitati subjaceat, nemo Spiritu Dei necessario ad bonum dirigatur, illam iterum veterum scriptorum catervam in aciem educit: quo hunc, quem repudio, communem fuisse Ecclesiae consensum demonstret. Verum frustra laborat, eos citando, cum quibus libro secundo jam transegi ac composui. Quanquam locum hunc meum sic convertit Pighius, ut eos omnes improbare videar, qui hominem violenter cogi non fatentur, quum voluntarium oportere esse opus, antequam bonum aut malum sit, toties doceam: & in excludenda coactione ac violentia tam diligenter versatus sim. Nunc ut intelligant lectores, qua de re mecum certet: Quod Deo acceptum referri debere tradimus, quicquid in nobis est boni, libenter recipere se testatur: sed quum modum exprimere incipimus, quo bonorum omnium auctor in nobis sit Deus, hic statim resistit: quia totum non aliter tribui Deo sustinet, nisi ut pars homini relinquatur. Primo igitur, quum lo-
cum hunc Apostoli protulissem: Qui coepit in vo- *Phil. 1:6.*
bis opus bonum, perficiet, addideram, Bonum opus inchoari à Deo in nobis, justitiae, & amorem, & desiderium, & studium in nobis excitando: vel magis proprie, corda nostra formando, flectendo, dirigendo in justitiam. Priorem expositionis partem sine controversia amplectitur Pighius: in altera suspectum me habet, quod à communi piorum usu recedam, quum hominum corda dico formari, flecti ac dirigi. Itane, ut novae, & à communi fidelium sensu alienae censeantur loquutiones, quae & passim occurrunt in Scripturis, & Ecclesiasticis scriptoribus subinde in ore sunt? Supra ducentos locos ex Augustino adducere mihi facile sit, ubi istis verbis utitur. Sed quid Spiritus sanctus in Scripturis? unde petenda est bene loquendi regula. Hanc orandi formulam nonne dictat fide-
libus? Inclina cor meum in testimonia tua, Do- *Psal. 119. vers. 36.*
mine. Item: Inclinet Dominus cor nostrum ad
se, ut ambulemus in omnibus praeceptis suis. Item: *1 Reg. 8. vers. 58.*
Dominus autem dirigat corda vestra in charitatem Dei & expectationem Christi. Quid plura? *2 Thess. 3. vers. 5.*
Nulla est frequentior sanctis oratio, quam ut Dei

Spiri-

Spiritu, in viam rectam dirigantur. Imo quum & corda impiorum, quos Spiritu suo specialiter non gubernat, huc illuc, prout visum fuerit, flectere se dicat, quid de fidelibus dicendum est, qui non amplius sibi vivunt, sed in quibus vivit Christus? *Prov. 21. vers. 1.* Sicut fluctus aquarum, inquit Solomon, ita cor Regis in manu Dei: quocunque voluerit, inclinabit illud. Quid ergo, quum doceo cor fidelis, quod Dominus singulari modo suscepit regendum, flecti ac formari ejus Spiritu, verbi novitate ac insolentia offenditur Pighius? Queritur enim me novam loquendi formam introducere, cui non assueti sint fideles. Verissimum est quod vulgo jactatur, de nullo dubitare stultos: quod ex veteri & elegantiori proverbio natum est. Ecce enim ut sola sua inscitia armatus Pighius, bellum Deo & hominibus indicere simul audeat. Profertur loquutio, quam Spiritus sanctus primum, deinde & sacri Doctores, ejus magisterium sequuti, familiariter usurpant. Audacter excipit, ab Ecclesiæ catholicæ usu abhorrere. Adducitur Paulus testis. Antequam illi respondeat, anathema, si aliud quid dixerit, quam quod sibi persuasit Ecclesiam sentire, non dubitanter minatur. Sed qua fiducia? Notum est illud: Ignorantia confidentiam parit. Paulo post tamen, moderatior jam factus, hæc non mea, sed Spiritus sancti verba, utcunque impropria sint, non multum habere incommodi concedit, nisi me animadverteret impietatis meæ venenum illis insinuare velle: Deum scilicet uti corde nostro, aut voluntate, in bonis operibus, sicut arreptitiorum membris maligni spiritus utuntur, dum per eos responsa dant & loquuntur, quæ ipsi non intelligunt. Verum quum omnem illi occasionem ante abstulerim, ne quid de me tale suspicari posset, cur divinat, quod timeri nullo modo debuit? Exposueram, velle inesse hominibus ex natura: ex naturæ vero corruptione fieri, ut non nisi male possimus velle: esse igitur proprium Dei donum, ut bene velimus. Quam hic syllabam inveniet, quæ materiam præbeat tali calumniæ?

At non dissimulanter postea id me sensisse aperio: quia contentus non sim, si quis dicat voluntatem, alias non prorsus malam, sed infirmam ac debilem, subsidio gratiæ adjuvari: atque ad eam rem Prophe- *Ezech. 36. vers. 26.* tæ testimonio utor: Dabo vobis cor novum, & Spiritum novum ponam in medio vestri: auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum. Deinde subjicio: Hac similitudine non ostendere vult Deus, mollitiem cordibus nostris inesse, flexilem alias in recti obedientiam, sed quæ per se infirma, gratiæ suæ adminiculo indigeat, sed nihil penitus boni expressum iri à corde nostro, nisi aliud fiat. Nam si lapis in carnem transformatur, quando nos ad recti studium Dominus convertit: aboletur, quicquid est voluntatis nostræ proprium: & quod succedit, totum à Deo est. Hic, qua plurimum valet convitiandi protervia, in me debacchatur: clamat pseudoprophetam in veste ovis deprehendi, seducentem, hoc est, seorsum ducentem ab ovium caulis simplices animas. Sic enim in illa sua crassa hallucinatione sibi placet, ut non satis habeat suam insulsitatem semel prodidisse. Huc autem spectat, ne eum sine ratione maledicere putes, quicquid sonent verba Prophetæ, ut tamen opinio sua valeat: quoniam Ecclesiæ auctoritate nitatur. Aliquando tamen ad rem accedit. Sicut ante, inquit, nulla auxilii sui facta mentione, totam perfectionis summam potestatis nostræ fecerat, quum diceret: Projicite à vobis iniquitates vestras: convertimini ad me: facite vobis cor novum & spiritum novum: ita hic eandem uni Deo tribuit, præterita nostra facultate. Ergo utrumque locum jubet conjungi, ut habeatur illa, de qua differuit, liberi arbitrii & gratiæ conjugatio. Quasi vero illi permittam, ex præceptis colligere, quanta aut qualis sit hominum ad obediendum, facultas. Hunc jubendo Legis effectum esse ex Paulo scimus, ut occidat. Cur? *2 Cor. 3. vers. 6.* nisi quia non aliud potest, quam hominem transgressioni subjicere? Scimus & hoc esse ejus officium, ut hominem, miseriæ suæ agnitione per- *Galat. 3. vers. 24.* culsum, confugere ad gratiam doceat. Ergo ab externa Legis prædicatione recedendum est, ut ad spiritualem ejus inscriptionem, de qua loquitur *Jerem. 31. vers. 33.* Jeremias, veniamus. Illic enim Dominus fœdus se facturum promittit, non quale ante pepigerat, quia irritum factum fuerat defectione populi, sed fœdus novum, quo Legem inscribat populi sui cordibus, & visceribus insculpat. Vides causam, cur fœdus illud quod externa prædicatione constabat, abrogetur: quia scilicet violatum fuerit ab hominibus. Vides & novi paciscendi necessitatem: quia scilicet non aliter ratum sit futurum, donec Spiritu Dei inscriptum cordibus fuerit. Hujus efficaciæ si vel minimum gustum haberet Pighius: aut si impotentiæ saltem suæ conscientia tangeretur, non amplius obloqueretur, in hominum statui potestate quod illis præcipitur.

Atque hinc etiam patet, quam frivola sit & nugatoria ejus ratiocinatio. Si ex promissionibus inferamus, solius Dei opus esse conversionem, quia se solum ejus auctorem illic commemoret, pari ratione evicturum ex præceptis Pelagium, posse nos omnia, Dei gratia nihil adjutos: quoniam illic à nobis, sine mentione gratiæ, perfecta justitia exigatur. Quasi vero ideo dentur præcepta, ut quod deest gratiæ, virium nostrarum subsidio expleatur: & non potius, ut propriæ impotentiæ convictos, ad gratiam manuducant. Alia est promissionum ratio: Dabo, inquit Dominus, mentem, ut quod rectum est videatis & eligatis: Dabo cor carneum, ut obediatis: Faciam ut ambuletis in Lege mea. Non suspendit à nobis eorum complementum, quæ pollicetur, sed simpliciter in se uno locat. Jubendo autem, non facultatem, aut novam nobis confert, aut quam habemus, prædicat, sed nihil omnino nos posse nobis ostendit, ut quo penes nos deficimus, aliunde quærere discamus. Valeat ergo fictitium illud Pighii temperamentum, donec nobis probaverit, à promissionibus remitti nos ad Legem, ut ibi justitiam reperiamus, sicut Lex ad promissiones nos manuducit. Quod convertimur ab iniquitate ad justitiam, non ex naturæ nostræ potentia, sed gratiæ suæ dono, palam Deus testatur. Nunc illud convertat Pighius, si potest, ac reciprocum faciat: non ex puro esse gratiæ dono, sed naturæ virtute. Imo quum de nobis loquitur Dominus, ne guttam quidem boni nobis relinquit: neque nos infirmitatis tantum damnat, sed totam virtutis nostræ opinionem in nihilum redigit. Desinat ergo Pighius, noxiam hanc & venenatam suam mixturam nobis temperare: quæ non alio spectat, nisi ut hominem in Dei societatem erigendo, ex altiore loco eum gravius præcipitet. Quid enim sibi aliud volunt ejus verba, nisi ut in opere omnium excellentissimo, hoc est, in animæ resurrectione, æquales habeat partes homo cum Deo? Convertitur, inquit, homo à Deo, sed ipse nihilominus se convertit: crucifigit veterem hominem, carnem suam mortificat, renovat se, & induit novum hominem, utcunque à Deo simul renovetur. Circumciditur à Deo, nihilo tamen minus circumcidit seipsum. Et quo fundamento hanc æqualitatem fulcit? Quod sicut hæc omnia se facturum in homine promittit Deus, ita ab homine requirit, ut faciat. At promissiones non modo quid possit, sed quid faciat Deus, certo pronunciant ac definiunt. Lex autem non ad testificandam hominis virtutem, sed ad infirmitatem potius arguendam, data est, ut præceptis admonitus se nihil posse, in Dei fortitudine, non sua recumbat.

Porro quod lapidei cordis appellatione ostendi

exi-

existimo, nihil unquam boni expressum iri à corde nostro, nisi penitus aliud fiat, exclamat similis attonito, se non capere qualia sint hæc portenta. Ego vero, nisi scirem hominem rabie excæcatum nihil cernere, ideoque arbores, pecora, terram, aërem ipsum, aut quicquid obvium fuerit, pro hoste temere ferire, mirarer, unde tantus illi stupor, ut tam prodigiosam facilis simplicisque sententiæ interpretationem contingeret. Longam enim disputationem orditur, ut cordis substantiam non tolli, sed qualitatem mutari, ac vitium corrigi probet. Quod si rationes non sufficiant, Ambrosii testimonio confirmat, non fieri novum figmentum, aut novam creaturam, sed vitium tantum auferri quod à natura non erat. Quo præmio dignum esse ducas, qui tam abstrusam quæstionem sic enucleavit? At ego dico, fieri novum cor: Ambrosius quicquam in substantiam mutari negat. Quasi vero credibile sit, me substantiam cordis lapideam imaginari in homine nondum renato. Cor, ex lapideo, quum dicit Propheta carneum fieri, extra dubium est Pighio, de qualitate id esse intelligendum, Quum dico mutari aut fieri aliud, de substantia me loqui interpretatur. Ergo quum petit David, cor mundum creari in se, & spiritum rectum innovari in visceribus suis, quis horum verborum erit sensus? Cor novum creari, an non valet quantum aliud fieri? O jejunum calumniatorem, qui tam leves ac nihili ineptias ad maledicendum captat! Sed ingeniosam muscipulam excogitat, quam effugere me nullo modo posse, sibi persuadet. Nam quum, me quoque teste, cor voluntatem significet, de actu voluntatis accipi non potest quod dico. Siquidem in vanum verba profunderem, si tantum mala desideria oportere aboleri dicerem. Restat igitur, ut de potentia illa, qua volumus, nolumus, odimus, amamus, sentiam. Nuper de substantia sermonem habebat: nunc transilit ad potentiam. Quod si rem unam se designare his duobus verbis causetur, perperam ergo Ambrosium adducit, qui sub figmenti & creaturæ verbis plus aliquid, quam potentiam, comprehendebat. Sed valeat illud: consequentiam autem, qua me absque ullo effugio teneri jactat, valere nego. An tam rudis adhuc est Pighius, ut inter voluntatis substantiam, aut volendi facultatem, & actus, vel effectus ipsos, nihil medium agnoscat? Certe vehementer me decepit. Putabam enim, primis saltem dialecticæ rudimentis instructum. Nunc video, & bonarum artium, & communis sensus prorsus expertem. Siquidem nemo tam est indoctus, qui non habitum medio loco constituat. Quorsum enim istæ loquendi formulæ, vir boni aut mali animi, nisi ad qualitatem indicandam? Neque vero id tacueram. Nam quantum ad præsentem quæstionem, Bernardum sequutus, tria consideranda proposueram: velle per se, aut simpliciter: deinde male, & bene velle. Primum illud est volendi facultas, aut, si ita placet, substantia. Bene & male velle, sunt qualitates, vel habitus contrarii qui in potentiam ipsam cadunt. Actus prætermiseram, quod nihil ad rem facerent. His tribus positis, voluntatem docueram perpetuo insidere in natura, malitiam voluntatis esse ex naturæ corruptione: Spiritus autem regeneratione malitiam corrigi, & voluntatem eo modo ex mala fieri bonam. Jactavit Pighius, si hunc nodum possem expedire, quidvis se à me passurum. Quid si nunc sponsionem hanc reciperem? Sed ideo abstineo, quia nodum me nullum solvisse fateor, quum nullus foret. Quis enim puer hic hæsitaret? Imo quum qualitatem sæpius nominasset Pighius ac distinxisset à substantia voluntatis, qui fit, ut quum ad divisionem hanc ventum est, membrum illud silentio transmittat? An ergo compos mentis credendus est, qui ubi totas fores mihi ad exitum aperuit, nullum effugium patere existimat?

Ne longior sim: dico voluntatem, non natura, hoc est, Dei creatione, sed naturæ depravatione esse malam: nec aliter habere posse, donec Spiritus sancti gratia in bonam mutetur. Neque sic imaginor, fieri novum figmentum, aut novam creaturam, ut abolita substantia priore, nova succedat. Voluntatem enim nominatim commemoro, sicut homini est ab initio ingenita, semper manere: in habitu igitur, non in substantia, esse mutationem. Per ejusmodi renovationem cor dico aliud fieri: David autem cor novum creari. Pighius autem, præfatus se ad tam dira portenta obstupescere, multis convitiis me persequitur quod dicam mutari substantiam. Videre nunc est quid cerebri habeat. Ipse autem qualiter interpretatur? longa peccandi consuetudine inveteratum cor, relinquere lapideam suam duritiem, mollirique oportere, ut sensibile, divinisque impressionibus aptum, sequax, ac ductile fiat. Merito certe hoc contemptæ Scripturæ premium refert, ut tam frigidis pausanisque interpretationibus sacram ejus majestatem corrumpat. Verum meminerimus, quas porci calcant margaritas, nobis & singulari veneratione exosculandas, & summa religione custodiendas esse. Postquam Dominus, expositis suis in populum collatis beneficiis, quam pro illis ingratitudinem reddiderat, exprobravit: deinde ad pœnitentiam hortatus est, quæ est legitima ad Euangelii gratiam præparatio, liberationem demum ex captivitate Babylonica promittit: simul ab externo typo transit ad veritatem. Nam quod populus à Babylonica tyrannide solutus, in terram promissam reducitur, illud tenue beneficium est, præut est illa inæstimabilis gratia, qua à peccati, Satanæ, & mortis servitute, Spiritu Dei in liberum justitiæ statum asseritur. Hanc gratiam exhibere cœpit populo Israelitico, quum ab exilio Babylonico manu sua emissum, ad urbem & Templum reduxisset; plenius vero & locupletius sub regno Christi in universas gentes effudit. Ostendit autem illic, nihilo magis exhortationibus ac doctrina profici apud homines, quam si lapidibus loqueretur, donec duritiem cordis eorum, hoc est, contumaciam emolliat. Quod enim facturum se promittit, ad suam unius potestatem transfert. Alioqui ut ejus promissa compleantur, non in ipsius, sed hominum erit potestate, inquit Augustinus. Prorsus ergo hic gratiæ & naturæ fit comparatio. Cordis enim lapidei durities, non aliud quam inimicitiam carnis adversus Deum significat: qua non exiguus hominum numerus, sed totum genus laborare dicitur. Hanc non nisi à seipso subigi testatur Deus: & in quem finem? Non ut possint ambulare in recta via, sicut Pighius, ad extenuandam gratiæ laudem, comminiscitur, sed prorsus ut ambulent. Quum facturum se dicit Dominus, ut in præceptis suis ambulemus, non cor tantum flexile in utramque partem, redditurum se promittit, ut tam resistendo, quam obediendo paratum, aptumque sit, sed quod omnino ad obedientiam formatum & compositum, justitiam Dei jam in se impressam insculptamque habeat. Nemo tam obtusus est, quin hic in supprimenda Dei gratia tum insignem Pighii malignitatem, tum impudentem & prope desperatam audaciam cernat. Dicit Dominus, facturum se, ut sibi serviamus. Reddit ille, facturum, ut possimus vel ambulare, vel non ambulare. Dicit similiter Dominus altero loco, inscripturum se cordibus Leges suas. Reddit Pighius, facturum, ut corda impressionem hanc recipere valeant: non autem ut habeant. Hæc generalis est sententia: Pighius ad homines, prava consuetudine corruptos, restringit. Lapideum cor vocat Deus contumaciam & rebellionem, ex naturæ vitiositate insitam hominibus. Pighius duritiem exponit ex mala consuetudine contractam. Quemadmodum

dum si quis ex Philosophorum grege diceret, hominem, male vivendo, obduruisse, vel occalluisse ad malum. Clarum igitur omnibus nunc quod dixi esse confido: Prophetam hoc loco satis exprimere, non roborari tantum humanæ voluntatis infirmitatem gratiæ subsidio, quo ad boni studium efficaciter adspiret. Pighius autem quidvis à me convitii perpeti paratus est, si unum ex orthodoxis producere potuero, qui non ita senserit. Ego autem, ut compendio studeam, Augustinum produco: qui & initio libri de Gratia & libero arbitrio ad Valentinum, & Epistola centesima septima ad Vitalem, idem tradit. Utroque enim loco dum hoc Prophetæ testimonium interpretatur, fortiter contendit, non præcedere in voluntate bonum aliquem motum, quem Deus adjuvet subsequendo, sed voluntatem perversam Deoque rebellem penitus esse, donec corrigatur. Tametsi convitiis abstineo, satis insignes impudentiæ suæ maculas ipse sibi Pighius inussit.

Quoniam autem subjicio, aboleri oportere, quicquid ex nobis est, quum à Domino regeneramur, primum interrogat, quid istis verbis mihi velim: & mox respondendo antevertit, non aliter quam de universis naturæ partibus posse intelligi: in iis autem esse & animam & corpus: convenire ergo secundum hæc mea verba, ut corpore resurgant homines, simulatque ad Deum convertuntur. Non confidentius adversarium insequeretur Chrysippus disputando, si viveret, sed melius aliquanto & magis vivis rationibus premeret. Ego, ut latratum hujus canis breviter compescam, primum, loquendi formam, neque novam esse, neque à me inventam, respondeo. Sic enim ante me Augustinus: Nemo se palpet. De suo enim non nisi Satan est. Quid enim de tuo habes, nisi peccatum? Tolle peccatum, quod tuum est. Justitiam enim non habes, nisi ex Dei dono. Neque difficilis est de re ipsa responsio. Quicquid nostrum est, pro eo accipio, quod est nobis proprium. Hoc porro esse definio, quod habemus in nobis, à Dei creatione separatum. Est autem vitiositas, quæ non in aliqua nostri parte, sed in tota natura hæret. Eam enim totam in seipso primus homo perdidit, sicut & Augustinus scribit ad Vitalem. Nunc qui inter primam naturæ creationem, & quæ postea supervenit, ex peccato corruptionem, distinguere poterit, ab omni difficultate, non magno se negotio expediet. Sed Pighius disputationem altam ingreditur: qua me pressius teneri putat, quam ut possim unquam elabi. Nam per rationem & voluntatem, quas in totum renovari oportere contendo, necessario aut rationalis animæ essentiam, aut certe energias & virtutes inde scaturientes intelligit. His autem esse mutuam inter se connexionem, ut separari nihilo magis possint, quam ab igne vis calorifica, aut illustratoria à Sole. Fieri ergo non posse concludit, ut nobis auferatur voluntas & ratio, nisi auferatur & ipsa rationalis animæ substantia: atque in ejus locum nova aliaque anima succedat. At scire ex eo velim, an non illis animæ potentiis qualitates accidere posse concedat. Hoc enim concesso, soluta sunt illa vincula, quibus me constringi gloriabatur. Quid respondeat, nihil moror. Dico, sicut res ipsa loquitur, ratiocinandi potentiam, quæ in mente sedem habet, dico volendi facultatem, quæ in corde residet, vitiatas esse, corruptasque peccato. Ista vitiositate, quæ totam hominis animam in suis potentiis occupavit, fieri dico, ut nihil cogitet, eligat, velit, conetur, faciat homo, nisi malum. Atque hoc sensu dico, & aboleri, & renovari oportere, quicquid ex nobis est.

Homil. in Joan. 49.

Epist. 107

Subjicio deinde, voluntatem suopte ingenio, in eum modum, à Deo, aversam, sola Dei virtute converti, sic ut nullas in agendo partes habeat, nisi quatenus à Domino prævenitur: atque ita quod alicubi tradit Augustinus, interpretor: non præviam esse, sed pedisequam in bono opere. Quibus verbis nullum me in ea bonum motum agnoscere significo, qui non ex Spiritus renovatione fluat. In primo membro non ferendam in Deum blasphemiam contineri existimat Pighius, quia subindicare velim, necessario aversam à Deo esse voluntatem, naturæ vitio. Sed quum satis ante demonstraverim, non esse Deo imputandum, quod sibi mali homo sua culpa contraxit, frustra in Dei contumeliam recidere causatur, quod de cordis humani pravitate ubique vel me tacente, clamat veritas. Alterum tamen membrum, ubi ullas ad conversionem esse voluntatis partes nego, nisi quoad reformata fuerit, acrius exagitandum sibi sumit. Nam si ad conversionem, inquit, nihil potestatis reliquum nobis est, sed id penes unum est Dei beneplacitum, ubi, quando, & quomodo velit, quid ludit operam, imo quid ridiculum se facit, toties, ut convertamur, à nobis flagitando? Magnum vero & absurdum, si à paupere debitore justum alias ac legitimum nomen exigatur. Quanquam alio etiam fine Dominum ad conversionem hortari suos, superius dictum est. Requirit enim ab illis, quod simul promittit se daturum. Ita præcepto illos ad recipiendam promissionem præparat. Sed cur nos frustra verbis invitat? Cur non potius loquitur ipse secum, ut convertat, quos conversos velit? At quum eadem verba, quæ auribus loquitur, simul digito suo, hoc est, per Spiritum sanctum cordibus inscribat, ut ita spirituale sit ministerium hominis, quo utitur, an nostrum est, illi legem dicere, ne sic faciat? At quid de reprobis, quibus nihil exhibetur, præter nudam & mortuam literam? Respondeo: proprium quidem doctrinæ Dei esse, ut salutaris sit audientibus: ubi autem officium hoc in fidelibus expleverit, adversus rebelles & obstinatos paratam esse vindictam. At Deum velle omnes converti existimat Pighius, ideoque pariter omnibus suum auxilium offerre: itaque nostræ esse potestatis, velle aut nolle. Quod nisi voluerimus priores, ipsum ad nos converti. Hoc enim clarissimis verbis exprimere Prophetas, quum in Dei persona dicunt: Revertimini, & sanabo vos. Item: Revertimini, & non avertam faciem meam à vobis. Ego autem nihil in istis verbis contineri animadverto, nisi quod Deus se illis, & peccata, & pœnas, quibus propter peccata plecterentur, remissurum pollicetur, si modo resipuerint. Jam quum pœnitentia sit spiritualis à morte resurrectio, nego eam magis in hominis esse potestate, quam fuerit se creare: imo minus: quanto scilicet præstantius est, justum se facere, quam hominem. Cur ergo de illa concionantur Prophetæ? Quia hic est regenerationis ordo, ut homines vera sui displicentia, vero tum peccati odio, tum justitiæ desiderio amoreque tacti, ad Dei misericordiam confugiant. Sed cur Dominus ab illis flagitat, quod merum esse Spiritus sui opus ac donum novit? Quia utcunque arcanum Spiritus sui sancti opus, sine ullo vel instrumento, vel adminiculo, peragere possit, externam tamen prædicationem ordinavit, qua tanquam instrumento uteretur. Cæterum, ut efficax ac fructuosum sit ejusmodi instrumentum, ea ipsa verba, quæ auribus per os hominis loquitur, digito suo in corda insculpit: ita ministerium reddit spirituale & vivum, quod alias literale & mortuum foret.

At ubique hæc duo ante requirit à nobis Deus pœnitentiam & humilitatem, quam se nobis propitium fore promittat: sicut per Jesaiam dicit: Ad quem respiciam, nisi ad humilem, & contritum spiritu? Neminem istud impediet qui memoria tenebit, quod observandum, quodam Institutionis meæ loco, docui: dupliciter Deum ad homines respicere,

Jesa 66. vers. 2.

Act. 10. ut eos misericordia sua dignetur. Dicit Petrus,
vers. 34. se in Cornelii exemplo cernere, non esse acceptionem personarum apud Deum: quia illi acceptus sit
Rom. 5. ex qualibet gente, qui faciat bonum. At Paulus di-
vers. 10. cit, tunc fuisse reconciliatos Deo Romanos, quum essent ejus inimici, & alieni ab ejus justitia: justi-
1 Cor. 6. ficatos fuisse Corinthios, quum scortatores essent,
vers. 11. & ebriosi, & adulteri, aut aliis flagitiis inquinati:
Ephes. 2. receptos in gratiam fuisse Ephesios, quum essent
vers. 1. peccatis mortui, sine Deo, sine spe, quum carnis con-
Coloss. 1. cupiscentiis addicti, Satanæ servirent: Colossenses
vers. 21. etiam, quo tempore abalienati erant & inimici mente in operibus malis, fuisse reconciliatos: quo tempore mortui erant per peccata, fuisse in justitiam ac vitam excitatos. Sed quid plura commemorem? quum passim ejusmodi sententiis scateant ejus Epistolæ. Quod si taceret, ejus tamen conversio, sine ullis verbis, illustre est ejus rei documentum. Qua enim aut humilitate, aut sui displicentia præparatus, benignum illum Dei aspectum promeruit, ut vas electionis vocaretur? Excipiet Pighius, in ipso fuisse, ut Dei vocationi obtemperaret. Sed hic tantum disputatur, an Dei gratiam prævenerit. Quanquam fallitur, qui putat tantum ejus auribus insonnisse vocem illam: Saule, Saule, quid me persequeris? non autem Spiritus sancti magisterio insculptam fuisse ejus cordi obedientiæ Legem, ut protinus faceret, quod jubebatur. Illa, inquam, inscriptione, non modo ex nolente factus est volens, sed etiam ex persequutore spectator. Jam quid sibi Pro-
Jesa. 65. phetica illa & celeberrima sententia vult? Inven-
vers. 1. tus sum à non quærentibus me. Sic exponit Apo-
Rom. 9. stolus: quod Gentes, quæ justitiam non quære-
vers. 30. bant, justitiam apprehenderunt. Nec alio præparationis genere, aut Abraham, aut ejus posteritas, initio ad Deum appropinquaverat: sicut Moses & Josue commemorant. His ac similibus testimoniis qui non convincitur, ut duplicem hominum coram Deo acceptionem agnoscat, nimis præfractus est. Respicit ergo Deus electos suos, amplectitur, amat, acceptosque habet, etiam ante vocationem, sed in Christo: eos autem vocando, se propitium ipsis ostendit ac benevolum: hoc est, amorem ipsis, quem ante deferebat, testatur, ut eum in animis suis sentiant, eoque fruantur. Jam vocatio, pœnitentia & fide constat. Prima autem pœnitentiæ pars, vel potius initium est, humili submissoque animo sibi displicere. Post hanc demum humilitatem dicitur Deus ad homines respicere, relatione ad eorum notitiam sensumque habita: quoniam tunc se illis Patrem declaret, suæque bonitatis testimonium reddat.

Porro quum hactenus sine fine & modo, extulerit hominis vires: nunc quum demonstrare vult, ut seipsum ad Deum proprio motu convertat, liberius adhuc multo, quam ante, apertiusque impietatem suam prodit. Vult Deus impium converti, inquit, non tamen sua omnipotenti illum voluntate convertit, sed ut se convertat, invitat & adhortatur. Nostrum proinde est reverti & converti, ipsius autem, revertentes suscipere & vivificare. Quid, obsecro, relinquere hic Deo videtur, præter exhortationem? Et quid aliud in Pelagio damnatum est? Sed aliquo statim colore hanc blasphemiam regit: dum nec Deum nobis in conversione fatetur deesse, modo tamen priores, ipsi ad eandem conemur. Est hoc quidem aliquid, quod quum priores homini partes dederit, posteriores tandem Deo concedat. Fuit hoc secundum Pelagii commentum, postquam illud retractare coactus fuerat, hominem suis viribus pervenire ad vitam æternam posse. Quanquam paulo post ne dimidio quidem Pelagianismo contentum se esse exprimit. Nam quum vult definire, qualiter nos convertat Deus, sua, inquit, bonitate & patientia, non statim nos puniens, sed dans tempus & locum pœnitentiæ: adhæc, multis mediis & occasionibus, exhortationibus, beneficiis, & flagellis, ad eandem nos provocans, sollicitans, stimulans. Hic vero totus & integer Pelagius sua in cælum sacrilegia evomit. Externa enim tantum media ponit, quibus invitat Deus homines, atque his includit totam conversionis gratiam: de interiore cordis motu, de renovatione Spiritus, altum silentium. Neque vero causa est, cur minime negare se tergiversetur, utcunque sileat. Modum enim, quo nos convertit Deus, definiendum suscipit. Proinde, tali definitione posita, totam cordis innovationem, quæ fit arcana Spiritus sancti virtute, excludit. Et tamen, si Deo placet, ad tam claræ crassæque impietatis confirmationem, ex Scripturis suffragationem aliquam corrogat. Quod se incipiat homo
convertere, inquit, habetur apud Jeremiam: Si Jer. 15.
converteris, convertam te. Illic Prophetam allo- vers. 19.
quitur Deus, qui ultima prope desperatione tentatus, secum multis querelis expostulaverat. Novis ergo eum promissionibus ad colligendum animum incitat. Sic autem habent verba, si rite quis interpretetur: Si reversus fueris, & reverti te fecero, ante faciem meam stabis. Si pretiosum à vili discreveris, eris quasi os meum. Quia successu destitui se videns, animum desponderat, ac perinde vacillare cœperat, quasi Dei promissis sua non constaret fides, hanc hæsitationem & diffidentiam reprehendit Dominus: postea tum ad fidei fortitudinem & constantiam, tum ad obsequium, hoc est, vocationis suæ cursum redire jubet, meliore spe proposita boni & felicis exitus. Dicit ergo: Si redieris, subsistes coram facie mea, utcunque te dejiciat mundus. Si steteris in recto judicio, neque ab officio defeceris, utcunque doctrinam tuam mundus infamet, ego tamen eam, tanquam ex ore meo profectam, approbabo. Quod ergo additur, Et convertam te, vides interpositam esse parenthesin, vice correctionis: qua Dominus suum fore beneficium declarat, si Propheta in viam redierit. En Pighiana in citandis Scripturis dexteritas. At postea longum testimoniorum acervum colligit. Nempe quoniam obstinatos Deus objurgat, quod sua bonitate abutantur, nec converti velint, inde colligit, nostræ virtutis esse, si convertimur. At Scriptura, sicut hominem propria cordis pravitate impediri testatur, quominus se ad Deum convertat, ita conversionis suæ gloriam sibi arrogare vetat, dum Spiritus sancti opus esse docet.

Quæ tamen, ut illustriora, distincta serie postea recenset, ac seorsum explicat, breviter percurram. Adigi doctrina nostra miseros homines calumniatur, ut plenam illam desperationis vocem, ob quam apud Ezechielem tam graviter Israëli succenset Deus, concipiant, atque emittant: Iniquitates nostræ super nos sunt, & in ipsis tabescimus. Si hæc similia sunt, hominem Spiritus sancti directione, non virtute propria, à peccato converti ad justitiam: & hominem sine spe veniæ à Deo esse derelictum, & jam exitio destinatum: desperationis materiam gigni ex doctrina nostra, fateor: sin videre omnibus promptum est, quantum sit discriminis: quam indigna sit hæc Pighii calumnia, neminem latet. At si in solo, inquit, Dei beneplacito jacet conversio hominis, quid aliud concipiet peccator, quam sibi putrescendum esse, donec Dei manu erigatur? Quasi vero, quum de sua impotentia docentur homines, non eo modo ad spem auxilii erigantur, si quidem electi Dei sunt: si vero reprobi, non simul Dei judicio constringantur, ut sua se culpa perire agnoscant. Atque ut clarius pateat, quam concinna sit Propheticæ hujus sententiæ adversum nos applicatio, observandum est, populum tunc, non tam desperatione, quam pervicacia, non sine Dei invidia, quod inexorabili severitate esset, de suis miseriis con-

conquestum fuisse. Jam ergo passim audiebatur
vox illa: Quid faceremus? Deus nos perdere,
ac funditus extinguere, semel decrevit. Proinde,
quando frustra de eo placando cogitaremus: re-
niat, quando volet, ejus judicium. Hac contu-
macia se ad stuporem comparabant, ut adversus
calcar obstinatis animis calcitrarent. Excipit Do-
minus, nolle se mortem impii: doctrinam enim,
quam per suos Prophetas dispensaret, ministerium
esse reconciliationis. Nunc sine mora concludit
Pighius, nostræ esse potestatis, ejusmodi reconci-
liationem ratam facere: ego autem quærendum
dico, qualiter ministerium illud efficax nobis fiat.
Respondent Prophetæ, & post eos Paulus, id fieri,
Jer. 15. vers. 19. quum Spiritu Dei inscribitur cordibus nostris do-
ctrina, quam frustra alioqui, & sine profectu aures
exciperent.

Jon. 3: 8. Secundum locum adducit ex Jona: Quid rex Ni-
nivæ ad Jonæ denunciationem edicto promulgavit,
ut converteretur quisque à via sua mala, nisi sensus
communis hoc dictaret, homini in manu esse suam
conversionem? Respondeo, fuisse istud officium
Regis jam conversi, ut alios ad exemplum suum in-
citaret. Certe civile Regis edictum non plus habe-
bit ponderis ad probandum quod intendit Pighius,
quam Propheticæ multæ conciones, quas sensu &
verbis convenire cum illo, palam est. Sicut enim
Prophetæ officium est, dum homines ad Dei cul-
tum ac timorem instituere vult, plantare & rigare,
ita & Regis. Hanc autem prærogativam sibi vin-
dicat Deus, ut solus det incrementum: idque li-
bera potestate, ubi, & quoad sibi placuerit. At
subjicitur, misertum fuisse Deum quoniam eorum
opera viderit: quatenus scilicet à libero eorum ar-
bitrio proficiscebantur. Sic quidem interpretatur
Pighius, qui hominem imaginatur à seipso, & na-
tura habere, quicquid boni habet. Nos autem, qui
resipiscere & converti, singulare esse Dei donum,
tot Scripturæ testimoniis didicimus, aliter: Deum,
sicut illis dederat, ut converterentur, ita conver-
sos amplexum esse, & manum suam retraxisse, ne
secundum priorem denunciationem in eos animad-
verteret. Miseretur enim primum hominis nudi,
inopis, omnique bono destituti, sola miseria præ-
diti: postea suis donis vestitum & ornatum miseri-
cordia persequitur. At conversio, inquit iterum
Pighius, ipsis imputari non poterat, ad promeren-
dum aut obtinendam gratiam, si illos Deus, ut con-
verterentur, prævenerat. Vide quantum inter hunc,
De grat. & libero arbitrio, cap. 6. & Augustinum intersit. Sic enim Augustinus loqui-
tur: A teipso si tibi merita tua sunt, mala sunt;
ideoque non coronantur. Ut ergo bona sint, Dei
dona esse oportet. Item: Opera mea si videris,
In Psalmum 137. damnas: tua si videris, coronas. Nam & quæcun-
que bona opera habeo, abs te mihi sunt, ideoque
tua potius, quam mea. Ergo opera manuum tuarum
non despexeris. Pighius autem absurdum esse putat,
si opera manuum suarum respiciat Deus, ut priora
sua dona aliis cumulet.

Mat. 11. v. 21, 23. Ratiocinatur & ex hac Christi sententia: Væ tibi
Capernaum. Nam si in Tyro aut Sidone aut So-
doma factæ fuissent istæ virtutes, quas vidisti, in ci-
licio & cinere pœnitentiam egissent. Nam si abso-
luta, inquit, efficacique voluntate noluit dare Deus
pœnitentiam Sodomæ, Tyro, & Sidoni, an datu-
rus erat, si illic edidisset sua miracula? Et cur po-
tius ob miracula illis gratiam resipiscendi dedisset,
quam civitati suæ, ubi eadem miracula designabat?
Respondeo, minime in his verbis Christum respi-
cere, vel unde emanet pœnitentia, vel cur his po-
tius, quam illis, arcano Dei consilio detur: sed
simpliciter ab effectis sumere hanc comparationem,
quod reliquæ illæ quas nominabat, urbes, quibus
doctrina & miracula defuissent, plus habituræ essent
excusationis coram Deo, quam Capernaum, quod
deliberata nequitia, & impia sceleratáque rebel-
lione obduratum, tot ac tam præclaris, & doctrinæ,
& signorum monitionibus nihil flecteretur. Quasi
diceret: nullam hactenus fuisse gentem tam duræ
aut indomitæ cervicis, tam ferrei cordis aut ob-
stinati, quæ non commoveretur signis illis, quæ
apud Capernaitas contemptui, ludibrioque habe-
bantur. Quod si affirmationem illam pertinacius ur-
geat Pighius, jampridem egissent pœnitentiam, re-
spondeat jam mihi, curnam urbes illas non dignatus
fuerit idoneis modis hortari ad pœnitentiam, quas
sciebat suæ exhortationi non defuturas? Si quid sen-
tit, sentire (opinor) debet, suis ipsius tricis teneri
se nunc implicitum. Sed valeant ineptæ illæ cavil-
lationes: quum evidenter constet non aliud voluisse
Christum tali loquendi genere, quam si quis ho-
die sic loquatur: neminem esse Turcam tam du-
rum rebellemque Deo, aut tam à pietate aversum,
qui non jam olim fractus fuisset, si ea legisset, au-
divisset, vidisset, quibus tamen non potuit corrigi
Pighius.

Posthæc, ut nostræ facultatis esse probet, tam
præparare corda nostra Deo, quam ei ad bonum nos
provocanti, acquiescere, longum ex integro præ-
ceptorum catalogum texuit. Nihil certe dubium
est, centies nos victos esse, si Dei præceptis vires ho-
minum metiri libeat. At istud, inquit, delirare est,
ad ea hortari homines, quibus præstandis pares non
sint. Verum ab hac contumelia se tuetur Deus, qui
optimam sibi esse jubendi causam declarat, etiamsi
penes hominem non sit implendi facultas. Quan-
quam operæpretium est, ex iis, quæ adducit, quæ-
dam nominatim referre & expendere. Apud Jere-
miam, inquit, docemur, qualiter se efficaciter præ-
parare ad Dei gratiam homines possint, dum sic di-
cit: Scrutemur vias nostras, & revertamur ad Do- Lam. 3. vers. 40.
minum: levemus corda nostra cum manibus in cæ-
lum, dicentes: Nos impie egimus, &c. Odisse,
inquit Pighius, ac detestari veterem vitam, contri-
toque corde ad Dominum confugere, pœnitere
ex corde, & vera fide petere misericordiam, hæc
est præparatio. Elevatio autem cordium, est con-
versio. Agnoscunt hic vel mediocris judicii lectores
solitam Pighii dialecticam: cujus prima regula est,
unum semper in plura discerpere: quæ autem diversa
sunt, in unum confundere. Levare in cælum corda
& manus quid significet, plus satis notum est: nem-
pe, expansis in cælum manibus, serio cordis affectu
invocare Deum. Pighius autem puerile commen-
tum fabricatur, quod levare corda, sit affectus no-
stros à terrenis & caducis rebus liberare: cum ma-
nibus, id est, operibus nostris. Atque istæ sunt inter-
pretationes, scilicet, quibus non secus ac Delphi-
cis responsis fidem haberi vult: quum nihil magis
aut frivolum, aut nugatorium fingi queat. Continuo
post, culpæ agnitionem veniæque deprecationem,
quæ duo sub præparatione ante posuerat, ad conver-
sionem, hoc est, secundum pœnitentiæ membrum re-
fert. Ut tamen illi tam crassos errores ignoscam,
rogo quidnam se confecisse putet. Totam, inquit,
pœnitentiam esse in hominis potestate. Atqui illud,
quod ipse quoque Pighius initium, & quasi primum
ingressum facit, ut peccator, iniquitatis suæ agni-
tione confusus, sibi displiceat, inter alia Dei benefi-
cia ponit Ezechiel: apud quem sic Deus populum Eze. 16.
suum alloquitur: Quum tu juramentum contempse- vers. 59.
ris, ut dissolveres pactum, ego tamen recordabor
fœderis mei quod pepigi tecum: suscitaboque fœ-
dus æternum. Et tunc viarum tuarum recordaberis,
ut confundaris. Suscitabo, inquam, tecum pactum
meum, ut recorderis, & confundaris. Pighius hanc
esse præparationem fingit, qua homines Deum ante-
vertant, ac priores occurrant ejus gratiæ. Domi-
nus autem, homines prævenire se testatur, ut pec-
cata sua agnoscant. De altera parte jam alibi dictum

est;

est: non magis penes hominem esse, innovare suam vitam, quam propria potentia à mortuis resurgere. De oratione, quam promptum est, ejus insaniam convincere? Invocando, inquit, præveniunt homines Dei gratiam. Quod enim eam precibus flagitant, ex seipsis faciunt. At Paulus contra: Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt? Quibus certe verbis Dei invocationem ex fide, tanquam filiam ex matre, procedere nascique demonstrat. Unde autem fides? An hanc quoque præparationis esse partem nugabitur? Et cur non faceret, quum de spe sic ausus fuerit loqui? quæ tamen & fide posterior est, & ex ea quoque sicut Dei invocatio producitur. Habent, inquit, à seipsis homines ut pulsent; Dei autem est aperire. Augustinus autem: Hæc est fidei sanitas, quæ nos orare facit, ut exaudiamur: quærere, ut inveniamus: pulsare, ut aperiatur nobis. Contra istam qui disputat, contra se ostium claudit misericordiæ Dei.

Rom. 10. vers. 14. — *Lib. de perfect. justit.*

At Solomon non præcipit, sed affirmat hominis esse facultatem præparandi cordis. Et hic habes expositionem Pighio dignam. Temerariam hominum confidentiam Solomon illic deridet, qui nihil non agitant consilii, nihil non moliri audent sine Deo: quum tamen ne verbum quidem emittere, quod multo minus est, nisi per ipsum queant. Hominis, inquit, est cor præparare: & Domini est gubernare linguam. Quis non videat, ironicam esse humanæ arrogantiæ descriptionem, quæ summa omnia sibi usurpat, quum ne minimum quidem in potestate habeat? Pighius autem ex eo præveniri ab homine Dei gratiam colligit. Jam quas fingit præparationes, Deo gratas esse, ex Davide probat. Desiderium enim pauperum audivit Deus: præparationem cordis eorum audivit auris tua. Utinam vero, quando ad vertendum non est idoneus, bonum interpretem sequi maluisset, quam ad inscitiam hoc quoque mali addere, ut errori pertinaciter adhæreret. Ad verbum sic habet David: Desiderium pauperum audivit Deus: præparabis cor eorum, audiet auris tua. Pighius, vestigiis interpretis nun boni nec fidi insistens, ad præparationem torquet, qua homines certent cum Dei gratia. Vides quam apposita sit ad rem probatio. Et tamen non minore truculentia stuppas istas projicit, quam si fulmina de cælo vibraret. Subjicit, causam hanc adduci, cur spuliatus regno fuerit Roboam, quod non direxit cor suum, ut obediret Domino. Si præparare, inquit, cor, ad quærendum Deum, nihilo magis potest homo, quam digito cælum tangere, quid hoc specialiter de Roboam Scriptura commemorat, velut causam reprobi sensus, quod æque & piorum & impiorum est omnium? Atque hunc nodum, quicquid comminiscar, insolubilem esse nihil dubitat. Respondeo non dici causam rejectionis, quod per se non habuerit flexibile cor, quod sine Spiritus directione ad serviendum Deo, propriæ naturæ motu inclinaret, quod nos, omnium pariter hominum commune esse tradimus, sed quod re ipsa non direxerit ad Deum cor: quod impiis proprium est, ac peculiare. Hoc vitium usitatum est Pighio, dum res diversissimas non distinguit, nihil non postea miscere & confundere. Cordis duritia & pravitas, qua fit, ut ad malum propendeamus, ad bonum simus impotentes, universalis est generis humani morbus, donec Spiritus suo remedium adhibuerit Dominus. Ubi autem cor in uno carneum formavit: in altero lapideum, sicut à natura erat, reliquit: jam multum inter eos est discriminis. Ille cor flexile habet ad Dei obedientiam, imo Dei Legem habet inscriptam in corde, ut ejus justitiæ, toto voluntatis affectu, obtemperet: hic corde indomito, obstinato, ac rebelli, & Deum & ejus jugum aspernatur. Illius obedientia opus Dei est: hic non alium habet, cui pervicaciam suam imputet, nisi seipsum. Ergo, qui nihil prima conditione differebant, Dei gratia & judicio nunc sunt discreti. Vident lectores, me nihil comminisci, & tamen nullum amplius restare scrupum. Post, ut identidem solet, ad præcepta relabitur. Verum quia prævidebat, nos responsione non destitui, subjungit, quæ illic Deus præcipit, fideles semper fecisse. Nam sicut populum admonebat David, ut præberet corda sua Domino, Ezechias item, ne cervicem suam obduraret, patrum suorum more, sed manus porrigeret: ita refert sacra historia, venisse ex toto Israele quosdam, & cor suum tradidisse, ut servirent Domino. Quis negat? Modo tamen subintelligi debere non detrectet, quod alibi exprimitur: quorum tetigerat Deus corda. Neque enim fieri negamus ab hominibus hæc & similia. Id autem solum est, quod inter nos controvertitur, proprione motu naturæ, an Spiritus sancti ductu & gubernatione ea faciant.

Prov. 16. vers. 1. — *Psal. 10. vers. 17.* — *2 Chr. 12. vers. 14.* — *Psal. 95. vers. 8.* — *2 Chr. 30. v. 8. 11.* — *1 Sam. 10. vers. 26.*

Tandem, ut aliquo involucro operiat, quam nimis detexerat impietatem, ad liberi arbitrii gratiæque conjugationem revertitur: cujus specimen una in re exhibere studet, ut de reliquis tale etiam judicium fiat. Sapientiam enim unius quidem esse Dei donum: sed dari cum delectu, non obtrudi. Dari porro non nisi iis, qui eum invocant, qui cor illi suum inclinant. Humilium enim esse, non superborum. Quid? An non humilitas quoque Dei donum est? Quod si neget Pighius, quibus tamen hanc persuasionem machinis ex piorum mentibus, quibus penitus infixa est, revellet? Ergone, quia gradatim confert Deus suas gratias, ut una sit ad alteram præparatio, ideo laudis suæ parte privabitur? quasi hominem tantum suis beneficiis subsequatur, non autem etiam præveniat. At si quem Deus suis gratiis dignetur, nullo præparationis respectu, in reliquos injurius erit & crudelis, quos interea præteribit. Certe si Pighii tribunali subjiceretur Deus, sub judice tam male propitio, facile causa caderet. Testatur enim, se solum esse, à quo discernimur: quum alioqui simus per omnia similes. Quid igitur, sic obloquendo, Pighius agit aliud, nisi quod lapides sursum in cælum projicit, qui mox in caput ejus recidant? Ut ergo millies clamet, Spiritui sancto, & universæ Scripturæ resistere, qui nihil ad promerendam Dei gratiam facultatis homini concedunt: ejusque voluntatem sic à justitia aversam esse docent, ut nihil quam malum concipere ex se queat: ut anathema omnibus qui sic sentiunt centies minetur, nihilo plus tali clamore, quam latratu, proficiet, donec alia Scripturæ testimonia proferat. Dei enim veritas, quam docemus, majori stabilitate subnixa est, quam ut ventosis ejus argumentationibus tam leviter diruatur.

1 Cor. 4. vers. 7.

Hoc controversiæ capite tam bene transacto & absoluto, ad alterum transit. Nam quod scripsi, ne pedisequam quidem gratiæ ideo debere existimari hominis voluntatem, quia per se, proprio separatoque motu, cooperetur: quin potius hoc quoque voluntatis obsequium, sive ad recipiendum, sive ad retinendum Spiritus sancti motum, quam cooperationem appellant, inde manare, quod voluntas, jam reformata, Spiritui promptam obsequentemque se præbeat: primum id tam obscurum esse pronunciat, ut nec ego intelligam quid mihi velim: deinde hunc esse impietatis cumulum, cui nihil adjici amplius queat: frustraque me obtendere Augustini patrocinium, quem mihi prorsus adversari demonstraverit. Quod autem in ejus verbis fuerim hallucinatus, causam hanc esse, quia obiter tantum cursimque inspectus, nunquam attento studio lectus mihi fuerit. Utinam vero tanta, & attentione, & diligentia, versatus foret in Scripturis, tamque familiariter notum haberet earum sensum, quam & diligenter legisse me Augustinum, & familiariter cognitam habere

ejus

ejus mentem, jactare mihi liceat. Verum id ex re ipsa æstimari malo. Quod ad præsentem quæstionem spectat, quia illud Chrysostomi improbaveram, neque voluntatem sine gratia, neque gratiam sine voluntate quicquam posse boni, malignitatis me accusat, quia uni Chrysostomo imputem, quod & ex communi Ecclesiæ definitione sumptum sit, & totidem prope verbis ab Augustino asseratur. Locum autem recitat ex tertio hypognosticôn libro: cujus clausulam, verbis quidem non multum absimilem esse fateor ab eo, quod dicit Chrysostomus: sed sensum diversissimum esse contendo. Bona opera per gratiam & liberum arbitrium fieri tradit, quicunque fit illius libri auctor: sicut via ab equo simul, & sessore, conficitur: dum equus quidem currit, sed directus sessoris manu, ut rectum iter teneat. Porro viam facit Christum. Liberum arbitrium instar vagi & devii jumenti in mundi vanitate errare docet, usque dum illi Spiritus Dei insideat, quo à concupiscentiarum errore ad viam justitiæ reducat: reductum perpetuo regimine gubernet, donec ad destinatam metam perveniat. Currere ergo liberum arbitrium concludit: sed Deum facere, ut recte currat. Et quid hoc aliud est, nisi quod semper docui? habere scilicet à natura voluntatem, ut velit: ut autem bene velit, beneficium esse gratiæ, non facultatem naturæ. Hoc sensu minime repugno, quin gratiam comitetur voluntas: sicut necessario materia formæ subest. Nam quum voluntas velut materia sit, ad recipiendam formam apta & habilis, ante renovationem male formata est, naturæ pravitate. Ubi autem Spiritu Dei ad bonitatem renovatur, quasi alteram formam induit. Velle igitur habet homo: ut autem bonum velit, à Deo prævenitur. Hæc enim posteriora verba illic habentur. Non dicit, ut velle possit: sed præsentem effectum assignat gratiæ: quemadmodum & aliquanto ante, quum diceret, tam reparari, quam præparari voluntatem, ut bona sit, quæ mala erat. Quid autem Chrysostomus? Sic comitem gratiæ voluntatem constituit, ut ab hac pendeat illius efficacia. Neque aliter Pighius accipit. Quid ergo ex verborum similitudine fucum facit, in tanta sententiæ diversitate? Quod si nondum acquiescit, meminerint lectores ejus, quod alibi retulimus, pro magno absurdo Augustinum ducere, si quis dicat, non sufficere Dei misericordiam, nisi adsit hominis voluntas. Non igitur volentis, neque currentis, ut totum detur Deo: qui voluntatem hominis, & præparat adjuvandam, & adjuvat præparatam: qui nolentem prævenit, ut velit: volentem subsequitur, ne frustra velit. At illo superiore loco innuitur, non tolli, sicut assero, liberum arbitrium per gratiam: sed vulneratum, apprehendi, ut dometur, corrigaturque ad obediendum Deo. Quasi ego substantiam voluntatis redigi in nihilum oportere, vel docuerim unquam, vel etiam somniaverim. De qualitate enim semper loquutus sum, in qua hic scriptor correctionem dum requirit, quid omnino à me dissentaneum habet? Sed hæc sunt stratagemata factitii nostri Herculis, qui monstra subinde sibi fabricat, quibus devictis, in sinu suo triumphet. Atque ut omnia inter se respondeant, triumphale hoc sibi carmen occinit: his verbis nos compellari ab Augustino: Audi hæretice, stulte, & inimice fidei: Opera liberi arbitrii bona, quæ ut fiant, præparantur per gratiam præventum, nullo liberi arbitrii merito, ipsa faciente, gubernante, perficiente ut in libero arbitrio abundent, non damnamus. Adeo, & cæcus est, & improbus, ut non cernat, hæc omnia perinde scripta esse, acsi quis ex nobis dictasset: & aliis mentem judiciumque, ne cernant, sua protervia tollere se posse confidat.

Enchir. ad Laurent.

* Ad reliqua deinde mea argumenta, sed pari, qua hactenus felicitate, refellenda pergit. Cæterum, ad ea quæ ex Jeremia cito; Timorem nominis mei dabo in corda eorum ut non recedant à me. Item, Dabo eis cor novum, ut timeant me cunctis diebus, abunde responsum esse præfatur, ne operam in re supervacua consumat. Ego autem non alteram responsionem audivi, nisi quod fortiter his verbis refragatus est. Ut enim à Domino non recedamus, se efficere in nobis ipse testatur. Si modus quæritur, respondet iterum, cor novum dando. Si id adhuc nimis obscurum est, addit explicationem: quod nominis sui timorem inserat in corda nostra. Quid ad hæc Pighius? Nobis id conferri Dei gratia, ut possimus non recedere, si libeat: nihil præterea aliud. Quanquam neque id sine exceptione concedit. Deum enim à nobis præveniri: neque dari ejus gratiam, nisi petentibus. Hæc sunt Pythagoræ responsa, quibus sine controversia, fidem vult haberi. Quum sanctorum orationes adduco, quibus à Domino petunt, ut cor suum inclinet, ut cor novum, & spiritum rectum sibi ipsis innovet, excipit, inveniri ex adverso multa præcepta, in quibus à nobis similia requirit Deus. Atqui tritum illud esse debet, precibus suis testari sanctos, quid Dei sit: Deum autem præcipiendo minime ostendere, quid sancti ad implendum virium, aut facultatis habeant. Addit inveniri etiam inclinasse sanctos cor suum Deo, dum gratiam assequuti sunt. Quasi hoc solvere sit objectionem, aliis verbis, in eundem tamen sensum succinere. Postremo addit, preces ejusmodi pii desiderii esse signa, quo ad gratiam aspirent. Id autem ex diametro nobis esse contrarium, qui hominem negamus à seipso præparari. Quasi vero minus ad Deum pertineat, continuare, quam incipere. Clamant David & Solomon, Inclina cor nostrum Deus. Jam hoc quidem votum inclinationis indicium est. Quid ergo sibi volunt? Perinde acsi dicerent: Perfice, Domine, quod cœpisti, & confirma, quod ex parte operatus es in nobis. Nondum ergo hoc mihi Pighius excussit, inclinare ad rectitudinem hominum corda, unius esse Dei opus. Dixeram, nihil Deum severius exigere, quam ut Sabbathum suum colamus. Hanc porro spiritualem esse ejus observationem, dum ab operibus nostris quiescimus. Respondet Pighius, quietem mandari nobis ab omni opere servili, non autem à Dei timore, & Legis ipsius obedientia. Bella solutio. At quorsum hoc adduxi, nisi ut timorem Dei ostenderem non esse proprium nostrum opus? Nam quum Dominus, qui nos bene agendo non vult defatigari, quiescere nos ab operibus nostris jubeat, nonne eo ipso pronunciat, omnia nostra opera mala esse? Itaque Jesaias violari Sabbathum testatur, quando invenitur in eo voluntas nostra. Hanc ergo Sabbathi veritatem esse non dubium est, de qua Paulus sexto ad Romanos capite concionatur, ut crucifigatur vetus homo noster: cujus nullam rationem habet Pighius.

Jerem. 32. vers. 40. *Psal. 119. vers. 36.* *1 Reg. 8. vers. 58.* *Jesa. 58. vers. 13.* *Rom. 6:6.*

Sequitur illa similitudo, in qua dixeram, satis luculentum gratiæ Dei testimonium extare, nisi nos supra modum maligni essemus: Ego sum vitis vera: vos palmites. Sicut palmes non potest ferre à seipso fructum, nisi in vite manserit, ita neque vos, nisi in me manseritis: quia sine me nihil potestis facere. In his verbis reperit Pighius clarissimam sententiæ suæ approbationem. Nam quum agricolæ officium sit, excolere: vitis natura, humorem succumque administrare: palmitis autem, fructum proferre: in hac distinctione pulcherrimam liberi arbitrii gratiæque colligationem extare censet. Atqui simile hoc, quo utitur Christus, ex ejus ore, non autem Pighii ingenio, accommodari ad veritatem suam oportuit. Applicatio ex Christi mente simplex est & expedita. Quemadmodum palmes extra vitem nec virere, nec florere, nec fructum edere potest, sed mox exarescit: in vite etiam assidua cultura purgationeque habet opus: sic nos extra ipsum nihil habere prorsus, ad veram, hoc est, spiritualem vitam, ejusque actiones

Joan. 15. vers. 4. 5.

aut vigoris, aut potentiæ, sed esse omnino inutiles: in ipsum vero quum insiti plantatique sumus, perpetua Dei operatione excoli, ut in fœcunditate permaneamus. Hac, inquam, inter res hic inter se comparatas congruentia qui contentus erit, minime periculum est, ne decipiatur à Christo: quo terriculamento imperitos percellere conatur Pighius. Quid autem ipse contra? Palmitis naturam cum nostra conferendo, bonorum operum fructus proprie à nobis produci colligit, & vi germinativa, quæ in nobis est: tametsi ex vite eam & cælesti agricola acceperimus. Si voluntatem intelligit nobis à natura inditam, qua velimus: judicium, quo eligamus: conandi potentiam, qua conemur, nihil repugno: modo & voluntatis, & judicii, & conatus rectitudinem sola gratia nos obtinere (quoniam hæc tria naturaliter pravitate corrupta sint in nobis) simul concedat. Si quam vero laudis partem in bonis operibus nobis transcribere intendit, ne totum Dei sit, aliunde quam ex Christi verbis, erroris sui patrocinium quærat. Quum enim fructus vocentur utriusque generis opera, hoc est, tam bona quam mala, nos quidem ad ferendum fructum natura facti sumus, sed ex nobis fructificamus peccato in mortem: ut autem ad proferendos bonos vitæ fructus simus idonei, gratia nos fieri oportet. Ergo natura ad ferendos bonos fructus otiosi sumus ac steriles: ad malos vero, plus nimio fœcundi. Ac scire etiamnum ex Pighio velim, omnesne naturaliter insitos esse Christo putet: an hoc esse singulare donum fateatur, naturæ conditione excellentius. Nam si hoc secundum extorqueo, quod necesse est, ubi erunt illæ præparationes, in quibus præcipuam vim liberi arbitrii locare solet? Et totam hujus rei
Rom. 11. vers. 17. controversiam dirimit Paulus, quum homines, antequam in Christum inserantur, oleastris similes facit. Verum quod ad cooperationem, qua Dei gratiam subsequitur voluntas nostra, vicisse sibi videtur. Nam si palmes fructum non potest ferre, nisi in vite manserit, ergo ex seipso feret, si manserit. Proinde qui in Christo manet, ille, instar palmitis, ex seipso, id est, propria sua natura fructum feret. Hujus argutiæ fiducia mirum quantopere exultet. Atqui nemo non intelligit, quam pueriliter ineptiat, ejusmodi syllabarum aucupia tendendo. Nam quum intelligere Christum satis constet, non ex seipso feracem esse palmitem: sed ita demum, si in vite manet, hic nugator nodum in scirpo quærit. Quod si adhuc rixetur, respondeat mihi, quid per hanc particulam intelligat, à seipso. An hæc, quæso, inter se opponi negabit, à seipso, & in vite? Sed eum nihil moror. Res plusquam clara est: opponi duas istas particulas, à seipso, & in vite: unde intelligere promptum est, à seipso, tantundem valere, acsi dixisset, à vite extractum aut separatum.

Philipp. 2. vers. 13. Ad illud Pauli, Deum esse, qui operatur in nobis & velle, & perficere pro suo beneplacito, se quoque idem confiteri: sed ita, ut simul agat voluntas. Hoc flexu elapsum se putat, quum medio adhuc corpore ipsum teneam. Non enim hoc quæritur, agatne voluntas, quod extra dubium est, sed agatne à seipsa, an pro modo divinæ actionis: aut crassiore, si placet, loquendi modo, distinctane ac separata sit actio voluntatis ab operatione Dei: an illi, quod aiunt, subordinetur. Quis enim nescit, per voluntatem fieri, ut velit homo? Sed Paulus illic voluntatem asserit Dei Spiritu gubernari, ut ad bonum inclinet & aspiret: ideoque propriam esse ejus actionem, si quid boni animo concipimus. Ergo solutio Pighii,
Ephes. 1. vers. 23. fumus est. At illud alterum, Deum agere omnia in omnibus, sic eludit. Quia scilicet præter eum non sit, qui faciat omnia in omnibus: creaturas tamen suo quamque ordine, perficere actiones, quas illis destinavit. Secundum hoc commentum, si quis creaturæ propriam seorsum à Deo actionem assignet, nihil alienum dicet à sensu Pauli. At certo certius est, Paulum ideo retulisse ad Deum omnia, ut disceremus, nisi per ipsum, nihil fieri: ut inferre inde liceat, quicquam neminem ex se agere, quando solus Dominus in omnibus impleat omnia. Loquitur autem Apostolus non de universali divinæ providentiæ operatione, qua totus mundus regitur, sed de singulari gubernatione, qua per Spiritum sanctificationis ad justitiæ suæ obedientiam fideles dirigit. Hoc dum Pighius ignorat, de generali naturæ ordine extra rem philosophatur.

Quum autem approbare illam Chrysostomi sententiam vult, Quem trahit, volentem trahit, primum falso nobis obtendit seculorum omnium consensum: deinde rationes illas jam toties à me confutatas, repetit: stare ad ostium cordis nostri Deum, ut ipsi aperiamus, & similes. Verum suo more impugnat, quod non assequitur: aut certe armis parum congruis utitur. Et Christum, & Satanam, voluntarios sibi milites eligere, atque auctionari cum Ambrosio sentimus: sed oportere ad bonum fieri voluntarios, Christi Spiritu, dicimus, quoscunque vult habere tales. Trahit nos, inquit Augustinus, non violenter neque invitos: sponte igitur sequentes: sed voluntate, quam fecerit. Porro non hoc mihi in Chrysostomo displicet: quod spontaneos ad sequendum esse dicat, qui trahuntur: sed quia proprio motu sequi debere intelligat. Quicquid ergo molitur Pighius, hoc excutere nobis non poterit, efficaciter à Deo affici nostram voluntatem, non leviter tantum moveri: ut nostræ postea optionis sit, refragari vel parere. Nec frigidis suis cavillis efficiet, quin ad ejus confirmationem valeat, quod citavi Christi testimonium: Omnis qui audivit, & didicit à Patre meo, *Joan. 6. vers. 45.* venit ad me. Discere, inquit, pro Acquiescere capitur hoc loco. Ergo non omnis, quem Pater docet, venit ad Christum: sed ille demum, qui persuaderi se sinit. Hæc expositio quantum ponderis habere debeat, relinquam æstimandum lectoribus: ubi tribus verbis admonuero, quid illic agat Christus: Non aliud scilicet, nisi ut demonstret, quantum inter externam hominis prædicationem, quæ aures solum ferit, & interius arcanumque illud, quo mens illuminatur, & cor tangitur, Spiritus sancti magisterium intersit. Nec vero prætereundum est, qua occasione adductus ad discrimen illud tractandum fuerit. Videbat se nihil docendo proficere, apud cæcos, surdos, & rebelles. Ostendit igitur, non aliter fructuosam esse doctrinam, nisi quum & lumen intelligentiæ, & obedientiæ affectus à Deo datur. Atque huc pertinet, quod ex Jesaia adducit testimonium: *Jesa. 54. vers. 13.* Omnes fore à Deo doctos. Significat enim eo loco Propheta, peculiare esse doctrinæ genus, quo Dominus electos suos dignetur. Docentur enim & impii: sed alio modo: nempe tantum, ut ab homine audiant, non autem ut à Deo discant. Verum, ut aliter, quam sentiam, posse intelligi Christi verba evincat, Cyrilli expositionem profert à mea diversam. Quasi vero protinus consequatur, aliter posse intelligi, quia Cyrillus aliter intelligat. Quod si istud recipitur, habeo Augustinum, sicut tempore, ita & reliquis omnibus rebus superiorem Cyrillo: qui omnino negat aliter posse accipi. Sed res ipsa & veritas nobis, ad faciendam fidem sufficiat. Sine exceptione omnes qui audierint ac didicerint à Patre, Christus ad se venire testatur. Inde efficacem esse doctrinam colligo, qua Dominus per Spiritum suum intus nos erudit. Tergiversatur Pighius, illud discere, in electione nostra esse situm. Dico id omnino cum Christi mente pugnare: nec aliud dico, quam quod evidenter perspicere omnibus licet. Suam enim doctrinam ab iis demum recipi clamat, quibus datum fuerit. Et quid tamen Cyrillus? Non vi cogi, qui trahitur. Quis reclamat? Adjungit postea de libero arbitrio alterum membrum, quod ex commento carnis assuit. His tam bene confectis, dictum illud vul-

gare

gare Guillelmi Oclzam, quod omni ex parte Pelagianismum resipit, facienti quod in se est Deum non denegare gratiam, verissimum esse concludit. Nam quod neminem Dei gratiam quærere posse tradidi, nisi qui à Dei Spiritu agatur, eo modo homines prorsus stipites fieri. Qui sic? Quoniam hinc sequatur, nemini expositam esse, nemini quærendam: utpote quæ quæri, antequam habeatur, non possit. Frustra autem quæri, quod jam possidetur. At perinde ratiocinatur, acsi concessum jam illi à me foret, non esse diversas gratias, pium desiderium, ejusque consequutionem: quum jam alibi ex Augustino demonstraverim, hanc fides sanitatem esse, petere ut accipias: quærere ut invenias: pulsare, ut aperiatur tibi. Porro hujus sanitatis auctor, non æger, opinor, sed medicus existimandus erit.

Quantum ad perseverantiæ donum, hæc est Pighii philosophia, conferri illud quidem nobis gratuito, & tamen meritis rependi. Qui factum est, ut hæc tam subtilis cogitatio Spiritui sancto non occurreret, quum penitus contraria argumenta Paulo dictaret?
Rom. 11. vers. 6. Siquidem quum illi familiaris sit collectio, Si ex gratia, ergo non ex operibus, rationem alicubi reddit: quia quod operibus rependitur, debitum sit.
Rom. 4: 4. Operanti, inquit, non secundum gratiam, sed secundum debitum merces redditur. Hoc qualiter cum Pighii axiomate conveniet, qui vult nos propria virtute promereri Dei gratiam, & tamen gratuito eam consequi? Cæterum, remunerari Deum posterioribus gratiis legitimum priorum usum, ex vulgata
Mat. 25. vers. 15. illa Christi parabola, de talentis cum fœnore redditis confirmat. Ego vero nunquam hoc simpliciter negavi: sed tantum hanc exceptionem posui, ut duplex periculum caveretur. Ne aut sic remunerari credatur Deus legitimum gratiæ suæ usum, acsi homo sua ipsius industria oblatam sibi gratiam redderet efficacem: aut sic remuneratio censeatur, ne sit amplius gratuita gratia. Imo sic parabolam illam exponi debere monueram, quod Deus sua in nobis priora dona novis & majoribus subinde prosequitur. Quare nullum operæpretium facit Pighius, dum tantum verborum fundit, quo mihi extorqueat, quod sponte jam professus sum: talentorum nomine illic Dei gratias, nos sub servorum persona, Deum autem per patremfamilias designari. Quum hoc inter nos citra dubium constet, eliciat inde si quid potest, quod mihi adversetur. Laudat, inquit, Deus fidelitatem nostram, ejusque mercedem testatur esse, quod amplioribus nos donis cumulat: nempe sicut sua dona in nobis coronat, quoties aliquid retribuit. Sic etiam habet Institutio mea: Fidelibus expectandam esse hanc benedictionem, ut quo melius usi fuerint superioribus Dei gratiis, eo majoribus posthac augeantur. Sed id quoque esse gratiæ donum, quod bene utantur. Ne quis vero id à me confictum putaret, testimonium Pauli adhibui: qui utrumque ad merum Dei beneplacitum refert, quod & velle operetur in nobis, & perficere. His quidnam sit in parabola contrarium, non video.

Quod autem Dei gratiæ cooperetur voluntas no-
1 Cor. 15. vers. 10. stra, Paulum testem adducit, qui testatur copiosius se aliis omnibus laborasse. At mox, correctione adjecta, id retractat, transfertque ad Dei gratiam, quod sibi sumere visus erat. Non ego, inquit, sed gratia Dei quæ mihi aderat. Hac correctione non aliud significari opinatur Pighius, nisi quod adjutrice & cooperatrice Dei gratia laboraverit. At si id vellet Paulus, uteretur tantum hac moderatione: non se laborasse solum, sed gratiam Dei simul adfuisse. Nunc autem non dimidia exceptione, sed plena correctione utitur. Verum cursus, & certamen, & castigatio corporis, labore constant: quibus defunctum se alibi meminit. Sic est: neque nos abhorremus ab usitato loquendi more, quo & currere, & certare, & laborare homines dicuntur, modo ne id quoque nobis negetur, tam ad certamen, quam ad cursum aut laborem, & animum, & vires, Dei gratia, illis conferri. Aut, si Prophetæ verbis sensum nostrum exprimi magis placet: facere homines libenter concedimus: sed Deo faciente, ut faciant. Aut igitur Pauli verba mutet Pighius: aut cum sua interpretatione facessat. At sermonis proprietate se tuetur: quia laborare nequaquam Deo conveniat. Laborem igitur totum esse nostrum, sed laborandi virtutem à gratia subministrari. Aut me eo errore deceptum fuisse dicit, quia hoc non animadverterim. Ego vero hanc reprehensionem, quod fidelis magis quam facundus interpres fuerim, libenter sustineo. Quanquam ista quidem reprehensione Apostolum potius, quam me, impetat. Hæc enim sunt Pauli verba: Non ego sum, qui laboravi, sed gratia, quæ mecum erat: in quibus si nihil mutare ausus sum, quid est quod mihi Pighius propterea litem intendat? Verum Augustini auctoritate me urget, qui Pauli verba sic accepit: quasi laborasse se dicat, sed adjutrice gratia. Quasi vero non satis constet, hic hallucinari Augustinum, quia Latina interpretatione, quæ ambigua, & minus plena erat, contentus, quid haberent Pauli verba, non inspexerit. Sed hæc est Pighii sedulitas, ex auro scoriam duntaxat legere. Postremo, adducta in medium parabola, de operariis in vineam conductis, rogat, quisnam sit operarius ille, quem mercede dignum Christus pronunciat. Nihil enim habere nos aliud putat, quod respondeamus, nisi Dei gratiam: quod perquam est ridiculum. At cur sic vaticinatur? Nos enim fideles operarios esse, minime negamus: sed cor quo velint, robur quo sufficiant, manus quibus laborent, à gratia Dei habere dicimus: in qua doctrina nihil esse absurdi, perspicuum est.

Superest Augustinus: quem ut ne cui dubium foret, sententiæ nostræ per omnia patrocinari: ejus testimonia, cùm ex aliis locis, tum præsertim ex secundo ad Valentinum libro citaveram. Ad hæc antequam respondeat Pighius, per longos & devios verborum circuitus vagatur ipse, & circumducit lectorem, ut cernere omnibus promptum sit, hominem causæ suæ male conscium, ideoque diffidentia perplexum, hoc artificio velle à re præsenti abducere lectores: ut dum per ambages circumferuntur, veritas, obvia illis alias & exposita, ex eorum oculis evanescat. Commemorat igitur longo sermone, quid altero ad Valentinum libro tractet Augustinus: & quia cum gratia liberum illic arbitrium conjungit, satis hoc ad victoriam sibi esse confidit. At nos alibi demonstravimus, quid hæc conjunctio valeat, & quo sensu debeat à nobis accipi. Nam quum liberi arbitrii nomine voluntatem simpliciter designet, quam interea servam esse peccati fatetur, quid aliud sibi vult, quam quod nos prædicamus? Quin etiam, si ipsum recipimus verborum suorum interpretem, alibi, quam nihil sen- Epist. 105
tiat à nobis diversum, exponit: quum scribit, non tolli gratia voluntatem: sed ex mala in bonam mutari, & quum bona fuerit, adjuvari. Venit postea Pighius ad librum, ex quo testimonia citaveram: & in liberii arbitrii vocabulo rixandi ansam iterum prehensat. Quasi non ab initio semper fuerim testatus, nihil nos morari nomen, si de re modo conveniat. Quid Augustinus? Propheticam & Apostolicam fidem asserit, liberum in homine arbitrium, tam ad bona quam mala agnoscere: sed ad bona inutile esse prorsus, sine gratiæ auxilio: imo liberum esse justitiæ, servum peccati: in bono autem nunquam liberum, donec Christi gratia liberetur: usque adeo ut nullo modo aspirare ad bonum queat, nisi Dei Spiritu dirigatur. Unde concludit, initium gratiæ jam esse, desiderare gratiam. Hinc colligit Pighius, doctrinam nostram impietatis ac perfidiæ plenam esse, utpote quæ ex diametro cum hac fide pugnet. At hujus, quam somniat, repugnantiæ, ne umbram

quidem apparere sanæ mentis hominibus dico. Verum ipse nimis obliviosus est, qui inter orthodoxa fidei capita nunc amplectitur, quod nuper pro execrabili dogmate tragicis clamoribus vexaverat: Nempe, gratiam desiderare, esse gratiæ initium. Viderit quid faciat. Nam unico hoc verbo, totum philosophiæ ejus fundamentum evertitur. Verum quid dicat, nihil pensi habet, qui pugnandi fiduciam semel in garrulitate posuit. Præterea hoc similiter contra nos torquet, quod eos reprehendat Augustinus, qui sic imaginabantur asseri gratiam, ne supervacuæ essent correptiones. Quid? An ista unquam imaginatio nobis, vel per somnium obrepsit? At ex doctrina nostra sequitur. Cur ex nostra magis, quam Augustini? Quia, inquit, si malum cavere, & bonum facere nemo possit absque gratiæ auxilio: si insuper ea sola, sine nobis, hoc in nobis operetur & præstet: nec in nostra sit potestate, non solum facere ut adsit, sed nec optare quidem, priusquam adsit magis ridiculum foret hortari quenquam ad bonum, quam cæcum hortari ut videat. Et quid non istorum omnium prope ad verbum Augustinus pro-

capite 2. ejus lib. nunciat? Sola, inquit, Christi gratia liberantur homines à malo: sine qua nullum prorsus, sive cogitando, sive volendo & amando, sive agendo,

cap. 8. faciunt bonum. Item: Voluntas humana non libertate consequitur gratiam, sed gratia consequitur libertatem: & ut perseveret, delectabilem perpe-

cap. 14. tuitatem, & insuperabilem fortitudinem. Item: Intus est Deus, qui corda tenet, qui corda movet, hominesque voluntatibus eorum, quas ipse in illis operatus est, trahit. At ostendere Augustinum jactat, in audientis potestate esse, recipere admonitionem. Itane vero, ut ad effrenatam usque licentiam, tanquam ex professo, mentiatur, & tamen verum se dicere persuadeat? Plus decies illic negat Augustinus, quod eum asserere hic nugator fingit. Tunc,

cap. 5. inquit, correptione proficit homo, quum miseretur atque adjuvat, qui facit, quos voluerit, etiam sine

cap. 6. correptione proficere. Item: Corripiatur ergo massa damnabilis, ut ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur: si tamen is, qui corripitur, filius est promissionis: ut strepitu forinsecus insonante atque flagellante, Deus in eo intus operetur & velle. Item: Qualitercunque fiat per hominem correptio: ut tamen prosit, non nisi per Deum fit.

cap. 14. Item: Quum homines per correptionem in viam justitiæ, seu veniunt, seu revertuntur, quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille, qui quolibet plantante atque rigante, dat incrementum Deus? cui volenti salvum facere, nullum humanum resistit

cap. 16. arbitrium. Item: Proinde, quantum ad nos attinet, qui prædestinatos à non prædestinatis discernere non valemus, omnibus, ne pereant, vel ne alios perdant, adhibere debemus correptionis medicinam: Dei autem est, illis eam facere utilem, quos prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui. Quid autem quod Pighius ipse, vertigine sua alio raptatus, mox fatetur, ab Augustino tradi, non modo impii conversionem, profectum in bono, & usque ad finem perseverantiam ex Dei dono & gratia pendere, sed hanc gratiam non esse omnibus expositam: nec nostro, aut studio, aut conatu posse nos eam consequi, sed unius Dei beneplacito, conferri quibus ipse ve-

Fol. 102. pag. 2. lit? Hæc postquam illi exciderunt, palam discessionem ab Augustino facere primum cogitur: deinde ostendit, qualiter, Dei gratiam non abnegando, solvenda sint illa argumenta, quæ perplexum Augu-

Fol. 113. pag. 2. stinum tenebant: nempe, si conversionem dixerimus esse Dei donum, sed non converti, nisi qui libero arbitrio id promerentur. Perseverantiam similiter Dei esse donum: sed pendere non minus ex homine. Utrumque demum superioribus meritis rependi. Ita tribus verbis omni se difficultate liberat. Sed si tam apertis crassisque deliriis lectorum oculos perstringi posse sperat, nimis se decipit. Ego certe non alio modo confutare statui, quam in medium proferendo. Quando nemo tam hebes stupidusque erit, qui non primo statim aspectu à tanta absurditate abhorreat.

Tandem ex locis à me citatis unum aggreditur in quo speciosam maledicendi causam, & spatiosum exultandi campum habere sibi videbatur. Retuleram hæc Augustini verba quæ nunc subjiciam: testatus tamen, me carptim excepisse compendii studio, quæ rei summam comprehenderent: Gratiam persistendi in bono, Adæ fuisse datam, si vellet: nobis dari, ut velimus, ac voluntate concupiscentiam superemus. Habuisse ergo illum posse, si vellet: sed non velle, ut posset: nobis & velle dari, & posse. Hactenus fideliter me retulisse agnoscit Pighius: utcunque tergiversando involvere adhuc conetur tam claram veritatem. Verum quia addo continuo post alterum membrum, primam fuisse libertatem, posse non peccare: nostram vero multo majorem, non posse peccare: hic strenue me flagellat, tanquam infidum atque falsarium: ut qui ad præsentem sanctorum statum, quod de futura post resurrectionem conditione dictum erat, transferam. Equidem non inficior, ejus, quam illic describit, perfectionis complementum nondum extare: neque ante resurrectionem sperandum esse. Verum hinc non conficitur, ad præsentem statum nihil pertinere. Nunc enim inchoatur in sanctis, quod tunc adimplebitur. Hanc porro fuisse Augustini mentem, contextus satis demonstrat. Postquam enim exposuit, firmitudinem standi, quæ nunc est in sanctis Angelis, præmium perseverantiæ fuisse, quoniam cum malis lapsi non fuerint: ejusdem quoque præmii participem futurum hominem fuisse subjungit, si eorum exemplo in obedientia perstitisset. Nunc transgressione sua prorsus excidisse: cap. 11.
& tamen in iis qui liberantur, factum esse donum gratiæ, quæ merces meriti futura erat. An hic de immortalitatis gloria, ac non potius de præsenti regenerationis beneficio disputat? Rursum: Est quippe in nobis per hanc Dei gratiam in bono recipiendo, & perseveranter tenendo, non solum posse, quod volumus: verum etiam velle, quod possumus. Continuo post, oportere diligenter bina ista distingui, & quid differant, vigilanter expendi, infert: posse non peccare, & non posse peccare, posse non mori, & non posse mori. Quæ sunt ista bina, nisi quorum jam meminerat, quum primi hominis conditionem à nostra discerneret à. Dixerat autem, tanto majorem cap. 11.
esse gratiam nobis datam, quia parum sit nobis, perditam libertatem recuperare, parum sit denique, non posse sine illa, vel apprehendere bonum, vel permanere in bono, si velimus, nisi etiam fiat, ut velimus. Cur ergo postea, quum discrimen illud prosequitur, futurum tempus usurpat? Cur novissimam libertatem fore dicit, non potius esse? Facilis responsio est: libertatis ejus partem duntaxat, pro regenerationis modo conspici in hac vita: solidam vero plenitudinem usque ad diem resurrectionis differri: quemadmodum & postea significat. Primo, inquit, cap. 12.
homini sine peccato ullo data est, cum qua conditus est, voluntas libera: & eam fecit servire peccato: nostra vero quum esset serva peccati, liberata est per eum qui dixit: Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis. Et accipimus tantam hac gratia libertatem, ut quamvis pugnemus, dum hic vivimus, contra concupiscentias peccati, non tamen ultra serviamus peccato, quod est ad mortem. Ergo quum novissimam libertatem fore testatur, non posse peccare, nihil aliud, quam perpetuam regni Christi gratiam commendat: quæ tamen nonnisi ex parte nunc manifestatur: ideo tota demum & integra post resurrectionem constabit. At simul non patior, ut de futura, quæ immortalitatem sequetur, perfectione quis accipiat: Nempe, si quis eo trahere sic velit, quasi ad

hanc

hanc vitam referri non debeat. Porro hoc nihil aliud est, quam totam regenerationis gratiam hic comprehendi. Qua de re omnem nobis scrupulum ipsius Augustini verbis eximi dixeram, quum aliquanto post addat: ita Spiritu sancto accendi voluntatem sanctorum, ut ideo possint, quia sic volunt: & ideo velint, quia operatur in ipsis Deus, ut velint. Subventumque esse voluntatis humanæ infirmitati, ut gratia divina indeclinabiliter & inseparabiliter agatur: ut quantumvis infirma, non deficeret. Hac sententia nihil me adjuvari excipit Pighius: quia cum illa superiori nullo modo cohæreat. Et ne facetia careat reprehensio, macellario proverbio in me ludit. Hæc, inquit, cauda ad alium vitulum pertinet. Mirus vero carnifex: qui ita ex uno vitulo duos novit facere. Sequitur enim uno contextu apud Augustinum altera distinctio, quæ prorsus ad eandem rem explicandam facit: Aliud, inquit, est adjutorium, sine quo aliquid non fit: & aliud est adjutorium, quo aliquid fit. Primo itaque homini, qui in bono, quo factus fuerat rectus, acceperat posse non peccare, posse non mori, posse bonum non deserere, datum est adjutorium perseverantiæ: non quo fieret, ut perseveraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseverare non posset. Nunc vero sanctis in regnum Dei per gratiam prædestinatis non tantum tale adjutorium perseverantiæ datur, sed tale, ut eis perseverantia ipsa donetur: non solum, ut sine isto dono perseverantes esse non possint, verum etiam, ut per hoc donum non nisi perseverantes sint. Non enim solum dixit: Sine me nihil potestis facere: sed etiam dixit: Non vos me elegistis: sed ego elegi vos, & posui vos, ut eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Quibus verbis non solum eis justitiam, verum & in illa perseverantiam se dedisse monstravit. Quis nunc, obsecro, mihi non concedat, Augustinum rem eandem, aliis verbis continenter exponere? Quid ergo, tam bene contextas partes discerpendo, proficiet Pighius? Verum tam est desperata impudentia, ut vel confuso oris strepitu increpuisse, semper pro victoriæ parte habeat. Nam quum Augustinus non tantum posse nobis dari, sed etiam velle, testatur: Deique gratiam non in hoc tantum esse efficacem in nobis, ut ipsa adjuti, fidem possimus consequi si libeat: & consequuti, in ea stare: sed omnino, ut fideles simus, & in fide perseveremus: ut invictissima voluntate appetamus quod bonum est: & invictissima constantia ipsum deserere nolimus: hæc omnia, & similia, quæ jam audisti, non aliud Pighio valent, nisi ita nos adjuvari, ut de victoria certi simus, si non defuerimus ipsi nobis: Inferorum portas non fore nobis superiores, nisi illis cedamus; nullam fore Satanæ virtutem adversum nos & gratiam nobis datam, si non illi dederimus locum vitio nostro & negligentia. Verum si quis ex electis, aut ignavia sua excludit respuitque oblatam Dei gratiam: aut receptam inconstantia abjicit: aut infirmitatis vitio eripi sibi patitur, ubi illa, sicuti vocat Augustinus, indeclinabilis & inseparabilis gratiæ actio, quæ non hominibus relinquit suam voluntatem, ut maneant in gratia si velint, sed etiam operatur ut velint? quæ non tantum fidei consequendæ facultatem confert, sed fideles etiam facit? quæ non modo perseverandi facit copiam, sed tanta illos firmitate instruit, ut non nisi perseverantes sint? Imo ubi illa, & ad bonum appetendum invictissima voluntas, & ad retinendum invictissima constantia? Et tamen canino isto suo latratu evasisse contentus non est, nisi, plusquam Thrasonica stoliditate, satis superque manifestum esse jactat, quam mihi omni ex parte Augustinus repugnet.

Decem libris constat opus Pighii: quorum sex primis de libero arbitrio disputat: reliquis quatuor prædestinationem ac providentiam Dei tractat. Quum igitur distinctæ sint quæstiones: priorem illam hactenus, ut potui, atque ut temporis brevitas sinebat, sum exequutus: alterius vero tractationem ad proximas usque nundinas differendam censui: quia & nihil est in mora periculi: & tunc utilior, volente Domino prodibit. Quoniam tamen verebar, ne si diutius tacerem, quorundam oculos Pighius sua illa ostentatione perstringeret, hoc interea edito specimine, & illius insolentiam paululum reprimere, & bonorum ac piorum attentionem excitare visum est; ut dum adversus hujus Cyclopis impetum stare invictam Dei veritatem cernunt, magis ac magis in ea confirmentur.

ADMO-

ADMONITIO PATERNA
PAULI TERTII
ROMANI PONTIFICIS
Ad invictiss. Cæsarem
CAROLUM QUINTUM.

Qua eum castigat, quod se Lutheranis præbuerit nimis facilem: deinde quod tum in cogenda Synodo, tum in definiendis fidei controversiis aliquid potestatis sibi sumpserit.

LECTORI.

HÆc admonitio cùm alias ob causas, tum quia illustre Pontificii zeli specimen continet, digna est omnino, quæ legatur ab omnibus. Atque id quidem citius fieri oportuit: sed quia non statim pervenire solent ejusmodi mysteria in eorum manus, quibus vel expediat, vel cordi sit ipsa evulgari :- dabunt veniam lectores, si serius publicetur hic thesaurus, quam fuerit optandum.

STATUS CAUSÆ,
SIVE
ARGUMENTUM.

QUum Cæsar superiore anno, parata jam in Galliam expeditione, non aliter posse diu Germaniam in pacato statu contineri intelligeret, quam si præscripta ante suum discessum foret ratio, qua Imperii ordines inter religionis dissidia, pacem tamen colerent: decretum interposuit, ut donec cognita esset causa, æqualis utrisque conditio esset, tum sibi curæ fore promisit, ut prima quaque occasione Concilium universale vel saltem nationale cogeretur: aut si id non succederet, se daturum operam, ut proximo Imperiali conventu, post legitimam disceptationem aliquid tandem statueretur. Digna quidem erat pietatis causa, quam aliis omnibus posthabitis, tractandam Imperator susciperet. Sed quia difficili & periculoso bello implicitus, neque huc animum applicare extemplo poterat: & ne quid interea turbarum se absente oriretur, non temere metuebat prudens ac cordatus Princeps: nihil omnino nec communi Ecclesiæ Christianæ saluti aptius, nec publicæ Germaniæ tranquillitati magis appositum, nec privatis etiam suis rationibus commodius facere potuit, quam ut justam causæ actionem in aliud tempus differendo, jus æquum inter partes, & æquabilem vivendi legem statueret. Hoc tamen audito decreto, Romanus Pontifex se duas ob causas non leviter fuisse commotum hic ostendit. Nam & hoc quantulumcunque, quod concessum hoc modo Protestantibus erat, ut paulisper iniquis præjudiciis sublevarentur, nimiæ indulgentiæ corruptelam esse clamitat; & Cæsarem sibi jus aliquod sumere in religionis causa, hoc vero indignum illi facinus esse videtur. Bis autem peccasse Cæsarem, illicitum sibi jus arrogando, conqueritur. Primum, quia Concilium ausus fuerit, eo inconsulto, polliceri: deinde, quod cognitionem à sua persona alienam accipere non dubitaverit. Graviter igitur cum eo expostulat sanctissimus Pater, cum de immodica erga Lutheranos facilitate, tum de auctoritate Romanæ sedis læsa & imminuta.

PAULUS TERTIUS
PONTIFEX MAXIMUS
CAROLO QUINTO
IMPERATORI.

CHarissime fili, salutem & Apostolicam benedictionem. Ex edicto Majestatis tuæ acta conventus tui Spirensis cognovimus, de quibus cùm nostram sententiam dissimulare paternus noster erga te amor non patitur, tum vero officii & muneris à Deo nobis per Christum commendati ratio in cura universalis Ecclesiæ, ut
1. apertis verbis te admoneamus, compellit. » Nec vero parum nos ad hoc movet grave severitatis divinæ, in Heli sacerdotem exemplum, in quem liberos indulgentius tractantem, & ad eorum errata conniventem extat severa illa Dei in hæc verba sententia: Quia indigna noverat agere filios suos, nec corripuit eos, idcirco, inquit Deus, non expietur iniquitas domus ejus victimis & muneribus usque in æternum. Hæc quidem Dei sententia fuit, quam statim liberorum primum, deinde ipsius Heli repentina & violenta mors consequuta, hincque posteritatis à sacerdotio repulsa verbum Domini verum & ratum fecerunt.

» Nos vero fili quum te indigna quædam decreta 2.
in conventu Spirensi ex ipsis actis animadverterimus, indigniora vero designata esse, & talia, quod si propositum exitum, quod Deus avertat, consequantur, non solum te in certissimum animæ salutis periculum adductura, sed Ecclesiæ paci atque unitati, cui super omnia studere debemus, majorem, quam qua hactenus laborarint, perturbationem sint
allatura. » Noluimus sane prætermittere, quin te à 3.
Deo nobis honore & amore primogeniti commendatum, his nostris literis de tanto tuo & Ecclesiæ periculo admoneremus. Quanquam quidem te, non ut

ut Heli liberos, admonendum duximus, quos de-
pravata voluntas, & consuetudo peccandi indociles
prope ad rectam disciplinam reddiderant, sed ut
eum potius, qui multorum annorum cursu non abiit
in consilium impiorum: quo majorem in spem ve-
nimus, non frustra nos admonitione paterna esse
4. apud te usuros. " Omnia vero fili, in eo sunt, si ab
unitate Ecclesiæ te abduci non finas, à consuetudine
majorum tuorum religiosissimorum Principum non
recedas, sed eundem, ut debes, morem in omni-
bus, quæ ad Ecclesiæ disciplinam, ordinem, & in-
stituta pertinent, observes, quem multos annos
summa cum pietatis animi tui significatione edidisti.
5. " Is vero est ejusmodi, ut quoties de his, quæ ad
religionem pertinent, disceptatur, ad sedem Apo-
stolicam omne judicium semper referatur, nihil illa
inconsulta statuatur. Tu vero nunc fili, quum vel
de Concilio generali, tanquam de remedio omnium
opportunissimo afflictis Ecclesiæ rebus, & ipsius
in primis Germaniæ mentionem facis, vel de natio-
nali, cujus etiam meministi, vel de futuro ad proxi-
mum autumnum Imperiali conventu, in quo de reli-
gione, cæterisque rebus, quæ ad illam pertinent,
tractare promittis, ita agis, ita statuis, ut supprimas
ejus nomen ubique, cui divina & humana jura, ap-
6. probante tot seculorum consensu, " supremam
7. cùm cogendi Concilia, tum statuendi de his, " &
ordinandi quæ ad Ecclesiæ unitatem utilitatemque
spectant, auctoritatem dederunt. At vero neque hæc
sola sunt, in quibus conquerimur Ecclesiæ & majo-
rum abs te morem atque institutiones divinas minime
servatas fuisse: sed alia præterea, & ea quidem non
pauca, peracti jam conventus decreta legantur, quæ
maxime & pietatem lædunt, & omnem legum ordi-
8. nem confundunt. " Nam quod laicos de rebus spi-
ritualibus judicare vis posse: neque laicos modo,
9. sed nullo discrimine laicos, & " damnatarum hære-
10. sum assertores: " quod de bonis Ecclesiasticis, & de
11. eorum futuris controversiis statuis, quod eos " qui
extra Ecclesiam sunt, & per edictum tuum pri-
dem damnati, honoribus pristinis in judiciis ac tri-
bunalibus restituis, atque hoc pro tua & imperatoria
12. potestate facis, " minime approbantibus cæteris,
13. qui antiqua & sancta obedientia perseverant. " Quid
tandem horum cum divinis institutionibus ac legi-
bus, quibus perpetuo Ecclesia est gubernata, con-
venit? Quæ omnem potius disciplinam, omnem or-
dinem, sine quo nullus hominum cœtus regi potest,
ab Ecclesia prorsus tollunt. Hæc vero quo magis
ab omni recta disciplina, & consuetudine majorum
sunt aliena, eo minus persuadere possumus, è tuo
ipsius sensu illa unquam emanare potuisse, sed ean-
dem pietatem animo tuo suppressam quidem ad tem-
pus malorum consiliis, qui huic sanctæ sedi sunt re-
belles, putamus: qui si à te impetrare non potue-
runt, ut quæ contra eam volebant facere, probares,
saltem ut ejusmodi edictis aliquam abalienati animi
tui significationem dares, abs te contendisse facile
possumus existimare: impetrare vero tanto magis
debemus, quanto id tibi & Ecclesiæ, nisi cito ad
teipsum redeas, majori damno & detrimento fore,
nobis maxime est persuasum: quod non possumus
non indies magis magisque timere, quo attentius
consideramus, quibuscum amicitiam inieris. Si enim,
ut inquit Apostolus, corrumpunt bonos mores collo-
14. quia mala, quanto gravius, " si quis cum malis con-
juncta consilia & fœdera habeat, hoc de eo timen-
dum erit. Quanquam quidem non dubitamus, sub
spe pietatis, utilitatis, honoris ad hæc eos te solli-
citasse: sed nullum prorsus est tam malum consilium,
quod non specioso aliquo ejusmodi nomine quasi
veste pretiosa se ornet. Tu vero fili interroga potius
patrem tuum, & annunciabit tibi: majores tuos,
& dicent tibi. Si enim omnes una voce te ad unita-
tem Ecclesiæ atque honorem & obedientiam hujus
sanctæ sedis hortantur, atque jam pridem factis ipsis
sunt hortati; si vero sanctissimum quemque & in di-
vinis legibus peritissimum consules, gravissimas in
eos divinæ iræ vindictas proferent, qui quacunque
de causa, quacunque pietatis specie adducti, " summi 15.
Sacerdotis munera sibi sumere voluerunt: est vero
ea maxima, quam rebelles adducere solent, quum
Principes, ut ejus cathedram ascendant, atque ut jus
& auctoritatem cognoscendi causas religionis & ju-
dicandi sibi assumant, hortantur. " Sacerdotum enim 16.
negligentia pro stimulo ad impellendum eos utun-
tur, ut Ecclesiæ curam in componendis religionis
controversiis, & in ordinandis Ecclesiæ rebus, in se
suscipiant. Quis enim hoc factum non dignum sum-
ma laude judicet? Nemo quidem, si factum tantum
respiciatur. Sed ut in domo bene instituta, in qua
divisa officia & munera non licet unicuique pro suo
arbitratu omnia exercere, etiamsi singula in suo ge-
nere sint præclara: quod qui tentant, quamvis bono
id animo faciant, à patre tamen familias merito re-
prehenduntur, quippe qui suo intempestivo zelo,
quod pulcherrimum est in domo, " nempe ipsum 17.
ordinem, sine quo nulla domus diutius stare potest,
quantum quidem in ipsis est tollunt, & prudentiæ
ejus qui illum instituit, summam injuriam faciunt:
" sic prorsus in Ecclesia Christi, quæ est domus Dei, 18.
in qua omnia munera sunt dispertita, & singula sin-
gulis ita distributa, ut inferiores superiorum officiis
non fungantur, eo minus licet ordinem perturbare,
quo majore prudentia est ordinata Ecclesia, quam de
ulla domo cogitari possit. Estque ea semper gravis-
sima in Dei prudentiam ac sapientiam injuria. At non
omnes hoc vident, sed nec te etiam satis adhuc videre
arbitramur, Cæsar, quantum injuriæ inferas divinæ
providentiæ, in hac domo Dei, in qua supremum
munus sacerdotibus est commendatum, quum horum
tibi partes & honorem sumis. " Nec vero vidit Ozas, 19.
quum honoris causa arcam Dei curru boum vectam
prosequens, illis calcitrantibus, manu admota, dum
ruinam timet, sustentare voluit. Quis vero homi-
num hoc factum improbare ausus esset? Vel quis
non potius illud summopere laudaret, quod sacer-
dotibus absentibus, in præsenti periculo ruinæ ipsius
arcæ, quam hos lasciviens (ut inquit Scriptura) jam
inclinaverat, manum ut eam sustineret, admoverit.
Nemo quidem hoc non ut pie factum laudasset, nisi
severitate vindictæ minime id sibi gratum fuisse Deus
ostendisset, cujus quidem ultio Ozam statim è vita
sustulit, nullam aliam ob causam (Scriptura testante)
nisi quia temere quod ad Sacerdotum & Levitarum
officium pertinebat supplere ipse ausus esset. Tan-
tum vero peccatum in hoc facto fuisse, quis unquam
cogitasset? Sed ex hoc exemplo Deus nos admonere
voluit, ne in eundem divinæ iræ laqueum incidamus.
De quo nunc, fili, te admonere voluimus, ne falla-
cibus illorum persuasionibus adductus, qui in ore
semper habent reformationem Ecclesiæ, in tanto non
boum, sed sacerdotum quasi lascivientium cœtu,
quorum illa humeris sustentatur, tu manus temere
admoveas. est enim hoc sacerdotum Dei munus at-
que officium. " In eundem vero laqueum inciderunt 20.
Dathan & Abiron atque Core, qui ægre ferentes in
sancto populo, unum pro cæteris dignitate summi
sacerdotii fulgere, se tam Mosi quam Aaroni op-
posuere, quum dicerent, Sufficit vobis quod omnis
multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus,
quid elevamini super populum? Licet vero hæc verba
contra ambos dicta videantur, tamen Mose inter-
prete didicimus, omnis eorum indignationis cau-
sam, summum sacerdotium Aaronis fuisse. Non
enim ubi omnis multitudo est sancta, virum aliquem
eminere dignitate æquum esse censebant.

Quam vero graviter hæc res displicuerit Deo, in-
signe in eos divini judicii & severitatis exemplum
ostendit, quos terra dehiscens una cum universa su-
pel-

pellectili & omnibus bonis vivos absorpsit. Hæc
vero vetera nunc recito, quia (ut inquit Apostolus)
in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad
correptionem nostram, in quos fines seculorum de-
21. venerunt, ut discant omnes, " si in sacerdotio quod
deserviebat tabernaculo & umbræ, quodque una
cum tabernaculo abolendum divina providentia sta-
tuerat, tantam curam Deus ostenderit, ut ne mini-
mam quidem in ea mutationem ab humano ingenio
inultam permiserit, quanto major reverentia tri-
buenda sit illis sacerdotibus, qui non amplius ser-
viunt typo & umbræ abolendis, sed ipsi vero taber-
naculo quod nunquam transferetur: quantove mi-
nus de mutatione vel minimæ ordinationis quæ ad
eos pertinet, cogitare debeant? Quanto denique
gravius, & magis intolerabili superbia putabimus
eos in divinam providentiam peccare, qui vel hanc
confundere vel ad se transferre postulant, vel alio
22. modo de illa statuere volunt, " quam longa Eccle-
siæ consuetudo fundata in testimoniis Scripturarum
promittit, & declarat? Quocunque vero modo,
quacunque specie pietatis proposita hæc tententur,
radicem quidem mali superbiam, Deo semper odio-
23. sam esse non est dubium. " Id quod maxime declarat
Oziæ regis exemplum, in quo simul & radicem hu-
jus mali, & gravem illius vindictam Scriptura nobis
exprimit. Hic autem Rex alias laudatissimus, id-
que testimonio Scripturæ, in hoc tantum superbiæ
arguitur, quod incensum ad altare thymiamatis
adolere voluerit. Quis vero hanc voluntatem non
piam potius, quam superbam judicasset? Sed Spiri-
tus Dei in Scriptura, quum ad hujus facti narratio-
nem pervenit, Elevatum, inquit, est cor Oziæ. In
quo vero elevatum? nempe quod alieno ministerio
fungi voluit, de quo postquam à sacerdotibus ad-
monitus, nec illis paruisset, statim à Deo lepra est
percussus. Hæc vero nunc, charissime fili, recen-
semus, ut intelligas si superbum fuit Oziæ factum,
in adolendo incenso, super altare thymiamatis,
quanto superbius esse hoc tantum adolere incensum
super altare corporis Christi, cæteraque quæ reli-
gionem ipsam comitantur, persequi? Quid autem,
an non putas hoc incensum esse coram Deo, leges
de religione sancire? Est quidem incensum, idque
omnium Deo gratissimum (Nullum enim odorem
tibi persuade Deum gratius suscipere) sed non est
tuum munus illud, Imperator, est sacerdotum Do-
24. mini, " est nostrum in primis, quibus Deus potesta-
tem ligandi & solvendi dedit. Vide vero, in quam
tum partem templi intras, quum hodie tibi ministe-
rium sumis: non quidem in atrium aut in sancta, ut
Ozias, non enim tantum sanctum est hoc factum,
sed sanctissimum. Quum ergo prudentia tua hoc tu
penetras, in domum Domini tu penetras, & in
sancta sanctorum, atque ipsum corpus Christi pe-
netras, ejus officium tibi arrogans: nec te excusat
quod sanctum sit factum, vel quod non perpetuas,
sed ad tempus, hoc est, usque ad futurum conci-
lium duraturas leges laturum te esse dicas. ut enim
id per se pium sit, tamen in eo, cui Deus hoc mini-
25. sterium non dedit, maxime est impium. " Sumis
enim tibi jam personam, quæ propria est Dei, cui
solum de sacerdotibus judicium relinquitur, quam
ne ad tempus quidem cuiquam sumere licet. Dei
enim vox est ad malos sacerdotes: Ego ipse (inquit)
super pastores requiram gregem meum de manu
illorum: quod ut suo tempore penitus facturus est
26. Deus, ita si quis interim " quasi de manu ejus præ-
ripere hoc tentaverit, is semper pro tali ausu gra-
vissimas pœnas dedit. veluti contra nullo unquam
seculo intermisit certis quibusdam signis testari,
illos majoribus gratiis, tum interius, tum exterius,
& omni genere bonorum dignos esse, qui augendo
& ornando Sacerdotum genus, Ecclesiæ suæ unita-
tem ac principem sedem auxilio & gratia foverunt:

" ut in Constantino Magno, in Theodosiis, in Ca- 27.
rolo Magno accidisse videmus, quibus nulli un-
quam Christiani Imperatores vel divinis gratiis, vel
victoriis illustriores fuere. Contra vero Deus, eos
qui Sacerdotibus restitere, non solum passus est in
omne genus turpitudinis labi: sed sæpe & insigni-
bus quibusdam pœnis in testimonium divinæ iræ suæ
castigavit. Nec vero nunc de illis loquimur, qui
Ecclesiam nascentem adhuc extinguere sunt conati,
Neronibus, Domitianis, & ejusdem generis reli-
quis: sed de iis qui illam persequuti sunt, jam adulta
ætate, incipientem in Principes auctoritatem sui
muneris exercere, postquam constituta jam & con-
firmata est Petri sedes in oculis omnium Principum.
Qui vero hujus auctoritati restitere, à Deo sic casti-
gatos constat, ut manifeste appareat, quam grata
sit, ac semper fuerit Deo hujus sedis obedientia,
contra autem quam ingrata & odiosa in eandem
inobedientia. " In primis eum ex Imperatoribus, 28.
qui in apertam defectionem & contemptum hujus
sanctæ sedis erupit, legimus fuisse Anastasium pri-
mum, quem, à Gelasio Pontifice Romano admo-
nitum, ne Acatii Episcopi Constantinopolitani à
sede Apostolica damnati partes foveret, quum nec
monitis ejus paruisset, & Hormisdæ ejusdem suc-
cessoris legatos, ad eum ea de causa missos, ut à
communione cum hæreticis desisteret, contemptim
primum auditos contumeliosius dimisisset, divina
tandem ira fulmine è vita sustulit. Sequuntur hujus
impietatis successores, sed per intervalla, multi alii
Imperatores, " quales fuere Mauritius, " Con- 29. 30.
stans secundus Justiniani Constantini Pogonati filius,
Philippus, Leo. Sed hos numerare longum esset,
qui diverso quidem genere mortis, sed omnes aut
violento, aut ignominioso spoliati antea imperio &
omni dignitate perierunt, ut manifeste appareat in
eis ultrix inobedientiæ, vindicta divina. " Quæ 31.
series usque ad Henricum illum perduci posset, qui
quum gravissime sedem Apostolicam vexasset, tan-
dem eum à suo filio captum Leodii, ultio divina in
carcere mori fecit: justissimam quidem inobedien-
tiæ pœnam ab ipso repetens, ut à filio castigaretur,
qui eum, quem patris loco divina ei providentia in
Ecclesia constituerat, tot modis vexaverat, ejusque
auctoritatem neglexerat. " Id quod & de Friderico 32.
secundo dici potest, nisi quod infeliciori mortis ge-
nere est sublatus, qui filio suo ipso carnificis mu-
nere fungente, strangulatus interiit. Tametsi Deus
non semper hoc modo rebelles castigare soleat,
quandoquidem nonnullos sic desideriis suis frui per-
mittat, ut quod ad externam castigationem attinet,
impune peccare, & in magna rerum omnium af-
fluentia quasi felices vivere videantur. Id ea ratione
factum à divina providentia sancti patres pie existi-
mârunt, ne si omnes hic impii castigarentur, nullum
aliud tribunal divinæ justitiæ reliquum esse homines
judicarent. Quosdam ergo hic in aliorum exemplum
Deus, ut justus agnoscatur, aperte castigat: quos-
dam vero dum hic castigare dissimulat, ad tribunal
suum futurum severius judicandos reservat. Nul-
lum vero peccatum impunitum dimittit divina ju-
stitia. Ea autem omnium est gravissima castigatio,
quum ii qui Deum gravissime offendunt, impune id
se facere existimant. Omnes enim tales cæcitate
mentis sunt percussi, & in passiones ignominiæ
ac in reprobum sensum traditi, quæ ceu propria
impiorum flagella Apostolus numerat. Quum au-
tem hæc omnibus impiis sint communia, tum vero
maxime illorum propria, qui suam impietatem " in 33.
oppugnanda principe sede, & in Ecclesiæ unitate
scindenda exercuere. Hoc quidem in quibusdam
animadvertimus, qui quo pluribus (dum sanctam
erga illam obedientiam servarunt) virtutibus splen-
dere sunt visi, eo magis post impiam ab eo defectio-
nem in prodigiosas animi passiones avaritiæ, libi-

dinis,

dinis, & crudelitatis fuerunt traditi: id quod Ana-
stasio X. de quo supra mentionem fecimus, evenisse
historiæ narrant. Similibus vero exemplis in hac
nostra ætate utinam quidem careremus. Nec vero
in singulos tantum homines hæc ultio divina, casti-
gans eorum inobedientiam erga hanc principem se-
dem est pervagata, sed in nationes etiam & provin-
cias, in quibus videmus, quum gravissime omnium
ii sunt castigati, qui Christum Dominum habere
recusarent, proximum miseriæ locum eos sortitos
esse qui Vicarii Christi auctoritati restitere. Duas
vero nationes à Deo in primis castigatas, atque af-
flictas videmus, quæ olim florentissimæ fuere. Qua-
rum una pertinax in negando Christo permansit,
altera aliquandiu cum Vicario ejus præ cæteris
omnibus contendit. Illa est Judæorum, quæ nulla
34. majori miseria est oppressa: » hæc vero Græco-
rum, quæ proxime ad miseriam Judæorum accessit,
quia proxime ad impietatem accesserat. Quare si
Christus ipse in cæteris Imperatoribus, Regibus,
populis & nationibus nunquam inultam tulit Vicarii
sui spretam auctoritatem, ea interim perpetua suc-
cessione conservata: si tum severis judiciis eorum
inobedientiam castigando, odiosos sibi semper fuisse
hujusmodi conatus ostendit: quanto in te, Cæsar,
si (quod Deus avertat) hanc oppugnares, cùm apud
Deum, tum apud homines hoc odiosius judicare-
tur, qui ex illis Imperatoribus originem ducis, qui
non plus honoris sedi Apostolicæ detulerunt, quam
ipsi ab ea receperint? At neque hæc, charissime fili,
scribimus, quasi ullo modo nobis persuadere possi-
mus, hujusmodi te consilia in animo rata & confir-
mata habere; sed ut amans pater, salutis filii & ho-
noris, ac de utroque sollicitus, simulatque edictum
ipsius Spirensis conventus vidimus, te admonen-
dum duximus, eo quidem gravius, quo magis ex-
ploratum periculum, in quo versaris, habemus.
Denique si pluribus dissuasimus, ne in disceptationes
super his, quæ ad religionem pertinent, componen-
das, jus tibi vel auctoritatem sumeres: non ob id scri-
psimus, quod disceptationes componi non maxime
35. optaremus, » qui (teste nostra conscientia) ut hoc
rite fieret, vitam & sanguinem libenter effundere-
mus: sed ut exemplis cùm ex divina Scriptura, tum
ex Ecclesiasticis historiis citatis te admoneremus,
ne, quod ad tuum ministerium non pertinet, ipse tibi
arrogares, & pro tua & Imperatoria dignitate jube-
res: sed potius Constantini Magni servi Dei maximi
ac felicissimi Imperatoris exemplo te hortamur,
36. quod tantum facimus, ut eos primum » suo judici
& suis judicibus judicandos & corrigendos relin-
quas. Ille vero, quum rogatus esset ab ipsis sacerdo-
tibus, ut in eorum disceptationibus se judicem præ-
37. beret, prorsus recusavit: » Cujus verba in hanc sen-
tentiam ab historiarum scriptoribus, qui affuerunt,
citantur: Deus vos constituit Sacerdotes, & pote-
statem vobis dedit de nobis quoque judicandi: &
ideo nos à vobis recte judicamur, vos autem non
potestis ab hominibus judicari: propter quod Dei
solius inter vos expectate judicium, & vestra jur-
gia, quæcunque sint, ad illud divinum reserventur
examen. Hæc ille Magnus non tam imperio, quod
erat maximum, quam pietate & cæteris virtutibus
dixit: cui te, Cæsar, in omnibus persimilem esse
cupimus & optamus. Quod vero præ te fers studium
& desiderium, ut componantur controversiæ in re-
ligione, & ut aliqua disciplina morum in universa
Ecclesia renovetur, te in hoc quidem magnopere
laudamus, & abs te petimus, ut in hoc operam tuam
præbeas, & cui Deus curam hujus ministerii commi-
sit. Ut enim, te tanquam caput in rebus hujusmodi
tractandis minime ferendum censemus, ita tanquam
brachii accommodatissimi tuam in primis operam de-
sideramus. Hoc vero nostrum desiderium fecit,
38. » ut ad minimam quamque spem cogendi Concilii
œcumenici non solum nos semper promptos præ-
buerimus, ad illud indicendum, sed ubi vel minima
spei scintilla eluxerit, cogi posse, eo statim legatos
miserimus: quemadmodum ultimo loco etiam feci-
mus, quanquam non cum eo fructu, quem assidue
optamus: sed maluimus sane omnia tentare, quam
vel minimæ occasioni deesse, quam à divina boni-
tate semper expectamus. Cùm autem universalis
Ecclesiæ utilitatis causa Concilium fieri summopere
cupimus, tum vero præcipue illius inclytæ nationis
Germanicæ, quæ jampridem discordiis in his quæ
ad religionem pertinent, plurimum vexata dissidet,
cujus saluti (ut tua etiam Majestas fatetur) commo-
dissime per generale Concilium opitulari nos posse,
semper speravimus. » Horum autem consiliis, qui 39.
jam ab hac sede sunt damnati, te usum esse (quod
nunc conquerimur) non ob id quidem conqueri-
mur, quod semper hos remotos à tua amicitia esse
cupiamus, aut id quæramus, quia semel damnati
sint, ut semper damnati maneant. Testis enim nobis
est Deus quam nihil magis in votis habeamus, quam
ut oves perditas ad Dominicum ovile reducamus,
& ut illam nobilem provinciam universam in fide
& religione » cum capite & reliquo corpore in 40.
omni amore atque amicitia conjunctam videamus,
idque ob eas, quas diximus, causas. Sed tu nunc,
dum ii in discordiis cum capite & reliquo corpore
manent (de iis qui tales sunt loquimur) dum extra
Ecclesiam sunt, per edictum etiam tuum damnati,
eorum amicitiam pluris quam par est facis, dum in-
dulgentius eos tractas: quum hæc tua indulgentia
& præteritorum edictorum declarationes separatim
à te factæ, non solum hactenus illis non profuerint,
ut ad saniorem mentem redirent, sed potius, quod
re ipsa compertum est, occasionem dederint ut inso-
lentiores sint facti, & ad occupanda vicinorum bona
animosiores, dissidium certe ipsum magis hoc modo
fovere, quam tollere videris. Sed hæc quæ ad me-
liorem formam, non iis quidem viis alienis ab omni
more & consuetudine majorum, atque ab ipso jure
divino, sed per generale Concilium optime perduci
potuisse, semper in Domino speravimus, & nunc
etiam speramus: ideo nos plus illius provinciæ com-
modis, quam ullius alterius consulentes, » ad Ger- 41.
maniæ fores, Tridentum usque, legatos nostros mi-
serimus. sed vocavimus, & non erat qui audiret,
venimus & non erat vir. verum nec propterea de-
stitimus, sed adhuc vocamus & clamamus ad te &
ad cæteros Principes. clamamus vero cum Propheta
Davide: » Venite ploremus coram Deo: nec enim 42.
aptius principium Concilii esse poterit. & cum Da-
niele: Oro pro peccatis meis & populi, accuso,
confiteor, obsecro. Domine, peccavimus, iniqui-
tatem fecimus, & impie egimus & recessimus, no-
bis confusio faciei, Regibus nostris, Principibus &
patribus nostris, quia peccavimus: tibi autem Do-
mine misericordia est & propitiatio. Ad tale ergo
Concilium te vocamus, » in quo Angelos ipsos 43.
assessores habere speramus, qui si super uno pecca-
tore pœnitentiam agente gaudent, quanto magis
super universa Ecclesia, cujus ipsi pars sunt, ad pœ-
nitentiam congregata, gaudebunt? Huc accedit,
quod saluti Christiani populi ab imminente poten-
tissimo, & perpetuo nominis Christiani hoste, Tur-
carum tyranno, quo pacto nisi per Christianorum
conjuncta in fide & charitate auxilia consuli possit,
non videmus. Quare sterne viam, dilecte fili, ad
tale Concilium. Hoc enim tui muneris proprium
erit. sternes autem si vel pacem reddas, quantum in
te est Christiano populo, tantopere ab omnibus ex-
petitam: vel saltem arma cohibeas, dum Ecclesia
in concilio congregari possit, ubi æquius est quam
per vim vestras disceptationes decidi. Hoc vero tu
& cæteri Christiani Principes, quos etiam atque
etiam de eadem hac re admonebimus, præsertim

vero eum, quocum bellum geris, faciatis. jam Con-
cilium adest: jampridem enim indictum est: neque
vero abruptum est, etsi bellorum causa in commo-
dius tempus dilatum. Itaque huc, charissime fili,
incumbe, & hanc lætitiam primum populo Chri-
stiano, qui jampridem intestinis bellis est attritus,
redde. Deinde vero nobis, qui te nihil charius in
terris nos habere judicamus, qui primogeniti apud
nos locum in amore tenes: idque specimen divinæ
in te virtutis præbe, ut non modo patrem, te pie
monentem, non averseris: quod faciunt ii, quos
Deus in signum abdicationis, suis desideriis tradit:
44. » sed ut eundem ad te tanquam Deo jubente, tali
tempore missum, qui labantem sustineat, & magno
animæ salutis periculo liberet, omni pietate ample-
xeris, ejus vocem libenter audias, monitis obtem-
peres: satis vero obtemperabis, si quum te à semita
sancta, ut appellat Propheta, quæ eadem est regia
via, Majorum tuorum, religiosissimorum Princi-
pum, humana consilia ut hominem deflectere po-
tuere: huc statim de ea qualis sit admonitus, divi-
nam indolem proferens videas, atque ita in animum
inducas, nullum ut in iis quæ ad religionem perti-
45. nent, tibi jus & auctoritatem vindices, » si divinam
institutionem & Ecclesiæ consuetudinem sequens,
ab ipsis conventibus Imperialibus à quibus absunt,
qui auctoritatem de ejusmodi rebus cognoscendi
habent, omnes de sacerdotibus atque de religione
disceptationes prorsus excludas, & ad eorum pro-
46. prium tribunal rejicias: » si de bonis Ecclesiasticis,
quorum judicium ab ipso Domino, cui sunt conser-
vata, sacerdotibus relinquitur, & commendatur,
& ipse nihil statuas, & sepositis armis aut studeas
paci, aut si aliter pax conciliari non potest, Concilio
generali judicandi de iis, quæ tam perniciosa bella
in populo Christiano tamdiu alunt, potestatem fa-
47. cias: » Si denique ea, quæ per nimiam indulgentiam
rebellibus huic sanctæ sedi, & contumacibus con-
cessisti, ipse rescindas ac tollas. Hæc enim, cha-
rissime fili, quum ita sint, quæ tuam ipsius animam in magnum salutis periculum adducant, & Ecclesiæ pacem magis magisque perturbent, facile videre potes, nisi per te quam primum his malis remedium adhibeatur (quod te facturum speramus) in quas angustias sis nos compulsurus: ut aut officio aut muneri nobis à Deo per ejus Filium dato deesse cogamur, cum maximo Ecclesiæ detrimento: aut iterum severius agere, quam vel consuetudo nostra, vel natura, vel voluntas ferant. Quanquam in officio quidem deesse, in tanto discrimine, nec debemus prorsus, nec volumus, quantum per ejus gratiam, cujus vices, licet indigni, in terris gerimus, de nobis polliceri possumus. Insidet enim in animo, & ob oculos nobis obversatur illud idem, de quo principio diximus, divinæ severitatis in Heli sacerdotem exemplum: quem non ob id quidem damnatum legimus, quod in filiis corripiendis prorsus abstinuerit. Corripuisse enim eos satis constat ex Scriptura: sed quod in corripiendo, ut inquit divus Hieronymus, lenitate patris, non auctoritate Pontificis agebat. Nos lenitate patris, integris prope adhuc rebus usi sumus: quibus ex edicti forma transactis, quod Deus avertat, in Heli exemplo satis video, in quam nos necessitatem sis adducturus. Quare tecum considera, Cæsar, quid te magis deceat, quid ad tuum in primis officium erga Deum & Ecclesiam magis pertineat, quid honori & rebus tuis magis expediat. An ut brachium nostræ severitati, in iis quæ ad unitatem Ecclesiæ pertinent præbeas, an potius illis faveas, qui hanc semel ruptam in plures adhuc partes scindere miserabiliter laborant & optant. Deus pacis pro immensa misericordia sua, tuam Majestatem ab iniquorum consiliis liberet, ac pacis consilia in tuo corde confirmet, ut unanimes uno ore honorificemus Deum Patrem per Jesum Christum, cui cum sancto Spiritu sit honor per æterna secula, Amen. Datum Romæ apud S. Marcum, XXIV. Augusti, M.D.XLIV.

JOANNIS CALVINI
SCHOLIA
IN
EPISTOLAM PAULI III.
PONT. MAX.

1. Si illud vindictæ Dei exemplum horret sanctissi-
mus pater, mirum cur tantopere de hoc uno
Cæsaris delicto sollicitus, (si delictum nomi-
nari debet) tam securus in aliis filiorum suo-
rum infinitis nequitiis torpeat. Ultus est Deus se-
1 Sam. 2. gnitiem Heli sacerdotis, quod filios non castigave-
vers. 31. rat. Filios Christiani pastoris jubet Apostolus Pau-
1 Tim. 3. lus esse bene moratos, bene educatos in timore Do-
vers. 4. mini. Filium habet Paulus noster Frenesius, & ex
eo nepotes, præter spurios, qui adhuc silicernio
huic & semiputrido cadaveri nascuntur. Qualis est
Petrus Loysius? dicam quo nihil potest dici atro-
cius, & tamen est verissimum. Nunquam tale mon-
strum hactenus peperit Italia. Paule quid cessas?
quum execrandæ filii tui libidines in cælum ascen-
derint, quum fœtore simul ac fœditate ipsarum pol-
luta sit terra, quum totus mundus vociferetur: non-
dum exerendæ severitatis tempus esse putas? Quid
de ejus avaritia? quid de rapacitate? quid de sævitia
dicam? Tametsi in his omnibus ita reliquos supera-
verit, ut te uno semper sit inferior. Quid de nepo-
tibus tuis, quid de tota familia orbis cum multa in-
dignatione dudum loquitur? Si ob indulgentiam
correctus fuit Heli, tune impune feres, quod ad tam horrenda filiorum tuorum flagitia non solum conniveas tacitus, sed manum illis auxiliarem præbeas? approbes certe palam, & magna ex parte non dissimules, te auctore perpetrari? Non te hic Dei judicium sollicitat? nullus metus animum tuum percellit? Sed de naturalibus filiis jam plus satis. Jactas te Christianorum omnium esse patrem. In tam deplorata mundi corruptione, quis amplius taciturnitati est locus? Siles tamen, & mundum sciens ac videns in exitium ruere cum silentio pateris. Si Heli non pepercit Deus, quale tibi supplicium imminere cogitas? Propius etiamnum te urgeo. Qualis est sedis tuæ status quæ tibi instar familiæ esse debet? Quid agunt tui vicarii? Qualis in curia tua negotiatio exercetur? Qualiter se clerus tuus gerit? Quam mihi Sodomam reperies, ubi major unquam fuerit malorum omnium impunitas? magis perdita impudentia? licentia magis effrenis? Et nunc, perinde acsi nihil esset domi quod ageres, times, ne ob unam hanc culpam immineat ira Dei tuo capiti, si concedi Protestantibus pacem & juris æquitatem tacitus sinas, quoad de religione fuerit cogni-

tum;

tum: si Cæsarem, injussu tuo, tam Concilium, quam legitimam causæ definitionem polliceri sustineas.

2. Hic mihi Athalia venit in mentem. Nam sicut
2 Reg. 11. vers. 14. impudica illa canis, quum regem Joas cerneret in solio collocatum, quia tyrannidem suam videbat concidisse, clamabat seditionem esse factam: ita putidum hoc scortum, quum tyrannidi suæ, quam Deo & hominibus invitis, sibi per summum nefas arrogat, vel minimum derogari videt, cælum terræ miscet, quasi nihil amplius sit in mundo salvum.

3. O quam multis, & quam insignibus documentis compertum habet Cæsar paternum hunc amorem. Quod nisi sibi ab hoc idolo, tanquam à Deo sinistro metuerent Christiani Principes, possent mira paternæ charitatis officia, quæ pro se quisque experti sunt, recensere. Sed quid Principum arcana excutere opus est? quasi vero non omnibus etiam infimis palam sit, qualem se hactenus patrem illis exhibuerit.

4. Hic quidem olim speciosus erat sucus Romanæ meretricis, jactare Ecclesiæ unitatem: sed jam cùm longo quasi attritu obsolevit, tum flatu oris Domini toties discussus, & claris Scripturæ testimoniis absterfus ita fuit, ut ad colorandam ejus deformitatem apud oculatos parum valeat. Christus enim unicum sanctæ unitatis vinculum est: ab eo qui discedit, violat turbatque unitatem: extra eum vero, non nisi sacrilega conspiratio est. Vocat nos ad se Romanus Antichristus, prætextu unitatis: & quicunque tyrannidis suæ jugo non sponte alligari se sustinent, eos schismaticos judicat. Nos autem ex adverso audimus Christi vocem: Ubi erit corpus, illuc convolabunt & aquilæ. Audimus Apostolum hortantem, ut consentiamus, & simus concordes; sed in Christo. Audimus piam Hilarii admonitionem: Speciosum quidem nomen est pacis, & pulchra opinio unitatis: sed quis ambigat eam solam Ecclesiæ & Euangeliorum unitam esse pacem, quæ Christi est? Ostendat ergo à parte sua Christum Frenesius, & unitatem Ecclesiæ penes se esse probabit. Sed quum adhærere illi non possimus, nisi Christum abnegando, qui ab eo dissilit, non facit ab Ecclesia discessionem, sed veram Ecclesiam ab adulterina & fictitia discernit.

5. En ordo, en disciplina, en Christianismi perfectio ex Frenesii definitione, si illibata sedis suæ tyrannis maneat. valeant alia: nam præ hac una nihili omnia reputat. Jam ergo Helenam agnoscimus, pro qua depugnat: simul causam timoris illius agnoscimus, de quo initio loquutus est. Non enim ruinam solio suo tantum impendere prævidet, sed sedem illam abominationis jam collabi cernit, si pigrescat. Hoc si illi detur, ut securus pro suo more in tranquilla possessione suæ tyrannidis lasciviat, hoc uno contentus erit, & tanquam rite composito Ecclesiæ statu, sibi & aliis benedicet. Ergo utcunque Romæ nihilo minor sit scelerum omnium colluvies, quam in ipsis inferis: utcunque passim sanctus ille Papalis clerus, laxis habenis, perruptis legibus omnibus, abjecta omni honestatis cura, ad quamlibet impietatem se prostituat: utcunque totus orbis horrendum in modum sit corruptus, bene ordinata erit disciplina, si modo nihil contra sedis Romanæ majestatem quis audeat.

6. Grande scilicet piaculum, quod de congregando Concilio quum ageretur, suppressum est Papæ nomen. Quasi vero Sylvestro auctoritatem convocandæ Nicenæ synodi detulerit Constantinus, ac non eam jure suo, pro Imperatoria potestate coëgerit. Quasi non etiam ipsi Sylvestro edixerit, ut veniret. Quasi vel arbitrium vel nutum Romani Episcopi expectaverit olim Theodosius, in synodo Aquileiensi cogenda, cui præfuit Ambrosius. Ecce habetur in Italia Concilium universale, cui non adest Rom. Episcopus, nec quisquam ejus nomine, imo nulla ejus in actis Concilii fit mentio. Sed condonandum est Frenesio, si personam agit impuræ illius Jesabel, quum similem habeat causam. Quemadmodum enim fremebat illa, quod Achab pro regia potestate populum convocasset, ut statueretur semel, Deusne an Baal invocandus foret, ita hæc bestia, quasi rebus omnibus perditis, grande nefas admissum esse conclamat, quia Cæsar sibi curæ fore receperit, ut Concilium cogeretur. Atqui hanc sibi soli potestatem jure divino & humano competere allegat. Facile quidem jactare est, sed probatio quæritur. Quid enim hoc mendacio impudentius? Divini juris quam omnino syllabam proferet: nisi forte se faciat Deum? Sed humanum forte illi suffragatur. Nihilo magis. Quis enim primam synodum Nicenam, quis Ephesinam, quis Constantinopolitanam, quis Chalcedonensem coëgit? Et ne in colligendo numero sim longior, quis totis quingentis annis Synodos universales, quæ multæ habitæ fuerunt inter id tempus, congregavit, præter unum Cæsarem? At forte id fiebat, interposita Pontificis auctoritate: imo ne consensu quidem. Ubi enim ostendet Frenesius, expectatum aliquando fuisse Papæ nutum in hac re, aut petitum ab eo consilium? Atqui non tantum nunc sibi arrogat hoc privilegium, ne quid se inconsulto tentet Imperator, sed vult omnia simul posse & agere. Id si vult impetrare, omnia Conciliorum acta, omnes veteres historias aboleat necesse est. Neque enim illic Papa Imperatori edicit, sed Imperator Episcopis omnibus. Et quum Episcopi loquuntur, non Romani Episcopi mandato aut nutu se vocatos, sed Imperiali edicto testantur. Olim quidem in procuranda synodo Chalcedonensi partes suas interposuit Leo. Sed qualiter? jubendone vel decernendo? Nihil tale in ejus epistolis habetur, quæ in promptu extant, sed Cæsarem supplicater rogando, ut pro more Episcopos omnes advocaret. Ergo quod tunc precibus fieri orabat Leo, Frenesius hodie factum esse tam graviter accusat, ut speciem propemodum faciat apostasiæ. Patrocinium ergo fictitiæ suæ potestatis aliunde quærat, quam à Deo & hominibus.

Quum tale quiddam aliquando captaret in conci- 7.
lio Carthaginensi, fortiter, ut par erat, Aphricani Episcopi tam improbæ ambitioni restiterunt. Quum obtenderet prærogativam in alias Ecclesias, Nicenæ synodi decreto, sibi permissam esse, non habuerunt fidem: sed Constantinopolim, & in alias urbes Græcas miserunt, ut veritatem investigarent. Compertum tandem fuit, acta Concilii à sanctissimo patre corrupta fuisse, ut illis ad erigendam suam tyrannidem abuteretur. Saltem quæ proferebantur ex ejus archivis exemplaria, cum veris & certis non congruebant. Ita repudiatum fuit ejus postulatum, non absque manifesto falsitatis probro. Atqui jura divina & humana hic quoque sibi suffragari clamat. Quis unquam Deus, obsecro, Papam constituit causarum omnium ad Ecclesiam vel fidem pertinentium cognitorem, arbitrum & judicem? Quas etiam hominum leges, aut quæ placita hac de re ostendet? Dicit quidem Ambrosius, fidei causas debere in templo coram plebe tractari: & tunc de summo fidei nostræ capite agebatur. Non dicit, coram Papæ tribunali. Dicit (fateor) judicandas esse à sacerdotibus: sed nequaquam uni Papæ defert judicium. Alioqui graviter peccasset quum ad cognoscendam maximam causam, Aquileiensi concilio non inter fuit modo, sed etiam præsedit. Invehatur Frenesius in Ambrosium, quod Concilium quum vocandum ab Imperatore procurasset, habere ausus est, & quidem absente Rom. Episcopo, illicque de Christi divinitate, quid sentiendum foret, statuere. Ubi tunc erant humana jura, quibus gloriatur Frenesius, quum in Italia Synodus universalis de summa religionis tractaret, vocato quidem Rom. Episcopo, sed nemine ejus

loco comparente? Quid quum à Melchiade Rom. etiam Episcopo devoluta est causa maximi momenti ad Episcopum Arelatensem? Litigabat Donatus A casis nigris cum Cæciliano. Non erat civile negotium, sed causa Ecclesiastica, & quæ non leve caput Christianæ doctrinæ continebat, nempe de Ecclesiæ unitate, & communione sanctorum. Constantinus Magnus Melchiadem primo judicem tulerat: quum ille pronunciasset, provocante Donato, cognitio ad Arelatensem Episcopum delata fuit, ut testis est Augustinus. Cur non clamitabat Melchiades, omnia perperam confundi, quod sibi eriperetur summa judicandi potestas? Restat ergo ut hoc persuadeat Frenesius iis, qui sine difficultate pro oraculo recipiunt, Cepham esse caput.

8. Quasi vero pro libidine cujusque statui voluerit Imperator, ac non potius legitima ultro citroque habita disceptatione, ex sacrosancto Dei verbo sumi definitionem. Quasi etiam laicis mandarit istas partes, ut definiant ipsi, ac non potius ut sciscant, quod ex Dei verbo constiterit. Hoc si novum est Frenesio, valde est omnis antiquitatis imperitus.

9. Nempe si huic Frenesii judicio stetur, ne Concilio quidem opus fuerit. Res enim jam expedita hoc modo erit, si indicta causa jam censeantur damnatarum hæresum assertores, qui se ad reddendam doctrinæ suæ rationem offerunt. Neque vero imprudenter agit sanctissimus pater. Quid enim optabilius, quam hostes suos voce una jugulare? Sed hoc est incommodi, quod qui tam atrociter hic damnantur, præclare & strenue ab hac calumnia se purgant: Papam verò ipsum interim non modo impietatis ac scelerum omnium reum peragunt, sed Antichristum esse convincunt, impiorum omnium caput.

10. Quid, an non Spiritus sancti elogio prædicatur
2 Reg. 12. vers. 10. sanctus rex Joas, quod quum oblationes ingurgitari videret à sacerdotibus, scribam suum exigendis rationibus præfecerit? Quid ergo piaculi erit, si hodie ejus exemplo Christiani Principes, dum à Papæ gurgitibus Ecclesiæ opes vorari, & per summam nequitiam turpiter dissipari vident, ad vindicandum hoc sacrilegium manus admoveant? Hoc primum quæritur, in quem usum destinata sint Ecclesiæ bona: deinde, quorum sit dispensatio: tertio, si vitium sit in ordinaria dispensatione, quod severa correctione opus habeat, à quibus adhibendum sit remedium. De hoc postremo cogniturum se Imperator de Ordinum sententia promisit. Nunc judicare promptum est, quam tumultuandi causam habeat Frenesius.

11. Subaudiendum est epitheton: sunt enim Protestantes extra Ecclesiam, sed Papalem. Damnati, sed causa incognita. Si autem verum est esse veram Ecclesiæ unitatem, ubi est sincera Christi veritas, ubi integer & doctrinæ & animorum in Christo consensus cum omnibus piis: ab Ecclesia certe alieni non sunt Protestantes.

12. Imo quis vel Princeps, vel privatus, si modo scintillam Christiani zeli habeat, non cupiat quam primum rebus ita misere collapsis succurri? Quis autem non intelligat, frustra à Papa expectari quicquam opis? Suam ergo impietatem prodat oportet, qui tam necessarium remedium à Cæsare quæsitum esse ægre ferat. Sed bene habet, quod se de conductis quibusdam mancipiis loqui continuo post declarat.

13. Ego vero scire velim, quid tandem istorum pugnet cum Christi institutis, & recto Ecclesiæ ordine. Audio quidem hoc dici, sed à quo? Si diabolus pater est mendacii, quis ejus vicario fidem habebit?

14. Miram vero metamorphosin. Tam enim religiosus cœpit esse Papa, ut datam Protestantibus pacem esse quum audit, totus horreat. Sed mirum est ex adverso, eum secure pacisci cum meretricibus, nec contaminationem ex lenocinii pretio horrere, annua pensione decidere cum Judæis, ut impune non modo Christianam religionem despiciant, sed fœnerando palam latrocinentur: denique nec Turcas aversari. Sed in eo potissimum elucet ejus sanctimonia, quod cum Apostolo Paulo timet, ne bonos mores colloquia prava corrumpant. Quid tibi cum hac sancti Apostoli voce, scelestе apostata, imo omnis apostasiæ princeps? Qui quum dies in machinandis proditionibus, in fraudibus excudendis, in bellis conflandis, in excogitandis novis rapinarum generibus, in moliendo innocentium exitio, in destruenda Ecclesia, in dissipanda religione cum nequissimis consultoribus tuis consumas, reliquum tempus vel cum Epicureis suaviter te oblectas, vel in medio scortorum grege te volutas instar porci, nec aliud audis vel loqueris, quam quod vel execrandam impietatem spiret, vel sua obscœnitate incitet istam tuam effœtam libidinem, quæ tamen nondum prurire desinit.

Arrigamus aures, neque enim videtur jam de nihilo conqueri. Fateor sane, tanti esse Ecclesiæ ordinem coram Deo, ut qui involat in alienum munus, non evadat suæ temeritatis pœnam. 15.

Si qua ratio foret conservandæ ejus tyrannidis, pro qua nunc decertat Frenesius, hæc in primis firma est præ aliis, & valida, ne quis corrigendis sacerdotum vitiis se interponere audeat. Ergo si Frenesio concedimus, esse hanc illicitam usurpationem, esse grande sacrilegium, quum Principes, torpente Papa, toto clero oscitante, pereunti Ecclesiæ subvenire conantur, actum est. Quid ergo habet Cæsar, quo tantum crimen diluat? Primum, tametsi non est cujuslibet, se ad repurganda Ecclesiæ mala ingerere, & restituendum ejus statum, quo tamen jure Christianis Principibus hoc negabitur? Excipit Frenesius, quia sic agendo cathedram sacerdotalem invadunt. At sanctis patribus semper aliter visum est, quibus nihil fuit antiquius, quam ut Principum auctoritate in ordinem redigerentur mali & improbi sacerdotes, indigni autem honoris gradu abdicarentur. In hoc itaque hallucinatur Frenesius, quia inter ista duo quantum intersit, non videt, cathedram occupare, & rite collocare justos sessores, qui sedem ratione jureque gubernent. 16.

Hoc concedunt omnes, non perturbandum esse in Ecclesia ordinem. Tota igitur quæstio in ordinis definitione posita est. Requirit ordo, ut sint distinctæ functiones, & hoc concedimus: verum conjunctioni distinctio non repugnat. Nec quicquam obstat, quo minus qui diversis officiis præsunt, communibus tamen studiis multa simul procurent, quo minus volvant conjunctim unum lapidem, denique quo minus alter pro necessitate præsenti, in alterius vicem quandoque subeat. 17.

Det ergo nobis Frenesius ordinatum ex Christi voluntate Ecclesiæ statum: & libenter dabimus, qui minimo digito attingere eum ausit, ut convellat, impia audacia id tentare. Sed quum procul absit barbara ista, vel potius belluina Papatus confusio à sancta Christi regula, facessat hinc providentiæ divinæ titulus, cui gravis irrogatur injuria, quum ad fucandam à Christi regno prorsus tam alienam tyrannidem perperam & impudenter obtenditur. 18.

Punitus est Ozas, quod manum arcæ Dei admovere ausus fuerit, bono quidem, sed inconsiderato zelo, nempe quum partes sacerdotum arriperet, præsto illi astantibus, & ad officium paratis. Ubi nunc ex toto Papali clero sacerdos unus est, qui arcæ Domini sustinendæ sit intentus? Punitus est Ozas, quod & præter suam vocationem, & adversus claram Dei prohibitionem ad tactum Arcæ perruperit. Ubi Dei interdictum? ubi finita vocationis ratio, quæ Imperatorem ab omni Ecclesiæ cura arceat? Atqui Reges omnes vocat Jesaias ad eam suscipiendam. Punitus est Ozas, quod ante tempus importuno fervore se ad sustinendam Arcam ingesserit. At quam dissimilis erit causa, si arcam Domini humi projectam, demersam in luto, impiorum probris 19. 2 Sam. 6. vers. 7. Jesa. 49. vers. 23.

bris expositam erigere conetur David, & sacerdotes ad eam in sua sede collocandam edicto suo vocet? Tu vero monstrum qualiter denunciare aliis audes, ut manus removeant ab Arca, qui eam impuro tuo rostro prostratam pedibus ignominiose conculcas? Licebitne tibi arcam Domini sordibus implere, profanare cum summa contumelia, prostituere ad quodvis Satanæ ludibrium, lacerare in frusta, ejus sanctitati insultare: & Principibus simul ac universo Christiano populo ad eam repurgandam, coaptandam, reparandam accedere nefas erit?

20. Quid non audeat hic phreneticus, quem Mosi & Aaroni se conferre nihil pudet? Dathan, inquit, & Core & Abiron, quod adversus Domini sacerdotes murmurassent, horrendo exemplo perierunt. Sed quid tu simile cum Mose habes? Tune Domini sacerdos, ô sacrorum omnium profligator? Non
2 Reg. 10. modo tumultuatus est Jehu in sacerdotes Baal, sed
vers. 25. armata manu eos persequutus, omnes in templo idoli sui occidit. Præclarum facinus, & quod Dei testimonio commendatur. Voce tantum Mosen vul-
Num. 16. nerant Dathan, Core & Abiron, & eos terra vivos
vers. 31. absorbet. Tu igitur alius sis, ut sacerdotii jure &
21. honore, à te violando Principes deterreas. "Umbræ serviebat Aaronis sacerdotium, sed continebat non inanem veritatis figuram, & sacrosancta erat Dei auctoritate fundatum. Quid autem præter larvam nobis ostentat Papa? Quo fundamento suffulta est ejus tyrannis? Quo denique auctore à summo usque ad minimum ad sacrilegam suam functionem, magico potius quam Christiano ritu, initiantur? Etiamsi crepare debeant, nulla Scripturæ syllaba unquam hoc, quo superbiunt, sacerdotii genus approbabunt.

22. Perversa quidem consuetudo nihil aliud est, quam erroris vetustas. Sed quis pro Ecclesiæ consuetudine hoc recipiat, ut qui præsulum nomen habent, qualescunque sint, quicquid agant, etiamsi nihil minus sint, quam quod vocantur, pro libidine grassentur ad devorandum Christi gregem: & se nemo eorum latrocinio opponere audeat? In qua, obsecro, Barbaria valeret hæc consuetudo, ut solo titulo protecti latrones, impune perderent, mactarent, vastarent, dissiparent omnia: quod si quis mussitaret de cohibenda ipsorum truculentia, sacra profanis misceri clamitarent?

23. Ubi liquido constiterint hæc tria: non necessitate, sed superbia Cæsarem reformationem Ecclesiæ suscepisse: deinde hanc ita commendatam esse sacerdotibus, ut ab ea prohibeantur, quicunque unctas manus non habent, sicut ab adolendo thymiamate: postremo sacerdotium Papale instar Levitici à Deo habere originem, præsenti causæ forsan conveniet Uziæ exemplum. Rursus si nihil istorum constat, quin potius si evincere promptum est, necessario ad id cogi Cæsarem, nisi ad Ecclesiæ exitium sciens ac videns connivere velit: nec quicquam magis esse proprium ejus personæ, & sacerdotium Papale non nisi sacrilegio & anathemate dedicatum esse, quid Uziæ
2 Chr. 26. exemplum Frenesio suffragatur? Ostendat, inquam,
vers. 19. convocandi Concilii, & restituendæ in verum statum Ecclesiæ solis sacerdotibus, sicut adolendi thymiamatis attributam esse potestatem, Regibus autem vetitam. Atqui veritas palam reclamat. Ostendat Cæsarem frustra insolescere, & rebus bene compositis, ambitione tantum, & pravo novitatis studio lascivire. Ostendat ipsum dejecto legitimo sacerdote, altare sibi interdictum per vim occupare. Sed ubi sacerdos qui ad officium peragendum sit accinctus? Quibus cancellis circumscripta est pia hæc sollicitudo, quam in se recipit Cæsar, ut perrumpere non liceat? Quæ temeritas aut libido in aggrediendo opere, à quo cessare, summa esset non tantum socordia, sed etiam perfidia? Quanquam operæpretium est expendere, quam argutus sit ratiocinator Frenesii scriba. Sacrificium est, inquit, leges de religione sancire, & quidem Deo gratissimum. Ergo à Cæsaris persona hoc abhorret. Hoc vero est non argumentari, sed porcorum more omnia turbare. Quid enim erogare eleemosynas? Quid impendere se publicis commodis? Quid populos in puro Dei cultu continere? Quid denique seipsum dedicare Deo? Non sunt hæc etiam sacrificia, non suavis gratique odoris? Et tamen piorum omnium communia sunt. Quid præterea blateras, placere Deo, ut leges de religione sanciantur, quod à diabolica audacia proficisci Scriptura clamat? Nam & Cæsaris & omnium mortalium est, unum audire Legislatorem, quod ad spirituale animæ regimen spectat, & quascunque ille sciverit leges, ratas sine exceptione habere.

Non contentus communi sacerdotum prærogativa, singulare fastigium conscendit. Nostrum, inquit, in primis. Quo autem jure? Quia data nobis est ligandi & solvendi potestas. Quid aliis? Omnibus enim simul Apostolis dictum est, Quodcunque ligaveritis. Quod omnibus Christus communicat, tu prædatoria violentia tibi rapies? Tu Ecclesiam nudabis, ut ejus te spoliis vestias? 24.

Eximium sane privilegium, ut impune ruant in omne scelerum genus sacerdotes, & soli Deo judicium relinquatur. Quod si ita est, quorsum illa vetus disciplina cleri, quæ in chartis nunc extat, olim in Ecclesia locum habuit? Nam si judicium sibi in sacerdotes sumunt episcopi, gigantum more Deum à sede sua disturbare moliuntur. At episcopis est permissum. Quid, si Deus sibi hoc asseruit soli, tu ad sacerdotes transferendo, nonne illos facis deos? Hic quoque acumen est mirabile, Requiram super pastores ego ipse, inquit Dominus. Ergo propria est Dei hæc cognitio, quam ne ad tempus quidem sumere cuiquam licet. Quid? non requiret etiam ipse Dominus sanguinem innoxium de manu homicidarum? Non furta, non rapinas, non injurias quaslibet requiret? Non requiret ab impiis, quicquid malorum perpetraverint? Ergo secundum cubicularem hanc Frenesii dialecticam tollantur è medio judicia, facessant scelerum pœnæ. Soli enim Deo relinquendum est judicium. Solius certe Dei judicium est non in sacerdotes modo, sed etiam infimos quosque. Sed cur Dii vocantur principes, nisi quia mandatum est illis judicium? 25.

Quis Frenesio hoc Angelus vel potius dæmon revelavit? Variis enim ex causis quum proveniant Dei 26.
judicis, qui certam causam ex proprio capite definiet? Solomon certe negat, humano sensu discerni Eccles. 9.
posse, quem amore vel odio prosequatur Deus, quia vers. 1.
eadem accidant bonis & malis. Ex Dei verbo igitur definiendum erat: sed probe meminit Frenesius, cujus personam sustineat. Sic enim ante cum Christo egit diabolus, cui servit: Hæc omnia tibi dabo, si prostratus adoraveris me. Sic etiam antecessores
ejus, Quum serviebamus Reginæ cæli, affluebamus Jer. 44.
bonis omnibus. Sed jam audiamus, quæ ob sedis vers. 17.
suæ cultum repensa præmia, & quas ob contemptum pœnas irrogatas referat.

Constantinum Magnum adducit, ut fictitiæ, 27.
quam jactat, donationis fidem nobis faciat. Adeo nihil eum pudet, ut nugas quæ jam pueris sunt ludibrio, Imperatori pro certis oraculis obtrudere non dubitet. Olim quidem magno supercilio de hoc figmento garriebant stulti Canonistæ, sed jam talibus ineptiis desiit esse locus. Qua porro causa tam fidelem sedis suæ cultorem facit Theodosium? qui quum Ambrosio singularem reverentiam detulerit, quod unquam in pretio habuerit sedem Romanam aut ejus sessores, nusquam legitur. Mirum certe, quod non & Trajanum addiderit. Caroli Magni victorias huic uni vel superstitioni, vel astuto consilio acceptas referre, quod sedem illam abominationis extulerit, quem omnino colorem habet? Per-

inde facit, dum ex tot heroicis & memorandis Caroli virtutibus vitium hoc decerpit, quod laudet, atque ii qui in auro non nisi scoriam legunt.

28. Quis non fustibus magis & lapidibus, quam verbis compescendum hunc impuri canis latratum dicat? quod Dei vindictam Justiniano inflictam non manifestæ ejus impietati, quam in sustinenda Eutychiana hæresi prodidit, sed ad unam contumaciam transferat, qua sedis Romanæ majestatem imminuerit? En palam Anastasius fidem orthodoxam impugnat. Execrabilis in Christum blasphemiæ fautorem se & vindicem profitetur. Piam & salutarem de incarnationis mysterio doctrinam labefactat, quantum potest. Ecclesiam universam turbat, ac dissipat perniciosis dissidiis, fulmine tandem ictus misere perit. Nullam ejusmodi interitus aliam causam fuisse pronunciat Frenesius, quam quod Hormisdæ & Gelasio rebellis fuit. Quis autem credet?

29. Mauritius jam senex, quum annis viginti imperium administrasset, à Phoca milite suo per insidias, & summam perfidiam sublatus fuit. Hanc fuisse contemptæ sedis Romanæ pœnam interpretatur Frenesius, quasi Dei consilio tunc interfuerit. Utinam quidem se non immiscuisset placidus alioqui & quietus Princeps pravis Episcoporum factionibus, aut reprimere Joannis ambitionem, quam fovere maluisset. Verum quid tunc petebat Gregorius, quam ne permitteret Mauritius, unum aliquem censeri universalem Episcopum, quia esset hic titulus, ut loquitur, nefarius, scelestus, profanus, abominabilis, & Antichristi prænuncius? Sed ut hoc quoque omittam, quænam ista est Frenesii æquitas, Principem scelerate occisum damnare, quia sedi Romanæ se obsequentem non præbuerit, & laudibus vehere parricidam, qui in dominum optime de se meritum gladium strinxerit, qui ad Imperium per talem perfidiam, ac tantum nefas pervenerit, quia ad ornandum Romanum idolum, & evehendam ejus potentiam fuerit propensior? Quanquam quid aliud spectabat Phocas omnia Romanæ sedi largiendo, nisi ut hac quasi nefaria pactione Romanæ urbis favorem emeret, quod se Græcis sciebat esse suo merito infestum?

30. Mirum est, in tam pingui mercede non esse Frenesio doctiores scribas. Quanta enim historiarum inscitia est, primum in nominibus turpiter labi, & ex Justiniano facere Constantem: deinde quum omnes fere Græci imperatores in eadem fuerint causa, pauculos hic nominare? Nisi hoc forsan arte faciat, quia pœnam, quæ pro terriculamento esset, invenire in aliis non poterat.

31. Henrici vitia, quibus laboravit, hic excusare nihil attinet. Quæ autem fuerint contentionum inter ipsum & Hildebrandum semina si quis quærat, & qualiter depugnatæ fuerint, reperiet profecto, Hildebrandum hominem vafri & malitiosi ingenii, adhæc inexplebili ambitione ardentem, instructum vero & gladiatoria confidentia, & extrema crudelitate, quum Henricum videret luxuria diffluere, libidinibus deditum præterea insolenter ferocire, statim quasi oblata occasione, ad dissipandum Imperium animum applicuisse. Quibus porro machinis Henricum aggressus est? quibus deinde armis usque ad finem usus est ad ipsum opprimendum? Quum sacramento solvisset principes Germanos, hoc est, pejerandi licentiam illis dedisset, alios adegisset falsis terroribus, alios minis perpulisset, alios corrupisset blanditiis, Bavarum traxisset ad spem Imperii, obtinuit ut subito tota Germania bello intestino, tanquam uno incendio, conflagraret. Quum suppliciter ad eum venisset Henricus, ac prostratus ad ejus pedes jaceret, superbissime eum contempsit. Nec ante statuit suæ tam impotenti & intolerandæ superbiæ modum, quam sibi Imperatorem subjugavit una cum Imperio. Nam parum videbatur, si Cæsarem tanquam deditititium haberet, nisi diruto Imperio solus dominaretur. Et audet hic Frenesius ejus historiæ facere mentionem, quæ luculentum testimonium reddit, vel potius illustre documentum est, nulla unquam vel ex ipsis inferis tam tetra monstra exiisse, quorum fœditas Romanæ sedis flagitiis non obruatur.

32. Cur non & Fridericum primum recensuit in hoc numero? Imo, cur non longum catalogum Imperatorum contexuit? Nam quo quisque Cæsarum placidius se gessit, ita eo petulantius ejus mansuetudine abusi sunt Romani Antichristi, pudendis adversus eos ludibriis non abstinentes. Si qui autem paulo animosiores eorum ferociæ restiterunt, senserunt, quid esset furiosas belluas provocasse. Quum plusquam effreni libidine, quum plusquam tyrannica sævitia, quum importuno furore ultro, non provocatos insultasse ut plurimum Cæsaribus constet tuos antecessores, phrenetice: si quid illorum cuiquam acciderit calamitatis, statimne reum coram Deo perages, quod se tam immanibus bestiis conculcandum non prostituerit? Itane, furcifer, Deum nequitiæ vestræ ministrum simul & assertorem facies?

33. Fateor sane, diram imminere Dei ultionem omnibus, qui ad scindendam Ecclesiæ unitatem animum applicuerint. Quæ autem major unitatis dissipatio, quam dum adulterata doctrinæ puritate, & everso in eam consensu Christus quasi in partes discerpitur? Quis autem præter unum te, ô carnifex, hujus dissipationis auctor est atque antistes? Scio per te non stare, quominus prædicemus omnes unum in terris caput, unam Romanam sedem matrem ac Reginam, sed quis præter te obstat, quominus omnes ex animo confiteamur Deum unum, & fidem unam, sicut unum est inter omnes Baptisma? Principem vero sedem quid nominas, quæ jam per annos plusquam octingentos vero Episcopo vacua, mortuis primum simulachris locum præbuit, nunc ab impietatis principe, & crudelissimo animarum tyranno, à capitali Christi hoste, à præcipuo Ecclesiæ vastatore occupatur?

34. Quin Judæi meritas contempti & oppugnati Christi pœnas luant, minime dubium. Græcos videmus misera & acerba servitute premi: causa obscura est, nisi ex verbo Dei petatur. Hoc inde accidisse divinat Frenesius, quod rebelles fuerint sanctæ sedi. Ego, si conjicere licet, potius id factum interpretor, quia eo usque superbierunt, ut universæ Ecclesiæ dominatum priores appeterent, quem nunc sibi usurpat Papa; quod novitatis cupidiores, in varias sectas fuerunt distracti; quod prava ambitione, dum melius aliquid excudere volunt sacris Christi institutis, degenerarunt à sincera Euangelii regula. Utra ex his duabus verisimilior conjectura est? Illa certe vitia, quibus ego causam imputo, Dei judicio damnata esse constat. Quod si audiendi sint homines, dum causas ex cerebro proprio quaslibet comminiscuntur, non minus specioso colore Græcia, stante adhuc illic salva Imperii majestate & potentia, Romanis exprobrare poterat, pœnam eos pendere suæ rebellionis, quod sedi Constantinopolitanæ in primatus controversia restitissent. Etsi, quemadmodum superius retuli, non tunc ambiebat primatum Romanus Episcopus, quum agitari cœpit contentio, sed ne inferior Constantinopolitano foret, locum suum tuebatur. In summa, unum esse peccatum in mundo dignum ira Dei, dignum omnibus pœnis, malorum denique omnium fontem, persuadere vult Frenesius, quod sibi non obsequantur omnes, quod non à suo nutu pendeant, quod non suum adorent numen loco Dei. Quis nisi mente abalienatus, persuaderi sibi sinat? Quod si ad fidem habendam paratos habeat omnes, primum ostendat oportet, quid commeriti fuerint Hungari, quorum nihilo melior

est,

est, quam Græcorum conditio. Expone, inquam, nobis phrenetice, quo suo delicto in eandem cum Græcis servitutem conjecti fuerint Hungari, quibus non aliter semper abusus es, atque vilissimis mancipiis, & qui perinde ac servi ergastulis inclusi, vincti compedibus, nullum tuum imperium recusarunt. Quam ergo pueriliter ineptis, dum quasi re confecta, superciliose pronuncias, nunquam sedis tuæ impune spretam fuisse tyrannidem? At certum est, non leviter moveri Christum Vicarii sui contemptu. Pergesne igitur, os putidum, ita Christo illudere? Primum, quis te ad hunc honorem evexit? Nemo enim,
Hebr. 5:4. teste Apostolo, sumere sibi honorem debet, nisi vo-
Joan. 21. catus. Dictum est Petro, Pasce oves meas. Excipio,
vers. 17. omnibus idem esse dictum. Veteres illi fumi, quibus antehac perstringere solebas hominum oculos, pridem evanuerunt. Qua fronte tam superbum titulum arrogare tibi audes, quem si quis Angelorum sibi assereret, anathemate esset feriendus? Gregorio tuo, sicuti jactas, antecessori, scelestus, impius, sacrilegus, Satanæ vicarius, præcursor Antichristi fuit, qui se Episcopum universalem faceret, sive Romanus, sive alius quispiam. Elige nunc, utrum voles. Aut enim Gregorium damnes, oportet, tanquam sedi tuæ blasphemum, aut tam gravem sententiam sustineas. Jam vero ut parcamus huic tam execrandæ blasphemiæ, ut, inquam, fingamus vanum esse, quod post Apostolos & Prophetas docet Cyprianus, unum esse in Ecclesia Christi episcopatum, cujus partes in solidum singuli teneant, & hanc dignitatem ad unum quempiam hominum transferri sinamus, quo tamen jure, aut qua specie tibi, perdite & deplorate latro, conveniet? Tune Petri successor, qui nihilo plus similitudinis cum eo habes, quam Nero quisquam, aut Domitianus, aut Caligula? Nisi forte Heliogabalum mavis, qui sacerdotium novum imperio adjunxit. Omnes certe illi Summi pontifices nomine erant, quod in superstitione ejus temporis licebat: tu id nomen hodie usurpas in populo Christiano contra jus & fas, contra inviolabile Christi placitum, contra omnium sanctorum patrum instituta. Tu Christi Vicarius, cujus omnes cogitationes, studia omnia & facta huc spectant, ut aboleatur Christus, modo nomen inane maneat, quo tanquam meretricio fuco abuteris? Tu Christi Vicarius, quem jam pueri omnes noverunt certum esse Antichristum? Qualem nobis Christum fabricabis, si velis ejus imaginem in tyrannide tua agnosci? Videmus omnis impietatis antistitem, Satanæ antesignanum, ferocem animarum tyrannum, sævum carnificem; quod ad vitam spectat, monstrum ex omnibus flagitiis conflatum: illum denique perditionis filium, quem nobis depingit Apostolus, & Christi Vicarium judicabimus? Videmus, inquam, lupum, à quo devorantur Christi oves, videmus furem, à quo abiguntur, videmus prædonem, à quo mactantur, & hic nobis Christi Vicarius erit?

35. Themistocles olim Justitiæ sacrum facturus exclamasse fertur, O dea, si qua usquam es; nos de conscientia Papæ non rogabimus, ubinam sit, dum eam testem citat? Excitare interdum ab inferis solent rhetores, quorum personam causæ suæ aptam judicant. sed neque hoc in Papa locum habet, cui neque cæli sunt neque inferi. Qui ergo hanc chimæram manibus tenebit, ille Frenesium pro Ecclesiæ pace libenter sanguinem profusurum credat. At si rem ipsam intuemur, quid sit alienum sanguinem fundere, novit Paulus, suo parcere didicit. Certe etiamsi hactenus creditum fuisset, aliquam conscientiæ particulam in Papa adhuc manere, hoc tamen tam manifesto perjurio apparet, quam omnem Dei timorem, & hominum reverentiam abjecerit.

36. Æqua sane conditio, ut Papæ tradantur judicandi Protestantes. Quidni? Ego enim, inquit, sum eorum judex. Solusne? Adjutores sibi in Concilium assumit venerandos fratres suos, quos etiam honoris parte aspergit. Tot lupis ut tradatur grex ovium? At qualescunque sint, ipsorum tamen est cognitio. Si olim Paulo dicere licuit de pariete dealbato, Ne- Act. 23.
sciebam fratres, quod Pontifex esset, quid nobis de vers. 3.
atris istis vulturibus hodie dicendum erit? Sed ne longior sim, tantum hoc dico, sacerdotes Domini se esse ostendant, & judicandi potestatem mox illis sine difficultate ulla concedam. Quales autem video, merito sciscitari possum, quisnam eos constituerit arbitros aut judices.

Quo elogio Principes & magistratus civiles or- 37.
nat Spiritus sanctus, sicuti cùm ex loco ipso constat, tum etiam ex Christi interpretatione, illud Constantinus, homo non valde exercitatus in Scripturis, & si verum narrant historiæ, tunc adhuc catechumenus, errore ad Sacerdotes transtulit. Frenesius Achillis clypeum se invenisse putat, dum inde patrocinium mutuatur. Nunc statuendum est, utri plus fidei sit habendum, Deone, an Constantino. De sensu illius sententiæ loquor, Ego dixi, Dii estis. Alioqui prudenter egisse Constantinum fateor, qui quum Episcopos cerneret, fatali quadam rabie in mutuam lacerationem inflammatos Ario parcere, & deserere Christi causam, ut suæ cupiditati morem gererent, probrosos eorum libellos consciderit. Cæterum quam procul à mente Frenesii absfuerit Constantinus, ne falso amplius ejus nomen obtendat, ex illius ad Nicomedenses epistola, quam Theodoritus libro primo refert, judicium facere promptum est. Si castos, inquit, habemus, & orthodoxos & modestos Episcopos, gaudemus. Quod si quis audacter ac inconsulte ad fovendas pestes exarserit, illius audacia ministri Dei, hóc est, mea exequutione coërcebitur. Quando in omnibus Constantino persimilem esse Carolum Cæsarem optat Frenesius, manu ejus non suam audaciam, sed efferatam rabiem coërceri patiatur.

Speciem quidem cogendi Concilii jam aliquoties 38.
præbuit Frenesius, sed qui serio eum cogitasse unquam de habendo Concilio putat, micam sani cerebri non habet. Mundum quasi famelicum ingenti Concilii desiderio hiare jamdudum novit. Extremæ se crudelitatis damnari ab omnibus intelligit, quod tamdiu variis ludificationibus tempus extrahat. Cur non igitur, quoad citra suum dispendium potest, satisfaciat imperitis, Concilium subinde indicendo, quod nunquam habeat? Si quis autem miretur, cur tantopere Concilium reformidet Papa, in quo nulli bono patebit locus, inde reputet, quam sit prodigiosa tyrannidis species, quæ non nisi per terrorem & metum retineri potest.

En quid premat sanctissimum patrem. Non au- 39.
diendo aut disceptando tractari vult causam Protestantium, sed hoc commodissimum fore putat, si ab illis damnandis exordiatur. Quanquam vix isto honore etiamnum eos dignabitur, ne rem actam agere iterum incipiat, sed exequendam in eos sententiam mandabit. Et certe non male consulit suis rationibus, dum ne causa tam dubia & sibi periculosa retractetur, sollicite cavet. Quid ergo, si audiatur, Protestantibus reliquum est, nisi ut causæ suæ defensione omissa, se illi suaque omnia dedant?

Utinam quidem vere coalescant Germani omnes 40.
in verum fidei consensum, sibique mutuo sub uno capite adhæreant, nempe Christo. Imo totus in hanc unitatem reducatur orbis, quo impleatur illud, quo certum est solidam Ecclesiæ perfectionem contineri, hoc est, ut fiat unum ovile, & unus pastor: sed reclamat Papa, qui pro nihilo ducit, Deum agnosci unum ab omnibus, pura Christi doctrina, & auspiciis gubernari totum mundum, nisi ipse pro capite adoretur. Ergo utcunque Deum, nisi falso, invocare testem nequeat, qui Deum nullum habet, ne tamen semper mentiri eum putes, unum hoc

vere affirmat, sibi nihil esse magis in votis, quam sub jugum suum omnes redigere qui avolarunt, & quos pro indomitis habet.

41. Quasi vero vocaverit spe colligendi, ac non potius de industria tempus elegerit, quod esset ab omni pacata consultatione alienissimum. Quum satis compertum haberet, bello distineri duos præcipuos Christiani orbis monarchas, & jam pluribus locis classicum propemodum canere, Concilium habere se velle simulavit. Quis tam stultum fuisse credat, ut speraverit? Unde etiam conjecturam facere licet, nihil eum nisi per simulationem gerere. Nam qui factum est, ut tranquillis rebus cessaverit, & quum aliquandiu volitasset Concilii Mantuani indictio, & postea Veronensis, utrumque in bullam evanuerit, nunc autem in medio armorum strepitu, & tempore turbulento, se tanquam in optima opportunitate commoveat?

42. O prostitutam impudentiam! Mirum, nisi scribæ suo mandaverit, ut inter scribendum ingemisceret, ac lachrymulam unam extorqueret ab oculo sinistro. Sed non minus stultus est quam improbus, qui coram Cæsare hanc fabulam agit, quasi sit illi incognitus. Quærat ergo peregrinum. Tametsi quis repertietur ab Oriente in Occidentem usque, qui eum Deo hic & hominibus illudere nesciat? Sed pergamus. Locum quem indicit Concilio? Tridentum. Valde est idoneus, siquidem tam fatui erunt Germani, ut in medias lupi fauces ultro se ingerant. Qualis erit consessus? Milesiorum scilicet, qui ne imaginem quidem boni viri inter se ferre possint. Qualis in cognoscendo æquitas aut moderatio? Forte ad placidam piamque deliberationem integri, nec ullis præjudiciis occupati accedent. Imo jam dicit causam Frenesius, quæ in disputationem vocatur, jam damnatam esse. Supervacuum ergo foret, in ea discutienda vel boculam consumere. Ne tamen vel morosi nimium vel crudeles appareant, ad audiendum se component. I apparitor, Protestantes accerse, si quid cupiunt Concilio propositum, supplici libello perstringant, ne delicatis sanctorum patrum auribus sint molesti. Auditis supplicum postulatis, ante omnia tentare conveniet, num summam absque provocatione potestatem de se suaque doctrina judicandi sanctis patribus concedant: deinde num omissa, quam apud se jam constitutam habent, reformatione, abnegataque, quam amplexi sunt, doctrina, fidem ritusque omnes sanctæ Romanæ sedis quasi postliminio suscipere sint parati. In priore si hæsitaverint, schismatici extemplo pronunciabuntur: secundum si facere recusaverint, jam bis hæretici erunt. De illorum ergo contumacia vindicanda statuendum continuo erit. Quicquam enim attingere nefas erit, nisi Ecclesia in integrum restituta. Interim ergo dum intestino bello distinebitur Christianus orbis, ad persequendos opprimendosque Protestantes, Ecclesiæ reformatio differetur. Neque tamen interea cessabit venerabilis clerus. Flabellis enim multis ad ignem inflammandum passim opus erit. Quod si in tranquillam possessionem semel redierint, si quis ullam amplius convocandi Concilii mentionem facere audebit: turbator & seditiosus, & unitatis inimicus uno omnium ore proclamabitur. Certe, auctore Frenesio, ne Imperator quidem ipse impune id tentaverit. Tamen ut Imperatori Concilium petenti detur venia, liberum tamen erit Papæ recusare. Repulsam autem passus, ulterius progredi caveat, nisi velit, Uziæ exemplo, arrogantiæ suæ pœnam luere, aut alio quovis horribili exitio perire. Sed de ordine Concilii alias, si tempus dabitur.

43. Quis jam miretur, Papam sibi in universum mortalium genus primatum vendicare, quum se Angelorum quoque præsidem hic faciat? Sed vereor, ne ambiguitate nominis falsus erraverim, & certe erravi. Quos enim Angelos intelligeret, nisi quibus uti consiliariis semper assuevit? Ex quibus unus est ille, qui olim ad perdendum Achab spiritus mendax in ore omnium Prophetarum fuit. Si tantum illic potuit unus, quid hic facient aliquot millia? In hoc tamen jure reprehendi Frenesius potest, qui ad subsellia relegat eos, qui Concilio supra ipsius tribunal præsidebunt. Neque enim ipse tam magnus est deus, quin patri mendacii serviat. Certe qui magicis divinationibus se vitamque suam subjicit, diabolo, quem invocat, minorem se esse profitetur. Etsi quid profiteatur, non moror, dum quid faciat video.

Pater est, qualem fuisse Saturnum tradunt Poëtæ, 44.
qui filios scilicet devoret. Quicunque tamen dicto non fuerint audientes, eos è numero filiorum Dei abdicat. Sed bene habet, quod Salmonei sunt, non Dei fulmina.

Hoc primum est, ne qua doctrina, nisi ex tripode 45.
Romanæ sedis profecta, recipiatur: quo impetrato, quæ amplius ambigendi causa erit? Proinde quin de examinanda doctrina, de repurgando corrigendoque Ecclesiæ statu agatur, non abnuit, modo id fiat se judice, & tota controversia solo suo nutu transigatur. Nec eo contentus, sibi eatenus cavet, ut quæ volet ipse cum Angelorum suorum cohorte, ea duntaxat in quæstionem veniant, ut modum actionis præscribat, ut silentium injungat, quoties libuerit, ut simulatque concrepuerit, omnes contremiscant. Itane? Corruptum Dei cultum, extinctam ejus gloriam, vel saltem valde obscuratam, eversum Christi regnum, pessundatam religionem, doctrinam veritatis partim vitiatam, partim sepultam, vastatam misere ac laceratam Ecclesiam, Sacramenta ad turpem fœdumque quæstum prostituta, animas Christi sanguine redemptas sacrilegæ nundinationi expositas esse, ministerium vel pastorale munus, quo nihil mundo magis salutare esse debuerat, in exitialem tyrannidem conversum conqueruntur Protestantes. Horum omnium malorum Papam cum suis reum faciunt, parati sunt digito monstrare, ipsum esse Antichristum. Quod si non probaverint, non calumniæ modo pœnam, sed atrocissima quæque supplicia sustinere non recusant. Tantum audientiam sibi dari coram æquo tribunali postulant, & quidem hac lege, ut causa ex sacro Dei verbo definiatur, neque tamen negligantur vetusta patrum instituta. Quid ad hæc sanctissimus pater? Cognitionem quidem recipit, sed his, quas retuli, legibus. Hoc vero perinde est agere, acsi quis latro de cædibus ac furtis à se perpetratis accusatus, judicium se non recusare dicat, sed hac lege, ut sibi tribunal erigatur, ex quo de sua causa pronunciet, ne quid se invito proferatur, ne qua contumelia lædatur, ne quibus urgeatur testimoniis, sed totam causæ actionem sic temperet, ut scelerum impunitatem citra ullam molestiam sibi confirmet. En cur Imperiales conventus audiendæ hujus causæ non sint capaces.

Secundum est de bonis Ecclesiasticis, ut si quid 46.
hactenus fuerit in eorum administratione vitii, si qua illicita usurpatio, non nisi Papæ judicio corrigatur. Quis frustra Papam in eo insistere neget? Qualis enim aditus patefieret Principibus ad res novandas, si huc admitterentur? Palam est, quam effrenata luxuria diffluant hodie Episcopi, Abbates, & qui ordine sequuntur. Audirent Principes opulentiam istam, quæ hodie tam perdite dilapidatur, pauperum esse patrimonium. Quis non insurgeret adversus eos, si non ipsi priores occuparent, in ordinem se cogendo? Audirent ex antiquis Canonibus, qualis sit & ad quos pertineat dispensatio. Diaconiam illam veterem omnes requirerent. Audirent, neminem esse ex Ecclesiæ proventu alendum, nisi qui functioni suæ satisfacit. Clamarent abigendos igitur esse omnes otiosos ventres. Et quotusquisque ex tot legionibus maneret? Quis hodie Episcopus officio

fun-

fungitur, imo fungi se simulat? Quis Parochus? Nam Canonici & alii ad veterem Presbyterii formam revocarentur. Neque alias tantum Ecclesias pervagaretur profana ista, hoc est, laica, ut loquuntur, correctio, sed ad ipsam Romanam sedem hactenus inaccessam pertingeret. Porro quid aliud hoc esset, quam cælum terræ miscere? Indignum vero facinus, ut Deo terreno dicantur vivendi leges, ut ejus mensæ sumptus præscribantur, exigatur annuatim ab eo ratio. Neque id modo, sed quæ aliis vel per vim injustam rapuit, vel fraude furatus est, ab eo extorqueantur. Quin etiam, & quæ Imperio pridem ablata quasi jure possidet, restituere: denique rapinas omnes, quas ingurgitavit jam tot annis, evomere cogatur. Quod si qua major urgeret necessitas, concedi id forte posset. At nunc cur invaderent Principes alienum munus, quum tam æqua alioqui ratio hic à Frenesio præscribatur? Quis enim ad remedium afferendum aptior, quam cui bene perspectus est morbus? Tollendæ sunt ac repurgandæ corruptelæ, quæ veterem diaconiam prorsus sustulerunt. Quibus potius injungi hoc onus convenit, quam qui malorum omnium non modo penitus sunt conscii, sed etiam auctores? Expectemus qualis futura sit emendatio, si sacerdotibus libera vel agendi, vel cessandi potestas relinquatur. Non sic pius rex Josias, qui non proventui tantum ad victum destinato, sed etiam sacris oblationibus scribam suum præfecit. Et tamen Frenesium nihil pudet sacrilegii accusare Imperii ordines, si cohibendis sacrilegiis se interposuerint.

47. Quid sit concessum Protestantibus, dicere supersedeo: quanquam huc summa redit, ne quibus injustis præjudiciis, nisi causa rite cognita & judicata, ante tempus graventur. Hoc totum rescindi jubet sanctus pater. Durum id quidem, prima specie, sed ratio subest. Quid enim si ad Concilium integri veniant Protestantes, quantum sanctæ sedi decesserit, ut quasi de re dubia ineatur disceptatio? Non abs re ergo est, quod tam strenue contendit Papa, ne quo privilegio subleventur. Quid enim aut commodius illi, aut magis expeditum, quam ut damnati illuc pertrahantur, vel pœnas luant suæ absentiæ? Quin ergo illi expediat, non dubium; sed num etiam æquum ac rectum sit, quæritur. Valeat honestas, inquit Frenesius, utilitas prævaleat. Hoc quidem jure Romano est usitatum, sed non meminit se in Germania loqui, ubi & fidei datæ religio colitur, & pudoris habetur ratio. Germaniæ, inquam, hoc novum est ac insolens, rescindere promissa, à fide semel data resilire, nihil habere firmi nec rati, nisi quantum sit tibi utile. Quod si à communi Germaniæ usu abhorret, quod promiseris, pro nihilo ducere, ut retractes, quum libeat, à Cæsaris persona quid alienius?

CONCLUSIO.

Finis est, ut quicquid cum Protestantibus pactus fuerit Imperator, transegerit, constituerit, irritum sit ac inane. At fide inter homines nihil sanctius. Pridem decretum est, non esse hæreticis servandam fidem: quid si interpositum sit jusjurandum? Quasi vero non sit Pontificium, sacramento solvere, quoties visum est. Jus est Imperii perpetuum ac inviolabile, ut promissis stetur. Quid tum, annon legibus superior est Papa? Imo quid illi cum legibus? At majestate Cæsaris indignum à decreto discedere. Satis est, quod omnis turpitudo Papæ sanctitate abstergitur. At confectum est diploma. Quasi vero non omnibus diplomatis abolendis una Papæ absolutio sufficiat. Sic quidem antehac agere solebat. Cujus rei insigne documentum est Joannes Hussius, quem Romanenses fide publica Constantiam illectum crudeliter necarunt. Aderat Imperator Sigismundus, mansueti ingenii Princeps, ac minime sanguinarius. Quum sibi ac toti Imperio turpissimum duceret, quem in fidem tutelamque suam receperat, in conspectu suo, adeoque ex protectionis suæ præsidio, à carnifice ad mortem rapi, ac tam barbaræ immanitati pro virili intercederet, compositum à sanctis patribus fuit decretum, non esse hæreticis servandam fidem. Quo liberata omni religione fuit Cæsaris conscientia, ejus autem verecundia & ingenuitas derisa est, quod sibi à violatæ aut saltem neglectæ fidei probro adhuc metueret: sed alia nunc est ætas. Mundus qui tunc cæcus erat, oculos aperuit. Residet etiamnum in animis Germanorum tantæ fœditatis recordatio, quæ eos satis admonet, ne se amplius Romanensium perfidiæ comites adjungant. Præsertim vero is est Cæsar, qui famam dignitatemque suam, ut Frenesio mancipet, adduci nunquam poterit. Scitur, quoties ad sævitiam instigatus fuerit ab isto Satana, quibus flabellis fuerit incitatus. Constanter tamen stetit in proposito, ut hæc una sit ex multis ejus præclaris & heroicis virtutibus maxime admiratione digna, quod inter istos Imperii motus, nunquam se aut à moderatione & clementia, aut à fidei suæ religione dimoveri passus fuerit.

ARTI-

ARTICULI A FACULTATE SACRÆ THEOLOGIÆ PARISIENSI,

Determinati super materiis fidei nostræ, hodie controversis.

Cum Antidoto.

DECANUS ET FACULTAS THEOLOGORUM PARISIENSIUM,

Omnibus in Christo fidelibus, Salutem.

Quum hodie per Concionatorum in asserendis dogmatibus altercationem videamus plerosque fidelium, juxta id quod Ephesiis scribit Paulus, tanquam parvulos fluctuantes ad omnem ventum cujusvis doctrinæ circumferri & agitari: nostra autem intersit, quod in nobis erit, dissidentes opinionum fluctus componere: de sanctissimo Christianissimi Regis proposito abunde persuasi, quidnam circa articulos hodie à plerisque controversos, & Christianis Doctoribus & Concionatoribus prædicandum, & cæteris Christi fidelibus cum universa sit Ecclesia credendum, paucis hoc ordine visum est annotare.

Quia hæc est magistralis definitio, notandum est quod probationes non sunt additæ: quia hoc derogaret antiquis scholæ Parisiensis privilegiis. Sed propter quosdam nimis curiosos, qui nihil hodie credere volunt, nisi bene probatum, ego de superabundanti aliquid hic transeunter dicam pro confirmatione, sive pro supplemento determinationis suprascriptæ & infra scribendæ. Principio, locus ab auctoritate plurimum valere debet in Ecclesia. Quanquam autem magistri nostri deficiant in Scripturæ testimoniis: compensant tamen hunc defectum in alia auctoritate quam habent: Ecclesiæ scil., quæ æquipollet Scripturis: vel etiam (secundum Doctores) prævalet in certitudine. Quod autem magistri nostri in unum congregati sint Ecclesia: probatur sic, quia sunt sicut arca Noë. Est enim ibi multitudo ex omni genere animalium. Deinde quum in schola Pythagoræ tantum unius hominis valuerit auctoritas, ut ad probationem sufficeret illud, Ipse dixit, quanto magis sufficere debet, quod tot magistri nostri simul una voce dixerunt? Præsertim quum ante resolutionem factam cantata sit illis bassa Missa de Spiritu sancto. Et quum ex parte fuerint illuminati post jentaculum, ex parte vero zelosi propter choleram in jejuno stomacho dominantem.

ANTIDOTUM.

Quum vetat Apostolus nos similes esse pueris, qui fluctuemus, & circumferamur quovis vento doctrinæ: rationem simul, qua *Ephes. 4.*
possit hoc caveri, præscribit: ut coalescamus *vers. 13.*
omnes in unitatem fidei: quam agnitionem Filii *Rom. 10.*
Dei esse definit. Porro fidem alibi idem testatur con- *vers. 17.*
cipi ex verbo Dei. Qua ratione, alio quoque loco, *Ephes. 2. vers. 20.*
fideles superstrui debere docet, super fundamentum
Apostolorum & Prophetarum. Et Colossenses hor- *Coloss. 1.*
tatur, ut permaneant in fide fundati ac stabiles: ne- *vers. 23.*
que dimoveri se patiantur à spe Euangelii, quod audierant.
Unde & à Luca merito laudantur Thessa- *Actor. 17.*
lonicenses, qui quum amplexi essent magna prom- *vers. 11.*
ptitudine Pauli doctrinam, eam tamen ad Scripturæ examen exigebant. Neque vero aliter stare potest,
quod idem Paulus alibi tradit fidem nostram non in *1 Cor. 2.*
sapientia hominum consistere, sed in potentia Dei, *vers. 4.*
nisi à solo Deo pendeamus. Sicut scriptum est: Au- *Jesa. 55.*
dite me: & vivet anima vestra. Atque hoc est quod *vers. 3.*
præcipit Dominus per Jeremiam: Propheta, cui re- *Jer. 23.*
velavi sermonem, annunciet sermonem meum bona *vers. 28.*
fide. Item per Petrum: Si quis loquitur, loquatur *1 Petr. 4.*
ut eloquia Dei. Proinde si quid controversiarum in- *vers. 11.*
ciderit, non hominum arbitrio transigi aut decidi, sed una Dei auctoritate componi, æquum est. Atque
hoc significat Paulus, quum adversus Satanam non *Ephes. 6.*
alio nos gladio armat, quam verbo Domini. Hoc *vers. 17.*
quoque ipsum suo exemplo nobis ostendit Christus: *Matth. 4.*
quum à Satana impetitus, non aliud ad resistendum *vers. 4.*
opposuit, quam Scripturæ testimonia. Alioqui non
verum esset elogium, quo eam Paulus commendat, *2 Tim. 3.*
quum utilem esse testatur, non ad docendum modo, *vers. 16.*
& ad monendum, sed etiam ad redarguendum. Ergo quum nunc opinionum varietate tumultuetur mundus, hoc unico remedio nobis utendum est. Ad
Scripturam dico, vel, ut ait Jesaias, ad Legem & *Jesa. 8.*
testimonium, tanquam ad sacram anchoram, confu- *vers. 20.*
giendum, ut secundum Apostoli præceptum, unum *Rom. 15.*
sentiamus omnes, sed in Christo. Præclare enim *vers. 5.*
Augustinus, Ubi de re obscura disputatur, non adju- *Lib. 2. de*
vantibus Scripturæ divinæ certis clarisque testimo- *peccator.*
niis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil *merit. &*
faciens alteram in partem declinando. Itaque in quæ- *remiss. in*
stionibus hodie controversis sequamur regulam, *fin.*
quam teste Theodorito Constantinus in Synodo Ni- *Lib. 1.*
cena Episcopis dedit, ut ex puris Dei oraculis ea- *hist. Ecclesiast.*
rum petamus definitionem. *cap. 7.*

ARTICULUS I.

De Baptismo.

Certa & firma fide credendum est Baptisma omnibus etiam parvulis ad salutem necessarium esse: ac per ipsum dari gratiam Spiritus sancti.

Probatur sic: Quia alias Baptisma per mulieres datum, nihil valeret, quod est expresse fundatum in hac fide, quia Baptismus sit de necessitate salutis: Utcunque sit prohibitum in Concilio Carthaginensi,

quod

quod mulieres baptizare non præsumant, sine aliqua exceptione. Imo quod est fortius, ventilatur ardua quæstio inter Doctores, utrum infans in periculo mortis, si non adsit aqua, debeat potius projici in puteum quam commendari Deo cum expectatione eventus. Hoc autem esset homicidium dignum morte, nisi diceretur quod Baptisma sit de necessitate salutis. Sunt etiam aliæ quæstiones, utrum infans, in defectu aquæ naturalis, debeat potius baptizari cum lotio, vel cum aquis artificialibus, alias stillatitiis, quam relinqui sic, donec habeatur aqua. Item, utrum non sit verus Baptismus, conspuere super faciem, in casu necessitatis. Quæ omnes quæstiones non tantum essent supervacuæ, sed etiam stultæ, nisi teneremus hoc principium.

Ad Art. I.

Offerri nobis in Baptismo, ac exhiberi tum re-
missionem peccatorum, tum Spiritus sancti gratiam,
pii omnes confitentur. Eo quoque agnoscunt opus
habere infantes: non tanquam adjumento ad salu-
tem necessario, sed tanquam sigillo, ad obsignan-
dam in illis adoptionis gratiam, divinitus ordinato.
1 Cor. 7. Sanctos enim fidelium liberos nasci tradit Paulus.
vers. 14. Et sane nequaquam illis conveniret Baptismus, nisi
jam in hac promissione salus eorum inclusa esset:
Genes. 17. Ero Deus tuus, & Deus seminis tui. Non enim
vers. 7. filii Dei per Baptismum fiunt. Sed quia promissio-
nis beneficio hæredes sunt adoptionis, ideo ad Ba-
ptismum eos admittit Ecclesia. Et sicut olim Israëli-
tarum liberis, si ante diem octavum mortui essent,
nihil nocebat, quod Circumcisionis Sacramento ca-
rerent; ita hodie, modo nulla, aut contumacia pa-
rentum, aut negligentia intercedat, sufficit infan-
tibus fidelium ad salutem sola promissio, qua in so-
cietatem Ecclesiæ ab utero adoptantur. Fit enim
Christo injuria, si imminutam Dei gratiam ejus ad-
Eze. 18. ventu putemus. Atqui filios suos vocabat Deus
vers. 4. olim, quicunque ex Israële nascerentur. Nec legi-
mus baptizatum fuisse Joannem, qui tamen aliis
Baptismi minister erat. Sic ergo habendum est,
quemadmodum in patre fidelium Abraham præcessit
justitia fidei Circumcisionem, ita in fidelium liberis
hodie Baptismo priorem esse adoptionis gratiam,
Genes. 17. sicut promissionis verba sonant: Ero Deus seminis
vers. 7. tui. Hujus autem gratiæ Baptismum esse confirma-
tionem, ut fidei nostræ adjumentum.

Articulus II.

De libero arbitrio.

Eadem fidei constantia est tenendum, homini inesse liberum arbitrium, quo potest bene vel male agere, & per quod, si etiam in peccato mortali fuerit, Deo adjuvante, ad gratiam resurgere valet.

Probatur sic: Quia magistri nostri sic determinarunt post Aristotelem & omnes Philosophos, qui rationem in homine dominam constituunt loco Spiritus sancti. Et hoc etiam est fundatum in ratione invincibili: quia alias non esset meritum, quod est opus elicitum ex potentia liberi arbitrii, concurrente Dei gratia. Et nisi voluntas esset effectiva volitionis, non bene staret ordo moventium & motorum. Præterea non essemus cooperatores Dei in facienda salute nostra, nisi concurreret motus & actio voluntatis cum auxilio gratiæ. Nam quod Lutherani dicunt, ipsam cooperationem esse ex dono Dei, quia voluntas sit reformata ut consentiat Deo, & adducunt pro se Scripturam, & formalia verba Augustini, qui dicit in principio libri De bono perseverantiæ, quod Deus dat talem gratiam suis, ut sibi perseveranter adhæreant. Item in libro De correptione & gratia, ubi dicit, dari nobis gratiam, qua non tantum possimus, sed etiam velimus, idque efficaciter. Item, gratia Dei indeclinabiliter & inseparabiliter agi fideles. Responsio est facilis, quod determinatio Facultatis, est supra opinionem unius Doctoris, juxta illud: Plus vident oculi, quam oculus. Similiter quod adversus fundamentale principium, quod posui, scilicet meritum esse effectum potentiæ liberi arbitrii, adducunt aliud dictum Augustini: quod gratia sanctis est omne meritum. Solutio est, Augustinum nescivisse quid magistri nostri super hoc resolutive dicturi essent.

Ad Art. II.

Quum omne figmentum humani cordis ab infan- Gen. 6: 5.
tia malum esse pronunciet Dei Spiritus: quum nul- & 8: 21.
lum esse justum, nullum intelligentem, nullum qui Psal. 14.
Deum exquirat, omnes vero esse inutiles, cor- vers. 3.
ruptos, vacuos timore Dei, plenos fraude, ama- Rom. 3.
rulentia, & omni nequitiæ genere, destitutos gloria vers. 10.
Dei tradat: quum omnem sensum carnis inimicitiam Rom. 8: 6.
esse adversus Deum clamet: nec quicquam nobis 2 Cor. 3.
faciat reliquum, ne ad bene cogitandum quidem: vers. 5.
nos cum Augustino pronunciamus, hominem libero Lib. 3. ad
arbitrio male usum, & se, & illud perdidisse. Item, Bonifac.
victa vitio in quod cecidit voluntate, carere liber- Homil. in
tate naturam. Item, non esse liberam voluntatem, Joan. 53.
quæ cupiditatibus vincentibus ac vincientibus sub-
dita sit. Item cum Ambrosio, non esse in potestate De fuga
nostra cor nostrum, nec cogitationes nostras. Si- seculo.
militer quum opus suum esse testetur Deus, inno- Psal. 51.
vare cor, ex lapideo facere carneum, inscribere vers. 12.
Legem suam cordibus, & visceribus nostris eam in- Eze. 36.
sculpere, facere ut in præceptis suis ambulemus, vers. 26.
dare & bonam voluntatem & operis effectum, po- Jere. 31.
nere in cordibus nostris timorem nominis sui, ne vers. 33.
unquam à se recedamus, perficere denique opus Phil. 2: 13
bonum quod incepit in nobis, usque in diem Chri- Jere. 32.
sti: Constituimus iterum cum Augustino agi filios vers. 39.
Dei ejus Spiritu, ut quod agendum est agant. Item Eze. 11.
trahi ab eo, ut volentes ex nolentibus fiant. Item, vers. 19.
post casum hominis non nisi ad Dei gratiam perti- Phil. 1: 6.
nere, ut homo ad eum accedat; nec pertinere nisi De cor. &
ad eandem gratiam, ut ab eo non recedat. Item, grat. c. 2.
nos nescire quid in voluntate nostra boni inveniri Lib. 1. ad
possit quod sit nostrum. Item, quia liberum arbitrium Bon. c. 19.
primi peccati magnitudine perdidimus, ut in Deum De bono
credamus & pie vivamus: non esse volentis, neque pers. c. 7.
currentis, non quia non velle debeamus & currere, Lib. 2. de
sed quia Deus utrumque efficit. Item cum Cy- pecc. mer.
priano in nullo esse gloriandum, quando nihil no- & remiss.
strum sit. cap. 18.
Epist. 107
ad Vital.

Articula III.

De Pœnitentia.

Nec minus certum est adultis & ratione utentibus, post peccatum mortale admissum necessariam esse pœnitentiam: quæ in contritione & confessione sacramentali vocaliter Sacerdoti facienda, similiter & satisfactione consistit.

Notandum est quod Lutherani non loquuntur doctrinaliter de pœnitentia, quando dicunt quod sit conversio ad Deum, quæ nascatur ex odio & displicentia peccati & amore justitiæ. Item, quod homo debet abnegare propriam voluntatem, ut à Deo gubernetur. Item, quod debet humiliari sentiendo iram Dei & horrores mortis. Nam sufficit contritio pro peccatis mortalibus: ita, ut sint pro singulis peccatis singulæ contritiones ad mensuram. Quantum vero pertinet ad confessionem: notandum est, quod materia sit de jure divino: forma autem de jure positivo: in quo non tantum Lutherani errant, sed etiam Canonistæ, qui tenent legem de confessione

esse

esse mere positivam. Probatur autem sic, quod materia sit de jure divino: quia dicit Jacobus, Confitemini alterutrum. Hæc est rudis materia: quia nisi ab extra formaretur, sequeretur quod Sacerdotes deberent confiteri laicis: quoniam alterutrum significat reciproce: vel quod laici non essent capaces ad confitendum: quia non possent audire aliorum confessiones: sed forma superaddita fuit per Innocentium Papam, quod hoc deberet fieri proprio Sacerdoti. Hæc est magistralis distinctio totius scholæ. Quod autem oporteat satisfacere Deo, probatur sic: Quia alias nihil esset quod dicitur de operibus supererogationis. Deinde falsum esse quod tenet schola, de remissione culpæ & retentione pœnæ. Et ita habent Lutherani quod volunt, nos nihil posse facere quod non debeamus Deo. Item, Deo nos reconciliari gratis per satisfactionem Christi. Nunquam autem debemus hoc illis concedere, quia trahit nimis longam caudam, sicut infra videbitur, in tantum quod non esset amplius Purgatorium.

Ad Art. III.

Pœnitentiam ubique requirit à nobis Dei Spiritus: in Lege, in Prophetis, in Euangelio: simul etiam definit, quid hoc nomine intelligat, dum jubet
Eze. 18. vers. 31. innovari corda, circumcidi Domino, auferri præputium, lavari, & cessare à malis studiis, solvere
Jer. 4: 4 fasciculum iniquitatis intus ligatum, scindere corda
Jesa. 1. vers. 16. & 58: 6. & non vestimenta, exuere veterem hominem, renunciare propriis desideriis, & renovari in imaginem Dei: præterea, fructus etiam pœnitentiæ commemorat, charitatis officia, & exercitia piæ ac
Joel. 2. vers. 13. sanctæ vitæ. De confessione ad aurem Sacerdotis
Rom 6: 6. Col 3: 10. Ephes 4. v. 22. &c. Col 3: 14. facienda, nulla usquam mentio. De satisfactione multo minus. Quin etiam constat ante Innocentium tertium, nullam confitendi necessitatem impositam fuisse Christiano populo. Extat enim decretum ejus,
Can. Omnis utriusque sexus. factum in Concilio Lateranensi. Ergo per annos mille circiter & ducentos incognita fuit Christianæ Ecclesiæ hæc theologia, quod ad pœnitentiam necessario requiratur vocalis confessio. Et clara sunt
Hom. 2 in Psal. 50. Serm. de pœnit. & confess. Homil 5. contra Anom. Homil. 4. de Lazaro. Trip. hist. lib 9. verba Chrysostomi: Non dico, ut conservo tuo confitearis: dicito Domino. Item: Non est necesse coram testibus confiteri. Cogitatione fiat delictorum exquisitio: sine teste sit hoc judicium: solus Deus te confitentem videat. Item: Non te voco in hominum theatrum. Ostende Deo optimo medico tua vulnera, qui ea curet. Confitendi quidem morem non nego vetustissimum esse. Sed dico fuisse liberum, sicut Sozomenus refert in historia Ecclesiastica, qui etiam abolitum fuisse Constantinopoli testis est, quod sub hoc prætextu matrona quædam deprehensa fuisset cum Diacono rem habere. Quod autem pauci tantum confiterentur, ex eo apparet, quod unum tantum Presbyterum, in unoquoque Episcopatu, ad eam rem destinatum fuisse narrat. Unde etiam colligere promptum est, hunc morem ex solenni publicæ pœnitentiæ ritu fuisse natum. Pœnitentia vero publica, non Deum in foro conscientiæ respicit, sed ad Ecclesiæ judicium spectat: ut peccator coram hominibus profiteatur aliquo signo, quid animi, coram Deo, habeat. Quod ad satisfactiones pertinet, Scriptura hanc laudem Chri-
1 Joan. 2. vers. 2. Jesa. 53. vers. 5. Actor. 10. vers. 43. Rom 4. 6. sto in solidum vindicat, quod sit expiatio pro peccatis, quod correctio pacis nostræ sit super eum, quod per solum ejus nomen, obtinenda sit peccatorum remissio. Quantum ad nos, gratuite & sine operibus impleri, testatur Paulus, in nobis hanc beatitudinem, quod nobis non imputentur peccata. Satisfactiones autem quas in pœnitentiæ testimonium Ecclesia à peccatoribus exigit, non improbamus.

Articulus IV.

De justitia operum.

Adhæc peccatorem non sola fide, sed & bonis operibus justificari: quæ adeo necessaria sunt, ut sine illis nemo adultus vitam consequatur.

Probatur sic. Primum ratione philosophica: justitia est qualitas, ideo nullus est justus extra se, sed propter qualitatem operum. Item, eadem ratio partis quoad partem quæ totius quoad totum. Sed perfecta obedientia Legis est justitia. Ergo partialis obedientia est portio justitiæ. Quod autem Lutherani ponunt justificationem fidei in prædicamento relationis, dicentes quod ideo justi sumus, quia Deus habet nos gratos in Christo, secundum quod Paulus docet ad Ephes. illud est contra omnem rationem philosophiæ. Item, quod negant illud principium de proportione totius & partis in hac materia valere: quia Deus non promittat mercedem, nisi implentibus Legem suam: maledictos pronunciet, qui transgrediuntur in aliquo. Dico, quod contra negantem principia, non est arguendum. Item, nos habemus pro nobis unam aliam demonstrationem. Contrariorum eadem est disciplina: sed nos damnamur propter mala opera: ergo justificamur propter bona. Quod autem Lutherani replicant, unum solum malum opus sufficere ad damnationem, sed ad salutem requiri perfectionem justitiæ. Respondeo, quod sufficit nos pro parte justificari operibus, ut supra. Nam quod Paulus dicit, Stipendium peccati, mors: gratia autem Domini, vita æterna: supplendum est in secundo membro, cum meritis operum. Sequitur etiam alia demonstratio, quia merces & meritum sunt correlativa: Sed Deus promittit nobis mercedem pro bonis operibus: Ergo opera merentur vitam æternam. Et per consequens justificant hominem. Quod autem Lutherani ident hoc argumentum, quia dicunt opera ideo remunerari à Deo, quia accepta sint illi postquam gratis justificavit hominem: & ideo dicunt hoc præmium pendere à gratuita acceptatione, & propterea debere subordinari justitiæ fidei, tanquam effectum causæ suæ: Respondeo, quod hic modus argumentandi semper fuit practicatus. Et ideo est authenticus per longam consuetudinem: quod si Deus remuneratur opera, ergo justificant.

Ad Art. IV.

Hæc sunt Pauli verba: Si ex Lege hæreditas, ex- *Rom. 4.*
inanita est fides, & abolita promissio. Ideo ex fide *vers. 14.*
datur, ut secundum gratiam firma sit promissio.
Dixerat autem prius, absque Lege manifestatam esse *Rom. 3.*
justitiam Dei per fidem Christi in omnes & super *vers. 21.*
omnes qui credunt. Item, destitui omnes gloria *Rom. 3.*
Dei, justificari autem gratis per illius gratiam. Nunc *v. 22, 23.*
conjunge quod postea ipse scribit: Si per gratiam, *Rom. 11.*
jam non ex operibus. Si ex operibus: ergo non per *vers. 6.*
gratiam. Ratio est, sicut alio loco docet: Quia *Rom. 4: 4.*
merces operanti non imputetur secundum gratiam,
sed secundum debitum. Eandem sententiam repetit
ad Ephesios: Gratia estis salvati, non ex operibus, *Ephes. 2.*
ne quis glorietur. Quid autem his verbis significet, *vers. 8.*
exponit ad Romanos, inquiens: Quemadmodum & *Rom. 4: 6.*
David beatitudinem definit hominis, cui Deus imputat justitiam, absque operibus Legis: Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Item: Erat Deus in *2 Cor. 5.*
Christo mundum reconcilians sibi, non imputans *vers. 19.*
hominibus peccata. Eum enim qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum fecit, ut efficeremur justitia Dei in illo. Videmus, ut doceat Deum justificare homines, remittendo illis peccata. Unde & Zacharias hanc salutis scientiam nominat. Quod au- *Luc. 1.*
tem de Lege ceremoniali vulgo has omnes senten- *vers. 77.*
tias intelligunt, frivolum est, quia ubique propriam homi-

hominis justitiam fidei justitiæ opponit: sicut ad *Rom. 10. vers. 3.* Romanos: Volentes propriam justitiam statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Et rationem subnectit, quia Lex dicat: Qui fecerit hæc, vivet in ipsis. Sicut *Galat. 3. vers. 12.* etiam ad Galat. utitur hoc argumento: Justus ex fide vivet. Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit hæc, vivet in ipsis. Christus autem redemit nos à maledictione Legis, ut promissio Abrahæ facta im- *Philip. 3. vers. 9.* pleretur in nobis per fidem. Item ad Philip. Non habens meam justitiam ex Lege, sed eam quæ ex Deo est per fidem Christi. Constituimus ergo cum *August. in Psal. 88. tract. 1.* Augustino, non secundum merita nostra, sed secundum Dei misericordiam firmam esse promissionem *Bernard. serm. 6. super cant.* salutis. Item cum Bernardo, meritum omne nostrum esse miserationes Domini: vel, ut clarius lo- *Basil. serm. de humil.* quamur, concludimus, post Basilium Magnum, hanc esse perfectam & integram gloriationem in Deo, quando propriæ justitiæ inopes nos agnoscimus: sola autem fide in Christum justificari: sicut Paulus gloriatur, ob justitiæ propriæ contemptum, ut ita cadat omnis superbia & altitudo, dum nihil homini reliquum fit ad jactantiam.

ARTICULUS V.

De transsubstantiatione panis in corpus.

Quilibet Christianus tenetur credere, in consecratione Eucharistiæ panem & vinum converti in verum Christi corpus & sanguinem, remanentibus tantum panis & vini speciebus, sub quibus realiter verum Christi corpus continetur, quod ex Virgine natum est, & in cruce passum.

Probatur sic. Quia est resolutiva conclusio generalis Concilii, quod habitum est ab Hildebrando, alias Gregorio septimo. Quod autem Lutherani derident factum Gregorii, allegantes quendam Brenonem Cardinalem, qui fuit ejus contemporaneus, dicentem quod ipse indixerit triduanum jejunium, & jusserit fieri processionem solennem, ut haberet signum è cælo pro certitudine ejus rei: & tamen sine aliqua revelatione concluserit, tenendum pro articulo fidei, de quo erat incertus. Respondeo, illum Cardinalem fuisse Papæ invidum: & ideo ex malo animo scripsisse. Præterea Ambrosius hoc dicit in libro De Sacramentis. Nam quod Lutherani librum illum ineptum vocant, & indignum Ambrosio, & Erasmus etiam id demonstrat multis rationibus: Respondeo, satis esse, quod nomen Ambrosii fuerit ibi diu immatriculatum: & quod magister Sententiarum sic allegat pro certo: cujus citationes debent haberi authenticæ. Quod autem Lutherani Scripturam pro se adducunt, facilis est solutio, de virga Mosis. Difficilius est solvere loca quæ allegant ex Patribus: nisi quod Patres loquuti sunt ante determinationem Concilii. Nunc autem sic non licet. Intelligas tamen, quod si contingeret Sacramenta rodi à vermibus aut tineis, aut alio modo corrumpi, tunc esset substantia panis, quæ miraculose rediret.

AD ART. V.

Natura Sacramenti est, ut sub visibili signo exhibeatur nobis invisibilis veritas. Jam vero si fallax fuerit signum, quid de re figurata sentiendum nobis erit? Hanc proportionem rei cum signo indicavit *1 Cor. 10. vers. 16.* Paulus his verbis: Unus panis, unum corpus sumus omnes qui de pane uno participamus. Ergo ut ex Cœna discamus carnem Christi esse animæ nostræ cibum, necesse est panem illic proponi, qui ejus rei *1 Cor. 10. vers. 17.* imaginem demonstret, sicut idem Paulus loquitur: Panis quem frangimus, communicatio est corporis Christi. Quod si tantum inanis species panis illic appareat & non substantia, perit vis & efficacia Sacramenti. In hunc quoque modum loquuti sunt omnes sancti Patres. Irenæus: Quemadmodum qui *Libr. 4. advers. Valent.* est à terra panis, percipiens vocationem Domini, non jam communis panis est, sed Eucharistia ex duabus rebus constans, terrena & cælesti. Et Canon Nicenæ Synodi sic habet: Ne humiliter intenti simus ad propositum panem & poculum: sed elevata mente fide consideremus in sancta illa mensa agnum Dei. Cyprianus: Quando Dominus corpus suum *In Epist. ad Magnum.* panem vocat de multorum granorum adunatione congestum, populum nostrum quem portat, indicat adunatum. Et quando sanguinem suum vinum appellat, de botris atque acinis expressum, gregem item nostrum significat commixtione adunatæ multitudinis copulatum. Sic etiam Fulgentius Sacramentum *Fulg. ad Mony.* panis & calicis nuncupat. Denique, sicut ait Augu- *Epist. 23. ad Bonif.* stinus, Si Sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quas figurant, non haberent, utique Sacramenta non essent. Unde & panem in Christi corpore sanctificatum vocarunt aliqui ex Patribus. Ipsa autem corporis Domini exhibitio qualis sit, ex Au- *In Epist. ad Dard. 57.* gustino discere licet, cujus verba sunt: Noli dubitare ibi nunc esse hominem Christum, unde venturus est eadem visibili forma atque substantia, qua visus est ascendere: cui profecto immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Cavendum est enim, ne sic divinitatem adstruamus hominis, ut veritatem corporis auferamus. Hæc eo spectant, non ut putemus inane symbolum nobis offerri, sed ut dum volumus Christum recipere, sicut reipsa nobis datur, sursum corda erigamus.

ARTICULUS VI.

De sacrificio Missæ.

Sacrificium Missæ est ex Christi institutione, valens pro vivis & mortuis.

Probatur sic. Quia Christus dicit: Hoc facite. Facere autem est sacrificare, juxta illud Virg. Quum faciam vitula pro frugibus ipse venito. De qua significatione vide Macrobium. Quod autem Lutherani derident istam subtilitatem: quia Christus loquebatur cum Apostolis lingua Syriaca vel Hebraica vulgari, & Euangelistæ Græce scripserunt: Ad hoc responde, quod communis translatio Latina præponderat. Et notum est quod sensus Scripturæ peti debet ex Ecclesiæ determinatione. De valore autem sacrificii pro vivis & mortuis, habemus approbationem ab experientia. Nam multæ visiones factæ sunt quibusdam sanctis Monachis dormientibus, quod animæ per Missas liberatæ fuerant de Purgatorio. Imo sanctus Gregorius animam Trajani redemit ex inferno.

AD ART. VI.

Institutio Christi sic habet: Accipite & mandu- *Mat. 26. vers. 26.* cate, non autem offerte. Ergo sacrificium non ex *Marc. 14. vers. 22.* instituto Christi est, sed palam cum eo pugnat. Præterea constat ex Scripturis, hoc peculiare, ac pro- *1 Cor. 11. vers. 24.* prium fuisse Christi officium, seipsum offerre: sicut dicit Apostolus, ipsum una oblatione in perpetuum *Hebr. 9. vers. 26. & 10:12.* sanctificasse suos. Item semel apparuisse per oblationem sui. Item hac sanctificatione perfecta nullam amplius restare oblationem. Nam & in hunc finem consecratus fuit Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, sine successore, vel socio. Sacer- *Hebr. 5:6. & 7:21.* dotii itaque honore spoliatur Christus, quum jus ipsum offerendi transfertur ad alios. Postremo nemo usurpare debet hunc honorem, nisi à Deo vocatus, teste Apostolo. Nemo autem præter Christum vocatus legitur. Rursum quum promissio ad eos solos destinetur, qui Sacramento communicant: quo jure ad mortuos pertinebit?

ARTICULUS VII.

De communione sub una specie.

Non est laicis ad salutem necessaria communio sub utraque specie: recteque certis ac justis de causis olim ab Ecclesia sancitum est, ut illis sub una tantum panis specie communicetur.

Probatur sic. Quia periculum esset, ne sanguis effunderetur. Quod autem interrogant Lutherani, utrum sapientior fuerit Ecclesia Christo ad prævidendum hoc inconveniens, quod Christus non bene caverat: Respondeo, quod Christus bene prævidit, sed tacuit: quia volebat experiri sapientiam Ecclesiæ suæ in hac parte. Est etiam alterum inconveniens. Quia debet asservari in ciborio corpus Domini ad dandum ægrotis. Si autem sanguis servaretur, fieret acetum: & ita propter corruptionem non esset amplius sanguis. Imo Lutherani nos deriderent, dicentes: Nonne bene videtur quod est ibi vinum? Et ita hoc esset contra opinionem transsubstantiationis. Tertio, hoc est rationale, quod Sacerdotes habeant aliquod privilegium ad deprimendam laicorum superbiam. Quarto, hoc etiam valet ad probandam opinionem de concomitantia: quicquid garriant Lutherani, quod debemus sequi & servare Christi dispensationem, quam ipse pro nostra infirmitate instituit. Item, esset aliud periculum si sanguis ad bibendum daretur: quia sapor posset generare suspicionem laicis, quod esset ibi vinum. Et inde multa scandala orirentur. Quod si arguatur, Ecclesiam non habere potestatem dispensandi super Christi præcepta: Respondeo, quod verbum Bibite, debet accipi in modo hortandi: ita erit consilium, & non præceptum. Vix audeo allegare unum, quod tamen est valde ponderandum. Nam sunt aliqui abstemii qui vinum non bibunt, qui tamen non essent privandi altera specie. Ego autem differebam hoc adducere, quia Lutherani subsannant, dicentes, quod si opinio nostra est vera, non est amplius vinum, sed sanguis.

AD ART. VII.

Mat. 26. vers. 27. Mandatum est Christi: Bibite omnes. Quin etiam quum de pane simpliciter dixisset, Accipite, manducate; quum ad calicem ventum est, jubet nominatim ut omnes bibant. *1 Cor. 11. vers. 23.* Hoc se Paulus tradidisse Corinthiis, sicut acceperat à Domino, testatur. Ratio quæ adduci solet de concomitantia, locum hic non habet. Neque enim quid nobis det Christus intueri solum convenit, sed etiam qualiter: aut, si mavis, modus inspiciendus est, quo Dominus seipsum nobis vult communicare. Quemadmodum ergo sub pane dat nobis corpus, ita etiam sub calice sanguinem. Proinde nihil nobis aliud restat, nisi ut obediamus ejus mandato, ex ejus manu sumendo signa quæ porrigit nobis, ut rerum veritate fruamur. Nam quia corporei sumus, quemadmodum Chrysostomus admonet, *Hom. 60. ad popul.* sub visibilibus, pro captu moduli nostri, spiritualia nobis dispensat. Hic ritus observatus fuit in Ecclesia ultra annos mille, sicut testantur omnium patrum scripta. Caro, inquit *De resurr. carnis.* Tertullianus, corpore & sanguine Christi pascitur, ut anima de Deo saginetur. Et Theodoritus verba *Libr. 3. Ecclesiast. hist. c. 8.* Ambrosii refert ad Theodosium Imperatorem: Quomodo hujusmodi manibus sacrum Domini corpus suscipies? qua audacia poculum pretiosi sanguinis ori tuo admovebis? *In Soph.* Hieronymus: Sacerdotes qui Eucharistiam conficiunt, & sanguinem Domini populo distribuunt. *In 2. ad Cor. c. 9.* Item Chrysostomus: Non sicut in veteri Lege partem comedebat sacerdos, partem vero populus: sed ea quæ sunt Eucharistiæ, communia sunt omnia inter sacerdotem & populum. Omnibus unum corpus proponitur, & calix unus. Sed de observatione non est controversia: quam omnes talem fuisse fatentur. Quod autem sic fieri omnino oportere censuerint, constat ex decreto Gelasii, qui arceri jubet à toto Sacramento, qui à calice abstinent, quoniam divisio hujus mysterii, inquit, grandi sacrilegio non careat. *Refertur Can. Comperimus, de consec. dist. 2.* Cyprianus vero fortiter contendit, nullo modo admittendum esse hoc sacrilegium. *Epist. 2. de lapsis.*

ARTICULUS VIII.

De potestate consecrandi.

Porro solis sacerdotibus, secundum Ecclesiæ ritum ordinatis, data est à Christo potestas consecrandi verum Christi corpus, & in foro pœnitentiæ à peccatis absolvendi.

Probatur sic. Quia hæc verba per Episcopum in ordine dando proferuntur: Damus tibi potestatem consecrandi, & offerendi Deo placabiles hostias. Sed quæritur de quo Ecclesiæ ritu, magistri nostri intelligant: quum ceremoniæ quibus utimur, non fuerint factæ in Apostolis, nec in eorum coæqualibus. Ad hoc respondeo, quod privilegium fuit illis datum per specialem dispensationem. Si quis autem replicet de successoribus, qui etiam per multos annos non fuerunt uncti, nec ordinati nostro more aut forma, dico quod illud totum tempus debet relinqui in dubio, & bene meretur, quia non erat adhuc conclusum de transsubstantiatione.

AD ART. VIII.

Sacerdotes fatemur dispensatores esse mysteriorum Dei: ideoque legitimos Cœnæ administros: *1 Cor. 4. vers. 1.* sed ordinatos Christi & Apostolorum ritu, atque etiam veteris Ecclesiæ: in qua sola impositio manuum usitata erat, sine unctione, & aliis nugis. *Actor. 13. vers. 3. 1 Tim. 4. vers. 14. 2 Tim. 1. vers. 6.* Quanquam in ordinatione finis potissimum spectandus est, atque officium cui destinantur sacerdotes. Constitui porro, ex Dei mandato & regula Scripturæ debent, non ad immolandum, sed ad regendam Ecclesiam, pascendumque gregem verbo Domini, & Sacramenta administranda. De absolvendi potestate sic habendum est, datum quidem ministerium reconciliationis veris Pastoribus, ut sua doctrina, hoc est, Euangelii prædicatione, homines reducendo cum Deo in gratiam, à peccatis absolvant. *2 Cor. 5. vers. 20.* Hoc tamen non alligatum esse personis, sed verbo: adeoque verbo potius quam hominibus esse datum, ut à quocunque proferatur gratiæ remissio, certam absolutionem in foro conscientiæ adferat. Tametsi enim peculiariter Apostolis dicitur, Quorum remiseritis peccata, remittentur; *Joan. 20. vers. 23.* tamen claves universæ Ecclesiæ datas esse agnoscunt sancti patres, nominatim Cyprianus & Augustinus, quibus alii assentiuntur. *De simpl. prælator. Hom. 50. & 124. in Joan. item de doctrin. Christ. l. 1. c. 18.* Nam remissio peccatorum in Christo, per quemcunque annuncietur, vera est absolutio.

ARTICULUS IX.

De intentione consecrandi.

Quos certum est, etiam si mali fuerint, & in peccato mortali, consecrare verum Christi corpus: siquidem illud consecrare intendant.

Probatur sic. Quoniam alias supervacanea, imo irrationabilis esset cautio, quod Sacramentum adorari à laicis fide implicita debet, hoc est, sub ista conditione: si sacerdos celebrans Missam habuerit intentionem consecrandi, non tantum habitualem, sed etiam actualem præsentialiter, & in ipso actu. Sed opponitur contra, quod ita sacerdos posset annihilare Sacramentum. Ad hoc respondeo, quod non est Sacramentum, ubi non est intentio. Probatur secundo.

eundo. Quia supervacuæ, imo etiam stultæ essent quæstiones Doctorum: si sint centum hostiæ, cum una: & sacerdos non intendat consecrare nisi centum, quid juris tunc esset? & utrum una non remaneat panis. Item, quæ ex omnibus debeat illo casu separari pro pane: vel potius, utrum, quia fuit abusiva intentio, fuerit inefficax similiter in omnibus: & oporteat iterum incipere. Quod autem Lutherani dicunt debere clare & alta voce pronunciari verba, hoc nihil est, quia magis convenit dignitati mysterii bassa voce recitare.

AD ART. IX.

Mat. 26. & alibi. — *August. in omnib. lib. contra Donatist. & alibi.* — *Homil. in Joan. 80.*

Christus non uni dicit: Si volueris, habebis corpus meum, & aliis dabis: sed suos simul omnes alloquitur, quum promittit se daturum suum corpus. Siquidem ad eos destinatur promissio, quibus dictum erat: Accipite, manducate. Ergo neque in hominis quantumvis impii, neque in diaboli etiam potestate est, hanc promissionem facere irritam. Atque huc pertinent Patrum sententiæ, quum dicunt, Sacramento nihil detrahi, neque perire quicquam de ejus virtute, qualiscunque sit minister. Constituimus ergo nihil esse absurdius, quam relinquere hoc in arbitrio, vel potius libidine impii ministri, ut Ecclesiam privet Christi beneficio, quoties visum fuerit. Neque vero minus absurdum est, hac potestate præditos fingere sacerdotes, ut quoties placuerit consecrare, illis liceat, etiam præter Christi institutum. Subest enim promissio mandato, cui annexa est. Ideo Christi corpus non habent, nisi qui secundum regulam ab ipso positam, Cœnam celebrant. Constituimus ergo, frivolam, & nihili esse consecrationem, ubi sacerdos sibi soli, seorsum ab aliis, consecrare audet. Neque enim magicæ incantationis verba sunt: Hoc est corpus meum: sed promissionem continent, actioni à Christo institutæ servientem. Unde & illud perperam fieri constat, quod levi susurro demurmurantur, quum palam clara voce pronunciari debeant: sicut etiam ex contextu patet: Accipite, manducate, hoc est corpus meum. Qua ratione Augustinus consecrationis verbum appellat, verbum fidei quod prædicatur.

ARTICULUS X.

De confirmatione & unctione.

Cæterum confirmatio & unctio extrema duo sunt Sacramenta à Christo instituta: per quæ datur gratia Spiritus sancti.

Refert. de consecrat. distinct. 5. cap. Ut jejunii.

Probatur sic. Quoniam aliter blasphemaret concilium Aurelianense, quando dicit, quod nunquam erit Christianus plenus, qui consecratione episcopali non fuerit chrismatus. Item blasphemaret Melchiades Papa, quum dicit, quod Baptismo regeneramur ad vitam: in confirmatione armamur ad pugnam. Multo etiam magis quum dicit, majore veneratione venerandum, & tenendum hoc Sacramentum, quam Baptismi. Sed est una alia probatio peremptoria, quod nihil fit in Ecclesia majori pompa nec solennitate, quam sancti chrismatis consecratio. Unde apparet, quod tam extrema unctio, quam confirmatio, in maximo honore haberi debent: nec revocari in dubium quasi sint ex hominum inventione.

AD ART. X.

Actor. 19. vers. 6. — *Lib. 3. de Bapt. contra Don. cap. 16.* — *Marc. 6. vers. 13.* — *Jacob. 5. vers. 14.*

Legimus Apostolos, impositione manuum, visibiles Spiritus gratias contulisse. Sed hoc fuisse temporale donum, experientia demonstrat. Imo statim post mortem Apostolorum desiisse, vetustissimi scriptores testantur. Ceremoniam imponendi manus retentam à successoribus fuisse fatemur, quum fidei suæ confessionem ederent adolescentes: sed non hoc fine, ut Sacramentum haberetur à Christo institutum. Nam Augustinus nihil aliud esse affirmat, quam orationem. Eadem ratio est extremæ unctionis. Fuit enim symbolum temporalis doni: quod scimus non diu post Apostolos durasse. Apostoli ungebant in nomine Domini eos, quibus vim Spiritus sancti præsentem, in dono sanationis exhibebant. Hoc fieri jubet Jacobus. Sed nunc ubi sanatio? ubi unguntur semimortui homines, dum animam exhalant. Ergo, qui nunc symbola sine re usurpant, non imitatores, sed simiæ sunt Apostolorum.

ARTICULUS XI.

De miraculis Sanctorum.

Nec dubitandum, Sanctos & in hac mortali vita, & in paradiso agentes, miracula operari.

In Præf. Prophet.

Probatur sic. Nam apparet quomodo beatissima Virgo resuscitet infantes, ut sepeliantur in loco sacro: qui alias haberent sepulchrum cum canibus. Quod autem Lutherani dicunt, Deum hoc modo punire idololatriam mundi, quando diabolus, sub nomine Sanctorum, facit miracula: & pro hoc adducunt Hieronymum, qui refert, Ægyptios sanatos fuisse à morsu serpentum, ad sepulchrum Jeremiæ, quem tamen pro Deo colebant. Respondeo, quod non colimus Sanctos pro diis, quia non adoramus eos nisi adoratione duliæ. Est etiam alia probatio validior ab antiquitate: Quia semper hoc fuit factum, sicut Ambrosii tempore, ad sepulchra Gervasii & Protasii cæcus fuit illuminatus. Quod autem Lutherani ex Augustino replicant, hoc fuisse ad confirmandam rectam fidem, & non ad superstitionem: Respondeo, quod recta fides est colere Sanctos, & eorum basilicas visitare, sicut ex subsequentibus patebit.

AD ART. XI.

Marc. 16. vers. 20. — *Actor. 14. vers. 3.* — *Rom. 15. vers. 19.* — *Actor. 3. vers. 12.* — *Mat. 24. vers. 24.* — *2 Thess. 2. vers. 9.* — *Homil. in Joan. 13.* — *2 Thess. 2. vers. 9.* — *De unitat. Eccles. cap. 119.*

Scimus ex Scripturis, ad quid valeant & in quem finem conferenda sint miracula. Nempe ad confirmandam Euangelii doctrinam: sicut habetur apud Marcum: Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Item apud Lucam in Actis, quod Dominus reddebat testimonium sermoni gratiæ suæ, quum ederentur signa per manus Apostolorum. Proinde hic legitimus est miraculorum usus: ut recipiantur tanquam doctrinæ Euangelii sigilla, eoque non hominum vel Angelorum, sed unius Dei gloriæ serviant: quemadmodum dicebat Petrus: Viri Israëlitæ, quid nos intuemini? quasi nostra virtute aut pietate hoc fecerimus. Nomen Christi, & fides, quæ per eum est, contulit huic sanitatem. Quum autem prædixit Christus, regnum Antichristi miraculis stabilitum iri, & hoc Christi vaticinium confirmarit Paulus: constituimus cum Augustino, Dominum, cautos nos reddidisse adversus Mirabiliarios (sic enim loquitur) qui signorum prætextu, orbem abducunt ab unitate fidei. Duplex vero hic tenenda est cautio. Nam & multis præstigiis illudit Satan hominibus: & multa etiam designari patitur Deus, ad vindicandam hominum ingratitudinem, sicut Paulus testatur, & post Paulum Augustinus.

ARTICULUS XII.

De orandis Sanctis.

Sanctum est, & Deo maxime gratum, orare beatam Dei genitricem, & Sanctos qui in cælo sunt, ut sint pro nobis advocati & intercessores apud Deum.

Probatur sic. Quid enim sancti facerent in cælo, si non orarent pro nobis? Quod si orant, ergo orandi

 sunt.

sunt. Negant hanc consequentiam Lutherani. Sed probatur ex eo, quod Sancti Deo sunt similes. Deus autem vult coli à nobis, igitur & Sancti. Quod autem dicunt Lutherani per derisionem, nos facere Sanctos valde auritos: Solutio est facilis. Quia vident quæ aguntur in mundo, per lumen reflexum, quod habent ex irradiatione Dei. Secunda probatio: quod omnes Pagani semper habuerunt minores deos pro suis intercessoribus. Non est autem rationabile, quod Christiani habeant minus privilegii quam Gentiles. Unde & hoc modo correctus fuit error illorum, quum ad Sanctos translatus fuit honor, quem idolis suis faciebant: sicuti quando Papa mutavit nomen templi, quod vocabatur Pantheon, & vocavit Pantagium. Et ex multis festis similiter factum fuit, ut in despectu Gentilium, Christiani in honorem Sanctorum inebrientur.

Ad Art. XII.

Marc. 11. Scriptura, fidem in oratione requirit. Et Paulus
vers. 24. nominatim addit, hanc fidem esse ex verbo Dei. Et
Rom. 10. Jacobus hæsitare nos prohibet in precibus. Jam
vers. 17. vero, si verbo Dei obedire volumus, solum Deum
Jac. 1: 6. invocare convenit in Christi nomine. Nam & Deus
Psal. 50. hunc spiritualem esse cultum nominis sui perhibet,
vers. 15. & mediatorem unum nobis proponit, Filium suum:
& 91: 15. quo intercessore docet Paulus patere nobis facilem
Joel. 2. accessum ad Deum cum fiducia. Et alter Apostolus
vers. 32. nos hortatur, ut freti tali advocato, adeamus ad
Jer. 29. thronum gratiæ. Mandatum igitur nullum quum
vers. 12. extet de quærenda Sanctorum mortuorum inter-
1 Tim. 2. cessione, quum nulla promissio usquam reperiatur,
vers. 5. constituimus pugnare hoc orationis genus cum Scri-
1 Joan. 2. pturæ regula. Adhæc, nullum ejus rei exemplum
vers. 1. prodiderunt vel Prophetæ, vel Apostoli. Nunc apud
Ephes. 3. se quisque pius expendat, quam sit periculosum,
vers. 12. non tantum absque verbo Dei, sed etiam præter ex-
Hebr. 4. emplum, tentare novum orationis genus. Quod au-
vers. 16. tem jubet Spiritus nos mutuo alios, pro aliis inter-
cedere, hoc mutuæ charitatis est exercitium in hac
Jerem. 9. vita, sicut ex omnibus locis constat. Videmus au-
vers. 23. tem quantopere abominetur ubique Deus Bealim,
& 51: 13. quo nomine intelligebant patronos, quorum præsi-
Osee 2. 8. dio adjuvarentur. Huc postremo accedit, quod
asserere nemo potest, an tam longæ sint Sanctis aures, ut ad eas usque, pertingant orationes nostræ. Quin etiam parum consentaneum cum ratione id videtur.

Articulus XIII.

De veneratione Sanctorum.

Itaque Sancti, beatam cum Christo vitam degentes, non solum sunt imitandi: sed & venerandi & orandi.

Si verum est brocardicum illud, quod communis error facit jus, sufficienter jam probata est veneratio Sanctorum: tamen quia Lutherani replicant, transferri hoc modo ad Sanctos Dei gloriam, teneas semper in memoria distinctionem scholæ: quod non colimus eos nisi oratione duliæ.

Ad Art. XIII.

De oratione jam dictum est. Eorum autem veneratio non alia nobis commendatur in Scripturis, quam quæ in universum debetur fidelibus, juxta Psalmum 15. & 139. Sic tamen ut unicuique habeatur honor pro mensura gratiæ. Ergo de sanctis, prout quisque eorum excellit Dei donis, aut in altiore gradu collocatus est à Domino, honorifice sentiendum est, ac loquendum. Cultum vero illis exhibere, sicut solet mundus, profana est superstitio, & quæ Gentium potius insaniam redolet, quam Ecclesiæ Dei conveniat. Quin etiam palam
repugnat præcepto: Dominum adorabis, & illum Deut. 6.
solum coles. vers. 13.
Matth. 4.
vers. 10.

Articulus XIV.

De peregrinationibus.

Ob idque religiose faciunt, qui loca eis dicata, ex devotione visitant.

Probatur sic. Quia esset magna ingratitudo, si minus honoris fieret Sanctis quam idolis Gentilium: Quorum tamen quædam templa habebant singularem devotionem præ aliis, sicut Delphis Apollo, & Proserpina Ennæ in Cilicia. Deinde argui etiam potest à probabili, quod Sancti magis frequentant loca, ubi sunt eorum sepulchra & reliquiæ, vel ubi magis honorantur, quam alia.

Ad Art. XIV.

Christus discrimen omne locorum sustulit, quum
diceret: Venit hora, quando veri cultores, non in Joan. 4.
monte hoc, neque Jerosolymis, sed ubique adora- v. 21, 23.
bunt Deum in spiritu & veritate. Neque enim illic
de præpostero studio paucorum loquitur; sed quid
differamus à patribus veteris Testamenti, ostendit.
Cum hac sententia convenit ista Pauli: Viros jubeo, 1 Tim. 2.
in omni loco tollere puras manus. Judaismum ergo vers. 8.
revocant, qui locis affingunt novam sanctitatem: ut pietatis officium censeatur, hunc aut illum locum invisere: quanquam superstitio hæc Judaismo deterior, quod locus adorandi Jerosolymis designatus aliquando fuit. Isti autem idololatrarum exemplo lucos, & fana sibi pro libidine erigunt. Deinde Jerosolymis adorabatur solus Deus. Hi autem hominibus templa consecrant.

Articulus XV.

Quod Sancti rite, priusquam Deus invocari possint.

Si quis in templo, aut extra templum, prius sua oratione ad beatam Virginem, aut Sanctorum aliquem recurrat, non peccat.

Probatur ex proverbio vulgari, quod non cognoscitur Deus inter Sanctos. Deinde impetuosa devotio, etiamsi sit inordinata, potest bene excusari per ecstasim.

Ad Art. XV.

Si omnino ad Sanctos in precibus confugere fas
non est: frustra disputatur ante, an post. Quum au-
tem Christus nobis sit propositus mediator unus, per
quem ad Deum debeamus accedere: qui illo præ-
terito, vel posthabito, ad Sanctos se conferunt,
nihil habent, quo suam pravitatem excusent. Solo- 1 Reg. 8.
mon in solenni Templi dedicatione, hunc usum ex- vers. 20.
primebat. Hic invocabitur nomen tuum Domine.
Extra templum, dicunt omnes fideles: Hi in curri- Psal. 20.
bus, alii in equis: nos autem in nomine Domini in- vers. 8.
vocabimus.

Articulus XVI.

De adoratione crucis & imaginum.

Nec ullo modo addubitandum est, quin, genu flectere coram imagine Crucifixi, & beatæ Mariæ, & Sanctorum ad rogandum Christum, & Sanctos, opus sit pium ac bonum.

Quod Crucifixi & Sanctorum imagines, genu flexione coli debeant, probatur auctoritate concilii

Niceni ultimi. Nam utcunque Gregorius concedat, Serenum Massiliæ episcopum bene fecisse, quod illas adorari prohibuerat: tamen Concilium quod postea subsequutum est, potuit hoc infringere: sicut decreta posteriora derogant prioribus. Probatur secundo, ratione. Quia si reliquiæ, & vestes coluntur in eorum memoriam, non est minor ratio de imaginibus. Antecedens patet ex communi usu. Tertio probatur à simili: Quia statuas Principum, etiam ethnicorum, veneratur populus. Quarto, probatur ex miraculis. Quia multæ Sanctorum imagines riserunt, vel fleverunt ad devotionem precantium. Aliquæ etiam loquutæ sunt. Quinto, probatur ab experientia sensus nostri. Quia orantes ante imaginem magis ad devotionem accendimur, & zelus noster excitatur ipso aspectu. Sexto probatur, quia sic oportuit corrigi errorem Gentilium, qui ante sua idola genu flectebant, sicut nunc facimus ante Sanctorum imagines.

AD ART. XVI.

Exod. 20. vers. 5. Deut. 5. vers. 9. De imaginibus ac simulachris præceptum Dei est: Non adorabis, neque coles. Porro genu flectere, hoc ipsum est, quod adorandi verbo indicatur. Atque hanc fuisse Gentilium opinionem, ut deos cælestes precarentur, quum se ad imagines converterent, ex libris eorum palam est. Refert etiam Au- *in Ps. 113.* gustinus, quas excusationes prætexere solebant sui temporis idololatræ. Dicebant enim vulgares, se non visibile illud colere, sed numen quod illic invisibiliter habitabat. Qui vero purgatioris, ut ipse loquitur, religionis erant, nec simulachrum, nec dæmonium se colere aiebant, sed per effigiem corpoream, intueri ejus rei signum, quam colere deberent. Idem ex Eusebio & Lactantio licet intelligere. Quum ergo nihil à veteribus idololatris differant, qui hodie se prosternunt coram statuis, constituimus ex verbo Dei, & veterum patrum sententia, morem hunc aperte damnari. Et certe verum est *in Ps. 113.* quod ait Augustinus, neminem orare, vel adorare intuentem simulachrum, quin ab eo exaudiri se putet. Hoc enim facit & quodammodo extorquet illa membrorum figura, inquit, uti animus in corpore vivens, arbitretur sentire corpus, quod suo simillimum videt. Proinde quum in loco eminenti locantur, ut à precantibus videantur, ipsa similitudine animatorum membrorum & sensuum, quamvis sensu & anima careant, afficiunt infirmos animos, ut vivere ac spirare videantur. Hac ratione decretum fuit olim, ne qua pictura in templis esset, ne quod colitur, vel adoratur, in parietibus sit depictum. *Orat. hab. in funere Theodo.* Ideo Ambrosius de Helena loquens, Invenit titulum, inquit, Regem adoravit, non lignum utique, quia hic Gentilis est error, & vanitas impiorum.

ARTICULUS XVII.

De purgatorio.

Adhæc firmiter credendum est, & nullatenus dubitandum Purgatorium esse: in quo animæ detentæ, oratione, jejunio, eleemosyna aliisque bonis operibus juvantur, ut citius liberentur à pœnis.

Probatur sic. Quia multis sanctis monachis, & devotis matronis factæ sunt variæ apparitiones, ubi animæ hoc dixerunt: sicut habetur in dialogis Gregorii ad longum, imo per totum. Quod si Lutherani pro nihilo reputent tales revelationes, sicut ipsi dicunt, vel esse phantasias cerebri male dispositi, vel spectra & præstigias, quibus Satan illusit hominibus: Respondeo, authenticas fuisse factas per auctoritatem Gregorii, qui fuit Papa. Probatur deinde, per longi temporis præscriptionem. Quia omnes Ecclesiæ sunt fundatæ super opinionem Purgatorii: vel saltem locupletatæ, quoad anniversaria. Imo etiam Pagani jam habebant istam notitiam, sicut apparet tum ex Poëtis, & præsertim ex Ovidio. Quia si satisfaciendum est pro peccatis in hac vita mortali, sequitur quod qui præventus est morte, debet satisfacere in alio mundo, & per consequens est locus destinatus ad solvenda debita quæ restant. Probatur etiam ex philosophia naturali: quia animæ, quæ ex crassa corporis natura traxerunt humorem ponderosum, non possent statim in cælum evolare, nisi prius desiccarentur per ignem. Quod autem magistri nostri asserunt firmiter credendum, & nullatenus dubitandum, quod habet tantum apparentiam probabilitatis, in eo sequuti sunt regulam juris: Dubius in fide, infidelis est. Satius est tamen dicere, quod sit res indubitabilis. Nam dato, quod rationes quæ adducuntur sint dubiæ, auctoritas tamen Ecclesiæ superveniens eas certificat. Hoc autem posito quod sit Purgatorium, sequitur infallibiliter alterum: quod miseræ animæ, quæ ibi torquentur, adjuvandæ sint vivorum suffragiis: & tenendum est, quod non sine causa Missa pro defunctis instituta fuit, quæ supponit animas sacrificio illo juvari posse. Ideo pia mater Ecclesia, quum nihil haberet in Scripturis, maluit abuti Psalmis, & lectionibus ex libro Job, & multis locis Prophetarum, quam relinquere miseras animas sine sublevatione.

AD ART. XVII.

De purgatorio in Scripturis perpetuum silentium: & Augustinus, qui in ea re consuetudini cedit: *De cura pro mort. ag. cap. 1.* agnoscit tamen nullo Scripturæ testimonio hanc opinionem adjuvari, nisi historia illa de oblatione Judæ Machabæi: quam tamen non esse canonicam, nec certæ auctoritatis, & ipse fatetur, & Hieronymus admonet, & omnium consensu proditum est. Nam locum qui citari solet ex priore ad Corinthios, ipse *1 Cor. 3. vers. 13.* aliter exponit: quemadmodum sani omnes aliter exponendum vident. Sicut enim metaphora est in nominibus stipulæ, fœni, & ligni: ita proculdubio nomen ignis metaphorice capitur pro examine Spiritus, quo humanæ doctrinæ pereunt: Dei autem veritas instar auri probatur. Tametsi autem Augu- *August. in Ench. ad Laur. cap. 68.* stinus, ut dixi, vinci se à consuetudine passus est, ut purgatorium non negaret: nihil tamen audet asserere. Quin etiam dubitanter loquitur, dicens incredibile non esse, &, utrum ita sit, quæri posse. Adhæc nequaquam sibi constat. Siquidem alio loco *Idem in eod. lib. cap. seq.* animas, quum de seculo exierint, diversas receptiones habere tradit, ubi boni gaudio fruantur: torqueantur mali. Requiem porro, quæ continuo post *Homil. in Joan. 49.* mortem datur, tunc quemque accipere, quum moritur, si ea dignus est. Verum, quum in nullius hominis arbitrio sit statuere de animis mortuorum: nihil tutius est, quam unum Deum de ipsarum statu audire loquentem, cujus ipse potestatem habet. Quando autem Scriptura beatos esse mortuos testa- *Apoc. 14. vers. 13.* tur, qui in Domino moriuntur: quia requiem ex- *Luc. 16.* inde à laboribus suis habeant: quando consolatio- *vers. 25.* nem eas recipere docet: vivere cum Christo, & *Philip. 1.* frui Dei præsentia: in hac doctrina, quæ nihil habet *vers. 23.* controversiæ, pedem figamus. Architectura vero *2 Cor. 5.* purgatorii tantum habeat firmitudinis, quantum ha- *vers. 8.* bere potest, quod de rebus incognitis fabrefactum est in hominis cerebro, extra verbum Dei. Orationes certe, quibus juvare eas vulgo student: quum nullo præcepto Dei, nulla etiam promissione fulciantur, fundamentum illud fidei, quod requirit Paulus in precibus fidelium, non habent. Nihil no- *Rom. 10. vers. 14.* bis diligentius præcipitur in Scripturis, quam ut omnia charitatis officia erga vivos exerceamus. De juvandis mortuis, nulla mentio. Huc accedit, quod *In hist. vet. Test. præsert. in lib. Mos. & lib. Reg.* ne unum quidem exemplum extat: quum tamen multorum sepulturas Scriptura commemoret: quorundam etiam exequias referat, longo sermone. Porro

non eſt credibile quod fuiſſet præcipui momenti, Spiritum Dei omiſiſſe, quum leviuſcula illa recenſeret.

Articulus XVIII.

De Eccleſia & ejus auctoritate.

Tenetur & quilibet Christianus firmiter credere, unam eſſe in terris univerſalem Eccleſiam viſibilem, in fide & moribus errare non valentem: cui omnes fideles, in iis quæ ſunt fidei & morum, obedire aſtringuntur.

Probatur ſic, quod Eccleſia poſſit videri. Quia Hierarchia, eſt ſignum infallibile ipſius. Ea eſt autem omni tempore viſibilis. Ergo Eccleſia etiam videtur. Quod autem non poſſit ſeparari Eccleſia à Hierarchia: ego ſumo tanquam unum ex principiis fidei. Probatur ſecundo, ex perpetua ſucceſſione. Perpetua autem ſucceſſio à tempore Apoſtolorum nota eſt, ex catalogo Paparum, quem refert Platina. Quod autem variant Doctores, in ſecundo ſucceſſore Petri: quoniam alii Clementem, alii Linum ponunt: quum hic error ſit in individuo, non impedit certitudinem generalitatis. Illud eſt magis difficile: quod Joanna creata fuit in Papam. Nam tunc videtur fuiſſe facta aliqua interruptio. Sed dicas, quod tunc ſedes ſupponebat in defectum hominis. Ita etiam dicendum eſt, de tempore ſchiſmatis: quum Gregorius, & Joannes, & Petrus, erant antipapæ. Item, quum electus fuit Amedeus, depoſito Eugenio in Concilio generali, & poſtea abdicatus, quia Eugenius fuit potentior. Hoc modo, remanebit perpetuus ordo ſucceſſionis. Secundum membrum, quod Eccleſia errare in fide & moribus non valeat, difficulter probatur in Eccleſia viſibili: tamen hoc ſatis eſſe debet ad probationem, quod ratum eſt quicquid determinavit Eccleſia Romana. Sed ratione adhuc melius probatur, quia immediate regitur à Spiritu ſancto. ſed Spiritus ſanctus non poteſt errare. Ergo per conſequens, neque ipſa. Tertio, probatur ex articulo ſequenti. Quia quum ad ipſam ſpectet determinare in omnibus: nihil eſſet certum in fide, niſi eſſemus reſoluti de ipſius infallibilitate. Sicuti nunc, ſi non eſſet hic invincibilis clypeus pro nobis, eſſemus jam centies victi à Lutheranis: quum habeant pro ſe apparentiam veritatis, & fortibus argumentis nos premant.

Ad Art. XVIII.

Eccleſiam univerſalem eſſe & fuiſſe ab initio mundi, & fore uſque in finem, confitemur omnes. De aſpectu, unde agnoſci queat, quæſtio eſt. Eum conſtituimus in verbo Dei. Vel, ſi quis malit, quum Chriſtus ejus ſit caput: quemadmodum agnoſcitur homo ex facie, ita illam in Chriſto intuendam eſſe dicimus. Sicut ſcriptum eſt: ubi erit corpus, illuc *Mat. 24. verſ. 28.* congregabuntur aquilæ. Item, erit unum ovile, & *Joan. 10. verſ. 16.* unus paſtor. Quum ergo non ſemper emineat pura verbi prædicatio: nec ſemper conſpicua ſit Chriſti *1 Cor. 11. verſ. 19.* facies. Inde colligimus, non ſemper Eccleſiam oculis hominum ſubjectam eſſe: quemadmodum multorum ſeculorum exempla teſtantur. Nam Prophetarum tempore, ſic prævalebat multitudo impiorum, ut oppreſſa eſſet vera Eccleſia. Sic etiam Chriſti tempore, videmus abſconditum fuiſſe ab hominibus exiguum Dei gregem: quum impii nomen Eccleſiæ ſibi uſurparent. Qui autem tam perſpicaces habent oculos, ut Eccleſiam ſibi viſibilem *1 Reg. 19. verſ. 10.* ſemper eſſe jactent, quid facient Heliæ, qui ſe ſolum reſtare ex Eccleſia putabat? Falſo id quidem. ſed id argumento eſt, Eccleſiam Dei poſſe nos non minus latere: præſertim quum ſciamus ex vaticinio *2 Theſſ. 2. verſ. 3.* Pauli prædictam fuiſſe defectionem. Statuamus ergo videri Eccleſiam ubi apparet Chriſtus: ubi verbum ejus auditur, ſicut ſcriptum eſt: Oves meæ vocem meam audiunt. *Joan. 10. verſ. 27.* Sepulta autem doctrina veritatis, Eccleſiam ſimul evaneſcere ex oculis hominum. *1 Tim. 3. verſ. 15.* Hanc Eccleſiam, fatemur cum Paulo, columnam & firmamentum eſſe veritatis: quia cuſtos eſt ſanæ doctrinæ: eamque propagat ſuo miniſterio ad poſteros, ne intercidat in mundo. Nam quum ſponſa ſit Chriſti, ſubjectam illi eſſe par eſt. Et hæc *Epheſ. 5. verſ. 24.* eſt ejus caſtitas, non abduci à Chriſti ſimplicitate, ſicut teſtatur Paulus. *2 Cor. 11. verſ. 2, 3.* Non errat ergo, quia Dei veritatem pro regula ſequitur. Ab ea ſi recedit, ſponſa eſſe deſinit, & fit adultera. Qui vero ordinariæ poteſtati & aliis externis pompis Eccleſiam affigunt: audiant, quid de eo pronunciet Hilarius. Male, *Contra Auxent.* inquit, nos parietum amor cepit. Male Eccleſiam Dei in tectis ædificiiſque veneramur. Anne ambiguum eſt, in his Antichriſtum eſſe ſeſſurum? Montes mihi, & ſylvæ, & lacus, & carceres, & voragines ſunt tutiores. In his enim Prophetæ, aut latentes, aut demerſi, prophetabant.

Articulus XIX.

Quod ad Eccleſiam viſibilem pertineant definitiones in doctrina.

Quod ſi quid in Scripturis ſacris controverſiæ aut dubii oriatur, ad præfatam Eccleſiam definire ſpectat & determinare.

Probatur ſic. Quia alias naſceretur horribilis confuſio, niſi Eccleſia haberet jus pronunciandi definitivam ſententiam in dogmatibus litigioſis. Sicut hodie Lutherani vellent habere vocem in capitulo, & jactarent verbum Domini: niſi opponeretur illis hæc replica ſine exceptione, quod ad Eccleſiam ſpectat determinare ultimate, ſine contradictione. Aliter non poſſemus illis claudere os. Deinde ſciendum eſt, quod Scriptura eſt tanquam naſus cereus: quia flecti poteſt hinc inde. Sed Eccleſiæ determinatio eſt fixa, & ſtabilis. Nam ſi hæretici cavillari velint unam, poteſt altero die fieri alia, quæ eos magis conſtringat.

Ad Art. XIX.

Definitionum regula præſcribitur nobis à Paulo, *1 Cor. 14. verſ. 29.* quantum ad particulares Eccleſias, quum dicit: Prophetæ duo aut tres loquantur: alii dijudicent. Si loquente uno, fuerit quid melius alteri revelatum, ſurgat. Si quod inter Eccleſias diſſidium exortum ſit, fatemur hanc conſtituendæ concordiæ legitimam eſſe rationem, quæ ſemper obſervata fuit, ut coëant Paſtores, atque ex verbo Dei definiant, quid ſequendum ſit. Cæterum, ſi viſibilis Eccleſiæ definitiones pro oraculis habere libet: viſibilis erat Eccleſia, cui ſolus Micheas reſiſtebat. Viſibilis etiam *1 Reg. 22. verſ. 10.* erat Eccleſia, quæ dicebat: Venite, cogitemus adverſus Jeremiam cogitationes. *Jer. 18. verſ. 18.* Non enim peribit ſapientia à ſapientibus, nec à ſenibus conſilium, nec lex à ſacerdotibus. Denique viſibilis Eccleſia erat, Chriſti tempore, penes ſummum Pontificem *Joan. 19. verſ. 15.* & collegium ſacerdotale. Erat enim Hierarchia multo melius fundata, & certiore teſtimonio confirmata, quam hæc ſit cujus prætextu ſuperbiunt, qui Eccleſiæ titulum hodie uſurpant. Qui ergo audiendas viſibilis Eccleſiæ definitiones, ſine delectu & exceptione volunt, ſimul hanc neceſſitatem imponunt fidelibus, ut abnegato Chriſto, & relicta Dei veritate, impietati ſæpe adhæreant.

Arti-

ARTICULUS XX.

De articulis fidei per Ecclesiam traditis.

Est & certum, multa esse credenda, quæ non sunt expresse ac speciatim tradita in Scripturis sacris: quæ tamen per traditionem Ecclesiæ sunt necessario recipienda.

Probatur ab inconvenienti, vel absurdo. Quia alias oporteret ferme facere novum mundum: quum vix centesima pars eorum, quæ firmiter tenemus, & nihil dubitationis apud nos habent, expresse probari queat ex Scripturis. Sed quia est elicitum à longe per subtiles deductiones Doctorum, ideo manent in sua certitudine. Probatur etiam à verisimili. Quia credibile est quod Apostoli, quamvis essent pleni Spiritu sancto, & haberent mandatum perfecte instruendi Ecclesiam, tamen voluerint aliquid relinquere suis successoribus: ne in omnibus eos præoccupando, alas illis nimium decurtarent. Probatur item à simili: quia, sicut apud Legistas est jus scriptum & non scriptum, ita debet esse in Theologia.

AD ART. XX.

Hebr. 1:1. Multifariam, inquit Apostolus, multisque modis loquutus est olim Deus per Prophetas: novissime loquutus est per Filium suum dilectum. Doctrinæ vero Christi qualis fuerit expectatio in populo Israëlitico, ostendit vox mulieris Samaritanæ: *Joan. 4. vers. 25.* Messias, quum venerit, annunciabit nobis omnia. In hac ergo doctrina standum est, in qua scimus perfectum cælestis sapientiæ complementum inclusum esse. Bene ergo Augustinus, *Lib. 2. de pecc. mer. & remiss. cap. ult.* qui judicat, non esse necessarium ad salutem, quicquid prodinum Scripturis non est. Quia si cognitu fuisset necessarium, Deus non omisisset. Insignis etiam est sententia Chrysostomi, *De sanct. & ador. in Spiritu.* ubi dicit: Sicut Christus non à seipso loqui se testatus est: quia ex Lege loquebatur & Prophetis: ita si quid præter Euangelium, sub titulo Spiritus obtrudatur, ne credamus. Quia ut Christus Legis & Prophetarum impletio est, ita Spiritus Euangelii. In summa, quum certa fidei veritas, non nisi ab uno Deo peti debeat: constituimus, rectam fidem in solis Scripturis fundatam esse, quæ ab ipso prodierunt: quum illic non dimidia ex parte, sed ad plenum docere nos voluerit, quicquid scire nos volebat, & utile esse noverat.

ARTICULUS XXI.

De jure excommunicationis.

Eodem veritatis firmamento recipiendum, potestatem excommunicandi esse de jure divino immediate à Christo Ecclesiæ concessam: & ob id magnopere timendas esse censuras Ecclesiasticas.

Multæ sunt scrupulosæ quæstiones inter Doctores. Utrum ad exercendam excommunicandi potestatem requiratur clavis scientiæ, & discretionis. Sed tu dicas expresse: posito quod Ecclesia non potest errare, hanc potestatem esse plenariam. Sicut etiam videtur fuisse intentio magistrorum nostrorum, qui loquuntur absque distinctione. Si autem quæratur utrum is qui excommunicatus est per injuriam, sit excommunicatus potestate Christi, dicas quod satis est ejus nomine.

AD ART. XXI.

Quemadmodum Ecclesiæ commissa est excommunicandi potestas, *Mal. 2. vers. 7.* ita etiam rite utendi præfixa est ratio. Primum, ne judicet, nisi ex ore Domini: *2 Cor. 10. vers. 8.* deinde, ut ædificationi studeat, non destructioni. Si secus faciat, nota est sententia Gregorii: Privilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate. Loquimur autem de externa Ecclesiæ facie. Nam vera Ecclesia, sicut Christi Spiritu gubernatur, ita nunquam à regula verbi ipsius in judicando recedet. Sed quia sæpe contingit, ut qui ordinaria potestate funguntur in Ecclesia, tyrannidem pro legitimo judicio exerceant: tenenda est diligenter illa distinctio. Alias frustra diceret Christus Apostolis: Ex Synagogis suis vos ejicient. Non est igitur timendum, ne ab eo cœtu excommunicemur, à quo & Deus, & ipsius veritas exulat. Ab ea Ecclesia ne excommunicemur, quæ unitatis suæ vinculum habet, puram Dei doctrinam, non tantum magnopere timendum, *Jesa. 2: 3. Joel. 2. vers. 32. Exo. 13. vers. 9.* sed præcipuo etiam studio cavendum est. Non enim est salus extra ejus communionem.

ARTICULUS XXII.

De auctoritate Conciliorum.

Certum est Concilium generale legitime congregatum, universalem repræsentans Ecclesiam, in fidei & morum determinationibus errare non posse.

Probatur sic. Quia Concilium universale semper & sine exceptione repræsentat Ecclesiam: alias non esset visibilis. Sed intellige, in quo præsideat Papa. Nam quod in concilio Niceno legati beati Sylvestri non habuerunt primum locum, sed quartum, hoc fuit ex ruditate temporum, quum non bene formata esset Ecclesia. Quod si quis opponat concilium Basiliense, dicas quod nec tenere nec valere debuit: quum Eugenius mandatum suum revocasset, & jus præsidentiæ abstulisset Cardinali Sanctæ crucis. Quod autem magistri nostri dicunt de legitima congregatione, notandum est, ad hoc ut Concilium legitime congregetur, sufficere quod solennitas & forma juris decenter sit servata. Quia si quis vellet trahere hoc in disputationem: utrum prælati, qui ibi sedent, habeant rectam intentionem, & utrum sint docti, & utrum habeant scientiam sacrarum literarum, & animum obediendi sanæ doctrinæ, esset processus in infinitum.

AD ART. XXII.

Promittit Christus, se fore in medio eorum qui *Mat. 18. vers. 20.* fuerint congregati, sed in nomine suo. Ergo non quibuslibet Conciliis indifferenter habenda est fides: sed illis demum, quæ congregata fuisse in nomine Christi constabit. Clamant Prophetæ: A Pro- *Jer. 6: 13.* pheta usque ad Sacerdotem quisque sequitur mendacium. Item, Speculatores ejus cæci omnes: Pa- *Jesa 56. vers. 10.* stores nihil intelligunt. Item, Conjuratio Prophetarum in medio ejus, sicut leonum rapientium præ- *Eze. 22. vers. 25.* dam. Sacerdotes ejus violaverunt Legem, profanaverunt Sancta. Quum huic malo obnoxia fuerit Ecclesia Israëlitica, quæ vera erat Ecclesia Dei: cur non idem nobis contingeret? Quin etiam hoc futurum denunciarunt Apostoli: Quemadmodum fue- *2 Petr. 2. vers. 1.* runt in veteri populo pseudoprophetæ: ita in vobis erunt falsi doctores. Sic ergo constituimus: Concilium, quod in Christi nomine congregatum est, gubernari à Spiritu sancto, & ejus directione duci in veritatem. Quibus autem non præsidet Christus, ea regi proprio sensu: & ita nihil posse quam errare, & in errorem ducere. Constituimus præterea, quædam sic regi Dei Spiritu initio, ut postea obrepat carnis studium, quo à veritate deflectant. So- *Joan. 3. vers. 16. 1 Cor. 12. v. 5, 27. Ephes. 4. vers. 7.* lus enim Christus est, in quo residet plenitudo Spiritus: unicuique hominum datur gratia ad mensuram.

Articulus XXIII.

De primatu sedis Romanæ.

Nec minus certum, unum esse jure divino summum in Ecclesia Christi militante Pontificem, cui omnes Christiani parere tenentur: Qui quidem potestatem habet & indulgentias conferendi.

Probatur sic. Quia dictum est Petro: Tu es Petrus, & super hanc Petram, &c. Quod autem Lutherani dicunt, Petrum illic laudari tanquam unum ex numero fidelium: & Petram quæ debet esse fundamentum Ecclesiæ, dicunt esse Christum: quia Petrus non fuisset bonum fundamentum, quando Christum abnegavit: Et quia secundum Paulum, Nemo potest aliud fundamentum ponere à Christo: nunquam illis concedas. Quia quum diversa interpretatio sit in favorem Romanæ sedis: nota est regula juris, quod favores debent ampliari. Habent quoque aliam replicam. Scilicet quod posito casu, quod dedisset Christus primatum Petro, non sequitur tamen, quod dederit successoribus: nisi velint etiam omnes vocari Satanæ. Quia dictum est Petro, Tu es Satan. Dicunt enim, quod si succedunt in uno titulo, etiam in alio pariter. Sed responde ad hoc, per regulam juris: quod odia sunt restringenda. Vel da aliam solutionem: quod primo loco Christus Petro loquutus est, tanquam futuro vel fiendo Papæ: in secundo tanquam privatæ personæ. Argumentantur præterea hoc modo: Cur Petrus contulerit hæreditatem primatus Romanæ sedi, potius quam Antiochenæ: quum in utraque fuerit Episcopus. Responde ad hoc: quod locus acquirit dignitatem ex morte hominis: præsertim quum sanguis martyrum, qui pretiosus est in conspectu Domini, ibi funditur: secundum Antiphonam quæ canitur in ejus festo. Opponunt etiam aliud: Cur non simili ratione Jacobus & Joannes acquisiverunt suis Ecclesiis, in quibus præsidebant, secundum & tertium gradum primatus, vel dignitatis, quemadmodum Petrus acquisivit primum Romæ, quum Paulus dicat illos tres fuisse habitos tanquam columnas. Ad hoc responde: quod si alii non fuerunt satis zelosi, vel magnanimi in manutenendo suo jure, non sequitur tamen quod hoc Romæ præjudicare debuerit. Ergo Hierosolyma & Ephesus merito propter negligentiam, vel stultum pudorem, retro fuerunt pulsæ. Roma autem, quæ firmiter zelavit pro honore suo, debuit manere prima. Habent etiam derisiones: quod si Roma debet esse prima sedes, quia ibi præfuit & mortuus est Petrus, pari colore desertum debuisset esse prima sedes in populo veteri. Quia ibi Moses princeps Prophetarum prædicaverat, & erat mortuus. Item: quod etiam Aaron primus summus Sacerdos, ibi exercuerat suum officium usque ad mortem. Imo dicunt, quod potius Hierosolyma deberet præcedere Romam & omnes alias. Quia Dominus noster ibi functus est Episcopatu suo, & ibi est mortuus. Sed responde: quod ad vetus Testamentum successionem sacerdotii fuisse personalem, nunc vero esse realem: & ita deberi loco. De Christo ita solve. Quod ipse noluit fundare primatum in sua persona, sicut ipse dicit: Non veni ministrari, sed ministrare. Sed post omnia etiam objiciunt: quod etiam si fuisset primatus Romæ, hoc non debuit durare, nisi quamdiu ibi maneret Ecclesia: & quamdiu Papa esset Episcopus. Nunc autem negant ibi esse Ecclesiam: propterea quod sit confusio maxima: & negant Papam esse Episcopum: quia nihil faciat Episcopale. Sed dic hanc objectionem non esse admittendam: quia sit impossibilis: propterea quod scriptum est: Oravi pro te, Petre, ne deficeret fides tua.

Ad Art. XXIII.

Sæpe de Christo universali capite meminit Scriptura: de Papa nusquam. Et quum nobis pingit Paulus Ecclesiæ imaginem, non facit universalem unius Episcopatum: sed Christum dicit gubernare Ecclesiam per suos ministros. Et tamen locus maxime requirebat, unum præ aliis nominari, si res ita haberet. Modum unitatis, quo fideles cum capite suo Christo cohærent, illic exprimit. Ad commendationem unitatis nominat unum Deum, unam fidem, unum Baptisma. cur non addit unum Papam caput ministeriale? Ad hoc Hierarchiam, quam Papæ adulatores constare potissimum fingunt Romanæ sedis primatu, illic ex professo describit. Cur ergo prætermittit quod ad rem maxime facturum erat? Alibi dicit, se gratiam Apostolatus parem habere erga Gentes, cum ea quæ Petro data erat erga Judæos. Unde duo colligimus: non fuisse Petrum ipsius caput: & Petri Apostolatum proprie ad nos non pertinere. Illic quoque refert, societatem se pactum fuisse cum Petro: non autem ut illum agnosceret superiorem. Et Petrus ipse, quum ad Pastores scribit, non mandat ex imperio: sed collegas suos facit, & comiter hortatur, ut inter æquales fieri solet. Quum accusatur, quod ad Gentes ingressus fuerit, etiamsi id fit immerito, tamen coram Ecclesia se purgando, subjectionem profitetur. Jure autem à Paulo reprehensus, non exemptionem causatur, sed obedienter se patitur corrigi. Jussus à collegis ire in Samariam cum Joanne, illorum decreto paret. Teneamus ergo quod ait Paulus, Christum esse caput, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensura cujusque membri, augmentum corporis facit in Domino. Nam illic universos mortales, usque ad unum, in corpore collocat: honorem & nomen capitis soli relinquit Christo. Præterea singulis membris certam mensuram tribuit, & finitam limitatamque functionem: quo summa gubernandi potestas penes Christum unum resideat. Cyprianus quoque quum unitatem Ecclesiæ describit, Unus, inquit, Episcopatus, cujus à singulis in solidum pars tenetur: quomodo multi radii sunt, & lumen unum, & rami arboris multi, robur autem unum radice sua fundatum: & quomodo de fonte uno rivi plures fluunt, & licet numerositas diffusa videatur, exundantis copiæ largitate, unitas tamen servatur integra in origine: sic & Ecclesia Domini luce perfusa, per totum orbem radios suos porrigit: unum tamen est lumen quod ubique diffunditur. Ramos suos per universum orbem extendit, perfluentes largitur rivos. Unum tamen caput est & origo una. Videmus ut Christi unius Episcopatum faciat universalem, cujus partes à ministris ejus teneri docet. Hanc ob causam vetitum fuit in Carthaginensi Concilio, ne quis princeps sacerdotum vocaretur, aut primus Episcopus, sed tantum primæ sedis Episcopus. Et Gregorius, nomen universalis Episcopi tanquam profanum, imo sacrilegum, & prænuncium Antichristi, execratur: dicitque à diabolo inventum. Romanum vero Episcopum non alia appellatione ornat Cyprianus, quam fratris & coëpiscopi, & collegæ. Ad Stephanum Romanum Episcopum; dum scribit, non modo eum sibi & reliquis facit æqualem, sed durius quoque eum compellat: arrogantiæ & inscitiæ illum accusans. Quin etiam Hieronymus presbyter Romanus, sedem illam in ordinem redigere non dubitat. Si auctoritas quæritur, inquit, orbis major est urbe. Quid mihi profers unius urbis consuetudinem? Quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges Ecclesiæ vindicas? Ubicunque fuerit Episcopus, sive Romæ, sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Rhegii, ejus-

Marginal notes: Ephes. 5. vers. 22. & 4: 15. & 5: 23. Coloss. 1. vers. 18. & 2: 10. — Ephes. 4. vers. 11. — Gal. 2: 8. — 1 Petr. 5. vers. 2. — Actor. 11. vers. 4. — Ephes. 4. vers. 15. — De simp. prælator. — cap. 47. — Epist. 76. ad Maur. Augustin. epist. 78. ad Const. Augustin. sequentes ad Eusebium. — Epist. 85. ad Evan.

ejusdem meriti est, & ejusdem sacerdotii. Potentia divitiarum, & paupertatis humilitas, superiorem vel inferiorem Episcopum non facit. Postremo, etiamsi dentur omnia Romanensibus, non tamen summus Episcoporum esse potest, qui non sit Episcopus.

Articulus XXIV.

De constitutionibus humanis.

Constitutiones Ecclesiasticæ, ut de jejunio, de delectu ciborum, de abstinentia à carnibus, aliisque multis, vere obligant in foro conscientiæ, etiam omni scelusio scandalo.

Probatur primum à simili vel ab exemplo. Quia hoc etiam dicunt Rabini Judæorum, quod præcepta sapientum debeant servari sicut leges Dei, & hoc sine dubio. Probatur secundo, ratione. Quia Ecclesia est vicaria Christi, & repræsentat ejus personam. Ideo debet tantum posse quantum Christus. Probatur tertio, ab auctoritate: quia dictum est, In cathedra Mosis sederunt Scribæ & Pharisæi. Quæcunque dixerint vobis, facite. Quod autem replicant Lutherani, hoc dici de Lege, quam Pharisæi docebant, quum essent in illa cathedra: & pro confirmatione adducunt, quod alibi Dominus jubet cavere ab illorum fermento, id est, doctrina, & expositionem Augustini, ubi dicit: Quid aliud significat Dominus, nisi per mercenarios vocem pastoris audire? Sedendo enim in cathedra, Legem Dei docent. Ergo per illos Deus docet. Sua vero si illi docere velint, nolite audire, nolite facere. Responde quod est impossibile, Ecclesiam aliud docere quam voluntatem Dei: quia regitur à Spiritu sancto. Probatur & alia auctoritate. Quia dictum sit, Obedite præpositis vestris. Quod autem dicant Lutherani, limitari hoc debere ad regulam quæ tradita est præpositis per Petrum, ut non exerceant dominium in cleros, & quam Paulus se servasse dicit ad Corinthios, quod non dominatus sit fidei ipsorum, hoc nihil est. Quia etiamsi male faciant præpositi jubendo, tamen subditos manet obsequendi necessitas. Deinde semper oportet redire ad principium illud: Quia sunt Ecclesia, non possunt errare in determinationibus morum. Finaliter probatur ab utilitate. Quia scandalosum est facere magnas mutationes. Et Solomon vetat transferri antiquos terminos, quos posuerunt patres nostri. Major autem pars observationum, quibus hodie gubernatur mundus, sunt ex traditionibus Ecclesiæ. Ergo non esset conveniens neque utile, facere tantam confusionem, omnia mutando. Adde quod faciunt ad decentiam & honestatem morum. Si dicat aliquis, quod per hoc non ligant conscientias. Respondeo, hoc fieri per accidens, propter ratificationem. Quia Ecclesia hoc intendit, & populus consensit.

Ad Art. XXIV.

Jacob. 4. vers. 12. Unus est Legislator, inquit Jacobus, qui potest salvare & perdere. Ratio autem duplex est: quod & Dei voluntas nobis perfecta est omnis justitiæ & sanctitatis regula: & ipse unus imperium habet in animas, quod nemini resignat. Itaque Dominus ubique obedientiam urget, utque sibi soli pareamus. *1 Sam. 15. vers. 22.* Unde sunt illæ voces: Obedientia melior, quam victimæ. Item, Quod præcipio tibi, hoc observabis, ut facias. *Deut. 12. v. 8, 32.* Non addes quicquam, nec minues. Item, Non faciat quisque quod sibi bonum videbitur: sed quod præcipio tibi, hoc tantum facito. *Deut. 4. vers. 2.* Item, Numquid præcepi patribus vestris, ut mihi offerrent sacrificia? & non hoc potius, Audiendo audite vocem meam. *Jerem. 7. vers. 22.* Conscientias autem ullis hominum legibus obstringi, nefas esse pronunciat Paulus. *Gal. 5: 1.* In libertate, inquit, qua Christus vocavit vos, state, & ne rursus jugo servitutis implicemini. Rationem reddit alibi. Quia etiam quæ speciem habent sapientiæ, frivola sunt & inania: si sunt secundum præcepta & traditiones hominum. *Coloss. 2. vers. 23.* Proinde testatur, se nolle injicere laqueum fidelibus, quum tractat de conjugio. *1 Cor. 7. vers. 35.* Violatur ergo spirituale Christi regnum, & suum illi jus in animas eripitur, quum hoc usurpant homines, ut sibi liceat conscientias suis ipsorum legibus obstringere. Præterea abominatio est coram Deo, cultum illi fingere, quem non requirat, vel ab hominibus absque ejus verbo confictum amplecti, sicut testatur Jesaias: qui hac de causa, horribilem Dei vindictam denunciat populo Israelitico, quia Deum colebat mandatis hominum. *Jesa. 29. vers. 13.* Et nota est Christi sententia: Frustra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum. *Mat. 15. vers. 9.* De ciborum delectu, habemus Pauli doctrinam: Nemo vos judicet in cibo aut potu. *Coloss. 2. vers. 16.* Item, Regnum Dei non est esca & potus. *Rom. 14. vers. 17.* Et Christi vocem; Quod ingreditur in os, non coinquinat hominem. *Mat. 15. vers. 11.* Et Paulus alibi ex Spiritu sancto prædicit, venturos impostores, qui diaboli instinctu prohibeant usum ciborum, quos Deus creavit, & usum sancti conjugii. *1 Tim. 4. vers. 3.* Neque vero audiendum est cavillum illud: Paulum cum Judæis disputare in prioribus locis. Hoc autem vaticinium spectare ad Tatianos & similes. Nam si Deus ciborum discrimen sustulit, quod Lege sua posuerat, hominumque potestati indifferenter subjecit omnes cibos, quis nunc tantum sibi sumat, ut leges ipse novas fingat, quibus libertas à Deo permissa aboleatur? Quod si jure conquerebatur sua jam ætate Augustinus, Ecclesiam, quam Dei misericordia liberam esse voluit, sic premi, ut tolerabilior fuisset Judæorum conditio: quibus querelis deplorabimus eam, quæ nunc est, servitutem?

Articulus XXV.

De votis & eorum valore.

In eodem conscientiæ foro vota obligant, etiamsi monastica sint: perpetuæ scilicet continentiæ, paupertatis, & obedientiæ.

Probatur primum, per illum versiculum authenticum: Verba ligant homines, taurorum cornua funes. Nam arguendo à minori ad majus: Si debemus servare promissa hominibus, quanto magis Deo? Quod autem Lutherani objiciunt, contractum non esse ratum, nisi ex utriusque partis consensu. Item, pacta contra leges, non valere: Responde, quod quicquid fit bona intentione, placet Deo. Et si quis mala intentione voveat, tamen propter honorem votorum, perinde est, acsi bona intentione vovisset, quantum ad ligamen. præsertim hoc valet in votis monachatus, propter dignitatem professionis, quia est instar secundi Baptismi, sicut dicit beatus Thomas. Quod etiam afferunt Lutherani aliam replicam de perpetua continentia, quod nemo tenetur ad eam servandam, nisi cui datum est desuper: Responde, quod votum non propterea desinit esse obligatorium, quia deficiat facultas, secundum Doctores. Sed quæritur, utrum sit melius monacho vel sacerdoti fornicari, vel uxorem ducere? Ad hoc profertur auctoritas Cypriani, qui dicit de sacris virginibus vel monialibus, epistola undecima: quod si perseverare nolunt, vel non possunt, melius est ut nubant, quam ut in ignem deliciis cadant. Sed ratio est in contrarium, quemadmodum etiam determinant Canonistæ, propter contumaciam, & magis directam voti infractionem. Probatur etiam præterea, vota obligatoria esse, ex dispensatione & solutione illorum. Quia Papa non dispensat de votis, nisi beneficio clavium. Unde sequitur, quod ligent conscientiam. Restat unum dubium super eo, quod

magi-

magistri nostri dicunt, etiamsi sint monastica: quia videntur innuere, quod minus habeant firmitatis quam alia. Sed nota, hoc fuisse positum propter difficultatem, quæ posset tentare monachos ad resiliendum, sine hoc freno.

Ad Art. XXV.

In votis tria hæc sunt spectanda. An in potestate nostra sit, quod vovemus: deinde, an finis vovendi rectus sit: tertio, an quod vovemus, Deo placeat. Ubi hæc desunt, vel unum ipsorum, vota esse irrita nulliusque momenti constituimus. Porro non esse in cujusvis manu perpetuam continentiam, docet
Mat. 19. vers. 11. Scriptura. Christus enim testatur, non omnes capere hoc verbum. Et Paulus admonet, distributa
1 Cor. 7. vers. 7. esse dona Dei, loquens de hoc ipso dono, ut singulare esse intelligamus, quod non omnibus sit concessum. Ideoque ad conjugii remedium confugere jubet omnes, qui uruntur. Qui non potest continere, inquit, uxorem ducat. Item, Propter scortationem vitandam, quisque uxorem suam habeat. In vovenda autem obedientia monachali, vitiosum esse finem, hoc uno verbo Pauli palam est: quod omnes ἐθελοθρησκείας, id est, cultus voluntarios, quos homines suo arbitrio instituant, damnat. Hoc enim verbo utitur ad Colossenses, ubi interpres reddidit superstitionem. Sic autem vovent monachi obedientiam suis patribus, ut hominum figmentis Deum colant. Paupertatem hanc, quam vovent, Deo nequaquam esse acceptam, imo prorsus displicere, dicimus. Jubet enim Deus suo quemque la-
2 Thess. 3. vers. 10. bore vivere. Et Paulus dicit: Qui non laborat, non manducet: vitamque inordinatam vocat, quum quis ex alieno sudore otiosus vivit, ac tales excommunicari præcipit. Deinde voluntaria paupertas, quam nobis commendat Deus, hæc est, ut qui dives est, elargiendo sua ad sublevandam fratrum ino-
2 Cor. 8. vers. 9. piam, exemplo Christi, sicut dicit Paulus, pauperem se faciat. Sic autem paupertatem monachi profitentur, ut in otio nunquam esuriant, devorent bona pauperum, bene faciendi facultate se privent. In summa, constituimus, vota, quæ ex superstitione concepta fuerint, nihili esse: nec quicquam valere ad ligandas conscientias. Deinde votis temere, ex stulta carnis confidentia conceptis mature esse renunciandum, antequam Deus obstinatam arrogantiam puniat.

Nova Statuta Facultatis.

Inhibet autem Theologorum facultas, iis qui de grege suo sunt magistris, bacchalaureis, ac cæteris gradum Theologicum nunc & in posterum profiteri volentibus: ne quoquo pacto supradictis propositionibus contraria, aut in concionibus prædicent, aut in lectionibus, vel alibi doceant. Quin potius, quando se materia & occasio offeret, eas populo sincere annuncient, & aperte declarent. Porro etiam decrevit, ut præfatas propositiones singuli magistri & bacchalaurei, chirographi sui approbatione confirment. Et quum in suo grege lupos, & immorigeros, contentiososque alere tutum non sit: qui huic decreto parere noluerint, & contrarias præfatis propositiones docuerint, aut in posterum prædicaverint, è suo consortio eximendo in perpetuum privare decrevit. Cæterum quia contradicendi studio, & à majorum institutis discedendi, plerique novarum rerum & doctrinarum studiosi, laudabilem illam consuetudinem, qua per intercessionem beatissimæ Virginis, Spiritus sancti gratia imploratur, negligunt: monemus, ne tantopere à salutatione illa Angelica, quam nobis Euangelium præscripsit, abhorreant: neve, ut plerique solent, quoties Domini Salvatoris nostri mentio occurrit, salutiferum illud Jesu nomen præponere dedignentur, contenti dicere, le Christ, *præsertim quum, teste Petro, non sit aliud nomen datum hominibus, in quo nos salvari oporteat. Similiter quum divorum Apostolorum, Euangelistarum, aut sanctorum Doctorum mentio inciderit, ne, uti consueverunt, sine ulla honoris præfatione nominent,* Paul, Jaques, Matthieu, Pierre, Hierosme, Augustin, *neque sit eis grave addere vocabulum Sancti, & nominare,* sainct Pierre, sainct Paul, *&c. Et postremo ne defunctorum animas populi precibus commendare negligant. Anno Domini, 1542. die 10. mensis Martii. Facultas Theologiæ congregata per juramentum in collegio Sorbonæ, super articulis præcedentibus, probavit hos articulos, sub forma qua scripti sunt. Sic signatum, De mandato Dominorum decani & facultatis,*

Fournier cum parapho.

Ad Nova Statuta.

Prohibet Jesaias omnibus Dei discipulis, ne di- *Jesa. 8. vers. 12.* cant, Conspiratio, quoties multitudo conspiraverit. Quo verbo significat, nullis impiorum consiliis, aut parendum aut assentiendum esse. Sequamur ergo quod deinde præcipit: hoc est, sanctificemus Dominum exercituum, cum timore illi adhærendo, ut nobis sit sanctificatio. Quicunque ab hoc timore abducere nos tentaverit, sit nobis anathema. Neque horreamus cum cæco illuminato, exterminari *Joan 9. vers. 34.* è Synagoga impiorum, quo Christus obviam nobis occurrat, nosque recipiat in corporis sui communionem. Centies moriendum potius, quam ut manus polluamus nefaria subscriptione, qua Dei veritas à nobis abnegetur. Nam quod toties gregis sui faciunt mentionem Sorbonistæ, se certe gregem porcorum esse hic prodiderunt. Invocationem Virginis, qua usi sunt antehac, ad petendam Spiritus gratiam, quis non videt execrabilem blasphemiam esse? ut elogia illa anathematis plena omittamus, quibus dum Virginem volunt honorare, gravissimo probro afficiunt, quum reginam cæli & thesaurariam gratiæ appellant. Audimus quid doceat Chri- *Joan. 14. vers. 26. & 15:26.* stus: missurum se à Patre Spiritum veritatis: illum ut petamus in suo nomine, jubet. Hæc igitur justa petendi regula, & certa obtinendi ratio est. Ad Virginem autem confugere, Christo præterito, eamque in precatione compellare, non Deum, quis non profanum esse morem videt? A verbo sane Dei prorsus est alienus. Quin etiam extat decretum concilii Carthaginensis quarti: quod vetat Sanctos ad altare invocare. In eo quoque suam insulsitatem apertius etiamnum produnt, quum dicunt salutationem hanc nobis ab Euangelio præscribi. Missus est quidem Gabriel, ut Lucas narrat, qui hoc modo Virginem salutaret: sed an sumus Gabrieles? Ubi hoc nobis unquam mandatum est? Quis ad Virginem nobis accessus patet, ut cum ea colloquamur? Adhæc, Quorsum tunc salutatio quum Spiritus gratiam implorant, nisi ea precationis vice abutantur? Quantum ad Christi nomen, unde tam delicatæ sunt asinis aures, ut mos loquendi Spiritui sancto usitatus eas offendat? Christi nomen ubique occurrit in Scripturis. Sic omnes Ecclesiæ scriptores loquuti sunt, magistris nostris non sapit. Et ne careant prætextu, magicum illud Judæorum commentum obtendunt, quasi salus hominum in duabus syllabis sit inclusa. Nihil ergo mirum est, si in Sanctorum nominibus adeo sint morosi: quum in Jesu nomine adeo turpiter delirent. Hanc vero legem Concionatoribus; ut mortuorum animas commendent populo, qua ratione, aut quo exemplo imponunt? Extant multæ veterum homiliæ: nihil tale fuisse unquam factum in veteri Ecclesia, illic reperietur. Videmus ergo eos facere quod tyranni solent: ut quum dominationem amplius tenere, moderate imperando nequeunt, ad barbaram ferocitatem & truculentiam decurrant. Verum quid Dominus ex ad-

verso?

Jesa. 8. vers. 10. verso? Inite consilium, & dissipabitur. Constituite decretum, & non fiet. Munite vos, & vincemini. Non enim est sapientia, non est prudentia, non est consilium adversus Dominum. Prov. 21. vers. 30.

JOANNIS CALVINI
ADMONITIO;

Qua ostenditur quam è re Christianæ Reipub. foret, Sanctorum corpora & reliquias, velut in inventarium redigi: quæ tam in Italia, quam in Gallia, Germania, Hispania, cæterisque regionibus habentur.

Ex Gall. AUgustinus in eo libro quem inscripsit De labore Monachorum, conquerens de circumforaneis quibusdam impostoribus, qui jam suo tempore fœdam ac sordidam nundinationem exercebant, Martyrum reliquias hac & illac circumferendo, subjungit: Si modo sunt Martyrum reliquiæ. Quo verbo significat jam suo tempore invaluisse abusus & imposturas, quibus plebs imperita decipiebatur: ut putaret ossa hinc atque illinc collecta, Sanctorum esse. Quum adeo antiqua sit origo hujus imposturæ, minime dubium est, quin vehementer adaucta sit tam longo temporis spatio: quum præsertim mundus deinceps mirum in modum corruptus, ac semper in deterius lapsus sit: donec ad extremum venit, in quo nunc eum constitutum videmus. Primum autem vitium & veluti initium mali fuit, quod quum Christus in verbo suo, Sacramentis, & gratiis spiritualibus quærendus esset, mundus, solito suo more, subuculis, vestibus, fasciis inhæsit: sicque omissa re præcipua, accessionem tantum sequutus est. Eundemque in Apostolis, Martyribus, aliisque Sanctis se præbuit. Nam quum diligenter eorum vitam meditari, seque ad eorum imitationem conferre debuisset: omne studium posuit in contemplandis & veluti in thesauro reponendis eorum ossibus, subuculis, cingulis, pileis, & nugis ejusmodi.

Equidem non ignoro id quandam pietatis & zeli speciem præ se ferre: quum dicitur, reliquias Christi servari ob honorem qui illi habetur: utque ejus memoria tenacius inhæreat animis: tantundem quoque in Sanctis valere. Sed considerandum erat, quod ait Paulus, quemvis cultum Dei, ingeniis hominum excogitatum, qualemcunque sapientiæ speciem præ se ferat, vanitatem & stultitiam meram esse: nisi melius fundamentum habeat, & certius nostra opinione. Præterea utilitas quæ inde oriri potest, cum periculo comparanda erat. Sic enim compertum fuisset, parum utile, aut omnino supervacaneum esse & frivolum habere ejusmodi reliquias: ac contra, difficillimum esse, aut potius fieri nullo modo posse, quin inde ad idololatriam homines paulatim declinent. Neque enim eas intueri aut attrectare possunt sine veneratione: in qua nullus tenetur modus, quin protinus honor Christo debitus ipsis tribuatur. Itaque, ut paucis dicam, reliquiarum desiderium nunquam superstitione caret: imo, quod deterius est, mater est idololatriæ, quæ ut plurimum cum ipsa conjuncta est.

Omnes sine controversia fatentur, Dominum ideo Mosis corpus è conspectu hominum abstulisse, ne populus Judaicus eo adorando abuteretur. Quod in uno factum est, ad omnes extendi oportet, quum in iis eadem valeat ratio. Verum, ut omittamus Sanctos, videamus quid Paulus de ipso Christo dicat. Testatur enim se, post Christi resurrectionem, amplius ipsum non agnoscere secundum carnem: admonens his verbis, quicquid in Christo carnale fuit, oblivioni tradendum, & missum faciendum, ut in eo secundum spiritum quærendo, & possidendo, omnem operam studiumque locemus. Nunc igitur causari præclarum esse, aliquod habere monumentum tum Christi, tum Sanctorum ejus: quid aliud est, quam inane tegumentum, fucandæ stultæ nostræ cupiditatis causa, quærere, quæ nullum in ratione fundamentum habet? Quod si etiam hæc ratio sufficere videretur, quum tamen aperte repugnet sententiæ, quam Spiritus sanctus per os Pauli pronunciavit, quid plura requirimus?

Sed minime necessarium est longam in hac re disputationem texere: bonum sit nec ne habere reliquias: tantum ut repositæ asserventur, non ut adorentur: nam, sicuti diximus, experientia docet nunquam fere alterum ab altero sejunctum esse. Ambrosius quidem de Helena Constantini matre loquens, quæ magno labore & sumptu crucem Domini inquisierat: ait, ipsam Dominum tantum, qui in ea pependerat, non lignum adorasse. Sed rarissimum est, ut quis reliquiis illis sit deditus, quin simul aliqua superstitione polluatur. Fateor non primo impetu ad manifestam idololatriam erumpi: sed paulatim ab una fallacia ad alteram declivem esse lapsum, donec tandem homines in extrema præcipites ruant. Sane populus, qui se Christianum nominat, eo usque progressus est, ut non minore idololatria, quam ulli olim Ethnici insanierit. Prostravit enim seipsum, ac genu flexit coram reliquiis, tanquam coram Deo, accendit faces & candelas pro solenni adorationis ritu: fiduciam in iis locavit, ad eas confugit, acsi illic virtus & gratia Dei inclusa fuisset. Si idololatria nihil aliud est, quam honorem Dei alio transferre, an id idololatriam esse negabimus? Neque vero id excusari potest, quasi immoderato rudium ac imperitorum vel anicularum zelo factum sit. Latius enim patuit hæc immoderatio, eaque in universum laborarunt omnes: atque adeo ii ipsi, qui ad Ecclesiæ gubernacula sedebant, eam approbarunt. Quin etiam mortuorum ossa cæteræque omnes reliquiæ supra altare primarium in altiore & eminentiore loco collocatæ sunt, ut majore reverentia adorarentur. En ut stulta, quæ initio fuit, in servandis reliquiis atque in thesaurum reponendis curiositas, huc tandem abominationis delapsa sit, ut non solum à Deo aversi sint homines, quo rebus vanis & caducis adhærerent: sed etiam execrabili sacrilegio res omni sensu carentes adorarent loco Dei, qui vivit ac benedictus est in secula.

Cæterum, sicuti mala trahuntur malis, alia etiam infelicitas sequuta est, ut nescio quæ sordes, omni ratione & specie carentes, pro reliquiis Christi & Sanctorum reciperentur: adeoque cæcus fuit mundus, ut qualiscunque titulus nugis oblatis imponeretur; absque inquisitione ulla aut delectu, pro vero & legitimo duceret. Ita asinorum aut canum ossa, quæ nugator quispiam proferre voluit, pro Martyrum ossibus, sine ulla difficultate, homines studiose amplexi sunt. Idemque in aliis accidit, ut postea tractabimus: equidem non dubito, quin justa sit ultio Dei. Quum enim mundus, veluti rabie quadam accensus, reliquias concupiverit, ut perversa superstitione iis abuteretur, rationi consentaneum fuit, Deum sinere mendacium aliud ex alio sequi. Sic enim dedecus nomini suo illatum ulcisci

soler:

solet: quum gloria quæ ad ipsum pertinet, alio transfertur. Itaque nihil aliud causæ est, quod ubique tot salsæ reliquiæ repertæ fuerint, quam quod Deus homines sese mendaciis oblectantes, in duplicem errorem abduci siverit.

Christianorum officium erat, Sanctorum corpora in sepulchris suis relinquere, ut universali illi sententiæ parerent, qua dictum est omnem hominem pulverem esse, atque in pulverem reversurum: non erigere ipsa opere magnifico & sumptuoso, quo præmaturam resurrectionem fabricarent. Hoc quidem minime intellectum fuit: sed è diverso contra decretum Dei, fidelium corpora effossa sunt, ut magnifice extollerentur, quum in sepulchro suo, velut in lectulo, usque ad extremum diem quiescere debuissent. Appetita fuerunt ipsa, in iis fiducia locata est, adorata quoque sunt: denique omnia reverentiæ signa iis exhibita. Quid accidit? Diabolus ejusmodi socordiam cernens, non satis esse putavit, quod uno modo homines fefellisset: verum hac etiam impostura ipsos decepit, ut sanctarum reliquiarum titulum, rebus omnino profanis inscriberet. Deus autem justa ultione mentem ac sensum omnem incredulis ademit, ut sine ulla inquisitione, albumne an nigrum esset, ac sine discrimine reciperent quicquid oblatum foret.

Nunc quidem instituti mei non est tractare quantæ sit abominationis reliquiis tum Christi, tum Sanctorum abuti, eo modo, quo hactenus factum est, atque etiam hodie in majore orbis Christiani parte fieri solet: esset enim liber in hanc materiam seorsim scribendus. Sed quia perspicuum est maximam reliquiarum, quæ ostenduntur, partem falsam esse, ac productam à quibusdam nugatoribus, qui miseræ plebi impudenter imposuerunt: mihi in mentem venit nonnulla referre, quæ sanis hominibus cogitandi & observandi occasionem præbeant. Sæpe enim accidit, ut errore aut opinione præoccupati multa inconsiderate probemus: neque tempus adhibeamus ad rem examinandam, rectumque judicium ferendum: sicque incogitantia nostra fallimur. Sed quum moniti cœpimus animum advertere, miramur ipsi nos adeo leves fuisse, & faciles ad id credendum, quod probabile nullo modo fuerat. Id quod omnino in hac re accidit. Homines enim minime commoniti, sed præoccupati hac opinione, quod dicatur, En corpus illius Sancti, en calcei, en caligæ, sibi facile ita esse persuadent. Sed quum fraudes ostendero, quæ in iis admittuntur, cui vel minimum erit prudentiæ, is oculos aperiet; & iis, quæ nunquam ipsi in mentem venerant, considerandis animum adhibebit.

Tametsi hoc libello, quod vel maxime cuperem, efficere non possim: nam undiquaque catalogos nancisci opus foret, ut sciretur, quæ in unoquoque loco esse dicuntur reliquiæ, & singularum fieret inter se collatio. Tunc enim perspiceretur unumquemque Apostolorum, plusquam quatuor corpora, Sanctorum vero duo aut tria habere. Idem cerneretur in cæteris. Denique, coacto tali acervo, nemo non stuperet: quum videret rebus adeo ridiculis universum fere orbem excæcatum fuisse. Mecum ipse ita cogitabam: quum nulla sit cathedralis Ecclesia tam exigua, cui non sit ossium aliarumque ejusmodi nugarum infinitas: quid si coacervaretur multitudo omnis, quæ in tribus aut quatuor millibus diœcesibus condita est, viginti aut triginta millibus Abbatiis, ex quadraginta millibus Cœnobiorum, aut eo plus, ex tot parochiis, tot sacellis? Verum, adhuc præcipuum esset ipsas visitare, non nominare tantum: neque enim omnes ex nomine cognoscuntur. In hac civitate habebatur, ut ferebant, brachium D. Antonii. Quum theca inclusum erat, omnes ipsum exosculabantur & adorabant: quum productum est in medium, cervi penem esse compertum est. Ad majus altare aliquid erat de cerebello D. Petri. Quamdiu id inclusum fuit, nemo dubitabat: fuisset enim blasphemia titulo fidem non habere: sed quum excussus est nidus, & accuratius observatus, repertus est pumex. Possem multa ejusmodi exempla referre: sed ista sufficient, ut intelligant omnes quantæ detegerentur sordes, si aliquando visitarentur sedulo omnes totius Europæ reliquiæ: idque cum prudentia, quo melius discerni possent. Nonnulli enim reliquiarum aliquod spectantes, superstitione claudunt oculos, ut cernendo nihil cernant: id est, non audent serio inspicere, ut quid sit, diligenter considerent. Quemadmodum multi, qui jactant se integrum D. Claudii corpus, aut alterius cujusquam vidisse, nunquam oculos attollere ausi sunt, ut quid esset spectarent. Verum, is cui secreti videndi esset libertas, eaque uti auderet, longe aliter loqueretur. Idem de capite Magdalenæ, quod Massiliæ ostenditur, cum massæ aut ceræ frusto, quod oculo affixum est. In thesauro servatur, acsi Deus aliquis è cælo delapsus esset: verum, si examinaretur, facile detegeretur fallacia.

Optandum igitur esset, ut certiores essemus de nugis omnibus, quæ hic atque illic pro reliquiis habentur: aut saltem, quo constaret quam multæ falsæ sint, catalogum earum & numerum tenere. Sed quum id fieri non possit, saltem optarim inventarium ex decem aut duodecim urbibus nancisci: veluti Lutetia, Tolosa, Rhemis, Pictavo. His enim solis mirabilia veluti apum examina, vel saltem officinæ admodum confusæ perspicerentur. Idque mihi sæpenumero in votis esse solet, ut tale inventarium nancisci possem. Quia vero hoc quoque mihi nimium difficile esset, tandem cogitavi, præstabilius esse omnino exiguam hanc monitionem præbere, qua somnolentos excitem, ut cogitent quid sit in universis, quum in paucis tanta impostura deprehendatur. Hoc intelligo: quum in iis reliquiariis quæ nominavero, tanta deprehendatur impostura, quæ tamen vix millesima est pars eorum, quæ exhiberi solent: quid de cæteris poterit æstimari? Præterea, si constet eas quæ pro certioribus habitæ fuerunt, falso esse suppositas: quid de incertis judicandum erit? Utinam vero Christiani Principes paulisper animum ad id adverterent! Esset enim ex eorum officio non sinere miseros homines sic seduci, non tantum falsa doctrina, sed etiam palam deludi, persuadendo quod vulgo dici solet: Vesicas arietum, laternas esse. Nam de sua dissimulatione, rationem Deo sunt reddituri, quod ea cernentes taceant: gravissimamque hanc esse culpam sentient, sivisse Deum ludibrio haberi, quum id prohibere potuissent. Quicquid sit, spero libellum hunc omnibus usui futurum, daturumque occasionem singulis, id suo loco considerandi, quod titulus ipse monet: nempe, si descriptæ essent omnes orbis Christiani reliquiæ, perspicuum fore, quam cæci antehac fuerint omnes: quantæ tenebræ per universum orbem sint effusæ, & quanta stupiditate homines laborarint.

A Christo igitur initium faciamus, cujus quum naturale corpus haberi non posset (nam miraculosi fabricandi facile viam invenerunt, quanto numero ac quoties eis libitum foret) ejus loco sexcentas nugas collegerunt, quibus ipsius absentiam compensarent. Quanquam nec totum Christi corpus elabi siverint, quin aliquod frustum retinerent. Nam præter dentes & capillos, Charrovienses Monachi, jactant se præputium habere, id est, pellem quæ ipsi in Circumcisione amputata fuit. Quæso, unde pellis hæc ad ipsos profecta est? Lucas Euangelista Dominum circumcisum fuisse refert: pellem vero servatam fuisse pro reliquiis, nusquam fit mentio. Veteres historiæ omnes silent. Ac quingentorum annorum spatio, nullus de ea, in Ecclesia Christiana, sermo habitus est: ubi latuit tam diu, ut tam

subito

subitò erumperet? Præterea, quomodo ad Charrovium usque advolavit? Verum, ut id probent, aiunt aliquot inde sanguinis guttas decidisse. Id quidem dicunt, sed opus esset probatione. Proinde patet merum esse ludibrium. Sed tametsi concedamus pellem, quæ Christo amputata fuit, servatam esse, ibique aut alibi esse posse, quid dicemus de præputio quod Romæ ad Joannis Lateranensis ostenditur? Certum est, unicum tantum fuisse: Romæ igitur & Charrovii simul esse non potest. Quo fit ut manifesta hic cernatur falsitas.

Sequitur deinde sanguis, de quo magnæ fuerunt contentiones. Permulti enim negarunt Christi sanguinem reperiri, præterquam miraculosum. Et tamen naturalis plusquam centum in locis exhibetur. Alicubi paucæ guttæ, ut Rupellæ Pictonum, quas Nicodemus in chirotheca sua, ut aiunt, collegit. Alibi plenæ phialæ, ut Mantuæ, Biliomi in Arvernia, ostenditur, vase crystallino liquidus, in quodam proximo vico, coagulatus, & aliis in locis. Alibi plenis pateris effusus, ut Romæ ad Eustathii. Neque vero sat fuit purum habere sanguinem: sed etiam aquæ admixtum habere oportuit, qualis à latere ipsius fluxit, quum in cruce transfixum est. Hæc merx Romæ ad Joannis Lateranensis reperitur. Judicandum cuique relinquo, quid certi inde colligi possit: atque adeo num mendacium perspicuum sit, dicere sanguinem Christi septingentis aut octingentis post ipsius mortem annis repertum fuisse, ut per orbem universum spargeretur: quum in vetere Ecclesia nulla unquam habita fuerit mentio.

Sequuntur præterea quæ corpus Domini contigerunt: aut saltem quæcunque potuerunt colligi, ut corporis loco fierent in ejus memoriam reliquiæ. Primum, ostenditur Romæ ad Mariæ majoris, præsepe in quo nascens positus fuit. Ibidem ad Pauli, exhibetur linteum quo fuit involutus, quanquam aliquod ejus fragmentum ad Salvatoris in Hispania esse dicatur. Sunt etiam ibidem ejus cunæ, cum subucula, quam Maria mater ejus ipsi contexuit. Item, Romæ ad Jacobi ostenditur altare, cui impositus fuit, quum in Templo offerretur. Quasi vero tunc varia fuerint altaria, sicuti in Papatu, ubi constituuntur pro hominum libidine. Ita sine ullo colore hac in re mentiuntur. Hæc sunt quæ habent de iis quæ Christum infantiæ tempore contigerunt. Neque vero multum disputare necesse est, ubi sarcinæ istæ tanto spatio post mortem Christi repertæ fuerint. Nemo enim tam hebes est, qui non intueatur qualis sit hæc dementia. In historia Euangelica, de iis rebus ne unum quidem verbum: Apostolorum tempore nihil prorsus auditum est. Quinquaginta circiter annos post Christi mortem, Jerosolyma expilata ac eversa fuit. Tot veteres Doctores ab eo tempore scripserunt, eorumque mentionem fecerunt, quæ extabant suo tempore: præsertim de cruce & clavis quæ Helena reperit. De exilibus vero nugis illis, nullum verbum. Quin etiam Gregorii tempore nusquam apparet horum quicquam Romæ extitisse: ut constat ex ejus scriptis. Post ejus mortem Roma sæpius capta, expilata, & pene funditus deleta fuit. Si hæc omnia accurate considerentur, quid aliud dici poterit, nisi omnia hæc excogitata fuisse, quo imperitæ plebi imponeretur? Ac certe id fatentur falsæ religionis fautores, tum sacerdotes, tum monachi: easque vocant, Pias fraudes, quasi iis populus ad pietatem incitetur.

Secundæ classis reliquiæ sunt quæ id tempus spectant, quod inter infantiam & mortem Christi medium fuit. In quibus est columna, cui Christus in Templo disputans innitebatur, cum aliis undecim similibus ex templo Solomonis. Sed quis ipsis revelavit, Christum, disputando columnæ innixum fuisse? Nam Euangelista, historiam hujusce disputationis referens, ne verbo quidem id perstringit. Nec verisimile est ei concionatoris concessum fuisse locum, quum nulla, ut perspicuum est, existimatione, aut auctoritate polleret. Præterea quæro, etiamsi columnæ innixus esset, qui sciunt illam fuisse? Tertio, unde duodecim illas columnas nacti sunt, quas aiunt prodiisse è templo Solomonis? Sunt deinde hydriæ, in quibus Christus aquam in vinum mutavit, quum adesset nuptiis in Cana Galileæ. Equidem scire vellem, quis earum custos fuit tamdiu, ut eas postea distribueret. Hoc enim perpetuo notandum, octingentis solum aut mille annis post editum illud miraculum repertas fuisse. Non satis teneo locos omnes ubi illæ ostenduntur. Scio tamen eas Ravennæ, Pisis, Cluniaci, Andegavi, ad Salvatoris in Hispania haberi. Sed, ne longior sit oratio, solo aspectu eos mendacii convincere facile est. Aliæ enim non sunt congio capaciores, aut paulo plus, aliæ minus, aliæ octo amphoras continere possunt. Concilientur hæc inter se, si fieri possit. Tunc eos suas hydrias habere sinam absque controversia. Sed neque vasis contenti, poculentum etiam ipsum habere voluerunt. Nam, Aureliæ jactant se ex eo vino habere: quod Architriclini vocant. Hoc autem sponsi nomen fuisse putant, & populum adhuc retinent in ea ignorantia. Singulis annis semel extremam exiguæ ligulæ partem lingendam præbent iis, qui munus aliquod offerre voluerint: dicentes, se vinum quod Dominus in convivio fecit, propinare. Neque unquam minuitur ejus quantitas, modo subinde compleatur scyphus. Nescio cujus magnitudinis sint calcei, qui Romæ esse dicuntur in eo loco, quem Sancta sanctorum vocant: an puer, an vir factus, iis usus sit: sed neutrum alteri præstat: Nam satis superque ostendi quantæ sit impudentiæ nunc Christi calceos proferre, quibus Apostoli suo tempore caruerunt.

Nunc ad ea veniamus quæ ad supremam Cœnam pertinent, quam Christus cum Apostolis celebravit. Mensa enim Romæ est ad Joannis Lateranensis. Aliquid de pane ad Salvatoris in Hispania. Culter, quo agnus Paschalis fuit dissectus, Treveris. Notemus Christum in commodato loco Cœnam celebrasse. Illinc discedentem, mensam reliquisse: nec legimus ab Apostolis eam esse exportatam. Aliquot postea annis Jerosolyma destructa fuit, sicuti diximus. Qualem vero speciem veritatis hoc præ se fert, mensam illam septingentis, aut octingentis post annis repertam esse? Præterea, mensarum forma tunc omnino diversa erat, ab ea quæ nobis hodie in usu est. Nec enim sedere cœnando, sed accumbere solebant: quod diserte Euangelio exprimitur. Perspicuum est igitur hoc mendacium. Quid superest? Calix in quo Sacramentum sanguinis sui Apostolis bibendum dedit, ostenditur ad Mariæ Insulanæ, prope Lugdunum. Item, apud Helvios, in quodam Augustinensium cœnobio. Cui fides habebitur? Verum de disco in quo positus est agnus Paschalis, res etiamnum pejus habet. Est enim Romæ, item Genuæ, & Arelatæ. Forsitan illius temporis consuetudo à nostra diversa fuit. Quod enim hodie variantur fercula, tunc unius ferculi causa, discum variari oportuit: si modo sanctis hisce reliquiis fides habetur. An magis perspicua requiritur falsitas? Idem est de linteo, quo Christus Apostolorum pedes abstersit, postquam eos abluisset. Unum est Romæ, ad Joannis Lateranensis: alterum Aquis, in Germania, ad Cornelii, cum impresso vestigio pedis Judæ: alterutrum falsum esse necesse est. Quid ergo judicabimus? Sinamus eos inter se contendere, quoad alteri causam suam probarint. Interim censeamus meram esse imposturam: persuadere hominibus velle, linteum, quod Christus reliquit in ea domo, in qua Cœnam celebravit, quingentis, aut sexcentis post Jerosolymæ eversionem annis in Italiam, aut Germaniam advolasse. Panem omiseram, quo per miraculum in deserto pasti sunt

hominum quinque millia: cujus frustum Romæ ostenditur, ad Mariæ Novæ: & frustulum ad Salvatoris, in Hispania. Refert Scriptura portionem aliquam mannæ fuisse reservatam, tanquam monumentum magni illius miraculi, quo Deus populum Judaicum in deserto pavit. Sed de quinque panum reliquiis, Euangelista non commemorat quicquam fuisse hoc fine asservatum: neque ulla veterum historia, ullusve antiquorum Ecclesiæ Doctorum mentionem facit. Facile est igitur judicare, id postea pinsitum fuisse quod nunc monstratur. Idem judicandum de ramo, quod est ad Salvatoris in Hispania. Aiunt enim eum esse quem Christus gestabat, quum die Paschatis, quod Floridum vocant, Jerosolymam ingressus est. Verum à Christo gestatum fuisse ramum nusquam recitatur in Euangelio: commentum igitur evidens est. Denique in hunc ordinem redigendæ sunt reliquiæ, quæ ibidem exhibentur: nempe, terra quæ sub pedibus Christi jacebat, quum Lazarum suscitaret. Quæso, quis tam diligenter notavit locum, ut post Jerosolymæ eversionem, qua omnia in Judæa immutata sunt, locus in quo Christus semel pedem posuit, certo potuerit designari?

Jam ad præcipuas Domini reliquias veniendum est: illas scilicet, quæ ad mortem & passionem ejus pertinent. Ac primum de cruce in qua pependit, agamus. Pro certo haberi scio, Helenam, Constantini imperatoris Romani matrem, ipsam reperisse. Nec ignoro quid veteres nonnulli Doctores scripserint in ejus rei comprobationem: nempe, ut certum sit, eam sine ulla dubitatione esse crucem, cui Christus suffixus est. Horum omnium fides sit penes rem ipsam. Utcunque sit, vel stulta curiositas, vel ineptus religionis zelus ipsam huc impulit. Sed fingamus opus laude dignum fuisse, quod inveniendæ cruci tantum operæ posuerit: atque Dominum tunc miraculo declarasse, suam fuisse crucem. Solum temporis nostri rationem habeamus. Crucem illam, quam Helena reperit, adhuc Jerosolymis esse ferunt. Atque id nemini dubium est: quanquam Ecclesiastica historia aperte repugnet. Illic enim refertur, Helenam partem ejus Imperatori filio suo misisse, à quo supra columnam porphyream Constantinopoli fuerit collocata: alteram vero partem, ab ea fuisse argentea theca inclusam, quam Episcopo Jerosolymitano servandam dederit. Itaque aut mendacii coarguemus historiam, aut quæ hodie feruntur de vera cruce, vana omnino & frivola sunt. Rursum animadvertamus quot de ea sparsa sint per universum orbem fragmenta. Si vel ea tantum, quæ teneo, recitare vellem, justum certe librum catalogus eorum implere posset. Nullum est tam exiguum oppidum, in quo frustum aliquod non habeatur. Neque tantum in Ecclesia primaria, verum etiam in nonnullis parochiis, nulla tam vilis Abbatia in qua aliquid non monstretur. Atque adeo nonnullis in locis crassiores assulæ: ut Lutetiæ, ad sacri Sacelli: Pictavii, & Romæ, ubi Crucifixus mediocris magnitudinis, totus ex ea factus esse fertur. Denique si congesta in acervum essent omnia quæ reperiri possent, integrum navis onus efficerent: quum tamen Euangelium testificetur ab unico homine ferri potuisse. Quantæ igitur audaciæ fuit, ligneis frustis sic totum implere orbem, quibus ferendis ne trecenti quidem homines sufficiant? Atqui excusationem illam excogitarunt, quantumcunque inde abscindatur, nunquam tamen imminui. Sed commentum adeo stultum & absurdum esse constat, ut superstitiosi ipsi, facile id intelligant. Cogitandum igitur omnibus relinquo, quid certi haberi possit de lignis omnibus, quæ pro vera cruce hic & illic adorantur. Unde vero fragmenta quædam allata sint, & qua via, aut ratione, dicere omitto. Veluti, nonnulli asserunt ad se ab Angelis delata esse: alii è cælo decidisse. Pictavienses referunt, id quod habent, à muliere quadam Helenæ ancilla subreptum, atque allatum fuisse: quæ quum aufugeret, errabunda, circa eam regionem appulit. Hoc etiam addunt fabulæ, eam fuisse claudam. En præclara fundamenta quibus miseram plebem ad idololatriam impellunt. Nec enim eo contenti, quod imperitis ac rudibus imposuissent, vulgare lignum pro ligno crucis ostentando: sed definierunt etiam prorsus esse adorandum. Quæ doctrina omnino diabolica est: eamque nominatim Ambrosius, ut Ethnicam superstitionem improbat.

Crucem proxime subsequitur titulus, quem Pilatus affigi jussit, in quo inscripsit, Jesus Nazarenus Rex Judæorum. Sed sciendum esset, quo loco, tempore, & modo repertus est. Dicet aliquis, Socratem historicum Ecclesiasticum ejus facere mentionem. Fateor. Sed quid de eo factum sit, reticet. Ita haud magni momenti erit hoc testimonium. Præterea scriptum illud propere atque ex tempore exaratum fuit, quum jam Christus crucifixus esset. Quamobrem alienissimum à ratione est, tabulam curiose & veluti ostentandi causa depictam exhibere. Si igitur vel unicus tantum ostenderetur, pro falso & ficto merito haberi posset: sed quum Tholosates id se habere jactent, contradicant Romani, & ostendant ad S. crucis, mendacii se invicem coarguunt. Litigent ergo inter se quantum volent: tandem utrique convincentur mendacii, si rite examinentur omnia.

Sed de clavis major adhuc controversia est. Referam eos de quibus fui admonitus. Hinc vel minimus puer judicabit diabolum nimis indigne mundo illusisse, omni ratione ac sensu ei ademptis, ne amplius hac in re discrimen habere posset. Si vera narrant antiqui scriptores, ac præsertim Theodoritus veteris Ecclesiæ historicus, Helena unum filii sui galeæ inseri, reliquos duos equi freno aptari jussit. Tametsi Ambrosius non omnino consentiat. Unum enim Constantini coronæ impositum fuisse dicit: ex altero, frenum equi factum: tertium ab Helena servatum. Id ergo jam ante mille & ducentos annos controversum fuisse videmus, quid clavis factum esset. Quid igitur nunc certi habere possumus? At vero Mediolanenses jactant se illum habere qui equi freno insertus fuit. Intercedunt Carpentoractenses, sibique illum vendicant. Atqui Ambrosius haudquaquam equi freno insertum, sed frenum ex eo factum fuisse refert. Quod nullo modo convenire potest, cum iis quæ tum Mediolanenses, tum Carpentoractenses affirmant. Est etiam alius Romæ, ad divæ Helenæ: alius ibidem, ad sanctæ Crucis: alius Senis: alius Venetiis: in Germania duo: unus Coloniæ, ad trium Mariarum: alter Treveris. In Gallia; unus Lutetiæ ad sancti Sacelli: alius apud Carmelitas: alius ad D. Dionysii in Francia: alius apud Bituriges: alius in Abbatia, cui à Forficibus est nomen: alius Draguiniani. En numero quatuordecim. Porro unusquisque locus idoneis probationibus niti sibi videtur. Unum certe concedam: singulis æquum jus esse. Itaque nihil expeditius, quam eandem de omnibus ferri sententiam: nempe, ut quicquid jactant, pro mendacio ducamus: quum id aliter expediri non possit.

Sequitur mucro lanceæ, quem unicum esse oportuit: sed alchymisticæ cujusdam fornacis forsitan ignem expertus, sic excrevit ac multiplicatus est. Quatuor enim prodierunt: præter eos qui hic illic habentur, meque prætereunt. Unus est Romæ, alter Lutetiæ ad sancti Sacelli, tertius apud Xantones in cœnobio cui à Forficibus nomen est: quartus Selvæ, prope Burdegalam. Quis nunc eorum pro vero eligetur? Expeditius omnino erit omnes missos facere, & quales sunt ipsi, tales sinere. Sed quamvis unicus tantum esset, tamen unde prodiisset, scire vellem. Nec enim veteres historiæ aut ulla aliorum scri-

scripta, de eo mentionem faciunt. Recens igitur fabricatum fuisse necesse foret.

Quod ad coronam spineam attinet, fragmenta ejus, quo virescerent, plantata fuisse dicendum est: Alioqui nescio, quomodo potuit in tantam magnitudinem excrescere. Primum, tertia ejus pars est Lutetiæ, ad sancti Sacelli: deinde Romæ, ad sanctæ Crucis, tres sunt spinæ: ibidem ad Eustathii aliqua portio. Senis nescio quot spinæ: Vincentiæ una: Biturigibus quinque: Vesontione, ad Joannis, tres: totidem in Monteregio. Ad Salvatoris in Hispania, aliquot, quarum numerum non teneo. Compostellæ, ad D. Jacobi, duæ: apud Helvios, tres: Tholosæ, Matisconæ, Charrovii Pictonum, Cleriaci, Sanfloridi, Sanmaximini in Provincia, item in cœnobio Sallæ, item Novioduni ad D. Martini. Singula hæc loca singulas habent spinas. Quod si diligens inquisitio fieret, plures quadruplo possent nominari. Unde falsitatem & imposturam evidentissime patere necesse est. Quid igitur certi de omnibus constabit? Adhæc notandum est, nunquam in vetere Ecclesia scitum esse, quid corona illa factum esset. Hinc facile est concludere, primum virgultum multis post mortem Christi annis, enatum fuisse.

Sequitur vestis purpurea, qua Pilatus Christum induit, eum ludibrio habens, quod se Regem nominasset. Erat autem pretiosa vestis, haud ita temere abjicienda. Nec existimandum est Pilatum aut ejus domesticos sic eam abjecisse, postquam semel Christum irrisissent. Equidem scire vellem, quis mercator eam à Pilato emit, ut eam pro reliquiis asservaret. Ut autem aliquid commentro suo coloris afferant, quibusdam guttis sanguinis aspersam ostendunt. Quasi vero nefarii illi voluissent regiam vestem perdere, posteaquam per ludibrium eam humeris Christi imposuerant. Nesciu anusquam alibi quæpiam alia ejusdem nominis reperiatur. Vestis quidem contexta à summo ad infimum, suturis carens, quia ad incitandos ad pietatem rudes magis apta videbatur, plures alias peperit. Nam Argentolii, qui pagus est in agro Parisiensi, exhibetur una: altera Treveris. Quod si verum dicit bulla quæ est ad Salvatoris Hispaniensis, Christiani inconsiderato suo zelo gravius deliquerunt, quam impii illi milites qui non ausi sunt ipsam dividere. Christiani vero quo eam adorarent, discerpere veriti non sunt. Sed quid respondebunt Turcæ, qui eorum dementiam irridens, illam apud se esse dicit? Quanquam minime necessarium est eos cum Turca committere, ut cum ipso litigent: sufficit enim si suam inter se dirimant litem. Interim justa ratione excusabimur, si nullis eorum fidem adbibeamus, ne absque causæ cognitione alicui favere videamur. Id enim ab æquitate esset alienum. Quin etiam si fidem sibi haberi velint, primum ipsos cum Euangelistis convenire necesse fuerit. Porro, sic res habet: vestem illam, cujus causa sors jacta est, tunicam fuisse, quam Græci χιτῶνα vocant. Velim nunc homines diligenter animadvertere, cujus formæ sit ea quæ Argentolii, aut Treveris ostenditur. Certe invenient Argentoliensem instar esse Missariæ vestis, quam Chasulam vocant. Itaque, etsi hominum contingerent oculos, perspiceretur tamen eorum falsitas, & quasi manibus attrectaretur. Ut finem faciam huic articulo, quæstiunculam libens proposuero: nempe, milites inter se vestimenta Christi diviserunt, ut Scriptura testatur. Hoc ab ipsis commodi sui causa factum esse certissimum est. Indicent mihi nunc: quis Christianorum redemit à militibus & tunicam, & alia vestimenta, quæ alibi, veluti Romæ ad Eustathii, & aliis in locis ostenduntur? Quomodo Euangelistæ ejus rei obliti sunt? Est enim absurdum dicere, milites inter se vestimenta partitos esse, nisi addatur à quibus redempta fuerint, ut tanquam reliquiæ servari possent. Adhæc qui veteres scriptores adeo ingrati fuerunt, ut ne verbum quidem ullum fecerint? Ad solvendas quæstiones istas, diem illis præfigo, quo homines sensu, intelligentia, atque judicio carebunt. Hoc melius, quod cum veste talos etiam habere voluerunt, quibus sors à militibus jacta est. Quorum unus est Treveris, alter ad Salvatoris, in Hispania. In hoc autem genuine insantiam suam prodiderunt. Jactas enim fuisse sortes, referunt Euangelistæ, quæ tunc è pileo vel urna solebant educi, ut quum hodie fabis eligitur rex, vel Biancha, quod vulgo aiunt, luditur. Denique nemini ignotum est, quomodo sortes jaci solent, quum prædia aut hæreditates dividuntur. Bestiæ vero istæ, imaginati sunt sortes illas fuisse talorum ludum, qui nondum in usu erat, saltem qualem nostro tempore habemus. Nam punctorum loco, quæ nostris affixa sunt, tunc certa quædam babebant signa, quæ nominibus suis appellabant, veluti Venerem, aut Canem. Nunc exosculentur reliquias sub hominum tam inepte meurientium & adeo stupidorum fide.

Jam de sudario tractandum est, in quo adbuc apertius tum impudentiam, tum stoliditatem suam prodiderunt: nam præter sudarium Veronicæ, quod Romæ ad Petri ostenditur, & peplum virginis Mariæ, pudendis Domini, ut ferunt, impositum, quod ad Joannis Lateranensis monstratur, quod rursum est Carcassonæ apud Augustinienses. Item, sudarium quo obvolutum est caput ipsius in sepulcbro, quod ibidem exhibetur: sunt præterea sex ad minimum urbes, quæ jactant se integrum sepulturæ Domini sudarium habere: veluti Nicea illud, quod è Camberiaco translatum fuit. Item, Aquæ in Germania. Item, Trajectum. Item, Vesontio. Item, Cadonium Lemovicum. Item, oppidum quoddam Lotharingiæ, Alsatiæ vicinum: præter fragmenta, quæ hac & illac dispersa sunt, veluti ad Salvatoris in Hispania, atque apud Augustinenses Helviorum. Sudarium adbuc integrum prætermitto, quod est Romæ in quodam mulierum monasterio: quoniam Papa solenniter illud ostendi vetuit. Quæso, an non valde insanierunt homines, quum in tam longinquas regiones magno sumptu, majore molestia excurrerunt, ut panniculum cernerent, de quo nihil omnino poterant habere certi: sed potius addubitare cogebantur? Quisquis enim sudarium certo quodam in loco esse putat, cæteros qui se habere jactant, accusat falsi. Ut exempli gratia, qui panniculum quod fuit Camberiaci, verum esse sudarium credit, Vesontinos, Aquenses, Cadonios, Trajectenses, & Romanos mendacii condemnat, & sceleris: quod plebem ad idololatriam impellant, atque ita ei imponant, ut credat profanum panniculum, linteum esse, quo Redemptoris sui corpus involutum fuit. Nunc ad Euangelii testimonia veniamus. Parum enim esset eos mutuo à seipsis mendacii coargui, nisi Spiritus sanctus ipsis repugnans, omnes simul ad unum aperte convinceret. Primum, valde mirum est Euangelistas nullam Veronicæ mentionem facere, quæ faciem Cbristi peplo abstersit: quum de mulieribus omnibus loquantur, quæ Christum ad crucem comitatæ sunt. Res quidem præclara & memoratu digna fuit, faciem Cbristi linteo impressam stupendo miraculo fuisse. Contra, non magni videtur esse ponderis, aliquas mulieres Christum ad crucem comitatas, nec ullum interim ipsis exertum esse miraculum. Qui fit, ut Euangelistæ leves istas res nec magni adeo momenti referant: præcipuas vero taceant? Equidem si tale editum esset miraculum, ut vulgo imponitur, accusandus esset Spiritus sanctus aut oblivionis, aut inconsiderantiæ, qui prudenter eligere nequivisset ea quæ referri magis conducebat. Hoc habeant pro Veronica sua, ut cognoscant omnes quam apertum sit mendacium, quod vulgo persuadere voluit. Quod attinet ad sudarium quo involutum fuit corpus, similiter eos rogatos velim: Quum Euangelistæ dili-

diligenter recenseant miracula quæ in morte Christi contigerunt, nec quicquam prætermittant eorum quæ pertinent ad historiam: quomodo hoc ita ipsis excidit, ut tam excellens miraculum silerent? nempe effigiem corporis Domini, linteo quo sepultus fuit inhæsisse. id enim non minus quam alia multa merito referendum fuit. Quum etiam Joannes declarer, Petrum ingressum in sepulchrum, vidisse lintea in quibus humatus fuerat, seorsim disjecta. De effigie miraculosa, nulla mentio. Non est autem existimandum hoc præclarum Dei opus eum celaturum fuisse, si quid tale fuisset. Objicitur & alia dubitatio. Nempe ab Euangelistis nusquam referri, lintea illa à discipulis aut piis mulieribus extra sepulchrum translata esse, sed potius ibi derelicta fuisse innuunt, licet non exprimant. Sepulchrum autem à militibus custodiebatur: in quorum potestate postea linteum fuit. An verisimile est eos pio alicui dedisse, ut pro reliquiis haberetur? Præsertim quum Pharisæi eos ad perjurium illexissent pecunia: ut sic affirmarent, corpus à discipulis clam subreptum fuisse? Omitto quod falsitas solo figurarum, quas ostendunt, aspectu coargui ac convinci potest. Manu enim hominum depictas esse facile perspicitur. Nec possum satis mirari: primum, quomodo tam obtuso fuerunt ingenio, ut astutia ad fallendum aptiore caruerint: ac longe magis, quomodo tam stolidi fuerunt homines, ut sibi oculos perstringi finerent, ne rem adeo perspicuam intuerentur. Quin etiam se ad manum pictores habere ostenderunt. Combusto enim uno sudario, aliud perinde integrum compertum est. Id ipsum quidem esse affirmabant, quod prius cernebatur: sed adeo recens erat pictura, ut mendacio non esset locus, si modo oculi ad cernendum minime defuissent. Denique, ut finem faciam, solidissima hac ratione prorsus eorum impudentia convincetur. Quibuscunque in locis sacrum se sudarium habere jactant, ibi linteum grande monstratur, quo tegebatur totum corpus una cum capite. Atque illic integri & continui corporis effigies conspicitur. Joannes autem Euangelista, refert Christum Judæorum more & ritu sepultum fuisse. Qualis mos ille fuerit, non solum percipi potest ex Judæis, qui etiam nunc ipsum observant: sed etiam ex eorum libris, quibus antiquus ille mos declaratur. Nempe, corpus seorsim ad humeros usque involvere solitos: deinde caput peplo, quatuor angulis in nodum collectis obligare. Quod etiam exprimit Euangelista, quum ait, Petrum lintea quibus involutum fuerat corpus ex una parte vidisse: ex altera vero sudarium, quod impositum fuerat capiti. Talis enim est sudarii significatio, ut pro panniculo quo absterguntur sudores, aut pro peplo accipiatur: non pro grandi linteo, quo totum corpus involvi solet: tametsi ego una cum ipsis voce abusus sum. Ut paucis concludam: aut Joannem Euangelistam mendacem esse, aut omnes qui se sudarium habere jactant, falsitatis convinci necesse est: ut aperte constet eos nimia impudentia miseræ plebi imposuisse.

Nunquam finem essem facturus, si omnia ludibria quibus utuntur, sigillatim persequi vellem. Romæ ad Joannis Lateranensis ostenditur calamus, qui loco sceptri in manum Christo datus est, quum in domo Pilati per ludibrium cæderetur. Ibidem, ad Crucis ostenditur spongia, qua fel cum myrrha ori ipsius oblatum est. Quæso, ubi illa recuperata fuerunt? Impii ea habebant in manibus: an præbuerunt Apostolis, ut pro reliquiis asservarent? vel, an ea ipsi incluserunt, ut possent in futurum conservari? Quantum sacrilegium, sic nomine Christi ad fabulas adeo frigidas obtegendas abuti! Eadem ratio est denariorum, quos Judas, ut Dominum proderet, accepit. Refert Euangelista redditos fuisse ab ipso in synagoga Pharisæorum: inde emptum fuisse agrum in quo peregrini sepelirentur. Quis vero è venditoris manu denarios illos recepit? Si discipulos recepisse dicant, nimis ridiculi erunt. Alius igitur color paulo speciosior quærendus est. Si longo post tempore id factum fuisse respondeant, id longe minus coloris habiturum est: quum per varias manus pervagari, aliisque admisceri potuerint. Esset igitur ab ipsis commonstrandum, dominum agri ea ratione ipsum vendidisse, ut denarios illos recuperaret, quos haberet pro reliquiis, aut iterum eos venderet fidelibus. De hoc autem nulla unquam in Ecclesia veteri habita est mentio. Simile commentum est de gradibus prætorii Pilati, quæ sunt Romæ ad Joannis Lateranensis, cum foraminibus in quæ guttas sanguinis à corpore Domini decidisse ferunt. Ibidem, ad Praxedis ostenditur columna, cui alligatus fuit, quum flagellis cæderetur: tres vero aliæ ad Crucis, per quas moriturus circumductus est. Has omnes columnas nescio ubi somniarunt. Hoc certe non dubium, quin ipsi cerebro suo eas imaginati sint. Nihil enim in tota Euangelii historia de iis legimus. Legitur quidem cæsum flagellis Christum: alligatum vero fuisse columnæ, eorum commentum est. Perspicietur ergo nihil aliud hos impostores, quam immensum quoddam mendaciorum pelagus coacervare conatos esse. In quo tantum sibi licentiæ tribuerunt, ut ex cauda asini, quo Dominus gestatus est, reliquias fingere non sint veriti. Ea enim Genuæ monstratur. Sed eorum impudentia non magis commoveri nos decet, quam amentia & stupiditate hominum, qui summa religione tale ludibrium amplexi sunt.

Hic objicere posset aliquis, non esse verisimile reliquias, quas jam nominavi, tanta pompa ostendi, quin simul allegari possit unde profectæ, & è cujus manu receptæ fuerint. Ad id unico verbo respondere liceat, tam perspicuis mendaciis nullam verisimilitudinem obtendi posse. Quantumcunque enim sese Constantini, aut Regis Ludovici, aut alicujus Papæ nomine muniant, ea omnia nihil ipsos juvant, quo probent Christum quatuordecim clavis affixum cruci: aut sepem quandam integram, spineæ coronæ conficiendæ implexam: aut mucronem lanceæ tres alios peperisse: vel tunicam ipsius ita multiplicatam, ut tres productæ sint: vel immutasse formam, ut ex tunica fieret Missaria vestis, quæ nihil habet simile: vel ex unico sudario, tanquam ex gallinæ pullatione tantum numerum produisse: ac Christum aliter sepultum fuisse, quam Euangelistæ referunt Si plumbi massam ostendens dicerem, Aurum hoc mihi à tali Principe datum est, merito demens esse censerer, neque ob assertionem meam, plumbi color aut natura immutaretur, ut aurum fieret. Sic quum dicitur, En quod Godefredus Biliomius in has regiones misit, postquam Judæam subegisset, ratio autem aperte repugnat mendacio: an ita sinemus nobis verba dari, ut non intueamur ea quæ oculis nostris patent? Enimvero ut sciant omnes quam tutum sit fidem adhibere iis quæ pro reliquiarum suarum approbatione adducunt: notandum est, præcipuas & maxime authenticas quæ Romæ visuntur, à Tito & Vespasiano (ut aiunt) allatas esse. est autem commentum nihilo magis vafrum, quam si diceretur Turca Jerosolymam profectus ut inde crucem Domini Constantinopolim afferret. Vespasianus priusquam Imperator factus esset, partem Judææ subegit, ac vastavit. Postea, quum imperium esset adeptus, Titus ejus filius quem in Judæa legatum suum reliquerat, Jerosolymam cepit. Erant autem Ethnici, quibus non magis curæ erat Christus, quam qui nunquam natus esset. Itaque judicari potest, an non perinde audacter ausi sint mentiri, quum Godefredum Biliomium, aut Regem Ludovicum allegarunt, quam quum Vespasianum auctorem laudant. Praterea animadvertant quo judicio

judicio

dicio præditi fuerint, tum Rex ille quem divum Ludovicum vocant, tum ejus similes. Erat quidem in illis species religionis, & zelus qualiscunque propagandi nominis Christiani: sed si caprarum stercora eis ostensa fuissent, ac simul dictum fuisset coronas esse divæ Mariæ, ea sine ulla contentione adorassent, vel huc importassent suis navibus aliquo in loco honorifice collocanda. Ac certe, & opes & corpora sua consumpserunt, atque etiam ditiones suas bona ex parte exhauserunt, ut acervum nescio quem nugarum ac minutiarum referrent, quibus fascinatæ erant ipsorum mentes, quod pretiosissima monilia esse existimarent. Ut clariorem adhuc rei demonstrationem præbeam: notandum est, in universa Græcia, Asia minore, & Mauritania, quæ vulgo Indorum regio vocatur, antiquaria quæcunque miseri isti idololatræ se habere putant, ostendi cum magna affirmatione. Quid de iis ac de illis judicandum est? Dicent nostrates illinc reliquias allatas esse. Christiani qui adhuc illic morantur, affirmant eas se habere, & stultam jactationem nostram rident. Quomodo lis ista dirimi poterit sine inquisitione, quæ fieri nullo modo potest, nec unquam fiet? Quamobrem unicum remedium est, spretis utrisque, rem, ut est, in statu suo relinquere.

Ultimæ reliquiæ quæ ad Christum pertinent, sunt quæ ipsius resurrectionem sequuntur: veluti piscis assi frustum, quod Petrus ei obtulit, quum ad littus maris apparuisset. Verum, mirabili condimento ipsum aspergi oportuit, ut tam diuturno temporis spatio servari posset. Sed, prætermissis jocis, an existimandum est Apostolos ex eo reliquias fecisse, quod prandii causa paraverant? Quisquis apertam hic irrisionem Dei non perspiciet, eum ego ut belluam ampliore monitione indignam relinquo. Est præterea miraculosus sanguis qui ex pluribus hostiis manavit: ut Lutetiæ ad Joannis Arenarii: item, ad Joannis Angelici: item, Divioni, & plerisque aliis in locis. Atque, ut acervum majorem efficerent, sacrum cultellum addiderunt, quo Lutetiæ à Judæo quodam hostia transfixa fuit: quem miseri Parisienses majore reverentia, quam hostiam ipsam, prosequuntur. Quod Doctor à Quercu inique ferens (nam quum parochiam teneret divi Joannis Arenarii, donaria quæ hostiæ offerebantur, illi obveniebant: quantum dabatur cultello, tantum ex ejus lucro minuebatur) Judæis clamitabat esse deteriores: quod adorarent cultellum, qui violando sacrosancto corpori Christi instrumentum fuerat. Hoc adduxi, quoniam idem dici potest de lancea, clavis ac spinis: nempe, omnes qui ea adorant, ex sententia Magistri nostri à Quercu, scelestiores esse Judæis, qui Christum crucifixerunt.

Similiter ostenduntur pedum vestigia, quæ solo impressit, quum nonnullis post ascensionem appareret: veluti Romæ, ad Laurentii, in eo loco ubi Petro factus est obvius: eique prædixit ipsum passurum Romæ. Aliud, Pictavii, ad Radegondæ. Aliud apud Suessiones. Aliud, Arelatæ. Non disputo, an Christus pedis sui vestigium lapidi imprimere potuit: sed de facto tantum disputo: ac dico, quum nulla adsit probatio legitima, totum id pro fabula habendum esse. Sed præstantissimum in hoc genere specimen est, natium forma, quæ Rhemis in lapide post majus altare visitur. Idque evenisse aiunt eo tempore, quo Dominus latomus factus est, ut atrium templi illius ædificaret. Blasphemia hæc adeo execrabilis est, ut de ea loqui me pudeat.

Pergamus igitur, & dispiciamus quid de imaginibus ipsis dicatur: non de iis quæ vulgo à pictoribus fiunt, aut sculptoribus & fabris. Earum enim est infinitus numerus: sed de iis quæ præcipuam aliquam dignitatem habent: singularesque & pretiosæ habentur, ceu reliquiæ. Harum autem duo sunt genera: nonnullæ enim per miraculum factæ sunt: ut quæ Romæ ostenditur ad Mariæ, quæ vocatur In porticu. Item, alia ad Joannis Lateranensis. Alia in qua effigies Domini, quum duodecim annorum esset, depicta est. Item, alia apud Lucenses, quam ab Angelis effictam esse aiunt: ac vocatur Vultus sanctus. Fabulæ sunt adeo futiles, ut operam lusurus sim, ac mihi nimium ridiculus & ineptus videar, si iis refutandis insistam. Quamobrem, obiter eas notasse sufficiet. Nemo enim ignorat picturam ad Angelorum munús minime pertinere: atque Dominum longe aliter à nobis cognosci velle, atque in memoriam nostram reduci, quam per mortuas imagines. Eusebius refert in historia Ecclesiastica, eum regi Abagaro imaginem suam ad vivum depictam misisse: verum, id haud plus certitudinis habet, quam aliquod ex chronicis Melusinæ commentum. Sed tametsi ita esset, quomodo eam ab Abagaro rege nacti sunt? Romæ enim eam se habere jactant. Non dicit Eusebius illam ad sua usque tempora integram mansisse: sed ex auditu tantum loquitur, tanquam de re longo jam tempore transacta. Credibile scilicet, eam sexcentis aut septingentis postea annis suscitatam, atque è Persia, Romam usque venisse. Eodem modo crucis imagines fabricati sunt, ut corporis Nam Brixiæ jactant eam se crucem habere, quæ Constantino apparuit. De qua adversus eos mihi non est litigandum: sed eos mitto ad Curtonenses, qui eam apud se esse constanter asseverant. Litigent ergo inter se. Qui litem obtinuerint, tunc prodeant, eisque respondebitur. Quanquam facilis sit responsio, qua dementiæ convinci possint: nam quod scriptores nonnulli dixerunt, Constantino crucem apparuisse, de cruce materiali intelligendum non est: sed de figura, quæ per visionem ipsi in cælo exhibita fuit. Quamvis igitur id verum esset, tamen facile perspicitur eos nimis stupide aberrasse. Itaque imposturas suas absque fundamento extruxerunt.

Quod attinet ad secundam speciem imaginum, quæ pro reliquiis habentur ob quædam miracula quæ ediderunt: in hoc numero sunt imagines Crucifixorum, quibus barba crescit. Ut quæ Burgis est in Hispania. Item, ad Salvatoris, & Aurengiæ. Si in hoc insistam, ut demonstrem quantæ sit dementiæ, aut potius quam belluinæ stupiditatis id credere, ridiculus ero. Est enim res adeo per se absurda, ut in ea refutanda operam consumere minime necesse sit. Tamen misera plebs adeo hebes est, ut major pars non minus certum id esse putet, quam Euangelium. In hunc ordinem redigo Crucifixorum imagines quæ loquutæ sunt: quorum magna est multitudo. Sed exempli causa, una contenti simus: ea scilicet quæ est ad D. Dionysii in Francia. Loquuta est, inquiunt, ut dicatam esse Ecclesiam testaretur. An rei magnitudo id posceret, cogitandum relinquo. Sed adhuc quæro, quomodo Crucifixi imago tunc in templo esse potuit, quum in dedicatione, omnes imagines soleant è templis erui? Quomodo sese tunc suffuratus est, ne cum cæteris transferretur? Videmus sane nihil eos negotii sibi esse putasse in fallendo mundo: quum pro nihilo duxerint, si aperte sibi ipsi repugnarent: sed illis satis fuit, mendacia pleno ore evomere: minime præcaventes ea quæ objici poterant. Denique sunt & lachrymæ: una Vindonici, alia Treveris, alia apud D. Maximinum, alia Aureliæ ad Petri Puellaris, præter eas quæ mihi sunt incognitæ. Aliæ, ut aiunt, sunt naturales: ut ea quæ est apud divum Maximinum: nam, juxta eorum chronicon, decidit Domino, quum Apostolorum pedes ablueret. Aliæ sunt miraculosæ. Quasi credendum sit ligneas Crucifixi imagines adeo stomachosas esse, ut lachrymentur. Verum, eis hæc culpa ignoscenda est: ipsos enim puduit minora à suis, quam ab Ethnicorum statuis effici. Fingebant autem Ethnici, idola sua interdum lachrymari. Itaque

hæc illis jure adjungi, & in eundem ordinem redigi possunt.

Quod ad virginem Mariam spectat: quia corpus ejus in terris esse negant, adempta est eis occasio jactandi se ossa ipsius habere. Alioqui eos suasuros fuisse arbitror, corpus ei tantæ fuisse magnitudinis, ut sarcophagum mille cadaverum implere posset. Cæterum, quod in toto corpore negabatur, id sibi vendicarunt in capillis & lacte. Capilli aliqui monstrantur Romæ, ad Mariæ supra Minervam: ad Salvatoris in Hispania: Matisconæ, Cluniaci, Nuceriæ, ad Sanfloridi, ad Sanjacquerii, ac plerisque aliis in locis. Locos autem annumerare ubi lac ostenditur, minime necesse est. Nullus enim esset operi finis. Nec enim ullum est tam parvum oppidulum, nullum tam vile cœnobium, sive Monachorum, sive Monialium, ubi non aliquid monstretur. Plus in nonnullis, in aliis minus. Non quod eos puduerit jactare se plenas habere amphoras: sed quia videbatur tectius eorum fore mendacium, si tantulum haberent, quantum in exigua pyxide, aut vitrea, aut crystallina posset contineri: ne res propiori aspectui pateret. Verum etsi sanctissimæ Virgini mammæ distentiores fuissent quam vaccæ, ac toto vitæ suæ tempore nutrix fuisset, vix tamen eis tantum lactis reddere potuissent. Rursum libenter quærerem, quomodo lac istud, quod hodie monstratur ubique, colligi potuit, ut in tempus nostrum servaretur? Neminem adeo curiosum fuisse legimus. Legitur quidem pastores adorasse Christum: Magos ei munera obtulisse: sed nusquam legimus eos lac abstulisse loco præmii. Refert Lucas id quod Simeon Virgini prædixit: petiisse vero lac à Virgine, non refert. Si tantum hoc spectetur, majore argumentatione opus non est, quo patefiat, quam alienum sit ab omni ratione hoc delirium, atque omni specie careat. Mirum profecto quod istis in mentem non venerit, ei amputare ungues, aliaque ejusmodi, quum nihil aliud de ejus corpore nancisci possent. sed non omnium fortasse memores esse potuerunt.

Cætera quæ habere se jactant de reliquiis Virginis, sunt de ejus sarcinis, aut supellectile. Primum, Carnutis est quædam interula, quæ idolum est satis celebre: alia etiam Aquis, in Germania. Unde eas nacti fuerint, prætermitto: nam certissimum est Apostolos, cæterosque pios homines, non tam stolidos fuisse, ut animum in rebus adeo frivolis occuparent. Verum, inspiciatur tantummodo forma: ac protinus cedam, nisi oculis ipsis eorum impudentia cernatur. Quum Aquis in pompa circumfertur interula, quam ibi esse diximus, appenditur perticæ, æque longa, ut alba sacerdotalis, quam vocant. Atqui licet virgo Maria fuisset ex gigantum progenie, vix tamen adeo grandem interulam gestasset. Ut autem reddatur illustrior, simul feruntur D. Josephi caligulæ, quæ puero prorsus aut nano aptæ forent. Vetere proverbio dicitur, Mendacem memorem esse oportere, ne oblivione lapsus, in seipsum impingat. Male profecto observata ab eis fuit hæc regula, quum de proportione, inter caligas viri & interulam uxoris constituenda non cogitarunt. Nunc excurrant homines cum summa religione exosculatum tales reliquias, quæ nullam omnino speciem veritatis habent. Pepla duo tantum scio, unum Treveris ad D. Maximini: alterum Lisii in Italia. Sed animadverti vellem cujus telæ sint, simulque an eo tempore in Judæa talis formæ usus fuerit. Vellem etiam ambo inter se conferri, ut quæ sit inter ea similitudo cerneretur. Est autem Bononiæ quoddam ejus pittacium. Quæret ex me aliquis, an id commentitium esse putem. Respondeo, me idem existimare, quod de eo cingulo, quod est Prati: item de eo quod est ad Mariæ Montisferrati. Item de crepida quæ est apud Sanjacquerium: item de calceo qui apud Sanfloridum esse fertur. Quod si nihil esset aliud, nemo vel mediocri prudentia præditus ignorat, talem piorum morem non fuisse calceos & caligas colligendi, quo ex iis reliquias facerent: neque ullam eorum, plusquam quingentis, post Virginis decessum, annis, habitam esse mentionem. Quid igitur majore disceptatione opus est, acsi res esset dubia? Quin etiam hoc sanctissimæ Virgini imponere voluerunt: eam scilicet ornandi sui & comæ pectendæ valde curiosam fuisse: duos enim ostendunt ejus pectines: unum Romæ, ad Martini: alterum Vesontii ad Joannis: præter eos qui alibi etiam ostendi possunt. Nisi id sit Virginem sacrosanctam ludibrio habere, quid sit ludibrium non intelligo. Nec vero obliti sunt annuli sponsaliorum: habetur enim Perusii. Quia nunc eum morem servamus, ut vir in sponsione facienda cum uxore, eam donet annulo: talem etiam eo tempore fuisse imaginati sunt. Ac majore inquisitione neglecta, pulchrum & pretiosum annulum in hunc usum statuerunt: nec considerarunt inopiam in qua Virgo sanctissima vitam transegit. De vestibus ejus nonnullæ Romæ habentur, ad Joannis Lateranensis, ad Barbaræ, ad Mariæ supra Minervam, ad Blasii: item ad Salvatoris in Hispania. Saltem fragmenta quædam sese habere jactant. Audivi etiam alia loca nominari: sed eorum minime recordor. Tantum materiam vestium inspici oporteret, quo falsitas deprehendatur. Ipsis enim visum est, tam facile esse Virginem suo arbitrio vestire, quam idola sua, quibus subinde novos ornatus fingunt.

Superest ut de imaginibus loquamur: non de vulgaribus, sed de iis quæ præter cæteras singulari aliqua dote commendantur. Imponunt autem Lucæ, ipsum quatuor Romæ depinxisse in eo loco ubi nunc templum est Mariæ, quæ vocatur Inviolata. Quarum una illic in sacrario monstratur: eamque devotioni suæ, ut aiunt, aptavit, cum annulo quo Joseph eam sibi desponderat. Altera ostenditur Romæ, ad Mariæ Novæ, quam etiam à Luca Troade effictam ferunt: ac postea illuc ab Angelo importatam. Tertia, ad Mariæ quæ dicitur Ara cæli: ea forma qua prope crucem erat. Verum, ad Augustini, præcipuam omnium se habere jactant: nam si fides ipsis adhibeatur, ea est quam Lucas secum perpetuo gerebat, ita ut eam in sepulchro suo defodi voluerit. Obsecro, quanta hæc blasphemia est, ex sacrosancto Dei Euangelista, nefarium idololatram effingere? Quid vero habent coloris, quo Lucam pictorem fuisse persuadeant? Paulus quidem ipsum medicum vocat. Pingendi vero artem unde isti affinxerint, prorsus ignoro. Quod si verum esset hoc artificio usum esse, nihilo tamen verisimilius fuerit ipsum virginem Mariam, quam Jovem, aut Venerem, aliudve idolum pingere voluisse. Non fuit certe tunc in more Christianis idola habere, nec longo post tempore is usus invaluit, donec Ecclesia superstitionibus corrupta est. Rursum referti sunt omnes orbis anguli imaginibus, quas à Luca depictas esse ferunt: veluti Cameraci, ac plerisque aliis in locis. Sed quali specie? Tam honesta, acsi quis impudicam fœminam depingeret. Sic eos excæcavit Deus, ut non major fuerit in ipsis, quam in bestiis mutis consideratio. Quanquam haud ita mirum mihi videatur, quod Lucæ Virginis imagines attribuerint, quum idem similiter Jeremiæ ausi sint imponere. Cujus impudentiæ testis est Puteus oppidum Arvernorum. Jamjam, ut arbitror, miseros homines oculos recludere, ac rem tam perspicuam cernere tempus fuerit. De Josepho dicere omitto: cujus nonnulli crepidas habent: ut Treveris in cœnobio Simeonis: alii caligas, ut jam diximus, alii ossa: sed exemplum quod jam protuli mihi sufficit, quo tanta stoliditas detegatur.

Hic D. Michaëlem subjungam, ut virginem Mariam comitetur. Ego vero jocari videbor, si de Angeli reliquiis recitem. Comœdi enim & histriones

nes ipſi hæc irriſerunt: ſed non propterea deſierunt impoſtores monachi & ſacrifici populum ſerio fallere. Carcaſſonenſes enim jactant ſe ejus habere reliquias: ſimiliter & Turonenſes, ad Juliani. Ad magni vero Michaëlis, qui peregrinorum confluxu adeo frequens eſt, oſtenditur ejus ſica, pugioni puerili perſimilis: atque etiam clypeus ei valde accommodatus. Eſt enim ſimilis cucurbitulis æreis, quæ frenis equorum affigi ſolent. Nemo profecto eſt hominum, aut etiam mulierculareum, tam hebes, cui quam ridicula hæc ſint, non pateat. Sed quia ſub religionis velo tecta ſunt hæc mendacia, Deum & Angelos irridere, malum non videtur. At objicient, Scripturis teſtatum eſſe, Michaëlem pugnaſſe adverſus diabolum. Verum, ſi enſe vincendus eſſet diabolus, validiore & acutiore opus foret, quam ille ſit. Suntne adeo belluini, ut exiſtiment, bellum quod tum Angeli, tum fideles gerunt adverſus diabolos, carnale eſſe, atque ſicis & mucronibus confici? Verùm illud eſt quod ab initio dixi, mundum id egregie commeritum eſſe, ut belluina hac ſtupiditate ſeduceretur: quum adeo perverſa hac cupiditate flagraret, idola & imagunculas Dei vivi loco adorandas, undique coacervandi.

Ut ordinem ſervemus, nunc de Joanne Baptiſta tractandum eſt, qui juxta hiſtoriam Euangelii, id eſt, veritatem Dei, poſtquam capite plexus eſſet, à diſcipulis ſuis humatus eſt. Theodoretus refert ſepulchrum ejus, quod erat Sebaſtæ, Syriæ oppido, aliquanto poſtea tempore ab Ethnicis apertum, oſſa fuiſſe exuſta, & cineres in aërem ſparſos. Tametſi addit Euſebius, Jeroſolymitanos quoſdam ſuperveniſſe, qui clam inde aliquid ſubripuerunt, & tulerunt Antiochiam: quod poſtea Athanaſius intra murum incluſit. Caput vero, Sozomenus ſcripſit à Theodoſio Imperatore Conſtantinopolim delatum fuiſſe. Quamobrem, ut veteres hiſtoriæ teſtantur, totum corpus, dempto capite, exuſtum fuit: ac perierunt oſſa & cineres omnes, præter exiguam quandam portionem, quæ clam ab heremitis Jeroſolymitanis ſubrepta eſt. Nunc quæ de eo extent videndum: Ambiani ſe faciem habere gloriantur: & in larva, quam oſtendunt, vulnus apparet, quod Herodiadem cultro inflixiſſe dicunt. Sed repugnant Joannis Angelici incolæ, atque eandem partem oſtendunt. Reliquum vero capitis, nempe à fronte ad cervicem uſque, erat quondam in Rhodo: nunc vero, ut arbitror, in Melita. Saltem ejus ordinis fratres ſimularunt ſibi à Turca fuiſſe redditum. Occiput eſt Nemoroſi. Cerebrum, Novii Rantrovienſis. Sed nihilominus ad Joannis Morienni pars capitis habetur. Eſt etiam ejus mandibula Veſontione, ad Joannis majoris. Altera pars eſt Lutetiæ, ad Joannis Lateranenſis, & extremum auriculæ ad Sanflori di in Arvernia: frons vero & capilli, in Hiſpania ad Salvatoris. Eſt etiam Novioduni fruſtum aliquod, quod magnifico apparatu oſtendi ſolet. Quædam etiam pars, qualis ea ſit ignoro, Lucæ habetur. Hæccine ita ſunt? Nunc eatur Romam: & in Sylveſtri cœnobio integrum Joannis caput eſſe audietur. Fingunt Poëtæ quondam in Hiſpania regem, nomine Geryonem, fuiſſe tricipitem. Si noſtri reliquiarum fabricatores idem de Joanne Baptiſta dicere poſſent, id ipſis ad juvanda mendacia ſua valde commodum eſſet: ſed quum non ſit huic fabulæ locus, qua excuſatione utentur? Nolo autem ipſos adeo urgere, ut quæram quomodo ſic minutatim conciſum fuerit caput ipſius, ut in tot, tamque varios locos dividi poſſet: nec quomodo ipſum nacti ſint è Conſtantinopoli: ſolum dico Joannem monſtrum fuiſſe oportere, aut iſtos impoſtores eſſe impudentes, dum tot ejus capitis fragmenta oſtendunt.

At, quod deterius eſt, Senenſes ſe ejus brachium habere jactant. Quod veteribus hiſtoriis omnibus, ut jam diximus, repugnat. At nihilominus toleratur hæc impoſtura, imo etiam approbatur, ut in Antichriſti regno nihil cenſetur malum, dummodo populum in ſuperſtitione retineat. Aliam præterea fabulam excogitarunt: nempe, quum ejus corpus exuſtum fuit, digitum, quo Chriſtum monſtraverat, integrum manſiſſe, nec ullo modo fuiſſe violatum. Hoc autem non ſolum veteribus hiſtoriis conſentaneum non eſt, verum etiam ex ipſis facile poteſt coargui. Euſebius enim & Theodoretus nominatim referunt, corpus ad oſſa uſque conſumptum fuiſſe, quum Ethnici ipſum rapuerunt. Nec certe talis miraculi obliti eſſent, ſi ita accidiſſet: nam alioqui referendis talibus nugis, plus ſatis curioſi ſunt. Sed tametſi hoc verum foret, ubi ſit digitus ille pauliſper audiamus. Unus eſt Veſontione, ad Joannis magni: Tholoſæ alius: alius Lugduni: alius Biturigibus: alius Florentiæ: alius ad Joannis fortuiti prope Matiſconem. Hic nihil aliud dico, quam quod lectores omnes rogatos velim, ne adverſus monitionem adeo certam & perſpicuam animum obdurent: ne in tam clara luce claudant oculos, quo tanquam in tenebris ſemper ſeduci ſe patiantur. Si præſtigiatores eſſent à quibus ita faſcinarentur oculi noſtri, ut digiti in una manu ſex eſſe viderentur, tamen eo uſque eſſemus circumſpecti, ut cautionem adhiberemus adverſus impoſturam. Hic autem nullus eſt ingenioſus aſtus. Tantum hoc agitur, an credere velimus D. Joannis digitum eſſe Florentiæ, & quinque aliis in locis. Idem de Lugduno, Biturigibus & reliquis. Vel, ut paucioribus dicam, an velimus credere ſex digitos non niſi unum eſſe, aut unicum eſſe ſex? De iis tantum quæ mihi cognita ſunt verba facio: nec dubito, ſi inquirerentur diligentius, adhuc totidem alibi repertum iri. Capitis certe alia adhuc fragmenta reperirentur, quæ taurini capitis magnitudinem ſuperarent. Verum, ne quid prætermitterent, finxerunt, etiam ſe ejus habere cineres, quorum partem Genuæ, alteram Romæ ad Joannis Lateranenſis eſſe ferunt. At legimus eos per aëra ſparſos fuiſſe: ac nihilominus jactant ſe bonam eorum habere partem, ac præſertim Genuenſes.

Nunc reſtant ea quæ proxime ad corpus accedunt: veluti calceus, qui Lutetiæ eſt apud Cartuſianos, qui ante duodecim aut tredecim annos ſubreptus fuerat: ſed repente prodiit recens alius. Et ſane quamdiu ſuperſuerunt calcearii, non deerunt tales reliquiæ. Romæ ad Joannis Lateranenſis, jactant ſe ejus habere cilicium, de quo in Euangelio nulla ſit mentio: niſi quod refertur eum pilis camelorum indutum fuiſſe: veſtem in cilicium convertere volunt. Ibidem aiunt ſe aram habere, ſuper qua in deſerto precabatur: acſi eo tempore altaria ex omni occaſione, & quovis in loco erigere ſoliti fuiſſent. Mirum etiam quod nihil de Miſſæ celebratione ei imponunt. Avinione eſt enſis, quo ipſi caput amputatum fuit. Aquis in Germania linteum, quod ſub ipſo extenſum eſt quum decollatus fuit. Equidem, unde tanta ſpiculatori comitas, libenter ſcire velim: qui tam benignus ei fuit, ut ſolum carceris tapetis ſterneret, quum vellet eum tam ignominioſo mortis genere afficere. Nonne abſurdæ ſtoliditatis eſt id comminiſci? Enimvero, quomodo iſta ad eorum manus pervenerunt? Quam veriſimile eſt eum à quo interemptus fuit, ſive ſatelles eſſet, ſive ſpiculator, linteum dediſſe, & gladium ſuum, ut ex iis fierent reliquiæ? Quum adeo abſolutum omni ex parte reliquiarum acervum cogere vellent, graviter peccarunt in eo, quod Herodiadis cultrum prætermiſerunt, quo vulnus oculo ejus inflixerat: præterea omnem ſanguinem qui effuſus eſt, atque adeo ſepulchrum ipſum. Verum ego ipſe falli poſſem: nec enim ſcio, an alibi præclara iſta monilia reperiantur.

Nunc prodeant ſuo ordine Apoſtoli. Sed quia multitudo confuſionem parere poſſet, de Petro & Paulo primum agemus ſeparatim: deinde de cæteris.

ris. Romæ sunt eorum corpora. Dimidia pars ad Petri, altera ad Pauli. Atque Sylvestrum ea librasse aiunt, ut æquales utrimque partes distribueret. Utriusque caput est etiam Romæ ad Joannis Lateranensis: tametsi in eodem templo, unus è dentibus Petri separatim habeatur. Quum hæc ita sint, non tamen eorum ossa ubique esse desinunt. Veluti Pictavii, mandibula Petri habetur cum barba. Treveris, utriusque ossa permulta. Argentonæ Biturigum, Pauli humerus. Sed quis unquam finis erit? Ubicunque enim templa extant iis dicata, ibi etiam sunt eorum reliquiæ. Si quales sint, quæratur: revocetur in memoriam quale fuit cerebellum D. Petri, de quo prius sum loquutus, quod erat ad majus altare hujus civitatis. Quemadmodum pumicem esse compertum est, sic permulta reperirentur aut equorum aut canum ossa, quæ duobus hisce Apostolis tribuuntur.

Corpora subsequuntur eorum appendices. Ad Salvatoris in Hispania, crepida habetur. De cujus forma & materia respondere nequeo. Sed existimandum hoc mercaturæ genus simile esse iis quæ Pictavii habentur, quæ ex serico raso sunt, & auro segmentatæ. En ut splendide ornatur post mortem, ut paupertas in qua vitam egit, sarciatur. Quoniam hujusce temporis Episcopi, dum Pontificalem majestatem repræsentant, ita laute vestiuntur, derogare sibi viderentur Apostolorum dignitati, nisi idem ipsis affingerent. Pictores quidem imagunculas effingere possunt suo arbitratu, ipsas inaurando, variosque à capite ad calcem adhibendo ornatus, deinde nomen Petri aut Pauli, aut quale ipsis visum est tribuendo: sed non ignoratur quo vestium genere in hoc mundo fuerint induti: haud alio scilicet quam inopes homines. Est etiam Romæ Episcopalis cathedra Petri, cum veste sacerdotali ad Missam celebrandam. Quasi vero eo tempore Episcopi thronos habuerint in quibus sederent. At eorum potius officium fuit docere, consolari, exhortari, & publice & privatim, ac veræ humilitatis exemplum præbere gregi suo: non se populo adorandos ostentare, sicuti nostri temporis Præsules facere solent. Quod ad vestem Missariam attinet, nondum introductus erat mos ille, histrionum in morem se larvandi: nec enim in Ecclesia sicuti nunc, agebantur fabulæ. Itaque, ut Petrum Missaria veste indutum fuisse probent, prius ipsum, sacerdotum Papisticorum more, quum Deum colere vellet, histrionem egisse commonstrandum foret. Missariam quidem vestem ei tribuere potuerunt, quum etiam altare ipsi assignarint: sed neutrum eorum plus altero coloris habet. Quales tunc Missæ celebrabantur, ignotum non est. Nam Apostoli, suo tempore, Cœnam Domini tantum celebrabant, cui altare necessarium non fuit. Qualis bellua esset Missa, omnino ignorabatur: nec multo post tempore scitum est. Hinc perspicuum eos, dum reliquias suas fabricati sunt, neminem sibi adversaturum credidisse: quum ita impudenter ac dissolute ausi sint mentiri. Quanquam nec de altari isto inter se conveniant. Romani enim id se habere affirmant: Pisani itidem ipsum monstrant, in suburbio quod ad mare vergit. Ut autem undique lucrum colligerent, gladium quo auris Malcho abscissa est, minime prætermiserunt. Acsi lepidum aliquod monile & reliquiario dignum foret! At vero pedum ejus omiseram, quod Lutetiæ monstratur, ad Stephani, cui à Saxis nomen est, quod tanti æstimandum est, quanti aut altare, aut vestis Missatica: eadem enim est ratio. Ejus autem scipio, plus aliquanto speciei habet: nam existimandum est, tali ipsum baculo armatum fuisse, dum iter faciebat: sed disturbant omnia, dum ipsi inter se convenire non possunt. Colonienses enim apud se esse constanter asseverant: similiter & Treveri. Ita dum se invicem mendacii arguunt, magnam occasionem præbent, ut utrisque fides derogetur. De catena Petri qua ligatus fuit, dicere omitto. Ea ostenditur Romæ, in æde ipsius. Item de columna super qua capite truncatus est: quæ monstratur ad Anastasii. Tantum lectoribus cogitandum relinquo, unde accepta est catena illa, ut ex ipsa fierent reliquiæ. Item, utrum eo tempore super columnis supplicia de hominibus sumerentur.

Nunc de cæteris Apostolis una tractabimus, quo citius absolvamus. Ac primum recitabimus, ubi integra sint eorum corpora: ut utriusque facta inter se comparatione, quid certi ex eorum dictis colligi possit, judicetur. Nemo ignorat Tholosates existimare se ex iis habere sex: nempe Jacobi majoris, Andreæ, Jacobi minoris, Philippi, Simonis & Judæ. Patavii est corpus Matthiæ. Salerni corpus Matthæi. Ortonnæ vero, Thomæ. Neapoli, aut circa eam regionem, Bartholomæi. Nunc qui eorum duo aut tria corpora habuerint, animadvertamus. Andreas enim, Melphis, alterum habet corpus. Philippus & Jacobus minor, uterque alterum corpus Romæ, ad sanctos Apostolos. Simon & Judas itidem, ad Petri. Bartholomæus etiam Romæ in æde ipsi dicata. En igitur sex quibus bina singulis sunt corpora. Atque etiam auctarii loco Pisis ostenditur pellis Bartholomæi. Matthias tamen reliquos omnes exuperat. Est enim ipsi Romæ corpus ad Mariæ majoris: est & tertium Treveris. Præterea ipsi est aliud separatim caput, & brachium separatim, idque etiam Romæ. Frusta vero quæ de Andrea hic atque illic habentur, dimidia saltem ex parte id compensant. Romæ enim, ad Petri, est ei caput: ad Grisogoni, est humerus: ad Eustathii, costa: ad Spiritus, brachium: ad Blasii, pars quædam alia. Aquis Sextiis, pes unus. Ex iis simul conjunctis, fient duæ quartanæ corporis partes, modo æqua proportione aptari inter se possint. Ut autem Pisis Bartholomæus reliquit pellem, sic & alteram manum: Treveris, nescio quod aliud membrum: Frenis, digitum: Romæ etiam, ad Barbaræ, quædam aliæ extant ejus reliquiæ. Itaque non adeo est inops, quin abundet. Cæteris non sunt tantæ copiæ. Singulis tamen adhuc aliquod frustum abundat. Est enim Philippo pes unus Romæ, ad sanctos Apostolos: atque etiam, ad Barbaræ nescio quid reliquiarum. Præterea etiam Treveris. In postremis duobus hisce templis, Jacobum habet pro socio: cui similiter est caput ad Petri, & brachium unum ad Grisogoni: item alterum ad sanctos Apostolos. Matthæus & Thomas pauperiores cæteris restiterunt. Ille enim, præter corpus, nihil habet: nisi ossa quædam Treveris, & brachium Romæ ad Marcelli, & caput ad Nicolai: nisi forte mihi aliquid exciderit, quod fieri potuit. Quis enim in tanta abysso non obturbetur?

Quia in chronicis suis corpus Joannis Euangelistæ evanuisse comperiunt, simulatque humi defossum fuerat: ejus ossa proferre minime potuerunt: sed ut quod ea in parte deerat, supplerent alia ratione, irruerunt in ejus sarcinas. Ac primum eis in mentem venit calix in quo venenum bibit, quum à Domitiano damnatus esset. Sed quia duæ civitates eum apud se esse voluerunt: aut credendum omnino, quod Alchymistæ aiunt de multiplicatione: aut isti, cum calice suo, mundum ludibrio habuerunt. Unus est Bononiæ: alter Romæ, ad Joannis Lateranensis. Postea, tunicam commenti sunt, & catenam qua constrictus erat, dum vinctus duceretur ab Epheso: una cum oratorio, ubi dum in vinculis esset, precabatur. Libenter scirem, an tum fabros lignarios conduxerat, qui oratoria ei construerent. Item, quid familiaritatis erat Christianis, cum custodibus, ut ab eis catenam nanciscí & in reliquiarum numerum collocare possent? Stolida nimirum sunt hæc ludibria: etiam si ludendis pueris fabrefacta essent. Sed monile omnium lepidissimum, est duo-

decim

decim pectinum Apostolicorum, qui ad Mariæ Insulanæ prope Lugdunum monstrantur. Puto quidem initio illic fuisse collocatos, ut existimarentur ad duodecim Pares Franciæ pertinuisse: sed adaucta postea fuit eorum dignitas, & Apostolici facti sunt.

Cætera paucis expedienda erunt: nam alioqui nunquam hanc sylvam egrederemur. Paucis igitur recitabimus quæ habeantur reliquiæ Sanctorum, qui tempore Christi vixerunt: deinde veterum Martyrum, atque etiam reliquorum. Ex eo lectores, quid censere debeant, judicabunt. Anna mater virginis Mariæ, unum è corporibus suis habet Aptæ, oppido Provinciæ: alterum ad Mariæ Insulanæ, Lugduni. Præterea unum è capitibus Treveris: alterum Tureni apud Juliacenses: tertium in oppido Turingiæ, quod ab ea nomen habet. Omitto fragmenta quæ habentur plusquam centum in locis. Inter cætera, memini me olim partem quandam Ursicampi, quod est cœnobium in agro Noviodunensi, exosculatum esse: atque illic magna reverentia colitur. Denique alterum brachiorum ejus est Romæ ad Pauli. Constituatur hic fundamentum aliquod, si fieri potest

Sequitur deinde Lazarus, & Magdalena ejus soror. Is porro tria tantum, quod sciam, habet corpora. Unum Massiliæ: alterum Augustoduni: Avalonæ tertium. Magna quidem inter Augustodunenses & Avalonenses controversia fuit: sed magnis sumptibus ultro citroque factis, perinde utrique quiescunt, atque causa evicta: saltem in possessione tituli permansere. Quia vero Magdalena mulier erat, eam fratre inferiorem esse oportuit, ideoque duo tantum habuit corpora: quorum unum est Veseli, prope Altissiodorum: alterum quod est majoris nominis, apud Sanmaximinum oppidum Provinciæ: ubi caput separatum est, cum suo, Noli me tangere: quod frustum ceræ est: ac tamen existimatur nota esse Christi, quam ei iratus impressit, quod ipsum vellet attingere. Non refero reliquias, tum ossium, tum capillorum ejus quæ sparsæ sunt per universum orbem. Qui de his omnibus certi aliquid habere vellet: primum inquireret, an Lazarus ac Martha & Magdalena ejus sorores, unquam venerint in Galliam Euangelii prædicandi causa. Nam si legantur veteres historiæ, judiciumque & ratio adhibeatur, perspicue cernetur stolidissimam omnium esse fabulam, quæ nihilo plus habet speciei, quam si diceretur, nubes, vitulinas pelles esse: & tamen certissimæ sunt omnium reliquiæ. Verum, etsi ita foret, annon satis erat uno corpore abuti ad idololatriam, nisi ex uno, quod vulgo aiunt, diabolo, duo aut tres crearentur?

Itidem collocarunt in numero divorum eum qui latus Domini in cruce transfodit, eumque Longinum vocarunt, puerili certe errore: nam quum nomen hoc Græcis lancearium significet, tanquam proprium unius hominis nomen arripuerunt. Post talem denominationem, duo ei dederunt corpora: quorum unum est Mantuæ, alterum ad Mariæ Insulanæ, Lugduni. Idem fecerunt de Magis, qui Christum, postquam natus fuit, adoratum venerunt. Ac primum definierunt eorum numerum, ac dixerunt tres solum fuisse. Quot autem fuerint, nihil Euangelio exprimitur: & veterum Doctorum nonnulli quatuordecim fuisse affirmarunt: velut is qui commentarium imperfectum in Matthæum scripsit, qui Chrysostomo tribui solet. Deinde quum Euangelista eos Magos, id est, Philosophos nominet, isti repente regiam eis dignitatem sine ulla ditione, aut subditis, tribuerunt. Denique nomina ipsis dederunt: uni, Balthasar: alteri, Melchior: tertio, Gaspar. Porro ut impune per nos illis fabulari liceat, certissimum est Philosophos illos in Orientem rediisse. Id enim Scriptura testatur. Nec aliud omnino dici potest, quam eos illic obiisse. Quis eos illinc transtulit ab eo tempore? Quis eos ita noverat, ut notare posset, quo reliquias faceret ex eorum corporibus? Verum, supersedeo: facio enim stulte, quum hæc adeo ridicula coarguo. Tantum dico, Colonienses ac Mediolanenses litigare inter se debere, quis ea sit habiturus: quia utrique apud se esse contendunt: quod fieri nequit. Quum lis eorum finem ceperit, quid agendum erit, dispiciemus.

Inter veteres Martyres, Dionysius est percelebris. Habetur enim pro discipulo Apostolorum, & primo Gallorum Euangelista. Ob hanc dignitatem, plerisque in locis habentur ejus reliquiæ: corpus tamen duobus tantum in locis integrum mansit: Sandionysii Franciæ, & Ratisponæ. Quia Franci id sibi vendicabant, Ratisponenses Romæ litem moverunt, ante centum, aut circiter, annos: quibus corpus sententia definitiva adjudicatum fuit, quum adesset legatus Franciæ: ac perbellum diploma obtinuerunt. Qui apud Sandionysium, quod est in agro Parisino, diceret corpus illic non esse, lapidibus obrueretur: qui vero negaret esse Ratisponæ, haberetur pro hæretico: quia sedi Apostolicæ rebellis esset. Itaque consultius erit ab eorum controversiis abstinere. Confodiant, si velint, sibi invicem oculos: sicque nihil proficiant, nisi ut detegant omnia se in mendaciis posita habere.

Stephani vero corpus ita dissecuerunt, ut tamen sit integrum Romæ, in æde ipsi dicata: caput Arelatæ; ossa plusquam ducentis in locis. Atque ut ostenderent se iis consentire qui ipsum interfecerunt, consecrarunt etiam lapides, quibus trucidatus fuit. Quæretur forsan ubi reperiri potuerunt, quomodo eos nacti sunt, qua via, è quorum manibus. Respondeo breviter, stultam esse hanc quæstionem. Ubi enim repetiuntur silices, neque magno constat vectura. Florentiæ, Arelatæ apud Augustinienses, Vigani in Aquitania. Quisquis oculos claudere, aut omni se intelligentia privare volet, credet eos ipsos esse lapides, quibus Stephanus obrutus est: qui vero rem parumper expendet, risurus est. At certe Carmelitæ Pictavienses à quatuordecim annis, unum repererunt, cui id assignarunt muneris, ut parientibus adesse, easque angoribus levare posset. Dominicani, quibus constat Margaretæ destinata huic eidem usui subrepta fuerat, magnam adversus eos litem moverunt, & adversus talem imposturam vociferabantur: sed illi tandem fortiter obsistendo superarunt.

De Innocentibus (quos vocant) silere propemodum statueram: quia tametsi eorum velut exercitum colligerem, semper tamen objicerent id cum historia non pugnare, quia eorum numerus præfinitus non est. De multitudine igitur dicere omittam. Tantum observetur, nullam esse fere regionem in toto orbe, ubi non aliquis extet. Nunc quæro: quomodo tam longo postea temporis intervallo, reperta fuerunt eorum sepulchra: quum pro sanctis non haberentur, dum Herodes ipsos interfecit? Deinde quando allati sunt? Nihil aliud possunt respondere, quam id quingentis aut sexcentis post eorum mortem annis factum esse. Judicent imperitissimi omnium idiotæ quid eveniet, si fides tam absurdis deliriis habeatur. Adhæc tametsi forte ab aliquo reperti fuissent, qui fieri posset ut plura eorum corpora importarentur in Galliam, Germaniam, Italiam: ut inter urbes adeo inter se remotas distribuerentur? Hanc igitur falsitatem, tanquam perspicuam & convictam relinquo.

Quoniam Laurentius in veterum Martyrum numero est, hic locum ipsi assignabimus. Haud equidem scio corpus ipsius plusquam uno in loco esse: Romæ videlicet, in æde ei dicata: sed vas plenum carnis ejus assæ seorsum habetur. Item ampullæ duæ: quarum altera sanguinis ejus plena est, altera adipis. Item, in æde cui Palispernæ cognomen est, brachium & ossa: ad Sylvestri aliæ reliquiæ. Verum

rum si omnia ossa colligerentur, quæ in Gallia solum monstrantur, duo haud dubie corpora suis partibus absoluta effici possent. Est præterea craticula, super qua assus fuit: tametsi Palisperna illa, de qua jam loquuti sumus, fragmentum ejus quoddam se habere jactet. Quod ad craticulam attinet, adhuc condonarem: sed sunt aliæ reliquiæ nimium notabiles, quas mihi nefas esset reticere. Veluti carbones qui ostenduntur ad Eustathii. Item, mappa qua Angelus ei corpus abstersit. Quum itaque isti ad excogitanda ejusmodi deliris, otio abusi sint, ut mundo imponerent, qui hanc admonitionem viderint, otium sibi sumant ad hæc consideranda, quo sibi prospiciant ac caveant ne sic in posterum irrideantur. Ex eadem officina prodiit dalmatica, quæ etiam Romæ ad Barbaræ monstratur: quia Laurentium diaconum fuisse audiebant, existimarunt eum iisdem indumentis ornatum fuisse, quibus eorum Diaconi sese transformant, dum in Missa personam suam agere volunt. Verum, longe aliud munus in Christiana Ecclesia fuit, quam sit hodie in Papatu. Atque ad gerendam pauperum curam, distribuendasque eleemosynas creabantur Diaconi, non ad histrionicos ludos agendos: itaque dalmaticis aut similibus larvis, minime opus habebant.

Laurentio Gervasium & Protasium adjungemus, quorum sepulchrum Mediolani repertum fuit Ambrosii tempore, ut ipse testatur. Similiter Hieronymus, Augustinus, & plerique alii. Ita Mediolanenses etiamnum sibi eorum corpora vendicant. Sunt nihilominus Brisaci in Germanis: ac Vesontione, in parochia quæ D. Petro dicata est: præter infinita frusta, quæ variis in templis sparsa sunt: adeo ut necessarium sit, quatuor ad minimum singulis fuisse corpora: aut ossa abjicienda sunt, quæ falso & mendaciter eorum nomine inscribuntur.

Quia Sebastiano curandæ pestis munus tribuerunt, eo factum est, ut majore in pretio fuerit, omnesque vehementius illum appetiverint. Effecit hæc existimatio, ut in quatuor corpora multiplicaretur: quorum unum est Romæ ad Laurentii, alterum Suessione, tertium Piligni, apud Armoricos, quartum prope Narbonam, in solo ejus natali. Habet præterea capita duo: unum Romæ ad Petri, alterum Tholosæ apud Dominicanos. Sed concava sunt, si Andegavensibus Franciscanis fides adhibetur: qui cerebrum se habere jactant. Quin etiam Dominicani Andegavenses brachium unum habent. Est etiam aliud Tholosæ ad Saturnini: aliud Casedei in Arvernia: aliud Monsbrisonnæ Forestanorum: præter minuta frusta quæ in variis templis habentur. Sed quum bene expensa fuerint omnia, divinetur ubi sit corpus Sebastiani. Verum, neque his contenti, ex sagittis quibus transfixus fuit, reliquias fecerunt: quarum una monstratur Lambesci in Provincia: altera Pictavii, apud Augustinienses: aliæ hic atque illic sparsæ sunt. Hinc perspicitur eos statuisse, nunquam de suis imposturis rationem reddere.

Eadem ratio in Antonio valuit ad multiplicandas ejus reliquias. Quod enim sit, ut fingunt, iracundus ac perniciosus, ita ut incendat eos quibus indignatur, hac opinione se formidabilem reddit. Ex ea formidine nata est superstitio, quæ desiderium corporis ejus habendi, commodi causa exacuit. Ideo Arelatensis civitas multum diuque litigavit cum Antonianis Viennensibus: verum exitus omnino idem fuit, qui in talibus controversiis esse solet: id est, omnia confusa mansere: nam si patefacienda esset veritas, neutros æquum tueri constaret. Ad duo ista corpora accedit & genu, quod est apud Augustinienses Helvianos: varia item membra quæ Burgi, Matisconæ, Divionæ, Catalauni, Ovronii, Vesontione, habentur: præter ea quæ passim ferunt impostores circumforanei: quorum quantitas haud exigua est. En quid sit damni inferendi famam collegisse: nam alioqui bonus ille Sanctus jaceret in sepulchro, aut neglectus in aliquo angulo latuisset.

D. Petronillam omiseram, Petri filiam: cui corpus integrum est Romæ, in æde patri suo dicata. Item, reliquiæ quædam ad Barbaræ, seorsum locatæ. At nihilominus Cœnomani aliud corpus habent in cœnobio Dominicanorum, quod illic percelebre habetur: propterea quod homines sanet à febribus.

Quis variæ Sanctæ fuerunt nomine Susannæ, haud satis scio, an eis propositum fuerit unius corpus duplicare. Corpus quidem unum Susannæ Romæ habetur in æde ipsi dicata: aliud Tholosæ. Helenæ, non tam prospere successit: nam præter corpus quod habent Veneti, nihil aliud ex abundanti lucrifecit, quam caput alterum, quod est Coloniæ ad Gerionis. D. Ursula, in hoc eam superat. Primum enim, habet corpus, ad Joannis Angelici: deinde caput unum Coloniæ: partem etiam quandam apud Dominicanos Cœnomanorum: item apud Dominicanos Turonenses: aliam etiam Bergerati. De ejus sociabus, quas undecim millia Virginum appellant, ubique haberi potest. Ac certe insigniter adjuti sunt eo commento, ut liberius mentiri auderent: nam præter ossa quæ Coloniæ sunt, quæ onerandis quadrigis centum sufficerent, nulla est fere urbs in tota Europa, quæ non aliquo in templo, aut etiam pluribus, iis ornata sit.

Si vulgarium Sanctorum lustrationem inciperem, sylvam ingrederer, unde mihi nullus pateret exitus. Quamobrem exempla aliquot adducere mihi sufficiet, ex quibus poterit de reliquis ferri judicium. Pictavii duæ sunt Ecclesiæ, quæ de Hilarii corpore inter se contendunt: nempe canonici ædis ipsi dicatæ, & monachi Sellæ. Controversia adhuc unco appensa est, quoad visitatio fiat. Interim idololatræ, duo unius hominis corpora adorare coguntur: fideles vero de corpore ejus minime solliciti, ipsum, ubicunque fuerit, sinent quiescere. D. porro Honorati corpus est Arelatæ: est etiam Insulæ Lyrinorum, prope Antipolim. Ægidius unum è corporibus suis habet Tholosæ: alterum in oppido Aquitaniæ, quod ab ejus nomine vocatur. Guillelmus vero, in cœnobio Aquitaniæ, cui nomen est D. Guillelmi à deserto: item in oppido Holsatiæ, quod vocatur Ecrichenum, ubi etiam caput seorsum habetur. Quanquam ei sit & aliud caput in suburbio Tureni Juliacensium, apud Guillelmitanos. Quid dicam de Symphoriano, cujus tam variis in locis & corpus & ossa extant? Similiter de Lupo, qui est Altissiodori, Senis, Lugduni, eundemque Genevæ esse fingebant? Itidem de Ferreolo: cujus integrum corpus est Uticæ in Aquitania, & Briodæ Arvernorum? Saltem transigerent inter se, ne tam aperte proderent mendacia sua: sicuti canonici Treverenses, cum Leodiensibus de capite Lamberti. Convenerunt enim de oblationibus pro certa pecuniæ summa: hac lege ne interim ipsum publice ostenderent, ne prodigii loco esset, si duabus in civitatibus adeo vicinis conspicerentur. Verum id ipsum est, quod initio dixi, nunquam eos existimasse ullum observatorem proditurum, qui ad tantam impudentiam coarguendam, vel hiscere auderet.

Posset autem rogare quispiam, quomodo isti reliquiarum structores, res multas veteris Testamenti, easque notabiles, omiserint: quum absque ratione cumularint omnia, quæ ipsis in mentem veniebant, & veluti flando, quicquid ipsis libebat fabricarint. Huic quæstioni nihil aliud respondeo, quam quod aspernati sunt, quia haud magnam ex ipsis utilitatem se habituros sperabant: tametsi prorsus eas obliti non sint. Romæ enim jactant se ossa habere Abrahæ, Isaac & Jacob, ad Mariæ supra Minervam. Ad Joannis etiam Lateranensis, jactant se arcam fœderis cum virga Aaronis habere. Et tamen eadem virga

est

est Lutetiæ ad sacri Sacelli: atque etiam Salvatorenses in Hispania aliquod fragmentum tenent. Præterea Burdegalenses virgam D. Martialis, quæ ad Severini monstratur, eam ipsam esse asserunt, quæ Aaronis fuit. Videntur profecto ad æmulationem Dei, miraculum novum edere voluisse: nam quum ejus virtute virga in serpentem conversa fuerit, ita nunc eam in tres virgas converterunt. Fieri quidem potest, ut plerasque alias ejus generis nugas habeant: sed verbum hoc attigisse sufficiat, quo patefiat eos tam fideles se in hac parte, quam in cæteris præstitisse.

Nunc lectores rogatos velim, ut id meminerint quod initio dixi: nempe mihi inquisitores non fuisse ad manum, qui omnium regionum, quarum hic mentionem feci, sacraria lustrarent. Quamobrem id quod de reliquiis dixi, ne sic accipiatur quasi integrum sit, aut absolutum inventarium earum quæ reperiri possent. Germanicas urbes circiter sex, plus minus, solum nominavi. Hispanicas tres, quod sciam. Italicas circiter quindecim. Gallicas triginta, vel quadraginta. Nec quicquid apud eas reliquiarum est, teneo. Conjecturam igitur secum unusquisque faciat, qualis farrago foret, si reliquiarum multitudo, quæ in orbe Christiano sunt, ordine describeretur: in iis duntaxat regionibus, quæ nobis notæ sunt, & in quibus versamur. Hoc enim præcipue notandum est, omnes reliquias, quæ in Europa de Christo & Prophetis monstrantur: etiam reperiri in Græcia, Asia, cæterisque regionibus, ubi aliquæ extant Ecclesiæ Christianæ. Nunc quæro, quum Orientalis Ecclesiæ Christiani dicant penes se habere illa omnia, quæ apud nos esse putamus, quid in ea re statui, aut definiri poterit? Si adversemur ipsis, excipientes hoc corpus allatum fuisse à mercatoribus, illud à Monachis, aliud ab Episcopo: partem spineæ coronæ, ab Imperatore Constantinopolitano, missam ad Regem Galliæ: alteram, quæsitam bello: sicque de singulis: ridentes quatient caput. Quomodo dirimentur hæ controversiæ? Est enim in ancipitibus causis ex conjecturis judicandum. Hac ratione semper obtinebunt. Quæ enim sua ex parte proferunt, verisimiliora sunt iis, quæ hinc poterunt quomodocunque obtendi. Hic certe nodus difficilis ad solvendum, apud eos qui reliquias tueri volunt.

Ut finem faciam, lectores obtestor per nomen Dei, ut ad veritatem, interim dum aperte ipsis patefit, animum advertant, atque agnoscant id singulari Dei providentia factum esse: ut qui miseram plebem ita seducere voluerunt, adeo cæci fuerint, ut de obtegendis mendaciis suis nunquam cogitarint: sed, veluti Madianitæ, oculis confixis, secum ipsi pugnare cœperint. Quemadmodum videmus illos inter se bellum gerere, ac mutuo sese arguere mendacii. Quisquis obstinato, ad veritatem sponte impugnandam, animo esse nolet, etiamsi nondum plane intelligat, execrabilem esse idololatriam, reliquias ullas adorare, qualescunque sint, aut veræ, aut falsæ: quum tamen falsitas erit adeo conspicua, nunquam ipsi cordi erit ullas osculari: & qualicunque antea religione ductus fuerit, omnem earum gustum amittet.

Hoc quidem præcipuum foret, sicuti ab initio dixi, Ethnicam istam consecrandarum reliquiarum superstitionem, inter nos aboleri, qui Christi nomen profitemur: sive ipsæ Christi sint, sive Sanctorum, quo ex ipsis emergant idola. Talem enim pollutionem ac spurcitiam, nullo modo deceret in Ecclesia tolerari. Id quod antea rationibus & testimoniis Scripturæ demonstravimus. Si quis eo contentus non sit, veterum patrum morem & usum spectet, quo sese conformet ad eorum exemplum. Permulti Patriarchæ, Prophetæ, Reges, aliique fideles sub vetere Testamento extiterunt. Plures ceremoniæ institutæ fuerunt à Deo, quam hodie à nobis deceat observari. Quin etiam sepultura ipsa, majorem tunc, quam hodie, apparatum requirebat: quo figuris suis repræsentaret resurrectionem gloriosam, quæ nondum ita apertis verbis, ut hodie, revelata erat. An legimus Sanctos unquam erutos fuisse è sepulchris, quo ex iis pueriles pupæ fierent? An Abraham, omnium fidelium pater, sic in sublime elatus fuit? Sara etiam princeps in Ecclesia Dei, an è fossa educta est? Nonne cum aliis Sanctis, in quiete relicti sunt? Atque adeo Mosis ipsius corpus, Dei voluntate occultatum fuit, ita ut nunquam potuerit reperiri. Nonne Satan cum Angelis, ut inquit Judas, ob eam causam contendit? Quare Dominus ipsum removit à conspectu hominum, diabolus vero reducere conatus est? Nimirum, ut fatentur omnes, Deus populo Judaico idololatriæ occasionem adimere: contra, diabolus eam stabilire voluit. At populus ille, dicet quispiam, ad superstitionem proclivis erat. Nos vero, quales sumus? Nonne major est Christianorum, in hac parte, quam Judæorum perversitas? Quid in Ecclesia veteri actum fuerit animadvertamus. Fideles quidem Martyrum corpora eripere semper studuerunt, ne à feris & avibus laniarentur, eoque honeste sepelierunt: sicuti de Stephano & Joanne Baptista legimus. Verum id agebant, ut conderentur terra, atque illic usque ad resurrectionis diem quiescerent, non ut collocarentur in hominum conspectu, quo omnes sese ad ea prosternerent. Nunquam infelix hæc consecrandi pompa in Ecclesiam introducta fuit, priusquam eversa & quasi profanata fuerint omnia: partim stupiditate Præsulum ac Pastorum, partim avaritia, partim quod consuetudini, quæ jam invaluerat, nequirent obsistere: quod etiam populus sponte decipi vellet, animum ad nugas pueriles, potius quam ad veram Dei adorationem adjiciendo. Quamobrem si quæratur solida hujus corruptelæ emendatio, dirui atque funditus everti necesse foret, quod ab initio perperam, & adversus omnem rationem institutum fuit. Quod si quis ad intelligentiam istam primo gradu pervenire non possit, pedetentim saltem progressum faciat: ac primum recludat oculos, atque ad discernendas reliquias, quum offerentur, judicium adhibeat. Id porro haud difficile est ei qui attendere volet: nam inter tot mendacia adeo perspicua, qualia sunt ea quæ protuli, ubi diligentur veræ reliquiæ, de quibus certi aliquid haberi possit? Præterea, quæ attigi, præ iis quæ restant, pauca sunt. Quin etiam dum libellus hic excudebatur, de tertio præputio Domini sum admonitus, de quo nullam mentionem feceram, quod Hyldesheymi ostenditur. Est etiam aliorum similium quædam infinitas. Denique, visitatio longe plura detegeret, quam dici possit. Caveat ergo unusquisque, ne se instar bestiæ transversum rapi & in errorem abduci sinat, nullamque interim viam cernat aut semitam, qua tuto dirigatur. Memini quæ, me puero, imagunculis parochiæ nostræ fieri solebant. Quum Stephani festum appropinquabat, ornabantur carnifices, qui ipsum lapidibus obruebant, tum sertis, tum monilibus, non minus quam Stephanus ipse. Eos dum mulierculæ cernebant ita ornatos, Stephani socios esse existimabant. Itaque, sua unicuique candela offerebatur. Quin etiam, id fiebat diabolo Michaëlis. Idem accidit in reliquiis. Sic confusa ac permixta in iis sunt omnia, ut Martyris alicujus ossa haberi nequeant, quin periculum sit ne latronis aut furis, vel etiam asini, aut equi, aut canis ossa adorentur. Annulus D. Mariæ aut pecten, aut cingulum adorari non potest, quin periculum sit, ne ex mundo scorti cujuspiam aliquid adoretur. Quamobrem caveat à periculo qui volet. Nemo enim posthac ignorantiæ excusationem poterit obtendere.

ACTA

ACTA SYNODI TRIDENTINÆ,

CUM

ANTIDOTO.

JOANNES CALVINUS, PIO LECTORI.

Aiunt Catonem, quum de corrigendis sumptibus immodicis apud populum Romanum verba facturus esset, ita præfatum esse: multum sibi fore negotii, quia venter aures non haberet. Mihi vero si ad restituendam pietatis doctrinam, repurgandasque Ecclesiæ corruptelas hodie Romanenses hortarer, aliquanto plus esset difficultatis. Neque enim cum surdo ventre modo, sed etiam cum cæca ambitione pugnandum foret. Videmus enim quibuscunque rationibus victi fuerint, eos nihilominus stare obstinatos, quia de vita & honore sibi dimicandum judicant. Proinde, non ero tam ineptus, ut eos ad sanam mentem revocare frustra coner. De iis loquor, quorum deploratam omnino contumaciam cernimus. Verum potius alio me convertam, ut agnoscant pii omnes, quam scelesta sit ipsorum impietas. Cujus rei specimen, minime obscurum hic in actis Tridentini Concilii exhibeo: ubi interiores omnes suos sensus ita explicarunt, ut nemini dubium reliquerint, qualem habituri simus Ecclesiæ statum, si eorum stetur arbitrio. Verum, quo melius id pateat, lectores primum rogatos velim & monitos, ut meum, De necessitate reformandæ Ecclesiæ, librum, percurrant: deinde conferendo æstiment, utram in partem debeant potius inclinare. Genevæ, III. Idus Novemb. M. D. XLVII.

ADMONITIO, ATQUE HORTATIO LEGATORUM SEDIS APOSTOLICÆ,

Ad Patres in Concilio Tridentino,

Lecta in PRIMA SESSIONE.

Reverend. Patres, &c. Quum ipsa muneris nostri ratio, qui in hac sancta Synodo Præsidentium, & sedis Apostolicæ Legatorum personam gerimus, hoc postulatura videatur, ut crescentibus negotiis, quæ in hoc sacro Consessu, ad Dei gloriam, & Ecclesiæ utilitatem sunt expedienda, sæpius apud vos cohortandi, & commonendi causa verba faciamus, tum vero in hac prima Sessione, quæ felix (ut speramus) principium ipsi Concilio est datura, minime hoc à nobis prætermittendum duximus. Eo vero libentius hoc officio fungimur, quod quam vos vel hortamur ut ea faciatis quæ digna tanto Conventu sint, vel à contrariis dehortamur, nosmetipsos etiam hortamur ac dehortamur, qui in eadem quasi navi vobiscum sumus, iisdemque periculis, quibus vos, eisdem tempestatibus subjicimur: nosmetipsos inquam excitamus ad vigilandum, ne vel in scopulos incidamus, qui plurimi proculdubio in hoc cursu sese offerent, vel magnitudine negotiorum tanquam fluctuum obrui nos negligentia nostra patiamur: verum, spe, & fide erecti, eo navigationem dirigamus, quo maxime portus salutis ad Dei gloriam in Christo Jesu sese ostendet. Igitur, ut ab eo incipiamus, de quo maxime in hoc principio admonendi omnes sumus: unusquisque nostrum ante oculos sibi in primis proponere debet, quænam sint, quæ ab hoc sacro Concilio expectentur: ex quo quisque facile intelliget, quantum sibi oneris incumbat. Sunt vero ea (ut omnia summatim complectamur) quæ in bulla indictionis Concilii continentur, nempe, hæresum exstirpatio, disciplinæ Ecclesiasticæ & morum reformatio, ac tandem pax externa totius Ecclesiæ. Hæc ergo sunt, quæ nos curare, vel potius pro quibus assidue orare, ut Dei benignitate fiant, oportet. Atque illud est, de quo ante omnia in ipso Concilii exordio omnes & singulos, qui huc convenimus, primum autem nosipsos, qui in tam sancto ministerio præsidemus, admonendos duximus, ne unquam cogitemus, vel per singulos, qui hic adsunt, vel per universum Concilium, etiamsi omnes Pastores ex universo terrarum orbe huc coirent, tantis malis, quibus nunc grex Christi est oppressus, provideri posse. Si enim putamus hoc à nobis perfici posse, aut ab alio, quam ab ipso Christo, quem Deus Pater unicum nobis Servatorem & Pastorem dedit, cui etiam omnem potestatem dedit, erramus sane in fundamento omnium actionum nostrarum, & divinam iram magis provocabimus. Adjungimus enim ad superiora mala, quæ propterea nobis acciderunt, quod ipsum fontem aquæ vivæ reliquimus, hoc alterum maximum peccatum, quod nostra vel prudentia, vel potentia iisdem malis mederi velimus; ut merito de nobis dicatur, quod Propheta, in persona Dei, veterem populum accusans, dicit: Duo mala fecit populus hic: me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi cisternas non valentes continere aquas. Tales vero cisternæ sunt omnia consilia, quæ nostra prudentia, non afflata Spiritu divino, proficiscuntur: quæ non modo populos in pietate, & obedientia, tanquam aquas in cisternis continere non valent: sed quo magis his artibus retinere eos laboramus, eo violentius tanquam torrentes à nobis defluunt, & discedunt, ut superiorum annorum experientia multis in locis satis nos docere potest, & nunc admonere, unicam tantum viam medendi his malis relictam, si nostra omnia remedia inutilia esse agnoscentes, & valere potius ad augenda, quam ad tollenda mala: ad Christi potentiam, quem dexteram suam Deus Pater appellat, ad Christi sapientiam, qui est sapientia Patris, in omnibus nos, qui

Patrum

Patrum personam gerimus, fide & spe confugiamus, hujus nos in omnibus ministros esse agnoscamus. Hic vero quæritur (inquit Apostolus) inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. Hoc autem nunc nobis agendum est, ut ministros nos in omnibus idoneos præbeamus. Erimus vero idonei, si nos ex nobis minime idoneos esse judicaverimus. Quis enim (inquit idem Apostolus) ad hæc idoneus? ut qui ne cogitare quidem aliquid ex nobis, quasi ex nobis, simus sufficientes. Verum, hoc fateri non satis est nobis. hoc dicere potuit Apostolus, & per hanc portam ingredi ad obeundum munus suum, & in eo se ministrum fidelem, ac idoneum ostendere, qui simul dicere potuit, de ministerio suo loquens: Nihil mihi conscius sum. Nobis vero, qui, si verum fateri volumus, aliter dicere non possumus, quin nobis conscii simus in administrando munere nobis imposito, in plurimis defecisse: & horum etiam malorum, ad quæ corrigenda vocamur, non minima ex parte causam extitisse: non satis est his fateri, ad tantum munus nos impares esse. Quid ergo nobis agendum, ut idonei hoc tempore, Christi ministri in Ecclesia instauranda esse possimus? Idem prorsus, quod Christus ipse Episcopus animarum nostrarum fecit, quum venit ad fundandam & formandam Ecclesiam suam. Idem sane, Patres, faciendum erit nobis, quod ipsa sapientia Patris fecit, quum venit, ut multos filios in gloriam adduceret: id quod nobis item propositum nunc esse debet. Is enim quum oppressos peccatis omnes invenisset, omnia omnium peccata in seipsum transtulit: seque unum ante Deum pro omnibus reum, & nocentem constituit, ac pœnam nobis debitam sustinuit, tanquam omnia flagitia, & omnia scelera, quæ nos commiseramus, ipse commisisset, quum tamen ab omni labe peccati purissimus esset, quippe qui peccatum non fecit, neque unquam inventus est dolus in ore ejus. Quod vero Christus, pro immensa sua charitate erga Deum Patrem, & pro misericordia erga nostrum genus, fecit, hoc nunc, ut ipsi faciamus, justitia ipsa à nobis flagitat, ut omnium horum malorum, quibus grex Christi est oppressus, nos pastores coram tribunali misericordiæ Dei reos constituamus: atque omnium peccata in nosipsos non tam pie, quam juste transferentes, quia revera horum malorum magna ex parte nos causa sumus, divinam misericordiam per Jesum Christum imploremus. Quod vero dicimus nos pastores his malis, quibus Ecclesia est oppressa, causam dedisse, si quis hoc acrius & magis per exaggerationem quandam verborum, quam vere dictum existimet, hoc quidem ipsa rerum experientia, quæ mentiri non potest, comprobabit. Respiciamus ergo paululum ad ipsa mala, quibus Ecclesia opprimitur, ac simul etiam ad nostra peccata. Sed quis hæc dinumerare valeat? quæ simul cum reliquis malis multitudine superant arenam maris, & usque ad cælum clamant. Circumscribamus ergo tantum multitudinem nostrorum malorum illis limitibus, quibus hoc Concilium, quod capitalibus malis medendis est vocatum, ea circumscripsit. Sunt vero illa tria, quæ supra commemoravimus, hæreses, lapsam morum disciplinam, & intestinum, atque externum bellum. Hic ergo videamus, & consideremus, quum jam multis annis Ecclesia his calamitatibus vexetur, undenam ipsa originem habuerint, num illis nos quodammodo principium, num fomentum dederimus. Primum vero examinemus initium hæresum, quæ hac nostra ætate passim pullularunt: quibus si negare volumus nos principium dedisse, quia nullius hæreseos ipsi auctores fuimus, tamen quum perversæ de fide sententiæ, tanquam vepres quædam sint, & spinæ, quæ in agro Domini, qui nobis colendus commendatus est, ortæ sunt: etsi illæ quidem sua sponte, ut solent aliquando vitiosæ herbæ, pullularunt: tamen qui non coluit, quem debuit, agrum, qui non seminavit, qui pullulantes per se, non statim curam adhibuit ut exstirparet, non minus quidem principium illis dedisse dicendus est, quam si ipsas seminaverit: præsertim quum hæc omnia à negligentia agricolæ ortum ducant, & incrementum habeant. Hic ergo seipsos excutiant, qui sunt agricolæ in agro Domini, conscientiam suam interrogent, quomodo in eo colendo, quomodo in seminando se gesserint. Quod qui fecerint his præsertim temporibus, quibus paucissimi agro Domini colendo incumbunt, non multum (credimus) dubitabunt, num ad ipsos pullulantium passim in Ecclesia hæresum culpa pertineat. Hæc vero monendi tantum causa dicta satis sint de iis, quæ ad primum caput pertinent. Veniamus ad secundum, quod lapsam morum disciplinam, & abusus (ut vocant) complectitur. Hic vero nihil attinet diu investigare, quinam tantorum malorum auctores fuerint, quum præter nosipsos, ne nominare quidem ullum alium auctorem possimus. Quare ad tertium accedamus, quod impedimenta pacis Ecclesiæ in se continet: qualia sunt arma vel domestica, vel externa. Hæc enim jampridem pacem Ecclesiæ perturbarunt, & adhuc perturbant: de quibus hoc tantum dicimus, si (quod Deus ipse certissimis signis ostendit) hæc arma flagella ejus sunt, quibus nos affligit: quia duorum priorum capitum rei fuimus, in quibus nos excusari non possumus: etiam horum armorum præcipuam nos causam esse, negare non possumus. Ejusmodi vero flagella, Deum ob eam causam immittere censemus, ut nos peccantes castiget: & peccata ipsa, quibus majestatem ejus maxime offendimus, nobis ante oculos ponat. Hic vero quisquis aliquando animadvertit, quibus modis Ecclesia armorum violentia vexata fuerit, secum ipse consideret, quænam illa sint, in quibus præcipue Ecclesia, propter ipsa arma, detrimentum patiatur. Nec vero hic refert, de quorum armis loquamur, sive de intestinis, nostrorum Principum, sive de externis Turcarum armis, quæ superioribus annis nos magnis calamitatibus affecerunt: sive de eorum, qui ab obedientia suorum pastorum discesserunt, & ipsos à suis sedibus expulerunt. Hoc enim summatim dicimus de omni genere armorum, si qui illa contra nos tractarunt, à suis Ecclesiis pastores fugarunt, ordines confuderunt, laicos autem in Episcoporum locum suffecerunt, Ecclesiæ bona diripuerunt, cursum verbi Dei impedierunt. Hic, inquam, dicimus, nihil horum esse, quod in libro abusuum pastorum maxima illorum pars, qui hoc nomen sibi vendicant, per se factum esse, si legere libuerit, non scriptum apertis verbis inveniat. Nostrum enim ambitionem, nostram avaritiam, nostras cupiditates, his omnibus malis, populum Dei prius affecisse statim inveniet, atque horum vi ab Ecclesiis pastores fugari, easque pabulo verbi privari, bona Ecclesiarum, quæ sunt bona pauperum, ab illis tolli, indignis sacerdotia conferri, & illis, qui nihil à laicis, præterquam in vestis genere, ac ne in hoc quidem differunt, dari. Quid enim horum est, quod negare possimus per hos annos à nobis factum esse? Quare, si Turca, si hæretici hoc idem adversus nos faciunt, quid hic aliud, quam flagitia nostra, & simul justum Dei judicium videmus, judicium vero plenum misericordia: si enim pro meritis nos castigaret, jampridem sicut Sodoma, & Gomorrha fuissemus. Cur vero hæc nunc commemoramus? An ut vos confundamus? Absit. Sed magis vos, ceu patres & fratres charissimos, primum autem nosmetipsos admonemus, quo pacto hæc, quibus nunc affligimur flagella, & graviora, quæ impendent nisi resipiscamus, vitare possimus, ut effugiamus tremendum illud Dei judicium, omnibus quidem non resipiscentibus tremendum, maxime vero illis, qui præsunt. Judicium enim grave, inquit Scriptura, his qui præsunt fiet. Judicium vero incipere nunc videmus à domo Dei. Dum enim nunc ejiciuntur Sacerdotes, dum conculcantur ab hominibus: quid aliud hoc indicat, quam divinum de nobis judicium, quod prædixit Christus, quum diceret, Sacerdotes suos esse sal terræ: quod si sal evanuerit, ad nihil valere ultra, nisi ut ejiciatur foras, & conculcetur ab hominibus? Hæc vero omnia, nos nunc patimur. Quod si propter justitiam, ut nostri ma-

jores, beati nos quidem: at nunc juste quidem, quia sal evanuit: minime autem propter justitiam patimur: in omnibus enim nostris afflictionibus videmus judicium Dei. Atque utinam quidem illud videremus: hoc enim initium esset omnia Dei judicia, & flagella effugiendi, atque in gratiam, & veram gloriam ingrediendi. Quæ res fecit, ut in his commemorandis acriores, & longiores fuerimus. Nisi enim hæc bene cognita, & perspecta fuerint, frustra intramus in Concilium, frustra invocamus Spiritum sanctum, qui primum ingressum in animam hominis semper facere solet, per ipsius hominis condemnationem, ut condemnet mundum de peccato. Quare, nisi ille Spiritus nos apud nosmetipsos primum condemnaverit, nondum illum ingressum esse ad nos, affirmare possumus: ac ne ingressurum quidem, si peccata nostra audire recusamus. Idem enim dicetur nobis, quod populo veteri per Prophetam Ezechielem est dictum, quum nondum agnitis suis sceleribus Deum per Prophetam interrogare vellent. Sic autem ait Propheta: Venerunt viri Israël ad interrogandum Dominum, & sederunt coram me. Hæc autem dicit Dominus: Numquid ad interrogandum me, venistis? Vivo ego, dicit Dominus, quia non respondebo vobis. Sequitur autem: Si judicas eos, abominationes patrum illorum ostende illis. In quibus verbis ostendit Deus, quare noluerit respondere illis: quia nondum scilicet abominationes suas, & patrum suorum audierant. Quare, quum idem Dei Spiritus sit, qui tam dabat responsa, & quem nunc nos sedentes coram Domino invocamus: quid nobis faciendum sit, ut propria responsa habeamus, ex his videtis: & simul quam necessario nos, qui præsidemus in hoc sacro Consessu, à detegendis nostris peccatis, sermonis exordium vobiscum duximus. Quia vero nonnullos nunc videmus, sua primum peccata, & nostri ordinis graviter deflentes, atque Dei misericordiam omnibus votis implorantes: ideo quidem in maxima spe sumus, ad nos venisse, quem invocamus Dei Spiritum: hoc vero maximum pignus divinæ misericordiæ habemus, nempe, ipsam hanc inchoationem Concilii, in qua nunc convenimus ad erigendam & instaurandam pene collapsam Ecclesiam, ut vetus populus post diuturnam captivitatem apud externos Reges, rediit Hierosolymam ad instaurandum Templum. In illius vero populi statu, in illorum læta ad patriam profectione, & Templi instauratione, nostri quidem temporis, & nostri status, in hoc præsertim Concilio imaginem intueri possumus: & in Ducum ejusdem populi exemplo, vestrum, qui Duces estis populo Dei ad cælestem patriam contendenti, officium videre. Quare omnes vos magnopere hortamur, ut sæpius ad memoriam revocetis, quæ in Esdræ, quæ in Nehemiæ, quæ etiam in Danielis libris sunt scripta: in quibus consilia omnium Ducum populi explicantur, quæ hunc unum semper scopum habuerint, ut sua, & populi, atque patrum peccata confitentes, ad pœnitentiam, & implorationem divinæ misericordiæ omnes excitarent. Quod quum populus faceret, tum quidem omnia illis feliciter successere. Eadem vero consilia nobis, si felicem successum, & exitum expectare volumus in instauranda Ecclesia, ob quam causam læti hic in Spiritu convenimus, sequenda erunt: atque eo quidem magis, quo etiam majora nobis certamina impendent instauraturis Ecclesiam, quam illis instauraturis Templum. Si enim illis multi, quominus id perficeretur, se opposuere: si multi etiam, quum opus impedire non possent, eos irriserunt: hoc quidem sic habetote, nobis nec irrisores defuturos, nec qui maximis viribus à cœpto opere nos deterreant, & avocent. Habebimus vero non modo colluctationem cum carne, & sanguine, sed cum spiritualibus nequitiis in cælestibus. Verum, his omnibus potentior est is, in cujus nomine, hoc opus sumus aggressi. Quare, in eo confidamus, ipsum precibus invocemus, & ipse omnia perficiet. Quia vero hoc Concilium cùm deliberantium, tum vero judicantium speciem refert, in quo & deliberatur de iis, quæ ad universalis Ecclesiæ bonum pertinent, & etiam judicatur tam de rebus, quam de personis (sedemus enim tanquam judicantes duodecim tribus Israël, quibus comprehenditur universus populus Dei) ideo hic maxime locus videtur nosipsos admonendi, ut caveamus ab his, quæ vel consultandi, vel judicandi vim in nobis depravare solent. Hæc vero sunt ipsæ animi passiones, quæ ideo etiam perturbationes vocantur, quia rectum, & verum de rebus judicium, & sensum perturbant, ac pervertunt: in quibus maxime illa sunt cavenda, quæ recte monet Ethnicus ille in consiliis abjicienda, quum dicit, Omnes homines, qui de rebus dubiis consultant, ab ira, odio, amicitia, vacuos esse debere. Nam quum in hæc omne genus hominum sit propensum, tum vero ii maxime, qui Principibus serviunt: tales enim vehementiores habent affectiones, facillime autem ad gratiam loquuntur, vel ad odium: ut scilicet ipsos existimant Principes affectos esse, à quibus mercedem expectant. Quum vero de Principibus loquimur, tam de his qui Ecclesiastici vocantur quam qui Seculares, loquimur: ac licet quidem nos Principes Christianos habere agnoscamus, & gaudeamus, id quod in veteri, & jam recens fundata Ecclesia patres nostri non habuerunt, tamen ante omnia nobis in hoc Concilio semper est animadvertendum, hunc non esse locum laudandi aliquem, nisi solum Deum in Christo Jesu, atque illum solum justificandi, omne autem genus hominum condemnandi: primum vero nosipsos, qui hæc loquimur, ut cum Daniele dicamus: Nobis confusio faciei, Regibus nostris, Principibus nostris, & Patribus nostris, qui peccaverunt: tibi autem, Domino Deo nostro, misericordia & propitiatio: quia recessimus à te, & non audivimus vocem Domini Dei nostri, ut ambularemus in Lege ejus, quam posuit nobis per servos suos Prophetas. Et omnis Israel prævaricati sunt Legem tuam, & declinaverunt, ne audirent vocem tuam, & stillavit super nos maledictio, & detestatio. Hic vero nunc locus esset, ut ejusdem Prophetæ exemplum sequentes, cujus verba modo recitavimus, non solum nostra, qui Sacerdotes sumus, sed populi, sed Principum coram Deo & Ecclesia ejus, peccata confiteremur, proque omnibus veniam imploraremus. Sic vero dicit Daniel: Quumque adhuc loquerer, & orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei. Nomine Populi hoc loco omnium ordinum personas complectens, ut ejus confessio, quam modo recitavimus, declarat. Qua in re, quid nobis, qui pro salute universæ Ecclesiæ tantis malis oppressæ, huc convenimus, faciendum sit, satis indicare videtur: nimirum, ut nostra, & simul Principum, ac populi peccata flentes, confiteamur, id quod plane in spiritu mœroris satis nunc abunde facimus, verbis vero uberius faceremus, si ipsi Principes adessent: qui suam nobiscum confessionem, & lachrymas conjungerent. Ejusmodi vero, quasi funiculis peccatorum, ut Prophetæ loquuntur, Sacerdotum ac Principum, atque ipsius populi peccata sunt colligata: ut difficile sit de unius ordinis peccatis inquirere, quin reliquorum simul ordinum peccata appareant. Sic vere omnes ordines una oratione ferme accusans, in veteri populo dicit Ezechiel, in persona Dei: Sacerdotes ejus contempserunt Legem meam, & polluerunt sanctuaria mea: inter sacrum, & profanum non habuerunt distantiam. Principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, ad perdendas animas, & avare sectanda lucra. Populi terræ calumniabantur calumniam. Hæc ille: quæ utinam ad illa solum tempora pertinerent, ac non nostri quoque temporis imaginem referrent. Utinam quum de corruptela morum Sacerdotum loquimur, huic maximam occasionem, maximam materiem, & auctoritatem ipsos Principes, atque ipsum populum dedisse negare possemus. Sed reprimamus nunc verba usque ad tempus magis

oppor-

opportunum, fontes autem communium lacbrymarum aperiamus. Redeamus vero ad eos, quos cepimus admonendos, præsertim Episcopos, qui cum mandatis Principum huc venerunt. Sic vero illos admonemus, ut omni, qua possunt fide, & diligentia suis Principibus serviant: verum, ut Episcopos decet, sic illis serviant, ut servi Dei, non ut servi hominum. Nolite, inquit Apostolus, servi hominum esse. Primum vero serviant uni Regi Christo, cui Deus Pater omnem potestatem dedit: deinde vero, propter eum, omnibus, maxime autem Principibus: cui honorem, honorem: cui tributum, tributum. Hortamur autem, ut Principibus serviant ad honorem, quemadmodum eorum mandata verbis ipsis præ se ferunt, in quibus nihil fere, nisi honorificum, & ad publicam utilitatem spectans, proponitur. Sic vero in summa serviant, ut eorum officium in primis spectet ad honorem Dei, & utilitatem hujus Concilii, quod propter publicum bonum est convocatum. Quare, ut ab hoc maxime dehortamur omnes, qui hic sententias coram Deo, & Angelis ejus, atque coram universa Ecclesia sumus dicturi, ne ad gratiam hominis alicujus loquamur: sic etiam multo magis, ne ad odium cujusquam sententiam proferamus, etiamsi contra nos adversarii, vel inimici, & hostis personam gerat: denique, ut ab omni inter nos contentione abstineamus, maxime optamus, & in Domino hortamur. Hæ enim sunt, quæ contristant, & repellunt, quem invocavimus Spiritum sanctum, sine quo, nihil omnino facere poterimus, quod ad bonum & pacem Ecclesiæ cedat. Quum enim, inquit Apostolus, sint inter vos contentiones, nonne homines estis: & secundum hominem ambulatis? Quam vero homines eos appellat, Spiritus Dei expertes intelligit. In omnibus autem, quæ ad reformationem Ecclesiæ pertinent, ob quam causam convenimus, imitari nos oportet illum, qui eam primum formavit, de quo ad ipsum opus ingrediente sic in persona Dei Propheta loquitur: Ecce servus meus, quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ: dedi Spiritum meum super eum, judicium Gentibus nunciabit, non contendet, neque clamabit, arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet. Hunc vero Spiritum pacis, charitatis & mansuetudinis, quum semper apud omnes, & cum omnibus ostendere debeamus: tum vero maxime in hoc sacro Consessu, in quo convenimus, ut per gratiam ipsius Spiritus, contentionibus, quæ nimis diu Ecclesiam vexarunt, finis tandem imponatur. Quare, ne ipsi ullam contentionis ansam alicui demus, qui pacificorum personam gerimus, maxime est cavendum. Hoc vero, & cætera omnia incommoda, & impedimenta pacis unico modo evitabimus, atque ad optatum pacis portum perveniemus, si precibus ab humili & contrito corde profectis, ipsum Christi Spiritum, qui est pax nostra, invocaverimus, ut in Concilio præsideat: ut lucem cordibus nostris infundat: utque nos in omnibus ad ipsius honorem, & veram Ecclesiæ utilitatem regat & dirigat. Ad tales enim ipse dicit: Adhuc te loquente, ecce adsum. Quare, ut hujusmodi orationibus assidue incumbamus, quanta possumus charitate, vos in Domino hortamur, ut uno ore, atque uno Spiritu Deum Patrem in Christo Jesu glorificemus, qui est Deus benedictus in secula, Amen.

PRÆFATIO
IN
ANTIDOTUM.

HOc habet reverentiæ in Ecclesia Christiana sacri Concilii nomen, ut auditum, non imperitos modo protinus, sed graves etiam & sano judicio præditos homines commoveat. Et sane, quum hoc ab initio curandis Ecclesiæ suæ morbis usitatum remedium adhibuerit Deus, ut convenirent pii & sancti Pastores, ac invocato ejus nomine, statuerent quod Spiritus sanctus dictabat: merito apud omnes pios in honore Concilia esse debent. Hoc interest quod vulgus hominum immodica admiratione obstupescit, ut nihil postea judicet. Qui vero sunt saniores, sensim quidem & modeste, sed tamen inquirere sibi ante permittunt, quam plane assentiantur. Atque ita fieri convenit: ne temere nudis hominum placitis, sed uni tantum Deo subscribat fides. Sed reclamant, quibus certo persuasum est, aut qui saltem aliis persuadere volunt, Concilium, qualecunque sit, modo rite sit indictum, non posse errare: quia Spiritu sancto regatur. Volunt igitur, oraculi instar, absque controversia recipi, quicquid inde prodierit. At quanto Augustinus prudentior? qui pro singulari quidem sua modestia, non mediocrem Conciliis honorem defert: illam tamen, quam dixi, moderationem, non propterea retinere desinit. Nam adversus Maximinum Arrianum scribens: Neque ego Synodum Nicenam, inquit, nec tu Ariminensem debes, tanquam præjudicaturus afferre. Nec ego hujus auctoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum auctoritatibus, non quorumcunque propriis, sed utriusque communibus testibus, res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione certat. Tantum sibi & aliis libertatis sanctus vir concedit, ut ne ad præjudicium quidem valere Nicenum Concilium velit, nisi causæ veritate ex Scripturis bene perspecta.

Verum, de priscis illis Conciliis sermonem longius producere, nihil opus est in præsentia. De Tridentino enim Concilio agere institui: quod illis longe est dissimile. Quum tot cernerentur in Ecclesia corruptelæ: quum de religionis doctrina graves exortæ essent contentiones, diu & ardenter multorum votis expetitum fuit Concilium: qui scilicet hoc modo finem malis omnibus allatum iri sperabant. Imperite id quidem: nam ut hodie constitutus est rerum status, facile perspiciunt, quicunque vel mediocri prudentia sunt præditi, nullam malorum levationem ab iis sperandam esse, quorum est, tum habendi Concilii potestas. Sed quia non apparebat alia melior ratio, plurimi non mali homines, qui consultum Ecclesiæ optabant, ex Concilio aliquid sibi pollicebantur. Itaque à multis desideratum, tandem quasi communi Christiani orbis voce flagitatum fuit. Quibus autem de causis aliquandiu dilatum fuerit, perspicaciores agnoscunt. Nam quas Romanus-Pontifex in sua bulla causas prætendit, impudenter esse confictas, quisquis non videt, plusquam cæcus est. Quibus autem causis fuerit adductus, ut quascunque posset moras necteret: ipse quidem melius novit: aliqua tamen ex parte conjicere possumus. Hoc ideo factum putant nonnulli, ne tanquam vulgare quiddam, Concilium vilesceret tam apud Principes, quam apud plebeios, si tam facile statim fuisset impetratum. Solet enim pretium rebus addere longa expectatio, modo ne tædium interveniat. Ego tamen aliam fuisse rationem judico. Tametsi enim Concilium quod daret, sciebat nihil fore aliud, quam conductitiam turbam suorum assectarum, in qua ipse solus emineret, ea tamen est vis malæ conscientiæ, ut trepidaret ad solam Concilii mentionem. Nam adeo dissoluta & effreni libidine grassatur tyrannis Papatus, ut coërcendam esse non dubitent, qui maxime eam in longum tempus salvam volunt. Ergo non abs re, tempus extrahendo, quamlibet potentiæ suæ

immminutionem refugere conatus est. Quod postea clarius etiamnum apparuit: quæcunque enim præter receptum morem in ordinando suo Concilio induxit, totidem sunt ejus, quam notavi, diffidentiæ argumenta. Atque ut infinita alia omittam, quorsum tres Legati, nisi ut eorum unusquisque aliis esset æmulus, ne quid auderent? Neminem igitur invenit in sua cohorte, in qua omnes habet sibi prorsus addictos, cui fideret.

Hoc privatum fuit Papæ consilium. Aliud spectarunt, qui præsentem Ecclesiæ statum, qualiscunque sit, convelli nolunt. Sic enim statuebant: quidvis experiri multo esse satius, quam de rebus hodie controversis ullam cognitionem suscipere. Cur ita? Partim, quia indignum illis videtur, quocunque foro disceptationem movere de hominum placitis, quæ semel fidem obtinuerint: partim, quoniam eos magis delectat violenta possessio, quam ingenuæ gubernationis species. Nam quotusquisque est eorum, qui Papatum Ecclesiarum prætextu nunc tuentur, qui non cupiat ita oppressam esse Christiani populi libertatem, ut de corrigendis Ecclesiæ vitiis nemo hiscere audeat? vel non clamitet supervacuum esse Concilium, adeoque atrocem fieri prioribus decretis injuriam, nisi illis, sepulta omni Concilii mentione stetur? Quid hoc, inquiunt, aliud est, quam actum agere? Et quanta in posterum licentia dabitur omnia novandi, & turbandi, nisi rebus semel judicatis acquiescimus? Si oracula sunt Spiritus sancti, jam prius editæ definitiones, quis novæ disceptationis profectus erit? Quorum omnium facilis est refutatio. Nam & quæstiones hodie agitantur, hactenus nunquam rite discussæ: & palam est, cùm doctrinam, tum vero universam Papatus administrationem ita diffidere à plerisque Conciliis veteribus, ut nihil magis adversum fingi queat: & tam variis tamque exitialibus morbis oppressa est Ecclesia, ut nullum unquam magis necessarium fuerit habendi Concilii tempus: si quidem legitimum impetrari posse, spes esset. Apparet igitur, ne minimo quidem pietatis sensu tangi, sed miserabilem Ecclesiæ interitum securos ac propemodum hilares inspicere, qui sic loquuntur. Quod autem rursus agitari nefas esse ducunt, de quibus semel pronunciatum est, in eo nimis sunt inepti. Quid enim differet ab hominum decretis sacrosanctum Dei verbum? Quod si auctoritates saltem ex melioribus illis seculis peterent, quæ & doctrina florebant, & pietate, essent fortassis utcunque audiendi: sed ejus generis sunt Concilia, quorum auctoritate nos obstringi volunt, in quibus nihil præter crassissimam inscitiam apparet, cum barbara ferocia conjunctam. Quod quidem verissime dictum esse, palam suo loco fiet. En cur tam fastuose superbiant rebus judicatis.

Porro, si hactenus dubitatum fuit, quantum inter Concilium intersit, & Spiritus sancti tribunal, quod omni provocatione exemptum est, illustre in Tridentino Concilio specimen nobis ostensum fuit. Concilium errare non posse ideo contendunt: quia repræsentet Ecclesiam. Quid autem, si hoc posterius negetur verum esse? Atqui, ut de eo statuatur, videndum, opinor, quibus hominibus constet. Adsunt forte quadraginta aut circiter Episcopi. Neque enim numerum teneo, neque etiam admodum curo, quia parum ad rem pertinet. Respondeant mihi bona fide patroni Conciliorum. Si quis ordine ipsos omnes recenseat: quotumquemque ex illis non contemnent? Imo, quum se illi ipsi venerandi patres mutuo aspiciunt, fieri non potest, quin eos sui pudeat. Nam & sibi noti sunt: & quale sit aliorum de se judicium, non ignorant. Proinde, si removeas Concilii nomen, nihil nisi quisquilias fuisse, quicquid illic Episcoporum fuit, totus Papatus fatebitur. Verum, sua aliis nationibus ornamenta libet intacta relinquere. Gallos tantum meos rogabo, ut quam ipsi contulerunt, portionem justo pretio æstiment. Inter primaria Ecclesiæ membra, Galliæ sane regnum numerant. Illinc duo adfuerunt Episcopi, Nanetensis, & Claromontanus, ambo æque indocti ac stupidi. Hic etiam posterior, non ita pridem tam ridiculus habitus, quam moriones: & tam libidinosus, ut, instar canis venatici, impudicas omnes domos odorari solitus esset, donec in disciplinam Sosiæ cujusdam famosæ apud Parisios mulieris, se tradidit: ex quo repente evasit sapiens: si tam facile sapientes efficere queat Francisci Picarti discipula, cujus magistrum cerebro penitus carere, faniaticis esse persimilem, nec procul à furioso distare, constat. Nam Aquensem Archiepiscopum inter Gallos vix numero. Agatensis autem, ut solent curiosi homines, tanquam otiosus spectator adfuit. Obsecro vos, Galli mei, quis vestrum sibi persuadeat à Spiritu sancto profecta esse, quæ vel innumera talium hominum multitudo effutiverit? Atqui, ne prima quidem theologiæ rudimenta duo isti, de quibus loquor, unquam gustarunt. Quam igitur misera Christianæ Ecclesiæ conditio futura est, si pro oraculo habendum sit, quicquid ipsis ac paucis nihilo melioribus placuerit? Et adhuc eo usque socordes sunt plurimi, ut quum audiunt publicari sacræ Synodi placita, non cogitent eos esse auctores, quibus ne de minima quidem quæstione fidem sint habituri. Nam si in mentem hoc illis veniret, protinus non sine stomacho abjicerent, calcarentque pedibus, quæ nunc inconsiderate osculantur. Quid enim? an judicio quicquam probant? Minime. Sed oculos perstringit Concilii reverentia. At cujus est stultitiæ, quem asinum esse scias, sub leonis pelle, tanquam formidabilem vereri?

At jam subit, quid rursum objici queat à parte adversa: non solis Episcopis commissas esse decernendi partes. Intelligo. Atque id est, quod maxime volebam: sont enim garruli quidam & audaces monachi, quorum alii mitras, alii galeros aucupantur: omnes certe Romano Pontifici suam loquacitatem venditant. Fingamus porro, eximios esse, ac eruditione non vulgari theologos. Hoc tamen habeo, venerandis patribus, ex quorum nutu pendet tota religio, sophistas nescio quos verbis præire, ut eorum dictata nobis deinde cantillent. Quorsum autem attinet, eos tam altum suggestum conscendere, ut tanquam semidei ex alto pronunecient quod illis ex inferiore subsellio præscriptum est? Ubi illa Ecclesiæ repræsentatio, cui Spiritum sanctum alligant, si coguntur aliunde precario mutuari, quod opus est, ne aut sileant, aut perperam loquantur? Vestrum est axioma, Qualiscunque sit cœtus, cui nomen universalis Concilii imponitis, illic Spiritum sanctum præsidere, ut nihil inde manare queat, nisi cæleste ac divinum. Interea famelicos, & venalis linguæ monachos præficitis, quos spiritus iste vester, quem fingitis, auscultet. Atqui, longis & accuratis disputationibus agitant illi, quicquid à patribus est definiendum: nempe, ita audivi: stridulum nescio quid ipsos rixando, tanquam ranas Aristophanis, coaxare: inde confici præclara ista decreta, quæ deinde Spiritus sancti responsa jactantur. Quid enim dissimulanter agerem in re notissima? Certum est, nullam esse tam obscuram scholam quæ non præ se despiciat quicquid est Tridenti theologorum. Quid igitur? An eos, simulatque locum mutaverint, repentino afflari numine putabimus, acsi Phœbades Delphicam cortinam subiissent? Nugæ. Nam si hodie Parisiensi Sorbonæ allatum foret, Tridentinos patres ab ipsius decretis, vel uno apiculo discrepare, statim, calefactis cerebris, ad prælium concurrerent magistri nostri: nec modo Concilii auctoritatem pro nihilo ducerent, sed unumquemque nominatim lacerarent atrocissimis conviciis. Nunc si insulsissimis quibusque deli-

deliriis album calculum addiderint, scholæ omnes Gallicæ, Hispanicæ, Germanicæ, Italicæ, certatim applaudent. Quantæ ergo improbitatis est, orbi Christiano adorandum obtrudere, quod ipsi intus nihili faciunt?

Agedum tamen, disputatores illos, qui cudendis placitis insudant, fingamus non tantum mirabili acumine, doctrinaque excellere, sed Angelos esse recens è cælo delapsos. Tantum præterea absurdum adversariis ignoscamus, Concilium, quod immediato Spiritus afflatu regi fastuose prædicant, à paucis hominibus emendicare, quod orbe universo quasi divinitus allatum ingerat. At ne sic quidem unciam fidei Tridentina Synodus obtinebit. Nihil enim illic, nisi ex unius Romani Pontificis nutu, statuitur. Quare, omittant in posterum istas ampullas: Non hominibus, sed Deo repugnare, qui Concilii placita respuit. Illos enim nihil esse, nisi organa: hunc Præsidem, qui mentes & linguas Spiritu suo moderetur. Si ita esset, nimis in Spiritum sanctum contumeliosos esse ipsos dico, cujus reprehensorem faciunt Papam suum, dum ipsius arbitrio censuræque subjiciunt omnia. Ego de rebus vulgo tritis loquor. Simulatque compositum est decretum aliquod, Romam volitant cursores: veniam, pacemque exposcunt à pedibus idoli sui. Privatis suis consultoribus examinandum tradit sanctissimus pater, quod est allatum. Demunt illi, addunt, & mutant quod videtur. Redeunt cursores, Sessio indicitur. Recitat notarius, quod improbare nemo audeat. Asini auribus annuunt. En oraculum, quod religione totum mundum obstringat. Cur non aperte fatentur quod res est? Monachos decem aut viginti, quorum conductas habent operas, decreta consarcinare, Papam censorio stylo confodere si quid non arridet, cætera comprobare: nihil aliud Concilio reliquum fieri, quam promulgandi onus. Olim quod consultaverat Romanus Senatus, plebs sciscebat. Papa vero sciscendi jure minime contentus, sibi præterea in Synodi consultis sumit corrigendum quicquid non adlubescit. Nimis quidem superbe, si præsidere illic Spiritum sanctum putat. Nobis vero impune (opinor) contemnere licebit, quod à talibus magistris compositum, à tali Aristarcho correctum esse agnoscimus. Nam Synodi pronunciatio, nihilo plus momenti habere debet, quam auctionarium aliquod præconium.

Sed ne præfando sim longior, si Concilii alicujus placita, firmis verbi Dei testimoniis fretus, in controversiam adducerem, jam mihi probasse videor, non esse causam, cur me ullius temeritatis damnent sani lectores. Nunc vero, quis mihi, nisi pluquam fatuus, succenseat, si asserendæ veritatis necessitate coactus, simiam, quamvis purpura ornatum, traducere non dubitavero: ut simia, sicuti est, omnibus appareat? Jam abunde monstravi, Neptunios istos patres, nec tam formidabiles esse cum suo Tridento, quin verbo Dei intrepide flagellare ipsos liceat: nec tam esse sacrosanctos, ut nefas sit eos attingere. Verum, ut video, ne id quidem agitur. Larvam enim hominum oculis opposuit Romanus Pontifex, quæ neminem oculatum fallere queat. Ego sane, quum ante annos decem passim fieret mentio Concilii: atque ita persuasum foret, Papam non posse jam amplius tergiversari, quin serio pecudes suas cogeret: bullæque citatoriæ jam volitarent: primum, indictiones ex bullis natas conjiciebam paulatim in fumum abituras. Nam & alterius bullæ Mantuanæ memineram, quæ sub Pii secundi Pontificatu, ex magno tumore statim evanuerat. Verum, si tandem cogeretur aliquod Concilium, ita mecum reputabam, omnia facturum esse Rom. Pontificem, ut splendore aliquo non vulgari simplicium oculos perstringeret. Atque hæc cogitatio, ut verum fatear, me vehementer angebat. Minime hoc dubium erat, quicunque sessum admitterentur ad sententiam dicendam, eos partim ambitione irretitos, partim excæcatos avaritia, partim rabie accensos totidem infestos sanæ doctrinæ hostes fore, qui ad stabiliendam tyrannidem Papatus, arcana inter se conjuratione obligati, ad destruendum Christi regnum incumberent: paucissimos fore non tam impio crudelique affectu, sed tamen nihil virile habentes ad resistendum. Itaque, statuebam, mox, indicta causa oppressum iri veritatem, sub tam iniquis judicibus. Etenim ne hoc quidem sperandum erat ut quispiam pius ac cordatus, vel morte sua, unius horæ audientiam apud eos redimeret. Interea, multis imperitis, quanquam alioqui probis, imposuisset hic fucus: Ecclesiæ definitioni esse acquiescendum. Nunc habenda est Papæ gratia, qui talem nobis instruxit pompam, quæ pueris quoque ipsis ludibrio futura sit. Nihil tamen aliud postulo à lectoribus, nisi ut, deposito in utramque partem præjudicio, integri ad hanc disceptationem accedant. Quod ita demum fiet, si oculos à personis ad ipsius rei intuitum convertant.

IN PRÆFATIONEM LEGATORUM,

Qua usi sunt

PRIMA SESSIONE:

Aliaque Concilii proœmia.

Bene habet. Tandem fatentur Romanenses, horrendam Ecclesiæ dissipationem, quam hodie boni omnes lugent, sibi magna ex parte ferri debere acceptam. Si quis non admodum astutus tam ingenuam confessionem audiat: protinus aliquid bonæ spei concipiet. Exhortationes vero, quæ postea sequuntur, studium non vulgare præ se ferunt instaurandæ Ecclesiæ. Jam vero pars illa, ubi non alium esse admonent, qui lapsis rebus subvenire queat, quam unicum Pastorem Christum: hunc igitur implorandum esse unum, huic auscultandum: feliciter cessura omnia, si actiones omnes moderetur, illisque præsideat: alia omnia consilia, alias artes nihil esse, quam rimosas cisternas, quæ diffluant: hominum prudentia nihil aliud, quam magis iram Dei provocari, & augeri mala potius, quam sanari: pars, inquam, illa tota quantam pietatem spirat? Sed ex actis, quæ deinde sequuta sunt, has fuisse voces frustra in aërem jactatas, apparet. Imo non expectant ipsi, dum ex actis fiat judicium. Nam in salutis doctrina, quam ipsi impiis scoeleratisque suis commentis totam adulterarunt, in Sacramentis, quæ penitus vitiata prostituunt ad fœdam ac pudendam nundinationem, nihil inveniunt apud se corrigendum. Quantulum igitur opis perditis rebus afferunt? Et sane non est quod à Tridenticolis, qui sub Neptuni auspiciis militant, quicquam expectemus, nisi aqueum: ubi scilicet suscipienda est corrigendæ in melius Ecclesiæ cura. Nam si adversus innoxios sit sæviendum, & sancienda piorum sanguine impia sua tyrannis, toti mox erunt ignei. Quanquam Neptuni regnum hoc quoque redolet: albentes magno cum stridore spumas agere; sed quæ suo ipsarum tumore elisæ, mox flaccescant.

cescant. Ergo simulac prima fronte sparserunt suos fumos, non dissimulanter ostendunt, quis futurus sit actionum suarum status, quod ad præcipuum caput attinet: nempe, ut impietates suas omnes mordicus retineant: nos, qui nihil quam Christum regnare cupimus, puram Euangelii doctrinam asserentes, hæretici judicemur. Sic enim priusquam ad cognitionem ventum sit, pronunciant hæreticos esse, quicunque contra receptam Ecclesiæ Romanæ doctrinam aliquid movere hoc tempore ausi sunt. Quid hoc est? Totus orbis Christianus Concilium expectabat, in quo justa de rebus controversis disputatio institueretur: isti se non alium in finem sedere profitentur, nisi ut damnent quicquid non adlubescit. Proinde, nemo jam ultro se fallat: quando ex ipsorum ore audimus, non, inquirendi causa, celebrari hanc Concilii pompam, sed tantum, ut stabiliatur qualecunque fuit illud doctrinæ genus, quo monachi & sophistæ orbem imbuerunt: maneant ritus omnes, quacunque superstitione obrepserint: omnes conscientiarum laquei arctiore nodo stringantur. Et adhuc erit quispiam tam stupidus, qui malorum levationem à Concilio petendam censeat? Totam pietatis doctrinam impiis dogmatibus vitiatam esse conquerimur: totum Dei cultum fœdis ac pudendis superstitionibus vitiatum: puram Sacramentorum institutionem horrendis sacrilegiis mutatam esse: eorum usum ad profanas nundinationes conversum: miseras animas, quæ regi Christi doctrina debuerant, crudeli servitute teneri oppressas: nihil in Christiana Ecclesia spectari, nisi deforme ac fœdatum: Christi gratiam non modo jacere semisepultam, sed partim laceratam in frusta, partim extinctam penitus esse. Quod justæ porro sint nostræ querimoniæ, jam tot annos, & libris editis, & quotidianis concionibus palam facimus: parati etiam fumus, ubicunque data fuerit loquendi copia, piamm facere. Ea enim est causæ nostræ bonitas, ut lucem minime reformidet. Ac multæ quidem sunt hominum myriades, quibus hoc jam certo persuasum est: ut non aliam inquisitionem desiderent. Sed tamen, ne sublatis dissidiis in sanctam concordiam iterum Christianus orbis coalescat, Synodus indicitur. An non discutiendæ prius erant controversiæ, quam sibi vel aliis præjudicarent? At nihil tale admittunt: quin potius si quis pilum ex eorum institutis convellere tentaverit, eum jam pro damnato habent.

En speciosa reformatio, cujus promissione hactenus mundum lactarunt: tot idololatriæ portenta, quibus defotmata est Ecclesia Dei, tot superstitioum inquinamenta, tot sacrorum profanationes, tantam errorum colluviem non attingere: nihil minuere de tyrannico legum impiarum jugo, quibus illaqueatæ sunt miseræ conscientiæ: sed hæreticos judicare, qui novari aliquid cupiunt. Ubi illa audientia, quam sibi multi nimium simplices pollicebantur? Quod si qua eorum animos tangeret religio, imo si quem omnino Deum esse putarent, an tanta securitate res tanti momenti, quasi per jocum, transilirent? Agitur Dei gloria, æternum Christi regnum, totius Ecclesiæ salus. Coguntur, ut aliquousque communibus Christiani populi votis morem gerant, Concilium habere. Præfantur tamen, ideo se venisse, ut spem emendationis præcidant. Tantundem enim valent eorum verba, acsi plane ac diserte negarent, fore in posterum melius. Neque tamen sic agendo, quicquam alienum designant sua persona: nihil enim in pietatis eversione, aut sacrorum corruptelis deplorant hodie boni omnes, cujus non illi, qui ad judicandum sedent, culpam sustineant. Miramur ergo, si ipsi, dum rei aguntur, secundum se protinus, intacta causa, ferunt sententiam? Sed hoc plusquam absurdum est, judicandi potestatem iis permitti, quorum crimen in judicium adducitur. Et tamen, quid aliud proficiunt, nisi ut agnoscant oculati omnes, scelerum eos minime pœnitere, dum pertinaciter defendunt quicquid in illis accusamus? Neque enim efficient, ut rata sit eorum impietas, quia sunt ipsi obstinati.

Quæret nunc quispiam: Quem igitur Concilii fructum ostentant? Nempe, ut compositis inter Principes Christianos bellis, tranquillam reddant Ecclesiam. Nugæ. Quis enim nescit, Romanenses flabella esse concitandis bellorum motibus, quocunque eorum afflatus penetraverit? Restat igitur, ut collapsam morum disciplinam, præsertim in suo clero, restituant. Quam fideliter autem incubuerint in hanc partem, ex actis liquet. Viam enim illic patefaciunt, ut videbimus, qua liceat in posterum, quod semper licuit. Ne tamen nihil actum fuisse quis putet tam sumptuoso apparatu, erit forte in pileis, & calceis, reliquoque vestitu aliqua reformatio. Hunc in modum quum Deo & hominibus illudant, non pudet eos Prophetarum induere personas: ut tres Antichristi legatos, dicas tres esse illos intercessores, de quibus loquitur Ezechiel, qui ad iram Dei placandam, primi omnium se opponant. Commemorant humilem peccatorum confessionem: commemorant gemitus & lachrymas, pœnitentiæ signa. Vix à risu abstinuisse puto, quum lector ab ipsis subornatus hæc recitaret. Quanquam dum histriones agere volunt, vox illis una interim excidit, quæ mihi instar vaticinii cælestis videtur habenda. Quid enim prohibet, quominus, ut olim Caiphas, ita nunc quoque prophetent Christi hostes? Spiritum sanctum sibi non adesse affirmant, nisi se ipsi accusent: negant etiam adfuturum, quamdiu recusabunt peccata sua audire. Oraculum accipio. Mentiuntur quidem postea, se fletus videre, ut Conventum suum ornent. Sed quum res ipsa clamet, obstinatos sedere, ad stabiliendum impietatis regnum, credamus eorum vaticinio nihil minus, quam à Spiritu Dei ipsos gubernari. Et quis non videat arcano Dei impulsu, quasi adhibita quæstione, coactos fuisse præter animi sui affectum ad hanc confessionem? Testis ab ipsis advocatur Ezechiel: qui Deum responsa daturum negat populo, nisi suas patrumque suorum abominationes prius agnoverint. Ubi talis apud ipsos agnitio? Sileant igitur: aut fateantur se temere cerebri sui figmenta proferre. Quod si nondum hoc omnibus persuadeo: meminerint saltem lectores, quum ad ipsam rerum tractationem ventum erit, judicium ex ipsa veritate faciendum esse, an à Spiritus sancti afflatu prodierint ipsorum decreta. Antehac responsa Dei, sine exceptione esse jactabant, quæcunque Synodo placuissent: nunc vero hanc illis vocem, tanquam maleficis in aculeo, Deus extorsit: hac nota discerni oportere, numquid suæ Synodo præsideat Dei Spiritus, si suis patrumque abominationibus damnatis, ad veram resipiscentiam conversi fuerint. Quisquis sponte falli non volet, ad hanc regulam examinet quæ postea sequentur decreta. Nisi luce clarius ostendero, nihilo plus in illis fuisse resipiscentiæ, quam in Israëlitarum pessimis, habeant sane quod postulant, Dei non hominum esse vocem. Ergo, ut libet, cum Esra, Nehemia, & reliquis populi veteris Ducibus, suam catervam conferant; sua & populi peccata, cum spiritu mœroris, se satis abunde deflere, per os lectoris dicant: sit, inquam, illis impunita hæc licentia, ut sanctis Dei ministris tam atrocem contumeliam inurant, illos cum impuro porcorum grege comparando: & siccis oculis, lachrymas suas impudenter jactent: quid enim ipsis non liceat? & tamen lectoribus non eripient hanc libertatem, quominus ex re ipsa fiat æstimatio potius, quam ex verbis. Id vero perquam ridiculum, quod postquam se abunde in spiritu mœroris sua peccata deflere prædicarunt,

postea se & alios hortantur, ut lachrymarum fontes aperiant. Obliviosum sane rhetorem fuisse oportet, qui hanc illis declamationem composuit. Et quid si ipsos ludibrio, ut digni sunt, exponere voluerit? Fieri quidem potest, sed rem nihil ad me pertinentem omitto.

Piget singula persequi, neque opus est: nam ita laudes exhortationibus permiscent, ut nihil sit in utrisque nisi fictum, & simpliciter falsum. Quod Ecclesias nostras accusant, quia pastoribus expulsis, laicos in eorum locum substituerint, ordines confuderint, Ecclesiastica bona diripuerint, cursum verbi Dei impediverint, prompta est ac expedita ad tales criminationes responsio. Initio, pastores nominant, quos fugatos esse conqueruntur. Quousque autem titulo hoc se venditabunt, qui, præter argentei pedi insigne, nihil pastorale habent? Ordinum confusio quam deplorant, nihil aliud est, quam modica disciplinæ restitutio. Sacrosanctos enim se haberi volunt, jure unctionis. Hoc privilegio muniti, sua vitia attingi fas esse negant. Quare, modo liceant illis omnia, nihil erit non rite ordinatum. Si violatur sacer ordo, perinde confusa sunt omnia, eorum quidem judicio, acsi cælum rueret. De bonorum direptione, utinam nostris hominibus tam parata esset satisfactio coram Deo, quam ingenua veraque adversus illos defensio nobis constat. Otiosis ventribus ademptas fuisse facultates, quas ingurgitabant, fateor. Videamus, an Ecclesiæ ereptum quicquam fuerit. Constat certe à prædonibus fuisse occupatum, quod venerandi Legati, Ecclesiæ nunc voce sua dedicant. Constat, non ad farciendam modo eorum ingluviem fuisse insumptum, sed in scortationes, aleam, saltationes impudicas, & sumptus nihilo honestiores turpiter dilapidatum fuisse. Pauperes negligebantur. A scholarum magistris potius aliquid emungebant, quam ut stipendiis eos juvarent. Nunc vero si nondum tam pura est sanctaque administratio, quam optandum esset, pii saltem Pastores aluntur, qui salutis doctrina pascant animas: aliquid in scholas impenditur: in pauperes erogatur plus decuplo, quam habere solerent: confertur etiam nonnulla portio in alios usus, nec profanos, nec reprehensioni obnoxios. En cur direptionis insimulent nostros homines. Sed quid de impedito verbi Dei cursu dicturus sum? Gravissimum est crimen. Prorsus hæreo. Vos, ô nefarii, veræ doctrinæ extinctores, sacrilegium, cujus rei estis coram Deo, & Angelis ipsius, totoque mundo, nobis audetis imputare? Neque tamen sic in tali cœtu loquutos esse miror: ubi nihil sciebant futurum plausibile, nisi quod nequiter dictum foret.

Sed enim accesserunt alii monitores, quibus curæ fuit emendare, si quid vel omissum, vel peccatum fuerat à Legatis. Extant aliquot orationes à monachis habitæ, quos credibile est veluti canales fuisse, quibus in ora patrum influxit Spiritus sanctus. Una etiam Episcopi nescio cujus, qua nihil potest ineptius omnino fingi. Hæc porro omnium est summa: nos brevibus decretis obruendos esse: quia fixum manere oporteat, nihil in sua doctrina, antequam prodirent nostri, fuisse, nisi probum ac sincerum. Quia Dominum Jesaias murum, & antemurale Jerosolymæ fore promittit, Sotus quidam (quod nomen bardum, ac fatuum sonat lingua Gallica) duplex Ecclesiæ munimentum excogitat: ex divinis & humanis legibus. Et in hoc tam stulto commento perinde exultat, acsi magnificum de nobis triumphum ageret. Egone in exagitanda hac bestia, perderem operam, & tempus? Atqui, mihi plus satis est, rem digito breviter indicasse. Quia muro & vallo muniuntur urbes: Dominus se unum pro utroque fore denunciat. Soti autem interpretatio vallum ad humanas leges transfert: nec aliter restitui posse Ecclesiæ ruinas docet, quam si interruptio à nobis facta sarciatur.

Alter quoque nomine Marinarius, ex culina Carmelitana fumos exhalat, nos libertatem Euangelicam omne genus corruptelis prætexere. Atque ut aliquid elegantiæ aspergeret suæ orationi, exclamat: O cœnum! ô labes! Tametsi nihil habeant frontis, negare tamen non audebunt, quin major apud se grassetur vitiorum licentia. Plus certe apud nos esse veræ castæque severitatis, & arctioris disciplinæ, testes sunt quotidianæ nostræ conciones. Et tamen hunc canem è cœno fœtidi claustri emersum, nihil pudet ita nobis oblatrare. Atqui votis abrogatis, refracto cælibatu, sacris precibus contemptis, calcatis jejuniis, rejectis patrum institutionibus, arripuimus occasionem peccandi, quasi vitæ ducem. Qualis igitur Apostolorum fuit vita? quibus ignotus fuit cælibatus, pro quo dimicant Papistæ: sub quibus nulla fuit unquam votorum mentio: qui nullam in ciborum delectu necessitatem imposuerunt conscientiis: qui contenti ea regula, quam Dominus præscripserat, nullos unquam legum aut traditionum laqueos injicere tentarunt. Nihil enim in nobis calumniatur, cujus non idem nobiscum crimen sustineant Apostoli. Quæ votorum genera improbemus, ex scriptis nostris constat. Quantam spurcitiarum colluviem orbi universo intulerit eorum cælibatus, quem sancto conjugio mutatum cupimus, utinam minus esset notum. Cælibatum in junioribus viduis ut olim Paulus reprehenderet, hoc argumento adductus fuit, quia quædam ad Satanam defecerant. Hodie plus esse in claustris monachorum & monialium obscœnitatis, quam in ullis lupanaribus, satis compertum est. Quocunque penetrant sacrifici, signum aliquod suæ impudicitiæ impressum relinquunt. Quasi in hunc solum finem prohibiti sint à conjugio, ut libidinem suam ubivis profundant. Et tot experimenta non tantum apud nos valebunt, ut illis cælibatus necessitas remittatur? Christiana jejunia, & sacras preces à nobis damnari, improbe mentitur. Sed ideo secure facit, quia sciebat tanto se majori cum plausu facturum, quanto petulantior, in nos debacchando, foret. Et interim bonus Euangelicæ libertatis vindex, ejus fructus, solatia, delicias, & fomenta vocat quicquid servilium est superstitionum in Papatu. Mirum cur non cælitum quoque nectar & ambrosiam appellaverit. Quid hac pecude facias? Paulus Christianæ libertatis partem in libera rerum indifferentium usurpatione positam esse docet: & quanquam externum usum charitati subjicit, ut decet, conscientias tamen nullo vinculo patitur adstringi: ac sedulo admonet, cavendum esse jugum servitutis, ne eo implicemur. Hic lepidus Veneris frater (nam ex mari ambo nomen habent) salvam fore negat libertatem, nisi infinitis ceremoniarum, legumque cumulis obruatur: tandem exclamat, probatas nos Patrum sententias, Sacramenta, Sanctorum honores, & quicquid sacri est, execrari. His figmentis solebant antehac plebeculas rerum omnium inscias in nos inflammare: nunc judicare promptum est, quam alii de aliis opinionem mutuo habeant, quum ex tam illiberali mentiendi licentia, plausum captant in sacerrimo suo Consessu. Qua in re, obsecro, minuimus Sanctorum honores, nisi quod idola fieri vetuimus? An hoc est honore Sanctos afficere, ereptum Deo honorem in ipsos transferre, ut cum Deo promiscue colantur? Id apud se fieri negabunt, quia latriæ, & duliæ vocabulis adhibetur discrimen. Egregia scilicet cavendæ idololatriæ ratio, quum duabus voculis prorsus similes cultus, tanquam equos in eodem stabulo longuriis distinguunt: & interim Sanctos indifferenter cum Deo coli permittunt. Quid passim in populo Israëlitico damnant Prophetæ? nisi quod suffitum adoleat suis idolis, quod sacras epulas instruat,

struat, ornet donariis, sacella dicet, coram illis se prosternat? In his omnibus Israëlitas superant Papistæ. Nam mortuis simulacbris mortuorum lampades ac cereas accendunt, suffitum aspergunt, solennibus epulis celebrant eorum memoriam, altaribus imponunt, oblationibus prosequuntur, circumferunt humeris in pompa, longas ad ea visenda peregrinationes suscipiunt, coram illis prostrati adorant, simul & orant. Quin etiam mulierculæ & idiotæ fere omnes, in orando Hugone, vel Lubino, non alia precandi forma utuntur, quam quæ nobis tradita est à Filio Dei. Ita ligni truncus, erit ille cælestis Pater. Tam horrendis sacrilegiis adeo se nemo opponit, ut occinant sacrifici & monachi, Euge, euge. Et nobis magni eriminis loco objicitur, quod sacrosanctum Dei cultum studuimus à tot profanationibus repurgare. Hinc nominamur sacrorum omnium hostes. Neque tamen quicquam nobis accidit novi: quum idem & Prophetæ, & Apostoli audierint. Alia convitia non attingo, quæ ipsa rerum tractatione melius discutientur. Nisi quod unum prætermitti non debet: nos nihil moliri aliud, nisi ut veteris & Apostolicæ Ecclesiæ prætextu, carnalem veteris Adæ filiam, Satanæque sponsam erigamus: piæ reformationis loco, Christianæ Reip. perturbationem, vitiorumque omnium licentiam ingeramus. Atque ut omnem defensionem nobis præcidat: hoc totum addit, eventu jam compertum esse. Qualem Ecclesiam votis optemus, Deus quidem præcipue novit, ac nobis testis est: sed plurima etiam documenta mundo abunde testatum faciunt. Non aliunde certe, quam ex doctrina, & ex re ipsa judicium verius ac rectius fieri potest. Nostra cum illorum scriptis conferat quisquis volet: tum ad rei inspectionem oculos convertat: nihil dico amplius, nisi mox planum fore, quam justis de causis Ecclesiæ defleamus interitum & collapsum ejus statum restitui flagitemus: in præscribenda autem ratione, quam nihil admisceamus carnalis vel prudentiæ, vel studii: sed nostros omnes sensus, nostra consilia, studia, conatus referamus ad veram & unicam regulam. Quid porro tota eorum hierarchia, quam fastuose prædicant, consentaneum vel affine habet Christi & Apostolorum gubernationi? Imo quid non penitus adversum? Sed ignoscendum est Marinario, qui dum ora patrum Tridentinorum intuetur, admiratione tanti splendoris raptus, Christum se videre & audire putat. Ita nihil mirum, si turbidas spumas pro verbis, ecstaticus homo evomat. Vos, inquit, patres dum contemplor Ecclesiastica dignitate præeminentes, omnique doctrinæ genere insignes, vos mundi lumina & decora, Christum videre videor super aquas ambulantem, eundemque audire dicentem: Confidite, ego sum. Hæc causa est scilicet, cur in nos tam atrociter invehatur, quia divinum illum Synodi Tridentinæ splendorem, ad quem obstupescit, nihilo pluris facimus, quam puerile aliquod ludicrum. Ego autem tam sordidam adulationem quibus verbis insecter? Quanquam vix, in Carmelitæ persona insectatione digna est: quando jam pridem assuefactus est orbis, ne quid ingenuitatis in ejusmodi mendicabulis requirat.

Inflat deinde suam buccinam Ambrosius Catharinus, ex ordine Dominicanorum, vetus ille Lutheri antagonista: quem ego putabam ante annos viginti pudore confusum, in obscuras latebras se abdidisse. Tanto enim dedecore à Luthero, novitio adhuc milite, prostratus fuerat, tam fuerat turpiter ordinum omnium consensu, exsibilatus, ut prodire in hominum conspectum, si saperet, nunquam debuerit. Nunc autem, ut video, bulla Concilii publicata, quasi edicto Jubilæo excitatus, tanquam novus homo, in lucem rursus prodit: idem tamen est qui prius erat. Ergo qui Catharini insulsitates aliquando legerunt, nescirent putridum illud cadaver adhuc spirare, nisi concionem in Synodo habitam legerent, ubi Christi mater fidelissima ejus socia vocatur, & assidere fingitur ejus throno, ut gratiam nobis impetret. Multi antehac, impudentiæ suæ frena laxarunt. Sed qui sociam Christi nominaret, dum fictitiis titulis volunt ornare sanctam Virginem, inventum puto neminem fuisse. Et vocem adeo sacrilegam in tali Consessu prolatam, & exceptam non parvo favore, posteritas nunquam credidisset, nisi ab illis publicata fuisset oratio. Quid enim est Christum lacerare, si hoc non est? Proinde, quod à Deo nobis advocatum fuisse datam commemorat, perinde loquitur, acsi quod de Christo prædicant Apostoli, in illam dimidia ex parte competeret. Et se audet Simeoni comparare hoc silicernium: quum ille venerandus senex, in unicum Dei salutare, etiam nondum revelatum, toto animo intentus fuerit: huic autem Christus unus sit ex turba advocatorum. Postquam ordinem in cælo tam concinnum statuit, ad terrenam hierarchiam delabitur: & alienum esse à Christi corpore pronunciat, quisquis recusat Paulo tertio subesse. Quid? Etiamne si inter impios tanquam diabolus quispiam, tenebit principatum? Fieri, inquit, aliter non potest, quin Christi sit vicarius, qui Rom. sedem occupat. Nondum pudet istos nugatores tam futilibus næniis ludere, quas sciunt, ad tædium usque fuisse millies refutatas. Quo tempore adhuc Romæ erat Ecclesia & Episcopatus, mentio primatus, qualem nunc sibi arrogant Romanenses, nulla fuit. Unius enim Christi est universalis Episcopatus, cujus partem in solidum singuli sibi pastores vendicant: ut est apud Cyprianum. Hæc vero appellatio si in hominem conferatur, Gregorius sacrilegam, & nefariam, & scelestam, prænunciamque Antichristi fore, passim testatur. Quid? An à corpore resecti erant Aphricani, quum ne primi quidem aut summi Episcopi titulum Romano concederent? An ab Ecclesiæ communione se abdicabat Cyprianus, quum Stephanum Rom. Episcopum non modo cogebat in ordinem, ut se docilem suis collegis præberet: sed erroris, inscitiæ, & præfractæ obstinationis illum damnabat? An faciendæ à Christi grege discessionis auctor erat Hieronymus, quum superbia divitiarum, vel paupertatis humilitate superiorem vel inferiorem Episcopum fieri negaret: sive Romanus esset, sive Eugubinus? Sed enim ut nobis annuentibus, in tertium cælum evehatur Rom. sedes: quam ridiculum est, Primatem Episcoporum facere, qui Episcopo non magis est similis, quam lupus agno? Parum est, nihil in eo cerni Episcopale: verum quum sit professus Christi & Ecclesiæ hostis, etiamne Christi vicarium agnoscemus? Quanquam has disputationes longius protrahere, non est præsentis instituti. Et ex scriptis nostris petere satius est, quæ ad hanc rem faciunt. Et ipsa Catharini verba nos admonent, diutius non esse hic immorandum. Nam simulatque pejeravit, se minime gratiam, adulando, aucupari, continuo subjicit: Sed ad rem. Quo verbo innuit, se extra rem evagatum, & abs re loqutum esse. Ad rem vero ut nos reducat, nulla spes est, nisi prius ad sanam mentem redeat.

Si leonem ab unguibus æstimare placet: jam habent lectores, quid de Tridentino Concilio sentire debeant. Nam credibile est ex monachis, qui affuerunt, hos, quibus potissimum datus est declamitandi locus, habitos fuisse primarios, & quasi selectum florem. Eosdem ergo sciamus esse, ex quorum ingenio prodierunt decreta: qui patribus cornutis dictarunt, quod tacito nutu, quasi mutæ personæ, approbarent. Quo recidimus? Ut pro divinis oraculis habenda sint quæcunque talibus bestiis libuerit, obstrepera voce, in aliorum aures demurmurare? Quanquam non sum adeo rerum ignarus, ut credam orationes, quæ istorum nomine editæ sunt, qualescunque sint, ab ipsis fuisse compositas. Habent enim

suos

suos logodædalos, quibus suas insulsitates, ne risum pueris moveant, aliquo verborum colore fucandas tradunt. Sed fingamus nihil esse, quod non industria sua limaverint: id tamen in magno lucro ponendum est, tale extare specimen, in quo formidabilis illa Papatus sapientia appareat.

Nec vero prætereundus est Episcopus nescio quis, Cornelius nomine, qui ut superiores omnes dignitate, ita & stultitia longe superat. Si quid alias grave esset, aut serium in actionibus Synodi, huic diceres attributas esse morionis partes in fabula: sed quia dubium non est, quin delectus fuerit hic unus inter Episcopos, in quo totus ordo sua decora ostentaret: nisi eos sui pigeat jam ac pudeat, vehementer me ipsorum miseret. Unum est, quod illis perstringere queat oculos, quod flosculos omnes undique collegit: imo quicquid unquam elegantiæ didicerat, sedulo in suam orationem infercsit, ut se pro diserto venditaret. Ac per me sane licebit, ut se putet disertissimum, suisque talis videatur. Ciceroni quidem valde familiarem fuisse oportet, ex quo tanta fiducia laceras sententias mutuatur: ex quibus suam orationem male consarcinet. Verum, ut scurrili more ludendo, emendicatam illam suam garrulitatem ad opprimendum Christi regnum contorqueat, & Scripturam pro libidine profanet, id vero nullo modo ferendum. Quoniam singula notare infiniti esset operis, gustum ex paucis capiam lectores. Postquam hilaris orator triplici gaudio perfudit auditorium, sibi & sociis gratulatur, quod oculis jam videant, & manibus tangant beatam illam spem, quam multi videre quum cuperent, non potuerunt. Quod partim de priore Christi in mundum adventu, partim de ultima revelatione, quam adhuc expectamus, dictum est, quis pius sine stomacho audiat ab isto insano ad Tridentinam colluviem transferri? Et ne quid ad impudentiæ cumulum deesset, tertium membrum ex 11. ad Hebræos cap. de ultima fidelium perfectione assuit. Post hæc præludia, quid non sibi licitum putaret? Itaque non dubitat Christum nudare, ut ejus spoliis Papam suum ornet. Papa, inquit, lux venit in mundum. Os sacrilegum, tune sacrosancto illo elogio, quod non nisi in Filium Dei competebat, foetidum illud tuum monstrum commendabis? Si quem esse Deum crederes, annon ipse nefariæ vocis sonitus te subito horrore perculisset, ac reddidisset attonitum? An si quis in præclara illa Synodo fuisset pietatis sensus, tanta non modo Scripturæ profanatio, sed in Filium Dei contumelia non omnes iracundia inflammasset? Et adhuc Spiritum sanctum jactabunt præsidere, ubi Redemptor noster ita impune illuditur? Quid enim illo honore magis Christo proprium? ut Euangelista nominatim Baptistam, vel potius sub ejus nomine universos mortales ipsos excludens, illi uni asserat. Illic autem clamat, Filium Dei lucem nostram è cælo apparuisse. Ejusmodi est sententia, quæ excitare pios omnes animos ad summam reverentiam debeat. Excipitur autem à Synodo quasi ludicrum aliquod dicterium. An satis pro indignitate, exagitari posset tanta impietas? Sed bene est, quod non multis verbis indigent lectores, ut eam suo pondere examinent. Quamobrem & reliqua omnia leviter percurram. Quum in laudes Pauli tertii erumpit, dicas eum ex pleno fonte hausisse quod profert: tantum est verborum profluvium. Fortissimus, inquit, & optimus post hominum memoriam: quem gentium omnium linguæ celebrabunt: de cujus laudibus nulla unquam ætas conticescet. Legerat hæc apud Ciceronem. Eleganter putavit dicta esse, ut sunt: modo apte accommodentur. Sed quam bene quadrent Paulo tertio, testes sint eorum conscientiæ, qui vel ejus tyrannidi sunt addictissimi. Ineptus nimium sim, si singula encomia persequar quibus detonandis hic nugator guttur suum exercet. Postquam mirabili Dei providentia conservatum fuisse dixit, ut fide, sapientia, potestate sua nos bearet, jubet venerandos patres, tripudiantium more, exclamare: Vivat sanctissimus, Vivat oecumenicus, Vivat Apostolicus. O bone patercule, quanto præstaret te sanum esse, quam non mortuo solum, sed exitiali pestiferoque monstro occinere illud tuum Vivat! Nam quod postea cælo dignum prædicas, nescio an intelligas quod omnes judicant: terra esse indignum. Sed in eo vehementer errasti, quod procul à cælo debueras suam illi stationem assignare. De reliqua laudum congerie, quibus idolum suum onerat lepidus encomiastes, hoc tantum habeo quod dicam. Vetus forte proverbium audierat: Dulcis cantilena, laus. Non animadvertit, quorsum spectaret. Itaque, ut suavis orator videretur, totum se in laudes profudit. Inde transit ad Synodum: & ex tribus Legatis unum facit cælestem. Cardinalem scilicet à monte, quem omnes truculento ingenio, ferisque moribus esse norunt: secundum, Christianæ politiæ severum exactorem, qui utinam à suo cubiculo inciperet: tertium, Angelum: qui utinam ambitionem, præcipuam carnis partem, exuisset. Tandem illi Concilium est nova Jerusalem: & quid non? Hoc scilicet profectum est gravi illa obtestatione, qua usi fuerant Legati, ne quispiam laudaretur. Verum, illud perquam facetum, quod quum hæc omnia dicturus esset, indignationem suorum deprecatur. Nemo, inquit, vestrum mibi succenseat. Nam meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis. Immites sane, & formidabiles esse bestias oportet, si tam blandis palpationibus irritantur. Quid enim facerent durius lacessitæ? Postea quasi placaris illis, securus exultat. Venimus, vidimus, vicimus. Potuit hoc quidem jactare Cæsar. Sed quam ridiculi sunt isti pæanes in umbra vallis Tridentinæ, extra hostis conspectum? Velim enim scire quid viderint, ut vincerent. Periculum est, ne me calumniati excipiat: quum ratio mox sequatur, apertis Concilii foribus, apertas esse fores cæli: nempe, nisi omnibus palam esset, quantum inter Concilium & cælum intersit. Sed homini deliro concedendum est, si extra metas vagatur. Proinde sibi gratulatur, restitutam esse Ecclesiam, quæ jam ad interitum inclinaverat, nisi nova lux Dei, & ejus qui ad Deum proxime accedit, Pauli tertii oblata esset. Quid? etiamne Angelis, etiamne Prophetis, & Apostolis superior est Paulus? Video quid sit. Legerat Ciceronem (quem paulò deterius imitatur, quam hominem simia) populo Rom. sic aliquando fuisse adulatum. Tam bellum dicterium perdere noluit. Sed interim, quæ pia mens non talem blasphemiam execretur?

Quis Spiritum Synodo abesse neget, quem talibus flabellis videmus excitari? Quanquam Episcopulus, de sanctissimi Pauli & patrum clementia, magnifice concionatur. Prædicat enim Paulum sui oblitum, nostri memorem, nihil nisi humanum & paternum meditari. Atque hoc quidem sperabimus, adeo mansuetum esse Pauli animum, ubi ipsum sui oblitum esse apparuerit. Fucus tamen iste aliquanto est tolerabilior, quam crudele incitamentum rhetoris, non dico cujus, (nomen enim, bonoris causa, taceo) qui forte veritus, ne scribendis sanguinariis decretis parum audaces forent Tridentini, eos ad audendum hortatur: & simulatque jusserint, paratas fore carnificum manus promittit. Itane vero ut tu, qui nescius non es, indignis modis tractari innoxios: & qui potius, si quem haberes conscientiæ sensum, caput tuum opponere debueras, acuere ad sævitiam non dubites, qui jam toti ardent immani ac belluina rabie? Adeone sensus omnes tuos profanavit aër Italicus, ut non cogites Filium Dei, cujus agitur causa, justum aliquando fore judicem? An oblitus es, quanti regnum suum faciat, quod Euangelii prædicatione continetur? An memoria non tenes, quam seve-

severum se, vel imminutæ Patris gloriæ vindicem denunciet? Quibus eloquentiæ picturis horribiles illas minas delebis, quibus adversus perfidam simulationem fulminat? Quæ tanta amentia te excæcavit, ut calcare pedibus sacrum martyrum sanguinem non verearis, quem sibi non frustra asserit esse pretiosum? Una denique ista vox tibi horrorem non incu-
Isa. 5. tit? Væ qui mentiuntur lucem esse tenebras. Ego vero tua causa totus expavesco, dum formidabilem illam ultionem mente concipio, quæ te brevi manet, nisi in viam redeas. Atque ideo tibi non parco, ut Deus parcat: sed ita est profecto, meretricias tandem rhetorum linguas fieri oportet, ubi semel meritoriæ esse cœperunt. Quod si illi ad maledicendum sunt diserti, nos ad reprimendam eorum virulentiam, mutos esse non convenit. Turpis enim ignaviæ esset, dum martyrum memoriam (quam, ut inter pios benedicta esset, ore suo Dominus consecravit) quibus possunt probris lacerant, nos dissimulando, id pati: perfidiæ vero nimis flagitiosæ, dum æternam Dei veritatem (cujus defensio nobis tantopere commendatur) infamant, nos tacendo, velut eam prodere. Sed jam ad secundæ Sessionis decretum, tanquam ad primum fabulæ actum veniamus.

DECRETUM PUBLICATUM IN SECUNDA SESSIONE

SACRI CONCILII TRIDENTINI,

Die 7. Januarii, 1546.

SAcrosancta Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, in ea præsidentibus eisdem tribus Apostolicæ sedis Legatis, agnoscens cum beato Jacobo Apostolo, quod omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum, qui iis qui postulant à se sapientiam, dat omnibus affluenter, & non improperat eis: & simul sciens, quod initium sapientiæ, timor Domini: statuit & decrevit, omnes & singulos Christi fideles, in civitate Tridentina congregatos, exhortandos esse, prout exhortatur, ut se à malis & peccatis hactenus commissis emendare, ac de cætero in timore Domini ambulare, & desideria carnis non perficere, orationibus instare, sæpius confiteri, Eucharistiæ sacramentum sumere, Ecclesias frequentare, præcepta denique Dominica (quantum quisque poterit) adimplere, necnon quotidie pro pace Principum Christianorum, ac unitate Ecclesiæ, privatim orare velint. Episcopos vero, & quoscunque alios in ordine sacerdotali constitutos, œcumenicum Concilium in ea civitate concelebrantes, ut assidue Dei laudibus incumbere, hostias, laudes, & preces offerre, sacrificium Missæ quolibet saltem die Dominico (in quo Deus lucem condidit, & à mortuis resurrexit, ac Spiritum sanctum in discipulos infudit) peragere satagant: facientes, sicut idem Spiritus sanctus per Apostolum præcipit, obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro sanctissimo D. N. Papa, pro Imperatore, pro Regibus, & cæteris qui in sublimitate constituti sunt, ac pro omnibus hominibus: ut quietam, & tranquillam vitam agamus, pace fruamur, & fidei incrementum videamus. Præterea hortatur ut jejunent, saltem singulis sextis feriis, in memoriam passionis Domini, & eleemosynas pauperibus erogent. In Ecclesia autem cathedrali, singulis quintis feriis, celebretur Missa de Spiritu sancto, cum litaniis, & aliis orationibus ad hoc institutis. In aliis vero Ecclesiis, eadem die dicantur, ad minus litaniæ, & orationes. Tempore autem quo sacra peraguntur, colloquutiones & confabulationes non fiant: sed ore & animo, celebranti adsistatur.

Et quoniam oportet Episcopos esse irreprehensibiles, sobrios, castos, domui suæ bene præpositos, hortatur etiam, ut ante omnia quilibet in mensa servet sobrietatem moderationemque ciborum. Deinde quum in eo loco sæpe otiosi sermones oriri soleant, ut in ipsorum Episcoporum mensis divinarum Scripturarum lectio admisceatur: familiares vero suos unusquisque instruat & erudiat, ne sint rixosi, vinosi, impudici, cupidi, elati, blasphemi, & voluptatum amatores: vitia demum fugiant, & virtutes amplectantur: & in vestitu, & cultu, & omnibus actibus honestatem præ se ferant, sicut decet ministros Dei.

Ad hæc, quum hujus sacrosancti Concilii præcipua cura, sollicitudo, & intentio sit, ut propulsatis hæresum tenebris (quæ per tot annos operuerunt terram) catholicæ veritatis lux (Jesu Christo, qui vera lux est, annuente) candor puritasque refulgeat: & ea quæ reformatione egent, reformentur: ipsa Synodus hortatur omnes catholicos, hic congregatos, & congregandos, atque eos præsertim, qui sacrarum literarum peritiam habent, ut sedula meditatione diligenter secum ipsi cogitent, quibus potissimum viis & modis, ipsius Synodi intentio dirigi, & optatum effectum sortiri possit, quo maturius, & consultius damnari damnanda, & probanda probari queant: ut per totum orbem omnes uno ore, & eadem fidei confessione glorificent Deum, & Patrem Domini nostri Jesu Christi.

In sententiis vero dicendis, juxta Toletani Concilii statutum, in loco benedictionis considentibus Domini sacerdotibus, nullus debeat aut immodestis vocibus perstrepere, aut tumultibus perturbare: nullis etiam falsis, vanisve aut obstinatis disceptationibus contendere: sed quicquid dicatur, mitissima verborum prolatione temperetur: ut nec audientes offendantur, nec recti judicii acies perturbato animo inflectatur.

Insuper, ipsa sacra Synodus statuit, ac decrevit, quod, si forte contigerit aliquos debito in loco non sedere, & sententiam etiam sub verbo Placet proferre, congregationibus interesse, & alios quoscunque actus facere, Concilio durante: nulli propterea præjudicium generetur, nullique novum jus acquiratur.

IN DECRETUM

SECUNDÆ SESSIONIS.

QUia honorabile esse Concilii nomen sciunt: commendationem inde sibi accersunt apud bonos viros, quibus sunt ignoti: nam dum intumescunt istæ ampullæ, sacrosancta, œcumenica, & universalis Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata: perstringunt simplicium oculos. Verum, ut Christianæ modestiæ est, Ecclesiæ auctoritatem vereri: ita & prudentiæ est circumspicere, ne fallaci prætextu nobis Satan illudat. Quanquam hic non tam exacta prudentia opus est. Neque enim, vel à præstigiis, vel ab occultiore aliquo astu nobis cavendum est. Tantum aperiamus oculos, & perspiciemus nihil esse quod iam splendidis titulis obtendunt. Quum publicarent hoc decretum, viginti forte Episcopi sedebant. En cur universalem Synodum se appellent: nec eo contenti, quo magis terreant ignaros, nomen Græcum usurpant, quasi vox ignota vim habitura sit magicæ incan-

cantationis. Sed quid tamen valet œcumenica Synodus? Perinde acsi quis dicat, undique Tridentum confluxisse Episcopos, quaquaversum habitatur orbis. At si provincialis foret Synodus, deberet eos pudere suæ paucitatis. Unde autem, aut quo jure sacrosanctam hanc Synodum censebimus? Quousque tandem sibi ducent cum pueris esse negotium, ut crepitaculis risu dignis majestatem sibi concilient? In Spiritu sancto rite se esse congregatos, unde nobis fidem facient; nisi forte ex bullari indictione? Quasi vero semper fascinatas hoc stupore teneant hominum mentes, Spiritum sanctum è cælis elici, Papæ nutu. Quo tempore habita sunt Concilia, quibus ipsi primarium honorem deferre coguntur, nulla penes Rom. Episcopum indictionis erat potestas. Sed cum Imperator cum reliquis, suo edicto convenire jubebat. Hoc fuisse observatum, non in quatuor solum magnis Conciliis, quæ vocant, sed etiam in plurimis aliis, vetusta acta, quæ adhuc supersunt, & omnes historiæ testantur. Ac ne causentur indictionem fuisse parum legitimam: id Leonis epistolis refellitur, quibus suppliciter petit à Theodosio, Valentiniano, & Marciano, Augustis, ut, pro Imperatoria potestate, locum & diem Episcopis edicant. Idem & Gregorius aliquanto post à Mauricio petiit.

Verum tres sedis Apostolicæ Legati, Spiritum sanctum forsan attulerunt. Si ita est, non fuit Synodus Nicena rite congregata: quæ Romanæ Ecclesiæ legatos in quartum locum rejecit. Quid de Aquileiensi dicendum, quæ quum in Italia celebraretur, essetque universalis, nullam facit Rom. Episcopi mentionem? Si non est rite constitutus ordo, nisi præsideant Papæ legati, quid respondebunt Aphricani, qui duobus Bonifacii legatis Philippo & Asello postremum locum assignarunt, quod Presbyteri tantum essent, non ex ordine Episcopali? Nunc Romanæ Ecclesiæ diaconus, modo rubro pileo sit insignis, altus eminebit super omnium Episcoporum capita. Tametsi, quem quisque inter eos gradum obtineat, mea nihil refert: nec ea de causa illis molestus ero. Quin facile patiar mitras à galeris vinci: modo ne Spiritum sanctum larvis nuper à se compositis alligent: ut ubicunque conspectus fuerit purpuræ fulgor, Synodus sit rite congregata. Et tamen si hanc nobis legem imponunt: cur Synodus Basiliensis legitima, illorum judicio, non habetur? Quis ferat tantam impudentiam, ut Spiritum emittat homo, & quoties libuerit revocet? Proinde ut vero argumento persuadeant, Spiritum Dei suum esse præsidem, in primis probent necesse est, Christi nomine & auspiciis se esse congregatos.

Atqui longe secus esse, acta clamitant: nam simulac buccas ita inflarunt, primum nihil dignum proferunt tanto hiatu: deinde primo statim ingressu, quod sibi videntur habere optimum, ex crassissima superstitionum fæce hauriunt. Ac de priore quidem parte, quam flaccidi sint & emortui, omnique Spiritus energia vacui in primo suo Decreto, lectoribus judicium relinquam: quia nemo est mediocri intelligentia præditus, qui non per se animadvertat. Secundam attigisse sufficiet: quia ex brevi indicatura judicium facere promptum erit. Episcopos & sacerdotes Concilium celebrantes, hoc est, seipsos hortantur, ad peragendum, quolibet saltem Dominico die, Missæ sacrificium. En præclaræ reformationis initia. Clamamus, missale sacrificium, nihil aliud esse, quam impiam Cœnæ Dominicæ profanationem. Idque ex claris Domini verbis planum facimus. Neque enim sacrificandi partes nobis injungit in sacra Cœna instituenda: sed ad participandum, quod ipse unus & semel obtulit sacrificium, nos invitat: distributionem fieri præcipit: utroque symbolo communicare omnes pariter jubet. Neque enim obscura sunt verba: Accipite: distribuite inter vos: bibite ex hoc calice omnes. Quid simile inter ejusmodi actionem, quæ Domini mandato respondet, & Papalem Missam? ubi se Christum Patri offerre fingunt, ad expianda suo sacrificio mundi peccata: neque id solum, sed etiam ad impetrandam mortuis redemptionem: ubi nulla fit ad participationem invitatio: sed potius unus se à toto grege separat: quod si quis forte accedit, à dimidia parte arcetur. Olim quum minor esset populi frequentia, dicebat Chrysostomus: Frustra ergo astamus ad altare. Dicebat hoc, qui jam tamen assueverat multis corruptelis. Quid dicturus est Dominus, non corrupta modo, sed eversa prorsus sua institutione? Eant igitur, & magis magisque suo sacrilegio iram Dei jam plus satis concitatam, rursus deintegro inflamment. Secundo hortantur, ut singulis saltem feriis sextis, in passionis &c. memoriam. Hoccine est, quod de observatione dierum docet Paulus? Hoccine est quod de ciborum delectu admonet, eadem ad Colossenses Epistola? ἐθελοθρησκείαν esse, hoc est, commentitium Dei cultum, qui utcunque speciem habeat sapientiæ, quia tamen pendet ex hominum placitis, una cum cibis ipsis evanescit, qui usu ipso pereunt. Ubi, quæso, legerunt, Dominum talem commendasse mortis suæ memoriam? Quin potius moriendo, quicquid tale est, abrogavit. Quid ergo de præparationibus istis dicendum, quibus Spiritum sanctum elicere de cælo volunt: nisi fatuas esse superstitiones, de quibus ad focum, sedentes cum lana & colu aniculæ fabulantur? His demum adjungit litanias: hoc est, centones ex totidem blasphemiis consutos, quot verbis. Quo enim colore excusabunt, quod quum de Christi intercessione illic altum sit silentium, advocatorum sibi centurias, ex quibus volunt mortuis, deligunt? Quid hoc, vel cum Scripturæ doctrina, vel cum veteribus piorum institutis simile habet? ut præterito uno Dei & hominum mediatore, nominatim enumerent quos sibi finxerunt pro suo arbitrio: & tandem universum Sanctorum chorum, quasi uno fasciculo colligatum invocent? Ut discedere sibi permittant à pura Euangelii doctrina: certe quo tempore eousque invaluerat superstitio, ut rectam lineam tenere non possent sancti pastores, disertis tamen verbis prohibitum fuit in Concilio Carthaginensi, ne Sancti ad altare invocarentur: & ne hanc vocem proferrent sacerdotes, Sancte Petre, vel Paule, ora pro nobis. Qualis nunc ab his speranda reformatio, qui à corrupti seculi vitiis tantopere in pejus degenerant?

PRIMUM DECRETUM

PUBLICATUM IN

TERTIA SESSIONE

TRIDENTINÆ SYNODI,

Die Jovis, 4. Febeuarii, 1546.

IN nomine sanctæ & individuæ Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Hæc sacrosancta, œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, in ea præsidentibus eisdem tribus Apostolicæ sedis Legatis: magnitudinem rerum tractandarum considerans, præsertim earum, quæ duobus illis capitibus de exstirpandis hæresibus, & moribus reformandis continentur, quorum causa

præcipue est congregata: agnoscens autem, cum Apostolo, non esse sibi colluctationem adversus carnem & sanguinem, sed adversus spirituales nequitias in cælestibus: cum eodem omnes & singulos in primis hortatur, ut confortentur in Domino, & in potentia virtutis ejus, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possint omnia tela nequissimi ignea extinguere, atque galeam spei salutis accipiant, cum gladio spiritus, quod est verbum Dei. Itaque ut hæc pia ejus sollicitudo principium & progressum suum per Dei gratiam habeat, ante omnia statuit & decrevit, præmittendam esse confessionem fidei, Patrum exempla in hoc sequuta, qui sacratioribus Conciliis hoc scutum contra omnes hæreses in principio suarum actionum apponere consuevere: quo solo aliquando, & infideles ad fidem traxerunt, hæreticos expugnarunt, & fideles confirmarunt. Quare Symbolum fidei, quo sancta Romana Ecclesia utitur, tanquam principium illud, in quo omnes, qui fidem Christi profitentur, necessario conveniunt, ac fundamentum firmum & unicum contra quod portæ Inferi nunquam prævalebunt, totidem verbis, quibus in omnibus Ecclesiis legitur, exprimendum esse censuit. quod quidem ejusmodi est:

Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, Factorem cæli & terræ, visibilium omnium, & invisibilium. Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, & ex Patre natum ante omnia secula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cælis: & incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria virgine: Et homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus, & sepultus est, & resurrexit tertia die, secundum Scripturas, & ascendit in cælum, sedet ad dexteram Patris: Et iterum venturus est cum gloria judicare vivos & mortuos: cujus Regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum Dominum, & vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit, qui cum Patre, & Filio, simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per Prophetas. Et unam sanctam catholicam, & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum Baptisma in remissionem peccatorum: & expecto resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi seculi, Amen.

Eadem sacrosancta, œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, in ea præsidentibus eisdem tribus Apostolicæ sedis Legatis, intelligens multos Prælatos, ex diversis partibus accinctos esse itineri, nonnullos etiam in via esse, quo huc veniant: cogitansque omnia ab ipsa sacra Synodo decernenda, eo majoris apud omnes existimationis, & honoris videri posse, quo majori fuerint, & pleniori patrum concilio, & præsentia sancita, & corroborata: statuit & decrevit, futuram Sessionem, post præsentem celebrandam esse die Jovis, quæ subsequetur Dominicam Lætare, proxime futuram. Interim tamen non differri discussionem & examinationem eorum quæ ipsi Synodo & discutienda & examinanda videbuntur.

IN DECRETUM
TERTIÆ SESSIONIS.

Dicas, altum nescio quid velle excludere venerandos patres, quum de spirituali armatura ex Paulo concionantur. Sed ex monte inflato, præter inanem fumum, nihil tandem prodit, quod saltem præsenti necessitati serviat: nam fidei confessioni duntaxat subscribunt quæ in templis canitur. Initio Januarii primum Decretum poblicaverant: hujus secundi publicationem differunt in Febeuarium. Quid tam longa consultatione opus fuit in re liquida? An vero mensis unius fuit hæc inquisitio? Valde sedulos, & laboriosos io rebus arduis esse oportet, qui, ubi nihil est negotii, tamdio occupantur. Ergo, quasi non frustra tempus consumpserint, obi dies advenit, Consedere duces, & vulgi stante corona, alta voce pronunciant se credere, de quo nihil esse controversiæ, sciebant omnes. Hoc dicent ex ritu, institutoque veteri fuisse factum. Atqui, ao nullios difficultatis ceremoniola mensem integrum requirebat? Nimis certe puerilis est hic fucus, dum sedent ad nihil dicendum, quo probent, se non fuisse otiosos. Sed qua gravitate pronunciant? Symbolum, inquiont, profitemur nos credere, ut est in Missali. Ut eorum ineptias non exagitem, mirum nisi cos sponte sui pudeat. Quod multos Prælatos putabant ex variis partibus accinctos esse itineri, eos fefellit opinio. Nam ad extremum vix ad quadraginta fuerunt collecti. Quare illam existimationem, quam sperabant ex magno numero, perdiderunt. Tametsi, mea opinione, sibi sunt injurii, dum paucitati suæ detrahunt: nam tanti apud me est ipsorum auctoritas, ut si quingentos præterea haberent sui similes, ne minimum quidem momentum accessurum sit ad pondus.

PRIMUM DECRETUM
QUARTÆ SESSIONIS

8. *Aprilis* 1546. *celebratæ*,

CONCILII TRIDENTINI.

Sacrosancta, œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea eisdem tribus Apostolicæ sedis Legatis: hoc sibi perpetuo ante oculos proponens, ut sublatis erroribus, puritas ipsa Evangelii, in Ecclesia conservetur: quod promissum ante per Prophetas in Scripturis sanctis, Dominus noster Jesus Christus Dei Filius, proprio ore primum promulgavit: deinde per suos Apostolos, tanquam fontem omnis & salutaris veritatis, & morum disciplinæ, omni creaturæ prædicari jussit. Perspiciensque hanc veritatem, & disciplinam contineri in libris scriptis, & sine scripto traditionibus, quæ ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditæ, ad nos usque pervenerunt: orthodoxorum Patrum exempla sequuta, omnes libros, tam veteris quam novi Testamenti, quum utriusque unus Deus sit auctor, nec non traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel ore tenus à Christo, vel a Spiritu sancto dictatas, & continua successione in Ecclesia catholica conservatas, pari pietatis affectu, ac reverentia suscipit, & veneratur. Sacrorum vero librorum indicem, huic Decreto adscribendum censuit, ne cui dubitatio suboriri possit, quinam sint, qui ab ipsa Synodo suscipiuntur. Sunt vero infrascripti: Testamenti veteris, quinque Mosis, id est, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium: Josueh, Judicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdra primus, & secundus qui dicitur Nehemias, Tobias, Judith, Hester: Job, Psalterium Davidicum centum quinquaginta Psalmorum, Parabola, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus: Esaias, Hieremias, cum Baruch, Eze-

chiel, Daniel: duodecim Prophetæ minores, id est, Oseas, Joël, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias: duo Machabæorum, primus & secundus. Testamenti novi, quatuor Evangelia: secundum Matthæum, Marcum, Lucam, Joannem: Actus Apostolorum à Luca Evangelista conscripti: Quatuordecim Epistolæ Pauli Apostoli: ad Romanos, duæ ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, duæ ad Thessalonicenses, duæ ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos: Petri Apostoli duæ, Joannis Apostoli tres, Jacobi Apostoli una, Judæ Apostoli una, & Apocalypsis Joannis Apostoli. Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueverunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris & canonicis non susceperit, & traditiones prædictas sciens & prudens contempserit: anathema sit. Omnes itaque intelligant, quo ordine & via ipsa Synodus, post jactum fidei confessionis fundamentum, sit progressura, & quibus potissimum testimoniis ac præsidiis in confirmandis dogmatibus, & instaurandis in Ecclesia moribus, sit usura.

SECUNDUM DECRETUM
QUARTÆ SESSIONIS.

INsuper eadem sacrosancta Synodus, considerans non parum utilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex omnibus Latinis editionibus quæ circumferuntur sacrorum librorum, quænam pro authentica habenda sit, innotescat: statuit, & declarat, ut hæc ipsa vetus & vulgata editio, quæ longo tot sæculorum usu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, & expositionibus, pro authentica habeatur, & quod nemo illam rejicere quovis prætextu audeat, vel præsumat.

Præterea ad coërcenda petulantia ingenia, decernit, ut nemo suæ prudentiæ innixus, in rebus fidei, & morum, ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit & tenet sancta mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu & interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat, etiamsi ejusmodi interpretationes nullo unquam tempore in lucem edendæ forent. Qui contravenerint, per Ordinarios declarentur, & pœnis à jure statutis puniantur.

Sed & impressoribus modum in hac parte, ut par est, imponere volens, qui jam sine modo, hoc est, putantes sibi licere quicquid libet, sine licentia superiorum Ecclesiasticorum, ipsos sacræ Scripturæ libros, & in super annotationes, & expositiones quorumlibet indifferenter, sæpe tacito, sæpe etiam ementito prælo, & (quod gravius est) sine nomine auctoris imprimunt: alibi etiam impressos libros hujusmodi temere venales habent: decernit & statuit ut posthac sacra Scriptura, potissimum vero hæc ipsa vetus & vulgata editio, quam emendatissime imprimatur. Nullique liceat imprimere, vel imprimi facere, quosvis libros de rebus sacris sine nomine auctoris, neque illos in futurum vendere, aut etiam apud se retinere, nisi primum examinati, probatique fuerint ab Ordinario, sub pœna anathematis, & pecuniæ, in Canone Concilii novissimi Lateranensis apposita. Et si regulares fuerint, ultra examinationem, & probationem hujusmodi, licentiam quoque à suis superioribus impetrare teneantur, recognitis per eos libris, juxta formam suarum ordinationum.

Qui autem scripto eos communicant, vel evulgant, nisi antea examinati, probatique fuerint, eisdem pœnis subjaceant, quibus impressores: & qui eos habuerint, vel legerint, nisi prodiderint auctorem, pro auctoribus habeantur. Ipsa vero hujusmodi librorum probatio in scriptis detur, atque ideo in fronte libri, vel scripti, vel impressi, authentice appareat. Idque totum, hoc est, probatio, & examen, gratis fiat: ut probanda probentur, & reprobentur improbanda.

Post hæc temeritatem illam reprimere volens, qua ad profana quæque convertuntur & torquentur verba & sententiæ sacræ Scripturæ, ad scurrilia scilicet, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones impias, & diabolicas incantationes, & divinationes, sortes, libellos etiam famosos: mandat, & præcipit, ad tollendam hujusmodi irreverentiam, & contemptum, & ne de cætero quisquam, quomodolibet verba Scripturæ sacræ ad hæc & similia audeat usurpare, ut omnes hujus generis homines, temeratores & violatores verbi Dei, juris & arbitrii pœnis per Episcopos coërceantur.

Item, hæc sacrosancta Synodus statuit, & decrevit, proximam futuram Sessionem tenendam, & celebrandam esse feria quinta, post sacratissimum festum proximum Pentecostes.

IN QUARTAM SESSIONEM.

VEtus est proverbium: Romani sedendo vincunt. Hac fiducia, degeneres isti, ac spurii Romanæ sedis, hoc est, magnæ meretricis filii, ad vincendum se composuerunt, indicta tertia Sessione. Quid enim prohibet, quominus erecto trophæo, voti compotes abeant: si illis conceditur quod uno decreto complexi sunt? Quatuor autem sunt capita. Primo definiunt, in doctrina non solis Scripturis standum esse, sed traditis etiam per manus placitis. Deinde, in conficiendo Scripturæ catalogo, eadem libros omnes creta notant: & apocryphos vetant ex aliorum ordine submoveri. Tertio, repudiatis aliis quibuscunque interpretationibus, vulgatam solam retinent, ac jubent esse authenticam. Postremo, sibi in locis omnibus vel obscuris, vel dubiis, jus interpretationis vindicant, absque provocatione. Quatuor istis constitutis: quis neget esse debellatum? Itaque, supervacuæ magis ostentationis causa, postea disputarunt, quam quod ita necesse foret. Quicquid enim protulerint, si nulla Scripturæ auctoritate fultum erit, inter traditiones numerabitur: quas nihilo minus fidei habere volunt, quam Legem & Prophetas. Quid vero jam licebit improbare? quum nullum sit tam crassum aut anile delirium, quod non hoc prætextu defendant. Imo nulla est tam prodigiosa superstitio, cui non hunc, veluti Aiacis clypeum, applicent, quo muniatur. Adde, quod sibi nova suffragia comparant, quum libros apocryphos auctoritate dignantur. Ex secundo Machabæorum & Purgatorium probabitur, & Sanctorum intercessio. Ex Tobia, satisfactiones, exorcismi: & quid non? Ab Ecclesiastico non pauca mutuabuntur. Unde enim fæcem melius haurirent? Quanquam non is sum, qui lectionem horum librorum velim prorsus improbare: sed fidem illis tribuere, quæ hactenus nunquam habita fuit, quorsum attinebat, nisi ut ad colorandos suos errores adulterino fuco uterentur? Verum, quia sæpe ex Hebraica aut Græca veritate refellitur istorum inscitia in citandis Scripturis, & temeritas cohibetur, adeoque retunditur Thrasonica jactantia: huic quoque nodo ingeniose occurrunt, dum statuunt ut sola ad fidem valeat vulgata translatio. Eant nunc qui multum operæ temporisque sumpserunt in linguarum studio, ut genuinum Scripturæ sensum ex fontibus ipsis peterent. Saltem ne posthac Romanensibus molesti sint, hoc decreto abunde provisum est. Nonne hoc est Græciam, totumque Orientem subigere? Unum adhuc deerat: semper enim emergunt homines morosi, quibus satisfieri aliter nequit, nisi Scripturis probetur quod vertitur in quæstione. Sunt alii nimium perspicaces, qui etiam in vulgata trans-

latione arma reperiunt, quibus ad lacessendum Parum instruantur. Ne quid inde accipiant damni, optimum remedium excogitant, dum sibi legitimam adjudicant Scripturæ interpretationem. Quis jam male providos existimet? qui uno capite huc perveniunt, ut quidvis habeant ex Scriptura probatum: & nullo Scripturæ testimonio quantumvis contrario urgeantur. Nam si confessio probanda est: in promptu erit illud: Ostendite vos sacerdotibus. Si quæratur, an ad mortuorum intercessionem confugiendum sit: statim illud occurret: Ad aliquem sanctorum convertere. Item, Pro hac orabit ad te omnis sanctus. Nec Purgatorium destituetur certo fundamento: quia scriptum est: Non exibit inde, donec solverit ultimum quadrantem. Denique, licebit quidlibet ex quolibet facere. Quum antehac ejusmodi testimonia proferebant, jam erant pueris quoque ipsis ridiculi: nunc jus authenticæ interpretationis scrupulum omnem, si illis credimus, eximet. Quod autem tam clarum aut firmum testimonium illis contra objicietur, quod non eludent? Impune enim qualicunque cavillo se expedient. Adversus contrarias rationes hic oppositus erit murus aheneus: Tu quis es, qui Ecclesiæ interpretationi obstrepis? Hoc scilicet est, quod vulgari proverbio inter se prædicant Scripturam esse nasum cereum: quia converti possit in omnes formas. Si ejusmodi postulata Mathematicis darentur, non modo ex cubito palmam facerent: sed stadium evincerent cubito brevius, donec miscerent cælum terræ.

Quid ergo cum hac victrice, & jam quasi triumphali Sessione nobis agendum est? nempe, ut stando discutiamus istos fumos. Quod ad traditiones attinet: scio illarum non raram fieri mentionem à vetustis scriptoribus; sed non eo consilio, ut fides nostra extra Scripturas excurrat, in quibus ipsam perpetuo includunt. Ritus tantum quosdam Apostolis referunt acceptos: quorum pars ab illis videtur habere originem: pars autem illis auctoribus indigna est. Et tamen omnes quos attingunt, & numero pauci sunt, & genere tolerabiles. Nunc vero quicquid Romanensibus libuerit obtrudere, id ex Apostolorum traditione fluxisse, credi volunt: adeoque nihil habent frontis, ut quæ non ita pridem inter ignorantiæ tenebras obrepserunt, in illum ordinem, sublato discrimine, referant. Ergo, ut illis demus, instituta quædam posteris Apostolos Domini per manus tradidisse, quæ scriptis nunquam mandaverint: primum, hoc nihil ad fidei doctrinam: ut apiculum unum inde eliciant: sed tantum ad externos ritus, vel decoro, vel disciplinæ servientes: deinde probare necesse habebunt, traditionem esse Apostolicam, quamcunque hoc titulo commendabunt. Proinde, non est quod putent, hoc sibi quicquam suffragari, vel ad tyrannidem legum suarum stabiliendam, quibus conscientias misere excarnificant: vel ad suas superstitiones obtegendas, quas consarcinatas esse ex vitiosis omnium seculorum gentiumque ritibus, constat. Præcipue vero repudiandum illud, quo doctrinæ certitudinem ex iis, quæ vocant ἄγραφα, non minus quam ex Scripturis pendere volunt. Tenendum enim semper est illud Augustini: Fidem ex Scripturis conceptam esse.

De libris omnibus in Canonem promiscue receptis, non dicam aliud, nisi præter Ecclesiæ veteris consensum id fieri. Scitur enim quid Hieronymus ex communi majorum sententia referat. Et Ruffinus etiam tanquam de re minime controversa, cum Hieronymo pronunciat, Ecclesiasticum, Sapientiam Solomonis, Tobiam, Judith, & Machabæorum historiam, libros non Canonicos à Patribus, sed Ecclesiasticos fuisse vocatos, qui ad populum quidem legerentur, sed ad fidem dogmatum faciendam non valerent. Nec me tamen latet, idem quod nunc Tridentini patres statuunt, in Concilio Carthaginensi tertio haberi. Quod Augustinus quoque in libro de doctrina Christiana sequutus est. Sed quum variis locis testetur Augustinus, non idem sua ætate sensisse omnes, relinquatur id sane in medio. Quod si argumentis ex re ipsa sumptis pugnandum sit, præter phrasin ipsam, multa ostendent debere inferiore loco subsidere, quæ Tridentini patres in altum extollunt. Ut alia omittam, quisquis Machabæorum scripsit historiam, in fine optat, ut si bene & congruenter scripserit: sin minus, veniam deprecatur. Quantum, obsecro, à Spiritus sancti majestate aliena est hæc confessio?

In translationibus, præter unam vulgatam, damnandis, ut crassior est inscitia, ita magis barbarum edictum. Sacra Dei oracula Moses & Prophetæ lingua Hebraica, Apostoli Græca prodiderunt. Ne quis mundi angulus expers esset tanti thesauri, accessit etiam donum interpretationis. Factum est, nescio quibus modis, certe nec judicio nec recto delectu, ut interpretationibus diversis una obtinuerit inter indoctos, saltem qui nulla linguarum notitia instructi, qualecunque ignorantiæ suæ subsidium quærebant. Porro qui linguas tenent, hanc interpretationem deprehendunt infinitis erratis scatere: idque apertissimis demonstrationibus planum faciunt. Patres decernunt ex adverso, etiamsi ex fonte ipso purum liquorem proferant, etiamsi ex certa veritate falsum coarguant, minime esse audiendos. Nemo unquam sensu communi præditus, hoc bono privare ausus est Ecclesiam Dei. Veteres, quamvis linguarum cognitione, ac præsertim Hebraicæ, destituerentur, ingenue tamen semper agnoscunt, nihil esse melius, quam ipsam consulere, ut inde verus germanusque sensus hauriatur. Ultra progrediar. Nemo est mediocri ingenio, qui vulgatam translationem cum aliquot aliis conferendo, non facile videat, multa feliciter in his esse restituta, quæ perperam in illa habebantur. Hic nos Synodus cogit ad perspicuam lucem cæcutire, ut sponte erremus. Quis putasset tam fore amentes, ut bonorum judicia tam secure contemnerent, nec dubitarent omnibus se invisos ac detestabiles reddere? Qui sciebant eos nihil utile meditari, sic tamen persuasi erant: ut fucum aliquem mundo facerent, negotium cudendæ novæ translationis juratis sibi hominibus daturos. Atqui, non fraudulenter agunt. Vitiosissima translatione non modo contentos esse nos jubent, sed eam, non aliter ac cælitus delapsam, volunt adorari: & quum omnibus conspicuæ sint mendæ, quicquam desiderari prohibent. En à quorum arbitrio Ecclesiæ instauratio pendeat. Locos perperam insulseque redditos notare, quam longi esset operis? Adeo nulla est integra pagina, ut vix tres sint continui versus, non insigni aliquo errore fœdati. Sufficiat in specimen unus Psalmorum liber: cujus pauca exempla obiter attingam: magis ut, proposito tenui gustu, invitem lectores ad cognoscendum, quam ut eos doceam. Psalmo secundo præclara est exhortatio: Osculamini Filium. Pro qua vetus translatio habet: Apprehendite disciplinam. Nihil simile. Illud quum verum esse constet, hoc cur potius authenticum habebitur? Vulgaris interpres habet: Filii hominum usquequo gravi cor- Psal. 4.
de? Quum verba Hebraica nihil simile contineant: vers. 3.
sed, Usquequo gloria mea ad ignominiam? Ubi David conqueritur succum suum conversum fuisse in Psal. 32. vers. 4.
siccitates æstivas, interpres supposuit: Conversus sum in ærumna mea dum configitur spina. Item altero versu: In lupato & freno ora eorum ad coercendum, ne accedant ad te. Interpres vero sic: In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. Et quid intelligemus per lumbos impleros illusionibus? quod legitur Psal. 38. Quanquam imprudenter facio, qui sylvam immensam ingrediar. Proinde ad unicum Psalmum me recipiam. Is erit sexagesimus octavus. Ubi David inter alias Dei laudes hanc quoque recenset, quod unicos habitare faciat in domo: hoc est, orbos & solitarios diter familia. Interpres vero supponit, unius moris. Sequitur:

quitur: Rebelles autem in siticuloso loco. Pro quo interpres: Similiter eos qui exasperant: qui habitant in sepulchris. Postea ubi sensus optime fluit in verbis Davidis, interpres ænigmata involvit, unde se nullus OEdipus expediat. Sic loquitur David, Reges exercituum fugerunt, fugerunt: & habitatrices domus diviserunt spolia, hoc est, mulieres quæ domi quiescebant. Interpres vero: Rex virtutem dilecti dilecti: & speciei domus dividere spolia. Paulo post: Etsi dormistis inter medias ollas. Interpres vertit, medios cleros. Suspicari montes coagulatos posuit, pro Invidere montibus opimis. Ubi habet Hebraica veritas, Etiam defectores: ut inhabitet Dominus Deus: interpres mutat: Etiam non credentes inhabitare Dominum Deum. Item, quum ita sit ad verbum: Reducam ex Basan, reducam ex profundis maris: Interpres ex adverso, Ex Basan convertam, convertam in profundum maris. Item, Ibi parvulus Benjamin dominator eorum. Interpres nescio quid cogitans, In mentis excessu. Dimidiam Psalmi partem, aut paulo plus recensui. Quæ tamen monstra hic agnoscunt lectores? Quanquam, ut verum fateat, danda est venia Latino interpreti, qui Græcam translationem, qua potuit diligentia, expressit. Istos vero asinos quis ferat, dum interpretationis donum eripiunt Ecclesiæ: & hoc tanquam luto opposito, aditum præcludunt, ne ad puram Davidis intelligentiam accedat? Adde, quod non ignorantiam modo lapsusque interpretum præferunt veræ aliorum cognitioni: sed nulla erit tam crassa hallucinatio, quæ non divini oraculi vim habeat. Quale exemplum Psalmo 132. extat. Nam, quum illic Dominus victum se populi sui benedicturum promittat, sacrificulus quispiam lusciosus duas literas conjunctim legens, c. & t., putavit scriptum esse vidum. Quia autem vox erat nullius significationis, interposita litera induxit novam lectionem, quæ in toto Papatu regnat. Nullum enim est Italiæ, Galliæ, Hispaniæ, Germaniæ templum, ubi non magno clamore reboënt: Viduam ejus benedicens benedicam. Et tam sunt vel attenti, vel perspicaces, ut nemo tam ridiculam corruptelam animadverterit. Sed nihil mirum, si erepta nobis panis voce, nomen viduitatis reducanta quum in hoc sint toti, ut animas pane cælestis vitæ crudeliter viduent. Quid? Vulgatam novi Testamenti versionem authenticam facere an eos non pudet: quum in omnium manibus versentur Vallæ, Fabri, & Erasmi scripta, quæ innumeros in ea locos vitiatos digito vel pueris demonstrant? Primo ad Rom. capite, interpres Christum nominat prædestinatum Dei Filium. Laborant in ista voce explicanda, qui Græcam linguam non tenent: quia proprie, quæ nondum sunt, ea dicimus prædestinari. Porro, Christus Filius est æternus Dei. At vero in Græca voce, nihil est difficultatis, quæ declaratum significat. Unum exemplum produxi: in reliquis supervacuus esset labor. Summa sit: non aliter ratum hoc fore edictum, nisi efficiant Tridentini patres, ut mundus, apertis oculis, oblatam sibi lucem non cernat.

Venio ad jus interpretandi quod sibi arrogant, quoties de sensu dubitatur. Suum, inquam, esse aiunt, de Scripturæ sensu dare responsa, quibus acquiescere oporteat. Nam quicquid Ecclesiæ deferunt, sibi deferunt ipsis. Equidem fateor, sicuti non
2 Petr. 1. vers. 21. privato hominum arbitrio allata est Scriptura, ita
indignum esse, ut ad privatum cujusque sensum trahatur. Quinetiam si de obscuro loco ambigatur, quonam sensu accipi debeat, non alia via meliore, ad veram intelligentiam posse perveniri, quam si pii doctores, religiosa disceptatione, in commune inquirant. Atqui, non hoc agitur. Volunt enim tyrannico suo edicto, libertatem omnem ex Ecclesia tollere: sibi autem arrogare infinitam licentiam. Nam qualemcunque sua libidine sensum affinxerint Scripturæ, eum mox amplecti necesse erit. Præter ipsos vero nemini fas erit, quicquam ex Scripturis probare. Atque utinam præstandæ tantæ rei pares forent. Sed boves, ephippia sibi usurpant: vel potius asini, lyram. Denique hoc moliuntur, ut Scripturam in tenebris abditam revereantur omnes, tanquam Cereris mysteria: nemo ad ejus intelligentiam aspirare ausit. Nullus esset exitus, si exempla undecunque colligerem, unde palam fieret lectoribus, quam iniquæ & non ferendæ servitutis laquei hoc decreto nectantur. Ergo in unius tantum Synodi exemplo, specimen ante oculos ponam. Circiter annum à Christo nato octingentesimum, habita est Synodus Nicena, quæ & eversas sub Leone imagines restituit, & adorandas decrevit. Eam Synodum Papistæ, quia idololatriæ suffragatur, sanctam & legitimam esse ducunt. Proinde, secundum eorum axioma, in Scripturæ expositione errare non potuit. Atqui, si tales audiendi sint sacrorum interpretes, (quod est dictu abominandum) præstabit Ægyptiorum religio Christianæ. Ut simulacris ac picturis templa rite ornari, ex Scripturis constaret, adducti sunt hi loci in medium: Creavit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam. Josue duodecim erexit lapides. Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio: unde colligebant, super altaria collocandas esse imagines. Item, Signatum est super nos lumen vultus tui Domine: sicut audivimus, ita & vidimus. Domine, dilexi decorem domus tuæ. Ostende mihi faciem tuam, quia speciosa est. Ut adorationem statuerent, his testimoniis sunt abusi: Abraham populum terræ adoravit: Jacob erexit titulum, ac benedixit. Item, Adoravit summitatem virgæ filii sui Joseph. Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis. Adorate scabellum pedum ejus. Mirabilis Deus in sanctis suis. Et ne quid deesset ad impudentiæ cumulum, attexuerunt ex alio Psalmo, Sanctis qui sunt in terra: idque ad imagines retulerunt. Scio vix credibilia fore quæ narro. Et ipse obstupui, quum legerem. Quanquam debent nobis jampridem ad hæc quamlibet absurda, occalluisse aures. Quod si mihi colligendæ essent eorum interpretationes, pueris etiam ipsis ridendæ: nec hæ quidem omnes, sed quæ notabili aliqua insulsitate excellunt: triplo quam Scriptura ipsa longius conficiendum esset volumen. In summa, hoc voluit spiritus Tridentinus suo decreto, ne quid nobis significet Scriptura, nisi quod monachi somniando luserint. Quid enim per Ecclesiam aliud intelligunt? Nam ut confluant ex toto orbe Romanenses Episcopi, hoc est, quotquot sub vexillo, auspiciisque illius Antichristianæ sedis militant: quam tandem, collatis inter se capitibus interpretationem nobis conflabunt? Bona pars vix Grammaticæ elementa didicit. Hoc certe mihi negare non audebunt: vix centesimum quemque ex illis esse, qui integrum unum Prophetarum librum, aut unam Apostolorum epistolam, aut unam Euangelii historiam legerit. Aliis enim curis magis sunt occupati, quam ut vacet illis sacra legere. Superest, ut hoc sedi Apostolicæ privilegium tribuant: atque sacrum illud os Pauli Frenesii de Scripturæ interpretatione rogandum esse dicant. Alioqui, Ecclesiam nobis assignent, quæ sustinendo tanto oneri par futura merito credatur. Nam quibuscunque sedem Romanam extollant elogiis, nunquam sanis hominibus persuadebunt, vel Cepham esse caput: vel pudicum sanctumque conjugium, carnalem esse vitam, quæ sit coram Deo maledicta. Quorum utrumque Papalibus responsis est proditum. Clamant, totam Ecclesiæ auctoritatem labefactari, si jus illi interpretandæ Scripturæ adimitur: atque ita januam patefieri lascivis ingeniis, ut quovis perrumpant. Imo solent hoc nobis crimen ad conflandam invidiam, objicere, nos ideo arrogare nobis Scripturæ interpretationem, ne quo freno cohibeatur nostra libido. De nobis quominus dicam quod res habet, impedit verecundia. Verissime tamen licebit

profiteri, nos, intelligendis Scripturis plus lucis attulisse, quam omnes, qui ab exorto Papatu inter eos extiterunt, doctores. Neque hanc ipsi laudem detrahere nobis audent. Atqui, nemo interea est nostrum, qui non libenter suas lucubrationes Ecclesiæ judicio submittat. Ergo Ecclesiæ auctoritatem, neque contemnimus, neque extenuamus: nec protervis hominibus habenas laxamus, ut quidvis audeant. Utinam vero Ecclesiam nobis ostenderent, qualem Scriptura ipsa depingit: facile de honore conveniret. Sed quum falsum Ecclesiæ titulum ementientes, ejus expilatæ ac nudatæ spolia sibi rapiant, quid aliud possumus, quam reclamare?

PRIMUM DECRETUM
QUINTÆ SESSIONIS,
Habitæ die 17. Junii, 1546.
CONCILII TRIDENTINI.

UT fides nostra Catholica, sine qua impossibile est placere Deo, purgatis erroribus, in sua sinceritate integra & illibata permaneat, & ne populus Christianus omni vento doctrinæ circumferatur, quum Serpens ille antiquus, humani generis perpetuus hostis, inter plurima mala, quibus Ecclesia Dei his nostris temporibus perturbatur, etiam de peccato originali, ejusque remedio, non solum nova, sed etiam vetera dissidia excitaverit: Sacrosancta, œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea eisdem tribus Apostolicæ sedis Legatis, jam ad revocandos errantes, & nutantes confirmandos, accedere volens, sacrarum Scripturarum, & sanctorum Patrum, ac probatissimorum Conciliorum testimonia, & ipsius Ecclesiæ judicium, & consensum sequuta, hæc de ipso peccato originali fatetur, statuit, ac declarat.

Si quis non confiteatur primum hominem Adam, quum mandatum Dei in Paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem, & justitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse, incurrisseque per offensam prævaricationis hujusmodi, iram & indignationem Dei, atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus, & cum morte captivitatem sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, diaboli, totumque Adam, per illam prævaricationis offensam, secundum corpus & animam in deterius commutatum fuisse: anathema sit.

Si quis Adæ prævaricationem sibi soli, & non ejus propagini asserit nocuisse, & acceptam à Deo sanctitatem, & justitiam, quam perdidit, sibi soli & non nobis etiam eum perdidisse: aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum, mortem, & pœnas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem & peccatum, quod est mors animæ: anathema sit: quum contradicat Apostolo dicenti: Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.

Si quis hoc Adæ peccatum, quod origine unum est, & propagatione, non imitatione transfusum omnibus, inest unicuique proprium, vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum unius mediatoris Domini nostri Jesu Christi, qui nos Deo reconciliavit in sanguine suo, factus nobis justitia, sanctificatio & redemptio: aut negat ipsum Christi Jesu meritum per Baptismi Sacramentum, in forma Ecclesiæ rite collatum, tam adultis quam parvulis applicari: anathema sit. Quia non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Unde illa vox: Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi. & illa, Quicunque baptizati estis, Christum induistis.

Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiamsi fuerint à baptizatis parentibus orti: aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam; unde fit consequens, ut in eis forma Baptismatis in remissionem peccatorum, non vera, sed falsa intelligatur: anathema sit. Quoniam non aliter intelligendum est, id quod dixit Apostolus: Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt: nisi quemadmodum Ecclesia catholica ubique diffusa semper intellexit. Propter hanc enim regulam fidei, ex traditione Apostolorum, etiam parvuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.

Si quis per Jesu Christi Domini nostri gratiam, quæ in Baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat: aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram & propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi, aut non imputari: anathema sit. In renatis enim nihil odit Deus: quia nihil est damnationis iis, qui vere consepulti sunt cum Christo per Baptisma, in mortem: qui non secundum carnem ambulant, sed veterem hominem exuentes, & novum, qui secundum Deum creatus est, induentes, innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: ita ut nihil prorsus eos ab ingressu cæli remoretur. Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem, hæc sancta Synodus fatetur, & sentit: quæ quum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, & viriliter per Christi Jesu gratiam repugnantibus non valet: quinimo, qui legitime certaverit, coronabitur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, sancta Synodus declarat, Ecclesiam catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod vere & proprie in renatis peccatum sit: sed quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit.

Declarat tamen hæc ipsa sancta Synodus, non esse suæ intentionis, comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam & immaculatam virginem Mariam, Dei genitricem: sed observandas esse constitutiones felicis recordationis Sixti Papæ quarti, sub pœnis in eis constitutionibus contentis, quas innovat.

DECRETUM SECUNDUM
QUINTÆ SESSIONIS.

EAdem sacrosancta Synodus piis summorum Pontificum, & probatorum Conciliorum constitutionibus inhærens, easque amplectens, & illis adjiciens: ne cælestis ille sacrorum librorum thesaurus, quem Spiritus sanctus summa liberalitate hominibus tradidit, neglectus jaceat: statuit & decrevit, quod in Ecclesiis illis, in quibus præbenda, aut præstimonium, seu aliud quovis nomine nuncupatum stipendium, pro lectoribus sacræ theologiæ deputatum reperitur, Episcopi, Archiepiscopi, Primates, & alii locorum Ordinarii, eos, qui præbendam, aut præstimonium, seu stipendium hujusmodi obtinent, ad ipsius sacræ Scripturæ expositionem, & interpre-

terpretationem, per seipsos, si idonei fuerint, alioquin per idoneum substitutum, ab ipsis Episcopis, Archiepiscopis, Primatibus, & aliis locorum Ordinariis eligendum, etiam per subtractionem fructuum cogant & compellant. De cætero vero præbenda, præstimonium, aut stipendium hujusmodi, non nisi personis idoneis, & quæ per seipsos id munus explicare possint, conferantur: & aliter facta provisio, nulla sit, & invalida.

In Ecclesiis autem Metropolitanis, vel cathedralibus, si civitas insignis, vel populosa, ac etiam in collegiatis existentibus in aliquo insigni oppido, etiam nullius diœcesis, si ibi clerus numerosus fuerit, ubi nulla præbenda, aut præstimonium, seu stipendium hujusmodi deputatum reperitur, præbenda, quomodocunque, præterquam ex causa resignationis, primo vacatura, ad eum usum ipso facto perpetuo constituta, & deputata intelligatur. Et quatenus in ipsis Ecclesiis nulla, vel non sufficiens præbenda foret, Metropolitanus, vel Episcopus ipse per assignationem fructuum alicujus simplicis beneficii (ejusdem tamen debitis supportatis oneribus) vel per contributionem beneficiatorum suæ civitatis & diœcesis, vel alias, prout commodius fieri poterit, de Capituli consilio ita provideat, ut ipsa sacræ Scripturæ lectio habeatur: ita tamen, ut quæcunque aliæ lectiones, vel consuetudine, vel quavis alia ratione institutæ, propter id minime prætermittantur.

Ecclesiæ vero, quarum annui proventus tenues fuerint, & ubi tam exigua est cleri & populi multitudo, ut Theologiæ lectio in eis commode haberi non possit, saltem magistrum habeant, ab Episcopo cum consilio Capituli eligendum, qui clericos, aliosque scholares pauperes Grammaticam gratis doceat: ut deinceps ad ipsa sacræ Scripturæ studia, annuente Deo, transire possint. Ideoque illi magistro Grammatices, vel alicujus simplicis beneficii fructus, quos tamdiu percipiat, quamdiu in docendo persisterit, assignentur; dum tamen beneficium ipsum, suo debito non fraudetur obsequio: vel ex Capitulari, vel Episcopali mensa, condigna aliqua merces persolvatur: vel alias Episcopus ipse, aliquam rationem ineat suæ Ecclesiæ, & Diœcesi accommodam, ne pia hæc, utilis, atque fructuosa provisio, quovis quæsito colore negligatur.

In monasteriis quoque monachorum, ubi commode fieri queat, etiam lectio sacræ Scripturæ habeatur: qua in re si Abbates negligentes fuerint, Episcopi locorum in hoc providentes, ut sedis Apostolicæ delegati eos ad id opportunis remediis compellant.

In conventibus vero aliorum regularium, in quibus studia commode vigere possunt, sacræ Scripturæ lectio similiter habeatur: quæ lectio à Capitulis generalibus vel provincialibus assignetur dignioribus magistris.

In gymnasiis etiam publicis, ubi tam honorifica, & cæterorum omnium maxime necessaria lectio hactenus instituta non fuerit, religiosissimorum Principum, ac Rerumpublicarum pietate, ad catholicæ fidei defensionem, & incrementum, sanæque doctrinæ conservationem, & propagationem instituatur: &, ubi instituta foret, & negligeretur, restituatur.

Et ne sub specie pietatis, impietas disseminetur, statuit eadem sancta Synodus, neminem ad hujusmodi lectionis officium, tam publice quam privatim admittendum esse, qui non prius ab Episcopo loci, de vita, moribus & scientia examinatus & approbatus fuerit. Quod tamen de lectoribus in claustris monachorum non intelligatur.

Docentes vero ipsam sacram Scripturam, dum publice in scholis docuerint, & scholares, qui in ipsis scholis student, privilegiis omnibus, de perceptione fructuum, præbendarum, & beneficiorum suorum in absentia, à jure communi concessis, plene gaudeant, & fruantur.

Quia vero Christianæ Reipublicæ non minus necessaria est prædicatio Evangelii, quam lectio, & hoc est præcipuum Episcoporum munus: statuit, & decrevit eadem sancta Synodus, omnes Episcopos, Archiepiscopos, Primates, & omnes alios Ecclesiarum Prælatos, teneri per seipsos, si legitime impediti non fuerint, ad prædicandum sanctum Jesu Christi Evangelium.

Si vero contigerit Episcopos & alios prædictos legitimo detineri impedimento, juxta formam generalis Concilii, viros idoneos assumere teneantur, ad hujusmodi prædicationis officium salubriter exequendum. Si quis autem hoc adimplere contempserit, districtæ subjaceat ultioni.

Archipresbyteri quoque, plebani, & quicumque parochiales, vel alias curam animarum habentes, Ecclesias quocunque modo obtinent, per se, vel alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem Dominicis, & festis solennibus, plebes sibi commissas pro sua & earum capacitate pascant salutaribus verbis: docendo ea, quæ scire omnibus, necessarium est ad salutem, annunciandoque eis cum brevitate, & facilitate sermonis, vitia, quæ eos declinare, & virtutes quas sectari oporteat, ut pœnam æternam evadere, & cælestem gloriam consequi valeant. Id vero si quis eorum præstare negligat, etiamsi ab Episcopi jurisdictione quavis ratione exemptum se esse prætenderet: etiamsi Ecclesiæ quovis modo exemptæ dicerentur, aut alicui monasterio, etiam extra Diœcesim existenti, forsan annexæ vel unitæ, modo re ipsa in Diœcesi sint: provida pastoralis Episcoporum sollicitudo non desit, ne illud impleatur: Parvuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. Itaque, ubi ab Episcopo moniti, trium mensium spatio, muneri suo defuerint, per censuras Ecclesiasticas, seu alias, ad ipsius Episcopi arbitrium cogantur: ita ut etiam si ei sic expedire visum fuerit, ex beneficiorum fructibus alteri, qui id præstet, honesta aliqua merces persolvatur, donec principalis ipse resipiscens, officium suum impleat.

Si quæ vero parochiales Ecclesiæ reperiantur subjectæ monasteriis, in nulla Diœcesi existentibus, si Abbates, & regulares Prælati in prædictis negligentes fuerint: à Metropolitanis, in quorum provinciis Diœceses ipsæ sitæ sunt, tanquam quo ad hoc sedis Apostolicæ delegatis compellantur. Neque hujus decreti exequutionem consuetudo, vel exemptio, aut appellatio, aut reclamatio, sive recursus impedire valeat, quousque desuper à competenti judice, qui summarie, & sola facti veritate inspecta procedat, cognitum, & decisum fuerit.

Regulares vero cujuscumque ordinis, nisi à suis superioribus, de vita, moribus & scientia examinati, & approbati fuerint, ac de eorum licentia: etiam in Ecclesiis suorum ordinum prædicare non possint. Cum qua licentia personaliter se coram Episcopis præsentare, & ab eis benedictionem petere teneantur, antequam prædicare incipiant. In Ecclesiis vero, quæ suorum ordinum non sunt, ultra licentiam suorum superiorum, etiam Episcopi licentiam habere teneantur: sine qua in ipsis Ecclesiis, non suorum ordinum, nullo modo prædicare possint. Ipsam autem licentiam gratis Episcopi concedant.

Si vero (quod absit) prædicator errores, aut scandala disseminaverit in populum, etiamsi in monasterio, sui vel alterius ordinis prædicet: Episcopus ei prædicationem interdicat. Quod si hæreses prædicaverit, contra eum, secundum juris dispositionem, aut loci consuetudinem procedat, etiamsi prædicator ipse generali vel speciali privilegio exemptum se esse prætenderet: quo casu Episcopus auctoritate Apostolica, & tanquam sedis Apostolicæ delegatus procedat. Curent autem Episcopi, ne quis prædicator, vel ex falsis informationibus, vel alias calumniose vexetur, justamve de eis conquerendi occasionem habeat.

Caveant præterea Episcopi, ne aliquem vel eorum, qui quum sint nomine regulares, extra claustra tamen, & obedientiam religionum suarum vivunt, vel presbyterorum secularium, nisi ipsis noti sint, & moribus atque doctrina probati, etiam quorumlibet privilegiorum prætextu, in sua civitate vel Diœcesi prædicare permittant, donec ab ipsis Episcopis super ea re, sancta sedes Apostolica consulatur, à qua, privilegia hujusmodi, nisi tacita veritate & expresse mendacio, ab indignis extorqueri verisimile non est.

Quæstores vero eleemosynarii, qui etiam Quæstuarii vulgo dicuntur, cujuscunque conditionis existant, ullo modo, nec per se, nec per alium prædicare præsumant: & contra facientes ab Episcopis, & Ordinariis locorum, privilegiis quibuscunque non obstantibus, opportunis remediis omnino arceantur.

Indictio futuræ Sessionis.

Item hæc sacrosancta Synodus statuit & decernit, primam futuram Sessionem tenendam, & celebrandam esse die Jovis, feria quinta post festum sancti Jacobi Apostoli.

IN PRIMUM DECRETUM SESSIONIS QUINTÆ.

UT sit in hoc decreto aliquid, quod præfationi respondeat, prima quatuor capita ex veteri, probataque Ecclesiæ doctrina mutuantur: de quibus scilicet nihil erit controversiæ. Itaque malitiose factum apparet, quod se dissidia componere velle præfantur, quæ hoc tempore fuerint excitata. Quorsum, obsecro, attinebat, tot anathemata detonare? Nisi ut imperiti crederent aliquid subesse causæ, quum tamen nihil sit. In quinto capite, ubi jam aliquid suum afferunt, agere incipiunt suo more: hoc est, inculcare sophistarum suorum nænias, & pertinaciter tueri. Anathema esse jubent, si quis neget totum in Baptismo tolli, quod propriam peccati rationem habet: sed tantum radi, aut non imputari doceat. Astute hic admiscent radendi verbum, quod odiosum esse norunt: nam & inde Augustinum gravabant Pelagiani. Ergo valeant cum sua rasura. Nos totum peccati reatum vere tolli in Baptismo, asserimus: ita ut quæ manent peccati reliquiæ, non imputentur. Quo res clarius pateat, in memoriam revocent lectores, duplicem esse Baptismi gratiam: nam & peccatorum remissio illic, & regeneratio nobis offertur. Remissionem plenam fieri docemus: regenerationem inchoari duntaxat, suosque tota vita facere progressus. Proinde manet vere peccatum in nobis, neque per Baptismum statim uno die extinguitur: sed quia deletur reatus, imputatione nullum est. Nihil hac doctrina magis expeditum. Eam cur Synodus anathemate damnet, videndum. Nihil, inquiunt venerandi patres, in renatis odit Deus. Ut hoc illis concedam: an propterea sequitur, nihil odio esse dignum? ac non potius ideo nihil odit, quia quod jure posset odisse, ignoscit?

Rom. 8. Nam testimonium Apostoli quod arripiunt, nobis plane suffragatur: Nihil esse damnationis iis, qui sunt in Christo Jesu: quia fideles his verbis non eximit à culpa, quasi puri sint, & omni peccato immunes, sed tantum reatu liberat, eo quod sub peccati onere gementes, hac consolatione fulciantur, cujus ante meminerat, & de qua fusius postea differit, ut mox videbimus. Addunt præterea, nihil esse quod eos ab ingressu cæli remoretur. Fateor, non tamen quod nihil impedimenti habeant: sed quia Christi innocentia vestitis, nihil noceat. Ipsi vero cornuti patres, longe aliam causam assignant. Quia scilicet veterem hominem exuentes, & induentes novum, qui secundum Deum creatus est, puri sint ac innoxii. Quis non eos prævaricari dicat? Nam qui adhuc in actu sunt, nondum effectum habent. Non ergo caret aperta repugnantia, eos vocari puros & innoxios, qui adhuc proficiunt in veteri homine exuendo. Quod si præsenti tempore, loco præteriti se abusos esse respondeant, illos omittam. Fideles enim Paulus alloquitur, quum jubet Ephesios veterem hominem exuere. **Ephes. 4. vers. 22.** Quo significat non unius diei esse tantum hanc mutationem qua ex carne in spiritum renovamur. Quid hactenus in verbis Tridentinorum observarunt sani lectores, quod minima ex parte eos juvet: imo quod non illis sit penitus adversum?

Pergamus tamen in excutiendo eorum decreto. Negant, concupiscentiam vel fomitem peccati, quem fatentur manere in renatis, nocere posse non consentientibus, quum ad agonem relictus sit. Nempe, ideo non nocet, quia Deus virtutem suam in nostra infirmitate perficit. Sed si exercendæ tantum virtutis cotem esse volunt: falso conqueritur Paulus hoc solo nomine se esse miserum. **Rom. 7. vers. 24.** Tametsi inepte facio, qui ex voce miseriæ adversus eos pugnem: quum nec concupiscentiæ, nec vitii, nec peccati nomina eos moveant. Si pravitas in voluntate non est peccatum, neque homo est animal. Si vitium coram Deo culpa caret, Sol non est lucidus. De peccato quid dicam? Cavillantur, hoc verbo abusum esse Paulum, quia peccati causa sit, & pœna. Quasi non palam reclamet contextus. Postquam enim peccati meminit, mox subjicit, Invenio per Legem volenti mihi facere bonum, adjacere malum. An hoc quoque illis improprie dictum videtur? Si verbi tantum esset quæstio: tamen nihilo plus essent audiendi, quam qui infantes negant proprie cum peccato nasci. Utrique peccatum eodem modo interpretantur. Hoc interest, quod posteriores de originali peccato generaliter sic loquuntur. Isti autem venerandi patres, eandem rem contendunt à Baptismo non amplius esse, quod prius erat, quum tamen eadem res maneat. Si causam suam meliorem esse volunt, in primis doceant oportet, ita converti rerum naturas, ut quod idem est, sibi sit dissimile. Sed ipsa rei consideratio certamen omne tollit. Negari enim, nisi impudenter, non potest, quin repugnantia adversus Legem Dei vere sit peccatum. Atqui, hoc de morbo in renatis hærente Apostolus prædicat. Sequitur ergo, suapte natura esse peccatum, tametsi non imputetur, ac proinde Christi gratia abolitus sit reatus. Si ista est vera justitiæ regula, Deum ex toto corde diligere, ex tota mente, ex totis viribus, cor certe alio inclinari non poterit, quin à justitia declinet. Atqui, se impedire conqueritur Paulus, ne bonum, quod cupit, faciat. Perfectum, inquam, Dei amorem Lex requirit: non præstamus. Currendum erat: nos claudicando lente progredimur. Nihil in tali defectu reperiunt venerandi patres, cur peccatum censere debeant.

Ejusdem est improbitatis, quod declarant, Ecclesiam nunquam secus intellexisse. Atqui, Ambrosius, teste Augustino, diserte iniquitatem nominat. Quid ipse Augustinus? Multi sunt loci, ex quibus non obscura ejus confessio apparet. Quemadmodum quum tradit libro secundo contra Julianum, peccati legem in Baptismo remitti, non finiri. Item, solutum esse reatum: ipsam manere. Item, mortuum esse peccatum, in reatu quo nos tenebat: sed mortuum quoque rebellare: donec sepulturæ perfectione funetur. Item Homilia in Joannem quadragesima prima: Quamdiu vivis, peccatum necesse est esse in membris tuis. Saltem regnum illi auferatur: non fiat quod jubet. Cæterum ex multis locis unum opponere sufficiet: qui videtur, data opera, ad refutandam eorum vanitatem, conscriptus. Nam libro adversus Julianum quinto, nominatim tres causas enumerat, cur peccatum vocetur, etiam in renatis. Verba sunt: Ut cæcitas cordis peccatum est, quo in Deum non creditur: & pœna peccati, qua superbum cor digna animadversione punitur: & causa peccati, quum aliquid cæci cordis errore committitur: ita concupiscentia carnis, cui resistit bonus Spiritus, & peccatum est, quia illi inest inobedientia adversus dominatum mentis: & pœna peccati, quia reddita est meritis inobedientis:

dientis: & causa peccati, defectione consentientis, vel contagione nascentis. Significationem verbi, quam veteri Ecclesiæ fuisse incognitam Synodus declarat, primo loco hic poni à primario antiquitatis teste, nemo est qui non videat. Multum certe valebit Synodi definitio, si tenebras ex tam clara luce efficiat: atque ita fascinet hominum oculos, ut fluvium se videre putent in arbore.

IN SECUNDUM DECRETUM SESSIONIS QUINTÆ.

PRimum scire velim, quænam sint illa probata Concilia, quæ summis Pontificibus adjungunt: nam quo tempore legitima Concilia, probæque notæ habebantur: nemo unus agnoscebatur summus Pontifex, ac ne primus quidem Episcopus: nam id nominatim in Synodo Carthaginensi vetitum fuit. Proinde videmus, quæ tam specioso fuco hic pinguntur Concilia, non alia esse, quam sex aut septem adulterina, post extinctam sanæ doctrinæ lucem, post collapsam disciplinam habita, quibus meri asini & crassi boves interfuerunt: quæ nihil præ se ferunt antiquæ dignitatis: sed Gothicam Romanæ sedis tyrannidem redolent. O exactam reformationem! Ut quæ ex putida corruptissimi seculi fæce collegit Synodus Lateranensis, & posterioribus Conciliis in deterius etiamnum mutata sunt, postliminio revocentur. Quanquam hic erro; nam se, nescio quid, addituros profitentur. Ergo qualis ista sit accessio, ex decretis videndum.

Jubent, ut qui præbendas obtinent sacræ theologiæ lectoribus destinatas, docendi officium exerceant, vel per se, vel per alios, si minus erunt idonei. Indoctis itaque hominibus, & penitus ineptis locum, quem fraude, quem injuria, quem sacrilegio, quem nulla juris specie occuparunt, relinquit Synodus: modo vicariis aliquantulam stipendii portionem erogent. Sed in posterum diligenter cavet, ne quis, nisi idoneus, admittatur. Quorum judicio? Et quibus injungerent has partes, nisi loci Canonicis? Creabit ergo Episcopus qualem volet lectorem. Quod erit tam morosum collegium, cui non sufficiat ille, qualiscunque fuerit? Verum, si improbari contingat, lis orietur. Nisi plusquam monstrum appareat, rata erit Episcopi nominatio. Jam quis legendi ordo? quod tempus? quod auditorium? Quæ omnia prudenter tacent venerandi patres, ut simplicibus persuadeant aliquid se agere, quum nihil egerint. Quid enim? Nonne quod præscribunt, usitatum est, ut singulis septimanis lector, retinendæ possessionis causa, duos aut tres ex compotoribus invitet ad inane lectionis spectaculum?

Secundo capite novas lectiones instituunt. Ubi? In Metropolitanis Ecclesiis, aut Episcopalibus: si tamen erit insignis civitas ac populosa. Quorsum ista addita est exceptio? Veriti sunt scilicet, ne frigeret auditorium, si minus celebris esset locus. Hoc vero perinde est, acsi nihil dicerent: sed volunt idem jus in oppidis insignibus servari. Dicunt quidem: sed quam rationem expediunt. Ut vel Episcopus stipendium ex simplici beneficio assignet, vel contribuat clerus diœceseos, vel à Canonicis ineatur alia ratio. Istæ vero disjunctivæ tantundem valent, acsi totidem seculis res protraheretur.

Simile est, quod de magistris subjiciunt: nam ut sacerdotia in eum usum conferantur, nunquam sperandum est. Multo vero minus, ut Episcopi de mensa sua quicquam detrahant. Superest tertium, ut Episcopus modum aliquem dispiciat. Atqui, priusquam inter eum & clerum de contributione lis finiatur, sepulta erit Tridentini Concilii memoria. Neque ignorant boni decretistæ. Sed aliquid fingi oportuit, ne statim palam fieret, nihil esse actum.

Quartum caput si obiter legatur, non parvum terrorem monachis incutere queat, ne ad theologiam revocentur. Sed duæ sunt illic exceptiones, quæ omni eos metu liberant: neque enim alibi lectiones ordinant, quam ubi erit commodum. Atqui, nullum est monasterium, quod non sit bonis omnibus studiis magis inhospitale, quam olim Cyclopum regio. In secunda vero tutius etiamnum quiescunt. Mandatum enim datur Episcopis, ut Abbates compellant, si negligentes fuerint. Idque faciant, ut sedis Apostolicæ delegati. Ergo si quis Episcopus molestiam Abbati facesset: mox interveniet provocatio. Romæ agetur causa. Quis exitus? Prius totam Scripturam monachi vorabunt, quam cogantur ad lectionem unam audiendam.

Porro, ne quod celebre gymnasium theologica lectione careat: Principes, ac Respublicas hortantur ad sumptus conferendos. Quasi multum ponderis habitura sit perfunctoria hæc commendatio. Præsertim quum satis constet, plus centuplo ingurgitari ab otiosis ventribus, quam quod in hunc usum sufficeret. Cur ergo inde potius sumi non præcipiunt: nisi quia cavent veluti data opera, ne quid fiat?

Quando ejusdem generis sunt reliqua, non est quod excutiendis talibus næniis bonas horas male perdam. Certum quidem est, eos, verba fundendo, voluisse tenebras offundere simplicibus, ut aliquid rei subesse crederent, donec experimento discerent, se fuisse delusos: quisquis autem unciam habet sani judicii, mecum agnoscet nihil esse, præter raucum verborum murmur, quod ne ipsi quidem exaudiri vox lunt.

SESSIO SEXTA.

QUum hoc tempore non sine animarum jactura, & gravi Ecclesiasticæ unitatis detrimento, erronea quædam disseminata sit de justificatione doctrina: ad laudem & gloriam omnipotentis Dei, Ecclesiæ tranquillitatem, & animarum salutem, sacrosancta, œcumenica & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea nomine Sanctissimi in Christo Patris, & D. N. Pauli, divina providentia Papæ III. Reverendiss. Dominis, Dominis Joan. Maria, Episcopo Prænestino, de Monte: & Marcello tit. sanctæ Crucis in Hierusalem Presbytero, Rom. Ecclesiæ Cardinalibus, & Apostolicis de latere Legatis: exponere intendit omnibus Christi fidelibus, veram sanamque doctrinam, ipsius justificationis: quam Sol justitiæ Christus, fidei nostræ auctor & consummator, docuit, Apostoli tradiderunt, & catholica Ecclesia, Spiritu sancto suggerente, perpetuo retinuit. Districtius inhibendo, ne deinceps audeat quisquam aliter credere, prædicare, aut docere, quam præsenti decreto statuitur, & declaratur.

De imbecillitate naturæ, ac Legis, ad justificandos homines.

II. *Declarat sancta Synodus, ad justificationis doctrinam proprie ac sincere intelligendam, oportere, ut unusquisque agnoscat, & fateatur, quod quum omnes homines in prævaricatione Adæ, innocentiam perdidissent, facti immundi, &, ut Apostolus inquit, natura filii iræ: quemadmodum etiam in decreto de peccato originali exposuit: usque adeo erant servi peccati, & sub potestate diaboli, ac mortis, ut non modo Gentes, per vim naturæ, sed nec Judæi quidem, per ipsam etiam literam Legis Moysi, inde liberari, aut surgere possent, tametsi in eis liberum arbitrium minime extinctum esset, licet viribus attenuatum, & inclinatum.*

De dispensatione, & ministerio adventus Christi.

III. *Quo factum est, ut cælestis Pater, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, Christum Jesum, Filium suum, & ante Legem & Legis tempore multis sanctis Patribus declaratum, ac promissum, quum venit beata illa plenitudo temporum, ad homines miserit, ut & Judæos, qui sub Lege erant, redimeret, & gentes quæ non sectabantur justitiam, justitiam apprehenderent, atque omnes adoptionem filiorum reciperent: Hunc proposuit Deus propitiatorem, per fidem in sanguine ipsius, pro peccatis nostris: non solum autem pro nostris, sed etiam pro totius mundi.*

Qui per Christum justificentur.

IV. *Verum, etsi ille pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis ejus beneficium recipiunt, sed hi duntaxat, quibus meritum passionis ejus communicatur. Nam sicut re vera homines, nisi ex semine Adæ propagati nascerentur, non nascerentur injusti; quum ea propagatione, per ipsum dum concipiuntur, propriam injustitiam contrahant: ita, nisi in Christo renascerentur, nunquam justificarentur: quum ea renascentia per meritum passionis ejus, gratia, qua justi fiunt, illis tribuatur. Pro hoc beneficio, Apostolus gratias nos semper agere hortatur Patri, qui nos dignos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, & eripuit nos de potestate tenebrarum, transtulitque in regnum Filii dilectionis suæ. In quo habemus redemptionem, & remissionem peccatorum.*

Insinuatur descriptio justificationis impii, & modus ejus in statu gratiæ.

V. *Quibus verbis justificationis impii descriptio insinuatur, ut sit translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ & adoptionis filiorum Dei, per secundum Adam, Jesum Christum salvatorem nostrum: quæ quidem translatio post Evangelium promulgatum, sine lavacro regenerationis, aut ejus voto fieri non potest: sicut scriptum est, Nisi quis renatus, &c.*

De necessitate præparationis ad justificationem in adultis, & unde fit.

VI. *Declarat præterea, ipsius justificationis exordium in adultis, à Deo per Christum Jesum præveniente gratia sumendum esse: hoc est, ab ejus vocatione, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur, ut qui per peccata à Deo aversi erant, per ejus excitantem atque adjuvantem gratiam, ad convertendum se, ad suam ipsorum justificationem, eidem gratiæ libere assentiendo, & cooperando disponantur: ita ut tangente Deo cor hominis, per Spiritus sancti illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat, inspirationem illam recipiens: quippe qui & illam abjicere potest: neque tamen sine gratia Dei movere se ad justitiam coram ipso, libera sua voluntate possit. Unde in sacris literis, quum dicitur: Convertimini ad me, & ego convertar ad vos: libertatis nostræ admonemur. Quum vero respondemus: Converte nos Domine, & ad te convertemur: Dei nos gratia præveniri confitemur.*

Modus justificationis.

VII. *Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum excitati divina gratia, & adjuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum, credentes vera esse, quæ divinitus revelata, & promissa sunt. Atque illud in primis: à Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu: & dum peccatores, se esse intelligentes, à divinæ justitiæ timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes Deum per Christum sibi propitium fore: illumque, tanquam omnis justitiæ fontem, diligere incipiunt. Ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod, & detestationem: hoc est, per eam pœnitentiam, quam ante Baptismum agi oportet. Denique dum proponunt suscipere Baptismum, inchoare novam vitam, & servare divina mandata. De hac dispositione scriptum est: Accedentem ad Deum oportet credere, quia est: & quod inquirentibus eum remunerator sit. &, Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. &, Timor Domini expellit peccatum. &, Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, & accipietis remissionem peccatorum vestrorum, & donum Spiritus sancti. &, Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos servare ea, quæcunque mandavi vobis. Denique, Præparate corda vestra Domino, &c.*

Quid sit justificatio impii, & quæ ejus causæ.

VIII. *Hanc præparationem, seu dispositionem, justificatio ipsa consequitur, quæ non est sola peccatorum remissio, sed & sanctificatio, ac renovatio interioris hominis, per voluntariam susceptionem gratiæ, & donorum: unde homo ex injusto fit justus, ex inimico fit amicus: ut sit hæres secundum spem vitæ æternæ. Hujus justificationis causæ sunt: Finalis quidem, gloria Dei, & Christi, ac vita æterna. Efficiens vero, misericors Deus, qui gratuito abluit & sanctificat, signans & ungens Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. Meritoria autem, dilectus unigenitus Filius suus, D. N. Jesus Christus, qui quum essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis, nobis justificationem meruit, & pro nobis Deo Patri satisfecit. Instrumentalis item, Sacramentum Baptismi, quod est Sacramentum fidei, sine qua nulli unquam contigit justificatio. Demum unica formalis causa est justitia Dei, non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit: qua videlicet ab eo donati renovamur spiritu mentis nostræ: & non modo reputamur, sed vere justi nominamur & sumus, justitiam in nobis recipientes unusquisque suam, secundum mensuram quam Spiritus sanctus partitur singulis, prout vult, & secundum propriam uniuscujusque dispositionem & cooperationem. Quanquam enim nemo possit esse justus, nisi cui merita passionis Christi communicantur: id tamen in hac impii justificatione fit, dum ejusdem sanctæ passionis merito, per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum qui justificantur, atque ipsis inhæret: unde in ipsa justificatione, cum remissione peccatorum, hæc omnia simul infusa accipit homo, per Jesum Christum, cui inseritur, fidem, spem, & charitatem. nam fides, nisi ad eam spes accedat, & charitas, neque unit perfecte cum Christo, neque corporis ejus vivum membrum efficit. Qua ratione verissime dicitur fidem sine operibus mortuam, & otiosam fore: & in Christo Jesu, neque circumcisionem, neque præputium aliquid valere, sed fidem quæ per charitatem operatur. Hanc fidem ante Baptismi Sacramentum, ex Apostolorum traditione, catechumeni ab Ecclesia petunt, quum petunt fidem, vitam æternam præstantem, quam sine spe, & charitate, fides præstare non potest. Unde & statim verbum Christi audiunt: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Itaque veram & Christianam justitiam accipientes, eam, ceu primam stolam, pro illa, quam Adam sua inobedientia sibi & nobis perdidit, per Christum Jesum illis donatam, candidam, & immaculatam, jubentur statim renati conservare, ut eam proferant ante tribunal Domini nostri Jesu Christi, & habeant vitam æternam.*

Quomodo intelligatur, impium, per fidem, & gratis justificari.

IX. *Quum vero Apostolus dicit, justificari hominem per fidem & gratis: ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiæ catholicæ consensus tenuit, & expressit: ut scilicet, per fidem ideo justificari dicamur, quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum, & radix omnis justificationis: sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum consortium pervenire. Gratis autem justificari, ideo dicamur, quia nihil eorum quæ justificationem præcedunt, sive fides: sive opera, ipsam justificationis gratiam promeretur: si enim gratia, jam non ex operibus: alioquin gratia, jam non esset gratia.*

Contra inanem hæreticorum fiduciam.

X. *Quamvis autem necessarium sit credere, neque remitti, neque remissa unquam fuisse peccata, nisi gratis, divina misericordia per Christum: nemini tamen fiduciam & certitudinem remissionis peccatorum suorum jactanti, & in ea sola quiescenti, peccata dimitti, vel dimissa esse dicendum est: quum apud hæreticos, & schismaticos possit esse, imo nostra tempestate sit, & prædicetur, magna contra Ecclesiam catholicam contentione, hæc vana, & ab omni pietate remota fiducia. Sed neque illud asserendum est, oportere eos qui vere justificati sunt, absque ulla omnino dubitatione apud semetipsos statuere, se vere esse justificatos, neminemque absolvi à peccatis, ac justificari, nisi eum qui certo credat se absolutum, ac justificatum esse: atque hac sola fide absolutionem ac justificationem perfici: quasi qui hoc non credit, de Dei promissione, deque mortis ac resurrectionis Christi efficacia dubitet: nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, ac Sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet, sic quilibet dum seipsum suamque propriam infirmitatem, ac indispositionem respicit, de sua gratia formidare, ac timere potest: quum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consequutum.*

De acceptæ justificationis incremento.

XI. *Sic ergo justificati, & amici Dei, ac domestici facti, euntes de virtute in virtutem renovantur, ut Apostolus inquit, de die in diem: hoc est, mortificantes membra carnis suæ, & exhibentes ea arma justitiæ Deo, in sanctificationem, per observantiam mandatorum Dei, & Ecclesiæ, in ipsa justitia, per Christi gratiam accepta, cooperante fide bonis operibus, crescunt, & magis ac magis justificantur, sicut scriptum est: Qui justus est, justificetur adhuc: & iterum, Ne verearis usque ad mortem justificari: & rursus, Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantum. Hoc vero justitiæ incrementum petit sancta Ecclesia, quum orat: Da nobis, Domine, fidei, spei, & charitatis augmentum, &c.*

De observatione mandatorum, deque illius necessitate, & possibilitate.

XII. *Nemo autem quantumvis justificatus, liberum se esse ab observatione mandatorum putare debet: nemo temeraria illa, & à Patribus sub anathemate prohibita voce uti, Dei præcepta homini justificato, ad observandum esse impossibilia: nam Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet & facere quod possis, & petere quod non possis, & adjuvat ut possis: cujus mandata gravia non sunt: cujus jugum suave est, & onus leve. Qui enim Dei sunt, Christum diligunt: qui autem diligunt eum, ut ipsemet testatur, servant sermones ejus: quod utique cum divino adjutorio præstare possunt. Licet enim in hac mortali vita, quantumvis justi & sancti, in levia saltem, & quotidiana, quæ etiam venialia dicuntur, peccata, quandoque cadant, non propterea desinunt esse justi. nam justorum illa vox est, & humilis & verax: Dimitte nobis debita nostra. Quo fit, ut justi ipsi, eo magis se obligatos esse ad ambulandum in via justitiæ sentire debeant, quo liberati jam à peccato, servi autem facti Deo, sobrie, juste, & pie viventes, proficere possint, per Christum Jesum, per quem accessum habuerunt in gratiam istam. Deus namque sua gratia semel justificatos non deserit, nisi prius ab eis deseratur. Itaque, nemo sibi in sola fide blandiri debet, putans fide sola hæredem se esse constitutum, hæreditatemque consequuturum: etsi Christo non compatiatur, ut & conglorificetur: nam & ipse Christus, quum esset Filius Dei, didicit ex his quæ passus est, obedientiam, & consummatus, factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ. Propterea, Apostolus ipse monet justificatos, dicens: Nescitis, quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? sic currite, ut comprehendatis: Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem verberans, sed castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne quum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. Item Princeps Apostolorum Petrus: Satagite, ut per bona opera, certam vestram vocationem & electionem faciatis: hoc enim facientes, non peccabitis aliquando. Unde constat eos orthodoxæ religionis doctrinæ adversari, qui dicunt justum in omni opere bono peccare, saltem venialiter: aut, quod intolerabilius est, pœnas æternas mereri. Atque etiam eos, qui statuunt in omnibus operibus justos peccare, si in illis suam ipsorum socordiam excitando, & se ad currendum in stadio cohortando, cum hoc, ut in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur æternam: quum scriptum sit: Inclinavi cor meum, ad faciendas justificationes tuas, propter retributionem. & de Mose dicat Apostolus, quod respiciebat in remunerationem.*

Prædestinationis temerariam præsumptionem cavendam esse.

XIII. *Nemo quoque, quamdiu in hac mortalitate vivit, de arcano divinæ prædestinationis mysterio usque adeo præsumere debet, ut certo statuat, se omnino esse in numero prædestinatorum; quasi verum esset, quod justificatus, aut amplius peccare non possit, aut si peccaverit, certam sibi resipiscentiam promittere debeat: nam nisi ex speciali revelatione sciri non potest, quos Deus sibi elegerit.*

De perseverantiæ munere.

XIV. *Similiter de perseverantiæ munere, de quo scriptum est: Qui perseveraverit usque in finem, salvus erit: quod quidem aliunde haberi non potest, nisi ab eo, qui potens est, eum qui stat, statuere, ut perseveranter stet: & eum qui cadit, restituere: nemo sibi certi aliquid, absoluta certitudine polliceatur; tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare & reponere omnes debent. Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle, & perficere: tamen qui se existimant stare, videant ne cadant, & cum timore ac tremore salutem suam operentur, in laboribus, in vigiliis & in eleemosynis, in orationibus, & in oblationibus, in jejuniis & castitate. Formidare enim debent, scientes quod in spem gloriæ, & nondum in gloriam renati sunt, de pugna quæ superest cum carne, cum mundo, cum diabolo: in qua victores esse non possunt, nisi cum Dei gratia Apostolo obtemperent, dicenti: Debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus: si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem Spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.*

De

De lapsis, & eorum reparatione.

XV. *Qui vero ab accepta justificationis gratia, per peccatum exciderunt, rursus justificari poterunt, quum excitante Deo, per pœnitentiæ Sacramentum, merito Christi, amissam gratiam recuperare procuraverint. Hic enim justificationis modus est lapsi reparatio: quam secundam post naufragium deperditæ gratiæ tabulam, apte nuncuparunt Patres. Etenim pro his qui post Baptismum, in peccata labuntur, Christus Jesus Sacramentum statuit pœnitentiæ, quum dicit: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Unde docendum est, Christiani hominis pœnitentiam, post lapsum, multo aliam esse à baptismali: eamque contineri non modo cessatione à peccatis, & eorum detestatione, aut corde contrito & humiliato: verum etiam eorundem sacramentali confessione: saltem in voto, & suo tempore facienda: & sacerdotali absolutione. Itemque satisfactione, per jejunia, eleemosynas, orationes, & alia pia spiritualis vitæ exercitia: non quidem, pro pœna æterna, quæ etiam Sacramenti voto, una cum culpa remittitur: sed pœna temporali, quæ, ut sacræ literæ docent, non tota semper, ut in Baptismo fit, dimittitur illis, qui gratiæ Dei, quam acceperunt, ingrati, Spiritum sanctum contristaverunt, & templum Dei violare non sunt veriti. De qua pœnitentia scriptum est: Memor esto unde excideris: age pœnitentiam, & prima opera fac. Et iterum: Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Et rursus: Pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ.*

Quolibet mortali peccato amitti gratiam, sed non fidem.

XVI. *Adversus etiam quorundam hominum callida ingenia, qui per dulces sermones, & benedictiones, seducunt corda innocentium: asserendum est, non modo infidelitate, per quam etiam ipsa fides amittitur: sed etiam quocunque alio mortali peccato, quamvis non amittatur fides, acceptam justificationis gratiam amitti, divinæ Legis doctrinam defendendo: quæ à regno Dei non solum infideles excludit, sed & fideles quoque, fornicarios, adulteros, molles, masculorum concubitores, fures, avaros, ebriosos, maledicos, rapaces, cæterosque omnes, qui lethalia committunt peccata, à quibus cum divinæ gratiæ adjumento abstinere possunt, & pro quibus à Christi gratia separantur.*

De fructu justificationis, hoc est, de merito bonorum operum, deque ipsius meriti ratione.

XVII. *Hac igitur ratione justificatis hominibus, sive gratiam acceptam perpetuo conservaverint, sive amissam recuperaverint, proponenda sunt Apostoli verba: Abundate in omni opere bono, scientes, quod labor vester non est inanis in Domino: non enim injustus est Deus, ut obliviscatur operis, & dilectionis, quam ostendistis in nomine ejus. Et, Nolite amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Atque ideo bene operantibus, usque in finem, & in Deo sperantibus, proponenda est vita æterna, & tanquam gratia filiis Dei, per Christum Jesum misericorditer promissa, & tanquam merces, ex ipsius Dei promissione, bonis ipsorum operibus, & meritis fideliter reddenda. hæc est enim corona justitiæ, quam post suum certamen, & cursum repositam sibi esse aiebat Apostolus, à justo judice sibi reddendam: non solum autem sibi, sed & omnibus qui diligunt adventum ejus. Quum enim ille ipse Christus Jesus, tanquam caput in membra, & tanquam vitis in palmites, in ipsos justificatos jugiter virtutem influat, quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, comitatur, & subsequitur, & sine qua nullo pacto Deo grata & meritoria esse possent: nihil ipsis justificatis amplius deesse credendum est, quominus plene illis quidem operibus, quæ in Deo sunt facta, divinæ Legi, pro hujus vitæ statu satisfecisse, & vitam æternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint, consequendam vere promeruisse censeantur. Quum Christus Salvator noster dicat: Si quis biberit ex hac aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Ita neque propria nostra justitia, tanquam ex nobis propria statuitur, neque ignoratur aut repudiatur justitia Dei: quæ enim justitia nostra dicitur, quia per eam, inhærentem nobis, justificamur, illa eadem Dei est, quia à Deo nobis infunditur, per Christi meritum. Neque vero illud omittendum est, quod licet bonis operibus in sacris literis usque adeo tribuatur, ut etiam qui uni ex minimis suis potum aquæ frigidæ dederit, promittat Christus, eum non esse sua mercede cariturum: & Apostolus testetur, id quod in præsenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operari in nobis. Absit tamen, ut Christianus homo in seipso vel confidat, vel glorietur, & non in Domino: cujus tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona. Et quia in multis offendimus omnes, unusquisque, sicut misericordiam, & bonitatem, ita severitatem & judicium, ante oculos habere debet: neque seipsum aliquis, etiamsi nihil sibi conscius fuerit, judicare: quoniam omnis hominum vita non humano judicio examinanda & judicanda est, sed Dei, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium: & tunc laus erit unicuique à Deo, qui, ut scriptum est, reddet unicuique secundum opera sua.*

Post hanc catholicam, de justificatione doctrinam, quam nisi quisque fideliter, firmiterque crediderit, justificari non poterit: placuit sanctæ Synodo, hos Canones subjungere, ut omnes sciant, non solum quid tenere & sequi, sed etiam quid vitare & fugere debeant.

CANONES.

I. *Si quis dixerit, hominem, suis operibus, quæ vel per humanæ naturæ vires, vel per Legis doctrinam fiunt, absque divina per Christum gratia posse justificari: anathema sit.*

II. *Si quis dixerit, ad hoc solum divinam per Christum Jesum gratiam dari, ut facilius homo juste vivere, ac vitam æternam promereri possit, quasi per liberum arbitrium, sine gratia, utrumque, sed ægre tamen & difficulter possit: anathema sit.*

III. *Si quis dixerit, sine prævenienti Spiritus sancti inspiratione, atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur: anathema sit.*

IV. *Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium, à Deo motum & excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti & vocanti, quo ad obtinendam justificationis gratiam se disponat atque præparet, neque posse dissentire, si velit: sed velut inanime quoddam, nihil omnino agere, mereque passive se habere: anathema sit.*

V. *Si quis liberum hominis arbitrium, post Adæ peccatum, amissum, & extinctum esse dixerit, aut rem esse de titulo solo, imo titulum sine re, figmentum denique à Satana invectum in Ecclesiam: anathema sit.*

VI. *Si quis dixerit, non esse in hominis potestate, vias suas malas facere: sed mala opera ita ut bona, Deum operari, non permissive solum, sed etiam proprie, & per se: adeo ut sit proprium ejus opus non minus proditio Judæ, quam vocatio Pauli: anathema sit.*

VII. *Si quis dixerit, opera omnia, quæ ante justificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vere esse peccata, vel odium Dei mereri: aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum gravius peccare: anathema sit.*

VIII. *Si quis dixerit, gehennæ metum, per quem ad misericordiam Dei, de peccatis dolendo confugimus, vel à pec-*

à peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores pejores facere: anathema sit.

IX. *Si quis dixerit, sola fide justificari impium, ita ut intelligat nihil aliud requiri quod ad justificationis gratiam consequendam cooperetur, & nulla ex parte necesse esse, eum suæ voluntatis motu præparari atque disponi: anathema sit.*

X. *Si quis dixerit, homines, sine Christi justitia, per quam nobis meruit, justificari, aut per eam ipsam, formaliter justos esse: anathema sit.*

XI. *Si quis dixerit, homines justificari, vel sola imputatione justitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia, & charitate, quæ in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffundatur, atque illis inhæreat: aut etiam gratiam, qua justificamur, esse tantum favorem Dei: anathema sit.*

XII. *Si quis dixerit, fidem justificantem, nihil aliud esse, quam fiduciam divinæ misericordiæ, peccata remittentis per Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua justificamur: anathema sit.*

XIII. *Si quis dixerit, omnino cuilibet ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, ut credat certo, & absque ulla hæsitatione propriæ infirmitatis, & indispositionis, peccata sibi esse remissa: anathema sit.*

XIV. *Si quis dixerit, hominem absolvi à peccatis, aut justificari ex eo, quod se absolvi, aut justificari certo credat: aut neminem esse justificatum vere, nisi qui credit se esse justificatum, & à sola fide absolutionem & justificationem perfici: anathema sit.*

XV. *Si quis dixerit, hominem renatum, vel justificatum teneri ex fide, ad credendum se certo esse in numero prædestinatorum: anathema sit.*

XVI. *Si quis dixerit, magnum illud usque in finem perseverantiæ donum, se certo habiturum, absoluta & infallibili certitudine: nisi hoc ex speciali revelatione didicerit: anathema sit.*

XVII. *Si quis justificationis gratiam, non nisi prædestinatis ad vitam contingere dixerit: reliquos vero omnes, qui vocantur, vocari quidem, sed gratiam non accipere, utpote divina potestate prædestinatos ad malum: anathema sit.*

XVIII. *Si quis dixerit, Dei præcepta, homini etiam justificato, & sub gratia constituto, esse ad observandum impossibilia: anathema sit.*

XIX. *Si quis dixerit, nihil præceptum esse in Evangelio, præter fidem, cætera esse indifferentia, neque præcepta, neque prohibita, sed libera: aut decem præcepta, nihil pertinere ad Christianos: anathema sit.*

XX. *Si quis hominem justificatum, & quantumlibet perfectum, dixerit non teneri ad observantiam mandatorum Dei, & Ecclesiæ, sed tantum ad credendum: quasi vero Evangelium sit nuda, & absoluta promissio vitæ æternæ, sine conditione observationis mandatorum: anathema sit.*

XXI. *Si quis dixerit, Christum Jesum à Deo hominibus datum fuisse ut Redemptorem, cui fidant, non item ut Legislatorem, cui obediant: anathema sit.*

XXII. *Si quis dixerit, justificatum, vel sine speciali auxilio Dei, in accepta justitia perseverare posse, vel cum eo Dei auxilio non posse: anathema sit.*

XXIII. *Si quis hominem semel justificatum, dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere, atque ideo eum, qui labitur, vel peccat, nunquam vere fuisse justificatum: aut posse tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia: anathema sit.*

XXIV. *Si quis dixerit, acceptam justitiam non conservari, atque etiam non augeri coram Deo, per bona opera: sed opera ipsa, fructus solummodo, & signa esse justificationis adeptæ, non etiam ipsius augendæ causam: anathema sit.*

XXV. *Si quis in quolibet bono opere justum, saltem venialiter peccare dixerit, aut, quod intolerabilius est, mortaliter, atque ideo pœnas æternas mereri: tantumque ob id non damnari, quia Deus ea opera non imputet ad damnationem: anathema sit.*

XXVI. *Si quis dixerit, justos non debere, pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, expectare, & sperare æternam retributionem à Deo per ejus misericordiam, & Jesu Christi meritum, si bene agendo, & divina mandata custodiendo, usque in finem perseveraverint: anathema sit.*

XXVII. *Si quis dixerit, nullum esse mortale peccatum, nisi infidelitatis: aut nullo alio, quantumvis gravi & enormi, præterquam infidelitatis peccato, semel acceptam gratiam amitti: anathema sit.*

XXVIII. *Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti: aut fidem, quæ remanet, non esse veram fidem, licet non sit viva: aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum: anathema sit.*

XXIX. *Si quis dixerit, eum qui post Baptismum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere: aut posse quidem, sed sola fide, amissam justitiam recuperare, sine Sacramento pœnitentiæ, prout sancta Romana & universalis Ecclesia, à Christo Domino, & ejus Apostolis edocta, hucusque professa est, servavit, & docuit: anathema sit.*

XXX. *Si quis, post acceptam justificationis gratiam, cuilibet peccatori pœnitenti, ita culpam remitti, aut reatum æternæ pœnæ deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus pœnæ temporalis exsolvendæ, vel in hoc seculo vel in futuro, in Purgatorio, antequam ad regna cælorum aditus patere possit: anathema sit.*

XXXI. *Si quis dixerit, justificatum peccare, dum intuitu æternæ mercedis bene operatur: anathema sit.*

XXXII. *Si quis dixerit, hominis justificati bona opera, ita esse dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius justificati merita: aut ipsum justificatum bonis operibus, quæ ab eo, per Dei gratiam, & Jesu Christi meritum, cujus vivum membrum est, fiunt, non vere mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, & ipsius vitæ æternæ, si tamen in gratia decesserit, consequutionem, atque etiam gloriæ augmentum: anathema sit.*

XXXIII. *Si quis dixerit, hanc doctrinam catholicam, de justificatione, à sancta Synodo, hoc præsenti Decreto expressam, aliqua ex parte gloriæ Dei, vel meritis Jesu Christi Domini nostri derogare, & non potius per eam veritatem fidei nostræ, Dei denique, ac Christi Jesu gloriam illustrari: anathema sit.*

IN SEXTAM SESSIONEM.

DOctrina de hominis justificatione, facilis esset explicatu, nisi falsæ opiniones, quibus præoccupati sunt hominum animi, tenebras claræ luci obducerent. Hæc autem præcipua obscuritatis causa, quod ægerrime adducimur, ut uni Deo in solidum relinquamus justitiæ gloriam. Cupimus enim semper aliquid esse: & quæ nostra stultitia est, etiam nobis videmur. Ejusmodi superbia, sicut ab initio ingenita fuit hominibus, ita Satanæ januam aperuit, ad eos multis impiis pravisque persuasionibus imbuendos, quibuscum hodie nobis luctandum est. Et extiterunt seculis omnibus Sophistæ, qui in extollenda hominum justitia, quod sciebant fore plausibile, stylum exercerent. Posteaquam singulari Dei beneficio factum est, ut communi veteris Ecclesiæ consensu, Pelagii impietas repudiaretur, non tam proterve amplius de hominum meritis garrire ausi sunt: mediam tamen viam excogitarunt, ut in homine justificando, neque totum Deo, neque nihil darent.

Hæc moderatio est, quam tenent venerandi patres, ad errores corrigendos, quos de justificatione homi-

hominis, nostra ætate exortos esse dicunt. Sic quidem præfantur, ut initio nihil spirent præter Christum: sed quum ad rem ventum est, multum abest, quin illi relinquant, quod suum est. Imo, nihil tandem aliud continet eorum definitio, quam tritum illud scholarum dogma: Partim gratia Dei, partim operibus propriis justificari homines: ut aliquanto se magis verecundos ostendant, quam fuerit Pelagius. Quod ex re ipsa judicare promptum erit.

Nam capite secundo, ubi de peccato originali disserunt, liberum arbitrium pronunciant viribus fuisse attenuatum, & inclinatum, non tamen extinctum. De nomine non litigabo: sed quum libertatem minime extinctam fuisse contendunt, hoc sane intelligunt, aliquid restare facultatis humanæ voluntati, ad bonum eligendum. Ubi enim non est interitus, illic saltem aliqua est vitæ portio. Tollunt deinde omnem ambiguitatem, quum attenuatum dicunt & inclinatum. Ergo, si illis credimus, debilitavit nos peccatum originale, ut voluntatis nostræ vitium non pravitas sit, sed infirmitas. Nam si prava omnino voluntas esset, non inclinatæ modo esset sanitatis & attenuatæ, sed perditæ, donec nova fieret. Atqui, hoc posterius ubique Scriptura docet. Ut innumera
Rom. 3. vers. 12. testimonia omittam, Paulus quum de natura humani generis concionatur, non infirmitatis damnat liberum arbitrium, sed omnes esse inutiles pronunciat, aversos à Deo, & tyrannidi peccati addictos: ita,
2 Cor. 3. vers. 5. ut idoneos esse neget ad quicquam boni cogitandum. Neque tamen interea negamus, quin maneat homini voluntas, sed mala. Nam lapsus Adæ, non sustulit voluntatem: sed ex libera, servam fecit: non modo ad peccandum sit proclivis, sed peccato obnoxia. Qua de re paulo post rursus dicendum erit.

Tertium & quartum caput non attingo. Circa finem quinti capitis, translationem in statum gratiæ fieri negant, sine Baptismo, aut ejus voto. Quæso, an non præstitisset dicere: verbo & Sacramentis communicari nobis Christum: vel si ita loqui magis placebat, applicari: quam solius Baptismi facere mentionem? Verum, infantes à regno Dei arcere libuit, qui ante erepti sunt in hac vita, quam offerri ad Ba-
1 Cor. 7. vers. 14. ptismum potuerint. Quasi vero de nihilo dictum sit, eos nasci sanctos, qui ex fidelibus nascuntur. Imo, quo jure ad Baptismum eos admittimus, nisi quod promissionis sunt hæredes? Nisi enim jam ante ad eos pertineret vitæ promissio, Baptismum profanaret, quisquis illis daret. Quod si Deus in regnum suum eos adoptavit, quanta injuria fit promissioni, quasi per se ad eorum salutem non sufficiat? Invaluit contraria opinio, fateor: sed iniquum est, hominum errore, quamvis diuturno, obrui Dei veritatem. In-
Gen. 17. vers. 7. clusa est infantium salus in promissione, qua Deus fidelibus testatur, se fore illis & semini eorum in Deum. Hac ratione sibi nasci pronunciabat, qui ex Abraham ducebant originem. Hujus promissionis beneficio recipiuntur ad Baptismum, quia censentur Ecclesiæ membra. Non à Baptismo igitur initium habet eorum salus, sed quæ jam verbo fundata erat, Baptismo obsignatur. At obtrudunt definitionis ar-
Joan. 3. vers. 5. chitecti illam sententiam: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu. Primum, si aqua Baptismum illis significat: quis eis concedet, simul etiam significare Baptismi percipiendi votum? At si dicam, alium esse loci sensum, ac quosdam ex veteribus sequutus, Aquæ nomen, pro Mortificatione accipiam: non erunt, opinor, tam infesti, ut me propterea hæreticum judicent. Ego tamen epitheti vice additum interpretor, ut vim naturamque Spiritus exprimeret: neque enim efficient, ut magis hic aqua sumatur pro Baptismo, quam alibi ignis pro quovis Sacramento,
Matth. 3. vers. 11. quum dicitur: In Spiritu sancto & igni. En cur sibi summum jus interpretandæ Scripturæ usurpent.

Sexto capite asserunt, gratia Dei nos præparari ad percipiendam justitiam: sed huic gratiæ partes assignant excitandi, & adjuvandi: ut ipsi libere cooperemur. Nempe, putidas nænias hic audimus, quas in scholis deblaterare Sophistæ solent. Ego autem quæro, sitne idem excitare voluntatem, & adjuvare per se infirmam: an cor novum formare in homine, ut velit? Respondeant ergo, an cor novum *Eze. 11. vers. 19. & 36:26.* creare, ex corde lapideo facere cor carneum (quorum utrumque Scriptura testatur Deum in nobis facere) nihil aliud sit, quam supplere quod deest in- *Psal. 51. vers. 12.* firmæ voluntati. Quod si minus eos movent illa testimonia: respondeant, an qui efficit in nobis velle, *Philip. 2. vers. 13.* simpliciter voluntatem adjuvet, Paulus totum Deo vendicat: isti nihil ei, præter adminiculum, acceptum ferunt. Sed in quo hominem Deo socium adjungunt? Quia gratiam Dei, quam repudiare posset, libere recipit, & Spiritus sancti illuminationem. Quantum ex Dei virtute detrahunt, quæ à Propheta describitur? Dabo, inquit, legem meam in corda *Jer. 32. vers. 39.* vestra, faciamque, ut in præceptis meis ambuletis. *Eze. 36. vers. 27.* Sed hoc est scilicet, quod alicubi ab Augustino tra- *Hebr. 8. vers. 10. & 10:16.* ditum est: Laborant, inquit, homines, ut inveniant in nostra voluntate, quid boni sit nostrum, quod nobis non sit ex Deo: & quid inveniri possit, ignoro. At vero, ut alibi tradit: Si relinqueretur homini sua *Lib. de peccator. merit. & remiss. 2.* voluntas, ut in adjutorio Dei maneret, si vellet nec Deus etiam efficeret ipsum velle: inter tot ac tantas tentationes, infirmitate sua voluntas succumberet: Ideo subventum est infirmitati voluntatis humanæ, *De corrept. & gratia.* ut divina gratia indeclinabiliter, & inseparabiliter ageretur: & ideo, quamvis infirma, non deficeret. Excudunt autem Neptunii patres in nova officina, quod Augustino fuit ignotum: non esse ex Deo gratiæ receptionem: quia libero voluntatis proprio motu, Deo vocanti assentiamur. At repugnat Scriptura, quæ Deum auctorem facit bonæ voluntatis. Aliud est, moveri à Deo voluntatem, ut obsequatur, si libeat: aliud autem, formari ut bona sit. Porro non se facturum promittit Deus, ut possimus bene velle: sed ut bene velimus: imo ultra progreditur, quum dicit, Faciam ut ambuletis. Quod diligenter ab Augustino annotatum est. Atque idem Paulus affirmat, quum docet Deum esse, qui & velle efficit in nobis, & perficere, pro suo beneplacito. In eo hallucinantur, quod motum nobis offerri somniant, qui mediam electionem nobis relinquat: nihil autem de efficacia illa cogitant, qua cor hominis renovatur, ut ex pravo fiat rectum. Hæc vero efficax Spiritus sancti operatio ab Jerem. cap. 32. describitur, quum ita loquitur in persona Dei: Ponam timorem nominis mei in cordibus eorum, ne declinent à mandatis meis. Denique in eo falluntur, quod nullum observant inter regenerationis gratiam, quæ nunc miseriæ nostræ subvenit, & primam quæ Adæ data fuerat discrimen: quod diligenter Augustinus exponit. Per *Lib. ad Bonif. 2. cap. 8.* mediatorem Christum, inquit, ex malis Deus facit deinceps in æternum bonos. Istam gratiam non habuit primus homo, qua nunquam vellet esse malus. Tale quippe erat adjutorium, quod desereret quum vellet: & in quo permaneret, si vellet: non quo fieret, ut vellet. Sed potentior est gratia in secundo Adam, qua fit etiam, ut velimus; tantumque velimus; ac tanto ardore diligamus, ut carnis voluntatem contraria concupiscentem voluntate spiritus vincamus. Paulo post: Est in nobis, per hanc Dei gratiam in bono recipiendo & perseveranter tenendo, non solum posse quod volumus, verum etiam velle quod possumus. Quanquam longius est argumentum, quam ut tam breviter expediri queat: non tamen vereor, ne mea, quamlibet brevis admonitio non sufficiat apud sanos lectores refellendis eorum commentis. At Scripturam sibi quoque suffragari obtendunt. Nam quum dicitur, Converte me Domine, *Jer. 31. vers. 18.* & convertar: ex eo colligunt, præveniri homines Dei gratia. Rursum ex his verbis, Convertimini ad me, & ego convertar ad vos: liberi arbitrii vim eliciunt. Scio alicubi Augustinum hac distinctione uti: sed longe diverso sensu. Diserte enim testatur,

idque

idque plurimis locis, gratiam Dei sic operari in nobis, ut ex nolentibus volentes faciat: unde etiam concludit, nihil hominem boni facere, quod Deus in ipso non faciat. Quid ergo, inquies, sibi vult Augustinus, quum de libertate voluntatis loquitur? *[Lib. ad Bonifac. 3. cap. 8.]* Nempe, quod toties repetit: non cogi homines invitos Dei gratia, sed voluntarios regi, ut sponte pareant ac sequantur: ideo tamen, quia eorum voluntas ex mala, versa sit in bonam. Unde illud: Nos ergo volumus, sed Deus in nobis operatur & velle. *[Lib. 2. de bon. persev. cap. 13.]* Nos operamur, sed Deus efficit & operari. Item, Bonum, quod non tenemus nisi propria voluntate, non tamen tenebimus, nisi operetur in nobis & velle. *[Lib. 2. 23. de grat & lib. arb.]* Item, Certum est, nos velle quum volumus: sed ille facit, ut velimus. Certum est, nos facere quum facimus: sed ille facit ut faciamus, præbendo vires efficacissimas voluntati. Hæc sit summa: Perperam eos facere, qui sic inter Deum & nos partiuntur, ut obedientiam piæ voluntatis, quæ Dei gratiæ assentitur, ad nos transscribant: quum proprium sit ipsius Dei opus.

Sed insistunt Prophetæ verbis: quod conversionem nobis exigendo, liberum arbitrium compellet, quod frustra faceret, eorum quidem opinione, nisi aliquod esset liberum arbitrium. Fateor sane, absurdas fore ejusmodi loquutiones, nisi esset aliqua in homine voluntas. Non tamen propterea concedo, liberam obsequendi facultatem inde posse colligi. Valde enim novitios esse oportet venerandos istos patres, si ex præceptis æstimant quid valeat homo: quum ideo potius requirat à nobis Deus, quod supra vires nostras est, ut imbecillitatis nostræ convicti, superbiam omnem exuamus. Meminerimus ergo, aliud esse voluntatem in homine, aliud liberam boni ac mali electionem. Sublata enim post lapsum primi hominis eligendi libertate, sola voluntas relicta est, quæ sub peccati tyrannide captiva usque adeo tenetur, ut non nisi ad malum feratur.

Porro, ne longius hic immoremur, dico aperte pugnare quod hic pronunciant Tridentini patres, cum illa Christi sententia: Quisquis audivit à Patre meo, venit ad me. *[Joan. 6. vers. 45.]* Nam ut prudenter animadvertit Augustinus: inde sequitur, nullum à Deo audire & discere, quin simul in Christum credat: motumque Spiritus sancti sic esse efficacem, ut fidem semper gignat. *[De præd. Sanctor. libr. 1. cap. 8.]* Constituunt autem hoc in hominis optione, ut Dei inspirationi, si velit, auscultet. Hæc nullo modo inter se conciliari possunt: omnes qui à Deo didicerint, Christo credere: & non aliter valere, ratamque esse Dei inspirationem, nisi homines ex seipsis assentiantur. Prioris sententiæ auctorem habemus Filium Dei, qui secum minime dissidet. Secundam ergo, quæ prorsus contraria est, cui acceptam feremus, nisi patri mendacii?

Postquam septimo capite, de modo præparationis, ita frigide tractarunt, ut quemvis non prorsus insipidum Papistam merito tantæ insulsitatis pudere debeat, tandem, capite octavo, ubi ad ipsam definitionem ventum est, in primis hoc cavent, ne sola fide constare videatur hominis justificatio. Quæstio est verbi, quid sit justificatio. Negant solam esse remissionem peccatorum: sed renovationem & sanctificationem simul contineri volunt. Numquid hoc verum sit, videamus. Verba Pauli sunt capite ad Rom. 4. *[Rom. 4. vers. 6.]* David beatitudinem hominis dicit, cui Deus imputat justitiam sine operibus: Beati, quorum remissæ sunt iniquitates. *[Psal. 32. vers. 1.]* Si ex hac Davidis sententia Paulus gratuitæ justitiæ definitionem rite elicit: sequitur, in remissione peccatorum esse positam. Sic enim interpretatur Paulus, justum à Davide nuncupari, cui Deus justitiam imputat, non imputando peccata. Sic & idem Apostolus, non adducto alterius testimonio, alibi loquitur: Erat Deus in Christo, mundum sibi reconcilians, non imputando hominibus peccata. *[2 Cor. 5. vers. 19.]* Deinde, continuo post adjicit: Eum qui peccatum non noverat, pro nobis peccatum fecit, ut essemus justitia Dei in illo. Quid apertius requiras, quam nos coram Deo justos censeri, quia Christi sacrificio expiata sint peccata nostra, ne amplius sub reatu nos teneant? Nec locus est vulgari cavillo, de justificationis initio ipsum agere: nam utroque loco tractat, non qualiter incipiant justi esse, qui fuerant hactenus infideles: sed quomodo justitiam, quam semel consequuti sunt, retineant toto vitæ cursu. David enim de se loquitur, postquam inter filios Dei fuerat cooptatus. Et Paulus asserit, hanc esse perpetuam legationem, quæ in Ecclesia quotidie auditur. In eundem quoque sensum ad Rom. 10: 5. Moses justitiam Legis describit, quod qui fecerit ea, vivet in ipsis. *[Lev. 18. vers. 5.]* Fidei autem justitia sic dicit: Qui crediderit, &c. Videmus ideo Legis justitiæ opponi fidei justitiam, quod operibus minime constet, sicut illa. Idem sibi volunt verba, quibus Lucas apud Antiochenos ipsum esse usum refert: Per hunc vobis annunciatur remissio peccatorum: & ab omnibus, à quibus non potuistis justificari in Lege Mosis, in hoc omnis qui credit, justificatur. *[Actor. 13. vers. 38.]* Nam & remissioni peccatorum justificatio, velut interpretationis loco, subjicitur, & absolutionem proculdubio significat: & Legis operibus detrahitur, ut sit gratuita, fide percipi dicitur. Quid? justificatio publicani, Lucæ 17., quid aliud sonat, quam justitiæ imputationem, dum gratis acceptus est Deo? Et quoniam de verbi proprietate lis est: quum Christus à Paulo justitia, & sanctificatio nostra prædicatur, certe inter hæc duo statuitur discrimen, quod Tridentini patres confundunt. *[1 Cor. 1. vers. 30.]* Nam si duplex est gratia, quod nos Christus justificat, & sanctificat: justitia vitæ innovationem sub se non complectitur. Nec aliter potest exponi illud ad Rom. 8. Quis accusabit adversus electos Dei? Deus est qui justificat, quam de gratuita acceptione.

Nollem de verbo litigare, nisi inde totus causæ status penderet. Verum, quum tunc justificari hominem tradunt, quum in obedientiam Dei reformatur: totum illud Pauli argumentum evertunt: Si ex Lege est justitia, exinanita est fides, & abolita promissio. *[Rom. 4. vers. 14.]* Intelligit enim, neminem inventum iri inter homines, in quo salutis promissio compleatur, si innocentiæ conditione sit implicita: & ruituram mox esse fidem, si operibus fulciatur. Quod ideo verum est, quia quamdiu respicimus quales sumus, necesse est nos coram Deo trepidare: tantum abest, ut certa & inconcussa vitæ æternæ fiducia nobis constet. De regeneratis loquor. Quantum enim abest à justitia, quæ in hac vita inchoatur vitæ novitas?

Neque tamen interea negandum est, quin perpetuo conjuncta sint ac cohæreant duæ istæ res: sanctificatio & justificatio: sed perperam inde infertur, unam ac eandem esse. Exempli gratia: Solis lumen, etsi nunquam separatur à calore, non tamen calor existimandus est. Nemoque tam rudis invenitur, qui non unum ab altero distinguat. Fatemur ergo, simulatque justificatur quispiam, necessario innovationem quoque sequi. Neque vero de eo ambigitur, an sanctificet Christus nec ne, quoscunque justificat. Hoc enim esset lacerare Euangelium, adeoque Christum ipsum discerpere, si quis justitiam, quam fide consequimur, separare velit à pœnitentia. Sed tota nostra disceptatio est, de causa justificationis. Hanc Tridentini patres duplicem esse fingunt: acsi partim remissione peccatorum, partim spirituali regeneratione justi essemus. Vel, ut aliis verbis exprimant quod sentiunt: acsi partim imputatione, partim qualitate, justitia nostra constaret. Ego autem unicam & simplicem esse assero, quæ tota continetur gratuita Dei acceptione. Eam præterea extra nos constituo: quia in solo Christo justi sumus. Proferant si quod habent ex Scriptura testimonium, ut persuadeant quod docent. Ego quum totam habeam Scripturam mihi suffragantem, hac una ratione nunc contentus ero: quod quum mentio fit justitiæ operum,

rum, eam Lex & Euangelium in perfecta Legis obedientia constituunt. Ea quum nusquam appareat, nihil aliud faciunt reliqui, nisi ut confugiamus ad solum Christum: ut in ipso justi censeamur, quod in nobis non sumus. An mihi locum unum proferent, qui inchoatam novitatem pro justitia apud Deum probari testetur, vel in totum, vel ex parte? Quod si auctoritate destituuntur, cur non liceat repudiare quod hic obtrudunt figmentum de partiali justitia.

Porro, quam frivola sit & nugatoria causarum partitio, quæ ab illis commemoratur, supersedeo dicere: nisi quod taceri hoc nec debet, nec potest, nimis esse absurdum, quod causa instrumentalis nominatur solus Baptismus. Quid igitur fiet Euangelio? An ne postremo quidem angulo hærebit? Sed Baptismus est fidei Sacramentum. Quis negat? Ubi tamen omnia dicta fuerint: hic nihilominus obtinebo, nihil esse aliud, quam Euangelii appendicem. Præpostero igitur ordine primas illi deferunt: ac perinde omnino faciunt, acsi quis instrumentalem ædificii causam diceret esse trullæ manubrium. Sane quisquis, posthabito Euangelio, Baptismum inter salutis causas numerat, eo ipso, quid sit Baptismus, aut quid valeat, quodnam sit ejus officium, aut quis usus, nescire se prodit. quid in causa formali præterea desiderem, Canone 10. dicendum erit: tantum hic attingam, quod præsenti loco convenit. Iterum enim affirmant, nos vere justos esse, non tantum reputari. Ego contra tametsi concedo, nunquam recipi nos in Dei gratiam, quin simul nos regeneret in vitæ sanctitatem: falsum tamen esse contendo, ullam justitiæ partem in qualitate sitam esse, vel habitu, qui in nobis resideat: sed gratuita acceptione nos esse justos. Nam
Rom. 6. vers. 19.
quum docet Apostolus, propter unius obedientiam justos constitui multos: satis, nisi fallor, ostendit, mutuari nos aliunde justitiam, cujus in nobis indigemus. Et primo ad Ephesios capite, quum dicit nos prædestinatos esse in adoptionem filiorum Dei, ut grati essemus in Filio, summam justitiæ nostræ complectitur. Quantulacunque enim portio in opera nostra conferatur, eatenus vacillabit fides, & salus nostra hoc modo tota periclitabitur. Ergo cum Apo-
Philip. 3. vers. 9.
stolo discamus, justitiam nostram, quæ ex Lege est, tanquam noxium impedimentum, abjicere, ut illam obtineamus, quæ ex fide est Jesu Christi. Qualis autem sit, jam ante abunde demonstravimus, & uno verbo Paulus, tertio capite ad Galatas, indicat: quum negat, justitiam Legis cum justitia fidei congruere, quia in operibus sita sit.

Sed quid facias istis bestiis? Nam, postquam multas justificationis causas recensuerunt, obliti de causa justificationis sibi esse tractandum, justitiæ partem operibus constare hinc colligunt, quod nemo absque Spiritu regenerationis per Christum Deo reconcilietur. At quam crassa est ista hallucinatio? Perinde enim id valet, acsi dicerent: Remissio peccatorum divelli à pœnitentia non potest: Ergo hæc est pars illius. Hoc unicum est controversiæ caput: quomodo justi censeamur coram Deo: ubi fides nostra, qua sola justitiam percipimus, eam quærere debeat. Ut millies repetant, non posse nos aliter merito passionis Christi communicare, quin simul regeneremur ejus Spiritu, non tamen efficient quominus illud fixum maneat: ideo propitium nobis esse Deum, quia Christi morte placatus nobis fuerit: ideo nos reputari justos coram ipso, quia illo sacrificio expiatæ
Rom. 3. vers. 25. & 5: 11.
fuerint nostræ iniquitates. Habemus, inquit Paulus, propitiationem per fidem in sanguine Christi. Denique, ubi de causa quæritur, quorsum attinet, accidens inseparabile obtrudi? Desinant ergo istis ineptiis ludere, vel cavillis ineptire: Accipit homo fidem, simul & spem, & charitatem: non igitur sola fides justificat. Nam si nobis & oculi, simul & aures, & pedes, & manus conferuntur, non propterea tamen aut pedibus nos audire, aut manibus ambulare, aut palpare oculis, dicendum est. De Pauli testimonio perperam adducto, alibi dicetur.

Sequitur putidæ illius distinctionis approbatio: de fide informi, & formata. Pudet quidem venerandos patres voces istas usurpare: sed quum balbutiunt, non uniri sola fide hominem Christo, nisi spes quoque, & charitas accedant, fidem certe somniant charitate vacuam, quæ à Sophistis vulgo informis vocatur: quo insignem suam inscitiam produnt. Nam si verum est quod docet Paulus, Christum habitare in cordibus nostris per fidem: nihilo magis fidem à charitate separabunt, quam Christum à Spiritu suo.
Ephes. 3. vers. 17.
Si fide purificantur corda, quemadmodum Petrus affirmat: si quicunque credunt, habent vitam æternam, quod toties pronunciat Christus: si fide obtinetur æternæ vitæ hæreditas, longe aliud est fides, quam mortua nescio quæ persuasio. Viva nos Christi membra fide effici, negant. Quanto melius Augustinus, qui fidem appellat animæ vitam, sicut anima vita est corporis? Quanquam non tam Augustinus hic citandus auctor est, quam Paulus, qui fatetur se fide Christi vivere. Ignoscendus forte esset illis hic error, quia non aliter de fide garriunt, quam de fabulosis insulis (quis enim eorum unquam, vel summis labris gustavit, quid esset fides?) nisi miserum orbem eadem secum ignorantia in exitium traherent.
Actor. 15. vers. 9. Joan. 3. vers. 16. & 5: 24. & 6: 40. & 20: 31. Rom. 4. vers 14. In Joan. cap. 55. Galat. 2. vers. 20.
Nos autem meminerimus, fidei naturam à Christo æstimandam esse: quia quod nobis offert Deus in Christo, non nisi fide recipimus. Proinde, quicquid nobis est Christus, id ad fidem transfertur, quæ nos compotes & Christi, & omnium ejus bonorum facit. Neque aliter verum esset illud Joannis, fidem nostram esse victoriam, qua mundus vincitur: nisi nos in Christum insereret, qui solus est mundi victor.
1 Joan. 5. vers. 4. Joan. 16. vers. 33.
Ac eorum stuporem animadvertere operæpretium est, quod dum citant illum Pauli locum, Fides quæ per charitatem operatur: non cogitant se hoc quasi gladio jugulari.
Galat. 5. vers. 6.
Nam si fructus est, ac effectus fidei, charitas: quis non videt informem illam fidem quam fabricarunt, inane esse figmentum? Erit enim perquam absurdum, si filia matrem interimat. Quanquam monendi sunt lectores, locum illum intempestive adduci, quum de justificatione agitur. Quandoquidem illic non disputat Paulus, quid ad hominem justificandum valeant fides, aut charitas: sed quæ sit Christiana perfectio. Quemadmodum quum alibi scribit: Siquis in Christo, nova creatura.
2 Cor. 5. vers. 17.

Longum esset ac molestum singula notare. sed hoc magis insigne est, quam ut præteriri debeat. Subjiciunt, catechumenis fidem ab Ecclesia petentibus responsum dari: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.
Mat. 19. vers. 17.
Væ eorum catechumenis, si tam dura illis conditio imponitur. Quid enim aliud, quam æterna illis maledictio indicitur? Siquidem agnoscunt cum Paulo, maledictos esse omnes, qui Legi sunt obnoxii.
Galat. 3. vers. 10.
At Christum habent auctorem. Utinam observarent, quorsum ita loquutus fuerit. Quod judicari non potest, nisi ex contextu, & personæ ratione. Interrogaverat ille cui respondet Christus: Quid facere oportet, ut habeam vitam æternam? Certe quisquis vitam operibus vult promereri, regulam habet sibi à Lege præscriptam: Hæc fac, & vives. Sed considerandus est, qui à Paulo indicatur finis: ut vires suas expertus homo, vel potius impotentiæ suæ convictus, deposita superbia, nudus ad Christum confugiat. Neque enim locum habet fidei justitia, donec compertum habuerimus, frustra nobis salutem ex Lege promitti. Quod enim impossibile erat Legi, quandoquidem in carne nostra infirma erat: Deus per Filium suum præstitit, peccata nostra per sacrificium mortis ejus expiando, ut justitia sua impleatur in nobis. Adeo autem præposteri sunt Tridentini patres, ut quum Mosis officium sit, nos ad Christum manu ducere, ipsi nos à Christi gratia, ad Mosen traducant.
Galat. 3. vers. 24.

Ac

Ac ne parum sint in prædicandis hominum viribus liberales, iterum in hoc capite repetunt, Spiritum Dei agere in nobis, secundum propriam cujusque dispositionem, & cooperationem. Qualem, obsecro, dispositionem inveniet Spiritus Dei in cordibus lapideis? An non pudet eos dispositionem fingere, ubi Spiritus ipse ubique in Scripturis pronunciat, omnia esse contraria? Nam hoc gratiæ initium est, ut ex nolentibus adeoque repugnantibus, faciat volentes. *Lib. de prædest. Sanct. 1. cap. 9. 10. 11.* Ut fides, tam in suis exordiis, quam incrementis, ad ultimamque usque perfectionem, Dei sit donum: & gratuita Dei electio sit suscipiendæ gratiæ præparatio, ut ait Augustinus. Et clara sunt Pauli verba: *Ephes. 1. vers. 3.* Deum nos benedicere, omni benedictione spirituali, quemadmodum nos elegit in Christo, secundum placitum voluntatis suæ. Quibus certe nos cohibet, ne in tanto beneficio gratiæ Dei, placito gloriemur voluntatis nostræ, inquit idem Augustinus. *Cap. 8.* Itane? ut quod Deo acceptum referre homo deberet, id illi quasi meritum opponat? Nam unde prima dispositio, nisi quia sumus Christi oves? Quis porro sibi tantum ausit sumere, ut se ovem faciat? Itaque *Actor. 13. vers. 48.* Lucas quum de efficaci vocatione loquitur, credidisse eos docet, non qui à seipsis erant dispositi, sed qui ad vitam erant præordinati. *Ephes. 2. vers. 10.* Et Paulus, unde recta sit dispositio exprimit, quum docet, præparata esse à Deo bona opera in quibus ambulemus. Potius itaque Augustinum audiamus, qui longe aliter docet, *Libr. 2. de bono pers. cap. 9.* quam isti blaterones. Post casum hominis, inquit, non nisi ad gratiam suam pertinere voluit Deus, ut homo accedat ad eum: neque nisi ad gratiam suam pertinere voluit, ut homo non recedat ab eo. Ipse enim est, qui se daturum cor promittit, ut intelligamus, & aures, ut audiamus. Quamobrem sola est ejus gratia, quæ nos discernit: quemadmodum *Libr. de corrept. & grat. c. 8.* Paulus admonet. Atque ut ejusdem Augustini verbis concludam: Voluntas humana, non libertate gratiam consequitur, sed gratia libertatem: & ut perseveret, delectabilem perpetuitatem, & insuperabilem fortitudinem.

Capite nono, dum aliquam dare student modestiæ significationem, impudentiam suam magis produnt. Quoniam in promptu erat Scripturæ doctrina eorum placitis repugnans, ut hanc suspicionem avertant, primum quid sit, fide justificari hominem, exponunt: nempe, quod fides salutis sit initium, & fundamentum justificationis. Quasi hac solutione essent expediti, mox ad alteram transvolant: gratis nos justificari ideo Apostolum docere, quia quæcunque justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam non promerentur. Quæso, si in re seria versari se putarent, an adeo leviter, quasi oscitantes, perfungerentur? Omitto, quod hominum judicia nihil veriti sunt, quasi sacrosancto hoc decreto omnium oculos confodissent: Fides justificat, quoniam inchoat justitiam. Primo, hoc commentum sensus communis respuit. Quid enim magis puerile, quam totum effectum velle restringere ad solum actum inchoandi? Sed inspiciamus paulisper, num- *Rom. 1. vers. 16.* quid Pauli verba patiantur tam facile se perverti: Evangelium, inquit, potentia Dei est, in salutem omni credenti: quia in eo revelatur Dei justitia, ex fide in fidem. Quis non videt principium & finem pariter hic designari? Alioqui dicendum erat, Ex fide in opera: siquidem perficerent quod fides in- *Habac. 2. vers. 4. Gal. 3: 11.* choat. Eodem facit Habacuc testimonium: Justus ex fide victurus est: quod improprie dictum foret, nisi vitam perpetuaret fides. In Abrahæ persona, relucet præcipuum justificationis speculum. Audiamus *Genes. 15. vers. 6. Gal. 3: 6.* ergo, quo tempore fides illi ad justitiam imputata fuisse prædicatur. Non erat certe novitius: sed relicta patria, jam annos complures Dominum sequutus erat; ut esset non vulgaris sanctitatis, omniumque virtutum exemplar. Non ergo aditum illi ad justitiam patefacit fides, ut aliunde postea justificatio complectatur. Et tandem concludit Paulus, nos stare *Rom. 5: 2.* in ea gratia, quam fide consequuti sumus. Quantum distat fixa & immota statio, à momentaneo transitu: tantum à Pauli sensu, distant in suo isto dogmate. Omnes Scripturæ locos colligere, & longum esset, & supervacuum. Satis quidem superque ex his paucis liquere arbitror, non minus justitiæ complementum, quam initium, fidei tribuendum esse.

Secundum membrum est, gratuitam ideo justificationem vocari à Paulo, quia nullum meritum præcedat. Quid ergo? quum idem Paulus clamat, ex- *Rom. 3. vers. 27. & 4: 2.* cludi omnem carnis gloriationem lege fidei, an ad anteactæ vitæ duntaxat merita respicit, ac non potius admonet, nihil esse, quo glorientur homines, usque ad vitæ finem, qui fide justi sunt? Nam quum ex Davide asserit imputari, absque operibus, justitiam, perpetuum fidelium statum declarat. Quemadmodum & David, se, ac reliquos omnes Dei filios, *Psal 32. vers. 1.* non in unum diem, sed tota vita, peccatorum remissione beatos esse exclamat. Nec de unius momenti justificatione loquitur apud Lucam Petrus, quum di- *Actor 15. vers. 11.* cit: Per gratiam Jesu Christi credimus nos esse salvos, quemadmodum & patres nostri. Ille enim erat quæstionis status: an exigenda foret à Gentibus Legis observatio. Id fieri debere negat: quod non alia sit salus in Christiana Ecclesia, quam per Christi gra- *Actor. 4. vers. 12.* tiam: nec alia unquam fuerit. Et merito. Nec enim aliter firma erit promissio, nisi ex Dei gratia pendeat, ac fide nitatur, inquit Paulus. An illic etiam *Rom 4. vers. 16.* de præcedentibus meritis agi, garrient? Imo scelestissimis quibusque salutis fiduciam posse constare negat, nisi recumbat in Christi gratiam. Fidem igitur abolet, qui non retinet hanc unicam justitiam usque ad mortem. Justificamur gratis, inquiunt, quod nulla opera, quæ justificationem præcedant, ipsam promerentur. Atqui, dum Paulus Abrahæ materiam adimit gloriandi, eo quod fides sit illi imputata ad justitiam, probationis loco mox subjicit: ubi sunt opera, illic debitum præmium rependi: fidei autem quod datur, gratuitum esse. Notemus de sancto Patriarcha verba fieri. Negat Paulus, quo tempore mundo renunciaverat, ut se totum Dei obsequio addiceret, ullis operibus fuisse justum. Si excipiant adulterini isti patres, tunc demum cœpisse justificari: aperte refellitur hoc cavillum, Sacræ historiæ contextu. Multis enim annis se exercuerat in quotidiana Dei invocatione, & Dei vocationem constanter sequutus erat, in qua vitæ æternæ promissio continebatur. Nonne ergo ter cæci judicandi sunt, qui gratuitam Dei justitiam non vident, nisi in ipso vestibulo? regnare autem in ipso ædificio putant operum merita? Verum attendere convenit, qualem tam crassæ impietati fucum inducant. Hoc quippe modo satisfactum pronunciant Apostoli sententiæ: Si ex gratia, ergo non ex operibus. Atqui Paulus, quod *Rom. 11. vers. 5.* salvæ fiunt reliquiæ, & ab æterni exitii periculo mirabiliter à Deo conservantur usque in finem, id acceptum refert Dei gratiæ. Multum igitur abest, quin ad tantulam portionem, hoc est, ad solum principium, restringat.

Absurdum quidem illud delirium: sed hoc etiamnum aliquanto crassius, quod eorum opinione, nihil omnium, quæ justificationem præcedunt, ipsam promeretur: sive fides, sive opera. Quæ nobis hic opera comminiscuntur justificatione priora? Cujus hoc erit ordinis, ut radicem fructus tempore præcedat? In summa: ut intelligant pii lectores quantum ad doctrinæ correctionem profectum sit, monachi reverendis patribus, quorum partes erant auribus annuere, veterem hanc dictarunt cantilenam: bona opera, quæ justificationem præcedunt, non meritoria esse æternæ salutis, sed præparatoria duntaxat. Atqui, si qua opera fidem anteverterent, ipsa quoque venirent in calculum. Sed ideo nullum meritum, quia nulla sunt opera. Nam si opera sua quærant ho-

mines, mala duntaxat invenient. Posteris vix persuadebitur, tantum fuisse stuporis in Papatu, ut justificationi ullum opus præponerent, etiamsi negarent esse tanti boni meritorium. Quid enim ab homine prodibit, donec Spiritu Dei fuerit regenitus? Longe diversa est Pauli ratiocinatio. Ephesios admonet, cap. 2., ut se meminerint gratia salvatos esse, non ex seipsis, neque ex propriis operibus. Probationem subjicit, non qua lymphati isti patres utuntur, opera, quæ præcedunt, nulla sufficere: sed quam ego adduxi, non aliis operibus nos esse præditos, nisi quæ Deus præparavit: quia sumus illius factura, ad sanctam & piam vitam creati. Fides porro justificationem ita præcedit, ut tamen Dei respectu sequatur. Quanquam de fide quod dicunt, tunc fortassis locum haberet, si fides ipsa, quæ nos in possessionem justitiæ mittit, à nobis esset. Verum, quum ipsa quoque, gratuitum sit Dei donum: supervacua est ista, quam ponunt, exceptio. Quanquam Scriptura hanc dubitationem alia ratione tollit, dum fidem opponit operibus: ne inter merita censeatur. Neque enim quicquam nostrum affert fides ad Deum: sed quod ultro nobis offert Deus, recipit. Hinc fit, ut fides, quamvis imperfecta, perfectam nihilominus justitiam possideat: quia non alium, quam gratuitæ Dei bonitatis, respectum habet.

Capite decimo, in vanam, ut ipsi quidem jactant, hæreticorum fiduciam invehuntur. Ea autem est, secundum eorum definitionem, dum certo statuimus nobis remissa esse peccata: in eaque certitudine acquiescimus. Verum, si hæreticos facit talis certitudo:
Psal. 32. ubi erit felicitas, quam David prædicat? Imo, ubi erit pax illa, de qua Paulus concionatur 5. ad Romanos capite, si alibi quam in sola Dei benevolentia acquiescimus? Unde porro Deum habemus propitium, nisi quia non intrat nobiscum in judicium? Fatentur nunquam, nisi gratis, remitti peccata propter Christum: sed hoc in suspenso relinquunt, quibus & quando remittantur, dum omnes conscientias tranquilla fiducia spoliant. Ubi igitur audacia illa, de qua
Ephes. 3. vers. 12. alibi docet Paulus, & accessus cum fiducia ad Patrem per fidem Christi? Non contentus fiduciæ nomine, audacia nos instruit: quæ certe plus quicquam est, quam certitudo. Quid etiam quod certitudinis vo-
Rom. 8. vers. 37. cem aliquoties usurpat? Neque alibi eam fundat, quam in sola gratuiti Dei amoris persuasione. Imo omnem veram Dei invocationem isti evertunt, quum piorum animos trepidatione suspendunt, quæ sola nobis januam præcludit. Qui hæsitat, inquit Jaco-
Jacob. 1. vers. 6. bus, similis est fluctui maris, qui à vento circumfertur. Non ergo existiment tales, se quicquam impetraturos à Domino. Sed qui vult exorare, nihil hæsitet. Notanda est antithesis inter fidem, & hæsitationem: unde colligere promptum est, fidem destrui, simulac tollitur certitudo.

Sed quo melius tota eorum theologia patefiat lectoribus, expendant, quæ in eodem capite sequuntur verba. Sed neque illud asserendum, oportere eos qui vere justificati sunt, absque dubitatione apud seipsos statuere, se esse justificatos. Si ita est: videant qua ratione conciliari queat πληροφορία cum dubitatione. Illam enim Paulus fidei perpetuam facit comitem. Taceo quod instar axiomatis hic ponunt,
Rom. 4. vers. 14 quod Paulus pro ingenti absurdo ducit. Si ex Lege est hæreditas, inquit, exinanita est fides. Fidei nullam fore certitudinem argumentatur, si operibus nitatur salus hominum. Non dubitat hoc pro absurdissimo in medium proferre. Et merito. Quum mox, abolitam quoque esse promissionem, inde colligat. Pudet autem me quasi de re ambigua contendere, cum iis qui se Christianos appellant. Clara est Scri-
1 Joan. 4 vers. 6. pturæ doctrina: Scimus, inquit Joannes, nos esse filios Dei. Et postea, unde hæc scientia nascatur, exponit: nempe, ex Spiritu quem dedit nobis. Sicut
1 Cor. 2. vers. 12. & Paulus admonet, non mundi spiritum nos accepisse, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Alibi etiam expres- *Rom. 8.*
sius: Non accepimus iterum spiritum servitutis in *vers. 15.*
timorem: sed adoptionis Spiritum, in quo clamamus Abba, Pater. Hinc accessus ille cum fiducia, & audacia, cujus paulo ante meminimus. Et sane totam fidei naturam ignorant, qui eam dubitatione miscent. Si dubitaret Paulus: non auderet morti & inferis insultare, quemadmodum facit Rom 8. ubi se tam certum esse jactat de amore Dei, ut nihil eum ab ista persuasione dimovere queat. Non auderet, capite quinto, gloriari super spe gloriæ Dei. Quod ex ejus verbis liquido apparet. Causam enim assignat: quod charitas Dei in corda nostra diffusa sit, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Quo significat, conscientiam nostram, testimonio Spiritus sancti acquiescentem, intrepide apud Deum de spe æternæ salutis gloriari. Sed non mirum est, si hæc, quam Spiritus Dei piorum cordibus obsignat, certitudo sophistis ignota est. Sic enim fore prænunciavit Chri- *Joan. 14.*
stus: Mundus eum non cognoscet: sed vos soli apud *vers. 17.*
quos manet. Non mirum est, eos, qui abjecto fidei fundamento, in opera potius recumbunt, huc & illuc vacillare. Verissimum enim est illud Augustini: *In Ps 88.*
Quia non secundum merita nostra, sed secundum ejus gratiam firma est promissio: nemo debet cum trepidatione prædicare, de quo non potest dubitare.

Videntur tamen quibuslibet objectis ingeniose occurrere, quum de Christi gratia generalem persuasionem commendant. Prohibent, ne quis dubitet de efficacia mortis Christi. Sed ubinam locari volunt? In aëre, ut confusa tantum sit imaginatio. Nemini enim permittunt sibi gratiam, firma certitudine fidei, applicare. Quasi de nihilo destinentur nobis istæ promissiones: Ecce Rex tuus venit. Vos hære- *Mat. 21.*
des estis promissionis. Complacuit Patri in te. Ju- *vers. 5.*
stitia Dei in omnes & super omnes qui credunt. sane *Zach. 9.*
si concedant, fide nos percipere quod Deus offert: *vers. 9.*
non ita mihi, & aliis proponitur Christus, ut tantum *Actor. 2.* *vers. 39.*
credamus Abrahæ fuisse redemptorem: sed ut quis- *Luc. 12.*
que sibi propriam, quæ ab ipso parta est, salutem fa- *vers. 32.*
ciat. Et cujus, obsecro, improbitatis est id asserere: *Rom. 3.*
Nemo scire fidei certitudine potest, se gratiam Dei *vers. 22.*
consequutum? Paulus & Joannes inter Dei filios non agnoscunt, nisi qui id sciunt. De qua scientia id interpretabimur, nisi quam Spiritus sancti magisterio didicerint? Præclare enim Bernardus: Fidem hic *Serm. 5. in dedic. temp.*
nobis subvenire necesse est: hic oportet succurrere veritatem: ut quod de nobis latet in corde Patris, per Spiritum reveletur: & Spiritus persuadeat cordibus nostris, quod filii Dei simus. Persuadeat autem, vocando & justificando gratis per fidem. Quod si Paulus, dum Corinthios hortatur ut semetipsos *2 Cor. 13.*
probent sintne in fide, omnes reprobos pronunciat, *vers. 5.*
qui Christum non cognoscunt in se habitantem: ego cur verear bis reprobos pronunciare, qui tale examen à tota Ecclesia procul arcent, ac de gratia Dei nihil certi reliquum faciunt?

Capite undecimo, ubi incrementa justitiæ describunt, non modo gratuitam justitiæ imputationem confundunt cum operum meritis, sed illam propemodum exterminant. Verba sunt: Crescere fideles in justitia bonis operibus per observationem mandatorum Dei & Ecclesiæ, magisque inde justificari. Saltem si hac Augustini exceptione uterentur: Justi- *Lib. de civitat.*
tiam fidelium, quamdiu degunt in mundo, magis *Dei 19.*
peccatorum remissione constare, quam perfectione *cap. 27.*
virtutum. Tametsi ne illa quidem operum justitia, quam contemptim nominat, nitendum ulla ex parte docet. Unam enim piorum omnium, qui sub carnis *Lib. ad*
infirmitate gemunt, spem esse hanc prædicat, quod *Bonif. 3.*
mediatorem habent Jesum Christum, qui sit pro *cap. 5.*
peccatis eorum exoratio. Contra Tridentini patres, vel emptitii potius monachi, qui tanquam Latini tibici-

tibicines, qualecunque volunt carmen illis componunt: modis omnibus discipulos suos avocantes à gratiæ intuitu, falsa operum fiducia excæcant. Libenter sane confitemur, quotidiano bonorum operum profectu crescere debere fideles: bonaque eorum opera, quibus ornati sunt à Deo, interdum justitiæ titulo insigniri. Verum, quum hæc tota operum dignatio non ex alio fonte manet, quam gratuitæ acceptionis: quam absurdum foret, hanc ab illa labefactari? Cur non reminiscuntur, quod pueri in scholis didicerunt: non pugnare quod subordinatur? Dico gratuita imputatione fieri, ut coram Deo justi censeamur: dico inde quoque alterum beneficium provenire, ut Justitiæ nomen habeant opera, quæ procul alioqui à justitiæ veritate abessent. Denique, non proprio merito, sed fide sola, tam personam, quam opera justificari affirmo, & ex personæ justificatione hanc operum, tanquam ex causa effectum, pendere. Ergo & ordine ita præcedat, & gradu ita supereminеat necesse est unica fidei justitia, ne quid eam vel prævertat, vel obscuret. Proinde iniquissima est calumnia, gratuitæ justitiæ meritoriam nescio quam substituere: ut semel nos gratis Deus momento uno justificet: nos autem tota vita Legis observatione, justitiam ipsi nobis comparemus. De observatione mandatorum Dei, hoc mihi velint nolint fatebuntur: multum à perfecto ejus complemento distare omnes mortales. Nunc mihi respondeant: an qualiscunque ejus pars, justitia sit, aut pars justitiæ. Posterius hoc strenue asserent. Verum repugnat Scriptura, quæ hunc honorem, nisi perfectæ obedientiæ nequaquam tribuit: Qui fecerit hæc, vivet in ipsis. Maledictus autem qui non

Galat. 3. vers. 10.

compleverit omnia. Item, Qui defecerit in uno,

Jacob. 2. vers. 10.

factus est omnium reus. Nemo est qui non agnoscat, etiam me tacente, maledictioni subjici nos omnes, quamdiu in Legis observatione claudicamus: proinde aliunde mutuandam esse justitiam, quandoquidem operibus ablata est. De mandatis Ecclesiæ quæ permiscent, alibi dicendum erit. Obiter tamen moniti sint lectores, nullum hic omitti impietatis genus. Quis enim sacrilegium hoc excuset, quod suis etiam inventis justificandi vim arrogare non dubitant? Id ne Pelagius quidem unquam tentavit. Impia nempe persuasione fascinare miseros homines conatus est, quasi divinæ Legis observatione, justitiam acquirere sibi ipsi possent: humanis vero legibus tantum deferre, nunquam illi venit in mentem. Est enim execrabilis in Deum blasphemia, ubi eo temeritatis prorumpit quisquam mortalium, ut suis traditionibus vitæ æternæ mercedem assignet.

Sed quo me vertam? Loquitur enim sacra Synodus, quæ errare in Scripturæ interpretatione non potest. Habet autem Scripturæ testimonia: primum ex Ecclesiastico: Ne verearis usque ad mortem justificari. Una, opinor, ratio est, qua me expediam. Locum inspiciant lectores, & à bonis patribus impudenter corruptum fuisse invenient. Dicit enim scriptor ille: Ne verearis, hoc est, prohibearis usque ad mortem. Quanquam potius vertendum erat, Ne differas: nam Græcum verbum est μείνῃς. Invehitur enim adversus eorum socordiam, qui suam ad Deum conversionem procrastinant. Quod de initio dictum est, religiosi patres ad progressum, non tantum crassa inscitia, sed aperta etiam malitia falso referunt. In

Jacob. 2. vers. 24.

loco Jacobi plus aliquanto coloris habent. Verum, quisquis scripta nostra legit, satis intelligit, nihil etiam illis Jacobum suffragari. Justificationem quippe non pro causa justitiæ, sed pro approbatione tantum accipit. Quod ex contextu plane liquet. Plusquam ridiculum vero est, quod inde hominem colligunt justificari bonis operibus: quoniam Ecclesia sibi fidei, spei, & charitatis augmentum precatur. Quis istis crepitaculis non terreatur, nisi qui plane puer non est?

Capite duodecimo, vetus illud anathema renovant: ne quis Dei præcepta homini justificato ad observandum impossibilia dicat. De voce impossibilis litigare, nihil attinet: mihi abunde sufficit: sufficere etiam debet piis omnibus, ac minime contentiosis: neminem extitisse unquam, qui Legi Dei satisfecerit: nec ullum posse inveniri. Quid enim? An Spiritum sanctum arguemus mendacii, qui universos non unius tantum seculi homines, transgressionis reos peragit: sed quotquot usque in finem mundi futuri sunt? Non est homo super terram, inquit Solomo, qui non peccet. Dixerat autem David, Non

1 Reg. 8. vers. 46.

justificabitur in conspectu tuo ullus viventium. Si possibile est aliquem inveniri, qui Legem impleat,

Psal. 143. vers. 2.

retractet Spiritus sanctus hæc oracula. Sed absit, ut diabolica hominum superbia æternum veritatis auctorem faciat mendacem. Quin etiam evanesceret illud Pauli argumentum. Scriptum est: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta

Galat. 3. vers. 10.

sunt. Ergo quicunque sunt sub Lege, maledictioni sunt obnoxii. Promptum enim erit excipere: Legem posse impleri. Sed Apostolus pro confesso principio sumit, quod anathemate isti damnant. Itaque alibi, quum servitutem deplorat, qua ipse cum sanctis

Rom. 7. vers. 24.

omnibus premebatur, non aliud remedium tandem invenit, nisi ut liberetur à corpore. Vexabant etiam Augustinum hac calumnia Pelagiani. Fatetur Deum, si velit, posse quidem homines ad tantam perfectionem evehere: sed neque fecisse unquam, nec facturum: quia aliter Scripturæ doceant. Ego autem ulterius progredior, ac impossibile esse assero, quod Scripturæ nunquam futurum pronunciant. Quanquam si de loquutione agitur: ea quoque expressa est à Petro, Act. 15. quum Legem jugum appellat, quod nullus patrum ferre potuerit. Fallitur enim qui putat, ad ceremonias tantum hoc spectare. Quid enim tam arduum continebant ceremoniæ, ut omnes humanæ vires sub earum onere deficerent? Sed proculdubio significat, impares fuisse ab initio universos mortales Legis observationi, hodieque esse: ideo nihil restare, nisi ut confugiamus ad Christi gratiam, quæ, soluto Legis jugo, sub libera custodia quodammodo nos continet. Ac notandum, de regeneratis ipsum loqui: ne cavillentur Tridentini patres, de carnis infirmitate id esse dictum, ubi abest auxilium Spiritus. Prophetas enim, & Patriarchas, & pios Reges, utcunque Dei Spiritu adjuvarentur, ferendo Legis jugo pares fuisse negat: nec ambigue pronunciat, impossibilem fuisse Legis observationem.

At, Scripturam ipsi quoque ex adverso testem producunt. Nam Joannes mandata ejus non esse gra-

1 Joan 5. vers. 3.

via tradit. Fateor: modo ne illam, de peccatorum remissione doctrinam, excludas, quam omnibus mandatis præponit. Nam, si grave non sit Legem præstare, homines mihi complures absque peccato reperies, qui Deum faciant mendacem: quod ab eodem Joanne traditur. Sed asini isti non conside-

1 Joan 1. vers. 8.

rant, inde pendere facilitatem, de qua Joannes loquitur, quod sancti paratum habent remedium, quo defectus suos suppleant: dum scilicet ad veniam confugiunt. Hinc etiam fit, ut suave sit Christi jugum, & onus ejus leve: quod sanctis alacritatem faciat sua libertas, dum se non amplius sub Lege esse agnoscunt. Nam & hunc tanquam optimum exhortationis stimulum illis admovet Paulus. Et David

Rom. 6. vers. 12.

idem docet: Apud te est propitiatio, ut timearis. Illam mihi veniæ spem tolle: & minimum Legis man-

Ps. 130. vers. 4.

datum onus erit Ætna gravius. Verum, quid hoc ad otiosos monachos, qui ne minimo quidem digito unquam attigerunt mandatorum observationem, de cujus facilitate tam audacter garriunt? Imo suum Epicurismum aperte produnt, vel hoc uno dogmate. Quid enim? Ecce eximius ille Apostolus se captivum teneri gemit, quominus Legi, ut par est, obsequatur:

Rom. 7. vers. 23.

morbumque incurabilem esse clamat, donec morte

sanetur.

sanetur. Isti robusti doctores suaviter rident, frustraque tales querimonias fundi canunt, quum leve sit [Mat. 11. vers. 30.] Christi onus. Subjiciunt postea: Christum diligunt sui discipuli. Qui autem diligunt eum, servant ejus [Joan. 14. vers. 23.] sermonem. Hoc totum verum est. Sed ubi Christi perfectus amor? Ubi, inquam, amor ille ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus? Nempe ubi caro non concupiscit adversus spiritum. Ergo nequaquam in hoc mundo. Christum itaque serio & sincero cordis affectu diligunt sui discipuli: & pro mensura dilectionis sermonem ejus servant. Sed hoc quantulum est, præ illa tam exacta perfectione, cui nihil omnino desit?

Nunc attendant sani lectores, quam bene cohæreant patrum dicta. Ubi Legem à fidelibus impleri posse, fortiter asseruerunt, fatentur etiam sanctissimos saltem in levia & quotidiana peccata interdum cadere. Primum quæro, an ullum sit omnino quamlibet leve peccatum, quod non Legis observantiæ repugnet. Quæ enim vitiosa cogitatio obrepet in hominis animum, si totus Dei amore occupetur? Non autem satisfit Legi, nisi quum diligitur Deus ex toto corde. At non propterea desinunt esse justi fateor. [Psal. 32. vers. 1.] Sed unde id, nisi quia beati sunt, quibus non imputantur peccata? Quod si justos operibus esse volunt, ut hac fiducia nitantur eorum conscientiæ apud Deum: primum fidem evertunt, & injuriam faciunt gratiæ Dei minime ferendam. Deinde, nihil afferunt, quod impiam ipsorum persuasionem juvet, de possibili Legis observatione. Nam si pro nihilo ducant leviores, quos vocant, lapsus: insonat horribilis illa supremi judicis sententia: Qui unum ex minimis istis mandatis contempserit, minimus vocabitur in regno cælorum. Quanquam scire velim, quæ vocent saltem levia peccata: (sic enim extenuandi gratia loquuntur) & cur potius quandoque dicant justos in ea cadere, quam assidue, vel identidem. Vix enim momentum præterit, quo non contrahamus novum aliquem reatum. Levia peccata illis sunt omne genus concupiscentiæ, quæ nos ad quævis mala sollicitant: tentationes item omne genus, quæ nos usque ad Dei blasphemias impellunt. Quicquid sit, in manifesta contradictione hic tenentur.

Quæcunque postea continentur in eodem capite, nihilo plus causæ præsenti serviunt, quam si quis ex pedum ingressu probare velit, manus non palpare. Aliquot ad piam vitam exhortationes colligunt. Quid tandem inde extorquebunt, nisi quod centuplo melius, & longe alia energia, tum ex scriptis, tum ex concionibus nostris, tum ex quotidianis etiam ser- [1 Thess. 4. vers. 7.] monibus disci potest, non ad immunditiem nos esse vocatos, sed ad sanctificationem: apparuisse Dei mi- [Tit. 2:11.] sericordiam, ut abnegatis carnis cupiditatibus, pie [Coloss. 3. vers. 1, 2.] & sancte vivamus in seculo: nos cum Christo resurrexisse, ut cælestia cogitemus. At magnum quiddam videntur sibi effecisse, dum colligunt, frustra gloriari cælesti hæreditate, qui passionum Christi consortes esse nolunt. At nos id ipsum quanto melius, judicent lectores. Unum tamen interest, quod nos [Rom. 8. vers. 17.] communicandum esse docemus passionibus Christi, ut ad societatem perveniamus beatæ resurrectionis, non separamus Christum à seipso. Isti, quod nullo modo sequitur, perperam inferunt: nos patiendo mereri vitam æternam: & in eo sitam esse justitiæ nostræ partem, ne sola Dei gratia nitamur.

Verum, improbius etiamnum ludunt in sua consequentia: nam inde colligunt, inimicos esse religionis Christianæ, qui justos tradunt in omni bono opere, saltem venialiter peccare. Scire velim, ex qua dialectica tales consequentias didicerint: Sic currite, ut præmium apprehendatis: Ergo in bonis sanctorum operibus nihil est reprehensione dignum. Nonne ter bestias esse oportet, quibus bestiæ istæ persuadebunt, à Spiritu sancto proficisci tales nænias? Verum, hæc quoque insulsitate præterita, rem ipsam videamus. Concedant, necesse est, opera ex interiore potius animi affectu, unde manant, & ex fine quo spectant, æstimanda esse, quam ex larva externa, quæ hominibus apparet: cor enim intuetur Deus, ut Samueli dictum est: & oculi ejus veritatem respiciunt, ut monet Jeremias. Nunquam autem perfecto nos Dei amore ferri agique ad obsequendum ejus justitiæ, plus satis constat. Variis enim cupiditatibus retrahimur à cursu, ut vix ambulemus, quum summa contentione festinare Deus præcipiat: vixque teporem afferamus, pro summo ardore. Quod si defectum hunc, præ hypocrisi, non sentimus, Deus tamen cernit & judicat: in cujus conspectu ne stellæ quidem liquidæ sunt, nec sol lucidus. Denique, septimum caput ad Rom. controversiam istam dirimit: ubi in sua piorumque omnium persona, fatetur Paulus, se à perfectione distare, etiam quum optima est voluntas. Quare blandiatur sibi homo, ut libet: si tamen in judicium Dei, vel præstantissimum opus, quod unquam fuerit, vocetur, nævo aliquo reperietur deformatum. Atqui, Deo probantur. Quis negat? Tantum contendimus, fieri non posse, ut absque venia placeant. Quid autem est, quod Deus ignoscat, nisi peccatum? Inde simul conficitur, non esse tantopere exagitandos, qui dixerunt, quamlibet bona opera, si exacto rigore censeantur, æterna potius damnatione, quam vitæ præmio digna esse: ubi enim peccatum, quamlibet nobis exiguum videatur, illic nemo sanus mortis esse materiam negabit. Fit tamen immensa Dei misericordia, ut in cælo mercedem habeant, quæ non modo nihil tale merebantur, sed mortis æternæ præmium habitura erant, nisi per Christum absterſa esset immunditiès, qua alioqui fœdata erant. Porro, quam inepta sit argumentatio, qua ex nomine Mercedis, dignitas, aut meritum elicitur, multis locis docui. Nec obscura est ratio: quum retributio ipsa, quam sophistæ in merito fundatam volunt, à gratuita acceptione pendeat.

Capite decimo tertio, si tantum quod præ se fert titulus agerent, me quoque haberent subscriptorem. Sed quia se temerariæ præsumptioni velle occurrere professi, huc toto studio incumbunt, ut totam suæ electionis fiduciam ex piorum animis deleant, hic repugnare illis cogor: quia Scriptura palam repugnat. Quorsum enim Paulus, 1. ad Ephesios capite, tam prolixe de æterna Dei electione concionatur, nisi ut persuasum habeant, ea se cooptatos esse in vitam æternam? Nec sane conjecturis opus est: sæpius enim ita concludit: debere ita Ephesios habere in animis suis constitutum, se vocatos esse, & Euangelii factos participes: quemadmodum, antequam mundus conderetur, in Christo electi fuerant. Capite item ad Rom. 8. nominatim electionis doctrinam cum fidei certitudine conjungit. Fateor equidem, & sedulo nos omnes docemus, nihil esse magis perniciosum, quam in arcanum Dei consilium inquirere, ut inde electionis nostræ notitiam petamus; adeoque hanc esse voraginem, quæ nos in exitium absorbeat. Sed quum æternæ nostræ adoptionis speculum nobia in Christo proponat cælestis Pater: nemo quid nobis per Christum datum sit, vere tenet, nisi qui secum certo statuit, se illi à Patre datum esse, ne pereat. Quid enim? An de nihilo hæc dicuntur? Pa- [Joan. 6. vers. 39.] trem, qui nos in Filii sui tutelam ac fidem tradidit, [& 10:28.] majorem esse omnibus? Nec passurum esse Filium, ut quicquam pereat? Imo, ideo dicuntur, ut quicunque sunt filii Dei, tali salutis suæ freti custode, inter media pericula tutos se esse non dubitent: imo, periculis infinitis obsessi, suam salutem extra periculum esse confidant, quia in manu Dei sit. Sed enim quos Deus elegerit, nisi ex speciali revelatione, sciri posse negant. Concedo. Atque ideo dicit Paulus: non spiritum nos hujus mundi accepisse, sed Spiritum, qui ex Deo est: ut sciamus quæ à Deo nobis donata sint. Donum autem alibi interpretatur adoptionem,

nem, qua censemur inter ejus filios: quam adeo vult nobis certam esse, ut clara voce de ipsa gloriemur. Cæterum, quid per specialem revelationem designent, non me latet. Ego autem eam voco, qua filios suos peculiariter dignatur Pater cælestis. Nec eam, qualem prædico, ex meipso comminiscor. Nota *1 Cor. 2. vers. 10.* enim sunt Pauli verba: Nobis, inquit, quæ abscondita sunt humanis sensibus, revelavit Deus, per Spiritum suum, qui etiam Dei profundissima scrutatur. *1 Cor. 2. vers. 16.* Item: Quis mentem Domini cognovit? aut, quis consiliarius ejus fuit? Nos vero mentem Christi tenemus.

Videmus ergo in summa, ut venerandis patribus nihil aliud sit temeraria damnataque præsumptio, nisi sancta revelatæ nobis per Christum nostræ adoptionis fiducia, ad quam ubique suos Deus animat.

Prohibent capite decimo quarto, ne quis perseverandi constantiam sibi, absoluta certitudine, ex Deo polliceatur: tametsi firmissimam de illa spem in Deo collocari, non improbant. Sed nobis primum ostendant, quonam cæmento coagmentari queant res tantopere inter se dissidentes, firmissima spes, & suspensa expectatio. Nam certe, qui ita expectat vitam æternam, ut absoluta certitudine non nitatur, eum variis dubitationibus circumagi oportet. Talem spei naturam, nequaquam describit Paulus: quum se certo persuasum esse commemorat, neque vita, neque morte, neque præsentibus, neque futuris dissolutum iri charitatem, qua ipsum complectitur Deus in Christo. Hoc non diceret, nisi ultimum vitæ finem superaret spei Christianæ certitudo. Et quid promissiones sonant? *Abac. 2:4.* Non modo pronunciat Spiritus, justum fide sua vivere, sed victurum esse. Huc ergo spes se extendat oportet. Quod etiam demonstrat Paulus, quum hoc illi tribuit, quod per patientiam expectet, quæ adhuc sunt abscondita. Atqui, spem non tollunt, sed absolutam certitudinem. Quid? an dubiæ opinionis vel conjecturæ vox est, quum jam *2 Tim. 4. vers. 8.* intrepide asseverat Paulus, repositam sibi esse coronam justitiæ? An aliquid est conditionale in istis verbis, dum nobis datam adoptionis nostræ arrham prædicat, ut Deum audeamus alta voce, Patrem clamare? Confugiunt ad illud, quod jam ipsis excussi, frivolum cavillum: id ex speciali revelatione Paulum habuisse. At nihil sibi tam speciale arrogat, quod non cunctis fidelibus secum faciat commune: quum tam audacter morti simul ac vitæ, præsentibus ac futuris insultat suo pariter & omnium nomine. Nec sibi uni privatim vindicat Joannes scientiam illam, qua glo- *1 Joan. 3. vers. 2.* riatur, quum dicit: Scimus, nos similes futuros Deo: quia videbimus eum sicuti est. Atque idem Paulus, *Rom. 5: 2.* quum dicit: Gloriamur super spe gloriæ Dei. Item: *2 Cor. 5. vers. 1.* Scimus, quum terrenum hoc tabernaculum ceciderit, nobis domicilium in cælo paratum esse.

Fucum faciunt ex eo quod habetur decimo prioris ad Corinth. capite: Qui stat, videat ne cadat. Cujus duplex est solutio: nam neque aliud quam carnis arrogantiam illic cohibet Paulus, quæ cum spei certitudine nihil commune habet, neque solos compellat fideles: sed quicunque ex Gentibus Christo nomen dederant: inter quos permulti esse poterant inani confidentia turgidi. Nam quæ illic ponitur Judæorum cum Gentibus comparatio, non ad solos electos restringitur: sed omnes comprehendit, qui titulo tenus ad Ecclesiam pertinebant. Ego tamen unica illa responsione contentus ero, quia abunde sufficit: non præcipi nobis timorem, qui vel tantillum minuat de fidei aut spei certitudine: sed tantum qui nos in Dei timore sollicitos contineat. At nondum in gloria renati sunt, sed duntaxat in spem gloriæ: & multum adhuc pugnæ restat: nempe, si inde colligerent, excutiendum igitur esse torporem, nec securitati indulgendum, nemo sanus non illis subscriberet: sed quum, hoc quasi ariete, spei nostræ firmitudinem concutere moliuntur, quum nos ad formidinem impellunt: minime vero id ferendum est: nam quod exceptionem addunt ad Pauli sententiam, tunc demum à Deo perfectum iri in nobis opus salutis, quod inchoavit, si non defuerimus ejus gratiæ, nimis inscite faciunt: quia non observant, hanc quoque esse partem gratiæ, quod Deus nobis adest, ne gratiæ suæ desimus. Neque tamen occasionem dare socordiæ debet hæc doctrina: tantum agnoscant homines quid Deo acceptum referre, & quid ab eo expectare debeant.

Optarem multa præterire, si liceret sine prævaricationis nota: sed quid facerem? Vix unus est versus, qui non aliquo notabili errore conspersus sit: & qui dissimulationem non ferat. Capite decimo quinto, ubi de reparatione post lapsum tractant, aptam esse pœnitentiæ definitionem asserunt, quod dicit Hieronymus, esse secundam tabulam à naufragio. Si dictum Hieronymi vellem exagitare: rogarem, cur non & tertiam & quartam appellaverit. Quotus enim quisque est, qui non nisi unum naufragium tota vita faciat? Imo, quis unquam repertus est, quem non ex quotidianis naufragiis eripuerit Dei gratia? Sed cum Hieronymo nihil est mihi negotii in præsentia. Tridentini patres non de pœnitentia tractant, sed de pœnitentiæ Sacramento, quod à Christo institutum fingunt. Ubinam? Quia dixit: Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remissa erunt. *Joan. 20. vers. 22.* Primum, si Christus hac auctoritate donavit Apostolos, estne propterea Sacramenti institutio? Ubi symbolum? ubi forma? Deinde, quis ignorat, munus illic fuisse Apostolis injunctum, quo erga extraneos fungerentur? O patrum aures bene patulas, quas tam insulsæ deliri monachi ineptiæ præterfluere, nullo obstaculo potuerint! Christus testimonium, quod de peccatorum remissione Apostoli reddituri erant mundo, confirmat. Ea porro legatio est, quæ per Euangelium defertur: & quidem in Ecclesiam nondum cooptatis. Blatero quispiam, ex monachis qui Concilium regunt, quum nunquam locum forte inspexisset, certe nunquam expendisset, commentum suum recitavit, præscribi illic formulam, qua in statum gratiæ restituerentur, qui post Baptismum lapsi erant. Patres ad sesquipedem usque auriti, annuerunt. Locus tamen ipse clamitat, impudenter se alio fuisse detortum, quam oportuit. Inde inferunt, Christiani hominis pœnitentiam post lapsum, longe aliam esse à baptismali. Quasi unam tantum speciem attingat Christus: ac non potius idem, quod Lucæ 24. doceat, prædicandam in suo nomine esse pœnitentiam & remissionem peccatorum.

Ultra se proripiunt: constare hanc, de qua nugantur, pœnitentiam, non tantum contritione cordis, sed oris confessione, & operum satisfactione. Quanquam ne parum clementes appareant, rigorem legis suæ mitigant, dum confitendi voto se placari sinunt. Quid longam hic disputationem ordiar? De remissione peccatorum agitur: quæ salutis est scien- *Luca 1. vers. 77.* tia. Eam nobis gratuitam promittit Deus, in Christi sanguine: de auriculari confessione verbum nullum facit. Novi isti legislatores confitendi formulæ alligant, præter Dei mandatum: & satisfactione redimi asserunt. Quid miseris conscientiis reliquum fiet, si discedere cogantur à Dei verbo, ut in hominum placitis acquiescant? Cupio salutis meæ fieri certior. Via mihi simplex in verbo Dei monstratur, quæ me in solidam, tranquillamque tanti boni possessionem recta inducat. Nihil dicam amplius. Homines sunt, qui injiciunt manum, ac confitendi necessitate me obstringunt, qua me solvit Christus. Satisfaciendi onus mihi imponunt, ut à meipso afferam, quod à suo unius sanguine petendum ostendit Christus. An mihi diu ambigendum est, quidnam facere expediat? Imo verò facessat omnis consultatio, ubi ab unico salutis auctore abducimur. Millies licet crepent, syllaba nulla reperietur, ubi Christus in aurem hominis confiteri peccata jubeat. Quæcunque de peccatorum remissione extant promissiones, ne tenuissimam quidem ejus

rei mentionem faciunt. Apostolis fuit ea lex prorsus incognita. In tota Ecclesia Orientali, nullus unquam propemodum usus fuit. Imo, ubique gentium diutius mille annis libera fuit observatio: donec Innocentius tertius, cum pauculis cornutis bestiis, laqueum hunc populo Christiano induit, quem Tridentini patres adstringunt. Quod dico, satis superque testatum est veteribus historiis. Testimoniis referti sunt nostri libri. Atque horum nihil ignorant, qui Concilio dictarunt præclaram hanc formulam: & tamen tam sunt impudentes, ut persuadere uno verbo velint, clausam esse salutis januam, nisi fictitiæ confessionis clave aperiatur. At vero, quis tantum eis licentiæ concedat, ut qua velint conditione imposita, Christi promissiones restringant: adeoque claudant quod ille aperit? Non disputo in præsentia, quam crudelis sit torquendis ac excruciandis conscientiis carnificina, lex illa Innocentii, quam iterum promulgant: quam multos in desperationem egerit præcipites: quale ad alios sopiendos, hypocriseos condimentum fuerit: quot ex ea flagitiorum monstra scaturierint. Quin etiam, fingamus quod ipsi falso jactant, nonnihil inde utilitatis manare: totum hoc tamen nihil ad rem faciet. Quæstio enim vertitur: quomodo in Dei gratiam restituantur, qui ab ea exciderunt. Scriptura ubicunque modum ostendit, confessionem non attingit: quæ longo post tempore in humanis cerebris excusa est. Cujus audaciæ est, ad spem veniæ obtinendæ aditum præcludere, nisi accedat ejusmodi confessio, quam præscribere libuerit? De pœnitentia habetur sermo. Ejus totam vim ac naturam tam frequenter, tam copiose, tam aperte depingit in Lege, in Prophetis, in Euangelio Spiritus sanctus, ut nullum sit doctrinæ caput luculentius explicatum. De confessione, qualem isti fingunt, altum ubique silentium. Quis ergo credet negantibus veram esse pœnitentiam, cui non adjuncta sit illa appendix? imo, nisi eam sub se contineat? Hæc mihi duo abunde sufficiunt: quod pœnitentiam prorsus aliam confingunt, quam quæ nobis in Scriptura commendatur: & impetrandæ peccatorum remissioni conditionem statuunt, qua nos solutos esse voluit, penes quem unum remittendi est potestas. Hoc vero posterius, perinde valet, acsi Deum vetarent salutem promittere, nisi ex suo permissu: vel saltem illi se opponerent ne fidem salutis, quam dedit, præstare audeat. Neque enim aliter illi permittunt peccatorum facere veniam, quam si religione qua nos ipsi obstringunt, exoluti fuerimus.

Quod ad satisfactiones spectat, subtiliter distinguere sibi videntur, quum fæcem corradunt ex putidis sophistarum commentis: non æternas quidem pœnas scilicet, sed temporales satisfactionibus pensandas esse. Quis sophistas nesciebat ita garrire? Quanquam dum pœnam æternam, una cum culpa, nobis confessione remitti fingunt, vel confitendi voto: quid aliud sibi volunt, quam nos opere promereri, quod gratuito se daturum promittit Deus? Sed nunc videndum quid valeat distinctio. Prophetæ sane, quum gratuitam peccatorum remissionem commemorant, fere referunt ad alterum illum finem, placatum fore Deum, ne amplius vindicet populi scelera, vel flagellis suis persequatur. Quisquis in Scripturæ lectione mediocriter versatus est, verissimum esse agnoscet, quod dico: mitigari, laxari, finiri denique pœnas, quibus digni eramus: quia nobis Deus ignoscit, non merito aliquo nostro, tanquam compensatione placatus, sed sola provocatus sua misericordia. Exilium Babylonicum pœna temporalis erat. Quod septuaginta annis terminatur, quum longe magis diuturnum promeriti essent Israëlitæ, id gratuitæ suæ clementiæ acceptum vult ferri Deus. Ac passim hic fructus commemoratur gratuitæ reconciliationis, quod cessant flagella, quæ se inflicturum Deus minatus erat. Pœnæ certe temporalis relaxationem his verbis promittit Deus: Non propter vos faciam, sed propter nomen meum. Et Jesaias, quum admonet satisfactionem, aut pretium pacis nostræ impositum fuisse Christo, non ab æterna modo pœna nos fuisse ejus beneficio liberatos, sed ideo pœnas omnes, quibus solet peccata nostra ulcisci Dominus, aut castigare, ipsum subiisse nostra causa: ut quantumvis indigni, etiam præsentis vitæ bonis fruamur. At fideles nihilominus Deus etiamnum castigat. Fateor. Sed quorsum? An ut pœnas sumendo sibi ac judicio suo exolvat quod debetur? Minime: sed ut incusso iræ suæ terrore, eos humiliet: afficiat serio resipiscentiæ affectu, in posterum cautiores reddat. At remedia sunt, quibus easdem pœnas avertant: nempe, quum ipsi sponte præoccupant, non est cur eos Deus quasi violenter trahat. Quorsum enim ferula, nisi quum deest voluntaria correctio? Proinde docet Apostolus, non judicatum iri à Domino, qui seipsos judicaverint. Sed quam præposterum est, satisfactiones inde elicere? Deprecati sunt plerique fidelium Dei flagella, quibus se fecerant obnoxios. Quin etiam Achab, ubi se ultro humiliat, mitiorem sentit Dei manum: sed ipsæ quoque deprecationes, quibus usi sunt sancti, locupletissimæ sunt testes gratuitæ satisfactionis. Atqui, nihil afferunt, quod non testimoniis probent: sic enim docet Paulus: Tristitia, quæ secundum Deum est, pœnitentiam in salutem, non pœnitendam efficit. Quid? An ad satisfactiones nos hic revocat Paulus? Nullum enim verbum audio. Satis quidem improbe nobis illudunt. Improbius tamen quod sequitur: de eadem pœnitentia intelligendam esse Joannis concionem: Pœnitentiam agite: & facite fructus pœnitentiæ dignos. Sed enim quos compellabat Joannes his verbis? Nonne qui se ad Baptismum offerebant, nondum Christi fide imbuti? Paulum absimile est, nec tamen minus absonum, quod citant ex Apocalypsi, capite secundo. Memor esto unde excideris: & primum opera fac: quum prima opera, vel priora illic legantur. Hortatur scriptor Ephesios, ut ad pristinum vitæ statum redeant. Qua fronte hoc ad satisfactiones trahetur? Quum tam proterve albi nomen nigro imponerent, putabantne fore oculos suæ nequitiæ æstimatores? Dixit aliquando Lysander legatis in sociorum cœtu imperiosius loquutis, quam par esset: opus illis esse civitate, quæ morigeram se illis præberet. Istis vero magistris opus esset boum armento: si auditorium habere velint, cui persuadeant quod volunt. Nunc se immediate regi à Spiritu sancto jactent: quum in depravandis Scripturæ testimoniis palam sint falsarii.

Jesa. 48. vers. 9. & 53: 5.

1 Cor. 11. vers. 31.

1 Reg 21. vers. 29.

2 Cor. 7. vers. 10.

Luc. 3: 8.

Ut summam colligamus: quum assidua debeat esse inter fideles pœnitentiæ meditatio: rarum nescio quid esse imaginantur sancti patres. Quum Scriptura pœnitentiam pronunciet totius hominis esse innovationem: quum fontem ipsum designet, timorem ex vero divini judicii sensu conceptum: partes enumeret, abnegationem nostri, quæ constat peccati odio, nostræque pravitatis displicentia: & vitæ novitatem, aut regenerationem Spiritus, quæ nihil aliud est, quam divinæ in homine imaginis instauratio: effectus sedulo notet, totamque ejus naturam explicate definiat: nihil afferunt venerandi patres, præter dilutas nænias, quibus sub Papatu adulterata fuit pœnitentiæ doctrina. Quæ ab Ecclesiasticis doctoribus de externa disciplina dicta sunt, quæ ad solennem pœnitentiæ professionem spectabat: ea imperite ad spiritualem renovationem detorquent, de qua sermonem instituerant. Ne longior sim in singulis recensendis: si quis præclaram eorum lucubrationem cum scriptis nostris conferat: conversam ab illis lucem fuisse in tenebras, inveniet ac fatebitur.

Hactenus dedi operam, ne quid accusatorium continerent meæ censuræ. Atque id animadvertent æqui lectores, nihil me, nisi coactum, reprehendere.

Sed

Sed nulla est sententia, quæ non mihi plus extorqueat, quam vellem. Qualis est, quæ habetur capite decimo sexto: Non infidelitate modo, sed quolibet peccato mortali, amitti justificationis gratiam. Si intelligerent, ejici nos à tanti boni possessione per malam conscientiam, minime pugnarem: nempe, quoad nos attinet. Tametsi enim non abjicit nos Deus: mala tamen conscientia ejusmodi inter nos & ipsum dissidii causa est, ut vivifica illa, & justificatrice paternæ erga nos ejus amoris notitia minime fruamur. Sed in eo primum sunt præposteri, quod nullum peccatum, nisi crassum & palpabile, mortale agnoscunt: quum pleraque interiora gravius, ad interitum usque animos vulnerent: deinde quod bonam conscientiam non intelligunt individuam esse fidei comitem. *Act. 15. vers. 9.* Alioqui, quomodo staret illud, Fide purificari corda? Item, Bonæ conscientiæ responsionem esse ex fide resurrectionis. *Ephes. 3. vers. 17.* Item, Christum fide habitare in cordibus nostris. *1 Joan. 5. vers. 4.* Item, Victoriam esse nostram, qua mundum vincimus. *Ephes. 6. vers. 16.* Item, Scutum esse repellendis diaboli insultibus. *1 Petr. 5. vers. 9.* Item, Fide nos in virtute Dei custodiri in salutem. *1 Petr. 1. vers. 5.* Non ergo dubium est, quin sepulta sit obrutaque fides in homine, simulatque victus est tentatione aliqua, ut à timore Dei discedat. Non enim magis Spiritus sanctificationis à fide, quam Christus ipse separari potest. Neque tamen assero, quum excidimus à timore Domini, prorsus extingui in nobis fidem. Sed quemadmodum pravis concupiscentiis opprimitur Dei timor, ita hanc suffocari dico, ut vim suam nihilo plus, ad tempus, exerat, quam si quodammodo esset intermortua. Astute scilicet cuniculum effodere moliuntur sancti patres, in quo dogma illud suum impium occultent: non sola fide nos justificari. Sed quia hæc non succedit, alia adoriantur via.

Superest postremum caput, de merito bonorum operum. Nihil porro inter nos controversiæ est, quin exhortandi sint ad bona opera fideles, & proposita etiam mercede stimulandi. Quid igitur? Primum, quod vitam æternam faciunt mercedem, in eo ab illis dissentio: neque enim si in vita æterna Deus opera remuneratur, inde protinus conficient, vitam ipsam esse, quæ in ea rependitur mercedem. Quin potius hæreditatem esse, ubique Scriptura clamitat, quæ non alio, quam gratuitæ adoptionis jure, nobis obvenit. Sed major est in eo contradicendi materia, quum eos affirmare non pudet, nihil deesse fidelibus, quominus Legi Dei, pro hujus quidem vitæ statu, satisfecisse, & vitam æternam promeruisse censeantur. Ubi ergo erit illa beatitudo quæ à Davide prædicatur, Psal. 32. sine qua sumus omnes ter miseri? Væ autem miseris istis, qui non intelligunt, eum qui proxime ad perfectionem accessit, nondum ad dimidium usque iter progressum esse. Nam verissimum *Lib. de civ. Dei 19. cap. 27.* esse illud Augustini sentiunt, quicunque exercitatam habent conscientiam: Sanctorum justitiam in hac vita remissione peccatorum constare magis, quam perfectione virtutum. *Lib. ad Bonif. 3. cap. 5.* Verius etiamnum illud alterum quod jam citavi: quamdiu sub carnis infirmitate gemunt, unicam illis spem reliquam esse, quod mediatorem habent Christum, per quem Deo reconciliantur. Sed non mirum est, crassulos monachos, qui nullum unquam certamen conscientiæ experti, nunc etiam vel ambitione inebriati, vel crapula, suo tantum idolo venditare se cupiunt, de Legis perfectione ita garrire. Eadem securitate cælum promercale exponunt, ipsi interea in præsenti mercede, cui inhiant, occupati. Frustra enim pulchris istis, quos postea inducunt, coloribus, oculos non prorsus hebetes tentant perstringere: dum prohibent, ne quis operibus vel glorietur, vel confidat: quoniam sint Dei dona. Siquidem ut omittam, quod humanis viribus majori ex parte prius arrogarunt, quæ dona esse Dei nunc fatentur; tria sunt in eorum decreto, quæ ferri non debent, errata. Nam etsi obiter attingunt, Christi merito bona piorum opera esse meritoria: quod tamen in primis necesse erat, prætereunt: nullum esse opus, quod non infectum sit labe aliqua, nisi Christi sanguine abluatur. Quin potius falsam operibus dignitatem affingunt, ut sine venia placeant. Speciosum quidem est quod obtendunt: fluere omnia à Spiritu Christi. Sed ubi absoluta Spiritus sancti virtus reperitur? Annon ad mensuram, unicuique distribuitur? *1 Cor. 12. vers. 11.* Debebant ergo observare, semper aliquid nostræ fæcis admixtum, quod puritatem illam inficiat. Quum autem deformet coram Deo quicquid à nobis operum prodit, quæ nobis inhæret vitiositas? unum superest, ut gratuita acceptione, gratiam, quam non habent à seipsis, recuperent. Id fit, dum in æstimationem non veniunt ipsa: sed suum à Christo pretium mutuantur, & quasi emendicant.

Hæc jam nimis crassa impiaque hallucinatio: non agnoscere, hoc solo demum nomine acceptum esse Deo quicquid operum à nobis prodit, quum paterna indulgentia, quicquid vitiosum est, ignoscitur. Altera autem fere similis: quod non reputant, si quid etiam opere uno simus promeriti, totum id, quantumcunque sit, contraria transgressione perire: *Jacob. 2. vers. 10.* Qui deliquerit in uno, factus est omnium reus. Quam tibi promittis mercedem, ubi nihil, quam mortis æternæ reatus inducitur? Faciunt itaque perperam, dum ad unicum hoc remedium non confugiunt, ut liberali favore dignetur Deus, si quid in nobis est boni, mala, quæ longe & numero & pondere superant, non imputando. Tertius vero error longe deterrimus: quod salutis fiduciam ab operum intuitu suspendant. Verbo quidem uno prohibent, ne nobis fidamus: sed quum rursus in opera jubent intueri, ut eatenus nobis certa sit spes salutis, quantam illic reperiemus sperandi materiam? nonne totam in nobis fiduciam aperte locant? Itaque & clausulam adjungunt tali doctrinæ congruentem: dubio eventu militandum esse in hac vita: donec unicuique Deus secundum ejus opera rependat. Quo totam fidei nostræ gloriationem evertunt: vel, ut Pauli verbo utar, *Rom. 4. vers. 14.* fidem exinaniunt ipsam. At Paulus justificatum se negat: etiamsi nihil sibi sit conscius. *1 Cor. 4. vers. 4.* Fateor, ideoque ut stabilis constet, ac tranquilla justitiæ possessio, posthabita operum mentione, judicem nostrum deprecari convenit, ut ne in judicium intret nobiscum. *Psal. 143. vers. 2.* Hic enim unicus securitatis nostræ portus est, quod judicis personam Deus exuit, ut se nobis patrem exhibeat.

Nec tamen pudet istos porcos, territandis simplicibus sævam denunciationem intonare: neminem justitiæ compotem futurum, qui non firmiter teneat quod præscribunt. Quid? An nova justificationis ratio nuper exorta est: ac non potius sicut una est salus, ita eadem omnes ad ipsam pervenimus via? Quid ergo Prophetis & Apostolis fiet, qui operam talibus magistris non dederunt? Proinde Tridentina schola valere jussa, eam teneamus fixam fidem, quam ex Christi Spiritu nobis Prophetæ & Apostoli tradiderunt, scientes unde didicerimus. Cæterum, ne cui obscurum foret, venerandos patres, ex eorum esse numero; quorum os maledictione plenum esse clamat David: *Psal. 10. vers. 7.* totidem fere, quot ipsi sunt homines, anathemata truculentis buccis despumant, quibus honorificum, & plausibile imponunt Canonum nomen. Et tamen ne maligne agere videar, quasi ejus, quam hactenus servavi, moderationis sim oblitus, tribus primis libenter subscribo. Reliquis breves censuras attexam.

CANONUM ANTIDOTUM.

In I. Canonem, II. & III. Amen.

In IV.

Dictum est supra, quomodo liberum arbitrium Deo assentiatur vocanti, & excitanti. Obsequimur certe Deo volentes: sed voluntate, quam in nobis formavit. Qui ergo motum aliquem libero arbitrio proprium

prium tribuunt, & separatum à Dei gratia, nihil aliud quam Spiritum sanctum discerpunt. Neque *Philip. 2. vers. 13.* vero Paulus volendi facultatem nobis dari, sed velle ipsum in nobis effici prædicat: ut non aliunde, quam à Deo sit assensus, vel obsequium rectæ voluntatis. Intus agit, corda tenet, corda movet, eosque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit: inquit Augustin. lib. de corrept. & grat. cap. 14. Et qualis erit cordis ferrei à seipso præparatio, donec mirabili conversione carneum esse cœperit? Quod solidum esse Dei opus, testatur Propheta. Dissentiet quidem à Deo hominis voluntas, quamdiu erit contraria: verum si in obedientiam composita fuerit, jam sublatum est dissentiendi periculum. Atqui eam esse divinæ gratiæ efficaciam, ut subacta omni repugnantia, ex invitis nos faciat obsequentes, non ipsi sumus auctores: sed Dominus per Prophetam: quum se facturum promittit, ut in præceptis suis ambulemus. *Joan. 6. vers. 45.* Item Christus, quum dicit: Quisquis audivit à Patre meo, venit ad me.

In V.

De verbo ne moveamus rixam. Sed quia per liberum arbitrium intelligunt eligendi facultatem, quæ sit in utramque partem libera & soluta, titulum sine re esse qui affirmant, Christum habent auctorem, quum dicit: liberos fore, quos Filius liberaverit: alios esse servos peccati. Libertas certe, & servitus, contraria sunt. Quod ad ipsam vocem attinet, audiant *Epist. 144. ad Anastas.* Augustinum: qui liberam hominis voluntatem esse negat, quamdiu vincentibus & vincientibus cupiditatibus subdita est. *Hom. 53. in Joan.* Alibi autem sic loquitur: Victa vitio, in quod cecidit voluntate, caret libertate natura. *De perfect. justitia.* Item, Libero arbitrio male usus homo, & se perdidit, & ipsum. *Lib. de verb. Apost. serm. 3.* Item, Magnas homo liberi arbitrii vires, quum conderetur, accepit: sed peccando amisit. Non attendunt stulti homines, in liberi arbitrii nomine sonare libertatem. *De spiritu & litera, cap. 30.* Si autem servi sunt peccati, quid se de libero arbitrio jactant? A quo enim quis devictus est, huic & servus addictus est. *De corrept. & gratia, cap. 13.* Quin etiam alibi palam nomen ipsum ridet. Liberum, inquit, arbitrium, sed non liberatum. Liberum justitiæ, servum peccati. Quid ergo tantopere succensent miseros homines admonentibus suæ servitutis, ut ad liberatorem confugere discant?

In VI.

Ego quum à paradoxis abhorream, libenter etiam hoc repudio, tam proprium esse Dei opus Judæ proditionem, quam Pauli vocationem. Sed permissive tantum agere Deum in malis, cui persuadeant, nisi qui totam Scripturæ doctrinam ignorat? Magis enim urgent sententiæ, quæ reprobos testantur sanctificatos esse ad opus Dei exequendum: *Jesa. 10. vers. 5.* esse ejus retia, gladios & secures, quæ manu ejus regantur: *Ezech. 17. vers. 20. & 32: 3.* excitari ejus sibilo, convenire ad peragenda quæ Dei manus & consilium decrevit, *Psal. 17. vers. 13.* Christum à Judæis definito ejus consilio interemptum, *Actor. 2. v. 4. 23.* quam ut permissionis suffugio eludi queant. Melius ergo Augustinus: qui citatis Scripturæ locis, ubi & Pater Filium tradidisse dicitur, & Christus seipsum, mox subjicit: *De verb. Domin. serm. 63.* Quid ergo fecit Judas, nisi peccatum? Nec vero jure reprehendetur quod alibi scribit, operari Deum in cordibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates, quocunque voluerit: sive ad bona, pro sua misericordia: sive ad mala, pro meritis eorum: idque judicio suo, interdum aperto, interdum occulto, semper autem justo. Siquidem addatur exceptio, quam continuo adhibet: malitiam non ipsius esse opus. *De gr. & lib. arbitr. cap. 21.* Quemadmodum & paulo ante posuerat: Non jubendo præcipere impiis, ubi obedientia laudetur: sed voluntatem propriam vitio malam, occulto justoque judicio, in hoc vel illud maleficium inclinare. Nihil enim hic audimus quod non iisdem prope verbis, Scriptura doceat. Nam & inclinandi & vertendi, obdurandi, & agendi verba illic exprimuntur.

In VII.

Certe arbor mala non potest nisi malos fructus producere. *Matth. 7. vers. 17.* Quis autem, nisi perditus, neget, nos malas esse arbores, donec insiti in Christum simus? Ergo si quis bonus fructus in homine laudatur, in fide quæratur radix, ut Augustinus admonet. *In Psa. 31. serm. 1.* Deinde toties clamat Deus, se non morari externas larvas: sed fidem cordis inspicere; & nominatim per Jeremiam. *Jerem. 5.* Qualis autem erit cordis munditics, aut veritas, quod non nisi fide purificari docet Petrus? *Actor. 15. vers. 9.* Ergo præclare Augustinus ad Bonifacium: *Lib. 3. c. 5.* Religio nostra justos ab injustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit, sine qua, quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur. Adhæc, Ideo peccant infideles, quicquid agant, quod facta sua non ad legitimum finem referunt. Qua de re copiose disputat idem scriptor, libro adversus Julianum 4. Unde & eleganter alibi erroneum vocat illorum cursum, *Præfat in Psal. 31.* in quo ut quisque magis est strenuus, longius à meta recedit; ideoque fit miserior. Ac tandem concludit, melius esse in via claudicare, quam extra viam currere. Et quid plura volumus? Apostolum anathematisent, *Hebr. 11. vers. 6.* qui negat, absque fide posse quempiam placere Deo. Christum & Paulum anathematisent, *Joan 5. Ephes. 2. vers. 1.* qui omnes infideles mortuos esse pronunciant: ac per Euangelium à morte suscitari.

In VIII.

Respondeo: Amen. Nec cuiquam id puto unquam in mentem venisse. Qualis enim ab illis describitur, veram pœnitentiam continet, ac cum fide est conjunctus. Sed de servili illa gehennæ formidine, quæ aliquousque cohibet infideles, ne tam furioso præcipitique impetu ruant in maleficia, idem sentimus cum Augustino, cujus verba sunt: *Ad Anast. epist. 144.* Et quis coram Deo innocens invenitur, qui vult fieri quod vetatur, si subtrahas quod timetur? Ac per hoc in ipsa voluntate reus est, qui vult facere quod non licet fieri: sed ideo non facit, quia impune non potest fieri. Nam quantum in ipso est, mallet non esse justitiam, peccata prohibentem, atque punientem. Et utique, si mallet non esse justitiam, quis dubitaverit, quod eam, si posset, auferret? Ac per hoc, quomodo justus est, justitiæ talis inimicus, ut eam, si potestas detur, præcipientem auferat, ne comminantem vel judicantem ferat? Inimicus ergo justitiæ est qui pœnæ timore non peccat. Et sane, ubi non alius est profectus, quam ut peccator terrore cohibitus fremat adversus Deum, quis peccatum tali contumacia augere neget?

In IX.

Hic canon minime est canonicus: quia rerum inter se pugnantium complexionem continet. Fide enim justificari hominem imaginantur, nullo suæ voluntatis motu. Quasi vero non corde credatur ad justitiam. Hoc inter eos & nos interest, quod motum sibi persuadent oriri ab ipso homine: nos autem voluntariam fidem adeo asserimus, quod voluntates nostras Deus ad se trahat. Adde, quod hominem sola fide justificari quum dicimus, fidem non fingimus charitate vacuam: sed ipsam solam justificationis causam esse intelligimus.

In X.

Si pondus haberent hæc anathemata, non levem simplicitatis suæ pœnam daturi essent, quicunque in sophistica non sunt exercitati. Prius in suis placitis, unicam formalem justificationis nostræ causam esse asserebant, justitiam Dei: nunc anathematisant; qui formaliter nos Christi obedientia justos esse dicunt. Sed alio sensu. Video equidem, vel saltem sub-

fubolfacio. Sed quotuſquiſque ambiguitate non fal-
letur? Quanquam fieri poteſt, ut quam forte alicubi
legerint ſententiam, non intellectam audacter da-
mnent: nam ſicut impie dicetur, nobis Chriſti ju-
ſtitiam, exemplar duntaxat vel typum eſſe: ita ſi quis
formaliter, hoc eſt, non qualitate, ſed imputatione
juſtos eſſe doceat; ut ſignificet in prædicamento rela-
tionis ſitam eſſe noſtram juſtitiam; nihil in eo erit re-
prehenſione dignum: atqui ad utrumque ſenſum
extenditur adverbium, Formaliter.

In XI.

Hoc ſemper lectoribus teſtatum eſſe volo, quo-
ties in hac quæſtione nominamus ſolam fidem, non
mortuam à nobis fingi, & quæ per charitatem non
Gal. 5: 6. operatur: ſed ipſam ſtatui unicam juſtificationis cau-
Rom. 3. ſam. Fides ergo ſola eſt quæ juſtificet: fides tamen
verſ. 22. quæ juſtificat, non eſt ſola. Quemadmodum Solis
calor, ſolus eſt qui terram calefaciat: non tamen
idem in Sole eſt ſolus, quia perpetuo conjunctus eſt
cum ſplendore. Quare totam regenerationis gratiam
non ſeparamus à fide: ſed vim juſtificandi, ac facul-
tatem, fidei in ſolidum, ut neceſſe eſt, vindicamus.
Neque vero tam nos, quam Paulum anathemati ſant
patres Tridenticolæ, cujus ea eſt definitio: juſtitiam
hominis conſtare peccatorum remiſſione. Verba
ſunt capite ad Rom. 4. Beatum hominem dicit
Pſal. 32. David, cui Deus acceptam fert juſtitiam, ſine operi-
verſ. 1. bus: Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates. Vide-
mus, ut beatitudo, & juſtitia, idem Paulo ſignifi-
cent. Ubi vero utramque, niſi in ſola peccatorum
remiſſione, collocat? Idem ſibi volunt quæ tradit
capite ſecundæ ad Corinthios quinto: Erat Deus in
Chriſto mundum ſibi reconcilians, non imputando
hominibus peccata. Nam mox quomodo ad nos per-
veniat illa reconciliatio, ſubjicit: Legatione, in-
quit, fungimur, quaſi Chriſti nomine obſecrantes.
Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum
fecit: ut ſimus juſtitia Dei in illo. En ut Chriſti ſacri-
ficio reconciliati Deo, ſimul etiam juſti, & quidem
in ipſo cenſeamur. Quid tamen unum atque alterum
locum cito, quum paſſim hanc doctrinam Prophetæ
& Apoſtoli nobis occinant? Porro, operæpretium
eſt notare, quam dextre ipſi Scripturam accommo-
dent. Charitatem negant oportere excludi, quæ per
Spiritum ſanctum diffunditur in corda noſtra. Et jam
ſecundo hoc teſtimonium ita depravant. At Paulum
non de noſtra ipſorum charitate illic, ſed de paterno
Dei erga nos favore loqui, contextus indicat: nam
conſolationem in rebus omnibus adverſis hanc pro-
ponit, quod Spiritus nobis ſuggerat divinæ erga nos
benevolentiæ teſtimonium. Porci iſti in contrariam
partem detorquent, non pudefieri nos à ſperando,
quia Deum diligamus. Et ſimulac gutture inſonue-
rint ſuos ructus, inſtar oraculorum haberi volunt.
Ejuſdem eſt notæ, quod ex gratia juſtificante habitum
faciunt: Dei favorem eſſe negant. At vero pluſquam
clara ſunt Scripturæ verba in contrariam partem:
Rom. 4: 4. nam Paulus quum dicit imputari credentibus merce-
dem non ſecundum debitum, ſed ſecundum gratiam:
item, hæreditatem eſſe ex fide, ut ſit ſecundum gra-
tiam: quis aliter exponet, obſecro, quam de gra-
tuito favore? Et quid aliud propoſitum gratiæ ſigni-
ficat? In primis vero illuſtris eſt locus Epheſ. 1 ca-
pite, ubi docet, Patrem nos ſibi gratioſos reddidiſſe
in Filio, verbum ex verbo deducens.

In XII.

Non placet venerandis patribus, fidem juſtifican-
tem eſſe fiduciam, qua miſericordiam Dei peccata
propter Chriſtum remittentis amplectimur. At pla-
Rom. 3. cet Spiritui ſancto qui per os Pauli ſic loquitur: Nos
verſ. 24. gratis juſtificatos eſſe Dei gratia, per redemptionem
quæ eſt in Chriſto: quem Deus propitiationem con-
ſtituit, per fidem, quæ eſt in ſanguine ejus, in remiſ-
ſionem præcedentium delictorum. Nec aliter poteſt
exponi quod dicit poſtea: nos fide juſtificatos pa- Rom. 5: 1.
cem habere cum Deo. Unde enim id, niſi quod tunc
demum tranquillæ ſunt conſcientiæ, dum in miſeri-
cordia Dei acquieſcunt? Quod etiam diſerte conti-
nuo poſt exprimit, addita ratione, quod charitas
Dei in corda noſtra diffuſa ſit per Spiritum ſanctum;
qui ſcilicet nobis gratuitæ adoptionis teſtis eſt: nec 2 Cor. 5.
id modo, ſed etiam arrha & ſigillum. Item alibi; In verſ. 5
Chriſto habemus ſecuritatem & aditum cum fiducia, Epheſ. 3.
quæ eſt per fidem ejus. Eadem ratione Euangelium verſ. 12.
ideo appellat Doctrinam fidei, potius quam Legem. Rom. 16.
Porro alibi Euangelium prædicat legationem eſſe re- verſ. 8.
conciliationis. 2 Cor. 5.
verſ. 18.

In XIII.

Id ſibi tamen vult Paulus, quum exinanita fide, Rom. 4.
abolitam eſſe promiſſionem concludit. Id ſibi vult verſ. 14.
vocabulum [illegible], quo aliquoties idem utitur.
Proinde non aliter cenſet rite illuminari oculos men-
tis noſtræ, niſi cernamus quæ ſit ſpes noſtræ hæredi-
tatis. Et ex teſtimoniis ſuperioribus ſatis conſtat,
non eſſe rectam fidem, niſi quum audemus, tranquil-
lis animis, nos in conſpectum Dei ſiſtere: nam, ut
præclare Bernardus, Si turbetur conſcientia, non Super
perturbabitur, vulnerum Domini memor. Illic enim Cantic.
tuta firmaque infirmis requies & ſecuritas. Quod ſerm. 61.
ipſum ſonant Zachariæ verba: Deſcendet quiſque in cap. 3: 10.
vitem ſuam, ſub ficu ſua habitabit ſecure, quum re-
miſſa fuerit terræ iniquitas.

In XIV.

Non video quorſum idem bis damnent: niſi quod
timebant, ne caſſum eſſet prius fulmen. Atqui, ni-
hilo plus adverſus tam liquidam Dei veritatem profi-
cient, centies fulminando. Dicit Chriſtus: Fili,
confide: remittuntur tibi peccata tua. Hanc ſenten-
tiam abominantur cornuti patres, ſi quis abſolutio-
nem doceat fide ſola perfici. Quanquam meminiſſe
debet pius lector, non excludi à nobis pœnitentiam,
quæ omnino neceſſaria eſt: ſed de cauſa obtinendæ
abſolutionis quum quæritur, ſolam fidem nominari.
Et merito: Quomodo enim vere Deum timere inci-
piet, niſi qui jam ſibi propitium eſſe, perſuaſus fue-
rit? Unde autem perſuaſio, niſi ex abſolutionis
fiducia?

In XV.

Verum eſt quidem: noxiam eſſe, ideoque fugien-
dam nimis ſcrupuloſam hujus rei inquiſitionem. Id-
que ſedulo docemus. Sed ea ſcientia prædeſtinatio-
nis, quam nobis commendat Paulus, nec ſævum Ne-
ptuni tridentem, nec omnes Æoli flatus, nec Cy-
clopum fragores, nec ullas tempeſtatum procellas
formidat. Vult enim hoc ſcire, ac pro certo habere
Epheſios, ſe participes factos cæleſtis gratiæ in Epheſ. 1.
Chriſto, quemadmodum electi in ipſo fuerant ante verſ. 4.
mundi creationem. Sic ergo ſuæ electionis certos
eſſe convenit univerſos fideles, ut illam in Chriſto,
tanquam in ſpeculo, intueri diſcant. Neque vero
de nihilo Chriſtus ſuos hac conſolatione animat, ex Joan. 6.
iis qui ſibi dati ſunt à Patre, periturum neminem. Et verſ. 39.
quid aliud, amabo, eſt certa prædeſtinationis noſtræ
cognitio, quam illud adoptionis teſtimonium, quod
piis omnibus commune facit Scriptura?

In XVI.

Ne ſæpius eadem repetere cogar: nihil aliud hic
damnant, quam quod certis Spiritus ſancti oraculis
proditum eſſe, prius oſtendi.

In XVII.

Verba Lucæ ſunt: Crediderunt omnes qui præor- Actor 13.
dinati erant ad vitam. Unde in uno auditorio tale verſ. 48.
extiterit diſcrimen, ut alii crediderint, alii perſtite-
rint in ſua obſtinatione, indicat: ſimiliter Paulus eos Rom 8.
vocari aſſerit, quos ante elegit Deus. An non etiam verſ. 29.
vocan-

vocantur reprobi? Sed non efficaciter. Hoc enim interest in Dei vocatione, quod omnes promiscue invitat verbo suo: electos autem solos intus docet. Joan. 6. vers. 37. Quemadmodum ait Christus, Quicquid mihi dedit Pater, ad me veniet. Denique, regenerationis Spiritum non dari, nisi electis, quisquis ignorat, nescio quid in Scripturis teneat.

In XVIII.

Si perfecta esset regeneratio in hac vita, possibilis esset Legis observatio. Sed quum fideles, quamdiu hic vivunt, medio ex stadio ad metam aspirent, magnisque difficultatibus anhelent: ubi reperietur, quam isti somniant, obedientiæ perfectio? Sed non mirum est, de rebus ignotis tam audacter eos garrire: Dulce enim bellum inexpertis.

In XIX.

Amen.

In XX.

Sicuti nemo sanus, Dei jugum à fidelium humeris excutiet, quasi non debeant mandata ejus servare: ita sciendum est, à mandatorum observatione nequaquam pendere salutis fiduciam. Stat enim semper illud Pauli, in eo differre à Lege Euangelium, quia non sub conditione operum, sicut illa, sed ex fide vitam promittat. Quid enim illa antithesi clarius?
Rom. 10. vers. 5. Legis justitia talis est: Qui fecerit hæc, vivet in ipsis. At quæ ex fide est justitia, sic habet: Qui crediderit, &c. Eodem & alter ille locus spectat:
Rom. 4. vers. 14. Si ex Lege esset hæreditas, exinanita esset fides, & abolita promissio. Ergo ex fide est, ut secundum gratiam, firma sit promissio omni credenti. De legibus Ecclesiæ ipsi viderint: nos unicum agnoscimus legislatorem, cujus est tradere vitæ regulam, sicuti ab eo vitam habemus.

In XXI.

Neque hoc quisquam dicit. Sua igitur ipsorum figmenta anathematisant patres: nisi forte ideo succenseant, quod Christum negamus legislatorem, qui novas aliquas leges orbi tradiderit. Quod ipsi stulte imaginantur: neque enim vana erat illa Mosis
Deut. 30. vers. 19. testificatio, Legem quam tulerat, viam esse vitæ & mortis. Item: Hæc est via: ambulate in ea. Nec frustra, quoties de vera & solida justitiæ perfectione disserunt Prophetæ & Apostoli, ad Legem ipsam
Mat. 19. vers. 17. Luc. 18. vers. 20. nos revocant. Nec frustra respondit Christus Pharisæo: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata. Proinde quum Legem infirmitatis Paulus insimulat, vitium non constituit in ejus doctrina, quominus salutem nobis conferat: sed in carne nostra. Rom. septimo capite, & octavo.

In XXII.

Amen.

In XXIII.

Qui hominem semel justificatum peccare posse negant, eos damnamus: qui item vere justificatos esse negant, quibus labi contingit: similiter eos, qui etiam à minimis peccatis abstinere posse asserunt hominem Dei Spiritu regeneratum. Sunt enim hæc fanaticorum deliria, qui vel diabolica arrogantia dementant, vel hypocrisi fascinant hominum mentes, vel in præcipitium desperationis eas adducere moliuntur. De speciali virginis Mariæ privilegio, quum cæleste diploma protulerint, credemus quod jactant: nam Ecclesiam quid appellant, nisi Concilium Claromontanum? Ecclesiæ certe membrum erat Augustinus: qui tametsi, amoliendæ invidiæ causa, mavult alicubi de Beata Virgine silere: passim tamen, sine ejus exceptione, totum Adæ genus peccato involvit. Quin etiam prope disertis verbis eam in peccatorum ordinem aggregat, quum ad Marcellinum scribens, multum eos errare tradit, qui ulli sanctorum, præterquam uni Christo, necessariam fuisse hanc deprecationem negant: Remitte nobis debita nostra: minimeque eos placere sanctis quos laudant. Membra Ecclesiæ erant Chrysostomus & Ambrosius, qui ambitione tentatam fuisse suspicantur. Quæ omnia non alium in finem commemoro, quam ut intelligant lectores, nullum esse tam nugatorium figmentum, quod inter fidei dogmata ab istis asinis non censeatur.

In XXIV.

Quin bona piorum opera mercede prosequatur Deus, prioresque gratias aliis novis & amplioribus cumulet, non negamus. Opera autem quisquis augendæ justificationis causam esse asserit, ille nec quid nomen justificationis valeat, nec quid sit causa, tenet. Tum nos censeri justos, quum accepti sumus Deo, jam ante probatum est. Hinc quoque mutuantur opera quicquid habent gratiæ.

In XXV.

Recte Solomon, quum admonet, homini rectas Prov. 16.
videri vias suas, at Deum corda ponderare. Unde vers. 2.
enim fit, ut hanc execrationem cornuti asini fundant, nisi quod perversa opinionis suæ trutina, non Dei ponderibus examinant? Dei judicio nihil est sincerum nec probum, nisi quod ex perfecto ejus amore manat. Si nunquam eousque reformatur in hac vita cor hominis, quin multis vitiis laboret, quin distrahatur cupiditatibus variis, quin sæpe mundi illecebris titilletur: aliquid inde inquinamenti semper trahant opera, necesse est. Nullum ergo opus quod non sit peccatum, nisi ex gratuita æstimatione pretium acquirat.

In XXVI.

Nihil mirum, tam esse audaces, qui nullo unquam serio divini judicii affectu tacti fuerunt. Expectent sane pro bonis operibus vitam æternam: modo, auctore Paulo, nos eam ex Dei gratia speremus. At gratiam sic loquendo, non evertunt. Tametsi dimidia ex parte relinquunt gratiæ nomen: quamdiu tamen, in quærenda salutis causa, ad opera circumspectant conscientiæ, si trepidatione vacillant, væ illis: quia fidei certitudine exciderunt: si quid certi sibi audent polliceri, væ iterum: quia diabolica arrogantia sunt inflatæ. Maneat ergo illud Pauli, non ex Rom 4.
Lege esse hæreditatem, sed ex fide, ut secundum vers. 14.
gratiam firma sit promissio omni credenti.

In XXVII.

Quemadmodum peccatum quodvis, quoniam Dei Lege damnatum est, mortale esse fatemur, & sentimus: ita ex infidelitate manare omnia, vel saltem ex fidei defectu, Spiritus sanctus docet. Mors sane æterna est Dei maledictio, quæ adulteris, & furibus, & perjuris denunciatur: at, ubicunque regnabit fides, iram Dei, peccatis omnibus expulsis, non secus avertet, acsi quis ignem extingueret, subducto ligno.

In XXVIII.

Semen aliquod fidei manere in homine, licet suffocatum, etiam inter gravissimos lapsus, non nego. Id quantulumcunque est, particulam fateor esse veræ fidei: addo etiam, vivæ, quando aliter non posset ex ea oriri fructus. Verum quoniam non apparet ad tempus, nec se usitatis signis exerit, perinde habetur atque emortua, quoad sensum nostrum. Sed nihil tale in mentem venit patribus, aut eorum dictatoribus monachis. Tantum insulsum illud de fide informi & formata, suum dogma volebant stabilire. Hinc illud, quod veram esse fidem contendunt, quæ ta-

men

men sit mortua. Quasi vero animæ vita possit esse fides: quemadmodum etiam, ex perpetua Scripturæ doctrina, eleganter ipsam nuncupat Augustinus: quæ ipsa viva non sit. Idem valet, quod Christianos esse contendunt, qui nihil habent charitatis. Ita ut anathema pronunciant: si quis secus sentiat. Nempe ergo Spiritum sanctum anathematisat, qui falsam Christianismi professionem deridet, ac pro nihilo ducit. Paulus Israëlitas esse negabat, qui non essent vere Abrahæ filii. Verum quoque Christianismum definit, quum deponitur vetus homo: & ab iis, qui pie non vivunt, Deum abnegari pronunciat.

In XXIX.

Prius membrum, una cum auctore ejus Novato, nos quoque execramur. Quod ad secundum attinet, si non recipiuntur in gratiam lapsi, nisi per pœnitentiæ Sacramentum: quid Petro fiet, cui post tam horribilem casum defuit, quod plusquam necessario exigunt, remedium? Imo quid fiet tot hominum myriadibus, quibus, per aliquot secula, ignota fuit auricularis ista confessio, quam nunc januam salutis esse fingunt? Nam quod Christi & Apostolorum magisterio gloriantur, hac in parte nimis impudenter faciunt: quum de confessione ante annos quadringentos, legem nullam extitisse, etiam ex eorum historiis constet. Ergo si tam improbis figmentis fidem haberi velint, non modo omnia vetustatis monumenta ex hominum memoria exterminent, necesse erit: sed ut hominibus etiam judicium mentemque adimant.

In XXX.

Culpa remissa, pœnæ reatum manere volunt. Atqui, remissæ culpæ fructum hunc ubique Scriptura commemorat, quod flagella sua removet Deus: ac iræ suæ, ultionisque oblitus, nos benedicit. Et quum
Psal. 32. vers. 1. David beatos esse clamat, quibus non imputat Deus peccata, non solam profecto culpæ remissionem designat: sed de pœna loquitur potissimum. Et quis, obsecro, finis erit aut modus, si de peccatis hominum pœnas exigere incipiat Deus: quæ & numero sunt infinita, & pondere tam gravia, ut centesima pars ad profundissimos usque inferos nos deprimat? Facile quidem est patribus, diabolica securitate ebriis, temporales vocare pœnas: quibus peccatum fere nullum est, nisi quis hominem occiderit: quibus scortatio vix leviculum est erratum: quibus fœdissimæ libidines, virtutis sunt exercitia, quæ in laude ponunt: qui nullum occultum conscientiæ vulnus pilo æstimant. At nobis, qui post longum examen, quasi obruti & confusi, in hanc demum vocem cum Davide, erumpere cogimur: Delicta quis intelliget? non tam explicata est solutio. Neque tamen negamus, quin, data culpæ venia, nos interdum Deus castiget: sed ut moneat & corrigat, non ut vindicet. Profanum ergo figmentum est, quod putant Dei judicio pœnas exolvi. Adde, quod neque æquali omnes modo puniuntur: nec quantum quisque deliquit, sed prout quemque ferulis opus habere Deus judicat, ut in posterum tali disciplina eruditus, melius sapiat. Cæterum, hic demonstrant Patres quam strenui sint architecti, qui verbulo uno labyrinthum ex mille labyrinthis compositum absolvunt. Immensum sane gurgitem esse oportet, quo omnes animas absorberi tradunt: nos quidem universas mundi opes videmus exhauriri. In ejus constructionem, saltem paulo plus operæ insumere debuerant. Purgatorii nulla prorsus in tota Scriptura fit mentio. Atqui, teste Augustino, ubi res naturaliter obscura modulum nostrum vincit, & aperte Scriptura non subvenit, temere hinc aliquid definire humana conjectura præsumit. *Epist. 157 ad Optatum.* Quid ergo hic statuendum, quam temere facere istos nebulones, dum ex suo capite fabricare audent, quod nullum habet in verbo Dei fundamentum? Nisi forte instar vaticinii accipi volunt suum de Purgatorio commentum, qui à ventriloquis procedit. Nullum enim est, quod ad referciendos eorum ventres æque valeat. Quid autem, quod stare nequit Purgatorium quod fabricarunt, quin tota Scripturæ veritas destruatur? Longa esset ejus rei demonstratio: sed in scriptis nostris luculenta extat. Denique, satisfactionibus eversis, ruere simul Purgatorium necesse est.

In XXXI.

Qui vere justificatus est non negliget, fateor, mercedem sibi repositam: sed ea, tanquam optimo stimulo, ad bene agendi studium incitabitur. Attamen hunc solum respectum non habebit: nam quum ingenuam à filiis suis obedientiam requirat Deus, servile ejusmodi obsequium non repudiabit modo, sed procul etiam rejiciet. Ideoque longe alium pie sancteque vivendi scopum, Spiritus sanctus, cùm in Scripturis passim, tum per os Pauli nobis præfigit, primo ad Ephes. cap.

In XXXII.

Quo jure, aut quo sensu nostra vocentur, quæ in nobis efficit Christi Spiritus bona opera, breviter Augustinus docet, quum similitudinem ex Oratione Domini adducit: ubi panem quem petimus nobis donari, nostrum simul, non alio quam donationis titulo, nuncupamus. Itaque, ut alibi docet idem scriptor: dona Christi nemo amplectetur, nisi sua merita oblitus. Rationem aliquoties reddit: quia nihil aliud est quod dicitur meritum, quam gratuitum Dei donum. Nos ergo crepare sinamus Patres istos, meritum à gratia separando, perperam lacerantes quod vere unum est. Quid porro mereantur opera, qui ex superioribus censuris nostris didicerit, non magnopere præsentem anathematis crepitum exhorrescet.

In XXXIII.

Ingeniosa vero cautio: ne quis videat, quod vident omnes. Parum abest, quin & Dei gloriam, & simul Christi gratiam exinaniant. Et interim dira execratione sanciunt, ne quis aliqua ex parte utrique derogari putet. Perinde acsi quis hominem interficiat, medio foro, sub omnium conspectu, & cædem omnibus conspicuam, prohibeat tamen veram credi. Porro hic suopte se indicio produnt sorices, quum anathematis terrorem aliis incutiunt, ne impietatem cernere ausint, cujus ipsi sibi conscii erant.

SEPTIMA SESSIO.

AD consummationem salutaris de justificatione doctrinæ, quæ in præcedenti proxima Sessione, uno omnium Patrum consensu promulgata fuit, consentaneum visum est, de sanctissimis Ecclesiæ Sacramentis agere, per quæ omnis vera justitia vel incipit, vel cœpta augetur, vel amissa reparatur. Propterea, sacrosancta, œcumenica, & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea eisdem Apostolicæ sedis Legatis, ad errores eliminandos, & exstirpandas hæreses, quæ circa sanctissima ipsa Sacramenta hac nostra tempestate, tam de damnatis olim à Patribus nostris hæresibus suscitatæ, tum etiam de novo adinventæ sunt, quæ catholicæ Ecclesiæ puritati, & animarum saluti magnopere officiunt: sanctarum Scripturarum doctrinæ, Apostolicis traditionibus, atque aliorum Conciliorum,

aliorum, & Patrum consensui inhærendo, hos præsentes Canones statuendos, & decernendos censuit; reliquos, qui supersunt ad cœpti operis perfectionem, deinceps, divino Spiritu adjuvante, editura.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

I. *Si quis dixerit, Sacramenta novæ legis non fuisse omnia à Domino nostro Jesu Christo instituta, aut esse plura vel pauciora quam septem: videlicet, Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam unctionem, Ordinem, & Matrimonium: aut etiam aliquod horum septem non esse vere & proprie Sacramentum: anathema sit.*

II. *Si quis dixerit, ea ipsa novæ legis Sacramenta, à Sacramentis antiquæ legis non differre, nisi quia ceremoniæ sunt aliæ, & alii ritus externi: anathema sit.*

III. *Si quis dixerit, hæc septem Sacramenta ita esse inter se paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius: anathema sit.*

IV. *Si quis dixerit, Sacramenta novæ legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua, & sine eis, aut eorum voto per solam fidem homines à Deo gratiam adipisci justificationis, quum omnia singulis necessaria non sint: anathema sit.*

V. *Si quis dixerit, hæc Sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse: anathema sit.*

VI. *Si quis dixerit, Sacramenta novæ legis non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantum externa sint acceptæ per fidem gratiæ, vel justitiæ: & notæ quædam Christianæ professionis, quibus apud homines discernantur fideles ab infidelibus: anathema sit.*

VII. *Si quis dixerit, non dari gratiam per hujusmodi Sacramenta, semper & omnibus, quantum est ex parte Dei, etiamsi rite ea suscipiantur: sed aliquando, & aliquibus: anathema sit.*

VIII. *Si quis dixerit, per ipsa novæ legis Sacramenta, ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem divinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere: anathema sit.*

IX. *Si quis dixerit, in tribus Sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione, & Ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est, signum quoddam spirituale, & indelebile, unde ea iterari non possunt: anathema sit.*

X. *Si quis dixerit, Christianos omnes in Verbo, & omnibus Sacramentis administrandis habere potestatem: anathema sit.*

XI. *Si quis dixerit, in ministris, dum Sacramenta conficiunt & conferunt, non requiri intentionem saltem faciendi quod facit Ecclesia: anathema sit.*

XII. *Si quis dixerit, ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia, quæ ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut non conferre Sacramentum: anathema sit.*

XIII. *Si quis dixerit, receptos & approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus, in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato à ministris pro libito omitti, aut in novos alios per quemcunque Ecclesiarum Pastorem mutari posse: anathema sit.*

DE BAPTISMO.

I. *Si quis dixerit, Baptismum Joannis habuisse eandem vim cum Baptismo Christi: anathema sit.*

II. *Si quis dixerit, aquam veram, & naturalem non esse de necessitate Baptismi: atque ideo verba illa Domini nostri Jesu Christi, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, ad metaphoram aliquam detorserit: anathema sit.*

III. *Si quis dixerit, in Ecclesia Romana (quæ omnium Ecclesiarum mater est, & magistra) non esse veram de Baptismi Sacramento doctrinam: anathema sit.*

IV. *Si quis dixerit, Baptismum, qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum Baptismum: anathema sit.*

V. *Si quis dixerit, baptismum liberum esse, hoc est, non necessarium ad salutem: anathema sit.*

VI. *Si quis dixerit, baptizatum non posse, etiamsi velit, gratiam amittere, quantumcunque peccet, nisi nolit credere: anathema sit.*

VII. *Si quis dixerit, baptizatos per Baptismum ipsum, solius tantum fidei debitores fieri, non autem universæ legis Christi servandæ: anathema sit.*

VIII. *Si quis dixerit, baptizatos, liberos esse ab omnibus sanctæ Ecclesiæ præceptis, quæ vel scripta, vel tradita sunt, ita ut ea observare non teneantur, nisi se sua sponte illis submittere voluerint: anathema sit.*

IX. *Si quis dixerit, ita revocandos esse homines ad Baptismi suscepti memoriam, ut vota omnia, quæ post Baptismum fiunt, vi promissionis in Baptismo ipso jam factæ, irrita esse intelligant, quasi per ea, & fidei, quam professi sunt, detrahatur, & ipsi Baptismo: anathema sit.*

X. *Si quis dixerit, peccata omnia, quæ post Baptismum fiunt, sola recordatione, & fide suscepti Baptismi vel dimitti, vel venialia fieri: anathema sit.*

XI. *Si quis dixerit, verum, & rite collatum Baptismum iterandum esse illi qui apud infideles fidem Christi negaverit, quum ad pœnitentiam convertitur: anathema sit.*

XII. *Si quis dixerit, neminem esse baptizandum, nisi ea ætate, qua Christus baptizatus est, vel in ipso mortis articulo: anathema sit.*

XIII. *Si quis dixerit, parvulos, eo quod actum credendi non habent, suscepto Baptismo inter fideles computandos non esse, ac propterea quum ad annos discretionis pervenerint, esse rebaptizandos: aut præstare omitti eorum Baptisma, quam eos non actu proprio credentes baptizari in sola fide Ecclesiæ: anathema sit.*

XIV. *Si quis dixerit, hujusmodi parvulos baptizatos, quum adoleverint interrogandos esse, an ratum habere velint quod patrini, eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt: & ubi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec alia interim pœna ad Christianam vitam cogendos, nisi ut ab Eucharistiæ, aliorumque Sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant: anathema sit.*

DE CONFIRMATIONE.

I. *Si quis dixerit, Confirmationem baptizatorum otiosam ceremoniam esse, & non potius verum ac proprium Sacramentum; aut olim nihil aliud fuisse quam catechesin quandam, qua adolescentiæ proximi fidei suæ rationem coram Ecclesia exponebant: anathema sit.*

II. *Si quis dixerit, injurios esse Spiritui sancto, eos qui in Sacramento Confirmationis, chrismati virtutem aliquam tribuunt: anathema sit.*

III. *Si quis dixerit, sanctæ Confirmationis ordinarium ministrum non esse solum Episcopum, sed quemvis simplicem sacerdotem: anathema sit.*

EAdem sacrosancta Synodus, eisdem præsidentibus Legatis, inceptum residentiæ & reformationis negotium, ad Dei laudem, & Christianæ religionis incrementum prosequi intendens, ut sequitur statuen-

statuendum censuit, salva semper in omnibus sedis Apostolicæ auctoritate.

Ad cathedralium Ecclesiarum regimen, nullus nisi ex legitimo matrimonio natus, & ætate matura, gravitate morum, literarumque scientia, juxta constitutionem Alexandri III., quæ incipit, Quum in cunctis: in Concilio Lateranensi promulgatam, præditus assumatur.

Nemo quacumque etiam dignitate, gradu, aut præeminentia præfulgens, plures Metropolitanas, seu cathedrales Ecclesias, in titulum sive commendam, aut quovis alio nomine, contra sacrorum Canonum instituta recipere, aut simul retinere præsumat: quum valde felix sit ille censendus, cui unam Ecclesiam bene ac fructuose, & cum animarum sibi commissarum salute, regere contigerit. Qui autem plures Ecclesias, contra præsentis Decreti tenorem nunc detinent, una quam maluerint retenta, reliquas infra sex menses, si ad liberam sedis Apostolicæ dispositionem pertineant, alias infra annum dimittere teneantur. Alioqui Ecclesiæ ipsæ, ultimo obtenta dumtaxat excepta, eo ipso vacare censeantur.

Inferiora beneficia Ecclesiastica, præsertim curam animarum habentia, personis dignis, & habilibus, & quæ in loco residere, atque per seipsos curam ipsam exercere valeant, juxta constitutionem Alexandri III., in Lateranensi, quæ incipit, Quia nonnulli, & aliam Gregorii X., in generali Lugdunensi Concilio, quæ incipit, Licet canon, editam, conferantur. Aliter autem facta collatio, sive provisio, omnino irritetur: & ordinarius collator pœnas constitutionis Concilii generalis, quæ incipit, Grave nimis, se noverit incursurum.

Quicunque de cætero plura curata, aut alias incompatibilia beneficia Ecclesiastica, sive per viam unionis ad vitam, sive commendæ perpetuæ, aut alio quocumque nomine & titulo, contra formam sacrorum Canonum, & præsertim constitutionis Innocentii III., quæ incipit, De multa, recipere, ac simul retinere præsumpserit: beneficiis ipsis, juxta ipsius Constitutionis dispositionem, ipso jure, etiam præsentis Canonis vigore, privatus existat.

Ordinarii locorum, quoscunque plura curata, aut alias incompatibilia beneficia Ecclesiastica obtinentes, dispensationes suas exhibere compellant, & alias procedant juxta constitutionem Gregorii X., in generali Lugdunensi Concilio editam, quæ incipit, Ordinarii: quam eadem sacrosancta Synodus innovandam censet, & innovat. Addens insuper, quod ipsi Ordinarii, etiam per idoneorum Vicariorum deputationem, & congruæ portionis fructuum assignationem, omnino provideant, ut animarum cura nullatenus negligatur, & beneficia ipsa, debitis obsequiis minime defraudentur:, appellationibus, privilegiis, & exemptionibus quibuscunque, etiam cum judicum specialium deputatione, & illorum inhibitionibus, in præmissis nemini suffragantibus.

Uniones perpetuæ, à 40 annis citra factæ, examinari ab Ordinariis, tanquam à sede Apostolica delegatis, possint: & quæ per subreptionem, vel obreptionem obtentæ fuerint, irritæ declarentur. Illæ vero quæ à dicto tempore citra concessæ, nondum in toto vel in parte sortitæ sunt effectum, & quæ deinceps ad cujusvis instantiam fient: nisi eas ex legitimis, aut aliis rationabilibus causis, coram loci Ordinario, vocatis quorum interest, verificandis, factas fuisse constiterit: per subreptionem obtentæ præsumantur: ac propterea, nisi aliter à sede Apostolica declaratum fuerit, viribus omnino careant.

Beneficia Ecclesiastica curata, quæ cathedralibus, collegiatis, seu aliis Ecclesiis, vel monasteriis, beneficiis, seu collegiis, aut piis locis quibuscunque, perpetuo unita & annexa reperiuntur, ab Ordinariis locorum annis singulis visitentur: qui sollicite providere procurent, ut per idoneos Vicarios perpetuos, nisi ipsis Ordinariis pro bono Ecclesiarum regimine aliter expedire videbitur, ab eis, cum tertiæ partis fructuum, aut majori vel minori, arbitrio ipsorum Ordinariorum, portione, etiam super certa re assignanda, ibidem deputandos, animarum cura laudabiliter exerceatur: appellationibus, privilegiis, exemptionibus, etiam cum judicum deputatione, & illorum inhibitionibus quibuscunque, in præmissis minime suffragantibus.

Locorum Ordinarii Ecclesias quascunque, quomodolibet exemptas, auctoritate Apostolica singulis annis visitare teneantur, & opportunis juris remediis providere, ut quæ reparatione indigent reparentur, & cura animarum, si qua illis immineat, aliisque debitis obsequiis minime defraudentur: appellationibus, privilegiis, consuetudinibus, etiam ab immemorabili tempore præscriptis, judicum deputationibus, & illorum inhibitionibus, penitus exclusis.

Ad majores Ecclesias promoti, munus consecrationis infra tempus à jure statutum suscipiant, & prorogationes ultra sex menses concessæ nulli suffragentur.

Non liceat Capitulis Ecclesiarum, sede vacante, infra annum, à die vacationis, ordinandi licentiam, aut literas dimissorias, seu reverendas (ut aliqui vocant) tam ex juris communis dispositione, quam etiam cujusvis privilegii, aut consuetudinis vigore, alicui, qui beneficii Ecclesiastici recepti, sive recipiendi, occasione, arctatus non fuerit, concedere. Si secus fiat, Capitulum contraveniens, Ecclesiastico subjaceat interdicto: & sic ordinati, si in minoribus ordinibus constituti fuerint, nullo privilegio clericali, præsertim in criminalibus, gaudeant: in majoribus vero ab exequutione ordinum, ad beneplacitum futuri Prælati, sint ipso jure suspensi.

Facultates de promovendo à quocunque, non suffragentur: nisi habentibus legitimam causam, ob quam à propriis Episcopis ordinari non possint, in literis exprimendam: & tunc non ordinentur, nisi ab Episcopo in sua Diœcesi residente, aut pro eo Pontificalia exercente, & diligenti prævio examine.

Facultates de non promovendo, præterquam in casibus à jure expressis concessæ, ad annum tantum suffragentur.

Præsentati, seu electi, vel nominati à quibusvis Ecclesiasticis personis, etiam sedis Apostolicæ Nunciis, ad quævis beneficia Ecclesiastica non instituantur, neque confirmentur, neque admittantur, etiam prætextu cujusvis privilegii, seu consuetudinis, etiam ab immemorabili tempore præscriptæ, nisi fuerint prius à locorum Ordinariis examinati, & idonei reperti: & nullus appellationis remedio se tueri possint, quominus examen subire teneantur. præsentatis tamen, electis, seu nominatis ab Universitatibus, seu Collegiis generalium studiorum exceptis.

In exemptorum causis constitutio Innocentii IV., quæ incipit, Volentes, in generali Concilio Lugdunensi edita, servetur: quam eadem sacrosancta Synodus innovandam censuit, & innovat. Addendo insuper, quod in civilibus causis mercedum, & miserabilium personarum, clerici seculares, aut regulares extra monasteria degentes, quomodolibet exempti, etiamsi certum judicem à sede Apostolica deputatum in partibus habeant; In aliis vero si ipsum judicem non habuerint, coram locorum Ordinariis, tanquam in hoc ab ipsa Sede delegatis, conveniri, & jure medio ad solvendum debitum cogi, & compelli possint: privilegiis, exemptionibus, conservatorum deputationibus, & eorum inhibitionibus adversus præmissa nequaquam valituris.

Curent Ordinarii, ut Hospitalia quæcunque, à suis administratoribus, quocunque illi nomine censeantur, etiam quomodolibet exemptis, fideliter & diligenter gubernentur: constitutionis Concilii Viennensis, quæ incipit, Quia contingit, forma servata. Quam quidem Constitutionem eadem sancta Synodus innovandam duxit, & innovat, cum derogationibus in ea contentis.

IN SEPTIMAM SESSIONEM.

QUam sit in qualicunque certamine sudandum, ubi mala causa agitur, proxima Sessione experti erant venerandi patres. Ergo, ne se nimium fatigarent secundo conflictu, ad illud suum compendium maluerunt redire, ut fulminatione rem transigerent. Et sane dictatorio ipsorum stylo indignum erat, rationis reddendæ subire molestiam. Quid ergo? Nempe, æra sonant Corybantes, & clangorem suum ingeminant. Expavescite pueri. Quisquis autem scintilla virilis animi præditus erit, contemptis nihili crepitaculis, quid tandem contineant eorum placita, intrepidus, animoque composito, inquiret. Ego quam insulsis absurditatibus scateant, digito me ostensurum, profiteor.

In I. Canonem.

Voluut, septem à Christo instituta esse Sacramenta. Cur ergo non ipsum jubebant instituere? Nobis cur succenseant, nihil est causæ. Septenarius numerus, quem sub anathemate sanciunt, non modo à Scriptura nullum habet testimonium, sed ne ab ullo quidem probato auctore. Parum est: ex Sacramentis quæ numerant, alia ostendimus fuisse temporaria, ut est infirmorum unctio: alia falso ita vocitari, ut est matrimonium. Planæ & firmæ sunt rationes, quibus id evincimus. Quid enim? An dono sanationum pollere se jactabunt? Si ejus doni symbolum est unctio, nonne simiæ sunt, dum eam absque re usurpant? Deinde, quænam in hac ceremonia est promissio, quæ quidem ad nos pertineat? Si gratia spirituali, & externo signo constat Sacramentum, quidnam tale in pœnitentia reperient? Matrimonium vero cur hoc nomine censeant, non alia ratio est, quam crassa monachorum inscitia: qui quum, in Epistola ad Ephesios, Sacramentum legerent, pro mysterio, & quidem de arcana Christi & Ecclesiæ conjunctione, ad matrimonium transtulerunt. Harum omnium rerum demonstrationes in scriptis nostris luculentæ extant & copiosæ, quas boni patres una anathematis vocula repellunt. Id est absque certamine vincere: aut potius absque victoria triumphare.

Ephes. 5. vers. 32.

In II.

Quando Sacramentorum utriusque Testamenti idem est auctor, eædem promissiones, eadem veritas, & idem in Christo complementum: merito dicimus, externis signis inter se differre, in illis autem rebus, quas commemoravi, vel summatim in re ipsa convenire. Sunt enim doctrinæ appendices. Atqui, doctrinæ eadem substantia. Sequitur ergo, id quoque in Sacramenta competere. Forte non intelligerent lectores, quorsum hoc fulmen jaculentur patres Tridentini, nisi breviter eos admoneam. Vulgare est apud Sophistas dogma: Sacramenta Legis Mosaicæ figurasse gratiam, nostra vero exhibere. Nos autem Deum asserimus semper in suis promissis fuisse veracem: nec quicquam figurasse ab initio, quod non patribus re ipsa exhibuerit: nam sub Mose constabat Circumcisionis veritas. Et tunc eandem fuisse escam spiritualem, qua participabant, eundemque potum spiritualem testis est Paulus. Quid habent quod respondeant, nisi aliter in scholis tradi? Paucis verbis attingo, quæ ex scriptis nostris fuse discent lectores, si volent. Summa hæc sit: ex Dei verbo, non Romanensium placitis, discendum esse, quid vel discriminis, vel similitudinis inter se habeant Sacramenta. Neque tamen interea negamus, quin uberior sub Christi regno percipiatur gratia. Atque ideo solemus duplicem notare differentiam: quod Sacramenta nostra non procul Christum, tanquam absentem indicent, sed quasi digito ostendant exhibitum. Deinde quod pro ampliore revelationis modo sit etiam gratiæ communicatio uberior.

1 Cor. 10. vers. 3.

In III.

Quis non malit Neptunium sustinere fulmen, quam æquare Christi institutis hominum inventa? Baptismum legimus à Christo commendatum: similiter & sacram Cœnam. De aliis, nihil tale. Imo multis post seculis fuisse incognitum, quod isti tradunt. Atqui, obscurum non est, quorsum spectet, ac quidnam valeat illa Christi interrogatio: Baptismus Joannis estne ex cælo, an ab hominibus? Significat enim, non aliter fore legitimum, nisi à Deo sit profectus. Proinde tuto constituamus, auctore Christo, nihil esse periculi, si repudiemus quæcunque à sola hominum auctoritate fluxerunt. Parem tamen omnibus dignitatem arrogare non contenti, Confirmationis suæ chrisma præferunt Christi Baptismo. Nam quod aliud alio faciunt dignius, non ideo est, quod velint ad inferiorem gradum deducere, quæ ex Scriptura non habent testimonium: sed illas execrandas blasphemias renovant, quas prius evomuit Concilium Aurelianense: Baptismo fieri nos duntaxat semichristianos, Confirmatione perfici: & quæ in eundem sensum illic habentur.

Mat. 26. & 28. cap.

Mat. 21. vers. 25.

In IV.

Facile patiar, ut quæ nobis Christus dedit salutis adjumenta, eorum usus necessarius dicatur: quando scilicet datur facultas. Quanquam semper admonendi sunt fideles, non aliam esse cujusvis Sacramenti necessitatem, quam instrumentalis causæ, cui nequaquam alliganda est Dei virtus. Vocem sane illam nemo pius est qui non toto pectore exhorreat, res esse superfluas. Sed hic boni patres pro sua crassitie, non animadvertunt, quicquid nobis gratiæ per Sacramenta confertur, nihilominus fidei imputandum. Qui enim à Sacramentis fidem separat, perinde facit, acsi animam à corpore tolleret. Ergo quemadmodum Euangelii doctrinam non excludimus, quum dicimus, nos sola fide, Christi gratiam adipisci: ita nec Sacramenta, quorum eadem est ratio, quum Euangelii sint sigilla. Quicquid præterea hic attexunt, hauserunt ex lutosis ranarum suarum paludibus.

In V.

Fatemur non alendæ tantum, sed augendæ quoque fidei destinata esse Sacramenta. Sed aliud sibi volunt cornutæ bestiæ. Fingunt enim subesse vim magicam Sacramentis, quæ sit extra fidem efficax. Quo errore tollitur, quæ inter fidem & Sacramenta in Scripturis perpetua statuitur, relatio. Hoc ut clarius intelligant lectores, semper memoria repetendum est, Sacramenta nihil quam instrumentales esse conferendæ nobis gratiæ causas, quæ tunc demum prosunt suumque effectum habent, quum fidei serviunt.

In VI.

Scoriam hic, ut sunt præposteri, argento miscent. Quare à nobis adhibenda est distinctio. Ac primum quidem, si qui sint qui negent Sacramentis contineri gratiam quam figurant, illos improbamus. Sed dum adjiciunt cornuti patres, per ipsa nobis conferri gratiam non ponentibus obicem, totam Sacramentorum vim pervertunt. Semper enim ad vetus illud Sophistarum delirium relabuntur: etiam infideles, gratiam, quæ in Sacramentis offertur, percipere: modo ne oppositis aliis obicibus, eam repellant. Quasi vero non ipsa per se satis magnum obstaculum sit infidelitas. Teneamus ergo, non aliter nos oblata in Sacramentis gratia potiri, quam si fide simus capaces. Quod sequitur continuo post, perquam vel malitiose vel insulse attexuerunt. Quasi,

inquiunt,

inquiunt, externa tantum sint signa. Imo perinde loquuntur, acsi inter hæc duo nihil esset medium. Nos vero, sicuti monachale illud commentum repudiamus, aliter prodesse Sacramenta, quam per fidem: ita libenter cum signis ipsis conjungimus veram rei exhibitionem: ut nullus eorum extra fidem sit effectus, & tamen non inania sint, nudaque gratiæ procul remotæ signa.

In VII.

Primo definiendum erat, quid sit rite suscipere Sacramenta: nam porci isti præterita fide, ac posthabita pœnitentia, non illa quidem ceremoniali, quam magnifice prædicant, sed interiore cordis, qua totus homo ad Deum convertitur: in simulata nescio qua devotione, ut loquuntur, situm esse putant, ut rite quis Sacramenta recipiat. Quod si de legitima dispositione hominis constaret, nihil amplius de efficacia restaret controversiæ. Quis enim rite ut decet, accedentibus, exhiberi dubitat quam illic Deus promittit gratiam? Proinde quisquis de puro Sacramentorum usu mediocriter fuerit edoctus, insulse eos distinguere agnoscet, quum ex parte Dei gratiam dari asserunt: nam qualiscunque sit hominis indignitas, manere Deum semper veracem oportet. Nihil ergo, ex parte quidem Dei, Sacramentorum efficaciæ vel decedit, vel derogatur, quamlibet indigna ipsorum profanatione, quo ad malam hominum conscientiam spectat: sed tantum perit effectus, vel saltem intercidit, quominus ad nos perveniat.

In VIII.

Hic vero non modo clarius, sed etiam crassius impietatem suam detegunt. Commentum de opere operato, & recens est, & ab indoctis monachis excusum, qui de Sacramentorum natura nihil unquam didicerant: nam in Sacramentis proprie solus Deus agit: quia nihil illuc homines suum afferunt, sed accedunt, oblatam sibi gratiam recepturi. Ita in Baptismo Deus nos Filii sui sanguine abluit, suoque Spiritu nos regenerat. In Cœna carne sanguineque Christi nos pascit. Quam sibi operis partem absque sacrilegio homines vendicabunt, ubi totum gratiæ esse apparet? Nam quod hominibus commissa est administratio, id Dei operationi non magis derogat, quam manus artifici: quando per eos agit unus Deus, efficitque omnia. Pecudes autem istæ, taceo quod in gratuitis Dei donis reperiunt aliquod hominis meritum, sed fingunt nos, nihil agendo, Deum promereri, nobisque reddere obnoxium: nec eo contenti, monstra verborum evomunt, quibus hoc extorqueant Deo, ne solus in Sacramentis agere censeatur. Hinc sequitur necessario quod adjiciunt: non sola fide gratiam percipi. Nam si conceditur illis quod postulant, opere operato comparari gratiam in Sacramentis: separatur à fide pars meriti, ut per se valeat Sacramenti usus, ad salutem. Atqui, si de Sacramentis idem quod de Verbo prædicandum est: nihil prodesse, nisi fide percepta, testis est Apostolus.

In IX.

Quod de charactere indelebili fabulantur, ex eadem prodiit officina: nam veteribus hoc totum ignotum fuit: & magis consentaneum est incantarionibus magicis, quam sanæ Euangelii doctrinæ. Eadem ergo facilitate repudiabitur, qua excogitatum fuit. Baptismum non esse iterandum, satis inter pios constat. Quod verum erat de Baptismo, temere postea ad suam Confirmationem, & ordines transtulerunt. Quæsita est inter curiosos homines ratio. Ne nihil dicerent, characterem hunc fictitium adumbrarunt. Nunc si quis tam futili non assentiatur figmento, anathema illi denunciatur.

In X.

Nemo sanus Christianos omnes in Verbi, Sacramentorumque administratione pares facit: non solum quia decenter, & ordine geri omnia in Ecclesia 1 Cor. 14.
decet: sed etiam quod singulari Christi mandato, vers. 40.
ad eam rem ordinantur ministri. Ergo quum peculiaris requiratur vocatio, nemo, nisi vocatus, hono- Heb 5: 4.
rem sibi usurpet. Porro, munus baptizandi ubi mu- 1 Chr. 13.
lierculis injunctum reperient, quemadmodum illis vers. 10.
permittunt?

In XI.

Parvi se facere anathemata sua ostendunt, in quibus fundendis adeo sunt prodigi. Quod de intentione consecrandi garriunt, à sophistis nulla probabili ratione fuit proditum. Hoc, quamvis non tolerabile, levius tamen foret, nisi funditus everteret quicquid ex Sacramentis solidæ consolationis habent fideles, & Dei veritatem suspenderet ab hominis arbitrio. Nam si necessaria est ministri intentio, nemo est nostrum, qui certam Baptismi sui fidem facere sibi ausit: qui certa fiducia ad sacram Cœnam accedat. Baptizatus sum: si ita sacerdoti libuit, cujus fides mihi nihilo magis quam Æthiopis cujuspiam comperto est. Ut mihi in sacra Cœna constet Christi promissio, id in hominis mihi ignoti nutu positum est. Qualis erit fides, quæ pendebit à secreta alterius voluntate? Et adhuc sua anathemata, hoc est, suos crepitus nobis minari porci isti non verentur, nisi mox subscribamus talibus blasphemiis. Ego vero sacrosanctæ Christi institutioni tantum defero, ut si Epicureus quispiam, intus totam actionem subsannans, mihi Cœnam ex Christi mandato, & secundum regulam ab eo datam, rituque legitimo administret, non dubitem panem & calicem illius manu porrecta, vera mihi esse corporis & sanguinis Christi pignora. Putidas istas nænias piget excutere, ubi dicunt: saltem faciendi quod facit Ecclesia. Nempe magistrorum suorum dictata recinunt. Sed quis oculatus non videt, perinde hoc valere, acsi præciperent uno verbo, quæcunque unquam somniarunt in suis lustris monachi, vel sophistæ in suis rixis blaterarunt, quantumvis insulsa sint & absurda, rata nihilominus, firmaque haberi?

In XII.

Amen.

In XIII.

Quos vocent receptos & approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus, nemini obscurum est. Proinde hac cautione, quicquid superstitionum puris Domini institutis hominum protervia inductum fuit, stabiliunt. Simplex est, & genuinus Baptismi ritus, simplex & Cœnæ administratio, si respicimus quod Dominus præcepit. At vero, quot & quam variis, quam discoloribus additamentis obruta est hæc simplicitas? Dicent, si quid est nimium, rescindi oportere: sed non nisi ex sua sententia. Verum, quam nobis ipsi spem faciunt, dum anathemata sua Bacchico furore exsufflant, si quis ceremoniolæ unius omissionem licitam faciat? Conqueruntur, vel saltem gemunt pii omnes, pluris in Baptismo fieri chrisma, cereum, salis saporem, sputum denique, quam aquæ lavacrum, quo tota constat Baptismi perfectio. Cœnam non modo talibus inquinamentis vitiatam esse deplorant: sed conversam in adulterinum nescio quod spectaculum. Secundum patres Tridentinos, nihil erit tam prodigiosum, quod non inter probatos Ecclesiæ catholicæ ritus locum habeat. Augustinus jam suo tempore conquerebatur, onerari Judaica servitute Ecclesiam, quum vix decima pars rituum obtinuisset, quorum observatio nunc severius requiritur,

ritur, quam ullius divinæ aut humanæ legis. Deliberant Tridentini, quidnam factu opus sit. Nulla spe levationis ostensa, diras & execrationes omnibus intentant, qui non ad unguem se usitatis præscriptis dediderint.

DE BAPTISMO.

In I. Canonem.

Magnum piaculum scilicet: ubi eadem est doctrina, eadem gratia offertur, idem servatur ritus, similitudinem illic statuere. Si quid in tribus istis diversum habuerit Christi Baptismus ab Joannis, vicisse eos fateor. Sin vero utrique communia sunt omnia: frustra bilem suam eructant: quia nemo erit compositæ mentis, qui terreatur. Quod si putassent certandum esse ratione, longe fuissent moderatiores.

In II.

Cur de priore parte moveant quæstionem, nescio: nisi forte hac una in re sapere velint, frivolas Sorbonistarum argutias cohibendo. At quod adversus omnes fulminant, secum in loci unius expositione non sentientes, in eo nimis sunt iracundi. Præsertim quum ex veteribus nonnullos citare liceat, qui metaphorice verba illa accipiunt:
Joan. 3. vers. 5. Nisi quis ex aqua & Spiritu renatus fuerit. Sed quemadmodum initio dixi, execrationes ex locuplete penu, non mirum est, si liberaliter depromant.

In III.

Cur non hinc potius sumebant exordium, quum hoc jacto fundamento, quidvis superstruere liceat? Nam si verum est quicquid docent: quid adhuc pugnamus? Atqui, scripta nostra luculente testantur, totam, quæ apud ipsos obtinet, de Baptismo doctrinam, partim mutilam esse, partim vitiosam. Nunc quum refellere argumenta nostra nequeant, frustra sepelire se putant, uno anathematis fulgetro. Quod autem Romam omnium Ecclesiarum matrem ac magistram fastuose prædicant: cujus est impudentiæ? Græcasne & Orientales Ecclesias in Christo genuit, à quibus ipsa potius genita fuit? Quale illius magisterium pervenire ad alias Ecclesias potuit, quæ longe doctiores habebant Episcopos? Ut revolvant omnium seculorum exempla, quem omnino ex toto catalogo, parem vel Cypriano, vel Ambrosio, vel Augustino proferent?

In IV.

Quid facere intendat minister, nostra parum refert: modo actio ipsa genuinæ Christi institutioni respondeat, tum in doctrina, tum in ritu. Nobis ergo sufficiat, quod, in nomen Patris, & Filii, & Spiritus sancti baptizati sumus: qualiscunque vel impietas, vel ignorantia eorum fuerit, qui Baptismum nobis administrarunt: solus enim Christus est, qui vere & proprie, per manum cujuslibet hominis, baptizat.

In V.

Ne circumveniantur imperiti: inter liberum, & necessarium, medius est aliquis gradus. Qualiter hoc posterius vocabulum accipiunt Romanenses. Nam & nos Baptismi usum necessarium confitemur: ne cui liceat vel negligentia, vel contemptu, ipsum omittere. Atque hoc modo nequaquam liberum facimus. Nec fideles modo severe adstringimus ad ejus observationem: sed ordinarium quoque Dei instrumentum asserimus, ad nos lavandos & renovandos, ad salutem denique nobis communicandam. Hoc tantum excipimus, ne manus Dei instrumento sit alligata: quin possit per se hominum salutem perficere. Nam ubi deest Baptismi facultas, abunde valet sola Dei promissio. Verum, hac de re, in superiorem Sessionem, aliquid dictum est.

In VI.

Paradoxum, quod damnant, nos quoque repudiamus, vel hanc unam ob causam, quod fidei vitam extinguit.

In VII.

Si intelligerent, quid sit lex Christi, de reliquo non difficulter conveniret: sed ut de Christi lege solent loqui, hoc uno capite demonstrant, quam procul absint à vera Baptismi notitia. Neque tamen ignoro, quid eos fefellerit. Nam, quemadmodum Circumcisione, ad servandam Mosis Legem obligari hominem docet Paulus: ita & in Baptismo, quoad Gal. 5: 3. legem Christi, similem obligationem statuunt. Atque hæc quidem comparatio apta foret, nisi in primo, ut aiunt, limine impingerent: nam vehementer errant, dum existimant Paulum de vero Circumcisionis usu, ac non potius de abusu, illic disserere. Nam si implendæ Legis fuerunt debitores, quicunque fuerunt circumcisi: sequitur, maledictioni fuisse obnoxios. Atqui, longe aliter docet idem Paulus, quum Cir- Rom. 4. vers. 11. cumcisionem sigillum appellat justitiæ fidei. Qui autem opus esse meritorium fingebant, iis etiam erat professio servandæ Legis. Nobis quid hodie Baptismus? Tametsi chirographum est mutuæ inter nos & Deum obligationis, hoc tamen habet præcipuum, ut de gratuita peccatorum remissione, perpetuaque adoptionis gratia nos certiores reddat. Quod cum Tridentina affirmatione æque pugnat, atque liberatio contraria est servituti.

In VIII.

Unus est Legislator, inquit Jacobus, qui potest Jacob. 4. servare & perdere. Ubi falsum hoc esse demonstra- vers. 12. verint, non recusabimus, quin suis nos legibus adstringant. Sed quamdiu hoc constabit, Deum regendas verbo suo piorum conscientias sumpsisse, atque hoc sibi imperium ubique vindicare: statuere tuto simul licebit, non esse sanctam Ecclesiam, quæ illaqueare conscientias tentabit aliis legibus.

In IX.

Principio illud constituendum erat, quænam sint vota legitima. Quo posito: nihil aut parum restaret controversiæ. Nunc autem vota, quorum laqueis induuntur, vel potius strangulantur miseræ animæ, non modo superstitione plena sunt, sed etiam à recta Christianæ vitæ regula prorsus dissident. Quare ut ratum sit votum aliquod, ad Baptismi professionem exigi oportet. Quod si fiat: nullum ex votis in Papatu hodie usitatis non erit irritum.

In X.

Qui sola Baptismi recordatione deleri peccata tradunt, non nudam ipsam aut frigidam intelligunt, sed eam fide ac pœnitentia conjunctam. Qualis est prima quoque Baptismi cognitio. Neque enim tantum in mentem nobis venire debet aquæ aspersio: sed potius spiritualis veritas, quæ bonæ conscientiæ fiduciam parit ex Christi resurrectione, quemadmodum loquitur Petrus. Ejusmodi, inquam, recorda- 1 Petr. 3. tio, non venialia modo peccata facit, sed prorsus vers. 21. obliterat: nam quoties de peccatorum remissione quæritur, ad Baptismum confugiendum est, ut inde petamus ejus confirmationem. Quemadmodum enim quotidianis Evangelii promissionibus nos sibi Deus reconciliat; ita hujus, quæ quotidie repetitur usque ad vitæ finem, reconciliationis fidem & certitudinem Baptismo nobis obsignat. Semel quidem sumus baptizati: sed est perpetuum veniæ, & gratuitæ in Christo propitiationis testimonium. Quid venerandi

patres? Ex tritis sophistarum rhapsodiis, Baptismi promissiones in præteritum tempus restringunt: simulatque peccaverit quispiam, sepulta Baptismi memoria, jubent in fictitio pœnitentiæ Sacramento acquiescere. Quasi vero non ipse Baptismus proprium esset pœnitentiæ Sacramentum. Et adhuc jactabunt penes se sanam de Baptismo esse doctrinam, quum totam ejus vim momentanea & evanida gratiæ promissione includant.

Proximis tribus capitibus non invitus subscribo. In quarto eatenus illis assentior, ut lectores interea monitos velim, quanto anathematum profluvio diffluxerint. Quod improbant, alicubi Erasmo excidit: parum considerate fortassis. Non nego. Quod si tamen ingenuus adsit interpres, correctum aliquid in verbis cupiet: hominem judicabit non satis in Ecclesiæ gubernatione exercitatum. Ad anathematum quidem terrores, nemo æquus & moderatus prosiliet.

DE CONFIRMATIONE.

In I. Canonem.

Quia bisulcum est hoc anathema: [illegible] priore sulco feriar, mature ex eorum numero me nequaquam esse profiteor, qui otiosam Confirmationis ceremoniam esse putant, qualis sub Papatu Romano observatur; utpote, qui eam inter maxime exitiales Satanæ præstigias numerem. Meminerimus, nusquam in Scriptura nobis commendari quod fingunt Sacramentum, neque hoc nomine, neque hoc ritu, neque hac significatione. Nunc quibus figmentum suum elogiis ornent, audiamus. *De consecr. dist. 5.* Sub nomine Melciadis Papæ pronunciant, Spiritum in Baptismo dari ad innocentiam: in Confirmatione, augmentum ad gratiam. Baptismum sufficere statim morituris, sed Confirmatione armari victuros, ut agones sustinere valeant. Ita dimidia pars efficaciæ à Baptismo truncatur: *Rom.6:6.* quasi de nihilo dictum sit, crucifigi veterem hominem in Baptismo, ut in vitæ novitate ambulemus. Addunt præterea, quanquam neutrum ex his duobus sine altero perfici possit: Confirmationem tamen majori veneratione colendam esse, quam Baptismum. Extat etiam decretum Aurelianensis Concilii: neminem debere existimari Christianum, qui non Episcopali unctione fuerit chrismatus. Digna enim sunt eorum verba, quæ pueris quoque propinentur in ludibrium. Multum ab otiosa ceremonia differt sacrilegium, tam execrandis blasphemiis refertum. De secundo membro quid aliud dicam, nisi eos parum æstimare, quanti sua anathemata valeant: quibus evomendis ita sunt faciles, ut putent ex albo nigrum protinus fieri debere? Verum ita res habet, qua vulgi admiratione, vel potius quo stupore mysteria sua hactenus spectari viderunt, eodem quoque exceptum iri putarunt quicquid balbutirent. Hinc tanta confidentia. Neque enim unquam vel crassissimi subulci judicio permittere ausi fuissent suas insulsitates, nisi Concilii larvam sperassent oppositam fore omnium oculis.

In II.

Quæstio est an ab hominum arbitrio novam & arcanam Spiritus virtutem oleum accipiat, simulatque illis placuerit vocari Chrisma. Olei enim qui faciat mentionem, nemo est ex veteribus, imo nec ex media illa ætate, quæ jam multis vitiis abundabat. Crepent igitur licet, nihil proficient negando, se in Spiritum Dei esse contumeliosos, ejus virtutem dum ad putidum oleum transferunt.

In III.

Et certe digni sunt cornuti infulatique asini tali prærogativa. Quid enim agerent, quando ad obeundum munus Episcopale nihilo sunt aptiores, quam ad canendum porci? Nec vero illis invideo: modo in suis cauponiis, extra Dei Ecclesiam ejusmodi inquinamenta tractent. Sed unde, quæso, probabunt, Episcopis magis quam reliquis sacerdotibus convenire has partes, nisi quia incertis auctoribus ita placuit? Nam si ex Scriptura petatur ratio, nullum illic est, omnium confessione, Presbyteri & Episcopi discrimen. Deinde manuum impositionem jubetur Paulus ab Anania recipere, qui unus erat ex discipulis. *Actor. 9. vers. 17.* Si illis Confirmatio, est manuum impositio: cur Deum non accusant violati ordinis, adeoque profanati mysterii, quo Presbyterum promiscue Episcopo miscet? Denique vel Dei lege sancitum est quod volunt, vel humano placito. Si Dei lex est: cur eam violare non verentur? Nam Presbyteris extra ordinem concedunt jus confirmandi. Pro humano autem placito ita fulminantes, cui formidinem incutient?

In Canones qui postea sequuntur, de Residentia.

Interdum mirari subit, qui fiat, ut in tanta Euangelii luce non secus sint insulsi, atque olim in densissimis tenebris solebant. Sed mox ad Dei admirabile judicium cogitationem meam refero, quo certum est eos excæcari & obstupefieri, non modo, ut nihil videant, nec sentiant: sed etiam ut abjecto pudore, sua dedecora non dissimulanter jactent. Quia proventus Ecclesiæ, qui Pastoribus ad victum destinati erant, pridem cœperunt esse otiosorum hominum reditus: & qui aluntur Ecclesiæ sumptu, nihil sibi oneris impositum esse cogitant: ad tantum flagitium se corrigendum accingi profitentur. Quum ad rem ventum est: nonnihil videntur dicere. Est istud, fateor, in tanta vitiorum exundatione, magni æstimandum: ab uno homine non teneri duos Episcopatus. Et reliqua similia, ad coërcendam, quæ hodie grassatur, licentiam composita. Tametsi multum abest quicquid tentant reformationis, non dico à prisca illa & austeriore disciplina, quæ ante annos mille viguit: sed à tolerabili aliquo piæ & non profanæ gubernationis statu. Episcopum longius dimidio anno abesse à sua diœcesi vetant. Satis liberalis missio, ut quotannis sex mensium vacationem habeant, qui dies & noctes continenter excubare, pro gregis sui custodia, debuerant. Additur tamen etiamnum exceptio: nisi justam absentiæ excusationem habeant. Et quando illa deerit? Sed tamen, ut quod hic præscribitur exactissime servent: quo profectu id facturi sunt, nisi forte, ne alio pecuniam, quæ illis ex reditu conficitur, totam transferant? Si urbes amant, habebunt sua palatia, ubi procul ab omni strepitu bibent, ludent, dormient, pro more: sin rura magis ipsos oblectabunt, in suis prætoriis & arcibus suaves habebunt recessus. Ita suo munere perfuncti erunt, nihil agendo. Hæc certe erit vera residentia.

Quantum ad parochias, sua scholis privilegia confirmant: ut studii prætextus excuset absentiam. Itane? Ut interea dum adulescens & novus tiro pastorem agere discit, nihilominus lac gregis exugat, qui carebit pastore? Demus hoc esse tolerabile. Quis tamen nescit, scholarum privilegiis solos ignavos homines & culinarios frui? Ita fiet, ut perpetuo cogantur miseræ Ecclesiæ alere duos lupos: unum domi, alterum foris. Quod dispensationes de non promovendo ultra annum, valere posthac nolunt, id vero non nisi à datariis suggestum fuisse olfacio. Quanta enim fiet quæstus accessio, si quotannis nova prorogatio emenda erit? Denique, unum hoc illis fuisse curæ videtur, ut qualemcunque juris speciem haberent, in confusa rerum omnium perturbatione.

Verumetiam si ad unguem formata essent præscripta, non est tamen quod spe melioris status sibi

boni gratulentur. Prius enim quam legem ullam proferant, omnes simul abrogant uno verbo: vel saltem rationem demonstrant, quo possint momento abrogari. Præfantur enim ex iis quæ dicturi sunt, nihil fore impedimento, quominus salva maneat sedis Apostolicæ auctoritas. Nunc secum quisque reputet, quibus illa finibus terminetur, vel quousque pateat. Nonne tantundem valet ejusmodi præfatio, acsi Papæ licitum esse juberent quod libuerit? Quale, obsecro, malis remedium afferunt, sic agendo? Neque enim eorum quæ corrigenda suscipiunt, quicquam hactenus usitatum fuit, tanquam communi jure permissum: sed quod leges prohibebant, dispensationibus effectum est, ut impune fieret. Itaque nunquam jactarunt, se regulam ipsam tenere: sed quia legibus soluti erant, licitum putarunt, quod per se legitimum alioqui non erat. Nunc cavent Neptunii patres, ne sit in posterum melius: quum diserte excipiunt, ne quid minuatur ex Romanæ curiæ potentia: nam ut mille jam nectantur legum nodi, exertus est Alexandri ensis, qui simul omnes rescindat. An poterant magis aperte illudere orbi Christiano? Quid dico illudere? An contumelia majore insultare poterant bonorum expectationi, quum ita præcise, barbaroque fastu, tam effrenatæ Papæ tyrannidi modum se impositurος negant? Utcunque jam ad omnia mala occalluerint qui sub Papatu degunt, diceres, tamen hac una in parte servitutis oblitos, quod non modo liberos gemitus, sed altos clamores passim edunt: dispensationibus perditam esse Ecclesiam. Conversi sunt omnium oculi in venerandos patres, quasi severi animosique censores, ad cohibendam ejusmodi libidinem, sedeant. Sesquiannum meditati, tandem pronunciant, sibi placere veterem disciplinam, modo sedi Apostolicæ jus dispensandi, quale fuit, maneat. Hoc est dicere: ut eatenus ratæ sint leges, ne gratuita sit libertas, sed pretio redimatur. Et ne verecundia impediatur, parum audacter exerceat Papa hanc potestatem, titulum universalis Episcopi, quem Gregorius nefarium, sacrilegum, scelestum, prænunciumque Antichristi appellat, subinde illi confirmant, dum Episcopis nihil aliud relinquunt, quam ut sint ipsius vicarii. Ubi nunc illa, quam Hieronymus prædicat, æqualitas, dum Romanum Episcopum comparat Eugubino? Ubi illa Cypriani sententia, Unum esse Christi Episcopatum, cujus à singulis in solidum pars tenetur? Scribit Bernardus, communem suo tempore fuisse querimoniam, truncari & mutilari Ecclesias, quod Romanus Episcopus, omnium potestatem ad se trahendo, ordines confunderet. Ut medeatur huic malo sacra Synodus, jubet Episcopos esse Papæ vicarios.

Hieron. ad Evagr. *Cyprian. de simpl. Prælat.* *Bernar. de consid. ad Eug. lib. 3.*

Ego, in exagitanda illorum impudentia, non plus sumam operæ. Sed quum nemo non videat, esse plusquam deploratos: quisquis sapiet, non amplius morabitur eorum decreta, ut inde fidem habeat suspensam. Esset quidem maxime optandum, dissensiones, quibus hodie turbatur Ecclesia, piæ Synodi auctoritate componi: verum ut res habent, nondum id sperare licet. Proinde, quum horrendum in modum dissipatæ sint Ecclesiæ, nec ulla spes colligendæ dispersionis ab hominibus appareat: singulis nihil est melius, quam ad vexillum properare, quod nobis Filius Dei proponit. Hic non est quod alii alios exspectent. Ut quisque emicantem Scripturæ lucem animadvertit, eo mox sequatur. Quod autem ad universum Ecclesiæ corpus attinet: ejus curam Domino commendemus. Non simus interea resides, nec securi: pro se quisque satagat: conferamus quicquid in nobis est consilii, studii, facultatum denique, ad instaurandas Ecclesiæ ruinas. Sed in rebus tam desperatis, sustentet nos, atque animet ista promissio: quia nemo prodit ex hominibus, qui has, virili & heroico animo, partes suscipiat, fore, ut Dominus sua justitia armatus, brachioque suo instructus, omnia solus peragat.

INTERIM ADULTERO-GERMANUM,

Cui adjecta est

VERA CHRISTIANÆ PACIFICATIONIS, ET ECCLESIÆ REFORMANDÆ RATIO.

De conditione hominis ante lapsum.

DEus creavit initio hominem ad imaginem & similitudinem suam, eumque gratia ornavit, & fecit per originalem justitiam, ut esset omnibus cùm corporis, tum animi viribus rectus, nec agitaretur ullis turpibus & pravis motibus: sed in eo caro spiritui, atque inferiores animi vires superioribus, quæ tantum ad bonum hortabantur, parerent.

Quum igitur animus hominis tam bene constitutus esset, reliquit eum Deus in manu consilii sui usque eo, ut non minorem haberet vim ad eligendum bonum, quam malum. Quod si hac libertate sua usus fuisset recte, & mandatis quæ ipsi Deus dederat, obedisset: bona quæ acceperat homo, atque justitiam sibi & omni posteritati suæ conservasset, nihilque ei ac posteritati ipsius defuisset ad bene beateque vivendum: non fames, non sitis, non frigus, non æstus, non dolor, non morbus, non mors eum afflixisset: omne denique peccatum atque vitium vitasset: nec ab illis, tanquam peccatorum stipendiis, periculum ei ullum posterisque illius allatum fuisset.

De conditione hominis lapsi.

Verum, postquam primus parens noster contra, quam mandaverat Deus, fecit: incidit in pœnam à Deo propositam, & justitiæ originalis donum pulcherrimum amisit: hinc carentia justitiæ hujus, una cum vitioso concupiscentiæ habitu, quæ spiritui & superioribus animi viribus perpetuo repugnat. Quod peccatum, hoc est, privationem illius justitiæ, qua parte rationem subditam reddebat Deo, una cum concupiscentia in omnem posteritatem suam propagavit, ut cum eo omnes, quotquot in hanc lucem eduntur, homines nascantur: nec eo vacuus sit ullus, nec unius quidem diei infans, secundum Scripturas. Hinc illud naturæ nostræ vulnus, ut animalis homo non percipiat quæ sunt Spiritus, nec eadem ante gratiam expetat atque libere eligat: quum concupiscentiæ & affectus carnis, qui in eo dominatur, inimicitia sit adversus Deum, & à Lege Dei abhorreat: tantoque magis impediat in bono, quanto magis ad malum impellit.

Et quanquam retinet homo talis libertatem arbitrii, licet infirmam & læsam, ex qua tanquam fonte

pro-

profluunt & virtutes morales Ethnicorum, & harum actiones: tamen ante gratiam Dei & reparationem, ad justitiam quæ coram Deo valeat, aspirare haud potest: sed est potius servus peccati, Satanæ mancipium: inimicus Dei, & malis hujus mundi obnoxius: premitur enim fame, siti, frigore, æstu, dolore, morbo, & ad extremum morte ipsa evertitur. Per unum enim hominem peccatum in hunc mundum introivit, & per peccatum mors. Hæ autem illius primæ prævaricationis pœnæ, renatis cum peccatoribus communes sunt. Illis tamen à Deo etiam ad exercitium adhibentur, injustis vero & impiis infliguntur ad pœnam.

Adde huc quod in homine tali, quem peccatum originale depravavit, quoad natura tantum constat, nec per gratiam instauratur, regnat una cum concupiscentia prava etiam Satan, qui eum vinculis servitutis suæ constrictum tenet, in eoque operatur, ut conversetur in desideriis suis, faciens voluntatem carnis & cogitationem, ac originale quod à parentibus traxit peccatum actualibus cumulet, sitque filius iræ, secundum Apostolum, ut si in hac miserrima conditione sua moriatur, justo tandem Dei judicio in gehennam conjectus, æternis ibi suppliciis plectatur, ut nec ignis ejus, ut apud Jesaiam scriptum est, extinguatur, nec vermis moriatur.

De redemptione per Christum Dominum nostrum.

Deus igitur, qui dives est in misericordia, nolens perire quos condiderat, Filium suum misit in mundum, ut quum impossibile esset homini, seipsum liberare, in Domino hoc nostro atque Salvatore haberet redemptionem per sanguinem ejus, ut scriptum est apud Apostolum. Posuit enim Deus super eum iniquitates nostras, ut in corpore suo peccata ferret in cruce, affigens ea in ligno. Hic quum innocens pro nobis peccatoribus pateretur atque satisfaceret, redemit quidem nos, & Deum Patrem ita placavit, ut idem Pater miseros nos & peccatis inquinatos, ob sanguinem ipsius absolveret, ac sibi reconciliaret. Vere enim inquit Paulus, Erat Deus in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum.

Et quanquam Deus gratuito & propter nomen suum propitius est nobis, & iniquitates nostras delet propter se: tamen ne sine ullo sanctificationis pretio peccata remitteret, ad ostensionem justitiæ suæ pro incomprehensibili sapientia & immensa bonitate sua, justitiam cum misericordia miscuit, & voluit, ut pretium pro redimendis nobis Filii sui sanguine constitueretur, ut quas nos peccatores dare deberemus pœnas, easdem Agnus ille innocentissimus perferret in cruce, nosque è vulneribus ipsius, quod nobis miseris deesset redemptionis pretium mutuari, & ad liberationem salutemque nostram usurpare possemus, ut quum misereatur nostri benignissimus Pater gratuito, non tamen misereatur nisi interveniente sanguine Filii sui: ut quod nobis hic gratis contingit, id tamen merito ac justitiæ Christi acceptum ferre debeamus, ut quicunque gloriatur, in hoc Domino Redemptore & Salvatore nostro glorietur.

De justificatione.

Jam qui pretioso sanguine Christi redimitur, & cui meritum passionis Christi applicatur, continuo is justificatur: hoc est, invenit remissionem peccatorum suorum, à reatu æternæ damnationis absolvitur, & relevatur per Spiritum sanctum, atque ita ex injusto fit justus. Nam Deus quando justificat, non humano tantum more agit cum homine, ut ei ignoscat duntaxat, peccatum donet, & reum absolvat, sed facit etiam meliorem: id quod homines attribuere nec solent, neque possunt. Communicat namque cum illo de Spiritu suo sancto, qui purificat cor ejus, & per charitatem in eodem corde diffusam incitat, ut quod bonum ac justum est, expetat: & expetitum, opere ipso persequatur.

Hæc est vera illa justitiæ inhærentis ratio, quam desiderabat David, quum hanc emitteret vocem: Cor mundum crea in me Deus, & Spiritum rectum innova in visceribus meis. De hac Apostolus scribit: Abluti estis, sanctificati estis, justificati estis: & quum inquit, Deum secundum suam misericordiam nos salvos fecisse per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundanter per Jesum Christum Salvatorem nostrum: ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Quanquam autem justitia hæc, quæ è fonte legis Spiritus profluit, longe est abundantior, quam fuit Scribarum atque Pharisæorum justitia: tamen in iis qui hac præditi sunt, nihilominus concupiscentia repugnat spiritui quoad hic vivitur. Eo fit, ut iidem illi mente quidem serviant Legi Dei: carne autem legi peccati, & sine peccato non vivant.

Quum igitur homo plenam justitiæ inhærentis perfectionem, quoad in hac terra vivit, non consequatur: certe Christus, qui factus est nobis sapientia, justitia, sanctificatio, & redemptio à Deo, nobis in hac etiam parte benignissime succurrit, quatenus & per communicationem justitiæ suæ justitiam hominis de illa participantis inhærentem ut efficit: ita auget, ut de die in diem renovetur, donec in æterna patria plene perficiatur: & per meritum sanguinis sui pretiosi atque justitiam, quam constituit perfectissimam, impetrat homini indulgentiam: ut quod homo per infirmitatem suam minus potest, id per ipsius Christi perfectionem recuperetur ac condonetur. Hinc illa Joannis consolatio: Filioli, hæc scribo vobis, ut non peccetis, sed & si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.

Concurrunt quidem Christi meritum & justitia inhærens, ad quam renovamur per donum charitatis: inhærens, ut ex ea pie, juste ac sobrie vivamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & adventum gloriæ magnæ Dei & Salvatoris nostri. Sed meritum Christi, ut sit justitiæ nostræ inhærentis causa, & ut quum in multis labamur omnes, ac propter infirmitatem imperfectionemque nostram multa occurrant, quæ animos nostros turbare, & ad desperationem sollicitare possint, in eodem merito & pretioso Christi sanguine respiremus, ac inveniamus quo ad spem salutis firmissime niti valeamus. Nam in Christo Jesu Domino Redemptore & Salvatore nostro, quem induunt pii, & cum quo donantur eis omnia, secundum Apostolum, omnia nobis sunt firmissima, solidissima, & perfectissima, ut eisdem ipsis ad spem vivam recte fulciamur.

Augustin. lib. 19. cap. 7. contra Faust.

De utilitate & fructibus justificationis.

Habent quidem justificati pacem ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum: eis namque Deus est placatus, misericors & propitius, ut sperare possint, si quum inimici essent, Deus reconciliaverit sibi ipsos per mortem Filii, multo magis futurum esse, ut reconciliati salventur, ut verbis Apostoli, quæ consolationis plenissima sunt, utamur. Item, qui justificantur, iidem etiam adoptantur Deo filii, ut hæredes sint Patris æterni in cælis, cohæredes autem Christi, auctore Paulo: & jam habent jus adeundæ hæreditatis illius, quæ est vita æterna.

De modo, per quem homo justificationem accipit.

Etsi Deus non ex operibus justitiæ, quæ fecit homo, sed secundum suam misericordiam justificat eum, idque gratis, hoc est, sine merito ejus, ut si gloriari velit, in Christo tantum glorietur, cujus solius merito redimitur à crimine, & justificatur: tamen Deus misericors non agit hic cum homine, ut

cum trunco, sed trahit eum volentem, si adultus sit. Talis enim non accipit beneficia illa Christi, nisi præveniente gratia Dei, mens ejus atque voluntas moveatur ad detestationem peccati. Nam quum peccatum separet inter Deum & nos, ut Jesaias inquit, nemo ad thronum gratiæ & misericordiæ accedere potest, nisi qui prius per pœnitentiam ab eodem peccato fuerit aversus. Itaque Joannes quum præpararet viam Domino, dixit: Agite pœnitentiam, appropinquat enim regnum cælorum. Mox eadem gratia divina movet mentem in Deum per Christum, ut hic modus est fidei, per quam homo sine hæsitatione credens Scripturis sanctis & promissionibus quas eædem afferunt, assentitur. Christus enim ipse, quum primo exegisset pœnitentiam, mox fidem talem requirit, inquiens: Quoniam impletum est tempus, & appropinquat regnum Dei, agite pœnitentiam, & credite Euangelio.

Qui ita credit, & divinæ justitiæ timore, quo utiliter concutitur ad considerandam misericordiam Dei & redemptionem per sanguinem Christi, est conversus: hic erigitur, & monente gratia Dei, concipit fiduciam atque spem, ut credat præter spem meriti sui, in spe misericordiæ promissæ, tribuens gloriam Deo: atque ita perducitur ad charitatem. Tali in Deum fide, quicunque misericordiæ divinæ ac Christi merito nititur, seque eisdem committit, accipit promissionem Spiritus, & sic justificatur per fidem in Deum, secundum Scripturam, ut ei non solum remittatur peccatum, sed idem etiam sanctificetur & renovetur per Spiritum sanctum: ea namque fides impetrat donum Spiritus sancti, quo diffunditur charitas in cordibus nostris. Quæ quatenus ad fidem & spem accedit, eatenus per justitiam inhærentem vere justificamur. Hæc enim justitia, fide, spe ac charitate ita constat, ut si aliquam harum justitiæ huic subtraxeris, eandem ipsam mancam plane reliqueris.

De charitate & bonis operibus.

Charitas autem, quæ est finis præcepti & plenitudo Legis, simulac justificationem ingreditur, fœcunda est, jamque omnium bonorum operum semina intra seipsam includit: quæ ut parata est ferre bonos justitiæ fructus, ita fert eos in justificatis quam primum, & quoties debet, eique operandi facultas impedimento aliquo non adimitur. Itaque fides, quæ per dilectionem non operatur, non videtur viva, sed sterilis potius ac mortua, auctore Jacobo. Quin imo homo quantalibet fide præditus, si ei desit charitas, manet in morte, ut Joannes testatur, quum præsertim charitas jam esse debeat pars vitæ æternæ in nobis inchoatæ, & tandem per glorificationem perficiendæ. Quanquam enim fides & spes desinent, quum migraverimus in illa æterna tabernacula, charitas tamen manebit, & in eadem ipsa introibit, ut secundum eam beatissime vivere, ac Deo, qui tum nobis erit omnia, sempiterno ævo frui possimus. Est tamen fides nihilominus vera, qua Christiani ab infidelibus discernuntur, quatenus Scripturis & revelatis à Deo assentiuntur, etsi eadem à charitate disjuncta sit. Ex hoc maximo Dei dono, quod quanto magis in nobis augescit, tanto magis vetustas carnis nostræ imminuitur, quæ manant tanquam è fonte bona opera, ad salutem cujusque justificati tam necessaria sunt, ut qui ea non fecerit continuo, gratiam Dei amittat, & tanquam palmes inutilis excindatur à Christo, & in ignem projiciatur, ut Christus ipse in Euangelio suo docet.

Et quanquam opera hæc talia sunt, ut Deus jure quodam suo ea à nobis exigere possit, & sancti, etiamsi omnia quæ ex eis præcepta sunt, fecerint, & agnoscere & dicere debeant se esse inutiles servos: tamen quum ex charitate Dei profluant, & gratiæ Dei effectus sint, ac quia Deus secundum suam voluntatem operantibus mercedem liberalissime promisit: eadem & temporalium bonorum, & æternæ vitæ remuneratione dignatur, secundum Apostoli testimonium, inquientis, Abundate in omni opere bono, scientes quod labor vester non est inanis in Domino. Non enim est injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri & dilectionis, quam ostendistis in nomine ejus. Ac justificati jam ut servi facti justitiæ, membra sua exhibentes serva justitiæ ad sanctificationem, cooperante gratia, bonis operibus abundant: & quanto magis eisdem abundant, tanto majora justitiæ incrementa ipsis adjunguntur, ut qui justi sunt, justiores fiant. Ne verearis, inquit Scriptura, justificari ad mortem. Item, Qui justus est, justificetur adhuc. &, Qui in Christo fructuosus est, repurgetur à Patre cælesti, ut fructum copiosiorem ferat, ut Christus ipse docet. Et hæc est illa ex operibus justificatio, de qua Jacobus frater Domini.

Quod reliquum est, etsi opera à Deo mandata, ut necessaria ad salutem, sunt præcipue urgenda, juxta illud Christi: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata: quæ tamen præceptis superaddita aut pie aut honeste suscipiuntur: ipsa etiam commendanda sunt, ne à Spiritu sancto multa horum in Scripturis sanctis commendante, discrepemus: Alias relinquere aut vendere omnia, & sequi Dominum: Item servare virginitatem aut continentiam, bonum & utile non esset. Quin imo David quum saltaret ante Arcam, jure fuisset irrisus à Michol. Item, Paulus frustra remisisset salarium iis, quibus verbum Dei prædicaverat. Breviter, discernenda sunt opera supererogationis, quæ supra præceptum (ut verbo Chrysostomi utamur) fiunt, ab iis quæ contra fiunt. Hæc enim Christus ipse damnat, ut fermentum Pharisæorum: at illa Spiritus sanctus in Scripturis loquens, commendat, inquiens: Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine.

De fiducia remissionis peccatorum.

Hic cavendum est, ne aut homines faciamus securos nimis, sibique fidentes, aut anxia dubitatione in desperationem impellamus. Itaque quum Paulus dicat, se quidem nullius peccati conscium, sed in hoc tamen non justificatum esse: homo non potest sine dubitatione propriæ infirmitatis aut indispositionis, credere sibi peccata remissa esse. Sed tametsi non debet se in ipso jactare, non ita tamen terrendus est, ut de promissis Dei deque mortis & resurrectionis Christi efficacia dubitet, & desperet se remissionem peccatorum & salutem consequi posse: quin ei omnis spes & totius fiduciæ certitudo esse debet in pretioso sanguine Christi, qui effusus est propter nos, & propter nostram salutem: in quo ipso respirare nos atque confidere & possumus certo & debemus, confirmante nos Spiritu sancto, qui dat testimonium spiritui nostro, quod simus filii Dei.

De Ecclesia.

Nunc de Ecclesia, quæ est universitas Christi fidelium, agendum videtur, in quam Spiritus sanctus ita contrahit ac jungit renatos atque Christianos, ut sint una domus, unum corpus ab uno Baptismo & una fide: quæ (auctore Paulo) una est in omnibus Christianis. Itaque necesse est, vitam Christianorum, ut ad perfectum finem, quo tendit Ecclesia, perveniatur, bonam esse ac piam: nemo tamen sibiipsi persuadeat, ullam vitæ probitatem sibi profuturam esse, nisi se huic fidelium unitati & communioni junxerit atque accommodaverit. Sit igitur Ecclesia domus Dei viventis, & corpus illud, cujus caput est Christus: multi enim unum corpus sumus in Christo, inquit Paulus. Pro hac Ecclesia idem Dominus noster Jesus Christus se tradidit, ut eam sanctificaret, mundans ipsam lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet sibi gloriosam, non habentem maculam, aut rugam,

aut

aut aliquid hujusmodi: sed ut sit sancta & immaculata. Ac quum Ecclesia unica sit illa columba & corpus unum, certe ut hanc solam Spiritu suo sanctificat & fovet Christus: ita extra eam bona gratiæ suæ tribuit nemini. Qui igitur in communione hujus corporis non est, nihilo magis Spiritu sancto vivificatur ad salutem æternam quam ullum membrum naturale à corpore suo abscissum atque avulsum ad vitam naturalem: eo quod Spiritu vitali ab uno suo capite defluente, non amplius vegetatur. Itaque credendum est, neminem extra Ecclesiam Christianam & communionem ejus spiritualem, vitam æternam consequi posse. Communionis autem hujus eam esse rationem, ut quum Spiritus Christi ab eo ut capite delabatur in corpus suum, hoc est, Ecclesiam & omnia membra ejus permeet, singula membra percipiant ex eo, quantum sibi satis sit ad salutem: & quod singulis bonum contingit, id omnibus commodare, atque adeo universitati ipsi consulere. Nam (ut ait Apostolus) crescunt membra in charitate per omnia, in illo, qui est caput Christus: ex quo totum corpus compactum, & connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. In tali conjunctione, atque societate hominum, est summa conjunctio, dum membra pro se invicem sollicita sunt. Et sive patitur membrum unum, compatiuntur omnia membra: sive gaudet unum membrum, congaudent omnia membra.

Et quanquam Ecclesia, quatenus constat membris talibus, quæ secundum charitatem vivunt, sanctorum est tantum, & eatenus spiritualis & invisibilis: eadem tamen etiam sensibilis est, qualem Christus ipse monstrat, inquiens: Dic Ecclesiæ. Ad hanc eandem pertinent Episcopi, qui regunt populum, quem Christus sanguine suo acquisivit. Pertinent alii item ministri. Dedit namque Deus quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios Pastores & Doctores. Ad hanc eandem Ecclesiam pertinet verbum Dei, quod in aures influit: pertinent Sacramenta, pertinent claves ligandi atque solvendi, pertinet potestas coërcendi per excommunicationem, pertinet jus ordinandi ministros Ecclesiæ, pertinent vocationes ad munera Ecclesiastica, pertinet denique jus sanciendi Canones. Debent autem quæ ad sensibilem & externam Ecclesiæ partem pertinent, servire ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi. Jam in Ecclesia non solum sancti, sed etiam mali, ut ejus membra, licet arida, versantur: unde eam Christus modo reti in mare jacto, & tam bonos quam malos pisces comprehendenti, modo agro seminato, bonas fruges & zizania simul ferenti, comparat: nam qui membra facti sunt Ecclesiæ per Baptisma, recidunt sæpe in crimina: faciuntque se servos peccati atque æternæ damnationis reos. Et quanquam gratiam communionis sanctorum & spiritualis Ecclesiæ amittunt, hærent tamen nihilominus in externa Christianorum societate atque Ecclesia: audiunt verbum Dei, & Sacramenta capiunt, & alia item sensibilia cum Ecclesia habent communia, nisi vel per excommunicationem justam, vel per schisma, vel per hæresin, vel per defectionem à fide Christiana abscindantur. Misera est quidem conditio eorum, qui ex peccato mortali languent, & à spirituali communione remoti, in periculo æternæ damnationis versantur. Sed quia tamen eis verbum Dei audire, & Sacramentis item uti licet, utiliter hisce tanquam instrumentis divinæ gratiæ in communionem sanctorum restitui facilius possunt: præsertim quum in Ecclesia etiam externa Spiritus sanctus salutem per verbum Dei & Sacramenta operetur. Verum schismatici, hæretici, & à fide Christiana desciscentes, quia non solum à spirituali, sed etiam externa Ecclesiæ societate sejuncti sunt; quamdiu in hoc calamitoso sunt statu, non habent quo possint juvari ac recreari. Imo tanquam membra à toto Ecclesiæ corpore abscissa, in suam ipsorum perniciem putrescunt, non digni qui in ulla corporis Christi parte consistant, cujus unitatem tam turpiter scindunt atque lacerant. Hinc illud Apostoli: Hominem hæreticum post unam & alteram admonitionem devita, sciens quia subversus est qui hujusmodi est, & delinquit, quum sit proprio judicio condemnatus.

De notis & signis Ecclesiæ veræ.

Ac quoniam varii sunt cœtus humanæ consociationis, operæpretium est notas & signa, quibus Ecclesia ab aliis societatibus humanis discernatur, nosse: quum præsertim, qui ab Ecclesia vera deficiunt, schismatici atque hæretici constituant suos cœtus, eisque auctoritatem & nomen Ecclesiæ adjungere non dubitent, & alii eorum alio in loco Christum esse dicant: à quibus ut caveamus nobis, Christus ipse monet. Sunt igitur signa Ecclesiæ veræ, hoc est, magnæ illius domus, in qua non solum sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia, & quædam in honorem, quædam in contumeliam: doctrina sana, & rectus Sacramentorum usus, quibus ab Ethnicorum & Judæorum cœtibus Ecclesia disjungitur: quorum utrique & sana doctrina, & Sacramentis novi Testamenti carent. Tertium signum est, unitas, quæ vinculo charitatis & pacis continetur, ac membra Ecclesiæ ita conglutinat, ut non solum quod perpetuus Sanctorum consensus ab Apostolis usque ad nos recepit & approbavit, idem sentiant, sed etiam idem loquantur, monente Apostolo: Obsecro autem vos per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem sententia. Quartum signum Ecclesiæ veræ est, quod sit Catholica & universalis, hoc est, per omnia loca & tempora diffusa, & per Apostolos eorumque successores continuata usque ad nos, successione propagata usque ad fines terræ juxta promissiones Dei: Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Item, Multi venient ab Occidente & Oriente, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Jacob in regno cælorum. Item, Et eritis mihi testes in Hierosolyma, & in omni Judæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ. Item, Et ego rogabo Patrem & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere. Hæc duo signa distinguunt Ecclesiam Christianam à schismaticorum atque hæreticorum gregibus, qui vinculum pacis rumpunt: & à Catholica unione seipsos in suam ipsorum perniciem divellunt, dum partem suam toti atque universæ Ecclesiæ anteferunt.

De auctoritate & potestate Ecclesiæ.

Etsi Scriptura, ut Christus inquit, solvi non potest, & idcirco immobilis & omni humana auctoritate major est tamen fuit penes Ecclesiam auctoritas discernendi Scripturas veras ab adulterinis. Hinc est ille Canon Scripturarum, qui germanas à falsis, quæ sub nomine Apostolorum atque discipulorum Domini obtrudebantur, discrevit. Et ut Ecclesia hujus rei auctoritatem potestatemque habuit semper, sic etiam interpretandi atque adeo ex eisdem Scripturis eliciendi & explorandi dogmata: quippe quum huic Spiritus sanctus non desit, qui ipsam in omnem ducat veritatem, quemadmodum Christus ipse promisit. Hinc illud Petri: Omnis prophetia Scripturæ, propria interpretatione non fit, sed Spiritu sancto inspirati, loquuti sunt sancti Dei homines. atque hæc interpretandi potestas tum primis neces-

neceſſaria eſt, in iis præſertim quæ difficilia ſunt intellectu: id quod res ipſa docet.

Habet præterea Eccleſia traditiones, à Chriſto & Apoſtolis per manus Epiſcoporum ad hæc uſque tempora delatas: quas qui convellit, is negat eandem columnam eſſe & firmamentum veritatis. Hujus generis ſunt Baptiſmus parvulorum & alia.

Conſtat item, poteſtatem coercendi atque excommunicandi eſſe penes Eccleſiam, idque ex inſtituto Chriſti de poteſtate ligandi. huic conſentaneum eſt illud Apoſtoli: Tollite malum ex vobis. Habet item poteſtatem jurisdicendi. Nam cui competit jus coërcendi, & poteſtas jurisdicendi deeſſe non poteſt. Ac, ſi quæſtiones dubiæ oriantur in Eccleſia, habet quidem hæc poteſtatem judicandi de eiſdem atque decernendi, idque per Synodum; & quod hæc, in Spiritu ſancto legitime congregata, decernit, Spiritus ipſe ſanctus decernere videtur: juxta illud Concilii Hieroſolymitani: Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis. Itaque ſaluberrimam eſſe Conciliorum auctoritatem, dubitare debet nemo. Et quod ex eodem Concilio Hieroſolymitano intelligitur, eſt etiam penes Eccleſiam poteſtas conſtituendi Canones: idque ad utilitatem Eccleſiæ, cujus poteſtas omnis eſt ad ædificationem, & non ad deſtructionem.

De miniſtris Eccleſiæ.

Habet Eccleſia doctrinam divinitus traditam, quæ populo explicanda eſt. Habet & ſacra externa, quæ pie & ſalubriter ad utilitatem Chriſtianorum tractanda ſunt atque explicanda: quo minus miniſtri, qui muneribus ad has res neceſſariis funguntur, eidem Eccleſiæ deeſſe vel poſſunt vel debent. Ac munera quidem hæc, omnibus Chriſtianis communia non ſunt: verum Deus ipſe initio dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam Prophetas, alios vero Euangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores, ad conſummationem ſanctorum, in opus miniſterii, in ædificationem corporis Chriſti. Itaque tempore Apoſtolorum non omnibus data fuit poteſtas ad functionem munerum Eccleſiæ, ſed certis tantum, iiſque ad eadem ipſa ſegregatis. Nam quum Antiochæ eſſet Barnabas, Lucius, Manahen & Saulus, miniſtrantibus illis Domino (ut Lucas in Actibus Apoſtolorum ſcripſit) & jejunantibus, dixit illis Spiritus ſanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus ad quod aſſumpſi eos. Cavendum eſt igitur nobis, ne ſpirituale ſacerdotium quod omnibus Chriſtianis, quos Spiritus ſanctus unxit, commune eſt, cum hoc externo atque miniſteriali, quod non omnium eſt, ſed eorum tantum qui ad hoc vocati atque rite ordinati ſunt, confundamus: quod ſine gravi ac pernicioſa Eccleſiarum perturbatione atque calamitate accidere non poteſt.

De Pontifice ſummo & Epiſcopis.

Atque ut Eccleſia, quæ eſt unius capitis, hoc eſt, Chriſti unum corpus, eo facilius in unitate contineri poſſet, etſi multos habet Epiſcopos, qui populum ejus, quem Chriſtus pretioſo ſanguine ſuo acquiſivit, regant, idque jure divino: unum tamen in remedium ſchiſmatis, qui cæteris omnibus præſit cum plenitudine poteſtatis, ſummum Pontificem habet, idque pro prærogativa Petro conceſſa: quod ipſum quam utile ſit ad avertenda ab Eccleſia ſchiſmata, ſatis conſtat iis qui non ignorant, à contemptu hujus ſummi Sacerdotis plerumque ſchiſmata orta eſſe, ut Cyprianus ſcribit, & res ipſa teſtatur. Qui igitur cathedram Petri tenet ſummus Pontifex, eo jure quo Petrus accepit à Chriſto, dicente, Paſce oves meas: univerſam Eccleſiam & gubernat, & gubernare debet. Qua tamen poteſtate ſua uti debet non ad deſtructionem, ſed ad ædificationem. Hanc autem plenitudinem poteſtatis ſic videtur Chriſtus Petro, ejuſque ſucceſſoribus dediſſe, ut reliquis Epiſcopis partem ſollicitudinis ejus commiſſæ non abſtulerit, ſed ſuarum Eccleſiarum & Diœceſium veros jure divino Epiſcopos eſſe voluerit. Debent autem Chriſtiani homines & Pontifici ſummo, & ſingulis ſuis etiam Epiſcopis parere, juxta illud Apoſtoli: Obedite præpoſitis veſtris, qui vigilant pro animabus veſtris.

De Sacramentis in genere.

Sacramenta duabus potiſſimum de cauſis divina auctoritate inſtituta ſunt. Altera, ut ſint ſigna & notæ quædam magnæ illius congregationis, quæ eſt Eccleſia: in nullum enim nomen coagulari homines poſſunt, niſi aliquo ſignaculorum vel Sacramentorum viſibilium conſortio colligantur. Quamobrem Dominus noſter Jeſus Chriſtus ſocietatem novi populi, Sacramentis numero pauciſſimis, obſervatione facillimis, ſignificatione præſtantiſſimis, colligavit: Baptiſmo videlicet, Confirmatione, Euchariſtia, Pœnitentia, Extrema unctione, Ordine, & Matrimonio. Altera vero eſt, ut non ſolum ſignificent, ſed etiam ſanctificent & conferant inviſibilem Dei gratiam, non propria rerum externarum virtute, aut merito miniſtri, ſed Domini inſtituentis ac ſecretius operantis. Itaque etſi decet bonum eſſe Sacramentorum miniſtrum, tamen malus etiam poteſt ea utiliter diſpenſare.

De Baptiſmo.

Ac primo quidem, quia homini ad ſalutem neceſſarium eſt, ut regeneretur in novam creaturam, quum alias natura ſit filius iræ: inſtituit Chriſtus ipſe Sacramentum Baptiſmi, ut ſit lavacrum illius regenerationis, quod ſane homini non minus eſt neceſſarium ad vitam novam, atque ſpiritualem, quam nativitas carnalis ad vitam naturalem. Nec ſalutem quiſquam conſequi poteſt, niſi aqua & Spiritu ſit renatus, ut Chriſtus ipſe teſtatur. Hoc igitur Sacramentum abluit nos, ſanctificat, juſtificat: hoc Sacramentum facit, ut conſequamur remiſſionem peccatorum noſtrorum originalium atque actualium. Hoc denique Sacramentum tale eſt omnino, tamque ſalutare, ut qui eo initiatur, induat Chriſtum, ut Paulus ſcribit. Conſtat autem Sacramentum hoc, verbo Dei & aqua. Nam ſimulac verbum ad elementum accedit, fit Sacramentum, cujus lavacro regeneramur & mundamur ab omni peccato. Itaque quoties aquam corpus abluentem cernimus foris: toties Spiritum, quem non cernimus, intus plus operari cogitemus. Jam formam verborum, ſine quibus myſterium hoc confici non poteſt, Chriſtus Apoſtolis *Mat.* 28. tradidit, quum præceperit ut in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti baptizarent. Huic præcepto Domini, quoties Baptiſmus confertur, & fides accipientis, ſi adultus ſit, pro infantibus vero, tum ſuſcipientium eos & pro ipſis confitentium, tum totius Eccleſiæ fides & fungentis miniſtri verbum innititur, quatenus hic ait: Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Ac nobis quidem videtur, ad excitandam fidem, conſolationemque adultorum vehementer pertinere, ut intelligant, qui in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti baptizantur, ſe jam poteſtate, virtute & potentia Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, conſecrari ac ſanctificari, ſeque totos reconciliari Deo, & jam peculium Dei fieri, qui eſt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus: in cujus tutelam jam tranſeunt, ſeque fœdere ſempiterno cum Deo jungunt, quatenus diabolo ejuſque operibus abrenunciant, promittuntque ſe Deo militaturos.

Quod autem ad munus baptizandi attinet, etſi hoc ad ſacerdotes maxime pertinet, tamen laicus etiam recte & utiliter in caſu neceſſitatis baptizare poteſt: nec ſi hæreticus baptizaret, dummodo debita materia, forma ac intentione utatur, Sacramentum hoc iterandum eſt, quum hoc idem non dignitate mini-

ministri, sed veritate verbi divini & Spiritus sancti virtute constet.

Quanquam autem Baptismus aufert omnia inquinamenta nostra secundum Scripturas, hic tamen non omnem vitiatæ naturæ languorem aufert, ut supra etiam monuimus: relinquit enim concupiscentiam ad malum inclinantem, reatu ipso sublato. Concu-
Galat. 5. piscentia autem illa contra bonum in homine spiritum pugnare non desinit, quoad in hac terra vivimus. In quo tamen ipsa Baptismi virtus nobis non deest, ut quæ non solum peccati omnis reatum semel ademit, sed contra concupiscentiam adhuc hærentem in nobis & desideriorum bella cientem firmat vires nostras per Spiritum sanctum: quo ipso ita munimur contra omnem concupiscentiæ vim, ut resistere ei ac prævalere possimus, monente Apostolo: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Hactenus de Baptismo.

De Confirmatione.

Atque ut homini ad vitam corporis non solum necesse est ut nascatur ac sit, sed etiam ut crescat atque nutriatur, ita eidem ad salutem non solum necesse est regenerari, verum etiam in bono confirmari, & per virtutem Spiritus sancti augeri: in quam rem institutum est Sacramentum cum primis utile, ipsa nimirum Confirmatio, quam celebrarunt Apostoli, quum Samaritanis imponerent manus, cum utili hujus efficacia, ut in Actibus Apostolorum scriptum est; & quod hic egerunt Apostoli, Christi nomine fecerunt: & in mysterio hoc inducendo, non aliter quam in aliis partibus muneris sui, vicem Christi gessisse videntur. Innititur autem mysterium hoc promissionibus Christi de gratia Spiritus sancti, hujusque missione: Ego mittam promissionem Patris mei in vos. Item: Paracletus autem Spiritus, quem mittet Pater in nomine meo, ille docebit vos omnia. Et quanquam Sacramentum Confirmationis initio impositione manuum tantum celebratum fuit, tamen Ecclesia sub ipsis statim Apostolorum temporibus ex eorundem traditione, ut externo signo internam Spiritus sancti unctionem designaret, ritui ejus adhibuit chrisma, cum impressione signi sanctæ crucis: quem morem, eumque pervetustum Ecclesia catholica approbare non desinit. Et credit, quos famulos suos Deus regeneravit ex aqua & Spiritu, eosdem hoc mysterio ita consignari, ut septiformem Spiritum sanctum paracletum de cælis, Spiritum sapientiæ & intellectus, Spiritum consilii & fortitudinis, Spiritum scientiæ & pietatis ac timoris, capiant. Hæc quum credat, & in hujus Sacramenti administratione testificetur Ecclesia catholica, quæ est optima mysteriorum Dei interpres: qui aliter sentit, eandem negat veritatis columnam esse atque firmamentum.

Vis igitur Sacramenti hujus est, ut qui eo confirmantur, accipiant Spiritum sanctum, quo in via salutis progredi, perseverare, & tentationibus atque insidiis carnis, mundi, diaboli feliciter resistere possint. At quia plerique eorum qui baptizantur, infantes sunt, nec fidei professionem per se edunt: conveniet ut pueri, quum jam adulti, de religione Christi jam satis instructi, ad perficiendum Confirmationis Sacramentum accedunt, fidem Christi & obedientiam Ecclesiæ suo etiam ore profiteantur: & jejuni atque confessi hoc sacro mysterio initientur, quemadmodum per Concilium Aurelianense constitutum est. Non tamen censemus, propterea parvulos ab hoc Sacramento repellendos esse, quum Christus ipse non dubitarit eis manus imponere: non enim legem hic damus Ecclesiis. Minister autem hujus Sacramenti sit Episcopus: id quod consensu totius Ecclesiæ catholicæ, & Apostolorum praxi comprobatur.

De Sacramento Pœnitentiæ.

Ac quoniam homines renati sæpe in gravia crimina incidunt, instituit Christus Sacramentum Pœnitentiæ, quod post Baptisma sit nobis tanquam secunda tabula in naufragio. In hunc enim usum tradidit clavem solvendi, inquiens: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Simulac enim peccatorem peccati sui pœnitet vere, idemque cum fiducia accedit ad thronum misericordiæ, & credit hoc Sacramento accipi, quod Christus promisit, fit ei sicuti credit: nec deest Sacramento huic quod promissum est. Ut enim Sacramenta alia, sic & hoc vim habet sanctificandi. Consistit autem Sacramentum hoc in absolutione sacerdotis, quæ instituto & verbo Christi nititur, qui in hanc rem potestatem suam delegat sacerdotibus, inquiens: Sicut me misit Pater, & ego mitto vos: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Sed quia tamen sacerdos non solum habet potestatem remittendi, verum etiam ligandi, quum utraque simul divinitus tradatur: videtur eatenus potestatem judicandi accipere, quatenus hanc utriusque clavis potestatem accipit: nec eam exercere posse, nisi intelligat utrum remittere an retinere debeat. Tale autem judicium non potest aliunde, quam ex confessione oris & peccatorum enumeratione hauriri. Nam quum pleraque hominum delicta sine teste committantur, occulta autem crimina animam etiam saucient atque obsideant, ac manifestis interdum graviora & periculosiora sint, sacerdos de his non sane judicare potest, nisi qui commisit ea recenseat & confiteatur, & hæc sua quasi vulnera ipse aperiat.

Itaque quatenus ad sananda hominum delicta pœnitentiæ remedium monstratum est, eatenus etiam confessio pœnitentis, cum enumeratione peccatorum, nobis commendata videtur: quare ut Sacramentum Pœnitentiæ tanquam salutare & necessarium probandum est populo Christiano, ita ipsa etiam confessio & peccatorum enumeratio, quæ ut non nimis laxanda est, ita vicissim non nimis astringenda. Delicta enim quis intelligit? Itaque enumeranda sunt peccata, quæ non quidem anxie nimis, sed tamen diligenter cogitanti & sese excutienti in mentem veniunt. Quæ autem in mentem non veniunt, generali confessioni recte includuntur, & nihilominus ea remittuntur, quam si ea confitendo enumerasset. Et quoniam hic ex absolutione quæritur venia, non tantum oneris imponit confessio, quantum consolationis absolutio credenti affert. Jam etsi illa satisfactio, quæ culpam & æternam pœnam expiat, soli Christo tribuenda est, satisfactio tamen quæ in pœnitentiæ fructibus consistit, maxime autem jejunio, eleemosyna & oratione, sive à nobis ipsis suscepta, sive à parochis & dispensatoribus Sacramentorum injuncta: si ex fide & charitate peragitur, peccatorum causas excindit, & peccati reliquiis medetur, ac temporalem pœnam vel tollit, vel mitigat, & in exemplum denique adhibetur. Sed ut ad absolutionem sacerdotis, in qua consistit vis Sacramenti Pœnitentiæ, redeamus: forma ejus & verbum tale esse debet, ut qui confitetur, audire atque intelligere possit sibi virtute, merito ac beneficio Christi, peccata remitti, juxta hujus institutum & verbum: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Nam hoc munus est Dei, quum ministerium sit sacerdotis, ut verbis Ambrosii utamur.

De Sacramento Eucharistiæ.

Qui jam per Sacramentum Pœnitentiæ revixit in Domino, ei item necesse est ali, & in bono spirituali crescere. Instituit igitur Christus Sacramentum Eucharistiæ sub visibili specie panis & vini, quod verum Christi corpus & sanguinem nobis præbet,

& hoc ſpirituali cibo unit nos ſibi, ut capiti & membris corporis ſui, ut in ipſo ad omne bonum enutriamur, & cum ſanctis in eorumque communione augeſcamus per charitatem. Unus enim panis, unum corpus multi ſumus, omnes qui ex uno pane participamus, inquit Paulus. Forma autem hujus Sacramenti, ſunt verba illa ſolennia, quæ Chriſtus ipſe dedit: Hoc eſt corpus meum. & iterum: Hic eſt enim calix ſanguinis mei, &c. Quod ſi igitur Chriſto & verbo ejus tantum tribuimus, quantum debemus: dubium non eſt quin ſimulac verba eadem accedant ad panem & vinum, ex his fiat verum corpus & verus ſanguis Chriſti, quatenus panis ac vini ſubſtantia in verum Chriſti corpus & ſanguinem transmutatur: quod qui negat, idem Chriſti omnipotentiam in dubium vocat, & eundem ipſum vanitatis inſimulat: quo magis cavendum eſt, ne indigne hoc Sacramentum ſumatur. Scriptum eſt enim: Nam qui edit aut bibit indigne, judicium ſibi edit ac bibit, non dijudicans corpus Domini. Propter hoc multi inter vos infirmi ſunt ac imbecilles, & dormiunt multi. Indigne autem ſumit Sacramentum illud, quicunque aut aliter de eo ſentit, quam oporteat, aut non vere reſipiſcit. Nam, ut Auguſtinus inquit, mutet vitam, qui vult accipere vitam: nam ſi non mutet vitam, ad judicium accipiet vitam: & magis ex ipſa corrumpitur, quam ſanetur: magis occiditur, quam vivificetur. Itaque probanda eſt conſuetudo Eccleſiæ, quæ hominem non ante ad ſacramentum Euchariſtiæ ducit, quam Pœnitentiæ ſacramentum eum repurgarit. Habet Euchariſtia vim roborandi in bono ſpirituali: cui rei non ſane ullus eſt locus niſi repurgatio peccatorum anteceſſerit. In quo ipſo imitari debemus bonos medicos, qui non ante præbent quæ roborare ac confirmare poſſunt, quam malos humores è corporibus ejecerint: quod niſi fecerint, non proſunt ægroto, ſed magis obſunt. Jam quanto major hic adhibenda eſt cautio: ne indigne ſumas: tanto plus conſolationis capiunt, qui Euchariſtiam digne ac pie ſumunt, & cogitant ſe pane è cælo deſcendente, qui vitam dat mundo, veſci: & ex hoc verum atque ſpirituale robur contra omnia mala percipere.

De ſacra Unctione.

Sacramenta, quæ paulo ſuperius poſuimus, magnam ſane & multiplicem utilitatem generi humano afferunt: tum aut ex vetuſtate carnis languentes regenerant, aut regeneratos, in gratia quam acceperunt, confirmant: aut relapſos, in gratiam unde deciderunt, reſtituunt, aut reſtitutos, Chriſto firmius uniunt: in quem uſum, eumque ſalutarem, non deeſt Sacramentis gratia Chriſti: ſed hæc potius per eadem veluti inſtrumenta hominibus tribuitur. Quanquam igitur horum Sacramentorum utilitas latiſſime per omnem vitam patet, tamen ne homo, quum ægrotat, deſideret ſubſidium peculiare, quod hoc ejus periculoſiſſimo tempore, vel corpori ipſius ſubvenire, vel animam contra ignita Satanæ tela munire poſſit, inſtituta eſt Unctio ſacra, ad quam oratio Eccleſiæ accedat. hanc Unctionem primi exercuerunt Apoſtoli, qui mandato Domini ad prædicandum Euangelium miſſi, dæmonia ejiciebant, & oleo ungebant multos infirmos, & ſanabantur. Quæ utique ſacramentalis & myſtica, non medicinalis aut corporalis, unctio fuit: ad quam inter initia fidei, externa etiam corporis ſanitas, quaſi quoddam internæ ſanationis ſignum, conſequebatur. quemadmodum in aliis Sacramentis, ad commendationem & confirmationem rudis adhuc fidei, interna virtus externis & ſenſibilibus ſignis & miraculis demonſtrabatur. Nunc vero adulta & corroborata fides, ſigna quæ infirmis dantur, non requirit. Hujus myſticæ & ſalutaris Unctionis à Domino fundatæ ritum, quo adminiſtrari eam conveniat, Apoſtolus Jacobus promulgavit: Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Eccleſiæ, ut orent ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: & oratio fidei ſalvabit infirmum, & alleviabit eum Dominus, &c. Quanti autem in Eccleſia eſſe debeat teſtimonium fratris illius Domini, teſtimonium dicimus: imo vero promulgatio: quam quum fecit legatus atque Apoſtolus Chriſti, Chriſtus ut à ſe factam proculdubio ratam habuit. Qui igitur contemnit hoc Sacramentum, Chriſtum ipſum contemnere, & gratiam quam hic per Unctionem ſacram nobis quodammodo porrigit, aſpernari videtur: atque hoc fuerit tanto periculoſius, quanto gravius eſt diſcrimen, in quo ægrotus verſatur, non ſolum corporis, ſed etiam animæ, in quod poteſtates tenebrarum eum adducunt, quatenus in extremo vitæ tempore, omnes quaſi machinas ad extinguendam ſalutem hominis admovent, ejuſque animum terroribus incredibilibus frangere, & in deſperationem impellere conantur. Unctionem quidem hanc ſacram, ſolis infirmis adhibendam Jacobus Apoſtolus inſinuat, quod reliqui etiam Apoſtoli ſervaverunt; non tamen in omnibus, ſed periculoſis modo infirmitatibus, & ubi vitæ hujus interitus timetur, exercenda eſt myſtica illa Unctio.

De Sacramento Ordinis.

Quod autem ad miniſteria Eccleſiæ attinet, quanto hæc majora ſunt, tanto magis dono Dei ac gratia egent. Quanquam enim Chriſtiani omnes ſunt ſacerdotes, quatenus ſpirituales hoſtias Deo offerre, & nomen item ejus in omni loco utiliter invocare poſſunt: non omnes tamen ſunt Eccleſiæ miniſtri, ſed jam inde ab ortu Eccleſiæ ſegregati ſunt quidam in miniſterium Eccleſiæ, qui hujus muneribus fungerentur: & eoſdem ita diſtinxit Deus, ne iidem omnia poſſent, neve ex promiſcua illa ratione perturbatio naſceretur. Neque enim Deus eſt confuſionis auctor. Inſtitutum eſt igitur Sacramentum Ordinis, cum ſigno impoſitionis manuum, & aliis huic Sacramento congruentibus ritibus, quo qui conſecrarentur, ad munera Eccleſiæ acciperent gratiam, qua ad eadem ipſa munera adminiſtranda apti, habiles atque idonei efficerentur. Hinc illud Apoſtoli ad Timotheum: Noli negligere gratiam quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum Presbyterii. Hoc autem Ordinis Sacramentum, verbis Chriſti nititur: Sicut me miſit Pater, & ego mitto vos: Accipite Spiritum ſanctum; quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis. Item: Euntes in mundum univerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Item: Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eas. Item: Hoc facite in meam commemorationem. Quibus igitur in perpetua Eccleſiæ ſucceſſione manus imponunt Epiſcopi, ut Ordinibus initientur, poteſtatem muneris ſui exequendi dant: quæ ſane duplex eſt, Ordinis videlicet & Juriſdictionis. Sub alteram cadit miniſterium verbi divini, adminiſtratio Sacramentorum, & Eccleſiarum ordinatio ad ædificationem: ſub alteram vero, poteſtas excommunicandi, pœnitentes abſolvendi. Ordines autem quos catholica Eccleſia agnoſcit, ſunt bis ſeptem, Presbyterorum, Diaconorum, Subdiaconorum, Acolytorum, Lectorum, Exorciſtarum, Oſtiariorum, quibus diſtincta munera, eaque aut neceſſaria Eccleſiis, aut utilia, aſſignari debent: ut facile appareat, eum de Eccleſia Chriſtiana male mereri, quicunque ordines hos vel ſpernit, vel tollit.

De Sacramento Matrimonii.

Inſtituerat Deus in Paradiſo Matrimonium, quo mas & fœmina ad perpetuam & individuam vitæ ſocietatem conjungerentur, juxta verbum Domini; Quamobrem homo relinquet patrem & matrem, & adhæ-

& adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Quanquam autem matrimonium ad tam arctam hominum societatem institutum erat, tamen sub Lege patrum matrimonia à prima institutione duobus modis degeneraverunt: videlicet, ut & unus plures uxores duceret, & ductam, aliquando dato libello repudii, à se dimitteret: quorum prius ex dispensatione Deï permissum, futuri temporis mysterio serviebat, ut per plures unius viri uxores insinuaret, Christum tam ex Synagoga, quam ex multitudine Gentium, Ecclesiam sibi collecturum, & sponsam sibi adjuncturum, & ut foecunditate plurium uxorum, Christo Salvatori ex eodem semine nasciturо servirent. Repudium vero Moses populo ob duritiam cordis permisit, levius ducens, uxorem à viro odio habitam dimitti, quam occidi, ut cæde ejus novis nuptiis locum aperiret. Verum postquam plenitudo gratiæ Dei venit, ut alia, quæ vel in cælo vel in terra essent, restauravit Christus, sic etiam matrimonium restituit. Hinc illud Christi: Qui fecit hominem ab initio, masculum & foeminam fecit eos Deus, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quos igitur Deus conjunxit, homo non separet. Et paulo post: Moses ob duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras, ab initio autem non fuit sic. Quamobrem quicunque dimittit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Quod Apostolus interpretatur, quum ait: Iis qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Hæ itaque Christiani matrimonii singulares conditiones, manifestis Scripturæ sanctæ testimoniis comprobantur. Una, ut sit matrimonium duorum tantum, hoc est, viri unius cum una muliere conjunctio. Duo, inquit, erunt in carne una. Nec sic junctis liceat, defraudato conjuge suo, alicui tertio corporis sui potestatem permittere, prohibente Apostolo & dicente: Mulier potestatem corporis sui non habet, sed vir: similiter & vir non habet potestatem sui corporis, sed mulier. Altera conditio est ut vinculum conjugii inter duos semel colligatum, nullo amplius divortio, sed sola alterutrius morte, dissolvatur. Nam quod Christus ob fornicationem dimitti posse uxorem insinuat, hæc separatio thori & mensæ consuetudinem inter conjuges scindit, vinculum conjugii non solvit: ita ut adulterium committat, ut alienam contrectans uxorem, quisquis sic dimissam duxerit.

Quoniam igitur Christus matrimonium gratia sua melius fecit, & arctiori quasi vinculo constrinxit, ut quemadmodum Christus unius Ecclesiæ unus est sponsus, idque indissolubili nexu, sic unius uxoris unus sit maritus, idque perpetua conjunctione, & similiter atque Christus cum Ecclesia sponsa sua perpetuo jungitur: quare matrimonium non solum conjunctio est maris atque fœminæ, sed etiam Sacramentum, ob gratiam Christi, quæ ei nunquam deest: ut quum vir uxorem suam diligere possit, perinde quasi Christus Ecclesiam, sic ille cum hac colat societatem individuam, ut una sit in perpetuum contentus. Nec cum hac invita divortium faciat, exceptis causis quæ jure divino explicantur.

Ac quoniam Deus fovet matrimonium gratia sua, idemque approbat, quatenus conjuges inter se matrimonium contrahunt, signum datur illustre, ad sperandam consuetudinem ipsorum cùm bonam esse per se, tum Deo gratam. Et quanquam prolis procreandæ causa matrimonium potissimum contrahi debet, tamen qui contrahit etiam fornicationis vitandæ causa, non peccat. Habeat enim unusquisque uxorem suam propter fornicationem, inquit Paulus. Vis igitur Sacramenti hujus est, ut intelligant conjuges, se non humana, sed divina auctoritate conjunctos, gratiam accepisse, qua ipsis legitimus congressus non imputetur ad culpam: qua item Christianus uxorem gentilem, cum eo manere volentem, sanctificet, & sanctos, hoc est, Deo dicatos filios procreet: qua denique perpetuam fidem conjugi servet, ut sint duo in carne una: & qua mulier fidelis salva fiat in procreatione filiorum, si permanserit in fide & dilectione & sanctificatione cum sobrietate. Itaque matrimonium honorabile, in eoque thorus immaculatus esse potest. Quod quum Manichæi, Tatiani, & Encratitæ ignorarent, matrimonium reprehendere non dubitarunt: quam eorum sceleratam temeritatem, à doctrina dæmoniorum profectam, Apostolus Paulus damnat.

Ac quoniam vinculum matrimonii tale est omnino, tantamque vim habet ad conjungendum, ut non sit ullum conjunctionis humanæ vinculum, quod magis constringat: quod quum agnosceret Adam in paradiso, sic de muliere, quam Deus à costa corporis ipsius ædificaverat, loquutus est: Hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea: ob hoc vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Itaque quum patria potestas huic inter conjuges conjunctioni suo juri cedat, audiendi non sunt, qui volunt hoc tempore matrimouium vel sponsalia contracta scindi & irrita esse, si parentum consensus non accesserit. Nihil hic detrahimus obedientiæ, quam liberi parentibus debent, sed nolumus parentes in impediendis aut dirimendis matrimoniis potestate sua abuti. Quia tamen censemus honestatis esse, ut liberi sine consilio & consensu parentum non contrahant, hujus officii sui per Concionatores sedulo admonendi sunt. An vero parentibus potestas permitti debeat in hoc casu, liberorum inobedientiam derogatione, aut saltem diminutione dotis, aut aliqua alia via puniendi, de hac re ordinariæ potestati cura relinquenda videtur.

De sacrificio Missæ.

Ut religionem, sine qua nulla gens vivit, jus naturæ introduxit, sic etiam ceremonias, sine quibus religio coli non potest, nec solet. In ipsis vero ceremoniis externam oblationem, velut præcipuam, omnes omnium seculorum gentes observaverunt, quæ etsi (teste Cypriano) Circumcisionem velut crudelem & naturæ inimicam horruerunt, non tamen similiter repudiarunt reliqua sacrificia: sed in multis legem naturæ sequentes, expiationum retinuerunt instrumenta, & immolare victimas, & incendere adipes, & libaminibus fundere coram Deo vota & preces, cultu cum ipsa natura hominibus insito, & per omnium animos divinitus purgato, perseveraverunt. Sed & hoc commune & omnium animis affixum, omnes gentes tenuerunt, ut externæ oblationis cultu, vim Deo deberi magno consensu existimarent. Nemo enim externa oblatione colendum unquam censuit, nisi quem Deum esse aut scivit, aut putavit, aut finxit. Hujus cultus antiquitatem, duorum fratrum Cain & Abel sacrificia comprobant, *August. de civ. Dei lib. 10. cap. 6.* quorum priorem simul & munera ejus aversatus reprobavit Deus, minoris vero oblationem placatus aspexit.

Hunc vero sacrificandi ritum, Deus volens omnes homines salvos fieri, mentibus hominum hac de causa divinitus insevit. Quum enim propter unius hominis peccatum, universum genus humanum iræ Dei & justæ damnationi obnoxium teneretur, tantoque gravior & periculosior illis damnatio immineret, quanto magis peccata peccatis accumulando, justam Dei iram contra se incitabant: Deus nolens perire quos condiderat, mediatorem & reconciliatorem humano generi destinavit qui nos

eum auctore nostro reconciliaret, & justam Dei iram singulari sacrificii oblatione placaret. Deus igitur magnæ dilectionis Filium suum carne nostra circumdatum misit in mundum, qui peccata nostra in se suscipiens, in corpore suo ea pertulit in cruce, & semetipsum pro nobis hostiam appendens, per proprium sanguinem in sancta semel ingressus, æternam redemptionem adinvenit.

Hujus pretiosissimæ hostiæ nidore delinitus Pater, iram remisit, & homines prius peccatis immersos, impuros & injustos, & damnationi obnoxios, nunc Filii sui sanguine ablutos absolvit, justificavit, ac sibi reconciliavit. Hujus unicæ oblationis virtus atque efficacia, non illi modo tempori serviens, quo Christus in carne hostiam se appendit, sed omnes omnium seculorum ætates complectens, omnium hominum qui ab origine mundi fuerunt, & in finem usque seculi nascituri sunt, delendis peccatis suffecit. Vere enim erat Deus in Christo, mundum sibi reconcilians. Et, Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. &, Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: & non pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi. Mundus autem non unius temporis, sed omnium ætatum homines comprehendit. Hinc in Apocalypsi Christus agnus dicitur ab origine mundi occisus, quoniam sanguis ejus omnium ætatum jam inde ab initio mundi delicta emundavit. De hac oblatione, quæ ad totius generis humani reconciliationem una suffecit, Paulus ait: Unica oblatione consummavit in æternum sanctificatos. &, Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis, sive quæ in terris sive quæ in cælis sunt. &, Placuit instaurari omnia in Christo, quæ in cælis & quæ in terra sunt in ipso. Et in Jesaia, Torcular, inquit, calcavi solus. &, Cujus livore sani sumus.

Ut vero hujus tam efficacis oblationis, quæ omnium hominum salutem plenissime, sufficientissime, & perfectissime meruit, omnes homines participes fierent, & ejus fructum in se transferrent: Deus ab initio mundi, sub lege naturæ divina inspiratione in animis hominum sacrificandi ritum excitavit, & mox data Lege, diversa sacrificia monstravit: quorum omnium hic usus erat, non ut homines Deo reconciliarent, & salutem ipsa mererentur, sed ut per hæc externa sacrificia venturi sacrificii, in quo redemptionem omnium Deus promiserat, memoria in animis hominum subinde excitaretur, fides confirmaretur, & fructus ejus credentibus, & in virtute venturi sacrificii sperantibus applicaretur. Et ut quoties ista sacrificia celebrarentur, homines cùm aliorum beneficiorum Dei, quæ continua ejus benignitate accipiebant, tum salutis suæ per promissum reconciliatorem accipiendæ, gratis animis recordarentur. Nullum itaque sive sub naturæ, sive sub Mosis Lege sacrificium per se Deo placebat, quippe qui iis quæ offerebantur, se non indigere sæpe protestatus est: Si esuriero, inquit, non dicam tibi: meus est enim orbis terræ & plenitudo ejus. Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Sed quatenus hæc visibilia sacrificia, invisibilis & futuri sacrificii sacramenta erant, si quis ea in fide à Deo promissi reconciliatoris obtulisset, hoc agens his externis sacrificiis, ut fidem in venturum Christum ostenderet, & salutaris istius sacrificii fructum, quem jam & fide conceperat, & firma spe expectabat, in se transferret, & Deo pro tantis beneficiis animi sui gratitudinem declararet: utque talia sacrificia & Deo grata, & offerenti salutaria erant, nulla quidem sua propria, sed futuri sacrificii virtute, quam per fidem offerenti applicabant.

Et ut ratio sacrificiorum diserte intelligatur, unicum est sacrificium meritorium, cujus virtus delendis hominum peccatis efficax, homines à Deo alienatos, & iræ ejus ac damnationi obnoxios reconciliavit, & æternam salutem & redemptionem toti hominum generi meruit: illa videlicet Christi victima salutaris, qua pro delictis hominum in cruce se hostiam appendens, in æternum consummavit sanctificatos: cujus meritum non accipit augmentum, quia perfectum est: nec diminuitur aut exhauritur, quia æternum est. Unde & reliqua omnia sacrificia nihil huic sacrificio superaddunt, nihilque ipsa per se merentur: sed unicæ hujus oblationis fructum credentibus applicant, & ad excitandam & retinendam in animis hominum hujus unicæ oblationis memoriam, & fidem confirmandam, & pro omnibus Dei beneficiis declarandam gratitudinem serviunt. Sunt autem hujusmodi applicatoria sacrificia quædam legibus omnibus communia, & promiscue omnibus hominibus permissa: qualia sunt sacrificium contribulati cordis & humiliati spiritus, & ob colendam pietatem susceptæ carnis afflictiones, sacrificium labiorum, precum, gratiarum actionis & laudis, & si qua sunt similia. Quædam vero semper fuerunt uniuscujusque legis propria, & certis hominum officiis alligata, à quorum oblatione alii magnis comminationibus & pœnis arcebantur, primo Regum decimo tertio, secundo Paralipom. vigesimo sexto. Nec ulla lex, quemadmodum nunc, nec ulla gentium religio sacrificiis caruit: hæc enim tria colligata sunt, & se invicem necessario consequuntur: Lex, sacerdotium, & sacrificium, Hebr. 7. Sic itaque sub lege naturæ justi homines, & de Dei promissionibus edocti, in eum quem futurum sciebant Salvatorem, credentes, sacrificia offerebant: quorum oblatione, futuræ salutis fidem & spem, & pro ea gratitudinem suam declarabant, & ejus quod futurum expectabant, salutaris sacrificii meritis adjuvari ambiebant. Hunc morem cæteræ gentes, occulta inspiratione animis eorum insita, imitantes, non quidem Deum, sed quem Deum aut putabant, aut fingebant, sacrificiis placare voluerunt. Lex vero per Mosen data, ad legem naturæ accedens, non ut eam tolleret, sed ut meliorem redderet, oblationes externas instituit: quæ & præfigurarent futurum Christi sacrificium: & quoties eas celebrarent Judæi, cùm aliorum beneficiorum Dei gratis animis recordarentur, tum illius venturi sacrificii virtutem in se, credendo & sperando & orando, transferrent. Christus qui non venerat Legem solvere, quatenus vel naturalis, vel moralis erat, sed eam potius adimplere, quum novam Legem suam, de qua jam ante per Jeremiam promiserat, in mundum induceret, ne eam solam in hac parte, contra præcedentium legum communem morem, mancam aut imperfectiorem relinqueret, peculiari sacrificio pariter & sacerdotio eam instruxit: siquidem necesse fuit, juxta Apostoli sententiam, succedente nova lege, etiam sacrificium huic legi peculiare consequi, Hebr. 7. & sacerdotes, velut hujus sacrificii ministros, assumi, Hebr. 5. In qua legis parte, sane bona, sancta & pia, idem Dominus noster Jesus Christus, ne Ecclesiæ suæ deesset, in ultima Cœna quum gratias egisset Deo, Sacramentum corporis & sanguinis sui instituit, duplicem ejus usum statim commendans: ut à fidelibus velut animæ salutare alimentum sumeretur. Accipite, inquit; & comedite: & ut in memoriam passionis suæ offerretur. cujus oblationis ministerium, Apostolis, velut novæ legis sacerdotibus, contradens: Hoc, inquit, facite in mei commemorationem. Quemadmodum igitur ante Christi adventum Deus patribus certa quædam sacrificia tradidit, quibus magni istius sacrificii, quod futurum ipsi expectabant, memoriam in animis suis excitarent, fidem stabilirent, & fructum ejus credendo & orando sibi applicarent, & per eorum oblationem beneficiorum Dei gratis animis recordarentur: sic Christus Ecclesiæ suæ mundam & salutarem corporis & sanguinis sui oblationem, sub speciebus

panis

panis & vini commendavit, qua corporis ejus in cruce pro nobis appensi, & sanguinis effusi memoriam subinde in animis nostris renovaremus, & fructum istius oblationis cruentæ, qua in æternum consummavit sanctificatos, in nos transferremus: hoc est enim facere in memoriam ejus, id est, gratis animis commemorare mortem Domini; & per memoriam & meritum passionis ejus deprecari Patrem, ut nobis reconcilietur.

Hæc est munda & salutaris oblatio, illius unici sacrificii, quo omnium salus comparata est, rememorativa, non solum significans, sed re ipsa in se comprehendens veritatem illarum rerum, quas diversorum sacrificiorum oblationes olim præsignabant: eadem nimirum corporis & sanguinis Christi hostia quæ in cruce est oblata, non alia: idem agnus, non alius, & unus utrobique Christus, sed tunc cruento & passibili modo oblatus est, qua oblatione omnibus credentibus remissionem peccatorum & redemptionem sufficienter impetravit. Nunc vero eundem sub mysterio & modu incruento & impassibili offerimus, non ut peccatorum remissionem & animarum nostrarum salutem jam primum promereamur, sed ut passionis Dominicæ memoriam recolentes, Deo gratias agamus pro salute nobis in cruce impetrata: & ibi promeritam peccatorum remissionem & redemptionem, fide & devotione nobis applicemus & appropriemus. Hanc tam salutarem victimam in Spiritu prævidit Malachias, quum ait: Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Quod vaticinium de solis spiritualibus sacrificiis accipi non potest, quæ nullius legis propria, sed omnibus temporibus & hominibus communia existunt, & cum sacrificiis veterum semper commixta duraverunt. At ipsa verborum serie satis convincitur, Prophetam loqui de sacrificio, quod sublatis veteribus sacrificiis, in locum eorum erat successurum. Unde recte hæc verba de sacratissimo Christi sacrificio accipiuntur, non illo quidem, quo se in cruce pro peccatis generis humani obtulit (illud enim nec inter Gentes, nec in omni loco, sed in Judæa consummatum est) sed quod ex Gentibus congregata Ecclesia per totum terrarum orbem offert ad recordationem mortis Domini, & ad virtutem ejus in credentes transfundendam: atque hic loci illius intellectus, luculentis Patrum testimoniis roboratur. Irenæus lib. 4. contra hæreses cap. 32. Eum qui ex creatura panis est accepit, & gratias egit, dicens: Hoc est corpus meum. Et calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est, & novi Testamenti novam docuit oblationem, quam Ecclesia ab Apostolis accipiens, in universo mundo offert Deo. de quo in 12. Prophetis Malachias sic præsignavit: Ab ortu Solis usque ad occasum, nomen meum glorificatur inter Gentes, & in omni loco incensum offertur nomini meo & sacrificium purum. Augustinus: Noverint, inquit, qui legunt, quid protulerit Melchisedech quando benedixit Abraham. Et si jam sunt participes eis, vident tali sacrificio nunc offerri Deo toto orbe terrarum. Unde alius Propheta dicit ad eum, qui secundum carnem est Israël: Non est mihi voluntas in vobis, &c. Ambrosius de hoc novæ legis sacrificio testatur: Ante agnus offerebatur, offerebatur vitulus: nunc Christus offertur quasi recipiens passionem, & offert seipsum quasi Sacerdos. Chrysostomus: Nonne per singulos dies offerimus? offerimus quidem, sed recordationem facientes mortis ejus: & una est hæc hostia, non multæ. Quomodo est una, & non multæ? quia semel oblata est illa, oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium, exemplum est illius, idipsum semper offeri- &c.

Augustin. contra adversar. Legis, lib. 1. cap. 20.

mus. Nec nunc quidem alium agnum, crastina alium, sed semper idipsum, &c. Athanasius: In æternum, inquit, Christi est sacerdotium; quia quotidie offertur per ministros Dei oblatio, Christum & Pontificem habens, & sacrificium.

Hanc vero oblationem, quam Ecclesiæ in recordationem mortis suæ faciendam Christus commendavit, prius ipsum in Cœna exercuisse, & Patri seipsum sub speciebus panis & vini obtulisse, magni testes comprobant: inter quos David, Christum appellans Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, satis ostendit, Christum sacrificio panis & vini, figuram, quæ in Melchisedech Sacerdote præcesserat, adimplevisse. de qua re sanctus martyr Cyprianus lib. 2. epist. 3. Qui ordo utique est de illo sacrificio veniens, & inde descendens, quod Melchisedech Sacerdos Dei summi fuit, quod panem & vinum obtulit, quod Abraham benedixit. Nam quis magis Sacerdos Dei summi, quam Dominus noster Jesus Christus, qui sacrificium Deo Patri obtulit, & obtulit hoc idem quod Melchisedech obtulerat, id est, panem & vinum, suum scilicet corpus & sanguinem? Et mox: Ut ergo in Genesi per Melchisedech Sacerdotem benedictio circa Abraham posset rite celebrari, præcedit ante imago sacrificii, in pane & vino scilicet constituta: quam rem perficiens & adimplens Dominus, panem & calicem mixtum vino obtulit: &, qui est plenitudo, veritatem præfiguratæ imaginis adimplevit. Arnobius: Hic (inquit, de Christo loquens) qui per mysterium panis & vini Sacerdos factus est in æternum secundum ordinem Melchisedech, qui panem & vinum solus obtulit in sacerdotibus dum Abraham victor reverteretur de prælio. Damascenus: Pane & vino suscepit Melchisedech Abraham ex cæde alienigenarum, qui erat Sacerdos Dei altissimi. illa mensa hanc mysticam præfiguravit mensam, velut & Sacerdos ille Christi veri Sacerdotis præfiguratam præ se ferebat imaginem. Tu es, inquit, Sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Similia multa testimonia inveniuntur apud Hieronymum ad Euagrium, Augustinum de doctrina Christiana lib. 4. cap. 21. Ambrosium de Sacramentis lib. 4. Chrysostomum, Theophylactum.

Secundum hæc sacræ Scripturæ & sanctorum Patrum testimonia, Catholica Ecclesia duo Christi sacrificia agnoscit. eadem secundum substantiam, sed secundum rationem & ritum offerendi multum diversa: Unum in cruce cruentum: Alterum, quo in Cœna sub panis & vini specie corpus & sanguinem suum ipse Sacerdos juxta ordinem Melchisedech Patri obtulit, perpetuum condens novæ legis sacrificium, quod Apostolis suis ac successoribus ipsorum, ut ad finem usque seculi id memoriam ipsius facerent, commendavit. Horum ut modus offerendi diversus, sic & usus discretus est: cruento suo sacrificio Christus totius mundi reconciliationem & propitiationem pro peccatis, & plenam omnium redemptionem impetravit. Alterum vero sacrificium, ad recordationem cruenti sacrificii institutum & Ecclesiæ commendatum est, quo Christum impassibili & incruento modo sistimus Patri, non ut remissionem peccatorum & redemptionem de novo mereamur, sed ut in cruce meritam fide & devotione nobis applicemus, Christi jussionem sequentes, qua jussit ut hoc in memoriam sui faceremus: id est, ut per memoriam & meritum passionis suæ, Patrem pro reconciliatione nostri & peccatorum remissione, & animarum nostrarum salute, proque corporum ac rerum nostrarum incolumitate deprecaremur.

Hactenus ostensum est, quibus rationibus & testimoniis sacrificium altaris subnixum subsistat: nunc de ritu hujus pauca subjiciantur. In celebratione sacrificii altaris, nunc laudes Dei, nunc fideles populi preces, nunc gratiarum actiones, nunc Scriptu-

rarum lectiones subinde admiscentur. Unde & laudis, & gratiarum actionis, & precum sacrificium recte nuncupatur: quo ritu catholica Ecclesia Christi exemplum refert, qui in Cœnæ sacrificio pro incolumitate Ecclesiæ, quam in terris relicturus erat, multas preces ad Patrem fudit, & tandem hymnis & gratiarum actione Cœnam mysticam consummavit. Sed & hanc Pauli seriam commonitionem, qua in primis fieri voluit obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro Regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate: Ecclesia in celebratione sacrificii altaris, juxta Augustini sententiam, plene & examussatim observat: tum obsecrationes facit, antequam illud quod est in Domini mensa, incipiat benedici. Orationes vero, quum benedicitur & sanctificatur: postulationes autem, seu interpellationes, quum populus benedicitur, & misericordissimæ potestati commendatur. Quibus peractis, & participato Sacramento, gratiarum actio cuncta concludit. Vide Augustinum Epistola 59. ad Paulinum, ubi ritum celebrandi sacrificii altaris, qualem hodie observat Ecclesia, perspicue agnosces. Sed & apud alios omnium ætatum viros catholicos hunc ritum receptum & confirmatum videre licet, qui admixtas in celebratione hujus sacrificii preces, & gratiarum actiones, & ipsam hostiam solenni prece consecrari solitam, magno consensu meminerunt; de qua re Chrysostomus in Matthæum Homilia 83. de Sacerdotio libro tertio. Basilius Magnus de Spiritu sancto capite 27. Theophylactus in cap. 14. Marci. Gregorius Epist. 63. ad Joannem Episcopum Syracusanum. Ambrosius de Sacramentis libro quarto, cap. 5. qui & hunc canonem, quo nunc utitur Ecclesia, pene secundum singula ejus verba, passim in libris à se editis recenset.

De memoria Sanctorum in altaris sacrificio fieri consueta, & de eorum intercessione inibi expedita: & obiter de Sanctorum invocatione.

Quum itaque in hoc altaris sacrificio immensi istius beneficii memoriam recolimus, quo Christus semetipsum pro totius corporis sui mystici, id est, pro omnium credentium incolumitate & salute hostiam fecit, ibique secundum Domini exemplum & Apostoli commonitionem, pro totius Ecclesiæ incolumitate preces ad Deum fundendæ, & pro omnibus ejus beneficiis gratiæ agendæ sint: Ecclesia intra sese omnia sua membra colligens, eorum etiam memoriam facit, qui hac mortalitate exuti, apud Dominum vivunt, & in primis grata veneratione Deo dilectos Sanctos complectens, pro his gratias Deo agit, qui eos quum naturæ imbecilles essent, gratiæ suæ munere ita roboravit, ut vitia carnis superarent, & contra peccatum, diabolum & mortem non sua sed Dei virtute fortes, viriliter dimicando, coronam justitiæ a justo judice impetrarent. De hujus gratiarum actionis pro Sanctis antiquitate & consuetudine, per totam Ecclesiam divulgata, vide apud Dionysium Areopagitam, Cyprianum lib. 3. Epist. 6. lib. 4. Epist. 5. August. de civitate Dei lib. 8. cap. 27. lib. 22. cap. 10., contra Faustum Manich. lib. 20. cap. 21.

Nec solum veneramur Sanctos, & pro his gratias agimus, sed eorum precibus & meritis in omnibus divinæ protectionis auxilio muniri postulamus, recte sentientes, eos velut ejusdem communionis cives, & corporis ejusdem membra, etiamnum uno spiritu & vinculo charitatis nobiscum colligatos, salutem nostram appetere, & malis nostris indolere: ideoque pro necessitatibus nostris apud communem Deum Patrem, per Jesum Christum communem omnium Mediatorem, interpellare. Quod ut faciant, ipsum jus communionis qua nobis juncti sunt, simul & præceptum eos adducit: Orate, inquit Jacobus, pro invicem ut salvemini: & charitas qua erga nos afficiuntur, suadet & monet; & ea qua apud Deum nunc pro se securi, & ab infirmitatibus & defectibus immunes vivunt, facultas non prohibet: quodque eos in alia vita facere apertis Scripturæ testimoniis cognovimus, 2 Machab. 15. ubi Onias conspicitur manus protendens, & orans pro populo: & alius vir, ætate & gloria mirabilis, de quo dicitur: Hic est fratrum amator & populi Israel: hic est qui multum orat pro populo & universa sancta civitate Hierusalem, Jeremias Propheta. & Zachariæ primo, Angelus pro civitatibus Juda interpellat: Domine exercituum, usquequo non misereberis Hierusalem, & urbium Juda, quibus iratus es? Hac fide, sicut eorum qui nobiscum in carne vivunt, ita & Sanctorum apud Deum viventium preces pro nobis postulamus: & ut pro nobis orent, eos nominatim appellamus, nec dubitamus quin ei qui potest omnia, facile sit efficere, sive per Angelorum ministeria, sive alia sibi placita ratione & via, ut nostras petitiones Sancti rescifcant, qui utique hoc præstat, ut Angeli peccatoris conversionem in cælo cognoscentes, gaudio exultent.

Merita vero Sanctorum non talia esse asserimus, qualia in Christo invenimus, qui semetipsum pro nobis impendens, & sanguinem suum pro nobis fundens, plenam cum Deo reconciliationem mundo promeruit. Sancti vero merita sua, quibus & ipsi salvati sunt, & nobis suffragantur, ex eodem omnis salutis & totius meriti fonte, Christi videlicet passione, hauserunt. Non enim si justitiæ rigorem spectamus, cuiquam sanctorum operationes suæ, quantumvis fructuosæ, ad propriam salutem suffecissent, juxta illud: Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Et illud Christi: Si feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Quia servi inutiles sumus. Et illud Pauli: Non sunt condignæ passiones hujus temporis, ad futuram gloriam quæ revelabitur in vobis. Ex Dei autem misericordia & liberalitate, & Christi gratia, non solum ipsis ad salutem Sanctorum merita conducunt: sed etiam nobis ad protectionem & gratiæ divinæ impetrationem prosunt, Deo in eis misericorditer complente, quod veraciter promisit, quum ait: Ego sum Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitates filiorum in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderunt me: & faciens misericordiam in millia iis qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Sic defuncti Abrahami merita, filio Isaac profecerunt: & Jacob in religione nepotes suos erudiens, nomen suum & patrum suorum super ipsos invocari edocuit, Genes. 48. quod & Moses plena fiducia fecit: Quiescat, inquit, ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui: recordare Abraham, Isaac & Israel servorum tuorum, Exod. 32. Sic propter gratiam, qua apud Deum valuit David vir secundum cor Dei, tota ejus posteritas indulgentiam Dei in commodum suum persæpe sensit, 3 Reg. 12. 4 Reg. 19. Jesa. 37. Ezech. 14.

De memoria defunctorum in Christo.

Dominus noster Jesus Christus, secundum voluntatem Patris, hostiam redimendis hominibus salutarem seipsum in cruce affigens, utique omnes eos, qui hanc victimam suam salvandis hominibus jam inde ab origine mundi destinatam, fide & voto prævenissent, vel in sequentibus temporibus fide eam amplexuri essent, intra seipsum velut membra sua collegerat, volens passionis suæ fructum ad omnes pariter qui corporis ejus membra unquam effecti essent, pervenire: unde Ecclesia communis hujus sacrificii memoriam recolens, omnia sua membra pariter advocare, nec quenquam eorum excludere debet, qui secundum Domini liberalem voluntatem, utilitatis hujus sacrificii capax existit. Ideoque, quemadmodum,

dum prius Sanctorum, ita postea etiam reliquorum Christianorum memoriam circa sacrificium altaris inducit, quos in vera Christi fide decessisse pie credit, de quibus tamen satis certum esse nequit, utrum satis emundati & purgati hinc emigraverint. Aliam tamen Sanctorum, & aliam aliorum in somno pacis quiescentium, memoriam servat. Illorum quidem, non ut oremus pro eis, sed magis ut orent ipsi pro nobis, ut vestigiis eorum inhæreamus: Horum vero, ut communi Domino pro eis supplicemus, quatenus Deus omnibus in Christo quiescentibus, locum refrigerii, lucis & pacis indulgere dignetur per Christum Dominum nostrum. Eos vero, qui nos in signo fidei præcesserunt, ut à commercio orationum nostrarum non secludamus, ipsa communionis quam cum omnibus Sanctis confitemur, ratio diserte exposcit: quippe qui etiam corporibus soluti, spiritualibus tamen nexibus nobiscum cohærent, & uno spiritu velut ejusdem corporis membra nobis adglutinantur, & vinculo charitatis connexi adhærent nobis, nec mors eos corporalis ex mystici corporis Christi compage præscindere aut separare potest.

Augustin. in Joan. tract. 84.

Quum itaque talem orandi formam nobis Dominus insinuaverit, ut nemo pro sua tantum, sed velut magnæ communionis civis, pro omnium utilitate rogare debeat, & per Apostolum præcipiat nos pro invicem orare, ut salvemur: magnæ in consortes suos crudelitatis, & contra Dominum detestandæ temeritatis fuerit, si quis à commercio orationum nostrarum in Christo defunctos excluserit: quod eum facere nusquam Scriptura præcipit, & communionis spiritualis, quam cum Sanctis omnibus profitemur, ratio diserte vetat. Hanc autem consuetudinem per totam Christi Ecclesiam divulgatam, qua circa altaris sacrificium memoria defunctorum adhibetur, ex Apostolica traditione promanasse, magnis & fide dignis testimoniis abunde doceri potest. Dionysius Areopagita lib. Ecclesiast. Hierarchiæ cap. 7. De prece super defunctis facienda, ex divinis ducibus, hoc est, Apostolis traditio pervenit ad nos. Ubi & totum harum precum ordinem & rationem luculenter explicat. Precatur, inquit, oratio illa divinam clementiam, ut cuncta dimittat per humanam infirmitatem admissa peccata defuncto, eumque in luce statuat & regione vivorum. Chrysostomus ad populum Antiochenum Hom. 69. Non temere, inquit, ab Apostolis hæc sancita fuerunt, ut in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim illis inde multum contingere lucrum: quum enim constiterit populus extensis manibus, & tremendum proponatur sacrificium, quomodo Deum non exorabimus pro his deprecantes? Damascenus: Apostoli, inquit, discipuli Salvatoris, qui totius mundi circulum cepere prædicando verbum vitæ, quod suis oculis viderant, in tremendis vitalibusque Sacramentis, memoriam eorum qui fideliter obdormierunt, habendam edixerunt: quod adhuc firmiter atque adeo sine contradictione observat Apostolica & catholica Ecclesia Christi & Dei, à finibus usque ad fines terræ, ab eo tempore usque in præsens & in finem mundi usque. Augustinus: Neque negandum est, defunctorum animas pietate suorum viventium relevari, quum pro illis sacrificium Mediatoris offertur, vel eleemosynæ in Ecclesia fiunt: sed hæc eis prosunt, qui, quum viverent, ut hæc eis prodesse possent, meruerunt, &c. Similia vide apud Epiphanium lib. 3. contra hæreses. Tertull. ad uxorem de corona militis. Ambrosium in Orat. pro Imperatore Theodosio de excessu fratris. Item libro 2. Epistolarum ad Faustum. Cyprianum lib. 1. Epist. 9. Bernardum in Cant. 1. Serm. 66.

Chrysost. ad popul. Hom. 69. In 1 Cor. Hom. 41.

In Serm. de iis qui in fide hinc emigraverunt.

In Enchir. cap. 10. in quæst. 2. ad Tulat.

Post hanc defunctorum memoriam, ubi jam iterum Ecclesia communem viventium salutem clementi Domino commendavit, reliquæ preces ad dignam sumendæ sacrosanctæ Eucharistiæ præparationem referuntur: quæ pars Missæ peculiaris est præsentibus, & sacrosanctam Eucharistiam sacramentaliter aut saltem spiritualiter sumentibus: nec in commune admodum servit, quum nemo sicut pro alio baptizari, ita nec Sacramentum sumere utiliter possit. Participato tandem Sacramento, & cæteris rite peractis, gratiarum actio cuncta, ut ait Augustinus, concludit.

De communione cum sacrificio jungenda.

Atque hic expedierit, quum verissimum illud & singulare sacrificium offertur, veterem Ecclesiæ morem revocare, quo non solum sacrificans ipse, sed & diaconi & reliqui Ecclesiæ ministri, qui diebus solennioribus velut testes tanti sacrificii & necessariorum ministeriorum coadjutores adhibentur, ut perceptionis corporis & sanguinis Domini nostri Jesu Christi participes se præberent, seria Canonum sanctione jubebantur: sed & fideles omnes pro recolenda mortis Domini & nostræ redemptionis memoria, ad hoc Mediatoris nostri sacrificium confluentes, sedulis exhortationibus monendi & excitandi sunt, ut prius explorati, confessi & absoluti, sacrosanctæ communionis gratiam sumant, & divinissimæ Eucharistiæ participationem una cum sacerdote sedulo & devote frequentent.

Augustin. de Spir. & lit. cap. 2.

De consec. distinct. 2. c. peracta. c. relato.

De ceremoniis & usu Sacramentorum.

Ceremoniæ veteres, quæ Sacramento Baptismatis adhibentur, retineantur omnes, Exorcismus videlicet, abrenunciatio, professio fidei, chrisma & alia: pertinent enim ad efficaciam hujus Sacramenti adumbrandam & significandam. Item, in ceremoniis veteribus, quæ ab Ecclesia catholica adhibentur Missæ, nihil mutandum videtur: sunt enim omnes ad id, quod in Missa agitur, cum primis aptæ. Et quod ad usum hujus sacri attinet, debent in singulis civitatibus & in singulis Ecclesiis (etiamsi in una civitate aut loco plures sint) quæ proprios sacerdotes & populi illuc convenientis frequentiam habent, singulis diebus duæ ad minimum Missæ celebrari. altera matutina, cui interesse possint homines qui labore manuum rem quærunt, ut convenientes, vel communicent de Eucharistia, vel se Deo pie commendent. Altera vero celebrior, quæ canetur circa horam octavam diei antemeridianam, cui eodem modo adsint, qui vel communicare de Eucharistia, vel se Deo commendare velint. In pagis autem, singulis quibusque Dominicis & festis diebus, singulæ Missæ ad minimum celebrentur. Atque ut populus ad usum Missarum revocetur commode, Concionatores juxta sententiam de hoc sacro superius explicatam, populum hortari debent, ut eidem libenter intersit: cui etiam præscribendæ sunt certæ meditationes, eæque ad singulas Missæ partes aptæ: & ante præfationem presbyter aut diaconus, si hujus copia sit, ostendat verum Missæ usum, eumque populo ex præscripto, de quo etiam conveniat, commendet pro ratione de sacro hoc superius explicata. Canon item, in quo nihil mutetur, habeat etiam suam succinctam & dilucidam interpretationem, ut inde presbyteri & functionem officii sui eo melius intelligere, & quod intelligunt, populo explicare possint. Ceremoniæ reliquæ Sacramentorum, juxta præscriptum Agendarum veterum, adhibeantur: in quas tamen si quid irrepsit, quod causam dare possit superstitioni, tollatur. Altaria, vestes sacerdotum, vasa Ecclesiæ, vexilla: item, cruces, candelæ, imagines, retineantur in Ecclesia. Sed ita tamen, ut sint monumenta: nec cultus latriæ in hoc genus transferatur; nec ad imagines & statuas superstitiose concursus fiat.

Horæ item canonicæ, & illa pia psalmodia, quam nobis Apostolus ipse commendavit, ex Ecclesiis mi-

nunc tollantur; & ubi sublatæ sunt, restituantur; maxime vero de tempore & Dominica & aliis vetustis & solennioribus festis. Quæ autem de Sanctis adjecta sunt ad ea quæ in veteri de Sanctis communi posita sunt, revocanda: & sicubi modum excedunt, corrigenda videntur. Vigiliæ item & exequiæ mortuorum de more veteris Ecclesiæ celebrentur: esset enim immane, in Ecclesia nullam illorum memoriam retinere, quasi animæ ipsorum una cum corporibus interierint.

Festi item dies ab Ecclesia recepti, retineantur, si non omnes, tamen præcipui: Dominicæ dies, Natalis Domini, Circumcisio Domini, Epiphania, Palmarum, Pascha cum duobus diebus sequentibus, Ascensio Domini, Pentecoste cum duobus diebus sequentibus, Corporis Christi. Festi item dies beatæ Mariæ virginis, & sanctorum Apostolorum, sancti Joannis Baptistæ, Mariæ Magdalenæ, Stephani, Laurentii, Martini, Michaelis, Omnium Sanctorum: & apud singulas Ecclesias eorum Sanctorum, qui ibidem singulares patroni habentur, ut in eisdem Sanctorum festis Deum in Sanctis honoremus, nosque ad imitationem ipsorum excitemur, & consideremus orationibus ipsorum adjuvari & meritis associari. Dies item rogationum ante Ascensionem Domini, & Litania in die sancti Marci, & per annum aliæ consuetæ processiones pro veteri more observentur. Similiter in hebdomada Sancta & circa reliqua Ecclesiæ festa debitæ solennitates adhibeantur, & in vigilia Paschæ & Pentecostes aqua Baptismalis per omnes Ecclesias parochiales solenni benedictione præparetur.

Ac quum abstinentia carnium, quæ non abominationis, sed temperantiæ causa suscipitur, per se bona & ad carnem castigandam apta sit, ac etiam publica utilitas postulet, ut certis temporibus à carnibus abstineamus, quum alias pecora ad assiduum carnium esum sufficere vix possint: mos & institutum veteris Ecclesiæ diebus jejuniorum, feria sexta & Sabbatho à carnibus abstinendo, retineatur. Hanc enim abstinentiam Ecclesia ex nulla superstitione suscepit, quæ à cibis quibusdam certis temporibus abstinet, non ob ullam ciborum immunditiem (sciens omnia munda esse mundis, & nihil inquinare hominem quod per os ingreditur) sed ad edomandam carnem, ut anima à pravis cupiditatibus & à malis motibus melius humilietur: eamque abstinentiam præcipue diebus feriæ sextæ & Sabbathi indixit, ut homines ad cultum Deo debitum persolvendum, ad auditionem verbi Dei, & ad sacrosanctæ Eucharistiæ perceptionem (quæ olim frequentior diebus Dominicis servabatur) biduana abstinentia præparati, magis idonei & digniores accederent: & ut hac voluntaria castigatione quasi cum Christo (cujus passionis memoria his diebus potissimum à fidelibus recolitur) carnem suam crucifigerent. Consueta etiam Ecclesiæ jejunia observentur, sed ita tamen, ut non adstringantur quos necessitas excusat: quales sunt qui gravioribus laboribus exhauriuntur, & peregrinantes, item gravidæ mulieres, lactentes pueri, senes, ægroti. Nec improbetur benedictio earum rerum, quæ exorcismis & orationibus ad usum hominum præparantur, dummodo operationes quæ inde nascuntur, non rebus ipsis, sed divinæ virtuti tribuantur: & caveatur, ne eædem ad ullum incantationis aut superstitionis genus transferantur.

Et quanquam cum Apostolo sentiendum, eum qui cælebs est curare quæ sunt Domini, &c. eoque magis optandum, multos inveniri clericos, qui quum cælibes sint, vere etiam contineant: tamen quum multi, qui ministerii Ecclesiastici functiones tenent, jam multis in locis duxerint uxores, quas à se dimittere nolint; super ea re generalis Concilii sententia expectetur, quum alioqui mutatio in ea re, ut nunc sunt tempora, sine gravi rerum perturbatione nunc fieri non possit. Illud tamen negandum non est, etsi conjugium per se honorabile est, juxta Scripturam: eum tamen qui non ducit uxorem, & vere continet, melius facere, secundum Scripturam.

Eadem est ratio usus Eucharistiæ sub utraque specie, cui multi etiam assueverunt, & ab eo avelli sine gravi rerum motu hoc tempore non possunt: & quia Concilium OEcumenicum, cui omnes Imperii Status se submiserunt, proculdubio piam & sollicitam curam adhibebit, ut in hoc casu conscientiis multorum & publicæ tranquillitati optime consulatur, qui usum utriusque speciei antehac receperunt, eumque relinquere nolunt: super ea quoque re deliberationem & sententiam OEcumenici Concilii expectent. Hi tamen qui utriusque speciei usum amplectuntur, illam inveteratam sub una specie communicandi consuetudinem reprehendere non debent: nec alteri alteros perturbent donec super ea re Concilium OEcumenicum decreverit. Et quanquam Sacramentum Eucharistiæ sub utraque specie institutum est, non tamen sentiendum est Christum in carne dividi, contra quam Scriptura divinitus inspirata tradit, sed sub singulis speciebus integrum contineri. Ac quoniam in Sacramento Eucharistiæ est verum Christi corpus, & verus Christi sanguis, in hoc Sacramento Christum merito adorare debere. Item Sacramentum Eucharistiæ semel verbo Christi consecratum, etiamsi asservetur diutius, tamen Sacramentum & corpus & sanguinem Christi remanere donec sumatur.

Quæ vero ad disciplinam Cleri & populi pertinent, videntur cum primis necessaria esse ad tollenda ex Ecclesiis scandala, quæ dant magnam causam horum temporum perturbationi: id quod res ipsa loquitur. Itaque si quam Ecclesiis utilem reformationem Cæsarea Majestas procuraverit, tantum abest ut quisquam sanctæ religionis nostræ & publicæ tranquillitatis studiosus, repudiare eam velit, ut omnes etiam pro ea citius promovenda & procuranda, Cæsaream Majestatem obnixe & humillime precari debeant.

VERA CHRISTIANÆ PACIFICATIONIS, ET ECCLESIÆ REFORMANDÆ RATIO.

SPeciosum quidem nomen est Pacis (inquit Hilarius) & pulchra opinio unitatis. Sed quis ambigat, eam solam unicam Ecclesiæ pacem esse quæ Christi est? Digna profecto sententia, quæ nobis in mentem veniat quoties de constituenda inter Christianos pace concordiaque agitur: ac præsertim ubi quæritur in doctrina consensus. Nam quia à dissidiis pii & moderati homines abhorrent, contentiones vero & certamina detestantur: fieri vix potest, quin plausibilis sit primo auditu, quæcunque

de illis

de illis sedandis habetur oratio. Et quis, nisi humanitatis expers, si pacificandæ Ecclesiæ vera & seria fiat mentio, non libenter aurem animumque accommodet? Nemo enim est, vel modico duntaxat pietatis sensu prædirus, quem non excruciet, ac mœrore conficiat fœda hæc, horrendaque corporis Christi laceratio. At vero quum astuti homines hoc se prætextu non raro insinuent, dum adulterare volunt sinceram Christi doctrinam: quis neget prudenter circumspiciendum esse, qualis pax nobis afferatur? Nam sicuti ubique nobis pacem in primis commendat Christus, ita Euangelii sui veritatem unicum esse illius vinculum docet. Proinde, non est cur nobis fucum faciant Concordiæ nomine, qui à sincera Euangelii professione abducere nos tentant. Quid ergo? Optanda quidem est pax, summoque studio quærenda. Sed potius quam redimatur ulla pietatis jactura, cælum terræ, si ita opus est, misceatur.

Neque vero hic mihi vel cum Turcis, ac Judæis disputatio est, qui nomen Christi cuperent penitus extinctum, vel cum crassioribus Papistis, qui apertam veræ doctrinæ abnegationem à nobis flagitant: sed cum fucatæ nescio cujus pacificationis architectis, qui nobis ita dimidium relinquunt Christum, ut nullam interea doctrinæ ipsius partem vel non obscurent, vel non aliqua mendacii labe aspergant. Atque hoc deformandæ pietatis artificium reformationis titulo, si Deo placet, venditant. Itane? ut quum nos furtim abducant à pacis auctore, fucum nobis faciant, pacem frustra pollicendo? Quanquam simulando nunquam tantum proficient, quin pateant ipsorum consilia. Sperant proculdubio, si Ecclesiæ quæ puriorem Christi doctrinam amplexæ sunt, semel declinaverint, passæque fuerint aliqua ex parte se corrumpi, facile, quod reliquum erit boni, mox perdituras. Nec sane opinione falluntur. Hæc enim & justissima & ordinaria est Dei ultio: ut qui sacrosanctam suam veritatem scientes ac volentes sinunt mendaciis inquinari, tanti boni possessione in totum exuantur. Neque enim res est adeo vulgaris, ut vel minima ejus diminutione, quod pretiosissimum ducitur inter homines, redimi debeat. Equidem scio impios & profanos homines, non ex Dei judicio æstimare, quid futurum sit. Sed causam nescientes de eventu recte judicant.

Atqui, mirum est quosdam esse tam leves, ne dicam mente alienatos, qui fidem talium hominum dictis habeant. Neque vero me latet quid cogitent: si paululum nunc cesserint, majores deinde progressus, oblata occasione se facturos. Sed unde subito illa, quam sibi promittunt, occasio emerget? Video nunc eos à via recedere. Proinde nihil minus sperandum, quam ut errando ad scopum perveniant: quin potius timendum est, ne Deus dimidium hoc, quod retinent, auferendo, tam perfidæ defectionis ultor appareat. Verum qualemcunque sibi spem fingant, nimium tamen, ac plus nimio sibi permittunt, quum de æterna & immutabili Dei veritate paciscuntur, quousque valere debeat. Modo quod præcipuum est maneat salvum, inquiunt, aliorum tolerabilis erit jactura. Hoc vero perinde dicunt, acsi Christus eorum arbitrio se dividendum tradidisset. Est aliquid, fateor, quum integra pietatis instauratio obtineri primo statim die nequit, præcipua saltem capita consequi: modo quod adhuc deest, persequi non desinamus. Verum, ubi integram Euangelii sui doctrinam nobis fruendam dedit Filius Dei, eam ex compacto lacerare, ut partem aliquam nobis servemus, quam indignum sacrilegium est?

Sed hoc est, scilicet: quum subeunda est vitæ dimicatio, pauci quid sit Christi causam defendere noverunt. Quin etiam eo usque progreditur istorum impudentia, ut sibi in animo esse negent, temere Deum tentare. Quasi vero in discrimen se projiciant non necessarium qui extrema quæque experiri malunt, quam à vitæ doctrina vel minimum unguem deflectant. Ubi ergo sunt magnificæ illæ voces, quas paulo ante gladiis accincti edebant? Qui fit, ut illis temeritas esse incipiat tuendæ veritatis constantia, simulac moriendum esse vident, potius quam ab ea recedatur? Nos vero, Palmæ exhortationis memores, Christo ejusque Euangelio gloriam dare pergamus, sive per vitam sive per mortem. Quicquid autem accidat, constitutum hoc cum animis nostris habeamus, nullas auribus conditiones pacis admittere, quæ puræ Dei veritati hominum figmenta permisceant. Maneat, inquam, illud fixum; audiendam ab omnibus esse solam Pastoris vocem: alienorum cavendam esse, ac respuendam.

Hinc colligere promptum est, quænam sit in pacandis dissidiis ineunda ratio. Nisi enim nos terrerent hominum offensæ, & quasi oculos perstringerent: imo nisi quidam, dum nimium cauti esse volunt, cæcutirent in clarissima luce, facile, quæ necessaria sint ad conservandum Ecclesiæ statum doctrinæ capita, inter nos conveniret. Sed quia rectum judicium, nisi ex re ipsa, fieri nequit, operæpretium mihi videor facturus, si ea ipsa, in quibus nihil remitti potest, breviter recenseam. Scio multis tritam esse hanc vocem: de cæteris non esse pertinacius litigandum, modo salva maneat gratuitæ justificationis doctrina. Qui sic loquuntur, neque totum, neque nihil dicunt. Fateor equidem, nunquam nobis constare solidam salutis nostræ notitiam, quin totam fere summam Christianæ doctrinæ secum trahat. Sed primum, in Christianæ doctrinæ summa Dei cultum (in quo ejus honor vertitur) non modo posthaberi saluti hominum, sed silentio præteriri, perquam iniquum erat, ut postea iterum attingam. Deinde multum interest, verbone uno duntaxat proferas, fide nos justificari, an rem totam diserte explicatam proponas. Quod si in rebus quoque minutis, sedulo obviare omnes solent controversiis, quæ oriri ex verborum obscuritate possent, cur non in re maximi momenti eadem saltem, si non major adhibebitur cautio?

Proinde, quo probent isti homines, sibi curæ esse, ut hanc doctrinæ partem de gratuita justificatione salvam retineant, primo statuendum est, quid per se valeat homo. Nam hoc ordine primum est, quum inter hominis naturam & Dei gratiam discernimus, videre quidnam illa proprium habeat. Hic, Mediatores nescio qui exoriuntur, qui ut flexiloquis ambagibus adversarios placantes, interimant pias animas, arbitrii libertatem homini relinquunt, licet infirmam ac læsam. Scilicet de alieno sunt liberales, quum ad hominem transscribunt, quod proprium erat Dei gratiæ. Fatendum est sane, homini restare voluntatem, etiam dum captivus tenetur sub peccati & Satanæ tyrannide: sed qui se putant satisfacturos, quum superbum libertatis nomen, infirmæ potentiæ epitheto defunctorie temperant? Quum vero modum adipiscendæ justificationis describunt, Deum non agere cum homine docent, quasi cum trunco. Non enim trahere, nisi volentem. Quis negat? Sed hoc quæritur, unde ista humanæ voluntati docilitas, ut se Deo obsequentem præbeat, quum natura prorsus contumax sit & immorigera? Annon hoc est in limine impingere, quum hinc extenuant hominis miseriam, hinc divinæ gratiæ auxilium obscurant? Aut ergo vera justificationis ratio nobis minime constabit, aut hinc faciendum erit exordium: cæcam esse hominis mentem, donec à Dei Spiritu illuminetur: voluntatem malo esse addictam, totamque ad malum ferri ac rapi, donec ab eodem corrigatur: nec aliunde nasci voluntariam gratiæ receptionem, nisi quod Deus cor ex lapideo, carneum formans, ad se nos reflectit, qui prius eramus aversi.

Quum autem ad ipsam verbi definitionem venitur, hic

hic vero cavendum est, ne operum respectus admisceatur gratuitæ reconciliationi, quæ tota in remissione peccatorum posita est. Etsi enim nunquam reconciliamur Deo, quin simul donemur inhærente justitia, distingui tamen debent, quæ separari nequeunt. Atque hoc secundum est in hac quæstione membrum: definitam habere rationem, qua nos Deus justificat. Dicimus itaque, nos fide justificari, quia nobis imputatur Christi justitia. Si quis ex adverso objiciat, non aliter nos fieri participes Christi justitiæ, quam dum ejus Spiritu in obedientiam Legis renovamur: hoc quidem fatendum est: sed in regeneratione, qualiscunque sit, negamus constituendam esse justitiam. Neque id facimus vel litigandi studio, vel quia nihil, quod minus nobis placeat, velimus prætermissum. Urget nos causa maxime necessaria. Agitur enim conscientiæ tranquillitas: sine qua nos omnes miserrimos esse oportet, imo jam fere perditos. Quæritur, inquam, ubinam tuto acquiescant conscientiæ, quum de salute nostra
Rom. 4. vers. 14. agitur. Si inquietudine agitantur vel hæsitant, Paulus exinanitam esse fidem docet. Id autem necessario accidere pronunciat, quamdiu in Legem respiciunt. Quid igitur? Ut nobis salus constet, simul necesse est certam constare justitiæ fiduciam. Hujus quantulacunque pars in operibus fuerit reposita, tanquam parum solido fundamento suffulta, nutabit. Restat igitur, ut in solam peccatorum veniam recumbat. Plana res est, non aliter nos posse in Dei judicium intrepidos venire, quam si certo persuasi simus, eum nobis esse Patrem: qood fieri nequit, quin justi coram eo censeamur. Adeoque præclusus est nobis omnis ad ipsum aditus, nisi paterna ejus benevolentia freti, ut Patrem non dubitanter invocemus. Quod si nulla est nec salus, nec Dei invocatio, sine tranquilla certaque conscientiæ fiducia; rursus autem nusquam acquiescere conscientia potest, nisi in certa justitia: quis dubitet totam hominis justitiam, cui inniti debet, gratuita peccatorum remissione contineri? Fucum itaque faciunt Mediatores, qui justitiam inhærentem concurrere fingunt cum Christi merito, quum de justificando homine disputatio est instituta. Ejusmodi concursus horribilem conflictum pariat necesse est, donec operum prorsus obliti, abjectaque eorum mentione, non justitiæ modo partem, sed totam ipsam in solidum à Christo mutuemur.

Negant Deum terreni judicis more agere nobiscum, ut absolvat tantum, non etiam vera justitia donet. Fateor. Sed quum duplex simul gratia nobis à Christo conferatur, ad quid utraque valeat, sedulo considerandum est. Nunc quæritur, unde fiat, ut Deo simus accepti. Si opera cum gratuita justitiæ imputatione misceantur, altera mox emerget quæstio, quousque in conciliando Dei favore illa valeant; an hæc præcipuas obtineat partes, an quasi inferius sit adminiculum. In hunc modum si distrahatur salutis fiducia, nihil poterit quam vacillare. Quid hoc aliud est, quam subvertere ab imo funda-
Rom. 4: 6. mentum? Itaque merito Paulus fidei justitiam in
Psal. 32: vers. 2. peccatorum remissione simpliciter includit, docens eam à Davide describi, quum beatum hominem pronunciat, cui non imputantur peccata. Et certe beatitudo illa, cujus David meminit, ex justitia manat. Sequitur ergo, nos eo esse justos, quia nobis pec-
Luca 1. vers. 77. cata non imputantur. Unde & hanc salutis scientiam nuncupat in cantico suo Zacharias, ubi de peccatorum remissione sumus edocti. In summa, meminerimus, non hic simpliciter de multiplici Dei erga nos gratia esse disputationem: sed de causa nostræ, cum ipso, reconciliationis: quæ nisi unica statuitur, nulla est. Neque enim Scriptura, partem duntaxat nostræ
1 Cor. 1. vers. 30. 2 Cor. 5. vers. 19. justitiæ mutuari à Christo jubet, ut suppleat quod operibus nostris deest: sed palam testatur Apostolus, ipsum nobis factum esse justitiam. Et alibi, nos in ipso justos esse apud Deum, quia noo imputentur nobis amplius peccata.

Commendanda quidem eorum, quæ à Christo percipimus, bonorum tum amplitudo, tum varietas, neque ad unam speciem ejus officium vimque restringi decet. Nec vero, quum homines dicimus gratis justificari Christi beneficio, tacenda est regenerationis gratia: quin potius cavendum, ne à nobis separentur, quæ perpetuo Dominus conjungit. Quid ergo? Doceantur homines, fieri non posse ut justi censeantur Christi merito, quin renoventur ejus Spiritu in sanctam vitam: frustraque gratuita Dei adoptione gloriari omnes, in quibus Spiritus regenerationis non habitat. Denique, nullos à Deo recipi in gratiam, qui non justi quoque vere fiant. Sed distinctione opus est, ne ex duobus donis alterum alteri quid deroget. Ita sibi necessariam esse censeant regenerationem, filii Dei, ut plenam nihilominus sibi justitiam in Christo constare sciant. Ita se intelligant ad vitæ sanctitatem bonorumque operum studium creatos & ordinatos, ut in unum Christi meritum toto animi sui sensu recumbant. Ita fruantur, qua donati sunt, vitæ justitia, ut ea tamen diffisi, non aliam qoam obedientiæ Christi fiduciam, in Dei judicium afferant.

Atque, ut removeantur ambages, necesse est ita in summo gradu collocari, quam fide obtinemus justitiam, & quæ gratis nobis accepta fertur: ut quoties ad Dei tribunal vocantur conscientiæ, ipsa sola emineat. Ita fiet, ut operum justitia, qualiscunque esse in nobis potest, in ordinem suum coacta, illi minime, veluti ad conflictum opponatur. Et sane æquom est, quum hæc ab illa pendeat, ita subordinari, ut totam illi possessionem in hominis salute relinquat. Nec dubium est, quin Paulus, ubi disputat de hominis justificatione, in hoc uno capite versetur, quomodo Deum sibi propitium esse statuat. Hic non ad qualitatem nobis infusam nos revocat, sed præterita operum mentione, quærendam extra nos justitiam esse, docet. Alioqui, nunquam stabit illa, quam tantopere ubique urget, fidei certitudo. Multo minus illa inter fidei & operum justitiam antithesis,
quam refert decimo ad Romanos capite. Ergo, nisi *Rom. 10. vers. 3.*
ludere in re tam seria lubet, quod nimis periculosum foret, retinenda est verbi proprietas, quæ rei cognitionem secum trahit. Nam si rem nobis concederent, qui hanc doctrinæ partem involvunt suis commentis, ego certamen de verbo facilè remitterem. Sed qui duas inter se justitias committunt, quia hoc moliuntur, ne gratuita sit in solidum hominis justitia, nequaquam ferendi sunt.

Obviandum etiam est eorum calumniæ: dum Jacobum obtendunt, & alios similes locos colligunt in Scripturis, ubi verbum Justificandi aliter capitur: ut suum inde concursum stabiliant. Neque enim in-
telligit Jacobus, hominem vel minima ex parte sibi *Jacob. 2.*
apud Deum acquirere justitiam operum meritis: sed *vers. 21.*
de justitiæ tantum approbatione tractat. Quis autem negat, factis unumquemque suis probare qualis sit? Sed longe aliud est, hominibus facere affectus sui fidem, quam salutem coram Deo promereri. Proinde, ne ex diversa vocis significatione fucus nobis fiat, semper notanda est relatio vel ad Deum, vel ad homines. Porro, noo negamus, justos nominari Dei filios, aut à vitæ sanctitate, aut à pura conscientia. Sed quia nullum opus, si appendatur in Dei trutina, reperietur nisi mancum, & sordibus etiam inquinatum: inde constituimus, hanc justitiæ appellationem ubi operibus tribuitur, in gratuita venia fundatam esse. Ergo ideo justi sunt operibus fideles, quia nullo operum merito aut respectu justi: quum operum justitia ex fidei justitia pendeat. Hinc etiam apparet, quid de operom mercede sit sentiendum. Non est certe inanis in Domino piorum labor, cui & varia quotidie præmia in mundo rependuntur, & sum-

mum

mum in cælis repositum est. Sed longe falluntur, qui putant quicquam mercedis bonis operibus, quasi debitum, rependi: semper enim huc redeundum: sicuti nullam esse justitiam Deus pronunciat, nisi in perfecta Legis obedientia, ita, nihil homines promereri, nisi omnia Legis mandata in solidum præstent. Quisquis enim vel in uno apice defecerit, eum manet æterna maledictio, si jure cum ipso agatur. Quare promissiones universas, quæ pactum Legis implendæ continent, non dubitat Paulus irritas facere, donec gratuitæ promissionis beneficio mitigatus fuerit ille rigor. Promissionem gratuitam accipio, non qualiter multi solent: quia quum nos & nostra omnia debeamus Deo, ipse ultro & liberaliter operibus, quæ jure suo exigere à nobis poterat, mercedem promiserit: sed quia mercedem ex voluntaria potius favoris sui dignitate, quam ex propria eorum dignitate assignat. Nam illa quamvis liberalis promissio, quæ pacto Legis implendæ annexa est, per se nihil nos juvat: quia nemo, qui officio suo satisfaciat, unquam reperietur. Proinde, novæ iterum promissionis subsidio opus est: ut scilicet ideo præmium habeant opera, quia cum venia placent. Ita fit, ut non fraudentur spe mercedis fideles, qui illis stimulus esse debet ad bonorum operum studium: neque tamen rursus vel perversa fiducia inflentur, neque efferantur inani gloria. Hæc vera est mercedis ratio: non ut operum merito aut dignitati ex æquo respondeat, sed ut gratuita eorum acceptione nitatur.

Adhæc minime ferendum, ut fides ipsa, quæ causa est justitiæ, falsa interpretatione non obscuretur modo, sed etiam adulteretur. Quod faciunt, qui eam vere stare fingunt absque charitate. Vetus est sophistarum commentum, fidem quæ sit informis, veram nihilominus esse: accessione vero charitatis formari. Porro inde natus est error, quod fidem esse putant nudam frigidamque notitiam, quæ Deum esse veracem confuse apprehendat. Nos de vocibus non litigamus: sed quum in hac quæstione vertatur salus hominum, nimis periculosa est ambiguitas, quæ totam doctrinam tenebris involvat. Sicuti nos gratis justificat Deus, Christi obedientiam nobis imputando, ita tanti beneficii non nisi sola fide compotes efficimur. Sicuti peccata nostra expiavit Filius Dei, mortis suæ sacrificio, Patrisque ira placata, adoptionis gratiam nobis acquisivit, nuncque justitia sua nos donat: ita non nisi fide ipsum induimus, ut simus bonorum ejus participes. Nunc si nesciamus quid sit fides, quis nobis ad salutem adipiscendam aditus patebit? Qui autem obliquis suis moderationibus pacem hodie redimunt à Papistis, fidem veram, quæ Christianos ab infidelibus discernit, fatentur charitate posse esse vacuam. Perinde ergo faciunt, acsi quis vinum in dolio inclusum commendet, epistomium vero abscindat, ne cui liceat inde haurire.

Jam satis patere arbitror, quantopere referat, ut salva maneat de justificatione doctrina, habere certam fidei definitionem. Ea certe, quænam sit, partim ex justificationis effectu licet colligere. Justificat enim, quia facit ut Christum induamus, ut habitet in nobis, ut simus ejus membra. Quæ cum Filio Dei nos unum facit, an sine ejus Spiritu esse potest? Id vero non minus est absurdum, quam si quis asserat, animam carere vita, quæ ipsa corpus inspirat, quæ motum illi dat & sensum, quæ ipsius denique vita est. Si quis hoc unum teneat, fide Christum possideri, in illa distinctione fidei formatæ & informis non amplius hæsitabit. Fides, inquam, firma est conscientiæ certitudo, quæ Christum amplectitur, qualis nobis per Euangelium offertur. Atqui, nonne unum est ex præcipuis donis quæ nobis confert vitæ novitas? Unde & in significationem nobis datus esse dicitur. Fides, animæ est resurrectio, quemadmodum Christus pronunciat his verbis, Qui credit Joan. 11. vers. 26. in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet. Quomodo igitur mortua esset, quum sit vivifica? Fides divinæ adoptionis est testimonium. Quomodo autem filii Dei, nisi qui Spiritu ejus reguntur? Fides nobis aditum ad Deum patefacit. Quomodo id fieret sine bona conscientia?

Ut hæc vel non sint, vel taceantur: tamen ut pax in unitate fidei in nobis constet, prius de fidei nomine inter nos convenire necesse est. Sed quia jam præfatus sum, mihi in præsentia sufficere, si demonstrem quam procul à retinenda justificatione absint, qui dum hostes veritatis placare student, medium excogitant doctrinæ genus, quod neque cælum neque terram attingit: in hoc argumento me contineo. Ergo quantum ad obtinendam coram Deo justitiam spectat, hæc quinque de fide necessario tenenda esse dico. Primum, indubiam esse persuasionem, qua verbum à Prophetis & Apostolis allatum, tanquam veritatem à Deo profectam, suscipimus. Deinde hanc in verbo Dei proprie intueri gratuitas promissiones, Christumque præsertim earum pignus & fundamentum: ut in paterno Dei favore acquiescentes, salutis æternæ fiduciam concipere audeamus. Tertio, non esse hanc nudam notitiam, quæ in mente volitet, sed vivum quoque affectum secum trahere, qui cordi insideat. Quarto, non ex humanæ mentis perspicacia eandem hanc nasci, vel ex proprio cordis motu, sed esse singulare Spiritus sancti opus, cujus est, tum mentes illuminare, tum obsignare corda. Postremo, non omnes promiscue hanc Spiritus efficaciam sentire, sed qui ad vitam sunt ordinati. Quod ordine primum posuimus, quia in confesso est apud omnes, probatione nulla indiget. In secundo etiam probando, non tam sedulo colligenda sunt testimonia, quam admonendus lector, ut quæ passim occurrunt in Scripturis, expendat. Sunt enim prope innumera: Et brevitati studendum est. Paulus quum à Lege discernit Euangelium, fidei doctrinam appel- Rom. 10. vers. 6. lat. Et alibi, revelari in ipso Dei justitiam docet ex Rom. 1. fide in fidem. Item, Ideo, inquit, ex fide, ut secun- vers. 17. dum gratiam: quo firma sit promissio. Eodem perti- Rom. 4. net quod scribit, Euangelium in obedientiam fidei vers. 16. prædicari. Et ubi Euangelium non ex Lege, sed ex Rom 1: 5. promissione esse docet: continuo post concludit, Ut Gal. 3:22. promissio ex fide detur. Quibus verbis aperte notatur mutua inter fidem & gratuitas Dei promissiones relatio. Hinc jam conficitur, fidem in Christo solo quiescere: utpote in quo omnes Dei promissiones 2 Cor. 1. sunt Etiam & Amen. Ita enim Deus dilexit mun- vers. 20. dum, ut Filium suum unigenitum dederit: ut quis- Joan. 3. quis in eum credit, non pereat. Quæ sententia non vers. 16. frustra toties repetitur. Quare alibi Paulus, quum 2 Cor. 4. lucem Euangelii commendat, dicit illic refulgere vers. 6. Dei gloriam in facie Christi. Nec temere, quum de fide meminit Scriptura, quasi expositionis vice additur, in Christum. Significat enim hæc particula, quod latius docetur tertio cap. ad Romanos: Chri- Rom. 3. stum esse propositum reconciliatorem, ut per fidem, vers. 24. intercedente ipsius sanguine, gratis justificemur Dei gratia. Quod ipsum deinde pluribus locis confirmat. Idem sibi vult quod ad Galatas scribit, non Gal. 3:16. nisi in uno semine, hoc est, Christo, stabilitas fuisse promissiones. Eadem ratione, tam ad Ephes. quam Ephes. 4. ad Philip. fidem interpretatur, cognitionem Filii vers. 13. Dei, in qua etiam totam sapientiam piorum includit: Philip. 3. quemadmodum alibi negat, quicquam sibi aliud esse vers. 8. eximium: & se Jesum Christum prædicasse gloria- 1 Cor. 2. tur, tanquam in quo consistat Euangelii summa. vers. 2.

Porro ex fide gigni divini in nos amoris fiduciam, vel unus locus abunde testatur quinto ad Rom. cap. Rom. 5. ubi docet Paulus tranquillas nobis esse conscientias, vers. 11. ut audeamus de spe vitæ æternæ gloriari. Et prius Rom. 4. dixerat, nos ex fide esse hæredes, ne vacillemus tre- vers. 16. pidi & dubii. Unde constat requiri firmam certitudinem. In eundem modum ad Ephesios scribit, nos Ephes. 3. vers. 12.

per

per Christum habere audaciam & aditum ad Patrem cum fiducia, quæ est per fidem ejus. *1 Joan. 3. vers. 2.* Nec Joannes opinari nos dicit, sed scire, quod filii Dei simus: tametsi nondum appareat. Hoc ergo qui non tenet, fidei naturam prorsus ignorat. Hoc autem posito, liquet fidem cum serio affectu semper conjunctam esse. *Coloss. 2. vers. 7.* Alioqui, non juberet nos Paulus radices agere in Christo & superstrui fide, *Philip. 2. vers. 12.* nec ipsa haberet nomen obedientiæ: multo minus victoria nostra adversus mundum diceretur. *Rom. 1: 5. 1 Joan. 5. vers. 4.* Et sane quum Paulus scribit, corde, ad justitiam credi, non eam in cerebro locat: sed penitus defixam esse significat in hominis anima. *Rom. 10. vers. 10.* Elogia illa, quæ prius commemoravi, nunc omitto: quod sit vita animæ, quod per eam Christus in nobis habitet, quod nobis adipiscendæ salutis sit causa, ac similia: quæ tamen simplici notitiæ nequaquam convenirent. *2 Cor. 3. vers. 18.* Atque hoc est quod alibi intelligit Paulus, quum dicit, nos faciem Dei in Euangelii speculo intuentes, in ipsam transformari ex gloria in gloriam. Viva enim & efficax sit oportet cognitio, quæ ita nos in imaginem Dei transformet.

Jam fidem divinæ illuminationis opus esse, tot testimoniis Scriptura confirmat, quoties cæcitatis damnat humanam mentem. Sed quoniam nimis longum esset, locos omnes colligere: paucos tantum annotabo, qui se primi offerent. Aliud nihil agit Paulus primo & secundo capite Epistolæ ad Corinthios prioris, nisi ut hebetem esse & nihil omnem humani ingenii perspicaciam in Dei mysteriis, ostendat. *Joan. 1. vers. 13.* Qui ergo ad ea penetrant, non ex voluntate hominis aut carnis, sed ex Deo nati sunt. *Mat. 16. vers. 17.* Neque enim caro & sanguis revelant: sed Pater qui in cælis est. *Ephes. 1. v. 17, 18.* Quare rogat Paulus Deum ut Ephesiis aperiat mentis oculos, detque illis Spiritum sapientiæ & revelationis in agnitionem sui, ut comprehendere queant, quæ sit sua vocatio. Et merito: siquidem, ut postea subjicit, *Ephes. 3. vers. 19.* dilectio Christi ad quam vocamur, omnem cognitionem supereminet. *Philip. 1. vers. 29.* Unde sequitur, quod alibi affirmat, nobis dari ut credamus: *Joan. 3. vers. 27.* nec posse homines quicquam accipere, nisi illis è cælo datum fuerit: *Joan. 6. vers. 44.* neminem ad Christum venire, nisi trahatur à Patre. Adhæc, si excutiamus cor humanum, reperiemus non modo ad diffidentiam propensum esse, sed toto naturæ instinctu illuc ferri. Quare, iterum hic nobis subveniat Dei Spiritus, necesse est, sitque *Rom. 8. vers. 15.* nobis & arrhabo & sigillum. Hic est, qui nobis os aperit, ut audeamus absque metu, Deum Patrem *Gal. 4: 6.* invocare, *1 Pet. 1: 2.* qui sanguine Christi animas nostras irrigat, *Rom. 5: 5.* qui ratam nobis facit ejus gratiam, qui Dei charitate corda nostra perfundit, *Joan. 16. vers. 13.* ut intrepide gloriemur, nos esse ejus filios, qui denique nos ducit in omnem veritatem: *1 Cor. 2. vers. 12.* idque ut sciamus, quæ nobis à Deo donata sunt.

Quod ultimo loco posui, sumptum est ex Luca, qui Pauli doctrinæ credidisse narrat, quotquot ad vitam erant præordinati. Et sane, quum omnes promiscue externa prædicatione invitet Deus: hoc solo electos suos discernit à reprobis, quod hos cæcutire in luce sinens, illos novis oculis donat, quibus cernant, & corda in obedientiam verbi sui inclinat. Proinde efficaci vocatione arcanam suam electionem patefacit. *Ephes. 1. vers. 4.* Vocat nos, inquit Paulus, quemadmodum in Filio suo elegit ante creatum mundum. *Ephes. 2. vers. 10.* Item, Illius opus sumus, creati in Christo ad bona opera, quæ præparavit, ut in illis ambulemus. Hoc ideo notandum est, quia, ut plus æquo superbi sunt homines, ad se rapiunt quod erat uni Deo adscribendum. Cui præposteræ arrogantiæ gratuitam suam adoptionem opponit Deus, quæ ipsa sibi causa est ad nos vocandos: adeoque sola nos discernit. Nunquam certe prævenitur à nobis Deus, sed quærit oves errantes ac perditas. Porro efficacia vocationis, cujus memini, sic accipi debet, quod non tantum nobis offertur Dei gratia, sed ad eam amplexandam voluntas quoque nostra formatur. Nam inter electos & reprobos id interest, quod quum utrosque alloquatur Deus voce hominis, illos peculiariter Spiritu suo intus docet. Commune, inquam, utrisque est hominis ministerium: sed interior Spiritus gratia, specialis est electis. Quo pertinet Christi sententia: *Joan. 6. vers. 45.* Quicunque à Patre audivit ac didicit, venit ad me.

Nisi hæc extra controversiam posita fuerint: licet avium more subinde garriamus, nos fide justificari, justificationem ipsam nunquam tenebimus. Nihilo autem melius est, furtim subduci ab unico salutis fundamento, quam palam excuti. Verum, sunt etiam alia, in quibus larvati Mediatores hanc doctrinæ partem malitiose subvertunt, quam velle se tueri verbo profitentur. Peccatorum confessionem obtinendæ veniæ necessariam esse fingunt. Cui autem confiteri nos jubent? Non Deo: sed sacerdotibus. Nonne plusquam impudenter obtenditur nomen gratuitæ justificationis, quum hæc conscientiis imponitur necessitas? Ut liberæ sint conscientiæ à metu æternæ mortis, ipsam quoque Dei Legem abrogari oportet, ne maledictione eas obstringat. Quid nunc si novarum legum laqueis induuntur, quæ fortius eas adstringant? Scriptura nos justificari testatur, non quia impleamus Legem, sed quia recumbamus in Christi sacrificium, quo expiata sunt peccata. Non ergo Legis observatio, sed transgressionum venia nos justificat. Nunc quum ipsa peccatorum remissio quæ à vinculis omnibus nos solvit, conditioni illigatur, nonne tota conscientiis excutitur salutis certitudo? Peccatorum remissionem nobis promittit: sed hac lege, si in aurem sacerdotis confessi fuerimus. Quid hoc, quæso, aliud est, quam humanæ legi subjicere divinæ Legis absolutionem, & ipsi, ut ita loquar, manumissionis vindictæ servitutem imponere? Sic enim statuunt ejusmodi legislatores, ne peccatorum remissio, quæ nos liberat, ipsa sit libera.

Præterea atrocem Deo injuriam faciunt, qui tantum arrogant hominibus, ut ipsorum arbitrio remittantur peccata. Præsertim quum hoc uni sibi tam severe vindicet apud Prophetam. *Jesa. 43. vers. 25.* Ego sum, ego sum, inquit, qui deleo iniquitates tuas. Quid autem? an Deus ipse quum beneficium istud nobis offert, confitendi legem imponit? An Christus ipse, cujus maxime proprium est hoc officium & mandatum, tale quicquam præscribit peccata remittendo? Nusquam hoc legitur. Nunc quum insurgunt homines, manumque injiciunt Christo ad restringendam ejus gratiam, nonne plusquam sacrilega audacia est? Et nos, si tantum juris permittimus hominibus, ut reconciliandæ inter nos & Deum gratiæ ipsi sint arbitri ad leges dictandas, nonne Christi beneficium, tali ingratitudine repudiamus? Hoc certe, nisi impudenter, negari non potest. Confugimus miseri omnes nos, ut necesse est, ad peccatorum veniam, tanquam ad unicum salutis asylum. Certa nobis via à Filio Dei monstratur. Certa ratio traditur tanti boni potiendi. Hic se interponit mortalis homo, aditumque præcludere audet: januam ostendit à se obseratam, nec aperiri nisi confessionis clave, patitur. Hanc in se tyrannidem qui suscipiunt, statuuntne Christum unicum justitiæ auctorem, ac non potius honoris partem illi ereptam alio transscribunt? Et ubi gratuita justitia, si hoc modo redimitur?

Porro, quoniam hactenus expertæ sunt piæ animæ, quam dira esset carnificina, quum ad ejusmodi confessionem adigebantur: ut minore doloris sensu eas interimant falsi Mediatores, mediam viam excogitant. Dicunt enim, neque nimis laxandam confessionem, neque rursus nimis stringendam. Videtur certe aliquid profectum, quum ex illa anxia enumeratione aliquid remittitur. Nugæ scilicet: nam si statuimus non absolvi coram Deo, nisi qui sacerdoti sua peccata confessi fuerint, cui inde apiculum detrahere fas erit? Nonne semper periclitabimur, ne si quid à nobis prætermissum est, in judicium Deus revocet?

revocet? Hæc demum pax est conscientiæ, sine qua nulla est salus, quum indubia est absolutionis fides. Si confiteri prius quempiam necesse est, quam absolvatur, quousque urgeat hæc necessitas, non est in hominis arbitrio definire. Ita nihil præter assiduam inquietudinem, lentumque tormentum, & perplexas ambages relinquitur, quæ animam nihilo minus conficient, quam si aperte jugularetur. Contenti sunt Mediatores, si recenseantur peccata, quæ diligenter cogitanti, & sese excutienti in mentem veniunt. Quid hoc est aliud, quam venenum gutta mellis illinere, ut primo gustu minus sentiatur? Nam si quid justæ diligentiæ vel minimum defuerit, hic hærebit peccator. Imo labefactabitur tota promissio: & tandem abyssus abyssum trahet. Si hæc est salutis scientia, tranquillo animo in peccatorum veniam recumbere: quisquis hunc laqueum sponte induet, sciens ac volens salutem suam projicit.

Quod autem huic impiæ tyrannidi prætexitur Christi auctoritas, non minore fit impudentia, quam malitia. Antehac Sorbonicis theologastris propter crassam inscitiam poterat ignosci, quum Scripturam perperam corrumperent. Nunc in tanta luce non eadem valere debet excusatio. Obtendunt Mediatores, ligandi & solvendi potestatem Apostolis esse datam. Addunt postea, exerceri non posse, nisi intelligat qui ea fungitur, retinerene, an solvere debeat. Inde enumerationem conficiunt. Quid tam puerile objectum, toties à nobis refutatum, nunc de integro excutiam? Quum instruuntur ligandi & solvendi potestate Apostoli, hoc elogio vim & fructum Euangelii commendari, certum est. Magnopere enim refert, ut ratam esse coram Deo absolutionem sciamus, quæ nobis nunciatur ore hominis. Meminerimus, homines esse mortales, qui nos ab æternæ mortis reatu exemptos esse testantur. Tantæ rei testimonio, ne Angeli quidem pares forent. Quid ergo nobis fieret, nisi suam auctoritatem interponeret ipse Filius Dei, ad sanciendam mandati sui fidem? Ipsa porro mandati exequutio, omnem hac de re dubitationem tollit. Neque enim audiendis confessionibus, sed prædicando Euangelio, ligandi solvendique munus exercuerunt Apostoli. Quin etiam palam est, melioribus seculis, quibus floruit religio, vel ignotum fuisse confitendi ritum, vel non ita communiter receptum fuisse. Certe extra controversiam est, totos mille annos & supra, hac lege solutas fuisse Ecclesias, quam novi Mediatores quasi perpetuam, & una cum Euangelio natam, obtrudunt. Quod si necessaria est, quam fingunt cognitio, ut peccata remittere nequeat, nisi qui audivit: temeritatis damnandi sunt, non modo præstantissimi quique veteris Ecclesiæ pastores, sed Apostoli ipsi, adeoque omnium Magister & Dominus, qui omnes, quum morem confitendi nescirent, ligare tamen & solvere ausi sunt.

Scio ejusmodi homines, ubi species aliqua utilitatis se ostendit, quidvis sibi jubendum permittere. Atque hæc ratio est, cur tantopere confessionem urgeant, quia mundum volunt sibi obnoxium facere, ut obsequentem habeant. Multis ergo nominibus confitendi ritum utilissimum esse contendunt. Nempe, si reputamus, quid privatim ipsis expediat. Quum tamen omnia dixerunt, nihil afferunt magis speciosum, quam quod impios cogunt semel quotannis erubescere. Scilicet, multum profectum est, quum apud nos plus hominum valet pudor, quam Dei & Angelorum reverentia. Et tamen hoc ipsum esse falsissimum, usus, qui optimus est magister, docet. Eo enim majore peccandi protervia lasciviunt, quia se fore salvos confidunt, simulac in aurem sacrifici quicquid intus eos gravat, exoneraverint. Perinde acsi Dei tribunal effugerent, judicium hominibus deferendo. Denique non secus ac ebriosi, vomendo ad novam crapulam se comparant. Quid autem ex adverso nobis promptum esset objicere? An non ex hac Lerna innumeras malorum species prodire notum est? Verum ut demus esse verum quod postulant, nihil tanti esse debet, ut in servitutem redigantur conscientiæ, prostituatur Christi gratia, opprimatur fides. Ut maxime, inquam, expediat, cogi ad confitenda sua peccata homines, fucum tamen facere, quasi res sit ad salutem necessaria, neque fas est, neque expedit. Stringi enim talium legum vinculis conscientiæ nequeunt, quin strangulentur. Ergo omnibus illis abruptis, discamus solis gratuitæ misericordiæ promissionibus, omnes sensus habere devinctos.

Similiter, quum de spirituali conscientiæ foro agitur, nulla satisfactionum fiat mentio. Unica enim est Christi satisfactio, quæ non culpæ tantum æternæque mortis reatu nos eximit: sed temporalibus quoque pœnis redimendis est pretium. Arridet quidem, prima specie, illa distinctio: pœnam æternam gratis remitti Christi beneficio: temporales autem, nostris satisfactionibus: sed re propius inspecta, protinus evanescit. Reclamant primum omnes Prophetæ, qui Dei misericordiæ, pœnarum relaxationem ubique assignant. Quod Deus gratis condonat, certum est, nullis operibus nos promereri. Atqui, dum ita Deum loquentem inducit Propheta: *Ezech. 20.*
Propter me faciam, non propter vos: de remittenda *vers. 44.*
temporali pœna sermo habetur. Imo quoties fere ad *& 36.*
petendam gratuitam veniam confugiunt, externas *vers. 22.*
calamitates deprecantur, ut sunt iræ Dei indicia. Et quum nos recipit Deus in gratiam, simul finem malis se impositurum promittit. Denique sicuti culpam pœna sequitur, tanquam fructus arborem: ita culpa remissa, tanquam excisa radice, pœna quoque extinguitur. Verum est quidem, hoc optimum esse remedium ne judicentur homines à Deo, si seipsos
judicent: quemadmodum testatur Paulus. Id tamen *1 Cor. 11.*
perinde accipi non debet, acsi mutua compensatione *vers. 31.*
ne ipsum placarent. Sed quum hoc unum agat Deus nos puniendo, ut ad pœnitentiam cogat, non mirum est, si pœnæ dicatur occurrere peccator, qui sponte se corrigit. Verbis enim nos invitat prius cælestis Pater, quam manu feriat. Si voluntaria in nobis conversio apparet, obtinuit quod volebat. Illic jam cessat puniendi materia. Denique, sicut in futurum tempus respiciunt, quæ piis infliguntur pœnæ: ita qui eas avertere cupit, non est quod studeat satisfactione aliqua, quod deliquit, expungere: sed se quibuscunque potest modis cùm ad humilitatem, tum ad veram resipiscentiam erudiens, sui ipse peccati ultor sit homo, ne Deum experiatur ultorem. Qui Deum sibi vult parcere, ipse sibi ne parcat, nec indulgeat. Qui erigi vult à Deo, se ipse humiliet. Sed hoc totum nihil ad mutuam compensationem: nam qui in hunc modum de se pœnas sumunt, quo præveniant Dei judicium, constituunt sibi nihilominus in Christi sacrificio non modo culpæ expiationem, sed pœnarum etiam, quascunque meriti sunt, veniam. Satisfactiones porro, quarum usus est in Ecclesia, quum ad exemplum magis pertineant, pars sunt ordinis politici, non autem spiritualis justitiæ subsidia.

Huic doctrinæ, qui vel tantillum derogant, nunquam tam speciosos habebunt prætextus, quin saltem palam fiat, exitiales ipsos tendere insidias hominum saluti: quas si cavere negligimus, frustra posthac gememus salutem amissam, quam ipsi sponte prodiderimus Satanæ & ejus ministris. Cavendum itaque, ne illæ nos demulceant Sirenum voces: Hoc parum est: Hoc commoda interpretatione mitigabitur: Hoc facile latebit: Hoc admittetur non magno periculo.
Potius audiamus monentem Christum: Ambulate *Joan. 12.*
dum lucem habetis. Nam si quas patimur claræ luci *vers. 35.*
nubeculas opponi, citius quam putemus, obruent nos tenebræ. Unica est janua, qua ingredi nos in

vitam æternam oportet: unica est via, qua ad eam pervenitur. Minimus ab his deflexus, proclivis est in mortem error. Huc accedit, quod obliquis velut cuniculis simul impetitur Christi gloria, quam ita conjunctam esse cum salute nostra voluit, ut alteri qui detrahit, utrumque violet. Ergo in asserenda gratuitæ justificationis doctrina, non tantum quam sit nobis chara nostra salus, sed etiam quam pretiosa Christi gloria, specimen edendum est. Unde apparet, quam detestandum interitum nobis moliantur perfidi Mediatores, qui suis fucis huc nos inducunt, ut non minus in Filium Dei simus ingrati, quam propriæ salutis proditores.

Atque ut demus, relinqui nobis istud integrum, justificari sola fide hominem: qui tamen nihil præterea relinquunt, quo tandem loco habendum censent cultum Dei? Estne illis res tam frivola, ut pacem Ecclesiæ morari non debeat? Atqui, hominum & Angelorum saluti præferendam esse dico. Proinde, qui non tantum posthabito, sed etiam relicto Dei cultu, alterum illud caput duntaxat urgent, quid sit vera religio nondum didicerunt. Si quis objiciat, præcipuam divini cultus partem fide, ejusque exercitiis contineri: ego id quidem fateor: sed disputare, quomodo salutem adipiscantur homines, quomodo autem rite colatur Deus, tacere nimis est præposterum. Adde quod hujus rei cognitio propriam explicationem desiderat: cujus duo potissimum sunt membra. Primum enim statuendum est, spiritualem esse Dei cultum, ne in externis vel ceremoniis, vel aliis quibuslibet operibus reponatur: deinde non esse legitimum, nisi ad ejus cui præstatur, voluntatem sit compositus, tanquam ad suam regulam. Utrumque plusquam necessarium est: nam ut nihil quam terram & carnem sapimus, ita Deum metimur nostro ingenio. Unde fit, ut semper magis arrideant externæ pompæ, quæ nihili sunt coram Deo, quam interior cordis veritas, quam solam probat ac requirit. Rursus, nota est ingenii nostri lascivia, quæ hic maxime exultat, ubi nihil prorsus audendum erat. Quoslibet cultus, & alios subinde atque alios comminisci, homines sibi permittunt. Neque hoc est seculi unius vitium. Usque ab exordio mundi
1. Sam. 15. vers. 22. ita licenter mundus cum Deo lusit. Ipse autem clamat, nihil sibi pluris esse quam obedientiam. Itaque omnes cultus, præter mandatum suum confictos, non modo tanquam irritos respuit, sed plane damnat. Quid testimoniis utar in re tam aperta? quum proverbiales inter Christianos esse debeant hujusmodi sententiæ.

Quod prius membrum, quasi supervacuum secure omittunt fucosi Mediatores, ut ne verbulo quidem attingant, spiritualem esse Dei cultum: quid aliud, quam latebras quæritant ad fallendum? Fingamus tamen id esse tolerabile. Quod autem in operibus per se bonis numerant, quæ sponte suscipiuntur absque Dei mandato, in eo totam pie recteque vivendi regulam pervertunt. Ubi enim erit illud, Frustra me colunt,
Mat. 15. vers. 9. docentes præcepta hominum: si vagari suo arbitrio extra Dei legem, hominibus liceat? Ac eo impudentiæ erumpunt, ut dicant à Spiritu sancto discrepare, qui non probant supererogationis opera.
Jesa. 1. vers. 12. Cur istud? An quoniam ejusmodi opera apud Jesaiam commendat Spiritus, quum hoc solo titulo damnat quæcunque pulcherrimam alioqui speciem habent, quod ea Deus non requirat è manibus nostris? Video quid objiciant: ut omnia vendamus, ut perpetuam colamus virginitatem, ut gratuitam prædicationis operam impendamus Ecclesiæ, non præcipi quidem à Domino, placere nihilominus. Atqui, respondeo, etiamsi quis hæc omnia simul, & longe majora præstet, nihil ultra præstare, quam quod Lex continet. Illic enim jubemur Deum ex toto corde diligere. Quis hominum hanc metam sua perfectione superet? Si excipiant, nullum tamen de operibus ipsis speciale extare mandatum: ad hoc quoque facilis est responsio. Neque enim hæc omnibus convenirent. Neque rite suscipiuntur in eum finem, quasi per se valeant, aut quasi ita coli Deus velit. Si quis nulla necessitate inductus, vendat quæcunque habet, abjecta familiæ suæ cura, quasi venditio per se sit virtus, nonne stultitiæ merito damnabitur? Neque enim omnes promiscue alloquitur Christus, quum dicit: Vade, & *Mat. 19.*
vende omnia: sed eum qui se falso tota Lege perfun- *vers. 21.*
ctum putans, inani fiducia turgebat. Ut eum ostendat Christus, procul adhuc à tota perfectione abesse: vitium, in quo sibi blandiebatur, attingit: quod scilicet opibus suis nimium addictus esset. Unde patet, tale venditionis genus sub Legis mandatis contineri. Idem & de virginitate sentiendum. Videre enim quisque debet quid sibi datum sit, ne quis incontinentia laborans, dum cælibatum appetit, cum Deo luctetur. Deinde, qui continentiæ dono præditus est, placere sibi non debet cum suo cælibatu, quasi genus vivendi colat aliis perfectius. Neque enim virginitas, quasi per se virtus sit, laudatur: sed dum refertur in suum finem: ut liberius, avocamentis omnibus soluti, studia nostra & curas omnes conferamus in Dei obsequium. Et cur stipendio abstinuit Paulus, nisi ut obviam iret pseudoapostolorum malitiæ, qui ideo nihil poscebant, ut infamiam crearent ejus ministerio, vel saltem auctoritati detraherent? Quid autem obsecro, præter officii sui modum supererogat minister, dum nihil prætermittit, quod ad Ecclesiæ utilitatem facturum videt? Non potuit aliter facere Paulus, quin se & Apostolatum suum improborum ludibrio exponeret. Quid ergo fecit, primum quod non debuerit, deinde quod non esset ex Dei præscripto?

Jactant etiam exemplum Davidis, qui coram arca saltavit. Verum, quid hoc ad commentitios cultus stabiliendos? Nam si novum quempiam cultum erigere in animo habuit David, quis ejus temeritatem excusset, quum rem tam severe à Domino prohibitam aggressus sit? Lex certe illa communis erat omnium: *Deut. 12.*
ne facerent quod singulis placeret: sed tantum quod *vers. 8.*
Dominus præceperat. Si quid ergo ad mandatum de suo addidit David, perperam ausus est plusquam licebat. Si fatemur peccasse: quid imitatores juvat perversum exemplum? Ego vero non concedo, hoc animo saltasse Davidem, ut cultum sibi non mandatum Deo exhiberet. Satis scitur, ceremonias ita pietatis fuisse exercitia, ut non tam ex se, quam ex fine æstimarentur. Quid ergo sibi aliud voluit illa Davidis saltatio, nisi ut arcam Domini magnifice in locum cælitus illi destinatum & consecratum deduceret? Quanquam non dubium est, quin peculiari Spiritus instinctu huc adductus fuerit: quod in extraordinariis sanctorum factis semper observandum est.

Verum, ne quis calumnietur, nos in rebus externis nimium esse morosos, qui adeo præcise tollamus omnem libertatem: hic testatum velim piis lectoribus, me non de ceremoniis litigare, quæ decoro tantum & ordini serviunt: vel etiam symbola sunt & incitamenta ejus, quam Deo deferimus, reverentiæ. Nobis enim de operibus disputatio est, quæ per se Deo placere fingunt Mediatores, & quibus eum rite coli affirmant. Nam quum illis de operum justitia, adeoque meritoriis operibus sermo est, ejusmodi figmenta obtrudunt, quæ ad Dei legem hominum arbitrio adduntur. Quis autem non videt hoc modo ἐθελοθρησκείας, quæ à Paulo damnantur, Dei mandatis opponi? Certe, si verum dicerent, falsum esset illud Christi: frustra Deum coli hominum mandatis. Nego igitur, legitimum esse alium Dei cultum, quam qui ad ejus voluntatem exigitur: nam is solus rationabilis à Paulo vocatur hac de causa, quod ubi sapere plus- *Rom. 12.*
quam oportet, homines volunt, à ratione vi aque aber- *vers. 1.*
rant. De operibus autem mediis, quorum libera est electio, alibi erit opportunior dicendi locus: tantum ostendere volui, si absque Dei mandato suscepta à nobis opera, in partem divini cultus, spiritualisque justitiæ obrepant, quod in religione præcipuum est, everti.

Quo-

Quoniam in tradenda reformationis formula, postquam de justificatione egerunt Mediatores, ad Ecclesiam descendunt: videndum quatenus eorum placitis acquiescere pio homini liceat, qui nolit à veritate discedere. Quas ponunt dignoscendæ Ecclesiæ notas, ego quoque libenter recipio, puram doctrinam, rectum Sacramentorum usum, & sanctam, quæ inde pendet, unitatem. Sed quod addunt de continua Episcoporum successione, quis non animadvertat captiose ab illis dici? Non abs re contendimus, ita seculis aliquot laceratam & dissipatam fuisse Dei Ecclesiam, ut destituta fuerit veris pastoribus. Contendimus nihil minus quam pastores fuisse, qui hanc honoris titulum sibi arrogarunt. Isti, non modo lupos censeri volunt pastores, sed Ecclesiam alibi quam apud eos quærendam esse negant. Nos certe non negamus semper fuisse Dei Ecclesiam in mundo. Audimus enim quid de perpetuo Christi semine Deus promittat. Hoc etiam modo non negamus, quin ab exordio Euangelii continua usque ad nos fuerit Ecclesiæ successio: quemadmodum certo persuasi sumus, ad finem usque mundi fore: sed non concedimus, ita affixam esse externis larvis, ut penes Episcopos vel fuerit antehac, vel posthac futura sit. Et unde, quæso, id necessarium esse probant? Nulla usquam invenietur promissio.
2 Pet. 2. vers. 1. Quin potius, dum Petros admonet, falsos doctores in Ecclesia Christiana fore, sicuti in populo veteri
2 Thess. 2. vers. 4. fuerunt: & Paulus sessurum in templo Dei Antichristum pronunciat, noo extraneos hostes designant, qui violenta irruptione, ad exiguum tempus turbent Ecclesiam: de ordinaria quam vocant, præsulum administratione loquuntur: ne quis tranquillum ac florentem regni Christi statum somniaret. Ergo, si penes Apostolorum successores residet Ecclesia, eos quæramus successores, qui traditam ab illis doctrinam posteris fideliter per manus tradiderint.

Scio, ut continuam hanc successionem commendent Irenæus, Origenes, Augustinus & alii quidam ex veteribus. Sed merum fucum faciunt, qui ejusmodi testimonio, tyrannidem Papatus, quæ nihil commune habet cum antiqua Ecclesiæ forma, defendere conantur. Irenæo & Origeni negotium erat cum improbis nebulonibus, qui, quum prodigiosos errores proferrent in medium, eos sibi divinitus revelatos esse jactabant. Hujus mendacii facilis erat refutatio, quod adhuc superstites erant multi, qui familiares Apostolorum discipulis fuerant. Recens erat ejus doctrinæ memoria quam Apostoli tradiderant. Ipsi quodammodo parietes adhuc eorum vocibus personabant. Miramur, si illi sancti viri, testes citaverint Ecclesias, quæ & ab ipsis Apostolis institutæ fuerant, & eorum institutionem, sine controversia retinuerant. Pugnabat Augustinus contra Donatistas, qui furiosa superbia inflati, solos se Ecclesiam habere gloriabantur, quum tamen nihil esset causæ, cur ab aliis dissiderent. Objicit illis Augustinus, quas illi repudiabant Ecclesias, & à quibus discessionem fecerant, continua serie ab ipsis Apostolis fluxisse. Optimo id quidem jure: quum eas in recepta semel doctrina perstitisse, Donatistæ agnoscerent. At longe diversa est nostra ratio. Successores enim Apostolorum fuisse negamus, qui ab eorum fide doctrinaque desciverint. Perfidiosi isti Mediatores, qui tenebras miscent cum luce, quam dissimilis sit antiquo Ecclesiæ regimini, vel potius contraria præsens dissipatio, non ignorant. Cujus ergo impudentiæ est, ad opprimendam Ecclesiam, nomen Ecclesiæ ipsius obtendere? Utinam vero ad hunc usque diem stetisset illa, quam mentiuntur, successio. Apud nos certe non difficulter inveniret, quam meretur, reverentiam. Sit, inquam, Petri successor Papa, si Apostoli fungatur officio. Sed in quo sita est successio, nisi in perpetuitate doctrinæ? Si autem ab his corrupta est, imo extincta & abolita Apostolorum doctrina, qui eorum haberi volunt successores; quis non stultam eorum jactantiam derideat? Eodem nempe argumento probare mihi licet, tyrannos omnes optimos fuisse libertatis vindices: quoniam à republ. ad eorum monarchiam continuus fuerit transitus. Nunc an ita sit, ex re fiat æstimatio. Sed hoc ipsum ne fiat, ex professo cavent Mediatores, qui ex honore, quem personis deferunt, præjudicium fieri volunt de doctrina.

Ut locum hunc breviter concludam: Ecclesiam Dei quærimus. Fatemur omnes, sic propagatam fuisse ab initio, ut continuo seculorum ordine ad nos usque duraverit, & hodie diffusa sit per totum orbem. Restat altera quæstio: Sitne personis alligata. Nos quam periculosum sit hoc fateri, tametsi videmus, noluimus tamen adeo esse solliciti, ut caveamus in posterum. Sed quum sibi usurpent nomen Ecclesiæ, qui eam funditus, quantum in se erat, perdiderunt, cujus socordiæ fuerit, saltem præsenti malo non reclamare? Jam suo tempore dicebat Hilarius, Ecclesiam potius delitescere in cavernis, quam in primariis sedibus eminere. Quæ ad tam horrendam, quæ ubique hodie grassatur, vastitatem deplorandam querimoniæ sufficiant? Aliunde igitur, quam ex hominum titulis, petenda erit Ecclesiæ cognitio. Et frustra in ejus investigatione circuimus, quum ultro se nobis verissima ratio offerat. Quis enim nostrum, ut hominem agnoscat, ejus calceos vel pedes intuebitur? An non in faciem potius recta conjicimus oculos? Cur ergo in consideranda Ecclesia, non ab ipso capite incipimus, præsertim quum eo nos Christus ipse revocet? Ubi
erit cadaver, inquit, illuc congregabuntur aquilæ. *Mat. 24. vers. 28.*
Quare si in certam Ecclesiæ unitatem coalescere libet: in veritatem Christi tantum consentiamus.

Quum ad Ecclesiæ auctoritatem ventum est, quibuscunque fucis imperitorum oculos ludant Mediatores, huc tandem recidunt, ut pro verbo Dei, sola valeat hominum libido. Nota est illa triplex cantilena: Esse penes Ecclesiam, discernere veras Scripturas ab adulterinis; Eandem habere jus interpretandi: Ejus traditionem oraculorum vim habere. His jactis fundamentis, palam est, ereptum Deo imperium, ad lituos & infulas transferri. Qualiscunque sit eorum caterva, qui modo Episcopali titulo sint ornati, Ecclesiam constituit. Porro, immensum est quod illis licebit, si arbitrio suo interpretentur Scripturam, si fidei articulos fabricent, leges imponant conscientiis. Quid igitur Deo fiet reliquum? Hæc plusquam manifesta est regni Christi, sanæ doctrinæ, salutis nostræ proditio. Et nos discordias alere, pacemque impedire ac turbare clamabunt, nisi protinus assentiamur? Quin proprium Ecclesiæ officium sit, Scripturas veras à supposititiis discernere, non nego: nempe, quia obedienter amplectitur, quicquid Dei est. & oves audiunt vocem pastoris, alienorum vocem non admittunt. Sed Ecclesiæ judicio submittere sacrosancta Dei oracula, ut quasi precario suam inter homines auctoritatem obtineant, sacrilega est impietas.
Nam quum super Apostolorum & Prophetarum doctrinam, teste Paulo, fundata sit Ecclesia, perinde isti *Ephes. 2. vers. 20.*
loquuntur, acsi garrirent matrem à filia esse genitam. Notum est præterea, quid captent. Hinc ille, aiunt, Canon, &c. Primum quæro, quo ipsum tempore editum fuisse putent: nam in Niceno Concilio nulla ejus mentio. Et tamen illic satis validis contra Arium instructi armis erant sancti Patres, quum Scripturas in manu haberent. Deinde, quid Legi librisque Propheticis fiet, si tamdiu pependit eorum auctoritas, donec aliquid post duo tandem annorum millia, ex quo Lex lata fuerat, decerneretur? Nam Machabæorum libros, Tobiam, ejusdemque farinæ alia, quoniam in vulgari eorum canone continentur, pro legitimis haberi volunt. At de ipso Canone, quem adeo superciliose nobis obtrudunt, inter se non consentiunt veteres Scriptores. Suis ergo

fruantur Mediatores, ut libet, modo nobis liberum sit ea repudiare, quæ divinitus non esse prodita, sani omnes, saltem ubi moniti fuerint, judicabunt.

Sequitur jus interpretandi, quod ut Mediatores confictæ à se Ecclesiæ asserant, adducunt Petri testimonium: non esse privatæ interpretationis Prophetiam: quia non à seipsis loquuti sint Prophetæ, sed à Spiritu Dei impulsi. Sed hæc consequentia apud intelligentes parum proficient. Admonet Petrus, nihilo nunc magis humani ingenii perspicacia intelligi posse Prophetias, quam olim conflari potuerint. Hortatur ergo, ut quemadmodum divinitus sunt allatæ, ita genuinum earum sensum postulemus à Dei Spiritu nobis patefieri. Nihil ambitioni, nihil arrogantiæ esse dandum. Sed an inde consequitur, jus interpretandi rediisse ad paucos? Obtendunt etiam, promissum esse Ecclesiæ Spiritum, à quo ducatur in omnem veritatem: & qui suggerat quæcunque docuit Christus. Atqui, quum eripiant interea Ecclesiæ quod illi à Christo datum est, annon detegenda est eorum fallacia? Dono Interpretationis instruit Spiritus Domini quos visum est, in communem Ecclesiæ ædificationem. Hujus doni vim & usum non supprimunt tantum, sed in nihilum redigunt, qui solis Episcopis potestatem faciunt aliis dictandi, quod necessario sequantur. Sæpe accidit, ut genuina Scripturæ intelligentia destituti sint Episcopi. Ergo qui nos ad tenenda eorum præscripta cogunt, furiosos armant gladio, quo Scripturam totam misere conscindant. Denique, quisquis Scripturæ sensum, Episcoporum subjicit arbitrio, interempta ejus anima, nihil præter mortuum corpus relinquit. Extrahendus enim nobis est anguis, quem sub hoc dumeto Mediatores occultant: nempe hoc volunt, ut nihil tam sit firmum & perspicuum in Scripturis quod non uno verbo eludere promptum sit, si quidem cornutis bestiis minus adlubescat.

Tertiam partem Ecclesiasticæ potestatis locant Mediatores in sanciendis, tam dogmatibus, quam legibus. Atque priorem illam speciem, Traditiones vocant, quas si quis convellat, eorum sententia, negat Ecclesiam fundamentum esse veritatis. Hac captione irretiuntur miseræ animæ, ne quam omnino superstitionem rejicere audeant, quæ modo longi temporis usu invaluerit. Plausibile quidem exemplum adducunt in Baptismo parvulorum: sed quum nullum sit tam crassum aut puerile commentum, quod non Traditionis nomine venditetur in Papatu, omni superstitionum genere ultro se implicat, quisquis ab hac captione sibi non cavet. Tametsi, ne hoc quidem illis concedo, ex Ecclesiæ traditione fluxisse Pædobaptismum, quem certo constat, in ipsa Dei institutione esse fundatum, & à Circumcisione habere suam originem. Parum enim haberet firmamenti, si hominum tantum arbitrio staret. Adeoque hæc tenenda est universalis regula, non esse legitimum Sacramentum, nisi quod à Deo est, non ab hominibus. Sed ut ad præsentem causam revertar: non modo cerei Paschalis benedictionem, aquæ exorcismum, & similes nugas, quæ numero sunt infinitæ: sed missandi ritum, & impios omnes ejusdem formæ cultus, una (ut aiunt) fidelia dealbant, quum illis Traditionum imponunt nomen. Ut quicquid longi temporis præscriptione defenditur, quasi extra controversiam positum, inter ipsa Dei mandata emineat. Et hic se nemo opponet? Imo subeunda potius millies turbatæ pacis infamia, quam ut perfida dissimulatione prodamus tam necessariam Dei veritatem, quæ hic alioqui periclitatur.

Leges non alias unquam tulit vera Christi Ecclesia, nisi quæ ad retinendum ordinem, ad fovendam concordiam, ad tuendam disciplinam, facerent. Tales nemo sobrius non fatebitur, & jure ferri, & ab omnibus piis servandas esse. Nec vero de eo contendimus. Sed duobus malis subvenire necesse est, si volumus salvam esse Ecclesiam. Quod hodie nihilo leviora & æque multa & varia legum onera imposita sunt Christianis, quam olim sustinebant Judæi, id esse præter Christi institutum, nemo dubitat. Qui enim Dei leges abrogavit, ut nos à servitute laxaret, novis profecto hominum legibus nos premi noluit. Factum est tamen. Nec tantum liberale illud regimen ablatum, sed quasi in diram carnificinam coactæ sunt animæ. Saltem fieri nequit, quin assidue torqueantur. Nam & quædam aperte cum præscripta à Deo regula pugnant, & quarundam observatio impossibilis. Tam procul absunt à levanda hac tyrannide, qui habenas tenent, ut tantum de ea stabilienda cogitent. Et nunc Moderatores nostri, opposita Ecclesiæ auctoritate, impiorum libidini obsequuntur. Alterius quoque mali non minus necessaria est correctio. Leges, quas sub Ecclesiæ nomine commendant, tyranni, spirituales vocant: ut quæ regendis conscientiis sint destinatæ. Hujus mali appendix est illa, cujus memini superstitio: quod earum observationem ad cultum Dei pertinere fingunt. At Deus sibi uni spirituale regimen, verboque suo vindicat: ut intactæ ab hominibus conscientiæ in solum ejus nutum respicere discant. Unus Legislator, inquit Jacobus, qui salvare potest ac perdere. *Jacob. 4. vers. 12.* Et Paulus severe admonet, ne se hominibus addicant, qui *1 Cor. 7. vers. 23.* Christi beneficio sunt manumissi. Et alibi Colossenses objurgat, quod decretis teneantur. *Coloss. 2. vers. 20.* Quid ad hæc Mediatores? Nulla remedii facta mentione, simpliciter, ut hactenus, parendi necessitate nos obstringunt. Atqui, tantundem abrogatur imperio Dei, quantum hominibus tribuitur. Valeat ergo prævaricatrix ista obedientia, quæ Dei frenum abrumpit, ut nos hominum laqueis stranguler.

Jam quod toti Ecclesiæ præficiunt Rom. Pontificem, cùm per se non est tolerabile, tum vero acrius refutandum, quia prærogativam esse Petro concessam fingunt. Mandat Petro Christus, ut pascat oves *Joan. 21. vers. 16.* suas. Quid? Aliis non mandat? Sed non frustra hunc nomine compellat Christus. Quasi non constet, illic ter repetito oves pascendi jussu, eum restitui in honorem Apostolatus, unde ter Christum abnegando, exciderat. Nomen autem ovium, qua fronte, quæso, universam Ecclesiam interpretantur? Eodem nempe argumento dicam, munus, quod Christus illi contulerat, aliis resignasse, quos ad pascendum Christi *1 Pet. 5. vers. 2.* gregem hortatur. Gubernare, secundum istos, debuit Petrus totam Ecclesiam, quia illi dictum fuerat, Pasce oves meas. Ergo si aliis idem faciendum jure scribit: aut in eos transfert jus sibi commissum, vel ex æquo cum illis participat. Nimium vero proterve Scripturis ludunt, quum totam Ecclesiam fingunt in nomine ovium comprehendi. Ipse quidem pastor fuit ovium Christi, sed quibus operam suam impendit, & quam late se extendere potuit ejus ministerium. Nam si cum plenitudine potestatis, ut garriunt Mediatores, præesse debuit Ecclesiis omnibus, inique Paulus agebat, superiorem illi gradum negando. Et quis unquam fando audivit, Petrum quicquam sibi in alienas Ecclesias vendicasse? Quin potius quum ab Ecclesia mittitur, obtemperat, tanquam unusquilibet ex consessu. Fuit inter alios eximius non nego, & pro excellentia donorum, quibus pollebat, illi honor deferebatur, ut primas teneret, quoties erant congregati. Sed aliud longe est, orbi universo præesse, quam præsidere in exiguo hominum cœtu.

Sed fingamus, datum fuisse Petro, quantum jactant. Quis tamen concedet patrimonium fuisse donatum, quod in hæredes transmitteret? Successoribus idem, inquiunt, quod acceperat, jus reliquit. Ergo Satanam esse oportet, quisquis est Petri successor: quoniam hoc elogio insignitus fuit. Ubinam sit ulla successionis mentio? Paulus quum de tota Ecclesiæ administratione ex professo disserit, neque unum constituit caput, neque primatum hæreditarium facit. Et

tamen

tamen illic totus est in commendanda unitate. Postquam autem commemoravit unum Deum Patrem, *Ephes. 4. v. 4, 5, 6.* unum Christum, unum Spiritum, unum corpus Ecclesiæ, unam fidem, unum Baptisma: modum conservandæ unitatis describit: quia unicuique Pastorum distributa sit gratia secundum mensuram, qua donati sunt à Christo. Ubi plenitudo potestatis, quum singulos ad certum modum revocet? Cur non unum Papam mox subjecit, quo nihil ad præsentem causam erat commodius, si quidem ita res tulisset?

Demus præterea, sancitam in Petro fuisse primatus in Ecclesia perpetuitatem: cur tamen Romæ potius sedes primatus, quam alibi collocabitur? Causam allegant, quia fuerit Petri sedes. Perinde acsi quis in deserto constituat præcipuam Ecclesiæ Judaicæ sedem: quia illic Moses summus omnium Propheta, & Aaron primus Sacerdos, usque ad mortem, munere suo defuncti sint. sed valeat hæc ratio. Quid Antiochia? Romam præferunt: quia illic mortuus sit Petrus. At probabiles sunt conjecturæ, unde colligere licet, fabulosum esse, quod de Romano Petri episcopatu tradunt. Complures privatos salutat Paulus, quum scribit ad Romanam Ecclesiam. Triennio post, illuc vinctus adducitur. Exceptum à fratribus fuisse refert Lucas. Iterum nulla Petri mentio. Scribit Paulus ex carcere varias Epistolas. Nomina quorundam, etiam ignobilium, exprimit. Petro nullus inter eos locus. Si illic fuisset, non caruisset insigni contumelia tale silentium. Jam quum sibi neminem adfuisse in prima sua defensione conqueritur, an non turpem nimis perfidiæ notam Petro inureret, si tunc fuisset Urbis pastor? Item, dum alibi omnes, quos secum habet, perstringit, quis credat in hoc numero fuisse Petrum? Et tamen illud fere totum est tempus, quod Romanæ illius sessioni assignant. Verum, ut istam quæstionem non moreamus: si ideo primatum obtinet Roma, quia fuerit ultima Petri sedes, cur saltem Antiochia secundum locum inter Patriarchias non tenuit? Cur Jacobus & Joannes, qui cum Petro videbantur columnæ esse, non proximam sedibus suis dignationem acquirere potuerunt? Quam præpostera fuit distributionis ratio, quum Alexandriam sedem Marci, qui tantum unus erat ex discipulis, Ephesо & Jerosolymæ prætulerunt? Verum Apostolos inter se conferre desino: ipse enim Dominus omnium ac magister, ad cujus fulgorem evanescit omnium dignitas, ubi summi Sacerdotii munus, & docendo & moriendo, nisi Jerosolymæ obiit? Ergo Jerosolyma Christi sedes nulla erit, & Roma ad se honorem rapiet? Huc accedit, quod Petri Apostolatus Judæis fuit peculiaris, teste *Gal. 2: 8.* Paulo: ideoque proprie ad nos non spectat. Quare Judæos, quorum res agitur, sinamus de hac successione litigare.

Eodem pudore Cyprianum advocant testem in hac causa: nempe is est qui tyrannicæ superbiæ damnat Episcopos, si in collegas quicquam imperii sibi usurpent. Unum quidem Episcopatum nobis commendat: sed Christi, cujus partem in solidum, ut loquitur, quisque Episcoporum tenet. At schismata ex summi Pontificis contemptu orta esse, alicubi tradit. En eorum ingenuitas. Quod de sacerdotio Levitico scribit Cyprianus, ad Papatum rapiunt. Nam si pro schismaticis haberet Cyprianus, quicunque Pontifici Romano subesse renuunt, quo loco habendus ipse foret, qui adversus Stephanum tam libere invehitur, non inscitiæ modo & arrogantiæ ipsum accusans, sed perinde ipsum cogens in ordinem, acsi unus esset ex gregariis? Quare, desinant hic Dei & hominum testimonio tam impudenter abuti. At utile, inquiunt, remedium est, tollendis dissidiis, si unus emineat, cui cogantur omnes parere. De hoc itaque liberam Ecclesiæ consultationem relinquant, nec fingant verbo Dei præscriptum esse, quod statui ex usu debet. Quanquam hæc quoque utilitas falso ab ipsis prætexitur. Præsertim ubi ista, quam jactant, plenitudo potestatis licentiose exultat, quæ nihilo minus potest à tyrannide sejungi, quam ignis à calore suo. Et ne hic diutius hæream, si plena in Christianum orbem potestas, nihil aliud est, quam Episcopatus universalis, hanc Gregorius, ut nefariam & sacrilegam, & soli Antichristo congruentem, ubique detestatur. Cui de Papatu fides habenda potius quam ipsi Papæ? Nunc sibi, ut volet, blandiatur Rom. Pontifex hoc imperio, quod illi adulatores tribuunt: sed apud sanos nihil aliud proficiet, nisi ut Antichristum se ostendat.

Nunc, ut alia omnia remittam, si Romanum Pontificem volunt totius Ecclesiæ caput agnosci, primo loco dent nobis verum Episcopum necesse est. Quis enim inter Episcopos eminebit, nisi unus, & quidem eximius in ordine Episcoporum? Et ipsi quoque, dum Papatum ornare volunt, subinde in ore habent, Petri successionem, & Christi vices. Porro, quem Christi vicarium dicere audebunt Mediatores, qui profligata Christi veritate, extincta luce Euangelii, salute hominum eversa, corrupto & profanato Dei cultu, calcatis atque laceratis omnibus sacris ejus institutis, dissipato Ecclesiæ ordine, barbarum in morem dominatur? Quid simile, obsecro, habet cum Christo Papa, ut ejus vices personamque sustineat? quid habet commune ejus dominatio cum ministerio Petri, ut censeatur ejus successor? Ergo, ut inter nos conveniat de primatu, inde faciendum erit exordium, ut Episcopum vere præstet, cui primas in Ecclesia deferamus. nam qui hoc statuit unitatis vinculum: qualis qualis sit Rom. Episcopus, totum illi orbem subesse debere, non aliter hoc consequetur, quam impiam à Christo defectionem excitando.

In Sacramentis hanc boni & æqui Pacificatores moderationem adhibent, ut septenarius numerus, qui temere indoctorum hominum confictus audacia, stulta mundi credulitate obrepsit, quasi sacer retineatur. Subinde obtestandi sunt mihi lectores, ut causæ, quæ tractatur, magnitudinem pondusque reputent. Sacramenta instituit Christus, ut sint non modo symbola veræ religionis, quæ filios Dei à profanis hominibus discernant, sed testimonia quoque divinæ erga nos gratiæ, adeoque pignora. In Baptismo nobis & remissio peccatorum, & regenerationis Spiritus offertur. In sacra Cœna invitamur ad fruendam Christi vitam, una cum bonis omnibus. Quale nunc temperamentum erit, si his misceantur hominum figmenta? Obtendunt quidem, Deum esse omnium auctorem. Sed hæc postea quæstio expedietur. Nunc tantum dico, nimium nos fore socordes, si natas in hominum cerebris qualescunque ceremonias talibus mysteriis patimur æquari, in quibus salutis nostræ summa continetur. Quum rogat Christus, ex cælone, an ab hominibus sit Joannis baptisma, *Mat. 21. vers. 25.* non aliter legitimum ratumque nobis esse debere significat, quam si cælitus fuerit institutum. Eadem in Sacramentis omnibus valet ratio. Et sane quum profiteantur isti Mediatores, Sacramenta non testari nobis modo, sed etiam exhibere, quæ supra hominum captum sunt ac facultatem: nimium perversos fore palam est, illa si subjiciant hominum arbitrio. Sacramenta duo à Christo nobis esse commendata, extra controversiam est. De quinque ergo reliquis videamus quid sit sentiendum.

Prius tamen quam huc progrediar, in Baptismo breviter adnotare operæpretium est, melius potuisse omitti quod de præcisa ejus necessitate commemorant. Præterquam enim quod externis signis perperam alligatur animæ salus, injuria fit non levis promissioni, acsi minus ad præstandam quam offert, salutem, nisi aliunde adjuta sufficeret. Sancta ideo nascitur ex fidelibus progenies, quod adhuc utero inclusi, ipsorum liberi, antequam vitalem spiritum

 hau-

hauriant, cooptati tamen sunt in fœdus vitæ æternæ. Nec sane alio jure per Baptismum aggregantur in Ecclesiam, nisi quia ad corpus Christi jam ante pertinebant, quam in lucem ederentur. Alios enim ad Baptismum qui admittit, ipsum profanat. Nunc ergo, qui ita necessarium statuunt Baptismum, ut à spe salutis excludant, nisi qui eo tincti fuerunt, tum in Deum sunt contumeliosi, tum se quoque ipsos implicant magna absurditate. Nam à Christo alienos sacra Christi nota insignire, qui fas esset? Baptismum ergo præcedat adoptionis gratia necesse est: quæ non dimidiæ tantum salutis causa est, sed eam ipsam salutem in solidum affert, quæ Baptismo deinde sancitur. Hinc, ut error alius ex alio scaturire solet, baptizandi munus quod solis Ecclesiæ ministris peculiariter mandavit Christus, non ad unum modo quemlibet ex plebe, sed ad mulierculas etiam delegant. Taceo quod de forma Baptismi disputantes, posthabita mysterii explicatione, quasi parum ad rem faceret, in nudam verborum pronunciationem insistunt: acsi Christus quum Apostolos in nomen Patris, & Filii, & Spiritus sancti baptizare jussit, magicum nescio quod carmen dictasset: ac non potius summatim indicare voluisset, unde & tota vis Baptismi fluat, & cujus nomine jussuque administretur, & cujus fide nitatur, & quorsum referri debeat.

Ceremonias omnes, quibus purum Christi Baptismum posteritas partim vitiavit, partim obfuscavit, illibatas manere jubent: imo etiam restitui, sicubi sint abrogatæ. Hoc autem quid aliud est, quam cœnosis hominum inquinamentis cæleste Filii Dei lavacrum inficere? Simplex aquæ symbolum nobis mandavit Christus. Eo, ut par erat, contenti fuerunt Apostoli. Non eadem apud successores valuit sobrietas. Arrisit enim oleum & cereus, & similes nugæ. Demum obrepsit, quæ solet, perversa superstitio, ut chrisma ab hominibus additum pluris quam aqua ore Christi consecrata, fieret. Aquam vero ipsam novo & sumptuoso ritu, quasi alias profana esset, oportuit consecrari. Denique ipsa baptizandi actio ex tam variis & multis partibus consarcinata est, ut aquæ symbolum, quod solum debuerat illic eminere, sub magno cumulo lateat. Caussantur superstitionum magistri, hæc additamenta ornando Baptismo servire. verum res ipsa clamat, obscurari potius puram ejus administrationem. Aliqua igitur saltem correctione opus erat. Eam Mediatores adeo non admittunt, ut diserte caveant, ne quid moveatur. Detur hoc vetustati: ut quæ non supervacua modo, sed etiam inutilia sunt, tolerentur. Quid autem, si qua absurda & ridicula, parumque congruentia cum mysterii dignitate reperiantur? Atqui, ejusmodi esse sputum fateri cogentur,
Joan. 9. vers. 6. quo summa parvulorum labra irrigant. Sputo Christus attigit os muti, cui sermonem restituere volebat. Quam præpostera est æmulatio, quum idem in parvulis tentant! An sic decebat commemorari Christi miracula? Ludibrium hoc, quod unde vel quando emerserit nescitur, nullum certe gravem auctorem habet, pertinaciter quum defendunt, nonne aperte huc se tendere ostendunt, ne qua lucis scintilla nobis maneat?

In tractanda Cœna transsubstantiationis commentum revocant: cui reclamare coguntur, quicunque verum Cœnæ usum sibi perire nolunt. Hoc habent proprium Sacramenta, ut pro humani ingenii modulo, quod spirituale est, in visibili signo conspiciendum præbeant. Hæc porro Cœnæ spiritualis est veritas, carnem Christi esse cibum, & sanguinem ejus potum, quibus animæ nostræ pascuntur. Huic, nisi signum respondeat, sublata est Sacramenti ratio. Panem ergo nobis porrigi & vinum necesse est, ex quibus discamus quod hic nobis Christus figurat. Jam si inane est panis simulachrum, quod cernimus, quid nobis testabitur, nisi inanem carnis Christi umbram? Speciem panis esse fingunt, quæ oculos ludat. Quo nos tandem hæc imago perducet? Proinde, ut verum animæ pastum hic fideles agnoscant, signum illis sisti oportet, quod corpori pascendo conveniat. Denique, hoc in Sacramentis agitur, ut signi reique signatæ analogia & affinitas, quidam sit veluti transitus à sensu corporis ad animæ intelligentiam. Quid nunc boni Moderatores? Quod te panem gustare putas & vinum, falleris: desiit enim panis esse qui erat, nec quicquam restat, nisi spectrum. Cujus ergo rei mihi symbolum erit? Quo res melius pateat, similitudinem mutuemur ex Baptismo. Si quis aquam esse neget, qua illic abluimur, annon protinus evanescet tota Baptismi veritas? Quis enim sibi persuadeat, lavacrum se habere regenerationis, si in signo nihil tale inveniat? Ergo ut fructuosum sit nobis Sacramentum, hoc nobis nunquam patiamur excuti, quod etiam compluribus & firmis Scripturæ testimoniis comprobatur: Panem qui frangitur inter nos, esse corporis Christi κοινωνίαν: similiter & vinum, sanguinis.

Accedit ad perspicuam Scripturæ doctrinam veteris Ecclesiæ consensus. Nihil certius est, quam hoc delirium, quum plus sexcentis annis nemini venisset in mentem, à rixosis sophistis subito, quasi abortivum aliquem fœtum, prodiisse: & tamen sic obtinuerat illa, quam dixi de signi cum re signata analogia, persuasio, ut initio explosum fuerit. Fluxerunt deinde complures anni, quibus crevit barbaries, & una cum bonarum omnium artium studio purior religio obsolevit. Hoc vero fuit opportunum Satanæ tempus, quo rejectitium hoc dogma de integro inveheret. Et tamen extiterunt seculis fere omnibus sani homines, qui saltem displicere sibi non dissimularent, idque non libera modo voce, sed scriptis quoque facerent testatum. Sed demus sane errorem esse longa vetustate confirmatum, nos tamen religione constrictos tenent verba Christi, ne ullis hominum placitis, quæ nos inde abducant, subscribere audeamus. Jubet Christus panem accipere & edere. Hæc omnium maxime seria actio est. Promissio additur, quæ aliter stare nequeat, nisi panem vere edamus. Retinenda est enim semper illa quam notavi, similitudo: Sicuti pane & vino alitur corpus, ita cibum animæ esse Christi carnem, & sanguinem ejus, potum. Nos itaque Christi mandato obtemperantes, promissionem quoque simul amplectimur, non dubitantes, quin arcana Spiritus sui virtute intus efficiat in nobis, quod panis oculis significat. Boni isti viri, qui Pacificatorum personas induunt, fictitiam μετουσίωσιν, cujus nusquam in Scripturis fit mentio, tanto supercilio asserunt, acsi centum oracula ad eam comprobandam cælitus allata essent.

Negamus fas nobis esse, discedere à certis Christi verbis. Quid est causæ, cur in hanc, quam Christo deferimus, reverentiam, adeo atrociter sæviant, ut hoc solo crimine nos habeant pro hæreticis? Nam simplici & usitata damnatione non contenti, calumniantur vocari à nobis in dubium Christi omnipotentiam, ipsumque insimulari vanitatis: quasi vero hic de Christi potentia disputetur, ac non potius ex ejus verbo quærenda sit mysterii veritas. Rerum omnium conversionem fieri posse à Christo, nos quoque fatemur. Verum, si quis inde cælum colligat conversum esse in terram, ridiculus erit virtutis divinæ æstimator, qui naturæ ordinem ab illo fixum & constitutum, monstra sibi fingendo, revellat. Ita in hac quæstione, quærendo quidnam possit Christus, frustra se fatigant, quum hæc una cognitio sensus omnes nostros in se continere debeat, quidnam velit. Voluntas autem ejus non alibi quam in verbo quærenda. Nunc syllabam unam proferant, quæ testis sit hujus, quam jactant conversionis. Atqui,
nulla

nulla usquam reperietur. Nimis ergo futilis est calumnia, quod nos cum Christi potentia in certamen, quod nullum est, committunt. Vanitatis porro Christum à nobis argui quam imprube mentiuntur? Pronunciat Christus se corpus & sanguinem suum dare, panem ac vinum porrigendo: hoc totum recipimus, nec vero dubitamus, quin sua constet promissioni fides, quæ certe constare nequit, quin res exhibeatur ipsa. Sed hoc est scilicet, nihil præ suis portentis æstimant quicquid & ore Christi proditum est, & solidam mysterii vim explicat, & totum, in quo acquiescit fides, spiritualis gratiæ effectum continet. Hic ut plurimas absurditates non enumerem, vel magis errorum prodigia, quæ ista transsubstantiatio peperit: quis omnino pius, & rite eruditus in Christi schola, non eam vel hoc nomine detestetur? Quod quum proprium hoc habeat Cœna Christi, ut in cælum nos attollat: simulac animis nostris insederit hæc persuasio, conversum esse in corpus Christi panem, deorsum mentes in terram flectit, quæ in cælum assurgere debuerant. Ad se nos Christus invitat. Quia tam alte conscendere non possumus, manum ipse præbet, & quæ idonea nobis adminicula esse novit, his nos juvat, atque attollit in cælum usque: ut scitissime loquuntur, qui Sacramenta scalis comparant. Jam fingamus, quod isti volunt: non esse panem qui spectatur in sacra mensa, sed inclusum esse Christum: quis non in terra, ubi se Christo potiri putat, defixus hæreat, non mente minus quam corpore? Ita fiet, ut signum, quod singulos corporis sensus exercere, ad mentem supra cælos erigendam, debuerat, hanc corporis sensibus alligatam retineat sub mundi elementis. Neque aliud hic dico, quam quod mundo accidisse notum est. Quotus enim quisque reperietur in Papatu, qui non ad externi signi intuitum sic obstupescat, ut Christum in cælesti gloria quærendum esse obliviscatur?

Huic tam crasso stupori annexa est deterior etiamnum superstitio. Ubi enim adoratur Christus, nisi in pane? Atqui, si apud nos valeret Scripturæ auctoritas, ita magnifice cogitandum erat de cælesti ipsius gloria, ut nihil carnale aut terrenum de ipso sentire nobis permitteremus. Si leve ducimus vitium, præposteram Christi adorationem, coram Deo certe & Angelis execrabile sacrilegium censeri non desinet. Habenda est tamen Moderatoribus gratia, quod tacitum minime reliquerunt quid sentirent. Poterant enim tacendo fallere. Sed quum merito Christum in Sacramento adorari asserunt, his verbis admonemur, quid nobis sit præstandum, si subscribimus eorum decretis. Fateor certe, Christum, ubicunque simus, esse adorandum. In Cœna vero, quum se nobis fruendum offerat, rite aliter recipi nequit, quam si adoretur. Sed hoc quæritur: Sursumne, an deorsum respiciat nostra adoratio. Porro, quum nihil illic nisi cælitus geratur, etiamsi in terra fiat: si velimus cum fructu ad participationem nos comparare, altius terris & mundo exerendæ sunt mentes. Deinde, quum in cælesti gloria residens Christus, quisquis alio se convertit ejus adorandi causa, ab ipso discedit. Et quid illa valebit antiqua præfatio, ut sursum corda tollantur, quam hodieque in suis Missis cantillant Papistæ, si cultus noster in terra hæret? Sed ita necesse est omnibus accidere, qui semel labyrinthum sunt ingressi, ut in novos magisque perplexos subinde flexus se projiciant. Proinde, Christum adoraturi, ut oportet, terrenam omnem de ipso cogitationem exuamus. Ita fiet, ut Cœnam celebrantes, adoremus quidem ipsum quasi præsentem: sed animis in cælum sublatis, quo nos fides vocat, non in panem defixis: quod est non minus à recta fidei regula, quam à gloriosa Christi majestate alienum.

Jam quod peracta Cœna, manere nihilominus aiunt Christi corpus, quamdiu panis consecratus servatur: id addi oportuit, ut sibi in errore constarent. Quo enim transvolaret Christi corpus, si in locum panis semel subiisset? Verum, qualem iis religionem dicemus esse, qui tam putidis ineptiis assentiuntur: nisi quod potius simulant? Quis enim, nisi plane à diabolo fascinatus, plus appetet in Sacramento, quam quod continent promissiones? Nunc expendamus Christi verba. Certe non panem alloquitur, ut fieri corpus suum jubeat. Panis ergo non sibi, neque in se corpus est: sed nobis, quatenus nobis in spirituale symbolum offertur. Deinde quum inter se cohæreant mandatum & promissio: nostrum non est divellere, quæ Filius Dei conjunxit. Quid autem ille? Priusquam nobis corpus & sanguinem suum promittat, jubet accipere, edere & bibere. Tollatur nunc communicatio quam præcipit, quem amplius locum habebit quæ annexa est promissio? Corpus, inquam, suum nobis Christus porrigit, sed edendum: sanguinem suum propinat, sed bibendum. Tota ergo vis consecrationis ad nos dirigitur, non ad panem aut vinum: & quidem ad nos, mandato Christi obtemperantes. Hæc relatio melius ex simili patefiet. Paulus, Man cibum fuisse spiritualem testatur, 1 Cor. 10. vers. 3, 4. & aquam ex petra profluentem similiter eundem cum nostro spiritualem potum. Clara verba sunt, sub diversis licet signis ejusdem patres illos Christi fuisse nobiscum participes. Quis autem fando audivit, lagenam Mannæ, quæ servata fuit, à piis fuisse adoratam? Imo quum furioso prope impetu ad omne genus idololatriæ projecti essent Judæi, nemini hoc venit unquam in mentem. Quid si aliquid inter edendum casu decidisset, an pedibus calcatum fuisset Christi corpus? Quid? quum putrescebat quod ultra justam mensuram collectum fuerat, an vitium accidebat Christi corpori? Si quis aqua illa sordes lavisset, an infectus fuisset Christi sanguis? Quod terræ venis hauriebatur, quod potabant jumenta (nam aliunde nulla erat aquatio) quid erat præter aquam? Videmus ergo, signis nihil subesse, nisi eorum respectu, ad quos significatio pertinet. Atque hoc simili refutatur etiam quod de adoratione garriunt. Nam quum petram fuisse Christum testetur Paulus: non tamen adeo stupidi erant Israëlitæ, ut se coram ipsa prosternerent. Verum ad causam, quæ nunc in manibus est, redeo. Volunt Mediatores consecratione facta, remanere semper extra Cœnæ usum, Christi corpus. Certe si quid valere debent conjecturæ, quum primam Cœnam celebravit Christus cum Apostolis, probabile est aliqua panis fragmenta superfuisse: nec legimus eum, qui postremus calicem accepit, totum ebibisse. Jussi enim sunt ex calice bibere omnes, non exhaurire. Ita factum esset, ut sanguis Christi temere à quolibet obvio sorberetur. Quid? quum panis unus frangeretur in prima Ecclesia: an dicent reliquias in arculam fuisse conditas? Nondum scilicet innotuerat hæc nova sapientia, quæ magica incantatione panem mutari fingit. Nos ergo Christi ipsius verbis inhærentes, nihilo magis corpus ejus agnoscamus per panem nobis exhiberi, quam Dei gratiam extra ejus promissiones. Neque enim corpus se dare pronunciat, quod in ciborio inclusum, servetur, sed quod distribuatur inter fideles.

Calicis usus, quoniam ab eo, nisi ægre, prohiberi nequeant, qui hactenus assueverunt, quasi per veniam ab illis conceditur: eaque lege, ut consuetudinem sub una parte communicandi longo tempore usitatam, non reprehendant: deinde tamdiu fruantur hoc privilegio, donec Concilii decreto quid sibi agendum sit, intelligant. Quid autem stabile erit in religione, si ita hominum arbitrio abroganda subjicimus, quæ Filius Dei statuit? Clarum est mandatum: Bibite ex hoc omnes. Puerili cavillo effugiunt, solis Apostolis ita loquutum esse Christum,

quos jam fecerat sacerdotes. Quasi non communem omnibus regulam præscribat. Quid enim? An peculiare sacerdotibus Sacramentum instituit, ac non toti potius Ecclesiæ? *1 Cor. 11. v. 23. 25.* Ac Paulus quidem, si quid dubitationis alioqui esset, id tollit, dum se Corinthiis, tam viris quam mulieribus, testatur quod à Domino acceperat, tradidisse: nempe, ut indifferenter omnes bibant. Quærendusne erit melior interpres? Atque hunc communicandi morem, ut erat à Domino traditus, plusquam septingentis annis in Ecclesia usitatum fuisse notum est. Quin etiam extat edictum Gelasii, quo excommunicantur, qui à calice abstinentes, partem alteram sumunt. Arceantur, inquit, ab integris, aut integra percipiant: quia ejusdem mysterii divisio, sine magno sacrilegio ad eos pervenire non potest. Eo deinde sacrilegii, quod tantopere Gelasius detestatur, prorumpere homines ausi sunt, non superstitiosa modo abstinentia, sed tyrannica prohibitione. Hanc diabolicam audaciam quis pius non vehementer horreat? Qui in ejus defensionem obtendi solent colores, nihil quam malum duplicant. Quum aliqua sanguinis interdum gutta effunderetur, huic periculo fuisse obviandum causantur. Ita si illis creditur, quod ab æterna Dei sapientia non fuerat provisum, soli animadverterunt: quod temere ab illa vitium admissum erat, ab ipsis corrigi oportuit. Verum huic periculo jam ante occurrimus, falsam magici exorcismi opinionem diluendo. Et tamen etiamsi instarent mille pericula, fas tamen esse nego, aliquid in perpetuo & inviolabili Christi edicto mutari. Allegant, totum sub pane Christum percipi: quia non dividatur. Hujus quoque cavilli facilis est refutatio. Sic enim in se integer est Christus, ut pro fidei tamen nostræ modulo, se nobis communicet. Non frustra certe sub pane corpus suum, sub vino sanguinem suum nobis offert: se enim hoc modo vitam in solidum nostram esse testatur, quæ cibo & potu constat. Non ut partem vitæ modo, sed totam in se vitam nostram quæramus, jubet Christus. Ad eam rem quia nos adjumento aliquo indigere novit, cibi ac potus symbola nobis proponit: ac panem quidem porrigendo, carnem suam pro cibo nobis fore pronunciat: calicem addit, ut in suo sanguine potum nos spiritualem habere significet. Nunc quum se interponunt homines, & alteram partem nobis abunde sufficere jactant, quia dividi Christus nequeat: an in tam aperta mysterii eversione sunt audiendi? Et sane ita agendo, Christum quoad in se est, discerpunt, dum sacras corporis & sanguinis ipsius tesseras, quas individuo nexu conjunxerat, separare non verentur. Totum, inquiunt, Christum, qui sub panis specie habet, eo contentus esse debet. Atqui, quum sub symbolis duobus, corpus nobis & sanguinem suum separatim communicet: tunc demum contenti erimus si totum habeamus quod ipse dedit. Nam ad dimidium restringere qui hominibus permittit, primum tantundem Christo derogat: deinde mysterium lacerando, vi ejus se privat ac fructu. Ac fortiter repudiandæ sunt istæ quorundam astutorum hominum voces: quia res sit externa, non esse magnopere digladiandum. Nam quum pro adoratione idoli sui tot trucident innoxios homines, unde ista repente oritur tantæ facilitatis mentio? Nos vero in vindicanda sanguinis, quo redempti sumus, tessera, sanguini nostro, si opus fuerit, non parcamus.

Ut Confirmationem pro Sacramento venditent, nihil differre simulant à manuum impositione, qua usos fuisse Apostolos refert Lucas. Quod si verum est: qui sibi licuisse ostendent, promiscue nulloque delectu vulgare, quod certis duntaxat hominibus destinatum erat? Neque enim Apostolos legimus manus omnibus imposuisse, sed hoc symbolum adhibuisse, tantum distribuendis Spiritus sancti donis: quæ omnium fuisse communia, ne isti quidem dicunt. Jam hoc ergo erit dissimile, quod Sacramentum, quo non nisi certos homines dignati sunt Apostoli, peræque omnibus, novi Mediatores exponunt. Jam quum fateantur chrisma superadditum, quum sola manuum impositio in usu fuisset Apostolis: cui se persuasuros existimant, tantum fuisse hominibus concessum, ut quam ipsis libuerit gratiam Spiritus signare, exhibeant? Postquam septem numerarunt Sacramenta, unumquodque ipsorum tradunt in nobis efficere quod figurat. Ergo si hominibus licuit, Sacramentum sine verbo Dei prodere, subjectum fuit eorum arbitrio, quod sibi uni Deus vindicat. Repugnat præterea ipsa quoque Sacramenti definitio. Neque enim mihi negabunt, Sacramentis hunc propositum esse finem, ut quasi sigillum nobis sint, ad sanciendas in animis nostris Dei promissiones. Quorsum ergo Sacramenti usus, si nulla est promissio quam obsignet? Nulla autem reperietur, quam suæ Confirmationi aptare queant. In Sacramentis quæritur divini erga nos favoris testimonium, cujus rei Deus ipse solus idoneus est testis. Quid tale affert Confirmatio? Denique, quemadmodum probam monetam ab adulterina, forma publica discernit: ita ubicunque non cernam insculptum Dei verbum, illic Sacramentum falso jactati, secure excipiam. Audio quid ex adverso proferant Moderatores: quascunque enim habemus de Spiritus gratia promissiones, huc accommodant. Sed hanc licentiam nimis proterve sibi usurpant: ut quod Deus simpliciter promittit, restringant ad suas qualescunque ceremonias. Simplex est, nulloque signo implicitum, quod audio ex ore Christi, Spiritum fidelibus perpetuo adfuturum. Isti in oleo, quasi in theca Spiritum se inclusum habere fingunt, & sua unctione depromi. Et interea quas ita depravant promissiones, fundamenti loco sumunt, ne videantur sine ratione loqui.

At, quum ita credat Ecclesia: nos aiunt illam negare columnam esse veritatis, si aliter sentimus. Atrox crimen, siquidem verum esset. Sed quum nomen Ecclesiæ non minus improbe, quam audacter mentiantur, quid aliud quam velut oppressæ veritati insultant? Ac quo melius barbaram suam ferociam prodant, commentum illud de septiformi gratia toties explosum, fidem Ecclesiæ appellant, de qua fas non sit dubitare. Jesaias sex enumerat Spiritus dona, *Jesa. 11. vers. 2.* quibus præditum fore Christum docet. Septimum nescio quomodo in vulgari translatione additum fuit. Quasi sublime aliquod subesset mysterium, septiformis gratia inde excusa fuit. Sed primo ex errore natus est septenarius numerus. Deinde, ut hoc taceam, cujus erit æquitatis, ad septem effectus, quasi in angustum cogere Spiritum Dei: quum alibi veritatis & sanctificationis, gratiæ, precum, adoptionis Spiritus perinde nominetur, ut hic sex epithetis ornatus est à Propheta? Si tanta est seculi nostri vel ingratitudo, vel cæcitas, ut iniquis præjudiciis causæ nostræ bonitas obruatur: at certe major in posteris erit æquitas: ut agnoscant quam importune in oves Christi innoxias grassati sint isti lupi, qui sibi pastorum nomen arrogant. Nihil est tam absurdum, nihil tam deforme, quod non hac una fidelia dealbent: Ecclesiam, quæ optima est divinæ voluntatis interpres ita sentire. Ita quum solis Episcopis confirmandi jus assignant, id comprobatum esse addunt totius Ecclesiæ consensu: nempe, si ejusmodi consensus æstimandus est eorum libidine. Sed hoc etiamnum indignius, quod jactare non verentur Apostolorum praxin. Tres duntaxat quum sint loci apud Lucam, *Act. 8. vers. 17. & 9: 17. & 19: 6.* ubi narrat hac ceremonia distributum esse Spiritum: non minus ipsi Paulo manus ab Anania fuisse impositas testatur, quam aliis à Petro, Joanne & Paulo. Quem Ananiæ Episcopatum dabunt, ne alienum arripuisse munus dicatur? Et tamen hæreticos esse nos clamant, nisi tam convictis mendaciis assentiamur.

Quin

Distin. 95. cap. Perveniet.

Quin etiam dum gregarios sacerdotes in necessitate substituunt Episcopis (qua de re extat in eorum canonibus Gregorii epistola) illam, cujus obtentu nobis illudunt, Apostolorum praxin ostendunt sibi nequaquam esse pro lege.

At manuum tamen impositio servanda est. Nam si credibile non est, ea nisi Christi mandato, usos fuisse Apostolos, nobis instar legis est eorum observatio. Huic alterum quoque annexum est, inane symbolum non fuisse. Pro Sacramento igitur habendum esse conficitur. Ego vero utrumque istorum fateor. Sed quod minime prætereundum erat, non considerantes Mediatores nostri, cujus rei scilicet fuerit Sacramentum, ex temporali imperite perpetuum faciunt. Gratias Spiritus, quæ tunc conferebantur per manuum impositionem, aliquanto post conferri desiisse, notum est. Sive hoc mundi ingratitudine factum fuerit, sive quia satis jam centum fere annorum miraculis illustrata erat Euangelii doctrina: nihil ad præsentem causam refert. Ablatum certe nobis fuisse quod illo ritu indicabant Apostoli, omnes vident. Quorsum ergo, ubi finem veritas accepit, signum protogabitur? Si quis hodie morem incubandi mortuis conetur inducere, quis & Helias & Paulus suscitandis mortuis hoc symbolum non temere adhibuerint, quis non statim repudiet tam præposteram imitationem? Sacramentum itaque Apostolis fuisse, non negamus: sed quod re sublata abrogatum sit. Quare, si ejus retineri usum volunt Mediatores, rem signatam prius nobis restituant. Etsi autem fateor, quum cessassent miracula, retentam nihilominus in veteri Ecclesia consuetudinem manus imponendi, non est tamen cur hoc præjudicio gravemur, nisi proferatur certa Dei auctoritas. Deinde, causam longe à veterum causa separatam agunt Mediatores. Nam quum fateatur Augustinus, nihil nisi solenne precationis esse symbolum: frustra eorum umbra tegere se conantur, à quibus tam procul absunt. Nos quoque ejusmodi ritum ubique restitutum merito optaremus, quo offerantur Deo pueri, post editam fidei suæ confessionem. Atque hæc esset non indecora catechismi approbatio. Sed quamlibet tum pia, tum utilia sint hominum instituta, longe tamen infra Sacramentorum gloriam subsidant necesse est, quæ divinitus sunt nobis tradita, & fœdus æternæ salutis habent in se comprehensum.

Jam vero recipi unctio non potest, sine illis appendicibus, quas merito exhorrere pii omnes debent. Quid enim minus ferendum, quam præferri Confirmationem Baptismo, vocarique dignius Sacramentum & majori colendum veneratione? Has quidem tam teras blasphemias callide dissimulant Mediatores: sed quum oleum necessario comitentur; quid captant tali silentio, nisi ut nos sine sensu jugulent? Unctio secundum eos, ab Ecclesia prodiit. At eadem est Ecclesia, si ipsis creditur, quæ meretricios illos fucos induxit, ejus ornandæ causa. Si assentiamur, annon merito exprobrabit nobis Christus, irrita nos facere Dei mandara propter hominum traditiones? Quale vero Dei mandatum spernetur? Baptismus, lavacrum regenerationis, quo Christum induimus: Baptismus, testimonium adoptionis nostræ, ingressus in regnum Dei, ablutio in Christi sanguine, novæ & æternæ vitæ exordium, oleo in hominum torculari expresso cedet. Et nos Christiani judicabimur, si non silentio tantum nostro, sed aperta suffragatione, locum dabimus tam iniquæ comparationi? Decrevit etiam Concilium Aurelianense confirmandos esse omnes qui baptizati fuerint, ut pleni Christiani inveniantur: quoniam Christianos esse negat, nisi qui oleo Episcopali inuncti fuerint. Hoc esse Ecclesiæ decretum, pro confesso sumunt Mediatores. Quid ergo & Apostolis & Martyribus universis fiet, qui nunquam oleati fuerunt? Imo quid nobis fiet, si alium quam ipsi habuerint, Christianismum appetimus? Neque enim tam in illos contumeliosum est, quam nobis exitiale hoc dogma, quod nos ab eorum societate avellit. Aliam quoque diabolicam sententiam, quam evomit Concilium, nominatim confirmant Mediatores: tametsi paulo verecundius loquuntur. Sed quid refert, quum in eundem utrique finem spectent? Hæc summa est: nos in Baptismo regenerari ad vitam: Confirmatione ad pugnam instrui. Hoc autem quid aliud est, quam spoliare Baptismum dimidia virtutis suæ parte? Nam si illic induimus Christum, si in similitudinem mortis ejus inserimur, ut carni mundoque mortui, resurgamus in vitæ novitatem, quæ perpetuo duret: quis non videt Mediatores ad commentitiam suam unctionem transferre, quod sub Baptismo continebatur? Nostrum ergo est, vitam potius nostram centies opponere, quam ut Baptismum nostrum ita lacerari, taciti ac dissimulantes sinamus.

Sacramentum Pœnitentiæ jam aliqua ex parte excussimus, de confessione disserendo. Tantum in præsentia hoc attingam, atrocem fieri injuriam Deo, quum Sacramenti nomen absolutioni, qualem necessariam esse fingunt, imponitur. Omitto quod ita perniciosus laqueus injicitur conscientiis, quum ad obtinendam peccatorum remissionem confitendi præscribitur necessitas. Hoc jam alibi dictum est. Sed quod hominis cum Deo reconciliationem obsignari absolutionis ceremonia volunt, hoc nimis arroganter ab hominibus fieri dico. Unde enim tanta licentia, ut signum fabricent suo arbitratu, quod mox pignus sanciendæ salutis esse jubeant? Deus peccatorum remissionem nobis promittit: de ceremonia nullum verbum. Isti ad sacerdotem nos ablegant, qui manus agitatione, nobis testetur peccata esse remissa. Quasi penes eos sit, mortis Christi virtutem suis placitis affigere. Ergo quanti æstimamus peccatorum remissionem, tam serio contendere nos decet, ne à ritu humanitus invento suspendatur ejus fides.

Unctionem, quam sanandis ægrotis adhibuerunt Apostoli, sicut fatemur fuisse Sacramentum, ita negamus ad nos pertinere: quia pro ratione gratiæ cui serviebat, temporale fuit. Donum sanationis non fuisse perpetuum, omnes norunt. Est enim ex eorum genere, quibus novam Euangelii prædicationem illustrari Deus voluit, donec fidem in mundo acquireret. Itaque paulo post fuisse ablatum, ex veteribus historiis colligere licet. Testimoniis uti supervacuum foret in re notissima, adeoque confessa. Quid ergo sibi volunt Mediatores? Donum quod olei symbolo notabant Apostoli, si ultra eorum ætatem durasse obtendant, turpissimæ impudentiæ convincentur. Vulgare autem proverbium est: Accessorium sequi naturam principalis. Constituo igitur, ex quo res ablata est, non frustra modo retineri signum, sed nimis petulanter ludi in re seria: ut veri sint Apostolorum imitatores, dono sanationis præditos esse oportet. Nunc quum illo carentes, signum nihilominus usurpent, nihil sunt quam simiæ. At Jacobus frater Domini non testimonio solum hanc unctionem, sed promulgatione quoque sua celebrat. Nam hic rhetorica vehementia perquam tumultuose insurgunt. Ego vero Jacobi verbis suffragium meum libenter addo. Sed hoc illi consilium nego fuisse, ut quod efficax esse noverat repræsentandæ Dei gratiæ symbolum, ad frigidam æmulationem prostitueret. Certum est autem, unctores hujus temporis nihilo magis ejus gratiæ, de qua loquitur Jacobus, esse ministros, quam Rex olim fuerit histrio, qui personam Agamemnonis agebat in scena. Contemni gratiam, causantur, quam hic Christus porrigit. Sed quænam est illa? Quos ungebant Apostoli, teste Marco, simul sanabant. Nunc vero nulli nisi morituri unguntur: ut parum absit, quin profanata unctio censeatur, si quis ex morbo convalescat. Atque

Jacob. 5. vers. 14.

Marc. 6. vers. 13.

hanc

hanc cautionem repetunt Moderatores, ne oleum afferatur, nisi quum instat mortis periculum. Verum, mihi respondeant: quum hoc ægrotantibus levamen indifferenter Jacobus assignet: qua fiducia ipsum restringunt ad periculosos lethalesque morbos? Si tanti illis est Jacobi auctoritas, cur non dubitant ab ea discedere? Ut tamen illis impunita sit hæc licentia, qua fronte Jacobum objiciunt, cujus maxime verbis labefactatur quod stabilire volunt? Levatum enim iri ægrotum testatur ille. Nunc quotusquisque oleo sanitatem recuperat? Vix centesimus quisque ab unctione vivit. Imo ne hoc quidem agunt, ut medeantur ægritudini, sed tantum ut pinguiores ad sepulchrum mittant. Et nos adhuc crudelitatis accusant, quia solatium tam eximium laborantibus negemus? Quasi vero unus sit aliquando visus, qui opis quicquam inde sensisset. Omitto quot præterea ineptiis referta sit histrionica hæc unctio: imo quot impiis superstitionibus turgeat: quia satis est in præsentia, eorum vanitatem monstrasse.

Manuum impositio, qua in suum munus consecrantur ministri, quin Sacramentum vocetur, non pugno. Sed hanc appellationem trahi ad septem, quos vocant, ordines, ut hactenus receptum fuit in Papatu, & Mediatoribus placet, nequaquam rationi consentaneum esse dico. Quin etiam quod de sacerdotio affirmant, nugatorium est: ejus scilicet honorem ac potestatem conferri omnibus, quos ordinant Episcopi. Principio satis notum est quorsum ordinentur in Papatu, nempe sacrificandi causa. Hoc enim habet solenne inaugurationis carmen: potestatem illis dari, placabiles offerendi Deo hostias. Atqui, nihil sibi tale à Christo fuisse mandatum, ostendent. Quanquam enim hujus rei tractatio in primum locum melius differetur: uno tamen verbo sacerdotium, quod fingunt, evertere promptum est. Nam quos nullo Dei jussu præficiunt Episcopi ad offerenda sacrificia, iis Spiritum sanctum quo jure elicient? Nego totum sacerdotium Papale divinæ vocationi inniti. Ceremoniam ergo, qua ordinantur, quo-modo Sacramenti nomine dignarer? Adhæc, dum iterum nobis perpetuam successionem insinuant fucosi Mediatores: vicissim obviandum est rursus eorum astutiæ; nam & legitimos censeri presbyteros volunt, quicunque à cornutis Episcopis sunt creati: & omnes excludunt à ministerio, nisi qui fuerint eorum manu ordinati. Quanquam in priore quidem longe majus prædicant: nam inde acsi novas facerent creaturas, fingunt indelebilem characterem ab Episcopi benedictione imprimi. Et quidem operæpretium est notare quis sit ritus imprimendi hujus characteris. Quia flatu significavit Christus Spiritum, quo Apostolos donabat, quasi Spiritum sanctum efflarent ex gutture, Christi exemplum, more suo, hoc est, præpostere æmulantur. Mutuantur & ex lege Mosaica, aliud: nempe ut digitos inungant. Sed quis ipsos docuit in usum revocare, quæ suo adventu Christus abrogaverat? Hac in re, non modo præcepto destituuntur: sed ne vetustatis quidem patrocinium, nisi falso, obtendere queunt. Est enim utrumque novitium inventum, quod prioribus seculis ignotum fuit. Si jus sacerdotii, quo gloriantur, in perpetua ab Apostolis successione fundatum est: ipsa primum origo investigetur. Præcipua inter eorum ceremonias ea est, quam dixi: cujus auctores esse Apostolos nego. Ab ipso igitur initio cessat, vel, ut proprie loquar, longe ab initio quod jactant, distat eorum sacerdotium. Verum ut ad fontem perveniant: quoties tamen multis in locis interrupta fuit cessio? Quam multis Ecclesiis hæreticos præfuisse, eorum historiæ narrant? Tota fere Germania bis, ante nostram ætatem à sede Romana discessionem fecit: semel quum divortium facere cum uxoribus cogerentur presbyteri: iterum quum Gregorius septimus, Henrico quarto Imperatori infestus, Germanos fulminando, vellet ab ipso divellere. Omittam recentiora exempla quæ per se expendent sani lectores. Quis enim rerum mediocriter peritus ignorat, ut tres Antipapæ suis factionibus Ecclesiam detraxerint? Ex duobus saltem neuter fuit qui non plures ordinaverit Episcopos: à quibus rursum creati presbyteri. Ubi continua successio? Verum his omissis, Joannam Papissam transiliant oportet, si continuare suam ab Apostolis seriem volent. Si excutiantur vetusti annales, multas reperiemus primarias sedes ab hæreticis fuisse occupatas. Tot interruptiones dissimulando, nihil proficiunt. Ut ad propinquiora tempora redeam: donec Basiliense Concilium probaverint non legitimum fuisse, semper obtinebo, neminem esse in toto clero Papali non schismaticum. Omnes enim ab Eugenio ducunt originem: quem Synodus non modo abdicaverat Papatu, sed cum sua universa secta, hæreseos damnaverat ac schismatis. Scio quid respondere soleant. Quod enim illis unicum restat asylum: fortiter Synodi illius auctoritatem repudiant. Sed quum habuerit quascunque ipsi legitimæ Synodi præscribunt notas, quanti valere debeat ista rejectio, pii lectores æstiment.

Atque ut nihil horum esset, nego sub toto Papatu unum esse vere Episcopum: nisi forte titulo & insignibus in tantæ rei probatione contenti simus. Non dico nunc, cujusmodi sint insignia, quibus sibi reverentiam conciliant: norunt tamen pii omnes, profanas esse larvas: quarum aspectu obstupescerent Apostoli, si viverent. Fingamus tamen, si veritas subesset, alioqui convenire, an tamen ex inani spectaculo Episcopos judicabimus? Nihil enim præterea Episcopale habent, nisi quod pauci suggestum interdum conscendunt: ut, una atque altera habita concione, velut defuncti, toto anno aliud agant. Alios arcet inscitia: bona pars nescio quid sua dignitate inferius esse putant, verba ad populum facere. Quanquam vix centesimus quisque reperietur, qui possit docendi munus obire, quin se ludibrio exponat. Fingamus tamen, silendo & nihil agendo successores esse Apostolorum, quotusquisque est eorum, qui presbyteros sua manu creare dignetur? Nonne putida mendicabula, ut plurimum, in has partes subrogant? Deus bone, quo recidimus? si tantum ludibrium in Ecclesia valere debeat, ut qui voto perpetuæ paupertatis obstrictus, mendicando ac fallendo corraserit aureos trecentos, bullamque hoc pretio mercatus fuerit, quæ eum Ascalonitam Episcopum nominet, subito emergat Apostolorum successor, qui passim creandis presbyteris locet operam, ne intercidat Ecclesiæ successio? Si hanc tam fœdam sacri ordinis confusionem intueantur Apostoli, quid in ea suum agnoscent?

Quid, si ad canonicas electiones eos revocem? Nec jam loquor de Christi regula, quæ tamen una sufficere nobis deberet. Tantum quæro, sitne justus is habendus veri Episcopi successor, qui aut per vim obtrusus, aut per simoniam inductus fuerit, aut profano more emerserit ad Episcopatum. Hoc posito, de electione Papæ sui mihi respondeant, num affine quicquam habeat, non dico veteri & nimis rigidæ formæ, sed Nicolai præscripto, quod Gratianus refert. En Nicolaus, qui jam immenso intervallo à pura ratione desciverat, eligendi modum tradit, qui utcunque tolerabilis esse queat. Si summo jure agatur, tunc quoque interrupta erat series. Quid autem hodie fit? Nihil dicam, nisi quod omnes norunt: nihilo magis Cardinales in eligendo Papa respicere, quid illud Nicolai decretum præcipiat, *Distin 23. cap. In nomine.*
quam diaboli in suis inferis tumultuantes, loquentem è cælo Deum audiunt. Quid de Episcopis universis sentiendum? Verba sunt Leonis Rom. Episcopi: Qui omnibus præesse debet, ab omnibus *Distin 79. cap. si quis Apostolica. Epist. 90.*

eligatur. Nam, qui nisi probatus & cognitus assumitur, per vim intruditur. Ac quoties ejus rei facit mentionem, negat verum esse Episcopum, nisi qui à clero electus, & à plebe expetitus fuerit. Nec aliter pluribus locis Gregorius. Si hæc sententia locum habet: prædones se fateantur esse oportet, quicunque hodie vocantur in Papatu Episcopi. Nemo enim quamvis impudens, se à populo expetitum fuisse dicet. Quod ad clerum spectat, jampridem invaluerat hæc antiqui moris corruptela, ut soli otiosi ventres, qui se canonicos appellant, suffragia venderent. Nunc Regum esse beneficia cœperunt Episcopatus. Huc accedit manifesta simoniæ fœditas. Qua enim commendatione, ut plurimum, nunc ad honorem pervenitur? Ego sane longa recitatione adeo non delector, ut tam flagitiosa Christiani nominis probra vel attingere pigeat. Bene tamen habet, quod me tacente, res loquitur, nihil ab ordine Apostolorum magis discrepare, quam talem grassandi licentiam, qua hodie Episcopatus occupantur. Quum Apostolus disputat, qualiter secundum ordinem Melchisedech constitutus sit pontifex Filius Dei, diligenter similitudinem persequitur, sine qua non constaret illa à Davide posita comparatio. Nisi velint singulari quodam novoque privilegio se extollere supra Filium Dei, ostendant quomodo ad rationem Apostolicam compositi sint hodierni Episcopatus. Nempe inter hos & illam optime conveniet si is qui plebem commissam tota vita nunquam videt, si puer decennis, si leno, si aleo, si venator, in omni nequitia exercitati, omnis & pietatis & liberalis doctrinæ expertes, Apostolorum personam sustineant.

Epist. 87. & alibi.

Aliud etiamnum exoritur majus certamen: nam si eos constet infensissimos esse hujus doctrinæ hostes, quam Apostoli non modo prodiderunt, sed proprio etiam sanguine obsignarunt: si omnia eorum consilia, conatus omnes, totumque institutum huc tendere palam fiat, ut quod summis laboribus constituerunt Apostoli, ex professo evertant: quid amplius volumus? Detur modo nobis audientia, facile ostendemus, vix ullam esse sanæ doctrinæ partem, quam non suis corruptelis infecerint. Hoc quidem obtinebimus: purum Dei cultum impiis superstitionibus ipsos contaminasse: infinitis erroribus implicuisse tum fidei, tum pœnitentiæ doctrinam: Christi virtutem ac gratiam non obscurasse tantum variis tenebris, sed propemodum extinxisse: adulterasse indignis modis Sacramenta. Id jam totos triginta annos egerunt Christi servi. In eodem hodie cursu pergimus. Nihil dico, cujus libri nostri non sint luculenti testes. Boni viri ubi se plusquam convictos, & lethaliter confossos vident, negant Apostolorum successoribus exhibendam esse molestiam. Atqui, hujus rei cognitio ex doctrinæ discussione petenda erat. Ad eam ultro ipsos, freti bonæ causæ fiducia, provocamus. Ne respondeant, præjudicium de hoc ipso fieri volunt, quod in quæstionem vocatur. Itane? Ut qui omnia Apostolis habent contraria, sola temporis continuatione se eorum tenere locum, vicesque agere probent? Atqui eodem colore, qui homine jugulato, in ejus domum involaverit, se illius jactabit esse vicarium. Multo plus à ratione illa gubernandi, quam nobis Apostoli commendant, distat Papatus, quam à libero ac bene composito libertatis statu tyrannis, quamvis sæva & truculenta. Quis jam tyrannum ferat, Consulatis aut alterius legitimi Magistratus, quem ipse sustulerit, nomine gloriantem? Nihilo autem minor est istorum impudentia, qui postquam sanctum illud regimen cùm Christi jussu, tum Apostolorum usu constitutum, labefactarunt, ejus tamen successionem suæ tyrannidi obtendunt. Nam ut maxime continua fuerit temporis series, si tamen interciderit Apostolatus (quod lacerato Dei cultu, sepulto Christi officio, extincta doctrinæ luce, pollutis Sacramentis necesse est) quæ manere potest successio? Nisi forte, quod sicuti mortuo hæres succedit: ita isti pietatis interitu partam sibi dominationem putant. Sed quum totam gubernandi rationem penitus mutaverint, magis profundum est inter eos & Apostolos chasma, quam ut ulla juris communicatio intercedat. Atque ut locum hunc uno verbo claudam, nego esse successionem, cujus rei nulla est origo. Nego item sacrificandi munus, quod in suo sacerdotio præcipuum numerant, unquam fluxisse ab Apostolis. Quare alios jam quærant ordinis sui auctores.

Quod autem, eodem prætextu, os occludunt piis omnibus, qui Ecclesiæ instaurationi student, quasi ad docendi munus rite non sint vocati: eo nihil assequuntur, nisi ut totus mundus intelligat, non aliter stare eorum tyrannidem posse, quam veritate oppressa. Verum est quidem, in Ecclesia bene ordinata, nullos ad publicum docendi munus esse admittendos, nisi qui per ordinarios pastores vocati fuerint. Sed quid hoc ad Papatum? Nisi ad Antichristum Christi potestas transferatur? Dederunt Apostoli operam, ut par erat, propagandæ ad posteros Ecclesiæ. In hunc finem, creatos populi suffragiis pastores ordinarunt. Postea, una cum doctrinæ puritate, justa eligendi ratio obsolevit. An nemo erit justus Christi minister, nisi qui per corruptelam obrepserit? Successionem, quam sibi tanto supercilio arrogant, jam illis eripui. Meminerimus præterea, quum sacrificos sua inauguratione creent, non pastores, illigari sacrilegio, quicunque illorum ordinari manu sustinent. Nemo igitur poterit, nisi malo detestandoque auspicio, ad promovendum Christi regnum accedere? Imo, inquiunt, utcunque pessum eant omnia, nemo, nisi vocatus, accedat. Jam sum præfatus nihil esse controversiæ, quin ubicunque incolumis, aut saltem tolerabilis est Ecclesiæ status, expectanda sit ordinaria vocatio. Sed an propterea lex Deo imposita est, quin extra ordinem, qui collapsam dirutamque Ecclesiam restituant, Prophetas ipse excitet suo Spiritu, ac alios ministros? Sed enim, inquiunt, id accidere nunquam patietur Ecclesiæ perpetuitas. Ego sane concedo, fieri nunquam posse, ut Ecclesia intercidat. At quum ad pastores referunt, quod de perpetua Ecclesiæ duratione promittitur, in eo vehementer errant. Neque enim si desint pastores, ideo protinus desinit Ecclesia. Tunc quidem, fateor, vere & stat & floret, quum in unum ovile colliguntur oves: quod nisi pastorum opera fieri nequit. Sed experientia docet, interdum dissipatas etiam oves servari arcana Dei virtute. Latet, inquam, interdum Ecclesia, fugitque hominum oculos, ut frustra externum in ea regimen aut principatus quispiam requiratur. Itaque abrupta Episcoporum successione, stat nihilominus Ecclesiæ perpetuitas. Si nondum intelligunt, de nihilo se protervire, quæro ubinam legerint, oportere ad finem usque mundi, continua serie alios succedere aliis Episcopos. At nos legimus, quum olim sacerdotum partim inscitia & ignavia, partim perfidia & scelere, vitiatus esset Dei cultus, inculta jaceret sacrorum administratio, perversa esset pia doctrina, Ecclesia prope concidisset, extraordinario Dei afflatu suscitatos fuisse Prophetas, qui res perditas restituerent. Quid obstabit, quominus idem nunc quoque præstet? Et sane, ita necesse fuit. Nec vero minus ad nos, quam ad veterem populum quod habetur apud Ezechielem & Jeremiam, pertinet: Deum, ut improborum pastorum nequitiam ulciscatur, illis depulsis, probos daturum ac fideles, qui secundum ejus voluntatem pascant.

Eze. 34. vers. 2. Jerem. 3. vers. 15. & 23:12.

Tametsi enim tales quotidie dat per hominum vocationem: singulare tamen est donandi genus, quum cessante hominum opera, solus ipse constituit, quos & necessarios esse, & hominum judicio præteriri videt. Jam si quod in nos vibrant telum, quispiam in ipsos retorqueat, quo se clypeo defendent? Suggestus fere omnes apud ipsos occupant monachi, vel conductitii alii rabulæ, qui declamitare, rixando in suis Sorbonis, didicerunt. Quæ est omnium istorum vocatio? Certe non aliam proferent, nisi quod quum muti essent Episcopi, cum toto sacerdotum suorum grege, alienos in locum suum subrogarunt. Sed quum nova sit ista substitutio, saltem plus octingentis demum annis post ætatem Apostolorum nata: desinant horum nomine tam impudenter abuti. Qui nobis hoc tempore facem prætulerunt, ut à diuturno errore in viam rediremus, sanctos Dei Prophetas fuisse, testatur præclarum, quod ediderunt, & vere divinum ministerii sui specimen. Ad hoc beneficium Ecclesiæ præstandum nunquam vocati fuissent à lupis qui vorandi perdendique rabie ardebant. Ergo ad sanandum malum incurabile, præsertim quum usitata remedia deficerent, Dei ipsius manu ad opem ferendam emitti oportuit: quos libenter totus mundus impedisset. Nunc iidem lupi, qui ovile obsidebant, nos injussu suo queruntur esse ingressos, turbatumque à nobis fuisse ordinem clamant: quia non expectato suo mandato, succurrere miseris ovibus quisque nostrum, ut par erat, pro sua virili studuerit. Cæterum, ex quo res in meliorem paulo statum nostris laboribus sunt restitutæ, sanctius longe apud nos, quam in toto Papatu, colitur manuum impositio.

Venio nunc ad ordines reliquos, in quibus recensendis vulgatam consuetudinem sequuntur nostri Moderatores, ac singulis nomen Sacramenti aptant. Minus hic ero prolixus, quam meretur rei dignitas. Nam brevibus ostendere promptum est, quam impudenter à nobis postulent, ut Sacramenta esse fateamur. Taceo, quod in toto Papatu ordinantur diaconi, & inferiores: non qui officium exerceant, sed quicunque presbyterii honorem ambiunt: ad quem gradatim conscendere jubent ipsorum canones. Etsi inventa est expedita transiliendi ratio. Uno enim die minores omnes tituli in unum hominem congeruntur. Denique nullæ ab histrionibus tam ludicræ fabulæ aguntur, quam spectare in illa ordinandi pompa licet. His flagitiis quasi nondum opportuna esset correctio, connivent boni Moderatores. Ego autem, ut hæc taceam, ferendum esse nego ut Sacramenti nomen ad actiones nescio quas transferatur, ad quas nulla pertinet Dei promissio. Nam ut quispiam templi foribus præficiatur ad fugandos canes, quid opus est fingere Sacramentum? Exorcistarum vero, quænam est hodie opera? Nam quod in aliis solent, hic ne simulant quidem. Et tamen male de Ecclesia mereri pronunciant, quisquis ejusmodi ordines vel spernit, vel tollit. Sed qui persuadeant, reverenter esse excipiendum, cujus ne inanem quidem umbram fallendis oculis ostentant? Umbratiles enim & nihili exorcismos soli in Papatu sacrifici peragunt. Acoluthos creant: hoc est, pedissequos. Tantane est in Episcopo comitando majestas, ut excudendum fuerit spirituale mysterium? Certe nihil eos pudet, quum Sacramenti nomen prostituunt ad tales nugas. Ac notandum est, hanc inter nos quæstionem verti. Neque enim digladiamur de Acoluthis & Ostiariis, expediatne eos habere nec ne. Sint sane hæc utilia rudimenta exercendæ eorum adolescentiæ, qui ad Ecclesiæ regimen aspirant. Tametsi nihil tale visitur in Papatu, & si quid olim fuit boni, jampridem in desuetudinem abiit. Verum ut illis demus quod de utilitate postulant: nimiæ tamen audaciæ, ne dicam sacrilegii, fuit ementiri nomen illud, quod nonnisi cælitus institutis divinæ gratiæ symbolis convenit. Quam profanationem, si audacter Lucianici homines redimendæ pacis gratia, se approbare simulant: quotquot serio in Dei timore præditi sunt, eos retinebit conscientia ne assentiantur.

Ultimum illis Sacramentum est Matrimonium: idque, ut aiunt, ob Christi gratiam quæ ei nunquam deest. Verum hæc ratio ad quodvis honestum & Deo probatum vivendi genus extenditur. Ergo Sacramentum erit agricultura, pecuaria, & artes omnes, aut quæ ingenuæ vocantur, aut mechanicæ: quarum nulla est, quam Deus sua benedictione non dignetur. Videmus ergo quam pueriliter ineptiant. Sed additur altera ratio probabilior: quia cum sacra spiritualique societate, quam habet Christus cum Ecclesia, confertur matrimonium. Quasi vero non & pastori, & agno, & leoni, & Soli, & lapidi comparetur Christus ipse: & Deus bellicoso Principi, & procellæ, & flammæ ardenti? An totidem igitur erunt Sacramenta, quot occurrunt in Scripturis similitudines? Atqui hoc modo furtum in ordine Sacramentorum censebitur, quia legimus, furi similem fore diem Domini. Multum itaque abest, quin Sacramentum nobis conficiat nuda similitudo. Nec vero in eo hallucinati sunt primi hujus commenti auctores. Sed quum apud Paulum, ubi de matrimonio disserit, in clausula legissent Sacramenti nomen, inconsiderate arreptum, fingendo novo dogmati sufficere putarunt. Nec interea venit illis in mentem, Paulum illic Mysterii nomine, simpliciter commendare inæstimabilem istam gratiam, qua nos prosequitur Filius Dei quum in suum corpus inserit. Ergo ut ejus admirationem excitet, magnum exclamat arcanum esse. Id enim sonat Mysterii nomen, quod posuit: *Ephes. 5. vers. 32.* cujus loco Vetus interpres, ut alias quoque in eadem Epistola, transtulit Sacramentum: sed minime cogitans quod indocti homines postea somniarunt. Ex hac tam crassa ignorantia natus error nimis impudenter à Moderatoribus defenditur. Verum, quo magis videmus nasutos homines secure illudere Dei verbo, ut Antichristis adulentur: eo major religio constringere animos nostros debet, ne qua tantæ impietatis societate nos illigemus.

Hinc, ut error errorem secum trahit, colligunt, nec solvi conjugii vinculum, adulterii causa: nec audiendos esse, qui ratam esse fidem negant, quam sibi absque parentum consensu, adulescentes ac puellæ mutuo dederint. Primum quod dicunt, ex falsa & perversa verborum Christi interpretatione fluxit. Nam quum affirmat mœchari eum, qui repudiatam ducit, subaudienda est exceptio quam posuerat: nempe, nisi ob adulterium. Et sane, frustra de mulieribus adulteris concionatus esset, quarum divortium sequebatur capitalis pœna apud Judæos. Quod si non magno periculo errarent, dum ita pervertunt Christi verba, ignosci forsan ubicunque ipsis posset: verum, hic salus virorum agitur, qui adulteras uxores è contubernio suo pellunt. Illis æqui Moderatores imperant perpetuum cælibatum. Quid si uxore indigeant? Sine remedio scilicet: æstuabunt tota vita, ut animæ exitio pœnam luant alieni sceleris. Ita vir Christianus, aut fovere adulteria, probraque vorare impudicæ uxoris cogetur, aut crudeliter addicetur perpetuæ inquietudini, si quidem incontinentiæ morbo laborabit. Quum miseris conscientiis tam male consulant: an nostro assensu inhumanam eorum tyrannidem adjuvabimus? De sponsalibus, quæ temere ab adulescentulis contrahuntur, hoc tantum dicam: verbo negari posse, quod verbo asserunt Moderatores. Quis enim rata esse debere illis revelavit? Parentum auctoritatem requiri, ipsa quoque natura dictat: idque & jure gentium observatum semper est, & Scripturæ testimonio comprobatur. At Sacramenti, inquiunt, dignitas, præferenda est juri patrio. Ut Sacramenti nomine abuti illis permittam: plusquam absurdum est, in Sacramenti honore poni, quum perperam & inordinate aliquid

aliquid geritur: nam quo plus habet dignitatis conjugium, eo majore & modestia & religione suspiciendum erat. Quod si honor est Sacramenti talis indulgentia: cur in Sacerdotum & Monialium conjugio non sunt perinde faciles? At obstat votum. Nempe quemadmodum hic obstat jus naturæ: quod perfringere non dubitant.

Quod unicum esse Christi sacrificium agnoscunt, quo expiata sunt peccata, & reconciliati homines Deo, utinam in eo perstarent. Sed paulo post ostendunt, non aliud sibi fuisse consilium ita præfando, quam ut speciosum Missæ suæ colorem inducerent, quo illius unici sacrificii applicatio censeatur. Cæterum, quibuscunque eam fucis ornent: nunquam tamen efficient, quin filiis Dei omnibus detestabilis sit meretricia ejus fœditas. Verum, ut certo ordine progrediamur: ab illo generali capite initium sumendum est, ubi sacrificia unici illius applicatoria esse docent, cordis humiliationes, & pietatis causa susceptas carnis afflictiones, & quæ sunt ejus generis. Quæ ista est vel incogitantia, vel oblivio, vel stupiditas, ut fidei sacrificium prætereant, cujus tamen præcipuæ in hac applicatione sunt partes? Parum dico: neque enim aliter quam fide, vim mortis Christi percipimus. Alia vero sic fidem comitantur, ut sint quasi appendices, & ab ea mutuentur quicquid habent. Fidem certe eximium esse sacrificium, ex Paulo constat. Idem docet, ea nobis reconciliationem applicari cum Deo, quam nobis morte sua Christus peperit. Accuratam ejus rei tractationem quum se persequi Mediatores præ se ferant, qui fit ut prorsus sileant de fide? Nam ea proprie sola est, quæ omnia pietatis exercitia sanctificat. Deinde à quo didicerunt, carnis afflictionibus, quas modice pro-
1 Tim 4. vers. 8. desse testatur Paulus, partam morte Filii Dei gratiam nobis applicari? Adminicula sunt fateor, quæ nos ad quærendam in Christo peccatorum remissionem manuducunt: sed stulte inde colligitur, per ea nobis applicari Christi sacrificium; quasi jejuniis, aut alia quavis externa carnis affli-
Psal. 51. vers. 19. ctione adipiscamur salutem. Audio quid David dicat; sacrificium scilicet Deo gratum esse, contritum cor & humiliatum: sed eo nobis applicari quod Christus, ad nos Deo reconciliandos, obtulit sacrificium, neque ipse, neque ullus vel Prophetarum, vel Apostolorum docet. Tantum abest, ut hoc honoris mereantur externa opera, quæ longe inferiore loco subsidunt.

Fateor tamen Mediatores alio post loco, quasi expergefactos tandem fidei recordari. Sed qualem tunc quoque fidem nobis fabricant? Quæ in Missæ sacrificium inmeatur. Proinde merito eam cum devotione copulant: quando execratione dignus est, qui aversus à Christi morte, huc vel illuc, salutem quæritans, circumspectat. At sacrificium Missæ à Christi morte pendet. Hoc vero jam expendamus. Christus, inquiunt, ut corpus suum fidelibus edendum obtulit, ita ejus offerendi mandatum dedit Apostolis, quos instituebat novæ legis Sacerdotes. O putidam eorum ἀναζητίαν, quos ego novi esse hujus insulsæ farraginis opifices! Ubi enim præcipitur oblatio? Respondent: ubi dicitur; Hoc facite. Quum ante annos viginti Clihoveus & similes bestiæ sacrificium ex hoc verbo elicerent, versumque in eam rem citarent Virgilii, Quum faciam vitula pro frugibus: nemo erat mediocri judicio præditus, qui non rideret argumenti levitatem; ignoscebatur tamen eorum stultitiæ, quia balbutiebant de rebus ignotis. Nunc autem mente captos esse oportet, qui in tanta luce vomere tales ineptias non dubitant, quas & secum intus rident ipsi, & aliis non ignorant ridiculas fore. Sed tamen, quasi res sit consideratione digna, animos advertamus. Facere, verbum pontificale esse dicunt. Fateor. Sed quo idiomate loquutum esse Christum putant? neque tamen hic cardo vertitur. Faciendi enim verbum, ubi de sacrificiis agitur, interdum Hebræi usurpant. Tantum nunc disputamus, quo sensu Christus dixerit: Hoc facite in memoriam mei. Nodum hunc solvit Paulus optimus interpres, hæc duo simul connexens: Hoc facite quotiescunque biberitis. Quid enim agerent aliud discipuli, quam quod suo exemplo præmonstraverat Magister ipse? Imo, quis non videt non referri hoc ad superiorem sermonem, ubi jussi fuerant accipere, & inter se communicare? Quanquam audita Pauli interpretatione, frustra de re indubia litigamus. Quod si nondum acquiescunt; quia dictum id fuerit Apostolis, quos fuisse sacrificos imaginantur: respondeant mihi velim, quosnam alloquebatur Paulus, quum eadem verba repeteret. Nonne postquam toti Corinthiorum Ecclesiæ, viris promiscue ac mulieribus, se tradidisse præfatus est, quod à Domino acceperat: hoc ipsis faciendum mandat? An ita contumeliose lacerare Christi verba sibi permitterent, nisi Epicureo contemptu inflati, despectui haberent omne numen?

Simile est quod jactant, priusquam sub panis specie porrigeret corpus suum Christus discipulis, obtulisse Patri. Unde enim id esse factum divinant? Res sane digna erat, cujus fieret aliqua mentio. Atqui, sic texitur ab Euangelistis historia: quod acceperit panem, fregerit, ac dederit. Quo igitur ore, quod nusquam invenitur, nullumque habet colorem, sic affirmant? Si omnes adducerent conjecturas: causæ tamen magnitudo non permitteret, quicquam inde statui. Verum, quum ab omni verisimilitudine abhorreat quod nugantur, quis non fortiter respuet? Negant alioqui stare illud, quod Christus Sacerdos sit secundum ordinem Melchizedec. Scio non eos primum nunc impingere ad hunc lapidem. Verum, si rem omissis hominibus considerare libet, id vanitate ipsa esse vanius, mox constabit. Narrat Moses, obtulisse Melchizedec Abrahæ panem & vinum. Qui sacram oblationem & mysticam illic piscantur, intelligunt obtulisse Deo. Atqui, simulac meminit illic Moses, ipsum venisse Abrahæ obviam, subjicit, obtulisse vel attulisse panem & vinum. Quum vero membrum quod mox sequitur, causæ redditionem esse putant, nihil aliud quam duplicant errorem. Adducit quidem Moses: Et erat Sacerdos Dei altissimi. Sed hoc ad jus benedictionis pertinet: ut sciamus, ex officio personaque sacerdotali, Melchizedec Abrahæ benedixisse. Hactenus nullum cernitur in Melchizedec panis sacrificium. Sed accedit validius argumentum, quod Apostolus, dum singula prope scrupulose excutit, in quibus conveniat hæc similitudo, nihil tale attingit. Nomen & sedem regni, regnum & sacerdotium diligenter notat: deinde quod tamen à seipso ortus, nullam habeat genealogiam, quæ quidem sit scriptis prodita: quod Abraham illi, tanquam præstantiori minor decimas obtulerit. Denique, quod jure Sacerdotis benedixerit Abrahæ. Si quod fuisset in pane mysterium, nihil ad causam, quæ illic tractatur, aptius adduci poterat. Oblivione certe non præteriit Spiritus sanctus. Qui fit ergo ut sileat? Nempe, quia intempestive ingerere noluit. Quanquam mirum est, eos quærere in pane figuram, qui panem in corpus versum ante esse dictitant, quam offeratur. Quomodo secundum eos respondebit figuræ veritas, si nullus in sacra Cœna est panis? Sed hoc nobis in præsentia sufficiat: nihil illis suffragari panem à Melchizedec oblatum, quia rem à Spiritu sancto minime animadversam comminiscuntur.

Arripiunt & tritam istam Malachiæ sententiam: In omni loco offeretur nomini meo, inter Gentes,

oblatio munda. Quasi vero non aliud sit quam Missæ sacrificium. Atqui si locos omnes novi Testamenti recenseamus, qui de sacrificio tractant, nusquam invenietur Missa. Annon oblatio munda est, quum per Euangelium consecramur Deo? quum se quisque nostrum carnis mortificatione illi offert? quum vitulos labiorum immolamus, ut inquit alter Propheta? Cur ergo posthabitis sacrificiis omnibus, quæ nobis Scriptura commendat, ad solam Missam, de qua nullum usquam verbulum, se convertunt, nisi quia in omnibus sunt præposteri? Cæterum, quum sanis omnibus constet simpliciter, more Prophetico designari hic, sub sacrificii nomine, Dei cultum: quid de nihilo argutari prodest? Mos hic Prophetis perquam familiaris est, ut sicut illis somnia & visiones, Dei notitiam significant: ita templum, altare, suffitus, & sacrificia accipiant pro cultu Dei. Hinc autem nata isthæc loquendi ratio, quod doctrinam suo seculo accommodabant, quo scimus involutum talibus ceremoniis fuisse Dei cultum. Denique, ejusmodi loquutiones quum Legis pædagogiam sapiant, eliciendа nobis inde spiritualis veritas, quæ sola ad nos pertinet. Jam satis superque apparet calumniose citari Malachiam, quasi de Missa vaticinetur, quum nihil minus cogitaverit.

Nec veterum sententias moror quas ad obruendam veritatem huc congerunt Moderatores. Solenne est nebulonibus istis, quicquid vitiosum in Patribus legitur, corradere: acsi quis solam auro neglecto scoriam, & abjectis granis, quisquilias studiose legeret. Quum ergo objiciunt locum Malachiæ sic ab Irenæo exponi; oblationem Melchizedec sic tractari ab Athanasio, Ambrosio, Augustino & Arnobio: breviter responsum sit, eosdem illos Scriptores alibi quoque panem interpretari Christi corpus; sed ita ridicule ut dissentire nos cogat ratio & veritas. Nam induxit Jeremias, impios qui adversus eum conspiraverant, ita loquentes: Mittamus lignum in panem ejus. Perinde hoc valere notum est, acsi dixisset: Strangulemus eum pane suo, vel aliquid simile. Veteres hoc ad Christum trahunt, & allegorice, ut dixi, panem interpretantur corpus, quod ligno fuit affixum. desinant ergo boni Moderatores veterum sententiis pugnare in mala causa. Jam ante ostendi, quo sensu dicatur Melchizedec obtulisse panem: res clara est. deinde silentium Apostoli vice probationis esse nobis debet: quia nunquam prætermisisset quod tam apposite dicturus erat, si quidem potuisset vere dici. Non est ergo quod vel Ambrosium, vel alium quempiam ex tota veterum cohorte acutius vidisse putemus, quam Ipsum Apostolum: nisi tantum illis perspicaciæ tribuere libet, ut mysterium cognoverint, quod Spiritum Dei per os Apostoli loquentem fugit.

Cum omnibus in causis colenda est ingenuitas, tum vero quum de religione agitur, callide aut etiam dissimulanter agere, fas non est. Adversarii nostri, quoniam nos Dei verbo armatos vident, hinc inde captant quæ possunt testimonia, multaque suis cavillis depravant, ut objecto antiquitatis fumo, divinæ veritatis lucem obscurent. Interea quantum ab antiquitate ipsi diffideant, nolunt inquiri. Palam tamen est. Cujus rei in Missæ sacrificio illustre specimen habemus. Ut vulgares Sorbonistas omittam, Mediatores nostri pro tuendo Missæ sacrificio, & vetustum loquendi usum, & sacrificandi ritum prætexunt. Utrumque illis concedo: veteres non modo sacrificii voce abusos esse, sed etiam ceremonia. Verum, si reputemus, quantum à veterum corruptela distet, quæ nunc ab ipsis fucatur impietas, immensum est fere intervallum. Qualecunque erat quod agebant veteres, sacrificii memoriam esse interpretantur. Isti antiquarii (ut haberi volunt) memoria non contenti, applicationem inculcant, ut paulo post videbimus. Etsi autem puri ab impia superstitione, quæ postea invaluit, fuerunt veteres: non tamen prorsus excusandi sunt; quatenus scilicet ipsos apparet, à puro & genuino Christi instituto deflexisse. Nam quum in hunc finem celebranda sit Cœna, ut sacrificio Christi communicemus; eo non contenti, oblationem quoque addiderunt. Hoc auctarium vitiosum fuisse dico: partim quia beneficium, Christi morte nobis præstitum, obscurat; partim quia alienum est à sacræ Cœnæ natura. Officium Christi fuit, se Deo offerre. Jam non aliæ nobis restant partes, quam ut vescamur. Qui in sola receptione non acquiescit, sed appetit sacrificii imaginem, minus quam par erat tribuit & morti, qua defunctus est Christus, & Cœnæ mysterio, quod in mortis suæ memoriam reliquit. Nunc ut millies clament vel Papistæ, vel alii Papistis non multum dissimiles, oblatum olim fuisse panem, veteres ita solitos facere, non novam esse consuetudinem: toties excipere nobis licebit, Christi mandatum inviolabilem esse regulam, quæ nulla hominum consuetudine, nulla præscriptione temporum, nullis novis placitis convelli aut refigi debeat.

Respondi quod videbatur, de Patrum auctoritate. Itaque, quum Mediatores concludunt, *Ecclesiam secundum Scripturæ sanctorumque Patrum testimonia, duo sacrificia agnoscere*: in altero mentiuntur, in altero errant, plus hominum placitis aut opinioni, quam debeatur, tribuendo. Scripturam enim, quæ tota ubique illis reclamat, falso prætexunt, adeoque turpiter lacerant, ut ne pueris quidem, qui duntaxat moniti fuerint, fucum sint facturi. Certe plusquam aperte refutavi eorum nequitiam. Quod ad veteres spectat, nun est quod in eorum gratiam ab æterna & inflexibili Dei veritate recedamus. Proinde incruentum illud sacrificium, quod commenti sunt homines, sibi habeant, quibus non satisfacit Dei sapientia. Simplex & minime ambigua Scripturæ doctrina est, sacrificio quo reconciliari Deo homines oportebat, semel defunctum esse Christum: ejus sacrificii vim esse æternam, fructumque quotidie à nobis percipi. Ut autem eo fruamur, institutam esse ab eodem Dei Filio sacram Cœnam, in qua corpus suum semel immolatum nobis in cibum porrigit, quo vescamur. Hoc modo unici illius sacrificii virtutem applicari nobis, ut ejus fiamus participes. Ubi totam Scripturam revolveris, nihil aliud reperies, quam Pascha nostrum immolatum esse. Sacerdotem unicum semel ingressum esse in Sancta, ut oblatione unica mundi peccata expiaret. Nobis nihil aliud præcipi, quam ut epulemur. Cujus nunc ergo audaciæ erit, hominem mortalem se ingerere, ut sacerdotio sibi nunquam mandato fungatur, ut incruentum sacrificium, quod nusquam requirit Deus, offerat? Proinde, alibi secundum illud sacrificium locent Mediatores, quam in Ecclesia. A nobis ut agnoscatur nunquam efficient, donec alium esse idoneum sacrificii auctorem persuaserint, quam Filium Dei: qui Sacerdos est in æternum constitutus, nullo vel successore, vel collega. Quicquid præter ejus auctoritatem additamenti obrepsit in sacram Cœnam, hominum vel cupiditate nimia vel facilitate, ad hujus auctoritatis normam corrigatur. Ita enim faciendum admonet Paulus, & hoc volunt ejus verba quum dicit: *Accepi à Domino quod & tradidi vobis*. Oblationem porro, quæ ab ignoto fonte manavit, scelerate & nequiter Christo acceptam referunt Mediatores.

Video quid dicturi sint, qui miscere Christum cum Belial parati sunt, modo qualemcunque pacem redimant. Nam & hominum novi ingenia, & dicteriis pridem assuevi. Immodice nos scilicet morosita-

rositatis arguent, qui de voce una, & externo ritu contentionem non necessariam moveamus. Nec vero mirum est, nos hoc nomine ab illis accusari: loquuntur enim ut sentiunt. Sed quum nobis melius sentire datum sit, confiteri etiam oportet, quod corde credidimus. Hanc enim legem piis omnibus *Psal. 116. vers. 10.* fert Spiritus Dei: Credidi, propterea loquar. Quum nuper mihi à bonis viris narratum esset, cornutum quendam, ex foetido Papalium Episcoporum grege, Caprum, qui jampridem medius inter cælum & inferos volitat, ita solere loqui: Nullam sibi videri causam, cur fucatam hanc moderationis formulam amplecti recusaremus: respondi quod de Alexandro historici referunt: Me, si essem ejus loco, non recusaturum. Illum vero, si mihi esset similis, idem facturum, quod nunc me facere miratur. Nam ejusmodi homines, qui Christum abnegando tot annos sunt exercitati, simplicitatem nostram probro vertere cur miremur, quum subsannare Deum ipsum non dubitent? At nobis tanti esse debent cælestis Magistri decreta, ut pro iis ad extremum dimicare non dubitemus. Nec quicquam putemus libertati nostræ subjectum, de quo nobis quid fieri vellet, præcepit. Sed hic de re nobis, non de verbo tantum ac ritu, certamen est cum Mediatoribus. Tradunt enim, comprehendi in Missæ sacrificio veritatem earum rerum, quæ vetusta omnia sacrificia figurabant: eandem hic esse corporis & sanguinis Christi hostiam, quæ in cruce mactata fuit. Unde apparet, unico Christi sacrificio, secundarium hoc subrogari, quo illius efficacia ad nos perveniat. Ego autem breviter respondeo: quæcunque unquam in usu fuerunt sacrificia, ad hunc, veluti lydium lapidem, probanda esse, ut proba censeantur: à Deone habeant, an ab hominibus originem. Præterquam enim quod in Christum respicere debebant, Deum quoque auctorem esse oportuit. Itaque quamvis in speciem nihil aut parum differre videantur à sacrificiis piorum, quæ à Gentibus oblata legimus, hæc tamen non dubitamus tanquam adulterina damnare: illa autem pronunciare sancta & legitima. Unde porro hoc discrimen, nisi ex illa duplici nota, finis, & mandati? Nunc igitur ut micam veritatis in sacrificio Missæ contineri probent Mediatores, Dei mandatum in primis necesse est proferri, quale nullum exstat. Unde audacter constituimus, nihil quam inane esse figmentum.

Quod succinctam & dilucidam Canoni interpretationem attexi volunt, fateor non esse de nihilo. Sed quas glossas invenient, quibus tegantur adeo crassæ absurditates? Principio, certum est, pugnantia illic contineri, centonesque esse male consutos ab indoctis artificibus. Dicunt se Deo offerre de ejus donis & datis hostiam puram, panem sanctum vitæ æternæ. Quæ verba sonant, constare ex pane Christi corpus. Emolliant ut volent, hanc verborum asperitatem: perspicium tamen oculati homines, quam precationem vetus Ecclesia de communibus oblationibus concipere solebat, consarcinatores missatici Canonis ad corpus Christi inscite transtulisse. Eleemosynæ quas conferebant fideles, tanquam Deo sacræ, altari imponebantur. Deum populi nomine orabat sacerdos, ut eas gratas haberet. Barbari homines qui postea sequuti sunt, vel antiqui moris ignari, vel aliud quam imaginarium suum sacrificium nescientes, temere addiderunt corpus & sanguinem. Hanc inscitiam melius patefacit, quod paulo post attexunt: Per quem hæc omnia semper bona creas, sanctificas, benedicis. Certe hæc oratio utcunque torqueatur, Sacramento aptari nequit. Quæ sunt igitur bona, quæ Deus quotidie nobis creat, nisi quæ quisque piorum ex suis facultatibus confert in usum pauperum? Hanc enim fuisse olim oblationes consecrandi formulam, ex Arausicani Concilii decreto apparet: Offerimus tibi Domine, quæ de manu tua suscepimus. Quibus obsecro glossis se extricabunt, quin hic turpissimæ hallucinationis convicti teneantur? Levicula sunt ista: nec alium in finem à me attinguntur, nisi ut omnes intelligant, nullas esse tam putidas ineptias, quas non pervicaciter defendant histriones isti, qui Mediatorum personam induerunt.

Nunc pergamus ad magis seria. Corpus & sanguinem Filii Dei missarius sacerdos in sacrificium se offerre dicit. Actio est prorsus divina, ad quam nemo, nisi cælitus vocatus, ingerere se debet. Nam quum de legitimo sacerdotio disputat Apostolus, nulli tantum honorem concedit, nisi *Hebr. 5. vers. 4.* cui Deus contulerit. Ut ipsum quoque Christum dicat oportuisse Patris invocatione institui. Si perperam ac præter jus & fas sibi honorem usurpat, qui sacerdotio fungitur non vocatus à Deo, nunc ostendant sacrifici missales, quo Dei mandato Christum offerre ausint. Tota Apostoli disputatio in Epistola ad Hebræos à septimi capitis initio, ad finem usque decimi, duobus his cardinibus versatur: Christum unum fuisse idoneum qui se offerret: deinde unica oblatione perfunctum, quæ perpetuo vigeat. Hanc sibi habere videntur bellissimam argutiam, qua effugiant: dum idem se hodie offerre sacrificium jactant, quod semel Christus obtulit: non novum aut diversum introducere. Sed quum Scriptura, & soli Christo vindicet offerendi munus, & semel testetur obtulisse, nihil illo cavillo identitatis, ut ita loquar, proficiunt: nam interea ad se rapiunt, quod solius est Christi: & quod semel peractum fuit, quotidie millies iterant. Addit Canon id fieri pro redemptione animarum. At reclamat Apostolus, qui tradit Chri- *Hebr. 9. vers. 12.* stum in cælos ascendisse, æterna redemptione parta. Si oblatum in cruce sacrificium, æternam redemptionem peperit: mentiuntur certe, qui se hodie adhuc sacrificare redimendi causa, profitentur. Hic commoda interpretatione nobis satisfieri, hoc est, oculos perstringi volunt Mediatores. Fatebuntur uno Christi sacrificio redemptos esse: sed hoc modo nobis illius gratiam applicari. Sed hunc fucum jam ante satis abstersi: imo ad vivum eraditur uno Apostoli verbo, quum Legis sa- *Hebr. 10. vers. 1.* crificia negat paria fuisse tollendis peccatis, quia sæpius repeterentur: & nos hac nota discernit à patribus, quod apud illos quotannis fieret peccatorum commemoratio. Certe & nos assidue peccata nostra confiteri decet, nec aliter ea deprecari possumus, quam sacrificii recordatione. Itaque non aliter intelligi locus ille potest, quam hoc constituto discrimine, quod tunc quidem ad testandam peccatorum expiationem, visibile sacrificium adhibebatur: hodie non item, ex quo veritas ipsa signorum fuit exhibita. Denique, qui offerri hodie Christum fingunt pro animarum salute, morte ejus expiata fuisse peccata, Deumque hominibus reconciliatum fuisse negant. An vero nos huic blasphemiæ subscriberemus, quæ proprium mortis Christi munus ad humanam actionem transscribit? Tunc vero nos merito Christus tanquam perfidos ac fœdifragos, tanti beneficii participatione abdicet, si unico æternoque suo sacrificio ejusmodi adminicula quæ nunquam vel instituit, vel probavit, subrogari taciti sinamus. Quam vero congruenter postea rogatur Deus in Canone, ut hostiam carnis ac sanguinis Christi gratam habeat, sicut Abelis Abrahæque sacrificia, jubeatque per manus Angeli perferri in sublime altare suum. En pietas, quum vix eodem Filium Dei honore dignantur, quo pecudes. Quid enim precantur? Ut Patri Christus instar arietis illius, quem immolavit Abraham, placeat. Saltem in eo minime

canonicus est Canon, quod umbram, veritatis regulam facit: gratiam, qua pollet Christi sacrificium, ad eam quæ pecuariis victimis suberat, exigendo. Cæterum obtendant quicquid libuerit. Sed nos qua conscientia in tam fœdam Christi contumeliam, ut fere posthabeatur brutis animalibus, consentiemus? Non est præterea auctarium istud negligendum: si nihil in Canone mutetur, orandi pro Papa nostro Paulo tertio, nobis necessitatem injungi. Ergone, dum apparemus in Dei conspectum, ubi cor se totum quodammodo effundere debet, patrem nominemus eum, qui omnium filiorum Dei crudelissimus est carnifex? Eum fateamur esse pastorem, qui ad mactandas & vorandas Christi oves, princeps est latronum ac luporum? Ei primum in Ecclesia locum assignemus, qui non ab ea tantum est alienus, sed infestissimus quoque est ejus hostis? Sibi vero talem habeant patrem Islebius, similesque apostatæ, quo impiæ suæ defectionis testem quoque faciant Deum: sicuti eam turpiter apud homines flagitioseque profiteri non verentur. Nobis vero centum potius oppetendæ sunt mortes, quam ut in sui flagitii societatem nos trahant.

Tandem, ne qoid in Missæ ceremoniis mutetur, cavent Mediatores: quia omnes ad id quod illic agitur, valde sint appositæ. Si de puerili ludicro sermo esset, vere fortassis illud diceretur: at cum sacra Christi Cœna nihilo plus habent affinitatis, quam sus aut canis cum Dei altari. Quum in omni religionis actione relucere debeat cælestis quædam majestas, tum vero in Cœnæ celebratione, ubi Dominus ad arcanam carnis & sanguinis sui participationem nos invitat. Quid porro gravitatis contineant Missales ritus, ex ea parte quam hic recitabo, gustum capient lectores. Ac omisso, quem vocant, Introitu, aliisque infinitis nugis, solius Canonis gesticulationes attingam: Junctis manibus se inclinet sacerdos ante altare, postea in dextra parte osculetur: hic faciat tres cruces: elevet manus ac expandat, junctis manibus memoretur vivorum: parum flectat genua: extendat manus super hostiam: faciat quinque cruces: jungat manus sursum, tergat manus ad corporale: elevet hostiam, deinde calicem. Illis repositis, extendat brachia quasi de se crucem faciens: retrahat brachia, & faciat super totum sacrificium tres cruces, quartam super corpus, quintam super calicem: ponat manus super sacrificium, & oculos sursum erigat: inclinet se ad altare manibus cancellatis: osculetur altare: signet se signo crucis: junctis manibus memoriam habeat mortuorum, percutiat pectus suum semel vel ter: faciat tres cruces: discooperiat calicem: de pane faciat tres cruces super ipsum, deinde duas inter se & calicem: ostendat manu dextra hostiam, cooperto calice expandat manus: tangat patena pedem calicis, medium, summitatem: ad os suum & oculos admoveat. De hostia tres faciat partes: sed unam aliis majorem: de minima parte faciat tres cruces, deinde ponat in calicem: reliquas osculetur. Excipient res esse medias, quarum indifferens sit usus Christianis. Cur ergo quicquam omitti vetant? Verum ut hoc subticeam, quam indignum est histrionem plus habere centuplo in scena gravitatis, quam in sanciendo Dei & hominum fœdere habeat sacerdos? Nimium profecto sibi licentiæ in rebus externis sumunt, si pro nihilo ducunt cæleste Cœnæ mysterium tam indecoris gesticulationibus deformari: à quibus exagitandis adeo abstineo, quia tam fœda Christiani nominis ludibria meminisse piget. Isti vero nebulones, ut sunt prostituti pudoris, etiam summatum absurditatum minimam correctionem respuunt. Unde apparet, nihil eos aliud captare, quam ut brevi iterum, quicquid lucis nostro tempori affulsit, extinctum pereat. Hic porro impudentiæ cumulus est, quod Missæ hodiernæ ritum ab Augustino perspicue monstrari jactant. Citatur quidem ab illis Epistola ad Paulinum, quæ est ordine, quinquagesima nona. Ego autem, ut perspicue appareat quam improbam mentiendi licentiam sibi indulgeant, ex lectione ipsa fieri judicium patiar.

Sequuntur genera duo mortuorum memoriæ, quæ ut antiquitus fuerunt culta, ita nunc retineri volunt Mediatores. Mos antiquus fuit, inter sacræ Cœnæ celebrationem, Apostolos primariosque Martyres & maxime vulgo notos nominare, ut talibus exemplis excitaretur omnium fides. Secundo loco recitabant eorum oomina, qui recens mortui, specimen suæ pietatis ad extremum ediderant: ut ita solenne haberent suæ perseverantiæ testimonium. Hæc omnia quum ad Christianæ unitatis commendationem valerent, vivisque stimulos adderent ad imitandam mortuorum fidem, & nulla subesset adhuc superstitio: nos minime improbamus: ut nihil opus fuerit testimoniorum congerie, quam Mediatores, ostentationis potius quam doctrinæ causa, coacervant. Paulo post obrepsit utrobique corruptela. Nam & usu receptum fuit, ut se Martyrum precibus juvari Ecclesia peteret, suasque vicissim preces interponeret pro impetrando mortuis refrigerio: qui in fide Christi decesserant. ita triplex tam Martyrum quam aliorum memoria inducta fuit. Nec vero dissimulo, quin à multis seculis obtinuerit utraque superstitio. Sed in religione, cujus unicum est fundamentum æterna Christi veritas, non multum valere debet annorum numerus. Jam de priore videamus. Non recitari tantum honoris causa nomina Martyrum, atque ut pro eorum pietate gratias agamus Deo, Mediatores jubent, sed, ut eorum precibus etiam juvemur. Ego autem tali commemoratione, quasi profano inquinamento, pollui dico sacram Christi Cœnam. Nam cùm omnis invocatio pura & religiosa esse debeat: tum vero mysterium hoc quum celebratur, reverentiam invocandi Dei, ejus conspectu augeri decet. Porro, Deum rite orari negat Paulus, donec edocti simus *Rom. 10.*
ejus verbo. Unde constat non esse legitimam *vers. 14.*
orandi formam, nisi quæ sit in verbo Dei fundata. Nunc ostendant, ubi nos doceat Spiritus, ullius vel Prophetæ, vel Apostoli, vel Martyris patrocinium Deo opponere. Hoc principium semper teneamus, Nos non recte orare nisi præeunte Dei verbo. Si ergo Sanctorum intercessionem, quam non dictavit, illi ingerimus, profana nostra oratio est.

Audiamus quid contra, Mediatores. Rationi consentaneum esse dicunt, ut pro nobis orent Sancti, qui Deo extra mundum vivunt: teneri enim ipsos Jacobi præcepto: Orate pro invicem, alii *Jacob. 5.*
pro aliis. Atqui, hactenus putaveram, Epistolam *vers. 16.*
hanc vivis scriptam esse, non mortuis. Hoc certe acumine oeminem ferient, nisi valde obtusum. Eos hortatur Jacobus, qui non doctrina modo, sed fratrum quoque precibus, sub carnis infirmitate laborantes indigent. In quo numero non sunt jam Apostoli aut Martyres suis certaminibus perfuncti: cursum enim fidelium, morte absolvi Paulus testatur. *2 Tim. 4.*
Sed par est eos nostris malis condolescere. Unde *vers. 7.*
etiam & pro oobis apud Deum intercedere sequitur: quia nec voluntas illis deest, nec facultas. Respondeo, nimis curiose facere eos, qui de mortuorum statu divinant, quod nullo Scripturæ testimonio proditum est. Temere vero facere eos, qui affirmant. Rogandi sunt Moderatores nostri unde illis revelatum fuerit, vivorum necessitatibus conscios esse, quos ab eorum societate mors separa- *Actor. 13.*
vit. Verba Pauli sunt apud Lucam, Davidem quum *vers. 36.*

ætati

ætati suæ serviisset esse mortuum. Quibus subindicat, ministrare nunc à morte sua posteris. Quin regni Dei complementum expetant, quicunque sunt ex Christi corpore, non nego: sed illis affectus tribuere nostris similes, quasi omnia cernant quæ in mundo geruntur, temerarium est, nisi claris Scripturæ testimoniis monstretur.

Sed hoc quoque urgent Moderatores. Oniam enim adducunt & Jeremiam qui mortui pro salute populi protendunt ad Deum manus. Id Judam Machabæum somniasse narrat, fateor, secundus Machabæorum liber: sed quantum fidei mereatur Judæ somnium, unde, quæso, statuemus? Veniam deprecatur historiæ illius scriptor, si quid, hominum more, minus commode scribendo, deliquerit. Detur ergo illi, quam petit, venia: modo ne quem secum errare cogat. Nobis autem qualiacunque hominum scripta discernere liceat à certis Dei oraculis. Scire tamen velim, cur non Oniæ & Jeremiæ patrocinium, quod sibi ex Scriptura notum esse jactant, potius commendent Moderatores, quam Petri, vel Pauli, de quo nihil tale proditum est. Atqui, posthabitis Prophetis, recentiores tantum patronos appetunt & in ore habent. De Angelis, pro diversa officii ratione, aliter sentiendum est. Illis mandata est piorum cura & custodia: sollicitos ergo de salute nostra esse oportet, ut Deo pareant. nec aliud quam injunctam sibi functionem exercent, pro nobis orando. At has dum peculiariter Angelis partes assignat Scriptura, piorum animas, quæ in Domino quiescunt, ab eorum ordine segregat. Et sane si earum ministerio ad curandam salutem nostram uteretur Deus, nihilo de his magis Scriptura, quam de Angelis taceret. Angelos suos omnes pro piorum tutela excubare, Deus pronunciat. Quorsum id, nisi ut majore fiducia instruamur? Tantundem de sanctis spiritibus dicendum erat, si vera esset comparatio. Nunc quod tacetur, pro nihilo ducendum est: præsertim ubi de re agitur in primis cognitu utili. Atque, ut demus pro nobis orare Apostolos & Martyres, implorandum tamen esse eorum patrocinium,
Genes. 24. vers. 7. perperam inde colligitur. Audit servus Abrahæ, adfuturum sibi Angelum: sed ubi opus est Angeli præsentia, ad eum se minime convertit. Videt minister
2 Reg. 6. vers. 17. Elisei ingentes Angelorum copias ad opem sibi ac magistro ferendam armatas esse: eorum tamen suffragatione, Deum invocans, non nititur. Iterum memoria repetant pii lectores, quod prius dixi, hanc nobis omnibus orandi legem esse impositam, ne quid nisi ex Dei verbo. Qui autem alios ex cælo intercessores, præter Christum, sibi advocant, extra verbum Dei vagantur: quare & recte orandi metas transilire eos dico: nam quem ex locis quibusdam fucum Mediatores faciunt, refellere nullo negotio promptum est. Nomen suum à posteris suis invo-
Genes. 48. vers. 16. cari voluit Jacob, inquiunt. Quod sequutus Moses
Exod. 32. vers. 13. his verbis orat: Memento Domine servorum tuorum, Abrahæ, Isaac & Jacob. Sic & in Psalmo orant
Psal. 132. vers. 1. fideles Deum, ut recordetur Davidis. Respondeo, non obscurum esse, quid in benedictione Ephraim & in Manasse invocatio significet: neque enim aliud voluit Jacob, quam ut divini fœderis gratia ad nepotes suos, jure hæreditario perveniret. Promissa erat salus ejus semini: promissionem Deus in manus Abrahæ, Isaac & ipsius Jacob deposuerat. Hoc ergo perit, ut inter sancti populi tribus censeantur. Nec vero ad hominum personas respicit Moses, quum nomina Abrahæ, Isaac & Jacob in medium adducit: sed ut se aliosque in promissionis fide confirmet, causam commemorat, cur ipsis oporteat præstari. Acsi diceret: Domine, non alia quam promissionis tuæ fiducia ad te accedimus: quia nos sumus populus ille, cujus te fore Deum, Abrahæ, Isaac & Jacob patribus nostris es pollicitus. Non est ergo quod nobis oculos perstrictum iri sperent Mediatores, tam evanidas nugas spargendo.

Venio ad Sanctorum merita, quibus etiam preces nostras subniti volunt. Est quidem hoc aliquid, quod superbam de illis jactantiam mitigant: hoc tamen minime ferendum est, quod ex Dei liberalitate, Christique gratia prodesse ea nobis dicunt, tam ad protectionem, quam gratiæ impetrationem. Nusquam hoc illis tribuit verbum Dei. Prosequitur, fateor, gratiam suam Dominus erga homines in millesimam usque generationem, sicuti promisit: sed stulte hinc inferunt Mediatores, re- *Exod. 20. vers. 6.*
dundare in filios patrum merita. Quin potius hic quidam est divinæ misericordiæ cumulus, ut modis omnibus exundet, quod postquam salutarem manum gratuito porrexit patribus, eam ad posteros quoque extendit. Minimam hujus laudis partem à Dei bonitate traducere ad hominum merita, impiæ & sacrilegæ est malignitatis. Nec ejusmodi errori suffragatur, quod de Davide obtendunt Moderatores, in ejus scilicet gratiam, Deum populi sæpius misertum esse. Quia enim cum Davide sancitum erat fœdus in totius populi salutem: hac, ut ita dicam, qualitate induendus est, si probe volumus intelligere, cur ejus rationem potius in servando populo, quam Ezechiæ aut Josiæ Deus habuerit. Si perfidis Scripturæ corruptoribus hæc non sapiunt, nihil mirum: sunt tamen ad quassandas diruendasque omnes inferorum machinas valida. Quanquam semper tenendum est illud, quod ante posui, fundamentum: non aliam esse pie, recteque precandi rationem, nisi quæ ad divinæ voluntatis præscriptum exigitur. Tota autem Scriptura non alium Deo Mediatorem proponere jubet, quam solum Christum: nec alterius vel patrocinio, vel meritis subniti docet, ut certa fiducia nos ad Dei tribunal sistamus. Atque ita reperiemus, quisquis alios sibi patronos vel intercessores quæritat, non esse hujus patrocinio contentum. Sollicite ergo cavendum, ne plures aditus captando, januam illam nobis claudamus, qua sola accessus ad Deum patet.

Centies, si fieri queat, moriamur potius, quam ut nostro consensu in sacrosanctam Christi Cœnam irrumpat talis profanatio. Nihilo etiam magis concedendum est, quod festis diebus coli mortuos volunt, ut suis nos meritis associent, suaque juvent intercessione apud Deum. En Christiana reformatio, cujus spem faciunt imperitis. Si festos dies quædam veluti invitamenta esse dicerent, ad colendam virtutum memoriam, quæ nos ad imitationem provocet, aliqua sane esset color: sed cultum institui ex dierum observatione, id quod faciunt, nimis deforme est. Negabunt, scio, hoc sibi esse consilium: sed ex re ipsa judicium fiat. In unaquaque parochia festum patroni diem celebrandum præcipiunt: nec eo contenti, vocant singulares patronos, quibus hic honor deferatur: quum satis constet, non aliter hactenus habitos esse patronos, quam deos tutelares: an non auribus nostris insonare debet vox illa Prophetica? Secun- *Jerem. 2. vers. 28.*
dum numerum urbium tuarum sunt dii tui. Quam igitur fœda erit nostra ingratitudo, si relicto vitæ fonte, tales nobis fodiamus cisternas? Si solos Prophetas & Apostolos eveherent ad hunc honorem, acriter intercedere deceret, ne ex sanctis Dei ministris idola fierent: nunc ad hanc impietatem accedit nimis insulsa absurditas: quibuslibet enim patronis suos dies festos assignant. Multa porro sunt templa Catharinæ dicata, vel Christophoro, vel aliis fictitiis nominibus. Catharinæ aut Christophori precibus, ut juvetur plebs hujus loci, à Domino postulabit. Itane cum Deo ludetur, ut qui nulli unquam fuerunt obtrudantur ad Deum exorandum patroni? Talibus monstris qui fomenta suppeditant,

tant, gustumne aliquem unquam habuisse credendi sunt seriæ sinceræque Dei invocationis? Omitto Dominicum & similes carnifices. Omitto Medardum, Lubinum, & similes ejus bestias. Quis enim finis esset, si singulas labyrinthi ambages excutere vellem, in quem nos Mediatores pelliciunt? Sed væ his ac ter eorum perfidiæ, qui se tam facile projiciunt in voluntarium interitum, quem centum mortibus, si centum baberent vitas, propulsare debuerant.

Superest alter ordo mortuorum, quorum mentionem in Cœna fieri volunt: ut detur illis locus refrigerii, lucis & pacis. Non nego hanc fuisse vetustissimam consuetudinem: & quoniam magna est vis consuetudinis, aut potius regnum, ideo ejusmodi preces fateor Chrysostomo, Epiphanio, Augustino, & similibus probatas fuisse, quod à majoribus quasi per manus, traditæ essent. Etsi non existimo, multo ante eorum ætatem, quos nominavi, obrepsisse in usum. Sed quod brevi tempore utcunque invaluerat, nimia facilitate, sine ratione aut judicio, sequuti sunt. Verum, quia Augustinum Moderatoribus libuit citare testem: audiant quantum ipse idem alibi in contrariam sententiam magis inclinet. *Homil. in Joan. 49.* Recepti sunt in pace, inquit, sancti Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Martyres, boni fideles. Omnes tamen adhuc in fine recepturi sunt, quod promisit Deus. Promissa enim est carnis etiam resurrectio, mortis consumptio, vita æterna, cum Angelis. Hoc omnes simul accepturi sumus. Nam requiem, quæ continuo post mortem datur, si ea dignus est, tunc accipit quisque, quum moritur. Si una omnibus est requies, non minus pro quovis ex grege fidelium supervacaneum erit orare, quam pro Jesaia vel Paulo. Atqui, hoc posterius fieri debere, Augustinus ubique negat. Superest igitur, ut quiete sua, ultra quam nihil nunc melius optari illis potest, sinamus eos frui: nec Dei nomine in precibus non legitimis, abutamur. Traditionem Apostolicam Mediatores esse volunt: idque Dionysii testimonio probant. Porro, in recitandis ejus verbis Apostolorum nomen ita furtim interserunt, ut videatur ab ipso positum. Atqui, divinos illic duces nominat, quos subinde vocat magistros. Deinde, quasi oculos mundo confixerint, epithero Areopagitæ ornant suum Dionysium. De Areopagita Eusebius aliquoties meminit: quem Atheniensis Ecclesiæ primum fuisse Episcopum dicit: atque ita traditum à Dionysio Alexandrino, refert. Sed quicquam ab eo literis mandatum, non dicit: quod certe, si fuisset verum, non erat omissurus. Hieronymus vero, in scriptoribus Ecclesiasticis, duos numerat Dionysios: Corinthium unum, qui sub Marco Antonino Vero, & L. Commodo floruerit: alterum Origenis discipulum, qui Alexandrinus Episcopus fuerit, sub Galieni imperio. Sed inter eorum scripta, quæ diligenter recenset, cælestis vel Ecclesiasticæ Hierarchiæ, mentio nulla. Quoties ergo citantur libri isti, sciamus ignoti esse scriptoris, & non adeo antiqui, quod & stylus ipse, & argumentum clare demonstrat. At Chrysostomus Apostolis fert acceptum: nempe, ut alia permulta, quæ quum vulgo recepta essent, tamen ignotæ erant originis. Damascenum qui legerunt, si unicam habent unciam sani judicii, non multum ejus auctoritati deferent. Quis nescit puellis infantibus, quum adhuc à nutricis mamma penderent, veteres Eucharistiam dare solitos? Atque hunc morem proculdubio se ex traditione Apostolica habere putabant. Hoc Cyprianus, Chrysostomo & Augustino aliquanto antiquior, dixisset. Perversum tamen fuisse morem, & à Christi institutione alienum, *1 Cor. 11. vers. 28.* testatur hæc Pauli sententia: Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Denique, posterior ætas non immerito correxit. Quid igitur ex falso traditionis nomine fucum isti faciunt Moderatores, quum in simili causa satis ostendant, quod volunt esse sacrosanctum, sibi pluma esse levius? Sed quorsum hic divinare attinet? Extant Apostolorum scripta, quæ copiose & aperte quicquid in doctrina pietatis erat cognitu necessarium, complectuntur. Quin & de mortuis interdum ex professo loquuntur. Pro ipsis orare, nusquam præcipiunt. Quum Thessalonicenses hortatur Paulus, ut luctum in morte suorum temperent, *1 Thess. 4. vers. 13.* consolationes adhibet, quas sciebat ad hanc rem maxime appositas. Precum nullus sermo, qui maxime fuisset opportunus, si pro mortuis precari liceret. Ad Corinthios scribens, argumenta omnia colligit, quibus animas probet à morte esse superstites. Hoc nondum adducit, quod fuisset alioqui validissimum: Ecclesiam pro mortuis non frustra orare. Pro quibus ordinarias preces velit in Ecclesia concipi, Timotheum admonet. *1 Tim. 2. vers. 1.* De mortuis illic quoque silentium. Quod si precibus nostris hodie indigent mortui, major sub Lege fuit earum necessitas. Atqui Sciptura, quum & luctum, & sepulturam, & alia quædam in speciem minuta accurate referat, verbum de precibus nullum facit. Cui, obsecro, credibile erit, Spiritum sanctum quod præcipuum erat, oblivisci, dum levioribus insistit? Hinc sane hominibus non contentiosis liquebit, rem fuisse Prophetis & Apostolis incognitam.

Sed enim Scripturam quoque opponunt Mediatores: quia præcipiat Apostolus, orare alios pro aliis. Si quis esset apud eos Dei timor, si qua valeret religio, si quis vigeret conscientiæ sensus, pœnam certe horrerent, quam impiis Scripturæ sacræ corruptoribus cogimur imprecari, & quam proculdubio aliquando Deus expetet. Ut vicissim oremus alii pro aliis, Jacobus nos monet, quum ante *Jacob. 5. vers. 16.* præcepisset de mutua confessione. Si comprehendit in hoc ordine mortuos, resurgant oportet, ac confiteantur nobis peccata sua: alterum enim cum altero conjungit. Ego vero Jacobi verba multo aptius in eos retorqueo: quando eos solos, qui communiter laborant, jubet inter se communicare mutuas preces: mortuos esse omittendos, qui jam suis laboribus sunt perfuncti. Jacobus, inquam, non alios precibus nostris commendat, quam qui versantur adhuc in præsentis vitæ certaminibus. Contra Scriptura beatos pronunciat, qui sunt in Domino mortui, eo quod jam requiescant à laboribus suis. Si ita est, quid illis opitulari queant nostræ preces? Et tamen magnæ in fratres crudelitatis, & detestandæ in Dominum temeritatis damnare non verentur Mediatores, si quis ab orationum nostrarum consortio mortuos excludat. Imo crudelitatis Deum accusent potius, qui quum identidem nos tam sollicite ad orandum pro fratribus hortetur, banc doctrinam semper ad vivos restringit. Res certe adeo levis non erat, miseras animas, quæ ad opem flagitandam mutæ sunt, sublevare, ut præteriri debuerit. Cur ne verbo quidem usquam attingitur? Præsertim quum toties, tamque diligenter, tam copiose, tam luculenter concionentur Prophetæ omnes, Apostoli, Christus denique ipse, de officiis charitatis: cur hoc supprimunt, quod inter alia postremum non erat? Jam quæ nostra est in Dominum temeritas? Regulam orandi certam tradit. Eam tenemus: nefas esse putamus, inde vel unguem unum deflectere. At Dominus, inquiunt, nequaquam mortuos à vivis separare præcipit. Imo hoc præcepti vice nobis esse debet, quod quum ubique vivos nominatim exprimat, mortuos segregat ex eorum numero: deinde, quum finitam eorum militiam testatur, non amplius habere auxilio nostro opus, significat. Nusquam prohibet

Deus,

Deus, ne pro Angelis oremus. An eum detestabitur, qui orandum negabit? Pro Apostolis non esse orandum, nec pro Martyribus, fatentur ipsi quoque Mediatores. Atqui, nusquam legitur prohibitum. Cur in reliquis mortuis tam erit detestanda nostra temeritas? Ipsi vero in Spiritum sanctum palam sunt contumeliosi, quem oblivionis in re tam necessaria insimulant. Atque hinc simul apparet, quanta sit eorum moderatio, qui suas detestationes tam futiliter in nos evomunt.

Esto tamen, valeat Ecclesiæ veteris consuetudo, ut sacerdos in Cœnæ celebratione, mortuos Deo commendet: an ideo debent vigiliæ, anniversaria & similes nugæ retineri? Sic autem placet Mediatoribus. Obsecro, si qua eos cura instaurandæ & pietatis, & Ecclesiæ tangeret, ex tanta superstitionum sylva, quibus scatent mortuales, ut loquuntur, vigiliæ, nihil omnino resecarent? Imo, si quid haberent ingenui pudoris, an non verbo saltem attingerent, corrigenda esse quædam, quæ nimis insulsa absurditate quemvis mediocriter intelligentem offendunt? Fœde illic discerpitur Scriptura. Miscetur incomposita sententiarum, hinc inde temere congestarum, farrago. Denique, quicquid illic fit ac dicitur, crassa est Scripturæ corruptela. Hoc totum non modo dissimulant Mediatores, sed etiam calculo suo absolvunt. Sed audienda est præclara eorum ratio: Quam immane esset, inquiunt, mortuorum supprimi memoriam, acsi animæ una cum corporibus interirent. Ergo quatuor annorum millibus ante Christi adventum, & deinceps plus mille annis, quibus nondum erant natæ vigiliæ, nulla fuit de animæ immortalitate fides. Nam certe, si huic blasphemiæ subscribimus, omnes qui à mundi exordio fuerunt Patriarchæ, quicunque sub Lege vixerunt Prophetæ, pii Reges & alii, Christus, Apostoli, universi Martyres, Epicurei erunt: quia nullis vigiliis animas vindicarunt ab interitu.

In carnium abstinentia videntur sibi optime corrigere quicquid hactenus superstitionum fuit: quum temperantiæ causa non abominationis, eam suscipi docent. Si in solo esu carnium omnes essent deliciæ, concedi forte posset quod jactant: sed quis nescit, in divitum culinis, tunc multo lautiores instrui epulas, quum à carnibus abstinetur? Pauperibus certe, qui larido aut bubula tenuiter victitant, nihil opus est, carnis edomandæ causa, carnem prohiberi. Divitibus solis lex ista necessaria est, quæ ad frugalitatem eos revocet. Atqui, ut dictum est, nihil minus est prohibitio carnium, quam luxuriæ sumptuumque restrictio: tunc enim maxime fumant culinæ: tunc immodici apparatus exundant. Denique, nunquam minus sunt in victu temperantes, quam quum à carnibus abstinent. Bis ergo ridiculi sunt Mediatores, qui frugalitatem ita constituunt in abstinentia carnis, acsi nulla essent præter carnem voluptuosa edulia: ita carni domandæ salubre esse remedium fingunt, acsi non suavioribus ferculis feria sexta, quam secunda, mensæ refertæ essent. Hinc certe plusquam absurdum esse patet, hoc nomine carnes discernere à reliquis cibis: quasi sublato illarum usu, cohibita sit luxuries victus, & inventa macerandæ carnis ratio: quum potius ipsa ciborum varietas novum sit saturis, edendi irritamentum. Verum, ut hoc aliqua ex parte verum sit: superstitiosa tamen esse dierum observatio non desinit. Excusant Mediatores, olim ab Ecclesia veteri interdictum fuisse carnium esum sexta feria & Sabbatho, ut homines tali abstinentia præparati, sanctius ad sacram mensam accederent. Imo certum est ex veteribus historiis, olim nihil tale fuisse injunctum. Jejunium, quod Romæ Sabbatho colebant, tanquam rem insuetam refert Eusebius. Carnis quidem abstinentia paulatim se privata quorundam superstitione insinuavit: ac primo quidem occupavit diem Veneris, hinc ad Sabbathum se extendit, donec ex consuetudine lex demum nata est, quæ invitos quoque obstringeret.

Sed quia hoc argumentum copiose tractare, non est præsentis instituti: quatuor vitia, quæ in hac prohibitione continentur, breviter notare sufficiet. Primum injuria fit Deo, quum simpliciter, etiam ad certos dies, esus carnium interdicitur. Carnes non minus quam olera, & pisces, & poma Deus in usum nostrum destinavit. Hæc creavit omnia, ut cum gratiarum actione vescamur. Liberum, inquam, omnium usum, modo sobrius sit & frugalis, promiscue nobis permisit. Surgunt postea homines, qui hac nos libertate privant: ne liceat, quod Deus licere voluit. Meminerimus totum genus vetari, in quo multæ sunt species, procul à deliciis luxuriaque remotæ: ut non alio nomine displiceant, nisi quia carnis nomen habent. Deinde, superstitione non caret talis dierum notatio. Honore se Christi mortem prosequi existimant, & sepulturam, qui carnem biduo illo non gustant. Eodem coluntur honore & festi dies: nec Deo tantum, sed Apostolis aut Martyribus dicati. Si merito reprehenduntur, qui Galat. 4.
inter diem & diem discernunt: carnis abstinentiam vers. 10.
certis diebus alligare, quis superstitiosum esse non videt? Tametsi quadragesimam non exprimunt: quum tamen sine exceptione consueta jejunia, nova sanctione confirmant, ea quoque in integrum restituitur. Quo autem commendari titulo præcipue solet, nisi imitationis Christi? At si ea est imitatio: cur quotannis repetitur, quum semel tota vita tale jejunium Christus susceperit? Deinde, si exemplum hoc est, quod sequi debeamus, eadem fuit in Mose & Helia ratio. Cur ergo tot sancti Reges & Prophetæ imitationem neglexerunt? Tota certe vetus Ecclesia non parvo reatu tenebitur. Cur etiam Dominus ipse, quum adhuc in terris ageret, sui exempli nullam inter discipulos haberi rationem passus est? Excusat enim eos, quod non jejunent. Piger in Luca 5.
re tam liquida verba perdere. Nec vero Mediato- vers. 34.
res ipsos fugit, pueriliter errare eos, qui primi quadragesimale Christi jejunium æmulari se putarunt, quum abstinentia qualicunque defungerentur. Quantum enim hoc à dierum quadraginta inedia differebat? Ad hoc, quale temperantiæ exemplum, ubi nec fames est, nec cibi appetitus? Multum enim fallitur, qui Christum tunc luctatum cum fame esse putat; quum edendi necessitate exemptus fuerit. Jejunium illud non suscepit Christus, nisi post annum vitæ tricesimum. Suscepit, quum jam auspicari vellet susceptum à Patre munus. Suscepit, ut Euangelio non minus acquireret fidei, quam Lex prius obtinuerat. Denique, singulare fuit divinæ virtutis specimen, quod & in ipso edi, & quo ipsum ab aliis distingui oportuit. Contrarium errorem fovere, ut nihil aliud sit mali, Christianæ sinceritati minime est consentaneum.

Venio ad tertium vitium, quod priora duo superat. Nam & hoc modo conscientiis laqueus injicitur, & libertas eripitur, non tantum à Domino concessa, sed etiam parta Christi sanguine. Serio nos Paulus admonet, ne servitutis jugum subeamus, re- 1 Cor. 7.
nunciantes libertati, ad quam sumus vocati. Ea vero vers. 23.
non tentatur solum, sed labefactatur tota, quum nobis lex spiritualis imponitur, quæ conscientias liget. Nam quod civilem cautionem inserunt Mediatores, ideo à carnibus interdum arcendos esse homines, ne pecora forte assiduo esu consumant: in eo se vel pueris faciunt plusquam ridiculos. Scilicet quum hominibus Deus permisit, ut carne quovis tempore vescerentur, parum considerate fecit, hoc periculum non præcavendo. Et optime generi pecuario consuluerunt, qui post quatuor annorum millia cohibuerunt priorem vescendi licentiam. Mirum est autem tam stupidos interea fuisse homines, ut animalium diminutionem non senserint, quæ eos ad quærendum celerius remedium

cogeret: præsertim quum magnam copiam sacrificiis absumerent. Sed hoc in præsentia non agitur. Legem enim non politicam, sed spiritualem confirmant, qua necessitas imponitur conscientiis. Hoc nullo modo ferendum esse dico, ut imperium usurpent homines in animas: ut quod Dominus liberum reliquit, illicitum faciant.

Quartum vitium est in falsa cultus Dei opinione. Nam quicquid prætexant Mediatores, quæcunque observatio quasi necessaria, commendatur, continuo censetur ad cultum Dei pertinere. Cujus rei non est quod longius petamus exemplum. Quis enim non putat religionis partem esse, carnium abstinentiam? Atque hæc ratio est, cur per hypocrisin [1 Tim. 4. v. 2, 3.] mentiri & fallere Paulus dicat eos, qui ciborum prohibitione novam pietatis formam inducunt. Nam [Rom. 14. vers. 17.] quum in cibo & potu non esse regnum Dei alibi doceat, jure hypocriseos damnat tales de rebus externis sanctiones. Sola, inquam, est interior cordis veritas, quam per se Dominus requirit. Quæcunque vero accedunt exercitia, eatenus probanda sunt, quatenus ipsi veritati serviunt, aut tanquam utilia incitamenta, aut tanquam professionis notæ, ut fidem apud homines nostram testemur. Nec tamen interea rejicimus quæ ad ordinis disciplinæque conservationem faciunt. Sed ubi laqueo induuntur conscientiæ, & religione obstringuntur, in quibus rebus Deus solutas esse voluerat, fortiter reclamandum est: ne & cultus Dei vitietur commentis hominum, & mortalis homo, qui Legi subjectus esse [Jacob. 4. vers. 12.] debuerat, unici Legislatoris tribunal occupet, unde conscientiis imperet, in quibus solus Christus regnare debuerat. Denique, audiamus quid Paulus [Coloss. 2. vers. 20.] dicat: Si mortui sumus elementis hujus mundi per Christum, indignum esse ut talibus decretis devinciamur, Ne esitaveris, ne gustaveris, ne tetigeris. Atque ubi semel invaluit illa superstitio, ut sibi quispiam nefas esse putet carne vesci, eam protinus sequitur in aliis damnandis audacia: quæ quum zeli titulo splendeat, sacrilegio tamen affinis est. Postremo, nunquam fere abest præpostera illa, de qua [Mat. 15. vers. 9.] conqueritur Christus, inanium, imo nihili traditionum admiratio, ut in earum gratiam irrita fiant mandata Dei.

Sacerdotibus fit conjugii venia, qualis in ordine militari est causaria missio. Siquidem ne qui graviores motus existant, ministros, qui jam conjugio sunt impliciti, subito divortio non audent ab uxoribus divellere: restringunt tamen hanc suam indulgentiam ad tempus generalis Concilii. Hæc duo sunt diligenter observanda, non permitti conjugium ministris, quia probetur: sed tantum seditionum metu: deinde nihil statui, donec Concilium definierit. Rationem hanc cur minus placeat sacer- [1 Cor. 7. vers. 32.] dotum conjugium, allegant: quia, teste Paulo, qui cælebs est, melius & solutiore animo curat ea quæ sunt Domini. Audio quid dicat Paulus. Sed an propterea pastores ac ministros Ecclesiæ cogit ad cælibatum? imo ne hortatur quidem: nisi quatenus sibi quisque expedire agnoscet. Cuperent Mediatores, multos inveniri clericos, qui veram castitatem in cælibatu colerent. Id optandum esse fateor: sed quum aliud experientia doceat, quid prodest frustra cum necessitate luctari? Videmus quo tempore floruit summa inter Christianos sanctitas, ministris Ecclesiæ non fuisse indictum cælibatum. Apostolos certum est, quum stationem nusquam fixam haberent, maluisse uxores suas circumducere, quam ut eas dimitterent à suo contubernio. Sic enim narrat Paulus. Nec audiendum est puerile illud cavillum, maritos suos ideo sequutas esse, ut publico Ecclesiæ sumptu simul viverent. Quid enim? Annon poterant ali ex publico, nisi communi mensa vescerentur? Idem Paulus, quum imaginem veri Episcopi numeris omnibus absolutam pingit, dotesque enumerat quibus excellere maxime debeat, cælibatus nullam facit mentionem. Hoc parum est. Nominatim eligendos esse admonet, qui singulis uxoribus contenti, [1 Tim. 3. vers. 2] fidem conjugalem pudice colant: honesti sint patres- [Tit. 1: 6.] familias: liberos suos instituant in timore Domini. Hanc esse veram ac solidam Episcopi perfectionem, cujus Paulus exemplar præscribit, negari non potest. Quisquis ergo deesse aliquid Ecclesiæ ministris putat, nisi cælibes vivant, aliud sibi habeat Ecclesiæ regimen, quam quod nobis Filius Dei commendavit. Atque ut minus dubitationis esset, diserte alibi [Hebr. 13. vers. 4.] pronunciat Spiritus Dei, Honorabile esse in omnibus conjugium. Quem locum citando nequiter depravant Mediatores. Prætereunt enim id quod præcipuum erat orationis membrum, nempe, In omnibus. Quid enim novi protulisset Apostolus, si simpliciter dixisset, conjugium probro carere? Nondum enim talis, vel inter Judæos, vel inter Gentes superstitio emerserat, quæ illud ignominia notaret. Sed quum forte cælibatum morosi quidam homines, tanquam sanctius per se vitæ genus, immodice extollerent: quum horribilem Dei ultionem scortatoribus & adulteris denunciat, simul incontinentiæ remedium proponit, ut suam quisque uxorem habeat. Ne vero conjugium aspernaretur quispiam, testatur esse in omnibus honorabile. Quo significat, neminem esse tanta virtutum excellentia præditum, quem non deceat: nec ab ulla functione quantumvis præclara esse alienum. Unde igitur hæc nova sanctitas? Reperiemus profecto à Montano, Encratitis, & similibus esse ortam. Damnati quidem illi fuerunt jam olim: hoc tamen obtinuit Satan ut damnatis hominum personis, impius error dimidia ex parte probaretur. Paulatim deinde crevit superstitio, ut matrimonio sacerdotibus interdicere quidam vellent. Idque fuisse in Nicena Synodo agitatum refert So- [Tripertit. hist. lib. 1. cap. 14.] zomenus: sed tunc intercessit Paphoutius martyr, qui, quum ipse thori conjugalis expers esset, dixit tamen, castitatem quoque esse, cum uxore propria concubitum. Nunc vero nostri Mediatores, ne videantur conjugio nimium iniqui, tolerandos esse admonent ministros, qui adduci non poterunt, ut quas habent uxores, repudient. Quanquam sedulo rursum cavent, ne ipsorum causam probare videantur, dum hoc illis concedi volunt, ne si præter modum urgeantur, tumultum moveant. Hoc modo concubina Islebio conceditur, ne ab ea violenter avulsus, ad arma conclamet. Dignus certe qui, quum sit inanis gloriæ cupidissimus, tale probrum sustineat. Sed miror nullum adeo esse pudorem Moderatoribus, ut solvere non dubitent sacram conjugii fidem, nisi periculum à graviore motu esset. Atque hic breviter quod prius attigi, repetere iterum cogor. Nam quum hunc honorem deferri Sacramento velint, ut contractum temere inter adulescentes conjugium nihilominus ratum maneat, etsi præter jus & fas initum fuerit: quæ ista est desultoria levitas, ut quum de sacerdotibus agitur, Sacramento nihil habeant honoris? Nos vero dum audimus ex ore Pauli, diabolicum esse commentum, conjugii [1 Tim. 4. v. 1, 3.] probibitionem: bis diabolos intrepide vocemus, qui ut hanc tyrannidem defendant, conjugium Dei nomine consecratum profanare conantur.

Quanquam, ne sint nimium liberales, addunt, expectandum esse Concilii decretum. Quid si igitur pronunciet Concilium, rata se non habere ministrorum conjugia, an hominum arbitrio protinus fas erit separari quos Deus conjunxit? Hoc sane modo hominum judiciis Dei institutum, quod merito inviolabile debebat esse, subjiciunt: nisi Prophetas, Apostolos, præcipuumque sanctorum Pastorum florem expungere velint è numero servorum Dei, sacerdotum conjugium probari à Deo & benedici non negabunt. Nunc stat Dei sententia, ut relictis, si opus est, parentibus, maritus & uxor duo sint in carnem

nem unam. Quibus verbis significat Moses sanctum adeo præ aliis esse hoc fœdus, ut arctissimo etiam ejus conjunctionis vinculo præferatur, quæ prima est in natura. Cujus ergo audaciæ est, quod tam severe à Deo sancitum est, pro nihilo ducere? Præterea ubi cælibatum imperaverint, quis continentiam dabit? Nisi palam Christo & Paulo reclamare volent: singulare esse continentiæ donum, adeoque rarum, & paucissimis commune, fateri cogentur. Eo quicunque non sunt præditi, conjugii remedium si respuunt, cum Deo pugnando, nihil proficient. Nam ut maxime arceatur externa intemperies, interior tamen libidinum æstus in corde fervebit. Hinc misera conscientiæ inquietudo, quæ hominem non patitur quicquam tranquillo animo, & quemadmodum loquitur Paulus, ex fide aggredi. Ita fiet, ut tale mox pullulet clericorum semen, quale nobis jam ante multos annos protulit impurus ille cælibatus. Proinde nunquam volentes patiamur injici Ecclesiæ laqueum, qui non solum à ministerio arceat pios & alioqui maxime idoneos viros, qui puram mentis & corporis castitatem in sancto conjugio colent: sed fœda fœtidaque scortatorum colluvie totum sacerdotii ordinem inquinet.

Quod ad ceremonias pertinet, quum prope infinita sit earum congeries, & bona pars stultis absurdisque superstitionibus sit referta, eas dum Mediatores volunt servari, correctionem leviter uno verbo attingunt. Quanquam penitus tacuisse præstabat, quam adeo frivola corrigendi simulatione defungi. Arcanas operationes, quas suis benedictionibus subesse imaginantur, Deo non rebus ipsis tribuendas esse, admonent. Quasi vero non hic semper fons omnium superstitionum fuerit, Dei nomine abuti! Si fides eorum dictis habetur, lustralem aquam non per se, sed Dei virtute valere censebimus ad dæmones abigendos, propulsandumque quodvis noxæ genus. Nominatur hic quidem Dei virtus, sed in aquæ guttulam conclusa. Mille alia ejusdem farinæ prætereo; quia hinc satis licebit æstimare, quale à nostris Mediatoribus veneni temperamentum misceatur. Sequitur alio loco: ne superstitiosi ad imagines concursus fiant. Atqui, eo ipso cursitandi licentiam idololatris permittunt: quia si abesse superstitionem excipiant, in definitione hærebimus. Quasi vero in quovis concursu non sit aperta convictaque superstitio, quosdam vitii notando, alios oblique ab omni vitii nota liberant. En quo sinceritatis studio agantur. Crucibus & vexillis docent non esse exhibendum latriæ cultum. Quid hoc sibi vult? Ut fiat quod antehac factum est. Nam Papistis hæc exceptio commune veluti pharmacum est ad perversos omnes cultus excusandos, dum latriam verbo tantum excludunt. Plusquam futile hoc quidem cavillum est, cultum fingere sine cultu. Neque enim aliud Græcis sonat Latriæ nomen, quam Latinis Cultus. Itaque qui latriam se deferre simulachris negant, quæ adorant religionis causa, perinde loquuntur, acsi ἄνθρωπον esse hominem negarent, & ζῶον animal. Jam animadvertere licet, qualem in una vocula fucum nobis faciant boni viri: quia modo Græca cultus appellatio removeatur, nec simulachrorum improbant cultum, & imaginicolas blande fovent. Denique, nulla illis idololatria displicet, modo ne latria vocetur.

Qualiscunque subeunda sit nobis tam apud imperitos quam apud improbos, vel invidia, vel infamia, talibus imposturis acriter resistendum est. Nimis enim chara erit existimatio, quæ tam perfidiosi silentii pretio redimetur. Quanquam non famæ hic tantum, sed vitæ quoque jactura infracto animo facienda est. Interea non metuo, ne qui vere pii sunt, & Dei veritatem quo decebat studio amplexi, eadem constantia retinent, nimium à me vehementer exagitari putent scelestam hanc impietatum farraginem: quæ eo detestabilior est, quod quum fucosæ moderationis titulo venditetur, totam Dei gloriam, una cum Christi gratia, & hominum salute, pessundat.

ITAQUE, quum mihi nuper allatum esset antidotum Roberti Cenalis, ad postulata quæ vocat de Interim, initio valde miratus sum, quis hominem malis probandis natum novus genius impulisset, ut stylum adversus impias istas blasphemias stringeret: quarum debuerat patronum se, ex more, profiteri. Est hic Robertus, de quo loquor, vetulus Sorbonæ theologaster, & Episcopus Abrincensis. Cogitabam equidem homines minus sani cerebri, senio non deliros reddi tantum, sed aliquanto etiam morosiores. Sciebam præterea, quam magistrale sit Sorbonicis doctoribus supercilium, imo quam truculenta pertinacia: ut qui non nisi flammis & carnificum manu, pugnare soleant. Sed quum ex adverso libellum, quem refutandum susceperat, viderem tot scatere corruptelis, ex tot præstigiis esse conflatum, nihil relinquere purum aut integrum in pietatis doctrina, multiplices claræ luci tenebras obducere, partim æquare divinis legibus, partim etiam præferre hominum placita, continere denique totam fere Papatus instaurationem: non videbatur consentaneum, ut tam infesto eum impetu aggrederetur Cenalis, unus ex animosis Papæ satellitibus. Si non erat omni ex parte plausibilis, causa tamen non erat tantopere stomachandi. Quum inter varias suspiciones hæsitarem, librum cursim evolvo. Hinc agnosco miserum senecionem, dum materiam pugnandi venatur, in umbra sua verberanda multum sumpsisse molestiæ. Habet hoc præ suis gregalibus eximium, quod in poëtarum lectione versatus est. Ex qua saltem hoc profecit, ut non modo orationem farciat multis carminibus, sed etiam scribendo in hemistichia subinde prorumpat: nec dubito, quin sibi vehementer placeat ejusmodi tinnitu. Nisi enim oblectaretur, non tam anxie in eo elaboraret. Habebat, quantum suspicari licet, collectos ejusmodi flosculos, quos nisi mature emitteret, videbat perituros: secum vero perire nolebat. Et quum suam gloriam multi cupide in sepulchrum ferant, homo minime scilicet gloriosus, eam apud vivos relinquere maluit. Nam quum scribendi argumentum nullum inveniret, finxit sibi surfuraceum nescio quod monstrum, cui nomen de Interim imposuit: in quo profligando, vires suas omnes experiretur. Nam quæ Protestantium esse postulata nugatur, vel finxit ipse sibi, vel nasutus quispiam per ludibrium illi obtrusit. Cæterum sive ultro sibi accersivit hoc certamen, sive alius stulta ejus credulitate abusus, bilem illi acuerit, serio non minus quam misere contra larvam pugnando, sudat. Admonitus quidem postea familiariter ab amico, Interim illud, quod impugnat, nunquam à Protestantibus prodiisse, sed à cauponario aliquo scurra, ut plurimæ ejusmodi gerræ quotidie volitant, animi gratia fuisse compositum: suam, in credendo, levitatem simul ac socordiam rideri maluit, quam laborem tam bene collocatum perdere. Quisquis enim sensu communi erit præditus, primo statim gustu animadvertet, postulata quæ recitat, ab omni veri specie abhorrere. Unde colligere promptum erit, bonum seniculum umbræ suæ frustra irasci. Sed hoc Sorbonico doctori Episcopo minime ignoscendum est, ut nugas à nescio quibus confictas exagitando, orbem temere conturbet. Nisi forsan excipiat, quasi privilegio quodam licere, & Episcopis ineptire, & Sorbonicis desipere, quia bona parti jampridem usitatum est.

Porro, librum Episcopalem excutere tametsi non est præsentis instituti: facere tamen nequeo, quin ex eo pauca delibem. Citantur illic graves auctores, quorum & pondere obtuantur, & splendore extinguantur,

guantur, & majestate concidant omnes hæretici: Ivo Carnotensis, Speculator, Abbas Panormitanus, Isidorus, Thomas Aquinas, Bonifacius Papa, Nicolaus, & similes. Quid ni? Quum ex emptitiis Speculatoris responsis oracula faciat. Quis tam bene instructo athletæ victoriam non despondeat? Ipse vero, non expectato aliorum plausu, festivis subinde acclamationibus triumphum sibi canit. Atque ut Areopagum suum compleat, Cochlæum etiam illis adjungit: qui quum omnes cochleas hebetudine superet, quanto scilicet masculum præstare decet fœminis, vocatur hic sagacissimus spirituum discretor. Digni sane ambo, qui mutuum sibi præconium commodent: nam par morionum ex tota Gallia & Germania deligi aptius vix poterat. Quibus autem de rebus litigat Cenalis? Negat ferendum esse, ut Ecclesiæ facultates à Protestantibus retineantur. Quid ergo? Vultne legitimum in usum conferri? Imo nec pauperum haberi rationem, nec scholis consuli patitur. Spoliatorum modo restitutionem urget: ut sacerdotum ac monachorum ventres saginentur. Quanto itaque subulcus melior fuisset, quam Episcopus, qui tantam porcorum curam habet? Multa transilio de quibus sine adversario contendit. Tale est, quod prohibet legatum mitti, qui veniam abjurationis faciat Protestantibus. Atqui, per omnes bonos, quibus solis infensus est Cenalis, licebit Romano legato domi quiescere. Unum est caput in quo impotenter furit, quum tractat de sacerdotum conjogio. Postquam enim omnia eloquentiæ suæ fulmina vibravit, hoc est, evomuit quæcunque ab homine protervo & insano excogitari poterant convitia: tandem ad arma conclamat: ut sanguine potius operiatur terra, quam ut tantum nefas, sicuti ipse quidem interpretatur, aspiciat. Sed qui fit ut sacerdotum conjugia tantopere quasi incestuosa, sacrilega, impura, disdigama & obscœna detestetur? Respondet: quia jubemur spiritu ambulare, ne carnis desideriis obsequamur. Atqui, dictum illud Pauli, ad Christianos omnes, sine exceptione, pertinet. Videmus ergo ut sanctum conjugium hic canis sacrilego latratu infamet. Nam si cælibes esse nos oporter, ut spiritu ambulemus, quis dubitet profligandum esse ex Ecclesia conjugium? Hanc quidem blasphemiam ex Sirycio Papa suo didicit. Sed quæ tanta ipsos rabies agit, ut pàlam Montano, Encratitis, & Manichæis subscribant?

Exclamat Cenalis, magnam esse improbitatem, magnum flagitium, immane sacrilegium, si in sacrarium legum divinarum, luxus & carnales trahantur deliciæ. Cur igitur luxum & delicias domi suæ grassari ita patitur: nisi forte quod illinc divinæ leges exulant? Sed quis hominem mente esse alienatum non videt, ut sancto conjugio tam petulanter maledicere non vereatur? Quid enim? An Patriarcharum tabernacula, ædesque Prophetarum, ac piorum Regum, profana quædam luxus receptacula fuisse dicet? An in Apostolorum domibus nihil nisi luxuriosum reperiet? Quæ unquam cælestis philosophiæ puriora fuerunt sacraria? Atqui, eos fuisse conjogatos legimus. Quin etiam id inter summas eorum laudes Spiritus Dei numerat, quod pie & in casta disciplina familias suas educarent. Exclamat rursus: Quis furor, quodve delirium, carnalibus curis ac desideriis eos immergere, qui non nisi puritatem colere debent? Omitto quod diabolica amentia percitus, subinde conjogii honorem scelerate deformat. Sed hoc cujus est furoris, furiosos & deliros vocare, qui in ordine sacerdotali conjugium probant? Quum certum sit, annis plus trecentis in tota Ecclesia fuisse
2 Tim 3. vers. 2. probatum. Paulus quum ad exquisitissimam amussim præscribit quales oporteat esse Episcopos, nominatim conjugatos laudat. Neque enim dicit, qui fuerint: sed præsentem statum commemorat. Quo cum sibi putat esse negotium, quum in Dei Spiritum Pauli ore loquentem fœtida sua maledicta eructat? Idem Paulus testis est Apostolos, quas habebant 1 Cor. 9. vers. 5.
uxores non modo retinuisse in suo contubernio, sed huc & illuc circumduxisse. Tota Ecclesia, quum in perfectionis suæ flore esset, ne & Deo conjogii auctori, & Prophetis Apostolisque injuriam faceret, pastores suos maritos habuit & patresfamilias. Quum ducentis fere post annis fanatici homines cælibatum imperare vellent sacerdotibus, sanctus martyr Paphnutius, qui ad extremam senectutem cælebs vixerat, acriter intercessit: suaque auctoritate perfecit, ut Synodus Nicena liberum sacerdotibus, ut prius fuerat, conjugium relinqueret. Nunc phreneticus iste, cornuum, quæ in mitra gestat, fiducia, quasi Solem cadere è cælo videat, ad tantum prodigium obstupescit. Et tam execrandæ in Spiritum blasphemiæ excipiuntur, magno cum plausu. Pergit deinde fœtidas suas voces ructando. Nam, ut se Ovidium legisse probet, quod profanus ille de impudico amore dicit, detorquet ad sanctum conjugium, Non bene, inquit, conveniunt, nec in una sede morantur, deliciæ maritales, & mens in Deum erecta. Ergo secundum hanc pecudem, neque Prophetæ, neque sancti Patres, neque Apostoli, neque infiniti Martyres unquam animos in cælum sustulerunt. Ergo Moses, cui præ aliis datum est coram & quasi facie ad faciem Deum videre, mente in terram curvata, nihil unquam cælestis gratiæ gustavit. Ejusdem fere etiam notæ est, quod eos viam Balaam sequi dicit, qui sacerdotibus conjugium permittunt. Quasi honestum piumque conjugium in casto Dei timore auspicari, & Madianitica scorta populo Dei miscere, pelliciendis ad idololatriam animis, nihil inter se differant. Nicolaitas præterea vocat sacerdotes omnes conjugatos: quasi qui in ducenda una uxore, variis ac profusis libidinibus, quæ passim hodie in toto Papatu grassantur, remedium quærit, promiscue uxores vulget ac prostituat. Sed negat hic bonus doctor, necessarium esse corrigendæ incontinentiæ remedium, quod Paulus ex Spiritu Dei injungit. Contendit enim posse, quicunque volunt, ustionis morbo [illegible]ximi: quia scriptom sit, Omnia possum in eo qui me confirmat. Sed non considerat ex adverso, Christum his solis esse adjutorem, qui vocationi suæ obtemperant. Ergo ut victricem illam Christi potentiam in omnibus experiamur, pendere nos ex Dei mandato necesse est: ne quis sibi plus sumere ausit, quam ab illo conceditur. Quid autem
Paulus ad hæc? Aperte pronunciat, non omnibus 1 Cor. 7.
communiter dari continendo facultatem: eos vero vers. 9.
omnes, qui incontinentiæ vitio laborant, ne urantur, ad conjugium se conferre jubet. Quid etiam
Christus ipse? Quum Apostoli audita cælibatus lau- Mat. 19.
de, beatum vivendi genus esse dicerent, negat vers. 11.
omnes esse ejus capaces: quo significat non alios esse idoneos, nisi qui peculiariter à Deo vocentur. Atque hinc satis apparet, nihil minus quam Ecclesiasticas esse leges, quæ à conjugio arcent quos illuc nominatim Spiritus Dei invitat. Certe Apollonius vetustissimus scriptor, teste Eusebio, Montano exprobrat, quod matrimonia primus solverit, & primus solvenda docuerit. Cujus se discipulos ostendunt, qui nec contrahi volunt conjugia secundum Dei institutum, & quæ sic contracta erant, rata negant esse. Porro, ne insanire absque ratione videatur Cenalis, terram mox incolarum multitudine obrutum iri admonet, nisi cælibatu nimia soboles cohibeatur. Perinde hic loquitur subtilis doctor, acsi cælibatus & continentiæ nullum esset discrimen. Atqui, omnes norunt propagando hominum generi nullum esse magis fœcundum semen, quam sacerdotale. Eo enim prorupit indomita omnium fere monachorum sacerdotumque Papalium libido, ut castissimus merito censeatur, qui domestico scorto contentus est. Quare, ne terram repleant, non à conjugio prohibendi

bendi tantum, sed penitus castrandi erunt. Alioqui fieri non desinet, quod pridem esse factum norunt omnes: ut pro legitimis duobus, cogatur terra tres alere spurios. Quod nisi Cenalis totum capitis sui acumen in mitra Episcopali haberet, nunquam ita se propinasset vel pueris ridendum. Quid enim obsecro risu dignius, quam quum emissatios tauros pinguiter in otio & usque ad saginam pasci jubet, ne soboles nova succrescat? Verum hoc majoris etiamnum amentiæ est, quod quum benedictionem suam Dominus vocet humani generis propagationem, Cenalis quasi infelicem strumam scalpello resecari præcipit: & quasi fortuito gignerentur liberi, timet ne supra justum modum excrescat numerus. Sed digna est sacrilega talium hominum superbia, quæ se in extremas quasque absurditates præcipitet. Nam si tot monstrosis nefandarum scortationum exemplis sancti conjugii contemptum ultus est Deus: quanto graviore supplicio digni sunt contumeliosi isti insultus, quibus bacchatur importunum hoc animal? Cæterum, ut nomini suo respondeat Cenalis, iterum ad culinam revolvitur. Nam si homini solitario vix tria, inquit, sacerdotia sufficiunt, quomodo numerosæ familiæ unum sat erit? Nisi plusquam vecors esset, annon cogitares in promptu esse responsum: non modo optimum fundum esse parsimoniam, cui magis patresfamilias assuescunt; sed istis solitariis, quos jactat, multo semper amplius esse sodalitium? Frugaliter cum uxore & liberis vivet maritus, ut ex tenui quoque reditu aliquid supersit: at sacrifici Papales, priusquam meretrices, spurios, lenones ac lenas expleverint, multo uberiores absumpti erunt proventus, quam qui multis honestis familiis pares fuissent. Quid profusos luxus enumerem, in quos quicquid undecunque rapere possint vel radere, tanquam in gurgites inexhaustos projiciunt: ut videantur tantum ad perdendam pecuniam ingeniosi? Nam quo magis abundant, totum fere orbem immergunt suis corruptelis. Porro, ut se tribeneficiariis suis venditet, vertiginosos appellat, qui unum singulis sacerdotium assignant. Certe, ô bone pater, aut ebrium aut bene saturum fuisse te oportet, quum tanta vertigine percitum tibi cerebrum fuit, ut ordinem hunc improbare auderes, quem audacissimi quoque & improbissimi non modo fateri coguntur esse rationi consentaneum, sed tanquam à natura dictatum, servari præcipiunt. Postquam scelestus hic nebulo, quicquid unquam in sua Sorbona haurire potuit blasphemiarum, in Deum evomuit: demum, sublatis cornibus, Thrasonicam jactantiam efflat; se in arenam descendere paratum, vel si ad sanguinem usque pugnandum sit. Equidem, ut est homo sanguinarius, non dubito, si trucidandi essent omnes Dei servi, fundendusque innoxius virorum pariter ac mulierum sanguis, quin se libenter antesignanum præbeat: suo autem parcere didicit. Cæterum, quum hunc Cyclopem videamus, non minus rigida pertinacia ad oppugnandam veritatem insistere, quam rabioso adversus eam odio flagrat: plusquam turpes flagitiosique sumus, si in confessione sinceræ fidei minus ostendimus constantiæ.

Sed ut ad reformationis adulterinæ fucum revertar: quum perspicuum sit, totam illic sanæ doctrinæ sinceritatem corrumpi, quisquis eo sibi oculos illini sinet, quomodo se Christianum probabit? Video equidem, quæ pericula omnibus proposita sint, qui ingenue Christum confiteri volent: quanta apud imperitos invidia urgeantur; quanta in futurum tempus infamia eos maneat. Sed jam ante admonui, nihil tanti esse, ut deflectamus ab ea doctrina, in qua & Dei gloria & totius mundi salus continetur. Nam quoscunque hinc inde prætextus sibi conquirant, qui ad excusandam suam mollitiem plus hodie sunt ingeniosi, quam par esset: nimis tamen indignum est, majorem à nobis propriæ famæ rationem haberi, quam Dei gloriæ; magis nos à stultis & temerariis hominum opinionibus pendere, quam in Christum respicere unicum cæliterræque judicem, adeoque in Angelos & sanctos omnes, qui ejus sententiæ subscribunt; beatam illam immortalitatem, quæ nobis promissa est ac in cælis reposita, mundo & huic caducæ vitæ à nobis posthaberi. Jam tempus postulat, ut fidem nostram, quam antehac lingua & atramento sumus confessi, sanguine quoque nostro obsignemus. Jampridem si rite profecissemus in Christi schola, debueramus in hac meditatione esse exercitati. Hoc enim primum veluti tirocinium est, quo suos erudit: ut seipsos abnegantes, tollentesque crucem suam, ad mortem indefesso cursu properent. Nunc perinde novi sumus ad subeunda pro Euangelii testimonio pericula, acsi nullum unquam Filius Dei hac de re, quam assidue inculcat, verbum fecisset. Quum olim Cajus Caligula statuam suam Hierosolymis in templo collocari mandasset, Judæi undique quasi apum examina, non ut vi & manu impedirent tale sacrilegium, sed ut cervices suas gladiis opponerent, pro vendicanda templi majestate, concursum ad Præsidem fecerunt. Neque subitus ille animorum impetus fuit, qui statim resideret: sed quoties de templi profanatione agebatur, innumera prope tam mulierum quam virorum turba, sui oblita, alacriter se ad mortem offerebat; ut non nisi per stragem corporum suorum via idolo pateret. Et nos non lapideum jam templum, in quo Deus invocetur, habentes, sed Filium Dei, in quo tota Patris majestas habitat, silentes ipsum patiemur adeo turpiter violari? Idolum enim erigitur, non quod externam sacrarii speciem deformet: sed quod totam Ecclesiæ sanctitatem inquinet ac pervertat; quod labefactet totum Dei cultum, nihil in religione nostra impollutum relinquat. Si ad propiora tempora descendimus: quot Martyrum millia, adversus præsentissimos mortis terrores invicta fortitudine perstiterunt? Quid de terroribus loquor? Annon morte ipsa intrepide testati sunt, aliam se vitam & quærere, & certo sperare? Ac tunc quidem simulatque exigua lucis scintilla hominibus emicuerat, totum cor inflammabat tanto cælestis vitæ desiderio, ut vitam hanc facile, mortemque contemnerent. Nunc quum plenus intelligentiæ fulgor nobis illuceat, nihil fere cordis apparet. Et salutem speramus ex Euangelio, pro cujus veritate asserenda nemo vult periclitari? Itaque, hæc plusquam perfida ignavia, quam anni unius experimentum prodidit, documentum est nimis luculentum nostræ ingratitudinis: ut jam non amplius quærenda sit ratio, cur in tot urbibus, atque provinciis puritas Christianismi concidat. Cur enim inæstimabili Dei beneficio diutius fruerentur, qui pro nihilo ipsum duxerunt? Hæc ideo dico, ut quicunque aliquo pietatis sensu tanguntur, quasi extenta Dei manu, ad mortem se vocari meminerint. Ac ne animi deficiant, beatius multo sibi esse non dubitent, laboranti perculsæque Ecclesiæ se ultro adjungere socios, quam nimium sibi cavendo, privatæque tranquillitati consulendo, sortem appetere à filiis Dei segregatam. Dicebat ille, quum mors esset præ oculis, se nihilominus senectutis fiducia esse liberum: etiam ubi non erat tam necessaria libertas. An apud nos pro gloriæ Christi patrocinio minus futuræ vitæ valebit æternitas, quam apud illum præsentis vitæ brevitas valuit? Pudeat nos quoties illam mulieris vocem audimus quæ inducitur ab ethnico Poeta: *Usque adeone mors miserum est?* Si in testanda fide nostra, ubi discrimen aliquod se ostendit, suspensi hæsitamus. Ego vero, ut mihi satis conscius sum meæ imbecillitatis, ita Dei subsidio fretus, re ipsa, quum usus postulabit, me ostensurum confido, quam serio crediderim ac credam, beatos esse qui in Domino moriuntur.

APPEN-

APPENDIX LIBELLI
DE VERA ECCLESIÆ
REFORMANDÆ RATIONE,

In qua refutat Joannes Calvinus censuram quandam typographi ignoti, de parvulorum sanctificatione, & muliebri Baptismo.

ANnus jam fere præteriit, ex quo mihi indicatum fuerat, libellum meum De vera genuinaque Ecclesiæ reformatione, qui ex typographi nostri officina, primum jussu meo prodiit, fuisse rursus in Germania excusum. Atqui nunc demum, serius quam oportuit, admonitus fui corruptum esse & mutilum illud Germanicum exemplar: neque id modo, sed additam simul censuram fuisse, in qua atrociter proscindor. Quando typographus nomen suum subticet, cum quo expostulem, non habeo. Neque id etiam multum referre arbitror. Quispiam forte bene potus, vini aut cervisiæ suæ fumos in me exhalavit. Fieri etiam potest, ut aliquis tuthulento cerebro, etiam jejunus, impetum in me fecerit. Verum, hominem, quisquis tandem est, omitto. De re si agitur, hæc certe indignitas est non ferenda, quum ego fideliter ac serio in opus aliquod incubui, librarium ignotum arbitratu suo conscindere quicquid non arridet, ac scriptum lacerum pro integro venditare. Quanquam ne cui privatam causam agere videar, ab hac quoque querimonia supersedeo. Tantum quod totius Ecclesiæ interesse arbitror, quia dissimulare fas non est, breviter attingam. Hoc citra arrogantiæ notam, mihi, ut spero, per bonos omnes licebit gloriari, labores meos Ecclesiæ Dei mediocriter esse utiles. Nunc si pravi & impii dogmatis maculam illis adspergi patiar, multum de fructu, quem inde colligere poterant filii Dei, imminutum iri video. Tacendo, itaque, minorem, quam par erit, publicæ utilitatis rationem à me haberi ostendam: præsertim ubi in grege Domini numerantur qui me traducunt. Professos enim hostes parum moror, à quibus hæreticum me vocitari necesse est, si Christianus haberi velim. Fateor quidem, hoc quasi fatale esse Christi servis, ut bene agendo male audiant. Neque vero mihi recusanda est hæc conditio, ut cum Paulo per infamiam & bonam famam progrediar. At quoties locus & facultas datur, non est negligenda bonæ causæ defensio. Deinde quum mihi probe constet, sanam esse, & ex puro Dei verbo sumptam doctrinam quæ oppugnatur, mihi ejus patrocinium deserere, quum à me semel tradita fuerit, jam non est integrum. Hac enim lege, doctrinæ suæ ministros Dominus nos constituit, ut non minus eam constanter tueri jubeat, quam fideliter tradere.

In libello meo ita ad verbum loquutus eram: In Baptismo, breviter annotare operæpretium est, melius potuisse omitti, quod de præcisa ejus necessitate commemorant. Præterquam enim quod externis signis perperam alligatur animæ salus, injuria fit non levis promissioni: acsi minus ad præstandam, quam offert, salutem, nisi aliunde adjuta, sufficeret. Sancta ideo nascitur ex fidelibus progenies, quod adhuc utero inclusi ipsorum liberi, antequam vitalem spiritum hauriant, cooptati tamen sunt in fœdus vitæ æternæ. Nec sane alio jure per Baptismum aggregantur in Ecclesiam, nisi quia ad corpus Christi jam ante pertinebant, quam in lucem ederentur. Alienos enim ad Baptismum qui admittit, ipsum profanat. Nunc ergo qui ita necessarium statuunt Baptismum, ut à spe salutis excludant, nisi qui eo tincti fuerint, tum in Deum sunt contumeliosi, tum se quoque ipsos implicant magna absurditate. Nam à Christo alienos sacra Christi nota insignire, qui fas esset? Baptismum ergo præcedat adoptionis gratia necesse est: quæ non dimidiæ tantum salutis causa est, sed eam ipsam salutem in solidum affert, quæ deinde in Baptismo sancitur. Hinc, ut error alius ex alio scaturire solet, baptizandi munus, quod solis Ecclesiæ ministris peculiariter mandavit Christus, non ad unum modo quemlibet ex plebe, sed ad muliercuIas etiam delegant.

Hunc locum sic exagitat larvatus censor, ut crassum Pelagii errorem à me renovari pronunciet. Ipse vero nimis crassus, qui lucem à tenebris non distinguit. Pelagius supervacuum infantibus Baptismum putabat, quia eos fingebat à peccato immunes. Imo nulla illi proprie de Pædobaptismo disputatio erat. Sed quum ad probandum originale peccatum objicerent sancti Patres Ecclesiæ consuetudinem in pueris baptizandis, atque inde colligerent, omnes Adæ posteros reatum æternæ mortis ex utero secum afferre: hoc extremum homini præfracto asylum fuit, non indigere Baptismo infantes, quia sine peccato nascantur. Quid obsecro Pelagii errori in meis verbis affine reperietur? An ego à peccati reatu eximo pueros? An illorum salutem in originali, ut loquuntur, justitia & naturæ integritate colloco? An illos gratuita Dei misericordia in Ecclesiam recipi nego? An non ubique ipsis quoque remissionem peccatorum esse necessariam contendo, eamque Baptismo obsignari profiteor? Jam satis constare arbitror, quanta sit censoris inscitia, qui Pelagii errorem, in tam diverso loquendi genere se deprehendisse jactat. Certe vel Augustini scripta nunquam attigit, vel non tantum habuit judicii, ut quænam esset Pelagii opinio animadverteret. Ego tamen potius existimo, ab homine antiquitatis imperito, veteris hæretici nomen ex vulgari fama auditum erepari.

Neque in eo minus peccat, quod non observato quæstionis statu, temere argumenta sua in ventum spargit. Si quis Pædobaptismum acriter & validis rationibus hoc tempore defendit, ego certe unus sum ex numero. Nec de causa aut fine controversia est, quin ideo baptizentur, ut insiti in Christi corpus, liberentur ab æterno interitu, peccati, quod illis natura ingenitum est, remissionem obtineant, induantur gratuita justitia. Hujus rei luculentum mihi testimonium reddit mea Institutio, Catechismus, Solennis formula, quam ego in quotidianum Ecclesiæ nostræ usum composui. Qua igitur in re dissensio est? Nempe quod præcisa necessitas, quam vulgo nimium urgent, à me improbatur: Puerum, si morte repentina abreptus, offerri per tempus ad Baptismum non potuerit, arcendum propterea à regno Dei non concedo. Vim Baptismi non extenuo: non obscuro legitimum ipsius usum: tantum animæ salutem alligari signo non patior, quin Dei promissio sufficiat. Liberi enim fidelium jam antequam gignantur, adoptati sunt à Domino, quum dixit: *Genes. 17. vers. 7.*
Ero Deus vester, & seminis vestri. Hac promissione contineri infantium salutem, certo certius est. Cui vero illa non sufficit, is Deo atrocem facit injuriam: neque enim veracem ipsum agnoscit, quum servandi efficaciam detrahit ejus verbo. Et Christi responsum *Mat. 22. vers. 32.*
controversiam hac de re dirimit. Nam si vere colligit, Abraham à morte esse superstitem, quia is qui

vivo-

vivorum, non mortuorum Deus est, se Deum Abrahæ pronunciat: eadem ratione conficitur, genuinos Abrahæ filios, etiam prius quam nascantur, vitæ æternæ esse hæredes, quando in eodem ipsos gradu collocat Dei promissio. Meminerint ergo lectores, non hic disputari, an baptizari infantes necesse sit; nec vocari in dubium, an Baptismo inserantur in Christi corpus, an illis sit lavacrum regenerationis, an peccatorum veniam obsignet: sed tantum de præcisa necessitate moveri quæstionem. Meminerint, quo argumento contendam, eos sine Baptismo salutem posse consequi: nempe, quia per se satis efficax sit promissio, quæ adhuc in utero inclusis vitam assignat. 1 Cor. 7. vers. 14. Huc pertinet, quod Paulus sanctos, honoris causa, eos nominat: significans ipsos à communi hominum semine, jure fœderis segregari.

Alterum argumentum adduco: Quod externis signis minime alliganda sit animæ salus. Quid enim Christi sanguini residuum fiet, si in aqua vitam spiritualem includimus? Addo præterea: Ideo baptizari infantes, quia domestici sunt Ecclesiæ. Hoc enim jure nititur Pædobaptismus, quod jam Deus suos agnoscit, qui nostro ministerio illi offeruntur. Unde & suos olim vocabat, quicunque ex Israële ducebant originem. Ac merito: sancta enim erat progenies, ut Paulus docet, Rom. 11:16.

Hæc omnia dissimulans censor, primum hac ratione contra insurgit: quod non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo nascamur in spiritualem vitam: quod non nisi caro ex carne descendat: quod omnes nascamur filii iræ. Quasi vero negem, maledictum natura esse totum Adæ genus, adeoque infantes ipsos, antequam in lucem prodeant, mortis æternæ reatu teneri implicitos. Sed in eo nimirum fallitur quod inter vitium naturale, & remedium aliunde proveniens, non discernit. Nec vero novam solutionem nunc ex tempore comminiscor: sed referam duntaxat, quod ante annos quatuor à me proditum est. Sic enim in septimum caput prioris ad Corinthios Epistolæ loquor: Qui conveniet hæc sententia, sanctos esse piorum liberos, cum eo quod alibi tradit: Omnes esse natura filios iræ? Item cum sententia Davidis: Ecce in peccato conceptus sum? Respondeo, universalem esse propagationem peccati & damnationis in semine Adæ: omnes igitur ad unum sub hac maledictione includi, sive ex fidelibus, sive ex impiis descendant. Neque enim spiritu, sed carne, liberos suos generant fideles. Æqualis itaque est in omnibus naturæ conditio, ut sint tam peccato quam æternæ morti obnoxii. Quod autem liberis fidelium speciale privilegium tribuit Apostolus, id fluit ex beneficio fœderis: quo superveniente, deletur naturæ maledicto: & Deo per gratiam consecrantur, qui natura profani erant. Sic ego illic ad verbum. Institutio quoque nostra pleniorem ejus rei explicationem continet: sic enim alicubi loquor: Quum scriptum sit, nos omnes esse natura filios iræ, ac in peccato conceptos, cui damnatio adhæret: è natura nostra demigremus oportet, antequam in regnum Dei aditus nobis pateat. Et quid dici clarius potest, quam carnem & sanguinem regnum Dei possidere non posse? Aboleatur ergo quicquid nostrum est, tum possessionem hanc cernemus. Inde colligo, regeneratione opus habere infantes. Sed hanc ex promissione gratiam illis provenire contendo: Baptismum vero, sigilli instar sequi. Denique hoc passim inculco, supernaturale esse privilegium, quod à reatu eximuntur. Quanquam censori hæc solutio ignota esse non debebat: quum ex Augustino eam sumpserim.

Quod Joannes Baptista ab utero sanctificatus est, inter alia quæ illic narrantur miracula referendum esse dicit. Assentior: neque ego hoc testimonio in præsenti causa usus sum. Alibi contra Anabaptistas adduco, ex quorum numero, tametsi hunc non puto esse, tamen, ut inconsiderati homines solent, se in malam suspicionem temere projicit. Porro quasi duos jam profligaverit errores, postquam temere effutivit Pelagii nomen, & ex Paulo recitavit, omnes esse natura filios iræ, ad tertium errorem se descendere profitetur. Quisnam vero hic error? Quod Baptismum, si alienis conferatur, profanari dico. Atqui, si censori negotium foret cum Anabaptista, eandem mecum rationem adduceret, jure conferri Baptismum pueris, quos Deus in fœdus suum adoptavit. Quid ergo absurdi in re prorsus confessa invenit? Excipit scilicet, nos quoque fuisse alienos & ex Gentibus peccatores: fuisse tamen baptizatos Christi mandato: qui non sanctos tantum vel sanctorum filios, sed omnes gentes baptizari jussit. Certe hic bonus pater, secure, ut video, in umbra vini aut cervisiæ philosophari solitus, eandem confidentiam longius spargere voluit. Sed expendere debuerat, quo sensu profanari Baptismum dicam, si alienos promiscue ac domesticos ad eum admittimus. Et vero id ex Christi mandato quod citat, evincere promptum est. Christus omnes jubet baptizari, inquit. An non prius vult Euangelium prædicari? Hunc enim ordinem commendat Apostolis, ut doceant ac baptizent. Mat. 28. vers. 19. Ergo Euangelii doctrina, qui prius alieni erant, inseruntur in Ecclesiam. Ita Paulus docet, quum Judæi, qui naturales rami sanctæ radicis erant, defracti fuerint, Gentes tanquam sylvestres oleastros, fuisse in illorum locum insitas. Rom. 11. vers. 20. Quomodo hoc? Nempe per Euangelium. Absurde ergo censor noster, qui membrum unum decerpit: imo, quæ à Christo conjuncta erant, divellit ac lacerat. Quare, breviter respondeo: vocari quidem ad Baptismum, Christi voce, alienos: sed prius Euangelii prædicatione cooptari in familiam. Ita ante domesticus erat Abraham, quam Circumcisionis signum accepit. Quod ad minores natu attinet, quia illos etiam comprehendit Deus in fœdere, non alieni jam reputantur, sed gratiæ sunt hæredes. Quemadmodum & ex Petri concione discimus. Quid autem hac de re prius tradiderim, testis est mea Institutio, ubi ad verbum sic habetur: Cur in Abrahamo fidem Circumcisio sequitur, in Isaac filio omnem intelligentiam præcedit? Quoniam eum, qui adulta demum ætate in fœderis societatem recipitur, à quo fuerat hactenus alienus, ejus conditiones antea perdiscere æquum est: infantem vero ex eo progenitum non item, qui hæreditario jure, secundum promissionis formulam, jam à matris utero, in fœdere contineatur. Aut, quo res clarius ac brevius indicetur, si fidelium liberi citra intelligentiæ adminiculum, fœderis sunt participes, non est cur ob id à signo arceantur, quia in fœderis stipulationem jurare nequeunt. Qui vero infidelis est, impiis ortus parentibus, donec per fidem Deo uniatur, à fœderis communione extraneus censetur. Itaque, nihil mirum, si nec signo communicet, cujus significatio in eo fallax inanisque foret. Non aliorsum hæc refero, nisi ut cuivis appareat censoris confidentiam ex mera inscitia proficisci, quia mentem meam non sit assequutus. Hinc refellitur alterum objectum: Christus sanis opus non esse medico dixit. Fateor sane: & ideo non aliter quam ejus gratia, restitui sanitatem doceo, tam parvulis quam adultis. Sed qui in aqua sola quæri volunt medicinam, quid ipsi Christo, quid ejus sanguini, quid Euangelio, quid Spiritus virtuti faciunt reliquum? Porro non alia de re mecum litigat censor, nisi quia restituendis in vitam parvulis, ubi mors subita Baptismi facultatem illis aufert, remedium in promissione, quam proprio sanguine Christus sancivit, efficax plerumque esse doceo: ille autem salutis spem præcidit, nisi ab externo elemento petatur. Quærit an Judæo vel Turcæ negandus sit Baptismus, si eum postulent. Hic nemo non videt, quam crasse hallucinetur,

qui alienos fingit, quibus fidem assignat. Quid autem secum ipse deliret, nihil moror. Verum stulte hoc argumento me aggreditur, quiubique doceo, fide eos omnes, qui alienissimi fuerant, in Dei familiam & Christi corpus coalescere. Neque tamen id obstat, quominus per Baptismum quoque in Ecclesiam solenni ritu aggregentur: quo magis rata sit eorum insitio, dum sigillum in ejus confirmationem accedit.

De Papistarum liberis expedita est responsio. Quod jure eos baptizari pro confesso assumit, libenter illi concedo: sed falso existimat, extraneos ideo à me censeri, quia neque ex patre sancto geniti, neque ex sancta matre nati fuerint. Neque enim propterea sanctorum filii esse desinunt, quum longius ducenda sit originis series. Neque enim in uno gradu consistit Deus, sed vitæ promissionem in mille generationes diffundis. Ita Paulus, dum ex radice sancta ramos esse sanctos colligit, & conspersionem in primitiis consecrari docet, qualis unicuique fuerit pater, non reputat: sed omnes agnoscit sanctos, qui ex Abraham & reliquis Patribus fuerant Progeniti. Quærit an non pius fieri possit impii hominis filius. Et mox exclamat, nihil hoc errore crassius fingi posse. Ego vero sine exclamatione placide ipsum moneo, ne posthac in tantum fervorem, nulla causa incitatus, prorumpat: nam de eo inepte certamen movet, quod verum esse omnes fatentur.

Rom. 11. vers. 16.

Quod profanari Baptismum dico, si alienis conferatur, perinde valere existimat, acsi quis ægrotum non esse curandum diceret, quia ægrotus est. Tametsi aliquid haberet coloris hæc similitudo apud imperitos, breviter tamen ostendere promptum est, quam sit intempestiva. Domesticos enim appello, non qui sani sunt, ut Christo non indigeant: sed qui in se mortui, vitam in eo quærunt. Sicuti per alienos non intelligendi sunt, quicunque alienati sunt à Deo per peccatum, sed quos à regno suo adhuc arcet, ut nostrum ministerium se ad eos usque non extendat. Tales vero sunt omnes, quibus non destinatur Baptismus, Christi mandato: sed hæc omnia ex uno ignorantiæ fonte manant, quod nunquam intellexit censor, qui immundi sunt natura, eosdem fœderis beneficio sanctos esse: qui exulant à regno Dei ob peccatum, jure adoptionis propinquos esse Deo: qui æternæ morti obnoxii sunt, imo penitus in Adam mortui, benedictionem ex hoc verbo consequi, Ero seminis tui Deus: ut vitæ cælestis sint hæredes. Denique, nunquam expendit quale inter Christianorum & Turcarum liberos esset discrimen. Accedit etiam altera perinde crassa naturæ efficaciæque Baptismi ignoratio: nam si hoc illi modo in mentem venisset, Baptismum, Verbi esse appendicem, hoc ipsum de quo litigat, vidisset sequi: non esse signi capaces, nisi qui jam Verbo sanctificati fuerint.

Ex eodem principio fluit & istud delirium, quod mulieres facit Baptismi administras in casu, ut vocat, necessitatis: me vero, qui hanc alieni muneris illicitam esse usurpationem dico, toto errare cælo superciliose pronunciat. Hæc vero non gravis literati hominis censura est, sed barbara hominis mechanici licentia, adeo superbe hominem non male de Ecclesia meritum damnare. Toto cælo errare Calvinum, ignotus & sine nomine typographus censet. Quantum ponderis habitura est gigantis hujus auctoritas, nullis rationibus suffulta? Cæterum, quia vetus ac tritum proverbium est apud imperitos, communem errorem haberi juris loco: hæc autem opinio temere concepta sub tenebris Papatus ita obtinuit, ut vix hodie ex multorum animis revelli queat: quam frivola sit & absurda, paucis verbis ostendam. Mulieri jus, munusque baptizandi ordinarium non competere fatentur omnes: necessitatem excusant, si immineat mortis periculum. Sed unde hoc persuasum habent, nisi quia libet ita credere? Nec vero me fugit, necessitatem, quam fingunt, ex Christi verbis solere colligi: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum Dei. Nempe simili olim errore ducti, infantibus panem Eucharistiæ & calicem ingerebant: quia scriptum est: Nisi carnem Filii hominis comederitis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Atqui, hodie ne Papistæ quidem, quamlibet cæci sint, ad hunc secundum lapidem impingunt. In Baptismo nescio qui factum sit, ut absolutam necessitatem constituerent. Quanquam hoc absurdum, quod quum in adultis aliquam adhibeant moderationem, solis infantibus se inexorabiles præbent. Adultæ ætatis hominem sine Baptismo salvum fieri posse concedunt, modo votum adsit. Cur ergo infantem recens natum pia parentum vota eximere à reatu non poterunt? Cæterum, Christi verba aliorsum trahunt, quam intelligi debeant. Primum, totam fere illam concionem allegoricam esse constat. Verum, ut illud omittam, si quis integro judicio locum hunc expendat, nullam fieri Baptismi mentionem, facile animadvertet. Sed hoc mali est, quod qui temere arripiunt vocem Aquæ, præsumpta opinione delusi, nihil postea judicant. Porro, mihi non aliud significat aqua & Spiritus, quam Spiritus & ignis: nam ut hic posteriore loco nomen Ignis vice epitheti ponitur: ita priore illo aquam puto vocari Spiritum, quia vim officiumque Aquæ habeat. Alii spiritum & aquam, ut subtilia elementa, terræ opponunt. Et quidam ex veteribus aquam interpretantur, carnis mortificationem. Horum certe utrumque magis tolerabile, quam symbolo alligare hominis salutem.

Joan. 3. vers. 5.

Non agitur hic de necessaria Baptismi observatione: nam infantes baptizandos esse inter nos convenit: ut libera non sit signi omissio. Sed ubi filium libenter parentes ad Baptismum offerrent, si morte præripitur, an desperanda sit ejus salus, quæstio est. Qui perditos esse volunt omnes, quibus aqua tingi non contigit, nimis maligne sentiunt de Christi regno: sub quo restrictiorem Dei gratiam esse fingunt, quam olim sub Lege fuerit. Quia fas tunc non erat ante octavum diem circumcidere, si quis puer triduo post natalem suum mortuus esset, nulla erat noxa: siquidem fœdus & promissio, illi in jus adoptionis satis erat. Nunc quum dies præscriptus non sit Baptismo, qui nec contemptu, nec negligentia signum præteribit, plusquam absurdum est Dei beneficio fraudari, quo Judæi sub Lege potiebantur. Alioqui, venisse Christum non ad implendas, sed abolendas promissiones dicemus, quando promissio quæ ante ad salutem conferendam per se valebat, nunc absque signi adminiculo rata non erit. Sed aliter plerique ex vetustis Ecclesiæ scriptoribus senserunt. Atqui, simul notare operæpretium est, quatenus suæ sententiæ deferri voluerint. Id Augustinus Epist. 28. ad Hieronym. paucis verbis dilucide explicat. Contra Cypriani opinionem, inquit, qui forte non vidit quod videndum erat, sentiat quisque quod volet. Tantum contra manifestissimam Apostoli fidem non sentiat, qui dicit omnes in condemnationem nasci: contra Ecclesiæ fundatissimum morem non sentiat, quæ propter animæ periculum ad Baptismum currit. Ego vero omnes in Adam mori fateor, nec parvulos minus quam adultos opus habere Christi redemptione. Nec receptum morem Ecclesiæ improbo, ut ad Baptismum currat. Tantum in eo falli Augustinum dico, quod periculum statuens, spem vitæ præcidit infantibus, quos Dominus suos esse pronunciat, & quibus Baptismus non competeret, nisi jam in Ecclesiæ societatem, Dei promissione vocarentur. Quæ igitur, dicet quispiam, currendi ratio? Nempe hæc opinor satis legitima, ut quam

Domi-

Dominus salutem verbo suo promittit, in corpore filii obsignatam & quasi insculptam cernat parens: ut filii ablutionem in Christo quærens, se morti obnoxium cum toto suo semine profiteatur: ne tesseram, quæ confirmandæ fidei data est, videatur negligere. Denique, ut Christianorum insigne filius in sepulchrum ferat. Illa autem periculi opinio, quia privatum fuit commentum, secure repudiari potest: quia manifestis Scripturæ testimoniis, quæ prius citavi, contraria est, facessere debet è medio. Quod si cui Augustini sententiam pervicaciter tueri placet, omnes sibi damnandos meminerit, quibus non licuerit per ætatem fieri Cœnæ Domini participes: nam in eodem utrumque ordine locat: ut non minus periisse censeat, qui Cœnæ Dominicæ participatione caruit, quam qui Baptismum non accepit, libr. De merit. & remiss. peccat. 1. cap. 24. & ad Bonifac. Epist. 106.

Neque tamen dicit Augustinus, adductam ejusmodi periculo Ecclesiam fuisse, ut baptizandi licentiam mulieribus permitteret: nam in extremo etiam periculo ad templum properare solitos dicit, ut publico ministerio uterentur. Unde sequitur, nullo Ecclesiæ usu aut more fuisse receptum, ut privatim sibi quispiam munus arriperet. Alibi quoque dicit, matres in templum currere, ut filiorum saluti consulant. Nusquam eas dicit, manu sua remedium adhibere. Ex eo etiam quod tradit lib. 2. contra epistolam Parmen. cap. 13 conjicere licet, omnino muliebrem Baptismum illa ætate fuisse incognitum. Si laicus, inquit, necessitate compulsus, Baptismum dederit, nescio an quisquam pie dixerit esse repetendum: nulla enim cogente necessitate si fiat, alieni muneris usurpatio est. Si autem necessitas urgeat, aut nullum aut veniale delictum est. Debuerat certe potius de muliere movere quæstionem, si ullum tale exemplum tunc extitisset. Quum de solis viris dubitat, nemo certe non videt, nihil de mulieribus venisse in mentem, quia res erat prorsus inaudita. Adhuc in viris ipsis dubius hæsitat, nec eos prorsus excusare audet à veniali peccato. Sed omnem dubitationem apertius tollit Carthaginensis
cap. 100. Concilii decretum, ubi sine exceptione prohibentur mulieres à Baptismi ministerio. Quare ne amplius dicat typographus me toto errare cælo, cujus pedem in stabili fultura tam bene fixum esse videt. Hac ratione Tertullianus, Non permittitur mulieri, inquit, in Ecclesia loqui: sed nec docere, nec tingere, nec offerre: ne ullius virilis, nedum sacerdotalis officii sortem sibi vindicet. Qui locus mendose quidem legitur. Sed nemini mediocriter erudito dubium erit, quin hæc Tertulliani sit sententia. Nec vero prætereundum est, quod apud Epiphanium habetur: nam libro contra hæreses primo Marcioni exprobrat, quod mulieribus det baptizandi licentiam: idque inter ludibria numerat quibus plenam fuisse sectam dicit. Libro autem secundo de Phrygibus & Priscillianis loquens, irridet eorum amentiam, quod mulieres faciant Episcopos, quia in Christo non sit mas aut fœmina. Neque vero me latet, quid dicturus sit censor, multum scilicet inter communem usum interesse, & extraordinarium remedium quum urget ultima necessitas. Sed quum nulla ab Epiphanio necessitas excepta sit, ubi ludibrium esse pronunciat, dare fœminis baptizandi licentiam, probe mihi colligere videor, corruptelam hanc ita ab eo damnari, ut nullo prætextu sit excusabilis. ita libro tertio, quum hoc, ne sanctæ quidem Christi matri fuisse permissum docet, nec ullam restrictionem addit, quis non videt muliebrem Baptismum generaliter ab ipso improbari? Denique summa impudentia est, vetustatis patrocinium hic obtendere: quando aperte constat nonnisi cum barbara totius Christianismi confusione inolevisse hunc abusum.

Citatur ex adverso Sephoræ exemplum: in quo nonnulli plus justo sibi placentes, ἀμαθίαν suam produnt. Primum, vel ipsis concedentibus, Circumcisionis & Baptismi dissimilis est ratio. Neque enim vetus illud symbolum ita absolute necessarium fuisse tradunt. Deinde quod placatus fuit Domini angelus, inde perperam colligi dico, probatum Deo fuisse quod egit Sephora. Alioqui dicemus placuisse illi cultum, quem perfunctorie exhibebant Samariæ incolæ, illic ab Assyriis traducti, 2 Reg. 17. Tertio fuit illud facinus singulare, quod in exemplum male trahetur. Adhæc, nusquam sacerdotibus speciale circumcidendi mandatum legimus datum esse. Aperta autem sunt Christi verba: Ite, docete omnes gentes, ac baptizate. Certe eosdem constituit & Euangelii præcones, & Baptismi administros. Si nemo honorem sibi rite in Ecclesia usurpat, teste Apostolo, nisi qui vocatus est, ut Aaron: quisquis sine legitima vocatione baptizat, eum temere involare in alienam functionem dico. Quid enim? quum ne Dei quidem Filius se ingerere voluerit, an sibi nescio quis terræ filius se publicum tanti mysterii dispensatorem nulla auctoritate creabit? In rebus etiam minutissimis, ut in cibo & potu, quicquid dubia conscientia aggredimur & audemus, Paulus aperte peccatum esse clamat. Porro in muliebri Baptismo quæ fidei certitudo esse potest, quum tradita à Christo regula violetur? Nam quod Euangelii sui ministris munus injungit, mulieres ad se rapiunt. Respondeat mihi censor, an homini fas sit divellere, quæ Dominus conjungit? A Christo enim hæc conjuncta esse ostendo, Euangelii prædicationem, & baptizandi ministerium. Os ergo contra disertam Spiritus prohibitionem, mulieribus aperiat, qui alterum, quod inde sequitur, illis vult licere. Sed mirari satis nequeo tam hebetes esse, qui hunc colorem obtendunt, ut non perspiciant nihil minus Sephoræ fuisse propositum, quam ut Deo ministerium præstaret. Fremens & indignabunda præputium in terram projicit. Marito sic convitiatur, ut Deum ipsum crudelitatis insimulet. Nec me latet, quid hoc loco fabulentur Judæi. Res tamen clara est: fœminam impotentia animi ardentem, Deo & marito obstrepere, quod filii sanguinem ipsa fundere cogitur. Denique, ne sermonem longius protraham, breviter ostendam sensu communi esse destitutos, qui regulam ex facto Sephoræ petendam contendunt. Præsente marito, circumcidit filium. Et quisnam est vir ille? Moses primarius Dei Propheta, quo nullus unquam major in Israele surrexit Respondeant mihi gynæcobaptistæ, an fœminæ datur sint coram Episcopo baptizandi licentiam. Certe, pudorem illis incutiet tantum portentum. Neque frontem typographi adeo perfrictam esse puto, quin ipsum ebriæ censuræ pudeat.

Interea sobrios lectores obtestor, ut qualem ego religionem tractandis Dei oraculis affero, ipsi quoque modestiam legendis scriptis meis adhibeant. Sane mihi testis est conscientia, reverenter, & qua decet humilitate, tanquam in Dei & Angelorum conspectu aliis tradere, quod mihi à Spiritu Christi datum est: nec tam quod mihi adlubescit, sequi, quam mentem meam in Dei obsequium addicere. Me vero procul abesse ab eorum numero, quos ad captandam dogmatum novitatem, ambitio sollicitat, tota vitæ meæ ratio testatur. Et in libris meis, ut opinor, nulla ostentatio: simplex autem ædificandi studium ubique eminet.

R E S P O N S I O

A D

VERSIPELLEM QUENDAM

M E D I A T O R E M,

Qui pacificandi ſpecie rectum Euangelii curſum in Gallia abrumpere molitus eſt.

EXcuſus eſt his diebus virulentus liber plauſibili titulo fucatus, De officio pii, ac publicæ tranquillitatis vere amantis viri, in hoc religionis diſſidio. Auctor nomen ſuum ideo ſe non adſcripſiſſe excuſat, ne conceptum ex perſona præjudicium, cauſæ obeſſet. Equidem facile patiar de re tota integrum ex libro judicium fieri: modo è medio tollantur larvæ; quas ſibi multiplices induit ad fallendos imperitos. Se à prima adoleſcentia valde religioſum fuiſſe jactat, nec tamen ſuperſtitionibus deditum: ſibique arrogat quod nemo quamlibet excellentis ingenii de ſe profiteri auſit: ut ſimplicibus, qui præſertim eum non noverunt, perſuadeat ſe Angelum è cælo delapſum, cujus voci non ſecus atque oraculo acquieſcere rectum ac tutum ſit. At quoniam apud nos, quibus pridem familiariter cognitus eſt, nullum hujus tantæ vel pietatis, vel prudentiæ ſpecimen edidit, ſibi à nimia credendi facilitate caveant lectores. Conqueritur graves & moderatos viros, quorum videri vult ſignifer magis quam poſtremus, excludi à publicis conſiliis, nec auctoritate qua decebat valere ad ſedandas turbas. Quaſi vero nos lateat quorſum nuper profectus ſit in Galliam: quam fallaci prætextu ſimulaverit curanda ſibi eſſe domeſtica negotia, quum recta ſe ad eum contulerit, ex cujus gratia ſperabat opimam prædam: quæ conſilia coxerit, & poſtea agitaverit: quam ſe proditorie inſinuaverit apud quoſdam Proceres: & quibus nunc quoque artibus ſe venditare cupiat. Commendat ſuum ſtudium: æquo, moderato, amico, & fraterno animo librum meras impoſturas & præſtigias ſpirantem, tuendis ac tegendis impiis erroribus compoſitum, & refertum calumniis ac virulentia, à ſe editum fuiſſe aſſerit. Atqui par ſuperbiæ & faſtus, deinde ſervilis malitiæ & verſutiæ exemplum reperire, difficile eſſet. Faceſſant igitur è medio decipulæ, quibus nimium credulos deludere tentavit: ne fallaces prætextus, quibus favorem venatus eſt, iniquo præjudicio, cauſæ veritatem gravent. Ego viciſſim, ne videar acquirendæ fidei cauſa obtendere perſonam, quæ lectores ſuo pondere moveat, nomen meum ſubticebo.

Prodit in medium Pacificator quidam, ac ſe brevem & expeditam rationem afferre prædicat, qua dirimantur omnes controverſiæ quibus hodie laborat Eccleſia. Exclamare libet, Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu? Nolim tamen ſperni, ſi quod utile afferat: nec vero temere deſpiciendus eſt qui experientia duce & magiſtra, poſt varias fluctuationes tandem portum ſecuritatis reperit, ad quem alios invitat. Sed hic cavendum eſt, ne ubi imago quieti portus oſtenditur, errore trahamur in arenas, quæ nos abſorbeant. Et certe mox deprehendent quicunque mediocri judicio erunt præditi, ſatius eſſe duriter vexari inter ſcopulos quoslibet, quam demergi in hac palude, quæ loco portus ab hoc bono & fido duce oſtentatur. Quia autem ſuſpicatus eſt non poſſe omnes ſuis illecebris facile incantari, poſtulat ut eo animo feramus à nobis diſſentientem, quo nos ipſe tolerat, dum ab ipſo diſſidemus. Magnum certe & primariæ auctoritatis virum eſſe oportet, à cujus ſententia fas non ſit diſcrepare, niſi par pari reddatur, ut libere rejiciat quicquid diſplicuerit. nempe laudabili modeſtia nomen ſuum ideo ſuppreſſit, ne ejus fulgore nos obrueret. Sed homo ἀσύγκριτος meliore ſe exornat elogio: quod jam inde ab adoleſcentia rituum Eccleſiæ obſervantiſſimus fuerit: ſic tamen ut natura, vel divino potius impulſu, omnem ſuperſtitionem vehementer ſit deteſtatus. Rara indolis felicitas & incredibilis: toto mundo cæcutiente, unum ipſum fuiſſe in ea ætate perſpicacem. Acceſſit moderatio & gravitas pluſquam virilis: ſic exoſas quæ ceremoniis admixtæ erant corruptelas habuiſſe, ut politiam Eccleſiæ, quæ his ceremoniis fere conſtat, non ſublatam & everſam, ſed repurgatam & emendatam eſſe vellet. Quis maturæ ætatis viro nunc audeat obſtrepere, qui à teneris annis Angelica dexteritate præditus, & prudentia imbutus erat? Hinc fit ut vereatur naturæ adſcribere tantam præſtantiam: quanquam dubitanter naturam ſibi fuiſſe ducem gloriatur. Tollitur quidem ſuſpicio hic loqui Balduinum, qui longiſſime ſemper ab omni ceremoniarum reverentia abfuit.

Jam quo decentius ſibi cenſoris partes uſurpet, viri perſouam induit. Ubi iterum perſpicaciam ſuam ſatis liberaliter extollit: quod mox antequam ex profeſſo ad cognoſcendum ſe accingeret, animadverterit eos qui pravas opiniones corrigere ſtudebant, ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα proſilire. Mirum, niſi hæc tam admirabilis in obſcuro vitio notando ſeveritas terreat omnes ac compeſcat, cogatque linguas omnes obmuteſcere. Tandem ſcriptis utriuſque partis diligenter & attente examinatis (ſi vera narrat) ultroque & citro pari æquitate expenſis, arbitrum ſe interponens, nimiam vehementiam & exceſſum in utraque parte damnat. nempe quia audivit ut plurimum in æſtu contentionum id accidere, facturus ſibi operæpretium viſus eſt, ſi integri & ad ſummam moderationem compoſiti hominis exiſtimationem ſibi acquireret. Ergo ut ſedato animo ad cenſuram agendam ſe accedere probet, conſulto ſe ab omni partium ſtudio abſtinuiſſe dicit. Sed quum certum ſit eum non minus fervoris olim præ ſe tuliſſe, quam quos nunc intemperantiæ accuſat, quid juvat ſpectrum altis cothurnis indutum in ſcenam inducere, ut ſe genium neſcio quem è cælo delapſum perſuadeat? Hoc refellendæ putidæ & futilis arrogantiæ cauſa breviter dictum oportuit.

Ac ne cui videar nimis præciſe aut moroſe hominem aſpernari, qui ut vigeat purior religio, certam aliquam reformationem expetere videtur: antequam longius progrediar, inſidioſam vulpis aſtutiam breviter detegere neceſſe eſt. Cui gratificetur, & qua ſpe conductus provinciam hanc appetiverit, in præſentia non diſputo. certe qua ambitione & avaritia flagrat, deinde qua confidentia eſt inflatus, non vulgarem ſibi mercedem propoſuit. Non utar conjecturis tanquam in re ambigua. ſciunt mille teſtes in cujus clientelam ſe nuper contulerit, cui fidem ſuam obſtrinxerit, cui ſe devoverit, & addixerit ſua obſequia? cui denique libel-

libellum suum obtulerit, non absque condimento. Nam quia labra nactus erat similia suis lactucis, non posse aliter componi & pacari Galliæ turbas præfatus, quam sublatis quibusdam crassioribus vitiis, sibi in manu artificium esse jactavit quo violentos, ut vocabat, piorum conatus discuteret ac dissiparet. Supercilium quamlibet efferat, serviliter adulari voluit novo patrono: cui hoc commentum placuisse, non est quod miremur. Cœperat enim sex ante mensibus ad hanc praxin animum adjicere, & quotidianæ ejus voces jam fere in proverbium transierant, inconsideratos esse qui se reformationi opponerent. Cupide ergo oblatam turbandi materiam arripuit, ut piorum studia frangeret: quia nullum abrumpendi cursus compendium melius fit, quam si hæc nebula obtenebrandæ luci spargatur. Correctione quidem opus esse: sed ab acribus remediis non minus esse periculi, quam ab ipso morbo: quia exitialis sit severitas quæ ad extremum usque vitia persequitur, nec modum sanationis temperat. Unum hoc nunc agunt qui cupiunt in Gallia restitui purum Dei cultum, ut Ecclesia sordibus & inquinamentis, quibus misere fœdata est, purgetur. Erumpet subito conductitius intercessor, qui admoneat diu tanta de re deliberandum esse. Quamvis enim plurimis vitiis corrupta sit religio, & gravissimis morbis laboret Ecclesia, fas tamen non esse sacram Romanæ Ecclesiæ auctoritatem convellere, totiusque Occidentalis Ecclesiæ statum, qui inde pendet, labefactare: quia sine crimine defectionis & schismatis, perpetua quæ ab ipsis Apostolis hucusque duravit successio, violari nequeat. Nec deerunt suffragatores ad reliquas fabulæ partes subordinati. Ita vana utilitatis specie omnes piorum conatus facete eludent. Hac vafritie libellum fuisse à larvato pacificatore contextum, facile ex contextu deprehendent oculati.

Hæc porro totius farraginis summa est, nullum posse certius judicium inveniri, quam si ipsa Scriptura, ejusque vera intelligentia adhibeatur. Hic primo observent lectores, Scripturam in summo gradu ita locari, ut pars tamen judicii aliunde pendeat. Quod ad intelligentiam pertinet, fateor sane non ideo traditam esse Scripturam ut aboleat Prophetiæ donum: ideoque tenendam esse Petri regulam, Non esse privatæ interpretationis quæ scripta sunt Dei oracula: quia non hominis voluntate olim allata est Prophetia, sed à Spiritu sancto impulsi sancti homines loquuti sunt. At vero longe alio nos trahit censor suis ambagibus: ne quid momenti in se contineat Scriptura, nisi adjuta hominum decretis. Ergo postquam visus est aliquid Scripturæ deferre, in ejus locum callide substituit hominum placita, quæ Catholicæ traditionis elogio insignit: ut veritas non scripta, quam appellat, ad dirimendas omnes controversias una valeat. Neque tamen me latet hanc esse veterem & tritam cantilenam, qua jam annis quadraginta Papatus impietas defensa fuit à suis patronis. sed quia noster Ænobarbus, ut est fronte ferrea, & pectore chalybeo, nisi plumbeum quis malit, ut olim de atavo Neronis dictum est, quasi rem novam & in sua officina fabricatam protulit, non invideo quam tantopere affectat veteratoris laudem: modo palam appareat per fœdissimum ludibrium calcari Scripturam, dum nihil per se æstimatur: quin potius ad hominum arbitrium tota ejus transfertur auctoritas.

Nos vero his nugis adeoque sacrilegis figmentis libere opponimus quæ de Lege, Prophetis, & Euan-
Deut 30. vers. 15. gelio, Spiritus Dei sæpe testatus est: Legem viam
proponere vitæ & mortis: lucernam esse pedibus
Psal. 119. fidelium, & certum lumen: sapientiam conferre
vers. 105. parvulis: esse testimonium Dei fidele: mandata
& 19. 8. ejus probos esse consiliarios: Deum non in abscon-
Jesa 45. vers. 19. dito loquutum esse: nec frustra dixisse semini Ja-
cob, Quærite me: scriptas Prophetias instar esse 2 Pet. 1. vers. 19.
lucernæ ardentis in loco caliginoso: Scripturam
esse utilem ad docendum, arguendum, erudiendum 2 Tim 3.
in justitia, ut integer sit homo Dei: breve com- vers. 16.
pendium Euangelii scriptum esse ut credamus, & Joan. 20.
credendo habeamus vitam æternam in Christi no- vers. 31.
mine. Nisi clara sit & certa, quam Lex continet directio, perperam denunciat Moses illic proponi viam vitæ & mortis. si dubia est ac flexibilis, temere David exclamat, Illuminare oculos, ut parvuli quoque inde sapiant. si perplexa est ac ambigua, non testabitur fideliter quid rectum sit. si ejus mandata suspensos reddunt discipulos, quomodo vocantur consiliarii? si doctrina ejus involucris tecta est, falsum illud Jesaiæ, non loqui illis Deum in abscondito. si caliginem suam objiciat
quispiam nebulo, occurrit Apostolus, Scripturæ 2 Cor. 4.
lucem in tenebris quoque fulgere. Jam si ex sola vers. 6.
Scriptura peti non potest certa definitio, ubi illa quam magnifice Apostolus prædicat utilitas ad doctrinæ perfectionem? Postremo, qui conveniet sufficere nobis quod scriptum est ad solidam fidem, ex qua salutem consequamur: & tamen absque traditione nihil liquido cognosci?

Verum antequam longius progrediar, breviter refutanda est censoris nostri objectio. Hæreses, inquit, quæ exortæ sunt paulo post Apostolorum mortem, non Scripturæ verbis, sed sana intelligentia profligatæ sunt. Ego autem ut hoc posterius concedo, ita fortiter contendo apertis Scripturæ verbis devictos fuisse hæreticos. Nam quod Arianos dicit, dum negant voce τὸ λόγος hypostasim vel personam significari, rationibus uti æque probabilibus atque orthodoxos, in eo se patronum detestandæ impietatis prodit. Nam si admittimus quod vult, deitas Christi in solo Concilii decreto fundata erit. Quis non videat hominem profanum aliud simulando, hoc fidei principium malitiose convellere? Docet Joan-
nes æternum Sermonem Dei, qui ab initio vita erat, Joan. 1.
& Deus apud Deum, carnem induisse. Ridet censor vers. 14.
noster: & probabile est simas nares suo more contraxisse, dum rationes Arii tam perspicuæ sententiæ opponit. Si quid unquam humana lingua diserte expressum est: ubi Sermo vocatur Deus, hæc loquutio clare sonat essentiam: ubi autem additur, Fuisse apud Deum, hypostasis palam monstratur. Nunc quid fidei meretur qui & æternam Christi essentiam, & hypostaticam à Patre distinctionem, Scripturæ testimonio spoliat?

Similis impudentia in aliis quos recitat locis. In utramque partem probabiliter torqueri posse garrit
quod scriptum est, Verbum carnem esse factum, nisi Joan. 1.
traditio Patrum succurrat. Quasi vero non perspicue vers. 14.
statuatur una Christi persona in duabus naturis. nam si Deus factus est homo, convicta est de duplici Christo, Nestorii impietas. Discernitur etiam increata deitas ab humanitate creata. Quod si contra vel Entyches, vel Servetus insurgant, ac cavillentur Verbum esse conversum in carnem, in promptu est solutio: sic esse Deum manifestatum in carne, ut in Christo habitaverit plenitudo deitatis: ut caro fuerit Dei templum. Quid ergo opus erit mutuari aliunde quod nobis τὸ ἔγγραφον suppeditat? Censori ambigua est ac ænigmatica propositio:
Ego & Pater unum sumus. Potentiam suam ut Joan. 10.
commendet Christus, in cujus fiduciam recumbit vers. 30.
piorum securitas, se cum Patre unum esse asserit. Cujus impudentiæ est, sensum apertissimis verbis detrahere, acsi confusus tantum sonus à Spiritu sancto editus foret? Et certe male nobiscum ageretur, nisi firma ex Lege, Prophetis & Euangelio nobis religio constaret. Negat bonus censor, doctrinam illic comprehensam mederi posse erroribus. Quid autem Jesaias? Quum multiplici superstitionum labe vitiatus esset Dei cultus, & veritas men-

 daciis

daciis obruta, ut remedium adhibeat tantis malis, non nisi ad Legem & testimonium suos revocat. Quo dilucidius tota pietatis summa in Euangelio patefacta & exposita fuit, illic haud dubie liquidior suggeritur omnium errorum dilutio. Quare Paulus
Ephes. 6. vers. 17. Ecclesiam ad omnes pugnas instruens, satis habet vocare Dei verbum, Gladium spiritualem: Traditionis non scriptæ, nulla mentio.

Verum in quem labyrinthum nos conjicere velit impostor, prudenter expendant lectores, ut sibi caveant. fatetur veram esse & catholicam doctrinam quæ sacris literis est expressa: sed pari fidei integritate amplectendam esse ducit, quæ ex earum mente & intelligentia ab ipsis usque Apostolorum temporibus tradita ad nos pervenit. Verum cujus erit momenti, verum censeri cujus absconditus sit sensus? Catholica sit veritas quicquid Scripturis continetur. Verum si quid in controversiam vocetur, quia flexibile est τὸ ἔγγραφον instar nasi cerei, absque traditionis subsidio quicquam definire fas non sit. Quid jam fiet præcipuis fidei nostræ capitibus? Tria solum exempli causa proferam: Naturæ nostræ corruptio & misera animæ servitus sub peccati tyrannide, gratuita justificatio, & Christi Sacerdotium apud vetustissimos Scriptores ita obscure attingitur, ut nulla inde certitudo possit elici. Nondum exorti erant perniciosi errores, De libero arbitrio, De operum meritis, De satisfactionibus: nondum creati erant ingenti turba patroni: nondum qui pro mundi reconciliatione Christum Patri offerrent, inaugurati erant sacrifici. Et Satan callide spinosis quæstionibus pios Doctores intricabat: multaque deliria, quibus refutandis occuparentur, spargebat per fanaticos homines, ut negligentiores essent in hac parte. Quoniam vero errores, quibus profligandis tunc circumagebantur, magna ex parte sunt obsoleti, mediocrem duntaxat fructum percipimus ex eorum libris. Interea si ex eorum traditione haurienda sit cognitio salutis nostræ, jacebit omnis fiducia: quia ex illis nunquam discemus quomodo Deo reconciliemur: quomodo illuminemur à Spiritu sancto, & formemur in obsequium justitiæ: quomodo gratis accepta nobis feratur Christi obedientia? quid valeat sacrificium mortis ejus, & continua pro nobis intercessio. quarum rerum luculenta explicatio in Scriptura passim occurrit. Itaque novo hoc magistro auctore, quæcunque ad salutem apprime cognitu necessaria sunt, non tantum manebunt semisepulta, sed quia nulla traditio suffragatur, certitudine carebunt: hoc scilicet non erit sponte ad plenum Solis fulgorem cæcutire?

In altero membro æque pestifera labes: ut pari integritate amplectamur quæ ab exordio Euangelii recepta sunt dogmata, atque Scripturam. Ubi ergo
Rom. 10. vers. 17. illud Pauli, fidem ex auditu esse, auditum autem ex verbo Dei? Si excipiat censor, verbum esse Dei quod approbatum fuit communi Ecclesiæ consensu: tergiversandi non est locus, quando Paulus ex professo hominum placita à Dei oraculis discernit. Primum inter nos conveniat quid sit verbum Dei. Si respondeat censor aliud esse scriptum, aliud non scriptum: hæc secunda species qua nota insignietur, ne de ea ambigere liceat? Summum crimen & nefas erit non credere veritati non scriptæ. Porro nullum erit ejus discrimen ne misceatur mendaciis. Quid agent miseræ conscientiæ his angustiis constrictæ, ut nesciant quid credendum sit? Quod si rursum excipiat censor, tribus notis deprehendi posse hoc spectrum Catholicæ traditionis, antiquitate, universitate & consensione, non multum apud sanæ mentis homines proficiet malus dialecticus, qui membrum unum in duo discerpit. Quid enim est Universitas & Consensus, nisi Universalis consensus? quia si pars tantum consentiat, nihil ad traditionem Ecclesiæ. Verum ut huic inscitiæ ignoscam, velim nobis exponat, sufficiatne unaquæque ex notis. Si in sola antiquitate acquiescendum est, prodigiosissimæ quæque hæreses, quæ Apostolorum ætati contiguæ fuerunt, fidem Catholicam efficient. Si tres notas simul connexas esse oporteat, non aliis fidei nostræ capitibus accommodari poterit, quam de quibus nulla est inter nos & Papistas controversia. Sic nusquam reperietur universitas. Unde apparet non modo fucum fieri, sed inanes præstigias obtendi simplicium oculis, dum sub fallaci traditionis titulo obtruditur confusum ex varia mixtura chaos. Porro, qualis ingenuitas, spectrum antiquitatis objicere, ex quo mox prodigiosa scaturiat errorum omnium congeries? Nam si rogemus quænam sit vetustas, cujus decretis parendum est: nobis insulsas nænias jactabit censor, quæ sub nomine Ignatii, Clementis, Lini & similium circumferuntur. Miror etiam, quum facile erubescat, non magis esse verecundum, dum lucem quæ refulget in Scripturæ simplicitate, ex confusa densaque priscorum interpretum caligine peti jubet. Atque, ut breviter absolvam, hæc fuit origo Cabalæ quæ Judæos fascinavit. Hinc prodiit Pharisæorum secta, qui Legem & Prophetas contaminarunt adulterinis commentis. Ex eadem lacuna emersit Papatus: nec alia fultura nititur Mahometis religio. Quibus exemplis satis superque monemur quam exitiale sit, vel tantillum à puro & genuino Dei verbo deflectere.

Ad alias postea species descendit: ac doctrinam, quæ ab omnibus Ecclesiis, vel majori certe parte est recepta, & probabilibus rationibus è sacris literis confirmata, vult indubie suscipi: quamvis ingeniosis hominibus rationes occurrere possint quibus probabiliter refutetur. Telam quidem araneæ texit impostor. sed quibus nos insidiis appetat, observandum est. Paulo post in locum Ecclesiæ Catholicæ subrogabit Romanam sedem. quum ergo pertinaciter tota, quam vocat, Occidentalis Ecclesia defendat quicquid impietatum merito detestamur, sublata erit tota inquirendi libertas. Quantumvis enim probabili ratione oppugnes quod videtur non esse rationi consentaneum, ingeretur clypei instar, majoris partis consensus. At sententiam hanc prudenter temperat censor, dum probabilem confirmationem exigit è sacris literis. Nugæ. nulla enim tam crassa in quæstionem veniet absurditas, cui non inducant colorem. Missam si sacrilegium esse dicamus, in qua fingunt Christum immolari, probabilis suppetet ratio quod Melchisedech obtulerit panem & vinum, & Propheta denunciet ab Ortu usque ad Occasum Gentes Deo purum sacrificium oblaturas. Si fatuitatem hanc repudiemus, sufficiet adversæ parti τὸ φαινόμενον, ut rata sit auctoritas.

Quartum genus quæstionum quod enumerat, videtur quædam esse retractatio. Nam si qua doctrina neque tam claris Scripturæ testimoniis, neque tam antiquo & magno consensu Ecclesiæ nitatur, posterioribus tamen temporibus in præcipua Occidentis parte recepta sit, quum divinis literis manifeste non repugnet, in ejus confutatione neque pugnaciter agendum censet, nec ideo turbandam esse pacem. Quibus verbis etsi primo intuitu videtur recentioris Ecclesiæ placita à superioribus distinguere, quam tamen flexiloquus sit, hinc palam liquet, quod nuper dubitationem tollens de majoris partis consensu, nullam ætatem designavit. Sed in eo se prodit turpior nequitia, quod nunc claris Scripturæ testimoniis exornat, quæ prius ἀδιάφορα esse voluit. Quorsum vero tendit præclara ejus sententia? Notemus de recentibus figmentis eum loqui, quæ carent omni antiquitatis suffragio. ea non vult pugnaciter confutari, nisi manifeste repu-

gnent.

gnent sacris literis. Cur istud suum Manifeste inseruit, nisi ut ἀντιλογία nulla credatur, in qua verbum cum verbo non confligat? Ergo si quis Baalim adoret, eximere se poterit à manifesta repugnantia: quoniam articulate non asserat plures esse deos.

Longius provehitur arrogantia censoris: nempe si sententia aliqua jam omnino recepta, minus probabilis videatur, de ea tamen non passim & odiose contendi oportere, sed cum eruditis & moderatis viris placide inquirendum. Primo dubium non est quin verborum blanditiis mali gravitatem extenuet, dum sententias minus probabiles appellat Falsa, perversa, aut vitiosa commenta. Quid autem est odiose certare, nisi populum ingenue monere ut sibi caveat? Non patitur censor hujus generis errores nisi inter doctos agitari: ut scilicet in umbra confabulentur qui eruditionis opinione superbiunt: totus Christi grex à veri cognitione arceatur. Interea plus licentiæ quam par esset? curiosis & protervis hominibus concedit: ut in probabili disputatione libera sit quidvis sequendi facultas. Etsi enim nullus nobis est in terra fidei magister, cujus arbitrio stare & cadere nos oporteat, hic tamen aptior erat modestia & sobrietas quam fovendis erroribus. Cæterum quicquid hactenus dixit adeo venuste fucatum est, ut quæcunque in medium producta fuerit doctrina, ad tertiam, quartam vel quintam classem, pro cujusque libidine referri queat. En sinceritatis studium, quo se toties insinuat in lectorum gratiam. qua jactantia aliquid proficeret, si cum bestiis esset negotium.

Nunc audire operæpretium est quid de sententiis pronunciet, quæ & divinis literis & veteris Ecclesiæ traditioni adversæ, & per errorem, vel imperitiam, vel ambitionem postremis his & corruptissimis temporibus invectæ sunt. Eas ut fermentum vitandas & cavendas non negat: sic tamen ut privato homini temere apud quosvis contendendum non putet, ubi certa offensio: utilitatis & profectus nulla spes. Expendant lectores in hoc ordine ex immensa errorum congerie quæ in mundo grassatur, nullum prorsus comprehendi. Nuper de posteriorum temporum corruptelis disseruit. eas de quibus nunc habet sermonem, restringit ad postrema hæc & corruptissima tempora. Atqui ex tot erroribus, de quibus hodie nobis certamen est, & quos obstinate Papistæ tuentur, fateor vix ullum reperiri qui non sit centenarius. Traditiones nondum attingo, quarum mentio paulo post fiet. Falsas & impias doctrinas, quibus adulterata est tota religio, jam ante nostram & patrum ætatem fabricavit Satan. Ergo quacunque parte aggrediamur Papatum, hoc propugnaculo munitus erit, pro fermento non esse habendum nisi quod postremis annis invectum sit. Dicemus puram & legitimam Dei invocationem corrumpi, dum ad patrocinium mortuorum confugitur. Facessat omnis disceptatio: quia res tot seculis comprobata, traditio est. Dicemus tyrannicam esse legem, & sacrilegæ audaciæ plenam, imo diabolici furoris, dum quisque jubetur quotannis proprio sacerdoti omnia peccata confiteri: atqui seculum præteriit ex quo Innocentius tertius in Concilio Lateranensi decretum hoc condidit. De transsubstantiatione litem movebimus: in promptu erit responsio, quadringentos annos non censeri in hac postrema ætate. Videmus ergo ut bonus censor facete scurrando fermenta omnia sepeliat, dum negat pro fermento habendum esse, nisi de quo nulla movetur controversia. Neque etiam dolo vacant exceptiones, Per errorem, imperitiam, vel ambitionem: quia antequam pateat ad disceptationem aditus, unum ex his tribus coarguendum erit. Quid autem si per avaritiam, vel cujuspiam Epicurei vafritiem error obrepserit? Videmus ergo ut meris nebulis perstringat oculos. Jam qua severitate phantasma suum persequitur? Doctrinas palam impias, quæ heri emerserint, cavendas non negat ut fermentum: modo qui eas noverit, non temere apud quosvis contendat. Quid hoc sibi vult? Nempe ut qui aliis præire debebat, perfido silentio prodat fratrum salutem. Paulo quidem honestius quod statim subjicitur: ubi gloria Dei, vel proximi utilitas postulat, quod sentias, libere & constanter dicendum esse. Sed facilius ignem cum aqua concilies, quam flexuosas istas ambages quæ homines saniore intelligentia præditos nunc jubent sibi solis sapere, nunc ad libere loquendum incitant: præsertim quum in medio contextu laudetur calliditas, Non esse quod sentias, passim & ubique dicendum.

Ad ceremonias dum ventum est, quæ à Christo institutæ sunt ad colligendam novi populi societatem, & Sacramenta vocantur, statuit caste & integre observandas: nihil eorum institutioni tanquam mutilatis & imperfectis addendum, neque ut superfluis detrahendum. Est hoc quidem aliquid, quamvis non totum: quia alios omnes ritus obliquo artificio in Ecclesiam admittit. Sed hæc dimidia veritas quam extorsit pudor, altero post versu evertitur, quando Apostolis, eorumque successoribus jus concessum esse credit ceremonias instituendi, quæ in Sacramentis administrandis ornatus loco accederent. Ergo qui nihil addendum confessus erat, nunc adventitias traditiones non modo admittit, sed etiam commendat. Verum arguto effugio se expediet: modo ne Sacramenta putentur mutila aut imperfecta, ferendas esse accessiones. Ita quibuscunque mixturis prope in novam figuram mutata fuerint Sacramenta, nihil erit vitii. modo ne palam Christo exprobretur, mancum esse vel mutilum quod instituit. Scio equidem quam vetusta sit origo exsufflationis & chrismatis, atque etiam Paschalis cerei: his postea accessit sputum sale mixtum, aliæque multæ insulsitates. Si quis hæc additamenta repudiet, uno verbo lis dirimetur, Optimo consilio Christi institutioni adjuncta fuisse: quoniam ipsa Baptismi actio nullo splendore ornata per se frigeret. quasi vero per incogitantiam hæc utilitas Christum fugerit, neque satis providerit, oleo, & cerei lumine non minus quam aqua repræsentandam esse Spiritus gratiam. Porro quæ ab ipsis Ecclesiæ initiis per universum orbem summo consensu ad nos propagatæ sunt ceremoniæ, quum earum rationes perpetuæ sint, perpetuam quoque observantiam, censoris judicio, esse convenit. Sed quomodo hoc cum proxima pagina conveniat non video: ubi dicit ritus quosdam, qui per universum fere orbem olim observabantur, quia non tantum habebant momenti, aut temporum commutatione utiles esse desierant, aut intemperantia populi in abusionem venerant, paulatim desuetudine esse abrogatos. Ubi igitur perpetua ratio, ex qua perpetuam observandi legem nuper ducebat? Itane homini arreptitio, qui sui repente oblitus, secum pugnat, se totus orbis subjiciet ad dissensiones ejus arbitrio sedandas?

At Augustinum habet patronum. Quid ille? Si quid Scripturæ divinæ præscribit auctoritas, non esse dubitandum quin ita facere debeamus ut legimus. ergo Scriptura per se conscientias stabiliet; nec jam erit inutilis, quamvis traditione ἀγράφῳ non adjuta. Si quid vero tota per orbem frequentat Ecclesia (idem Augustinus pronunciat) vocare in controversiam, insolentissimæ esse insaniæ. Hoc sanctus vir censuit utile esse pacis fovendæ causa, quod ad paucorum rituum consuetudinem de quibus nemo nostrum litigare vellet. sic enim habent verba sancti viri, Retineri quædam non scripta, vel ab ipsis Apostolis, vel Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, statuta: sicuti quod Domini passio, & resurrectio, & ascensio in cælum, & adventus è cælo Spiritus sancti, anniversaria solennitate celebrantur. & si quid aliud tale occurrerit quod servatur ab universa quacunque se diffundit Ecclesia. Cujus

obsecro, pudoris est, ex hac paucitate immensum acervum conficere? quod impostor noster molitur. Atque hac modestia viam sibi sternere voluit ad liberam querimoniam qua postea utitur, Ecclesiam, cui libertas à Deo concessa erat, servilibus oneribus premi, ut tolerabilior esset conditio Judæorum, qui sub jugo servitutis, Legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subjecti fuerant. Verum esto, plus detulerit Augustinus consuetudini quam par erat: an ejus consilium fuit, Sacramenta à Christo tradita, humanis commentis inquinare? Neque enim de quibuslibet ceremoniis agit, sed quarum liber usus Ecclesiæ relictus est, sicuti se ipse explicat. Nos quoque priscos ritus, quibus indifferenter uti licet, quia verbo Dei consentanei sunt, non rejicimus, modo ne superstitio & pravus abusus eos abolere cogat. Scimus enim quæcunque ad decorum & ordinem pertinent, non habenda esse pro humanis placitis: quia divinitus approbantur. Sed quid hoc ad censoris astutiam? qui sub fallaci integumento corruptelas omnes occultat: quod nunquam sancto viro in mentem venit.

Additur putidius cavillum, Paulum & Barnabam non tantum Ecclesiis mandasse ut expressa Dei mandata servarent, sed etiam ut parerent Apostolorum & Seniorum decretis. Primo expendere convenit, quænam decreta intelligat Lucas: deinde quorsum ad ea servanda Ecclesias hortatus fuerit Paulus: Pacatæ fuerant contentiones, quæ omnibus Asiæ & Græciæ Ecclesiis ex horribili dissipatione ruinam & exitium minitabantur. nihil autem decretum fuerat, nisi Dei verbo consentaneum. Ne scilicet Gentes ad ritus Legales adigerentur, sed tantum à sanguine & suffocato abstinerent. Huic decreto obtemperandum esse Paulus docuit: sed ad tempus, donec adolesceret eorum fides qui Mosi nimium erant addicti. Et certe paulo post abrogavit ipse Paulus quod pacis retinendæ causa servare suadebat. Mirum autem est, exemplum obtrudi à censore nostro, qui nihil ex communi veteris Ecclesiæ usu remitti patitur. Dic mihi, bone vir, utrum tibi sanctius est observatu quod Apostoli mandarunt, & Paulus firmum manere jussit, an quod ab ignotis auctoribus profectum est? si Apostolos præfers, cur sanguine libere vesceris, chrisma non credis abrogandum? & adhuc Paulum traditionum præconem citabis, quo inviolabilis sit earum auctoritas! Alios antiquos ritus, quorum vestigia & lineamenta apparent, quamvis à suo fine & usu nonnihil deflexerint, pacis & unitatis studio observandos existimat, donec legitima auctoritate aut restituantur prisco suo fini, aut ex usu removeantur. Quoniam astute quid velit dissimulat, monendi sunt lectores, ad hanc classem referri omnes histrionicos gestus, qui simiis magis conveniunt quam hominibus, & vix in actione profana essent tolerabiles. Utcunque à fonte non vitioso manarint, constat nihil aliud hodie esse quam sacrorum inquinamenta. Pax igitur tua, nugator, cujus studio quævis pietatis ludibria obtegis, quando ter proditoria est, à nobis procul facessat. Quod ritus quosdam antiquissimos, qui religiose olim fuerunt observati, & paulatim obsoleverunt, rursus in usum restitui cupit per legitimam auctoritatem, & quam minima fieri possit perturbatione, si palam fecisset de quibus loquatur, signum aliquod ingenuitatis dedisset. Usum calicis in sacra Cœna populo, cui indigne ereptus est, reddi non modo tectum foret, sed omnino necessarium. Nec dubito quin hoc inferendo, favorem captaverit. sed quam dilute restitutionem hanc procurat? Dimidia tantum Cœnæ pars residua est in Papatu. Hæc laceratio, an ad momentum ferenda esset? Et qui licet vel ad momentum discerpere quæ Christus individuo nexu conjunxit? Nugator à putidi Cleri nutu pendere nos jubet, & quasi in re levicula cavere omnem perturbationem. Sed minime obscurum est, quin eadem qua prius malitia, species omnes subjiciens, nova onerum mole opprimere tentet miseras animas.

Quantum ad ritus particulares, vigeat sane Augustini sententia: ut singulis Ecclesiis liberum sit morem suum tenere: imo interdum utile est, ne externis ceremoniis alligetur religio, aliquid esse varietatis: modo absit æmulatio, nec alii ab aliis novitate illecti, diversum aliquid habere affectent. Quanquam ut intelligant lectores sincerum nihil ab hoc homine prodire: memoria teneant, longe aliam fuisse temporis illius rationem ac nostri, ex quo turmatim innumera superstitionum congeries ad obruendum Dei cultum exundavit. Expendere etiam convenit quid valeat, neque contra fidem, neque contra bonos mores injungi. Nam quum velit Deus ex præscripto Legis suæ coli, ac proinde fictitios cultus detestetur, fidei certe repugnat, quicquam ejus mandatis addi, hominum arbitrio: nec bonis moribus consentaneæ sunt ludicræ ineptiæ, quibus tota religio fœdata est in Papatu. Si qui ritus per se boni sint ac utiles, errorem qui occupat quorundam mentes non obstare fateor, quominus bono bene utantur qui recte sentiunt: modo ne communis sit error, quem usus ipse confirmet. Multis enim ceremoniis per se non damnandis ita adhæret superstitio, ut quisquis eas usurpat, exemplo testetur se unum esse ex errantium numero. Ita sæpe falsa opinio quæ vulgo concepta fuerit, abusu contaminat ritus alioqui puros: ut non tantum privata cautione vitandi sint, sed etiam libere notandi, ne simplices magis ac magis obdurescant. Neque enim Christiani zeli est, quemque sibi seorsum consulere, nisi moneantur alii quoque ut sibi caveant. Itaque quod ex scriptore Italico adducit, abusu non tolli bonum usum, si absque exceptione intelligas, minime verum erit: quando non minus prudenter attendere jubemur ne infirmos fratres lædamus nostro exemplo, quam ne quid tentemus illicitum. etsi enim ubi Paulus vetat carnem gustando quæ [1 Cor. 10. vers. 28.] idolis fuerit immolata fratres offendere, de una specie disserit, generalem tamen præscribit regulam, ne malo aut noxio exemplo turbemus debiles conscientias. Ita rectius ac sanius dicetur: quæ Deus ipse instituit, nullo abusu aut vitio posse aboleri: quæ autem humanitus tradita sunt, postquam errore sunt vitiata, si eorum usus noceat, & pariat offendiculum fratribus, esse abstinendum. Ac miror censorem, ubi tandem concedit interdum eo usque invalescere superstitiones, ut publica auctoritate tollendæ sint res ipsæ è medio (sicuti de serpente æneo à rege Ezechia factum legimus) non perspicere suam versutiam bonis omnibus exosam fore: quod de usu tolerabili subtiliter disputando, crassissimas quasque superstitiones oblique salvas & intactas manere velit. Quid enim in Papatu non simile serpenti æneo, præter originem? Jussu Dei conflatus fuerat à Mose: servatus fue- [Num. 21. vers. 9.] rat in beneficii memoriam. inter Ezechiæ virtutes numeratur, illum fuisse confractum & in cine- [2 Reg. 18. vers. 4.] res redactum. Magna pars superstitionum quibuscum hodie bellum gerunt veri Dei cultores, è lacunis nescio quibus manavit, omnes impiis erroribus implicitæ sunt, imo delibutæ, qui nunquam elui possint, nisi abrogato illarum usu. Cur non ergo simpliciter quod verum est agnoscimus, necessarium hoc esse purgandæ à sordibus Ecclesiæ remedium?

Quod addit constitutiones nonnullas, quamvis exiguum habeant usum, tamen unitatis retinendæ & scandali vitandi causa servandas esse, etsi veri specie non caret, dolum tamen subesse ex contextu planum faciat. mox enim exceptionem addit, Si

qua

quæ utiles plerumque sint, tamen earum observatio privatim vel noxia sit, vel impossibilis, ad mentem legislatoris confugiendum esse. Ergo lex de ciborum delectu, qua interdicitur esus carnis, ovorum, lactis & butyri, publice noxia non censebitur. Unde colligere promptum est, susque deque facere bonum virum, si conscientiæ humanis decretis serviliter opprimantur, modo absque valetudinis jactura fiat. Denique quoad onera tyrannidis commode ferre poterimus, illis ferendis nos obstringit. Quid ergo illa Pauli sententia fiet? Nemo vos judicet in cibo & potu. [Coloss. 2. vers. 16.] Item, Quid adhuc decretis tenemini? Item, Seate, & ne iterum subjiciamini jugo servitutis. [Galat. 5. vers. 1.] En Reformationis studium, quod tam fastuose jactat. Jam clausulam attexens, Cultus per se vitiosos privatim posse caveri ab agnoscentibus vitium: etsi videtur nonnihil dicere, maligne tamen extenuat quod summam detestationem meretur. Quid enim si & Dei cultum scelesbe profanari, & fratres meos in exitium ire præcipites videam? tacitusne utrumque patiar? Hæc scilicet ratio est cur peccari admoneat, si nimio superstitionum odio, ritus qui tolerari possunt, pro noxiis & impiis temere damnentur. Id quidem interdum contingit: sed quid ad præsentem causam, quum nemo abjiciendum contendat, nisi quod manifesta impietatis labe turpiter corruptum est?

Porro si cui occulta sunt quæ hactenus jecit fundamenta, quorsum spectaverit, palam tandem demonstrat, Papæ regnum pro Ecclesia nobis obtrudens, cujus societas sancte inviolabili jure colenda sit. unde statuit, quibuscunque impietatum monstris scateat Papatus, qui tamen ab eo discessionem fecerunt, omnes esse schismaticos. Ac primo quidem synonyma facit Occidentalem & Romanam Ecclesiam: acsi nulla in Occidente quærenda esset Ecclesia, nisi quæ sub ditione Papæ se contineat. Dictum suum confirmat, quia in ea regeniti sumus, ejusque cives & membra per Baptismum effecti: deinde quod in ea retinetur professio Christiani nominis, Scripturarum auctoritas, & doctrina illa Apostolica, quod ad capitales religionis articulos attinet: adhæc quod Sacramenta, ut sunt à Christo instituta, illic serventur (quamvis in Eucharistiæ celebratione & dispensatione nonnihil vitii videri possit) præterea quod in multarum ceremoniarum & rituum observatione illic adhuc conspicitur priscæ Ecclesiæ imago: denique quod perpetua Presbyterorum seu Episcoporum, quamvis multum à prisca integritate degenerantium, jam inde ab Apostolis successione gubernetur. Ut breviter ad singula respondeam, nimis improbe ludit præstigiator in Ecclesiæ nomine. Christianismum prorsus fuisse extinctum ubicunque grassata est Papæ tyrannis, nemo unquam sanus dixit. unde conficitur, aliqua ex parte residuam illic esse Ecclesiam. Tantum quæritur, Quatenus? Responsio nostra solida ratione nititur: tametsi ordinarium baptizandi ministerium penes larvatos Pastores qui illic præsunt, resideat, nihilo tamen plus auctoritatis eos mereri quam Cybeles sacrificos. Quin Jerosolyma vera fuerit Ecclesia quo tempore Sacerdotes à legitimo Dei cultu deflexerant, minime ambigitur. An vero ejus Ecclesiæ auctoritas vigere & valere debuerit apud pios, ex Prophetis patet: qui ubique clamant longissime ab impia eorum factione recedendum. quanquam longe dissimilis est ratio Papatus: ubi neque templum est, neque altare, neque sacerdotium quæ divinitus instituta fuerint. Itaque aptior erit comparatio, si conferatur cum statu Israëlitici populi, ex quo Jarobeam adulterinum cultum erexit. Etsi enim magnifice jactabant decem tribus se offerre sacrificia Deo redemptori suo, & mercenarii Levitæ censeri volebant Dei ministri, & Jarobeam ipse defectionis auctor prætexuerat non alienari nova forma populum à Deo Abrahæ, sed tantum molestia levari, ne cogeretur ascendere in montem Sion: illa tamen tota religio, ut adulterina erat, sic & fidelibus detestabilis. Negare tamen penitus ullam fuisse tunc apud Israëlitas Ecclesiam, dictu asperum foret: imo reclamat Dei sententia, dum sæpius pronunciat, illic sibi genitos fuisse filios: [Eze. 16. vers. 20.] quia scilicet in usu erat Circumcisio, adoptionis symbolum. Qua ratione Josias, quum tubæ clangore [2 Reg. 23.] vocaret miseros apostatas ad Pascha celebrandum, [vers. 21.] non tamen denuo circumcidi jussit. En Circumcisio, quam Deus apud Ecclesiam deposuit, in Israele manet: quo pignore ostendit Deus aliquas Ecclesiæ reliquias apud decem tribus manere. Verum quod gratiam suam in illo populo Deus noluit in totum deleri, nihil ad sacerdotii dignitatem facit: sicuti ex Oseæ vaticiniis clarissime apparet.

Hæc nunc obiter dicta sint de Ecclesia, quorum paulo post sequetur fusior explicatio: sed insidiis occurrere necesse fuit, ne putarent minus exercitati, simulac propositum fuerit Ecclesiæ nomen, consensum malorum præsulum & degeneris populi pro lege habendum esse. Interea diluta est prima ratio: Quia per Baptismum regeniti sumus in Papatu, nos esse Romanæ Ecclesiæ filios. nempe eodem jure quo adstricti fuerunt ad colendam societatem Dan & Bethel, qui in Israële circumcisi fuerant. Si vero non aliter se probarunt integros veri Dei cultores, nisi commentitio altari & templo renunciarent: nos Baptismus noster, licet nobis in Papatu administratus, vexilli instar, ex dissipatione colligere debet ad Christi obsequium: tantum abest ut impiæ obstinationis vinculum sit. Secunda ratio putidior: Confessio nominis Christiani retinetur in Papatu. An non semper ab omnibus hæreticis retenta fuit? Sed eo minus tolerabilis est falsa jactantia, quod pudendum nominis Dei ludibrium continet. De Scripturæ auctoritate prompta est responsio, Fateri Papam cum suo clero quod negare non audent: Scripturæ credendum esse, modo soli sint ejus interpretes, nec quicquam ex ea probetur, nisi quod ipsis libitum sit annuere. Eodem prætextu ministri Bethel suum sacerdotium defendere poterant, quum in speciem sacrosancta illis esset Legis auctoritas. Doctrinam vero Apostolicam quoad capitales articulos, quod asserit salvam illic superesse, quam fœtidæ loquacitatis est? Utinam ita esset. nos beata tranquillitate frueremur: miser iste Luciani discipulus quietum tutumque angulum in mundo non reperiret. Si addita exceptione se tueatur, quod doctrinam restringit ad præcipuos articulos: nugæ. quasi vero de lana captina hodie cum Papistis litigemus. Remissionem peccatorum Zacharias vocat Scientiam salutis: [Luca 1. vers. 77.] de ea acerrimum est certamen. Cultu Dei nihil pretiosius: de eo quoque fervent inter nos contentiones. Christi sacerdotio tota religio sancita est: vim ejus ac dignitatem in Papatu fœde calcatam esse conquerimur. Corruptio scilicet humanæ naturæ, & servitus cui sumus mancipati, levis momenti res sunt: Fidei & pœnitentiæ definitio non sunt ex primis Euangelii capitibus: Fidem singulare esse donum Dei, & gratuitæ electionis fructum, volatile quoddam est problema. Longum esset singula persequi: sed nihil impudentius fingi potest, quam fingere præcipuos fidei articulos in Papatu esse superstites.

Tertia nota Ecclesiæ, quam reperiri dicit in Papatu, est Sacramentorum usus, quem pro sua incredibili impudentia jactat Christi institutioni optime congruere. Verba enim ejus sunt, Illic administrari ut sunt à Christo instituta: quum nihil sit magis contrarium. Non abs re dicunt Marcus & Lucas, Baptismum fuisse prædicatum: quia Sacramentum

tum

tum sine Verbo, inane ludicrum est, & actio mortua. Imo ut magis proprie loquar, anima Sacramenti verbum est: non quale in Baptismo suo susurrant sacrifici Papales, quorum murmur parum differt ab incantatione magica. ad plebem Latine loquendo, barbari esse affectant: quia teste Paulo barbaries est incognita lingua sermonem habere in cœtu fidelium. quin etiam agricolas, opifices & mulierculas cogunt Latine loqui: & in exorcismis suum illud Abrenuncio diligenter inculcant. Hoccine est Baptismum dispensare ut Christus præcepit? Jam quibus corruptelis eum inquinant? Alibi confessus sum chrisma & cereum ex antiqua consuetudine manasse: fatendum tamen est jam tunc discessum fuisse à genuina institutione Christi, dum excogitatæ sunt pompæ quæ ablutionem à Christo mandatam obruerent. Verum ut hæc prætereatn, respondeat censor quid sit Ephetah, nisi manifestum Christi ludibrium. Christus muto linguam restituit luto & sputo inter se mixtis: Christi miraculum æmulatur histrio, sputum admovens labris infantis. Quid à Christi institutione remotius? Itaque dicere soleo, ut integro Baptismo fruar, me chrismati & aliis fæcibus renunciare. Quoad Cœnam, videtur ad ingenuitatem accedere, ubi in ejus celebratione nonnihil vitii posse videri agnoscit. Sed quid hoc est Nonnihil vitii: deinde Videri: tertio Posse? O lingua plusquam meretricia! Ergo nonnihil vitii videri poterit, quod in locum communicationis successit excommunicatio, quum unus devorat quod Christus jussit inter fideles distribui: quod dum semel quotannis partem erogant populo, nefando divortio calicem separaverint à pane, atque ita mutilaverint sacram Cœnam: quod frustulum panis adorandum loco Christi attollant: quod ubi jubet Christus ipse accipere, Deo Patri se offerre fingant: quod jactent sacrificium applicari tam vivis quam mortuis, in quorum gratiam redimitur: quod fœdam in suis Missis nundinationem exerceant: quod sacra Christi Cœna in missam Barbaræ & Christophori conversa sit. Quid obsecro affine habet Christi institutio cum tot diabolicis præstigiis?

Sequitur ultimo loco validissimum præsidium, quod nobis opponere solent omnes rabulæ qui ad Papatus defensionem linguam suam locant aut vendunt, Perpetua scilicet Episcoporum successio: de qua hoc loco prolixe, ut res postulat, disputare, actum agere esset. nec sum ex eorum numero qui centies idem dicendo se oblectant, nec se satiant. Si quem moveat hoc cavillum, Institutio nodum solvet. Si quid amplius desiderent lectores, consulant Refutationem Interim Germanici. Unum scire velim ex censore nostro, crearintne in suum locum Apostoli sacrificos: qui Christum mactarent? Paulus sacerdotio
Rom. 15. vers. 16. suo gloriatur, quod Euangelii gladio Gentes Deo immolet puram victimam. Qualis autem inaugurandi forma in Papatu? Nota sunt verba solennia, Damus tibi potestatem offerendi placabiles hostias, &c. An id unquam venit in mentem Apostolis resignare aliis Christi Sacerdotium, atque ita dare quod non acceperant? Ergo ut bene texatur successio, desinant qui nunc vocantur Præsules, esse sacrifici. Donec enim offerendi Christi munere se abdicaverint, nihil habebunt cum Apostolis commune: imo alienissimam personam gestabunt. Porro ut illis largiar successisse Apostolis multos degeneres Episcopos, abruptio tamen plusquam prodigiosa non patitur continuam seriem ducere. Papa illis est Episcopus universalis: an hoc Apostolicum? Nulli jam Episcopi cleri & plebis suffragiis eliguntur: Papæ ipsius creatione nihil magis probrosum. Jam quibus insignibus se probabunt eorum esse successores, qui à Christo ordinati sunt ad docendum? Dicebat olim Sacerdotibus Leviticis Propheta, quorum tamen ex
Ose. 4: 6. Dei Lege hæreditaria erat successio: Quia tu scientiam repulisti, repellam & ego te, ne sacerdotio mihi fungaris. Quum ergo docendi onus abjecerint spurii isti Apostolorum hæredes, & suppositi partus, quid attinet eorum fœditatem honesto titulo fucare? Ex quo è Babylone reversus fuerat populus, quum suam dignitatem jactarent posteri Aaron, apud alterum Prophetam refellitur eorum jactantia, Corruptum & abolitum ab ipsis fuisse fœdus Levi, quoniam populum abduxerant à Lege. Atque hæc non veteris tantum sacerdotii, sed hodierni quoque in Ecclesia regiminis regula traditur, ut labia Sacer- Mala. 2.
dotis custodiant scientiam, & Legem requirant ex vers. 7.
ore ejus: quia Angelus Domini exercituum est. Respondeat iterum nobis censor noster, quoniam Jurisconsultus est, quo jure successor sit latro ejus quem jugulaverit? Atqui longe deterior est eorum conditio, qui ut Imperio suo Ecclesiam subjicerent, non homines modo jugularunt, sed crudeliter perdiderunt miseras animas, extinxerunt æternæ salutis doctrinam, Christum non absque summa contumelia transfigurarunt, & improba falsitate rapuerunt vel furati sunt alienum titulum. Quod si horum quoque nulla fiat mentio, saltem ostentent umbram aliquam similitudinis, unde conjicere liceat ipsos originem ab Apostolis ducere. Sed Heliogabalus reperietur Camillo similior, quam ipsi Apostolis. Apud antiquos scriptores, quum aliqua adhuc luceret Episcopalis forma, objicitur, fateor, hæc successio hæreticis qui novum sibi Euangelium fabricabant. Sed frontis sunt nimium perfrictæ, qui purioris seculi elogium ad porcos & canes, aliasque impuras bestias trahunt. Interim quod per incogitantiam elapsum est censori, non prorsus repudio, Romanam Ecclesiam membrum esse Catholicæ, modo Ecclesiam aliquam Romæ monstraret, nec secum pugnaret ipse adeo turpiter, Catholicam Ecclesiam postea vocando, cui nunc tantum adscribit membri nomen.

Superiori doctrinæ attexit, Quamvis alieni tyrannidem exerceant in Romana Ecclesia, Ecclesiam tamen esse: quia multos electos in se contineat, & in ea serventur Dei verbum & Sacramenta. De electis, concedo ubique esse dispersos. Neque verum esse inficior quod ex Augustino citat, Multos esse in domo Dei, qui non pertinent ad ædificium: intus quoque illic habere hostes. Nec vero opus fuit tam longe petere rei certæ testimonium. Sed cur præteriit quod ex re & causa præsenti magis erat, Multas esse oves foris? unde colligere promptum est, non diffundi Ecclesiam visibilem, quacunque dispersi sunt electi. In illa enim dissipatione non secus conservat Deus suos, atque Daniel mirabili privilegio servatus est, quum à cœtu fidelium abesset. De doctrina & Sacramentis perfricta fronte eum nugari, paulo ante ostensum est. Monendi interea sunt Principes Germaniæ, quibus oculos oblinere voluit, ne tam proterve se deludi sinant. Non potest eos damnare qui ab eruditis admoniti, quædam correctione indigere in aliqua Ecclesiæ parte, præeunte summa auctoritate, accedente communi illius Ecclesiæ consensu, in doctrinæ genere aliqua repurgarunt, & ceremonias aliquot etiam vetustiores auferendas putant: modo id quam minimo scandalo & perturbatione fiat. Si rogetur quosnam intelligat: optimum Principem, cujus sumptibus præter meritum alitur, primum statuet in ordine. Sed an ille quum suæ ditionis Ecclesias constituere vellet, consilium suum suspendit à communi totius Occidentis consensu? An nutum Pontificis expectavit? Adhæc quam improba versutia, dum eos non damnans qui doctrinam repurgarunt, ubi ad ceremonias ventum est, eos tantum tolerat qui auferendas putant? Unde sequitur, si quis manum admoveat, temeritatis & seditiosi conatus reum fieri.

Quæ sequuntur non magis cohærent quam ægri somnia, vel phrenetici deliria. Non possum, inquit,

à Chri-

à Christo & Ecclesia separare qui in his cœtibus ita versantur, ut nihil aliud quam Christi gloriam quærant, totoque animo ad Ecclesiæ pacem & unitatem incumbant, & cum reliquo Ecclesiæ corpore, etiamsi quadam opinionum & rituum varietate discrepent, charitatis vinculo sint colligati. Nempe sibi visus est Heidelbergæ esse. Quos enim alios cœtus designat pronomine Hos? Verum si existimationi suæ consulere voluit, non debuerat tertio se Genevam conferre, ut Calvini se filium & discipulum profiteretur. Ut hoc omittam, cur eos tam anxie excusat qui privatam vitam agunt in ditione Illustrissimi Principis: ex quo Princeps ipse, qui palam descivit à Papatu, & alios pro legitima potestate inde retraxit, à damnatione exemptus est? Sed eadem mox fidelia nigredine obducit quos ante dealbaverat. Probare eos non potest qui ita à Romanæ Ecclesiæ corruptelis recedere voluerunt, ut ab ea defecerint, seque ab omni ejus communione separasse videantur. Non quæro quosnam intelligat: quia satis apparet nos pro schismaticis haberi. quanquam inique nobis exprobrat, studia nos omnia non ad medicandum, sed ad perdendum conferre. Quum innumera hominum millia testentur, quam salubrem medicinam reperiant in scriptis nostris quicunque sunt sanabiles: an ad perdendum ferri & rapi eos dicemus, qui innoxias animas quotidie eripiunt ex faucibus luporum? Sed artis fuit, sinistra eos calumnia gravare, quos sentit proditoriis suis consiliis fore infestos.

Causam esse negat, cur cœtui in quo impii dominantur, & recte monentes persequuntur, nomen Catholicæ Ecclesiæ detrahamus. Fateor certe quod subjicit, non esse tribuendum Ecclesiæ quod falsi & infidi gubernatores committunt. Recipio etiam, interdum servum infidelem præfici Dei familiæ, *Mat. 25. vers. 14.* ut docet Christus in parabola. Addo etiam ex *2 Thess. 2. vers. 4.* Pauli vaticinio, Antichristum sedere in sanctuario ipso Dei. Ita de veteri populo non tantum concedo quod adducit, Jerusalem lapidasse veros Dei Prophetas: sed Præsules ipsos, qui vocantur in Psalmo *Psal. 118. vers. 22.* Architecti, reprobasse lapidem in quo volebat Deus fundatam esse Ecclesiam. Si tantum contendit non fieri malorum Pastorum vitiis, quin Ecclesiæ colenda sit unitas, nihil ad nos, qui eam morositate nostra non scindimus vel abrumpimus, acsi tolerandi non essent in ordine Pastorum, nisi omni macula & nævo puri. Quin etiam docemus tenendam esse quam Augustinus præscribit regulam: ut amentur ac probentur boni, mercenarii ferantur: tantum fugiantur lupi, vel fures & latrones. Ergo apud Anabaptistas & similes concionetur, perperam facere qui hominum sceleribus ita succensent, ut ab Ecclesiæ societate se avellant: quando nos divortium non fecimus nisi cum errorum impietate, & detestabili profanatione cultus Dei. Verum Zacharias, Simeon, Anna, Maria, Joseph, communionem Ecclesiæ in qua lupi dominabantur, non defugerunt. Fateor quidem à sacrificiis divinitus mandatis non abhorruisse: venisse etiam in Templum Dei verbo consecratum, ut ex ejusdem Legis præscripto testatam facerent suam pietatem. nec vero, si daretur similis in Papatu facultas, illorum exemplum sequi grave esset. Sed communio, ad quam nos invitat censor, quorsum spectat, nisi ut fœtidis lustris, nefandæ idololatriæ innumerisque sacrilegiis & superstitionibus nomen demus? A qua simulatione remotissimi fuerunt sancti omnes. Exemplo uno contentus ero. In gratiam regis Achaz erexit Urias summus Sacerdos *2 Reg. 16. vers. 11.* altare simile Damasceno, & in templo Dei locavit. Certe illic offerre sacrificia, fuisset scelesta Dei abnegatio. Atqui tali assentatione, quæ nos à Deo & fide abduceret, si censori creditur, servanda esset Ecclesiæ unitas.

Itaque dictum Christi de audiendis Scribis, ad suum commodum detorquet. Fateor eorum doctrinam multo fermento fuisse corruptam: (à quo cavere non frustra suis Christus præcipit) irrita fecisse *Mat. 16. v. 6. 11.* mandata Dei propter suas traditiones. Sed an permisit Christus discipulis contagione fermenti se *Mat. 15. vers. 6.* inficere? An voluit fictitiis traditionibus esse addictos: quum pronunciet hoc modo Deum frustra coli, & Jesaiæ vaticinium confirmet, ubi horribi- *Jesa. 29. vers. 13.* lem vindictam sumpturum se minatur de toto populo, qui ipsum coluerat mandato & doctrinis hominum? Tollat hoc jugum servitutis è Papatu censor, ut ad eorum conventus liber nobis accessus pateat. Sed notare operæpretium est quam improbe frivolo commento depravet Christi verba. Admonet, inquit, Christus suos ut audiant in cathedra Mosis sedentes, id est, summa auctoritate & potestate fungentes ex instituto Mosis. At turpis inscitiæ coarguitur, summam auctoritatem arrogans Scribis & Pharisæis, quorum plerique ex genere & ordine Sacerdotali non erant. Ubi unquam Moses, obsecro, sedem attribuit sectarum magistris? Deinde quid est censori Audire, nisi propositam doctrinam obedienter amplecti? Ergo discipulos erroribus parere oportuit, à quibus cavere jussi fuerant. Hoc falsi crimen incogitantiæ prætextu extenuari non potest. neque enim ignorat, non aliam esse verborum Christi summam, nisi perversa & flagitiosa Scribarum vita nihil decedere Legis doctrinæ, quin semper apud filios Dei vigeat ejus auctoritas & reverentia. Quum ergo Christi consilium fuerit mederi vulgari morbo, (quia dum æstimat mundus cælestem doctrinam ex flagitiosis eorum moribus. qui eam exponunt, eam ut plurimum vilipendit) censor his verbis obtegi vult & fucari errores quoslibet ac doctrinæ corruptelas. Videtur quidem ab hoc scelere se tandem purgare, quum addit, parendum ex Legis præscripto monentibus. Sed quid juvat tam insulse tergiversari, quum paulo ante præfatus sit non obstare errores tum doctrinæ tum traditionum, quin illis obediendum sit?

Orditur deintegro eandem telam, ac Papistas à defectionis crimine absolvit, quia non se prorsus alienaverint ab Ecclesia, quamvis à doctrinæ puritate quæ in primitiva Ecclesia floruit, degeneraverint. & speciosum colorem inducit, Ecclesiam ab ipso fundamento, quod est Christus, æstimandam esse: cui fundamento si posteri pro auro, & argento, & lapidibus pretiosis, lignum, fœnum & stipulam superstruxerint, non tamen continuo à fundamento recessisse. Hæc sunt ejus verba. Itane, ut in Christo fundati esse dicantur qui totam ejus virtutem funditus diruerunt? Atque ut censoris vel malitiam, vel stuporem melius animadvertant lectores, quum duo in Christo consideranda sint, essentia ejus, & officium ac virtus: altero contentus, non dubitat quod præcipui est momenti exinanire. Christum Papistæ fatentur Deum & hominem, & ejus personam fatentur duabus naturis constare: errores omnes quibus olim vexata fuit Ecclesia, distincte repudiant: fortiter anathematizant Arium, Sabellium, Nestorium, Eutychem, Marcionem, & Manichæos. Ita de essentia deitatis & humanæ naturæ, & earum unione optime inter nos convenit. Verum si spolietur gratia sua Christus, frigebit tota hæc doctrina. certe quam minimum vel nihil proderit ad ædificium pietatis. Ergo quum docet Paulus in uno Christo fundatam *Ephes. 2. vers. 20.* esse Ecclesiam, non aliud sentit quam quod alibi *1 Cor. 1. vers. 30.* clarius explicat: nempe quatenus factus est nobis à Patre sapientia, redemptio, justitia, & sanctificatio. An non sapientiam hanc abjecit, qui instar Mahometis magistrum se substituit, & suis commentis suffocavit totam Euangelii lucem?

Con-

Concilii et censor, si potest, cum redemptione de qua loquitur Paulus, Papatus doctrinam de libero arbitrio. Jam quid justitiæ quam per Christum consequimur magis adversum, quam operum merita? Adhæc, si sanctificatio nobis in Christo quærenda est, quomodo cum adjutrice Spiritus gratia concurret hominis voluntas? Ubi autem ad modum & formam justitiæ ventum fuerit, concidere certum est, nisi Christus sit unicus Sacerdos & Advocatus noster, & unicum sit atque æternum mortis ejus sacrificium. Atqui advocatorum turba in ejus locum supposita fuit. Qui pastores esse debuerant, se jactant esse victimarios. Quot Missæ quotidie aguntur, totidem sacrificiis fingunt expiari mundi peccata. hæc tam fœda gratiæ & virtutis Christi eversio, longe aliud est quam ligni, fœni, & stipulæ congeries. Non inficior ex legitimis Ecclesiæ ministris quosdam fuisse, qui commenta sua miscendo, puram doctrinam obscuraverint. Verum longe diversa est Papatus ratio, ubi nudum & inane resonat Christi nomen: de ejus officio, quod in salute nostra præcipuum erat caput, altum silentium. Desinat ergo præstigias facere impostor, otiosum & inutile spectrum loco Christi obtrudendo. Quod aquæ turbidæ comparat doctrinam multis vitiis contaminatam, perinde est, acsi quis veneficus diceret, non obstare vitiosum colorem cibi & potus, quo minus edere & bibere liceat. Aquam turbidam bibat ipse si volet, limo & cœno se ingurgitet. Verum cui persuadeat, vinum quod è puro dolio prodierit, dum lethali veneno infectum propinatur bibendum esse? vel aquam, quia ex salubri scaturigine profluxerit, quamvis corrupta sit ac fœtida, non esse tamen noxiam?

Eat nunc & neget à crimine schismatis posse nos excusari, quia à colluvie Papatus sponte recessimus. Hæreticos non esse satis clare indicat, quos non insimulat ullius erroris. Schisma exprobrat, quasi abruperimus charitatis vinculum, quia nefas ducimus communicare cum Papistis. De charitate futiliter eum hominem blaterare nihil miror, qui prorsus ἄστοργος est, sibi uni natus & addictus. Certe charitatem à nobis minime negligi, nedum violati, inde apparet, quod non alio referimus omnia studia nostra, nisi ut miseræ animæ in spem salutis revocentur. Sed eam partem aspernamur, quæ vetus Catholicorum & Romanæ Ecclesiæ nomen retinet, omnemque ejus communionem defugimus, nec amore & misericordia prosequimur ut decuerat, sed abominamur ut corpus Satanæ & Antichristi. De communione jam satis responsum est: eam duntaxat nos fugere, quæ idololatria & superstitionibus omnes inquinat qui ea tenentur impliciti. Hominibus certe non sumus inimici, de quorum salute non minus sollicite quam de nostra laboramus. Hic vero maledicus, qui nos misericordiæ oblitos esse jactat, non minus proterve quam malitiose nota sævitiæ infamat liberam perfidæ simulationis detestationem, ad quam ab omni hominum odio puros, religio nos cogit. Cum Papistis non communicamus. An quasi sint nobis porci vel canes, ut alieni simus ab eorum congressu? Imo vero nos eorum cæcitatis miseret: eorum vitiis, quantum in nobis est, studemus mederi: fraterna ipsos benevolentia complectimur: libenter eos admittimus, si nobiscum pure Deum invocare sustineant: denique ad ipsos modis omnibus accedere parati sumus, modo ne à Christo nos abducant. Tantum idololatriæ societatem fugimus, quæ nihil quam eos obduraret, nos vero pollueret, utrosque simul eodem involveret exitio.

Porro ut fucum faciat simplicibus & parum exercitatis, urget nos auctoritate Lutheri, qui Romanam curiam, quum adhuc esset alphabetarius, Ecclesiæ titulo ornavit. Fingamus Lutherum eo tempore inconsiderate loquutum esse, quum vix principia quædam sincerioris doctrinæ gustasset: quid minus consentaneum, quam sermonem rebus turbulentis & confusis vel extortum vel elapsum arripere, ut præjudicio bonam causam gravet: acsi non liceret homini agnitis repente tot portentis attonito, per varios progressus sensim proficere? Sed quam fallaciter torqueat quod alio sensu & consilio scriptum fuit, inde colligere promptum est, quod eodem tempore Romam subinde vocavit Babylonem. Etsi anxie de re supervacua litigare nihil attinet: quum plane omnibus liqueat, ex quo usu & experientia rectius judicium collegit Lutherus, quam acriter eos omnes detestatus sit, qui non palam & libere discessionem facerent ab impietate & sacrilegiis Papatus. Adducit deinde Calvini testimonium, qui Sadoleto respondens, non negat esse Ecclesias quibus præsident Pseudoëpiscopi: quamvis Pontificem Rom. cum toto Pseudoëpiscoporum grege dicat immanes esse lupos, &c. Atqui ut taceam quæ prolixius Calvinus in sua Institutione differit, ex eadem illa Epistola satis superque refellitur falsarii improbitas. Deformes Ecclesiæ ruinas qui agnoscit in Papatu, an bestiis titulum Episcopalem occupantibus quicquam defert? Atqui claris verbis scriptur ipse ab hac calumnia se vendicat. Postquam enim quasdam errorum species recensuit, quæ fidei principia evertunt: Non patiar, inquit, Sadolete, ut ejusmodi flagitiis Ecclesiæ nomen inscribendo, & eam contra fas & jus infames, & nobis invidiam apud imperitos facias: acsi bellum cum Ecclesia gerere nobis decretum foret. Nam ut fateamur jacta fuisse olim semina quædam superstitionum, quæ ab Euangelii puritate nonnihil degenerabant, scis tamen ista quibuscum belligeramus impietatis monstra, non ita pridem vel nata esse, vel certe in hanc magnitudinem excrevisse. Tandem detecta Papatus fœditate subjicit: Et adhuc obedientiam, humilitatemque vestram nobis venditas, quod vos retineat Ecclesiæ veneratio, quominus ad exigenda hæc flagitia manum admoveatis? Quid homini Christiano cum ista prævaricatrice obedientia, quæ verbo Dei licentiose contempto, obsequia sua defert hominum vanitati? Quid cum ista contumaci præfractaque humilitate, quæ despecta Dei majestate homines modo suspicit ac reveretur? Prius autem, quam Papæ mercenarii nebulam offundunt ex Ecclesiæ prætextu, luculenta explicatione discusserat Calvinus: quam parum verecunde obtegit censor, quum totam Epistolam aliquando memoriter recitaverit. Ex uno autem verbo plane liquet quam perverse mutilam sententiam detorserit. Sic enim Sadoletum compellat Calvinus, Tu mihi pro Ecclesia obtrudes, quæ omnes religionis nostræ sanctiones, & quæ Dei oraculis sunt proditæ, & quæ sanctorum quoque Patrum libris sunt consignatæ, & quæ priscis Conciliis decretæ, furiose persequitur? Denique hæc ponitur Ecclesiæ definitio: ut sit societas sanctorum omnium, quæ per totum orbem diffusa, per omnes ætates dispersa, una tamen Christi doctrina, & uno Spiritu colligata, unitatem fidei ac fraternam concordiam colit atque observat.

Quæ sequuntur, adeo implicita sunt tortuosis ambagibus, ut suos rhonchos, sicuti arridendo semper solet, efflare dicas. Amplecti se affirmat & venerari tanquam Ecclesiæ proprium, quicquid in utraque Ecclesiæ parte, sive ea antiquo nomine Catholica, sive nuper nato Euangelica nuncupetur, integrum, sanum, doctrinæ Euangelicæ & Apostolicæ traditioni consentaneum invenit. Quid autem, si ejus placitis stamus, aliud est traditio Apostolica, quam antiquitus recepta opinio? Ita sacer & indubia fide munitus erit error quilibet, vetustatis umbra obtectus. Addit eam se Ecclesiam pro vera Ecclesia agnoscere, quæ in fundamento veræ & Apostolicæ doctrinæ consistat, nec impio schismate à reliquarum Ecclesiarum communione se separet. De nostris Ecclesiis

cum

eum loqui, ex contextu apparet: ubi nos Syris, Æthiopibus & Armeniis comparat. Cur ergo ante pronunciavit nos pro schismaticis habendos? Quis non videt spectrorum objectu eum ludere? Quod autem non putat ad distrahendas Ecclesias valere ceremoniarum aliquot & quæstionum diversitatem, modo in Christo capite & sincera charitate communio retineatur: recte id quidem, nisi multiplicem & varium Christum tam ex adulterinis commentis, quam ex Euangelii doctrina conflaret: sicut ante visum est. Quibus enim portentis non aptabitur Christi nomen: quando eum dicit caput retineri in Papatu, ubi misere laceratus est ac discerptus, avulsus à suo Euangelio, & ejus veritas horribili deformitate fœdata? Ergo hic etiam ludit. Si pro sua gravitate in primis odit factionum nomina, & ex inferis emissa credit: dum hi alios Papistas, Antichristianos, Satanæ ministros, hostes doctrinæ Christi: illi vero contrà alios hæreticos, schismaticos, apostatas, Ecclesiæ Christi hostes appellant: cur ipse nova & inaudita, nec minus odiosa paulo post comminiscitur, dum Anticatholicos & Calvinianos recte vocari censet, quos olim pro suis condiscipulis habuit? Quod si desultoria hac levitate vanitatem suam prodidit, saltem veteri magistro pepercisset.

Videndum nunc si ejus decreto acquiescimus, ubi nos consistere oporteat ut Christiani censeamur. Quod eos perperam facere judicat, qui partium studia vitando neutralem inducunt sectam, libenter recipio. Nec vero mihi placet quenquam immodico partis studio esse addictum, quod libertatem & æquitatem judicandi præpediat. Sed quod probe dixisse visus est, momento postea evertit. contendit enim rursum, quia religionis fundamentum in Papatu manet, pios in eo cœtu posse versari. Sed qua fronte asserit fundatum esse in Christo Papatum, ubi tota ejus gloria & virtus prostrata jacet? Quomodo illic credetur stare religio, ubi doctrina Prophetica & Apostolica hostiliter oppugnatur? Et quum pronunciet hæreses damnandas esse, quomodo eas separabit à Papatu, qui innumera impiorum dogmatum turba scatet? Sed non aliud videtur remedium, ubi religio inter duo mala posita est. Ergo ita nunc [illegible] est censor noster, ut clandestino artificio neutrum genus fabricet. Vera est tam apud Papistas quam apud nos religio: utrosque tamen obnoxios facit multis erroribus. Quid superest, nisi ut parte doctrinæ utrimque abolita, quod residuum erit simul assuatur, ut nova Ecclesia ex duabus diversis composita surgat? Interea mire versipellis est theologia, Pseudocatholicos nunc vocare quibuscum voluit communionem servari. Quid ergo piis Dei cultoribus, qui inter Papistas degunt, ne fiant schismatici, agendum? Illic certe dominantur qui Pontificem Romanum tantum non Deum faciunt, ut censor loquitur, ejusque auctoritatem non modo supra totam Ecclesiam, sed supra Scripturam efferunt: ab his discessionem sponte facere si religio sit, manere in sacrilego illo cœtu, quam turpis & scelesta erit proditio? Cæterum donec nostræ doctrinæ vitia & errores ostenderit, commentum ejus, Religionem inter duo mala esse positam, admittere iniquum esset, sicuti nemo sanus admittet. Et tamen quod negaverat sibi probari neutralem sectam, quasi sui oblitus nunc repudiat, tertium quoddam genus hominum ponendo, quibus se adjungit socium. In quo subscriberem ejus sententiæ, si probaret sinceram pietatis doctrinam, quia apud nos non reperitur, in medio quærendam esse. Sed quum ne in minimo quidem apice, à pura simplicique fidei orthodoxæ regula deflexisse ostendat, quid minus consentaneum est quam eos solos laudare, qui à nobis non aliter quam à Papistis dissentiunt? acsi hoc & recti judicii & sanctæ moderationis optimum esset documentum. Tenendum quidem est, hoc modo neutrales qui se Nicodemitas falso nominant, solos sapere & manere in gradu, quia se à contentione subducunt, ad quam inviti pertrahimur ingenua fidei professione.

Porro dum circumspicio quid hoc libro sibi voluerit, hoc unum ei consilium fuisse probabile videtur, rebus alibi turbatis, alibi incompositis, præsertim vacillante Gallia, gravis & moderati hominis personam induere, ut pacificandi spe objecta, se insinuaret in eorum gratiam, quos putabat alioqui satis propensos esse ad medias pactiones. Habuit forte rationem quoque præteriti temporis: ut qui sæpius transfuga fuit & desertor, perfidæ levitatis infamiam quoquo modo elueret. Speciosa enim excusatio est, eodem animo semper in utrisque versatum castris: quia non destiterit Catholicæ Ecclesiæ unitatem nobiscum, perinde ac cum Papistis colere. Præcipue tamen sinistrum avertere præjudicium voluit, ne patrono in cujus clientelam dare se optaverat domicilii causa suspectus foret. ac initio quidem ad hunc scopum venenata omnia spicula direxerat, ut dissipato piorum consensu, Euangelii cursum interrumperet. nec laboris pœnitebat, dum primis diebus comiter exceptus, non vulgarem mercedem fatua spe devorabat: à qua postquam excidit, lugubri cantu deplorat quod impendet naufragium: quia ad suos scopulos attrahere non potuerit quos magis delectat rectæ navigationis cursus. Hinc scilicet istæ lachrymæ, nisi valeat Nicodemitarum consilium, non posse concordiam & pacem coalescere. Interea ferendum non est, ut impurus calumniator suis maledictis innoxios Christi servos opprimat, qui pietatis jactura nolunt pacem redimere. De nostris adversariis verissime prædicat, quum pacem optare se fingant, non aliam velle, nisi quæ conjuncta sit cum nostro interitu. De nobis autem quam improbe mentiatur, testis est ejus conscientia. Tyrannidem Papatus, quæ non minus hominum saluti quam Dei gloriæ inimica est, si cupimus deletam, nihil mirum, quando ea stante nec religio, nec Dei cultus, nec Christi regnum postliminio in suum gradum restitui queunt. Sed quum id agendo consulamus eorum saluti qui nobis crudelissimi sunt hostes, immerito nobis exprobratur quod ab omnibus nostris studiis & actionibus remotissimum est, velle scilicet istos perditos, nec aliter quam eorum oppressione placari posse.

Facessat quam adducit bellorum civilium similitudo. Neque enim cum aliis bellum gerimus, nisi qui pietatem funditus evertendo professi sunt Ecclesiæ hostes: quibus tamen ipsis reconciliari parati erimus, modo salva & intacta maneat veritas, quæ & Dei gloriam, & Ecclesiæ salutem in se continet. Nobis nihil quærimus: victoriæ laus ad Deum referatur, fructus ad totum fidelium corpus. Sed pacificandis dissidiis insulsa præscribitur ratio à censore: ut cedamus utrimque, & aliquid remittamus, ut neutram partem suæ conditionis pœniteat. quasi vero nostrum sit mediis pactionibus de jure Dei transigere. Ubi de agrorum finibus inter se litigant homines, vel de dignitate certant, vel de pecunia aliisve terrenis negotiis contendunt, audienda Christi admonitio, ut statim pacem quæramus. sed nostræ dimicationi finem alium quærere fas non est, quam si ultro citroque ad subeundum Christi jugum manus demus. Summum in animas imperium Deus uni sibi vendicat: ereptum est, restitui volumus. Totam pietatis summam verbo suo complexus est, & æternæ salutis viam monstravit: tota Legis, Prophetarum & Euangelii doctrina perversis commentis, imo prodigiosis erroribus, ac deliriis indigne corrupta est: restitui suo nitori postulamus; quod fieri nequit, nisi prorsus concidant quæ cælestibus oraculis opposita fuerunt hominum commenta. Templum Dei, cujus inviolabilis esse debeat sanctitas,

fœde profanatum purgari cupimus. quisnam hominum ex sacrosancto Dei jure vel tantillum subducere audeat, ut inter nos coëamus? Speciosum quidem nomen est pacis, inquit Hilarius, & pulchra opinio unitatis: sed quis ambigat eam solam Ecclesiæ atque Euangeliorum unicam pacem esse quæ Christi est? Pacem Christi vocat sanctus vir, quæ sic pios inter se conjungit ut sub capite contineat: quæ fundata est in sincero consensu, ut eodem omnes animo & uno quasi ore Deum patrem invocent: cujus denique vinculum est pura Euangelii doctrina: non qua laceratur unica salutis nostræ custos Dei veritas, & exitiale fit inter Deum & nos divortium. Quicunque hoc sunt animo, ut mori centies malint quam nefaria desitione mutilare integram fidei doctrinam, legitimi demum & idonei sedandis contentionibus erunt auctores. Nec minus improbe nobis invidiam facere tentat ex magnatum & potentum favore, à quo si pependissent qui præcipuam in asserenda pietatis doctrina operam navarunt, necesse fuisset ad formidabiles minas, sæva edicta, & mortiferos impetus non trepidare modo, sed penitus concidere. Atque ut propitios hodie habeant totius mundi proceres, quid inde poterit lucri accedere? Nihil ergo putidius quam illis objicere quod remotissimum est, acsi opes, potentiam, divitias & honores affectent.

Contra Auxentium & Arianos.

Verum hic quoque se opponit censor, dum satis amplam pietatis exercendæ materiam propositam esse asserit in quibus rebus utrimque convenitur. De fide, inquit, collocanda in Christum mortuum & resuscitatum, de charitate Deo & proximo exhibenda, nulla controversia est. atqui in his duobus capitibus pietatis summa consistit. Nugator, an fidem in morte & resurrectione Christi locant, qui libero suo arbitrio & meritis prope exinaniunt vim ejus & fructum? qui fictitiis satisfactionibus obruunt gratuitam peccatorum veniam, & qui ea expiari volunt quotidianis sacrificiis? qui patronos & advocatos hinc inde sibi accersendo, Christum in turba occultant? Et quum invitus agnoscas, pietatem coli dum obtemperamus Dei mandatis, an non de hoc etiam capite acerrima nobis est dimicatio: dum nos Legislatore uno contenti, in ejus Lege acquiescimus, pars adversa nihil quam humana commenta & placita opprimendis miseris conscientiis obtrudit? Verum quidem est quod attexis, Christi discipulos non sectari subtiles de rebus arduis quæstiones, nec curiose investigare res latentes & abditas: modo ne in hoc simplicitatis fuco lateret astutiæ venenum. Porro quum nulli minus argutiis indulgeant, quam quos non minus indigne, quam maligne perstringis: an non vulpes sub alieno habitu re gallinis insinuas custodem? Esto: simplicitas inter Dei filios primum gradum teneat: an tibi videntur de rebus frivolis rixari, qui contendunt in natura nostra nihil esse nisi vitiosum & corruptum, donec Spiritu Dei regeniti, justitiæ vivamus? An inanis tibi est speculatio, mentes nostras cæcas esse, donec cælesti gratia illuminentur? corda esse perversa & contumaciæ addicta, donec in justitiæ obsequium reformentur? nos denique Satanæ esse mancipia, donec Filius Dei à misera illa tyrannide nos liberet? An nihili est curiositas, quærere quomodo tranquillæ animæ in solida salutis fiducia quiescant? An subtilis est quæstio de legitima Dei invocatione disserere? An obscura sunt ænigmata, præcipere quomodo rite colatur Deus ex Legis suæ præscripto, an hominum figmentis? An certamen est de re nihili, dum Baptismum purgare nitimur fœdis & pudendis sordibus: sacram vero Cœnam, quæ prorsus abolita fuit, postliminio restituere, ac rursus profligare detestabile Missæ sacrilegium, quod innumeris impietatum monstris scatet? Non recenseo singulas species, quia pauca hæc attingere sufficiat: quibus monstratis, lectores tuam impudentiam palpent. Observatu digna est Irenæi sententia, Melius esse non tenere cujuslibet rei causam, nec aliud quærere ad scientiam nisi Jesum Christum, quam per quæstionum subtilitates & multiloquium in impietatem cadere. Huic quoque recte suffragatur Hilarius, In simplicitate esse fidem, in fide justitiam: nec Deum nos ad beatam vitam per difficiles quæstiones vocare. In expedito & facili nobis esse æternitatem, si Jesum Christum credimus suscitatum à mortuis, & ipsum esse Dominum confitemur. Sed uterque sic præfatus, an non qua potest vehementia errores exagitat? Quos labyrinthos cogitur Irenæus discutere, ut fidei puritatem à prodigiosis fallaciis vindicet? Quam anxie in diluendis Arianorum cavillis laborat Hilarius? Quum his certaminibus se exercent, dicemusne ejus sobrietatis fuisse oblitos quam paulo ante commendaverant? Imo ita maxime sobrii reperiuntur, dum nihil imminui sustinent ex doctrina verbo Dei patefacta.

Videtur quidem exemplum quod producit censor, colore rationis non carere, dum in tractanda prædestinatione moderationem exigit. Et certe sedulo cavendum est, ne perplexis & spinosis quæstionibus nos implicemus. Sed aliud homini maledico consilium fuisse ex clausula liquet. Quamvis enim invidiam declinet, ubi fatetur nonnullas esse quæstiones quæ à curiosis & inquietis hominibus excitatæ, etiam doctis & piis hominibus negotium faciunt: quia eos quibus studium fuit gratuitam Dei electionem asserere, oblique carpit, doctrinam simul ipsam quæ fontem salutis nostræ ostendit, & quæ piæ sanctæque humilitatis unicum est fundamentum, indigne suis calumniis deformans, furtim labefactare nititur. Fateor sane arcanum Dei judicium, quo alios ad salutem, alios ad interitum prædestinavit, semper impiorum blasphemiis fuisse expositum: & hoc doctrinæ caput fuisse non superfluis modo, sed noxiis quæstionibus perperam distractum: dum profani homines in profundas abyssos cæca temeritate penetrare non dubitant. Frenanda est igitur hominum lascivia, ne plusquam fas est scire appetant. Commendanda etiam est docta ignorantia, dum non aliunde sapimus quam ex Dei verbo, & reverenter miramur quæ Deus voluit esse abscondita. Sed non ideo à sobrietatis regula disceditur, ubi cordate refellitur canum latratus, qui sua importunitate id sæpe extorquent. Nec vero Augustinus quamvis admoneat Valentinum & reliquos, ne eos perturbet hujus quæstionis obscuritas parendum esse Pauli consilio, ut idem sentiamus omnes, & expectemus revelationis diem, si quid aliter sentimus, ideo protinus doctrinam sepelit, aut omittere vel fugere jubet: quin potius ubi lectorum animos ad docilitatem flexit, libere & fortiter explicat quæ prius imperitos terrebant mysteria.

Spatiari eum in locis communibus, & de præposteris remediis conqueri facile patiar, modo ne per flexuosos circuitus oberrans non tantum sua tela vibret adversus immeritos, sed venenum quoque suum instillet ad corrumpendos simplicium animos, & clandestinis obstaculis Euangelii cursum moretur. Dicerem latere insidias, ubi deflet triste regni Galliæ exemplum, nisi se aperte proderet prava ejus malignitas dum nulla re magis uritur, quam felici regni Christi progressu. Interim non abs re dicit odium sibi conflari objectis levitatis & timiditatis criminibus: quia toties apostata nihilo plus meretur fidei, quam canis & inimicus crucis Christi, eamque fugitans, laute & delicate in otio vivere affectat.

JOANNES CALVINUS
LECTORI.

HEcubam fingunt Poëtæ, quum Troia eversa passim maledicta in hostes ingerendo, intemperanter dolori indulgeret, tandem fuisse in canem conversam. nempe quod immodicus ille convitiandi impetus nihilo pluris quam canis rictus fieret. Si hoc de nobilissima Regina dictum fuit, quam si tot tamque acerbæ clades in rabiem adigerent, aliqua tamen excusatione dignus erat mulieris luctus: quid de homine nihili dicendum, qui cæco magis furore quam iracundia percitus, non tantum in obvios quosque probra temere conficta evomuit, sed optimos cupide appetit quibus proterve maledicat? Ergo quum me hactenus hortati sint multi, ut Francisci Balduini petulantiam compescerem, ne cum canis latratu confligere viderer, bestiam contemnere visum est: necdum me consilii pœnitet. quid enim in putidis ejus calumniis refutatione dignum? Vixit apud me: & humaniter acceptus ac liberaliter, quo se plusquam barbarum esse probet, mendacium stulte confictum arripit, me, dum malefici damnantur, pro tribunali judicem sedere. Scripsit hoc futiliter Heshusius. Antea putaveram ab errone quopiam & mendico ut assem ab eo emungeret, fuisse dictatum. Nunc vero quum idem mihi objiciat bonus hospes Balduinus, qui Heshusio collega fuit: quis alium quæret fabulæ architectum? Atqui in publicis judiciis me semper omnes viderunt stare ad latus rei qui ad supplicium ducendus est. In his scilicet nugis stylum exerceam? Exprobrat quod pro Rhedonensi Episcopo dixeram Nenetensem in Concilio Tridentino sedere. Capitale crimen, quod ovum unum loco alterius ovi sumendo deceptus fuerim. Maximum, ut sibi quidem videtur, odium cum infamia mihi conflat, ex meis & benedictæ memoriæ viri fratrisque mei venerandi Buceri literis.

Antequam respondeo, monendi sunt Lectores nihil hac monedula esse furacius, ut hac in parte fratrem suum patruelem Antonium Balduinum superet, cui ob furandi solertiam cognomen Ablativi à condiscipulis inditum fuit. Tanta fuit mea erga ipsum facilitas, ut quicquid erat in bibliotheca mea chartarum libere me absente excusserit. Subripuisse quæ in rem suam fore putabat, non aliunde petenda est luculentior probatio, quam ex ejus scripto, in quo se belle prodidit. certe fides ejus & hospitalitas hic deprehenditur.

Nunc tamen videamus de re ipsa. Quum ex meis prope visceribus proferre in manu ejus esset, siquid deprehendisset in me vitii, nihil reperit atrocius, quam quod Bucero confessus fuerim me esse natura iracundum, & assidue luctari cum hoc vitio: neque tamen proficere quantum vellem.

Alia quæ admiscet, sibi fabricavit. In hac vero accusatione quid sibi vult? nisi suo suffragio eos demum laude esse dignos qui non tantum suis vitiis indulgent atque ignoscunt, sed perfricta fronte procul à se rejiciunt, quorum sibi sunt conscii? Nos vero aliud in Christi schola didicimus. Quanquam si illi in mentem venisset illud Ciceronis, irritabiles esse bonorum naturas, forte non ita ridicule tibias inflasset: atque ut ei speciosus sit insultandi color, vel contumeliosum aliquod dictum vel crudele factum quod mihi extorserit iracundia, proferendum erit. Jam vero quid Bucerus? quoniam me de quibusdam verbi Dei ministris asperius scripsisse existimabat, suscepta eorum causa, vehementiam meam reprehendit.

Hæc porro sunt ejus verba: Judicamus prout amamus vel odimus. Dexter interpres Balduinus, quo sit odiosior expostulatio, mutata persona id in me torquet. Verum ut pro nostra familiaritate concitatior in me tunc fuerit Bucerus, alioqui placidissimi ingenii vir, cur non quid de eadem causa scripserit, peræque Balduinus commemorat? Nam postquam veniam à Christo precatus excusationes aliquot adduxit, sermonem claudit hoc epiphonemate: Sed quid facio peccatum meum elevans, quando me ipsa damnat conscientia? Mihi certe in hoc Buceri patrocinio acquiescere tutum est. Quam vero semper honorifice de me loquutus sit ac scripsit, pudore impedior referre. Tantum abest, ut Balduini ineptias imitari libeat, qui literas blandis assentationibus à Philippo Melanchthone elicitas, quales ignotissimis quibusque scribere solebat vir ille, magnifice jactat. Dictum hoc frequenter habuit in ore, quia passim invaluit usus, ut doctissimi, clarissimi, ornatissimi vocentur qui infra mediocritatem subsidunt, se in his titulis esse liberalem: & vero nomen viri boni non ita prostituere. Quid si me non modo reverendum, sed optimum virum in literis suis vocavit? sed facessant istæ nugæ.

Meæ superbiæ atque etiam tyrannidis exemplum memorabile adducit Balduinus, quod implacabili fere sævitia invectus contra quendam amicum meum fuerim, quod tantum ex publicis Ecclesiæ precibus vocem unam litura induci optasset, ubi fœdus novum dicitur veteri longe præstantius. Atqui actis tam Consistorii quam Senatus refelletur crassum mendacium. Ille enim temere ac inscite sparserat, non fuisse ullo modo dicendum Melius, quod idem esset. Id inter multos vagatum fuerat, antequam nobis innotesceret. Promptum scilicet fuit producto Apostoli testimonio hominem pudefacere. Ergo levitatis convictus veniam à me petiit, & simul impetravit. Quin etiam deprecator fui apud Senatum nequid severius de ipso statueretur. Ab eo tempore non aliter domum meam frequentavit quam solebat: ex Gallia ubi mortuus est, quoties ad me scripsit, erat obsequentissimus filius, ego reverendus pater. Hoc certe nitatur teste Balduini impudentia, ego autem laborem? Multo vero minus in frivolis quas efflat jactantiis me movet ejus stoliditas. Porro tametsi quiescendum mihi duxi, consilium optimi & integerrimi fratris mei Bezæ adeo non reprehendo, ut me non parum oblectaverit concinna & simul omni fuco pura ejus responsio. Utinam celerius inchoasset: quia incredibilis festinatio ut totam causam pro suo arbitrio perageret, non tulit. Satis tamen erit, veritatem in hac sincera ingenuaque defensione ita splendere, ut victrix supra omnes Balduini nebulas emineat.

JOANNIS CALVINI RESPONSIO AD BALDUINI CONVITIA.

NEscio an frigidas rhapsodias, quæ rursus in lucem prodierunt ad leges De famosis libellis, ante annos quatuor ediderit Franciscus Balduinus. Nam vicesima quinta die Julii, anno quinquagesimo septimo, privilegium impetravit. nunc opus retexens quo pleno gutture suam in me virulentiam evomeret, an jure privilegium illud quod libro tunc composito datum erat, novæ invectivæ aptaverit, velim mihi respondeat Jurisconsultus. Certe beneficio Regis ante biennium mortui, opus à quatuor mensibus scriptum ornare, absurdum fuit. Atque ut apices juris omittam, sicuti loquuntur, falsarium hic deprehendi sensus dictat. Porro quamvis & audacia ejus & improbitas pridem omnibus cognita fuerit, nunquam tamen putavi eo amentiæ proruptur um, ut mihi tam proterve malediceret. Verum ut ejusmodi homines ad rabiem incitat desperatio, præcipitem eum egit mala conscientia: ut cæco impetu in seipsum potius quam in me rueret. Commotum ejus intemperie me fuisse non negabo: quando fieri non potest quin hominibus cordatis & ingenuis stomachum moveat tanta indignitas: sed ejus convitia perinde acsi me non attingerent facile despexi. Celebre est Socratis dictum, An asino, si me calce petiisset, coram Prætore diem dicerem? Etsi autem procul absum ab ea animi magnitudine qua excelluit Socrates, longo tamen usu jam obdurui ad istorum canum latratus, atque ex meliore schola didici Deum probris & contumeliis servos suos ut probet eorum tolerantiam subjicere. De magnitudine quidem revelationum, quasi ad Paulum accederem, non gloriabor. hoc tamen mihi commune esse cum Paulo agnosco, angelum Satan, ne extollar, mihi divinitus missum esse, qui me colaphis cædendo ad humilitatem erudiat. Quoniam tamen nobis quotidie rogandus est Deus, ut diabolum ejusque ministros compescat, nostrarum quoque partium est, ne eorum mendaciis obruatur veritas, effreni eorum licentiæ obsistere. Basileæ ante quinque menses editum fuit scriptum absque auctoris nomine: cui plausibilis inscriptus fuit titulus, acsi sedandis Ecclesiæ dissidiis optimum remedium afferret. Huic opposita fuit brevis refutatio, in qua perstrictus fuit Balduinus. hac occasione nunc me aggreditur, & ad capitale judicium vocat, vel potius trahit, acsi injuste à me traductus foret. Quid vero si negem libellum, cui tam ardenter infestus est, à me scriptum? Et certe si cavillari libeat, negare promptum est. quia tamen magna ex parte ex meo sermone fuit exceptus, pro meo agnoscam. Hic velis expansis in me Balduinus invehitur, seque falsa calumnia gravari conqueritur: & quanquam auctorem non nominat, alienum tamen opus dicit immerito sibi ascribi. Ego autem eum libenter adjuvo: ac testatum volo esse lectoribus, nænias illas non ab uno consarcinatas fuisse. Est Cassander quidem ab hominum consuetudine, ut aiunt, remotus. nec unquam innotuisset ejus nomen, nisi Balduini impulsu nunc à me productus esset in theatrum. Is ex solitudine αὐθάδειαν, ut fieri solet, ita contraxit, ut omnes fere ejus sensus obstupefecerit morositas. Quoniam olfecerat Balduinus illum viginti annorum otio ad mediam quandam & flexuosam religionem cudendam abusum esse, ex ejus sinu infausta illa commenta facile elicere potuit: quæ lucem tenebris miscendo sub pestiferæ concordiæ prætextu omnes in Ecclesia corruptelas foverent. Vix enim credibile est quanta sagacitate quicquid pietati noxium est investiget. Qualiscunque autem erat illa farrago, eam suo artificio polivit. Nam si quis roget cur nulla in Refutatione facta fuerit Cassandri mentio, respondeo nullam fuisse rationem cur lamia illa, vel larva, è suo antro, ubi hactenus bene latuit, extrahi deberet. Verum quia passim Balduinus non obscuras styli sui notas libello impresserat, ut omnibus conspicuum esset non nisi ex ejus manu prodiisse (nec typographus negaret) ac quicunque mediocri præditi erant judicio idem sentirent ac loquerentur: oblique eum perstringere qui libellum vulgando venenum ex clausa pyxide effuderat, nulla, opinor, vetabat religio, vel æquitas. Atque hic crassi mendacii convictus tenetur, se totius rei inscium fuisse simulans: quum longo ante tempore prædam hanc apud Cassandrum venatus esset. Adde quod is qui Coloniæ tot annos in sterquilinio suo ad hunc usque diem jacuit, acsi in medio Galliæ sinu degeret, deplorat turbulentum regni statum. Quorsum hæc tam putida fabula? Et quis tam obtusus est, qui non Balduini penicillum agnoscat? nullo certe unquam atramento hoc quicquid est delebit. Hæc enim probi hominis & ingenui excusatio, dum histrionis in morem querulando lachrymas stultis vult elicere. Quum in intima essem Gallia, inquit, quidam in extremis Germaniæ finibus qui de Gallia neque sciebat neque cogitabat quicquam, libellum composuit & edidit. Quid ergo sibi vult querimonia, in qua Galliæ turbas deplorat ille quisquis est libelli auctor? Jam quid attinet Coloniam Agrippinæ locare in ultimo aliquo Germaniæ recessu? ut taceam de intima Gallia, quum emisso aculeo Rhemos se contulerit ad venditandas Cardinali suas operas. Porro quum duplicem quæstionem agitandam esse præfatus sit, Facti, an ipse librum composuerit: & Juris, an dignus sit liber tam acerba insectatione: quam feliciter priorem partem expediat, penes lectores esto judicium: nempe libelli culpam, cujus auctor non est, immerito in se transferri. Inficiando se purgat. si volet adjungat & perjurium quo me temeritatis reum faciat: quia de re incerta libere pronunciare ausus fuerim. Ego vero rem totam de qua trepide balbutit, ingenue & familiariter aperio: nec invidia onerari volo, quantum res patitur. Editum est scriptum quod mihi notam infamiæ apud omnes aspergeret: suppressum est auctoris & typographi nomen data opera, ut impune me lacerare liberum esset. Excusat Balduinus opus non esse suum. ut hoc illi concedam: quando proxeneta, vel leno & productor fuit, denique libellum tradidit manu sua, & vulgandum curavit, ejusdem criminis reus tenetur. Si in jus eum accerserem, tribus verbis finita esset causa. Quanta vero sit injuriarum, quibus me vulnerare conatus est ille scriptor, atrocitas, non commemoro: quia mihi privatim nihil exprobrat. sed quum nihil sibi posset fidei acquirere, nisi quantum mihi abrogasset, quicquid hactenus pro defensione cælestis doctrinæ laborum sustinui, quicquid studii & diligentiæ impendi in asserendo Dei cultu, maligne calumniando me facit violentæ sectæ ducem: quæ totam Ecclesiam pessundare malit, quam ex sua pertinacia minimum cedere. Dissidia, quibus nunc Ecclesia misere laceratur, bello civili comparat. Tanto nos flagrare odio adversæ partis fingit, ut neglecta sanandi cura, tantum ad perdendum feramur. Ac hujus quidem maledicti

faci-

facilis est refutatio, quibus cordi est simplex veritas indigne gravari, quia non claudicent in utramque partem. Sed posthabita futili illa procacitate, quod apprime necessarium erat, detecta fuit mediatoris perfidia: quæ fallaci redimendæ pacis prætextu religionem simul cum æterna animarum salute prodebat. Hic miratur Balduinus me tumultuari, acsi Hannibal esset ad portas. Legit hoc semel apud Ciceronem. placuit. quasi proverbiali dicterio farsit omnes suos libellos. Ego vero non frustra operæpretium duxi fideles monere, non ut Hannibali extra portas occurrerent: sed quando intus erat Sinon, ut sibi mature caverent ab ejus insidiis. Excudebatur Basileæ liber: Rhemis proditor licitabatur cum Cardinale. tacendumne fuit? Quid ergo judices citare opus fuit, qui diligentius inquirant cur ego hic trepidem, qui tam secure alioqui contemno spicula in me directa? nempe quia nec mihi quicquam periculi est à talibus quisquiliis: & multorum simplicitati metuens, mature existimo esse monendos, ut sibi à proditoribus caveant. Quod negat pro hoste capitali habendum esse quem mediatorem nomino; primum consulat rudimenta Grammatices, ubi inveniet quid sit per concessionem loqui. deinde librum quem impetit, sana & composita mente percurrat, ubi palam ostenditur quam exitiali mercede pacem redimi velit qui se sub fallaci persona insinuat. Certe præstabat malæ causæ defensionem omittere, quam insulsis scommatibus manifestum crimen eluere, cujus odium & detestationem ex piorum cordibus nunquam eluet. Quæritur qualis sit liber, quem si non peperit Balduinus, in partu tamen obstetricis munere functus est. Meris imposturis refertum & compositum esse in Ecclesiæ perniciem, Responsio, cui Balduinus irascitur, quasi digito monstrat. Bonus vir ut dedecus tegat omnium oculis expositum, convitiando perturbat totam actionem. Porro ut persuadeat me terribilem bilem, ut loquitur, cæco furore effundere, conjecturas sibi fabricat cur veteris amicitiæ oblitus hostiliter in eum exarserim. Primum adducit quod rogatus à piis proceribus sententiam suam consignaverit contrariam novis meis & capitalibus decretis, dum censeo severe adversus hæreticos animadvertendum esse. Non inquiro quinam sint proceres quorum crepat nomina: sint sane Castalio & Bojonus. quod uno verbo attingere libuit: ut nugator iste suas phaleras alibi venditet. Sed quomodo quæ tantum ex Dei Lege sumpsi novitatis insimulat? imo Deum ipsum, cujus Leges recito, sævitiæ infamia aspergere non veretur. Et sane id argumentum attingere nunquam mihi in mentem venisset, nisi hortatu venerandi fratris nostri D. Henrici Bullingeri: quem tamen reum non substituo: quia morem gerendo consilium ejus mihi probari testatus sum. Audivi quidem Balduinum aliquid contra blaterasse: sed risi, ut licebat. adeo vero commotus non sum, ut me insulsitatis ejus piguerit. Quare male divinat hanc mihi iracundiæ fuisse causam. Intempestive quoque alteram assignat, quod èxistimet habendam esse rationem antiquitatis in ceremoniis Ecclesiæ. Sed quando tandem antiquarius esse cœpit? Vixit apud me familiariter: fidem suam in hac Ecclesia, & Argentinæ apud homines nostræ linguæ professus est: an verbulo unquam significavit se plures ceremonias appetere quam nobis in usu essent? Addit se odisse juvenilem intemperiem in ordine constituendo, quæ cælum terræ miscere videatur. Dicas Nestorem aliquem concionari. sed quorsum tam putida jactantia: acsi ullum unquam edidisset vel prudentiæ vel moderationis specimen? Et tamen ut aliqua gravitatis specie superbiat, cothurnum induit, seque prædicat tanto magis esse religiosum. Affirmet sane, modo nemo credat. Nam quod me vult id fateri, ridiculum est, ut alia. Urget demum, si male me hoc habeat, ut ingenue dicam: scilicet is est Balduinus, cujus me judicium urat ac cruciet. Ego vero quid futiliter garriat de rebus Ecclesiasticis homo ut pietatis expers, ita sacrorum omnium ignarus, nihil moror: modo ne clandestinis artibus diruere moliatur quam fideles Christi servi puræ religionis doctrinam erigere & stabilire pridem conati sunt. Quare nihil stultius quam fraudem mihi objicere, acsi alium causæ statum fingerem. Ego tametsi ex multis idoneis testibus compertum habui Balduinum toto hoc biennio proditorie se gessisse, multa sceleste & nequiter cum paucis sui similibus agitasse, ac intestinum fuisse Ecclesiæ hostem: continui me tamen: ac ejus defectione perinde dolui, miserique interitum deflevi, acsi nunquam in caput meum cum improbis nebulonibus conspirasset: ut vix patientiam meam ferrent veteres ejus amici. Hoc vero extremo actu edito, tacere mihi non permisit: & tamen impurum os perfricans, subinde rogitat, quænam me intemperantia contra ipsum adegerit. Quasi vero non plus satis mihi temperaverim, quum apostatæ peperci, nec ante vel sinistra voce eum pupugi, quam dum mihi patefacta fuit desperata ejus improbitas, ubi se Cardinali aut locare, aut vendere non dubitavit. Per me impune quievisset occultior ejus improbitas: sed ubi ultro prorupit, seque insolenter jactavit, quorsum attinet de re conspicua sciscitari? Certe à me quæsitus non est: verum amentiæ suæ imputet, si Ecclesiam oppugnando in unum ex fidis ejus custodibus incurrit, qui nocere quantum volebat passus non est. Se tamen à tam manifesto crimine purgatum existimat, si verbulo uno excipiat fabulas me ex trivio arripere, vel nebulas spargere quas ipso tacente dies pridem discussit. Quasi vero tam scelestæ conspirationis & nefandi colloquii memoria ex piorum cordibus deleri queat sardonio risu. Ut volet nebulas elevet, nunquam obliviscentur cordati homines, dum captiosis suis artibus ad meritorium quæstum fertur, per eum non stetisse, quo minus gravis plaga infliggeretur Gallicæ Ecclesiæ. Quare desinat patroni nomen obtendere, à cujus clientela, simulac probe innotuerit, non minus facile excidet, quam fallaciter obrepsit. Hinc porro apparet quam jejuna sit ambitio, quod nescio quid tam insolenter jactitat. acsi dubium esset in aulis Principum pessima interdum mancipia favorem adipisci. Quin etiam conscientiam meam coram Deo appellat: quod ubi scio nullam esse controversiam, odiose velim aliis persuadere esse maximam; quæ vero est, astute dissimulem. Quasi vero de re notissima necesse sit ad arcanum Dei judicium provocare. Atqui notare operæpretium est quam bene inter se conveniant astutia, & cæcus furor, in quem me alieno impulsu repente præcipitem actum esse fingit. Quis non videt hominem petulantiæ deditum, vomere potius quæ stomachum gravant quam loqui? Atque ita scilicet nodus magnæ & arduæ quæstionis solvitur, quomodo Balduinum lacessere ausus sim, qui tot habeam inimicos. Mihi enim in promptu defensio est: quotquot mihi inimici sunt, esse professos Christi hostes: nullas vero inimicitias me unquam suscepisse privata causa, nec cupide appetivisse: nullas denique à mea culpa fuisse ortas. Sed hoc mihi plus satis est nullum mihi alia de causa esse inimicum, nisi quia sacrilega audacia insurgere adversus pietatis doctrinam, & Ecclesiæ salutem, ausus fuerit. Quotquot nostro tempore Christum, ejusque Ecclesiam hostiliter impetere tentarunt, eorum furori fortiter me opposui: atque ut acriter eos excepi, ita infatigabili constantia persequutus sum. nec me hujus assiduæ militiæ unquam tædebit. Hac de causa inimicus sum Balduino, quem aliquando amavi. Respondeat nunc ipse mihi velim, quomodo tot sibi acquisierit hostes: cur se & ipsos atrocibus

pugnis exercuerit: cur nusquam reliquerit verum amicum. Cui probetur nescio. omnibus certe doctis & probis viris, quibuscum versatus est, exosum esse constat. Fontem si quærimus, non alius reperietur, quam ejus ambitio, superbia, invidia, & si qua est similis virtus. Sed toto libello se prodit pudenda ejus fatuitas: qua voce gravius eum vulnero, quam si omne genus scelerum in eum conferrem. Recto enim & honesto pridem valedixit: modo acutus & vafer credatur. Serio tamen docendus est quam putidum se reddat insipidis suis facetiis. Negat se censuram accipere quam detuli, seque mihi dicit relinquere, qui nullum collegam fero. Primum videant lectores quam superciliose Balduino Cassander in libello se supra omnes censores offerat: deinde quam fuerit placidus hic noster, erga suos collegas comis & humanus, inquirant: reperient ubique fuisse intolerabilem: Sed fruatur sane Ismaelis gloria: cujus manus est contra omnes, sicuti manus omnium contra eum. Mea vero in ferendis non collegis tantum, sed majoribus quoque, nec ferendis modo, sed etiam optandis moderatio notior est quam ut futile cavillum refellere opus sit. Nemo ætate mea pietate & doctrina excelluit, quem non coluerim qua decebat observantia, & cujus virtutes liberaliter non prædicaverim. Nemo etiam eorum fuit, qui me non complexus sit summo amore, & plus detulerit quam vellem. ut de me loqui solitus fuerit Philippus Melanchthon, cujus una vox obruere potest omnes Balduini latratus, ipsum appello testem: qui si negaverit sibi esse compertum, coarguetur à plurimis. Honorifica ejus de me elogia tantum abest quin mihi animum inflaverint, ut quum me sibi præferret, & quidem scripto, dixerim non ferendum esse illud mendacium. Is tamen nihil offensus respondit se quod scripserat sentire, & verum esse. Nec vero adeo stultus sum ut id credam verum esse, vel ab aliis credi velim: sed ut bonis omnibus foeteat nebulonis hujus protervia. Quin etiam Buceri de me judicium recitat, quod ab ipso improbissime confictum esse Deum & Angelos ejus testor. Bucerus, inquit, aliquando tibi dixit, nullum te servare odii vel amoris modum, sed ea te esse vehementia, ut vel supra cælos attolleres, vel ad inferos usque dejiceres. Ita vero mihi propitius sit Deus, siquid unquam tale audierim. quin potius vir ille, quem loco patris reverebar, tanta comitate vicissim fraternam mecum amicitiam coluit, ut ægerrime passus sit Argentina me avelli. Certe ad extremum usque contendit, quibuscunque fieret modis me retinendum. Extant etiam ejus ad Senatum nostrum literæ, quibus conqueritur cum maxima Ecclesiæ totius jactura me huc retrahi: ac demum eo usque provehitur, ut dicat me inter sanæ doctrinæ ministros nemini esse secundum, paucos vero habere pares. Si immodico mei amore excæcatus modum excessit in me laudando, saltem Balduinum pudeat effrenis suæ proterviæ: vel agnoscant lectores qua ad convitiandum vesania feratur. Collegam scilicet non fero. Atqui nullus est in toto orbe fidelis Christi servus, cui non porrexerim fraternæ societatis manum. De nostro domestico consensu respondeant collegæ mei, quibus communis mecum est hujus Ecclesiæ administratio. Quicunque exoriuntur magnæ spei, modis omnibus adjuvo quantum in me est, ut gratia & auctoritate floreant. Ac testari cum Mose licet, Utinam omnes propheten in Dei castris! Denique unum si potest nominet obtrectator, quem invidia aut æmulatione moratus sim, quo minus, si fieri posset, collegæ etiam gradu esset superior. Ita per se evanescit puerile de summo pontificatu cavillum: acsi non semper tam ex animo quam ex professo defugere studuerim quicquid me extra modestiæ fines abriperet. Sed quid hoc sibi vult, dum me securum esse jubet, si non alium habeo quam ipsum vel rivalem vel competitorem maximi sacerdotii? Si tam insulse nugari libebat, saltem à præfatione tam male consentanea abstinere debuit. Valeant, inquit, ineptiæ. Expectes aliquid grave & serium. mox omnes ineptias superat, denunciasse scilicet non esse timendum ne me dejiciat è gradu. Et quis suspicatus esset hominem nihili tantum sibi arrogare, nisi seipsum proderet? Eat nunc & buccas inflet inani jactantia. Si ambitiosus essem, inquit, nunc demum putarem me esse aliquid. Pædagogia scilicet fraudulenter elicita eum extulit supra nubes, ut reliquos omnes contemptim despiciat. Interea quidem stolida ejus ambitio risum omnibus movere potest. Severe mecum expostulat, quod non pietatis modo, sed humanitatis quoque in ipso lacessendo oblitus fuerim. Quid per sua erga me officia intelligat, non assequor. Fateor fuisse mihi familiarem. quum signa melioris ingenii daret, hospes apud me fuit. Serpentem scilicet ac pestem domi meæ alui. Hoc vero prætextu quod me sibi vult esse obstrictum, ex quo jure hauserit, nescio. Ultra progreditur: me atrociores mereri pœnas quam Orestem, qui matrem aliqua causa incitatus occidit: quod sævus magister insontem & inauditum, veteremque discipulum, & prope filium, non equis, ut infelix pater Hippolytum, sed stylo meo discerpserim. Obliquas strophas omitto, in quibus facetum se fore putavit: quod me suum fuisse præceptorem significem, & ipso discipulo aut filio glorier. Ego vero siquid in eum juris unquam vendicare mihi potui, libenter remitto: quia cum Satana, cui se totum addixit, mihi nihil est commune. Sed ex ejus literis agnoscent lectores, si nunc immaniter contra me ferociat, ingratitudinis culpam in eo residere. Agedum vero insontem se probet: sicuti audacter facturum minatur. ego autem simpliciter excuso, quoniam non modo perfidiose mecum agendo, sed nunc insidiis, nunc aperto conata in communem Ecclesiæ perniciem grassando spem meam scelesté fefellerit, eo justiores mihi fuisse iracundiæ causas, quam in exterum quemlibet vel ignotum. Quod si humano more de me conquestus esset, forte eadem spe quæ me frustrata erat, iterum deceptus, optassem de vehementia aliquid remissum. nunc vero quum belluina ejus rabies perditæ & desperatæ mentis signum sit non obscurum, dicere mihi cum Propheta, ut arbitror, licebit, Quod perit, pereat. Porro quam non præcipitanter in ipsum efferbuerim multi sunt idonei testes, quibus notæ erant præclaræ ejus actiones. Ex brevi tamen narratione judicium faciant sani & integri lectores, quam humaniter eum toleraverim. Ex quo fidem hic suam professus erat, in Galliam discedens (sicut aliud semper lingua præ se tulit, quam haberet in cordis recessu) dixit ad expedienda quædam negotia exiguo tantum temporis spatio opus esse: & quia ipsius magis quam mea intererat, ipsum cito redire, mihi persuasit. Derisa est ab iis qui propius ejus mores noverant mea credulitas. Et certe experientia docuit, quia nostræ tenuitatis eum pigebat, conditiones alibi opimas & splendidas venari. Quum tergiversando alias ex aliis moras necteret, displicuit quidem mihi calliditas: neque tamen offensionis signum dedi, vel etiam gravius offensus sum, donec apud Bituriges rursum idololatriæ sordibus se polluit. Quanquam post tale quoque defectionis flagitium tanta fuit erga eum mea facilitas, ut se mihi reconciliaret. Itaque quum illa Bituricensis conditio eum gravaret (ostentatio enim, qua sola pollet, evanuerat, ut spei & votis minime satisfaceret) non dubitavit huc se recipere: & quum undique liberis eum convitiis exagitarint qui prius amici fuerant, humaniter à me impetrata venia ad-

missus

missus fuit. Feci quidem quod necesse erat: ut severa objurgatione correctus, lapsus sui fœditatem agnosceret. Serviliter assensus est, & adulatorie meis se consiliis regendum permisit. Argentinam profectus nomen dedit apud Pastorem & Seniores Gallicanæ Ecclesiæ. Porro quia apud Bituriges mox de ejus discessu fugæ simili sinistri rumores vulgo sparsi sunt: quo hanc notam elueret, Duarenum insignem Jurisconsultum quem ipse in cælum usque extulerat, aggressus est. Quam acris fuerit contentio, ex libris ultro citroque editis plus satis constat. In ea pugna quum veris armis destitui se videret Balduinus, ad illiberales insidias descendit, & Duareno ex puræ & orthodoxæ fidei approbatione invidiam conflando, carnificum furori eum objecit. Capitale, ut scitur, in Gallia erat, non tantum doctrinæ nostræ subscribere, sed libros etiam nostros furtim legere. Bonus hic pietatis sectator, dum ostendere conatur Duarenum ex me didicisse, & ex meis libris esse mutuatum quicquid in libro De sacerdotiis probe & sincere docuerat, non alio spectavit quam ut furiosis Ecclesiæ hostibus gladium homini jugulando porrigeret. Si barbara hæc immanitas mihi displicuerit, nihil mirum. quin potius hoc uno stratagemate detestabilem se piis omnibus reddidit. Et tamen quum de ea per literas, & coram conquestus est Duarenus, hominem ingenio, facundia, eruditioneque sic instructum, ut in certamine longe futurus esset superior, mitigavi. Sciunt permulti quam fidelem operam dederim sedandis quorundam animis, qui ab eo injuste provocati, magnas, nisi obviam ivissem, turbas dedissent. Certe non negabit sic me fuisse medium, ut ejus existimationi quoad potui consuluerim. Cui tam clementer peperci, & quem sustinui tanta patientia, adhuc de mea inhumanitate conqueritur: Quam vero indignam mercedem retulerit, partim breviter exposui, partim dissimulo, ne privatas injurias persequi videar. Certe, ut stylum in eum stringerem nunquam adductus sum, donec se voluntarium obtulit. Nam quum male satagere non desisteret, ab eo tamen abstinui. tantum abest ut securum & dormientem, ut mentitur, configere in animo fuerit. Quo majore ludibrio digna est fatua ejus protervia, ubi prope parricidium nominat, quod eum qua dignus erat objurgatione verberare ausus fuerim. Ac ne zeli excusationem obtendam, prior occupat, & longe à zelo distare excipit rabiem dentibus hominem innoxium laniantem. audio maledictum, quod liber de quo agitur me tacente discutiet. Carnificem interea se prodit, qui lanienas tam libenter crepat. Nam quod odiose nos zelotis comparat, qui per cædes & latrocinia grassando Judæam misere perdiderunt, non minus insulsæ dicacitatis est, quam perditæ audaciæ. Neque enim secus ac gladiatores in cædem ruunt, hic facetus scurra præceps ad convitiandum fertur: ut non stigmate modo, sed suffixione opus sit, si de nequissimo calumniatore pœna pro merito sumatur. Plausibile dictum esse putat alienum se jactare à meis factionibus, ab eorum intemperie vehementer abhorrere, qui tumultuando augent dissidia religionis, & oderunt omnes piæ & placidæ conciliationis rationes. Ergo nebulo nescio quis cœno emergens impura sua procacitate Soli tenebras obducet: Nempe sic factiosus fuit Jeremias, quum perversis impostoribus larvam detraheret. Sic tumultuati sunt omnes Prophetæ, quum in genuino Dei cultu nihil mutandum clamarent. Sic Christus & Apostoli ab impiis Dei contemptoribus novæ sectæ vocati sunt duces. Sic ab Epicureis Balduini similibus olim turbarum omnium culpa in Christianos conjecta fuit. Porro quum sua cuique sit factio quorsum attinet multas in me congerere? Quænam tamen istæ sint tot factiones ostendat: paci & concordiæ hostem me esse probet: tum aliquid fatebor esse ab eo dictum. Atqui longe fallitur, si quid aliud assequi se confidit, quam ut intolerabilis ejus superbia omnibus fœteat. Quod lugere se fingit Ecclesiæ dissipationem, cumulus est stolidæ jactantiæ. Interdum tamen scurrando mitescit, nunc Virgilii carmina resonans, ut ex tripode vaticinari dicas, nunc frigidos jocos hinc inde consarcinans, quibus secure se fabulari ostentet. Ergo si me contempserit, protinus Sublimi feriet sidera vertice. Quo consilio se nugari magnifice prædicat, frivola nescio quæ dicteria in me jaciendo. Quid enim aliud facerem? inquit. nempe magnus vir censebitur, si per lusum & jocum nullo negotio me exagitet. Quid ergo sibi volunt tot tragicæ exclamationes, quibus cælum & terram invocat? Nugator, quod nomen vere tibi sumpsisti, si te poëtica melodia delectat, quomodo non in mentem venit illud Horatii, Si vis me flere, dolendum est? Neque enim satis convenit, eum qui se prope nefando parricidio impetitum fuisse deplorat, delicias sibi facere, & in sua pernicie suaviter jocari. Hac de causa etiam mihi insultat, quod non omnes sciant qua parte me premat pulcher calceus. Quasi vulgari proverbio in hominem ab omni ostentatione longe remotum temere projecto, opprimi queat comperta omnibus simplicitas. Postquam vero se tam bellis dicteriis satiavit, sibi asciscit severi monitoris & magistri partes: verecunde tamen: quia malus Comœdus præpostere falsas personas inducit. Mihi vero nihil opus est Bucerum, cujus nomine non minus pueriliter quam improbe abutitur, è cælo elicere, qui scurram refellat: quando mortui superstites sunt literæ, atque etiam libri publice editi, ex quibus cognoscere promptum est, quam stolide Balduinus ejus personam induerit, ut licentiose in protervia insultaret. Sævo in me probro jam invectus fuerat, quum rogaret ecquo libertas communis reciderit, si non liceat loqui, nisi ex arbitrio & formula unius alicujus novi doctoris. Omitto quod novum appellat doctorem, cujus responsa olim sibi esse pro oraculis scribebat. sed quam falso comminiscatur hanc me servitutem illis imponere, ut ex meo nutu pendeant, testes sunt qui tametsi libere à me dissentiant, non tamen desinunt esse amici. Invidiosius quod sequitur: Nisi meis consiliis obviam itum fuerit, non modo causa, sed & vita cadendum esse, omninoque pereundum, si quid exciderit quod mihi non placeat. Forte id ab ipso impetravit Castalio, tanquam firmum amicitiæ pignus, ut patrocinium causæ Serveti susciperet. Justas quidem ille pœnas dedit: sed an meo arbitrio? Certe arrogantia non minus quam impietas perdidit hominem. Sed quodnam meum crimen, si Senatus noster meo hortatu, ex plurimarum tamen Ecclesiarum sententia, execrabiles blasphemias ultus est?

Vituperet me sane hac in parte Franciscus Balduinus, modo Philippi Melanchthonis judicio posteritas mihi gratitudinem debeat, quia tam exitiali monstro Ecclesiam purgaverim. Senatum etiam nostrum, sub cujus ditione aliquando vixit, perstringat ingratus hospes: modo idem Philippus scripto publice edito testetur dignum esse exemplum quod imitentur omnes Christiani Principes. Vanitatis, futilitatis, calumniæ, maledicentiæ magnam esse turpitudinem fateor. Cur ergo his omnibus vitiis infamiam, & odium omnium sibi accersit? Sit sane magnum odium sævitiæ adversus insontes inflammatæ: sit etiam magna Dictaturæ invidia bonos cives proscribentis: intolerabilis res sit in Ecclesia tyrannis: quando nihil horum in me competit, libenter admitto. Si me sugillare impuro convitiatori propositum est, acta sævitiæ meæ commemoret, insontes nominet à me afflictos, tabulas proscriptionis ostendat: denique tyrannica acta proferat, quæ exercuerim sub religionis specie. Et tamen

postquam libidini suæ adeo intemperanter indulsit, multo atrociora in posterum denunciat: & pro solita urbanitate nunc se mihi parcere jocatur. Atqui nihil melius quam vesanum hunc furorem, qui ad me non pertingit, è tuto despicere: quia ubi latratus omnes suos consumpserit, idem manebit qui semper fuit obscœnus canis. Glorietur se mihi non cedere in Reip. & Ecclesiæ servandæ studio: modo inani fastu crepantem pueri quoque subsannent. Nec vero Galliæ oculos configere necesse est, ut de perpetua mea fide, diligentia, integritate, modestia, tolerantia, & assiduis pro Ecclesia laboribus judicet: quod tot insignibus documentis jam usque à mea adolescentia probatum est. Hac fiducia in gradu meo ad extremum usque perstare mihi satis erit. Nam quod me errare clamitat, si in eo me jam solio puto locatum, ut mihi quod libet liceat, omnibus insultem, omnibus indicam silentium, solus imperem & fulminem, ejusdem est futilitatis quæ jam in aliis spurcis convitiis patefacta est. Ne quid tamen proterviæ reliquum faciat, quia aliquando ne quid amicis crearet periculi nomen meum, privatim quum ad eos scriberem, Lucanium me inversis literis vocavi, trahit bonus hic Reip. defensor in crimen: & simul Luciani nomen permiscens, infamiam aspergere mihi conatur, Calvinum in Lucianum vertendo. Nempe hoc dicterio se religiosum probare voluit, vel saltem occupare, ne ad magistrum suum Lucianum ablegaretur. Hi scilicet falsi sunt lepores boni Rhetoris: præ quibus tolerabile esset cavillum, si quis Badinum pro Balduino diceret. quod tamen putidæ esset affectationis. Sed nihil mirum sic hominem mente alienatum desipere, qui crimen ἀστοργίας sibi objectum diluere volens, orbitatem mihi exprobrat. Dederat mihi Deus filiolum: abstulit: hoc quoque recenset inter probra liberis me carere. Atqui mihi filiorum sunt myriades in toto orbe Christiano. Si vero filiola tua, quam celebras, & qua superbis, adolescat, merito eam pudebit tali patre fuisse progenitam. Quorsum tamen colligat bonus Philosophus quid sit στοργὴ me nescire, qui nondum sim pater, fateor me non assequi. στοργὴν enim hactenus putavi extendi ad alios quoque humanæ pietatis gradus. Quo jure ipsum minime ἄστοργον esse clamant Bituriges, qui suos privignos simul cum eorum avia spoliaverit. Porro si turpe est seni Theologo asperius virum ætate adhuc florentem tractare, unde junioribus licentia tam proterve senibus insultandi? Equidem Dei beneficio sum senex, sed nondum sexagenarius, ut me hic nepos è ponte sublicio dejiciat. Has, non dico spurcitias, sed ineptias, quisquis expendet, quomodo Balduinum credet aliquid honoris mei causa, sicut simulat, tacere?

Porro de præclaris studiorum suorum, & optimæ erga Rempublicam voluntatis monumentis in Germania relictis, gloriose testari (sunt enim hæc ejus verba) nihil miror: quum me invidia frementem ad se oppugnandum rapi dicat. Quid tibi invideam miser? Quid tam stolida comparatione assequi te putas, nisi ut os tuum impurum omnes conspuant? Si omnia recenseam quæ homini vel ferreæ vel nullius frontis, comminisci & garrire libuit, nullus erit modus. Tandem quasi ad seipsum reversus, & philosophice differens, admonet singulare vanitatis exemplum, cujus ad omnem posteritatem tristis forte extabit memoria, in me divinitus fuisse propositum, quo omnes cristas demittant, eosque misereat communis miseriæ atque cæcitatis. Sit vero hoc memorabile tuæ vanitatis trophæum, qui non modo insolentius quam antehac cristas erigere, sed linguam, ungues, & dentes acuere ita cœpisti, ut nihil unquam extiterit vel superbius vel truculentius. Eat nunc, & se in suo stercore volutans, fœtoris sui odore delectetur, donec ordinum omnium detestatione obrutus, quid sit pudor & misericordia discere incipiat. Judicum, ad quos provocat, cognitionem minime formido, aut defugio. quomodo enim non me subjicerem eorum auctoritati, quos raris & exquisitis virtutibus insignis? Verum quod fortes juris vindices fore pronunciat contra injurias, defensores justæ libertatis contra novæ tyrannidis ferociam, patronos innocentiæ adversus vim & insidias, nihil ad me. Fuit hoc seculis omnibus usitatum, ut rabulæ, quos famelica gloriæ cupiditas ad rabiem adigebat, quo quisque dignitate esset præstantior, protervius in eum linguam exererent. Vetus scurrarum Rhetorica est, aut potius virulenta dicacitas, omnem virtutis splendorem tyrannidis nomine fœdare. Quid tibi faciam Balduine? quum mihi propositum esset tota vita latere, Deus me extulit quo nolebam, & aliquo gradu esse voluit in sua Ecclesia: tu, quem urit & excruciat insana gloriæ fames, frustra inhias honoribus, & tot erraticis venationibus nihil proficis. an mihi luenda est tuæ stoliditatis poena? Meam vero innocentiam vi & minis opprimere tam persuadebis futili tuo mendacio, quam Virgiliani carminis tinnitu Coloniam misisse sicarios, qui Cassandrum occiderent, quem proxima pagina adhuc superstitem manere denuncias. Hac scilicet probitate libertas tibi parta est, ut in mendacia non minus severe quam optimus veritatis assertor, inveharis. Sed quid hoc sibi vult, tanquam pecudes naribus à me tractari quos negat vel cæcos esse, vel fatuos, vel ad degenerem servitutem abjectos? Verba tam contraria implicare quis vel sani vel sobrii hominis esse credat? Ex eadem amentia ebullit quod proxime sequitur: dum lamentabili voce deplorat se miserum pupillum esse, & simul gloriatur, quamvis ego qui terribilis sum magister, flammas ore vomam, se magno suo qui in cælis est tutore fretum, assurgere supra omnium larvarum & dirarum terriculamenta: & reputare quod melior magister docuit, Beatos esse quibus maledicunt homines mentientes. Si Dei pupillus censeri volebat, cur non speciem aliquam modestiæ præ se tulit? Quorsum vero attinet Dei nomine sic abuti qui divina & humana jura non minus superbe contemnere quam scelerate violare non dubitat? Certe perperam ad Dei tutelam confugit qui tam malus fuit vitricus. sed voluit scilicet religionis opinione sibi gratiam acquirere apud simplices: acsi crederet ullum in cælo esse numen. Hoc vero est non assurgere supra larvas, sed larvarum omnium integumenta congerere ad fallendum. Porro quod me ad judicium citat, reperient lectores non alio consilio factum esse, nisi ut insereret quod de Publio Galba legerat apud Ciceronem, primum esse ex Pontificibus qui tractus fuerit ad populi judicium. Quoniam itaque putavit ad me perstringendum hoc fore plausibile, ne tam bellum dicterium perderet, tribus vel quatuor paginis adversus meam potentiam invehitur: acsi omnibus legum vinculis solutus tyrannide instar Romani idoli dominarer. Scilicet non satiatur crudele ejus in me odium tot quibus me omnes Christi hostes impetunt calumniis, nisi in arenam projiciar à feris laniandus. Hæc mea est immunitas, ut omnes omnium impetus in me ruant, eorumque tela in me dirigantur. Unde apparet quam putida sit hominis ostentatio, dum me ab Æolia mea exire jubet, quo mecum confligat aperto Marte. Quasi vero non satis hucusque penetrent ejus & similium maledicta: aut Geneva ventos exsufflet quibus ipse crepat. Quanquam non expectavi dum me è securo, ut fingit, nido extraheret: quia quo tempore totius Regii Consilii odia in nos accenderent improbi, nullo salvi conductus (ut loquuntur) diplomate petito, libere postulavi ut inter medios ignes causam dicere liceret. Simile aliquid de se narrat Balduinus. Sed quia cum Cynico scurra nullus esset litigandi modus, præstat verborum ampullis solidam rerum ipsarum veritatem opponere. Una re

maxime

maxime gloriatur, quod relicta patria, contemptis divitiis & honoribus, exilium & inopiam pro Euangelii professione pertulerit. Equidem in laude duco, quod Euangelii nomine in discrimen vitæ adductus fuga sibi consuluerit. Fortunis exutum fuisse negant conterranei & familiares: quia extra Cæsaris ditionem à matre & cohæredibus permissum fuit sumere quantum ex hæreditate, si integra fuisset ejus conditio, pervenire ad eum poterat: ut ne unius quidem assis jacturam fecerit. Et aliquando coràm homini gratulatus sum, quod tam facile recuperasset quod sibi credebat periisse. Verum ne falsis laudibus contra Christum Regem gloriæ superbiat, iidem ejus familiares affirmant, simulac se eripuit à periculo, per Claudium Cantiunculam, qui tunc Cancellarius erat Lotharingiæ, de reditu tentasse, quem fœda Euangelii abnegatione redimere paratus erat. Etsi autem repudiatus alio se vertit, jam tunc voluntarius fuit apostata. Ego quibus vel deliciis, vel commodis vel opibus Christum prætulerim, non commemoro. tantum dico, si mihi fuisset animus Balduini, non fuisse adeo difficile quæ frustra semper ambivit, & quibus hodie nimis cupide inhiat, adipisci. Sed valeat illud. Ego tenuitate mea contentus frugalitatem sic colui, ut nemini gravis fuerim: quietus maneo in statione mea: de stipendio, quod mihi mediocre constitutum erat, aliquid remisi, tantum abest ut de augendo verba fecerim: meas omnes curas, labores, studia non modo in utilitatem hujus Ecclesiæ, cui peculiariter sum adstrictus, sed ad omnes Ecclesias quibus possum subsidiis juvandas confero: docendi munere sic defungor, ut in summa fide & diligentia nulla ambitio appareat: multas molestias devoro: tolero multorum ruditatem: nullius potentia impeditur mea libertas. Itaque magnis per adulationem non indulgeo: nullas metuo offensiones: nulli me hactenus inflarunt prosperi successus: sicuti multis & gravibus procellis jactatus eas intrepide sustinui, donec singulari Dei beneficio emergerem: comiter vivo cum meis æqualibus: fideliter amicitias tueri studeo. Quid Balduinus? tanquam venaticus canis huc & illuc assidue oberrat, illiberalis quæstus causa sordidam juris nundinationem exercet: quæ nunc arrisit conditio paulo post in fastidium venit: inani ostentationis studio deditus quid sit in publicum prodesse ignorat: floreatne an pessum eat religio, susque deque habet: privatæ curæ non tantum otii permittunt, ut de communi salute & Ecclesiæ statu cogitet: nisi quod infelici genio, vel fatali quodam morbo, semper ad nocendum satagit: sibi uni addictus, omnes à quibus nihil sperat fastuose despicit: potentum favorem captat sine modo blandis assentationibus: bonis quibus invidet plusquam ferociter insultat: quocunque venit, fax est prorsus furialis ad excitandas discordias: denique ut neminem unquam sincere dilexit, ita neminem ex probis & integris Dei cultoribus habet amicum. Si asperior visus fuero, auctore Paulo culpam in eum ipsum rejiciam qui me coëgit.

GRATULATIO

AD

VENERABILEM PRESBYTERUM DOMINUM GABRIELEM DE SACONAY,

Præcentorem Ecclesiæ Lugdunensis, de pulchra & eleganti Præfatione quam libro Regis Angliæ inscripsit.

Fuit nostra ætate Præcentor quidam Ecclesiæ Aureliensis, Cortæus nomine, qui quum linguæ protervıam exereret adversus omnes, solebat à seipso ordiri: atque ita facete occupabat quæcunque in ipsum torqueri poterant dicteria. In homine igitur improbo & nequam aliqua fuit verecundiæ species, quod nihilo magis sibi quam aliis parcebat. Nunc vero exortus est nobis longe dissimilis Præcentor Lugdunensis Ecclesiæ, Gabriel de Saconay, qui sumpta gravi persona, tanquam larvatus Theologus theatrum cum altis cothurnis ascendit: ac perinde differere audet de cælestibus mysteriis, acsi à puero in Apostolorum & Prophetarum schola educatus esset, & pietatis doctrina probe imbutus, quum tamen in ganeis & lustris demersum semper fuisse constet. Si Lugduni quæritur famosum lupanar, domus ejus primas tenebit. Omitto choreas & saltationes quas severi castique homines vocarent lenocinia. Simpliciter dico, non minus aperte hospitium præbero scortationibus, aliisque flagitiis, quam si meritoria taberna esset. Domos frequentat omni dedecore refertas, fœtoremque tanquam venaticus canis olfacit pro suavissimo odore. Si quas autem magis integras & honestas intrat, suarum libidinum sordibus eas inficit. Nisi Veneris stigmata in facie gestaret, forte difficilior esset probatio. Quam belle vero ceciderit plaga, tenere operæpretium est. Erat illi optimus sodalis, & moribus ejus aptissimus, cui nomen Samousseto, quod Lugduni pueris quoque notissimum est. Tanta inter eos animorum conjunctio, ut mutuo consensu, & quasi ex compacto, scortum ambobus commune esset. Verum quum tertius quidam esset rivalis, nescio qui factum sit ut Samoussetus eum lecto potitum suspicatus, noctu ad vindicandam injuriam ostium domus pulsans, in miserum socium inciderit. Ut erat zelotypia accensus, nimis festinavit in vulnere infligendo. Defertur hic infelix athleta domum. Cognito errore, advolat Samoussetus: collachrymati, mutuo amplexu amicitiam confirmant. Hæc insignia scilicet, quæ ex lupanari retulit, animos faciunt ad magnificam hanc loquentiam: qua non secus audet tonare, quam si incognita esset totius vitæ ejus obscœnitas. Quin etiam pudicitiæ patrocinium suscipit homo verecundus, certe dignus qui Bonæ deæ sit sacerdos. Quid, os impurum, unde nihil præter teterrimum foetorem exhalari potest, hoc quoque ad tuam impudentiam restabat, ut de castitate verbum facere auderes? Declamitet in promiscuos concubitus, quorum licentiam apud nos grassari non minus secure affirmat, quam si de alio orbe fabularetur. Atqui si eadem Lugduni quæ apud nos vigeret legum severitas in puniendo hoc scelere, pridem cadaver tuum ad furcas suspensum, corvorum fuisset cibus. Audes negare, si capitale, ut oportuit, esset adulterium, te honestas fœminas vel stuprando, vel sollicitando, centum mortes fuisse meritum? domum splendidam, quæ non procul à Veteri moneta sita est, fuisse tuis flagitiis infamem? minis ac terroribus libidines tuas fuisse repressas? Et tu, ganeo, tanquam patronus castitatis in medium prodihis? Atqui scena, vel in optimo histrione, talem personam vix admitteret. Subolfacere tamen

men licet quid hoc artificio captaverit. Deleta superioris vitæ memoria, si pudicitiæ famam acquireret, domos sibi clausas patefactum iri speravit. Quasi vero post tot experimenta vel fatui credant te alium & novum esse hominem. Committeret tibi quispiam uxorem, qui non modo projectæ libidinis taurus es, sed leno quoque & adolescentum corruptor? Oblitane est civitas, quam belle in schola tua filium nobilis familiæ erudieris, donec scilicet suspendiarium redderes: quando invito patre, tametsi urbis Præfectus erat, domus tua misero fuit asylum, in quo impune ad omnem nequitiam induresceret? Verum attendere convenit quas nobis pro virgineo suo pudore scortationes exprobret. Noctu nos cœtus dicis Lutetiæ fuisse habitos, ubi extinctis candelis singuli prout libitum esset cum fœminis & puellis coirent. Tu forte eorum quibus falsum crimen aspergis, timiditatem rides, quia soleas ad clarum lumen multorum zelotypiam aperta lascivia accendere. Sed unde portentum de quo grunnis, ô porce, comperisti? Vestri quidem sunt lepores, dum incaluistis comessando, vestra flagitia in homines putos & innoxios rejicere. Sed quum diris tormentis & immanibus sedulo inquisierint qui religionis nostræ ac nobis infestissimi erant hostes, ac nihil omiserint sævitiæ, quo detegerent si qua esset obscura criminis suspicio, fateri coguntur improbissimi quique nullius culpæ convictos, nisi quod ad audiendam pietatis doctrinam, & sacras preces, convenerant. Tu ergo unus es, cui credatur esse verum, quod acta publica à professis hostibus conscripta vanissimum esse clamitant? Eodem nempe colore piis Martyribus, quorum circiter exordia regni Christi floruit sanctitas, objecta sunt à tui similibus infanticidia. En integritatis specimen, quo tibi fidem in dogmatibus concilies: quando nihil pudet tam stulte in spargendis calumniis ineptire. Qua etiam fiducia transsubstantiationem secure ac plenis buccis asserere audeas, nescio, nisi forte quia tibi peræque facilis videtur transmutatio panis in corpus, ac metamorphosis mulieris in virum. Hoc enim suavitatis genere convivas tuos oblectas, dum mulieres virili habitu ad mensam inducis. Hunc ludum quam sæpe tibi præbuit plebeia meretrix, quam partim à propria venustate, partim ab opificio mariti Bellam corderiam vocabant! In rabioso urbis Genevæ odio, ne fallaci zeli prætextu te vendites, breviter aperienda est origo, unde appareat privatam causam te agere. Vendiderat hic homo frugi quasdam ex suo patrimonio decimas. Ut temperanter vivit, pretium statim fuit consumptum. Venales iterum proscripsit. Senatus Genevensis, cui commodum erat emere, quod alias possidebat contiguas, justum pretium numeravit. Postea in archivis reperta fuit prior venditio. Mirabiturne quispiam hominem graviter excanduisse, & adhuc stomachari, ereptam sibi fuisse pecuniam quam ingurgitaverat, & tantundem ex annuo proventu, qui prodigis sumptibus alioqui non sufficeret, fuisse detractum? Verum de fœdis ac pudendis belluæ moribus jam plus satis: itaque ad rem ipsam transeo: modo prius pauca verba fecero de auctore Præfationis, qui Gabrieli de Saconay calamum suum conduxit. Sic enim decebat, ne præfatio ipsa à libro quem commendat, saltem in hac parte discreparet. Quum inter exordia pugnarum Lutheri viderent Papæ satellites in Anglia se rationibus obrui, nova ab illis excogitata fuit ratio, ut opposito clypeo auctoritatis, videri possent superiores. Liber ergo consarcinatus est à monachis & ejusmodi rabulis, cui Rex à malis consiliariis persuasus, nomen suum inscribi passus est. Quia vero inconsiderati servitis postea eum pœnituit, & ipsa insulsitas operis ad memoriam abolendam satis erat, triginta annis alto silentio sepultum fuit. Nunc quum liguritor quidam mensæ Gabrielis de Saconay, jactaret sibi esse in manu præclaras rhapsodias, quæ causam nostram non parum læderent, quæsita est plausibilis edendi occasio. placuit igitur Regis Angliæ librum qui pridem obsoletus erat, rursus excudere. Laudem vero Præfationis, quam conductitius ille rhetor resignabat, cupide arripuit Gabriel, ac sibi dimidius rex fore visus est, si regio nomini suum misceret. Ridicula vero ejus fatuitas, qui non vidit puerorum quoque ludibriis se obnoxium fore. Fidei scilicet Catholicæ defensor credetur, cujus veternus ac stupor ex crapula, aleæ lusu, stupris & bruta petulantia abunde cognitus est? Nec vero in Præfatione quicquam eximium apparet, in quo sibi artifex placere debeat. Sed quamlibet tenuis ingenii vel doctrinæ scintilla emicet, tollitur omnis dubitatio. Suæ ergo existimationi, si qua esse potest, male consulit Præcentor, qui tanquam cornicula alienis plumis se vestivit, & dedecora produxit in medium, quæ vel in oblivione jacebant, vel manebant inclusa inter muros urbis.

Ut capita breviter percurram, primo loco declamitat contra hæreses. Ac ne in certamen descendere videatur, nisi bene armatus, coacervat plurimos Scripturæ locos, quibus monentur fideles ab erroribus & sectis cavere. Spatietur sane in hoc campo, atque etiam exultet quantum libuerit. Ego autem ubi omnia dixerit, totam ejus actionem duobus verbis claudam. Recte admonet Petrus, sicuti fuerunt in veteri populo, ita sub regno Christi orituros falsos doctores, qui Ecclesiam conturbent. Respondeat quibuscum certaverint omnes Dei servi: anne alios sustinuerint graviores impetus, quam ab ipso templo, quum superbe jactarent sacerdotes & pseudoprophetæ sibi quidvis statuendi esse arbitrium, quia Lex à sacerdotibus nunquam periret. Deinde, quum de tristi & horrenda defectione, quæ Ecclesiam dissipatura erat, vaticinatur Paulus, Antichristum in ipso Dei sanctuario sessurum esse affirmat. Hæresibus refertum esse orbem deplorat Præcentor, & merito: quando Poëtis quoque hæc trita pridem fuit cantilena. Sed Petrarcha qui paulo melior erat Poëta, quam hic Musicus, Romam vocans hæreseōn matrem, grave vulnus suis inflixit. Vagus igitur & erraticus erit sermo Gabrielis, donec hæreticos definiat, quorum cavendæ sint insidiæ. Nobis autem sic in eos torquere ac dirigere promptum est quæcunque de noxiis Ecclesiæ pestibus continet Scriptura, ut non modo in cute, sed in visceribus defixa hæreant. Multo etiam insipidior altera congeries, quam ex vetustis Scriptoribus assuit. Hortantur illi Ecclesiam ad fugiendos hæreticos. Atqui ex perpetua eorum doctrina, nullo negotio demonstrabo quoties opus fuerit, si obtemperare placeat eorum consilio, nihil magis fugiendum esse idololatria Papali. Hactenus strenue vociferando hoc adeptus Præcentor: quoniam Ecclesia erroribus assidue infestatur, sedulo cavendos esse hæreticos, & cordate ipsis resistendum. En quam feliciter liberali doctrina imbutus fuerit, qui rem indubiam confuse exagitando, se magis & suam catervam quam adversarios gravet.

Transit deinde ad hypothesin: utcunque Scripturam obtendant hæretici, obserandas esse aures: quia solenne illis semper fuerit mundum hoc fuco decipere, & iisdem armis Christum aggressus sit Satan. Equidem judicio opus esse fateor, ne credulitate nimia irretiamur, ubi laqueos tendunt perversi Scripturæ interpretes. Sed ideo fidem Scripturis abrogare, quia eam adulterino sensu vitiant ac corrumpunt hæretici, & fallaci ejus objectu capiuntur simplices, non minus insipidum est quam profanum. Gloriantur, inquit, Scripturis hæretici, & Dei Spiritum sibi arrogant. Fateor sane. Ergo penitus excutiantur, & statim deprehendetur vanitas. Præcentor autem melodiæ oblitus, neglecto examine,

Scri-

Scripturam repudiari jubet. Quanquam enim verbo fatetur sacram esse ejus auctoritatem, & quam nefas sit convellere, nec de ipsa esse controversiam, sed tantum de sensu: negat tamen aperte quicquam in ea esse firmum, perspicuum, vel solidum, in quo tuto acquiescas. Summa redit ad vulgare proverbium, Flexibilem esse instar nasi cerei. Audacter enim negat ullis erroribus, quibus jam ab initio concussa fuit orthodoxa fides, allatum fuisse remedium ex Scriptura, sed Ecclesiæ decretis fuisse profligatos. O stuporem plusquam belluinum! Tibi ergo Christus erit Deus, quia sic placuit Nicænæ Synodo: nec aliud tuam conscientiam contra Arrium fulciet, quam humana auctoritas? Quod si hodie superstites essent Athanasius & ejus collegæ, pecudem hanc detestarentur: quia nulla illis afferri atrocior injuria potest, quam si quid asseruerint non præeunte Scriptura. Si excipiat, gubernatos quidem fuisse Spiritu & verbo Dei, simpliciter tamen standum esse eorum judicio, ut tollatur ambiguitas, & animi fluctuare desinant, ipsos quidem Patres à temeritate absolvet, sed in Deum nimis scelestе contumeliosus ac blasphemus erit: qui per Mosen clamat se palam fecisse viam vitæ & mortis, ac in Lege patefecisse quicquid cognitu utile erat: per Jesaiam vero, se non in abscondito loquutum esse, nec frustra mandasse, ut ab Israël quæratur. Sed quid in re supervacua laboro: quando ejusmodi sententiæ passim occurrunt, quibus testatur Spiritus claram salutis lucem in Lege, Prophetis & Euangelio fulgere? Si tantum suspectam reddere doctrinam molitus esset, tergiversando forte extenuaret culpam, sibi non aliud fuisse in animo quam multorum levitatem corrigere. Nunc vero quum omnes aditus Scripturæ occludat, ac quicquid ex ea proferimus, secure absque delectu repudiari velit, quid agendum est cum tam effreni temulentia? Ad spernendam Scripturam suos hortatur: quia periculosum sit ad eam attendere. Velim ergo mihi respondeat quibus armis se defenderit Christus, ac Satanæ insultum repulerit. Vibraverat ille telum ex Scriptura sumptum. Annon Scripturæ clypeum vicissim opposuit Christus? Plurisne erit nobis semisomnis ganeo, quam dux ac signifer salutis nostræ, unicusque magister, Filius Dei? Nec vero Paulus, postquam certandum nobis indixit, aliis armis nos instruit, quam spe, fide, Euangelii doctrina: nec in manum porrigit alium gladium quam verbum Dei. Nam si ideo emergunt hæreses, ut qui probati sunt, manifesti fiant, nunquam Spiritu discretionis electos suos destituet Deus. Atqui Satan ejusque ministri se transfigurant in Angelos lucis. Nempe ipso dictante tibi impositum fuit Gabrielis nomen, quo majore licentia satageres ejus te angelum monstrare. Verum ut breviter transigamus, quid juvat multas paginas farcire jejuna & frigida sententia: quia Scriptura abutuntur hæretici, genuinumque ejus sensum pervertunt, metuendas esse insidias? Frigidum voco, quod ad præsentem causam non aptatur: Jejunum, quod futiliter in aërem jactatum, sine fructu evanescit. Prudenter multa de hæreticis orthodoxi doctores, insulse vero Præcentor, qui ad conflandum nobis odium, quæcunque ex librorum indicibus corradere potuit testimonia, recensuit, quum ne verbulo quidem ullum in doctrina nostra errorem attingat. Longe alia nostra est agendi ratio. Neque enim linguas aut calamos exercemus agitandis communibus locis, neque aures obtundimus umbratilibus verborum præludiis: sed manus conserimus, urgemus, ac premimus adversarios, protrahimus eos (quantumvis subterfugiant) è tenebris in lucem: denique aperte & serio quod nobis mandavit Deus, docendi munus, & illustrandæ veritatis, exequimur. Quid Gabriel? Postquam longo verborum circuitu se fatigavit, acsi raram coronidem addere vellet, fugiendos hæreticos esse denunciat: quia vel idolorum sint cultores, vel coli appetant quasi idola: quum scriptum sit, Fugite idola: deinde, Ne misceamini cum idololatris. Nos vero non allegorice vel perplexe caput hoc tractamus: sed libere detegimus ac traducimus vesanum furorem quo ardent Papistæ in colendis idolis. Fœdari ostendimus Dei gloriam, quum sub ligno vel lapide, vel pictura repræsentatur. Duplicari sacrilegium liquido monstramus, quum transfertur ejus cultus ad fictitias imagines. Invocationem Dei eversam esse conquerimur, quum diabolicæ scholæ dubitanter preces concipere jubent, & abolito Christi patrocinio, innumera turba substituitur in ejus locum, dum sibi quisque hunc & illum deprecatorem ascíscit. Probamus exitiali confidentia præcipites agi miseros homines, dum Spiritus gratiam nonnisi cooperatricem, & quasi pedissequam, in subsidium liberi sui arbitrii advocant. Contendimus mortifero etiam veneno diabolicæ superbiæ inebriari, dum salutem petere ex operum meritis jubentur, quæ non alibi quam in gratuita Dei misericordia reperiri potest: dum peccata satisfactionibus pensare docentur, ut se à reatu eximant. Convincimus Dei cultum extraneis & adulterinis figmentis corruptum ita esse, ut nihil aliud quam mera superstitio ubique appareat. Cominus cum dira & crudeli tyrannide confligimus, quæ non tantum opprimit miseras conscientias, sed excarnificat. Ostendimus quam fœdum & intolerabile ludibrium sit hierarchiæ titulum imponere barbaræ dominationi, in qua nihil affine apparet Ecclesiastico ordini. Docemus non longius cælum à terra distare, quam fœdam Papalis cleri colluviem, à legitimis Christi ministris. Acriter invehimur in pudendam ac nefandam sacrorum omnium profanationem. Quinque inanes ceremoniarum pompas docemus falso censeri inter Sacramenta, quum ex hominum cerebro manarint. Baptismum deflemus adventitiis multis commentis esse infectum. Cœnæ vero loco detestabile sacrilegium erectum esse: in quo furciferi fictitia sua immolatione Christum assidue crucifigunt, sacerdotium ejus scelesto latrocinio ad se rapiunt, histrionicum ludum fingunt reconciliationem mundi esse: acsi Filius Dei suo sacrificio tantum monstrasset quomodo expianda sint peccata. Panis frustulum Dei loco ostentant, acsi illic inclusus delitesceret: unde nascitur crassa adoratio. Denique vestras omnes corruptelas, quarum decimam partem vix recensui, evolvimus & aperte explicamus, ut cæcis fere palpabilis sit earum fœditas: nec in tot controversiis ullum est caput quod non diserte & ingenue excusserimus, ad imum usque penetrantes. Gabriel autem ab omni conflictu procul declinans, in erratica velitatione triumphos suos agit. Qua fatuitate videtur ex professo gratiam captare. Certe prævaricando non posset partis suæ causam magis lædere, quam dum cedendo & fugitando, arenam in qua certandum erat, deserit. Quin etiam ubi recitat quæ proferimus contra eos Scripturæ testimonia, omissa responsione alio transvolat. Certe dignus erat locus quem dilueret, dum citat illud Christi, Frustra me colunt, docentes doctrinas, mandata hominum: Callide obmutescit. Concionetur ergo quam volet prolixe de unitate, ubi totus sermo profluxerit, rogabo quorsum: deinde excipiam, Nugatorium esse quicquid de unitate loquitur, nisi teneatur ejus vinculum, nempe Lex, Prophetica doctrina, & Euangelium. Qua in parte vecordiam suam prodit Gabriel: quia nisi soluto vinculo, nullam unitatem agnoscit. Quid enim præscribit in quærenda concordia, nisi ut posthabito & valere jusso Dei verbo, veteribus placitis, qualiscunque sint, stemus? Aliquid demum agere videtur, ubi de recta Scripturæ interpretatione disserens; iniquum esse

dicit,

dicit, ut ad proprium cujusque sensum torqueatur. Nec sane ad eam rem probandam testes hinc inde accersere opus erat omisso Petro, qui unus omnibus aliis præstat. Nam quia non humana voluntate olim allata est Prophetia, sed divinitus inspirati loquuti sunt sancti homines: Inde colligit Prophetiam minime subjici propriæ vel privatæ interpretationi. Fateor igitur quamvis affulgeat Dei veritas in Scriptura, homines tamen in clara luce cæcutire, donec eorum mentes & animos Deus Spiritu suo illustret. Fateor rursus Spiritum esse doctorem humilium, qui ratione carnis in obsequium Dei subacta, sincero animo scire appetunt quid velit & jubeat, seque dociles & morigeros offerunt. Simul addo puram conscientiam sanæ fidei custodem esse. Quia nihil horum omnium unquam gustavit Gabriel, per suas salebras vagatur. Quod autem sibi prodesse existimat, solum mordicus arripit, Penes Ecclesiam esse rectum Scripturæ sensum. qua ratione vocatur columna & firmamentum veritatis à Paulo. Cæterum ne litigando & altercando frustra teratur tempus, succurrat oportet Ecclesiæ definitio, quam Gabriel secure præterit. Nam quod antiquitatem ebuccinat, stolidæ impudentiæ est. Perinde nobiscum agit, acsi bellum indixissemus toti veteri Ecclesiæ: à quo ita longe absumus, ut doctrinam sanctorum Patrum barbarie Papatus obrutam suo nitori restituere conemur. Certe nostro studio, vigiliis, ac diligentia factum est, ut nunc multis sint familiares veterum libri, qui sub denso pulvere apud ignavos monachos latebant. Quando itaque non hoc agitur, ut concidat veterum auctoritas, quam ex animo veneramur, neque nobis propositum est fidem antiquitus receptam convellere: quin potius plane liquet majori in parte nos veteribus suffragari, eorumque auctoritati nos adjuvari: facessant importuni clamores, indignum esse ut unus homo quicquid ante annos mille quingentos traditum est, labefactet. Plausibiliter sibi videtur adversus Calvinum exclamare, Siccine universæ Ecclesiæ detrahet? Sic solus Spiritum Dei sibi vendicabit? Sed ubi ostendes superbas ejusmodi voces elapsas esse Calvino? quem sic exercitatum esse constat in veterum scriptis, ut parem in tota vestra colluvie non sis reperturus. Nam quod dicax esse appetis, ejus sanctitatem, castimoniam, jejunia, vigilias sugillando, scurriliter hoc magis quam facete agis. Nam saltem optandum esset, ejus vitam imitari maximos quosque Papatus zelotas, non tui similes porcos, sed qui aliquam honesti speciem in vestra caterva præ se ferunt. Tu tamen hoc loco inculcas, Attende hic diligenter quisquis es Christianus. Obsecro, tantam attentionem flagitando, an metuis ne in tua insulsitate satis emineant asini aures? Ergo è medio tollatur vana ista jactantia, nobis non esse dandum, ut quicquid sancti Patres docuere, exitiabile censeatur. Quod si verum esset, nihil absurdius: sed quia vanissimum est, nihil putidius esse dico. Revolvitur tamen iterum Gabriel ad suum illud axioma, Nonnisi Ecclesiæ judicio discerni posse errores. Porro ut Romanam sedem evincat Catholicam Ecclesiam secum trahere: Arrius, inquit, damnatus est in Synodo Nicæna à trecentis & octo Patribus. Paulo post, in Ariminensi à sexcentis & pluribus absolutus est. Nihil causæ fingi potest, cur prævaluerit Synodus Nicæna, nisi quod eam Ecclesia probaverit, in qua sedes Apostolica constituta est. Tu igitur ignoras, bestia, Romanum Episcopum, Liberium tertium, Sylvestri successorem, à partibus Arrianorum in Concilio Ariminensi stetisse, & turpi societate fuisse implicitum, donec ab errore vi & minis fuit retractus? Regero tibi aliud exemplum. Ephesina Synodus an non impulsu Leonis coacta est? quem sic excæcaverat ambitio, & suis blanditiis Eutyches delinierat, ut in gratiam scelerati hæretici sancto viro Flaviano se opposuerit. Illic approbata fuit Eutychæ impietas. Reclamarunt, fateor, qui missi fuerant ab Episcopo Romano, sed penes quem residebat totius mali culpa. Nec inficior Leonis epistola fuisse opportune adjutos, qui postea in Chalcedonensi Concilio Eutychem damnarunt. Verum præcipua remedii laus Cyrillo, qui præfuit, jure debetur. Jam cur Synodo Aquileiensi, quæ præsidem habuit Ambrosium, non interfuit Romanus Episcopus, vel quempiam misit qui subscriberet sanis decretis? Periclitabatur recta fides, quum multos suo delirio fascinasset Eunomius. Si in Romana sede stabilitur Synodorum auctoritas, Ecclesiæ & fidei fuit desertor vester Apostolicus, qui otiosus fuit certaminis spectator. Ac de fictitio Romæ primatu pluribus agere supervacuum esset, quem centies dirutum frustra inani linguarum suarum flatu fulcire tentant conductitii rabulæ. Interim quam firma sit Gabrielis fides, hinc conjiciant lectores, quod Christiana fide nihil incertius fore prædicat, nisi Ecclesiæ præsideat Romana sedes. Etiamsi tibi largiar, morio, quod frivolum esse liquido cognoscitur ex nostrorum libris, quid hoc tamen ad tyrannicam Papæ vestri dominationem? Fuerit sane Roma Ecclesiarum mater, quamdiu fuit Ecclesia. Verum scite Lutherus pridem dixit longe aliud esse Romanam curiam, quæ in extinctæ Ecclesiæ locum successit. Quare nihil te nugacius, qui Neronem & Caligulam, vel Heliogabalum, pro Curiis & Camillis, & Scipionibus nobis obtrudis. Alio deinde argumento pugnat Gabriel: nos ab Ecclesia discessionem fecisse, quia misere inter nos dissecti simus. Dissidii exemplum proponit in sensu verborum Christi: quæ tam aperta esse vult, ut per mille fere annos à Christi passione, nemo, quantumvis hæreticus, de illis dubitaverit. Nempe, quum ex inferis nondum prodiisset diabolicus vester error. Multas hæreses excitavit Satan per mille annos; vestram hanc in suis thesauris absconditam servavit, donec ad extremum usque mundus desiperet. Quid esset transsubstantiatio tam longa ætatum serie fideles omnes latuit. Tertulliano panis est figura corporis Christi: sic Augustinus loquitur. Alibi signum vocat: sicut Chrysostomus & Basilius antitypum. Longa farrago texenda foret, si referre vellem innumera quæ in nostrorum libris testimonia reperient lectores. Uno igitur Augustini contentus ero: Nisi quandam earum rerum quas figurant similitudinem gererent Sacramenta, earum sacramenta non essent. Secundum hanc similitudinem panis in sacra Cœna quodammodo corpus Christi est, & vinum quodammodo sanguis. Quum modestia præ aliis omnibus excelluerit sanctus ille vir, minime dubium est, ex recepto consensu id sumpsisse. Quod ergo sine controversia per annos mille amplexi sunt omnes fideles, hodie docemus. Ubi ergo defectio cujus nos insimulat Gabriel? Imo apertæ ab Ecclesia defectionis convincitur Papatus, qui detestandam hæresin ab annis quingentis in Concilio Vercellensi natam stulte amplexus, obstinate tuetur. Quanquam autem ab eo tempore servili metu tacuerunt qui mediocri ingenio præditi erant, colligitur tamen ex eorum dictis nunquam fuisse persuasos. Nec enim dissimulat Scotus, rationes omnes in contrariam partem ducere, nisi obstaret Concilii determinatio. Thomas vero argutiis elabitur, quas nemo unquam percepit. Jam de palinodia Berengarii, quam refert Gratianus, non dubitat dicere Glossæ auctor, periculum esse ne succedat hæresis deterior, si verba sumantur ut sonant. Quid? confessio à Rom. Papa dictata deterrima erit hæresis, nisi mitigetur asperitas? En quam bonus antiquarius sit Gabriel, qui hoc titulo apud rerum omnium ignaros sodales se venditat! Ne tamen prudentia vacuum esse credas, allegoriæ pallio se involvit, & sub umbra turris Babel, rei cognitionem occultat. Nam quod locis quibusdam ab Eccio & tota

In lib. de resurrect. carn.

Augustin. contra Adimant. lib. 12.

August. in Psalm. 3.

Epist. 23. ad Bonifacium.

cap. Ego Berengar. de consecratione, distinct. 2.

illa

illa caterva citatis abutitur, ut transsubstantiationem persuadeat, nolo refutando, rem actam agere. Cavillatur in voce una, acsi aliud esset antiquis scriptoribus panis mutatio in corpus, quam fieri spiritualem cibum ex quo consecratus est, quum ante duntaxat terrenum & corruptibile ventris alimentum foret. Concludit Gabriel, non esse ambigendum quin maneat tantum species panis absque substantia post consecrationem. Quum innumeri loci, quorum centesima pars fastidium gigneret, testentur Patres non aliter sensisse quam remanere panis substantiam, si quam veterum paginam gustasset, venisset
Libr. 4. cap. 33. in mentem celebre illud dictum Irenæi: Duas res esse in Christi Cœna, terrenam & cælestem. Et tu latrator, doctrinæ nostræ opponere audebis Martyrum sanguinem, quem adeo proterve calcas? Irenæi sanguis non modo ingluviem tuam replet, sed tuis scortationibus, aleæ, & aliis luxuriæ partibus sumptum suppeditat: interim hæreticos vocas, qui ex ore ejus loquuntur. Addit postea Apostolos vocare post consecrationem corpus quod ante fuerat panis. Flagellis certe, non verbis castiganda esset hæc impro-
1 Cor. 10. v. 16,17. bitas. Quid enim Paulus? Panis quem frangimus, communicatio est corporis Christi. Item, Unum corpus sumus omnes, qui unum panem participamus. Usque adeone stupidum te reddidit tua scabies, ut te ex omni parte confodi non sentias? Paulo post tamen homo vertiginosus, puerile illud cavillum obtendit de virga Aaron, quæ nomen suum retinet postquam conversa est in serpentem. Quasi aliquas præstigias Apostoli in Cœnæ mysterio comparent.
Jer. 11. vers. 19. Quin etiam illud Jeremiæ quod proxima pagina de Scriptura interpretatus erat, Mittamus lignum in panem ejus, ad usum suum ex communi errore accommodat. Quasi vero Prophetæ in mentem venerit Cœnæ mysterium, ubi hostes ad cibum suum veneno inficiendum conspirasse deplorat. Quatenus ergo prodigium transsubstantiationis oppugnavit Lutherus, catholicæ Ecclesiæ consensu fretus, merito totum Papatum despexit. Ubi referre Gabriel incipit quæ postea sequutæ sunt dissensiones, proterve, sicuti solet, inter mulierculas fabulatur. Neque enim virorum aut locorum tenet nomina, & ab historia longissime aberrat: & ineptiarum refutatio ex libris editis peti potest. Testimonia ex Melanchthone & Luthero sumpta quam calumniose depravet, nullo negotio ostendere promptum est. Gravabat Carolstadius Lutherum, quod de Papa victoriam adeptus nollet opinioni suæ subscribere. Id in eum retorquet Melanchthon, Lutheri odio impulsum fuisse ut litem hanc moveret. Angelus Satanæ perinde vult accipi, quasi Luthero exprobret Melanchthon nullo pietatis zelo orbem turbasse. Extat liber, qui Gabrielem falsarium esse ostendet. Cæterum, quia Lutherus, qui in medio cursu substiterat, non satis placide expendit quod ab aliis rectius additum fuerat: quin potius eos non tantum pro consueta ingenii sui vehementia, sed à flabellis quibusdam instigatus, intemperanter vexavit: odiose coacervat Gabriel omnes ejus hyperbolas, quæ piorum animos à veri Inquisitione avertant. Neque id modo, sed omnia permiscet ad obnubilandam lucem, suffuso identidem calumniarum suarum veneno. Dissensio, inquit, & hostile certamen fuit Luthero adversus OEcolampadium & Zuinglium. Omnes damnavit Calvinus. Quid? nebulo. Si verecunde Calvinus, & adhibita qua decebat reverentia, lectores admonuit quantum nocuisset contentionis fervor, ut compositis ad moderationem animis rem melius expenderent, an tibi erit tumultuandi materia, ut pios alienes à veritatis studio? Carolstadii certe commentum si Lutherum offenderit, nihil miror, in quo se prodebat manifesta absurditas. Atque utinam placide sedatoque animo OEcolampadium & similes primo audisset. Verum excesserit modum Lutherus, & multa iracunde protulerit: an ideo alienabuntur à veri inquisitione omnium animi, ut clausis oculis se in tenebras demergant? Ex altera parte Calvinum perstringit, quod inviderit Luthero Heliæ titulum. Nempe quia eorum stultitiam compescuit, qui ultimum Heliam in ejus persona apparuisse dicebant. Id de quocunque dicatur, præposterum & intolerabile esse Calvinus affirmat. Quo igitur colore dicacitatem suam exercet insipidus scurra, acsi unquam Calvinus quem detestatur titulum appetivisset? Multo vero magis eum exagitat in docendi forma quam tenuit. Imo dicit novam & prius inauditam sententiam protulisse: nec pro sua hebetudine cernit, Calvinum, eo ipso quem adducit loco, se potius aliis recte sentientibus adjungere, quam affectare laudem novitatis. Hoc jam nimis crassum mendacium: cui tamen alia duo accumulat, Nulla ipsum Scripturæ auctoritate, vel Patrum, niti. Quosnam te alloqui putas Gabriel? sodalesne tuos Canonicos, an meretrices? Nam si qua unquam de re exacte disputatum fuit, nihil diligentiæ omisit Calvinus quin & Scripturæ & Patrum testimoniis causam suam muniret. Postea ad calumniam arripit Calvini verba, ubi profitetur se dicturum sincere & absque fuco, deinde libere, sicut solet, quid sibi videatur. Hic Gabriel quasi à veterno expergefactus exclamat, Attende lector. Paulus de hoc tremendo mysterio tractans, Ego, inquit, accepi à Domino quod & tradidi vobis. At Calvinus, Dicam, inquit, non quid Christo & ejus sponsæ Ecclesiæ, sed quid mihi videatur. Piget quidem tam futilibus næniis respondere. Sed quum Apostoli & Seniores scripserunt, *Actor. 15. vers. 28.* Visum est Spiritui sancto, & nobis, an se à Spiritu separabant? Quid autem alibi idem Paulus? Dico, *1 Cor. 7. v. 8. 25.* inquit, virginibus & viduis. Item, De virginibus præceptum Domini non habeo: consilium autem do, tanquam misericordiam consequutus à Domino, ut sim fidelis. Quid? Dum Euangelium nominat *Rom. 2. vers. 16.* suum, an Christo quicquam derogat? quin potius sumit pro confesso quod alibi dicit: An experimentum *2 Tim. 2. vers. 7.* ejus quæritis qui in me loquitur Christus? Quod si *2 Cor. 13. vers. 3.* quid insectatione dignum est in verbis Calvini, Lucas ei suo exemplo ad defensionem sufficiet, qui sic in totum Euangelium præfatur: Quoniam multi aggressi sunt texere narrationem &c. visum est & mihi ex ordine tibi omnia scribere. Nunc quicquid petulantiæ in me exerit Gabriel, sustineat Lucas. Quanquam plenior suppetit cavilli dilutio. Neque enim illic præcipue de capite aliquo religionis agitur, sed de speciali verborum sensu, in quo libertas interpretibus semper hac lege permissa fuit, ut meminisset quisque, Spiritus Prophetarum Prophetis subjectos *1 Cor. 14. vers. 32.* esse. An modestia canis latratu in miram arrogantiam & fastum vertetur? Cæterum quasi ad se reversus, contendit paulo post falso citari à Calvino locum, quod Spiritus sanctus vocetur columba: quum dicant tres Euangelistæ, Vidi Spiritum sanctum descendentem quasi columbam. Ergo mentitus es, & improbe calumniatus, sine Scriptura Calvinum loqui. Quam bella vero refutatio: Non vocari Spiritum sanctum columbam, quoniam addatur particula similitudinis. An quia Grammaticæ elementa non tenes, ideo homini non tam indocto, Latineque loquenti, luenda est inscitiæ tuæ poena? Huc tendunt Calvini verba: nomen Spiritus impositum fuisse columbæ. Spiritum invisibilem esse constat: eum quomodo vidit Baptista, nisi in figura visibili? Absurda erit loquutio, nisi metonymicam esse concedas. Et rursus obgannies, Calvinum sine Scriptura loqui, ac non potius lucem perosus te in alicujus scorti gremium abdes? Pergamus tamen in recitandis rabulæ næniis, ut ejus ambitio saturetur, quando in faciem Dei spuendo, voluit innotescere. Dicit Calvinum pri-

vata sua sententia figuram asserere in Christi verbis, Hoc est corpus meum. Quid ergo fiet Tertulliano, Chrysostomo, Basilio, Augustino, & reliquis, qui omnes uno consensu idem tradunt? Quod si quis figuram non admittat, an non palam refragantur verba ipsa? Quid enim est tibi pronomen demonstrativum, Gabriel? Panis species scilicet. An albedo illa corpus est Christi? Deinde an calix sanguis? Quando sub magistri ferula puer tam male profecisti, quis non flagris & fustibus in pistrino mulctandum censeat? Ad hæc reprehendit, panem & vinum vocari tesseram carnis & sanguinis Christi: quum nemo ex tota vetustate hanc similitudinem non sit amplexus. Sed cur maligne interea dissimulat, tesseram vocari, cui annexa sit rei exhibitio? Cur etiam mentitur, negare Calvinum participes nos fieri substantiæ carnis & sanguinis Christi in Cœna, quum Substantiæ nomen diserte usurpet? Facile erit Gabrieli non centum modo Calvinos, sed Christum, Prophetas, & Apostolos omnes hæreticos facere in tanta mentiendi licentia. Itaque nihil mirum, si nullam in Scriptura syllabam Calvinum proferre audacter jactet, dum transsubstantiationem oppugnat: quia pro nihilo ducit, fideles eundem panem in Cœna participare, & panem esse κοινωνίαν corporis Christi. Æque subtiliter eludit quod de natura Sacramentorum secundo loco addit Calvinus: nihil scilicet credendum, quod non expressum sit in Scripturis. Quasi vero aliunde petendum sit quicquid de Sacramentorum natura cognosci potest. Certe non ab homine quopiam mortali didicimus visibili symbolo illic repræsentari rem invisibilem. An Baptismus nobis erit spiritualis ablutio, nisi respondeat aquæ analogia in abluendis corporis sordibus? Sic nec color spiritualis alimenti nobis erit symbolum, sed panem adesse oportet, ut conveniat inter animæ & corporis cibum similitudo. Postquam adeo bellis dicteriis Calvinum sugillavit, alio crimine onerat, Quod secum ipse pugnet. Docet quidem Calvinus, Reipsa offerri Christi corpus fidelibus in Cœna. Contrarium vero membrum ousquam in ejus scriptis reperiet Gabriel, Panem inane esse spectrum. Quod si nunquam Cœnæ mysterium exinanivit, quin symbolo conjuncta esset rei veritas, quamdio feretur hic canis cum suo latratu? Tertiam quoque quasi rursus cum aliis pugnantem sententiam enumerat: quamvis solus panis cernatur oculis, corpus tamen vere percipi: quia vacuis figuris non oblectet suos Christus, sed efficaciter arcana virtute impleat quod promittit. Quum hæc nullo modo conciliari posse exclamet, an alius quam phreneticus censeri potest, qui soles geminos videat? Clamitet nunc Calvino non esse credendum, quod solus & à seipso loquatur, sed intelligat suam vanitatem ridiculam fore donec ejus libros, qui passim in tota urbe leguntur, occisis trecentis millibus testium, qui auctorem defendent, aboleverit. Nullus esset modus si singulis sententiis insisterem: quando subinde resorbet hic canis suos vomitus, quos iterum atque iterum egerat. Quale est quod inculcat, Calvinum panem merum statuere in Cœna, & tantum tesseram corporis Christi: quum centum & pluribus locis testetur exhiberi simul cum pane corpus, modo tollatur localis præsentiæ & immensitatis figmentum. Transilit deinde ad Missam: quæ quoniam histrionica actio, & simiæ æmulatio à Calvino vocatur, concludit Christum igitur simiam esse & histrionem, ex cujus præcepto corpus conficitur. Atrocissimum crimen, si accedat probatio. Citat verba, Hoc facite in mei memoriam. Nugabitur ergo cum magistro suo Eccio & tota cohorte, Christum dedisse mandatum sacrificandi. Jussit Christus exemplo suo communicari inter fideles panem & vinum. Accipite, inquit, distribuite inter vos. Quid Papistæ? Primo Christum immolant: deinde populum excommunicant quotidie ab esu panis. Quod si quotannis semel panem porrigant, fraudant altera parte: acsi nunquam dictum esset, Bibite ex hoc omnes. Ubi de pane sermo habetur, omissa universali nota, contentus fuit Christus simpliciter ad edendum hortari. Ubi ad calicem ventum est, omnes jubet bibere. Prohibitio Gabrielicæ Ecclesiæ non modo integrum Cœnæ usum ad dimidiam partem restringit, sed ex professo quod cunctis dederat Christus, nonnisi ab uno deglutiri patitur. Quanquam non huc solum respexit Calvinus, sacrificos Papales vocando histriones & simias: sed innumeras gesticulationes summatim complexus est, quibus referta est Missa. Et quid, obsecro, magis histrionicum, quam in illo præclaro vestitu decem mysteria fabricare: fabulam agere nunc motoriam, nunc statariam: patenam ventilare: nunc obvertere tergum populo, nunc faciem momento ostendere? Sed ineptus sum, qui pueriles istos lusos tanquam aliud serium commemoro. Jam quia Luthero & Zuinglio pepercerit Calvinus, aliud crimen inuritur à Gabriele, hæreticos ipsum fovere, quos jubet Christus haberi pro Ethnicis & publicanis. Quasi non excipere promptum sit, nec hæreticos unquam fuisse, quamvis aliqua in parte lapsi sint, nec in Ecclesiam contumaces, cui fideliter, nec sine uberrimo fructu servierunt. Una interim facetia tantopere arrisit homini insulso, ut probabile sit, hac fere de causa Præfationem scripsisse, ne illa intercideret: nempe dum Genevam vocat Gehennam: quod nomen singulis fere paginis iterat. Et quia alicubi non observata fuerat tam concinna allusio à typographo, inter errata sedulo reposuit. Neque tamen immerito his deliciis captus est, quum apud Rhetores nulla reperiatur talis figura. Arripit postea triviale illud convitium, Negare nos Christi divinitatem, verbum EST significative, aut figurative sumendo: quoniam idem valebit in aliis locis, Tu es Filius meus dilectus: &, Verbum caro factum est. Collectos scilicet ex Saxonica Theologia lapides sine magno labore in nos projicit, sed quos secure contemnere possumus quia cæco impetu alio feruntur, neque nos attingunt. Fixa enim, vel crepantibus istis omnibus furiosis, manebit generalis regula, In omnibus Sacramentis subesse figuram aut tropum, quoties res de signo prædicatur, aut signum de re. Petra erat Christus, an substantialiter? Si aqua Baptismi nostra est ablutio, quid sanguini Christi fiet? Ergo quum panis & calix sacræ Cœnæ signa sint, colligitur ex perpetuo Scripturæ usu, interpretatione esse opus quæ minime coacta est, sed sponte sano lectori occurrit. Atqui Joannes si putasset tropum subesse, id plane explicuisset: quod non fecit. Quid? bestia. An apud Joannem ulla fuit Cœnæ mentio? Fateor quidem Cœnam nihil aliud esse quam speculum, in quo repræsentatur quicquid continet nobilis illa concio quam refert Joannes 6. capite: atque inde stuporem tuum coarguo. Nam si panem vitæ se vocans, & carnem suam cibum, & sanguinem potum, non nisi per similitudinem loquitur, cur non eadem quoque similitudo in Cœna extabit? Caro Christi vere est panis vivificus, nec tamen sic vocatur absque figura. Quum idem interposito signo repetit & confirmat Christus, an consentaneum erit figuram excludere, quæ magis hac in parte ad demonstrandam externi signi rationem necessaria est? Verum ut bardum hominem nihil pudet, fortiter contendit in illa concione proprie & literaliter sumi quicquid dicitur. Cur autem ei non venit in mentem ex Augustino interpretationem petere? Atque ut ubique ejus ineptiæ appareant, in locum verborum Christi, Hic calix est sanguis meus, ex suo Missali substituit, Hic est enim,

Tractat. in Joan. 26. & 27. Lib. 3. de doctrina Christ. cap. 16.

enim. Credatur nunc Catholicæ fidei defensor, cui Missale est Euangelium. Quod Lutheri verbis iterum nos oppugnat, non anxie in refutatione laboro: quia iniquum esset inconsiderato Lutheri fervore obrui bonam causam. Hyperbolica vero clausula, ubi dicit nucleum Christianitatis esse in Papatu, ingenue à Luthero retractaretur, si hodie viveret. Cur enim ei non licuerit triginta & tribus annis in melius proficere? Valde irascitur Gabriel, quod dixerit Calvinus consecrationem Papistis magiam esse ascitam à Gentibus. Item alibi, Papistarum consecrationem ab incantationis specie nihil differre. Ambrosium quidem contra objicit: sed ridebit Calvinus, ex supposititio libro adduci quod nemo sani judicii magni faciat. Quanquam ut demus Ambrosium esse auctorem, quantæ vecordiæ est non expendere nomen Papistarum? Puram & legitimam consecrationem reverenter suscipit ac suspicit Calvinus, qua sub symbolis panis & vini, carnis suæ & sanguinis nos Christus facit participes. Sed ea qualis sit, attendere convenit. nempe in qua clare resonat hæc promissio, qua nos invitat Christus ad carnis suæ & sanguinis [illegible]. A discipulis enim intelligi voluit, quum diceret, Hoc est corpus meum. Unde & Augustinus appellat verbum fidei, quo Sacramentum conficitur ex visibili elemento. Quid autem sacrifici Papales insusurrant in panem, in calicem sufflant. Et non erit magica incantatio, quæ sonora vox Christi, quæ piorum omnium auribus destinata erat, in raucum & flatuosum murmur conversa ad panem & vinum præpostere dirigitur? Desinat ergo Gabriel vel Chrysostomum, vel alium quempiam ex vetustate opponere: quibus, si essent superstites, non minus detestabiles essent istæ præstigiæ, quam Calvino. Cæterum, ne sis ubique stupidus, una in te notanda est ejus sagacitas. Calvinum enim comperit fuisse aliquando sacrificum. Hoc vero modo transsubstantiationem suam belle confirmat: qui sola imaginatione simplicem laicum, ut vocant, repente sacrificum creat. At Calvinus quoddam ab utero præsagium attulit, ipsum à vestra sorde fore immunem: quia semper abhorruit à sapore olei. Tandem in latissimum impudentiæ campum, in quo licentiose proterviat, descendit Gabriel, dum nos sectariis omnibus permiscet, & eorum infamia aspergit. Dicerem ex Staphylo, & similibus apostatis hanc criminationem hausisse: nisi quod eorum de quibus garrit, ignorat nomina. Pro Schuinkfeldio supponit Suentrefeldium. Sed ubi omnia evomuerit, quibus deformari nostram doctrinam putat, quo tamen jure vel titulo errorum culpam in nos transscribet, quorum industria & labore prostrati sunt? Ex quo cœpit Lutherus Papatum convellere, exorti sunt subito innumeri prope hæretici, qui prodigiosis commentis Germaniam turbarunt. Postea emerserunt aliæ etiam sectæ. Esto. Nam & promulgato Euangelio non minor errorum & sectarum turba ebulliit. Hæc est Gabrielis pietas, dedecore nos afficere, quod in Christum & Apostolos redundet. Similis est causa & prorsus communis. Quis igitur non videt, si errorum, qui hinc inde confertim emerserunt, crimen sustineant Lutherus, Zuinglius, & alii, idem subeundum esse judicium Christo & Apostolis? Nempe susque deque est Cynicis istis ac Epicureis nebulonibus, quibusvis blasphemiis exponi Christi nomen, modo nobis maledicant. Prompta vero & expedita nobis defensio est, etiamsi societas quæ nobis cum Christo est, causam nostram non assereret. Breviter enim Gabrieli respondeo: apud æquos & non sinistros interpretes, tanta errorum quæ surrexit, colluvie, adeo non labefactari doctrinæ nostræ fidem ut magis confirmetur: siquidem eorum quæ à Christo prædicta sunt effectum oculis cernere, non modo pios animos offensione levat, sed erigit, tranquillat, fulcit. Quid autem Christus? Non posse à patrefamilias ejusque servis seminari purum triticum, & agrum fideliter conseri, quin diabolus statim noctu surgat ad seminanda zizania.

Mat. 13. vers. 24.

Si hoc nostra ætate impletum est, an accusabitur fidelis opera servorum Christi, quia ejus fructum corrumpere tentabit Satan? Quod si injuste accusentur, an non eorum innocentiæ patrocinium suscipiet ipse Paterfamilias? Ultra progredior. Nunquam in hominum corpora & animas majori licentia grassatus est Satan, quam Christo in carne manifestato. Non modo plena fuit Judæa dæmoniacis, sed Maria à septem dæmonibus obsessa fuit, alius autem à legione. Latratum suum tunc adversus Christum exerat Præcentor, ac dicat ejus adventu apertos & perruptos fuisse inferos, ut diaboli turmatim scaturirent: atque ita quod Deus pro admirabili sua sapientia illustrandæ unigeniti Filii sui gloriæ statuit, in probrum convertat. Sabbathariosne, Adamitas, Davidicos, Anabaptistas, & ejusmodi monstra genuerunt nostri homines, cum quibus nihil magis affine habent, quam lux cum tenebris? Cui sano persuadebis, bone Rhetor, hæreseōn auctores esse, qui eas soli singulari Dei gratia profligarunt: & quidem vobis comessantibus, ludentibus, scortantibus, stertentibus? Eadem est ingenuitas in reliquo contextu. Eruperunt phrenetici quidam apud Helvetios ante annos triginta sex in pago cui Abbatissellæ nomen est: hic vero bonus historicus Apocellam facit, eos narrans abjecto omni pudore brutorum instar fœda libidine se contaminasse. Addit, Post decantatas more Genevensium Dei laudes. Quid miser? Quum Geneva putris adhuc esset fœditatum vestrarum lacuna, idololatriæ receptaculum, & porcorum tui similium prurigine tota fœteret, potuit quasi præcinendo miseris illis canendi rationem ostendere? Ergo in diluenda ejus maledicentia, nihilo plus operæ ponendum est, quam in cohibendo asini ruditu. Est quidem non ferenda indignitas, & quæ bonis omnibus stomachum moveat, quod Joannis Montani & Michaëlis Serveti blasphemias imputat Calvino. Vel ab ipso, inquit, didicerunt, vel ille ab ipsis. Quomodo ipsos docere potuit Calvinus, qui adhuc adolescens juris civilis studio addictus erat, quum utriusque efferbuit insania? Imo vix annos XXI natus erat Calvinus, quum primum cœpit Montanus tumultuari. Itaque nobis non invitis ridendum se propinet Gabriel, licet, dum Serveti hæresin ex Calvino esse scribit. Sed quam probabili ratione? quoniam adorationem panis meram idololatriam affirmat. Verum, ut te stuporis tui aliquando pudeat, bestia, fortiter contendit Servetus: Christum sub pane adorandum, quia deificatum est ejus corpus, ac vere Deus, suaque immensitate cælum & terram implet. Quæ postea convitia ingerit, centies à nostris refutata per se evanescunt. Fecit Deus quæcunque voluit: voluntas Christi ex verbis notissima est, Hoc est corpus meum: ergo Christus non est Deus, nisi ex pane corpus faciat. Nos autem excipimus, stulte pro notissimo obtrudi de quo ambigitur, imo quod vera interpretatione crassæ absurditatis convincitur. Nostrorum libros, qui totam hanc rem dextre expediunt, & luculenter enarrant, legere præstat, ne repetitio fastidium pariat lectoribus. De morte Serveti quam stolide fabuletur, paulisper attendere operæpretium est. Omitto quod Genevam cloacam facit, ubi transfugæ in luxu & libidine, tanquam sues in cœno volutantur. Atqui si non majore indulgentia libidines alerentur Lugduni quam Genevæ, tu porce, primo quoque die illinc transfugeres, ac in latibulum aliquod impunitatis te abderes, cum uno aut altero scorto. Sed mendacia de Serveto effutire, quæ specie

cie omni careant, quam belluini furoris est? Quum sermonem, inquit, contulisset cum Calvino, tandem post multam contentionem, quum dogma suum aliquantulum dissimile ab illo Calvini tueretur, nec vellet in verba prioris magistri jurare, capite damnatus est. Ergo magister Calvinus, qui minor erat natu: & discipulus Servetus, qui suas de Trinitate blasphemias vicesimo ætatis anno vulgaverat. Pergamus. Sermonem qui potuit conferre Servetus, nisi in carcerem inclusus, qui triginta contra Calvinum & Genevensem Ecclesiam editis epistolis, male sibi conscius, furtim transibat? Iterum tamen facetias affectat Gabriel, dogmata aliquantulum dissimilia vocans: quum Calvinus non minus ex sanctis Patribus quam ex Scriptura fidem orthodoxam assereret, ille vero nullum apicem ex fidei articulis relinqueret integrum. Sed quum rem totam ex actis quoque publicis in libro suo patefecerit Calvinus, quid aliud agit Gabriel, nisi quod palmam inter mendacissimos nebulones sibi vendicat? Ejusdem amentiæ est quod Calvinum jactat Regem Galliæ nuncupasse tyrannum, quia in hæreticos sæviret. Primum falsitatis & calumniæ coarguetur ex libris Calvini; ubi nihil simile legitur. Tametsi autem de sævitia conquestus est, quæ exercetur in veros & puros Dei cultores, blasphemos tamen ac hæreticos nunquam censuit tolerantia fovendos esse. Telam mendaciorum contexit Gabriel, & Calvinum cum Abbate nescio quo Præmonstratensi miscet, qui negavit esse inferos, & Christo desperationem affinxit. Hunc vero calumniandi colorem inducit, quoniam in Catechismo neget Calvinus Christum ad inferos descendisse. Quasi vero Calvinus non aperte contendat retinendum esse hunc fidei articulum, ac frigidum commentum de sepulchro repudiet. Epiphonema quod subjicit, superioribus optime respondet. Abrogato, inquit, sacerdotio, everso sacrificio, Sacramentis omnibus conculcatis, eo tandem res producta est, ut nec infernus, nec cælum esse credatur, & Christus à multis Deus esse negetur. Abrogatum quidem fateor sacerdotium, quod sacrilega audacia sibi arrogaverant qui se absque ulla vocatione in locum Christi obtruserant: eversum quoque fuisse Missæ vestræ sacrilegium, quod à vobis fingitur esse Christi mactatio, & quo expiatio ejus morte parta exinanitur. Sacramenta autem nequiter mentiris fuisse conculcata, quibus reddita fuit integritas, quum vestris corruptelis scelesté fœdata essent. Nam adulterina figmenta, quibus falso impositum erat illud nomen, è medio tolli oportuit, si vellent nostri Ecclesiam stercoribus purgare. Qua fronte cæli & inferni te vindicem ostentas: quum tua impietas omnibus foeteat, non minus quam vitæ spurcities: constet autem nostrorum omnium scriptis vitam hominum ad serium Dei timorem, & pietatis studium rectius ac magis dextre centuplo formari, quam tota librorum congerie qui unquam in Papatu editi sunt? Hac sua magniloquentia adeptum se existimat ut unus solo nutu par sit ad sedandos omnes Galliæ motus. Perinde enim concionatur ac Cato quispiam è nubibus delapsus. Nugator, si fallaci gravitatis specie fidem acquirere tibi optabas, cur à mendacio exorsus es, quod jam dixi ab infestissimis quoque nostris hostibus refelli posse? Deprehensos dicis fuisse Lutetiæ, qui extinctis lucernis fœda se invicem libidine contaminarent. Non rogo ut cognitio suscipiatur: carnifices ipsos tuæ stultitiæ pigebit: quia semel pudefacti, tam frivolas nænias cuperent sepultas esse. Porro quia tota concio ex ventosis rabiosi hominis spumis conflata seipsam frangit, eam prætereo. Clamet Gabriel: Hic siste gradum Gallia, & provide attende quos tumultus & tragœdias excitaverit hæretica rabies ubicunque grassata est. Declamitet adversus Psalmos: quid aliud quam foetorem suum exhalando, ingenuos omnes & cordatos ad iracundiam provocat, aliis suppeditat ridendi materiam, apud sodales vero suam impudentiam detegit? Mirum vero est, si nos omnes tam secure contemnit, ut simulat, tanta intemperie eum ardere. Certe nisi rara quædam eum torqueret anxietas, suas lautitias stylo quoque præ se tulisset. Hæc vero inter se minime conveniunt, quod doloris amarulentiam tota Præfatione evomens, triumphos de nobis & nostrorum hominum libris magnificos agit. Nulla secundum eum ferme fit mentio librorum Lutheri, nisi forte in aliquo Saxoniæ angulo. Nempe hæc ratio est cur vacuum locum occupaverit. Succedat igitur in vicem librorum Lutheri Gabrielis Præfatio. Denunciet per cursores, ut ad vecturam præsto sint carrucæ, quæ pretiosum thesaurum in omnes Europæ partes advehant. Verum quid te insipidius, qui saltem non olfacis quanta librorum copia & varietas Papatum è suis sedibus quotidie depellat? Quod vero dicit Melanchthonem à Luthero descivisse, libenter amplector: quando causam nostram non vulgariter adjuvat ejus viri consensus, quem tametsi mortuo Luthero liberius confessus est, ejus tamen non obscura documenta vivo illo ediderat. Illius vero libros Genevæ excudi cur vetaret Calvinus, qui deterrima hostium suorum scripta ingenue publicanda curavit? Imo nisi te prorsus excæcasset furor, scires quædam ex Lutheri scriptis in Gallicam linguam versa, urbis & typographi nomen habere inscriptum. Quoscunque vero ejus libros emere qui volet, reperiet venales in tabernis. Nec vero à tuo vaticinio metuit Calvinus, dum brevem interitum minaris ejus operibus, quia nihil solidum contineant, sed inani verborum fuco sint referta, ut si verborum ambages tollantur, & rhetoricæ flosculi, maledicta in Sacramenta, & in Ecclesiam scommata, Hortensii aut Laurentii Vallæ potius sit quam Christi discipulus, Grammaticus aut Rhetor magis quam Theologus reperiatur. Crede mihi, qua est simplicitate, nullos ex tua censura aculeos sentiet. Sed ex te scite velim, bone judex, quid tibi in mentem venerit, Laurentium Vallam Hortensio conjungere: deinde quo consilio Hortensium elegeris, à quo nulla syllaba relicta est, unde conjiceres Calvinum, vel minimo lineamento, aliquam ejus imitationem referre. Sed nimis acriter urgeo. Tantum quæro, quem tibi de Theologia sententiam ferenti crediturum putes. Si permittunt sodales ut in mensis quidvis tibi arroges, an tibi in luce inter sobrios ac sanos homines atque etiam eruditos idem concessum iri speras? Præfatio vero demonstrat quam idoneus sit eloquentiæ judex aut arbiter, quisquis fuerit ejus opifex & architectus. Cæterum ut tuam stultitiam despicere ac ridere possumus, ita scito nos cordatiores esse, quam ut totius mundi ingratitudo, si omnes essent tui similes, cursum nostrum impediat. Oleum quo Rex Galliæ ungitur, adulatione tua magnifice extollis, quo Regem ipsum, si tuis næniis fidem haberet, in obsequium Papæ mancipes. Seditiones, quæ semper à vobis accensæ sunt, aut certe aliunde exarserunt, inique nobis objicis. Quod ex Chrysostomo citas paucitatem magistram esse veræ disciplinæ: vide ne breviter retractare cogat experientia, ubi prudentissimi quique tyrannidis vestræ tædio ad eam reprimendam digitum tollent. Interea te admonitum velim, quem Chrysostomum errore vocas, unum ex Sacramentariis esse, qui aperte negat in Eucharistia esse Christi corpus, sed duntaxat in mysterio repræsentari. Quod charitatem jacere deplorat, in eo haud dubie famelicis suis fraterculis, qui ex quotidiana Missarum nundinatione victitant, gratificari voluit. Verum ut alium quemlibet deceat sic loqui, quid minus consentaneum est quam immanem & barbarum Cyclopem de charitate verba fa-

cere:

cere: cujus insatiabili avaritia & rapinis prorsus se exhaustos deplorant miseri rustici, qui ejus ungulis obnoxii sunt? Habent enim Canonici Lugdunenses multos suæ ditionis pagos, quorum ita fit inter eos partitio, ut singuli proprium possideant, & quisque uberiorem, pro antiquitatis gradu. Suos quum hic bonus charitatis magister non secus excoriet ac lanio in macello animalia quorum venditurus est carnem, alienis quomodo parceret? Quale vero erga familiarem suum & intimum amicum ediderit tam humanitatis quam fidei specimen, breviter indicare expediet. Deposuerat ille in custodiam Præcentoris beneficium, quod suo nomine tenere non poterat: quum reposceret, non sine convitio repulsam tulit: acsi fidum custodem simonia maculare vellet. Respondit enim Gabriel, quum severe à Canonibus damnentur simulatæ resignationes, se in amici gratiam nunquam fore simoniacum: ac misero socio, quem adeo improbe ludebat, fortiter minitatus est, nisi verecunde à nefando scelere absisteret. Etsi autem à suorum congressu ob dedecus rejectus fuit, minore tamen flagravit invidia, quia talem quæstum factitare pridem consuevit. Alio etiam vitio laborat præclara ejus exhortatio: quod in eadem pagina turbæ & multitudini acquiescendum non esse contendit, & simul nostram paucitatem ridens, suæ partis multitudine gloriatur. Quam juste Calvino exprobret sedere ipsum in templo Dei ut adoretur, me tacente judicent à minimo usque ad maximum quicunque & sensu communi, & aliqua modestia, & æquitate præditi sunt. Et tamen quasi plausibilem occasionem nactus, adversus idola invehitur. Euge, animose gloriæ Dei vindex, plausum libenter dabimus, si idola omnia prosternas. Sed fucum facit impostor. Simul enim ac de idolis verbum facere visus est, mox allegoriis perstringit simplicium oculos. Atqui, teste Augustino, nullus est deterior cultus simulachrorum, quam dum phantasmata sua colunt homines: & quicquid animo errante cum superbia & tumore cogitando imaginati fuerunt, religionis nomine observant. Agnosco certe: atque ideo totum Papatum, etiamsi nulla apud vos statua, vel pictura viseretur, tanquam lacunam idolis refertam fugimus & abominamur. Quid enim illic est religio, quam ad humana commenta obbrutescere? quid Dei cultus, nisi posthabitis ipsius mandatis hominum legibus se addicere? Nec vero obscurum est te & alios omnes Papæ satellites non alibi locare victoriæ fiduciam, quam si humanæ traditiones Dei verbum sepeliant. Interea de Regis salute se vehementer sollicitum esse simulans, una re incolumem fore promittit, si indefessus sit Papatus assertor, quum Ecclesiæ salus à summi Sacerdotis dignitate secundum Hieronymum pendeat. Totiesne falsarium te deprehendi? De singulis Ecclesiis loqui Hieronymum ex contextu liquet: quia mox sequitur sine jussione Episcopi neque Presbyterum, neque Diaconum jus baptizandi habere. Nec sane quæstio erat cum Luciferianis de Romani Episcopi primatu: sed quomodo pax inter cujusque Ecclesiæ ordines sit colenda. Tu vero quod de omnibus erat dictum, perperam ad unum trahis, atque id reclamante Hieronymo: cujus nota sunt verba ex responso ad Evagrium: Quid mihi profers unius urbis consuetudinem? quid paucitatem, unde ortum est supercilium, in leges Ecclesiæ vendicas? Ubicunque fuerit Episcopus, sive Romæ, sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Rhegii, ejusdem meriti, & ejusdem sacerdotii est. Potentia divitiarum, & paupertatis humilitas superiorem vel inferiorem Episcopum non facit. Et adhuc nebulo in eo statues Ecclesiæ unitatem, si vester Antichristus suaviter delicietur in pacata tyrannide? & proscribi Christum ex Gallia dices, si excutiatur lethale illud jugum? At fides, teste Cypriano, sine unitate non

De simpl. Pralat.

tenetur. Sed cur de vinculo taces, quod sanctus Martyr illic præcipue commendat? Antichristum obrepere dicit sub Christi titulo, dum ad veritatis originem non reditur, nec caput quæritur, nec cælestis Magistri doctrina servatur: quæ si quis consideret & examinet, tractatu longo atque argumento opus non est. Probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. Dicit quidem paulo post, quamvis essent cæteri Apostoli quod fuit Petrus, pari consortio præditi & honoris & potestatis, dictum fuisse Petro, Dabo tibi claves, ut in uno homine Ecclesiæ unitas monstretur. Sed ne quis malus cæmentarius, qualis es, voci unitatis lutum pro gypso illinat, eam in sua puritate asserit, adjungens, Episcopatus unus est, cujus à singulis in solidum pars tenetur. Certe in corpore mutilo & trunco nos non detinet Cyprianus: sed prudenter nos ad caput revocat, ne ulla quæratur cum hominibus conjunctio, quæ nos à Christo separet: ne ulla transferatur in homines dignitas, quæ vel minimum ex ejus Episcopatu deroget: ne ulla unitas prædicetur, nisi in Euangelii fide fundata, & quæ à Scriptura non abstrahat. Restat igitur ut ex ipsa doctrina æstiment lectores ubinam sit vera & legitima unitas: quando non aliter sincerum judicium fieri potest: nisi forte novum aliquem Christum inveniat Gabriel Euangelio suo exutum. Nos autem retecta facie gloriam ejus in speculo Euangelii repræsentamus; ac gloriari cum Paulo jure licet: si [*2 Cor. 4. vers. 4.*] adhuc velatum est Euangelium nostrum, inter eos qui pereunt, velatum esse: in quibus Deus hujus seculi excæcavit sensus infidelium, ne illucesceret illis lumen Euangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei. Rostro suo deforment porci doctrinam nostram licet, vel suo grunnitu impetant, lacerent eam canes, vel allatrent, utroque officio fungatur Gabriel, ipsa se ab impuris eorum spurcitiis vindicabit. An nos impulerit ambitio ad excogitanda nova dogmata, ex re ipsa æquis omnibus arbitris permittimus cognitionem suscipere. Certe non prædicamus nosmetipsos, sed una cum Paulo Jesum Christum Dominum: nos autem Ecclesiæ servos propter [*2 Cor. 4. vers. 5.*] ipsum. Et quanquam ferimus hunc thesaurum in vasis testaceis, quæcunque tamen convitiorum sputa in nos congerant omnes rabulæ, minime obscurabitur quæ in nostra prædicatione totoque ministerio refulget Dei gratia. Discerpitur quidem fides, infausta opinionum varietate: sed unde tanta dissensionum licentia, nisi quod dum tota cleri Papalis colluvies violenter nos infestando omnia conturbat, aperta est dissensionibus janua, suosque ministros turmatim instigat Satan, ut majore licentia ad insaniendum se projiciant? Et interim solvi unitatem deplorat Præcentor, qui suaviter cum tota sua cohorte tristibus pugnis oblectatur, non secus ac lanistæ ludum gladiatorium cum maxima voluptate spectant. Qua vero fronte testimonia ex Augustino congerit, ut Ecclesiæ unitatem abrumpere censeatur à Papatu defectio? Stylum adversus Donatistas, qui similes fere Anabaptistis erant, stringit Augustinus. Eorum morositate conqueritur Ecclesiæ corpus scindi, quum se ab Ecclesiis avellerent, in quibus fatebantur retineri puram doctrinam: hunc solum alienationis prætextum jactantes, nullum esse Baptismum, nisi quem minister suis meritis & sanctitate ratum faceret. Adde, quod levis arrepta fuerat occasio, quum obtenderent Episcopis quibusdam fuisse datam veniam abjurationis: & calumniæ sæpius convicti, pertinaciter non minus quam improbe divortium illud urgebant. Hac defensione utitur Augustinus, fieri non posse irrita vaticinia, quibus pollicitus erat Deus regnum suum diffusum iri per totum orbem. Ecclesiam non negabant Donatistæ fuisse per omnes terræ plagas propagatam:

interea paucorum vitiis offensi, ab ejus communione se subduxerant. Nunc pietatis doctrinam, quæ in Papatu abolita est, Dei invocationem, legitimum cultum, sacra denique omnia, quæ pessundata sunt, restituat Gabriel, ut Augustini patrocinio juvetur. Sed occurrit sanctus ille vir, & frivolas ineptiarum nebulas discutit. Dilaniari corpus Christi dicit Augustinus, si dispergitur quod ille collegit: cur non ex eodem opere citas quod jubet cognoscere sponsum & sponsam, ut rite nuptiæ celebrentur? Qualis autem additur cognitio sponsi? Ut prædicetur in ejus nomine pœnitentia & remissio peccatorum ex Lege & Prophetis. Qualis etiam Ecclesiæ origo describitur? quod ab Jerusalem manavit per totum orbem vera religio. Adde quod alibi repudium impuræ vestræ Synagogæ clare denunciat, quum docet Christum, ut est sacrum caput, non posse corpus habere nisi se condignum. Cui respondet quod alibi dicit, Ad nuptias veniamus, tabulas legamus, & non litigemus. Has facessere jubet Gabriel, dum imaginario Ecclesiæ titulo contentus, nobis in Scriptura acquiescentibus audacter insultat. Quam dissimilis hac in re Augustino? qui Baptistæ verba exponens, Non, inquit, gaudeo propter vocem meam, sed propter vocem sponsi. Ego sum in audiendo, ille in dicendo: ego sum illuminandus, ille lumen: ego sum in aure, ille in verbo. Sic & Apostolus amicus sponsi zelat & ipse, non sibi sed sponso. Metuo, inquit, ne sicut serpens decepit Evam, sic corrumpantur sensus vestri à castitate quæ est in Christo. Si qua in nobis apparent signa pietatis, ea vilipendit Gabriel, quod hæreticorum sacrificia Deus non probet. Esne mentis compos, qui quum nuper dixeris omni excusso pudore nos agere vitam belluinam, nunc pietatis & aliarum virtutum speciem nobis concedens, laudem omnem deformes una hæreseos nota? Quasi vero aliquam in nobis hæresin demonstraveris: nisi forte Jeremiæ verbis, quæ mox citas, nos existimes reos peragi. Nolite, inquit ille, audire verba Prophetarum qui visiones cordis sui loquuntur, & non ex ore meo. Item, Currebant, & non mittebam eos. Placet sane conditio, neminem esse audiendum, nisi qui ex ore Domini loquitur. Quid ergo Papæ fiet? cui commune principium est cum Mahumete, fidem perperam affigi Scripturis, sed à Spiritus revelatione pendere. Nos autem ex eodem Prophetæ loco regerimus: Propheta apud quem est sermo meus, proferat sermonem meum verum. Quid paleis ad triticum? Porrò quoniam audet sacrilegus iste proferre horribilem illam Pauli sententiam, Evanescere in suis cogitationibus omnes qui Deum cognitum non glorificant: sicut olim Acham hortatus est Josue ad dandam gloriam Deo, ita si esset sanabilis, libenter eum commonefacerem, ut saltem ad momentum susciperet cogitationem hominis sobrii, quia certe mox eum sui dedecoris puderet. Sed quoniam in reprobum sensum conjectus videtur, paucis verbis quas in clausula Præfationis evomit calumnias expediam. Quo odiosum reddat Lutheri nomen, & in ejus persona totam nostram doctrinam infamet, commemorat quam obscurum, debile, & contemptum fuerit exordium: progressu vero temporis exiguas scintillas in magnum incendium erupisse. Quid, obsecro, fecisset Lutherus, cui scintilla tantum, & quidem obscuræ lucis, emicuerat? Protulit ergo ingenue quod sciebat, hoc est, paulo plus quam nihil. Attollit tamen cothurnos Gabriel, & Lutherum atrociter accusat, quod secum in plerisque dissideat, quod Papam, quem initio reveritus est, habere postea cœpit pro Antichristo: Purgatorium, quod se credere professus erat, merum figmentum esse dicit: Sanctorum denique invocationem, sacrificium Missæ, & fictitios cultus sustulit, tyrannicam legem de cælibatu & confessione abrogavit. Mirum cur non in crimen voces, quod non loquutus etiam fuerit antequam prodiret è matris utero. Plus tibi largior quam sumas. Indulgentias vocabat initio pias fraudes. Inscite omnino: nempe quia nondum tenebat à profundiore lacuna ortas esse. Et forte diutius hæsisset in hoc luto, nisi eorum stultitia qui crassissimos quosque errores tunc defendere conati sunt, fuisset expergefactus. Scite alicubi dicit: Velim, nolim, cogunt me adversarii in dies fieri doctiorem. Nempe quum novas subinde absurditates cumularent, cur non aperiret oculos ad consideranda Papæ mysteria, de quibus ambigere nunquam ausus fuerat? Quod si quicquam astute celasse dicis, ut paulatim & oblique serpendo se insinuaret, qui conveniet hæc simulatio cum vehementia, quam tu plusquam violenter exagitas? Deinde si totus flagrabat Papæ odio, quanto fuisset utilius multiplici impetu repente tonare, qui totum Papæ regnum horribili modo concussisset? Hoc tamen probare conatur ipsius Lutheri verbis: ut qui confessus sit magni beneficii loco se fuisse ducturum, si quis persuasisset in Cœna nihil esse præter panem & vinum, quia videbat quantum hoc Papatui incommodaret. Ea bonus interpres sic torquet, tam fuisse pravo affectu, ut præsentem Christum fuerit in Cœna denegaturus, modo Papatui incommodaret. Tune posthac jactare audebis generosos nobilium animos, & simul te nobilem vocare? Si ex clarissima & antiquissima familia esses progenitus, quibus flagitiis coopertus es, tenebras generi tuo poteras inducere. Nunc quantæ stultitiæ est, abs re gloriari: quum tam spurcis mendaciis etiam apud subulcos merito possis fœtere? Dicit Lutherus se qua parte maxime infestus Papæ fuisset, in ea fuisse mutum, quia persuasus non erat recta conscientia posse fieri. Hic præstigiator quod album omnibus apparet, nugando persuadebit atrum esse. Eadem in reliquo contextu impudentia sic in Lutherum invehitur, ut seipsum vanitatis coarguat. Hoc tantum dicam, certamina conscientiæ, quibus virum illum exercuit Deus, claro documento fuisse serio Dei timore præditum: sicuti ejus vita non minus longe à probris tuis abfuit, quam scelesti tui mores ab omni honestate remoti sunt. Nec vero satis prolixe mentitum se putavit, nisi ad mortem usque Lutheri, proterviam suam extenderet. Annotat bonus historicus subitanea morte fuisse consumptum: & causam mortis assignat, crapulam ac ebrietatem. Quasi vero non satis superque publicis monumentis refellatur hæc falsitas. Nisi prorsus esses desperatus, dixisses potius cum Balaam, Moriatur anima mea morte justorum, quam ex ara tua sic ausus esses grunnire. Lepore tamen suæ dicacitatis hoc deletum iri confidit, dum mortuo insultat qui de proximo Papatus interim vaticinatus, eum reliquerit superstitem. Atqui si Papam interroges, fatebitur se in Lutheri doctrina, cujus aculeis assidue configitur, nimis vivam efficaciam sentire: regnum vero suum diuturna tabe putridum, quasi vivum esse cadaver. Etsi autem omnibus lethargicis stupidior es, quod tamen maxime formidas, instare denuncio, ut culina tua congelascat. Hoc exorcismo tecum transigere volui, quando es ex eo dæmoniorum genere quæ non possunt nisi in jejunio ejici.

Tractat. 2. in Epist. Joan. — *Serm. 2. Dominica 2 post Epiphaniam.* — *De verb. Apostol. Serm. 31.* — *Tract. 13. in Evang. Joannis.* — *2 Cor. 11. vers. 3.* — *Jere. 23. vers. 28.* — *Josue 7. vers. 19.*

CEN-

C E N S U R A,

SEU

BREVIS REFUTATIO

CALUMNIARUM

ANTONII CATHALANI

MENDICABULI.

Ex Gall.

QUamvis hodie nebulones non pauci, chartam nugis maculantes, gregatim appareant, ut doctos jam fere pudeat aliquid in lucem emittere: nemo tamen impudentior quodam errone mendicabulo Antonio Cathalano, quondam Albaugustano minorita, nunc presbytero (ut vocant) seculari comperietur. Is nihilominus, laudis palmam se attigisse somnians, dum quascunque cudere potest calumnias, aut quæ in aures illi suggeruntur in nos convitia temere eructat: lucellum famelico cuipiam typographo attulit, qui, prius in caupona semel aut iterum utcunque saginato Cathalano, ejus sordibus postea mundum inquinaret. Nuper enim libellum emisit in me, ut doctrinam quam profiteor damnaret, tantasque in Deum & omnem veritatem blasphemias effudit, ut inde multi ingenii nomen, & gratiam se reportaturum existimet ab iis qui ejus ventrem aliquot bolis farcire queunt. Quærat aliquis, cur tam insulsum monachum oppugnem? fateor illum suis ineptiis hoc responsum extorsisse. Syndicis Genevensibus dominis meis Epistolam suam inscripsit, ut me ad justam defensionem cogant: quasi convictum omnes tenere debeant, si forte mihi impono silentium. Posthac garriat ut libuerit, nullum certe responsum eripiet: absit enim ut bonas horas tam male collocem, & lectores monachi nugis silentio obruendis detineam. At, nisi blasphemas voces damnaret Dei verbum, equidem percuperem sexcentos hujusmodi patronos quotidie Papatum defendere: aptius enim conspurcari & detegi nequit. Ea est autem justo Dei judicio, magnatum, qui tyrannidem Pontificiam stabilitam cupiunt, cæcitas & amentia, ut patiantur istos idoli Romani asseclas tot inquinamenta quæ tecta volunt, naribus omnium olfacienda & execranda proferre. Vix enim inter conductitios scriptores ullum reperias, in diffamanda Pontificia illa hierarchia seu colluvie, Cathalano superiorem: qui me adactum ad respondendum suæ Epistolæ, somniat.

Primum autem, lectores monitos velim, qui fiat ut non in me solummodo debacchetur, sed etiam Ecclesiam & Academiam Lausannensem conviciis obruat: Farellum item numero adjungat: tantum ut cuicunque nobis conjuncto concilietur invidiam. Res autem ita se habet: Postquam cum meretrice, quam ubique locorum secum trahebat, Genevam appulit Cathalanus, initium fecit à stipe petenda, operam suam tamen in regulis Arithmeticis docendis offerens. Quoniam vero ignotus erat, per aliquot dies expectando, pecuniæ aliquid ad victum accepit. Ne vero longa informatione opus esset, ipse & itineris comes in medium prodierunt, nemine provocante. Gestus & sermones castæ matronæ summam ejus impudicitiam satis prodebant: nullus enim tam vultu confidens erat, cui pudorem scortum illud lascivia sua non incuteret. Præterea in hospitio in diras prorumpere & in crines involare mutuo cœperunt. Intra biduum tale specimen ab eis editum fecit, ut amplius examinandos non judicaverimus, sed ad magistratum deferendos, quo civitate expellerentur. Paucis dicam quid compertum sit: propria videlicet utriusque confessione, hunc lenonem, illam vero prostibulum fuisse deprehensos. Prætexebant quidem initio matrimonium: at quum separatim interrogarentur qua in parœcia, varia templa Papistica nominarunt. Tandem rem totam, ut gesta erat, fateri coacti sunt. Hinc tam subito expulsi, itineri se accingunt: ille Bernam petit, &, quod incognitus esset, stipendium impetravit, ut tanquam alumnus Bernatum in Academia Lausannensi literis daret operam. Porro, quum cito asini Cumani apparuissent auriculæ, contra spem frigide exceptus est. Beza, tunc Academiæ Rector, hominem provectæ ætatis, ignarum, aliquid magni stultitia sua ambientem intuitus, ut ansam audaciæ præscinderet, jussit Cathalanum, more puerorum, aliquod thema dare. Ingeniosus doctor autem scriptum thema, non sine probato chirographo offerre cupiens, apposuit, Per me Antonius Cathelan. Nihil affingo: extat adhuc manuscriptum thema. Rector tantum stuporem indigne ferens, erratum fustuario dignum esse demonstrat. Ille vero, (ne quis miretur eum tanta impudentia nunc in me ferri) abjecto prorsus pudore, respondit: Quid? omnia nomina propria nonne sunt indeclinabilia? Stipendiis privari satis meruerat: quo se verteret etiam non videns, novis mediis rem facere conatus est. Consilium vero tam male cessit, ut paulo post exilio sit mulctatus, ni flagris cædi vellet. Paucis historiam Cathalanicam complexus sum, ne ignorent lectores, quam inique agat dum servos Dei tot contumeliis afficit. Nec tamen immorari velim in refutandis mendaciis, quibus egregium librum suum (cujus titulum & lectionem neglexi) opplevit. Nugatur, ut audio, me convivio nuptiali adfuisse: & laute exceptum, quamvis diei unius itinere abhinc celebratum sit, nec magis interfuerim quam qui ultra mare habitat. Monialem me domi tenuisse dicit, quam aiunt me semel coram multis testibus per horæ semiquadrantem vidisse. Huic autem ita adjeci oculum, ut si adstaret, non magis agnoscerem, quam si nunquam mihi apparuisset. Quid vero tam lepido sycophantæ facias, nisi ad capitulum mittatur: ubi, secundum monachorum proverbium, pœnas det usque ad vitulos? Verumtamen ne glorietur mihi os obturasse sua Epistola, ad quam refutandam postulat me cogi, en expeditum & breve responsum.

Porro, quæ præfatur nescio an expediat attingere: multa enim sunt quæ non capio, quod sint (ni fallor) inter pocula, & post largiorem potationem conscripta. Ita cerebrum Cathalani volitat, ut extra oleas perpetuo discurrens, nunquam sibi constet. Tandem illi placet nos accusare blasphemiæ, quando Reformatorum Euangelii nomen nobis vendicamus. Unde vero didicit ita loqui? quandoquidem credimus, sublata voce & perpetuo vociferamur, Euangelium unicam esse regulam ad quam omnes reformari oporteat: absit, ut imperfectum Euangelium

somniemus, cum Pontifice Romano & Mahumete, quorum hic suo Alcorano, ille suis Canonibus, decretis & revelationum rhapsodia, Dei veritatem perfectiorem reddere voluit. Observanda vero est magistri Antonii ratio, Christum videlicet promisisse se adfuturum fidelibus ad seculi usque consummationem. Quid magis absurdum? Præterea quomodo convincet Papam & ejus asseclas esse Christi membra, à quo certissime rejicientur? At sibi modum ponit Cathalanus. Salva, inquit, meliore sententia, modo etiam Euangelia vera sint. Temulente, judicio hominum subjiciendane fuit Euangelii veritas? Porro, vident omnes qua sobrietate garriat. Satis illi fuit obsoletum sophisma proferre, cui toties respondimus, ut lapides ipsi verba nostra resonare queant. Quis negat Christum pollicitum esse se suis semper adfuturum? Qui sint, videamus. Ipsemet vero eos designat dicens, Oves meæ vocem meam audiunt. Pater item è cælis edictum protulit, Christum unicum Ecclesiæ magistrum hac voce constituens, Hic est Filius meus dilectus, illum audite. Si Pontifex Romanus & Pontificii, puritatem Euangelicam fastidientes, eam suis sordibus inquinarunt, & Ecclesiam à pastore & capite suo avocarunt: quid tam manifestum scelus prodere amplius oportet? Sed, quod potissimum est, videamus quibus armis in harenam descendens magister Antonius nos adoriatur.

Quærit, quorsum eleemolynam impertiri Papistis nolim, quum super justos & injustos Solem emittat Deus. Quasi vero hæc unquam mihi excidissent, nec potius tam apertum mendacium refellerent scripta mea. Imo, non ignorat impurus ille me auctore, & forte meis sumptibus, quamprimum hic se adjutum fuisse: quum autem postero die cum prostibulo foribus meis adstaret, tanquam mendicos certe, non tamen hoc testimonium causatus, repuli. Sed illud præ me ferebam, iniquum fore si pauperes fraudaremus, ad erigendum inter nos lupanar. Cæterum, ne mala fide me agere clamitet, quod omnibus petentibus, opertis (quod aiunt) ocu-
Galat. 6. vers. 10. lis dandum non existimem: Paulum alloquatur, qui domesticis fidei primum gradum tribuit: universam denique sanctam Scripturam oppugnet, quæ cùm pauperiem tum pietatem petentium nos jubet respicere. Quod si Solem profert, perpendat etiam
Psal. 31. vers. 19. quod Psaltes cecinit, Quam ampla sunt, Domine, bona quæ timentibus te reposuisti! Nec decet nos in dispensando magistrum prudentia superare. At video quid Cathalanum moverit. Uritur, quod crumenam, mendicitatis suæ nutricem, cito non obtulimus. Quid ad me vero? Dum mendicus, impostor & impurus leno merito ejectus est, ideone oportuit Solem è cælis testem evocari?

Articulo secundo de castitate verba facit, & conqueritur quod doceam Deum tentari si quis se continentem fore voveat. Sed longe fallitur. Castitatem enim pii omnes colere debent. Votum autem cælibatus, rebellio est in Deum, quam voce & scriptis improbo. Addit, me ad doctorum confirmationem sacerdotes Græcos testes citare: unde patet Cathalanum nunquam legisse quæ de hoc negotio scripsi: & mihi imponit, quæ intellexit fuisse ab alio in medium producta. Quamvis autem stupidus, astute tamen hic agit: aquam enim sibi hærere sentiens, per paludes fuga sibi consulere conatur. Satis est illi verba mea recitasse, nec erroris convincere, aut me vera docuisse fateri. Harena deserta, canit nihilominus triumphum. Scripsi mortalem temerarium esse qui perpetuam continentiam voveat.
Mat. 19. vers. 9. Quid ita? Christus & Paulus asserunt non omnibus datum esse. Hæc præterit Cathalanus, & ex adverso
1 Cor. 7. profert ex Apostoli verbis, eum melius facere qui cælibatum colit, quam qui contraxit matrimonium. Modo videlicet datum sit. Sed omnibus promiscue qui ista applicat, Apostoli consilium evertit, qui testatus se nolle piis injicere laqueum, ad vitandam fornicationem vult matrimonium contrahi: unumquemque quid humeri ferre valeant perpendere, & libertate sua uti, sedulo hortatur. En præclarus voti continentiæ defensor. Porro, novum in me spuit mendacium, sed tam evidens, ut nulla abstersione mihi opus sit. Affirmat me clam proscortatoribus habere omnes moniales & monachos quorum in hac Ecclesia matrimonium est celebratum: libros, domesticos & amicos meos testes citat. Libri mei ejus jugulum petunt, dum fatetur ejusmodi conjugia me scriptis probare. Quoad domesticos, amicos & alios familiares attinet, eorum unanimi consensu mendax arguetur. Quid præterea? quum Deus, Angeli, omnes denique, & impiorum pessimi, impurum nebulonem reprobent? Sed quid agas? perpetua percitus ira tanquam scabie uritur, quod hinc cum proba socia sit expulsus. Inde liquido constat quam reverenter de vera castitate sentiamus, qui sacrum conjugium turpiter profanari minime passi sumus.

Tertius articulus de votis disputationem continet: ibi accusor quod votum à Scriptura non probatum repudio. hæc sunt Cathalani verba, quæ mihi minime conciliant invidiam. Nihil enim agendum nisi Deus approbet. Quis autem polliceatur quod non possit vere adimplere? Idcirco traducit me scelestus iste tantum eo nomine, quod nihil fieri velim nisi cum bona Dei venia. Fundamentum deinde pro me sternit, peccatum esse quicquid non est ex fide: quod probo, tametsi satis constat Cathalanum scripta mea de votis ne à limine quidem salutasse. Ejus vero hac de re sententia est, Servos & ancillas heris debere obsequium, subditos Principibus honorem, mercatores aliis fidem & integritatem. Respondeo vero, nullum ex hujusmodi officiis præstari nisi ex fide: quandoquidem à Deo jussa, & ipsa lege naturæ stabilita sunt. Cæterum, semper in docendo distinctionem adhibui inter hominum stulta, temeraria, superstitiosa vota, & illa quæ Dei voluntati & gloriæ non repugnant. Expresse dico, vota quæ Deo fiunt, majore reverentia concipienda, quam si cum hominibus nobis foret negotium. Hic ignobilis ganeo opponit bene datam fidem servandam esse: facete etiam addens, eas quæ nubere coactæ sunt, debere voluntatem parentum ratam habere: cujus erroris crassiores Papistas judices constituo, ut, pro suo zelo, globulis precatoriis dorsum Cathalani probe feriant. Ut vero risum moveat, iterum jocatur, homines hujus civitatis malle tres in manu coronatos, quam sub vana spe decem expectare. Plurimos nummis inhiare avidius non diffiteor: sed, Dei beneficio, Euangelii doctrina firmiores, quam antea, reddidit inter nos promissionum contractus. Perfatuum autem esse oportuit, qui similes huic mendicabulo impostores promovisset. Nihil enim Cathalanus præter æream frontem, & nequissimi monachi, ad viatores in sylvis crudeliter excipiendos parati, vultum attulit. Nugatur me fraudes docere: quarum peritum esse oportuit. At, neminem à me unquam deceptum fuisse, Dei gratia, mihi conscius sum. Unicum illud addam, etiamsi rumpatur magister Antonius: munus mihi injunctum postulare, ut à viris fraudulentis sibi caveant, omnes admoneam.

De confessione auriculari postea blaterat, conquerens me eam inutilem censere, quod multa arcana aperiat, unde scortationes, proditiones & ejusmodi malorum monstra tandem prodeant. Nunc vident lectores, istum nebulonem ad summum impudentiæ pervenisse, quum nullus cibus in fauces injiciendus appareat, etiamsi chartam adhuc macu-

maculasset. Porro, de confessione Papistica docui semper, eam non modo tollendam esse, quod multa pariat incommoda: verum etiam quod lex de confessione auriculari sancita, diabolica sit: quandoquidem non est mortalis cujusquam condere leges quæ animas constringant, & divini judicii reas constituant. Deinde, quum Deus, verbo suo, omnibus peccatoribus gratiam & delictorum veniam offerat, dummodo humili corde & vera resipiscentia suam fœditatem agnoscant, nulla cautione adhibita de susurris in aurem sacrificuli: enormem & sacrilegam audaciam esse aio, quod homunciones Dei beneficium suo sensu metiantur, Dei sedem occupent, jugum imponentes, cujus nunquam ille meminit. Affirmo præterea, hanc legem esse prorsus impossibilem, ut homo semel in anno omnia peccata sua enumeret: nec alium fructum proferre, quam ut in desperationis barathrum conscientias præcipitet. His expositis, incommoda, quæ in mundum invexit ista carnificina, excutio: deinde ostendo, paucis abhinc annis hanc tyrannidem Ecclesias invasisse. Quamvis enim omnia fere occupasset superstitio, tamen liberum unicuique manebat istud jugum excutere vel recipere. Nec antiquitatem suam, quam tantopere venditant, hic obtendere possunt Pontificii: quum Synodi Lateranensis decretum, non ita vetustum sit. Quod fructus uberrimos ex auriculari confessione nasci Cathalanus vociferatur, mirum est tam vecordem eum esse ut non animadvertat peccatorem posse, etiam sine sacrificulo, pudere male actæ vitæ, cor contritum habere, & veniam à Deo humiliter precari. Nec ignoramus, quam vehementer ad resipiscentiam suos auditores hortentur Prophetæ & Apostoli, qui tamen hujusmodi tam necessario Cathalani remedio carebant. Quid vero? Geneva ejecti sunt crumenilegæ, & nummorum expilatores Confessionarii, quorum exemplo, Cathalanus cuperet sibi permitti impune hanc pecuniam tractare, ut quam commendat utilitatem, liberius gustaret: eam enim subolfecit, aut suorum more, solummodo linxit.

Cæterum, propter solos abusus & corruptelas auricularem confessionem non sustulimus, verum etiam quod sit intoleranda corruptio, si rem ipsam ab origine & fundamentis excutias. At, impurus iste, imprudenter seipsum jugulat, dum ineptiis, quas pro satisfactione sibiipsis fabricarunt superstitiosi, tribuit virtutem quam in morte Christi quærimus. Trita est hæc inter Papistas blasphemia: quam tamen insulsus Cathalanus debuit aliorum doctorum exemplo sucare. Sed, ut ut se tristem fingat, certe peroptavisset confessionem adeo rigide apud nos requisitam haud fuisse. Nam multa fateri coactus est, non ut rubore suffusus pœniteret, qui jampridem pudere desiit: sed ut quam primum expelleretur, ne huic Ecclesiæ illuderet. Tandem apud se redit, & tanquam me loquentem profert Scripturæ testimonium, ad confessionem abolendam: videlicet, peccata remitti à solo Deo. Rationem hanc recipio, verum non sine expositione. Quum enim Dei solius peccata remittendi auctoritatem hominibus detrahimus, hic brutum istud pecus insurgit, quid latret ignorans: nec potest capere quo sensu dicatur Deus solus remittere peccata, & tamen hominibus mandatum & potestatem dederit ea remittendi: quod, scilicet, ministerium Pastoribus commiserit, sibi vero reservarit auctoritatem. Denique, Cathalanus sua stultitia malam Papistarum causam non parum labefactat. Non quærimus autem, an hominibus concessum sit remissionis peccatorum officium. quod narrat Euangelista amplectimur. Sed controversia est, quomodo Apostolorum successores peccata remittant: an signo crucis ludicre facto, an publica & privata prædicatione gratiæ Dei peccatoribus per Euangelium oblatæ. Quomodo se in hoc negotiu gesserint Apostoli, expendat lector, tunc nodus quæstionis solvetur. Si quis auctoritatem à Christo datam oppugnat, merito, tanquam θεομάχος, damnabitur. Idcirco Mosis & Aaronis causam amplectitur Dominus, quoniam nil sine ejus jussu & approbatione fuerant aggressi, ut etiam testantur: Nos vero quid sumus, aut quid egimus?

Quod ad Baptismi Sacramentum, me arguit Cathalanus, acsi docerem nil referre an baptizentur infantes nec ne: affirmat item me velle ut hanc tesseram parentes infantum negligant. Itane vero tam acriter profligassem Anabaptistas? Præterea, norunt omnes, hunc nostræ Ecclesiæ morem esse, ut si infans parentum socordia, non baptizatus moriatur, illi vocantur, & culpæ pœnas luunt. Sed hæc flocci fecit ganeo: tantum curavit ut chartas maculans, typographi impensis ingluviei suæ consuleret. Fateor quidem, infantulum quem Dominus ad se vocavit priusquam aqua tingatur, non ideo morti æternæ subjici. Rationem addo, non qualem hic potator somniat, sed quod satis sit efficax Dei promissio ad infantes servandos. Baptizantur enim, quoniam ab utero matris Deo pertinent, à quo adoptati, in ejus familiam recepti, & promissionum salutis participes facti sunt. Hujus gratiæ Baptismus est sigillum, nec tamen aquæ ita gratiam suam alligavit Deus ut veritate sua non præstet quæ pollicitus est, & Baptismi externi omissionem compenset. Ait noster histrio neminem posse ingredi regnum cælorum, nisi aqua & Spiritu regenitum. Quasi vero aquæ nomine nil aliud intelligatur. Et certe, de Baptismo hic non differitur, ut neque de Cœna cap. 6. ejusdem Euangelii. Sed μετωνυμικῶς aquæ nomen tribuitur Spiritui sancto, qui paulo post exprimitur. Alibi, quum dicitur, Qui credet & baptizatus fuerit, servabitur, non videt bestia, de iis sermonem haberi qui maturam ætatem attigerunt. nec in opposito membro dicitur, Qui non baptizatus fuerit, damnabitur, sed tantum, qui non crediderit. En bonus rhetor. Transeo, quod tam dextre extra oleas vagatur, ut quid velit nescias: garrit enim intolerandum blasphemum esse, qui affirmem Deum suos electos secundum electionis decretum renovare quo tempore constituit & vult. Mendax foret Deus, inquit, qui pollicitus est suos se non relicturum orphanos. Quid sibi velit, conjicite. Etsi enim Matthias & Paulus vocati ad Euangelii fidem orphani non manserunt, sequiturne eos tanquam oves non errasse? nam Paulus fuit lupus rapax ante conversionem. Hæc paucis perstringo, quo videat lector impuri istius convitia ut asini ruditum negligi debere. Pergit in sua impudentia, mihi imponens quod doceam hominem regeneratum non posse peccare. At mei libri tam putidum mendacium millies refellunt: nec non idem argumentum prolixe & ex professo tractatum adversus Libertinos. Trecenti sane in meis scriptis loci occurrunt, in quibus hunc errorem plane repudio, & ita derego, ut Papistæ convicti maneant me huic disputationi lucem attulisse. Tamen ignobilis belluo, & crapula distentus, nubes esse vesicas lectori se persuadere posse putat. Effutivit, credo, cogitationes, pro more temulentorum: nec unquam legit quid de hoc negotio scripsi.

Eadem ingenii felicitate ultimum articulum probat, quum ait me Sacramenti Eucharistiæ professum esse hostem. Primum autem concedit me invitum fateri Deum extra Sacramenta sua non esse. Quæso, quid sibi vult ineptus iste? Exprobrat deinde me Eucharistiam signum facere solummodo. Hic controversiæ cardo vertitur, & libri mei in quibus sæpissime hanc doctrinam explico, ex adverso demonstrant signa à Christo instituta, nunquam veritate,

sub-

substantia & efficacia sua destitui. En cur me inconstantiæ accuset Cathalanus. Ad Missam deinde accedit, quam ut probe tueatur, citat mandatum Christi discipulis, Accipite, comedite, Hoc est corpus meum. Scilicet, acsi Cœnæ verbis Missa nitere-tur. Nonne conveniunt ut ignis & aqua? Non quæritur, magister Antoni, an Christus in Cœna à se instituta fidelibus communicet corpus & sanguinem suum, verum, an institui debeat sacrificium, an homini offerre Deo liceat, non à Deo accipere, ut verba sonant: an unus edere & bibere quod commune est toti Ecclesiæ, debuit: an consecratio sit incantatio quæ flatu & murmure panis naturam mutet: an in redemptionem animarum hæc ceremonia celebranda sit: an usus defunctos ipsos pertingat: & cætera ejusmodi errorum monstra. Porro non tam acute ista perpendit hic mendicus: interim, ut causa cadam tam impudenter lacessitus, affirmat me non credere Christum factum esse hominem: acsi me incredulum digito ostenderet. At, Dei beneficio, norunt omnes qua animi submissione sacras Literas evolvo. Deinde ut cæcorum oculos perstringat, in hanc vocem erumpit: Quis nunc fidem Joannis Calvini amplectetur? quandoquidem Missam idolum appellat. Et tamen fateor Christum Eucharistiæ adesse. Nulla certe apparet discrepantia, si Christi virtutem suo instituto adesse, & quæ ex opposito obtrusa sunt hominibus, meras esse Satanæ præstigias, affirmem. Quid est Eucharistia? Sacramentum à Dei Filio constitutum, in quo re ipsa præstat, quod figura promittit. Missa autem? Cento blasphemiarum, cum Dei promissionibus non plus societatis habens, quam magorum incantamenta. Vident lectores, quam bonus dialecticus sit ganeo iste & claustri mediastiuus. Tandem ut superius dicta tanquam condimento muniat, lepide ait, me immerito missatica ornamenta profanare: quum Legales Sacerdotes & Levitæ sacris vestimentis usi sint. Acsi templi velum non fuisset scissum, ut omnia hæc abrogata esse intelligeremus. Addit mulieres errorem meum satis convincere, quæ diebus festis pretiosas vestes non contaminant. Nesciebam certe Missæ sanctimoniam fundatam esse super vestes, fascias, brachialia & mundum mulierum. Vicerit Cathalanus. Sed illud addam: Quando huc accedit circumforaneus nebulo, non ita ornatus incedebat. Nil habuit scortum aut ille quod Missam decorasset: omnia enim secum portabant, ut hebdomadis abjectiorem diem Cathalani galerus peniculatus fœdaret.

Piis lectoribus breve hoc scriptum obtuli, ut pudorem incuterem Papistis qui talibus clypeis armantur. Quod si perrexerit mendicus iste, impudentia & futili mendacio me adoriri, & illum & similes bestias, non ita tamen in sulsas, secure spernam. Non meum est enim canum omnium latratus compescere.

SECUN-

SECUNDÆ PARTIS TRACTATUUM VARIORUM JOANNIS CALVINI,

CLASSIS SECUNDA.

Adversus Anabaptistas & Libertinos.

PSYCHOPANNYCHIA,

Qua refellitur quorundam imperitorum error, qui animas post mortem usque ad ultimum judicium dormire putant:

Simulque docetur quæ sit conditio & vita animarum post hanc vitam.

PRÆFATIO JOANNIS CALVINI AD AMICUM QUENDAM.

QUum mecum pridem nonnulli pii viri agerent, & subinde etiam instarent ut publice aliquid ederem, ad eorum intemperiem compescendam, qui de animarum vel dormitione, vel interitu, imperite simul ac tumultuose hodie disputant: nullis tamen hactenus nec precibus, nec flagitationibus cesseram. adeo mihi ab omni contentionis genere abhorrebat animus. Et erat tum sane quod excusarem: partim, quia sperabam fore ut ineptum istud dogma statim, nullo subscriptore, evanesceret: aut certe inter pauculos nugatores delitesceret: partim, quod mihi minime expeditum erat cum iis manum conserere, qui starent ab adversis partibus: quorum nec castra, nec tela, nec subterfugia noveram. Nondum enim quicquam ad me perlatum erat, præter murmura & raucos strepitus: ut congredi cum iis qui in arenam nondum prodierant, nihil prorsus aliud videretur, quam aërem clausis oculis verberare. At de successu longe aliter accidit quam speraveram. Siquidem blatcrones illi tanta strenuitate in partes suas incubuerunt, ut aliquot jam hominum millia in eandem secum insaniam traxerint. Et ipsum etiam malum (ut video) incruduit. quidam enim principio confuse garriebant, mortuorum animas dormire: neque definiebant quid per somnum vellent intelligi. Emerserunt postea ψυχοκτόνοι isti, qui prorsus eas jugulant, sed sine vulnere. Illorum quidem errorem non ferendum, horum vero insaniam graviter coërcendam existimo. utrosque nec ratione nec judicio niti. Verum id aliis persuadere non ita facile est: nisi vanitatem palam, & (quod dicitur) in os refellam: quæ non nisi in eorum scriptis deprehenditur. Dicuntur autem suas nugas nescio quibus schedulis ventilare, quas mihi necdum videre contigit. Tantum ab amico notulas quasdam accepi: quibus perscripserat quæ vel ex ore loquentium excipere illi cursim licuerat, vel undecunque colligere. Altera igitur excusatio quanquam ex dimidia parte sublata est, ob notulas: ex altera tamen mihi nunc quoque superest. Verum quum illis susurris, & qua maxime pollent, garrulitate, clanculum se insinuantes, non pauciores suo errore illaqueent, quam si excusis libris publice cursitarent: causam mihi habere non videor quin veritatis proditor dicar, si in tanta necessitate taceam ac dissimulem. Certe quando permagnum operæ meæ usum imperitioribus & minus exercitatis fore confido, nonnullum etiam & mediocriter eruditis, qui hoc argumentum levius attigerint: non dubitabo apud bonos omnes deponere fidei meæ rationem: non illam quidem fortassis satis instructam omnibus & machinis quibus impetum in hostem faciat, & præsidiis, quibus arceat: sed non penitus exarmatam. Quod si per eorum importunitatem licuisset, qui hæc somnia in vulgus spargunt, libens abstinuissem me ab hoc genere certaminis: quod non tantum fructus refert quantum insumit operæ: quum præsertim hac in parte valere existimarem Apostoli exhortationem, si quando usui foret, ut ad sobrietatem sapiamus. Et quanquam isti quam optamus sobrietatem, nobis non permittunt: modice tamen, aut etiam intra modum differam. Atque utinam inventa esset alia ratio, quæ malum hoc plus nimio pullulascens mature recideret: ne, velut cancer, magis ac magis in dies serpat. Neque tamen nunc primum nascitur. Siquidem legimus Arabicos fuisse quosdam hujus dogmatis auctores: qui jactarent animam cum corpore una emori, in die judicii utrumque resurgere. Et aliquanto post tempore, Joannem Episcopum Romanum, quem schola Parisiensis ad palinodiam adegerit. Verum seculis aliquot sopitum, nuper per aliquot ex Anabaptistarum fæce excitatum, scintillas emisit. Hæ vero longe lateque pervagatæ, justas faces accenderunt: quæ utinam pluvia illa voluntaria, quam Dominus hæreditati suæ segregavit, primo quoque die extinguantur. Agam autem citra ullius odium, citra privatam cujusquam contumeliam, denique citra convitiandi procacitatem, ut jure nullus queri debeat se læsum aut leviter etiam offensum esse. Quanquam spectare hodie aliquos licet, insania carpendi, mordendi, sugillandi libidine æstuantes, quos si summo digito attingas, flebiliter deplorant scindi unitatem Ecclesiæ,

Euseb. Eccl. hist. l. 6. c. 36. Aug. lib. de Hære. c. 83. in dec. dist. 16. Joan. 2. de quo Gers. in Sermone Pasch. priore.

clesiæ, violari charitatem. His responsum sit, primum, nullam nos agnoscere unitatem, nisi in Christo: nullam charitatem, nisi cujus ipse sit vinculum. Esse ergo hoc caput conservandæ charitatis, ut fides nobis sancta atque integra maneat. Deinde, nulla charitatis offensione hanc disputationem transigi posse: modo tales aures afferant, qualem ego linguam afferre statui. Tibi autem, ornatissime vir, hanc lucubratiunculam nuncupare, cùm multis nominibus visum est: tum hoc præsertim uno, quod inter istos vanarum opinionum tumultus, quibus spiritus vertiginis Ecclesiæ quietem exagitant, firmum te ac integrum summa prudentia ac moderatione consistere perspicio. Aureliæ, M. D. XXXIV.

LECTORIBUS.

Quum disputationem hanc relegerem, animadverti, quædam inter disserendi contentionem, paulo acrius atque etiam asperius esse dicta: quæ aures quorundam delicatulas rodere fortasse possent. Et quando scio nonnullos bonos viros quibus de hoc somno aliquid in animum instillatum fuerit, vel nimia credendi facilitate, vel ignorantia Scripturæ, qua ad resistendum, pro tempore, non fuerint satis armati, in eorum offensionem (quoniam non pervicaciter peccant, nec malitiose) quoad per eos liceat, nolim incurrere. Volui igitur hic commodum eos præmonere, qui tales sunt, ne quicquam in contumeliam suam trahant: sed quoties aliqua dicendi libertate evehor: sciant me agere cum nequissimo illo Anabaptistarum grege (è quorum scatebris hæc primum, ut dixi, aqua profluxit) qui nec sic quidem pro meritis suis tractantur. Cum quibus sic pugnam institui, ut si in posterum obluctentur, sensuri sint, si non valde peritum, certe constantem veritatis defensorem, &, ut mihi audeo de gratia Dei promittere, invictum. Quanquam nec contra eos, nisi modice, bilem effudi: ut qui ab omni procacitate & loquendi petulantia perpetuo abstinuerim: sicque fere ubique stylum temperaverim, ut docendo esset aptior, quam cogendo: trahere tamen posset eos qui duci nolint. Omnes certe in viam reducere magis quam incessere, animus fuit. Lectores autem, siqui futuri sunt, hortor & obtestor per nomen Dei & Domini nostri Jesu Christi, ut integrum judicium ad legendum adferant, & animum, quasi paratam veritati sedem. Scio quantum gratiæ habeat novitas ad demulcendas quorundam aures. Sed debemus cogitare, unam esse vocem vitæ: quæ est ex ore Domini. Huic uni patere debere aures nostras, quum de doctrina salutis agitur: cæteris omnibus clausas esse. illius, inquam, verbum non novum est: sed quod fuit à principio, est, & semper erit. Et quam errant, qui verbum Dei, perverso usu & ignavia desitum, quum in lucem redit, novitatis nomine infamant: tam peccant in alteram partem qui velut arundines, quovis vento impelluntur: imo ad quamlibet levem auram nutant & inflectuntur. An hoc est Christum discere, quibusvis doctrinis, etiam veris, sine verbo Dei aurem accommodare? Si accipis ut ab homine: nonne & mendacia eadem facilitate hauries? Quid enim homo suum habet, nisi vanitatem? At non sic illi, qui quum recepissent verbum, scrutabantur Scripturas, an hæc ita se haberent. Præclarum exemplum si quidem imitaremur, verum nos nescio qua desidia, seu potius contemptu, verbum Dei recipimus, ut quum tres syllabas didicerimus, statim opinione sapientiæ turgeamus, & tantum non crepemus nobis divites ac reges. Hinc tam multos videas, qui in omnium seculorum ignorantiam tragice vociferantur, non minus ipsi indocti: sed quid facias? Christiani videri volunt, & dicuntur: quia aliquot capita locorum communium delibarunt. & quum nescire aliquid pudeat, de omnibus confidentissime, quasi ex tripode, respondent. Hinc rursum tot schismata, tot errores, tot fidei nostræ scandala. qua occasione nomen ac verbum Dei blasphematur inter impios. Tandem (quod est caput mali) dum obstinate tueri pergunt quod semel temere effutiverunt: tum oracula Dei consulunt, ex quibus errorum suorum patrocinia quærant. Ibi, Deus bone, quid non invertunt? quid non depravant atque corrumpunt? ut ad sensum suum, non dico inflectant, sed vi incurvent. Scilicet vere dixit Poëta, Furor arma ministrat. Hæccine est discendi via? versare ac volutare Scripturas, ut libidini nostræ serviant? ut sensui nostro subjiciantur? quo nihil est stolidius. O sonticam pestem, & certissima zizania inimici hominis: quibus vult obcæcare verum semen. Et adhuc miramur unde tot sectæ inter eos qui primùm nomen Euangelio dederant, ac renascenti verbo? Equidem terret me dira illa denunciatio, Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum ejus. finem hic conquerendi faciam. Nam longum volumen constribendum esset, si in hac temporum perversitate ad justum modum declamare libeat. Nos vero, fratres, tot exemplis moniti, vel sero tandem sapiamus. Pendeamus semper ex ore Domini: & nequid ad ejus sapientiam addamus aut admisceamus de nostro, ne velut fermentum, totam massam corrumpat: & salem etiam ipsum, qui in nobis est, infatuet. Præstemus nos Domino quales vult habere discipulos: pauperes, sapientiæ nostræ inanes & vacuos: discendi avidos, sed nihil scientes, aut etiam scire volentes, nisi quod ille docuerit: quicquid est exoticum, non secus ac præsentissimum venenum, fugientes. Volo autem & iis occurrere, qui consilium meum reprehendent: quod de re nihili concitem ingentes pugnas, atque istæc leptologemata cruentis dissidiis decidam. non enim desunt qui sic me accipiant. His responsum sit: quum ex professo tentatur Dei veritas: nullo modo ferendum esse, ne tantillum quidem ex ea delibari. Nec rem esse nihili aut contemnendam, videre tenebris diaboli extingui Dei lucem. Deinde, majoris momenti esse hanc causam, quam à multis credatur. Neque tamen (ut falso interpretantur) ad cruorem usque dissidet, qui aliorum erroribus non acquiescit. Reprehendi eorum curiositatem, qui has quæstiones, revera nihil aliud quam ingenii tormenta, exagitarent. Postquam autem moverunt hanc camarinam, reprimenda est eorum temeritas, ne supra veritatem invalescat. Id an effecerim, nescio, volui certe: & quod optimum habui, dedi. Alii, siquid melius habeant, in commune bonum conferant. Basileæ, M. D. XXXVI.

PSYCHOPANNYCHIA,

Qua refellitur quorundam imperitorum error, qui animas post mortem usque ad ultimum judicium dormire putant:

Simulque docetur quæ sit conditio & vita animarum post hanc vitam.

IN hac disputatione expolienda, ut non multum
à me studii ponetur, ita dabitur opera, quo sen-
sum meum quam simplicissima perspicuitate,
explicatum habeant lectores. Et sane quacun-
que de re instituatur disputatio, cùm ubique pluri-
mum refert, rem ipsam quæ agitatur, & scriptori
probe perspectam esse, & lectori perspicue defini-
tam: ne aut ille suos fines transiliat, ac longius ora-
tione evagetur: aut hic in ipso disputationis cam-
po, sine certa via aberret: tum id vero præsertim
in omni controversia diligenter observandum:
quando hic non docendi solum habenda cura, sed
cum adversario negotium est, qui certe (ut fere sunt
hominum ingenia) nec vinci se unquam patietur,
nisi invitus: nec victum se fatebitur, quamdiu ca-
villando, restitando, tergiversando, ludere ac de-
licias facere poterit. Hæc autem optima premendi,
stringendique adversarii, ne qua elabatur, ratio est:
si controversiæ caput ita designate dilucideque ex-
plices, ac in medium proponas, ut, quasi in rem
præsentem, manu consertum vocare possis. De ho-
minis ergo anima nobis certamen est, quam alii fa-
tentur quidem esse aliquid: sed à morte, ad judicii
usque diem, quo è somno suo expergefiet, sine me-
moria, sine intelligentia, sine sensu dormire putant.
Alii nihil minus quam substantiam esse concedunt:
sed vim duntaxat vitæ esse aiunt, quæ ex spiritu arte-
riæ, aut pulmonum agitatione ducitur: & quia sine
corpore subjecto subsistere nequit, ideo una cum
corpore interire & evanescere fingunt, donec totus
homo suscitetur. Nos vero & substantiam esse ipsam
contendimus, & vere post corporis interitum vi-
vere, sensu videlicet & intelligentia præditam: ac
utrumque evidentibus Scripturæ testimoniis nos
probaturos recipimus. Valeat hic quicquid est huma-
næ prudentiæ: quæ multa quidem de anima cogitat,
nihil tamen certum percipit. Valeant philosophi:
quibus, quum in omnibus pene rebus solenne sit, nec
finem, nec modum facere dissensionibus, hic ita
inter se rixantur, ut vix duos testes habiturus sis,
in quacunque tandem opinione acquiescas. De ani-
mæ facultatibus præclare aliquot locis Plato: argu-
tissime autem omnium Aristoteles disseruit. Verum
quid sit anima, & unde sit, frustra ab iis & universa
omnino sapientum natione quæras, quanquam multo
certe & prudentius & sincerius senserunt, quam isti
nostri, qui se Christi discipulos esse gloriantur.
Prius tamen quam longius progrediamur, ansa logo-
machiæ præcidenda: quam arripere ex eo possent,
quod nunc spiritum & animam promiscue vocabi-
mus id, de quo nunc nobis controversia est: inter-
dum, ut diversa, distincte enunciabimus. Nam hic
est usus Scripturæ, dare his verbis varias acceptio-
nes: quarum plerique dum nullam habent rationem,
ut quæque prima sibi occurrit, eam mordicus tenent,
& pervicaciter defendunt. Aliquoties legerunt ani-
mam pro vita: id perpetuum putant, & acerbe con-
Psal. 49. firmant. At si quis contra objiciat versum Davidis:
vers. 19. Anima eorum in vita benedicetur: interpretabun-
2 Sam 11. tur vitam in vita benedici? Similiter si locus ille ex
vers. 11. Samuele proferatur: Per vitam tuam, & per vitam
Psal. 119. animæ tuæ: an istis verbis nihil significari dicent?
vers. 109. Nos itaque scimus, animam sæpissime pro vita poni,
Job. 13. ut in istis locis, Anima mea in manibus meis. Item,
vers. 14. Quare lacero carnes meas dentibus meis, & animam
Mat. 6. meam porto in manibus meis? Item, Nonne anima
vers. 25. pluris est quam esca? Item, Stulte, anima tua hac Luc. 12.
nocte repetetur abs te. Et similibus, quos isti ani- vers. 20.
micidæ semper in ore habent. Non tamen est, quod
sibi inde tantopere placeant: siquidem animadver-
tere debebant, illic metonymice animæ nomen, pro
vita usurpari: quod anima, causa sit vitæ, quodque
vita constet anima: quam figuram inter elementa
pueri quoque perdiscunt. Quis vero non miretur
tantam hominum confidentiam, qui & sibi de se ma-
gnum aliquid persuadeant, atque aliis etiam videri
velint qui tamen docendi sunt tropos & loquendi
schemata? Scimus & pro voluntate seu desiderio ac-
cipi, non absimili ratione: nempe, quia voluntatis
& desiderii sedes est. Quo sensu dicta est anima Jona- 1 Sam. 18.
thæ, conglutinata animæ Davidis: & anima Sichem vers. 1.
adhæsisse cum Dina, filia Jacob: & Lucas dicit, mul- Genes. 34.
titudinis credentium fuisse cor unum, & animam vers. 3.
unam. Quis vero non videat istis Hebraismis mul- Actor. 4.
tam vim inesse? Benedic anima mea Domino. Ma- vers. 32.
gnificat anima mea Dominum. Dic animæ meæ, Sa- Psal. 103.
lus tua ego sum: plusque nescio quid exprimi, quam vers. 1.
si dictum esset, sine adjecto, Benedic Dominum, Psal. 104.
Magnifico Dominum, Dic mihi, Salus tua ego sum. vers. 1.
Aliquando simpliciter pro homine animato. Ut, Luca 1.
quum dicuntur sexaginta sex animæ descendisse cum vers. 46.
Jacob in Ægyptum. Item, Anima quæ peccaverit, Exod. 1.
ipsa morietur. Anima quæ declinaverit ad magos vers. 5.
& ariolos, morte morietur, &c. Nonnunquam & Eze. 18.
flatum vocari, quo spirant ac respirant homines: in vers. 4.
quo vitalis corporis motus residet. Quomodo hos Lev. 20.
locos accipio: Anxietas apprehendit me, etiamsi tota vers. 6.
anima mea adhuc in me est. & Anima ejus in ipso est. 2 Sam. 1.
&, Revertatur anima pueri intra viscera ejus. Quin & vers. 9.
eadem loquendi forma, qua vulgo dicimus animam Actor. 20.
efflari & expirari, Scriptura animam egredi dicit. vers. 10.
Ut de Rachel: Egrediente autem anima (nam ipsa 1 Reg. 17.
moriebatur) vocavit nomen pueri, Ben-oni. Scimus, vers. 21.
spiritum esse flatum ac ventum, & hac ratione vo- Genes. 35.
cari à Græcis frequentius [illegible]. Scimus, pro re vana vers. 18.
& nihili usurpari apud Jesaiam: Concepimus & Jesa. 26.
parturivimus, & peperimus spiritum: sæpissime vers. 18.
vero, quod ex Spiritu Dei regeneratum est in no-
bis. Nam quum Paulus scribit, spiritum concupi- Galat. 5.
scere adversus carnem: non intelligit, animam pu- vers. 17.
gnare cum carne, aut rationem cum cupidine: sed
animam ipsam, quatenus à Spiritu Dei regitur, se-
cum luctari, quatenus adhuc Spiritu Dei vacua est,
suisque cupiditatibus addicta. Scimus, dum simul
junguntur, per Animam, voluntatem designari:
per Spiritum vero, intellectum. Sic loquitur Je- Jesa. 26.
saias, Anima mea desideravit ad te in nocte: sed & vers. 9.
in spiritu meo intra me vigilabo ad te. Et Paulus,
quum precatur ut Thessalonicenses integro sint 1 Thess. 5.
spiritu, & anima & corpore, ita ut in nullo pos- vers. 23.
sint culpari in adventu Domini nostri Jesu Christi:
hoc enim vult, ut recta omnia cogitent & velint,
nec membra sua exhibeant arma iniquitatis pec-
cato. Eodem pertinet, quod scribit alibi Apo- Hebr. 4.
stolus: sermonem Dei vivum esse, & penetran- vers. 12.
tiorem omni gladio ancipiti, pertingentem usque
ad divisionem animæ & spiritus, compagumque,
& medullarum, discretorem cogitationum cor-
dis. Quanquam in hoc postremo loco, nonnulli
per Spiritum, malunt intelligere essentiam illam,
cui inest ratio ac voluntas, de qua nunc discep-
tamus: per Animam autem, vitalem motum,

& sensus quos philosophi superiores & inferiores vocant, id est, νοητικὴν καὶ αἰσθητικήν. Verum quum utrumque plurimis locis essentiam immortalem, quæ in homine vitæ causa est, significet, non rixandi causas captent ex nominibus, sed rem ipsam percipiant, quocunque significetur nomine. Id vero quam verum sit, nunc doceamus.

Incipiemus autem ab ipsa hominis creatione, in qua perspiciemus, qualis ab initio factus fuerit. Sacra historia nobis, ante creatum hominem, commemorat Dei consilium de faciendo ipso ad imaginem & similitudinem suam. Quæ verba de corpore nullo modo accipi possunt. In quo, tametsi mirabile opus Dei, præ cæteris corporibus creatis, appareat, nulla tamen ejus imago effulget. Quis enim hæc loquitur? Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: nempe, Deus, qui spiritus est, qui nulla corporis effigie repræsentari potest. Atqui, ut imago corporea, quæ faciem externam nobis refert, debet ad vivum exprimere omnia lineamenta & omnes ductus, ut ex pictura vel sculptura concipiamus, quæcunque in exemplari conspici possunt: ita hæc imago Dei debet, sua similitudine, aliquam Dei cognitionem in animis nostris informare. Audio quosdam eorum sic nugari, ut dicant imaginem Dei referri ad imperium quod traditum est homini in belluas: quod homo ea in parte simile aliquid cum Deo habeat: cujus imperium est in omnia. In quem lapsum Chrysostomus quoque incidit, dum nimia contentione provehitur contra insanos anthropomorphitas. Sed Scriptura non patitur sic se eludi. Nam Moses, ne quis in hominis carne hanc imaginem constitueret, prius è limo terræ corpus formatum narrat, sed nullam imaginem Dei referens. Deinde ait inditum luteo corpori vitæ spiraculum: ut tum demum eluceret in homine Dei imago, quum omnibus suis partibus constaret. Quid igitur? dixerit aliquis, an spiraculum illud vitæ, imaginem esse Dei putas? Non sane. Quanquam id cum multis, nec fortasse improbe dicere poteram. Quid enim, si contendam verbo Dei constitutum discrimen, quo istud vitæ spiraculum, à belluarum animis distinguatur? Unde enim habent ortum aliorum animalium animæ? Producat (inquit Deus) terra animam viventem, & cætera. Ita in terram resolvantur, quæ de terra emerserunt. Anima vero hominis non de terra est, sed ex ore Domini: hoc est, ex virtute secreta. Sed hic, inquam, non hæreo: ne pugnam mihi faciant: sed unum tantum obtinere volo: Imaginem ipsam esse extra carnem; alioqui, non admodum præclarum foret elogium hominis, quod ad imaginem Dei factus sit: quod tamen nobis tantopere Scripturis commendatur, ac subinde repetitur. Quid enim opus erat, Deum deliberantem inducere, & quasi in consilium mittere, si vulgare aliquid facturus erat? Nam reliqua omnia ut essent, dixit, & facta sunt. Quum ad hanc imaginem ventum est, velut singulare specimen editurus, sapientiam suam & virtutem advocat, & secum cogitat, antequam manum admoveat operi. Hos ergo loquendi tropos, qui ἀνθρωποπαθῶς, ad balbutiei nostræ modulos, Dominum ἀνθρωπομόρφως nobis figurant, an de nihilo tam anxie Moses affectavit? ac non potius imaginem Dei, quæ in homine relucet, magnifice commendavit? nec semel dixisse contentus, sæpius repetit. Quicquid nugentur vel philosophi, vel isti somniatores, habemus nihil esse quod imaginem Dei ferat, nisi spiritum, ut Deus spiritus est. Hic non est agendum conjecturis, ut inquiramus, quæ sit hujus imaginis similitudo ad suum archetypum: quando id facile ex Apostolo discere licet: qui dum præcipit ut induamus novum hominem, qui renovatur in agnitione, secundùm imaginem ejus qui creavit illum, liquido ostendit, quæ sit hæc imago, aut in quo consistat. Et alibi dum scribit: Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est, in justitia & sanctitate veritatis. Quæ omnia quum uno verbo comprehendere volumus, dicimus hominem, secundum spiritum, factum esse participem sapientiæ, justitiæ & bonitatis Dei. Hoc sequuti sunt duo sacri scriptores: quorum alter, quum hominem distribuat in duas partes, corpus de terra sumptum, & animam, ad quam refert Dei imaginem, breviter complexus est quod Moses longius prosequutus fuerat. Creavit, inquit, Deus hominem, & secundum imaginem suam fecit illum. Alter vero, quum exegetice vellet designare, quo pertineret Dei imago, vocavit hominem inexterminabilem, qui creatus esset ad imaginem Dei. Quorum scriptorum auctoritate adversarios nostros non valde premerem, nisi eos ipsos nobis opponerent. Qui tamen utcunque, aliquo loco nobis esse debent: si non ut canonici, certe ut veteres, ut pii, ut multorum suffragiis recepti. Verum eos omittamus, illam imaginem Dei in homine retineamus, quæ, nisi in spiritu, sedem habere non potest.

Genes. 1. vers. 26. — *Ambros. lib. 6. hex. Augustin. cap. 4. de trin. & alibi.* — *Hilar. in Psal. 63. Aug. lib. de spiritu & anim. cap. 39. Basil. hex. Homil. 8.* — *Coloss. 3. vers. 10.* — *Ephes. 4. vers. 24.* — *Ecclesi. 17. vers. 1. Sapient. 2. vers. 23.*

Sed jam, quæ apertius de anima Scriptura loquitur, audiamus. Quum de animarum salute Petrus loquitur, & quum carnalia desideria militare adversus animam dicit: & quum castificare animas nostras præcipit, & Christum vocat Episcopum animarum nostrarum, quid sibi vellet, nisi animæ essent, quæ salvarentur, quæ oppugnarentur à pravis desideriis, quæ castificarentur, quæ ab Episcopo suo Christo regerentur? Et in historia Job legimus: Quanto magis qui habitant domos luteas, & terrenum habent fundamentum? Quod sane de anima, si propius animadvertas, dici intelliges, quæ in corpore luteo habitat. Non enim hominem vas luteum appellavit: sed dicit vas luteum incolere: quasi bona pars hominis (quæ est anima) domicilio illo terreno contineatur. Sic Petrus: Justum, inquit, arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo, excitare vos per commonitionem; quum sciam brevi futurum, ut deponam hoc meum tabernaculum. Qua loquendi forma, nisi valde stupidi sumus, possumus intelligere & aliquid esse in tabernaculo, & aliquid quod exuatur tabernaculo: vel (ut ait ipse) tabernaculum deponat. Eandem distinctionem carnis à spiritu manifestam statuit auctor Epistolæ ad Hebræos: quum parentes carnis nostræ, à quibus geniti sumus, nominat: unum autem Deum, Patrem spirituum. Et paulo post, quum Regem cælestis Jerusalem Deum nominasset, subjicit cives, Angelos, & spiritus justorum perfectorum. Nec video quomodo aliter intelligi possit illud Pauli: Has igitur habentes promissiones, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus. Nam satis constat, illic non esse collationem, qua alibi uti solet: quum spiritui inquinamentum tribuat, quo nomine aliis locis significat meram puritatem. Addam & locum alterum: quanquam video eos, qui calumniari volent, protinus ad suas glossas delapsuros. Dum enim ait: Quis est hominum, qui sciat quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita, & quæ sunt Dei nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. poterat dicere hominem scire quæ sua sunt: sed partem illam verbo appellavit, in qua residet vis cogitandi & intelligendi. Atque etiam, quum dicit, Spiritum Dei testimonium reddere spiritui nostro, quod filii Dei sumus, nonne eadem loquendi proprietate usus est? Quid, quod uno verbo convincere eos potuit? scimus enim, quam sæpe Christi voce damnatus sit error Sadducæorum, cujus partem esse Lucas in Actis scripsit, quod spiritum non esse dicerent. Verba sunt: Sadducæi autem dicunt, non esse resurrectionem, neque

1 Pet. 1. v. 9, 22. & 2. v. 11, 25. — *Job. 4. vers. 19.* — *2 Pet. 1. vers. 13.* — *Hebr. 12. vers. 9.* — *2 Cor. 7. vers. 1.* — *1 Cor. 2. vers. 11.* — *Rom. 8. vers. 16.* — *Actor. 23. vers. 8.*

que Angelum, neque spiritum: Pharisæi vero hæc omnia confitentur. Vereor ne de Spiritu sancto cavillentur hæc intelligi, aut de Angelis. Cui objecto facile est occurrere. Nam & Angelos seorsum posuit: & certum est Pharisæis illis nullam fere fuisse Spiritus sancti notitiam. Atque etiam id melius assequentur, qui Græce norunt: Lucas enim sine adjectione articuli dixit πνεῦμα, adjecturus indubie, si de Spiritu sancto loquutus esset. Hoc si non illis os obstruit, non video qua ratione vel trahi, vel duci possint: nisi forte dicant, neque damnatam fuisse ex eo Sadducæorum opinionem, quod spiritum negarent: neque probatam Pharisæorum, quod assererent. Cui cavillo ipsa Euangelistæ verba obviant. Ubi enim Pauli confessionem posuit, Pharisæum se esse: subdit eam Pharisæorum sententiam. Aut igitur oportet callidam & malitiosam fuisse Pauli simulationem: (quod recipi non debet in confessione fidei) aut cum Pharisæis de spiritu sensisse. *(Ecclesiast. hist. co. 4. cap. 13.)* Quod si nobis fidem faciunt historiæ, hoc perinde inter Apostolos certum erat ac constitutum, atque mortuorum resurrectio, aut aliquod simile fidei nostræ caput. Non pigebit huc adscribere verba *(Ejusd. cap. 19.)* Polycarpi, viri, omnibus & dictis & factis, spirantis martyrium: qui & discipulus Apostolorum fuit, & ita sincere quod ab illis acceperat, posteris tradidit, ut nihil unquam immisceri fermenti passus fuerit. Is igitur inter multas præclaras voces, quas flammæ admotus edidit, eo die repræsentandum se dixit coram Deo in spiritu. *(Ejusd. cap. 24.)* Quo eodem tempore Melito Episcopus Sardensis, vir paris sinceritatis, librum scripsit de corpore & anima: qui si hodie extaret, superfluus esset hic labor. Adeo autem hæc sententia meliore illo seculo valuit, ut Tertullianus reponat eam inter com- *(Lib. de resurrect. carnis.)* munes & primas animi conceptiones, quæ natura communiter apprehenduntur. Tametsi jam multis rationibus pugnatum est, quæ evincere, nisi fallor, debuerunt quod contendebant: nempe, animam aut spiritum hominis, substantiam esse à corpore distinctam: quæ tamen nunc subjicientur, certiorem adhuc ejus rei fidem facient. Venio enim ad id, quod secundo loco à me propositum erat: Eam ipsam animam, ab interitu corporis superstitem manere, sensu ac intelligentia præditam. Fallitur autem qui existimat me hic aliud quidpiam affirmare, quam animæ immortalitatem. Siquidem qui animam vivere fatentur, illamque simul omni sensu spoliant, prorsus animam fingunt, quæ nihil animæ habeat: aut animam ipsam à se ipsa avellunt: quum ejus natura, sine qua consistere ullo modo nequit, sit, moveri, sentire, vigere, intel- *(Lib de carne Christi.)* ligere: atque (ut ait Tertullianus) animæ anima, sensus sit. Istam ergo immortalitatem ex Scriptura discamus.

(Mat. 10. vers. 28.) Quum Christus suos hortatur, ne timeant eos qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt: sed eum timeant, qui quum occiderit corpus, animam potest mittere in gehennam ignis: an non innuit animam superesse post mortem? Benigne vero in eo nobiscum egit Deus, quod animas nostras istorum arbitrio non permisit, qui adeo ex facili eas trucidant: aut certe, quia non possunt, conantur. Tyranni torquent, secant, urunt, verberant, suspendunt, sed corpus: solus est Deus, qui jus habet in animam, ut eam mittat in gehennam ignis. Aut igitur anima reliqua est post mortem: aut falsum est, tyrannis potestatem non esse in animam. Hic (ut audio) respondent, animam quidem ad præsens occidi, dum mors infligitur: sed non perire, quia futurum est, ut suscitetur. Qua via evadere volunt, concedant oportet neque corpus occidi, quod etiam suscitabitur. Et quia utrumque conservatur in diem judicii, neutrum perit. Verbum autem Christi fatetur corpus occidi, animam esse salvam testatur. Hac dicendi forma, Christus utitur de sua ipsius morte, quum ait, Solvite *(Joan 2. vers. 19.)* templum hoc, & in triduo suscitabo illud. Dicebat autem de templo corporis sui: qua ratione animam ab eorum potestate eximit, quam etiam moriens in manus Patris commendat, ut Lucas scribit: & Da- *(Luc. 23. vers. 46. Psal. 31. vers. 6. Actor. 7. vers. 59.)* vid prædixerat. Et Stephanus ejus exemplo, Domine Jesu, suscipe spiritum meum. Habent hic quod garriant, Christum Patri, & Stephanum Christo vitam commendare, in diem resurrectionis custodiendam. Sed verba aliter sonant, præsertim illa Stephani. Et Euangelista addit de Christo, quod in- *(Joan. 19. vers. 30.)* clinato capite tradidit spiritum: quæ verba ad anhelitum, aut pulmonum agitationem respicere non possunt.

(1 Pet. 3. vers. 19.) Nec minus evidenter Apostolus Petrus, animas à morte & esse, & vivere ostendit: quum tradit, Christum his, qui in carcere erant, spiritibus prædicasse: nec spiritibus modo piorum, remissionem ad salutem: sed impiorum quoque spiritibus confusionem. Sic enim illum locum interpretor, qui multa ingenia torsit: & persuasurum me bonis omnibus confido. Nam quum de humilitate crucis Christi loquutus esset, ostendissetque pios omnes oportere ad ejus imaginem conformari, ne desperatione conciderent, continuo attexit resurrectionis mentionem, ut doceat quibus tribulationibus futurus sit finis. Commemorat enim, Christum non succubuisse morti: sed, ea subacta, victorem emersisse. Id suis verbis dicit mortificatum quidem carne, vivificatum tamen spiritu: eodem scilicet sensu, quo Paulus scribit, passum fuisse in humilitate carnis, excitatum autem virtute Spiritus. Jam ut virtutem ipsam ad se quoque pertinere fideles intelligerent, subjungit Christum hanc virtutem erga alios exeruisse: neque erga vivos modo, sed etiam mortuos: deinde non tantum erga servos suos, sed incredulos quoque ac gratiæ suæ contemptores. Porro intelligamus defectivam esse orationem, deesseque ex duobus membris alterum: cujus generis multa sunt in Scripturis exempla, præsertim ubi multæ sententiæ una clausula colliguntur, quemadmodum hic factum est. Nec vero miretur quisquam includi carcere sanctos Patres, qui redemptionem Christi expectabant. Quia enim, veluti sub nube & umbra, eminus lucem prospiciebant (veluti qui reliquias diei vident sub serum crepusculum, aut diem venientem sentiunt, ante auroram) nec adhuc habebant exhibitam sibi Dei benedictionem, in qua requiescerent: eorum expectationem, vocavit carcerem. Erit igitur sensus Apostoli: Christum in spiritu, iis qui in carcere erant spiritibus prædicasse, hoc est, virtutem redemptionis per Christum partæ, mortuorum spiritibus apparuisse, ac exhibitam esse. Hic deest alterum membrum, quod ad pios pertinebat, qui hunc fructum agnoverunt & perceperunt. Exprimit autem de incredulis qui eundem ipsi hunc nuncium receperunt in confusionem. Viderunt enim unam esse redemptionem: à qua exclusi, quid aliud possent quam desperare? Video istos jam fremere, ac mutire, glossam hanc esse è capite meo effictam: his legibus se non subjici. Non addicam ergo eos meis legibus, sed hoc tantum rogabo, annon spiritus carcere clausi, spiritus sint? Clarius est quod apud eundem scriptorem legitur: In hoc mortuis *(1 Pet. 4. vers. 6.)* prædicatum esse Euangelium, ut judicentur secundum homines carne: vivant autem secundum Deum spiritu. Videtis, ut carne in mortem tradita, spiritum asserat in vitam? Quum enim relatio sit vitæ ac mortis, per antithesin, alterum mori clarum est, alterum vivere.

(Eccles. 12. vers. 7.) Idipsum ex Solomone discimus: qui mortem hominis describens, longo discrimine animam à corpore separat. Donec, inquit, revertatur pulvis in terram unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui

dedit illum. Scio eos parum affici hoc argumento: quod dicunt vitam redire ad Deum, qui est fons vitæ; itaque nihil amplius esse. Sed verba ipsa clamant, sibi hoc modo vim inferri, ut nullum sit operæpretium refellere hanc argutiolam, indignam & lectu & auditu. Jam hoc significet illis oportet animas redire ad fontem vitæ suæ per somnium. Atque huic sententiæ respondet quod est apud Esdram: quem equidem scriptorem eis non opponerem, nisi ipso valde niterentur. Audiant igitur suum Esdram: Terra reddet quæ in ea dormiunt, & in silentio habitant: & promptuaria reddent quæ illis commendatæ sunt animæ. Nugantur, promptuaria esse providentiam Dei: animas vero, cogitationes: ut liber vitæ offerat cogitationes in conspectum Dei. Quæ in hoc tantum ab eis dici constat, quia, quum tacere pudeat, nihil habent melius quod dicant. Quod si ad hunc modum liberet Scripturas circumvolvere, pervertere omnia promptum esset. Nihil tamen hic (quanquam alia multa suppetunt) de meo contra proferam. quando se ipse scriptor à calumnia tuetur. Paulo enim ante dixerat: Nonne de his interrogaverunt animæ istorum in promptuariis suis, dicentes: Usquequo Domine speramus sic? quando veniet fructus areæ mercedis nostræ? &c. Quæ sunt istæ animæ, quæ interrogant & sperant? Hic cuniculum alium effodere eos oportet, si subterfugere volunt.

4 Esd. 3. vers. 2.

4 Esd. 4. vers. 3.

Luc. 16. vers. 22.

Veniamus nunc ad historiam divitis & Lazari: quorum alter præteritis hujus mortalitatis laboribus & ærumnis, tandem in sinum Abrahæ delatus est: alter in tormenta patitur: hic recipit consolationem. Magnum chaos interpositum inter hujus gaudia, & illius afflictionem. Suntne hæc somnia portæ corneæ, de qua Poëtæ fabulantur? Verum, ut habeant effugium, quo elabantur, faciunt ex historia parabolam: aiuntque fictionem esse, quicquid de Abraham, divite, paupere, veritas loquitur. Tantum reverentiæ & Deo, & verbo ejus deferunt. Cedo, proferant unum duntaxat in Scriptura exemplum, ubi in parabola, nomine aliquis vocetur. Quid sibi hæc verba volunt? Erat quidam mendicus nomine Lazarus. Aut verbum Dei mentiri oportet, aut veram esse narrationem. Id etiam animadverterunt veteres Scripturæ interpretes: nam Ambrosius, Narratio est, inquit, magis quam parabola, quia nomen additur. Idipsum sentit Gregorius. Certe Tertullianus, Irenæus, Origenes, Cyprianus, Hieronymus, quasi historiam referunt. Ex quibus Tertullianus arbitratur in divitis persona, Herodem signari: in Lazaro, Joannem Baptistam. Verba autem Irenæi sunt: Non fabulam narravit nobis Dominus, Lazari & divitis, &c. Et Cyrillus dum respondet Arrianis, qui ex eo loco machinam struebant adversus Christi divinitatem, non refellit ut parabolam, sed ut historiam interpretatur. Hoc magis ridiculum, quod errori suo prætendunt Augustini nomen, quem cavillantur in hanc opinionem consensisse: opinor, quia quodam loco dixerit, In parabola per Lazarum, Christum intelligendum: per divitem, Pharisæos: quum nihil aliud significet quam narrationem transferri ad parabolam, si Lazari persona, Christo; divitis, Pharisæis attribuatur. Hic mos est eorum, qui in præjudicatam opinionem toto impetu feruntur: quum vident nihil sibi esse stabile, quo innitantur, non syllabarum decipulas, sed ipsos literarum apices in suum commodum rapiunt. Ne quid tamen adhuc obstrepant, alibi ipse scriptor profitetur, se pro historia recipere. Eant nunc & vendant suos fumos in media luce. Neque tamen effugere possunt, quin semper in eosdem incidant laqueos. Ut enim concedamus esse parabolam (quod minime obtinere possunt) quid aliud evincent, quam esse collationem, quæ sine veritate stare non potest? Id si nesciunt magni isti theologi, discant ex elementis Grammaticorum: & parabolam invenient esse similitudinem, sumptam ex veritate. Sic, quum dicitur, hominem quendam habuisse duos filios, quibus divisit suas portiones, oportet esse in rerum natura & hominem, & filios, & hæreditatem, & divisionem portionum. Denique, hæc est perpetua lex parabolæ, ut primum concipiamus rem nudam, ut proponitur; deinde, ex ea conceptione deducamur ad finem parabolæ: hoc est, ad rem ipsam, cui accommodatur similitudo. Imitentur Chrysostomum, hac in re suum Achillem. Existimavit quidem ille esse parabolam, ex qua tamen veritatem sæpe elicit. Ut quum inde probat, mortuorum animas in certis esse locis, ostendit gehennæ gravitatem, & deliciarum perniciem. Ne hic mihi multum verborum perdendum sit, consulant sensum communem, si quem habent: & facile assequentur vim atque rationem parabolæ.

Tertul. lib. adversus Marcion. Iren. lib 4. contra hæres. cap 4. Origen. Hom. 5. in Ezech. Cyprian. Epist. 3. Hieron. in Jes. c. 49. & 65. Hilar. in Psal. 3. Cyril. in 1. cap. Joan. c. 22. Lib. 8. de Gen. ad lit.

Hom. 25. in Mat. Hom. 57. in eundem. In Par. ad Thc. lapsu. Quanquam Hom. 4. in Mat. videtur narrare ut historiam.

Et quando satisfieri, quantum in nobis est, omnibus volumus: nonnihil differemus hoc loco de animarum quiete, quæ in certa fide promissionum Dei, à corporibus solvuntur. Siquidem, per sinum Abrahæ, nihil aliud quam quietem illam Scripturæ nobis designare volunt. Primum, nos quietem vocamus, quam illi somnum. Neque sane abhorremus à somni nomine, nisi jam eorum mendaciis corruptum, & penè pollutum esset. Deinde, per quietem, non desidiam, aut veternum, aut aliquid simile ebrietatis, quale animæ affingunt; intelligimus: sed conscientiæ tranquillitatem & securitatem: quæ quum semper fidei adjuncta sit, nunquam tamen perficitur, aut suis numeris constat, nisi post mortem. Audit quidem ex ore Dei benedictiones fidelium Ecclesia, quæ hanc terram adhuc, velut advena incolit: Ambulabit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. Quæ & ipsa rursum gratias agens occinit benedicenti Domino: Domine, dabis nobis pacem. Omnia enim opera nostra operatus es nobis. Hanc pacem habent accepto Euangelio fideles, quum Deum, quem prius judicem cogitabant, sibi patrem esse vident: se pro filiis iræ, filios gratiæ: effusa in se viscera misericordiæ Dei: ut jam nihil aliud à Deo expectent, quam bonitatem & mansuetudinem. Verum, quoniam militia est, vita hominis super terram, necesse est eos, qui sentiunt & aculeos peccati, & carnis reliquias, in mundo pressuram habere, in Deo autem consolationem: atque ita non plane animo esse composito & imperturbato. Verum, quum carnem & concupiscentiam (quæ, ceu hostes domestici, eorum pacem infestant) exuerint: tunc vero demum acquiescunt, & apud Deum resident. Sic enim loquitur Propheta: Justus perit, & non est qui recogitet in corde suo: & viri misericordiæ colliguntur: à facie enim malitiæ collectus est justus. Veniat pax: requiescat in cubili suo, qui ambulavit in directione sua. An non eos ad pacem vocat, quibus pax fuerat domestica? Sed quia illis pax fuerat apud Deum, pugna cum mundo: eos ducit in altiorem gradum pacis. Ideo Ezechiel & Joannes, quum vellent describere thronum gloriæ Dei, circumdant eum iride, quam scimus esse signum fœderis inter Deum & homines. Quod alio loco clarius idem Joannes docuit: Beati, inquit, mortui, qui in Domino moriuntur, amodo jam, dicit Spiritus, ut requiescant à laboribus suis, &c. Hic igitur ipse est sinus Abrahæ. Ipse enim est, qui promissam sibi in suo semine benedictionem, ita prompto animo complexus est, ut nihil dubitaverit, quin verbum Dei, virtus esset ac veritas. Et quasi jam opere Deus implevisset quod promiserat, semen illud benedictum, non minus certa fide expectavit, quam si manibus contrectasset, ac omni-

Jesa. 32. vers. 18.

Jesa. 26. vers. 3.

Job. 7: 1.

Jesa. 57. vers. 1.

Ezech. 1. vers. 28. Apoc. 4. vers. 3. Genes. 9. vers. 13. Apoc. 14. vers. 13.

ac omnibus animi corporisque sensibus percepisset. (*Ioan. 8. vers. 56.*) Itaque testimonium reddit illi Dominus noster, quod viderit diem suum, & gavisus sit. En pax Abrahæ, en quies, en somnus: modo non polluatur fœdo istorum dormitantium ore honestum nomen. Quid enim suavius potest habere conscientia in quo secure acquiescat, hac pace: quæ illi cælestis gratiæ thesauros aperit, quæ dulcedine calicis Domini inebriat? Quid, ô dormitabundi, quum auditis ebrietatem, an non vertiginem capitis, gravedinem, crassum carnalemque somnum vestrum cogitatis? Hæc enim ebrietatem sequuntur incommoda. Hæc vos quidem, pro vestra crassitie: at intelligunt theodidacti, eodem dicendi usu somnum vocari, tranquillitatem conscientiæ, quam Dominus suis largitur in domo pacis: quo ebrietas, affluentia dicitur, qua Dominus suos satiat in domo opulentiæ. Si Abraham pacem hanc possedit, medius adhuc inter hostium incursus, labores, discrimina, imo ferens secum suam carnem, hostem domesticum, quo nihil est perniciosius: quantam putamus ejus pacem, ubi extra hostium ictus, telorumque jactus evolavit? Miretur nunc aliquis, cur requiescere in sinu Abrahæ dicantur electi Dei, qui ex hac vita ad Deum suum transierunt: nempe, quod in sede pacis recipiuntur cum Abraham patre fidelium, ubi Deo fruuntur ad satietatem, citra fastidium. Quamobrem, (*De civit. Dei, l. 19.*) non abs re Augustinus quodam loco: Quemadmodum, inquit, finem beatorum appellamus vitam æternam, ita possumus vocare pacem. Nihil enim melius dare potest, qui nihil aut majus aut melius seipso dare potest, qui Deus est pacis. Posthac ergo, quum de sinu Abrahæ sermo fiet, non rapiant ad suum somnium: quoniam eorum vanitatem arguit ac convincit Scripturæ veritas. Est, inquam, (*1 Cor. 15. vers. 12.*) requies illa, cælestis Jerusalem, hoc est visio pacis: (*1 Thess. 5. vers. 23.*) in qua Deus pacis dat se videndum suis pacificis, juxta Christi promissum. (*Matth. 5. v. 8, 9.*) Quoties autem hujus pacis meminit in sacris literis Spiritus, adeo familiariter utitur dormiendi & quiescendi tropo, (*Psal. 149. vers. 5.*) ut nihil sit magis obvium. Exultabunt, inquit David, sancti tui, lætabuntur in cubilibus suis. (*Iesa. 26. vers. 19*) Alter vero: Vivent mortui tui, interfecti tui resurgent. Expergiscimini, & laudate habitatores pulveris: quia ros pratorum ros tuus: & terram gigantum detrahes in ruinam. Vade popule mi, intra in tabernacula tua, claude ostia tua super te, abscondere ad modicum, donec pertranseat indignatio. Quin Hebraica lingua, hoc verbum usurpat ad significationem cujusvis securitatis ac fiduciæ. David rursum: (*Psal. 4:9.*) In pace in idipsum dormiam & requiescam. (*Osea 2. vers. 18.*) Et Propheta: Percutiam fœdus in die illa cum bestia agri, & cum volucre cæli, & cum reptili terræ: arcum, & gladium, & bellum conteram de terra: & dormire eos faciam absque terrore. (*Levit. 26. vers. 6.*) Moses vero: Dabo pacem in finibus vestris, & non erit qui exterreat. (*Iob. 11. vers. 18.*) In libro vero Job: Et habebis fiduciam propositā tibi spe, & defossus securus dormies. Requiesces, & non erit qui exterreat, & deprecabuntur faciem tuam plurimi. Cujus rei nos Latinum quoque proverbium admonet: Dormire in utramque aurem, pro secure agere. Dormiunt igitur & pacem habent viventium animæ, quæ verbo Domini acquiescunt, nec præire Dei sui voluntati cupiunt: sed quo ille vocaverit, sequi paratæ, sub ejus manu se continent. Quod illis (*Habac. 2. vers. 3.*) præceptum est: Si moram fecerit ejus veritas, expecta illam. (*Iesa. 30. vers. 15.*) Item, In spe & silentio erit fortitudo vestra. Quum autem expectent aliquid quod non vident, & desiderent quod non habent: constat pacem eorum esse imperfectam. Rursum, quum certo expectent quod expectant, & fide desiderent quod desiderant: clarum est, quietum esse desiderium. Hanc pacem auget & in melius provehit mors, quæ hujus mundi militia solutos, & quasi exauctoratos, ducit in locum pacis: ubi dum toti animo & aspectu in Deo hærent, nihil habent melius, quo avertant oculos, aut desiderium retrahant. Deest tamen adhuc quiddam, quod videre cupiant: nempe, summa & perfecta Dei gloria, ad quam semper aspirant. Ut nulla sit illis impatientia desiderii, nondum tamen plena & perfecta quies. Siquidem requiescere dicitur, qui est ubi esse appetit: nec modus desiderii finem habet, nisi eo pervenerit quo tendebat. Si autem oculi electorum ad supremam Dei gloriam, velut ad scopum, collimant, semper in cursu est eorum desiderium, donec impleta fuerit Dei gloria: cui implementum affert dies judicii. Tunc verum erit illud: Satiabor, quum evigilavero, aspectu vultus tui. (*Psal. 17. vers. 15.*)

Ut autem reprobos omittamus, quibus quid accidat, non magnæ curæ nobis esse debet, velim mihi bona fide respondeant, unde illis spes resurrectionis, nisi quia Christus resurrexit? Ipse est enim primogenitus mortuorum, & primitiæ resurgentium. Quemadmodum ille mortuus est & resurrexit, ita nos in eo morimur ac resurgimus. Si enim mors cui obnoxii eramus, vincenda illi fuit per mortem, haud dubie mortem eandem subiit, quam & nos, atque idem in morte passus est, quod nos patimur. Id planum facit veritas, quum vocat primogenitum mortuorum, (*Coloss. 1. vers. 18.*) & primitias resurgentium. Atque ita docuit, (*Apoc. 1. vers. 5.*) ut fideles in media morte ipsum sibi ducem agnoscant, & dum mortem suam ipsius morte sanctificatam aspiciunt, nullam ejus maledictionem formident. Quod significat Paulus, dum (*Philip. 3. v. 10, 11.*) ait, conformem se fieri morti ejus, donec perveniat ad resurrectionem mortuorum. Hanc enim conformitatem, hic per crucem inchoatam, prosequebatur, donec eam morte adimpleret. Nunc paulisper, ô somniatores, redeatis ad cor, & vobiscum cogitetis, quemadmodum Christus mortuus est. Num tunc etiam dormiebat, quum vigilaret in salutem vestram? Non sic ipse de se loquitur: Sicut, inquit, Pater habet vitam in semetipso, (*Ioan. 5. vers. 26.*) sic dedit Filio habere vitam in semetipso. Qui in se vim vitæ habet, quomodo eam perderet? Neque mihi respondeant, hæc ad divinitatem spectare. Si enim ei datur qui non habet, (*Augustin. sic accipit, sed nomis datum.*) homini igitur, non Deo, datum est in se habere vitam. Quum enim Jesus Christus Dei sit Filius, & hominis: quod est natura ut Deus, id est gratia ut homo. Ut sic de plenitudine ejus omnes accipiamus, & gratiam pro gratia. Apud Deum vitam esse si audiant homines, quantum inde spei concipiant: quum simul sciant, peccatis suis, nubem inter se & Deum oppositam? At hæc demumvere magna consolatio est, quod Deus Pater Christum unxerit oleo lætitiæ præ consortibus: quod ipse Christus homo acceperit à Patre dona in hominibus, ut in natura nostra vitam reperire possimus. Qua ratione legimus turbam post suscitatum puerum, glorificasse Deum, qui dedisset talem potestatem hominibus. Hoc profecto vidit Cyrillus, qui nobiscum in hujus loci explicatione consentit. Quum autem dicimus Christum, quatenus homo est, habere vitam in semetipso, non ipsum sibi causam esse vitæ dicimus; sed hoc tantum, omnem vitæ plenitudinem à Deo Patre effusam esse in Christum hominem. Quod familiari similitudine planum fieri potest. Fons, ex quo omnes hauriunt, ex quo rivuli defluunt & derivantur, aquam in semetipso habere dicitur: nec tamen ex semetipso, sed ex scaturigine, quæ illi assidue subministrat quod & rivis labentibus, & haurientibus hominibus sufficere possit. Ergo Christus habet vitam in semetipso, hoc est, vitæ plenitudinem, qua & ipse vivat, & suos vivificet: non tamen habet ex semetipso: quemadmodum ipse alibi testatur, quod

 vivit

vivit propter Patrem. Et quum in se, ut Deus, vitam haberet, ubi hominem assumpsit, donum accepit hoc à Patre, ut vitam ea etiam parte haberet in semetipso. Hæc nobis certissimam fidem faciunt, Christum extingui morte non potuisse, etiam secundum hominem, & quanquam vere ac naturaliter in mortem traditus est, quam omnes subimus, donum tamen illud Patris semper retinuisse. Vera mors fuit corporis & animæ solutio. Cæterum, anima vitam suam nunquam perdidit, quæ Patri commendata, non poterat non salva esse. Id volunt verba ex concione Petri, quibus affirmat impossibile fuisse teneri ipsum à morte, ut Scriptura impleretur: *Act. 2. vers. 27.* Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. In qua prophetia, ut concedamus animam vitam esse, duo petit & expectat à Patre Christus, ne aut vitam suam in perditionem deserat, aut se in corruptionem venire sinat: quod impletum est. Nam anima ejus, divina virtute suffulta est, ne in perditionem rueret: & corpus ejus in sepulchro servatum est ad resurrectionem. Hæc omnia uno verbo complexus est Petrus, quum dixit, non potuisse teneri à morte Christum, κρατεῖσθαι, hoc est, mortis imperio succumbere, & in mortis potestatem venire, aut à morte comprehendi. Quod autem Petrus in illa concione, omissa disputatione de anima, corporis duntaxat incorruptionem prosequitur: id facit, ut suo ipsorum testimonio, Judæos convincat, hanc prophetiam non pertinere ad Davidem, cujus sepulchrum apud eos extabat, cujus cadaver noverant in putredinem collapsum, quum Domini nostri resurrectionem abnegare non possent. Præbuit & nobis aliud argumentum immortalitatis animæ suæ, quum Jonam triduo immersum in ventre ceti, mortis suæ typum constituit: sic enim se futurum in ventre terræ, tribus diebus & tribus noctibus. *Jon. 2: 2.* Atqui, Jonas de ventre piscis clamavit ad Dominum, & exauditus est. Venter ille, mors est. Animam igitur salvam in morte habuit: secundum quam clamaret ad Dominum. *Genes. 22. vers. 10. Hebr. 11. vers. 19.* Isaac quoque, qui figuram Christi gessit, & à morte Patri redditus est, quodam, ut ait Apostolus, resurrectionis typo, nobis veritatem in figura aperit: quum enim impositus esset altari, parata victima, & alligatus esset, postea jussu Domini solutus est. Sed aries, qui inter vepres hæserat, in vicem Isaac suppositus est. Quid est autem quod Isaac non moritur, nisi quia quod proprium est hominis, immortale Christus præstitit, hoc est, animam? Aries vero, animal irrationale, qui in ejus locum ad mortem substituitur, corpus est. Quod autem alligatur Isaac, animam repræsentat, quæ in morte Christi speciem morientis dedit: & dat etiam quotidie in vulgari morte hominum: ubi omnia, humana opinione, creduntur extincta: quum tamen ex vinculis soluta sit Christi anima, & nostræ quoque solvantur, antequam pereant. Perfricet frontem nunc quispiam ex vobis, & jactet mortem Christi somnum fuisse: vel omnino in castra Apollinaris transfugiat. Ille quidem vigilavit, dum incumberet in salutem vestram: vos autem dormitis somnum vestrum, & tenebris cæcitatis obruti, vigilias non exauditis.

Præterea non hoc tantum nos consolatur, quod Christus caput nostrum, in medio umbræ mortis non periit: sed ad hanc securitatem accedit ejus resurrectio, qua mortis dominum se constituit, ac nos supra mortem extulit, quicunque partem in ipso habemus. *Coloss. 3. vers. 3.* Ut non dubitaverit Paulus dicere, vitam nostram absconditam esse cum Christo, in Deo. *Galat. 2. vers. 20.* Et alibi: Vivo ego, jam non ego, sed vivit in me Christus. Quid superest, nisi ut aperto ore, Christum in animis dormientibus dormire, & desidere clament? Si enim Christus est qui in illis vivit, idem est qui in illis moritur. Si vita Christi nostra est, qui vitam nostram finiri vult morte, detrahat Christum è dextera Patris, & in secundam mortem deturbet. Si mori ille potest, certa mors nos sequitur: si nullum habet vitæ finem, neque animæ nostræ, quæ illi insitæ sunt, finiri ulla morte possunt. Et quid adhuc laboramus? An vero sunt obscura ejus verba? Quia ego vivo, & vos vivetis. *Joan. 14. vers. 19.* Si vivimus, quia vivit: ergo si morimur, ipse jam non vivet. *Joan. 6. vers. 56.* An obscurum est quod promisit, eum in se mansurum, & se in eo, qui per fidem sibi junctus fuerit? Avellamus ergo à Christo membra sua, si volumus ipsis vitam adimere. Nostra hæc confessio est, quam suis armis satis instruximus: In Adam quidem omnes nos esse mortuos: sed in Christo vivere. Hæc splendide & magnifice à Paulo tractantur: *Rom. 8. vers. 10.* nempe, quod si Christi Spiritus habitat in nobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, at spiritus vita est propter justitiam. Corpus scilicet vocat massam peccati, quæ ex carnis nativitate in homine residet: Spiritum vero, partem hominis spiritualiter regeneratam. *Rom. 7. vers. 24.* Quare, quum paulo ante, ob peccati reliquias in se hærentes, miseriam suam deploraret, non simpliciter optabat tolli, & nihil esse, ut ex illa miseria evaderet: sed liberari à corpore mortis, hoc est, massam peccati in se interire: ut spiritus purgatus, & quasi defæcatus, pacem cum Deo haberet: hoc ipso declarans, meliorem sui partem, corporis vinculis captivam teneri, ac per mortem liberatum iri.

Utinam recta fide percipere possemus quale sit regnum Dei, quod est intra fideles, etiam dum hanc vitam vivunt. Nam simul facile esset intelligere, inchoatam vitam æternam. Promisit hoc nobis qui fallere non potest. *Jam. 5. vers. 24.* Qui verba, inquit, mea audit, habet vitam æternam, & in condemnationem non venit: sed transivit à morte in vitam. Si transitus factus est in vitam æternam, cur eam morte interrumpunt? *Joan. 6. vers. 40.* Alibi: Hæc, inquit, est voluntas Patris, ut omnis qui credit in Filium, non pereat, sed habeat vitam æternam: & ego suscitabo eum in novissimo die. *Joan. 6. vers. 54.* Rursum, Qui edit carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego suscitabo eum in novissimo die. Non sicut comederunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui ederit panem hunc, vivet in æternum. Nolite hoc vestra commenta ingerere, de die novissimo. Duo nobis pollicetur, vitam æternam, & illam resurrectionem. Duo quum audiatis, alterum tantum amplectimini. Magis etiam vos convincit altera Christi vox. *Joan. 11.* Ego sum, inquit, resurrectio & vita. Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet. Et omnis qui vivit & credit in me, non morietur in æternum. Nec evadent si dixerint, non mori eum in æternum, qui suscitatur: quoniam non id tantum voluit Dominus, sed nunquam accidere posse, ut moriantur. quem sensum melius exprimit Græca phrasis, ubi legitur, εἰς τὸν αἰῶνα: quod Latinis In seculum significat. Qua loquendi forma significamus nunquam fore, id quod in seculum futurum negamus. Sic alibi: Qui sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum. Hoc invictum stat argumentum contra eos, Non visurum mortem eum, qui sermonem Domini servaverit. Quod unum satis esse possit Christianis ad armandam suam fidem; contra eorum pravitatem. Hoc credimus, hoc expectamus. Illis autem quid reliquum, nisi ut fortiter dormiant somnum suum, donec eos expergefaciat clangor tubæ, qui, ut fur, deprehendet in tenebris dormientes?

Et si fidelis animæ vita, Deus est, perinde atque ipsa, vita est corporis: quid est quod anima, quamdiu in corpore est, ipsum agitat, nec unquam ita otiosa est, intentionemque suam remittit, ut non aliqua officii parte fungatur, Deus autem velut agendo fatigatus cessat? Si tanta est vis animæ, in massa terræ sustinenda, movenda, impellenda:

quanta

quanta vis erit Dei in anima, quæ natura agilis est, movenda & agenda? Et audent alii dicere, animam evanescere: alii, vi sua non exerceri post dissolutam compagem corporis? Quid ergo respondebunt ad *Psal. 73.* carmen Davidis? quo principium, medium, & finem vitæ beatorum describit. Ibunt, inquit, de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion: vel (ut habent Hebraica) de abundantia in abundantiam. Si crescunt semper donec Deum videant, & ab illo incremento transeunt ad Dei visionem, quomodo eos sepeliunt isti in ebrietate & alta socordia?

Idipsum testatur Apostolus, & multo apertius: ut si rumpantur, Spiritui Dei amplius resistere *2 Cor. 5.* non possint. Scimus quod si terrenum domicilium hujus tabernaculi destructum fuerit, ædificationem habemus ex Deo, domicilium non manu factum, æternum in cælis. Nam in hoc gemimus, domicilio nostro, quod est è cælo, superindui cupientes: si tamen induti, non nudi reperiemur. Etenim, qui sumus in hoc tabernaculo, gemimus onerati, propterea quod nolumus exui, sed superindui, ut absorbeatur mortalitas à vita. Post paulo: Itaque bono animo sumus semper, & scimus quod quum domi sumus, in corpore, peregrinamur à Domino (per fidem enim ambulamus, & non per speciem) confidimus autem & magis probamus, peregre abesse à corpore, & præsentes esse apud Dominum. Hic rimam inveniunt: in diem judicii conferenda Apostoli verba, quo & superinduimur, & absorbetur mortalitas à vita. Proinde hæc, inquiunt, una clausula comprehendit Apostolus: Manifestari omnes oportere coram tribunali Christi. Verum, cur illud superindui magis ad corpus referunt, quam ad Dei benedictiones, quibus à morte luculenter abundamus? Quis cogit vitam illam accipere de resurrectione? Quum simplex & promptus sit sensus Apostoli, Nos quidem cupere egredi ex hoc corporis ergastulo, sed non vagemur incerti sine hospitio. Esse enim meliorem domum, quam nobis Dominus præparavit: si tamen induti, & non nudi reperiemur. Indumentum siquidem nostrum Christus est, *Ephes. 6.* & armatura illa, qua nos induit Apostolus. Et scri- *Psal. 45.* ptum est, quod Rex concupiscet decorem conjugis suæ, quæ fortis erit in muneribus, cujus omnis glo- *Apoc. 7.* ria intrinsecus. Denique signavit suos Dominus, quos & in morte, & in resurrectione agniturus est. Cur non potius respiciunt ad id quod proxime dixe- *2 Cor. 4. vers. 16.* rat, & cui hanc ipsam sententiam connectit? Licet is qui foris est homo noster corrumpatur, tamen eum qui intus est, renovari de die in diem. Quod autem Apostolus clausulam illam subdidit, de manifestatione coram tribunali Christi, magis eos stringit: quum prius dixisset nos & domi, & peregre agentes, contendere ut illi placeamus. Quum per domum, corpus intelligat, quid est illud peregre? Ut ergo nihil addamus, verba sine interprete hoc loquuntur. nos, & in corpore, & extra corpus, contendere ut placeamus Domino: deinde, nos sensuros Dei præsentiam, quum ab hoc corpore separabimur. Jam non per fidem ambulaturos, sed per speciem: quoniam hoc terræ pondus, quo premimur, nos à Deo, quasi maceries, longo intervallo separat. Isti nugatores contra, nos per mortem, longius à Deo discessuros garriunt, quam dum sumus *Psal 88.* in hac vita. De quibus enim scriptum est: Domine, *Rom 8.* in lumine vultus tui ambulabunt. Item, Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod filii Dei sumus. & multa ejus generis: his & lumen vultus Dei, & Spiritus testimonium adimunt. Quod si verum est, feliciores nunc sumus, quam post mortem. Etsi enim sub elementis hujus mundi vivimus, habemus tamen habitationem & politiam in cælis, *Philip 3.* ut ait Paulus. Ubi autem veternus ille, & rerum omnium oblivio animas à morte exceperit, perdunt quamcunque habent suavitatem gustus spiritualis. Melius nos docent sacræ literæ. Corpus, quod corrumpitur, aggravare animam, & terrena habitatione deprimi sensum multa cogitantem. Si corpus animæ est carcer, si terrena habitatio, compedes sunt: quid anima soluta hoc carcere, exuta his vinculis? nonne sibi redditur, & quasi se colligit? Ut dicere liceat, tantum illi accrescere, quantum decrescit corpori. Velint nolint, hoc semper in confesso est, Ubi molem hanc corporis abjicimus, cessare pugnam illam spiritus adversus carnem, & carnis adversus spiritum. Denique mortificationem carnis, esse vivificationem spiritus. Tum igitur anima, excussis sordibus, vere est spiritualis, ut consentiat voluntati Dei, nec sentiat carnis tyrannidem sibi repugnantem: ut in hac tranquillitate resideat, nihil aliud, quam Deum cogitans. Et tunc scilicet dormit, quum elevare se, nullo pondere aggravante, potest? Tunc stertit, quum multa percipere sensu & cogitatione potest, nullo impedimento interpellente? Hæc non solum errorem istorum produnt, sed etiam malignitatem contra Dei opera & virtutes, quas cum in sanctis suis operari Scripturæ prædicant. Nos agnoscimus Deum velut nascentem in electis suis, & de die in diem crescentem: quod nos docet Sapiens: Justorum, inquit, semita, quasi lux *Prov. 4. vers. 18.* crescens in perfectum diem. Et affirmat Apostolus. Quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet *Philip. 1. vers. 6.* usque in diem Domini Jesu. Isti non solum opus Dei ad tempus intermittunt, sed etiam extinguunt. Qui prius ibant de fide in fidem, de virtute in virtutem, & beatitudinis gustu fruebantur, quum se in Dei cogitatione exercerent, eos & fide, & virtute, & omni Dei cogitatione exuunt: desides tantum & veternosos in stratis collocant. Quomodo enim profectum illum interpretantur? An existimant animas perfici, quum dormiendo saginantur: ut pingues & nitidæ offerantur in conspectum Dei, quum ad judicium sederit? Si micam salis haberent, non ita crasse balbutirent de anima: sed quantum distant cæli à terra, cælestem animam à terreno corpore discernerent. Ergo, quum desiderat Apostolus dis- *Philip. 1. vers. 23.* solvi, & esse cum Christo, an illis videtur velle dormire, ut nullo amplius Christi desiderio teneatur? Nempe, hoc fuit ejus desiderium, qui sciebat se aliam ædificationem habere ex Deo, domum non manu factam, si terrestris domus sui habitaculi dissolveretur. Pulchre vero esset cum Christo, qui desineret vivere vitam suam.

Quid? an non horrent ad vocem Domini, qui vocans se Deum Abraham, Isaac & Jacob, simul re- *Mat. 22. vers. 32.* spondet, se Deum esse viventium, non mortuorum? *Marc. 12. vers. 27.* Neque igitur ille est eis in Deum, neque illi sunt in populum. Sed aiunt hæc tum demum vera fore, quum mortui suscitabuntur ad vitam. Quum etiam verba sic se habeant: De resurrectione mortuorum non legistis quod dictum est? non tamen sic se explicant. Quum enim Christo negotium esset cum Sadducæis, qui non resurrectionem modo negabant, sed animarum quoque immortalitatem: hoc uno verbo duos errores convicit. Nam si Deus, viventium est Deus, non mortuorum: Abraham autem, Isaac & Jacob, defuncti erant hac vita, quum Mosi Deus loqueretur, dicens se eorum esse Deum: colligitur ergo eos aliam vitam vivere. Esse enim eos oportet, quorum Deus se Deum facit. Unde & Lucas addit: Omnia enim illi vivunt: non intelligens omnia vivere Dei præsentia, sed ejus virtute. Hoc ergo relinquitur, Abraham, Isaac, & Jacob, vivere. Cui sententiæ accedit illud Apostoli: Sive vi- *Rom. 14. vers. 8.* vimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur: sive vivimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est & resurrexit, ut vivis dominetur, & mortuis. Quid poterat solidius erigi ad fulciendam fidem nostram, quam dicere, Chri-

Christum mortuis dominari? Non enim dominari potest nisi his qui sunt: quum subjectos esse oporteat, ubi sit imperium.

Ecce etiam testimonium contra eos ferunt, in cælo, coram Deo, & Angelis ejus, animæ Martyrum, quæ clamant voce magna sub altari: [Apoc. 6. vers. 9.] Usquequo Domine non vindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra? Et datæ sunt illis stolæ albæ, & dictum est illis, ut requiescerent adhuc tempus modicum: donec compleantur conservi eorum, & fratres eorum qui interficiendi sunt, sicut & illi. Clamant mortuorum animæ, dantur illis stolæ albæ. Quid ô spiritus dormitorii vobis sunt stolæ albæ? pulvinaria scilicet, in quibus ad somnum decubent. Videtis jam stolas albas somno non convenire. Vigilent oportet, quæ sic induuntur. Quod si verum est, haud dubie stolæ albæ principium gloriæ designant, quod divina liberalitas Martyribus impertit, donec expectatur dies judicii. Non enim novum est, in Scripturis stolam albam, gloriam & festivitatem figurare & gaudium. Nam in veste candida Dominus in visione conspectus est Danieli. [Dan. 7: 9.] Apparuit hoc habitu Dominus in monte Thabor. [Mat. 17. vers. 2.] Apparet Angelus Domini ad sepulchrum mulieribus in veste alba. [Mat. 28. vers. 3.] Apparent eadem specie Angeli discipulis in cælum respicientibus, post Domini ascensionem. [Marc. 16. vers. 5.] [Actor. 1. vers. 10.] Eadem fuit species Angeli apparentis Cornelio. [Actor. 10. vers. 30.] Et quum filio, qui dissipata substantia, ad patrem reversus erat, reddita est prima stola, symbolum fuit gaudii & festivitatis. [Luc. 15. vers. 22.] Deinde, si clamabant mortuorum animæ, non dormiebant. Quando igitur isto sopore perfundi cœperunt? Neque mihi obtrudat quispiam, quod sanguis Abel clamabat ad Deum. Vulgaris tropus est, fateor, rem ipsam loqui: sanguinis effusionem, vindictam postulare. Hoc vero in loco, affectum Martyrum per clamorem nobis repræsentari certum est, quod eorum desiderium sine ulla figura exprimitur, & petitio describitur. [Apoc. 6. vers. 10.] Usquequo Domine non vindicas, &c. Quare in eodem libro Joannes duplicem resurrectionem prodidit, quemadmodum mortem duplicem. Nimirum priorem animæ, ante judicium: alteram, quum corpus suscitabitur, & quum anima quoque suscitabitur in gloriam. Beati, inquit, qui habent partem in resurrectione prima: in his, secunda mors non habet locum. Itaque vobis horrendum est, qui primam illam resurrectionem agnoscere non vultis, quæ tamen unus ingressus est ad beatam gloriam.

Hoc etiam acerrimum telum est contra eos, quod responsum est latroni imploranti misericordiam. Rogaverat ille, [Luc. 23. vers. 42.] Memento mei Domine, dum veneris in regnum tuum: Audit, Hodie mecum eris in Paradiso. Ille se affuturum latroni promittit, qui ubique est. Et Paradisum promittit, quia satis deliciarum habet, qui Deo fruitur. Neque illum rejicit in longam dierum seriem, sed eo ipso die vocat ad delicias regni sui. Jactatur istorum cavillum, [2 Pet. 3. vers. 8.] quo Christi verbum eludunt. Unus, inquiunt, dies, sicut mille anni, in conspectu ejus. Sed non meminerunt Deum humanis sensibus se accommodare, quoties hominibus loquitur. Neque legunt diem unum in Scripturis positum, pro mille annis. Quis ferat hunc interpretem, qui quum audierit ex Deo, aliquid hodie futurum, cogitet annorum millia? An vero, quum Ninivitis Jonas denunciaret, Adhuc quadraginta dies, & Ninive subvertetur: poterant illi expectare Dei judicium, secure, donec quadragies mille anni effluerent? Neque hoc sensu dixit Petrus, mille annos, in conspectu Dei, sicut diem unum. Sed quum pseudoprophetæ aliqui, dies & horas supputarent, ut Deum mendacii arguerent, qui non ad primum eorum votum promissa solveret: admonet apud Deum esse æternitatem, cui mille anni vix sunt unum momentum. Quoniam vero sentiunt se teneri adhuc implicitos, contendunt, Hodie, in Scripturis significare tempus novi Testamenti, sicut Heri, veteris. Huc torquent quod in Epistola ad Hebræos legitur: [Hebr. 13. vers. 8.] Jesus Christus heri, & hodie, ipse in secula. Hic vero toto cælo errant. Nam si heri tantum fuit, aliquando cœpit esse qui non erat ante initium veteris Testamenti. Ubi erit Jesus ille Deus æternus, juxta humanitatem etiam primogenitus omnis creaturæ, [Coloss. 1. vers. 15.] & Agnus ab origine mundi occisus? [Apoc. 13. vers. 8.] Deinde, si Hodie id temporis designat, quod intercedit inter diem judicii, & Christi humanitatem, habemus Paradisum obventurum latroni ante eum diem, quo surgere animas à somno suo docent. Atque ita, eorum confessione, extorquebitur, impletam promissionem latroni datam, ante judicium: quam, nisi post judicium, implendam negant. Quod si verbum illud ad tempus trahunt, quod judicium sequitur: cur addit auctor Epistolæ, Et in secula? Atque, ut palpare possint suas tenebras: si respiciebat Christus in ea promissione tempus judicii, non debuit dicere Hodie, sed futuro seculo. Quemadmodum Jesaias, quum vellet significare resurrectionis mysterium, vocavit Christum, Patrem futuri seculi. [Jes. 9: 6.] Quum autem heri & hodie & in secula dixerit Apostolus, pro eo quod dicimus, fuit, est, & erit, (quæ tria tempora nobis æternitatem designant) quid aliud agunt suis argutiolis, quam sensum Apostoli pervertunt? Hanc esse proprietatem primi vocabuli, ut tempus æternum contineat, licet ex Propheta discere, qui scribit præparatam ab hesterno impiis gehennam: [Jesa. 30. vers. 33.] quum sciamus, ex Christi verbis, præparatum ab æterno ignem diabolo & angelis ejus. [Mat. 25. vers. 41.] Vident hic, quibus est aliquid judicii aut sanæ mentis, nihil futurum illis reliquum, quo eludant manifestam adeo veritatem. Est tamen adhuc quiddam quod obstrepunt: sic promissum fuisse Paradisum latroni eo die, quemadmodum indicta mors primis parentibus, quo die gustarent de arbore scientiæ boni & mali. Quod ut illis concedamus, hoc tamen extorquebimus, latronem eo die restitutum à miseria, in quam inciderat Adam, quo die legem sibi dictam prævaricatus fuerat: fuisse igitur redditam latroni immortalitatem. Deinde quum de morte statim differam, satis (ni fallor) explicabo, quomodo eo die mortui fuerint primi parentes, quo die se à Deo abalienaverunt.

Nunc mihi ad eos sermo convertatur, qui bona pace conscientiæ, promissorum Dei memores, in illis acquiescunt. Hæc inquam fratres, hæc vobis fides non excutiatur, etiamsi omnes inferorum portæ insultent, ubi Deum habetis sponsorem, qui veritatem suam abnegare non potest. Vox ejus est minime obscura, ad Ecclesiam adhuc in terris peregrinantem: Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, neque splendor lunæ illuminabit te, quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam. [Jesa. 60. vers. 19.] Quod si suo more ad ultimam resurrectionem nos trahunt, promptum erit refellere vanitatem ex singulis verbis capitis: quibus nunc Dominus promittit suum Christum, nunc Gentes in fidem cooptandas, &c. Semper in memoriam nobis redeat quod Spiritus docuit per os Davidis: Justus ut palma florebit, sicut Cedrus in Libano multiplicabitur. [Psal. 92. vers. 13.] Plantati in domo Domini, in atriis Dei nostri florebunt: adhuc germinabunt, in senectute pingues & virides erunt. Ne vos terreat quod omnes naturæ virtutes deficere creduntur: quum auditis senectutem viridem, pinguem, & germinantem. Hæc vobiscum reputantes, exemplo Davidis occinite animæ vestræ: [Psal. 103. vers. 5.] Benedic anima mea Domino, qui satiat bono os tuum: renovabitur, ut aquilæ, juventus tua. Cætera Domino permittite, qui custodit introitum nostrum, & exitum nostrum, ex hoc nunc, & usque in seculum. [Psal. 121. vers. 8.] Hic est qui

pluit

[Joël. 2. vers. 23.] pluit imbrem matutinum & serotinum, super electos suos. De quo nobis dictum est: Deus noster, [Psal. 67. vers. 21.] Deus salutis est: & Domini Dei egressus mortis. Hanc Patris bonitatem exposuit nobis Christus, [Joan. 17. vers. 24.] quum dixit: Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum, & illi mecum sint: ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi.

Hanc igitur fidem, omnibus Prophetiis, Euangelica veritate, Christo ipso subnixam, teneamus. Spiritum, imaginem esse Dei, instar cujus vigeat, intelligat, æternus sit. Quamdiu in corpore est, virtutes suas exerere: quum ex illo ergastulo egreditur, ad Deum migrare, cujus sensu interim fruitur, dum in spe beatæ resurrectionis requiescit. Hanc requiem, illi esse paradisum. Spiritum vero reprobi hominis, dum terribile judicium in se expectat, torqueri illa expectatione, quam Apostolus ob id φοβερὰν, id est, formidabilem vocavit. Ultra inquirere, se immergere est in abyssum mysteriorum Dei. quum satis sit didicisse, quod satis habuit docuisse Spiritus optimus magister: cujus verbum est: Audite me, & vivet anima vestra. Quam ille sapienter, præ istorum vaniloquentissima arrogantia: Justorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. Visi sunt oculis insipientum mori, illi autem sunt in pace, &c. Hic finis est nostræ sapientiæ, quæ, ut sobria est, & Deo subjecta, ita novit eos qui supra se nituntur, semper corruere.

Nunc cunas excutiemus, in quibus sopitas animas componunt: & papaver diluemus, quod illis ad conciliandum somnum propinant. Circumferunt enim aliquot Scripturæ locos, qui videntur isti somno suffragari: tum, quasi ad liquidum dormitio probata sit, fulminant in eos, qui non statim errori suo consentiunt. Objiciunt primum non aliam homini infusam animam à Deo, quam quæ sit illi cum bestiis omnibus communis. Omnibus enim ex æquo Scriptura attribuit animam viventem. Ut quum di-[Genes. 1. vers. 21.]citur: Creavit Deus cete grandia, & omnem animam viventem. Item, Bina ex omni carne, in qua [Genes. 7. vers. 15.] erat spiritus vitæ: & alia ejusdem generis. Et si nusquam sacræ Literæ meminissent, nos tamen liquide admoneri ab Apostolo, animam illam viventem nihil differre à præsenti vita, qua corpus hoc vegetatur. [1 Cor. 15. vers. 42.] Verba sunt: Seminatur in corruptione, surget in incorruptione: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget spirituale. Quemadmodum scriptum est, Factus est primus Adam in animam viventem, novissimus in spiritum vivificantem. Fateor animam viventem non semel attributam bestiis, quia & ipsæ vitam suam degunt: verum aliter illæ vivunt, aliter vivit homo. Anima vivens est homini, qua sapit & intelligit: anima illis vivens est, quæ motum & sensum dat corpori. Quum igitur animæ hominis insit ratio, intellectus, voluntas, quæ virtutes non sunt corpori adnexæ: nihil mirum, si sine corpore subsistat, nec pereat instar brutarum, quæ nihil aliud habent, quam sensus [Actor. 17. vers. 28.] corporeos. Qua ratione non erubuit Paulus, post ethnicum illum poëtam, genus nos Dei appellare. Itaque jam, ut volent, communicent belluis animam viventem cum homine, quum eadem prorsus vita sit omnibus, quantum ad corpus attinet: verum ex eo gradum sibi facere non possunt ad confundendam cum belluis, hominis animam. Neque mihi obtrudant Apostoli verbum, quod magis nobiscum, quam contra nos pugnat. Factus est primus Adam in animam viventem, novissimus in spiritum vivificantem. Est enim antipophora ad eorum quæstionem, qui de resurrectione persuaderi non poterant. Sic enim objiciebant: Quomodo resurgent mortui? Quali corpore venient? Cui objectioni ut occurrat Apostolus, sic eos aggreditur: Si usu discimus, semen quod vivit, quod crescit, quod fructum reddit, prius mortuum esse: cur non instar seminis, corpus quod mortuum fuerit, resurgere potest? Et, si nudum ac siccum granum sementem refert uberiorem postquam mortuum fuerit, virtute mirabili, quam illi Deus indidit: cur non eadem Dei virtute, corpus suscitabitur melius, quam mortuum fuerat? Et ne adhuc mireris: unde vivit homo, nisi quia formatus est in animam viventem? Hæc tamen anima, tametsi ad tempus molem corporis agitat ac sustinet, non tamen dat illi immortalitatem aut incorruptionem: & quamdiu etiam suam vim exerit, non tamen per se ipsa sufficit, sine adminiculis cibi, potus, somni, quæ signa sunt corruptionis: nec constantem illi ac continentem dat statum, quin aliis atque aliis inclinationibus subjectum sit. Ubi autem [Sic loquitur Tertul. & Augustin. epist. 3. ad Fortunat.] Christus nos secum assumpserit in gloriam, non solum erit animale corpus, ab anima vivificatum: sed spirituale, quale nec mens nostra cogitare, nec lingua exprimere potest. Vides igitur nos non aliud futuros in resurrectione, sed tamen alios: detur verbo venia. Atque hæc quidem de corpore dicta sunt, cui anima sub elementis hujus mundi vitam administrat: ubi autem figura hujus mundi præterierit, participatio gloriæ Dei id supra naturam evehet. Habemus verum ac germanum Apostoli sensum: In quo explicando quum lapsus esset Augustinus, (ut nunc isti) errorem postea agnovit, ac correxit inter suas retractationes: & alibi etiam multo apertius idipsum [Eod. retract. in cap. 10. epist. 146. Consentio.] tractat. Ex quo loco pauca transscribemus. Anima in corpore animali vivit quidem: sed non vivificat usque ad auferendam corruptionem. In corpore vero spirituali, quando adhærens perfecte Domino, unus spiritus efficitur, sic vivificat, ut spirituale corpus efficiat: absumens omnem corruptionem, nullam metuens separationem. Denique, ut omnia illis concedam de anima vivente (in quo nomine, ut jam dixi, non hæreo) illa tamen sedes imaginis Dei semper salva consistit: sive animam, sive spiritum, sive quidvis aliud nominent. Nec magis ad refellendum difficile est quod ex tricesimo septimo Ezechielis capite objiciunt: ubi Propheta quandam resurrectionis hypotyposin faciens, vocat spiritum à quatuor ventis, qui vitam inspiret aridis ossibus. Inde optime sibi colligere videntur, hominis animam nihil esse aliud, quam vim facultatemque motionis sine substantia: quæ ut in morte quidem evanescat, in resurrectione vero iterum colligatur. Quasi vero mihi etiam non liceat eodem modo colligere, Spiritum Dei aut ventum aut evanidam motionem esse, quum in prima sua visione Ezechiel ipse ventum nominet, pro æterno Dei Spiritu. Sed homini non prorsus stupido facilis erit solutio hujusmodi, quam boni isti viri, pro sua vel inscitia, vel ruditate, non observant. Utroque enim loco factum est, quod fieri subinde solet à Prophetis: qui res spirituales ac humano sensu altiores, corporeis ac visibilibus symbolis figurant. Quum ergo Ezechiel expressa & quasi iconica visione & Spiritum Dei & hominum spiritus sub oculos quodammodo repræsentare vellet, idque esset à spirituali natura alienum: similitudinem sumpsit à rebus corporeis, quæ imaginis vice esset.

Objiciunt secundo, animam, tametsi immortalitate donata esset, in peccatum tamen prolapsam: qua ruina, immortalitatem suam obruerit ac perdiderit. Hæc constituta erat pœna peccato, & denun-[Genes. 2. vers. 17.]ciata primis parentibus: Morte moriemini. Et Pau-[Rom. 6. vers. 23.]lus ait, stipendium peccati, mortem esse. Et Pro-[Eze. 18. vers. 4.]pheta, animam quæ peccaverit, morituram clamat. Hæc illi aut similia. Sed quæro primum, an non etiam diabolo redditum est idem peccati stipendium? nec tamen ille sic mortuus est, ut non semper vigilet, ut non circumeat, quærens quem devoret, ut non operetur in filiis diffidentiæ. Deinde, an omnino aliquis finis futurus est ejus mortis, an non? Si enim

nullus

nullus est, ut certe fateri eos oportet: igitur illi, quantumlibet mortui, ignem tamen æternum sentient, & vermem qui non moritur. Hæc nobis clarum faciunt, suam animæ immortalitatem, quam asserimus, quamque boni vel mali sensu constare dicimus, etiam tum esse, quum mortua est, mortemque illam, aliud quidpiam esse quam quod obtinere volunt in nihilum redigi. Neque id etiam tacuerunt Scripturæ, si animum inducerent, illis potius sensum suum accommodare, quam arroganter affirmare, quicquid cerebrum adhuc à somno fumosum dictaverit. An vero quum Deus adversus hominem peccaturem, sententiam hanc pronunciat: Pulvis es, & in pulverem reverteris, aliud dicit, quam quod sumptum è terra est, in terram rediturum? Quo igitur anima? an in sepulchrum descendit, ad marcorem & putredinem? Atque ista quidem, paulo post apertius. Nunc quid tergiversantur? Audivimus, quod terræ est, terræ etiam reddendum. Cur spiritum hominis sub terras demergimus? Non dicit hominem in terram rediturum: sed qui pulvis est, reversurum in pulverem. Is vero pulvis est, qui formatus est de limo terræ: ille in pulverem revertitur, non spiritus, quem aliunde quam è terra acceptum, Deus homini dedit. Ad

Job. 10. vers. 9. hunc modum legimus in libro Job: Memento quia sicut lutum feceris me, & in pulverem reduces me. Hactenus de corpore. Paulu post subdit de spiritu: Vitam & misericurdiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodivit spiritum meum. Illa igitur vita non erat reditura in pulverem. Mors animæ longe alia est: judicium scilicet Dei, cujus gravitatem misera anima ferre non potest, quin tota confundatur, concidat, & dispereat: ut & Scripturæ nos docent, & usu ipso experti sunt, quos Deus horrore illo aliquando perculit. Ut enim ab Adam incipiamus, qui primus exitiale illud stipendium meruit, quo animo putamus fuisse, imo quid omnino fuisse, quum horribilem illam vocem audivit: Adam ubi es? Facilius sane est cogitare, quam dicere: quanquam ne cogitari quidem potest, nisi sentiatur. Et quemadmodum majestas Dei quam sit sublimis, verbis explicari non potest: ita nec quam terribilis sit ira iis, quibus incumbit. Vident præsentem Dei omnipotentis gravitatem: quam ut effugiant, in mille abyssos se demergere parati sunt, effugere tamen non possunt. Et quis non fateatur hanc esse veram mortem? Hic rursum dico, verbis opus non habere eos, qui aliquando conscientiæ cauterio compuncti sunt: qui vero experti non sunt, audiant Scripturas; quibus Deus noster, ignis consumens est: qui dum in judicio loquitur, occidit.

Exod. 20. vers. 19. Talem noverant, qui dixerunt: Non loquatur Dominus nobiscum, ne forte moriamur. Vultis scire

Deut. 18. vers. 16. quæ sit animæ mors? Deo carere, à Deo desertam esse, sibi relictam esse. Si enim Deus, ejus vita est, perdit vitam suam, quum perdit Dei præsentiam. Atque ut quod dictum est in universum, partibus ostendatur: si extra Deum lux non est, quæ nocti nostræ luceat: ubi lux illa se subduxerit, anima certe in tenebris suis sepulta, cæca est. Tunc muta est, quæ confiteri non potest ad salutem, quod crediderit ad justitiam. Surda est, quæ vivam illam vocem non audit. Clauda est, imo se sustinere non potest, ubi non habet cui dicat: Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me. Nullo denique vitæ officio fungitur. Sic enim lo-

Baruc. 3. vers. 14. quitur Propheta, quum vult ostendere fontem vitæ esse apud Deum: Disce ubi sit prudentia, ubi sit virtus, ubi sit intellectus, ubi sit diuturnitas vitæ & victus, ubi sit lumen oculorum & pax. Quid ultra ad mortem requiritis? Et ne hic aqua nobis hæreat, nobiscum cogitemus, qualem vitam nobis attulerit Christus: & succurret, à quo genere mortis nos redemerit. Utrumque nos docet

Ephes. 5. vers. 14. Apostolus: Surge, inquit, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Ubi non cinerem alloquitur: sed eos qui involuti peccatis, inferos & mortem secum ferunt. Alibi: Et vos, quum

Ephes. 2. vers. 1. Coloss. 2. vers. 13. Rom. 6. vers. 2. essetis mortui peccatis, convivificavit vos in Christo, donans vobis omnia delicta. Ergo quemadmodum Apostolus nos mori peccato dicit, dum extinguitur concupiscentia in nobis: ita & Deo morimur, dum viventi concupiscentiæ nostræ in nobis subjecti sumus. Imo vero (ut uno verbo complectamur quod de vidua deliciante ait) viventes, mo-

1 Tim. 5. vers. 6. rimur: hoc est, immortales sumus ad mortem. Quia licet anima sensum suum retineat, tamen mala concupiscentia quasi stupor quidam est mentis. Jam vero qualis erat illa animæ mors, Christus tamen pro nobis ea defunctus est. Quod enim prophetiis promissum erat, de ejus victoria contra mortem, ipse

Jesa. 25. vers. 8. Osea 13. vers. 14. Coloss. 2. Rom. 5. vers. 17. morte sua præstitit. Prophetæ pronunciabant: Præcipitabit mortem in æternum. Item, Ero mors tua, ô mors: morsus tuus, ô inferne. Apostoli jam facta denunciant. Destruxit quidem mortem: illuminavit autem vitam per Euangelium. Rursum: Etenim si per unius delictum mors regnavit per unum: multo magis ii qui exuberantiam gratiæ acceperunt, per vitam regnabunt in Christo. Hæc fulgura, non verba, si possunt, sustineant. Quum enim ex Adam dicant esse mortem, quod fatemur: non quam ipsi fingunt, sed eam quam in animam cadere nuper docuimus: nos rursum vitam à Christo: quod inficiari non possunt. In comparatione Adæ & Christi, totius controversiæ cardo vertitur. Concedant primum Apostolo necesse est, non modo instauratum in Christo id omne quod in Adam collapsum fuerat, sed quanto fuerit effusior gratiæ quam peccati virtus, tanto Christum fuisse potentiorem in restituendo, quam Adam in perdendo. Palam enim prædicat, non esse donum ut peccatum: sed longe exuberasse: non quidem in plures homines: sed abundantius, in quibus exuberavit. Respondeant, si volent, exuberasse, non quia abundantiorem vitam dederit, sed quia multa peccata deleverit: quum unicum Adæ peccatum nos in ruinam detraxisset. Hoc ego demum postulabam. Deinde,

1 Cor. 15. vers. 56. quum alibi tradat, aculeum mortis esse peccatum, quid habet mors quo nos pungat, ubi aculeus mortis retusus, imo consumptus est? Atqui, nihil aliud agit multis capitibus Epistolæ ad Romanos, quam ut plane declaret, peccatum esse penitus abolitum: ne in fideles imperium suum exerceat. Jam vero si virtus peccati Lex est: quum occidunt eos qui in Christo vivunt, quid aliud quam in maledictionem Legis eos retrahunt, quæ è medio sublata est? Quamobrem confidenter ja-

Rom. 8: 1. ctat Apostolus, nullam esse damnationem iis qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant, sed juxta spiritum. Scilicet in eos, quos Apostolus ab omni condemnatione liberat, gravissimam sententiam pronunciant: Morte moriemini. Ubi autem gratia, si mors adhuc regnat inter electos Dei? Jam (ut ait Apostolus) peccatum quidem regnavit in mortem: gratia vero regnat in vitam æternam: quæ si peccatum superat, nullum morti locum relinquit. Ergo, quemadmodum mors per Adam ingressa regnavit: ita nunc per Jesum

Rom. 6: 9. Christum regnat vita. Scimus autem quod Christus excitatus à mortuis, jam non moritur: mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus fuit, peccato mortuus fuit semel: quod autem vivit, vivit Deo. Atque hic videre est, ut suum errorem suo ipsi gladio confodiant. Dum enim pœnam peccati mortem esse dicunt, simul profitentur hominem, si lapsus non esset, futurum fuisse immortalem. Nam & quod cœpit, aliquando non fuit: & quod pœnæ est, non est naturæ. Contra Apostolus, peccatum absorberi à gratia clamat, ut adversus

electos

electos Dei agere amplius non possit. Obtinemus igitur, electos Dei tales nunc esse, qualis fuerit ante peccatum Adam. Et ut ille creatus est inexterminabilis, ita & tunc eos esse, qui per Christum in meliorem naturam recreati sunt. Neque obstat illud
1 Cor. 15. vers. 54. Apostoli: Tunc fiet verbum: Absorpta est mors in victoria. Quando Fieri, pro Impleri dictum, nemo inficiari potest. Implebitur enim in corpore, quod nunc inchoatum est in anima. Vel potius, In anima simul & corpore implebitur, quod in anima duntaxat inchoatum est. Nam & mors hæc communis, qua velut communi naturæ necessitate omnes defungimur, magis est electis naturalis quidam transitus ad summum gradum immortalitatis, quam aut malum,
De discrimine vitæ humanæ & brut. cap 43. aut pœna: atque, ut ait Augustinus, nihil aliud quam carnis occasus, qui non consumit conjuncta, sed dividit: quum origini suæ utrumque reddit.

Tertio loco afferunt, quod toties dormire leguntur, qui mortui sunt. Ut de Stephano, Obdormi-
Actor 7. vers 60. vit in Domino. Item, Lazarus noster dormit. Item,
Joan. 11. vers. 11. Nolite solliciti esse de dormientibus. In libris vero
1 Thess 4. vers. 13. Regum sæpissime, ut vix alia phrasis Scripturæ sit familiarior. Maxime vero instant, quum arripiunt sententiam ex libro Job: Lignum habet spem: si præcisum fuerit, rursum virescit: & rami ejus pullulant: Homo vero ubi mortuus fuerit, & nudatus atque consumptus, ubi quæso est? Quomodo si recedant aquæ de mari, & fluvius vacuefactus arescat: sic homo quum dormierit, non consurget, nec evigilabitur de somno suo, donec atteratur cælum. Si animæ ideo vobis dormire credantur, quia mors vocatur Dormitio: primum, anima Christi eodem somno correpta est. Sic enim in persona ipsius loqui-
Psalm. 3. vers. 6. tur David: Ego dormivi, & somnum cepi, & exurrexi, quia Dominus mecum est. Et audit ab
Psal. 41. vers. 9. inimicis sibi insultantibus verbum iniquum: Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat? Si autem nihil tam humile atque abjectum de anima Christi suspicandum est, ut disputatum est fusius; nemo ambigat, quin Scriptura externam duntaxat corporis compositionem spectaverit: & illud dormire ab hominum aspectu duxerit. Hæc enim duo promiscue leguntur: Dormivit cum patribus suis: &, Appositus est patribus suis. Quum anima non apponatur animis patrum: sed corpus in sepulchrum patrum defertur. Est etiam secundum me, quod impiis quoque Regibus attribuit Samuel hanc dormitionem in Regum historia: quod idem videre est in posterioribus libris Regum, & libris Paralipomenon. Quum auditis dormire impium, cogitatis animæ somnum? quæ pejorem habere carnificem non potest, à quo torqueatur, quam malam conscientiam. Ubi somnus inter tales angustias? Impii enim sicut mare fervens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus ejus
Jesa. 57. in conculcationem & lutum. Non est pax impiis,
vers. 21. dicit Dominus. Et tamen David quum vellet expri-
Psal. 13. mere conscientiæ aculeum acerrime pungentem,
vers. 4. Illumina, inquit, oculos meos, ne unquam obdormiam in mortem. Ecce fauces inferorum miserum obsident, vis peccati exagitat, & tamen dormit: imo vero ideo dormit, quia hæc patitur. Hic etiam ad prima discendi elementa rejiciendi sunt, qui necdum didicerunt κατὰ συνεκδοχὴν à parte interdum totum intelligi, interdum à toto partem: quum hæc figura toties usurpata sit in Scripturis. Nolo mihi fidem haberi, nisi prius locos aliquot protulerim, qui evincant synecdochen esse in usu illius verbi, quoties pro morte legitur. An vero quum Job dice-
Job. 7:21. ret, Ecce nunc in pulvere dormio, & si mane me quæsieris non subsistam: existimabat animam somno perfusum iri? Atqui, non erat conjicienda in pulverem. Ergo non in pulvere dormitura erat. Alio
Job. 21. vers. 26. etiam loco, quum diceret: Et tamen simul in pulvere
Psal. 88. vers. 6. dormient, & vermes operient eos. Et David: Sicut vulnerati dormientes in sepulchris: an videntur vobis animas vermibus exposuisse, quæ arroderent? Idem nos docet Propheta, qui scripturus exitium Nebuchadnesar: Conquievit, inquit, & siluit omnis terra, abietes quoque lætatæ sunt super te, & cedri Libani: ex quo dormisti, non ascendit qui succidat Jesa. 14.
nos. Et paulo post: Omnes Reges Gentium uni- vers. 8.
versi dormierunt in gloria, vir in sede sua: Tu autem projectus es è sepulchro. Quæ omnia de cadavere dicta sunt: ut Dormire, sit jacere & prosterni: à more dormientium, qui humi prostrati jacent. Hanc loquendi formam poterant eos docere Ethnici, quorum unus: Nobis quum semel occidit brevis lux, Nox est perpetua una dormienda. Alter vero, Stulte, quid est somnus, &c. Alibi, Dicite, Nasonis molliter ossa cubent. Atque hæc quidem loquuntur, qui multa fingunt de inferis portenta, multasque & varias passiones, quibus mortuorum umbræ afficiantur. Qua ratione à veteribus impositum nomen loco, qui mortuorum sepulchris destinaretur, κοιμητήριον, ὅτι τὸ κοιμᾶσθαι. quod dormire significat. Non quod intelligerent illic mortuas animas ad quietem reponi: sed corpora. Jam satis evanuisse arbitror ipsorum fumos, quibus animarum dormitionem involvebant. Ubi probatum est, nusquam inveniri in Scripturis, dormiendi verbum attributum animis, quoties pro morte legitur positum. Cæterum de animarum quiete fusius alibi disseruimus.

Quarto, locum Solomonis in nos, quasi fortissimum arietem, impellunt. Ubi ille in Ecclesiaste suo scribit: Dixi in corde meo de filiis hominum, ut Eccles. 3.
probaret eos Deus, ut ostenderet similes esse bestiis. v. 18, 19,
Idcirco unus interitus est hominis & jumentorum, 20, 21.
& æqua utriusque conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur. Similiter spirant omnia, & nihil habet homo jumento amplius. Cuncta subjacent vanitati, & pergunt in unum locum. De terra facta sunt, & in terram pariter revertuntur. Quis novit an spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & spiritus jumentorum descendat deorsum? Quid si uno verbo Solomon ipse hic illis respondeat? Vanitas vanitatum, dicit Ecclesiastes, vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Quid enim aliud agit, quam ut sensum hominis vanum, & rerum omnium incertum ostendat? Videt homo se mori instar belluarum, sibi vitam & mortem cum illis esse communem: conditionem igitur sibi æquam cum illis, colligit. Et quemadmodum post mortem illis nihil superest, ita sibi nihil facit reliquum. Hæc mens hominis, hæc ratio, hic intellectus. Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt Spiritus: stultitia est illi, & non potest intelligere. Homo videt oculis carnis, spectat mortem præsentem: hoc unum secum reputat, de terra omnia orta esse, & in terram pariter reverti: interim animæ nulla ratio. Atque id est quod subjicit: Quis novit, an spiritus filiorum Adam ascendat sursum? Quod si ad animam veniatur, humana ratio tota in se contracta, nihil statum aut liquidum, studendo, meditando, ratiocinando, comprehendet. Quum igitur Solomon humani sensus vanitatem ex eo ostendat, quod in animi consideratione varius sit & suspensus, minime errori eorum patrocinatur: sed fidem nostram præclare sustinet. Quod enim humanæ mentis captum excedit & modulos, hoc nobis explicat Dei sapientia: spiritum scilicet filiorum Adam sursum ascendere. Proponam simile ex eodem scriptore, quo duram istam cervicem paulum illis inflectam. Non intelligit homo odium vel amorem Eccles. 9.
Dei erga homines: sed omnia servantur incerta, eo vers. 1.
quod universa æque eveniunt justo & impio, bono & malo, immolanti victimas & non immolanti, &c. Si omnia servantur incerta in futurum: ergo fidelis, cui omnia in bonum cooperantur, afflictionem interpretabitur esse Dei odium? minime: fidelibus enim dictum est: In mundo pressuram habebitis, in me consolationem. Cui verbo dum incumbunt, non

modo

modo infracta animi æquitate perferunt quicquid evenerit, sed etiam gloriantur in tribulationibus, confitentes cum beato Job: Etiamsi occiderit nos, in ipso sperabimus. Quomodo igitur in futurum servantur incerta omnia? Hæc secundum hominem. Veruntamen vanitas omnis homo vivens. His subjicit: Hoc est pessimum quod vidi sub Sole, quia eadem cunctis eveniunt: unde & corda filiorum hominum implentur malitia & contemptu, in vita sua: & post hæc, ad inferos deducuntur. Nemo est qui semper vivat, & qui hujus rei habeat fiduciam. Melior est canis vivus leone mortuo. Viventes enim sciunt se esse morituros: mortui vero nihil noverunt amplius. Nec habent ultra mercedem: quia oblivioni tradita est memoria ipsorum, &c. Nonne hæc loquitur de eorum crassitia, qui cernunt tantum ante pedes, nec futuram vitam, nec resurrectionem sperantes? Nam & si verum esset, nihil nos esse post mortem: superest tamen resurrectio, in cujus spem si intuerentur, non imbuerentur contemptu Dei, nec replerentur malitia: ut omnia alia omittam. Constituamus ergo post Solomonem, hæc omnia non cadere sub sensum rationis humanæ. Quod si certum aliquid habere volumus, ad Legem curramus & ad testimonium: ubi veritas & viæ Domini. Hæc nobis
Eccles. 12. vers. 7. loquuntur: Donec revertatur pulvis in terram, unde erat: & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Nemo ergo dubitet, qui verbum Dei audierit, quin spiritus filiorum Adam ascendat sursum. Ascendere autem sursum, simpliciter illic accipio, pro consistere, & immortalitatem retinere: quemadmodum Deorsum descendere, dixisse mihi videtur, pro collabi, decidere, disperdi.

Quintum argumentum pleno adeo atque aperto gutture intonant, ut profundissimum somnum dormientibus excutere possint. In eo enim meliorem suæ victoriæ partem constituunt. Et quum fucum suis neophytis facere volunt, id potissimum arripiunt, quo fidem eorum, & sanam mentem labefactent. Unum, inquiunt, judicium, quod reddet omnibus suam mercedem, piis gloriam, impiis gehennam. Nihil ante illum diem statuitur, aut beatitudinis, aut miseriæ. Sic ubique Scripturæ te-
Mat. 24. vers. 31. stantur: Mittet Angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos ejus à quatuor ventis, à summis cælorum, usque ad terminos eorum.
Mat. 13. vers. 41. Item, In consummatione seculi, mittet Filius hominis Angelos suos, & colligent de regno ejus omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis. Tunc justi fulgebunt, sicut
Mat. 25. vers. 34. Sol, in regno patris sui. Item, Tunc dicet Rex his qui à dextris erunt: Venite benedicti Patris mei, possidete regnum paratum vobis à constitutione mundi: Discedite à me maledicti in ignem æternum. Et ibunt, hi in supplicium æternum, justi autem in
Dan. 12. vers. 1. vitam æternam. Simile est apud Danielem: Et in tempore illo salvabitur populus tuus, omnis qui inventus fuerit scriptus in libro. Hæc omnia, inquiunt, si de die judicii scripta sunt, quomodo vocabuntur tunc ad regni cælestis possessionem electi, si nunc possident? Quomodo dicetur illis ut veniant, si jam sunt? Quomodo salvabitur populus, si nunc salvus est? Quamobrem fideles, qui nunc etiam in fide ambulant, non alium expectant salutis suæ diem, ut ait
2 Cor. 4. vers. 14. Paulus: Scientes, quoniam qui suscitavit Jesum à mortuis, & nos cum Jesu suscitabit. Et alibi: Expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi, qui & confirmabit vos usque in finem, in diem adventus, &c. Verum, ut hæc omnia illis concedamus, cur addunt de somno suum? Non enim in tot locis ac similibus, syllabam unam de somno proferre possunt. Atqui, etiamsi vigilent, carere possunt gloria. Quare quum insani sit hominis, nedum temerarii, sine Scriptura definire de iis, quæ sub sensum hominis non cadunt: quo tandem vultu pergunt temulenti isti & novi dogmatistæ in defensionem somni, quem non acceperunt ex ore Domini? Hoc sanis & sobriis satis esse possit: quo agnoscant somnum istum improbe confingi, qui aperto Dei verbo probari non possit. Sed age, hos locos obiter edisseramus, ne quid simpliciores moveant, quum audiunt salutem animarum in diem judicii differri. Primùm illud quidem in confesso esse volumus, quod jam ante explicatum à nobis est, beatitudinem nostram semper in cursu esse, usque ad diem illum, qui omnem cursum claudet & terminabit: ita electorum gloriam, & ultimæ spei finem, ad eum ipsum diem spectare, ut impleatur. Nam hoc satis inter omnes convenit, nullam esse vel beatitudinis, vel gloriæ perfectionem: nisi perfectam cum Deo conjunctionem. Huc omnes tendimus, huc properamus, huc omnes Scripturæ mittunt, & Dei promissiones. Quod enim semel Abrahæ dictum est, ad *Genes. 15. vers. 1.*
nos etiam pertinet: Abraham, ego merces tua magna nimis. Hæc ergo quum sit constituta omnibus merces, qui cum Abraham partem habent: Deum possidere, & eo frui: præter quam, & ultra quam, nullam aliam appetere liceat: conjiciendi sunt illuc oculi, quum de expectatione nostra agitur. Hactenus, ni fallor, assentiuntur nobis adversarii nostri. Atque istud rursum nobis, ut spero, concedent, regnum illud, ad quod fideles possidendum vocantur, quod & salus alibi, & merces, & gloria nuncupatur, non aliud esse, quam illam cum Deo unionem: ut scilicet in Deo plene sint, à Deo impleantur, ipsique vicissim Deo adhæreant, Deum plene possideant, unum denique cum Deo sint. Sic enim dum in fonte sunt omnis plenitudinis, ultimam metam attingunt omnis justitiæ, sapientiæ, gloriæ: quibus benedictionibus constat regnum Dei. Nam id esse ultimum punctum regni Dei insinuavit Paulus, quum *1 Cor. 15.*
inquit: Ut sit Deus omnia in omnibus. Si Deus illo *vers. 28.*
demum die vere erit omnia in omnibus, & suos fideles ad justum modum implebit: non absque causa dies ille salutis nostræ dicitur: ante quem non omnes salutis nostræ numeri implentur. Quos enim Deus implet, ii implentur omnibus divitiis, quas neque lingua eloqui, nec auris percipere, nec oculus videre, nec mens cogitatione assequi potest. Hæc duo si extra controversiam sunt: frustra nituntur nostri hypnologi convincere, sanctos Dei servos, hac vita defunctos, nondum ingressos esse in regnum Dei, ex eo quod illis dicetur: Venite, possidete regnum, &c. & similibus. Promptum enim nobis est respondere: non ideo nunc nullum esse regnum, quia nondum perfectum est. Sed contra, dicimus tunc perficiendum esse, quod jam inchoatum est: cujus rei fidem tunc demum factam à me volo, ubi planam fecero, ex certis Scripturarum argumentis.
Nam & dies ille regnum Dei dicitur, quia tunc vere *1 Cor. 15.*
subjiciet sibi potestates adversarias, Satanam inter- *vers. 24.*
ficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione adven- *2 Thess. 2.*
tus sui, ipse vero totus in electis suis habitabit & *vers. 8.*
regnabit. Neque enim aliter regnare olim in se Deus potest, quam regnavit ab initio: cujus majestati, nihil accedere aut decedere potest. Sed regnum ejus dicitur, quod omnibus manifestabitur. An vero dum oramus ut regnum ejus adveniat, cogitamus nunc nullum esse? Et ubi erit illud? Regnum Dei intra vos est. Regnat igitur Deus jam nunc in electis suis, quos agit Spiritu suo. Regnat & contra diabolum, peccatum & mortem, dum jubet è tenebris lucem splendescere, qua confundantur error & mendacium: & dum prohibet, ne noceant potestates tenebrarum iis, qui signum Agni in fronte gerunt. Regnat, inquam, jam nunc, cujus ut regnum adveniat, oramus. Regnat quidem dum operatur virtutes in suis, dum Satanæ legem dicit. Sed tunc regnum ejus adveniet, quum implebitur. Implebitur autem, quum plane manifestabit gloriam maje-

statis

statis suæ electis suis ad salutem: reprobis ad confusionem. Quid autem aliud vel dicendum vel credendum est de electis? quorum regnum est & gloria, in regno Dei glorioso esse, & cum Deo veluti regnare, & in eo gloriari: denique divinæ gloriæ participes esse. Hoc quidem regnum, tametsi nondum advenisse dicitur, tamen aliqua ex parte spectare licet. Nam in regno Dei incipiunt esse, qui regnum Dei quodammodo intra se habent, & cum Deo regnant: adversus quos portæ inferorum prævalere nequeunt. In Deo justificantur, de quibus dictum est: *[Jesa. 43. vers. 21.]* In Domino justificabitur, & laudabitur omne semen Israel. Ut prorsus regnum istud, sit Ecclesiæ ædificatio, seu profectus fidelium, quem nobis describit Paulus: *[Ephes. 4. vers. 13.]* qui per omnes ætatum gradus adolescunt in virum perfectum. Vident boni isti viri hujus regni principia, vident incrementa: statim atque hæc abeunt ex oculis, non dant fidei locum, nec sustinent credere, quod non habent præ oculis carnis. At vero longe aliter Apostolus: *[Coloss. 3. vers. 4.]* Mortui, inquit, estis: & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Quum autem Christus apparuerit, vita vestra, tunc & vos simul cum ipso apparebitis in gloria. Vitam quidem absconditam nobis tribuit cum Christo, capite nostro, apud Deum: gloriam differt in diem gloriæ Christi, qui ut caput est Ecclesiæ, trahet secum sua membra. Idem prorsus Joannes aliis verbis: Charissimi, nunc filii Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam quum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Non dicit, nos interea, aliquo temporis intervallo, nihil futuros: sed quum simus filii Dei, qui expectamus hæreditatem Patris, sustinet ac suspendit expectationem nostram in diem illum, quo in omnibus gloria Dei manifestabitur, & nos in eo gloriabimur. Hic rursum mirari subit, quum audiunt Dei filios, qui non redeant ad sanam mentem, & sentiant hanc generationem immortalem esse, quæ ex Deo est, & qua divinæ immortalitatis sumus participes. Sed ad institutum pergamus. Clament quantum volent, non vocari benedictos Dei ad regnum ante diem judicii, nec ante promitti salutem populo Dei. Respondeo, Christum caput nostrum esse, cujus regnum & gloria nondum apparuerunt: si membra caput præcedant, perversum ac præposterum esse ordinem. Tum vero nos sequuturos Principem nostrum, quum ille veniet in gloria Patris sui, & sedebit in sede majestatis suæ. Interim tamen vivere, quod ex Deo in nobis est, hoc est, spiritum nostrum, quia Christus vivit vita nostra: absurdum enim esse, ut vivente vita nostra, pereamus ipsi. Vitam autem hanc & apud Deum, & cum Deo esse, & beatam esse, quia in Deo sit. Hæc omnia sibi constant, & veritati consentiunt. Cur enim nondum salvati esse dicuntur, aut regnum Dei possidere, qui in Domino mortui sunt? Quia expectant, quod nondum habent, nec finem suæ felicitatis attigerunt. Cur nihilominus beati sunt? quia & Deum agnoscunt sibi propitium, & futuram mercedem eminus vident, & in certa expectatione beatæ resurrectionis acquiescunt. Quamdiu certe habitamus in hoc carcere luteo, speramus quæ non videmus: & præter spem, credimus in spem: *[Rom. 4. vers. 18.]* quod ait Apostolus de Abraham. Ubi autem oculi mentis nostræ, qui nunc sepulti in hac carne, hebetes sunt, abstersferint hanc velut lippitudinem, videbimus quæ expectabamus, & in ea requie delectabimur. *[Hebr. 10. vers. 27.]* Neque enim veremur id post Apostolum dicere, qui è converso dicit φοβερά τις ἐκδοχὴ κρίσεως manere reprobos, id est, formidabilem expectationem judicii. Si hæc terribilis: illa sane & læta, & beata merito vocabitur. Et quoniam consilium est docere adversarios magis quam cogere: commodent nobis paulisper aures, dum ex figura veteris Testamenti eruimus veritatem, neque id sine auctore. Quemadmodum Paulus in transitu filiorum Israël, tractat allegorice submersum Pharaonem, viam liberationis per aquam: *[1 Cor. 10. vers. 1]* permittant etiam nobis dicere: in Baptismo submergi Pharaonem nostrum, crucifigi veterem hominem, mortificari membra nostra, nos sepeliri cum Christo, migrare è captivitate diaboli, ac imperio mortis: sed migrare duntaxat in desertum, terram aridam ac inopem, nisi Dominus pluat mannam è cælo, & aquam scaturire faciat è petra. Anima enim nostra, sicut terra sine aqua illi, quæ rerum omnium penuria premitur, donec ille pluit gratia Spiritus sui. Transitur postea in terram promissionis, duce Jesu filio Nave, terram abundantem lacte & melle: hoc est, gratia Dei nos liberat è corpore mortis, per Jesum Christum Dominum nostrum, non tamen sine sanguine & sudore. Siquidem caro tum maxime resilit, & vires suas ad pugnam exerit, ut confligat adversus spiritum. Postquam in terra residetur, tunc pascimur in abundantia. Dantur enim stolæ albæ, & requies. Sed nondum erecta est Jerusalem, caput ac sedes regni. Nondum Solomon rex pacis sceptra tenet, omniaque moderatur. Sunt ergo sanctorum animæ post mortem in pace, quæ extra manum hostis evolarunt. Sunt in opulentia, de quibus dictum est: Ibunt de abundantia in abundantiam. Ubi vero surrexerit in gloriam suam cælestis Jerusalem, & verus Solomon Christus, rex pacis, sublimis sederit in tribunali, regnabunt cum suo rege veri Israelitæ. Quod si libet à rebus hominum petere similitudinem: pugnamus cum hoste, quamdiu conflictatio est nobis adversus carnem & sanguinem: vincimus hostem, dum exuimur hac carne peccati, ut toti Dei simus. Agemus triumphum, & fructu victoriæ potiemur, quum caput nostrum supra mortem, vere erigetur in gloria; hoc est, quum mors in victoria absorbebitur. Hæc meta, hic scopus noster, de quo scriptum est: Satiabor, quum evigilavero, aspectu gloriæ tuæ. Hæc ex Scripturis facile discere possunt, quicunque Deo auscultare, & vocem ejus exaudire didicerunt. Hæc etiam nobis per manus tradiderunt, qui parce & reverenter tractarunt Dei mysteria. Sic enim permiserunt sibi loqui veteres, ut dicerent animas quidem in paradiso & in cælo esse, nondum tamen gloriam aut mercedem percepisse. Nam Tertullianus: *[Lib. de resurrect. carnis.]* Et merces (inquit) & periculum, in resurrectionis pendet eventu: qui tamen, sine ulla ambage, docet animas cum Deo esse, & in Deo vivere, ante eventum illum. Alibi: Cur non capiamus sinum Abrahæ dici, temporale aliquod fidelium animarum receptaculum, in quo delineetur fidei imago, ac candida utriusque judicii prospiciatur? Irenæus vero: *[Lib. 9. adversus hæres.]* Quum Dominus in medio umbræ mortis abierit, ubi animæ mortuorum erant, post deinde corporaliter resurrexit, & post resurrectionem assumptus est: manifestum est, quia & discipulorum ejus, propter quos hæc operatus est Dominus, animæ abibunt in invisibilem locum, definitum illis à Domino: & ibi, usque ad resurrectionem commorabuntur, sustinentes resurrectionem: post, recipientes corpora sua, & perfecte resurgentes, hoc est, corporaliter, quemadmodum & Dominus resurrexit, sic venient in conspectum Dei. Nemo enim discipulus supra magistrum, &c. Et Chrysostomus: *[Hom. 28. in 11. ad Hebr.]* Intelligite quale & quantum est, Abraham sedere, & Apostolum Paulum, quando perficiatur, ut possint tunc mercedem recipere. Nisi enim nos illuc venerimus, tunc prædixit eis Pater, se non daturum mercedem: sicut bonus pater amator filiorum, & probabilibus filiis, & opus perficientibus, dicit, se non daturum cibum, nisi venerint alii fratres. Tu autem anxius es, quia necdum accipis? quid autem faciet Abel, qui ante vicit, & adhuc sine corona sedet? Quid Noe? quid cæteri illorum temporum? Quia ecce expectaverunt, & alios expectant, qui post te futuri sunt. Paulo post:

Prævenerunt nos in certaminibus, sed non prævenietur in coronis: quia unum definitum est tempus omnium coronarum.

Lib. 12. de civit. c. 9. lib. 13. c. 8. & alibi.

Augustinus autem multis in locis secreta receptacula describit, quibus piorum animæ contineantur, donec coronam & gloriam recipiant: quum interim reprobi pœnas luunt, expectantes justam judicii pœnam. Et quadam ad Hieronymum Epistola: Anima, inquit, post mortem corporis, requiem est habitura, & corpus tandem ad gloriam receptura. Bernardus vero, Homiliis duabus habitis in festo omnium Sanctorum, ubi ex professo hanc quæstionem tractat, sanctorum animas corporibus exutas, adhuc in atriis Domini stare docet, ad requiem admissas, non autem ad gloriam. In illam, inquit, beatissimam domum nec sine nobis intrabunt, nec sine corporibus suis: id est, nec sancti sine plebe, nec spiritus sine carne. Et multa alia in hanc sententiam. Qui autem in cælo eas collocant, modo non attribuant illis resurrectionis gloriam, nihil ab ea sententia diffident:

De Eccles. dogmatib.

sicut Augustinus ipse facere alicubi videtur. Nam quum certum sit, nunc torqueri malos dæmones

2 Petr. 2.

(ut Petrus affirmat) ignis tamen ille, in quem mittentur reprobi in die judicii, dicitur præparatus

Jud. 1.

diabolo. Utrumque ille expressit, qui scripsit reservatos sub æternis vinculis, in judicium magni diei. Ubi per reservationem, pœnam significavit, quam nondum sentiunt: per vincula, præsentem,

In Ps. 36.

quam sustinent. Et Augustinus ipse alio loco se exponit, quum inquit: Tuus certe dies ultimus longe abesse non potest. Ad hunc te præpara. Qualis enim exieris de hac vita, talis redderis illi vitæ. Post vitam istam non statim eris ubi erunt sancti, quibus dicetur, Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab initio mundi. Nondum ibi eris, quis nescit? sed jam poteris ibi esse, ubi illum quondam ulcerosum pauperem, dives ille superbus & sterilis, in mediis suis tormentis, vidit à longe requiescentem. In illa requie positus, certe securus expectas judicii diem, quando recipias & corpus, quando immuteris, ut Angelo æqueris.

Idem de quantit. animæ.

Neque displicet, quod alicubi docendi causa traditum est ab eodem, si tamen sanum & modestum interpretem habeat: multos esse gradus animæ: primum, animationem: secundum, sensum: tertium, artem: quartum, virtutem: quintum, tranquillitatem: sextum, ingressionem: septimum, contemplationem. seu quis malit: primum, de corpore: secundum, ad corpus: tertium, circa corpus: quartum, ad seipsam: quintum, in seipsa: sextum, ad Deum: septimum, apud Deum. Quæ verba huc accersere visum est magis, ut sancti viri sensum hac in re ostenderem, quam ut quenquam, aut me etiam ipsum, ad hujus distinctiunculæ legem adigam. Id enim ne ipse quidem Augustinus, opinor, optavit: sed quam potuit crassissime, enarrare voluit quendam esse animæ profectum: qui non ad ultimam metam perveniat, usque ad diem judicii. Postremo succurrit, ex hoc judicii die, qui tantopere incumbunt, errorem eorum posse revelli. In Symbolo namque, quod est fidei nostræ compendium, confitemur non animæ, sed carnis resurrectionem. Neque erit locus cavillo, ut dicant, Carnis nomine, totum significari hominem. Quod quidem illis interdum esse concedimus: sed hic minime admittimus, ubi rudi populo admodum significantia & simplicia verba expressa sunt. Certe Pharisæi, egregii resurrectionis assertores, & semper in ore habentes ejus nomen, simul tamen credebant non esse spiritum.

Injiciunt tamen adhuc nobis manus, & nos hærere cogunt ad hunc scopulum. Verba Pauli citant quibus testatur nos esse omnibus hominibus miserabiliores, si mortui non resurgunt. Quorsum, inquiunt, resurrectione opus est, si ante resurrectionem beati sumus? Imo vero quæ tanta est Christianorum hominum miseria, quæ omnium hominum miseriam superat, si verum est eos esse in requie, dum interim alii torquentur, & miris modis cruciantur? Hic eos admoneo, si eludendi consilium esset (quod ipsi unum moliuntur) patere mihi elabendi locum. Quid enim prohibet, sanos quosdam homines sequi, qui disputationem illam accipiunt, non de ultima modo resurrectione, qua ex corruptione recipiemus corpora incorruptibilia: sed de vita, quæ nobis superest post hanc vitam mortalem, quam nomine resurrectionis in Scripturis designari, usitatum est? Quum enim dicitur, Sadducæos negare resurrectionem, non refertur ad corpora: sed simpliciter dicitur, ex eorum opinione, nihil superesse homini post mortem. Cujus rei probabile est argumentum, quod omnia, quibus ibi sententiam suam adstruit Paulus, uno verbo elevari poterant, si responsum esset, animas quidem vivere: corpora vero, quæ in pulverem evanescerent, nullo modo suscitari posse. Exempla subjiciamus. Quod ait: Ergo qui in Christo dormierunt, perierunt: refutari poterat à philosophis, qui animæ immortalitatem fortiter asserebant. Ad id quod dicit: Quid facient qui baptizantur pro mortuis? facile erat respondere. Quia animæ post mortem superstites. Ad illud vero: Ut quid nos periclitamur omni hora? nos exponere fragilem hanc vitam pro immortalitate: in qua meliori nostri parte vivemus. Jam multum verborum posuimus, quorum nullus usus fuisset inter dociles. Ipse enim Apostolus, nos esse miseros dicit si in hac tantum vita in Christo speramus. Quod sine controversia liquidum est: vel eo teste, qui fatetur motos sibi pene pedes, & pene effusos gressus, dum videt pacem peccatorum in terra. Et sane si ante pedes respicimus, beatum dicemus populum, cui omnia ex sententia affluunt. Si vero longius extendimus oculos, beatus erit populus, cujus Dominus Deus est, penes quem est exitus mortis. Nos tamen certius aliquid adferemus, quod non modo ipsorum refellat objecta, sed germanam Apostoli mentem explicet iis, qui citra verborum contentionem discere volent. Nam si non est carnis resurrectio: merito, vel ob hoc unum, infelices vocat pios: quod tot vulnera, flagella, tormenta, contumelias, ultimas denique necessitates in corporibus suis perferunt, quæ putant destinata ad immortalitatem, quandoquidem hac spe sua falluntur. Quid enim magis, non jam dico miserum, sed ridiculum, quam spectare eorum corpora, qui in diem vivunt, omnibus deliciis delibuta; Christianorum corpora, fame, frigore, plagis, omni contumeliarum genere confecta, si & horum & illorum corpora ex æquo intereunt? Possem enim id ex ejus verbis confirmare, quæ subjicit: Ut quid periclitamur omni hora? Quotidie morior per vestram gloriam fratres, &c. Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Satius, inquit, esset illud valere inter nos, Manducemus, &c. si hæc quæ patimur in corporibus nostris opprobria, non ea, quam speramus, gloria mutarentur. Quod non futurum est, nisi in resurrectione carnis. Deinde ut hoc præsidio cedam, possum hic alteram rationem addere. Ideo nos esse omnibus hominibus miserabiliores, si non sit resurrectio. Quia tametsi ante resurrectionem beati sumus, non tamen sine resurrectione. In hoc enim beatos esse sanctorum spiritus dicimus, quia acquiescunt in spe beatæ resurrectionis: quæ si non esset, periret hæc omnis beatitudo. Est igitur verum illud Pauli, nos esse miserabiliores, omnibus hominibus, si non sit resurrectio. Nec cum illis verbis pugnat hoc dogma: beatos esse sanctorum spiritus, ante resurrectionem: sed propter resurrectionem.

Pro-

Hebr. 11. vers. 13. Proferunt etiam quod in Epistola ad Hebræos legitur, de veteribus patribus. Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis promissionibus: sed à longe eas salutantes, quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hoc dicunt, significant se patriam inquirere. Et siquidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant utique potestatem revertendi: nunc autem meliorem appetunt, id est, cælestem. Unde in hunc modum ratiocinantur: Si appetunt patriam cælestem, ergo non possident. Nos vero sic: Si appetunt, ergo sunt: non enim cadit appetitus, nisi in subjectum. Et, quod ab illis solum exprimere conor, convenit esse sensum boni & mali, ubi est appetitus, qui aut sequatur, quod boni speciem præfert, aut refugiat, quod malum visum fuerit. Appetitus ille, dicunt, jacet in Deo. Quo nihil magis ridiculum cogitari aut fingi potest. Siquidem è duobus, alterum evincimus: aut Deum quippiam appetere, melius quam habet: aut aliquid esse in Deo, quod non sit Dei. Quæ rês mihi conjecturam facit, in re seria eos ludere. Atque ut hæc omittamus, quid vult sibi revertendi potestas? Redeant itaque ad cor, & aliquid melius audiant, quam hactenus senserunt. Si tamen persuasum habent, quod in primis labris circumferunt. Loquitur Apostolus de Abraham, & ejus posteritate, qui inter extraneos habitarunt in terra aliena: tantum non exules, certe inquilini, vix corpora tegentes humilibus tuguriis: juxta Dei præceptum quod Abrahæ datum fuerat, ut exiret de terra sua, & de cognatione sua. His promiserat Deus, quod nondum exhibuerat. Salutaverunt ergo eminus promissiones, & in certa fide defuncti sunt, fore olim, ut præstaret Deus promissa sua. Juxta quam fidem confessi sunt, non esse sibi statam sedem in terris, & extra terram sibi esse patriam, quam appeterent: nempe in cælo. In fine vero capitis significat eos omnes, quos recensuit, non adeptos esse ultimam repromissionem, ne sine nobis perficerentur. Cujus verbi, si proprietatem observassent, nunquam concitassent tantas turbas. Mirum quomodo cæcutiant in tanta luce. Sed hoc magis mirum, quod panem nobis pro lapidibus porrigunt: hoc est, dum volunt impellere, sustinent.

Actor. 9. vers. 40. Jam quod de Thabita narratur in Actis Apostolorum, putant valde firmum sibi esse columen, quæ quum discipula esset Christi, plena bonis operibus & eleemosynis, suscitata est ex mortuis à Petro. Injuriam aiunt factam Thabitæ, si verum dicimus, animas solutas à corpore, cum Deo & in Deo vivere, quod revocata sit à consortio Dei & beata illa vita, in hoc mare malorum. Quasi vero non liceat idem contra eos retorquere. Nam, sive dormiebat, sive nihil erat, quia tamen defuncta erat in Domino, beata erat. Non igitur expediebat illi redire in hanc vitam, quam confecerat. Hunc nodum quem colligarunt, priores ipsi dissolvant. Siquidem æquum est eos legi parere, quam aliis imponunt. Quanquam nobis dissolvere facile est. Quæcunque nos maneat sors post mortem: quod de se ait Paulus, Philip. 1. vers. 23. transfertur ad omnes fideles: ut mori nobis sit lucrum, & esse cum Christo melius. Et tamen Paulus dicit, Philip. 2. vers. 27. Epaphroditum, qui certe in numero fidelium erat, misericordiam consequutum à Domino, quod infirmatus ad mortem, revaluisset. Isti quidem, qui tam irreverenter & parum sobrie tractant Dei mysteria, misericordiam istam interpretarentur crudelitatem. Nos vero misericordiam sentimus & fatemur, quum sint gradus misericordiæ Dei, sanctificari electos, glorificari sanctificatos. Nonne igitur misericordiam suam exercet Dominus, quum nos magis ac magis sanctificat? Quid, si voluntas Dei est magnificari in corpore nostro per vitam, ut ait Paulus, nonne misericordia est? Quid, quod Deo legem miraculorum dicere non nostrum est? satisque est, si in illis eluceat auctoris gloria. Quid si dicamus Deum non consuluisse Thabitæ commodis, sed pauperes respexisse? ad quorum certe preces suscitata est, flentium & ostendentium vestes, quas consuebat illis Thabita. Hanc enim rationem vivendi sufficere sibi credebat Paulus, quum multo melius esset illi, ad Deum migrare. Et quum Deum misertum esse Epaphroditi dixisset, subjecit, Non solum autem ejus, sed & mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. Ite nunc, & Deo dicam dicite: quod mulierem in ministeria pauperum sedulam, reddidit pauperibus. Nam ut constet nobis operis ratio, hoc certe Christus meruit, ut glorificetur in vita nostra, & in morte, qui mortuus est & resurrexit, ut vivis dominetur & mortuis.

Vocant & Davidem in causæ suæ patrocinium, nostræ optimum patronum: sed adeo sine pudore, aut etiam sensu communi, ut pudeat ac pigeat multa, quæ ab eo argumenta mutuantur, referre. Omnia tamen quæ ab illis usurpari audivimus, bona fide à nobis referentur. Audent primum istud citare: Ego Psal. 82. vers. 6. dixi, Dii estis, & filii excelsi omnes: vos autem, sicut homines, moriemini, &c. Ac interpretantur, deos quidem & filios Dei esse fideles, sed mori & cadere cum reprobis: ut æqua sit sors utrorumque, donec separabuntur agni ab hœdis. Respondemus, quod à Christo accepimus: illic vocari deos, ad quos Joan. 10. vers. 34. sermo Dei factus est: hoc est, Dei ministros: judices scilicet, qui gladium in manu gerunt, acceptum à Deo. Et si deesset nobis Christi interpretatio, usus que Scripturæ, qui ubique concinit, locus ipse per se satis clarus est, quo objurgantur qui judicant iniquitatem, & facies peccatorum sumunt. Hi dicuntur dii, quod personam Dei sustinent, quum aliis præsunt. Sed admonentur, futurum sibi judicem, cui rationem reddant functionis. En specimen.

Audiamus alterum: Exibit spiritus ejus, & rever- Psal. 146. vers 4. tetur in terram suam. In illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Ubi accipiunt spiritum pro vento, hominem abiturum in terram, nihil futurum nisi terram, perituras omnes cogitationes, quæ utique remanerent, si esset anima. Nos vero non ita subtiles sumus, sed pro nostra crassitie, scapham, vocamus scapham, & spiritum, spiritum. qui dum exit ab homine, ipse homo in terram suam revertitur, de qua sumptus est, ut diffuse explicavimus. Restat ut videamus, quid sit cogitationes perire. Admonemur, ne constituamus fiduciam in hominibus, quæ debet esse immortalis: foret enim incerta & parum stabilis, quum vita hominum cito pertranseat. Ad quod significandum, dixit perire eorum cogitationes: hoc est, quicquid moliebantur dum viverent, dissipari & in ventum abire. Ut alibi: Peccator vi- Psal. 112. vers. 10. debit & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet, desiderium peccatorum peribit. quod alias dicitur, Psal. 33. vers. 10. dissipari. Dominus dissipat consilia gentium. Item, Jesa. 8. vers. 10. Inite consilium, & dissipabitur. Quod verborum periphrasi, beata Virgo in cantico significavit: Disper- Luca 1. vers. 51. sit superbos sensu cordis sui.

Tertium: Et recordatus est, quia caro sunt, spi- Psal. 78. vers. 39. ritus vadens, & non rediens. Et spiritum pro vento positum, ut fere ubique contendunt. In quo non intelligunt, se non animarum modo immortalitatem abolere, sed spem quoque resurrectionis præcidere. Si enim est resurrectio, spiritus certe redit. Si non redit, resurrectio tollitur. Quamobrem eos imprudentiæ culpam hic magis deprecari convenit, quam fortius instare, ut obtineant tam perversum postulatum. Atque hæc quidem in hoc tantum dicta sint, ut videant omnes, quantum pateat effugium, si de refutandis eorum argumentis tantum cogitaremus. Fatemur enim libenter, idque ex nostra ipsorum sententia, hic quadrare nomen venti. Concedimus homines ventum esse fugientem nec redeuntem. Quod si ad sua sensa trahunt, errant, ne-

scientes Scripturas: quibus mos est, per id genus periphrasis designare, nunc humanæ conditionis imbecillitatem, nunc brevitatem vitæ. Quum de
Job. 14. vers. 1. homine dicit Job, florem esse qui egreditur & conteritur, & velut umbram fugere, quid aliud, quam describere voluit, hominem esse fluxum & fragi-
Jesa. 40. vers. 6. lem, & similem floris decidui? Jesajas vero clamare jubetur omnem carnem fœnum esse, & omnem ejus gloriam, quasi florem fœni. Exiccatum esse fœnum, & cecidisse florem. Verbum autem Domini æternum permanere. Agedum, colligant uno verbo, animam hominis exarere & emarcere: & paulo acutius cernant, quam crassus ille piscator, qui ex eo probat fideles omnes immortales esse, quia renati sint ex semine incorruptibili, hoc est, verbo Dei, quod æternum permanet. Eos vero Scriptura florem fluxum vocat, & ventum prætereuntem, quibus fiducia est in hac vita. Qui quasi hic sedem permanentem fixerint, regnaturos se putant sine fine: nec eum finem respiciunt, quo sit mutanda conditio, &
Jesa. 28. vers. 15. alio demigrandum. De quibus etiam ait Propheta: Pepigimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Eorum vanam spem irridens, non deputat ad vitam, quod illis est initium mortis pessimæ. Ac desinere & mori eos affirmat, quibus melius esset non esse, quam sic esse. Simile est quod
Psal. 103. vers. 13. alio Psalmo legitur: Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus omnium timentium se. Quoniam ipse cognovit figmentum nostrum: recordatus est quia pulvis sumus. Et homo, sicut fœnum, dies ejus tanquam flos agri, sic efflorebit. Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non cognoscet amplius locum suum. Ex quibus verbis si affirment spiritum perire & evanescere: iterum illis prædico, videant ne fenestram aperiant Epicureis, si qui sint qui insurgant, ac nostram, eorumque fidem de resurrectione labefacere conentur, ut certe multi sunt. Eadem enim ratione, colligent, spiritum in corpus non redire, quum dicatur non cogniturum amplius locum: sed dicent, Vitiose colligent. Quoniam huic ratiocinationi aperte reclamant loci de resurrectione. Et ipsi vitiose colligunt, quibus est cum illis commune argumentum. Simile
Eccles. 18. vers. 8. fere est illud Ecclesiastici: Numerus annorum hominis, ut multum, centum anni, quasi guttæ aquæ maris deputati sunt, & sicut calculus arenæ, sic exigui anni in die ævi. Propter hoc patiens est Deus in illis, & effundit in eos misericordiam suam. Fatendum igitur illis, longe diversam fuisse Prophetæ sententiam, ab ea quam somniant: Dominum esse eorum misertum, quos agnosceret, sola sua misericordia stare, à quibus si paulisper manum retraheret, eos in pulverem redituros, unde sumpti essent. Deinde subjicit brevem humanæ vitæ descriptionem: eam flori comparans, qui dum hodie viret, nihil aliud est, quam crastinum fœnum. Quod si pronunciasset spiritum hominis perire & decidere in nihilum, ne sic quidem armasset ipsorum errorem. Nam quum dicimus spiritum hominis esse immortalem, non affirmamus contra manum Dei stare posse, aut sine ejus virtute subsistere. Absint à nobis hæ blasphemiæ. Sed dicimus, ejus manu ac benedictione sustineri.
Iren. l. 5. adversus hæres. Sic Irenæus, qui nobiscum spiritus immortalitatem asserit, vult tamen discamus, natura nos mortales esse, solum autem Deum immortalem. Et eodem loco: Ut non quasi ex nobis habentes vitam, inflemur aliquando, & extollamur adversus Deum: experimentoque discamus, quoniam ex illius magnitudine, & non ex nostra natura habemus in æternum perseverantiam. Hæc igitur nobis pugna est cum Davide, quem faciunt nobis tantopere adversarium.
Psal. 39. vers. 12. Ille ait hominem, si ab eo auferat suam misericordiam Dominus, ruere ac perire. Nos docemus, Dei benignitate ac virtute sustineri: quoniam ipse solus habet immortalitatem; & quicquid est vitæ, ab eo est.

Quartum: Satiata est malis anima mea, & vita *Psal. 88. vers. 4.*
mea inferno appropinquavit. Æstimatus sum cum descendentibus in lacum: sicut homo sine adjutorio, sicut interfecti dormientes in sepulchris, quorum non es memor amplius, & qui de manu tua abscissi sunt. Quid, inquiunt, si abscissi sunt à virtute Dei, si providentia ejus & memoria exciderunt, nonne esse desierunt? Quasi vero non liceat mihi retorquere. Quid? si abscissi sunt à virtute Dei, si memoria exciderunt, quomodo rursum erunt? Et ubi erit resurrectio? Rursum, qui convenient istbæc?
Justorum animæ in manu Dei sunt. Aut, ut certis *Sap. 3. 1.*
Dei oraculis agamus, In memoria æterna erit justus. *Psal. 112. vers. 6.*
Non igitur exciderunt à manu Domini, nec memoriam ejus fugerunt. Quin potius hoc loquendi genere, percipiamus gravem sensum hominis afflicti, qui apud Deum conqueritur, se pene desertum cum impiis in perditionem: quos Deus non nosse, & oblitus esse dicitur, quia nomina eorum in libro vitæ scripta non sunt: & de manu sua abjecisse, quia eos non regit Spiritu suo.

Quintum: Numquid mortuis facies mirabilia, aut *Psal. 88. vers. 11.*
medici suscitabunt, & confitebuntur tibi? Numquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam
tuam? aut justitiam tuam in terra oblivionis? Item, *Psal. 115. vers. 17.*
Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum. Sed nos, qui vivimus, benedicimus Domino, ex hoc nunc & usque in secu-
lum. Item, Quæ utilitas in sanguine meo, dum de- *Psal. 30. vers. 10.*
scendero in corruptionem? Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annunciabit veritatem tuam? Quibus conjungunt illud prorsus simile, ex cantico
Ezechiæ, Quia infernus non confitebitur tibi, ne- *Jesa. 38. vers. 18.*
que mors laudabit te: non expectabunt, qui descendunt in lacum, veritatem tuam. Vivens, vivens, ipse confitebitur tibi sicut & ego hodie: pater fi-
liis notam faciet veritatem tuam. Et illud Ecclesia- *Eccles. 17. vers. 24.*
stici: A mortuo, quasi nihil, perit confessio. Confiteberis vivens. Nos respondemus, non simpliciter his locis vocari mortuos, qui communi naturæ lege defuncti sunt, dum ex hac vita decedunt. Non simpliciter dici, laudes Dei à morte cessare: sed partim significari, non cantaturos Domino laudes, nisi qui ejus bonitatem & misericordiam senserint: partim vero, non illustrari post mortem nomen ejus: quia non annunciantur tunc inter homines ejus beneficia, quemadmodum in terra. Hæc singula expendamus ac ordine pertractemus, ut simul & singulis locis reddamus suum sensum. Primum, hoc discamus. Etsi per mortem, præsentis vitæ solutio significatur sæpius: & per infernum, sepulchrum: usu tamen Scripturæ non infrequenti, hæc nomina accipi pro ira Dei & abjectione: ut mori & in infernum descendere, vel in inferno habitare dicantur, qui alienati sunt à Deo, qui Dei judicio prostrati sunt, & ejus manu attriti. Infernus ipse non sepulchrum, sed abyssum & confusionem significet. Atque hoc quidem schema, quum passim in Scripturis se offerat, Psalmis tamen maxime est familiare: Veniat mors super illos, & descendant in infernum viventes.
Item, Deus meus ne quando sileas, & assimila- *Psal. 28. vers. 1.*
bor descendentibus in lacum. Item, Domine, edu-
xisti ab inferno animam meam: salvasti me à descen- *Psal. 30. vers. 4.*
dentibus in lacum. Item, Convertantur peccatores in
infernum, omnes gentes quæ obliviscuntur Deum. *Psal. 9. vers. 18.*
Item, Nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus *Psal. 94. vers. 17.*
habitasset in inferno anima mea. Item, Dissipata
sunt ossa nostra secus infernum. Item, Collocavit *Psal. 143. vers. 3.*
me in obscuris, sicut mortuos seculi. In novo autem Testamento, ubi apud Euangelistas est ᾅδης, interpres reddidit Infernum: sicut Lucæ sexto decimo, de impio divite: In inferno autem quum esset, &c. Item, Matthæi undecimo: Et tu Capernaum, numquid in cælum exaltaberis? Amen dico tibi, usque

que in infernum descendes. In his locis non tam lo-
cum, quam eorum conditionem, quos Deus damna-
vit addixitque exitio, significat. Atque id est quod
in Symbolo confitemur, Christum ad inferos de-
scendisse: hoc est, in omnes mortis dolores pro no-
bis à Patre conjectum esse: omnes ejus angustias &
terrores pertulisse, & vere afflictum esse: quum
prius dictum esset, fuisse sepultum. Sic rursum vi-
vere & victuri dicuntur, quos Deus sua benignitate
Psal 133. prosequitur. Quoniam illic mandavit Dominus be-
vers. 3. nedictionem & vitam usque in seculum. Item, Ut
Psal. 33. eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame.
vers. 19 Item, Evellet te Deus de tabernaculo tuo, & radi-
Psal. 52. cem tuam de terra vivorum. Item, Placebo Domino
vers. 7. in regione vivorum. Ut finem faciamus, unus nobis
Psal. 56. locus sufficiat: qui utrumque ita graphice depingit,
vers. 14. ut, nobis tacentibus, sensum nostrum abunde expli-
Psal. 49. cet: Qui confidunt in virtute multa: & in multitu-
dine divitiarum gloriantur. Frater non redimit, re-
dimet homo? non dabit Deo placationem suam? Et
pretium redemptionis animæ suæ: & laborabit in
æternum, & vivet adhuc usque in finem? Non vi-
debit interitum, quum videbit sapientes morientes?
simul insipiens & stultus peribunt. Sicut oves in in-
ferno positi sunt: mors depascet eos. Et domina-
buntur eorum justi in matutino: & auxilium peri-
bit in inferno, à gloria ipsorum. Veruntamen
Deus redimet animam meam de manu inferi, quum
acceperit me. Hæc summa: Qui spem in divitiis
habent, & virtute sua, morientur, & in infernum
descendent: dives & pauper, stultus & sapiens,
simul interibunt: Qui sperat in Domino, liberabi-
tur à potestate inferni.

Hæc nomina Mortis & Inferni, non aliam ha-
bere posse acceptionem, in versibus Psalmorum
quos obtrudunt, & in Cantico illo Ezechiæ, con-
tendo. Atque id certis argumentis evinci posse, con-
firmo. In his enim versibus: Numquid mortuis fa-
cies mirabilia, &c. Item, Quæ utilitas in sanguine
meo, &c. Sive Christus, caput fidelium, sive Ec-
clesia, ejus corpus, loquitur: mortem, ut rem hor-
ribilem ac detestandam, refugit ac deprecatur. Quod
etiam facit Ezechias in suo Cantico. Cur sic horrent
ad nomen mortis, si Deum misericordem ac sibi
propitium sentiunt? An quia amplius nihil futuri
sunt? Sed evadent ex hoc turbulento seculo, ex in-
festis tentationibus, ex inquietudine in summum
otium, & beatam requiem. Et quia nihil erunt,
nihil mali sentient: excitandi suo tempore ad glo-
riam, quæ & eorum morte nihil differtur, neque
vita acceleratur. Convertamur ad aliorum Sancto-
rum exempla, an tale aliquid eis acciderit. Quum
Noë moritur, non deplorat miseram sortem suam.
Genes. 49. Abraham non lamentatur. Jacob etiam inter ultimos
vers. 18. spiritus gratulatur sibi, quod salutare Domini expe-
ctet. Job non lachrymatur. Moses, quum audit à
Domino, ultimam horam instare, non commove-
tur. Omnes, quantum videre licet, prompto ani-
mo mortem amplectuntur. Voces illæ, quibus vo-
canti Domino, Sancti respondent, passim obviæ
sunt: Ecce, ego adsum, Domine. Oportet igitur
aliud quiddam esse, quod Christum, & ejus fideles
compellat ad hujusmodi querimonias. Non dubium,
quin Christus, quum se offerret pro nobis ac repræ-
sentaret ad pœnam, cum potestate diaboli, cum
inferorum cruciatibus, ac doloribus mortis pugna-
verit. Quæ omnia in nostra carne vincenda erant: ut
jus suum, quod in nobis habebant, perderent. In
hoc igitur agone, quum rigori ac severitati divinæ
justitiæ satisfaceret, quum adversus inferos, mortem,
ac diabolum congrederetur: invocavit Patrem, ne
se in tantis angustiis desereret, ne se potestati mortis
permitteret: nihil aliud à Patre petens, quam ut in-
firmitas nostra, quam in suo corpore sustinebat, à
potestate diaboli & mortis solveretur. Hæc est fides
nostra cui nunc incumbimus, quod pœna peccati in
carne nostra admissi, quæ in eadem carne solvenda
erat, ut divinæ justitiæ satisfieret, soluta ac depensa
est in carne Christi, quæ nostra erat. Mortem igitur
non deprecatur Christus: sed gravem sensum severi-
tatis Dei, qua per mortem pro nobis corripiendus
erat. Vis scire ex quo affectu hæc vox prodierit?
Non possum tibi melius exprimere, quam vox ejus-
dem altera, Pater, Pater, ut quid me dereliquisti?
Hos igitur mortuos & sepultos, in terram oblivio-
nis deportatos, vocat à Deo derelictos. Ad hunc
modum Sancti, docente Spiritu Dei, non usurpa-
bunt has voces, quo à se avertant mortem, ut Dei
vocationem: sed quo judicium, iram, & severita-
tem Dei deprecentur: qua per mortem corripi se à
Deo sentiunt. Hoc ne comminisci videar: quæro,
sitne fidelis vocaturus simplicem & naturalem mor-
tem, iram & terrores Dei? Non arbitror illos eo
usque impudentes, ut audeant affirmare. Atqui, mor-
tem illam sic interpretatur Propheta iisdem locis: Psal. 88.
In me transierunt Deus iræ tuæ, & terrores mortis vers. 17.
conturbaverunt me. Et multa alia subjicit, quæ per-
tineant ad iram Dei. Alterius vero loci hæc verba Psal. 30.
sunt: Quoniam momentum in indignatione ejus, & vers. 6.
vita in benevolentia ejus. Sed lectores hortor, ad
volumen se conferant: ut ex integris duobus Psalmis,
& Cantico illo, certiorem fidem petant. Sic enim
nec fucus illis fiet: & facile obtinebo apud eos, qui
sano judicio legent. Constituimus ergo, mortem
illis locis esse, sentire iram ac judicium Dei, hocque
sensu perterreri ac conturbari. Sic Ezechias, quum
videret se relinquere regnum expositum hostium
probris ac direptioni, prolem vero se non relin-
quere, à qua descenderet expectatio Gentium: hæc,
quæ signa erant irati & punientis Dei, sollicitabant
animam ejus, non mortis terror, quam postea nulla
deprecatione subiit. In summa fateor, mortem ex se,
malum esse, quum sit maledictio & pœna peccati:
&, cùm ipsam, per se, plenam esse terroris ac de-
solationis, tum vero in ultimam desperationem eos
depellere, qui sentiunt eam sibi infligi ab irato &
puniente Deo. unum est condimentum, quod tan-
tam ejus acerbitatem temperet, inter ejus angustias,
cognoscere Deum sibi esse patrem, Christum habere
ducem ac comitem. Hoc condimento qui carent,
habent mortem pro confusione & perditione æterna.
Quare Deum laudare in morte non possunt.

Jam versus ille: Non mortui laudabunt te, &c.
claudit laudes populi, gratias agentis Deo, quod
ejus manu protectus esset à periculo: in hunc sensum,
Si permisisset nos opprimi Dominus, ac venire in
potestatem hostis, insultasset ejus nomini ille, & glo-
riatus esset se superasse Dominum Israël. Nunc vero
ubi Dominus ejus ferociam repressit ac contudit, ubi
nos ab ejus sævitia eripuit, in manu potenti & bra-
chio excelso: non poterunt Gentes dicere, Ubi est
Deus eorum? qui se vere Deum viventem ostendit.
Nec poterit ejus misericordia in dubium venire,
quam adeo mirifice exhibuit. Et hic mortui appel-
lantur, derelicti à Deo, & qui ejus virtutem ac be-
nignitatem erga se non senserunt. Quemadmodum,
si populum suum libidini ac ferociæ impiorum tradi-
disset. Hanc sententiam plane confirmat oratio,
quæ est in libro Baruch: saltem qui ejus nomine in- Baruc. 2.
scribitur: Aperi oculos tuos, & vide: quia non vers. 17.
mortui qui sunt in inferno, quorum spiritus acce-
ptus est à visceribus suis, dabunt gloriam & justi-
tiam Deo: sed anima, quæ tristis super magnitu-
dine mali, incedit curva & infirma, & deficien-
tes oculi, & anima esuriens, dabit gloriam. Ubi,
citra dubitum, videre est, mortuorum nomine
contineri, qui afflicti & contriti à Deo, in exi-
tium abierunt: animam tristem, incurvam & in-
firmam, quæ sua virtute defecta, & sui fiducia
non innixa, currit ad Dominum, eum invocat, ab

eo auxilium expectat. Hæc omnia si quis velit per prosopographiam accipere, facilem habebit methodum, ad eorum explicationem: ut in personis, rem ipsam accipiat: & dum mortuos audit, mortem intelligat, hoc sensu: Dominum misericordiæ & bonitatis laudem non consequi, dum affligit, perdit, ac punit (tametsi justæ sunt pœnæ) sed tum demum creare sibi populum, qui laudem suæ bonitatis concinat & celebret, dum afflictos, contritos & desperatos, liberat ac in spem erigit. Sed ne cavillentur, nos ad figuras & obliqua schemata confugere, citra figuram quoque accipi possunt.

Secundo loco dixi, perverse ex his locis statui, Sanctos, post mortem, cessare, ac desinere à laudibus Dei. sed laudare potius, esse commemorare, ac prædicare apud alios Dei beneficia, in quibus laudetur: quem sensum non modo recipiunt verba, sed necessario exigunt. Nam annunciare, & narrare, & patrem notum facere filiis, non est animo menteque concipere Dei gloriam: sed ore celebrare, ut alii audiant. Hic si me interpellent, quod illis idipsum agere liceat, si (ut credimus) in Paradiso sunt cum Deo: respondeo: In Paradiso esse, & cum Deo vivere, non est alterum alteri loqui, & alterum ab altero audiri: sed tantum Deo frui, sentire bonam ejus voluntatem, in eo acquiescere. Si hoc illis Morpheus aliquis κατ' ὄναρ revelavit, habeant sibi certum. Ipse mihi non adsciscam tortuosas illas quæstiones: quæ ad contentionem valent, nihil ad pietatem conferunt.

Ecclesiasticus non hoc agit, ut ostendat mortuorum animas perire: sed dum hortatur, ut mature, & per occasionem, Deo confiteamur: simul docet, non esse confitendi tempus post mortem: hoc est, non esse locum pœnitentiæ. Quod si quis ipsorum adhuc obstrepit: quid perditionis filiis futurum sit,
Psal. 118. nihil ad nos. Ego pro fidelibus respondeo: non mo-
vers. 17. rientur, sed vivent, ac narrabunt opera Domini.
Psal. 84. Qui habitant in domo ejus, laudabunt eum in secula
vers. 5. seculorum.
Psal. 146. Sextum: Laudabo Dominum in vita mea, psallam
vers. 2. Deo meo, quamdiu sum. Et in hanc formam argumentantur: Si laudabit Dominum in vita, & quamdiu erit, non laudabit post vitam, & quando non erit. Quando hæc per lusum jocumque ab illis jactari opinor, ipse quoque in eorum gratiam ludam. Æneas Virgilianus, quum hospitæ suæ promittebat animi gratitudinem, dum memor esset sui, an innuebat, aliquando se venturum in sui ipsius oblivionem? Quum dicebat: Dum spiritus hos reget artus: an non cogitabat, & apud manes, in illis fabulosis campis, se gratiam habiturum? Absit, illis ut concedamus sic torquere hunc locum, ne simul & hæretico Helvidio succumbamus. Nunc serio loquar: Et ne obtendant, secum non paria fecisse me, quintu-
Psal. 30. plum reddam. Deus meus, in æternum confitebor
vers. 13. tibi. Item, Benedicam Dominum in omni tempore,
Psal. 34. semper laus ejus in ore meo. Item, Confitebor tibi
vers. 2. in æternum, quia fecisti. Item, Laudabo nomen
Psal. 52. tuum in seculum, & in seculum seculi. Item, Sic
vers. 11. psalmum dicam nomini tuo in seculum, & in secu-
Psal. 145. lum seculi. Agnoscunt illum Davidem nuper sibi
vers. 1. amicum, sese tam acriter impetentem? Apagesis
Psal. 61. hæc argumenta, quæ ex atomis literarum confi-
vers. 9. ciuntur.

Psal. 39. Septimum: Desine à me, & roborabor, donec
vers. 14. vadam, & non sim. Cui conjungunt illud Jobi:
Job. 10. Dimitte me, ut plangam paululum dolorem meum,
vers. 20. antequam vadam, & non revertar ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine, terram miseriæ & tenebrarum, ubi umbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Hæc nihil ad causam. Verba enim sunt æstu, & anxietate conscientiæ plena, vere exprimentia, & quasi in tabula referentia affectum eorum, qui terrore judicii Dei perculsi, manum Dei jam ferre non possunt. Orant autem, ut si merentur à Deo abjici, saltem vel tantillum respirare liceat ab ira Dei, qua concutiuntur: idque in ultima desperatione. Nec mirum est, sanctos Dei
servos illuc adigi. Dominus enim mortificat, & vi- 1 Sam. 2.
vificat; deducit ad inferos, & reducit. Non esse vers. 6.
autem, pro eo dicitur, quod est à Deo alienum esse. Si enim ille solus est, qui est; non vere sunt, qui in illo non sunt. Propterea quod à facie ejus perpetuo confunduntur ac dejiciuntur. Deinde, non video, quid nos tantopere offendere debeat hæc loquendi forma, si simpliciter non esse dicantur mortui, modo id ad homines referatur. Jam enim non sunt apud homines, nec coram hominibus; tametsi apud Deum sint. Ita (ut uno verbo explicemus) non esse, erit
non extare. Quale est illud Jeremiæ: Vox in Rhama Jere. 31.
audita est, Rachel plorantis filios suos: & noluit vers. 15.
consolari, quia non sunt.

Jam ad ea veniamus, quæ supersunt ex historia Job. Quædam enim sparsim, ut occurrebant, atti-
gimus. Primum; Quare non in vulva mortuus sum? Job. 3.
Egressus ex utero non statim perii? Cur exceptus vers. 11.
genibus? Cur lactatus uberibus? Nunc enim dormiens silerem, & somno meo requiescerem, cum regibus & consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines: aut cum principibus, qui possident aurum, & replent domos suas argento: aut sicut abortivum absconditum, non subsisterem: ut qui concepti, non viderunt lucem. Ibi impii cessaverunt à tumultu, & ibi requieverunt fessi robore: & quondam vincti, sine molestia, non audierunt vocem exactoris. Parvus & magnus ibi sunt: & servus, liber à domino suo. Quid si decimum quartum Jesaiæ caput retorqueam? ubi mortui describuntur, prodeuntes è sepulchris, ac obviam euntes Regi Babylonio: ubi eorum sermones referuntur: Ecce, tu humiliatus es quemadmodum nos, &c. Nihilo enim minore prætextu inde arguam, mortuos sentire atque intelligere, quam ipsi ex verbis illis colligunt, omni sensu excidisse: sed relinquo illis tales nugas. In loco autem, quem citant, explicando, non multum erit negotii, nisi volumus nobis ipsi fingere labyrinthos. Job enim pressus multa afflictione, & quasi fatigatus sub onere, præsentem duntaxat miseriam respicit: & eam non solum maximam omnium facit, sed pene solam. Mortem nihil horret, imo appetit, quod omnibus æquam afferat sortem: regum imperia finiat, & servorum pressuras: quæ sit denique rerum omnium linea, in qua, quam quisque fortitus sit in hac vita conditionem, deponat. Sic enim sperat, ut & ipse suæ calamitatis finem visurus sit: interim non respicit, quibus legibus illic vivatur, quid facturus, quid passurus sit. Tantum, omni animi ardore expetit mutari præsentem rerum statum. Ut mos est eorum, qui vehementi doloris sensu urgentur, atque afflictantur. Nam si in magnis æstatis caloribus, benignam hyemem judicamus: rursum, hyemis frigoribus puncti, omnibus votis ad æstatem aspiramus: quid faciet is, qui manum Dei sentit sibi adversam? Nihil malorum refugiet, modo præsens malum effugiat. Hoc si non illis persuadetur, nihil mirum. Concerpunt enim minutas sententiolas, quibus se instruant: at summam totius operis non collimant. Qui vero recto oculo totam historiam persequuti sunt, iis me approbaturum meam rationem confido.

Secundum: Memento, quia ventus est vita mea: Job. 7: 7.
& non revertetur oculus meus ut videat bona: nec aspiciet me visus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam. Sicut consumitur nubes & pertransit, sic qui descenderit ad inferos, non ascendet. Quibus verbis, Job deplorans apud Deum suam calamitatem, in hoc exaggerat: ut cui nulla spes exitus sit proposita. Habet præ oculis mala sua, quæ se persequantur ad sepulchrum.

Tum

Tum occurrit, ut mors misera sit exceptura vitam calamitosam. Non enim aliter potest cogitare, qui manum Dei sentit sibi adversam. Ab hac igitur amplificatione movet misericordiam: & se Deo miserabilem facit. Non video quid præterea quæramus in hoc loco, nisi non expectandam resurrectionem. Quod non est hujus instituti excutere.

Job. 17. vers. 1. Tertium: Solum mihi superest sepulchrum. Item, In profundissimum inferni descendent omnia mea. Istud quidem verissimum est. Neque enim quicquam satius restat ei, qui Deum propitium non habet, (qualem se esse Job tunc cogitabat) quam infernus & mors. Quum igitur percurrisset omnem fabulam suarum miseriarum, dicit extremum actum esse, confusionem. Atque hic est exitus eorum, quos Deus sua manu tangit. Mors enim in ira ejus: vita autem in misericordia. Id non ineleganter explicavit
Eccles. 37. vers. 28. Ecclesiasticus, quum ait: Vita viri in numero dierum: dies autem Israel innumerabiles. Verum quia non est firmæ auctoritatis scriptor, omisso illo, audiamus Prophetam id suis verbis pulchre docentem:
Psal 103. vers. 24. Afflixit in cursu virtutem meam, inquit, abbreviavit dies meos. Dicebam autem: Domine mi, ne tollas me in dimidio dierum meorum, in æternum sunt anni tui. Peribunt cælum & terra, quæ tu pridem fundasti: instar vestium corrumpentur. Hactenus quam fragilis sit & fluxa hominum conditio exposuit, quamque nihil sit sub cælis stabile: quum ipsi quoque ad interitum vergant. Sequitur postea: Tu autem es, & anni tui non finientur. Filii servorum tuorum habitabunt, & posteritas eorum coram te stabilietur. Hic videmus, ut piorum salutem cum Dei æternitate conjungit. Quoties igitur mihi objicient Job manu Dei afflictum & pene desperabundum, nihil sibi reliquum facientem, præter infernum & mortem: respondebo, irato Domino, hunc exitum nos manere: & hanc esse ejus misericordiam, quod eripimur à mortis faucibus.

Quartum: Si direxerit ad eum cor suum, spiritum & flatum hominis ad se trahet: deficiet omnis caro simul, & homo in cinerem revertetur. Quæ verba si de judicio accipiunt, quasi dicatur, hominem ejus ira dissolvi, disjici, confundi, & in nihilum abire: plus illis concedam quam postulent. Si intelligunt spiritum, id est, animam per mortem ad Deum redire, & flatum, id est, virtutem motus, seu vitalem agitationem recedere ab homine: nihil reluctor. Si contendunt, animam perire, fortiter reclamo. Quanquam paulo etiam secus habent Hebraica. Verum eorum cavilla contentus depulisse, non insequar longius. Job. 34. vers. 14.

Vibrant & alia quædam, sed obtusa tela: quæ nec feriunt, & terrent non multum. Citant enim nonnulla, minime ad rem facientia, eaque ex libris incertæ fidei, quarto Esdræ & secundo Machabæorum: quibus nihil aliud responsum volumus, quam quod prius disseruimus de resurrectione. Quanquam hic omnibus se produnt, quam sint perdita fronte: qui Esdram, quum totus noster sit, ad se trahere audent. Machabæorum libros pro se proferre non verentur: ubi Jeremias mortuus Dominum precatur, pro belligerante populo: ubi instituuntur pro defunctis orationes, quibus à peccatis solvantur. Habent forte & alia, sed mihi incognita. Ut cui eorum commenta omnia videre non contigit. Nihil sane præterii sciens, quod simpliciores vel de gradu dejicere, vel movere posset. Istud rursum lectores omnes (si qui tamen erunt) memoria tenere volo: Catabaptistas (quos, ad omne genus flagitiorum designandum, nominasse satis est) esse præclari hujus dogmatis auctores. Merito enim debet nobis esse suspectum, quicquid à tali officina prodierit: quæ tot portenta, & fabricata est, & quotidie fabricatur.

BREVIS INSTRUCTIO
Muniendis fidelibus adversus errorès communis sectæ Anabaptistarum.

JOANNES CALVINUS *Ministris & Pastoribus Ecclesiarum Comitatus Neocomensis* S.

SI quis miretur, fratres & symmystæ charissimi, quare librum perenni silentio obruendum refellere aggredior, quandoquidem gravioribus utilioribusque studiis me committere possem: justa equidem erit hæc defensio, si vota & petitiones multorum piorum obtendo, qui librum è remotissimis regionibus missum affirmarunt manus meæ responsum postulare, nisi multarum animarum interitus mihi gratus esset. Illud cordatis viris satisfacturum confido, me judicio & desiderio piorum acquiescere voluisse. Sed præterea aliud responsum iis offero, quibus ineptus videor, quod tam putidum & vanum libellum ab insulsissimis hominibus confectum refutare instituerim: nos sanctorum Prophetarum privilegio frui, nec operam nostram illorum laboribus esse pretiosiorem. Ezechielem autem videmus, voce & scriptis non modo seductores imperitos & ignobiles, verum etiam mulierculas Prophetissas adoriri. Quandoquidem Propheta cum mulierculis etiam disputationem iniit, & quidem ex Dei mandato, quod suis mendaciis tenebras veritati offundentes, populum in superstitionem & errores impellebant: superbiæ merito damnaremur, si idem præstare nobis injucundum foret. Libenter fateor, librum istum, quem rogatus & admonitus confuto, apud doctos, adversa explicatione non indigere, ita seipsum inepto improboque stylo arguit & confodit. Quoniam vero suo fuco imperitos allicere & decipere potest, nostri est muneris opem eis ferre, & subdolas artes Satanæ detegere, ne incauti seducantur. Omnibus sumus debitores, inquit Apostolus: omnibus igitur inservire, quantum in nobis est, proutque postulat necessitas, tenemur. Meum ergo fuit (testor) consilium, pios omnes non satis adhuc exercitatos admonere, quam lethale venenum sit dogma Catabaptistarum, & adversus illud verbo Dei tanquam certissimo antidoto eos præmunire, ne misere pereant. Aut si qui jam in laqueis hærent, liberatos in rectam viam reducere conor. Rogatos itaque velim quotcunque in pura Christi cognitione & Euangelii obedientia permanere cupiunt, ut patenti & attento animo, quem eis offero, libellum perlegant, citata argumenta adhibita trutina expendant diligentissime, & patefactæ veritati dent manus. Duo autem occurrerunt, propter quæ librum hunc vobis dicavi. Primum, ut sit mutuæ & mihi acceptissimæ nostræ conjunctionis publicum testimonium, in quo omnes videant doctrinæ & zeli συμφωνίαν. Deinde, ut ab iis alacrius legatur, quibus Christi verbum annunciare debetis, sicque vobis ab ἀρχιποιμένι commissæ oves, puram doctrinam hauriant, & ab omni pravarum opinionum contagio serventur. Vestrum quidem erat, fratres charissimi, me ab hoc onere liberare. Symmysta etiam noster D. Gulielmus Farellus, pro donis à Spiritu sancto receptis, tanquam veteranus

 miles

miles in oppugnandis & expugnandis hostibus & impiis dogmatis, Deo ejusque veritati bellum inferentibus, & regni Christi indefessus assertor, satis superque quod à me requiritis, præstitit, quemadmodum ex actis Colloquii Bonevillani constat: ita ut rerum quæ hic tractantur magis perspicuam explicationem, ad tollendos conscientiæ scopulos, nemo desiderare possit. At quoniam me onus istud amplecti volunt quibus placere & obsequi sum paratus, omnibus perfugiis omissis, eorum votis satisfacio. Dominus Jesus vos semper Ecclesiasque vestras protegat, Spirituque suo gubernet, & ministerio vestro ad sui nominis gloriam, pusillique gregis salutem utatur. Genevæ, Calendis Junii, 1544.

BREVIS INSTRUCTIO

Muniendis fidelibus adversus errores communis sectæ Anabaptistarum.

Ex Gall.

SI adversus omnes errores & falsas opiniones Anabaptistarum scribere vellem, longum opus susciperem: atque ingrederer abyssum, unde mihi exitus non pateret. Nam ista colluvies ab aliis hæreticorum sectis in eo differt, quod non tantum certis in rebus erraverit, verum sit immensum quoddam stupendorum deliriorum mare: adeo, ut vix unius Anabaptistæ caput reperiri possit, quod non sit imbutum aliqua opinione diversa à reliquis. Itaque, nullus esset operi finis, si impias omnes hujus sectæ doctrinas excutere, aut etiam recitare vellem. Tandem vero ad duas sectas præcipuas reducta sunt omnia: quarum una, etsi multis erroribus impiis & perniciosis referta est, majorem tamen simplicitatem retinet. Saltem enim sacræ doctrinæ libros probat & nobiscum recipit. Si cum ejus sectatoribus aliquid tractandum est, quid cum eis sit dissidii, intelligi potest: quid animo conceperint, declarant: ac tandem in quo conventum sit, quæ supersit controversia, percipitur. Altera est veluti implicatissimus labyrinthus deliriorum, & quidem adeo absurdorum, ut mirum sit creaturas figuram humanam gerentes ita ratione & sensu destitui, ut in eas incidant imaginationes, à quibus bestiæ ipsæ mutæ abhorrerent. Hæc secta Libertinorum appellatur. Hi adeo se spirituales simulant, ut nihilo pluris faciant sacrosanctum verbum Dei quam fabulas, nisi quum ipsis visum est, idque ita possunt depravare, ut diabolicis opinionibus suis violenter servire cogant. Habent præterea peculiare quoddam genus sermonis (eorum more quos Gallice Gueos hostiariæ vocamus) quo quid effari velint, intelligi non potest: neque etiam seipsos intelligunt: nisi quod talibus astutiis uti noverunt, ut eo modo tegant turpitudinem doctrinæ suæ. Ejus enim principia sunt, omne boni & mali discrimen confundere, Deum cum diabolo miscere, ita ut alterum ab altero amplius discerni nullo modo possit: homines non solum stupidos reddere in conscientiis suis coram Deo, verum etiam coram hominibus impudentes. En cur hac verborum ambiguitate & obscuris involucris sese occultant, ne fœditas eorum appareat, omnesque ipsos horreant & execrentur, ut revera communis hominum sensus, monstris quæ isti proferunt, prorsus repugnat. Itaque, ut in summa scribamus adversus Anabaptistarum errores, & brevius & expeditius erit hanc divisionem tenere: atque in tractatum unum colligere errores eorum, qui non tam desperata omnino insania abrepti sunt. In altero autem venenatam ac pestiferam infelicium istorum malitiam detegere, qui sub spiritualitatis (ut ita nominem) colore, homines bestiis mutis similes reddere volunt. Neque tamen prioris sectæ homines ita inter se conveniunt, ut facile ipsorum errores in unum colligi possint, quo certo ordine refutentur. Sed quia primarii eorum doctores, & veluti totius synagogæ Patriarchæ, post multas & varias consarcinationes, tandem definitionem suam protulerunt, qua summam eorum, in quibus nobis & Papistis adversantur complexi sunt articulis septem, quibus Anabaptistæ omnes vulgo adhærent: atque etiam viam invenerunt, qua præclara hæc definitio excuderetur, ut ubique spargant venenum suum, & miseram plebem inficiant: contentus ero, quod etiam, ut mihi quidem videtur, sufficiet, ostendisse, quam falsa sint ea, quæ in majore horum articulorum parte continentur: ne possint conqueri, me quorundam culpam falso in eos transferre, quo totam sectam immerito traducam. Eo absoluto, si mihi per otium aliquando licuerit, libellum alium scribam adversus secundum illum ordinem: nempe Libertinorum, de quibus antea sum loquutus. Nunc vero, ut jam dixi, sufficiet omnes veritatis studiosos monuisse, quicquid miseri isti homines communi consensu pro inexpugnabili fundamento fidei suæ habent, lethalem imposturam esse, à qua, tanquam à peste omnes cavere oportet: omnes, inquam, qui se veritati obsequentes præbere volunt. Sunt enim in hac infelici secta nonnulli, atque ii præcipue, qui doctores agere volunt, qui superbia & arrogantia præoccupati in omnibus quæ ipsis proponuntur caligant: aut pervicacia potius & obstinata malitia claudunt oculos, ne claram lucem, quum eis proponitur, intueri possint. Ita ut rationibus cum eis agere, quo in viam reducantur, sit operam ludere: nisi quod saltem hæc utilitas redit, quum boni impudentiam eorum deploratam vident, sese ab eis semovent, & tanquam venenum lethale effugiunt.

Quia vero nulla specie illustriore seduci possunt miseri Christiani, qui zelo aliquo Deum sectantur, quam dum prætenditur verbum Dei: Anabaptistæ, adversus quos nunc scribimus, ipsum perpetuo in ore habent, idque semper præfantur. Et certe simulatque hoc propositum est, Deum esse qui loquitur, creaturas omnes reverentia nominis ipsius commoveri oportet, ut animo humili & demisso quæ dicuntur auscultent. Quum intelligimus sermonem Dei revera proponi, ne hiscendum quidem, ut repugnemus aut contra disputemus: sed omnino obmutescendum est. Nec enim Papistarum more dicimus sacrosanctas Scripturas missas fieri oportere, ut auctoritati hominum acquiescamus. Hoc enim effugium, censemus blasphemiam execrabilem esse. Sed volumus omnia quæ à Deo profecta atque ex ipsius verbo hausta esse constabit, à cunctis humiliter admitti, & recipi sine controversia. Quin etiam nullam aliam doctrinam censemus, præter eam, quæ ab hoc fonte unico veritatis manat, pro vera ac certa recipiendam esse. Quocirca sive Anabaptistæ, sive alii affirment ea, quæ proferunt, se à Deo accepisse, & sumpsisse ex ore ipsius, id est, ex Scriptis sacris, eam gloriam tribuamus Deo, ut audiamus placide ac modeste, atque an ita sit intelligamus. Verum ut nostrarum est partium iis quæ dicuntur audiendis aurem præbere, donec quale sit unumquodque compertum habuerimus: ita necessarium est prudenter inter verum & falsum discernere, adhibendumque judicium numquid vere an falso nobis verbum Dei obtendatur. Jussi enim sumus probare spiritus, & expendere an ex Deo sint. Quod quam necessarium sit reipsa perspicimus. Nam ipse quoque diabolus sese armavit verbo Dei, eoque gladio se accinxit, ut Christum invaderet. Atque experimur ipsum

1 Joan. 4. vers. 1.

Mat. 4. vers. 6.

ipsum quotidie his artibus uti per organa sua, ut veritatem depravet, sicque miseras animas in exitium ducat. Quod ad miseros istos fanaticos attinet, qui ita verbum Dei secum facere jactant: an ita sit, res ipsa per se satis demonstrat. Jam multum tempus assiduis laboribus conamur sanctum Dei verbum restituere: cujus rei gratia bellum adversus orbem universum sustinemus. Hi vero quantum id promoverunt, aut quid præbuerunt nobis adjumenti? Turbarunt nos potius, & vehementer impedierunt. Adeo ut quid profecerint dici non possit, nisi ut quantum promovebatur à nobis verbum Dei, tantundem retardaretur ab istis, ac cessim iret. Quin etiam in nonnullis Christianæ religionis capitibus præcipuis conveniunt cum Papistis, & opiniones tuentur sacræ Scripturæ ex diametro contrarias, ut de Libero arbitrio, de Prædestinatione, de Causa nostræ salutis. Falso igitur abutuntur hoc prætextu, atque simplicioribus persuadere moliuntur se ex sacrarum Literarum præscripto gubernari: quum iis omnino abjectis, solius cerebri sui imaginationem sequantur. Nunc ad primum articulum veniamus præclaræ illius definitionis, quam pro revelatione è cælo profecta habent.

ARTICULUS I.

DE BAPTISMO.

Baptismus exhiberi debet iis, qui ad pœnitentiam edocti sunt, & credunt peccata sua per Christum deleta esse: ac volunt in ipsius resurrectione ambulare. Quamobrem iis distribui debet, qui per se ipsi flagitant, non infantibus, ut in regno Papæ factum est.

REFUTATIO.

Hoc eorum est pronunciatum. Sed respondeo: Primum non esse morem recenti memoria introductum: nec sub regno Papæ initium cepisse. Aio enim sacrosanctum institutum esse perpetuo observatum in Ecclesia Christiana. Nullus enim est priscæ vetustatis tam antiquus doctor, qui non fateatur Apostolos ita semper usos esse. Quod perstringere obiter volui, non alia de causa, quam ut simpliciores commonefaciam hos fanaticos impudenter calumniari, quum persuadere volunt observationem adeo vetustam superstitionem novam esse: ac fingere à Papa profectam: quum universa Ecclesia eam teneret antequam intelligeretur quid sibi vellet regnum Papæ, aut quicquam de eo auditum esset. Cæterum minime peto, ut in eo probando nos antiquitas ullo modo juvet, nisi quatenus in verbo Dei fundata reperietur. Scio enim sicuti hominum consuetudo auctoritatem Sacramento non tribuit: sic usum Sacramenti, ut rectus sit, ad normam consuetudinis exigendum non esse. Ad veram igitur regulam veniendum, de qua loquuti sumus: nempe ad verbum, quod solum hic locum habere debet. Hoc eorum est propositum, Baptismum nulli communicandum esse præterquam ei qui postulat, cum fidei & pœnitentiæ professione. Propterea Baptismum infantium inventum esse ab hominibus contra verbum Dei. Ut id probent, ultimum Matthæi caput allegant, ubi Christus Apostolos ita alloquitur: Euntes docete omnes gentes, baptizantes in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti: cui adjungunt hanc sententiam ex ultimo Marci: Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit. En fundamentum, quod eis adeo firmum videtur, ut everti non possit. Cui respondeo, in illis locis de Baptismo obiter solum mentionem fieri. Adjicitur enim velut appendix prædicationis Euangelii. Dominus Jesus Apostolos suos mittit ut concionentur, hominesque instituant in doctrina Dei: deinde Baptismum adjungit ad doctrinæ confirmationem. Est autem notandum, doctrinam debere eo modo Sacramento præire, quod ad eam obsignandam adjungitur. Atque in eo facile consentimus. Sed de modo quærendum est. In eo enim decepti sunt male feriati isti & fanatici homines, quod modum non consideraruntt. Si quis igitur sit alienus ab Ecclesia Christi, veluti Turca aut Judæus, aut quivis alius infidelis, ut fiat Christianus non est à Baptismo inchoandum: sed antequam baptizetur instrui debet. Atque etiam talis usus veteris Ecclesiæ fuit. Qui enim ad Christianismum convertebantur, suas habebant separatim conciones, quas Catechismos vocabant. Deinde, habito fidei & pœnitentiæ ipsorum testimonio, baptizabantur. Idque ratio postulat. Nam quum homo non tantum in Ecclesiæ communionem coöptetur per Baptismum: verum etiam testificationem obsignatam habeat, qua Deus pro filio eum agnoscit: dubium non est doctrinam præcedere debere, qua doceatur, ut cum fide & pœnitentia convertatur ad Deum. Idem videmus erga Abraham in Circumcisione Dominum fecisse. Antequam enim hoc signum statueret, eum in fœdus suum receperat & instruxerat in doctrina.

Nunc autem notandum est, quum homo à Deo in cœtum fidelium admittitur, promissionem salutis quæ ei datur non ad ipsum solum, verum etiam ad liberos pertinere. Nam ei dicitur: Ego sum Deus *Genes. 17.*
tuus, & Deus seminis tui post te. Proinde qui in *vers. 7.*
hoc fœderis vinculum non est ab incunabulis à Deo receptus, is ab Ecclesia alienus est, donec per salutis doctrinam ad fidem & pœnitentiam sit adductus. Tunc autem semen ejus domesticum Ecclesiæ esse incipit. Idcirco infantes fidelium baptizantur vi hujus fœderis, quod cum parentibus initum est eorum nomine. In hoc igitur sese decipiunt miseri Anabaptistæ. Non repugnamus quin doctrina Sacramentum præcedere debeat. Sed in eo tota difficultas sita est, quemadmodum dixi, ut modum & rationem consideremus. Quum enim homo jam ætate provectus, qui nunquam Christianus fuit, baptizandus est, prius doceri debet, ac moneri eorum quæ per Baptismum figurantur. Liberi autem ipsius baptizantur in ea doctrina quam recepit: quæ continet, Deum non tantum ipsi, sed etiam liberis in Deum fore. Ut vero facilius intelligatur: quum is qui alienus fuit à coetu fidelium convertitur ad Deum, doctrina in qua baptizatur, ipsum compellat, & quodammodo alloquitur. Propterea ab ipso intelligi debet, & ante percipi quam Sacramentum recipiat. Doctrina vero in qua pueri infantes baptizantur, non compellat eos, sed parentes eorum & totam Ecclesiam. Non est igitur necesse ut eam prius intelligant, quam recipiant signum.

Quamobrem quum hoc struitur argumentum: Dominus jussit Apostolos prædicare antequam baptizarent, atque dixit, Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit. Sequitur ergo neminem ad Sacramentum admittendum esse, præter eos qui jam credunt: pessime concluditur. Perspicuum enim est Dominum in illis locis de iis solum loqui, qui doctrinæ sunt capaces, quique prius ab Ecclesia Christiana fuerunt alieni. Si nullam hujus circumstantiæ rationem habeamus, multos locos confundi necesse erit, nosque ipsos in iis explicandis perturbari. Scriptum est, eum qui non laborat, mandu- *2 Thess. 3.*
care non debere. Nemo tamen adeo crudelis est, *vers. 10.*
ut velit infantes eo supplicii genere condemnare, ut fame pereant. Omnes enim perspiciunt Apostolum nolle ipsos in hoc ordine censeri, sed tantum de iis loqui, quibus suppetunt vires, & ratio victus quærendi. Quum igitur illis in locis Dominus mentionem de iis speciatim faciat, qui doceri possunt, quique antea ipsius discipuli non fuerunt:

omnia

omnia depravant & pervertunt ii, qui eos detorquere volunt ad Christianorum pueros infantes, quibus nulla est audiendi facultas: atque jam in fœdere Dei sunt cum parentibus comprehensi, ut sint Ecclesiæ domestici.

Adducunt postea miseri isti fanatici usum & consuetudinem Apostolorum. Actorum secundo refertur, homines ad duo millia audita Petri concione, compunctos in animo, consilium petiisse, quid agere deberent: Petrum vero respondisse, Pœnitemini, & credite Euangelio. Item, quum Eunuchus petiit ut baptizaretur, Philippum dixisse, id licere, si modo ex animo crederet. Hinc concludunt Apostolos in iis quos baptizabant prius fidem & pœnitentiam requirere solitos fuisse. Quod quidem concedo in iis, quos recens in Ecclesiæ Christianæ communionem recipi oportebat: sed in pueris infantibus, qui antequam ex utero prodierint jam in communione Ecclesiæ sunt, longe diversa ratio est. Nam ipsorum parentes atque avi promissionem recipiunt, super qua Baptismus eorum fundatus est. Necesse igitur erat Jerosolymitanos, qui alieni erant ab Ecclesia Christi, quique in cædem Domini nostri consenserant, vera pœnitentia tangi, antequam per Baptismum daretur eis testimonium gratiæ, qua Dominus Jesus ipsos in fidelium numerum recipiat. Necesse erat Eunuchum per veram fidem in gregem Christi cooptari, antequam ipsius nota insigniri posset. Sed quum omni fideli homini hæc promissio
Genes. 17. vers. 7. facta sit, Ego sum Deus seminis tui: liberi qui ex ipso nascuntur, alio fruuntur privilegio: nempe, quod Deus eos pro suis propter parentes agnoscit. Quod ne ex meipso comminisci aut excogitare vi-
Genes. 21. vers. 4. dear, Dominus ejus rei nobis in Isaac exemplum dedit. Nam, sicuti diximus, prius instruxit Abraham in doctrina fidei & pœnitentiæ, quam ei Circumcisionem communicaret. Postquam vero ipsum in Ecclesiam suam recepit, statuit etiam ut ejus soboles tanti boni esse particeps. Itaque Isaac & reliqui ab infantia ipsa circumcisi sunt. Deum igitur hujus differentiæ, ex qua tota hujusce quæstionis difficultas pendet, auctorem habemus. Sed quia similitudinem, quam adducimus inter Circumcisionem & Baptismum, admittere nolunt, priusquam ulterius progrediamur, necesse erit ostendere idem esse. Quum de Sacramento aliquo agitur, animadvertendum est substantiam omnem & vim ex doctrina æstimandam esse, à qua confirmationem capit. Notemus ergo doctrinam veluti rem præcipuam, Sacramentum vero velut appendicem esse. Nunc Baptismum cum Circumcisione comparemus. Baptismus pœnitentiam aut renovationem vitæ continet, cum promissione remissionis peccatorum. Utrumque istorum, Circumcisio, nec plus aut minus complectitur. Nam quod ad pœnitentiam attinet, de ea sæpe & apud Mosem & Prophetas fit mentio, quum monent ut circumcidantur corda. Idipsum enim est quod novo Testamento dicitur, veterem hominem mortificare. In summa, spiritualis Circumcisio idem sibi vult quod pœnitentia. Quod vero ad alteram partem attinet, scilicet ad remissionem peccatorum, clarior
Rom. 4. vers. 11. approbatio petenda non est, quam ex Pauli sententia, ubi dicit Circumcisionem Abrahæ datam esse ad justitiæ gratuitæ confirmationem, quam fide obtinuerat. Si igitur ii a argumentari velint, rationi consentaneum non esse, ut infantes baptizentur, qui nec fidem nec pœnitentiam habent, quum Baptismus sit Sacramentum regenerationis & lavacri spiritualis, quo per Christum abluimur: respondeo, idem de Circumcisione dici posse. ac Deum nihilominus jussisse ut infantes circumciderentur. Deum ergo ipsum redarguunt, quum aiunt rationi adversari, si Sacramentum, quod fidei & pœnitentiæ testimonium est, communicetur infantibus. Quid igitur dicendum? Sane si quæ à Deo constituta sunt probemus, ejus doctrina certo ostendit minime necessarium esse veritatem, quæ Sacramento significatur, semper præcedere, sed aliquando sufficere, si subsequatur saltem pro parte. Renovatio enim vitæ significabatur per Circumcisionem: ac similiter justitia quam fide obtinemus: nec pœnitentia, nec fides erant in puero infante, nec tamen propterea minus capax erat Sacramenti recipiendi. En igitur quomodo signum veritatem antecedebat. Si hoc aliquando licitum & rationi consentaneum fuit, quare nunc erit dissentaneum?

Verum objiciet aliquis non sufficere si similiter factum fuisse allegemus, nisi etiam ostendamus idem hodie fieri oportere. Hoc quidem fateor, nec instare volo ut parvulorum Baptismus approbetur, nisi etiam talem esse Dei voluntatem ostendero. Interim vero quod jam probavi teneamus, disputari adversus Deum ab iis qui semper veritatem signo priorem esse volunt. Cæterum, à nobis probandum est, verbo Dei consentaneum esse, quod infantes baptizamus. Quod facile poterit sine longa controversia à quovis percipi, si gratiam, quam Dominus Jesus adventu suo nobis attulit, agnoscamus. Prius promittebat Deus Judæis se ipsorum liberis fore in Deum: atque in ejus rei testimonium Sacramento fœderis sui eos insigniebat. Nunc vero, ut ait Paulus Rom. 13., Dominus Jesus advenit, ut promissiones Judæis factas confirmet ac ratas efficiat, Deique misericordiam per universum orbem effundat. Atque ut notat alio in loco, intermedium parietem diruit, quo alii ab aliis secernebantur, ut nihil amplius superesit discriminis: sed omnes una eodem fruentes privilegio simus filii Dei. Quamobrem quisquis minorem vult efficere erga nos & liberos nostros gratiam Dei, quam erga populum Judaicum fuit, is magnam Christo injuriam infert, eumque vehementer blasphemat. At dicet quispiam, non imminui gratiam Dei erga nos, si infantes ad Baptismum non admittentur: modo non negetur Deum ipsos pari misericordia prosequi, qua liberos Judæorum. Ego vero valde imminui ostendo. Nam gratiam Dei præcipue æstimare debemus ex declaratione, quam tum Verbo, tum Sacramentis facit. Quum igitur Baptismus hodie institutus sit, ut promissio salutis in corporibus nostris obsignetur, ut olim in populo Judaico fiebat: singulari consolatione privarentur Christiani, si hæc confirmatio liberis suis adimeretur, qua semper potiti sunt fideles omnes: ut visibile signum haberent, quo Dominus ostendit ac testatur se liberos ipsorum in Ecclesiæ communionem recipere.

Cavillationem qua hic ntuntur Anabaptistæ, non ignoro: dum infantis nomen allegorice accipiunt, pro iis qui malitia sunt parvuli, non ætate: nosque propterea irrident, quod ita simplices simus, ut literæ sensum sequamur. Sed qualis est ista quæso subtilitas? Velle promissa Dei adeo clara & facilia evertere, quibus ait se misericordia sua fidelium semen, etiam post ipsorum mortem prosequi? Hujus vero rei quem meliorem aut certiorem interpretem habere possumus quam Spiritum sanctum? qui ipse per Apostolos exposuit quod ante denunciaverat per Prophetas. Petrus testatur Judæis ipsos promissionum filios, id est, hæredes esse, quatenus ex stirpe Abraham originem ducunt. Paulus etiam quamvis data opera pugnet adversus Judæorum arrogantiam, qua sese ob cognationem illam carnalem efferebant, non tamen negat Abrahæ stirpem propter fœdus, quod Deus cum ipso iniit, peculiariter sanctificatam esse. Evenit quidem interdum ut fidelium liberi majores facti, sese alienent à Deo, & quantum in ipsis est, Baptismi veritatem in nihilum redigant: sed non propterea dicendum eo minus Deum ipsos elegisse ac segregasse à reliquis, ut salutem ipsis offerret. Alioqui, frustra diceret Paulus, infantem patre *1 Cor. 7. vers. 14.*
aut

aut immundus foret, si progenitus esset ab infidelibus. Quum Spiritus sanctus, omnis sanctificationis auctor & origo, testetur Christianorum liberos sanctos esse, an nostrum est eos à tanto bono excludere? Quod si Baptismi veritas in eis resideat: qui eo signo, quod longe minus & inferius est, privare audebimus?

At objiciunt usum & consuetudinem Apostolorum contrariam fuisse: nam scriptum est, Paulum & Act. 16. vers. 32. Silam prædicasse verbum Domini custodi carceris & domesticis ipsius, antequam baptizarentur. Huic objectioni jam antea satis respondi, ostendens in eo qui alienus fuit ab Ecclesia, doctrinam antecedere debere: sed posteaquam semel in communionem fidelium receptus est, promissionem vitæ, non ipsius tantum nomine, sed liberorum quoque illi offerri. Sed expressius argumentum se habere putant, & quod sibi magis suffragetur ex decimo nono capite Actorum, ubi scriptum est, Paulum, quum aliquos discipulos reperisset, qui nondum Spiritum sanctum receperant, eos deintegro baptizasse. Porro certissimum est Lucam illic agere de visibilibus gratiis Spiritus sancti. Nec enim aliter ea quæ dicit convenire possent: nempe quod ii de quibus loquitur, qui Judæi erant, respondent se nescire an sit Spiritus sanctus. Ignorare autem minime poterant Deum Spiritu suo fideles sanctificare, quum de eo apud Prophetas omnes tam crebra mentio fiat. Sed nesciebant an gratiæ illæ, de quibus interrogabat Paulus, Ecclesiæ Christianæ datæ essent. Quum itaque nominentur discipuli, non adeo ignari erant, quin Deum ac Christum quodammodo cognoscerent, ut hodie idiota quispiam ex vulgo Christianorum. Sed hoc ipsis deerat, quod gratias visibiles non acceperant, quas tum Deus in servos suos effundebat. Hæ per manuum impositionem à Paulo ipsis collatæ sunt. Non est novum in ea significatione accipi Baptismi nomen: ut apertissimo exemplo docemur, Actorum undecimo, quum dicitur Apostolos meminisse verborum Domini, quibus dixerat, Joannem baptizasse aqua, se vero baptizaturum Spiritu. Est præterea hic usus frequens in Scripturis, ut verbum unum per aliud, sententia aliqua per aliam exponatur. Act. 19. vers. 5. Illic dictum est, Paulum in nomine Christi ipsos baptizasse. Deinde, ut explicet quid hoc sibi velit, adjungit ipsum eis imposuisse manus, ac Spiritum sanctum descendisse. Est igitur res eadem, duobus modis, ex Scripturæ usu, varie expressa, sicuti diximus. Sed nihilominus videamus quid probi isti viri colligere poterunt, etiamsi omnia quæ postulant, eis concedamus. Nihil quidem certe aliud, quam Paulum iterum discipulos illos ob eorum ignorantiam baptizasse. Quod si ob hanc causam iterandus sit Baptismus, quid Apostolis factum esset, qui tres annos post Baptismum suum adhuc tot erroribus absurdisque opinionibus tenebantur? Ita ut existimarent Christi regnum terrenum esse, nihil de morte aut passione ipsius animo conciperent, & pleraque ejusmodi? Tanta certe ruditas alterum Baptismum merito requirebat, si ignorantes iterum baptizandi essent. Quod autem ad nos pertinet, lacum aut fluvium semper à tergo habere oporteret, si quoties Dominus nos repurgat aliquo errore, ex integro baptizandi essemus. Huc præterea accedit, quod Paulus eos de quibus agitur, baptizavit antequam eis imponeret manus. Qui ordo reprobandus esset, si miseri isti fanatici verum dicerent. Nam ex eorum imaginatione Spiritum sanctum prius discipulis dari oportebat, signum deinde subsequi. Sed quid ampliore disputatione opus est, quum res ipsa omnino perspicua sit?

Nulla igitur superest amplius eis calumnia, ut parvulorum Baptismum insectentur & mordeant, præterquam quod aiunt, nusquam commemorari Apostolos eo usos esse. Respondeo, nusquam etiam legi administratam ab ipsis fuisse Cœnam vel unicæ mulieri. Cur ergo plus difficultatis in uno quam in altero constituunt? Dicere non audebunt mulieres recipiendæ Cœnæ Domini non esse idoneas. Non tamen legimus ipsas unquam ex manu Apostolorum eam accepisse. Unde ergo reddemur certiores? Nempe si institutionem, naturam & substantiam Sacramenti intuemur. Sic enim perspicimus æque mulieribus ac viris convenire. Ostendimus autem idem esse in Baptismo. Convenire scilicet infantibus, atque ad eos pertinere: quoniam Dominus eos pro domesticis habet Ecclesiæ suæ. Quid plura requirimus? Nonne superfluum est de consuetudine inquirere, ubi jus ipsum apertum & perspicuum est? In hac, inquam, materia in qua solum Dei placitum sufficere nobis debet? Quod ad hunc articulum spectat, spero me omnibus abunde satisfecisse, qui veritatis normam sequi volent. Quanquam si quis ampliorem declarationem desideret, poterit ea videre quæ tractavi in Christiana Institutione, ubi copiosius omnia horum argumenta deducuntur.

ARTICULUS II.

DE EXCOMMUNICATIONE.

Usus excommunicationis inter omnes esse debet, qui se Christianos profitentur. Qui baptizati, nihilominus noxam aliquam imprudenter aut casu admittunt, non ex industria, ii secreto moneri debent semel atque iterum: tertio publice coram toto cœtu exterminandi sunt. Ut possimus eodem zelo una panem frangere, & calicem bibere.

REPUTATIO.

Excommunicationem bonam & sanctam politiam esse non negamus: atque etiam in Ecclesia non utilem modo, sed etiam necessariam confitemur. Quin etiam hi miseri & ingrati quicquid de ea tenent, à nobis didicerunt: nisi quod ignorantia sua aut arrogantia corruperunt doctrinam, quam pure docemus. Sed ut breviter articulum istum expediam: in quo consentiamus annotabo, & quid habeant nobiscum discriminis. Docemus, ut jam dixi, constanter, excommunicationem, qualis à Christo instituta est, in usu esse debere, & conservandæ Ecclesiæ adminiculum necessarium esse affirmamus. Atque etiam curamus & omni studio contendimus, ut restituatur in statum suum, eaque, ut decet, utantur omnes, admonentes errorem gravissimum esse, & vitium vehementer reprehendendum, si non ita fiat. In eo igitur Anabaptistæ nihil à nobis discrepant. Si damnaremus excommunicationem, aut suaderemus inutilem & supervacaneam esse, aut libenter assentiremur ne ei in Ecclesia locus esset, tunc murmurandi adversum nos occasionem haberent. Sed de eo bene inter nos convenit. In hoc tota est controversia, quod putent nullam ibi Ecclesiam esse, ubi hæc politia non est constituta, aut non eo quo decet modo exercetur: nec illic homini Christiano licere Cœnam recipere. Eoque prætextu sese ab Ecclesiis segregant, in quibus verbum Dei pure annunciatur: nolentes, ut inquiunt, ejus pollutionis participes esse, qua commaculantur ii, qui flagitiosos & sceleratos non relegant. Nos è diverso fatemur, si hic ordo alicui Ecclesiæ desit, imperfectiorem eam & prava macula notatam esse: sed non eo minus pro Ecclesia ipsam habemus, ac persistimus in ejus communione, atque affirmamus singulis sese ab ea segregare non licere.

Quia vero non satis est verbo asserere: videamus an ex Scripturæ doctrina firmam probationem simus habituri. Huic enim legi me libenter subjicio, ut dictis meis nulla adhibeatur fides, nisi testimonium ex Scriptura habeam. Prima igitur quæstio est: an pro Ecclesia Christiana habendus sit is cœtus, qui nullum excommunicationis usum habet, qualis à

Christo

Christo instituta est. Hoc certe deerat Corinthiis eo tempore quo Paulus ad eos scribebat, ut ipse ostendit ac conqueritur: at nihilominus eum honorem eis tribuit, ut eorum congregationem, Ecclesiam Christianam vocet. [1 Cor. 1. vers. 2.] Diversæ illic sectæ & factiones erant. Ambitio & avaritia vigebant inter plures. Litibus & jurgiis sese mutuo corrodebant. Crimen quod inter fideles execrabile fuisset, non tolerabatur solum, sed etiam propemodum fovebatur. Quin etjam præter tantam corruptionem morum, errores in ipsa doctrina reperiebantur. Paulus tamen non ex seipso loquens, sed velut os & organum Spiritus sancti, sic inscribere Epistolam suam non desinit: Ecclesiæ Christianæ quæ est Corinthi. Quis nunc ex nobis tantum audebit, ut severior ipso Deo esse velit in judicando? Qui hoc ausus fuerit, præbebit insigne documentum suæ temeritatis. Nihil tamen de eo quod semel pronunciavit Deus, immutabit. Quid dicemus de Galatis? Scimus quanta apud eos perturbatio & confusio fuit: id tamen non prohibet, Paulum illic Ecclesiam agnoscere. [Gal. 1: 2.] Omne quidem studium à nobis adhibendum est, ut eam perfectionem, quæ in Christi corpore esse debet, assequi possimus: sed una Ecclesiæ conditio alia à nobis quærenda non est, quam quæ prædicta est à certa & immutabili veritate. Ne ergo fallamur, perfectam in hoc mundo Ecclesiæ formam imaginando. Nam semel pronunciavit Christus eam areæ similem fore, [Mat. 3. vers. 12.] ubi grana tritici sic paleæ admixta sunt, ut sæpenumero non appareant. Item, reti similem fore, in [Mat. 13. vers. 47.] quod varia piscium genera aggregantur. Quæ similitudines nos docent, quamvis puritas summa desideranda sit in Ecclesia, & in ea consequenda omnem operam adhiberi oporteat, nunquam tamen ita puram fore, quin multis adhuc maculis polluta sit.

[Ephes. 5. vers. 26.] Quod enim dicitur Christum effudisse sanguinem suum, quo eam mundaret, ut careret omni ruga & macula, non significat eam omnino jam mundatam, & omni nævo vacuam esse, sed potius adolescere in dies, & proficere: eo tendentem, quo nunquam in hoc seculo poterit pervenire. Verum adhuc duobus modis maculata est Ecclesia. Nullum enim est ipsius membrum adeo purum aut perfectum, quod multis adhuc vitiis circumseptum non sit. Fideles igitur omnes, quamdiu hic versantur, semper immunditiem aliquam habent, quæ in eorum carne residet, ut tota Scriptura testatur, ac præsertim Paulus ad Romanos septimo. Quod ad hanc immunditiei speciem attinet, etiamsi Ecclesiam, quam optime fieri posset, administratam haberemus, tamen evitare non possumus, quin à Domino nos ablui necesse sit, & ipsius misericordia nobis peccata nostra remitti. Sequitur alterum genus immunditiei, quo Ecclesia maculata est. Bonorum gregi semper admixti sunt hypocritæ, qui sordibus suis totum cœtum inficiunt. Nonnunquam etiam admixti contemptores Dei, vitæ dissolutæ, & flagitiosæ: aut qui sibi cavebunt, ne reprehendantur ab hominibus, sed interim ostendent se nullo Dei timore, nulla reverentia tangi. Hæc pollutio excommunicationis disciplina tollenda est, & in eo quanta fieri potest diligentia elaborandum. At multæ reperientur Ecclesiæ, quæ in eo male officio suo defunguntur, ut ab ejusmodi sordibus sese repurgent. Aliæ, quæ studium & diligentiam adhibebunt, tantum efficere non poterunt, quin magnus iniquorum numerus impunitus maneat: quoniam hypocritarum malitia sæpe occulta est: aut saltem non ita detegitur, ut adversus eam ferri sententia possit. In summa igitur, teneamus quod Dominus noster ait, ad finem usque mundi permultas herbas nocivas tolerandas esse, ne si omnes velimus evellere, simul quod boni tritici erit, una perdamus. Quid desideramus plura? Dominus, ut probaret suos, huic miseriæ obnoxiam reddere Ecclesiam suam voluit: nempe, ut boni perpetuo essent admixti malis. Subeunda igitur est hæc conditio.

Et sane sic agendi optima nobis ratio constat. Id enim honoris nos sacrosancto Dei verbo sanctisque ejus Sacramentis deferre par est, ut ubicunque annunciari hoc verbum videmus, atque ex regula, quam nobis præscribit, pure Deum adorari, rejecta omni superstitione administrari Sacramenta, illic sine ulla controversia Ecclesiam Dei esse concludamus. Alioqui quid dicemus? An hypocritarum aut contemptorum Dei nequitia, dignitatem & virtutem verbi Dei & Sacramentorum abolere potest? Fateor quidem disciplinam ad Ecclesiæ substantiam requiri: quod ad id attinet, ut rite ordinetur: sique recta administrandi ratio & politia desit, veluti si excommunicatio non sit in usu, tantundem de ejus specie detractum iri, ut sit quodammodo deformis. Sed non propterea dicendum eam omnino dirutam esse, neque ædificium amplius ullum manere, quum doctrinam retineat, in qua fundata est Ecclesia. Prætermitto quod eo posito nullius rei habendam esse rationem quam hominum morumque, sæpe tamen falli possemus, cœtum & aliquem improbando, eumque æstimando, propter sua vitia, Ecclesiæ nomine indignum. Accidere enim sæpenumero posset, ut probis & sanctis viris fieret injuria, quorum numerus inter improbos sic latet, ut tritici grana sub paleis occultantur. Præterea cogitare debemus, nonnullos qui vitiis laborant, sibi nihilominus in ipsis displicere, & cum vera pœnitentia cupere sese ex eis eripere, ut integritate majore Deum colant. Hoc etiam animadvertendum, severius esse ac durius, aliquem ob unicum delictum rejici. Addo quod naturæ nostræ ea est pravitas ut tum ad male suspicandum sit proclivis, tum ad temere judicandum, antequam res bene perspecta sit. Quamobrem eo diligentior cautio à nobis adhibenda est, ne hic impingamus. Verum, ut dixi, perperam à nobis fieret, si hominum tantum rationem haberemus. Tanti enim facere debemus verbum Dei & Sacramenta, ut ubicunque viderimus ea, ibi Ecclesiam Dei esse certo sciamus, quamvis errores & vitia in communi hominum vita reperiantur. In summa, quum quæritur quid sit Ecclesia, merito judicium Dei nostro præferendum est. Anabaptistæ vero, ut ostendimus, judicio Dei acquiescere non possunt.

Altera quæstio in hoc articulo est, Quum excommunicationis ordo non est in aliqua Ecclesia constitutus, vel in eo quo decet usu non est, an propterea nos ab ea segregari oporteat, nec liceat in ea Cœnam recipere? Anabaptistæ aiunt, ubicunque mali non excluduntur à communione, illic Christianum communicando sese polluere. Nos è diverso dicimus Christianum mœstitia affici debere, quum sacrosanctam Cœnam pollui videt ab iniquis & improbis, qui ad eam admittuntur: & curare quantum in ipso est, ne id fiat: quod si fiat, ipsi tamen sese privare Cœna, & à communione subducere, non licere: debere potius in eo persistere, ut quamdiu in eo loco agit cum cæteris, Deum adoret, verbum audiat, Cœnamque recipiat.

Proferant Anabaptistæ auctorem suum, ut sententiam suam probent. Nos enim nihil omnino asserimus, quam ex Prophetarum & Apostolorum sententia. Videmus quæ vitia in Ecclesia Judaica Prophetæ reprehendant: aut potius contra quas abominationes vociferentur. Neque vero reprehensiones illæ competunt in unum genus hominum: sed palam denunciant à primoribus ad plebem usque, à summis ad infimos omnia sic corrupta & depravata fuisse, ut vix unicum membrum sanum reperiri posset: Hæc enim sunt ipsorum verba. An vero propterea desierunt cum populo iniquo & perverso [Josa. 1. vers. 6.] convenire, ut adorarent Deum, ut offerrent sacrificia, ut audirent doctrinam Legis? An seorsum templum

plum

plum aut altare extruxerunt, ut pura Ecclesia potirentur? Si polluitur fidelis, quòd in precibus cum iniquis communicet, in audienda doctrina, in Sacramentis recipiendis: Prophetæ omnes polluti fuerunt, ac veluti duces, qui cæteros exemplo suo in exitium ducerent. Nunc ad Christum Dominum nostrum & ipsius Apostolos veniamus. Primum, scimus qualis eo tempore fuerit Ecclesiæ Jerosolymitanæ status. Tamen cum cæteris Dominus Jesus *Luc. 2. v. 21. 22.* circumcidi voluit. Deinde, purgationis die ad Templum afferri, ut ex solito more Deo offerretur. Si allegent, sancti viri manibus susceptum fuisse: respondeo, id totius Ecclesiæ nomine factum: quæ tamen spurcitia multa & abominandis vitiis scatebat. Si rursum objiciant, infantem fuisse, nec ab eo proprie facta: respondeo, ita infantem fuisse in humana natura, quam à nobis acceperat, ut interim providentia sua divina regeretur, quæ nunquam sivisset se ulla actione contaminari, quæ filiorum Dei puritati repugnaret. Quin etiam vir factus, ac quod amplius est, quum prædicaret verbum Dei & officio suo fungeretur, eam viam persequutus est usque ad extremum diem vitæ. Si offenditur Deus ab eo qui precandi & testificandæ fidei suæ gratia in cœtum aliquem ingreditur, à quo scelerata non arcentur: quid sibi voluit Dominus noster, quale exemplum præbuit, quum Templum Jerosolymitanum ingrederetur, ut una cum Scribis, & Pharisæis, & populo tunc perditissimo sacra faceret? Protinus, sat scio, excipient, Christum in Templum non ascendisse, nisi ut vitia & scelera reprehenderet, quæ tum admittebantur: non ut cum eorum sacrificiis & cæteris testificationibus fidei participaret. Verum falsam esse hanc solutionem, facile est *Gal. 4: 4.* commonstrare. Non abs re dicit Paulus eum subditum Legi factum (de Christo semper intelligo) ut ab ejus servitute omnes, qui ei subjiciebantur, redimeret. De ceremoniali Lege nominatim verba facit. Quum igitur ad Templum ac præcipue diebus festis & solennibus accedebat, quamvis eo veniret, ut meliorem promovendi Euangelii, & corrigendis impiorum vitiis, occasionem nancisci posset: tamen non desinebat sese Legis observatorem ostendere, quæ Lege jubentur faciens, veniens in Templum adorandi & sacrificandi causa. Quod ipse ore suo confirmavit, quum Samaritanam conveniret. Loquens *Joan. 4. vers. 22.* enim ex omnium Judæorum persona, ait: Scimus id quod adoramus: at vos, quod adoratis, nescitis: quia salus ex Judæis est. Haud certe ab illis se segregat, quum loquitur de adoratione, qua etiam sacrificia continentur, verum sese redigit in communem ordinem cæterorum. Id quod ratio ab eo adjuncta, magis etiam confirmat: nempe, quia salus ex Judæis est. His enim verbis nihil aliud intelligit, quam cultum, qui Jerosolymis exhibebatur Deo, ipsi gratum fuisse, tantum ob fœdus, quod cum populo illo inierat. Ex quibus perspicimus, eum qui Sacramentis à Deo institutis cum iniquis communicat, ipsorum congressu non pollui, modo ipse crimine vacet, puraque conscientia sit præditus.

Idem Apostoli, Magistri sui exemplum sequuti, fecerunt. Verum ne prolixiores simus, quam par sit, Paulo uno contenti simus. Omitto quod quemcunque in locum veniret, sine ulla difficultate in Synagogam Judæorum ingressus est, ut oraret Deum, & de Scriptura tractaret. Omitto etiam, quod ei religio non fuit sese in Templo exhibere, ut ibi Deum adoraret, & ceremoniis legitimis una cum reliquis uteretur: quamvis summa esset Sacerdotum & Scribarum, qui tum illic erant, improbitas & nequitia. Non quod illa ad rem non faciant: sed quia clariore probationum genere, quæ calumniis minus eludi possunt, non caremus. Nempe, quod conqueritur eos qui ipsum adjuvare debuerant, Christi honore & Ecclesiæ propagatione posthabitis, privatis commodis suis studuisse. *Philip. 2. vers. 21.* Neque tamen legimus ipsum, ne pollueretur, se ab eorum cœtu segregasse. Item, quum vitia illa horrenda, quibus Corinthii & Galatæ laborabant, reprehendit: non vetat eos qui puri sunt & immunes, ullam cum cæteris communionem habere, quoad bene purgata fuerint omnia: sed tantum adhortatur, ut vitia, quæ suo quæque loco reprehendit, corrigant: nulla mentione facta de ejusmodi segregatione, qualem isti fanatici introducere volunt. *1 Cor. 5. vers. 1. Galat. 5. vers. 4.*

Quid vero necesse est adeo disputare? quum Apostolus ipse alio in loco tractans, quo quisque modo præparari debeat ad recipiendam, ut decet, Cœnam Domini, non jubet unumquemque proximi sui vitia examinare: sed ita loquitur, Probet seipsum homo, *1 Cor. 11. vers. 28.* ac sic de pane illo edat, & de calice bibat. Nam qui edit & bibit indigne, judicium sibiipsi edit & bibit. In quibus verbis duo sunt observanda. Primum, indigne panem Domini edere, non esse cum iis qui indigni sunt communicare: sed non rite præparare seipsum, nec expendere fidem propriam & pœnitentiam. Alterum, quum Cœna recipienda est, ne initium faciamus ab aliis, quo examinemus ipsos, sed nosmetipsos probemus. Et certe, si accurate considerentur omnia, qui ita otio abundant, ut inquirant in alios, sæpius in re sua sunt negligentes & obliviosi.

Hominem novi adhuc superstitem, qui hoc errore detentus, quod vereretur nobiscum, propter quorundam vitia, Cœnam sumere: sese Ecclesiæ communione privabat: interim domi duos habebat famulos vitæ flagitiosæ & dissolutæ. Quod quum intellexissem, eum commonefaciendum curavi (quoniam eo tempore mihi auscultare noluisset) merito cogitare ipsum debere de purganda domo sua, quæ ipsi commissa erat, quum se pollui existimaret eorum vitiis, qui ad ejus administrationem nullo modo pertinebant. Tum stultitiam ipse suam animadvertere cœpit, ac veluti castigationem a Deo missam agnoscere, qua suam illi arrogantiam exprobraret. Ita se & Ecclesiæ & mihi reconciliavit: agnoscens hoc esse primum, ut de nobis ac familia nostra cogitemus: deinde habeamus cæterorum rationem: non ut in eorum odium, quod non ita, ut decet, se gerant, nos subducamus ab Ecclesia: sed ut corrigamus eos, ac, si fieri potest, reducamus in viam, aut ejici curemus. Sin minus, commendemus Deo, ut in meliorem statum redigat omnia.

Objici poterit, Paulum eadem Epistola acriter *1 Cor. 5. vers. 2.* reprehendere Corinthios, quod in eorum cœtu vitia non punirentur excommunicatione: atque adeo prohibet necum fornicatoribus, ebriosis, deceptoribus, idololatris, & ejusmodi hominibus versentur. Cui objectioni respondeo, vitium in Ecclesia valde reprehendendum esse, quum delictis nulla correctio adhibetur. Imo vero aio, sæpe accidere posse, ut Dominus hanc solam ob culpam, in populum universum animadvertat. Quamobrem, neque Ecclesia adhuc ista excommunicationis disciplina carens, sibi aduletur, quasi levis culpa sit nullum ejus usum habere: sed potius unaquæque sibi prospiciat, detque operam, ut erigi & statui possit. Similiter privatus quisque se in eo impendat, & ei restituendæ, quam omnino poterit, operam navet. Sed non propterea dicendum, justam esse causam privato cuique se ab Ecclesia abalienandi, quoties rerum status ipsius voto minime respondebit. Notare enim debemus hanc politiam non esse in unius membri potestate: verum ex totius corporis consensu exercendam esse. Idcirco Paulus non speciatim singulos compellat, ut seorsim vitium cujusque culpæ hoc assignet: sed totum corpus insimulat.

In summa, quod ad Ecclesiæ communionem attinet, demus operam, ut membra putrida, aut contagione infecta, omnes scilicet, qui flagitiosam & dissolutam vitam degunt, abscindantur. Quid autem in nobis sit, ipsi consideremus: quumque functi simus officio nostro, si nequeamus assequi quod volumus, quodque vehementer optandum esset, reliqua commendemus Deo: ut quemadmodum ipsius est opus, ita manum admoveat. Interim, etsi merito tristes simus, quod Ecclesiam nondum rite ordinatam & in integrum restitutam intuemur, feramus tamen vitia, quæ emendare non possumus.
1 Cor. 5. vers. 11. Quod autem vetat Paulus cum iis cibum sumere, qui vitæ sunt dissolutæ, id ad privatam consuetudinem pertinet, non ad publicam communionem. At, dicet aliquis, si homini Christiano non liceat cum scelerato versari, corporei victus percipiendi causa, multo minus panem Domini cum illo sumere licebit. Respondeo, in libertate nostra & facultate positum esse, an familiariter versemur cum sceleratis. Quo fit, ut unicuique sit ab eo abstinendum. At non est ita in arbitrio nostro positum, an Cœnam recipiamus, necne. Itaque diversa est ratio. Noternus ergo, si Ecclesia hominem indignum ferat & toleret, probe facturum eum qui talem noverit, si ab ejus consuetudine abstineat, idque, quoad poterit, facere debere: modo ne schisma ullum aut separationem in Ecclesiæ communione inducat.

De excommunicationis materia, quantum locus hic requirebat, tractatum est. Tantum obiter omnes veritatis studiosos monitos velim, ejus quod in hoc ipso Anabaptistarum articulo continetur, ut ex eo animadvertant, quantum fidei debeant reliquis adhibere: nempe, quod aiunt hominem, qui imprudentia, non destituata malitia erraverit, posteaquam bis seorsim fuerit admonitus, publice castigari de-
Mat. 18. vers. 15. bere, aut excommunicari. In eo, errorem unum eis condono: quod Dominus non vult Ecclesiam ad excommunicationem progredi, etiam quum peccator privatus admonitiones binas neglexerit: sed vult tertio admoneri publice, antequam rejiciatur. Falluntur iterum in eo, quod non considerant Dominum eo in loco de secretis delictis verba facere. Manifesta enim, quæ populo offensionis causam præbent, alia ratione corrigenda sunt, quam secreta monitione. Hi duo errores facile demonstrant: quam præclari doctores sint Anabaptistæ, quo spiritu ducantur ad omnia reformanda, quum vix tria verba proferre possint, quin permisceant & confundant omnia. Verum hoc adhuc eis ignosco, ut ad eam partem veniam, quæ plus momenti habet. Quum enim aiunt, eum qui imprudenter non sponte peccavit, significant, ut etiam aperte docent & asseverant, hominem qui sponte deliquit, nunquam veniam obtenturum. Nam, ex eorum opinione, peccatum voluntarium adversus Spiritum sanctum committitur, cui nulla datur venia. Hanc opinionem, blasphemiam execrabilem esse dico, & delirium perniciosum, quo miseræ animæ in desperationem conjiciuntur. Quod re ipsa in nonnullis vidi, qui per aliquod tempus ab hac infelici secta fuerant seducti, nos quidem cogitare debemus in nobisipsis, & alios monere rem esse non parvi ponderis, Deum sponte offendere, & repugnante animi nostri conscientia aliquid admittere, quo ira Dei adversum nos provocetur. Quisquis ergo his uteretur vocibus: Quamvis accidat nos post agnitum Deum, contra animi nostri conscientiam peccare, ea culpa facile remittitur, nec eam tanti facit Dominus, ut magnopere torqueri nos oporteat: is repellendus esset ceu Satan aliquis, qui talibus nos adulationibus ad Dei contemptum vellet adducere. Assidue potius meditemur, leve crimen non esse contra sanctissimam voluntatem Dei rebelli animo & contumaci aliquid facere, justitiam ejus data opera violando: & qui id faciunt, eos nimis dissolute abuti collata in se gratia: proinde periculum esse maximum, ne ii qui adeo habenas sibi laxant, dentur in reprobum sensum, ut in malitia obdurescant, ne unquam convertantur. Revocemus etiam in memoriam comminationes, quas Scriptura in talem ingratitudinem pronunciat. Verum postquam hæc omnia dicta & facta fuerint, non tamen conjiciendi in desperationem ii sunt, quibus sic contigerit labi. Quo enim delaberemur? Vix decimus quisque reperietur, qui asserere possit, se posteaquam Deum novit, non sponte deliquisse. An non esset Ecclesiam perdere, velle eos omnes conjicere in desperationem? At dicent sic conscientias sopiri, ut facile assentiantur malo. Ego vero contra respondeo, consopiri potius eorum animos qui sibi ita imponunt, ut putent se nunquam nisi ignorantia peccare: seque adeo innocentes existimant, ut nunquam malo sint animo aut prava voluntate. Consideremus, quæso, quot modis nos tentet diabolus. Si non opprimimur omnino, quis tamen virtute tanta præditus est, ut aliquando non deflectat, nunquam aberret: quamvis sit commonefactus à Deo, & testimonium habeat conscientiæ suæ, quo in rectam viam reducatur? Peccato contra Spiritum sanctum admisso veniam nullam dari allegant. Fateor. Sed peccatum voluntarium multum differt ab eo, quod in Spiritum sanctum committitur. Is enim resistit Spiritui sancto, qui aperte repugnat veritati Dei, & obstinato animo nititur ipsam evertere, quasi Deo certamen indicere videretur. Peccare autem sponte poterit aliquis, qui tamen nec bellum adversus Deum gerere, nec in ejus verbum contumeliosus esse volet.

Sed breviter & facile expedietur hæc quæstio, si ejus definitionem ad Deum referamus: id est, si pronunciatis ipsius, ut æquum est, acquiescamus. Quum enim auctoritatem remittendi peccata sibi soli reservaverit: ipsius etiam est solius definire, quæ remitti, quæ non remitti debeant. Ab initio vero in populo Judaico instituit duo sacrificiorum quotidianorum genera: unum pro voluntariis peccatis, alterum pro iis quæ ignorantia admitterentur, addita hac promissione, tam prioribus quam posterioribus se veniam daturum. Quid ad hæc miseri isti fanatici respondebunt? Pronunciat Dominus, se remissurum fidelibus peccata voluntaria (fiebant enim sacrificia pro iis qui jam Ecclesiæ membra erant) isti vero Deo manus colligare, ac ne talem misericordiam exerceat, prohibere volunt. Si excipiant, id in veteri lege factum, aliam vero temporis nostri esse rationem, nimium frivola erit hæc cavillatio. Satis enim perspectum est, infinitam bonitatem Dei, adventu Christi Domini nostri haudquaquam imminutam, sed potius amplificatam esse. Præterea scimus sacrificia antiqua figuras tantum fuisse eorum, quæ in Christo implenda erant. Quum ergo voluntariorum peccatorum remissionem sacrificia antiqua repræsentarent, quæ domesticis fidei exhibetur, certum & perspicuum testimonium est, fideles non tantum ignorantiæ suæ, sed etiam delictorum sponte admissorum, remissionem per Christum obtinere. Cujus etiam rei tot habemus exempla, ut eam revocare in dubium, impudentiæ sit maximæ. Si ex veteri Testamento sumamus. Patriarchæ quum in fratris necem conspirarunt, male se agere non ignorabant. Ruben non imprudenter patris sui thorum contaminavit. Judas satis perspectum habebat fornicationem displicere Deo: ab ea tamen non abstinuit. David, qui sontes quotidie puniebat, non poterat errore aut imprudentia illud adulterii crimen admittere. An misericordia, quam Deus illis omnibus impartivit, defecit aut interiit, ut non possit ipsam eodem modo suis hodie exhibere? Sed ex veteri Testamento exempla mutuari minime necesse est: quum iis abundet novum. Nam Petrus antequam abnegaret Christum, hanc

sen-

sententiam audierat: Qui me coram hominibus abnegaverit, illum abnegabo coram Deo Patre meo. Ignorantiæ ergo excusationem obtendere non poterat: Christus tamen ei veniam dedit. Paulus de nonnullis conqueritur, qui Thessalonicæ flagitiosam vitam ducebant: nec tamen desinit bene de iis sperare: modo corrigantur, ut ad pœnitentiam adduci possint. Qui in Ecclesia Corinthiorum in flagitiosas libidines & vitæ genus adeo dissolutæ proruperant, sibique adeo placebant in vitiis suis, ut nullam admonitionem audire vellent, nonne rei erant criminis prava voluntate admissi? Non tamen desinit idem Apostolus eos ad resipiscentiam adhortari, veniæ locum ipsis apud Deum relinquens. Idem legimus de Petro erga Simonem magum. Quid plura desideramus? Dominus thesauros misericordiæ suæ aperit, etiam iis, qui concupiscentiis suis victi, quamvis mali cognitionem haberent, tamen infirmitate carnis suæ à recto deflexerint. Quis hominum miseris peccatoribus januam claudet? nec sinet eos gratiam, quam ipsis Deus offert, recipere? Ex his igitur perspicimus venenum lethale sub istis Anabaptistarum verbis latere: quum nullis aliis peccatis veniam dari aiunt, quam iis, quæ imprudenter admittuntur.

Ut autem in hoc Articulo concludamus, Christianos omnes admonitos esse necesse est, quæ sint ex eo consequentia. Nam etsi facile judicatur nimiæ esse severitatis, nolle ullum omnino vitium in Ecclesia tolerare: non tamen primo intuitu videmus, quam perniciosa sit hæc opinio, quod ea quæ consequuntur non animadvertamus. Olim duæ fuerant hæreticorum sectæ, quæ Ecclesiam vehementer turbarunt. Quorum alteri Græco nomine Cathari, id est, Puri: alteri Donatistæ, ex primi auctoris & magistri nomine appellabantur. Utrique in eodem errore fuerunt quo isti somniatores: Ecclesiam quærentes, in qua nihil posset desiderari. Idcirco se ab universa Christianorum societate segregaverant, ne commacularentur aliorum sordibus. Porro, quid accidit? Dominus eos cum tam arroganti cœpto dissipavit. Hinc ergo moneamur quum sub specie studii perfectionis, imperfectionem nullam tolerare possumus aut in corpore, aut in membris Ecclesiæ, tunc diabolum nos tumefacere superbia & hypocrisi seducere, ut ad deserendum Christi gregem nos instiget: certo sciens se victoriam obtinere, quum nos inde abduxit. Quum enim nusquam alibi sit aut remissio peccatorum, aut salus, tametsi vitæ plusquam Angelicæ speciem præ nobis feramus, tamen si tali audacia nos separemus à Christiano cœtu, simus diaboli.

TERTIUS eorum Articulus, est de receptione Cœnæ: in quo nihil dicunt, quod ipsis non concedamus: imo quod non quotidie doceamus: nempe, ne quis ad sacrosanctam hanc mensam accedere audeat, nisi vere sit membrum corporis Christi, unum Deum cum fidelibus cunctis adorans & colens, in vocatione justa & legitima. SED quum Articulo quarto declarant, quomodo quisque se castum integrumque servare debeat, ut adhæreat Deo: iterum omnia depravant. Quamvis initio bonis utantur verbis, veluti quum Papisticas superstitiones damnant, & jubent Christianos omnes ab eis abstinere. Sed venenum est in cauda, ut inquit proverbium. Tandem enim concludunt, omnem armorum usum diabolicum esse. Nulli quidem privato, usus gladii permittendus, ut obsistat malo. Nam Christianorum arma, sunt preces & mansuetudo: ut in patientia possideant animas suas, & bono malum vincant, juxta doctrinam Euangelii. Uniuscujusque igitur officium est, patienter ferre, potius quam vi & armis uti, quum nobis infertur injuria: sed publici gladii potestatem, quam Deus nostri protegendi gratia constituit, condemnare, in Deum ipsum blasphemia est. En Spiritus Dei per Paulum pronunciat magistratum ministrum Dei esse, in gratiam & utilitatem nostram constitutum, quo vis & furor iniquorum reprimi & impediri possit. Atque idcirco gladium ipsi datum in manu, ut flagitia & scelera puniantur. Quum Deus ea sic ordinaverit, qui sumus nos, ut audeamus ei obsistere? Adhæc quum tale præsidium nobis offerat, cur eo uti non licebit?

Luc. 21. vers. 19. Rom. 12. vers. 21.

Rom. 13. vers. 4.

Præterea, certissimum est miseris istis fanaticis hoc esse propositum, ut improbent & damnent munitiones omnes, propugnacula urbium, armorum præsidia, cæteraque ejusmodi, quæ ad tuendam patriam spectant, atque prohibeant subditos principibus & magistratibus obedire, quum re postulante, eorum opera uti volent. Improbare autem quod nunquam improbavit Deus, nimiæ est, homini inquam mortali, temeritatis & arrogantiæ. Hoc autem perpetuo teneamus, usurpari Dei auctoritatem, quum id, quod permisit, condemnatur. Nusquam vero Scriptura mentionem facit, prohibitum esse principibus armorum usum, adversus eos, qui ipsis injuria molesti erunt. Prophetæ quidem de regno Christi loquentes, aiunt futurum ut gladii & lanceæ in ligones, & vomeres commutentur: verum his loquendi formis nihil aliud significant, quam bella omnia & inimicitias inter fideles sublatum iri. Atque utinam ita inter homines profecisset Euangelii doctrina, ut id locum haberet in omnibus. Sed quum fides & amor Dei non ita in majore hominum parte dominentur, quin ambitio & avaritia superiores adbuc partes teneant: quum urbs aut regio aliqua injusto bello invadetur ac infestabitur, tantum abest, ut princeps ad eam tuendam & defendendam constitutus, male agat, iniquæ violentiæ obsistens, ut potius officii & muneris ejus sit id præstare, neque aliter facere debeat. Princeps quidem Christianus omnes ineundæ pacis rationes investigare debet, atque etiam paratus esse remittere de suo, ut eam care redimat: ita ut omnia tentet, priusquam armis: extremumque hoc remedium, quantum poterit, vitet, nec nisi invitus ad id confugiat. Sed quum nihil omnino, quod officii sui esset, prætermisit, bellumque, quoad ejus fieri potuit, semper aversatus est: si non aliter regionem sibi commissam tueri possit, extremum remedium est, uti gladio, quem Deus ei in manum dedit. Eadem enim est ratio stringendi gladii in sceleratos, qui publicum ordinem conturbant: & eos, qui regionem aliquam injuste invadunt, repellendi. Quod quum accidit, si vir Christianus ex regionis instituto ad operam suam principi præstandam vocetur, non solum non offendit Deum, si arma capiat, verum etiam sancta est ea vocatio; nec potest citra nefandam blasphemiam improbari. Proinde, quum milites ad Joannem Baptistam accesserunt, ut instruerentur, non jussit eos abjecta vocatione sua, arma deponere: solum admonuit, ut stipendiis suis contenti, neminem vexarent, ne prædarentur, sed ab omni scelere abstinerent. Petrus Cornelium baptizavit, eumque centurionem, id est, ordinis militaris ducem: nec tamen jubet ipsum militiæ munus ut reprobum abjicere: quin imo visibiliter accepto Spiritu sancto, militiæ munus exercere non desinit. Ut finem orationi huic imponamus: si medium tenere velimus in reprehendendis vitiis, quæ armis conjuncta sunt, ne omnino damnemus eorum usum, quum auctoritate principis, pro patriæ defensione suscipiuntur: quum princeps nulla alia ratione quam bono publico patriæ ducitur: populus vero nihil aliud considerat, quam ut id præstet quod est officii sui: sed sceleratas animorum libidines, quibus bella suscitantur, reprehendamus: damnemus crudelia facinora, rapinas, effrenatam violentiam, dire-

Jesa. 2: 4.

Luc. 3: 14.

Actor. 10. vers. 47.

dire-

direptiones, vastationes, depopulationes, aliaque gravia & horrenda scelera, quæ in iis admitti solent. Sed bonum malo commiscere, ut sine discrimine simul utraque damnentur, omnino non convenit.

QUINTUS Articulus est de Pastoribus, in quo consilium quodammodo suum immutatunt. Prius enim delirium hoc mentes eorum omnino perstrinxerat, ut putarent eos adversari Deo, qui pastores certis locis præstitui vellent: atque censebant, omnes qui ad hoc munus vocabantur, huc illuc discurrere debere, quasi Apostolorum simias, non veros imitatores. Hæc porro philosophia inde manabat, quod serio cuperent fideles ministros sibi cedere, vacuumque locum sinere, quo liberius venenum suum ubique effundere possent. Nunc vero, sive agnoscant errorem suum, sive plus sibi privilegii arrogent, quam cæteris velint concedere, in hoc cum eis consentimus, nullam Ecclesiam posse absque ministro statum suum retinere, atque ideo in omni congregatione pastorem constituendum: modo etiam agnoscerent, ubicunque minister rite constitutus est, ac fideliter munere suo fungitur, unumquemque, qui pro Christiano haberi vult, debere ei adhærere, & cum reliquo grege, ipsius ministerio frui. Sed quid agunt? Quia eorum erroribus obsecundare noluimus, quamvis pure annunciemus verbum Dei, nos tamen pro lupis rapacibus habent, nosque ita abominantur, ut credant se facinus morte dignum admissuros, si vel uni nostræ concioni adfuerint. Dehinc, subitos ministros creant, & momento uno factos, ut divellant Ecclesiam, populum distrahant, cœtusque ineant inter se contrarios: ne Dei nomen, uno omnium consensu, & ea qua decet concordia invocetur.

ARTICULUS VI.

DE MAGISTRATU.

Concedimus gladium esse ordinatum à Deo, extra perfectionem Christi. Itaque principes & superiores hujus seculi constituti sunt ad puniendos sontes, & morte mulctandos. Sed in perfectione Christi, excommunicatio extrema pœna est, sine morte corporali.

REFUTATIO.

Animadvertendum hic moderationem esse ab ipsis adhibitam: ut corrigerent ea quæ prius dixerant, quoniam pro sua absurditate videbant ab omnibus rejici. Hoc enim honoris principibus & magistratui deferebant, ut eos haberent pro prædonibus. Sed quum viderent hoc nullo modo tolerari posse, consilium eis fuit hoc sensim & leniter sub hoc specioso colore retractare: nempe terrenam dominationem, Dei ordinationem esse, extra perfectionem Christi. Hoc autem verbo significant munus esse Christianis omnibus vetitum ac illicitum: ut ipsi etiam postea declarant. Nunc expendamus an Christiana religio cum magistratu aut principatu convenire non possit: adeo ut qui ad unum vocatur, cogatur se altero abdicare. Primum quæro, si munus sit fidelium vocationi contrarium, gladii potestatem exercere, aut principatu aliave dominatione fungi, quomodo in veteri Testamento Judices, item boni illi Reges, David, Ezechias, Josias, atque etiam nonnulli ex Prophetis, veluti Daniel, iis usi sunt? Nec enim ullo modo convenit, ut dicamus id vitiosum in ipsis fuisse: quum Spiritus sanctus testetur Judices à Deo suscitatos, ut per eos populus liberaretur: idque præcipue in Mose perspicuum est, qui quum nominatim eo munere fungi juberetur, libenter tamen recusasset. Sed ut morem gereret Deo, hoc munus suscipere ei necesse fuit. Davidis vero regnum, Deus non solum approbavit, sed etiam laudibus extulit, & ornavit titulis magnificis. De ejus successoribus, quum eadem sit ratio, idem censendum est. Nullum igitur superest istis omnis ordinis hostibus subterfugium, quam ut dicant majorem à Domino perfectionem in Ecclesia Christiana, quam olim in populo Judaico requiri. Hoc quidem verum est, quod ad ceremonias attinet. Illud falsum, nos aliam vivendi regulam habere quam veteres, quod spectat ad legem, quam moralem vocant. Qui hoc cogitarunt, ceperunt occasionem ex 5. cap. Matthæi, ubi prima fronte videtur Dominus quædam ad ea quæ prius populo mandaverat, adjungere. Sed si bene diligenterque consideremus ea quæ continet Lex Mosis, & collatione facta, alterum alteri comparemus, perspiciemus id non fuisse consilium Domini, aliquid addere: sed veram Legis intelligentiam, quam Rabini falsis interpretationibus depravarant, restituere in integrum. Hoc ergo apud nos firmum ratumque sit: Quod ad veram justitiam spiritualem spectat, id est, ut fidelis bona sit conscientia præditus, sitque integer coram Deo tum in vocatione sua, tum in operibus, nos plenam atque integram declarationem habere in Lege Mosis, quam nos simpliciter sequi oportet, si rectam viam tenere velimus. Quisquis ergo ei addit, aut de ea imminuit, terminos transgreditur. Sic argumentum hoc certissimum atque omni dubitatione vacuum erit. Nos quum eundem colamus Deum, quem olim veteres illi Patres coluere, & eadem nobis quæ olim ipsis lex & vitæ norma proposita sit, quæ docet quomodo unusquisque se gerere debeat, ut recte ambulet coram Deo: consequens est, vocationem, quæ tum ut sancta & legitima probata est, non posse inter Christianos improbari. Vocatio enim præcipua pars est humanæ vitæ, & quæ plus momenti habet coram Deo. Concludendum ergo civilis justitiæ munus neque à nobis abdicandum, neque ab Ecclesia Christiana rejiciendum esse, quum Dominus id in populo Judaico instituerit & approbarit: quum præstantiores è servis suis atque etiam Prophetas eo fungi voluerit.

At fortasse objicient, administrationem illam civilem, regni spiritualis Christi figuram fuisse: ac propterea usque ad ipsius adventum solum durasse. Fateor quidem ex parte fuisse umbram ac figuram: sed nego, nec absque ratione, nihil aliud quam figuram fuisse. Fuit enim per se civilis administratio, qualis in aliis populis requiritur. Quod ita esse satis demonstratur ex eo quod dicitur de sacerdotio Levitico: nempe finem accepturum & abolitum iri adventu Christi. Ubi de politia externa unquam dictum fuit? Sceptrum quidem auferendum, & tollenda administratio de tribu Juda, & domo Davidis: at nullam omnino administrationem fore, id Scripturæ apertissime repugnat.

Verum ad eximendum penitus hunc scrupulum, probatione clariore & manifestiore non caremus. Quum Prophetæ loquuntur de regno Christi, aiunt venturos reges adoratum ipsum, atque pro Domino agnituros. Non dicunt sese abdicaturos suo munere ut fiant Christiani: sed potius ut in regia dignitate locati, Christo tanquam summo Domino se subjiciant. Exinde David ipsos monens ut fungantur officio suo, non jubet eos sceptra aut diademata abjicere: sed tantum Filium exosculari, id est, hono- *Psal. 2. vers. 12.*
ris & fidelitatis signum exhibere, quo sese ei summittant cæteris dominando. Certum est de regno Christi verba facere. Reges ac principes monet, ut sapiant, sibique provideant. Qualis vero hæc sapientia est? Qua ratione ipsos instituit? An docet, ut abjiciant omnia? Minime: sed ut timeant Deum, ejusque Filio honorem exhibeant. Quin etiam prædixit Jesaias, reges Ecclesiæ Chri- *Jesa. 49. vers. 23.*
stianæ nutritios fore: reginas veluti nutrices uberibus suis eam lactaturas. Quæso, qui possunt ista convenire, ut reges tutores sint Ecclesiæ Christianæ,

nec

nec tamen possit eorum munus cum religione Christiana consistere? Si Dominus ipsis vel locum tantummodo inter populum suum dedit, ut Prophetis, qui ipsos antecesserunt, jam illud ad probandam nostram sententiam abunde sufficiet: nunc vero, quum tam honorificam sedem eis assignet in cœtu populi sui, hoc inquam honoris eis tribuit, ut tutores Ecclesiæ suæ ipsos constituat, quantæ impudentiæ est ipsos inde omnino excludere? Concludamus ergo principes, qui Deo inserviunt, Christianos esse posse, quum Dominus talem eis eminentiam & dignitatem in Christiana republica tribuit.

Itaque nimis absurdum esse talem vocationem tanti fieri, atque ita extolli à Deo, si hominem Deo [1 Cor. 7. vers. 20.] servire probiberet. Paulus unumquemque Christianorum hortatur, ut in ea vocatione permaneat, in qua fuerit vocatus. Omnes opiliones, bubulci, agricolæ, opifices, cæterique ejusmodi, munus suum sanctum existimare debent, nec Christianæ perfectioni impedimento esse. Nunc videamus utrum vitæ genus magis à Deo probetur, pastorisne pecudum, an hominum gubernatoris: nec probetur solum, sed etiam tanquam dignius præstantiusque cæteris laudetur. Multa Scripturæ testimonia non aliena ab hoc proposito, brevitatis causa prætermittam. Unum enim sufficiet pro omnibus. An majorem alicujus muneris laudem desideramus, quam quum ex ore Dei ipsius, divinum appellatur? Si titulus hic principum muneri datus est à Deo, quis audebit homine fideli indignum dicere? Sed adhuc majora audiamus. Dominus tantum tribuit principibus, ut [Psal. 82. vers. 6.] ipsos vocet Deos, non personarum ratione, sed propter officii dignitatem. Rationem reddit Chri- [Joan. 10. vers. 34.] stus ipse: quoniam constituti sunt à Deo, qui tale munus ipsis mandavit. Non mihi quidem videtur Dominus locupletius testimonium dare posse quo genus aliquod vitæ probet, quam quum nomen suum homini, quem in eo constituit, communicat, acsi vicarium suum, qui personam ipsius gerit, vocaret. Quamobrem concludo, omnes qui hanc vocationem, quam Deus adeo honestavit, contemnunt, in cælestem ipsius majestatem blasphemos esse. At respondebunt minime à se contemni, quum perfectione Christiana inferiorem faciunt. Ego vero nihil contumeliosius dici posse affirmo. Quum enim Christianæ religioni non convenire aiunt, ut profanam rejiciunt. Speciosos colores nihil moror, quibus blasphemiam suam tegere volunt, quum dicunt esse ordinationem Dei. Tota enim controversia in eo sita est: sitne munus sanctum, quod à fidelibus exerceri possit: an qui sese ei admiscet, polluatur. Aiunt autem omnes qui in tribunali sedent, indignos esse qui habeantur pro Christianis, propterea quod gladii munus, in Christiana republica locum non habeat.

Etiamsi nihil esset præter id quod ait Paulus, id inquam unicum satisfacere potest iis, qui rationi ac- [Rom. 13. vers. 4.] quiescere volent. Pronunciat enim, principes ministros esse Dei, atque gladium ipsis à Deo in manum datum, ut conserventur boni, mali vero puniantur. Hoc miseri isti fanatici commento depravant: constitutos quidem esse à Deo, sed fidelibus eo munere fungi non licere. Perinde acsi quis diceret: Fateor opus hoc à Deo mandatum esse, à nemine tamen illæsa conscientia effici posse: quin imo quisquis efficiet, abnegabit Deum. Quæso, an is, cui vel sola cerebri uncia superesset, ita loqueretur? Sed huic unicæ rationi respondeant. Quum nullo modo dubitent universas artes utilitati generis humani destinatas, licitas & sanctas esse: cur ex eo numero principum vocationem excludunt, quæ reliquas omnes exuperat? ut exempli gratia: Sutorem aut cerdonem Christianum esse posse non negabunt: quum tamen hæc opificia nullum habeant expressum testimonium à Scriptura. Cur igitur non eodem sinunt Christianum magistratu fungi, quum munus hoc Dei ipsius ore cum summa laude probetur? Deus pronunciat principes & magistratus omnes ministros suos esse, & à se constitutos bonorum & innoxiorum tutores, ac vindices malorum: quumque funguntur suo munere, eos negotium suum, id est, quod ipsis delegavit, agere testatur. Quis vero fanaticos istos eo adigit, ut hoc addant: magistratus, dum serviunt Deo, arceri à cœtu Christianorum? Quod de canum lanione, ut fatentur ipsi, non diceretur.

Unicum adhuc locum citabo, deinde finem faciam. Quum Paulus videret sui temporis principes, ut plurimum Euangelii hostes capitales esse, idque fideles posse indigne ferre, ac minus bono erga ipsos esse animo: Timotheo præcipit, ut nihilominus pre- [1 Tim. 2. vers. 2.] ces pro ipsis in Ecclesia solennes fiant: addita hac ratione, quod Deus velit omnes salvos fieri, & ad veritatis cognitionem venire. Non intelligit Deum velle mortales ad unum omnes, nemine excluso, ad salutem, sicque ad Euangelium suum adducere: sed omnes vitæ conditiones & status: quia status principum rejectus à Deo & maledictus videri poterat, eo quod omnes Euangelium infesto animo persequerentur. Quod si ita fuisset, supervacaneum erat ac stultum pro eis orare. Nunc ex iis Apostoli verbis quod aperte elici potest, colligamus. Si Deus velit principes ad cognitionem veritatis adducere, qua auctoritate Anabaptistæ ipsos repellent? Si quis respondeat, principes posse ad Deum converti, sed abjecta sua dignitate, nimis aperta calumnia est. Nec enim dicit Paulus, ipsos abnegaturos principatum suum, ut fiant Christiani. Quin imo, verba quibus utitur, nullo modo possunt cum ejusmodi tergiversatione convenire. Nam si principem oporteret dignitatem à se abdicare, ut fieret Christianus, sequeretur munus illud, ut reprobum atque indignum, Dei gratia destitui.

Verum ut ab Ecclesiæ communione & omni salutis spe rejiciant principes, rationes inexpugnabiles se habere putant, dum locos aliquot perperam à se intellectos adducunt, quos eo impudenter detorquent. Primum allegant Dominum Jesum non constituisse, ut mulier quæ fuerat in adulterio deprehensa, lapidibus, quemadmodum Lex Dei jubebat, obrueretur: sed misericordia usum erga ipsam, dixisse: Abi, ac noli amplius peccare. Priusquam [Joan. 8. vers. 11.] respondeam, hoc eos rogabo. Aiunt enim excommunicationem in gladii locum successisse in Ecclesia Christiana, ita ut crimen, quod olim morte plectebatur, nunc sit excommunicatione puniendum. Quæro igitur quomodo Christum facti sui excusabunt? Ipsorum enim regulam minime observavit, quod non magis à sancta congregatione ablegaverit mulierem illam, quam morte damnaverit. Hinc jam perspicitur, ut cerebro careant. Nunc ad veram solutionem venio, quæ facillima est. Notandum est miseras hasce bestias in hujus loci interpretatione sacerdotes Papisticos sequi, qui nefandas libidines suas eo tutati sunt. Quod enim interdictum ipsis esset matrimonium, id impune scortandi licentia compensari voluerunt. Ita sibi mutuati sunt uxores vicinorum. Ne vero tam grave adulterii crimen videretur, nos, quantum ad id spectat, sub lege gratiæ esse dixerunt. Nec fere in ulla alia re gratiam Christi agnoverunt, quam ut impunita sinantur adulteria. Miseri isti homines, ut jam dixi, illos sequuntur: idque evenit quod sententia sua protulit Christus: Quum cæcus cæcum ducit, ambo in foveam cadunt. Est autem certissimum, Christum de ordine & administratione civili nihil immutare voluisse: cui derogare nolens, eo officio functus est, cujus gratia in hunc mundum venerat: nempe, ut peccata remitteret. Nec enim missus est à Deo Patre, ut judicis terreni officium exerceret: sed ut morte sua redimeret mundum, & prædicatione Euangelii, gratiam

hujus

hujus redemptionis, beneficiorumque omnium, quæ per ipsum recipimus, testimonium daret. *Luc. 23. vers. 43.* Quemadmodum videmus eum promittere latroni, se recepturum ipsum in Paradiso: qui tamen scelerum suorum pœnam ferre non desinit. Eodem igitur modo adulteram liberat, & latronem. Sed latro punitur judicum sententia: adultera vero impune evadit, quod judices pudefacti sese subducunt. In summa, quod Dominus noster Jesus Christus in adulteram fecit, non est aliud, quam quod hodie servi ipsi, ministri verbi, agunt in omnes scelestos. Iis enim solum exhortandis operam dabunt, ut resipiscant, & pœnitentia ducti, redeant in viam: deinde conscientias eorum consolabuntur, oblata Jesu Christi gratia, & de peccatorum remissione certiores reddent. Hoc vero minime sibi sument, ut puniant delicta: nec enim ad eorum munus id pertinet. Sed interea judices manum injicere non vetabunt. Caput rei est, ut officium Domini nostri Jesu Christi intelligamus: sic enim difficultate omni expediemur. Ejus officium est peccata remittere, & sermonem suum ad peccatorum conscientias destinare. Corporum vero punitionem non attingit: sed illis hoc relinquit, qui ea auctoritate præditi sunt, quibus id muneris est delegatum: ut ipse alio loco dicit: Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari. Ex eodem ignorantiæ fonte manat, quod secundo loco allegant. Christus, aiunt, noluit inter duos fratres familiæ herciscundæ arbiter esse. Sequitur ergo nullum Christianum debere se controversiis civilibus admiscere, ut de iis *1 Cor. 6. vers. 4.* judicet. Primum, Christianis permittit Paulus, quod Christus eo loco recusavit: ut scilicet lites & jurgia, quæ propter fortunas accident inter fideles, amice componant. Postquam enim Corinthios reprehendit, propterea quod litigarent coram Ethnicis judicibus, atque ea occasione blasphemaretur nomen Dei: simul monet quanto præstet controversias dirimere bonorum virorum arbitratu: atque ex ipsis fidelibus judices eligere, qui præsint litibus decidendis. Quin etiam hoc argumento utitur: quum simus Angelos judicaturi, rebus terrenis judicandis multo magis idonei sumus. Si exemplo Christi judicia & arbitria omnia à nobis recusanda essent, perperam ageret Paulus, qui nos ad ea suscipienda vellet adducere. Minime vero dubium est, Spiritum sanctum per os ipsius loquutum esse. Itaque, perspicuum est, quomodo vertiginosi isti Deum blasphemant: dum, id quod ipse approbat, condemnare volunt. Præterea, si non liceat homini Christiano sese dirimendis controversiis admiscere, quæ ad prædia, possessiones, & reliqua bona spectant: à bonis istis doctoribus quæro, quid mundo eveniet? Nam fieri non potest, quin dum inter se contrahunt homines (quod ad communem statum retinendum necesse est) accidant sæpe dubitationes, quæ interpretem ac diremptorem, sive judex sit, sive arbiter, desiderant. Si dicant inter Christianos minime id eventurum, delirium est: quum etiam duo boni viri, quæ naturæ nostræ est infirmitas, in controversiam aliquam incidere possint. Ut in causa nostra ipsi cæci sumus, uterque æquum nieri se existimabit. Si vir Christianus nolit eam controversiam attingere, ut arbitrio suo eos conciliet, quam tandem confusionem accidere necesse erit? Hinc facile est perspicere, miseros istos fanaticos non alio tendere, quam ut conturbent omnia, & talem bonorum communionem inducant, ut qui ad se rapere poterit, is laudetur: quamvis id vehementer negent. Sed judicia & arbitria tollantur è mundo, ut ipsi volunt, & arcte jubent: quid eveniet, nisi latrociniorum summa licentia & impunitas? Aut certe cuperent principibus & magistratibus omnibus persuadere, ut cedant loco suo, quo succederent ipsi, & tanquam in vacuam possessionem irrumperent.

Quid igitur? inquient. An Christus sanctum & *Luc. 12. vers. 14.* pium opus recusasset? Audiamus ejus responsum, & quæstio soluta erit. Quis me, inquit, constituit judicem aut divisorem inter vos? Non dicit rem illicitam esse: sed tantum se in ea vocatione minime constitutum. Et certe obscurasset officium, cujus gratia in hunc mundum venerat, si se negotiis illis admiscuisset. Quare, si quam ex eo exemplo utilitatem colligere velimus, ut ipsum sequamur: sumenda est regula, quam præscribit Paulus: ut unusquis- *1 Cor. 12. vers. 21.* que munus ad quod vocatus est, videat: & quoniam unum corpus in Domino sumus, ne quod oculi est, brachium usurpet: aut manus, quod est pedis. Atque ut paucis concludamus; quæro, nonne licitum est inter Christianos familiam herciscere? vel an omnia confusa & permixta esse oportet? Si enim prædia dividere & partiri liceat, qui se huic negotio interponet, nihil reprehensione dignum admittet, modo scilicet, in eo sit munere constitutus.

Adhuc alio argumento utuntur isti ordinis & politiæ hostes. Christus, aiunt, se recepit in montem & abscondit, quum populus eum in regem creare vellet. Sequitur ergo Christianum si ad magistratus functionem eligatur, nullo modo accedere, sed Magistri exemplo, longissime aufugere debere. Me fere pudet ista adeo frivola recitare: sed quoniam video simplices & rudes homines his seduci, quomodo sese istis expediant, eos monere cogor. Nemini ignota est stulta Judæorum imaginatio de Messia: quem putabant florentissimum regnum in hoc mundo habiturum, ut hic in otio & quiete, beatam & felicem vitam ducerent. Adeo ut Apostoli ipsi etiam post resurrectionem Domini, adhuc opinione ista tenerentur: ut Actorum primo Lucas ostendit. Hæc est causa, quæ populum ad Christum in regem vi creandum incitabat: ut scilicet à Romanorum servitute in libertatem vindicaretur. Non est igitur mirum, si se Dominus occultavit, quum id ab errore perverso ac deterrimo proficisceretur: ex quo multa consequuta essent perniciosa & nociva. Certissimum est, regnum ipsius neque carnale, neque ex hoc mundo, sed spirituale omnino esse, atque in rebus nihil ad terram spectantibus consistere. Si igitur obtemperasset stultitiæ populi, nonne errorem altius jam eorum animis infixum confirmasset? Nonne sic consepulta fuisset ab eo ipsius virtus & gratia? quoniam nihil de eo quam carnale imaginati fuissent. Præterea fuisset seditione constitutus, ab iis, quorum minime jus erat. Nam quum Judæa Romano imperio subdita esset, non erat liberum populo novum regem eligere suo arbitratu. Itaque, has ob causas regium munus detrectavit Christus, non ut ipsum tanquam nefarium, aut vitæ Christianæ repugnans improbaret. Sed interim per ipsum regnare dicuntur reges: Proverb. 8. Dicitur ipse gratiam suam magistratui & judicibus impartiri, ut æquis legibus & statutis populos regant. Quid plura desideramus?. Christus non est rex in sua persona: sed ut omnia regna fundavit atque instituit, sic eorum tutor & defensor est.

Verum, fanatici isti objicient Dominum jussisse, ut idem faceremus ipsi, quum diceret Apostolis: Reges Gentium dominantur ipsis, vos au- *Luc. 22. vers. 25.* tem non sic. Fateor non idem esse Apostolorum & principum officium: atque in illo nullam esse dominationem: Christus autem nihil aliud quam alterum ab altero discernere voluit. Inde enim ortus est sermo: quod jam inter se Apostoli contenderent, quis inter eos major esset, & veluti rector aliorum in regno Christi. Ut ejusmodi tolleretur ambitio, monet regnum suum spirituale esse, non in mundana celsitate positum: non in pompa aut dominatione: sed omnem ministrorum suorum eminentiam in hoc constitutam esse, ut serviant. Quum ergo non

aga-

agatur eo in loco, an reges Christiani esse possint, nec ne: sed tantum dicat Apostolos & ministros Ecclesiæ regibus non fore similes, nempe ut dominentur: summæ stoliditatis est, illinc colligere, omnem dominationem nobis vetari. Perinde est acsi quis diceret: Officio ministri fungi regibus non licet, ad quod minime vocati sunt. Officium ergo ministri nefarium & illicitum est. Quæso an facit munerum & officiorum discrimen, ut damnetur unum, quod alterum laudetur & in pretio sit? Reges igitur se intra suos limites contineant: Pastores vero exercendo officio suo contenti sint: neque id usurpent quod ipsis minime convenit: sic probe omnia habebunt. Dominus vero utrosque approbabit. Perperam igitur ab istis fanaticis expositus est ille locus, quum aiunt eo gladii potestatem vetitam esse.

Ut autem ingentem cogant testimoniorum acer-
Rom 8. vum, similiter citant quod ait Paulus, Deum quos
vers. 29. prævidit eos præordinasse, ut essent conformes imagini Filii sui. Assentior, juxta Pauli monitionem, nos Christi mortificationem in corporibus nostris ferre debere, æquo animo pati afflictiones & miserias, quibus nos Deus probare volet. Sed an ex eo sequitur, fidelem non posse populum suæ administrationi commissum gubernare? Hi vero sequi aiunt, quia Christus passus, non dominatus est. Quod ad primum, dico Davidem etiam multa passum: ac figuratas in ejus persona ærumnas & afflictiones, quas Dominus nostra causa tulit. Neque tamen eo minus dominatus est. De suo igitur alteram partem adjungunt, Epistolam Petri falso depravantes. Sic enim in suo libello Petrum loqui fingunt: quum nihil minus. En igitur David, qui Rex fuit, gladii potestatem administrans: neque tamen hoc illi impedimento fuit, quominus pateretur: ac patiendo conformaretur imagini Christi, adeo ut ejus esset typus & figura. Hæc sequutus
Actor. 8. Philippus, quum Eunuchum baptizaturus esset,
vers. 37. qui unus erat è gubernatoribus regni Æthiopum, hanc ei legem minime imponit, ut non dominetur amplius: sed tantum petit, an ex toto animo in Christum credat: eumque in ipso, in quo erat, statu relinquit. Et certe si dominatus Christiano homini non conveniret: id æque in unico homine, ac in universo populo verum erit. Paulus autem dominatum & potestatem Christianis permisit in servos, qui tum mancipia erant: nec jussit eos jus illud à se abdicare: sed tantum ut moderate uterentur: ac benigne & humaniter servos suos tractarent. Quin imo passus est Philemonem, quem collegam suum vocat, servum suum in potestate retinere: tantum, ut eum humaniter tractaret, ipsi commendavit. Quamvis igitur nominatim dictum esset Christum minime dominatum esse, perspicimus tamen quam stulta sit hæc argumentatio: Christus passus est, non dominatus. Omnis igitur dominatio improbanda. Idem enim est acsi quis diceret: Christus non habet locum, ubi caput suum reclinet, ut ipse testatur. Perperam igitur agunt Christiani qui domum, aut agrum, aut denique prædium ullum possident. Quantum vero id à ratione alienum sit, omnibus perspectum puto.

Tandem, quemadmodum ebriosi post multos ructus, crapulam cum multo fœtore evomunt, sic infelices isti, postquam muneri sanctissimo, quod adeo honestavit Deus, multum detraxerunt, blasphemias atrociores pleno gutture egerunt. Magistratuum, inquiunt, gubernatio secundum carnem est: Christianorum vero, secundum spiritum. Mihi Papam Syricium contra sanctum matrimonium blasphemantem audire videor. His enim ipsis verbis utitur. Sed exigua hæc sunt præ iis quæ sequuntur. Magistratuum, inquiunt, habitatio tantummodo in hoc mundo est: Christianorum vero in cælis. Vos moneo omnes veri fideles, & obsecro per nomen Dei, ut diligenter consideretis ea quæ Petrus & Judas de nonnullis corruptoribus dixerunt, qui jam suis temporibus simplicium fidem pervertebant: & eorum verba conferatis cum iis Anabaptistarum sermonibus, quos nunc recitavi. Nihil aliud dico, quam quod unusquisque perspiciet, sectam illam nihil ab ista differre. Quia vero non sunt ita omnibus libri in manu, locos ipsos adjungam. Prior sic loquitur 2 Petr. 2. Erunt audaces, præfracti, qui dominationem contemnent, qui gloria præcellentes non verebuntur conviciis incessere: brutis animantibus similes, vituperantes ea quæ non intelligunt. Similiter Judas: Dominos spernunt, in potestate præditos maledicta congerunt. At Michaël Archangelus quum adversus diabolum certans disceptaret de corpore Mosis, non est ausus illi maledictionis judicium proferre: sed dixit, Increpet te Dominus. Isti autem vituperant, quæ sibi ignota sunt: in omnibus quæ apprehendunt naturali sensu, seipsos, ut brutæ pecudes corrumpunt. En Apostolorum verba quæ tam proprie conveniunt Anabaptistis, ut nominatim de ipsis prædicta videantur. Quod aiunt principes hic permanentem habitationem habere: quoties David eos convincit mendacii, quum testatur se toto studio ad vitam spiritualem aspirare ac tendere? Ac certissimum est reliquos omnes probos reges idem fecisse. Deus præcipit Danieli, ut in curia regis Persarum suum administrationis politiæ munus exerceat: interim dum ea quæ ipsi revelata fuerant ac denique resurrectionis diem expectat. Moses vero Prophetarum princeps, non desiit spe & votis in cælis versari, dum in hisce terris populum gubernabat. Oppono igitur Anabaptistis Mosem, Davidem, Ezechiam, Josiam, Josephum, Danielem, denique omnes Israëlis Reges & Judices, ut suam causam tueantur: an scilicet priventur regno Dei, quod in hoc mundo gladii potestatem exercuerunt. Quod autem dicunt omnes principum sollicitudines mundum hunc spectare: Jesaias vehementer eis repugnat, qui prædixit fore, ut reges terreni conservando cælesti & spirituali regno Christi serviant. Paulus etiam hortatur, ut pro omnibus qui præsunt, fundantur preces: ut sub eis in otio & pace vivamus, in timore Dei, & vitæ sanctitate. In quo demonstrat non esse præcipuum magistratus finem, pacem inter subditos externam solum tueri: sed potius curare, ut in ipsorum ditionibus colatur & honoretur Deus, ac unusquisque sanctam atque honestam vitam degat. Hinc perspicimus, quam falsæ & perversæ sint Anabaptistarum allegationes, quibus magistratuum vocationem, quam tantopere probavit Deus, damnare volunt. Atque etiam videmus, quomodo diabolus per eorum os loquitur, ut avertat principes, & suo munere fungi prohibeat. Quum enim potius monendi sint, ut omnem operam, studium ac diligentiam adhibeant extollendo nomini Dei, ita ut supra ipsos regnet, sintque tantummodo ipsius clientes & ministri; isti contra persuadere nituntur, hoc nihil ad ipsos pertinere, nec ullo modo debere se iis, quæ ad honorem Dei spectant, interponere. De fine vero quem sibi proponunt, pauca dicam: nempe quod in eo ostendant se & Dei, & generis humani hostes. Est enim bellum gerere cum Deo, dedecore afficere quod ipse honoravit: & quod adeo extulit, pedibus conculcare. Neque vero breviore compendio mundi ruinam moliri, & latrociniorum licentiam summam ubique introducere possent, quam quum reipub. administrationem, aut gladii potestatem abrogari volunt. Quæ certe tollitur omnino, si non liceat eam homini Christiano exercere.

ARTICULUS VII.

Quod spectat ad jusjurandum, venimus in hanc concordiam, ut judicemus esse confirmationem, quæ fieri debet tantum in nomine Dei: in veritate, non mendacio, juxta præceptum Legis: sed Christianis omne jusjurandum per Christum prohibitum esse.

REFUTATIO.

Prima facie, nihil huic articulo videtur inesse mali. Videmus hodie mundum in juramentis effrenem & dissolutum esse. Nullus est boni animi vir, cui non valde molestum sit ita contemptui haberi nomen Dei. Eo fit, ut omne jusjurandum, qualecunque sit, odiosum reddatur. Præterea nonnihil speciei habet quod ex verbis Domini allegant, jusjurandum omne in totum prohiberi. Hoc quidem ita videbitur, nisi propius sensum ejus loci attendamus. Quod ad primum, nobis profecto vehementer displicere debet tam dissoluta jurandi licentia, qua homines hodie abutuntur. Ac longe melius esset non jurare omnino, quam ita temere ac levi de causa, aut nulla potius, jusjurandum adhibere. Sed animadvertamus modum reprehendendæ & corrigendæ corruptelæ non esse, eam cum legitimo usu miscere ac confundere, ut utrumque sine discrimine damnemus. Hodie in esu & potu, ac præcipue in conviviis nimius est apparatus, ac profusissima luxuries. Ebriositas vitium turpissimum & inhonestissimum viget hodie apud multos. Si quis, ut has corruptelas reprehenderet, omnino vini omniumque bonorum ciborum usum damnaret, nonne blasphemaret Deum, sic vituperans ac improbans creaturas, quas ad usum nostrum destinavit? Idem de jurejurando aut etiam multo magis dicendum est. Dominus id instituit, ut veritas, quum res postulat, confirmetur, atque approbetur. Talis jurandi modus ad honorem Dei bifariam vergit. Nempe hoc modo charitatem tuemur inter homines: & veritatem, quæ summo in pretio est apud eum, conservamus. Et quum solus veritatis testis allegatur, unam è præcipuis laudibus quas à nobis requirit, ipsi tribuimus. Ac certe in Lege ostendit jusjurandum verum ac legitimum speciem esse honoris, quæ ipsi à populo suo exhibetur. Quemadmodum enim vult solus adorari & invocari, ita jubet ut tantummodo per ipsius nomen juretur. Et Prophetæ vociferantes adversus idololatriam, sæpe mentionem faciunt, quod per alienos deos juratum sit: ut quum è diverso cultum Dei restitutum iri significant, aiunt fore ut per ipsius nomen jurent omnes.

Hic igitur est verus tractandi jurisjurandi modus. Primum, ostendere convenit duplicem ipsius usum esse. Nempe ut testimonium reddatur anteactarum rerum: atque ut in futurum astringamur ad ea peragenda quæ à nobis licite requiri possunt. Deinde monendum quid sit jurare, nempe testem citare Deum. Qua in re ostendere par est, quid illi reverentiæ deferamus. Hinc consequens est, neminem unquam jurandi causa vel hiscere tantum debere, nisi cum magno timore Dei, summa humilitate ac reverentia. Sic omnia blasphemiarum genera quibus contumeliose sumitur nomen Dei & Jesu Christi, optima ratione improbarentur. Præterea docendum, quot modis nomen Dei sumitur in vanum: ac primum perjuria ac falsas testificationes, ut blasphemias execrabiles detestari, quod veritas Dei in mendacium convertatur: quod evertatur gloria ipsius: quasi homines eum ad sese abnegandum cogere velint. Hinc ostendere quantus Dei contemptus sit, sanctissimum ejus nomen temere assumere aut animi gratia, aut fucandi sermonis causa, vel iracundia, vel risus & festivitatis causa: idque vitium eo asperius & acerbius reprehendere, quo altius in hominibus radices egit, eaque consuetudo invaluit. Rursum vituperandas superstitiones, quibus pollutum est nomen Dei: quum absque discrimine sumpta sunt Sanctorum nomina, ut cum ipso miscerentur. Sic enim jurejurando minime profanaretur nomen Dei, sed honori ejus permultum serviret. Quod si omnibus is esset propositus finis, quis rem malam & vitiosam esse pronunciare auderet? Summa est, ut moneantur omnes nihil tam commendatum esse Deo, quam gloriam nominis sui, ut salva sit & illibata, iique puniantur qui ipsam aut imminuerint aut obscurarint. Quia nemo ipsius nomen usurpare debet, nisi cum summa religione, eum solummodo finem sibi proponens, ut ipsi gloria tribuatur.

Sed Anabaptistæ sine ulla moderatione terminos perrumpunt, & omne jusjurandum sine exceptione damnant: neque discernunt, an bonum an malum sit. Unde manifeste apparet eorum doctrinam nulla omnino ratione niti. Nunc ad auctoritatem veniamus: an scilicet aliquod testimonium habeant ex verbo Dei. Insigni se clypeo muniri putant, quum citant verba Christi, quibus omnino jurare vetat. Illinc enim concludunt, neque jure neque injuria jurare licere. Quibus ut respondeam: primum quæro, an Christus Legi Patris sui aliquid adjungere, an solummodo interpretari voluit. Ad id aiunt, ipsum perfectionem Legis docuisse. Sed magis urgeo ac quæro, an unquam cognita fuerat hæc perfectio? Si enim incognitam fuisse respondeant, dico apertum esse mendacium. Moses publicata Lege testatus est populo se viam vitæ & mortis ostendisse. Item in summam colligens omnia, dicit: doctrinam suam eo tendere, ut homo ex toto corde, tota mente, tota anima, denique totis viribus Deum amet. Item alio loco: Et nunc Israël, quid à te requirit Deus, nisi ut ipsi toto animo penitus adhæreas? &c. His sententiis abunde probatur doctrinam Legis, bene vivendi regulam continere, quæ hominem ad integram perfectionem deducat. Est igitur certissimum, Deum voluntatem suam in Lege patefecisse: Mat. 19. & alibi: semel, inquam, pronunciasse quid bonum, quid malum, quid ipsi gratum sit, quid item displiceat. Quare Dominus noster Jesus, quoties de vita perfecta incidit quæstio, eos quos docebat semper illuc adegit. Ac Paulus Rom. 12. nos ad eum finem reducit, ut recte intelligamus quid sit officii nostri. Itaque dicere Mosem dimidia tantum ex parte populum Judaicum instituisse in cultu Dei, execranda blasphemia est: inventa primum à Papistis, nunc vero à miseris istis fanaticis renovata, qui fabulas aniles, quas ab aviis suis audierunt, pro revelatione è cælo profecta habent.

Si contra objiciant, Christum perfectionem Legis vocari: ac scriptum esse nos doctrina puerili *Hebr. 5. vers. 14.* non amplius, ut veteres olim, gubernari: respondeo, Perfectionis vocabulum ad doctrinam minime referri, sed ad gratiam Spiritus sancti, qua quicquid in Lege continetur, inscriptum atque impressum est cordibus nostris: ut Dominus, non tantum aures nostras, sed etiam voluntatem alloquatur: neque solum audiamus quæ jubet, verum etiam faciamus. Altera ratio est, quod Christus ipse solus omnem justitiam in seipso adimplevit, Legemque exacte servavit: ut obedientia quam exhibuit Deo Patri, nobis accepta feratur. Quod Paulus Legem, *Gal. 4: 9.* doctrinam puerilem vocat: id ad ceremonias tantum & figuras pertinet. Eoque sensu alibi dicitur, non *Hebr. 7. vers. 18.* posse discipulos suos ad perfectionem adducere. Quoniam finis ipsius, complementum, & veritas, in Christo est. Cæterum, quod attinet ad doctrinam, qualis ab initio fuit, nunc eadem est, ac nobis est cum populo Judaico communis. Neque variatur ipsa: sed ut constans & immutabilis est voluntas & justitia Dei: ita Lex, quæ certa & vera est ipsius declaratio, eadem in omne ævum permanebit, qualis ab initio fuit.

Si fateantur Christum simpliciter interpretatum

esse

esse præceptum Patris sui de jurejurando, nec quicquam adjunxisse, ut fateri necesse est: jam obtinemus quod volumus. Nec enim Lex prohibet quovia modo assumi nomen Dei, sed in vanum assumi vetat: significans aliquem esse nominis Dei sumendi modum licitum ac legitimum. Sed verba Domini nostri exponere necesse est: quia prima facie jusjurandum prohibere videtur. Quorum ut certam ac rectam intelligentiam habeamus, animadvertendum qua occasione ita loquutus sit, Matth. 5. Scribæ & Pharisæi, ut ex toto illo capite apparet, falsis commentis ita populum corruperant, ut nulla esset religio, præcepta Dei multis modis violare: modo sese aliqua tergiversatione aut diverticulo tegere, ac effugere possent. Ita vulgo minime malum esse ducebant, frustra & inaniter per cælum & terram jurare, modo ne directo per nomen Dei juraretur. Christus vero ineptam cavillationem ac sophisticam esse ostendit, sic velle sese coram Deo purgare, quum sub nomine cæli & terræ, nomen etiam ipsius oblique comprehendatur. Sic quum jusjurandum omnino vetat, hæc dictio Omnino, ad loquendi formam, aut ad verba quibus utitur, referenda est. Quod facile confirmari potest ex eo, quod postea adjungit: Neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quoniam scabellum est pedum ejus. Anabaptistæ vero perverse ad causam illa applicant: acsi jurare vetitum esset quacunque occasione. Quod prorsus consilio Domini repugnat, atque sententiæ, quam exprimit postea ipso verborum contextu.

Interim hoc imponunt, nos ita locum hunc interpretari, acsi diceretur: per cælum & terram perperam jurari, sed jurare per Deum licere. Aut saltem nos ita apud simplices criminantur, qui nihil scriptorum nostrorum aut viderunt aut audierunt, unde judicare possint. Deinde sparsa hac calumnia exclamant, O stulti, ô cæci, qui Deum throno suo majorem esse non animadvertunt! Sed in quos insultant, nisi in seipsos, quum illi ipsi fanatico suo ingenio hoc commenti sint? Quia in illis Domini verbis sequitur, ne quis per caput suum juret: quod nullus pilum capitis sui nigrum aut album facere possit. En, inquit, cur jusjurandum omne prohibeatur, quod nequeamus præstare id quod promittimus. At contra dico bestias ipsas, si fari possent, prudentius loquuturas. Primum in iis, quæ blaterant, sibi ipsi contradicunt. Specialis enim est illa ratio in jurejurando, quo nos aliquid facturos præstiturosve spondemus. Sequitur ergo jusjurandum quo jam ante acta & præterita assevero, minime malum fore. Nonne, quæso, omnino insanire ipsos oportet, quum ita argumentantur? Non possumus præstare quod promittimus: ideo jusjurandum omne vetitum est. Responsio ad id in promptu est, speciem esse aliquam jurisjurandi, qua de obligatione faciendi præstandive non agitur: sed solummodo de iis, quæ anteacta sunt, testimonium dandum est. Atque adeo ea est frequentior jurisjurandi forma. Deinde longissime abest à vero sensu quod imaginantur. Pergit

Mat. 5. vers. 36. enim Dominus id quod cœperat, demonstrare: Siquis per caput suum juret, oblique assumere nomen Dei: ut quum jurat per cælum aut per terram, aut per Jerusalem. Quemadmodum igitur dixerat cælum, thronum Dei esse: terram, scabellum pedum ipsius: Jerusalem, civitatem sanctam: sic deinceps ostendit caput hominis imperio suo similiter subditum esse, quia solus ipse de eo statuit suo arbitratu. Acsi diceret: quum quis per caput suum jurat, si existimet se per id quod suum est jurare, nec jurejurando suo majestatem Dei attingere, fallitur. In id enim dominatur etiam Deus, ita ut nulla homini in ipsum relicta sit potestas. Sic ergo semper sumitur nomen Dei. Videmus ut Christus continua verborum serie sermonem suum sit prosequutus: quem tamen vesani isti quasi desultorie à gallo, ut aiunt, ad asinum trajiciunt.

Porro conclusio est, Ut sermo noster sit, est, est: Mat. 5. vers. 37.
non, non. Quod ultra hæc adjungitur proficisci à malo. Hæc facilia sunt intellectu, nisi porci isti rostris suis ita inverterent, ut confundant omnia. Aiunt enim idem esse acsi dixisset, sermones nostros tales esse debere: est, est: non, non: ac male agi quum aliquid præterea adjungitur. Dominus autem bis utrumque verbum repetit, quo nos firmos & constantes in sermonibus esse oportere demonstret. Acsi diceret: Ne varietis, aut sitis inconstantes: ne verba vestra subinde retractetis. Ne sit in sermonibus vestris mendacium aut simulatio. Sed ut vestrum est, sit est: vestrum autem non, sit non. Et certe Jacobus eandem doctrinam tradens, sic fere ad verbum loquitur, Jacob. 5. Vestrum est, sit est: vestrum non, sit non. Quo significat debere fideles firmam in verbis suis constantiam habere. Si talis esset inter nos fidelitas & constantia, jusjurandum omne supervacaneum esset. Sufficeret enim illa verborum simplicitas, qua citra jusjurandum aut affirmatur aut negatur. Ubi ergo frequens est usus jurisjurandi, ibi veritatem non regnare necesse est. Ideo non abs re pronunciat Dominus id à malo proficisci. Ac certe causa cur juretur, ea est, quoniam totus orbis adeo refertus est mendaciis, astutiis, simulationibus, infidelitate, ut nemo sit, qui vel fratri suo fidere audeat. Sic mala trahuntur malis. Sed in iis omnibus Dominus nullo modo jusjurandum legitimum attingit, quod Lege permittebatur: sed reprehendit solum & corrigit effrenem populi licentiam, quam male instructus à suis doctoribus sibi indulgebat, ac putabat non jurari, quum oblique sumebatur nomen Dei: perjurium pro levi offensione, jusjurandum autem supervacaneum & inane, pro re nihili ducebat.

Quum penitus eversa sint à me fundamenta, quibus nituntur Anabaptistæ, dum sine ulla distinctione aut exceptione omne jusjurandum improbare volunt: superest, ut rationibus & testimoniis Scripturæ ostendamus, quo modo, citra offensionem Dei, Christiano jurare liceat. Testor autem, quod prius dixi, me nolle hominibus habenas laxare, ut temere jurando, Dei nomine abutantur: scio enim nimis vulgare vitium esse: potiusque reprimi quam augeri oportere: scio quoque non levem esse culpam temere assumere nomen Dei, eoque majorem impendendam esse operam, ut tantum malum modis omnibus coërceatur. Quid vero? ut corruptela tollatur, an simul damnandum quod bonum est? Hæc profecto minime tenenda est via. Quamobrem, quum dico licere interdum homini Christiano jurare: intelligant omnes me de recto jurisjurandi usu loqui, qui cum timore & reverentia nominis Dei conjunctus est: ne quisquam ex verbis meis occasionem sumat, in eam licentiam prorumpendi, ut temerario aut supervacaneo aut ullo modo vitioso jurejurando utatur. Et ut clarius definiamus, quum dico hominem Christianum citra offensionem jurare posse, primum intelligo: quum agitur de testimonio reddendo veritati: deinde quum operæpretium est. Quæ consideratio ad honorem Dei referenda est & amorem proximi; hoc est, ut expediat & utile sit jurare, tum ob honorem Dei, tum ut charitas inter nos conservetur. Tertio, quum necessitas postulat, id est, si necessarium sit uti tali confirmatione. Quarto, ut ejus qui jurat, talis sit finis & deliberatio. Denique ut eo descendat, cum timore, ac studio sanctificandi nominis Dei. His ego, non aliis conditionibus, usum jurisjurandi, homini Christiano licitum esse dico. Siquis contemptor hinc licentiæ prætextum captet, id faciet suo exitio.

Quod ut confirmem, allego præceptum Dei, cui omnino acquiesco: Nempe quod statuit ac voluit

per

per nomen suum jurasi, si legitima causa fuerit. Hinc concludo, rem non esse simpliciter, nec per se malam, jurare. Nam fieri non potest, ut quod malum sit, placeat Domino. Quin imo quum species sit honoris, qui Deo exhibetur à fidelibus, ut per Prophetas sæpe ostendit: qui vitium ac peccatum esse dicunt, nimis aperte resistunt veritati. Accedit etiam simul ratio. Nempe quod expediat veritatem, quæ alioqui lateret, atque in dubio esset, confirmari. Quod aliter fieri quam per jusjurandum non potest. Quod allegant Anabaptistæ de correctione hujus præcepti, manifesta blasphemia est. Sequeretur enim Christum retractasse quod semel à Patre fuisset constitutum. Quod, ut vidimus, nullo modo tolerari potest. Ac certe Apostolus, de jurejurando loquens, obiter id quidem atque aliud tractans, non dicit usum ipsius abrogatum esse: sed humanarum controversiarum finem & decisionem vocat. *Hebr. 6. vers. 16.* Quæso, quum Apostolus apud Christianos verba faciens pronunciat finem imponi controversiis per jusjurandum: nonne abunde significat talem usum esse approbatum à Deo, ut in Ecclesia Christiana locum habeat? Quantæ ergo temeritatis est, contra repugnare, & quasi damnandum vitium rejicere quod pro remedio dedit?

Accedunt ad doctrinam exempla, tum Dei, tum servorum ipsius. Hebr. 6., Homines, inquit Apostolus, jurant per nomen Dei, quod ipsis majus sit: Deus per seipsum juravit, quod superiorem se nullum haberet, sed supremum esset omnium. Quod ad Deum attinet, Anabaptistæ respondent eum jurare posse, quia potest omnia quæ dicit, præstare: sicque esse extra periculum perjurii: quum sit fidelis, ac velit omnia quæ promittit, observare. Diversum autem esse in homine mortali: qui, etiamsi cupiat, sæpe tamen promissa exolvere non poterit: ideoque temerarium esse sese jurejurando adstringere, ad id quod excedit facultatem suam. Quum hanc solutionem in aëra jactarunt, jam actum esse, & os se oobis obstruxisse existimant. Verum quod contra objiciamus in promptu est: nempe ipsos non posse idem dicere de Patriarchis, Prophetis, sanctis Regibus, Patribus antiquis, qui Dei exemplo etiam jurarunt. En Abraham fidelium omnium pater juravit. En Isaac, Jacob, David, Ezechias, ac Josias similiter idem fecerunt. Qualis est inter nos & ipsos differentia? Saltem constat istorum responsionem, meram cavillationem esse: imo facile est judicare ipsos ad primum statim verbum impingere.

Si, ut tergiversentur, allegent exempla hæc ex veteri Testamento sumpta esse, nunc vero in Ecclesia Christiana arctioribus habenis constringi: tametsi error hic jam sit refutatus, sic tamen nihil proficient. Producemus enim Apostolos, qui jurejurando usi sunt etiam in scriptis suis, quum res id postulabat. Sed audiamus præclaram excusationem qua effugiunt. Petrus, inquiunt, ac Paulus, jurejurando nihil promiserunt ipsi, sed tantum promissionem à Deo affirmarunt factam. Hic perspicue intueri possumus, quantis absurditatibus sese implicent, qui ex industria resistunt veritati: nec tamen ipsos pudet impudentiæ suæ. Primum, quum ita respondent, concedunt aliquam jurisjurandi speciem licitam esse, nempe quum de præteritis rebus testimonium datur. Sequitur enim ex ipsorum verbis, tunc solum jusjurandum malum esse, quum in futurum aliquid promittimus. Adhæc, an non valde impudentes sunt, quod tam aperte mentiantur, ac suadere velint, id omnino non esse, quod oculis ipsis cernimus? Paulus jurejurando affirmat 2 Corinth. 1. se ad ipsos non venisse, ut eis parceret: quod ei necesse fuisset ipsos durius tractare. Item Rom. 9 se cupere à Christo rejici, ut populum Judaicum salvum redderet. Similiter jurat, ut testetur amorem quo Philippenses prosequitur. Iterum 2 Corinth. 12. jurejurando asseverat se apud ipsos recta conscientia versatum. Item Thessalonicensibus, quod non pecuniæ aut lucri studio ipsos adierit: ac Deum testem invocat quam sancte se gesserit. Phrenetici vero isti aiunt Apostolos nunquam jurasse, ut de facto suo affirmarent: sed tantum ut testificarentur de fœdere Dei. Quæso, quid meretur talis impudentia? An vel digni sunt quibus refutandis verbum duntaxat fiat?

Verum difficultas quam proferunt expedienda est. Nempe neminem promittere quicquam debere cum jurejurando, quod ipsius non sit id præstare. Respondeo, quum subditus principi jurejurando ipsi promittit se quicquid est officii sui præstaturum, fidelem nempe ac obedientem fore: haudquaquam fiducia virtutis suæ id facit, quasi despicato Deo sese jactans: sed potius invocans opem Dei, de sua voluntate spondet, qualem ipsam esse oportet. Tametsi nimium stulta sit imaginatio jusjurandum improbare, quum simplices promissiones approbantur. Nam si in uno sit temeritas, itidem erit in altero. Quare si promittere licet, alleganda esset ratio, cur promissionem nostram jurejurando confirmare minime licet, quum res postulat & requirit. Qua conditione posita, jusjurandum sanctum ac legitimum esse, Scripturæ exempla satis ostendunt: ac præ aliis tria quæ præcipue notanda sunt. Scriptum est libro Chronicorum, *2 Chr. 15.* Asam regem Juda ab Azaria sacerdote & Propheta monitum, universum populum convocasse in Jerusalem, ac jussisse omnes jurare, se Deo cultum ac venerationem in perpetuum exhibituros. Idem recitatur de Josia, quum liber Legis repertus esset: ad novandum fœdus à Mose initum, populum adjurasse, ut promitteret se in obsequio Dei perpetuo futurum. Tertium exemplum est de Esdra & Nehemia, quorum auspiciis & ductu, populus è Babylone reversus, juravit se Deum ac verbum ipsius in posterum sequuturum. Tametsi nec perpensis omnibus idem in prima Legis publicatione factum sit. Sed quia scio mihi negotium esse cum hominibus nullius cerebri ac pertinacibus, eos tantum locos allegare volui, quibus expressa fit mentio jurisjurandi. En igitur tota Ecclesia Israëlis, quæ jusjurandum solenne dat, ac rem difficillimam promittit: nempe fideliter adhærere Deo. Id autem non semel. Quin bona sit actio ipsa, minime dubium est: habet enim à Spiritu sancto testimonium & laudem. Non multum immorabor in eo explicando, quomodo possint homines sese obligare Deo, ut faciant ea quæ non habent in potestate: tantum monebo, quod ante perstrinxi, memoria tenendum esse, fideles hoc pro certo sumere, Deum nunquam sibi defuturum in gratia, quam promisit: atque hoc habere fundamentum jurisjurandi. Quum Deus hanc jurisjurandi speciem approbet, & Ecclesia sæpenumero, ex ipsius instituto, ea usa sit: peto à vertiginosis istis, qua auctoritate audeant ipsum improbare? Aut potius, ne cum ipsis agendo, tempus frustra teram, & operam ludam: hortor & obsecro fideles omnes, ut considerent, quantæ sit arrogantiæ, ignaros istos ac infelices homines quasi summos magistros statuere definitiones suas, ad quas velint totum orbem adigere, acsi oracula essent divina à quibus discedere non liceret. Ego vero non dubito, quin in hac jurisjurandi materia, ut in superioribus, abunde satisfecerim omnibus, quibus aures & ingenium non minime defuerint, quique perspectæ veritati volent acquiescere.

Expediti sunt Articuli septem eo libro comprehensi, quem Anabaptistarum Patriarchæ, veluti definitionem supremam eorum quæ tenent, seorsim à reliquis ediderunt. Idcirco nihil aliud superesset, quam ut finem imponeremus huic libello, nisi duos Articulos reliquissent non minoris momenti, quam quivis ex aliis, de quibus tractare necesse est: quum Anabaptistæ omnes iis vulgo adhæreant. Quin etiam

hoc

hoc scio, illos à quibus præclara hæc definitio scripta est, eo tempore ita docuisse. Unus est, quod Christum verum hominem fuisse non potant: sed potius phantasma fuisse corpus ejus fingunt. Alter est, quod existimant animas separatas à corporibus, usque ad diem judicii sine sensu aut intelligentia ulla dormire: vel animam hominis esse vitam ipsius, quæ moriendo deficit, quoad suscitetur. Unusquisque, quanti momenti sint hi duo errores, facile potest perspicere. Quod de iis subticent, nescio an astutia factum sit, quod adeo sint odiosi, ut merito ipsorum doctrina execrabilis reddi debeat. Quicquid sit, quum hoc susceperim, ut armem fideles ac probos viros adversus falsas eorum opiniones, non est æquum me hæc adeo pestifera & flagitiosa dogmata, quum inter ipsos vulgo recepta sint, dissimulare. Quod vero nonnulli ipsorum de bonorum communione tenuerunt: item virum unum plures uxores habere posse, ita ut eo adigerent eos qui una contenti erant, sexcentasque alias absurditates non attingam. Ultro enim ipsi, quum eos scilicet tantæ insaniæ puderet, majore ex parte sese paulatim ab eis erroribus subduxerunt. Sed in his duobus articulis, de quibus sum loquutus, diversa ratio est. Adhuc enim in his persistunt.

Quod ad primum attinet, de corpore aut natura humana Domini nostri Jesu Christi notandum est duas veteres hæreses huic persimiles fuisse, aut quæ saltem quam proxime accederent. Nam Manichæi imaginati sunt Christum cæleste corpus in uterum virginis intulisse. Marcionitarum delirium, aliquantum diversum fuit. Finxerunt enim ipsum, non corpus re vera substantiale, sed speciem tantummodo aut similitudinem corporis habuisse, quod phantasma vocamus. Utrique hunc sibi finem propositum habebant, ut negarent Christum ex humano semine quicquam sumpsisse. Quamobrem, videmus Anabaptistas solummodo expergefacere jam sopitos errores, quos diabolus ante quadringentos & mille annos excitarat: qui verbo Dei sublati fuerant ac deleti. Ut tamen initio testatus sum, nullum ex eo præjudicium ipsorum causæ adferri volo, nisi prius ipsos convicero solo verbo Dei, acsi nulla unquam habita fuisset ab hominibus mentio. Id vero ea de causa solum dixi, ut omnes intelligant, ex quo fonte manent, ea quæ Anabaptistæ, quasi nuper ipsis è cælo revelata proferunt. Atque etiam ut commonefaciam ipsos. Nam ejus sectæ vel doctissimi, historiæ & omnis antiquitatis adeo ignari fuerunt, ut nullus eorum unquam hoc solum intellexerit, quid sibi vellet nomen Marcionis. Operæpretium est igitur tum ipsos, tum alios moneri, primum auctorem hujusce opinionis, qua hodie perturbant homines, non à certis solum hominibus sed ab universa Ecclesia rejectum, & cum anathemate damnatum fuisse: idque statim, id est, circiter quadraginta annos post obitum Apostolorum. Eusebius enim & Hieronymus referunt Polycarpum, qui discipulus & familiaris fuerat Joannis Apostoli, obvium Marcioni Romæ factum, eum primogenitum Satanæ appellasse. Alios errores quibus Ecclesiam turbavit prætermitto. Quum enim hic diligenter expensus fuerit, perspicient, ut spero, omnes, magis execrandam reperiri nunquam posse.

Primum, multis ac certissimis Scripturæ testimoniis ostendam, Christum re vera carnem nostram & humanam naturam sumpsisse: quum nobis à Deo Patre in hoc mundo revelatus est: idque tam aperte ostendam, ut etiam à minimo puero perspici possit, nimia impudentia præditos fore Anabaptistas, si ulterius tergiversari pergant. Quanquam haud necesse sit locos omnes, qui ad rem istam faciunt, colligere. Ne ergo sim prolixior, eligam eos, qui mihi convenientiores videbuntur. Scimus Dominum ab initio mundi, Evæ promisisse, fore ut semen ipsius serpentem vinceret. Videamus an id in nobis impletum sit, aut in ullo usquam homine mortali, nisi per Jesum Christum, qui nobis Satanam vicit ac superavit. Sed quia promissio hæc adhuc quodammodo obscura erat, postea multo clarior facta est, tum Abrahæ tum Jacob, quum eis dictum est, universas terræ nationes in eorum semine benedictionem recepturas. Semen istud, ut interpretatur Paulus, & ratio demonstrat, est Christus. Promissionis ergo veritas aliter teneri non potest, quam si Christus ex progenie Abrahæ descenderit. Similiter, quum dictum est Davidi: Fructum ventris tui super sedem tuam collocabo, ut regnet in æternum. Hoc ipsum eodem sensu confirmatur ab Jesaia Propheta, qui ait fore ut quasi surculus de radice Isai exoriatur. Scimus hæc de alio intelligi non posse, quam de ipso redemptore, qui Abrahæ fuerat promissus. Igitur ipsum de sobole Davidis secundum carnis propagationem esse necesse est: aut inanis esset promissio. Ideo Matthæus genealogiam ipsius recitare volens, inde exorditur: vocans ipsum filium David, filii Abrahæ: ut expressius designet eum ipsum esse qui promittebatur. Et certe ea loquendi forma atque hæc appellatio communis & usitata erat inter Judæos, quemadmodum ex Euangelistis constat.

Genes. 3. vers. 15. — *Genes. 12. vers. 18.* — *Gal. 3:16.* — *Psal. 132. vers. 11.* — *Jesa. 11. vers. 1.* — *Mat. 1: 1.* — *Mat. 22. vers. 42.*

Ad hæc omnia sic respondent Anabaptistæ, ut facile ostendant quales sint bestiæ, & quam perdite impudentes. Vocatur, inquiunt, filius David, non quod aliquid ex virgine Maria sumpserit, aut quod ex ipsius substantia homo sit factus, sed quia solummodo ipsum in utero gestarit, ceu tubulus per quem aqua ducitur. Hoc quidem dici possit, nisi seminis vocabulum exprimeretur, quamvis re vera perspicerent omnes sani judicii homines meram esse tergiversationem: plus tamen coloris aut integumenti quodammodo haberent. Sed quum adeo frequenter iteretur ex semine Abrahæ esse, quæ superest cavillatio, qua verum hominem fuisse negent? Ac certe, quum Jesaias adventum ipsius prænunciat, non solum ex Virgine nasciturum, sed prius ab ea conceptum iri nominatim dicit. Conceptio ista ostendit ex semine ipsius formandum fuisse, sicuti quibus nota est verbi significatio, facile possunt judicare. Sed magis adhuc ipsos urget Paulus, quum ait factum fuisse ex semine David secundum carnem: ac nihilominus declaratum esse Filium Dei in potentia. En postquam Christus pronunciatus est Filius Dei: deinde dicitur, secundum humanam naturam à Davide originem ducere. Nonne hominem vehementer insanire oportet, qui ad hæc omnia claudit oculos, atque aures obturat, ut è contrario asserat Christum nihil naturæ humanæ habere, quantum ad substantiam corporis pertinet? Similiter alio loco Apostolus de Judæorum dignitate ac prærogativa loquens: inter cætera ait, successores esse patrum, atque eorum sobolem, à quibus Christus ortus est secundum carnem. Multos alios locos prætermitto, ut quum ait Deum exhibitum in carne: item in humilitate carnis passum esse: similiter quum Joannes ait: Verbum caro factum est: ac præsertim quod sibi ipse tam frequenter filii hominis titulum attribuit: cæterosque ejusmodi, quia post illos duos tam insignes quos adduxi, supervacui viderentur. His igitur contentus ero, quæ id quod volo abunde probant: simulque declarant, quantum necesse sit credere Christum, quum homo factus est, communem nobiscum naturam re vera sumpsisse. Apostolus in Epistola ad Hebræos præclarum argumentum sumit, ut amorem, quo Deus nos prosequutus est, amplificet: quod non Angelorum naturam, sed nostram acceperit. Si infelicium istorum somnia admittamus, hæc gratia & inæstimabilis bonitas Domini

Rom. 1: 3. — *Rom. 9: 5.* — *1 Tim. 3. vers. 16.* — *Joan. 1. vers. 14.* — *Hebr. 2. vers. 16.*

nostri

nostri Jeso Christi è memoria nostra delebitur: ne amplius ipsum nos magis quam Angelos honorasse agnoscamus. Postea addit, per communicationem quam in carne sua & sanguine nobiscum habet, se fratrem nostrum vocare, ac re vera fraternam nobiscum conjunctionem habere. Hinc concludendum, summam omnium bonorum nobis ereptum iri, nisi Christus nobiscum in carne & sanguine communicet. Qui enim essemus filii Dei, nisi ipsius fratres simus? Apostolus autem ait nos tale bonum non aliter obtinere, quam quod ejusdem naturæ societate nobiscum conjunctus sit. Adjicit deinde congruum fuisse, ut fratribus suis persimilis esset, ut fidelis patronus esset, ac misericors. Unde singu-
Hebr. 4. vers. 15. larem consolationem deducit: nos non habere advocatum qui infirmitates nostras sustinere non possit, quum ipse eodem modo fuerit tentatus, per omnia nobis similis factus, dempto peccato. Quum in ea similitudine, qua nos Christo comparat, solam hanc exceptionem peccati addat, sequitur in reliquis nobis esse persimilem, quum nominatim illic de natura humana loquatur. Ex his locis non tantum Christum re vera naturæ humanæ conjunctione fratrem nostrum esse, sed etiam utilitatem quæ inde ad nos redit, perspicimus: qua nos spoliant ac privant ii, qui nescio quod cæleste corpus ei attribuunt, quod cum nostro nihil habeat commune.

1 Cor. 15. vers. 12. Similiter Pauli disputatio, quam habet apud Corinthios, ut in Christi resurrectione nostram omnium stabiliat, tota corruit, nisi naturam nobiscum communem habet. Si Christus, inquit, resurrexit, nos quoque resurgemus. Quod si nulla sit nobis resurrectio, nec Christus omnino resurrexit. Parata enim ad repugnandum esset responsio, si dici posset Christum, corpus cæleste secum in matris uterum detulisse. Nec enim mirum esset, substantiam profectam è cælo eximi à corruptione: nec inde sequeretur, corpora nostra terrestria, quæ præter putredinem nihil in se continent, suscitanda esse. Ut ergo firmum sit ejus disputationis fundamentum, necesse est Christum nobiscum ejosdem naturæ conjunctione participare. Hæc enim est unica spes quam habemus de resurrectione: nempe carnem istam, quam nunc corruptioni obnoxiam circumferimus, jam suscitatam in Christo, & in possessionem cæli ingressam, ibique immortalem esse. Hoc, inquam, modo optimum & certissimum arrhabonem habemus, quo certiores reddamur: alioqui omni spe
1 Tim. 2. vers. 5. destituti sumus. Alio loco idem Apostolus ostendere volens, Christum Mediatorem nostrum esse: hominem esse ait. Quia intelligebat nos nunquam adduci posse, ut ad ipsum confugeremus, nisi prius essemus persuasi, nobis eum proximum esse, nosque attingere. En igitur ubi sita est & quiescit fiducia nostra: ut adhæreamus Christo, eumque pro Mediatore quæramus: quod videlicet nobiscum conjunctus sit, & ejosdem naturæ sit particeps. Idque
Iesa. 7. vers. 14. intelligit Jesaias Propheta, quum ait factum esse Immanuel, id est, nobiscum Deum. Hoc enim, sine vera similitudine & naturæ unione fieri non potest.

Sunt & aliæ rationes solidissimæ: quæ tametsi in Scriptura non exprimantur, non minus propterea certæ sunt, quùm in ea fundamentum suum habeant. Quam enim necessarium fuerit, eum qui Mediator noster futurus erat, verum Deum ac verum hominem esse, constat ex officio Mediatoris, quod in eo consistit, ut homines cum Deo conciliet, & inimicitias capitales aboleat, quæ prius intercedebant. Nulla autem spes erat id futurum, nisi Dei majestas ad nos descendisset, seque cum naturæ nostræ infirmitate conjunxisset. Similiter, officium Mediatoris erat, nos filios Dei atque heredes regni ejus efficere, quum antea mortis & damnationis hæredes essemus. Hoc arrhabone fiducia nostra confirmatur, quod simus filii Dei: quia Filius ejus naturalis, corpus è corpore nostro, carnem è carne nostra assumpsit. Præterea id omnino ad redemptionem nostram necessarium erat, ut inobedientia commissa in carne nostra, in eadem sarciretur. Ideo venit Dominus noster re vera homo, veluti personam ipsius Adæ referens, cujus etiam nomen sumpsit, ut pœnam peccati in carne in qua admissum fuerat, persolveret. Qui ergo natura humana Christum spoliant, obscurant bonitatem ipsius: magnam etiam nobis faciunt injuriam, quum verum objectum destruunt, quo ad plenam & integram ejus fiduciam ducimur.

Sed ne videar quicquam dissimulare eorum quæ ipsis suffragari possent: producam ea, quæ solent adducere, ut aliquid coloris ad imaginationem suam afferant. Paulus ait, Christum seipsum exinanivisse, Philip. 2. vers. 7. quum indueret formam servi, ac similem factum hominibus, & specie apparuisse tanquam hominem. Hinc Marcio olim colligebat corpus ipsius phantasma fuisse. Anabaptistæ eo juvari volunt, ut ostendant non fuisse nostro simile. Responsio facillima est. Nec enim Paulus de substantia corporis Christi tractat: sed tantum ostendit, Christum quum posset se in majestate gloriosa ut Deum exhibere, se pusillum hominem in omni humilitate exhibuisse. Nam Philippenses ad humilitatem hortatur. Cujus rei gratia Christi exemplum adducit, inquiens, ipsum in forma, hoc est, in gloria Dei fuisse, & tamen exinanivisse semetipsum. Postea adjungit quomodo id factum sit: nempe quia in hominis forma sese exhibuit, ac se ut hominem gessit. Quid aliud significant hæc verba, nisi sub velamento carnis, in qua parvus & contemptibilis apparebat, gloriam divinitatis suæ abscondisse: ita ut ejus conditio fragilis, quam præ se ferebat solum agnosceretur? Itaque in hujus loci solutione, nulla est difficultas. Sed alius est locus qui plus aliquanto speciei habet. Nempe, 15. prioris ad Corinthios, ubi Paulus ait primum Adam de terra terrenum, secundum è cælo cælestem esse. Illinc Anabaptistæ cum Manichæis, majoribus suis, concludunt: Christum corpus cæleste habuisse, non ex semine humano creatum aut formatum, hoc est, ex substantia Virginis matris suæ. Solutio hujus argumenti in eo sita est, ut quid illic Paulus tractet spectemus: ac connectantur sententiæ, non ad depravandum sensum abscindantur. Paulus ostendere volens unde mors, unde resurrectio oriatur, illam nempe ex Adam, hanc ex Christo esse, inter cætera ait: Adam factum in animam viventem, Christum in animam vivificantem. His autem negare non vult, Christum animam nostræ similem habuisse, sed plus habuisse significat: nempe spiritum non tantum viventem, sed qui in se vivificandi vim haberet. Deinde adjungit primum Adam de terra, terrenum: secundum Adam cælestem, è cælo. Dubium non est, locum istum eodem modo quo alium, accipi debere, de qualitate Christi non de substantia. Intelligo de illa supernaturali & divina virtute, quam ut Filius Dei habet è cælo: non è terra, ut mortalis homo. Et certe, ut jam diximus, fundamentum quod sumit Paulus ad confirmandam spem resurrectionis nullum esset, si Christus corporis substantiam à nostro diversam haberet. Allegant deinde conceptum fuisse à Spiritu sancto. Verum, hæc Spiritus sancti virtus non excludit substantiam matris. Nulla quidem viri & mulieris conjunctio intercessit, ut juxta naturalem aliorum ordinem generaretur: sed hoc non impedit, quominus admirabili Spiritus sancti operatione, de substantia matris formatus sit, ut vere sit Abrahæ semen, & fructus ventris David, ut Spiritus ipse, longo prius tempore, ipsum nominarat. Scio quid ad hæc objicient: hoc absurdum fore, quod semen humanum maledictum & corruptum sit: sicque sequeretur Christum ex corruptione descendisse. Sed respondeo admirandam istam conceptio-

ceptionem, omnem difficultatem tollere. Quod enim intervenit Spiritus sanctus, hoc ejus ab initio sanctificandi gratia factum est. Qua sanctificatione, præservatus fuit, ne qua generis humani macula pollueretur. Ideo ait Paulus, ipsum similitudinem carnis peccati sumpsisse, ut in ea peccatum damnaret. Assumens enim carnem nostram, peccatum minime sumpsit: quoniam virtus Spiritus sancti eum secrevit à reliquis.

Stulta etiam & fanatica consideratione tenentur, quum existimant dedecus inuri Christo, si eo demittatur, ut naturæ nostræ similis fiat. Idcirco imaginantur, ipsius dignitati convenientius esse, si cæleste corpus ei tribuatur. Respondeo, magnæ esse dementiæ, existimare gloriam Christi ulla in re minui, vel ipsius dignitati ullo modo derogari, quum dicitur sese ita abjecisse, atque adeo exinanivisse, salutis & redemptionis nostræ causa. Abjectiora multo dicuntur de eo, Psalm 22: 7, Vermem esse non hominem, opprobrium hominum, & abjectio-
Jesa. 53. vers. 3. nem plebis. Similiter quod ait Jesaias, contemptum fuisse ut hominem nihili, instar leprosi habitum, annumeratum cum scelestis. Sed quis plura dicere pos-
Gal. 3: 3. set quam Paulus ipse? Nempe, maledictum & execrabilem pro nobis factum esse. Si hoc honorem ipsi debitum imminueret, pudeat nos etiam fateri ipsum pro nobis cruci affixum fuisse. Fuit enim genus mortis magis infame & probrosum, quam si quis hodie in furcas tolleretur. Quare ne stultis imaginationibus istis inhæreamus, ut nostro more veneremur Christum: nec vereamur ipsum dedecore afficere, quum sic eum, quantum ad humanam naturam pertinet propter nos abjectum fuisse agnoscimus. Ut enim ab æterno fuerat Deus, ejusdem gloriæ particeps cum Patre suo: sic etiam talis permansit sine ulla diminutione. Quod induit carnem nostram, & in ea humiliter abjectus est, testimonium est memorabile infinitæ suæ bonitatis, & incomprehensibilis amoris, quo nos prosequutus est. Itaque tantum abest, ut celsitudini ipsius hoc ullo modo derogare possit ut ejus laudandi & magnifice extollendi, præcipua nobis sit materia. In summa, si Christum pro Salvatore nostro vere agnoscere velimus, sequamur
1 Joan 4. vers. 2. Joannis exhortationem, & fateamur ipsum in carne venisse: quo nos Deo patri conjungeret, per obedientiam quam ipsi in humanitate sua, quasi in persona nostra exhibuit. Qui talem confessionem edere recusat, Antichristus est; eumque exhorrere, & execrari debemus.

Restabat alter articulus de animarum statu, postquam è corporum vinculis excesserunt: in quo etiam perniciose errant Anabaptistæ. Sed quia iisdem argumentis, & quasi totidem verbis hoc abunde tractavit auctor ipse superiore libello, qui Psychopannychia inscribitur, in quo apertissimis Scripturæ testimoniis animas, quæ ex hac vita decesserunt, in Christo vivere probat, eadem hic repetere supervacaneum existimavi. Præstat enim omnino, quæ ab ipso auctore scripta sunt, quam à me conversa legere. Quod etiam studiosis omnibus magis gratum esse scio. Itaque ad libelli conclusionem veniam.

Testatus sum initio mihi minime propositum esse omnes Anabaptistarum opiniones sigillatim expendere. Id enim esset immensam sylvam ingredi, unde nullus pateret exitus. Id quod etiam minime necesse est. Susceptumque esset magis curiosum quam utile, colligere omnes imaginationes tam absurdas, quas stolida quæque istorum capita protulerunt. Mihi igitur satis fuit, quam fidelissime potui, breviter tractare articulos, quibus vulgo adhærent ii, qui minus temulenti sunt cerebri, aut saltem non omnino vertiginosi. Nam de insanis illis & furiosis qui se Libertinos vocant, alio libro tractare institui. Nunc, ut finem faciam, pios omnes lectores rogatos velim, ut ad Scripturæ normam examinent omnia, ut lydius est lapis, quo doctrina omnis probatur. Nec dubito quin omnibus qui veritatem ducem sequentur, seque subjicient rationi, abunde satisfiat iis, quæ in hisce articulis tractavi. Præterea me imbecilliorum ruditati, quorum gratia præcipue laborabam, accommodare nisus sum. Sic Anabaptistæ minime ut solent, calumniari poterunt, me subtilitatibus ipsos vincere, aut eloquentiæ humanæ artificio opprimere voluisse: quum formam adeo popularem & simplicem sequutus sim, ut simplicior desiderari non possit. Verum fideles omnes a me de istorum malitia commonefieri necesse est. Quia causam non aliter approbare possunt, nisi confundant omnia, ita ut omnis eorum doctrina sit confusa quædam permixtio, quasi corpus capite, brachiis, & pedibus carens, utuntur absurdis ac peregrinis fermis loquendi, & dedita opera à legione, quod aiunt, ad culinam subinde transiliunt, variosque sermones intertexunt: concisos & abruptos adducunt locos Scripturæ: atque in eo sibi placent, ac persuadent longe plus majestatis id præ se ferre, si balbutiant & confuse loquantur, quam si res digerant ordine. Horum autem confutandorum nulla melior iniri potest ratio, quam si distincte & dilucide, sigillatim & certo ordine materia quæque explicetur: expendanturque & observentur sententiæ Scripturæ, quo verus & genuinus eliciatur sensus: simplexque & aperta sit oratio à communi hominum usu minime abhorrens. Quum id fit, clamant sibi à nobis imponi, seque humana astutia & sophistica circumveniri. Quasi vero talis sit mos aut institutum sophistarum, res involutas evolvere atque enudare. Equidem fateor me in eo studium & diligentiam adhibere, ut quæ trado, certo ordine disponam, ut facilem & claram intelligentiam præbeam. Si Anabaptistæ id ferre non possunt: nihil aliud respondeo, quam exosam esse lucem iis qui male agunt.

Ut autem aliquid præterea coloris suæ doctrinæ afferrent, curarunt ut cum definitione sua excuderetur historia mortis cujusdam Michaëlis asseclæ sui: ac certe hoc tanquam firmo clypeo tegere se solent, multos obiisse mortem, quod opiniones istas defendissent, nec voluisse ullo modo ipsas retractare, quum alioqui ea conditione possent vitam suam redimere. Ac certe testimonium hoc perbellam speciem præ se fert, ut doctrinæ alicui tribuatur auctoritas, quum quis ad eam confirmandam constanter omnique difficultate sublata, vitam profundit. Ut quum proponuntur ea quæ Prophetæ, Apostoli, cæterique Martyres perpessi sunt, ut veritatem Dei tuerentur: eo magis roboramur, ut fidei nostræ, quam sanguine suo obsignarunt, firmius adhæreamus. Fateor igitur non esse parvi faciendam mortem servorum Dei: quum in ejus conspectu pretiosa sit: eorumque constantia ac fortitudo, ad infirmitatem nostram juvandam non parvo sit adjumento. Sed quia subinde possemus decipi, nisi ultra progrederemur, redeundum est ad fundamentum, sine quo certum aut firmum judicium in hac causa ferri nequit. Certum est mortem hominis, quisquis ille sit, nunquam tanti esse debere, ut præjudicio sit veritati Dei: nec tantum valere, ut falsam ac perversam doctrinam approbet. Hoc igitur teneamus: quemadmodum sana doctrina ac ratione subnixa, à testium & confessorum, qui eam tuentur ac sustinent morte confirmationem capit: sic omnes universi orbis homines moriendo nunquam mendacium approbaturos. Atque illud est discriminis inter Martyres Dei & diaboli: quod illi, pro justa, hi pro injusta causa tuenda moriuntur. Itaque, sicuti laudabilis constantia est, mortem, si res postulat, perpeti ob testimonium veritatis: ita insana est obstinatio ob malæ causæ defensionem pati. Adeo ut quo quisque ob eam graviora sustinet, eo magis sit vituperandus. Tantum abest, ut hoc prætextu omni judicio & con-

sideratione privati, nos statim rapi sinamus. Si veritatis divinæ, quam prædicamus, certitudo quæritur, eam copiosam & uberem supra quam necesse sit, habemus in morte Christi Domini nostri, omniumque Prophetarum, Apostolorum, ac Martyrum, tum primitivæ Ecclesiæ, tum hujusce temporis. Quicquid autem ei repugnat, frustra sanguine aut cera obsignatur: nunquam enim mendacium esse desinet.

INSTRUCTIO,

Adversus fanaticam & furiosam sectam Libertinorum, qui se spirituales vocant.

PRÆFATIO.

Ex Gall. 1 Cor. 11. vers. 19.

NOn abs re ait Paulus, sectas esse oportere, ut qui probati sunt manifesti fiant: nam si quid turbarum fuerit subortum in Ecclesia Dei, aut falsa aliqua doctrina emergat, detegitur ea occasione multorum animus, qui se Christianos haberi volunt: & qua quisque affectione verbum Dei receperit, cognoscitur. Tunc enim qui constanter perseverant in veritate, eam in animis suis radices egisse re ipsa ostendunt: alii, dum seduci se facile sinunt, & quasi omni vento transferri, sua inconstantia demonstrant se eam leviter tantum attigisse. Hoc nunc pluribus explicare nolo: sed tantum exemplum sumere eorum, quæ oculis ipsis intuemur. Satan à viginti annis, ut doctrinam Euangelii, quam emergere videbat, extingueret aut præfocaret, aut saltem diffamaret, & hominibus redderet odiosam, varias hæreses & perversas opiniones excitavit. Plurimi qui antea fideliter in pura Euangelii doctrina edocti fuerant, statim abrepti atque abalienati sunt. Alii quorum animus ad sustinendas offensiones paratus erat, magis ac magis roborati sunt, & in verbo Dei confirmati. Hoc, ut dixi, sic evenire vult Dominus, atque ita statuit, tum ut probet suos, tum ut hypocrisin & vanitatem eorum detegat, qui se fideles profitebantur, priusquam oblata esset materia incredulitatis ipsorum dignoscendæ. Nonnullos quidem certe ignorantia & simplicitate circumveniri accidit: sed dubium non est Dominum sivisse tales labi, ut eos in posterum humiliores redderet, & magis erudiret: ut priore securitate sua aut arrogantia correcta, firmius ac solidius fundamentum habeant in verbo Dei. Adeo ut nemo à recta via abductus, quo mendacio & falsitati adhæreret, excusationem habeat, quin ipsius culpæ assignandum sit: ac merito puniatur, quod non, ut par erat, amaverit ac timuerit Deum: sicuti postea dicemus. Quicquid sit, quum scelesta & perniciosa aliqua secta pullulare cœpit, præsertim vero quum augescit, eorum quos Deus ad ædificandam Ecclesiam constituit, officium est, ire obviam ac fortiter obsistere, priusquam ad perdenda & corrumpenda omnia vires sumpserit. Et certe, quum sint Ecclesiæ pastores, non solum lecta cibaria gregi Domini administrare debent: sed etiam excubias agere, adversus lupos & fures: ut si ad gregem accedere voluerint, eos magnis clamoribus & acri vociferatione quam longissime summoveant. Licet, ut proprie loquamur, hæretici non solum lupis & furibus similes, sed longe deteriores sint. Quia dum sacrosanctum verbum Dei corrumpunt, tanquam venefici sub specie boni cibi, quo se alios pascere velle fingunt, miseras animas trucidant. Adhæc quum Satan modis omnibus moliatur dissipationem sanctissimæ unitatis hujus, quam habemus in Christo per verbum ipsius, eo magis nos ipso Verbo ad Ecclesiam conservandam armari decet, ut eo veluti gladio & clypeo utamur ad ejusmodi machinationes repellendas. Quia vero Domino nostro, per immensam ipsius bonitatem placuit, nulla habita ratione qualis ipse essem, me ad eorum numerum adjungere, quos non solum ad veritatem suam publicandam, sed eam quoque asserendam contra adversarios omnes constituit: ut meipsum pro ea facultate, quam mihi concessit, ei muneri impendam necesse est. Quum etiam multi boni viri ac fideles intelligerent, partim etiam oculis intuerentur horribilem dissipationem quam isti male feriati homines inchoaverunt, mihi assidue instare non desierunt, donec me manum operi adhibiturum recepi.

CAPUT I.

Ubi docetur quam perniciosa sit secta Libertinorum.

TAmetsi omnes hæreticorum sectæ, pestes lethales sint in Christiana republica: tamen in veteribus historiis nusquam legimus ullam fuisse adeo perniciosam, quam ea est, quæ hodie Libertinorum vocatur. Verum, ut scelerata, ita longe magis prodigiosa ac belluina est: adeo ut nemo sana mente præditus, sine horrore de ea cogitare possit. Cæterum, hoc saltem boni est, quod terreri nos minime decet, acsi novi aliquid contineret. Quod enim attinet ad summam doctrinæ, ea jam Apostolorum temporibus, saltem aliqua ex parte, ut statim ostendam, initium cepit. Reliqua habent à Valentinianis, Cerdonitis, aut Manichæis, qui ante quadringentos & mille annos Ecclesiam Dei conturbarunt. Hi quidem homines indocti sunt, ac idiotæ, qui non usque adeo evolvendis chartis sunt exercitati, ut ex eis deliria sua addiscere potuerint. Nec verisimile est ipsos scire ullam unquam de his mentionem habitam fuisse. Denique id lectione percipere non potuerunt: sed idem magister, qui veteres illos hæreticos olim suscitarat, eadem doctrina istos imbuere potuit, qua illos instruxerat. Quum enim, ut monet Christus, sciamus eum ab initio patrem fuisse mendacii, minime dubium est errores, quotquot unquam fuerunt ac futuri sunt, in ejus officina fabricatos esse. Quo fit, ut mirum non sit ipsum infelicem hanc sectam iterum expergefecisse: atque ignaros homines excitasse, à quibus instauraretur. Nec enim quempiam alia schola edoctum fuisse opus est, quo discat blasphemare Deum, & malitiosis astutiis veritatem ejus evertere. Quicquid enim est inventionum ad veritatem impugnandam, sub mendacii nomine comprehenditur, cujus ipse doctor est præcipuus. Sed quoniam leve esset id dicere, nisi re ipsa ita esse ostendam: videndum est, num ea quæ dixi, vera sint: & claris probationibus demonstrandum, Libertinos nihil novi producere, quod attinet ad præcipua capita doctrinæ suæ: sed jam Apostolorum temporibus similes fuisse hæreticos, ac statim postea alios subortos esse, qui eadem deliria sequebantur, quibus isti totum orbem cupiunt inficere. Sic enim qualis sit eorum secta, facile poterit judicari.

CAP. II.

Quid similitudinis habeat Libertinorum secta cum ea, de qua Petrus & Judas loquuntur.

EX posteriore Epistola Petri, tum etiam ex ea quam Judas scripsit, perspicitur jam eo tempore sceleratorum sectam fuisse, qui sub Christianæ

stianæ religionis nomine simplices ad vitæ genus dissolutæ adducebant: sublato enim discrimine boni & mali, vanis adulationibus sopiebant conscientias: ut sine ullo scrupulo unusquisque viveret suo arbitratu: Christiana libertate abutentes, fræenum laxabant cuivis carnis licentiæ: in eo sese oblectantes, ut totum orbem confunderent, omnemque politiam, ordinem, humanitatem, denique honestum
2 Pet. 2. vers. 12. omne inverterent. His enim verbis utitur Petrus, veluti mutæ bestiæ, animales, genitæ ad captionem & perniciem, iis quæ non intelligunt male dicentes, in vanis voluptatibus felicitatem constituunt. Deinde eos nubibus comparat, quæ tempestate huc & illuc agitantur: & fontibus vacuis aqua: quod quum sublimi stylo insonuerint, acsi vellent auditores supra cælos transferre, ad carnis delicias ipsos attrahunt, & in concupiscentias iterum dejiciunt, à quibus sese subduxerant: & quum omni corruptioni serviant, libertatem illis pollicentur.
Jud. 10. Similiter Judas ait: Quæ non noverunt, ea maledictis insectari: neque præter carnalem sensum, ullam cognitionem habere: & ut animantia expertia rationis in omni apprehensione corrumpi. Quisquis noverit quales sint Libertini, & attente diligenterque eos locos observarit, facile judicabit Spiritum sanctum eos describere voluisse, ut moniti nobis ipsis caveremus. Ego profecto nunquam plane & perspicue, quæ ibi descripta sunt, intellexissem, nisi ea in ipsis recognoscerem. Sed quoniam non omnes eos noverunt: optimum erit notas istas, ut re vera ad eos pertinent, accommodare. Primum, quod attinet ad sublime & tumidum illud dicendi genus, de quo illic fit mentio: observandum est quum istos audire cœperis, parum absuturum; quin ecstasi aliquando supra nubes raptos fuisse putes. Nam præterquam quod totus eorum sermo de spiritu est, idiomate quodam adeo peregrino loquuntur, ut qui ipsos audiunt, prima facie stupefiant. Id autem affectant ex industria, ut auditores rapiant in admirationem, & talibus fumis eorum oculos perstringant, sicque prius obrepant in eorum animos, quam abominationem doctrinæ ipsorum potuerint animadvertere. Sed postquam sublimia procemia sua despumarunt, statim in barathrum hoc decidunt, ut sublato omni discrimine, homines pecudibus similes reddant. Persuadent enim frustra hominem torqueri, si quo ulla in re scrupulo pungatur: sed unumquemque debere sese suo spiritui ducendum committere. Sic omnem ordinem confundunt, & tum Dei timorem, ejusque judicium, quo tanguntur fideles, tum etiam omnem honesti respectum ludibrio habent. Ea scilicet est libertas, quam promittunt, ut homo sit ita suæ libidini & cupiditati addictus, ut sine difficultate omnia perpetret, acsi nulli legi, aut rationi esset subditus. Id enim pro servitute habent, de qua nihil prorsus audire volunt. Si quis me ipsos falso criminari putet, digito ostendam me solum ipsorum verba recitare: ac tantummodo usitatis loquendi formis ea proferre, quæ ipsi peregrino sermone transformant. Quod suo loco patefiet.

Cap. III.

De similitudine quam Libertini habent cum multis veteribus hæreticis.

Statim post tempora Apostolorum exortæ sunt hæreses portentosæ, ut mirum sit deliria adeo absurda, in hominum mentes irrepere unquam potuisse. His tamen vexata est per aliquod tempus Ecclesia Christiana. Sed postquam cognita est tanta absurditas, unusquisque abhorruit: adeo ut à mille & ducentis annis, nemo in toto orbe sit repertus, qui iis adhærere voluerit, aut saltem ausus fuerit profiteri, usque ad istos dies quibus infelices isti, qui se Libertinos vocant, à Satana incitati fuere, non tantum ut simili modo quo cæteri blasphemarent, sed ut execrabiliores etiam errores adjungerent. Primus fuit Cerdo; qui duo principia ponebat: alterum bonum, alterum malum: atque aiebat ab uno quicquid in mundo est venire, & ex propria ipsius substantia esse. Sic resurrectionem negabat: quia imaginabatur omnia, quæ ab uno horum principiorum orta erant, ad suam originem redire. Christum vero dicebat imaginarie tantum apparuisse: & passum esse. Postea exortus est Marcio, ei fere similis: nam ejus verbis novam formam induit, potius ut novæ opinionis gloria potiretur, quam ut ea quæ perperam dicta fuerant, colore aliquo tegeret. Eodem fere tempore fuerunt & Gnostici, qui se hoc nomine appellabant, ut excellentem sibi supra cæteros cognitionem tribuerent: quamvis fideles eos nominarent Borboritas, ut ostenderent se illos tam nihili facere, quam ranas è cœno profectas. Hi similiter affirmabant animam ex propria Dei substantia esse: duoque principia constituebant, alterum bonum, alterum malum: asserentes animas, quæ se castas & puras in humanis corporibus servassent, ad boni Dei naturam reverti: ad mali vero naturam, quæ se fœdis voluptatibus polluissent. Cæterum obscuro & peregrino sermone utebantur, ut de rebus spiritualibus oggannientes minime intelligi possent. Haud magna erat inter ipsos, & Valentinianum, & Appellem differentia: nisi quod unusquisque ad dicta aliorum aliquid adjungebat de suo: ut se novæ sectæ auctores constituerent, & famam inde aliquam colligerent. Sed quia Manichæorum secta inter reliquas percelebris fuit & majorem sectatorum multitudinem habuit, & fuit diuturnior, consarcinavit etiam undiquaque errores, ut in falsis doctrinis copiosius abundaret, sumenda præsertim erit veluti pro speculo, ut demonstremus id quod volumus. Illi igitur rejecto veteri Testamento, Legem & Prophetas ludibrio habentes, Deum crudelitatis & nimii rigoris accusabant. Ex novo Testamento, sparsim decerpebant ea, quæ ad rem ipsorum videbantur facere, abjectis iis, quæ minime ipsis placebant, aut eorum opinioni adversabantur. Deinde duos diversos Deos constituebant, alterum boni, alterum mali initium. Similiter, duas in homine animas fingebant: alteram à bono Deo profectam, quam dicebant inferioribus istis rebus pollui: ideoque purgandam: ut veluti gradibus ad primam originem suam rediret: alteram vero, corrigi non posse dicebant: sed in tenebras, unde initium habebat, redire. Purgationes autem illorum nefariæ erant præstigiæ & execrabiles fœditates, sicut & aliorum hæreticorum, quos supra nominavi. Animas eorum qui à secta sua alieni erant, in animantia bruta redire affirmabant. Præterea in tres ordines sive classes, eorum secta divisa erat. Doctores, Macaros, id est, felices se vocabant: Catharitas vero, quum in purgando officium suum exercebant. Deinde, scholasticorum duæ erant species. Alii quibus arcana scholæ revelabant, vocabantur Electi: alii, quos emimus pedetentim inescabant, nominabantur Auditores. Quamvis nondum hic locus sit deducendæ articulatim & distincte doctrinæ Libertinorum: nunc tamen notare debemus, veteres illas hæreses, quas recensui, solum ab ipsis expergefactas esse, ut centones ex singulis colligendo, confusionum acervum struerent: nisi quod tandem hoc consequuti sunt, ut aliis omnibus dissolutiores essent, ac tam dementia, quam impudentia vincerent omnes. Initio audacter rejiciebant Scripturas: probrosis etiam scommatibus unumquemque Apostolorum incessebant, ut eorum auctoritatem elevarent. Apud eos Paulus, vas confractum erat: Petrus abnegator Dei: Joannes, adolescens stolidulus: Matthæus, fœnerator. Nec ullo

pudore retinebantur, quominus ita aperte blasphemarent. Postea quum viderent se ita alloquentes omnibus esse horrori, tectius & obscurius agendum esse animadvertunt: Ut simulantes se Scripturam minime rejicere, in allegorias ipsam converterent & detorquerent in alienos & peregrinos sensus: equum in hominem transformantes, & (quod vulgo dicimus) fingentes nubem laternæ cornu esse. Quam astutiam à Priscillianistis acceperunt, qui olim hoc artificio utebantur, & in eo à Manichæis differebant. Postea, quomodo talibus allegoriis invertant & torqueant Scripturas, tractabimus. His enim quæ nunc refero, solum ostendere volo, quam viam sequuti sint, & quales fuerint eorum antecessores. Quantum ad Deum & animarum substantiam, tametsi non eodem omnino modo, quo Manichæi, loquuntur: quæ tamen obstrepunt & obscure mussitant, eo redeunt, unicum tantum esse spiritum, Deum scilicet: ex altera parte, mundum: creaturas omnes nihil esse, nisi quod homines spiritu Dei, qui in ipsis est, conservantur, quoad sese subduxerit: quod autem præter id habent, non nisi mundum esse, aut Satanam, aut nihil. Si quis eorum sectæ sit, ipsum factum Deum, atque animam ipsius spiritum Dei esse aiunt, nec tamen pluris ipsum faciunt, quam equum: quia nihil in ipso est, præter mundum, quod nihil est. Quod si rem ad vivum persequamur, comperiemus eos somnia sua super fundamentum Manichæorum ædificare, quod attinet ad duo principia: nisi quod faciliorem viam invenerunt, quam Manichæi, qua seipsos Deos facerent. Nam purgationum & exorcismorum loco, in quibus illi multum operæ ponebant, hi sui purgandi causa nihil aliud habent, quam ut claudant oculos, ac omne boni & mali discrimen tollant, & sopiant conscientias, ne quo inferorum timore percelli possint, tuncque sunt Angelis nitidiores. Quicquid Christiani de vita æterna, de resurrectione tenent, ipsis fabula est. Hoc enim imaginantur: animam hominis, quæ est Deus, ad seipsam redire, quum ad mortem ventum est: non ut tanquam anima humana, sed tanquam Deus ipse vivat, sicuti ab initio, quod postea pluribus declarabitur. Quod attinet ad diversos discipulorum gradus, Manichæorum omnino sequuntur morem. Nec enim facile prodeunt, quo se patefaciant: nec unicuique, quod animo gerunt, declarant: sed diu suspensos tenent, & per longas ambages circumagunt, quos volunt ad sectam suam adducere: nec prius arcanum excubiarum symbolum, ut aiunt, ipsis revelant, quam perspiciant ita à se fascinatos esse, ut facile quicquid voluerint, persuadeant. Solum iis qui velini jurejurando astricti sunt, detegunt mysteria sua: nisi quod primarii doctores sibi semper capita aliqua reservant, quibus existimationem suam & dignitatem tueantur. Nunc comparationes istas attigisse sufficiet: nam ordo quem sequi instituimus, ut pluribus rem tractemus, postulabit.

Cap. IV.

Quale fuit initium sectæ Libertinorum, quique ejus fuerunt præcipui duces.

Equidem si in universum comprehendere aut recitare vellem omnes, qui hunc Libertinorum titulum assumpserunt, quique ad vagas istorum imaginationes accesserunt, de quibus hoc libro tractare institui, nunquam finem facerem. Etenim variæ fuerunt sectæ, tum in Hollandia, tum in Brabantia, cæterisque inferioris Germaniæ regionibus. Sed quia iis solum scribo, quibus linguæ Gallicæ usus est, ab iis quæ in aliis regionibus acciderunt recitandis, tanquam à re superflua, abstinebo. Mihi satis erit, si commonefecero paucis, quomodo venenum hoc ad nostrates pervenerit: quique primi hic atque illic ipsum sparserunt. Quod ut narrare incipiam: à quindecim annis & eo plus, Flander quidam nomine Coppinus Insulanus, vir indoctus, cui nihil omnino erat quo se promoveret, præter audaciam, fæces istas, in ea civitate qua natus erat, commovere cœpit. Postea subortus est alius nomine Quintinus, qui tantum colligit famæ, ut prioris extinxerit memoriam: adeo ut hujus sectæ caput & auctor existimetur. Et qua superbia ganeo iste præditus est, hac existimatione vehementer oblectatur, ac diligenter cavet, ne mentionem faciat illius magistri: aut ab eo quicquam videatur didicisse. Hic ex Hannonia aut circa eam regionem natus est. Ex quo autem tempore in Franciam venerit, non satis scio. Hoc tamen scio, me ante annos decem illum vidisse. Tunc illi societate conjunctus erat quidam, nomine Bertrandus: quidam à Moletrinis, qui nuper aut Deus aut nihil factus est, ex eorum opinione: id est, excessit è vita. Ego vero non solum ipsos nollem falso criminari, sed siquis id faceret, pro viribus impedirem. Tamen dissimulare non possum quod ex Stephano à Fabrica intellexi (cujus recordatio, ut sancti Christi martyris, inter fideles sancta esse debet) nempe istos potius ob maleficia, quam ob verbum Dei, è patria sua egressos esse. Intelligo etiam, tertium quendam nomine Claudinum Persevalum his adjunctum fuisse. Hi omnes tam egregiam operam navarunt, ut quam plurimos corruperint in Francia: adeo ut nullo habitarint in loco, quem purum & integrum ab hac contagione reliquerint. Quanquam interim idem agere & moliri in patria sua non desierint, ut simpliciores & idiotas aut quos reperiebant, ad sui imitationem appositos, seducerent. In quo ita profecerunt, ut horribile auditu sit, quam infecta sint illic omnia. Verum, quod omiseram, opem etiam eis quidam sacrificulus, statura parvus, quem Antonium Pocquium vocant: quem etiam à tribus annis cognovi. En totius ordinis primi doctores, & veluti Patriarchæ. Postea eorum exemplo unusquisque, quemadmodum & illi, aliquid nominis sibi comparare visus est. Flandris, Hollandis & Brabantinis, ut jam dixi, abstinebo. Sed in Gallica lingua, jam veluti examen Doctorum hujus sectæ reperietur, qui tertio statim die eum gradum adepti sunt: nec quisquam eorum est, qui maximus esse non appetat. Nec profecto mirum est. Non enim idem est, ac si doctum aut præclaro ingenio præditum esse ad aliquam existimationem consequendam oporteret: sola enim impudentia illic palmam obtinet. Ac certe omnes, de quibus sum loquutus, adeo ignari sunt supra quam dici potest. Nec quicquam eorum sermonibus inest, ut vulgo dici solet, aut rithmi aut rationis, non magis quam si cetariæ de astrologia disputarent. Quod autem Quintinus ejusque socius ex sartoribus Doctores facti, atque ita immutati sunt, id in causa fuit, quod delicate & molliter vivere vellent: nec sibi putarent labores convenire. Propterea commodius omnino existimarunt, ut quemadmodum sacerdotes & monachi cantillando, sic ipsi garriendo vitam quærerent. Tametsi alter eorum hostiarius, alter cubicularius libenter fieri sustinuerit. Quod ad Antonium attinet, putavit amœnæ sibi voluptati fore, si postquam Missam suam cecinit, has speculationes ruminaret. Nec enim hujus conditionis homines multum habent negotiorum, quibus occupentur. Sed quum explicatum fuerit, in quo sita sit eorum sapientia, adhuc apertius perspicietur, quam facile sit strenuum se gerere ad magnam famam statim colligendam. Duæ rationes me ad istos infelices nominandos impulerunt, qui alioqui ne mentione quidem ulla digni sunt: tantum abest, ut chartæ debeant eorum nominibus conspurcari. Primum nonnulli

qui

qui ignorabant quid sibi vellet Libertinorum nomen, id Quintini nomine cognituri sunt. Expedit etiam belluas adeo perniciosas nota aliqua insigniri, ut dignosci possint ab unoquoque: nec quisquam non monitus damnum aliquod recipiat. Cæterum minime ignoro me haud gratum omnibus facturum, quod eos nominem. Sed quid agerem? Quum quatuor ganeones (aut tres saltem) video, qui plusquam quatuor millia hominum in exitium duxerunt, etiamnum hunc assidue lapidem volvere ut evertant veritatem Dei, miseram Ecclesiam dissipent, in errorem abducant omnes, quos irretire possunt, blasphemias execrabiles spargant, & quod omnium deterrimum est, totum orbem perturbent ea confusione, à qua bestiæ ipsæ abhorrerent: an tacere debeo aut dissimulare? Quam vero crudelis essem, si ut parcerem alicui, aut placerem, & sinerem ab iis vastari & destrui omnia, neque monerem homines, ut sibi præcaverent? Si scirem viam aliquam à latronibus obsideri, nonne meum esset id revelare, ne miseri viatores in eorum manus inciderent? An ego veneficos celare deberem, qui in universi alicujus populi necem conspirassent? Nullum est autem latrocinium adeo scelestum, nec venenum adeo perniciosum, quam execrabilis hæc doctrina: quæ eo tendit, ut non solum Christianam religionem, sed etiam honestatem omnem atque humanitatem dissipet ac deleat, quæ hactenus etiam inter Turcas ipsos atque infideles semper valuit. Si igitur hoc facerem, merito ipse censerer homicida: quum malo veluti assensum præberem. Egone obmutescerem, quum istos video ita Christi nomine abutentes, ut ejus prætextu abominationem omnium, quæ unquam in universo orbe fuerunt, teterrimam introducant, ac ipsi Christo probrum inurant, quo diabolo deterior censeri possit. Hoc si facerem, nonne essem cane væcordior, qui dominum suum invadi non sinit, quin saltem oblatret? Elato igitur clamore vociferari cogor: si ulli unquam fuerunt hæretici, qui effræni & profusa libidine, non dico falsas opiniones & errores, sed execrabiles & horrendas blasphemias protulerint, omnes fuisse ab his superatos. Nunquam talia fuerunt monstra, adeo unquam abominanda, quam Quintinus, cum sua cohorte. Præclarum profecto esset me Papam ejusque socios atque ministros pro viribus infamare (nec enim aliter Ecclesiam Dei ædificare possum, quam bellum gerens cum iis, qui eam diruere conantur) interim autem istis parcerem, qui hostes Dei sunt longe perniciosiores, veritatemque ipsius magis evertunt. Nam Papa aliquam adhuc religionis formam relinquit: spem vitæ æternæ non tollit: docet timendum esse Deum: aliquod statuit boni & mali discrimen: Christum verum Deum atque hominem agnoscit, aliquid auctoritatis tribuit Verbo Dei. Istis autem, hic finis propositus est, ut cælum terræ misceant: omnem religionem in nihilum redigant: omnem ingenii humani cognitionem deleant: sopiant veluti lethargo conscientias: nec ullum prorsus inter homines & bestias discrimen relinquant. Causa cur tamdiu tacuerim, ea fuit, quod tam absurda deliria placide evanescere, priusquam in hominum notitiam venirent, optabam. At quum Dominus colluviem istam tam late spargi siverit, ut publica sit contagio, nullum jam silendi tempus est. Quamobrem nemo conqueri poterit, quod tam scelestos homines detegam: nisi etiam prodere velit se non invitum opem eis laturum ad nocendum, eorum nequitiam tegendo. Si qua ratio esset supprimendæ eorum turpitudinis, hac lege ne silentio aleretur, eam libenter tenerem. Sed quum omnino necesse sit me digito ipsos commonstrare, ne nocere pergant, nemo certe offendi debet, præsertim quum diuturnitas moræ, me necessitate prorsus urgeri ostendat. Si prima facie sic efferbuissem, ut scripsissem adversus ipsos, tametsi officii mei fines non essem prætergressus, tamen morosus aliquis me nimiæ festinationis arguendi colorem habuisset. Nunc autem quum post longam expectationem mihi nullum aliud remedium supersit: si quis iniquo animo ferat, quomodo suspicionem eluere poterit, quominus eorum conscius ac fautor censeatur? Quinimo quisquis vel tantillum zeli habet, potius niti debet, ut cognoscantur à summis & infimis. Ac omnes ad pueros usque ipsos conspuere in faciem prætereuntium deberent, ut hoc execrationis signo, pudore afficerent eos, qui dum ipsos tuentur multis animarum millibus exitii causa fuerunt: præter offendicula & remoras, quibus Euangelii cursus vehementer retardatus est: ac, ne in posterum magis retardetur, periculum est, nisi Deus Optimus Maximus infinita bonitate sua obviam eat. Quod ad infamiam, quæ illis inde inuri potest, an mihi curæ esse debet illorum famam tueri, qui sacrosanctum nomen Dei, & verbum ipsius majori probro & ignominiæ exponunt, quam ullum fuerit idolum ab initio mundi? Adhæc, major adhuc ratio me ad hoc faciendum impellit. Quantum enim perspicere potui, canes isti hac utuntur astutia, ut sese insinuent sub prætextu nominis servorum Dei, sicque simpliciores seducant. Sicuti à duobus jam circiter annis, quum Antonius Pocquius aliquod tempus in hac civitate egisset, ac dissimulasset nefariam doctrinam suam: discedens hoc agebat, & sollicite curabat, ut testimonium aliquod ex me haberet, quo sese juvaret apud eos, qui mihi aliquid tribuunt auctoritatis, acsi diabolicos ejus errores approbarem. Personam vero suam non sic callide egerat, quin saltem eum pro deliro & fanatico homine habuissem: ut in cœtu etiam nostro eum monui: quamvis nequitiam ejus ignorarem, quæ postea mihi comperta fuit. Certior enim factus sum ipsum tunc, ex Hannonia & Artesio à spargendo veneno suo rediisse. Quum se nihil à me elicere posse perspexit, tum mihi allegavit fratrem nostrum, Martinum Bucerum, (cujus nomen apud Christianos omnes honorificum esse debet) quod ei denegabam, facile concessisse. Unde apertissime constat, istum, dum venenum suum celabat, probum illum Dei servum fefellisse: ut postea ejus auctoritate abuteretur: atque aditum sibi patefaceret ad eos, qui aliquo Dei timore tenentur. Quæso, an silendum mihi est, quum oculis ipsis intueor impuros istos atque impudentes, nobis, id etiam ignorantibus, quasi lenonibus uti, ut miseras animas corrumpant? Quam strenue silentio nostro abutentur, quum adeo inverecundi sint, ut nefariæ doctrinæ suæ à nobis approbationem extorquere velint? Quamobrem, æquissimum est eis larvam detrahere, qua aliam formam induere nituntur, ut detestabiles conatus suos perficiant, hoc est, ut honorem Dei evertant, & salutem animarum.

CAP. V.

Qui fieri possit ut adeo Belluinæ factionis tot sint asseclæ: ubi etiam tractatur, quæ hominum genera eam sectantur.

Dicet hic quispiam: quum hæc doctrina adeo absurda sit, neque solum sacrosanctæ Scripturæ, verum etiam omni humanitati repugnet: quum etiam ejus doctores adeo rudes & ignari sint, qui fieri potest, ut tot sectatores habeant? unde fit ut multos ad se adducant, qui antea puræ Euangelii doctrinæ gustum habuerunt? Primum, sicuti Dominus sectas excitari sinit, ut uniuscujusque constantia probetur: & boni à malis discerni possint: ita declarationem talem fieri, itaque evenire necesse est, ut plurimi, qui in speciem Euangelium sequi videbantur, & formam Christianorum induerant, tandem quales sunt, pa-

tesiant : ut pergetur ejusmodi fæcibus Ecclesia Christiana : sintque exemplo cæteris : quo discant omnes, cum Deo minime jocandum esse. Verum præter radicem communem & quasi matrem omnium hæresum, arrogantiam videlicet, aut confidentiam, si propius intuemur, comperiemus duo vitia in causa fuisse, cur tanta hominum multitudo in hosce errores incideret. Nonnulli enim stultæ curiositati addicti, ad vanas & superfluas quæstiones animum appellebant : quum debuissent utilia & ædificationi propria quærere : nec Scripturæ simplicitate contenti, in vanis & frivolis speculationibus, velut in aëre volitabant : quo vel satisfacerent insanæ & improbæ suæ cupiditati, vel se subtiliores esse, ac sublimiora persequi ostenderent.

Alii, qui Euangelii puritate imbui cœperant, ea abusi sunt, non tantum ceu scientia profana, sed etiam ut effrenem licentiam sibi sumerent, ac vitam ducerent flagitiosam & dissolutam : aut quum perspicerent id Euangelio minime permitti, sed potius ipso quasi freno se cohiberi, secessus aliquos aut diverticula quærebant, ubi sese in omnem turpitudinem profundere ipsis liceret. Ac quidem certe omnes hujus sectæ discipuli, fere sub ista duo genera comprehenduntur. Aut enim sunt fanatici, qui stultas & evanidas quæstiones solum movere cupiunt, & in rerum inutilium occupatione delectantur : aut homines profani, qui jugo Christi ferendo fatigati, deinceps sopire voluerunt conscientias suas, ut sine ulla religione, Satanæ inservirent. Verum adhuc quæri poterit : qui fieri possit, ut ii qui studium suum in eo applicant, ut majora inquirant, quam ad se pertineant, se ineptiis adeo puerilibus stupefieri sinant, quibus rudissimi omnium atque obtusissimi haudquaquam fallerentur ? Ac vehementer quidem novum videtur, eos, qui quam longissime à Deo fugere cupiunt, ut suo arbitrio vivant, posse deliriis tam absurdis acquiescere. At respondeo, justam esse vindictam Dei, qua ipsos in reprobum sensum tradit, ut bestiis sint persimiles, nisi quod speciem & figuram hominum gerunt. Quanto enim dedecore Deum hujus sectæ principes affecerunt, dum vagi ipsi & tanquam abreptitii, investigandis novis quæstionibus incumbebant, acsi cælestis sapientia, quæ nobis per Euangelium revelata est, pro ipsorum magnitudine nimium simplex & abjecta foret. Quum Deus idoneus ipsis magister non videatur, nonne æquissimum est eos ab ipso tradi Satanæ, & ad ejus scholam ablegari ? Quum intra veritatis terminos ingenium eorum contineri nequeat, nonne in labyrinthum fallaciarum ingredi necesse est, ubi via aut semita nulla sit ? Qui vero doctrina Euangelii sic abusi sunt, ut ea occasione se à recta vivendi via subducerent : aut quia eam, ut nimium austeram, ferre non potuerunt : nonne digni erant quibus sensus communis, & omne boni & mali discrimen tolleretur ? Cognoscamus ergo Deum sic ulcisci contumeliam, quæ verbo suo irrogatur, dum ab aliis habetur contemptui, ab aliis in occasionem flagitiosæ licentiæ rapitur. Quum autem homines sic se à verbo Dei excluserunt : quo solo tanquam lumine ad rectam viam dirigimur : hanc
2 Thess. 2. vers. 9. Pauli sententiam in ipsis impleri oportet : nempe, ut Deus det efficaciam Satanæ, quo eos quocunque libuerit abripiat. En, paucis causas præcipuas retuli, cur Quintinus ejusque socii tot habeant sectatores. Cæterum, haud inficior, quin astutia qua utuntur, plurimum ipsos juvet. nam initio, tam novo atque insolenti sermone utuntur, ut rapiantur idiotæ, credentes se in cælos sublatum iri : sicque auditores suos diu suspensos tenent, quoad ipsos ita fascinarint ut persuadeantur, umbram, quod dici solet, esse arborem. Hac porro ratione plurimos ab ipsis illaqueatos esse certissimum est. Eos enim qui sese facilius committunt, pedetentim hac & illac circumducunt, sicque novo illo & obscuro loquendi genere stupefaciunt, & perstringunt oculos, ut album (quod vulgo dicimus) à nigro distinguere non possint. Nec tamen in tam crassa ignorantia & deliriis adeo stultis & absurdis quicquam proficerent, ut ad se allicerent homines, sicuti faciunt, nisi Dominus eos punire vellet, qui se irretiri sinunt, eosque in reprobum sensum traderet, quod nec sibi nec verbo suo acquiescere voluerint. Denique præcipua quædam est causa, quæ spectat ad principes & omnes magistratus cujusvis ordinis : nempe quia nituntur impedire, quominus sana Dei doctrina in eorum ditiones perveniat, eamque abolere conantur & extinguere : dum eos persequuntur, qui aut eam annunciant, aut vias sternunt, quibus ad ipsam perveniri possit : quibus denique possunt modis, eam procul rejiciunt & propulsant. Ideo Dominus eos punit, dum sinit ipsorum regiones hac colluvie infici. Nonne vero æquissimum est, quum rejiciant benedictionem Dei, ejus loco maledictionem illis succedere ? Hoc quidem minime cogitant, quin potius existimant gladiis & ignibus sese quod volunt facile effecturos. Verum falluntur. Quicquid enim moliantur & faciant, fortius erit verbum Dei, ac superabit impedimenta omnia, quæ ad abrumpendum ejus cursum ab ipsis objiciuntur : atque Ecclesia ipsa augebitur in mediis persequutionibus. Interim efficiet Deus, ut flagitiosæ sectæ magis ac magis in ipsorum regionibus pullulent, quibus eorum populi corrumpantur, quoad in tantam confusionem venerint, ut nemo hominum mederi possit. Nihil enim proficient, quamdiu eo utentur consilio, quo sine discrimine puniunt omnes, qui Antichristi superstitionibus adversantur : quoniam nulla est alia evellendis impiis sectis & hæresibus apta ratio, quam si puræ Dei veritati, quæ una suo splendore tenebras fugat, locus detur. Quod ipsa experientia apertissime docet.

Cap. VI.

Quibus remediis cavere quis possit, ne in Libertinorum errores incidat : aut si jam forte inciderit, sese eripiat.

Quum Dominus promiserit sese cognitionem sui patefacturum iis, qui in timore & humilitate ipsum quærent : si ad eum cupimus accedere, hoc iter teneamus. Demus, videlicet, operam, ut eum cognoscamus in Domino Jesu Christo : nec tantum nobis arrogemus, ut putemus nos in tantam sublimitatem proprio ingenio evolaturos : sed rogemus ut nos idoneos reddat, ad capessendam ejus doctrinam : quod nequimus efficere, nisi prius abjecerimus istam arrogantiam, ne plusquam par sit sapere appetamus. Uuum in- *Rom. 12. vers. 16.*
quam Deum cognoscere optemus in Christo Jesu, nec quicquam aliud nobis propositum sit : ut re vera Deus nihil aliud nobis verbo suo proponit. Nec tam moroso ingenio, aut delicatis auribus præditi simus, quin acquiescamus puræ & simplici veritati, in qua infiniti Dei thesauri inclusi sunt. Ne profanemus verbum Dei, ipsum aut in vanam & infrugiferam scientiam, aut in alium usum, quam in ædificationem conferendo. Ne in vanum recipiamus ipsum : contemnentes tum minas & terrores judicii Dei, tum gratiam quæ nobis in eo offertur. Denique, ut sciamus quem in finem nobis datum sit Euangelium : atque ipsum, sicuti Deo placet, recipiamus. Reputemus qualiter animis nos esse comparatos oporteat : atque à Deo, ut nos ita formet,

preci-

precibus postulemus. Tunc verendum non erit, ne hæretici nobis oculos configere possint, quo nos à Deo avertant. Atque in primis ne vereamur nos ita ab eo destitutum iri, ut in hanc belluinæ Libertinorum sectæ abyssum ruamus. Hæc admonitio ad omnes spectat. Dominus infinita misericordia sua cœperat Principum aulas per verbum suum visitare. Multi oblectamenti loco Euangelium sumere voluerunt. Nos quod illis accidit, spectantes: eorum exemplo, tanquam speculo, utamur. Speculum persimile habemus in quæstorum ærariorum mensis, & hominum otiosorum secessibus, in mercatorum tabernis, atque in officinis opificum. Ne igitur simus tanquam arundines omni vento agitatæ: agamus radices in Domino Jesu Christo, ne pueris infantibus similes simus, omni deceptioni expositi: confirmemur & augeamur in ipso: in Domino, inquam, nostro, Jesu Christo, qualis jam olim demonstratus est à Prophetis, & plene in Euangelio exprimitur. Quod si nonnulli levitate seducti fuerunt, ne sibi placeant in suo malo: ne obdurato sint adversus Deum animo: ne ad sanctas admonitiones, quas hic audituri sunt, aures obstruant: ne sua sponte inebrientur, quo omne judicium sibi tollant, ne semisopitas conscientias suas obstupefaciant: verum excitari se patiantur, ab eo, qui Sol est justitiæ: qui in mundum venit, ut nobis illucesceret. Sustineant omnes una, dum eis animadvertere liceat monitiones, quibus agam cum ipsis: ut sint veluti notæ, quibus sibi caveant, ne imprudenter intercipi possint. Spero enim, adjuvante Deo, me sic ad vivum monstra ista depicturum, ut unicuique etiam eminus animadvertere & ab istis sibi cavere liceat.

CAP. VII.

De idiomate & forma loquendi, quibus utuntur Quintinistæ.

PRimum, quemadmodum circulatores, aliique errones, quales sunt, qui ex Bohemia profecti per totum fere orbem vagantur, cæterique ejus farinæ homines, peculiari quodam sermonis genere utuntur, quod à nemine, nisi suæ factionis & fratriæ intelligitur: ita ut coram hominem fallere, ac prodere possint non sentientem: sic Quintinistæ peregrina & insolenti utuntur lingua, qua sic cornicantur, ut nihilo plus perspicuitatis insit, quam in avium cantu. Non nego, quin utantur communibus vocabulis, sed ita significationem eorum deformant, ut nemo intelligat qualis proposita sit materia, de qua agitur, nec quid negare aut affirmare velint. Id quidem malitiose agunt, ut possint clanculum, velut ex insidiis idiotas circumvenire. Nemini enim revelant abominationum suarum mysteria, quæ sub illis verborum tegumentis latent, præterquam iis qui jam jurejurando sibi astricti sunt. Quos enim adhuc pro novitiis habent, iis nihil omnino patefaciunt: & quasi obstupescentes ad eorum verba hiscere sinunt. Ita sub istis ambagibus, tanquam latrones in latebris suis sese occultant. Atque hi quidem sublimes sunt illi sermones, quos Petrus & Judas bullis & spumis comparant, quod nihil ex eis consequatur: sed dum aliorum mentes suo sublimi stylo in errorem abducere student, se quoque ita abripiunt ipsos, ut quid garriant minime intelligant. Memini quum aliquando Quintinus in magno hominum cœtu videret me, garritum suum nimis acriter reprimere: ac ictum, quod aiunt, declinare vellet, dixisse: me orationem suam, quod eam minime intelligerem, improbare. Tum respondi me in iis paulo plura, quam ipsum intelligere: quod ea quæ dicebat nullo modo perciperet: mihi vero perspectum erat ipsum velle deliriis istis absurdis & perniciosis, hominum mentes fascinare. Quod quidem ita esse comperietur: nempe, sic ipsos in stultas speculationes suas se immergere, sicque involvere, ut neque cælum, neque terra illis appareat. Hac igitur nota discernantur ab aliis, quum sic loquentur, aut cornicabuntur potius, ut nihil intelligi possit. Lingua enim ad exprimendas cogitationes nostras à Deo creata est, ut una inter nos communicare possimus. Quo fit, ut ordinem à Deo institutum pervertant, qui confuso vocis sono verberant aërem: aut longis ambagibus circumeunt, ut alternandi materiam præbeant auditoribus, ac demum suspensos relinquant. Præterea, quum tractanda sunt mysteria Dei, Scripturam pro regula habere debemus. Sequamur ergo loquendi regulam, quam tradit, neque extra illos fines evagemur. Quum enim Dominus sciat ingenia nostra eo usque conscendere non posse, si tantum iis verbis, quæ majestatem suam decent, uteretur, sese parvitati nostræ accommodat: & quemadmodum nutrix balbutit cum infante suo, sic erga nos, rudioribus loquendi formis utitur, quo intelligi possit. Qui ergo hunc ordinem invertere conatur, nihil aliud spectat, quam ut sepeliat veritatem Dei, quæ percipi alio modo non potest, quam eo, quo Dominus nobis ipsam revelavit. En, cur laborandum erit in explicandis eorum ambagibus, ut in lucem quasi vi pertrahantur: sicque abominationes, quas tegere student, omnibus innotescant. Similiter Christianos omnes monitos esse oportet, ut quum eos sic obstrepentes audient, statim abrumpant sermonem, ac dicant: Aut eo sermone utamini quo Dominus nos instruxit, & in Scripturis usitato: aut abite, lapidibus atque arboribus verba facturi.

1 Cor. 14. vers. 19.

CAP. VIII.

De summa malitia & impudentia Libertinorum; qua se duplices & animo & lingua esse gloriantur.

VErum, adhuc effrenatius & magis projecta libidine præcipites ruunt. Nam absque ulla religione, nunc hoc, nunc illud afferunt: atque ad auditorum voluntatem & arbitrium sese transformant. Quin etiam vehementer in eo gloriantur, & magni se æstimant, quod ea simulatione uti norunt: Atque adeo hic unus est ex præcipuis capitibus theologiæ ipsorum: artem simulandi, & sese transformandi nosse oportere, quo facilius hominibus imponant. Quod, an impudentiam, an malitiam vocem, nescio. Quum enim simplicitas præcipua sit virtus, quæ apud nos commendata esse debet: naturæ omnino perversæ signum est, siquis eo animum applicet, ut nunc hac, nunc illac sese inflectat, anguium more, & complicet, ut ex eorum manibus, qui ipsam tenere putant, elabatur. Rursum, verecundiam omnem ipsos prorsus abjecisse oportet, dum nullo afficiuntur pudore, quod eis exprobretur nullam esse in eorum verbis fidem nec constantiam. Ex eodem fonte manat hæc simulatio, qua sibi permittunt omnem speciem induere, quo placeant hominibus. Quemadmodum nulla est ipsis religio coram idolis se prosternere: ita se omnibus superstitionibus Papistarum adhærere simulant, quod ex eorum opinione externa omnia in hominis Christiani libertate posita sint. Verum hoc argumentum in aliud caput reservo. Tantum hoc strictim attingere volui, ut moneam lectores, magnam istis esse oblectationem in ridendis & subsannandis, tum gestu, tum sermone hominibus: & veste, quod aiunt, subinde invertenda: ita ut qua ex parte apprehendi possint, nescias. Hinc fit, ut si hodie Quintinus vinctus teneretur sive à Christianis, sive à Papistis, & staretur ipsius confessioni, non multum esset anxius. Certus enim esset de sua liberatione, quod tum horum, tum illorum voluntati assentiretur. Neque tamen

 pro-

propterea doctrinam suam abnegaret. Primus enim fidei ipsorum articulus est, ut jam dixi, hoc artificio utendum esse, ut bilingues sint, & in multiplices species sese transforment. In quo nullos alios judices præter ethnicos habere velim, à quibus condemnentur. Noverunt enim ipsi, ac pronuntiarunt probæ naturæ nihil tam esse contrarium, quam ita se astute transformare: adeo ut ex eorum sententia præstabilius sit leoni, quam vulpeculæ similem esse. Verum neque hoc ipsi adhuc contenti sunt, nisi etiam Deum probro afficiant: dum se hoc ab ipso didicisse asseverant: seque muniunt eo loco Psalmi
Psal. 2: 4. secundi: Qui habitat in cælis, irridebit eos. Hinc probare volentes, Deum simulatorem esse. En quomodo applicant Scripturas. Propheta significans, Deum, judicium quod in iniquos & Ecclesiæ persecutores laturus est, differre, & ad tempus sinere impunitos, non quod dormiat, aut remedium nullum afferre possit, sed potius quod eorum audaciam rideat, quoad tempus exitii ipsorum advenerit, utitur his verbis, idque nostri consolandi gratia, ne animum despondeamus, quum rerum potiuntur scelerati homines, neque interim nobis apparet auxilium Dei. Putidi vero isti hoc sic accipiunt, quasi Deus irrisor quidam esset, Protheum quendam se faciens, quo imponat hominibus. Eodem etiam crimine po-
Mat. 13. stea Christum onerant. Ad id allegant responsum,
vers. 11. quod Apostolis dedit: ipsis quidem clare exponenda esse secreta regni Dei: populo autem, qui audiendæ simplicis & apertæ veritatis indignus erat, se loqui in parabolis. Quasi vero Dominus noster Jesus Christus, parabolis utens, album, nigrum esse dixerit, aut aliud pro alio supposuerit, ut circumduceret animos auditorum: aut potius eo adduceret, ut quod ab ipsius mente alienissimum erat, conciperent. Quales fuerint similitudines aut parabolæ, de quibus agitur, perspicuum est: sunt enim ad ea, quæ proponebat, significanda convenientes & aptissimæ. Cui vero usui apta sint, cognoscitur. Primum, ut ornamentum atque etiam majestatem afferant orationi, dum auditorum animos excitant, & attentiores reddunt. Deinde, ut eosdem strictim pungant, atque occasionem præbeant secum accuratius considerandi. Fateor quidem ipsas expositione indigere, quod res sub figuris insinuentur, Sed quid populum eas intelligere prohibebat, nisi quod aspernabatur? in ignorantia sua delitescere, quam discendi causa inquirere malebat. Jam olim veteris Testamenti tempore, testatus fuerat Deus
Jesa. 45. per Jesaiam Prophetam, se non clanculum aut in la-
vers. 19. tebris loquutum esse: nec frustra sui inquirendi mandatum populo dedisse. An tanto dedecore afficiemus Christum, ut dicamus ipsum in mundum venisse, ut clarum lumen obscuraret, aut potius extingueret? ut rebus perspicuis offunderet tenebras, & involveret ea, quæ plana & expedita erant? Quomodo id in eum competeret, qui Sol est justitiæ, Lux mundi, & cujus officium est tenebris lumen afferre? Nonne atrocissima hæc contumelia est? Præterea multum abest, quin ea quæ Paulus de Euangelio prædicat, conveniant cum iis, quæ isti obtendunt. Testatur enim planam & illustrem esse doctrinam, qua facies Dei nobis in Christo Jesu patefiat, sublato omni velo, quo noster intuitus impediri posset. Deinde adjungit, si quis in tam clara luce nihil videat, eum à diabolo obcæcatum esse. Lectoribus cogitandum relinquo, quantum sit discriminis inter Paulum & istos nebulones. Jactat enim se doctrinam claram, certam, puram, omnibusque expositam habere: inquiens, eum, qui obscuritate utitur, pudoris velum assumere, quo turpitudinem suam tegat. Hi vero vehementer laborant in eo, ut non solum intorqueant doctrinam suam, adeo ut neque initium, neque finis appareat: sed etiam, in hac & illac ipsam invertant, & præstigiatorum more subinde transilire cogant. Quod attinet ad exemplum Christi, quo se Mat. 13.
armare volunt: necesse esset ipsum sese abnegare, vers. 28.
quo istis adhæreret. Nec enim naturam habet Euangelio suo contrariam. Atque, ut jam monui, non est loquutus in parabolis, ut ambigua oratione uteretur, aut sine ulla intelligentia deblateraret: sed potius, ut infigeret animis auditorum doctrinam suam, & plus ei ponderis adjiceret. Et quamvis infideles nihil intelligerent, neque ullam utilitatem referrent: non tamen propterea ænigmata confusa dicenda sunt, sed potius intuendum, cujus culpæ assignari debeat. Id autem aperte exprimit, crebrius hoc repetens: Qui habet aures audiendi, audiat. His enim significat permultos esse surdos, quibus frustra fiunt verba, aures enim minime accommodaturos. Tandem concludit in iis dictum Jesaiæ comprobari: obcæcatos esse animis, & induratos corde, ut pereant in incredulitate sua. Quocirca si veri imitatores Domini esse velint, Pauli exemplum 2 Cor. 4.
sequantur, auferant ac rejiciant vela omnia, quæ de- vers. 4.
decoris signa sunt: purumque ac syncerum Euangelium doceant, quod nemini sit intellectu difficile, præterquam iis qui mentem suam incredulitate abalienarunt. Alioqui, eos in Christum blasphemos esse dico, quod sic agendo ejus simiæ videri velint. Hanc etiam auctoritatem adducunt: Nos serpen- Mat. 10.
tum prudentia præditos esse oportere. Sed quum vers. 16.
eodem in loco etiam columbarum simplicitatem requirat, utrumque una conjungamus: ac facile erit judicare, minime ipsum velle nos astutia malitiosa præditos esse, qua tergiversemur, & hominibus imponamus: sed tantum admonet, ne quid agamus inconsiderate. Quod si quis ampliorem hujus prudentiæ declarationem requirat, eam sumat ex ipso Paulo, ubi monet, ut quum nobis in medio mundo versandum sit, qui perversus omnino ac corruptus est diligenter caveamus, ne seducamur: verum scientes quæ sit voluntas Dei, recto cursu prudenter incedamus. Isti vero canes, sub præclaræ hujus doctrinæ specie, audacter mentiuntur, quoties eis commodum visum fuerit: neque solum in omnibus simulationibus & mendaciis suis sese excusant, verumetiam gloriantur: atque adeo innocentes homines in periculum mortis conjiciunt, quo ipsi evadant.

Cap. IX.

Quam auctoritatem Libertini sacrosanctæ Scripturæ tribuant.

JAm diximus istos initio aperte ridere solitos fuisse, si quis Scripturas allegaret: nec dissimulasse, quin eas pro fabulis haberent. Interim tamen non desinebant iis uti, si quis esset locus, quem in sensum suum torquere possent. Non quod eis adhiberent fidem: sed tantum, ut perturbarent idiotas, atque ita concuterent, ut tandem eos ad se possent facilius adducere. Si quis locus ipsis objiceretur, respondebant, nos literæ minime obnoxios esse: sed spiritum, qui vivificat, sequi oportere. Quinetiam porcus ille Quintinus, unumquemque Apostolorum aliquo scommate notaverat. Veluti Picardico suo sermone Paulum vocans vas fractum: Joannem, juvenem stolidulum: Petrum, abnegatorem Dei: Matthæum, fœneratorem. En quomodo ille fœtoris gurges putido ore suo blasphemare audebat. Et qui tam severe in eum animadvertere debuissent, ut cæteris exemplo esset, eum alunt & stipendio honorant. Equidem invitus de iis verba facio: verum si eis pepercero, Deus nec mihi, nec ipsis parcet. Quum autem animadverterunt bonos omnes tale sacrilegium detestari, quo sacrosanctum verbum Dei pedibus conculcatur: juxta fidei suæ articulum, quo statuunt bilinguem esse expedire, sese hoc amictu induerunt, sub quo nunc delitescunt: nempe, quod non profitentur se sacrosanctas Scri-

pturas

pturas rejicere: sed eas admittere fingentes, majorum suorum Priscillianistarum, de quibus loquuti sumus, exemplo, detorquent, & in allegorias commutant. Quicquid sit, non majore afficiunt honore verbum Dei, dum sic ipsum deformant, quam si omnino abnegarent. Semper enim hoc retinent principium: Scripturam in naturali sensu suo acceptam, literam mortuam esse, atque occidere: ideoque missam esse faciendam, ut ad Spiritum vivificantem veniamus. In quo sibi duo proponunt. Primum, ne simplici sensui Scripturæ acquiescamus, sed ludamus allegoricis interpretationibus. Deinde, ne adhæreamus iis, quæ scripta sunt, ut assentiamur omnino: sed sublimius speculemur, & revelationes novas inquiramus. Tametsi à Papistarum secta hæc multum diversa sit, longeque deterior ac perniciosior: utraque tamen hoc principium inter se commune habet, ut Scripturam in allegorias transforment, & sapientiam meliorem & perfectiorem affectent, quam quæ illic continetur. Utrique communi consensu hanc Pauli sententiam obtendunt,
2 Cor. 3. vers. 6. Literam occidere. Quia vero locum hunc ad se trahendo, nequiter depravant: necesse erit primum mentem Pauli declarare: deinde, ad ea, quæ ex ipsa consequentia esse volunt, veniemus. Apostolus eo loco Legem, si à Christo separetur, cum Euangelio comparat. Legem vocat Literam, quod sine gratia Dei frigida sit & inefficax, eo quod usque in
Rom. 2. vers. 29. corda non penetret: sicuti alio in loco Circumcisionem Literalem appellat, eam quæ solum fit in corpore, quod sit externa tantummodo ceremonia. Econtrario autem, Euangelium Doctrinam spiritualem vocat: quia Christus in ea comprehenditur, qui vivificat verbum, atque efficit per Spiritum suum, ut in animis nostris proficiat. Deinde ait, Legem si eo modo literalis manserit, occidere, quod nihil possimus in ea reperire, præter condemnationem. Quod paulo post declarat, quum addit, Prædicationem esse mortis. Econtrario autem Euangelium vivificare, quod afferat gratiam Christi, per quam in nobis fructum edit ad salutem. Hic simplex est Pauli sensus: ex quo nihil aliud elici potest, quam discere nos oportere, non esse separandum verbum Dei & quasi abscindendum à Christo, qui ejus anima est, ut postea etiam monet: per quem solum eam vim habet, ut nobis sit salutaris. Quid vero præclari isti interpretes? Formam scilicet novam introducere volunt, qua Scriptura, nasus, quod vulgo aiunt, cereus fiat: aut instar pilæ sursum deorsumque agitetur. Nec enim plus est firmitatis in allegoriis, quam, in bullis, quas pueri cum festuca emittunt. Certo certius est Paulum nunquam id cogitasse. Desinant igitur eum in testem producere, quo juvent causam suam. Alterum quod sibi proponunt, adhuc magis diabolicum est. Conantur enim nos à Scripturis avertere, ut in imaginationibus suis vagari, aut potius extra Scripturæ fines errare cogant: ut unusquisque somnia sua, & diaboli præstigias loco verbi Dei sequatur. Ut autem de vitanda ac repellenda adeo periculosa tentatione moniti sint Christiani omnes, quem in finem Dominus Spiritum suum nobis promiserit, notandum est. Non enim ideo promisit, ut prætermissa Scriptura, per nubes & aëra vagemur: sed ut veram ejus intelligentiam adipiscamur, eaque contenti simus. Hæc
Joan. 14. vers. 26. enim sunt verba Christi: Quum venerit Spiritus veritatis, patefaciet vobis omnia, quæ à me audistis. Videmus eum non promittere Apostolis Spiritum, qui novas doctrinas fabricet: sed qui solum eos confirmet in Euangelio, quod ipsis fuerat prædicatum. Deinceps, quum post resurrectionem, duobus discipulis suis mentes aperuit: nolebat peregrina, & quæ Scriptura minime continerentur inspirare: sed efficere, ut Scripturam ipsam intelligerent. Et vero, quibus uberius datus est Spiritus Dei, quam Apostolis? Nec tamen inde occasionem recedendi à Scriptura, aut eam contemnendi sumpserunt: sed contra, videmus ipsos omne studium & diligentiam adhibuisse, ut ei parerent, nosque sub eadem obedientia continerent. Quod ad Paulum attinet, absit, ut nos velit ab ea abducere. Quum enim totus in eo sit, ut ejus dulcedinis gustu nos alliciat, auctoritatemque ejus commendet, ut nobis persuadeat ne quid sciamus, aut scire cupiamus, nisi quod in ipsa continetur, asserens ipsam, ad docendum, exhortandum, arguen- 2 Tim. 3. vers. 16.
dum utilem esse: posse nos in omni opere bono reddere perfectos: illinc patientiam, consolationem Rom. 15. vers. 4.
sumendam esse, ut in spe confirmentur. Verbo autem Spiritus nihil eum superiore loco à Scriptura diversum significare, hinc apparet, quod prædicationem suam Spiritus ministerium vocet. Ad Thessalonicenses scribens, posteaquam monuit ne Spiritum extinguant, adjungit, ne prophetias aspernen- 1 Thess. 5. vers. 20.
tur. Quo declarat, suffocari lumen Spiritus Dei, si nos ab ejus verbo subducamus: verbo, inquam, quod nobis prædicatur. Scriptura enim & prædicatio, vera Spiritus Dei instrumenta sunt. Quocirca omnes illos pro diabolis habeamus, qui nos ab illis aut clanculum, aut aperte in alia diverticula abducent: eosque ceu venenum lethale fugiamus. Adhæreamus, inquam, puro & simplici verbo Dei, in quo plenissimam voluntatis suæ declarationem protulit: ac rogemus, ut per Spiritum suum (cujus etiam officium est) velit eam animis nostris infigere. Dicamus cum Davide: Domine, aperi oculos meos, & considerabo mirabilia ex Lege tua.

CAP. X.

Variis modis Libertinos abuti verbo Spiritus, quod semper in ore habent.

PRæter id quod nuper diximus, notandum est, eos nullum posse aliqua de re sermonem inchoare, quin nomen Spiritus statim ab eis proferant: vixque binas clausulas continuare possunt, quin subinde repetant. Id vero non solum in una significatione: sed quemadmodum rusticani parochi simulachrum aliquod quinque aut sex sanctulis accommodare solent, ut totidem oblationum generibus ornentur: sic ganeones isti, nomen Spiritus ad omnia applicant, quoties ipsis commodum videtur, ut omnibus modis res suas agant: aut saltem commune ex eo cibis omnibus condimentum conficiant. Verbum Dei spiritum esse aiunt. Dominus quidem semel hac loquutione usus est, inquiens: Verba quæ ego loquor, spiritus & vita Joan. 6. vers. 63.
sunt. Sed nemini dubium est, quin intelligat verba sua spiritualia esse, ac vivificare. Nam de ipsius corpore edendo agebatur. Quod Capernaitæ imaginabantur fieri modo aliquo carnali. Id autem non ita esse declarat. Quod ad hunc articulum pertinet: nulla controversia est, quin omnis doctrina Dei sit spiritualis, sicuti etiam docemus. Fanatici vero isti, nihil aliud in lingua gerunt, quo quid sibi velint, ignoratur: nisi quod novum quoddam verbum tanquam phantasma nituntur fabricare. Christum etiam spiritum vocant. Paulus ei semel hoc nomen, sed non simpliciter, attribuit. Vocat enim spiritum, id est, animam Legis: propterea quod sine ipso sit veluti mortua, sicuti jam diximus. Verum bestiæ istæ omnia sine ratione confundunt: nihilque ponunt inter Filium Dei & Spiritum ejus discriminis. Non omnes modos refero, quibus ipsi utuntur. Nunquam enim finem facerem. Hæc solummodo exempla allegare volui: quo fideles omnes moneam, ut si ab eis nomen Spiritus nominari audiant, observent in qua significatione accipiatur: ne se confusis rebus implicari sinant, quibus ratio nulla aut

sen-

sententia subjecta sit. Præterea, notandum est quum sic confuse nomen spiritus applicant ad omnia quæ ipsis in mentem venerint, non solum auditorum sensus perturbare, ea permiscendo, quæ distingui necesse foret: sed etiam illudere, suadentes ipsis se spirituales ac plane divinos, & jam cum Angelis semiraptos esse. In quo etiam optimos quosque initio decipi facile est, quoad perspectum habuerint, quo spectet hæc spiritualitas. Hæc autem dico, quod magna sit bonis omnibus offensio, quum magnam levium hominum multitudinem vident verbum Dei ad libidinem suam trahentium, atque libertatem Christianam vertentium in dissolutam licentiam carnis: aut dum sermocinantur de Euangelio, interim turpem & flagitiosam vitam degunt, & operibus suis Deum blasphemant, ore gloriam ei tribuentes. Si quis igitur vir pius in manus istorum impostorum incidat, atque audiat eos de spiritu tantum verba facere: verbum Dei nihil aliud quam spiritum esse: similiter Christum esse spiritum; nosque cum ipso spiritus esse oportere: vitam etiam nostram spiritum esse debere: prima facie videbuntur pietatis studiosi homines, & ardenti zelo præditi, quibus molestum sit videre sic pollutum verbum Dei, & omnium vituperio expositum ob flagitiosam pseudochristianorum vitam. Sic inescatus, bonam de iis opinionem concipiet: qua in amorem eorum inducetur, & eis quodammodo fidem adhibebit. Postea vero, venenum suum evomere incipiunt, & de sublimi illo sermone decidunt, ut inquit Judas, in doctrinam beluinam. *Jud. in Epist.* Nam, postea videbimus nullum quamlibet prostitutæ libidinis hortatorem, nullum latronem, nullum ex profligatissimis ac penitus desperatis hominibus esse, qui eo progredi ausit, aut ut omnia crimina approbet quantumvis execranda, quemadmodum probi isti spirituales faciunt. Quid ergo? dicet quispiam: an propterea spiritus nomen nobis suspectum esse debet? Minime vero: absit à me ut id cogitem. Eam ob rem ab initio dixi nos prudentes & circumspectos esse oportere: non ut ipsum aspernemur, aut rideamus: sed ut quem in usum accommodetur, possimus discernere. Si quis igitur hominem simplicem & candidum animadvertat, monentem verbum Dei spirituale esse, quo animi nostri in fide & vitæ sanctitate reformentur: si loquatur de invocatione nominis Dei, de bonis operibus, ac piis Christianorum exercitiis, purum ipsorum usum ex Scriptura demonstrans: si vere ac sine ullo fuco ea tractet: si vanitatem eorum reprehendat, qui in primoribus solum labiis habent verbum Dei, atque moneat in alium usum sumendum esse, is attente audiatur, adjuvetur etiam ab aliis, in reprehendendis ac corrigendis vitiis, quibus hodie scatet totus orbis. Verum si quis audiatur longa verborum ambage & circuitu utens, abrumpendus est ei sermo, ac quærendum quid significare velit. Quod si ita circumire pergat, & implicare sermones suos sinuosis flexibus, ut serpentes caudam, tum ad claram lucem pertrahatur etiam invitus: acsi latro aliquis aut scelestus è latibulis suis educeretur. En quomodo distinguemus inter lumen & tenebras, ne in omnium abominationum voraginem cum miseris istis præcipitemur: dum putamus nos eorum ope in cælum sublatum iri. Unusquisque etiam videt quo jure ac titulo Spiritualium nomen, quo gloriantur, usurparunt: adeo ut Christianorum nomen præ illo nihili putent.

Cap. XI

De primo Articulo Doctrinæ Libertinorum: quo docent unicum tantum Spiritum immortalem esse: Cui adjuncta est declaratio, quomodo id Scripturæ veritati adversetur.

JAm ad quæstionum tractationem veniendum est, quæ in hac infelici secta sunt, veluti articuli fidei. Primum, ut auspicato ordiantur, hoc statuunt: Unicum esse tantum spiritum Dei, qui sit ac vivat in omnibus creaturis. Ita in nihilum redigunt tum humanæ animæ, tum angelicæ naturæ essentiam. Tametsi refellendi istius erroris causa nihil proferrem, atque obmutescerem omnino: nemo tamen sani judicii vir, tantam absurditatem non abhorreret. Verum quanta abominatio sub ea lateat, quid è diverso doceat Scriptura, demonstrandum est. Olim quidem inter veteres Philosophos nonnulli fuerint adeo fanatici, ut imaginarentur unicum tantum spiritum esse ubique diffusum, omniaque animantia motu & sensu prædita, ejus esse partes, quæ ab ipso proficiscerentur, & ad ipsum tandem redirent. Sed quia ratio & experientia repugnant, nemo unquam moderati ingenii vir (de philosophis ethnicis loquor) tantam dementiam non improbavit. Superius sectas quasdam nominavimus, quæ olim Ecclesiam Christianam peturbarunt delirio non omnino simili, sed tamen multum affini. Nempe, ajebant animas ac cælestes spiritus ex propria Dei substantia constare, ut ardens carbo ex igne assumitur. Libertini vero ut omnes hæreticos qui unquam fuerunt, impudentia superent, ad veterem istam ethnicorum imaginationem redierunt: Unicum esse spiritum diffusum ubique. Absurda multa quæ inde sequuntur, hic minime tractabimus. Ea enim in suum locum differo. Nunc tantum essentiæ quæstionem attingam. Quum igitur unicum tantum spiritum statuunt, fingunt Angelos nihil aliud, quam inspirationes aut motus; non creaturas essentia præditas esse. Animarum nostrarum loco aiunt Deum vivere in nobis, vegetare corpora nostra, nos sustinere, atque omnes vitales actiones efficere. Præter alios autem pretextus, de quibus postea loquemur, hoc principium sumunt: nos non solum Scriptura, verum etiam natura doceri, spiritum æternum Dei, fontem atque originem rerum omnium esse. Quod ipsis libenter concedimus. Sed non inde sequitur, ipsum creaturis, ut essent ac subsisterent, non dedisse. Hæc enim valde diversa sunt: creaturas omnes à Deo proficisci, & quod à Deo creatum est, ipsum esse Deum. In ipso sumus, inquit Paulus, ac vivimus. Unde merito genus ipsius nominamur. *Actor. 17. vers. 28.* Verum id quidem: sed non significat, Deum esse naturam illam spiritualem, quæ habitat in homine. In ipso quidem subsistimus: quod fundamentum nostri in nobis minime situm sit. Sed inter opus & auctorem ipsum, magna est differentia. Nunc ab Angelorum tractatu supersedebo. Quale vero id est, negare hominis animam veram substantiam ac creatam esse? Nonne horrendum, hoc inter eos qui se Christianos vocant, in dubium revocari? Veruntamen quum sic acciderit, bellas ipsorum rationes audiamus. Unicus est tantum Deus, qui vere sit. Fateor: sed non propterea desinimus in eo subsistere: quemadmodum nos semel creavit ea conditione, nosque virtute sua tuetur. Paulus, inquit, vocat Deum solum immortalem. *1 Tim. 1. vers. 17.* Mihi vero bene convenit cum Paulo. Sed intelligit Deum solum ex seipso, & propria natura hoc privilegium habere, ita ut sit immortalitatis origo. Quod autem ex se habet, hoc per gratiam suam communicat animis nostris, postquam eas ad imaginem suam formavit. En validissimæ argumentationes ad confundenda omnia: ut Deus fiat creatura, & anima humana in nihilum redigatur. Si diabolica ista opinio coarguenda est, tam apertæ sunt rationes, ut testimoniis Scripturæ armari minime necesse sit. Anima humana ignorantiæ obnoxia est: Hoc Deo competere non potest. Affectionibus obnoxia est: Hoc nihilo magis Deo convenit. Quid vero de inconstantia & mutabilitate dicemus? quid de imbecillitate ejus atque fragilitate? quid tandem de peccato? Sophisticis profecto evasionibus suis nihil proficient, dum inquiunt opinationem tantummodo esse

in

in homine, non Spiritum Dei. Accedat enim Quintinus ipse, aut alius apostata ex ejus cohorte. Audebitne jactare se omnia, & scire, & posse? Id quidem asseret, sat scio, suo illo incognito idiomate. Verum hoc non admitto: ut Deus omnia sciat in cælo, idem autem ipse, quum in homine est, aliquid ignoret. Porro, talis eorum imaginatio est, Deum à seipso diversum esse: quod alius omnino in hoc mundo quam in cælo sit. Nonne multo me otio abundare oporteret, si profligandis hisce monstris diutius insisterem? Quamobrem ne frustra tempus in eo consumam, mihi sat erit digito commonstrasse. Cæterum, doctrina Scripturæ simplex & aperta est, Deum formasse animas nostras ad similitudinem suam: quæ sic in corporibus nostris habitant, ut quum inde excedunt, unaquæque ad eum locum redeat, quem sibi ipsa in hoc mundo præparavit: aliæ in quietem & consolationem: aliæ in angustias & tormenta inferorum. Verum de hoc ita abunde tractavi scribens adversus Anabaptistas, ut amplius verba facere supervacaneum sit.

Cap. XII.

Quid Libertini censeant de diabolo, mundo, & homine à secta sua alieno. E contrario vero, quid sentiendum sit.

QUæret igitur hic aliquis, quæ sit eorum opinio de diabolo. Respondeo, ipsos eum nominare, & de eo loqui, sed suo more & sensu. Diabolum enim, mundum, & peccatum accipiunt pro imaginatione, quæ nihil est. Talemque hominem esse aiunt, quoad sit in ipsorum secta reformatus. Ideo hæc omnia uno verbo comprehendunt, nempe, opinatione. Quo significare volunt imaginationes tantum frivolas & inanes concipi, quum aliquid de diabolo aut peccato opinamur. Nec solum de diabolo loquuntur ut de Angelis, censentes ipsos esse inspirationes essentia vacuas: sed aiunt vanas esse cogitationes, quæ, veluti somnia, oblivione obruenda sunt. Quod ad peccatum attinet, non solum aiunt boni privationem esse: sed est illis opinatio, quæ evanescit & abolerur, quum nulla habetur ejus ratio. Denique sic de eo loquuntur, ut Paulus de idolis. Quum enim ait idolum nihil esse, intelligit id solum in apprehensione imperitorum hominum, citra rationem aut fundamentum situm esse: ideoque nullo loco habendum. Sic isti eo tendentes, ut tollant discrimen boni & mali, docent non esse amplius inhærendum opinationi, quum abolitum sit peccatum: stultumque esse, acsi aliquid foret, de eo amplius laborare. Similiter hominem componunt ex corpore ipsius, & opinatione: inquientes hominem naturalem animam habere, diaboli & mundi participem, ideoque veluti fumum prætereuntem esse, minimeque permanere. Nunc ad puram Scripturæ doctrinam veniamus. Docet enim diabolos Spiritus malignos esse, qui nobiscum assidue bellum gerunt, ut nos in exitium ducant. Et quemadmodum æternæ damnationi destinati sunt, sic nobis in idem exitium pertrahendis semper intentos esse. Item esse instrumenta iræ Dei, quæ ipsius vindictam exequuntur, incredulos & rebelles puniunt, nos excæcant, & miram exercent tyrannidem, ut ad omne flagitium incitent. His omnibus referta est Scriptura: suntque adeo vulgata testimonia, ut ea necesse non sit adducere. Nisi igitur Scripturam abjicere velimus, res ipsa per se omnino satis aperta est. Verum hic astutiam Satanæ animadvertere oportet. Nihil est, quod magis cupiat, quam ut nos ex improviso adoriri & intercipere possit. Quam vero meliorem rationem inire potest, quam ut nobis sic imponat, ut putemus ipsum nusquam esse, ne quis ab eo sibi caveat? Quamobrem, videmus quanto sit odio habenda hæc doctrina: non solum quod adversetur veritati, sed quod perniciosissima sit omnium, quæ unquam excogitari possunt: eoque tendat, ut miseras animas diripiendas, veluti prædam, diabolo exponat, suadendo nullo nos hoste invadi aut oppugnari, quum simus veluti oves in medio luporum, vel, ut Scriptura nos nominat, leonum rugientium. Mundi nomen, in Scripturis varie accipitur. Sed quum sumitur in malam partem, significat corruptionem, quæ propter peccatum est in genere humano. Unde manant vitia omnia, quæ ab hominibus admittuntur: ambitio, avaritia, odium, detractio, heluatio, superbia, fornicatio, arrogantia, & omnium malorum fons, incredulitas. Porro omnes vitiosæ naturæ nostræ cupiditates, & omnem perversitatem, quæ ubique terrarum est, sub hoc opinationis verbo sepelire, nonne idem est, acsi flatu mare universum absorbere vellent? Sed quemadmodum diabolorum memoriam delere nituntur, ne amplius præcavendi causa vigilemus, sic oblivione obrui volunt quicquid tradit Scriptura, de armis & instrumentis, quibus ab hoc hoste invadimur: non ut destruantur, sed ne ulla de iis in mentem veniat cogitatio, quoad lethaliter percussi simus, & vulnus receperimus, quod nulla curatione sanari possit. Idem faciunt de peccato. Quid quæso aliud est peccatum vocare opinationem, nisi larva ipsum tegere, ne amplius perspici possit, quicquid mali inferat? Urget adeo Scriptura ut moniti simus, quam pestilens venenum sit peccatum: atque hortatur ut ei fortiter omnique studio & diligentia obsistamus. Tam diligenter ostendit qualis sit ejus natura, quæ radix, quales fructus inde nascantur. Nec immerito. Est enim perquam necessarium. Hinc perspici potest, quo spiritu miseri isti aguntur: dum hanc doctrinam adeo necessariam non solum obscurare, sed in nihilum omnino redigere volunt. Quod ad hominem spectat, Scriptura docet animam ipsius, ex quo aversus est à Deo, ignorantiæ & vanitatis plenam esse, perversitate & rebellione in Deum refertam, malo deditam, victam atque oppressam infirmitate. Neque tamen propterea desinit eam vocare creaturam Dei, habentem in se conditiones naturales, quibus prædita est à Deo: nisi quod omnia per peccatum corrupta & depravata sunt. Quamobrem ex Scripturæ sententia, anima est substantia spiritualis, sensu & ratione prædita, quibus intelligat & dijudicet: prædita etiam voluntate, qua deligat atque expetat ea ad quæ fertur suo motu. Nos quidem postea monet Scriptura, perversam in nobis esse intelligentiam propter peccatum, ita ut cæci simus: voluntatem etiam malam esse, ut nihil nisi iniquum ab ea manare possit. Sed non ideo anima desinit in essentia sua permanere, ac retinere quod naturaliter, & juxta ordinem à Deo constitutum, non potest ab ipsa separari. Nonne igitur nimis impudenter resistunt veritati, qui animam, imaginationem esse fingunt, præterquam quod hominem adducunt ad ignorationem sui, ut nulla amplius animæ suæ sollicitudine tangatur, quam Dominus toti terrarum orbi à nobis præferri voluit? *Mat. 16. vers. 26.*

Cap. XIII.

De opinione Libertinorum, qua sentiunt unicum Spiritum immortalem omnia efficere. Quæ pestis lateat sub hac sententia.

POsteaquam unicum Spiritum suo arbitratu finxerunt, destructis atque abolitis tum Angelorum, tum diabolorum, tum etiam animarum naturis: aiunt solum hunc Spiritum efficere omnia: non ut id significent, quod docet Scriptura, de eo loquens, omnes creaturas, ut in eo subsistant, sic ab eo ipso gubernari, ejus providentiæ subditas esse, atq; singulas in

ordine

ordine suo servire ipsius voluntati: sed quicquid in mundo fit, opus ipsius directo censendum esse. Ita nullam homini voluntatem tribuunt, acsi esset lapis: atque omne boni & mali discrimen tollunt: quod nihil eorum judicio perperam agi possit, quum Deus sit auctor omnium. Ut autem res apertius declaretur, exemplum aliquod sermocinationis eorum adducam. Quum aliquando porcus ille Quintinus forte in locum venisset, ubi quidam interfectus jacebat, atque illic adesset aliquis vir pius, qui præ horrore diceret, Hei mi: Quis hoc scelus admisit? statim ille Picardico sermone suo respondit: Ego, si scire vis, admisi. Tuoi alter veluti attonitus. Tune, inquit, adeo scelestus es? Excepit Quintinus: Is non sum, sed Deus. Qui, inquit alter, suntne imputanda Deo crimina, quæ puniri jubet? Tum putidus iste venenum suum magis evomere cœpit, inquiens: Ita res habet: tu ipse admisisti, ego admisi, Deus admisit. Quod enim ego aut tu facimus, Deus efficit. Quod etiam Deus facit, ipsi facimus. Nam in nobis est. Hoc concesso, imputandum esset Deo peccatum: aut concludendum nullum in mundo peccatum fieri, quum nihil sit quod non fiat à Deo. Sic omne boni & mali discrimen tollitur. Unde sequetur, nobis non licere aliquid, ut malum, vituperare, quum omnia sint opera Dei: licebitque hominibus veluti laxis habenis quicquid io mentem venerit, peragere: non solum quia sumus extra periculum peccandi, sed etiam quod desiderium aliquod cohibere, sit impedire Deum. Exempli gratia. Scortatus est aliquis? Vituperandus non est. Nam Deo irrogaretur blasphemia. Concupivit uxorem vicini sui quispiam? Ea potiatur, si potest. Certo enim scit, se nihil à voluntate Dei alienum facere. Quod ad fortunas attinet: Qui eas arripere poterit aut vi aut subtili aliqua ratione, audacter id faciat. Nihil enim suscipiet quod non probetur à Deo. Qui rapuit omnia quæ potuit, ne multum de iis restituendis laboret. Neque enim conveniens est, ut Deus corrigatur. Postea quidam præclaras istas speculationes in commodum suum vertunt. Nam quicquid fit, nec se attingi volunt, nec Deum quem imaginantur, quicquam agere quod eis nocumento esse possit. Si quis autem detrimentum in se, aut bonorum jacturam tulit, rident, eaque omnia optima esse aiunt: eos autem litigare cum Deo, qui sceleris auctores accusant. Sed si vel minimus eorum digitus attingatur, bellarum istarum rationum obliti, statim in bilem prorumpunt, nec ulli stomachantur vehementius. Historiam jucundam hic narrabo, qua ostendam quid eis, quum maxime necesse est, prosint hæc deliria. Lutetiæ quidam Cerdo, hujus sectæ veneno sic imbutus erat, ut jam nihil malum esse judicaret. Accidit ut quum is aliquando Stephanum à Fabrica inviseret, cum quo aliquid usus habebat, cumque mœstum reperisset propter famulum, qui eo derelicto pecuniam aliquam secum abstulerat. Præcipua vero tristitiæ causa erat, quod verebatur ne alicubi abuteretur, apud negotiatores, ipsius nomine. Cerdo ille rogavit, quid cum male haberet. Ille tribus verbis respondit, ut erat vir paucorum verborum. Statim Cerdo sese attollens, quasi expansis alis supra nubes volaturus, Stephanum reprehendit, quasi blasphemantem Deum, quod ejus opus nequitiam vocaret: quumque Deus faceret omnia, nihil censendum esse malum. Stephanus sciens se nihil ratiocinando cum illo profecturum, uno verbo sermonem ejus abrupit. Aliquot postea diebus accidit, Dei voluntate, ut huic philosophastro Cerdoni famulus quidam furtum faceret. Ille quasi furore correptus hac & illac discurrens, aliquid de famulo audire satagebat. Quum non reperiret hominem, ad Stephani domum accessit, ut conquerendo ac ejulando animum allevaret suum. Jam cœperat convitiorum acervos in furem illum jactare, atque ulterius progressurus erat, quum Stephanus sic ejus sermones interrupit: Quid? Siccine, ait, blasphemandum est? An possumus accusare Deum? Si ipse hoc fecerit, potius laudandus est. Fanaticus ille suis verbis, quibus antea usus erat victus, & pudore suffusus abiit: nec tamen propterea resipuit. Hoc exemplo docemur quomodo Dominus insanos istos experientia ipsa confundat: neque tamen hoc eis proficit, quominus pertinaciter inhæreant dementiæ suæ: possidentur enim à diabolo, qui non sinit ea quæ oculis eorum objecta sunt, cernere. Notandum est ex hoc articulo, tria admodum execranda consequi. Quorum primum est, hoc concesso, nullum inter Deum & diabolum discrimen fore: ut etiam, re vera, Deus quem nobis fabricant, idolum est diabolis ipsis deterius. Alterum, quod homines nulla amplius ad vitandum malum conscientia movebuntur: sed belluæ, nullo rerum habito discrimine, sequentur appetitum suum. Tertium, quod nemo jam audebit de re aliqua judicare, sed omnia probanda erunt: scortationes, homicidia, furta, & crimina omnium flagitiosissima pro laudandis facinoribus habenda erunt. Ut hic articulus melius expediatur, de his tribus ordine tractandum erit, quæ consequentia esse ostendi: eaque, dirutis fundamentis quibus abutuntur, refutanda.

Cap. XIV.

Quomodo consideranda sit providentia Dei, qua efficit omnia: quomodo Libertini de ea loquentes, omnia confundant. Quæ prima est superioris articuli consequentia.

Non negamus ipsi, quin omnia fiant Dei voluntate. Atque adeo quum declaramus cur dicatur omnipotens, potestatem in omnibus creaturis efficacem ei tribuimus: atque docemus, ut semel creavit orbem universum, sic etiam ipsum regere, manumque operi semper admotam habere, ut omnia in statu suo conservet, & arbitrio suo disponat. Ut facilius exprimam quid hoc sibi velit: aio, nobis considerandum esse, Deum, in universi administratione, tribus modis operari. Est enim primum universalis operatio, qua dirigit omnes creaturas juxta conditionem & proprietatem, quam singulis, dum eas formaret, dedit. Hæc gubernatio nihil aliud est, quam quod ordinem naturæ vocamus. Nam quum infideles nihil aliud in dispositione mundi agnoscant, quam quod oculis intuentur, ideoque naturam veluti deam constituunt, quæ omnibus præsit ac dominetur: hæc Dei voluntati laus tribuenda est, quod ipsa sola moderatur ac regit omnia. Quocirca quum solem, lunam, stellas, cursum suum conficere videmus, existimemus ipsa obedire Deo, ipsius jussa exequi: neque id tantum, sed Dei quoque manu gubernari, fierique omnia ejus virtute. Sic quum rerum terrenarum cursum cernimus, tribuenda Deo omnia: creaturæ vero censendæ, veluti instrumenta in manu ipsius, quæ quomodocunque libuerit, operi applicet. Universalem istam providentiam sæpe attingit Scriptura, ut discamus gloriam tribuere Deo in omnibus operibus suis. Ac præcipue hanc suam virtutem nobis Deus commendat, ut eam in nobis agnoscamus, quo exuamur arrogantia, quæ statim in nobis exurgere solet, simulatque nos in ipsius manu esse obliviscimur. Huc pertinet quod Athenis dicebat Paulus: Ipse est in quo vivimus, movemur & sumus. Iis enim admonet, nisi nos sustineat manu sua, vel minimo temporis momento stare non posse, quum in ipso subsistamus: atque ut anima vim suam per universum corpus effundens, membra agitat: sic nos vivificari à Deo, à quo quicquid est in nobis facultatis aut virium obtinemus. Hæc tamen universalis operatio Dei non pro-

Actor. 17. vers. 28.

prohibet, quominus singulæ creaturæ tum in cælo, tum in terris, qualitatem & naturam suam retineant, propriamque inclinationem sequantur. Alter modus quo Deus operatur in creaturis suis, est, quod eas addicit in obsequium bonitatis suæ, justitiæ, & judicii: prout nunc servos suos adjuvare, nunc sontes punire vult, nunc fidelium patientiam probare, aut eos castigare paterno affectu. Sic quum frugum copiam nobis vult largiri, dat pluvias suo tempore, calores per solem suum immittit, lucidosque & serenos dies: tum etiam naturalibus aliis mediis utitur, veluti instrumentis benignitatis suæ. Quum vero manum suam ad se revocat, cælum fit veluti æneum, terra quasi ferrea. Itaque, is est qui tonitrua, gelu, grandines, tempestates efficit, & sterilitatis causa est. Ideo quicquid Ethnici & ignari tribuunt fortunæ, nos divinæ providentiæ assignare debemus: non tantum universæ illi virtuti, de qua loquuti sumus, sed ordinationi speciali, qua moderatur omnia, ut maxime expedire ac conducere ipsi videtur. Idque docet,
Jesa. 45. vers. 7. quum ait per Prophetas, se tenebras & lucem creare,
vitam & mortem immittere: nihil boni aut mali acci-
Amos 3. vers. 6. dere, nisi è manu sua: adeo ut dicat se etiam sortes,
Prov. 16. vers. 33. & alia quæ fortuita videntur, moderari. Quod si aliquis forte occidatur non ex industria, se causam esse mortis illius, atque ita constituisse: ne quicquam fortuito, sed omnia ex consilii ipsius definitione, evenire putemus. Ac vehementer indignatur, quum existimamus quicquam aliunde proficisci, neque in ipsum intuemur, ut eum agnoscamus, non solum ut præcipuam omnium causam, sed etiam ut auctorem, hoc vel illo modo omnia consilio suo statuentem. Sic igitur concludamus, tam prospera quam adversa, pluvias, ventos, grandines, gelu, serenitates, abundantiam, famem, bellum, pacem, opera Dei esse: creaturas autem, quæ inferiores causæ sunt, instrumenta solum esse quæ in usu habet ad exequendam voluntatem suam: ideoque iis arbitrio suo uti quocunque libuerit ea convertere, eoque adducere, ut omnino fiat quod constituerit. Præterea notandum est, ipsum non solum creaturis sensu carentibus hoc modo uti, ut per eas operetur, & exequatur voluntatem suam, sed & hominibus ipsis atque etiam diabolis. Adeo ut & Satan, & iniqui sint exequutores divinæ voluntatis. Quemadmodum Ægyptiis usus est, ad affligendum populum suum: aliquanto post suscitavit Assyrios, aliosque similes, ut ejus delicta vindicaret. Diabolo usum esse cernimus, ut Saulem torqueret, ut deciperet Achab, & in omnes iniquos, quum necesse fuit, judicia sua exerceret: aut è diverso ad proban-
Job 1. vers. 12. dam suorum constantiam: cujus rei Job nobis est exemplum. Quæ quum Libertini audiunt, temere atque incogitanter irruentes, neque longius spectantes, concludunt, nihil amplius agere creaturas. Sic horribiliter omnia permiscent. Nec enim tantum cælum cum terra, sed Deum cum diabolo confundunt. Idque ita accidit, quod exceptiones duas valde necessarias minime observent. Prior est, Satanam & iniquos non sic esse instrumenta Dei, quin ipsi etiam suas agant partes. Nec enim imaginari oportet, Deum sic per hominem iniquum ut per lapidem aut truncum operari: sed ut per creaturam rationis participem, secundum naturæ, quam ei dedit, qualitatem. Quum igitur dicimus Deum per creaturas operari: id non prohibet, quominus etiam impii sua ex parte operentur. Quod etiam Scriptura apertissime osten-
Jesa. 5. dit. Ut enim pronunciat Deum sibilaturum & quasi cantaturum tuba ut ad bellum educat infideles: induraturum aut inflammaturum animos: sic narrare non desinit proprium eorum consilium, & qua fuerint voluntate: atque opus illis adscribit, quod Dei decreto exequuti sunt. Altera exceptio, cujus infelices isti nullam habent rationem, hæc est: magnam esse differentiam inter opus Dei, & opus impii, quum eo Deus vice instrumenti utitur. Impius enim sua avaritia aut ambitione, aut invidia, aut crudelitate incitatur ad facinus suum, nec alium finem spectat. Ideo ex radice illa, id est, ex animi affectione & fine quem spectat, opus qualitatem sumit, & merito malum judicatur. Sed Deus respectum omnino contrarium habet: nempe, ut justitiam suam exerceat ad conservandos bonos: gratia & bonitate sua utatur erga fideles: male autem meritos castiget. En quo pacto sit inter Deum & homines discernendum, ut hinc in eodem opere justitiam, bonitatem ac judicium ejus contemplemur: illinc diaboli & infidelium malitiam. Sumamus autem præclarum & perlucidum speculum in quo ista intueamur. Quum Jobi affertur nuncium tantæ bonorum jacturæ, interitus filiorum, tot calamitatum quæ ipsi acciderunt: agnoscit se visi-
tari à Deo, inquiens: Dominus hæc mihi omnia de- *Job. 1.*
derat, eadem ipse abstulit. Et sane sic res habebat. *vers. 21.*
Sed interim, nonne sciebat diabolum eam ipsi cudisse fabam? Nonne intellexerat Chaldæos armenta & pecora sua abegisse? An prædatores illos & latrones laudabat? an excusabat diabolum, quod à Deo afflictio illa oriretur? Minime. Magnam enim esse inter hæc differentiam intelligebat. Itaque malum damnans, inquiebat: Sit nomen Domini benedi-
ctum. Similiter David, quum eum Semei perseque- *2 Sam 16.*
retur, dicit se id recipere à Deo, ac videt impium *vers. 10.*
illum esse virgam, qua Deus eum castigat: sed Deum
laudans, non eo minus postea Semei condemnat. De *1 Reg. 2.*
hoc autem, adhuc alio in loco tractandum erit. Hoc *vers. 8.*
nunc tenere sufficiat: Deum sic per creaturas suas operari, iisque uti ad providentiam suam, ut instrumentum quo agit malum esse non desinat: quodque Satanæ & impiorum hominum malitiam in bonum convertit, non propterea excusari ipsos aut expiari quo minus delinquant, eorumque opera iniqua & damnanda sint: sumunt enim omnia qualitatem à proposito & voluntate auctoris. Qui igitur ista non distinguunt, omnia tanquam porci rostro suo evertunt, & horribili confusione perturbant quæ pulcherrimo sunt ordine constituta. Tales sunt Libertini, qui non tantum diabolum cum Deo societate conjungunt: sed etiam in Deum ipsum transformant: laudabilia ejus opera censentes hoc prætextu, quod nihil agat nisi à Deo constitutum. Hæc autem hæresis, si antiquis doctoribus fidem habemus, originem cepit à Simone Mago. Nos contra observare debemus, creaturas in suo gradu opera sua in terris efficere, quæ prout effecta fuerint hoc vel illo fine, sic aut bona aut mala existimanda sunt. Interim omnia gubernat ac moderatur Deus, eaque ad rectum finem dirigit: malum in bonum convertit: aut saltem naturæ suæ bonitate agens, ex eo quod malum est, boni aliquid elicit: ita utitur diabolo, ut se eum eo non admisceat, quo aliquid habeat cum ipso commune, vel societate mali conjunctus implicetur, vel mali naturam deleat justitia sua. Sicut enim sol in cadaver radios suos emittens, & corruptionem quandam in eo generans: nihil aut corrupti, aut impuri ad se trahit: neque efficit puritate sua quominus cadaver putridum ac fœtidum sit: ita Deus per impios sic operatur, ut justitia quæ in ipso est, eos non justificet, nec ipse eorum nequitia & corruptione contaminetur. Tertia species operationis divinæ, in gubernatione fidelium consistit, in quibus vivit & regnat per Spiritum suum. Quatenus enim corrupti sumus peccato originali, terræ siccæ & sterili persimiles sumus, boni fructus nihil omnino producenti. Nam corruptum est judicium nostrum, voluntas nostra Deo rebellis, ad malum proclivis & propensa: denique tota natura nostra vitiosa est. Quod quum ita sit, non solum bonis rebus animum appellere non possumus: verum, quod majus est, unicæ bonæ cogitationi con-
cipiendæ non sumus idonei: sed, ut inquit Paulus, *2 Cor. 3.*
si quid idonei sumus, id ab ipso proficisci necesse est. *vers. 5.*
Ideo is est qui operatur in nobis & velle & perfi-

cere: qui nos illuminat, ut ad sui cognitionem adducat, nos ad se trahit, format nova corda in nobis, duritiem nostram emolliens. Idem ipse est qui nobis inspirat precandi affectum, vim ac potestatem impertit resistendi omnibus tentationibus Satanæ: Eze. 36. vers. 27. efficitque ut in præceptis suis ambulemus. Sed interim notandum est, nos à natura electionem & voluntatem habere. Cæterum, quia utraque peccato depravata est, Dominus eas reformat, & è malis, bonas facit. Quod igitur ad discernendum apti sumus, quod volumus, quod hoc vel illud facimus, id naturale donum est. Quod vero nihil aliud possumus eligere, expetere aut facere quam malum, id ex corruptione peccati est. Quod bene operari cupimus, atque exequendi potestate sumus præditi, id à supernaturali gratia proficiscitur, qua in meliorem vitam ac plane divinam regenerati sumus. En igitur quid Deus in filiis suis efficiat: Perversam nempe eorum naturam delens, eos Spiritu suo dirigit in obsequium suæ voluntatis. Temulenti vero isti, à Deo fieri omnia perstrepentes, eum mali auctorem constituunt. Deinde quasi immutetur mali natura, quum sub hoc nominis Dei velo tegitur, bonum esse affirmant. In quo atrociore & sceleratiore contumelia Deum afficiunt, quam si potestatem aut justitiam ipsius alio transferrent. Quum enim Deo nihil magis proprium sit quam sua bonitas, ipsum à se abnegari oporteret, & in diabolum transmutari, ut malum efficeret, quod ei ab istis tribuitur. Ac certe istorum Deus idolum est, quod nobis execrabilius esse debet omnibus Gentium idolis. Verum rite ablutas (ut aiunt) manus suas putant, quum respondent se affirmare omnia bona esse, quum à Deo fiant. Quasi in ipsorum potestate esset, nigrum in album commutare. Præclare scilicet defuncti sunt, si postquam Deum latronem, furem, scortatorem vocaverint, adjiciant nihil omnino his inesse mali. Verum, quis homicidium damnavit, scortationem, latrocinia, furta, nisi Deus? Sic eum profecto à nobis mendacii argui oporteret, ut opera ipsius excusaremus. At Scriptura, inquiunt, in universum pronunciat Deum omnia efficere in omnibus. Respondeo, ipsos perperam & falso Scripturam ad id accommodare. Quum enim hac sententia utitur Paulus, tantum loquitur de gratiis Spiritus sancti. Idque locus ipse satis demonstrat, in quo admonet Corinthios, ut iis bene utantur, quum sint dona Dei: quoniam, ut 1 Cor. 12. vers. 3. inquit, nemo potest vel unicum verbum in laudem Christi efferre, nisi per Spiritum sanctum loquens, à quo bona omnia proficiscuntur. Et certe quod ad bonum pertinet, id totum perlubenter tribui Deo sinemus. Malum vero, qui ostendent à Deo nasci? Ubi demonstrabunt Deum furari in fure? in latrone & sicario interficere Innocentes? Itaque hæc tegumenta non tantum non purgant ipsorum blasphemias, sed vehementer adaugent, & duplo graviores reddunt.

CAP. XV.

De altera consequentia quæ ex eo sequitur: Deus efficit omnia: nempe, neminem amplius ullius rei conscientia moveri debere.

Superius diximus, si Deo tribuantur omnia, ut volunt Libertini, & homo nihil agere dicatur, fore ut nullius rei conscientia moveamur. Nec enim id esset cavere à peccato, sed potius retroagere opus Dei. Nec tantum dico id posse ex superiore eorum sermone deduci, ne laboremus disputando, an talis sit eorum sensus necne: sed idipsum aio, quod ipsi confitentur. Atque adeo id præcipue sibi proponunt, ut sopiant conscientias, quo omni sollicitudine vacui homines, quicquid sese offeret, quicquid appetierint, perpetrent. Quasi Deus frustra Legem suam dederit, qua bonum à malo discernatur. Hoc autem ab ipsis quæro, An non in Lege declarationem divinæ voluntatis habemus? Ea autem pronunciavit Deus, scortationem, furtum, homicidium, & ut consequens est, avaritiam, odium, invidiam, ambitionem, cæteraque ejusmodi sibi displicere. Nunc si illa ipsi grata esse dicantur, nonne arguitur mendacii? Testatur Moses datam esse Legem, ut servire Deo, atque ipsi adhærere, voluntati ejus parere discamus, ne ipsius iram flagitiis nostris in nos provocemus. Infelices isti hoc moliuntur, ut nobis tales cogitationes excutiant. Et ne quicquam perspicere possimus, hac fascia oculos nostros obligant: nempe, fieri omnia voluntate Dei: propterea que nihil ipsi displicere, acsi mutabilis esset Deus, sibique ipse repugnaret: aut esset simulator, affirmans se id odisse ac detestari, quod tamen cupit ac probat. Propter hæc, inquit Paulus, venit in infideles ira Dei. Mœrore afficitis spiritum Dei, inquit Jesaias. Molesti mihi fuistis, inquit Dominus alio in loco. Item, Dominus vehementer iratus est: inflammata est ira 2 Sam. 24. vers. 1. ipsius adversus Israël. Scio quidem Deum humanis affectionibus minime obnoxium esse. Sed omnes hæ loquutiones significant ab ipso improbari ac damnari malum: atque ideo peccatum, inimicitiarum inter nos & ipsum, causam esse: nec posse nobis, quamdiu male agimus, cum ipso convenire: expectandam esse potius punitionem ac vindictam, quod justus sit judex à quo nulla potest iniquitas tolerari. Nihil aliud in universa fere Scriptura legimus, præter istas exhortationes: Time Dominum: Vide ne ipsum offendas: Cave tibi à malo. Insani vero isti contra vociferantur, stultum esse vereri, ne ipsum offendamus, quum nihil agamus aut boni aut mali, sed omnia in nobis efficiat. Paulus admonet Gentes ipsas, & Rom. 2. vers. 14. doctrina & Scripturis carentes, Legem habere impressam cordibus suis: nempe conscientiam, qua sese coram Deo vel accusant vel defendunt. Eam male feriati isti homines delere cupiunt, negantes quicquam esse, cujus nos accusemus: quum omnia fiant à Deo. Qui eos puderet Scripturas evertere, quum tantum audeant, ut persuasionem naturaliter animis nostris infixam, atque insculptam à Deo, evellere non dubitent? Si nostri excusandi causa ignorantiam allegare velimus, ad conscientiam nostram nos Deus amandat, quæ abunde adversum nos testificari potest. Phrenetici vero isti, hoc testimonio suppresso, aiunt Deum oportere prius seipsum accusare, si adversum nos accusationem intendere velit, quum in nobis efficiat omnia. Moses id vocat radicem, fel & absin- Deut. 29. vers. 18. thium germinantem, quum adulationibus conantur omnem synteresin sopire, nobisque ita imponere, ut malum putemus ludicrum esse. Ac re vera, quod in universo orbe venenum lethalius aut pestilentius esse potest? Id etiam vocat ebrietatem siti adjungere, ac Deut. 25. merito: naturalis enim affectio nostra, inordinatus est appetitus, & veluti male sitiendi sitis. Quum igitur nobis ipsi benedicimus, ut eo loco ait, atque nobis persuademus nos pace potituros quamdiu nequiter & perdite vivimus: id perinde est, acsi quis vehementi siti accensus, sese inebriaret vino, ne ullo amplius tangeretur sensu, quum potius sitim illam frenare & restinguere sobrietate & abstinentia debuisset. Præclarus sane locus nostri commonefaciendi causa: ut intelligamus quid amaritudinis lateat sub melle, quod inauspicati isti homines nobis propinant. Ad hanc nihilominus latebram se perpetuo recipiunt, nihil omnino fieri præter voluntatem Dei. Sed respondeo, quod attinet ad opera quæ nos facimus, considerandam à nobis voluntatem Dei, qualiter eam ipse declarat. Ut, exempli gratia, quum jubet suum cuique servari: ne cui damnum aut injuria inferatur: ibi voluntas ejus perspicua est. Quid igitur ei placeat amplius disquiri non oportet. Scimus enim nos, si id facimus, ejus voluntati obsequuturos: sin minus, ei minime gratos fore. Si quis ergo furetur,

ac

deinde dicat, se nihil admisisse præter voluntatem Dei, mentitur impudenter: quum transgressus sit præceptum Dei, quo de ipsa docebatur. Quæret quispiam, an invito Deo aliquid fieri possit? Fateor non posse. Sed cavendum omnino, ne de ejus providentia, quæ nobis occulta est, inquiramus: quum sciamus quid à nobis requirat, quid approbet, aut
Prov. 25. vers. 27. condemnet. Non abs se Solomo affirmat fore, ut is obruatur gloria, qui majestatem scrutatur. Et certe sic omnino accidere necesse est, atque hoc modo superborum arrogantiam puniri. Quod in istis experimur, qui quum supra nubes ascendere velint, ut voluntatem Dei inquirant, quum revelationi, quæ de ea in Scripturis habetur acquiescere nolint, in deliria tam absurda tamque belluina ruunt, ut horribile dictu & auditu sit.

Cap. XVI.

De tertia consequentia quam Libertini trahunt ex hac propositione: Deus facit omnia: nempe, non esse fas quicquam improbare.

POsteaquam sic frena laxarunt omnibus, ut finant unumquemque vivere suo arbitratu, hoc prætextu, quod se à Deo regi sinant, ex eodem principio deducunt perperam fieri, si de re aliqua judicetur. Nullam vero aptiorem doctrinam habere possunt, qua suis abominationibus aditum patefaciant. Multum enim consequuti sunt, quum sic obstruxerunt, an potius confixerunt oculos auditoribus suis, ut nemo amplius audeat judicare, an dicta eorum & facta, bona vel mala sint. Atqui, si hoc eis
Jesa. 5. vers. 20. concedimus, quo spectabit hæc Dei sententia, quæ maledicit omnibus, qui malum bonum esse dixerint? En Deus dira & infausta omnia nobis denunciat, si quod malum esse judicat, pro justo habeamus. Hi contra, nihil omnino condemnari patiuntur. Si superiores ipso Deo essent, ut pœnam, quam edicit, possent remittere, esset fortasse deliberandi locus. Sed quis volet condemnari à Deo, ut à Quintino absolvatur? Quum articulum istum in medium proferre volunt, hisce verbis utuntur, Oportere Christianum omnia in utilitatem suam convertere. Nam, ut ab initio dixi, nunquam simpliciter & aperte loquuntur, ut quod animo conceperint, liquido exprimant: sed obliquis flexibus rem implicant. Libenter quidem ipsis concedo, Christianum debere quidvis, ut ille ait, reputare in lucro: sed eo sensu quo docet Scriptura:
Rom. 8. vers. 29. nempe, ut adversis rebus secum reputet, quod Paulus ait: ideo affligi fideles, ut conformentur imagini Christi, sicque afflictiones ipsis adjumento sint ad salutem consequendam, & eo solatio se sustentent. Si fratrem suum labi aut errare videat, hoc ei sit vice speculi, quo naturæ humanæ infirmitatem cognoscens, majore in timore ambulet. Quod si ipsi labi contingat, eo moneatur imbecillitatis suæ, ut viribus suis diffidat, humilior reddatur, omnemque arrogantiam ponat: sitque ei veluti stimulus, quo ad Deum ardentioribus votis invocandum instigetur. En quomodo Christiani omnia in utilitatem suam convertunt: non ut sibi placeant in vitiis suis, aut claudant oculos, ne quod malum est animadvertant: sed potius ut mœsti ac tristes, quod Deum tum abs se, tum ab aliis offendi videant, ad pœnitentiam, humilitatem & timorem Dei instruantur, sintque solliciti ut sibi in posterum caveant. In hunc modum David ex eo, quod admiserat, delicto, fructum collegit, minime quidem sese justificans, sed condemnatione sui audita, magis ac magis sese confirmans in bonitate Dei, præcavens ne de cætero in tantam calamitatem recideret. Eadem
1 Cor. 10. vers. 11. etiam ratione Paulus nos monet, ut ea peccata, quæ filii Israël adversus Deum admiserunt, in utilitatem nostram convertamus: nempe, ut dum puniriones, quæ subsequutæ sunt, consideramus, eorum exemplo doceamur. En denique, quorsum Scriptura recitat tum fidelium, tum contemptorum Dei peccata: non ut nos cæcos reddat, quo nihil certo definire aut pronunciare possimus, atque dubitemus, an quod malum est, bonum sit: sed ut mali cognitione percepta, ipsum vitemus. Ut etiam ipsa aperte pronunciat, quid à nobis de quoque opere censendum sit. Verum, allegant scriptum esse, ne judicemus. Dominus quidem his verbis utitur: Nolite judicare. Sed quorsum? Ut *Mat. 7:1.* eorum temeritatem reprehendat, qui auctoritatem Dei usurpant, de rebus sibi ignotis judicando. Idem argumentum tractatur à Paulo, decimo quarto ad Romanos: ubi reprehendit eos, qui ob actionem indifferentem fratres condemnant. Unum, inquit, judicem habemus omnes. Ei reddenda à nobis est ratio. Ipsius est de ejusmodi rebus definire. Ne igitur proximos opinioni nostræ subjiciamus. Præclara quidem & utilissima doctrina est: quemadmodum unicus est Legislator spiritualis, videlicet Deus: sic solum esse ipsum idoneum judicem animarum nostrarum. Interim vero, non ideo minus validum est judicium, quod jam tulit. Quum ergo scortationem, furtum, blasphemiam, ebrietatem, ambitionem, flagitiosa esse vitia judicamus, non proferimus ex nobis judicium, sed quod jam tulit Deus, id approbamus. Verum, è diverso impudentes isti canes, fingentes se nolle judicare, seipsos Deo superiores judices constituunt. Quæso, si postquam supremus judex sententiam tulit, privatus quispiam diceret, rem in dubio relinquendam, acsi nihil omnino definitum esset, & rem judicio damnatam pro mala habendam non esse, nonne is tanquam factiosus aut seditionis auctor, gravi animadversione dignus merito putaretur, quia vellet omnem juris ordinem evertere? Impuri vero isti canes, sub hoc prætextu, quod non esse judicandum aiunt, suprema summi Dei judicia, quæ toti orbi publicavit, irrita esse volunt: meramque frustrationem esse quicquid pronunciavit. Videmus itaque, sicuti non usque adeo nobis audendum est, ut ex libidine animi nostri judicia feramus: ita approbanda esse omnia, & assensu nostro, veluti rata habenda, quæ Deus judicavit. Proinde, ut eum bonum & æquum esse judicem testemur, opera iniqua cum ipso condemnemus: atque, ut monet, arborem bonam aut malam ex fructibus judicemus. Postea sententiam istam allegant: Hypocrita, erue prius trabem ex *Mat. 7:5.* oculo tuo, deinde festucam ex oculo fratris tui removebis. Verum, quid ex eo concludere volunt? Hæc reprehensio ad hypocritas pertinet, qui vitia sua occultantes, aliena tantummodo observant. Veluti quum iis, qui adulteram accusabant, dixit: Qui vestrum peccato caret, primus in eam lapidem conjiciat. Non ideo vetat puniri sceleratos: sed tantum admonet, ut quum reprehendimus alios, initium faciamus à nobisipsis: quum eos, qui deliquerunt, corrigimus, vacemus his criminibus, ob quæ animadvertimus in ipsos: ut ostendamus nos vero justitiæ zelo duci: malum tam in nobis quam in aliis odisse, sine ulla acceptione personarum. Sed permagna inter ista duo differentia est: nihil per hypocrisin judicare, vel non judicare omnino. Jubet Dominus, ut ex veritate *Levit. 19. vers. 15.* judicemus: ne magis adversus proximos, quam adversus nosipsos severi simus. Canes vero isti, hoc colore, judicium omne, quantumvis rationi consentaneum, excludi atque aboleri volunt. Quanquam si hypocrita sese adulans, alium reprehenderit, non sequitur eum, qui deliquit, propterea excusari: semper enim malum damnandum est. Sed hoc hypocritæ vitium est, quod non eadem se metitur regula: & facile sibi ignoscens, summo jure utitur in alios. Verum, ut initio dixi, non frustra ganeones isti hoc assequi nituntur. Præclarum enim sibi ingressum patefacerent, si persuaderent mundo, nihil omnino improbandum esse. Ceterum, astutiam Satanæ hoc loco observare, & quem in finem spectet, optimum est. Nam præter-

 quam

quam quod proximorum delicta, & castigationes quibus Deus ea punit, satis nos monere debent, ne iram ipsius adversum nos provocemus: aliud etiam à nobis requiritur: nempe, animos nostros dolore affici oportere, quod Deus offenditur, quod anima peccatoris in exitium ruit. Tanto nos honoris Dei zelo flagrare decet, ut quum læditur, premamur dolorum angustiis, quibus animus noster aduratur. Tam propensa animi affectione proximos nostros prosequi debemus, ut quum imminere ipsis, præcipueque eorum animis exitium videmus, misericordia commoveamur. Satan vero per nebulones istos vellet homines stupidos reddere, ut quamcunque viderimus confusionem, nulla omnino cura tangamur, nec ullo modo afficiamur, si nomen Dei blasphemiis proscindi cernamus, sacrosancta ejus præcepta violari, perdi animas, grassari omnia scelera & flagitia. Ut re vera isti subsannatores, quicquid acciderit, rident, nulla cura tanguntur, ne forte eos enecet atra bilis, nisi quum aliquid minus ipsis gratum admittitur: tunc enim lepidas has omnes speculationes de non judicando obliti, cæteris longe acriores & rigidiores fiunt. Atque etiam eos à quibus nutriuntur clam irrident, & linguam post ipsorum terga exerunt. Omnis enim eorum oblectatio & studium in eo est, ut quieti & securi genium suum bene & hilariter accipiant. Audierunt scilicet hanc Solomonis sen-
Prov. 17. vers. 22. tentiam: Tristi spiritu ossa desiccari. Ita ne macie deterantur, hanc invenerunt viam, suaviter & placide deliciandi, excussa omni sollicitudine, videlicet ea omnia probando, quibus filios Dei angi, & animo torqueri necesse est: ne ullam amplius mœstitiæ causam haberent. En quomodo in malis rebus, peræque ac in bonis, sese oblectantes, omnia in utilitatem suam convertunt. Paulus vero ait, hunc nequitiæ cu-
Rom. 1. vers. 32. mulum esse, quum quis non solum admittit mala, sed etiam eis cum oblectatione assentitur. Quamobrem, si fides Paulo adhibenda est, istos pro deploratissimis omnium hominum habeamus: qui non eo contenti, quod indormiant malis suis, eo nequitiæ prorumpunt, ut etiam aliorum vitiis applaudant.

CAP. XVII.

Qualis sit Christus Libertinorum, & quomodo ipsum pro Redemptore suo agnoscunt.

Postquam ad libidinem suam Deum sibi fabricarunt, qui sit veluti elegans pictura, sub qua omnes eorum abominationes tegantur, in eadem etiam proplastice Christum fingunt, qui non tantum idolum sit erectum adversus Filium Dei, sed veluti sordium omnium saccus, aut cloaca, in quam fæces omnes recipiantur. Primum, eum componunt ex Spiritu Dei, qui in nobis omnibus est, & ex eo quod opinationem, aut mundum vocant. En monstrum quod nobis imaginantur ejus loco, qui quum solus sit verus & naturalis Filius Dei, ejusdem essentiæ cum Patre, naturam nostram assumpsit, ut fraternam conjunctionem nobiscum haberet. Ne vero quisquam existimet me falso ipsos criminari: duo Valentianæ extremo supplicio affecti sunt, quod dicerent Christum non obiisse in cruce, sed tantum opinationem. Nonne præclarum hoc est principium, quo Christus fiat veluti phantasma, in quo nihil cognoscatur? Quum de officio ejus agitur, & gratia, quam per ipsum obtinuimus, multo adhuc deteriora promunt. In eo enim constituunt redemptionem nostram, quod Christus solum velut typus fuit, in quo contemplemur ea, quæ ad salutem nostram requirit Scriptura. Utuntur quidem præclaris sententiis, perinde acsi virtutem ejus vellent extollere, ut turpitudinem doctrinæ suæ tegant. Sed eo redit omnis eorum oratio: quod Christus fecit & passus est, tantum comœdiam aut histrionicam actionem fuisse in theatro exhibitam, qua mysterium salutis nostræ nobis figuretur. Exempli gratia: Quum aiunt Christum abolevisse peccatum, sensus eorum est: Christum abolitionem illam in persona sua repræsentasse. Quum dicunt, victam esse mortem, quia, inquiunt, Christus personam illius egit, qui eam patiebatur: in resurrectione vero facinus edidit ducis, victoriam ab hoste referentis. Cæterum, ut imaginantur, nemo nostrum non est Christus: quodque in ipso factum est, in omnibus effectum dicunt. Nam, ut dixi, Christum fingunt, velut imaginem aut exemplar, in quo figurata sunt ea, quæ ad salutem nostram requiruntur: sed interim imaginantur, quod in ipso factum est, in nobis quoque factum fuisse. Hinc fit, ut Quiotinus excandescat, quoties rogatur ut valeat. Quomodo, inquit, an Christus male habere potest? Adeoque hoc modo exponunt verba, quæ Christus moriens pronunciavit, Consummatum est. Quum enim simus Christus, id quod perfectum in nobis fuit, iterandum non est. Itaque Christus ipsis idolum est, quo excæcantur: ut sibi falso persuadeant se omni obligatione erga Deum atque homines solutos esse: atque ita solutos, ut nihil in posterum boni agere debeant. A ferendis molestiis, quantum fieri potest, sese subducunt atque eximunt. Quum alii affliguntur, magnanimi ac fortes videri volunt: Deum blasphemari aiunt, si quis lamentetur, aut sensum aliquem doloris præ se ferat. Ut aliquando me præsente Quintinus, homini vehementer ægrotanti, propterea quod solum id dixisset: Heu, Deus mi, quantos dolores sentio: adjuva me: objurgans, respondit: Ain vero? rectene hoc dicitur, Christum male habere? nonne dolores ipsius omnes præterierunt? Nonne est in gloria Patris sui? Huc usque tantum progressus es? Sed quum ipsos exercet Deus, stupent attoniti, quod homines se esse reperiant, dissimiles Filio Dei: aut saltem, quod in se non reperiant idolum illud, quod sibi in aëre fabricarant. Ut Coloniæ superiore æstate unus ex hoc grege conquerebatur gemens: An, inquit, me adhuc pati oportet, quum omnia consummata sint? En quid proficiunt, quum deliciis suis naturam rerum transformant. Nec dubium, quin Filius Dei injuriam ulciscatur, quam ipsi inferunt, dum ejus nomen sic usurpant, ut perversissime abutantur. Nos vero, quum intelligimus nomen Christi tam nequiter profanari ab ipsis, ut eorum abominationibus serviat, ne commoveamur, illud eorum ore pronunciari audientes, nisi ut tantum sacrilegium eo magis execremur.

CAP. XVIII.

Qua significatione Libertini verbum Regenerationis accipiant: & è diverso, quid juxta Scripturæ veritatem significet.

Fatentur quidem nobiscum, nos Dei filios esse non posse, nisi renati simus. Ac prima quidem facie idem nobiscum sentire videri possint, si tantum verba spectentur. Magnificis enim & splendidis admodum verbis utuntur, ut regenerationem extollant. Et vero, quum in ipsorum ore verba ista resonare audimus: si Dei sumus, veterem hominem in nobis crucifigi oportere: veterem Adamum interire: mortificari carnem nostram: mundum destrui, ne peccatum in nobis regnet amplius: quis non falleretur? Est enim pura Scripturæ doctrina, & præcipuum vitæ Christianæ caput: adeo, ut in his verbis nihil reprehendi possit: neque Angeli ipsi melius loquerentur. Ipse enim Deus nos sic loqui docuit. Sed quum explicandum est, quid per ea significare velint, omnia pervertunt: tum impias & execrabiles blasphemias suas evomere incipiunt: ut non solum omnem timorem Dei & sanctitatem vitæ evertant, verum etiam honestum omne, quod etiam apud Gentes semper inviolabile fuit: atque omnibus frena laxant, ut sinant unumquemque in omni libidinum etiam belluinarum genere volutari.

voluntati. Hoc enim principium sumunt: nempe, regenerationem esse restitutionem innocentiæ, in qua Adam, antequam peccasset, constitutus erat. Hunc autem innocentiæ statum sic accipiunt: nihil dignoscere, nec inter album, quod aiunt, & nigrum discernere: quia hoc Adæ peccatum fuit, comedere de fructu scientiæ boni & mali. Sic, ex eorum sententia, veterem Adamum mortificare nihil aliud est, quam nihil discernere, quasi mali cognitione sublata: ac puerorum more naturalem sensum atque inclinationem sequi. Huic orationi locos Scripturæ accommodant, quibus puerilis simplicitas commendatur. Quasi Spiritus Dei jubens nos pueris Infantibus similes esse, non etiam simul adjungat: haudquaquam sensibus, sed mansuetudine, sinceritate, simplicitate eos referre oportere. Quasi vero rursus non moneat, ut crescamus in Christo, donec ad justam & perfectam ætatem pervenerimus. Quasi non requirat à nobis, ut prudentia spirituali abundemus. Quasi non hortetur, ne temerarii & inconsiderati simus, sed circumspecti, quæ sit voluntas Dei intelligentes. Quis ad convincendam impiorum istorum impudentiam, qui Scripturas sic depravare audent, clariores interpretationes desideret? Ad præcipuum igitur ipsorum axioma redeamus. Si quem videant mali conscientia moveri: O Adam, inquiunt, adhuc aliquid cernis? Vetus homo nondum in te crucifixus est? Si quem perspiciant timore judicii divini percelli: Adhuc, inquiunt, pomi gustum habes? Cave ne buccella te ista strangulet. Si quis peccata sua considerans sibi displiceat, ac mœrore afficiatur: peccatum adhuc in ipso regnare aiunt: & sensu carnis suæ captivum teneri. Ut autem facilius istorum turpitudo innotescat, notandum est, peccatum, mundum, carnem, veterem hominem, nihil aliud esse apud ipsos, quàm id quod Opinationem vocant. Sic, modo ne amplius opinemur, ex eorum sententia non peccamus. Sub hac autem opinatione comprehendunt omnem synteresin, scrupulum, denique sensum omnem judicii Dei. En præclara regeneratio, quæ ediscitur in eorum schola: ne ulla omnino re amplius animus tangatur: sed ad libidinem nostram sine ulla difficultate vivamus. Qui nullam habent rationem peccati, ipsum pro nihilo ducentes, Novas creaturas vocant: quod ab opinatione vacui sint, sicque nullum in se peccatum habeant. En, in quo constituunt beneficium redemptionis per Christum factæ: nempe, quod opinationem illam destruxit, quæ Adami culpa in mundum ingressa erat. Quum hæc opinatio abolita est, nullus, ex eorum sententia, superest aut mundus, aut diabolus. Nullum enim alium, à quo infestentur, inimicum habent. Unde apparet bene ipsis cum Satana & potestatibus inferorum, quum eas omnino nihili faciant, convenire. Atqui, Spiritus Dei longe aliter de regeneratione loquitur. Quod si nos omnino deficerent Scripturæ, sola tamen humana ratio, abunde sufficeret. Rationem intelligo, non eam quæ stultitiæ damnata est, ob cæcitatem quæ insita est nobis? sed rationem quæ naturaliter animis nostris impressa est à Deo, ut omnis excusatio & ignorantiæ prætextus infidelibus adimatur. Naturalis igitur ille sensus veluti edictum manu Dei insculptum in nobis, satis ostendit ac dictat sanctam & honestam vitam, quam fatentur omnes regenerationis Christianæ fructum esse, non consistere in eo, ut bonum & malum ignoretur, sed potius ut inter utrumque discerni possit, ut ab omni iniquitate puri & vacui simus, & conscientiæ testimonium coram Deo, operam vero coram hominibus habeamus. Hic est naturalis sensus, quem Deus ab initio, ut inquit Paulus, gentibus omnibus dedit. Scriptura vero nos adhuc clarius docet, qualis sit regeneratorum status. Haud certe is est, qui nos ita securos reddit, ut sine discrimine quicquid collibitum fuerit, sequamur. sed contra, ut vigilantiores simus, quam unquam, & majore cum prudentia ac sollicitudine, quam antea incedamus. Admonet enim diabolum hostem nostrum perpetuo instare, ac circumire, ut prædam ad se aliquam rapiat: ideoque ne nos intercipiat, sine intermissione vigilandum: ejusque tentationibus assidue obsistendum esse. Similiter bellum continenter & sine induciis gerendum adversus carnem nostram, & vitiosas cupiditates, quibus ad malum incitamur: peccatum habitare in nobis, cui semper obsistendum. Minime etiam nos somnolentos reddit, neque eo adducit, ut nulla amplius culpæ conscientia moveamur: quum dicit, justum à seipso accusari: & felicem eum pronunciat, qui animum suum ad timorem sollicitat, in memoriam reducens judicium Dei, quo sese cohibeat, & ad humilitatem instruatur. Verum ut brevem & perspicuam totius rei definitionem habeamus, talis Scripturæ doctrina, regenerationem in pœnitentia consistere. Pœnitentia enim, ut proprie loquamur, nihil aliud est, quam abnegatio nostri: ut simus novæ creaturæ, & juxta Dei voluntatem vivamus. Quid autem ista significent, nemini ignotum est: an, ut omni sollicitudine abjecta, molliter & delicate vivamus, rerum nominibus immutatis: an, ut vim afferamus animo nostro, eumque ab inclinatione naturali in obedientiam Dei reducamus, ac perversos nostros affectus corrigamus. Verum, ne sim prolixior, quod accidere necesse esset, si plenius ista tractare vellem, tantum producam aliquot Scripturæ testimonia: sed adeo perspicua, ut nemo sit tam rudis, qui non aperte intueatur, Regenerationis vocabulum, quo impii isti abutuntur, veræ regenerationi ac Christianæ aperte tam contrariam esse, quam est igni aqua. Primum enim, pro eo quod garriunt Christianum debere sese affectioni suæ committere, neque amplius peccatum intueri. Econtrario, Christianos omnes hortatur Paulus, ut mortificent terrena membra sua: nempe, ut ipse exponit, pravas cupiditates, fornicationem, avaritiam, ambitionem, & ejusmodi. Ut timorem eis incutiat, mittit eos ad judicium Dei: inquiens, propter ea iram Dei in rebelles provocari. Jubet, ut vetere homine abnegato, de die in diem renoventur. Monet, ut sobrietati studeant, sicuti decet filios lucis. Hortatur ne vanis adulationibus decipi se sinant. Commonefacit, ut in vocatione sua cum timore & tremore ambulent. Ipsos non ad immunditiem, sed ad sanctificationem vocatos esse commemorat. Exhortationes istæ, quibus avocamur à malo, ad bonum vero incitamur, tam vulgares sunt in Scripturis, ut nihil magis. Quid vero, ut jam dixi, Dominus Apostolos prædicare jussit, nisi pœnitentiam & remissionem peccatorum? Idque non unum tantum diem, aut primo ingressu, sed usque in finem. Idcirco, Paulus testari volens, se suo munere rite defunctum esse, ait, se utrimque tum Judæos, tum Gentes docere non destitisse. Quamobrem, omnes qui puræ veritati Dei adhærere volent, dent operam, ut toto vitæ suæ tempore in ea pœnitentiæ doctrina assidui sint: quæ continet, ut virtute Spiritus Dei & gratia ipsius adjuti, opera carnis mortificemus: nec peccatum regnet in nobis: ut ab ingenio proprio atque animo transformemur, & reducamur in obedientiam Christi, à pollutionibus hujus mundi caveamus: quo in vocatione nostra contineamur. Quod ad innocentiam perfectam attinet, quam isti imaginantur, fingentes hominem regeneratum ab omni peccato purum & immunem esse: atque regenerationem instar Angelici esse status, in quo homo delinquere aut labi non possit: si res ita se haberet, quo pertineret oratio, qua nos Christus precari jussit, ut remittat Deus nobis debita nostra? Id enim ad infideles non pertinet. Sed omnes filii Dei sic juxta regulam Christi orare debent. Hæc oratio testificationem continet, qua fideles se peccatores esse confitentur. Quisquis ejus ordinis esse recusat, à numero filiorum

Rom. 2. vers. 15.

1 Petr 5. vers. 8.

Prov. 28. vers. 14.

Coloss. 3. vers. 5.

Ephes. 4. vers. 22.

Philip. 2. vers. 12.

1 Thess 4. vers. 7.

Actor. 20. vers. 21.

Dei sese excludit. Si exemplum speciale quæritur, an ullus inter omnes mortales nominari poterit tam integer, quam Paulus fuit, aut pietatis tam eximiæ? Fatetur autem se dum his corporis vinculis constringebatur, assidue ei belligerandum fuisse adversus peccatum, quod in ipso habitabat: sua autem infirmitate adeo præditum ut bonum quod volebat minime efficere posset. Atque ad extremum tandem exclamat: (Rom. 7. vers. 24.) Miser ego homo, quis me liberabit de isto corpore mortis? In quo significat, nullam aliam rationem iniri posse, qua in perfectionis statum evehatur, atque eripiatur à servitute peccati, quam si è corpore excedat, in quo captivus, velut in carcere tenebatur. Subsannatores isti quidem, quæ illic Paulus tractat, depravantes, quum reprehenduntur de maleficiis suis, certo proverbio utuntur: se illa minime admisisse, sed asinum. Quanquam id minime conveniat cum iis quæ dicunt de perfecto Christianorum statu, ac manifesta sit in eorum sermonibus repugnantia, turpissima tamen & execrabilis blasphemia est, asinum suum, ut à malo sese excusent, instar clypei opponere. Quum enim dicit Paulus, Non ego malum operor, sed peccatum quod habitat in me: non ideo se justificare vult, aut jocando vitiorum suorum culpam alio rejicere: sed tantum ostendere vult, hanc præcipuam esse affectionem suam, ut ad Dei voluntatem omnino conformetur: quod si aliquid in eo desideretur, non ideo fieri quod sit malo deditus, sed quod infirmitate carnis suæ ita rapitur, ut non possit ex animi sententia in solidum Deo servire. Sicuti etiam postea dicit: (Rom. 8. vers. 14.) Qui filii Dei sunt, Spiritu Dei duci debere: ne obsequantur carnis affectibus. Certum est autem, peccatum in filiis Dei habitare, quamdiu versantur in hoc mundo, non tamen regnare. Impediuntur quidem, & variis afficiuntur molestiis à carne sua: sed non ita eam sequuntur, ut vinci se sinant. Idque satis demonstrat Paulus. Posteaquam enim se malo assensum non præbere dixit, non eo minus se infelicem censet, ob captivitatem, in qua detinetur. Imo vero nobis expressam imaginem status regeneratorum in seipso proponit, atque exhibet, inquiens fidelem hominem veluti in duas partes divisum esse: nempe, quatenus reformatus est per verbum Dei, assentitur bono: sed quatenus corruptæ naturæ reliquiæ adhuc in ipso manent, repugnantiam sentit ejusmodi, ut ipsius caro, hoc est, ea pars quam nondum reformatam à Deo adhuc in se reliquam habet, ipsum abripiat, & ad contraria impellat. Si quæratur, unde proficiscitur ista repugnantia, rationem reddit: Quia, inquit, Lex spiritualis est, id est, perfectam vitæ sanctitatem & conscientiam puram atque integram requirit: nos autem è contrario carnales sumus. Iis igitur, quæ definit, acquiescamus: nempe, fideles omnes, quamdiu hic degunt, Legi Dei parere: quatenus per gratiam ejus renovati sunt: verum, secundum carnem, peccato esse obnoxios. Ita Christianorum perfectio, ut tribus verbis absolvam, in eo sita est, ut sine ulla simulatione puro colendi Dei affectu ducantur: ne sint animo duplices: sed sincera & simplici integritate præditi, ita ut testari possint, se hoc præcipue in votis habere, ut placeant Deo. Interim, ut ait Augustinus, summa eorum perfectio erit, agnoscere imperfectionem suam: atque assidue infirmitates suas coram Deo confiteri. At isti fanatici, quo errorem (1 Joan. 3. vers. 9.) suum probent, hac Joannis auctoritate niti volunt: Qui natus est ex Deo, non peccat. Hoc quidem ipsis facile concedo, si quis perfecte regeneratus reperiri posset, nullum in eo peccatum fore. Sed in hoc tota versatur difficultas: ut sciamus, an regeneratio unquam in ullo mortalium fuerit perfecta. Aio vero nullum ab origine mundi exemplum extitisse. Quare Joannis verba nihil aliud significant, quam hominem, quatenus regeneratus est à Deo, non peccare: sed quia id tantum ex parte factum est: quamdiu vitam trahimus in hoc mundo, ne imaginemur nos jam ad metam pervenisse, quum adhuc iter facimus. Objiciet aliquis supervacaneum videri, eo sensu Joannis verba accipi: atque adeo aliam esse Joannis mentem, ex ipso contextu apparere. Respondeo, Joannem quidem significare velle, haud amplius in homine regnare peccatum, ex quo regeneratus est. Gratia enim Spiritus Dei in eo superior esse debet, ad cohibendas omnino & comprimendas affectiones carnis. Verum hoc interim perpetuo tenendum est: hominem à servitute peccati eximi juxta mensuram gratiæ ab eo acceptæ, quæ uberior aliis, aliis tenuior exhibetur: sed in nullo omnino, quisquis ille sit, plena atque absoluta fuit. Nec profecto Joannes alio interprete indiget, quum seipsum satis explicet, jubens omnes pro remissione peccatorum orare, inquiens: Si quis ita sibi imponat, ut se peccato carere putet, (1 Joan. 1. vers. 8.) fallitur, vultque mendacii Deum arguere. Hæc itaque sufficere debent ad demonstrandam veram regenerationem filiorum Dei, qualis sit eorum perfectio in hoc mundo: & quam contraria sint infelicium istorum deliria, iis quæ de utroque docent Scripturæ: quum sanctitatem fidelium constituant in ignorantia belluina, suadentes hunc innocentiæ statum esse, naturæ appetitum sequi: atque hominem tunc perfectum esse somniantes, quum judicii Dei oblitus, nullam amplius boni aut mali rationem habet: sed quicquid ei collibitum fuerit, id bonum esse censet.

Cap. XIX.

De libertate Christiana quomodo eam accipiant Libertini: qualem è diverso nobis eam Scriptura tradat.

PRæclara ista renovatione, quam nobis fabricati sunt, constituta, libertatem Christianam deinceps ita extendunt, ut statuant omnia homini sine exceptione licita esse. Ac certe postquam homo in belluam conversus est, cur ei belluinum affectum sequi non licebit? tametsi aut cohibentur aliæ bestiæ, aut ligantur catenis, aut includuntur. Insani vero isti sic homini frena laxant, ut nulla re prorsus retineri aut impediri possit, quominus sibi omnia permittat. Primum, quum Scripturæ ostendant nos à Legis maledictione exemptos esse, sicque in libertatem vindicatos, ne amplius horribili sententiæ obnoxii simus, quam transgressoribus denunciat: phrenetici isti, sublata omni distinctione, totam Legem abolere volunt: inquientes, nullam amplius ejus habendam esse rationem, propterea quod in libertatem asserti simus. Hoc adhuc planius & apertius reddam. Duo in Lege consideranda sunt: nempe doctrina, quæ bene vivendi regula est. Ea enim ostendit Dominus quid sibi gratum sit, quidque approbet. Itaque doctrina Legis eo spectat, ut nobis viam & rationem ostendat, qua vita nostra ad Dei voluntatem conformetur. Alterum, est rigor: eo quod maledictionem omnibus denunciat, qui vel apice in uno lapsi fuerint: neque salutem promittit, præterquam iis qui omnia præcepta perfecte observarint. Quamdiu rigori isti locus est, omnes vitæ spe dejicimur, atque sub condemnatione includimur, quam omnibus denunciat. Nemo enim omnium mortalium reperietur, qui in iis quæ requirit, suis defungatur partibus. Sic omnes in desperationem conjectos cernimus, si Lex cum appendicibus suis auctoritatem in nos obtineat. Nam fieri omnino non potest, ut iis quæ à nobis requirit satisfaciamus: condemnationem autem effugere qui possumus? Nullum igitur aliud superest remedium, quam ut ab ejusmodi servitute in libertatem vindicemur. Manumissionem istam nobis affert Euangelium: quum asserit nos sub (Rom. 6. vers. 14.) Lege amplius non esse. Hic porro nunc controversia est: quod phrenetici isti his verbis intelligant Legem prorsus abrogatam esse, ut eorum quæ docet, nulla amplius ratio habeatur: sed sinamus eam quiescere, tanquam doctrinam, quæ nulla in re ad nos spectet.

spectet. Sed longe aliam esse Dei mentem, & Scripturæ sententiam, nemini sano dubium est: nempe doctrinam illæsam in suo statu permanere, ut nos in rectam viam deducat: tantum sublatam esse maledictionem, ita ut quamvis infirmitate labamur, grati Deo esse non desinamus: cultumque quem ipsi exhibemus, quamvis imperfectum, nihilominus acceptum habeat: quia culpam, qua rei sumus, nobis

Rom. 6. vers. 14 remittit. Paulus enim posteaquam in Epistola ad Romanos de libertate Christiana tractavit, ac dixit nos ab ejus servitute liberatos esse: nos nihilominus ad ejus doctrinam reducit, docens eam observari debere. Quomodo hæc inter se conveniunt: nos amplius sub Legis servitute haudquaquam teneri: doctrinæ tamen ipsius ad vitam nostram regendam adhuc esse locum? Perspicue cernimus, libertatem hanc, maledictionem tantum aut rigorem spectare.

Galat. 5. vers. 13. Idem facit in Epistola ad Galatas. Postquam enim fideles hortatus est, ut libertatem suam tueantur, statim subjicit, ac jubet ut charitatem colant, quod sit Legis plenitudo. Denique nulla extat ejus Epistola, in qua non remittat eo fideles, tanquam ad bene vivendi regulam, ad quam omnea conformari decet. Quod si illa tantum extaret admonitio, qua scribens ad Galatas, præcipit ne abutamur libertate nostra, aut in effrenem carnis licentiam prorumpamus: ea restrictio, antevertendæ canum istorum impudentiæ sufficere posset, qui jugum omne excutiunt: ut sublata omni lege ac regula, quamlibet vitæ degendæ licentiam sibi indulgeant. Simili exhortatione uti-

1 Petr. 2. vers. 16. tur Petrus, quum ait libertatem Christianam quam nobis Christus acquisivit, nequitiæ velum esse non debere. Quomodo vero id fieri potest, nisi quum à rigore Legis liberamur, ne per eam amplius coram Deo maledicti simus: ac nihilominus ex ejus præscripto instituamus vitam nostram? quum bona & salutaris doctrina esse non desinat, quamvis illam severitatem, tam erga nos, quam erga infideles, exercere desierit. En præclarum principium quod statuunt Libertini, in tractanda libertate Christiana. Deinceps Scriptura docet abrogatas esse veteres ceremonias, ideoque nos ad earum observationem minime astrictos esse: ac generatim conscientias nostras rebus externis minime obligari: sed potius omnes nobis esse subditas, ac nullam idcirco posse nobis necessitatem imponi. Vertiginosi vero isti, in universum doctrinam hanc sumunt, acsi ad omnia extenderetur, atque ad ea ipsa quæ Dominus severe à nobis exigit, sine quibus nulla potest sanctitas aut honestas vitæ consistere. Ut autem hæc facilius declarentur, Scripturæ sententias sumam: quas isti, dum eas imaginationibus suis accommodant, omnino perver-

1 Cor. 6. vers. 12. 1 Cor 10. vers. 23. tunt. Paulus omnia sibi licere asserit. Quorsum id dicat, nemo mentis suæ compos non perspicit. Id quod etiam circumstantia loci aperte demonstrat: de rebus enim externis agitur: veluti, de carnium esu, quæ idolis sunt consecratæ: modo absit superstitio. Quoniam id indifferens est, Paulus id per se licere fatetur, sed usum ejus ad ædificationis normam moderandum esse. Dæmoniaci vero isti, generalem sententiam statuunt: eoque prætextu nihil omnino Christiano homini vetitum esse volunt. Quasi vero Paulus scortari, furari, atque homicidam esse, licere intelligat. Quid vero? Quamvis Scripturam universam, quum eis visum est, irrideant: hic tamen simulant se ejus verbis insistere. Qui omnia, inquiunt, nominat, nihil excludit. Verum materiam, de qua illic agitur, spectare oportuit, non evagari extra oleas. Nam de re media illic tractabat Paulus, quæ nec bona per se, nec mala, sed ex consequutione judicanda est. Ostenderat se abstinuisse ab iis quæ sibi per Deum licebant, ut omnem offensionem vitaret: rursum patefecerat id magnam offendiculi causam præbere, quod erat in controversia. Ut tandem concludat: ait, non quod nobis liceat spectandum, sed quid expediat, idque in ædificationem fratrum. His autem feræ istæ bestiæ inferre volunt sine exceptione, licita esse omnia. Verum, hanc eorum impudentiam ne miremur, quum ad hæc adjungere non vereantur, quæ Paulus ante 1 Cor. 9. vers. 5. dixerat. Nonne mihi & Barnabæ potestas est circumducendarum uxorum? Adeo, inquam, inverecundi sunt, ut pro clypeo hanc sententiam objiciant, quo tollant omne discrimen boni & mali. Sed qua de re loquitur Paulus? Haudquaquam de re vetita à Deo: de matrimonio enim agit, quod Deus omnibus hominum ordinibus permittit. Eo se minime usum esse gloriatur: aut saltem quod in iis peregrinationibus, quas suscipiebat, non circumduceret uxorem, ne id ipsi impedimento esset. Si id egisset, nihil admisisset mali: verum sponte abstinebat, ut quorundam infirmitatem sustineret. Nonne mare uno passu transilire est, sic eam torquere sententiam, ut probent omnia licere homini Christiano, eique nihil prorsus vetitum esse? Hæc exempla sufficient monendis lectoribus, quam impudenter canes isti lacerent Scripturas, ut diabolicæ suæ libertati, quam in medium proferre conantur, prætextum ex eis aliquem afferant. Sed hoc libertatis tegumento simulationem occultant, qua fingunt se omni impietati & idololatriæ consentire. Homini enim permittunt ante idola genu flectere, candelas offerre, peregrinationes ad divorum templa suscipere, celebrare Missas, denique fingere se assentiri omnibus abominationibus Papistarum: licet eas in animo suo irrideant. Si objiciatur, nos debere glorificare Deum in corporibus nostris, ac coram hominibus Christum confiteri, fidemque nostram testari coram mundo, responsionis loco hunc libertatis clypeum solummodo objiciunt. Sed quia in alio tractatu de hac materia abunde scripsi, illuc lectores remittere malo, quam nunc diutius immorari. Ac profecto sola ista monitio convincendæ istorum impudentiæ sufficere potest: quod ad ea pertinet, quæ Deus jussit aut vetuit, nulla sit immutandi libertas. Necessitas enim inviolabilis est. Cætera sunt indifferentia, & posita in nostra libertate: sic tamen ut semper in ædificationem illis uti studeamus.

Cap. XX.

Quid Libertini per vocationem fidelium intelligant: & quomodo sub hoc colore, omnem turpitudinem excusent.

Paulus admonet ut unusquisque in ea vocatione 1 Cor. 7. vers. 20. in qua vocatus est, permaneat. Vocationis autem nomen, omne genus vitæ ac statum comprehendit, institutum à Deo & fundatum in verbo ipsius. Hoc enim Scriptura nobis præcipue commendatum esse vult: ut sic instituamus vitam nostram, ne pro animi libidine, quodcunque visum fuerit deligamus: sed ea quæ ipse probavit, sequentes, intra verbi ipsius terminos contineamur. Apostoli igitur mens talis est: ut unusquisque in eo statu, in quo vocatus est, Deo serviat, eoque sit contentus: ne expetat mutationem, ne irruat in munus alterius, ne invitus aut perfunctorie officium faciat: nam de matrimonii statu & virginitate loquebatur. Capta occasione etiam loquitur de aliis. Ad id concludit, ut unusquisque in sua conditione sese contineat: si modo vocatio legitima fuerit. Infelices isti sententiam hanc evertunt, ut probent ac persuadeant omnibus, unumquemque oportere naturalem inclinationem sequi, atque sic agere & vivere ut libebit, aut è re sua esse videbitur. Tametsi proverbium hoc vulgare sit inter homines, Ululandum esse cum lupis: qui tamen eo utuntur, id laudare non ausint tanquam probe factum: sed qualemcunque hanc excusationem sumunt, ut culpam suam leviorem reddant. Miseri vero isti, non solum iniquitatem excusant, dum fatentur id esse ululare cum lupis, quum quis sociorum corruptela & contagione ad nequitiam abducitur: verum etiam honorando hoc vocationis titulo, ipsam ornant, quasi nos Deus ad eam vocaret. Sed notandum est,

tria prorsus diabolica in hoc articulo contineri. Primum est, quod nulla sit in orbe vivendi ratio, quam ipsi non probent, tametsi Deus eam verbo suo condemnet. Veluti sacerdotium Papale bonum esse censent. Itaque ex eorum sententia Canonicus aut maleficiatus aliquis in cœno suo delitescere debet, quæ idolis offeruntur comedere, sacrilegiis vesci, Missam canere, & alia peragere ejusmodi. Vocatio enim ipsius est. Monachi in claustris suis, tanquam porci in hara stertere ac saginari debent. Est enim ipsorum vocatio. Hinc accidit, ut quum aliquando Quintinus solenni cujusdam Cardinalis Missæ adesser, diceret se gloriam Dei videre. Neque solum hoc prætextu omnia vitæ genera probant, quæ repugnant veritati Scripturarum: sed etiam ea quæ Gentes sensu tantum naturali præditæ condemnarunt. Leno, inquiunt, fungatur munere suo: fur audacter furetur: est enim consentaneum rationi, ut unusquisque vocationem suam sequatur. Si quis ex adverso objiciat, tam fœda illa esse, ut natura nos ab eis abhorrere doceat: respondent, hoc solum sufficere, quod unusquisque in sua vocatione permanere debeat. Jam vero reprehendendæ hujus blasphemiæ rationem ostendimus: nempe, considerandum quo nos Deus vocet: & pro vocatione habere, status omnes quos probat, & pro legitimis habet: omnem vitæ degendæ rationem, cui nullum à voluntate ipsius testimonium datur, non solum incertam & periculosam censere, sed errabundum cursum, tanquam hominis ab itinere suo aversi, & per devia loca vagabundi. Cæterum, quæ repugnant verbo Dei, per ipsum reprobanda, ac pro certo inferorum ingressu habenda sunt. Alterum est, quod abusus & corruptelæ, quibus omnes vitæ ordines hodie infecti sunt, nihil habent mali. At mundum universum adeo corruptum ac dissolutum hodie cernimus, ut horrendum sit quantis vitiis turgeant omnia genera vitæ, quæ per se alioqui legitima & bona sunt: non quod ideo licita esse desinant: sed vitia corrigi oportet. Veluti nobilitas vanitatis plena est, atque immodicæ pompæ, superbiæ, dissolutionum, insolentiæ, blasphemiarum, ambitionis. Forum judiciale favoribus, avaritia, fraudibus, refertum est, atque adeo, laniena quædam esse videtur. Mercatorum commercia mendaciis, dolis, perjuriis, rapinis, deceptionibus, crudelitate scatent. Denique nulla est omnino vitæ conditio, in qua flagitia multa non admittantur. Belli vero isti doctores, inter puram institutionem Dei, & hominum corruptionem distingui nolunt: sed omnia sub vocationis titulo comprehendi. Ita profecto si huic theologiæ adhibetur fides, culpa vacabunt nobiles insolentes ac protervi, atque etiam profligatæ libidinis, prostituti ad omnem vanitatem & pompam, denique in omni voluptate dissoluti. Sic enim fert eorum vocatio. Quamobrem? Quoniam ita se gerit mundus. Quasi vero hominum consuetudo, Dei justitiam immutet. Si judex jus habeat venale, si alterum sublevare velit, quo alterum oneret: si bonam causam opprimat, quo faveat injustæ, minime vituperandus erit. Est enim rationi consentaneum, ut unusquisque vocationis suæ cursum sequatur. Si mercatores monopoliis universum orbem destruant, si merces fucent atque adulterent, si pejerent qualibet hora, ut fraudent & circumveniant alios: si quicquid arripere poterunt, expilent ac devorent, obmutescendum est: alioqui Dei vocatio blasphemabitur. Quis, quæso, orationem adeo execrabilem ex hominis ore prodituram existimaret? aut ullum hominem ita mente captum fore, ut ausit res tam absurdas ac turpes in medium proferre? In iis tamen gloriantur, acsi præclara quædam esset subtilitas. Tertium est, quod omnis hominum inclinatio, sive à natura sive à mala consuetudine proficiscatur, vocatio Dei est. Veluti, si quis ad ebrietatem sit proclivis, hoc vitium in eo vituperare non licet: ad id enim vocatus est. Si quis ludo sit deditus, tolerandus: non est enim à sua vocatione abducendus. Denique volunt unumquemque appetitum suum sequi pro regula: & cor hominis quoquo impellat, vocationis suæ magistrum esse. Ex hoc fonte turpissima omnium quæ unquam audita fuêre lenocinia sequuta sunt: nempe, tum viris tum mulieribus permittunt sese quibuscunque visum fuerit, copulare. Idque matrimonium spirituale vocant, quum alter altero contentus est. Si quis igitur non oblectetur uxore sua, alias mulieres, quas sibi adjungat, quærere potest. Interim, ne uxor destituta sit, ei conditionem meliorem quærere, & ubicunque oblata fuerit, eam accipere permittunt. Si quis igitur petat, quid de matrimoniis fiet, quæ indissolubilia esse existimantur, si ea adeo temere retractare liceat? Aiunt matrimonium etiam solenni ritu initum coram hominibus carnale esse, nisi spiritus ipsi bene conveniant, atque ideo Christianum hominem minime ad id astrictum esse, sed id solum inter Christianos firmum esse debere, in quo utrique simul cum altero bene est. Quanquam, neque hæc firmitas perpetua est: nam simulatque adulteram scortatoris sui tædium ceperit, eum subinde commutare potest, si quis alius magis gratus sese offerat. Similiter scortator, hac & illac procandi causa se insinuans, ut novas uxores spirituales acquirat, & quas repererit assumat. Et adeo impudentes sunt, ut talem turpitudinem tegant vocationis prætextu: quoniam, ut dixi, interpretantur id esse vocationem, animi appetitum sequi. Nunc considerent omnes quid salvum manebit in toto orbe: quid ordinis, quid fidelitatis, quid honesti, quid securitatis amplius erit: si matrimonium, quod sanctissimum omnium fœdus est, & quod fidelius servari debet, sic potest violari. Matrimonium, inquam, institutum à Deo: in quo tantam vim positam esse voluit, ut naturales conjunctiones omnes exuperet, adeo ut arctissimo necessitudinis vinculo, quo filius cum patre conjunctus est, præferatur. Matrimonium, quod Christus indissolubile esse pronunciavit. Matrimonium, quod in nomine Dei consecratum est, sicut in ipsius auctoritate fundamentum habet. Matrimonium, quod Solomo divinum fœdus appellat: quod Paulus comparat unioni spirituali, qua cum Christo juncti sumus. Nonne eos à Satana possideri necesse est, quum tam prodigiose omnia confundunt: & tanquam cælum terræ permiscent? Quod aiunt: matrimonium illud carnale esse, quum viri animus uxori minime adhæret, aut maritus uxori parum gratus est: nonne turpissimæ impudentiæ est, promissionem solenni ritu in nomine Dei coram Ecclesia factam sic ridere? Quod respondent, hominem Christianum nulla obligatione constringi: quæro, quo de vinculo loquebatur Dominus, quum aiebat, Quod Deus conjunxit, homo non separet? Neque enim quicquam tunc auditum fuerat de execrando isto matrimonio spirituali. Quæro, quorsum Paulus viros hortatur, ut uxores suas diligant: ac jubet utrosque ad extremum usque diem vitæ una vivere? Quod si dissensio aliqua suboriretur, vetat ne uxor nubat alteri. E diverso canes isti matrimonium carnale, ideoque nullius momenti esse aiunt, si uxorem mariti sui tædium ceperit. Paulus jubet uxorem reconciliari viro, si qua lis aut dissensio suborta sit. At scriptum est hominem à Deo fuisse conditum: marem & fœminam creatos esse. Itaque tantum restat, ut diligamus, quum omnes unum corpus simus. Quasi frustra diceret Scriptura, duos fore in una carne. Neque enim aut tres aut quatuor nominat, sed duo tantum, inquiens: Derelinquet homo patrem & matrem, ut adhæreat uxori suæ. Acsi frustra Deus Legem suam dedisset, qua vetat uxorem alterius concupiscere. Quasi Dominus absque causa adulteria & scortationes damnasset. Quasi supervacanea esset

Pauli

Pauli monitio, qua jubet unumquemque uxore sua esse contentum. Quocirca, ut prius ostendi, infelicem hanc sectam, licentiam esse latrocinia ac homicidia omnia exercendi in hominum corpora: prædandi, expilandi, diripiendi bona omnium, quasi prædæ exposita: sic nunc perspicimus, ea fenestram aperiri commaculandis omnibus thoris ac domibus, atque omnis castitatis è mundo exterminandæ.

Cap. XXI.

Qualis sit fidelium communio juxta figmentum Libertinorum.

Jam vidimus quomodo infelices isti matrimonium profanant, homines cum mulieribus, prout libido ducit, permiscendo, instar belluarum. Quo pacto matrimonii spiritualis nomine, belluinam hanc pollutionem tegant: spiritualem motum vocantes furiosum imperium, quo viri taurorum instar, fœminæ ut canes coitus appetitu percitæ, accenduntur. Ut autem nullum ordinem hominibus reliquum faciant, eandem in bona confusionem inducunt: communionem sanctorum esse dicentes, si nemo quicquam possideat tanquam suum: sed unusquisque, undecunque nancisci poterit, ad se rapiat. Initio nonnulli Anabaptistarum cerebro carentes, sic loquuti sunt: verum, ex quo tanta absurditas ab omnibus repudiata fuit, tanquam humano sensui contraria, adeo ut primarios auctores ipsos puderet: eam isti quasi profugam receperunt, sicuti eorum secta cloaca est aut sentina quædam, in quam omnes sordes confluunt. Prima quidem fronte speciosum colorem obtendunt, dum conqueruntur de avaritia eorum, qui se Christianos vocant: eo quod omnes adeo avidi sunt lucri, ut major pars, sint similes famelicis bestiis, aut potius sint voragines. Nec profecto dubitandum, quin Dominus permittat: & habenas laxet Satanæ, quo ejusmodi furiosos impellat, qui sic bona omnia prædæ conentur exponere: ut ingratitudinem eorum puniat, qui ipsis abutuntur, id est, universi propemodum orbis. Perspicitur enim ut hodie omnes & summi & infimi accumulandi & rapiendi ad se cupiditate, fornacum instar, accensi atque inflammati sint: quibus etiam artibus & commerciis conentur ditescere. Videmus ut ii qui potiuntur bonis, ea ingurgitant soli, aut inclusa tenent: nec inopum fratrum eos miseret, ut eorum subveniant inopiæ, & bonorum suorum faciant participes. Nos Dei monitis non auscultamus. Est igitur rationi consentaneum, diabolum istos inferorum titiones movere atque exagitare, ut confusionem augeant, quam, Deo admonente, non emendamus. Quare isthinc initium facere necesse est: ut sciamus qualiter nos Deus velit erga opes hujus mundi affectos esse: quæ rationes earum acquirendarum licitæ sint: quis eorum usus rectus sit ac legitimus. Primum igitur ac præcipuum est, ne bonorum hujus seculi cupiditate ducamur. Si premamur inopia, eam moderate feramus: si vero potiamur bonis, ne iis animum aut fiduciam adjiciamus: ea à nobis abdicare simus parati, quoties Deo libuerit. Sive habeamus ea, sive careamus: tanquam res caducas & fragiles aspernemur, atque solam benedictionem Dei toti mundo præferamus: spirituale Christi regnum quæramus, nec pravis cupiditatibus impliceamur. Alterum est, ut iis quæ ad victum cultumque necessaria sunt, quærendis operam navemus: lucrum quod inde proficiscetur, capiamus tanquam ex manu Dei: neque malis artibus utamur, quo facultates aliorum ad nos trahere possimus: sed bona conscientia serviamus proximis: fructum laboris nostri, tanquam justam mercedem, percipiamus: ne vendendo aut emendo mendaciis aut fraudibus aut fallaciis utamur: sed aperte simpliciterque agamus omnia, eademque fideliter, quam requireremus ab aliis. Postremum est, ut qui pauca habet, non propterea desinat gratias agere Deo, & placide edere panem suum: qui vero abundat, ne per ingluviem aut intemperantiam abutatur: ne per ambitionem aut vanitatem sumptus faciat supervacaneos aut pompæ servientes: sed moderate utendo, facultates in se à Deo collatas, proximis sublevandis & juvandis impendat: agnoscens se Dei veluti œconomum esse, ea conditione bona possidentem, ut aliquando rationem reddat, similitudinem illam perpetuo mente agitans, qua Paulus divitias cum manna comparat: *2 Cor. 8. vers. 15.* nempe, ut is qui magna copia abundat, id tantummodo sumat, quod usu sit: cui vero parum est, is ne indigeat. Denique, ut quemadmodum Christus seipsum nobis dedit, sic beneficia in nos ab ipso collata, proximis communicare studeamus: eoque pacto opem ferentes ipsis, communicemus eorum inopiæ. En qua via progrediendum, & quis modus tenendus sit. Quoniam vero id minime facimus, agnoscamus justa Dei vindicta fieri, ut insani isti eo prorumpant ad omnem ordinem evertendum, omnemque bonorum distinctionem tollendam, dum ex universo orbe, sylvam facere moliuntur latrociniorum plenam: in qua unusquisque sine pretio, aut nulla fide habita, quicquid poterit ad se rapiat. Tot vero sunt testimonia Scripturæ ad fœdam istam confusionem refutandam, ut nunquam finem essem facturus, si omnia recitare vellem. Hoc contenti simus, haudquaquam juberi à Domino, ut abjiciamus omnia: ut si divitiis affluimus, eas penitus abdicemus à nobis: sed tantum moneri, ut iis bene utamur. Non vult humanos contractus civilemque agendi rationem tolli, ad usus vitæ necessariam: sed tantum ad æquitatem & veritatem reducit. Supervacuum igitur esset, multa ad hæc testimonia allegare, quum iis adeo abundet Scriptura, ut ea nemo ignorare possit. Verum phrenetici isti, ut colore aliquo errorem suum prætexant, id allegant quod monachi solent obtendere, ut statum suum perfectum & Angelicum esse probent. Nempe, quod Dominus adolescenti illi quærenti quid ageret, ut vitam æternam adipisceretur, respondit: Vade, inquit, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, ac sequere me. *Mat. 19. vers. 21.* Sed facilis est solutio: nec enim Dominus illic sententiam universalem omnibusque convenientem pronunciat: sed hominis, quem alloquitur, rationem habet. Quum enim se erga Deum officio suo egregie functum existimaret, omnia Legis mandata observando, sicque sibiipsi per hypocrisin imponeret, Dominus morbum, qui ipsum latebat, detegit. Erat enim dives, opibusque suis animum adjecerat: neque id vitium esse ducebat. Ejus igitur scabiem Dominus scalpsit: ut malum ipse suum sentiret, neque jactaret amplius se omnia Dei præcepta adimplevisse, unde longissime aberat. Summæ ergo stupiditatis est, sententiam hanc, qua probando unius hominis speciatim animo usus est, sic torquere, ut ex ea universalis doctrina statuatur. Cæterum, rationi consentaneum est, ut unusquisque non solum vendere, sed etiam perdere quicquid habet paratus sit, ob honorem Dei: utque ii, quibus bonorum copia in manu est, nihilominus inopes sint animo. Certo autem scimus, venditionem bonorum reipsa minime requiri ab iis, quos Dominus instruit ad perfectionem Christianam: ut non possint esse Christiani, nisi se bonis omnibus exuerint. Similiter eo niti volunt, quod in Actis scriptum est: neminem discipulorum aliquid suum esse dixisse, sed omnes protulisse bona sua ad pedes Apostolorum. *Act. 4. vers. 32.* Atque adeo eos quibus agri & possessiones erant, ea vendidisse, ut ex pecunia quam redegissent, subvenirent pauperum inopiæ. Præclarum certe exemplum, modo recte accommodetur. Atque utinam talis esset hodie affectio in omnibus qui se Christianos vocant. Uniuscujusque enim necessitati subveniretur, ac longe meliori ratione distribuerentur bona, quam hodie fieri solet. At vertiginosi isti, longe aliud imaginan-

gimantur, quam quod Lucas docere voluit. Quamobrem, ne in hoc delirium incidamus, quo falluntur ipsi, ac mundum perturbant: animadvertamus quam bonorum communionem Lucas significet, dum ait, neminem id quod possidebat, sibi proprium esse dixisse. Est enim forma loquendi linguis omnibus communis: ut quum de homine liberali loquimur, cum nihil sibi proptium habere dicamus: quod semper aperta sit ejus manus ad largiendum iis qui inopia laborant. Ac majore quidem ratione, si quis sit amicorum coetus, tam bene inter se convenientium, ut nemo ipsorum, cæteris laborantibus deesse velit: sed unusquisque proximum juvare sit paratus, merito dicentur tales homines nihil sibi habere proprii: etiamsi interim unusquisque familiam suam regat, bonis suis fruatur, possessionumque ac facultatum administrationem habeat: nec in eundem acervum congesta & confusa sint omnia. Talis erat fidelium congregatio de qua loquitur Lucas. Unusquisque retinebat familiæ suæ regimen, res suas sibi habebat, & separatim administrabat sua. Verum, ita se mutuo ac fraterno amore prosequebantur, ut nemo inter ipsos inopia laboraret. Idque, ut jam dixi, dilectionis Christianæ speculum verissimum est: cui ut conformaremur, magno studio nos eniti oporteret. Atque utinam Quintinus & ejus asseclæ talem reformationem restituere possent. Minime quidem ipsis obsisterem. Verum, neque id inquirunt, neque eum sibi proponunt finem. Huc enim tendunt, ut misceant & confundant omnia. Nam in hoc insistunt, ut nemo aliquid habeat proprii. Et quum responsionem hanc admittere debuissent, quod postea
Actor. 4. sequitur, objiciunt: Omnes scilicet, quibus agri &
vers. 34. possessiones erant, ea vendidisse. Itaque, ex eorum sententia nemo Christianus esse potest, nisi qui se omnibus iis quæ possidet, exuerit. Ad hæc respondeo, ipsos dupliciter falli. Primum enim, haudquaquam dicit Lucas, omnes bona sua vendidisse, neque eos qui vendebant, nulla re prorsus excepta, aut sibi reservata, omnia distraxisse. Ne autem videar hanc ipse solutionem confingere, quæso, an verisimile est, Lucam duos tantum propositurum fuisse exempli causa, quorum unus hypocrita fuit, Deoque volebat imponere, si omnes vendidissent? Josem Cyprium nominat, qui bona animi affectione ductus, re vera agrum vendidit. Alter quem nominat, inanis gloriæ studio ducebatur, & partem pretii solum attulit. An credibile est, è sex millibus fidelium, aut eo plus, omnes qui agros & prædia habebant, ipsa vendidisse: Lucam vero unicum tantum exempli gratia fuisse nominaturum? Dixi secundo, fideles ipsos, qui eo tempore prædia sua distraxerunt, ut fratrum inopiæ subvenirent, non ita omnia vendidisse, ut nihil sibi reliquum facerent. Retinebant enim domos & familias suas, easque tuebantur & alebant, iisque bonis, quæ Deus ipsis dederat, utebantur. Id autem satis demonstratur ex eo quod
Actor 9. postea adjicitur de Tabitha, fœmina singulari cha-
vers. 36. ritate prædita, & in pauperes liberalissima. Unde vero esset largita, si omnia abjecisset? Scriptum est
Actor. 10. Petrum apud Simonem coriarium divertisse: quod
vers. 6. fieri non poterat, nisi domum & familiam habuisset.
Actor. 12. Idem postea dicitur de Maria matre Joannis: nempe
vers. 12. Petrum, stupendo miraculo ereptum è carcere, in
Actor. 16. ejus domum venisse. Idem de Lydia. Postquam enim
vers. 14. ad Christum conversa fuit; haud semel Apostolos hospitio recepit: sed etiam ipsi carcere liberati, in ejus domum sese recipiunt. Ii autem de quibus loquor, inter Christianos perfectissimi fuêre. Nec tamen inter ipsos confusa fuit bonorum communio. Verum supervacaneum & nimis longum foret, singularia exempla omnia colligere, ut ostendam fideles bona sua inter se communicando, ea non simul coacervasse: sed quemque apud se retinendo, aliis, quemadmodum res exigebat, distribuisse. Doctrinam enim generalem habemus, cui acquiescere tutius est. Unum adhuc speciale exemplum producam: deinde concludam juxta universalem illam doctrinam, ceu verum regulam, qua dimetienda sunt omnia. En Philemon, quem Paulus, non abs re, commilitonem suum vocat in opere Domini, & laudat ob fidem ipsius & excellentem charitatem celebratam ubique, qua erga Deum & omnes sanctos affectus erat. Neque tamen propterea desinit prædia sua ac mobilia possidere: sed etiam servos & servas, qui eo tempore mancipia erant. Neque enim tunc mercede conducebantur servi, sed ita possidebantur, ut vel toto vitæ tempore retineri, vel alienari possent. Erat igitur longe absurdius, dominum ea conditione frui servis suis, quam reliqua bona; id est, census & possessiones retinere. Paulus autem, minime jubet eum omnia abjicere: sed rogat ut servum suum Onesimum, qui aufugerat, accipere velit. Si is qui cæteris est veluti speculum perfectionis, illæsa conscientia, bonis suis fruitur, atque in eo probatur à Paulo, quis diversam omnino legem poterit Christianis imponere? Ad communem doctrinam veniamus, in qua vera definitio sita est. Paulus
non docet Timotheum, ut jubeat divites hujus se- 1 *Tim.* 6.
culi, divitiis omnibus cedere: sed non superbire, ne *vers.* 17.
in opibus corruptioni obnoxiis spem locent, sed ut
in bonis operibus sint divites. Non jubet dominos *Ephes.* 6.
manumittere mancipia sua, sed tantum humaniter & *vers.* 9.
benigne tractare. Non vetat emptiones aut vendi- 1 *Thess.* 4.
tiones: sed ne vendendo aut emendo circumvenia- *vers.* 6.
mus proximos, aut fraudemus. Item, ut ii qui 1 *Cor.* 7.
emunt, tales sint, acsi non emerent. Non jubet *vers.* 30.
prædia relinqui, sed ut qui ea possident, ita se gerant, acsi nulla possiderent. Denique, de eleemosy- 2 *Cor.* 8.
nis verba faciens, non jubet in acervum conjici, ut *vers.* 11.
unusquisque, quantum sibi necesse erit, inde sumat: sed vult unumquemque pro arbitratu & affectione animi sui dare: non quasi coactum aut vi impulsum, sed ingenue ac liberaliter: non ut qui dives est, sese ad inopiam redigat, quo suppeditet aliis: sed ut penuriæ proximorum ex abundantia sua subveniat. Hæc sunt Pauli verba. Quid plura requirimus? Discamus ergo communionem, quam inter se habent fideles, quod ad facultates spectat, cum ordine & politia conjungere: sicque rejiciamus atque abominemur diabolica istorum deliria, qui bona omnia confundi volunt, ut non solum labyrinthos in mundum invehant, sed etiam horrenda latrocinia: sicuti unusquisque animadvertere posset, ac clarius experimento perspiceret. Quod attinet ad illas sententias Lucæ, quæ prius allegatæ fuerunt: constat iis nihilo plus fanaticos istos juvari, quam monachos, qui tisniti voluerunt, ut præclaras suas, imo suam, communionem fundarent, quibus in claustris suis utuntur. Omitto quod charitas ipsorum non eo progreditur, ut deteriorem conditionem suam reddant, quo beneficiis afficiant alios: nam, æquo animo ferunt alios sese exuere, quo onuctur ipsi: sed quid sit aliis donare, prorsus ignorant. Quamobrem solitus sum eos vocare doctores passivæ charitatis: quia se quantis fieri poterit, beneficiis afficientur: verum, ubi omnia ingurgitarunt, neque sic tamen contenti sunt, semper obmurmurant. Quod si dandum sit, quæratur alius qui id faciat: hoc eorum animos subire non potest. Atque tantum abest ut possint charitatem activam bonis exemplis docere: ut nunquam eam addiscere possint. Cæterum, quia in eo ostendunt tantum, quo animi studio aguntur: in hac parte eos ulterius non prosequar. Mihi enim satis est ostendisse quam impia & damnanda hæc doctrina sit.

CAP. XXII.

Cap. XXII.

De Resurrectione quam tenent Libertini.

[2 Tim. 2. vers. 17.] Paulus mentionem facit Phileti & Hymenæi, qui jam suo tempore resurrectionem esse factam dicebant: ostendens nefariam esse hæresim, qua fides Christiana prorsus evertitur. At nihilominus canes isti execrabilem errorem suum adversus sententiam adeo perspicuam tueri non desinunt. Rident enim spem omnem, quam de resurrectione habemus, idque jam nobis evenisse dicunt, quod adhuc expectamus. Si quæratur, quomodo id intelligant: nempe, inquiunt, ut homo sciat animam suam spiritum immortalem esse perpetuo viventem in cælis: ac Christum morte sua opinationem abolevisse, eaque ratione nobis restituisse vitam, quæ in eo est, ut nos minime mori cognoscamus. En quomodo impii isti cum majoribus suis Hymenæo & Phileto præcipuum fidei nostræ fundamentum evertunt: [1 Cor. 15. vers. 14.] sine quo Euangelium, ut ait Paulus, nequit consistere. Sublata enim resurrectione, quid amplius restat? Tollitur autem, quum talis concipitur imaginatio, qua veritas destruitur. Verum quidem est, eum qui credit nunquam interiturum, sed à morte in vitam transiisse: nullam adversus eos esse condemnationem: mortem ipsis amplius non dominari: quatenus residet in ipsis Dei Spiritus, qui Christum à mortuis suscitavit, semenque ipsis immortale est. Verum, ex eo non sequitur beatitudinem, quam expectamus, jam in nobis revelatam esse, nos jam ipsa frui, atque in hæreditatis nostræ possessionem re ipsa esse ingressos. Expedit autem Scripturæ locos annotare, quibus rudium & imperitorum oculos perstringunt, quo se jam resurrexisse credant. Solomo in Ecclesiaste, de morte verba faciens, ait spiritum hominis redire ad Deum qui ipsum creavit: quemadmodum corpus redit in terram, unde originem cepit. Illinc concludunt spiritum ad essentiam Dei redire, eique jungi, ita ut unicus spiritus maneat. Sed cui persuadebunt hanc verborum significationem talem esse, animam scilicet humanam, ad Deum redeuntem, fieri Deum? Dominus quidem [Luc. 23. vers. 46.] moriens sic loquebatur: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Stephanus etiam simili oratione [Act. 7. vers. 59.] Deum rogavit: Domine Jesu, suscipe spiritum meum. Sed tantum abest ut loci isti eorum errorem juvent, ut etiam ad eum plane convincendum abunde sufficiant: demonstrant enim aperte, Deum animas nostras in tutelam suam recipere, ac conservare usque ad id tempus, quo suis corporibus conjungentur. Si quæratur qualis sit interim eorum status & conditio, satis ostenditur aliis in locis, eis gaudium & consolationem afferri, & miseriis liberatas, bonis omnibus à Deo expleri. En quod spectat ad animas. Nunc de [Ephes. 2. vers. 19.] corporibus loquamur. Paulus magnifice extollere volens gratias, quas per Christum recipimus, ait: nos domesticos esse Dei, atque una cum sanctis cives regni ipsius: & jam in locis cælestibus, cum Christo [Coloss. 2. vers. 12.] sedere. Alio etiam in loco ait, nos cum ipso resurrexisse. Verum id quod in fine adjicit, dicere omittunt: nempe id totum nos spe obtinere. Itaque omnia quæ de præsenti Christianorum felicitate dicuntur, ad eam certitudinem referenda sunt, quam Deus eorum animis infixit: non quod jam ipsa felicitate po[Coloss. 3. vers. 3.]tiantur, aut ejus effectum cernant. Quod enim alibi ait Paulus, verum esse oportet: nempe, salutem nostram, quum in spe sita sit, adhuc absconditam esse. Spes enim absentium & futurarum rerum est. Item, in speciem nos similes esse mortuis: neque vitam nostram prius manifestandam, quam Christus ad judicium venerit. De omnibus igitur quæ Christus promittit, certi sumus. Idque interim dum ipsum præsto[1 Joan. 3. vers. 2.]lamur. Atque, ut ait Joannes, scimus nos esse filios Dei: sed nondum apparuit. Idcirco dicit Apostolus [Ephes. 1. vers. 14.] alibi, nos gestare arrham vitæ in animis nostris, habentes Spiritum Dei, quo nobis testimonium redditur, nos esse filios Dei. Quod Paulus dicit nos resur[Coloss. 2. vers. 12.]rexisse, non loquitur de gloriosa vita, quæ nobis promissa est. Itaque non significat nos ipsa nunc frui: sed tantum de regeneratione verba facit, ut ex orationis contextu facile est judicare. Quid igitur sibi vult? Haud quicquam aliud, quam nos renunciantes mundo, aspirare ad vitam cælestem debere, de regno Dei meditari, nec quicquam aliud quærere, quam ut ipsius voluntati conformes simus. Quid hæc faciunt ad destruendam spem resurrectionis, quam Deus nobis dedit? An credibile est Paulum voluisse nos ab ea avertere? Qui omnes aperte tanquam hæreticos condemnat, qui eo tendebant? Vel, an eo spectat quod dicit de novitate vitæ? Minime quidem certe. Hoc igitur ei imponere, nimiæ impudentiæ est. Itaque, quemadmodum Deus nos elegit atque adoptavit ante creationem mundi: ita eum adoptionis nostræ testimonium animis nostris per Euangelium obsignasse intelligamus: & jam quodammodo in possessionem hæreditatis nostræ, spe videlicet, immisisse. Quamdiu vero degimus in hoc mundo, velut peregrini sumus, expectantes quoad bona nobis promissa, re ipsa præstentur: quodque nobis nunc proponitur, tanquam in speculo & figuris obscurio[1 Cor. 13. vers. 12.]ribus, ut ait Paulus, coram intueamur. Absumus à Deo, ut alio loco dicit, quia fide ambulamus: non [2 Cor. 5. vers. 6.] autem oculis cernimus, aut re ipsa fruimur. Proinde laboramus, spe quietis post mortem potiundæ: pugnamus, cum spe percipiendi fructus victoriæ nostræ: gemimus, cum spe consolationis & gaudii perfruendi. Denique, quoniam infelicissimi essemus [1 Cor. 15. vers. 19.] omnium hominum, si spes nostra in hac vita inclusa esset, ad summam illam felicitatem, quæ ingenium nostrum exuperat aspiramus: felicem, inquam, vitam illam, in quam Dominus noster Jesus Christus ingressus est, quo nos etiam aliquando secum deducat. Interim, certo credimus, quod nobis per os Pauli dictum est: nos, quum terrestre hoc domici[2 Cor. 5. vers. 1.]lium dirutum fuerit, permanentem in cælis, domum habituros. Eo nos ab Euangelio vocari scimus: ideoque ex hoc carcere cupimus migrare, ut simus [Philip. 1. vers. 23.] cum Domino: certo persuasi, nos cum ipso vere contentos fore, ac bonis omnibus perfruituros. Cæterum, quia Scriptura nos semper ad extremum diem [2 Tim. 4. vers. 8.] revocat, quo promittit Christum venturum, ut judicet vivos & mortuos: in eo omnis spes nostra sita est: nam etsi fidelium animæ, simulatque separatæ sunt à corporibus, vivunt cum Deo, ac felici regni ipsius gaudio potiuntur: tamen perfecta omnium filiorum Dei felicitas, usque ad secundum Christi adventum differtur. Ita ut Abel, Noe, Abraham, [Hebr. 11. vers. 40.] omnesque antiqui patres nos expectent, necdum coronas suas receperint, ut una omnes coronemur. Oportet igitur fidelium mentes in eum diem esse defixas, eorumque animos in eo conquiescere: sicuti etiam Scripturas talium exhortationum plenas videmus. Quid igitur sibi volunt infelices isti, qui præcipuum religionis nostræ caput nobis adimunt? Clamat Scriptura, & clara voce contendit, ut si salutem nostram velimus contemplari, ad supremum illum diem animos erigamus. Canes vero isti latrant frustra id fieri, nosque jam resurrexisse: nullam amplius resurrectionem expectandam. Testimonia adeo perspicua sunt, ut nihil supra: quibus ostenditur corpora nostra, quæ nunc corruptioni, cæterisque miseriis obnoxia sunt, ad gloriosam illam immortalitatem adipiscendam: similiterque infidelium corpora, ad ignominiam perpetuam suscitanda esse. Si non resurgimus, inquit Paulus, neque Christus [1 Cor. 15. vers. 13.] resurrexit: Euangelium nihil aliud quam mendacium est: exinanita est fides. Similiter hæc doctrina tam [2 Thess. 1. vers. 10.] crebro iteratur, Dominum Jesum venturum in ma[Mat. 25. v. 34. 41.]jestate sua cum Angelis, ad supremum judicium ferendum: ad filios Dei in plenam cælestis hæreditatis

tatis possessionem vocandos: impios vero mittendos ad supplicium æternum: ut segreget hœdos ab agnis: ut opus redemptionis à se factæ, in membris suis adimpleat. Isti vero porci ex adverso doctrinam hanc rostris suis evertunt, dicentes nihil omnino amplius restare, opinatione sublata: hoc sufficere, spiritum excedentem è corporibus nostris, redire ad Deum. Tunc enim ex eorum somnio, vere in locum suum & perfectionem suam redactus est. Ex quo perspicimus, eos non minus perverse ac nequiter finem quam initium facere. Sicut enim de hominum creatione & omnibus operibus Dei, verba facientes, Deum cum diabolo miscent ac confundunt: ita quum ad restaurationem omnium ventum est, quicquid Scripturis continetur, evertunt: spem salutis nostræ tollunt: nihil nobis reliquum faciunt præter hanc vitam, ut eam transigamus, deinde in nihilum redigamur. Quamobrem de hac execrabili blasphemia moniti, vivamus in spe, quam adeo certam & perspicuam nobis Deus per totam Scripturam proponit.
1 Thess 4. vers. 16. Nempe Dominum Jesum è cælis apparitururum suo tempore: & eos qui prius decesserint, quorum corpora jam computruerint in terra, ad tubæ sonitum, id est, ad vocem Archangeli, qui eos ad judicium citabit, suscitatum iri: reliquos vero superstites momento immutatum iri: ipsos quoque, omnesque una innovatos obviam venturos Regi, ut sese coram ipsius majestate repræsentent. Tunc filios Dei præmium spei suæ recepturos, eisque revelatum iri beatitudinem illam, quam nunc avide expectant: eam, inquam, coram ac plene ipsis patefactum iri, utcunque nunc, quod ad humanum sensum, eos lateat. Tunc nos inductum iri in possessionem hæreditatis nobis per Euangelium promissæ. Tunc felicitatis plenam fruitionem adepturos: quum nunc miseriis & calamitatibus obruamur. Tunc nos præsentem
1 Joan. 3. vers. 2. Deum habituros, eumque visuros sicuti est: quum nunc fide tantum cognoscamus. Tunc corpora nostra, tametsi corruptioni & putredini nunc obnoxia, in gloriam Domini nostri Jesu Christi transformatum iri. Sic itaque futuram resurrectionem nostram in ipsius resurrectione contemplemur. Nempe quemadmodum ad immortalitatem resurrexit: ita non dubitemus, quin idem in membris ipsius sit futurum, quum tempus advenerit. Ac certi sumus,
Hebr. 11. vers. 40. sicuti Apostolus testatur, nos à patribus, Prophetis, cæterisque fidelibus expectari, qui nondum paratam sibi à Deo coronam receperunt, ut eam omnes una adipiscamur. Neque id solum, sed etiam ut creaturæ
Rom. 8. vers. 21. omnes nos comitentur, quæ, ut ait Paulus, cum gemitu expetunt diem redemptionis nostræ, ut restituantur in pristinum statum, & eripiantur à servitute, in qua nunc ob peccata nostra redactæ sunt. Quo magis perspicitur miserorum istorum insania, qui creaturis ipsis sensu carentibus, lapidibus inquam ipsis & stipitibus stupidiores sunt. Inde reputemus quid sit in reprobum sensum dari: & judicium Dei timere discamus.

CAP. XXIII.

Quo omnia, quæ tum de stylo tum de falsa ac damnanda impietate Libertinorum dicta sunt, quasi digito commonstrantur ex libello Antonii Pocquii hujus sectæ asseclæ: quo, ut aiunt, à gallo ad asinum subinde transilit.

QUoniam ea quæ prius tractavi, tum de execrandis erroribus Quintinistarum, tum de eorum astutia, qua sub integumentis verborum callide involvunt venenum impiæ & perniciosæ doctrinæ suæ, longe facilius comprehendi poterunt, si exemplum aliquod propositum fuerit: quo plenius instruantur lectores, involucra aut ambages nescio quas Antonii Pocquii sacrificuli illius, de quo initio loquutus sum, hic inserenda putavi; additis exhortatiunculis nonnullis, quibus rudes ac imperiti moneantur, qui alias forsan minime sibi præcaverent. Tricas autem istas, desultationes voco à gallo ad asinum: quod sermones illic congesti, tam bene cohærent, quam caprarum stercora, sicuti unusquisque facile judicabit. Porro notandum est illic alliciendis imperitis, veluti escam proponi. Neque enim grandia mystèria deteguntur, quæ nullis aperiri solent, præterquam iis qui se omnino ipsis dediderunt, ut in eorum schola instituantur. Illud est videlicet, quod ab initio dixi: quemadmodum monachi novitium aliquem inescare volentes, diligenter cavent ne ordinis secreta ei pandantur: sed quæ pulchriorem habent speciem, ei in conspectu ponunt, donec ipsos in laqueos suos attraxerint: sic canes isti, initio bella aliqua specie sese fucabunt, ut rudioribus aliquem doctrinæ suæ gustum dare possint: neque unquam sentinam abominationum suarum detegent, quoad certi sint hominem ita à se fascinatum esse, ut eorum deliriis prorsus consentiat. Ut ergo miseri novitii, apud monachos, posteaquam professione sua laqueum perpetuæ servitutis induerunt, ibi inferos esse comperiunt, ubi cælestes delicias quærebant: atque mel ipsis in fel convertitur: sic rudes ac imperiti homines, prima facie existimantes hanc infelicem sectam veluti cælorum januam esse, prius in exitium præcipites ruunt, quam malitiam ac nequitiam eorum cernere aut animadvertere potuerint. Quamobrem, ne quis non monitus fallatur, magnum istum doctorem Antonium Pocquium, eorum more concionantem audiamus:

Laudabilis est Deus, qui his postremis diebus, mihi per organum suum patefacere libuit magnum, in quo fui, errorem, quod vos reprehendere ac corrigere vellem, quum scriptum sit: Omnes erunt docti à Deo.

CENSURA.

OBservate præcipuam istius esse sapientiam, sinere unumquemque animi sui libidinem sequi, nec miseros homines errore seductos, reprehendere. Ita omnem doctrinam & monitionem, inter homines cessare oportebit. Quod longe alienum est ab eo, quod Paulus ab omnibus fidelibus requirit: Docentes, inquit, vos & admonentes mutuo. Item, Pleni estis sapientia, ut vos invicem hortemini. Item, Argue, admone, increpa. Item, quod ait Dominus: Si peccaverit frater tuus, corrige eum inter te & ipsum.

Existimabam me aliquid intelligere, nec quicquam intelligo: Deus enim intellectus meus est, virtus mea, & salus mea: atque adeo vos judicabam, & murmurabam acute in proximos meos, in me vero nihil cernens. Quæ omnia versa sunt: fecit enim nationes mundi capaces salutis. An is qui Deum pro intellectu suo habet, nihil intelligit? sic enim Deus nihil aliud efficeret, quam nos excæcaret: quum nos illuminare ipsius officium sit.

CENSURA.

HOmo quidem fidelis, se nihil ex seipso intelligere censet: sed an propterea debet oculos claudere, ne quid intueatur, ut vult iste insanus? Prohibitum quidem est, ne observemus alios, ad vitia nostra connivendo: sed Dominus non vetat, quominus uno peracto, alterum etiam efficiamus. Diligenter autem notanda est præclara ratio quam adjungit: Omnes nationes capaces sunt salutis. Non licet igitur in proximum animadvertere: sed contrarium prorsus concludo. Quum enim simus ministri Dei, & ejus coadjutores ad proximos nostros in salutem instruendos: nos operam nostram ipsis impendere, nec unquam cessare oportet.

Pri-

Primum haudquaquam intelligebam, quomodo ex nihilo creati sumus, & corpora nostra in cineres redacenda: spiritum vero, ut aërem clarum fore, & sparsum ut nubem: neque etiam intelligebam me ex genere terrestri esse, id est, ex eo qui primum factus est in animam viventem. Deus nihil sine causa facit: & quomodo eximus ex utero terræ, matris nostræ, ubi omnis inest dolor? Quamobrem dicebat Job: Qui vulnus inflixit, ipsumque sanavit: qui deducit ad inferos & reducit: qui liberat à sex tribulationibus, septimæ vero malum non attinget.

CENSURA.

QUæso, quis tenor in his sermonibus? haud sane major quam in deliriis hominis phrenitide laborantis. Cæterum, ingreditur in præclaram illam philosophiam quam attigimus: spiritum ad Deum reverti post interitum hominis, dicens in nubem sparsum iri.

Fuit enim anima mea vivens, quæ putavit loqui. Sed gratia Deo, per hunc Spiritum renovationis à morte erectus sum, & vivificatus sum cum Christo: mihi præterierunt opera Legis: vocatus sum cum Angelis, & factus filius Dei: hæres immortalitatis & membrum Christi, corpora nostra templa Spiritus sancti, animæ nostræ imagines, & loca secreta divinitatis. Horribilis vero illa bestia, quæ vocatur diabolus, cui obligati & servi eramus, eratque impossibile ex nobismetipsis ab ipso liberari: Erat igitur superbia, aut avaritia aut mundus, qui jam per ignem finitus est, ut amplius sum dicturus.

CENSURA.

NUnc undas illas despumat, de quibus Judas loquitur, id est, grandiloquentiam, quæ mirificæ spiritualitatis speciem præ se ferat. Quis enim prima facie non affirmarit Antonium Pocquium semiangelum esse, si eum tam sublimi stylo intonantem audierit? Verum, si bene perpendantur, nihil aliud sunt quam vesicæ specie sua bene tumidæ, sed turgidæ vento: nisi quod sub harum spumarum tumore, multæ latent blasphemiæ. Vult enim fanaticam hanc resurrectionem, de qua loquutus sum, introducere. Deinde quamvis nominet diabolum, tamen judicat id tantum imaginatione se facere: declarans se nihil aliud intelligere quam superbiam, mundum, aut avaritiam. Id quod est eorum opinatio, de qua jam tractavi. En igitur quid diabolus apud eos significat. Denique quod dicitur de consummatione mundi per ignem, ad stultam allegoriam trahens, hunc fidei nostræ articulum destruit, qui tam diserte exprimitur in Scripturis: spemque tollit, quam de omnium creaturarum renovatione habemus.

Quemadmodum scriptum est de transfiguratione, ubi erat Moses, Helias, & Jesus in medio. Moses erat lex vetus, dura & importabilis: Christus erat lex mitis, pergrata & tractabilis: Helias postremus erat, finem mundi significans, ut discedens in ardenti curru suo ignis pleno ostendit: qui vocatus est spiritus duplex, per quem extra hunc terrestrem mundum consummur. Erat scilicet mundus, qui jam finem ceperat: non omnibus, sicuti neque adhuc hodie finem cepit. Mundus finitus est pro iis qui sunt in Christo, neque amplius vivunt secundum carnem: nam prudentia carnis, mors est, & plena mortis.

CENSURA.

PErspicite hujus furciferi audaciam, quem non pudet magnum doctorem agere, dum recitat fabulas aniles, ex libro, ut aiunt, coluum, pro mysticis interpretationibus Scripturæ. En Christus qui se in gloria exhibet in medio Mosis & Heliæ, id est, Legis & Prophetarum: ut indicet Mosem & Prophetas sibi testimonium reddidisse, seque esse verum finem, ad quem omnis illorum doctrina referenda est: atque in medio est, ut in loco eminentissimo quo se ostendat caput in domo Dei, ut dicit Apostolus: alios autem famulos tantum fuisse. Porcus iste præclarum hoc mysterium, rostro evertens, ne Christus sit amplius omnium finis, Heliam in supremo gradu collocat: & universorum perfectionem facit, nihil aliud Christo attribuens, quam quod nos ad medium itineris perducit. Quæ Mahometis doctrina est. Deinde, quum dicit mundum jam finem cepisse, adhuc apertius blasphemias suas evomit, tum de sua perfectione, quam imaginantur, tum de ea resurrectione, quam prædicant: nempe jam esse factam: quod imaginatione gloriosi atque adeo Angelis ipsis
excelsiores sunt. Quod fingit currum igneum, in quo 2 Reg. 2.
Helias extra mundum hunc raptus est, duplicem spi- vers. 9.
ritum esse: primum, textum corrumpit, & apertæ falsitatis convincitur. Illic enim solum refertur, Heliseum à magistro suo petiisse, ut Spiritum Dei abundantiorem duplo quam habuerat, post ipsum haberet: atque additur, id ipsi concessum fuisse. Deinde in hoc vocabulo latet hujus sectæ abominatio, quod sese fingunt atque fucant, tum in verbis, tum in gestu, tum etiam in operibus: Christianam perfectionem esse dicentes sic duplices esse animo: ne ulla ex parte deprehendi possint, neque ullus in ipsis tenor ullave certitudo.

Nam scriptum est: Factus sum totus homo. Quum factus sit totus homo, accipiens naturam humanam, ac mortuus sit, potestne adhuc in his inferioribus locis mori? Magni esset erroris hoc credere: nam mortuus est & resurrexit: & credendum est eum nullum membrorum reliquisse, quod cum ipso mortuum non sit, atque etiam resurrexerit. Quare scriptum est: Omnes sumus membra Christi.

CENSURA.

UBi scriptum est quod allegas? Nonne falsitas manifesta est? Nulla enim talis sententia in Scripturis reperietur. Sed in primis notemus quid ex illa falsa allegatione deducat. Nempe nos amplius non mori: acsi nihil à Christo differremus. Nos quidem, si membra Christi sumus, jam mortui & suscitati esse debemus, quod ad sanctitatem vitæ pertinet: abnegando, inquam, nosmetipsos, vivere Deo. Sed an id jam est perfectum? E contrario ostendit Scriptura id nunc fieri tantum ex parte. An propterea abolita est mors naturalis? An dicendum nullam amplius superesse spem resurrectionis? Contra
ait Paulus, mortem novissimum hostem esse qui de- 1 Cor. 15.
struatur. Videtur quidem huic venerabili sacrifico vers. 26.
ineptiis comprobandis sufficere, quod scriptum est, nos esse membra Christi. Sed non animadvertit Deum, gratias suas in mensura largiri, & unicuique partem suam in hoc mundo distribuere, pro cujusque membri qualitate, ut ait Paulus. Quare sicuti Christus non absolute adhuc in nobis est: sic etiam multum abest quin bonis ipsius ac donis integre potiamur. Redeamus igitur ad id quod alio loco scri-
ptum est: Unumquemque suo ordine ad beatam re- 1 Cor. 15.
surrectionem perventurum. vers. 23.

Quin etiam dicit: Infirmitates alii aliorum sustinete: nam si detractores simus, adhuc erimus cum serpente, qui diabolus vocatur, accusante fidelem, quod in superbia sua se adhuc esse opinetur: sed Deus extollet parvos & humiles: magnos vero & superbos deprimet. Quamobrem ii qui Christi sunt, habentes sapientiam fidei, ubique opera Dei agnoscunt, nihil mirantur, omnia in utilitatem suam convertunt, agnoscentes omnia ex voluntate & providentia Dei proficisci.

CENSURA.

DOminus quidem jubet ut fratrum infirmitates Rom. 15.
sustineamus: non tamen ut approbemus ipsas, vers. 1.
sed tanquam vitia corrigamus. Hic autem impius,

pius, quo reprehensiones omnes tollat, vetat ne simus diabolo similes. Qua in re? Detrahendo, inquit. Fateor. Sed nonne magna est differentia inter detractionem, & reprehensionem, quæ fit fratris emendandi caussa? Si igitur falso calumniemur proximum, aut maledicendi cupiditate traducamus, imitatores sumus diaboli: quum vero errores quos animadvertimus in ipsis, sincero animi candore arguimus, imitatores sumus Dei. At furcifer iste adhuc effrenatius erumpit: addens fidei hanc esse sapientiam: omnia, tanquam opera Dei, bona esse judicare. Ait nos neminem vituperare debere. Rationem adjungit, quia nihil malum esse potest. En quomodo indulget homicidiis, latrocinius, scortationibus, hoc prætextu, quod alteri minime detrahendum sit. Quodque omnium deterrimum est, hanc infert Deo contumeliam, ut ei maleficia omnia imputet, ne improbentur.

Scriptum est enim: Omnia munda mundis. Qui autem fide purificatus est, totus est gratus Deo. Sed caveat ne infirmo fratri ruina sit. Quare scriptum est: Ama proximum, & illi conjunctus sis fide: neque ulcisci velis. Qui enim vult se ulcisci, vindictam inveniet à Domino, servando peccata. Quare scriptum est: Ignosce proximo qui tibi nocet. Et quum orabis, peccata tua tibi remittentur. Homo enim ira affectus, nihil rogare debet. Quomodo enim sanationem petet, si misericordia careat erga homines similes sui: quum adhuc sit in carne, novissimorum temporum memoria carens, quum non finat esse hostis, id est, diabolus: non reminiscens testamenti, quod docet abstinendum esse à rixis & contentionibus, abolens omne peccatum, nec spectans ignorantiam proximi tui? Dixit enim Dominus: Percutiam, & sanabo: interimam, & vivificabo. Quare ex toto animo attendite verba mea, & renovemini in novitate sensus, ut cognoscatis quæ sit voluntas Dei: non reddentes malum pro malo, sed vincentes bono malum: nam si ames proximum, adimplebis Legem. Dilectio proximi tui, nihil mali admittit: est enim plenitudo Legis.

CENSURA.

Tit.1:15. HIc perspicitur qua impudentia bonum cum malo confundunt. Paulus de cibis loquens, dicit nullum immundum esse, aut rejici debere: quoniam bonæ sunt creaturæ Dei. Putidus iste, hanc sententiam eo applicat, ut latrocinia, scortationes, homicidia, pro mundis & sanctis rebus habeantur. Quod postea sequitur, confusus est sententiarum acervus, nihil ad rem facientium. Veruntamen, certum est, malitiam sub eis occultam latere. Quum ait ignoscenda esse delicta: intelligit assentandum esse: atque ultionis verbum cum reprehensione confundit, ut concludat neminem licere in malo suo condemnare: quia debemus iis ignoscere, à quibus offensi sumus. Verum id quidem. At remissio illa, quæ nobis præcipitur, ad charitatem refertur. Interim non usurpamus auctoritatem Dei, ut malum, bonum esse dicamus. Videmus igitur quomodo canes isti sacrosancto Dei verbo ad blasphemias suas abutantur.

En cur scriptum sit venturum qui liberaret infirmitatem Jacob, dicendo: Hoc summum testamentum ex me habebunt, quum abstulero peccata ipsorum. Nam, scriptum est Deum inclusisse omnia in infidelitate, ut omnium misereretur. Judicia enim ipsius incomprehensibilia sunt. Nam ex ipso & in ipso, & per ipsum omnia facta sunt. Moses dicit: Miserebor, ubi miserebor. Quocirca Dominus miseretur cujus vult, & indurat quem vult. Deinde Jesus dicit: Sine me nihil potestis facere: &, Nemo potest venire ad me, nisi ei datum sit à Patre meo. Nonne veritas infallibilis ita loquuta est? An volumus ipsius verbo contradicere? Nonne scriptum est Deum cognovisse antequam nos crearet, an boni vel mali futuri essemus? Et omnia novit, & quæ evenerunt, & quæ ventura sunt.

CENSURA.

EN præclara eorum theologia. Aiunt Christum in hunc mundum venisse, ut peccatum tolleret. Abolet quidem peccatum in suis fidelibus; verum id facit mortificando ipsos per gratiam Spiritus sui, ut virtutes sequantur, vitia vero fugiant. Delet etiam maledictionem peccati, ne nobis amplius coram Deo imputetur: sed non ideo peccato carent fideles ipsi, neque minus seipsos in malo suo condemnare debent, ut à Deo absolvantur. Similiter non minus debent sese mutuis admonitionibus corrigere, ut resipiscant à vitiis. Deus inclusit omnia sub incredulitate, id est, homines omnes convictos, ac propria incredulitate damnatos tenet: adeo ut nemo salvus evadat, nisi misericordia ipsius, quam iis exhibet, quibus sibi visum est: sed non ideo peccatum justificat, quum ipsum ignoscit. Sed quorsum, quæso, omnes illas sententias nullo ordine aut ratione congestas accumulat, nisi ad perstringendos lectorum oculos, ut ignorent omnino quo se vertere aut ubi consistere debeant? Quemadmodum ii qui aberrant à via, neque aut iter aut semitam ullam vident, per medios agros incerti vagantur.

Rom. 11. vers. 32.

Scriptum est, Non tendes ad malum: cavens ne adulteres in verbo, sicut multi faciunt. Talis ego fui: sed omnia remissa sunt. Nam scriptum est, Abstinete vos ab adulteratione, ut possitis vas vestrum in sanctificatione & honore possidere. Quum simus mortui Legi per corpus Christi, ut alterius simus, qui suscitatus est ex mortuis, ut fructificemus Deo viventi: non estis igitur in carne. Prudentia carnis est inimica Deo, nec potest Deo placere. Nisi enim spiritus Christi sit in vobis, quomodo essetis in ipso? Sed si in nobis sit, corpus mortuum est propter peccatum, sed spiritus vivit ob justificationem: id est, justificavit nos, quatenus ejusdem spiritus sumus. Si ergo spiritus illius qui Christum à mortuis suscitavit, qui habitat in vobis, quum mortuus sit pro omnibus, ac scriptum sit ipsum fuisse omnem hominem, & pro omnibus mortuum esse, at qui vivunt, non amplius vivant in seipsis, sed ei qui pro omnibus mortuus est & resurrexit.

CENSURA.

HAud multum laborat venerabilis presbyter Antonius in alleganda Scriptura, ea videlicet, quam sequitur ratione: falso hunc locum citans, illum depravans, nonnullos etiam fabricans, pro sua libidine scriptum id esse fingens quod ipse somniavit, confundens omnia: acsi Scriptura in hoc edita esset, ut tanquam confusum ex ea ædificium construeretur, ex omnis generis frustis sine ullo ordine congestis in acervum. Paulus ad Corinthios scribens, dicit se non adulterasse verbum Dei, more multorum, id est, non fucasse (quemadmodum mangones merces suas fucare solent) ut in quæstum abuteretur. Stolida hæc bestia, locum hunc conjungit cum eo quod Apostolus Thessalonicensibus dicit de castitate: dehinc transilit ad octavum caput Epistolæ ad Romanos, ut sanctas exhortationes, quæ nobis illic proponuntur, pervertat. Nam quum illic Paulus nos ad vitæ sanctitatem hortetur, ut mundum & cupiditates carnis abnegemus, infelix iste, rudes fascinare conatur, ut eos ad infernalem spiritualitatem trahat: quam in eo constituit, totamque perfectionem in eo sitam esse vult, ut nihil malum esse judicent: eo prætextu, quod, ut ipsi videtur, habeant spiritum Christi. Atque illud est quod in fine dicit, falso allegans locum Pauli, nos esse justificatos, quod ejusdem spiritus simus: quum Paulus dicat, spiritum Dei nobis esse vitam, propter justitiam, quam nobis dedit.

2 Cor. 4. vers. 2.

Rom. 8. vers. 13.

Quamobrem neminem nunc secundum carnem cognoscimus: quare si cognovimus Christum secundum carnem, nunc non sic eum amplius cognoscimus, quia

renati

renati & regenerati sumus nova creatura in Christo. Itaque res veteres & aridæ præterierunt, quia omnia renovata sunt: & omnia sunt ex Deo, qui nos sibi reconciliavit per Christum. Deus enim erat in Christo, reconcilians mundum sibi, non imputans ipsi peccata. Ideo scriptum est: Qui videt peccatum, peccatum ei manet, & veritas in ipso non est. Deinde, præterea dicit, eum qui peccat in uno, peccare in omnibus.

CENSURA.

PAulus volens eorum superbiam deprimere, qui in rebus externis gloriantur, dicit neminem cognoscendum secundam carnem, ut eum ab externa larva æstimemus: sed eos magni faciendos esse, qui novæ sunt creaturæ. Hic nebulo eo spectat, ut imperitos rapiat in istam imaginationem, ne amplius inter bonum & malum discernant, acsi esset secundum carnem judicare. Quod ut melius confirmet, impudenter corrumpit locum Joannis, ubi Dominus Pharisæos sic alloquitur: Quia dicitis, videmus, peccatum vestrum manet: eumque in aliam omnino formam convertit: Qui videt peccatum, peccatum ei manet. An egregie sublimes illos & tumidos spiritualitatis sermones despumavit? nunc uno verbo definit, qualis sit præclara illius sectæ innocentia & sanctitas: nempe, sensu & intelligentia porcis nihil præcellere.

Sed quum inspicitur in Deum, omnia ista non videtis. Non enim habitat in Deo peccatum: & tamen facit omnia: & quæ facit omnia, bona sunt: ac scientia hominum, stultitia est coram Deo. An ergo respicietis in hominem, id est, in carnem, quæ non est Deus? Etiam ipsi non sunt.

CENSURA.

HIc perspicitur quomodo tribuens malum Deo, ut bonum judicetur, peræque Deum blasphemat, aut etiam atrocius, quam si justitiæ ejus palam malediceret. Quia vero nullus est humano sensu præditus, qui tam prodigiosam fœditatem ferre possit: omnia fieri à Deo, ideoque nullum esse peccatum: sapientiam hominis, stultitiam esse allegat. Quod ei concedo: sed dico, condemnare malum, & peccatum cernere, ut ipsum odio habeamus, scientiam esse Dei, nisi omnino velit diabolum per sacrosanctam Scripturam loquutum esse.

Et quia omnia quæ fiunt extra Deum, nihil sunt: dicit Scriptura, quod omnia quæ facimus, aut scimus facere, nihil sunt quam vanitas. Quare dictum est: Abnega temetipsum, tolle crucem meam, & sequere me. Qui mecum ambulat, non est in tenebris, sed ambulat in luce.

CENSURA.

NUlla adeo præclara in Scripturis sententia est, quam os istud impurum atque impudens ad belluinam affectionem suam non trahat, nimirum ut unumquemque ad vitam, suo arbitratu degendam, impellat. Quum Scriptura dicit, nihil aliud esse in nobis quam vanitatem, nec sine Christo boni quicquam posse efficere: id eo spectat, ut se quisque inutilem ad bene agendum agnoscens, Dei gratiam imploret, quæ omnia operetur. Impius iste, contrarium prorsus concludit. Nempe, nos nihil agere, idque sufficere, ut credamus Deum facere omnia: ac nos tum nihil admittere mali, quum Deo omnia imputamus.

Aspicite, adest tempus quo discipulus Heliæ duplicem spiritum petebat. Atque illud erat, quod Christus dicebat Apostolis suis, inquiens: Adhuc nonnulla habeo vobis dicenda, quæ nunc ferre non possetis: sed quum Spiritus ille veritatis advenerit, vos omnem veritatem docebit. Neque enim loquetur à seipso, sed omnia dicet quæ audierit, & ventura omnia nunciabit vobis. Ille clarificabit me. Accipiet enim de meo, & vobis nunciabit, per quem incorruptibiles futuri estis, qualis ego sum. Plura dicere supersedebo, donec tempus advenerit.

CENSURA.

ACute & solerter nobis esset divinandum, ut quorsum spectet hujus sacrifici sermo intelligeremus: videtur enim à primo Missæ suæ memento, ad secundum transilire. Sed animadvertendum eo ipsum spectare, ut mundum à simplici & pura Scripturæ doctrina avocet: acsi Christianorum sapientiâ in eo sita esset, ut novas revelationes inquirerent: idque nunc duplicem spiritum vocat, ea prætergredi quæ Scripturæ finibus continentur. Tametsi, quoties ipsi libet, id diversa omnino significatione accipiat. Cæterum perdite & nequiter adulterat locum Joannis, ut blasphemiam suam confirmet. Nam quum Dominus dicat Apostolis, Spiritum patefacturum intelligentiam eorum, quæ ex ipsius ore audierunt: veterator iste illa sic immutat, ipsum nunciaturum ea quæ futura sunt. Deinde Christum loquentem facit pro suo arbitratu, ejusque personam, tanquam in fabula, introducit, dicentem ea, quæ ne in mentem quidem ipsi unquam venerunt. Sed ea reverentia Scripturam colunt ut ejus nomen obtendant: quo plebi imperitæ, & quid ipsa contineat ignoranti, imponant.

Aspice quomodo Deus plantavit hortum voluptatis: deinde constituit in eo hominem, ut eum coleret & servaret. Quum autem Deus ipsum creasset, obdormivit, & Deus cepit unam è costis ipsius, ex qua creavit fœminam, ut consociaret eam viro: deinde dixit eis: Crescite & multiplicamini super terram. Est prima lex quam ordinavit Deus; quæ vocabatur lex naturæ. Itaque, intelligite quomodo Joannes ostendit in Apocalypsi de septem candelabris & septem stellis: quomodo in quinto ambulaturi eramus in tenebris, dicens primum esse sanctum, & postremum ejusdem solennitatis cum primo. Nos autem sumus in postremo tempore, & fuit verum vinculum factum in arbore crucis, quod vocamus Matrimonium: & tunc obdormivit, & fuit apertum latus, ut costa reponeretur quæ est fœmina, Ecclesia dicta, & unio totius naturæ humanæ: & fieri omnes in uno membro, cujus Christus est caput. Quare, relinquamus mortalibus quod est mortale & corruptibile: nam regnum & excellentia animæ nostræ, non est hic inferius, nisi fordida & maculata. Aspiciamus bene quomodo Ecclesia facta fuit & formata, quæ erat præfigurata per Adam & Evam. Quare Christus est sponsus, & nos sponsa, ut scriptum est in cantico: Veni soror mea, sponsa mea.

CENSURA.

QUum Paulus hac similitudine Adami & Evæ utatur, ut vinculum illud spirituale, quo cum Christo juncti sumus, nobis unice commendet: nempe, ut communicemus cum ipso beneficiisque ipsius: scelestus iste seductor, eam detorquet ad diabolicam imaginationem suam: nempe, nos ipsam esse Christi personam. Præterea quod legem naturalem vocat multiplicare & crescere: deinde addit eo esse redeundum, ut simus in primo innocentiæ statu: id facit juxta eorum doctrinam de spiritualibus matrimoniis, ut unusquisque sese ad eam applicet, quæ prima occurrerit. Quod interserit de Apocalypsi, à gallo ad asinum est. Attamen perspicuum est sensum loci ab eo perverti: dum ad hoc tempus perfectionem regni Dei allegat: quod ut adveniat quotidie rogantes, fatemur nondum adimpletum esse.

Sed si adhuc committamus delictum, & ingrediamur hortum voluptatis, qui adhuc nobis prohibitus est, ne quid velimus facere, sed sinamus nos duci à voluntate Dei. Alioqui non essemus exuti veteri serpente, qui est primus parens noster Adam, & videremus peccatum

sicut ipse & uxor ejus, qui putabant tegere humanitatem & peccatum suum, quod tunc commiserant. Prius non videbant voluntatem suam, neque pudebat eos suæ humanitatis: non videbant peccatum suum: sed quum viderunt ipsum, imputatum est eis in peccatum, & prorsus immutatum est in contrarium. Deliciæ enim fuerunt conversæ in miserias & labores: & maledicta est terra in omnibus quæ producebat. Homo versus est in vanitatem.

Censura.

QUalem mortificationem doceant isti ganeones hic perspicimus: nempe ut homo sese appetitui suo committat, neque ullius rei conscientia moveatur. Tunc enim ex eorum sententia Deus operatur in nobis, quum opus nostrum esse non dicimus. Hanc blasphemiam adhuc iteratam videmus, tollendum esse ex animo omnem scrupulum: atque in eo totam innocentiam suam sitam esse, ut claudant oculos, ne bonum aut malum intueantur: quod, ut inquit Solomon, omnis iniquitatis fastigium est. Idem etiam post ipsum dicit Paulus, signum esse hominis à Deo prorsus destituti, quum nullo tangitur dolore aut pungitur. Præterea, observandum quomodo omnia evertit, dum originem exitii humani statuit in eo, quod hominem suiipsius pudere cœpit: quum malum ortum sit ex infidelitate & inobedientia: ille vero pudor, punitio fuit quæ sequuta est, quam tamen Dominus ei in salutem convertit. Perspicuum est igitur quanta sit fœdi istius hominis impudentia, affirmantis peccatum ideo Adæ fuisse imputatum, quod illud viderit & noverit. Nam è contrario, quod vidit peccatum, obtinendæ gratiæ initium fuit: ut revera peccatorem à seipso condemnari oportet, quo veniam à Deo obtineat. Alioqui, quo spectabit pœnitentia, quam Christiani omnes ad mortem usque meditari debent? Cæterum, alia adhuc malitia notanda est: nempe quod Adamum & serpentem, unum eundemque facit, juxta suam doctrinam, quæ docet peccatum, diabolum, mundum, animam hominis viventem, & opinationem, unam atque eandem rem esse.

Quare relinquamus veterem Adam, id est, animam nostram viventem, & veniamus ad rem majorem, id est, ad spiritum. Dictum enim fuit Adæ quod moreretur, & revera mortuus est. Nunc vivificati sumus cum secundo Adam, qui est Christus, non cernendo amplius peccatum, quia est mortuum: nam ex peccato facta est gratia per Patrem nostrum in Jesu Christo. Unde igitur veniret hic pavor & timor mortis, aut inferni dejecti? Unde possunt sic mitti in errorem, decepti, qui nihil aliud sunt quam vanitas?

Censura.

HIc perspicitur quomodo serpentes isti Veteris hominis & Spiritus vocabula intorqueant. Nam, quum Scriptura Veteris hominis nomine significet corruptionem, quæ in nos irrepsit propter peccatum: ex eo faciunt animam viventem, quæ homini à prima creatione data fuerat, antequam peccasset, aut ullo vitio laboraret. Verbum Spiritus non est ipsis ex gratia regenerationis: sed imaginatio illa, quod Deus in nobis est, eumque, omnia quæ vult, agere sinendum esse. Perspicitur etiam quid intelligant per vitam, quam habemus in Christo: nempe omnia nobis licita esse, nihil esse malum, modo nullum ejus sensum habeamus. Fidelis quidem nec mortem nec inferos timere debet: nempe dum cognoscit se redemptione Christi in libertatem vindicatum. At contemptus hic, minime ex stupore nascitur, quemadmodum impii isti volunt, aut sublata opinione mortis & inferorum, acsi puerorum terriculamenta essent. Atque is est finis quem Pocquius juxta communem sectæ suæ doctrinam spectat.

Nam quum Jesus descendisset in terram, qui in multis adhuc clausus est, quamvis Christus vicerit omnes diabolos, qui est mundus, & adeo admirabatur quæ erat Rex iste tam gloriosus, reddens lumen suum tenebris, & faucibus inferni, dicebat: Attollite portas, &c. sicut antea dixi vobis, deducit nos & reducit. Sed perpetuo est nobiscum. Non possumus esse sine ipso: neque ipse sine nobis. Sicut enim dixi, nos sibi despondit in cruce, & tam firmiter affixus fuit, ut non possit, neque velit remotus esse à nobis, propter magnam charitatem quam habet in nos.

Censura.

DIfficillimum quidem esset, omnia interpretari quæ Missarius hic doctor effutit. Esset enim rationem agere cum insania. Semper tamen redit ad illa duo capita, ut talem nobis fingat Christum, quo freti, Deum offendere non vereamur, nihil habentes in nobis præter justitiam: deinde ut persuadeat omnia adimpleta esse, ne amplius aut paradisum aut inferos expectemus. Notandum etiam perpetuo, diabolum nihil apud ipsum esse quam mundum, id est, opinationem. Quod attinet ad locum Davidis quem citat, erratum illud facile ipsi potest condonari, quum totam scientiam suam breviario suo inclusam teneat: eamque fabulam die Paschæ, quam floridam vocant, in pago suo agi viderit: nempe quum sacrificus baculo crucis fores templi petit, fingens se inferorum portas disrumpere. In textu autem Davidis, nihil omnino tale habetur: sed orationem suam dirigit ad fores templi Dei, jubens ut capita sua attollant, quo Deus ingrediatur. Psal. 24. vers. 7. Quare aptius omnino & convenientius esset, venerabili huic presbytero demurmurare preculas breviarii sui, Missam canere, & sublata mappa lingere paropsides culinæ, quam agere doctorem.

Et charitas omnia in utilitatem suam convertit, nec quærit utilitatem suam: nec pro seipsa est, sed pro omnibus: erat pro inimicis suis, & donat quod illis deest, & operit multitudinem peccatorum, nec cernit peccatum. Destruxit enim omnia per summum hoc mandatum quod statuit & ordinavit, dicens: Diligite invicem, quemadmodum dilexi vos. Non veni pro me, sed pro vobis omnibus qui creditis in me. Et ero in vobis, & vos in me. Sicut Pater & ego unum sumus, ita vos & ego unum erimus. Scitis me exiisse à Patre, & venisse in mundum. Iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem. Quanquam non sum solus, sed Pater mecum est.

Censura.

TAmetsi, pro more suo involvit sermones istos; tamen in summa significari vult, peccatum non esse amplius, quum remissum sit per charitatem Dei, neque nos imputare ipsum debere, quum charitas multitudinem peccatorum inter homines tegat. Deus certe, fateor, peccata nostra tegit, siquidem ad ejus misericordiam confugimus: sed non ideo minime nos peccare dicendum est: alioqui, qualis esset remissio, si nulla esset culpa? Neque etiam dicendum, nos peccatorum nostrorum sensu tangi non debere, quum fides sine pœnitentia nequeat consistere. Similiter fateor, charitatem fidelium tegere in proximis multitudinem peccatorum. Prov. 10. vers. 12. Verum, id neutiquam assentando aut blandiendo. Nec enim Paulus, Galat. 3. vers. 1. quamvis acriter fratrum suorum vitia reprehenderet, charitate præditus esse desinebat. Nec quicquam à charitate alienum facit, quum dicit se lætari, quod mœrore affecit Corinthios, & doloris causam intulit, 2 Cor. 7. vers. 9. quæ ipsos ad pœnitentiam adduceret. Blasphemia est igitur, dicere charitatem non videre peccatum.

Dico vobis ut pacem habeatis invicem, id est, in me, oppressiones habebitis in mundo. Confidite, ego vici mundum. Sed ii qui sunt in carne, Deum videre non possunt. Scriptum est enim, Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Deinde dictum est: Beati & benedicti qui sunt mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt.

CENSURA.

Conclusio reliquis persimilis est, id est, sententiarum male cohærentium farrago. Interim scopus est: ut videamus Deum, nos in carne amplius esse non oportere. Quo intelligit nullius rei conscientia debere amplius commoveri: sed existimandum nos jam in cælis ipsis agere, quum ibi sit Christus, qui ipse in nobis est. Quod delirium ut con-
1 Cor. 15. firmet, citat testimonium Pauli: carnem & sangui-
vers. 50. nem regnum Dei possidere non posse: omnino præter mentem Apostoli. Ibi enim loquitur de ultima resurrectione. Perditus vero iste, sic illud adducit, acsi jam perfecta & adimpleta esset. Sed minime mirandum. Præcipuum enim hujus sectæ fundamentum est, ut jam dixi, omnia esse facta, quum simus in Christo: animam carnalem in nobis amplius non inesse, sed spiritum vivificantem: in eoque non solum justitiam nostram, sed resurrectionem & gloriam sitam esse. Itaque nemo non cernit, aut potius contactu percipit, quam vere de insanis istis bestiis sim loquutus: nec quicquam illis calumniose affinxerim, ut eos gravarem aut eos redderem odiosos. Nam lepidum hoc specimen Antonii Pocquii locuplex testimonium reddit, tum præclaræ rhetoricæ, quam in usu habent, tum etiam consilii, & quem in scopum intendant. Rursum ii, quos turpis Missator nugis suis circumvenire molitur, insignem hic notam animadvertent, qua commonefiant quo spiritu agatur: nec ipse solum, verum etiam omnes hujusce factionis. Quanquam oporteat inter cæteros, quum à patre ejus Quintino discesserim, notatum esse. Nam præter aditum qui ei ad plurimos patefit, ut venenum suum effundat: præterquam etiam quod in discursando hac & illac nimium est sedulus, ut miseras animas perturbet, ubicunque diabolo magistro suo sine periculo inservire potest: se quoque tegit, quantum intelligo, Valdensium nomine, ut facilius se in simplicium animos insinuet, quibus perspecta est ejus populi probitas. Quum ergo ovis pelle sese induat, ad agendas lupi partes, hoc est, ad devorandum & perdendum: hoc eum tegumento nudari par est. Quod me ei ita ademisse puto, ut qualis sit bestia omnes intueri possint. Præterea ferendum non est, ut impius iste probrum hoc inferat populo tam Christiano, & simplici animi candore Evangelii puritatem colenti: ut ex eo se esse jactet, quo illum apud fideles Dei servos atque etiam imperitos traducat & diffamet. Præsertim quum ita præbeatur occasio blasphemandi nominis Dei, si Valdenses commune quicquam cum isto cane habere putentur.

CAP. XXIV.

Quo monentur lectores de nonnullis libris in vulgus editis, quibus utuntur Libertini, quamvis non omni ex parte cum ipsis faciant.

Quia semel imbutum aut implicitum stulto aliquo delirio ingenium, semper in deterius labi solet, operæpretium est, fideles lectores de nonnullis libris monitos esse, qui fanaticis opinionibus infecti, possent veluti aditum & viam munire ad sectam Libertinorum: ut re vera iis causam suam fulciunt, quo rudium ingenia in errorem impellant. Inter cæteros unus extat, falso inscriptus Instructio & salutaris admonitio, ut perfecte vivamus in hoc mundo, & quomodo patientes erimus in nostris adversitatibus. Si ex me quæratur, quid in eo mali reperio: primum, dico totum ejus argumentum esse vagum, nec certam ex eo definitionem sumi posse. Deinde stultæ sunt & absurdæ in eo speculationes, quæ nulli omnino usui esse possunt, quam ad concutienda ingenia, ut postea dubia & suspensa relinquantur. Tertio, sermones dissolutos, atque ab omni ratione alienos continet. Veluti, homini fideli tam gratum esse agere in inferis, quam in Paradiso: & ejusmodi. Cæterum mihi satis est nominasse: nec enim est instituti mei contra disputare. Alius extat liber paulo longior, inscriptus, Specillum Christianorum: qui re vera ad turbandam aciem quam juvandam longe aptior est. Auctor quidem libelli, non tam bardus est asinus, quam Quintinus, aut Pocquius, quibus aut plus in specie est, quam in re, dempto confusi garritus ac stridendi potius quam loquendi astu, ut ex ambagibus & involucris scientiæ opinionem colligant. Hic vero nonnullius est ingenii, alicujus etiam doctrinæ, & nonnihil habet methodi: ita ut speciem aliquam opus ejus habere posset, nisi stultæ & perniciosæ opiniones admixtæ essent. Rationibus quidem bene expensis & subductis totus liber à principio ad finem usque, haud multum habet succi: sed tamen quodammodo reciperetur, si stulta illa deliria abessent, quibus infercitus est. Ab initio ipso, negat afflictiones, quas in hoc mundo patimur, esse flagella Dei. Ut id probet, addit medicinas tantum spirituales esse, quæ nos à vitiis repurgant. Non est autem valida hæc ratio. Cur enim pater filium castigat, nisi ut ipsum emendet? Non est igitur alienum à ratione, flagellum ipsum, remedium esse. Rursum notandum est, sicuti Dominus fideles bello, fame, peste, aliisque adversis rebus castigat in ipsorum correctionem & salutem: ita incredulos & contemptores punire, justam adversus ipsos ultionem exercens. Proinde, quemadmodum ignis aurum & argentum repurgans, paleam & fœnum consumit: ita afflictiones purgandis bonis, reprobis vero destruendis immittuntur. Postea, dicit eos qui membra Christi sunt, vitam corporalem amplius non degere: quæ loquendi forma nimis hyperbolica est, videturque hominis ex somnio delirantis. Omitto quod ab ipso perperam exponitur locus Joannis, in quo præcipuam thesin suam fundat. Dehinc politiam omnem condemnat, quæ bonis conservandis constituta est. Rursum, medicinam, quæ tuendæ humanæ vitæ ordinata est, improbat. Et quamvis nonnullis in locis talem temeritatem corrigere, aut saltem moderari conetur: semper tamen in eo perseverat, omnes humanas leges, quæ ad reipublicæ administrationem pertinent, diaboli esse inventa, medicinam vero meram esse idololatriam. Si corruptelas, quæ in iis admittuntur solum reprehenderet, facile ei consentirem: nec tam multa dicere posset, quin ego plura adderem. Sed dum ea quæ bona & sancta sunt, vituperat, blasphemat Deum, à quo illa manarunt. Deinde, bella omnia in universum condemnat, sublato omni discrimine, an justa de causa suscepta fuerint vel injusta: atque etiam si princeps defendendi solum populi sui causa bellum gerat, nulla aut ambitione, aut avaritia impulsus: sed tantum ut officio suo fungatur. Ut id
confirmet, adducit locum, quo jubemur iræ locum Rom. 12.
cedere. Paulus autem per nomen Iræ, vindictam Dei, vers. 19.
& justam ejus punitionem intelligit, quam principes exercere jubet. De bellis veteris Testamenti loquens, ait ea nos imitari non debere, quum sub charitatis lege simus: quasi vero tunc etiam ipsa neutiquam fuisset. In eo non solum gravi contumelia afficit sanctos Patres: sed Deum quoque ipsum, à quo fuerunt edocti. Neque vero simplici & moderata utitur reprehensione, sed vociferatur & tumultus movet, acsi cum omnibus inferni diabolis bellum gereret. Execrabilem enim censet esse blasphemiam, atrocem injuriam in Deum, impiam infidelitatem, legibus humanis ad mundum gubernandum uti. Cur ita? Quia Deus satis superque ipsum providentia sua regere
potest. Verum providentia Dei per Solomonem cla- Prov. 8.
mat, hoc à se proficisci, quod principes & consiliarii vers. 15.
ipsorum leges & jura constituunt. Imo, inquit, Satan principum animis hoc suggerit, ut quod solius Dei est, sibi usurpent: nempe, efficere ut voluntas ipsius adimpleatur. Quasi leges humanæ spectarent alio, quam ut mundum in justitiæ ordine & modo continerent. Id quod etiam vult ac jubet

Rom. 13. vers. 4. 2 Tim. 2. vers. 2. Deus: eumque in finem, ut Paulus ait, Principatus in mundo ordinavit. Non est, inquit, Principis munus, audire querelas & contentiones subditorum, aut lites dirimere: nam ubicunque est lis, utrimque etiam transgressio est. Primum hanc rationem veram esse nego: Fieri enim potest ut alter æquum tueatur. Velut is qui jus suum defendit, quum injuste invaditur. Rursum dico, si quid mali sit, ad remedium veniendum esse. Causam omnium calamitatum, quas
1 Sam. 12. vers. 19. filii Israël perpessi sunt, huic culpæ assignat, quod Regem postularunt. Quasi vero populus antea afflictionibus minoribus aut paucioribus, quam postea vexatus fuisset. Nimis igitur inconsiderate garrit, & nimis socordi historiæ ignorantia labitur. Verum, hoc adhuc ab ipso quæro, num prius politicus ordo institutus erat à Deo, qualis hodie is est, quem ipse condemnat? Rogo, an non Moses & judices audiebant controversias populi, easque dirimebant? Quid vertiginoso homini facias & cerebro carenti: dum transversus rapitur in vanas speculationes & fundamento vacuas? Tantum obiter hoc perstringere volui, ut inde liceat, qualis sit totus liber, æstimare. Perstrinxi, inquam; nimis enim longum fuisset plene pertractare. Adhæc, supervacuum mihi videbatur, quæ de iis in mea Institutione disserui, repetere. Quin etiam adeo stulta & absurda deliria sunt, ut inter homines sani judicii ea digito commonstrasse sufficiat, quo præcaveri possint. Quum ad medicinam ventum est, non minus effrenate erumpit: ringitur, furit adversus eam, phreneticorum more, qui feriunt, mordent unguibus, petunt eos qui ipsis opem ferre ac consulere volunt. Nunc autem omnes medicinæ laudes referre, ac per singula demonstrare artem illam, non tantum bonam & divinam esse, sed etiam honore & pretio dignam, nimis longi sermonis esset. Respondere etiam calumniis omnibus, quibus eam traducit, prolixioris esset controversiæ. Nec profecto tanta prolixitate opus est ad refutandas stolidas illas rationes quas adducit, vel tuendam tam liquidam certamque causam, qualis est illa quam impugnat. Primum, res est pudenda cum iis, qui se Christianos nominant, & tales haberi volunt, imo etiam doctores se profitentur, de ea re contendere, quæ inter Gentes certa & indubitata fuit. Communis enim inter eos fuit hæc sententia, medicinam esse donum Dei. Tametsi nolim hoc eum præjudicio gravare, nisi quatenus veritas unicuique patebit. Dicit medicinam spiritus maligni suggestione, in mundum irrepsisse. Ego vero dico, atque etiam probo esse à Deo profectam: quum scientia sit bene utendi Dei creaturis, quas nobis destinat, prout necessitati nos obnoxios esse voluit. Sicut enim Deus corpora nostra fami & siti subjiciens, esculenta & poculenta dedit, quibus huic necessitati subveniremus: frigori & calori nos subjiciens, adjumenta quibus obviam iremus suppeditavit: sic quum nos morbis reddidisset obnoxios, remedia subministravit, quibus mederi nobis ac prospicere possemus. Qui negabit morbos à vitiosis qualitatibus proficisci, ab intemperantia, ab accidentibus etiam quæ aliunde manant, is merito, ut sensu & ratione carens, ab omnibus rejicietur. Herbarum vires cæterarumque rerum percipiuntur experientia: ita ut qui vel micam habet cerebri, id oculis ipsis cernat. Scriptura
1 Reg. 4. vers. 33. refert Solomonem librum composuisse hujus argumenti. An naturalis illa cognitio tam præclara, quæ in evidenti ratione sita est, & à Scriptura sacrosancta approbatur, pro incantatione, aut præstigiis Satanæ
Coloss. 4. vers. 14. habenda est? Quum Paulus mentionem facit de Luca, medicum nominat. Lucas, inquit, medicus, vos salutat. An hoc titulo eum dedecore afficere voluit, acsi latronem aut prædonem vocaret? Nunc ab egregio hoc censore dicti sui approbationem requiro: nempe, medicinam à diabolo fabricatam fuisse. Allegat nos debere in meditatione Legis, noctes & dies occupari: ideoque nihil nobis vacui ad cognoscendas herbas superesse temporis, quia sunt speculationes otiosorum hominum. Talis fanaticus dignus esset qui in cubiculo cum Bibliis includeretur, ademptis omnibus cibariis ac vestibus, ut perspici posset, quomodo cæteris cogitationibus prætermissis, ad sacri verbi Dei lectionem noctes & dies animum appelleret. At dicet, nobis comedere licitum esse. Excipiam nullo modo licere, si ejus dementiæ fides adhiberetur. Quales enim sunt hæ distractiones, terram colere, serere, metere, triturare, molere, pinsere, coquere? Quantum temporis consumendum in iis artibus perdiscendis, quæ ad victum & cultum corporis necessariæ sunt: quanto etiam longiore opus est in iis exercendis? Interim meditationi verbi Dei, quæ nobis adeo commendatur, nihil detrahi velim: sed ostendo deliros istos homines, quid præceptum illud sibi vellet, nunquam intellexisse. Nec enim Dominus nos in iis occupari vetat, quæ ad hanc vitam tuendam requiruntur: modo semper ad altiora aspiremus, neque in eo præcipuam impendamus operam, quod accessionis tantum loco esse debet. Ut ostendat Deum non tentari, si medicina contemnatur, dicit, verbum fore diabolicum, si quis secus loquatur: quo evertitur universa Christianorum religio. Sed quæ est ratio? Quoniam, inquit, is non tentat Deum, qui omnem in eo fiduciam locat. Fateor: sed dico eum qui media à Deo ordinata contemnit, in ipsum minime confidere, sed prava temeritate & arrogantia tumere. En præclara argumenta ad condemnandas creaturas Dei, cum ejus dedecore & probro qui ipsas in usum nostrum destinavit, ut ipsis cum laude & gratiarum actione frueremur. De multis sententiis stultis & absurdis, quibus passim aspersus est liber ille, dicere omitto. Veluti, quum dicit Dominum nostrum Jesum solum esse hominem, in quo omnes sumus: & quum postremus sit, nullum præter ipsum superesse. Id quod ad Libertinorum blasphemiam accedit, de qua prius disseruimus. Item, solam animam viventem homini post peccatum remansisse. Quasi non esset eadem anima divinis prius ornata dotibus, quæ nunc etiam per Christum instauratur. Item, blasphemiam esse magnam contra bonitatem Dei, parentes plusquam alios diligere. Quasi frustra hæc præcepta
essent: Honora patrem & matrem: Viri diligite Exod. 20. vers. 12.
uxores vestras: similiter uxores viros suos ament. Ephes. 5. vers. 25.
Sed habemus, inquit, fraternitatem spiritualem quæ longe præstantior est. Fateor: sed nego alteri ab altero ullo modo derogari: modo in gradu suo singuli permaneant. Item, quum dicit, quæ Deus præcipit, non ideo facienda quod ita jubeat, sed tantum, quod exemplum ipse præbuerit. Item, quum dicit ferre crucem, esse pati æquo animo nos fieri vasa ignominiæ: quum è diverso Deus nobis hanc perpetuo consolationem proponat: crucem quam ferimus societa-
tem esse cum cruce Christi, ut imagini ejus confor- Rom 8.
mes facti, gloriosæ ejus resurrectioni communice- vers. 17.
mus, sicque simus honoris vasa, non ignominiæ. Existimo nemini non esse satis perspectum, quam fugiendi sint tales libri, infecti opinionibus adeo fanaticis. Quod ego demonstrare, nec ultra progredi volui.

CONCLUSIO.

NUnc omnes qui ex animo Deum quærunt, ac veritati ejus libenter parent, rogatos velim, ut diligenter & tanquam in speculo considerent quam perniciosum ac pestiferum sit, sinere se à pura Christi simplicitate abduci. Est enim formidabile exemplum iræ Dei, homines ratione præditos, quin etiam illustratos aliquo intelligentiæ lumine, in tam horribiles tenebras labi, ut se bestiis mutis similes reddant. Quo periculum ejusmodi vitemus, demus operam, ut in timore & sollicitudine

tudine vocationis nostræ cursum persequamur: & proficiamus in doctrina, sed bona & utili: eumque nobis ante omnia finem proponamus, ne quid velimus scire, præter id quod Dominus Scripturæ sua nobis revelare voluit: ne sacrosanctum Dei verbum, sensui nostro aut cupiditati subjiciamus; sed acquiescamus omnino iis quæ nobis præscribit. Cavendum sedulo ne profanemur, quum nos in sanctificationem vocare Deo libuerit. Ne simus rerum novarum cupidi, ne pruriamus auribus, quo curiosa sectemur: sed quæramus ea quæ & nobis utilia esse, & ædificationi servire possunt. Ne inconstantes adeo simus aut mutabiles, ut in dies varietatem aliquam expetamus: sed ad verum iter deducti, ne inde deflectamus: compotes divinæ veritatis facti, illi adhæreamus, tanquam individua copula connexi. Cæterum nemo miretur aut consternetur, quum tam insolitos atque ab omni ratione alienos errores cernit. Nemo conturbandi sui, aut absistendi ab Euangelio inde occasionem sumat. Potius omnibus modis nos in eo confirmare studeamus, ut hoc tanquam perenni fulcimento subnixi, adversus omnes tempestates ac procellas invicti stemus. Non peto ut quisquam sententiæ meæ adhæreat, nisi ea conditione, si prius id quod doceo utile esse cognoverit. Non peto ut infausta hæc doctrina, contra quam scripsi, improbetur, nisi quatenus repugnat doctrinæ Dei: neque id tantum, sed erroribus etiam referta est adeo execrandis, ut solo auditu horrorem incutere debeant. Restat solum ne oculi ad cernendum quod palam est, desint. Siquidem certum est neminem nisi justa Dei vindicta execæcatum, & sensu reprobo damnatum, hic posse circumveniri, quod Deum in verbi ejus contemptu contumelia affecerit. Atque id causæ est, cur tam sedulo fideles hortatus sum, ut vocationis suæ perpetuo memores, nunquam ab ea deflectant: atque prospiciant, quorsum Scriptura nobis data sit, quomodo ea sit utendum, ne profanetur ipsa, dum in alienum usum trahitur, ab eo, in quem à Deo destinata fuit.

JOANNES CALVINUS,

Servus Jesu Christi, omnibus piis qui degunt Rotomagi.

Ex Gall. ZElus quo afficior pro domo Dei, fratres, has me literas ad vos scribere cogit, tum quia sollicitus sum de salute vestra, tum quia dum uspiam nomen Dei blasphemari, ejusque doctrinam corrumpi intelligo, dissimulare non debeo, si qua mihi contradicendi ratio sit, aut facultas. Oblata sunt mihi scripta cujusdam Franciscani, qui apud vos, tanquam religionis Christianæ studiosus, in vinculis tenetur: quibus perspicio hominem hæreticum, ac nequissimum, cujus veneno miseræ multorum animæ infici, atque in exitium duci possent, nisi ab iis quibus illuxit gratia Dei, remedium afferatur. Ac, ne incertis quorundam delationibus temere fidem habuisse videar, vos monitos velim, me jam ante annum, dialogum ab eo conscriptum, horrendis blasphemiis refertum legisse: ac me nuper à viris fide dignis certiorem redditum, alia scripta quæ ad me missa sunt, & quæ finem eundem spectant, ab ejus manu prodiisse. Unica enim, ut aiunt, cantilena, ipsi nota est, quam perpetuo recinit: nempe, quum Deus rerum omnium auctor sit, nullum jam boni & mali discrimen esse habendum: sed quicquid agitur, bonum esse, modo nullus animo scrupulus inhæreat. Intelligo vero, dum execrandas hasce blasphemias evomit, permultos ei favere, atque adeo fœminas quasdam non vulgares eum habere in deliciis. Ex quo facile est judicare, lascivas ac prostituti pudoris istic esse mulieres, quæ splendidius ornantur, quo insigniora scorta sint. Nam si honesti vel mica tantum iis reliqua esset, neque perfrictæ omnino frontis essent, vel minimum cum ipso commercium exhorrerent. Sed quoniam audio quosdam etiam minime malos homines, prima fronte ab ipso falli, vos admonitos volui, ut quum venenum ejus detexero, diligenter ab eo caveatis.

Speciosis quidem præfationibus uti solet, ut fucum faciat: sed quum ad rem aggrediendum est, nihil præter inanem speciem deprehenditur, tanquam sepulchri quod intus corruptione & fœtore scatet. Longis vero procemiis utitur, veluti, Omnes nostri sensus Deo subjiciendi sunt, nec quicquam de sapientia nostra persuasum habere debemus: mens nostra subigenda, ut veluti captiva morem Christo gerat: quod & ipsi fatemur. Imo nullo utitur apparatu hic impostor, quem ex doctrina nostra furatus non sit. Sed dum vobis aureum calicem porrigit, eo tantummodo spectat, ut vos veneno suo enecet. Non est igitur hærendum iis locis, quos extra rem citare solet: sed urgendus statim atque impellendus, ut ad rem redeat. Primum, ei vulgare est, quod Libertinis omnibus, sacrosanctis Scripturæ verbis ludificari: dum eam pro libidine torquet, variisque allegoriis transformat: quod nihil aliud est, quam genuinum ejus sensum adulterare. Hoc dum iste agit, infinita deliria comminiscitur: deinde Scripturam invertit impudenter, ut eam somniis suis accommodet, ac veluti subservire cogat. Ut autem ad summam rei præcipuam veniamus, Deum insimulat, quod hominem crearit cum ea pravitate & vitiositate naturæ, qua nunc præditus est. Quæ aperta blasphemia est, occasionem homini præbens excusandæ nequitiæ suæ, ut in Deum culpam rejiciat. Contestatur quidem sibi longe aliam esse mentem: seque Deum mali auctorem facere nolle affirmat. Sed quid prodest ejusmodi subterfugium in re tam aperta? Si cujus malam percussero, an excusabor, si obtester id me offendendi hominis causa non egisse? Etenim res ipsa manifesta est. Ut errorem suum approbet, testimonio Pauli abutitur, quum ad Ephesios ait, natura nos iræ filios esse: atque admonet, ut nomen naturæ diligenter expendatur. Atqui, perspicuum est, Paulum de natura corrupta loqui, quam ex Adamo ducimus. Unde vero oritur hæc corruptio? Paulus ad Romanos quinto, id declarat: nempe, per unum hominem peccatum in mundum ingressum esse. Itaque, nomen naturæ, creationem, qua conditi sumus à Deo, non significat, sed genus quod omnes à primo parente ducunt. Quemadmodum secundo ad Galatas ait, Nos Judæi sumus natura. Nam intelligit eos originem duxisse ab Abrahamo, atque ita benedictionis ei, ac semini ejus promissæ, esse participes. Ut etiam ad Romanos decimo, omnes Judæos, naturales ramos sanctæ radicis vocat. Ita natura æternæ damnationis hæredes sumus: quoniam omne humanum genus, in Adam maledictum est. Videtis ergo ut fanaticus iste, Deum ejus rei insimulet, quæ primo homini imputanda est. Scriptum est enim, Deum creasse hominem ad imaginem & similitudinem suam: atque ostendit Paulus, imaginem hanc prius in nobis instaurandam esse: unde sequitur, Adæ peccato fuisse deletam. Atque hinc concludo, perversam ac vitiosam hanc naturam à creatione Dei non oriri, sed à culpa Adæ qui sese corrupit: quemadmodum etiam Solomo restatur, inquiens: Scio Deum creasse hominem rectum. Sed ipsi varias inventiones quæsierunt.

Ephes. 2, vers. 3.

Porro, sub prædestinationis prætextu sic homi-

nem in nihilum redigere conatur, ut reprobi exitio suo nihil agant. Atque hinc prædestinationis doctrinam obscurant exemplo sophistarum: quam ut illustrarem & planiorem redderem, omnes me studium atque operam adhibuisse sciunt. Sed si comparentur ea quæ tractavi cum interpolatis sententiis, quas iste undequaque evertit, perspicuum erit omnibus quanta hic audacia Scripturæ locos adulteret, quibus veram ac certam solutionem attuli. Quid enim ejus refert, modo evadat? Fateor igitur Deum quos vult, indurare, & misereri quorum vult: nec rationem cur id faciat, ab ipso reposcendam esse. Nec tamen sequitur reprobos, propterea quod indurentur à Deo, à seipsis non indurari. Nam dum ita loquitur, sacram Scripturam arguit mendacii. Interea nihil ad rem facit, quod ait, malum nobis inhærens, ab originali peccato, hoc est, ab homine ipso non oriri: tametsi Deus præviderit ac statuerit priusquam mundum crearet, quid unicuique nostrum fieri vellet. Nec vero frustra ad Dei imaginem creati sumus: sed nos convictos tenere voluit, ut à nobisipsis exitium nostrum oriri intelligamus, quemadmodum

Osea 13. vers. 9. per Oseam Prophetam testatus est. Perditus hic nebulo tria solummodo interiora peccata esse affirmat: nempe, inanem sapientiæ, virtutis, ac justitiæ nostræ persuasionem ac confidentiam. Ac subjicit exteriora peccata omnia eo referri posse. Fateor quidem hæc tria vehementer damnanda: nec ullam esse capitaliorem pestem, quam si quis arroganter sibi de se persuadeat. Sed si hæc tria solummodo peccata sunt: quid avaritia, quid invidia, quid ulciscendi libido, quid mœchandi cupiditas, & ejusmodi? De interioribus vitiis tantum loquor, quæ animis inhærescunt. Quum hujus quod cudit ternarii speculum proponere vult, Petri exemplum citare solet: sed unicum tandem, nempe, perversam virtutis confidentiam reperit. Atque in eo belluinus hominis stupor aperte deprehenditur. Tres, inquit, abnegationes quibus Petrus usus est, triplicis peccati figuram gerunt. Postquam nominavit primum, si alia duo quærantur, nihil habet quod respondeat. Sed videamus an Petrus arrogantia tantum & falsa persuasione elatus, peccarit. Nam abnegavit Dominum suum, quod vitam hanc miseram & caducam pluris, quam pretiosissimum fidei testimonium faceret. Hæc autem imbecillitas qua sic ad momentaneam mortem trepidamus, ut fontem vitæ abnegemus, ac pluris faciamus mundum hunc quam honorem Dei, detestabile vitium est, sicuti abunde patet. Et tamen venerandus hic doctor, hujus rei rationem haberi vetat, ne peccatum censeatur.

Verum, ex consequentibus quæ hinc deducit, magis patet ipsius nequitia. Ait enim peccatum ideo remissum Petro, quod agnoverit & confessus sit, sibi quicquam agendi potestatem defuisse, seque nihil egisse. Contra, non esse remissum Judæ, quod viribus suis præfideret, inquiens, Prodidi sanguinem justum. Quis tantam blasphemiam non exhorreat? qua universa pœnitentia in eo statuitur, ut dicamus nihil à nobis factum aut admissum esse. Qui igitur post admissum adulterium, latrocinium, aut homicidium dicet: Nihil agere possum, itaque nihil egi, justus erit: & qui humili & mœsto animo fatebuntur se gravia in Deum scelera admisisse, damnabuntur ut rei, ac pœnitentiæ expertes. Quid ergo perditus hic ganeo de Paulo sentiet? In eundem enim ordinem cum Juda ipsum rediget, quum similem confessionem edat. Postquam enim dixit se prius Ecclesiæ persequutorem atque fidei hostem fuisse, subjungit, se ignorantia & incredulitate id fecisse. Quid de Davide pronunciabit? De crassa & belluina ejus ignorantia omitto dicere: quum nullum in Davide peccatum præter arrogantiam agnoscit. Nam adeo impudens est, ut dicat Davidem, quum Uriam occidi jussit, justitiæ suæ: quum Bethsabeam rapuit, viribus suis confidisse. Sed his prætermissis, de ejus pœnitentia videamus. Nonne se crimen, cujus Nathan ipsum accusat, fatetur admisisse? Ex præclari hujus doctoris sententia, David pro indurato habendus est: quod in Deum scelus non rejiciat, nec fateatur se nihil posse. Denique improbat omnes confessiones quæ à Scriptura probantur, quum fideles aiunt, Peccavimus, inique egimus. Nec tamen huic misero homini sufficit hæc blasphemia: nisi etiam addat stimulos, quibus homines ad lætitiam incitet, postquam inique egerint: quod ita placeat Deo, cui quod placet, rectum est: quum potius ipsos ad gemitus & luctum hortari oporteret. Quo evadet doctrina Pauli monentis, eos quos sceleris sui pœniter, tristes esse debere? Item, quod ab Ezechiele Propheta dictum est, Tuarum tibi viarum in mentem veniat, & erubesces. Ut talem blasphemiam comprobet, Jeremiæ locum adulterat, ubi ait, Scio non esse hominis viam ejus, nec in hominis potestate esse, ut dirigat gressus suos. Atqui, non est ea Prophetæ mens, ut nihil in posterum magis agere possimus, quemadmodum perditus hic nebulo concludit: sed quum non sit in manu nostra positum, ut quod nobiscum ipsi statuimus, ad exitum perducatur: nec quicquam à nobis constitui posse, quod non evertat Dominus, ut dementiam nostram puniat: ideo se totum addicit ac summittit Deo, ut ipso duce ac directore utatur. Adulterat etiam Jesaiæ locum, ubi Propheta ait: Ut sciamus vos deos esse, bene facite, aut male facite. Quem locum sic interpretatur, acsi Deus impios rideret, qui bene aut male agendi potestatem sibi esse putant. Atqui illic agitur de idolis, quorum vanitatem arguit Dominus, quod neque suis cultoribus prodesse, nec contemptoribus obesse possint. Boni enim nomine, beneficia: mali vero, supplicia atque animadversiones intelligit.

2 Cor. 7. vers. 9. Ezec. 16. vers. 61. Jer. 10. vers. 23. Jesa. 41. vers. 23.

Idem agit aliis locis, quos veluti sus impurus rostro evertit: ac præsertim septimum caput Epistolæ ad Romanos: inquiens Paulum illic personam gerere Adami, quod jactet se male agere posse. Atqui Paulus tractat de homine regenerato, cui semper reliquiæ peccati nonnullæ restant. Quin etiam Paulus sese exemplo proponit, & fatetur se ob carnis infirmitatem, quæ spirituali desiderio repugnat, bonum, quod cupit, efficere non posse. Sed infausto huic homini sacras Scripturas discerpere ac divellere nulla religio est. Equidem non nego eum qui vero pœnitentiæ sensu afficitur, agnoscere debere sibi nullas omnino ad bene agendum aut vitandum malum inesse vires: ut postulet à Deo virtutem, qua alterum fugiat, alterum vero sequatur. Sed non ideo concludendum est peccatorem scelerum suorum sensu affici non debere, ut se peccasse intelligat.

Jam satis superque vobis notæ sunt, fratres, execrandæ blasphemiæ, quas impurus hic nebulo adversus Deum & sacram ipsius doctrinam evomit. Nec quicquam præterea cordatis & bona conscientia præditis viris referendum erit, ut ipsum exhorreant ac detestentur. Si jubet Paulus eos notari qui admonitioni suæ parere nolunt, ut omnes ipsos devitent: quanto magis execranda hæc pestis notanda est, quæ quum simulet se gloria afficere Deum velle, eum in diabolum commutat? Neque vero hic nobis Scribas & Pharisæos alleget, quos doctrina Christi offendebat. Nam hæreses quas iste docet, nihilo magis conveniunt, aut commune quicquam cum Christo habent, quam Belial. Obtendit persequutiones quas sustinuit, acsi Satan martyribus careret. Parum enim est persequutionem pati, nisi causa discernatur. Quod omnes qui ipsi repugnant, tanquam superbos & inani scientia tumidos condemnare audet, is ipse arrogantiam suam demonstrat. Nam ii quibus sanum judicium est, facile perspiciunt bestiam esse ignaram, quæ sacras Scripturas convellit ac distorquet. At nihilominus effertur vana

per-

persuasione sui, sicque applaudit ignorantiæ suæ, ut eos rideat, quos Deus donis amplioribus ac præstantioribus ornavit. Tametsi in eo sibi ipse repugnat. Nam interdum, quod nescit, vituperat: interdum se Hebraicum fingit, quo pluris ab idiotis & vulgo æstimetur. Ut quum ait: Israël significat Videntem Deum. In quo se plane cæcum demonstrat. Moses enim interpretatur Fortem coram Deo, aut potentem. Deinde, Latinæ linguæ interpres esse vult, cujus haud magis peritus est, quam Hebraicæ. Sed pavonem esse diceres, qui expansis alis sese admiratur, dum temere de rebus incognitis disputat. En venerandi hujus doctoris humilitas, qui tanquam oraculum, pronunciat se, ex quo Dei notionem adeptus est, nihil nisi optimum dixisse. Cui ego cum Augustino respondeo, ejusmodi jactationem non posse, nisi ab homine insano, atque prorsus hebete proficisci.

Conabor nihilominus summam doctrinæ ipsius paucis explicare, ut de ea ipse loquitur. Hominem creatum esse improbum à Deo, simul & diabolum, fingit: ac Deum quum id faceret, nihil mali fecisse,
Jesa. 45. vers. 7. dicit. Hoc ut probet, sententiam adducit Jesaiæ, dicentis: Ego sum Deus, creans lumen & tenebras, faciens pacem & malum. In quo sibi ipse repugnat: nam ex ejus sententia, Deus se mali auctorem vocat: quod tamen negat. Discat igitur concordibus tibiis hic canere. Notandum est autem Jesaiæ sententiam ab ipso corrumpi, quemadmodum & Amos, dum
Amos 3. vers. 6. ait, Estne malum in civitate, quod non fecerit Dominus? Uterque enim Propheta incredulitatem eorum reprehendit, qui judicia Dei, fortunæ tribuebant. Mali igitur nomine intelligunt, quas vulgo res adversas vocamus. Itaque Jesaias malum opponit paci, qua res prosperæ apud Hebræos significantur.

Cæterum, quum diabolum semper malignum fuisse asserit, id Scripturæ aperte repugnat. Nisi satisfaciant ei, quæ octavo capite Joannis dicuntur, aperta sunt testimonia Petri, Epistola secunda. Item Judæ: ubi tractatur de lapsu eorum, qui, quum Angeli essent, diaboli facti sunt. Sed videamus qualem in modum se à Joannis testimonio explicet. Ait verbo Standi, Latine significari Esse. Id forsan verum est, idiomate Franciscanorum. Sed non animadvertit Joannem Græca lingua scripsisse. Quid ageres cum lepido hoc magistro, cui satis est modo à probis mulierculis æstimetur, quæ ipsum delicate tractant, dum tenetur in vinculis, ut se lenonem iis præbeat, ac persuadeat nihil esse mali in stupris & adulteriis, quum à Deo omnia fieri cognoscimus. At secum facere contendit quod illic dicitur: Diabolum mendacem fuisse ab initio. Acsi Joannes diceret, ipsum à creatione talem fuisse. At longe ipsi alia mens est: significat enim, diabolum ab initio seduxisse homines, quum prius à veritate in mendacium decidisset.

Fateor quidem Paulum ad Romanos 9. sic de prædestinatione tractare, ut ostendat omnia fieri admirabili consilio Dei. Neque ulla causa est cur calumnietur à nobis passivum effingi Deum: nam, ei summam rerum omnium administrationem, tribuimus. Sed nihilominus quum diaboli & homines peccant, id eorum vitio & culpæ tribuendum: ut de diabolis dicitur illo Joannis loco, quem citavimus. Quum mendacium loquitur, dicitur sua loqui. Quod attinet ad consilium illud arcanum Dei, humiliter ipsum adoramus, quod ea sit ingenii nostri imbecillitas, quæ ad tantam celsitudinem pertingere nequeat.

Ut se excuset, ait se non ignorare malum in nobis hærere. Quid præterea? Asserit nihil à nobis agi.
Psal. 51. vers. 6. Contra, fatetur David: Malum coram te feci, Domine, ut justificeris, adversus eos qui te condemnant. Sed alia adhuc in ejus verbis repugnantia est. Nam si Deus sic omnia faciat, ut creaturæ nihil agant, sequitur nihil fieri mali. Siquid enim agitur mali, auctor citetur. Atqui nullus reperietur præter Deum, in quem hoc cadere non potest ut male agat. Quo igitur evadent nomina peccati, iniquitatis, prævaricationis, nequitiæ, contumaciæ, quibus Scriptura referta est? Quorsum vero Deus homines accusat, si nihil mali agunt? Quid tandem reperiet in iis quod condemnet aut puniat? Quæret, utrum negem à Deo fieri omnia? Respondeo, sic Deum agere, ut etiam creaturæ agant suo modo & gradu: atque in eodem opere, quum Deus pro sua bonitate bene agit, hominem pro sua malitia male agere. In summa, huc tantum spectat, ut discrimen tollat boni & mali: ut nemini quidvis facere aut perpetrare religio sit, quum omnia Deo tribuat. Quamobrem, ait peccatum Sodomæ esse, quum quis se male agere putat. Ita execrandum illud & belluinum Sodomitarum crimen, quod tam graviter damnat Scriptura, diluit, atque in auras emittit, ne peccatum censeatur. Quod ego ipsum haud abs re facere arbitror. Nam facile existimo ipsum, ut ordinis sui privilegiis frueretur: insigne hoc facinus exercuisse. Et nunc, ut præclara fert ejus philosophia, iisdem cogitationibus sese oblectat, quoniam opus Dei esse censet. Nec enim pudet ipsum asserere, nos malis agendis, cooperari Deo. Scriptura quidem ait impios esse velut instrumenta iræ ipsius: sed execranda blasphemia est iis tribuere cooperariorum nomen, quod societatem & conjunctionem notat. Nimia vero admodumque stolida ipsius impudentia est, quum nos Adamo creationem nostram tribuere fingit, ut quæ de peccato originali dicimus, eludat. Nam si hominis elephantiaci liberi eandem ab ipso corruptionem ducunt, id tamen honorem Dei nullo modo imminuit. Nec quicquam dicimus, nisi quod David testatus est: nos in iniquitate con- *Psal. 51. vers. 7.* ceptos esse. Sed tamen creatum fuisse Adamum contendit, quales nunc sumus, neque ab ipso naturæ nostræ vitium proficisci. Quod certe, prorsus repugnat doctrinæ Pauli, docentis nos omnes in Adam peccatores esse. Similitudo quam adducit ex Jeremia, nihil ad rem facit. Illic enim Propheta nullo modo loquitur de peccato, aut creatione hominis: sed quia pervicaci & obdurato animo resistebat populus, nec minas Dei verebatur, declarat Propheta tam facile Deo fore ipsos delere, quam facile à figulo vasa lutea conteruntur. Nam ab ipso in eum, quem obtinebant statum, evecti erant. Novam ergo naturam nobis ab Adamo traditam esse non dicimus, sed Deum justo judicio nobis in ipso maledixisse, ac voluisse nos ob illius peccatum, corruptos nasci, ut in Christo instauremur.

Ut probet & diabolos & homines natura malitiosos esse, imo Deum iis malitiam indidisse, locum Jobi citat, ubi Deus iniquitatem in Angelis ipsis de- *Job. 4. vers. 18.* prehensurus esse dicitur. Quum adducit hunc locum, cum Scriptura sacra, more suo, ludit. Nam si de diabolis illic ageretur, argumentatio convenire non posset. Huc spectat Spiritus sanctus, ut hominibus demonstret, neminem prorsus coram Deo justum fore. Idque ut planius doceat, ait, ne Angelos quidem ipsos adeo puros aut perfectos esse, quin multa in iis requirat, si summo jure cum ipsis agere velit. Et certe, quid creatura est, si cum Creatore conferatur? Quemadmodum etiam dicitur, ne stellas quidem coram ipso lucidas esse. Quid, quæso, fanaticum hunc hominem ista juvant? Deinde, quum ei visum est, fatetur esse diabolos, ac momento vel minimo, sententiam mutat, negans serpentem, de quo loquitur Moses, *Genes. 3. vers. 1.* diabolum fuisse.

Ut autem probet, Deum nihilominus animadversurum in eos, qui ab omni noxa abstinuerunt,

exem-

Mat. 21. vers. 19. exemplum fici adducit, quæ à Christo maledicta est, quum tamen Deus sterilem ipsam redderet,
Marc. 11. vers. 13. solusque in causa esset. Sed longe aliter de hominibus loquitur Spiritus sanctus, ut quum ore Pauli dixit,
2 Cor. 5. vers. 10. omnes prout in corpore gesserint, sive bonum, sive malum recepturos. Nec tamen intelligo nos boni, quod agimus, auctores esse. Si excipiat eandem in
Osea 13. vers. 9. malo valere rationem: longe aliter à Propheta pronunciatum est: Perditio tua ex te Israël: à me tantummodo est auxilium tuum. Ideo Paulus, alio loco,
Rom. 6. vers. 23. inter hæc duo distinguit nominatim: inquiens: mortem, peccati stipendium: vitam vero æternam, donum Dei gratuitum esse.

At perditus hic nebulo omnia confundit, neque ullum discrimen admittit: interea magno fastu sententias jactat male intellectas: ut quum allegat id
Joan. 14. vers. 10. quod Christus ait: Pater, qui in me habitat, ipse est qui facit opera. Atqui, illic agitur de probanda divina virtute, quæ in miraculis ipsius elucebat. Propterea dicit, fieri non posse, ut ea miracula ederet, nisi Pater in ipso habitaret: quoniam opera illa viribus humanis superiora erant. Delirus hic impostor locum illum torquet, ut Deum omnia facere ostendat. Cæterum, non nego Deum providentia sua efficere omnia: sed declarationem adjungo, quam Scriptura docet: nempe, nos regi Spiritu ipsius, ut bona agamus, quæ nobis agenda dedit. Atque ita inferiore gradu à nobis agi, quod per nos ipse agit. Quod attinet ad malum, nos ejus auctores vocandi sumus: utque jam antea diximus id nostrum esse, quod ejus radix nostra sit, & naturæ nostræ insita: non ei quam Deus creavit, sed quatenus corrupta & vitiosa reddita est. Quod autem objicit, hoc modo non fore auctorem rerum omnium: facilis est solutio inter eos, qui non penitus cerebro carent. Malitia enim & perversitas, quæ tum nobisipsis, tum diabolo inhæret, creata substantia non est: sed operis divini corruptio, atque imminutio eorum, quæ nobis à Deo indita fuerant: quemadmodum omnes pravæ cupiditates nihil aliud sunt, quam effrenes & dissolutæ eruptiones adversus regulam, quam probavit Deus ac præscripsit. Quamobrem dicimus diabolum & hominem, quum creati sunt à Deo, fuisse bonos, mutabiles tamen, atque voluntate Dei, nobis incognita, æqua tamen & justa, utrosque lapsos, lapsuque suo naturam suam mutasse, atque eidem condemnationi subjectos, exceptis iis quos elegit Dominus, atque eximit per gratiam Jesu Christi. Hæc quæ nos Spiritus sanctus docet, impius iste evertere conatur, ut tenebras cum luce misceat ac confundat.

1 Reg. 22. vers. 21. Objicit, Deum misisse Satanam, ut seduceret Achab: fateor, nec permisisse, sed ita statuisse dico. Sed diabolicæ doctrinæ est, negare Satanam falsosque doctores nihil agere mali, dum homines seducunt. Videte, quæso, fratres, atque iterum legite diligenter, quæ de hac re in mea Institutione tractavi: ac reperietis, quod animos vestros pacatos reddat, ut gloria reddatur Deo: vos autem pudefacti, vosmetipsos summisse humiliterque geratis. Cæterum, quod fingit Micheam ad tempus seductorem & simulatorem fuisse, idemque de Paulo oblique persuadere conatur, impia calumnia est. Nam Micheas ridebat Achab, quod assentatorem potius, quam Prophetam habere vellet: acsi diceret, Non sum à te accersitus, ut fungar officio Prophetæ, tibique vera prædicem: sed potius, ut assenter, tibique placeam. Agedum: quandoquidem ex libidine animi tui hæc fieri cupis. Atque hæc ironia plane ab impio Rege intellecta est. Quare, sanctissimo Prophetæ, maxima à perdito hoc homine infertur injuria. Idem de Paulo dicendum est: nec enim simulatione usus est, ut illiciti quicquam faceret, aut imperitos falleret: sed eorum imbecillitati sese accommodavit, quantum per Christianam libertatem ipsi licebat, quæ omnibus piis ad promovendam atque ædificandam Christi Ecclesiam data est.

Sed quo deinceps hic tendat, perspicuum est: nempe, ad spiritum duplicem Libertinorum. Ait enim, Abrahamum, dum mentitus est, à Spiritu veritatis impulsum ac directum fuisse: quod apud imperitos mentiri ipsi liceret. Atque in eo adversus sanctum Patriarcham & adversus Deum blasphemus est: nec enim mentitus est Abraham: hoc est, nihil sua sponte adversus veritatem pronunciavit. Mendacium velut licitum tueri, ut imperiti fallantur, blasphemia est in Deum, cujus officium est mendaces perdere ac delere.

Mortificationis nomen, sæpe ipsi, ut cæteris Libertinis, in ore est: sed quale mortificandi genus intelligat, attendite: ut se ipse aperit. Si quis intelligat omnia fieri à Deo, ratum deinceps erit quicquid aget. Modo enim quispiam dicat, Nihil possum: quicquid libet, ei licet. Denique, mortificatio est, quum quis nec boni, nec mali discrimen tenet: & tanquam laxis habenis quovis impellitur, atque omnia belle habere dicit, quod ea Dominus efficiat. Nam, sicuti jam prius exposui, nullam aliam pœnitentiam agnoscit, qua perfectus homo reddatur, quam si quis fateatur à Deo fieri & cognosci omnia, ipsumque solum esse justum. Cætera omnia supervacanea, imo damnanda esse affirmat. Hanc controversiam moveat cum Paulo, qui conqueritur de iis, quos suæ impudicitiæ, scortationis, atque immunditiæ non pœnitet. Fortasse dicet, Paulum theologia non tam abstrusa & recondita instructum fuisse, ut ei satisfaciat. Verum his tribus gloriam Dei consistere dicit. Quid igitur de bonitate & misericordia censendum, quæ gloria ἀπ' ἰσχύϊ vocatur? Quum Deus per Jeremiam ait, nos in ejus cognitione gloriari debere, subjungit, se cognosci velle: ibique judicium & misericordiam potius, quam sapientiam & virtutem nominavit. Legimus titulos, quos sibi in summa illa authentica divinitatis suæ revelatione attribuit, quum se Mosi patefecit. Non videmus illic triadem hanc, qualem fanaticus iste fingit: sed Deus, gloria afficitur in misericordia & clementia sua, in patientia & veritate. At dicet hæc omnia ad tria illa referri. Cur vero ad tria potius, quam ad quatuor? Estne quicquam magis proprium Deo, quam veritas? Ubinam ostendet Deum nominari Virtutem, Sapientiam, aut Justitiam ut à Joanne Charitas vocatur? Perspicuum est igitur ab ipso obscurari & restringi gloriam Dei, quum tribus hisce virtutibus, contra Euangelii doctrinam ipsum includat. Inanes sunt argutiæ, quæ prima fronte placent: sed quum propius cernuntur, instar fumi evanescunt.

Accedit alius articulus de perfectione, ad quam ex ejus sententia, pertingere possumus in hoc mundo. Ac nititur præclara ratione: nempe, duo contraria in eodem subjecto esse non posse. Acsi Paulus non doceret, pios in hac mortali vita, assiduam inter carnem & spiritum pugnam sentire. Alloquitur enim
filios Dei, quum Galatis scribens, ait, Spiritus pu- Galat. 5.
gnat adversus carnem, & caro adversus spiritum: vers. 17.
ita ut quæ vultis, ipsi non faciatis. Atque septimo ad Romanos fusius hoc argumentum deducit. Insanus hic ait, Paulum suscipere personam carnalis hominis non mortificati. Atque, ut calumniosæ interpretationi, quam affert, colorem aliquem obtendat, adducit quod dicitur initio capitis: Eos alloquor qui Legem norunt. Sed nimiæ impudentiæ est id referre ad eam similitudinem, quam attingit Paulus de obligatione uxoris erga virum. Ex certe, quæ illic continentur, aliis convenire nequeunt, præterquam iis, quos Deus Spiritu suo regeneravit: nam diserte ait, se, quum nosset Legem, seipsum adjudicasse morti, nec amplius inanem vitæ persuasionem habuisse. Item, sibi ad sequendum Deum voluntatem

esse

esse alacrem atque promptam: quæ certe nemo, nisi per regenerationem, adipisci potest. Item, à se non fieri malum, sed à peccato, quod in ipso inhabitat. Quo significat id sibi potissimum esse in votis, ut adhæreat justitiæ Dei, sed imbecillitate carnis suæ prohiberi. Sed nihil adeo miror, quam conclusionem ab hoc phrenetico non spectari. Fatetur enim, veram esse hominis mortificationem, quum quis omnem potestatem Deo, non sibi attribuit. Atqui, Paulus se miserum ac servum peccati esse fatetur, nec usquam, nisi in gratia Christi, conquiescit. An illa, quæso, hominis carnalis oratio est? Quod alio loco
Galat. 2. vers. 20. dixit: Non jam vivo ego, sed vivit in me Christus: huic sententiæ non repugnat. Ac facile uterque locus conciliatur ex eo, quod octavo capite dictum est: Corpus mortuum est propter peccatum: spiritus autem vita ob justitiam. En quomodo contraria in eodem subjecto, adversus fanatici hujus doctrinam, esse possint. Nam vita inchoata est, & mortis nonnihil restat. Et certe ingredimur in vitam fide, incre-
Marc. 9. vers. 24. dulitas autem mors est. Scriptum est autem: Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam. Item, Domine, adauge nobis fidem. Hinc perspicuum est, fanaticos ejusmodi homines, nunquam gustasse quid Deus donumve ipsius esset, quum non intelligunt ea esse imperfecta, & quod illis deest, contrarium iis vitium esse.

Exempla omnia quæ cumulat, ut perfectionem probet, quam in hominibus esse posse imaginantur, dum istic vivunt, nihil ipsum juvant. Josephum allegat, quem typum Christi gessisse dicit: atque hinc contendit ipsum ab omni peccato fuisse immunem. Aio vero, Aaronem, illiusque successores, similiter typum gessisse Christi: ac nihilominus jussos esse sacrificare pro peccatis suis, antequam pro populo
1 Sam. 3. vers. 19. intercederent. Porro, quia de Samuele scriptum est, nullum unquam ab ejus ore verbum cecidisse in terram, quærit, an existimandum sit, ipsum ad ultimum usque diem vitæ, peccatorem fuisse. Aio vero, male ab isto intellectam esse hanc sententiam, qua de iis tantum agitur quæ Propheta loquutus est, dum munere suo fungeretur. Quod etiam de Jesaia & Daniele vere dici potest: & tamen Jesaias in extrema
Jesa. 64. vers. 5. senectute dixit: Peccavimus, Domine. Daniel quo-
Dan 9: 8. que, septuaginta annos natus, ut ipse refert, sua & populi peccata fatebatur. Sed ne prolixior sim, quam par sit, ad Davidem venio. Quærit enim hic fanaticus, an non inter tot preces ac gemitus, quos edidit, dum à peccato liberari cuperet, exauditus sit. Respondeo, exauditum fuisse: sed eo modo, quem Paulus docet, qui idem optabat: nempe, quum ex hoc mortali corpore ereptus est, quo veluti carcere, in servitute peccati detinemur. Neo alio sane quam ejus ipsius testimonio opus est, quum
Psal 143. vers. 2. ait: Ne ingrediaris in judicio cum servo tuo, Domine: quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Neque hunc canem oblatrando & blasphemando excipere oportet, Davidem eo tempore carnalem fuisse: nam eo tempore, quo perfectissimus fuit, ac tanquam Propheta Dei, loquutus est. Nec tantum de præsenti tempore loquutus est, sed totam hominis vitam comprehendit: quemadmodum etiam Psalmo tricesimo secundo perpetuam doctrinam tradit, inquiens, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. Quam doctrinam Paulus omnibus filiis Dei accommodat. Et certe, non abs re Dominus noster Jesus Christus Apostolos suos precari docuit in hunc modum: Remitte nobis debita nostra. Perditus hic ganeo execrandam blasphemiam evomit, inquiens, Christum discipulos suos eo tempore, quo carnales erant, ita docuisse: quod certe, nec Celestini, nec Pelagiani unquam dicere ausi sunt, qui hanc ipsam hæresim tuebantur. Et quum verba Christi expendentur, eo magis patebit fanatici istius impudentia. Nec enim ait, Nunc ita precandum: sed Precabimini in hunc modum, perpetuam iis regulam tradens. Denique, quisquis remissione peccatorum non eget, neque discipulus Christi, neque membrum Ecclesiæ sit. Omnes enim Christiani, postquam se universalem Ecclesiam credere confessi sunt, adjungunt, se quoque remissionem peccatorum credere, secundum ea quæ à Prophetis prædicta fuerunt: nempe, omnibus veræ & spiritualis Hierosolymæ incolis, peccata remissum iri.

Obsecro autem vos, fratres, ut quanta perditi hujus hominis impudentia sit, attendatis. Nam quum hunc Joannis locum solvere conatur: Si dici- *1 Joan. 1.*
mus quod peccatum non habemus, nosmetipsos se- *vers. 8.*
ducimus, & veritas in nobis non est: respondet id carnalibus dictum esse. Atqui, paulo prius dixerat Joannes: Si in luce ambulamus, sicut ipse in luce est, societatem habemus inter nos mutuam. Quid furiosæ huic bestiæ faceres? Excipit, postea dici à Joanne, Eum qui natus est ex Deo, non peccare. *1 Joan. 3.*
Fateor: verum id pro mensura regenerationis, quam *vers. 9.*
adeptus est, intelligendum: ita, ut peccatum in ipso non regnet. Omnes autem filii Dei re ipsa experiuntur hanc regenerationem haud statim primo die perfici: sed contra, ad eam semper magnis laboribus contendunt, & cum Paulo aiunt, se nondum adeptos esse. Sed huic fanatico inanibus verbis de regeneratione blaterare haud difficilius est, quam Scholasticis de bello, quod nunquam experti sunt. Dico igitur, eum qui ex Deo natus est, non peccare, quoniam peccato deditus non est, sed præcipuus ejus affectus tendit ad cultum Dei, quemadmodum ait Paulus: Ne regnet peccatum in mortali vestro cor- *Rom. 6.*
pore. Optandum sane esset, ut ne insideret quidem *vers. 12.*
ullo modo: sed quoniam id fieri non potest in hoc mundo, ei dominationem adimi jubet, ut justitiæ Dei submittamur. Similiter abutitur hic fanaticus dicto Pauli ad Romanos octavo, dum ait, nihil esse damnationis iis qui sunt in Christo Jesu, qui Spiritum ducem, non carnis suæ impetum sequuntur. Atque hinc perspicuum est ipsum, tanquam nequissimum de grege Epicuri porcum, sacrosancta Dei scripta ridere. Nam statim apud Paulum sequitur, corpus mortuum esse ob peccatum. Et quum iis nihil damnationis esse dicit, intelligit peccata ipsis non imputari. Væ enim illi, qui judicabitur ex justitia sua. Quemadmodum etiam Jacobus gravius comminari, *Jacob. 2.*
aut majorem isto terrorem inferre nequit, quam ut *vers. 13.*
sublata quispiam misericordia judicetur. Fateor quidem nos, si filii Dei sumus, à Spiritu sancto duci ac regi debere, ut voluntati Dei conformemur: atque domemus & mortificemus rebellionem carnis nostræ: sed nihilominus semper in nobis vitia restant: ita, ut vera perpetuo sit Augustini sententia, dicentis: Justitiam, quam pii obtinent in hac vita, magis consistere in remissione peccatorum, quam in virtutis perfectione.

Nec pugnant ista cum iis quæ phreneticus iste adducit: nempe, si nunquam homines à peccato liberari possent, Paulum non ita frequenter moniturum *Ephes. 4.*
fuisse fideles, ut veterem hominem enecarent. No- *vers. 22.*
bis enim scopum demonstrat ad quem omnes collimare oportet. Progrediamur ergo & proficiamus, quantum fieri poterit: ac multum profecto efficiemus, si eo usque ad extremum vitæ accedamus. Alioqui frustra vita hæc, Cursus vocaretur. Quamobrem prætermissis hisce deliriis, quibus Satan vos excæcare, perditi hujus ganeonis ministerio conatur, fratres, doctrinæ Evangelii adhærete, quæ nos docet, ut ad extremum usque diem vitæ in pœnitentia proficiamus.

Contestetur, quantum volet, se licentiam peccandi præbere nolle: hoc enim nihil aliud quam inane, nimisque ridiculum simulationis velum obtendere: quoniam peccatum, ipsi nihil est, quum Deus omnia facere putatur. Atque idem est integumentum,

rum, quo tegitur, ut se Deum gloria afficere fingat. Nobis quidem unice omnique studio curandum est, ut gloria Deo ubique omnibusque in locis in solidum reddatur. Sed quum his tribus articulis concludit gloriam Dei, nimis audaciter ipsi præscribit: ait enim Deum non aliter affici contumelia, quam quum falsa sapientiæ nostræ, meriti, atque liberi arbitrii persuasione efferimur. Hinc consequens esset, Deum nulla ab Antichristo Romano contumelia affici, quum jurisdictionem usurpat in animas, quas pro libidine sua condemnat. Excipiet hic nugator, id sub tribus articulis ab ipso expressis comprehendi. An non Spiritu sancto sapientior est, ut ejus linguam immutet? Disertis enim verbis admonet Paulus, *Rom. 14. vers. 10.* quod solius Dei est ab homine mortali usurpari, ejusque majestatem imminui, quum quis se proximorum judicem statuere audet: Tu quis es, inquit, qui fratrem tuum judicas? An non omnes statuemur apud tribunal Christi? Similiter & Jacobus: *Jac. 4:11.* Quod si judicas Legem, non es observatot Legis, sed judex. Unus est Legislator, qui potest servare & perdere. Quæso, an non hæc superbia seorsim notanda est: quum homo, qui pulvis ac cinis est, conscendit tribunal Dei, ut judicia in animas exerceat, quæ sibi tantum reservavit? Rursus posteaquam hic blatero multum obstrepuit, ut se Deum gloria afficere velle simulet: summa huc redit, ut omnia recte fieri agnoscamus, quod Deus omnia efficiat, ut hoc velo, quicquid est scelerum, vel maxime detestabilium, tegatur: & quicquid putidissimum est, optimi odoris esse judicetur. Denique, ut Deus stupratoribus & adulteris se lenonem, latronibus & homicidis receptatorem ac fautorem præbeat: quæ blasphemiæ adeo horrendæ sunt, ut omnes earum commemoratione cohorrere, atque expavefieri debeant. Nec vero ipsi sat est causam suam tueri, nisi etiam Quintiui defensionem tanquam patronus, suscipiat. Si referenda essent ea, quæ Christiani omnes in Quintino detestari debent, nou referrem ea quæ accepi ab aliis, sed quæ ipse vidi ac perspexi. Ego tamen ab iis abstinebo, & nonnihil de ejus exitu solummodo perstringam ut qualisnam fuerit præclarus hic martyr, omnes agnoscant. Nulla fuit alia occasio, cur in vincula conjiceretur, quam quod honestas & pudicas foeminas ad stuprum sollicitaret. Nam ut emissarii equi, quamvis senio confecti, ad equas, sic ille ad foeminas hinniebat. Nimiæ vero impudentiæ foret id negare, quum universa Nerviorum civitas hujus rei optima sit testis. Conjectus in vincula, nihil non effecit, quo evaderet: nam præclara ista, quam sequuntur, philosophia, simulare, mentiri, fallere, atque in omnes formas sese immutare licet, ut iis, quos Carnales vocant, imponatur. Ita omnia abnegavit, asserens Papistico ritu, se optimum, ut vocant, Catholicum esse. Tandem & testimoniis convictus, & libro, quem nuper edidit, (eo enim judices, ut ut miserabilis est apud ipsos hodie judiciorum status, usi sunt) petiit, ut ne saltem crudeli supplicio afficeretur, promptum ac paratum se præbens ad omnia dicenda, quæ ipsi juberentur: quod etiam strenue ab ipso præstitum est. Nam productus in theatrum, à monachis & sacrificis Antichristi impulsus, bis populum hortatus est, ut diligenter à sacris Literis caveret: nihil pejus aut perniciosius earum lectione simplicibus & illiteratis viris. Quam ergo injuriam impudens hic impostor infert sanctis Jesu Christi martyribus, quum in eorum ordinem & societatem Quintinum cooptat? quem universa Nerviorum civitas, non solum flagitiorum & effrenatæ suæ libidinis pœnas dedisse novit, sed etiam execrandæ blasphemiæ, qualem libello meo explicui & descripsi. Neque vero ista à me hominis odio dicta sunt, sed quia discrimen rerum habendum est, ac præsertim dum periculum est ne ab istis Satanæ ministris seducamur.

Cæterum perspexi irrisorem istum nos occulte perstringere & calumniari, quasi divites nobis conciliare nitamur, ut aliqua ex iis commoda percipiamus, atque interea pauperes aspernemur. Cui nihil aliud respondeo, quam mihi duplicem, Libertinorum more, linguam non fuisse, ut variis sermonibus erga hos atque illos uterer, pro statu & conditione personarum: sed promiscue idem responsum planum atque apertum dedisse omnibus: quemadmodum regula Dei & summis & infimis eadem & communis est. Quale vero mihi consilium fuerit, quid animo propositum habuerim, res ipsa aperte docet. Pauperum quam plurimorum adventus mihi dispendio magno fuit: majori etiam, quod istic commorati sint: nemo autem omnium est, qui me, vel obolo uno auxerit. Et certe maximæ stultitiæ foret, si hac ratione divitias, aut commoda nostra quærere vellem: nec enim divites huc, sine maxima bonorum suorum jactura & imminutione commeare possunt. Sed eos, qui ipsis in idolorum cultu & superstitione adulantur, ac persuadent licere in iis versari & commorari, seque mundo accommodare, hoc facere certissimum est, ut partem aliquam facultatum ipsis emungant: plurisque absolutionem istam vendunt, quam Romanus Antichristus suam, ac diplomata indicarit. Pluribus hanc calumniam persequi nolo, tum quia nimium aperta & perspicua est, tum etiam quia gloriæ ducendum sit, quum nobis hujuscemodi canes oblatrant.

Ut finem dicendi faciam, obsecro atque obtestor, per nomen Dei, fratres, ut Joannis exhortationem memoria teneatis: nempe ut probentur spiritus, ne nos deliri isti homines ab Euangelii simplicitate abducant inanibus fallaciis, quæ lumen Euangelii in tenebras adeo obscuras convertunt, ut nihil in eorum dictis & sententiis præter horrendam confusionem appareat. Deum nostrum bonitatis & misericordiæ Patrem rogo atque imploro, ut vos tueatur, & Spiritu sapientiæ ac prudentiæ regat, omni virtutum genere muniat ac confirmet, vosque omni sanctitate dedicet, ut ejus gloria, sicuti par est, in nobis reluceat, Amen. Genevæ, 20. August. M. D. XLVII.

SECUN-

SECUNDÆ PARTIS TRACTATUUM VARIORUM JOANNIS CALVINI, CLASSIS TERTIA.

Adversus Pseudonicodemitas.

De fugiendis impiorum illicitis sacris, & puritate Christianæ religionis observanda.

JOANNES CALVINUS, *optimo viro, & amico singulari, N. S.*

EGo vero, amicissime frater, molestissime tecum fero, ac pro eo ut debeo, vices tuas misereor: cui nondum ex illa Ægypto emergere liceat, in qua tot idolorum, idololatriæque portenta obversantur tibi assidue, ac oculis tuis ingeruntur: ad quorum famam quum piæ aures perhorrescant, præsenti aspectu oculos (quorum scilicet & tenerrimus est sensus, & vehementius afficitur) supra quam dici potest, graviter offendi, par est. Cogeris spectare (ut narras) in monachis & sacrificulis fœdas impietatis formas, in plebe mille genera superstitionum, plurima veræ religionis ludibria: quibus omnia istic scatent & perstrepunt. A quibus spectaculis qui oculis suis parcunt, eos beatos existimo: prout illa est tua, quam refers, vere misera necessitas. In primis vero, summum illud abominationum omnium caput, Missa, spectabilem se ac visendam exhibet, ac inter reliquas omnes nequitiæ partes longe supereminet: in qua quicquid sceleratissimæ impietatis cogitari potest, perpetratur. Hujusmodi spectacula si ludicra essent, possent forte abs te rideri: nunc autem ubi maxime seria sunt, cum gravissima Dei contumelia, non dubito (quæ tua est pietas) quin bilem tibi magis quam splenem moveant, vel lacrymas potius eliciant. Quod autem mecum deliberas, qua te ratione, inter nefanda illa sacrilegia & Babylonis sordes, in quibus pro temporis rerumque tuarum conditione vivere nunc tibi necesse est, purum Domino atque impollutum conserves: id quidem ego perlibenter facio, tota ut ea de re animi mei sensum tibi exponam, eoque magis, quod quum multos hodie, qui gustum Dei aliquem percepisse videri volunt, professioni suæ minime respondere conspiciam, hac tamen in parte præsertim, plerosque fere omnes à recta via decedere video. Neque valde sane impedita res est, consilium hac de re dare, si te in Dei disciplinam totum tradideris, tuosque affectus omnes ejus verbo domandos permiseris. Sed nescio quomodo bona pars nostrum improba temeritate adversus ejus imperia interdum exultamus, ac iis contemptis, aut certe omissis, ideoque & contemptis, earum rerum quas acerrime prohibeant, licentiam, quoties libet, nobis facimus. Atque id potissimum in præsenti negotio usu venire solet. Quum enim ii, qui inter tales angustias versantur, quales te nunc circumstant, nec tranquillitatem se suam tueri, nec cum iis quibuscum vivunt, retinere se posse concordiam prospiciunt, nisi eorum idololatriæ simulando indulgeant: tanta hac difficultate obsessi atque impliciti, magis quid sibi expediat, quam quid Deo placeat: magis quo modo homines habeant propitios, quam quo Deo satisfaciant, cogitant. Interim defensionem quoque meditantur, qua suas conscientias arment coram Dei tribunali: se minime consentire interiori cordis affectu in ullam impietatem: sed modica, eaque innoxia simulatione se inire rationem, qua imperitorum hominum ignorantiæ cedant: quibus sic melius consulturi sint, siqua spes est eos erudiri posse: certe quos summo suo periculo, nullo fructu, majori libertate irritare stultum sit. Verum talibus initiis videmus ruinam suam auspicatos, quibus hac nostra memoria contigit, velis retrorsum datis, in naufragium recurrere, unde enatarant. Principio, quum magnum vel in conspectu discrimen esset, si quibus in rebus oportebat ingenue profiterentur quod habebant in animo, secum reputabant rem esse non magni momenti, si in populi gratiam paulum ineptirent: qua tamen ratione graves offensiones redimere promptum esset. Itaque impiis ceremoniis promiscue cum aliis defungebantur. Deinde quum ne sic quidem hominum suspicionem effugerent, pedem adhuc alterum progrediebantur: satis esse, si bonos viros fidei suæ conscios haberent: aliorum opinionem quavis arte falli, nihil nocere. Hic, siquid ab adversariis Christi in veram doctrinam deblateratum erat, vultu, nutu, totius corporis gestu, voce denique assentiebantur. Quum neque hunc sibi astum satis ex sententia succedere intelligerent, secreta ab omni hominum arbitrio conscientia contenti esse incipiebant: quod ut obtinerent, diligenter cavebant, ne quam darent Christiani pectoris significationem. In hunc modum quum à recta officii linea, quadam (ut sibi videbantur) temperata cautione deflecterent paulatim, ac delaberentur, tandem cæci ac veluti sui obliti, sese in exitium præcipites dederunt. Manifesta sane Dei vindicta: qua eos sensus sui vanitate dejici æquum fuit, qui præpostera sua prudentia Deum fallere & homines cogitabant. Nam hic postremus fabulæ actus illis fuit: non modo nullius aures atque oculos, cordis sui testes, ut prius solebant, admittere: sed quantum in se erat, omni studio contendere, ut omnes haberent earum rerum testes, quæ quam longissime ab homine Christiano abesse debent: & quod antea occultum saltem apud se retinebant, aversari palam ac detestari. Talibus scilicet documentis admoneri nos decet, ut omissa nostri ratione, solliciti ambulemus in conspectu Dei

Mich. 6. nostri, quemadmodum Propheta loquitur: ne, lasciviente quadam audacia, iis nos legibus solvamus, quibus nos Dominus alligavit: ac quod astringit, relaxemus: tum vero etiam terreri, ne si sapientes simus apud nosipsos, comprehendat ille
Job. 5. 1 Cor. 3. sapientes in astutia sua, & prudentium consilia subvertat. Sed est illud scilicet, quod principio sum questus, verius quam vellem, bonam hominum partem nihil hic liquide perspicere, nihil recte judicare, nihil sincere statuere posse: quod dum ab integra puraque divinæ Legis observatione videt imminere pericula, eorum metu perplexa & consternata circumspectat, quomodo cum Dei venia retinere possit hominum gratiam. Qua in consultatione nihil nisi ex sua anxietate cæcaque perturbatione consulit: perverse omnino quidem utrumque, & præpostere. Nam & quod Dei voce decretum semel sancitumque est, deliberationi nostræ nefas est subjici: neque rursum quicquam bonæ spei reliquum sibi facit, qui de tanti momenti rebus, timiditatem pusillanimitatemque suam in consilium mittit: ex quo affectu turpes semper (ut ille inquit) filii nascuntur. Itaque & hanc deliberandi perversitatem simile consilium sequitur. Siquidem deflexis à verbo Dei oculis, nihil à se plus exigunt, quam quod incolumi salutis suæ rerumque suarum statu præstari queat: quicquid discrimine aliquo nimiaque difficultate involutum est, id ut missum faciant, sibi facile permittunt, nec interim exaudiunt, quam horribilis edicta sit in eos vindicta, qui contemptis Dei præsidiis, quo meliora sibi comparent, suam stationem deserunt. Sic enim per Prophetam Judæos Dominus objurgat, quod præsentibus opibus, quibus eos acquiescere ipse jusserat, diffisi, interdicta Ægypti subsidia sibi accerserent:
Jesa. 30. Væ, inquit, filii desertores, ut agitaretis consilium, & non ex me: ut ordiremini telam, & non per Spiritum meum: ut adderetis peccatum peccato: qui vos accingitis, ut descendatis in Ægyptum, & os meum non interrogastis: sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, & fiduciam ponentes in umbra Ægypti. Et erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem: & fiducia umbræ Ægypti in ignominiam. Quum vero tanta in eos asperitate feratur, quid indulgentius mitiusve expectent isti, qui indigne ferentes, frementesque omnium sese odiis, omnibusque periculis Dei voluntate objectari: ea valere jussa, novas sibi illicitasque cautiones suo marte confingunt? Neque vero ignoro, quanto suavius carnis nostræ mollitudini blandiantur suffugia, quæ periculum aliquod submovere videantur: quam simplex istæc erga Dei verbum obedientia, cui tantum discriminum sit propositum. Verum nulla est tanta difficultas, quam non eluctetur, qui hac se cogitatione affirmaverit: non posse gravius quicquam minari universum hominum genus, quam quod castrorum suorum desertoribus, in illa quam retulimus prophetia, Dominus denunciat. Non minimum operæpretium fuerit hic nobis succurrere, quod de Cypriano, quodam loco narrat Augustinus: Postquam capite damnatus fuisset, datam illi optionem redimendæ vitæ, si verbo duntaxat abnegaret eam religionem, cujus causa mortem obibat: nec illi factam modo potestatem, sed ubi jam in supplicii locum ventum esset, ambitiose rogatum à Provinciæ præside, ut deliberaret, an non vitæ suæ (quoniam ita licebat per Cæsarum clementiam) consultum mallet, quam pœnam luere ineptæ pervicaciæ. Illum contra breviter ad omnia respondisse: In re tam sancta nullum esse deliberationi locum. Si quis sanctum virum, quum in conspectu essent tormentorum apparatus, instaret atroci truculentoque vultu carnifex, cervicibus jamjam immineret ictus gladii, diræ undique insanientis populi mixtæ probris imprecationes obstreperent, terriculamentis illis omnibus non fuisse dejectum miratur, quominus sese velut devotam aræ victimam in cruciatum alacriter daret: jure id quidem facit: sed simul cogitet, ipsum una hac cogitatione infractam illam animi magnitudinem ad extremum sustentasse: quod quum mentem in Dei mandatum, quo ad pietatis confessionem vocabatur, cogitationemque defixam penitus haberet, simul à talibus spectaculis, quorum terrore vacillare poterat, totam avertebat. Vocem ergo edidit ad omnem quidem immortalitatem consecrandam, sed non laude magis quam imitatione dignam. Ita est sane. Quæcunque sese nobis ingerat vel boni, vel commodi species, quæ nos vel latum unguem à Patris nostri cælestis obedientia subducat, confestim occurrere primæ deliberationi nos decet: quod res adeo sancta, quam nobis sanctum esse debet qualecunque Dei mandatum, non extra omnem modo controversiam, sed deliberationem quoque posita sit. Quum enim primum deliberare nobis permittimus, jam fines eo ipso transilimus: quibus refractis, nimirum procul evagari, longiusque aberrare, perquam proclive est. Hæc contra communem omnium nostrorum timiditatem, non absque causa, antequam ad tibi respondendum aggrederer, præfari libuit: quod videam ejus (ut ita dicam) lippitudine magis animos nostros impediri, ne verum hac in parte cernant, quam alia quavis ignoratione. Ac longius fortasse id quidem feci, quam res ferebat ipsa: at certe brevius etiam, quam hujus postulent seculi mores: quando plurimos hodie video, qui nisi objurgatorie aspereque ad sanguinem pene usque vellicentur, ad omnem doctrinam obsurdescunt. Jam istud quoque nostri æque ac seculorum omnium vitium est, tam vafras esse, amabiles, captiosas, speciosisque prætextas nominibus, ad illudendum unumquemque, carnis suæ illecebras, ut illam arcere à consiliis nostris, abigereque, primus sit sapiendi gradus. Neque vero adeo ingenio tuo diffido, ut tantum in exhortando verborum positurus fuerim, si tui unius hic rationem ducerem. Satis enim superque tam placidæ mansuetæque docilitati fuerit (quantam esse tuam permultis jamdudum argumentis sum expertus) simpliciter admonitam ac edoctam esse. Verum dum postulatis tuis privatim satisfacere institui: quia tamen ejus generis res est, de qua interrogas, in qua & periculose & vulgo peccatur, non frustra, nec sine fructu aliquo facturum me existimavi, si eadem simul opera compluribus me docendis accommodarem, qui in eodem versantur errore: ut si qui forte eorum in hanc Epistolam inciderint (ego autem omnes incidere non modo facile patiar, sed etiam vehementer cupiam) sibi quoque scriptam putent: & siquidem auscultare volent, habeant quam sequantur officii sui admonitionem: sin minus, testimonium saltem adversum se accipiant, quo convincantur, scientes prudentes, ac etiam volentes in exitium suum perrexisse.

Principio in id nos, velut defixis oculis semper intueri convenit, quod discipulis suis omnibus proponit Christus, dum primo eos scholæ suæ tyrocinio initiat. Nam ubi à sui ipsorum abnegatione crucisque tolerantia auspicari eos docuit, simul & hoc subjicit: Qui me & meos *Luc. 9.*
sermones erubuerit coram hominibus, hunc Filius hominis erubescet, quum venerit in majestate sua, & Patris, & sanctorum Angelorum. Hoc ergo nobis à Christo Domino, quum in ejus familiam primum adscribimur, edici meminerimus: hoc perpetuum esse edictum, in omnem vitam iis promulgatum, qui in ejus regno censeri volent: ut si vera cordis pietate, ejus amplexi sunt doctrinam, eam ipsam cordis pietatem externa professione declarent. Et sane, quanta fuerit improbitas, eum nolle inter homines profiteri, à quo se coram Angelis agnosci velint: & quam sibi

in cælo

in cœlo constare velint Dei veritatem, in terra abnegare? Quare, non est quod callida dissimulatione jam hic sibi quisquam placeat, aut falsa pietatis opinione blandiatur, eam se fovere in corde fingens, quam externis testificationibus prorsus evertat. Vera enim pietas, veram confessionem parit. Nec
Rom. 10. vanum haberi debet, quod ait Paulus: Quemadmodum corde ad justitiam creditur, ita ore fieri confessionem ad salutem. Denique suos ad confessionem vocat Dominus: quam qui detrectant, alium sibi magistrum quærant oportet: quando ab eo ferri sua simulatione non possunt. Quærat hic quispiam: Num igitur qui inter impiam ac superstitiosam multitudinem pauci ac dispersi vivunt fideles, iis, quo fidem suam rite testificentur, necesse sit opportune, importune, publice simul ac privatim in suorum popularium impietatem vociferari? ad prædicandam Dei veritatem plateas occupare? suggestus conscendere? conciones advocare? Minime id vero. quin potius quum peculiariter ad verbi sui ministerium accersat Dominus sive Apostolos, sive Prophetas, sive nuncios, seu quo alio nomine appellare libet, quorum voces publice personare velit: idem ab omnibus passim tentari adeo necesse non est, ut nec omnino expediat, ac ne deceat quidem. Quamobrem hoc agendum magis, ut singuli quid vocationi suæ, suoque ordini conveniat, pro se quisque cogitent: cui si optime respondeant, quod officii sui est præstabunt etiam optime. Quos verbi sui ministerio Dominus destinat, iis veluti publicam personam imponit, ut eorum vox in luce versetur, & super tecta, ac tanquam tubæ clangor exaltetur. Cæteris sic à publico Apostolorum munere abstinendum est, ut privatæ tamen vitæ officiis, Christianos se esse profiteantur. Hoc quia tanta brevitate commode explicari non potest, quale sit, pluribus disseramus. At vero illam, quam ad certos homines peculiariter rejecimus, publicæ professionis functionem omittemus in præsens: de qua erit forte alias opportunior dicendi locus: tantum quod peræque ad unumquemque è populo pertineat, inquiremus, qualem scilicet confessionem exigat à suis Dominus, qui inter impios sparsi palatique degunt eo in loco, unde veræ religionis disciplina exulet: tum qualibus in externa vitæ actione notis eos ab idololatrarum turba, cui permixti sunt, differre velit. Neque rursum animus est certo definire, quando & apud quos, & quo loco, & quam apertum fidei suæ testimonium sit editurus homo Christianus: nec limitare, quatenus progredi debeat, vel ubi consistere possit citra offensam, quoties propagandæ Dei gloriæ oblata occasio, aut spes quoquo modo proficiendi facta fuerit. Quæ disputatio, præter id quod prope immensa foret, etiam ab hoc docendi genere nonnihil est aliena: quod certis regulis includi comprehendique nequeat. Neque enim illi, quam à nobis requirit Petrus, promptitudini fines præscribere facile est, quum vult nos paratos esse ad respondendum cuilibet poscenti, ut loquamur de ea quæ in nobis est, spe: nec item ingenti illi celebrandæ nominis Dei, regnique ejus magnificentiæ studio, quo exultantem æstuantemque Dei populum inducunt Prophetæ, quum ita loquentem faciunt: Venite, ascendamus in montem Domini, ad
Jesa. 2. Mich. 4. domum Dei Jacob: & docebit nos de viis suis, & ambulabimus in semitis ejus. Quibus verbis (ut videmus) inest pene clamosa ad appetendam Dei cognitionem cohortatio. Jam vero tot Pauli de sectanda ædificatione præcepta quam late pateant, quis non videt? ut nullam certiorem legem expectare debeant, qui vera erga Deum suum pietate sunt affecti, quam ut sanctam ejus majestatem (cui totos esse consecratos ac devotos ipsos decet) quacunque licebit commoda ratione illustrent: non alium sibi finem modumve ejus illustrandæ præstituant, quam ut omnibus occasionum articulis immineant, omniaque (ut ita dicam) continenter captent momenta, quamdiu aliquid se posse efficere confident. Alius quidem alio & præstantius, & fortius, & constantius: omnes tamen huc singuli, secundum gratiæ suæ modum, simul contendant. Quare, ut diximus, in illam adeo fusam disputationem exspatiari, non est hujus loci proprium: quo non universum complecti propositum est, quantum vel Domini gloriæ, vel ædificationi hominum debeas, sed duntaxat breviter ostendere, quæ tibi istic inter impios agenti, necessario tenenda sit cautio: & quam prætermittere, quin te profanis illorum sacrilegiis inquines, non possis.

Ac quoniam quicquid de hac re Scripturis traditum est, eorum præsertim causa præceptum fuisse videtur, qui inter gentes Dei ignorantes versarentur, plurimum autem inter illarum idololatriam, & eorum, quibuscum hodie nobis negotium est, superstitionem interesse vulgo existimant, (quod hæc Dei & Christi nomine quodammodo obtecta fucum facit: illa paulo crassiore ignorantia summi Dei cultum palam aspernabatur) nos, illa prius proponemus, quæ in Scripturis extant præcepta: deinde oculos ad nostra tempora referemus, & ex rerum similitudine, quid ad nos pertineant, dispiciemus. Quanquam non video cur æterna Dei mandata ita unius seculi spatio terminemus, sed hunc ordinem imperitis, ne quis in eorum animis scrupulus resideat, concedemus. Quum Lege sua Dominus idola Exod. 20.
coli aut adorari vetuit, hoc capite totum illum externum cultum complexus est, quem deferre suis idolis impii solent. Nam & verbis, quibus usus est, ea inest proprietas: quorum alterum incurvari, alterum honorare significat. & eam adorationis speciem notatam esse constat, qua lignea lapideave simulacra corporis gestu coluntur. Hæc itaque interdictio est, non qua simpliciter populum suum Dominus prohibeat in ligno aut lapide, gentium instar, obstupescere, sed ullo modo profanam earum stoliditatem imitari, coram simulacris sese honoris causa prosternendo, aut aliam quamvis observantiæ significationem dando, qualem dare aut nudato capite, aut genu flexo nobis in more est. Qua ratione ubi puros sui cultores describit, ab hac eos nota designat: Servabo, inquit, mihi septem millia viro- 1 Reg. 19.
rum. Quid? an quorum corda non sunt vanitate ac mendaciis Baal infatuata? non id modo: sed quorum genua non sunt curvata ante Baal, & quorum ora non sunt osculata manum ejus. Eodemque alibi symbolo, quum agnoscendam omnibus & cælestibus & terrestribus, & infernis, suam majestatem affirmat, agnitionem ipsam exprimit: Mihi, inquit, Jesa. 45.
curvabitur omne genu, & omnis lingua in nomine meo jurabit. Quo contra efficitur, simulacrum ab iis Dei religione consecrari, qui ullo corporis gestu, ejus cultum significant. Neque ad eorum convincendam prævaricationem interest, qua id simulatione, vel sinceritate faciant. Idolum enim quicunque est aliqua venerationis specie prosequutus, utcunque sit animo persuasus, Deum esse confessus est. Divinitatis vero nomen idolo qui tribuit, Deo sustulit.
Itaque tres illi Danielis comites, quanti ejusmodi Dan. 3.
foret simulatio, docuerunt: quibus corpus accensi fornacis flammis crudeliter absorbendum tradere, levius visum est, quam paululum inflexis coram statua poplitibus, Regis oculis satisfacere. Quorum aut nos insaniam rideamus, quod nullam adeo ob causam potentissimi Regis iracundiam in se, magno capitis sui discrimine, inflammarint, vel exemplo discamus, externæ quoque susceptæque in hominum gratiam idololatriæ gravius omni morte subesse piaculum. Quare, quum è duobus eligendum esset alterum, aut ut excusso Dei timore, scelerato edicto obsequerentur: aut homines se præ Deo conte-

timere palam declararent, notum esse Regi voluerunt, quod ejus non colerent deos, nec quam erexerat statuam, adorarent. Parem etiam Danielis ipsius in causa perquam simili constantiam, quicunque sit ille scriptor, qui ad ejus prophetiam appendicem adjecit, commemorat: quum maluisse narrat leonum unguibus se discerpendum permittere, quam ad draconis cultum, qui pro Deo à cæteris colebatur, genu submittere. At quoniam non omnibus fidem facit historia, ex ea fidem dictis meis conciliare supersedeo. Porro ne qui ab adorandis statuis caput duntaxat, aut genu abstinuisset, ideo se perfunctum existimaret, plurima addidit præcepta Dominus de ceremoniis suis sancte custodiendis, de

Jesa. 52. viis Gentium in totum fugiendis. Apud Prophetam autem uno verbo pronunciavit, quam procul ab omni impietatis communicatione abesse populum suum vellet, quum Judæis Babylonem deportatis omnino interdixit, immundum ne attingerent. Quæ clausula (ut Paulus interpretatur) summatim comprehendit, ne qua religionis suæ sanctitate aliena indignaque ceremonia se contaminarent. Nam Co-

2 Cor. 6. rinthiorum Ecclesiæ de ea re præcipiens, ad colligendam totius suæ sententiæ summam hoc testimonio contentus fuit. Non est istud, mihi crede, leviter nec oscitanter prætereundum: sacrosanctam Dei religionem rite eos solos conservare, qui nullis ipsam perversarum superstitionum inquinamentis profanent. Eandem illos violare, polluere, lacerare, qui impuris ipsam impiisque ritibus misceant. Qua cogitatione qui se exercebunt fideles, tali sacrilegio ne quando se obstringant, omni studio providebunt. In eum modum Abraham, Isaac, cæterique Patriarchæ, quum regionum essent earum inquilini, quæ idolorum abominationibus refertæ essent, quanquam non sine gemitu spectabant hospitum suorum insanias, quia tamen mederi non poterant, ferebant quidem eas, sed se in puro illibatoque Dei sui cultu sollicite continebant. Atque ut ab eorum superstitionibus se diffidere, publice non proclamabant: ita nec ullam dabant significationem, qua se consentire simularent. Hujus simplicitatis insigne extitit in Da-

Dan. 6. niele documentum. nam quamvis Babylone in mediis idololatriæ sordibus versaretur, quia tamen ab omni procul aberat communicationis simulatione, perinde acsi longo intervallo disjunctus esset, maculam nullam contrahebat: quoniam autem in consessu populi veræ pietati videbat non fore locum, ab ejus conspectu subductus, obductis cœnaculi foribus, Deum suum, qua decebat puritate, seorsum colebat: ita in publico urbis ac gentis errore, à via ipse non deflectebat. Huc & illa Judæis in Lege præcepta observatio spectabat, ut non aurum vel argentum è gentium sculptilibus appeterent, ac inferrent in domos suas: sed quasi spurcitiam & sordes abominarentur, quod Domini forent anathemata. Sic enim ad detestandum id omne, execrandumque quicquid idoli nomine semel inustum fuisset, eos instituebat: quo ab omni Gentilium superstitionum immunditie animosius abhorrerent.

Quod si tanta externæ professionis sinceritate religionem suam, obscuram adhuc, & figuris duntaxat adumbratam, sub veteri Testamento coli voluit Deus: quanto id Christianæ Ecclesiæ verius fuerit præstandum: cui ipse per unigenitum Filium dum apparuit, sapientiæ suæ mysteria late reseravit, & toto veluti ambitu veritatem suam illucere fecit? Idque ipsum Apostolorum doctrina confirmare promptum est: nam argumentum, quo Paulus adversus fornicationem utitur, quando hujus quoque loci propriam habet rationem, huc accommodare minime

1 Cor. 6. absurdum erit: Nescitis, inquit, corpora vestra, membra esse Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. Sic & ad eandem nobis formam ratiocinari licet: Membra nostra quum Christi membra sint, idolorum cultu vel immundis superstitionibus fœdabimus? at quid hoc fuerit, nisi vel Christi gloriam tali subjicere ignominiæ: vel corpus nostrum à Christi corpore abscindere, ut cum idolis fornicetur? Quam vero demum præceptionem subjicit, ad omnem externam moderationem generalis est: ut corpus nostrum meminerimus templum esse Spiritus sancti: nos non esse nostros: emptos enim esse pretio magno, idcirco portandum & glorificandum Deum in corpore nostro. Ecquid elucebit in corpore nostro Dei gloria, si inter sacrilegiorum sordes provolvatur? Ecquid sacra templi Dei sanctitas conservabitur, si alienis profanisque ritibus polluatur? Verum, si qua alia in parte vehemens est ad officium cohortator Paulus, in hac maxime causa vehementiæ suæ nervos omnes contendit, dum Christianos admonet, ne quid in hominum oculis fidei suæ confessione indignum, pravas ceremonias usurpando, præ se ferant. Duabus autem propositis noxis, Dei inhonoratione, & hominum offensione, quas secum ferat omnis idololatriæ simulatio, vel quacunque ratione suscepta imitatio, ab ea nos longissime absterret. De divini nominis ac honoris profanatione, hæc ejus verba sunt: Charissimi, fugite ab idolorum cultu (sub Cultus nomine, exteriores omnes ritus collegisse, qui impiorum sacris adhibeantur, jam ex sequentibus manifestum erit) ut prudentibus loquor: vos ipsi judicate quod dico. Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini est? Ergo unus panis & unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus. Videte Israël secundum carnem. Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Quid ergo? Dico quod idolis immolatum sit aliquid? aut quod idolum sit aliquid? Sed quod quæ gentes immolant, dæmoniis immolant, & non Deo. Nolo autem vos participes fieri dæmoniorum. Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini participare, & mensæ dæmoniorum. Initio in memoriam illis revocat, quam propinqua sit istæc illis cum Christo Domino societas, corporis & sanguinis ipsius participes fieri, ut quanto eos propius illi adjunxerit, tanto ab omni idolorum participatione longius abstrahat. Externa autem sacramenta quædam quasi vincula esse, quibus cum Domino cohæreant: idipsum igitur illis è converso accidere, qui immundis ceremoniis se admiscent, ut per eas idolorum societati se innectant atque inserant. Deinde omnem tergiversationem præcidit, quum eorum objecta occupat, qui prætendere possent, idolum nihil esse: idcirco carnem idolis immolatam, nihil à vulgari carne differre. Quod illis, quantum ad carnis ipsius substantiam, concedit: sed aliam esse hominum opinionem excipit, quorum judicium in factis nostris spectari debeat, quæ ipsorum oculis subjiciuntur. Eos autem, qui carne idolis immolata vescantur, argumentum imperitorum errori præbere, unde judicent, eo modo idolis ipsos sacrificare, sic in hominum conspectu Deum inhonorari. Jam & asperiorem sententiam postea subjicit, tantum esse inter Christi & dæmoniorum mensam dissidium, ut altera se abdicet, qui delibet quicquam ex altera. Hac demum clausula exhortationem suam absolvit: Num provocamus Dominum? Num fortiores illo sumus? Cujus tanta vis est, ut magis acriter, ac magis pene dixerim tragice, exagitare sceleratum ullum facinus non potuerit, quam illam exagitavit superstitionum fictionem: quæ vix pro levissima culpa hodie à multis ducitur. Alibi, Nolite *2 Cor. 6.*
jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ pars fideli cum infideli? Quæ societas luci cum tenebris? Quæ

con-

concordia Christi cum Belial? Quis porro consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei, *Levit. 26.* sicut dicit: Quoniam inhabitabo in illis, & inter eos inambulabo, & ero illorum Deus, & erunt mihi populus. Non vult usque eo Christianos ab omni infidelium necessitudine abhorrere, ut nulli inter eos intercedant civiles contractus, nulla commercia, *1 Cor. 6.* nulla denique colloquia. Nam alioqui, ut ipsemet ait, exeundum esset ex hoc mundo: sed nullam coire societatem permittit, quæ horum imitandis superstitionibus fideles irretiat. *Jesa. 52.* Post Jesaiæ subnectit testimonium: Propter quod exite de medio eorum, & separamini, dixit Dominus, & immundum ne tetigeritis. Quo non ab incredulorum corporibus, locorum spatiis procul esse dissitos, sed à pollutis eorum sacris longe diremptos esse jubet. Quod vero Prophetæ verbis, sive de suo, sive aliunde attexuit Paulus, quod tum sit recepturus nos Dominus, & patrem nobis præstaturus, nosque agniturus in filios & filias, valde percellere nos debet, ne si contra quam præcipit, immundorum attrectatione non prorsus abstinuerimus, abjici ab ipso repudiarique mereamur. Proximi offensionem cùm alias sæpe, *1 Cor. 8.* tum in priore ad Corinthios Epistola abunde tractat, ad hunc modum: De epulis quæ idolis immolantur, scimus quod idolum nihil est, & quod nullus est nisi unus Deus: nam tametsi multi nominantur, sive in cælo, sive in terra, dii: nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illo: & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. sed non est in omnibus scientia. Hic etiam ab anticipatione exorditur, qua eos qui interioris conscientiæ innocentiam obtendendo cavillantur, talibus subterfugiis exclusos, ad hominum opinionem revocat: quos factorum suorum testes dum adhibent, ad eadem audenda exemplo suo invitant. Audent vero, non quia licere intelligant, sed quod auctorem vident quem imitentur, tametsi ex adverso hæsitante, imo reclamante conscientiæ judicio. Ac vide, quam severe hac una exceptione omnes tergiversandi ansas circumcidat. Idololatriæ speciem quandam & simulationem habebat ille ad sacrum idolorum epulum accubitus: accumbebant nihilominus ex fidelibus quidam, hoc prætextu, quod puras & sanctas Dei creaturas ederent: quæ etiamsi millies idolis essent consecratæ, contaminari tamen sacrilega hujusmodi consecratione non possent: quandoquidem nihil sit idolum, nisi vanum indoctorum figmentum. Futilem hunc prætextum quo illis tollat Apostolus, illam nimium versutam prudentiam, qua præteritis neglectisque fratribus, sibi duntaxat saperent, acerbe castigat: Scientia, inquit, inflat, charitas ædificat. Si quis autem existimat se scire aliquid, nondum quicquam intelligit, qualiter nosse oportet. Ac simulacrum quidem nihil esse concedit: sed contra objicit, aliquid esse simulacrorum cultum: cujus obeundi indoctis ipsi auctores essent. Non est, inquit, in omnibus scientia. Quidam vero cum idoli conscientia, quasi simulacris consecratum manducant, & conscientia ipsorum quum sit infirma, polluitur. Si quis eum viderit, qui scientiam habet, in simulacrorum epulo recumbentem, nonne conscientia ejus, quum sit incertus, ædificabitur ad manducandum? & peribit infirmus in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est? Sic autem peccantes in fratres, & vulnerantes infirmas eorum conscientias, in Christum delinquitis. Acsi diceret: Quod omnes gentium de diis suis persuasiones, vana esse ac frivola commenta (ut re vera sunt) ducitis, vobis id solis sapere est: quod præ vobis palam fertis, ad falsorum deorum cultum quod pertinere videri possit, id vero facitis multorum periculo. Nam qui ejusmodi spectaculo rudes adsunt, & simplices, quum nondum vestram illam prudentiam sint assequuti, qua intelligant idola nihil esse, vos autem idolorum sacris communicare videant: quid concipere aliud animo possunt, nisi vos idolorum esse cultores, ac proinde vestro exemplo confirmari ad id perpetrandum, quod conscientia sua judice damnatum habeant? Quare illam, quam obtenditis, prudentiam nihil moror: quæ ut captiosa est fratribus, errandique materiam præbet, ita indigna est hominibus Christianis. Quin illa quæ ab indoctis ad imitationem vestram committitur impietas, quando vestra culpa contrahitur, vobis præstanda est. Jam ergo satis perspicuum est, tametsi publico profitendæ religionis munere non omnes pariter Christiani defungi necesse habeant, esse tamen privatam quandam confessionem, quæ à singulis, citra exceptionem postuletur: quæ intra quos consistere fines debeat, nullo modo definire licet. Propterea quod nec eadem omnes ad ipsam edendam gratia præditi sunt, & ejus ratio bona ex parte ab occasionibus pendet, quæ non omnibus similes obveniunt: eatenus certe progredi debet, ne quid fidei veritate indignum, ne quid religionis nostræ integritate alienum, à nobis vel dicatur, vel fiat. Ejus confessionis exempla, quantum conjicere partim ex Apostolorum scriptis, partim ex vetustis historiis possumus, in primis illis bene institutis ac moratis Ecclesiis præclare elucebant. Nam ut non leguntur ejus seculi fideles, in viis ac locis publicis de sua religione declamitasse: ut etiam Christianos se esse dissimulasse coram iis, quibus evulgari periculosum esset, leguntur: ita non minore studio rursum observabant, ne vel adversus suam religionem quicquam designarent, vel alios simularent se esse quam Christianos. Et sane quo numero habeat Dominus eos, qui fidem omni confessione vacuam intus continent, animadvertere ex elogio licet, quo ab Euangelista describuntur: Multi, inquit, ex principibus crediderunt in eum, sed *Joan. 12.* propter Pharisæos non confitebantur, ne ejicerentur è synagoga. Dilexerunt enim magis gloriam hominum, quam gloriam Dei. O exitialem gloriæ appetentiam! Nam si ab hominum probris auspicanda est gloria, quam apud Deum expectamus, quid iis futurum est, qui hominum se quam Dei judicio approbare malunt? Et si Domini sententia *Mat. 10.* pronunciatum est, eos in futurum seculum animam *Luc. 9.* suam perdere, qui in hoc salvam habere velint: *Jer. 14.* quanto id in gloriam cadit aptius, cujus longe sit facilior quam vitæ jactura? Porro si ab iis se velle sanctificari declaravit, quibus se in sanctificatio- *Jesa. 8.* nem pollicetur futurum: quid de se sperare ausint, qui ejus non tanti dignantur sanctificationem, quam vel mediocri opinionis suæ imminutione redimant? Quod vero de hac confessione ad præsentem locum proprie attinet, sit extra controversiam istud positum, quod minime dubiis verbi Dei testimoniis luculenter evictum est: non oris modo abjuratione violari ipsam ac labefactari, sed externa quoque omni impiarum superstitionum simulatione: ac quavis veræ religionis profanatione. Quamobrem eum qui sincero pietatis studio afficiatur, non linguam modo ab impiis vocibus, sed partes omnes corporis, à sacrilego omni ritu continentes habere oportet.

Verum quoniam permulti (ut supra commemoravimus) qui Christianam pietatem, si ullis idolorum abominationibus commisceatur, dissipari atque everti nihilo minus quam nos fatentur, à Papisticis tamen sacris (sacrilegis quidem illis & profanis, sed quæ, ut aiunt, Dei, non idolorum titulum præ se ferunt) non perinde hodie nobis abhorrendum censent: refellendus est hoc loco nobis eorum error, & quod polliciti sumus, ex rerum præsentium collatione, cum eorum temporum statu, quibus illa, quæ ex divinis Literis protulimus, scribantur, ostendendum, non minus esse in ceremo-

niis quibusdam Papisticis anathematis, quam in ullis unquam idolorum abominationibus. Ac de ea quidem, quam causantur, discriminis ratione, postea viderimus: hoc modo inter nos, quod dico, prius constiterit, nullum unquam in Gentium superstitionibus magis execrabile extitisse sacrilegium, & quod veram pietatem vel opprimeret gravius, vel contumeliosius affiteret, quam sunt hodie nonnulla quæ passim in regno Papæ visuntur. Quanquam autem, si aliquando dederit Dominus ut ad plenum repurgentur Ecclesiæ, quas præstigiarum ille antistes suis imposturis corrupit, non alia melior futura sit moderationis ratio, quam ut à radice evellantur universa, & una (ut dicitur) litura corrigantur, quæ ex ejus disciplina prodierunt. Non tamen sunt ejusmodi ex iis quædam, quin tu ea ad tempus tolerare, atque una cum aliis citra piaculum aliquod exequi possis. Verum enim prudentia hic & diligenti animadversione opus est, qua quæ ejus notæ sunt & formæ, discernere ab iis noveris, quæ cum Dei verbo non obscure pugnant, & velut impressam in fronte gerunt manifestam impietatem. Quod totum, exempla & sub oculos subjicient melius, & brevius expedient. Carnium esum religionis nomine interdicere, hocque interdicto fidelium obligare conscientias, plane tyrannicum, atque etiam

1 Tim. 4. (ut Apostolus loquitur) diabolicum fuit. At quum sit istud Domini permissum tibi in medio relictum, vescarisne omni die carnibus, an in totam vitam abstineas; illis diebus quin te abstineas, nihil prohibet. Cur enim non interdum liceat, quod semper liberum est? Ita scelerato imperio absque scelere parebis, animus sit tibi modo, rudium ignorantiæ in hoc concedere, non etiam animam in illos traditionum laqueos tuam inserere. Arcere conjugio eos, qui carnis incontinentia exagitantur, ex eodem est tyrannidis genere: nec tamen eadem tibi parendi fuerit facultas, si quidem illo ardoris aculeo pungeris, quod non ut carnium, ita uxoris abstinentiam libertati tuæ permiserit Dominus. Hunc, quem in ceremoniis vestratibus, quarum causa hæc instituta est disputatio, pro eo tempore, quo istic tibi vivendum est, semper intuearis, scopum tibi propono: ut quæ nulla sunt impietate notabiles, iis sobrie quidem & parce, sed tamen quum usus postulabit, libere secureque defungaris: facile ut appareat, nullam esse tuam nec in affectando, nec in refugiendo superstitionem. Quæ vel minima sacrificii nota sunt aspersæ, eas non magis quam venenatum serpentem attingas: esse enim re vera quovis serpente, solo attactu pestilentiores, quin tibi sim probaturus, nihil diffido. Earum vero in numero, simulacrorum venerationem, unctionis susceptionem, indulgentiarum emptionem, irrigationem ex aqua execrandis illis exorcismis incantata, similesque alios per se damnabiles ritus repono. Quid enim tandem afferri queat, quod in eorum omnium excusationem satis valeat, quo minus tanti à nobis maleficii damnari debeant? Scio enim quosdam esse moderatores, quibus ad exagitandas leves istas (ut credi volunt) & nihili nugas, videmur nimium asperi: sed quid illi, inquam, ad diluendam nimiam hanc nostram (quando ita vocari placet) acerbitatem tandem afferunt? Negare certe non audebunt ubicunque ad cultum prostant in templis simulacra, maximam & prope universam hominum multitudinem divinis ipsa honoribus prosequi: ac in eo in secundum Legis præceptum, quod est de non colendis idolis, impingere. Non stolidum hominum vulgus, sed prudentissimos quosque, & summis ingenii doctrinæque dotibus præditos, hoc errore captos involutosque esse dico: ad ipsorum te opinionem (quod Apostolus fieri, ut meministi, jubet) revoco. Si, quo illis testatum facias, religione te ab ipsis non discrepare, caput coram simulacro detegis, aut genu curvas: quid aliud quam diserta testificatione idololatram te esse profiteris? At ut simulacro te honorem deferre hominibus fingas, Dei tamen unius cultum cogitatione complecteris. Quasi vero tuum sit, honorem ad arbitrii tui modum inter simulacrum & Deum viventem partiri: Deoque omnia intuenti perinde palam illudere, acsi ejus oculos, quod omnium hominum perspiciunt oculi, præteriret. De Chrismate quid dicam aliud? in quo suscipiendo si te nihil peccare defendis, quod hominum iniquitati ut satisfacias, membra duntaxat inungi, nulla conscientiæ religione patiaris: ego contra, graviter te delinquere arguo, qui vel frontem afferas, in quam inscribatur, quæ in sua Confirmatione ab illis usurpatur blasphemia, te salutis Chrismate confirmari: vel manus porrigas, in quibus illa insculpatur, qua sacerdotes suos peragunt, sacrificandi te potestate donatum: vel omnes corporis partes exhibeas non minori execratione inurendas, qua in extrema (quam vocant) unctione utuntur, per oleum tibi remitti peccata. Quod quidem vel leve, vel nullum delictum esse tibi concedam, nisi tua ipsius confessione obtinuero, rem esse plusquam indignam, quæ ad incorruptionem regni Dei destinata sint corpora, tanta blasphemiarum foeditate conspurcari, quam in conspectum Domini afferant, quo die ad recipiendam immortalem gloriæ coronam ejus tribunali sistentur. Sic qui in arculam stipem conjecerit, ubi venales prostent veniæ, aut quicquam omnino ex illo plus satis foecundo ac liberali indulgentiarum dispensationumque thesauro sibi redemerit, in nefandas illas nundinationes nomen inscripsit suum, ac in eas consentire se, velut data tessera comprobavit. Neque illam, quæ vulgo jactatur, excusationem accipio: non secus ac injecta offa maleficæ belluæ compescuntur, ita vel pauculis nummis, vel etiam largiore interdum nummorum copia deliniendam esse sacrificulorum rabiem: qui quum de lucro agitur, sic prædæ inhiant, quovis ut famelico leone sint rabidiores, prælium (quem morem pseudoprophetis ac pseudosacerdotibus semper fuisse, testis est Propheta) super unumquemque sanctificantes, qui non illis aliquid in os dederit. Mich. 3. Hanc, inquam, accipiendam esse excusationem nego. Quid enim diplomata illa, quorum te gratiam appetere simulas? An non edita voce clamant, ut nummis relictis, plenas anathemate, atque omni execratione dignas indulgentias tibi auferas? Hoc qui intelligunt (nemo autem non intelligit) ac nummum te offerre vident (videri autem nisi cuperes, non faceres) num parum luculentam habent abs te testificationem, indulgentiarum participatione velle te uti frui? Atqui earum latebras si excusseris, nusquam prolixius quam illic Christum cum sua cruce irrideri comperies. Aqua denique illa, diabolicis exorcismis consecrata, frontem qui aspergunt, quam omnino frontem habent, ut impune id licere contendere ausint? Quid enim tali sibi aspersione volunt? an ut putidæ aquæ guttula faciem in publico emaculent? an ita in celebri hominum coetu sine causa lascive ludunt? Neutrum istorum est, nec quicquam simile. Verum spectantem populum eo symbolo attestantur, exorcismi sanctitatem se contemptui non habere. Quo simul haud dubie omnes, quæ ab exorcismis evomuntur, blasphemias obsignant: virtutem illi aquulæ infusam esse, quæ dæmones pellat, curet morbos, abigat phantasmata, noxas omnes dissolvat. Ac ne calumniose me criminari sua facta queri possint, quæ procul absint ab ea, quam illis affingo, impietate, eorum conscientiam semper appello, ejusmodi ritibus dum perfunguntur, an aliquid minus, quam quod reprehendo, populo persuadere velint? Illum igitur ipsum populum, cujus satisfacere judicio hic student, illis judicem fero: è quo nemo erit, qui non pronunciet, idem sibi videri. Iniquum si esse dicant, ad hanc se exigi regulam: cum Apostolo,

cujus istæc est severitas, non mecum, expostulent.

Video nullum fore, nec mihi dicendi exitum, nec iis finem tergiversandi, qui repugnare velint: nisi certa una in re constiterimus, in qua planius ac penitus evidenter, id quod docere volumus, perspici possit. Sit igitur Missa nobis exempli loco, in quam nisi plusquam justo jure conferri possit, quicquid de idololatria vel Scripturis traditur, vel dici potest, quo minus ceremoniis istis omnibus, à quibus tantopere fugiendum censeo, velut rebus mediis indifferenter abutaris, causam non dico. Ipsam autem eligere ex omnibus potissimum libet: quod una præ omnibus usque adeo sancta observatione colitur, ut quum in aliis prætereundis hominum fallere animadversionem quoquo modo liceat, hac te eximere, quin multorum oculis observeris, haud facile queas. Quo fit, ut in cæteris quantum insit mali qui videant, ac illis se ideo abstineant, satis multi reperiantur: qui vero fateantur, quanta scateat abominatione Missæ cultus, vel ab eo sese plane extricare ausint, perpaucos offendas: sive terrore obcæcati, verum non cernunt, sive animi dejectione magis & languore, quam mentis errore labuntur. Quamobrem sic existimo, totam præsentem causam solo hoc capite, quodammodo contineri, hac ut hallucinatione discussa, qua maxime perstringuntur, de reliquis partibus, in quibus non ita graviter cæcutiunt, ultro mihi sint omnes concessuri. Omnes, intelligo tui similes, qui sancto Dei verbo parere auscultareque didicerint: quales, ut sum præfatus, tecum hic docendos suscipio. Quale ergo sit istud, ne sacrosanctæ Missæ majestas ludibrio tibi despectuique esse videatur, ejus peragendis mysteriis interesse, atque adorantis ritu inter eorum cultores stare, paululum perpendamus. Primum omnium, tametsi quid Missa ipsa sit, non ignorant quicunque vel mediocri Dei cognitione sunt imbuti: id tamen ipsum quod norunt, ut probe teneant, mihi sunt monendi. Siquidem bonam eorum partem ex eo labi video, quod totam ejus vim quum domi luculenter meditatam habeant, ad ipsam dum accedunt, quam horrendæ tragœdiæ futuri spectatores veniant, obliviscuntur. Verum ne longam ac alte repetitam disputationem ordiri mihi necesse sit, de Missæ sacrilegiis ad Institutionem nostram lectores mittam: ubi satis explicate pro operis duntaxat brevitate, expediisse me arbitror cùm universum eum locum, tum quicquid ex eo huc pertinebit. Tantum dico, quod fidelium neminem latere debet unum sacrificii nomen (ut ipsum quidem missarii sacrifici accipiunt) & Christi crucem prorsus abolere, & sanctam ejus Cœnam, in qua mortis suæ memoriam consecravit, evertere. Nam & sua gloria, ut scimus, Christi mors penitus spoliatur, nisi unicum habetur æternumque sacrificium: & si ullum adhuc sacrificium restat, tota corruit atque à radice labefactatur Christi Cœna: quæ non aliud est, quam unicæ illius oblationis testimonium, & quædam veluti obsignatio. Hæc autem duo, quæ ita continenter Missæ sunt affixa, ut avelli ab ea nullo modo queant, si sola essent, quibus omnem Missæ communicationem facere tibi execrabilem conarer: quid posses, nisi uno mecum ore ipsam detestari? Quid enim? An tu cui nulla alia in re quam in Christi cruce gloriari licet, quum ad extinguendam ejus gloriam, ad concidendum evertendumque ejus testimonium conjuratos convenisse videas, illis te socium adjungas? Atqui si recto oculo rem intueri volumus, quid aliud, quam ad talis conjurationis societatem profitendam digitum tollunt, qui se quavis Missæ participatione alligant? Est tamen istud etiamnum tertium, quod quo est manifestius, eo pios animos afficere pressius potest: nempe nefanda idololatria, dum panis divinitatem induere fingitur, proque Deo in sublime adorandus tollitur, sublatus ab omnibus colitur. Quæ tanta atrocitate tantaque indignitate referta res est, ut vix, nisi spectetur, credi queat: sic omnium oculis subjecta patet, ut argumentis opus minime habeat. Pro Deo, inquam, ostentatur, adoratur, invocatur panis crustulum: Deus denique esse creditur: quod de suis simulacris nullis unquam Gentibus persuasum fuit. Neque hic mihi quispiam obstrepat, non panem, sed Christum adorari, qui in panis locum subierit, ex quo legitimo sit ritu consecratus. Quod etiamsi sanctæ Christi Cœnæ convenire demus, quanquam nihil minus concedimus, ad Missam tamen nihilo pertinet magis, quam ad veteres Pontificum cœnas, aut Saliorum epulum. Id quidem si inter nos conveniret, quod certo constare debuerat, Dominum in mystica sua Cœna corpus præbere non quod adoremus, sed quod edamus: præsentiamque non illam naturalem, quam loco illo contineri oporteat, sed spiritualem, quam nullum loci intervallum, nulla distantia impedire possit, proponere: aut, si mavis, non naturam sui corporis præsentem illic & circumscriptam exhibere, sed efficaciam & virtutem: ne in ipsa quidem Cœna hic scrupulus resideret. Verum quoniam nondum id videre omnibus datum est, rem dubiam ac controversam pro confessa certaque me præsumere nequis cavilletur, illa parte non instabo. Adsit sane in sua Cœna præsens vero ac naturali corpore Christus, manibus attrectetur, dentibus atteratur, faucibus deglutiatur, divinitatem illic præterea suam sistat, qualiter in ejus carne ineffabili modo habitavit, quam jus fasque sit adorari (quorum tamen utrumque vanissimum esse, alibi demonstratum abunde à nobis est) verum utrumque ubi concessum fuerit, quid tamen inde ad panis frustulum accesserit, extra Christi Cœnam? Non enim si Dominus suis fidelibus, mortis suæ memoriam pie colentibus, corpus suum sub pane edendum præbet, protinus etiam consequitur, impuris ipsum sacrificulis immolandum se, mactandumque, quoties illis libeat, tradere: nisi forte tantam putido oleo subesse virtutem arbitramur, qua omnes quas iunxerint manus, peritos Christi formandi reddat artifices: aut sacrificuli libidinem, cælestis decreti pondus habere credimus, ut quoties è cælo Christum deducere decreverit, præsentem ad nutum extemplo habeat: aut Christi verbis vim quandam magicam affingimus, quæ articulate tantum demurmurata, energiam suam explicent. Talibus enim ineptiis è pane Christum se educere, nobis persuadere contendunt. Quicquid ergo illi de sua potestate, consecrandi intentione, verborum pronunciatione stolide garriunt, valere sinamus. Nos promissionem quam falso jactant, primum esse Cœnæ propriam: deinde piorum fidei datam, non impiorum irrisioni scimus. Quod si extra Cœnam locum nullum habet, in Missa, quæso, quem habebit, qua nihil usquam Cœnæ magis adversum est? Et si non nisi piis ad alendam confirmandamque suam fidem proposita est, qui unica Christi oblatione, quam in cruce peregit Deo Patri, æternum sanctificatos se credunt: qui præstaretur iis, qui nec ipsam intelligunt, & ipsius prætextu ad illudendam ejus veritatem scelerate abutuntur? Illum igitur Deum, quem ludibundus sacerdos quaquaversum circa suum altare ventilat, non è cælo, ut credi volunt, elicitum: sed talem esse, qualis è pistrino sit extractus, palam est. Nam promissionem quæ Christi corpus sub panis symbolo fidelibus præbet, non ad eos magis, quam ad pecudes: nec ad Missas magis, quam ad Bacchanalia aut Turcarum prandia spectare, nihil est jam ambigendum. Quid? histrionicæ illæ gesticulationes, ita indecoræ prorsus & immodestæ, ut à sanis sobriisque hominibus proficisci non debeant, dum in Christum conferuntur, sacrosancto ejus nomini videnturne tibi leviter contumeliosæ? A morioni-

rionibus forte talia tolerari ludicra poterant. Dominum vero illis inscribi, ut graviter ejus sanctitati injurium est, ita indignissime, aut (quod verius dixerim) nullo modo nobis est ferendum. Præsertim quum eo recta tendere videamus, ut institutam divinitus spiritualis Cœnæ ceremoniam, sepultam, subversamque penitus extinguant. Agedum, ad simulandam Missæ religionem, qua conscientia peragendis ejus mysteriis intersis, mecum nunc recognosce. Primo statim ingressu sese in conspectum infert altare, parum illud quidem à mensæ compositione differens, sed quod ipsa tamen nuncupatione sacrificando se destinatum clamet. Jam hoc certe solum blasphemia non caret. Vides prodeuntem sacrificum, qui quatuor digitorum unctione pacificatorem se inter Deum & homines constitutum glorietur: qui Christi promissionem, qua corpus & sanguinem suum sub panis & vini symbolis servis suis edendum bibendumque proponit, ereptam fidelium Ecclesiæ, atque ab ipsa Cœna abreptam, sibi similibusque sui carnificibus vendicat: qui cælestem ejus Cœnam Missæ nomine, in qua tota ipsa invertitur ac deformatur, inhonorat. Adstat populus, nihil non eorum divinum esse persuasus: cui permixtus, eadem teneri religione simulas. Ubi ad altare propius ille accessit præstigiator, fabulæ suæ actus partim motorios, partim statarios orditur, magicasque illas susurrationes, quibus è cælo Christum sibi videtur evocaturus, aliis quidem certe videri vult, quibus evocatum, ad immolationem devovet: quibus Dei erga hominum genus reconciliationem, acsi in demortui Christi locum subrogatus esset, molitur. Hæc cum simili, qua superiora illa, veneratione excipi ab universa multitudine vides, ad eam quoque ipsam imitandam vultum assimulas, in quem (ut minimum) inscriptam esse ejusmodi spectaculi acerrimam abominationem decebat. Et adhuc mihi negabitur, qui Missam religionis specie audit, eum totidem, quot in ea perpetrantur, sacrilegiorum consortem se apud homines, quicquid animus Deo intus canat, profiteri? Ecce demum idolum illud, corporis quidem specie pusillum, aspectuque candidum, sed omnium longe & pestilentissimum & teterrimum, ad tangendos superstitione spectatorum animos attollitur. Huic dum sese omnes stupefacti advolvunt, tu simul converso in ipsum intuitu, venerabundus prosterneris. O perditam nostram impudentiam: si quicquam eorum, quæ sacris literis adversus idololatriam prodita sunt, ab ista sic deprehensa convictaque deprecamur! Quid enim? an hoc est aliud idoli genus, quam quod adorare secundo Legis capite vetamur? Quod si ita est, cur ejus cultum minore delicto, quam Babylonicæ illius statuæ censeamus? quem tamen tres illi, quos supra retulimus, Israëlitæ, & morte, & exquisito ad sævitiam mortis genere, gravius exhorruerunt? Si vulgaribus ac quibuslibet gentium superstitionibus subesse pronunciat Dominus immunditiem non tangendam, in tanta sordium congerie, quanta hic constat, tot sacrilegiorum cumulis volutari qui liceat? Ut autem omnes Apostoli sententias, quibus in idololatriam invehitur, uno isto verbo complectamur, non posse nos mensæ dæmoniorum & Christi mensæ una fieri participes, quis ad Missam id spectare neget? cujus altare eversa Christi mensa erigitur: cujus epulum diremptis, laceratis, sordidatis mensæ Christi epulis instruitur: in qua Christus traducitur, ejus mors illuditur, execrabile pro Deo idolum supponitur, eam vocare dæmoniorum mensam suppudebit? ac non potius, quod tantæ impietatis meretur insolentia, novum excogitabimus aliquod nomen, quo detestabilius quiddam (si fieri possit) exprimatur? Et sane de eo hæsitare quomodo hominibus non prorsus cæcis in mentem veniat, valde miror, an dæmoniorum mensam appellare Missam debeant, ad quam exædificandam sternendamque, omnes dæmoniorum technas, machinas, copias concurrisse, plane conspiciunt.

Verum, novæ rursum ambages ab aliis mihi obtenduntur. Nam eorum nonnulli, qui olim, quum in communi errorum labyrintho versarentur, sacerdotii Papalis oleo inuncti fuerunt, in veteris etiamnum haræ stercoribus consident: & quanquam de unico æternoque Christi sacerdotio, Dei beneficio, præclare sunt edocti, sacrificare nihilominus pergunt: idque ut impune sibi liceat, postulant. Impudens sane postulatum: nempe ut Missæ præesse sibi concedatur: cui ne interesse quidem Christianis hominibus, jamdiu validissimis rationibus contendo. Quas tamen ad elabendum argutiolas nectant, audire, refutareque obiter operæpretium est. Quando, inquiunt, neque sacrilega illa immolandi Christi cogitatio, nec vana de panis in Deum transitione opinio, neque earum superstitionum quæ Missam ipsam impiam faciunt animis nostris ulla insidet: externi ritus, quorum repræsentatione, indoctorum iniquitati satisfacere cogimur, quales sint, non magnopere refert: nec vero possunt, quominus pro Missa sanctam Domini Cœnam celebremus, impedire. Nam nimium perversa ista fuerit morositas: Missam externa ceremoniarum larva levibusque duntaxat ineptiis æstimare, non pravis opinionibus ac sacrilegis mendaciis, quibus in rebus sitam esse ejus impietatem omnes fatemur. Omissa igitur offerendi mentione, superstitionum omnium vanitate sublata, si Cœnam Domini, quo modo per iniquos seculi mores licet, colere nos nihil ambigitur, frivolas quasdam ceremoniarum nugas, ingentis sceleris instar insectari perquam indignum est. At si eorum quempiam ex adverso aggrediar: Cœnam Domini suis & ipsam ceremoniis, nequaquam negligendis, constare, quod & à cælesti magistro sint institutæ: & sic institutæ, ut propria essent germanaque Cœnæ symbola, quibus sublatis, agnosci jam illa non posset: cujus permissu tantum se ausum esse respondebit, illud ut nescio quid omnibus Cœnæ symbolis exutum ac deformatum, fabulæque magis quam ullius divini mysterii simile, Cœnam nuncuparet? Cœnam esse Domini nego, ad cujus spirituales epulas, non in commune omnes qui adsunt fideles invitentur, nisi in qua & sancta panis ac calicis symbola Ecclesiæ proponantur, & promissiones, quibus obsignandis data est, enarrentur, & acquisita nobis per Domini mortem vitæ gratia prædicetur. Horum tu mihi vel minimum apicem in Missa ostendes? ac non potius adversa, contraque pugnantia omnia? Tu igitur aut Dei nomine stolida hominum temeritate excogitatam insulsitatem insignies, aut Cœnæ nomen ad circulatorios lusus, in quibus nullum ejus vestigium appareat, transferes? Tu denique sub diabolicæ Missæ imagine Domini mensam repræsentabis? Tu in quo Domini mortem ignominiose traducas, in eo te ejus Cœnam colere persuadebis, qua nos ad prædicandam mortem suam nominatim exhortatur? Quid tecum tacite demurmures, à nemine exauditur. At quum totius corporis actione sacrificium esse, quod peragis, diserte pronuncies, idne est mortem Domini annunciare? quam, si sacrificiis locum post se reliquit, vanam fuisse consequitur. Et cur non semel cavillis eorum omnibus, quod facile est, viam præcludo? Populum enim, quem fabulæ suæ spectatorem admittunt, ad sacrificii celebritatem convenisse sciunt. Huic quod expectat sacrificium præstent re vera, nec ne, ad rem nihil pertinet: certe quod ejus opinione sacrificium haberi velint, exhibent. Ad flagitiosam idoli adorationem paratum vident: adorandum, propriis manibus, ipsi excelso in loco statuunt: quasi easdem simul manus & ad Deum viventem extendere, & ad prostituendum idololatræ populo, quo cum fornicetur, idolum attollere possint? Non hic dico, quod si dixerim, an refel-

refellere ipsi sat probe queant, nescio: ne minimam quidem pietatis scintillam fovere eos, quibus ad nefandi adeo flagitii gestionem manus suppetant, quos non inter medios saltem conatus, vires omnes & nervi deficiant, quibus non membra omnia horrore tremant ac labascant. Sed id solum dicam, cui posthac inficiando non erunt: viam illam, qua se accedere ad Domini Coenam jactabant, ab ejus accessu tantum abducere, quam hæc inter se duo longe differunt, divinæ gloriæ strenuum præstare animosumque præconem: & perpetrandis sacrilegiis ducem, præsidem, auspicem se præbere. Simul etiam reliquos obtestor: quibus (si quis eos, quod ad audiendas Missas ingrediantur, accuset) responsare mos est, Missæ dum intersunt, sibi quid sacrificulus seorsum deblateret, curæ non esse: sed eam symboli tantum loco se accipere, quo perinde acsi sanctæ Domini Cœnæ interfint, mortis ejus memoria exerceantur: eos, inquam, obtestor, posthac nulla ut potius, quam hac misera excusatione utantur: neque (ut spero) utentur. Si quidem cum animis suis recte reputent, quam sit utrumque multis modis absurdum, & monumentum mortis Christi facere Missam, quæ nullam, nisi oblivione omni pejorem ejus recordationem hominum animis afferat (utpote quæ vim ejus universam obliteret ac sepeliat, cum summa præterea Christi ipsius contumelia conjuncta sit) & eandem dicere sibi propemodum Cœnæ esse loco, in qua tantum ab annuncianda Domini morte absunt, ipsam ut propemodum abjurent. Nam primum quantum ad Missam attinet, quoquo vertant oculos, quid spectare possunt, quod sibi æternæ illius sanctificationis, justitiæ, redemptionis, per unicum Christi sacrificium partæ, memoriam subjiciat? quod unicum sacerdotem esse Christum, nullo consorte, nullo successore, doceat atque ostendat? quod ejus morte perfecta, quæ in salutem nostram erant omnia, testetur? Et quo igitur jure Missa ejus mnemosynon censeatur, cujus nec apiculum proferat? Porro quod sese aiunt eundem fere inde usum, quem è Cœna capere: amplissimum ipsi de se testimonium ferunt, nihil se illic meditari minus, quam ut gloriæ confessionem Christo Domino tribuant, ad quam præscriptis verbis in Cœna vocantur fideles.

Ejus autem discriminis, cujus specie præsentia idololatriæ rationem, à veteris illius causa disjungere vulgo conantur, quanquam exemptam jam plane bonis viris omnem dubitationem arbitror; quale id tamen sit, quando ita nos facturos recipimus, & quorundam forte frangendæ obstinationi expedit, consideremus. Cur tot execrationibus sancitum sit olim à Domino, ne gentium superstitionibus servi sui ullo se modo commiscerent, causam fuisse aiunt, quod ille idolis habitus honor quum falsis diis manifeste tribueretur, divinitatis quoque honorem à vero Deo ad illos transferebat. mundum quidem non minus abominanda hodieque superstitione insanire, ceremoniis ineptire æque prope stolidis & fatuis: verum hoc interesse, quod quales tandem cunque ceremoniæ istæ sint, quia tamen Dei nomen præ se ferunt, ejusque sunt cultui destinatæ, eas si quis perversa superstitione vacuus solutusque usurpet, nihil de vera Dei religione sit derogaturus. Hæc si de mediis ritibus, quos docendi causa, indifferentes nuper vocavimus, disputarent, eorum permissioni non vehementer reclamarem. At quum eas quoque ceremonias complectantur, quæ manifesta sunt impietate ac non ferendo Dei opprobrio insignes; quam inscite ratiocinentur, paucis è Scriptura petitis exemplis ostendemus. Serpentem illum *Num. 21.* æneum, qui postquam usum præstare desiisset, cujus causa fuerat excitatus, posteris etiam, quo æternum esset seculis omnibus divini beneficii monumentum, relictus fuerat: quum præpostera patrum imitatione à filiis postea coli cœptus esset, eundem semper optimæ religionis prætextum retinuisse quis dubitet? passimque & vulgatum fuisse, & obtinuisse, illam summi Dei esse imaginem, quæ in ejus gloriam adoranda foret? Quod si eorum quempiam, quos *3 Reg. 1* tum Dominus prolabi in tantam cæcitatem passus non erat, narrarent historiæ, procul omni superstitione, tantum ut publicæ populi insaniæ se accommodaret, genu coram idolo illo incurvasse: nostrum opinor nemo fuerit, qui non confestim illam simulandi improbitatem detestetur: & sane communi piorum omnium abominatione digna esset. At nisi nobis frustra blandimur, nihilo nunc leviore flagitio genua coram panis crusta incurvamus, quam tum inflectere coram serpente licuisset. Quid? Aaron quum *Exod. 32.* vitulum à se conflatum populo Israël ostenderet, ac irrisorie diceret eos esse deos, à quibus educti essent è terra Ægypti, nonne ille serio assentiebatur? nempe Deum, quem redemptorem suum libertatisque nuper acquisitæ vindicem non abnuebant, in vitulo tamen cernere volebant: quod prope sibi adesse non confidebant, nisi præsentibus ipsum oculis intuerentur. Itaque solenne Dei sacrum quum ab Aarone indictum esset, nihil restitabant, nec deprecabantur: sed quam Deo viventi gloriam dare volebant, eam coram vitulo ceu spectro ejus quodam, persolvebant. Tollant utrimque, ut libet, superstitionem omnem: non tamen satius idcirco fuisse, aut tulerabilius, coram hoc vitulo honoris causa procidere, quam coram bove Ægyptiaco, dicere certe sustinebunt. Jeroboam quoque quo vitu- *1 Reg. 12.* los suos consilio sit fabricatus, si quærimus, neque novos sibi deos ascifcere in animo habebat, neque sic à Deo plane se desciscere cogitabat: neque Dei modo religionem non aspernabatur: sed ne sanctas quidem ceremonias, quas pessundare conabatur, improbabat: sola erat diffidentia, quæ hominem in hanc amentiam præcipitem ferret. Nam quum illa, quam nobis refert Sacra historia, anxietate misere æstuaret, ne Templi religione, sanctaque majestate tacti plebis animi, ad Davidis domum, unde defecerant, rursum inclinarent, novos excogitare ritus voluit, quibus à Templi conspectu abstractos, simul à regno Judaico paulatim alienaret. Vitulos ergo quum proferret, non à priore Deo ut ad illos deficerent, hortabatur: quod futurum erat omnium auribus nimis asperum: sed veterem assuetumque Deum ut in illis colerent, edocebat. Huc enim illa spectabat oratio? Vobis ultra modum in Jerusalem ascendere grave est: O Israël, hi sunt dii tui, qui te eduxerunt è terra Ægypti: illis ut persuaderet, non se exterminato priore Deo, novitium aliquem inferre Deum: sed modum tradere duntaxat, quo minore molestia illum ipsum adorarent, cujus virtute quondam fuissent è misero Ægypti servitio liberati. Ille vitulorum cultus, quantumvis æterni Dei nomine prætexeretur, qualis fuerit, abunde testantur Prophetæ. Utcunque abesset superstitio, utcunque à vituli veneratione interior cogitatio abhorreret, innoxius esse non poterat, quicunque in Bethel ad sacrificandum ascendisset: quam Dei verbum Bethaven pronunciabat. Quod si scelesti illi: nos justi scilicet, qui panis micam, simulatque impii sacrificuli destinatione, devota immolationi fuerit, nobis pro Deo esse profitemur? Jam & Samaritanorum religionem non ob id imitari non licebat omnino, quod deorum esset alienorum cultu implicata, sed quod pravo illegitimoque Dei cultu polluta foret. In hoc, mi frater, in hoc fallimur, quod dum immundas per se & sacrilegas ceremonias esse non putamus, nisi quæ Gentilium deorum nominibus palam sint insignitæ, sacrosanctum Dei nomen profanare, summum esse sacrilegium obliviscimur. Profanatur autem non magis, dum suppositis aliis diis, plane ipse repudiatur: quam dum commentitium illi quippiam, quod ejus majestatem inhonoret, affingitur. Eant nunc, qui

qui ad missalis illius è panario Dei conspectum, genua simulandæ religionis causa inclinant: & levius se delinquere jactant, quod sub Dei nomine idolum adorent. Acsi non illa potius nefaria sui nominis usurpatione bis irrideretur Dominus: quod & eo nihilo secius relicto, ad idolum curritur, & transire ipse in panem fingitur, obscuro ac velut magico murmure incantatum.

Porro quod omni impiarum superstitionum communione ita præcise interdico, id in eam partem nolim accipias, quasi earum rerum tibi religionem injiciam, quas vel effugere omnino non sit in tua positum facultate, vel liberas alioqui esse conveniat. Neque enim si intra templorum omnium, quæ quidem istic sunt, parietes, infinita quotidie impietatis exempla eduntur, idcirco te à primis eorum limitibus arceo: nec si simulacra omnia nefandis sacrilegiis sunt dedicata, ideo ea protinus aspicere veto. Quando alterum sine noxa est: alterum, præter id quod nihil obest, simulac pedem domo extuleris, (tanta idolorum multitudine refertæ sunt viæ omnes) tui arbitrii esse desinit. Te ergo usque adeo superstitiosum esse nolo, ut templi magis ingressu pedem, aut simulacri aspectu magis oculum pollui existimes, quam si vel illum in vulgarem quemvis locum inferas, vel hunc in rudem informemque aliquem lapidem conjicias. Verum enim, ut illa tibi esse permissa audis: ita ne ultra ejus libertatis modum, licentia progrediaris, etiam atque etiam repures. Hunc modum definire non improprie mihi videor, quum ab omni in universum sacrilegiorum communione abstinendum tibi doceo. Si quidem per communionem non simplicem loci propinquitatem (quæ minime nos illis implicat) sed tum interiorem consensionem, tum externam quamvis testificationem, quæ in illorum approbationem subscribatur, intelligis. Consensu ne illis adhærescant, qui modica veritatis luce sunt irradiati, vix est timendum. Illis testificationibus scelestæ participationis laqueis sese induunt: nec intelligunt, superstitione id, an callida simulatione faciant, ad rem non pertinere. Quando utroque pariter modo & sacram Dei religionem ludibrio habent inter homines, & exemplo suo partim rudium inscitiam, ad obstinationem & pervicaciam confirmant, partim imbecillium dubias hæsitantesque conscientias labefactant. Communicare
Ephes. 4. ubi vetuit Apostolus operibus infructuosis tenebrarum, simul adjicit ut potius à nobis redarguantur. Qua posteriore particula, quid per illam priorem voluisset, explicavit: nempe tum nos flagitiosis ac iniquis facinoribus communicare, quum illa nobis placere quoquo modo significamus. Unde profecto absque dubio perspicis, ab istarum abominationum, de quibus nobis sermo est, inquinamentis eum se demum præstare immunem, qui nullam earum, ne fictam quidem imitationem in se suscipiat: cæterum, qui se ad eum modum abstinentem præstiterit, eum nec aspectu, nec ingressu, nec vicinitate, ullam adeo vel notam, vel maculam contrahere, ut ex eo constantiam suam Domino magis approbet, quod hostilibus copiis circumsessus, expugnari tamen se
Actor. 17. non patiatur. Hac ratione Paulo licuit, illæsa pietate, non modo circum omnes Atheniensium aras obambulare, eaque loca pedibus terere, quæ essent mille impietatum notata vestigiis, & recentium forte sacrificiorum odorem adhuc referrent. Verum, oculos huc atque illuc circumferre, & quid in unaquaque ara inscriptum foret, curiose contemplari. Non enim ad singula deorum nomina sese religiose inclinabat, nec quos in salutandis suis simulacris ritus observabant idololatræ repræsentabat: sed superstitionum omnium neglectum præ se ferens, requirebat quod tandem reperit, unde ad illustrandam Domini gloriam, velut ex adversariorum tabulis argumentum proferret. Eadem ratione periculum non fuit, ne conscensa navi, quæ insigne haberet Geminorum, aliquid ex ea dedicatione piaculi in se susciperet, quum ita se gereret, nullum ut *Actor. 28.* superstitionis ritum cum impiis ipsum communicare facile appareret. Neque enim, quod alios ex more egisse verisimile est, arbitrari possumus ipsum, aut sub primum ingressum deos tutelares salutasse, aut solventem à portu, secundam ab illis navigationem petiisse, aut petentibus succinuisse, quasi in eorum precationem consentiret. Quare ne quo scrupulo vanæ Gentium dedicationes animos nostros impedirent (acsi efficere possent, ne iis rebus uti pure liceret, quas in usum nostrum Dominus sanctificavit, modo ne perperam abutamur) nominatim expressit Lucas, Paulum illos Castoris & Pollucis titulos, quo minus trajiciendi causa, navem illis consecratam conscenderet, nihil reformidasse. Quod dubium nemini futurum erat, tacuit: diligenter hoc cavisse ac præstitisse, ut quod Christiani hominis erat, ab omni idololatriæ specie quam longissime abesset.

Quanquam autem (quæ tua est erga Dei veritatem observantia) sententiam quam tot divinis testimoniis obsignatam videas, tibi jam plane probatam esse confido: quando tamen non tibi hæc uni scribuntur, aliorum ut me rationem simul habere patiaris, abs te peto. Quos ad concedendum veritati aliquanto esse in hac causa difficiliores quam oporteat, minus idcirco miror, quod insuave illis ingratumque esse non dubito, ab ea, cui diu placideque indormierint, indulgentia excitari. Ac mihi sane videre jam quosdam videor, frivolam intempestivamque hanc meam morositatem irridentes, qui rem non ita magni ponderis perinde urgeam, acsi in eo cardine tota religionis summa verteretur. Nam & ipse quosdam memini, quibuscum de hac re mihi olim sermo fuit, quum pressius me insistere viderent, quam ut suam causam recta ratione tueri possent, ad hunc confugere locum solitos. Ut nunc temporum foret ratio: nondum à rescindendis gravioribus vereque seriis malis tantum esse otii nobis ut de frivolis istis delictis, & velut minutis næniis valde sollicitos esse oporteret. Primum hanc decere esse curam, ut vera in hominum animis inseratur ac coalescat pietas, ut mores ad pietatis regulam exigantur ac formentur: ut denique tota charitate, mansuetudine, patientia, cæterisque Spiritus donis vita intingatur. Id ubi consequuti fuerimus, tum fore idoneum tempus ad hæc leviora descendendi. Tanta contra perversitate esse hodie quosdam, ut quum una Missarum ac ceremoniarum abominatione totam religionis nostræ vim describant, quidvis in homine Christiano ferant potius, quam Missam unam auditam: cum vero qui à Missa strenue abhorruerit, etiamsi nulla in reliquis vitæ partibus mica pietatis eluceat, solum Christiani nomine dignum & agnoscant, & prædicent. Talibus objectis, quid tum responderim, testes illi mihi sunt, quos dico. Verum quoniam nonnullos, ut dixi, fore prospicio, qui nunc quoque non dissimiliter nos accipiant: hac sim ratiocinatione parum se proficere, ut intelligant, facturum me spero. Eos igitur omnes hortor, primum, ut omni contentione posita, secum dispiciant, num pro facili levique delicto sit ducendum, quo Paulus Dominum ad pugnam provocari, quo adversus Christum peccari, quo mensæ dæmoniorum communicari, quo Christi mensam repudiari tradit. Si leves illi, facilique digni venia lapsus: flagitiis ac sceleribus definiendis, quæ digna tandem verborum gravitas reperietur? Huc si oblique illas Pauli objurgationes detorqueri aiunt, quo igitur dirigi possunt, non video. Acerbum illum stylum in eos stringebat, qui ad edendas hostiarum reliquias, festis idolorum epulis assidebant. Deum ipsi de conscientiæ suæ innocentia testabantur: quandoquidem contempta Gentium vani-

vanitate, nihil aliud quam vescerentur puris Dei creaturis, quas oratione ac gratiarum actione sanctificari in fidelium usum nossent. Excipiebat ille contra, confessum illum infidelium, ad simulacri cultum convenire: solenne illud epulum, idoli nomine gratiaque institutum. In ea ergo & conventus & epuli celebritate qui sederet, utcunque animatus apud se esset, id tamen committere, unde & idololatrarum ludibrio Dei gloria exponeretur, & imbecillæ fratrum conscientiæ subverterentur: quod & illi consortem ad simulacri sui cultum habere se Christianum hominem autumarent, ac gloriarentur: & hi ejus exemplo ad idem agendum, quanquam nutante vacillanteque conscientia, audaces fierent. Quid autem isti nostri? Ad Missam, quam longo varioque sacrilegiorum apparatu instructam vident, conveniunt: & conveniunt cum multitudine, quam perniciosa Missæ persuasione misere infatuatam norunt. Cujus tamen sic cæcitatem superstitionemque intus miserantur, ut exterius imitentur. Panem quem idolum reliquis esse sciunt, simul cum illis unoque gestu venerantur. An non hic & Christi crucem apud ejus inimicos deridiculo prostituunt, & infirmorum fratrum hæsitantem simplicitatem exemplo suo ad imitandum concutiunt? Non est igitur cur hinc suæ prævaricationi molliter blandiantur, adversus quam tanto verborum fulmine exardere Apostolum vident. Quid, quod à professis juratisque Christi & Evangelii ejus adversariis, hoc veluti pignus abnegandæ veræ pietatis de se exigi intelligunt? Hic enim illis hodie ad explorandam uniuscujusque fidem, lapis Lydius est, curiose observare quis Missam audiat, nec ne: ut in uno Missæ cultu tacitam nescio quam professionem accipiant, qua in universas suas abominationes semel juretur: unius Missæ contemptu, corruere easdem & interire existiment. Respondeant nunc mihi bona fide isti Missarum alumni, quibuscum mihi quæstio est, dum capitalibus verbi Dei hostibus id concedunt, quod illis abjurandæ veræ religionis symbolum esse non ignorant: an non hoc, ceu dato pignore, illorum sese execrabili religione obligant ac devinciunt? Non enim jam qualis ipsa per se sit Missæ audientia, considerandum solum dico, sed quantum ponderis cum suis circumstantiis appensa secum ferat. Æstimandam autem tanti censeo, quantum impiorum improbitati in ea dare volunt. Sit nobis ille in exemplum Eleazarus, de quo Machabæorum narrat historia: illa item, quæ ibidem refertur, mulier cum septem suis filiis. Omnes quum pauxillum suillæ carnis gustando, vitam redimere possent, extremos subire cruciatus maluerunt, quam ejus saporem, linguæ admovere. Quorum omnium si factum per seipsum spectes, parum aberit quin tibi in oppetenda usque eo temere morte, insanisse videantur: sin causam diligenter expendas, gravissimam fuisse rationem invenies, cur ad sævissima quæque perferenda supplicia darent potius sese, quam interdicti cibi gustu contaminarent. Fateor in suillæ esu nihilo fuisse alioqui plus religionis, quam in manducandis panibus propositionis: quibus tamen urgentem famem depellere Davidi nullo piaculo licuit. Verum quum impius tyrannus, qui non Dei Legem modo abolitam, sed nomen quoque penitus extinctum cupiebat, illis instaret, ut hoc symbolo ab observatione Mosaicæ Legis deficere se testarentur: reputabant, id quod res erat, non in una duntaxat ceremoniola, si obsequerentur, violatum iri à se Legem: sed editum iri testimonium, quo Deum cum universa sua Lege abnegarent. Quo factum est, ut quum sancto illi viro ab amicis carnes aliæ supponerentur, quas pro suillis ederet, ne ea quidem simulatione elabi sustinuerit, quod videbat eandem semper Dei adversariis blasphemiæ tesseram se daturum. Non est, aiebat, ætati nostræ decorum, fingere: quo multi adolescentes Eleazarum nonagenarium, ad vitam alienigenarum transisse arbitrati, & ipsi propter meam simulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur: atque ita maculam & execrationem meæ senectuti acquiram. Nam etsi in præsenti tempore hominum suppliciis eripiar, manum tamen Omnipotentis, nec vivus, nec mortuus effugiam. Quapropter vita fortiter excedendo, agam quod ætate mea dignum est: adolescentibus autem exemplum forte relinquam, si prompto animo ac constanter pro gravissimis & sanctissimis legibus, honesta morte perfungar. En profecto, non dicam appositissimum exemplum, sed expressam imaginem quæ nobis ad vivum referat, quid sit, ad placandos Evangelicæ veritatis adversarios, Missam audire. Adhæc, utut istud vitii in minimis malis habeant: si tamen & vitium esse, & divinæ voluntatis transgressionem fatentur, quod negari non potest, non adeo nihilo æstimare debent, ut nobis prope permissum faciant. Quanquam enim si inter se ipsa conferantur Dei mandata, alterum altero præponderatur: ubi tamen ab illa collatione discessimus, nihil tanti esse nobis debet, quod non eorum postremo facile cedat. Sic enim ipse quoque Magister sua voce docet: Qui unum, inquit, ex minimis istis mandatis solverit, & sic docuerit homines, minimus vocabitur in regno Dei. Videmus hac oratione genus illud Doctorum directe peti, qui sic inter Dei leges distinguunt, quasdam ut leviores esse doceant, quarum contemptui facilius sit indulgendum. Nullum fore numero in regno cælorum quum audiunt eum, qui vel minimum ex Dei præceptis contemptibile sua facilitate fecerit, qua confidentia dictitare adhuc audent, omittendam in præsens ejus mentionem, in quo vulgo ab omnibus fere delinquatur? Nimirum hæc humani judicii est pravitas, quale ipsum sit quod jubetur, opinione sua, non Dei voluntate expendere: deinde in solum præceptum intueri: non advertere interim (quod maxime referebat) Deum esse Legislatorem, cujus majestas levibus etiam illis, si ita volunt, transgressiunculis minuatur. At vero Dominus, ut huic pravitati obviaret, doceretque quam nulla Legis suæ particula elevanda esset à nobis, volumen maledictionis in universam faciem terræ egressum Prophetæ in visione ostendit, quo furtum omne & omne perjurium pariter condemnaretur. In eandem quoque sententiam ab Jacobo dictum est: Qui vetuit occidere, vetuit & adulterari, & furari, & aliena concupiscere. Quare, qui totam Legem servaverit, si offendat in uno, factus est omnium reus. Sic sic instituendi erant homines, nullum esse in Dei præceptis, quantumvis exigua de re præcipere videatur, quod non plusquam sacrosanctum nobis esse debeat. Nam dum ita vel minimæ rei (cujus tamen observationem Lege sua mandaverit Dominus) negligentia in hominum animos insinuatur: irrepit paulatim & subsequitur Legis universæ ac justitiæ contemptus. Insulsos illos, quos aiunt, religionis descriptores, si qui tamen sunt, qui totam ipsam intra unam Missæ abominationem limitant, adeo tueri mihi in animo non est, ut etiam eorum errori fortiter resistendum censeam: nec pro fidelibus agnoscendos ducam, à quibus maxima ex parte pietatis vis sic enervetur. Neque tamen si præpostere agunt, dum totam religionem minima ejus portiuncula terminant, idcirco non & illa, quantulacunque est portio, inter ejus partes continetur. At isti dum tantopere Missam detestari non oportere ex eo colligunt, quod quidam nihil aliud esse pietatem falso autumant, quam ejus detestationem, perinde faciunt, acsi quis furtum & homicidium contemnenda dicat, quod qui in ipsa acerrime hodie vindicant, adulteriis, perjuriis, blasphemiis ignoscunt. Non sic Dominus noster. Nam quum Pharisæorum & Scribarum hypocrisin castigaret, qui sic minutissima quæque Legis puncta consectaban-

Joseph. in libello de Machab. 2 Mach. cap. 6, 7.

Matth. 5. vers. 19.

Zach. 5. vers. 3.

Jacob. 2. vers. 11.

Luc. 11. vers. 42.

bantur, ut summa interim capita præterirent, judi-
cium, misericordiam, & veritatem: non docuit,
illis omissis, hæc facienda: sed hæc fieri oportuisse,
illa vero non omitti. Itaque bonis quidem istis viris
hoc non adimo, quin eorum inconsiderantiam jure
reprehendant, qui ad cætera vitia conniventes, &
plura numero, & pondere graviora, unam Missæ
detestationem pedibus ac manibus urgent: verum
si præstare volunt quod par est, non modo ut eorum
errorem jure reprehendere, sed in melius etiam cor-
rigere existimentur: non id tollant, in quo illi ni-
mium hærent (quando sine pietatis jactura tolli no-
quit) sed dum non esse negligendum concedunt,
alia quoque esse non minus curanda commonefa-
ciant. Vides profecto, mi frater, quam late totus
hic locus patebat, si in eum oratione excurrere vo-
luissem: sed quoniam me agere cum illis hominibus
confido, qui veritati, simulatque ipsam agnove-
rint, manus sint daturi: mihi nihil majori studio
fuit, quam illam ipsam veritatem, qua summa po-
terum brevitate, indicare.

Equidem neque etiam me præterit, quas præ-
terea sibi ad palpandam carnis suæ mollitiem, aliis
ad ignaviam animi sui obtegendam, delicias facere
soleant: Se nihil sibi permittere aiunt, nisi quod
2 Reg. 5. vers. 18. Naaman illi, militiæ regis Syriæ præfecto, à Pro-
pheta Domini Eliseo concessum fuerit. Nam ille ab
idolorum vanitate ad unius Dei religionem conver-
sus, confessusque nullum esse in universa terra Deum,
nisi Deum Israel: quum tamen rem unam sibi à Do-
mino ignosci petiisset, si cum Rege suo in templum
Remon ingressus, illic adoraret: cum pace ab Eli-
seo dimissus est. Si illi, inquiunt, in idoli templo
non fuit nefas adorare, cur nobis non liceat Deum in
iis templis adorare, quæ ejus nomini sunt dedicata,
etiamsi agere aliud videamur? Utinam in cogno-
scenda officii sui rectitudine tam essent acuti & per-
spicaces, quam ad exquirenda subterfugia, inge-
niosos se esse produnt. Viam potius eam sequeren-
tur, ad quam tot Dei vocibus diserte vocari se au-
diunt: quam in semitam declinarent neque satis co-
gnitam, & unius duntaxat hominis pedibus pressam.
Nam cùm cæteris quidem in rebus omnibus, singu-
laribus hominum exemplis insistere, siquid peculiari
Dei permissu egisse leguntur, non satis tutum est:
tum vero in fidei confessione, id in primis periculo-
sum, cujus sibi legem unusquisque pro cognitionis,
qua præditus est, modo, statuere debet. Ac id
sane ipsi viderint. Ego tamen nisi in Naaman exem-
plo, dissimilia eorum factis esse omnia ostendero,
quin illis suffragetur, non resistam. Sin contra pla-
num fecero, totum id, cujus Naaman insimulant,
ab eo longissime abfuisse, alieno falsoque prætextu
velim ut se excusare desistant. Quod ipse ante polli-
citus erat, quam illa deprecatione uteretur, se nullis
posthac diis sacra facturum, nisi uni Deo Israël: sub
ea pollicitatione publicam fuisse testificationem
comprehensam dico, qua & Regem, & gentem Sy-
riæ universam, religionis suæ consciam faceret. An
vero quum potentissimus Dynastes (quem quotidia-
nis sacrificiis deos suos placare oportebat, si aliqua
eorum religione teneretur, & solitum antea fuisse
verisimile est) ne exiguo quidem thure in tota vita
litaret, ignoraret: imo dubitaret quisquam, deos
illos abnegasse, quos honore nullo dignaretur?
Quid ergo postea deprecatur, sibi ut in idoli templo
adorare liceat? Simulandæ superstitionis causa si id
postulasse probarent & à Propheta obtinuisse, ver-
bum non adderem: sed si rem longe secus habere
ipsa Sacræ historiæ verba clamant, facile hæc jam
solvitur difficultas: præsertim ubi constat, sic pu-
blicata ejus religione, qualiter evulgaturum se pro-
mittebat, nullum superfuisse dubitationi locum,
quin idola omnia plane & contemneret, & execra-
tioni haberet. Hæc autem est postulati forma: Si
templum Remon ingrediatur forte Rex meus, &
mihi innixus adoraverit, ego quoque si simul in tem-
plo Remon adoraverim, hanc rem ne imputet Do-
minus servo suo. Illud de Rege in illum innitente
tam aperte, tamque notabiliter dictum si vel non ob-
servant, vel abs re positum putant, valde sunt he-
betes. Nam inde citra controversiam colligitur,
non aliam sibi concedi adorationem petiisse, quam
qua se ad Regis inclinationem, quem fulciebat ipse
& sustentabat, accommodaret. Id autem erat, non
idoli cultum fingere, sed sua Regi officia obsequia-
que reddere. Nunc si Naaman imitari volunt, ne
sint illi in eo dissimiles, in quo solo à me reprehen-
duntur. Id sibi habeant cum illo commune, quo solo
consequutus est ille, reprehensione ut suum factum
careret: nempe omni se idololatriæ suspicione prius
liberent: quamque toto animo ab illis superstitioni-
bus abhorreant, quarum incidere posset dubitatio,
testatum omnium hominum conscientiis faciant. Id
ubi præstiterint, tum demum videbo, simne illis
concessurus, ut civilis officii causa, sive in cognato-
rum honestandis funeribus, sive nuptiis celebrandis,
ad Missas, aliaque ejusmodi profana sacra interdum
accedant. Jam & ex eo quod in Epistola illâ legitur,
quæ sub Jeremiæ titulo fertur, ad populum Baby-
lone exulantem, nonnullam sibi defensionem quæ-
runt. Nam quemadmodum illic captivo populo sua- Baruc. 6. vers. 3.
debat Propheta, vel quisquis fuit Epistolæ auctor,
ut quoties in humeris circumferri aureos & argen-
teos deos videret, turbamque undequaque obstupe-
scentem, ne ipse eodem afficeretur stupore, sed ado-
rans in corde suo diceret: Te oportet adorari, Do-
mine. Ita se aiunt, dum inter seculi hujus sacrilegia
versantur, cordibus tamen ad Dominum sublatis
cogitare illum esse, quem oporteat adorari. Quasi
vero ad interiorem cordis adorationem dum illos vo-
caret Propheta, simul annueret nihil periculi fore,
si vultu ad simulacrorum cultum composito, Babylo-
niis interim gratificarentur. At vero quum nemo non
videat, eo duntaxat spectasse ipsum, ut quando mi-
nime licebat Israelitis publicam gentis, sub cujus
imperio ac jugo degerent, superstitionem cohibere,
suæ tamen religionis integritatem sibi privatim in
animis suis retinerent: non est quod idololatriæ suæ
patronum boni isti viri eum idcirco advocent. Quod
si ad hanc ipsam Prophetæ trutinam recte expen-
dere sua facta in animum inducant, suo semet gladio
jugulari facile perspicient. Qualis enim hic quæso
fuerit, imo quis esse omnino poterit, qui conscien-
tia intus Deo canente, ipsum esse unum quem deceat
adorari, vultum externumque corporis gestum
componere ad idoli adorationem sustineat? Ipsos
proinde interrogo, qua conscientia eodem tempo-
ris momento, quo Deum solum qui adoretur di-
gnum esse apud se recognoscunt, idola venerari se
palam apud homines simulant? Quid enim arcana
ista confessione proficiunt, nisi quod externam illam
suam idololatriam coram Dei tribunali proprio ani-
mi testimonio accusant? Quare, quod in ejusmodi
simulandi improbitate, Prophetæ consilio se obtem-
perare jactent, frustra id mentiuntur. Neque enim
ab illis quicquam plus ipse exigo, quam quod ille
(quisquis est scriptor) suis popularibus imperat:
nempe ut publice sacrum Dei nomen profanari dum
aspiciunt, tacitis animi votis ipsum apud se sanctifi-
cent: tantum ne externis significationibus, ejus se
profanationis consortes esse testentur. Adhæc, si-
quid ea simulatione peccant: exemplo Pauli se pec- Act. 21. vers. 26.
care, ostendere conantur, qui non valde dissimili
fictione usus fuerit, quum ad recolligendam gentis
suæ gratiam, votum, cujus ceremoniam cum cæte-
ris Legis umbris abrogatam esse noverat, nuncupa-
vit, atque ad id persolvendum detonsus, & ex Legis
præscripto purificatus in Templo se stitit, spectan-
dumque omnibus exhibuit. Non hic dicam, quod
vel

vel eorum nonnullis arrisurum esse certo scio, nos perperam agere, si eam Pauli astutiam ad imitandum nobis proponamus, quam infelici successu castigatam minime sibi placere Dominus declaravit: quandoquidem rationem esse nullam video, cur hoc Pauli facinus pravæ ullius versutiæ insimulemus. Sed eos toto cælo hic quoque errare dico, qui innoxiam, nullaque impura superstitione aspersam Pauli detonsionem, cum sacrilegis ritibus comparandam putent. Nam ut demus, Nazaræorum purificationem & oblationem id fuisse ceremoniæ genus, quod prodeunte Christo, una cum reliquis Mosaicæ Legis figuris evanescere debuerit: quia tamen nullum alium in finem institutum erat, quam ad referendam Domino gratiarum actionem, ac sacrificium laudis offerendum, ex eorum utique numero fuit, in quibus Apostolo ad tempus licuit, Judæis se Judæum præbere, quo Judæos lucrifaceret. Eadem si foret Missarii sacrificii ratio, quæ fuit ejus oblationis: si idem ipsis consilium esset, quod Apostolo fuisse constat, ego sane & tam benignam adversus infirmos fratres mansuetudinem exoscularer, & eos exhortarer ad pergendum. Verum quantum insit in Missa flagitii, planum à me factum esse confido. Quid animi habeant, ipsi sibi locupletissimi sunt coram Deo testes. Quod vero illis postremum suffugium est, quam vanum sit ac frivolum cavillum, satis fuerit uno verbo indicare. Plurimos esse bonos viros, Deique timentes, objiciunt, qui nulla veri cognitione adhuc imbuti, Missam habeant sacrosanctam: esse quoque in fratribus non pessime alioqui verbo Dei edoctos, quibus nondum tamen persuasum sit, quanta sit execratione referta. Ejus itaque contemptum si coram ipsis præ se ferant, maximas utrimque offensiones imminere causantur, quibus occurrere, Christianæ sit modestiæ ac mansuetudinis. Bene istud quidem, & prudenter, si esset hoc scandalis obviam ire, sic cavere ne in te incurrant hominum offensiones, ut simul eorum pedibus scandala instruas, quibus in Christum ipsum impingant. Et quid aliud agunt, dum operam dant, ne Missæ contemptu, vel prorsus indoctos, vel nondum plane confirmatos offendant? Nam illorum quidem offensionem à se amoliuntur: sed ad Deum offendendum exemplo

Rom. 15. vers. 1, 2. suo eos illectant. At non ita instituit Dominus, qui vult profecto nos omnibus placere, non tamen nisi in bonum: qui præcipit, ut infirmis nos accommodemus, ac in ædificationem, quam minime omnium sectantur, qui eorum simplicitatem perniciosissimo errore, quo illaqueatam ipsam vident, fortius adhuc constringunt. Hinc porro accidit, ut dum omnes scandali conscientia deterreri se fingunt, re vera hominum adversum se indignationem reformidant, nemo sincera integraque puritate præire unquam aliis incipiat. Quid enim causæ esse putemus, quod è tanta multitudine nemo in hac parte expergiscitur, nisi quis dum ita alter alterum intuetur ad Deum oculos nemo dirigit? ac dum unusquisque quid alii præstent expendit, justa regula, hoc est, Dei verbo, modum officii nemo metitur? Et quum in hunc modum ipsi sibi mutuo laqueos nectant, scandalorum mentionem facere audent: quæ aut nulla, aut quam minima essent, nisi in plana expeditaque via ab ipsis objicerentur.

Nunc ut ad te, suavissime frater, sese oratio nostra referat: quanquam certe ipse per te jam intelligis quid consilii tibi restet, ubi perspectum habes, quo te ducat verbi Dei linea (ad quam deliberationes omnes tuas conformari limitarique decet) ne qua tamen in parte tantis desim tuis angustiis, quam à me tibi præscribi officii formulam literæ tuæ flagitant, eam quam potero brevissime tibi expediam. Adsit modo vicissim tum accincta propensaque ad auscultandam Domini vocem obedientia, tum ad exequenda ejus imperia constans intrepidaque animi destinatio: ac denique, id quod est, memineris, non tam ab homine tibi dari consilium quam è sacro æterni Dei ore acceptum oraculum per hominem pronunciari. Hoc ergo in primis tibi in universum interdictum arbitrare, ne te quisquam aut Missæ sacrilegio communicantem, aut coram simulacro caput detegentem conspiciat, aut ullam omnino superstitionem suscipientem, ex earum genere, quibus obscurari Dei gloriam, quibus ejus religionem profanari, quibus ejus veritatem corrumpi, supra docuimus. Quas usurpare non potes, quin & impiia confessionem edas, in Deum penitus contumeliosam: & imbecillos fratres in exitialem ruinam exemplo tuo trahas. Sic autem dum te geris (siquidem ad manifestiorem confessionem progredi animus non est) perspiciendum simul est tibi, quantum in te situm fuerit, ne miseri illi ac cæci idololatræ (quibus sublata sua superstitione, Deus ipse cum tota sua religione collapsus videtur) dum tibi sua idola contemptui deridiculoque esse observarint, Dei quoque contemptorem te ac derisorem esse opinentur. Quod aliqua ex parte assequeris, si & rarus in eorum sacris compareas, & totam vitæ rationem sic instituas, ut religiosum illis quiddam spiret. Age igitur, optime vir, tale in tuis moribus eluceat pietatis, bonitatis, continentiæ, charitatis, castitatis, innocentiæ studium, quod omni te impietatis suspicione in omnium hominum conspectu præclare purget: ut etiamsi superstitiosuli non esse te sui similem indigne accipiant, servum tamen Dei, velint, nolint, agnoscere cogantur. Deinde, nisi ad exponendam cuivis fidei tuæ rationem te comparas, eorum morositati eatenus indulgeas, ne quo tempore sacra sua peragunt, in ipsa media tete inferas, contemptum sine causa ostentaturus, quem ab ipsis (qua sunt ignorantia) pro mera in Deum impietate acceptum iri scias. Et quid inde lucri vel tibi, vel aliis redeat, si atheon te esse suspicentur, quem nulla tangi religione existiment? Verum, ut illam suspicionis causam ne ultro dataque opera præbeas, consulo: ita si forte fortuna illuc incideris, satius multo fuerit, quidvis de te suspicentur, quam idololatram conspiciant. Quod si dignam Christiano homine sanctitatem mores tui habuerint, tum ad refutandas eorum sinistras obtrectationes, in illa vitæ integritate præsidii satis habebis. Jam & familiæ instituendæ curam in primis cave prætermittas: cui non ideo solum te esse præfectum cogitare debes, ut obsequia tibi sua operasque reddat, sed ut religiose abs te in timore Domini educetur, optimaque disciplina imbuatur. Nam si verum est quod ab Aristotele dicitur, suam unicuique domum quandam esse parvuli regni effigiem, in qua paterfamilias ipse instar reguli, leges ferat, quibus plebeculam suam ad omnem justitiam innocentiamque instruat: ne hominum quidem judicio excusandus est ille, qui regendæ familiæ securus, modo ipsam erga se satis sedulam ac officiosam semper habeat, in Deum & homines flagitiosam esse sinit. At tibi altius etiam cogitatione assurgendum est: nempe custodiæ fideique tuæ commissos à Domino eos, quibus te dominum destinarit: à Domino, inquam, tibi assignati sunt, qui tibi subsunt servi, quos ipsi primum, deinde & sub ipso tibi obedire servireque doceas, atque assuefacias. Quare, non sine causa tam gravi censura notavit eos Apostolus, qui admi- 1 Tim 5. vers. 8.
nistrandæ familiæ sollicitudinem abjicerent, ut eos assereret fidem abnegasse, & esse infidelibus deteriores. Quid enim aliud, quam provinciam sibi à Deo traditam deserunt & abjurant, vocationemque ejus renunciant? At pessimo sunt ingenio famulorum plerique, & in quibus verum fere vetus illud de servis proverbium experimur: Tot esse domi nobis hostes, quot sint servi. Sic quidem vulgo & existimatur, & jactatur: sed non ita est. Non enim eos

habemus hostes, sed vitio nostro nobis facimus, dum eos instar brutarum animantium sine doctrina, sine Dei cognitione, sine pietatis institutione alimus: ac conservos esse nostros obliviscimur, quorum regimen nobis fuerit à cælesti Domino commendatum. An vero Scriptura Christiani elogium, homini nemini deferet, ut non simul adjiciat ipsum credidisse, & domum ejus totam: nos autem de Christi fide gloriabimur, ejus abnegationem intra domus nostræ parietes, in servis nostris foventes? Quare, si in homine frugi istud apprime requiritur, ut recte & ordine familiam administret: Christiani autem hominis familia tum rite demum composita censeri debet, si cujusdam veluti Ecclesiolæ species in ea spectatur: danda omnino tibi opera est, ne tuam pietatis rudem, atque ignorantem relinquas. Neque est quod te vulgares illi scrupuli morentur: Egone vitæ meæ arbitrium famulo permittam? Ego, ad me jugulandum, exertum ensem in manum præbebo? Primum, fac tales in familiam tuam allegas, quorum indoles ac nativum ingenium boni nonnihil polliceatur: eos nactus, Dei doctrina excolere aude, verbique ejus semine conserere. Providebit ipse cætera, datoque successu efficiet, ne te mandatis suis obsequutum fuisse unquam pœniteat. Et sane nisi tibi sponte imponis, dispicere tecum potes, quanto majore tum molestia, tum periculo habituris sis perpetuo in ipsis domus tuæ penetralibus, quos appositos tibi custodes ducas, à quorum insidiis tibi semper metuas, quorum timore angulum nullum habeas, in quo hiscere audeas, nisi bis ante circumspectes, an te observent: quam semel eorum fidem vel periculose tentare. Sic verbi sui contemptum sæpe ulciscitur Dominus. In connubio contrahendo (quando eam tibi libertatem integram hactenus esse Dominus voluit) vide quos tibi laqueos induas, si uxorem accipis religione tecum dissidentem. Quanquam quid te considerare jubeo labyrinthos illos, quos animo complecti nemo queat, nisi qui jam malo suo expertus fuerit? Utinam timeas potius & caveas, quam aliquando velis experiri. Vestras illas tricas novi: Ita nunc adversatur, ut paulatim manum daturam confidam. Noli hoc de te frustra polliceri, sed de Domino: cujus donum est singulare, (*Prov. 19. vers. 14*) uxor bona. Bonam autem ab eo expectare qui ausis, quem non audis severe interdicentem, ne jugum ducas cum infidelibus? (*2 Cor. 6. vers. 14.*) Habes à me quod postulabas, vel potius per manum meam à Domino, consilium: periculosum quidem illud carni tuæ, & parum blandum, sed animæ tuæ fidele & salubre, addo & tibi prorsus necessarium, nisi Domini jugum à cervicibus tuis excutere, ejusque religionem abjurare voles.

Tuum nunc est, ad reddendam Domino, quam abs te poscit, laudis confessionem, temet exhortari, tibi instare, te urgere & excitare, animumque colligere: quo labascere servum Dei, in tanto præsertim religionis cardine, perquam absurdum indignumque est. Nam quod tibi supra confirmavi, id ut subinde memoria repetas, tibique assidue subjicias, nunc etiam te coram Deo & sanctis ipsius Angelis obtestor: non hic leviore de causa controversiam agitari, quam quomodo Christum in hominum conspectu non abnegemus: ne ab ipso nos rursum (quod per Apostolum suum minatur) (*2 Tim. 2.*) quum summum illud tribunal ad judicandum conscenderit, abnegemur. Ac ne singulare nescio quid tibi imperari credas, quod præstare non sit cujuslibet, in promptu est, quo ejusmodi errori occurram. Siquidem pietatem tuam non peto ut propalam profitearis: solum ne impietatis professione ipsam abneges, abs te contendo. Quid enim aliud, vel tota disputatione spectavi, vel nunc obtinere volo, quam ne horrendis sacrilegiis sanctam Dei religionem contamines? ne corpus tuum, quod sibi in templum dedicavit, fœdis abominationibus profanes? ne in execrabiles blasphemias tuum nomen inscribas? Et istæc scilicet omnia tanti esse ægre persuademur, quæ cum aliquo vitæ periculo, aut etiam, si opus sit, fuso sanguine fugiamus? Imo vero brevem miseræ hujus vitæ usuram nimio æstimamus, si tanti eam ducimus, quæ talis impietatis mercede constare debeat: mortemque nimium perhorrescimus, si graviua in ea quiddam esse putamus, quam in hominum venia, quæ nos coram Deo faciat sacrilegos, apostatas, perfidos, proditores: si à Christo audire malumus, indignos esse nos qui ejus discipuli censeamur, quam ab hominibus nos esse dignos, qui moriamur: si denique ejus timore, spem æternæ vitæ resignamus. O inanes gloriolæ nostræ flatus, sive fidem in Christum jactamus, sive quo alio titulo nos venditamus! An vero Poëtam illum, qui mortem terribile ducebat esse exitium, in aliena quidem persona, sed ex sua sententia exclamare patiemur: Usque adeone mori miserum est? Nos autem verbo Dei edocti, nihil aliud, quam per momentaneum doloris sensum, in vitam immortalem, ac beatam quietem ingressum ipsam esse, contra reclamabimus miserum esse mori? O nos septies miseros, quos cunctis mortalibus calamitosiores testatur Paulus, si præsentis duntaxat (*1 Cor. 15. vers. 19.*) vitæ fiducia nitamur! In alto, inquies, pinguique otio viriles istos igniculos jacere facile tibi est: non secus ac de bello in umbra philosophari: at si in rem præsentem ventum fuerit, aliter sentias. Equidem quanquam longe meliora de ejus bonitate mihi polliceor, cujus virtute omnia possumus: nec dubito, quocunque me tandem certaminis discrimine implicari permiserit, quin eundem, quem dedit animum, ad extremum usque spiritum sit confirmaturus: nolo tamen in me oculos conjicias. Non enim ea tibi solum propono, quæ in umbratili mea quiete mecum sim meditatus: sed quæ sibi semper in mediis crucibus, ignibus, ferarum lanienis, subjecerunt invicti Dei martyres. Quorum recordatione nisi sese acuissent, æternam Dei veritatem, quam suo sanguine fortiter obsignarunt, perfide, dicto citius abnegassent. Atqui non ideo illi in asserenda veritate constantiæ exemplo nobis præierunt, eam ut nunc deseramus, quam sic testatam consignatamque nobis tradiderunt: sed artem docuerunt, qua Domini præsidiis freti, inexpugnabiles contra totam mortis, inferni, mundi, Satanæ aciem consistamus. Vale.

De

De Chriſtiani hominis officio, in ſacerdotiis Papalis Eccleſiæ, vel adminiſtrandis, vel abjiciendis.

JOANNES CALVINUS, *veteri amico, nunc Præſuli, N. S.*

Quum hæc ſcribere inſtituerem, ſubveritus ſum primo, ne ineptire tibi atque adeo inſanire quodammodo viderer, quod inter tot gratulantium voces, unus tibi mea moroſitate obſtrepam: quin & ipſum id in te deplorem, quod alii tibi omnes tantopere gratulantur. Neque enim dubium eſſe poteſt, quin ea in gente, quæ præcipuam ac prope unicam hominum dignitatem in facultatum amplitudine, fortunæque ſplendore reponit, ampliſſimi hujus ſacerdotii, quo te nuper auctum intellexi, acceſſio plurimum tibi & gratiæ & ornamenti attulerit: ut ſine controverſia vere beatus ac fortunatus communi omnium ſuffragio & videaris, & prædiceris. Amicos vero fere omnes videre mihi jam videor, quo ſuam in te benevolentiam teſtentur, ingentem animi lætitiam certatim pro ſe quemque, aut literis, aut præſenti voce declarantes. Quibus blandimentis te non aliquantum demulceri quam ſit difficile intelligo: quando & ad delicias ejuſmodi omnes, minime natura corneæ ſunt hominum aures: & tales ſunt iſtæ, quibus nunc tentaris, ut ſeveriores quoque aures nonnihil delinire queant. Siquidem ut permultos eſſe concedamus, vita procul omni ambitione compoſita, auræ popularis minime appetentes, pauciſſimos tamen reperias, vel eorum qui habentur alioqui moderatiſſimi, qui ſi totius theatri plauſu accipiantur, animis auribuſque offirmatis, nihil moveantur. Atqui ubi te vel tantillum palpandum populi blanditiis titillandumque dederis, te, nec ſentientem, non dico in cupiditates nunquam antea cogitatas, ſed in ipſius tui oblivionem prorſus abripient. Id ſpectaculi quum animo meo proponerem, non modo, quod jam nuper ſum confeſſus, ſubdubitavi quam in partem eſſes accepturus obſtreperas iſtas meas voces: ſed ſubſtiti etiam paulum in ipſa ſcribendi cogitatione, & parum abfuit, quin conſilium prorſus abjicerem, quod inter ſuaves illas Sirenum cantiones ullum ſanis conſiliis locum fore, confidere vix audebam. Enimvero quum mecum rurſum reputarem, quantos in ſcopulos incautum te paulo poſt illiſuræ eſſent hæ ipſæ, quæ nunc tibi ſuaviter arrident illecebræ: hoc me amicitiæ noſtræ vereri, fraternæque penè conjunctioni putavi debere, ne in exitialem ruinam ferri te ſciens, ac videns, quum præcipitanti manum dare liceat, diſſimulem. Non diſſimulabo igitur, & extremum hoc, quod à me deberi exiſtimo neceſſitudini noſtræ officium perſolvam. Cujus ſi fructus aliquis extiterit, qualem emergere & vehementer cupio, & libenter ſperem, magnam labori meo gratiam ipſe retuleris. Sin minus, neque ſic tamen operæ pœnitebit: quæ ut tibi ſit & aliis quibuſdam, vel etiam centum, ſi libet, ac mille lectoribus infructuoſa, nonnullos tamen fore plane confido, qui ad rem uſque adeo ſeriam, animi intentionem propius admovebunt. Quanquam enim qui ex illo Romanæ menſæ calice ſemel vel hauſerunt vel minimam guttam delibarunt, eos venefica illa potione ebrios fere omnes videmus: niſi tamen vehementer fallor non ſic omnes obſtupuerunt, ut non poſſint unus & alter meis aculeis, quibus hic eorum ſomnolentia pungetur, excitari. Quamobrem hanc Epiſtolam ſic tibi deſtinavi, ut qui in eadem (ut dicitur) tecum navi vehuntur, omnes ſibi ſcriptam intelligant. Nam neque in uno ſacerdotii genere tractando (quod tibi ſatis erat) eam conſumere, ſed per univerſam veſtrarum opum colluviem deducere in animo eſt: & ſtylum ita ſtudebo temperare, ut non cum uno duntaxat homine, ſed toto ſimul ordine mihi eſſe negotium appareat. Equidem non ſum neſcius, quam ardua difficilique in cauſa verſer, dum eos mihi fero judices, quorum fortunas honoreſque omnes in judicium poſtulo. Ac quibuſdam forte inſanus videri poſſim, qui ſola facundia obtinere in animum inducam, ut ſe uoicis vitæ præſidiis abdicare ultro iſti velint: quibus ægerrime cedunt, qui vi manuque illis exuuntur. Apud integros ſane & incorruptos judices non ita difficile fuerit palam facere totam illam Romanenſis opulentiæ congeriem, ab ipſa ſuprema ſede, ad minimam uſque capellaniam (ut vocant) ex impoſturis, furtis, rapinis, ſacrilegiis, peſſimiſque artibus conflatam eſſe: & cujus nullam particulam attingere poſſis, quin multorum ſcelerum conſcientia te obſtringas. Nam de eo ſiquis ambigit, ei facile ſua dubitatio, antequam dicendi finem faciamus, eximetur. Eandem vero confeſſionem ab iis exprimere, quorum ut venter ejuſmodi impoſturis, rapinis, furtis, ſacrilegiis, paſcitur, ita mens animuſque corrumpitur: non ita promptum eſt. Neque enim ſcite magis quam vere pronunciatum olim hoc à Catone fuit, Ventri nullas eſſe aures, quibus rationi melioribuſque conſiliis auſcultare queat. Atqui, non hic cum uno duntaxat ventre mihi negotium eſt, ſed cum ambitione quoque: cujus affectus ad verum perſpiciendum non minus cæcus eſt, quam ad audiendum ſurdus illius ſenſus. Eſt tamen quiddam, quod in tanta etiamnum difficultate ſpem mihi aliquam faciat, in ipſis vel docendis, vel monendis, vel obſecrandis, non inanem me operam ſumpturum. Tametſi enim omnes præſtigiis illis faſcinati, quibus ſuos excæcare ſolet Romanus Pluto, quam calamitoſas poſſideant opes, non vident: bona etiam pars malo ſuo altius indormit, quam ut ullis clamoribus expergiſcatur: non ſic tamen omnes (niſi vehementer fallor) ad meliorem doctrinam obſurduerunt, ut non vel dimidiam ſaltem aurem, è tam numeroſa gente pauculi nobis arrigant. Magna ſane vis eſt verbi Domini, potentiorque quam reputare quiſquam temere queat, niſi expertus, & quæ plurimum valeat in utramque partem: ut quicquid eo attactum fuerit, quamlibet durum ſit & ſaxeum, vel emolliatur protinus, vel conteratur: ut quicquid petitum ejus odore fuerit, vel in mortem afficiatur, vel in vitam. Sint igitur innumeri, qui devoto animo in ſuam ipſorum perniciem ruentes, mea iſta exhortatione, fideliſſimo alioqui mali ſui remedio, gravius adhuc exulcerentur; quoſdam tamen fore minime dubito, qui objectum naribus ſuis vitæ odorem, magna cum lætitia perſentiſcant. Quorum in numero ut te, vir mihi amiciſſime, certiſſima fiducia ponere auſim, facit cùm ingenium illud tuum, & præclaris naturæ dotibus ornatum, & optimis artibus liberaliſſime expolitum: tum vero reliquiæ, quas in te ſemper reſidere confido, priſtinæ tuæ pietatis: quam & ingenti cum fructu, nec ſine admiratione olim mihi ſpectatam, vere aſſevero. Tentemus igitur quantum apud te, alioſque nondum deploratæ cæcitatis homines, poſſit Dei veritas: hoc prius à Domino ipſo comprecati, ut te pariter ac eos caſtigatione ſua corrigere malit quam frangere.

Felicem te omnes, Fortunæque alumnum prædicant, ob novum istum Episcopatus honorem: qui præter insigne illud Præsulis nomen ac decus, cujus majestati passim assurgitur, cujus gratia illustres conciliantur amicitiæ, cujus auctoritate plurimæ clientelæ comparantur, magnarum quoque opum ingentem proventum tibi sit allaturus: unde non privatos modo vitæ sumptus sustinere, sed multorum etiam sublevare egestatem, beneficentiamque in commune exercere liceat: atque (ut nimirum in hanc partem fere creduli sumus) tibi forte persuadent. Ego vero dum reputo quale sit illud totum quod vulgi opinione tanti æstimatur, calamitatem ex animo tuam miseror: eoque magis, quod sub felicitatis specie sic fallit, ne miserum te esse cernas. Ille enim ordinis vestri splendor, illa majestate plena veneratio, opulentia illa, domesticus nitor, amplum famulitium, quandoquidem ab hominibus proficiscuntur, quale sit vestratis populi de ipso judicium, ostendunt: at, sane Dei judicium, à quo Episcopus ipse profectus est & institutus, primo loco requirendum erat. Quare, ubi illa omnia audies quæ solent ad tibi gratulandum commemorari, popularis illud trutinæ examen esse memineris: in quo ea sæpius præponderant, quæ in Dei trutina nec appenduntur: in æstimando autem Episcopi munere, populo neque recte, neque tuto credi: judicium unius Dei esse audiendum, cujus & auctoritate constitutum est illud, & legibus definitum. Atque adeo si animum serio ad Dominum advertere libet, diffluant inanes illi omnes fumi, tibique penitus evanescant oportet: qui siqua in parte hæreant tuæ cogitationis, oculos non impedient modo, sed oblimabunt, quominus spectare ad liquidum queant illam, quam Dominus proponet veritatem. Nihil æquius cogitari potest hoc meo postulato. Verum, ad tantam æquitatem adeo nulli sunt attenti, ut neque primo, neque secundo, nec postremo quidem loco, quam à Domino provinciam acceperint, cogitent. In mitra partim, & lituo, & pallio, & annulo, reliquaque ejusmodi supellectile defixæ sunt omnium mentes: partim vero, & quidem altius, in illis facultatibus, quibus & domesticus splendor, & populosa familia, & mensæ elegantia, & omne deliciarum magnificentiæque genus continetur. At enim universam istarum ineptiarum vanitatem tantisper ex animi intuitu semove, dum veram muneris tui rationem mecum è verbo Dei recognoscas. Episcopus creatus es? Instat tibi mox sua exhortatione
Coloss. 4. vers. 17. Apostolus Paulus: Prospiciendum esse tibi, quod acceperis in Domino ministerium, ut illud impleas. Ministerii nomen quum audis, & constitutum te aliis debitorem, neque tuo te commodo, sed in rem usumque aliorum Episcopum esse succurrat. Ministerium autem ipsum quale sit, ut non sine causa videre jubet, ita diligenter in hanc curam est incumbendum. Nam neque pascendæ Christi Ecclesiæ præfectum esse, res est vulgaris momenti: nec levis operæ negotium, functionem ipsam fideliter exercere: neque mala fide administrare, mediocre, facilisque veniæ delictum. Quos Ecclesiæ suæ pasto-
Jesa. 62. vers. 6. Ezech. 3. vers. 17. res Dominus præficit, eos se in populi sui tutelam, & custodes apponere, & speculatores collocare testatur. Tantum ponderis vel his duobus verbis subest, quantum ad erigendas omnium mentes satis esse debeat, ne tanta in procuratione vel contemptu, vel securitate, vel ignavia, vel negligentia torpescant. Non hic ago de ordinis dignitate: operis etiam molem nondum attingo; sed de ipsa duntaxat rei magnitudine loquor, ne exigua contemptibilique in provincia versari se putent, quibus est id muneris à Domino demandatum. Sunt igitur, quicunque regendis Ecclesiis præsunt, custodes populo Dei constituti, qui ejus curam & habeant, & gerant: sunt & speculatores, qui in ejus salutem invigilent: præclara omnino administratio, dignissimaque (si qua alia sub cælo digna est) in qua nervi omnes contendantur, tota ingenii vis explicetur, omnes denique & animæ & corporis partes desudent. Simul enim & œconomi intelliguntur in Domini familia constituti, & in moderando ejus regno quidam veluti procuratores. Qualis vero œconomiæ species? Non ad tenue sane sordidumque aliquod ministerium, sed ad dispensanda cælestis sapientiæ *1 Cor. 4. vers. 1.*
mysteria, adeoque ad ipsam Dei domum exædificandam & constituendam destinantur. Qualis regni procuratio? Non ea certe quæ exigua aliqua in parte aut leviculis functionibus, sed quæ in exerenda, exercendaque, ad fidelium salutem, Domini potentia, versetur. Quare & sal terræ, & lux mundi, & Angeli Dei, & ipsius Domini cooperarii vocantur, quicunque docendi personam in Ecclesia Domini sustinent: ipsa autem prædicatio, & virtus Dei in salutem omni credenti, & regnum Dei nuncupatur. Hæc ergo provinciæ magnitudo, si oscitantiam omnem excutere tibi debet, ubi ad ipsam operis molem animum converteris, enarrari non potest, quanto studio excitari te inflammarique oporteat, nequid in obeundis ejus muniis diligentiæ reliquum facias. Non enim ea est, quæ aut torpere hominem ac desidere sinat, cujus humeris incubuerit, aut levi perfunctoriaque opera contenta sit. In præfecturis quidem & satrapiis, quibus familiares suos, reges honorant, otiosam sæpius dignitatem spectare licet: at quos Dominus ad regendam Ecclesiam suam vocat, iis administrationem demandat, negotii, curæ, sollicitudinis plenam: nisi vero ideo facilem esse judicamus, quia paucissimis verbis apud Prophetam perstringitur: ubi Dominus jubet accipi ab ore suo verbum, & ex se populo annunciari. Sed huic paucorum verborum imperio quantum subsit ponderis, Dominus noster indicavit, eos demum familiæ suæ œconomos officio suo respondere testatus, qui in reddenda procurationis ratione, duas non vulgares virtutes, fidem ac diligentiam approbare possint.

1 Cor. 3. vers. 10.
Matth. 5. vers. 13. Malach. 2. vers. 7. 1 Cor. 3. vers. 9. Rom. 1. vers. 16. Matth. 2. vers. 17.
Luc. 12. vers. 42.

Enimvero hic plerosque videmus hallucinari, qui dum annunciandi verbi munus sibi demandatum audiunt, præclare se defunctos putant, si qualemcunque populo Verbi gustum præbuerint: minime autem animadvertunt, aut quale annunciari verbum velit Dominus, aut quam annunciandi rationem statuat. Atqui non exiguum quiddam ab Ecclesiæ suæ ministris requirit Dominus, quum eos dicit se posuisse custodes, qui nec die nec nocte quiescant, quin perpetuo excubent ad eam protegendam. Deinde quales ipsos agere excubias velit, per alterum quoque Prophetam declarat: Nempe, ut populo quietem agente, ipsi quasi è specula eminus circumspiciant, ne qua improvisa calamitas incautos opprimat: sed quæ impendere pericula viderint, longe ante denuncient, ut sit eorum providentia, non secus ac omnes Ecclesiæ oculi: eorum vox, non aliter atque clangor tubæ, in cujus signum intenta sit civitas universa. Quanquam ne his quidem adhuc finibus tota Episcopi functio continetur, sed omnes ejus partes semel complexus est Dominus, ubi Pascendi verbo designavit, quum Petrum pascendis suis ovibus præficeret. Nam ut Platonem & Homerum omittamus (qui plurimas regis dotes melius exprimere non possunt, quam dum ποιμένα λαῶν vocant) sacræ Literæ, dum omnem pietatis, amoris, suavitatis, sollicitudinis affectum complecti volunt, Pastoris nomine hæc omnia simul enunciant: plus utique aliquid significantes, quam si vel patrem, vel præsidem, vel ducem, vel custodem dicerent. Siquidem pastor & deducendi, & regendi, & servandi non solum curam gerit: sed quodammodo

Jesa. 62. vers. 6.
Ezec. 33. vers. 7.

etiam

etiam pater est. Neque temere reperiri possit in patris visceribus tantus amoris ardor, quantum Dominus noster pastori tribuit, quum bonum pastorem dicit animam pro ovibus suis ponere. *Joan. 10. vers. 11.* Itaque ipse quoque cujus sanguine pascimur, Pastoris titulo à Prophetis præsignatus est, & se quoque præsens hoc nomine appellavit. Atque ut clarius perspicias, quibus jam limitibus describatur Episcopi officium, dum pastoritio muneri comparatur, quibus in rebus vigilantia sedulitasque pastoris sita sit, tecum ipse considera. Ut enim hujus integritatem nemo laudaverit, nisi qui sufficiendis gregi pascuis intentissimam curam impendat, nec minus interim de arcendis ab eo depellendisque omnibus & injuriis & insidiis sit sollicitus, postremo vocando ac deducendo, viam semper ipsi demonstret, quam sequatur: ita nec Episcopum suo munere rite defungi putes, nisi qui tribus istis sedulo totoque studio advigilarit: Ecclesiam ot verbi pabulo nutriat, & verbi præsidiis adversus Satanæ incursiones muniat: demum vitæ sanctitate viam ostendat, quæ sit iis tenenda, qui ad regnum Dei aspirant ac contendunt. Hanc sane pascendi legem & sibi fuisse propositam vidit Apostolus Petrus: *Actor. 6. vers. 4.* tanta se ejus muneris difficultate premi confessus, ut ne mensis quidem simul vacaret ministrare: & aliis quoque proposuit, quos exhortatur, ut curam gregis agant, *1 Pet. 5. vers. 2.* excubantes in ejus salutem, non quasi necessitate coacti, sed sincera animi propensione: neque sordido lucri studio, sed tota pectoris alacritate: nec dominium exercentes in hæreditatem, sed se ad omnis boni exemplar regulamque formantes. Quid quod Ecclesiæ suæ ministris tantam imposuisse sollicitudinis molem Dominus non contentus, canum etiam vices, qui ipsorum alioqui pastorum excubitores esse solent, sufficere supplereque jubet? adeo ab hoc munere omnem feriandi securitatem laborisque remissionem sublatam esse voluit. Jam videmus non sine causa facere Apostolos, dum tot dotibus instruunt eum, qui sit in pastoris locum cooptandus: quandoquidem plurimum abest, quin sit cujusvis præstare, quod in ordine illo Dominus severissime requirit.

Verum nos, seposita vitæ mentione, docendi duntaxat officium, quale sit, in præsens ostendamus. Idque ipsum, quo dilucidius sub oculos tuos sistatur, ab amplis illis, quibus diffunditur, spatiis reductum, secundum Pauli partitionem in duo membra colligamus. Neque enim hic absolutam veri pastoris imaginem formare statuimus, ut justam de ejus ministerio disputationem necesse sit ordiri: sed te paucis admonere, quantum oneris sustineas, dum tu, etiamsi alienum ab Ecclesiastico pastore munus profiteris, nomen tamen Episcopi personamque sustines. Sic ergo totam docendi provinciam cum Apostolo partimur, *Tit. 1: 9.* ut eo qui secundum doctrinam est sermone institutus Ecclesiæ minister, talis sit, qui & exhortari possit in doctrina sana, & eos qui adversantur convincere. Cum duplici hominum genere negotium illi proponi vides: quorum apud alios quidem exhortationis est usus, aliorum frangenda est revincendaque pervicacia. Et quid hoc aliud est, quam quod jam antea demonstratum fuit: partim pascendis ovibus, partim lupis abigendis intentum esse oportere ejus & animum & studium? Qui veri primariique pastoris voci aures habent apertas, & ad auscultandum paratos facilesque sese præbent, ac tractabiles, hi sunt ovium loco habendi. Proinde, sive docenda eorum ignorantia, sive excitanda tarditate, sive imbecillitate exhortanda, sive lapsibus objurgandis, sive erroribus monendis, semper & fovere pastoritia sollicitudine ipsos, & benignitate tractare studeas oportet. Rursum, altero quoque oculo sunt observandi lupi: ne à Christi septis abductas incautas oves deprædentur, quales partim sunt contemptores isti, quibus ut verbum Domini prope fabula est, ita eodem Dei contemptu verbique ejus ludibrio, pios animos imbuere summæ est voluptati: partim pseudoprophetæ, qui veram puramque religionem & perniciosis mendaciis obscurare, & pravis dogmatibus contaminare, & dissidiorum contentione scindere, & quibus denique viis possunt, evertere conantur.

Jam vero sequitur, quod tertio loco propositum erat: nihilo esse neglectæ desertæque functionis pœnam leviorem, quam sit administrandæ difficultas. Nihil enim gravius proferri potuit, quam illa plane horrenda denunciatio, quæ Episcopi auribus assidue insonare debet. Id enim ipsum quod Prophetæ suo denunciabat olim Dominus, nihilo ad eos minus, quam ad Prophetam, cui semel dictum est, pertinet: Posui te, inquit, populo meo speculatorem. *Ezech. 3. vers. 17. & 33: 8.* Si dicente me ad impium, morte morieris, non loquutus fueris, ut avertatur à via sua impia, & vivat, ipse quidem in sua iniquitate morietur: sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Quis jam in eo delinquendi sibi licentiam indulgere audeat, in quo ulciscendo se adeo severum fore Dominus ostendit? Quis jam negligentiæ suæ blandiatur, adversum quam sic tonat Dominus ac fulminat? Quis impunitatis confidentia sese deludat, terribili hac sententia pronunciata? Paulus sane, quanta sententiæ hujus religione teneretur, abunde testatus est, quum & necessitate se ad euangelizandum obstringi ait, & maledictionem ipse sibi indixit, nisi necessitati pareret: addita sola ista ratione, quia munus sibi creditum esset. Quare, & quum apud Ephesinæ Ecclesiæ ministros de sua integritate dissereret, quo suo eos exemplo animaret, ideo se mundum esse ab omnium sanguine affirmavit, *Actor. 20. vers. 26.* quoniam non subterfugerat, quominus omne Dei consilium illis annunciaret.

Verum ne quicquid in genere de pastorum officio disputatur, quasi minimum ad te pertineat, securus audias: jam converso ad te sermone, experiar num aliquis adhuc in te resideat Dei timor, quo te olim non penitus vacuum esse sensi. Istud tamen dissimulatum tibi nolo, mirari me non satis posse, qualis sit ille tuus stupor, ut quum tot Domini judiciis ac telis letalibus configantur ignavi pastores, nullum eorum in te dirigi sentias: quum illi tamen, nisi per tuum latus, vulnerari non possint. Quid enim, postquam Episcopi & nomen & locum tenes? Omnia pro Episcopi jure ac potestate administras: omnium in te conjecti sunt oculi, velut in religionis antistitem: fidem Ecclesiæ tuam obligasti: quo quæso prætextu officium ipsum abs te rejicies? Tu, dum tuum commodum, dum potestas, dum prærogativa, dum dignitas agitur, Episcopus agnosci voles: dum abs te exigitur, ut quod muneris est tui vicissim præstes, Episcopum esse te negabis? Noli putare, ô bone vir, vel talibus ineptiis Deum, quocum hic tibi negotium est, ludificari: aut talibus cavillis verbum ejus eludi posse: quando ne homines quidem istam in tyranno barbariem ferrent, si rodendo populo, principem se esse prædicaret, regendo negaret. Et tamen audio abs te, tuique ordinis hominibus, voces istas subinde jactari: sacerdotia, quæ sub Episcoporum titulo geritis, nihil esse minus quam episcopatus: sed dominia potius, aut civiles præfecturas, aut honorarias pensiones, aut aliud quidvis, modo ne episcopatus censeantur. An non hoc est Deum simul & homines velle fallere? Quoniam institutum Domini est, ut eligantur, qui Ecclesiis præsint, pastores: hoc obtentu allectus es in eam quam obtines dignitatem: qualiscunque tandem sit, aut quocunque vocetur nomine: non ut satrapiam invaderes, sed ut Ecclesiæ administrationem obires, arripis conditionem, invocato Dei nomine, juras in probi sanctique pastoris munus. Ea quæ

sunt dignitatis pro Episcopo geris: & quo populum habeas obsequentem, nomen libenter præfers, totum populum in te quasi viæ directorem, reclinare: rejectaque ad tuam providentiam religionis cura, securum esse pateris. Ita Deo & hominibus obstrictus, nihil tua referre nugaris, si omnia pessum eant, quorum in te procurationem recepisti. Equidem si me interroges, quote loco aut ordine habeam, quidvis potius esse te, quam Episcopum respondebo: in quo ne obscurissimam quidem lineam extare conspicer, quæ Episcopum aliqua saltem ex parte figuret. At non propterea debere desinis, quod es, Deo teste & hominibus, aut verius, Deo simul & hominibus, sacramento pollicitus: quod expectari abs te hominum opinione vides: denique quod tuo nomine profiteris. Quod profecto ipsum, sacrilegii te reum agit: quandoquidem ore Domini in sanctos Ecclesiæ usus consecratum, ita perverse abs te & improbe profanatur. Quamobrem frivolis illis tergiversationibus valere jussis, nunc te appello & obtestor præsidem religionis, quam fideliter & sollicite in componenda constituendaque religione labores: ducem ac moderatorem populi, quanta sedulitate curandis populi rebus invigiles. Si te vidente & connivente proscindi, conculcari, contaminari, everti denique totam Dei religionem: si populum misere circumscribi, fraudibus irretiri, in ruinam præcipitari ostendo: qualem jam prætextum afferre possis, qui vel ad minimam excusationem valeat? Quid quod non connives modo, sed talibus quoque flagitiis teipsum inscribis? nec tacendo solum & dissimulando, verbum populumque Domini prodis, sed manu ipse tua & labefactas veritatem, & populum trucidas. Hoc enim non est quod neges: centum furiorum genera, quibus simplex plebecula expilatur: mille sacrilegiorum formas, quibus & nomen Dei profanatur & dissipatur veritas: in summa, quicquid pene impietatis & abominationis habet tua diœcesis, & manus tuæ subscriptione approbata esse, & annulo consignata. Quod est sacrilegium sub cælo Missa execrabilius? Et tamen sacerdotes nefandis illius sacris, aut ipse initias, aut alteri de manu in manum (quod dicitur) initiandos tradis. Quo postea se Christi carnifices jactent, ac ipsum populo, veluti promercalem, quotidie prostituant: non sine summa crucis ejus contumelia, cujus virtutem commentitiis illis suis sacrificiis prorsus enervant. Missis ergo suis, quibus nulla est in terris nocentior lues, quoties populum fascinant, acceptum abs te venenum porrigunt. Circulatores istos probe nosti, qui populum, ut pecunia emungant, mortuorum ossa circumferunt. Quid vel eorum nundinatione fœdius, vel præstigiis nocentius? Utrumque tamen non sine tuo permissu, addo etiam commendatione, exercetur. Quales vero sunt excommunicationes? quæ nunquam, nisi tua auctoritate prætextæ, efferuntur? Qualia sunt edicta omnia, quæ nomine tuo publicantur? sive aliquid interdicunt, sive indulgent, an non semper meram spirant tyrannidem? Verum quia eluendæ hujus sentinæ nullum futurum finem video, diutius in enumeratione non commorabor. Tantum, si tuum est, quicquid à Suffraganeo, à Vicario, ab Officiali tuo ex officio geritur, quid ex tribus illis officinis prodeat cognósce: & per me plane absolutus esto, nisi plus illic pessimorum scelerum reperias, quorum conscientia obstrictus tenearis, quam sermone designare possim. Nullum enim vel impietatis in Deum, vel adversus homines injustitiæ genus prætereunt, dum optima fide, quod suarum est partium exequuntur. Earum, inquam, partium, quas tua voce privatim demandasti, quas publice solenni diplomate confirmasti. Ut gesta eorum perinde habenda sint, acsi gerendis illis coram ipse præfuisses. Equidem invitus, nec sine pudore facio, ut delicta istæc tua tam præcise urgeam: ne accusationem magis instruere videar, quam monitorem agere. Sed quid in re aperta tibi blandiar? Præsertim, quum eo periclitari maxime te cognoscam, quod in perpetrandis id genus nequitiis, perinde acsi quiddam ludicrum foret, tibi delicias facis? Hoc ergo rursum pronuncio, cui inficiando nequaquam eris: religionem plebemque Dei, quarum tibi cura demandata erat, non tua modo ignavia desertas pessum ire, sed improbitate etiam nequitiaque profligari. Si jure in militiæ desertorem capitaliter leges animadvertunt: quæ satis justa pœna in transfugam constituatur, qui non loco tantum & ordine suo cesserit, sed hostiliter etiam castra ipsa vexarit, quorum in defensionem juraverat?

Age vero, nihil hic gravius, quam officii permissione, te delinquere fingamus (quanquam longe secus rem habere palam est) quot tamen adhuc Dei maledictiones undique te obsideant, cernis. Væ mihi nisi euangelizem, dicebat Paulus: munus enim mihi demandatum est. Et qua, quæso, majore prærogativa, Væ istud abs te depreceris, quod ipse sibi Apostolus denunciabat? Debitorem ille se eruditis pariter & rudibus profitebatur, ad quos Rom. 1.
Apostolus mittebatur. Tu cur aliquid minus tuis debeas, quibus Episcopus es præfectus? Ille Ephesinis mundum se ab omnium sanguine testabatur, Actor. 20.
quia nunquam subterfugisset, quominus omnem vers. 26.
Dei voluntatem illis enarraret. Tu quam à sanguine munditiem jactabis, cujus ex ore nulla pene unquam syllaba audita est, quæ vel una in re Domini voluntatem saltem subobscure indicaret? Neque vero eo usque sum iniquus, ut pastorem nullum ferendum censeam, nisi qui incomparabilem illam & vere divinam Pauli virtutem æquis, ut dicitur, passibus sit assequutus. Quin potius & permultos fuisse olim, & hodie esse non paucos dico, non Episcoporum nomine solum, sed laude etiam admirationeque omnium dignissimos: quorum neminem tamen video parem illi extitisse. Sed hoc honore dignamur eos, qui etsi ad ultimam illam perfectionem non pertingant, ad eam tamen strenue contendunt & enituntur, ut si cum Paulo ipso comparentur, impares esse dicas, magis quam dissimiles. Tu quum nullam ejusmodi similitudinem præ te feras, mirum est, si Væ illud, impendere tibi non sentis: quod à se non audebat sanctus Dei Apostolus deprecari, si partibus suis defuisset. Jam vero (qualis est præsens Ecclesiæ tuæ status, aut verius ruina) nisi plusquam saxeus esses, eorum quoque fortuna commoveri te oportebat, quos in fidem tutelamque tuam Dominus contulit. Quibus olim oculis otiosus & oscitabundus tantam eorum cladem aspicis, quorum tibi salutem adeo sollicite Dominus commendavit? Unus si desidia tua perierit, sanguinem è manu tua se reposciturum Dominus edicit. Recognosce paulisper mecum, quot jam paucis his mensibus, quibus Episcopi locum occupasti, animæ tua culpa perierint, etiam quotidie pereant: si tamen potes. Nam si verum est quod per Prophetam suum conqueritur Dominus: Infernum propterea in immen- Jesa. 5.
sum os suum aperuisse, & animam suam dila- vers. 14.
tasse, propterea captivum esse ductum populum, quia non habuerit scientiam: quis inferni gurges ad deglutiendam miseram hanc & tua perfidia perditam plebeculam, sufficiet? quæ non vulgari inscitia obvoluta tenetur, sed altissimis tenebris immersa, oculos vix jam attollere potest. Illam Judæorum ignorantiam, quam deplorat Propheta, cum seculi hujus cæcitate conferas: illos sane præ tuis eximie sapuisse dices. Adeo nihil istis superest humani sensus, quominus plane obstupuerint, nisi quod nihil aliud, quam perire edocti, mira pereundi cupiditate insaniunt. Et quum

ita

ita omnes ad unum agminatim attoniti, & velut exitio suo devoti sese in voraginem ultro devolvant, instant tamen semper à tergo furiæ, quæ novis subinde aculeis instigent, & præcipitantes impellant. Denique non alia est facies, quam si civitas aliqua & gravi pestilentia correpta, & hostiliter expugnata, duplici pariter internecione concideret, & uno simul incendio universa conflagraret. Ad buccinam excubitor, ad arma pastor. Quid cessas? quid torpes? quid dormis? Dum animum externis & nihil ad rem pertinentibus curis abreptum, huc non advertis, omnia strage referta sunt. Tot mortes Domino debes, infelix, toties homicida es, toties reus sanguinis, cujus guttas omnes è manu tua Dominus requiret. Et sustines adhuc tantum fulmen intrepidus? Non exhorres? non turbaris? non animo & corpore totus concidis? O te nimium præfracta contumacique cervice hominem, si ad tantum Domini judicium non consternaris, cujus profecto gravitatem cælum & terra, & ipsa muta elementa non sustinerent. Sed parum adhuc dico, quum te homicidam appello, & tuorum proditorem. Hoc enim majus omni probro flagitium est, quod Christum ipsum, quantum in te est, rursum vendis, rursum crucifigis. Quid est enim aliud, Ecclesiam (quam suo sanguine Christus acquisivit) modo improbam lucri cupiditatem expleas, dissipandam prostituere, quam ipsum Christi sanguinem, quo æstimata est pretio addicere? Quid est autem Christum crucifigere, nisi hoc est? sanguini ejus contemptim illudere, ac tantum non ipsum ludibrio habere? Et hanc scilicet tam insignem contumeliam semper feret ille, quem Pater gloria & honore coronavit? Tu vero, si sapies, nunc sacrosanctum Christi sanguinem, quanti meretur, potius æstimabis: quam expectabis, dum supplicii atrocitate discas, quanti à Domino ipso fiat.

Proinde videndum nunc tibi quoque est, quo jure ad te redeat proventus ille amplissimus, quem Episcopi dum esse jactas, tuum facis. Equidem video sic esse à Domino constitutum, ut qui Euangelium administrant, iis vicissim, quicquid est ad usus vitæ necessarium, administretur. Nec illi placere, ut os obligetur bovi trituranti. Sed quis tibi concedat, ut fructum, quo Euangelii ministerium Dominus muneratur, ipse, nihil minus, quam Euangelii minister, legas: & quæ bovi trituranti adjudicat alimenta, otiosus vores? Presbyteros, qui bene præsunt, nobis commendat Apostolus, ut duplici in honore habeantur: præsertim qui in verbo laborant. Eum ergo qui sibi honorem poscit Episcopi, bene regendo prius efficere æquum est, ut honore dignus jure censeatur. Quod si etiam ita te geras, ut ad optimi Pastoris fidem, studium, diligentiam, integritatem nihil desiderari possit: quorsum tamen immodica illa, nullisque finibus terminata opulentia? Vitæne Pastoris sustinendæ, cujus ipsam moderationis esse vult Dominus, limitata: ac non tyrannicæ potius luxuriæ par est? Sed eam nondum reprehendo, quæ suo postea loco perstringetur. Hanc in præsentia duntaxat improbitatem accuso: quod uberrimos inde fructus referas, sementem ubi penitus nullam feceris. Hæc, inquam, impudentissima est rapacitas: &, quod audire ordinis tui homines minime sustinent, furtum bis manifestum: Eum qui manum operi nunquam admoverit, operæ tamen mercedem imperiose flagitare. Si suffuatio dignus est, qui vicini parietem perfodisse sit deprehensus, quo in ejus arcam involaret: flagitiosum hoc tuum latrocinium, quæ furcæ satis pro dignitate mulctabunt? qui hinc, quod officii laboribus debetur stipendium, suffuraris? inde omnium domos rapacissime deprædaris? Sic quidem longa annorum præscriptione obtinuit illa furandi licentia, ut honestis etiam titulis ornetur. Verum utcunque inter homines æstimetur, non eorum errore tamen rescindetur, quæ semel adve[...]s eam pronunciata est à Domino, sententia: Væ pastoribus, inquit, qui pascunt semetipsos. Nonne greges à pastoribus pasci moris est? *Eze. 34. v. 2, 3 &c.* Vos autem lac comedistis: quod pingue erat occidistis: lanis fuistis operti, gregem autem meum non pavistis: quod infirmum fuit, non stabilistis: ægrotum non sanastis, confractum non alligastis: abjectum non reduxistis: quod perierat, non quæsistis: sed cum austeritate imperastis gregi, & potentia: & dispersæ sunt oves meæ, eo quod non esset Pastor: & factæ sunt in devorationem, nec erat qui requireret: non erat inquam, qui requireret. Propterea, pastores, audite verbum Domini: Vivo ego, dicit Dominus: quia factæ sunt oves meæ in rapinam ac devorationem bestiis agrestibus, eo quod Pastore carerent: nec enim eas requirebatis, sed tantum pascebatis vosmetipsos. Ideo ecce ego gregem meum requiram de manu vestra: & cessare vos faciam, ne ultra gregem meum pascatis: liberaboque ipsum ex ore vestro, ne sit posthac vobis in escam. Tu scilicet aut his designati te negabis: quæ non tam vitæ tuæ faciem ad vivum depingunt, quam te tibi totum velut in speculo repræsentant? Aut judicium Domini inane terriculamentum esse dices, quod minus feriat, quam minatur? Quamobrem non est cur istis opibus jam te beatum putes, quarum & te furem esse vociferatur Dominus, & repetundarum postulat. Furti ergo sacrilegiique ignominiam nec tu nec ullus è cornuto illo grege, inficiari potestis. Verum, quoniam nonnullos inferioris classis Pastores istic esse audio (ex eorum scilicet ordine, quos & Parœcos, & Curiones vulgo appellant) qui aliqua officii sui particula utcunque defungantur, hocque prætextu sese tueri plane conentur, quod paulo quam alii verecundius delinquunt, illi mihi sunt paulisper hoc loco appellandi. Quo autem intelligant, quam non sim malignus æstimator qualiscunque istius, quam pascendis Ecclesiis impendunt, sedulitatis, plus aliquid ultro illis dabo, quam postulare audent. Tametsi eas ut plurimum Ecclesias, quibus præfecti sunt, non incolunt: adsunt tamen ad solennes multos dies: verba pauca pro concione faciunt: populo semina quædam pietatis aspergunt, ac guttas veluti quasdam instillant purioris doctrinæ, neque illa[...]i discedunt totius suæ plebis suffragiis. Atqui si hæc officiola ipsorum ad eam, quam ex Dei verbo descripsimus, regulam exigantur, immane quantum à veris etiamnum Pastoribus aberunt: qui cum tota illa sua sedulitate nihil aliud, quam infideliter sese in opere Domini versari produnt. Hoc enim ut dissimulem, muneri suo minime ipsos respondere, nisi tempestive simul & intempestive instando, arguendo, increpando, exhortando, cum omni lenitate & doctrina *2 Tim. 4: vers. 2.* (quorum omnium illis nihil curæ est) quid tamen operam suam magno venditent, cujus ne quod omnino pretium extet, ipsi diligenter provident? In re perspicua longiori argumentatione opus non est. Miseram plebeculam, cujus eruditores videri volunt, quum tanta ignorantiæ caligine excæcatam, tot errorum præstigiis delusam, tot mendaciorum fascinis incantatam & consopitam fati[...]orint (quod nemini quidem est incognitum) sentire ut nihil queat, nisi quod manibus pedibusque palpet atque attrectet: quia tamen ingenue verum dicere periculosum est, nec suam vocationem tanti æstimant, ut laudi sibi esse velint, in ea docenda, obscuritatem data opera & vafritiem adhibent, qua vel acutissimum quemque fallere conantur. Istudne, quæso, docere est, quum apud rusticanos homunciones, natura non valde argutos, prava etiam insti-

institutione hebetatos, habenda est oratio, sententias per se hominum ingenio difficiles, sic perplexis ænigmatibus implicare, quo in illis intelligendis OEdipus quoque ipse laboret? Nam si quid dicere ejusmodi instituunt, unde sibi aliquid negotii, molestiæve fore suspicentur, illud velut conceptis verbis obscurissime effantur: ut si discrimen immineat, tergiversatione semper elabi possint. Atque id potissimum iis in rebus usu venit, quas explicatissime & tradi, & enarrari Christianæ Ecclesiæ referebat: quandoquidem ut quidque ad stabiliendum Christi regnum maxime conducit, ita Satanæ est odiosissimum ejusque furore impetitur acerrime. Itaque sic de fide concionantur, ut plebis diffidentiam nihilo emendent magis, quam si tacerent. Sic Christum mediatorem ostendunt, ut in Sanctis semper hæreatur. Sic Dei gratiam prædicant, ut eadem meritorum propriæque justitiæ hallucinatio semper maneat. Sic verbi Dei auctoritatem commendant, ut pluris fiant fabulosa hominum commenta. Sic Deum unum colendum docent, ut eandem semper idololatriam relinquant. Sic de vera religione disserunt, ut è tot impiis superstitionibus nullam convellant. Denique sic veritatem proponunt, ut stet mendacium semper incolume. Apagesis tergiversatoriam istam calliditatem, & perplexitatem affectatam, ab eo, qui docendi munus profitetur: cujus prima est virtus, auditorum captui sese attemperare. A Christiano vero doctore quam longissime arceatur, à quo nihil nisi sincerissimum, & simplicissimum audiri debet. Nam si docendus est populus, quorsum ista ænigmata, quæ nihilo doctiorem dimittant auditorem, quam venerat? Nempe hoc unum satis clarum indicium est, qualis sit eorum opera: quando hoc quod agunt, agendo, nihil prorsus agunt. Sed istud ad refutandam eorum vanitatem, multo certius est argumentum: quod palam est, eos ne studere quidem, ut quicquam proficiant: quin potius data opera cavere, ne quid proficiant. Porro quo dilucidius adhuc perspiciant, ineptiis illis suis omnibus se nequaquam assequi, ut ne perfidi magis proditores, quam probi Pastores censeantur: paucis vero demonstremus, id quod Pastoribus Dominus mandavit, quam illi bona fide exequantur. Hac enim comparatione obtineri facile posse puto, ne nugaci nescio quo, nihilique prætextu freti, aliorum numero posthac se eximant. Quoniam autem quæ sit Episcopis tenenda docendi ratio, summatim declaravit Apostolus, dum strenuos esse ipsos jussit, & ad exhortandum in doctrina sana, & ad eos qui contradicant, revincendos, ad eam regulam, morem docendi istorum metiemur. Qualem ergo se gerit eorum præstantissimus? Quum Satanam Ecclesiæ sibi commissæ dominari, afflictæ oppressæque Dei veritati insultare, laceras & mutilas Christi oves in prædam abigere, planeque ceu Christo subjugato, triumphare videat: paucis anni diebus in concionem, defungendi tantum causa prodit, non aliter quam si tranquilla omnia, atque optime composita forent. Rursum, qua rabie, Christi adversarii, apud vos, ad evertendum ejus regnum, feruntur, quum non liberam modo & constantem, sed paulo sinceriorem verbi prædicationem cum vitæ suæ discrimine conjunctam sciat: ipse autem vel minimæ unguiunculæ jacturam, Christi causa facere reformidet: conciones ipsas ita moderatur, ut se extra periculi aleam contineat. Hæc præclara sunt eorum stratagemata, quorum merito præ aliis eximii haberi volunt: in quibus si neutrum adhuc eorum spectare licet, quæ Episcopis in illa Pauli regula præscribuntur, tam inani fiducia superbire illis non concedam. Quorsum enim Christianæ Ecclesiæ conciones, nisi quibus sana doctrina instituatur? Quæ autem sana institutio tradi ab eo potest, qui nihil, nisi cum Satanæ pace experitur? Id si alioqui dubium esset, ipsi suo documento faciunt certissimum. Quicquid de vera orandi ratione præcipiant, non alium tamen orandi in populo suo usum esse vident, quam pessimam illam orationis pestem, inanem battologiam, qua eadem subinde verba sine mente, sine corde, sine intellectu, magico more demurmurant: ut illis non aliud sit orare, quam rosarii circulum evolvere. Atqui, hoc malum quia nisi periculose attingere non licet, secure dissimulant. Utcunque de vero Dei cultu disserant: qui ut interiore cordis fiducia, seria invocatione, laudis confessione constat, ita totus spiritualis esse debet: populum tamen quia inde avelli citra gravem Satanæ offensionem nequeat, in stolidis ac his carnalibus ceremoniis toto pectore stupere sinunt. Utcunque ad Dei adorationem vocent, idolis tamen hærere quum omnes cernant, neminem autem reprehendant, sua illa dissimulatione, quæ nutus instar, & tacitæ cujusdam approbationis accipitur, fortius affingunt. Quicquid de justitia, sanctificatione, salute à Christo petenda balbutiant: susque deque tamen habent, quod populus, omisso Christo, ea omnia quærit, ubi minime reperiri possunt. O præclaras in sana doctrina exhortationes, quæ dum insanienti populo placide blandiuntur, ac tantum non applaudunt, simul etiam efficiunt, ut obstinatius furere pergat! Quis enim displicere illis putet, quæ inter conciones ipsas eorum oculis assidue ingeruntur: ejus generis præsertim, quæ si mala forent, vel tantillum tolerare nefas fuerit? Quicquid autem non displicere illis putatur, eo loco habetur, acsi ipsorum suffragio palam confirmatum esset. Et quæ jam eorum esset in revincendo adversario magnanimitas, si ad certamen ventum foret: qui tantam in simplici exhortatione animi pusillanimitatem produnt? qui sine adversario ita protinus concidunt, & de præsidio stationeque nondum oppugnata decedunt? Quanquam si qualis hodie sit Ecclesiæ conditio consideremus, Christo restitui non potest, nisi è luporum faucibus erepta: ad Dei pascua non adduci potest, nisi hominum laqueis soluta: recta via agi non potest, nisi errorum labyrinthis extricata. Sic enim in evertenda extinguendaque religione, Satanæ ministri profecerunt, ut eam, nisi ab ipsorum impietate assertam, instillare hominum animis non liceat. Id in obruenda obliterandaque Dei veritate consequuti sunt, ut in lucem emergere, nisi ab illorum mendaciis vindicata, nequeat. Interim quid egregii isti & excubitores, & pastores? Gladium conspiciunt, non cervicibus impendentem, sed jugulis prope admotum. Oves cernunt, non luporum insidiis appetitas, sed dentibus correptas & mutilatas. Securi tamen, ut in media pace, torpent: nisi quod suo capiti privatim timentes, abjecta publicæ salutis cura, de seipsis plus satis sunt solliciti. Istam quidem inertiamne an perfidiam potius vocem, dubito: si impune sibi futuram confidunt, meras sibi fabulas esse quicquid Dominus aut promittit, aut minatur, ex eo testatum faciunt. Quod enim per Ezechielem Dominus edixit se populi sanguinem è speculatoris manu reposciturum, qui quum imminentem gladium videret, clangore tubæ non indicavit, in quem magis proprie competere, quam in seipsos respondebunt? Nempe si ea lege, Ecclesiæ excubiis impositi sunt custodes, qui neque nocte, neque die quiescant: non minus sanguinaria est eorum taciturnitas, qua populi salus malitiose proditur, quam ipse hostium furor, quo inermes & indefensi opprimuntur. Jure ergo ex eorum manibus sanguis reposcitur, quo non minus, quam hostium gladii, aspersæ, fœdatæque sunt. Quod aliud hominum genus certius, quam seipsos, causabuntur, illa Christi sententia, qua pastorem cum severissime objurgat, & mercenarium contumeliose appellat, cui *Joan. 10. vers. 12.* negat curæ esse oves, qui dum venientem prospicit lupum, & jamjam instantem, in fugam, relicto grege, sese proripit? Quod si nunquam id à Domino

pro-

pronunciatum esset, propriam illis conscientiam judicem fero: pastorem, qui vel minimas insidias noctu senserit: nisi expergefactus mox accurrat, nonne ignaviæ accusabunt? Eum vero, qui perfossis stabuli parietibus, confractoque ostio, pauperculum gregem omnibus ventorum, imbrium, hostium, luporum insidiis expositum obnoxiumque reliquerit, quantæ socordiæ condemnabunt? Quid ille? cujus sub aspectu media in luce oves atrociter laniantur, ipso ad lupos abigendos ne digitum quidem commovente? Quo satis digno elogio insigniri poterit isthæc tam flagitiosa perfidia? qua supplicii gravitate digne pro merito mulctari? Posthac si justam & suæ speculationis, & pastoritiæ curæ rationem reddere volent, videant hoc in primis, sine quo nihil efficiunt, ad fidem suam approbandam, nibil sibi esse reliqui, ubi rei sanguinis merito arguuntur, à quo se mundos esse improbissime mentiuntur, nisi cum Paulo vere ac serio affirmare queant, se nequaquam subterfugisse, quominus publice privatimque unumquemque admonendo, omnem Dei voluntatem enarrarent: præsertim ubi circumventam Satanæ artibus Ecclesiam, gravius periclitari senserint. Quas in partes tanta solertia incubuisse sanctum illum Apostolum videmus, ut sæpius coram monnisse suos non contentus, eadem quoque monita scriptis ab-
Philip. 3. sens, ac è vinculis repeteret: observarent canes, observarent pravos operarios, observarent concisionem, quæ impiis contentionibus veram Ecclesiæ unitatem discinderet.

Quid quod non connivendo tantum, ac indulgendo miseræ ac perditæ plebeculæ cæcitatem fovent: sed errorum superstitionumque omnium administros ei se præbent? Etenim huic teterrimo flagitio quotusquisque ipsorum inficiando erit, quin primo statim ingressu pessimo errore plebem imbuat, dum ipsa spectante, & ad stuporem usque attenta, stolidis exorcismis aquam incantat, mille postea infandis superstitionibus servituram? Quin è suggestu rursum ad altare prodeat? sacrificium illud abominandis blasphemiis refertum aut peragat, aut se peragere simulet? ad exècrabilis idoli venerationem, populum & exemplo suo & nutu invitet? Quin dira illa auricularium confessionum carnificina misellos ipsemet excruciet? vanis satisfactionibus, commentitiisque absolutionibus deludat? quin fabulosas purgatorii nænias quæ tantum secum vehunt perniciosæ impietatis, solenni prece stabiliat? Neque vero recipi debet, quod objectare subinde solent: His superstitionum morbis non alia melius ratione purgari hominum animos posse, quam si molliter initio ac paulo indulgentius attrectentur, donec ferendis mali remediis assueverint, & quodammodo sint confirmati. Itaque, nisi quis moderationem adhibeat, quæ eorum teneritudini nonnihil concedat, exorituras sine ullo profectu graves offensiones, odiumque adversus Dei veritatem acerbius exarsurum. Id sane nemo est qui non libenter illis consulat, nedum permittat: quin doctrinam omnem suam sic temperent, ut rationem semper habeant tantæ imbecillitatis, quanta nunc populum fere laborare constat: quin præteritis interdum minutis rebus, apprime necessaria urgeant: quin emendandis majoribus delictis insistentes, ad exiguos quosdam nævos pro tempore conniveant: denique lacte ac melle pascant, qui nondum solido cibo sunt idonei. Sed enim illorum vicissim fuerit, primum dare operam, ne suæ ipsorum imbecillitati prætextum magis captent, quam rationem ineant sustinendæ eorum infirmitatis, quibus confirmandis studere debênt. Deinde non ea dissimulare, quibus stantibus emergere Christus cum Euangelii sui luce prorsus nequeat: tum non ea indulgentia ignorantiam ferre, qua magis ac magis indurescat, sed qua paulatim dissuatur: quando momento uno rescindi commode non potest. Postremo veritatis prædicationem sic moderari, ne perniciosis rursum mendaciis ipsam contaminent. Quid autem clarius est, quam sinistra illa sua prudentia non aliud quærere, nisi ut sibi duntaxat sapiant? Si nullo discrimine libere docendi potestas facta illis esset, satis appareret, quam infirmitatem curæ habent. Et si verum esset, aliqua ipsos populi sollicitudine tangi, quod quidem vanissimum est: quis tamen illis largiatur, ut horrenda impietatis exempla sub oculis suis perpetrari dissimulanter ferant? Quis unquam Apostolorum, Deum unum annunciavit, qui non aperta voce deos omnes Gentium, dæmonia esse clamaret? Quis de puro Dei cultu concionatus aliquando est, qui non à vanis deorum superstitionibus longissime abstraheret? Quis sitam in Christo salutem docuit, qui non ab idolorum fiducia prorsus averteret? Quis cum mendacio veritatem, lucem cum tenebris, Euangelium cum execratione, Christum cum Belial, eadem copula colligavit? Isti vero deorum myriades, idolorum plaustra, superstitiones plusquam magicas æquo animo se tolerare causantur, quo indoctam rudemque plebeculam, sine offensione, ad veri cognitionem adducant. Salutis fiduciam, quæ à Christo pendere tota debuerat, huc atque illuc tantisper divagari non ægre patiuntur, dum eminus raptimque inspecto Christo, populus toto pectore, si libuerit, ad ipsum applicet. Atque isthæc erant prima exordia, quibus Ecclesiam inchoare: prima fundamenta, quæ ad exædificandam jacere debuerant. Quare, hæc tolerantia, in rebus minime tolerandis nihil simile habet cum lacte illo, quo imbecilles adhuc Corinthios Paulus nutriebat. Illo enim, qui sunt adhuc in Christo pueri, utcunque pro suo modulo ad pietatem imbuuntur: hac, universa religio dissipatur. Illo pedetentim ignorantia diluitur: hac in pervicaciam coalescit. Illo nutriuntur ad cælestem vitam animæ: hac enecantur. Verum inepte facio, qui in re expeditissima, & quæ verbo uno absolvi potest, diutius commoror. Siquidem cum nemo audiendum dixerit, qui ad salutem rebus extremis afferendam missus, quo melius procedat sua opera, prima salutis initia in longum tempus differre se dicat: præsertim ubi palam sit illius mora, omnia pessum ire, ne cujus postea ope instaurari queant. Porro, ad refellendam eorum tergiversationem, illud quoque accedit, quod omnibus prope errorum pestibus quibus repurgandam Ecclesiam susceperunt, eam inficiunt. Quid enim aliud est, pro mortuis apud Deum intercedere, quam pestilenti Purgatorii opinione inquinare hominum mentes? Quid, audita peccatorum enumeratione, junctaque satisfactione, absolutos dimittere: nisi quibus involuti sunt laqueis, fortius adhuc ipsos constringere? Quid vero, ut alia multa omittamus, Missaticum sacrificium peragere, nisi uno simul exitio & populum dare, & ipsam quoque religionem? Perinde acsi chirurgus, ad comparandam homini incolumitatem, ipsum ante juguler: aut si medicus stomachum salubri potione refecturus, toxico primum imbuat. O moderatores, quibus & Dei verbum, & hominum animas, sine modo, sine ratione, sine delectu contaminare, obscurare, perturbare, disjicere, extinguere satius est, quam cuticulæ jactura, præscriptam à Deo simplicitatem tenere! Ejus ergo populi ut fidi probique Pastores censeantur postulabunt, quem non modo libidini prostituunt impiorum, sed ipsi flagitiose circumscribunt? Conciones illas nescio quales, fastuose nobis obtrudent, ad quas talibus procemiis auditores comparant: quas talibus demum catastrophis claudunt atque terminant? Imo qua fronte verbum jam in suî defen-

defensionem facere audebunt, quos detestabilis idololatriæ, & non unius sacrilegii auctores esse constat? Taceo reliquum anni tempus, quo procul à suis Ecclesiis absentes, per vicarios suos, furacissimos prædones, rapinas, direptiones, populationes, latrocinia omne genus exercent, quibus enumerandis, volumen unum non sufficeret. Et sunt adeò prodigiosa nomina, quibus expilationes illas suas prætexunt, ut non nisi ab illis, paucisque captiosis pragmaticis, intelligantur. Atque ut viscos illos, & tot furandi artes dissimulemus, quo tamen jure præripiunt, quod Pastorum alimentis destinatum erat? Quum enim reddenda erit Principi Pastorum ratio, quomodo expensum ille sceleratis latronibus feret, quod probis sanctisque Pastoribus in laboris stipendium cedere voluit? Scilicet non cogitant, jam olim ab ipso ea de re pronunciatum esse: ubi canes somnolentos tam severe objurgat, qui quum muti sint, & ad latrandum ignavi, saturitatem tamen nesciunt.

Enimvero majus mihi certamen cum reliqua sacerdotum turba (atque ut ipsis quidem videtur) multo difficilius restat. Nam quorum sacerdotia non ea sunt conditione, ut Ecclesiis pastorum nomine ipsi præsideant (quo è genere sunt prodigia illa nominum Abbatiæ, Prioratus, Præbendæ, Capellaniæ, Decanatus item, Præposituræ, Thesaurariæ, aliique infiniti, ut vocant, personatus) nulla ratione sibi videntur impediri, quominus & teneant illa, & eorum proventus, ceu justo patrimonio, in quos visum fuerit sumptus abutuntur. Sed de proventu mox: nunc tantum ejusmodi pedicis an illis se implicare liceat, consideremus. Audio quid pro se dicant Abbates, siqui sunt qui à verbo Dei non alieni videri velint: præsentem rerum statum sibi non minus, quam optimo cuique improbari: atque ut totam monasticem, quam scatere omni impietate norunt, abominationi habent, ita eam se minime fovere. Neque vero per se stare, quo minus pereat ac dejiciatur: si res in sua potestate sita foret, ejus animi specimen se edituros. Quod autem fructus è paludibus illis provenientes colligunt, non tamen ideo se in illarum cœno provolvere, sed oblatam à Domino benedictionem non spernere: hac interim conscientia securos, quod nullius flagitii, vel auctores sunt, vel fautores. Hæc si serio prædicarent, an ejus quam detestari se aiunt, impietatis principes haberi paterentur? Ac non magis eam sic toto animo aversarentur, ut à minima etiam participatione penitus se dimoverent? Quid autem est Abbas, nisi monasticæ superstitionis præses atque assertor? Proinde non video, cur vimperari monachismus debeat, ut non prima voce impetatur ille, qui monasterii administrationem non secus ac rem sanctam recipit: nisi forte annuendum ei ducimus, qui damnata piratica, archipiratam laudet. Quid? Annon, quæcunque in fœtidis illis fornicibus peraguntur sacrilegia, auspiciis ductuque Abbatum perpetrantur? Et quis jam illis displicere credet, quæ nomine nutuque eorum geruntur? Quis specimen expectet, unde sibi improbari declarent, quæ quanta possunt, approbatione confirmant? Jam quod otiosam sibi, & sine onere dignitatem obtigisse putant, in eo quidem, opinione falluntur. Quis enim dubitet, eorum unumquemque Pastorem in suo collegio debere præstare, cui regendo Abbas est constitutus? Neque enim alia conditione cooptantur in eum locum, nisi ut pastoritia sollicitudine defungantur: & illi, dum munus ineunt, idipsum sacramento confirmant. Si è vulgo quispiam de Abbatis officio interrogetur, extemplo respondebit, monachis esse illum moderatorem positum: qui pura doctrina, sanctisque moribus, toti collegio præeat, rudes instituendos curet, delinquentes castiget, errantes in viam reducat. Hæc quum in triviis, tam diserte de eorum munere differantur, quam frivole mentiuntur, nihil ad se pertinere, qualis sit monachorum vita? neque sua quicquam referre, quam sit aut probe composita, aut perdite effrenata? Ut autem id totum de hominum judicio eludant: quia tamen fidos se fore Pastores, solennibus verbis declararunt, sua certe promissione obstringuntur. Eorum ergo curam longe à se rejiciunt, quos in fidem custodiamque suam, Deum atque homines prius attestati, susceperunt? Ubi reverentia, qua nomen suum usurpari Dominus imperavit? Ubi jurisjurandi religio, nulli non Barbariæ sacrosancta? Ubi promissorum veritas, pars humanitatis potissima? Porcos sibi commissos alunt, quorum explendi sunt ventres, non animi excolendi. Sed homines Deus creavit, quos oportet à belluina illa, in quam degenerarunt, feritate, ad humanam mansuetudinem, optima disciplina revocari. At durior est barbaries, quam quæ doctrina emolliendam se præbeat. Cur ergo provincia non se protinus abdicant, cui se impares esse agnoscunt?

Hactenus, quæ propria quodammodo Abbatum erant, persequuti sumus: nunc quæ habent communia cum reliqua illa, quam nuper recensuimus, colluvie, uno, ut dicitur, fasce; simul complectamur. Quoniam autem singulas flagitiorum species, quæ nefandis istis omnibus sacerdotiis perpetuo cohærent, seorsum excutere, & ordine explicare, prope immensum fuerit: mihi satis erit ostendisse, nullum penitus ex universo numero teneri posse, quod non abominandis duobus sacrilegiis constet: quo pretio nullam omnino felicitatem redimere pectus Christianum sustineat. Vulgare inter eos proverbium est, propter officium beneficio se frui, & honori suo semper esse annexum onus. Quanquam autem oneris varia sunt genera, hoc tamen omnibus perpetuum inest, ut Missariis sacrificiis, velut satisfactione persoluta, mortuorum animæ à peccatis suis expientur. Hoc, inquam, onere utcunque defungi necesse est eorum unumquemque, qui sacras illas opes participant. Nulla est tam opulenta Abbatia, nulla rursum Capellania usque eo tenuis, quæ non ea lege devincta sit. Nec interest, ipsine per se, an conducta vicarii opera, sanctum illud munus exequantur. Siquidem non defuturos suspicor, qui ad miseram hanc excusationem se conferent: quod inquinamentis illis ad sordidos sacrificulos ablegatis, opes ipsi possideant nullo scelere profanatas. Sed quid inde porro aliud consequentur, nisi ut dum culpa una purgare se moliuntur, duplicem nequitiam prodant? Cedo, quod scelerate perpetratum iri conspiciunt, ab eo religiose manus abstinent: perpetrandum tamen interim diligenter curant. Quibus jam obsecro culpa facinoris adscribetur, nisi quibus auctoribus admissum fuerit? Quum vero jussu auctoritateque sua ad maleficium impellant, quorum ministerio abutuntur, annon alterum quoque crimen hic se profert? Si quis hominem à se interemptum ideo negaret, quod non sua manu, sed conducto à se sicario cæsus esset, à quo nostrûm non conspueretur? Nempe qui sua confessione bis se accusaret: & quod cædis auctor fuerit, & quod alterum malis artibus corruptum, in sceleris societatem traxerit. Quid autem ab illo dissimile isti faciunt, qui & contumeliam Deo irrogandam procurant, & ad id audendum, alios pretio corrumpunt? At non eos, inquiunt, corrumpimus, qui venales ad patrandam quamvis impietatem prostant. Perinde acsi homicida ille minime ab se corruptum defenderet, quo ad maleficium administro usus fuerit, quia gladiator antea fuisset, latrociniis assuefactus. Itaque quemadmodum ille, dum latronem exercitatione acuit, ejus audaciam confirmat: ita isti quos novis subinde sacrilegiis exercent, eos ad nequitiam magis ac magis in dies obdurant. Sed hac parte propius instare animus non est: neque verbum fecissem, nisi sua me improbitate coëgissent, dum in re adeo perspicua fucum tamen nescio quem

facere

facere conantur. Nihil, inquam, eos ultra lacesso, modo inter nos istud constet, quod nullo cavillo declinare jam possunt: neminem eorum esse, qui gemina illa, quam nuper commemoravi, impietate non sit inquinatus. Nemo est enim, qui non de Missariis sacris peragendis sceleratum commercium incat: nemo qui non commentitiis satisfactionibus, quas pro mortuorum redemptione Satan excogitavit, pretium statuat. Si per Missam, Christi sacerdotium, quod æternum esse oportet, abrogatur: si sacrificium, quo semel omnia delicta expiavit, aboletur: si sanguis ejus, cujus munditie abluimur omnes, conspuitur: si tota redemptio, morte ejus acquisita, dissipatur: si Cœna, qua nobis mortis suæ memoriam commendavit, profanatur: si Dei majestas, erecto in ejus locum idolo, dejicitur: viderint qui faciendis Missis sumptus suppeditant, qua satis speciosa ratione purgare se possint, quo minus istorum omnium rei agantur, quibus occasionem scientes ac volentes præbent. Si denique nullum à Missa blasphemiæ genus abest, quo Dei Christique gloria possit obscurari, viderint quoties sacrificulum ad altare mittunt, an non triumphum apparent, quo totum Christi regnum à Satana traducatur? In hunc modum si Christum cum sua cruce ludibrio habere, & prostituere homini Christiano nefas non est, nihil erit quod non liceat. Imo vero mille potius mortes oppetendæ, quam tale probrum sacrosancto Christi nomini, nostra culpa, aliquando inuratur. Quis enim eo intercessore confidat, quem suo sacerdotio, hoc est intercedendi munere, quotidie spoliet? Quis æternam sui sanctificationem reponat in una Christi oblatione, quam suppositis aliis assidue inducit ac obliterat? Quis suarum sordium ablutionem speret à Christi sanguine, quem porcis conculcandum projicit? Quis spem beatæ vitæ ex Christi morte concipiat, cujus fructum alio ut transferat, eam tota sua virtute enervat? Quis se Christi participatione, extra quam non nisi mors est, vivere cogitet, qui sacram ejus communicationis tesseram disrumpit? Quam conscientiæ securitatem ad Dei tribunal afferat ille, qui ejus gloriam, quam illibatam sibi uni servari poscit, ad idolum traductam procuret? Atqui in eo corde, cui sint illa omnia ablata, quæ vel fidei vel pietatis scintilla restare potest? Illas præterea satisfactiones dum mercantur, quibus à cruciatu solvantur mortuorum animæ, mirum nisi probe intelligunt, quam flagitiosa in Christum perfidia sese obstringant. Quotquot enim animarum salutem pretio nundinantur, eos veram illam ac unicam, quæ non auro aut argento, sed pretioso Christi sanguine constitit, redemptionem abnegare, certo certius est. Jam neminem fore existimo, cui quidem in aliqua frontis particula pudor hæreat, qui conscientiæ innocentiam in tenendis profanis illis sacerdotiis testari ausit: quorum quæ purissima videntur, tantum execrabilis nequitiæ secum trahunt.

Nunc ad te, ô vir eximie, aliosque in universum omnes, qui in Papæ regno locum aliquem beneficii nomine obtinent, orationem meam refero. Quicquid proventus annuatim inde ad vos redit, qua conscientia usurpare audeatis, quæro. Si in cancellis vestratium judiciorum hæc disputatio versaretur: scio ad obtinendum satis superque esse, allegari annorum præscriptionem: verum si hujusce rei cognitio ad bonos viros deferatur, qui justum potius & æquum, quam annorum numerum expendant: quo titulo, amabo, vestram possessionem defendetis? Fingamus vero apud Dei tribunal hanc causam agitari, quando & ad illius cognitionem proprie pertinet, nec inter homines melior reperiri potest, aut justior arbiter. Facultates, quantum intelligo, quadrifariam partitas habetis. Nam partim decimis, partim annuis aut agrorum aut vectigalium pensionibus, partim blandis captionibus (quas vos extraordinarias oblationes) partim violentis exactionibus (quas spiritualia jura nuncupatis) constant. Decimas quia Lex Mosaica Levitis attribuebat, ad vos (Leviticum scilicet genus) optima ratione nunc esse translatas dicitis. De his ergo primo loco disserendum. Quanquam supervacuum, ac prope ridiculum arbitror, anxiam de jure decimarum tecum disputationem instituere, qui non ignoras successionem istam cupidorum hominum calliditate, vafre quidem, sed nulla probabili causa excogitatam. Nam quod ex Apostolo citant, translato sacerdotio, Legis translationem necessario sequutam: id quam infirmum sit & evanidum, ostendere piget. Ad Christum sane transiit Aaronis sacerdotium, cujus beneficio non certus rasorum numerus, sed universa sine exceptione fidelium natio in regale sacerdotium assumpta fuit. Quid hoc ad nescioquos pseudo-Levitas? quibus ne postrema quidem subsellia in Dei populo concedimus. Quod si in Levitarum vices subierunt, eadem qua ipsi fuerunt conditione: cur præter decimas tot possessiones absorbere, tantam undique rerum varietatem corradere, sibi permittunt? Ea enim lege hujusmodi portio Levitis assignabatur, ne pedem terræ præter domicilium possiderent. Cur vini usum tam benigne ac liberaliter sibi indulgent, quod Levitis gustare non licebat? Facessant ergo nugæ istæ: quas tametsi refutatione indignas ducebam, quia tamen video imperitis fumos offundere: verbo uno attingere necesse habui. Equidem si quibus ordo iste approbetur, ut quemadmodum apud Israëlitas decimis alebantur Levitæ, ita in populo etiam Christiano decimæ colligantur, quæ in alimenta Pastorum conferantur, & pauperum, nihil reclamo: quin potius eorum sententiæ meum quoque calculum addo: quandoquidem alicunde certe desumi, quod ad sustentandos Ecclesiarum ministros impendatur, necesse est. Nec expedire mihi videtur, quod æquissime constitutum fuerit, sine causa innovari: modo ne jus illud Leviticum falso prætendatur, & Ecclesiastici Pastoris stipendium, non decimarum fertilitate, sed Apostoli præscripto definiatur, ut sit necessariis vitæ subsidiis contentus. Cæterum quum in hos usus destinantur decimæ, simul arcentur, velut positis repagulis, omnes isti pigri ventres, qui se illis nunc soli referciunt, ne segetis spicam, aut pullum unum attingant. Ut nunc autem res habent, decimas nullo neque divino, neque humano jure sibi debitas extorquendo, improbissimo furto, in alienas fortunas invadunt. In jure annuarum pensionum describendo, hoc est (nisi fallor) [illegible], omnes donationis titulo vobis obvenisse, quam Jurisconsulti ob causam vocant: ut Missæ sacrilegio, aliisque incantatoriis precibus, ex illo Utopiensi purgatorii carcere, mortuorum animas eliceretis. Sic enim in Papæ schola instituti homines fuerunt, ut delictorum conscientia trepidis, hac demum conditione spes obtinendæ veniæ proponeretur: si vel pœnam nihilominus Dei severitati exolverent, vel satisfactione redimerent. Supplicii exactio, purgatoriæ flammæ ardore torreri fuit: satisfactio, in monachorum ac sacerdotum ventres ingurgitare, quod eorum judicio ad delicti compensationem satis foret. En quibus natæ exordiis, quibus deinde incrementis progressæ huc usque sint vestræ possessiones: quo pervenisse hodie videmus: ut nulla sit prorsus terræ uncia, quam non acceptam purgatorio referre debeatis. Nunc te coram Deo appello vir mihi amicissime, aliosque qui à verbi Dei puritate non abhorrent, quorum ex animis discussus est inanis ille purgatorii fumus: quum probe intelligatis, quascunque

Jos. 14. vers. 3. & alibi.

Levit. 10. vers. 9.

teneatis

teneti possessiones, non alia lege vobis fuisse transscriptas à suis dominis, nisi ut à purgatorii cruciatu vestra intercessione solverentur (parum dico) nisi ut abominandæ ipsorum impietati à vobis satisfieret: justamne possidendi rationem vobis constare ducitis? Sane leges civiles (quum nihil voluntati magis adversum sit quam error) donatorem, qui vel errore deceptus, vel fraude circumscriptus fuerit, absolvunt. Donationes autem istas solo errore niti, bona etiam ex parte impostura non carere scitis. Iisdem legibus, quæ illicitam conditionem habet donatio, Irrita esse pronunciatur. Nulla est istarum donationum, quæ horribili Dei blasphemia non vos obstringat. At nihili ducendæ sunt ejusmodi leges. Quid autem vobis permisit alienas copias vestro arbitrio obtinere, quæ dum ascripta lege vobis ceduntur, nisi illa intercedente vestra non fiunt? Jus enim istud pactorum, quæ mutuam habent obligationem pervulgatum est ac cuivis cognitum: ut agere ex pacto non possit, nec fructum ullum percipere, nisi qui defunctus promisso fuerit. Itaque aut aliena usurpatis, aut ea conditione vestra sunt, quam in se receperunt, quorum per manus vobis sunt tradita. Quod si flagitia hæc illis pacisci fas non fuit, vobis in pacti societatem succedere qui liceat, considerate. Itaque nisi accensa purgatorii flamma, calere hac parte culina vestra non potest: quo extincto, tantundem remittatur oportet. Nam hominum quidem oculis præstigias, quibus ludificentur, offundere promptum est: ad Dei autem tribunal ubi causa vestra vocata fuerit, quemadmodum certe olim vocabitur, solo furti prædæque titulo prætexta corruet. Quæ autem donariorum & anathematum nomine templis oblata in crumenas vestras recidunt (quod tertium fecimus vestrarum opum genus) sic anathemate referta sunt omnia, ut ad ipsum contactum vos non exhorrescere valde miter. Quibus idolis, quanta cum Dei contumelia, qua superstitione offerantur, vobis clam non est. Quo tamen hæc quasi vobis dicata devoretis, vos talium sacrorum mystas & antistites profiteri nihil pudet. O Roma (ut uno verbo radicem omnium malorum, avaritiam complectar) quot alioqui non male nata ingenia corrumpis? pessima tua educatione corrupta, magis ac magis nequitia depravas, ita depravata perdis? Tantane cæcitate percussos esse homines, ut quum è manibus offerentium suscipiant consecrata idolis donaria, quæ talium superstitionum antistitibus sint destinata, tota idololatriæ participatione illigari se non cogitent? Si tantus Domini fu-
Jos. 7:1. ror in Israëlitas exarsit, ob clanculariam anathematis expilationem: quam impunitatem expectant, qui ad deglutiendas execrationis plenas oblationes, idolorum sacrificiis præesse non verentur? Sequuntur jam exactiones, quæ jura spiritualia vobis auctoribus censentur: quæ ab oblationibus voluntariis eo differunt, quod illis quidem fraudulente populus circumscribitur, his autem hostiliter venatur. Ac tui quidem ordinis homines, quorum latrociniis patet latior campus, opimiores prædas agunt (sic enim inter suos distinxit Romanus archipirata, ut quo quisque gradu propius ad eum accedit, eo licentius prædetur) æque tamen immaniter depopulantur alii omnes, quod suæ rapacitati putant attributum. Itaque obsignator ille rapinarum tuarum annulus, copiosiore multo præda quotannis te onerat, quam minutum aliquem parœcum sua in corradendo converrendoque strenuitas: nihilo tamen minus diræ ac sanguinariæ sunt illius vexationes, quibus plebem ille suam pro suo modo exercet ac fatigat. Porro quantum quisque accipit, tanto se peculatu obligat. O nunquam satis detestatas opes, quamlibet insana hodie multorum cupiditate (quæ est seculi nostri perversitas) furiose expetantur! in quibus nummus nullus est non furto, aut sacrilegio, aut latrocinio pollutus. Illisne placide fruentur, ac se beabunt Christiani? Scilicet, si tanti sunt, ut earum causa spe æternæ hæreditatis nosmetipsos abdicare debeamus: quam sane neque fures, neque rapaces unquam consequentur. Sed operæpretium est audire speciosam quorundam exceptionem. Sunt enim qui se pulcherrime excusatos putent, quod has utcunque partas facultates, non turpiter, nec libidinose dilapident: sed partim in moderatos vitæ usus conferant, partim vero decidant sublevandæ pauperum egestati. Quasi vero ista satis ad furem prædonemve purgandum, defensio valeat, si suam domi parsimoniam & frugalitatem approbarit: aut accepta sit Domino benignitas, qua furtorum reliquias egenis impartimur. Qui frangere quidem esurienti panem ju- Jesa. 58.
ber, sed nostrum: qui jubet elargiri pauperibus, sed vers. 7.
de nostra substantia. Contra vero, vehementi inter- Prov. 3:9.
dicto canis mercedem sibi vetat offerri: quo sym- Deut. 23.
bolo immundam & scelere quæsitam quamvis oblationem, abominationi sibi esse designat. adeo ve-
rum est quod scripsit ille, eum qui è pauperis sub- Eccles. 34.
stantia sacrificium offert, non secus æstimari coram vers. 23.
Domino, quam qui filium in patris conspectu mactat. Tu vero, tuique similes, quorum turpitudini sub hoc quidem inani & perfluo integumento locus est, quid obtenderis? Jam vobiscum summo jure, hoc est, Dei verbo non disceptabo: sed quid, si jus ipsum Canonicum (cujus beneficio vivitis) repetundarum vos etiam damnet? ac litem non multo minoris quam pro nostra postulatione æstimet? Velitis, nolitis, fateri hoc convenit, nihil hic à vobis usurpandum, quam quod ipsis canonibus defertur. Atqui non adeo Spartacum vestrum depuduit, quin feriis suis sanctionibus hoc saltem Hieronymi verbulum insereret: Bona clericorum, bona pauperum esse, quibus ultra exigua frugique alimenta siquis abutitur, eum pauperibus furari. Immanis autem illa profusio, quæ domi vestræ visitur, quid cum hac regula simile habet? Injuriam, scio, vobis à me fieri clamabitis, omnes pseudo-evangelici Præsules, qui sub jugum, piis omnibus excutiendum, indigne vos adigam. Mihi vero hic de vestra aut libertate, aut servitute non est institutus sermo: sed quemadmodum in agri jure dignoscendo, non qualem habeat dominum, sed quo ipsum jure leges regionis esse definierint, quæritur: ita seposita vestri mentione, quæ in Papæ ditione sacerdotia, non nisi illius permissu, ac secundum ejus leges obtinetis, fundum suum sequi dico: hac inquam lege teneri vos dico, nequid plus è sacerdotiis in rem vestram convertatis, quam per Papisticos canones vobis conceditur. Quorum vinculis adstringi si vos piget, illis ne vos ultro implicetis. Sed quid in hac re evincenda anxie laboro? quandoquidem eos, quorum liberalitate locupletes estis, nihil dubium est non ideo detractas hæredibus proprias opes vobis tam plena manu fuisse elargitos, ut regiis lautitiis instrumentum ministrarent: sed vestræ fidei commisisse, quæ bonis viris cum pauperibus communes forent. Itaque non tam earum vos dominos, quam œconomos instituerunt. Si extremum est perfidiæ genus in deposito fidem fallere, vobis sane ignoscendum nullo modo est, qui adeo insigni improbitate pauperibus præcipitis, quod apud vos depositum in hoc fuerat, ut in eorum manus perveniret.

Huic malo alterum quoque proximum est: quod eam personam non potestis sustinere, quin multa offensionum semina variis modis spargatis. Ut istud unum satis causæ sit homini Christiano, quo centum simul sacerdotiis, quamlibet opimis & splendidis, se protinus abdicet. Nemo enim fere piorum est, qui non isto exemplo magnopere perturbetur. Qui paulo sunt adhuc imbecilliores, hac dubitatione percelluntur, jocone an serio, malitiosene an sincere adversus Papistas contendamus: dum nostræ partis homines, Papæ stipendiarios simul vident. Alii dubitare

bitare malunt, sitne res licita, à qua viros, quos ipsi non malos existimant, nequaquam abhorrere vident. Quidam etiam animosiores ad imitandum accenduntur. Plerique totam fabulæ ac ludibrio religionem vobis esse, merito persuasum habent. Christi autem adversarii, quibus non calumniis sanctum Dei Euangelium proscindunt? quibus non loedoriis Christi servos subsannant? quos non triumphos agunt? Quid dicam? Perquam pauci sunt, qui non ad vitæ vestræ lapidem, aut hoc, aut illo modo impingant. Qualis hic (malum) est stupor: ad omnia proborum æque ac pravorum hominum judicia nec tantillum commoveri? præsertim ubi per vestram ignominiam, sannasque illas ac scommata, quibus cæca vestra cupiditas jure optimo perstringitur, ipsam quoque Dei majestatem illudi, sacrum ejus Euangelium maledictis lacerari, venerandam ejus religionem conculcari intelligitis? Si sanæ mentis guttula (ut ita dicam) in vobis resedisset, ac non illa vos nescio quæ rabies corpore & animo penitus transversos egisset, primo statim limine vos Dominus admonebat, ne ad hoc lethale præcipitium, gradum jaceretis. Quibus enim primordiis estis auspicati? An non in Papæ nomen ac verba juræ totum illud cornutum Episcoporum, Abbatum, ac Priorum pecus: dum Romanæ sedi obsequentes, studiososque dignitatis illius vindices sacramento adacti, se pollicentur? Minorum autem classium sacrificuli, an non etiam ipsi, sua quadam juramenti forma, sanctæ matris Ecclesiæ obsequio devoventur? Hujusmodi auspicia quem faustiorem eventum portendere valent? Imo quam nullis ambagibus infelicem exitum minantur? Quare, vestram hebetudinem minus jam mirari incipio: qua haud dubie vindicari tantus ille Dei contemptus merebatur. Qua tamen excusatione culpæ partem nonnulli deprecentur, prætereundum non est. Nam etsi ingenue fatentur, reprehensione se oon penitus carere, minori tamen publico malo Ecclesiis se præesse dictitant, quam si deteriores illis præsiderent (quales sunt jurati Christi hostes) qui Euangelii ruinam ex professo machinantur. At si hæc ratio recipitur, cur non speluncas occupamus? itinera obsidemus? in insidiis excubamus, eo animo, ne viatores, ut efferati isti solent latrones, violemus, sed spoliatos dimittamus? Sic enim mitioribus latrociniis mundus infestaretur. Enimvero boni viri est, non improborum hominum subire vices, quo mala quadam tenus moderetur: sed cum improbis, ac cum ipsa etiam improbitate acerrimum bellum gerere: quo suo conatu si parum proficit, suum tamen officium sic præstiterit. Quod illi satius esse debet, quam delicto uno mille flagitiis occurrere. Fures itaque excipiendis prædis, latrones hominibus jugulandis sinamus esse intentos: nos vero, si Christiani sumus, in omnem puritatem, innocentiam, sanctitatem vocatos meminerimus.

Si tantum exhortatione mea profectum est, ut te ad dandas Domino manus, affectumque tuum illius imperio penitus subjiciendum compararis: non dubito, quin jam in me respicias, mecumque deliberes, qua ratione in meliorem viam recipere te queas. Ego vero, quanquam opportunitate præsenti ad aliquid pro Christi gloria fortiter animoseque gerendum uti te malim, nisi quid tamen melius potes, exeundum tibi primo quoque die eccenfeo. Te enim quoquo modo ex hac palude evolvi præstat, quam diutius illic hærendo, & in illius gurgite profundius in dies defigi, & cœno magis magisque conspurcari. Satius illud quidem & longe optabilius, ne tantam illustrandæ Domini gloriæ occasionem è manibus amittas: quando ea est rerum agendarum penes te facultas, quæ si tota in Dei obsequia optima fide impendatur, multum momenti ad promovendum Euangelium afferre possit. Et nostrarum est partium, non ignavia torporeque nostro, admittere, ut hoc genus opportunitates è Dei manu nobis oblatæ, infructuosæ pereant. Sed enim si præstando veri fidique Pastoris officio oullo modo idoneum te vides, hoc secundum est, male tibi assignatum munus ut deponas potius, quam indigne ac perfidiose administres. Cedendo enim, Episcopum te non esse saltem declarabis: cujus personam nunc sustines, & functionem profiteris. Equidem si aut Ecclesiæ Christianum in morem utcunque compositæ, legitimo ritu præfectus esses, aut etiam plebem istic haberes, tua sedulitate Christo acquisitam, cujus oculi in te ceu Ducem ac Pastorem converterentur, nunquam concederem, ut abjecta temere non dubia Domini vocatione, libertatem tibi sumeres alio, quo ferret animus, demigrandi. Christianis enim (quos in sua vocatione perstare decet) aliena est desultoria ista levitas. Sed ab hac minime recta vivendi via, in quam te Satana, non Domino, vocante, contulisti, quo minus pedem referas, quid te impediat non video. Omnino sane, aut tibi, quod ab Episcopo requiri audis, præstandum est: aut sedes Episcopi deserenda. Flebiles illas vestras querimonias novi: quibus siquis ad indulgendam vobis veniam non permoveatur, eum non hominem esse judicatis. Quid? Ergone fortunis omnibus exuti, hinc nos velut è præsentaneo incendio proripiemus? Quid autem fiet miseris nobis? Scilicet ut qui tranquille ac placide in nostro habitamus, vagi ac palantes in alienas concedamus, nobisque incognitas terras? Quorum largitate vivunt plurimi, precariam pene vitam aliorum beneficio agitemus? Qui deliciis assuevimus, non sine dignitate, tenuiter, aspere, contumeliose victitemus? Quibus nunc otiosis seritur ac metitur, atrum ex jure hesterno panem, ut ille inquit, sudore nostro manibusque partum voremus? Verum adeo speciosis querelis uno verbo respondeo. Ergo Christiani ne sitis. Christiano enim hæc manet necessitas, ut si furabatur, furari jam desinat: sed manuum labore potius, & suæ, & fratrum inopiæ succurrat. Grave quidem, non secus atque abjecta sui cura, subsidiis præsentis vitæ omnibus exuere se ac nudare: sed multo gravius haberi debet, tot maleficiorum conscientiam sustinere, cujus flagellis exagitari te, cujus aculeis perpetuo lancinari (si tamen Deum vivere, atque alteram quandam in ejus Regno vitam fore putas) necesse est. Durum & istud quoque est, fateor: natale solum, ubi & amœnissime & honorifice accipiaris, aliena regione, in qua futurus sis abjectus hospes, exilii specie vertere: sed multo etiamnum durius, quoquo te vertas, judicium hoc circumferre. Quod ne dubium nobis foret, Dominus per suum præconem jampridem promulgavit: sic enim apud Zachariam legimus: O Pastor inanis, derelinquens Zach. 11. vers. 17.
gregem! Gladius super brachium ejus, & super oculum dextrum ejus. Brachium ejus ariditate siccabitur, & oculus dexter ejus obscurabitur. Quanquam hic etiam mirificum artificem Dominum experiuntur fideles, qui rem hominum judicio tam acerbam, paupertatem dico, suavem illis, verbi sui condimento, gratiosamque reddit. Non quod asperitatem prorsus nullam gustu percipiant: sed quia, illa condimenti suavitate temperatam, non nimis ægre, quin nec sine eximia jucunditate ferunt. Quod si tamen alterutrum eligendum tibi sit, ut vel calamitosam probitatem secteris, vel calamitatem nequitia effugias: cur non sanctam ac dignam vocatione tua vitam potius in miseriis agas, meliori expectatione fretus, quam momentaneam nescio quam mollitiem, Dei indignatione, & æter-

Oo næ mor-

na mortis ultione redimas? Ita est sane: si ad illam populo Dei promissam hæreditatem serio aspiras, Mosen te vitæ ducem sequi oportet: qui ejurato *Hebr. 11. vers. 25.* Pharaonis genere, satius sibi esse cum Dei populo affligi duxit, quam temporariam habere peccati fruitionem: pluris Christi opprobrium, quam omnes Ægyptiorum divitias æstimans. Nam ut ille simul & nepos vocari Pharaonis, & inter Abrahæ filios censeri non potuit: nec Dei benedictionem, una cum Ægyptiis opibus possidere: ita vanissima spe teipsum lactas, si locum tibi in Dei populo esse confidis, dum in Antichristi castris manes: si & cæleste regnum cum Dei Filio, & cum scelestis latronibus furta ac rapinas participare te simul posse speras. Quare, nec illa solenni vobis deprecatione magnopere moveor, nisi multa humanæ imbecillitatis vitia, qualis scilicet in piorum carne semper residet, toleramus: (ut in hominibus nihil est perfectum) nos Christianum neminem posthac relicturos. Quin neque penes nos mansurum Christianorum nomen, nisi cum venia vita nostra expendatur. Hoc autem vestrum delictum, si quod nominari aliud potest, ejusmodi esse cui merito sit ignoscendum. Nostram illam communem omnium imbecillitatem scimus sane, & hanc veniam petimusque, damusque vicissim: ne propterea quod interdum titubamus ac labimur (quod perfectissimo cuique sæpius quam optandum fuerit, accidit) Christiani tamen inter nos haberi desinamus. Sed non alia lege, nisi qui sic claudicat, vacillat, ac decidit, viam nihilominus Domini sequatur: neque vero claudicatione sic impediatur, quin enitatur contra, incedendique difficultatem eluctari strenue contendat: utcunque vacillando trepidet, nunquam deficiat animo: collapsus, etiam in pedes se recipiat: nulla denique remora sic tardetur, quin intentis in Dei regnum oculis, cœptum iter persequatur. Eos, inquam, cum suis delictis & lapsibus fraterna benignitate complectimur, eos fratrum in numero retinemus, eos in sinu nostro fovemus, quos vita Christiane instituta, toto animo adspirare ad Dei Regnum apparet. Etsi ne pios quidem sic cum suis vitiis ferimus, ut ea palpando ac blandiendo nutriamus: sed quos Dominus servos suos agnoscit, è nostro consortio non abjicimus. In te vero quid prorsus simile? cujus vita nec Christianam ullam vocationem præ se fert, & toto cursu à via Domini aversa est? Proinde quamdiu pauperum sanguinem furtis ac direptionibus exuges, quem postea luxuriose profundas: quamdiu locum Pastoris ad perdendas, nequissima perfidia, oves occupabis: quamdiu in eo eris hominum grege, quos latrones & sanguinarios Ecclesiæ suæ prædones Christus appellat: de te, ut voles, æstimabis: mihi certe nec vir bonus eris, nec Christianus. Vale.

DE VITANDIS SUPERSTITIONIBUS

Quæ cum sincera fidei confessione pugnant,

UNA CUM

EXCUSATIONE

AD

PSEUDONICODEMOS.

PHILIPPI MELANCHTHONIS,
MARTINI BUCERI,
PETRI MARTYRIS } Responsa de eadem re.

CALVINI ultimum responsum cum appendicibus.

Quibus accessit responsum Pastorum Tigurinæ Ecclesiæ.

Multi sæpe de me quærunt, qualiter se gerere debeant inter Papistas, ubi Deum pure adorare illis non licet: quin potius coguntur multis ceremoniis uti, quæ adversus Christi doctrinam pugnant, ac superstitionibus plenæ sunt. Ad hanc quæstionem non esset difficilis responsio, si cum animis suis prorsus constitutum haberent, sine ulla repugnantia sequi, quod Dominus ostendit. Verum, fit nescio quomodo, ut major pars hominum, postquam displicere hoc vel illud Deo cognovit, sibi nihilominus permittat quod Deus prohibet. Atque adeo in hac ipsa causa plus centum animadverti, sententiam meam non secus rogare, ac Balaam consilium à Deo petebat, quum venire cuperet ad regem Balach. Siquidem jam noverat profectionem illam Deo improbari: neque tamen desinebat petere, ut sibi concederetur. Similiter isti, quum jam propemodum convicti sint in suis ipsorum conscientiis nefas esse prosternere se coram idolis, sciscitantur tamen quidnam agere debeant: non quo subjiciant affectus suos Deo, & verbo ejus acquiescentes, sed potius ut frenum illis laxetur: atque, ut accepta responsione quæ ipsorum voto respondeat, malo suo per vanam adulationem indormiant. Denique, sicut dicit Ezechiel, Pulvinaria quærunt ad sopiendas suas conscientias, sibique persuaderi volunt quod vivant, quum sint in morte. Quia tamen est officii nostri, sincerum veritati testimonium reddere, dissimulare mihi, aut subterfugere integrum non est, quin sensum meum de rebus cognitu utilibus exponam: præsertim quum id à me postulatur. Verum, quoniam inde manat tota difficultas, quod magis vulgo spectamus qualiter retineamus hominum gratiam quam qualiter nos Deo approbemus: monitum volo fidelem unumquemque, & hortor per Christi nomen, ut vim propriis affectibus afferat, quo se tradat in obsequium Domino. Molestum est se conjicere & omnes suas fortunas in discrimen, mundum in se provocare, probris & infamiæ se exponere, cedere patria, & in alienam regionem profugere, ubi carendum sit iis commodis, quæ in patria suppetebant. Hæc vera esse fateor: verum, quid primum discendum est in schola Christi, nisi ut renunciemus nobis? Quod si qui tam sint imbecillo animo, ut statuere protinus nequeant, quid sibi agendum sit: peto tamen ne sibi adulentur, ne sub-

ne subterfugia quærant, sub quibus frustra se occultent. Sic enim agendo, rationes supputant sine hospite, ut habet proverbium: nam sic tergiversando non evadunt judicium Dei. Quin potius videmus hoc initium quasi primum ruinæ gradum fuisse iis, qui se à Dei gratia alienarunt: nempe, quod quum viderent sibi non esse tutum profiteri coram hominibus, se Christi esse servos rite ipsum colendo, justi & inculpati censeri volebant, quum se multis idololatriis pollucrent. Deinde, quum viderent, ne hoc quidem modo, suspicionem omnem se posse vitare, defungi se tamen officio suo putabant, utcunque fidem suam occultam continerent, nec verbo uno eam testarentur: nisi forte cum amicis in secretiore loco inclusi. Interim, taciti patiebantur veritatem Dei conculcari, & quantumvis graves Christo contumeliæ fierent, non modo non se opponebant, sed potius præ se ferebant quendam consensum: nihil aliud propositum habentes, nisi ut ne quod pietatis suæ signum darent, unde Christiani agnoscerentur. Sed quid tandem huic hominum generi contigit, qui carnis prudentia, hoc est malo astu, Deo & mundo illudere volebant? Dominus ipsos in horribiles tenebras passus est ruere, ac luce veritatis, qua donati fuerant, eos privavit. Ad extremum, eos possedit Satan, ac incitavit adversus Ecclesiam, ut in eam ipsam doctrinam, quam ex Deo esse cognoverant, furiose sævirent. Merito sane. Æquum est enim eos, qui veritatem Dei in mendacium vertunt, quo se in sua iniquitate absolvant, talem sentire vindictam. Quamobrem, etiamsi nos infirmitas nostra impediat, quo minus officium nostrum impleamus: demus potius Domino gloriam, miseriam nostram fatendo, quam ut tergiversando, quæramus inanes prætextus, quibus bis damnemur. Exempla enim iræ Domini, nos admonere debent, ut in ejus timore ambulemus.

Quid ergo agendum est? Principio, ne nostrum officium proprio commodo metiamur: sic enim nunquam perveniremus ad veritatem. Deinde, ne habeamus omnino rationem nostri: ut quod carni nostræ expedit, quæramus. Tertio, ne adhibeamus rationem nostram in consilium, ut à periculis omnibus & molestiis nos eximamus, sed pendeamus toti potius à Dei providentia: nec dubitemus quin satis sit potens ad nos inter mille mortes conservandos, quoties eousque venire oportuerit. Sic agendo, nequaquam longa consultatione opus habebimus, nec diu disputandum erit in utramque partem, numquid cum molestia, cum jactura bonorum, cum vitæ periculo, debeamus Deo parere: num incurrere debeamus in hominum offensionem, quo illius voluntati obsequamur: sed contenti ejus mandato, sequemur prompto animo, ac sine hæsitatione, tanquam certum iter, quod ostendet, exitum illi commendantes. Hæc sola ratio est bene in hoc negotio nos gerendi. Referam insigne exemplum, quod apud Augustinum extat. Quum damnatus capite Cyprianus esset, quia nollet idolis immolare, ac jam ad supplicii locum adductus esset: rogatus fuit, ut vitæ suæ vellet parcere. Adeoque ipse judex eum servare cupiens admonebat, ut apud se cogitaret. Ipse autem breviter respondit: In re tam sancta non esse consultationi locum. Mortem habebat præsentem ante oculos: sed quia habebat fixum in animo, parendum esse mandato Domini, hæc cogitatio omni perplexitate ipsum liberat. Itaque non obstupefactus fuit, non alternavit dubius: tantum abest, ut flexus fuerit: sed perstitit invictus, in eo quod semel conceperat. Nempe, quicquid à Deo statutum est, fixum esse debere apud nos, nec deliberationi hominum esse subjectum. Præclara sententia, & quæ memoriæ nostræ insculpta esse debet: ne diabolica audacia deliberemus nobiscum, an debeamus obedire Deo nec ne: acsi correctores essemus voluntatis ejus. Quod si nobis istud sinimus, ut deflectentes ab ejus verbo, audiamus nosipsos, certo nobis imminet maledictio, quæ denunciatur per Prophetam adversus omnes, *Jesa. 30.*
qui consilia ineunt, & non ex Spiritu Dei: ordiuntur telam, & non ex ore ejus. *& 31.*

Nunc videndum est, num sic Deus voluntatem suam patefecerit in præsenti causa, ut quisquis verbo ejus acquiescere volet, sciat quid rectum sit. Hac quæstione soluta, si quis responsare pergat, litiget adversus Dominum: & periculum faciat, numquid superior in hac lite futurus sit adversus tam validam partem, & malam causam defendens.

Primum nobis succurrat, Christum primo scholæ suæ ingressu, omnibus occinere hoc carmen: Quemcunque puduerit mei coram hominibus, pudebit & *Luc. 9.*
me illius coram Patre meo & sanctis Angelis. Videmus non satis esse Domino, si quis eum intus in arcano cordis agnoscat: sed ipsum severe exigere, ut externa quoque professione ostendamus apud homines, nos ipsius esse discipulos. Nec vero alia lege in regnum suum nos admittit: & optima quidem ratione. Nec enim fallit Pauli sententia: *vers. 26.* *Rom. 10.*
Sicut corde creditur ad justitiam, ita ore fieri confessionem ad salutem. *vers. 10.* Quibus verbis significat non esse veram fidem coram Deo, quin confessionem coram hominibus pariat. In summa, Dominus ad confessionem nominis sui vocat omnes. Quicunque se hinc subducit, alium magistrum quærat. Rogabit hic quispiam, numquid omnes in publicum prodire oporteat. Id ego non requiro. Nam quum specialis sit vocatio, publicum docendi munus, minime necesse est à singulis usurpari: ac ne conveniret quidem. Proinde non injungo, ut suggestum omnes conscendant ad fidem suam profitendam, vel in compitis eam ut promulgent: sed enim ut quisque pro vocatione sua ad dandam Deo gloriam se comparet. Porro, quoniam Dominus neque tempus, neque locum præfixit, nec modum quo usque progredi nos velit, ego etiam non possum certam in his legem præfigere. Verum, se quisque fideliter impendat ad id præstandum, prout occasio & facultas dabitur: cogitans semper in quo vitæ genere versetur, & quid sibi datum sit à Domino. Quia vero fere adeo socordes & pigri sumus, nisi subinde stimulemur ad officium, memorabiles illas sententias in animis semper impressas geramus, quæ jubent nos paratos esse ad reddendam omnibus rationem spei quæ in nobis est, & quemcunque nostrûm arrepta proximi manu, debere sanctis exhortationibus adducere, quos possumus ad Dominum: nam passim talem in nobis zelum propagandi regni Dei, tale salutis fratrum studium requirit Scriptura, ut velit nos toto conatu ad id eniti, nervosque omnes intendere. Sed quia certa regula non extat quæ doceat quo usque: superest ut à Domino petamus omnes prudentiam, ut sciamus quidnam expediat. Deinde, ut quisque pro facultate sibi data, pro gradu intelligentiæ, vias omnes tentet, ac occasiones quærat utriusque præstandi. Quicquid sit: imitatio Christi sit nobis semper pro scopo. De ipso autem scriptum est. Zelus domus tuæ comedit me. *Psal. 69. vers. 10.* Quo indicatur, tanto flagrasse ardore desiderii, ad conservandam Dei Ecclesiam, ut nunquam conquieverit, quin perpetuo in hoc opus incumberet. *Joan 2. vers. 17.* Rursum audiamus quid de iis Spiritus pronunciet, qui Christi nomen confiteri ausi non sunt, postquam in ipsum crediderant. Nempe, quod magis dilexerint gloriam hominum, quam gloriam Dei. Nonne hæc misera & nimium perversa est optio, ut homines Deo præferantur? Cavendum ergo, ne incidamus in hujusmodi condemnationem.

Sed aliud est, quod tractare nunc instituimus. Nempe, an Christianus recte edoctus in Evangelio, possit citra Dei offensam, dum inter Papistas habitat, illorum moribus se accommodare: hoc est, num Missæ interesse possit, & reliquis ceremoniis communicare, quæ illic sunt in usu. Atque ut ansam præcidamus omnibus cavillis, non quærimus an dissimulare malum sit: sed an simulare aliquid & præ se ferre, contra veritatem liceat, nec ne. Dissimulatio committitur, occultando quod quis in animo habet. Simulatio ultra procedit: fingit enim quod non est. Denique, quod est mentiri verbo, id est facto simulare. Jam ut hanc quæstionem definiamus, notandum est, sicut duplex honor Deo debetur, nempe spiritualis cultus, qui in corde situs est, & adoratio exterior: ita rursum duas esse species idololatriæ. Prior est, quum homo prava opinione polluit ac pervertit spiritualem Dei cultum. Altera, quum honorem soli Deo debitum, quavis de causa, vel ad creaturam transfert, vel ad imaginem. Incipiamus ergo ab ea obligatione, qua sumus obstricti Deo, ut rite ipsum colamus. Quæritur, satisne sit Deum ab unoquoque clam agnosci, & intus in corde illi dari gloriam. Atqui plus quiddam à nobis requirit, quum præcipit ut nomen suum gestemus tam in corpore nostro, quam in spiritu, & rationem addit, quia utrumque suum est. Quod si hoc non esset præceptum, est tamen evidentissima ratio, quæ id nos doceat: nam quum sacro Christi sanguine redemptum sit corpus: quam absurdum esset coram idolo prostitui! Quum templum sit Spiritus sancti: quam indignum est pollui tali sacrilegio! Quum destinatum sit ad beatam immortalitatem & societatem gloriæ Dei: minime convenit tam fœda macula conspurcari. Discamus ergo, sicuti anima sacra est Deo, ita corpus ejus honori esse dicatum. Paulus, dum invehitur in scortationem, hoc argumento utitur: Quum corpora nostra membra sint Christi, numquid fas est fieri membra meretricis? Eadem ratione dicere possumus: Quum corpora nostra membra sint Christi, rescindemusne ipsa ex ejus communione, & idolorum cultu profanabimus? Proinde, Dominus, quum de servis suis loquitur, hac nota eos insignit: quod non flexerint genu coram Baal, nec osculati sint manum ejus. Poterat quidem dicere, non esse prava superstitione corruptos, aut non habere Baal pro Deo: verum, exprimere volens, non satis id esse, nominatim dicit, ne externo quidem gestu cultum ipsos exhibere idolo. Hac descriptione annon admonet nos quoque, à tali pollutione esse cavendum, si ex ejus populo esse velimus? Idipsum etiam per Jesaiam docet: Vivo ego, inquit, mihi flectetur omne genu: & omnis lingua jurabit mihi. Quibus verbis indicat, se non aliter rite coli à nobis, nisi externo quoque gestu & corpore, sicut anima, ipsum adoremus. Si quis autem contra, se coram imagine prosternat: annon ita ejus majestati derogatur? Quid volumus amplius? Nonne disertis verbis
Exod. 20. vers. 5. Levit. 26. vers. 1. probibet Lex, ne quo honore idola prosequamur? Verbum enim quo illic Dominus utitur, non tantum pravam superstitionem notat, sed impiam profanationem gloriæ Dei, quemcunque in finem spectet.

Est igitur frivola cavillatio, & quæ nihil quam peccatum auget: causari Deum solo animo esse contentum. Videmus enim hoc falsum esse. Similiter causari, idololatriam ex superstitione manare: atque ita non posse perpetrari nisi ex animo. Utcunque enim quispiam apud se idolum rideat, si tamen honorem illi se habere simulat, jam reus est translatæ in creaturam Dei gloriæ. Verum, ut omne cavillum tollat: quid est quod possit quispiam hic obtendere? Negabit se peccare: quia malo non sit animo. Dicet se Deum viventem intus ex corde colere, quicquid alii faciant. Dicet hoc sibi non esse ignotum: abominationem esse, si quis preces suas ad idolum convertat, si quis inde auxilium expectet, si quis illud revereatur. Se ergo Deum precari: utcunque facie ad imaginem conversus oret. Hoc colore olim tentabant effugere Corinthii, quum hoc ipsum vitium reprehenderet in ipsis Paulus. Phratrias enim, quæ *1 Cor. 8. vers. 1.* in idolorum honorem celebrabantur, frequentabant cum aliis: & solennibus epulis intererant. Idne agebant superstitione? Nequaquam: nam Paulus tanquam ex eorum persona, hanc excusationem adducit: Scimus idolum nihil esse: quicquid de eo opinentur homines. Scimus unum esse Deum, & unum Dominum Jesum Christum. Sed an id satisfaciebat Paulo? Quin potius è converso clamat, hoc totum nihil esse, quum exemplo suo infirmos inducant ad colenda idola. Annon infirmus, qui te videt, inquit, cogitat idolum te habere in honore? Ergo commovetur tuo exemplo, ut idolo honorem deferat. Tu quidem sanam intelligentiam in corde reconditam habes. Sed an convenit, eum pro quo Christus mortuus est, propter scientiam tuam perire? Hac responsione, nonne prætextus omnes rejicit, quibus se plurimi hodie obtegere conantur? Asperius etiamnum paulo post loquitur, quum addit: Sicut qui sacrificiis Dei communicant, participes sunt veræ consecrationis: ita, qui se vitiosis & pollutis sacrificiis permiscent, inde profanari. Nugæ sunt, inquit, si quis obtendat, imaginem nihil esse & nihil posse: nam quum impii diabolo sacrificent, quicunque se in tali actione cum ipsis miscet, diabolo se adjungit. Atqui, nemo potest simul particeps esse mensæ Domini, & mensæ dæmoniorum. Nemo bibere simul potest calicem Domini, & calicem dæmoniorum. Quicunque alterum eligit, alteri renunciat. Et sane, si hoc legitimum esset effugium, temere ac stulte fecissent socii Danielis, in mortem se exponendo. Nonne sic poterant inter se pacisci? Alii quidem statuam adorabunt, sed nos mentibus in cælum erectis, Deum viventem adorabimus. Interea, ut evadamus periculum, erimus inter alios, & simulabimus nos agere quod ipsi agent. An talis cavillatio eos absolvere coram Deo poterat? Nullus puto hoc dicere audebit. Quid ergo nobis volumus? Accusabimusne eos zeli inconsiderati, ut se conjicere in fornacem ardentem maluerint, quam simulare quidpiam, quod honori Dei derogaret? Atqui, Spiritus sanctus eos commendat in hac constantia. Objiciet quispiam, non omnes adeo robustos esse. Sed quid tum? nam exemplum eorum nobis ad imitationem proponitur.

Ut ad quærendas vitiis nostris latebras ingeniosi sumus, quidam idoneam solutionem habere se putant, quum respondent: Hæc quæ diximus, omnia locum habere in Gentium superstitionibus, ideoque ad ætatem nostram trahi non debere: nam Gentiles, inquiunt, peccabant, non tantum pravas ceremonias usurpando, sed etiam comminiscendo falsos deos. Itaque non esse mirum dicunt, si Dominus eorum ritus tantopere execratur. Sed Papistarum superstitiones longe diversam rationem habere putant: nam utcunque vitiatus sit apud illos cultus Dei, non aliud tamen intendunt, quam Deum adorare. Hoc igitur discrimine se armant, quod illis non videtur tam grave malum esse idololatriæ, quæ nomen Dei præ se ferat, quam si qua hoc colore careat. Ego autem ex adverso respondeo: Simulatque mundus Deum colere aggreditur perverso & illicito ritu, jam idolum adorare, qualicunque fuco impietatem suam pingat. Quicunque ergo superstitiones erigunt à Deo damnatas, frustra adsciscunt hanc defensionem, se in animo habere, Deum colere: nam quum Deus talem cultum neque ratum habeat, neque probet: diabolo, non

ipsi

Rom. 1. vers. 23. ipsi exhibetur. Qua ratione dicit Paulus, eos qui verterunt gloriam Dei in imaginem corruptibilem, creaturæ non Creatori serviisse. Verum, ut clarius pateat, quam infirma sit hæc defensio, sumamus exempla ex Scripturis, quæ præsenti causæ conveniant. Serpens æneus non temere hominum libidine fabricatus erat: sed Dei mandato: nec symbolum modo erat beneficii divini, sed Sacramentum, quod Christum figuraret. Posterior ætas illo abuti cœpit ad idololatriam: neque tamen carebat hic abusus specioso prætextu nominis Dei. Nunc scire velim, si quispiam tunc Serpentem se adorare finxisset, quo se accommodaret superstitioni populi: an esset excusandus? Neminem fore puto, qui condemnare dubitet. Vitulus aureus, quem fudit Aaron, annon in hoc factus erat à populo, ut Deum viventem repræsentaret? Nam quum edictum promulgasset Aaron, ut convenirent ad diem festum æterni Dei: id sine controversia ab omnibus receptum fuit. Ceremonia igitur erat in honorem Dei erecta. Sed quum perversa foret, ac pugnaret cum veritate, Deus idololatriam esse pronunciat. Si quis ergo simulasset se consentire, & prætexuisset Dei titulum, fuissetne ideo innoxius? Quis non eum protinus condemnet? Cur ergo in simili causa nolumus culpam agnoscere? Tantundem habendum est de vitulis,
1 Reg. 12. vers. 28. quos Jeroboam erexit: neque enim profitebatur, se novum Deum velle inducere: quin potius præ se ferebat se adhærere Deo viventi. Et sane non aliud spectabat, nisi ut obviaret periculo defectionis, statumque regni sui hoc modo conservaret. Idololatria nihilominus erat: quia ritum instituebat alienum à verbo Domini, & ejus mandato contrarium. Si quis illic immolasset, non ex corde, sed tantum in gratiam regis, fuissetne extra culpam? Et, ne simus longiores, legimusne quempiam ex servis Dei illic unquam adorasse? Quin potius legimus Deum fortiter hoc vetuisse per suos Prophetas, tanquam scelus execrandum. Ut finem faciam: respondeant mihi, fueritne templum Samaritanum Jovi dicatum, aut Marti? Scimus consecratum fuisse Deo Israël. Licebatne propterea, cuiquam pio illic adorare? Fatentur omnes, gravissimum fuisse futurum crimen, si quis hoc fecisset. Quamobrem, secundum has rationes constituo, nihilo magis fas esse idololatria se implicare, quæ Dei nomine fucata sit, quam si aperta esset, quales fuerunt Gentilium.

Antequam ultra pergamus, quia jam ostendimus, idololatriam, etiamsi committatur sola simulatione, semper displicere Deo, accommodare hanc doctrinam ad tempus nostrum convenit. Si quis apud Turcas agat, dubium non est, quin facturus sit impie ac nefarie, si templum eorum ingressus, eorum superstitionibus communicet. Quod si quis tam sit impudens, ut hoc excusare ausit: ostendet eo ipso, se cor habere omni timore Dei vacuum. Hæc ratio est: Quemadmodum adoratio, quæ in Ecclesia fidelium Deo exhibetur, solennis professio est, qua restamur ipsum esse Deum nostrum, idque palam apud homines: ita qui se Turcis adjungit in solenni adoratione, Deum verum abnegat. Idolum enim Turcæ colunt Dei loco, quum eorum adoratio sit perversa & impia. Idem si simpliciter dicam de Papistis, durum merito & iniquum censeatur. Multa enim habemus inter nos communia. Et quamlibet magnum sit dissidium: multo tamen propius inter nos convenit, quam nobis conveniat cum Turcis: vel ob hoc solum, quod ab uno Christo utrique nominamur. Videndum est ergo, qualiter & quousque homini vere Christiano liceat cum ipsis communicare. De iis loquor, quibus revelavit Dominus, quantis abominationibus scateant Papisticæ Ecclesiæ. Quo magis perspicuum sit discrimen, notare convenit, eorum quibus cultus Dei apud Papistas constat, partem esse excogitatam adversus Dominum, & prorsus reclamare ejus verbo: partem vero alteram depravatam aut vitiatam fuisse posterorum abusu, utcunque ab initio origo mala non esset. Notandum præterea est, quasdam esse ceremonias, quæ nullo modo excusari possunt, quin apertam idololatriam contineant. Alias vero stultas quidem esse & ineptas: sed quæ hominem non contaminent, nisi in illis observandis accedat prava opinio. Tertio, notandum est, quædam esse illic impie præcepta, quæ servari tamen ab homine sine offensa queant. Alia autem esse, quæ servari nec possint ullo modo, nec debeant. Operæpretium non est, minutatim singulas species excutere. Eas enim attigisse sufficit: ne quis putet me adeo austerum esse aut præcisi rigoris, ut velim in totum interdicere homini Christiano, sine ulla exceptione, ne se Papistis ulla in ceremonia aut observatione accommodet: neque enim mihi quicquam damnare propositum est, nisi plane malum, & palam vitiosum. Porro, quia hoc non potest liquido comprehendi, nisi exemplis, rem ipsam, qualis est, ante oculos ponamus. Quotidie celebratur Missa. Qui præ aliis religiosi videri volunt, illuc accedunt. Hoccine excusari potest? Qui mediocriter in Euangelio profecit, non ignorat actionem illam abominabile sacrilegium esse. Amabo, potestne quisquam se coram idolo prosternere, & eo consilio, ut omnes putent eum id facere ex animo, quin graviter in eo delinquat? Si nullum in ea re delictum est, quid fiet hac sententia Spiritus: ubi vetat ne communicemus operibus infructuosis tenebrarum, sed magis redarguamus? Video opus impium & Deo exosum. Intro me ingero, fingo me ratum illud habere. Postea, quasi perfricta fronte, negabo me peccasse. Quid hoc aliud est, quam jactare cum impiis, de quibus David loquitur, Faciamus quicquid libuerit: Deus non videt? Sed obtendunt, se non esse auctores actionis. Sibi ergo non esse imputandum id, quod non possent corrigere. Respondeo: Me nihil aliud reprehendere in ipsis, nisi quod non abstinent ab eo, quod malum esse noverunt: quin potius eo se implicando contaminant. Et sane non magno negotio os illis in hac parte obstruetur.

In Missa parochiali, multis videtur aliquanto plus esse coloris. Tametsi enim multas illic corruptiones fatentur esse, quas improbent, quia tamen, eorum opinione, mnemosynon est Cœnæ Domini, eam se ita accipere excusant: proinde, quando illuc accedunt, eo se animo & consilio venire, ut mortis Domini recordentur. Itaue pro nostro arbitrio res transformabimus, ut vocemus tenebras lucem? Obsecro, quid simile habet Sacramentum à Domino institutum, cum hac farragine ex variis fæcibus composita? Principio quod Missam imaginantur Papistæ sacrificium esse quod Deo reconciliet non tantum vivos, sed etiam mortuos: an id pro nihilo ducunt? An hoc etiam nihili reputant, quod Canon, qui tanquam præcipuum Missæ caput est, refertus est execrandis blasphemiis? quod illic pro mortuis, qui purgatorio igne torquentur, preces fiunt, quas scimus omnino esse superstitiosas? Si nihil aliud esset mali præter diabolicum hoc figmentum, quod putant illic Christum offerri Deo, ut tali opere expientur peccata vivorum & mortuorum, nonne jam id abnegare est Christi mortem? quæ in nihilum redigitur, nisi agnoscatur unicum & perpetuum sacrificium. Nonne etiam hoc modo profanatur sacra Domini Cœna? Duas istas pollutiones certum est nihilo magis posse à Missa separari, quam calorem ab igne. Quisquis illuc ad participandum accedit, potestne purus & mundus esse, tale opus perpetrando? Hunccine honorem Deo Patri nostro habemus? Hanccine gratiam rependimus Christo Redemptori: ut quum videamus talem utrique contumeliam irrogari, non modo non reclamemus, sed potius adjungamus nos

socios ad tantum nefas? Et quod pejus est, alios ut id faciant, inducimus nostro exemplo.

An non nimiæ impudentiæ est, excusare opus, quo Deus contumelia afficitur, & proximi impelluntur ad exitium? Sequitur deinde idololatria, quæ omnem impietatem superat: nempe, quum illic panis frustulum pro Deo adoretur: nec jam censeatur panis, sed Deus ipse. Si Cœna Domini rite illic administraretur, vera illic esset exhibiiio corporis & sanguinis Domini: sed non sequeretur propterea, aut substantiam panis mutatam esse in corpus, aut corpus sub pane inclusum latere: nam ad hoc instituta est Cœna, ut in cælum nos erigat, non ut detineat in visibilibus signis. Quanquam hæc disputatio hoc loco supervacua est. Quo enim jure pertinet hæc promissio ad Missam? Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Priusquam enim illic quicquam Dominus promittat, Sacramentum inter fideles distribui præcipit. Idne fit in Missa? Quin potius è converso, sacerdos, quasi privatum negotium, seorsum conficit, perinde ac si se, data opera, excommunicare à tota Ecclesia vellet. Putamusne, quum relicto Christi mandato, in contrarium tendimus, ipsum teneri obstrictum nobis: ut cum eo ludamus, tanquam cum puero, vel potius, ut eum, instar pilæ, huc illuc jactemus? Adjungit deinde alterum mandatum, ut mysterium hoc celebremus in memoriam sui, beneficium mortis suæ cum laude prædicantes. Qui hoc in Missa fieri possit, in qua nullum verbum intelligitur: sed insusurrantur omnia obscuro murmure & incognito? Præterea, sermonem ad nos convertit Dominus, quum signum panis porrigendo, corporis sui communionem nobis pollicetur. In Missa nihil est tale: sed sacerdos incantatorum, aut præstigiatorum more, super panem sufflat, ut cum arcano exorcismo incantet. Quanti hoc putamus valere? Denique, tantum abest, ut sit aliqua similitudo Cœnæ Papisticæ cum sacra Domini Cœna, ut dies à nocte non magis sit diversus. Quo igitur loco adorationem habebimus, quæ illic pani exhibetur? An non execrabilem idololatriam esse fatebimur? Atque adeo crassiorem, quam ulla unquam extiterit inter Gentiles. Nunc videamus, qua conscientia sistere se illuc ausit homo Christianus, ut se aliis conformet. Erigitur idolum in hunc finem, ut Dei loco adoretur, & invocetur: prosterno me in genua, me illud adorare profiteor: & reprehendi me non patiar? Quid hoc sibi vult? Ut nulla vox hominis audiatur: nonne opus auctorem satis accusat? Proinde, etiamsi parcant homines, Deus tamen non parcet. Si demus nihil aliud esse mali: non video tamen, quo prætextu tegere se possit fidelis, quin graviter in eo peccet. Nihilominus quidam omni se ratione destitui videntes, non desinunt tergiversari: hujus vel illius auctoritatem obtendere non cessant. Ille, inquiunt, non tantopere damnat. Sed quid prodest, adversus Deum, hominum auctoritatem opponere? Proprias ipsorum conscientias testes appello, an non ipsos convictos teneant.

Quid ergo proficiunt tantopere laborando, ut ab hominibus absolvantur, quando coram Dei judicio rei sunt? Verum, hoc est quod dixi ab initio, multos sciscitari, non ut quid rectum sit, teneant: sed ut responsionem eliciant voto suo congruentem. Deus autem, hoc modo, eorum hypocrisin ulciscitur, dum facit, ut inveniant quod quærunt, idque suo exitio. Verum quia malum latius patet, quam hactenus dixerim, quo clarius innotescat res tota, expendamus breviter, quid soleant facere fere omnes ad unum, qui inter Papistas versantur: loquor de optimis, qui pro carnis prudentia, de retinenda hominum gratia cogitant. Horum, inquam, unusquisque, non tantum die Dominico, ad aquæ benedictionem & Missam veniet, sed festis quoque diebus: quorum magna pars ex superstitione instituta est. Illic in honorem illius Sancti, vel illius Sanctæ, canetur Missa. Taceo quales multi sint Sanctorum. Fingamus omnes esse Apostolos, vel Prophetas. Canetur ergo Missa in honorem hominis mortui. Quid magis abominandum, quam ut sacra Domini Cœna ad talem abusum transferatur? Putamusne Deum passurum, ut tantæ pollutioni sit obnoxia? Deinde, quales illic precationes eduntur? Impiæ scilicet & blasphemiis refertæ. Qualis erit eorum excusatio, qui illis communicant? Sunt autem sicut dixi, fere omnes. Quotus enim quisque se excipiet? Si ego ipsis adulari velim, an non proditor ero veritatis? Jam vero, si uxor ducenda est: quum se fideles Deo & Ecclesiæ offerre debeant ad benedicendum conjugium, ibit ille, quisquis est, & multis histrionicis ineptiis ludet in Dei nomine. Postea, Missam sua pecunia redimet, pro conjugii sui benedictione. Obsecro, sacerdos, qui Missam vendit, nonne sacrilegus habendus est? Quid ergo sentiendum de eo qui emit? Spiritus pronunciat, uxorem bonam singulare esse Dei donum. Quo igitur tempore gratiæ agendæ essent Deo, petendumque precibus, ut perficiat quod incepit: tale sacrilegium perpetrando, nonne iram ejus provocamus? Scimus præterea, quo in honore haberi velit Deus conjugium: quantopere ejus sanctitatem commendet, dum illud cum unitate spirituali, quæ nobis est cum Christo, confert. Conjugium ergo, quod imago est tam sacræ unionis, polluemus, initium ejus facientes à mortis Christi abnegatione? Non cogitamus tam atrocem ejus ignominiam Deum graviter vindicaturum? Si inde nascatur proles: quum officium pii patris sit, filium suum ad Baptismum offerre, secundum puram institutionem Domini: contaminabit hic suos liberos multis perversis & profanis ceremoniis. Fateor quidem, non ideo intercidere vim Baptismi, quantum ad infantem: quando sacra Domini institutio nullis humanis additamentis aboleri potest: sed non propterea innoxius est pater, vitiosæ huic Baptismi administrationi consentiens. Omitto Judaicas superstitiones, quibus in mulieris purgatione utuntur. Venio ad familiæ disciplinam. Quotusquisque est, qui servos suos erudiri curet in timore Domini, secundum purum ejus verbum? An non potius vulgare est, ipsos negligere, patique, ut instar pecudum oberrent? Objiciunt, ingens subesse periculum. De periculo in præsentia sileamus. An hoc impedit, quominus fieri debeat? Estne rationi consentaneum, unumquemque nostrum domi suæ imperare: Deum vero illic contemni, atque etiam probro affici? Quem successum meretur ea domus, quæ Deum pro summo Domino non agnoscit? Quid de servis loquor? Quam pauci sunt, qui ausint uxores & liberos pure in doctrina pietatis instituere? Quia tamen in ea re peccatur magis, cessando ab officio, quam aliquid palam perpetrando adversus Dominum: hæc ego vitia ulterius nunc non persequar. Est enim præsentis instituti, ea reprehendere, in quibus apparet manifesta transgressio. Nemo nostrum est (de iis loquor, quos Euangelii luce dignatus est Dominus) qui non fateatur solennes exequias mortuorum quales fiunt in Papatu, adjunctis Missis, & aliis accessionibus: item Anniversaria, meras esse abominationes: quia & res sunt contra manifestum Dei verbum falso confictæ, & quia vim mortis Christi extenuant. Si quem aut ex cognatis, aut ex amicis, aut ex vicinis mori contingat: is qui se Christianum vocat, veniet una cum aliis ad funus prosequendum, Missis intererit, & simulabit cum aliis, mortui animam se velle redimere. Quo hic prætextu se teget, nisi sacco madido? ut fert proverbium. Quod si patris agantur exequiæ,

aut

aut matris, non tantum approbabis hæc sacrilegia, sed etiam sua pecunia redimet. Si sacerdos Missas vendendo, Judæ negotiationem imitatur, eritne innoxius, qui ejus operam ad id conducit? Prætereo reliquum anni tempus: tantum dicam de die Paschatis. Quid communiter tunc agunt, qui volunt haberi Christiani? Absque difficultate ad Missas accedunt, non tantum ut pareant tyrannidi Antichristi: sed ut blasphemiis omnibus consentiant, quas sacerdoti libuerit proferre, & tanquam subscribant consentiendo. Quemadmodum enim absolutionem confert sacerdos auctoritate sedis Apostolicæ, hoc est, idoli illius Romani, à quo non potest expectari, nisi exitium: ita qui adsunt, recipiunt tanquam salutarem. Obsecro, cui hoc rectum censebitur? Christianos sistere se, ac prosternere coram Antichristi vicario, ad petendam peccatorum remissionem, quæ à vero Euangelii ministro petenda erat? Injungit postea idem sacerdos poenitentiam. Qualem? Sæpius, ut demurmurentur salutationes Angelicæ coram imagine Crucifixi, ut emantur Missæ, aut reliqua ejus generis. Qua conditione, aut in quem finem? Ut iis tanquam compensationibus Deo satisfiat. Si probari hoc opus potest, non video quid in toto mundo reprehendi possit. Verum, ne simus æquo prolixiores, reputet apud se quisque, quot impiæ superstitiones triduo illo peragantur. Ab illis autem quotusquisque abstinet? Sunt forte nonnulli: sed numerus est perquam exiguus. Ubi homo Christianus tota vita in hoc luto defixus hæserit: extremus actus deterrimus est omnium: nempe, in morte. Tunc enim majore conatu diabolus ad impetendam ejus fidem nititur. Aderunt sacerdotes aut monachi Satanæ flabella: quibus etsi non acquiescet, tamen necesse habebit gestu saltem indicare aliquem consensum. Quali conscientiæ tormento æstuare debet, jam mox venturus ad tribunal judicis sui, quem confiteri non audet? Præsertim, quum hæc sententia ejus auribus insonet: Christum abnegaturum omnes, qui eum confessi non fuerint.

Hoc speculum proponere libuit, in quo unusquisque fidelium, qui inter Papistas degit, vitia sua agnoscat: & quam misera in conditione versetur. Comprehendi autem breviter: & multa silentio præterire malui, quam amplificare mala, quæ jam per se nimia sunt. Proinde, si quis præditus erit timore Domini, quum vitam suam recognoscet, & quot modis impingat: satis argumenti habebit ad se ultro damnandum, nec hiscere pro defensione audebit. Sed quoniam nonnullis satis est habere qualemcunque clypeum, quem opponant: excutienda sunt illis è manibus, quæ ad patrocinium suum arripere objecta solent. Exemplum Naaman Syri valde illis familiare est: qui quum professus esset se posthac sequuturum Deum Israël, petit tamen ab Elizeo, ut sibi cum Rege suo idoli templum ingredi liceret. Et quia solebat Rex, ejus

2 Reg. 5. vers. 18.

humero incumbere, veniam simul petiit, si una cum Rege corpus flecteret. Istud permissum est à Propheta. Quamobrem, similem fictionem licere sibi isti volunt. Sed prodeat unus ex eorum numero: ego ipsum ita conveniam: Amice, vehementer miror, quum in verbo Dei habeas viam universalem, latam & bene tritam, in qua non possis aberrare: quid est, cur in particulare hoc exemplum, tanquam in angustam semitam, & parum usitatam, declinare mavis, in qua facilis fit error? Cur ad quærenda diverticula, & rimas perspiciendas tam es acutus, & cæcutis in videnda porta? An nescis rem esse plenam periculo, particularia exempla sequi, sine alia probatione? Nam quibusdam aliquando permisit Dominus, tanquam privilegio singulari, quod omnibus in commune prohibuit: similiter quædam toleravit, quæ tamen non probabat. Non legimus hunc Naaman, de quo agitur, unquam fuisse circumcisum: neque credibile est. Hinc excusationem captabis, quo tibi à Baptismo abstinere liceat? Quid si excipiam adorationem Dei, & confessionem nominis ejus, ex fide manare? te ergo ad confitendam fidem eo magis astrictum esse quo plus intelligentiæ habes, quam ipse Naaman: quid contra asseres? Finge hoc tibi tantum à me responderi. Non mirum est, si cum tali permissione dimittitur Naaman à Propheta: quum exiguam tantum intelligentiæ scintillam haberet. Tu vero, qui ampliore intelligentiæ mensura præditus es, debesne ad hanc regulam exigere tuas actiones? Deus sophista non est neque sophisticis istis effugiis eluditur. Hoc responso audito, essesne coram Deo quietus? Verum, longe aliud habeo, quod istis nugatoribus respondeam. Dico eos perperam abuti Scriptura: & planum hoc faciam iis, qui volent rem expendere. Principio notandum est, præfectum regium, quamdiu in superstitione vixerat, magno apparatu sacrificare solitum fuisse: quum mediocres etiam homines hoc facerent. Quid autem pollicetur Naaman? Inter alia vovet, se posthac sacra non facturum, nisi uni Deo Israël. Id autem, quid aliud erat, quam publicam & omnibus notam professionem edere: unde mundus intelligeret, ipsum non esse amplius idololatram: acsi præeunte tubæ clangore enunciasset? Cui enim fuisset dubium ipsum diis valedixisse, quibus amplius non immolaret, quum ante fuisset perpetuo solitus? Præterea, mulos duos onerat terra Israëlis, in qua Deum viventem adoret: ne terræ profanæ contagione polluatur, si illic sacrificet. An non hic quoque habemus solennem professionem qua testatur omni hæsitatione sublata, se abhorrere à superstitionibus Syrorum? Sed postea veniam sibi concedi postulat, si templum Remon ingressus fuerit. Si hoc facit, ut adorationem idoli simulet: fateor hoc ipsis nonnihil suffragari. Verum, rem secus habere constat. Sic enim sonant verba: Si Rex dominus meus forte ingressus fuerit templum Remon, & super humerum meum innixus adoret: ego quoque similiter adorem, ne hoc imputet Dominus servo suo. Adorare hic, pro flectere, aut inclinare corpus accipitur. Cur nominatim hanc conditionem apponit? Si Rex humero meo incumbens adoret: nempe, ut significet inclinationem hanc, fore civile officium: ne Regem impediat. Ergo, quod corpus inflectebat, in eo nulla erat idololatriæ simulatio: sed civile obsequium, quod Regi exhibere consueverat. Quicunque ergo exemplo Naaman tueri se volet, primum se purget omni suspicione idololatriæ: & palam ostendat à superstitionibus se esse alienum. Postquam id testatum fecerit, ego nullam illi controversiam, aut litem movebo. Verum, nunc in tanto discriminis intervallo, quam ridiculum est, ipsos hoc operculum obtendere? Nam quod faciunt, huc spectat, ut videantur idololatriæ nomen dare. His tam frivolis cavillationibus, Deus satisfieri sibi non patitur.

Citant etiam quod habetur in Epistola, quæ inscribitur Jeremiæ: Quum videbitis portari deos aureos & argenteos, & Babylonios se incurvantes coram illis, dicite in cordibus vestris: Te oportet adorari, Domine. Verum, an auctor Epistolæ, quicunque sit, Israëlitas hortando ad dandam Deo gloriam, permittit ipsis genua coram idolis flectere? Quid illis prodest tam impudenter torquere hanc sententiam? Deinde, qui fiet, obsecro, ut qui externo gestu idolum adorat, dicat in corde suo, Deo deberi hunc honorem, nisi ut se damnet? Ego autem non exigo à fidelibus, ut quum à Papistis vident idola portari, eripiant illis ex manibus, aut lutum contra projiciant: Principum enim est officium, ejusmodi sordes repurgare. Tantum præcipio, ut ab eorum consortio se abstineant. Et quoniam iis non permittitur,

publice dare honorem Deo, intus id in corde suo faciant.

Exemplum Pauli quod obtendunt, paulo plus habet coloris. Revera tamen minus illis suffragatur, quam exemplum Naaman: quo tamen ipsos nihil juvari prius ostendimus. Paulus, inquiunt, quum
Actor. 18. sciret ceremonias Legis abrogatas, in gratiam gen-
vers. 18. tis suæ se totondit: ac purificationem vovit ex ritu
& 21:24. Legis. Si hoc licuit Paulo, putant nihilo magis sibi interdici debere, quominus Missas frequentent, & alia Papistarum sacra. Respondeo, ipsos Deo primum graviter contumeliosos esse, qui ceremoniam ab ipso institutam, cum abominanda idololatria conferant: deinde ipsi Paulo, quum eum gravant hac infamia. En quid consequantur, qui peccando justi haberi volunt. Rogo igitur, fueritne damnata verbo Dei ceremonia, qua usus est Paulus: an vero media adhuc fuerit, donec Euangelium clarius eluceret? Nemo est, qui non fateatur rem fuisse in libertate fidelium positam, pro eo tempore: nam simpliciter sacrificium laudis erat. Tonsura quidem, & purgatio, ex umbris Legis erant. Sed nihil absurdi est, si Christianus iis utatur ad ædificationem. Atque id est, quod alibi dicit Paulus: se Judæis, Judæum fuisse factum: Gentibus, Gentilem: ut ad Christum omnes adduceret. In Missa autem, quid est simile? Missam accipio etiam pro aliis ritibus, in quibus extat manifesta idololatria, aut saltem superstitio, quæ pugnet cum verbo Dei. Quam ergo præposterum est, quod tunc fecit Paulus, ad excusanda quæ plane vitiosa esse noverunt, obtendere? Si nihil differrent hæc duo, Tondere se, & Genua flectere coram idolo, facile illis concederem, Pauli exemplum sequi. Sed eodem loco habere res tam diversas, cælum terræ miscere est.

Quanquam longius etiamnum respicere convenit: nempe, ad consilium, vel finem operis. Nam si Paulus, pro retinenda hominum gratia, aut pro declinando vitæ periculo tali simulatione usus esset, primus deberet reprehendi: verum, scimus nihil aliud spectasse, nisi ut vitaret offendicula, & rudibus in ædificationem aliquid concederet. Audebuntne falsi isti æmulatores similem zelum profiteri? Atqui, conscientiæ testimonio refellentur. Hæc tamen quæstio nobis agitanda est, perinde acsi aliquid dubitationis haberet. Videre enim est, magnam eorum partem, qui in hominum gratiam impietatem simulant, hoc prætextu abuti: quod id totum faciant vitandæ offensionis causa. Principio, eos ad Dei tribunal revoco, & propriæ conscientiæ testimonium. Illic reperietur, nihil aliud esse ipsis propositum, nisi ut molestias vitent & pericula. Quid, amabo, lucri facimus, sic nobis contra veritatem adulando? Quid consequimur, mendaciis causam nostram tuendo? Vanas defensiones excudimus, quibus honorem nostrum tueamur apud homines: ne ambitione, aut avaritia duci videamur: interea conscientia nos convictos tenet, ac ipsi adversum nos sumus judices. Objiciet quispiam, me temere facere, qui in affectus cordis exquiram, quod solius Dei est. Respondeo, judicium meum subniti operibus, quæ ob oculos patent. Ne cum Deo ludamus. Nisi nos Impediret vel mortis timor, vel perdendæ auctoritatis suspicio, nisi nos implicitos tenerent fortunæ nostræ, nisi hominum gratia libertati nostræ obstaret: an è centum, vel etiam ex mille inveniretur unus, qui ita simularet, ut nunc faciunt omnes? Sed quia eo improbitatis proruptit mundus, ut tam petulanter Deo illudat: concedo illis quod postulant: bono animo hoc eos facere, neque ultra persequar illorum hypocrisin. Ad rem ipsam veniamus. Ne scandalo simus, inquiunt, cogimur nos attemperare Papisticis superstitionibus. Ut pateat, numquid hoc verum sit, sciendum est quid nomen Scandali significet. Quum eo Paulus utitur, eos scandalum dare intelligit, qui conscientiam infirmam turbant, quominus ad Christum veniat, vel ut ab eo alienetur. Quum ergo hoc argumentum tractat, de quo nunc agimus, jubet summa diligentia scandalum vitare. Sed qualiter? Cave, inquit, ne de carne 1 Cor. 8.
idolis immolata coram infirmo comedas: erit enim vers. 10.
hoc offendiculo. Si ratio quæritur: respondet, quia ejus conscientia in malum confirmabitur. Hanc enim carnem pollutam esse opinatur: & tamen inductus tuo exemplo, comedet. Ita illi præcipitii causa eris. Quod si se abstineat, torquebitur tamen apud se hac opinione: quod Dei contemptu hoc fieri abs te putabit. Atque hoc modo labefactabitur, vel despondebit animum: quia nondum bene stabilitus est in salutis doctrina. Videmus nunc, à quibus scandalis nos revocet Paulus: nempe, ne temeritate nostra occasionem præbeamus infirmo impingendi, aut deflectendi à recta via. Denique, scandalisamus eos, quos retardamus, vel impedimus, ne proficiant in Domino: quum illis potius adjutores esse debeamus, Similiter ad Romanos, postquam docuit, inhumanum esse, & charitati contrarium, molestiam exhibere infirmis, propterea quod quibuslibet cibis vesci non audeant: eosque non esse importune vexandos, ut festinent repugnante conscientia: neque ipsis afferendam esse tristitiam: dum hanc orationem claudere vult, subjungit: Quisque ergo suo proximo placeat in bonum, ad ædificationem. Nunc videmus in quem scopum collimare oporteat, quum de scandalo vitando agitur: nempe, ne proximo causam præbeamus impingendi, nostro exemplo, ne verbis aut operibus eum à recta via abducamus. Hinc judicare promptum est, numquid qui se coram idolis prosternunt, & religionem suam tegendo, probris Deum afficiunt, vitent eo modo scandalum. Primum, ostendunt, sibi non in pretio esse Dei gloriam; quam ita profanant: deinde, alios inducunt, suo exemplo, ad eandem profanationem. Infirmos dico, qui gustum aliquem veritatis habent. Nam audaciores eos reddunt ad id, quod merito alioqui horrerent. Postrèmo impios, in sua malitia obdurant, redduntque obstinatiores. Si hoc scandalisare non est, fateor me nihil videre, nec esse rationis compotem. Non offendunt quidem filios seculi, ut eorum offensionem in se provocent: non concitant adversum se impiorum furorem, nec mundo occasionem præbent obloquendi: verum, dum idololatriam omnem fovent sua simulatione, in causa sunt, ut alii ruant præcipites: alii gravi impactione collidantur: cadant multi: plures claudicent, vel à recta via evagentur. Proinde, omnes ad unum, cæci sunt, cæcorum duces: nam dum alii alios, instar gruum, sequuntur, mutuo se fallunt. Quia nemo interea verbum Dei sequitur, quod unum pro regula esse debeat. Notare præterea convenit, quum Paulus jubet nos aliquid concedere fratrum ignorantiæ, aut ruditati, ne illis simus offendiculo, non hoc requirere, ut in illorum gratiam illicitum aliquid tentemus, aut suscipiamus omnino ullum opus à Deo prohibitum: sed tantum, ut in rebus mediis, quas in libertate nostra posuit Deus, & quæ per se non malæ sunt, habeatur à nobis ipsorum ratio, ne turbentur, aut labefactentur. Quamobrem, hoc semper primum sit fundamentum: ut reputemus, num id, de quo agitur, nobis sit liberum, quo in utramque partem uti liceat pure, & sine offensione Dei. Expendamus, inquam, num abstinendi & utendi nobis relicta sit à Deo facultas. Includere vero in hunc catalogum idololatriam, prorsus est à ratione dissentaneum. Quando igitur simulatio, quæ huc usque procedit ut homo se sacrilegio polluat, cum aperto Dei mandato pugnat, frustra scandali periculum obtenditur, ad captandam ejus excusationem.

Qui videntur omnium modestissimi, quum se omni legitima defensione destitutos cernunt, non

excu-

excusant in totum, nec contendunt recte fieri: sed leve esse erratum, & facili venia dignum, prætexunt. Itaque, non sustinent tam acriter reprehendi. Et ne loquantur sine specie, objiciunt multa hodie vitia regnare in mundo longe graviora & quæ severius corrigenda essent. Initium ergo præpostere ab hac levi infirmitate fieri causantur: nisi forte Pharisæis velimus esse similes, qui camelum deglutiunt, culicem vero colant. Incipiam ab hoc postremo capite. Fateor, horrenda flagitia & atrocia passim hodie grassari in mundo: quibus redarguendis fortiter sit insistendum. Fateor etiam, si quis solum hoc vitium externæ idololatriæ exagitet, interea vero ad illa omnia conniveat, aut leviter tantum carpat, eum quicunque sit perperam facturum. Quemadmodum, exempli gratia, si nunc ebriosis, scortatoribus, furibus, perjuris, & similibus parcerem: si indulgerem avaris, de rapinis tacerem, fastum & vanitatem non attingerem: mordiens autem arriperem hoc solum vitium insectandum, merito præposterus judicarer, merito socordiam meam reprehenderent omnes, quod in curando uno vulnere intentus, reliqua tegerem. Verum, quum hoc non faciam: quis mihi obstabit, quo minus in singula vitia invehar, & unumquodque insecter suo gradu & ordine, nullo excepto? Hoc autem esse ex numero, nullus negabit. Atqui, modum excedis, inquiunt. Nam quidam, dum audiunt tanta vehementia te vociferantem adversus externam idololatriam, defunctos se putant omni officio, si tantum ab ea se contineant. Et perinde acsi tota sanctitas in hoc sita esset, non magno æstimant gravia flagitia, præ uno isto vitio. Vitæ enim interea sunt dissolutæ, vel rapaces sunt, vel avari. Respondeo, hoc genus hominum longe errare, dum perfectionem suam in externa specie collocant: fateorque, dum ita placare Deum volunt uno officio, non minus, quin etiam aliquanto gravius peccare, quam qui se liberant omni culpa, dum externis superstitionibus Deum coram mundo abnegant. Sed nimis iniquum est, eorum vitium mihi imputari: cujus illis causam nullam dederim. Hæc mea est doctrina: pium hominem, tam corpore quam spiritu, Deo consecratum esse debere: modo spiritus priores semper obtineat. Quis inde inferat, ad hypocrisin institui homines, ut cum Deo gestu ludant & externis actionibus?

Porro, quod leve erratum esse imaginantur, si quis adorationem idoli simulet, ideoque non difficulter esse condonandum: respondeo, si comparatio fiat inter Dei mandata, alia tunc majora, alia minora fore. Quemadmodum pronunciat Christus, hæc præcipua esse capita Legis, Justitiam, Judicium & Fidem. Verum, si unumquodque mandatum per se æstimemus: nullum est quod non habeat grave pondus. Audimus enim quid Christus alio loco dicat: Quicunque unum ex minimis mandatis his neglexerit, & ita docuerit homines: minimus reputabitur in regno cælorum. Quid sibi vult hæc particula, Ita docuerit? nempe, si rem non magni momenti esse doceat, transgredi aliquod Dei mandatum, acsi parum ad rem faceret: atque hac illecebra laxet frenum cupiditati hominis. denique, si peccatum extenuando, audaciores ad peccandum homines reddat. Si is qui qualecunque Dei mandatum, quamlibet leve in speciem videatur, elevat apud homines, tam severo judicio est obnoxius: quid de iis fiet, qui de mandati unius transgressione taceri prorsus volunt? Quod si micam sani judicii habeamus, audebimusne hiscere ad hanc blasphemiam proferendam, ut exiguum erratum esse dicamus, repugnare Dei voluntati? Quicquid enim est, de quo præcipiendo dignatus est Deus habere curam, & cujus causa dignatus est sacrum os suum aperire, nonne tanti esse debet creaturis omnibus, ut cum timore & reverentia excitentur ad obediendum? Estne nostrum inquirere cur hoc præceperit, illud vetuerit: acsi sola ejus voluntas nobis pro ratione non sufficeret? Ne quis ergo hic fallatur: non enim ea tantum, quæ Deus præcipit aut vetat, intueri convenit: sed in Deum ipsum qui loquitur. Quia non possumus, nisi majestatem ejus violando, transgredi ejus mandata. Proinde, ab ejus magnitudine æstimanda est peccati mensura: tunc nullum nobis exiguum censebitur. Hac de causa denunciat per Zachariam, se missurum volumen maledictionis in universam terram: quo perjurus & fur similiter maledicentur: quo significat quamlibet Legis suæ transgressionem severiter vindicandam. Quod Jacobus clarius etiamnum exponit, his verbis: Qui totam Legem servaverit, & deliquerit in uno, factus est omnium reus. *Jacob. 2. vers. 10.* Nam qui vetuit occidere, vetuit etiam scortari & furari. Ut sciamus quam gravis sit quævis offensio, ad Deum legislatorem nos revocat: acsi diceret, Peccati magnitudinem inde esse metiendam, quod pugnat cum voluntate Dei, ac auctoritatem ejus evertit. Quamobrem Dominus Christus, dum Pharisæorum hypocrisin reprehendit, qui sic totum studium collocabant in ultimis præceptis, ut præcipua interim à tergo relinquerent: non jubet eos, relictis minoribus, studium suum ad præcipua conferre: sed dicit, illa oportuisse quidem servari, hæc autem non negligi. Acsi diceret, nihil à capite (ut ita loquar) ad calcem negligi convenit: sed non decet ita intentum esse uni ut alterum prætereas. Videmus ergo perniciosum esse figmentum, quum volunt homines extenuare quamlibet Legis transgressionem: quum reverentiam Dei ex animis nostris deleat. Et sane, quum incipimus ex auctoritate verbi Dei quicquam ulla in parte detrahere, inde facile delabimur ad socordiam. Est ergo quidam veluti ingressus ad impietatem & contemptum. Itaque, quicquid adversus Dei voluntatem perpetratur, generaliter reprehendi debet: & quidem serio, acrique severitate. Hoc enim erit timoris & obedientiæ signum, si nullum apiculum contemnamus ex ejus mandatis.

Quanquam scire velim, qua ratione externam idololatriam inter minima delicta reputent. Causam adducent, quia non manat ex affectu cordis: necessitate enim cogi se dicent: se vero aliter facturos, si liceat. Prodeat ergo unus ex ipsis. Ego sic eum compellabo: Amice, si periculi cujuspiam timore, aut in gratiam ullius hominis atroci contumelia patrem tuum afficeres, essesne propterea excusandus? Quanto autem minus probrum irrogare Deo debes, nomen ejus profanando, dum ejus gloriam ad idolum transfers? Cogor, inquies. Annon putas pluris eum gloriam suam facere, quam tuam vitam? Sed omissis altercationibus, omnes obtestor qui hoc errore detinentur, ut paulisper mecum reputent, sitne tolerabile delictum, quo Paulus Deum provocari denunciat quasi bello sibi indicto: quo dicit Christum offendi: quo testatur renunciari mensæ ejus: quo dicit participes nos fieri mensæ dæmoniorum? *1 Cor. 10. vers. 21.* Hæc certe verba horrorem incutere nobis deberent: quin etiam fulminat illic Paulus magis, quam loquitur. Sed objiciet quispiam falso me torquere istas sententias ad præsentem causam. Expendamus num res ita se habeat. Corinthii aut periculi timore, aut alio carnis intuitu, frequentabant cum infidelibus sacra idolorum, ac solennibus eorum epulis se aggregabant. Hæc ipsorum erat excusatio: Intus in corde, superstitiones omnes damnamus: scimus unum esse Deum, cui debeatur gloria. Non tamen ideo Paulus clamare desinit, ipsos provocare Deum ad certamen: ipsos pollui consortio dæmoniorum. Quid hodie minus faciunt, qui se prosternunt in Missa, ut ejus impietati subscribant? qui omnes impias superstitiones approbare se palam simulant? Si negent, expendamus annon reperiantur in ipsis omnes causæ quæ Paulum adversus Corinthios incitabant.

bant. Certum est Paulum hæc duo respexisse, quod tali simulatione, Corinthii occasionem impiis præberent obloquendi de Christo: eos redderent obstinatiores, & fidem nostram eorum ludibrio prostituerent: deinde quod infirmos labefactabant malo exemplo. Propter hæc duo scandala tam aspere & minaciter in ipsos invehitur. Quid hodie faciunt, qui in gratiam Papistarum superstitionibus eorum consentire se simulant? Sumamus exemplum hujus rei in Missa. Sciunt abominationem esse in Dei probrum erectam. Sciunt quo animo illuc populus conveniat. Atque ut nihil aliud sit, sciunt illic idolum adorari. Hoc quum sciant, nonne communem cum aliis adorationem præ se ferunt? Nonne hanc de se opinionem volunt haberi, quod ex animo id faciant? Sic agendo, annon, obsecro, Dei gloriam impiorum derisioni subjiciunt? Nonne eos in sua pravitate confirmant? Nonne infirmis sunt offendiculo, quum alios malo exemplo invitant ad peccandum: alios labefactent, ut incipiant de doctrina hæsitare? Nihil ergo proficiunt mitigando quod Deo tam acerbum esse cernimus. Quin etiam satis constat Missam ab inimicis Christi haberi instar pignoris, ad impietatem suam approbandam. Hoc enim pignore accepto, mundum se babere putant sibi obligatum. Nam si quis diligenter ac religiose Missas frequenter: hoc ipso declarat, se fidele esse Antichristi mancipium. Rursum, Missæ contemptus est illis tanquam defectio ab Antichristi tyrannide. Quum ergo homo Christianus Missas frequentando, quasi arrha data, profiteatur se in idololatria Antichristi velle vivere, & mori: nonne simul oblique Christo & Euangelio renunciat? Qua tergiversatione evadent qui tantum flagitium colore aliquo inducere conantur? Et quia dealbare prorsus nequeunt, adumbrant obscuris involucris, ne tam conspicuum appareat. Dico, Missam non simpliciter in se considerandam esse, sed adjunctis circumstantiis, adjunctis appendicibus, quas secum trahit. Dico rursum, hanc perpetuam esse Missæ consequentiam, quod illic solennis professio editur, ad tyrannidem Antichristi approbandam, quæ horrori debet esse piis omnibus. Si sana conscientia, & sine sophistica hunc mihi nodum solvant, non amplius illis molestus ero. Sed hoc, anno toto non facient. Referam historiam,
2 Mach 7. vers. 1. quæ apud Josephum & in libris Machabæorum extat, de Elcazaro, muliere Judæa, septemque ejus filiis. Urgebant tantum impii eos, ut carnem suillam gustare vellent. Mori maluerunt. Videri possent prima facie, obstinatione quadam potius, quam zelo moderato mortem subiisse tam levi de causa. Verum si reputemus quorsum id spectaret, secus non poterant, quin Deum abnegarent. Nam qui ab illis exigebant, ut suilla vescerentur, cujus esum Deus prohibuerat: testimonium flagitabant defectionis à Deo & ejus Lege. Hæc quidem historia in Scripturis non continetur, sed fabulosa tamen non est. Si hos habemus pro sanctis Martyribus, & eorum laudamus constantiam, sicuti meretur: annon culpari tanquam vitiosum debet quod contra fit? Ut finem faciam, dico eos omnes, qui fictionem hanc idololatriæ pro levi delicto habent, nescire adhuc quanti Deo sit suus honor: nec unquam gustasse quid hæc sententia valeat, quam profert per os Jesaiæ: Vivo ego, non dabo gloriam meam alteri, nec honorem meum sculptilibus. Nam his verbis ostendit se minime unquam passurum, ut honor suus ad idola transferatur, quin hujus tanti sacrilegii vindictam exigat. Dico etiam nunquam eos percepisse, quam singularis sit erga nos hæc Dei gratia, quod corpora nostra dignatus est sibi in templa consecrare: quod ea sacrosancto sanguine Christi redemit, ut aliquando in beatam immortalitatem recipiantur. Nam si hæc haberent cognita, dicerent statim cum Paulo: Purgemus nos ab omni inquinamento, tam carnis, quam spiritus: Deum portemus, tam in corpore, quam in spiritu, quando utrumque Dei est.

His cavillationibus discussis, prodit prudentia carnis: ac suam personam agit. Hæc autem prima est ejus ratio: Si se omnes palam servos Dei profiterentur, quid accideret? Respondeo, si ita Deo placeret, sævas inde persequutiones exorituras. Alii enim relictis fortunis, fuga se eripere tanquam ex naufragio cogerentur, alii probris omnium lacerarentur: alii conjicerentur in vincula: alii in exilium pellerentur: alii etiam crudeliter trucidarentur, quantum scilicet Deus impiorum furori permitteret. Verum hic dandus esset honor Deo, ut eventum illi committeremus: sperantes eum sic obviam iturum, ne quicquam aliter, quam optandum sit, eveniret. Huc enim nos exemplo ducit pater noster Abrabam, *Genes. 22. vers. 8.* qui quum jussus esset filium suum immolare, rogatus ab eo in itinere, ubinam esset sacrificium, respondet: Dominus providebit, fili mi. Præclara sententia, & quæ in cordibus nostris insculpta esse debet, ut nobis subeat in memoriam, quoties aliqua in re hæremus perplexi, nec exitum invenimus. Si modo possemus rejicere in Dominum sollicitudines nostras, certo persuasi, ipsum satis habere prudentiæ ad nos dirigendos, ubi consilio destituimur: nihilo magis nobis deesset, quam servo suo Abrahæ defuit: quem explicavit præter hominis sensum, ab illis angustiis, quibus districtus tenebatur. Verum obstaculo nobis est incredulitas nostra, quominus Dei bonitatem experimento sentiamus. Quum aliquid nobis præcipit Dominus, an putamus eum non prævidere pericula, aut eorum rationem non habere? Si providet, an putamus eum non satis habere potentiæ ad occurrendum? Quod deterius est, an volumus eum arguere mendacii, acsi præstare non vellet quod promisit: custodem, scilicet, se fore eorum, qui in viis suis ambulabunt? Quamobrem loco hujus cantilenæ, Quid nobis accidet, si serviamus Deo? aliam canere discamus, quando omni consilio destituimur, Suppetet Deo consilium pro nobis: quando angustiis tenemur impliciti, quarum exitus non apparet: Deus viam nobis patefaciet. Tantum pareamus ejus verbo, & omni nos periculo eximet. Deus præ omnibus hanc fiduciam requirit à nobis, ut ejus mandatis obedientes, finem operum nostrorum & successum, ejus providentiæ commendemus, in eaque acquiescamus. Verum, ut mille timores se ante oculos nostros ingerant, ut nesciamus quo nos debeamus vertere: sequiturne propterea irritam esse & abrogatam Dei voluntatem? Atqui, scimus eam perpetuo constare, etiamsi cælum terræ misceatur. Verum prudentia carnis nondum conquiescit. Objicit enim aliud grande incommodum: quod si se vellent omnes subducere ab idololatria, statim fidelibus nudarentur omnes regiones, in quibus Antichristus regnat. Secundo, non habituros locum, ubi pedem figant: quum omnes regiones, in quibus pure invocatur Dominus, eorum capaces futuræ non sint. Respondeo, hunc vanum esse timorem. Nam si quicunque illuminati sunt à Domino, unanimes & communi consensu, omnia potius relinquere & posthabere instituerent, quam se profanare in superstitionibus, nova aliqua ratione, quæ nos latet, ipsos adjuvaret. Nam aut corda Principum incitaret ad idololatriam repurgandam, & verum Dei cultum erigendum: aut inflecteret ad humanitatem & clementiam, ne tantam violentiam exercerent in fideles, neve eos ad istas pollutiones adigerent. Præterea, ne altius ingrediamur in hanc quæstionem, nego timendum esse, ne protinus omnes vasis collectis iter arripiant. Nunquam enim deerunt qui oculos velatos habeant, quominus cernant, quantis sint in sordibus. Erunt etiam semper alii, qui sic agnoscent miseriam conditionis suæ, ut interea tamen quasi ligati, ab infirmitate carnis suæ

tenean-

teneantur. Alii autem sic erunt implicati & oppressi variis sarcinis, ut etiam si velint, facultatem excundi habituri non sint. Atqui, verisimile est, dicet quispiam, eos qui ampliore doctrina & constantiore zelo prædíti sunt, qui denique ad alios ædificandos sunt aptiores, in primis exituros. Quid ergo fiet? inquiunt. Ad hoc respondeo: Si quisquam eorum qui hoc illuc dispersi sunt, dimidium officii sui faceret, non fore ullum angulum mundi, qui non statim refertus esset luce veritatis. Hæc mali causa est, quod in plerisque, & fere in omnibus nihil est zeli nec cordis. Verum, etiamsi ab aliquo loco exirent, quicunque illic non possunt cum pace conscientiæ vivere: an ideo extinctum illic esset semen Dei? Potius sperandum foret, Deum unius loco, tres aut quatuor excitaturum. Breviter, semper ridiculi erimus, adversus Deum litigando.

Neque me latet quosdam esse, qui sibi justi videantur, dum objiciunt, mihi esse persacile, tam fortiter loqui extra teli jactum: verum, si essem ipsorum loco, me nequaquam fore tam fortem. Respondeo, me nihil aliud proferre, quam quod in animo habeo: meque ad sic docendum conscientia urgeri. Impium ergo fore & blasphemum, si secus docerem. Quamobrem si degerem in aliquo loco, ubi idololatriam fugere sine periculo non liceret, confugerem ad preces: peteremque à Domino hanc constantiam, ut ipsius gloriam, quemadmodum par est, vitæ meæ præferrem. Nec dubito quin mihi esset adfuturus. Cæterum non spectemus quid ego facturus essem: neque enim me jacto: sed tantum ostendo, quid debeamus facere omnes tam ego quam alii. Quicunque ergo secus facit, reus est coram Domino: sive ego, sive alius. Sed quid in me respiciendo proficiunt? Si aliter vivam quam doceo, væ mihi: quia ore meo jam sum damnatus. Sed quid inde excusationis habent? Opus suum probet unusquisque, inquit Paulus: & tunc laudem habebit in seipso, & non in alio. Hoc quidem vulgare est mundo, ut quisque aliorum peccata, clypei loco, ad sua tegenda opponat: at non sic cum Deo agendum. Præterea, ne objectare queant verba me dare, sed nullum exemplum extare: nihil exigo aliud ab ipsis, nisi ut per viam incedant, in qua nobis tot Martyrum millia præeunt: virorum simul ac mulierum, pauperum ac divitum. Hæc igitur doctrina, non speculatio est, quam in umbra otiosus fabricaverim: sed ea est doctrina, quam sancti Christi Martyres inter media tormenta & sævos cruciatus serio meditati sunt: hacque meditatione se confirmarunt ad terrorem carceris, equulei, ignis, crucis, gladii, & cujusvis tormenti superandum. Nisi hanc cogitationem habuissent in cordibus insculptam, centies sibi satius esse mori, quam adduci ut quicquam facerent gloriæ Dei contrarium, nunquam se ad mortem obtulissent pro fidei confessione. Quin potius passi essent ad colenda idola se induci. Nobis autem non in hoc tantum narratur eorum constantia, ut laudetur à nobis: sed in exemplum proponitur, ne veritatem abnegemus, tam fortiter ab ipsis assertam: ne gloriam Dei aboleamus, aut polluamus, quam tanti fecerunt, ut pro ea obsignanda, non dubitaverint sanguinem fundere. Si evadere simulatione licet, quum instant nobis impii, ut ad idololatriam deflectamus: quorsum attinebat, ipsos tam atrocibus tormentis corpus suum exponere? Deum enim clam adorando, simulare poterant idolis se dare honorem, ut persequutoribus satisfacerent. Verum, exemplo suo nos docuerunt, ridiculum esse hunc prætextum, quum prætendunt homines, Deum se intus colere, veritatem ejus coram hominibus prodendo, & ejus honorem profanando. Et sane, si diligenter expendamus, non leve nobis judicium imminet: quod tam socordes simus & frigidi, prout fuit olim ardentissimus ille zelus in omnibus sanctis. Nam simulatque quispiam, alioqui rudis & imperitus, tenuem modo gustum Christianæ doctrinæ perceperat, sine difficultate libenter subibat periculum, pro fidei suæ confessione. Sic animati passim erant, ut vivi excoriari mallent, quam eo perduci, ut signum aliquod externæ idololatriæ ederent. Nos qui tam ampla cognitione sumus illustrati, frigidiores interea sumus glacie. Eamus nunc, & causam nostram tueamur. Sed quid aliud, quam gravius judicium cumulabimus, iram Dei in capita nostra duriorem provocando? Hoc pro se quisque cum animo suo reputet. Porro, quemadmodum hactenus adversus eos disputavi, qui sui purgandi causa, veritatem Dei falsitate depravant, aut pro extenuando suo vitio, majestati Verbi ejus derogant, mandatorum ejus auctoritatem elevantes: aut vanos colores adsciscunt, quo sibi impune & sine reprehensione peccare liceat: ita nunc tempus est, ut objectioni occurram, quam multi pii viri & Dei timentes adducunt: Numquid fideles omnes per Galliam, Flandriam, Angliam, & Italiam dispersos, qui multas superstitiones suscipere coguntur, pro damnatis & rejectis habeam? Antequam tamen respondeam ad hanc quæstionem, Deum testor me adeo voluptatem nullam capere, miseros fratres meos qui tali servitute premuntur, carpendo, & reprehendendo, ut potius comminisci libeat rationem aliquam qua excusari possint: sed me tantum pronunciare, quod conscientia mihi injungit: quod denique cogor, velim, nolim: idque tamen in eorum salutem. Testor etiam, quum protuli quod sentio, me cum gemitu & suspiriis ipsos Deo commendare, ut aliquam illis levationem afferat. Quod ad damnationem spectat, non mei consilii est, quum aliquod in ipsis vitium reprehendo, simul eorum personas damnare. Novit Dominus me ita de plurimis sentire, qui in Gallia habitant, me esse multo sanctiores. Agnosco præterea & satis reputo, plus eos laudis mereri, quod in media abysso impietatis in timore Dei se continent, quam me, qui tot occasionibus non sollicitor ad malum: sed verbum Dei quotidie audio, & aliis annuncio, quo tanquam freno retinear. Fateor quoque, si quid peccent, facilius illis ignoscendum, quam mihi. Itaque, tantum abest ut rejiciam eos, & expungam è fratrum numero, ut in reliquis eos venerer coram Deo & hominibus, & excellentiore in Ecclesia Dei loco dignos esse judicem, quam ego sim. Facessat igitur falsa hæc opinio, excludi illos à me è numero fidelium, è nomine Christiano deleri. Quum tamen habeam ipsos in pretio, non desino propterea, si quid animadverto in ipsis vitii, reprehendere. Nam ut quis sit vere pius, non ideo tamen sequitur, omnia ejus opera laude digna esse. Reperient forte in me alia vitia. Patior ut ea damnent: modo ne malevolentia hoc faciant, aut obloquendi libidine, vel quia mutua criminatione ulcisci se velint.

Rogabit quispiam, quale igitur consilium dem homini pio, qui in tali Ægypto peregrinatur, aut captivus tenetur in tali Babylone, ubi non conceditur pure adorare Deum: quin potius se attemperare cogitur ritibus vitiosis, & improbandis. Principio consulerem exeundum esse, si posset: nam omnibus subductis, beatus est ille, qui procul abest à tantis abominationibus: quum difficillimum sit, illis tam vicinum esse, quin polluatur. Consulerem igitur ut in aliquem locum se reciperet, ubi non cogeretur se illis sordibus conspurcare, connivere ad blasphemias, tacitus audire & videre mille impietates: sed potius liberum esset, in cœtu piorum edere fidei suæ professionem, puram Euangelii doctrinam audire, communicare fidelium precibus, Sacramentis pure administratis frui. En quid judicio meo factu sit optimum. Si quisquam nullam exeundi rationem habet, tum consulam videre & experiri omnia, numquid se abstinere ab omni idololatria

træria possit, quo se purum & impollutum Deo conservet. Deinde, domi suæ Deum adorare, precarique ut miseram Ecclesiam restituere in statum suum velit. De cætero, fideliter incumbere ad rudes ædificandos, quoad ejus fieri poterit. Si respondeat quispiam non posse id fieri sine mortis periculo. Fateor: Sed Dei gloria, de qua nunc agitur, multo magis pretiosior esse debet caduca hac & fluxa vita, quæ proprie loquendo, nihil quam umbra est. Jam bonam partem audire mihi videor: Hei nobis! præferre quidem Dominum omnibus conveniret: sed non ea pollemus constantia & fortitudine. Aut, parentes habemus qui nos retinent: aut familiis sumus impliciti & onusti. Quid ergo faceremus? Respondeo: Quum infirmitatem suam sibi obstare agnoscant, quominus consilium sequantur, quod constat maxime tutum & salutare esse: quum agnoscant se timore hominum à recta via deflectere, peccatum suum confiteantur coram Deo, cum gemitu & lachrymis sibi displiceant, se accusent, abstineant ab omni defensione. Ubi hoc fecerint, tamen admoneo ne malo suo indormiant adsuescendo, sed quotidie se sollicitent ad displicentiam, & mœrorem: quo veniam à Domino consequantur. Deinde assiduis precibus Deum interpellent, ut quum redemptor sit captivorum, eripere ipsos velit ex hoc labyrintho: aut Ecclesiam suam ubique repurgare, quo liceat honorem illi debitum exhibere. Tandem, ut vias omnes tentent ex hoc luto emergendi: & siqua illis facultas, vel opportunitas offeratur, eam ne recusent: sed arripiant potius, quo re ipsa testatum faciant, se nequaquam per hypocrisin liberationem à Deo postulasse. Si omnes ita fideliter partibus suis defungerentur, certo persuasum habeo, quod Dominus vim suam exereret ad omnes idololatrias è mundo exterminandas. Sed quia miseriam nostram non sentimus, neque afficimur ut par esset, quin potius tanquam obducto callo contemnimus, non mirum si Deus tamdiu patiatur in sordibus nostris nos jacere. Et certe verendum est, ne si pergimus ita esse stupidi, tabescere nos & putrescere in illis tandem sinat.

JOANNIS CALVINI EXCUSATIO AD NICODEMITAS:

Qui de nimio rigore ejus conqueruntur.

QUum citatur hoc proverbium Solomonis, Meliorem esse correctionem apertam, amore occulto: item, Correctionem amici bonam esse & fidelem: nemo est qui non assentiatur. Sed quum ad praxin ventum est, nemo est qui se intellexisse ostendat. Hoc ideo dico, quia antehac edidi opusculum, ubi ostendo fideles, qui inter Papistas versantur, non posse eorum superstitionibus communicare, quin Deum offendant. Hæc doctrina perspicua est. Eam quoque Scripturæ testimoniis & solidis rationibus sic probavi, ut refragari nullus queat. Quin etiam una est ratio, quæ totam causam uno verbo definiat. Nam quum Deus corpora creaverit, sicuti animas, quum ea nutriat in hoc mundo, æquum est ipsa quoque ejus honori servire. Rursum, audimus Deum dignari nos hoc honore, ut non animas modo nostras, sed etiam corpora, templa sua vocet. Rogo igitur, num templum Dei profanare liceat. An non debeat ejus nomini esse dicatum, ideoque conservari in pura & impolluta sanctitate. Præterea, quum corpus fidelis hominis destinatum sit ad Dei gloriam, ac beatæ immortalitatis particeps, Christique corpori simile futurum sit: nimis indignum est, ipsum ad ullam pollutionem prostitui. Pollutio autem est, si ad idololatriam exponitur. In summa, Dei sumus vel in solidum, vel ex parte. Si toti ipsius sumus, glorificemus eum corpore & spiritu. Itaque, quum exigo ut homo fidelis ab externa idololatria se abstineat, ac prohibeo ne in hominum gratiam ea se probare simulet, quæ coram Deo damnat: constat me nihil nisi æquissimum postulare.

Sunt tamen quidam, quibus nimium rigidus videar: quin etiam conqueruntur se nimium immaniter à me tractari. Si hujus querimoniæ ratio quæritur, hæc una est, quod ferre non possint ut eorum scabiem scalpam. Qua enim specie se excusabunt, acsi inique eos damnarem? Habent omnino hoc miserum subterfugium: quod arcano cordis affectu, Deum adorant, quicquid præ se ferant coram hominibus. Porro quid hoc est, nisi quod inter Deum & diabolum partiuntur: ut animam alteri assignent, corpus alteri? Animam quidem integram Deo servant: saltem si fides habetur eorum verbis: sed corpora sua exponere profanis inquinamentis, nulla illis est religio. Obsecro, an Deus tali mixtura contentus esse possit? Is qui pronunciavit omne genu coram se flecti debere, omnem linguam confiteri debere nomini suo: patieturne ut impune genua homines coram idolis flectant? Proinde, sicut initio testatus sum, quod ad doctrinam spectat, nihil est in ea difficultatis: si modo acquiescere veritati non recusemus. Probationes tam sunt liquidæ, ut reclamare summæ impudentiæ sit. Fit hoc tamen. Et qui faciunt, libenter persuaderent se non sine optimis rationibus contendere. Sed omnibus subductis, hæc eorum est præcipua ratio: Quod eorum opinione non est tam grave malum, quam à me prædicatur. Sed cur ita opinantur? Nempe, quod colores adsciscunt quibus vel tegant, vel imminuant suum peccatum. Atqui scire velim, quas proferre excusationes possint præter illas, quæ à me plus satis sunt refutatæ. Concedant ergo mihi proprie loqui. Ego magis apta similitudine uti non possum, quam si eos cum iis conferam, qui cloacas repurgant. Nam sicut hi, quum tota vita assuefacti sint ad movendum fœtorem, nullum amplius odorem percipiunt, quia sunt obstupefacti, aliosque derident qui nares obturant: ita isti nostri, postquam longa consuetudine obduruerunt in suis sordibus, quamlibet male olentibus, putant se inter rosas jacere: eosque rident, qui fœtore offendi se fatentur. Atque ut similitudinem ulterius ducam: quemadmodum qui purgandis cloacis operam locant, cepis, alliis, aliisque graveolentibus cibis, tanquam antidotis se muniunt, quo fœtorem unum, alio propulsent: ita isti, ne idololatriæ suæ putidum odorem olfaciant, inebriant se quodammodo putidis excusationibus, quæ sensum illis olfactus adimant. Verum, hoc miserum est remedium, quum se obstupefaciunt ægroti, ne malum suum sentiant.

Nondum hic de omnibus loquor, qui adhuc infirmitate sua in Babylonica servitute detinentur: ubi se impuris superstitionibus polluunt. Multi enim sunt,

qui

qui in animis suis reputant, oreque confitentur suam miseriam, atque illic tenentur inviti: gementes assidue, & à Deo veniam petentes. Ad eos tantum pertinet mea oratio, qui, ut evadant reprehensionem, subterfugia omnia captant: & contemptui habent omnes monitiones, vel indignantur & excandescunt usque ad apertas blasphemias. Quoniam mutuantur Nicodemi nomen, ut clypei vice nobis opponant, acsi ejus imitatores forent, in præsens vocabo eos Nicodemitas, donec ostendero quantam injuriam huic sancto viro faciant, eum in suum ordinem pertrahentes: &, quod pejus est, gloriantes ejus exemplo. Verum, ante omnia, optarim falsam opinionem ex eorum animis evulsam: nempe, quod putant me, data opera, sibi bellum inferre, quo illis insultem, aut ipsos mordeam. En cur nullo modo vinci se sinant. Sed in eo longe falluntur. Possum enim coram Deo, sanctisque ejus Angelis testificari, mihi non aliud esse propositum, nisi cultum Dei, quoad in me erit, promovere: ut illi pure serviamus omnes. Nec tam sum inhumanus, dum eos in tali labyrintho video, quin potius ad misericordiam commovear, quam delecter carpendo eos ac mordendo: aut etiam contemnendo, quo magis supra eos emineam. Utinam plus mihi materiæ ad eos laudandos, quam vituperandos daretur: neque enim hoc argumento lætor. Secundo, non cogitant sibi mecum non esse negotium, sed cum Deo: cum quo litigare, est calcitrare adversus stimulum. Quid ergo proficiunt, obloquendo me nimis esse asperum? Voluntne à me benedici, quum à Deo damnentur? Quod si illis indulgeam, quid proderit mea absolutio? Non est meum vivificare, quod Dominus morti adjudicat: nec sententiam ab eo latam mitigare, ut ejus severitatem corrigam. Mihi ergo valde dolet, quod ita mordicus in me insiliunt, ut putent nihil aliud sibi agendum, quam ut sint uno homine superiores: nec interea cogitant, se adversus Deum impingere. Moneo igitur ipsos & obtestor, ne sibi amplius imponant, me pro accusatore diligendo: sed potius reputantes se nihil adversus Deum profecturos, comparent se potius ad humilitatem: ac judicem suum deprecentur, ut tergiversationibus omissis, placide fateantur peccatum suum. Quod ad me pertinet, non possum, ut illis gratificer, album vocare nigrum.

Quoniam autem Nicodemitarum non una est species, operæpretium hic erit, in transcursu notare, quas eorum præcipuas species cognoscam. Primi sunt, qui ut se in hominum favorem insinuent, profitentur se Euangelium annunciare: & gustum aliquem porrigendo, populum alliciunt. Nam quum videant bonam mundi partem non posse amplius ferre, præ fastidio, monachorum inscitiam, & ludibrio habere illorum insulsitatem & ineptias: nullum melius compendium vident acquirendi favoris, & opinionis sibi comparandæ, quam homines hac illecebra inescando. Interea vero hunc scopum habent, ut Euangelio, tanquam lenocinio abutantur, vel ad acquirenda sacerdotia, vel ad implendos loculos. Itaque, postquam capita quædam sanæ doctrinæ proferendo, auditores suos inescarunt, sic postea suspensos tenent, & circumducunt per ambages, ut nunquam ad liquidam veritatem adducant. Certum est, non omnes posse æquo passu progredi ad avaritiam, vel ambitionem: quia alii aliis longiora crura habent, quibus præcurrant: sed qui pedum Episcopale arripere non potest, ad Prioratum aut Parochiam aspirant. Sunt etiam monachi, quibus satis est bene saginari, & habere opimum quæstum: quia nihil melius obtinere possunt. Hunc finem quum spectent, fieri non potest quin me damnent, tanquam nimis austerum: ac de me conquerantur, quia victum illis è manu rapiam. Quin etiam eorum nonnulli, hoc ipso non contenti, quo majore in pretio habeantur, fingunt eorum se libros contemnere, unde didicerunt quicquid habent: & sine quorum lectione, piscibus magis essent muti: nisi se omnibus ridiculos facere vellent, nugando & ineptiendo.

Possem exempla proferre: sed hoc dico, ut ipsos commonefaciam, ne aliquando traducere illos cogar. Hi sunt qui perpetuo ædificationis verbum in ore habent, & usque adeo sibi placent, ut opinentur, sibi solis artem ædificandi notam esse. Utinam sic defungerentur, ut nihil reprehensione dignum admitterent. Ego certe ipsis non inviderem. Sed quid? Descendant in suas conscientias, & postea mihi bona fide respondeant, quorsum Missas celebrent, in quibus sciunt abominandum esse sacrilegium: & ita alios inducant suo exemplo ad idololatriam. Quin potius respondeant Deo, non mihi, annon propositum habeant se ædificare non in anima, sed in corpore. Quæret quispiam, numquid ita sentiam de universis concionatoribus, qui inter Papistas propius aliis accedunt ad puram doctrinam: utcunque ex dimidio tantum doceant, ac multum desiderari possit in eorum doctrina. Absit: quin potius certo sum persuasus, quosdam ferri bono zelo: Deique honorem & salutem spectare, non suum commodum. At certum est eos qui sic excandescunt pro tuenda sua idololatria, eamque sub umbra falsæ ædificationis tegere conantur, rebus suis intentos esse, & sibi potius ædificare domos, quam Deo Ecclesiam. Quantum ad proximorum ædificationem pertinet, notare deberent quod Paulus indicat: nempe, tam in bonum, quam in malum ædificari posse. Nam miserum populum suspensum tenendo, & in idololatriis occupando, quid aliud quam ipsum obdurant? Si in hoc maledicto ædificio gloriantur, hanc gloriam illis concedo. En primum genus eorum, quibus ego non satisfacio: nempe, concionatores, qui quum exponere se morti deberent pro asserendo vero Dei cultu & evertenda idololatria, Christum sibi coquum esse volunt ad culinam instruendam. Quod alios spectat, qui recto affectu ducuntur, etsi ipsos reprehendam in quo delinquunt, scio potius agnituros culpam, quam ut monitiones respuant, quas videbunt ex puro Dei verbo sumptas.

Sequitur secunda species: nempe, Protonotarii delicati: quibus non displicet habere Euangelium, & de eo suaviter jocando, cum domicellis garrire: modo hoc ipsis non obstet, quominus vivant pro animi sui voto. In eodem ordine collocabo molles aulicos, & domicellas, quæ nunquam nisi blanditiis assueverunt: proinde nesciunt quid sit audire verbum asperius. Non miror si isti omnes aciem contra me instruant, & quasi conspiratione facta, sacramentoque inter se conjuncti, me omnes uno ore damnent immodicæ austeritatis. Et sane jam hoc multo ante providi. Itaque, nunc mihi videor ipsos audire, sic loquentes: Facessat Calvinus: est enim plus æquo inhumanus. Quid enim? Si vellemus illi morem gerere, non tantum ad mendicitatem nos redigeret, sed duceret recta ad ignem. Æquumne est adeo nos præcise urgeri? Si omnes optat esse sui similes, & invidet nostræ quieti, quid hoc ad nos? Bene hic stamus: contentus ipse sit sua sorte: nos autem frui nostra commoditate sinat. Tandem concludunt, me non tenere mundi rationes. Quum mutuis assentationibus sibi mutuo blanditi sunt, putant se præclaram de me ultionem sumpsisse. Cedo: sed quid facient Domino, ad quem eos remitto, & ad cujus tribunal ipsos cito? Protonotarius quispiam ridere imaginem Crucifixi poterit, cujus sumptibus deliciatur: est enim mortuum idolum. At Deus non patitur hoc modo rideri. Poterit aulicus histrionicos omnes ritus, quibus mundus placare Deum conatur, deridiculo etiam habere: nam quum idolo-

rum sit cultus, quicquid sic pro sua libidine comminiscuntur homines, non est timendum ne ipsorum contemptu irascatur Deus. Sed quum de sacrosanctis Dei mandatis quæstio est, non est illic movendum caput. Poterit domicella sacrificulum, quem antea horrebat, quod testem & conscium secretioris vitæ habere cogeretur, nunc impune contemnere. Nam à necessitate confitendi liberatam se novit: sed coram Deo veniendum est nihilominus ad calculum. Interior ista animi confessio per Euangelium non aboletur. Imo quum antea rationes subduceremus cum sacrifico, cum Deo nunc supputandæ sunt. Velim hoc saltem ab ipsis impetrare, ut pro eo quod obstinatis animis ad repellendas meas monitiones se comparant, cogitent sibi semel apparendum esse coram Deo: ut secundum hanc ipsam doctrinam, quam nunc propono, judicentur. Quicquid sit, ego meam operam ipsis ad blandiendum non locavi.

Tertius ordo ex iis constat, qui religionem quodammodo in philosophiam convertunt: aut certe non admodum serio tanguntur: sed quieti ac securi expectant, donec Ecclesia in tolerabilem statum reformetur: ut autem in eam rem incumbant, quia periculosum est, adduci nequeunt. Quidam etiam eorum ideas Platonicas concipiunt: de modo colendi Dei. Itaque bonam partem Papisticarum superstitionum excusant: quia mundum talibus ineptiis carere non posse imaginantur. Hic ordo fere constat ex literatis. Non quod omnes literati sint tales: ego enim mallem, & certe præstaret scientias omnes exterminatas è mundo esse, quam ut studio gloriæ Dei Christianos alienent. Sed multi literarum studiosi reperientur, qui in hac speculatione indormiunt, satis esse si Deum cognoscant: intelligant veram salutis viam: si secum intus domi meditentur, qualis debeat Ecclesiæ status esse, ac ipsum Deo commendent: se vero interponere, aut suscipere hujus rei curam, negligunt, tanquam rem supervacuam, & ab officio suo alienam. Quin etiam ludibrio habent eos, quos vident hac sollicitudine affici: & zeli inconsiderati eos damnant.

Porro, quum libellum illum, de quo dixi, scriberem, mihi facile erat prævidere, apud tale genus hominum, nequaquam gratum fore. Quare novum videri non debet, si accidat, quod animo præsumpseram. Eos tamen obtestor, si causarum sint patroni, ne defensionem causæ tam ruinosæ suscipiant: ex qua nihil referre possint, nisi infamiam. Si judices sunt, obtestor, ne cognitionem usurpent supra verbum Domini, quæ illorum foro subjecta non est. Quin potius sibi diffidentes, à judicando supersedeant: & cum reverentia & timore sententiæ à Deo latæ acquiescant. Si medici sunt, ne emplastris & cataplasmatis inutilibus malum tegant: quod curari, nisi in lucem proferendo, non potest. Si philosophi sunt, aut dialectici, ne scientias quas mundo dedit Deus ut sint veritatis adminicula, ad fucandum mendacium convertant; nec tam infirmam esse putent Dei veritatem quæ invicta vocatur, ut suis coloribus, aut picturis, vel cavillationum argutiis opprimere eam possint. Si theologiæ sunt studiosi, caveant ne scientes ac volentes incurrant in hanc horrendam maledictionem, quæ omnibus denunciatur, qui dixerint bonum esse malum.

Quarta species fit ex mercatoribus, & plebeiis: qui commode agentes in ædibus suis, inquietari nolunt. Itaque, quia non putant satis justam me rationem habere suæ quietis, pro magistro me habere recusant. Constituunt autem se evasisse Dei judicium, si consilium meum respuant. Quanquam istorum non tanta est multitudo, quia plus simplicitatis habent: ideoque non tam sunt instructi ad tergiversandum. Nihilominus nulla est in mundo vivendi conditio, in qua non reperiantur aliqui Nicodemitæ, qui mihi indignentur; quod ipsos præter modum urgeam. En ut servos Dei comparatos esse oportet ad sustinendas devorandasque hominum offensiones, dum fideliter unumquemque admonere volunt. Neque abs re fertur communi proverbio, hanc esse mercedem veritatis. Ego quidem hoc tantum ægre fero, quod video ita sibi addictos, ut nisi Deus per omnia illis obsequatur, statim adversus eum fremant. Rursum, quod ita male erga Euangelium affectos video, quod tamen sequi se profitentur, ut quoties suavem illis cantilenam non canit, extemplo parati sint ad ejus abnegationem: nisi primo ingressu faciant, ab uno in alterum delabi promptum est. Nam si hodie obstinent animos, nec aurem Deo præbere sustineant, cras in alia causa similiter illi obstrepent: donec fastidio primum, deinde odio doctrinæ concepto, ad ejus auditum horreant. At vero officium meum est, studere ut salutaris sit omnibus mea doctrina. Postquam hoc conatus sum, si non respondet studio eventus, acquiesco in Dei voluntate. Quantum ad Epicureos & Lucianicos, qui abutentes Euangelii titulo, ipsum pro fabula habent, hic supersedeo quicquam dicera: nam apud eos locum monitiones non habent. Tantum in quatuor illis generibus includere eos volui, qui aliquam saltem scintillam timoris Dei habent, verbumque ejus reverentur: sed non eo usque profecerunt in schola Christi, ut sibi renunciare, mundumque & propriam vitam pro honore Dei oblivisci didicerint.

Ab iis ergo omnibus, qui tales sunt, quæro, quid causæ habeant, cur me nimis rigidum arbitrentur, quia ipsis non permittam manifestis idololatriis pollui, & eos ritus suscipere, quos ipsi coram Deo vitiosos esse & damnatos testes sunt. Hic non de mea aut illorum opinione agitur. Ostendo quid in Scripturis reperiam: nec festinanter sententiam protuli: atque adeo nihil dico, nisi tam clarum ac perspicuum, ut nemo contradicere queat, quin Dei verbo palam adversetur. Tantum enim ex ore Magistri loquor. Nam testimonia produco, quæ id penitus evincant. Si fas sibi esse putant probare quod Deus damnavit, pulchris coloribus pingendo, falluntur. Si persuadere Deo volunt, bis falluntur. Dicet unus eorum, Ut mihi detur ædificandi opportunitas, Missas celebro, quanquam in illis contineri scio sacrilegium cum Christi blasphemia conjunctum. Ut demus finem ejus rectum esse, anne ideo sequitur, quod facit, esse rectum? Faciet quidem interdum Dominus, ut vils illicitis verbum suum promoveatur: ut peritus est artifex, qui ex malo bonum elicere novit. Sequiturne tamen hoc illi probari: aut excusationem habere, quum factum est? Ego quidem lætor, & Deo gratias ago, quum intelligo rimam aliquam apertam esse veritati: & concionatorem quempiam modico saltem gustu rectæ intelligentiæ populum imbuisse. Si audio quempiam ulterius progressum in prædicando Christi regno, duplex gaudium percipio. Interea, si quid est infirmitatis, hoc vitiosum reputare non desino. Porro, nunc ab ipsis quæro, sitne tolerabile vitium, & ad quod conniveri debeat, quum is qui suggestum conscendit ad sustinendam Christi personam, ad populum ejus nomine & auctoritate docendum, ad obeundum denique cælestis legati munus, se abominationi consentire simulat, quæ palam repugnat cum præcipuo capite doctrinæ Euangelicæ? Proinde, quoties suam bonam intentionem mihi objicient, statim excipiam, Nihil mali agendum esse, ut bonum inde proveniat.

Eo minus audienda est querela, qua simul omnes me gravant. Quid ergo, inquiunt? Cedemusne patria & fortunis omnibus, ut in locum profugiamus nobis ignotum, aut nos in mortem exponemus?

Colli-

Colligantur in summam quæcunque ad hoc argumentum pertinent, & quæcunque ipsi colligere solent. Proinde sunt, acsi quis diceret: Quid? An non possum Deo adhærere, & verbum ejus sequi, quin persequutionem patiar? Si hac conditione Christiani esse volunt, pingendus erit novus Christus. Respondebit quispiam ipsorum: Si Deus persequutiones immittat, patienter ferendas esse: sed quoad licet, esse fugiendas. In primis vero cavendum, ne eas temeritate nostra asciscamus. Hoc totum fateor. Sed quum huc pacisci cum Deo volumus, ne quid persequutionis subeamus pro ejus verbo: nonne hoc est Christum transfigurare, ut talem habeamus, qualis appetitur à carne nostra? Et quid aliud faciunt, qui hoc allegant pro ingenti absurdo, se, quod præcipio, non posse præstare sine periculo mortis, aut rerum omnium suarum jactura? Si quid de capite meo confingo, pro nihilo ducatur. Verum, si huc nos Deus vocat, ut impiorum rabiem pro nominis sui gloria in nos provocemus, aut conferamus nos in aliquem locum, ubi pure ipsum adorare liceat: quam irreverenter cum ipso agimus ita responsando? Semel pronunciavit Christus, omnes quibus pretiosæ erunt animæ suæ in hoc mundo, eas perdituros. Quum ergo hac excusatione evadere conantur isti, imminere mortis periculum, si faciant quod ex Scripturis doceo: an non Christum cogere volunt ad sententiam suam retractandam? At natura repugnat, inquiunt. Quis ignorat? Sed ubi est virtus Domini, quæ extare in nobis debuerat? Si fideles nascente Ecclesia hoc dixissent, quid Christianismo factum esset? An non inter initia concidisset, instar abortus? Quam vereor ne luculenta ista cognitio veritatis, qua hic nos donavit Deus, nobis in gravius judicium cedat! Tota veterum Martyrum theologia, in his paucis capitibus inclusa erat: Unum Deum esse adorandum, in ipso collocandam omnem fiduciam: verum ejus cultum in hoc constare, ut adoretur solus, invocetur, & cum gratiarum actione agnoscatur bonorum omnium auctor, vita exigatur ad regulam verbi ipsius: item, nunquam alibi salutem esse & vitam, quam in solo Christo. Neque vero tam profundam istarum rerum cognitionem habebant, ut subtiliter possent de singulis disputare: sed rudi simplicitate contenti erant. Cum hac tamen alacres currebant ad ignem: aut aliud supplicii genus. Quin etiam illuc infantes suos portabant matres. Nos qui præ illis tam magni sumus magistri, tam diserte de quavis quæstione differere novimus, non capimus quid sit Dei veritati reddere testimonium, quum opus est: & Christianismum nostrum probare.

Sed hoc est aliquanto deterius, quod quibusdam non sufficit tales querelas edere, ut à communi lege, quam suis omnibus imposuit Christus, se eximant: sed blasphemiis se armant ad resistendum Deo. Blasphemias appello, quum pro sensu carnalis prudentiæ, hanc esse optimam promovendi Euangelii rationem sibi persuadent, communicare Papistarum idololatriis, nec periculum ea causa subire. Si tali opinione occupati fuissent Apostoli, quid, quæso, nobiscum actum esset? Objiciunt, paulatim esse progrediendum. Fateor: addo etiam, incipiendum esse à fundamentis: & quia non possint uno die simul omnia confici, ordinem tenendum esse. Sed quale hoc est fundamentum, quum suo exemplo abominationem ædificant verbo Dei tam contrariam: nempe, manifestam idololatriam? Alterum vero quod obtendunt, obliqua etiam est blasphemia, præter id quod hypocrisi & mendacio non caret. Inviti, inquiunt, connivemus ad multa, & multa facimus, quo lucrifaciamus multos Domino. Hoc modo conservatur Ecclesia & augetur, quæ secus agendo periret. Hunccine honorem habent Deo, ut eum non putent conservare Ecclesiam suam posse, nisi ipsorum simulatione adjuvetur, quam ubique tam fortiter rejicit? De Apostolis quoque, quam honorifice sentiunt, quum aiunt confundi omnia & Ecclesiam destrui, si quia eorum confidentiam sequatur, qua usi sunt in plantando Christi regno? Quod si eos nihil pudeat imprudentiæ damnare Apostolos, quid tamen de successu dicent, quem ardenti eorum zelo & constantiæ Dominus contulit? Jactabuntne ædificatam hactenus sua opera decem hominum Ecclesiam, in urbe aliqua aut pago, cum tam magna ista sua discretione, & tam circumspecta sapientia: quum totus mundus simplici nudaque Euangelii prædicatione ad Deum fuerit adductus? Deinde, appello ipsorum conscientias: numquid ad hunc finem tendant, ac non potius ut læsionem fugiant cutis suæ? Certo certius est, colorem hunc, quem prætendunt, procul abesse ab eorum consilio. Sed hoc non moror: neque enim meliorem in partem accipi poterit hæc defensio, quam ut blasphemias istas contineat: nempe, medium, quod ordinavit Deus ad Ecclesiam suam promovendam & tuendam, neque aptum, neque utile esse: virtutem, quam hactenus exeruit in Ecclesiæ conservatione, esse collapsam: non fiducia virtutis ejus promovendam esse Euangelii veritatem, sed carnalis prudentiæ auxilio.

Ab hac scaturigine manant, quascunque præterea adducunt cavillationes: nempe, quod hanc gloriam dare non possunt Deo, ut illum sinentes gubernare rerum eventus, quo feliciter ejus directione succedant, sine controversia exequantur quod præcipit. Nec se hac sollicitudine torqueant, Quid sequetur? quid eveniet? Sunt autem hæc eorum argumenta: Si fugere idololatriam vellent omnes pii, regiones, ubi nunc copiosum est Dei semen, statim desertæ aridæque manerent. Respondeo Dei esse officium huic periculo mederi. Respondeo secundo, discessum hominis sonantius aliquando, & efficacius docere, quam si ore suo prædicaret. Respondeo tertio, me non postulare, ut quispiam patria cedat. Domini est terra. Tantum illum pura conscientia colamus, ubicunque erimus. Si hoc agentibus non dabitur amplius consistendi locus, commendantes nos ejus tutelæ, migremus alio. Quarto, respondeo, stulte facere singulos, dum sic suscipiunt communem omnium causam: scimus enim ad nos quoque pertinere, quod olim dictum fuit Petro: Quid aliis facturus sim, nihil ad te. Sequere *Joan. 21. vers. 22.*
me. Unusquisque nostrum fateor, sollicitus de suis proximis esse debet: sed in hoc, ut mutuo nos adjuvemus, non ut occasionem remoræ alii ab aliis sumamus. Respondeo denique, eos, dum hoc periculum provident, perinde facere, acsi cogitarent quale vinum bibituri sint hinc ad mille annos: neque enim omnibus æquali mensura gratias suas distribuit Deus, nec eadem ratione. Frustra ergo timent ne regiones totæ Christianis nudentur: potius Euangelium centuplo magis propagaretur. Denique, si hoc posset ab illis impetrari, ut non amplius à maledicta carnis prudentia penderent, facile protinus inter nos conveniret.

Non est præsentis instituti, omnia eorum hic objecta refellere: nam id plus satis feci in opusculo de quo conqueruntur: tantum attingere obiter volui, quid proficiant sic adversus Deum obloquendo, ut supersedere potius discant, quam ut causam suam reddant pejorem. Præterea, admonitos velim, ut ab ista ingratitudine desistant, quam suis exprobrationibus produnt: Quum tantam strenuitatem præ se ferat Calvinus, cur non huc venit ipse, ut videamus qualiter se gerat? Facit idem, quod duces exercituum solent: qui in urbium oppugnationibus gregarios milites instigant ad irruendum, & excipiendos ictus: ipsi autem extra discrimen subsistunt.

Pp 2 Hac

Hac ratione, fidelibus olim ludibrio fuissent cunctæ Apostolorum exhortationes: quum eos incitabant ad ferendas continuas persequutiones pro Christi nomine. Hortabantur, ne ullam ob calamitatem frangerentur animis: ut læti & alacres, bonorum jacturam facerent: sustinerent æqun animo mundi opprobria: constanter ad mortem ipsam pergerent, postquam ita Domino visum esset. Poterant excipere fideles: Huc venite ipsi, & viam nobis monstrate. Dicet quispiam, Apostolos non immunes fuisse à persequutionibus, atque hoc illis majorem fiduciam præbuisse requirendi ab aliis, quod ipsi opere præstabant. Respondeo, sæpe hortari solitos fuisse ad patientiam & fortitudinem Ecclesias, unde ipsi periculi metu aufugerant. Obsecro, quum dicit
Hebr. 12. vers. 4. Apostolus Hebræis, Nondum ad sanguinem usque testitistis: uonne excipere poterant, Tibine dolet, an nobis invides, quod deteriore non simus conditione, quam tu? Adeoque ne sim prolixior, quid
1 Petr. 4. vers. 12. Petro dici poterat, quum fidelibus ostenderet, hanc esse veram beatitudinem, pati pro Christi nomine?

At vero fideles, cum reverentia, tales exhortationes amplectebantur. Quemadmodum hodie quoque faciunt, qui vere sunt pii, scientes hominem non aliter derisui habere sanctas monitiones ex verbo Dei sumptas, quam in suum exitium. Quod ad me pertinet, non me jactabo multa perpessum: sed unum vere asseram, per me non sterisse: quin etiam aliquoties me exposuisse periculo. Et quia me cum præfecto militari conferunt, cur tam maligni sunt, & inhumani, ut non satis habeant, si præstem in hoc spirituali bello adversus Satanam, quicquid à bono & fideli duce desiderari potest in terrena militia? Quanquam in eo quoque falluntur, quod me tam procul à jactu telorum collocant. Nam etiamsi mihi ad oculum non immineat hodie persequutio, quid tamen cras futurum sit, nescio. Quicquid sit, nimium sim stupidus, nisi me jam hac hora præparem, ne ex improviso circumveniar. Quum eo venire oportuerit, spero hanc gratiam mihi non defuturam à Domino, ut nomen ejus sanguine meo glorificem, quemadmodum nunc lingua & calamo. Nec remissiore animo vitam profundam, quam nunc verba facio. Ipsi vero suam in eo turpitudinem produnt, quum nihil habentes reliqui, ad probra & maledicentiam confugiunt.

Verum, adhuc sibi videntur honestum operculum habere, quamdiu sub pallio Nicodemi teguntur: quod simile faciunt pallio Virginis, quam Lutetiæ pictam aliquando vidi apud Carmelitas: memini enim illic latere Monachorum legionem, tanquam pullorum catervam, sub alis gallinæ. In hunc modum isti tam late extendunt Nicodemi pallium, ut inde regantur omnes: saltem opinione sua. Nam re vera quum quisque ad se oram unam traheret, sic distraxerunt huc & illuc, ut laceraverint, non tantum in frusta, sed etiam in fila. Qualiter igitur sub eo delitescunt? dicet quispiam. Nempe, idem illis accidit, quod perdicibus: quæ se bene latitare putant, inventa latebra ad caput occultandum. Proinde, hoc pallium Nicodemi, quo tegi se opinantur, non nisi falsa imaginatio est, qua se deludunt, acsi oculos clauderent, aut velo obducerent, ne possent ab aliis cerni. Quid enim habent cum Nicodemo simile? Quia venit ad Christum nocte, inquiunt: nec se professus est Christi discipulum. Fateor equidem Nicodemum, priusquam illustratus esset, latebras quæsiisse: sed ex quo illi Sol justitiæ illuxerat, numquid se in suis latibulis semper continuit? Quin potius videmus, qualem professionem ediderit: & quidem quum omnia desperatione plena essent. quum, scilicet, Pilatum adiit una cum Josepho, ut Christi corpus ad sepulturam peteret. Observemus tempus. En Sacerdotes, Pharisæi, & omnes veritatis hostes, tanquam victores triumphant. Ex adverso, miseri Christiani consternati sunt, & prope attoniti, dum Magistrum & Redemptorem suum mortuum vident, & corpus ejus in patibulo inter latrones suspensum.

Scribæ, Pharisæi & Sacerdotes sunt in excubiis, ut observent, num quis ausit mussitare: nec enim ipsis satis est, occisum esse Christum, nisi in totum deleatur ejus memoria. Illa adhuc rabie, quam in eum exercuerant, inflammati sunt ad persequenda ejus membra. Populus etiam tumultuabatur: ut certum esset Nicodemo, se non aliter profiteri posse discipulum aut studiosum Christi, quin omnium furorem in se concitaret. Profitetur nihilominus evidenter coram omnibus: probrum & infamiam non metuit: non refugit odium: tumultum non horret: persequutiones non reformidat. En quid sit Nicodemizare, si Nicodemum Christianum aspicimus: non autem in illa ignorantia, qua detinebatur ante agnitum Christum. Sed quid? Isti, quod fecit Nicodemus incredulitatis suæ tempore, imitari volunt. Exemplum autem, quod fide jam donatus prodidit, dissimulant ad se pertinere. Summa hæc sit: Nicodemus ignorantia adhuc detentus, noctu ad Christum venit. Postquam fide illuminatus fuit, palam & interdiu ipsum confessus est; idque tempore magis formidoloso, quam fuisset antea. Quamobrem, qui ejus nomen pro integumento asciscunt, gravem illi faciunt injuriam, & nihilo interea magis proficiunt, quam si Christianæ fidei persequutor, Paulum in excusationem obtenderet. Neque hoc solum est specimen, quo Nicodemus, cum magno vitæ discrimine, se Christianum ostendit: jam enim tum cœpit periclitari pro Christo, quum in cœtu impiorum, contra omnes institit, ne inauditum damnarent. Non edebat quidem, fateor, tunc integram confessionem: hoc tamen ipsum aliquo usque progredi erat, cohibere furiosum impetum totius Synagogæ. Nunc in cœtu aliquo tres aut quatuor erunt istorum Nicodemitarum, qui taciti sinent miserum Christianum crudeliter morti addici. Atque utinam nemo eorum damnationi subscriberet. Hæc ergo est vera Nicodemizandi ratio, proficere de die in diem, & se animare temporis successu, ad dandam Deo gloriam. Forte, una in re illis concedi possit, similes esse Nicodemo: nempe, quod ad ejus imitationem Christum sepeliunt. Sed inter duas istas sepulturas magnum est discrimen. Corpus enim solum sepelivit Nicodemus, & pretiosis aromatibus unxit. Isti corpus simul & animam, divinitatem & humanitatem, atque sine honore. Nicodemus sepelivit mortuum: isti sub terram defodiunt, postquam resurrexit. Ergo, posthac desinant opponere Nicodemum pro clypeo, quo sibi licitum esse persuadeant, fidem suam dissimulare usque ad idololatriæ simulationem: quum centuplo plus fortitudinis ostenderit unus Nicodemus in morte Christi, quam ipsi omnes post ejus resurrectionem.

Jam finiendi tempus est. Credo autem, quicunque guttam habent sani judicii, eos clare perspicere nullam esse rationem, cur accuser nimii rigoris: quod ea tantum à Christianis exigam, quæ Christus illis precise injungit. Qui autem aures habent tam molliculas, ut me ferre nequeant: respondeo, duram non esse meam doctrinam, sed duritiem cordis ipsorum facere, ut talem judicent. Si difficile factu est quod doceo, non sequitur propterea, quin officii nostri sit. Scio non esse cujusque corrigere publicum regni statum: neque id requiro: sed tantum, ut se quisque reformet, à mali communione abstinendo. Si res est ipsis molesta secundum carnem, nihil miror: sed si agnoscant verum esse quod dico, potius

veritati

veritati pareant, quam ut, phreneticorum more, medicum percutiant. Non oblector ipsorum mœrore. Si tamen eos ad tristitiam possem adducere, de qua Paulus loquitur, hoc est, quæ pœnitentiam in ipsis generet, non me pœnitebit: nam illis cedet in salutem. Si tristantur, ut fremant & resistant, doleo. Neque enim mihi cordi est ipsorum exitium: nec mihi vellem ejus imputari causam: sed quum ipsi in causa sint, quid facerem?

Hactenus cum iis loquutus sum, qui adversus Deum sapiunt, ut se eo invito justificent: nunc sermonem ad eos convertam, qui inter Papistas agentes, cum timore & humilitate miseriam suam agnoscunt: & inviti manent inter illas abominationes, quas spectare coguntur. Satis reputo, quantopere sint perplexi. Rursum scio, sic tractandas esse pavidas conscientias, ne conjiciantur in desperationem. Atqui, videre licet ex opusculo, me non fuisse tam inhumanum, quin rationem talium habuerim, ad ipsos consolandos. Servavi, fateor, temperamentum, quale Dominus mihi permittit: non autem quale appetit mundus: nempe, quod illis non adulando, hortatus sum ad preces & peccati sui confessionem: ad gemitum & lachrymas: hortatus, inquam, sum, ut Deo se commendent, & assidue ab ipso liberationem poscant ex hac servitute, aut fortitudinem & constantiam, qua instructi, honorem ejus præferant propriæ vitæ. Hortatus sum denique, ut seipsos quotidie urgeant, ad quærendum mali exitum. In hac sententia etiamnum persto, ac sic eos consolari cupio qui peccant, ut non indormiant suæ socordiæ: neque se indurent adversus Dominum. Et sane non huc spectant Christianæ consolationes, ut animos sopiant, persuadendo ipsis malum esse bonum: sed ut coram Deo dejecti & confusi, mittantur ad unicum remedium: nempe, ut veniam à Deo postulent, & liberationem à malo. Quibus hoc non satisfacit, quærant alibi suum Balaam, qui benedicat, quod Deus maledixit. Hoc neque officii mei est, neque moris.

Hæc porro ratio est, cur tanta vehementia in hoc argumentum insistam: quia non dubito, graviter hactenus à plerisque provocatam fuisse iram Dei, quod tam parvo æstimarint, adeoque pro joco duxerint sacrum ejus nomen polluere, idololatriis se miscendo. Jam illud quidem non leve crimen est, idololatriam externam perpetrare: corpus nostrum, quod Dei templum est, ea fœditate inquinando, quam Scriptura non minus damnat, quam scortationem. Hoc quoque non exiguum est erratum, transferre ad idolum, Dei gloriam. De externa reverentia intelligo, quæ testimonium est spiritualis cultus. Hoc tantum modo profitemur nos idololatriæ consentire. Nec vulgaris postremo culpa est, malum exemplum dare proximis, quo cæci in errore confirmentur: infirmi vero turbentur, vel offendantur. Verum, quando ad hæc omnia mala adjicimus impudentiam, & tanquam putidæ meretrices, os fricamus & frontem, quasi nihil mali agamus: hoc vero est Deo illudere: & tanquam data opera, illi indicere certamen, vel potius illum in nos ad ultionem armare, quemadmodum etiam per Prophetam suum Jesaiam ostendit: jurejurando denuncians, talem iniquitatem non remissum iri. Videmus ut David, quum fugitivus è patria exularet inter Philistinos, nihil magis deploraverit, quam quod privatus esset facultate veniendi ad sacros cœtus, ut ibi precaretur inter fideles: Dei doctrinam audiret, & se confirmaret Sacramentorum usu. Præ hoc uno, parvi æstimabat se expulsum esse à regno, quod tamen habebat ex dono Dei: privatum esse parentibus & amicis, uxore exspoliatum. Neque enim ob has causas lamentatum fuisse legimus, sicuti quod privatus esset accessu templi. Quamobrem, quicunque in regionibus degunt, ubi nulla extat Ecclesiæ facies, ad Deum rite adorandum & invocandum, ad audiendam ejus doctrinam, ad recipienda ejus Sacramenta, cum Davide gemere deberent, se orbatos esse tantis donis, tamque necessariis: nullo enim apertiore signo prodimus nos præfractos esse & contumaces Filio Dei, quam quum ad ejus flagella stupidi sumus. Hoc porro flagellum, præ aliis omnibus horrori nobis esse debet, quum nobis adimit eas notas, quibus præsentiam suam testatur mundo. Hic autem extremus est rigor, quum huic captivitati nos alligat, ut idola cogamur adorare. An non ergo nimius hic est Dei contemptus, non affici & quodammodo ridere, quum signis evidentibus iratum se nobis declarat: adeoque multo acerbius, quam si peste, bello & fame simul nos persequeretur?

Quamobrem, omnibus subductis, non possum, sicuti jam dixi, aliter statuere, quam quod talis socordia Deum provocat, ut homines abjiciat, & relinquat in tali exitio. Nam si uno consensu omnes diligenter reputarent suam miseriam, sibique in eo displicerent, quod Deum non glorificant prout meretur, veniam ab ipso deprecantes, poscentesque ut manus suæ potentiam ad eos eruendos velit exerere: exaudiret proculdubio eorum gemitus. Quod si id pridem factum fuisset, jam apparuisset ejus benedictio: neque enim recipiendæ ejus gratiæ capaces sumus, donec premamur malis nostris. Aliud impedimentum, quo retardatur opus Domini, est in eorum ignavia & timiditate. Dandus erat hic honor Deo, ipsum vias invenire posse regni sui promovendi, quæ sub sensum nostrum non cadunt, ut hac fiducia se paulo audacius impenderent, quisque pro facultate sua. Sed quid è contrario fit? Antequam aggredi aut attentare quippiam ausint pro Dei honore, una voce pronunciant omnes, supersedendum esse: quia nihil sua opinione proficerent. Annon digni sunt à quibus suam benedictionem retrahat Deus: & quibus virtutem suam occultet, quando eum tam imbecillum imaginantur? Quin etiam periculum est, ne Dominus in posterum Verbi sui cursum reflectat ab ipsis: ut steriles, aut destituti maneant. Hæc enim justa esset ultio tantæ timiditatis. Quod si id nobis accidat, in nos certo conferenda erit culpa, quum nemo nostrûm digitum admovere velit, ad promovendam Dei gloriam. Atque ideo hoc subterfugimus, quia diffidimus Dei ipsius virtuti, dum eam, quæ infinita est, captu sensus nostri metimur. Proinde, se quisque Dei fiducia roboret, quo se omnes ad operis partem pro virili accingant: nempe, ut cum Satana bellum gerendo, regnum Christi restituere conentur. Ne concionatores tanta cautione invigilent ad consulendum vitæ suæ, quanto zelo ardeant ad exequendum suum munus: & implendum quod pollicentur, conscenso suggestu: quod tribunal est veritatis, unde solus Christus audiendus est. Auditores doctrinæ efficaciam proferant: & eam propagare studeant, alii aliis in manum tradendo. De cætero, quum David professionem edere volens, piis omnibus communem, negat se communicaturum idolorum sacrificiis, & nomina eorum sibi in ore fore negat: saltem qui ab hac puritate deflectunt, agnoscant suum delictum, ac continenter Deum precentur, tam pro venia impetranda, quam pro exitu. Ne quisquam subterfugiat, vel aures obturet, vel claudat oculos: quemadmodum multi se aliquid consequutos esse putant, dum abstinent ab auditu & lectione sanæ doctrinæ, ut cum Deo nunquam veniant ad calculum: nam omnibus, qui ejus verbum audire non sustinebunt, quo objurgationem & minas effugiant, denuncio, manum ejus sensuros: quæ multo durius ipsos urgebit, & multo amarius clamare coget, Væ, væ, idque in exitium: quum verbum in remedium proponatur hodie ad salutem. *Psal. 16.*

Consilium Philippi Melanchthonis.

Non dubium est, omnes creaturas rationales obligatas esse ad primum præceptum: ut verum Deum, vero timore, & vera fide colant, & fugiant omnia idola Ethnica, Mahometica, hæretica, & quarumcunque sectarum portenta, pugnantia cum verbo Dei: in quo se verus Deus patefecit. Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies. Nec tantum interior cultus necessarius est, sed etiam externa significatio, seu confessio, seu professio. Matth. 10. Qui negaverit me coram hominibus, negabo eum coram Patre cælesti. Negat autem, qui nunquam aperte confitetur, imo etiam perseverat in testimoniis contrariis veræ invocationi: legit Missas, aut adorat panem, aut statuas. Quod enim quidam dicunt, se non negare, sed interrogatos, dicturos esse quod sentiant, nec opus esse sine vocatione periculum accersere: etsi hæc vera sunt, tamen interea non sunt contraria facienda veræ invocationi.. Ut si quis captivus ex Christianis, vivens inter Turcas, tacitus apud sese Christum invocaret, nec tamen externa professione suam fidem ostenderet, imo etiam interesset Turcicis sacris: haud dubie reus esset æternæ iræ Dei. Sed ubicunque sumus, sive inter Turcas, sive inter hæreticos, sive inter vere pios, interdum aliqua confessio necessaria est, & certe contraria veræ invocationi non sunt facienda. Si quis igitur est sacrificulus aut monachus, & cogitur Missas celebrare, ut vocant, si intelligit se impie facere, omittat eas Missas, nec agat contra conscientiam: nec potest inveniri excusatio ulla pia, cur liceat retinere eam consuetudinem. Idem dico de laicis. Et quæ norunt vere esse idolorum cultus, fugiant, juxta illud: Fugite idola. Sunt autem manifesti cultus idolorum, invocatio sanctorum, qui ex hac vita discesserunt: invocatio ad certas statuas, adoratio panis in impiis Missis, & in circumgestatione.

Aliqui dissimulantes agnitam veritatem, confirmant sævitiam regum. Hi etiam magis peccant, quam non fugientes idola. Propter has causas, tutissimum esset discedere ex locis, ubi defenduntur cultus idolorum. Sed dicat aliquis, non omnes posse in uno loco esse, nec posse discedere conjugem à viro, aut matrem à liberis. Hic respondeo. Duo sunt genera: alii sunt firmi: alii infirmi. Sed sive firmus est quispiam, sive infirmus, sciat mandatum Dei esse, ut fugiat idola, & ostendat aliquam confessionem. Et quum alius alio firmior sit, alius confessionem magis, alius minus illustrem ostendet. Joannes Apostolus firmior erat Nicodemo: quanquam uterque erat imbecillis. Pia materfamilias, habet causam non facile discedendi à marito & à liberis: sed tamen ostendat confessionem, & fugiat idola, eaque in re proficiat, dicat quid sentiat, non accedat ad Missas, absit à pompis, in quibus circumgestatur panis.

Hactenus dixi de rebus necessariis. Sæpe autem Ecclesia habuit aliquas confusiones: ut Hierosolymæ, tempore Zachariæ, multum erat vitiosorum cultuum, & pravarum opinionum in templo: & tamen eo, vera Ecclesia etiam conveniebat, ut Zacharias, Elizabeth, Maria. Tali tempore, hi qui sunt in suis Ecclesiis, aperte improbent errores, ut fecit Zacharias: ritus autem bonos, aut adiaphoros servare possunt.

Volo pios, firmos & infirmos, accedere ad Baptismum infantum, in suis Ecclesiis, ubicunque sunt. Servare etiam possunt ritus adiaphoros, ut interesse lectioni Psalmorum in vespertinis precibus, & aliis honestis congressibus, etsi aliquid vitii aliquibus admixtum est, quia in eo cœtu sunt adhuc aliqui electi, & sancti, ut pueri: & aliqui adulti recte sentientes, sed infirmi, qui tamen sunt membra Christi, & sunt paulatim provehendi.

Sed dicat aliquis, Si non accedam ad Missas, ad pompas publicas, quum gestatur Sacramentum, rapiar ad supplicium. Ad id respondeo, Regulam, quæ docet quid sit faciendum, notam esse: sed aliud est loqui de regula, aliud de facto. Regula est, ut potius discedas ex illis locis, quam venias ad supplicium: ac infirmis facilius est sustinere exilium: sed qui nec exilia, nec supplicia sustinere volunt, valde infirmi sunt. His, ut ægrotis, non aliud dicere possum, nisi ut imbecillitatem agnoscant, & deplorent, & paulatim vires confirment, & aliqua subinde illustriora testimonia confessionis edant. Scio rem difficilem esse, hæc exordia confessionis. Sed aut proficiendum est, aut expectandus interitus. Hic autem addo præmonitiones quatuor.

Prima: Prius bene jaciantur fundamenta, doctrinam Euangelii recte cognoscamus, ne falsa pro veris amplectamur, nec augeamus nobis errores, & aliis: nec pericula propter falsas opiniones suscipiamus: sed fugiamus Anabaptistarum furores, qui multos errores circumferunt. Negant peccatum originis, improbant Baptismum infantum, corrumpunt doctrinam de justitia fidei, damnant politias, magistratus judicia, distinctionem dominiorum, vera juramenta: denique multi multis malis, & perniciosis opinionibus dementari se sinunt. Ideo simus prudentes, & circumspecti, & vero judicio, doctrinæ genus eligamus: & amplexi veras sententias, non abjiciamus.

Secunda præmonitio: Non blandiamur ipsi nobis, nec prætexatur infirmitas simulationi. Multi in aulis vocant se Nicodemos, & infirmos, quum sint prævaricatores, & similes Alcimi, cujus fit mentio in historia Machabæorum: confirmant sævitiam potentum, sua dissimulatione. Multi etiam sophisticas mitigationes quærunt, ut excusent cultus idolorum. Etiamsi sacrificia in Missis non valent pro mortuis, inquiunt, valent tamen preces. Et possent exempla multa sophisticarum illarum excusationum recenseri: sed ita ludere præstigiis sophismatum, est tentare Deum, & impie abuti homine Dei.

Tertia præmonitio: Priusquam periculo supplicii se homo exponat, cogitet de patientia, seu constantia. Multi θρασέως initio audacter inchoant mutationes, & postea quum pericula sunt propiora, fracti animis abjiciunt doctrinam, ac multi deinde fiunt sicut Epicurei. Quando igitur homo tantum roboris habeat, ut possit confessionis periculum sibi accersere, non potest regulis describi: sed eventus ipse ostendet, an Spiritus sanctus confirmaverit animum. Nostrum est tamen recte docere, non blandiri infirmitati. Et quanquam aliquantisper tempori venia danda est, præsertim in [illegible], in magnis causis, in metu publicæ discordiæ: tamen non fit dissimulatio perpetua. Primum decalogi præceptum, Non habebis deos alienos, omnibus rebus aliis anteferendum est.

Quarta præmonitio: Fugienti in exilium cogitandum est etiam, quid sit Ecclesia, & cui cœtui velit se adjungere: quia non ita fugiendum est, ut postea vivas in solitudine, aut latebris, aut solus tuis quibusdam imaginationibus fruaris, aut fingas subinde novas opiniones, sicut multi hoc tempore vagantur, Schuenkfeldius, Campanus, & alii innumerabiles: qui omnibus Ecclesiis maledicunt, & totum ministerium Euangelicum contemnunt, & suis quibusdam paradoxis in doctrina & in moribus, delectantur. Hæc exempla non imitemur: sed eligamus verum & certum doctrinæ genus, & palam Ecclesiæ alicui publice nos adjungamus: amemus ministerium, & conspiciatur nostra confessio in eo cœtu: simul utamur Sacramentis non depravatis,

con-

conjungamus nostram invocationem cum Ecclesiæ invocatione: sicut Christus peculiari promissione commendavit nobis tuendæ congregationis publicæ: videlicet ut servetur publicum ministerium, ut dicitur: Ubicunque duo aut tres erunt congregati in nomine meo, in medio eorum sum, & fient eis quæ petent, &c. Vult honestam frequentiam esse publicorum congressuum, & hanc vult à singulis adjuvari. Vult enim ministerium Euangelicum conspici, & audiri, quod non fit in dissipatione. Ideo multa dicta Prophetica commendant nobis studium juvandi publicos congressus. Ut Psal. 102. In conveniendo populos in unum, & reges ut serviant Domino. & Psal. 135. Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri. & Psal. 150. Laus ejus in Ecclesia sanctorum. Hanc sententiam dextre intellectam judico esse piam. Nec tamen antefero meam sententiam aliorum piorum, & doctorum judiciis: & admonitus, si quid desideratur, corrigam. Die 17. Aptilis, quo Noba ante annos 3846. arcam ingressus est: quo exemplo Deus testatus est, se non deserere Ecclesiam suam quum magnis fluctibus quassabitur.

PHILIPPUS MELANCHTHON.

MARTINI BUCERI *consilium.*

SEntentiæ hic à domino Philippo scriptæ, in omnibus assentior. Opto quidem fratres, quos Babylonica tenet captivitas, diligentissime cavere, ne intempestive & petulanter vituperando vulgatas ceremonias, opinionem impietatis apud electos Dei, quos lucrifacere Domino oportebat, incurrant: atque eo se inutiles reddant, qui illos Domino adducant. Opto ut illud inter fratres certum teneatur, Quæcunque Dei & Christi supersunt in vulgatis lectionibus, concionibus, & aliis Ecclesiasticis actionibus, ita vitiari non posse, nec impietate ministrorum, nec irreligiosa humanorum commentorum admixtione, nec superstitione abutentium: quin pii homines loquentem & agentem in illis Dominum audire & sentire queant, & ad incrementum pietatis illis uti. Ita scilicet, etiam post Christi necem usi sunt ceremoniis Hierosolymitanis, vitiatis gravissima impietate, & administrantium eas: & usurpantium: tum etiam contaminatione inventionum humanarum. Quum autem simus ad hoc conditi & redempti, ut Deum & Patrem nostrum, per Dominum nostrum Jesum Christum ubique & in omnibus nostris invocemus, confiteamur, & celebremus, summa religione, libertate, fiducia, nec ullam omittamus occasionem prædicandi regni ejus, adducendique ipsi, & ad gregem ejus, oves quæcunque ab ovili ejus adhuc aberrant; necesse est, ut omnes Christiani, hoc summo studio curent & faciant, in sacris coetibus atque ceremoniis, hoc est, coram ipso Domino, & in ipsa invocandi, confitendi, prædicandi Dei & Servatoris professione, atque gratiarum actione. Ad hoc enim ipsum convenitur in sacris conventibus: & ad hoc ipsum institutæ sunt omnes ceremoniæ: quæ instrumenta scilicet sunt, sicut commendandæ & exhibendæ nobis redemptionis, atque communionis Christi, ita etiam invocandi, confitendi, & celebrandi Christi. Istud enim, Facite hoc ad meam commemorationem, ad omnia Sacramenta Christi pertinet. Jam quia ista invocatio, confessio, & celebratio Domini debet fieri ex toto corde, ex tota anima, & ex omni virili, uti Dominus solus est qui largitur, & facit nobis omne bonum: quivis id facile cognoscit, vere credentium Christo esse, ita invocare, confiteri, & prædicare Christum Dominum, ut non solum ea quæ ipsius sunt agnoscamus, laudemus, & hominibus commendemus, sed etiam quæ Antichristi sunt detegere, anathematizare, & homines ab illis revocare studeamus. Sic intererant Apostoli ceremoniis vulgatis Hierosolymis: quæ supererant ex institutis divinitus, eas ad Christum Dominum referebant, verumque usum earum docebant: quæ admixta erant humanitus, ea prodebant & damnabant. Dominum Jesum finem Legis, & omnium Lege traditorum, summo studio prædicabant, & in templo, & in omni coetu hominum, domi, & ubicunque reperiebant, qui audire sustinerent. Utebantur quidem etiam dispensatione, & in doctrina & in ceremoniis. Infirmabantur cum infirmis, judaizabant cum Judæis: sed ut electos Dei sensim & ordine ea, quæ Christi sunt docerent, infirmos corroborarent, & sublatis humanis studiis, omnes in Christo pura & solida fide ejus unum novum hominem, & in via Dei perpetuo adolescentem, & ad mensuram plenæ adultæ ætatis Christi grandescentem efficerent. Nihil dissimulabant, aut simulabant. Quæ agebant cùm in communibus rebus, tum in sacris, vero corde, & recto studio glorificandi Christum, & lucrifaciendi fratres, agebant. Tacebant quædam in loco, sed ut ea commodius & efficacius docerent, quibus animos, & ad ea percipienda præpararent, quæ adhuc continebant: propterea quod tradere cum fructu nondum poterant. Utebantur ceremoniis interdum Judaicis, sed ut ab illis revocarent qui eis utebantur superstitiose. In confesso nunc est apud omnes rite doctos fidem Christi, in Missis esse manifestam Christi negationem: non solum propter vulgatam persuasionem sacrificii, quod prosit per se communicantibus cum eo, præsentia tantum corporali, & largitione, sine pœnitentia & fide Christi: sed etiam quod Christus ibi non prædicatur, Sacramentum pro eo adoratur, & quicquid in sancta Cœna instituit, pervertitur.

Eadem admittuntur in pompis & cultibus Sacramentalibus, & reliquiarum, imaginum, atque statuarum. Fugienda igitur hæc sunt, detegenda & anathematizanda, & homines ab illis revocandi summo studio. Cui vero Dominus tantum roboris non dederit, is tamen ne desperet: sed nec securus in eo sit, suamque infirmitatem, ne prudentiæ, aut dispensationis colore conetur infucare. Naaman Syrus quidem adoravit in templo Remon, sed Deum verum, quod indubie non minus verbis quam sacrificiis, quæ jam soli Domino faciebat, confessus est. Deum fratres infirmiores semper orent per Christum Dominum, ut ipse confitendi prædicandique sui animum fortem inspiret, viamque & rationem idoneam monstret. Fortes, infirmiores spiritu mansueto instaurent, & corroborent, non abjiciant, aut frangant. Si quem Deus ad asserendum regnum suum, sive in sacro ministerio, sive in privata vita, ampliore dispensatione quam hic descripta est, vocaverit, hunc reget ipse Spiritu suo: cui precamur, ut ductum Spiritus sancti pure & feliciter sequatur. Dominus Jesus congreget ipse oves suas, & pascat, Amen.

Octavo Maii, M.D.XLV.

MARTINUS BUCERUS.

PETRI MARTYRIS *consilium.*

QUæ à dominis Philippo & Bucero scripta sunt, mihi quoque probantur: istaque solummodo adscribo, ut potius magis explicem, quam ut illorum consilio adjiciam. In primis, qui Baptismum infantibus suis in Ecclesiis Papisticis petunt, aut in illis precibus intersunt vespertinis & matutinis, quum ista ibi non perficiantur sine mortuorum invocatione, aut suffragiis pro defunctis:

corum partes sunt, ita amplecti in istis Dei & Christi instituta, ut vitia ipsi detestentur, non modo secum in animo, sed pro opportunitate oblata, verbis ea patefaciant, idque potissimum eis, quos ut infirmos, vident se posse offendere suis illis actionibus. Ut vero Missæ intersint, & profanatissimæ Cœnæ Papistarum, non debent adduci exemplo sanctorum Judæorum ante Christi adventum, qui ritibus & ceremoniis Hierosolymis intererant, quum nostra & illorum non sit omnino eadem ratio. Illis enim tunc jusserat Dominus, non solum ut illa facerent, sed ut in anno ter apparerent coram Domino: neque alibi quam Hierosolymis sacrificare licuit. Modo, nos ubique possumus & Sacramenta percipere, & laudes offerre Deo. Neque nimis blandiantur sibi exemplo Naaman Syri: nam ibi nil aliud à Propheta petit, nisi ut Deus sibi velit ignoscere, quando in templo Remon adoraverit. Ex ejus postulatione non evincitur, id quod erat facturus, non esse peccatum: sed orat ut si in id inciderit, remissionem precibus obtineat. Neque Propheta aliquid ei promisit in eo facto: solummodo respondit, Vade in pace. Quo responso abeuntem salutat, aut recipit se pro illo oraturum, non tamen illud ei licere affirmat. Postremo, dum sunt dispersi fratres in Babylonica captivitate, videant ut aliquem, si fieri potest, inter se habeant sanctum conventum. Apostoli enim Hierosolymis, etsi post necem Christi intererant quandoque in templo, Judaicis ceremoniis: attamen inter se Cœnam Dominicam habebant, & orationibus atque verbo Dei simul vacabant.

PETRUS MARTYR.

Et hæc mihi probantur. M. BUCERUS.

JOANNIS CALVINI *consilium & conclusio.*

QUoniam satis demonstrasse mihi videor Christiani hominis officium non facere, qui nullam fidei suæ confessionem edit tota vita: multo vero minus, qui idololatriæ simulatione se contaminat: totam illam disputationem hic omitto. Hoc igitur constituto: quæritur, numquid homini pio migrandum sit potius è patria, & relinquenda sua vocatio, quam ut Missis intersit, mortuorum exequias Papistarum more celebret, ac usurpet usitatas in Papatu ceremonias, cum verbo Dei pugnantes. Respondeo, Non modo spiritualem Dei cultum, sed externam quoque ejus professionem, qua Dei gloria continetur, patriæ, cognatis, vitæ denique præferendam esse. Proinde, quicunque in iis locis degunt, ubi Deo præstare nequeunt quæ necessario exiguntur ab omnibus Christianis, sciant non minus sibi quam Abrahamo hoc præcipi: Exi de terra tua, & de cognatione tua: nisi forte ea animi virtute & fortitudine præditi sint, ut mortem obire non dubitent, quoties opus fuerit, potius quam ut in hominum gratiam quicquam à sua professione alienum designent.

Sed objicitur, Vocationem legitimam, quum à Deo sit, non temere ulla de causa negligendam esse: sponte vero deseri nullo modo oportere. Respondeo, Christianum hominem suæ vocationi alligatum esse, duntaxat usque ad aras. Quare, nisi liceat Deo reddere quod suum est, nihil est quod retinere nos debeat, vel possit. Aut enim Deus respicitur in vocatione, aut alius propositus est finis. Nisi prima habetur gloriæ Dei ratio, frustra nomen hoc ad excusationem obtenditur. Si primum locum obtinet, ut par est, eatenus nos vocationi astrictos meminerimus, ne à vero sinceroque Dei cultu nos impediat. Denique, sicut prior Tabula Legis ordine secundam præcedit, ita omnia secundæ Tabulæ officia, ad illam, tanquam ad normam, exigenda sunt. Summa autem prioris Tabulæ est, ut purum Dei cultum, puram adorationem & invocationem retineamus.

Constituo igitur, nihil tanti esse, ut ejus causa debeat homo Christianus se profanare ullo inquinamento superstitionis, quo minuatur, aut violetur Dei cultus. Et si faciat, non posse excusari.

Porro cum in eo genere constituam Missas, mortuorum exequias, quales sunt in Papatu, preces omnes solennes, ubi sancti mortui invocantur: qui me audiet, nunquam sibi permittet Missam audire, aut aliis ejusmodi pollutionibus interesse: neque sibi blandietur, quasi hoc liceat.

Quid si autem in commune bonum, & multorum ædificationem magis expediat, quempiam modica, & quoad in se erit sobria simulatione multas utilitates redimere? Respondeo, nihil istorum esse, quod veram & necessariam cultus Dei professionem, & religionis testimonium præponderet. Deinde, non esse nostrum æstimare, quid futurum sit utilius: sed hoc tantum relinqui, ut agamus quod præscribit Dominus. Dei enim solius est gubernare eventus. Postremo, nullis circumstantiis illud mutari, quin debeamus nos spiritu & corpore servare Deo impollutos.

Quid si grave & noxium offendiculum ex discessu oriatur? provocetur impiorum sævitia? infirmis, labascendi detur occasio? Respondeo, nobis hoc totum incertum esse. Nam Dominus ita moderari poterit, ut cedant omnia in contrarium. Et certe non tam inde quicquam mali timendum est, quam multum boni sperandum. Quantacunque enim amentia excæcati sint impii, hoc ad vulnerandam eorum conscientiam non leve cauterium erit, videre qui patriam, cognationem, & quicquid hominibus dulce esse solet, relinquere malint, quam se idololatria polluere. Tanta animi magnitudo plus ad frangendam eorum contumaciam valebit, quam ad furorem inflammandum. Infirmis potius accedet confirmationis materia, quam ut titubare propterea aut vacillare debeant. Verum ut certo hæc omnia pericula immineant, officium semper nostrum est, sequi absque controversia & ἀπερισπάστως, quo Dominus vocat, eventus autem regendos illi commendare. Tantum sedulo precemur, ut in bonum eos finem dirigat.

Quæritur de iis, qui miseros fratres pro Christi testimonio laborantes nonnihil juvare aut sublevare possunt. Locum enim si relinquant, eos simul destitutos relinquunt. Respondeo: Nullum talibus posse dari melius consilium, quam ut vitam suam periculo objiciant, pro asserenda Christi gloria: sin vero tantum non habent animi, nullum secundæ Tabulæ officium ab idololatria, & aliis inquinamentis superstitionum eos excusat.

In ipso quæstionis statu, & summa, non puto hoc meum responsum ab aliorum sententia discrepare. Siquidem D. Philippus, cui alii duo assentiuntur, utcunque sigillatim non respondeat istis objectionibus, dum tamen prætextus omnes uno verbo excludit, satis testatur, nihil sibi tanti esse, ut homini Christiano idololatriæ professionem, etiam obscuram, permittat.

Epistola CALVINI *ad quendam amicum.*

QUum haberem ad te literas, quas non longo post tempore missurus eram: alteræ tuæ supervenuint, quibus iterum mihi pro laboribus, rogatu tuo susceptis, agis gratias: ac simul petis, ut duas tibi quæstiones expediam, ne quid in meo responso desideretur. Quod te referendæ gratiæ vix parem esse prædicas, ego vero mihi abunde relatam esse arbitror, quum meum qualecunque studium vobis ita probari audio. Sed venio ad tua rogata.

gata. Quæris priore loco, num homini Christiano, qui se ab omnibus superstitionum inquinamentis abstinet, liceat patriam relinquere, propterea quod illic sacrorum conventuum bono, magna ex parte privetur. Non quæris an illi sit necesse: sed an liceat. Illa deliberatio longe difficilior esset: hæc magis expedita, modo unum tollatur, ne is certæ vocationi sit alligatus, quam deserere fas non sit. Proinde, quo res sit liquidior: primo constituamus vitæ genus, à quo discedere sit liberum. Qui in tali ordine erit constitutus, is duas habet justas causas cur discedat, si voluerit: Ut periculum antevertat, ut in eum locum se recipiat, ubi libera Sacramentorum communicatione fruatur, & in publico piorum cœtu Deum invocare possit. Sunt enim res magno æstimandæ, solennis fidei professio, sacrorum conventuum usus, purum Verbi & Sacramentorum ministerium. Nec expectare nos jubet Deus, dum præsens capiti nostro periculum immineat, nisi aliquod peculiare vinculum nos retineat, & quasi præcludat exitum. Summa sit: Licitum esse homini Christiano, qui modo alioqui liber sit in mutanda vocatione, prævenire impiorum rabiem, & tranquilliorem portum quærere, ubi Domino serviat. Relicta autem patria, concedere in eum locum, ubi fidem suam pure & absque fuco profiteatur, non modo licitum esse, sed etiam laudabile. Nam si hæc suspiria ex Spiritus directione esse agnoscimus: Quam dilecta
Psal. 84. tabernacula tua Domine virtutum! Item, Quomodo
Psal. 137. cantabimus canticum Domini in terra aliena? Item,
Psal. 43. Quando veniam & intrabo in sanctuarium Dei Jacob? qui Spiritu Dei regitur, is proculdubio, si qua sit evadendi facultas, inde quamprimum evolare conabitur, ubi neque Deo canere permittitur, neque sinceram fidei professionem edere. At si vocatio astrictum quempiam tenebit, decies mori satius fuerit, quam ut stationem suam sponte deserat, hoc est, præsenti periculo non coactus. Quanquam ne periculum quidem semper excusat. Sed illud prævenire voluntario discessu, nunquam concederem. Nihil dum tamen inde certi constitui poterit, nisi definiamus quale sit vocationis genus, quod hominem Christianum astrictum teneat: tale esse Pastoris officium extra controversiam est. Qui enim Ecclesiæ gubernatione sponte cedit, non alio loco habendus est, quam militiæ desertor. Sed quoniam nulla est vocationis species tam libera, cui non annexum sit vinculum aliquod: distinguere inter gradus convenit. Quanquam in omnibus tenenda est præcipue hæc regula: Ubi in conditione mutanda nulla est religio, liberum esse discessum. Scio quid hic objici soleat: Nimiæ esse timiditatis, fugam præripere, antequam nobis molestiam facessant impii: & inhumanum esse, antequam ulla major vis cogat, eos destitutos relinquere, quibus profuturus sis, manendo: & bene agendi facultatem quasi projicere. Sed ut vitium in timiditate esse confitear: nego tamen culpandum esse remedium. Qua responsione alterum etiam illud objectum solvitur: prodesse enim fratribus quisque debet, sed pro facultate sibi data. Et sic quisque adducere alios studeat ad Dominum, ut formandæ ad Dei cultionem, propriæ vitæ primam habeat curam. Hic singulis mature videndum est, quantum ad excipiendas persequutiones roboris, & constantiæ habituri sint, si quando in arenam tracti fuerint. Non sunt quidem fingenda temere pericula, quæ procul absunt, aut certe nondum imminent. Sed qui quotidiana sævitiæ exempla vident exerceri adversus fideles, quibuscum similem habent causam, debent se ad perferendum quicquid acciderit, in tempore comparare, ne inopinato opprimantur. Proinde, suæ cuique facultatis conscientia optima erit, meo judicio, hac in re moderatrix. Qui se instructum hac animi magnitudine agnoscit, ut paratus sit sustinere quosvis impetus, ne se loco moveat. Qui autem imbecillitatis suæ conscius sibi diffidit, nec quicquam sibi polliceri audet, quin potius trepidat & eventum veretur, sibi potius is consulat periculum præcavendo, quam præcoci, ut ita loquar, fortitudine se in exitium præcipitet: nam qui de infirmitate sua monitus, non fugit, quum Deum tentet, temeritatis suæ pœnam, quum in rem præsentem ventum est, merito luit. Quamobrem unumquemque in se descendere jubeo, ut qui se apertæ confessioni nondum aptum esse videt, ab impiorum rabie, quantum potest se subducat. Hac causa, qui exilium voluntarium subierit, omni reprehensione caret. Secundam quæstionem in duo membra divido: nam quæ tu putas unius esse quæstionis, habent non parvum discrimen. Prius membrum est: Utrum qui vitam privatam degunt, aut funguntur eo munere, quod publicam Euangelii professionem non requirat, dum ab idololatria abstinent, consilii sui rationem obvio cuique reddere teneantur. Respondeo, me hic perpetuam legem præfigere non audere: video enim Christum, quum ab improbis captiose interrogaretur, interdum vel tacuisse, vel aliud dixisse, ut eorum insidias eluderet. Ita, si quis ambiguis figuris suspensos relinquat eos, qui ipsum adoriuntur, non damno. Quanquam nec semper debet id fieri: nec nisi justa de causa. Unum excipio: ne huc spectet ambiguitas, ut consentire impietati videaris: nam ut claram Missæ detestationem exigere abs te non audeo, ita si Missæ te interfuisse, vel interfuturum simules, aut quoquo modo ejus religione te implicari annuas, aut præ te feras vel impietatis consensum, non dubito reprehendere ac damnare. Alterum membrum: An is qui ad tribunal impii judicis tractus, quum nullius rei convictus sit, confiteri simpliciter & clare fidem suam debeat, ubi de ea rogatur: an satis habeat testari, se credere quod credit sancta Ecclesia: & in singulis capitibus ad hanc latebram confugere. Quod si ulterius urgeatur, num provocare illi fas sit ad publicos sacræ theologiæ professores: & eos quidem pios & doctos. Respondeo, si universalis esset interrogatio, deliberari posse, quidnam expediat: nam nec Paulus coram Sacerdotibus primum, deinde coram Proconsule disertis verbis, quid de religione sentiat, exponit: neque vero superseder, quia studeat vitæ suæ parcere (nam ad mortem quasi devoto animo ferebatur) sed quia non esse utile judicat. Christi diversa est ratio. Tacet enim de multis coram Pilato, quia tribunal illud erat non agendæ causæ, sed audiendæ damnationis. Verum, de necessario aliquo religionis capite dum rogamur, illic subticere periculosum: dicere autem, quo te impietatem approbare præ te feras, prorsus indignum est Christiano pectore. Non præscribo nominatim, quousque progrediaris: sed duo venire tibi in mentem volo: te illic, tanquam Dei manu sisti, ad edendam fidei professionem: deinde sophisticen illi esse exosam. Nunc videamus, suffugium illud quorsum spectet. Quid de peccatorum remissione sentis? gratuitamne, an satisfactionibus redimi? Quod sancta credit Ecclesia: nam si veram appelles, exprimere te cogent, de qua loquaris. Quorsum hoc totum? nisi ut illis gratificeris. Mea, inquies, nihil interest, modo evadam. Cupio infestissimos dimittere, modo ne gladium illis nimis aperta confessione, porrigam. Sed quis est hic Ecclesiæ prætextus? Nonne ideo evadis, quia te in Ecclesiæ Romanæ servitutem reductum esse putant? Quos porro theologos intelligent, nisi suos: hoc est, omnium blasphemiarum architectos? Eorum te judicio submittis, ut paratus sis subscribere omnibus eorum placitis, quæ omni impietate referta esse constat. Hoc si tibi semel permiseris, cur non eodem jure, frenum tibi magis laxes subinde ac magis, ut illis in speciem ad quæ-

quævis postulata annuas? Gratuitane est remissio peccatorum, an satisfactione constat? Sane. Intus enim tibi canis, Christum satisfecisse. Credis purgatorium? Quidni? Christi enim sanguine purgamur. Hoc posterius tacitum devorabis. Audietur interim ex ore tuo aperta blasphemiæ simulatio. Ubi illa promissio? Dabitur vobis illa hora, quid loquamini, &c. Audebimusne ejusmodi confessioni inscribere Spiritum sanctum auctorem? Qualis porro erit hic Dei martyr, qui impietati palam suffragabitur? Summa hæc sit: omnes obliquas responsiones, quibus impiorum furorem, tanquam veritatis abnegatione, placare studemus, alienas Christianis esse censeo: nam & Deus sophisticen, ut dixi, abominatur: nec multum interest, quibus verbis jures fidei professionem, si tibi propositum est impiis & Christi hostibus significationem consensus dare.

Altera CALVINI *Epistola ad amicum N.*

QUum mihi ignotus sit is, cujus scriptum ad me misisti, & aliis potius de me quam mihi scribat, inepte, meo judicio, sim facturus, si illi non rogatus respondeam. Quod tamen postulas, facere non recuso: ut diluendis ejus argumentis aliquid operæ insumam. Idque ea simplicitate facturum me spero, ut bonus vir non amplius mihi rhetoricam objiciat. Quanquam nescio quid illi in mentem venerit, ut hanc mihi notam aspergeret. Ego certe non videor causam illi dedisse: neque enim ita male profeci in Christi schola, ut de tantis rebus, ostentandi ingenii causa, declamitem. Atque utinam ad legendum ipse eam religionem afferat, quam me scribendo adhibuisse, mihi probe coram Deo sum conscius. Possem aliquanto durius expostulare, sed abstineo. Tantum velim sibi persuadeat, pluris mihi esse animas sacrosancto Christi sanguine redemptas, quam ut stylum quasi per jocum exerceam, ubi de earum vel salute, vel exitio tractatur. Si verum est quod de eo prædicas, tandem inter nos bene conveniet: nam ubi regnat timor Dei, omnium disputationum recta erit conclusio.

Porro status quæstionis est, an Missis interesse, idololatriæ sit professio. Ego affirmo: ille negat: sed rem facit mediam. Neque vero ego solus sum in hac sententia: sed alii quoque tres, quos aliter sentire putat, mihi subscribunt. Ne tamen videar hominum auctoritatibus velle eum gravare, illis omissis, quæramus de re ipsa. Quod se & quosdam suos familiares abstinere à multis pollutionibus testatur, huc spectat, ut appareat, non omnia eos sibi permittere, neque usque adeo sibi blandiri, ut laxis habenis, ad omnia inquinamenta se prostituant. Fateor igitur, & libenter agnosco, eos tanto levius peccare. Interim miror, qui excusare audeat, quod vulgari more, propinquorum exequias frequentant, ubi sacrificium pro expiandis mortuorum peccatis offertur. Si hæc non est manifesta Cœnæ Dominicæ profanatio: concedo me prorsus nihil intelligere. Eo quum accedunt, an non digitum palam tollunt, ad declarandum consensum? Atqui, timent ne inhumani videantur. Nimis iniqua merces, si humanitatem impietate in Deum non dubia rediment. Negant se accessuros, si putarent tantum subesse mali. Sed velim mihi respondeant, aut saltem hic qui loquitur patronus, omnium nomine: quorsum illæ exequiæ, quibus intersunt, nisi ad mortuum è Purgatorio redimendum? Quum vero accedunt ipsi, annon communibus omnium suffragiis sua quoque adjungere se velle testantur? Reputent paulisper mecum, quales illic preces concipiantur, quales ritus usurpentur, qualis sit tota actio: quo consilio in medium aliorum cœtum se ingerant. Si tam graviter olim animadvertit Deus in Corinthios, quod minus reverenter tractarent sacram Cœnam, quanto graviorem pœnam meretur tam crassum ejus ludibrium, dum ad mortuos transfertur? Negabunt se tantæ impietatis, vel auctores esse, vel approbatores. Quasi vero plus sit, duobus digitis subscribere, quam ad consensus significationem afferre totum corpus. At faciunt inviti. Nihil hoc ad me. Saltem in præsentia nihil refert quo animo faciant: tantum enim hoc disputo, impietatem hic committi, à qua fideles penitus abhorrere debeant.

De Missa quid sentiat, video: rem scilicet per se honestam ac sanctam esse: vitiosis tamen quibusdam accessionibus corruptam. Ne frustra litigemus, velim mihi Missam definiat. Ego quidem, quum de Missa loquor, actionem illam intelligo, quæ in locum Cœnæ Dominicæ subrogata est: ubi offertur Christus Patri in sacrificium: ubi panis pro Deo adoratur: ubi unus seorsum vorat quod consecravit: ubi solennibus verbis concipitur oratio, ut valeat sacrificium illud expiandis vivorum & mortuorum peccatis. Ex his, inquam, æstimanda est Missa, non autem ex fucis illis, quibus picta est, ad fascinandas hominum mentes. Quid enim, si colores furatus sit Satan à Christo & Apostolis, ad tegendam abominationem, cujus ipse solus auctor erat & architectus? Ornet igitur quam volet honorificis elogiis hic bonus vir, suam Missam, non tamen ita oculos mihi perstringet, ut prætextu contentus, corpus ipsum, vel substantiam, ut loquuntur, intueri desinam. Porro, ut illi concedam, multas illic esse corruptelas, quæ à bonis initiis ortæ sint: nunquam id à me obtinebit, Missam esse Cœnam Domini, vitiatam extraneis quibusdam inquinamentis: pugnat enim modis omnibus cum Cœna Domini: ut nihil magis contrarium fingi queat. Nam si inde melior aut saltem tolerabilior illi videtur, quia abusus est Cœnæ Dominicæ: respondeat mihi, unde omnia Gentium sacra, etiam Ægyptiorum, quibus nihil est absurdius, aut fœdius, manarint. An non ex legitimis sacrificiis, quæ à Deo ipso primi Patriarchæ acceperant? Nam quum initio purum unius Dei cultum haberent filii Noach, posteris etiam quasi per manus tradiderunt: brevi autem factum est, ut hi degenerarent à sanctis majorum institutis. At majori abominatione digna fuerunt sacra Gentilium, quod diis alienis nominatim dicata erant. Quasi vero mortui qui à Papistis invocantur, & quibus nominatim dicant suas Missas, non sint etiam Baalim. Quanquam litem de hac re non moveo. Sacrificia quæ in Bethel fiebant, cujus nomen præferebant? An autem ideo minus erat inquinamenti in illorum communicatione? Si quis æqua trutina expendat, plus similitudinis habebant illa cum veris sacrificiis templi Hierosolymitani, quam Missa cum Christi institutione. Cur ergo negabimus, hodie pollui, qui Missæ participant: si fatemur nemini piorum fas fuisse sacrificare in Bethel? Si fuci illi perstringunt nobis oculos, quod dexologia canitur, recitatur una ex Epistolis Apostolorum lectio, altera ex Euangeliis, cogitemus non defuisse etiam profanis veterum idololatrarum sacris prætextus satis speciosos. Sed intuendum semper quod præcipuum est in unaquaque actione, & accessionibus præferendum. ita reperiemus, Missæ substantiam cum Christi instituto ex diametro pugnare. Certe ut moderatissime de ipsa sentiamus & loquamur, non possumus aliter vocare, quam adulterinam Cœnæ larvam.

Sed negat auctor ejus scripti quod misisti, ullum impiæ professionis signum edere, qui Missæ intersunt. Obsecro, quid igitur eos ad Missam adeundam cogit? Si sua tantum, non aliorum causa illuc accedunt, bis peccare eos dico: si aliorum habent rationem, quorsum? An non ut hoc symbolo suam cum illis in religione consensionem probent? Tu destinato consilio ad eam actionem te aggregabis,

quæ

quæ communis est omnibus impietatis professio, & immunis eris à pollutione? Tu, quasi dato pignore, in Missæ approbationem te obstringes, & nulla erit professio? An non præstaret dare Domino gloriam, quam adeo manifestum delictum, parum verecunde defendere? Nam quod concludit, fas esse homini Christiano, Missæ interesse, modo ab omni approbandæ impietatis significatione abstineat, fortassis verum esse concederem, si fieri id ullo modo posset. Verum, rationem nunquam mihi expediet, neque inveniet ipse sibi. Facessant ergo illæ de chimæra disputationes.

De Cœnæ observatione breviter respondeo: non esse nostri arbitrii symbola comminisci à Christi institutione aliena, quibus nos in memoria mortis ipsius exerceamus. Memoriam, inquam, mortis suæ vo[illegible] Dominus sacræ Cœnæ celebratione à nobis coli. Quum ab ea discedimus, quicquid agimus, profanum esse dico. Abstinendum itaque, meo judicio, potius foret ab usu Sacramenti, quam vel miscendum Sacramentum cum multis inquinamentis: vel loco Sacramenti usurpanda inanis pompa. Panem, inquit, sumimus consecratum: vinum autem non consecratum. Principio, quis hoc divortium facere permisit? Pars una, tyrannide eripitur. Sed quis in altera parte Cœnam Domini restare illis revelavit? Hoc tamen omitto. Panem dicunt esse consecratum. Quæro, quo ritu? Longe enim abest, à vera consecratione incantatio, qua utuntur sacrifici. Ergo, aut sequantur atque observent quod præcepit Dominus, aut ne secus agendo inanibus titulis ipsos deludant.

Restat, ut de argumentis aliquid dicamus in quibus satisfactum sibi negat. Solutionem meam de Naaman Syro valde exagitat: quia dixerim me libenter veniam daturum, si quis edita simili professione, civilis duntaxat officii causa, Missæ intersit. Dicit se & suos hoc idem quotidie testari: sed non palam, quia sit periculosum. Quid simile? quum Naaman in publico sit professus? Hic vero simplicitatem meam ridet, quod imaginer innumeram turbam astitisse: quum verisimilius sit, seorsum cum Propheta loquutum. Ego vero professionem ejus non includo in illis paucis verbis: sed ex eo æstimandum censeo quod facturum se pollicetur: imo quod statim facit. Quorsum enim mulos duos terra onerat, nisi ut testatum faciat omnibus, se cultum habere sibi peculiarem, atque à reliquis separatum? Consideremus quo loco fuerit, quam sustinuerit personam: & fatebimur, tantam mutationem occultam non fuisse. Putamusne quum ad regem suum reversus foret, tacuisse de tam insigni miraculo? Ego certe non dubito, quin modum curationis magnifice prædicaverit. Sed conjecturis non est opus in re perspicua: Mulos onerat terra Chanaan, in qua Deum Israëlis adoret: ut se ab aliorum deorum cultu abhorrere testetur. Sic enim sonant ejus verba. Quid hac confessione apertius? Hoc faciant, qui ejus exemplo se tuentur: & me habebunt clementiorem. Quanquam hic bonus vir pugnat ipse secum. Ante confessus fuerat, alienorum deorum sacra tantæ abominationi habenda esse, ut ab accessu interdiceret piis omnibus: nunc autem licitum esse contendit, quod ante prorsus damnaverat. Nam aut nihil proficiunt, ad exemplum Naaman confugiendo: aut tam licebit quævis Gentium sacrificia, quam Missam frequentare. Verum ea, quam attuli, responsione contentos fore spero, quicunque veritati cedere non recusabunt.

Quod ad locum Baruch spectat: suam sibi verisimilitudinem habeat. Nemini tamen sano judicio unquam persuadebit, populum Dei in solennibus Babyloniorum pompis, in idolorum circumgestationibus, permistum idololatris fuisse, qui ad idolorum venerationem ex professo congregati erant. Neque verba tale quicquam subindicant. Videbitis, inquit, Babylonios illud agentes. Non dicit, Quum vos cogent: aut, Quum metu accesseritis. Neque tamen adeo nobis laborandum est de hoc testimonio, quum auctor sit incertus. Mihi satis est, quod Prophetam audio clara voce illis concionantem: Fugite, fugite: ne immundum tetigeritis. Postremo, quid aliud est, corde dicere unum Deum adorandum: externo autem nutu, idoli cultum simulare, quam in suum reatum, conscientiæ testimonio subscribere? Simulat autem certe idoli cultum, qui data opera convenit, ne abhorrere ab illo videatur.

In comparatione quam adducit, serpentis ænei, & similium impietatum, illi assentior: sed parum congruenter ad præsentem causam accommodat. Non exprimitur, quo loco fuerit serpens ille adoratus, neque id magnopere ad rem facit: verum sive in templo, sive alibi suffitum illi fecerint Israëlitæ, fallitur, qui putat Prophetas aut piorum aliquos adfuisse, quum tanta abominatio perpetraretur. Urias, jussu Achab, altare extruxit in templo, ubi sacra Deo Samariæ fierent: sed neminem ex fidelibus legimus ejusmodi sacris interfuisse. Neque vero credibile est. In excelsis vulgo adorabant: sed mihi non est dubium, quin omnes veri Dei cultores religiose à tali corruptela abstinuerint. In hoc totum est situm, ne dum conventus solennes aguntur idololatriæ, illuc re associes. Quamobrem supervacuæ sunt istæ querelæ: Nusquam ergo orare jam licebit: quia nullus angulus ab idololatria purus. Neque enim sic pollutum esse locum dicimus, ubi suas superstitiones peragunt impii, ut ibi orare sit nefas. Neque enim ubivis orare prohibeo, modo ab omni earum actionum societate abstineas, quæ idololatriæ professionem continent. Quum autem sponte accedis, quum sponte interes, societatem te coire dico, si non plenam, at simulatam. Ipsa, inquam, circumstantia te convictum tenet, ut frustra te à pollutione immunem esse jactes.

Quod si clarius definiri postulat, quænam sit illa confessio & qualis, quam ab homine Christiano exigimus: ego vero quod in scripto meo posui, iterum confirmo: magisterio Spiritus id discendum esse magis, quam certis regulis posse tradi. Nemo certe mutus in professione suæ fidei esse debet. Quo autem cuique amplior fidei mensura data est, eo luculentior sit ejus confessio oportet. Sed maximam partem gubernat temporum ratio, & oblatæ opportunitates. Quare ad Spiritum prudentiæ & judicii semper confugiendum. Porro in tota superiori disputatione, quam edere confessionem debeat homo Christianus, non disserui: sed cavenda vitia ostendi, quæ veræ confessioni repugnant. Faxit Dominus, ut non tam in captandis subterfugiis, quàm in voluntate ejus investiganda, ingeniosi esse velimus. Ego qui tam rigidus esse videor, nunquam sine acerbissimo doloris sensu de fratribus cogito, qui se durius à me tractari conqueruntur: sed mihi ignoscant, si Christi jugum, ne tantillum quidem, laxare audeo. Vale frater & amice dilectissime. Genevæ, 14. Calend. Julii, M. D. XLVI.

RESPON-

RESPONSUM PASTORUM TIGURINÆ ECCLESIÆ.

Clarissimo Viro, D. JOANNI CALVINO, *Genevensis Ecclesiæ fideli Ministro, Domino & fratri colendissimo suo*, S. D.

Legimus librum tuum, Calvine, frater in Domino venerabilis & dilecte, quem edidisti de vitandis superstitionibus. Placuit is non mihi quidem soli, sed omnibus apud nos piis, non tam propter eruditionem excellentem, quam propter religionis puritatem, & confessionis veræ fidei sinceritatem fortiter assertam. Laudamus pietatem & integritatem tuam, precamurque ut pro bono opere benedicat tibi Dominus. Interim non ignoramus tibi contradici à pluribus, objicientibus te solum in hac esse sententia. Ergo, ne ignorent & nos illa tua approbare, & tecum sentire, si quando recudetur à typographo libellus tuus, hunc nostrum ei conjungere poteris, quo idem tecum argumentum tractamus. Scripsimus eum in gratiam cujusdam viri magni, pii & docti, qui nostrum expetebat judicium. Vale. Tiguri, 30. Septemb. Anno M. D. XLIX.

Tuus H. BULLINGERUS.

An liceat homini Christiano simulare assensum falsæ doctrinæ, & superstitionum, quas tamen animus damnat.

Quum solutio quæstionum omnium, quæ Christianam doctrinam & fidem & opera spectant, petenda sit è Scripturis sanctis, maxime id facere convenit in hac quæstione, in qua vel urgens necessitas, vel misericordia præpostera in afflictos, magnam præbent occasionem excogitandi aut approbandi non pauca, quæ repugnant divinis institutis, & tamen sub specie tum prudentiæ, tum justitiæ, tum modestiæ, tum pietatis.

Præmonuit autem Deus in Scripturis sanctis per Apostolos simul & Prophetas, fore novissimis temporibus, ut Ecclesiam Dei aggrediantur cùm doctores falsi, qui pravis opinionibus & fictis signis atque miraculis plurimos seducant, tum violenti persequutores, qui minis & terroribus, & omni genere afflictionum, à via salutis impellant homines: adeo ut etiam electi seducantur, si fieri possit.

Cæterum, ut Deus in Scripturis sanctis prædixit fœdam Ecclesiæ deformationem, multis à religione vera desciscentibus, ita etiam monstravit præfixum esse finem extremæ infelicitatis, non modo seductoribus, qui partim astu capiunt homines, partim irrogando mala temporaria, vel eripiendo bona, pertrahunt in religionis formam pugnantem cum divinis placitis: sed etiam iis, qui auctores istos perversos sectantur, & non potius Christum principem, qui salus est, lux, via, veritas & vita.

Quæ quidem Dominus Deus, qui docet ac præcipit duntaxat utilia, non sine causa toties & tam diligenter ingessit per divinos homines, verum maximi boni causa, quod ad homines universos pertineat: nimirum ut admoniti homines, caveant pericula & mala imminentia, & judicare possint, & confirmentur in religione divinitus tradita: aut si quis dolo impostorum, & violentia persequutionis fuerit præoccupatus, revocetur in viam salutis.

Simul enim docet nos Dominus ac Deus noster, quibus modis ac rationibus possint ac debeant tanta mala & pericula ultimæ tempestatis mundi superari: quaque via homines ex omnibus procellis, quantumvis sævis & naufragium machinantibus, modo sese contineant intra navim Ecclesiæ catholicæ, in portum sempiternæ beatitatis evehantur.

Præcipit namque, ne homines supini sternant ac negligant salutem suam: verum levatis capitibus, circumspiciant pericula maxima in quibus versantur. Præcipit dijudicare spiritus, num ex Deo sint, an Christum, an potius Antichristum spirent. Vetat consortium infidelium, ne frustra moliantur pii ducere jugum cum impiis, aut lucem tenebris unire, aut Christum & Belial conjungere. Jubet sperare ac petere opem divinam, ne deficiamus in tentatione, siquidem caro imbecillis est, etiam cum spiritus promptus est. Requirit simplicem & apertam confessionem sui nominis & veritatis, ac prorsus damnat non modo abnegationem, sed etiam dissimulationem Christianæ religionis. Imperat mordicus retinere illa, quæ nobis à Deo tradita in Scripturis sanctis certo scimus. Dictat patientiam, qua homines possidebunt animas suas: dictat perseverantiam in finem usque, quæ salvos efficiet. Hortatur luctari per angustam portam, & ingredi per arctam viam quæ ducit ad vitam: declinare autem spatiosam viam, & latam portam, quæ multos accipiunt & transmittunt ad æternum exitium. Denique, Deus imperat suis cultoribus, ut certent contra Satanam, & omnes hostes ipsius: certantibus autem, pollicetur tum gratiam & opem suam, tum victoriam, tum præmia longe amplissima. Timidis vero, qui Christi partes deserunt, minatur justus ac verax Deus æterna supplicia, non secus quam canibus, & porcis, & mendacibus, & idololatris, & homicidis, qui aperte flagitiosi sunt.

Etsi vero quivis facile agnoscit hæc deprompta esse non ex humano commento, sed ex oraculis divinæ Scripturæ, qui vel mediocriter in eis literis versatus est: non pigebit tamen locos aliquos indicare. Dominus Christus Matth. 24. Marc. 13. Luc. 21. novissimi seculi faciem graphice depingit, & pericula omnia ponit ob oculos, utque vitari possint summa fide atque diligentia perdocet. Matth. 10. cap. & Joan. 15. 16. cap. præmonet Apostolos atque adeo cunctos suos discipulos Christus, ut sese præparent ad certamina, & in spem bonam erigit, etiam hostibus extrema tentantibus, & requirit confessionem minime simulatam. Matth. 15. & Luc. 6. Scribas & Pharisæos Israelitici populi magistros, quia male interpretando, Scripturas in alienum sensum torquebant, vocat cæcos duces, & jubet eos cavere: siquidem cæcus dux & eum sequentes, abeunt in foveam perditionis. In Revelatione autem sua, quam Dominus Christus per Angelum Joanni Apostolo dictavit, copiose describit fata Ecclesiæ, & à capite quidem 11. usque in finem libri certamina Christianorum & hostium ita ob oculos ponit, ut simul athletas suos egregie instruat. Petrus Apostolus in Epistola posteriori, falsos doctores prædicit grassaturos in Ecclesia Christi, & ita eos suis coloribus describit, ut latere non possint, nisi plane stupidos: nec tacet exitium, quod eos & sectatores eorum manet: utque declinari possit ingens istud malum falsæ religionis, edocet. Idem agit Paulus doctor Gentium, præsertim 2 Thess. 2. & 1 Timoth. 4. & 2 Timoth. 3. 4. Idem graviter deterret Corinthios à communione idolothytorum, etiam scientes

ido-

idolum nihil esse. Judas quoque Apostolus hoc argumentum versat. Danielis autem prophetias accommodatas esse novissimis temporibus, ut Ecclesiæ filios instruant, confitentur pii omnes, ut cap. 7. 8. 9. 11. Zacharias quoque vaticiniis suis erudit nos adversum doctrinas pestiferas, ut cap. 5. 11. 12. 13. 14.

Sunt autem exempla magna & illustria, quæ doctrinam hanc muniant. In veteri enim Ecclesia Prophetæ usque adeo non assensere doctrinis falsis, & ritibus jam receptis, & vulgo approbatis, ut oppugnarint etiam usque ad vitæ periculum. Idem fecerunt sæviente Antiocho, Eleazar, Mathatias, & multi alii. Apostoli quoque & Martyres, & Confessores vitæ suæ dispendio testati sunt, magis obediendum esse Deo quam hominibus.

Exempla plurima Confessorum & Martyrum suppeditat nobis Ecclesiastica historia, Eusebii in primis, ut Polycarpi lib. 4. cap. 15. Blandinæ item mulieris sanctissimæ, & multorum aliorum, lib 5. cap. 1. 2. 3. Item lib. 6. cap. 31. lib. 8. cap. 3. Exclamabant, ait, Martyres ad templa idolorum adducti, ac jam in tormentis, ingenti voce, & testabantur se non sacrificasse, sed esse Christianos: tali se gaudentes confessione decorari. Nonnulli etiam majori fiducia neque immolasse, neque unquam immolaturos esse testabantur: quibus tamen ab assistentibus militibus ora continuo atque oculi contundebantur ut tacerent, & violenter expellebantur tanquam acquievissent, &c. In eodem & sequenti lib. 9. innumera alia liberarum confessionum exempla exhibentur. Huc pertinet & exemplum militum Juliani libere confitentium Christum. Nam alii quidem vexillum Imperatorium, in quo pictæ erant Jovis, Mercurii, & Martis imagines, adorare ut moris erat, renuerunt, alii vero donativa, quæ per ignorantiam non sine superstitionis suspicione è manu Imperatoris acceperant, Imperatori restituebant, clamantes se esse Christianos, & in ea professione permanere: per ignorantiam autem quod fecerant, fecisse, adeoque manum solam paganiam esse, conscientiam vero nihil simul egisse. Locus extat in Trip. hist. lib. 6. cap 30.

Ex quibus omnibus perspicuum fit, homini Christiano minime licere, ut doctrinas, aut fidem, aut actiones institutis Christi adversantes vel per simulationem approbet. 17. Junii. Anno M. D. XLIX.

Pastores & lectores ministri Ecclesiæ Tigurinæ in Helvetia.

J. OANNIS CALVINI
HOMILIÆ
SIVE
CONCIONES IV.

Ad omnes vere Christianos homines, qui progressionem atque amplificationem regni Domini nostri Jesu Christi expetunt.

PRÆFATIO.

Ex Gall. QUum rationes cognoveritis quibus adductus has conciones pervulgare volui, simulque argumentum quod complectuntur intellexeritis, tum multo melius & fructum, qui ex iis est exspectandus, percipere poteritis, & ad eum usum accommodare, ad quem ego eas destinavi. Quanquam ego duos libellos antea scripsi, quibus satis copiose demonstravi non licere homini Christiano, puram quidem doctrinam Euangelii cognoscenti, dum vitam degit in Papatu, ita sese comparare ut abusibus, idololatriis, superstitionibus, quæ ibi dominantur, ullo modo consentire aut adhærere videatur. Sunt tamen quotidie qui, quasi nunquam ea de re loquutus essem, de integro consilium ex me exquirunt. Intelligo etiam alios esse, qui contra ea quæ à me scripta sunt, non desinunt contrarias rationes ac nescio quæ subterfugia allegare. Quare ut nullus locus inquirendi ac tergiversandi relinquatur, cùm iis qui adhuc quærunt quod eis debebat plane cognitum esse ac perspectum, tum vero illis qui contra Dei judicium, quasi quodam, ut dicitur, madenti sacco se contegunt: operæpretium existimavi, si concionem hac de re à me habitam recognoscerem, atque in ordinem redigerem: cujus quidem summa excepta & collecta ante fuerat. Quare hæc concio ostendit, quanta sit ingratitudo turpitudoque eorum, quibus Deus veritatem Euangelii sui declaravit, quum iis Papistarum abominationibus se polluunt, quæ à Christiana religione maximopere abhorrent: quum præsertim eo pacto Filium Dei, à quo sunt redempti, quantum quidem in ipsis est, abnegent. Quoniam autem fieri non potest, ut homo Christianus vivens sub Antichristi tyrannide, sine persequutionis periculo veram & vivam fidei suæ confessionem edat, adjunxi alteram concionem, in qua & fideles admonentur, ut honorem cultumque Dei suæ propriæ vitæ anteponant, & contra omnes tentationes confirmentur. Et certe quod plerique absurdum esse arbitrantur, quod ipsis non concedatur, quamvis personam suscipere ac gerere, non ex ignoratione officii accidit, de quo plane sunt convicti, quod filii Dei ab omnibus inquinamentis, atque idololatriis recedentes, integre ac caste eum sine ulla simulatione colere atque adorare debeant: sed ex eo quod vident se fungi non posse Christiani hominis officio, quin in se rabiem ac sævitiam malignorum iniquorumque accendant. Hi autem quantum quidem possunt, cupiunt crucem vitare ac defugere. Itaque quum animadvertam doctrinam pure pieque colendi Dei nihil plane profuturam, nisi præparentur homines & ad vitam istam fragilem & caducam contemnendam, ut regnum Dei æternum expectant, & ad Christi crucem suscipiendam ac ferendam, donec ad gloriam resurrectionis ejus perveniant, adjunxi secundam concionem, qua eos qui nimium sunt molles ac debiles, ad virtutem ac fortitudinem exhortarer. Tertia concio est instituta, ut intelligatur quantus sit thesaurus, habere libertatem non solum pure colendi Dei, testificandæque publice fidei suæ, sed etiam vitæ degendæ in Ecclesia bene constituta, ubi & docetur verbum Dei, & Sacramenta, quemadmodum oportet, administrantur: præsertim quum hæc maxima sint adjumenta, quibus filii Dei se in fide continere possint, itaque ad vivendum moriendumque in ipsius obedientia excitare. Mihi autem hujusmodi argumentum, hoc quidem tempore maxime necessarium est: propterea quod multi sunt Christiani opiniosi, &, ut Paulus nominat, [illegible], qui illos irrident, qui causa hujus libertatis perfruendæ eum suscipiunt laborem, ut in alienam longinquamque regionem veniant. Sed quia multi retinentur atque impediuntur,

quominus hoc bonum, quod Deus tanti facit, persequantur, vel amore & studio commoditatum suarum ac voluptatum, vel diffidentia & metu ne rebus ad victum necessariis destituantur: alii vero adeo sunt delicati, ut nisi omnia fluant ex animi sententia, gravissime querantur & murmurent, aut etiam ab ipsius timore Dei desciscant, atque ad pristinam mundi nequitiam redeant: adjunxi quartam concionem, in qua Christiani admonentur, ut adversus omnes tentationes offensionesque muniti ac parati, patienter ferant omnia incommoda, quæ ipsis evenire possint, modo Deus pro sua benignitate eos domi suæ complectatur ac tueatur. Ita summa quartæ concionis hæc est, quod quum hoc privilegium, ac præcipuum singulareque beneficium adepti simus, ut verbum Dei pure atque incorrupte prædicatum audiamus, & sancte nomen ejus invocemus, & Sacramenta rite legitimeque usurpemus, quod hæc tanta tamque expetenda bona, solatia, & gaudia, facile possunt compensare omnes molestias, incommoda, perturbationes, quas Satan suscitare aut importare poterit. Huc accedat brevis explanatio Psalmi octogesimi septimi, quæ quidem ad rem propositam ac consolationem institutam maxime pertinere videtur. Nam in ea tractatum est de restauratione ac restitutione Dei Ecclesiæ. Videmus autem quam plurimos hoc tempore, qui animum plane despondent, quum tantam vident Ecclesiæ solitudinem ac vastitatem, ut prorsus peritura esse videatur. Hujusmodi homines adeoque omnes fideles, hic illud solatium reperient, quo his miseris turbulentisque temporibus animos suos sustentare possint, quum quidem videbunt eam spem, quam dat nobis Deus, Ecclesiæ aliquandiu afflictæ atque collapsæ in suum statum restituendæ: ut quum diu juxta mundum deformata & misera visa fuerit, postea tandem felix & beata efflorescat. Ego Deum nostrum optimum oro, ne hic labor à me frustra susceptus sit, sed cum eo fructu conjunctus, quem vos ad ædificationem vestram redundare sentiatis. Genevæ, 20. die Septemb. M. D. L I I.

CONCIO PRIMA,

In qua omnes Christiani admonentur, ut externam idololatriam fugiant, sumpta ex versu quarto Psalmi 16.,

Ego non communicabo eorum sacrificiis ex sanguine, neque nomina eorum ore meo usurpabo.

TRactanda hoc loco doctrina quidem satis perspicua & facilis, nisi maxima eorum pars, qui se Christianos profitentur, ad tegendum malum suum, subtilitates nescio quas quæreret ac adhiberet. Summa autem totius hujus doctrinæ hæc est, quod, posteaquam Deum viventem, nostrum Patrem esse cognovimus, nostrumque Redemptorem Jesum Christum, debeamus & corpus & animam ei consecrare, qui pro sua infinita bonitate nos in numerum filiorum suorum adoptavit, omnique benevolentiæ, honoris, observantiæ genere recognoscere id beneficium, quod optimus Servator tanto à se pretio comparatum, in nos conferre voluit. Ac quoniam debemus non solum omni infidelitati renunciare, verum etiam à superstitionibus omnibus nos segregare, quæ tum cum vero Dei cultu, tum cum honore Filii ejus pugnant, & quæ nullo modo possunt cum pura doctrina Euangelii, ac vera fidei confessione consentire. Dixi hanc doctrinam per se ita esse facilem ut ejus tantummodo usus atque exercitatio nobis debeat relinqui, nisi plerique homines quærerent fallaces quasdam captiones, quibus nolunt in eo damnari, quod ore ipsius Dei maximopere est condemnatum. Ea causa est, cur nos hoc tempore cogamur ea in re demonstranda diutius immorari, ut unusquisque officium cognoscat suum, neque seipsum decipiat, existimans se elapsum esse, tectum, ut dicitur, integumento madentis sacci. Sed quoniam nonnulli in ea sunt opinione, ut hoc argumentum putent nobis quidem plane esse supervacaneum quorum Ecclesiæ ab inquinamentis idololatriæ Papatus sunt purgatæ, antequam ulterius progrediamur, videtur non incommodum, ut hujusmodi homines absurdissime falli demonstremus. Primum, quum nobis est demonstratum quanta offensio sit, nos una cum idololatris pollui ac maculari, simulantes nos impietatibus illorum consentire, atque adhærere, admonemur pro prioribus delictis nostris gemiscere, eorumque veniam cum omni humilitate à Deo postulare, atque ea in re agnoscere beneficium singulare, quo nos affecit, extrahens ex eo luto, in quo depressi demersique tenebamur. Nam nunquam satis, nec pro dignitate hoc tantum ejus beneficium prædicare possumus. Et quoniam nobis non est exploratum quid nobis eventurum sit, & ad quid nos reservet Deus, magnopere expedit ut in tempore præmuniamur ac armemur, ut in quemcunque locum veniamus, aut quibuscunque oppugnemur tentationibus, nunquam à puro Dei verbo recedamus. Primum, complures in hoc cœtu ac conventu nostro esse possunt, quibus in aliquam Papistarum regionem proficiscendum sit, qui ad certamen nunc magnopere parati & armati esse debent. Deinde, si Deus hodie hanc dat nobis libertatem, in qua eum pure pieque colamus, nescimus quam diuturnum hoc beneficium futurum sit. Arripiamus igitur tempus, in quo nos sumus quieti ac tranquilli, non ut perpetuo nobis duraturum, sed quasi tempus induciarum, in quibus nobis Deus nos confirmandi otium dat, ne quum fuerimus vocati ad edendam confessionem nostræ fidei, novi simus atque imparati: propterea quod meditationem ejus rei in tempore opportuno neglexerimus. Neque vero interea nostrorum fratrum debemus oblivisci, qui sub tyrannide Antichristi miserrimaque servitute tenentur oppressi, sed eorum curam, cogitationem, ac misericordiam capere, Deumque orare, ut eos confirmet ea constantia, quam in verbo suo requirit. Eos etiam oportet omni ratione admonere ac sollicitare, ne in locis, in quibus sunt, voluptatibus suis consopiti conquiescant: sed in eam cogitationem voluntatemque incumbant, ut gloriam Deo debitam confiteantur. Neque enim nos nobis solum à Deo docemur, sed ut singuli pro mensura fidei suæ fraterne cum proximis suis communicent, eisque impertiant quod in schola ipsius Dei didicerint atque cognoverint. Videmus ergo utile esse, imo vero necessarium, non minus nobis quam nostris fratribus, ut memoria hujus doctrinæ quam sæpissime nobis renovetur: præsertim quum ipse textus, quem expositori sumus, eo nos deducat. David testifica- *Psal. 16.*
tionem & quasi votum quoddam solenne facit, se *vers. 4.*
sacrificiis idololatrarum nunquam participaturum esse, atque etiam idola tanta odii acerbitate ac detestatione habiturum, ut ne ea quidem sit unquam nominaturus, quasi illa nominando os suum pollueret. Hoc autem uniuscujusdam hominis factum non est, sed Davidis præstantissimi & Regis & Prophetæ exemplum, omnibus filiis Dei ad recte pieque vivendum communis quædam regula esse debet. Veruntamen ut id melius percipiamus, veroque Dei timore vehementius afficiamur, notanda est nobis ratio quam is adjun- *ibid. v. 5.*
gir: in qua quidem est quasi quoddam fundamentum ejus alienationis atque offensionis, qua à communione idololatrarum maximopere abhorret:

Do-

Dominus, inquit, est hæreditas mea. Hnc autem, nonne omnibus fidelibus ac piis hominibus commune est? Nemo quidem certe est, qui hujusmodi re tam præclara non glorietur. Atque illud sine ulla dubitatione constat, quod Deus in persona Filii sui nobis semel datus, quotidie nos invitat ut eum possideamus. Sed perpauci sunt, qui hac in parte ita affecti sint, sicut magnitudo & dignitas ipsius rei postulare ac mereri videatur. Neque enim Deum possidere ullo modo possumus, nisi ea conditione, ut nos quoque ipsius simus. David ergo optimo jure ac merito fundamentum pietatis ac religionis suæ in hac sententia rationeque constituit: quum Deus ejus sit hæreditas, ab omnibus idolorum pollutionibus, quæ ab ipso Deo nos avertunt, abstinebit. Hæc causa est, cur Propheta Jesaias, quum Judæis exprobrasset, quod se falsis alienisque diis, quos fabricati erant, dedidissent, addit post: Hi sunt, inquit, portio tua: his verbis significans Deum idolorum cultoribus omnem fœderis conjunctionem necessitudinemque renunciare, atque eos exhæredare, planeque privare tanto tamque infinito bono, quo, se ipsis dans, eos afficere ac ornare voluit. Quispiam excipiet, ac contra dicet, eo in loco tantummodo agi de iis, qui fiduciam ponunt suam in idolis, opinioneque atque incredulitate se decipiunt. Fateor sane, sed illud contra quoque respondeo, Si ii, qui Dei honorem ad idola transferunt, ab ejus communione plane resecantur ac abscinduntur, eos quoque certe ab eodem aliqua ex parte aberrare ac deflectere, qui metu atque imbecillitate animi, se superstitionibus consentire simulant. Nemo enim potest corde, aut conformatione aliqua, aut voluntate, animique inductione, aut simulatione, ulla denique vera fictave ratione ad idola accedere, quin tam longe à Deo recedat. Quare hæc sententia nobis plane persuasa, penitusque in animis nostris infixa maneat, quod ii qui vero ac puro animo Deum quærunt, ut eum possideant pro hæreditate sua, nullam cum idolis communionem societatemque habebunt, quibuscum Deus illud habet divortium ac dissidium, ut velit suos omnes illis bellum sempiternum exitiosumque denunciare ac inferre. Ac nominatim hoc loco David exprimit se nunquam oblationum eorum participem futurum, neque nomina eorum ore suo sermoneque usurpaturum. Poterat quidem ita dicere, Non me fallam stultis ineptisque devotionibus incredulorum, in hujusmodi abusibus fiduciam meam non collocabo, neque veritatem Dei unquam relinquam, ut ista sequar mendacia: verum is non hoc modo loquitur, sed hoc potius constanter pollicetur, quod nunquam sit inter eorum ceremonias versaturus. Testificatur igitur, quod ad cultum quidem Dei attinet, se in omni tum animi tum corporis puritate sanctitateque perpetuo mansurum esse. Ac primum hoc nobis loco videndum est, sitne idololatria, externis signis significare declarareque consensum cum iis superstitionibus, quibus cultus ipsius Dei corrumpitur, planeque pervertitur. Qui inter duas, ut aiunt, natant aquas, illud quidem asserunt, Quum Deus velit adorari in spiritu, idola nullo modo posse adorari, nisi in his fiducia reponatur. Sed responsio facilis est, quod Deus spiritualem animi cultum adorationemque non ita requirit, ut condonet ac remittat idolis reliquam partem naturæ nostræ, quasi ea omnino nihil ad ipsum pertinere videatur. Nam in multis quidem locis dictum est, & genua coram Deo flectenda esse, & manus ad cælum attollendas. Quid ergo? Præcipuus quidem, quem Deus requirit, cultus est spiritualis: sed significatio ac testificatio, quam fideles faciunt eum esse solum quem fideles colunt & honorant, statim ita sequi debet, ut eodem tempore conjungantur. Sed ad eam objectionem, quam ex uno verbo arripiunt, refellendam, unus locus ita sufficiet pro omnibus, ut plane redarguantur ac revincantur. In secundo capite Danielis scriptum est, quod Sidrac, Misach, Abdenago, recusantes, negantesque Nabuchodonozori, simulatione superstitioni excitatæ atque erectæ assensum se ullum daturos esse, declarant se deos illius minime adoraturos. Si isti boni sapientesque sophistæ ibi tum fuissent, simplicitatem illorum trium servorum Dei irrisissent. Nam hujusmodi, credo, eos verbis objurgassent: Miseri homines, istud quidem non est adorare, quum vos iis rebus nullam fidem adhibetis. Nulla est idololatria, nisi ubi est devotio, hoc est, quædam animi ad idola colenda venerandaque adjunctio, atque applicatio. Sed illi sancti homines melius sapientiusque consilium sequuti sunt. Neque vero hæc responsio ex ingenio eorum proficiscitur, sed potius à Spiritu sancto, qui illorum impellit linguas: cui nisi velimus resistere, oportet nos hunc locum exemplumque accipere tanquam regulam ac definitionem quandam, quod idololatria est externa actio cultui Dei repugnans, etiamsi à simulatione tantum, non ab inductione animi voluntateque profecta sit. Qua in re cavillari belle possunt nullum esse idolorum cultum, quum nostra in his fiducia sita non sit. Condemnati tamen perpetuo manebunt ea sententia, quam maximus Judex pronunciavit. At isti quidem homines de verbo solum contendunt, hoc tantummodo agentes, ut culpam suam aliqua ex parte minuant, quam omnino defendere excusareque non possunt. Fatebuntur sane id male perperamque fieri: sed tamen vellent illud actum, quasi quoddam peccatum venia dignum judicari. Sed etiamsi concedamus ipsis de nomine quod postulant, non tamen inde tantum auferent commodi atque adjumenti, ut causam suam multo meliorem facere possint. Ponamus ita hujusmodi simulationem idola adorandi, idololatriam non appellari: nihilominus tamen erit perfidia adversus Deum suscepta, actum quoddam confessioni fidei repugnans, fœda commaculatio ac pollutio nefarii sacrilegii plenissima. Obsecro vos, quum Dei sanctissimus cultus honosque ita violatur ut perfidiose fidem ei promissam datamque fallamus, ut ignavia & summa animi mollitie oblique ac fallaciter Christianismum nostrum abnegemus, ut simus varii ac duplices, ut denique nos turpiter iis rebus contaminemus, quas Deus omni maledictionis genere est execratus: estne res hujusmodi ut ea suscepta commissaque, os tantummodo nostrum detergere debeamus, atque exiguam ac aliquam culpam à nobis admissam confiteri? Tollamus ergo ista subterfugia, quum præsertim nullam aliam vim habeant, nisi ut nobis ad peccandum majorem præbeant audaciam & licentiam, culpam vero nostram nulla in parte diminuant. Sunt etiam alii impudentiores, qui non solum id agunt, nomen commutantes ac transformantes, ut persuadeant peccatum illud non esse tantum tamque indignum, sed omnino ac præcise negant peccatum esse. Satis est, inquiunt, ut Deus mente ac corde colatur. Ita sane, si cor ipsum non esset duplex. Nam quum vera est animi integritas & castitas, corpus ipsum contrariam in partem nunquam trahetur. Quæro ex eis quidnam illud est, quod ferat deducatque in templum pedes ipsorum. Quum ad Missam quidem audiendam eunt, tibiæ eorum nunquam motu proprio movebuntur, interiore animi vi impellantur necesse est. Convincuntur ergo in se esse quoddam studium atque animi motum, quo ad idola colenda deferuntur, & maxime quidem ex eo quod ad eorum voluntatem atque opinionem, qui inimici sunt veritatis, se accommodare cupiunt, & plane ita conformare, ut illis gratificantes, cùm eorum gratiam, tum suam vitam honore Dei antiquiorem ac

Jesa. 44. & 45.

Jesa. 45. vers. 23. Rom. 14. vers. 11. Philip. 2. vers. 10.

chariorem habeant. Sed adhuc impudentia eorum ita manifesta atque absurda est, ut pudeat me contra disputare, quasi colorem aliquem aut rationis speciem haberet : sed faciendum tamen est, quum isti quidem sibi tantopere placeant, & quasi temulenti suis opinionibus ac voluptatibus indormiant. Satis eis videtur esse ut in spiritu Deus adoretur. Cujus igitur corpus erit? Divus quidem

1 Cor. 6. vers. 20. Paulus nos hortatur ut Deum feramus in utroque & animo & corpore, quoniam ejus sunt, non alterius cujusquam. Deus creavit corpus, & nobis permittetur ut ex eo cultum diabolo ac honorem tribuamus, quasi ejus auctor ac effector esse videatur? Melius esset ut se Manichæos aperte profiterentur, Deumque totius hominis Creatorem esse negarent. Si aliquem haberent vel tenuissimum Euangelii gustum, nunquam in tantam licentiam impudentiamque erumperent. Nunc quidem satis ostendunt se plane nescire quæ sit vis & beneficii magnitudo, sanguine Filii Dei redemptum esse. Quod autem ita sit, quomodo nos possumus resurrectionem carnis expectare, nisi quod Christum Jesum tum corporum tum animorum Redemptorem esse credimus?

1 Cor. 7. vers. 23. Divus etiam Paulus admonet nos ne simus hominum servi, quod tanto sanguinis Filii Dei pretio empti atque acquisiti fuerimus. Qui igitur impio cultui idolorum se adjungit ac addicit, nonne pedibus conculcat sanctissimum Jesu Christi sanguinem, in quo pretium gloriæ immortalis ac æternæ, quam in corpore nostro exspectamus, constitutum est? Quæ autem ratio est, ut corpora nostra ante idola maculentur profanenturque, quum corona æternæ vitæ in cælo eis promissa sit? Hæc volutatio in lupanari Satanæ, fœdissimaque conspurcatio, estne ratio atque via qua ad regnum Dei pervenire possimus? Præterea, non temere nec sine gravissima causa dictum est,

1 Cor. 6. vers. 19. Corpora nostra Spiritus sancti templa esse. Itaque qui non intelligunt ea in omni sanctitate conservanda esse, satis ostendunt se nihil unquam in Euangelio intellexisse ac cognovisse. Ostendunt etiam, quæ vis Jesu Christi ejusque gratiæ sit, se omnino ignorare. Nam quum ita dictum est, quod nos sumus os ex ossibus ejus, & caro ex carne ejus, intelligere debemus nos cum eo & corpore & animo conjunctos esse. Quare nemo potest quacunque superstitione corpus suum contaminare, quin se divellat ab hac tam sancta conjunctione ac unione, qua nos membra Filii Dei facti sumus. Jam vero respondeant mihi acuti subtilesque isti doctores, an Baptismum in animis solum suis receperunt, an vero potius Deus mandaverit, atque instituerit, ut hoc signum in carne nostra imprimatur. Corpus ergo, in quo nota Jesu Christi impressa est, iis tam contrariis ac repugnantibus, tamque nefariis abominationibus polluetur ac defœdabitur? Cœna vero ab eodem instituta, an animo solum, ac non etiam manibus oreque accipitur? Deus Filii sui insignia atque ornamenta in corporibus nostris insculpsit, ut nos postea omni labe, maculis turpissimis, dedecoreque polluamus, atque ita indigne deformemus, ut nulla imago speciesque Christianæ pulchritudinis appareat? Non licet in nummo aureo signando duos imprimere cuneos : nec vero alicui subsignando instrumento duo sigilla inter se contraria apponere. Homo vero mortalis eam licentiam sibi permittet, ut Baptismum sanctissimamque Cœnam Jesu Christi adulteret atque depravet, atque etiam audeat dicere, in tanto tamque nefario scelere nihil plane mali esse? Hujusmodi homines plane digni essent quibus servi ipsorum persuaderent ac fidem facerent, se summam quidem habere voluntatem eis inserviendi, quum tamen somno, deliciis, omnique otio dediti, ne unum quidem digitum moveant, quo aliquid operis aut muneris obeant. Quod si dicant non eandem esse rationem, propterea quod opus habemus opportuna opera eorum qui in nostra potestate sunt : ego respondeo : Etsi Deus nobis carere potest, tamen quum ad honorem cultumque suum nostra opera, obsequio, observantia uti velit, indignam plane esse rem, ac summam turpitudinem nostram & infamiam, quod secus quam ipse vult omnia facientes, volumus immunes esse eorum studiorum atque officiorum, quæ nos ei debeamus : eoque major est nostra turpitudo, quod vermis terræ ac cadaver plus & juris & honoris, quam Creator ipsius postulet. Verum adhuc cum hujusmodi belluis rudius crassiusque agendum est. Aiunt sibi licere inter Papistas quidvis simulare ac fingere, atque ad eum habitum ac cultum se conformare, qui ad superstitionem fovendam maxime accommodatus videatur. Quis ergo eis panem dat quo ibi vescuntur? Quis fœcundat terram ut fruges fructusque proferat? Si Deus eos, illis in locis in quibus sunt, quemadmodum in cæteris terræ partibus alios omnes homines alit & sustentat : cur illum auctorem ejus beneficii, ea in parte, quæ ab eo tam benigne alitur, non agnoscunt? Cur potius suo corpore diabolum colunt & observant? Si isti homines aliquo modo Christiani essent, gravioribus ac sublimioribus cum eis rationibus agerem, quæreremque ab ipsis, quæ sit causa degendæ in hoc mundo vitæ nostræ, ad quam rem ea referenda sit. Sed ô rem miseram, quod ii qui suis idolis ac fallaciis ludere cum Deo volunt, ita obbrutescunt, ut non Spiritus solum divini ; sed sensus prope humani communis expertes nobis tractandi esse videantur. Atque illis quidem sufficere videtur, si dixerint se hoc in genere nihil facere, nisi metu periculi adductos atque permotos : verum si hic color habeat locum, etiam dicere oportet Josephum nihil mali facturum fuisse, si consuetudinem stupri violenter à domina oblatam non repudiasset, sed admisisset : quum quidem non suæ obtemperaret voluntati, sed cederet necessitati ac vi, quæ ab illa gravissima inferebatur. Fuisset igitur stulte ab eo factum, subire periculum ejus tantæ & acerbitatis & infamiæ, quam postea falso delatus ab improba muliere perpessus est : quum ea mala, si illi paruisset, posset effugere. Sed nobis quidem potius & exemplum Josephi est imitandum, & approbandum Spiritus sancti testimonium, qui constantiam ejus laudat. Si nihil flagitii ac sceleris committitur in cultu idolorum, ad rabiem Papistarum crudelitatemque fugiendam suscepto atque opportuno, non peccabit etiam qui vel lenocinium hero suo præstabit, vel veneficium ad occidendum proximum, vel aliquod officium proditoris, adductus metu offendendæ voluntatis ejus, in cujus potestate est. Sed diutius quam oportet hoc in loco immoror, in quo quidem, sicut ante dixi, nulla difficultas aut dubitatio inest. Non alienum autem ab instituto propositoque videtur esse, ut videamus in quantam delabuntur confusionem ii, qui omni sua astutia agunt, ut judicium Dei subterfugiant. Sunt enim nonnulli qui alium exitum effugiumque nacti, fatentur quidem impium detestabilemque esse cultum, Gentilium superstitionem : sed superstitionum quæ vigent in Papatu, non eandem rationem esse : quasi vero universa, quæ unquam fuit apud Gentiles impietas, non fuerit ipsius veri cultus Dei depravatio atque corruptio. A quibus enim aliis quam à sanctis Patribus Gentiles ceremonias suas hauserunt atque ad se transtulerunt? Qua in re illud eorum non leve peccatum est, quod ea depravarunt ac plane perverterunt, quæ à Deo bene sapienterque instituta acceperant. Sed tamen omnes abominationes, quæ unquam in

mundo

mundo extiterunt, specioso quodam & nomine ipsius Dei, & cultu religionis tectæ fuerunt. Sed ea religionis integumenta, nunquam habuerunt eam commendationem, vim atque auctoritatem, ut aut Deus eos cultus cœtusque unquam approbarit, aut fideles homines obiverint ac frequentarint. Age vero, progrediamur ultra. Quamvis issis concedam dissimilem diversamque esse rationem idololatriæ Papistarum, atque ejus quæ apud veteres Gentiles viguit: negare tamen non poterunt Deum non minus severe prohibuisse cultum in Bethel impie constitutum, quam alias superstitiones omnes, quæ cæteris in locis institutæ celebratæque fuerunt. Quum vituli fuerunt erecti in Dan & Bethel, illud quidem institutum factumque est specie quadam nominis Dei: ejus, inquam, qui populum suum ex Ægypto eduxerat: sed cultus ille qui ibi est constitutus, cum doctrina Legis plane pugnat. Deus damnat eos omnes qui se eo maculandos ac polluendos conferent. Nec vero minus dissident ac pugnant Cœna Jesu Christi & Missa Papalis, quam sacrificia Mosis atque Jeroboam. Quare, unde ista dispensatio Missæ adeundæ ac audiendæ sub quodam prætextu transformatæ vel potius deformatæ Cœnæ Jesu Christi? Ego vero contra statuo atque affirmo, eos omnes qui Deum vere metuunt ac pie colunt, eo majore atque acerbiore odio debere & prosequi & detestari, quo apertius violat & profanat sanctam institutionem Jesu Christi, quam si non tam opposita contrariaque ei extitisset. Quamobrem in genere communem hanc regulam teneamus, omnia instituta inventaque hominum ad simplicem verbi Dei veritatem corrumpendam, cultumque, quem requirit & approbat, pervertendum, proposita atque suscepta, vera esse sacrilegia: cum quibus homo Christianus communicare nullo modo potest sine ea injuria & contumelia, qua honos Dei pedibus scelerate impieque conculcatur. Neque vero sum ignarus, quantum hæc severitas & quædam vis summi rigoris videatur molesta & non toleranda iis, qui vellent pro animorum suorum libidine summaque mollitie mollius à nobis mitiusque tractari. In quo quid sibi volunt à me fieri? quam moderationem ac lenitatem adhiberi? Equidem quum eos tam molles delicatosque cognoscam, cuperem, si fieri posset, eis parcere: sed oportet ut & ego & ipsi, simulatque Deus est loquutus, condemnationem subeamus, ac si saluti nostræ consulere volumus, animo æquo suscipiamus. Neminem me uno, quemadmodum loquuntur, sæviorem acerbioremque reperiunt. Ego vero contra ipsis volo demonstrare me hactenus ipsis magis indulsisse, quam & rei veritas, & dignitas nominis Dei, & ipsorum salus postulabat. Quod quum ita sit, non poterunt certe eximere ac liberare se necessitate ejus officii ac testimonii, quod Propheta Jeremias à Judæis Babylone captivis requirit, quibus non solum vetat ne ad Chaldæorum abominationes accedant, aut simulatione aut fictione ullum iis assensum præbeant, verum etiam certum dat mandatum, quo impium illorum cultum sibi teterrimum fœtorem esse declarent. Ejus autem

Jere. 10. vers. 11. oratio est hujusmodi, Vos illis dicetis, Dii qui cælum ac terram non effecerunt, peribunt & ex terra & sub cælo. Est etiam hoc loco alia circumstantia annotanda, quod quum Propheta suum librum scripsisset Hebraico sermone, hunc tamen versum vulgaribus communibusque verbis Chaldæorum expressum inserit: quasi eos hoc modo ad commutandam ipsorum linguam velit premere ac cogere, ut odium diffidiumque, quod habent cum impiis idolorum cultoribus, apertius profiteantur. Nunc tenelli delicatulique nostri ut lubet de me querantur, quasi modum in admonendo omnem excedam; ego tamen ne dimidiam quidem partem unquam ejus officii flagitavi, quod Propheta requirit & postulat. Sed quæcunque ratio sit meæ vel orationis vel moderationis, vel etiam taciturnitatis ac silentii: nihilominus ei Legi obligati ac obstricti sumus, quam Deus nobis imponit. Et certe Deus non sine causa suos fideles alloquens, eis dicit, Vos estis testes mei, & servus meus *Josa. 44. vers. 8.*
quem elegi. Quare quicunque se membrum Jesu Christi esse vult probare, omni ratione declarare debet hujus nominis commendationem ac dignitatem ita ad se pertinere, ut ii qui simulatione sua opprimunt ac sepeliunt ipsius veritatis testimonium, nullam omnino excusationem sibi relinquant. Quid, quæso, est sentiendum statuendumque de iis, qui toto vitæ tempore eam subvertunt? Quo in genere ac numero sunt ii, qui non solum occultant professionem Christianæ religionis, ne apud homines ullam significationem ejus dent, sed multa etiam & ea maxime aliena indignaque committunt. Itaque nihil jam aliud restat iis quidem, qui filii Dei sunt, quique inter inquinamenta illa & flagitia versantur, nisi ut exemplo optimi viri Lot animos affligant suos: ita etiam ut contra hujusmodi tot ac tanta hominum vitia & scelera libere loquantur, sicut Deus ipsis facultatem atque opportunitatem dederit. Nunc certa idololatriarum genera demonstremus, hodierno die maxime usitata. Quo in genere primum est Missa: de qua ante pauca quædam attigi. Quamvis autem ea sit blasphemia & absurditate & magnitudine sceleris ita insignis, ut nihil absurdius & sceleratius fieri aut excogitari possit, tamen adhuc patronos malæ causæ reperit, qui in hac parte tergiversentur. Sed velint nolint, cogentur id quod dico confiteri, Missam per se abnegationem esse mortis Jesu Christi, & quoddam sacrilegium ad abolendum Sacramentum Cœnæ à Satana excogitatum atque institutum. Neque vero etiam negare poterunt, preces quas ad Sanctos adhibent, mortuorumque suffragationes, tot impios esse abusus, quibus invocatio nominis Dei, res una omnium sanctissima profanatur. Et tamen qui inter Papistas iis se contaminant sordibus, nulli se culpæ obnoxios, reosque esse arbitrantur. Quid vis faciamus? inquiunt illi. Nobis quidem non permittitur emendare ac corrigere ea, quæ vitiosa pravaque cognoscimus, quum homines privati simus, & ii, qui potestatem atque auctoritatem habent publicam, acerrime ea defendant. Itaque nobis ea vis & necessitas est subeunda & ferenda. Equidem fateor quæ dicunt vera esse omnia: Sed idem ipse quoque dico, id ad rem nihil plane pertinere. Non est officii ipsorum corrigere ac constituere communem populi statum: ne id quidem quisquam ab iis requirit: sed tamen admonentur ut seipsos corrigant, privatam morum vitæque rationem constituentes: quod ad ipsorum officium sine ulla dubitatione pertinet. Nec vero iis præcipimus ut templa & vias publicas expurgent: sed ut singuli sua & corpora & corda in puritate sanctitateque custodiant, omnique ratione elaborent, ut Deus in sua domo honoretur, colatur, ac observetur. Sunt enim ista dissimilia multumque diversa, abolere Missam in aliqua regione, & ei non interesse: quum ejus usus cultusque nulla alia ratione impediri potest. Sed repetunt iterantque suam cantilenam, se videlicet mortem ac passionem Jesu Christi non abnegare, quum animi propositum non sit hujusmodi. Ego vero ex iis quæro, Quid est quod homo Christianus ore confitetur, nisi id quod corde credit? Id quod agunt pugnare cum confessione fidei, satis notum est atque perspectum. Ita, quantum quidem in ipsis est, verum ac proprium fidei testimonium non occultant solum, sed etiam abnegant atque repudiant. Agam adhuc cum eis aliquanto familiarius & apertius. Nam Missam Papistæ dicunt esse sacrificium,

crificium, in quo Jesum Christum offerre volunt ad reconciliandum se Deo. Hoc vero si ita est, sequitur quod Jesus Christus sua morte nobis justitiam & salutem æternam non acquisivit. Circuitione ut lubet utantur, ad rem tamen ut redeant necesse est. Omnes plane qui nomine devotionis ac religionis Missam adeunt, se cum ea consentire profitentur. Itaque, quantum certe in ipsis est, satis ostendunt se suam redemptionem perfectam morte Jesu Christi non habere. Sunt nonnulli qui orationem suam constringunt, nec per omnia Missarum genera, hoc est, sacrilegia, vagari sinunt. Unum tantummodo genus excipiunt atque defendunt, quod Parochiale nominant, in quo quidem eis plus similitudinis ac consensionis cum Cœna Jesu Christi esse videtur. At non inepte quidem dici posset, Missas omnes quæ dicuntur, cùm à sacrificulis infimi in eo genere ordinis hominibus, tum etiam à canonicis, aut ab iis sacerdotibus qui certis sacellis sunt præfecti, cæterasque omnes quæ voto alicujus hominis fundatæ sunt, aut ita venales ut diebus prostent singulis, esse non dissimiles meretricibus, quæ in lupanari prostitutæ, sine pudore ac verecundia omnibus corpora sua pervulgant: Missam vero parochialem esse persimilem ei meretrici, quæ ad impudicitiam suam occultandam, honestæque fœminæ ac pudicæ existimationem retinendam & tuendam, honesto mariti nomine percallide abutitur. Quanquam similitudo hæc omni ex parte non est propria: propterea quod meretrix marito juncta habebit aliquid verecundiæ ac modestiæ, ne omnibus se adeuntibus prostituat & vulget: Missa vero parochialis est idololatria omnium maxime communis ac pervulgata, ad omnium cupiditates nefariasque libidines opportuna atque exposita. Tametsi impuri isti lenones eam fucant ac poliunt eo colore ac venustate hujusmodi, quod aliqua adhuc vestigia Cœnæ Jesu Christi retineat. Ita sane quasi latro tum quidem magnificentius gloriosiusque se ostentaret ac jactaret, quum potius amictusque esset spoliis ejus, quem ipse jugulasset, cujusque equum conscendisset. Nos, inquiunt, Cœnam Jesu Christi quærimus: quum eam quidem puram non possumus habere in ea tyrannide, qua oppressi hic tenemur, nunc oportet nos acquiescere in eo quod nobis relictum est, Dei manum & auxilium exspectantes. Egregia vero & præclara excusatio. Quoniam nullum Cœnæ rectum integrumque usum habent, quasi provisionem quandam adepti, testantur & palam profitentur se Jesum Christum æternum unicumque Sacerdotem non habere, atque singulis hebdomadis novum sacrificium quærere, quo peccata deleantur. Nam hoc quidem totum in Missa parochiali inest, non minus quam in ea quæ Nicolai nomine aut pro mortuis adhibetur. Qua quidem in re, simulant se idolum adorare, & tamen se jactant Jesum Christum quærere. Ac ne sine gladio aut clypeo pugnare videantur adversus Deum, hujus & illius auctoritatem afferunt atque opponunt: quasi vero absolutio unius alicujus hominis eos possit eximere ac liberare, ne à Deo condemnentur. Omitto illud dicere, eos insigniter mentiri, quum eos quos adducunt patronos, ad defensionem causæ suæ adhibent. Quod etiamsi ita esset, ut vir sanctus ac pius aliquando pro tempore existimasset nihil mali esse ad Missam parochialem accedere, tamen si postea ille cognovit quod verum rectumque est, si priorem suam opinionem improbavit ac damnavit, eo major fides posteriori ejus sententiæ habenda est, quod ad eam improbationem Deus illum deduxit, vel potius compulit, & quod ea in re deprehendit planeque cognovit se revictum esse, quam ante magnopere amplecti atque approbare videbatur. Sed quid opus est hic veritatem quasi aquam puram & liquidam miscere ac turbare? An vero se opinione atque oratione hominis mortalis Deum intercludere ac circumvallare arbitrantur? Nos scimus, præter ipsam veritatem nihil esse, quod in judicio sine ulla personæ exceptione dominari debeat. Res autem est hujusmodi, quod Missa parochialis est instituta ad sacrificandum Jesum Christum, atque ad gratiam cum Deo reconciliandam tum pro vivis tum pro mortuis: & vero quod frustum panis ibi ita adoratur quasi Filius Dei esset. Ego omnia quæ ibi sunt inquinamenta & flagitia diligentius subtiliusque non excutio: sunt enim prope innumerabilia: sed crassiora tantum absurdioraque commemoro. Nunc ii qui tot tantarumque impietatum ac corruptelarum consensum fingunt, manus lavent suas quantum voluerint, nunquam tamen Pilato justiores atque innocentiores erunt. Sed mirum quod isti boni ac religiosi parochi, tum denique quum festum Paschatis jam adest, seorsim ac separatim aliquod sacellum quærunt, aut monachum aliquem semi-Christianum, qui Cœnam adulterinam eis paret ac exhibeat. Si Cœna parochialis proxime accedit, quemadmodum hi dicunt, ad Cœnam Jesu Christi, cur eam non observant & retinent? Nunc vero posteaquam ei per singulos dies Dominicos anni interfuerunt, ut Sacramento Cœnæ rite communicare videantur, subito eam relinquunt atque abjiciunt. Sed nobis quidem inconstantia hujusmodi minime mira videri debet: est enim hæc certa & debita pœna, quam persolvunt ii, qui in animis suis nullum veritatis fundamentum unquam jecerunt, ut nutent perpetuo atque omnibus in rebus quas suscipiunt & agunt, secum ipsi semper pugnent. Quantum ad eam Cœnam ita fucatam attinet, equidem scio eam ipsorum opinionem esse, ut summam sibi injuriam fieri arbitrentur, quum ea improbatur ac reprehenditur. Sed quid nos ea in re præstare possumus, quum ea quidem ad regulam magistri nullo modo apta ac congruens esse videatur? Nec vero eam condemno quod clam ab illis usurpatur: scio enim Cœnam nunquam melius fuisse celebratam nec sanctius, quam quum discipuli clandestinum se in locum receperunt ut tyrannidem inimicorum fugerent. Sed duo hic sunt vitia certe non tolerabilia. Primum, quod ii qui hujusmodi Cœnam fabricantur, & veram Jesu Christi Cœnam quasi simiæ, depravate ac vitiose imitantur, simulant se suam Missam observare ac colere. Alterum est, quod minister, qui plerumque ad majorem simulationem ac dissimulationem ex ordine patrum, hoc est, monachorum adhibetur, non tanquam pastor Christianus eo fungitur munere, sed ut sacerdos professione vitæ Papalis. Qua quidem in re existimant se firmam habere defensionem, si ipsorum Missæ cantor non habeat id propositum ut panem ac vinum ipsis adorandum præbeat, si canonem prætermittat, in quo majores continentur impietates, si omnibus qui adsunt, sub utraque specie Sacramentum distribuat. Sed quum ventum erit ad supremum Judicem, tum sentient fructum quem ex hujusmodi integumentis ac mendaciis quæsiverunt: imo vero jam sentire debent. Atque ego eum gravissimum judicii sensum ad stimulos aculeosque refero, quibus conscientiæ ipsorum compunguntur ac vulnerantur. Et certe oportet, ut eo in loco foroque, in quo veritas suos graves ac veraces habet testes, ista causa decidatur atque plane transigatur. Nam ut nulla longior quæstio diligentius habeatur, ipsi optime sibi sunt conscii ejus rei, quam tum inimicis Dei, tum populo communi declarare constituerunt. Sed necesse esset, ut Deus seipsum plane abnegaret, si institutum actumque

ejus

ejus professionis approbaret. Quod si omnes qui sunt in toto orbe homines uno animo studioque conspirarent, ut eos justos pronunciarent, nullus tamen eorum vel strenuissimus ac paratissimus posset istos absolvere ac liberare ea opinione, qua utraque parte claudicare existimantur. Deus autem declarat per
[1 Reg. 18. vers. 21.] suum Prophetam neminem unquam ei talem claudicationem probaturum. Jam vero de homine eo quem Coenæ suæ ministrum deligunt, est ridiculum ipsos illius persona abuti, ut ad id officium atque munus eum velle idoneum facere videantur. Ita sane: sed vis ipsius Sacramenti, inquiunt, dignitate personarum non continetur. Ego vero id non inficior: quin illud etiam adjungo, Si diabolus aliquis Coenam administret, eam non fore deteriorem. Contraque si Angelus Missam canat, ne tum quidem eam meliorem futuram. Sed nos hoc tempore in quæstione alia versamur, an ordines à Papa cuidam monacho tributi, cum ad officium munusque pastoris idoneum efficiunt. Quod si contra referant ac dicant, se intelligere: id quidem ad rem nihil plane facere, neque illum ejus generis atque ordinis deligere: res ipsa contrarium loquitur. Ponamus ita eos, quod ad ipsos quidem attinet, omnino nihil curare. Ego autem in externa professione, quam suscipiunt & colunt, insistere, eamque ut alienam & indignam homine Christiano premere ac urgere debeo. Nam hoc quidem apertum est & manifestum, quod persona sacerdotis ad simulandum dissimulandumque accommodata se tegunt ac tueri volunt. Sed ut rite ac legitime Coenam celebrarent, officium ipsorum erat, se ab ordine atque professione idololatrarum ita segregare, ut nihil in eo cum illis commune habere plane viderentur. Nunc tantum abest ut se ab illis separent, ut se in eorum societatem communionemque adscribant, ejusque corporis membra esse singuli simulatione profiteantur. Et postea nos ea in re comparabunt veteribus hæreticis, qui usum Sacramentorum propter vitia hominum condemnarunt: quasi nos propria hominum singulorum vitia, ac non potius communem statum conditionemque respiciamus. Ego hoc quidem breviter percurro: sed quidquid attigi satis habet ponderis, aut etiam plusquam satis, ad tam turpem tamque pudendam impudentiam convincendam. Quanquam si ii tanto animi mentisque sunt stupore ut eam turpitudinem non sentiant, nobis quidem certe verbum Dei satis esse debet, ut quum
[Jerem. 4. vers. 1.] Dominus per Jeremiam dicit, Israël si converteris, convertere ad me: quibus verbis clarissime exprimitur, qua nos simplicitate ac integritate animi cum Deo agere ambulareque debemus, sine ulla cogitatione ac voluntate redeundi ad ea, quæ illi nec grata nec probata esse cognovimus. Quæ causa est, cur
[Actor 14. vers. 15.] etiam divus Paulus testatur se missum esse, ut infideles ab ipsorum vanitatibus convertat ad viventem Deum: quasi diceret, nihil omnino actum esse si malum aliquod pristinum atque consuetum cum aliis simulationibus ac fictionibus mutetur, sed omnino oportere omnes superstitiones abolere, ut vera religio in sua puritate ac sanctitate constituatur. Nam sine hac quidem fide ac integritate ad Deum recta nunquam venient, sed vacillant semper & variant, incerti quam in partem se convertant. Sunt alii qui eo usque deducuntur, ut Missam improbent ac repudient, sed vellent adhuc retinere aliqua fragmenta ejus, quem cultum Dei nominant, ne, quemadmodum ipsi loquuntur, homines profani omni religione destituti esse videantur. Ac fieri quidem potest ut quidam ex iis impio studio, animoque moveantur. Certe, ut ut sit, verum id esse credere non recuso: Cæterum quodcunque sit ipsorum studium ac desiderium, non tamen dicendum est, eos rectam regulam aut ullam bonam mensuram conservare. Nonnulli dicunt, Ad Baptismos quidem possumus accedere, propterea quod nulla in iis est idololatria manifesta. Quasi vero hoc quoque Sacramentum non sit vitiatum planeque deformatum in omni corruptionis genere, ut Jesus Christus ad omnia opprobria dedecoraque perpetienda in domo adhuc Pilati esse videatur. Postremo quod dicunt eam esse causam cur velint aliquem Dei cultum retinere, ne omnis religionis expertes esse videantur: si quis eorum conscientias interroget, ipsæ certe respondebunt, eos propterea facere, ut Papistis satisfaciant, & vultum fingere, ut persequutionem fugiant. Alii etiam tempus observant, ne in Missas incidant, & tamen veniunt ad templum ut eos Missam audivisse homines existiment. Alii vero pro sua portione Vesperas sibi reservant: ex quibus scire vellem, an nihil plane esse arbitrentur, quod eo quidem tempore idola adorentur, quod ad statuas atque imagines fumigationes sparguntur, quod solennis aliqua precatio adhibeatur in Sancti alicujus intercessione atque meritis fundata, quod canticum Salve regina maxima voce canitur, omnique ex parte exauditur res blasphemiis execrandis ac diabolicis adeo conferta plenaque, ut animus non ab offensione solum aurium, oculorumque præsentium, sed ab ipsa etiam cogitatione ac recordatione vehementissime abhorreat. Jam vero illud ego prætermitto, quod cantus ipse qualiscunque sit in lingua incognita, Scripturæ sanctæ ac laudum Dei est manifesta profanatio, sicut divus Paulus decimo quarto ad Corinthios admonet. Sed hæc postrema eis culpa condonetur. Si ii ad Vesperas accedunt, ut aliquod dent signum ac testimonium sui Christianismi, hoc quidem in primis & studiose ab illis majoribus festis diebus fiet. Tum vero ibi solenne incensum præcipuis idolis adhibebitur, copiosaque & odorata fundetur fumigatio: quod sacrificii genus est, quemadmodum Scriptura docet. Erat etiam ratio Gentilibus usitata, qua homines infirmos ad abnegandum Deum compellebant. Itaque hæc fuit causa, pro qua maxima pars Martyrum mortem constanter pertulit: quoniam idolis incensa, ac fumigationes facere atque adolere noluerunt. Isti autem quum eo accedant, ut odorem thuribulorum naribus suis percipiant, simul eodem veniunt, ut se polluant ea pollutione quæ maxima maximeque execranda ibi versatur. Et tamen arbitrantur nos hoc tantum maleficium ac flagitium celare atque occultare oportere. Sed per sanctum ac venerandum Dei nomen eos oro, ut animadvertant diligenter id quod hoc in Psalmo dictum est, Idola fideli ac pio homini ita esse detestanda, ut ne in ore quidem ejus linguaque versentur: ne etiam habita de iis oratio, eam polluere ac contaminare videatur. Hoc quidem unum verbum nos abducere ac vehementer deterrere debet ab omni coetu, conventuque idololatrarum, in quo versantes, facile & implicari & contaminari possumus. Ut autem sperte ac libere dicam quod de iis omnibus sentio, qui mediam quandam rationem inter Deum & diabolum quærentes, animos duplices variosque gerunt, non possim ullam comparationem ad eos exprimendos vivisque coloribus pingendos magis aptam propriamque invenire, quam eam quæ ab exemplo Esau hominis & spurci & duplicis duci potest. Nam quum is videt fratrem suum Jacobum à patre Isaaco in Mesopotamiam ad quærendam uxorem missum esse, quod mulieres terræ Canaan ita ingratæ ac invisæ patri ejusque uxori Rebeccæ erant, ut in consuetudine convictuque earum vitam sibi amaram & acerbam ducerent, adeo ut mortem expeterent: ut parentibus suis aliqua ex parte satisfaciat, ducit quidem uxorem novam, sed eam quam jam habebat non dimittit. Retinet igitur malum, de quo Isaacus pater tam graviter querebatur: sed ut illud aliquo resarciat modo, novum conjugium

admiscet. Ita ii qui sic in mundo sunt implicati, ut quod Deus jubet nullo modo sequi possint, multa & varia miscebunt atque agitabunt religionum ac superstitionum genera, ut ad ipsius quidem Dei voluntatem aliqua ratione se accommodent atque conformenr, & tamen aliquam semper corruptelam retineant, ut quidquid ab illis fiat, nec purum nec rectum plane esse videatur. Neque vero ignoro multas iis in locis miseras esse animas, quæ in maximis angustiis ac difficultatibus versantur, quæ quidem sine hypocrisi cupiunt recte ingredi: neque se tamen plurimis scrupulis atque impedimentis explicare possunt: quod equidem minime miror in tanta tamque horrenda confusione, quam in Papatu hodie perspicimus. Quin etiam graviter commiseror miserrimam eorum conditionem, qui rationes quærunt quibus & Deo pie deserviant, & vitam degant inter inimicos fidei, si ullo modo fieri possit. Sed quid agam? Equidem nihil aliud his aut illis præstare possum quam eorum erratum, peccatumque indicare, ut ipsi remedium adhibeant. Quod si posthac ad me veniant, ut hoc aut illud diligentius ac minutius ex me quærant, remittam & rejiciam curiosos hujusmodi inquisitores ad communem regulam quam ex Deo habeo. Hoc autem eo dico, quod ex eo hominum genere sunt quidam ita importuni, ut si ad omnes eorum difficultates ac dubitationes respondendum sit, nihil unquam cum ipsis transigi posse videatur. Atque hujusmodi quidem homines recte mihi videntur comparandi iis, qui postquam in concione admoniti fuerunt de modesto vestitu ac cultu corporis suscipiendo sine ullo dissoluto & sumptuoso apparatu, vellent quidem sibi ab ipso concionatore scindi caligas & calceos consui. Quid igitur nobis faciendum est? Ea quidem in re certum quiddam propositum est nobis, ad quod totam mentem, studium, cogitationem dirigere ac conferre debeamus. Hoc autem est, ut zelus domus Dei cor nostrum plane exedat: atque nos ita afficiat, ut dedecora, contumelias, opprobria quæ indignissime in sanctum Dei nomen conferuntur, ea omnia subeamus, atque in nosipsos suscipiamus. Quum hujusmodi studium honoris Dei, summusque amor in animis nostris erit accensus, non instar ignis stipularum subito & accensi & extincti, sed ignis perpetuo ardentis: tantum abest ut ullam simulationem aut approbationem patiatur earum abominationum, quibus nomen Dei contumeliose indigneque polluitur, ut quum eas videbit, dissimulationem, silentium, taciturnitatemque nullo modo ferre possit. Ac notandum diligenter quod dictum est, Zelus domus

Psal. 69. vers. 10. Dei, ut sciamus id ad ordinem externum, qui in Ecclesia est institutus, referendum esse, ut nos in confessione fidei nostræ exerceamus. Neque vero magnopere me movent irrisores, qui dicunt nos quidem hic sine ullo nostro periculo, ac summo potius in otio iis de rebus belle loqui. Neque enim ego sum is, quocum ipsi aliquid negocii habent: propterea quod, sicut facile perspici potest, nihil est hic ex fundo meo. Idem sentiendum dicendumque est de omnibus iis philosophis, qui sententiam suam sine ulla causæ cognitione dicunt. Nam quum ii Deum audire nolint, qui nunc quidem ut ipsos doceat tam humaniter eis loquitur, ego denuncio eam diem ac judicium, in quo vocati ad tribunal Dei, eam sententiam sunt audituri, contra quam nullus respondendi, seque defendendi locus relinquetur. Quum enim nunc eum audire nolint ut optimum atque humanissimum magistrum, tum denique ut severissimum justissimumque ipsorum judicem cognoscent ac sentient. Quo quidem tempore strenuissimi quique ac callidissimi eorum, se suis falsos fuisse opinionibus intelligent atque cognoscent. Sint quantum velint exercitati & instructi ad justitiam atque æquitatem vel evertendam vel obscurandam, forensia tamen ipsorum & judicialia ornamenta, summæque & dignitatis & potestatis insignia, quibus nunc insolescunt, causæ tum victoriam eis nullo modo dare poterunt. Hoc autem propterea dico quod consiliarii, judices, patroni causarum atque advocati, cæterique hujusmodi homines in curiis judiciisque dominantes, non solum audent cum Deo litigare, atque ita contendere, ut jus quoddam ejus majestatis irridendæ ac ludificandæ adepti esse videantur: verum etiam divinam omnem Scripturam rejicientes, suas blasphemias, quasi summas judicialesque sententias & suprema decreta evomunt. Atqui homunciones isti, sibi tantum arrogant, ut simulatque verbum unum protulerunt, non possint perpeti ut ratio & veritas, ullum, in quo consistat, locum habeat. Sed tamen obiter illos moneo, melius fore si aliquam cogitationem suscipiant ejus horribilis vindictæ, quæ parata iis est, qui justitiam cum iniquitate, veritatem cum mendacio commutarint. Neque vero doctores magistrique cubiculorum ac conviviorum deliciosi ac plane voluptarii homines gradum hic altiorem capiant, ut in conviviis ac deliciis suis garriant & contra Magistrum cælestem verba sua effutiant, cui omnes nunc quidem summam audientiam præstare debent. Neque etiam præclari atque insignes tituli poterunt quenquam ex hoc judicio eripere, in quo quidem domini reverendique Abbates, Priores, Decani, Archidiaconi cogentur ut præsules ac præsultores choream ducere in ea condemnatione, quam Deus gravissimam facturus est. Jam vero si aulici consueverunt aspersione aquæ suæ benedictæ hominibus gratificari, ne sperent se Deo quoque eo officii genere posse satisfacere. Postremo omnes faceti ac dicaces homines linguam suam contineant, ne false dicta sua jactent, nisi præpotentem ejus manum sentire velint, ad cujus verbum debent perhorrescere. Qui in re eorum certe error nimium absurdus est, eos adduci ut credant se, quum me quidem pro adversaria parte sumpserint, Deum judicem non habituros. Radant meum nomen ex suis tabulis, idque plane deleant, in hoc quidem quæstionis ac causæ genere, in quo nihil aliud mihi propositum est, quam ut Deus audiatur, eique obtemperetur, non ut ego pro mea libidine conscientias regam, eisque necessitatem aut ullam legem imponam. Cæteros autem omnes, qui non ea superbia verbum Dei aspernantur, & tamen interea ita sunt molles ac debiles ut commoveri nullo modo possint, etiam atque etiam hortor, ut majorem sui officii & salutis & honoris Dei cogitationem curamque suscipiant, neque sibi amplius, quemadmodum hactenus fecerunt, blandiantur. Aperiant igitur oculos, seque excitent, ut miseriam in qua versantur, videre possint. Neque vero incommoda, difficultates, impedimentaque ignoro quibus ibi implicantur, neque etiam de cultu Dei inter idololatras pure ac caste suscipiendo ac tuendo ipsis loquor, quasi de re facili: sed si virtute destituuntur, eos moneo, ut ad Deum confugiant omnis fortitudinis auctorem, ut ab eo confirmentur, & discant illius gloriam omnibus rebus hujus mundi anteferre. Equidem vehementer cupio ut omnes homines fideles, qui misere in Papatu affliguntur, hoc intelligant & cognoscant, quemadmodum Propheta Jeremias quum Jerosolymæ in Judæa remansisset, hanc monitionem exhortationemque mittebat ad populum, qui captivus Babylone tenebatur. Si tyrannis Papæ, omniumque ejus asseclarum est ipsis dura & crudelis, existimare debent Judæos quoque illius temporis servitutem gravem & acerbam pertulisse. Illis tamen est mandatum ut idololatriam Chaldæorum peculiari ejus regionis sermone execrarentur. Neque enim est æquum ut hominum tyrannis infringat aut omnino minuat jus honoris à nobis debiti. Nulla est hic exceptio nec privilegii ratio, quam

summi

summi & infimi, divites aut pauperes usurpare sibi possint, aut omnino debeant. Omnes igitur collum submittant, ac se Deo maxima cum humilitate subjiciant. Pauper puro Dei timore sit affectus, ne si forte dicat, Incertus sum quid agam: ipsi vicissim Deus respondeat, Nec ego quid de te agam, scio. Divites vero ac locupletes homines ne ut ebrii suis commoditatibus indormiant, in summa felicitate atque omnium rerum affluentia, veluti in fæce quadam contabescant: quin potius exemplo divi Pauli discant, quasi stercus detrimentumque habere omne id, quod à ratione vitæ piæ ac Christianæ devocare, aut aliquo modo retardare possit. Interea nos quoque qui hic quiete ac tranquille maximis & singularibus Dei beneficiis fruimur, ne obliviscamur id quod initio attigi, ut ad nostram etiam institutionem admonitionemque accommodemus, ut in quamcunque mundi partem transferamur, aut quidquid nobis eveniat, in pura fidei nostræ confessione constantes semper maneamus, detestantes omnes idolorum cultus, superstitiones, abusus, qui cum veritate Dei pugnant, ejus honorem obscurant, cultumque plane subvertunt.

CONCIO SECUNDA,

In qua continetur exhortatio ad ferendam persequutionem instituta, ut in ea Jesum Christum Euangeliumque sequamur, sumpta ex loco Epistolæ ad Hebr. 13. cap.,

Egrediamur ad eum extra portas, opprobrium ejus ferentes.

OMnes exhortationes quæ ad aliquid patienter ac constanter tolerandum pro Christi Jesu nomine causaque ipsius Euangelii nobis adhiberi possunt, non magnam apud nos vim auctoritatemque habebunt, nisi nobis cognita & plane persuasa sit æquitas & veritas dignitasque ejus causæ pro qua dimicationem suscipimus. Nam quum in eo quidem certamine ac discrimine versamur, ut vita nobis amittenda sit, oportet id nobis maxime constare, cujus causa tantum periculum subimus. Hujusmodi autem animi constantia, ac firmitudine præditi esse non possumus, nisi ea in certitudine ac persuasione fidei penitus fundata sit. Reperientur quidem nonnulli, qui inconsiderate ac temere morti se objicient, pro stultis quibusdam opinionibus, quas suo ingenio, quasi somnia quædam, pepererunt. Sed hujusmodi animi impetus, furor mentis potius quam zelus Christianus censendus est. Quemadmodum re vera nulla firmitudo aut animi aut ingenii aut denique sensus communis inest in iis hominibus, qui tanta cum audacia & temeritate sese in periculum conjiciunt. Hoc certe verissimum est bonam causam hoc unum efficere ut Deus nos suos martyres testesque agnoscat & accipiat: quum mors quidem omnibus communis sit, atque etiam eadem videatur esse latronum & filiorum Dei condemnatio, eademque ignominiæ cruciatusque perpessio. Sed Deus discernit eos, quandoquidem abnegare ac repudiare veritatem suam non potest. Illud etiam requiritur, ut nos quoque ejus doctrinæ, quam defendere ac propugnare volumus, testimonium certum atque ab omni errore remotissimum habeamus. Quare, uti dixi, nulla est tam gravis exhortatio, quæ nos commovere possit, eoque studio afficere ut pro Euangelio patiamur, nisi vera fidei certitudo in cordibus nostris impressa sit. Nam vitam quidem nostram periculo exponere sine ulla ratione, inconsulto ac fortuito, à natura prorsus abhorret. Idque si faceremus, temeritas potius quam virtus Christiana habenda esset. Deus denique nihil approbat eorum, quæ facimus, nisi plane nobis persuasum sit nos propter nomen & causam ipsius molestia affici, & mundo odio esse. Quum loquor de certitudine hujusmodi animique persuasione, non id quidem solum intelligo, ut sciamus discernere ac dijudicare inter veram religionem, atque stultas hominum opiniones ac constitutiones: verum etiam ut optime persuasi simus de vita cælesti coronaque in cælo nobis promissa, posteaquam in hac vita dimicaverimus. Interea notemus has duas rationes ad officium nostrum pertinere, atque ita conjungi oportere, ut altera ab altera sejungi separarique nullo modo debeat. Ab eo igitur capite nos principium ducere oportet, ut plane intelligamus cognoscamusque quæ sit Christiana religio nostra, quæ fides, quam tenere sequique debemus, quæ vitæ regula, quam nobis Deus tradidit. Neque vero solum mentes nostras hac pietatis doctrina imbutas habere debemus, sed etiam animos ita munitos ac paratos, ut libere audacterque damnare possimus omnes errores, mendacia, superstitiones, quas Satan in mundum ad puram divinæ doctrinæ simplicitatem corrumpendam introduxit. Itaque minime mirandum est, si hoc tempore adeo paucos reperias, qui ad tolerandum patiendumque pro Euangelio, animo atque studio parati sunt, & si maxima eorum pars qui se Christianos profitentur, vim Christianæ religionis professionisque suæ nesciat. Sunt enim plerique omnes negligentes, in quibus nullum aut exiguum audiendi legendique studium inest, & quibus satis est, si vel tenuissimum Christianæ fidei gustum perceperunt. Atque hoc illud est, cur nulla in iis perspicitur animi firmitas atque constantia, & si quando in aliquod certamen sunt adducti, subito consternantur animo. Quo magis studium nostrum esse debet, ut diligentissime veritatem Dei inquiramus ac investigemus, ut ea sine ulla dubitatione animos nostros persuasos habeat. Neque vero adhuc omnia in eo sunt, ut hujusmodi scientiam intelligentiamque habeamus. Nam multos quidem videmus in doctrina pietatis ita versatos ut ea quasi tincti ac plane imbuti esse videantur, in quibus tamen nullus Dei amor studiumque est: non secus acsi nihil unquam doctrinæ divinæ nisi aliqua incerta, levi, ac vaga opinione cognovissent. Id quamobrem? nisi quod majestatem Scripturæ sanctæ animo nunquam comprehenderunt? Et certe si omnes recte perpenderemus Deum esse qui nos alloquitur, cum majore diligentia, attentione, ac reverentia audiremus. Si cogitaremus nos quum Scripturam legimus, in schola Angelorum disciplinaque versari, aliud nos exercendi & studium & desiderium in ea doctrina percipienda caperet, quæ ad animos nostros consolandos, confirmandos, instituendosque nobis proposita est. Nunc quidem videmus, quæ sit ratio præparandi nos ad tolerandum patiendumque pro Euangelio: nimirum ut in ejus doctrina eos jam progressus habeamus, ut persuasi plane de vera religione atque ea doctrina, quam tenere tuerique debemus, omnes fraudes ac illusiones Satanæ, omniaque hominum inventa, despicere, ac pro nihilo ducere possimus, quasi res non solum leves, verum etiam execrabiles, eo quod puritatem Christianam plane corrumpunt. Atque ea quidem in re nos differimus quasi veri Jesu Christi martyres, à furiosis ac pertinacibus hominibus, qui pro stultis opinionibus suis patiuntur. Secundo autem loco ita

affecti

affecti esse debemus, ut certi de bonitate atque æquitate causæ, eo qno uportet studio sequendi Deum accendamur, quocunque nos is vocaverit, ejusque verbum ea amplectamur reverentia, quam meretur, atque à figura fallaci hujus mundi avocati, toto animo & studio quasi rapti ad cælestem vitam transferamur. Sed ô rem miseram planeque indignam, quod quum lux Dei nobis, ut si alias, his temporibus oborta tanta claritate luceat, tam parum tamen zeli, studii, amorisque reperiatur. Qua quidem in re eo major est miseria nostra, quod in tanta turpitudine ac ingratitudine, pudore & verecundia non obruimur. Nam brevi ad judicem veniendum erit, apud quem vitium ac malum nostrum, quod omni ratione conamur occultare, in medium proferetur cum ea exprobratione ac reprehensione, in qua justissima nostri exitii causa perspicietur. Etenim si Deo ita sumus obligati atque obstricti, ut pro modo cognitionis, quam nobis tribuit, honorificum & gratum ei testimonium dare reddereque debeamus, quid causæ est cur ad certamen subeundum tanto animi languore ac timore torpeamus? præsertim quum Deus hac ætate nostra se ita patefecerit, ut recte ac vere dici possit, eum maximos thesauros secretorum suorum aperuisse atque omnino explicasse. An non illud dicendum est, nos de Deo ita existimare, quasi nihil eo plane indigere videamur? Nam si aliquam rationem majestatis ejus haberemus, nunquam certe auderemus doctrinam, quæ ex ipsius ore proficiscitur, in philosophiam aut otiosam nescio quam speculationem convertere. Nulla denique excusatio nobis esse poterit, quin maxima nobis nec honesta verecundia sit, imo vero horrenda condemnatio quod in tanta cognitione, quam singulari Dei benignitate consequuti fuimus, ad eam defendendam & tuendam tam parum animi studiique afferamus. In primis autem si cogitatione repetamus memoriam veterum Martyrum, eorumque admirabilem constantiam cum hac nostra mollitie ac segnitie conferamus, gravissimam turpitudinis nostræ detestandæ causam inveniemus. Hi enim magna ex parte non ita erant versati exercitatique in divinis literis, ut possent erudite omnibus de rebus disputare. Primum autem illud quidem cognoscebant, & tenebant unum esse Deum, qui ipsis colendus atque adorandus erat: deinde sanguine Jesu Christi redemptos se fuisse, ut in eo solo atque ejus gratia omnem suam fiduciam ac spem salutis collocarent. Tum vero cætera omnia quæ ipsi homines ad colendum Deum excogitassent atque instituissent, nugas & sordes esse judicabant, ut omnes idololatrias ac superstitiones facile damnare possent. Ut paucis absolvam, hæc erat ipsorum theologia, Unus est solusque Deus totius effector mundi, qui per Mosen & per Prophetas, postremo per Jesum Christum ejusque Apostolos nobis suam voluntatem declaravit. Nos unum habemus Redemptorem, cujus quidem sanguine acquisiti fuimus, cujusque gratia nos salvos fore speramus. Omnia mundi idola detestanda sunt & execranda. Nulla alia doctrina scientiaque occultiore præditi, ad ignem aut ad aliud mortis ac supplicii genus, animo magno, liberoque accedebant. Neque vero numerus erat duorum aut trium, sed tanta multitudo, ut ii qui à tyrannis crudeliter vexati ac cruciati sunt, innumerabiles atque infiniti esse videantur. Nos autem ita docti atque eruditi sumus, ut nihil supra: nobis quidem certe videmur esse. Ac re vera quod ad intelligentiam Scripturæ attinet, Deus tantam nobis cognitionem, quantam ulli unquam ætati tribuit atque concessit. Et tamen interea vix, ac ne vix quidem, tenuissima amoris, studiique erga Deum gutta in nobis inest. Ut autem hanc mollitiem animi ignaviamque alamus, nulla quidem ratio est, nisi forte velimus scientes prudentesque iram Dei & vindictam in nosipsos provocare. Quid ergo faciendum est, ut animum magnum, fortem, constantemque suscipiamus? In primis considerandum nobis est, quam pretiosa honorataque res sit apud Deum, nostræ fidei confessio, religionisque testificatio. Nam tum quidem male cognoscimus, quanti Deus eam faciat, quum nostra vita, quæ nihil est, nobis antiquior ac charior est. Qua in re admiranda quædam & plane belluina stoliditas nostra demonstratur. Neque enim possumus hac in parte vitæ nostræ parcere, quin confiteamur eam pluris à nobis, quam honorem Dei & nostram salutem æstimari. Quidam Gentilis illud quidem scivit dicere, MISERUM esse causas vivendi pro conservatione vitæ condonare ac prodere. Ille tamen atque ejus similes nunquam plane cognoverunt, ad quem finem homines in mundo collocati essent, ac cur in eo viverent. Poterant quidem dicere virtutem sequendam, colendam esse, vitamque honeste suscipiendam, & degendam sine ulla reprehensione. Sed omnes illorum virtutes, nihil aliud quam fuci atque fumi erant. Nos autem melius scimus ac intelligimus quam ad rem vita nostra referenda sit, nimirum ut ita Deum omni laude gloriaque celebremus, ut ipse quoque nostra gloria possit esse. Sine eo misera est nostra vita, quam ne momento quidem temporis prorogare possumus, quin tantum maledictionis perpetuo in nosipsos coacervemus. Interea nihil nos pudet pauculos dies ad languendum misere in hac vita, regno æterno pacisci ac commutare, nosque ipsos separare ab eo, cujus virture in hac vita continemur. Si quis quærat ab imperitissimis, atque etiam ab iis qui mentis stupore, ac genere vitæ voluptariæ maxime ac proxime accedunt ad naturam belluarum, quænam vivendi ratio eis proposita sit, non audebunt quidem plane atque aperte dicere, sibi eam in potu & cibo, somnoque esse constitutam. Sciunt enim ad rem se meliorem ac generosiorem, altioremque creatos esse. Quam autem aliam rem reperiemus, nisi ut Deum omni honore afficiamus & ornemus, nosque ab eo, sicut filios optimos à benignissimo parente gubernari atque regi patiamur, ut postea confecto hujus vitæ fluxæ caducæque curriculo, in æternam ipsius hæreditatem recipiamur? In hoc autem fine & constituendo & adipiscendo, præcipuum ac maximum nostræ felicitatis caput, imo vero omnia beatæ vitæ momenta consistunt. Quum autem mentes nostras ac cogitationes devocamus alio, vitamque istam præsentem, mille mortibus deteriorem mordicus arripimus ac retinemus, quam excusationem afferre possumus? Vivere enim, & causas vivendi ignorare, jam à natura alienum est. Causas autem propter quas nos hic vivimus repudiare propter cupiditatem brevissimi ac fugacissimi spiritus tribus diebus hauriendi, amoremque vitæ in hoc fallaci mundo retinendæ, atque à Deo vitæ auctore separandæ, nescio sane quibusnam verbis hujusmodi fascinationem ac rabiem notare, demonstrareque debeamus. Sed quæcunque sit vel cognitio doctrinæ, vel vitæ constitutæ ratio, tamen quum ipsæ persequutiones nihilominus sint tam graves atque acerbæ, videamus quemadmodum & qua ratione Christiani homines ad patientiam se confirmare poterunt, itaque animos suos roborare, ut constanter pro Dei veritate, vitæ periculum suscipiant & subeant. Ad eam autem animi non æquitatem solum, sed etiam alacritatem in morte pro nomine Dei oppetenda, textus ipse quem nos recitavimus, quum recte intellectus fuerit, adducere nos poterit. Egrediamur urbe, inquit Apostolus, post Dominum Jesum, *Hebr. 13. vers. 13.* ferentes ejus opprobrium. Primum quidem nos hortatur & admonet, quamvis aut gladii nondum ad nos interficiendos districti sint, aut ad ustulandos cremandosque ignes accensi, tamen nos vere cum Filio Dei conjunctos esse non posse, dum radices cogitationum cupiditatumque nostrarum in isto

mundo

mundo fixas habemus. Quare oportet ut homo Christianus, etiam dum est in quiete, alterum pedem perpetuo sublatum & paratum habeat ad certamen adeundum: neque vero id solum, sed etiam animum à mundo plane segregatum, quamvis in eo corpus versetur. Quanquam id quidem nobis prima fronte durum videatur: unum tamen Pauli verbum summam apud nos auctoritatem ac vim, ad animos nostros in eam rationem adducendos, planeque persua-
1 Thes. 3. vers. 3. dendos habere debet, quod ad hoc sumus vocati ac
positi, ut persequutionem patiamur: quasi diceret
Luc. 11. vers. 49. eam esse conditionem nostri Christianismi, ut ea no-
& 21:12. bis via ingredienda atque obeunda sit, si Christum Jesum sequi velimus. Interea ad sublevandam infirmitatem nostram, atque ad molestiam tristitiamque, quam persequutiones afferunt, mitigandam & leniendam, amplissima nobis adest compensatio, consolatioque suavissima, quod omnia incommoda, opprobria, vitæ pericula pro Euangelio tolerantes, quasi singula Filii Dei vestigia consectamur, atque eum ut nostrum ducem principemque sequimur. Si tantummodo nobis dictum esset, ad tuendam Christianam professionem nobis per omnia mundi opprobria eundum esse, atque etiam ad ipsam mortem, quotiescunque Deo placeret, libere intrepideque accedendum, haberemus, ut quidem videtur, aliquam occasionem respondendi, rem magnopere absurdam esse, ita sine duce evagari. Quum vero nobis præceptum ac mandatum est, ut Jesum Dominum sequamur, ejus directio gubernatioque ita & recta & honorifica videri debet, ut nulla nobis, justa quidem, recusandi ac detrectandi ejus imperii causa relinquatur. Ut autem majore hujus & laudabilis & salutaris exempli studio ac desiderio afficiamur, non solum dictum est Jesum Christum ut ducem ac principem nostrum anteire: sed nos etiam ad imaginem ejus conformes esse. Nam ita quidem di-
cap. 8: 29. vus Paulus in Epistola ad Romanos loquitur, Deum elegisse ac vocasse omnes eos, quos in numerum filiorum suorum adoptavit, ut sint consimiles atque conformes ad imaginem ejus, qui omnium exemplar & caput est constitutus. Tantamne in nobis inesse mollitiem, ut nihil omnino ferre perpetique velimus aut possimus? Oportet igitur ut Dei gratiam repudiemus, qua nos ad spem salutis vocat. Nam hæc quidem duo plane conjuncta sunt, quorum alterum separari ab altero nullo modo potest, ut membra simus Jesu Christi, atque ex ea conjunctione ac communione multis afflictionibus calamitatibusque exerceamur. Hanc certe tam conjunctam cum Filio Dei vitæ nostræ rationem atque hujusmodi conformitatem, deberemus pluris facere quam facimus, eamque omni non professione modo, verum etiam imitatione dignissimam judicare. Mundi quidem opinione ac judicio summa est infamia, calamitatum toleratio perpessioque pro Euangelio suscepta. Sed quum sciamus infideles omnes ita occæcatos esse ut nihil videre aut recte judicare possint, an non debemus nos acutiores oculos integrioresque habere, atque ad judicandum adhibere? Ignominia sane est ab iis affligi ac vexari, qui occupant sedem justitiæ. Sed divus Paulus exemplo suo nobis ostendit, nos magnam & præclaram gloriandi occasionem facultatemque habere in Jesu Christi stigmatis, & quasi quibusdam notis impressis, quibus Deus nos insignitos ornatosque, pro suis servis atque electis agnoscit ac recipit. Atque illud quidem scimus, quod de Petro
Actor. 5. & Joanne divus Lucas commemorat, eos maxi-
vers. 41. mopere lætatos gavisosque fuisse, quod digni essent habiti, qui pro nomine Domini Jesu infamiam, opprobrium, ignominiamque paterentur. In quo quidem duæ res cerni possunt inter se contrariæ, ignominia & dignitas, ex eo nimirum quod mundus furore & amentia præceps, contra omnem rationem judicat, atque hoc modo gloriam Dei cum dedecore infamiaque commutat. Nos autem nunc quidem ne dedignemur ita à mundo despici ac vituperari, ut postea apud Deum Angelosque ejus, honorem, gloriam, ac laudem consequamur. Videmus quantum laboris homines ambitiosi suscipiant ut ordinem alicujus regis adipiscantur, & adepti, quos triumphos agant. Filius Dei nobis suum offert ordinem, & tamen eum unusquisque aspernatur, totoque animi impetu ad vanitatem mundi convertitur. Obsecro vos, quum nos tam superbe ingrateque agamus, num nobis digni videmur, ut aliquid cum eo commune habeamus? Quanquam noster quidem sensus, nihil potest hic percipere ac comprehendere, revera tamen ista sunt propria & eximia cælestis nobilitatis insignia atque ornamenta. Carceres, exilia, maledictiones nihil aliud afferunt opinione hominum, quam summam ignominiam ac infamiam. Sed quid præter nostram infidelitatem impedit, quominus quid Deus iis de rebus judicet ac pronunciet, videamus? Quamobrem danda nobis opera est, ut nomen Filii Dei tantum habeat apud nos auctoritatis, ponderis, ac dignitatis, quantum pro sua summa amplitudine excellentiaque meretur: ut nobiscum præclare atque honorifice agi existimemus, quod ejus stigmata quasi quædam insignia, in nobis sint impressa: aut ingratitudo nostra nullo modo ferenda est. Quod si Deus pro nostris meritis nos persequatur, an non justam habet causam, cur diebus singulis ac modis infinitis nos castiget & puniat? Imo vero nullæ mortes ab eo nobis impositæ, ne minimam quidem nostrorum scelerum partem adæquare possent. Sed pro sua summa atque infinita bonitate, pedibus supprimit omnia delicta nostra, eaque omnino abolet: ac pro eo quod nos pro magnitudine nostrorum peccatorum punire posset, aliam invenit admirabilem rationem, qua afflictiones à nostris justis pœnis ac suppliciis, ad summum honorem & quoddam privilegium beneficiumque singulare traducantur: propterea quod earum communicatione ac perpessione in societatem Filii Dei recipimur. An non omnino necesse est ut fateamur quum hanc tam præclaram & beatam vivendi conditionem ac rationem aspernamur & dedignamur, parum in doctrina Christiana nos pro-
fecisse? Hæc causa est cur divus Petrus postea- *1 Petr. 4.*
quam nos est hortatus ad vitam pie sancteque de- *vers. 12.*
gendam in timore Dei, multum ab ea abhorrentem, propter quam cæteri homines, ut latrones, scortatores, aut adulteri, homicidæque patiuntur, statim illud adjungit, Si nobis patiendum est ut hominibus Christianis, in eo quidem nos damus Deo gloriam ejus summi ac singularis beneficii, quo nos ipse affecit atque ornavit. Neque vero nulla causa est, cur sanctus vir ita loquatur. Quid enim, obsecro, sumus, ut veritatis ipsius Dei testes simus, & quodammodo patroni ad defendendam & tuendam ejus causam constituti? Ecce miseri homines quasi abjecti vermes terræ sumus, creaturæ vanitatis plenæ, & ut verbo dicam, mendaces: tamen Deus à nobis vult suam defendi veritatem; qui honos tantus est, ut ne ad Angelos quidem qui sunt in cælo, pertinere videatur. An non hæc una ratio considerata diligenter, debet animos nostros inflammare atque excitare, ut nos Deo totos offeramus, ut ei placet omnia nostra & studia & officia in re tam sancta & præclara adhibere? Et tamen complures adhuc continere se non possunt, quin Deo contradicant, aut certe apud eum conquerantur, quod majorem imbecillitatis ipsorum sublevandæ rationem non habeat. Est mirum, inquiunt, quod quum Deus nos hac gratia sit prosequutus ut filios suos elegerit, tamen tam crudeliter vexari atque opprimi ab hominibus iniquis patiatur.

Ego

Ego vero illis adhuc respondeo, quamvis nulla nobis plane ratio constaret, cur Deus nobiscum ita agat, eum tamen apud nos hujusmodi debere auctoritatem obtinere, ut nos ad ipsius voluntatem accommodemus ac conformemus. Nunc vero quum videamus Jesum Christum nobis exemplar propositum ne aliud inquiramus, an non magnam felicitatem nostram debemus existimare, quod ita ad ejus similitudinem imaginemque deducamur? Interea Deus nobis proponit atque ostendit causas plane apertas & perspicuas, pro quibus vult nos persequutionem tolerare: ex quibus si nulla alia esset, quam *1 Petr. 1. vers. 6.* ea ratio ac commonitio quam divus Petrus adhibet, nos simus oportet valde morosi ac difficiles, nisi in ea acquiescamus. Ea autem est, quod quum aurum & argentum, metalla corruptioni obnoxia, igne purgentur atque probentur, æquum esse ut nostra quoque fides, quæ pretio omnes divitias superat, hujusmodi periculis vitæ ac molestiis perspiciatur & approbetur. Posset quidem statim ut ad se nos vocavit, sine ulla dimicatione, atque istarum calamitatum perpessione nos corona donare. Sed sicut is vult Christum regnare in medio inimicorum ejus, ita nos quoque versantes inter eosdem illos, eorum vim oppressionemque tamdiu ferre, donec ab eo iis afflictionibus ac calamitatibus liberati fuerimus. Neque vero ignoro carnem ipsam, tum quidem magnopere recalcitrare atque imperium detrectare, quum eum in locum deducenda est: verum oportet, ut voluntas Dei omnibus nostris voluntatibus cupiditatibusque dominetur. Si nos in nobis aliquam contradictionem repugnantiamque sentimus, non est magnopere mirandum. Id enim nimirum in natura nostra est insitum atque innatum, ut crucem defugiamus. Neque tamen interea in ea carnis mollitie consistamus: sed progrediamur ultra, scientes quidem obedientiam nostram Deo gratam & probatam esse, modo sensus atque appetitus nostros dejiciamus, atque ita subjiciamus, ut in ipsius sint potestate. Nec vero Prophetæ & Apostoli eo animo ad mortem accesserunt, ut non sentirent abhorrentem ab ea voluntatem, alioque inclinantem. Ducent te, quo tu *Joan. 21. vers. 18.* non voles, dicebat Petro Dominus noster Jesus Christus. Ita quum nostros animos hujusmodi metus mortis pungit, omni ratione elaboremus ut nos simus superiores, vel potius ut ipse Deus superior sit, atque ita interea statuamus planeque persuasum habeamus, gratissimum ei esse sacrificium, quum nos resistimus nostris appetitionibus, eisque vim facimus, ut hoc modo redacti in ipsius potestatem, ex ejus sententia ac voluntate vitam nostram & instituamus & degamus. Hoc vero præcipuum gravissimumque bellum est, in quod Deus vult suos omnibus viribus incumbere, ut videlicet dejicere ac deprimere conentur omne id, quod in ipsorum sensibus, ingeniis, appetitionibus, ita se extollit, ut à via, quam Deus ipsis ostendit, eos abducat atque abripiat. Interea quidem consolationes ita sunt magnæ atque graves, ut supra quam dici possit, molles ignavique videamur, quum iis in periculis ac molestiis animo debilitamur, aut etiam plane deficimus. Olim numerus prope infinitus fuit eorum, qui adducti cupiditate coronæ fluxis ex foliis compositæ, nullum laborem, molestiam, ac dimicationem defugiebant, atque etiam mortem ipsam ita oppetebant, ut vitam suam nullo in pretio habere viderentur. Et tamen nullus erat eorum, qui non fortuito contenderet, incertus præmiumne adepturus esset an amissurus. Deus nobis quidem coronam proponit immortalem, in qua summam ejus gloriam consequamur. Nec vero certamen nobis fortuitum incertumque constituit, sed hujusmodi præmium promittit, ad quod nos debemus omnia vitæ consilia, studia, desideriaque conferre. Quid autem causæ est cur in ejus honoris tam certi æternique amplitudine ac dignitate, ita animo languescamus? An vero frustra dictum esse arbitramur, Nos cum Christo victuros esse, siquidem cum *Rom. 6: 8.* eodem mortui fuerimus? Triumphus nobis paratus est: sed nos quantum possumus, à certamine dimicationeque refugimus. At vero hæc doctrina est hujusmodi, ut cum hominum judicio pugnare plane videatur. Ego id confiteor. Neque etiam Christus, *Matth. 5. vers. 10.* quum pronunciat eos esse beatos qui pro justitia *1 Petr. 3.* persequutionem patiantur, proponit hujusmodi sen- *vers. 14.* tentiam, quæ opinione mundi comprobetur, aut omnino accipiatur. Imo vero vult nos id summam felicitatem existimare, quod sensus noster maximam miseriam esse judicat. Nobis quidem miserrimi videmur, quum Deus patitur nos tyrannide ac crudelitate inimicorum affligi atque opprimi. Sed vehementer in hoc erramus, quod promissiones Dei nobis ante oculos non ponimus, quæ plane nobis confirmant omnia in nostram utilitatem, gaudium, salutemque cessura esse. Nos animum abjicimus ac despondemus, quum videmus homines iniquos atque improbos nobis superiores, eamque sævitiam in nos ipsos exercere, ut jugulum nostrum suo premere pede videantur. Sed hæc impiorum iniquissima vexatio, & tanta rerum perturbatio ac confusio, sicut monet divus Paulus, debet potius animos nostros confirmare, erigere, in cælumque attollere. Nam quoniam natura nostra ad studium amoremque rerum præsentium sumus propensi, itaque inflammati, ut tota mente, animo, cogitatione, in hac vanitate adamanda & perfruenda occupemur, Deus quum patitur nos ita male tractari ac vexari, impios vero homines omnibus rebus vigere ac florere, per hæc quidem clara, illustriaque æquissimi judicii signa nos docet atque admonet eum aliquando diem venturum, in quo omnia quæ nunc sunt perturbata & confusa constituentur. Quod si tempus illud nobis longius ac diuturnius esse videatur, confugiamus ad remedium, neque nobis in vitio nostro blandiamur. Nam certum quidem est, nos nullam omnino fidem habere, nisi oculos mentis animique nostri in illustrem Jesu Christi adventum conjiciamus. Deus autem ut nullam rationem prætermitteret, quæ quidem ad nos permovendos impellendosque accommodata videatur, ex una parte promissiones, ex altera comminationes nobis proponit. Sentimus nos promissiones Dei in nobis non satis magnam vim auctoritatemque habere, ad eas confirmandas comminationes adjungamus. Quanquam nos quidem oportet etiam atque etiam maxime perversos esse, quum non plus fidei, quam facimus, promissis Dei adhibemus. Quum Dominus Jesus Christus dicit se re- *Mat. 10. vers. 32.* cogniturum nos ut suos, ac confessurum coram Pa- *Luc. 12.* tre, modo nos quoque eum coram hominibus con- *vers. 8.* fiteamur, quid est quod nobis impedimento esse debeat, quominus eam, quam à nobis requirit, ei confessionem tribuamus? Quum homines omnia conati fuerint, nihil nobis gravius aut deterius facere possunt quam vitam eripere. Quo igitur in pretio ac honore nobis erit vita cælestis cum hac præsente comparata & amissa? Neque vero nunc id ago, ut hic omnes promissiones colligam, quæ in Scriptura propositæ, ad eundem finem referuntur. Tamen quum nobis tam sæpe repetantur, atque etiam renoventur, deberemus earum non lectione solum, sed etiam cognitione ac consolatione ita consuefacere, ut iis toti quasi imbuti ac plane confirmati esse possimus. Quod si tum quum jam plagæ sunt infligendæ, tres aut quatuor ad nos confirmandos sustentandosque non satis possunt, centum quidem certe deberent omnes contrarias adversasque tentationes superare. Sed si Deus hac tanta promissionum suavitate, nos ad se allicere atque trahere non potest, nonne oportet maximam in nobis hebetudinem atque stupiditatem esse, quum severitas minarum ejus nihilo plus in nobis efficit? Jesus

Chri-

Luca 9. vers. 26. Christus diem dicit apud Patrem iis omnibus, qui
metu hujus vitæ amittendæ veritatem abnegarint:
Mat. 10. vers. 33. quibus quidem & animi & corporis exitium propo-
situm, paratumque esse ostendit. Alio etiam loco
Mat. 10. vers. 38. denunciat se omnem communionem iis omnibus re-
nunciaturum, qui ipsum coram hominibus nega-
verint. Nisi prorsus omni sensu careamus, hæc qui-
dem verba deberent vehementer animos nostros
commovere, eoque horrore afficere, ut ex ea for-
midine capilli etiam capitis erigantur. Equidem,
nisi nos ita fuerimus affecti ac permoti sicut magni-
tudo rei periculique postulat, vel potius flagitat,
nihil aliud nobis restat, quam ut horribilem ac mi-
serabilem confusionem expectemus. Qua in re cul-
pam nostram, quantum voluerimus, deprecemur,
& dicamus nos in hac tanta naturæ nostræ fragilitate
atque imbecillitate, misericordia potius quam ulla
severitate afflictionumque acerbitate dignos esse.
Hebr. 11. Nam illud quidem contra scriptum est, Mosen, quum
vers. 27. Deum fide vidisset, ita obduratum obfirmatumque
fuisse, ut nulla tentationis vis animum ejus emol-
lire posset, atque à summa magnitudine constantia-
que inflectere. Quare quum nos simus ita molles
ac flexibiles, ut nulla animi firmi & constantis vir-
tus in nobis appareat, satis tum significamus, ac
potius declaramus, nos omnino Deum atque ejus
regnum ignorare. Atque etiam quum admonemur
nos cum capite nostro conjunctos ac consociatos
esse oportere, nobis quidem videmur bellum colo-
rem habere nos ab eo eximendi segregandique, si
nos homines esse dicamus. Sed ii, qui nos ante præ-
cesserunt, hujusne humanitatis expertes prorsus
extiterunt? Omnino, si nos nihil aliud quam pu-
ram pietatis doctrinam haberemus, omnes tamen
excusationes, quas afferre possumus, infirmæ atque
leves haberentur. Nunc vero majore reprehen-
sione ac condemnatione digni sumus: quum tot tan-
taque tamque illustria exempla habeamus, quorum
summa approbatio & auctoritas vehementissime
animos nostros excitare debebat ac confirmare.
Hujus autem vel cohortationis vel consolationis no-
stræ duo sunt nobis capita consideranda. Unum,
quod universum Ecclesiæ corpus communi qua-
dam conditione fuit semper & erit usque ad finem
mundi, hujusmodi impiorum injuriis contumeliis-
Psal. 129. que obnoxium: sicut in Psalmo dictum est, Jam
vers. 1. à juventute mea me vexarunt, atque aratrum qua-
quaversum per omnes dorsi mei partes traxerunt.
Spiritus sanctus eo in loco veterem Ecclesiam in-
ducit ita loquentem, ut nobis quidem nunc neque
nuvum neque molestum videatur, si hodie quoque
eandem & causam & conditionem nostram videa-
Rom 8. mus. Divus etiam Paulus allegans illum locum
vers. 36 Psalmi alterius in quo dictum est, Nos sumus tan-
Psal. 44. quam oves quæ ad victimam ducuntur, ostendit
vers. 23. non id solum unius ætatis fuisse, sed communem
& usitatam perpetuamque ipsius Ecclesiæ conditio-
nem esse, ac fore. Ita si hoc quoque tempore vi-
deamus Ecclesiam impiorum insolentia superbia-
que ita tractari ac vexari, ut unus eam allatret,
alius mordeat, multi affligant, eique semper ali-
quam pestem ac perniciem machinentur: eam de-
nique tanquam rabiosi canes bestiæque efferatæ at-
que immanes sine ulla intermissione aggredian-
tur: meminerimus jam inde à mundi primordio
factitatum fuisse. Deus certe aliquando inducias
ei concedit ut sese cursum colligat. Atque hoc est,
quod in Psalmo supra allegato dictum est, Domi-
nus autem justus præcidit funes impiorum. Et alio
Psal. 125. loco, Quod virgam eorum frangit, ne boni ni-
vers. 3. mium pressi deficiant, manusque suas ad iniquita-
tem admoveant. Veruntamen Deus semper voluit
suam Ecclesiam in hoc mundo quasi in quodam cer-
tamine versari ac jactari, suam ei quietem in cælo
asservans. Interea tamen ipsarum afflictionum exi-
tus semper beatus extitit. Et quidem certe Deus
perfecit, ut Ecclesia multis ac magnis difficultati-
bus calamitatibusque pressa, nunquam plane op-
pressa fuerit. sicut alio quodam loco dictum est, Psal. 7.
Impios omnibus suis conatibus non id consequutos vers. 15.
esse quod cogitabant. Divus etiam Paulus consi-
mili ac felici afflictionum exitu eventuque gloria-
tur, ut ostendat eam Dei gratiam in Ecclesia per-
petuam esse. Nos, inquit, omni afflictionum ge- 2 Cor. 4.
nere premimur, at non anxietate atque sollicitu- vers. 8.
dine conficimur: in summa indigentia inopiaque
versamur, at non deserimur: dejicimur, at non
perimus, semper mortificationem Domini nostri
Jesu Christi circumferentes, ut vita quoque ejus-
dem in mortali corpore nostro declaretur. Hic au-
tem afflictionum eventus atque exitus, quemad-
modum quidem videmus Deum felicem ac prospe-
rum semper dedisse in persequutionibus Ecclesiæ,
nobis magnum animum afferre debet: quum scia-
mus patres nostros, qui suæ quoque fragilitatis ac
infirmitatis conscii fuerunt, victoriam semper ad-
versus suos inimicos habuisse; quoniam firmi in
patientia permanserunt. Breviter hoc primum ca-
put exhortationis institutæ tracto, quo ad secun-
dum citius pergam: magis enim ad institutum per-
tinet. Illud autem est, ut certa exempla Martyrum,
qui nos præcesserunt, ad nostram consolationem
confirmationemque accommodemus. Atque hoc
in genere ac numero non unum atque alterum tan-
tummodo reperias: sed magnam densamque nu-
bem, ut Apostolus duodecimo capite Epistolæ ad
Hebræos scripsit. In quo significat tantam esse
multitudinem eorum, qui pro veritatis testimo-
nio sunt perpessi, ut non minus copia optimorum
exemplorum, quam gravissima auctoritas ad æqui-
tatem animi, patientiam, moderationem, nos hor-
tari debeat. Ac ne in infinita multitudine copia-
que colligenda, nimium longa sit mea oratio, su-
mam tantummodo [illegible] Judæos, qui pro vera reli-
gione, cùm sub tyrannide Antiochi regis, tum
etiam paulo post illius mortem, gravissimam per-
sequutionem pertulerunt. Dicere non possumus
exiguum hominum afflictorum numerum fuisse,
quum tum quidem maximus quasi Martyrum exer-
citus, ad propugnandam & defendendam religio-
nem paratus esset. Neque etiam illud allegare, fuisse
quosdam Prophetas excellentes, quos Deus è vulgo
selegisset ac segregasset. Nam fœminæ, pueri, in-
fantes etiam in eo Martyrum numero extiterunt.
Neque vero hoc dicere possemus, quod sine ma-
gnis vitæ periculis, cruciatibus, tormentisque cor-
porum, levi tantummodo aliqua jactura ea perse-
quutione perfuncti fuerunt: quum in illis affligen-
dis, vexandis, cruciandis, nullum crudelitatis ge-
nus sit prætermissum. Audimus etiam quid Apo-
stolus de iis commemoret, atque ad imitandum no-
bis proponat. Alii, inquit, in modum tympano- Hebr. 11.
rum distenti sunt, redemptionem ac liberationem vers. 36.
aspernantes, ut meliorem resurrectionem obtine-
rent: alii contumeliis & verberibus, aut vinculis
ac carceribus probati fuerunt: alii lapidati aut dis-
secti, aut gladio sunt interfecti: alii per montes
cavernasque huc & illuc vagi oberrarunt. Nunc
porro illos nobiscum comparemus. Si illi pro ve-
ritate, quæ tum quidem adhuc obscura erat, tot &
tanta mala tormentaque pertulerunt, quid nobis
faciendum in hac clarissima luce, quæ hoc tempore
illuxit? Deus nunc loquitur quasi pleno nobis ore.
Maxima janua regni cælorum nobis patefacta &
aperta est. Jesus Christus è cælo ad nos delapsus,
ita nos ad se vocat, ut eum quidem quasi præsentem
ante oculos habeamus. In quantum ingratitudinis
atque impietatis vitium incurremus, si ad patien-
dum pro Euangelio minus animi atque studii ha-
beamus, qui promissiones Dei quasi procul saluta-

runt,

tunt, qui perexiguum ostiolum apertum ad ingrediendum Dei regnum habuerunt, qui denique monumentum tantum Jesu Christi, obscurumque testimonium in figuris positum acceperant? Hæ tantæ res pro magnitudine ac dignitate sua, nullis verbis exprimi ac declarari possunt. Quare eas in animo uniuscujusque cogitandas meditandasque relinquo. Hæc autem doctrina, quemadmodum communem universalemque rationem habet, ita ad omnium quidem vitæ consuetudinem atque exercitationem referenda est. Sed unusquisque ad usum proprium, fructumque suæ consolationi opportunum, eam accommodare debet. Atque hoc idcirco dico, ne ii qui vident se in nullo versari periculo, certe manifesto, eam esse supervacaneam, minimeque ad se pertinere arbitrentur. Nunc quidem in manibus tyrannorum non versantur: sed quid sciunt quomodo Deus eos posthac tractaturus sit? Itaque eo nos animo judicioque esse oportet, ut si persequutio aliqua præter expectationem nobis eveniat, ne in eam imparati incidamus. Sed vereor ne multæ sint aures surdæ, ad quas hæc mea oratio sine fructu habeatur. Tantum enim abest ut ii qui quiete ac tranquille vivunt secundis rebus fruentes, se præparent ad mortem, quum opus erit, & suscipiendam & tolerandam, ut ne in vita nullam prorsus curam aut cogitationem colendi Dei habeant. Attamen hoc omne nostrum ac perpetuum studium esse deberet, præsertim in hac tanta temporum perturbatione, in qua nos maximis cum periculis versamur. Interea ii, quos Deus vocat ad patiendum pro nominis sui testimonio, debent re ipsa omnique officii ratione existimare, se multo ante studio ac certo Spiritus judicio ad eam malorum tolerantiam paratos deductosque fuisse, ut in ea se constanter ac fortiter gererent. Tum vero in memoriam diligenter revocare omnes exhortationes, quas antea audiverunt: neque aliter earum admonitione excitari, quam strenuus miles a[...]ma capienda, quum buccina canitur. Sed quid quærimus? In iis quidem periculis nihil aliud agitur, quam ut exitus evadendi effugiendique quærantur. Quod autem dico, de bona magnaque parte intelligo. Nam ipsa quidem persequutio, est quasi quidam Lydius lapis, quo Deus probat ac declarat qui sunt sui: veruntamen homines perpauci ea fide, animo, pietateque erga illum reperiuntur, ut pro ejus nomine se libenter ac libere ad mortem offerant. Est certe hoc prope incredibile, quod ii, qui aliquid in Euangelio se cognovisse gloriantur, os tam durum, impudens, inverecundum habeant, ut hujusmodi cavillationibus utantur. Dicent aliqui, Quid proficiemus fidem nostram confitentes apud homines pervicaces atque pertinaces, qui cum Deo bellum gerere proposuerunt? An hoc non est porcis margaritas spargere? Quasi vero Jesus

Marc. 8. vers. 38. Christus apertissime non declararit, se apud homines etiam omnium maxime perversos & iniquos, confessionem nominis sui à nobis requirere. Quod si hoc testimonium nostrum ad eorum ædificationem nihil prodest, ad confusionem quidem certe proderit. Omnino confessio nostræ fidei, optimi ac suavissimi est odoris coram Deo, tametsi hominibus reprobis perniciem atque mortem afferat. Alii vero inquient, Quid proderit mors nostra, quum ea quidem plus offensionis quam utilitatis allatura videatur? Quasi Deus, quum ipsi volent, aut tempus mortis opportunum judicabunt, optionem moriendi ipsis reliquerit. Nos contra obedientiam ei nostram approbamus: fructum vero qui nostra ex morte percipiendus est, manui Dei providentiæque relinquimus. Quamobrem oportet in primis ut Christianus homo, quocunque in loco sit, diligenter videat ut ea cum simplicitate ac integritate vivat, quam Deus requirit: neque ab ea sententia rationeque vitæ pie ac sancte institutæ, ullis unquam periculis atque minis deducatur. Caveat, quantum quidem poterit, rabiem luporum & insaniam, modo hujusmodi cautio cum prudentia carnis astutiaque non sit conjuncta. In primis vero id agat, ut suam vitam in manus Dei fidelissimi custodis permittat, planeque rejiciat. Hanc vitæ rationem ac consuetudinem quum is instituerit, coluerit, omnique studio ac diligentia conservarit, si postea eveniat ut in manus inimicorum delabatur, cogitet tum atque statuat, se eum in locum à Deo ob eam causam deductum esse, ut se is testem Filii sui habeat. Itaque quum certo Dei consilio ad eam confessionem sit vocatus ac deductus, nullam esse rationem recedendi, nisi fallatur violeturque fides ei, cui omnia & ad vivendum & ad moriendum officia promisimus, & cujus quidem sumus, etiamsi nihil unquam à nobis promissum esset. Neque vero id ago, ut ex eo necessitatem imponam omnibus edendæ plenæ integræque confessionis, atque totius fidei suæ declarandæ, ne tum quidem quum ab ipsis quæreretur. Novi etiam quonam modo hac moderatione divus Paulus usus fuerit, qui, si quisquam alius, ad libere defendendam Euangelii causam animo studioque paratus fuit. Nec vero sine causa à Domino Jesu dictum ac promissum est, Deum eo in tempore atque re os & prudentiam nobis daturum. Quasi diceret, officium Spiritus sancti consistere non solum in confirmando, ut nos alacres, strenui, fortesque simus: verum etiam in dando eo judicio, prudentia, consilio, quo nos quemadmodum oportet, in re tanta tamque difficili & ardua regere gubernareque possimus. Plane hæc tota ratio & oratio spectat eo, ut ii qui versantur in hujusmodi angustiis, eam moderationem, prudentiamque è cælo petant atque accipiant, nullum sequentes carnis consilium, quo aliquem exitum nacti fugam capessant. Sunt etiam qui ad hoc respondeant, Dominum Jesum ne iis quidem, à quibus fuerat interrogatus, respondisse. Ego vero primum dico id non valere ad tollendam regulam, quam testificandæ fidei nostræ, tum quum requiritur confessio, nobis dedit. Deinde nunquam eum aliquid dissimulasse aut reticuisse ut vitam suam conservaret. Postremo, nullum unquam dedisse responsum ita ambiguum, ut in eo quidem ejus quod antea dixisset, idoneum testimonium non extaret, aut etiam quin prius iis satisfecisset, qui ejus omnia & verba & facta insidiose observabant. Quamobrem hoc quidem certum ac persuasum omnibus Christianis maneat, nemini suam vitam chariorem aut pretiosiorem debere esse testimonio veritatis, in quo Deus laudem & gloriam nominis sui extare vult. An vero sine causa testes suos vocat (nam hoc nomen Martyris significat) omnes eos quibus fidei ac religionis hostibus est respondendum? An non potius hujusmodi causa est, ut eorum omni & oratione & ratione vitæ ad confessionem nominis sui uti velit? Qua in re non oportet ut unusquisque nostrum ad proximum sociumque suum ita respiciat, ut sine illius exemplo testimonioque nihil plane facturus videatur. Atque eo magis nobis ea curiositas vitanda est, quod natura ad hoc vitium proclives sumus. Petrus quum ex ore Do- Joan 21. vers. 18.
mini nostri audivisset, se quo nollet in senectute ductum iri, quæsivit quid de Joanne socio ac comite suo agendum esset. Nostrum nemo est, qui non ad recusandum defugiendumque periculum non ita libenter respondeat: statim enim hoc nobis in mentem venit, Quid est causæ, cur ego potius quam cæteri patiar? Contra vero Jesus Christus nos hortatur monetque, & omnes in genere & privatim unumquemque, ut parati ac præsto simus, ut sicuti vocat hunc aut illum, ita singuli ordine nostro procedamus. Atque illud quidem

supra

supra jam demonstravi, nos ad martyrium & suscipiendum & tolerandum imparatos inermesque plane futuros, nisi promissionibus Dei muniti simus & armati. Nunc hoc restat, ut paulo copiosius hujusmodi promissiones explicemus: non ut singulas accuratius subtiliusque demonstremus, sed ut ostendamus res præcipuas & præstantissimas, quas Deus vult ad solatium nostrarum calamitatum expectari. Hujusmodi autem res sunt tres. Prima, quod quum omnia nostræ & vitæ & mortis tempora, in ipsius manu sint constituta, nos virtute sua ita conservabit, ut ne pilus quidem ex nostro capite, nisi ex ipsius voluntate, evellatur. Quare omnes fideles homines ita debent statuere, ac sibi plane persuadere, quibuscunque in manibus jactentur, Deum nullo modo deposuisse eam tutelam & custodiam, quam pro eis maxima cum cura susceptam habet. Si hæc persuasio de paterna Dei cura & providentia in animis nostris insideret, penitusque inhæresceret, jam maxima parte liberati essemus earum dubitationum ac difficultatum, quæ nunc officium nostrum conturbant & impediunt. Videmus sævitiam tyrannorum & crudelitatem effrenatam, in omni suppliciorum acerbitate petulanter debacchari. Ex eo arbitramur ipsum Deum nullam jam amplius curam ac rationem nostræ salutis tuendæ conservandæque habere. Itaque ad prospiciendum consulendumque nostris rationibus ita sollicitamur ac commovemur, quasi tota spes salutis opisque divinæ sublata plane videretur. At vero è contrario providentia Dei tanta, quantam nobis declaraverit, nobis instar arcis munitissimæ, & quæ nullis viribus expugnari potest, esse debet. Demus igitur operam ut hanc brevem sententiam condiscamus, planeque comprehendamus: Quod corpora nostra in manu potestateque sunt ejus, à quo etiam creata extiterunt. Atque ista quidem causa est, cur Deus suos admirabili quadam ratione, & contra omnium hominum opinionem atque spem liberavit,
Dan. 3. & 6. Actor. 12. vers. 7.
ut Sidrach, Misach, Abdenago, ex ardente fornace, Danielem ex leonum cavea, Petrum ex Herodis carcere, ubi inclusus catenisque constrictus diligentissime custodiebatur. His exemplis nobis declarare voluit, inimicos nostros à se quasi quodam freno cohiberi, quamvis hominibus non ita videatur; seque eam habere potestatem, qua simulatque voluerit, nos quasi è faucibus ipsius mortis eripiat atque conservet. Non quod hoc modo semper agat, suosque hujusmodi periculis liberet: sed jure suo retinens auctoritatem totius nostræ & vitæ & mortis constituendæ, vult nobis persuasum esse, nos ita ejus custodia tutelaque contineri & conservari, ut quicquid tyranni machinentur, aut quocunque nos furore aggrediantur, ejus tamen solius sit de nostra vita vel retinenda vel amittenda constituere, eamque rem totam ad suum arbitrium referre. Quod si hoc tyrannis permittit ut nos occidant, non tamen propterea ei nostra vita non chara est, atque etiam infinitis partibus magis quam ea meretur, commendata. Atque hoc quidem ita esse satis de-
Psal. 116. vers. 15. Jesa. 26. vers. 21.
claravit, quum per os Davidis pronunciavit, Mortem sanctorum in conspectu suo pretiosam esse: tum vero quum per Jesaiam dixit, Terram ipsam sanguinem effusum, qui obrutus latere videtur, in medium prolaturam. Sint ergo quantum volent Euangelii hostes in Martyrum sanguine profundendo prodigi: necesse hoc quidem est ut ejus sanguinis tam chari ac pretiosi scelerata profusio, atque horribilis ratio, ad ultimam usque guttam ab eis aliquando repetatur. Ipsi quidem nunc superbe atque petulanter rident, dum fideles homines comburunt, ac postquam in sanguine eorum se merserint laverintque, ita ebrii temulentique existunt, ut omnes quas perpetrant cædes, ne flocci quidem facere plane videantur. Sed si nos ea animi æquitate ac moderatione simus, ut patienter expectare possimus, Deus tandem declarabit se non sine causa vitam nostram tanto precio æstimasse, atque in summo honore habuisse. Interea ne graviter molesteque feramus, si ea ad Euangelium, quod dignitate cælum & terram longe superat, confirmandum, ornandumque conferatur. Et ut magis certi ac persuasi simus Deum nunquam nos quasi abjectos in potestate inimicorum relicturum, omni complectamur memoria illam sententiam Jesu Christi, qua dixit se eum ipsum esse quem homi- *Actor. 9. vers. 4.*
nes in suis membris persequantur. Deus quidem antea per Zachariam dixerat, Qui vos tangit, pu- *Zach. 2. vers. 8.*
pillam oculi mei tangit. Hoc vero multo magis est expressum, si nos patimur Euangelii nomine, perinde esse acsi Filius Dei Ipse in ea afflictione versaretur ac pateretur. Itaque statuamus ita, Jesum Christum sui oportere oblivisci, si nullam nostri curam cogitationemque haberet, quum pro ipsius causa & gloria in carcere detinemur, aut in vitæ periculo versamur: sciamusque Deum omnes contumelias, & injurias eo accepturum animo, quo si in Filium suum contulissent. Veniamus ad secundum consolationis locum, qui in promissionibus Dei gravissimus continetur. Is autem est, quod Deus in iis afflictionibus nos Spiritus sui virtute ita sustentabit, ut inimici nostri quicquid agant, nec princeps quidem ipsorum Satanas ulla in re superior sit discessurus. Et certe videmus ut in hujusmodi discrimine, gratiæ suæ adjumenta præsidiaque explicet. Nam invicta animi magnitudo & constantia, quæ in veris Martyribus cernitur, est insigne quoddam specimen ejus potentissimæ virtutis, qua Deus in sanctis suis utitur. Duæ sunt res in persequutionibus carni non tolerabiles, sed graves atque molestæ: quarum altera in vituperio opprobrioque hominum versatur, altera in tormento corporis ac cruciamento. In utroque autem genere ac tentatione, Deus promittit se nobis ita affuturum, ut omnem & infamiam & vim doloris cruciatusque superemus. Et certe quod nobis promisit, re ipsa opitulationeque & certissima & clarissima confirmat atque comprobat. Arripiamus ergo hoc scutum ad repellendas omnes formidines, quibus facile corripimur, neque virtutem Spiritus Dei ea mediocritate atque exiguitate metiamur, ut non existimemus credamusque eum omnes hominum injurias, acerbitates, contumelias facile superaturum. Ac hujus quidem virtutis, divinæ plane atque invictæ, inter cætera multa, unum hac nostra ætate exemplum memorabile habuimus. Quidam juvenis, qui nobiscum in hac urbe Deum pie coluit, Tornaci captus, hujusmodi sententia fuit condemnatus, ut si editam confessionem abnegaret, truncaretur capite: igni vero cremaretur, si in testimonio propositoque permaneret. Quum ex eo quæsitum esset utrum vellet eligere, ita simpliciter respondit, Is qui mihi hanc gratiam impertiet, ut patienter pro nomine suo moriar, eadem quoque gratia efficiet, ut ignem, ustulationemque perferre possim. Hanc quidem sententiam nos accipere debemus, non tanquam mortali ab homine pronunciatam, sed à Spiritu sancto, ut statuamus Deum non minus nos posse confirmare, atque victores omnium tormentorum cruciatuumque reddere, quam ad aliud mortis genus mitius æquo animo suscipiendum inducere. Quin etiam sæpenumero videmus quam constantiam tribuat maleficis ac miseris hominibus, qui pro suis maleficiis sceleribusque patiuntur. Non loquor de obstinatis atque in sua pravitate obfirmatis, qui pœnitudine nulla afficiuntur: sed de iis, qui ex gratia Jesu Christi consolationem percipiunt, atque ita animo æquo & placido pœnam gravissimam acerbissimamque suscipiunt & perferunt; sicut illustre videmus exemplum in eo latrone,

qui in morte Domini nostri Jesu Christi se convertit. Itane vero Deus, qui tanta potentia adest criminosis hominibus, qui pœnam meritam suisque maleficiis dignam patiuntur, deerit suis, qui ejus causam propugnant ac defendunt, neque virtutem plane invictam illis dabit? Tertius locus promissionum, quas Deus offert suis Martyribus, est fructus quem ex tolerantia ac perpessione sua, ex morte denique, si opus sit, expectare debent. Hic autem fructus est, quod posteaquam suo testimonio & nomen Dei ornaverint ac illustrarint, & Ecclesiam ædificaverint, tum in gloria immortali cum Domino Jesu colligentur. Sed quoniam de hoc summæ ac æternæ gloriæ proposito præmio, supra satis copiose loquuti sumus, sufficit nunc ut eorum, quæ dicta sunt, memoriam renovemus. Itaque discant fideles caput attollere ad coronam immortalitatis & gloriæ, ad quam Deus eos invitat, ne pro magnitudine ac dignitate ejus præmii, amissionem hujus præsentis vitæ moleste ferant. Atque ut de hoc tanto bono, quod nulla oratione exprimi, nec cogitatione comprehendi, nec dignitate ulla satis æstimari potest, certi ac persuasi plane sint, ante oculos habeant perpetuo hanc consimilem, conformemque cum Domino nostro Jeso Christo rationem ac cogitationem, ut in ipsa morte vitam contemplentur: sicut ille per ignominiam crucis & infamiam pervenit ad resurrectionem gloriosam, in qua omnis nostra felicitas, triumphus, lætitiaque consistit.

CONCIO TERTIA,

In qua fideles admonentur quanti facere hoc debeant, quod in Ecclesia Dei vivant, ubi eum possint libere atque pure adorare, sumpta ex themate Psalm 27.

Unum petii à Domino, hoc requiram, ut habitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, ut videam pulchritudinem Domini, studioseque contempler templum ejus.

Etsi ea sit in hominibus voluntatum cupiditatumque varietas & discrepantia, quæ summa admiratione digna videatur, tamen omnes in hoc uno plane consentiunt ac congruunt, quod in hoc mundo tota mente, cogitationeque versantur. Singuli quidem seorsim habebunt aliquid in quo vitam ponant beatam, in eoque omne suum & studium & consilium & totius vitæ statum collocatum atque occupatum habeant. Sed hæc vanitas in omnibus communiter dominatur, ut nusquam alibi quam in hac præsenti vita corruptioni obnoxia, summum bonum ac felicitatem suam quærant. Quæ res clarissime ostendit homines, qui suas mentes, spes, cogitationes abjecerunt, à dignitate ac præstantia naturæ suæ ita degenerasse, ut obbrutuisse prorsus videantur. Nam ad alium finem plane huic contrarium conditi sumus, ut in hoc versantes mundo, toto animo atque studio ad cæleste regnum Dei contendamus. Atque hæc quidem causa est, cur præsens vita quædam peregrinatio, aut cursus & via nominetur. Quare quicunque non vult prudens ac sciens hæreditate Dei æterna se privare, oportet ut ex hoc principio iter suum cursumque instituat, ut videlicet omnia præcidat stulta leviaque desideria, quibus posset in hoc mundo retineri atque occupari: ita ut præcipuum ejus & studium & desiderium sit ut ad Deum accedat, nihilque eum impediat, quominus mente quidem, cogitatione, ac voluntate eo contendat. Mente dico saltem ac cogitatione, quod magnopere requirendum ac optandum esset ut terrestres omnes cupiditates, quæ abducunt nos à Deo, ex animis nostris penitus essent convulsæ atque exstirpatæ, ut curriculum spatiumque hujus vitæ, quod nobis est decurrendum, celeriter conficere possemus, atque eo, quo nobis est proficiscendum, pervenire. Sed quoniam longissime absumus, ut hujusmodi animi puritatem omnibus vacuam pravis affectibus habeamus: reliquum est, ut omnia impedimenta, quæ nos demorantur, superemus, ac ita quicquid vitii aut impedimenti in nobis sit, cursum nostrum eo & animo & studio persequamur, ut in maximis infirmitatibus nostris, vitam semper cælestem omnibus rebus hujus mundi præferamus. Restat nunc ut videamus quibus rationibus ac viis, eo pervenire possimus. Non est autem nostri nec ingenii nec officii, eas excogitare aut proponere: sed hæ nobis sunt suscipiendæ atque ingrediendæ viæ, quas Deus instituit nobisque proposuit, ex quibus præcipuæ ac certissimæ hic à Davide nominantur, ut ordo & politia, statusque in Ecclesia ita constitutus, ut in ea verbo Dei doceamur atque instituamur, ut eum adoremus communi sensu & uno ore invocemus ac laudemus, usumque Sacramentorum habeamus, ejus totius cultus ac pietatis adjumentum. Nam istæ quidem sunt rationes, quibus exercere nos oportet, ut in fide, in timore Dei, in sanctitate, in mundi denique contemptu & amore vitæ cælestis confirmemur. Neque vero alio spectat Davidis oratio ac testificatio, quod ex multis optatis, ac desideriis, quibus in exilio afficiebatur, illud fuit præcipuum & maximum, ut in templo Dei habitaret. Nam hoc templi nomine, eam libertatem facultatemque comprehendit, qua, & cum fidelibus Deum possit caste atque pie adorare, & fidei suæ confessionem edere, & preces & laudes ad Deum adhibere, & particeps esse cùm omnium eorum tantorum solatiorum ac gaudiorum, tum vero Sacramentorum, quæ eo in templo rite ac legitime instituta fuerant. Nam eo quidem tempore Deus certum locum delegerat, in quo volebat sibi offerri sacrificia, omnemque observantiam ac honorem exhiberi, quo profiterentur, testarenturque unum se illum habere Deum, in quo spem suam collocassent: ejus Lege instruerentur: omnia denique haberent præsentiæ ejus testimonia. Et certe ipse satis aperte exprimit, quid id sit quod in hac postulatione in primis respiciat, quum cupit in templo Dei habitare, quum illud simul adjungat, se id expetere ob eam causam, ut pulchritudinem Dei videat. Qua in re ostendit templum ex se nihil fuisse, neque in eo solum oculos suos defixisse: sed mentem, & animum intentum habuisse potius in eum usum cultumque, ad quem etiam consecratum fuerat. Si arbitraremur eum nihil præter ædificium lignis, lapidibusque constitutum respexisse aut desiderasse, inique nimium & contumeliose de optimo ac prudentissimo viro existimaremus: eo enim nomine non solum virtutis laudem non mereretur, verum etiam superstitionis notam merito incurrere videretur. Hoc igitur nobis persuasum esse debet, quod ea testificatione summi desiderii plena declaravit, quam commendatum haberet externum ordinem ac regimen, quo fideles in Ecclesia gubernantur. Ut paucis quod de eo sentio comprehendam, is significat singulare esse beneficium, privilegiumque summum, versari vivereque in Ecclesia, ut sit particeps omnium earum rerum, quibus Deus vult suos filios ad se allicere atque adjungere. Ac notemus diligenter digni-

dignitatem atque auctoritatem ejus, qui loquitur. Neque enim gregarius quidam est, rudis atque imperitus: sed Propheta ut si quis alius, & virtute & Spiritus sancti lumine ac cognitione præstantissimus. Non loquitur quid multitudini utile sit ac salutare: sed apertissime testatur, quod quidem ad se attinet, nihil sibi optabilius, aut magis expetendum, quam in eo cœtu populi Dei ac conventu esse, in quo declaret fidem suam, ac doctrina salutari, quæ ibi prædicatur, & Sacramentis seipsum ædificet atque confirmet. Neque vero solum hoc loco hujusmodi testificatione utitur: verum etiam in multis aliis desiderium ardentissimum ostendit: ut in Psalmo præcedente dixit, Domine, dilexi habitaculum domus tuæ, & locum in quo gloria tua domicilium habet suum. *Psal. 26. vers. 8.* Item Psalmo quadragesimo secundo, Quemadmodum cerva clamat ad torrentes aquarum, ita anima mea clamat ad Deum, ad Deum vivum, dicens, Quando veniam & apparebo coram Deo? Hoc quidem dixisse sufficiebat, sed desiderium vehemens eum rapit altius. Nam statim addit se lachrymis loco panis pastum fuisse eo toto tempore, quo absens ad templum Dei venire non poterat. Illud etiam adjungit, Cor suum fuisse in se effusum recordatione temporis ejus, quo cum multitudine fidelium laudans Deum, ad templum accedebat. Post tot ac tantos gemitus ac questus, molestissimaque expressa desideria, nullam meliorem aliam consolationem reperit, quam in ea expectatione atque spe, quam concipit de Deo: quod is amissum sibi beneficium solatiumque sit redditurus. Anima mea, inquit, cur dejecta perturbaris, tumultuarisque in me? Iterum adhuc videbo faciem Domini. In Psalmo etiam quadragesimo tertio hanc orationem ac conquestionem repetit: præcipue vero & graviter Psalmo octogesimo quarto singulare ejus Ecclesiæ adeundæ visendæque studium ostendit. Nam posteaquam exclamavit, O Deus exercituum, quam amabile est tabernaculum tuum! dicit cor suum & corpus exiliisse ardenti desiderio adeundi atria Domini: rationem apponit, quod beati sunt ii omnes, qui habitant in domo Dei: propterea quod illum laudant, hoc est, animo grato & uno communique consensu beneficia ejus recognoscunt, in eoque gloriantur, edentes confessionem fidei suæ. Quum David vir tantus, qui in omni sanctitate ac pietate tantos progressus fecerat, qui etiam in mundo, quasi Angelus de cælo missus versabatur, agnoscit tamen se indigere iis adjumentis, rationibus, incitamentis, quæ Deus populo suo proposuit: quid, obsecro, de nobis est sentiendum, qui sumus tam rudes ac terrestres, quorumque fides est tam exigua, & religio frigida atque jejuna? Illud quidem certe existimare ac statuere debemus, etiamsi David propter ipsius perfectionem iis inferioribus auxiliis carere potuisset, nobis tamen ea etiam maxime esse necessaria, præsertim in summa infirmitate, qua perpetuo laboramus. Sed quid quærimus? Ii qui majorem aliquam ac perfectiorem virtutis laudem sunt consequuti melius intelligunt quantum sibi adhuc desit, quam ii, in quibus nihil plane virtutis est. David Angelicis virtutibus est præditus atque ornatus. Ea virtutum præstantia perfectioque facit ut melius intelligat & sentiat, quam ei proprium sit atque ad lætitiam animi salutemque accommodatum, ut prædicatione Legis & Sacramentis, cæterisque exercitiis similibus magis ac magis ad studium amoremque pietatis excitetur ac inflammetur. At vero gloriosi isti homines, omnis virtutis plane expertes, & omni vitiorum genere infames, qui res tam præclaras, tam necessarias, salutaresque despiciunt, ex eo satis ostendunt, se non minimam guttam Christianæ religionis ac pietatis habere. De philosophis cubiculariis loquor ac clandestinis, qui sub Papatu vitam degunt. Egregia vero, inquiunt, oratio, & quæ ad rem magnopere pertineat, ut nemo Christianus esse possit, nisi Genevam accurrat, ut ibi aures suas concionibus expleat, utaturque iis ceremoniis, quæ ea in civitate institutæ observantur. An vero non possumus nos seorsim singuli & legere & orare? Estne templum ingrediendum omnibus, ut in eo doceamur, quum unusquisque Scripturam domi suæ habeat? Ego vero ad ea hoc respondeo: Nos quidem nemini legem imponimus discedendi ex eo loco, in quo sedem ac rationem rerum suarum constitutam habet. Quinetiam si quispiam pure ac caste vivat sub ipsa Papæ tyrannide, atque uti decet Deum colat, multis partibus pluris eum æstimabo, quam nos, qui hac libertate ac quiete fruimur. Sed duo hic quærenda sunt: unum, an peccent, qui sua pressi infirmitate, ad aliquam Ecclesiam Christianam veniunt, ut in ea quærant eam animi consolationem ac confirmationem, quam David ætate sua Jerosolymæ quærebat. Alterum, an omnes generatim, etiam ii, qui vi oppressi retinentur, non debeant suspirare ac gemere, quum vident se destitutos iis rationibus, longeque remotos ab iis viis, quæ ipsos ad Deum ducere ac producere poterant. Bestiæ, quæ omni ratione carent, fame impellente ad pastum vociferantur. Hi vero, qui se filios Dei esse profitentur, nullam curam cogitationemque habebunt ejus rei, in qua una saluberrimus fidei pastus, ejusque firmissimus status continetur? Neque vero illis satis est, si gratias Dei tam præclaras & pretiosas superbe pedibus conculcent: verum etiam irrident eos, qui in alienam currunt regionem, ut eas pio quærant studio, eisque cum suavissimo animi solatio, atque spiritus gaudio frui possint. Qua in re eorum animus elatus, isque fastus quo in eam opinionem adducuntur, ut conciones, Sacramenta, preces publicas sibi supervacaneas esse putent, ita firmus ac idoneus testis esse potest ad eos excommunicandos, atque ex Ecclesia profligandos, ut nullo alio testimonio opus esse videatur. Neque enim divus Paulus dicit eum ordinem, quem Dominus in sua Ecclesia instituit, ad rudes atque imperitos solum pertinere: sed communem omnium esse, sine cujusquam exceptione. Ipse, inquit, Doctores, Apostolos, Pastoresque constituit ad instaurationem sanctorum, ad ædificationem corporis Christi, donec nos omnes ad unitatem fidei, ad hominem perfectum, ad mensuram ætatis integræ Christi perveniamus. *Ephes. 4. vers. 11.* Notemus illud in primis quod non dicit Deum reliquisse Scripturam ut unusquisque separatim eam legat, sed hujusmodi politiam atque Ecclesiæ rectionem instituisse, in qua certi homines alios docerent: quo munere uno reliquas omnes res comprehendit, quæ ejus doctrinæ quasi appendices quædam sunt institutæ. Itaque etsi singuli legant privatim, id tamen non debet impedire, quominus publice etiam audiant. Sed quinam sunt ii, quos ad hanc publicam institutionem atque disciplinam vocet? tam summi quam infimi sine ullo discrimine. An vero ad unum diem? minime: sed jubet ut hanc disciplinæ publicæ atque Ecclesiasticæ rationem constanter persequamur quoad mortem obierimus, in qua denique est tempus nostræ redemptionis. Qui ergo dedignantur in hanc disciplinam, quasi in quandam classem redigi, ut communi ordine Ecclesiæ instituti proficiant in fide atque in omni genere virtutis, nulla re alia magis possent se à societate ac communitate filiorum Dei resecare. Nihil est quod cavillentur: Divi enim Pauli sententia apertissima est, quod nemo est Christi corpore, nec haberi quidem potest aut debet, nisi huic se communi regulæ submittat atque subjiciat. *Ephes. 4. vers. 4.* Quare, fratres charissimi, ne efferamus ita insolenter animos nostros: sed demittamus potius & humilie-

mus; neque hac tanta elati temeritate Deum tentemus, existimantes nos sine alis, ut dicitur, volare posse. At dicet aliquis, Fieri potest ut David de eo loqueretur tempore, in quo umbræ figuræque vigebant. Nam Deus tum quidem suum populum regebat quasi pueros puerili quadam disciplina, quemadmodum divus Paulus loquitur: & idcirco illa tam amara templi desideria ad nos hoc tempore non pertinere: quum præsertim nunc iis comparemur, qui infantiam pueritiamque egressi, ad ætatem jam grandiorem firmioremque adoleverunt. Contra eam opinionem atque orationem hoc ego respondeo, Necessitatem, qua nobis opus est ut & concionibus doceamur, & Sacramentis confirmemur, & publicis precibus exerceamur, faciamusque confessionem nostræ fidei, nobis cum antiquis patribus communem esse. Atque eo quidem spectant tot promissiones, quæ præcipue sunt apud Prophetam Jesaiam: apud quem Deus dicit Ecclesiam suam infinitos habituram filios, eosque posteaquam conceperit ac pepererit nutrituram. Negari nullo modo potest, quin id quidem ad regnum Jesu Christi nostramque ætatem maxime pertineat. Deus autem plane ac aperte filios in sinum ac gremium Ecclesiæ matris nutricisque remittit. Id quamobrem, nisi ut ordo & ratio ea conservetur, quam ad suos quasi quosdam greges colligendos congregandosque in Ecclesia instituit? Atque hoc quidem valde apte ac commode etiam expressum est pulchra atque eleganti similitudine, qua idem Propheta utitur, quum sexagesimo capite dicit Christianos futuros quasi columbas, quæ in suum se columbarium gregatim recipiunt. Quod autem, obsecro, est istud columbarium & fidelium omnium commune ac salutare receptaculum, nisi locus in quo verbum Dei prædicatur, Sacramenta administrantur, nomenque Dei invocatur? Ac profecto ii, qui se tam firmos & robustos esse arbitrantur ut hac gubernatione directioneque non egeant, non bene adhuc conditionem suam intelligunt. Etenim cur Deus nobis instituit proposuitque Sacramenta, nisi quod nos iis circumdati vestitique corporibus tardiores sumus, quam ut res spirituales comprehendere possimus, nisi hujusmodi adjuti signis atque rebus, quæ sub sensum & aspectum nostrum cadunt. Angeli habent Sacramentorum veritatem, & id quidem eis sufficit: sed nostra ruditas postulat & flagitat ut Deus ad nos magis se demittat, atque ad ingenii nostri imbecillitatem accommodet. At Christiani isti opiniosi, qui suis fallacibus ducuntur opinionibus ac vanis animi superbi cogitationibus, spolient se corporibus, atque in cælestes Angelos transforment, & tum denique eximere se poterunt iis parvis auxiliis atque adjumentis, quorum nunc tam parvam rationem habent. Verum oportet ut omnes, qui se homines esse cognoscunt, eam ingrediantur viam, ut huic politiæ ac disciplinæ Ecclesiasticæ, quam Deus omnibus suis proposuit, libenter pareant. Non quod gratia Dei sit ita alligata, aut virtus Spiritus ejus inclusa Sacramentis ac cæteris rebus externis, ut non possit, quum ei videbitur, sine hujusmodi subsidiis aliquid agere. Sed nobis hoc tempore instituta est oratio de perpetuo atque usitato ordine, quem Deus in Ecclesia sua proposuit, non de eo quod aliquando extra ordinem, & ad summam quandam rei raræ inusitatæque admirationem facere solet. Veruntamen qui usu Sacramentorum ac libertate, facultateque invocandi ejus nominis privati, miseriam non sentiunt suam ut ingemiscant, stupore omnes bestias superant. Ego vero illud addo, si David justam & necessariam ita exclamandi causam habuit, Domine, quam desiderabile est templum tuum! Beati qui habitant in domo tua, Anima mea ardet tota desiderio adeundi atria Domini: nos hodie multo majorem, justiorem, magisque necessariam habere, ut studio, amore, desiderio domus Dei inflammemur. Nam quæ erant illa templi bona & solatia, quibus David ita carebat, ut iis privatus & absens, vitam plane amaram acerbamque duceret? Re quidem & substantia eadem quæ nos hodierno die habemus. Sed tamen scimus ea obscura umbracula fuisse, quibus Deus non ita gratiam suam explicabat & declarabat, ut hoc tempore ante oculos nostros effudit ac illustravit. Nam Deus in toto ordine Ecclesiæ, ea benignitate & summa quadam familiaritate se nobis patefecit ac declaravit, ut cæli ipsi quodammodo aperti videantur. Neque enim Sacramenta procul nobis ostendunt Jesum Christum, quemadmodum sub Lege, sed ante oculos constituunt. Quare oportet nos egregie ingratos esse, nisi hæc tanta tamque illustria beneficia, quibus nunc Deus nos afficit, iis solatiis ac gaudiis, quæ David in templo Sionis proposita habebat, præferamus. Jam in atriis, sicut David loquitur, non sumus, nec ullum amplius velum est expansum, quod nos à Sanctuario removeat. Plane dicam nos maligne ac ingrate tantam beneficiorum magnitudinem agnoscere, quum saltem nostro studio pium Davidis desiderium non adæquamus. Atque hoc quidem dico simplici quadam doctrinæ forma & ratione. Nam exhortatio suo loco sequetur postea. Nunc autem restat ut videamus quod tantum fuit ejus desiderium, ut ad illud quasi ad regulam quandam & vivendi normam, dirigere vitam nostram & conformare debeamus. Unam, inquit, rem petii à Domino: loquens de una certa re, significat se ejus ita fuisse cupidum ac studiosum, ut cæteras omnes neglexerit atque reliquerit, quasi oblivioni eas plane tradidisset. Fruebaturne David ita cæteris omnibus optatis suis, ut nulla alia res præter hanc unam, quam tantopere desiderat, ei deesset? Imo vero patria expulsus profugusque exulabat. In eodem exilio carebat etiam domo patris sui, suavissimaque consuetudine ac familiaritate propinquorum atque amicorum. Erat bonis spoliatus omnibus, privatusque maximis honoris ornamentis ac dignitatibus, quibus in patria floruerat: uxor illi rapta fuerat. Denique ut homo omnibus bonis ornamentisque exspoliatus, atque omnibus ærumnis ac miseriis deformatus, & plane abjectus in eo exilio videbatur. Et tamen ex plurimis & maximis jucundissimisque rebus quibus tum carebat, nullius desiderium ei tam grave & acerbum est, quam templi una cum cæteris adeundi ac frequentandi. Quemadmodum idem in contraria animi lætitia ac perfruitione rerum secundarum, quum gratias agit Deo pro beneficiis omnibus quæ ab ipso acceperat: posteaquam de potu & cibo & quiete ac cæteris corporis commoditatibus loquutus est, tandem in Psalmo orationem suam gratiarumque actionem ita concludit, se omni tempore vitæ in templo ac domo Dei habitaturum. Quo studio atque animi proposito apertissime testatur se quum summo otio ac omnibus deliciis frueretur, nihil majus, jucundius, antiquiusque habuisse ea vitæ ratione ac consuetudine, qua tanquam ovis quædam in grege fidelium versatur ac suavissime pascitur, ut hoc modo ad summum bonum perduci possit. Itaque observemus diligenter, Davidem in omnibus suis rebus & adversis & secundis eum animum studiumque retinuisse, ut ea libertate, quam Deus filiis Israël dederat, perpetuo frueretur. Quæ quidem non mediocris virtus judicanda est. Nam videmus plerosque, qui tum quidem quum malis miseriisque affliguntur, necessitate pressi, memoriam Dei facile recolunt: sed simulatque illis malis sunt perfuncti ac liberati, quum jam ex animi sententia sunt, tum omnem Dei memoriam ac recordationem ex animis suis ejiciunt, atque etiam, quod est indignius, quasi equi delica-

tius

Galat. 4. vers. 3.

Jesa. 60. vers. 4.

Psal. 23. vers. 6.

tius ac pinguius habiti ferociunt, & in ipsum Deum calcibus insultant. Alii vero hujuscemodi res adversas ita moleste ac acerbe ferunt, itaque Deo irascuntur atque indignantur, ut gravissime offensi, nihil de ipso audire possint. At vero David alium in Deum animum omni tempore habuit. Estne ea incommodorum malorumque, & multitudine & magnitudine afflictus ac oppressus, ut omnium hominum qui sunt in mundo, miserrimus esse videatur? tamen tantum abest ut animi ægritudo eum ita conficiat & opprimar, ut quum mentio Dei fit ad aliquam animi acerbitatem indignationemque commoveatur, ut contra hujuscemodi oratio, quam de gravissimis suis malis habet, suavissima ei sit consolatio, etiam tum, quum ne de Deo quidem aliquid cogitare potest, nisi cum hujusmodi querela, quod à templo exulet atque Sacramentis aliisque fidei exercitiis privatus sit. Tamen eorum malorum cogitatio ac deploratio, ex omnibus rebus gratissima ei accidit. An contra commotatione rerum facta in alio statu est constitutus, omni & dignitati & felicitati restitutus? Itane suos vicit hostes, ut regno quiete ac tranquille potiatur formidandus omnibus? Eamne habet omnium rerum copiam, abundantiam ac licentiam, ut omnibus perfruendis voluptatibus se dare possit? Eum tamen animi sensum ac propositum constanter retinet, ut semper existimet statuatque veram felicitatem esse, quod aditum ad templum atque accessum habeat, ut particeps ordinis in Ecclesia instituti esse possit. Itaque videmus eum ingenue pieque testari ac confiteri, se non sine causa eam unam rem à Domino etiam atque etiam petiisse. Nam ea quidem ei tam chara erat & jucunda, ut eam libenter cum cæteris omnibus suis & commodis & ornamentis gaudiisque commutasset. Videamus nunc quis nostrum eo & studio & judicio sit, quo David tum fuit. An ii qui suaviter conquiescunt in iis bonis quæ suis tenent manibus, hanc libertatem facultatemque nominis Dei pure invocandi, verbi ejus audiendi, Sacramenta usurpandi, domesticis commoditatibus ac voluptatibus suis anteponent? Imo vero abdomine ventris pinguedineque consopiti, suis deliciis ac voluptatibus ita indormiunt, ut nullius rei curam, quam bene curandæ cutis delicateque vivendi habeant. In summa, hujusmodi est ipsius mundi studium atque judicium, ut quasi porcus ventri deditus alveorum malit cibis sarctum & confertum, quam sanctum Dei templum, eumque pluris æstimet. Simulatque sermo aliquis aut rumor est sparsus eorum bellorum ac motuum, qui hodie magni excitari solent aut possunt, quisque bonorum suorum expilationem ac direptionem extimescet, ne etiam patiatur cætera incommoda, molestias, pericula, quæ bellum importare solet. Ne vero prædicationem doctrinæ salutaris, purum Sacramentorum usum, cæteraque pietatis adjumenta atque exercitia, quibus conjungimur cum Deo, amittamus, nulla cogitatio aut mentio ejus tanti periculi ac mali nos sollicitat. Neque vero etiam eos, qui iis tot ac tantis bonis solatiisque sunt plane privati, laborare magnopere videmus. Nisi proventus ac reditus ipsorum usque ad extremam anni partem eos tueatur, in eo vitæ statu, splendore, cultu conservando, ad quem ambitio impellit, si viæ atque rationes rei quærendæ ac amplificandæ non succedunt, si opinio hominum existimatioque amittitur, ita perturbantur & anguntur, ut actum omnino de ipsis esse videatur. Quum interea cibus pastusque filiis Dei proprius, ordinarius atque usitatus, cujus quidem summa fames esse debet, ab illis negligitur, & pro nihilo ducitur. Et tamen Deus ea comminatione qua denunciat apud
Amos 8. vers. 11. Prophetam, se famem non panis, non aquæ, sed verbi sui missurum esse, satis ostendit, nullum majus aut gravius malum nobis posse evenire. Quare, fratres, omni cura, studio, diligentia caveamus, ne à Satana mundoque inducti illectique ita obbrutescamus, ut hoc tantum tamque salutare bonum fastidiamus ac despiciamus. Sed ex omnibus quæ nobis à Deo in hac vita tribui possunt, commendatissimum, charissimumque habeamus. Hoc autem est, ut in grege Dei perpetuo contineamur sub eo ductu, disciplina, ordine, quem inter suos constituit. Atque hoc quidem melius expressum est declaratumque ex eo, quod David adjungit, se iterum eam rem requisiturum, quam postulavit: in quo significat se non subito inflammatum, religionis studium suscepisse, quod paulo post deferbuerit, planeque refrixerit: sed in eo bono persequendo constantem fuisse, & futurum esse. Quosdam videre est, qui eo animi studio impetuque repentino promoventur, ut postridie quam ita permoti sunt, omnes suas fortunas relicturi videantur. Sed rara quædam & eximia virtus est ea constantia, de qua David loquitur. Quin etiam maxima eorum pars, in quorum animis exarsit aliquis pietatis ardor, pro eo quod deberent eum ignem suscitare, ut illud animi studium amoremque accenderent, prudentes etiam, scientesque extinguunt. Sed quod ad Davidem attinet, simile habemus testimonium in eo Psalmo, quem supra allegavi. Nam quoniam hoc ei dici poterat, quod expulsus profligatusque Judæa in hunc aut illum locum posset se recipere, exclamat, Tua altaria, Domine exercituum, Deus meus & Rex meus: quasi dicat, Etiamsi mundi omnia palatia colat & possideat, nullum tamen locum sibi gratum jucundumque sit reperturus, quum interea nullum, ad templum Dei aditum habeat. Is etiam queritur passeres ac hirundines ibi locum ad nidificandum opportunum reperire, suam conditionem multo esse deteriorem. Cur ita? An quod nullum cubiculum aut culina ei erat? Minime id quidem: sed quod nullum locum ad degendam vitam commodum ac sibi gratum reperiebat, quum ab altaribus Dei exclusus esset. Nam hoc in exilio omnis cujusvis loci etiam amœnissimi habitatio, peramara ei extitisset. Illud quidem certum est, quod si hæc doctrina penitus in animos nostros penetrasset, non essemus aut tam præpediti aut plane abducti ab exercendis colendisque rationibus iis, quas Deus in manibus nostris posuit, ut ea via, quæ ad vitam æternam ducit progrediamur. Sed quid quærimus? Ambitio alios retinet in perfungendis honoribus ac dignitatibus, atque alios ad eadem ornamenta expetenda persequendaque invitat. Alios accendit habendi cupiditate avaritia, eosque transversos rapit. Multi vero nihil aliud habent in animo, quam suas voluptates ac delicias, nec minus vanam quam dissolutam totius vitæ intemperantiam. Omnes quidem certe in cupiditatibus ac libidinibus suis relanguescunt, quum interea nullus exclamet: Altaria tua, Psal. 84.
Domine: ubi tua sunt altaria, Deus meus, & Rex vers. 4.
meus? Plane vanitas hujus mundi ita in illis dominatur, ut obedientiam Dei ferre nullo modo possint. Hoc verbum etiam plurimum habet ponderis, quum David dicit se eam rem de qua loquitur, ab ipso Deo contendisse. Facile enim erit coram quidem hominibus hujusmodi quædam pietatis ac religionis signa dare, ut animi summo amoris ardore flagrare plane videantur. Sed tum quispiam vere poterit dicere, se ex animo cupere in grege Domini versari, etiamsi nullum alium animi sui testem, quam ipsum Deum habeat, tamen hoc animo studioque pietatis affectus sit. Nam quum ad hujusmodi judicem veniendum est, oportet ut omnis hypocrisis, hoc est, afficta pietatis species procul facessat: veritas vero & integritas animi appareat. Volumus ergo præclarum Davidis exemplum imitari? Quisque in conscientiam descendat suam, orationemque suam dirigens ad Deum dicat, Domine, tu scis me communionem tuæ Ecclesiæ pluris quam omnis mundi bona æstimare. Illud etiam hoc

loco admonemur, ne in dolendo, gemendo, conquerendoque, nostrum, ut dicitur, frenum mordeamus: sed suspiria nostra ad eum dirigamus, & quasi in ejus sinum querelas nostras effundamus, qui solus nostris malis ac miseriis mederi potest. Illud quidem certe debemus scire: horribilem religionis dissipationem ac confusionem, quam hodie videmus, ex eo quod totus cultus Dei corruptus est, doctrina verbi ejus adulterata & depravata, Sacramenta omnia contaminata perversaque: eam, inquam, confusionem esse gravem nostrorum peccatorum animadversionem ac vindicationem à justissimo Dei judicio profectam. Ad quem igitur nos in iis tantis malis corrigendis ac sanandis confugiemus, ut & pura Sacramentorum doctrina possimus frui, & libere nomen Dei invocare, & nostram fidem confessione testificari, nisi ad eum qui hac tam misera tantorum bonorum privatione atque amissione nos castigat? Neque tamen ea castigationum pœnarumque magnitudo & acerbitas nos à Deo alienare debet, atque ita avertere, ut ad eum, in quo omnis misericordiæ perfugium est constitutum, non accedamus. Multo vero minus debemus contra aculeum recalcitrare, nobiscum indignantes ac dedignantes medicinam quærere in ejus salutari manu, qui hanc tam gravem & periculosam plagam nobis inflixit. David profecto optime intelligebat se Judæa non sine Dei providentia exulare: tamen non idcirco impeditur aut prohibetur, quominus ad Deum veniat atque apud eum querelas suas deponat: non quod ei non gravis & dura tentatio sit, quod ab ipso Deo plane profligatus videbatur, si conditio ejus miserrimæ vitæ præsentis spectaretur. Sed fides, quam habet promissioni ei factæ, ipsum supra omnia erigit atque extollit, in eamque fiduciam inducit, qua Deum orat, ut ei id reddat fruendum perpetuo, quod ad tempus quoddam ademerat. Videor mihi hactenus istam doctrinam ad nos ac temporum nostrorum conditionem rationemque accommodasse, nisi ingenia quorundam hominum tam rudia essent, ut nihil in eorum mentes animosque intrare possit, nisi sermo propositus, quasi cibus quidam doctrinæ salutaris mansus ac remansus, planeque confectus in animum eorum ingeratur ac demittatur. Quanquam ut vere dicam quod res est, non tam ingenii imbecillitas aut obscuritas doctrinæ, harum rerum intelligentiam impedit, quam voluntas ipsorum prava, qua seipsos implicant, omnia quærentes subterfugia, quæ pro suo ingenio excogitare possunt, ut id quod per se clarum perspicuumque est, obscurent. Sed in ea repugnantia illud inest commodi, quod nos propter eam cogimur diligentius explicare ac declarare quemadmodum ea doctrina, quam supra exposuimus, ad nostram etiam ætatem pertineat. Fateor quidem non jam amplius templum esse materiale, ad quod sacrificiorum offerendorum causa peregrinandum sit: sed nos hodie esse templa spiritualia, posseque omni in loco manus puras ad cælum tollere: veruntamen ordo & ratio invocandi nomen ejus est perpetua. Neque vero ea invocatio inter figuras veteris Testamenti numeranda est: sed judicanda & habenda regula quædam certa, quam Dominus noster Jesus usque ad finem observandam nobis dedit. Quare & si templum Sionis & sacrificiorum ratio, tum quidem instituta pieque observata, aliquam cum Davide dissimilitudinem ac differentiam afferat, in hoc quidem certe ei sumus similes, quod communiter ac unanimiter Deum oramus & invocamus, & quod unum certumque in locum convenimus, ut confessionem fidei nostræ declaremus. Non sumus nunc quidem ut pueri, qui sub tutela Mosaicæ Legis teneamur: sed tamen homines sumus & erimus tamdiu, quoad nos Deus ex isto mundo evocarit. Ita quamvis figuræ atque umbræ, quæ tempore Davidis viguerunt, ad nos jam nihil pertineant, tamen maximopere nobis opus est, ut & prædicatione Euangelii, & Sacramentorum administratione ac communicatione, ad cultum Dei excitemur & ducamur. Quod si quis contra hanc sententiam rationemque puguet, ad eum vincendum ipsa experientia est adhibenda. Nam qui maximos in pietate progressus habent, satis quidem ostendunt in ratione totius vitæ suæ necessitatem hujus auxilii divini, ad ipsorum infirmitatem sublevandam maxime opportuni & salutaris. Non agimus hoc loco ut disputemus, an Deus possit suos sine ullis inferioribus rationibus atque adjumentis regere ac ducere: sed ut demonstremus quemadmodum eos velit regere ac gubernare, in cultuque nominis sui continere. Certum autem est, quod optimus humanissimusque Deus quum nostram imbecillitatem animadverteret, nobis dedit quasi quædam adminicula aut fulcimenta, quibus nos infirmi debilesque niteremur. Quæ, obsecro, & quanta ista stultitia est, quum nos quidem sentiamus tibias nobis deficere ac plane succumbere, hæc tanta adjumenta ad pedes sustentandos necessaria aspernari, quasi nullus eorum usus esse videretur? Itaque quæcumque nobis cum Judæis sit discrepantia, intelligamus tamen doctrinam, quam hoc loco proponit David, omnium communem esse. Tantummodo nomen templi nobis mutandum est, ex eo quod non amplius certum ad locum adstricti atque alligati sumus. Veri quidem certe cultus divini ratio, quam unam in primis spectabat David, non minus ad ipsos, quam eum pertinet. Homines quidem superbi, & salsam de se opinionem habentes, non magni facient hanc pietatis exercitationem ac consuetudinem divinitus institutam, ut ad audiendum verbum Dei, publicas preces adhibendas, Sacramentaque administranda & usurpanda, fideles homines unum in locum conveniant. Nos autem etiamsi nihil esset aliud quam sanctissima ipsius Dei institutio, in ea tamen libenter acquiescamus, eique maximas agamus gratias, quod ea ratione tam humaniter nostram infirmitatem fovere atque sustentare velit. Sed tamen, ut ante demonstravimus, nos quidem sentimus eum pietatis fructum, qui ex ea institutione divina uberrimus præstantissimusque ad nos redit. Quodcunque sit, quum divus Paulus declaret hanc unam esse viam, quæ ad perfectam beatamque vitam ducit, si maneamus in eo Ecclesiæ ordine, quem Christus pastores constituens instituit, exectanda sit eorum arrogantia & superbia qui volitare volunt in aëre, quique suis speculationibus conantur in cælum ascendere, pro nihilo habentes & doctrinam concionum, & usum Sacramentorum, quasi essent hujusmodi res externæ, quarum usus ac fructus non magnopere sit requirendus. Hoc loco, fratres charissimi, attendere observareque debetis, de quo ego hominum genere nunc loquar. Equidem fateor Deum suos conservare sub dominatione Antichristi, eaque miserabili captivitate, quamvis iis adjumentis atque auxiliis sint destituti, quibus nos in summa libertate utimur. Eis neque verbum Dei prædicatur, neque ullus locus in quo aliqua fidei confessio fieri possit conceditur: ipsa Sacramenta sunt ablata. Sed quoniam ex Antichristi abominationibus se segregantes suspirant, & graviter atque acerbe ferunt se rebus carere iis, quas ad consolationem salutemque suam maxime necessarias arbitrantur, Deus virtute Spiritus sui in eis agit, suppletque id quod ipsos deficit. Sed sunt alii, quorum quidem numerus maximus est ex iis qui ibi detinentur, qui quum in summa rerum tam necessariarum salutariumque destitutione versentur, sibi tamen valde placent, maximaque fame laborantes, nullam comedendi cupiditatem habent. Hujusmodi homines sunt, qui summos se philosophos effingunt ac profitentur, quibus satis est si unam aut alteram pagellam legerint, ut omnia quæ sunt cognoscenda plane

1 Cor. 12. vers. 28. Ephes. 4. vers. 11.

plane scire videantur. Istis hominibus, quemadmodum quidem eis videtur, non necessaria est prædicatio & doctrina. Nam quod ad ipsam Cœnam attinet, nullam in partem sua interesse arbitrantur, etiamsi nunquam propius ad eam accedant. Ordinem vero Ecclesiæ externum ad parvos pueros rejiciunt, tanquam seipsis inferiorem & indignum. Obsecro vos, quid de isto hominum genere est judicandum ac dicendum, nisi eos totius mentis animique cæcitate laborare? Et tamen nos adhuc accusabunt, quod eos, quibus Deus suam voluntatem declaravit, adhortemur, ut utantur iis rationibus & adjumentis, quæ ad fidem nostram augendam, confirmandam, & usque ad ultimum vitæ diem retinendam comparavit. Id quamobrem, nisi quod moleste ferunt se à nobis admoneri, & quasi è somno excitari, ut aliquem sensum eorum malorum in quibus sunt, suscipiant? Sentiamus nos quidem de illis atque ita statuamus, eos idola cum cæteris Papistis non colere ac venerari: negare tamen profecto non poterunt, quin servitus sit misera omnique ratione detestanda & fugienda, non posse nomen Dei & Jesu Christi, non dicam illustri confessionis testimonio celebrare, sed aliquo modo significare ac recognoscere. Spiritus sanctus quum vellet fideles, qui Babylone captivi erant, gravissimo dolore vulnerare, hanc
Psal. 137. vers. 4. sententiam in ore illorum inserit, Quomodo nos caneremus Domini laudes in terra aliena? Equidem fateor regnum Dei nunc ubique esse, neque jam ullum esse discrimen inter Judæam atque alias regiones: illud tamen sentio atque affirmo, omnem regionem, terramque, in qua cultus veræ pietatis ac religionis sublatus est, dignam esse ut aliena & profana habeatur. Oportet igitur ut ii qui nulla animi molestia ac dolore ex eo afficiuntur, quod nullam fidei suæ testificationem facere possunt, neque nomen Dei ulla ratione prædicare ac ornare, summa totius mentis hebetudine stuporeque oppressi sint. Filii autem Dei hac admonitione instituti atque eruditi, diligenter caveant, ne in eundem se errorem ac stuporem animi conjiciant. Nam quantum ad illos quidem pertinet, qui nos irridentes, garriunt, ac quærunt an nulla alia ad Paradisum via est, nisi ea quæ Genevam ducit: utinam ipsi eum animum studiumque susciperent, ut quocunque sint in loco, in nomine Jesu Christi aliquos pios cœtus conventusque habere possent aut vellent, atque in suis ædibus vicinorumque suorum hujusmodi Ecclesiæ formam instituere, quæ huic nostræ aliqua ex parte responderet. Sed ô præclara eorum sapientia, ut aspernantes repudiantesque ea pietatis ac salutis adjumenta, velint pii ac salvi esse. Hoc autem perinde acsi quærerent, possintne appellere ad portum, contrariam in partem, longissimeque à portu recedentes: sic etiam ipsi Deum tentantes, à viaque salutis deflectentes possintne salutem adipisci. Sed sumant isti quantum voluerint ingentes, altos, valentesque spiritus, ut sua freti magnitudine atque altitudine præcipites in exitium decidant, modo homines fideles caveant ne cum illis ita superbe efferantur, seque in omni modestia, humilitate, verecundiaque contineant. Ac si quis est ex iis, qui nullam plane facultatem habeat vivendi in Ecclesia Christiana, illud quidem certè, quod est in ejus potestate faciat, ut dies ac noctes ingemiscat, dicatque, Tua altaria Domine, nihil præter tua altaria aliud est quod ego desiderem, Deus meus & Rex meus. Atque hujus quidem sanctissimi amoris desideriique ignis ita debet in optimis ardere animis, ut nullis rebus, quæcunque evenire possunt, moleste ferant se hoc tanto desiderio tabescere, neque ulla tanta sit temporis longinquitas, quæ hunc animi ardorem minuat atque extinguat: quin potius illud omni studio sine ulla intermissione expetat, ut ad gregem ipsius Dei aliquando adducatur. Præterea illud quisque secum cogitare debet, ut celeriter ad vexillum recipiatur, cum cæterisque colligatur, simulatque Dominus noster aliquam ejus receptus facultatem dederit. Nam hoc modo declarare debent hanc postulationem, Ut habitent in domo Dei, ab animo ficto simulatoque minime profectam esse. Postremo ad concludendam hanc exhortationem illud restat, ut quod David adjunxit diligenter annotemus. Hoc autem est, quod pulchritudinem Domini perspiciet, & considerabit templum ejus. Neque enim satis est, ut in ordine externo disciplinaque Ecclesiæ exerceamur, nisi eo semper spectemus ac contendamus, ut ipsum Deum magis magisque cognoscamus. Duæ sunt res quæ hoc loco requiruntur: una, ut summo studio & diligentia tempus concionum precumque publicarum obeamus: altera, ut causam ejus Ecclesiastici conventus congressusque nostri intelligamus. Nam complures eo quidem conveniunt adducti stulta quadam devotione, existimantes se plane satisfecisse, si eum in locum prodierint, & quasi se in templo ostentarint. Caveamus igitur, charissimi fratres, diligenter, ne in aliquam aut negligentiæ aut ignorantiæ stultitiæque culpam incidamus. Nam magnopere metuendum est, ne maxima pars eorum qui hic una nobiscum sunt, in horum vitiorum alterutro genere condemnati videantur, dum aut negligenter cœtum colunt Ecclesiasticum, aut cur eo accedant, non expendunt secum nec intelligunt. Quam multi sunt qui conciones sequuntur, quibus tamen magnopere gratum esset si nulla unquam earum mentio fieret! Sed eos omitto, qui ipsa ratione vitæ se manifestos Dei contemptores ostendunt. Loquar de eo contemptu ac neglectu, qui in multis est, quibus nunquam in mentem veniret ut ad concionem accederent, nisi dies Dominicus eos admoneret, moveretque ut eo tum se conferrent: & hoc quidem perfunctorie, quasi unum aliquem concursum ad Deum facerent. Campana quidem quotidie dabit signum, atque eos convocabit: sed ipsis abunde sufficit, si tum denique quum jam hebdomada elapsa est, in templum cœtumque Ecclesiæ prodeant. Die Dominico quater appellantur, sed ipsi veniunt præclare, si semel eos adesse videamus. Nam sunt etiam non pauci qui sibi hoc permittunt, ut decimo quinto die tandem eum in locum veniant. Plane maxima eorum pars vetus proverbium experitur, ut vicini quum templo sint, tamen longissime à Deo absint. Quin etiam nonnulli sunt ex iis, qui ut Deum pie colerent, patriam suam reliquerunt, qui in hoc pietatis genere colendo se satis negligenter gerunt. Quid ergo nobis faciendum est? Quum Deus se nobis ita ostendat, pulchritudinem ejus contemplemur. Nec vero ratio pulchritudinis ejus contemplandæ ac perfruendæ nobis prætermittenda est. Ea autem est, ut ejus amore afficiamur, ac quodammodo rapiamur, atque, ut dicit divus Paulus, in similitudinem imaginemque ejus transformemur. Quam ad consequendam rem, oportet ut diligentius, studiosius, attentiusque quam facere solemus, consideremus id quod Deus in templo suo nobis proponit. Nam quid, obsecro, est causæ, cur ex concionibus & Sacramentis tam parvum fructum percipiamus, nisi quod ad ea quæ ibi & dicuntur & aguntur nostrum studium non applicamus? Ita aures quidem habemus assidua verbi prædicatione tusas, animos vero qui omnis pii motus affectusque vacui sunt, præfractos. Sunt etiam complures, qui integram non audiunt concionem, nisi obiter verbum aliquod, idque dimidium. Quare non sine gravissima causa David dicit, Templum Domini sibi summa cum attentione atque animi moderatione cogitationeque visendum, atque perspiciendum esse. Et certe præclari thesauri

summæ

summæ Dei sapientiæ, qui in eo nobis proponuntur, dignissimi sunt ut in illis contemplandis mentis nostræ oculos plane intentos ac defixos habeamus. Sed quemadmodum jam attigi, Deus non vult nos hujusmodi thesauros cernere atque oculos nostros pascere, ut inde vacui atque inanes discedamus. Sciamus igitur doctrinam pietatis tum demum vim suam in nobis fructumque exhibuisse, quum ea est facta nostrorum animorum, vitæ, morumque commutatio, ut Deum caste integreque veneremur ac colamus. Atque hoc est quod dicit David Psalmo octogesimo quarto, Quod ii qui habitant in domo Dei perpetuo eum laudabunt. Cur igitur nos unum in locum convenimus? Cur Euangelium nobis prædicatur? Cur Baptismo & Cœna utimur, nisi ut Deus à nobis omni genere laudis afficiatur & ornetur? Hæc autem laus non summa solum consistit lingua, sed toto vitæ tempore viget, atque ad omnem æternitatem efflorescit. *Psal. 26. vers. 6.* Itaque alio loco idem dicit, Lavabo Domine in integritate manus meas, ac tum denique ad tuum altare introibo. Nunc videmus quis sit verus ac legitimus usus totius ordinis Ecclesiæ, nimirum ut in eo diligenter instituti, pure ac pie Deum colamus. Olim tempore Legis qui veniebant in templum ut Deum adorarent, sacerdotes etiam eodem ingredientes ut officio suo munereque fungerentur, se lavabant. Ceremonia hæc sane jam præteriit, sed veritas adhuc permanens nobis omni ratione est retinenda & colenda. Et quoniam omnes vias nunc rationesque habemus, quibus ad purissimum ac sanctissimum Dei cultum pervenire possumus: idcirco majore cum integritate nobis quam cæteris via vitæ ingredienda & tenenda est. Nam quo majora nobis à Deo sunt data pietatis adjumenta, eo minus excusationis relinquetur, nisi ea cum ad salutarem usum nostrum, tum vero ad illustrem Dei cultum contulerimus. Quod si in via offendimus, ejus offensionis causa ex eo non est, quod ante pedes nostros iter tritum expeditumque non videamus. Si deflectimus è via, atque incerti evagamur, culpa ejus erroris non est in Deum conferenda, quasi is clarissimum verbi sui lumen etiam atque etiam non accendat. Si vero officii nostri obliviscimur, ea prætermissio oblivioque non inde proficiscitur, quod ab ipso Deo non diligentissime admoneamur, ad omneque officium Christianum excitemur. Nullam denique rationem Deus prætermittit, in qua non aliquis ad pietatem, ad religionem, ad salutem progressus inesse videatur. Itaque metuamus eam exprobrationem, qua apud Prophetam Jesaiam usus est, *Jesa. 65. vers. 2.* Ego quotidie brachia mea expandi ad populum rebellem ac contumacem. Si ii qui vagi incertique errant per loca Papatus deserta atque horrida, vindictam pœnamque justam non effugient, quod rectam viam non tenuerunt; quid, obsecro, de nobis fiet, qui & domi ut filii sub oculis cælestis Patris educamur ac fovemur? Alii reliquerunt patriam charissimam, & locum incunabulorum suorum consuetum ac familiarem, ut ad aliquam se Ecclesiam Christianam aggregarent. Alii etiam eo majus beneficium, & quasi quoddam singulare privilegium sunt adepti, quod Deus in ipsorum patrio loco, quasi proprio nido eos invisit. Quod si ii qui hic sunt nati, hanc tantam Dei gratiam salutemque tam expetendam cum omni animi grati ac memoris & pii testificatione non recognoscunt, ut Deo, qui tam prope ad nos accessit, se totos dent dicentque, num tanta ingratitudo impunita relinquetur? Illud igitur potius dicant, Domine, tu hic tuum templum extruxisti, atque erexisti altare tuum apud nos. Pro tua eximia perpetuaque bonitate, eam quoque gratiam nobis impertis, ut animis, vita, moribusque expurgemur, ne vitiorum nostrorum maculis atque inquinamentis sanctitatem donorum tuorum polluamus, illustremque gloriam tuorum beneficiorum in opprobrium convertamus. Hi vero qui remotis longinquisque ex locis sunt profecti, tam prudentiam, cautionem, diligentiamque adhibeant, ut sicuti decet in domo Dei, ita sancte atque integre versentur. Poterant dissolute alibi & intemperanter vivere, neque Papatus eis relinquendus erat ut in Ecclesia Dei vitam dissolutam, Euangelioque indignam ducerent. Et certe nonnulli sunt quibus multo satius fuisset in ipso statim exitu discessuque à domo inferiore, mola (uti loquitur Dominus) ad collum appensa præcipites ruere, quam vestigium in hac Ecclesia ponere, ut in ea tam turpiter flagitioseque se gererent. Quidam se contemptoribus atque irrisoribus adjungunt, ut eos in malitia magis magisque confirment. Alii in cibo & potu omnique voluptatis genere intemperantissime versantur. Alii omnis concordiæ ac pacis inimici, nihil aliud quam discordias, jurgia, rixasque appetunt. Sunt etiam familiæ, in quibus conjuges eo dissidio odioque conflictantur, ut canes ac feles commisti, commissique esse videantur. Quidam augent & amplificant statum vitæ, ac principes sine ulla ratione imitantur, sumptui, pompæ, luxuique hujus mundi plane dediti. Alii vero ita otiosi, molles, delicatique redduntur, ut quid laborare sit, prorsus nesciant, quibus etiam nullus victus satisfacit. Sunt præterea maledici obtrectatores, qui etiam in ipsis cælestibus Angelis aliquid dignum reprehensione reperiant; qui quum suis rumpantur vitiis, in eo omnem sanctitatem suam ponunt, si rationem degendæ vitæ à proximis acerbe exigant, existimantes interea Deum sibi valde obligatum esse, quod Genevam se contulerunt: quasi vero ipsis non melius fuisset in suo stercore fœdissime putrescere, quam in Ecclesia Dei hujusmodi scandala patrare. Quamobrem si vita anteacta hactenus hujuscemodi vitiis ac peccatis laboravit, nunc unusquisque eam cogitationem curamque suscipiat, ut posterum omne tempus ad meliorem, modestiorem, honestioremque vitæ rationem convertat ac conferat. Si qui sunt ita in suis vitiis obfirmati, ut nulla ratione corrigi atque emendari possint, filii quidem Dei debent se hac doctrina confirmare ac munire, ne improba illorum & flagitiosa vita corrumpantur. Omnino nos quidem graviter dolenterque ferre debemus, quum videmus Dei Ecclesiam iis tot inquinamentis flagitiisque commaculari ac profanari. Sed quum oporteat nos hic cum impiis, quasi granum cum paleis, una versari ac misceri, hanc vitæ confusionem summa cum patientia, atque æquitate animi feramus, donec nos Deus plane à consuetudine malorum segregarit. Neque vero dubitandum est, quin hæc Ecclesia sit velut quædam coticula ad multos homines probandos cognoscendosque accommodata. Utcunque sese res habet, in eam nunc rationem ac cogitationem incumbamus, ut quum Deus nos pro sua admiranda atque infinita bonitate ex misera dispersione in suam familiam recollegerit, omne nostrum studium ad puritatem, innocentiam, pietatem conferamus, abhorrentes ab omni mundi pollutione, quæ professioni vitæ sanctissimæ ac pulcherrimæ maculam turpissimam & labem afferre possit: ut posteaquam nos hic ita vixerimus, Dominus Jesus in illo magno ac illustri die nos agnoscat, habeatque in numero eorum, qui nomen ipsius caste ac vere sine ullo animi fuco & mendacio invocarint.

CONCIO

CONCIO QUARTA,

In qua demonstratur quantis laboribus, studiisque sit redimenda libertas Dei in Ecclesia Christiana pure colendi, sumpta ex themate Psalmi 27.,

Cor meum dixit de te, Quærite faciem meam: Faciem tuam Domine quæram.

Quemadmodum homines in admirabilem se conjiciunt confusionem, quum suis cupiditatibus libidinibusque frenum laxant: sic summa & rara quedam sapientia est, quum exquirunt quæ à Deo mandata, ut ea toto animo studioque amplectantur & sequantur. Cujus quidem rei nos hoc loco præclarum atque imitatione dignum habemus exemplum. Neque enim David erat plane solutus ac vacuus iis animi perturbationibus; quibus nos vehementer sollicitamur, atque contrarias in partes impellimur: sed sine ulla dubitatione hujusmodi tentationibus commovebatur, quibus spiritus ejus errare à Deo ac evagari poterat. Verum ut omnibus hujusmodi occasionibus, quibus à vera pietate Deique timore desciscimus, remedia adhibeat, certamque viam teneat, oculos suos in eo solum defigit, quod Deus ei ostendit, id meditatur ac expendit. Ut paucis hanc præceptionem monitionemque proponam, Deus invitat omnes fideles, hortaturque ad quærendam faciem suam. David vero testatur se ita in eo mandato colendo conservendoque omne suum studium posuisse, ut optimus quidem concentus ac consensus sit inter Deum, qui ita dicit, ac præcipit, Quærite faciem meam, atque eum qui respondet, Ita mi Deus, ego te quæram. Nobis autem hic videndum est, cur Deus hoc nomen Faciem expresse ponat. Nam si nullam faciem haberet, & quasi quandam vultus formam figuramque, in qua se nobis ostenderet, ipse nos deciperet jubens id quærere, quod in eo reperiri cernique non posset. Neque vero ignoro complures esse, qui acumen ingenii sui hoc loco exhibere volent, qui hoc quidem non pluris facient, quam si simpliciter esset dictum, Quærite me. Sed qui diligenter in literis divinis sunt exercitati, facile intelligent Deum notare ac declarare voluisse certum modum & rationem, qua omni tempore est usus, ut seipsum hominibus familiarissime ostenderet ac exhiberet. Et certe Sanctuarium & Arcam fœderis nominare Faciem Dei, genus est sermonis in Scriptura ita usitatum ac frequens, ut nihil frequentius esse possit. Cur ita? Quoniam Deus, qui natura & majestate sua nullo modo comprehendi potest, adhibet quasdam rationes ad infirmitatem hominum ruditatemque accommodatas, quibus eos ad se adducat. Mundus quidem sibi semper fabricatur falsa simulachra, vitiose depravateque faciem Dei imitantia. Sed quæ nos excogitamus nostris ingeniis, nihil aliud sunt quam falsæ fallacesque personæ, quibus Deus effingitur: aut ut clarius dicam quod de ea superstitione sentio, Quum homines sibi aliquam figuram fingunt, aut simulachrum, ut Deum aspectabilem habeant, nihil aliud quam idolum efficiunt ac colunt. Sed quum Deus ex sua sententia ac voluntate se nobis repræsentat, atque hujusmodi signa notasque dat, quibus à nobis agnoscatur, tum quasi faciem quandam, in qua cernatur, suscipit. Qua in re nos monet ac jubet, ut singuli in eum aspectum oculos nostros conjiciamus, eumque summa cum diligentia, intentione, cura intueamur. Nam hoc quidem summum est bonum nostrum, quo plene cumulateque debemus aliquando exsatiari, ut quemadmodum Psalmo 60. dictum est, aspectu vultuque Dei maxima cum omnium gaudiorum satietate perfruamur. Quoniam autem in tam altum locum sine adjumentis, & quasi scalarum gradibus atque adminiculis ascendere non possumus: secundo loco hoc ejus beneficium ponendum ac numerandum est, quod ea nobis adjumenta tribuat, quibus ad illud primum ac summum bonum pervenire possimus. Ita notemus eam sententiam, qua Deus præcipit ut ejus faciem quæramus, hujusmodi vim habere, quasi januam nobis aperiret, qua in vitam æternam nos introduceret. Res non magna erat, ut quidem videtur, ætate Davidis ad templum accedere, ut tot ceremonias, quæ ibi tractabantur, homines aspicerent. Sed si recte consideremus illud exemplar spirituale, quod Mosi ostensum est, nihil alienum aut absurdum judicabimus, quod Deus dicat id esse faciem suam. Et re vera, quum Christus ibi revelatus esset, quid aliud possumus dicere, quam ipsum Deum se visendum spectandumque exhibuisse? Nunc videamus an non Deus nobis aliquam instituerit ac proposuerit rationem, in qua sub sensum nostrum aspectumque aliquo modo venire posset. Verum est quidem in Filio suo apparuisse, qui ejus viva imago est, & in quo uno perfecte cognosci vult. Sed tamen divus Paulus nihilominus declarat, Euangelium esse quoddam speculum, in quo omnes eum tueri atque contemplari debent. Sacramenta eandem vim ac naturam habent: denique universus ordo in Ecclesia ab eo institutus eundem nobis aspectum exhibet. Itaque superbi gloriosique hujus mundi homines, quantum voluerint hanc institutionem Deique contemplationem rideant. Tamen quum Deus ita nobiscum benigne humaniterque agat, ut hoc modo ad nos demittatur, minime nos pudeat hunc honorem verbo ejus Sacramentisque habere, ut in his eum quasi ad faciem contueamur ac contemplemur, non ut hic in elementis hujus mundi corruptioni obnoxiis retineamur, quemadmodum Papistæ, qui iis signis, quæ Deus nobis dedit ut per ea ad Jesum Christum deducamur, superstitiose ad cultum idolorum abutuntur. Veruntamen oportet nos, si plene ac perfecte illa suavissima atque optatissima præsentia Dei aliquando frui volumus, ut nunc hac via ac ratione infima & humili, ad eum perveniamus. Neque vero hoc quod dico ita exacte intelligendum est, quasi fideles nunquam accederent ad Deum aut appropinquarent, nisi tum quum in templum veniunt. Nam hæc quidem opinio certo in loco occupata, atque infixa, superstitio nimium absurda esset. Sed ita intelligo nos Deum supra nubes collocare nullo modo oportere, sicut faciunt quidam *protervi* homines, neque de illius suprema majestate quicquid nobis in mentem venerit speculari, relinquentes cùm prædicationem Euangelii, tum cætera ejusdem generis auxilia atque adjumenta, ad eam cognoscendam ac contemplandam necessaria, quasi oculos claudentes eam intueri possent. Illi enim profecto qui usum quem dico Sacramentorum, totiusque ordinis Ecclesiæ contemnunt, Deum videre dedignantur, tum quum se illis visendum atque spectandum offert. Nunc videamus quantopere nobis necessaria sit gravis ac vehemens illa exhortatio incitatioque, qua Deus nos ad se vocat. Jam diximus qua nos gratia, benignitate, honoreque prosequatur, quum tam suaviter ac humaniter nos ad se invitat

tat

tat ut salutem nostram promoveat, atque nos perducat ad veram perfectamque felicitatem, à qua natura nostra longissime absumus. Sed illud quoque nobis notandum atque animadvertendum est, Deum omnibus stimulis nos pungere ac commovere ut caveamus, ne in miseriam incidamus. Primum oculos tam vagos ac lubricos habemus, ut res plane miseranda videatur. Nam in hac quidem vita nostra nihil est præter vanitates hujus mundi, quæ totos sensus nostros occupant: & Satan habet infinitas atque efficaces illusiones, quibus nos perpetuo circumvenit. Verum hoc quidem est, fallacias ejus omnes aliud esse nihil quam larvas quasdam, aut scenicos histrionum ludos & præstigias: sed egregiam stultitiam vel potius amentiam nostram, experientia satis prodit, quum nos ita facile etiam atque etiam falli decipique patimur. Quare si cauti ac considerati essemus, perpetuo hæc vox aures nostras personaret, Quærite faciem meam. Sed quid quærimus? Quo Deus est studiosior ac diligentior in salute nostra procuranda, eo nos in eadem persequenda negligentiores ac tardiores sumus. Utinam quidem non essemus similes equis calcitrosis ac refractariis, regredientes potius quam progredientes. Sed tamen hoc exemplum non temere nobis est propositum. Nam hæc pia Davidis testificatio, quòd in corde suo eam sit doctrinam meditatus, qua & ipse & omnes fideles admonentur ut faciem Dei quærant, nobis ostendit quam nos ad rem studium nostrum conferre debeamus, ne Deus nos ad se vocans, operam, ut dicitur, suam perdere plane videatur. Hujus autem doctrinæ duo sunt capita observatione dignissima. Primum est, quod simulatque Deus loquutus est ita præcipiens, Quærite faciem meam: ad hanc vocem optimo animi studio ipse respondit. Alterum est, quod posteaquam præcepto Dei assensit, atque affirmans ita dixit, pollicetur se ut faciem Dei quærat, re ipsa officio operaque præstiturum. Et certe hic est ordo, quo in Deo colendo procedere debemus, ut in primis aditum accessumque verbo ac præcepto Dei præbeamus: quemadmodum etiam alius nos

Psal. 95. vers. 7. Hebr. 3. vers. 7. Psalmus admonet, Si hodie vocem ejus audieritis, nolite obfirmare corda vestra. Sed perpauci repeириuntur, qui hoc animo mandata Dei amplectantur: maxima quidem pars hac præclara utetur oratione ac responsione, Ita sane æquum est: non oportet aut licet contradicere. Sed multum abest ut quod ore assentiuntur, in animum ipsorum penetret. Itaque discamus nos hinc principium pietatis nostræ facere, ut vere atque ex animo respondeamus Deo, nos plane intelligere ac sentire summum ejus beneficium, quum ad contemplandam faciem suam tam humaniter invitat. Quum hic sensus ac motus animum ita affecit atque præparavit, fieri non potest quin reliqua officii ac pietatis pars statim consequatur, virtus videlicet præstandi id, quod & à Deo justissime mandatum esse, & ad nostrum quoddam singulare bonum pertinere cognoscimus. Neque enim David frigidam & mortuam habuit meditationem sine ulla motione, applicationeque totius vitæ, ad quærendum ac contemplandum illum Dei conspectum conferendæ. Sed simulatque constituit sibi Deum quærendum esse, in viam se dat cum ea testificatione, ut illud animi sui studium summa cum diligentia persequatur. Qua in re maximopere eos pudere necesse est, qui se Christianos profitentur, quod neque illud animi studium motumque pium, neque consequens vitæ officium colant atque exerceant. At quidam illud dicent, Sibi non licere patriam relinquere: quamvis salutari vitæ pastu destituantur, nihilque ibi conspiciatur præter horrendam vastitatem, qua universus Ecclesiæ ordo deformatus, aut omnino sublatus est. Cur ita? ne officium violent suum, quod Principi suo naturali civilique præstare debent. Ad hanc eorum orationem non multis verbis respondebo: tantummodo ex illis quæro, si in ea victus inopia ac destitutione versarentur, ut quod ederent aut biberent, domi suæ omnino nihil haberent, an ulla eos dubitatio illis in locis retineret? Nemo certe est, qui sibi non aliquam indulgentiam postularet, vel potius licentiam patriæ relinquendæ daret, ne fame ibi moreretur. Statuam etiam & ponam illud, quod minus privilegii habet: si in terra aliena eis offerretur sexcuplo plus bonorum quam in sua habent patria, nulla difficultate impedirentur, quin iter illud susciperent, quo eam bonorum possessionem adire possent. Quid prodest igitur hos colorum prætextus afferre, quum apertum manifestumque sit ipsorum orationem ab animi sensu longe abesse? Non hic agitur, ut veniant in terram aliquam inimicorum inquietam belloque infestam, ubi cogantur contra Principem suum arma ferre, bellumque naturali suæ patriæ inferre: sed tantummodo ut eum quærant locum ac sedem, in qua Deum quiete ac tranquille colant, ubi nulla re impediantur, quominus pro suo Principe atque omnibus ejus subditis preces castas, pias, salutaresque adhibeant. Plane hujusmodi profectio hunc in locum instituta, quod ad crimen quidem attinet, non alia est quam cæteræ, quæ propter aliquas vitæ præsentis commoditates atque opportunitates suscipiuntur, quæ omni plane crimine carere solent. Sed videamus adhuc an ista necessitas satis eos excuset. Ecce Deus qui præcipit ac dicit, Quærite faciem meam: Principes vero civiles ab eo deficiunt, seque longissime avertunt, atque alios ad eandem defectionem atque rebellionem cogunt, aut certe miseras animas pabulo privant quotidiano, proque Dei facie figmenta superstitionum idolaque constituunt. Estne æquum ut hic homines mortales Deo viventi atque immortali præferantur? Si Deus est audiendus, oportet omnes orbis terras peragrare potius, atque in remotissimas regiones proficisci ut ipsius facies quæratur ubi eam ostendit, quam delitescere in suo nido & contabescere. Ita quotiescunque Principes instituunt aliquid aut suscipiunt cum præjudicio ejus, qui summam habet auctoritatem potestatemque supra eos atque etiam in eos, nulla eis fit injuria, quum ipsis non obtemperatur. Quanquam præter id quod jam dixi, homines hujusmodi satis ostendunt nunquam se quæ sua sit conditio cogitasse ac perpendisse. Quam misera & fœda est captivitas, in qua oppressi detinentur? Nisi conscientia ipsorum nimium jaceret consopita, nullo modo fieri posset, quin in perpetuo animi angore essent, quasi in tormento quodam & corporis cruciatu versarentur. Quæ enim facultas eis datur ut Deus aliqua ratione in ipsorum familiis honoretur? Exemplum non longius petendum est: Si cui eorum infans est natus, officium ejus est, ut illum Deo cum precatione ac gratiarum actione offerat, postulans ut in ejus corpore, Baptismo nota salutis imprimatur. Scimus autem Baptismum in Papatu ita esse corruptum, contaminatumque hujusmodi superstitionibus atque pollutionibus, ut eum infans suscipere non possit, quin statim polluatur. Ita pater infantem suum sine peccato baptizare non potest. Quod si abstineat, in eadem erit culpa, etiamsi nihil aliud esset præter offensionem quam hominibus affert, omittens rejiciensque Sacramentum quod Filius Dei instituit. Quanta est hujusmodi perplexitas animi, ut res aliqua suscipi non possit aut omitti, quin Deus gravissime offendatur? Non commemoro cætera incommoda & mala, quoniam hoc unum exemplum ad demonstrandam eorum miserabilem conditionem est plusquam satis. Sed languit sane quispiam ita misere omni tempore vitæ suæ, incertus plane quo se vertat, adhuc in morte maximi insultus, impetusque sunt expectandi, ac tum quidem diabolus omnia armorum suorum genera comparabit. Si miser captivus cura & sollicitudine uxoris ac familiæ suæ

antea

antea fuit impeditus quo minus Deo serviret, ei mortis tempore deterrima moriendi conditio est. Hi ergo qui dubitant an sibi liceat ex tam tetro luto, vel potius inferorum barathro emergere, sub prætextu quodam obedientiæ terrenis Principibus debitæ, universum naturæ ordinem sane pervertunt. Legitima quidem precatio, quam Deus à nobis pro Principibus nostris fieri vult, plane congruit ac convenit cùm ei auctoritati quam illis tribuit, tum etiam officio quo nos erga illos obstrinxit & obligavit. Divus autem Paulus hortatur ad preces pro regibus magistratibusque suscipiendas atque adhibendas, ut cum honestate ac timore Dei vitam quietam placidamque traducamus. Hæc igitur accessio, atque amplificatio obedientiæ terrenis Principibus debitæ, nimium magna est, quæ conjuncta est cum decessione ac diminutione honoris cultusque ejus, qui cælesti Regi debeatur. Judæos quidem miseros oportuit tamdiu in servitute Babylonis permanere, quoad illud tempus expleretur, quod ad eam gravissimam calamitatem perferendam, à Deo illis constitutum erat. Sed isti homines ita officii humani atque juris observantes, quibuscum mihi contentio est, ostendant nos hujusmodi observantia, obedientiaque eo usque obligari, ut nostra sponte nos privemus spiritualibus iis bonis, quæ Deus filiis suis benignissime largitur. Ipsi sentiunt summam necessitatem, qua gravissime premuntur: sua etiam infirmitate magnopere sollicitantur: Deus tantorum malorum remedium eis ostendit. Quid causæ est, cur propter obsequium observantiamque eorum qui panem eis de manibus eripiunt, hæc tanta adjumenta & beneficia aspernentur? Alia causa est mariti erga suam uxorem, aut uxoris in maritum. Nam quoniam Deus eos conjunxit in unam carnem, alter recte nullo modo ageret, si quærendi Dei prætextu, alterum relinqueret. Nou quod ab eo longe recedere debeant, ut conjunctionem consuetudinemque conjugalem tueantur ac colant: sed unusquisque potius omni ratione ac diligentia laborare, ut socium ac consortem vitæ sanctæ ad illius cultum attrahat atque adducat. Hoc igitur est officium, quod alter alteri præstare debet, ut maritus ostendat uxori suæ, quam sint miseri atque infelices, quod sancta fidelium societate communioneque priventur, quod concionibus ac Sacramentis destituantur: quæ sunt pignora certissimaque testimonia, ex quibus Deum nobiscum habitare cognoscimus, ac plane nobis persuademus: deinde eam hortetur ne diffidat, sed animum suscipiat. Quod si eam tam cito quam vellet, in suam sententiam adducere non potest ac lucrifacere, ne defatigetur, donec optatis suis potitus fuerit. Et quamvis uxor consilio ipsius maximopere repugnet, non desistat tamen etiam importune cum ea agere, omnique ratione animum ejus tentare, quoad illa se in proposito suo obfirmatam obstinatamque ostendat. Si quum omnia egerit ac tentarit, quæ præstari ab eo poterant, non potest diutius ibi manere, tum est liber, omnique conjugii lege ac necessitate commorandi plane solutus. Nam officio suo omni ex parte est perfunctus, neque per eum stetit, quominus eum uxor, quemadmodum debebat, sequeretur. Quanquam hujusmodi discessus digressusque à conjuge, non est divortium: sed maritus quo Deus vocat, præit, ut uxori suæ iter ostendat. Quod autem ad fœminam conjugem attinet, ea, quum caput non sit, arctiore certe conjugii vinculo obstricta est. Itaque necesse est ut ipsa omnibus quibus poterit modis virum suum adducat in eam rationem ac voluntatem, ut sese & illum in libertatem restituat atque asserat. Quum omnia hæc sedulo præstiterit, nondum tamen ipsi liberum est, virum, cui subjecta est, relinquere: nisi persequutio quædam excitaretur, in qua etiam periculum esset manifestum, & tum maxime, si maritus ejus ad mortem ipsius persequendam instigaret: tum vero ea non discedit à marito suo, sed malum fugit, quod ei paratum esset, furiosumque impetum inimicorum, quemadmodum Deus permisit & concessit. Denique summa necessitas & vis, quæ ei affertur, ipsam liberat, eaque vitæ tam acerbæ ac periculosæ conjunctione solvit: tamen quum omnia fuerint perpensa & considerata, nulla hujus mundi ratio debet aut maritum aut uxorem retinere: sed tantummodo mutua benevolentia, amor, charitas, quam in Deo alter alteri præstare debet ad utrius salutem procurandam. Si enim oportet ut homo ita suiipsius obliviscatur, ut eorum, quæ quidem ad hanc terrestrem vitam corpusque pertinent, nullam plane rationem habeat, ut eorum quoque quæ circa se sunt similiter obliviscatur necesse est. Redeamus igitur ad istam æstimationem, quam facit David, ut facies Dei quæratur, quemadmodum etiam Psalmo octogesimo quarto loquitur, in quo dicit melius esse diem unum in atriis Domini vivere, quam mille, & longe abesse: in quo significat ab iis vitam fidelium nimium brevem esse non posse, modo Deus eam ipsis gratiam tribuat, ut in hoc mundo degentes, se in ejus cultu ac honore exercere possint, & promissionibus ejusdem confirmare, nomen ejus omni pia confessione atque laude celebrantes. Si quis objiciat, illud in solitudine aliqua aut inter fidei hostes posse fieri, respondeo non temere esse, quod David nominatim atria templi exprimat. Considerat enim quantopere ordo Ecclesiæ hominibus mortalibus sit necessarius, cognita præsertim eorum natura rudi & infirma. Quod si hæc oratio & admonitio in animis omnium penitus insideret, ut singuli tantummodo in aliquam Ecclesiam Christianam venire vellent, ubi quiete ac placide diem obire possent, nemo esset qui non facile ac celeriter suam sarcinam colligeret. Sed quid quærimus? omnes cupiunt vivere, idque commode ac jucunde, unusquisque in eo voluptatis ac cupiditatis genere quo ducitur ac trahitur. Hæc causa est cur templum Dei hodie tantopere negligatur & contemnatur. Quin etiam complures sunt acuti ingeniosique ad excogitanda oculisque opponenda hujusmodi obstacula atque impedimenta, quibus ab eo pietatis studio, quod in Daniele fuit, abducantur. Illud etiam afferunt, Quid proficiemus, inquiunt, mutantes locum? quocunque nos conferamus, mundum offendemus ubique sui similem. Summa est hoc tempore morum atque omnium rerum corruptio ac depravatio: omnia sunt plena scandalis, tentationibus ac corruptelis hujusmodi, quibus animi hominum à vero Dei timore facile abstrahuntur. Equidem rem ita sese habere non inficior. sed si de corporibus ipsorum ageretur, atque admonerentur quo in loco peritos idoneosque medicos, propria & salutaria remedia, cæteraque auxilia ad valetudinem vel restituendam vel conservandam reperire possent, num dicerent illa sibi minime curæ esse, quod ubivis terrarum homines in morbum incidere possint? Fateor quocunque in loco simus, nos infinitas male agendi occasiones, corruptelas, mundique illecebras offensuros esse: sed permultum interest, habeamusne adjumenta & auxilia, quibus nos aut in officio retineamur, aut lapsi ex officii ratione restituamur, an his omnibus plane destituamur. Constituamus ita hodie in mundo vitia peræque vigere dominatumque habere, sicut eorum vi, quasi peste quadam aër inficiatur: an non meliore quam cæteri sumus conditione, quod hujusmodi remedia à Deo tributa filiis habeamus, quibus graves morbos aut venientes appropinquantesque depellere, aut jam præsentes purgare profligareque possimus? Semper autem intelligo quum do-

 ctrinam

ctrinam Euangelii quum ea quidem pure prædicatur, tum etiam Sacramenta, quum eorum legitimus usus conservatur, tum vero publicas preces, ac cæteras rationes ad nos excitandos admonendosque vehementer necessarias, ne tentationibus mundi ac corruptelis quasi quibusdam venenis inficiamor. Eorum tantorum, tamque salutarium remediorum, ac beneficiorum nihil in Papatu esse omnes sciunt: sed contra quæ hisce adversantur, omnia. Videamus ergo ne in summa necessitate qua salus nostra opitulationem flagitat, opem nunc à Deo benignissime oblatam repudiemus. Sunt etiam nonnulli, qui apertius animi sui vitia atque inquinamenta evomunt. Quid, inquiunt, ibimus ad Ecclesiam, in qua cum summa offensione nostra videbimus eos motus atque scandala, quæ nobis nunc incognita nostros oculos ac sensus animi non offendunt? Si in iis locis, in quibus Euangelium prædicatur, ea esset Ecclesiæ gubernatio ac rectio, quæ ad ædificationem nostram requirenda videretur, si certi essemus nos tantummodo Angelos ibi reperturos, qui nos in Paradisum deducerent, omni animi studio ac contentione accurreremus. Sed quum nos eo venerimus, multa audiemus, & plura forte quam par est, non sine animi offensione audiemus. Multos reperias ad omnem nequitiam impudentiamque projectos, qui intemperantia vitæ Euangelium infamant: vanitates præterea, pompas, ebrietates, & id genus alia regnare. Atque etiam, quod gravius indigniusque est, permulti prodent se esse contemptores Dei ita præfractos, ut major in eorum vita, quam inter Papistas impietas appareat. Præterea in Magistratibus & iis qui judicia dicunt, non minor corruptela, abusus, injustitia, quam aliis in locis reperietur. Quin etiam in Ecclesiarum ordine multa reperias reprehensione digna. Alii sunt in ministerio socordes, aut rebus privatis domesticisque ita occupati, ut munus suum negligant. Et quod gravius, in isto hominum genere ac munere sunt asoti quidam, quibus nihil suave est nisi ut genio indulgeant, atque, ut sese in omnium scelerum licentiam effundant, cum flagitiosissimis quibusque conspirant. Faciamus rerum statum longe deteriorem esse: tamen frivola semper excusatio eorum est qui obstacula impedimentaque sibi opponunt, ne ad Ecclesiam Dei accedant. Sed sane, oculos nostros in exemplum propositum Davidis defigamus. Obsecro vos, tempore Saulis tantamne in judiciis deprehendisses æquitatem quantam optare liceat? Contra vero audimus, quam graviter conqueratur de astutia, fraudibus, sævitia, superbiaque cùm ipsius regis, tum cæterarum potestatum. Sacerdotes porro ac Levitæ, sacerdotium ac rerum divinarum ministerium sanctene adeo, integreque administrabant, ut justam haberet causam sibi acquiescendi? An non potius colligere possumus, maximam illorum partem malis vitiisque adhæsisse, atque iniquitates adulando aluisse ac fovisse? Nam quod ad populum ac vulgus reliquum attinet, maxima in eo erat hypocrisis, & plurima vitia peccataque plane manifesta. Ecce ergo Dei Ecclesiam multis modis corruptam. Attamen David non propterea fastidit ad eam accedere, neque frigescit ejus desiderium sancti cœtus. Tentatio mirum in modum gravis est & dura. Fateor. Nam quo quisque ardentiore zelo ac studio honoris Dei est affectus, eo majorem gravioremque dolendi ac mœrendi causam habet, quum ex pollutione Ecclesiæ maxima in ipsum opprobria redundare videat. Sed ratio superandi ea omnia incommoda & impedimenta demonstratur à Davide, nempe, ut faciem Dei quæramus, atque in ejus intuitu ita acquiescamus, ut invitis omnibus ærumnis, quas Satan nobis excitat, hoc in animis nostris statuamus concludamusque, nihil esse pulchrius aut delectabilius, quam in templo Dei habitare, ubi facies ejus conspiciatur. Ita quotiescunque hujusmodi scandala nobis objicientur, meminerimus Satanam suo usitato ac perpetuo artificio id agere, ut nobis oculos perstringat atque turbet. Sed ea in re simus cauti, ne ab ea contemplanda unquam abducamur, utque ex illius jucundissimo aspectu plenam & cumulatam voluptatem capiamus. Pudore suffundamur ad infelicium idololatrarum exemplum. Nam si quis eorum, pecunia stulte expensa & corpore laboribus confecto ad stultam peregrinationem obeundam, quum eum in locum, quo constituerat, pervenerit, reperiat hospitem qui acerbe ab eo pecuniam exigat, aut nebulones audacesque homines, qui ei aliquam vim afferant, & sacrificulos qui eum circumveniant, nihil denique ibi offendat præter confusionem: idcirco tamen studium ejus susceptæ religionis vel potius superstitionis nequaquam mutabit. Dicet enim se ob eam causam eo venisse, ut corpus alicujus Sancti benedicti, aut imaginem aliquam Virginis, aut aliquas reliquias adoraret. Itane vero solus aspectus cadaveris alicujus, aut idoli majorem vim habebit ad incredulos in suis superstitionibus obdurandos, quam facies ipsius Dei & præsentia ad eam constantiam nobis afferendam, quæ ad persequendum atque adipiscendum bonum est necessaria? Animadvertimus vel hoc vel illud, quod animum nostrum exacerbat: Deus nos ad se revocat, & vult ut faciem ejus intuentes contemplantesque, eam lætitiam & voluptatem percipiamus, ut cætera incommoda patienter perferamus. Quare omnibus piis ac fidelibus hominibus hoc sit scutum & perfugium, ut perpetuo affixi vultui aspectuique ipsius Dei adhærescant, quomodocunque eos Satan conetur machineturque abducere. Et certe si vere ac pro dignitate faciem Dei æstimaverimus, nihil sane damni aut mali in cæterarum rerum amissione aut perpessione constituemus. Quanquam, ut verum dicam, maxima eorum pars non tam animi dubitatione impeditur, quam difficultate atque incommoditate rerum earum, quæ ad corpus pertinent. Non quin filii Dei in conscientiis suis habeant gravia difficiliaque certamina, quum in iis Ecclesiis, quæ dicuntur reformatæ, ea offendunt scandala, de quibus supra loquuti fuimus. Itaque qui constituerunt recipere se ad ea loca, in quibus Euangelium prædicatur, illud ante omnia admonentor se gravibus insultibus oppugnandos, ad eaque & ferenda & superanda se præparent. Hi etiam qui jam ea incommoda & impedimenta sunt experti, confirmantor, ut invito Satana faciem Dei constanter quærant. Verum si omnia recte fuerint expensa & considerata, nihil erit præter meram diffidentiam, quæ majorem partem hominum multitudinemque remoratur. Atque ut homines sunt valde ingeniosi ad excusationes cogitandas, divites suas in genere suo afferunt: pauperes etiam habent suas. Qui fieri poterit, inquiet homo locuples, ut quæcunque habeo relinquam? itane bonis omnibus ac fortunis spoliabor? Est mihi uxor ac liberi: facile & commode sine ullo labore consuevimus vivere. Quid faciemus in regione aliena, ubi nullos proventus ac reditus habebimus? Pauper vero contra allegat, Parum quidem hic habeo: sed adsunt amici, quorum benignitate tenuitas mea atque indigentia sublevatur. Opera mea multis jam ita est nota & opportuna, ut cum eo labore vivere possim. Quid faciam apud exteros homines, ne teruncium quidem habens aut obolum, omnibus incognitus, nullius studio, favore, subsidioque sublevatus? Ac potest quidem fieri ut hujusmodi excusationes aliqua ex parte veræ sint: & longiore omissa inquisitione, omnibus do rem magnopere molestam & acerbam esse, non patriam

triam solum relinquere, verum etiam eum locum in quo ex diuturna & familiari consuetudine jam quædam naturæ habitudo comparata videatur. Artamen hi omnes cogitant qua ratione poterunt ponere sibi ob oculos ea impedimenta, quibus iter, quo ad Deum venire possint, intercludant, hoc est, quamvis non reperiant res tam difficiles, impeditasque, quam clamitant: libenter tamen qualicunque se prætextu tuentur. Quin etiam quum istiusmodi graves ac miserabiles querelas effuderunt, arbitrantur se os obstruxisse Deo, illumque sibi, si eos adhuc premat, magnam injuriam facere, quasi ipsos adigeret ad ea, quæ nullo modo fieri possunt. Ad hæc autem ego nihil habeo quod respondeam, quam id quod est scriptum in Psalmo octo-
Psal. 84. vers. 7. gesimo quarto: nempe quod fideles transeuntes per valles ac solitudines siccas & omni aqua carentes, puteos aut cisternas sibi fodient. Atque hoc quidem credo sufficere ad domandos eos, qui obstinata malitia nolent Deo repugnare. Quare ii qui se tot tantisque incommodis difficultatibusque circumsessos vident, ut nullam viam aut semitam qua sit eundum videant, meminerint loca etiam deserta, in quibus ne gutta quidem aquæ reperitur, non debere iter intercludere. Ut autem hunc sermonem apertius planiusque intelligamus, notandum nobis est Deum id agere, ut à filiis suis quæratur, non per speciosa prata neque per amœnas umbras, sed per itinera aspera atque prærupta, per salebras & loca arenosa, per vastas horridasque regiones: eaque omnia fieri eo consilio, ut eorum fides exerceatur, probeturque studium ac desiderium, ad ipsum perveniendi. Quamvis ergo ad Deum venire non possimus, quin transeamus per solitudinem aliquam, aut incultam agrestemque viam, sciamus non nunc primum hoc modo cum fidelibus à Deo agi, atque animemur ad sequendos eos, qui multo ante tempore nos præcesserunt. Huc accedit quod in filiis Dei tantum tamque ardentem zelum esse oportet, ut ab eo adorando nulla res eos abducat. Quod quidem hodie in perpaucis cernitur: adeo omnes prope sunt ea animi mollitie, ut vel transversa festuca (loqui ita liceat) moram ipsis subito injiciat. Non possumus ultra progredi, inquient. Cur ita? Quia dedignantur laborem suscipere, quo exiguum impedimentum eluctentur. Oportet sane animi studium magnopere infirmum esse, quod rebus tam parvis debilitatur atque infringitur. Verum non modò non esse attonitos oportet, quin imo contra vel omnium maxima obstacula, munitos esse. Ad eam rem hoc documentum animis nostris semper obversetur, Deum pro filiis suis nullos agnoscere, nisi eos qui ipsum quærunt per loca sicca & sterilia, & qui cisternas fodiunt, ubi ne tenuissima quidem aquæ gutta erat. His autem verbis significatum nobis est nullum esse tantum laborem aut molestiam, quam non oporteat & suscipere & perferre, ut facie Dei perfruamur. Estne igitur quærendus locus in quo libertas Dei pure colendi detur? Quæcunque difficilis via opponatur media, ne nos avocet ab itinere suscipiendo. Premitur quis fame ac siti iter faciens? non tamen propterea deficiendum est. Neque vero quisquam me spectet, quasi ea de re summo in otio facile loquar. Nam Spiritus est qui nos docet terram vel unguibus perfodiendam esse potius quam deflectendum aut recedendum à templo Dei. Quod si qui in regionibus degunt remotis, & qui, ex hominum opinione, sunt spoliati omnibus iis rationibus, quibus ad eum locum, ubi Euangelium prædicatur, veniri potest, nullam habent excusationem: quanta, obsecro, illos manet condemnatio, qui quum Euangelium habeant præ foribus, non dignantur tamen pedem movere ut in templum Dei ingrediantur? Conciones singulis diebus habentur, preces publicæ concipiuntur, ut veniatur ad templum: rivulus tantum unius vici transeundus erit: tum quisque causatur sibi aliquid negotii domi esse. Denique, multi videntur felicitatem in eo ponere, ut à Deo sese avertant. Nam opinantur se victoriam reportasse, si vel levissimum quodque subterfugium nacti sunt. Quando autem natura ita sumus proclives ad recedendum à Deo, imo ad divertendum ab eo quam longissime quum ille ad nos accedit, oremus ut nos ita confirmet, quo tamdiu possimus in suscepto itinere alacriter pergere, quoad perennes ac salutares fontes ibi reperiamus, ubi antea nihil præter meram siccitatem erat. Et quamvis illud nobis deesset, cisternas tamen perfodiamus, pluviam è cælo expectantes. Si Deo non placet ut tam cito ejus opem sentiamus, ne desistamus tamen ulterius progredi. Neque vero dubito, quin hæc res plerisque hominibus perobscura videatur. Sed unde ista obscuritas nisi ab experientiæ defectu? Nos quidem poterimus mille doceri annos, neque tamen ullum unquam verbum hujus doctrinæ comprehendemus, donec re ipsa ac vitæ experientia didicerimus, quid sit via aliqua sicca & siticulosa iter facere, quum ad Deum veniendum est. Verum ista quidem doctrina omnibus fidelibus perfamiliaris esse debet ut se comparent ac muniant contra omnes tentationes, quas Satan omni ratione moliri poterit, ad interrumpendum illud iter, quo hi ad Deum deducuntur. Et certe quicunque in hoc unum fideliter diligenterque incumbunt, ut Deum inquirant, etiamsi ex eo, in quo sunt loco, non commoveantur, multa & molesta incommoda offendunt, quæ facile eos possent reflectere, atque in contrariam partem revocare, nisi ad resistendum firmum ac paratum animum haberent. Sed res miseratione digna est, quod maxima eorum pars, quemadmodum jam dixi, succumbit iis difficultatibus, quæ ipsis in via objiciuntur. Ipsi quidem fatebuntur ita faciendum esse, atque ad iter ingrediendum bene parati accinctique esse videbuntur: sed ubi opus est, eos animus deficit: atque ii qui præclare sunt ingressi, ut plurimum in media via fatiscunt. Eo magis igitur hoc documentum recolendum est, ut puteos fodiamus, hoc est, ut quæramus adjumenta etiam nobis abdita atque obscura, ut ultra semper pergere ac procedere possimus. Enitamur, inquam, atque supra omnem humanam virtutem contendamus. Si res non succedunt ex sententia, ne tamen optimum cursum, in quo nos Deus posuit, cum patientia persequi desistamus. Certum est, ipsum si fide invocemus, posse solitudines aridas in fontes convertere. Sed interea pro officii nostri ratione convenit, ut nos quoque manum operi admoveamus. Itaque non vult Deus ut inertes simus, instar eorum quibus neque pes, neque manus officium faciunt. Imo vero Deus jubet, ut puteos potius fodiamus. Laboremus igitur tamdiu in hac fossione, donec institutum iter confecerimus. Ponamus ob oculos miseram conditionem militum, qui vitam singulis mensibus certo pretio vendunt. Si in castris, quam miseriam non patiuntur? Si obsidentur, gravius etiam premuntur. Si in itinere, nullis algoribus aut caloribus, ventis, aut imbribus ab instituta expeditione arcentur. In eam etiam necessitatem aliquando adducuntur, ut nisi terram fodiant ad aquam nanciscendam, ne guttam quidem ad bibendum habituri sint. Nulla est tanta inopia, labor, miseria, in qua toleranda, ad id quod eis propositum ac susceptum est, non perveniant. Confeceruntne rem? Sive evadant sive intereant, omnem operam suam ac laborem luserunt: propterea quod uni Satanæ servierunt. Filius Dei nos sibi milites delegit pro gratia sua infinita. Sci-

mus quam nobis mercedem paraverit. Quanto igitur nos animosiores esse debemus ad operam nostram ei præstandam, quam sint miseri illi ad suam perniciem persequendam? Neque vero solum illud hic agitur, ut quisque itineris miliaria numeret, totumque illud spatium dimetiatur, quod inter suam domum intercedit & ad eum locum, in quo & libere Deum adorare, & confessionem fidei suæ facere, & puram Euangelicæ doctrinæ prædicationem audire possit. Nobis adhuc restat longius iter faciendum, in quo quidem totius nostræ vitæ tempus consumendum est. Templumne Dei annum unum, aut eo amplius frequentavimus? Continuantes ac perseverantes quotidie novas solitudines reperiemus. Nam morbis aliquando affligemur, interdum paupertate. Accidet ut uxor & liberi moriantur, pristina etiam libertas & facultas colendi Dei nobis eripiatur. Jactabimur turbis & motibus. Quare illa animi constantia patientiaque requiritur à nobis, ut usque in finem manus paratas habeamus ad fodiendos puteos, atque etiam ungues ad terram scalpendam, si necessitas postulat. Si quis dicat, Quomodo ergo? nonne sumus nos in templo Dei? Respondeo, nos in eo esse, ut ad illud singulis diebus accedamus atque intremus. Nos quidem quotidie faciem Dei contemplamur, sed ejus pulcherrimo aspectu nondum expleti atque exsatiati sumus sicut erimus quum is nos ad se collegerit. Itaque oportet ut in genere omnes hoc ad usum vitæ suæ applicent, & ut Satan non desistit eos omnes impedire ac turbare, qui ad Deum se conferunt, sic unusquisque se confirmet omnemque operam det, ut quod hodie egit, in eo agendo in posterum perseveret. Nam si hostis non fatigatur, operam dans ut retrocedere nos cogat: eo minus animus despondendus est, ut semper progrediamur, sine fine atque intermissione novas vires colligentes. Sed ad eam rem opus esset animis nostris insculptum esse illud studium quod in Davide excelluit. Malo, inquit, habitare ad limen domus Dei, quam in tentoriis tabernaculisque iniquorum. Quibus verbis declarat se tantum beneficium habitandi in domo Dei libenter redempturum sub dejectione ac contemptione. Consideremus obsecro quæ fuerit ejus conditio. Fuit gener Regis, unus ex principibus totius Judææ, honore ac dignitate florentissimus: tamen libenter ab eo altissimo dignitatis gradu vult demitti, atque in infimum vulgi ordinem redigi, modo exiguum aliquem angulum in templo Dei habere possit. Si in omnium animis hoc desiderium obtineret, non adeo laborarent ut sese expedire possent: nec adeo prolixe & anxie disceptarent de permutatione facienda, ut relicta domo & patria ad templum Dei se conferrent. Sed perpauci reperiuntur qui diminutionem fortunarum suarum æquo animo ferre & velint & possint. Unusquisque maxime vellet se molliter lectica deportari, ut Deum adoraret eo in loco ubi id libere fieri potest. Præterea ut agri, possessiones omnes, negotiatio, existimatio, affinitates, atque cæteræ hujusmodi vitæ commoditates statim una sequerentur. Quum autem id agunt, quanti quæso Jesum Christum æstimant? Nam quicquid est quod volunt agere, eo spectat, ut animi gratia, quasi ad deambulandum ex arbitrio veniant; quæ ratio est misera, & homine Christiano plane indigna. Nam etsi nos quidem nihil sumus, tamen tanti nos pro sua infinita bonitate æstimavit, ut pro salute nostra sibi non pepercerit: is, inquam, in quo perfectio omnium bonorum continetur. Interea graviter acerbeque feremus amissionem bonorum caducorum, atque conditionem nostram ex eo deteriorem fieri, quod non tam commode quam antea habeamur? Hoc vero longissime abest ab eo quod divus Paulus suo exemplo nobis sequendum proponit: nimirum ut sordes & quasi stercus existimemus omne id quod nos impedit, quominus Jesum Christum possideamus, atque etiam id ut damnum ac detrimentum abjiciamus, scientes quidem id omne quod nos abducit à vera vita, non posse nisi ad mortem ducere. Hoc etiam judicium studiumque nostrum multum abest ab amplectenda, sequendaque exhortatione, qua Jesus Christus monet, ut omnia quæcunque habemus in hoc mundo pro regno cælorum vendamus & relinquamus, intelligentes id hujusmodi lapidem esse pretiosum, qui sua præstantia infinitis partibus superat ea omnia, quæ homines tantopere expetunt & habent in pretio. Si quis objiciat, unumquemque ad regnum cælorum posse pervenire sine ista derelictione domus suæ: respondeo non sine causa esse, quod Dominus noster Euangelii prædicationem hoc nomine insignit. Qui igitur doctrina Euangelii sunt destituti, neque curæ ipsis est quærere omnes rationes, quibus hoc tanto bono frui possint, ostendunt se cupidius atque immoderatius quam oportet bonis hujus mundi adhærere, neque adhuc paratos esse ad eam permutationem, quam cum regno cælorum facere debent. Si possent utrumque simul possidere, ego sane illis non inviderem. Sed suam quum non possint retinere possessionem, nec perpetuo in nido suo desidere, quin salutari ac peculiari filiorum Dei cibo se fraudent, nec in eo quidem statu, in quo nunc sunt, permanere, quin seipsos ab Ecclesia Dei rescindant: eorum officium est considerare necessitatem, quam Deus ipsis imponit. Facile quidem poterunt excusationes afferre quales quales volent: sed omnia hujusmodi integumenta & patrocinia nihil tum eis proderunt, quum supremus Judex horribili voce sua super omnes eos intonabit, qui vitam terrestrem, quæ communis nobis est cum bestiis, magis adamarint, quam æternam hæreditatem, quam filiis suis dedicavit. Est valde absurdum, multos putare se os nobis occludere, nisi rationem certumque statum assignemus, in quo servientes Deo vivere possint. Conditio mea, inquient, est hujusmodi in patria; si eam relinquam, quid de me fiet? quænam mei nutriendi ac sustentandi spes erit? quasi Deus, eos qui annunciant Euangelium, œconomos constituisset, qui singulis statum vitæ dividerent, ac pro uniuscujusque dignitate certam pensionem atque mercedem tribuerent. Si consilio aut ope adjuvare possumus, in eo quidem genere ac facultate ita sumus obligati, ut nemini officium studiumque nostrum denegare ullo modo debeamus, etiamsi nullus id à nobis requireret. Quod si non est in nobis situm, idcircone etiam ea libertas eripietur, quo unumquemque quod mandatum est à Deo, doceamus? Quanquam si probe hanc Davidis doctrinam didicissent, fidelique memoria custodissent, ut parvum ad limen templi Dei aliquem angulum magis adamarent, quam ullum altissimum dignitatis locum, in quo inter infideles homines collocati esse possent, non tanta uterentur difficultate in consilio capiendo. Sed hoc ipsos male habet, quod integrum vitæ suæ statum tueri volunt, nec possunt ferre, ut honoribus atque opibus quidquam detrahatur, neque ut priventur commoditatibus, deliciis ac voluptatibus, hoc est, non possunt cervicem ferendo Jesu Christi jugo supponere. Litigent de eo & contendant quantum volent, oportebit tamen ut causa cadant. Quod ad eos attinet, qui patriam suam reliquerunt ut venirent ad eum locum ubi libere Deum colere possunt, & ubi veritas Euangelii fideliter ipsis prædicatur, maximopere necesse est ut hanc sententiam quam sæpissime

Philip. 3. vers. 7.

sime in memoriam revocent, seque in ea meditanda atque probanda ita exerceant, ut diuturno ejus usu & longa consuetudine animi ipsorum obdurescant. Multa enim possunt evenire, ac revera eveniunt, quæ possent eorum animum frangere, qui eximio & singulari religionis amore ardoreque exarserunt. Qui se ad Ecclesiam Dei aggregant, non ita semper accipiuntur & tractantur, sicut ipsorum dignitas postulat. Ordo sæpe ita est perturbatus ut qui sunt maxime digni qui promoveantur, dejiciantur. Hæc quidem tentatio posset etiam eos ab ipsorum salute revocare, nisi in sinu Ecclesiæ ita acquiescerent, ut novissimi ac contemptissimi omnium in domo Dei malint esse, quam ab ea exclusi in maximis honoribus versari. Ita homines vere fideles, quibus non omnia commoda adsunt, quæ pro ratione vitæ pristinæ possunt expetere, sed contra, ea sentiunt incommoda atque molestias, quibus multis & variis in ea patriæ derelictione afficiuntur, discant se in afflictione his paucis verbis sustentare ac confirmare, Attamen in domo Dei sumus. Nunc homines huic mundo dediti nos, quantum volent, irrideant, atque ut homines contemptos abjectosque contumeliosissime superbia sua probris afficiant, tamen nobis quidem satis est quod Deus hoc honore nos dignatur, in suo palatio & sanctuario habitandi. Videmus quantum laboris molestiæque suscipiant homines ambitiosi, stulte gloriam hujus mundi ambientes, ut in familia principis alicujus admittantur. Arbitrantur se plane beatos, si vel ad culinam aut ad aulam aliquam aditum habeant. Quum autem, opinione hominum, fuerimus omnium abjectissimi, tamen modo ex Ecclesia Dei simus, introducimur ab eo ad summa admirandaque sapientiæ ipsius arcana ea familiaritate, qua pater cum liberis communicare solet. Sumus difficiliores quam par est, nisi hæc compensatio animis nostris satisfaciat. Fideles quidem poterunt graviter tentari, atque in aliquam animi indignationem impelli quum ipsorum res in statum recident deteriorem, impii vero in omni felicitate efflorescent. Sed tamen si contra considerent se à Deo electos esse, ut ex domo ejus essent, in eaque ut filios retineri, hæc consolatio parum valet, nisi omnia molesta desideria & incommoda, quibus affici possunt, leniat ac mitiget, aut etiam omnem animi ægritudinem plane abstergat. Et certe qui murmurant aut indignantur, se non tractari à Deo quemadmodum desiderant, aut quos etiam pœnitet vitæ jam bene in pietate institutæ, satis ostendunt se consilium Domini nostri nullo modo sequutos esse, nimirum, ut tum, quum aliqua ædificatio est suscepta, diligenter ratio ineatur omnium sumptuum ac impensarum, quæ ad ædificium perficiendum requiruntur: ne postea plus impendisse quam oportuit ipsos pœniteat, atque ita opus inchoatum imperfectumque existat. Ac, quod gravius est, maxima pars eorum qui ita in media vita fatigantur, præter rationem faciunt. Qua in re nimiam impudentiam produnt. Nam eos quidem, qui nec domos, nec agros habebant ullos, & quorum nihil plane intererat, in patriane an in extremis finibus orbis habitarent, nihil omnino pudet Deo exprobrare, quod hoc & illud reliquerunt. Sed faciamus adhuc eos ex fortunis suis aliquid pro Euangelio amisisse: ridiculum tamen est, solidum unum pluris quam nummum aureum, & coronatum æstimare. Interea nihil aliud auditur, quam hujusmodi querelæ ac murmurationes. Utinam homines istiusmodi procul à nobis remoti, suis voluptatibus commode fruerentur. Verum nec pauperes nec divites ullam justam habent causam à pio sanctoque proposito discedendi, propter afflictiones quas vocatio Dei ejusque obedientia illis affert. Quoniam autem hoc nobis maxime est difficile, idcirco remedium in Psalmo octogesimo quarto commonstratur, in quo David posteaquam dixit beatum esse hominem, qui in Deo sperat, adjungit, Et in cujus corde semitæ ejus sunt. Quasi diceret, qui habet animum addictum ad eam vitæ rationem instituendam quam Deus mandavit. Duæ igitur sunt hic res, quarum una non est separanda ab altera, ut in Deo spem nostram collocemus, atque recta via ambulemus. Quamobrem sicut infirmitas nostra nos impedit quominus progrediamur, quin etiam ita molles ac ignavos reddit ut à sanctissima ipsius Dei vocatione aversi nos alio convertamus facile: confirmemus nos in fide, atque spe, Deum nostrum optimum ac benignissimum orantes quo oculos nostros ad se ita convertat, ut nihil nos perturbet, faciem ipsius intuentes, confidentesque iis ejusdem promissionibus, quibus se nobiscum & in vita & in morte, perpetuo futurum asseveravit.

CONFUTATIO

CUJUSDAM

HOLLANDI,

Qui speciose obtendens, Christianos à se prorsus spirituales redditum iri, concedit ut corpora polluant quibusvis idololatriis:

Scripta ad fratres Belgas.

Librum perlegi, fratres charissimi, quem ex vestro idiomate transferendum curastis, quo refutare illum possem, si visum fuisset. Id autem ut præstem, vos etiam atque etiam à me contenditis. Verum comperio hunc Dei irrisorem, qui est libri auctor, ineptum adeo atque imperitum esse, ut universa ipsius garrulitate nemo in errorem possit abduci. Illud quidem vetum est, multorum hominum aures demulcere hanc cantilenam, Nihil opus esse sollicite angi de Christianismo profitendo, & puro sese atque incontaminato conservando ab omni idololatria, sed quidvis licere. Complures sunt; qui obdormiant in suis blanditiis, sibi lubenter persuadentes, posse se ad vitæ conservationem, & ad se ex omnibus persequutionibus eripiendum, officium deserere, fucataque uti simulatione. Si quis applaudit, id ipsis gratissimum contingit: & simulabunt apud se hujusmodi hominem Prophetæ loco esse, quanquam à sua ipsorum conscientia arguantur. Porro qui hactenus idololatriam permiserunt, aliquem tamen tenuerunt modum, speciosas obtendentes rationes, quibus simplicium oculos perstringerent: at impudens iste, cujus librum ad me misistis, adeo effudit sese, ut prima fronte visus mihi fuerit labor supervacuus, ita manifestas absurditates confutare. Et profecto nullus est ebrius, qui non loquatur magis sobrie: quomodo etiam spiritus vertiginis, quo minatur Deus Deut. 28. vers. 28.
se hostes suos & verbi sui contemptores potaturum, Jesa. 19. vers. 14.
brutam ebriosorum omnium amentiam superat.

Quo vero est audacior, eo magis ipsius detegitur impudentia, ut ipsis quoque infantibus ridendus præbeatur. Arbitror opinatum fuisse, se causa superiorem futurum, si arrogantia supra nubes quodammodo vagaretur. Præfationem legens, existimabam dicturum esse aliquid, quod examinatione saltem dignum foret. Hortatur enim auditores, ut subjiciant se rationi ac veritati, docilitate ac modestia, quæ est bene discendi regula, qua bonum à malo discernas. Verum simulatque paulo es progressus legendo, tanta turgere arrogantia, tanta elatus confidentia atque audacia, tantaque imbutus temeritate apparet, ut ipsum maxime dedeceat, eas laudare virtutes, quarum ne hilum quidem habet. Quomodo enim modestiam doceat, qui totus superbia turget? quomodo qui omnes nihili facit, postulare sustineat, ut placide id audiatur, quod à se proponitur? quomodo qui absque ulla ratione universa cerebri sui figmenta evomit, legem ferat, ut sobrio pacatoque simus animo? certe ad auctoritatem sibi conciliandam, magis temperatus esse debuit. Non inquiro, quisnam sit. etenim quomodo minatur Deus, se hujusmodi homines deleturum ex libro vitæ, ita decet eorum memoriam in terris quoque sepeliri sempiterna oblivione. Apud vos quidem, quibus notus est, notari eum oportet, quo instar lethalis contagii refugiatur. Et vobis esto eo magis abominandus, quod tentat famam acquirere, auctoritatemque sibi conciliare ex improbitate. Veruntamen omnino volui petitioni vestræ tandem obsequi, ut si quos idiotas forte obstupefecit sua jactantia: nemo posthac ab eo decipiatur, ubi patefacta fuerit ejus impietas, adeo ut palpari quodammodo possit. Ipsemet libri sui argumentum proponit in hæc verba: *Non esse vitam à quoquam in periculum vocandam propter usum aut abusum ceremoniarum, qualis qualis ille sit, nisi prius sepulchrum ipsius purgatum ac mundatum fuerit ab omnibus mortuorum ossibus.* Primo ingressu ambigue ita loquitur, quod pudore impediatur libere proloqui quid habeat propositum. Sed paulo post ulterius progreditur: *Non oportere, ut merts sese tradant mortus, propter mortuas ceremonias*: simulque exponit, *eos omnes à se mortuos duci, qui charitatis sunt expertes.* Verum hæc altera quoque explicatio tricis adeo est involuta, ut hæsurus fueris perpetuo, nisi statim insequentia addidisset, nimirum, *Dominum nostrum Jesum Christum, mundo manifestatum, quando erexit regnum suum spirituale, unum hoc dedisse discipulis suis mandatum, ut Deum & proximos amarent: atque hac ratione omnes ceremonias abolevisse.* Et hactenus non existimes prima fronte, comprehendi his verbis horrendas, quas ex iis eruit, blasphemias. Primum quod Euangelii finem, substantiam, ac ceu medullam asserit esse charitatem, ostendit satis ne prima quidem doctrinæ Domini nostri Jesu Christi rudimenta se unquam intellexisse. Etenim Dominus duobus hisce capitibus Legem ac Prophetas contineri docens, neque fidem excludit, neque preces, neque reliqua illa universa in Scripturis instituta, ad nostram in Deum fiduciam exercendam atque augendam: sed monet, quænam sit bene vivendi regula. Hic jam crassus nimis est error, fidem atque ipsius appendices à præceptis, quæ bene vivendi normam tradunt, minime distinguere. Nam consequitur inde, hominum salutem ab eo aboleri, atque ad desperationem illos adigi. Id ità esse fit ex eo manifestum, quod quum docemur, quam necessaria nobis sit Domini Jesu Christi gratia, ratio additur, omnes in Lege Dei servanda deficere, ac proinde necessum esse, ut aliò confugiant. Duæ sunt itaque principes Euangelicæ doctrinæ partes, quarum unam phreneticus iste prætermittit. Etenim præcepta, quæ nobis à Deo proponuntur in Euangelio, primo perfectam bene vivendi normam demonstrant: sed quoniam ad condemnationem nostram illud faceret solummodo, remedium istiusmodi postea adhibent, nempe, confugiendum esse ad Dei misericordiam, quo per illius mediationem, quem nobis advocatum dedit, ipsi reconciliemur, amplectendum esse vera fide Christum Jesum, qui sit tota nostra justitia, rogandum esse ipsius Domini Jesu Patrem, ut peccata nostra delens innovet nos Spiritu suo, corde ac ore glorificandum esse Deum, atque hæc omnia Sacramentorum usu profitenda & testata facienda. Quapropter turbator iste miscet ac confundit omnia, quando concludit, *à Domino Jesu Christo unum illud mandatum datum nobis fuisse, ut Deum & proximos amemus, quum veteres ceremonias abrogavit.* Prudenter enim distinguendæ sunt umbræ ac figuræ, quæ usui fuerunt Judæis ante Jesu Christi adventum, ab iis quæ semper duratura nobis restarunt. Uno illo utar exemplo, quo se tuetur, tanquam clypeo. Pronunciavit Dominus noster Jesus Christus tempus advenisse, quum Deus neque Hierosolymis, neque in monte Samariæ, sed ubique in spiritu & veritate adorandus esset. Verum si quis istud dogma inde eruat, Nullam prorsus ceremoniam usurpandam esse in invocatione; longe absurdissime colligat. Contra enim Paulus, qui sententiæ Christi satis idoneus est interpres, jubet ubique manus puras attolli. Ecce ergo ceremoniam, quæ nobis manet, neque tamen est ex antiquatis Legis figuris. Alteram quoque suo exemplo probat, nimirum ut invocantes genua flectamus: atque item tertiam laudat, ut publice orantes nudato simus capite. Æquum enim est ut fideles signis externis demonstrent, quam exhibeant Deo reverentiam. Nihilominus non facit se propterea Judæorum socium. Quinimo inter fidei nostræ necessaria adjumenta preces quoque publicas recenset Scriptura, quæ postulant, ut cogamur in locum aliquem. Quare si quis utiles omnes ceremonias velit abrogare, prætexens templum Hierosolymitanum abolitum esse, brutam confusionem invehat. At quemadmodum demonstravi, ceremoniæ, quæ absentem Christum, ante ipsius adventum præfiguraverunt, longe ab iis dissident, quæ ad sublevandam nostram infirmitatem fuerunt nobis relictæ. Illæ obscuræ quædam umbræ fuerunt, his optime convenit cum Euangelii luce. Illæ ad tempus manserunt, hæ sunt perpetuæ. Confutata est hac ratione objectio, qua utitur turbator iste, quod ad Sabbathi observationem attinet. Scimus quid ea de re pronunciarit Paulus, Sabbathum fuisse umbram, qua opus non habeamus jam, quum ipso corpore in Christo Jesu potiamur. Autumat turbator iste, se causa superiorem esse, quum causatur, *Eum qui dixit, Non facies tibi sculptile, ut adores illud, dixisse itidem, Sanctificabis diem Sabbathi.* Unde colligit, *Uno præcepto antiquato, alterum quoque abrogatum esse.* Si ita habet, quid fiet illi dicto Joannis, Cavete vobis ab idolis? Horum errorum fons inde oritur, quod substantiam ac ceu medullam horum præceptorum ad Dei amorem restringit, oblivione sepeliens, aut posthabens debitum illi adorationis, precum & confessionis fidei cultum, atque omnia quæcunque ad eum glorificandum, tanquam Deum nostrum, spectant. Servitus observandi Sabbathum sublata est: concedo. At colligere hinc, Licitum esse idolis uti, & coram iis genu flectere, ignorantia est refutatione indigna. nam ea ratione de reliquis præceptis idem concludatur. Qui Christianismum professi sunt, semper intellexerunt, obligationem, qua tenebantur Judæi observare diem Sabbathi, fuisse temporaneam. Sed idololatriæ longe alia est ratio. Do equidem, ceu corticem spiritualis substantiæ, cujus adhuc viget usus, nosipsos abnegandi, & omnibus cogitationibus atque affectionibus nostris spoliandi, operibusque nostris univer-

Psal. 69. vers. 29. Apoc. 3. vers. 5. — *Joan. 4. vers. 21.* — *1 Tim. 2. vers. 8.* — *Actor. 20. vers. 36.* — *1 Cor. 11. vers. 4.* — *Coloss. 2. vers. 16.* — *Exod. 20. vers. 4. 8.* — *1 Joan. 5. vers. 21.*

universis valedicendi, quo regat nos Deus, deinde in Dei cultu nos exercendi, ex ejus verbo discendi, qua in re sita sit nostra salus, atque in unum conveniendi, ad testatam faciendam nostram fidem: quæ omnia differunt à Judaicis umbris: fuisse Judæorum illud adeo servile jugum quod uno hebdomados die ab omni opere abstinere tenebantur, ita ut lignari aut onus aliquod portare capitale esset. Hæc sunt turbatoris istius verba: *Si damnantur, qui coram idolis flectunt genu, Christus fuit dignus, qui lapidibus obrueretur, quoniam violavit Sabbathum: nam ejus criminis erat reus.* Præter omnem disputationem horrebunt istum blasphemum, quicunque vel guttam rationis naturalis habent. Veruntamen si res ita ha-
Matth. 4. vers. 8. bet, licuisset Domino Jesu Christo genua coram diabolo flectere, quum ad eam rem fuit invitatus. Cæterum profanus iste nebulo, quemadmodum nunquam gustavit quid esset religio, ita non animadvertit à Domino Jesu nunquam violatum fuisse Sabba-
Mat. 12. vers. 9 thum, quando ægrotos sanavit, præcipiens claudo ut ingrederetur, & paralytico ut grabatum tolleret.
Joan. 5. vers. 8. Redeundum enim est semper ad illud principium, ad quod ipsamet ablegabat Scribas, qui eum falso accusabant, Opera illa non fuisse humana, sed di-
Joan. 5. vers. 17. vina. Eam ob causam inquit, Pater meus operatur usque adhuc, & ego operor: atque ipsis demonstrat, quum minime dubitent Sabbatho infantem circumcidere, nullum itidem esse ab eo offendiculum, qui sit administer virtutis ac bonitatis Dei, ut eam exerat ad hominum salutem. Quando excu-
Mat. 12. vers. 3. sat discipulos, illud ipsis propter necessitatem concedi exemplo Davidis asseverat. Ac profecto nondum tempus advenerat, Sabbathum simpliciter solvendi, donec templi velum scissum esset. Hæc nimis crassa est ignorantia in eo, qui novum agat doctorem, & peculiare sibi habeat delirium, cujus ne fando quidem unquam est auditum. Verum improbus iste longius etiam aberrat, his utens verbis: *Quando Christus Jesus Legem perfecte adimplevit, quum eam abolere videretur, quoad externam observationem, iniquum est dilectionis & spiritus filios carnalibus ac terrestribus vincire nexibus, qui cum Jesu Christo resurrexerunt, atque amplius terrestria sed superna quærunt, & in externis operibus Judæorum more illos damnare, qui alieno judicio non sunt obnoxii, propter partam ipsis libertatem: quod istud sit aliud nihil, quam carnale jugum eorum cervici imponere.* Illud porro est hoc loco observandum, totos libri margines ingenti citationum multitudine farciri, perinde ac si per os Apostolorum tantummodo loqueretur. Jesum Christum Dominum nostrum divinam dilectionem, ac Legis observationem nominat, modo loquendi exotico, & Scripturis inusitato. Ad somnium suum probandum
Rom. 13. vers. 10. citat illum locum Epistolæ ad Rom. Ab eo qui diligit proximum, Legem impleri. Tertium quoque adfert ad Coloss. caput, ut ostendat fideles nullis esse obstringendos ceremoniis. Verum ibi Paulus, demonstrans, quæ sit filiorum Dei sanctitas, in Legalibus umbris minime posita, docet ad quam rem potissimum animum debeant appellere. Id vero non obstat, quominus sit ab ipsis & corpore & animo colendus Deus. Utitur etiam alio loco ex priore
1 Cor. 2. vers. 15. ad Corinthios, ubi fidelis dicitur omnia dijudicare, ipse vero à nemine dijudicari. At eo loco de ceremoniis nullo agitur modo. Paulus exprobrat tantummodo Corinthiis, propter ambitionem, rixas, sectas, aliasque carnales affectiones, ipsos esse ineptos ad capienda spiritualia Dei mysteria. Adfert
Gal. 5: 1. illud, Legem seu jugum non esse imponendum illorum cervici, qui aguntur Spiritu Dei. Omnino sane. Sed videndum est, num permittat idcirco Deus filiis suis, ut licenter vagentur, ceu laxatis habenis. Discriminandum quoque est Christi jugum ab eo, quod homines pro sua libidine velint imponere. Concedo, unum Deum esse spiritualem animorum nostrorum legislatorem: sed nequaquam efficitur propterea, non esse illi cultum externum exhibendum, qui testatur, nos esse ipsius populum. Illud quoque citat, Quis est? qui intentabit crimina ad- *Rom. 8. vers. 33.*
versus electos Dei? Deus is est, qui justificat. Paulus autem eo loci non agit de ceremoniis, neque itidem de humanis legibus: sed ostendit solum, quando nos in gratiam recipit Deus, posse nos de salute nostra securos esse, ac proinde insultare iis omnibus, quæ nobis adversantur. Atque hinc liquet ab isto turbatore misceri confundique omnia: & Dei verbum instar pilæ ludicre tractari. Præ se fert quidem, *se libertatem rerum omnium concedendo minime illud dare, ut aliena bona, aut uxores alienæ rapiantur: sed illud unum sibi propositum esse, ut Christianos in libertatem vindicet, quod ad ceremonias externumque Dei cultum attinet.* Verum ista excusatione nemini sano judicio prædito satisfiat: quando tota ipsius disputatio eo spectat, ut demonstret nobis licere, quæcunque externam habent speciem, quod regnum Christi sit spirituale. Attamen, ut illud quoque ipsi demus, neque Libertinum esse illum, neque Anabaptistam, iis insistamus, quæ adfert ad sui defensionem. Contendit *Christianos immunes esse ab omnibus ceremoniis.* Si de Legalibus ageret ceremoniis, quæ figuræ tantum fuerunt, nobis cum illo conveniret. sed in genere complectitur absque ulla exceptione quidquid ad fidei nostræ demonstrationem facit. Videamus autem quomodo consentiant quæ ab ipso dicuntur, cum iis, quæ hac de re pronunciavit Spiritus sanctus. Inter cæteros locus est insignis apud Paulum, ubi hoc delirium damnat *Coloss. 2.*
apertissime. Etenim de Legalium ceremoniarum *vers. 11.*
abrogatione tractans, nos spiritualiter esse circumcisos asserit, non hominis manu: simulque addit, nos per Baptismum cum Christo consepultos esse. Si unum illud diceretur, visibilem Circumcisionem abolitam esse, aliqua foret dubitatio atque obscuritas. At ubi demonstravit veterem umbram esse antiquatam, Sacramentum recens institutum in ejus locum substituit, & Baptismum Circumcisioni testatur successisse. unde manifestum fit errorem esse nimis brutum, ea quæ Judæorum genti ad tempus usui fuerunt, ab iis non discriminare, quæ Dominus Jesus ad Ecclesiæ suæ usum, usque ad seculi finem duratura instituit. Eadem est ratio agni paschalis, & Cœnæ Domini. Abrogatum fuit post Jesu Christi adventum visibile illud sacrificium, quod erat in usu. Sequiturne propterea nullam Christianis hac in parte observandam esse ceremoniam? Nobis vero compertum est, Cœnæ observationem inviolabilem esse debere, juxta Magi-
stri præceptum, Facite hoc ad mei recordatio- *1 Cor. 11.*
nem. Papæis sacrilegium exprobramus, quod usum *vers. 24.*
calicis in Cœna plebi ademerunt: quoniam id fa-
ctum fuit contra Filii Dei auctoritatem, diserte *Mat 26.*
mandantis, ut omnes ex eo biberent. Iste canis *vers. 27.*
oblatrat, *Nos de umbra asini, & de inani atque infantili œnia certare.* Nemo unquam ferat tantam blasphemiam, qui præditus sit vel gutta timoris Dei. Ad alteram blasphemiam accedamus. *Cultum Dei nihil amplius esse* contendit, *atque ejus neque legem neque normam habendam.* Quid ergo fiet
Pauli pronunciato, Glorificate Deum in corpore *1 Cor. 6.*
vestro, & in spiritu vestro, quæ sunt Dei? Rursus, *vers. 20.*
Promissiones hasce quum habeamus, purgemus nos- *2 Cor. 7.*
ipsos ab omni inquinamento carnis ac spiritus. *vers. 1.*
Agit iis locis diserte de cultu Dei externo, & demonstrat obstrictos nos esse ad ejus observationem. Quid opus est longiore disputatione, in re adeo ma-
nifesta? Imo ipse etiam Dominus noster Jesus Chri- *Matth. 4.*
stus, quando Satanæ tentationem repellit, illud Do- *vers. 10.*
mini mandatum adfert, Dominum Deum tuum adorabis, & ei soli servies. Nonne denuo hinc stabilitur

cultus Dei externus? Cæterum iste turbator, subversis hunc in modum fidei nostræ principiis, extra oleas vagatur, autumans se causam posse obtinere, si averterit idiotas ab argumento, quod tractare instituit. *Si requiritis* (inquiens) *adeo severe ceremoniarum observationem: est igitur vobis prorsus imitanda Domini Jesu Christi vita: quia sese uti speculum atque exemplar nobis proponit.* Ex his colligit, *Incedendum nobis fore nudato capite, nudis pedibus, absque gladio, absque pecunia: docendum in montibus, in deserto, ad littus maris, miracula facienda, ut demum crucifigamur.* Quasi vero ipsi etiam pueruli non intelligant, à Domino nostro Jesu Christo alia edita fuisse opera ad nostrum exemplum, alia vero personæ ipsius fuisse propria, quo se Dei esse Filium demonstraret, præterea similitudinem, qua nos ad ipsius, tanquam ad capitis nostri, imaginem conformari oportet, non esse in eo positam, ut vinum in Judæa natum bibamus, aut ejus regionis pane vescamur, aut juxta illorum temporum rationem amiciamur, aut infutili tunica induamur: sed in spectantibus communem obedientiam, quam debent pii omnes Deo. Jubemur Christum Jesum imitari. Concedo. Quanam in re? Non rerum levicularum frivolam & vanam imitationem superstitiose sectantes, sed ipsius imagini conformes facti, afflictionibus, patientia, modestia, pietate, charitate, omnique sanctitate. Hæc est cùm Christi, tum Apostolorum ipsius doctrina, quæ satis est ad turbatoris istius, imperite nimis ineptientis, scurrilitatem reprimendam. Christi miracula si velimus sequi, quale illud fuit, dies ac noctes quadraginta jejunum permanere, stultam prodamus arrogantiam ac temeritatem: quoniam id ipsi fuit privilegio concessum. Imo præpostera quoque foret confidentia, imitari miracula ab Apostolis edita, quæ fuerunt temporanea, ad anctoritatem Euangelicæ doctrinæ conciliandam. Sed iis rebus insistendum est, in quibus Dominus Jesus, ipsiusque Apostoli viam præmonstrarunt, pure Deo serviendi, ac patefaciendi nos esse illius populum, utpote qui ab omni idololatria & superstitione simus alieni. Quapropter quum agitur de Deo adorando, corpore ac spiritu ipsius cultui consecrato, capitis nostri exemplum dignum omnino est imitatione: si quidem pro ipsius membris haberi ac censeri volumus. Nam Christus Jesus non solum præstitit filiorum Dei officium, cultum externum, qui Dei est proprius, ipsi exhibendo, & sanctum ipsius nomen confitendo: sed etiam præcepit, ut se hac in parte imitemur, eodem modo

Dan. 3. vers. 13. & 6: 10.

agentes. Hoc demonstrat satis, debere Danielis & sociorum ipsius exempla ad nostram institutionem facere hoc tempore: quoniam ab ipsis editam confessionem non minus à nobis nunc postulat Deus, quam ab omnibus fidelibus tum temporis. Quod si effutiret aliquis, sicuti facit iste derisor, *Eorum imitationem fore minutiarum ac nugarum quarundam sectationem*, exemplo esset quam maxime detestando: quoniam in vitæ discrimen sese conjecerunt, ut demonstrarent solum viventem Deum à se adorari. Illud quidem certum est, Hierosolyma conversum ado-

Dan. 6. vers. 11.

rare, quemadmodum factitavit Daniel, ex Legalibus figuris fuisse. Verum, quod Deum precabatur, & sibi asylum in eo solo constitutum testabatur, spectabat ad generalem normam, inviolabiliter usque ad finem seculi servandam. Missa facio scommata, quibus iste canis famæ nostræ oblatrans, conatus est eam apud simpliciores labe aspergere. Obgannit, *malle nos confessionem edere quam martyres esse.* Quasi vero sæpe non eripuisset nos Deus ex mortis periculo: imo quasi etiam hodie non immineret gladius jugulis nostris. Verum, quando mactare nos ipse nequit, furit præ immanitate: & Deo stomachatur, quod nos servat. At lubenter ex ipso quærerem, qui fiat, quod charitate, cujus tam multam facit mentionem, magis non utatur. *Nullus*, inquit, *est alius Christianismus, quam sola charitas.* Totum charitate imbutum dicas. Atqui testatur Pau-

1 Cor. 13. vers. 4.

lus, charitatem non esse suspicacem, neque superbam, neque maledicam. Quomodo ergo hominibus sibi ignotis audet detrahere, atque adeo præter omnem veritatem? Conjungit me cum fanatico quodam Mennone: cum quo nihil est mihi commune; non magis quam aquæ cum igne. Quin imo hæreseos Serveti me conscium esse clamat. En quam pulchre demonstrat bellam illam suam charitatem, quam prædicat. Quare fuerit inexcusabilis, quicunque fidem adhibuerit istiusmodi derisori: quando ipsius impudentia prorsus est manifesta. Imo sustinet quoque, inter Ebionis antiqui hæretici sectarios me recensere: quum tamen omnes Patres & doctores Ecclesiasticos, qui opera scelesti illius hominis oppugnarunt, damnet. Verum oportet antiquum proverbium comprobari, Nullam esse tantam audaciam, quanta est hominum imperitorum. Ne unam quidem antiquorum doctorum paginam perlegit unquam, nihilominus supposita quadam calumnia libenter persuadeat se magnum esse fidei catholicæ fautorem. At satis demonstravimus hactenus, nullo modo nobis convenire cum iis, qui voluerunt Judaizare. Addit ad hæc, *me pro Ecclesiæ primate haberi velle.* Quid eum impellit ad obloquendum hoc modo, nisi invidia, qua disrumpitur, quod ex Dei beneplacito valeam auctoritate? Hæc est vera zeli ejus præposteri origo. Pergit deinceps, *Me Scribarum ac Pharisæorum more* (inquiens) *difficilia portatu onera ligare, atque in humeros hominum imponere, quæ nolim vel digito movere.* Verum probet ante omnia, me immunitatem à lege, quam aliis statuo, usurpare. Qua in re omnes verecundiæ fines mentiendo comperietur transiliisse. Postea judicandum est, num sit onus portatu difficile, quod obtestor, unum Deum esse adorandum. Missas facio, quemadmodum memini antea, umbras Legis. Quare falso exprobrat, *me desertis novi Testamenti exemplis, Judaicas fabulas inquirere.* Etenim de solo Dei externo cultu verba facio, qualem constituit Christus Jesus & verbo & opere. Verum suo (ut aiunt) ipsemet se conficit gladio, in absurdam nimis contradictionem impingens: quando causatur, *primitivam Ecclesiam mihi esse imitandam, ac prædia vendenda, ut pauperibus distribuantur, si absque externis ceremoniis nemo Christianus esse potest.* Responsio est facilis. Huc se conferat, atque ipsum procuratorem instituam, quo vendat quæcunque in mundo possideo, ac in eleemosynas eroget. At ipse contra ostendit, quo agatur spiritu, quum dicteria, quæ usurpavit olim Julianus Apostata ad Euangelium probro exponendum evomat. Excipit, *rerum communitatem externam fuisse præcepti charitatis observationem.* Primum prodit se paulo familiarius uti Anabaptistis, à quibus tamen se distinctum voluit. At rem probe non expendit. Si bona sua vendidissent universi, locupletes mendicare coacti fuissent, atque ita nemo possedisset ædes ad habitandum, neque ad egenos excipiendos. Cæterum, ut paucis absolvam, possunt uno verbo calumniæ ipsius confutari, Nimirum omnia exempla ad nostram institutionem facere debere, quo magis cum generali norma, & cum præcepto generali perpetuo duraturo conveniunt. Exempli gratia, quum dicimus non licere, ut ad persequutiones declinandas cultui divino deroges, simulando idololatriam tibi probari, mandato illo

Rom. 10. vers. 10.

istud continetur, Corde credendum esse ad justitiam, & ore confessionem faciendam ad salutem. Quare simus inexcusabiles, nisi imitemur exemplum, quo nobis præiverunt Martyrum myriades, sese neci exponere anteponentium, quam genu coram idolis flectere. Hoc longe distat à bonorum omnium venditione. Notum est quid ea de re doceat nos Scri-

Prov. 5. vers. 15.

ptura: id nimirum, quod à Salomone duobus verbis com-

comprehenditur, Ut bibat unusquisque aquam de cisterna sua, & rebus suis absque injuria fruatur, postea proximorum indigentiam sublevet. Apertius
2 Cor. 9. vers. 5. etiam pronunciat Paulus, Nullam necessitatem imponendam esse, sed oportere ut singuli sint ultro liberales, atque alienam indigentiam ita sublevent, ut qui bona possidet, iis rite fruatur, sese minime exhauriens. Ridet impudens iste, *Deum à nobis fidelium animis spoliari, quum eos cohortamur ad optandam potius mortem, quam ut idola colant.* Hinc manifestum fit, primo haberi ludibrio ab eo sanctos omnes Martyres, qui sanguine suo Euangelium unquam obsignaverunt: perinde acsi stulte & præter rationem sese in vitæ discrimen conjecissent. Deinde fabulæ instar duci, quod Scriptura pronunciat, Glorificandum esse à nobis Deum æque morientibus atque vitam degentibus. Causatur *à Deo ceremonias suæpsius causa minime institutas fuisse, quod iis indigeat, aut aliquo modo juvetur: sed propter homines.* Id ego facile concesserim. Verum quando addit *hac ratione Deum gratificari eorum libidini voluisse, qui deos petebant, ut se præcederent*: fœde nimis blasphemat: siquidem istud vitium emendare in primis voluit Deus. Scribit, *Deo longe gratiorem futurum cultum, qui ab hominibus sibi exhibetur, omni prorsus carentem ceremonia, modo id fieri posset.* Ad hanc sententiam confirmandam demonstrandum illi foret, corpora nostra à Deo minime fuisse ad sui gloriam creata. Similitudo, qua utitur, est prorsus absurda: *Nimirum parentem simulare, nati crepundiis se oblectari, quo animum ad ea appellat, ne forte ignem aut gladium cum detrimento, tractet.* Si de Judaicis figuris verba faceret, ex parte fortassis tolerari posset ipsius oratio. Verum quando agit de cultu, quem Deus severe præcepit, infantile crepundium id nequaquam est. Jesus Christus Dominus noster, quum genibus coram Deo Patre suo flexis fundebat preces, non tractabat puellorum instar crepundia: sed præcipuum illud exhibebat, quo testata est facienda reverentia, qua Deum prosequimur. Liquet hinc denuo, Filio Dei oblatrare hunc canem, dum morsu me lædere opinatur. Admoniti sunto interea simpliciores, ne seduci se patiantur, propterea quod insimulat *me filios Dei ad Legis servitutem revocare.* Scripta mea universa contra satis clamant, atque adeo res ipsa loquitur satis; quia de puro sincero que Dei cultu tantummodo agitur, quando profitemur nos nullum alium quam unum Deum adorare velle, quantumvis suis calumniis omnia corrumpens, sibi non potest temperare, quin
Eze. 20. vers. 25. Scripturis abutatur. Per Ezechielem pronunciat Deus se populo malas dedisse leges, quod bonas sprevisset. Iste nebulo ad Legem ceremonialem id transfert, quum tamen loquatur Deus de Chaldæorum tyrannide, cui subjecerat Judæos, propter ingratum ipsorum animum. Eas nunc, & venerando huic Theologo credas. Institutam persequens orationem, addit, *Intellecturum esse, qui rem probe expenderit, eos qui ceremoniis nimium sunt addicti, non modo non proficere, imo potius sibiipsis obstacula objicere, quominus ad veritatem perveniant.* Do equidem nimias ceremonias ad aliud non conferre, quam ad impedimentum. At videamus, quam apte utatur hoc dicto: *Corpus* (inquit) *Jesu Christi, quod præstantissimum est omnium Sacramentum, impedimento fuit Apostolis, quando in eo hæserunt, quominus acciperent promissum Spiritum sanctum.* Sed quæro, unde didicerit, intuitum corporis Christi, dum versatus est in terris, Sacramentum nuncupare. Id ex altissimo prorsus ignorantiæ cœno est erutum. Nihilominus ex eo colligit, *Nullas posse dari ceremonias, quæ aditum nobis ad spirituale Christi regnum patefaciant.* Respondeo primum non id agi, num novæ cudendæ sint ceremoniæ; sed eas observandas esse, quæ in sacris literis habentur. Deinde aio blasphemiam esse diabolicam, negare Baptismum & Cœnam esse adminicula, quibus ad Deum adducamur. Tamen iste nebulo viribus omnibus, omnique utilitate illa spoliat. Ad blasphemiarum cumulum explendum, addit, *Perinde esse si abstineas à suillæ esu, atque si declines idolorum cultum.* Quid igitur fiet sanctis omnibus Martyribus, qui quum possent sese, aliquid thuris in ignem conjicientes, ex mortis periculo eruere, maluerunt nihilominus eam ob causam mortem oppetere. Veruntamen religio ipsis minime fuisset, suilla vesci. Joannes quoque præci- 1 Joan 5.
piens, ut caveamus nobis ab idolis, servituti Legis vers. 21.
Mosaicæ fideles minime mancipat. Denique facile quivis censeat, mediocri præditus judicio, qua fide dignus sit profanus iste blatero: siquidem somnia fanatici cujusdam Sebastiani Franci, quem hominem ipso etiam sensu communi notum est caruisse, opponit auctoritati Domini nostri Jesu Christi, omniumque ipsius Apostolorum, item universorum Martyrum, atque antiquorum Doctorum. Quod exprobrat, *nos avertere Christi membra à spirituali cultu ad externas ceremonias,* mendacium est, omni probabilitatis specie carens. Neque enim in externis ritibus religionem ac sanctitatem docemus esse positam, ut Deum oculis, manibus, pedibus adoremus: sed externum cultum spiritualis appendicem atque adminiculum esse contendimus. Hoc si potest, confutet caput: neque extra oleas tantopere vagetur. Quod simulatores & fucatos homines duplices, hypocritas, utroque pede claudicantes, proditores, atque apostatas nomino: mecum expostulandum non est: quoniam Scripturam, imo naturam ipsam ita dictantem sequor. Ad sententiam suam bene confirmandam argutatur, *Christum à sua carne ad Spiri-* Joan 6.
tum suum nos revocare. quasi vero eodem loci carnem vers. 63.
suam non vocet verum animarum nostrarum cibum. Joan. 6.
Quare quum carnem quidquam prodesse negat, nos vers. 55.
adeo spirituales minime vult reddere, ut Sacramenta, quorum usus spiritualis est, posthabeamus: sed ostendit fructum, quem ipsius caro nobis adfert, nonnisi Spiritus virtute percipi posse. Ecce quomodo porcus iste totum Scripturæ sensum rostro subvertit. Ad eandem rem utitur præterea Pauli testimonio, Rom. 2.
Eum qui Judæus est in propatulo, non esse revera Ju- vers. 28.
dæum. Unde concludit, *Eum qui baptizatus, observatisque ad meam libidinem ceremoniis, Christianus sit specie tenus, non esse tamen Christianum censendum.* Ne lingulaca quidem præ pudore blateret adeo inepte. Scripta mea universa testantur satis, visibilia Sacramenta ad spiritualem substantiam ac veritatem à me referri. Ita igitur cum Petro loquor, Lava- 1 Petr. 3.
crum aquæ non esse verum Baptismum, si conscien- vers. 21.
tiæ nostræ testimonio per Jesu Christi resurrectionem coram Deo careat. At num efficitur propterea, ut Christianus sis, externum Baptismum esse annullandum? Istud est à Charybdi in Scyllam. Inanis est externus Baptismus, absque spirituali veritate: num idcirco efficitur inutilem esse? Iste nebulo frontem adeo perfricuit, ut id colligere sustineat. Verum Dominum Jesum Christum blasphemat hac ratione, perinde acsi frivolo signo instituto luderetur à nobis, atque illi imponeretur. Si placerem hominibus, fatis esse suadens, ut baptizentur, aliquid causæ esset mihi contradicendi. Veruntamen regula Jesu Christi saltem ipsi esset usurpanda: qui Scribas ac Pharisæos Mat. 23.
arguens, quod hominum animos rebus levibus occu- vers. 23.
parent, Hæc, inquit, oportuit facere, & illa non omittere. Porro quando utrumque conjungendum esse doceo, fera isthæc bellua instar andabatæ in me ruit, *Si Christiani sumus* (inquiens) *spiritu, deserendus, pedibusque conculcandus est externus Baptismus.* Longe aliter pronunciat Paulus: qui purgationem nostri gra- Ephes 5.
tiæ Dei, & verbo ipsius nos vivificanti tribuens, lava- vers. 26.
crum aquæ tamen minime præterit. Excipit, *Vitam* Tit. 3: 5.
nostram absconditam esse cum Jesu Christo. Cur igitur habitat in terris, si Christianus vult haberi? Verum ad

pro-

propositam quæstionem id accommodat, *Sequi ex eo, Ecclesiam spiritualem esse debere, ac proinde occultandam.* Si Deum solum suos cognoscere vult: concedo. Si vult etiam, ut qui Christiani coram Deo censeri student, eum cordis puritate colant: vere dicit. At errat toto cælo, quando colligit, *Nullam ergo esse visibilem Ecclesiam.* Illud enim novimus, Ecclesiam à Spiritu sancto nominari quemvis cœtum, in quo verbum prædicetur, nomen Dei pure invocetur, & Sacramenta administrentur. Quænam est igitur nebulonis istius terræ filii arrogantia, quod Spiritus sancti phrasim immutare atque emendare audet? Excipit, *Illud quod visibile est, temporaneum esse.* Do rem ita habere sua ipsius natura. At bellua externam formam Sacramentorum ab eorum substantia seu veritate non distinguit. Aqua Baptismi suapte natura corruptibilis est: quomodo etiam panis & vinum Cœnæ Dominicæ: veruntamen eorum usus ad æternam animorum salutem refertur. Rem apertius etiam explicabo. Quædam sunt, quæ per seipsa Deo probantur, uti fides: sunt alia quorum usus ad sublimiorem finem refertur, uti est verbum audire, quo instituamur. Quamvis autem auditus sit temporaneus, non efficitur tamen propterea, prædicatio-
1 Petr. 1. nem, quæ fit ore hominis mortalis, incorruptibile
vers. 23. vitæ semen, ac potentiam Dei ad salutem cuivis cre-
Rom. 1. denti nequaquam esse. Excipit, *Res externæ lau-*
vers. 16. *dem apud homines esse, non apud Deum.* Si externam speciem à Deo minime spectari vult: admitto. Sed quoniam ipsi est propositum, omnes veræ religionis appendices abrogare atque abolere, quas conjunctas esse oportet cum sua ipsarum veritate, ejus oratio æque caret ratione, atque latratus canis. *Hypocritæ eorum Deo genua flectunt.* Ex eo recte colligamus ceremoniam non esse præcipuum pietatis caput. Verum quando colligit, *Perinde esse coram Deone, an coram idolo flectas genua, atque in eo nihil esse positum*, belluino more argumentatur. Nihilominus audacter contendit, *demonstratum esse istiusmodi rationibus, neque Circumcisionem, neque præputium, neque Baptismum quidquam valere, neque itidem rem ullam externam.* Est autem lectoribus observandum eo loco
Gal. 5: 6. ubi leguntur ista verba, Paulum agere de Circumcisione, tanquam antiquata jam & abrogata, atque adeo tanquam de signo, quo Judæi à Gentibus discriminabantur. Turbator iste in eodem sensu ponit Baptismum, qui ad utrosque uniendos institutus est, atque ad unionem hanc confirmandam. *Cœnam quoque nihil esse* garrit. *Deum externo reverentiæ signo adorare, fidei confessionem edere, sunt res nihili:* si fidem ipsi adhibemus. Quid opus est pluribus ad tantas blasphemias arguendas? *At Pauli verba diserte*
Galat. 5. *pronunciant, Nihil in Christo quidquam valere, nisi*
vers. 6. *fidem per charitatem agentem.* Sane. Verum est observandum, duo hæc tanquam inseparabilia conjungi à
Rom. 10. Paulo, Corde nimirum credere, & ore confessio-
vers. 10. nem facere. Et certe fides nos docet, unum Deum adorandum, & procul ablegandam omnem idololatriam. Cæterum à magno isthoc doctore quæro, quomodo principem locum nunc tribuat fidei, quam superbius nihili faciebat quod satis ipsi esset una charitas. Quis manifestam hic non perspiciat contradi-
Actor. 21. ctionem? Accedit postea ad Pauli exemplum, qui
vers. 26. sese sanctificavit, ut votum suum Hierosolymis in templo offerret. *Si quis à me simulationis damnatur, quod coram idolo flectat genua, longe magis Paulum culpandum esse* clamat. Dicas animum induxisse, rem sibi cum belluis fore. Certe garrit perinde, acsi hoc cavillum nunquam solvissem. Atque illud perinde tractat, acsi apertam prorsus veritatem pro libidine ipsi liceret corrumpere, atque adeo ipsam etiam colorum naturam quodammodo invertere. Supponit, *Apostolis, qui Paulo auctores fuerunt ejus rei faciendæ, non id solum fuisse propositum, ut offendiculum tolleretur, quod oriri poterat, si in templum fuisset ingressus Paulus, minime sanctificatus: sed etiam ut Paulus doctrinam suam celaret, ac simularet se docere, quod nequaquam docebat.* Primum grave nimis est convitium, quod in servum Dei jactat, duplicem eum ac simulatorem censens: perinde acsi ad agendam fabulam histrionicam sumpsisset larvam. Verum alibi demonstrat Paulus, quam fuerit ab istiusmodi simula-
tione alienus, quando Petrum damnat, quod sese ex Galat. 2.
Gentium cœtu subduxerat, Judæorum metu. Hic vers. 11.
minime agitur de imaginaria spiritualitate, quam comminiscitur iste turbator. Illud unum exponitur, Petrum, ne Judæos offenderet, cum Gentibus vesci non fuisse ausum. Quid ea de re pronunciat Paulus? Jure illum à se fuisse damnatum, quod recto pede non incederet in veritate Euangelii. Atque ipsum simulationis diserte insimulat. Quomodo ista consentiunt, Paulum simulationis damnasse illos, qui ceremoniis quibusdam externis utebantur, atque ipsummet tamen earum ceremoniarum approbationem dissimulasse? Id profecto fuisset suum ipsius ædificium destruere. Attamen quænam ejus rei fuis-
set ratio? Demonstraverat enim Hierosolymis Pau- Actor. 15.
lus, se ubi Euangelium prædicaverat, Legalium ce- vers. 4.
remoniarum jugum Gentibus minime imponere. & 22.
Atque hæc obtinuerat doctrina, imo undequaque missæ fuerant literæ, ad hanc libertatem comprobandam. Itaque contradixisset sibi Paulus, & mendacii se coarguisset, fraudulenter suadens, aliter prorsus à se prædicari, quam sua ferret docendi ratio. Nihilominus triumphum canit iste ineptus, *Paulum* (inquiens) *literæ servum minime fuisse, sed Jesum Christum Sabbathi Dominum imitatum.* Faciamus rem ita habere. At longe aliud est, rem adiaphoram, aut rem sua natura malam liberam facere. Quoniam Paulus ceremoniam sua natura apud Judæos neque bonam neque malam usurpavit, censet hic nebulo uti licere carmine illo, quod vocant Papæi Salve Regina: quod blasphemiis totum est refertum, ubi Jesus Christus dignitate sua fœde spoliatur, ut ea transferatur ad Mariam Virginem. Igitur iis rebus, quæ suapte natura vitiosæ non sunt, libere posse nos uti, aut ab illarum usu abstinere, observandum est. At ubi liquet rem malam esse, longe alia est servanda ratio. Quapropter frustra inflatur iste turbator, *Gentibus* (inquiens) *majorem occasionem fuisse offendiculi in Paulo, ipsarum Apostolo, quam nobis, quum aliquem coram idolo genu flectentem videmus.* Speciosa fuerit oratio, si demus, quod petit, Voluisse nimirum Paulum simulare, contra suam ipsius doctrinam homines à se institui. At longe certissimum est, optaturum fuisse potius Paulum trecenties in abyssum detrudi, quam ut Euangelii puritatem ignominiæ exponeret, aut hujusmodi simulatione ac mendacio corrumperet. Quid ergo habuit propositum? demonstrare, non fuisse factam à se secessionem à Judæorum gente tanquam à gente execranda, neque horrori sibi esse Legem. Et profecto fratres ex Gentibus, qui eum comitabantur, illa actione non fuerunt offensi: scientes nolle Paulum evertere quod prædicaverat Euangelium, sed velle falsam illam opinionem, de se tanquam Legis adversario conceptam, à se avertere.
Id comprobat ipse Apostolorum sermo, Paulum Actor 21.
ad oblationem faciendam cohortantium, ut omnes vers. 24.
norint famam de ipso sparsam minime veram esse. Quare non fuit ei propositum, mendacio Judæos placare: imo potius eorum vanitatem coarguere, qui fuerant falso sese calumniati. Ex his efficitur, illam actionem optime cum tota ipsius doctrina consensisse. Factus quidem est servus Judæis, ut eos lucrifaceret, servatis quandoque ceremoniis ad ferendam illorum infirmitatem. Verum ad quos scri-
bens illa utitur oratione? Ad Corinthios, qui erant 1 Cor 9.
ex Gentibus. Ergo minime jactat apud eos, se do- vers. 20.
ctrinæ, quam ipsis tradiderat, palinodiam cecinisse,

aut

aut simulavisse sibimet se contradicere. Nam suo ipsius ore sententiam adversus se tulisset, quoniam 2 Cor. 1. vers. 18. contestatur, sermonem suum apud eos non fuisse Etiam & Non: imo quod aliquid deliberaret, non esse usum levitate, sed suum Etiam esse Etiam, & Non Non. Quapropter apud alios fabulam agat histrio iste, qui normam Paulo præscribit, ut personam agat, quæ ipsum nequaquam decet. Nititur quidem allatam à me paulo superius responsionem infirmare: Magnum nimirum esse discrimen inter ceremonias à Deo institutas, & eas, quas commenti sunt homines. *Vel infans* (inquit) *distinctionem hanc potest confutare: Nihil esse discriminis inter hominum commenta, & res à Deo cum indignatione improbatas.* Concedo, si quis re utatur, quam simpliciter vetuit Deus. At eadem non erat apud rudes atque infirmos Legalium ceremoniarum ratio: quibus earum usus concedebatur adhuc, usque dum amplius in Euangelio profecissent, ad cognoscendam libertatem a Christo nobis partam. Res ergo erat media, hoc est, neque bona, neque mala, ad concordiam & conjunctionem Judæorum ac Gentium fovendam, aliquam interdum ceremoniam observare: usque dum ceremoniarum abrogatio perfecte intelligeretur. At illud certum est, Paulum interfuturum nunquam fuisse sacrificiis, quæ cum Euangelio pugnabant ex diametro. Verum amplius etiam urget magnus iste vir, & acumen suum demonstraturum se autumat, quando ait, *Longe gravius fuisse crimen observationem dierum, licet à Deo præscriptorum, quam observationem humanarum traditionum quarumvis.* Confirmat hoc Pauli testimoniis: qui ea de re ad Galatas hunc in mo-
Gal. 4: 11. & 5: 4. dum scribit. Metuo de vobis, ne frustra fatigatus sim apud vos. Item, Quicunque per Legem justificamini, à gratia excidistis. Magno necessum est profecto furore agitari, qui adversus se ita dimicet. Verba, quæ citat, illud diserte ostendunt, non agi de ritu aliquo externo, quem usurpes: sed de falsa atque execranda superstitione, per quam seducaris, hoc est, posse te gratiam ac salutem adipisci, aliquos festos dies observando. Longe hoc dissidet ab istius scopo. Et certe si alicujus diei observationem, quo proximo gratificeris ac placeas, consequeretur, ut à Dei gratia excideres, ipsemet Paulus ab ea excidisset. Verum hac de re non est disputandum hoc loco, tanquam de dubia ac difficili quæstione: quoniam non agit Paulus de externo ceremoniarum usu, uti habent diserte ipsius verba, sed de falsa pravaque Galatarum opinione, qui rerum inanium observatione salutem nancisci studebant. Hactenus ergo patet, quo agatur spiritu iste homo, quæcunque comminisci potest convitia adversus me evomens: atque illud in primis calumnians, decertare me pro mea tantum gloria, dum cultus divini conservare studeo puritatem. Cæterum arbitratur, nullam mihi fore responsionem ad argumentum, quod subjicit: nimi-
Actor. 16. vers. 3. & 15: 2. Actor. 16. vers. 4. rum, *Tulisse Paulum, ut circumcideretur Timotheus: quæ rei pugnabat ex diametro cum synodo ab Apostolis coacta, cui ipse quoque Paulus interfuerat, atque adeo oppidatim præceperat, ut illius decreta servarentur.* Causam se ita obtinuisse existimat, ut libenter persuadere cupiat, *optare me, ut eradatur hic locus ex Bibliis, quod is me prorsus coarguat* juxta ipsius sermonem. Quærit, *num censeam tum temporis liberam fuisse Circumcisionem.* Respondet mei vice, *Non fuisse liberam.* At ego contra sentio, fuisse liberam. Alioqui fœde nimis impegisset Paulus, rem minime licitam perpetrans. Etenim opera omnia sua natura aut bona sunt, aut mala, aut media. Porro si non erat libera Circumcisio, erat ergo à Deo vetita. Manifestum est itaque rem contra habere, quam ipse asserat.
Gal. 5: 1. Quod adducit ex Epistola ad Galatas, Fidelibus perstandum esse in libertate, qua eos Christus liberavit, est ἀναπόδεικτον. Quemadmodum enim sæpe sum contestatus, non agitur in præsentia de Legalibus figuris, sed de cultu, quem postulat Deus, ac proinde qui est necessarius. Verum excipit, *Circumcisionem liberam esse non potuisse: quoniam Paulus dicit, Si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit. Rursus, Testor omni homini, qui circumciditur, eum esse debitorem totius Legis servandæ.* Galat. 5 vers. 2, 3. Confutata est jam isthæc ineptia. Paulum enim non agere de externo ritu, sed de stulta Galatarum atque inani fiducia, qui Legalibus ceremoniis volebant justificari. Hac enim ratione gratiam rejiciebant, quam Jesus Christus nobis adfert. Quando igitur exclamat, *Quid dicemus? Eratne libera Circumcisio, quia fuit à Deo instituta, non ab hominibus?* clamat instar cæci, qui duce orbatus erret. Verùm somniat, quando ait, me cerebri sui commentum somniasse. Neque enim doceo simpliciter licitam fuisse Circumcisionem, quod esset à Deo instituta. Loquutio foret paulo durior: imo liceret eadem ratione hodie quoque immolare boves atque arietes. Quare ne proponat in posterum iste venerabilis sua deliria, ea mihi adscribens. Doceo autem liberam fuisse Circumcisionem, quod ejus usus non esset apud eos prohibitus, qui nondum usque adeo in Euangelio profecerant, ut caperent ceremoniarum abrogationem. Si expendamus Circumcisionem per fidem, post Christi adventum nihil est, neque bonum, neque malum. Atque idcirco scribit alio loco Apostolus, Circumcisus aliquis vocatus? Ne 1 Cor. 7. vers. 18. attrahat præputium. *At Paulus, quando rejicit Circumcisionem, tanquam execrandam, illos detestatur, qui pios ad eam studebant revocare.* Concedo: nitebantur enim fidem destruere, quam oportet in Jesu Christo consistere, atque acquiescere. Verum, quod hujuscemodi hominibus similem esse me garrit, quanam fit ratione? Assero Christianis necessarium esse, ut puros atque incontaminatos sese conservent, quod ad spiritualem Dei cultum attinet. Sustinebitne iste turbator effutire, detestandam esse rem atque execrandam genu flectere coram Deo? Quod si concedat, uti vel invitum oportet facere, licere saltem, signo externo testatam facere reverentiam, qua Deum prosequimur: efficitur ex eo, non esse idem cum Circumcisione, quod ego postulo. In summa diabolicam rabiem est animadvertere in hoc improbo, quoniam spiritu vertiginis eum potavit Dominus, ad ipsius nequitiam & contumaciam vindicandam. Attamen pergit adhuc, *Non magis nunc esse liberam Circumcisionem, quam traditionum humanarum observationem.* Id si dedero, quid consequetur? Colligit, *Ceremoniarum quarumvis observationem non magis Christianum polluere posse, quam Pauli actio queat.* Temporum diversitas nullum scilicet habet momentum. Audivimus superius ex Pauli verbis, Coloss. 2. antiquatam illis esse manufactam Circumcisionem, vers. 11. qui norunt Baptismi virtutem. Relinquendæ igitur fuerunt ab initio liberæ, ad tolerandos infirmos, res suapte natura veræ religioni minime repugnantes. At procul ab illa ratione absumus, quum per Euangelii prædicationem abolitio hujus signi prorsus fuerit manifestata. Alia ipsi venit in mentem argutia, *Quoniam externæ Legis ceremoniæ sunt per Euangelium abrogatæ, & Jesus Christus nullibi vetuit genuflexionem, aut capitis nudationem, coram idolis, hasce res liberas esse: siquidem ubi non est* Rom. 4. *Lex, ibi nec transgressio est.* Respondeo, Dominum vers. 15. nostrum Jesum Christum sese adversus Satanæ in- Matth. 4. sultum armantem, mandatum de uno Deo ado- vers. 10. rando ratum fecisse. Vox enim qua utitur, significat procumbere, ac genu flectere. Quando etiam Petrus damnat reverentiam, à Cornelio centu- Actor 10. rione sibi exhibitam, quod à religione manaret, vers. 25. quæ uni Deo debetur, demonstrat satis, externum

cul-

cultum requiri æque à nobis, atque olim à Judæis requirebatur. Certe si genuflexiu inane esset signum, histrionicam egissent pii, ac Deum risissent, quum orantes hanc ceremoniam usurparunt: uti de se te- *Ephes. 3. vers. 14.* statur Paulus: & Lucas de Paulo atque omnibus Ephesinæ Ecclesiæ presbyteris narrat. Quinimo no- *Actor. 20. vers. 36.* bis imposuisset Dominus Jesus Christus, quando *Luc. 22. vers. 41.* hujusmodi exemplum proposuit imitandum. Verum stolidus iste suo sese semper involvit errore, confuse ceremonias omnes earum nomine complectens, quæ solis Judæis fuerunt præsctiptæ. Quod si admittatur istiusmodi delirium, æque liceat hoc tempore vitulos atque agnos immolare, atque unquam licuit. Imo, quod etiam est gravius, liberum sit coram statuis omnibus atque idolis hisce litare sactificiis. Quapropter, ut hoc de circumcisione Timothei caput absolvam, illud assero: Quanquam errarent complures, propter suam ipsorum ruditatem, iu ceremoniarum observatione, potuisse tamen à Paulo Judæi filium circumcidi, ut aditus ei ad suam gentem patefieret. Simul etiam addo, non damnari Galatas à Paulo, propter externam actionem, quam ipse liberam duxit: sed propter falsam doctrinam, qua erant imbuti, Circumcisionem esse ad salutem necessariam. Tertio loco illud adjicio, non usurum fuisse hac libertate, charitatis prætextu, nisi sua natura Circumcisiu fuisset res media, neque bona, neque mala. Verum quæro, cur dissimuler, quod alibi *Gal. 2: 3.* scriptum extat, Recusasse Paulum circumcidere Titum, propter falsos fratres, qui irrepserant ad fidelium explorandam libertatem, ut eos in servitutem udigerent. Colligere est ex eo loco, liberum fuisse Paulo aliquem circumcidere, aut secus, pro loci ae temporis circumstantia. Atque ita uno verbo est confutatum, quidquid blateravit iste impostor. Quod addit postea, non spectat alio, quam ad ejus impietatem retegendam. Nisi enim immersus esset in putrida Libertinorum fæce, Spiritui prudentiæ non tribueret fictionem ac simulationem. Sed argutatur, *Quoniam hominum manibus coli non potest Deus, ne offendi quidem posse.* Respondeo, Paulum ita loquentem Gentium amentiam arguere, quæ Deum in visibili specie atque imagine adorabant: uti habent di- *Actor. 17. vers. 24.* serte verba, Deum, qui fecit cælum & terram, quum sit cæli & terræ Dominus, in manufactis templis non habitare, vel manibus hominum coli, alicujus rei egentem, quum ipse vitam det universis: quando ergo ipsius sumus progenies, non esse existimandum auro aut argento, aut lapidi sculptili, artificii aut commentationis hominum esse similem. Ecce igitur Scripturæ nimis fœdam depravationem. Et profecto, nisi externus cultus Deo conveniret, frustra *2 Cor. 6. vers. 14.* prohiberet Paulus, ne impari jugo cum infidelibus copulemur. Imo hanc confirmans sententiam, quando verba illa subjicit, Nullam esse consensionem templo Dei cum simulacris, & fideles, quoniam sunt templa Dei, secedere ab omni debere inquinamento: de hac quæstione aperte decernit. Nam agere eum non de spirituali sola, sed de externa quoque idololatria, manifestum fit à conclusione, qua *2 Cor. 7. vers. 1.* utitur: Oportere ut fideles purgent sese ab omni carnis ac spiritus inquinamento. Præterea notum est, Corinthios non fuisse idololarras, quod opinarentur Deum à se coli: sed ut placcrent hominibus, liberum duxisse, egregie simulare, atque Ethnicos ad ipsorum sacrificia prosequi. Denique fuissent libenter usi privilegio quod iste scurra usurpat. Paulus contra denunciat indignos esse, qui pro filiis Dei censeantur, si vel ipsa corpora polluerint idoloma- *1 Cor. 6. vers. 9.* nia. Quomodo delet alio loco atque abradit idololatras ex eorum albo, qui regnum Dei possessuri sunt. Nam colligere obvium est ex tota tractatione, Corinthios minime fuisse ad idololatriam superstitione impulsos, verum ad familiaritatem eum hominibus hujus seculi alendam. Quod huc accommodat illa Pauli dicta, Omnia pura esse puris: &, Nihil esse *Tit. 1: 15.* impurum per se, sed ei qui existimat aliquid esse im- *Rom. 14. vers. 14.* purum, id ei impurum esse: illa detorquet prorsus alio. Prior enim locus demonstrat nullum hodie impurum esse cibum, quod simus ex Legis servitute vindicati. Altero explicat Paulus, eos qui ex Lege Mosis discrimen adhuc eiborum constituunt, spoliare sese Dei beneficio, ac libertate illis concessa, sua ipsorum dubitatione, quæ ab errore atque ignorantia manat. Num efficitur propterea, illum non iuquinari, qui simulat se ad idolum transferre reverentiam, quam debet Deo? Verum expendamus, quam apte magnus iste vir ad hæc respondeat argumenta. Quo demonstret non damnari à Paulo externam idololatriam, id recitat quod in eadem Epistola setiptum *1 Cor. 8. vers. 4.* extat, De esu eorum, quæ idolis immolantur, scimus idolum nihil esse in mundo, & nullum esse Deum alium, nisi unum. sed non io omnibus est ea scientia. Hoc loco jactabunde exclamat: *Mirum istud est. nonne norunt omnes, nullum esse alium Deum, nisi unum? Opinor id Judæis notum fuisse: atque hodie in Europa universa satis est notum.* Sibimet ipse respondet postea, *Verum Deum à nemine cognosci, nisi ab eo, qui omni spoliatus præjudicio salutem in eo quærit.* Id vere dicitur: sed huc non pertinet. Paulus enim ita loquens, Scimus idolum nihil esse: non suam, sed Corinthiorum sustinet personam: qui hanc inaniter prætexebant defensionem. Id manifeste comprobatur ex præcedenti contextu. De iis quæ idolis immolantur, iu- *1 Cor. 8. vers. 1.* quit, scimus nos omnes scientia esse præditos: scientia inflat. deinde addit insequentia. Liquet ergo, rejici à Paulo Corinthiorum defensionem, tanquam frivolam atque inanem: nimirum se non esse usque adeo bardos, ut saxum aut lignum adorent, aut ullas Ethnicorum idololatrias in pretio habeant: sed nosse universas eorum superstitiones nihil esse aliud, quam vanas præstigias. Esto, inquit Paulus: at id minime sufficit. Etenim sunt imperiti multi, atque infirmi, qui arbitrantur nos religionis ergo id facere, & in errore obfirmantur hac ratione. Eam ob causam ad- *1 Cor. 8. vers. 11.* dit postea, Et tua ista scientia frater, qui infirmus est, peribit? Observandum est porro, non damnari Corinthios hoc loco ab Apostolo, quod coram simulacro flexissent genua, aut quod aliquid eiobtulissent, aut quod idolum deosculati fuissent: sed tantummodo quod solennibus interessent epulis, in quibus edebatur caro ex idolothyris sumpta. Quæ res, si caruisset offendiculo, sua natura licita fuisset. Quemadmodum hodie liceat vesci pane, quamvis sacrificuli exorcismos suos super triticum, ex quo confectus est, pronunciarint. Est enim actio sua natura adiaphora. Verum iste nebulo ἀσυλλογίστως concludit, *Compertum esse vel ipsis infantibus, nulla in re ullam esse pollutionem, sed tantum in conscientia.* Ut tantam blasphemiam persuadeat, opus est, ut nos belluino sensu prorsus induat. Sequiturne ex eo, quod aliquo vesci cibo non est inquinamentum, quia sunt à Deo creata omnia, ad participationem cum *1 Tim. 4. vers. 3.* gratiarum actione, licere sacrum Cœnæ Domini panem cani porrigere, & idolum tollere, ut ejus adorationem præ te feras? Quæro, annon sit scelus abnegare Deum & Christum? Christus porro pronun- *Mat. 10. vers. 33.* cians, se abnegaturum coram Patre & Angelis suis eos, qui se coram hominibus abnegaverint: non eos notat, qui scientes ac volentes blasphemaverint, sed eos qui persequutionum terrore victi fuerint. Quapropter sunt actiones quædam suapte natura malæ, quantumlibet fucentur speciose. Errorem alium præterea nimis fœdum admittit acutus hic doctor. Ita enim argumentatur: *Si idolothytum hunc polluat, non illum item, sequitur pollutionis originem ab ipsa conscientia duci.* Primum respondeo hoc vere dici de eo, quod sua natura est medium, uti cibis quibusvis libere vesci. Deinde moneo, uti re apud se diligentius expensa intelligat, escam modo polluere, modo

non

non pollucre onum & eundem hominem. Qui libere vescitur cibis quibusvis, non inquinatur, modo ne offendiculi ansam præbeat: at si peccandi occasionem dat proximo, tum polluitur. Ita concedit quidem Corinthiis Paulus, [1 Cor. 10. vers. 25.] ut edant quicquid venditur in macello, nihil interrogantes propter conscientiam: at si rudis aliquis atque infirmus in fide à recta via illa occasione abducitur, diserte vetat ne edant. Hoc sensu accipiendum est illud Domini Jesu Christi dictum, [Mat. 15. vers. 11.] Non quod ingreditur in os, polluit hominem. Nam ceremoniarum quæ ad tempus fuerant institotæ, de externis lavacris, nullum amplius esse nsum indicat. Verum noster homo, satis intelligens ea, quæ capite decimo prioris ad Corinthios habentur, admodum repognare suæ sententiæ, effugium comminiscitur, quo uti nunquam sustinuisset, si haberet vel micam pudoris, aut verecundiæ. Idololatriam eo loci à Paulo damnari, negare non potest. Verum ejus rei ait hanc esse rationem, *quod Corinthiis non esset adhuc notum, nullum esse alium Deum, nisi unum.* Quasi vero non confutassemus jam hoc cavillum. Teneamus ergo potius, in iis idololatriam damnari, qui sese in religione præclare institutos jactabant. Excipit, [1 Cor. 3. vers. 1.] *Paulum dicere, se non posse ipsis loqui, ut spiritualibus.* Si concludit ex eo, quicquid universa complectitur Epistola, respicere Corinthiorum ruditatem: efficietur incesti, scortatorum, homicidarum, ebriosorum, ac furum condemnationem ad infantes tantummodo spectare. Ad sententiæ suæ confirmationem nititur prubare, [1 Cor. 11. vers. 4.] *Paulum, quando jubet ut viri aperto, mulieres autem operto capite orent, lactis potu eos alere, qui solidum cibum ferre nondum possunt.* Sed enim quid respondet ad conclusionem, quæ statim subjicitur, [1 Cor. 11. vers. 16.] Si quis est contentiosus, nos ejusmodi consuetudinem non habemus, neque Ecclesiæ Dei? Etenim iis verbis demonstrat Paulus, se ad carnales orationem minime dirigere, aut ad eos seorsim ac speciatim, qui Deo careant: sed agere de generali ordine, qui servandus est in Ecclesia Dei, adversos quem pugnet nemo, quin se schismaticum prodat. Ad summam, si credimus huic scurræ idololatriam octavo capite concedit Paulus, quam decimo postea damnat. Numquid enim eum non pudet, totidem verbis istud effutire? Veruntamen ad hujusmodi repognantiam defendendam ait, [1 Cor. 6. vers. 12. & 9: 4. 2 Cor. 10. vers. 8.] *Paulum de offendiculis tractare, quæ in iis rebus perpetrantur, quas ille idem Apostolus gloriatur esse in sua potestate.* Hoc ipsi magis adversatur, quam si ageret Paulus de rebus prorsus malis. Etenim si mota fuisset controversia de sacrificiis, quæ idolis fierent, simpliciter abominatus fuisset tantum flagitium Paulos, & rem absque disputatione in pauca contraxisset, Trecenties potius esse oppetendam mortem filiis Dei, quam tantum sacrilegium admittendum. Sed ulterius progreditur, gravius etiam quid denuncians, Moriendum potius esse, qoum com offendiculo usurpandam actionem, etiam natura sua liberam. Quemadmodum malum non est iis vesci, qoæ sunt idolis immolata, nisi rudes atque infirmi aliquam in ea actione religionem nobis esse ducant. Tunc severe mandat Paulus, ut ab ea abstineamus. Iste autem turbator verba recitans, corrumpit omnia. Etsi vero non immoror in demonstranda ipsius ignorantia, imo etiam do idolothytorum esum minime malum esse: tamen inepte nimis concludit, *id causæ suæ nequaquam adversari.* Quinimo conatus est superius demonstrare, *id esse idololatricum*: quod ego inficior, & mecum negabit, quicunque judicio valet. Autumat se bellam reperisse argutiam: *Æque magnum* (inquiens) *esse flagitium vesci idolothyta, quod esca in corpus ingrediatur: atque est genu flectere, aut caput aperire coram idolo.* Concedo non levius fore peccatum, si esus manifestam det idololatriæ significationem. Sed redeundum est semper ad eam distinctionem, qua secernamus id quod ex diametro cum externo Dei cultu pugnat, ab eo qood simpliciter illi non adversatur. Verum ad hoc argumentum magis illustrandum, miserum hunc cæcum in suis contradictionibus hærere sinentes, rem paulo altius repetamus. Certum est Apostolum 8. cap. prioris ad Corinthios aliud prorsus argumentum tractare ab eo, quod initio decimi subnectens adjungit. Nam octavo eos hortatur ad libertatem suam ita temperandam, ut ne offendiculo sint cuipiam infirmo. Quare esus, de quo agit, scandalum non habet natura sua adjunctum. Id exemplo suo comprobat cap. 9. se ab exigendo præmio (inquiens) abstinuisse, ab Ecclesiis, quas docebat, etiamsi id sibi liceret. Inde rem altius repetit, eosque arguit, quod idololatriam simularent, & cultui Dei, sinceræque Christianismi confessioni derogantes sese multis pollucrent abominationibus. Eamque ob causam proponit exemplum filiorum Israel: quos concludit punitos fuisse ad nostri admonitionem, ne illos imitemur. [1 Cor. 10. vers. 11.] Quoniam vero excipere poterant Corinthii, se non accedere ad altare sacrificaturos, ostendit Israëlitas idololatriæ damnari a Mose, non simpliciter, quod aureum vitulum adoravissent, sed quod choreas duxissent, aliaque ludicra in religionis testimonium peregissent. Qoum enim dicitur sedisse populum ad edendum ac bibendom, & surrexisse ad ludendum, [1 Cor. 10. vers. 7.] nihil notatur aliud, quam solennis festivitas, in vituli honorem celebrata. Quapropter eos hortatur ad fugiendam idololatriam, non internam, sed eam, quæ [1 Cor. 10. v. 14. 15. & 21.] committitur in hominum conspectu. Addens deinceps, se peritis loqui, demonstrat duo illa conciliari minime posse, ut mensæ Domini nostri Jesu Christi quis participet, ac mensæ dæmoniorum: quod sint res ex diametro secum invicem pugnantes, & quæ simul nequeunt consistere. Intelligimus igitur idololatriæ nomine ab eo reprehendi diserte, qoicquid ejos speciem præ se ferebat, neque aliter poterat interpretari. Tum ad generalem revertens quæstionem respondet ad illud, quod causari poterant Corinthii, nimirum videri Paulum habere idola in aliquo pretio, aut vim aliqoam ipsis tribuere: quod homines externa pollui actione, atque ex fidelium cœtu excindi pronunciaret. Docet ergo, quum Gentes cordis sui figmentis sacrificent, non debere ipsos ullo modo cum iis esse dæmoniorum participes. Quomodo nos hodie pronunciamus, quando à Papæis in Missa perpetrantur complura detestanda sacrilegia, eum, qui fit hujusmodi actionis particeps, & tantam sectetur abominationem, à Jesu Christo desciscere. Generalem tractationem persequitur postea Paulus, in rebus mediis & quæ liceant sua natura, spectandam esse ædificationem, ut nimirum imperitos ad timorem Dei, puramque religionem adducamus, & qui stant, in ea confirmemus. Quo loco concludit, quicquid à cultu Dei proximos avertit, atque iis errorem aliquem parit, aut scrupulum injicit, nullam mereri excusationem. Quando igitur genuflexio coram idolis imperitis scrupulum injicit, atque ipsorum animum stulta involvit opinione, exhibendum esse honorem simulacris, efficitur nos simpliciter ac vere secundum Pauli mentem, imo tanquam ex ipsius ore loqui. Quod causatur deinceps, *Nos hypocritas esse, qui exteriorem modo partem purgemus, quum intus pleni simus rapina atque intemperantia*: mera est calumnia, atque adeo nimis fœda. Agat cum iis qui sunt hujusmodi. Verum opinaturne obtinere causam se posse, iniquissime nobis conviciantem? Ait, *Nos studere, ut magis hominibus placeamus, quam Deo.* Ostendat qoanam in re. Si satis esse doceremos ad pietatem, ut speciose fucati atque inculpati coram hominibus appareamus, merito istiusmodi uteretur adversus nos exprobratione. Sed quom sequuti Prophetam doceamus, oportere, ut Deo placeamus, nos corde puros [Psal. 24. vers. 4.] esse, & mundos manibus, non est ratio, cor fictionem nobis exprobret. Imo frontem prorsus perfricuit,

 quum

quum exclamet, *Initium esse faciendum ab interioris partis purgatione.* Testantur satis quæcunque de hoc argumento scripsi, me præcipuam sanctitatem non ponere in rebus externis, sed solum docere, confessionem esse fidei appendicem, quæ separari ab ea non potest. Quod ex puro doctrinæ S. Literarum fonte

Rom. 10. vers. 10. derivatum est, atque ex ipsissimis Pauli verbis. At iste turbator perturbat omnia, quando garrit, *Ab iis qui ceremoniarum habent rationem, fieri contra Jesaiæ Pro-*

Jesa. 1. vers. 11. *phetæ sententiam, Sacrificia non postulari à Deo, imo abominationi ipsi esse.* Nam locum illum ita detorquens, depravat, aut per imperitiam, aut per improbitatem: quoniam Propheta non ipsum ceremoniarum usum abominandum esse Deo intelligit, sed omnem hypocrisin ab eo rejici, & detestandam haberi. Rem ita habere illud probat, quod agit ad veterem populum, quem turbator iste fatetur, imo negare minime potest, obligatum fuisse ad festorum dierum observationem, ad sacrificia peragenda, ad Legis jugum ferendum. Efficitur ergo Prophetam non dare Judæis, ut jugum ab ipso Deo impositum excutiant. Sed demonstrat omnem hypocritarum religionem coram Deo aliud nihil esse, quam putidissimum ac fœtidissimum stercus, donec purgarit ipsorum corda. Et pro-

Jesa. 1. vers. 15. fecto id diserte notat ratio, qua utitur, Manus ipsorum esse plenas sanguinis. Præterea si eo loco rejiciuntur ceremoniæ, consequitur, preces, & ritum attollendi manus, abominationem esse. Nam apud Pro-

Jesa. 1. vers. 15. phetam omnia sunt eodem numero. Quum extendetis (inquit) manus vestras, occultabo oculos meos à vobis: etiam quum multiplicabitis orationem, non audiam. Existimo istius turbatoris stupiditatem satis esse patefactam. At prodit insuper, se maligno agi spiritu, & amaritudinis pleno, quum speciose mandata secundæ tabulæ exaltans, cultum Dei nititur abolere. Fortassis tutabitur se illo clypeo, quem obtendit, *Cultum Dei situm esse in hominis corde* Concedo: quando agitur de principe ac primaria ejus parte. Sed perinde illud est, acsi dicat, posse aliquem absque vitæ detrimento jugulari, quod vita posita sit in anima. Multos locos coacervat, in quibus demonstratur, Deum postulare cultum ex cordis integritate manantem. Verum minime consequitur, non esse virtutem Dei prædicandam, quod sumus vocati ad illustrem regni ejus gloriam. Notum est quam multis demonstret Apostolus ad Hebr., ceremonias nihil esse: veruntamen D.

Hebr. 3. vers. 1. & 4: 14. & 10: 23. N Jesum Christum Apostolum & Pontificem nominat professionis nostræ. Atque ideo fideles hortatur, ut non in fide solum, verum etiam in fidei confessione perseverent. Uti etiam asserit, tenendam esse spei nostræ professionem non vacillantem. Ergo nimis est frivola calumnia, genuflexionem coram idolo ex eo concludere, quod Deum invocare præcipimur. Quod subjicit, *quum non liceat in hominum conspectu preces fundere, aut eleemosynam dare* (quod nibilominus confert ad ædificationem) *eo minus in Baptismo aut Cœna gloriam esse quærendam*, blasphemia est execranda. Primum depravat sensum verborum D. Jesu Christi,

Matth. 6. vers. 2, 5. Mat. 22. vers. 25. Joan 12. vers. 42. 6. Mat. caput citans: ubi D.N. Jesus Christus non damnavit publicas preces, quoniam ea ratione secum ipse pugnasset: sed illorum fastum atque ambitionem, quibus unus Deus non est benefactorum idoneus testis, verum gloriam ab hominibus quærunt. Cæterum mandatum esse novimus, ut studeamus sancte atque inculpate vivere, non in Dei solum, verum etiam in hominum conspectu. Quod vero Sacramentorum vires usque adeo enervat, ipsum auctorem graviter contemnit. Non est quidem gloria ex iis captanda, ut neque idola ex iis fabricemus, neque salutis fiduciam in iis reponamus. At illa rejicere tanquam res supervacuas, aut eorum neglectionem suadere, aliud est extremum minime ferendum. Ad summam speciose veritatem magnificans turbator iste, studet abolere signa, quæ nobis donat Deus, ad gratiam suam testatam faciendam, & quibus nos ad cultus divini professionem utimur. Clamet quantum volet, *Animos hominum esse plenos idololatriæ, licet externus cultus idolis non exhibeatur.* Neque enim doceo simulatione utendum, & omnem puritatem atque integritatem cordis negligendam. Sed quando duabus homo constat partibus, spiritu nimirum & corpore, Deum puro sinceroque cordis affectu colendum aio oportere, totum se illi animo & corpore consecrare. Ridicula admodum pugnat argutia: *Quum idololatria* (inquit) *sub externa sanctitatis specie latere queat, integritas quoque cordis sub externa potest idololatriæ specie latere.* Quæ verba illud sonant: Quum possit aliquis cordis affectu homicida esse, licet neminem reipsa interimat, efficitur sincerum fraternumq; amorem sub externo homicidio latere posse. Quid facias usque adeo furenti bestiæ? Tamen perinde in hoc capite immoratur, acsi causam obtinuisset. Quærit, *quomodo fieri possit, ut externa idololatria, quæ umbra tantum est, hominem polluat, pietatis autem species eum non purget.* Respondeo, nodum ab eo in scirpo quæri. Pronunciat Apostolus, Bonos mo- 1 Cor. 15.

res à pravis corrumpi commerciis: Ergo siquis fue- vers. 33.

rit vel gestu dissolutus, pollutus est. Veruntamen non sequitur prorsus esse purum, ex eo quod longe maximam castitatem ac pudicitiam præ se ferat, quoniam pravam aliquam potest clam alere concupiscentiam. Ecce quomodo externum malum polluit hominem, bonum autem externum non reddit eum prorsus insontem, neque prorsus innocentem. Unde fit manifestum, turbatorem istum nihil quam convitia instar furiosi evomere, quum blaterat, *nos ipsis Pharisæis magis pharisaizare, justitiam in ritibus quærentes.* Quasi vero cultum Dei spiritualem non propugnemus aptius nos, quam myrias ejusdem cum eo farinæ hominum faciat. Eadem est ratio, cur nobis exprobret, *quod judaizemus:* quia recusamus ipsum imitari, sectando idololatriam. Videamus, quomodo sese ex Pauli loco expli-

cet, in quo Corinthios hortatur, ut ne sint idololatræ, 1 Cor. 10. vers. 7.

quemadmodum fuerant veteres Judæi. Causatur, *Eos, qui adorationem idolorum præ se ferunt in Papata, non esse contumacibus illis similes: quoniam alacriter cervicem supponunt Christi jugo, sunt fideles, atque unum viventem Deum agnoscunt, neque aurum aut argentum ad conflandum idolum dant, sed bona sua pauperibus distribuunt.* Videtur sibi evasisse, hoc allato discrimine. Verum excipio jugi Christi partem in eo positam esse, ut nomen ipsius confiteamur, & testatum faciamus desiderium nostrum, Deum pure colendi. Fidem non in corde sepultam jacere assero, sed fructus suos in propatulo edere. Unde manifestum est, eos omnes, qui ut idololatris placeant, simulate agunt, ab iis se stare aliquod signum dantes, neque fide neque zelo obediendi Deo præditos esse: sed belluis errantibus esse similes, quum in mala ac perversa exultent licentia. Non expendunt facultates in idolis fabricandis, sed ipsorum cultui corpora prostituunt: quod est longe gravius. Cæterum fœde hallucinatur iste ineptus, quando asserit, *Censuisse populum, se non à Deo, sed à vitulo fuisse redemptum ex Ægypto.* Contra enim populus hoc obtendebat effugium, se vitulum colentem non abnegare Deum, à quo fuerat liberatus, sed potius ipsius imaginem venerari. Quomodo hodie ad sua simulacra sese projicientes Papæi, contestantur nihilominus ad Dei honorem id spectare. Quare quicunque jugo eodem cum iis copulantur, quantumvis clamitent ac tergiversentur, à Dei cultu recedunt. *Deum opinione coli ab eo, qui Papales observet ceremonias*, asseverat. Quasi vero non fuerint Judæi hujuscemodi opinione decepti. Etenim bonæ intentionis clypeo nunquam fuerunt spoliati: sed quam frivolum illud esset demonstravit Deus, contra voluntatem suam fieri pronuncians. Verum necesse est nebulonem istum prorsus perfricuisse frontem, utpote qui mentiatur ita plenis buccis. Notum enim est Papæos preces suas ad sua simulacra dirigere, perinde atque factitarunt Ethnici: imo D. N. Jesum Christum omnibus

spo-

spoliare elogiis, ut ea transferantur ad saxum aut
lignum. Tamen insimulat nos immanitatis, quod
miseros homines mactandos hostibus exponamus,
propter futiles ac pueriles nugas. Adeo præclare
sentit de iis omnibus, quæ ad cultum suum instituit
Deus. Nihilominus prædicat se lynceis esse oculis,
ad infantiles hosce ludos perspiciendos, modo ita
obfirmetur aut inebrietur, ut nihil hæsitans Deum
honore ipsi debito spoliet, quo eum impertiat si-
mulacris omnibus, quæ miseri infideles veneran-
tur. Etenim hæc est egregia conclusio, qua utitur:
*Quoniam nullus cultus est Deo gratus, nisi is qui ex
cordis integritate ipsi exhibetur: vicissim nulla simu-
latio ingrata esse ipsi potest, quando idolorum adora-
tionem præ te fers tantummodo, ut gratificeris infide-
libus, animo nulla idolorum religione affecto.* Verum
Jesa. 42. quid excipiet ad eum Jesaiæ locum, ubi Deus per
vers. 8. os Prophetæ pronuncians, se gloriam suam nemini
& 45. daturum, sententiam suam exponit, Omne genu
vers. 23. (inquiens) mihi flectetur? Quibus verbis demon-
strat laudem sibi debitam non manere integram, sed
ea se spoliari, si vel specie tenus cultum ac reveren-
tiam, quam sibi servat, transferas ad idola. Do equi-
dem, Jesum Christum glorificandum esse, ipsius
vestigiis insistendo, ut nos spirituales esse demonstre-
mus. Verum illud controvertitur, Annon imite-
mur Jesum Christum, ore, pedibus, & manibus,
perinde ac corde testatum facientes, nos templa esse
Dei, ejus cultui consecrata. Quod causatur, *Pau-
lum, si fuisset adeo severe ad servandas ceremonias ob-
strictus, non ita promoturum fuisse Evangelium, uti
promovit, quum esset Græcus Græcis, & Judæus
Judæis:* respondeo uno verbo, aliam necessitatem
1 Cor. 6. à me non imponi, quam à Paulo impositam, Ut glo-
vers. 20. rificemus Deum in corpore & spiritu nostro, quæ
2 Cor. 7. sunt Dei: Item, ut purgemus nos ab omni inquina-
vers. 1. mento tam carnis quam spiritus. Illidat ad hunc pa-
rietem, quantum volet, ut periculum faciat, num
sit robustior futurus. Quod vero docuit Paulus, id
exemplo quoque comprobavit. Etenim aras idolo-
rum Athenis conspiciens, tantum abest ut sese ad eas
simulandi ergo projecerit, ut contra inflammatus
Actor. 17. fuerit ejus spiritus, quemadmodum narrat Lucas.
vers. 16. Quare vel ipsi pueruli possunt judicare, quanta sit
nebulonis istius impudentia, qui sustinet effutire,
*ne unum quidem verbum de hoc argumento apud Pau-
lum extare.* Verum enimvero longius etiam aberrat,
quando nititur probare, *notari ubique avaritiam ido-
Coloss. 3. lolatriæ voce, quod alicubi Paulus loquatur eo modo.*
vers. 5. Num est concludendum, vocem propriam depo-
suisse significationem, quod avari vocentur idolola-
træ per similitudinem? Verum satis arguit hanc Scri-
pturæ depravationem Paulus, Ne errate (inquiens)
1 Cor. 6. neque scortatores, neque idololatræ, neque mœchi,
vers. 9. neque molles, neque qui concumbunt cum mascu-
lis, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque
convitiatores, neque rapaces regnum Dei posside-
bunt: ubi est manifestum, à Paulo unum ab altero
1 Cor. 5. discerni, quemadmodum antea quoque fecerat. Alio
vers. 11. etiam loco, Qui abominaris idola (inquiens) sacri-
Rom. 2. legium admittis? non agit de avaritia, sed de cultu
vers. 22. divino ac religione. Quid ergo stultum istum juvat
cum Paulo disputare, perinde acsi familiarissimum
ipsum habens, ejus mentem prorsus caperet? Præ-
terea nunquam demonstrabit alio spiritu ductum
fuisse Paulum, quam eo, quo Petrus & Joannes ejus
1 Petr. 4. collegæ acti fuerunt. Quum autem Petrus sermoni
vers. 3. de proterviis, vinolentiis, ac comessationibus ido-
lolatrias subjicit, vox aliter nequit usurpari, quam
propria ac germana significatione, pro cultu idolis
1 Joan. 5. exhibito, cum divini cultus profanatione. Joannes
vers. 21. quoque nos cohortans, ut caveamus nobis non ab
idololatria tantum, verum etiam ab idolis, de ava-
ritia minime agit, sed omnem puri cultus Dei pro-
fanationem damnat. Ex eo etiam liquet, non ma-
giaistum pudere mendacii, quam pudeat canem la-
trare, aut asinum rudere. Persuaderet libenter, *Ne
uno quidem verbo idololatriam ab ullo Evangelistarum
fuisse damnatam.* Atque exclamat hoc loco, *Chri-
stum Jesum, qui verus est medicus, non præteriturum
fuisse silentio hunc morbum, si esset adeo lethalis.* Quasi
vero suo ipsius ore non pronunciarit, cultu externo Matth. 4.
non esse adorandum nisi unum Deum. Tentatio enim vers. 10.
qua ipsum oppugnabat Satanas, illud proponebat, Matth. 4.
ut procidens genu flecteret, quemadmodum di- vers. 9.
serte habent verba. Respondet, id vetitum esse.
Quænam isthæc est impudentia, apertam adeo rem
inficiari? At hæc severe adeo discipulis mandans Mat. 10.
horrendas adjiciens minas, ut se coram hominibus vers. 32.
confiteantur, proculdubio complectitur ea omnia,
quæ fidei nostræ confessionem concernunt. Et quan-
do minatur, se coram Patre suo abnegaturum eos, ibid. v. 33.
qui se coram hominibus abnegaverint: certum est
enim non parcere illis, qui sibi cum infidelibus con-
venire simulaverint. Imo ipse sensus communis di-
ctat, longe gravius esse crimen, coram idolo pro-
cidentem adorare, quam verbum aliquod ad obscu-
randam veritatem obiter dicere. Quod si etiam per
os Apostolorum suorum loquutus est Dominus, sa-
tis esse debent tam multa testimonia superius allata,
ad demonstrandam externam idololatriam non mi-
nus ab eo prohiberi, quam furta, homicidia, &
scortationes. Quomodo etiam satis demonstrat Pe-
trus oportere, ut pii omnes sint ab ea alieni. Hæc
sunt ipsius verba: Satis est nobis, quod anteacto 1 Petr. 4.
vitæ tempore libidinem Gentium patraverimus, vers. 3.
quum incederemus in proterviis, cupiditatibus, vi-
nolentiis, comessationibus, compotationibus, &
nefariis simulacrorum cultibus. Quamobrem illi,
non concurrentibus vobis ad eandem luxus profu-
sionem, peregrinati sibi videntur, blasphemantes.
Quod si fideles simulatione licenter usi fuissent, ge-
nua coram idolis flectendo, quo Ethnicis gratifi-
carentur, nulla fuisset admirationis occasio. Sta-
tuendum est ergo, apertum prorsus fuisse discrimen
in actione hac externa. Adeo imperite sibi contra-
dicit, ut obmutescere ipsum oporteat, si quæ in eo
est verecundia, quum ait, *Interrogatum Dominum
Jesum Christum, quomodo regnum Dei possidere quis* Mat. 19.
possit, nos minime ablegare ad externam illam purita- vers. 16.
*tem, quam ego postulo, neque jubere ut declinentur Ba-
bylonis inquinamenta: sed satis habere, ut proximum
amemus.* Inspiciant locum lectores, ubi diserte pro-
nunciatum legent à Domino Jesu Christo, servanda Mat. 19.
esse mandata, in quibus secundum est hoc, de quo vers. 17.
agimus, Non esse adoranda idola. Sustinuissetne
turbator iste in medium adferre testimonium usque
adeo adversus se faciens, si fuisset mentis compos?
Addit, *Dominum Jesum Christum Velle misericor-
diam, non sacrificium.* Scilicet id à Propheta dictum Hos. 6: 6.
minime fuit, quo tempore sacrificia severe man-
data erant. Quapropter Deo propositum nequa-
quam fuit externam populo idololatriam conce-
dere, quam adeo severe vetuerat: sed solummodo
demonstrare hypocritas operam ludere speciosa
sua simulatione, nisi secundæ tabulæ observatione
pietatem probent. Hoc ut capiamus melius, obser-
vandum est nihil esse ceremonias, nisi ad finem
suum, purum Dei cultum, referantur. Quoniam
autem plerique sunt simulationis pleni, atque ipso-
rum cor testimonio non respondet, quod dant co-
ram hominibus: idcirco Deus revocat eos ad aliud
examen, nimirum probitatis, integritatis, ac mi-
sericordiæ erga pauperes. Non vult tamen pro-
pterea priorem tabulam annullare: ut Deum sper-
namus, dum conamur officio erga homines fungi.
Eadem est responsio ad illud, quod subjicit, *Ul-
timo die suis electis dicturum esse Dominum nostrum
Jesum Christum, Venite benedicti Patris mei, qui* Mat. 25.
esurientes ac sitientes cibavistis & potavistis. Ex quo vers. 34.

loco colligit, *Non exprobratum nobis iri genuflexionem coram idolis.* Verum si locum habere debet hoc glossema, consequitur simul etiam, neminem damnandum fore, quod Euangelio non crediderit, quod nunquam Deum invocaverit, neque beneficia ejus agnoverit, quinimo quod ejus nomen blasphemaverit: quoniam eo loci nulla est fidei mentio, neque precum, neque gratiarum actionis. Quare si turbatorem hunc audiamus, satis foret, officium erga homines fecisse, licet Dei majestatem pedibus conculcasses. Quod causatur, *Totam salutis nostræ substantiam in Christo Jesu positam esse*, non consequitur idololatras servari: quoniam Jesum Christum non possident, quando fœdis sese polluunt inquinamentis. Redeundum enim est semper ad illud prin-
Mat. 10. vers. 33. cipium, Negaturum esse Christum Jesum coram Deo Patre suo, & sanctis Angelis, eos qui ipsum negaverint coram hominibus, quantumvis mali sint ac perversi. Excipit, *Nihil obesse illi posse, qui Deum amet ac proximos.* Concedo. sed quæro, num sit Deum amare, ipsum prodere, atque honore suo spoliare, & licentia uti, idque perpetrare, quod abominatur. Causatur, *Non omnes baptizatos puro esse corde.* Quis inficiatur, & quicum ea de re decertat? Verum ex eo colligere, Baptismum nihil esse, porcorum instar grunnire est, non humano loqui modo.
Rom. 1. vers. 16. Euangelium non est mortua ceremonia, sed viva Dei potentia. Si piorum sanctitatem non esse speciosam simulationem colligeret, rectissime concluderet: atque hoc docemus nos. Sed quis ferat, ut *ἀνεξετάστως* colligat, *Externam omnem reverentiam, quam Deo exhibemus, nugas esse ac nænias.* Regula potius Do-
Mat. 23. vers. 23. mini Jesu Christi sequenda est, ut unum facientes, alterum ne omittamus. Quando septimum Epistolæ
Rom. 7. vers. 4. ad Romanos citat caput, ut Legales ceremonias per mortem ac resurrectionem Jesu Christi abolitas fuisse demonstret, illum locum fœde corrumpit, qui ad hanc rem nullo modo facit. Sed ut etiam dem, quod petit, non consequitur, omnes in universum ceremonias esse abolitas. Neque enim Baptismus & Cœna Domini eodem loco sunt habenda, quo Circumcisio, & Agnus paschalis. Novi equidem, fanaticum hunc omnia absque ullo discrimine abradere: sed eam ob rem tanto minus est ferendus apud eos omnes, qui timore Dei præditi sunt. Nititur deinceps refellere, quod de vitandis scandalis docemus.
1 Cor. 8. v. 9, 13. Rem ab eo loco aggreditur, ubi Corinthios hortatur Paulus, ut videant ne libertas ipsorum infirmis sit offendiculo, aut eos in errorem abducat: & satius fore demonstrat carne nunquam vesci, quam proximo esse offendiculo. Hoc loco autumat, bellam sibi occasionem dari nobis illudendi. *Si est libertas*, inquit, *res per se non est mala.* Quid multis est opus, ad retundendam hujus belluæ arrogantiam? Scripta mea universa demonstrant, eo loci Paulum agere de rebus mediis, quæ neque bonæ sunt, neque malæ, nisi ex consequenti. At num efficitur, res universas esse hujuscemodi? Perinde istud est, acsi
1 Petr. 2. vers. 16. quis ex illo Petri dicto, Non habendam esse libertatem veluti malitiæ velamen, concludat scortationem, atque ebrietatem liberam esse. Ergo palam est subverti omnia ab hoc stolido, dum persuadere conatur, conscientias injuria subjici à nobis, rebus, quæ ipsis concessæ sunt. Hæc enim nostra est doctrina: Si omittendæ sunt vel res licitæ, quando est aliqua idololatriæ suspicio, qua rudes atque infirmi turbentur: longe magis eos esse damnandos, qui actiones prorsus malas usurpant, uti est coram idolo genu
1 Thess. 5. vers. 22. flectere. Jubet Paulus, ut abstineamus ab omni specie mali, sequiturne propterea nullum esse malum, nisi speciosum? Porro illud propositum habet turbator iste demonstrare, si aliqua in re sumus liberi, esse in omnibus omnino liberos. Interea videtur sibi optime sese expedivisse, dum scandala non sunt ipsi curæ. nisi quod addit, *Magnum esse inter Papales ac Gentilitios ritus discrimen: quod olim capitale non erat idola contemnere, sed hodie nisi Papismum præ te feras, magno in vitæ discrimine versaris.* Bellum à se indictum esse cruci Jesu Christi nequeat apertius demonstrare, quam hac mens oratione. Tergiversetur in posterum, & subterfugia verborumque involucra quærat, quantum volet: illud est satis, quod uno verbo patefecit, Velle se persequutiones declinare, & vitam cultu Dei sibi pretiosiorem esse. Ita eos relinquam ipsi discipulos, qui sunt adeo molles, ut Christianismum deserant, quo cum mundo vivant. Alio nititur argumento, *Pauli tempore Christianos fuisse sibiipsis invicem notos, sed hodie ignorari, quinam sint in eo numero censendi.* Respondeo mandatum nobis esse, ut fidem nostram testatam faciamus, non solum coram bonis ac piis, verum etiam coram ipsis veræ ac puræ religionis professis hostibus. Excipit, *Eum qui bonus hominum opinione videtur, fortasse rejectum esse à Deo.* Eandem fuisse rationem quovis tempore assero. Nam Ecclesia Dei paleam semper habuit tritico admixtam. Cæterum non consequimur propterea immunitatem, à cultu Deo præstando, & reverentia, qua ipsum prosequimur, signis externis demonstranda, sive ad bonorum ædificationem, sive ad malos eo magis reddendos inexcusabiles id faciat. Cavilli omnes, quibus nititur, à variis nostri seculi opinionibus non obstant, quominus adversus doctrinam pugnet, quæ semper obtinuit in Ecclesia. *Calvinistæ* (inquit) *à Lutheranis dissident.* Sane. Sed uno consensu docemus omnes, abominandam esse idololatriam. Item in eo quod per se liberum est, omnem speciem ac suspicionem idololatriæ declinandam esse. Quod subjungit, fœdam adeo implicat contradictionem, ut videri queat nimium hausisse. Etenim fieri nequit, ut homo sobrius ita pugnet adversus se. *Mirum non est*, inquit, *à Paulo, qui instar Angeli fuit, & cou speculum perfectæ charitatis, servatam fuisse adeo exactam normam: sed idiota, qui nescit adhuc quid sit fides, non est ad ejus imitationem adigendus.* Antequam progrediamur, lectorem moneo, ut hujus nebulonis verba diligenter expendat. Nam Libertinorum sermone utens, prodit omnino se Dei atque omnis religionis esse contemptorem. *Opus est* (inquit) *ut in Christo Jesu seipsum unusquisque prius diligat quam proximos.* Perinde est acsi dicat, Neminem Christianum esse, qui sese tanquam idolum non adoret, in animum inducens, ad summum perfectionis gradum se pervenisse. Ex his colligit, *Ab eo stultissime fieri, qui perfectus quam minime sit adhuc, sese in mortis discrimen conjicit, ut fidem suam testatam faciat.* Cæterum uti à furore suo impellitur, atque agitatur, ait *nos, quum postulamus, ut singuli externi cultus, quo Deum prosequuntur, testimonium dent, plus exigere ab infirmis atque idiotis, quam virtute sua ac perfectione præstiterit Paulus.* Verum quomodo conciliabit ista cum iis, quæ modo dixit, *Non esse infirmis atque idiotis imponendam legem, Pauli exemplum imitandi?* Neque satis istud est, in deterius ruit. Quoniam enim fideles omnes cohortamur, ut imitentur Abrahamum, credentium patrem, exprobrat, *Nos velle pro libidine Ecclesiam regere, absque ulla ratione. Nonne summa est* (inquit) *rerum confusio, simpliciores atque idiotas & neophytos cum sancto Patriarcha Abrahamo copulare?* Quum docet
Paulus, quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta esse: item totam Scripturam utilem esse ad nostri institutionem: quæro annon sanctissimorum ac virtute præstantissimorum quorumcunque complectatur exempla. Rom. 15. vers. 4. 2 Tim. 3. vers. 16. Præterea, quum hortatur ad imitationem sui, Imitatores mei estote (inquiens), annon 1 Cor. 11. vers. 1.
dirigat orationem ad minimos quosque, maximeque rudes. Imo iis verbis non contentus addit, Sicut ego sum imitator Christi. Id mirum videri minime debet: quoniam ipse Christus discipulos alloquens, Joan. 13.
Exemplum, inquit, præbui vobis, ut prout ego feci, vers. 15.
ita & vos faciatis. Omnis perfectionis exemplar,

vult

vult ut sibi assimilemur. accusabitne illud iste nebulo, quod ratione careat? Novi equidem esse quædam facta particularia, quæ in exemplum trahenda non sunt: quomodo non omnibus imperatum est, ut egrediantur de terra sua, aut liberos mactatos immolent. Verum quanam in re immoratur iste turbator? quod fideles docemus, acquiescendum esse in Dei providentia, Abrahami exemplo: & quod pro divino cultu omnia contemnenda, atque ipsam adeo vitam negligendam affirmamus. Quid est illi hac de re disceptandi causæ? Liquet ergo hunc canem suæ ipsius umbræ oblatrare. Veruntamen exclamat, *Nos esse immanes, qui miseros multos homines mactationi exponamus.* Quasi vero caducam hanc vitam cultu Dei æternaque animorum salute pretiosiorem esse oporteat. Revertitur quidem ad garrulitatem sibi familiarem, *Non oportere, ut nos cremandos hostibus exponamus, propter ceremonias, quæ sunt inanis nugæ.* At memoria recolant lectores, quid responsum ad hanc objectionem fuerit: Ceremonias, quæ ad fidei nostræ confessionem, atque ad cultus, qui Deo exhibendus est, contestationem necessariæ sunt, longe aliter esse æstimandas, propter finem, ad quem referuntur. Ad summam, si præditus esset iste nebulo vel una zeli gutta, ad propugnandum Dei cultum, reverentiamque ipsi debitam, longe aliam instituerat orationem. Testatur Joannes, Christum purgantem templum illud *Joan. 2. vers. 17.* implevisse, quod habetur in Psalmo, Zelus do- *Psal. 69. vers. 10.* mus tuæ devoravit me. tamen agebatur de externo tantum cultu. Docet Paulus id commune esse fidelibus universis, atque in eo imitandum esse Christum, proponens, quod eodem additur versu, Oportere ut in nos incidant convitia eorum, qui convitiantur nomini Dei. Nonne plenis buccis est blasphemare, quum videmus Dei cultum impiis superstitionibus everti, docere non solum esse deferendum officium, sed consensum quoque simu- *Ephes. 5. vers. 11.* landum? Paulus ubi vetuit, ne commercium habeamus cum operibus infrugiferis tenebrarum, addit esse illa arguenda: iste improbus *imperitiam ac stultitiam omnium Martyrum irridet*, quotquot hactenus eam ob causam passi sunt. Nos adoritur postea, & hominem agens facetum, quærit, *cur non prodeamus ex nostris lustris ut antesignani ad incendia gradiamur.* Faciamus, frigere me ac dissolutum esse in officio faciundo, qui cæteros cohortor: num præjudicio erit doctrinæ meum peccatum? At ex Dei gratia, quod alios doceo, ad praxin ipse retuli: neque *me in umbram ac tutum locum abdidi*, uti blaterat impudens iste. Quinimo coram Deo atque ipsius Angelis sancte possum testari me optavisse magis eorum, qui persequutionibus agitabantur, socium esse, quam ullis hujus seculi deliciis aut dignitatibus frui. Idonei sunt testes, quibus notum est, per me non stetisse, quin hostium rabiei, quando fuit opus, vitam exponerem. Etsi enim æque timidus sum natura, atque ullus alius: nihilominus tantum audaciæ mihi tribuerat Deus. Veruntamen visum ipsi est me ad hanc usque diem incolumem servare. Quod causatur iste scurra, '*fieri à me contra Christi exemplum de* *Zach. 13. vers. 7.* *quo scriptum extat, Percutiam pastorem & dispergentur oves gregis*: respondeo, ex eo quod caput membris præivit, minime consequi, non esse à singulis suo ordine, prout vocantur, sequendum. Causatur, *non perhiberi ullum ex Apostolis vivente adhuc Christo passum aliquid esse.* Cur vero rationem simul etiam non addit? Discipulos ceu in nuptiis egisse, interea dum cum sponso versati sunt. Sed *Matth. 9. vers. 15.* monet Dominus adfuturum tempus, quo multæ persequutiones erunt ferendæ, ac proinde hortatur, ut eo se præparent. Atqui tempus adest. Etenim Christus mortuus est & resurrexit, ut ipsi vivamus ac moriamur: & in corporibus nostris per mortem ipse glorificetur. Quare quicquid ab isto turbatore adfertur, adversus eum pugnat. Do equidem, pastoribus, nisi duces ovibus præeant, isthanc ignaviam magno cedere probro. Verum tenenda est Magistri regula, ut se singuli sequantur, sicuti vocantur, ad commilitones minime respicientes. Quum enim Petro diceret Dominus, Sequere me, exci- *Joan 21. vers. 20.* piebat, Joannem indicans, Hic autem quid? Sed responsum illi fuit, De Joanne quid ad te? tu sequere me. Discamus ergo iis minime invidere, quibus parcit Deus. Interea tamen bibat unusquisque calicem sibi præbitum. Aperte satis demonstraverat hactenus impudens iste, sibi quidvis perinde esse, modo subsannatorem scurriliter agendo, frontem se perfricuisse, atque adeo instar canis prodat. Tamen prolixa sua garrulitate inebriatus licenter magis ad extremum blaterat. *Tria sunt* (inquit) *necessaria ad hominem aptum reddendum, quo Christum confiteatur. primum ut ejus certam habeat notitiam: deinde ut optime norit dijudicare: denique ut sit à Deo missus.* Non capiant simpliciores, quid sibi velit hæc brevitas. Declarationem audiamus. *Illum* (inquit) *qui veritatem, quæ est in Christo Jesu, vult confiteri, oportet optime nosse, quid sit veritas. Si ita habet, necessum est, ut veritas ab omni peccato eum liberet. Nam qui peccat, vel mulierem concupiscendo, servus est peccati. Quare nemo veritatem novit, nisi qui Christum solum habet in se inhabitantem* Ut rem speciosam reddat, vulgato utitur argumento: *Non satis esse ad Christianismum, ut intelligas, Papam esse Antichristum: Missam esse idololatriam: atque id genus cætera.* Porro lubens do, oportere nos, ut Christiani simus, novas esse creaturas, ac nos minime nosse, quid sit Christus, veritasque Euangelii, nisi vindicati simus ex servitute peccati, & veterem hominem exuerimus, quo instauretur in nobis imago Dei. Verum aliud quæritur: Nempe utrum nonnisi perfecte regeneremur. Scriptura vero universa docet, necessum esse, ut fideles proficiant ac promoveant toto vitæ tempore: ac proinde neminem esse perfectum, sed sanctissimos quosque in via versari adhuc, quibus sit adversus suas infirmitates quotidie militandum. Imo Paulus quum *2 Tim. 4. vers. 6.* se morti vicinum animadverteret, atque adeo jam libatus esset, ait se nondum pervenisse ad metam, ad quam tendebat, sed contendere ut perveniat. 'Non consequitur ergo ex eo, quod Christus in nobis regnat, atque ipsius Spiritus nos regit, summam atque absolutam esse in nobis puritatem & perfectionem. Contra impudens iste prætexens, *Christianos in vitæ sanctitatem renovatos esse debere, contendit: Neminem posse Christum Jesum confiteri, donec purgatus sit ab omni macula ac ruga.* Quid vero ex his efficitur? Dum in hoc mundo vivimus, nulla ratione agnoscendum esse Deum, quod simus imperfecti. Intertexat quantum volet præclaras sententias, ad simpliciores fallendos, *Fidem non esse conciones aliquot audivisse, aut Euangelio credidisse*: quando redit eo, *ut neminem Christianum esse dicat, nisi qui perfectus sit, & neminem posse Christum Jesum confiteri, nisi eum, in quo nullum sit vitium*: Euangelii professionem à solis Angelis ac sanctis demortuis postulat. Illud quidem asserimus, ut Christum ore confiteamur, opus esse fidei radice in ipso corde. At quando nugatur iste scurra, *Nunquam tempus esse Christum confitendi, donec ab omni labe purus sis ac mundus*: hominibus, qui versantur in terris, concedit, ut Jesum Christum licenter abnegent. Verum quæro, quosnam alloqueretur Christus, Quemcunque (in- *Marc. 8. vers. 38.* quiens) mei pudebit coram hominibus, ejus me coram Deo Patre meo pudebit? Profecto meliores ac præstantiores erant tres illi, quibus postea dixit, Spiritus promptus, sed caro infirma est. Certe Pau- *Mat 26. vers. 41.* lus ulterius progressus quam ipsi fuerat, quum suspirans conqueratur, se non facere bonum, quod vult, *Rom 7. vers. 19.* sed malum quod non vult. Veruntamen ad oculos

idio-

idiotarum perstringendos, à scopo aberrans causatur, *stulto illo*, quem vocat, *zelo Franciscum Speram adactum ad desperationem*. Si perspectum illi est quod de illo homine scripsi, est improbus, quod id dissimulat. Si non perspectum illi non est, supersedeat posthac de rebus ignotis garrire. Cognoscere est atque animadvertere, hominem illum turgidum fuisse ambitione atque arrogantia. Ad auctoritatem sibi conciliandam, erat etiam audacior. Quando intentantur minæ, quidvis abnegat, ad vitæ incolumitatem. Ut porro probrum suum velet, in erroneas ingreditur speculationes, ad æternum exitium se fuisse prædestinatum. Hominum gloriam si quis ambiens magnum zelum præ se ferat ad tempus: quando autem pugnandum est, victus cedat: num propterea homo Dei timens non faciat testatam fidem suam in omni simplicitate ad mortem usque? Recitat
Actor. 26. Lucas, Paulum Ecclesiam persequentem multos sad-
vers. 11. egisse ad veritatem abnegandam, atque adeo ad blasphemandum. Oportuitne propter illorum levitatem omnes fideles mutos effici, ut ne idem paterentur incommodum? Longe aliud fuit Lucæ propositum in ea narratione. Imo potius Paulus, quem ita loquentem inducit, primum se contumaciæ atque immanitatis damnat: deinde alios levitatis, quod non fuerint ita constantes, uti oportebat. Ad summam,
Rom. 3: 4. quemadmodum ait Paulus Deum veracem esse, licet omnes homines sint increduli ac mendaces: ita quando myriades hominum in fidei confessione deficerent, non oportet tamen, ut ullus fidelium propter istiusmodi scandalum deflectat. Sed mirum est, oblivione ab eo sepeliri innumeros prope Martyres, qui veritatem suo sanguine constanter obsignaverunt. Criminatur, *magnum numerum fuisse à me impulsum ad appetendam mortem*. Scilicet non adfuit ipsis Deus, quum hilariter oppetiverunt mortem, imo quum ad finem usque perseverarunt, quando vitæ incolumitas ipsis proponebatur, modo vellent aliquatenus cedere. Ecce viros, qui nullo sunt errore imbuti, accusantur tantummodo, quod à Papatus abominationibus fecerint secessionem, ut puræ doctrinæ Evangelii adhæreant. Attentantur, sollicitantur, blanditiis alliciuntur, minis ac terroribus contra oppugnantur. Invicta virtute resistunt rebus omnibus, & se nolle alia lege vivere, quam Deum glorificando, testantur. Eam ob causam moriuntur. Quantumvis oblatret iste canis, tamen necesse est, ut os ipsi obstruatur. Quod si sustinet adhuc inficiari, Deum in iis hominibus Spiritus sui virtute operari, satis mihi erit ipsiusmet verbis uti: *Istiusmodi homines, raptos quodammodo extra mundum, atque extra seipsos, sano rectoque esse judicio, quod triticum glumæ, & aurum plumbo anteponant.* Quicquid illud est, si miseri unius, qui præcipitavit in desperationis gurgitem, exemplo utatur, ingentem hanc Martyrum multitudinem, imo spissam hanc nubem, quomodo
Hebr. 12. loquitur Apostolus, objiciam, ad oculos ipsi eruen-
vers. 1. dos, quando lucem intueri detrectat. Tanta est eorum, quæ subjicit, absurditas atque ineptia, ut eum confutare me pudeat. Expedit nihilominus, ut admoneantur paucis lectores ipsius cùm impudentiæ
Luca 2. tum imperitiæ. *Pastores* (inquit) *accepta Angeli nun-*
vers. 10. *cio, natum esse Dei Filium, rem huc illuc non divulgant, sed proficiscuntur Bethleem, ut veritatem indagaturi.* Concedo credendum esse corde priusquam
Luca 2. ore fiat confessio. Verum quum additur, eos divul-
vers. 17. gasse, quod viderant: discamus singuli pro cognitionis nostræ modo alios ad veritatis cognitionem
Mich. 4. adducere. Sicuti scriptum est, Apprehendet vir ma-
vers. 2. num proximi sui, & dicet, Veni, ascendamus in montem Domini, & docebit nos vias suas. Profecto Paulus non unum aut alterum, sed omnes in universum monet, ut alii alios doceant, atque ædificent.
Mat. 16. At excipit bonus hic silentii magister, *Dominum no-*
vers. 20. *strum Jesum Christum Apostolis posteaquam secum erant familiariter versati, & in nomine suo prædicaverant, ac miracula ediderant, interdixisse ne dicerent, se esse Christum.* Sane: sed tempus est notandum, vicinum fuisse ipsum morti quæ scandalum illis erat futura, ad eos à se abalienandos: quoniam regnum terrenum ad suos triumphos imaginati fuerant. Jubet ergo ut taceant ad breve tempus, ne ludibrio exponatur testimonium, atque in posterum contemnantur. In summa usurpandum est utrobique quod habetur in Psal-
mo, Credidi, propterea loquar: ut nemo sese im- *Psal* 116.
misceat muneri docendi, præter fidei mensuram, *vers.* 10.
quam accepit: interea autem ne sint muti, quos gratia sua illuminavit Deus. Quare turbatoris istius conclusio, *Iis omnibus qui Christum Jesum oculis suis non viderunt, & manibus suis non contrectarunt, uti de se*
gloriatur Joannes, abstinendum esse à testimonio veri- 1 *Joan.* 1.
tati reddendo: ineptia est adeo manifesta ut sit satis *vers.* 1.
præterita largiore disputatione eam detestari. Hinc enim consequeretur, Paulo non fuisse agendum de Jesu Christo. Impietatem suam rursus detegit, quum addit, *Eum, qui veritatis testis esse velit, debere profiteri, se nunquam cognovisse Deum, aut Christum, aut seipsum.* Hoc modo omnes homines erunt immunes à testata unquam facienda gloria Dei vel uno verbo. Etenim si ipsum audiamus, nemini quidquam confitendum est, nisi perfecta cognitione prædito. Nunc autem vult, ut imperitos se esse universi profiteantur. Ita Deo ne unus quidem veritatis suæ testis in orbe restabit. Concedo, diligenter esse cavendum,
ne Dominus Jesus nos objurgans, uti diabolum *Marc.* 1.
objurgavit, dicat Obmutesce: aut ne Deus nobis *vers.* 25.
interdicat, quemadmodum interdicit impiis omni- *Psal.* 50.
bus, Quare usurpas nomen meum in ore tuo? Ne- *vers.* 16.
que enim ratione caret illa Pauli exhortatio, Dis- 2 *Tim.* 2.
cedat ab injustitia omnis, qui invocat nomen Christi. *vers.* 19.
Nos etiam diligenter docemus, quod ab Jesaia de- *Jesa.* 29.
monstratur, Deum eos omnes abominari, qui ore *vers.* 13.
ipsi appropinquant, corde autem procul ab eo absunt. Verum non efficitur propterea, necessum non esse, ut in omnibus Christianis ac Dei filiis concentus sit atque harmonia, cùm interne tum externe Deum semper glorificandi. Accedamus jam ad alterum caput, quod postulat magnus iste doctor, nempe judicium. Citat illud, quod discipulis
dixit Christus, Vos estis sal terræ. Demus hunc lo- *Matth.* 5.
cum ad rem facere. quid efficietur? Zelum absque *vers.* 13.
judicio inanem esse. Non est opus, ut sit multus in re satis aperta comprobanda. Magnificet ergo judicium, quantum volet: *sit illud modestiæ atque omnium virtutum magister: sit* (quomodo ipse nominat) *vitæ auriga*. Ubi differuerit omnia, opus tamen est, quo se judiciosum probet, ut argumentum spectet, quod tractat. Atqui nihil ejusmodi est in ipso: vagatur tantummodo atque exilit in-
star effrenis equi. Quod causatur, *Dominum nostrum* *Matth.* 8.
Jesum Christum interdixisse aliquando iis, quos sana- *vers.* 2.
verat, ne rem divulgarent: non derogat universali normæ, ipsum esse ab omnibus agnoscendum, quo colatur ab omnibus. Imo quando etiam ad tempus post resurrectionem voluisset latere, tempus adest, quo omnis lingua (quemadmodum loquitur Pau-
los) confiteatur eum esse ad gloriam Dei Patris. *Philip.* 2.
Quare non est verisimile, sanctum hunc Apostolum, *vers.* 11.
qui excitat omnem linguam, ad Christum palam laudandum, aliqua in pura Evangelii doctrina utentem simulatione lac parvulis atque infirmis præbuisse: sed prudentiam adhibuit, qua se ad singu-
lorum captum accommodaret. Temeritatem Petri, *Mat.* 26.
atque imprudentem Jephthe zelum proponit iste *vers.* 33.
turbator. sed quorsum? ad eundem scopum, ad *Jud.* 11.
quem ex Ecclesiastico seu ex Proverbiis reliqua illa *vers.* 34.
omnia citat, nimirum tacendum esse, aut recte lo- *Prov.* 17.
quendum. At est dæmoniaci en prætextu velle, ut *v.* 27, 28.
Dei veritas jaceat sepulta. Nam fidelium prudentia *Eccles.* 20.
non est astutia, qua miseris idiotis illudant, & Deum *vers.* 7.
jure

Mat. 10 vers. 16. jure suo simul etiam fraudent: sed juxta Jesu Christi documentum, cum columbæ simplicitate conjunctam esse oportet. si moneret, moderate loquendum esse, nemo contradiceret. Verum demonstrat, se ignoravisse hactenus quid sit modus, quum ab uno extremo in alterum labatur. Imo videtur reliquis omnibus silentium imponere, ut sibi uni blaterare liceat. Posteaquam vero Christianos omnes in Pythagoræos transformavit discipulos, adeo frontem perfricuit, ut effutire sustineat, *hanc ob causam Herodi & Pilato nihil responsum fuisse à Domino nostro Jesu Christo.* Asserit, *non tacuisse Dominum, quod eos duceret indignos qui nossent quod bonum est.* Quamobrem ergo siluit? Respondet, *Noluisse ipsum obesse, quum se nihil profuturum intelligeret.* Excipio, Filii Dei doctrinam non futuram fuisse inutilem, imo utilissimam Herodi ac Pilato, si fuissent auditores idonei. Hic ergo aperta est contradictio. Cæterum liquet, quam idoneus auditor fuerit Herodes: utpote qui *Luc. 23. vers. 21.* statuisset, illudere tantum Domino. Pilatum quoque, dicentem, Quid est veritas? manifestum est superbe *Joan. 18. vers. 38.* Dominum nostrum Jesum Christum contemnere: quod sibi videretur imperitus ab eo duci. Verum hoc præcipuum non est. Certum enim est tacuisse tum temporis Dominum Jesum, ut impleret, quod præ-*Jesa. 53. vers. 7.* dictum de eo fuerat ab Jesaia: Non aperuit os suum: sicut agnus ad mactationem ductus fuit, & non aperuit os suum. Ac profecto necessum erat, ut ore occluso condemnationem ferret, quo gloriandi ansam atque argumentum nobis daret. Veruntamen me-*1 Tim. 6. vers. 13.* moria recolendum est, quod scribit Paulus, Jesum Christum testatam fecisse coram Pontio Pilato bonam illam professionem, ut nobis exemplo esset. Quare si illum abnegaverimus, ipse quoque nos abnegabit. Itaque omnia depravat iste turbator, quando Salomonis locum huc accommodat, ut demonstret fuisse à Christo sepultam Euangelii professionem. Eadem est ratio eorum, quæ subjicit: *Jesum Chri-Joan. 2. vers. 18. stum non respondisse Judæis interrogantibus, quanam auctoritate ejecisset ex templo venditores & emptores. Joan. 8. vers. 6. Neque illis item respondisse, qui mulierem in adulterio deprehensam adducebant.* Quasi vero doceamus Christianorum linguas crepare semper debere, instar crepitaculorum. Nititur quidem nos istiusmodi calumnia infamare: verum scripta nostra ab ea nos satis vindicabunt. Quinimo ipsa ejus conclusio, *Non esse dandum sanctum canibus, neque projiciendas margaritas coram porcis*, quid aliud docet, quam id quod in scriptis meis frequenter adeo explicatum occurrit? ad quæ lectores mitto, ne tædium ipsis pariam supervacua oratione. Tertium quod proposuerat caput aggrediens explicare, interdicit, *ne ullus, nisi vocatus, sese immisceat muneri concionandi.* Nihil adfert, quod ex scriptis meis non discas satis: atque adeo longe exactius arbitror, quam doceat unquam ipse, aut aliquis similis. Opus ergo est ad concionatoris munus obeundum, ut rite ad illud sis vocatus. Nemo inficiatur. Veruntamen ad rem prorsus manifestam probandam, & quæ non est controversa, sibi nequit temperare, quin depravet locos Scripturæ quos citat. Vel unum illum Actorum cap. 17. ubi narratur, Paulum ejecisse dæmonium ex ancillula, quæ artem vaticinandi exercebat. Impudens vero iste prophetidem illam fuisse fingit. quod tamen non est gravissimum peccatum. Obtendens enim, *concionatoris officium à nemine usurpandum esse*; in labyrinthum ingreditur, *De Christo non esse à quoquam agendum ante Pentecostes festivitatem.* Consequetur ergo à nemine fidei confessionem edendam, nisi acceptu linguarum dono: *Spiritus sancti est*, (inquit,) *non Calvini, docere quid sit dicendum.* Concedo. Sed ubi aliquid pronunciavit Spiritus sanctus, illi contradicere, quomodo facit iste ineptus, arrogantiæ est diabolicæ. *Iis omnibus, quibus Christus visus non est, & quos servos suos ac testes non constituit, linguas esse frenandas* asserit. Demus id ita esse. Verum quando in genere de omnibus fidelibus, ita loquitur Deus per Jesaiam Prophetam, Vos estis te- *Jesa. 43.* stes mei, & servus meus, quem elegi: colligo ne- *vers. 10.* minem Christiani appellatione dignum esse, qui fidem suam testatam non faciat, quando opus est, ea ratione atque occasione, quam ipsi præbet Deus. Si damnanda est temeritas atque arrogantia, scripta mea testantur satis, quæ mea sit sententia. At sobrietas ac modestia filiorum Dei, non facit eos truncos, ut credant, muti manentes. Universalis istius turbatoris conclusio est fanaticarum allegoriarum coacervatio, quibus tamen fœdas interserit blasphemias. *Qui propter ceremonias* (inquit) *patiuntur, diabolo moriuntur.* At quemadmodum novimus, Mar- *Apoc 6.* tyrum sanguinem vindictam adversus eos omnes *vers. 10.* summis clamoribus postulare, qui illum effuderunt injuste: ita nulla ejus est gutta, quæ gravem pœnam ab hoc cane, adversus eum istiusmodi convitia evomente, non sit repetitura. Verborum bombo, quo utitur, totum orbem perculsurus sibi videtur. Profecto adeo belle interpretatur linguam Hebraicam, ut illius ne peritissimus quidem ullus sit quidquam assequuturus. Nugamenta isthæc si demas, ipsius finis simii refert anum. Nam vel ab ipsis infantibus pudenda perspiciatur turpitudo. Illud tantum monebo, ut expendant lectores, quo jure sibi congruere dicat Pauli sententiam, Nullam rem posse *Rom. 8.* fideles separare à charitate Dei. Supersedeo in præ- *vers. 39.* sentia ipsius inscitiam in loci interpretatione demonstrare. Verum quomodo gloriari audet, se ex illorum esse numero? Etenim diserte illud scriptum extat, Si hujuscemodi volumus haberi, opus esse, nos Spiritum adoptionis, non servitutis accepisse, per quem clamemus, Abba Pater: atque opus esse, *Rom. 8.* ut cum Jesu Christo patiamur, quo cum eo glorifi- *v. 15. 17.* cemur. Contra vero impudens iste vult, ut Dei nomen sepultum jaceat: ut prudentiam in silentio ponamus: ut latitantes omnes persequutiones egregie declinemus. Cæterum quod Paulus pronunciat nos *Rom. 8.* superaturos quicquid nobis adversatur, propter cha- *vers. 39.* ritatem erga nos Dei, uti habent diserte verba: iste ineptus sensum invertens *amorem intelligit, quo Deum nos prosequimur.* Missum faciamus hunc errorem. Quomodo distinguas eos, qui Deum amant, ab hostibus ac contemptoribus majestatis ipsius? Arbitror Davidis exemplum nobis fore instar lydii lapidis, ad hanc rem examinandam. Etenim ubi se Do- *Psal. 18.* minum dilecturum esse dixit, addit se in Gentibus *vers. 2.* illum prædicaturum, & nomini ipsius cantaturum *& 50.* cantica. Quapropter ingrato huic nebuloni aliud nihil restat, nisi ut aquæ instar effluat, ac tandem intereat horrenda aliqua ratione, cum iis omnibus, quos in sectam suam pertraxerit execrandam.

SECUNDÆ PARTIS TRACTATUUM VARIORUM JOANNIS CALVINI,

CLASSIS QUARTA.

Admonitio adversus Astrologiam, quam Judiciariam vocant.

Ex Gall.

DIvus Paulus de re nos admonet magnopere quidem necessaria: sed quæ tamen à perpaucis animadversa, ac notata est: Nempe, quibus curæ nihil est quemadmodum cum sincera conscientia versentur, eos à fide deflectere, atque aberrare. Nam innuit eos, qui suas conscientias polluunt, sese totos pravitati mancipantes, non modo indignos esse qui in pura Dei notitia contineantur, verum etiam promereri, ut cæcitate affecti horribili, variis erroribus & falsis opinionibus traducantur. Mirum est autem quod tam levem cogitationem ejus rei suscipiamus: quum quidem illius tot documenta quotidie nobis versentur ob oculos. Constat enim Deum, quibus gustum aliquem suæ veritatis impertierat, iis nunquam eam adimere, nisi quum indigne illam susceperint: eaque adeo ad vanam ambitionem, aut alias affectiones carnis abusi sint. Enimvero quum ii, qui pecunias possident, adeo sint in iis asservandis vigilantes, atque industrii, æquum erat inæstimabilem hunc Euangelii thesaurum, quando eo nos Deus ditavit, in bona conscientia quasi includi: quæ ut ita dicam, vera est arca, cui tanquam fidæ & sanctæ custodiæ committi debeat, ne à Satana nobis eripiatur. Verum, quid contra fit? Magna pars hominum utitur verbo Dei, quasi parato argumento, quo se det in sermonem, in circulis & congressionibus quotidianis. Alii ducuntur ambitione: alii sua sectantur commoda: quinetiam quidam eo ad lenocinium abutuntur, ut inde sibi aditum in consuetudinem mulierchlarum comparent. Plerique quamobrem ejus notitiam affectent, ne satis quidem perspectum & constitutum habent: nisi quod eos pudet, quum alios intelligentes videant, se propter inscitiam parvipendi. Utut sit, omnes propemodum, aut plerique sane omnium, hanc salutis doctrinam traducunt ad nescio quam profanam philosophiam. Quod certe tam immane sacrilegium, Deus ferre nullo modo potest. Est enim ejus verbum sacratius, quam ut eo ad hunc modum abuti liceat. Vivum illud esse oportet, ejusque vis atque efficacitatis, ut in ipsa etiam corda permanet, excussurum existimaturumque quicquid inest in homine, ipsasque *Hebr. 4. vers. 12.* adeo ossium medullas, ut inquit Apostolus. Si ad ludum & oblectamentum rapiatur, an putemus Deum toleraturum esse, ut vis illius ita convellatur, & vana, ac prorsus inanis existimetur? Mu- *1 Cor. 14.* nus ejus est, hominem arguere (sicuti Paulus scribit) ut se ipse condemnare discat: & sese abjiciendo, gloriam Deo tribuere. Si ad jactationem & inanem gloriam rapiatur, nonne hæc perversitas gravissimum aliquod supplicium promeretur? Id nos *2 Cor. 3.* debuit ad imaginem Dei renovare: corrigens & emendans id quod è nostro in nobis est. Si quis ab eo ipso quasi auctore, occasionem arripiat suis flagitiis indormiendi, atque in iis adhærescendi: nonne æquum est, Deum animadvertere non in hunc modo tantum abusum, quo scilicet cibus in venenum conversus est, verum in hoc etiam tantum sacrilegium: quum bene beateque vivendi regula, ad vitiorum scelerumque omnium licentiam abutimur? Nec vero valde operæpretium est, istorum vitam subtiliter explicare, qui se profitentur veritatem Euangelii notam perspectamque habere: nam, ut semel dicam, illud sane constat: qui resipuisse & sese ad bonam frugem, ut dicitur, recepisse debuerant, plerosque deteriores evasisse: cæteros in instituto, tanquam in luto adhærescere, certe quam minimum emendationis apparere. Paulus de resipiscentia com- *Ephes. 4. vers. 28.* memorans, & emendatione, quam in Christianorum moribus esse decet, deque his fructibus, quos ex nova eorum vita profundi atque enitere oportet, ex quo scilicet ad imaginem Filii Dei renovari ac restituti sunt: Qui furabatur, inquit, posthac ne furetur. Quo dicto, percommode significat, quod si prius de via aberraverimus, simulatque Dominus nostri misertus, voluntatem nobis suam patefecit, continuo relicto instituto cursu, remigrandum esse: & habenas, ut ita dicam, reflectendas. Atqui, qui se hodie Christianos profitentur, il sibi quasi religione soluti permittunt, aliorum saltem esse similes: ut, qui prius luxuria diffluere consueverant, nullum suæ turpitudinis finem faciant. Joci, ludorum commissiones, omnia oblectamentorum genera, blasphemiæ, flagrant & vigent non minus, quam nunquam antea. Jacturæ, sumptibus infinitis & supervacuis, pompæ, magnificentiæ quæruntur excusationes: indifferentia nominantur: quum tamen ea nemo non videat, superbiæ duntaxat, & ambitioni, atque vanitati servire. Quid? quod singuli ordines suum sibi seorsum ab aliis Euangelium habent, prout cujusque arbitratu fingitur? ut jam non minus dispar ac dissimile sit Euangelium aulicorum, ab eo quod magistratuum est, aut advocatorum, aut mercatorum, quam nummi inter se differant, figura impressi varia, planeque disparili: nisi quod eorum unumquodque unam eandemque persimilem habet notam: è mundo enim sunt omnia, ac terrena: in quo nihil habent omnino cum Christo commune, qui nos inde revocare nititur.

Itaque non injustam, sed debitam pœnam meritamque persolvunt, qui Euangelii doctrinam ita dedecorant: quum ignominiis omnibus obruuntur, & à Deo, ad ejusque despectum ac ludibrium exponuntur: quandoquidem occasionem sanctissimi illius nominis blasphemandi præbuerunt. Par est præterea, ut eos non modo stupore, verum etiam immanitate Deus opprimat, & mentem illis ac rationem adimat,

adimat, postquam illa uti sapientia commode ac ratione non potuerunt, quam etiam Angeli ac spiritus cælestes admitantur. Atque hinc scilicet tot leves opiniones, ac potius delirationes, quasi à fonte derivantur: quæ quamvis ne umbram quidem ullam probabilitatis ostendant, ita tamen excipluntur, atque etiam approbantur, quasi edita è cælo oracula. Denique, quum arrogantia sit vera radix omnium hæresum, vagarum errantiumque opinionum, commentitiorum & impiorum dogmatum, nemini mirum videri debet, quum Deus eos in tot errores turbulentos labi sinit, qui veram regulam non retinuerunt, qua in obedientia veritatis constanter permanerent: sese scilicet sub illius metu ac reverentia submittentes. At enim quum hæc sit quædam hujus ætatis labes & macula, hodieque, si unquam antea, vel maxime grassetur, nos quidem illius fructus uberrimos nunc videmus. Itaque, quotquot nunc errores ubique grassantur, totidem sunt supplicia hominum pervicaciæ: qui sacrosancto Dei verbo abusi sunt. Quos quia non est in animo persequi atque enumerare singulos, quippe qui sunt innumerabiles, exemplum unum retulisse contentus ero.

Invasit jam inde ab antiquis temporibus, animos hominum, quasi tabes quædam & contagio, stulta quædam curiositas ex cæli & stellarum situ prædicendi quid cuique eventurum, & quo quisque fato oatus esset: indeque consilium exquirendi. Quam quidem diabolicam esse superstitionem nos deinceps, adjuvante Deo, probabimus. Et sane una omnium voce & consensu tanquam humano generi exitialis, jampridem explosa & repudiata est: nunc vero ita renovatur, ut multi, qui se arbitrantur ingenio præstare cæteris, eamque adeo apud homines existimationem habuêre, ea prope superstitione fascinentur. Quod si Deus nobis Euangelii sui puritatem nostra hac ætate non illustrasset, quum tamen humaniores literas excitarit, quæ sunt ad vitam moderandam perutiles: & commodis hominum servientes, simul illius gloriæ servire possunt: merito certe, & optimo jure illorum ingratitudinem ulcisceretur, qui solidis & firmis rebus minime contenti, in aëre (ut dicitur) pervagari gestiunt. Jam vero, postquam utrunque nobis largitus est, id est, & artes & disciplinas redintegravit, præsertim autem puram doctrinæ suæ cælestis cognitionem nobis restituit, quæ nos ad eum perducat, atque in sublimia & admiranda illius mysteria introducat: si qui eo usu, cui esse potuissent, postposito, malunt huc & illuc errore vagari, quam intra cancellos consistere, nonne pœnam altero tanto graviorem promerentur? Id quod etiam usu venit: quum quidam adeo de mente & sanitate dejecti sunt, ut omne studium omnemque operam ad imposturam inanissimam applicent: in qua laboriosissime miserrimeque, sine ullo tamen fructu, se cruciant. Scio quibus titulis mentiantur huic tam stolidæ superstitioni colorem. Nemo neget, scientiam Astrologiæ in primis esse nobilem, honoreque summo dignissimam. Itaque quasi quodam pallio, ita se isto titulo operiant: se namque Mathematicos nominant: quo verbo ii significantur, qui sunt artium liberalium professores. Hoc quidem nihil sane novi: eorum enim auctores ac magistri jampridem ut alios in fraudem atqoe in errorem impellerent, idem ipsum obtendebant. Sed nos, quum ipsis (quod aiunt) oculis judicaverimus, istam illorum delirationem, nullo, neque Astrologiæ, neque ullius artis subsidio fundatam, atque constitutam esse, nihil erit quamobrem quisquam istis larvis obstupescat: nisi si pueros fortasse perterreant. Quinetiam homines mediocri quadam eruditione præditi, meo isto admonitu magnopere ad sibi cavendum ac providendum non indigebunt. Ita noster hic libellus ad rudes potius, atque illiteratos pertinebit: qui quum veram & germanam Astrologiam ab ista sortilegorum superstitione discernere nequeant, facile in errorem induci possint. Hoc igitur primo loco videamus, quatenus Astrologia vera progrediatur: quæ plane aliud nihil est, quam ordinis naturalis cognitio, ejusque dispositionis, quam Deus in stellis & syderibus ordinandis adhibuit: unde cujusque officium & natura, describi possit: & ad suum finem usumque reduci. Perspicuum est quod scribit Moses: Solem ac Lunam conditam esse à Domino, quibus & dies, & noctes, menses, anni & tempora gubernarentur. Quibus verbis, quæcunque ad agriculturam & Reipublicæ gerendæ rationem atque prudentiam attinent, complectitur. Eorum autem, ipsum etiam vulgus, nonnulla primoribus (ut aiunt) labris degustat. Sed Astrologiæ scientia, præter effectum, causas etiam ipsas demonstrat. Exempli causa: Nemo tam idiota est, ac rerum omnium rudis, qui non videat, æstate dies esse longiores, quam hyeme: gelidam esse hyemem, æstatem vero calidam: sed non tamen usque eo progreditur, ut quamobrem aut quomodo id fiat, dijudicet. Defectiones Solis & Lunæ, unicuique notæ sunt: sed earum causæ obscuræ ac reconditæ, nisi ex arte & doctrina perdiscantur. Nihil opus est magistro, qui doceat stellas cælo inhærescere: sed non est cujusvis, earum motus, conversiones, occursus, interstitionesque notare. Hoc enim raram ac singularem peritiam desiderat. Astrologiæ igitur hic usus est, stellarum scilicet cursus ac progressiones qua temporis qua ordinis & situs describendi causa notare. Temporis quidem, ut quo quæque stella spatio, ipsumque adeo cælum conversionem suam compleat, cognoscatur. Situs vero ad judicandum quanto iovicem intervallo dissideant: ad motus rectos, atque obliquos, ac pene contrarios discernendos: indeque notandum, cur potius Sol à nobis hyeme quam æstate longius distet: cur æstate diutius apud nos commoretur, quam hyeme: circa quod signum orbis ejus, qui Græce ζωδιακὸς dicitur, singulis mensibus versetur: quos habeat cum cæteris syderibus occursus, quamobrem Luna ortum aut obitum accessu aut recessu Solis accipiat: quæ causa sit Solis & Lunæ defectionum: ut etiam ipsa graduum & momentorum intervalla dimetiri possis. His quasi jactis fundamentis, sequuntur deinde effectus, quos hic quidem in terris videmus; sed Astrologiæ beneficio, causam suam atque originem supra nos habere cognoscimus: neque id tantum, postquam elapsi sunt; verum ita, ut multo ante prospici, atque provideri possint. Nemo non videt pluvias, grandines, nives: nemo ventorum strepitus oon audit: sed nemo, nisi qui adjutus est Astrologia, causas eorum in natura esse positas intelligit: quæ ipsa, ut diximus, natura, etiam in posterum conjiciendi facultatem aliquam suppeditat: tametsi nulla certa aut perpetua regula tradi possit. Sed oos de ordinario atque usitato cursu loquimur: cui nihil quicquam extrinsecus accidens officit. Hic autem totius ejus disputationis cardo vertitur, de qua nos deinceps explicare conabimur. Nam isti adulterini Astrologi, enunciationem illam sumunt, quæ proculdubio vera est ac fixa: nempe, Omnia terrena corpora, &, ut generatim loquamur, omnia inferiora corpora cum astrorum cursu cognationem quandam habere: atque inde qualitatem aliquam ducere. Verum illi hoc enunciatum perperam accommodant: nam Astrologia naturalis hæc quidem inferiora corpora à Luna affici inde monstrabit, quod ostreis & conchyliis contingat, ut eum Luna crescant pariter, pariterque decrescant: itemque ossium medullis Lunæ plenum ac tenue lumen moderetur. Ab eadem quoque vera Astrologiæ scientia medici ducunt quod habent judicii, ad sanguinis detractionem, potiones, pillulas, & alia ejusmodi in tempore adhibenda. Itaque fatendum est, humanorum corporum habitudini, nonnihil esse cum syderibus cognationis. Hæc igitur omnia, ut modo dixi, Astrologia naturali comprehenduntur. Sed quidam impostores, qui artis prætextu ulterius progredi voluerunt, aliam quandam speciem commenti sunt: quam

quam Judiciariam appellant. Ea autem duabus maxime in rebus posita est: primum ut non modo naturam hominum, & corporum habitudinem notam ac perspectam habeant: verum etiam quid cuique eventurum sit, & quid quisque in vita aut acturus sit, aut passurus, cognoscant: præterea quos exitus habitura sint ea consilia, quæ homines inter se contrahentes, ineunt, & ut semel dicam, de totius mundi statu judicent. Nos, quæ ad cujusque, ex natali die, habitudinem constitutionemque attinent, initio videamus. Quemadmodum autem nullus est tam absurdus error, & impudens, quin aliquem veritatis colorem mutuetur: ita herele fateor, quod ad corporis constitutionem attinet, præsertim vero ad affectus, qui corporis qualitati participant, eos quadam ex parte ab astris pendere, aut certe consensum, & ut Græci appellant συμπάθειαν quandam cum illis habere: veluti quum quis ad bilem atram propensior dicitur, quam ad pituitam: aut contra: quanquam etiam in hoc genere pleraque diligenter observanda. Mathematici nostri, quibuscum nobis nunc res est, judicium ex nascendi tempore faciunt. Ego contra affirmo, generandi tempus potius spectandum esse, quod plerumque ignotum est, neque enim perpetuo pariendi certum ac definitum tempus præscriptum est. Tergiversentur quantum volent: certe vi rationis fateri cogentur, astra non tantum in nascendi, quantum in generandi tempus, ad certam scilicet homini qualitatem informandam, valere: cujus etiam rei quotidianus usus documento est. Præclare namque Persius, quum uno eodemque temporis puncto natos, dissimiles & naturas & vitas & casus habere significaret, *Geminos* (ait) *Horoscope varo Producis genio.*

Hoc enim identidem etiam in geminis fratribus usu venit: quorum alter alterius non minus dispar, ac dissimilis erit, quam si diversissimo cæli ac stellarum statu natus esset. Mitto, quod, ad judicandum etiam ex ipso nascendi tempore, statuendumque de cujusquam hominis natura, præterquam quod singulos ejus horæ gradus, in qua natus est, diligenter notatos atque descriptos oportuit, necesse esset Genethliacum (Chaldæum Latine dicimus) manu astrolabium suum tenere: neque enim horologio fidere satis tutum est. Atqui, sic se rem habere constat, ut si perpauca temporis momenta aberres, magna fiat cæli & stellarum inclinatio. Verum, ut maxime judicandum sit ex generandi vel nascendi tempore, illud tamen mihi velim respondeant: Nonne sexus, alias omnes animalis qualitates longe lateque superat? Atqui, uno eodemque temporis articulo, in uno eodemque utero concipientur mas & fœmina: eodemque momento alia marem pariet, alia fœminam. Unde ista igitur varietas in eo quod est potissimum, nisi quod astrorum non est tanta vis, quantam isti perhibent? Quod si etiam adhibenda esset comparatio, certo certius est, semen parentis utriusque, vim afficiendi longe majorem habere, quam omnia sydera: & tamen id ipsum sæpenumero fallere nemo non videt: potest enim constitutio esse dissimilis. Ponamus igitur homines duos natura longe inter se differentes: quibus etiam uxores sunt æque dissimili natura: eodem ab utrisque temporis puncto conceptos, eodem susceptos esse liberos: sane usu venire videbimus, ut liberi, parentum constitutione potius afficiantur, quam ullo syderum affectu, qui tamen utrisque par similisque contigit. Ejusque rei ratio ita perspicua est, ut nemo, qui sit modo sincero judicio, contra existimet. Quid igitur dicendum de ea videtur affectione, atque, ut illi loquuntur, influentia, quæ ab orbibus illis cælestibus permanat in homines: Fateor secundum ea quæ superius attigi, astrorum esse aliquem concentum, qui habitudines informet? easque præsertim, quæ sunt corporis propriæ: sed eam esse causam præcipuam, hoc vero inficior. Quinetiam affirmo seminis, unde fœtus nascitur, vim esse multo majorem, quam causarum naturalium, quas inferiores appellant. Dico præterea, nullo fundamento niti Astrologos, dum ex partus potius, quam ex conceptionis tempore, judicium faciunt. Atqui, conceptionis tempus ignorant: ex quo efficitur, nihil eos certi, nihil explorati judicare posse. Addo etiam illud, Deum in plerosque singulari quodam favore efficacem esse: etiam in ipsorum natura informanda: ut jam vis astrorum nihil ad eam pertineat: aut certe ita demersa, latens, obscurata sit, ut hominibus apparere non possit. Hactenus de iis quæ ad propensionem naturalem attinent. Quod si ad ea beneficia veniamus, quæ Deus filiis suis impertitur, quum eos Spiritu suo reformat, adeoque immutat, ut merito novi homines nominentur: quid ad hæc astrorum omnium aspectus pertinebit? hæccine Deus æternæ electionis suæ fundamenta posuit? Si Chaldæi nostri affirmant, licere saltem iis uti, quasi causis inferioribus & proximis: nimis hæc profecto frigida & ignava cavillatio est. Videmus enim Deum de industria nos ab istiusmodi cogitatione revocare, quum eos voluit secundos in lucem ingredi, quos præferre decreverat: quemadmodum in Jacob exemplum habemus. Ecquid enim causæ est, cur Esau, quem repudiare constituerat, prior in lucem est editus, nisi quod Deus, naturæ communem atque usitatum ordinem infringens, altius mentes nostras erigere voluit: eo nos admonens, debere nostros oculos in solam illius voluntatem intentos & infixos esse: neque ad alias ullas causas inquirendas, deflectendos. Quamobrem hoc unum fixum in animis nostris teneamus, in eoque vestigia premamus, Deum ita homines vocatione sua reformare, ut plane novi fiant. Diserte scriptum est de Saule, quod quum Dominus vult ad regnum suscipiendum illum præparare, eum plane alium atque antea fuerit redditurus est. Certe, hoc ille ex cæli ac stellarum situ non consequitur: sed in ipso Deus est efficax præter naturæ ordinem: & præter quam quod humana ratione atque intelligentia comprehendi potest. Si hoc in eo efficit, quem ad temporalem administrationem elegerat, qualem in iis futurum existimamus, quos sibi filios & hæredes regni cælestis adoptavit? Enimvero, universam mundi fabricam rerumque naturam, longo intervallo superet necesse est. Et certe sic se res habet, ut quisquis negat regenerationem, Dei opus esse, universam rerum naturam exuperans, is non modo se profanum esse demonstret, sed religionem Christianam plane repudiet atque aspernetur. Itaque vim astrorum inter ea continere debemus, quæ cùm ad res humanas, tum vero ad corpus, & primam naturæ propensionem attinent: atque id excludere, quod Deus singulari favore aliis atque aliis, nullis utens ordinariis adminiculis, impertit: præsertim autem emendationem illam, quam in electis suis perficit, Spiritu suo eos renovans.

Verum hæc adulterina & fallax Astrologia, non contenta morum & valetudinis hominum constitutionem informasse, suum etiam imperium latius extendit. Quid enim cuique in vita eventurum: præterea quando & quomodo quisque sit moriturus, divinat. In quo mediusfidius præter meram temeritatem quid aliud sit non video. Rationis enim & judicii plane nihil est: nam ut maxime possint sydera, qualitates quasdam in hominibus informare: non tamen efficient, ut postea vel hoc vel illud aliunde illis eveniat. Itaque Chaldæus, etsi hominem esse industrium, & ad rem attentum judicare valeat: minime tamen hariolari poterit, hæreditatem ei aliquam esse obventuram: quippe quum eventa hujusmodi in alterius, non ipsius arbitrio ac voluntate posita sint. Atque hæc scilicet ipsa causa est, quamobrem jam olim vulgo dictum est, istos personatos Astro-

Astrologos auribus implendis, exhauriendis vero loculis esse idoneos: nimirum, qui ante prosperos eventus prædicentes, curiosos vento pascunt, eosque pro suo arbitratu emungunt, postquam semel eos præstigiis suis inescarunt. Prædicent igitur, quot uxores aliquis habiturus est. Quid? etiamne in illius natalitio sydere id quod uxoris illius primæ sydus natalitium est, reperiunt: ut quis vitæ terminus illi futurus est, intelligant? Nulla igitur fœminæ propria natalitia sydera possidebunt: siquidem virorum syderibus sunt obnoxiæ. Denique, privati cujusque hominis horoscopus judicium ac notationem universi status alicujus regionis comprehenderet: quum quidem isti se profiteantur posse prædicere, num in conjugio fortunatus aliquis futurus est: num adversa aut prospera fortuna peregrinaturus: quæ discrimina subiturus: utrum morbo an gladio obiturus. Videamus nunc quot cum hominibus negotia nobis contrahenda sint. Nisi si illorum omnium & fortunas & voluntates in manu, ut dicitur, habeant, quibus ad suum arbitrium libidinemque moderentur, ecquid tandem nobis de iis polliceri possint? Est igitur id, quod modo dixi, sane verissimum, ita scilicet illos de homine judicare non posse, sicuti profitentur, quin illius natalitium sydus, sit illis speculum, in quo eos omnes, quibuscum versabitur, contemplentur. Æstimetur nunc adhibita ratione atque judicio, num hoc fieri ullo modo possit: aut si sit ulla in ea re similitudo veri.

Concludo igitur, omnes istos, qui tantum sibi sumunt, ut ex natalitio cujusque sydere, quid cuique eventurum sit, jactent se posse animadvertere, meros esse impostores, præstigiatores, planos: quippe quum aliunde permanent causæ. Ne sim longus, si omnia persequar exempla, quæ commemorari possint, unum hoc solum attingam. Sæpenumero uno prælio ceciderunt hominum sexaginta millia. Non persequor majores clades: quod satis crebro contigit, id commemoro. Quæro, num iis omnibus, quos ita mors eadem copulavit, unus horoscopus, unum idemque astrum assignari debeat. Si respondeant, id quod rarius est, minusque sæpe accidit, non debere communibus artis cujusdam præceptis derogare, id quidem jam esset subterfugium minime audiendum: nos enim de communibus & pervagatis rebus loquimur. Tradunt historiæ, viginti prælila trecenta millia hominum in Hispania cecidisse. Ut nihil exactius perscrutemur: cui tandem dubium est, quin ii, qui ad istum modum è vita una omnes excesserunt, dissimiliter affecto cælo in eam ingressi sint? Verum hoc illud est: in tanta turba ac multitudine, Capricornus, Aries, Taurus, ita se invicem cornibus feriunt, ut omnia confundantur ac perturbentur. Aquarius aquæ tantam vim effundit, ut eluvionem immittat. Virgo, suam virginitatem violat. Cancer retrorsum graditur. Leo, cauda sua tam insidiose percutit, ut animadverti nequeat. Gemini, adeo inter se immiscentur, ut in unum evadant. Sagittarius, ex insidiis ictus infligit. Libra, fallax est & iniqua. Pisces, ita se in aquam immergunt, ut prorsus non appareant.

Quin etiam nostri homines non contenti, ad natalem usque diem majores pennas nido extendisse, ut ille dixit: judicium præterea, vel potius divinationem, de omnibus consiliis atque institutis usurpant. Exempli causa: Si cui in patria negotium est, unde nunc ducentis abest, trecentisve milliaribus: veniet Astrologus qui de cælo servet, atque animadvertat, quo temporis momento commodissimum erit iter ingredi: nimirum, ut quindecim post diebus, reperiat eos quibuscum illi negotium est, probe affectos: quo tempore, is cæli ac stellarum positus, qui secunda omnia illi promittebat, inclinatus erit. Obsecro, si qua vis in syderibus inesset, quæ ad hominum usque consilia atque instituta pertineret, nonne in iis solis consideratio versari deberet, quæ tum regnant ac dominantur quum negotium conficitur? Quæ tandem ista dementia est, si merces quasdam, ab eo qui trans mare negotiationem exercet, empturus sum, affirmare sydera quæ profectionis meæ tempore dominantur, felicem successum mihi polliceri: quæ vero dum expeditur negotium, principatum obtinent, eorum vim esse nullam? Ac mihi quidem profecto ejus historiæ in mentem venit, quam de Cardinali Farnesio commemorant: qui quum nescio quo legatus profectionem pararet, astrorum interpretem apposuit, qui cæli ac stellarum significationem expiscaretur, si quando videlicet prosperam illius legationi fortunam portenderent. Ipse interea prandium imperat, discumbit, nec mora, ecce tibi ex transverso Astrologus, extemplo jubet hominem si bonis auspiciis legationem obire cuperet, propere in equum ascendere. Quæso, si paululo tardius discessisset, pransus libere & solute, & vesperi ad idem hospitium quo constituerat, pervenisset, ecquid tandem ea re vel adjumenti vel incommodi retulisset? Quis non videt hujus primam ac præcipuam habendam esse rationem, ut quomodo affecto cælo, compositisque syderibus res transigitur, intelligatur? nos enim, quasi fidem istis aliquam adhiberi oporteat, ita loquimur. Sed hoc quicquid est, meras esse nugas & mendacia, plane perspicuum est. Audivi qui de nonnullis fanaticis narrarent: quod in mulum ascendere, nisi bona via ab astris impetrata, non audeant: finge talem esse quempiam è supremæ cujusdam curiæ senatoribus. Sunt horæ certæ atque constitutæ, quibus una omnes conveniant. Ac sunt fortasse viginti numero judices quos eadem lex & regula subjectos tenet: sed astrorum affectio aliis atque aliis longe dissimilis, nihilominus omnes pariter lex evocat, quid tum fieri oportebit? si Astrologiæ regula sequenda est, tantum abest ut ulla unquam controversia possit dirimi, ut ne tres quidem judices ad ullam causam audiendam convenire possint. Aut igitur astra invertenda sunt, ut alio quoquo modo in consensum concentumque reducantur: aut omnis politia, Reique publicæ gerendæ ratio plane rescindenda est Atqui, hunc ordinem à Deo probari constat, quum tempus certum ac statutum est, quo exerceantur judicia ejus, verbum in concione audiatur, Sacramenta recipiantur, nulla cæli ac stellarum situs habita ratione. Si animus in stellarum cursu occupatus, ordinem à Deo constitutum negligit, & sese quisque alio atque alio seorsum recipit, vulgarem & communem hominum consuetudinem aspernans, nonne à se ipse Deus dissentiet? Quo tandem loco stabit illa immensa, & infinita sapientia, qua omnia tam ornate & concinne quasi dimensa disposuit: si nulla ex parte mos illis geri potest, quin simul ab eo ordine recedatur, quem in natura constituit? Enimvero in hoc genus hominum ridiculum illud aptissime torquebitur, quo ab ancilla sua Philosophus quidam olim delusus est, qui quum & mentem & oculos in cæli plagas majorem in modum intentos haberet, neque quod ante pedes esset, animadverteret: falso impresso vestigio, prolapsus, in foveam incidit: tum illa ridens, Sane, inquit: nihil enim utilius, quam ea, quæ propius ad nos pertinent, animadvertere. Neque vero hunc jocum velim in doctos & peritos Astrologos torquere: quorum nulla satis magna laus tribui labori potest, quem ut nobis cælorum arcana describerent, quatenus id servire Dei gloriæ, & nobis usui esse posset, studiose susceperunt. Istos vero speculatores, venatoresque non naturæ, ut ille dixit, sed inanium somniorum, qui sibi nubes propemodum pervagari videntur, neque tamen quo Deus illos evocet, aspiciunt, nullamque suarum habent partium rationem: ab eo cursu deflectunt, quem illis Do. præscripsit, quid proximis suis præstare deceat, quod officium cultumque tribuere, nullam curam, nullam cogitationem suscipiunt: nonne ratio postulat ut Deus probris omnibus afficiat, & non modo pedibus impingere, verum etiam ad extremum ipsa cervice præcipites ferri patiatur?

Post-

Postquam unumquemque nostrûm jurisdictioni suæ astronomicæ Chaldæi subjecerunt, idem sibi imperium in universum mundi statum arrogant. Fateor autem equidem, secundum ea quæ superius à nobis explicata sunt, quatenus corporum terrestrium cognatio & quasi concentus atque consensus, quam, ut dixi, Græci συμπάθειαν appellant, cum cælo intercedit, causas quasdam earum rerum, quæ in terris accidunt, ex astris notari posse. Quemadmodum enim vis cælestis sæpenumero procellas, turbines, cæterasque tempestates inducit, præterea imbres assiduos: consequitur etiam, ut sterilitatem, pestilentiam, eluvionem, belluarum denique repentinas multitudines invehat. Quatenus igitur consensus ille distantium rerum quasique necessitudo quædam apparebit, non repugno equidem, quin ab orbibus illis cælestibus causa & origo eventorum quæ in terris videntur, exquirantur. Causam autem appello, non perfectam ac principalem, sed adjuvantem & proximam, quasique adminiculum Dei voluntati subjectum: & quo tanquam præparatione utitur ad opus suum absolvendum, prout æterno suo consilio decrevit. Utut sit, non omnino negandum est, quin quædam convenientia interdum existat inter pestilentiam, quam hic videmus, & cæli ac stellarum affectum: qui Astrologiæ beneficio cognoscitur. Quanquam multum abest, ut hoc sit perpetuum. Etenim,
2 Sam.24. quum tres varii generis pœnarum optiones Davidi
vers. 13. factæ sunt, & pestem optavit, nemo ejus rei causam astris assignaverit. Ad hæc, quum tanta fames fuit in Syria & in Judæa Eliæ temporibus, tam longa præterea siccitas, stultissimum esset quærere, num essent ad eam rem affecta sydera, quippe quum hoc singulare quoddam atque extraordinarium prodigium fuerit. Neque vero exemplum hoc quasi rarum atque insolens existimandum est. Deus enim generatim loquitur apud Mosem, affirmans omnes mortalium res adversas in thesauris suis esse reconditas. Quo significat eas res justo ejus judicio in homines immitti, tanquam scelerum ac flagitiorum vindices: quasque, si homines suis fraudibus iram illius non provocarent, quasi in arca inclusas & reconditas contineret. Et sane vix ulla alia extat in Prophetis doctrina pervagatior, quam qua minatur se & cælum & terram quasi ærea redditurum esse. Quum igitur earum rerum causam nostris fraudibus assignet, omnis astrorum affectus excludendus est. Jam vero quod ad bella pertinet, multo etiam magis ineptum est causam in astris exquirere, cur ea eveniant: quippe, quæ ipsa etiam flagella Dei sint, quibus hominum peccata, quæ non pendent ab astris, coërceat. Quum Dominus Abrahamo polliceretur fore, ut ejus posteri Canaicæ regioni dominentur, Non-
Genes. 15. dum, ait, venit dies. Non tribuit causam syderi-
vers. 16. bus, quasi nondum ad eam rem probe affectis. Quam ergo aliam affert? perfidiam & iniquitatem Amorrhæorum nondum ad cumulum pervenisse. Itaque sicuti tum arboris fructus decerpitur, quum assequutus est maturitatem, ita certe nostra flagitia divinis suppliciis maturitatem afferunt. Nunc videamus num astra causa sint impietatis & flagitiorum hominum. Fuêre quidem jam olim fanatici nonnulli, qui hoc animis & cogitatione finxerunt. Sed hæc deliratio merito ab omnibus explosa, ac repudiata est: & pro commento diabolico habita, quod omnes Christiani respuere ac detestari debeant: quippe quæ neque admitti neque approbari possit, quin universa Scriptura sacra deleatur, Deus blasphemetur, hominibus denique ad omnem nequitiam habenæ remittantur. Itaque, hoc ego quasi conclusum ac probatum sumo, quod mihi res manifesta dat, Dei contemptum & mores corruptos ac depravatos, quibus regio aliqua infecta est, nihil quicquam cum syderibus habere rationis. Quæ quum ita sint, non est tribuenda syderibus causa divinarum ultionum, quæ ob eas res eveniunt. Sed ad ea fortasse dixerit aliquis: Quidni Deus causis istis adjuvantibus & mediis in rerum natura positis, utatur ad hominum ulciscenda scelera? Id quod equidem non inficior: verum eone sequitur, ex naturæ ordine stato atque perpetuo illa contingere, prout ad ea sydera parata sunt? Imo vero, quando Dominus mare Rubrum & Jordanem exsiccare instituit; etsi eo vento qui ad eam rem erat in primis idoneus uti velit, non tamen is ventus vi quadam astrorum commotus traditur: sed à Deo ex tempore excitatus: tametsi ego certe assentior, eum, quum illi videtur, syderum vim ac naturam ad suum commodum usumque applicare. Tantum dico, nec famem, nec pestes, nec bella, ideo unquam accidere, quia sydera ad eam rem affecta sint: nisi quum Dominus iram suam in hominum improbitatem exercere instituit. Contra, bonorum omnium copiam atque ubertatem, sanitatem, integritatemque valetudinis, pacem & concordiam, nihilo magis ab astrorum affectu permanare: sed beneficio Dei, bonaque ejus pace contingere: sive ille nos ad pœnitentiam & meliorem frugem ista lenitate atque indulgentia invitet: sive amorem & benevolentiam suam erga nos, dum illius justitiam colimus, à nobis degustari velit. Denique, donec isti fucati Astrologi docuerint, nos ad Dei obedientiam aut contumaciam adversus eum, syderibus impelli, statuo ea neque adversarum, neque prosperarum rerum, quæ nobis eveniunt, causas esse. Alterum enim alterius esse consequens nemo non videt. Quod siquispiam omnia, quæ huic argumento conveniunt, exempla persequi voluerit, profecto neque modus neque finis erit ullus: & certe unicuique perfacile est, ea per se animadvertere. Quamobrem, discamus ad Dei promissa & minas, tanquam ad anchoram consistere, quæ cum cæli ac stellarum situ nihil habentes rationis, docent nos, non debere nostros animos in iis esse occupatos.

Atque hæc ipsa causa est, scilicet, quamobrem Deus apud Prophetam suum Jesaiam, Ægyptios & Chaldæos deridet, quæ duæ gentes in ejus artis peritia alias omnes longe lateque superarunt: illis nimirum exprobrans, quod quamvis instructi ac periti, exitium tamen illud, quod eis imminebat, prævidere non possent: utpote quod ex naturali astrorum cursu non emanaret, sed ex arcano ejus consilio. Neque responderi potest, eos tantum ab eo perstringi, qui se falso Astrologiæ peritia venditarent. Nam in artem ipsam diserte ac nominatim invehitur, apertissime pronuncians, ejus quicquid est, nil nisi meram esse vanitatem, siquidem Ægypti
regnum alloquens, Ubi nunc, ait, sapientes illi Jesa. 19.
tui? prænuncient tibi tandem atque præsagiant quid vers. 12.
in te decreverit exercituum Dominus. Si ulla usquam extabat Astrologiæ peritia, extabat proculdubio in his populis: atqui, Propheta omnibus quasi indicto bello illudit, qui in ea versabantur, negans eorum esse, prævidere quid sit eventurum, sicuti se facturos profitebantur. Sed enim magis disertis significantibusque verbis utitur, quum Babylonem com-
pellat. Discruciasti (inquit) te multitudine consi- Jesa. 47.
liorum tuorum. Accedant nunc isti tui astrorum in- vers. 13.
terpretes, de cælo servent: scrutentur ac describant stellas: & quæ tibi eventura sunt, prænuncient. Ecce, stipulæ consimiles fient, ardoreque flammæ conflagrabunt. Chaldæorum gens, si quæ unquam alia, fuit illa quidem Astrologiæ scientia clara in primis, & nobilis: itaque quicunque sese in istam curiositatem immerserunt, nomen ab iis mutuati sunt. Atqui, quemadmodum eos Deus damnet & improbet, nos quidem videmus: diserte enim testatur, inclinationes & ruinas imperiorum, ex astris intelligi non posse: ac profitetur, eorum se arrogantiam severe & graviter ulturum, qui hoc ipsum attentare non dubitaverint. His etiam de causis, apud eundem

Pro-

Prophetam affirmat, se hariolorum & conjectorum signa delere, magos ad furorem adigere, sapientes de mente ac sanitate deturbare, denique scientiam illorum infatuare. Non eos temeritatis arguit, qui ejus disciplinæ rudes atque imperiti sunt: sed omnia fundamenta, omnes enunciationes, &, ut illi appellant, axiomata funditus evertit, nimirum illam astrorum considerationem, de qua alio quodam loco commemorat. Quamobrem Daniel, quum instituisset regis Nebuchadnezer somnium interpretari, in quo Astrologi omnes ne gry quidem quod responderent excogitare poterant: non profitetur se aliis magis peritum, aut intelligentem artis, cæteros acumine ingenii & perspicacia superare, sed tanquam res contrarias, illorum scientiam, & arcanam Spiritus Dei significationem opponit. [Dan. 2. vers. 27.] Astrologi, inquit, & conjectores non potuerunt enunciare tibi mysterium. Est enim Dei, qui in cælis habitat, res occultas & reconditas patefacere. Ne multa, dubitari certe non potest, quin universa hæc Astrologiæ pars, quæ in conjectura & divinatione versatur, quamque isti Judiciariam nominant, non modo vana atque ad nullam rem utilis à Deo judicetur, verum etiam quasi illius honori detrahens, & sibi aliquid in ejus majestatem arrogans, condemnetur ac repudietur.

Quocirca, siquidem in illius populum ascribi volumus, audiamus id, cujus apud Jeremiam Prophetam suum nos admonet: [Jere. 10. vers. 2.] nimirum ne simus Ethnicis similes, qui cæli signa pertimescunt. Nec me latet perfugium, quod à nonnullis quæritur: non ita scilicet esse timenda sydera, quasi quædam illorum esset in homines dominatio, ac principatus: tametsi quædam sit subdititia, & tanquam subministra potestas, cujus moderandæ ac regendæ, Deus quasi quasdam habenas perpetuo teneat. Nam sine ulla dubitatione, Propheta nos ad Dei providentiam revocare, eoque animos nostros ab inani sollicitudine dimovere conatur, qua sese Ethnici miserandum in modum excruciabant. Israëlitas enim alloquitur, quorum animi, ut se ad istas nugas adjungerent, Chaldæorum & Ægyptiorum exemplo titillabantur. Roget aliquis nostros Genethliacos, unde tandem tota eorum disciplina originem duxerit, quibus initiis, à quibus auctoribus profecta sit: negare profecto non possunt, quin Babylon seminarium quoddam illius, & fons, atque origo fuerit: & quicquid illis hodie superest, id omne quasi rivulos quosdam ab ipso capite ductos, atque accersitos permanasse. Quum igitur Dominus semel populum suum commonuerit, ne istorum auctores ac magistros sequeretur, rectene faciemus, quum istis fidem adhibebimus?

Profecto, ut nihil aliud sit incommodi, quam quod adversarum & prosperarum rerum causam syderibus eorumque affectibus assignantes, nostris oculis quasi caliginem offundimus, quæ à cogitatione providentiæ Dei nos arceat: hoc tamen unum satis superque declarat, rem esse pestiferam, & velis, ut dicitur, remisque fugiendam. Verum hoc etiam accedit mali, quod homines in stellis occupati, &, ut quidam apposite dixit, [illegible], desinunt in se descendere, & in mores suos suamque vitam inquirere, & agnoscere se omnium malorum sementem in semetipsis ferre: suaque flagitia esse quasi fomitem, quo ira Dei accendatur: unde bella, fames, pestilentiæ, grandines, uredines, pruinæ, cæteraque hujusmodi omnia eveniunt. Præterea, qui prosperitates secundasque res ex astrorum prædictionibus expectant, & ex eorum promissis pendent, spem fiduciamque suam omnem à Deo revocant, segniores redduntur ad eum implorandum, acsi jam id quod exoptant, assequuti essent. Nec sum nescius quid, ut hæc cavillentur, altercari soleant. Citant Ptolemæi dictum, quod astrorum significationes non sunt Prætorum edicta: utpote, quæ imperio Dei subjecta sint. Sed hoc quicquid est, inita subductaque ratione, profecto aliud nihil est, quam diverticula & flexiones quærere. Nam si adversæ res omnes, quas nobis sydera minantur, ex naturæ cursu deducuntur, fieri non potest quin simul in opinionem veniamus, flagitia nostra, causam igitur illarum esse. Mitto illud absurdum, inter seque confligens, quod in eorum verbis apparet: nimirum, eum ordinem quem Deus ita constituit, ut constans & perpetuus esset, causis intervenientibus inversum atque immutatum iri: perinde quasi Deus sibi ipse repugnaret. Mihi hoc satis est, si modo Prophetæ mentem teneamus, quæ huc tantum spectat, ut tanquam res contrarias comparet rationem illam, & respectum astrorum, quo ducuntur Ethnici: sibique persuadent, conditionem suam omnemque totius vitæ suæ statum inde pendere: ac notitiam, qua fideles niti debent, quod scilicet in manu Dei sint, quodque illum sincera conscientia colentes, apud eum gratiosi futuri sunt, ejusque singulari favore ac benedictione fruituri: tum autem, omnes quibus afficiuntur calamitates & ærumnas, totidem esse in eorum delicta castigationes.

Sed nostris quidem hominibus (Chaldæos dico, sive, ut vocantur, Genethliacos) vehementer probabilis illa videtur horum argumentorum dissolutio, quum aiunt, stellas à Propheta, Signa nominari. Inde enim effici putant, earum igitur munus in significando consistere. Cujus rei argumentum ac testimonium illud citant, quod capite Geneseos primo scriptum est, eas ob causas esse à Deo conditas. Verum enimvero, ut hoc Signorum vocabulum etiam atque etiam ebulliant, ut omnis istius altercationis firmamentum in eo collocent, qui tandem ad id respondebunt, quod apud Jesaiam scriptum est? [Jesa. 44. vers. 25.] Dominum omnia hariolorum signa deleturum esse, ac funditus eversurum. Non dubium est, quin eo loco de Astrologis loquatur. Itaque, ut maxime hoc illis demus, neque valde repugnemus, quin signa quædam ac notas habeant, sed quas tamen Deus evertat ac deleat: quid tum inde effecerint? Cæterum, nimis illa profecto impudens cavillatio est, quum aiunt Jeremiam eo ipso oblique quodammodo fateri astrorum quandam esse significationem, quod ea appellet Signa. Quis enim nescit, satis vulgatam esse in vitiis reprehendendis illam loquendi formam ac figuram: quum iis utimur verbis ac vocabulis, quibus illi uti inter se solent, quos reprehendere volumus? Scriptura sæpenumero vocat idola, Deos Gentium. Si quis inde probare vellet idola esse deos, quis non ejus rideret amentiam? Hoc igitur perspicuum est, Prophetam commonefacere Judæos, ne turbentur, vel angantur ob eam Gentium inanissimam opinionem, quod stellæ, vel hoc vel illud significent. Sicuti ne nos quidem errores istos hodie reprehendere possumus, nisi si hominum animos in istis significationibus dicamus non esse occupandos. Quod autem ad Mosis verba pertinet, ea profecto dum ad suam istam insulsissimam opinionem rapere ac trahere nituntur, fœdissime flagitiosissimeque deliniant. Deus condidit stellas, ut sint in signa. Quis negat? Sed in quarum rerum signa notandum est. Atqui, nemo qui modo sano judicio sit præditus, non intelligit, Mosem hoc ipsum attingere ac notare quod superius de vero & legitimo usu Astrologiæ explicavimus. Si stellæ ideo signa sint, ut nobis serendi tempus, & sanguinis detrahendi, medicinam adhibendi, abscindendi ligna, demonstrent: non tamen eas inde sequitur esse signa, quæ declarent, an vestem novam induere debeamus, negotiari potius Lunæ, quam Martis die, aut Veneris, multaque hujusmodi, quæ nullam cum astris rationem, nullam convenientiam habent. Quemadmodum igitur signa quidem naturalia non negamus, ita hercle præstigias & veneficia ista quæ diabulus hariolorum opera & ministerio commentus est, omni contentione detestamur.

Quamobrem, nimis profecto impudens atque verecunda illa calumnia est, qua nos onerant, dum persuadere nituntur, ordinem à Deo constitutum à nobis everti, quum significandi facultatem astris adimi-

mus: tum vero vel maxime, quod tam utilem ac præclaram disciplinam damnamus. Atqui, uno verbo tota ista callida & veteratoria ratio illis excutitur: si modo naturalem Astrologiam ab illa mentita & adulterina, quam nobis Sortilegi pepererunt, distinguamus. Dubium nemini est, quin cognitio illius certi & constantis cursus orbium cælestium, præterea vis eorum & facultatis, ac siquid est ejusmodi, non solum magnam afferat hominibus utilitatem, verumetiam exsuscitet animos ad auguste magnificeque de Deo sentiendum: eumque propter admirabilem sapientiam, quæ in eo genere apparet, honore omni prosequendum. Etsi enim nulli adeo rudes sunt, atque à natura tam male informati, quin quum oculos in cælum sustulerint, tantumque ornatum mundi, tantam varietatem, pulchritudinemque rerum cælestium aspexerint, non uberrimum atque amplissimum argumentum habeant, Deo gloriam & cultum debitum tribuendi: eos tamen qui studium suum in occultis & reconditis naturæ mysteriis indagandis applicarunt, quæ ipsa non ita sunt omnibus expedita, par est multo ad eam rem acriores esse magisque incitatos. Cæterum, inter usum moderatum, ac legitimum, & abusum multum interest. Si quis in laudando vino, ebrietatem etiam laudare vellet, nonne in in illum omnes insurgerent, quoniam impie & nefarie Dei munera pollueret? Atqui, idem isti faciunt, qui utilis & probatæ cujusdam artis nomen mutuantur, aut potius suffurantur, ut tam aniles delirationes veritati ejus artis, quam profitentur, plane contrarias, involucris & quasi velis quibusdam obtendant. Et sane calliditatem istam ab initio anteverti: testatus me non modo eam artem quæ ab ipso naturali ordine profecta est, non repudiare, verumetiam in pretio habere, & quasi singulare Dei beneficium, in maxima laude ponere. Ob eamque causam, siquando isti nostri Genethliaci suas nobis nugas ebulliant, arcemque (ut dicitur) ex cloaca faciant: propterea quod sancta & magnifica quædam res est ac salutaris operum Dei contemplatio: cautionem quisque diligenter adhibeat, ut ad rem, & eos cancellos quibus res circumscripta est, eos revocet: nec abduci se extra oleas (ut aiunt) illorum ambagibus ac diverticulis patiatur. Idem enim prorsus faciunt, quod Alchymistæ: qui se longis præfationibus de temperamentis elementorum, de eo consensu & convenientia quam habent inter se, ac similibus rebus, quæ sunt verissimæ & rationi consentaneæ, insinuant. Sed post longos & verbosos circuitus, tandem quam solam venabantur prædam auferunt: & curiosis, nihil nisi verba dant. In summa, quum cæli Dei gloriam nobis enarrare debeant, & hanc mundi fabricam tanquam speculum esse oporteat, in quo illius omnipotentiam atque infinitam sapientiam contemplemur: discamus: ut inde nostrum commodum comparemus, intra cancellos contineri: nec modo huc, modo illuc in varios opinionum errores vagari, quæ nos ab eo subducant atque removeant.

Sed nostri Mathematici, dum omnes latebras persequuntur, illud etiam objiciunt, quod Josephus, Moses, & Daniel in Ægyptiorum schola instituti sunt: quodque hoc ad eorum laudem & commendationem scriptum est, non autem quasi malum ac turpe recensetur. Quibus ego, quod quidem ad Josephum pertinet, illud respondeo, eum se quidem conjectorem simulare: sed tamen longe aliter se rem habere: hoc enim aliud nihil esse (sicuti unicuique perspicuum est) quam simulationem tantisper temporis causa accommodatam, dum se fratres suos celare vult. Gen. 41. vers. 27. Cæterum, quum famem Ægypto venturam prædicit, an conjecturam ex astris sumit? imo vero, mirabiliter oraculo Dei admonetur. Atqui, Ægyptii nullas cæli plagas non perscrutantur: nullas non expiscantur, ut quid sydera significent hariolari possint: & tamen eam famem non modo non comprehendere animo, sed ne suspicione quidem ulla possunt attingere: eaque adeo improviso præter omnium expectationem oppressi fuissent. Ne multa, Dominus ejus famis admonet Pharaonem in somnis: Josephus illi quod sibi à Deo commissum est, enunciat. Quid est in hoc genere universo, quod eos juvet, qui hoc, tanquam clypeum, nobis opponunt? Jam, ut ad Mosem veniamus, memoriæ quidem traditum est, illum in Ægyptiorum sapientia universa institutum esse: sed hoccine de superstitionibus intelligitur? Ego vero inter fœdissimas ac stultissimas eorum superstitiones eam numero curiositatem, qua inducti, ex astris hariolari gestiebant. Verum, ut dubitationem omnem penitus tollamus, videamus num Moses in omnibus suis consiliis atque propositis, ista disciplina usus est. Quum Israeliticum populum reducturus esset, quæro, an astrorum auspiciis eam provinciam susceperit: an iisdem mare Rubrum transgressus sit. Denique, in omni eo genere, quod illius opera & ministerio Deus perfecit, quæro, num artis istius placita unquam sequutus sit. Imo vero ex ore Domini perpetuo pendebat: ad cujus normam ac regulam & se & sua omnia dirigebat: nihil aliud spectans, nisi promissionem in redemptionis tempus collatam: nihil aggrediens, nisi quatenus illi Dei oraculo præscriptum esset. Daniel autem disciplina quidem Chaldæorum instructus est: Dan. 1. vers. 17. quod vero nosse quicquam præter naturalem Astrologiam affectarit, id nusquam legimus. Denique, dubitari non potest, quin Deus tam sæpe de hariolis mentionem faciens, Ægyptiorum & Chaldæorum superstitionem apertissime damnare voluerit: cujus quasi quadam contagione Israëliticus populus infici contaminarique poterat. Itaque, nostri Genethliaci, quum disciplinæ suæ commendandæ causa, istam antiquitatem objiciunt, aliud certe nihil proficiunt, quam quod inde perspicitur, eorum artem, eam ipsam curiositatem esse, quam Deus majorem in modum improbat: & qua Ecclesiæ suæ severissime gravissimeque interdixit. Utcunque sit, illud certe satis constat, pios & sanctos Patriarchas, magna ab istis affici injuria, quum eos falso in suum numerum ascribere conantur.

Juvant se præterea verbis Christi, quum ait fore Mat. 24. vers. 29. signa in cælo, quæ diem adventus sui postremi pronuncient. Enimvero nobis genus hoc hominum ex jure manu consertum vocandum est: qui tam temere in alienas possessiones irruerint. Nam quod quidem ad Scripturæ sacræ studium attinet, profecto novi hospites nihil dum in hac regione quæsiverunt. Nisi si fortasse fustibus etiam expellendi sunt, quod illotis pedibus in hoc tantum sacrarium ingressi sint. Porro, tantum abest, ut is locus eorum amentiæ suffragetur, ut etiam in eos ipsos retorqueri possit. Etenim D. N. Jesus Christus non agit eo loco de ulla syderum affectione, quæ ex naturæ stato & ordinario cursu eveniat: imo vero de eventu quodam extraordinario, cujus prorsus nihil est simile, & cum illo conveniens. Quin ipsi quoque Prophetæ, quum ira Dei quam horribilis & formidolosa futura sit, exprimere conantur, hoc ipsum dicendi genus usurpent: Solem scil. obscuratum iri, Lunamq; nullum lumen habituram: id quod non ad eum tamen evenisse modum satis constat, ut oculis (ut dicitur) appareret, quoties Deus Ecclesiam suam castigavit. (Ezech. 32. vers. 7. Joël. 2. vers. 10. & 3: 15. Jesa. 13. vers. 10.) Tametsi hoc extremo tempore, quod rebus universis tanquam fastigium imponet, signa quædam palam atque in oculis omnium apparebunt quæ & fideles commonefaciant, & infideles magis magisq; convictos & inexcusatos reddant. Ut ut sit, ea certe signa & portenta de quibus ibi commemorat, ex motibus & respectu astrorum intelligi non posse constat: quippe quæ Deus proprie & peculiariter ad eam rem accommodaturus est: præterea, quæ motum atque ordinem illum communem immutabunt, in quo nostri Chaldæi fingunt se artis suæ robur ac firmamentum omne collocare. Idem etiam de stella dicendum est, quæ Magos ex Oriente deduxit. Matth. 2. vers. 9. Valde enim ridiculi sunt & inepti, qui naturæ ordini tribuunt, quod

Scri-

Scriptura in prodigio atque inusitato quodam ac mirabili casu posuit. An cum artis istius doctrina consentaneum esse affirmabunt, stellam obortam perrexisse versus Judæam, inde recta in Hierosolymam, ibidem evanuisse, mox se rursus eduxisse, trajecisse in Bethlehem, & postremo supra domum quandam, indicandæ illius causa, constitisse? quodque etiam amplius quiddam est, tanquam dimenso itinere ex eorum hominum, quibus quasi facem præferebat, æquis spatiis & passibus procedere? Quamlibet scrutentur cælos, quamlibet omnes syderum cursus, motus, trajectiones observent, nihil profecto reperient, præter stellas certis infixas sedibus, & sydera cælo inhærentia. Hæc igitur supra naturam esse necesse est, ac proinde supra universam Astrologiæ scientiam. Jam vero, quid est absurdius, quam singulare privilegium ad legem generalem extendere? Quis istam eorum impudentiam non videat, atque etiam derideat, quum argumentationem concludunt isto modo? Deus extra naturæ usitatum ordinem mirabiliter stellam induxit, quæ Magis Filium suum adoraturis prælucerer: eique progressionem ad eorum rationem moderatus est, qui neque universis cælorum motibus, neque stellarum cursibus conveniret. Ex quo efficitur, stellis ac syderibus notari, quæ cujusque conditio & fortuna futura sit: eorumque vi atque affectione vitam cujusque universam gubernari. Non est opus ullo acumine ingenii ad hanc tantam refellendam amentiam. Quinetiam ut aliud nihil sit argumenti, nemo tamen non videt quam ea fundamenta infirma sint, quibus innituntur. Verum, ut eo magis impietas quæ hic, tanquam venenum in serpentis cauda, delitescit, ab omnibus cognoscatur, commodissimum est unumquemque bonum admonere, nullo eos pudore ac verecundia teneri, quin omnem religionem Christianam, non minus quam humana corpora, stellarum ac syderum imperio subjiciant: ac rationem adducant, qui fit, ut Mahometi Alcoranus majus atque amplius imperium habeat, quam Euangelium Filii Dei? alterum enim benignius, alterum iniquius affecto cælo procedere. Quæ tandem ista verborum est immanitas? Euangelium, sceptrum Dei est, quo nobis imperat atque dominatur: illius dextræ virtus atque potentia, quam ad salutem omnium fidelium porrigit, ut Paulus scribit: illius constans & perpetua veritas, cui se omnes Angeli ac spiritus cælestes humiliter debent submittere: Spiritus sanctus illud promovet, amplificat, nervos illi ac robur subministrat, victoriam adversus omnem & Satanæ & omnium mortalium contumaciam ei tribuit. Et isti fanatici affirmabunt, nescio quod orbis signiferi sigillum, & vim & auctoritatem illi tribuere. Atqui, Mahometi secta, quemadmodum ex Scriptura intelligi potest, justissima Dei ultio est, qua genus humanum propter ingratitudinem suam plectitur. Isti tamen reclamant, atque affirmant ita affectis syderibus promoveri. Quid verbis opus est? Tangere manu propemodum istorum impietatem videmur. Quid enim est clarius, quam eos omnes, qui tales ac tantas delirationes defendunt, de Deo & religione nihilo magis cogitare, quam ipsas pecudes ac belluas, omni diritate atque immanitate efferatas.

Sed isti, quasi canes famelici, ut quidvis carpant ac vellicent, ad Solis & Lunæ defectiones, easque stellas quas Græci Cometas, Latini Cincinnatas vocant, confugiunt. Affirmant igitur, quod si quæ in illis insit significatio, idem etiam de cæteris syderibus existimari potest. Ego vero quod quidem ad defectiones attinet, respondeo, nullam in iis inesse significationem, si modo naturales sunt, id est, naturæ ordini perpetuo atque usitato consentaneæ: nisi forte eorum, quæ ab illis generantur, ventorum scilicet, ac pluviarum, & turbinum, cæterarumque tempestatum: quemadmodum jam ante dictum à nobis est. Sed posse ab illis earum rerum conjecturam duci, quæ vel regnis, vel imperiis, adeoque privatis quibusque hominibus eventuræ sunt, hoc vero arbitrari, hominum est pueriliter atque imperite judicantium. Scite enim Pericles quanquam non philosophi sed imperatoris officio fungens: quum una cum exercitu, navim instructam atque ornatam ascendisset, subitoque Luna Soli objecta radios ejus & lumen obscurasset, & navarchus cæterique Athenienses omnes summo timore commoverentur, pallio suo navarchi caput obvolvit, quæsivitque ab eo, num id rarum illi ac prodigiosum videretur: quod quum negasset: Quid tu igitur? inquit. An putas quicquam inter hoc & illud interesse, nisi quod majus quiddam est pallio, quod nunc tenebras offundit? Simile quiddam in Romanorum exercitu de Lunæ defectione proditum est. Nam C. Sulpitius Gallus, Trib. militum, ne quis ea re quasi auspicio malo perterreretur, Consulis permissu ad concionem militibus vocatis, pronunciavit, nocte proxima, hora secunda, usque ad quartam horam noctis, Lunam defecturam esse: quod quum evenit, Macedones, ut triste prodigium, occasum regni perniciemque gentis portendens, commovit. Alia præterea commemorare possem pene innumerabilia: quibus intelligi debet, veram Astrologiam eam superstitionem tollere, quam isti plane deliri atque amentes homines reducere conantur. Quod autem ad eas attinet defectiones, quæ contra communem naturæ ordinem mirabiliter eveniunt, cujusmodi extitit illa Solis defectio, quæ sub mortem Domini nostri Jesu Christi contigit: in iis fateor equidem non deesse quandam, eamque magnam significationem: sed tantum abest ut cum nostris hariolis faciat, ut potius illis os obturet. Nam si quiddam insolitum atque extraordinarium mirabiliter accidere necesse est, ut quædam insit significatio, quo tandem modo talem vim ac facultatem in communi atque usitato ordine reperient? Similiter fere de Cometis sentiendum est: tametsi non idem plane. Verum, utcunque se res habeat, illi certe nihil aliud sunt, quam ardores quidam, qui non statis temporibus sed prout Deo visum est, procreantur. In quo ipso clare perspicitur, quantum inter Cometas & stellas intersit: quippe quum Cometæ causis intervenientibus procreentur. Neque tamen ideo assentior, significationem illarum ratam ac certam esse: id quod etiam usus frequens sæpenumero docuit. Nam si Cometes apparuit, & post aliquantum temporis Princeps aliquis excedat è vita, affirmabunt ei diem à Cometa dictum esse: sin nullius primarii viri obitus consequatur, tacent, & sine ulla notatione dimittunt. Quod etsi proculdubio ita se habeat, non tamen equidem inficior, quin Deus, quum manum suam porrigit ut judicium aliquod memorabile statuat hominibus, id nobis aliquanto ante per Cometas pronunciet. Verum hoccine eorum opinioni suffragatur, qui & homines, & hominum conditionem pendere ab astrorum affectibus existiment?

Reliquum est ut ad ea exempla respondeam, quæ nobis objiciunt; quæ ipsa sane videntur exactam artis illorum confirmationem præ se ferre. Est autem ex iis ipsis unum quoddam singulare, & ad cujus narrationem multorum animi propemodum obstupescunt: nimirum ejus Ascletarionis mathematici, qui Domitianum aliquanto ante interfectum iri nunciavit. *Dion, in Domitiano.* Quum enim Domitianus vehementer in illum offensus, eum ad se accersitum interrogaret, quis ipsum maneret exitus: respondit, ut brevi post tempore discerperetur à canibus. Domitianus extemplo rogum accendi, cremari hominem & accuratissime sepeliri jussit. Interea, ecce repentina tempestate diruto funere, semiustum cadaver canes dilaniant. Aliquanto post Domitianus interficitur. Quod autem de Julio Cæsare & Spurina mathematico commemorant, non ita prorsus mirabile videri posset: sed tamen non multo minus. Nam quum Cæsarem immolantem Spurina monuisset, ut caveret periculum, quod non ultra Idus Martias proferretur; Idusque tamen sine

ulla noxa advenissent, ob eamque causam à Cæsare rideretur: Atqui, inquit, venerunt illæ quidem, sed tamen non prætierierunt. Itaque eo ipso die Cæsar in Senatu interfectus est. Ita, nostri Chaldæi sese arbitrantur sine ulla cujusquam dissensione causam suam obtinuisse: ac proinde dubitari non posse, quin eorum disciplina magnopere certa sit. Verum, ego libenter ab eorum quopiam quæsierim, an eo ipso die, eoque ipso temporis momento, quo J. Cæsar natus est, alium præterea nullum existiment, aut Romæ, aut in tota Italia natum esse. Profecto verisimile est fuisse non paucos, qui eadem cæli affectione primum spiritum duxerint, ac simul in vitam ingressi sint: quod ipsum etiam de Domitiano dicimus. Verum, eone omnes uno die eodemque mortis genere extincti sunt? Imo vero, quemadmodum eadem natalitia sydera non omnes peperere Cæsares, ita hercle non idem mortis genus omnibus invenerunt. Ex quibus certe manifesto constat, nullam neque rationis, neq; veritatis speciem istis Chaldæorum prædictis contineri. Nam si quid in iis verum ac certum inesset, id est, ulla artis ratione constarent, non dubium est, quin in omnes æque valerent. Atqui triginta aut plus eo uno eodemq; astro nascentur: quum tamen alius anno ætatis 20., alius 50. moritur: alium febris extinguet, alius in prælio occidet. Præterea singuli suam habent vitæ distinctam ab aliis conditionem. Quid? si sua cuique essent sydera natalitia, ex quibus quid cuique eventurum esset, posset intelligi, visq; aliqua inesset in cæli ac stellarum situs ratione, nonne parem omnibus ac similem vitæ mortisque conditionem afferret? Eodemque prorsus modo per facile est id quod de Augusto citant, refellere: qui quum audisset ex Theogene, sydere suo natalitio sibi Romanum imperium portendi, tantam mox fati fiduciam habuit, ut thema suum vulgaverit: nummumque argenteum nota syderis Capricorni, quo natus est, percusserit. Cui tandem dubium est, quin eodem astro innumeri abjecta contemptaq; fortuna nati sint, quorum alius subulci, alius armentorum pastoris officium, & tamen similiter affecto cælo, fecerit? Enimvero si cæli ac stellarum affectus, omnibus qui eodem quo Augustus temporis puncto nati, Romanum imperium impertisset, parva, me hercle, ejus imperii portio ad Augustum pervenisset. Quamobrem illud equidem affirmare non dubito, ista Chaldæorum aliorumque conjectorum prædicta, nulla recta ratione, nulla artis cujusquam scientia constitisse: ob eamque causam,

——— incerta hæc si quis postulet
Ratione certa facere, nihilo plus acturum,
Quam si det operam ut cum ratione insaniat.

Quod si objiciant ex eventis tamen veritatem apparere: responsio parata est. Non enim ideo sequitur, artem esse legitimam ac probandam. Atqui nos id unum contendimus, impiam scilicet atque improbatam esse hanc totam à Deo curiositatem: non autem quærimus, an harioli causa aliqua & fortuna, vera interdum prædixerint. Etsi enim quodcunque à Satana profectum est, nihil nisi merum mendacium est, meræque præstigiæ: Deus tamen nonnunquam impostores permittit vera dicere: siquando videlicet impiorum perfidiam ulcisci statuit isto modo. Atque ut horum utriusque exemplum in illa Samuelis pythonissa sumamus, id quod Sauli ab ea prædictum est, omnino illud quidem evenit. Eone igitur illam affirmabimus certam ac ratione constantem scientiam calluisse, qua futura prædiceret? minime vero. Deus enim justo judicio Satanam in regem impium invadere, eumque fallere permisit: quandoquidem id rex fuerat promeritus. Absurdum est igitur propterea existimare, Christianis ea uti licere ratione, quod vera pythonissa nunciaverit. Neque enim Deus ad hunc modum vult ea nos rescire, quorum nos certiores fieri nostra interest. Atque hujus quidem certam ac generalem regulam habemus, Deuteronomii cap. 13. ubi si quis Propheta quidpiam prædixerit, idque tandem evenerit, eoque nos velit ad cultum deorum alienorum abducere, graviter affirmat, eum Prophetam non esse audiendum: quoniam Deus tentat nos & explorat, num eum ex animo diligamus. Nos verbum hoc diligenter notemus, momentoque suo ponderemus, quod quemvis prætextum, quamvis veri speciem eæ res habeant quæ sunt Deo contrariæ, quasque ipse verbo suo improbat, atque repudiat: ii tamen qui cum sincera conscientia versantur, ab illis abstinere poterunt: solos enim infideles atque hypocritas in fraudem inducent: quoniam quidem (ut Paulus scri- *2 Thess. 2.* bit) æquissimum est, eos qui lucem sequi noluerunt, in terris tenebris & caligine versari. Denique, tantundem ea, quæ istis mathematicis vera dixisse contigit, æstimo, quantum ea falsa prodigia, quibus Pharaonis magi cum Mose decertarunt: & quibus Christus prædixit fore, ut humanum genus in errorem impellatur.

Jam, quemadmodum horribiles quidam sunt mæandri, & quibus exitus inveniri non potest, stultitiæ & superstitiones quibus sese homines implicant, posteaquam semel curiositati suæ frena laxarunt, multi futiles & leviculi qui animum ad Astrologicam divinationem applicarant, sese multo profundius immergunt: nimirum, in omne divinationis genus. Neque enim ullæ sunt Satanæ præstigiæ, quæ illis non arrideant, posteaquam semel unius cujusdam illecebris & lenocinio allecti sunt. Quoque suam diabolicam superstitionem probabiliorem reddant, nomen Solomonis quasi velum quoddam ei obtendunt: acsi Solomon sortilegus fuisset. Atqui, mentionem quidem facit Scriptura cognitionis ejus quam de reconditissimis naturæ mysteriis habuit: sed eum tamen neque divinantem, neque hariolum appellat. Et sane nota est omnibus ac perspecta generalis condemnatio, quam in eos omnes Moses pronunciat, qui se harum rerum studio immiscent. Præsertim Deut. cap. 18. ubi inquit: Ne quis inveniatur inter vos divinans qui divinet, neque dierum observans, neque augur, nec magus, nec incantator qui incantet, nec consulens pythonem, nec sortilegus, nec mortuos interrogans. Abominatur enim Dominus quicunque ista facit: & ob hæc ipsa flagitia delevit populos qui hanc regionem incolebant. Meminerimus semper ejus doctrinæ quam superius attigimus: nempe, quum Deus Ægyptios damnat, eo ipso populum suum ab omnibus eorum moribus atque institutis revocare: ac proinde Astrologiam omnem judiciariam condemnare, quæ veræ atque legitimæ scientiæ terminos egreditur, quum ad istam divinandi rationem traducitur: omnemque adeo magiam, quatenus hoc vocabulo reconditarum rerum cognitio comprehenditur, quæ per incantationes, aut spectra, aut alia generis ejusdem exquiritur. Observemus etiam, Deum non contentum uno nomine illos appellasse, quoniam hominum ingenia, quasi in libero versentur, facile in omnia vanitatum genera labi possunt: ut omnem subterfugiendi occasionem tolleret, singulas species enumerare atque recensere, quæ per id temporis notæ erant: quinetiam quibusdam uti verbis, quæ in honore & pretio habebantur: veluti Chosseni, quo significantur vates: & nonnunquam ad Prophetas transfertur, qui ea vaticinantur quæ adhuc occulta & obscura sunt. Item Hober, quod à conjungendo deducitur: Is, inquit, qui connectit aut conciliat conjunctiones: Astrologos procul dubio significans, qui transversa & obliqua sydera in conjunctionem reducunt, ut quasi sibi invicem annuant. Item, Jidonei, quod scientes & intelligentes significat: quemadmodum videmus ita nugas istas ab iis prædicari, quasi alia præterea nulla scientia usquam extet. Interea videmus quid de iis Do. pronunciet, & quam horribiles pœnas minetur, quæ certe iis omnibus debent horrorem incutere, qui eum ex animo metuunt. Quod si omne divinandi genus ita rejicitur, quid de iis sentiendum est, qui pythones de rebus occultis consulunt? Hoc enim nemo non videt sortilegium esse manifestissimum. Atqui, nonnulli adeo sunt (ut diximus) impudentes, ut suos

ut suos orbes aliasque præterea incantationes Solomoni acceptas ferre non vereantur. Quinetiam affirmant, quum Spirituum partes sint ministrare fidelibus, (Hebr. 1. vers. 14.) non esse improbandum, si quis ut sibi inserviant, eos adjuret. Verum, qua tandem fide freti ministerium ab iis sperant, quum id contra manifestam Dei voluntatem exigant? Etenim tantum abest, ut nobis istis uti arcanis adjurationibus liceat, quibus Angelos in colloquium nostrum eliciamus, ut in superstitione nefaria ponendum sit, si quis eos quoquo modo invocet. Præterea, quis illis diabolos mancipavit aut locavit, ut eorum ministeriis utantur? Nam filii quidem Dei eos habent pro capitalibus hostibus, eosque fugere atque aversari debent: nedum aliquam cum iis consuetudinem affectare. Itaque qui imperare illis volent, profecto ad extremum intelligent se leonem (ut dicitur) tondere, id est, dominis suis illudere. Hoc igitur secundum ea quæ Dominus pronunciat, concludamus, omnem divinationem immane & execrandum esse sacrilegium: quippe, quum quoad facere potest gravissime, contum aciam adversus verbum suum condemnans, eam qua divinationi, qua idololatriæ comparet.

Quocirca non sine gravissimis justissimisque causis, civiles leges Mathematicos tam valde & tam sæpe condemnant. Extat autem ea de re Constantii & Juliani ad populum constitutio in Codice, his verbis: Nemo haruspicem consulat, aut mathematicum, nemo hariolum. Augurum & vatum prava confessio conticescat. Chaldæi ac magi, & cæteri, quos Maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuo divinandi curiositas. Etenim supplicio capitis ferietur, gladio ultore prostratus, quicunque nostris jussis obsequium denegaverit. Verba hæc illorum sunt omnia. Neque ii audiendi sunt qui hæc ideo constituta esse affirmant, vel quia impostores arte abusi sunt, vel quia odiosum fuit imperitis Magorum nomen. Non fuit Ulpianus imperitus aut rerum ignarus, qui diserte respondit, boni & innocentis viri officio eum fungi, qui quum arbiter familiæ herciscundæ invenerit in hæreditate libros improbatæ lectionis, magicos forte vel similes (his enim ipsis verbis utitur) eos corrumpat. Sed quid hæc nos testimonia persequimur? (Levit. 20.) Extat ipsius Dei lex, quam tanquam judex Israëliticæ politiæ statuit, ut & hujus criminis auctores, & omnes ei crimini affines, extremo supplicio damnentur. Quanquam, ut fingamus rem esse ab hominibus permissam, quum eam Deus adeo detestetur, quæ ista tandem amentia est, velle eum religione Christiana eam conjungere? quasi quis cum luce tenebras conciliet. Et certe mirum est, quod Ephesii, qui prius ad istas inanissimas curiositates animum adjunxerant, simulatque ad Christi religionem adducti sunt, libros omnes suos exussérunt, (Actor. 19. vers. 19.) quemadmodum Lucas in Actis testatur: nunc vero quidam sunt adeo perversi ac præposteri, ut Christi cognitio nihil illis aliud prodesse videatur, quam ut illorum desiderii igniculum accendat ad omnes futiles vanitates undique conquirendas. Hoc certe nimis ingens discrimen est: quum alii simulatque doctrinam Euangelii degustarunt, omnes divinationes repudiant, in quibus totius fere vitæ suæ tempus contriverant: alii ob eam ipsam causam quod veritatem Dei cognoverint, quasi quodam stimulo ad hoc ipsum studium incitantur: quamvis quid illud sit nunquam antea audierant: quum ii de quibus Lucas commemorat, libros combusserint, quorum pretium denariûm quinquaginta millium æstimaretur: isti vero inanissima quadam opinione quam animo finxerunt, infatuati, omnes suas opes in hoc studium impendant. Quinetiam observandum est, quod Lucas non dicit artes quasdam impias & diabolicas fuisse, sed eas περίεργα nominat: quo vanæ & futiles curiositates significantur: tametsi erant illæ quidem omnino improbæ, atque vitiosæ: sed ut omnem illis tergiversandi occasionem rescinderet, qui diverticula tantum & flexiones quærunt: ut nostri Mathematici, qui eo Simone Mago magistro atque auctore suo deteriores sunt quod is potentiam Christi animadvertens, ita propemodum obstupescit, ut præ illa suam omnem artem floccifaciat, & quamvis adeo miser sit ac perditus, ut Spiritus sancti gratiam velit pecunia comparare, agnoscit tamen potentiam Filii Dei eam omnem scientiam obscurare, ac penitus obruere, qua sese antea præditum existimabat. Isti à Deo illuminati, ut veritatem illius agnoscant, oculos deflectunt, & in funestissimas tenebras conjiciunt: malantque in suis mendaciis caligare, quam frui luce cælesti, in qua & vita & salus omnis nostra posita est. Ecquid igitur adversus tanta mala remedii? nimirum, si eam sobrietatem quam nobis divus Paulus commendat, adhibeamus tanquam frenum, quo in sincera Dei obedientia teneamur. Quod ut fiat, studiose quisque det operam, ut hunc inæstimabilem Euangelii thesaurum in bona conscientia, quasi in sancta & fida custodia conservet. Non dubium est, quin timor Domini, quam optima munitio sit, quæ nos adversus omnes errores tueatur. Itaque teneamus omnes hanc universalem regulam, ut & corpora & animas nostras sanctificemus Deo: eumque ex animo colamus. Deinde, videat quisque quam provinciam susceperit, quam Spartam nactus sit, ut eam, quoad ejus facere poterit, exornet. Homines literati ad optima & utilissima studia animum adjungant, futiles & inanes curiositates, quæ ad nullam aliam rem sunt utiles, quam ut stultorum ingenia detineant, fugiant atque aversentur. Tenues & qui amplissimæ fortunæ sunt, ignari & eruditione præditi cogitent nos non ad res inutiles esse natos: sed totius nostræ industriæ, operæ & laboris hunc finem esse, ut & nos & alios in timore Dei ædificemus. Et sane, si quis paulo attentius consideret id quod res est: quales tandem isti sunt, qui hanc erraticam Astrologiam nobis afferunt? nisi vel homines temerarii, vel summa futilitate, atque levitate præditi, vel otiosi, qui neque quam sectentur voluptatem, neque qua de re in circulis & conviviis garriant, satis norunt: cujusmodi sunt Protonotarii quidam delicati affectatores muliercularum: aliique præterea urbani, mundi, elegantes aulici: non quo scientiam ullam ejus assequuti sint (si modo in re tam stolida, & futili ulla scientia est) nam illis satis est eam primoribus labris gustasse, & extremis, ut dicitur, digitis attigisse: tametsi multos interea fraudibus suis incautos irretiant. Ob eamque causam admonui superius, in rebus solidis consistendum esse: nam qui in primis induceret animum Deum timere, ejusque voluntatem explorare, se ipse quam maxime ad ea quæ nobis Scriptura tradita sunt, exercens: secundo loco, animum ad ea quæ ad suum officium pertinent adjunget, aut certe ad res frugiferas & utiles atque salutares: nullum vacuum tempus habebit in aerem avolandi, ut passim per nubes vagetur, neque cælum, ut dicitur, neque terram attingens. Nec sum nescius eos non commissuros, ut sine altercatione discedant: alterum enim alteri non repugnare affirmabunt. Cui breviter respondeo, nullam probabilem ac frugiferam disciplinam cum Dei timore dissentire, aut cum ea doctrina quam nobis tradidit, ut nos ad vitam æternam perducat: modo ne quid agamus præpostere: id est, eam prudentiam adhibeamus, ut & liberalibus & sordidis vel mechanicis artibus, quasi per transennam prætereuntes, utamur: interea velis remisque, ut dicitur, ad regnum cæleste contendentes. Est autem hæc ipsa de qua agimus curiositas non modo supervacanea, & ad nullam rem utilis, verum etiam exitiosa, & quæ nos cùm ab ea fiducia, quam in Deum habere debemus, & ab omni cogitatione quam vult nos de sua justitia, judicio & misericordia suscipere, tum vero ab omni officii genere, quod proximis nostris tribuendum est, longe lateque revocat.

SECUNDÆ PARTIS
TRACTATUUM
VARIORUM
JOANNIS CALVINI,
CLASSIS QUINTA.
Contra Antitrinitarios.

Fidelis expositio errorum Michaëlis Serveti, & brevis eorundem refutatio: ubi docetur jure gladii coërcendos esse hæreticos.

Quanquam inter alia errorum portenta, quibus Satan renascentis Euangelii lucem hac ætate obruere conatus est, apprime detestabilis est impietatum congeries quam Michaël Servetus libris editis evomuit: antehac tamen hominem non putavi ex professo refutandum, quia tanta suberat ejus deliriis absurditas, ut nullo contra pugnante, ultro in fumum abitura sperarem. Breviter quidem veluti in transcursu in meis lucubrationibus attigi ejus nomen, ut pii lectores ab ejus insidiis sibi attentius caverent. Sed quia spinosas & erraticas disputationes quæ nihil quam simplicium fidem labefactarent, data opera agitare, meo judicio, utile non erat, à justo conflictu abstinui. Et supervacuus, ut nuper dixi, videbatur iste labor: quia periculum non erat ne quos sanæ mentis homines & mediocri sensu præditos, tam futiles ineptiæ caperent. Nam quum versatilis ingenii hominem stulta efferret ambitio prorsusque transversum raperet, non mirum est si tali mentis ebrietate attonitus, plausum quibuslibet suis figmentis dederit. Ut vero secum alios inebriaret, quorum diversa erat ratio, non timui. Postea ex bonorum virorum relatu agnovi me fuisse deceptum. Non reputabam scilicet, quid valeat spiritus vertiginis & stuporis, quo Dominus sacræ suæ doctrinæ profanationem ulcisci solet. Nec vero me latebat quid passim denunciet in Scriptura, quid variis omnium fere temporum exemplis testatum fecerit: sed nescio quomodo securum me reddidit ipsa dogmatum fatuitas, ut in mentem non veniret, siquando iram Domini mundus provocavit, dignum esse nostrum hoc seculum quod in summum nequitiæ cumulum pervenit, longe atrocioribus pœnis quam quas olim adversus ingratos cælestis doctrinæ contemptores fuisse editas legimus. Pudenda sunt ludibria quibus Valentinum & similes nebulones lusisse testis est Irenæus. Sequuti postea alii sunt perinde crassi impostores, quos mirum est non statim multis cum probris fuisse explosos. Quid igitur causæ esse dicemus cur ne ipsis quidem defuerint asseclæ, nisi quod homines perperam curiosos novarumque rerum cupidos Dominus justo judicio præcipites egit, ut clausis oculis se in manifestos Satanæ laqueos induerent? Quid hodie? Major pars, humano quoque pudore excusso, palam Deo illudit: in tremenda ejus mysteria non minus proterve irrumpunt, quam si porci rostra in pretiosum thesaurum ingererent. Multi impura scelestaque vita Euangelii professionem contaminant. Atque (ut alia taceam) videmus quam audacter lasciviant plurimi in suis commentis, quam inexplebilis novarum rerum cupiditas, insani pruritus instar, alios exagitet. His ergo vitiis justam ac debitam mercedem rependit Deus, dum homines alioqui non stupidos, & aliqua doctrina tinctos bruta quadam socordia in fœdos pudendosque errores prolabi sinit. Hoc quanquam non in tempore (ut decebat) remedii adhibendi causa meditatus sum: ubi tamen reipsa edoctus agnovi, non adeo miratus sum, multos esse in Italia tabe ista infectos. Quod dico, non modo in bonam partem accipient æqui & modesti illius gentis homines, sed in corrigendo patriæ suæ malo (quod utinam non aliis quoque regionibus & præsertim Galliæ nostræ commune foret) mihi libenter subscribent. Vulgaris hic morbus est, ac fere ubique regnat, quod ut quisque ingenii agilitate pollet, ita eum titillat inanis curiositas. Sed in Italis propter rarum acumen magis eminet. Jam qui ita cupide ventosis argutiis inhiant, digni sunt qui non solum vento pascantur, sed mortiferos quoque Satanæ afflatus sorbeant. Hoc quum fidi & idonei testes quibusdam suis popularibus contigisse retulerint, non est quod dissimulem, si forte ad sobriam mentem moniti redire possint. Atque ut eos suæ levitatis pudeat: quosdam scio ex diametro inter se dissidere, qui se tamen Serveti discipulos esse profitentur. Quis non videat tantam ex novitate (qualiscunque tandem sit) eos voluptatem capere, ut hoc solo titulo faveant ignotis erroribus, ac interea pudendum in modum se ad ambiguas pugnas quasi Andabatæ projiciant? Verum (ut alienis proverbiis supersedeam) potius se Madianitis similes esse agnoscant, quos spiritus vertiginis in cæcos conflictus ita instigat. Et sane hoc non mediocre laboris mei pretium fore confido, si homines istos, qui parum considerate hactenus Serveto fuerunt addicti, ad sobrietatem colligam. Quanquam mihi simul propositum est, siquorum insanabilis pervicacia fuerit, ne imperitos secum irretiant, perversis eorum fallaciis occurrere. Nam quod citius factum esse oportuit, saltem ut nunc aggrediar, major illa quam dixi, cogit necessitas: præsertim quum novos sermones excitarit supplicium quod nuper de ipso sectæ auctore in hac urbe sumptum fuit. Si quis objiciat vel ignavum esse bellum quod mortuo infertur, idque non obscu-

scurum diffidentiæ meæ signum esse quod nunc mortuo insultem, cui vivo & loquenti pepercerim: vel crudelem esse qui mortui hominis umbram insecter: utriusque prompta est facilisque defensio. Ego enim, quamdiu spes fuit ejus ad sanam mentem revocandi, privatim operam meam impendere non destiti. Ac ne dubiis narrationibus lectores morer, tantum simpliciter referam quod duabus ante mortem suam horis verum esse coram multis testibus confessus est. Quum meum colloquium petiisset, missi sunt duo Senatores qui me in carcerem deducerent. Quidnam vellet rogatus, dixit se veniam à me petere. Ego vero ingenue præfatus, me nunquam privatas injurias fuisse persequutum, quanta potui mansuetudine admonui: jam me ante annos sexdecim, non sine præsenti vitæ discrimine obtulisse meam operam ad eum sanandum, nec per me stetisse quominus resipiscenti manum pii omnes porrigerent. Deinde literis privatis cum ipso placide egisse, nec ullam captasse ostentationem. Denique nullum à me benevolentiæ officium fuisse prætermissum, donec liberis meis objurgationibus magis exacerbatus, rabiem magis quam bilem effudit. Verum sermonem de me abscindens, rogavi ut veniam potius ab æterno Deo petendam sibi cogitaret, in quem nimis atrociter contumeliosus fuerat, tres hypostaseis ex ejus essentia delere tentans: ac Cerberum tricipitem vocans, si realis inter Patrem & Filium ejus, & Spiritum distinctio statueretur. Filium Dei sibi placare in animum induceret, quem fœde suis commentis deformans, & negans in ea carne quam induit, nobis similem, adempto fraternæ conjunctionis vinculo, unicum Redemptorem abnegaverat. Quum monendo & hortando nihil proficerem, nolui supra magistri regulam sapere. Nam ab hæretico homine, qui αὐτοκατάκριτος peccabat, secundum Pauli præceptum discessi. Ad populum quod in plausibili causa me non venditavi, modestiæ, non timiditati tribuent æqui & candidi judices. Nec vero mihi adeo formidabilis fuit Serveti eloquentia, ut ego ejus metu prohibitus, in ipso reprimendo obmutuerim, qui longe robustiores pro asserenda Christi causa sæpius lacessere non sum veritus. Quin potius timui, ne si argumentum illud serio tractandum susciperem, malevoli forte aliqui obstreperent, me pugnandi nimis esse cupidum. Nunc vero quum mortui hominis reliquiæ pestiferum fœtorem spirent, quisquis malum ne longius serpat, remedio arceri indignabitur, improbum se & crudelem ostendet. Quam præpostera, obsecro, ista est humanitas, ut silentio tegatur unius hominis dedecus, Satanæ aucupiis mille animas prostitui? Utinam sepulti essent Serveti errores. Sed dum eos volitare audio, tacere sine perfidiæ culpa, non licet. Quanquam non tam hujus lucubrationis, quam inflictæ homini pœnæ reddenda ratio est. Nam quicquid à Senatu nostro actum est, mihi passim adscribitur. Nec sane dissimulo, mea opera consilioque jure in carcerem fuisse conjectum. Quia recepto hujus civitatis jure, criminis reum peragere oportuit: causam huc usque me esse prosequutum fateor. Ex quo convictus est, me nullum de pœna verbum fecisse, non solum boni omnes viri mihi testes erunt, sed malis etiam concedo ut proferant si quid habent. Sed quatenus progressus sim, non tanti interest, ut publico libro calumnia quam mihi aspergunt vel turbulenti homines, vel maligni, vel stolidi & ebriosi, purgetur. Alia (ut video) causa nunc agenda est,

An Christianis judicibus hæreticos punire liceat.

Atque ut hic mihi cum duobus hominum generibus negotium est, ita distincte utrosque ut merentur, tractabo. Multi hodie sunt turbulenti homines, quibus si liberum foret quicquid intus conceptum habent effutire, nihil non pro effreni sua audacia convellerent. Istis non mirum est si tantopere arridet impunitas, licentiæ mater. facile etiam subscribunt Epicurei omnes ac Lucianici, quum voluptati hoc unum deest, quod quæ inter se clanculum & ænigmatice sacrilegia obmurmurant, pleno ore crepare non audent. Denique quotquot pœnæ metu magis quam pudore, à male scribendo cohibentur, indigna tyrannide Ecclesiam opprimi contendunt, nisi cuique liberum sit, quæ placuerint in lucem proferre. Ex eorum numero ipse quoque Servetus fuit, qui indomitam suam proterviam ullis habenis constringi indigne ferens, negabat in causis religionis aliquem esse gladii usum. quanquam hac in parte homo vertiginosus turpiter secum ipse dissidet. Nam ex triginta epistolis, quas velut ad me scriptas in publicum edidit, vigesima septima hanc quæstionem continet, Liceatne Christianis principibus scelera morte punire. Sententiam dicturus ita præfatur, Optimus ille ordo est quem docet intus Spiritus: qui & reluctantem carnem cohibere docet. sed numquid occidere? Veritas Dei est, rigidum illud ad mortem judicium per Christum esse remissum, ubi spes est correctionis. Hinc adulteræ dixit, Vade, & posthac ne peccaveris. Et alibi adjecit, Ne quid deterius tibi contingat. Sicut Judex ille supremus nos corrigit, & monet antequam occidat: ita alii judices facere debent. Illud verum est, quod correctione non expectata, Ananiam & Sapphiram occidit Petrus, ibi morituros prædicens in criminis detestationem & aliorum exemplum. Aut certe quia Spiritus sanctus tunc maxime vigens, quem spreverant, docebat esse incorrigibiles in malitia obstinatos. Hoc crimen est morte simpliciter dignum & apud Deum & apud homines. In aliis autem criminibus ubi Spiritus sanctus speciale quid non docet, ubi non est inveterata malitia, aut obstinatio certa non apparet, aut atrocitas magna, correctionem per alias castigationes magis sperare debemus, quam mortem inferre. Inter correctiones exilium laudamus, Christo ita probatum, ut excommunicatio probatur in Ecclesia. Schismata & hæreses ita initio puniebantur, durante Apostolicæ traditionis vestigio. Qui extra fidei negotium sunt facinorosi, jure omnium gentium puniuntur: quod etiam jus naturale est. Hoc Christus non negavit: sicut hæreditatem dividere recusans, non negavit esse qui hæreditates dividerent. Primum negat, occidere, ex Spiritus doctrina proficisci. Deinde mortale judicium Christi adventu remissum esse, ubi spes est correctionis. Paulo post fatetur extra fidei negotium de sceleratis capitale supplicium juste sumi: neque magis impediri tales pœnas Christi adventu, quam jus familiæ herciscundæ. Et me scilicet Judæum appellat, quia juris rigorem intactum relinquo. Ego autem non vereor ne mihi probro vertant sani lectores, si abrogare quod à Deo sancitum esse constat, ausus non fuerim. Quid autem ipse? Christus capitaliter, inquit, puniri non vult, nisi qui se desperatos ostendunt. Unde probatur? Quia adulteræ dixit, Vade; & posthac ne pecces. Atqui dum vindictam de adulterio non sumit, an sequitur adulteriis impunitatem ab eo dari? Certe nihilo magis pœnam Lege sancitam abolet, quam hæreditates negat esse dividendas, quum judex vel arbiter esse renuit. Altera ratio, Spiritus carnem cohibere docet, non occidere. Dicas non legisse tres Scripturæ paginas: ubi non cohibitio, sed mortificatio carnis toties præcipitur. Cæterum, quid hoc ad forenses pœnas, quarum privatis hominibus exequutio non mandatur? De carne vero mortificanda, generalis est præceptio, & quæ ad singulos pertinet. Alia ratio, Cælestis judex imitandus est, qui pœnam non infligit nisi desperatis. Jam hoc quidem nimis absurde, quod Deum nunc fingit sui dissimilem, qui paternæ castigationis loco, quosdam ex

suis olim terrena vita privavit. Sed quoniam Manichæis (ut alibi clare videbimus) se affinem esse non dissimulat, ex veteri Testamento exempla non adducam. Paulum objiciam: qui postquam testatus est, multos Corinthi ob sacræ Cœnæ neglectum mortuos esse, continuo post solatium addit, fideles à Domino corripi, ne cum hoc mundo damnentur. Si quis excipiat ab ultimo interitu liberari, quos Dominus à mundo tollit: hoc idem volo, jure interdum privari corporali vita, qui non prorsus reprobi sunt. Jam in morte Ananiæ quam inepte cavilletur, persequi nihil opus est. Tantum duo ista inter se conferant sani & sobrii lectores: in aliis criminibus, ubi incorrigibilis malitia nondum apparet, aut atrocitas magna, & Spiritus sanctus speciale quid non docet, tentandas esse magis castigationes quæ ad pœnitentiam adducant, quam mortem inferendam: rursus qui extra fidei negotium scelerati sunt, jure gentium puniri: cui nullum obstaculum ponit Christi doctrina. Miri vero artifices erunt Serveti discipuli, si res inter se adeo contrarias abolito naturæ ordine concilient. Adhæc, unde inter fidei violationem, & alia maleficia discrimen nisi ex cerebro suo sumpsit? Si vult Christi adventu mitigatum esse contra hæreses rigorem, testimonium proferat. Verum non minus secure loquutus est, quam si pepigisset cum mundo, fidem suis somniis habendam esse. Prodit alter fanaticus ex suo antro, qui Servetum vocat optimum suum fratrem: & ideo puniendos esse negat hæreticos, quia sacris oraculis sensum quisque suo arbitrio affingat: ut certa veritas quasi nubibus obvoluta lateat. Ita bonus interpres fidem ex hominum cordibus delere mavult, quam pœnis subjicere qui eam labefactant. Qualis enim extabit religio, quibus notis discernetur vera Ecclesia, quid denique erit Christus ipse, si incerta sit ac suspensa pietatis doctrina? Quantum vero Dei probrum, si ita flexiloquus censetur in suis oraculis ut nobis jocose illudat? Atqui nisi certa religio prodita sit in Scripturis, sequitur, nos ambagibus, imo fallaciis ab ipso frustra occupari. Quid superest, nisi ut ejusmodi homines viam petulantiæ suæ facturi, Scripturam, quæ obstaculo est, penitus submoveant? Interea verum esse quod nuper dixi, apparet, tum Lucianicos & crassos Dei contemptores, tum etiam omnes tumultuosos suam causam agere, ut omnia impune perturbent, dum religionem tuendam à Principibus suscipi, & legum pœnis vindicari nolunt. Sed jam ad bonos & simplices me converto: qui inscitia quidem labuntur, præcipue tamen tyrannicis Papistarum edictis offensi è recto judicio declinant. Vident, quum impie sub Papatu fœdata sit religio, & corruptelis innumeris referta, meris terroribus diabolicam illam confusionem fulciri, ut contra vel syllabam unam mussitare capitale sit. Justa sane offensio: veritatem Dei cernere ferro & ignibus oppressam, ut nemo eam suo patrocinio juvare audeat: errores vero legitimi judicii prætextu violenter septos, ut coarguendi nulla sit libertas. Atque hæc querimonia piis omnibus communis est. Itaque non taciti solum gemimus: sed clara voce deflemus, eo servitutis redactum esse miserum orbem, ut nec ulla disceptatio locum habeat, nec qui Præsulum nomine dominantur, vocem aliquam suis placitis dissonam admittant, nec denique dubitare vel inquirere permittant. Barbaries est non ferenda, ubi nulla viget cognitio, possessionem nullo jure nec ratione munitam, gladio tueri. Verum quum sanctos Dei Prophetas & Apostolos olim similis premeret iniquitas, non negarunt quin Dei cultum & cælestem ejus doctrinam fas esset legitima potestate defendi, ut de impiis ejus eversoribus pœna divinitus præscripta sumeretur. Severum certe, ut postea videbimus, judicium Deus in eos constituerat qui populum tentassent à vera religione abducere. A sceleratis tyrannis Jeremias ad capitale supplicium tractus, & in foveam projectus, ad hoc asylum minime confugit, cultum Dei non esse gladio vindicandum: sed diversa exceptione utitur, pœnam daturos veritatis hostes, ubi innoxium sanguinem fuderint. Quid Apostoli? an expostulant cum adversariis quod religionem ex Legis mandato, pœnis defendant? Imo sola causæ bonitate freti nullam severitatem refugiunt, si quid peccasse deprehensi fuerint. Hilarium quidem longius provehi fateor. queritur enim Ecclesiam carceribus & exiliis terrere, atque ita cogere ad credendum, quæ exiliis & carceribus est credita: nimis propensam esse ad dignitatem faventium, quæ persequentium terrore consecrata est: fugare sacerdotes, quæ sacerdotibus fugatis est propagata: gloriari mundi favore, quæ Christi esse non potuit, nisi eam mundus odisset. Sed illi Auxentii & similium ferocitas stomachum movit, ut præsentem magis indignitatem carperet (sicuti plausibile illi dabatur argumentum) quam perpetuam tuendæ fidei rationem expenderet. Nam quod inopem suæ virtutis Christum argui causatur, dum fidem terrena suffragia commendant: non debet in eam partem trahi, quasi Euangelii certitudini quicquam deroget credentium auctoritas, vel religio vilescat, Regum patrocinio adjuta: sed in eos tantum querimonia dirigitur, qui Dei verbo destituti, manu armata perversos errores sustinebant. Idem hodie deflere licet, statum Papalis Ecclesiæ nonnisi vi & cædibus suffultum esse, omisso Pastorum officio, tyrannicis solum edictis fulminare, qui se Præsulum titulo venditant: quum vera & genuina Christi Ecclesia ex persequutionibus orta, sub iisdem floruerit. Verum non obstant persequutorum gladii, quominus suis sceptris pii magistratus Ecclesiam quæ injuste afflicta olim fuit, tueantur: nec martyrum cruces impediunt quominus justo legum præsidio ad Deum tranquille colendum fideles juventur. Prudenter enim Augustinus, Imperatores, inquit, si in errore essent, quod absit, pro errore suo contra veritatem leges darent: per quas justi & probarentur, & coronarentur, non faciendo quod illi juberent, quia Deus prohiberet: sicut jusserat Nabuchadnesar ut aurea statua adoraretur: quod qui facere noluerunt, Deo prohibenti placuerunt. Quando autem Imperatores veritatem tenent, pro ipsa contra errorem jubent: quod quisquis contempserit, judicium sibi accersit: nam & inter homines pœnas luit, & coram Deo frontem non habet qui hoc facere noluit quod ipsa veritas per cor Regis jussit: sicut ipse Nabuchadnesar postea miraculo commotus, atque mutatus, pro veritate contra errorem edictum proposuit. Et sane quod in religione conspicimus, idem & de ejus tuendæ zelo sentiendum est. Qui regulam ex puro Dei verbo petunt, rite & ordine ab illis religio colitur. Si quis sibi cultum fabricat pro arbitrio: vel fortuito quod ab aliis temere commentum est, arripit, quo magis sataget, eo se majore reatu constringet: quia nihil laudis meretur superstitio. Sic verus & legitimus Dei cultor, quatenus feret ejus vocatio, pro fidei suæ defensione pugnabit. Incredulos cæca rabies abripiet. Ita in Papistis stultum, & scientia vacuum zelum qui eos præcipitat, merito damnamus: non minus scilicet quam insanas superstitiones, quibus fascinati superbe Dei verbum conculcant. Si præposteri zeli vitium ex ignorantia manat: cur non laudabilis erit ille zelus qui non fortuito raptat Dei filios, sed qui ad fidem quæ illis solide testata est, asserendam inflammat? Denique sicut inter martyres & blasphemos in pœnæ similitudine, culpa tamen discrimen statuit: sic pios & rectos zelotas cognitio, iniquos & perversos temeritas & cæcus impulsus facit. Trahetur ad supplicium qui figmentum esse contendet quicquid Sacris oraculis proditum est. quis tale monstrum honorifico martyris titulo ausit ornare? Nempe, ut recte idem Augustinus

1 Cor. 11. vers. 30.

Epist. 166 ad Donatistas.

Epist. 167 ad Fest. Idem ad Dulcitium, Epist. 61.

nus definit, martyrem facit causa, non pœna. Si non ille martyr: cur severus Judex non censebitur qui de eo pœnam sumit, potius quam crudelis persequutor. Ergo hic tenenda est prudentia & moderatio, ne vel pro causa incognita tumultuose efferveant Principes, vel immani sævitia ad sanguinem fundendum ruant. Veteri proverbio, audax inscitia vocata est: superstitionis vero mira est tam audacia quam crudelitas. Itaque videmus nihil hypocritis, quum suæ inscitiæ & erroribus secure indormiant, magis esse sanguinarium. Nec vero fieri aliter potest, quin patris sui ingenium referant increduli

Joan. 8. vers. 44. omnes, qui & homicida fuit ab initio, & mendacii pater. Veris autem Dei cultoribus ab utroque vitio cavendum: ne vel ejus incognitæ patrocinium temere arripiant, vel ad severitatem intemperanter ferantur. Nam si in terrenis causis omnium probris merito traducitur Judicis socordia, qui ex aliorum opinione, ignarus ipse totius rei, sententiam fert: quanto minus ferendi sunt qui in causa pietatis inquisitionem, quæ privatis etiam quibusque præcipitur, supino fastidio negligunt? Itaque detestabilis est illa quæ in Papatu dominatur barbaries: nec vero horribile Dei judicium effugiet. Adsunt parati martyres ad reddendam omnium rationem, si liceat. Adeo nulla ex verbo Dei conceditur defensio, ut actionis principium sit, nullam disceptationem admittere. Itaque ansa rationibus præcisa, miseros homines non auditos excarnificant diris tormentis: postea linguis exectis ad ignem extrudunt, non qui sua flamma eos statim absumat, sed lenta ustulatione conficiat, quo se mori sentiant, ut dicebat tyrannus ille. Exemplar sane illud est tum belluini stuporis, tum immanis sævitiæ. Recteque etiam in hac parte

Ad Vincentium Epist. 48. Augustinus, Si terreantur, inquit, & non doceantur, improba quasi dominatio videbitur. Sed rursus si doceantur & non terrentur, vetustate consuetudinis obdurati, ad capessendum viam salutis pigrius surgent. De convictis hæreticis loquitur, qui superba tantum morositate inducti, discessionem ab Ecclesia fecerant. Quid ergo dicturum fuisse putamus, si pios & simplices unius Dei cultores crudeliter vidisset hac tantum causa ustulari, quia hominum figmentis clarum Dei verbum opponerent? Neque enim Papæ incendiariis tantopere sæviendi alia est ratio, nisi quod fictitiis suis legibus quicquam derogari non sustinent. Sed eos suppressa doctrinæ luce, tam impotenter furere mirum non est, quorum dominatio in confusis verbi Dei ruinis fundata est, & quibus spes victoriæ nonnisi in tenebris sita. Longe aliter Ecclesia Dei, quæ ut fidei suæ confessionem ex ore Dei petit, ita ad eandem regulam, ne præpostere feratur, zelum suum temperat. Nobis igitur quin servanda sit exacta tum prudentia, tum mansuetudo, nulla dubitatio est: deinde quin judicio præire debeat placida & religiosa doctrinæ cognitio. Sed hoc minime obstaculo est quin magistratus officium sit, gladio & pœnis coercere, qui quum ipsi sint apostatæ à recta fide, alios ad defectionem sollicitant, & in Deum contumeliosi miseras animas illaqueant suis fallaciis, pacem conturbant Ecclesiæ, & pietatis consensum scindunt ac lacerant. Quas tamen obtendant rationes imperiti, sed non mali homines, quibus tanto sceleri danda videtur impunitas, breviter videndum est. Regnum suum, inquiunt, manu & armis constitui Dominus non voluit, sed spirituali Euangelii gladio: & suos hortatus est, ut parati essent proprium sanguinem fundere: ut alienum funderent, nusquam præcepit: Apostolos tanquam agnos in medium luporum emisit, non instruxit carnis potentia. Atqui si contra excipiam, nusquam Dominum suis mandasse ut furta, rapinas, adulteria, cædes, veneficia puniant: ideoque impune ferenda esse hæc omnia: quid dicturi sunt? concedentne laxandas esse habenas sceleratis, ac non potius dicent, non obstare, quæ singulis præcipitur, tolerantiam, quominus vigeant legum sanctiones? Verum quidem esse fateor, neque vi armata erectum ab initio fuisse Christi regnum, neque armorum præsidio stare. Euangelii enim prædicatione regnare

Christum oportet, ut impleatur vaticinium illud, *Psal. 18. vers. 45.*
Populus quem non noveram, mihi subjectus fuit: ad auditum auris obedivit mihi. Itaque Dominus, quo illustrior esset vocis suæ efficacia, nudos & inermes misit Apostolos: nec modo destitui voluit terrena potentia, sed totum fere mundum habere infestum, ut cælestem esse Euangelii victoriam omnibus constaret, dum instar palmæ contra tot tamque ardua obstacula emersit. Nec vero aliter hac ætate, quam invito & reluctante mundo vel denuo surrexit, vel adhuc floret. Sua igitur virtute, non hominum manu sustinetur religio. Nec frustra Euangelii ministros patientia magis armat Christus, quam bellandi facultate: quia sic animatos esse convenit, ut quam lingua asserunt doctrinam, proprio sanguine quoties opus fuerit, obsignare non dubitent. Primum, veræ, sanæque doctrinæ plerumque adversantur mundi Principes. Deinde multos, quibus ad breve tempus arrisit, suo rigore exasperat. Pauci sunt qui ferendo jugo cervicem libenter submittant: & quemadmodum delicias sibi ipsi faciunt, ita doctores appetunt blandos, & mellitos, qui serviliter adulentur. Jam videmus quam non æqualis sit Principum successio, sed bene compositum à patre Ecclesiæ statum filius quasi violenta procella repente subvertat. Atqui Euangelii ministros minime ad quamlibet auram flexibiles nutare decet: verum quocunque inclinent hominum animi, & quamlibet dissimilis sit temporum conditio, rectum cursum tenere, ne æterna & immutabilis Dei veritas, quæ apud eos deposita est, perfida eorum ignavia concidat. Sic veteres Prophetas, licet propitiis interdum Regibus usi sint, eorumque præsidio adjuti, videmus tamen variis subinde tempestatibus fuisse jactatos: ut negari non possit omnes, sub crucis Christi vexillo militasse. Hoc certe seculis omnibus commune est, hominibus non placere quicunque fideliter Christo serviunt. Absurdum esse objiciunt, spirituale Christi regnum carnis potentia subniti. nempe ut fidem absurdum est in humana eloquentia fundatam esse. Nunc siquis obmutescere jubeat quicunque diserti sunt, doctos omnes & liberalibus artibus politos à suggestu probibeat, neminem acuto & felici ingenio præditum admittat ad docendi munus, ne fidem exinaniant eloquentia & paulo subtilior agendi dexteritas, nonne apertam Deo, ejusque donis injuriam faciet? Stultescere qui-

dem jubet Paulus quicunque sapere videntur, ut *1 Cor. 3.*
Christi discipuli fiant: nempe ut sapientia carnis in ordinem coacta, emineat sola fides. Quod si nulla ratio impedit quo minus Euangelii prædicatio arcana tantum Spiritus virtute sit efficax, & pedissequas tamen habere possit humanas artes: ita nec religio, tametsi sola Dei manu continetur, & sub cruce triumphat, à legitimis tamen subsidiis, ut ita visum est Deo, non abhorret. Quæ stulta sunt mundi elegit Deus ut sapientes confunderet. Verum, qui à piscatoribus exordium fecit, postea alios sibi deligit ministros neque ita rudes, & elegantiori doctrina tinctos. Quinetiam Paulus ipse, qui se facundia destitui fatetur, non omnis doctrinæ expers, ut alii ejus collegæ, sed à puero in Lege eruditus fuerat. Ut autem de successoribus taceam, Jesaiæ sermo non modo purus & nitidus, sed etiam artificio ornatus satis testatur eloquentiam, fidei interdum ministram esse. Et certe Christus, non minus stellæ radio Magos ad se deduxit, quam pastores Angeli voce. Quare nec rude obscurumque vulgus, ex quo sumpsit Christus Ecclesiæ primitias, viam Regibus præclusit quin ipsi quoque & se, & sua omnia offerrent: & ipsa etiam gladii potestas, qua instructi sunt, sacra esset oblatio. Nunc videmus ut ad

feren-

ferendam crucem, ad odia, probraque mundi subeunda paratos esse oporteat Euangelii ministros, sicuti non aliis quam patientiæ armis Dominus eos instruxit: & tamen jubeantur Reges pietatis doctrinam suo patrocinio tueri. Adeoque in ipsis Principibus utriusque officii documentum Christus interdum proponit. Illustrissimus Saxoniæ Elector Joannes, quum à carnificis manu non procul abesset, constanter & intrepide ad obeundam pro fidei suæ confessione mortem paratum se ac voluntarium ostendit. Idem nunc, si quis impius apostata in ejus ditione purum Dei cultum evertere conetur, non dubitavit strenuus regni Christi esse defensor. Objiciunt deinde, nihil minus esse consentaneum quam ut ad fidem, quæ propensa obedientia constat, violenter cogantur homines. Ego, ut omittam quæ vere,
Ad Bonifacium Epist 50 & aliis locis. & scite in hanc sententiam disputat Augustinus, utiliter scilicet invitos trahi, qui Deo reluctantur, ut castigatione subacti sponte accedant: respondeo in ruendo Ecclesiæ statu alium esse gladii usum quam ut ad fidem quis cogatur. Nam ut demus in Principum manu & arbitrio non esse, edictis suis penetrare in hominum corda, ut obedienter salutis doctrinam amplexi Deo se subjiciant, hoc tamen postulat rorum vocatio, ne impuris ac petulantibus linguis lacerare permittant sacrum Dei nomen, ejusque cultum pessundari sinant. Privatus homo qui vitæ & mortis potestatem non habet, si domum, cui præest, sacrilegiis pollui sinat, culpa non vacabit: quanto fœdior erit Principis ignavia, si ad effrenem pietatis violationem conniveat? Sedebit scilicet judex in sublimi ac magnifico solio, & Christi gloriam probrose dejici tacitus feret, & imperium sibi pœnarum metu asserens, licentiam improbis dissipandæ Ecclesiæ concedet? Ergo pietatis doctrinæ vindices erunt pii magistratus, non solum ut ad fidem cogant minus voluntarios, sed ne ab ea ditione exulet Christus in qua ejus beneficio regnant: ne ludibriis impune subjaceat sacrum ejus nomen, cujus splendore honorifica est rotum potestas: ne contra ejus doctrinam proterviant impii, qui tranquillum eorum imperium continet: ne infirmos, quibus divinitus præfecti sunt custodes, in exitium rapi, silentes & quieti videant. Obtendunt præterea, Christi discipulis colendam esse mansuetudinem, quæ in Magistro apparuit. neque enim armis, inquiunt, præfractos compulit in suum obsequium: sed doctrina omnes blande allicere tentavit,
Jesa. 42. vers. 2. ut illud impleret Jesaiæ vaticinium, Ecce servus meus non rixabitur, neque contendet, neque in plateis audietur ejus clamor: calamum quassatum non confringet, & ellychnium fumigans non extinguet. Quasi vero nobis contraria exceptio non sit in promptu, ut doctoris officio functus est Christus, ita ar-
Mat. 21. vers. 12. reptum fuisse ab eo flagellum quo templum Dei à profana nundinatione purgaret. Si impetu profligavit Filius Dei, qui divini cultus prætextu hostias in atrio templi vendebant, tum gladium sibi divinitus commissum non exerent pii magistratus ad coërcendos perfidos apostatas, qui totum Dei templum aperta contumelia profanant ac violant? Ac unum quidem hujus sancti zeli specimen edidit Christus. In reliquo autem vocationis suæ cursu ab externo correctionis genere abstinuit, ne spirituale regnum sibi à Patre commissum terrenis imperiis misceret. Nam qui hæreditatis inter fratres herciscundæ arbiter esse renuit, suum tamen jus cuique servari vult à piis judicibus. Adhæc distincte notat Jesaiæ vaticinium, non ad omnes promiscue spectare quam commendat in Christo mansuetudinem. Placida Christo, mitisque suavitas tribuitur, qua infirmos sustineat, non qua robustam malitiam magis obduret. Mansuetus est Christus, ut calamum quassatum non confringat: an ideo quoque ut eorum obstinationem foveat, qui debiles confringunt? Mansuetus est ut parcat ellychniis fumigantibus: an ideo ut tenebras non discutiat? Quin potius sceptro ferreo armatur, *Psal. 2: 9.*
quo inimicorum capita conterat. Scio equidem, ut non alio quam verbi gladio utatur Christus, promptam illi esse vindictam in omnes impios: sed non dicemus alio quam ejus Spiritu actum fuisse Petrum, quum Ananiam & Sapphiram subita morte percussit: nec Paulum dicemus fuisse Magistro dissimilem, *Actor. 13.*
quum Elymam magum cæcitate ultus est. Nec video quorsum pertineant potentiæ, quas inter Spiritus dona commemorat idem Paulus, nisi ut ad incutiendum contemptoribus terrorem vigeret Spiritus severitas. Ergo verbi ministris licuit corporali pœna coërcere impios: Principes, quorum proprium est munus gladio tueri sanctum ordinem, in fidei dissipatione cessabunt? Porro crudelis est ista quam laudant clementia, oves exponere in prædam ut lupis parcatur. Animas ipsi pravorum dogmatum veneno interficiunt, & legitima gladii potestas ab ipsorum corporibus arcebitur? lacerabitur totum Christi corpus, ut putridi unius membri intactus maneat fœtor? Equidem ut moderate agant Principes, à piis doctoribus monendos hortandosque esse fateor: & medicorum instar, vim ultimam non adhibeant nisi desperatis morbis: sed à dissoluta mollitie, quæ nihil aliud est quam mali fomentum, multum differt lenis humanaque medendi ratio. Adducunt etiam quædam Scripturæ testimonia. in quibus unum videtur habere aliquid coloris: Sinite, inquit Christus, *Mat. 13. vers. 29.*
zizania cum tritico crescere, ne simul evellatur & triticum. Si præcise nobiscum agunt ex verborum formula, non tantum prohibentur magistratus ab usu gladii, sed omnem disciplinam è medio tolli oportet. Excommunicatio purgandæ Ecclesiæ optimum est remedium: atqui locum non habebit, si zizania attingere fas non est. Adde quod non tantum de perversis dogmatibus illic Dominus agit, sed quascunque corruptelas ad vitiandum bonum semen spargit Satan, in genere designat. Facessant igitur leges & judicia, si relinqui zizania oportet usque ad messem. Atqui sanis lectoribus minime ambiguum est Christi consilium. Quemadmodum enim alibi Ecclesiam areæ similem facit, in qua paleæ permixtum est triticum: & sagenæ, in quam pariter boni & mali pisces aggregantur: ita nunc agro eam comparat, qui lolium una cum bona semente ferre & alere cogitur. Inde enim zeli intemperies nimis acribus ingeniis, quod indignum esse putant sordibus inquinari Dei sanctuarium: sponsam Christi, quam sanguine suo mundavit, & in qua lucere Dei gloria debet, fœdis maculis esse aspersam. Atqui Dominus ut nos humilier, ut probet nostram constantiam, ut nos ad cavendum sollicitet, Ecclesiam suam multis vitiis esse obnoxiam patitur. Atque hinc fit ut malos cum gemitu ferre in suo gremio cogatur, quos fugare non potest. Est quidem illud verum, simulac cum Euangelio suo prodit Christus, ventilabro paleas à tritico discernere: sed hoc ita facere incipit, ut plena purgatio ad diem ultimum differatur, quo segregabit agnos ab hœdis. Non igitur quemlibet rigorem cessare Christus jubet, sed toleranda esse mala admonet quæ sine pernicie corrigi nequeunt. Et certe quamlibet sedulo & animose quisque pro suo officio eradicandis vitiis incumbat, nunquam eo usque proficiet severitas quin multæ vitiorum reliquiæ maneant. Gamalielis auctoritas perperam ab *Actor. 5.*
illis adducitur. Suadet Gamaliel ut quiescant Scribæ, *vers. 34.*
quia si ex hominibus est doctrina, sponte diffluet: sin ex Deo, nunquam poterit dissolvi. Nam id imperite dictum esse facile inde patet, quod non modo pessundat omnem politicum ordinem, sed Ecclesiæ quoque disciplinam enervat. Et certe habenda erat personæ ratio. Nam Gamaliel ambigens quid rectum sit, quasi cæcus in tenebris, neque huc neque illuc se conferre audet: sed suspendit sententiam. interim

ex veris principiis malam consequentiam elicit, nihil adhibendum esse consilii, quia Deus quod suum est tuebitur: quod autem ab hominibus est, pessum ibit. Atqui Dominus tametsi unicus sit agricola, mittit tamen operarios in vineam suam: tametsi solus det incrementum, vult tamen esse qui plantent, & rigent: tametsi templi sui sit architectus, ministros tamen & opifices sibi adjungit qui in hoc ædificium laborent. Denique, tametsi defensor sit operum suorum & vindex, hominibus tamen utitur ministris. Putidius est quam ut refutatione indigeat quod quidam ex profanorum hominum dictis colligunt, Si de cultu Dei, & Legis doctrina habetur quæstio, non esse crimen morte aut vinculis dignum. Quis enim non videt, homines à vera luce alienos contemptim exposuisse Dei Legem rixis & certaminibus, ut tandem in fastidium & probrum veniret? *Actor. 23. vers. 29.* Claudius Lysias Felici scribit se nullum in Paulo reperisse crimen, quia tantum cum Judæis de Lege disceptet: non quod probet Pauli causam, sed quia Legem susque deque habet: imo cuperet prorsus esse abolitam, ideoque gaudet intestinis dissidiis convelli. Tam boni scilicet patroni voce, judicii laqueos dissolvere conatus est Servetus: quasi cæleste esset oraculum quod Lucas à tam malo auctore profectum esse recitat.

Mat. 26. vers. 52. Objiciunt tandem, quum jussus est Petrus gladium in vaginam recondere, Dominum satis clare testatum esse quam sibi non placeat violenta & armata Euangelii defensio. Sed quid si excipiam, ne verbis quidem coram Pilato suam innocentiam asseruisse, ut jure poterat? Si decreto Patris obsequi volens quasi agnus coram tonsore obmutuit, & tantisper à prædicando Euangelio abstinuit, dum sacrificio mortis suæ peccata expiaret: miramur si Petrum à cæde prohibuerit? Verum aliud est quod respondeam: Jus stringendi gladii Christus ministro suo non concedit: temere enim homo privatus eum arripuerat. Tumultuose repelli non vult milites à quibus vinciendus erat, nempe ne hanc infamiam subiret quasi aleret pro Euangelii ministris sicarios. Hinc colligi nulla ratio patitur, Principum manus ligari ne ordinarium munus suum exerceant. In summa, ut Petrum grassari non ideo vetat, vel ut Magistratus exarmet, vel ut eos repellat à justa Euangelii propugnatione: sed quia illum ruere non vult præcipiti impetu extra vocationis suæ metas, nec mortis suæ, qua reconciliandi erant homines Deo, quicquam moræ afferri.

Hactenus quæcunque ab adversa parte obtendi solent, bona fide retuli, & me satis diluisse arbitror. Superest ut non modo liberum esse Magistratibus doceam pœnas sumere de cælestis doctrinæ corruptoribus, sed quod illis nolunt licere imperiti, divinitus esse mandatum, ut pestiferis erroribus impunitatem dare nequeant quin desciscant ab officii sui fide. Ac primo quidem hoc dictare naturæ sensum, ut in omni politia bene composita principium teneat religio, & legum præsidio integra servetur, testes sunt ipsi increduli. Legantur Philosophi, quicunque hoc argumentum tractarunt. Certe incipiunt à divino cultu, & eo religionis genere quod optimum esse putabant: ut secundum eos barbarus sit, & insipidus legislator, cui pietatis erga deos prima non est cura. Pudendum vero nobis erit, illos in tenebris vidisse quod nos in luce fugiat. Nec superstitioni tribui potest quod illi in legibus suis religionis custodiam complexi sunt. Quid enim absurdius est, quum furta severe puniat Judex, sacrilegiis licentiam dare? quum suum cuique honorem salvum tueatur, lacerandam impiis exponere Dei gloriam? De perjuriis nemo litem movere audebit quin graviter punienda sint. Cur hoc fatentur qui hæreticis exhibendam esse molestiam negant, nisi quia perjuriis læditur humana societas? Ergo Dei gloria hominum commodis implicita vindicabitur: ubi autem nemo de sua jactura queretur, inulta eam ludibrio jacebit? Supervacuum foret pluribus verbis hoc persequi. Nam quum rectæ politiæ finis sit, legitimi inter homines ordinis conservatio, neglectus autem pietatis ordinem hunc ita dissipet, ut extra ipsam bruta sit hominum vita, mutilam esse gubernationis formam constat, in qua negligitur religio: & Magistratus nonnisi dimidios esse & umbratiles, qui forensibus tantum negotiis intenti, de asserendo Dei culto non cogitant.

Hujus rei illustre nobis exemplum Spiritus Dei proponit in Nabuchadneser. Nam ejus edictum celebrat Daniel, quo capitalem pœnam denun- *Dan. 3. vers. 29.* ciat siquis in Deum Israël blasphemus fuerit. Honor profecto non vulgaris crudeli tyranno habetur, quum Prophetam suum Dominus ad publicandas quas tulit leges quasi præconem assignat, & leges ipsas in acta sua refert, sacrisque suis oraculis annumerat. Quid? an Spiritus sancti & Prophetæ elogio laudatur Nabuchadneser, qui veri Dei gloriam pro imperio tutandam suscepit, ut ad impiam ejus profanationem conniveant sancti Magistratus? ac non potius his Dominus sub profani regis persona quid agere ipsos deceat præscribit? Et certe quid magis præposterum quam in Ecclesiæ sinu impune foveri scelestas in Deum contumelias quæ in Babylone pœna capitali sancitæ fuerunt? quam si tribunal in quo viget Dei cognitio, sacrum ejus nomen, cujus custos & assertor fuit rex Babylonius, præsidio, tutelaque sua non dignatur? Non quod hominum auxiliis ipse indigeat, sed quia nihil minus consentaneum est, quam Reges & Magistratus, quos sibi in terris constituit ministros, sua studia ad tuendum ejus cultum non referre. Hoc tantum interest, quod si illum zeli ardorem in sævo tyranno accendit exigua scintilla, Principes Ecclesiæ domesticos, quibus certo comperta est, & clare illuxit Dei veritas, nisi pro ea longe animosius pugnent, constat turpis ignaviæ bis reos esse.

Sed jam audiamus quid juris Dominus statuerit in sua Ecclesia. Postquam enim Prophetam, & *Deut. 13. vers. 1.* somniatorem qui populum abducere tentaverit à recto pietatis cultu, jussit occidi, eandem pœnam ad singulos extendit his verbis, Si incitaverit te frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, aut filia tua, aut uxor quæ est in sinu tuo, aut proximus quem habes quasi animam tuam, secreto dicens, Eamus, & serviamus diis alienis, quos nec tu novisti, nec patres tui: non acquiesces ei, nec audies eum, non parcet ei oculus tuus, nec ei propitius erit, ut occultes eum. Quin potius occidendo occides eum, & manus tua prima sit ut illum interficiat: deinde manus totius populi: opprimes autem eum lapidibus donec moriatur. Eant nunc, & crudelitatis Deum accusent, quibus instar levis & venialis delicti est à pura fide, & Dei cultu defectio. Cæterum, antequam ultra progrediamur, duo notare operæpretium est. Neque enim religionem, qualiscunque tandem sit, tam severe conservat, ac sancit, sed quam verbo suo instituerat. Deinde lapidationis pœnam in exteros non edicit, sed qui Legis doctrinam professi, perfide ab ea desciverint. Ita tollitur offensio quæ multos imperitos fallit, dum metuunt ne hoc prætextu ad sæviendum armentur Papæ carnifices. Nam si Dominus populo suo certam pietatis regulam ante patefecit quam pœnis

subji-

subjiceret apostatas: quisnam mortalium sumere hoc sibi audebit: ut doctrinæ genus suo, vel alterius arbitrio confictum, gladio & pœnis sanciat? Ergo non vaga & cæca potestate instruimus Magistratus, ut eorum præsidio sine delectu recepta quævis religio in statu suo maneat: sed tenendam esse contendimus legem divinitus præfixam, ut compertæ veritati succedat demum pœnarum sanctio. Quare non est quod sibi blandiantur errorum patroni, qui in fundendo innoxio sanguine, stulto suo zelo & ignorantiæ indulgent, vel saltem inquisitionis onus in alios rejiciunt, ut sibi ex alienis responsis sanctos Christi Martyres crudeliter interficere liceat. Adhæc, solvitur quorundam objectio, qui rogant an gladio adigendi sint ad Christi fidem Judæi, Turcæ, & similes. Neque enim promiscoe in omnes gladium stringi jubet Deus, sed apostatas, qui se impie alienaverint à vero cultu, & alios ad similem defectionem trahere conati fuerint, justæ pœnæ subjicit. Nunc vero quisquis hæreticis, & blasphemis injuste pœnam infligi contendet, sciens, & volens eodem se obstringet blasphemiæ reatu. Hic nobis non obtruditur hominum auctoritas, sed Deum audimus loquentem, & quid Ecclesiæ suæ in perpetuum mandet, non obscure intelligimus. Non frustra humanos omnes affectus excutit, quibus molliri corda solent: paternum amorem, quicquid est inter fratres, propinquos, & amicos benevolentiæ facessere jubet: maritos revocat à thori blanditiis: denique homines propemodum natura sua exuit, nequid obstaculi sanctum eorum zelum moretur. Cur tam implacabilis exigitur severitas, nisi ut sciamus non haberi suum Deo honorem, nisi quæ illi debetur pietas, humanis omnibus officiis præfertur: & quoties asserenda est ejus gloria, propemodum ex memoria nostra deletur mutua inter nos humanitas? Adde quod eadem pœna paulo post integras urbes constringit: Si audieris in una urbium tuarum, quas tibi Dominus ad habitandum dabit, egressos esse filios Belial è medio tui, & avertisse incolas urbis suæ, dicendo, Eamus, & serviamus diis alienis: quære sollicite; & diligenter rei veritate perspecta, si inveneris veram esse famam, statim percuties incolas urbis illius in ore gladii, & delebis eam, & quæcunque in ea sunt usque ad pecora. Supellectilem ejus congregabis, & exures, ut anathema sit. Videant isti misericordes, quos tantopere impunita hæreseon licentia delectat, quam male sibi conveniat cum Dei mandato. Ne Ecclesiam Dei immodicus rigor infamet, vellent in unius hominis gratiam impios errores impune grassari: Deus autem ne totis quidem populis ignoscit: funditus deleri jubet urbes, & earum aboleri memoriam, trophea denique erigi in signum execrationis, ne totam terram occupet contagio, ac dissimulatio ipsa sceleris sit, ac culpæ societas. Nec mirum. ponitur enim hic crassa à Lege Dei, & probatis ejus oraculis defectio, quæ divina & humana jura violat. Neque enim quum Magistratus tuendæ religioni custodes præficimus, eorum acuimus gladios, ut de quolibet errore pœnas sumpturi, mox ad sanguinem prosiliant. Scimus enim tres esse errorum gradus: & quibusdam fatemur dandam esse veniam, aliis modicam castigationem sufficere, ut tantum manifesta impietas capitali supplicio plectatur. Fideles sæpius Paulus hortatur ut se invicem tolerent, quamvis aliqua sit inter eos dissensio: nempe si qua levis superstitio & inscitia simplicium mentes occupat, ut eam patientia corrigere potius studeant quam intemperanter ad vindictam effervеant. Secundum errorum genus etsi castigationem meretur, mediocris tamen adhibenda est severitas: tantum ne indulgentia alatur eorum improbitas & contumacia qui fidei unitatem scindere cuperent. Sed ubi à suis fundamentis convellitur religio, detestandæ in Deum blasphemiæ proferuntur, impiis & pestiferis dogmatibus in exitium rapiuntur animæ: denique ubi palam defectio ab unico Deo, puraque doctrina tentatur, ad extremum illud remedium descendere necesse est, ne mortale venenum longius serpat. Hanc regulam, quam ex ore Domini aliis præscripsit Moses, fideliter ipse sequutus est. Quam mansueto fuerit ingenio, apparet ex tota vitæ ejus historia: & Spiritus sanctus illustre hujus virtutis testimonium ei reddit. Judex etiam quam humaniter in aliis criminibus puniendis se gesserit, constat: in vindicando autem Dei cultu totus ardet. Consecrate, inquit, manus vestras Domino: *Exod 32.*
nemo fratri suo, vel propinquo ignoscat: ut quisque obvius fuerit, sine venia occidite. *vers. 29.* An putamus subito furore correptum, ita solitæ clementiæ tunc oblitum fuisse ut sacros Levitas sanguine madefieri juberet? Imo Spiritus Dei quod suo ductu gestum erat & auspiciis, elogio etiam suo commendat. Ergo ut in aliis omnibus peccatis laudabilis sit clementia, severe impietatem quæ Dei cultum evertit, sanctis Judicibus ulcisci necesse est, ne hominum offensas stulte mitigando, Dei ipsius iram in se provocent.

Sed quidam hunc ordinem regno Christi quod spirituale est, & præsenti seculo congruere negant: quia nusquam in Euangelio Judicibus detur tale mandatum. Ergo quia disertis verbis Christus & Apostoli non præcipiunt quo pœnæ genere digna sint adulteria, & furta, ideo cessabunt à suo officio Magistratus? Si quis excipiat, quia Christi adventu abolitæ non sunt politiæ, sumendas esse de maleficiis pœnas, ut legibus sunt constitutæ: nempe huic responso libenter subscribo. Nullos fuisse Magistratus quibus præciperent Apostoli quid rectum esset, dicere supersedeo. Hoc uno contentus sum, Christi adventu nec mutatum esse politicum ordinem, nec de Magistratuum officio quicquam detractum. Agedum, quod Paulus docet non frustra ab iis gladium gestari, *Rom. 13.*
an ad speciem unam restringi debet? *vers. 4.* Fatentur isti quibuscum nunc discepto ad alia crimina plectenda Judices divinitus esse armatos, modo à religione abstineant, ut libere ipsis tacentibus impietas lasciviat. Verum reclamat innumeris locis Spiritus sanctus, qui sub Christi regno sanæ doctrinæ, & legitimi cultus patronos, ac vindices fore Reges pronunciat. Quando David Principes omnes ad oscu- *Psal. 2.*
landum Filium hortatur, quid potius ab illis exigit, *vers. 12.*
quam ut sanam doctrinam suo præsidio defendant? Quum toties dicit venturos esse ut Christo tributum offerant: quid aliud intelligit quam puræ adorationis præsides futuros, piæque doctrinæ custodes? Quomodo etiam illud Jesaiæ vaticinium implebitur, *Jesa. 49.*
Ecclesiæ nutritios fore, nisi ad tuendum pietatis sta- *vers. 23.*
tum potentiam suam conferant? Ergo, quin piis sanctisque Magistratibus ex Dei mandato regni Christi defensio incumbat, minime ambiguum est. Accedat jam Pauli suffragium, quo scrupulus omnis *1 Tim. 2.*
eximitur. *vers. 1.* Solennes in Ecclesia preces concipi jubet pro Regibus, & omnibus qui honore, & potentia excellunt. Quorsum? Ut quietam, inquit, & tranquillam vitam agamus. An hoc duntaxat? Imo, cum omni pietate & temperantia. Si tantum modestiæ, vel temperantiæ facta esset mentio, aliquid forte coloris prætenderent qui à Principibus religionis causam attingi nolunt. Sed quum hoc nominatim illis munus assignet Paulus, ut Deum rite colendum procurent: quantæ, obsecro, temeritatis est, injuncta divinitus potestate illos exuere? Duo hic observare operæpretium est. Neque enim privatos homines instituit Paulus, ut se Deo addicant, sed de publica Principum functione disserit, quatenus in solio locati sunt, & gladio instructi ad regendum humanum genus. Deinde, illorum munus non solum in tuendo cujusque jure constituit, sed ad fovendam pietatem ordinatos esse docet. Unde sequitur, gladium in eorum manu esse depositum, quo sanam doctrinam

ctrinam propugnent. Quod præstare nequeunt, nisi impias corruptelas pœnis cohibere liceat. Desinant ergo indocti homines, & parum considerati negare de veræ doctrinæ corruptoribus sumendas esse pœnas, nisi palam Deo obstrepere velint.

Verum quicquid de jure Magistratuum probatum sit, me propria invidia, qua gravor apud multos, non levat. Nihil minus decuisse aiunt, quam ut Servetum professis Christi hostibus quasi immanibus bestiis objicerem. Meà enim opera factum fuisse affirmant, ut Viennæ in provincia Lugdunensi captus fuerit. Sed unde mihi tanta cum Papæ satellitio repente familiaritas? unde etiam tanta gratia? Scilicet credibile erit literas inter eos ultro citroque volitare, quibus non minus est inter se dissidium quam Christo cum Belial. Quare pluribus verbis tam futilem calumniam refellere nihil attinet, quæ simplici negatione fracta concidit. Jam fluxerunt anni quatuor ex quo hanc de me fabulam commentus est Servetus ipse, & spargendam Venetiis curavit. Quanquam odiumne mihi de nihilo maligne conflare voluerit, an falso suspicatus sit quod scribebat, non disputo. Tantum quæro: si jam tunc meo indicio proditus fuerat, qui factum est ut triennium quietus & sine molestia ante hostium oculos transigeret? Certe aut concedant necesse est, confictum fuisse de me crimen: aut plus sancto suo martyri favoris fuisse apud Papistas, quam ut illi mea accusatio quicquam noceret. Nec vero si vere id mihi objicerent, putarem esse negandi causam, qui non dissimulo, me auctore factum esse ut in hac urbe deprehensus ad causam dicendam postularetur. Obstrepant licet vel malevoli vel maledici homines, ego libenter fateor ac præ me fero (quia secundum urbis leges aliter cum homine jure agi non poterat) ex me prodiisse accusatorem: nec inficior meo consilio dictatam esse formulam, qua patefieret aliquis in causam ingressus. Cæterum, quid mihi tunc fuerit consilii, ex ipso deinde actionis progressu apparuit. Simul enim ac vocati sumus ego & collegæ mei, minime per nos stetit quominus placide nobiscum de suis dogmatibus conferre liberum illi esset. Imo perinde accessimus acsi ex vinculis reddenda esset doctrinæ nostræ ratio: ac siquid objiceret, testati sumus nos ad respondendum paratos esse. Quum plenis buccis convitia subinde in me evomeret, quorum Judices ipsos pudebat ac pigebat: ab ejus insectatione abstinui. Adde quod nullum instabat gravioris pœnæ periculum, si quo modo fuisset sanabilis. Atqui tantum absfuit à quærenda moderatione, ut jactantiæ & ferociæ plenus, sana omnia & utilia consilia petulanter respuerit. Porro quam absurdæ execrandæque blasphemiæ illi inter loquendum exciderint, alibi forte opportunius dicetur. Hoc tantum in præsentia testatum volo, me non ita capitaliter fuisse infestum, quin licitum fuerit vel sola modestia, nisi mente privatus foret, vitam redimere. Sed nescio quid dicam, nisi fatali vesania fuisse correptum, ut se præcipitem jaceret. Nam quum post octo dies iterum essem productus, & libera conferendi nobiscum illi daretur facultas, se tristitia & curis impediri prætexuit: libros tamen quoscunque petierat, partim ex mea bibliotheca, partim ex aliis, commodato dederam. Itaque probabilis suspicio est alicunde vana fiducia inflatum fuisse, quæ illum perdiderit. Excipiet forte quispiam, cur ultra Pauli mandatum progressus sim, qui desperatos quoque hæreticos Timotheo solum vitandos esse scribit. Atqui mihi in promptu est excusatio: mihi satis fuisse, hominem, cujus deplorata impietas mihi nota erat, vitare: & alios monere ut idem facerent: sed illa cavendi prudentia neque me, neque alium quemlibet fuisse impeditum, quominus quisque piorum coërcendum pro oblata sibi facultate curaret. Idem Apostolus qui tantum à congressu hæretici Timotheum prohibet, se Hymenæum & *1 Tim. 1.*
Alexandrum Satanæ tradidisse palam asserit, ut disce- *vers. 20.*
rent non blasphemare. Si tunc Paulo ad manum fuisset pius Magistratus & strenuus gloriæ Christi vindex: ego quidem non dubito quin illis puniendos libenter daturus fuerit, quos permissa sibi divinitus castigatione in ordinem cogebat. Neque enim quod mihi & omnibus Verbi ministris præscriptum est, Judices constringit ac ligat ne munus sibi divinitus injunctum exerceant: ac ne mihi quidem obstat, ut eorum præsidio fideique Dei veritatem, ubi ita opus est, commendem.

Jam si quis hominem tam pestiferum fuisse non putat ut tollendus fuerit è medio: hoc quoque errore sobrios & dociles breviter expediam. Duas esse causas sane omnes concedent, cur puniendis falsorum dogmatum auctoribus major adhibenda sit severitas: si indomita sit eorum contumacia ut reprobi, & à seipsis damnati nocere pergant: deinde, si detestanda sit ac minime tolerabilis errorum impietas. Nunc an in Servetum utriusque criminis pœna jure competat, videndum. Quam indocilis fuerit ac pervicax, non disputabo pluribus verbis. Tantum lectoribus specimen dabo unde certum de hominis ingenio judicium faciant. Narravi jam initio, me aliquando tentasse numquid reduci ad sanam mentem posset. Omnia persequi longum esset, ac tædio plenum. Lugduni quum esset, tres mihi quæstiones quasi illudens, solvendas misit. Quod illi non satisfecit mea responsio, miratus non sum. Verum quia eum licet placide, paulo tamen acrius quam ferebat ejus natura, admonui ut se temperantius gereret: nunc ex re ipsa statuant lectores, annon seipsum, ut fecit, furiose ulciscens; incurabilem morbum prodiderit. Quæ huc inseram, bona fide ex ejus manu sumpta librarii typis mandarunt. In meis quoque responsionibus ne syllabam quidem mutavi. Modestiam meam bonis omnibus probatum iri confido: nisi quod mollities potius videbitur. Ipse vero quasi hippomanes hausisset, quoscunque meos libros nancisci potuit, non destitit insulsis convitiis farcire, ut nullam paginam à suo vomitu puram relinqueret. Mihi interea nihil melius visum fuit quam tacere. sciunt etiam familiares mei, non magis quam asini ruditu, me fuisse commotum. Doctrinæ genus quale sit, & quam validæ sint vel infirmæ refutationes meæ, nondum excutio. Tantum in præsentia attendant lectores, qua materia, & quo flabello tam desperata in homine rabies accensa fuerit.

Tres Quæstiones Joanni Calvino Propositæ à Michaële Serveto.

Prima quæstio.

AN homo Jesus crucifixus, sit Filius Dei: & quæ sit hujus filiationis ratio.

Secunda.

An regnum Christi sit in hominibus: quando quis ingrediatur, & quando regeneretur.

Tertia.

An Baptismus Christi debeat in fide fieri sicut Cœna: & quorsum hæc instituta sint fœdere novo.

JOANNIS CALVINI RESPONSIO.

Ad primam quæstionem.

NOs vero Jesum Christum, hominem illum
qui crucifixus est, credimus & confitemur *1 Cor. 2.*
esse Filium Dei. Alioqui non vocaret illum *vers. 8.*
Paulus Dominum gloriæ: nec Thomas Dominum *Joan. 20.*
ac Deum suum: non concionaretur alibi Paulus, Ec- *vers. 28.*
clesiam, Dei sanguine acquisitam. *Actor. 20.*
vers. 28.

Rationem hujus appellationis hanc docemus, quod Dei Sapientia ab æterno Patre genita ante temporis initium, postquam carnem nostram induit, Deus fuit in carne manifestatus: quemadmodum [1 Tim. 3. vers. 16.] Paulus docet. Ergo Christum, etiam secundum suam humanitatem, agnoscimus esse Filium Dei, sed ideo quod Deus est. Loquutiones habemus in usu, quæ breviter & dilucide sensum nostrum exprimunt: sed ab illis data opera abstineo, ne occasionem præbeant offendiculi. Omissa igitur verborum pugna, [Rom. 1. 3.] tantum ipsa de re videamus. Paulus, ubi docet Christum ex semine Davidis genitum esse, & ex Judæis duxisse originem, mox adjungit, Secundum carnem. Ergo sicuti Christus ratione humanæ naturæ Filius Davidis nominatur: ita etiam ratione divinitatis Filius est Dei. Unus tamen est Christus, non duplex, Filius Dei & hominis. Aliud enim est distinguere, quam discerpere. Tu Christum fateris esse Filium Dei: sed unitatem non admittis, nisi in confusione. Nos autem, qui Filium Dei sentimus esse fratrem nostrum, ut ita sit verus Emmanuel, agnoscimus tamen in uno Christo Dei majestatem, & humilitatem hominis: essentiam æterni Dei, & naturam hominis creatam. Tu illas miscendo, utramque destruis. imaginaris enim Deum in carne manifestatum, cujus divinitas sit ipsa caro: cujus humanitas sit ipse Deus. Atqui unum esse oportet. Quasi vero nos unitatem tollamus in homine, quum à cor- [Philip. 2. vers. 6.] pore animam distinguimus. Alibi quoque Paulus de Christi exinanitione docens, præfatur non fuisse ducturum pro rapina, si æqualitatem cum Deo præ se tulisset: tamen sponte seipsum humiliasse usque ad mortem crucis. Nego aliquid de gloria divinitatis fuisse imminutum: sed quia in carnis infirmitate obscura & contempta delituit, Christus ipse, qui unus est homo & Deus, dicitur exinanitus fuisse. Neque enim hoc referri vel ad divinitatem, vel ad humanitatem commode potest, sed utramque simul Paulus complectitur, quia non duplicem faciunt Christum, sed unum duntaxat constituunt. Qui mediocriter versati sunt in Scripturis, agnoscunt hanc genuinam esse phrasin Spiritus sancti. Qui religiose cogitant de redemptionis nostræ arcano, suavissimam consolationem percipiunt quum audiunt Christum duabus ita naturis constare, & quidem distinctis, ut tamen unus sit: atque eum qui filius est Mariæ, simul & conjunctim esse Filium Dei: & qui Filius est Dei, filium esse eundem Mariæ, ut frater noster sit, ac caro nostra: nos vero per ipsum filii Dei.

Ad secundam quæstionem.

Regnum Dei incipere in hominibus sentimus quando regenerantur. Tunc autem regenerari dicimus, quando illuminantur in Christi fidem, reformantur in obedientiam Dei ipsorum corda: & in summa, quando in ipsis instauratur Dei imago. Sed regenerationem nego momento perfici: satis est si quotidianos faciat progressus usque ad mortem: ut summa excellentia in hoc mundo sit, tamen cum profectu conjuncta. Hinc etiam sequitur, inchoari duntaxat regnum Dei in nobis: quamdiu hic vivimus novis quotidie incrementis augeri: perfectionem autem ejus hic non extare. Plena est Scriptura testimoniis ad hanc rem probandam: à quibus supersedeo, ne laborando in rei claræ probatione sim ridiculus. Neque in singulis tantum hominibus Scriptura regnum Dei promoveri docet: sed ætatibus etiam attribuit augmenta. Quemadmodum Paulus, dum veterem populum nobiscum comparat: dicit nos adolevisse in justam ætatem, pueros fuisse qui sub Lege vixerant. Utrosque tamen filios esse testatur, & hæredes, & liberos, & Spiritu libertatis præditos, cujus auspiciis inchoatur & impletur in nobis Dei regnum. Deinde alteram quoque exceptionem adhibemus, quod nunc per spem ingressi in regnum Dei, realem, quam vocant, possessionem olim cernemus: hoc est, quod nunc spe obtinemus, re ipsa Christus fruendum exhibebit ultimo suo adventu. Neque hoc membrum dubium esse debet inter eos qui se aliquid in Sacris literis legisse profitentur. Itaque non satis assequor quorsum tendat hæc quæstio.

Ad tertiam quæstionem.

Non negamus quin Baptismus fidem requirat: sed non qualis requiritur in Cœna. fides enim relationem semper ad Dei promissionem habet. Ideoque ejus natura pendet ac æstumanda est ex natura promissionis. Promissio Baptismi est, Ero Deus tuus, [Gen. 17. vers. 7.] & Deus seminis tui. Promissio Cœnæ est, Quisquis ederit panem hunc, & biberit ex calice celebrans [Joan. 6. vers. 54.] memoriam mortis Christi, ut decet, particeps erit corporis ipsius & sanguinis. Nullum fore Baptismi usum sentimus, donec fide apprehendatur hæc promissio. Verum non sibi quisque tantum, sed pariter soboli suæ apprehendit: imo omnes in commune amplectimur gratiam illam Ecclesiæ oblatam. Si neges talem promissionem inveniri, quæ in Baptismum competat: mihi abunde sufficit unus locus, ubi Petrus eam quæ Abrahæ in Circumcisione data fuit, extendit ad tempus novi Testamenti, Ad vos, inquit, [Actor. 2. vers. 39.] & filios vestros pertinet hæc gratia: estis enim hæredes promissionis. Cui sententiæ suffragatur ista Pauli, [Rom 15. vers. 8.] Christus minister est Circumcisionis, ad implendas promissiones quæ Patribus datæ fuerant. Gentes autem super misericordia glorificate Deum. Postquam Judæis stabilivit suam possessionem, Gentes quoque in societatem illis adjungit. In Cœna exigitur à singulis proprium examen, & propria fides. Neque vero aliud hodie discriminis statuimus inter hæc duo Sacramenta, Baptismum scilicet & Cœnam, quam inter Circumcisionem & Pesah olim fuit. Sed nolo esse prolixior. Qui enim prudenter analogiam, quam dixi, inter fidem & promissiones expendet, huic doctrinæ non difficulter assentietur. Quod autem deinde rogas, quorsum instituta fuerint symbola Baptismi & Cœnæ in fœdere novo: breviter respondeo, Baptismo nobis adoptionem nostram obsignari, ut censeamur inter Dei filios: sacra Cœna Deum boni patrisfamilias officium peragere, nos alendo, postquam in ejus domum sumus recepti. Neque me latet quæ objectari contra soleant. Sed quia mihi videor omnibus objectis alibi satisfecisse, fusiorem explicationem inde peti malim. Siquid deest, paratus sum adjicere, si fuero admonitus.

SOLUTIONUM REFUTATIO A SERVETO MISSA.

Ad primam quæstionem de Filio Jesu.

Hominem Jesum crucifixum mecum fateris esse Filium Dei. Filiationis hujus rationem non dicis esse, quod homo ipse sit genitus à Deo, sed quod sit res alia genita, quæ carnem induit. Ad assumpti probationem solum citas allegoricum dictum de Sapientia genita: idque ex Ecclesiastico, qui etiam Sapientiam ait esse creatam. Si huic dicto vis esse auctoritatem, perpende esse allegorice scriptum, in umbra & præfiguratione rei futuræ. Alioqui improprie ibi dici quid in Deo creatum vel genitum. Siquid erat olim realiter genitum, id erat Filius incorporeus. Unde non solum discerpitur Deus, sed & duo filii manifeste docentur, alter corporeus, alter incorporeus. Deinde rem ipsam clarius ostensurus, citas Paulum, qui Christum ait esse genitum ex semine Davidis secundum carnem. Unde infers, Ergo sicuti Christus ratione humanæ naturæ Filius Davidis nominatur, ita etiam ratione divinitatis Filius est Dei. Vere quidem. sed natura ipsa humana non dicitur Filius: ergo nec natura ipsa divina dicetur Filius. Vides qualiter tuo gladio te jugulas. Tres quoque nobis filios facis:

facis: natura humana est tibi Filius: natura divina est tibi Filius: & totus ipse Christus Filius. Ego ingenue tibi fateor, Christum ipsum ratione humanæ naturæ esse Filium Davidis: sed naturam ipsum humanam non esse Filium. Christum quoque fateor ratione divinæ naturæ esse Filium Dei, sed naturam ipsam divinam non esse Filium. Tu es filius patris & matris, tamen id quod habes à patre non est seorsim filius, nec id etiam quod habes à matre: licet eorum ratione tu sis filius. Hæc est summa totius rei, hoc unum supplex oro, ut me ratione vel auctoritate aliqua doceas, Deitatem illam quæ est in Christo, esse Filium.

Ad II. De regeneratione & regno Christi.

Regenerationem tecum fateor non momento perfici, incipere tamen certo tempore, idque in homine doctrinæ Christi capace. Sed quare non adjecisti, regenerationem hanc esse ex aqua & Spiritu sancto? Si hoc adjecisses, & pædobaptismum improbasses, & regnum Christi verum aperuisses. Nam pædobaptizati non regenerantur ex aqua & Spiritu sancto, ut tu ipse fateris. Si regeneratio est è cælo, nonne per regenerationem est introitus in regnum cælorum? Intramus nunc in regnum Christi per fidem in Spiritu: intramus & per spem, scilicet spem majoris gloriæ postea revelandæ. Tu solam fere habes spem, quum tamen magna sit gloria hæreditatis Christi in Sanctis ejus, ut tales nos simus nunc in mundo hoc, qualis Christus ipse est in cælis, teste Joanne. Judæos tu semper nobis obtrudis, non animadvertens, eos Scripturis omnibus declarari carnales, filios carnis, hæredes carnalis hæreditatis, & res perfectioris umbram.

Ad III. An Baptismus in fide fiat, sicut Cœna.

Promissio illa, in qua tuum pædobaptismum fundas, Ero Deus tuus, & seminis tui post te: in Circumcisione facta est, ut ipse citas. Sed an in parvulis nostris illa compleatur? annon in illis quos Christus circumcidit circumcisione cordis, circumcisione Spiritus? Videris de semine Abrahæ secundum carnem, & de filiis carnis, carnaliter & Judaice sentire, citans id quod Petrus ait, Vobis facta est promissio, & filiis vestris, quoscunque vocaverit Dominus. Vide quod ait, Quoscunque vocaverit Dominus. Vide quod illi sunt filii, & illi soli censentur semen Abrahæ, qui ingrediuntur via fidei, ut clare docet Paulus. Sinistre ergo tu ad tuos parvulos promissionem detorques. Tecum pugnas, faciens parvulos carnales participes promissionis spiritualis. Figmentum Papisticum est, quod in alterius fide alter baptizetur. Rex de solo titulo est quod ais, Baptismo signari parvulis adoptionem, & censeri filios Dei. Imo filii sunt iræ, donec crediderint. An justificatos putas parvulos ita obsignatos? Paulus enim omnes qui per Baptismum sunt cum Christo mortui, ait esse justificatos, idque ex propria fide. Siquam in parvulis vis esse obsignationem, manuum impositione & oratione cum Christo utere. Ora pro eis ut interim ab occursu malo serventur. Ita se habere ais Baptismum & Cœnam, sicut se habebant olim Circumcisio & Pesah. Quare ergo parvulum baptizatum non admittis ad Cœnam, sicut olim circumcisus admittebatur? In Cœna concedis esse veram promissionem hanc, Qui manducaverit panem hunc, & calicem biberit, particeps erit corporis & sanguinis Christi. In Baptismo quoque concedere debes esse verum promissionem hanc, Qui natus desuper fuerit, ex aqua & Spiritu, intrabit in regnum cælorum. Quando autem hæc fiunt, ut quis intret, manducet, & Christi particeps fiat? Annon hic æquiparantur symbola hæc? Rogo te per Deum, postquam pollicitus es te parvum reliquum adjicere, si fueris admonitus, doce me primo quæ est vera fides, & qualiter illa à Spiritu regenerationis vivificetur. Secundo, an sine promissione possit quis justificari. Tertio, qualis sit internus homo, non ex sanguinibus genitus, sed ex Deo. Quarto, quis est homo ille qui à Christo alitur in Cœna, an vere, an imaginarie? Quinto, quæ sit gratia adventus Christi. Annon eousque regnavit mors? annon patres omnes fuerunt antea in inferno? Demum te precor, ne graveris iterum legere quartum librum de Baptismo. nam videris eum nondum legisse. Deus misereatur nostri. Amen.

ALTERA CALVINI RESPONSIO.

De prima quæstione.

Quod Christum ideo Filium Dei esse & nominari dico, quia Sermo Dei sit ex Patre ante temporis initium genitus, qui carnem nostram induit: hanc rationem suscipis impugnandam.

Dum autem testimonia vis refellere, quibus usus fueram ad id probandum, fingis me ex Ecclesiastico locum protulisse, cujus nunquam venerat in mentem. Potius ad 8. caput Proverb. respexi. quanquam nullius loci mentionem feceram in meo responso. Ergo ne frustra te fatiges, mihi satis est, si concedas Christum antequam homo fieret, fuisse æternum Dei Sermonem. Id negas in scriptis tuis. nam imaginaris Sermonem tunc cœpisse quum Deus sententiam suam de creando mundo pronunciavit. Hoc vero nimis absurdum est delirium. Quasi vero aut Deus aliquid tunc esse cœperit quod nondum erat: aut Sermo ipse non sit vere Deus. Atqui nunquam sanis mentibus hoc principium excuties, quod ex perpetua Scripturæ doctrina abunde testatum habent, Christum qui nunc est Deus in carne manifestatus, semper fuisse Dei Sermonem à Patre genitum. Quod de loqutionis improprietate objicis, mihi non obstat. Libenter enim fateor, nihil satis exacte pro rei dignitate linguam humanam posse hic effari. Verum nobis vitio verti non debet, si ex ore Domini sapimus.

Æternam tamen Christi genituram refutas hoc argumento, quia siquid realiter erat ex Deo genitum, inde sequitur duos esse Dei filios, alterum corporeum, alterum incorporeum. Quasi vero mihi non liceat antistrephon in te retorquere. Sermonem Dei fateris aliquando fuisse incorporeum, qui nunc factus est caro. Siquis adversum te inferat, duos te facere Dei Sermones, nonne eadem erit ratiocinatio? Porro clamares tibi fieri injuriam. Noli igitur tibi placere tam futilibus calumniis. nos enim eundem esse Dei Filium prædicamus qui ab initio incorporeus, tandem corpore vestitus fuit: & ita caro factus.

Postea amplificandæ calumniæ causa, ultra progrederis: me tres facere Dei filios: quia natura humana sit mihi Filius, natura divina sit Filius, & totus Christus etiam Filius. Atque hic triumphabundus exultas, me jugulatum esse proprio gladio. Ego vero respondeo cum propriis commentis te confligere, non cum mea doctrina. Neque enim alium fuisse Dei Filium affirmo, quam qui filius est Mariæ. Nam qui Sermo Dei æternus fuit, eum ratione divinitatis, prædico Filium Dei: ratione humanitatis, Filium hominis. Diversus tamen respectus utriusque naturæ non facit duos Filios Dei. Nam totus Christus, quatenus Deus est, & homo, Filius Dei est ac hominis. Nam ita distinguimus naturas, ut retineamus personæ unitatem.

Similitudo quam adducis merito censeri potest gladius, quo te jugulas. alio enim respectu patris mei sum filius quam matris. neque tamen in duos homines diffluo, licet duplici relatione bis sim filius. Tametsi hoc simile in præsenti causa nequaquam admitto. corpus enim à patre & matre habeo, Christus autem à sola matre corpus habuit. Aliud est quam corpus, quod dicimus à Deo fuisse genitum.

Nunc rogas ut te vel auctoritate, vel ratione doceam, Deitatem quæ in Christo est, esse Filium. Mihi una hæc ratio sufficit, quod Deus ab initio, fidelium pater fuit, ac nominari voluit. Patrem vero hominum esse nego, nisi per unicum Filium. inde enim nos adoptione filii, quia ille natura. Si ad vulgare illud tuum asylum confugis, prædestinatione olim fuisse Filium, qui reipsa non erat: rursus excipio, Patris appellationem fuisse ante revelatam mundo, & realiter exhibitam, quam Sermo Dei caro fieret. Hac inquam fiducia Deum Patrem invocarunt omnes Patriarchæ & reliqui fideles, quod hypostasin habebant suæ in Filio Dei adoptionis.

Auctoritates Scripturæ, quibus id penitus confirmatur, satis perspicuas esse judico: utcunque tibi infirmæ videantur. Paulus testatur, Christum esse Filium Davidis, & ex Judæis ducere originem, respectu humanitatis. Ex adverso colligo, ratione divinitatis esse Filium Dei. Audio quid tu contra: sed nihil moveor. nam sicuti à matre accepit, cujus causa Filius Davidis vocatur: ita mihi concedes, à Patre habere, cujus causa sit Filius Dei, idque ab humana natura esse aliud ac diversum.

Sed de tempore quæritur quod humanitatem præcessit. Dico plenam esse Scripturam testimoniis quæ divinam Christo essentiam tribuunt, quum nondum homo esset. Neque desunt etiam permulta quæ in Christi persona diserte humanitatem à divinitate distinguant. His ego non temere sum contentus ad probandam mihi æternam illius generationem. Nec video quid te illis acquiescere prohibeat, nisi quod jam præsumptis opinionibus ita es inebriatus, ut nihil cernas. Christum antequam homo fieret, Deum fuisse, nec tu quidem negas. Nunc addo, alium fuisse à Patre: quod abs te negari scio: sed parum verecunde. *Λόγον* enim, quem Joannes Deum prædicat, testatur apud Deum fuisse ab initio. Et Christus ipse, eadem se gloria illustrari in carne postulat, quam habuerat semper apud Patrem. Neque hic testimonia colligere propositum est, sed hæc tantum admonendi causa obiter attingere volui.

Nunquam certe efficies quin Sermo Dei semper fuerit hypostasis distincta, & natura in Dei essentia subsistens, seu quocunque alio nomine appellare libuerit. Nam de vocabulis litem non moveo. Sermonem illum ex Deo ante tempus genitum, dico carnem induisse, ut verus sit Deus & verus homo: ac naturæ illius divinæ respectu appellari Dei Filium. Hoc responsum cum priori si diligentius paulo expenderis, habes (nisi fallor) quo tibi satisfiat.

De secunda quæstione.

Regenerationem negas inchoari, nisi in homine doctrinæ capace. Ego autem non alligo Spiritum Dei, quin suam potentiam ad parvulos quoque extendat Video in Joanne Baptista peculiarem Spiritus effectum antequam per ætatem doctrinæ capax esset. Unum hoc specimen, nos Dei gratiam ad ætates restringere prohibeat. Ego autem de parvulis nihil memineram: quia non arbitrabar id te quærere. nunc demum intellexi quorsum tenderes.

Respondeo igitur, locum illum intempestive abs te citari, quod nos renasci oporteat ex aqua & Spiritu. Nihil enim hoc ad Baptismum. sed metaphorice nomen aquæ Spiritui adscribitur: quemadmodum alibi ignis. Quid est, In Spiritu sancto & igni: nisi In Spiritu, qui idem ignis est? Ergo similiter, Ex aqua & Spiritu interpretabimur, Ex aqua mystica, quæ nihil aliud est quam Spiritus.

Et tamen non video, quid vos pædobaptismi hostes, juvet locus ille. nam si verba urgeamus, Baptismus præcedere Spiritus gratiam debebit. Hoc tamen omitto: quia cavillis non delector. Tantum indicare placuit, me illa interpretatione quam posui, noluisse quicquam effugere quod mihi obsit. Nam si tibi concessero, ex Baptismo & Spiritu regenerari homines: nego te obtinere quod intendis, Baptismum parvulorum improbari. Verba enim sensu tuo accepta sonant, Baptismo inchoari palingenesiam, Spiritu perfici. Sed aliam fuisse Christi mentem prorsus agnosco: ideo frustra mecum hoc telo pugnas. Sumis confessionem meam, non regenerari parvulos Spiritu. Atqui perperam ad parvulos detorques, quod de adultis disserui. Aliter enim de his, quam de illis loqui soleo: imo non ego, aut quispiam hominum, sed ipse Dei Spiritus. Quod ad me spectat, testimonium mihi ubique reddunt mea scripta, parvulos à gratiæ communicatione nequaquam à me arceri. Et cur ita sentiam, luculentam rationem reddo in mea Institutione.

Tua de fide & spe doctrina vagatur extra oleas. perinde enim loqueris acsi fides includeretur præsenti vita, spes futuri tantum status respectum haberet. Longe aliter Paulus, qui nos aspectu frui negat 2 Cor. 5. vers. 6.
quamdiu peregrinamur in hoc mundo, quia per fidem ambulamus. Itaque tam fides quam spes relationem habent ad futuram gloriam, & beatam immortalitatem. Quanquam interea non nego quin per fidem potiamur præsentibus Dei beneficiis: qualis est regeneratio. Non nego similiter quin eatenus ingrediamur in Dei regnum, adeoque jam transierimus à morte in vitam, quatenus Spiritu Christi renovati sumus.

Quod autem me solam fere spem habere dicis, nimis improba est calumnia. Sed quia non deliro cum Libertinis de fictitia resurrectione, ideo tibi non satisfacio. Opponis autem mihi magnitudinem gloriæ hæreditatis Christi in Sanctis. Quasi vero ejus possessionem jam cepevetint Sancti. Paulus enim de futura gloria loquitur: quam fide quidem apprehendunt Sancti in hoc mundo, sed reipsa non adipiscuntur usque ad diem ultimæ revelationis.

Ubi, quæso, docet Joannes, tales nos esse in mundo, qualis est Christus in cælis? Quin potius ubi dixit nos esse certos quod filii Dei simus, continuo subjicit, nondum apparuisse: tunc vero similes ei futuros, quando videbimus eum sicuti est. Fateor sane nos ita contemplari nunc Deum in facie Christi, ut transfiguremur in ejus imaginem. Hic enim finis est vitæ Christianæ, ut in nobis instauretur Dei imago. Sed quid hoc totum vel tibi suffragatur, vel mihi repugnat?

Judæos causaris perperam à me identidem obtrudi, quia vocentur carnales & filii carnis, & hæredes carnalis hæreditatis. Obstupeo certe ad tuam arrogantiam. Quid enim continet locus ille Pauli quem citaveram? nonne ornat eos titulo filiorum Dei? nonne eandem nobiscum hæreditatem, & eundem libertatis Spiritum illis assignat? Tu vero ex alto pronuncias, hoc totum esse fabulosum. Quis tu es, ut contempta Pauli auctoritate, per quem scimus loquutum esse Christum, tuis commentis fidem habeamus? Annon te pudet, Abraham nominare carnis filium, qui in Spiritu vidit diem Christi, & exultavit? Carnalem tantum hæreditatem relinquere sancto Jacob, qui inter ultimos spiritus nihil quam mortem habens præ oculis exclamabat, Salutem tuam expectabo Domine? Sed quid hic longius immoror? Qui ad aliam hæreditatem, vel ad aliud Dei regnum adspirat quam quo spectarunt Patriarchæ, cohæres sit diabolis. Nam de electis dicitur, quod recumbent cum Abraham, Isaac & Jacob in regno Dei. Tu vero quos mihi titulos recenses, non animadvertis in degeneres & quasi adulterinos Judæos conferri. Utinam aliquando religiosius versari discas in Scripturis.

De tertia quæstione.

Promissionem istam, Ero Deus tuus, & seminis tui, locum habere negas in parvulis nostris, quia in iis complectatur quos circumcidit Christus circumcisione

fione

fione cordis. acsi quis ita ratiocinaretur, Isaac non esse natum Dei filium, quia Abraham fide fuerit factus. Verum, Dominus palam testatur per Ezechielem, omnes qui ex progenie Abrahæ erant, filios sibi nasci. Si cordis circumcisionem excluderet adoptio parvulorum, valeret tua ratio. Sed Domino permittimus arcanam gratiæ suæ dispensationem in parvulis, si ante eos evocet ex mundo, quam ordinario modo ipsos circumcidat.

Exprobras quod de carnali Abrahæ semine carnaliter & Judaice sentiam. Paulo id exprobra, quem ego doctorem sequor. sic enim de fœdere gratiæ disputat nono & undecimo ad Romanos, ut illud residere asserat in vero & naturali semine Abrahæ. Ego certe non sum tam crassus, ut quicunque ex Abraham geniti sunt secundum carnem, censeri velim inter filios Abrahæ. Regnat enim libera Dei electio, quæ legitimos filios discernit ab adulterinis, hoc est, spiritales à carnalibus. Fateor quidem hoc prima facie videri absurdum, quod Deus promittat ejus generis se fore Deum, in quo plures reprobi quam electi reperiuntur. Sed hunc nodum eleganter Paulus explicat. Postquam enim nono capite stultam Judæorum confidentiam retudit, qui in carne gloriabantur, ac docuit multos coram Deo reputati extraneos, qui ex Abraham genus ducunt secundum carnem, & rursus multos qui alieni fuerant, cooptari in numerum filiorum: tractavitque id totum pendere ab electione Dei gratuita: demum capite undecimo contendit, non esse tamen inanem promissionem Dei. Deum enim ita libere eligere quos visum est, ut tamen efficax maneat fœdus illud quod Deus cum Israële pepigit. Conveniunt igitur hæc duo, Non omnes qui carnis originem trahunt ex Abraham, esse Abrahæ filios: & tamen non frustra dictum esse semini Abrahæ, Ero Deus vester: nec irritam esse gratiam fœderis quo fidem suam Judæis Deus obstrinxit.

Alioqui de nihilo Paulus alibi diceret, Christum esse ministrum Circumcisionis, ad implendas promissiones quæ Patribus datæ fuerant. Rom. 15. *Rom. 15. vers. 8.* Quo spectabat illa precatio Jacob, Invocetur super eos nomen meum, &c. Genes. 48. *Gen. 48. vers. 16.* Nihil enim profuisset ejus posteris nomen illud, nisi quia secum trahebat fœderis hæreditatem.

Dum Petri sententiam excutere mihi conaris, nihil aliud proficis, nisi ut videam te pugnando magis intentum esse, quam discendo, & simul candorem homine ingenuo dignum in te desiderem. Quod adducis, Petrum de promissione Spiritus loqui, nihil ad præsentem causam. Status in hoc vertitur, Cur Petrus dicat promissionem ad Judæos & filios eorum pertinere. Ad tergiversandum arripis particulam quæ sequitur, Quoscunque vocaverit Dominus. Nisi tibi ex professo veritatem fugere, & impugnare decretum sit, breviter ostendam procul te recedere à mente Petri. Dicit enim, Vobis primum facta est promissio, & filiis vestris. Cur illis primum? Nempe quod Judæi essent. primogenitura enim illis debita erat. Sequitur, Et iis qui longe sunt, quoscunque advocaverit Dominus. Vox ista Longe, non significat loci distantiam, sed longe esse dicit Gentes quæ erant à Deo alienæ. Quemadmodum & Paulus loquitur 2. ad Ephes., *Ephes. 2. vers. 13.* Qui quondam eratis longinqui, nunc propinqui facti estis per Christi sanguinem. Veniens enim euangelizavit pacem vobis qui procul aberatis, & iis qui prope erant. Locus memorabilis, Judæos facit propinquos Deo, Gentiles remotos. Qua de causa? Reddiderat paulo ante causam, quum dixerat Gentiles alienos esse à fœdere Dei, quia essent extra politiam Israelis. hanc enim prærogativam illis concedit Paulus 3. & 9. ad Rom., *Rom 3:2. & 9:4.* quod apud illos peculiariter depositæ fuerint pactiones. Nunc ad orationem Petri redeo. Ubi primum gradum Judæis attribuit, socios gratiæ, & consortes illis deinde adjungit: ut scirent Dei gratiam per omnes gentes spargendam esse: sed ita ut ordo ille observaretur quem Paulus notat, Judæo primum, deinde Græco. Porro Deus vocationem suam nondum in Gentibus auspicatus erat, quæ jamdiu sonuerat in Judæa. Promiscue ergo Gentes quoque advocandas in posterum, admonet. Unde etiam illud Pauli ad Judæos, Vobis quidem primum prædicandum erat regnum Dei: sed quia respuitis, ecce, convertimur ad Gentes. Cur illis primum? Nempe, quia progenies erant Abrahæ. Quinetiam altera concione idem confirmat, dum Judæos nominat filios Prophetarum & Testamenti. Vides, opinor, te nequaquam tuis suffugiis elapsum esse.

Quod per filios intelligis posteros, ne unius tantum seculi hominibus destinata videretur gratia, facile recipio. Atque id mecum facit, quod Deus semini Abrahæ se Deum esse declaret in mille generationes. Sed ætatem requiris, quæ capax sit regenerationis manifestæ. Eam ego nego uspiam à Domino præscribi. Deinde habeo clarum Domini mandatum, quo pueros ad Circumcisionem admittit. Tibi Circumcisio signum est carnale. Ego Paulo adhibeo plus fidei, qui pronunciat esse justitiæ fidei sigillum. quanquam extant apud Mosen & Prophetas testimonia, quæ spiritualem ejus significationem & vim declarant. Quod Pauli verbis innixus contendis eos demum Abrahæ filios esse qui per fidem fiant: mirum est abs te non considerari discrimen inter parvulos & adultos. Nam sicuti in adultis fidem exigit Paulus, ut eos agnoscat filios Abrahæ: ita vicissim pronunciat, sanctos patres esse radicem sanctam: & primitiis comparat, quæ totum proventum sanctificant. Qua ratione sanctos etiam esse docet, qui ex patre aut matre fideli gignuntur.

Nos quoque docemus natura esse filios iræ, quicunque ex Adam descendunt: sed docemus rursum superveniente Dei gratia aboleri maledictionem quæ in natura hæret. Nunc mihi ostende si potes, me loqui pugnantia.

Si tua vox pro oraculo nobis est, credemus figmentum esse Papisticum, quod in alterius fide alter baptizetur. Sed quia prohibet Dei institutio ne tibi credam, secure contemno quod pronuncias. Nam, diruta maceria (quemadmodum jam citavi ex Paulo) fœdus vitæ æternæ nobis commune est cum Judæis. Hoc fœdus obsignatur Baptismo. Porro ad quos destinantur verba? Nempe ad omnes pios, ut se cum progenie sua sciant à Domino cooptari.

Res est tibi de solo titulo, quod in parvulis adoptionem obsignari trado per Baptismum. Tu quidem ita loqueris: sed quis tibi sanus credet? Excipies te addere probationem: quia scribit Paulus justificatos esse qui per Baptismum sunt Christo commortui. Condono tibi quod plus sumis quam extet apud Paulum. Solutio mea est, quod inepte facis, ac importune, qui ad parvulos detorques quod de adultis prædicat Apostolus, Qui non laborat, non manducet. Ergo fame pereant infantes qui adhuc sugunt matris ubera. Ite, prædicate universæ creaturæ. Ergo Euangelium infantibus prædicetur.

Negas exemplo Christi plus nobis permitti quam ut impositione manuum Patri cælesti commendemus parvulos. Ego autem ex adverso tibi respondeo, quum impositio manuum solenne sit symbolum benedictionis, eadem ratione Baptismum illis convenire. Nam illud tuum De occursu malo, haustum est ex fæce Papatus.

Quando Baptismo cum Cœna eandem esse analogiam confiteor quæ fuerit olim Circumcisioni cum Pesah: rogas cur baptizatis non detur Cœna, sicut tunc circumcisis dabatur Pesah. Respondeo ita dari. nam verba Mosis ita habent, Quum interrogaverint filii tui, & filiæ tuæ, Quid sibi hoc vult? narrabis beneficium Dei tui. Pesah igitur non simpliciter

commune fuit epulum omnium, sed eorum qui jam ad recipiendam doctrinam erant idonei.

Concludis æquiparari duo hæc symbola, sed sine ratione. Mihi autem constat optima ratio & solida, cur discrimen statuam. neque enim si de adultis pronunciavit Dominus, renasci oportere ex aqua & Spiritu, priusquam intrent in regnum Dei: continuo tibi licebit ad parvulos transferre, ut dictum est. Deinde expositionem tuam cur repudiem, ostendi. Tertio quos parvulos Dominus ex hac vita recolligit, non dubito regenerari arcana Spiritus operatione. In aliis agit pro ætatis modo: & ita agit, ut non sit inane renovationis signum. Ideo autem inter Baptismum & Cœnam discerno, quia Cœnæ usus
1 Cor. 11. vers. 28. huic mandato astringitur, Probet seipsum homo, &c. Baptismus signum est adoptionis, commune omnibus filiis Dei, inter quos infantes ex fidelibus genitos numero: quia ex radice sancta sunt rami sancti: non naturæ quidem puritate, quæ tota vitiosa est, ac damnata: sed superveniente fœderis gratia, quæ & naturæ maledictioni medetur, & salutis causam in se inclusam continet.

Quod me rogas ut tibi de aliis quoque capitibus respondeam: id facerem, si possem breviter. neque enim satis divino quid proprie desideres. Magis autem sum occupatus quam ut tibi uni vacet libros integros scribere. Deinde nihil quæris quod non reperias in mea Institutione, si illinc petere libeat. Quanquam labori non parcerem, si mihi notus esset scopus quo tendis. Nunc autem quantam sylvam ingrediar, si tractanda argumenta suscipiam, quæ vis tibi explicari? Vis ut tibi definiam quæ sit vera fides: justum erit volumen. Et tamen id erit actum agere: quia quod de fidei natura perceperam, id studui fideliter & clare tradere. Rogas qualiter regenerationis Spiritu vivificetur. Quæ loquutio primum aliena est ab usu Scripturæ: deinde falsum commentum resipit: quasi Spiritus adoptionis mortuam fidem affetat, quæ vitam deinde mutuetur à regeneratione. Vera autem fides Christum apprehendere non potest in justitiam, quin simul apprehendat in sanctificationem. Itaque quid tibi velis, non assequerer, nisi utcunque tuis deliriis essem assuefactus. ignosce: ita res me loqui cogit. Ego te nec odi, nec contemno, nec durius insectari velim. Atqui ferreus sim, nisi commovear, quum te sanæ doctrinæ tanta protervia insultare video.

Neminem sine promissione justificari concedo. Verum, si inde inferas non justificari parvulos, quia promissionem non percipiant, inepta erit consequentia. Neque enim ad ipsos diriguntur promissionis verba, sed ad patres.

Homo internus Paulo non significat hominem novum, quemadmodum putas. Verum, omissa verbi controversia, si cupias ex me discere quis sit homo genitus ex Deo: reperies plenam ejus rei definitionem in secundo Institutionis capite.

Dico animas nostras quatenus fide sunt renovatæ, vere in Cœna ali à Christo: nec esse imaginariam illic communicationem Christi, sed veram.

Quæ fuerit gratia adventus Christi, & quid à Patribus differamus, reperies in capite de Veteri, & Novo Testamento. Faxit Dominus ut deposito supercilio sustineas humilis esse veritatis discipulus.

Hoc, puto, evidens signum fuit præfracti & indomabilis spiritus, quod tantum diris postea & execrationibus agendum sibi putavit. Certe verbum Domini fœde pro sua libidine discerpens, clare ostendit, susque deque sibi esse totam religionem, modo petulantiæ suæ morem gereret. Adhæc, quale de eo homine judicium feremus, cui hoc unum fuisse propositum palam est, ut quicquid unquam de religione traditum fuit, nullo adhibito delectu convelleret, nisi hanc captasse laboris sui mercedem, ut talibus offusis tenebris, omnem divinitatis sensum ex hominum memoria deleret? Certe quanquam hæreticos præcipites agit sua superbia: est tamen ut plurimum admixta quædam temulenti zeli intemperies. Vita autem Serveti magis fuit dissoluta, quam ut suspicari liceat, errore ad turbandam Ecclesiam fuisse impulsum. Itaque à Judicibus in carcere rogatus (quum crassis superstitionibus re ipsa subscribere nunquam dubitasset, liberiore etiam indulgentia præ se tulisset non magnopere sibi curæ esse Dei cultum) unde illi tantus fervor ad res novandas: obmutuit. nec sane erat quod diceret nisi se in rebus sacris fuisse audacem, quasi Deo illudere liceret. In ipsa porro causæ actione non conjecturis tantum notata, sed manifestis signis deprehensa fuit ejus impietas. Quum dicerer ex propria Dei substantia esse omnes creaturas, atque ita omnia esse deorum plena (nam hoc modo loqui & scribere quod meditatus erat, non erubuit) ego indignitate vulneratus contra excepi, Quid miser? siquis pavimentum hoc calcando, se Deum tuum calcare dicat, an non te pudebit tantæ absurditatis? Tune ille, Ego vero & scamnum hoc, & quicquid ostendes, Dei substantiam esse non dubito. Quum rursus objectum foret, Ergo diabolus substantialiter Deus erit: ille in cachinnum solutus, An hoc vobis dubium est, inquit? Hoc vero mihi generale principium est: ex traduce Dei orta esse omnia, & rerum naturam esse substantialem Dei Spiritum. Prolatum est Geographiæ Ptolemæi volumen, cum ejus præfatione editum, ubi monentur lectores, vel pura jactantia tantam bonitatem Judææ fuisse adscriptam: quia experientia mercatorum hanc incultam, sterilem, omni dulcedine carentem depromit. Quum initio obmurmuraret, hoc ab alio scriptum esse: tam frigidum cavillum refellere promptum fuit. nam hoc modo, deprehensus erat manifestus impostor. Ergo redactus in illas angustias, recte scriptum esse defendit. Rogatus deinde quisnam vanus ille præco Judææ fuisset præter Mosen: Quasi alii, inquit, non scripserint de Judæa. Hic quod necesse erat excepi, Certe ut alii cum Mose consentiant: quia tamen omnium vetustissimus fuit, subscribunt ejus elogiis. Quare penes eum præcipua erit culpa, qui mentiendo posteros fefellit. Cujus enim est illud, Terram fluere lacte & melle? Adjeci præterea, inconsiderate ex præsenti terræ statu fieri judicium: quia memoria tenendum sit horribile judicium Dei, quod olim minatus fuerat peculiariter Judæis, & quod in genere describitur Psal. 107., Deum esse, qui fœcundis opimisque regionibus, quasi sale seminato, ob hominum peccata sterilitatem inducit. Judæam itaque hodie nobis illustre esse divinæ maledictionis speculum. Dicam quod videri posset incredibile, nisi clariss. Senatus noster una cum multis gravibus viris locuples esset testis: ubi ita convicta tenebatur impietas, obscœnus canis tantum os perfricuit, & dixit uno verbo, nihil esse illic mali. Et quum nulla illi in mentem veniret fucata excusatio, nulla tamen ingenua confessio exprimi potuit. Lugduni quum sacris Bibliis corrigendis opera ejus conducta foret, postquam typographum quingentis libris Francicis emunxit, ne furatum esse quis diceret quod mercedis nomine sumpserat, singulas paginas partim multis futilibus nugis, partim impiis deliriis inquinavit. Quia singulis excutiendis tempus non dabatur: in primis objectum est caput Jesaiæ 54. cujus perspicuitas quum Judæis quamlibet impudentibus ansam calumniandi præciderit, hic falsarius ausus est ad Cyrum torquere. Ita quod de unico sacrificio, partaque in eo expiatione æterna, de mundi cum Deo reconciliatione, de gratuita fidei justitia clarissime Propheta disserit, imo sonora voce prædicat, delevit hic perfidus nebulo. Nam his Prophetæ verbis, Vere languores nostros ipse tulit, dolores nostros ipse portavit: Vulneratus est propter transgressiones nostras, afflictus

est

est propter peccata nostra: Castigatio pacis nostræ super eam: & livor ejus nobis fuit sanitas: commentum Serveto dignum assuit, Defleti Cyrum qui exigentibus populi peccatis mortuus erat. Subjicit quidem, Christum adumbrari, in quem solum proprie hæc omnia competunt. sed interim nullam nobis pro peccatis satisfactionem, nullum propitiandi Dei remedium, nullam purgationem reliquam facit. Verum certe esse quod tunc illi objeci, mihi omnes concedent: quod nullo auctore fretus, insignem hanc Prophetiam tam nequiter corruperit, non aliunde esse factum, nisi quia vesanam & furialem ex fidei interitu voluptatem capiens, omnis verecundiæ oblitus, summum dedecus in se suscipere maluerat, quam non omnia pervertere. Omitto quod quum Nicolai Lyrani suffragium obtenderet, producto libro mendacii convictus non erubuit. fuit enim hoc illi solenne: scriptores quorum nunquam libros inspexerat, audacissime citare. Cujus rei jocosum & risu dignum specimen in Justino Martyre exhibitum fuit. Nam quia magnifice jactabat, aureo ejus seculo incognitas fuisse de Trinitate & Personis fabulas: eodem statim afferri jussi, & digito monstravi certos locos, in quibus sanctus vir non minus aperte fidem nostram asserebat, quam si togam nostro scripsisset. Atqui Græcum sermonem nihilo magis legere quam puer alphabetarius potuit. Tum se turpiter deprehensum videns, stomachose Latinam translationem sibi dari petiit. Quid hoc rei est, dixi? quum nulla extet Latina translatio, Græce legere nescias: tamen in Justini lectione familiariter te versatum esse fingis. Unde igitur tibi illa testimonia, quibus citandis adeo liberaliter tibi indulges? Ille, ut solebat, ferrea fronte alio transiliens, nullum vel minimæ verecundiæ signum dedit. Verum ut duritiem illam omittam: quum palam fieret, præcipuum salutis nostræ caput, de expiatis Christi morte hominum peccatis, diabolica ejus fraude ex Jesaiæ libro esse deletum, nullo pœnitentiæ sensu tangi, hoc prodigiosæ cujusdam malitiæ signum est. Nec vero dubito quin sicuti mihi, ita bonis omnibus interior & deliberata diuque concocta impietas in eo se proferat, dum ex rerum omnium confusione quasi gratuita voluptas capitur. Cæterum ne male feriati nebulones vecordi hominis pervicacia, quasi martyrio glorientur: in ejus morte apparuit belluina stupiditas, unde judicium facere liceret, nihil unquam serio in religione ipsum egisse. Ex quo mors ei denunciata est, nunc attonito similis hærere, nunc alta suspiria edere, nunc instar lymphatici ejulare. Quod postremum tandem sic invaluit, ut tantum Hispanico more reboaret, Misericordia, misericordia. Ubi ad locum supplicii ventum est, hortatu optimi fratris symmystæque nostri Farelli tandem ægre extorta ei vox fuit, ut populus communes secum preces conciperet. Porro qua id conscientia sibi facere permiserit, non video. scripserat enim manu sua, fidem hic diabolicam regnare, nullam esse nobis Ecclesiam, nullum Deum, quia infantes baptizando, Christum abnegaremus. Quomodo igitur se in precibus sociam populo adjunxit, cujus fugienda erat communio? Annon profanatio est sacræ unitatis, communem Deum & fidem cum impio & profano cœtu profiteri? Ac pro eo quidem ut supplicaretur, hortatus est Farellus, sed nominatim ut Dominus perditi alias hominis misertus, ab execrandis eum erroribus ad sanam mentem reduceret. Ipse interea, quanquam nullum resipiscentiæ signum dedit, pro suorum tamen dogmatum defensione ne verbum quidem facere conatus est. Quid sibi quæso hoc vult, quod jam sub manu carnificis positus, quum æternum Dei Filium invocare pertinaciter renueret, non breviter saltem (quod liberum erat) excusaverit? Quisnam mortem hanc martyris esse dicet, doctrinam, pro qua certandum erat, non modo omni patrocinio destitutam relinquere, sed voluntario silentio tenere suppressam? nemo enim à loquendi ipsum libertate prohibuit. Unde quod paulo ante attigi, liquere arbitror, quamdiu impune se ludere putavit, plus satis fuisse audacem: ubi autem soluta est justa merces, desperatione concidisse.

Verum quia de homine dictum est jam plus satis: subjicienda est suo ordine, ut præfatus sum, dogmatum descriptio: unde statuant lectores, fueritne unus & alter mediocris & ferendus error, an vastum ac profundum impietatum pelagus, quæ totam fidem nostram labefactant, imo etiam magna ex parte prorsus evertunt. Non quod mihi totam farraginem evolvere propositum sit. video enim, si id facere tentavero, quam densam sylvam, ac potius quam profundum labyrinthum ingrediar. Sed idem, ut opinor, quod in ipsa causæ actione sequuti sumus, compendium tenere utile erit: nempe ut lectores genere ipso doctrinæ, ut certis capitibus distinctum erit, notato, monstrum non minus detestabile quam multiforme in ejus libris contineri agnoscant. Quum varie, diuque verbis certatum foret, ac subinde querimoniam illam repeteret, non decere pietatis causas in carcere tractari: respondi quod verum erat, & initio præfatus eram, nihil mihi fore gratius quam si in templo & toto populo audiente, disceptaretur: nec vero esse causam cur lucem & conspectum ejus theatri fugerem, ubi causa plausibilis, non adversis auribus tuenda foret. Deinde quum ille provocaret ad alias Ecclesias: libenter à me hæc quoque conditio suscepta fuit. Itaque clariss. Senatus noster finem ambagibus facere volens, decrevit ut propositiones excerperem ex Serveti ipsius libris, quæ ei scriptæ darentur. Eodem Senatusconsulto permissum illi est ut retractaret siquid videret à se non recte scriptum: siquid vero deprehenderet male à nobis detortum, refutaret: siquid injuste putaret damnatum, ex verbo Dei defenderet. Ego, ne ultra modum prolixus forem, certa quædam capita ad verbum transcripsi. Habuit ille quantum voluit temporis, ad respondendum: nobis non plus biduo datum est. Porro quia causam suam sperabat magis fore plausibilem, si postremas haberet loquendi partes: rursus supplici libello hoc sibi dari petiit, ac impetravit. Quamvis autem minime eum lateret, de capite suo agi: quia consulebantur vicinæ Ecclesiæ, ex quarum responso pendebat grave præjudicium: quam secure tamen cavillatus sit, videbunt lectores: quos, nequid forte suspectum habeant, monitos volo, nihil à me hic positum, quod non in acta publica relatum, & legitime consignatum sit.

SENTENTIÆ VEL PROPOSITIONES

Excerptæ ex libris MICHAELIS SERVETI, quas ministri Ecclesiæ Genevensis partim impias ac in Deum blasphemas, partim profanis erroribus & deliriis esse refertas asserunt: omnes vero à verbo Dei, & orthodoxo Ecclesiæ consensu prorsus alienas.

Omnes qui Trinitatem statuunt in essentia Dei, esse Tritheitas, veros atheos: nec Deum habere nisi tripartitum & aggregativum. item, habere connotativum Deum, non absolutum: imaginarios habere Deos, & illusiones dæmoniorum, lib. 1. de Trinitate, pag. 30. Quibus respondet quod addit pagina sequenti: Somnia ut voles, dirige oculos ad phantasmata, & tunc videbis tuam Trinitatem non esse intelligibilem sine tribus phantasmatibus. Tandem concludit omnes Trinitarios esse atheos.

2. Tot auctoritatibus fulciri Hebræos ut tripartitum Deum à nostris introductum merito admirentur. lib. 1. de Trinit. pag. 34.

3. Incorpoream Deitatem realiter distinctam, Mahometo causam dedisse negandi Christum. lib. 1. de Trinit. pag. 36.

4. Tres illas res incorporeas distinctas in Dei unitate non posse stare, & esse Triadem imaginariam. lib. 1. de Trin. pag. 29.

5. Ut fucum impiis suis dogmatibus inducat, fatetur quidem in Deo personalem fuisse distinctionem, sed personam duntaxat externam intelligit, quæ in Dei essentia non vere subsistat: sicuti lib. 3. de Trin. pag. 92. dicit Verbum fuisse idealem rationem ab initio, quæ jam hominem referebat: fuisse in Verbo apud Deum futuri hominis Jesu Christi exemplar, personam, effigiem, vultum, faciem, hominis in Deo repræsentationem. Item Dial. 1. pag. 229. non esse inter verbum & Spiritum realem differentiam. Item lib. 5. de Trin. pag. 189., nullam fuisse in Deo realem generationem, vel spirationem.

6. Ut palam appareat confundi ab eo personas: lib. 2. de Trin. pag. 66., sic loquitur, Ipsa Sapientia olim simul erat Verbum, & Spiritus, quia non erat realis distinctio, ipsamet Sapientia erat Spiritus. Et lib. 5. de Trinit. pag. 164., totum Verbi & Spiritus arcanum definit fuisse fulgentem Christi gloriam.

7. Quanquam autem negat distinctionem realem in tribus personis ante Jesu Christi incarnationem: dicit tamen tanta gloria decoratum fuisse Christum, ut non solum sit ipse Deus de Deo, sed & sit Deus de quo alius Deus procedat. lib. 5. de Trin. pag. 185.

8. Ipsum Christum esse filium Dei, quatenus genitus est à Deo in utero virginis Mariæ. Idque non solum virtute Spiritus sancti, sed quia Deus ex sua substantia illum genuit. lib. 1. de Trinit. pag. 11. & 12. Item epistola ad Calvinum 1. & 2.

9. Verbum Dei de cælo descendens esse nunc carnem Christi: ita ut caro Christi de cælo sit. lib. 1. de Trin. pag. 17. & 18. Item lib. 2. de Trin. pag. 73., Corpus ipsum Christi esse corpus Deitatis, carnem ejus divinam: carnem Dei, cælestem: de substantia Dei genitam. Item Dial. 1. pag. 231., Animam Christi esse Deum: carnem Christi esse Deum: & tam Christi animam quam carnem fuisse ab æterno in propria Deitatis substantia.

10. Lib. 2. de Trin. pag. 77., sic loquitur, Essentia corporis & animæ Christi, est Verbi & Spiritus Deitas. Et Christus ab initio est, tam ratione corporis quam ratione animæ. Item lib. 2. pag. 87., Non solum in anima, sed & in carne Christi est substantia Deitas. Item lib. 5. de Trin. pag. 164., Deus erat Verbum, & Spiritus, Verbum & Spiritum varie dispensans in corpus & animam.

11. Ut ostendat sibi ludibrio esse Christi divinitatem, exponit eum dici Sapientiam & virtutem Dei, & splendorem gloriæ ipsius, perinde acsi vocaretur excellens quædam sapientia & virtus. lib. 2. de Trinit. pag. 87.

12. Jesum Christum hominem, ab initio apud Deum fuisse in propria persona & substantia. lib. 2. de Trinit. pag. 90. Alibi tamen tribuit Christo duas personas. lib. 4. de Trin. pag. 129.

13. Postquam confessus est Verbum Dei factum fuisse hominem, dicit hoc Verbum fuisse semen Christi. lib. 4. de Trin. pag. 145. Item rem esse aliam à Filio. lib. 1. de Trinit. pag. 23. Item Verbum quo mundus est creatus, prolatum fuisse ejus gratia: unde sequitur ipsum non esse illud Verbum. lib. 2. de Trinit. pag. 85. Item Verbum Dei fuisse rorem naturalis geniture Christi in utero Virginis, sicut semen generationis animalium. Dial. 2. de Trinit. pag. 260. Præterea Filium Dei naturaliter genitum fuisse ex Spiritu sancto per Sermonem. lib. 1. de Regeneratione, pag 355.

14. Verbum ipsum Dei fuisse semen generationis Christi. Et sicut generantia omnia prius in seipsis semen concipiunt, quam fœtum extra se mittant: ita fuisse in Deo semen Verbi, priusquam in Maria Filius conciperetur. lib. 4. de Trin. pag. 146. Item paternum semen genituræ Christi, idipsum in eo effecisse quod in unoquoque nostrum facit semen creatum patris. Dial 2. de Trin. pag. 154.

15. Per actionem Spiritus Dei extitisse ipsum Christi corpus, quoniam Verbo divino quasi rore genituræ Christi cum elementis his creatis simul se terræ miscuerit: & quatenus divinus, & humanus halitus ejus animæ insitus fuerit & coaluerit, extitisse hypostasin unam Spiritus ejus, quæ est hypostasis Spiritus sancti. lib. 5. de Trinit. pag. 165. Et antea dixerat in Christo tria elementa esse de substantia Patris. lib 4. de Trin. pag. 159.

16. Ut corrumpat dictum Apostoli, 2. cap. ad Hebræos, Christum scilicet non assumpsisse naturam Angelorum, sed semen Abrahæ: sic exponit, nempe quod nos à morte liberavit. lib. 2. de Trin. pag. 90.

17. Deum esse Patrem Spiritus sancti. Quod nihil aliud est quam personas confundere, quales etiam ipse fingit. lib. 5. de Trin. pag. 187.

18. Ut ostendat se ludere in voce Personæ, dicit unam solam fuisse personalem imaginem seu faciem, quæ erat Christi persona in Deo, etiam Angelis communicata. lib. 3. de Trin. pag. 102.

19. Tria elementa esse ab utroque parente tam in Christo quam in nobis. Terream vero materiam esse à sola matre tam in Christo quam in generalibus omnibus. Unde sequitur illum non habuisse corpus nostro simile: id quod perinde est ac redemptionem nostram delere. Dial. 2. de Trin. pag. 250. Quod etiam plenius exprimit lib. 5. de Trin. pag. 194., quum dicit in nobis solum esse elementa creata: in Christo esse, creata & increata, & substantiam Spiritus Dei, ipsi carni substantialiter communicatam.

20. Rorem illum cælestem Virgini obumbrantem, & semini ejus,. & sanguini sese immiscentem transformasse in Deum humanam materiam. Dial. 2. de Trin. pag. 263.

21. Duas naturas confundens, dicit lucem creatam & increatam fuisse in Christo unam lucem: & ex Spiritu divino & anima humana constitisse in Christo unam substantialem animam. Dial. 2. de Trinit. pag. 268. Adeoque substantiam carnis & substantiam Verbi esse unam substantiam, pag. sequenti. Tandem concludit carnem Christi substantiam Verbi habere corporaliter, substantialem ipsum vitalem Spiritum divinum, atque ita esse vere cælestem & de substantia Dei, carnem Verbi, carnem Dei, quæ existentiam habet æternam. Dial. 2. de Trin. pag. 271.

22. Jesum Christum participationem Dei & hominis habentem non potuisse dici creaturam, sed participem creaturarum. Dial. 2. de Trin. pag. 272.

23. Unam & eandem Deitatem quæ est in Patre communicatam fuisse Filio Jesu Christo immediate & corporaliter. Deinde eo mediatore per ministerium Angeli Spiritus communicatam fuisse spiritualiter Apostolis. Ac Christo quidem soli à natura esse Deitatem insitam corporaliter & spiritualiter: verum ab eo dari aliis sanctum & substantialem halitum. lib. 2. de Trin. pag. 22.

24. Sicuti Verbum descendit in carnem Christi, ita Spiritum sanctum descendisse in Apostolorum animas. Dial. 2. de Trin. pag. 264.

25. Personas confundens sic inquit, Naturaliter & voluntarie erat λόγος idealis ratio & prolatio, relucentia Christi apud Deum, Spiritus Christi apud Deum, lux ejus apud Deum: unde sequitur nullam fuisse substantiam, quum figura tantum esset illius rei quæ nondum erat, & interea à Spiritu non differat. Dial. 1. de Trin. pag. 208.

26. Nullam ante Christi adventum visam fuisse

Spiri-

Spiritus hypostasin. lib. 5. de Trinit. pag. 197. Ex quo sequitur nullam tunc fuisse hypostasin, nec personam, quum nulla sit persona nisi visibilis: quemadmodum in libris suis affirmat, & responsis fatetur. Quibus respondet quod dicit Dialogo 1. pag. 217., Spiritum Dei umbram fuisse in creatione mundi.

27. Ut intelligatur qualem æternitatem Christo tribuat: Sicut, inquit, res omnes nunc sunt in Deo, ita eodem ordine ante creationem erant in eo, & primus omnium Christus. Item, Deus ratione sua æterna corporalem sibi & visibilem Filium æternaliter decernens, talis speciei substantia seipsum visibilem præbet per Sermonem. Dial. 1. de Trinit. pag 205.

28. Christum quamdiu in carne mortali versatus est, nondum accepisse Spiritum novum quem à sua resurrectione accepturus erat. lib. 5. de Trinit. pag. 185. Item lib. 5. de Trin. pag. 195., Christum ante resurrectionem nondum obtinuisse totam Dei gloriam, sed postea Spiritum novum accepisse. Totam ergo nunc Verbi & Spiritus gloriam hypostatice solum Christum continere. Cui etiam respondet quod Dialog 1. de Trin. pag. 231., scribit, Deum spirantem spirasse in Christum, sicut in nos, Spiritum sanctum supervenientem: atque ita totam denuo Deitatem dispensatione alia spirasse, ac ejus priorem Spiritum in resurrectione innovasse, dato novo Spiritu, quem datus in Jordane Spititus adumbrabat.

29. In Dei substantia partes esse & partitiones non eo modo quo in creaturis, sed secundum dispensationis distributionem, ita ut in Spiritus partitione cujusque portio sit Deus. 3. de Trinit. pag. 121. Præterea ubi affirmavit spiritus nostros substantialiter ab æterno fuisse, subjungit illos esse consubstantiales, & coæternos. Dial. 1. de Trin. pag. 226. Et tamen alio loco fatetur Spiritum quo illuminati sumus, extingui posse. lib. de Regen. 4. pag 555.

30. Omnibus insitum esse ab initio Spiritum Deitatis ex Dei halitu. Dialogo 1. pag 138.

31. Siquando in Lege dicitur esse in aliquo Spiritus Dei, non sumi pro Spiritu regenerationis sancto.

32. Angelos olim ut Deos à Judæis fuisse adoratos: lib. 5. de Trinit. pag. 184. ita ut illos ipsorum Deos appellet, pag. sequenti. Cui etiam respondet quod dicit Dialog. 1. pag. 216., nunquam fuisse in Lege Deum vere adoratum, sed Angelos adumbrantes Christum, fuisse adoratos. Item Abraham credidisse illi, qui Christum adumbrabat. pag. sequenti.

33. Etsi autem fatetur Christum vel Verbum non habuisse hypostasin realem ab initio, nihilominus affirmat Angelos & electos in Deo fuisse realiter ab initio. lib. 1. de Trin. pag. 135.

34. In omnibus creaturis Deitatem constituit etiam substantialem. Dial. 1. pag. 213.

35. Posteaquam vero multa deliria, eaque perversa ac perniciosa de animarum substantia consarcinavit à pag. 220. usque ad pag. 225, 1. Dial. tandem concludit animam esse ex Deo, & ex ejus substantia. Item inspirationem creatam in illam fuisse insitam una cum Deitate: & iterum nova spiratione in unam cum Deo lucem substantialiter coire per Spiritum sanctum.

36. Quanquam autem anima non est Deus, eam tamen effici Deum per Spiritum, qui quidem est & ipse Deus: adeo ut dubitare sit nefas & animam nostram, & ipsum Christi Spiritum sanctum sibi essentialiter junctam habere ejusmodi elementarem substantiam, sicut Verbum sibi junctam habet carnem. Atque res creatas & increatas in unam animæ & Spiritus substantiam coire. lib. 5. de Trinitate, pag. 181. & 182.

37. Scripsit, adeoque vulgavit horrendas blasphemias contra pædobaptismum, quemadmodum satis constat ex integris quatuor libris de Regeneratione, præsertim vero ex conclusione, pag. 576. Item non committi peccatum mortale ante annos viginti.

38. Animam redditam esse mortalem per peccatum, sicut caro mortalis est: non quod in nihilum anima redeat, sicut nec caro. Sed mori quando cum dolore vitalibus actionibus privatur, & in inferno languens detinetur quasi non amplius victura. lib. 4. de Regen. pag. 551. Deinde concludit regenitos aliam habere animam quam ante, propter substantiam innovatam, & novam Deitatem adjunctam. pagina sequenti.

Michaëlis Serveti responsio ad articulos Joannis Calvini.

EAm sibi jam auctoritatem arrogat Calvinus, ut instar magistrorum Sorbonicorum articulos scribat, & quidvis pro sua libidine damnet, nullam penitus ex Sacris adducens rationem. Mentem meam ipse aut plane non intelligit, aut callide alio detorquet. Unde cogor, scopum meum totum hic paucis proponere, at pro me rationes adducere, antequam singulis ejus articulis respondeam.

Scopus meus totus fuit, quod nomen hoc Filius, in Sacris literis proprie tribuatur homini filio, idque semper, sicut eidem proprie semper tribuitur nomen Jesus, & nomen Christus. Ad hujus probationem adduxi omnes Scripturæ locos, in quibus ponitur ea vox Filius, quæ semper sumitur pro homine filio. Nullum dico in Evangeliis posse inveniri locum in quo ponatur ea vox Filius, quæ non accipiatur pro homine filio. Si igitur Scriptura ita semper accipit, ita & nos semper accipere oportet.

Secundam personam in Deitate dixi olim dictam personam, eo quod esset personalis repræsentatio hominis Jesu Christi, hypostatice jam olim in Deo subsistentis, ac in ipsa Deitate visibiliter relucentis. Quia vero hæc personæ ratio est Calvino incognita, & quia inde res fere tota dependet, locos hic ex antiquis Ecclesiæ doctoribus adducam.

Ex Tertulliano.

1. *Primus Tertulliani locus est lib. 2. contra Marcionem, pag. 200. & 201. ubi ait, Deum olim humanos sensus & affectus suscepisse, Deum in figura & reliquo ordine humanæ conditionis versatum, Deum conformasse seipsum humanitati. Etenim ipsum fuisse visibilem in Deitate Christum. Nam & profitemur, inquit, Christum semper egisse in Dei Patris nomine, ipsum ab initio conversatum, ipsum congressum cum Patriarchis & Prophetis. Et paulo post, In hæc dispositus est Christus à Patre, ediscens jam inde à primordio hominem, quod erat futurus in fine. Et facie 201., Deum nunquam visum docens Scriptura, Patrem invisibilem determinat, in cujus auctoritate & nomine ipse erat Deus qui videbatur Dei Filius. Sed & penes nos Christus ibi in persona Christi accipitur. Personam ideo dictam ait, quod esset persona Christi olim visa, atque ita personalis Filius.*

2. *Secundus est locus lib adversus Judæos, pag 138. ubi ait, Qui ad Mosem loquebatur, ipse erat Dei Filius, qui & semper videbatur. Deum enim Patrem nemo vidit unquam. Ideo constat, ipsum Dei Filium Mosi esse loquutum & visum. Visibilis igitur tunc erat Filius homo Jesus Christus.*

3. *Tertius locus lib. de Resurrectione carnis, pag 41. ubi ipsam Adæ carnem ait de limo formatam & figuratam ad effigiem & imaginem Dei, id est, Christi, jam tunc in Deo talem effigiem habentis. Id utique quod Deus finxit, inquit, ad imaginem Dei fecit illum, scilicet Christi. Qui in effigie Dei constitutus, non rapinam existimavit, esse se parem Deo. Citat ibi Tertullianus dictum Pauli ad Philippenses 2., dicentis, Christum jam olim fuisse in forma & effigie Dei constitutam,*

tum, eamque ipsam fuisse formam & effigiem Dei ait, ad cujus imaginem & similitudinem est caro Adæ formata. Erat igitur effigies & persona Christi visibilis, in Deo jam tunc relucens.

4. Quartus locus lib. 5. contra Marcionem, pag. 135. & 136. In persona Christi quis dixit, Fiat lux? In illuminatione mundi, quis Christo ait, Posui te in lucem Gentium? Signatum est, inquit, super nos lumen personæ tuæ, (seu vultus tui) Domine. Persona autem Dei Christus Dominus. Quæ persona Apostolo dicta est imago Dei. Igitur Christus erat persona Creatoris dicentis, Fiat lux. Hæc ille. Ecce quoties repetit nomen personæ: & quid per personam intelligat, ipsam nempe Christi faciem in ipsa creatione jam hypostatice relucentem, ac vere loquentem. Exponit insuper dictam Apostoli ad Coloss., imaginem Dei vocans ipsam Christi faciem divinam quæ in Deo relucebat.

5. Quintus locus eodem lib. 5. pag. 351., in hæc verba, Invisibilis Dei imaginem ait Apostolus Christum. Sed nos enim invisibilem dicimus Patrem Christi, scientes Filium semper retro visum in Dei nomine, ut imaginem ipsius: ut quum & hinc differentiam scindat Dei visibilis & invisibilis. Pulcherrimus est locus hic, junctus præcedenti, docens non esse in essentia Dei realem illam distinctionem Patris & Filii, ut duarum rerum invisibilium, quas Tritheitæ somniant, sed esse solam personalem distinctionem invisibilis Patris & visibilis Filii, quam & formalem dispositionem in Deo vocat, libro adversus Praxeam, pag 418. 419. 420. 429. & apertius pag 430.

6. Sextus locus eodem lib. 5. pag. 353. & 354., dicens, In effigie Dei erat constitutus Christus. Alibi Apostolus, Christi imaginem Dei invisibilis appellat, ea ratione qua in effigie Dei eum collocat. Erat igitur vere imago Dei & hominis, in Deo relucens, & hominem referens. Aurea verba, mente perpetuo tenenda.

7. Septimus locus lib. adversus Praxeam, pag 422. & 423. Affirmo, inquit, substantiam aliquid esse Sermonem, in Spiritu ipso ita constructum, ut res & persona quædam videri possit. Aliquid significare, seu repræsentare Sermonem ait, sed non ita ut sit res inanis. Sermo noster est structura quædam super aëre ipso facta, ideo evanescit. At Sermo Dei in ipsa Deitate structus, ut ait, in sua repræsentatione permanet. Ait insuper, non esse hic προβολὴν, prolationem rei alterius ex altera: ergo non est duarum rerum distinctio illa realis, sed in ipsa Patris Deitate est prolatio, Sermonis fabricatio, ac formalis dispositio. Hinc consurgere ait œconomiam, dispensationem seu dispositionem Trinitatis, in tot nominibus constitutam, in quot Deus voluit. ita pag. 419.

8. Octavus locus lib. de carne Christi, pag. 15. ubi ad ostendendam humanam Verbi personam, tres rationes adducit, De Angelis, de Spiritu sancto, & de anima. primam vero in hæc verba, Angelos Creatoris humanam effigiem gestasse, legisti tu Marcion, & credidisti: ac tantam corporis gestasse veritatem, ut pedes eis laverit Abraham, Gen. 18. manibus ipsorum ereptus sit à Sodomitis Lot, Gen. 19 colluctatus quoque homini sit Angelus, Genes. 32. Si ergo Angelis inferioribus id licuit, multo magis Verbo Dei. Idipsum repetit pag. 89.

9 Nonus locus eodem lib. pag. 16. ubi ex Evangelio citat, Spiritum sanctum forma corporali, specie corporali, figura corporali in Christum descendisse: ac fuisse affirmat in ipsa Spiritus sancti substantia corporis soliditatem. Itidem igitur & in Verbo. Corpus autem, Tertulliani more, intelligi oportet substantiam ipsam vere visibilem.

10. Decimus locus eodem lib. pag. 19. ubi de Angelis dictum argumentum repetens, ait, Atqui tunc quoque inter Angelos ipse Dominus Jesus Christus apparuit Abrahæ, dicto cap. Gen. 18. Ipse Christus jam tunc cœpit alloqui. liberare, judicare ediscebat, in hominis substantiali forma vera, non ficta.

11. Undecimus locus eodem lib. pag. 24. ubi de anima arguit, quæ substantia existens spiritualis, nihilominus corporis habet formam, & figuram suam servat humanam post separationem à corpore. Igitur & Verbo Dei non erat inconsona forma talis.

12. Duodecimus locus eodem lib. pag. 29. ubi ait, Christum ipsum hominem à Deo ipso esse prolatum, & ex Patris semine esse Filium Dei. Quæ ambo dicta, quasi magna crimina, mihi objicit Calvinus. Clamat, & nihil probat. Ignorantiam suam prodit, ac manifeste indicat se Tertullianum nunquam legisse. Semen Patris ita vocat Irenæus, lib. 4. cap. 51. pag. 262.

13. Decimustertius locus, pag. 32. & 34., eodem libro, Hominem ipsum, qui fructus uteri est, flos & virga de radice Jesse, masculus aperiens vulvam: eum ipsum ait esse proprie Filium Dei, qui & filius Mariæ. Idem ait pag. 106. 245. 246.

14. Decimusquartus locus lib. de Resurrectione carnis, pag. 43. ubi ait, animam ita per corpus exercere operationes suas vitales, ut a corpore separari, sit ei veluti mors. Hoc dicto ego sum usus. Unde Calvinus mihi sycophantice imponit, quod animas dixerim esse mortales, quum ego & ibi, & sexcentis aliis locis oppositum semper docuerim.

15. Decimusquintus locus eodem lib. pag. 71. ubi ex Paulo citat, gloriam Dei, ac verum ipsum lumen Dei, in facie Jesu Christi à nobis cognosci, de qua visione vera lucis divinæ in facie Jesu Christi abunde scripsi lib. 3. de Trinitate. At Calvinus non vult Deum ita videre, cæcus perpetuo manens. Hanc ipsam divinam visionem in facie Jesu Christi, ex ipsiusmet Christi dicto confirmat Tertullianus lib. adversus Praxeam, pag. 436. Innumeri alii in Tertulliano sunt loci de visibili persona & forma hominis Christi, in Deo semper relucentis, ut pag. 212. 213. 216. 228. 229. 327. 331. 430. 431. 432. 438. Ipse homo Christus ambulabat in Paradiso, loquens ad ipsum Adam facie ad faciem. Ipse post Noë ad ultimum clausit arcam. Ipse descendit in forma hominis ad judicandam turrim Babylonicam, ad loquendum cum Abraham, ad perdendos Sodomitas. Ipse visus ipsi Jacob, Mosi in dumo. Ipse quartus apparuit in fornace ignis Babylonici, cujus aspectus ibi dicitur similis Filio Dei, Danielis 3. Hæc & alia citat Tertullianus dicta pag. 431. & 432.

16. Addam adhuc locum unum, ubi pulchre ostenditur identitas faciei Christi, olim & nunc. Adversus Praxeam, pag. 428. & 429., citat Tertullianus locum Exodi, cap. 33., ubi Moses desideravit videre faciem Dei tunc delitescentem. Eam ideo non vidit tunc Moses, sed post Christi adventum vidit eam in monte in transfiguratione, Matth. 17. atque ita tunc ejus desiderium implevit Christus, ut pulchre docet Irenæus, lib. 4. cap. 37. pag. 243. Ea ipsa est igitur semper intelligenda facies Christi, qualis nunc in cælo relucet, qualis in transfiguratione visa est Matth. 17. Qualis à Paulo visa Actor. 9. & à Joanne Apoc. 1., supra splendorem solis lucens, luce increata. Si possibile esset, humanitatem ab ea luce nunc separari, adhuc maneret lux Dei in forma hominis, qua homini erat jam conformata: atque ita ab æterno in Deo ipsa relucebat. Nunquam enim est mutata forma divina. Sed jam ad Irenæum.

Loci ex Irenæo, de humana Verbi persona.

1. Locus primus Irenæi est lib. 4. cap. 17. pag. 216. & 217. ubi ita ait, Judæi exciderunt, nescientes, eum qui in figura loquutus est humana ad Abraham & Aaron & Mosem, fuisse Filium Dei, Verbum Dei, Jesum ipsum, qui jam ad sui imaginem hominem formarat, qui & ipse erat jam figuratio Dei. Manifestissime docet Irenæus humanam in Verbo personam effigiem hominis, ad cujus imaginem & similitudinem est caro. Adde plasmata, ut aperte docet pag. 268. Ipsumque Verbum fuisse ait figurationem divinam, qua simul erat Verbum & Spiritus absque reali distinctione. Nam in ipsa spirituali Patris substantia erat impressa Verbi figuratio & repræsentatio, ut Tertulliani locus septimus nos jam docuit: cui simillima nunc docet Irenæus.

2. Secun-

... secundus Irenæi locus est eodem lib. 4. cap. 25. pag. 215. ubi ait ipsum Abraham doctum Verbi repræsentatione, novisse quod homo futurus esset Dei Filius. Audis, Calvine, in Verbo repræsentationem hominis? Nunquam auditum est, dici alicubi sermonem, nisi repræsentet. Proprium item sermonis est, proferri seu pronunciari. Quando igitur Joannes ait, In principio erat Sermo: intelligi oportet quod erat pronunciatio in Deitate repræsentans Jesum Christum.

3. *Tertius locus est eodem lib. 4. cap. 8. pag. 211., ubi citat seniorem quendam Apostolorum discipulum, qui dixerat, ipsum immensum Patrem in Filio esse olim mensuratum: quemadmodum ait postea, ipsum invisibilem Patrem in Filio esse visum. In ipsa enim immensitate & invisibilitate lucis paterna apparuit, extitit, prolata est visibilis forma Filii, certa quadam mensura consistens. Atque ita Pater per se immensurabilis, in Filio est mensuratus: sicut invisibilis in se Pater, in Verbo est redditus visibilis.*

4. *Quartus erit locus eodem lib. 4. cap. 37. pag. 242. & 243., ubi citans dictum Jesaiæ cap. 6. Regem Dominum Sabbaoth vidi oculis meis, ita ait, Filium Dei hominem videbant conversatum cum hominibus. Et paulo post, Verbum quidem loquebatur Mosi, apparens in conspectu, quemadmodum siquis loquatur ad amicum suum. Docet deinceps qualiter Moses desideravit olim videre faciem illam, quam postea vidit in monte transfiguratam. Atque fuisse semper eandem faciem Christi per quem Deus visus est, & nunc videtur.*

5. *Quintus locus est lib. 5. pag. 298., ubi ait, totum ipsum Adæ corpus, ipsam Adæ carnem plasmationem habuisse de limo terræ, ad imaginem & similitudinem Dei: eo scilicet quod esset jam Christus in effigie & forma Dei, ut Tertulliani locus tertius nos jam docuit.*

6. *Sextus est locus lib. 1. cap. 2. pag. 20. Ubi ait, Ecclesiam accepisse ab Apostolis prædicationem hanc, Unum esse Deum Patrem omnipotentem, & unum Jesum Christum Filium ejus, qui suam habuit ex Virgine generationem. Ergo si vere facta est ex Virgine generatio, vere factus est ex Virgine Filius. Subdit postea esse Filium Patris invisibilis, Filium visibilem semper docens.*

7. *Septimus locus lib. 2. cap. 18. pag. 84., & cap. 47. pag. 117., Deum ait esse totum Logon, & totum Spiritum, nec esse realem distinctionem. Idem apertius docet cap. 48. pag. 118., dicens, Logos ipse est Pater. Et cap. 56. pag. 126., ait, Patrem fecisse omnia per Verbum, id est per semetipsum. Ad eundem modum lib. 1. cap. 19. pag. 41., & lib. 2. cap. 2. pag. 66., & lib. 4. cap. 52. pag. 263., ait, Patrem non fecisse per Verbum, quasi per rem aliam, sed quia ipse dixit, Fiat, & factum est. Idque ab Apostolorum discipulis se ita didicisse ait Irenæus.*

8. *Octavus locus lib. 2. cap. 10. pag. 76., Scripturas de Verbo & Spiritu ait non referri ad res distinctas, sed ad dispositiones Dei. Et eodem lib. cap. 47. pag. 115., Verbum & Spiritum ait esse mysterium & dispositionem existentis Dei, subsistentis, prolati, & seipsum ita exhibentis. Non est facta productio, quasi radii à sole (nam hoc scinderet, ac divideret Deum) ut ait lib. 2. cap. 17. pag. 82.*

9. *Nonus locus lib. 2. cap. 6. pag. 143. & 144., Filium Dei ait olim ipsi Abrahæ manifestatum, & plerisque aliis. Ab ipso Christo ait Legem esse Mosi datam, lib. 4. cap. 3. pag. 258. & 259. Quomodo, inquit, esset finis Legis Christus, si non initium ejus esset? hoc pag. 224. Abraham cum Verbo peregrinabatur, & in eo videbat Christum, ut ait lib. 4. cap. 12. pag. 212. Verbum ipsum vidit Jacob. lib. 4. cap. 23. pag. 221. Verbum jam olim ascendebat, & descendebat in forma hominis. lib. 4. cap. 26. pag. 224., & cap. 27. pag. 227. Verbum ipsum, homo Jesus, videbatur in fornace Babylonica, personalis Filius Dei, idemque a Daniele visus est in nubibus cœli. lib. 4. cap. 37. pag. 224. Idem ipse in Paradiso loquebatur cum ipso Adam. libro 5. pagina 314. Erat igitur in Verbo persona visibilis, ac subsistentia vera.*

10. *Decimus est locus lib. 4. cap. 33. pag. 235. Nomen Jesu Christi ait esse proprium ipsius Patris, ac imaginem ejus, imaginem Patris. Quemadmodum, inquit, siquis Rex filii sui sibi pingat imaginem, juste illam dicet esse suam imaginem, ac imaginem filii: quoniam & filii ejus est, & ipse fecit illam. Ad vivum exprimit quæ de Christi & Dei imagine ex Tertulliano jam docuimus: ut constet, Irenæum cum Tertulliano in ea re maxime convenire: ac etiam Clementem, imo & Petrum ipsum, quem nunc audiemus.*

Loci ex Petro Apostolo & Clemente discipulo.

1. *Locus primus est ex primo libro Clementis pag. 14. & 15. ubi ait Petrus Apostolus, Igitur Abraham quum rerum causas desideraret agnoscere, apparuit ei verus Propheta Jesus Christus, ac omnia quæ desiderabat, aperuit. Omnibusque rite ac sufficienter edoctis, ad sedes rursus invisibiles secessit verus Propheta Jesus. Quis hic plura testimonia desideres? Annon ille ipse qui apparuit Abrahæ, erat Verbum Dei? personalis Filius? homo Jesus Christus?*

2. *Secundus locus eadem pag. 15. Quum affligerentur, inquit, Israelitæ, apparuit verus Propheta Jesus ipsi Mosi, & Ægyptios plagis cælestibus affecit, populumque Dei eduxit ex Ægypto.*

3. *Tertius locus eodem lib. 1. pag. 21., ubi Petrus ait, Christus, qui ab initio, & semper erat, per singulas quasque generationes piis, latenter licet, semper tamen aderat, iis præcipue a quibus expectabatur, quibusque frequenter apparuit.*

4. *Quartus locus lib. 2. pag. 37., ubi de Christo vero Propheta ait Petrus, Ipse verus Propheta ab initio mundi, per seculum currens, festinat ad requiem, passim apparens, & corrigens.*

5. *Quintus locus lib. 4. pag. 78., ubi Petrus ait, Deus quum fecisset hominem ad imaginem & similitudinem suam, operi suo spiramen quoddam & odorem suæ Divinitatis inseruit. Contra Simonem magum & ejus discipulos docet Petrus, esse nobis insitam Divinitatem, cujus ratione est in nobis aliqua arbitrii libertas. Tertull. lib. 2. contra Marcionem, pag. 181., ait: Deum substantiam suam nobis communicare, per animæ sensum. Et pag. 182., hominem ait habere arbitrii libertatem, eo quod sit afflatus Dei, utique liberi, & suæ potestatis. Idem multis docet pag. 185. & pag. 240. Nec secus docet Irenæus, semper contra magos liberum arbitrium defendens. Nemo unquam in Christianismo aliter docuit.*

Jam ad singulos Calvini articulos respondere superest.

In ipso cum primis titulo mirari subit hominis impudentiam, qui se orthodoxum prædicet, quum sit Simonis magi discipulus, ut in Apologia mea jam evidenter ostendi. Quis orthodoxum dicat ministrum Ecclesiæ, accusatorem criminalem, & homicidam.

1. *Ad primum articulum jam sæpius respondi, & ex citatis auctoribus constat, in ipsa Dei essentia & unitate, non esse realem trium invisibilium rerum distinctionem. Sed personalem esse invisibilis Patris & visibilis Filii distinctionem. Hoc secundo modo Trinitas sanctissime creditur, primo non item.*

2. 3. 4. *Ad secundum, tertium & quartum similis est responsio. Quod de Mahometo ais, Turcæ hodie confirmant id ex parte verum esse.*

5. *Ad quintum, & externe & interne in Deo ipso subsistentiam Filii semper professus sum. Et tu tibiipsi contradicis. Nam si idealis erat ratio, interna jam erat. Nescis plane quid dicas. Quod de reali differentia subdis, à me jam est concessum & demonstratum. Obsecro te, lege diligenter locos à me hic præscriptos, & indue cor hominis Christiani, orans ut tibi veritas reveletur.*

6. *Ad sextum dico, non potuisse confundi ea quæ non erant separata: ipsammet Sapientiam interpretatur*

Irenæus

Irenæus Spiritum sanctum, lib. 4. cap. 17. & 37. & Tertullianus lib. De carne Christi adversus Hermogenem & adversus Praxeam. Salomon item, quum Sapientiam sibi datam testatur, Spiritum sanctum intelligit. Idipsum ostendit Ecclesiasticus, Baruch, & liber Sapientiæ, ut Epistola 8. ad te jam citavi. Totum Verbi & Spiritus arcanum dico fuisse ad Christi gloriam, quia in eo est tota Verbi & Spiritus plenitudo. O te miserum, si damnare pergas ea quæ non intelligis.

7. *Alium Deum dixi, alium Deitatis modum. Hoc insuper ibi adjeci, Quod si hic loquendi modus te offendat, dicas aliam Deitatis personam. Quid opus fuit, te in calumniam vertere id quod eodem loco ego jam castigarum? Candidus ubique se ostendit animus tuus.*

8. *Amon quis dicitur filius ejus, à quo genitus est? Ita dico, Deum de substantia ab æterno protulisse Filium hunc. Unde dicitur ille ex Deo naturaliter esse.*

9. *Verbum est nunc caro Christi unione hypostatica. Ita plane dico, carnem Christi de cælo esse secundum essentiam Deitatis, ipsamque carnem dici manna de cælo datum. Reliqua item concedo, in sensu à me ibi exposito: qualia hic miser emendicas, & primam veritatem omittis.*

10. *Essentia dicitur, à qua quis sustentatur. Non te pudet, tanta hic referre, & nullam improbationis rationem adducere? Solo tuo canino latratu putas Judicum aures esse obtundendas?*

11. *Inique in omnibus agis, & falso locum citas. Non ita ego loquutus sum ut mihi tu imponis.*

12. *Prima pars verissima est, quam tu utinam bene intelligeres. Christus in se una persona est, sed in eo est vere Spiritus sanctus, qui etiam persona est.*

13. *Semen dico, ut Tertullianus locus duodecimus indicat, Irenæus item ibi citatus, & Philo in primo dialogo, pag. 201. ubi omnis tua calumnia apertissime tollitur. In loco illo quem citas, pag. 23. Sermo accipitur pro voce de cælo dicente hunc esse Filium Dei. Locum illum nec legisti, nec intellexisti, ideo nihil ad rem facit quod citas. Quod Verbi Deitas re ipsa aliud sit quam homo Filius, quis non videt? Reliqua quæ subdis, concedo vera esse.*

14. *Totum concedo quia Deitas egit vice seminis, ut explicui dialogo primo, pag. 201.*

15. *Ibidem concedo, si ultimum de paternis elementis intelligas, dictum ob idealem eorum in Deo rationem.*

16. *Nihil ego corrumpo, sed utramque interpretationem recipio, & tu ibi falso omnia citas, & doces.*

17. *Confusus est tibi animus, ut intelligere verum nequeas: metaphoram dico.*

18. *Auctores mecum de persona loquentes jam citavi, nihil omnino ludens, sed propriis dictionibus utens, quibus tu perfide abuteris.*

19. *Corpus Christi est nostro simile, excepta peccati ratione, excepto item, quod ipsum est particeps Deitatis.*

20. *Transformatio, est ibi glorificatio, & illustratio.*

21. *Qui adhæret Deo, unus cum eo spiritus est. An est confusio, quum duo in unum uniuntur? An confunduntur anima & caro, quum unum hominem faciunt? Ignoras miser ipsa rerum principia.*

22. *Quid tum postea?*

23. *Verum est.*

24. *Quodammodo, fere, similitudo quædam est, ut ibidem ostendo.*

25. *Tu teipsum confundis, non intelligens quæ loqueris, quasi id quod in Deo hypostatice subsistit, non sit vera substantia.*

26. *Persona in Verbi dicitur hypostasis visibilis, in Spiritu est hypostasis perceptibilis.*

27. *Bene habent omnia, nisi esset tibi animus perversus.*

28. *Vera sunt omnia, si tu candide intelligas.*

29. *Vera sunt omnia, eo excepto, quod spiritus Dei in se non dicitur extingui. Sed quodammodo extinguitur in nobis: quia quum nos extinguimur, ipse recedit.*

30. *Maxime verum est: & tu miser à Simone mago illusus, id ignoras, ut servum arbitrium statuens, nos facias truncos & saxa. Vide locum ultimum ex Clemente & Petro citatum.*

31. *Ut plurimum ita solet accipi.*

32. *Ita fere omnia in figura contingebant illis.*

33. *Mendacium est quod commisces. Nulla creatura erat realiter, nisi ab instante suæ creationis.*

34. *In omnibus est Deus, per essentiam, præsentiam & potentiam, & omnia ipse sustentat.*

35. *Tolle verbum ex ejus substantia, & reliqua invenies esse vera, teque solum cum Simone mago delirare.*

36. *Verum est, multa in unum ita coire, ut ossa, caro, nervi, anima, forma, spiritus in unam hominis substantiam coeunt.*

37. *Scripsi, fateor. Quum tu me aliter docueris, non solum recipiam, sed & vestigia tua exosculabor.*

38 *Locus ipse, quem contra me citas, docet te perfide agere. Nam ibi dico, animam velut mors, & in inferno languentem detineri. Ergo si languet, adhuc vivit. Vide quid de anima superstite ego scribam, pag. 76. 229. & 718. Alia quodammodo dicitur in regenitis anima: sicut propter accidentia nova, dicitur res nova.*

BREVIS
REFUTATIO ERRORUM

Et impietatum Michaëlis Serveti à ministris Ecclesiæ Genevensis magnifico Senatui, sicuti jussi fuerant oblata:

Cum novis ipsius Serveti convitiis, quibus claræ luci tenebras obducere conatus est.

1. *Tu te primus accusator offers: deinde curas ut jubearis, dissimulater.* *Servetus.*

QUum initio dogma illud, vel potius convitium Serveti agitari cœpisset, Trinitarios omnes esse atheos, ipse pro defensione obtendit nomen Trinitatis ab Athanasio, & Patribus [1] Niceni Concilii fuisse inventum. Hujus mendacii, ac impudentiæ Justini martyris, Origenis, & similium testimoniis convictus, non destitit extra causam vagari. Magnificus ergo Senatus noster, ut modum disputationi statueret, [2] nudas propositiones à nobis describi voluit, quæ nostro judicio impiæ essent, & à recta fide dissiderent: ut siquid excusationis haberet Servetus ipse, in medium proferret, & quibuscunque posset rationibus, probaret sua dicta. Deinde, nos ex verbo Domini ostenderemus nihil temere à nobis fuisse damnatum. Hoc præsente Serveto, nec recusante actum est. Paruimus. Quia omnes errores recensere nimis longum erat, quosdam [3] bona fide ad verbum excerptos obtulimus, ut inde judicium de toto libro fieri posset. Nunc apparet an sibi tyrannidem Sorbonicam arroget Calvinus, temere, & sine ratione damnando: an vero petulanter suo more Servetus, & sine ullo pudore in calumniam torqueat quod simpliciter, ut causæ ratio dictabat, & mandatum erat à Senatu, præcipua capita, de quibus erat quæstio, exposuimus.

1 *Trinitas realis est tunc publicata. Antea enim erat dispositio Trinitatis, ut ex Irenæo & Tertulliano docui. nec secus docet Justinus, ut Origenem in medio relinquam.* 2 *Tu tibi ita fingis.* 3 *Caimana homicidiali.*

Quod scopum sibi fuisse dicit ut Filii nomen probaret ubique Christo homini tribui, facile ex singulis libri ejus paginis constat [1] quam frivola sit hæc cavillatio. Scopum hunc habuit, ut Dei Sermonem, qui carnem nostram induit, [2] negaret quicquam fuisse: [3] negaret à Patre genitum ante secula: & plusquam atrocibus convitiis proscinderet omnes

pios,

pfos, qui fatentur æternum fuisse [4] Dei Filium. Nos quoque asserimus [5] Sermonem Dei carne indutum, & Deum in carne manifestatum, proprie, & [6] vere esse Filium Dei. Et verba Calvini sunt in quinto Institutionis capite, Christum etiam [7] quatenus homo est, [8] vere esse Dei Filium, licet non humanæ naturæ ratione. Quare improbe Servetus Filium [9] à nobis connotativum fieri mentitur. Interea Christum somniat [10] ideo Filium Dei esse, quoniam [11] cælestis sit ejus caro, ac divina, ex tribus increatis elementis composita. Quod nusquam inveniri in Euangeliis Filii nomen contendit, nisi de Christo homine acceptum, [12] de ea re nullum est certamen. Itaque tumultuandi causam non habuit: sed [13] Ecclesiam scelerate turbavit monstra sibi fingendo, de quibus pugnaret. Non mirum sane est si Apostoli [14] Sermonem Dei in carne exhibitum, Filium appellent: sed interea videndum est, an Sermo ille non fuerit ante secula ex Patre [15] genitus. Nihil de tam abdito mysterio clarius dici potest, quam quod habetur primo Joannis capite: nempe quod Deus [16] Sermo apud Deum erat. Nam & majestas æterna, & essentiæ unitas, & [17] personæ distinctio illic diserte exprimitur. Ludit in [18] voce personæ Servetus, ideam, aut [19] relucentiam esse fingens. Atqui Joannis verba tale cavillum [20] non ferunt. Et decimo septimo capite, quum dicit [21] Christus gloriam se ab initio habuisse apud Patrem: his verbis significat non se gloriam duntaxat vel [22] ideam fuisse, ut Servetus imaginatur: sed potius fuisse [23] Sapientiam, quæ ex [24] Patre genita, & apud ipsum [25] residens, ejusdem esset gloriæ particeps. Realis etiam distinctio primo ad Hebræos capite notatur, ubi Apostolus [26] Filium appellat expressam [27] imaginem hypostaseos Dei Patris. Nisi enim Patri sua esset propria hypostasis, non staret illud Apostoli, Filium esse ejus characterem. Denique quisquis Deum æternum Patrem agnoscet, sicuti eum Scriptura prædicat: æternum quoque [28] Filium non negabit. Quisquis mundum à Deo Patre per Verbum fuisse creatum fatebitur, [29] talem distinctionem concedat necesse est. Et tamen si de verbo nobis rixari libeat, nomen Filii Dei, Proverb. 30. cap. habetur extra [30] humanæ naturæ respectum. Cæterum, quoniam hac de re quædam adhuc suis locis dicenda erunt, [31] nunc pluribus supersedemus.

1 *Vide quid initio libri ego proponam pag. 5. & lib. 3. pag. 92. & in Epistola tua prima pag. 577. & in primo principio ad Melanchthonem, pag. 689. Quum hæc legeris, te ita mentiri pudebit.* 2 *Mentiris.* 3 *Mentiris.* 4 *Et ego ipse id fateor pag. 182 & 733.* 5 *Personalem.* 6 *Non hominem ipsum. Ego hominem ipsum semper dico Filium, quemadmodum & Scriptura.* 7 *Et Filius quatenus Deus, ergo duo filii.* 8 *Variæ nugæ sunt involutæ.* 9. *Ita certe ob gratiam unionis, ais hominem Dei Filium non naturaliter.* 10 *Non ob id solum.* 11 *Exempla eorum in archetypo Verbi fuisse dixi, pag. 120. 164. & 193. Sed tu omnia impudenter in malam partem vertis.* 12 *Imo maximum: nam tu perfide, hominem esse proprie, & semper Filium non agnoscis.* 13 *Tu sceleratus eam turbas tuo Simonis magi dogmate.* 14 *Imo ipsissimum hominem qui est Verbum homo, & Jesus Christus.* 15 *Personaliter.* 16 *Nescis quid proprie sit Sermo.* 17 *Verum est.* 18 *Personam ego proprissime accipio, & tu abuteris.* 19 *Substantialem.* 20 *Tibi non intelligenti.* 21 *Homo.* 22 *Hypostasin dico veram.* 23 *Eam ipsam personam Christi.* 24. *Personaliter.* 25 *Vere.* 26 *Hominem Christum.* 27 *Ut explicui lib. 3. pag 116. & Tertullianus pag. 41. 336 353. & 354.* 28 *Vere.* 29 *Contra docet Irenæus, ut loco ejus septimo citavi, ac etiam Tertullianus.* 30 *Mentiris, imo est prophetia de Christo, & ad hominem Christum ita refert Ignatius ad Philippenses, pag 31., & Tertullianus pag. 257. Quam sis veritatis inops qui nullum alium de Filio locum habeas, quis hoc non videt?* 31 *Nihil aliud ex Sacris adducit: judicate, & illi triumphos decernite.*

Quod nonnullis veterum testimoniis [1] abutitur, quam indigne depravet eorum verba, vel futiliter, ac de nihilo obtendat, digito monstrare [2] promptum est.

1 *Tu abuser futilis & impudens.* 2 *Scilicet.*

Ex Tertulliano.

Primus locus quem adducit, nihil aliud continet quam Filium Dei olim Patribus apparuisse in [1] forma hominis, ut hoc futuræ incarnationis præludium esset. Quod uno consensu vetusti [2] omnes Ecclesiæ doctores, adeoque [3] Sorbonici ipsi tradunt. Sed hoc nihil ad Serveti causam.

1 *In ipsa Deitate subsistente, quam ob id ille vocat Christi personam in Deo: sed tu surdus ibi audire non vis nomen Personæ.* 2 *Nugaris.* 3 *Nugaris.*

Secundo loco docet Tertullianus semper [1] visum fuisse Dei Filium. Hinc colligit Servetus, semper aliquam substantiam visibilem extitisse, unde conflatum fuerit Christi corpus. Atqui sentit Tertullianus Christum dispensatione, [2] non sua natura sub typo quodam fuisse visum. Deinde in Servetum retorquemus hæc ipsa verba. Nam si visus est semper Filius, [3] necesse est semper fuisse [4] Filium.

1 *Nec aliter differre à Patre quam per visibilis & invisibilis distinctionem, ut pag. 419. 430. & 431.* 2 *Sermonis natura est repræsentatura: corpus item Verbo ob id tribuit Tertullianus.* 3 *Verum est.* 4. *Personalem.*

Tertius locus quum nihil aliud affirmet quam [1] imaginem Dei ad quam creatus est homo, fuisse Filium, nulla indiget refutatione: quia nos semper idem [2] professi sumus.

1 *Formam & effigiem carnis in Verbo subsistentem tu confessus es. O impudentem tergiversatorem.* 2 *Mentiris palam contra mentem Tertulliani.*

Ex quarto loco nihil probat nisi Christum esse [1] personam Dei: sed vicissim elici poterit ex contextu [2] personam Christi fuisse in Patre. Cæterum simplex est [3] scriptoris sensus, refulsisse in Filio [4] Patris hypostasin quum eadem esset essentia.

1 *Faciem ipsam hominis ait illic personam & imaginem verum in Deo: sed Satan tibi oculos clausit.* 2 *Utinam tu hoc crederes.* 3 *Tibi plane ignotus.* 4 *Quibus Chimæris.*

Quinti loci summa est, Deum Patrem, qui per se est invisibilis, semper fuisse visum in Filio. Quod nos [1] libenter amplectimur: non quod Filii [2] essentia visibilis fuerit: sed quia per Sapientiæ suæ [3] lucem Deus hominibus affulsit. Et quia Verbum Dei vinculum communicationis fuit inter Deum & homines. Quam [4] flagitiose Servetus realem distinctionem evertere conetur, nobis tacentibus cuivis conspicuum est. Quo sensu vocetur [5] formalis dispositio, [6] alibi dicemus.

1 *Per Chimæras.* 2 *Imo maxime id ibi contendit Tertullianus, Filii substantiam visibilem & corporalem.* 3 *Tibi cæcom* 4. *O nebulonem excæcatissimum.* 5 *Hæc est tota nostra quæstio non hic dissimulanda.* 6 *Ubi subdole finga victus.*

In sexto loco [1] falsarius deprehendetur: quia corpus Christi imaginarium fuisse probare volens Marcion, Pauli dictum arripiebat, quod Christus figura repertus fuerit ut homo: opponit Tertullianus, simul dici fuisse in forma Dei. Atque hinc colligit formam [2] cum veritate non pugnare. Verba sunt, Numquid ergo & hic qua & in effigie eum Dei collocat, æque non erit Deus Christus vere, si nec homo vere fuit in effigie hominis constitutus? Utrobique enim veritas necesse habebit excludi, si effigies, & similitudo, & figura phantasmati vindicabitur. Quod si in effigie, & in imagine, qua Filius Patris vere Dei præjudicatus est; etiam in effigie, & imagine hominis, qua filius hominis vere hominem inventum. Servetus autem callide, vel potius [3] nequiter

quiter de suo supponit. Erat igitur [4] vere imago Dei & hominis in Deo relucens, & hominem referens. Deinde, fallaciæ suæ applaudens exclamat, Aurea verba mente perpetuo retinenda.

1 Tu solus falso niteris corrumpere sensum Tertulliani, qui de imagine, forma & effigie visibili semper loquitur. 2 Sed fuisse formam & effigiem in ipsa substantia Dei, sicut in substantia carnis: & utrimque figura ipsa, & effigies substantiæ accedat. Hæc ille. 3 Simon magus semper nequam & perversm. 4 Excluso utrimque phantasmate.

Septimus locus adeo nihil illi suffragatur, ut ejus [1] delirium acriter potius oppugnet. Quanquam enim non vere, nec ingenue citantur verba: rem tamen videri posse dicit. Sed multo [2] clariora sunt quæ apud Tertullianum sequuntur eodem loco. Filium enim, vel Sermonem substantia carere [3] negat, qui de tanta substantia processit, & tantas substantias fecit. Quærit deinde an vacua, & inanis res sit Sermo Dei, qui Filius dictus est, & ipse Deus cognominatus est. Item, in qua Dei forma fuit? Utique in alia, non tamen in nullá. Item, Quæcunque substantia Sermonis fuit, illam dico [4] personam, & illi nomen Filii vindico: & dum Filium agnosco, [5] secundum à Patre defendo. Totus in hoc est, ut [6] realem distinctionem [7] afferat. Quo major est Serveti impudentia, & minus tolerabilis, dum in tam clara luce fumos spargere non dubitat. Quod οὐσίαν se inducere negat, eo consilio facit ut invidiam à se depellat, quam maligne, & calumniose struebant hæretici. Interea clare testatur duo se dicere, [8] Deum & Sermonem ejus, Patrem & Filium ejus: sicuti radix & frutex duæ res sunt, sed conjunctæ: fons & flumen duæ species sunt, sed indivisæ: sol & radius duæ formæ sunt, sed cohærentes. Omne enim quod prodit ex aliquo, necesse est sit ejus secundum de quo prodit: non ideo tamen separatum. Ubi autem [9] est secundus, duo sunt: & tertius ubi est, [10] tres sunt. Tertius enim est Spiritus à Patre & Filio. Tandem concludit, Ita Trinitas per consertos, & connexos gradus à Patre decurrens, & monarchiæ nihil obstrepit, & œconomiæ statum protegit. Siqua verecundiæ gutta esset in Serveto, an hoc loco ad negandam [11] realem distinctionem abuti ausus foret?

1 Dic nebulo quare Tertullianus pag. 422. linea 4., & 423. lin. 1. Sermonem ait esse structum, & constructum Spiritu & Sophia? Quæ fabricatio fuit illa? Visibilis, corporalis, ut ait. 2 Digreditur ne respondeat. 3 Vere. 4 Visibilem. 5 Dispositione. 6 Nihil est tale apud Tertullianum unquam auditum, sed dispositionem tantum. 7 Mentiris. 8 Ut invisibile, à quo quod exsistit visibile, ita ipsemet declarat. 9 Dispositione, ut ait. 10 Dispositione. 11 Nisi Simon magus tibi oculos evertisset, videres ibi nunquam dici realem distinctionem, sed formalem dispositionem. Inter Sermonem & Spiritum distinctionem tollit, & apertissime negat, pag. 442.

Octavus locus quum nihil doceat nisi Filium Dei [1] vere humana carne potuisse indui, quum Angeli vere humanis corporibus circumdati fuerint, aperte pro nobis facit, & Servetum [2] jugulat.

1 Imo olim vere humanam formam habuisse. 2 Jugulatus est Simon magus.

Nonus locus non alio spectat, nisi ut [1] sciamus Filium Dei in vera carnis substantia apparuisse. Id Servetus furiose ad suum [2] delirium trahit, quod semper fuerit in Deo visibilis hominis substantia.

1 Imo ut sciamus veram in Deitate fuisse olim formam visibilem. 2 Non te pudet in re tam aperta oculos claudere?

Ex decimo loco nihilo plus quam ex aliis elicere licebit, Christum inter Angelos Patribus apparuisse. Quod nemo unquam negavit. Atque hic quoque scelesta hominis falsitas manifeste tenetur. Verba Tertulliani sunt, Jam tunc Sermo Dei, & alloqui, & liberare, & judicare humanum genus ediscebat in carnis habitu non natæ adhuc, quia nondum moriturae, nisi prius & nativitas ejus, & mortalitas annunciarentur. Servetus autem adulterinam sententiam illi affingit his verbis, Jam tunc alloqui, & liberare, & judicare ediscebat in hominis [1] substantiali forma vera, non ficta.

1 In vera Deitatis substantia. 2 Annon ille verus corporalis habitus erat vera substantialis forma?

In undecimo loco citando pudendum in modum delirat. Disputat illic Tertullianus contra hæreticos qui [1] Christi animam fingebant in corpus mutatam esse: & contendit diversas esse substantias, ac naturas. Servetus vero in contrariam partem rapitur, somnians in spirituali Christi substantia corpoream formam. quod nihil est aliud quam hæreticis subscribere, quibuscum Tertullianus depugnat.

1 Mentiris, imo carnem Christi illi negabant.

Duodecimum locum non minus impudenter, quam perfide corrumpit. Quasi doceat Tertullianus, Christum hominem, ut ipse imaginatur, ex Deo [1] esse prolatum, & ex Patris semine esse [2] Filium Dei. Fatemur quidem illic haberi aliquid simile: sed longe diverso sensu: In vulvam, inquit, Virginis, Verbum suum detulit Deus. Atque ut simplicius respondeamus, non competebat ex semine humano Dei Filium nasci. Nisi totus esset Filius hominis, non esset & Dei Filius. Ergo jam [3] Dei Filius ex Patris Dei semine, id est Spiritu, ut esset hominis Filius caro ea sola, quæ erat ex hominis carne sumenda sine viri semine. Vacabat enim semen viri apud habentem Dei semen. Itaque sicut nondum natus ex Virgine, Patrem Deum habere potuit sine homine, æque quum de Virgine nasceretur, potuit matrem habere sine patre homine. Tandem concludit carnem Christi ex carne esse factam, in qua natus est: nempe à matre sola habere substantiam sine semine virili. Atqui tanta est Serveti improbitas, ut hoc colore fucare velit execrandum suum errorem, Quod [4] caro Christi conflata sit ex cælesti Dei substantia.

1 Vere prolatum. 2 Vere Filium Dei. 3 Memineris Tertulliano idem esse Verbum & Spiritum, ut ipse testatur pagina 442. Idem etiam est ei Sapientia & Spiritus sanctus, pagina 369. & 442., quia realem ipse nunquam agnovit distinctionem. 4 Caro Christi ut erat in sepulchro, erat vere particeps divinitatis.

Decimumtertium locum sine controversia amplectimur, modo hoc simul fixum maneat, Sermonem Dei, qui carne nostra circumdatus [1] proprie Filius Dei, & Christus vocatur, merito, censeri æternum Dei Filium, qui ante secula [2] ex Patre genitus sit Sermo.

1 Christum tu ais esse proprie nomen hominis, & Filium nomen Deitatis. Et nunc sophismate quodam ambo confundis. 2 Genitus ibi Christus Jesus, genitus homo corporaliter.

Decimoquarto loco frustra impium, ac profanum suum errorem regere conatur. Illic dicit Tertullianus, animam per carnem fulciri omni sensuum instrumento. Hinc minime sequitur [1] animam instar carnis mortalem esse factam.

1 Et tu mihi hoc impudentissime imponis.

Locum decimumquintum calumniose detorquet, [1] quasi spiritualis Christi substantia ab initio fuerit visibilis, quum nihil tale velit Tertullianus, & aliud sonent ejus verba, visum scilicet fuisse Patrem in Filio: quia se per Sermonem suum, quo placuit modo patefecit. Quod receptum est omnium ætatum consensu.

1 Tam impudens es, quam si negares nivem esse albam.

Restat ut pro innumeris aliis testimoniis, quæ [1] ventosus nebulo se habere simulat, paucos locos citemus: sed [2] dilucidos, certos, unde germanum scriptoris sensum intelligere liceat.

1 O Si-

1 O Simonem magum, fascinatum hominem. 2 Ridiculus mus.

Libro adversus Praxeam, pag. 421., perfectam nativitatem Sermonis statuit in mundi [1] creatione. & pagina sequenti, generatum esse dicit, [2] quum prodiit ex Deo.

1 Contra ta. 2 In creatione.

Eodem libro ratiocinatur Filium semper fuisse: [1] quia Pater fuit: & [2] distinctos esse: quia relative inter se habeant.

1 In propria persona & substantia. 2 Personali distinctione.

Eodem libro, pag. 425., probamus ex Scripturis Deum Patrem [1] Filium sibi fecisse Sermonem suum. Si Filium nominat, Filius autem non alius est quam qui ex ipso prodiit: [2] Sermo autem prodiit ex ipso. Hic ergo erit Filius, non ipse, de quo prodiit. Non enim ipse prodiit ex semetipso. Porro, qui eundem Patrem dicis & Filium, eundem & protulisse ex seipso facis, & prodiisse quod Deus est. Quid apertius quæri potest ad realem distinctionem [3] probandam.

1 Personalem. 2 Visibilis ex invisibili. 3 Scilicet.

Eodem libro, pag. 426., personas sic realiter distinguit. Nam Psalmum 110 citans, Spiritus, inquit, est qui pronunciat, Pater ad quem pronunciat, & [1] Filius de quo pronunciat. Sic & cætera, quæ nunc ad Patrem de Filio, nunc ad Filium de Patre, nunc ad Spiritum pronunciantur, unamquamque personam in sua proprietate constituunt. Idem argumentum usque ad paginam 428. prosequitur.

1 Filius ibi cum Patre confertur, id est, Christus cum Deo, ut ibi exponit linea 9. Sunt enim prophetiæ de Christo homine.

Eodem lib., pag. 429., quomodo idem Christus visibilis sit, & invisibilis, differit. [1] Visibilis, inquit, & invisibilis idem: & quia idem utrumque, ideo & ipse Pater invisibilis, quia & Filius visibilis. Quibus verbis significat invisibilem fuisse Sermonem in sua essentia, dispensatione tamen fuisse imaginem Dei.

1 Praxeas hoc dicebat, quod improbat Tertullianus. Sed tu nihil intelligis. Quod Verbum etiam fuerit olim visibile, docui ego facie 96. & 731.

Eodem libro, pag 435., [1] realis distinctio non obscure asseritur his verbis: Indubitanter alius ostenditur qui fuerit à principio, alius apud quem fuerit. Alius Dei Sermo, alius Dominus, licet & Deus Sermo: sed quatenus Dei Filius, non qua Pater. [2] Alius per quem omnia, alius à quo omnia.

1 Imo dispositionem ibi vocat lin. 2. 2 Alium ait dispositione.

Eadem pagina uno verbo fulminat contra totam Serveti doctrinam, quum tolerabilius esse dicit [1] duos prædicare divisos, quam unum Deum versipellem.

1 Quasi inconveniens id deducitur quum utrumque negatur.

Quod personæ nomine [1] interior hypostasis notetur, patet ex pagina 441., ubi dicit Patrem fieri visibilem in Filio ex [2] virtutibus, non ex personæ [3] repræsentatione. Et paulo post subjicit hoc modo apparere personæ utriusque [4] proprietatem. Et seipsum exponit, [5] quod non visu, sed sensu in Filio videbatur Pater.

1 Et externam & internam ego hypostasin dixi, pag. 75. libri mei. 2 Virtutibus ipsius. 3 Scilicet separata: qualem ibi petebat Philippus, ut ait lin. 13. 4 Et actionis proprietate distingui personas, ego aperte docui pag. 273. libri mei. 5 Per opera & miracula, ut ibi ait.

Nec aliter stabit quod habetur pag. 443. non in unum, (nam neque semel, sed ter ad singula nomina tingimur in singulas personas) nisi constet [1] realis distinctio.

1 Quis neget à Deo Patre realiter distingui Filium?

Eadem pagina ostendit quam procul abhorreat à Serveti delirio, carnem Christi [1] esse ex Dei substantia, quum dicit, Caro Deus non est, ut de ea dictum sit, [2] Vocabitur sanctum Filius Dei: sed ille qui in ea natus est Deus. Et paulo post, initio pag. sequentis, Igitur Sermo in carne utrumne quasi transfiguratus in carnem, an indutus carnem? [3] Imo quia indutus. Deum enim immutabilem, & informabilem credi necesse est, ut & æternum. Transfiguratio autem interemptio est pristini. Omne enim quod transfiguratur in aliud, desinit esse quod fuerat, & incipit esse quod non fuerat. Quare consequens est ut sic caro factus intelligatur, dum fit in carne, & manifestatur, & videtur, & contrectatur per carnem. Si enim Sermo ex transfiguratione, & demotatione substantiæ caro factus est, una jam erat substantia, ex carne & Spiritu mixtura quædam, ut electrum ex auro & argento, & incipit nec aurum esse, nec argentum, dum tertium quid efficitur: ex utroque neutrum est. Atqui invenimus illum usquequaque Filium Dei, & Filium hominis, Deum & hominem, sine dubio secundum utramque substantiam in sua proprietate distantem: quia nec Sermo aliud quam Deus, nec caro aliud quam homo. Tandem concludit: Videmus duplicem statum, non confusum, sed conjunctum in una persona Deum & hominem Jesum. Quod si tertium quid esset ex utroque confusum, ut electrum, non tam distincta documenta paterent utriusque substantiæ: aut Sermo esset mortuus, aut caro mortua non esset, si Sermo esset conversus in carnem.

1 Vere participem. 2 Non ratione carnis, sed ratione Spiritus convenit sanctitas: ob idque & ipsum Spiritum sanctum ait ibi natum, linea ult. 3 Hæc omnia ubique doceo, & nihil ad rem faciunt. 4 Omisisti XVII. *Tertulliani locum de divinæ illius faciei Christi visione olim & nunc, & qualiter impletum sit tantum Mosis desiderium quod habuit eam faciem videndi. Pulcherrimus est locus si conferas Irenæum, pag. 243., cum Tertulliano, pag. 272. & 429*

Non putamus majore [1] congerie opus esse: quia satis manifeste, & solide hinc convicta est hominis vanitas.

1 Non pluribus opus est, ut ita præter rem divageris.

Ex Irenæo.

Quum primus locus tantum doceat Jesum fuisse, qui in figura hominis Patribus loquutus est: perperam Servetus inde [1] æternum hominis spectrum elicit. Quod ex pagina 298. citat, prorsus [2] commentitium est.

1 O impudentem. Et quando videbatur, tu spectrum solum fuisse putas? Si non mutabatur Deus, persistebat forma illa divina. 2 Hæc sunt ibi verba Irenæi, linea 23., Mixtionem & animæ spiritus divini factam in Adami carne, quæ est plasmata secundum imaginem Dei. Erat igitur ibi imago talis, qualis in carne. Spiritum item ait homini insitum, quod magus iste negat.

Locus secundus nihil ad præsentem causam facit, Quod Abraham repræsentatione doctus fuerit inter homines futurum Dei Filium. Nam ex eo Servetus [1] insulse colligit non esse Sermonem, nisi repræsentet.

1 Si vel tuam Grammaticam, vel tuam linguam intelligeres, scires Sermonis esse proprium repræsentare. Ejusdem significationis ratione propriè apud Gallos dicitur Parolle. *Sed te ita Satanas in omnibus evertit, ut omnibus semper abutaris.*

Tertio loco similem impudentiam prodit. Irenæus hominis ignoti sententiam recitat, quod immensus Pater fuerit in Filio mensuratus. Servetus unum ex discipulis Apostolorum fuisse [1] divinat. Sed illud leve. In hoc vero sita est improbitas, quod mensuræ vocem, quæ [2] de mundi creatione illic accipitur, ad Christi substantiam transfert. Seipsum enim exponit Irenæus, dicens, Omnia in mensura & ordine facit Deus: & nihil non mensum apud eum: quia

nec Incompositum. Postea subjicit, Mensura Patris Filius: quia & capit eum. Quæ vero assuit Servetus, propria sunt ejus [1] commenta.

1 Ita passim illum citat Irenæus, & ubique laudat. 2 Mentiris, sed ab alio ad aliud ibi transit Irenæus. 3 Imo Irenæi & Tertulliani dicta.

Quartus locus inepte adducitur, ubi palam [1] docet Irenæus, Patres spiritu Prophetico passibilem vidisse Filium Dei, qui tunc impassibilis erat. Hoc vero totum non minus fidei nostræ consentaneum est, quam figmentis Serveti adversum.

1 Impudentissime, nonne vides ibi agi de visione rei tunc præsentis, & ibi in conspectu positæ?

Quinti loci solutio jam ante posita est, [1] ubi tertium locum Tertulliani exposuimus. Nemo enim nostrum sic desipit, ut Christum fuisse neget æternam [2] Dei imaginem. Imo asserimus [3] imaginem quæ in Deo latebat, in homine refulsisse. Serveto autem nulla est [4] imago nisi visibilis.

1 Judicet cordatus lector, & auctoris mentem bene notet. 2 Chimæram invisibilem. 3 Quam? 4 Propriæ.

Sextum locum suo more sine pudore depravat. Illic dicit Irenæus rectam fidem esse in Deum Patrem, in unum Dei Filium pro nostra salute incarnatum, & in Spiritum sanctum, qui per Prophetas, eam, quæ ex Virgine est, Christi generationem, mortem, & resurrectionem prædixit. Quam [1] nequiter verba mutet iste corruptor, lectoribus judicandum relinquimus. Adeo autem frivola est ejus illatio, ut nobis verius ratiocinari liceat, [2] Irenæum duplicem innuere Christi generationem, dum eam, quæ est ex Virgine, à Spiritu fuisse prædictam diserte testatur.

1 Mentiris. Idipsum quod tu, & ego dico: ut quid tam nequiter insurgis? 2 Quis hoc neget?

Septimo loco mentitur negari [1] realem distinctionem: quia nihil illic docet Irenæus, nisi totam plenitudinem Deitatis esse in Filio & Spiritu, ut consistat essentiæ unitas. Cui consentaneum est quod habetur cap. 48. lib. 2. Lib. 1. cap. 19. nihil aliud habetur nisi quod Pater omnia creaverit [2] per Verbum. Hic autem falsarius supponit, non fecisse quasi per rem aliam. Consentiunt & alii loci. Nec vero alia est nostra confessio quam quæ illic traditur.

1 Si λόγος ipse est Pater, non realiter differt, pag 118. 2 Id est, per ipsum, ut ait pag. 126.

Similis in octavo loco citando corruptela est. Negat Irenæus, ubi Scriptura plurali numero Dei meminit, diversos notari deos, [1] sed dispositiones quæ in Deo sunt. Servetus pro deorum varietate supponit res distinctas. Emissiones vero quales Valentinus, & alii fanatici homines fingebant, nemo est sanæ mentis qui non repudiet.

1 Quales ibi Verbum & Spiritus.

In nono loco [1] nihil est difficultatis. Imo videtur prævaricari Servetus, qui tam fortiter insistit in probanda Christi æternitate. Agnoscimus quidem ejus cavillum, quod Christi caro æterna fuerit in idea relucente: sed quod nullo negotio diluitur. Neque enim aliud spectavit Irenæus, quam Christum, qui in carne tandem manifestatus est, fuisse [2] æternum Dei Sermonem, & Deum.

1 Imaginem veram ille ait visibilem, tu Chimæram invisibilem. Nulla hic Calvino difficultas. 2 Hypostasi visibili subsistentem.

Decimus locus crassam [1] Serveti inscitiam coarguit. In hoc tantum incumbit Irenæus, ut ostendat communem, adeoque unam esse Patris & Filii gloriam. Hic bonus interpres hoc prætextu personas miscet, ut nulla maneat distinctio.

1 Imo impudentissimum tuum refugium. Locus est apertissimus.

Cæterum, ut cuivis pateat, quantam injuriam faciat Irenæo Servetus, dum suis erroribus affinem esse fingit, paucos locos notare operæpretium est.

Libro tertio, pag. 192., Si non accepit ab homine [1] substantiam carnis, neque homo factus est, neque Filius hominis. Et si non est factus quod nos eramus, non magnum fecit quod passus est, & suscitavit. Quoniam autem corpus sumus de terra acceptum, & [2] anima accipiens à Deo spiritum, quicunque confitetur quod hoc factum est Verbum Dei suum plasma in seipsum recapitulans. [3] Sed quia mutilus est locus ille, sumamus quod dicit lib. 4. pag. 214., [4] Venit ad nos unigenitus Filius suum plasma in seipsum recapitulans.

1 Nihil ad rem: contra magos loquitur, qui carnem Christi negabant. 2 Hanc animæ Deitatem & tu cum Simone mago negas. 3. Alio te confero, tu hic nihil agis. 4 Quis hoc neget? Christus ipse ad nos ita à Deo venit.

Eodem libro, pag. 216., insulsum illud commentum de æternitate visibilis substantiæ [1] refellitur, & asseritur æterna Filii hypostasis. Verba sunt, Omnes qui ab initio prophetarunt, revelationem habuerunt à Filio ipso, qui novissimis temporibus [2] visibilis & passibilis factus. Quo etiam pertinet quod dicit eodem lib. 4., circa finem paginæ 239., [3] Adest enim Deo semper Verbum, & Sapientia Filius, & Spiritus, per quos & in quibus libere omnia fecit.

1 Mentiris. 2 Quia antea delitescebat, & demum apparuit. 3 Quis hoc negaret? sed audi quid ibi dicat, Substantiam creaturum fuisse in ipso Deo, quam nostram Deitatem tu excæcatus semper negas cum tuo Simone mago.

Loci ex fictitio Petro, & larvato Clemente.

Quanquam nemini obscurum est librum illum, qui Clementis nomine excusus est, rhapsodias esse ab indocto aliquo monacho male consarcinatas: nihil tamen inde profert Servetus quod non libenter illi demus. Sed ubi omnia obtinuerit, nihil proficiet. Fatemur Dei Filium semper inter Angelos fuisse principem, summi Prophetæ officio functum, & per omnes ætates latenter [1] sanctis Patribus adfuisse. Jacet nihilominus Serveti causa, ut palam appareat hominem communi sensu destitui, dum ita frigide nugatur.

1 Visibili vera forma.

Sed quum sibi tantopere in illis rhapsodiis placeat, qua fronte [1] dissimulat Xisti epistolam, quæ illic inserta est, pag. 76.? de æterna Patris & Filii, & Spiritus unitate. Sequitur etiam paulo post epistola Hyginii, pag. 60., qua æterna Filii generatio asseritur, quam probris quibuscunque potest Servetus exagitat. Additur epistola Soteri, pag. 63., Quod Christus secundum carnem factus sit hominis Filius, secundum Divinitatem à Patre sit genitus. Quo evertitur impius Serveti error [2] de confusa Christi genitura. In epistola Eutychiani, pag. 78, & 79, asseritur communicatio idiomatum, cui adeo infensus est Servetus, ut dicat mali dæmonis afflatu de charactere, bestiæ sumptam esse, Epistola nona ad Calvinum, pag 602.

1 Ego Petri dicta ibi observo, non aliorum: quanquam & illa recipere possim. 2 Mentiris. 3 Ego in Apologia, pag. 703., inter Verbum & hominem idiomata communicari dico, sine vestris illusionibus.

Miramur etiam quo consilio nunc Ignatium sepeliat, quem hactenus tam superciliose [1] patronum ascivit. At ille, quisquis sit, Epistola ad Magnesianos, pag. 22., [2] Christum à Patre ante secula genitum fuisse [3] prædicat. Idem ad Philip. pag. 31., docet ad Christum referri debere illud Solomonis, quatenus est Deus Sermo, Quod est nomen ejus, [4] vel nomen Filii ejus? Idem ad Smyrnenses, pag 51., testatur [5] unigenitum Filium esse Verbum Deum: ex genere autem David secundum carnem esse Filium Virginis. Idem ad Ephesios, pag. 74, Habemus medium Jesum Christum, qui ante secula [6] Filius unigenitus, & in principio Verbum: postea vero & homo ex Maria virgine, incorporalis in corpore, impassibilis in corpore passibili, immortalis in corpore

pore

pore mortali. Apertior certe distinctio inter duas Christi naturas exprimi non potuit: quas sic [7] confuse miscet Servetus, ut [8] carnem faciat Deum, & Verbum neget [9] hypostasin habuisse à Patre distinctam.

1 Ex ipso plurima citavi & in Apologia & alibi. 2 Hominem. 3 Et ego. 4 Nisi esses cæcus, contra te id facere videres. 5 Christum ait. 6 Homo in forma Dei. 7 Mentiris. Formam in Christo nec confusam, nec alteratam, nec mutatam apertissime doceo, pag. 201. & in Epistola tua 6. pag. 590. 8 Participem. 9 Mentiris.

Brevis Cavillationum Refutatio, quibus Servetus errores sibi à nobis objectos diluere tentavit.

Timuit forte ne Judices nescirent quam facundus esset, ac protervus convitiator, nisi Calvinum initio vocaret [1] homicidam, & multa subinde probra in in eum evomeret. Nos autem de rebus ipsis simpliciter agemus.

1 Vere, & Simonis magi sectatorem. Nega te homicidam, & actis probabo. Simonem magum te negare non audes. Quis tibi igitur fidem adhibeat, & te bonam arborem credat? In causa tam justa sum constans, & mortem nihil formido.

Præcise à Serveto [1] rejectum semper fuisse nomen Trinitatis quasi sacrilegum & detestabile, ex omnibus ejus libris [2] constat. Nunc autem in personali distinctione fucum facit. Nam, ut postea videbimus, persona illi nihil aliud est quam [3] Dei transfiguratio. Omne vero [4] discrimen Verbi & Spiritus palam abolet, eundem affirmans esse Spiritum cum Verbo. Nihil ergo excusationis admittit, nec quicquam veniæ [5] meretur prodigiosum illud blasphemiarum chaos: quod lectores in locis à nobis citatis reperient.

1 Mentiris. Trinitatem ego voco, & doceo, pag. 22. verissimam Trinitatem, pag. 24. & pag. 273. & 704. 705. & seq. 2 Mentiris. 3 Imo hypostatica forma. 4 Reale discrimen tollo, non personale. 5 Detur ergo venia Simoni mago.

Quia silentio præterit quæ nos gravi reprehensione digna censemus, judicium ex lectione ipsa fiat. Nec est quod excuset, hodie quoque jactare Turcas obstaculo sibi esse Trinitatem: quia non protinus sequitur Mahometo [1] justam fuisse apostasiæ causam. Quod vero in una Dei essentia invisibiles & arcanas hypostases tam [2] superbe repudiat, jam breviter [3] ostendimus cum tota pietatis doctrina pugnare. Nisi enim fuisset realis inter Deum Patrem & Verbum distinctio, non potuit [4] Verbum in carnem descendere quin simul [5] Pater homo fieret. Quisquis ergo realem distinctionem Patris & Filii [6] confundit, Patrem è cælesti solio detractum ad crucem rapit. Et Paulus non dicit Christum fuisse Dei formam: quod Serveti figmento congruet; sed in [7] forma Dei fuisse. Si ante susceptam carnem erat [8] in forma Dei, realem hypostasin illi eripere fas non est, quæ formam hanc in se sustineret. alioqui evanida esset [9] forma sine subjecto. Et absurda esset triplex nominis invocatio in Baptismo, nisi realiter differrent [10] Pater, [11] Filius, & Spiritus. Proprium & separatum singulis tribuitur nomen. [12] Nisi rem agnoscimus in Filio & Spiritu, sequetur Baptismum inani nullius rei nomine quoad Patrem & Filium, lusorie consecrari. Nec [13] moramur Serveti effugium, quod realiter in carne distincta sit à Patre Filii persona. Nam hinc illa [14] nascitur distinctio, quod Christi caro Deus est. Atqui [15] longe alia Deitas, nempe æterna, nobis intelligenda est. Deinde in [16] Spiritus persona constrictus semper tenetur, quod quum invisibilis sit ejus substantia, nomen tamen distinctum propriæ virtutis ratione habeat.

1 Justam tu solus fingis impostor. 2 Realem in Deo distinctionem ego repudio. 3 Mentiris. 4 Ignoras miser, tanti arcani dispensationem. 5 Persona Verbi est homo. 6 Tu solus confusus. 7 Idem est: sophisticis solis rationibus agit absque Scripturis, & ex falsis fundamentis. 8 Si erat in forma Dei, formalis erat distinctio. contra teipsum loqueris. 9 Fabulæ: quasi in Deo sint talia accidentia & subjecta. 10 Deus. 11 Homo. 12 Furiis agitatur. 13 Filium proprie de homine dici contendo, ut Christum, ut Jesum. 14 Mentiris. 15 Blasphemia tuis hæc est. 16 Spiritus persona perceptibiliter subsistit, ut Verbi persona visibiliter. Ita docui pagina 163. 164. 704. 705. &c.

Si [1] interne Filii in Deo subsistentiam professus semper foret, non turbasset Ecclesiam de reali distinctione. Nam vel [2] inane spectrum est substantia, vel res aliqua. Si interne fatetur substitisse in Deo Filium, [3] realiter hunc ab illo distinguet. In verbis nostris [4] nihil est repugnantiæ: sed prius cælum terræ miscebit, quam conciliet quæ simul coacervat figmenta: nullam scilicet personam esse nisi visibilem, & [5] interne fuisse in Deo Filii personam: fuisse ab initio hypostasin Filii, & non fuisse nisi figurativum filium: fuisse substantiam Christi futuri in nube, & columna ignis, & ex elementis increatis fuisse in matris utero conflatum. Quare merito conquerimur ipsum dogmatum suorum impietatem fucose tegere, dum personæ nomen opponit, [6] non intelligens hypostasin aliquam quæ apud Deum intus resideat: sed effigiem, vultum, & repræsentationem. In sua responsione palam omnem [7] distinctionem Filii & Spiritus evertit, ac plenis buccis [8] Sabellium spirat. Unde apparet quicquid prius de Trinitate, & personis confessus est, mera simulatione fuisse implicitum. Nam si ex animo tres esse in Deo personas concessit, [9] forma saltem, & dispensatione oportuit Verbum à Spiritu distingui. Atqui contendit ipsemmet [10] Sapientiam esse Spiritum, acsi diceret, Ipsummet [11] Spiritum fuisse crucifixum, & resurrexisse à mortuis. Verum longe aliter Paulus, qui prædicat Christum [12] excitatum esse ex morte à Spiritu Dei, Romanorum 8. Et alibi docet [13] Christum fuisse declaratum Filium Dei in potentia per Spiritum sanctificationis. Romanorum 1. Ad hunc errorem tutandum testimoniis, quæ citat, [14] inscite, vel maligne abutitur. Irenæus & Tertullianus interdum Spiritum cum Verbo [15] improprie miscent, quia Spiritus in uterum Virginis delapsus virilis seminis vicem supplevit. Jam Sapientiæ nomen non semper hypostatice sumi fatemur; sed pro speciali Spiritus dono. Sicuti quum Sermonis fit mentio, sæpius intelligitur Sermo prædicatus, quam interior ille qui semper apud Deum fuit. Atqui Servetus Verbum polysemon eodem sensu [16] ubique arripiens, hallucinationis suæ pœnam infligere non dubitat.

1 Internam ego hypostasin dico, pag. 704. 705. & alibi passim. 2 Subsistentia vera interne de ipso Deo formata. 3 Non sequitur. 4 Monstrum horrendum. 5 Eadem quæ intus erat, est externe exhibita visibilis. 6 Tu teipsum non intelligis, & clamas ut cæcus per deserta: quum sit tibi in corde tam ardens vindictæ spiritus, in malevolam tuam animam non intrat sapientia. 7 Realiter. 8 Mentiris. 9 Hoc millies à me dictum. 10 Hoc priori non contradicit: & ita Tertullianus, pag 369. 422. 442. 11 Deliras, homo est vere crucifixus. 12 Nihil contra nos. 13 Hominem. 14 Tu abuteris, nihil intelligens. 15 Solus Calvinus proprie loquitur ut Simon magus. 16 Mentiris.

Mira certe hominis arrogantia, quod quum sibi permittat [1] alium Deum dicere pro alio Deitatis modo, sic in omnes pios truculente invehitur, qui ausi sunt in Deo uno tres reales personas dicere. Sed quid sibi vult hic novus Deitatis modus? Ipse aliam Deitatis personam interpretatur eodem loco. Unde colligitur [2] nullam fuisse Spiritus personam, donec repente à Christi resurrectione emersit. Quare [3] duplex error est, quod Spiritui sancto [4] initium

personæ ab illo tempore assignat, & personæ respectu alterum [5] Deum statuit.

1 Et tu nebulo aliam Deitatem dicere non erubescis. Sed tibi omnia impune licent. Adde castigationem quam loco eodem adjeci. 2 Mentiris. 3 Mentiris. 4 Mentiris. 5 Nihil tale.

Tametsi invidiam fugitans, aliqua ex parte suos errores hic [1] retractat: hæc tamen expositio nullo modo est tolerabilis. Nam si ex Deo [2] naturaliter est homo Christus, & ex Dei substantia genitus quatenus homo est, [4] sequetur non esse illi nobiscum humanæ naturæ societatem. Atqui hæc blasphemia, in qua sibi tam benigne indulget Servetus, totam spem redemptionis funditus [4] evertit. Dogmatis falsitas clare Apostoli testimonio refellitur, quum affirmat excepto peccato [5] nobis per omnia fuisse similem. Sed totam redemptionem à radice evelli dico, nisi vera humanæ naturæ similitudo nobis cum Filio Dei [6] constet. Quomodo enim staret illud Pauli, Per obedientiam hominis unius justos constitui multos: nisi [7] in eadem natura expiatum esset peccatum? Ubi sympathia quam in Mediatore necessariam esse Apostolus docet, si [8] tollatur naturæ similitudo? Ubi [9] fraternitas, si carnis originem Christus è cælo traxerit, quæ nobis ex terra manat? Ubi spes resurrectionis, nisi Christus mortale & caducum corpus, ac nostro simile semel induisset? Videmus ergo quam [10] exitiale sit hoc commentum, quod vinculum nostræ cum Christo unitatis quoad humanæ naturæ communionem, scindens, ac lacerans, nos ab ejus vita separat, Cæterum, longe aliter eum scripsisse, quam nunc [11] simulēt, ex locis citatis [12] patet, ac paulo post ex aliis [13] patebit. Nam passim debacchatur in eos omnes qui Sermonem ab æterno genitum fuisse [14] credunt, quum genitura secundum ipsum nonnisi à carne [15] principium habuerit. Videantur loci.

1 Mentiris, idipsum eisdem verbis dixeram, pag. 56. 207. & in primis epistolis. 2 Naturali generatione. 3 Fabulæ: quasi Deitatis participatio tollat humanæ naturæ societatem. Indigna hæc quæ coram doctis proponantur. 4 Mentiræ. 5 Accepisse omnia nobis similia. 6 Constat vere. 7 Quid? an Deitatis experte? 8 Deitatis positio nihil horum tollit. obsecro te ne tam frivole torqueas. 10 Exitiali spiritu tu cum Simone mago in carnem Christi stomacharis, quasi non suam illa in sepulchro habuerit divinitatem. 11 Mentiræ. 12 Scilicet. 13 Mentiris. 14 Mentiris, imo ab æterno.

Scitur quibus olim strophis involvere sua dicta [1] hæretici soliti fuerint: partim ut apertam veritatis confessionem effugerent: partim ut colore aliquo prætexerent quod perverse dixerant. Inexcusabilis est Serveti error, Quod [2] anima Christi sit Deus, & caro Christi sit Deus, sicut ipse Christus est Deus: carnem Christi esse de cælo, & de substantia Dei. Duas enim naturas [3] confundit. Imo veram humanitatem [4] redigit in nihilum. Adde quod Deitatem quandam passibilem fabricat. Denique omnia [5] permiscet. Tot monstra uno verbo excusat, Quod Verbum sit caro unione hypostatica. Atqui non est hypostatica unio, quum [6] ipsa humanitas è cælo dicitur venisse. Ex expositio ad quam nos ablegat, istas tergiversationes præcidit. Sic enim ipse loquitur, pag. 232., Quod anima Christi in propria Divinitatis essentia totam mundi animationem ab æterno spiret: caro autem de substantia Dei genita habeat essentiam Deitatis. Interim nos vocat miseros, & mendicos, qui reprehensionum ansas ex ignorantia primæ veritatis captemus. [7] Prima autem veritas illi est, inter duas Christi naturas non distinguere.

1 Hæreticus hic Simon magus semper in carnem Christi spirat odia. 2 Annon in anima Christi separata erat hypostatica Verbi unio eam deificans? Lege quod scripsi pag. 270. 3 Mentiris. 4 Mentiris. 5 Mentiris. 6 Ipsa caro divina. Si ipse sanguis dicitur sanguis Dei, Actor. 20., & caro dicitur caro Dei. panis Dei dicitur, Joan. 6. & de cælo. 7 Prima veritas & fidei justificans, est certo credere hunc hominem esse natura Filium Dei. Sed tu in cognitione Simonis magi justificatum te pútas.

Eadem arrogantia nobis caninum latratum hic exprobrat: quum tamen ne verbulum quidem de nostro protulerimus. Quærit an nos non pudeat tanta hic referre, & nihil improbare. Nos [1] vero Senatus mandato defuncti sumus. Nec vero, si quid modestiæ haberet, debuit illi molesta esse defensionis libertas quæ dabatur. Quum dixerit essentiam corporis & animæ Christi esse Verbi & Spiritus Deitatem, & Christum [2] ratione corporis & animæ esse ab initio, an erat tam fœdi erroris improbatio difficilis? Nisi enim reperiatur in carne & anima Christi vera humanitas, & [3] nostræ similis excepta corruptione, Mediator esse desinet: [4] quia homo non erit. Nihilo plus negotii erit in refellendo illo delirio, Quod Deus erat Verbum & Spiritus, Verbum & Spiritum in corpus, & animam varie dispensans. Neque enim obscure transmutationem Deitatis in humanam Christi naturam [6] asserit. Quod est Christum prorsus à nobis divellere. ubi enim fraterna conjunctio, [7] si ejusdem naturæ non sumus consortes, sed arcana infusione ex Verbo & Spiritu ab initio confectus fuit homo ille qui futurus erat [8] Redemptor? Deinde quod [9] corpus crucifixum fuit, & quæ anima extremæ tristitiæ, & mortis doloribus subjecta? quum utriusque essentia nihil aliud sit, teste Serveto, nisi Verbi & Spiritus dispensatio, vel infusio in novam formam? Sed quemadmodum Paulus dicit, [10] hæreticum hominem, qui monitus non resipiscit, à seipso esse reprobum: ita errores ipsi sine disputatione seipsos conficiunt.

1 Ita fingis. Senatus permisit tibi accusatori avido, ut contra scriberes. 2 Ratione Deitatis quæ in corpore est simul & anima. 3 Et similis est, & Deitatem habens. 4 Rem invisibilem ais esse hominem, & ipsum hominem non esse hominem. 5 Communicationem vocat tu transformationem. 6 Mentiris. 7 Jam pudet toties respondere bestialitate hominis. 8 Utriusque naturæ. 9 Verum corpus in quo Deus habitabat, ut ait Ignatius, pag. 12. 10 Qualis est Simon magus.

Clamat inique secum agi: quandoquidem non ita loquutus est. Atqui postquam quæstionem movit, An homo Christus dicatur Sapientia, & virtus Dei: subjicit de abstractis nominibus magnam esse Scotistis difficultatem, sed Hebræis nullam: quia tritum sit apud eos vocari Dei [1] quicquid est excellens. Nunc expendant lectores an illa vulgaris loquutio conveniat. Qualis enim Christi Deitas, si tantum [2] excellentia censetur?

1 Ita à minori ad majus viam parabam. 2 Annon & ibi sublimiora de Christi Deitate sequuntur?

[1] De prima parte aliquid jam supra attigimus, hominis Christi personam in Deo sumi pro [2] figuratione: substantiam [3] pro constatura illa quæ ab eo vocatur Dei in carnem dispensatio. Tales præstigias quum solo nutu probare nobis velit, cur irascitur si [4] Deo potius credimus? Secundum membrum modis omnibus absurdum est. exponit quomodo Christus duas habeat personas, [5] quia in eo vere est Spiritus, qui etiam persona est. Atqui excipere licebit, Quia in eo est vere Pater, sicuti ipse pronunciat, [6] tres habere personas. Ita elabi non potest quin omnia [7] pietatis principia corruperit.

1 Joannes dicit se vidisse id quod ab initio est. Quid illud est? 2 Figurationem vocat Irenæus pag. 217. 3. Novas voces tuo mendacio mihi imponis: tuæ igitur sunt præstigiæ. 4 Nihil ex Deo tu citas. 5 Negas tu Christum esse vere Spiritu sancto unctum? 6 In Christo dico esse Deum, qui est tres personæ. 7 Sophismata ab hominibus conficta vocas pietatis principia.

Quum nihil ad rem in sua responsione afferat, tantum ad consideranda ejus dicta oculos aperiant lectores. Nam si [1] Verbum fuit semen Christi, &

res alia à Filio, concidit illud, Verbum carnem esse factum. Nunc [2] causatur uno in loco se Verbum [3] posuisse pro voce Patris. Atqui futile est cavillum. Toto enim contextu probandum sumit, quod Sermo aliud sit quam [4] Filius. Et hoc satis aperte declarat, quum dicit in mundi creatione prolatum fuisse Sermonem, Christi gratia. Et alibi [5] rorem fuisse naturalis geniturae. Item, Christum fuisse genitum per Sermonem. Quum hæc omnia contumaciter vera esse defendat, palam est ab eo [6] labefactari redemptionis nostræ mysterium: quia [7] evanescet illud Joannis, [8] Verbum caro factum est.

1 Jesaiæ 45. 55. & Psal. 71. dicitur Verbum ros, nubes, pluvia germinare faciens Christum. Semen expersus, Deitas agens vice seminis, pag. 201. 2 Mentiris. 3 Non ego, sed Joannes ipse, ubi citatus, 1 Joannis 5. 4 Homo 5 Ita David & Jesaias. 6 Mentiris: ego tua figmenta labefacto. 7 Mentiris. 8 Vide pag. 266.

Fatemur quidem in formanda Christi carne, Spiritus virtutem fuisse loco seminis, Sed hoc nihil ad phantasma Serveti, Quod Verbum fuerit semen generationis.

1 Eam ipsam ait Irenæus Verbi virtutem, & Verbum fuisse commixtum suo plasmati. pag. 263. linea 1. Ita Tertullianus semen vocat Verbum ipsum: simul & Spiritum. pag. 29. & 442.

Hinc perspicitur quam cæca sit ejus obstinatio. Tota Scriptura clamat Christum esse [1] semen Abrahæ, & filium Davidis. Servetus carnem ejus ex quatuor elementis conflat, [2] quorum tria fingit increata, ut paulo post videbimus. Ita alienus erit Christus Serveti ab eo, qui olim in Lege & Prophetis [3] promissus est. Jam in ejus dictis implicita est deformis utriusque naturæ confusio. Nam hypostasin unam vult commixtam esse ex Deo & homine: quia in unam essentiam [4] coaluerint.

1 Et semen Dei, Malachiæ 2. & germen Dei, Jesa 4. 2 Elementa creata quatuor in eo dico sicut in nobis: sed ei addo Verbi substantiam, quam exemplarem fuisse dico, vim in eo exprimentem trium superiorum at rotis cælestis, vide pag. 120. & 256. Mysteria magna sunt hæc Simoni mago incognita. 3 Talis erat promissus, qui ex Verbi rore cælesti germinaret, at pag 120. & 256. 4 Ut anima & caro sine confusione. Si substantialis fuit unio, ana inde substantia resultat.

Nihil [1] falso à nobis citatum est, sicuti pro solita sua improbitate nos insimulat. Contendit enim sic locum Apostoli exponi debere, Quod Christus à morte liberaturus humanum genus, quasi in suum gremium [2] assumpserit. Et huc [3] perperam detorquet octo vel novem Scripturæ testimonia, ne [4] fateri cogatur Christum esse ex semine Abrahæ.

1 Emendatus fuit postea numerus. 2 Et quotidie assumit: nam verbum est præsentis temporis. 3 Mentiris. 4 Nebulo pessime, an id ego unquam negavi?

Si [1] metaphora Servetum hic excuset, nihil erit in religione quod non eludere liceat: fatetur personam Filii, postquam homo factus est, realiter à Patre esse distinctam. Illum Scriptura unicum prædicat, [2] Servetus Spiritum illi adjungit, quasi secundo genitum. Quid salvum amplius nobis manebit in Scriptura? Mutua enim relatio postulat, si Christus unigenitus est Dei Filius, ne alterius cujuspiam Deus sit naturalis Pater. Adde quod nominatim illic Verbum & Sapientiam cum Spiritu comparat. Eadem, inquit, figura vocatur [4] Pater Verbi.

1 Quia Christus ait ex Spiritu nasci Spiritum, Joannis 3. Spiritum sanctum nasci ex Deo docuit Athanasius, ut citavi pagina 41. Idipsum docet Tertullianus, pag. 443. linea ultima. 2 Mentiris, quia non paris ratione. 3 Vere. 4 Si sine hominis persona Verbum intelligas. Nebulo iste sententias meas truncat, ut per fas & nefas mihi imponat.

Quando jam liquido [1] ostendimus ipsum nunquam intellexisse quid veteres sentirent, vel [2] perfide ipsorum testimonio abuti, restat ut illusionem ejus observent lectores. Prius confessus est Trinitatem sancte credi, modo ne invisibiles [3] personæ credantur, Articulo primo. Nunc quum [4] unam tantum personam relinquat, neget se versipellem esse, si potest.

1 Mentiris. 2 Tu solus perfide ipsis abusus es. 3 Tres res seu realiter distinctæ. 4 Mentiris nebulo, sed in hominis creatione unam dixi personalem imaginem, & visibilem faciem, ad cujus imaginem est caro Adæ formata. Hoc non tollit Spiritum sanctum suo modo dici personam, ac etiam Patrem. Itane semper eris sycophanta?

Quum responsio Serveti cum hac exceptione dicat corpus Christi simile esse nostro, ut sciamus ipsum esse Divinitatis particeps, incogitantiæ damnandus erit Apostolus, cui tantum in mentem venit peccatum excipere. Per omnia testatur [1] Christum nobis fuisse similem in natura humana, excepto peccato. Ingerit se ex opposito Servetus, & discrimen longe majus obtrudit, quod Christi corpus ex tribus elementis increatis compositum fuerit, [2] à matre nonnisi quartam habeat portionem, quæ etiam ipsa in Deitatem [3] conversa est. Atqui longe etiam aliter Paulus, qui secundum carnem affirmat Christum esse filium Davidis, & ex Patribus descendisse, 1. & 9. ad Romanos capite. Non particulam carnis illic nominat, sed [4] carnem in solidum, cujus respectu Christus sit Davidis filius. Ubi etiam Deitatem palam à carne discernit, docetque Christum esse Dei Filium, quod aliquid majus carne habeat.

1 Quod ad hominis proprietates attinet. Tam futilis est objectio ut si micam frontis haberet Calvinus, puderet eum toties repetere. Dic nebulo, An erat Christus nobis similis in Deitate? Detur humanitas Christi ut tu vis pura creatura: adhuc est illa nobis dissimilis in hoc quod ei præsente sibi ipsa Deitate illustratur. 2 Mentiris sycophanta imperitissime. nam quatuor omnia elementa creata ei à matre tribuo. lege quæ ad 15. articulum nunc scripsi. Hic ipse articulus 19. à te scriptus te falsarium ostendit. 3 Mentiris. 4 Tota caro, quicquid à Deitate sicernitur, est ex semine Davidis. Rumpitur magus iste quod Deitatis participem faciam Christi carnem, quæ de Spiritu sancto genita est.

In Poëtarum fabulis nulla metamorphosis [1] tam ridicula quam ista in verbis Serveti, quod humanam materiam in Deum transformaverit Spiritus sanctus; quia [2] glorificata fuerit Christi humanitas. Atqui longe distat [3] qualitas à materia.

1 Ridicule magus agit cum carne Christi. 2 Glorificatio dicitur transformatio, Matth. 17. & Philipp. 3. vide Dialogum 2. pag. 270. & 271. 3 Qualitatem nebulo ais Christi gloriam? Imo substantialis est lux divina.

Judicent lectores numquid excusationis admittant sententiæ quas [1] damnavimus. Et tamen [2] elementa rerum nos nescire clamat Servetus, quia non concedimus ex Spiritu sancto, & anima humana extitisse Christi animam. Fatemur uniri corpori animam, ut simul hominem efficiant, modo singulis maneat sua proprietas: [3] sed longe aliud est unio, quam substantialis unitas.

1 Sicut damnasti Astrologiam, quam nec à limine unquam salutasti. Hæc est impudentia tua judicare quæ nescias. 2 Vere, sed solam Grammaticam. 3 Ubicunque est substantialis unio, ibi est unitas: sicut anima rationalis & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus.

Superbe ridet quod nobis absurdum videatur, Christum non debere censeri creaturam, [1] quatenus homo est. Sed hinc ejus securitas, quod humanam naturam Christo [2] non tribuit, sed [3] fabricat sibi inane phantasma, ut eum à nobis divellat, ne sit os ex ossibus nostris, & caro ex carne nostra, [4] nosque vicissim caro ejus simus.

1 Hoc de tuo adjicis, impostor. 2 Mentiris. 3 Mentiris.

stris. 4 Imo vere participes carnis & ossium ejus, Ephes. 5.

Quando sine difficultate transilit Servetus quod [1] primis Scripturæ elementis palam repugnat, eo turpius suum stuporem prodit. Si immediate & corporaliter communicata fuit Christo Patris Deitas, [2] sequitur ipsum non prius fuisse Deum, quam homo extiterit. Nam adverbium immediate, ideo posuit, ut æternam Verbi hypostasin [3] tolleret. Ad hæc, reputent lectores qualis sit Christi Deitas, [4] si eam nobiscum habeat communem.

1 Quæ tu omnia ignoras. 2 Ab angulo ad parietem. 3 Mentiris. 4 Ipsa natura Deus nobis ex gratia suam gloriam communicat.

Quicquid prætexat Servetus, absurda est, & [1] minime ferenda comparatio. Quid enim affine habet Verbi descensus in carnem cum Spiritus sancti descensu in animas, nisi quod Servetus [2] mutuatitiam solum Deitatem Christo tribuit, ut nos pariter cum ipsa faciat deos? Atque illic seipsum exponit, quod scilicet elementaris sit, & [3] divina Spiritus substantia quæ in nos diffunditur: sicut elementaris, & divina fuit corporis Christi substantia. [4] Expendant diligenter lectores, & clare agnoscent sub Christi nomine Servetum imaginari phantasma.

1 Sunt ibi analogiæ variæ etiam stirpium & vermium. 2 Imo naturalem. 3 Elementaris Spiritus Christi communicata. 4 Expendant te magum, phantasma absque veritate aliqua.

Utinam [1] intelligeret Servetus quid sit hypostasis. Quum tamen inscite balbutiat de rebus ignotis, ratione, & judicio privat quicunque ejus deliriis non subscribunt. Primo, [2] ideam nobis ponit pro Dei Sermone, qui Deus erat apud Deum. Deinde, Sermonem facit relucentiam, ut sit visibile [3] spectrum, non res intus subsistens. Tertio, [4] λόγον dicit Spiritum Christi. Unde sequitur Spiritum carnem esse factum. Ita Christus non erit Sermo Dei manifestatus in carne: sed Spiritus sanctus homo factus. Quarto, Sermonem dicit [5] fuisse lucem Sermonis. qua definitione [6] tollitur substantia.

1 Utinam & tu. 2 Et Augustinus, & Clemens Alexandrinus, & alii ita vocant, ut citavi pag. 140. & 141. 3 Mentiris. 4 λόγον ibi dico, & Spiritum ibi dico, sed non omnino idem, quum duæ semper fuerint hypostases. 5 Lucem Christi dixi, & tu hic Sermonem mentiris. 6 An lux Dei substantia?

Perceptibilem facit hypostasin Spiritus, licet visibilis non sit: [1] dicat quo sensu fuerit percepta. Et tamen meminisse debuit quam violenter flagellat [2] pios omnes, qui ab intuitu, & figura [3] personam separant. Secum ergo manifeste [4] dissidet, ut jam prius visum est. Ac secundus locus impudentiam ejus clarius convincit, ubi dicit [5] umbram Spiritus in mundi creatione fuisse: nisi fateri velit [6] hypostasin nihil aliud esse quam umbram.

1 Id jam exposui pag. 198., lege si velis. 2 Pietas est errorem docere, sed non criminaliter accusare. 3 Contra vim vocabuli. 4 In quo? 5 Quia non tam lucide tunc illustrabat. Lege pag. 191. 192. 196. & 265. Me omnia explicasse nosti, & contra conscientiam agis. 6 Nugaris.

Ergo victoria Serveti in convitiis erit. Quæritur enim quomodo Christum intelligat æternum esse Deum. Hæc est ejus definitio, Æternum fuisse Christum, sicuti res alias omnes. [1] quamvis ordine primum esse Christum dicat. Ad tam sacrilegam vocem quum omnes piæ mentes exhorreant, uno verbo dicit Servetus omnia bene habere. Hic animadvertant lectores quid ei significet persona, idea, & hypostasis: nempe [2] imaginariam quandam æternitatem quæ [3] Christo & lapidibus sit communis. Nec vero expositione indiget quod subjicit, Deus æterna sua ratione Filium sibi visibilem decernens, hoc modo [4] visibilem se exhibuit. Hæc igitur erit Christi Deitas, quod æterno Dei decreto [5] Filius est ordinatus.

1 Qui solus erat figura substantiæ Dei, splendorque visibilis gloriæ: hæc verba ibi sunt adjecta, quæ tu perfide omisisti, ut sententia mea videretur exosa. 2 Imo substantiam vere formalem. 3 Nihil tale. 4 Qualem ante hypostatice præformavit. 5 Substantialiter formatus & exhibitus.

Antequam mortuus esset Christus, clamabat Joannes Baptista, [1] De plenitudine ejus accepimus omnes, & gratiam pro gratia. Item, Non enim dat Pater Spiritum ad mensuram. Servetus Christum Spiritu suo [2] nudatum proponit. nec tantum hic agitur de mensura donorum: sed Christum prorsus Spiritu [3] novo privat. Jam si verum est quod subjicit, quum mortuus est Christus, totam Verbi & Spiritus gloriam hypostatice in se non continebat. Ergo [4] perdiderat gloriam quam ipse testatur sibi initio fuisse apud Patrem, antequam mundus crearetur. Jam quid hoc sibi vult, quod Deus Spiritum supervenientem in Christum, veluti in nos spirando, totam Deitatem iterum [5] quadam dispensatione spiraverit? Qualis fuit Christi Deitas quum mortuus est, [6] si totam Deitatem postea in eum spiravit Pater? Saltem si diceret humanæ Christi naturæ infusam esse [7] novam gratiam, plus haberet coloris. Quanquam nullo prætextu excusari hoc potest, quod Spiritum novum Christus nonnisi à resurrectione acceperit. Nunc in eo cardine vertitur quæstio, Ubinam consistat Christi Deitas. Servetus totam Deitatem illi spiratam esse dicens postquam à morte resurrexit, semideum fuisse docet, quamdiu versatus est in mundo. Atqui Joannes affirmat tunc spectatam fuisse ejus gloriam quæ unigenito Dei Filio congrueret.

1 Plenitudinem Spiritus semper habuit Christus, sed ante resurrectionem non erat glorificatus, Joan. 7. Ita dicitur novus Spiritus ob novam gloriam. Imo totus ipse Christus est factus homo novus, nova omnia. 2 Mentiris. 3 Deliras. 4 In carne & anima omnia servabantur. 5 Nova gloria. 6 Eandem dispensationem novam. 7 Quid tu gratiam vocas qualitatem creatam? Nulla talis est in Christo qualitas: sed ipsissima Deitas. Magorum sunt tuæ illæ qualitates infusæ. Nos participes vere sumus divinæ naturæ, 2 Petr. 1. Templum Dei nos vere inhabitantis, 2 Cor. 3. & 2 Cor. 6. Joan. 14. Alter. 2.

Si hæc vera sunt, quid jam falsum dicere licebit? Si in Dei substantia [1] partes sunt, & partitiones: si unaquæque portio Deus est, [2] quid jam non licebit de majestate Dei comminisci, & garrire? Certe non aliter versutum nobis Deum fabricat, ac Protheum quempiam. Sed non nova est hæc licentia, quum [3] accidentia sibi in Deo fingere permittat, Epistola 7. ad Calvinum. Magis etiam execrabile est quod sequitur, [4] Spiritus regenitorum coæternos esse, & consubstantiales Deo. Et [5] tamen Spiritus ipsos alibi dicit extingui, non tantum quum morimur, sed quum excidimus à Dei gratia. Plusquam [6] ingeniosus erit artifex, si hæc inter se conciliet, substantiam Deo coæternam [7] extingui: & Deum esse immutabilem, nec obnoxium obumbrationi.

1 Quadam Deitatis dispensatione. 2 Cum Simone mago tu Deum in angulo concludis: ego eum dico esse omnia in omnibus. 3 Entia omnia dico in Deo sustineri. 4 Vide nebulo primam responsionem. Regeniti sunt vere participes Divinæ naturæ, singuli suis modis, singulisque dispensationibus semper æternæ: in eis est substantia Spiritus æterni, lux æterna, sedes eorum ab æterno in ipso Deo sunt præparatæ: regnum eis ab æterno paratum, & eorum nomina ab æterno in cælis conscripta. Oculus non vidit, nec auris audivit, quæ sunt hæc æterna nobis ita in Deo parata. Si Calvinus his animum intenderet, non esset in accusando tam execrabilis. 5 Vide in quo sensu Paulus vocat Spiritum extingui, 1 Thess. 5. 6 Tu plusquam pessimus. 7 Mentiris.

En hominis captivi modestia, [1] rabiose clamare Simonis magi esse discipulos, qui substantialem Dei-

tatem

tatem non constituunt in hominis anima. Atqui [2] nemo unquam ex Prophetis, nemo ex Apostolis; vel Martyribus de hoc Spiritu [3] Deitatis meminit. Scimus quidem ornatam fuisse hominis animam cælestibus donis, quæ gloriam & imaginem Dei referrent: & quidem divinas esse eas dotes libenter fatemur: sed [4] fictitia ista Deitas quam halitu Dei Servetus afflatam dicit, nihil infusis Dei gratiis affine habet.

1 Rabies est tua qua ad mortem usque persequeris. 2 Doctores nunc taces, qui omnes in Christianismo ita semper docuerunt. 3 Imo Gen. 2. & 6. Job 33. & 34. Psal. 103. Eccles. 12. Jesaiæ 42. & 57. Joan. 1. Actor. 17. & plerisque aliis locis. Ita etiam ex Petro, Clemente, Irenæo, Tertulliano, & aliis omnibus jam citavi. 4 O blasphemiam horrendam.

Præcise & generaliter [1] negavit, Patribus [2] sub Lege datum fuisse Spiritum sanctum: quum tota Scriptura clamet non alio nunc Spiritu fideles donari, quam quo præditi olim fuerunt Patres: ac nota sit Davidis deprecatio, Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Quum denique nulla potuerit nisi ex Spiritu sancto esse fides, vel pietas, uno verbulo secure se absolvit.

1 Mentiris. 2 Vide pag. 192. Aliter ibi in Prophetis, aliter in vulgo accipitur Spiritus. Judæorum nomine dixi intelligendum vulgum ipsum: in Prophetis aliam fuisse rationem: ita pag. 557. & 650.

Nos quoque fatemur sub figuris ostensa fuisse Patribus quæ palam nobis in Christo fuerunt exhibita. Sed hinc sacrilega sua commenta perperam infert Servetus, [1] adoratos fuisse Angelos à Sanctis, ut deos. Nam de pura unius Dei adoratione non minus recte edoctus erat Abraham, quam quivis nostrum. Nimis ergo indigna est contumelia, [2] Angelos fuisse ipsorum deos, & in Lege Deum nunquam fuisse [3] vere adoratum. Quasi nemo tunc ex Sanctis intellexerit quid hoc sibi vellet, Deum tuum adorabis. Si Abraham non proprie Christo, sed Angelo ipsum adumbranti credidit, [4] ubi illa hypostasis, & visio quam magnifice prius extulit Servetus? En quam bene sibi consentiat.

1 In Angelo Deus adorabatur. 2 Angelus ipse adorabatur, Josue 5. 9. & Judicum 6. Dii item vocantur, Genes. 20. & 35. 3 Collatione ad nos facta, erat ibi umbra, quum nondum patefacta erat lux veritatis ut nunc. 4 Sub velamine delitescebat, at Adæ peccatum. Sexcentis locis ita explicai.

Inspiciatur locus, ubi dicit, non modo Spiritus justorum, sed omnium hominum, & omnium rerum lucidas [1] formas fuisse ab æterno in Deo. Deinde subjicit, In Deo quoque [2] realiter ab initio erant Angeli. Jam nos mendacii accusat dum ad verbum falsa ejus deliria referimus. Putat impietatem suam tectam fore, si nunc dicat, nihil creatum realiter fuisse, nisi ab instanti suæ creationis. Atqui illic disputat quomodo semper in Deo fuerint res creatæ. Adverbium autem [3] realiter illic expressum est.

1 Angeli erant realiter postquam creati sunt, nos exemplariter ab æterno. 2 Nisi esses tu sycophanta, nulla hic esset ambiguitas. 3 De Angelis ab initio creatis: secus de nobis, at tu impudenti mendacio mihi imponis.

De eo nihil est controversiæ, an sit Deus in omnibus per essentiam, præsentiam, & potentiam, & an omnia sustentet. Sed [1] hinc non sequitur in omnibus creaturis [2] substantialem esse Deitatem. Multo minus quod ipse coram Judicibus confessus est, pavimentum quod pedibus [3] calcamus, Deitatis esse particeps: & [4] in diabolis omnia deorum esse plena.

1 Idem est. 2 Ex Irenæo, & aliis id jam audivisti. Substantia est à qua sustentamur. 3 Pedem movens, dicebas te in Deo non moveri. Ergo in Satana movebaris: nos in Deo in quo vivimus, movemur & sumus. 4 Etiam si sis tu cacodæmon, adhuc tamen in Deo sustineris.

Mira hominis ferocia, quod cum Simone mago delirare exprobrat quicunque nolunt esse cum eo Manichæi. [1] Scripsit animam esse [2] ex Dei substantia. Nos cum errorem annotavimus. Tollatur, inquit, nomen substantiæ, & omnia vera erunt. Cur non ipse sustulit? Imo cur data opera loquutionem affectavit, quam sciebat esse [3] piis omnibus exosam? Nempe animas ex Dei traduce prodiisse. Palam se Manichæum gloriatur, & se reprehendi non sustinet.

1 Mentiris. 2 Ego creatam animam aperte doceo, pag. 178. 260. 326. & aliis locis. Similitudinem Angelos & animas habere dixi, cum substantia spiritus de qua emanarunt. 3 Tibi mago est Deitas exosa.

Quum protulerit horribilem blasphemiam, ludibundus eam eludit. Convenit inter omnes multa in unum coire. Sed nimis absurda est consequentia, [1] animam effici Deum, ut res creatæ & increatæ in unam animæ substantiam coëant, ut anima conjunctum habeat sibi elementarem spiritum, sicuti Verbo unita est Christi caro. Quibus deliriis palam est [2] omnia Redemptionis mysteria profanari.

1 Nos sumus facti dii, annon ob animæ dona? 2 Unde sequitur? dic pessime.

Atqui hominem [1] mansueti spiritus, ac docilem nihil minus decuit, quam furiosus ille debacchandi impetus, quum dicit [2] pædobaptismum detestandam esse abominationem, Spiritus sancti extinctionem, Ecclesiæ Dei desolationem, totius professionis Christianæ confusionem, innovationis per Christum factæ abolitionem, ac totius regni ejus conculcationem. Nec uno tantum in loco effutivit hæc probra: sed quibuscunque potest maledictis incessit, ac flagellat sacram pædobaptismi administrationem, cujus Deum esse auctorem solidis rationibus probavimus. Adolescentes vero donec annum vicesimum superent, à peccato mortali absolvere quam diabolicæ superbiæ fuit?

1 Talem te erga me esse decebat, etiamsi essem ego à malo spiritu illusus, ut tibi Apostolus præcipit, 2 Tim. 2. 2 Jam confessus sum meòd scripsisse: rationes quibus oppositum doceas non vidi.

Attendant lectores ad perfidiam, cujus falsa infamia nos gravat. Ejus verba nos [1] bona fide recitavimus, ne syllabam quidem, quæ ad levandum ejus crimen faceret, omittentes. Nunc causatur se ibi dixisse animam velut emori. Hoc quidem verum est: sed ejus impietatem magis aggregat. Quum enim illa similitudinis nota, extenuari videret mortem animæ, subjecit, [2] Insigniore alia ratione per peccatum anima reddita est mortalis, sicut & caro, &c. Librum [3] certe excudere non debuit, nisi in tam manifestis calumniis deprehensus teneri vellet. Alibi quidem non negat animas à morte esse superstites: sed naturali privatione imbecilles factas, ut quasi leves umbræ à Geniis agantur, ex seipsis vix quicquam valentes, pag. 229. Cui & alterum hoc addatur ex pag. 233., Animæ ipsius elementa diximus corruptibilia, & ob id eam in ambientem difflari, substantia sua quasi nudatam: ac deinde cacodæmoni quodammodo subditam ob Adæ peccatum in inferna trahi, quasi nunquam amplius corpori restituendam. Quid certo statui vult de suis dictis, quibus nunc in aërem difflantur animæ, nunc substantia sua quasi nudantur, nunc dicuntur quasi mori: nunc insigniori ratione in mortem cum carne traduntur.

1 In priore accusatione aliter mentitus es. 2 Spiritualis mors, seu peccati mors dicitur insignior. Quid hoc ad Calvini rabiem? 3 Utinam tota magia tua esset adhuc in ventre matris tuæ.

Quia ex immenso [1] errorum labyrintho, si singulos essemus persequuti, vix unquam emergere licuisset: satius fore duximus, specimen tantum edere. In ipsis autem responsionibus danda est brevitati nostræ venia, propter temporis angustias. Fuit enim bidui tantum lucubratio. Quanquam excusatione hoc non indiget, quum abunde sufficiat ejusmodi

por-

portenta ante oculos posuisse. Monendi tamen sunt lectores, hunc infaustum hominem nullum doctrinæ caput intactum à suis corruptelis reliquisse. In libero arbitrio [2] Pelagianus est. Perfectionem justitiæ statuit, ut [3] Cathari, Novatus, & similes. Legem Dei sic [4] abolet, ut cuique suus afflatus sit vivendi regula. Fidem à promissionibus discerpit. Gratuitam fidei [5] justificationem labefactat. Patres qui sub Lege mortui sunt, omni gratia spirituali [6] privat, quasi instar porcorum saginati in terra fuerint. Sua phantastica regeneratione simplices in diaboli laqueos præcipitat, planeque hac in parte Libertinus est. Latius etiam impietatis suæ venenum sparsit. Nam ante annos duodecim excusa sunt Biblia Lugduni, quorum margines multis perniciosis commentis inquinavit. Norunt fideles nusquam melius in veteri Testamento virtutem mortis Christi testatum esse, quam Jesaiæ 53. Quæ de reconciliatione nobis parta, de scelerum expiatione, de maledictione sublata asserit Propheta, ad Cyrum hic corruptor detorquet, quod in ejus morte Judæi justas scelerum suorum pœnas dederint. Quisquis ergo vere, & prudenter reputabit, hunc illi scopum fuisse agnoscet, ut luce sanæ doctrinæ extincta, totam religionem everteret.

1 *Utinam mihi liberum esset errorum tuorum facere catalogum.* 2 *Quicunque non est Simon magus, est Calvino Pelagianus. Omnes igitur quotquot fuerunt in Christianismo, sunt à Calvino damnati: etiam Apostoli, etiam Apostolorum discipuli, etiam veteris Ecclesiæ doctores, ac reliqui omnes. Nemo enim unquam liberum arbitrium penitus sustulit nisi Simon iste magus.* 3 *Mentiris.* 4 *Mentiris.* 5 *Mentiris.* 6 *Mentiris nebulo pessime.*

POstquam sua convitia ad satietatem usque evomit Servetus, clarissimus Senatus noster quo certius ferret judicium, & minus obnoxium calumniis, ad quatuor Helveticas Ecclesias misit: Tigurinam, Bernensem, Basiliensem, & Schaffhusianam, deque tota causa, earum consuluit Pastores. Ne conqueri posset Servetus se multiplici concertatione à nobis obrui, ultimas ejus calumnias relinquere intactas maluimus, quam nobis sumere quod jure nostro licebat. Quinetiam agnoscent lectores, ita nos brevitati studuisse, ut non tantum ab omni fuco procul abfuerimus, sed parcius quam res ferebat, nos continuerimus intra justæ expositionis metas. Nempe quo simplex & perspicua veritas in conspectum Judicum veniret, breviter tantum delibavimus summa capita: ut facile appareat nos usque esse progressos, quo officii necessitas cogebat. Venerandi autem fratres nostri, quos fuisse consultos diximus, quum pro singulari sua pietate, & eximio in Ecclesiam Christi studio, strenuam legendis omnibus operam navassent (quod ferebat eorum fides) cordate responderunt, totum librum detestabile esse monstrum ex innumeris erroribus conflatum. Denique uno omnes consensu, & quasi uno ore pronunciarunt, non minus sincere quam juste reprehensos à nobis fuisse errores, quorum causa clamabat Servetus sibi plusquam atrocem fieri injuriam. Itaque supervacuum fore putavi singula responsa ordine recensere. Tantum ut sciretur nihil amplificandi causa à me hic fuisse dictum, Tigurinæ Ecclesiæ epistolam tanquam specimen proponere libuit, quæ adeo nihil ab aliis diversum continet, ut inspecta liquidam omnium fidem factura sit. Nec vereor ut reliqui in malam partem accipiant, suas esse suppressas, quasi par honor non fuerit illis habitus. Nihil enim minus illis propositum fuit quam se mundo venditare: & hoc sancti consensus testimonium longe pluris ipsis fore scio, quam siquid singuli privatum & singulare haberent. Magis à fratribus nostris Tigurinis petenda erit venia, quod passim legenda profero, quas paucis scripserant. Sed quia sic postulat publica Ecclesiæ utilitas, quæ apud illos præponderat, meæ fiduciæ, ut spero, facile ignoscent.

Clarissimis Syndicis, & Amplissimo Senatui Genevensis Reipublicæ, Dominis nostris colendissimis,

S. P.

ACcepimus per hunc tabellionem literas Amplitudinis vestræ una cum libro Serveti, & articulis ex ipso consignatis, cum collatione scripta per vestros Concionatores fratres nostros venerabiles & charos, & Michaëlem Servetum. Ac quoniam illa omnia à nobis inspici, diligenter expendi, & nostrum de his judicium adjicere pietas vestra postulavit, Amplitudini vestræ morem gerentes, quid de toto hoc negotio unitatis & Trinitatis Dei, denique de Filii Dei mysterio sentiamus & doceamus, ac quid de controversia, & scriptis Ministrorum Ecclesiæ vestræ, & Serveti judicemus, quanta possumus brevitate & perspicuitate, Amplitudini vestræ, Deo juvante, explicabimus. Mysterium adorandum unitatis & Trinitatis Dei benedicti in secula, nihil dubitamus ab exordio mundi, ab omnibus Sanctis & creditum esse firmiter, & posteris credendum fideliter traditum, sed & in Scripturis manifeste relatum, à Spiritu sancto inspiratis veracibus Prophetis. Hoc ergo Theologiæ veræ principium & caput ita est comprobatum Dei oraculis, ita confirmatum evidentibus signis, unanimique consensione receptum à catholica & orthodoxa, tam veteris quam novi Testamenti Ecclesia, ut ipsum vel in quæstionem vocare, nefas semper fuerit judicatum. Fatemur itaque cum sancta & universali Ecclesia Dei, unam esse Dei essentiam, tres personas distinctas, non confusas. Pater enim de cælis testificans de Filio suo, Hic est Filius meus dilectus, inquit, in quo placatus sum. Filius is est cui Pater tulit testimonium: Spiritus sanctus vero in specie apparuit columbæ, tres quidem distinctæ in una essentia divinæ personæ. Emerserunt quidem ante Concilium Nicenum Praxeas, Noëthus, & Sabellius, veteribus nuncupati Patripassiani, qui distinctionem personarum propter unitatem Dei conservandam confundebant. Sed docte & irrefragabiliter à vigilibus Ecclesiæ præsidibus sunt confutati, Scripturisque propugnatum, & in Ecclesia conservatum adorandum trinæ unitatis Dei mysterium. Unde certum est, in Concilio Niceno Ecclesiæ præsides non aliud nobis Symbolo condito tradidisse, quam quod à temporibus Apostolorum, imo & Prophetarum catholica, & orthodoxa retinuerat Ecclesia. Quod ergo Servetus Hispanus Trinitatem coæternam Dei, triceps monstrum, ac Cerberum quendam tripartitum, denique deos imaginarios, illusiones ac tres Spiritus dæmoniorum appellitat, æternam Dei majestatem nefande & horribiliter blasphemat. Quod Athanasium, Augustinum, & alios Dei servos eximios, illustriaque Ecclesiæ lumina, Trinitarios atque adeo atheos nuncupat (ita enim omnes Trinitatem agnoscentes appellat) non illos tantum, sed totum chorum Sanctorum, adeoque totam Christi Ecclesiam nefandis, & non ferendis conviciis indignissime proscindit. Abominandum vero illud esse videtur in homine infelici, quod Judæorum quoque blasphemias in Christianam religionem effusas excusat, & fœda hæc Mahumetis verba, tres in Trinitate personas, vel, ut ipse ait, tres deos Patribus fuisse ignotos, & esse filios Beelzebub, approbat & extollit. Quid vero potuisset ab hoc homine magis impium in Deum, & indignius in intemeratam fidem Christianam expui? Quæ obsecro aures Christianæ ista patienter audiant? De Filio Dei concorditer credidit, & docuit Ecclesia Dei, ab initio subsistere illum ab æterno in propria hypostasi. hoc enim docta fuerat ex verbo Dei, Domino ipso apertissime in Euangelio

lio dicente, Antequam Abraham esset, ego sum: utique substantia non carnis quidem, sed divinitatis. Juxta quam Apostolus illum dicit esse expressam imaginem substantiæ Paternæ: ubi simul illud ex veteri Scriptura citat testimonium, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Hic Filius qui est ab æterno Dei Filius, Deus verus, in tempore factus est hominis Filius, homo verus: natus non ex substantia Dei Patris, sed ex substantia Mariæ virginis matris, quam Deus Spiritu suo fœcundam reddidit, unde Filius ille, & semen benedictum mulieris, & germen Davidis, & Filius hominis appellatur. Manet autem in una indivisa persona, retinens tamen naturas duas impermixtas, aut inconfusas, divinam & humanam. Id quod adeo perspicuis & evidentibus Scripturæ testimoniis comprobatum jam olim, & nunc esse constat, ut qui addubitet, cum ratione insaniat. Nos ideo simpliciter & concorditer, ita ut jam exposuimus, firmiter credimus, & in Ecclesia fidei nostræ concredita prædicamus. Rursus ergo blasphemus in Dei Filium deprehenditur Servetus, qui illam ab æterno Filii hypostasin, existentem & Patri coëssentialem & coæqualem, diabolicam ideam, & fabulosam quandam Chimæram convitiari non veretur. Insuper asserere audet, corporalis Filii Patrem alium non esse ullum quam ipsum Deum Patrem, ex cujus substantia caro Filii nata sit. Longe aliter docuit Doctor Gentium Paulus, qui dixit Filium Dei genitum fuisse ex semine David secundum carnem, & declaratum Filium Dei in potentia & Spiritu sanctificationis. Cæterum cur singula istius blasphemi hominis recolligere pergeremus? Satis diligenter & fideliter enormes aliquot istius errores, & apertas hæreses collegerunt Ecclesiæ vestræ Pastores, & Doctores, eo scripto cui titulum præfixerunt, Sententiæ, vel propositiones excerptæ ex libris Michaëlis Serveti. Eas nec per calumniam excerptas invenimus aut consignatas, nec illas ulla ratione recipimus, aut approbamus, sed execramur potius. Nam Servetus responsione sua mox subjecta, rem involvit, non explicavit: depravatis interim multis veterum de unitate & Trinitate Dei, deque Filii Dei mysterio, sententiis. Id quod Ministri Ecclesiæ vestræ satis perspicue opposita responsione evicerunt. Replica vel scholia Serveti, præter extremam impudentiam, & convitia dira, parum aut nihil habent. Toties enim suum illud Mentiris Calvino impingit, toties magum, & Simonem magum criminatur, ut meminisse pigeat ac pudeat: præsertim quum res ipsa clamet, & scripta Serveti diligenter expensa testentur, nihil confinxisse Calvinum: Servetum potius ea quæ dixit, rursus negare, ac fuco aliquo tingere. Calvini pastoris vestri, & fratris nostri fidem & diligentiam, denique egregia in exules ac pios merita, illustriora esse speramus, quam quæ istius criminationibus indignissimis, vel apud Amplitudinem vestram, vel apud alios viros bonos obscurari possit. Neque hoc dissimulat Amplitudo vestra, quæ (quod non sine animi lætitia legimus) diserte scriptis literis significat judicium à nobis non requirere, quod Ecclesiæ vestræ Ministris diffidat, sed potius ut nostrum quoque de iis non nesciat judicium. Porro quomodo Amplitudo vestra coërceat hunc hominem, qui olim ab Ecclesia per Scripturas, convictas & damnatas hæreses renovat, ac prima fidei nostræ firma capita oppugnat, oppugnandoque Deo & Sanctis ejus convitiatur, vestræ prudentiæ æstimandum relinquimus. Si non fallit nos similitudo nominis, movit hic Servetus hoc ingens malum ante annos viginti, conante tum beatæ memoriæ Domino Joanne OEcolampadio ipsum reducere in viam. Ac tunc quoque doctrina Serveti ab iis qui primi hisce regionibus Euangelium Christi prædicarunt, condemnata fuit. Ille vero sui sensus tenax, nihilominus anno 1531. curavit edi in Germania septem libros de Trinitatis erroribus, & aliquot dialogos: quibus dubium non est quam plures parum exercitatos in Scripturis, & infirmiores in fide, præcipites actos in grave cùm animarum tum corporum discrimen. Quo tamen adeo non fuit satiatus, ut modo recusis pestilentissimis erroribus, & blasphemiis non ferendis, semetipsum in impietate & blasphemia superare, & corruptissimam doctrinam sub specie restitutionis Christianismi Ecclesiæ obtrudere pergat. Multa ergo fide ac diligentia contra hunc opus esse judicamus: præsertim quum Ecclesiæ nostræ apud exteros male audiant quasi hæreticæ sint, & hæreticis faveant. Obtulit vero in præsenti, sancta Dei providentia occasionem repurgandi vos simul ac nos à prava mali hujus suspicione: si videlicet vigilantes fueritis, diligenterque caveritis ne veneni hujus contagio per hunc serpat latius. Id quod facturos vos, nihil dubitamus.

Dominus Jesus Christus conferat pietati vestræ sapientiam & fortitudinem, viam, rationem & modum justum faciendi voluntatem ejus ad gloriam nominis ipsius, & ad fidei sinceræ, Ecclesiæque conservationem. Simul offerimus Amplitudini vestræ nostra obsequia, commendamusque eidem nos omnes. Cæterum per tres dies integros tabellionem hunc vestrum detinuimus, quod non potuerimus nos citius explicare. Datæ Tiguri, 21. Octob. Anno Dom. M. D. L I I I.

Vestra Amplitudini dediti Pastores & Lectores, Ministri Ecclesiæ Tigurinæ.

ETsi autem illa ratio quam in causæ actione tenui, nunc quoque mihi sufficere videtur, ut mediocrem duntaxat Serveticæ doctrinæ gustum habeant lectores: quia tamen subobscura forte esset concisa illa, qua usi sumus, brevitas, ejus summæ quam proposuimus, uberior jam & plenior texenda est explicatio. Nam quum ad homines peritos & exercitatos mittenda erat nostra scriptio, ideo restricti fuimus, ne prolixa, & anxia tractatio tum illis tædio esset, tum aliquam daret suspicionem diffidentiæ. Absurdum vero erat pluribus verbis obtundere eorum aures, quibus res perinde ac nobis conspicua erat. Lectorum quibuscum nunc ago, diversa ratio est, quorum plerisque ne auditum quidem unquam fuit Serveti nomen: major pars non ita familiariter versata est in Scripturis, ut per se, & absque monitore quale sit doctrinæ genus rite judicet: quidam metu tardiores erunt: alii forte falsis rumoribus occupati, opus habebunt acrioribus stimulis: alii denique maligno spiritu imbuti, nunquam, nisi cogantur, veritati cedent. Et tamen hæc quoque explicatio sic erit temperata, ut ne morosis quidem lectoribus afferat fastidium. In primis vero à me dabitur opera, ut simplex rerum cognitio absque ullo verborum ornatu, se oculis offerat. Idque tum pro meo ingenio, & more faciam, tum vero ne in illud probrum incurram quod nobis in persona Philippi Melanchthonis objicit Servetus, nos solo dictionis lenocinio faturari, & affectata rhetorica falsitatem illecebris ornare. Scilicet fucum sermonis affectat Melanchthon, qui tam procul abest ab hoc vitio, ut adventitium omnem ornatum non minus sedulo fugiat, quam anxie & putide illum accersit Servetus. Nemini enim obscurum est, nonnisi per eum stare quominus splendidior illi eloquentia surgat. Nitida illi quidem Latini sermonis puritas ubique constat. Ut apte, dilucide, & proprie loquatur, mediocre studium adhibet. Facundiam tamen quæ illi sponte flueret, data opera sic restringit, ut multi splendoris cupidiores jejunum & exanguem esse querantur. Et haud Melanchthoni notam aspergit Servetus, cujus lutulenta verbositas plusquam ventosis ampullis turget. Natura disertus est Melanchthon: Serveto quanta eloquentiæ ambitio fuerit, hinc apparet, quod sollicite cavet ne quam verborum elegantiam omittat, suas copias sine delectu & modo ostentat, statusque

suos

suos ubique projicit. De me nihil dicere attinet: nisi quod genuina orationis meæ simplicitas nullo se laborioso artificio politam esse clamat. Adde quod nimis absurdum est, invidiam ex dicendi gratia nobis ab eo conflari: quin passim linguarum omnium inscitiam non mihi solum, sed ipsi quoque Philippo exprobrat, ut nos ad discenda Grammatices principia remittere non dubitet. Quod apud Servetum sequitur, magis in sanctos Dei Prophetas quam in nos contumeliosum est. Spiritum sanctum negat unquam per talia organa loquutum esse. Quasi non multo comptior sit sua lingua Davidis, & illustrior Jesaiæ dictio, quam multorum scriptorum qui apud Græcos & Latinos habiti sunt facundi: sed nullo habito delectu, hoc unum spectavit nugator, ut solus cum suo profluvio libere tonaret.

Quum scopum sibi totum fuisse præfatus est, ut Filium Dei ostenderet esse Christum, qui in carne exhibitus fuit, minime dubium est quin tenebras offundere voluerit Judicibus, quos putabat in hac disceptatione parum esse exercitatos. Ergo ne hoc integumento tam crassa monstra obrueret, quæ à nobis in medium producta erant: ejus vafritiem cum pari impudentia conjunctam refellere mihi & Collegis necesse fuit. Sed quia me solum nominatim aggreditur, in me libenter quicquid actum est, suscipiam. Me insimulat mendacii, quia eum falso & per cavillum profiteri dixi, illum sibi fuisse scopum: facilis defensio est: siqua tamen in re tam manifesta, requiritur. Nunquam enim negavi unum hoc fuisse ex falsis ejus perversisque dogmatibus: sed flexuosum serpentem è suis latebris extrahere cupiens, admonui quod verum erat, minime in eo verti totum quæstionis statum. Omitto immensam errorum congeriem, cujus fœtores paulo post movendi erunt. Nulla enim doctrinæ pars est, quam non vesano quodam pruritu, vel magis œstro percitus labefactare conatus sit. Verum hujus quæstionis mera & genuina definitio est quam posuimus, Sitne Christus Filius Dei, quia Sermo est ante secula ex Patre genitus, qui carnem nostram induit. Simplex de hac re semper fuit Ecclesiæ doctrina quam tenemus, Christum Deum, & hominem vere esse Dei Filium, quia æternus sit Dei Sermo in carne manifestatus: & quia unione hypostatica Filius Dei humanam naturam susceperit. Porro, unio hypostatica veteribus dictu est, quæ personam unam constituit ex duabus naturis. Atque hæc loquutio ad refellendum Nestorii delirium inventa fuit, qui fingebat Filium Dei ita habitasse in carne, ut non idem ille esset filius hominis. Atqui, sicuti docet Scriptura, piorum omnium consensu receptum fuit, unum esse, non duplicem Christum, qui Deus est in carne manifestatus. Interea duplicis naturæ retenta fuit distinctio, ut unio à confusione differret. Nam diserte Scriptura nunc quæ hominis propria sunt Christo tribuens, nunc illi rursus assignans quæ seorsum in Deum competunt, duas in eo naturas distinguit. Cæterum, quia interdum unionis respectu, quod Dei proprium est, ad hominis naturam transfertur, orthodoxi Patres hoc loquendi genus vocarunt ἰδιωμάτων κοινωνίαν: quia hoc facile recipit personæ unitas, ut quæ distincta sunt in duabus naturis, mutuo inter se communicentur. Dicit Paulus sanguine Dei acquisitam fuisse Ecclesiam. Nemo sanus dicet Deo sanguinem fuisse quem funderet. Cæterum quia humano suo sanguine Christus, qui Deus est, Ecclesiam redemit, non inepte, nec absque ratione vocatur ille Dei sanguis. Nec alium sensum admittit quod dicebat Christus adhuc in terris agens, Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit è cælo Filius hominis, qui in cælo est. Non erat certe immensa Christi humanitas ut cælum repleret: sed quia cælestis Deus idem erat Filius hominis, non absurde dicitur in cælo fuisse Filius hominis ob personæ unitatem. Videmus ergo inter Christi naturas ultro citroque communicari quæ tantum earum alteri conveniunt: quia utramque in se unus idemque Christus complectitur. Servetus autem cælum terræ miscens, quid sibi velit hypostatica unio ignorat. Naturas discerni non patitur. Ab illa vero quam diximus, communicatione sic abhorret, ut exitiale appellet Satanæ fascinum. Sed videamus quibus mixturis conflatum Dei Filium nobis obtrudat. Ac primo quidem de æterna Verbi genitura miras præstigias involvit. In Apologia ad Melanchthonem, pag. 728., defendit eos qui ante creationem negarunt fuisse Sermonem & Spiritum: quia his verbis notetur externa loquutio, & spiratio tam apud Hebræos, quam Græcos, & Latinos. Atqui nihil notius est, quam דבר, Hebræis passim sumi pro cogitatione intus concepta. Hoc ne tyrones quidem ipsos latet, qui ultra prima linguæ Hebraicæ rudimenta progressi sunt. Joannes vero τὸν λόγον apud Deum in principio fuisse asserens, longe aliud designat quam loquutionem externam. Non enim dicit, quum Deus consilium suum de creando mundo protulit, tunc Sermonem cœpisse, sed æternum fuisse in Deo, antequam vim suam extra diffunderet. Tertulliani quoque verba falso ad suum errorem inflectit. Dicit Tertullianus in mundi creatione fuisse Verbi nativitatem: nempe quia Sermo, qui prius occultus in Deo residebat, tunc se palam exeruit, sicuti fœtus ex utero in lucem prodit quum nascitur. Sed non obstat talis nativitas, quin ante creatum mundum ab ultima æternitate Sermo ex Deo genitus fuerit, quemadmodum idem scriptor plus centies aperte pronunciat. Pergit Servetus in suo figmento. Nam pagina 704. sic loquitur, Ex interna mente Dei extitit Sermo. existentiam dico, sicut dixit Deus, Existat lux: & extitit lux. Ea enim similitudine extitit Verbi lux, Sermo visibilis. Videmus ut Verbum creatum comminiscatur, quod ad similitudinem lucis creatæ extare cœpit. Quod alibi crassius affirmat, pag. 679., Creatum Verbum dicitur non solum in persona Christi, sed in ipso Deo erat creatum, conditum, & fabricatum. Hæc æterna est genitura Serveto, creatio, & fabrica in Deo, ut Deum ipsum inter creaturas censeri necesse sit. Hoc etiam notatu dignum, quod quum ubique hac nota Sermonem à Patre discernat, quia visibilis est, secum dissidens alibi invisibilem natura sua fatetur, pag. 731. Deus, inquit, natura sua invisibilis: Verbum item natura sua nobis invisibile, tam quia id ipsum quod à nobis videtur, non est ex natura, sed ex specie prolata. Frustra quispiam Serveti nomine excipiet, Speciem hanc Verbo fuisse circumdatam. Nam aliis locis passim inculcat in hoc differre Verbi hypostasin à Deo, quia Deus invisibilis sit, Verbum visibile. Unde sequitur proprie Verbo competere visibilem naturam, quia alioqui posset etiam Pater extrinsecam speciem sibi formare. Parem utriusque esse naturam concedit Servetus. Quid ergo impediet quominus Pater illud adventitium quod Filio suo dedit, sibi quoque usurpet? Ergo si non effectu, saltem potentia visibilis erit Pater, non minus quam Filius. Nondum tamen liquet quomodo genitum ex Deo Sermonem intelligat Servetus. In suis responsionibus simulat, æternam se Verbi generationem credere. Id quale sit, videre operæpretium est. In Apologia ad Melanchthonem, pag. 683., sic loquitur, Ab æterno fuit expressa jam in Deo voluntas generandi hunc Jesum verum Prophetam: ideo dicitur genita voluntas, sicut in te est genita voluntas faciendi quod facere incipis. Non solum erat in Deo consilium & voluntas generandi, sed actus ipse generationis in creaturam extensus. Nam Deus ipse est actus æternus æternaliter agens in rem præsentem. Hic palam apparet generationem Serveto nihil aliud fuisse quam Dei decretum, quo Filium sibi formare statuit in specie hominis. Ideo vere, & realiter alibi genitum negat, pag. 680.,

pag. 680., Verbum, inquit, genitum erat personaliter, genita erat imago, genita idea, Deus ab æterno genitor speciei, ut ait liber Sapientiæ, forma hujus hominis erat ab æterno genita in Deo, sine reali distinctione, generatio erat in Deo, ipsa generationis cogitatio simul & exhibitio. Generatio erat constitutio generationis, quæ ad generationem tendebat. Ore fatetur Verbum fuisse Deum, interea umbratilem ideam nobis supponit. illam quidem dicit fuisse Dei hypostasin: sed quum definit fuisse generandi Filii cogitationem, nihil solidi relinquit in ipso Verbo, sed ejus substantiam in carne locat. Nam & hoc illi significat exhibitio: quia scilicet Deus formam hominis protulit, quæ futuri Christi persona esset. Hoc modo Deum visibilem à mundi creatione cœpisse fingit. Nec longo circuitu opus est, personaliter genitum fuisse dicat. Atqui secundum ipsum, personæ opponitur res ipsa, & veritas. Unde sequitur non fuisse nisi figurative genitum. Atqui hujus rei dubitationem tollit, non alia ratione Deo Patris titulum concedens nisi quia speciem genuit. Hic jam satis detecta est hominis impietas, quod Verbi genituram esse somniet externæ formæ creationem, in qua homo Christus figurative apparuit. Turpis etiam impudentia detegitur, quod ex libro Sapientiæ testimonium detorquet. Invehitur ejus libri scriptor in homines vanos, & cæcos, qui vel Solem, vel Lunam, vel ignem, vel aquam, mundi opifices esse putarunt: quum unus Deus formarum genitor illa omnia condiderit. Serveto autem species est æternus ille Sermo, quem Joannes Deum semper fuisse asserit. Libro quinto de Trinitate, pag. 164., totum Verbi & Spiritus arcanum fuisse dicit fulgentem Christi gloriam, quia Deus erat Verbum & Spiritus, Verbum & Spiritum varie dispensans in corpus & animam. Dicat nunc centies Servetus se Deum eredere æternum Patrem Verbi: interea patet nihil aliud Verbum illi fuisse quam dispensationem Divinæ virtutis ad conflandum Christi corpus & Spiritum. Dial. 1. pag. 208. sic loquitur, Naturaliter & voluntarie erat λόγος idealis ratio, & prolatio, relucentia Christi apud Deum, Spiritus Christi apud Deum. Omitto nunc quod Spiritum cum Sermone confundit, cui distinctam hypostasin alibi coactus assignat. Satis fuerit monuisse lectores, λόγον, si Serveto creditur, nihil aliud fuisse quam speculum, vel ideam quæ futurum hominem repræsentabat. Dialogo 2. pag. 249. postquam tres statuit dispensationis gradus in Christo, quorum primus est Verbum apud Deum, secundus egressio in mundum, tertius regressio ad Patrem, continuo post definit qualiter fuerit Verbum apud Deum, nempe quod esset relucentia in gloria illa apparens, qua glorificandus erat Christus: sicuti paulo post, Christum fuisse docet primam Dei cogitationem. In summa, non alia secundum Servetum quærenda est Verbi vel substantia, vel æternitas, nisi quod Deus ab æterno hominem formare proposuit. Huic prodigioso figmento nihil magis contrarium esse potest, quam quod dicit Joannes Sermonem semper fuisse apud Deum. Neque enim illic futuræ rei speciem designat, sed solidam hypostasin, quæ vere, & reipsa in Deo substiterit. Jam quia illi objeceram, nova illa Verbi fabrica, de qua nugatur, Deum fieri mutabilem: ingeniose respondet non esse mutatum Deum, quum singulas creaturas patefecit: ideo quum Christus, caput omnium, patefactus est, non magis mutatum esse. Rursus quia objeceram, ob res creatas nihil Deo in se accidisse novi: hoc artificio se explicat, quod Deus in ligno sit lignum, in lapide lapis, formam & substantiam lapidis veram in se habens. Nam hæc ejus verba sunt Epistola 6., pagina 589. Quam absurde, imo prodigiose Deum in lapide, lapidem esse dicat, in præsentia tractare supersedeo. Tantum notent lectores, secundum Servetum Verbo fuisse principium, quo extare cœpit, & in illa specie visibili, quam pingit, non aliam fuisse Dei hypostasin, quam in lignis, & lapidibus. Dabunt veniam lectores, si absurditates tam impias & sacrilegas vehementius non exagito. Nullus enim esset finis: & eas digito notasse, instar plenæ refutationis erit. Cæterum videmus ut non tantum de Filii nomine disceptet Servetus, sed contendat Sermonem non esse ex Deo genitum, nisi quatenus in Dei mente concepta, formata, & expressa erat Sapientia, figuratio Christi. Nam hæc ejus verba sunt Epistola 1. pag. 578. Quibus mox subjicit relucentiam fuisse futuri Filii, quæ ad Filii generationem substantialiter tendebat. Atqui inde ego infero, nondum tunc fuisse substantiam, sed aliquam fuisse præparationem substantiæ. Alibi tanquam sui oblitus, aliam generationem ponit, Epistola 7., pagina 594., In creaturis sunt reales omnes Dei actiones, in seipso Deus hac ratione ab æterno egit, & genuit quod apud se meditans constituit. Verbum principem constituit, & Spiritum principem sine realibus vestris motibus: atque ita constituens hominem Christum genuit. Hic duplex fingitur generatio, quia Deus apud se meditans, Sermonem voluerit esse principem in gignendo Christo. Deinde, quod Christum hominem Sermonis virtute genuerit. Et tamen nebulo ubique clamat duos à nobis induci Dei Filios, quia Sermonem, qui ab æterno genitus fuit, docemus hominem genitum fuisse arcana Spiritus virtute, & ideo in humana quoque natura esse Dei Filium. Epistola octava ad priores suas phantasias relabitur. Nam ut probet Sermonem fuisse relucentiam, quæ Christum figurabat, quosdam Scripturæ locos plusquam insulse depravat. Vocatur Filius primo ad Hebræos capite, Paternæ gloriæ splendor, & expressa imago substantiæ ejus. Atqui his verbis aperte convincitur Serveti error. Nam quum hypostasin Filii à Paterna distinguat, sequitur duas fuisse hypostases: unde emanat realis distinctio, cui tantopere infestus est Servetus. Sequitur deinde apud Servetum, quod Sapientia Paulo vocetur tertio ad Ephesios cap. præfinitio seculorum, quam fecit Deus in Christo: & 1. cap. arcanum Christi. Atqui nihil clarius est, quam Paulum respicere ad Euangelii prædicationem. Nam hoc sublime mysterium erat, salutem Dei quæ à seculis Gentibus abscondita fuerat, repente illis patefieri: impostor autem iste ad suam ideam detorquet, in qua vult Christum substitisse. Atque ut eludat quod de æterna Dei Sapientia disserit Solomo, mentem ejus Pauli verbis exponi dicit 1. Corinth. 2., Christum esse Sapientiam Dei præfinitam ante secula: quum Paulus diserte Sapientiam illic vocet Euangelii doctrinam quæ nos perfecte in salutem erudit.

Nunc de Christi generatione tractemus. Christum hominem vere Filium Dei esse asserit, quia substantialiter ex Deo genitus est, ex substantia Dei. Ad id probandum verba Angeli citat ex 1. cap. Lucæ, Quod ex te nascetur sanctum, vere erit Filius Dei, lib. 1. de Trinitate, pag. 9. Atqui impudens corruptor, omissis Angeli verbis alia supponit. Angelus enim vocandum esse Filium Dei affirmat qui ex Maria nascetur. Verbo autem vocandi, manifestatio potius intelligi debet, quam essentiæ principium. Modum quoque explicat Servetus, quia Verbum Dei instar nubis Virgini obumbravit. Quid hoc est? Divinæ virtuti has partes assignat Angelus, ut Virgini obumbret, significans hoc admirabile Dei opificium fore, quod virgo sine virili congressu Filium Dei concipiet. Hoc Servetus ad Verbum transfert, quasi Verbum dicatur factum caro, quia vim generandæ carnis in Virginem infudit. Ille est unus modus. Cæterum, eodem libro, pagina 16., ita loquitur, Verbum Dei de cælo descendens nunc in terra est caro Christi: caro Christi de cælo est, de substantia Dei, & à Deo exivit. Nunc Verbum non

dicitur ab eo obumbrasse Virgini ad generandum hominem, sed quasi mutata natura, caro esse: & tamen paulo post, fortiter contendit alium esse Sermonem, quam Filium, quia Sermo de Filio quasi de re alia testatur, pagina 23. Neque ferenda est cavillatio, qua elabi conatus est, illic de voce in nube audita se loqui. Nam & simpliciter Sophistas vocat qui Sermonem eundem faciunt cum Filio: & locum Joannis adducens, Tres sunt qui dant testimonium in cælo, Pater, Sermo, & Spiritus, & hi tres unum sunt: perverse, & impie Sermonem à Filio separat. Eodem pertinet quod habetur lib. 2. de Trinitate, pagina 85, Hic homo Jesus essentialiter est Verbum illud per quod omnia facta sunt, ejus gratia prolatum est Verbum, & creatus mundus. Crassam repugnantiam hic omnes vident, quum essentialiter Verbum esse dicitur, in cujus favorem Verbum prolatum est. Verum proxima pagina prius illud suum delirium rursus confirmat. Nam illud 1. ad Hebr. cap. citans, Verbo Filii omnia sustineri: Audis, inquit, omnia fieri ejus Verbo, ne Verbum cum Filio metaphysice sumas. Atqui perfidus impostor fraudulenter ῥήματι in locum τῷ λόγῳ substituit. Non enim illic de æterno illo Sermone, qui carne indutus est, agit Apostolus: sed ῥῆμα vocat impetum, vel nutum Christi. Aperte quidem interea negat Servetus Verbum esse Filium. Paulo post tamen, pag. 90., denuo in contrariam doctrinam abripitur, quod Verbum fuerit olim personalis Filius. Si olim personalis, ergo nunc realis. Atque hic expendant lectores quam pulchre secum ipse consentiat. In Apologia ad Melanchthonem, pag 694., vere nunc & realiter genitum esse Christum hominem dicit, vere & realiter à Patre differre. Cur non etiam concedit realem fuisse ab æterno Filium? Quia tunc, inquit, solum erat persona futuri Filii. Atqui eodem loco dicit semper illum hominem fuisse in Deo, & hac ratione Patri fuisse coæternum, & consubstantialem: sicuti priore pag. dixerat fuisse apud Patrem ab æterno in propria substantia, & forma hominis. Quid hoc est? Æternam hominis substantiam Christo tribuit Servetus, dum cogitur ab æterno Patre discernere, & tamen reale quidquam in illa persona fuisse negat. Quasi vero substantia & forma spectrum significent, quod re ipsa nihil sit. Adde quod paulo post subjicit illam Verbi substantiam fuisse hujus hominis substantiam. Cur autem nunc eadem substantia realiter distincta est magis, quam olim, nisi quia ita Serveto placet? Pag 692., tertium principium sumis, tam personæ similitudine inter Verbum & hominem, quam substantiali unitate rite Verbum illud dici hominem, & hominem hunc dici Verbum. Quam turpiter secum pugnet, mox patebit. Hæc in præsentia tenere sufficiat, Si Verbum semper fuit homo substantialiter, & hic homo sine controversia Serveto realis est Filius, non esse causam cur Verbum neget reipsa fuisse semper Filium. Pergamus in tractanda hominis generatione. Libro de Regeneratione superna, versu septimo, ita loquitur, Christus per Sermonem Dei ex Spiritu sancto naturaliter genitus est, & nos per gratiam ipsius vere substantialiter. Quam absurdum sit nos ex Deo gigni, nunc dicere supersedeo. Hoc quidem asserit Servetus, per Sermonem Dei genitum esse Christum. Ne commentum, ejus dicto affingere videar, sit ipse suus interpres. libro enim de Trinit. 4. pag. 145., ita scribit, Verbum Dei, quod erat Christi semen, ejus in se formalem rationem continebat, ac rerum omnium seminales vires. Si hoc respectu genitus est Christus per Sermonem, sequitur vitulos, & canes, & porcos non minus esse Dei filios: quia semen illud originale, nempe Sermo Dei, bruta animalia cum Christo omnia in se inclusa habebat. Hæc admiranda est analogia rerum omnium, quam celebrat pagina sequenti, quod Verbum Dei generationis Christi semen omnia generet. Subtilius postea philosophatur, pagina 58., quod in Christo tria sint superiora elementa de substantia Patris: sicut paternum nostrum semen est aqueum, aëreo & igneo spiritu plenum, ita nubes oraculi Dei velut aquea, aërea, & ignea fuit ros naturalis genituræ Christi. Videmus ex qua materia Christum suum conflet. Nam primum Dei essentiam componit ex elementis. Deinde hanc mixturam transfert in Christi corpus, Lib. 5. pag. 165., commentum suum prosequitur, nisi quod prorsus contrarias sententias permiscet. Secundum unum modum, inquit, est Verbum in carne, secundum alium est Spiritus in anima: secundum utrumque semper lux substantialiter. Sicut Deus erat Verbum Spiritus, & lux in nube: ita nunc est Verbum Spiritus, & lux in Christo. Ex his verbis sequitur, Christum nunc esse Verbum, & Spiritum, sicuti Verbum semper fuit Deus. Hoc dictum concilient Serveti discipuli cum altero quod proxime sequitur, & quod jam aliunde citavi, Verbum Dei fuisse rorem genituræ Nam ita concedant necesse est, Deum rorem fuisse genituræ Verbi. Cæterum alibi dicit, pag. 197., ipsum Dei Verbum cum hominis substantia unum esse substantialiter in Christo corpus. Si Verbum sit corpus substantiale, cur tantum ros genituræ censebitur, & non potius quod genitum est? Verum alibi suam nequitiam detegit. Nam & aperte Dialogo 2., pag. 263., dicit, Verbo transformatam fuisse humanam materiam in Deum. Et pag. 266., dicit Verbum, carnem esse factum, quatenus erat hominis idea, seu persona, & præfiguratio. Quod si admittitur, eversum erit principium fidei, Verbum in carne apparuisse, quia carnem nostram induit. Ac, si Deo placet, illic profitetur se penitus mysterium illud exponere de Verbo in carne manifestato. Atqui videmus nihil aliud tradi, quam prodiisse hominem Christum, quem Deus mente conceperat. Fatetur quidem alibi, contineri in Christo divinam, & humanam naturam, pag. 268. Sed mox quod bene dictum videri poterat, pervertit, dicens, lucem creatam & increatam in Christo unam esse lucem. Tollitur enim omnis distinctio, non tantum permixtis naturis, sed in unam redactis. Mox enim addit, ex tota mundi anima, & anima humana consistere in Christo unam substantialem animam. Tandem pagina sequenti concludit, Substantiam Verbi & carnis unam esse substantiam, & Deum esse in carne manifestatum, quia caro Christi est Deo ὁμοούσιος. Ubi jam reperientur naturæ duæ, si in carne Christi par & eadem est, quæ in Verbo Deitas? Neque ambagibus locus est: quia Epist. 6. pag. 590., negat incarnatione mutatum esse Verbum, sed carnem quam assumpsit, in Verbum esse transformatam. Item lib. 4. de Trinit. humanam naturam in Christo unum esse cum divina, & humanam olim transmutari, eadem semper divina manente. Certe qui non tantum duo in unum coalescere docet, sed simpliciter affirmat ex duobus quæ videntur alterum idem esse cum altero, non jam duas naturas relinquit. Rursus in Apologia, pag. 697., ejus verba sunt, Quodammodo facta est Verbi in carnem conversio, & personæ translatio, ut huic personæ carnis nunc tribuantur omnia, sicut virga est in serpentem formaliter conversa, manente Verbi substantia. Eadem hujus corporis Deitas erat antea Verbi Deitas. Certe non obscure blaterans carnem nunc esse, qui olim Sermo fuit, alteram ex duabus naturam necessario destruit. Si Christi humanitas est Verbi in carnem conversio, necesse est à carne absorberi verbum, ut una tantum natura maneat. Et tamen miror quid sibi cum ista transsubstantiatione velit Servetus, cui alibi caro Christi vocatur caro Verbi, & Dei existentiam habens æternam, Dialogo 2., pag. 270. Hæc qua potui brevitate præfari visum est, unde cognoscerent lectores, quam ingenue contra me insurgat, quia dixeram eum in voce Filii cavillari,

dum

dum omnes controversias ad unum hoc caput restringit, quod Christus homo sit Filius Dei.

Nunc sigillatim perstringam quæ refutationis prætextu apposuit, saltem quæ ad causam facient. Bis accusat me mendacii, quia dixeram eum negare Sermonem, qui carnem nostram induit, olim quidquam fuisse, & ex Patre ante secula genitum. Atqui bona fide refero quid sentire se ostendat. Nam aut Verbo sua fuit hypostasis à Patre distincta, aut nihil fuit Verbum. Prius negari à Serveto jam plane ostensum est. Itaque illi injuriam in secundo non facio. Quod autem ante secula genitum neget, tum ex superioribus liquere arbitror: tum nihil aliud contendit lib. 1. de Trinitate, & Epistol. 1. 2. 3. Et quid aliud sibi volunt ejus verba lib. 4. de Trinit. pag. 150? Cogitatio Dei erat Filii generatio, non erat tunc realis Filius à Patre distinctus, sed naturalis scientia Dei, ut speculo naturalis est rei propositæ relucentia. Videmus ut genitum Sermonem non concedat, nisi carnis intuitu. Quibus consentit alter locus, pagina 205., Quod Deus ratione sua æterna corporalem, & visibilem Filium sibi decernens, talis speciei substantia seipsum visibilem præbuerit per Sermonem, in quo erat Spiritus. Hoc si recipitur, quid erit Verbi generatio, nisi destinatio futuri hominis? Sicuti dialogo secundo, pag. 259., Spe quadam, aut seminis præparatione Christum tempore Legis vocatum fuisse Filium contendit. Deinde magis se implicat dicens, Sicut generantia omnia prius semen in se continent, quam ad fœtum emittant: ita fuit in Deo semen Verbi, priusquam in Maria generaretur. Hic quoque palam asserit non fuisse emissum à Deo semen ad generandum, donec formatus est in utero Virginis Christus. Neque tamen nego quin alibi secum pugnans, ad nos propius accedat, sicuti in Apologia, pagina 705., Modo (inquit) eodem, quo nunc est Deus Pater hominis, ab æterno erat Pater Verbi viventis, sapientiæ subsistentis, virtutis suæ, & figuræ. Modo eodem quo nunc est homo Filius, erat ab æterno Verbum Filius. Si ingenua esset hæc confessio, inde nobis emergeret realis Verbi generatio ante secula. Nam si eodem modo Verbum semper fuit Filius sicut homo nunc Filius dicitur, cur non agnoscet Servetus Deum reipsa fuisse æternum Patrem, & non figurative? Atqui Epistola tertia hoc prorsus repudiat. Et in fine sextæ Epistolæ sic loquitur, In omni generatione quod à patre solo prodit, non per se dicitur filius, sed per matrem. Unde igitur vos tantam Filii separati in Divina generatione deformitatem somniatis? Quam matrem ante secula Verbo fabricabit Servetus, ut illum Filium efficiat? Videmus ergo abreptitii instar transversum ferri. Et illo, quem prius citavi loco, modo paritatem, quam statuere visus fuerat, statim evertit dicens, Genuit ab æterno Pater Filium hunc ineffabili Sapientiæ cogitatione, præparatione, &c. Magis etiamnum jejune in Apolog. pag. 685., Deus, inquit, Pater est Verbi, Pater Spiritus sancti, Pater Spirituum, luminum, & gratiarum. Multæ sunt in eo paternitates & generationes. Genitas in Deo duas voluntates concedimus, ac etiam creatas, sicut Sapientia creata dicitur non realiter, sed personaliter. Primum si Serveto creditur, inter generare & creare nullum erit discrimen. Ita, ut Verbi genitura nobis constet, extra Deum exire necesse erit, vel Deus ipse creatura in seipso fiet. Deinde realis negatur generatio, hoc est, quæ vere, & reipsa tunc fuerit. Tandem innumerum filiorum examen Deo affingitur. Neque enim secus Deum Verbi Patrem vocari asserit, quam omnium suorum donorum. Ita peribit mutua inter Patrem & Filium relatio. Eat nunc Servetus, & de Filio homine magnifice loquatur, quum incorporeæ donorum omnium turbæ nunc eum permisceat. Quare fixum illud manet, in quo me Servetus mentiti arguit, Negari ab illo Sermonem Dei ante secula fuisse genitum. Quia dixeram proscindi ab eo pios omnes, qui æternum Dei Filium confessi sunt, tergiversatur se quoque idem fateri, modo intelligatur personalis Filius. Quasi vero de figura, vel speculo rei futuræ, & non potius de vera generatione pugnetur. Tametsi enim personæ substantiam affingit Servetus, hac tamen voce umbratilem, vel figurativum Filium designat. Et in morte ejus apparuit quid sentiret, quando hæc loquendi forma nunquam ex ore ejus exprimi potuit, ut æternum Dei Filium invocaret. Exprobrat quod hominem Christum non credamus esse Dei Filium: & tamen citatur ex Institutione locus, ubi diserte hoc affirmo. Et quid unum locum citare attinet, quum lucubrationes nostræ omnes clare id resonent? Tantum exceptio illa à nobis additur, non humanæ naturæ intuitu Filium censeri: hoc vero pertinaciter urget Servetus, quia caro Deus est, ac Deitas, ipsam quoque esse Dei Filium. Calumniam, qua nos gravavit de Filio connotativo, ita tuetur, quia Filium dicimus hominem ob unitas in unam personam duas naturas: non autem naturaliter Filium esse concedimus. Hic quoque deprehensa tenetur sacrilega impietas: naturaliter hominem esse asserit Dei Filium, nempe quia seminis defluxu, non secus ac vitulus ex tauro, Christi caro formata sit: ita nec homo erit, nec Deus Christus, sed Deitas in carnem conversa. Atque hæc ratio est cur tantopere ipsum urat hypostatica unio, qua duas naturas in unam personam distincte, non autem confuse in unam substantiam coaluisse dicimus. Quanquam Servetus quid sibi velit hypostatica unio, nunquam intellexit. Nam in Apologia, pag 695., efficax se contra nos colligere argumentum putat, quum dicit Spiritum sanctum fore hominem, quia Christo homini unitus est: & similiter Patrem, quia Filio unitus est. Atqui nemo unquam præter eum somniavit hypostatice Spiritum Christo unitum esse. Christum non ideo solum sibi Filium esse dicit, quia cælestis sit ejus caro. Quid ergo melius affert, aut probabilius? nempe quia ejus exemplar in archetypo Verbi fuerit. Atqui si ejus phantasmata recipimus, hoc idem non modo ad brutas pecudes, sed etiam ad metalla, & lapides patebit. En quam feliciter causam suam sublevet. Quod autem ex tribus increatis elementis compositam esse fingat Christi carnem, paulo ante ostendimus. Quod nullum certamen esse dixi quin Filii nomen quoties in Euangeliis occurrit, in Christum hominem competat, perfide me agere criminatur. Sed nimia ridicula est ejus insultatio. Quis enim negat ex quo hominis naturam assumpsit Sermo Dei, esse hominem Filium? Nec vero aliter Euangelistæ de ipso loqui poterant. Convenit igitur Filii nomen homini Christo: sed non pro imaginatione Serveti, qui hominis substantiam Verbi Deitatem esse clamat. Citatus à me fuerat Joannis locus, quod semper apud Deum fuerit Sermo. Pulchre se elapsum putat, quum me non intelligere dicit quid proprie sit Sermo: quia scilicet ejus commentum de cogitatione creandi Filii non amplector: sed intelligo Sapientiæ hypostasin sic in Deo residentem, ut una sit Dei essentia, distinctæ personæ. Ac personam quidem Servetus Verbo concedit, sed lusorie, quemadmodum dixi. Excipit se propriissime accipere, me vero abuti: sed quænam illa est proprietas? Nempe quod persona formam, vel speciem denotet. Ipse vero Christi hominis vultum semper in Deo apparuisse dicit. Nobis vero, dum Patrem reputamus rerum omnium fontem, ac principium, gloriæ ejus fulgor satis illustria est persona. In Sapientia etiam, aut Verbo affulget lux admirabilis, quæ Patrem repræsentat. Nec essentialis Dei virtus in Spiritu sancto informis est, sed personam quoque suam habet. Ita fit, ut in Dei essentia piis mentibus affulgeant tres personæ. Ac verum esse illud Gregorii Nazianzeni comprobat fidei experientia, non posse concipi Deum unum, quin tres ful-

fulgores continuo nos circumdent. Verum Serveto nulla est Dei forma, nisi quæ oculis carneis apparet. Quod se substantialem in Verbo relucentiam posuisse excusat, nugatorium est. Nam alibi irradiatio tanquam in speculo vocatur. Deus, inquit pag. 629., æterne cogitans, exterreneque proferens, velut œconomus Sapientiam acquisivit, & prudenter adinvenit. Quænam autem illa fuit cogitatio? nempe, ut Epistola sexta definit, pag. 591., quod naturalis erat in Deo scientia, ut in speculo relucentia substantialiter, & primario Christum continens, quæ in Christo dicitur ἰδέα. Er paulo post concludit ideam, vel Sermonem non posse dici, quin alterius rei sit relucentia: ideoq; gloriam Christi hominis fuisse, quæ ab initio in Deo fulgebat. Sic etiam lib. de Trinit. 3., pag. 96., gloriam, quam Christus Joan. 17. testatur se babuisse semper apud Patrem, Deitati eripit, ac in hominem transfert. Cogita, inquit, quod non Deitas, sed homo ipse petit glorificari. Ergo homo ipse erat gloriosus. Ubi nunc extabit illa substantia, vel unde nobis prodibit? Contendit enim Servetus imaginari in Deo larvam, quicunqoe mentis oculos in Verbum dirigunt: quia gloria, cujus meminit Christus, nonnisi visibilis & corporei Verbi fuerit. Sed quibus, obsecro, illam Pater visendam exhibuit ante mundum conditum? imo qualis tunc potuit esse relucentia, Verbo nondum fabricato, cujus origo ad mundi creationem à Serveto restringitur? Nam pag. 704. existentiam Verbi ex eo deducit, quod dixit Deus, Fiat lux. Deinde, si quis requirat quomodo extiterit, ad spectrum illud ex increatis elementis compositum, Serveto duce, venire oportet. Nam id continet ejus responsio, quod Sapientia sit persona Christi, quod Filius non sit Paternæ bypostaseos imago, nisi quatenus homo est. Paulo post vero aut versipellis ejus malitia, aut phrenetica illusio se prodit. Dixeram fieri non posse quin Filium æternum agnoscant, quibus Deus æternus censetur Pater: subscribit ipse. Verum si id facit ex animo, cur inter ultimos spiritus idem facere abnoit? Quanquam nihil opus est conjecturis, quum sibi subterfogia omnia præcluserit. Nam Epistola tertia, levissimam hanc esse rationem dicit ad tale monstrum inducendum. Paulo post secum ipse dissidens duo axiomata subjungit. Dicebat Deus olim se fore Patrem, & nos fore filios, tunc in umbra, nunc in veritate: Deus Pater erat personaliter, sicut in eo persona erat Filii: erat Pater realiter ratione ipsius hominis Cbristi æternaliter ab eo geniti, acsi tu ab æterno spirasses ad prolem aliquam, & mulier eam nunc pareret. Hinc dicitur Christus secundum spiritum esse Filius Dei, genitus. Primum detrahit impius latrator sanctis Patribus, qui sub Lege vixerunt, filiorum honorem: quum ubique in Scriptura Deum præsenti fiducia Patrem invocent. Nam apud Jesaiam non dicunt, Tu olim novo populo eris Pater: sed jam tunc sibi fuisse Patrem gloriantur. Et quum Deus Epbraim primogenitum suum nominat, umbram rei futuræ quoad fideles ipsos, minime obtendit, sed præsentem adoptionem commendat. In secundo membro fatetur Deum realem jam tunc fuisse Patrem, hominis Christi intuitu. Quomodo hæc convenient, Deum sub Lege, non veritate, sed in umbra duntaxat pollicitum fuisse quod futurus esset Pater: & tamen jam tunc realem fuisse Patrem? Nihil in Serveti verbis muto. Quare perspiciant lectores, an illi sani, & sobrii spiritus gutta fuerit. Ut tamen venia antilogiæ detur, nondum elapsus est Servetus. Nam si tunc realis erat totius Ecclesiæ filiatio, realem quoque unigeniti Sermonis fuisse oportet, in quo prior illa fundata erat. Exhibitus nondum erat in carne Christus, fateor: sed æterna Verbi generatio à carne non pendebat: quemadmodum delirat Servetus, pruritum nescio quem Deo affingens, donec Virginem nactus est qua fœtum ex eo conciperet: quemadmodum siquis hominum muliere privatus ad generationem adspiret. Quia præcise negaverat, vel unum in Scriptura esse locum ubi Filii Dei nomen ponatur, nisi de Christo homine: ne sibi nimium placeret, locum addexi ex Proverbiis, ubi Solomon nomen Filii Dei ineffabile esse ait. Mentiri me clamat Servetus, quia de futuro Christo sit prophetia. Atqui eodem colore diceret alius hæreticus, de futuro Deo agi. Uno contextu, & absque ulla diversitatis nota, Solomon Deum & ejus Filium celebrat. Utriusque nomen immensæ gloriæ esse testatur, ut exprimi hominum lingua nequeat. Hæc simplicitas Serveto mendacium est: quia illi placet in futurum tempus trahere, quod in præsenti Solomo affirmat. Quasi impuri hominis libidinem instar summi decreti haberi necesse sit. Deinde insultat, quia unum duntaxat locum protulerim. Quasi vero ad coarguendam ejus superbiam non sufficiat unus locus. Unum locum ostende, inquit, ad Melanchthonem: non poteris. Ostensus est unus. Inopiam nostram subsannat. Et tamen præfatus eram, me in eo loco non insistere: sed obiter attingere, ut Serveto ansam de voce rixandi præciderem.

Nunc ad veterum testimonia venio: vel quæ ab ipso nequiter corrupta demonstravimus, vel quæ à nobis adducta diluere conatur. Hoc in genere tenendum est, quod facile singulis locis perspicient lectores, Servetum de nihilo fucum facere, dum hoc principium arripit, Visibile fuisse ab initio Dei Verbum: & Christum hominem fuisse ex tribus increatis elementis compositum, quia Dei Verbum sub hominis specie apparuit. Hoc posterius absque controversia receptum fuit inter veteres. Nugari me dicit Servetus, quum rem omnibus tritam refero. Nam Athanasius, Basil. Chrysost. Cyrill. Hilar. Ambros. Hieron. Augustin. & alii, quos Servetus Sophistas nominat, subinde hoc inculcant. Nec tantum inter Sorbonicos usu hoc receptum est, sed ad Canonistas usque pervenit. Quare hic perpetuus fuit omnium ætatum consensus, Filium Dei principem inter Angelos sub hominis forma apparuisse sanctis Patribus. Quasi vero Irenæus & Tertul. quicquam à reliquis diversum tradant: eorum testimonio probare nititur Servetus jam tunc fuisse aliquod Christo corpus, in qoo visibilis esset Dei substantia, & Verbum ejus sine corpore creato visibile. Si observent lectores in quo hallucinetur Servetus, nobis non erit longa, nec flexuosa disceptatio. Visibilem fuisse Dei Filium in forma hominis dicunt Irenæus & Tertullianus. Assentior, imo concinunt uno ore omnium ætatum Græci & Latini scriptores. Inde colligit Servetus, Visibilem igitur fuisse Verbi Dei substantiam, & eandem fuisse futuri hominis Christi. Nulla autem syllaba apud Irenæum & Tertull. reperietur, quæ ad hoc commentum accedat. Quin potius adventitium fuisse corpus sentiunt, sub quo se patefecit Dei Filius. Ita ad primum locum Tertulliani prompta est responsio, Deitatem substitisse in hominis forma, quam tunc assumpsit Sermo Dei, modo simul teneamus ascititium fuisse corpus illud, in quo visibilem se præbuit. Secundi loci non absimilis est solutio: visum fuisse concedimus Dei Filium, sed dispensatione, non sua natura. Ex opposito insurgit Servetus, in hoc à Patre differre Sermonem, quia visibilis est. Atqui memoria repetere debuerat quod prius ex ejus Apologia citavi, Verbum sua natura non minus invisibile esse, quam Deum. Unde sequitur adventitiam fuisse speciem vel formam, in qua videri potuit. Iterum excipit Servetus proprium esse Sermonis repræsentare. Ut hoc fatear, an repræsentatio ad solos oculos pertinet? Sermo hominis dicitur mentis character: an quia in oculos incurrit, & humana formæ spectandum se præbet? Si ne humano quidem sermoni convenit tam crassa repræsentatio, quanto magis à divino talis crassities abhorret? Adde quod passim Tertul. Filium Dei vere, semper, & reipsa fuisse prædicat. Servetus nulla ratione fretus nonnisi personalem admittit. Quod ad tertium locum spectat, stulte sibi

plau-

plaudit Servetus: quia confessus fuerim formam & effigiem carnis in Verbo substitisse. Nam hæc loquendi forma ut rationi consentanea non est, mihi nunquam excidit. Deinde, ut demus effigiem carnis Verbo fuisse circumdatam, nihil hoc Serveto suffragatur, qui corpus divinam Verbi hypostasin fuisse somniat. Nam etsi fatemur verum fuisse corpus, quod sub Lege induit Filius Dei, non tamen ideo concedimus hominem fuisse factum: nihilo scilicet magis, quam Spiritum sanctum fuisse columbam, dum sub columbæ specie apparuit. Hinc tanta audacia me contra mentem Tertulliani mentiri clamat Servetus: quia cum ipso non imaginor formatum ex Deo corpus, quod neque Deus esset, neque homo, sed utriusque speculum. Nec longa refutatione indiget quartus locus, nisi forte in abstergendis Serveti sputis satagere libeat. Hypostasin Patris in Filio relucere dicit Tertullianus. De hac re frustra Servetus litem movet: nisi quia corporeæ, & increatæ formæ speculatio ejus mentem occupat. Fatetur interim Christi personam fuisse in Patre. Quomodo hoc? Scio quid velit, in Dei scilicet essentia fuisse ideam, quæ simul cum luce prodiit: Tertullianus vero longe aliter. Postquam enim Filium dixit Patris esse personam, vicissim personam in Patre locat, quæ referat Filium. A quo non minus, quam ab omnium suorum dogmatum ruina Servetus abhorret. De quinto loco breviter respondeo. Exultat quasi victor Servetus, quia doceat Tertullianus Filium Dei visibili, & corporali substantia fuisse præditum. Atqui id nostræ doctrinæ minime repugnat: modo notetur assumptam ad tempus fuisse substantiam hanc à Filio Dei, ubi & quoties ita ferebat dispensationis ratio. Mosi in rubo ardenti loquutus est Dei Filius sub hominis specie. Effigiem illam libenter substantialem fuisse concedo, non inane spectrum. At vero Servetus ad corpus suum increatum rapitur, cui Sermonis nomen imponit. Rursus Filium Dei, quem Tertullianus præsentem illic inducit, vult esse Filii nondum geniti figuram. Quia de formali dispositione alibi opportunior erat tractandi locus, paulisper distuleram. Atqui Servetus hic me urget, ac dissimulandum esse negat. Quinetiam scurriliter jocatur, victum me fugere. Scilicet quasi me aliqua violenta necessitas ad fugiendum compulerit. Quid sibi velit dispositio formalis, attingere non audeo: quum tamen docendi genus, quod tenemus, hæc loquutio optime confirmet. Primum, dispositio naturæ opponitur. Deinde, forma essentiæ. Nam quod in naturam Dei proprie non cadit, ad dispositionem refertur: quia scilicet Deus, ut se nobis accommodet, ex immensa sua, & incomprehensibili altitudine quodammodo descendit. Formalis autem vocatur dispositio, quæ tantum ad sensum nostrum relata nihil derogat essentiæ Dei, nec quicquam in ea variat. Quare non sine pudore repeto tam securam nebulonis proterviam. In sexto loco nihil proficit, justam reprehensionem convitiis obruere tentans. Legantur Tertulliani verba: patebit Servetum perfide supponere, quæ sancto viro nunquam in mentem venerunt. Foedior etiamnum impudentia se prodit, dum suæ falsitati applaudens, exclamat, O verba aurea. Quod deprehensus, tam convictum crimen purgare non nititur, danda est venia. quid enim faceret? Sed quod flagitium suum saltem tacendo non præterit, plusquam ferrea est durities. De septimo loco sic habeant lectores. Primum, ex scriptoris lectione cognosci posse quod à me dictum est, non vere, nec ingenue à Serveto citata fuisse ejus verba. Deinde & alterum illud elicere promptum erit, oppugnari illic Serveti delirium, quum docet Sermonem videri non posse. Si enim res erat, sequitur realiter à Patre fuisse distinctum. In fabrica visibili, aut corporali non multum laboro: quia his verbis simpliciter ascititiam formam commendat, in qua Filium suum Deus patefecit.

Porro, nimis ridicule cavillatur, me digredi, ne respondeam, dum syllabam unam à meipso non proferens, eum perpetuo ejusdem loci contextu urgeo. Propriam Filio Dei substantiam tribuit Tertullianus. Annuere quidem Servetus se fingit. Sed quo sensu? quia scilicet corpus sit increatum, aut Verbum visibile, neque Deus, neque homo. Mens vero Tertulliani longe diversa, cui Sermo Dei idem est qui Filius: & asseritur non esse res inanis, & propriam formam habere dicitur à Patre distinctam. Ad personalem suum Filium si revolvitur Servetus, palam Tertullianus reclamat, nomen Filii proprie illi vendicans, & ideo defendens à Patre secundum esse, quia Filium agnoscit. Excipit Servetus, dispositione secundum esse. Atqui tale cavillum verba non ferunt, ubi Tertullianus Filii hypostasin intus, & in sua natura à Patre distinguit, non autem in solo hominum sensu. Realiter vero distingui à Patre, quid negare juvat? Nihil tale, inquit Servetus, auditum fuit. Quid autem est realiter distingui, nisi quum res aliqua seorsum esse asseritur? Diserte exprimit Tertullianus Sermonem esse rem non vacuam. An inter res duas nullum erit reale discrimen? Subjicit Tertullianus duas res esse, Deum, & ejus Sermonem. Quomodo rem unam ab altera distingui vult Servetus, nisi realiter? Sed hoc perinde transmittit, acsi nihil sonaret nomen rei. Colorem etiam inducit, quod Pater alius sit à Filio tanquam invisibilis à visibili. Atqui hoc modo non conveniet similitudo quæ apud Tertullianum sequitur, nempe ut sol & radius duæ sunt formæ. Sed alias latebras quærit Servetus: quia Tertullianus apertissime alibi distinctionem tollat inter Spiritum & Sermonem. Etsi autem durius Tertullianum loqui fateor, nihil tamen minus illi propositum fuisse certum est, quam confundere quæ alibi passim discernit. Dum in hanc partem incumbit pius doctor ut Filio substantiam asserat à Patre distinctam: ac similiter rem substantivam, ostendat esse Spiritum: de mutua inter Sermonem ipsum, & Spiritum relatione non laborat, quin potius hæc duo unum esse dicit. Sensus tamen simplex est, infusa Spiritus virtute in Virginem, Verbum carne fuisse indutum. Ideo paulo post subjici, res illas collatas fuisse in Virginem. Unde elicitur aliqua saltem distinctio. De octavo loco responsio, quam dedi, sanis lectoribus sufficiet. Quum Angeli humanis corporibus vestiti olim fuerint, inde colligit Tertullianus Filium Dei non minus potuisse hominis carnem induere. Ergo Filius Dei est Sermo spiritualis, & invisibilis essentiæ, qui carne indutus formam visibilem assumpsit. Quod excipit Servetus, olim vere habuisse humanam formam, nihil ad rem facit. Habuerit sane quoties ita placuit, quum tamen dicitur carnem induisse, separatim extra carnem Filius Dei esse asseritur. Adhæc, quum aliunde corpus sumpserint Angeli, si idem factum est in Christo, sequitur hominis substantiam à Verbi substantia differre. Servetus vero eandem esse contendit: quia secundum ejus figmenta Verbum in carnem conversum est, & caro Christi ipsa est Deitas. Ne juguletur Servetus, ad suum Simonem magum confugit. Cæterum, cur mihi probrum hoc aspergat, suo loco dicetur, ubi etiam facile à me discutiam. Nonus & decimus locus nova expositione opus non habent. Nec moror, quod me in re aperta oculos claudere queratur Servetus. Vellet scilicet suum Verbum visibile sibi concedi. Atqui Tertullianus prorsus in diversum scopum collimat. In undecimo loco an mentitus sim, sicuti mihi exprobrat Servetus, judicium ex codice fieri volo. Certe reperient lectores, ex professo illic oppugnari quod nobis Servetus obtrudit delirium. Duodecimum locum ipse sibi extortum videns, alio transvolat: quod idem sint Sermo, & Spiritus Tertulliano: quod paulo ante refutavi. Idem sint etiam Sapientia & Spiritus: quasi Tertullianus non

varie nomen Sapientiæ usurpet. Nam diserte Sapientiæ hypostasin subesse negat, sed accidens esse dicit. An vero realis distinctio nunquam ab eo scriptore agnita fuerit, qui plus centies pronunciat res esse distinctas: lectoribus judicandum relinquo. Sophisma de quo in locum decimumtertium mihi invidiam facere tentat, nullum est. Christum hominis epitheton non ego solum esse dico, sed res ipsa clamat. Filii nomen ad Deitatem referri, alibi docuimus. Sed hoc non obstat quominus vere sit Filius Dei homo Christus, ob personæ unitatem. Querimonia Serveti in locum decimumquartum, uno verbo solvitur. Nam quod sibi impudenter imponi dicit, ad verbum lib. 4. de Regeneratione posuit, ut suo loco dictum est, & iterum alibi repetam. De loco decimoquinto non est quod rixemur. Volumen inspiciant lectores, nihil occurret quale finxit Servetus: sed quod ipse nullo auctore conceperat, Tertulliani suffragio videri vult probatum.

Ea est locorum, quos ex Tertulliano citavimus, perspicuitas, quæ nullo artificio eludi queat: tantum abest ut inani Serveti garritu lucem suam amittant. Perfecta Verbi nativitas in mundi creatione ab illo scriptore asseritur. Serveto nulla est generatio Verbi, nisi in figura, ad futurum scilicet hominem respiciens. Neque tamen movetur, quum audit Sermonem absque carne perfecte ex Deo esse natum. Quinetiam objicit sententiam hanc mihi adversam esse: quia scilicet non æterna ponitur nativitas, sed initium illi datur. Quasi vero difficilis sit solutio: Tertullianus enim perfecte natum esse Sermonem asserit, qui ante arcano modo genitus erat: sicuti Paulus Christum genitum fuisse dicit, quum cælesti potentia declaratus fuit Dei Filius. Sensus est igitur, Sermonem, qui occultus latebat apud Deum, effectu ipso tunc palam emersisse. Quo nihil ad fidei nostræ confirmationem aptius dici potuit. Affirmat Tertullianus Patrem à Filio semper fuisse distinctum: quia relative inter se habent. Hic larvam suam opponens Servetus, mutuam relationem Patris & Filii delere se putat. Dicit Tertullianus Sermonem Dei ab initio fuisse Filium. Cavillatur Servetus personaliter hoc debere intelligi: quasi Sermonem in locum rei substituere liceat, quoties ita visum est. Negat Tertullianus Sermonem cum Patre eundem esse à quo prodiit: sed inde colligit esse alium. Ridet Servetus, quod his verbis doceam realiter distingui. Dicit Tertullianus unamquamque personam in sua proprietate constitui, quoties Pater ad Filium loquens, vel ad Spiritum sanctum inducitur. Servetus prophetias esse causatur de futuro homine. Quasi non mutua illic notetur relatio inter tres personas. Et quomodo hoc tam facile devorat Servetus, qui personam vocari non patitur, nisi visibilem Verbi speciem, quæ secundum ipsum futuri hominis erat hypostasis? Multis locis atrociter me vexat: quia Patri assignem suam personam. Tertulliano aliud negat notari personæ voce, quam vultum increatum, vel ideam futuri hominis. Locum hunc tam apertum secure transilit de tribus distinctis personis. Tertullianus Filium docet eundem esse visibilem, & invisibilem. Hoc in Praxeam rejicit Servetus, & me nihil intelligere pronunciat. Atqui Tertullianus postquam ab adversa parte objecit Filium fuisse invisibilem, quia invisibilis fuit Pater in Filii nomine, ex suo sensu deinde respondet in eum quem retuli modum. Interea Servetus suum de Verbo visibili phantasma, oraculi vice nobis obtrudit. Tertullianus diserte alium fuisse pronunciat à Patre, qui ab initio fuit apud Patrem: licet Deus Sermo fuerit, fuisse tamen Deum, non quatenus erat Pater, sed quatenus Filius. Serveto non ista est realis distinctio, sed dispositio qualem somniat. Et certe fateor dispositionis nomen illic haberi, sed pro essentiæ modo, ne distinctio inter personas essentiæ unitatem laceret. Sed quid sibi vult ista pervicacia? nolle distingui vere, & reipsa, qui duo clare vocantur, quorum alter ab altero differt. Tertullianus mallet admittere deorum pluralitatem, quam unum versipellem Deum. Porro versipellis Deus ab ipso intelligitur, si Filius cum Patre miscetur, & Pater cum Spiritu, ut nulla sit distinctio, sed Deus se in varia nomina transfiguret. Hoc uno dicto conficitur Servetus: se tamen attingi negat. Tertullianus clare asserit Patrem non fieri visibilem in Filio personæ repræsentatione: ac deinde exponit, non oculis, sed sensu Patrem videri. Servetus, qui ubique furiose clamitat non esse personam, nisi quæ oculis conspicitur, nullum esse Verbum, nisi quod Deum in persona repræsentat, manet adhuc sui similis, nec suum vulnus sentit: ne tamen videatur nimis stupidus, de persona separata hoc dictum esse exponit. Quasi vero Tertullianus virtutes personæ opponens, non clare demonstret personam sibi esse occultam hypostasin, quæ per se oculis non est exposita. Atque hoc loco Servetus ipse totam suam causam evertit: personas enim fatetur distingui. Quid hoc est? Nulla secundum eum persona est nisi visibilis. Quo igitur colore Patris personam, quæ invisibilis est, nobis pinget? Nec de alia re acrius nobiscum rixatur, quam soli Filio competere personam. Hinc apparet quam bene sibi constet in suis figmentis. Cæterum ne astutiæ suæ foetorem hoc emplastro tegat, breviter monendi sunt lectores qualiter distinguat personas, pagina 274. Realiter, inquit, differt Filius à Patre, & à Filio Spiritus sanctus, non essentialiter: quia eadem est Deitatis essentia. Pater est totius dispensationis, & Deitatis origo, simpliciter Deus, sine creaturæ admixtione, vel participatione aliqua, in se consideratus, incomprehensibilis. Filius Deitatem habet Patris cum corporali participatione creaturæ. Spiritus sanctus Deitatem habet Patris & Filii, creaturæ quoque participationem à Filio accipiens. In summa, realis est, inquit, distinctio, adjunctæ creaturæ intuitu. Annon hic est ille versipellis Deus, quem tantopere exhorret Tertullianus, ut malit plures fabricari deos? Quoscunque enim fucos inducat Servetus, res tamen eo cadit, unum esse Deum Patrem, qui se creaturis miscens, diversas personas sibi adsciscit: Sermonem non simpliciter esse Deum, sed dimidia ex parte: quia admixtio creaturæ illum à Patre discernat: Deitatem quoque Spiritus nihilo magis puram esse, sed creaturæ fæce infectam. Quis ad tales blasphemias non contremiscat? Interea convincitur Servetus cæco furore litem nobis movisse de tribus personis. Dicit Tertullianus nos ter in singulas personas tingi in Baptismo: Servetus fumum aspergit, quod Patrem non neget à Filio realiter distingui: Filium vero hominem intelligat. Interea de Spiritu sancto tacet, quem alibi cum Verbo confundit: neque id solum, sed persuadere conatur, nullum à Tertulliano poni discrimen. Docet Tertullianus Deum minime esse carnem, ac Verbum minime carnem factum, quia in carnem transfiguratus sit, sed quia carnem indutus, eo quod transfiguratio interemptio sit pristini: Servetus eandem nunc carnis Deitatem in Christo comminiscitur, quæ olim fuit Verbi: substantiam quæ tunc Verbi erat, nunc esse carnis: denique carnem esse Deum. Si cum eo consertis manibus Tertullianus pugnaret, non posset magis ex professo eum stringere. Atqui ferream frontem hîc quoque ostentat, se eadem ubique docere jactans, & tamen nihil ad rem facere. Quid hoc est? Sermo, Tertulliano teste, non ex transfiguratione, vel demutatione substantiæ caro factus est, nec mixtura quadam, sicut electrum ex auro & argento conficitur: sed quia in carne se exhibuerit, substantias suas proprietate distinctas retinens. ac tandem concludit in una Christi persona duplicem esse statum: quia alioqui vel Sermo esset mortuus, vel caro mortua non esset, si Sermo esset conversus in carnem. Istis Serveti deliriis obtusæ sunt lectorum aures: me tamen

extra

extra rem vagari fingit. Quid? hoccine est præter rem vagari, Tertullianum ita contrarium ostendere, ut singula ejus verba cum totidem Serveti deliriis in certamen committam? Interea ut aliquid contra afferat, conqueritur omissum fuisse à me locum de facici divinæ conspectu. Quasi non jam plus decies caput hoc discussum, & solide expositum à nobis fuerit. Ac tam servilis est ejus scurrilitas, ut pulchritudinem loci illius jactando, contra tam clara testimonia oppedere non dubitet.

In Irenæi testimoniis iterum excutiendis dabo operam ne lectoribus sim fastidio. Et certe me pudet laborem hunc retexere. Sed quoniam ita cogit Serveti improbitas, hoc molestiæ mecum devorent pii lectores. Docet Irenæus, in figura hominis Jesum Patribus loquutum. Hinc corpus increatum elicit Servetus, cui personæ nomen imponit, quod à mente Irenæi prorsus alienum est. Hominis ergo stultitiam merito refutavi, qui tale spectrum de nihilo sibi confinxit. Graviter hic stomachatur, quia spectrum dixerim. Atqui non intelligo inanem fuisse figuram, sub qua apparuit Filius Dei: sed nomen hoc accommodo ad Serveti præstigias. Nec abs re commentitium esse diximus, quod velut ex Irenæo citet ad imaginem vultus, aut figuræ Christi plasmatam fuisse carnem Adæ. Nam de effigię ista, quam Servetus ostentat, nulla prorsus mentio fit: sed quod homo perfectus sit, qui ex corpore & anima compositus superveniente Spiritu formatur ad imaginem Dei. Quod Servetus exprobrat me negare insitum hominibus Dei Spiritum: quale sit, alibi exponam. Hic vero falsi crimen effugere non potest, qui sua figmenta pro Irenæi verbis retulit. Dixi insulse colligere Servetum, non esse Sermonem nisi qui repræsentet: quia tradat Irenæus Abraham repræsentatione didicisse, Verbum Dei fore hominem. Superbe invehitur Servetus, & me Grammaticæ, ac simul maternæ linguæ ignarum esse clamat. Primum sitne ex propria Verbi natura repræsentare, non disputo: sed tantum quid Irenæi verba contineant. Ab hoc nodo se expediat Servetus, post de Verbi natura videbimus. Repræsentationem Irenæus vocat, quod Christus assumpto hominis corpore, futuræ suæ incarnationis quoddam (ut ita loquar) documentum ostenderit. Corpus illud Servetus vult fuisse increatam Verbi substantiam, ut corporale fuerit Verbum. Porro Verbi repræsentatio qualis sit, alibi dictum est. Nec scio in quo Galliæ angulo didicerit vocem *Parolle*, larvam sonare quæ oculis conspicitur. In tertio loco Irenæum clare demonstravimus de mundi creatione loqui, in qua Deus se quodammodo nobis in Verbo comprehensibilem exhibuit. Mentiri me Servetus clamat. Atqui verba fideliter à me referri ne ipse quidem inficiatur. Sed phreneticus homo sibi credi vult, Irenæum ab alio ad aliud transire. Quod tandem in fine subjicit, in contextu non haberi, lectores ex codice discant. Quarti loci solutio, quæ à nobis allata fuit, nihil perplexum continet. Patres sanctus Martyr dicit Spiritu Prophetico vidisse passibilem Dei Filium, qui tunc impassibilis erat. De visione rei præsentis agi clamat Servetus. Esto. an ideo corporea fuit Verbi substantia, quod corpore aliunde sumpto factum est visibile? Quod quintum etiam locum calumniose ad suas nugas detorserit, hinc liquet quod Irenæus de imagine Dei loquens, eam hominis naturæ insculptam fuisse intelligit, dum spiritualium donorum particeps est factus, quemadmodum supra liquido exposui. Serveto nulla est Dei effigies, nisi in corpore, ut increatum Verbi corpus, quod sibi per somnium creavit, retineat. In sexto loco ita confusus jacet, ut nullum, nisi in assensu effugium reperiat. Sed interea falsi convictus tenetur. Nam ut aboleat æternam Verbi generationem, contendit Irenæo teste, Verbum ex Virgine esse genitum: quum Irenæus potius duplicem generationem innuens, fidem nostram suo suffragio comprobet. Non minus clare in septimo loco monstrata à nobis fuit ejus perfidia. Irenæo enim hæc verba tribuit, quod realis non sit inter Patrem & Filium distinctio. Quod falsissimum esse constat. Nunc ut mendacium excuset, ratiocinatur, Si Pater ipse est λόγος, realiter à Patre non differre. Quasi vero communis nobis omnibus non esset ista confessio, Totum Filium esse in Patre, & totum Patrem in Filio, ubi de essentiæ unitate agitur. Neque enim Ecclesia personas realiter distinguendo, Dei essentiam lacerat. Vere ergo dicitur Pater mundum per seipsum creasse, quem per Sermonem creavit: quia unus, idemque est Deus, simplexque essentia. Per alium nihilominus æque vere, & aptę creasse dicetur: quia à suo genitore distingui necesse est, qui (eodem Irenæo teste) ante secula genitus fuit. Quod in fine subjicit suppositiitium fuisse, negare tandem ausus non est. Multis locis profiteri Irenæum fingit, quod à discipulis Apostolorum didicerit, Patrem mundum non creasse per Verbum, quasi per rem aliam. Nulla syllaba reperitur, quæ tale aliquid sonet. Similis est octavi loci ratio. Nam ubi sanctus Martyr plurali numero docet, non intelligi in Scriptura plures deos, sed dispositiones, quæ in Deo sunt, Servetus pro diis pluribus, res distinctas subjicit: se tamen interea falsarium dissimulat. Quod ad nonum locum spectat, insipida Serveti consequentia nullo negotio refellitur. Irenæus, quod fatemur omnes, Filium Dei olim visum fuisse dicit sub hominis specie, nempe quia humanum corpus, quoties ita visum est, assumpsit, in quo se patefaceret: non quod jam tunc homo factus sit: quia hypostatica unio non erat: sed quia formam ad tempus assumpsit, in qua futuræ suæ humanitatis gustum præberet. Inde colligit Servetus, Verbum sua natura fuisse visibile, & formam hominis increatam fuisse, ac cælestem. Meam tamen fatuitatem ridet, quod nihil hic difficile percipiam. Interea impiam suam blasphemiam imprudens retegit, quam fucare alibi laborat, nunquam fuisse Dei Sermonem, nisi sub visibili hypostasi. Porro, quum hæc hypostasis, vel ipso teste, in mundi creatione cœperit, hoc modo destruitur Sermonis æternitas. Decimi loci perinde facilis est explicatio. Quorsum enim tendit Servetus, nisi ut Sabellii errorem asserat, ne qua sit inter Patrem & Filium distinctio? Me tamen accusat mendacii, & impudenter fingere dicit, quum locus sit apertissimus. Sed quid locus continet? Irenæi enim sententiam ambabus ulnis libenter amplector: Serveto autem nihil inde accedit. Nisi forte victoriam in eo statuat, quod Christus vocatur Dei imago. Et sane, ut video, in suum illud delirium subinde revolvitur, Verbo fuisse increatam effigiem. Sed quum omnium ætatum consensu agnitus fuerit Filius imago Dei, hoc bestiæ somnium nemini unquam in mentem venit. Porro quicquid cavilletur, lectores videre existimo quam contraria sit impiis ejus commentis Irenæi auctoritas. Pronunciat sanctus Martyr Christum non esse hominem, nisi acceperit ab homine carnis substantiam. Servetus, qui ubique fœtide blaterat carnem Christi esse Deitatem, & ex Dei substantia formatam, nihil hoc ad rem facere excipit. Nebula quam aspergit, quod contra Magos loquatur qui Christi carnem negabant, facile discutitur. Neque enim carnem solum vendicat Filio Dei, sed eam ab homine sumptam esse contendit, & ex humana substantia formatam: à quo prorsus abhorret Servetus. Paulo post, ubi facetus videri affectat, apparet ejus dicacitas sine sale. Vident lectores murilam esse sententiæ illius clausulam, quæ à me citata fuerat. Ne dubio testimonio niterer, defectum illum aliunde sarcire volui. Quasi jocandi materia data foret, Alio, inquit, te confer, nihil hic agis. Ego quidem ferreum desperati hominis pectus mollire non potui: apud alios tamen plus egi, quam

vellet. Secundus enim Irenæi locus palam docet unigenitum fuisse Dei Filium, qui carnem assumpsit. Deinde suum plasma in se recapitulasse. Quibus verbis significat ex Adæ substantia sibi formasse corpus. Quum testetur Irenæus novissimis temporibus Filium Dei factum esse visibilem, judicium cuivis relinquo, verene, & apposite intulerim, refelli Serveti commentum de æternitate visibilis substantiæ. Me tamen dicit mentiri. Sed unde mendacium arguit? Quia, inquit, ante delitescebat, & demum palam apparuit. Ubi nunc tritum illud ejus axioma: Non esse personam, nisi quæ palam oculis conspicua est? Toties pleno ore jactat splendorem personæ Christi semper fuisse conspectum: nunc eum in latebras demergit. Quanquam ne hoc quidem serpentis flexu elabitur. Visibilis enim esse Filius Dei secundum Irenæum cœpit, ex quo passibilis factus est: idque factum esse asserit novissimis temporibus. Ergo evanescit æterna illa Verbi effigies, quam Servetus in cerebri sui incude fabricavit. Denuo dicit Irenæus, Sapientiam Dei semper fuisse Filium. Servetus, qui verum Filium non agnoscit nisi ex Virgine genitum, secure alio transvolat, fictitiam suam in creaturis Deitatem ventilans. Denique, Irenæus Verbum & Spiritum diserte plurali numero distinguit. Hoc quoque postremum surda aure præterit Servetus, qui nuper asseruit eundem esse cum Spiritu Sermonem.

De locis ex Clemente adductis, multa verba facere supervacuum foret. Primum, ea est libri insulsitas, cujus vel pueros ipsos mediocri doctrina tinctos merito pigeat: deinde nihil inde protulit Servetus, quod doctrinæ nostræ non congruat. Summa est, latenter semper adfuisse Christum sanctis Patribus, & inter Angelos summi Prophetæ officio functum. Asserit nunc de suo Servetus, visibili forma & vera. Hoc quoque concedo. Sed quæritur an forma illa fuerit Verbi hypostasis, & increatum corpus, quod deinde in utero Virginis in carnem conversum est. Porro, citius oleum ex lapide exprimet Servetus, quam ex Clemente vocem educat probando tali portento. Tametsi autem in eodem libro multa veterum testimonia excusa sunt, quibus non minus duriter quam malleis, contunditur Serveti impietas, argute se explicat, quod ibi tantum Petri dicta observet. Nec vero quia magnopere testimoniis illis confidam, ea objicere visum est: sed ut ridicula hominis vanitas omnibus pateret, qui nos de nihilo territare volens, pro Apostolorum discipulis venditat ignotos scriptores, à quibus turmatim obruitur. Perstat tamen in suaduritie, & se posse recipere dicit. Quid hic dicam nescio. Si testes mihi hodie subornare liceat, & pro arbitrio illis dictare quod respondeant: neque aliud, neque aliter cuperem ipsos loqui, quam quod ad verbum illic legitur. Uno tantum verbo deflectit nebulo iste, quo recipere possit tam plenas sententias, quibus errorum ejus farrago in nihilum redigitur. Quinetiam suum illud Mentiris, mihi ingerit: quia ejus commento Sotheri doctrinam de duplici generatione opponam. Quid, quum dico à Serveto tradi (quod singulæ libri ejus paginæ sonant) Verbum Dei non fuisse olim, nisi personaliter genitum futuri hominis respectu, an ego mentior? Quum dico genituram Dei & hominis confusam ab eo tradi, qui clamat duos fore Dei Filios, si Sermo incorporeus ab eo genitus fuerit, an ego mentior? Denique, quum errorem hunc refelli & concidere dico, si recipimus Christum secundum carnem Filium esse hominis: quia vero secundum divinam naturam ex Patre ante secula genitus fuerit, censeri Dei Filium: an ego mentior? Quam odiosa illi sit idiomatum communicatio, & quam infestus contra eam ebulliat, ex compluribus ejus dictis apparet. Eam tamen Eutychianus asserit: cui refragari non patitur antiquitas, si Serveto creditur. Ne eum subito obmutuisse quis putaret, Ego, inquit, idiomata inter Verbum & hominem communicari dico sine vestris illusionibus: nempe, quia Verbum mortuum esse dicit, & Sapientiam Dei esse unctam. Loquutionis autem ratio illi est, quod Verbum in carnem conversum fuerit, & una sit confuse Dei essentia, ac natura. Cæterum, quicquid garriat, manet illi cum Eutychiano pugna, qui totam doctrinæ nostræ summam de verbo ad verbum, ut aiunt, illic recitat.

Quum tam adversus Serveto sit Ignatius, vel quisquis sit ille Scriptor, cujus Epistolæ sub Ignatii titulo feruntur: ideoque fallaciter Servetus ipse nullam ejus fecisset mentionem, quem prius alto supercilio optimum sibi esse patronum jactaverat, dissimulanda non fuit tanta improbitas. Dixi igitur mirum esse cur nihil ex Ignatio protulisset. Respondet se complures citasse locos in suis libris. Primum eo impudentior est, quod non erubuerit illum citare testem qui ex diametro ejus deliriis contrarius est. Sed hoc in præsentia non agitur. Nam priusquam volumen nactus esset, decimo quoque verbo illi erat in ore, Ignatius ille domesticus Joannis auditor: mysteria nescio quæ in ejus Epistolis recondita dicebat, quæ totam controversiam possent dirimere. Quare nullam ab eo syllabam proferri post tantas jactantias, plusquam ridiculum fuit. Adhæc operæpretium est notare quo artificio se explicet. Credere se dicit Sermonem ante secula ex Deo fuisse genitum. Atqui supra hoc modo & Deum in frusta discerpi, & Filios duos fieri causatus est. Neque tamen mihi excidit quid alibi dicat, Personaliter genitum fuisse Sermonem, quia in ejus substantia futurum hominem concepit Deus. Ignatius vero aliter, qui veram genituram sine figura asserit. Adde quod dum Solomonis testimonio Ignatius Sermonem Dei Filium semper fuisse probat, non modo nihil movetur Servetus, sed me cæcitatis damnat, quia non videam id facere contra me. Sic quum alibi unigenitum Dei Filium Sermonem esse docet, ac eundem dicit factum esse Filium Virginis secundum carnem, nodum hunc solvit Servetus, quod Christum intelligat. Sic quum alibi iterum prædicat genitum fuisse ante secula, quatenus Sermo æternus fuit, postea & hominem ex Maria virgine fuisse genitum: respondet Servetus, hominem fuisse in forma Dei, perinde acsi Pythagoricus quispiam, ostensis hominis natalibus, metempsycosin suam pro clypeo objiceret. Si hoc modo loquutus esset Athanasius, clamaret Servetus ipsum esse fœdum carnificem Filii Dei, & duos imaginari Filios, in pelle asini includi Christum: suum vero Ignatium quia non audet sic flagellare, in sua spectra transformat. Ne hoc quidem ei difficile est ad solvendum, quod vocatur incorporeus Filius in corpore. Atqui nihil absurdius esse clamitat, quam quod incorporeum esse credimus Sermonem ex Deo genitum. Tandem animi confusus, dum sua dicta retractare cogitur, me tamen bis mentiri dicit. Non ambigue multis locis asserit, Deum ab initio ad Filii generationem fuisse affectum, donec mulierem nactus est, quæ ex eo conciperet: nec dubitat, adducto humanæ libidinis exemplo, pruritum Deo affingere. carnem quoque aperte Deum vocat. Nunc dum parce & modeste hæc attingo, me suo more semel & iterum proterve mendacii accusat. Lectorum oculos oblinere sibi videtur, dum carnem inducit Dei participem. Quasi hac voce deleantur sacrilegia illa, quibus referti sunt ejus libri. Nec vero aliis locis opus est, quam quos in suam excusationem adducit. Nam priore loco nugatur, Verbum illud quod olim essentialiter erat forma hominis, nunc esse Deitatem sub forma hominis. Sub forma, inquit, non confusa, nec imminuta. Quomodo hoc? Subjicit non esse tale Verbum, quale olim fuit: quia nunc caro factum est. Coacervat postea complures bla-

sphemias,

fphemias, quod umbra olim fuerit duntaxat, ac rei futuræ præfiguratio: in quo & ejus imperfectio notata est. Secundo loco mutatum esse negat Verbum, sed carnem fuisse in illud transformatam, ideoque formam hominis, quam habuit ab æterno, non fuisse confusam, nec alteratam. Totum autem huc recidit, quod Christi caro mera sit Deitas, nec alius sit Christus homo, quam qui olim nube increata fuit inclusus. Viderit interea quomodo huic sententiæ conciliet quod alibi ex eo retulimus, Verbum fuisse in carnem conversum.

Calumniarum refutatio, quibus Servetus justam errorum suorum damnationem à Ministris Genevensibus conscriptam eluere, vel saltem eludere tentavit.

QUoniam ex ejus libris constare diximus, præcise ab eo rejectum fuisse nomen Trinitatis, quasi detestabile, cum suo MENTIRIA, ferociter insultat. Id quale sit, mecum expendant lectores. Plus centum locis Trinitas simpliciter ab eo vocatur triceps Cerberus, diabolicum phantasma, Geryonis monstrum, illusio Satanæ, & quid non? Nusquam moderandi causa, additur syllabæ unius exceptio. Sed alibi Trinitas ab eo conceditur. Honesta scilicet excusatio. Nam si eo nomine exprimitur sacra Dei majestas, nonne summa veneratione colendum erat? Postquam illud sine delectu plusquam atrocibus contumeliis proscidit, neque id semel, sed plus centies, nunc paucos locos opponit, in quibus Trinitas verbo tenus admittitur. Videndum tamen est, quænam sit ista verissima Trinitas. Sic habet primus locus, quod Deitas, quæ est in Patre, Christo communicata est primum, deinde eo mediatore Apostolis. Atqui hoc modo longe major numerus nobis exurget, & ex Triade fiet Pentadecas. Jam qualis ab eo statuitur Deitas Spiritus? Illum esse dicit quem Christus moriens Patri commendat. Tandem concludit verissimam esse hanc Trinitatem, Deum Patrem, speciem imaginis visam, & munus inde procedens. ubi nunc erit æternus Sermo, si nulla ejus Deitas, nisi in imagine visibili fuit? De Spiritu vero quam profane, & impie? Nam etsi Dei donum apte interdum, & ex Scripturæ usu vocatur Spiritus, tenendum tamen in primis erat illud Pauli 2. ad Corinth. cap. 12. varietates donorum esse, sed unum, & eundem Spiritum. Secundo loco, sicuti jam exposuimus, personam Filii & Spiritus discernit à Patris persona, respectu admixtæ creaturæ. En Trinitas Serveti, non in Dei essentia, sed in creaturis quæ nescio quid mixtum, ac medium habent in quo differant à mera Deitate. Cæterum videamus quam bene in aliis locis sibi constet. Certe pag. 28. Spiritum sanctum excludens, ternarii numeri obliviscitur. Si nemo, inquit, Patrem novit, nisi Filius, ubi est tertia illa res, quam metaphysici volunt secundæ esse æqualem, in solio Trinitatis locatam, in tertio angulo triclinii? Item, si Christus nos confitebitur coram Patre & Angelis, gravem tertiæ rei facit injuriam, cujus non meminit. Verborum Christi facilis est, ac prompta solutio: quia sub Patris nomine totam Deitatem suo more complectitur. Interim videmus Serveto effluere Trinitatem, cujus vult nunc videri confessor. Sermonis hypostasin si nomines, credere se annuit. Si Patrem voces ingenitum, & Sermonem genitum, duos clamat fieri deos, pag. 30. Unde ipsum ludere apparet. Sed qua ratione nititur, ut tam acerbe succenseat tribus personis realiter distinctis? Quia nequeunt, inquit, in mentem venire, quæ sub sensum non cadunt, pag. 32. An tolerabilis est hujus bestiæ ferocia, quod immensam Dei gloriam, & arcana essentiæ ejus mysteria non tantum intellectus sui modulo metitur, sed infra sensus suos subjicere audet? Quis nunc miretur, si talem superbiam horribili cæcitate punivit Dominus? Eant nunc Serveti discipuli, & persuadeant hoc esse fidei principium, nihil recipere, nisi quod capiunt hominis sensus. Jam si locum habet aliud Serveti dogma quod supra attigimus, extincta tertia persona, tantum restabit dualitas. Ipsammet enim Sapientiam contendit esse Spiritum, pagina 86. Unde sequitur, nisi unus, & duo idem valeant, solam esse Filii personam, quæ Patri respondeat. Verum, alio postea ipsum rapit sua vertigo, ut duas personas in Christo excudat. In solo, inquit, corpore, & Spiritu Jesu Christi modus Deitatis est duplex: unde & duæ dicuntur personæ, pagina 129. Quod autem principium personæ Spiritus assignat quale audimus, nunquam pro absurdo duxit. Adde quod innumeras hypostaseis audacter sibi fabricat. Per Deitatem, inquit, quæ est in re quavis, potest Deus novum mundum creare, & per illam hypostatice apparere, quanto magis per Deitatem Christi? pagina 150. Quomodo autem hypostatice Deum constituat in tot personis, Epistola sexta fusius declarat, quod Deus sit in ligno lignum, in lapide lapis, in arbore arbor. Deinde in Apologia, pagina 698., refutans locum illum ex primo capite Mosis, Faciamus hominem ad imaginem nostram: quum Deus loquitur & præcipit monti, aut pluviæ, aut lapidi, loquitur Deitati, quæ in singulis est. Suntne ideo Deitates realiter distinctæ? Personæ ibi dici possunt, quæ audiunt vocem Dei. Quibus verbis annectit quod jam citavimus, posse Deum nunc per Deitatem, quæ est in re quavis, novum mundum creare, per illam hypostatice apparere, & seorsum agere. Et adhuc nebulo vocem Trinitatis proferre audebit, ut suos fumoa venditet? Videmus enim quotquot sunt in terra lapides, vel trunci, totidem illum induere Deo personas. Videmus etiam non plus Deitatis concedi Spiritui sancto, quam ferro aut lapidibus. Pag. 699. tribus personis hoc prætextu illudit, quod quum ignis gehennæ sit æternus, non jam Trinitas, sed quaternitas in Deo sit evidens, Patria, Filii, Spiritus, & ignis. Quod si thronus Dei addatur, jam futura sit quinternitas. Quærit postea, sitne Trinitas luminis, nubis & caliginis. Denique sic multiplicat personas, ut inexplicabile sit chaos. Postquam sine modo omnia confudit, fatetur in Deo non modo tres personas, vel hypostaseis, sed etiam tres essentias, pagina 706. Hoc primo execrabile est piis omnibus, simplicem, ac individuam Dei essentiam in tres secare. Nec quisquam ex tota hæreticorum colluvie unus extitit ante Servetum, qui sibi in hac parte tantum licentiæ daret. Sed unde repente tam profusus est, ut tres personas in una essentia non ferens, Deum in tres essentias lacerari concedat? Quia, inquit, Verbo, & Spiritui sancto admixta est portio creaturæ. Ergo in Deitate fæculenta & impura erit essentiæ partitio. Sed redeo ad illam Verbi & Spiritus identitatem. In archetypo, inquit pagina 165., licet idem essent Verbum, Spiritus, & lux, & esset nubes eadem simul aquea, aërea, & ignea, prius tamen referuntur Verbum & Spiritus quam lux: prius aqua & aer, quam ignis. Hic vel senarium numerum concedat necesse est, vel omne discrimen tollat. Jam si persona illi dispositionem sonat, videamus quænam secundum ipsum inter Patrem & Filium sit relatio. Pagina 696., postquam sibi ab adversa parte objecit, si in homine Christo est Verbum & Spiritus, cur Verbum potius Filius vocetur: respondet, quanquam utrumque certa ratione dici possit, in modo tamen esse differentiam, quia in Verbo semper erat Spiritus, in Spiritu Verbum, virtus eadem, substantia eadem Verbi & Spiritus. In Sermone, velut in re externe visa, erat interne contentus Spiritus. Verbum ergo ad corpus ipsum Filii potius spectabat.

Ubi

Ubi nunc distinctæ hypostases: imo ubi duæ essentiæ, quum ne inter personas quidem discrimen relinquat? Porro, qua ratione Spiritus sancti Pater sit Deus, definit pag. 187. Sicut Pater luminis, inquit, & Pater gloriæ, ac eadem figura dicitur Pater Sapientiæ, & Pater Verbi, si absque homine hæc olim intelligas. Videmus quanto cum ludibrio de æterna Verbi genitura interdum garriat. Quamvis enim figurative eam se accipere declaret, ipsa tamen figura in nihilum recidit, si non aliter censetur Deus Pater Verbi, quam luminum, misericordiæ, consolationis & bonorum omnium. Quid si tunc Serveto nihil præter umbram fuit Spiritus? Hinc certe sequetur, Deum nisi umbratilem fuisse Verbi Patrem. Sic autem ipse diserte loquitur pagina 217. Videndum etiam restat, quo sensu honorem unigeniti Filii tribuat Christo, pagina 732., Si Deus alium mundum creasset, & in aliis formis alias rationales creaturas ex seipsis filios generantes, & ipse quoque, si voluisset, in ea forma Filium eis similem genuisset: ac tunc ille quoque fuisset in Sapientia genitus, & fuisset in Deo Sapientia eadem quæ nunc est exhibitio divina: & semper eadem esset ratio Filii Dei, quoad Divinitatem attinet. Videmus ut generi humano primarium quendam hominem præficiat, qui in Sapientia formatus, ideo nomen Filii Dei obtinet, quia sit quoddam Deitatis exemplar. interea secundum diversas fabricas, alios potuisse gigni similes filios. Hinc jam liquido constare arbitror, quid coloris habuerit frivola Serveti excusatio. Deinde jure nec ne à nobis dictum fuerit, nihil veniæ mereri prodigiosum blasphemiarum ejus chaos. Hic quoque notanda est hominis temeritas, quod de rebus prorsus incognitis non minus superciliose pronunciat, quam si à prima mundi origine creatus esset temporum omnium censor. Quia Nicæno Concilio audierat præfuisse Athanasium, quibuscunque potest probris eum flagellat. Dico audisse: nam acta Concilii nunquam ab eo fuisse lecta mox patebit. Adeo quidem nemini veterum parcit, ut omnes dicat fuisse cæcos Sophistas, bestiæ ministros, mancipia Antichristi, & Satanæ præstigiis fascinatos. Athanasio tamen præcipue ea, quam dixi, causa infestus, fœdam illi maculam inurit, quod Deum tripartitum statuens, simul jusserit imagines adorari, pag. 703., & aliis locis. Sed unde illud decretum hausit, cujus nusquam in historiis fit mentio? Inscitiam suam crassius prodit libr. De orbis perditione 1. pag. 399. Nam aptus, & peritus Prophetarum interpres, Christum ut Daniel prædixerat, occisum esse nugatur à Romano duce vere Babylonico, qui Babylonicas statuit ceremonias, matrimonium interdixit, Legales fecit tonsuratorum regulas, unguenta consecrationis, Judaicos ritus, Judaica & Babylonica sacrificia. Paulo post hic Trinitatis ibidem in Deum blasphemias induxit, & monarchiam Romanam migrare Constantinopolim fecit: gloriosus confessor. Idola & imagines, ut dixi, sub hoc Sylvestro cœperunt ad Helenæ mulieris suggestionem. Audierat in Concilio Nicæno, quod furiosæ mulieris Irenes auspiciis, & imperio coactum erat, receptum fuisse, & probatum imaginum cultum. hanc Irenem audierat Imperatoris fuisse matrem: homo phreneticus nomen aliud, quamvis non multum affine, arripuit. Perinde ergo acsi ab Helena Constantini matre profecta imaginum adoratio foret, Athanasium falsa ejus criminis invidia gravat, quod trecentis post mortem ejus annis admissum est. En cur bonus iste antiquitatis vindex Clementis larvam, & similes quisquilias omnibus sanctorum Patrum scriptis opponat. Cæterum omissa hac Serveti vecordia, nunquam eum expedient sui discipuli, quin liquido demonstrent primæ quatuor propositiones, quas ex ejus libris adduximus, sacræ Trinitatis mysterium impie fuisse ab eo eversum. Nec vero difficile est in coloribus, quos postrema quasi manu appinxit, hoc idem perspicere. Nam si Verbi persona erat homo, sicut ipse loquitur, non fuit Deitati Verbi sua persona, secundum quam à Patre differret. Nunc si Deus est in carne manifestatus, sequitur Patrem fuisse crucifixum: à quo sacrilegio recta fides abhorret. Sophisticis rationibus hic me pugnare conqueritur, non Scripturis. Quasi vero mihi ad manum trecenti Scripturæ loci non suppetant ad hoc probandum. Idem valere fingit, Christum fuisse Dei formam, vel in forma Dei. Quasi vero ipsis quoque pueris non pateat, qui Patri conformis dicitur, substantialiter, & distincte cum Patre conferri. Unde conficitur Christum in sua Deitate priusquam carnem indueret, quatenus æternus erat Dei Sermo, consortem fuisse Paternæ gloriæ. Si vocatus à Paulo esset forma Dei, triumpharet Servetus, visibilem esse, & corpoream effigiem Dei invisibilis. Dum vero Paulus Sermonem ipsum carne humana nondum vestitum gloriæ Dei conformat, prosternitur illud delirium, quod homo fuerit Verbi persona. Nam Paulus, data opera, contemptum naturæ humanæ habitum cum æterna Deitatis gloria comparat. Ideoque exinanitum esse dicit, assumpta hominis figura. Argute objicit Servetus, Si erat in forma Dei, ergo formalis erat distinctio. Imo potius colligetur ex Pauli verbis, quum statuatur formæ paritas, in substantia, vel hypostasi fuisse distinctionem. Certe substantiam esse oportuit, quæ forma prædita esset. Fabulas esse putat Servetus, quasi in Deo sint accidentia, vel subjecta. Ego autem hypostaseis, subjecta quorum singulis attribuitur sua proprietas, non inepte vocari puto De accidentibus, litem illi non moveo. Solus enim ipse accidentia in Deo comminiscitur. Sed ei dolet fucum execrandis suis blasphemiis detrahi. Postquam tres hypostaseis lingua confessus est, hypostasin vult esse essentiam, & hoc modo Filius, secundum ipsum, character dicitur Paternæ essentiæ: quia in eo solo subsistit Deus, ut se visibilem præbeat. Nam expressam, inquit, illam effigiem videns, dicor videre Deum, sicut dicerer videre Gabrielem, aquilam videns, in cujus forma ad me veniret. Qualis nunc hypostaseōn distinctio? nisi essentiam Dei partiri libeat secundum distributionem, sicut ipse postea nugatur pag. 121. Distincte fatetur invocari in Baptismo Patris & Filii nomen, quia realiter differunt Pater Deus, & Filius homo. Quid igitur de Spiritu dicendum, qui ipso teste carnem assumpsit? Nam hoc respectu non constabit triplex invocatio. Et tamen furiis me agitari dicit, quia Baptismum dico lusorie consecrari, nisi rem agnoscimus in Filio. De Christi Deitate mentem meam non est assequutus. Dico longe aliam esse Deitatem, quam carnis, nempe æternæ essentiæ. Putat phreneticus diversas me facere Patris & Filii Deitates. Nec moror quod alicubi Spiritum perceptibili persona induit, quando & multis locis personam non admittit nisi visibilem, & perceptibilem nunc Spiritum faciens, de extrinseca & adventitia qualitate loquitur. Quintæ propositionis crimen diluere volens, internam se hypostasin confessum esse excusat pagina 704. & 705. Verum nihil illic reperient lectores, nisi quod Verbum, lux persona Christi, prius occulta ratio, deinde manifestus fuerit Sermo, quod hic fuerit Deitatis modus, quem apparitionis vocat: deinde alius communicationis. Tandem concludit Trinitatis mysterium in hoc Pauli dicto exponi, Deus manifestatus in carne, justificatus in Spiritu: vel potius mysterium duplex essentiæ Divinæ nobis exhibitæ. En illa interior substantia quam confessus est, quod Deus in carne Christi formam suam exhibuerit, & se communicaverit in Spiritus virtute. In summa, qui realiter Patris & Filii hypostasin distingui non patitur, fallaciter in Dei essentia residere prætendit. Hinc quoque error,

in

in sexta propositione à nobis objectus, convincitur. Sabellium enim se plenis buccis spirare quomodo negare audet, qui palam asserit idem esse Sapientiam cum Spiritu? Annon etiam hinc colligitur, Spiritum fuisse crucifixum? Nam aut Spiritum à Verbo discernat oportet: aut quod Joannes de Verbo testatur similiter in Spiritum competet, nempe factum esse carnem, cui annexa est mors & resurrectio. Millies hoc à se dictum clamat, quod forma saltem & dispositione differat Spiritus à Filio. Fateor quidem, ubi de Spiritus perceptione suo more philosophatur, diversum modum Deitatis ab eo notari. Sed quum nunc duos in unum misceat & confundat, minime eum levat siquid alibi in contrariam partem docere visus est. Et nunc si serio de tantis mysteriis ageret, cur ad probandam identitatem Sapientiæ & Spiritus arriperet locos illos, ubi non persona in Deo subsistens, sed Spiritus donum intelligi debet? Septimæ propositionis quam honesta est excusatio? quod alium Deum posuerit pro alio Deitatis modo. Hoc sibi non minus fuisse licitum jactat, quam mihi dicere aliam Deitatem. quod mihi falso imputat. Nam in meis lucubrationibus plus centies occurret, quod una, & eadem sit Deitas. Ante Servetum nemo ita loquutus est, quod alius esset Deus. & certe non nisi impius sensus elici potest. Correctio vero ab eo addita, licet asperam loquutionem mitiget, perversum tamen figmentum non tollit. Et quid longius disputo, quum supra Deum in tres essentias partitus sit? Adde quod illud absurdum nunquam effugiet, Spiritum sanctum à Christi demum resurrectione factum esse personam, quia tunc ex Christo Deo alius emersit. Quod etiam ex alio loco clarius patet. Nam pag. 184. Spiritum alium & aliud à Filio substantia esse contendit, ac realiter differre eorum substantias. Si substantia essentiam notat, quam fœdum in modum discerpitur Dei majestas? Tres quæ sequuntur propositiones quum inter se affines sint, simul complectar. Christum tradit Dei Filium esse, quatenus ex Dei substantia genitus est. Hoc modo negat Servetus concidere naturæ humanæ societatem quæ nobis est cum Christo, ex qua salus nostra pendet. Atqui nihil est clarius. Unde enim nisi ex communi natura, nobis cum Christo fraternitas? Deitatis positio, inquit Servetus, horum neutrum tollit. nempe si Deitatem carni nostræ uniret, sicuti Scriptura docet manifestatum esse in carne Deum. Atqui non modo naturas duas confundit, sed essentiam carnis Christi non minus à nobis separat, quam procul distat cælum à terra. Sicut per incarnationem, inquit pagina 275., Verbum effectum est caro, vel creatura: ita per resurrectionem caro desiit creatura esse. Omitto quod alibi fortiter negat Christum vocari debere creaturam. Hoc tantum dico, Si Verbi substantia, carnis facta est, longe diversam esse Christi naturam à nostra. Verbum, inquit, de cælo descendens, nunc est Christi caro. Ultra etiam pagina 147. progreditur, humanam in Christo naturam unum & idem esse cum divina. Ubi nunc illa societas quam Servetus dissolvi negat? Et hic scilicet me hortatur, ne me torqueam. Sicuti ludibundus salutem humani generis prorsus dissipat: sic ruinam hanc quasi ludicram, secure vult à nobis excipi. Itane, dum rupto fraternæ unitatis vinculo eripitur nobis Redemptor, ut taciti feramus? Ut frivola sit fatigatio, si unicum adoptionis nostræ pignus tueri conemur? Frater noster, teste Apostolo, ideo censetur Christus, quia excepto peccato, nobis per omnia similis factus est. Exponit Servetus, quod omnia nobis similia acceperit. Verum illic de naturæ similitudine disserit Apostolus. Et certe, ut nos reconciliaret Filius Dei, in carne ejus vere humana, non divina, terrena, non cælesti, mundi peccata expiari oportuit, ut in eadem natura offensæ satisfactio constaret. Pretium redemptionis nostræ in carne sua solvit Christus. Si divina erat ac cælestis ejus caro, quid sibi ista compensatio vellet? Quærit Servetus, an expertem Deitatis fuisse arbitrer hominis naturam. Facilis responsio est, à Deitate fluere quicquid est in Christi carne vivificum. Sed aliud est unio, quam unitas. Etsi enim carnis naturam induit Deus, ut unus esset in Dei & hominis persona Redemptor: non protinus sequitur quod Servetus blaterat, Deificam fuisse unitatem. Ita solvitur puerilis ejus objectio, quod caro Christi in sepulchro jacens, sua tamen divinitate minime privata fuerit: nempe, quia hominem semel assumptum nunquam deposuit Deus, neque mors, neque sepulchrum potuit unitas naturas dirimere. Verum hac ratione non tollitur earum distinctio. Placavit nobis Patrem Christus sua obedientia: in essentia Dei quomodo obedire Deo potuit? Adhæc, quam absurdum erit humanis affectibus subjicere Dei substantiam? Nec vero abs re notata hoc loco à nobis fuit repugnantia in verbis Serveti. Ter me mentiri clamat, quia fucose dixerim simulari ab ipso æternam Christi generationem, quam non credit. Quasi vero non sit hoc unum ex præcipuis dogmatibus quibus Ecclesiam turbavit, Patrem non esse Deum, nisi matris respectu: nec vere gigni potuisse Sermonem, nisi in utero. Æternam igitur matrem fabricet necesse est, ut mendacii me coarguat. Naturas confundi, si ipsamet Christi caro est Deus, nemo est qui non videat. Nunc hypostaticam Verbi unionem obtendit, quæ carnem Deificat. Quasi vero hypostatica sit unio, quum è cælo detrahit increatum Verbi corpus, quod in utero Virginis caro factum fuerit. Objicit illud Pauli, Sanguine Dei redemptam fuisse Ecclesiam. Si sincere fatetur distinctas esse naturas, cur non quod proprium erat unius, ad alteram transferri agnoscit, ut Christi hominis sanguis dicatur fusus esse, qui idem est Deus in carne manifestatus? Atqui diabolicum illi sophisma est talis idiomatum communicatio. Denique si inter duas naturas distinguit, fateatur æternam fuisse Verbi essentiam: carnis essentiam à tempore cœpisse, quum in utero Virginis creata est. Verum, carnem ex increatis elementis conflatam fingens, æternitatem illi vendicat. Quid quod essentiam corporis & animæ cum Verbi & Spiritus unitate confundit, unam & eandem rem esse asserens, & Christum ab initio fuisse dicens corporis & animæ respectu? Nunc cavillatur hoc fieri Deitatis ratione, quæ est in corpore & anima. Quasi vero si Deitas est ipsum corpus, ambagibus istis locus supersit. Et tamen Servetum bestialitatis meæ pudet, quia injuriam fieri Deo ostendo, quum tristitiæ, & mortis doloribus subjicitur. Hæc enim sunt ejus verba, quod Deus Verbum & Spiritum in corpus & animam Christi dispensaverit. Cæterum de æterna & divina Christi humanitate tam magnifice in speciem loquutus, mox ipsam Verbi essentiam in creaturarum ordinem cogit, exponens Sapientiam Dei vocari, sicuti hoc elogio quicquid eximium est, ornare solent Hebræi: Innumera, inquit, nomina apud eos desinunt in אל & in יה, accepta eodem sensu. Nec vero aliter postea definit. Ergo utcunque queratur inique secum agi, nunquam se ab hoc laqueo extricabit, quin sancta Christi majestas parum honorifice ab eo dejecta fuerit. Superioribus concinit duodecima propositio, Christum hominem ab initio in propria substantia fuisse. Quod si verum est, mentitur tota Scriptura, ipsum semen Abrahæ, & Filium Davidis appellans. Mentitur Apostolus quum ex muliere factum esse dicit, quæ sub plenitudinem temporis nata est, ut ex ea nasceretur Christus, & hoc modo temporale principium haberet. Partem illam tamen Servetus verissimam esse defendit, quia Joannes se quod ab initio est, vidisse dicit. Quasi vero ob personæ unitatem visus non fuerit

Deus

Deus in homine. Sed quid hoc ad Serveti delirium, æternam fuisse hominis naturam? Calumniatur tamen nos ex Deo nihil citare, quum nulla secundum Scripturas generatio, vel nativitas Christi nobis constet, nisi ex Adam, deinde ex Abraham & Davide, eorumque posteris continua serie originem traxerit. Ipse vero in propria persona, & substantia æternum vult fuisse. Cæterum cur de secunda parte tacet, quod duæ sint Christi personæ? Hic illi mira exprimitur confessio, in Christo esse Deum, qui est tres personæ. Cur ergo triplicem Christo personam non imposuit? Annon illa gloriæ ejus fuit diminutio, vel mutila substantiæ descriptio, quum ex tribus personis unam illi subtraheret? Pluribus excutienda non est absurditatum farrago, quæ sponte lectorum mentibus se ingeret. Deum vocat tres personas quem ubique Invisibilem esse dicit, nisi quod in Verbo corporali, & visibili personam duntaxat unam protulit. Jam si tres personas sustinuit Christus, Patrem & Spiritum sequetur non minus esse passos, quam Filium Dei. Adhæc, si in Filium competit Christi persona, quomodo conveniet quod alibi fatetur realiter distinctos esse? Liquere jam arbitror, quam multis modis se implicuerit, dum suos errores contumaciter defendens, ex una absurditate elabi tentat. Ut excuset quod impie nugatus est, Verbum fuisse genituræ Christi semen, unde formata est ejus caro, locos suo more in sensum alienissimum detorquet. Dicit Jesaias, Rorate cæli desuper, & nubes pluant justitiam: aperiatur terra, & germinet salutem. Quasi bic Sermo Dei, præparativum sui ipsius semen vocetur, ac non potius huc tendat precatio, ut Deus justitiam & salutem suam per totum mundum diffundat. Alibi Jesaias Verbum Dei pluviæ comparat, quæ terram irrigans, eam fœcundat: ut scirent Judæi, quod de ipsorum redemptione pollicitus erat Deus, minime fore irritum. Quid hoc ad humanæ in Christo naturæ generationem? Christum Psalmus 76. pluviæ comparat in pratum exectum stillanti, unde vis germinandi prodeat. De salutari Christi virtute loquitur, quæ se in totum Ecclesiæ corpus diffundet. Quam præpostere ergo ad Christi personam restringitur? Et tamen paulo post, Davide, & Jesaia testibus confisus, victoriam sibi arrogat. Quod in loco Joannis Verbum accipi jactat pro voce Patris, nugatorium est. Nam testimonium Christi in carne patefacti Joannes ab æterno illo Sermone petit, qui, eodem teste, caro factus est. Quod si Sermo est factus caro, perperam Servetus alium esse nugatur. Commentum suum nobis obtrudit ex Dialogo 2. pag. 266, Ut penitus intelligas quid sit caro factum, & quatenus ab eo differat quod est carni unitum, tria sunt tibi in Verbo consideranda, idea, elementum, & lux. Verbum quatenus erat hominis idea, seu persona, & præfiguratio, dicitur caro factum, & quasi in carnem personaliter concessisse. In elementari quoque, seu superelementari seminis substantia Verbum est homo factum, quia ejus elementa sunt corporaliter quodammodo facta carnis elementa: & spiritualiter animæ. Quatenus vero erat Verbum essentia lucis, dicitur carnis materiæ unitum, ut totum plasma sit unus homo, & una Dei caro. Tandem pagina sequente concludit, sicut animæ & Angeli fiunt Spiritus sanctus, manent tamen animæ & Angeli: sic Verbum licet caro fiat, manere tamen in sua natura: Hic me tacente vident lectores quantopere pravis deliriis oblectatus fuerit bic nebulo, quæ totam fidei puritatem inficerent. Lucem nunc à persona separat, quum plus centies ipsissimam faciat personam. Elementum nunc in Verbo includit, quum alibi Verbum sit illi pura Deitas. Verum si singulis insistam, nullus erit finis. Interea nobis peribit simplex pietatis doctrina, quod Verbum carnem nostram induerit. Concidet etiam illud, Christum naturæ humanæ respectu semen esse Abrahæ. Occurrit Servetus, ac Dei quoque semen vocari affirmat Malachiæ 2., & germen Dei, Jesaiæ 4. Malachias semen Dei vocat legitimum propagandi generis humani modum. Jesaias magnificum fore Domini germen promittit, florente regni statu. Hinc judicium fiat, quam dexter & fidus Scripturæ sit interpres, qui carnem Christi inde colligit ex Verbi substantia esse genitam. Quod hic excusat coaluisse Dei naturam cum homine, ut sine confusione unitur carni anima, utinam saltem ita moderate loquutus foret. Sed ab hoc longe dissentaneum est quod prius ex Apologia citavimus, Quodammodo facta est Verbi in carnem conversio. Item, quod Verbum Dei cæleste, nunc in terra sit ipsa Christi caro. Item, quod Euangelista tradat se manibus palpasse ipsam Verbi substantiam, pagina 122. Et falso quidem citari Euangelistam dicere supersedeo: quia nunc de confusa mixtione agere mihi sufficit. Decima sexta propositio licet non mollierit ferream Serveti frontem, ejus tamen flagitium satis aperte detexit. Quum Apostolus homines in eo præfert Angelis, quod semen Abrahæ assumpsit Christus, minime obscurum est vel dubium quin assumptam intelligat à Christo hominum naturam. Quid autem Servetus? Quanquam hominem Christum concedat carne vestitum esse, locum tamen hunc aliter vult exponi, quod non venerit Christus Angelos liberaturus, sed recepturus ad se homines. Nunc simulat utramque interpretationem recipere. Atqui veram, & genuinam aperte repudiat. Et nunc rursus quasi collecto animo, præsens verbi tempus mihi objectat, quasi doceat Apostolus quotidie assumi homines. Quasi vero ad solum Abrahæ genus pateat hæc gratia. Quasi etiam sub Christo capite non colligantur Angeli in perfectam gloriam. Nec obstat verbi tempus: quia satis tritum est, res ipsas, de quibus habetur sermo, quasi præsentes in medium statui. Contextus certe omnem ejus rei dubitationem tollit. Si Spiritus sancti Pater est Deus, abolitas esse personas facile patet. Quod se metaphorice loquutum dicit Servetus, metaphoricus quoque Verbi Pater erit Deus. Siquidem, ipso eodem teste, Spiritus est Pater, sicut Verbi. Quo etiam pertinet quod dicit pagina 193., de substantia Spiritus non minus quam Verbi genitum esse Christum. Nam si ideo Filius est Verbum, quia de Verbi semine profluxit, & caro factum esse dicitur, eadem in Spiritum similiter competent. Negat Servetus pari ratione. Discrimen ergo ipse ostendat, qui æqualitatem illam, vel similitudinem induxit. Truncari à me suas sententias dicit, quum fidelius referre non potuerim. An consentanea sint hæc duo, tres esse in Deo personas, & unam duntaxat fuisse personam quæ est Angelis communicata, judicent lectores. Nunc novum effugium excogitat: Unam fuisse Dei imaginem, ad quam formata fuerit Adæ caro. Sed si conferantur ejus verba, nemo tam rudis erit quin fucum sibi fieri intelligat. Illic ex professo de imagine Dei disputat: eam in singulari numero à Mose poni dicit, quia una sola erat personalis Dei imago, vel facies. Certe & Patris, & Spiritus personam satis aperte, nisi fallor, excludit, negans pluralem numerum valere in voce imaginis, quia non fuerint plures in Deo personæ. Convitietur ut libuerit, non faciet tamen ut ulla malæ fidei in me macula hæreat. Sequitur alchymistica corporis Christi compositio, dum illud ex tribus increatis elementis, & terrea materia conflat. Diximus spem salutis pessum ire, & evanescere redemptionis nostræ fructum, nisi Christi corpus nostro simile fuerit, excepta peccati corruptela. Altera à Serveto exceptio additur, quod fuerit Deitatis particeps. Sed quis hoc illi permisit? Filius enim Abrahæ & Davidis vocatur secundum carnem, à cujus natura sejungitur Deitas. Adde quod Christi corpus absurde vocaretur Tem-

plum

plum Dei, si pars esset Deitatis ipsius. Quomodo hæc duo convenient, Deitatem esse partem corporis, & Deum corpore ipso non secus atque in templo habitare? Memoria quoque repetant lectores quod prius dixi non esse verum mediatorem, nisi quia & frater sit, & homo ejusdem naturæ socius. Humanitatem Christi, etiam si pura esset creatura, nostræ dissimilem fore contendit, quod à Deitate illustretur. Quasi vero de qualitate inter nos vertatur quæstio, ac non potius de substantia. Fatemur in carne illa, quæ vere humana erat, & ex Davide habebat originem, conspicuam fuisse unigeniti Filii Dei gloriam. Imo carnem ipsam quum terrestris esset ac mortalis, vivificam tamen fuisse & cælestis vitæ cibum. sed hæc ad qualitatem referri debent: interim ipsa carnis natura nobis consideranda est. Quæritur enim in qua carne completa fuerit peccati expiatio. Respondet Paulus, Damnatum in carne fuisse peccatum. Non fabricat cælestem carnem quæ ex elementis increatis defluxerit, sed dum in vitio & corruptela externam illi similitudinem cum nostra tribuit, substantiam proculdubio, & puram naturam fuisse eandem significat. Quæritur rursus in qua carne futuræ resurrectionis primitias inveniat fides. Qui diversam à nostra imaginatur, Christum à membris suis separans, terrenis & caducis hominibus beatæ spei januam præcludit. Quid enim id nos juvabat, corpus ex Dei substantia & increatis elementis conflatum, resurrexisse? Nempe naturæ diversitas, societatem illam cujus fiducia nitimur, abscindet. Jam quod teste Paulo Christus est filius Davidis secundum carnem, & ex Judæis secundum carnem descendit, non admittit fictitiam illam mixturam ut particula carnis credatur esse ab homine, non tota caro in solidum. Negat Servetus id quadrare in carnem, nisi quatenus à Deitate secernitur. Sed clariora sunt Pauli verba, quam ut longiori disceptatione opus sit. Interim calumniæ me accusat, quia dixerim, Christo nonnisi quartam humanæ naturæ partem hoc modo fieri à matre residuam. Falsarium quoque & mendacem me vocat, quia carnem ab eo dixerim in Deitatem converti. Sed quomodo secum agi vult, nisi ex verborum suorum formula? sic autem Epistola 6. loquitur, Quod caro in Verbum transformata fuerit. De tribus elementis, locus est minime obscurus Dial. 2. de Trinit. pag. 250., Quod ab ipso Mariæ utero sumpta sit materia carnis Christi terrea, eadem tamen caro elementa Verbi habuerit vere divina, & Dei substantiam. Si de proportione rixatur, mihi certe in statera appendere propositum non fuit, quanta à matre portio sumpta foret. Quod voluit Servetus suis verbis abunde testatum fecit, tribus partibus à nobis differre Christum, quia ex tribus elementis increatis compositum ejus corpus, non modo vere divinum sit, cæleste ac æternum, sed rite censeatur Deus, non minus quam Spiritus & Christus ipse, Dial. 1. pag. 231. Jam quum nihil absurdius fingi possit illo commento, rore cælesti transformatam in Deum esse humanam materiam, novus tamen color à Serveto inducitur, transformari quod alia gloria illustratur, quam prius. Quasi vero formæ mutatio, materiæ transformatio dici queat. Cæterum irascitur Servetus, quia Christi gloriam voco qualitatem, quum lex fuerit substantialis. Quasi vero magicum ejus delirium pro confesso valere inter nos debeat, quod ex æterna Dei substantia formata sit Christi caro, ac non potior sit piis omnibus Scripturæ auctoritas, quæ Christi carnem testatur, quum prius mortalis esset, & terrenæ vitæ miseriis obnoxia, beata immortalitate donatam esse. Respondeat mihi Servetus, Nihilne Christi carni contulerit resurrectio? Quicquid autem respondeat ipse, norunt fideles, ex quo in cælestem gloriam recepta est, longe diversis, quam prius, dotibus fuisse ornatam. Quum dixisset ex Spiritu Dei, & humana anima constitisse in Christo unam substantialem animam, & carnem ejus ex Dei substantia esse, quæ existentiam æternam habet, excusandi, vel potius tergiversandi causa, Pauli dictum objicit, Qui adhæret Domino, unum Spiritum cum eo effici. Quasi vero talem mixtionem hominum cum Deo imaginatus sit Paulus, qua homo ipse, Deus fieri incipiat, ut dici possit æterna ejus essentia.

Cæterum ut me temerarium censorem probet, ad causam longe diversam transit. Damnatam enim à me fuisse Astrologiam conqueritur. Veritus est scilicet ne lectores nescirent omnibus Satanæ fascinis ipsum fuisse dementatum, nisi Astrologiæ judiciariæ patronum se profiteretur. Astrologiam, ut par erat, suis ornavi laudibus: magicam vero illam superstitionem, quæ rerum omnium eventus ex astrorum positu divinans, fato alligat hominum vitam, & Deo mundi gubernationem eripit, an ego probare potui? Jam me Simonem magum appellet Servetus, quem fictitius ille Clemens hoc præsertim nomine infamat, quia astrorum dominio hominum vitam subjiceret. Sed ejus vecordiam modis omnibus ita Dominus mirabili consilio traduxit, ut insignes reprobi hominis notas ferens, neminem nisi volentem deciperet. Atqui hic ventosus Gorgias rerum omnium scientiam sibi vendicans, nos ad Grammaticam relegat, quia non fingimus in Dei substantiam converti quicquid Deo vel per gratiam, vel alio modo unitur. Quod tam absurde, & impie effutiverat, Christum hominem non esse creaturam, nec posse ita vocari, ne uno quidem verbo purgare dignatur. Quasi Filius Davidis non sit creatura: quasi qui factus dicitur, & creatus ex homine, non etiam creatura vocetur. Quanquam hoc ego non minus stupori, quam superbiæ tribuo. In una tamen voce tandem latebras quæritar: quia de meo adjecerim, Quatenus homo est. Atqui plus ipse suis verbis expresserat, quam retuleram, Hominem ipsum crucifixum demonstrans, nequis ad Sermonem id referret. Quod si creatura non fuit homo ille pro nobis crucifixus, quomodo stabit illud, Nos carnem esse ex ejus carne? Eadem dementia præcise verum esse respondet, quod continet vicesimatertia propositio, unam & eandem Deitatem, quæ est in Patre, Filio immediate & corporaliter fuisse communicatam. Quid autem sibi vult immediata & corporalis ista communicatio, nisi quod Filius carnem induens, momento Deus esse incepit? Ridet hanc consequentiam Servetus, quia sit ab angulo ad parietem. Ipse autem qui se versutum dialecticum esse jactat, verset se in omnes modos: non tamen hunc laqueum expediet quo irretitus tenetur. Neque enim negat quin Christi nativitas secundum corpus, temporale habuerit principium. Hoc concesso, si toti Filio immediate communicata fuit Deitas, quum carne vestitus homo in mundum prodiit, quænam erit superioris temporis ratio? Quibus hic argutiis opus est, ut tam crassa impietas patefiat? Quod si eadem nobis Deitas communicatur, totidem esse deos conveniet, quot erunt in mundo fideles. Per gratiam, inquit Servetus. Quid hoc ad me, si essentialiter deos facit fides, quos Scriptura suæ infirmitatis sensu ubique humiliat? Comparationes nimis liberas usurpat, qui redemptionis nostræ mysterium cum donis inferioribus confundens, ad particulas Quodammodo, & Fere, confugit. Dixerat Spiritum sanctum descendisse in Apostolos, sicuti in uterum Virginis descendit Sermo, ut carnem indueret. Videmus quam deformiter res longe diversas permisceat. Quid enim simile inter arcanam Verbi cum carne unionem, & Spiritus donum, quo imbuti Apostoli fuerunt? An Spiritus tunc vel

carne circumdatus est, vel humanam naturam induit, vel coaluit in unam cum hominibus personam, ut esset Petrus & Joannes? Serveto satis est dicere quandam esse similitudinem: & dum à me coarguitur, me vocare Magum phantasma.

Vicesimaquinta propositio plane continet quod dixi, nullam fuisse hypostasin seminis, si tantum relucentia erat ac idea futuri Christi. Garrit quidem Servetus hypostatice in Deo fuisse quam imaginatur ideam. Sed quum futuræ rei hypostasin exprimat, videmus eum voces sibi incognitas temere in aerem effutire. Nimia etiam ejus improbitas in eo se prodit, quod veterum suffragiis abutitur, quasi quicquam habeat cum ipsorum doctrina consentaneum. Mentiri me dicit, quia negem Verbum ab ipso agnosci, rem quæ intus apud Deum subsistat. Et tamen nihil magis frequenter occurrit in ejus scriptis, quam diabolicas esse præstigias, si quis rem invisibilem in Verbi nomine concipiat. Jam si res fuit Verbum, cur de reali distinctione tam odiose rixatur? & cur in suis responsis quasi ex diametro, rem subinde personæ opponit? Longe adhuc impudentius simulat, se duas in Verbo & Spiritu semper fuisse hypostases sentire. Hoc fascino putavit ereptam esse vel mentem, vel memoriam lectoribus, ut quod paulo ante dixerat, extinctum nunc jaceret. Nec vero immerito conquestus sum tolli ab ipso Sermonis substantiam, quum simpliciter definit nonnisi lucem fuisse. Ne ratione destitui putetur, defensiones affert prorsus contrarias, quod lux fuerit, non Sermonis, sed Christi: & quod lux sit Dei substantia. Atqui si vere Dei lucem fuisse agnoscit, non est quod me falsi insimulet, quasi Sermonem dolose pro Christo supposuerim. Huc etiam accedit quod diserte ejus mentem explicui, ad futurum Christum referens quod de luce vel idea balbutit. De luce Dei æque futile est cavillum: quia certe interior hypostasis à visibili splendore longe distat. Ex vicesimosexto articulo facile se explicat. Malos interpretes hic quoque iterum esse affirmat, qui personam à figura separant: idque fieri contra vim vocabuli dicit, quia nulla sit persona nisi visibilis. Et tamen quod Spiritus personam induxit non visibilem, id tacitus devorat. Interim nihil in suis verbis dissidii se videre fingit. Scilicet tam crassam absurditatem putavit sub unius convitii latebra se texisse dum me accusatorem criminalem vocat. Jam quum in mundi creatione Spiritus tantum umbram fuisse dixisset, dum requiro ubinam ergo fuerit hypostasis: nugari me respondet. Miramur hunc hominem tantum negotii exhibuisse mundo, qui tam secure nodis omnibus se expediat? Quod habet propositio vicesimaseptima, res omnes fuisse in Deo ante mundi creationem eo ordine quo nunc sunt, & primum omnium Christum: ad verbum fideliter retulimus, ut ne ipse quidem additam fuisse syllabam negare audeat. Tantum causatur, me alia verba quæ sequuntur non fuisse simul complexum. quasi vero perfidiæ sit crimen, ut jactat, quicquam ex ejus sermone omittere. Christum, fateor, solum vocat figuram substantiæ Dei: hoc nihilominus interim teneo, res omnes cum ipso semper apud Deum fuisse: ut eadem luto tribuatur æternitas quæ in Christum competit. Alterum etiam velit nolit, extorqueo, personam nihil aliud fore quam meram imaginationem: quia personaliter vel pro ideæ ratione non minus hodierna nebula, quam Christus in Deo fuit. De secundo membro quid dicam, Quod Deus Filium sibi corporalem decernens, visibilem se in Verbo exhibuerit? Si in nudo decreto sita fuit Verbi essentia, quia Deus hominem creare statuerat, non alia erit Christi Deitas quam æterna creationis futuræ conceptio. Execranda est blasphemia quam continet vigesimaoctava propositio, Spiritu novo non ante præditum fuisse Christum quam à mortuis resurgeret. Eam ludicra solutione abolet Servetus, quod novus Spiritus dicatur ob novam gloriam. Interea sua convitia crepat, me delirum esse & mendacem. Adde quod nihil eum pudet ex 7. Joannis testimonium illud adducere, Nondum fuisse tunc Spiritum sanctum, quia nondum glorificatus erat Jesus. Quid? An illic Euangelista Christum novo Spiritu donandum esse prædicat, ac non potius hoc nominatim refert ad fideles? Christum de Spiritu sancto loquutum esse testatur, non quem expectaret ipse à Patre, imo quem accepturi erant in eum credentes. Quanquam hoc longe absurdius, quod Christus adhuc mortalis totam Dei gloriam, ac potentiam non obtinuerit. Quomodo enim transfusa erat in ipsum Verbi & Spiritus gloria? Quomodo in Deitatem conversa erat caro, si gloriam qua ad tempus caruit, quasi precario resurgens demum adeptus est? Nec vero de manifestatione hic agitur: quum teste Serveto, spirata fuerit in Christum ex integro Deitas. Porro quo sensu novum Spiritum appeller, operæpretium est ex ejus verbis intelligere, Dialogo 2. pag. 273. Spiritum Christi qui Deus erat in resurrectione fuisse innovatum, quia ex Divino & humano spiritu ante erat unus Spiritus: nunc autem ob novam incorruptibilis halitus creaturam quam in se substantialiter continet, novum dici. Expendant primum lectores, quale portentum Servetus parturiat, quum Spiritum unum qui Deus est, nobis ex Dei essentia & humano halitu mixtum fingit. Deinde observent absorptam doceri Christi animam à Deitate Spiritus. Postremo creatam fuisse quandam Deitatem, qua factum est ut humana anima in Dei essentiam transierit. Hæc omnia suo more transilit Servetus, quinetiam ferociter mihi succenset, quia Dei gratiam, sicuti infusa est humanæ Christi naturæ, nobis credam infundi. Nec eo contentus, magicas esse illusiones adjicit. Itane ut Deus Spiritus sui donis ornare nequeat fideles quin substantialiter deos faciat? Ubi ergo erit illud, Divisiones quidem esse donorum, Spiritum vero unum esse? 1 Corinth. 12. Spiritum quidem suum effundere dicitur Deus super homines: sed ne ejus substantiam Servetico modo nobis uniri imaginemur, id fieri docet Paulus quum unicuique distribuitur gratia secundum mensuram donationis Christi, Ephes. 4. Restat ut magicis præstigiis illusum fuisse Paulum dicat Servetus, cumque Simonis discipulis mecum annumeret. Contra tamen objicit, nos consortes esse Divinæ naturæ: nempe dum exempti carnis nostræ corruptelis transformamur in Dei gloriam. Sed hoc minime obstat quo minus liberaliter suas divitias in nos explicet Deus, ut tamen nos secum deos essentialiter non faciat. Objicit rursum, nos templum esse Dei, quia Spiritus ejus habitat in nobis. quasi non potius inde liceat inferre, non unam esse naturæ nostræ essentiam cum Deo, si domicilium sibi in nobis eligit. Ipsissima est Deitas, secundum Servetum, quicquid in Christo fuit Spiritus. quasi non dicatur unctus inter suos participes. Nec me latet Serveto non esse absurdum, si dicatur Spiritus in animas nostras influere, ut nos substantialiter deificet: sed ipsum nomen unctionis satis declarat irrigari nos divinitus, ut qui natura sicci sumus & steriles, sugamus ab arcana Spiritus virtute precarium vigorem. Ab eo delirio pendet quod 29. cap. annotavimus. Fingit Servetus partes & partitiones esse in Dei substantia, ut in partitione Spiritus cujusque portio sit Deus. Unde hoc illi figmentum? Nempe quia hoc modo pro multiplici & varia donorum distributione, Spiritus essentiam partitur. Atqui longe aliter Scriptura, quæ Deum ita beneficum esse definit, ut Spiritus sui dona effundens integer maneat. Quia hanc carnificis Serveti sectio-

nem,

nem, vel ut magis proprie loquar, lanienam non admitto, criminatur Deum à me in angulo secludi. Quasi vero non omnia Dominus ut virtute, & essentia sua implere possit, ut tamen se creaturis in hypostaticam unionem non misceat. Nihil in cælo est, vel in terra, quod non sua præsentia, arcanoque influxu vegetet Dei Spiritus. Nunc mihi respondeant Serveti, Spiritumne in seipso indivisibilem esse concedant. Si nulla est in ipso divisio, sequetur, Spiritum pietatis & sapientiæ habitare in lignis & lapidibus. En quos fructus proferat fictitia illa Deitas, quam inducere coactus est Servetus, ne distinctionem inter Spiritum sanctum & ejus dona admitteret. Ejusdem rationis est, quod accidentia in Deum conferre non dubitavit. Tantum erroris portentum uno verbulo obtegit, quod intelligat entia omnia in Deo sustineri. scilicet,° ut Deus infusa Spiritus sui virtute vivificet, ac sustineat quæ semel creavit, necesse habebit caducæ mutationi se subjicere. Jam ut sacrilegam illam ac detestandam vocem excuset, coæternos & consubstantiales Deo esse fidelium spiritus, nulla profecto hyperbolica elogia coacervat, Quod participes sint Divinæ naturæ. In illis sit substantia Spiritus æterni, & eorum sedes ab æterno paratæ. Qualis sit illa Divinæ naturæ participatio, nuper attigi: perversum quoque de æterna substantia delirium sæpius refutatum est. Quid autem magis ridiculum quam æternos probare, quibus gratuitum regnum paravit Deus antequam nascerentur? Consubstantiales Deo sunt animæ regenitæ. Ergo nec per gratiam illis confertur quicquid habent lucis & justitiæ, sed naturaliter illis inest: nec vero sperandum est ut olim Deus sua in illis dona gratuito coronet, nisi in seipsum liberalis esse velit. Jam & vita æterna donum simul & præmium esse desinet. Quid enim accederet æternæ Dei essentiæ? Cæterum quia una illa vox Dei, Ego sum, Ego sum, & nemo præter me: satis ostendit quam impie ad creaturas transferatur æterna ejus essentia, & æternitas divina: pluribus verbis supersedeo. Nihilo excusabilius est, quod postquam in Dei solium Servetus pios spiritus evexit, in extinctionem mox & interitum præcipitat. Cælestem & increatum Spiritum, Deo consubstantialem, & qui nos deificat, aperte dicit extingui. Tenendum memoria est quod alibi garrit, substantialiter nos ex Deo gigni, nec aliter in nos transfundi Deitatem, quam homo in Christi persona, in Deum assumptus est: ut vere sit hypostatica in nobis Divinæ & humanæ naturæ unio. Massam hanc ex Deo & homine conflatam, quocunque tandem nomine vocetur, ad interitum damnare, quid aliud est quam Deum facere corruptibilem? Formam hanc loquendi ex Paulo sumptam esse defendit, qui Spiritum extingui non vetaret, nisi esset extinguibilis. Quasi vero imbutus esset Paulus Serveticis commentis de spiritualis Spiritus cum anima mixtione. Quo sensu moneat Paulus Thessalonicenses ne Spiritum extinguant, nec mihi difficile est dicere, nec apud sobrios anxia expositione indiget. Postquam enim de Prophetiis non spernendis præceptum dedit, continuo post, quo sibi magis sollicite caveant, terrendi causa subjicit, tali contemptu Spiritum extingui, quatenus scilicet in suis donis refulget. Itaque ad refellendam Serveti vesaniam, nihil hoc Pauli dicto aptius citari poterat: quia Spiritus extinctio, ab ejus donis essentiam manifeste discernit. In capite tricesimo longius provectus est, Deitatem humanæ animæ statim à creatione attribuens. Nunc de nova per Christi gratiam regeneratione non agitur, sed de communi hominum natura. Insitum ergo fuisse primo homini Deitatis Spiritum Servetus contendit: & quia non assentior, me in scholam Simonis magi ablegat. Divinis præditam fuisse dotibus Adæ animam, apud omnes pios in confesso est. Nec vero in tanta excellentia celebranda, à Deitatis nomine abhorreo. sicuti etiam Scriptura ad imaginem Dei formatum fuisse hominem docens, insculptas ejus menti Divinæ gloriæ notas fuisse intelligit. Verum longe alio rapitur Servetus: Promethei fabulam nobis renovans, particulam auræ cælestis nobis vult esse infusam. Nam, eo teste, ingenita est nobis essentialis Deitas: quam etsi fatetur ex parte deletam esse, partem tamen aliquam adhuc salvam restare asserit. Hoc si verum est, sequetur omnibus carnis vitiis Dei essentiam involvi. Errare & labi omnibus nobis commune est. Deus ergo ignorantiæ obnoxius erit. Quotquot perversi affectus in animam hominis competunt, totidem corruptelis subjicietur Deus. Denique crassior est hujus delirii absurditas, quam ut longius insistere necesse sit. Quia dixeram neque à Prophetis, neque Apostolis, neque Martyribus quicquam fuisse tale cogitatum, Servetus doctores mihi opponit. Unum saltem proferat. Ex quibusdam Tertulliani & Irenæi locis fucum supra facere tentavit. Sed quam evanida fuerit species, lectoribus constare arbitror. In citandis Scripturæ locis, suo more plusquam prodigus est. Spiravit Deus viventem animam in Adam. Quid? an ut suam in eum Deitatem transfunderet? Tempus vindictæ suæ, Genesis 6 præfigit, ne perpetuo rixetur Spiritus suus cum homine. ubi Deitatis infusio? Job 33. capite, fatetur se creatum esse Dei Spiritu, vivificatum ejus spiraculo. Atqui Deus nos creando non protinus tamen suam substantiam nobis instillat. Ejusdem libri 34. capite, dicit Eliu simulac Deo visum fuerit, retractum ab homine iri spiritum, & flatum. His verbis potius notatur fragilis creatura, quam essentialis Deitas. Adducit Servetus ex Psalmo 105., Emitte Spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terræ. Hoc quum ad quodvis animantium genus pertineat, canibus & asinis communis nobiscum Deitas erit. Atqui Servetus sermonem de halitu Divino instituerat, quo discernitur homo à brutis pecudibus. Ecclesiastes 12. capite, Spiritum hominis in morte ad Deum redire testatur, qui dedit illum. Atqui longe aliud est spiritum dari à Deo, quam substantialiter ipsum infundi. Jesaiæ 42., Deus Spiritum suum Messiæ promittit, ut judicium Gentibus proferat. Peculiarem gratiam qua ornandus erat Christus, Servetus ad totum humanum genus trahit, quasi à vulgari carnis sensu Spiritus Christi nihil differat. Ejusdem Prophetæ capite 57. pronunciat Deus Spiritum à se egredi, & se flatus creare: verum ubi probaverit Servetus Deum esse auctorem, an simul evincet, ex ejus substantia particulam in singulos homines transfundi? Quorsum his testimoniis annumeret primum Joannis caput, non video: nisi quod illic lux Dei illuminare dicitur hominem: & qui per fidem cooptantur in Dei filios, dicuntur ex Deo geniti. Sed inde Servetica Deitas elici minime potest: quum potius infusam gratiæ qualitatem Euangelista commendet. Adde quod prius membrum ad communem naturam, alterum ad spiritualem regenerationis gratiam spectat. Nec etiam Serveti delirio suffragatur quod dicit Paulus Actorum 17., Nos in Deo esse, vivere & moveri: quo nihil aliud significat, quam ab unico illo fonte nos haurire quicquid habemus vigoris, ut vita nostra per se fluida & umbratilis, in ipso subsistat. Catalogum locorum quem texuerat Servetus, breviter perstringere libuit, ut rursus agnoscerent lectores, quam reverenter Scripturam tractare soleat. Quod homines truncos & saxa à me fieri criminatur, quia illis Deitatem non tribuam, aliquid haberet coloris, si inter Deum & truncos nihil esset medium. Et tamen ut maxime valeat Serveti apotheosis, non eximentur homines ab hoc probro, quando Deum in lapide, lapidem

 esse

esse dicit, Epistola 6., pagina 589. Item in Apologia, pagina 698., Deum quoties monti, aut lapidi, aut pluviæ præcipit, Deitati præcipere quæ in singulis est. Porro, quum in sanctos Patres qui sub Lege vixerunt, palam & sine verecundia semper contumeliosus fuerit: mirum est cur nunc serio invidiam fugere incipiat. Negavit Spiritum regenerationis sanctum sub Lege datum fuisse: atque hoc continet XXXI. propositio. Nunc me insimulat mendacii quasi fraude ad Prophetas extendam, quod nonnisi de vulgo dixerat. Hujus tam putidi cavilli prompta est refutatio, quum illic, ne eximiis quidem & singularis præstantiæ viris parcat: imo quum non alios enumeret, nisi qui singulari aliqua dote excelluerunt. Quod autem nunc causatur se Prophetis plus dedisse quam vulgari populo: id quidem interdum ab eo factum esse non inficior. Quantulum tamen illud sit, & quam jejunum, breviter monendi sunt lectores. Judæos, inquit, intelligo, maxime vulgus ipsum: nam Prophetas stabilis fides hæc justificabat. Qualis autem fides? Quia sub umbra quadam, inquit, datum illis fuit Christum videre, & ad eum suspirare præ onere Legis: quamvis non ideo essent à Legis jugo exempti. Sed quid eum juvat, hoc in transcursu semel aut bis attigisse, quando ex professo, de veteri populo disserens, in unum omnes fasciculum complicat? Libro enim de Legis & Euangelii differentiis, Judæos omnes pronunciat Deo servisse in vetustate literæ, & non in novitate Spiritus. Ac nequis dubitet hoc patere ad selectissimos usque Prophetas, sic ad verbum loquitur, pagina 115., Nunquam aliquis fuit Judæorum electus aut prædestinatus ea electione qua nos prædestinavit Deus, ut liberam adoptionem filiorum reciperemus. Et Moses & Prophetæ sub Lege erant, non sub gratia, Legis servituti obnoxii. Postquam autem Propheticas visiones recensuit, concludit tamen nec libertate vera fuisse donatos, nec veram adorationem apud ipsos viguisse. Præterquam quod facile perspiciunt lectores, Servetum quocunque ferebat impetus, in contrarias sententias dilapsum esse: minime obscura est in sanctos Patres contumelia, quam frustra eluere tentavit. Tandem ubi ad clausulam disputationis ventum est, pagina 321., Judæos negat pariter nobiscum hæredes fore, quia ancillæ sint filii. Eadem pagina, novam disputationem exordiens, nullam veteri populo justitiam concedit, nisi mundanam: atque in hoc ordine, non modo Prophetas complectitur, sed nominatim producit in medium, quod licet Spiritus sanctus per eos loquutus sit, suis tamen gestis carnale quid, vel animale sapiebant. Subjicit deinde, quanquam fidem habuerint, fuisse tamen carnales: quia fides ipsa, mundana erat, pagina 324. Quid? an illic quoque se de fæce plebis agere dicet? Imo in illam fæcem ab eo protruditur Abraham: Quanquam Prophetico Spiritu, inquit, sub umbra quadam & ænigmate viderit Christum, cælestem futuram vitam, & æternitatem in eo crediderit: non tamen fuit in eo tunc regenitus: temporalia tunc exposcebat. Atque ita non obstante futurorum spe, dicitur ipsius tunc justitia fuisse carnalis, sicut acta alia carnalia. Abraham credidit verbo Dei in promissione veteri & carnali: nos credimus verbo Dei in Euangelio novo & spirituali promissiones omnes complente. Dicitur fides eadem, ut figura idem est cum figurato. Hic attendant filii Dei quam honorifice tractetur summus Ecclesiæ Pater, adeoque dux & antesignanus fidei nostræ. Conceditur quidem ei quædam ænigmatica Christi visio: sed ita ut in mundo subsisteret, ac exposceret temporalia, ut terrenam hæreditatem sua fide apprehenderet. Quid hoc est? tota Abrahæ vita clamat, eum in cælestis vitæ meditatione assiduum ac totum fuisse: eum Servetus sic in terram dejicit quasi nunquam illi spiritualis promissio data foret. Ac ne longior sim, Christi gratia regenitum fuisse negat: quod si verum est, à regno Dei abdicatur. Verum quando Christus non alia lege fideles admittit in regnum cælorum, nisi ut cum Abraham, Isaac, & Jacob recumbant: videmus ut Servetus ab hoc consortio discedens, sibi januam cælorum præcluserit. Tandem pagina 326., diserte Abrahæ mentionem faciens, ipsum & ejus posteros, appellat viros sanguinis, vindictæ avidos, qui pro inimicis non orabant. Eo tamen usque non fueram progressus in mea censura: sed tantum objeceram Serveto, fieri injuriam sanctis Patribus, quos Spiritu regenerationis privaverat. Unde apparet, nullam habuisse verecundiæ guttam, qui tam proterve convitiando, crimen à se depellit. Cæterum ut de promiscua turba loquutum esse demus: quomodo se Deo injurium fuisse negabit: qui justitiam Legis carnalem tantum fuisse fingit, quæ nec paradisum aperiret mortuis, nec in regnum cælorum vivos induceret? Legem universo populo datam fuisse scimus: ejus finem & animam Christum fuisse, Paulus testatur. Obstrepit contra Servetus, nullum illis spiritualis vitæ datum esse gustum. En cur Deus populum illum segregaverit, ut sacer ac sanctus esset: en cur tot splendidis elogiis ipsum dignetur, ac præsertim cur regale sacerdotium ipsum appellet.

Eadem in propositione XXXII. apparet ingenuitas: adoratos à Sanctis scripserat fuisse Angelos. Tam fœdum sacrilegium novo integumento involvit, quod adorati fuerint Angeli & Deus ipse. Quid hoc rei est? quum Lex cultum uni Deo in solidum vendicet, an Serveto licebit socios illi Angelos adjungere? Non potuit Abraham, ex vera pietatis regula rite Deum colere, nisi solum coleret. Qui deinde sequuti sunt fideles, claro Legis edicto prohibebantur ne vel Angelos, vel alias ullas creaturas cum Deo miscerent: Servetus sibi credi vult, non peccasse qui promiscuum Deo & Angelis cultum tribuerent. Nihilo tolerabilius est illud alterum, Angelos fuisse veteris Ecclesiæ deos. Quasi vero non toto affectu cordis respexerint ad unicum cæli & terræ opificem, eumque externa oris confessione celebraverint. Quod Angelos vocatos sic fuisse jactat, frivolum est. Fateor equidem, ad eos non secus ac terrenos judices transferri nomen Eloim: sed ita ut sola Dei majestas, illis in ordinem suum redactis, emineat. Denique sibi ipse Servetus tergiversandi ansam præcidit, dum pagina 316. scribit, sub Lege solam fuisse veræ adorationis umbram: quasi nulla in sanctis Patribus viguerit pietas. Propositio XXXIII. luculentum Serveticæ impudentiæ specimen est. Disertis verbis scripserat, piorum spiritus quum substantialem habeant æterni Spiritus portionem, suam æternitatem habere. Sequitur paulo post, Quum æterna fuerit cælestis civitas, æternos quoque oportuisse ejus esse cives. Nunc à sycophantæ probro tam certæ reprehensionis jure me depellit Servetus. Quod ad creationem nunc restringere tentat, putidum est: quum in Christi æternitate fundatam fuisse dicat existentiam illam: & nullo discrimine interposito, Angelos ab initio, in eadem Dei gloria fuisse, paulo post uno contextu subjiciat. Quam impie Deitatis substantiam includat in omnibus creaturis, jam supra exposuimus. Quoniam hic error propositione XXXIV. reprehensus à nobis fuerat, Servetus idem esse respondet, sustineri creaturas Dei præsentia & potentia: deinde substantialem Deitatem illis inesse. Quasi vero virtutem suam exerere nequeat Deus, quin substantiam suam in brutas quoque creaturas, sensuque carentes, transfundat: ut non minus, suo modo, lapis quispiam Deus sit, quam Christus ipse. Non enim alio modo ab ære vel plumbo, vel aliis metallis discernitur, nisi quod pri-

primarium in se continet Deitas exemplar. Et illa scilicet fuit præclara ejus confessio, non solum Dei Deitatem in afferibus calcari, sed hypostatice dæmonibus esse unitam. Nunc quam improbe in contrariam partem retorqueat, vix conqueri audeo, ita me attonitum reddit perdita ejus impudentia. Præter consessum Judicum, complures aderant idonei testes literati, & cordati viri, quum ego frenare ejus vecordiam cupiens, pavimentum calcavi: tum ex eo sciscitatus sum, annon plusquam absurdum esset Deitatem ita calcari hominum pedibus: nunc quasi testibus destituar, motu pedis indicasse me calumniatur, pedem meum in Deo non moveri. Adde quod ipsa absurditas satis superque ejus mendacium refellit. Propositio tricesimaquinta ipsum Manichæum esse convincit. Animam enim nobis fabricat ex Dei substantia: imo nomen Traducis, quod in veteri Ecclesia tantopere infame fuisse scimus, data opera opposuit, ne cui ambiguus esset cum Manichæis consensus. Quare ut me esse mentitum lectoribus persuadeat, abradi ex ejus libris necesse est, quæ me fideliter retulisse, ne ipse quidem negare audet. Nunc ut tantum sacrilegium quodam velut tectorio obliniat, se alibi tradere dicit animas esse creatas. Quid autem mea refert, si secum ipse in hoc capite, ut in aliis, turpiter pugnet? Fateor certe, adeo nihil eorum temere effutivit, constanter ubique, & æquabili doctrina ab ipso asseri, ut majorem partem quasi sui oblitus alibi evertat. Fixum tamen illud manet, ex Dei traduce ortas esse animas, ideoque substantialem Deitatem in se continere: quod me tacente, piis omnibus detestabile fore scio. Nunc accedat propositio tricesimasexta, in cujus excusatione non multum laborat Servetus: quia si dii simus facti ob animæ dona, sequatur animam coire in unum cum Spiritu Dei, sicuti ossa, caro, nervi, & anima in unam hominis substantiam coëunt. Primum quæro, quid per animæ dona intelligat. Magorum enim præstigias supra vocavit quicquid de infusis Spiritus donis à Scriptura traditum amplectimur. Quæro deinde ubinam legerit nos hac ratione fieri deos. Atque ut duo illa obtinuerit, perperam tamen colligit hominis animam cum Dei Spiritu in unum coalescere. Minus etiam tolerabile est alterum ejus dictum, quo suam impietatem exaggerat. Nam pagina 195. ita scribit ad verbum, Dubitare iterum quis potest, si in unam cum anima nostra substantiam coit Spiritus sanctus, quid illud totum est? Respondeo, Est anima, & est Spiritus sanctus. Deitatis illa positio nec speciei, nec individui nomen mutat. Est anima in Spiritu sancto, & est Spiritus sanctus in anima. Sicut Deus est in Christo, & Christus in Deo, & Christus est Deus manens homo: ita anima sublimi regeneratione per hypostaticam unionem fit Spiritus sanctus, & manet anima, sicut homo fit Deus, & unum cum Deo. Equidem non vereor ut cuiquam Servetus tam insipidas speculationes persuadeat veras esse. Sed quia multi rixarum nimis cupidi, impio falsorum dogmatum patrocinio sese oblectant, siquis eo morbo laborans tuendum Serveti errorem suscipiat, cogitet primum quid hoc sibi velit, massam ex Spiritu Dei & anima hominis conflatam, confuse animam & Spiritum sanctum vocari, non secus ac Christus promiscue Deus est & homo, quia non modo ex Dei substantia genitus est, sed absorpta fuit ejus caro in Deum. Nihil mirum si Servetus infusas Spiritus gratias tam fastidiose repudiat, quum hæc magica distillatio, quæ cælum cum terra confundit, stare nequeat, nisi abolitis Spiritus sancti donis, quibus sic ditantur fideles animæ, ut semper eas inopiæ suæ sensus humiliet. Porro Serveti patronis nimis grave onus incumbet, ut animam Spiritum sanctum & Deum esse probent: non secus ac Servetus imaginatur eadem Deitate præditam esse humanam Christi naturam, quæ ab initio in Verbo Dei fuit. Idem phantasma repetit Dialogo secundo, pagina 267., quod anima fit Spiritus sanctus, & Angelus etiam fiat idem Spiritus, sicut Verbum ubi fit caro, manet tamen Verbum, quia totum plasma caro fit Verbi. Ac nequis sine ratione eum insanire dicat, Scripturæ testimoniis instructus prodit. Psalmo 15. & 72., scriptum est, Dominus pars mea. Nihil clarius est quam Davidem illic ad humanas hæreditates alludere, quia nihil charius vel pretiosius suo patrimonio habent homines. Eodem haud dubie respexerat Deus quum filios Abrahæ hæreditatem suam vocans, se illis in hæreditatem vicissim fore pollicitus fuerat. Servetus hoc prætextu Spiritum in animas nostras essentialiter distillat, qui ipsas deificet, ut sit indiscreta quædam massa. Mirum nisi tanta fatuitas, vel caninis frontibus ruborem exprimat. In penultima propositione mihi à lectoribus petenda erit excusatio, si pædobaptismum ex professo non defendam: non quod difficilis sit vel molesta, vel etiam laboriosa hujus causæ defensio: sed quia nolo actum agere. Hanc enim doctrinæ partem magis copiose mihi tractasse videor, quam ut deintegro nunc ejus explicatio texenda sit. Tantum breviter ostendam, quibus stimulis ultra omnes Anabaptistas percitus fuerit Servetus ad maledicendum pædobaptismo. Viginti rationibus contendit libro de Regeneratione quarto, perperam ac præter Dei mandatum baptizari infantes. Prima est, Quod Christi symbola perfecta, viros perfectos exigant, vel perfectionis capaces. Respondeo, minus verecunde facere Servetum, quam solent Mathematici, qui principia saltem petunt. Hic vero à seipso creatus magister, legem pro arbitrio suo nobis imponit. Responsio autem facilis est, Baptismi perfectionem, cujus usus ad mortem usque extenditur, ad unum temporis articulum non debere restringi: ideoque nihil esse absurdi si baptizentur qui pro ætatis suæ modulo perfectionem nondum capiunt. Secunda ratio est, Quod Christi symbola ad memoriam sint instituta, ut quisque recolat se Christo fuisse consepultum. Hic quoque deest principii peritio. De sacra Cœna præscribit Apostolus, ut se prius examinet homo, quam ad eam accedat: & huic mysterio peculiare est Christi mandatum, Facite in memoriam mei: de Baptismo nihil usquam tale legitur. Admonet quidem Paulus fideles, ut Baptismi sui finem expendant. Sed quis sanus concederet ad præsentem articulum temporis, quo administratur, trahendum esse? Quin potius sese oculis ingerit manifesta illa, quam notavi distinctio. In tertia ratione sibi tam suaviter plaudit Servetus, ut syllogismum insolubilem se habere fingat, Omnis qui non credit Filio Dei, manet in morte Adæ, & ira Dei manet super eum. Infans baptizatus non credit Filio Dei. Ergo manet in morte Adæ. Quod autem non credant, clarum est: quia fides est ex auditu. Antequam hunc Gordianum nodum solvam, contrarium syllogismum opponam. Quemcunque benedicit Christus, ab Adæ maledictione & ira Dei eximit. Infantes autem ab eo benedictos esse notum est. Ergo ab ira Dei exemptos esse sequitur. Quid, quod Servetus ipse, ut paulo post videbimus, infantes æterno exitio non patitur addici? Imo beatæ resurrectionis consortes fore docet. Moriatur infans septimo, vel octavo mense: imo puer anno duodecimo: ad eum salutis per Christum partæ gratia, secundum Servetum, absque Baptismo perveniet. Cur ergo nobis axioma obtrudit quod nec ipse admittit, & à fide nostra prorsus dissentaneum esse non ignorat? Cæterum syllogismi facilis est solutio, quando illic Christus infantes ad tribunal Dei non citat maledictionis reos, sed tantum contumacibus judicium denunciat qui auditam Euangelii doctrinam respuunt. Hoc vero ad infantes non magis pertinet, quam capitalis pœna, qua Deus ulciscitur re-

belles

belles filios, qui violentam manum patri, vel matri intulerint. Quia in hoc syllogismo suum acumen miratus erat Servetus, secundum ejusdem farinæ attexit, Quisquis natus est ex Spiritu, vocem Spiritus audit, Joan. 3. Pædobaptizatus non audit: ergo non est natus ex Spiritu. Verum quod ex tertio Joannis capite citat, nusquam apparet. Itaque diruto fundamento, totum ædificium concidit. Et tamen Serveto non concedam Spiritum ab infantibus non audiri. habet enim Deus arcanos modos quibus sua figmenta paulatim, ut visum est, formet. Ideo infantes suo modo Christum induere dicimus, quia eos amplectitur Christus, ut sua justitia vestiat. Quarta ratio est, Quod nemo spiritualis initio esse possit, quia præcedit quod animale est, 1. Corinth. 15. Ministeria autem novi Testamenti sunt Spiritus. Ergo non possunt à puero carnali incipere. Fateor certe omnes posteros Adæ nasci iræ filios, & nihil ab utero quam mortem afferre: sed præscriptum divinitus tempus Servetus ostendat, quo incipiat spiritualis vitæ novitas. Nos enim solidis, & claris Scripturæ testimoniis freti, simulac nascuntur infantes ex sanctis parentibus, Christum dicimus illis manum porrigere, ut à communi reatu absolvat. Quinta ratio ex allegoria sumitur, Quia David in arcem Sion conscendens, nec cæcos, nec claudos secum ducit, sed strenuos milites. Verum siquis parabolam opponat in qua Deus ad cæleste epulum invitat cæcos & claudos, quomodo se expediet Servetus? Ego autem nihil aliud respondeo, nisi claudos & mutilos cum Davide prius militasse, ideoque minime esse prohibendos à sacro symbolo, quo Christus rudes, & novitios in suam militiam initiat. Sexta ratio est, Quod in fluminibus aquæ vivæ quæ manat ex cælesti Jerusalem, piscatores sunt hominum Apostoli, non parvulorum: quia boni piscatoris est pisciculos non attingere, sed majores tantum ex aquis tollere. Verum si quis facetus homo contra objiciat, in rete Euangelii promiscue colligi omne piscium genus, nonne eum ludibrio evanescet Serveti allegoria? Ego autem respondeo, bonos doctores ita piscari quos sua doctrina Christo acquirunt, ut eorum sobolem minime rejiciant, quæ in ipsis parentibus sanctificatur, teste Paulo, perinde ac proventus novarum frugum in primitiis.

Septima ratio est, Quod spiritualibus quadrent spiritualia. Infantes vero non esse spirituales, Servetus ipse pro confesso sumit. Respondeo perverse ab eo torqueri quod dicit Paulus se coaptasse cælestem sapientiam simplicibus verbis, quæ Spiritus majestatem potius, quam humanæ facundiæ delicias resiperent. Deinde hoc in primis evincat necesse est, arceri infantes ab omni Spiritus gratia. Quod postea subjicit, spirituali cibo pascendos esse si facti sint novi homines: facile discutitur, quia in novam vitam regeniti, arcana Christi virtute aluntur, donec per ætatem ad Coenam recipiendam sint idonei. Octava ratio est, Quod Christus omnes Christianos ad Coenam suam vocet. Proferat Servetus testimonium, ut credamus. Nam Christus nominatim testatur se nullos admittere nisi qui ad celebrandam mortis suæ memoriam formati sunt, & edocti. Quod portentum esse dicit, hominem generari qui manducare nequeat: non alia responsione indiget, quam Christum vitæ cibum esse infantibus, licet ab externo symbolo ad tempus abstineant. Neque enim absurdum fuit octavo die circumcidi infantes sub Lege, qui tamen non ante ederent Pascha, quam sacræ ceremoniæ usum perciperent. Sic enim sonant Mosis verba, Quum rogaverint filii tui & filiæ tuæ, Quid hoc sibi vult? docebis eos, &c. Nona ratio est, Quod bonus dispensator, familiæ cibum distribuat tempore suo. Respondeo, Ut præposterum nos ordinem tenere coarguat Servetus, probandum in primis esse, probiberi à Christi gratia infantes. Decima ratio, Quod Christus Apostolos jubeat respicere ad regiones quæ jam albescunt, & paratæ sunt ad messem: unde sequitur immaturam frugem perperam colligi. Quasi vero perpetuam regulam illic Christus præscribat discipulis: ac non potius præsentem laboris fructum ostendens, eos ad obeundum alacriter docendi munus magis exstimulet. Nego igitur illis Christi verbis certos Apostolis fines præscribi intra quos se contineant, sed ex re præsenti sumptam esse exhortationem. Alioqui non quadraret quod dicit Paulus, Ecclesiæ doctores seminare & rigare. Itaque istis Serveti arguriolis nihil putidius fingi potest, expectandum esse donec herba crescat, deinde tenera spica, tertio granum integrum, & tandem spica maturescat. Undecima ratio est, Quod iidem erant in prima Ecclesia Christiani & discipuli. Quasi ubi de solis adultis disseritur, deleantur ex humano genere, ac prorsus intereant infantes: quia in eos non competunt quæ viris sunt propria. Ineptum ergo cavillum est, quod infert Servetus, nullos esse Christianos nisi discipulos. Quasi tunc sancti patresfamilias sobolem suam profanam duxerint. Duodecima ratio, Quod Christiani omnes fratres sint: infantes vero loco fratrum apud nos non haberi constet, quia à sacra Cœna eos repellimus. Respondeo, æque ac Corinthios, vel alios quoslibet, ex Christi discipulis fuisse latronem, qui ad Christum in cruce conversus est, quamvis sacrum panem nunquam gustaverir: nec fraterni nominis honore spoliari à nobis infantes, dum eos non ante ad sacram Cœnam admittimus, quam solidi cibi capaces fiant. Decimatertia ratio est, Quod nemo frater noster fiat, nisi per Spiritum adoptionis, qui tantum ex auditu fidei confertur. Respondeo, quod dicit Servetus, in adultis locum habere: sed hunc ordinarium vocationis modum, quem tenet Dominus, minime obstare quominus occultam vim Spiritus in pueris, ubi visum est, exerceat. Imo quum dicit Paulus, fidem esse ex auditu, ne his quidem verbis imponitur Deo necessitas quin arcano instinctu ad se trahat discipulos, quibus de Euangelio verbum nunquam factum est. Decimaquarta ratio est, Quod Cornelius accepto Spiritu baptizatus sit. Atqui si hoc exemplum instar generalis regulæ nobis esse debeat, quid Eunucho, & Samaritanis, & reliquis omnibus fiet, quos prius Baptismo sacrari Deus sibi voluit, quam Spiritu suo eos donaret? Insulse ergo Servetus, qui Spiritus gratiam ad temporis momentum alligat. Decimaquinta ratio, Quod regeneratione dii efficimur. Sunt autem dii, ad quos sermo Dei factus est. Ergo pædobaptizati non sunt dii, qui Dei sermonem non audierunt. Omitto quod Servetus, qui dialecticam sibi tam audacter arrogat, syllogismum unum conficere non potest. Cæterum unde axioma illud hausit, Baptismo nos effici deos? Hoc tamen illi etiam remitto. Sed in minori pudenda est insulsitas, quod Christus deos vocet ad quos verbum Dei factum est. Scimus honorificum hunc titulum Judicibus tribui à Propheta, quod Dei personam sustineant in sua functione. Causam adducit Christus, quia divinitus injunctum est illis gubernandi mandatum. Servetus ad Euangelii prædicationem id trahens, flagellum sibi conficit quo infantes à Dei familia arceat. Decimasexta ratio, Quod nova generatio esse nequeat, nisi ubi est novus homo. Novus autem homo non sit, nisi per sermonem genitus. Respondeo, Quos Deus secundum ætatis gradus ad finem adducit, incorruptibili verbi semine regigni: sed hoc non obstare quominus ad imaginem suam refingat qui nondum capaces sunt doctrinæ. Decimaseptima ratio ex Legis figuris petitur, Quod ovis & capra non statim ab egressu uteri oblatæ fuerint in sacrificium. Sed quid si retorqueam, primogenita

omnia

omnia simulac vulvam aperuerant, Deo sacra fuisse? Quid si rursus objiciam, agnum oportuisse anniculum, & tenerum mactari? Ubi jam erit illud virile robur, & plena perfectio, quam in Baptismo requirit Servetus? Decimaoctava ratio est, Quod non possit ad Christum vocari, qui non potest à Joanne præparari. Quanquam autem mihi, si vellem, liberum esset suum axioma Serveto negare, de hac re tamen non litigabo. Sit sane hoc generale, Joannis opera præparari Christo discipulos. Sed hoc inscite ad infantes trahi respondeo, quos ante in gregem suum cooptat Christus, quam discipuli esse possint, & quos pro suis agnoscit nondum ab illis agnitus. Decimanona ratio est, Quia doceant Trismegistus & Sibyllæ non convenire Baptismum nisi adultis. Ergo pluris erit Trismegisti auctoritas, quam Dei ipsius, qui Circumcisionem ejusdem renovationis ac puritatis symbolum, infantibus communem esse voluit? Deinde quid profanus expiandi ritus, quo usæ sunt Gentes, Baptismo nostro affine habet? Ego vero sententias illas ex vulgari, tritaque superstitione sumptas esse non dubito. Vicesima ratio, Si infantes liceat sine intellectu baptizare, Baptismum à pueris ludentibus mimice, & per jocum posse administrari. Quasi vero impositio manuum, qua benedixit Christus infantes, ad puerile ludicrum trahi debuerit. An lusoria res est Dei promissio, qua se Deum sobolis nostræ fore testatur? Baptizamus quidem infantes priusquam mente adoptionem suam percipiant: sed dum illos in gregem suum cooptat Deus, mente & consilio carere putandus non est. Nos quoque, qui fœdus salutis, eorum nomine amplectimur, quos Deus nobis adjungit illius participes, non sine intelligentia gratiam Verbo testatam, aquæ symbolo obsignamus. En cur Servetus præcipiti furore in pædobaptismum ita exarserit, ut nulla secundum ipsum deterior sit, magisque detestabilis Christianismi profanatio. Nihil enim præterea adducit, cur infantibus non conveniat Baptismus, nisi quod ipsa Baptismi definitio, qualis in Scripturis traditur, ad solos adultos pertinet. Ad hoc probandum, quæcunque de usu & efficacia Baptismi passim leguntur, in catalogum unum contrahit. Sed quum de Baptismo nihil afferat quod non similiter in Circumcisionem competere Legis & Prophetarum testimoniis probemus, uno verbo evertitur tota prolixæ ejus disputationis congeries. Nam quod Serveto Circumcisio nihil aliud fuit quam typus & umbra Circumcisionis novæ quæ fit per Christi Spiritum sine hominum manu, ex nimis crassa, & rudi inscitia manat. Passim ostendunt Prophetæ non minus spirituale symbolum fuisse veteri populo, quam sit nobis hodie Baptismus. Nec frustra Paulus eam honorifico titulo insignit, quod fuerit sigillum justitiæ fidei. Ejusdem notæ est, quod ita impletum esse dicit illud Pauli, conjunctos fuisse à Christo duos homines, novum & veterem: quum simplex Pauli sensus sit, in unum corpus aggregatas esse Gentes cum Judæis, ut jam sint quasi unus homo in Christo, qui prius interposita maceria, non solum procul distabant, sed hostile habebant dissidium. Adde quod eodem loco alibi fucare contendit suum illud phantasma de carnis Deitate, & Deitatis in carnem transmutatione. Porro, mirum est qui nimium rigidus infantibus esse metuit, quod ad usum externi symboli ipsis tam iniquum esse. Pagina enim 357., nullos vel ex Ninivitis, vel Barbaris quibuslibet progenitos in futuram gehennam damnare audet, quia (ejus judicio) misericors Dominus, qui impiorum peccata gratis sustulit, nunquam adeo rigide eos damnaret, à quibus nulla est commissa impietas, & qui sunt innocentissimæ Dei imagines. Quid hoc sibi vult? Quos in ulnas suas tam comiter recipit Christus, & solenni benedictionis symbolo dignatur, Servetus ab Ecclesiæ gremio excludit, licet innocentissimas esse dicat Dei imagines. Sed rationem assignat, quod liberatione non indigeant, qui peccati nondum sunt servi. Unde autem liberos à peccato esse probat? Quia non sit servus peccati, nisi qui facit peccatum. Verum semper ad eundem lapidem impingit, quæ distincta sunt perverse confundens. Peccati mancipia Christus ex scelesta vita esse convincit, qui se pro filiis Abrahæ venditabant. Hinc probe, fateor, colligitur, impios omnes, ac reprobos se propria culpa servos peccato addicere. Sed inconsiderate Servetus inde infert nullos peccati servos nasci. Unde enim natura filii iræ? Unde hæreditaria maledictio? An atrociter sæviret Deus in suas innocentissimas imagines? Cæterum Servetus postquam liberationem infantibus supervacuam esse asseruit, Christum illis redemptorem ordinat, ut corporaliter resurgant à corporali morte & inferno: Baptismum interea, quo in spiritualem vitam restituimur, illis quadrare negat. Hic observent lectores quam reverenter de justitia Dei garriat Servetus. immunes à culpa esse fingit: innocentiæ laudem illis vendicat, pag. 387. Interim eos adjudicat morti & inferno. Hic si more Servetico ratiocinari libeat, nonne plausibilis erit in Deum querimonia, qui impiis & sceleratis ignoscit, parum humaniter miseros & innoxios infantes omni remedio privat? crudelem etiam esse, qui gratis scelera hostibus suis condonans, innocentissimas suas imagines à morte non eruit? Quam pulchre secum alibi consentiat, dicere omitto, quadam coitus specie diabolum esse intrusum in eorum carnem: ut satis appareat sine ullo pietatis sensu eum lusisse. Jam videre operæpretium est quodnam legitimum tempus Baptismo suo determinet. Mysterium magnum esse dicit, quod Christus non ante triginta annos baptizatus fuerit. Exemplo enim ejus nos esse edoctos, ante eam ætatem non esse quem satis aptum ad mysteria regni cælorum. Addit hanc ætatem ex Adamo, & Lege probari: quia sicuti Adam tricesimo anno natus est, sic eadem ætate renasci nos debere. Nimis certe pueriliter de virili ætate, ne dicam de mysterio tam sublimi nugatur. Cur tempus illud Christus expectaverit, satis notum est. Nam Baptismi institutio nonnisi ab Joannis prædicatione cœperat. Et vero absurdum fuisset doctrinæ præire, cujus appendix erat & sigillum. Triginta annis Christus, quasi privatus homo delituit. Ad obeundam functionem suam emergens, Baptismo se initiat. An legem aliis præscribit, quorum longe dissimilis est ratio? Imo ne à doctoris quidem officio arcere voluit juniores: tantum abest ut viam illis ad Baptismum præcluserit. Quoto enim vitæ anno ascitum fuisse Timotheum dicemus ad munus docendi, cui satis longo post tempore præcipit Paulus ut suam juventutem à contemptu asserat? Duplex affertur à Serveto solutio, quod quum ab initio conversionis suæ probatus esset omnium testimonio, colligere liceat annum tricesimum excessisse. Quomodo igitur eum sui non pudet? Ante annum vicesimumquartum libro edito se pro unico orbis Propheta jactavit. Nunc probari quempiam posse negat, ut inter discipulos censeatur, nisi qui annis triginta sit superior. Sed cur octodecim annorum probari non posset, qui à puero sacras literas didicerat, & fidem propemodum cum lacte imbiberat à matre sua, & avia Loide? Puer in fide, & timore Domini educatus erat Timotheus, vita ejus caste & honeste composita fuerat: nullam tamen pietatis, vel honestæ vitæ laudem, auctore Serveto, ante annos triginta consequi potuit. Non minus decennio post Timothei baptismum præterierat, quum Paulus eum admonet ut sibi à concupiscentiis juvenilibus caveat. Factumne id fuisse putamus, nisi adhuc à fervore ætatis vidisset esse periculum? Nec vero hic vel libido

venerea, vel aliæ carnis lasciviæ notantur in homine abstemio, & plus satis temperato, vel potius austero, ut Paulus ad bibendum vinum hortari eum cogatur. Quid igitur? Certe hic simplex est verborum sensus, ut ingenii calorem, qui in juvenibus ut plurimum ebullit, gravitate temperet. Atqui excipit Servetus, puerum vocari Josue post annum quadragesimum, sicuti & Roboam. Primo, hoc nihil ad Timotheum, cujus juventus non ex solo nomine, sed ex certis circumstantiis probatur. Deinde Servetus audacem inscitiam ubique prodit. בחורים vocant Hebræi robustos juvenes, aut viros, quasi delectos, vel egregios dicas: hic bonus Rabbinus neglecto omni delectu, vocem illam in puerum convertit. Secunda solutio est, in consequentiam non trahi Timothei exemplum, de quo prophetia præcesserat. Quid si ex opposito contendam, ex Christi quoque exemplo legem perverse statui, quando unigeniti Filii Dei separata à nobis omnibus conditio fuit? Adde quod Baptismum non præcesserant illæ prophetiæ. Quare æternam & inviolabilem Christi legem, si Serveto creditur, transgressus esset Paulus. Quid etiam de illo adolescente dicet, qui sopore oppressus ex fenestra decidit? Convenerat Ecclesia ad frangendum mysticum panem: adest cum reliquis non statæ ætatis vir, sed adolescens. Qua prophetia nondum aptus regno Dei, in sacrum cœtum intrusus fuerat? Quid? an frustra deinde Timotheum admonet Paulus, ut se ætatum rationi accommodet? Juvenes, inquit, hortare ut fratres: juvenculas, ut sorores. An quadragenarias juvenculas nobis confinget Servetus, ne Baptismus ad filias Dei natu minores effluat? Similiter quum Petrus jubet adolescentes senioribus parere, & subesse, velim ut hic bonus finitor utriusque ætatis fines componat. Aliquod certe intermedium tempus esse oportet: quia absurde alios aliis subjiceret Petrus unius vel alterius anni respectu. Jam illustrior ætatum distinctio ponitur à Joanne, quam ut frigidis Serveti næniis obscurari queat: Scribo vobis patres, quia novistis eum qui est ab initio. Scribo vobis adolescentes, quia vicistis malignum. Scribo vobis filioli, quia novistis Patrem. Nonne videmus, ut à pueritia usque colligat Deus filios, ut in fidei unitatem coëant omnes ætates? Et certe quum Joël de Christi regno vaticinans, Spiritum Prophetiæ juvenibus perinde ac senibus promittat, à primo fidei tyrocinio eos prohiberi plusquam absurdum est. Nec vero quatuor filias Philippi, quæ adhuc domi ejus educabantur, vetulas fuisse quisquam sanus conjiciet: Spiritu tamen Prophetiæ dotatas fuisse Lucas testatur. Quis ergo ante annos triginta Baptismo maturas fuisse dubitet? Perstat tamen Servetus, quod ætas triginta annorum sit ætas adulta Christi, in qua docet Paulus perveniri ad veram Filii Dei cognitionem, quum ante nonnisi puerilis sit cognitio, Ephes. 4. Quis neget manu carnificis ad frangendam hujus bestiæ contumaciam opus fuisse? Fideles alloquitur Paulus, quibus etiam se annumerat. Proficere eos omnes jubet, donec in plenitudinem fidei occurrant. Hic nebulo blasphemiæ suæ vomitu, totius Ecclesiæ Baptismum delere conatur. Ut tamen aliquando ex hac colluvie egrediar: si obtineat lex Serveti, quid miseris omnibus fiet, qui viginti annis majores ante tricesimum ex hac vita migrant? Mortale peccatum, auctore Serveto, ab annis viginti obrepit. Unde necesse est secundam quoque mortem dominari: lavacro regenerationis eripi nos ab exitio docet, ex quo mortali peccato sumus obstricti. Peribit ergo innumera hominum turba, quæ morte extinguitur intra illud decennium: quia remedium, quod eorum malo necessarium esse docet Servetus, crudeliter idem eripit. Et adhuc erit quispiam tam stupidus, qui de vita futura eum cogitasse credat, qui humanæ salutis tam fuerit prodigus? Quanquam certiore documento, Baptismum sibi ostendit ludibrio esse, cujus recipiendi nunquam ab eo quæsita est ratio. Quid hoc portenti est, quum ad annum quadragesimumseptimum vixerit, negligere tamdiu, vel saltem omittere quod jactabat necessarium esse salutis æternæ pignus? Verum mihi abunde sufficit, relicto homine, ostendere quam crassa sit, ac minime tolerabilis doctrinæ impietas. Huic autem errori, quem pro instituta brevitate satis refutasse mihi videor, annexum est alterum illud commentum: A peccati mortalis reatu immunes esse homines, donec annum vicesimum excesserint. Quid? quum fœdæ libidines ante ætatem illam maxime ferveant: quum ad rixas & cædes usque sæpe prosiliant octodecim annorum adolescentes: quum furtis, perjuriis, variisque nequitiis se illigent: quum ad ebrietatem, & omne luxuriæ genus se projiciant: quum tunc denique maxime grassetur Dei contemptus, nullum mortale peccatum Servetus illic reperit? Hæc eadem illi ratio est, cur neminem, nisi post annum vicesimum catechismo initiari velit. Quasi inferior ætas vel pietatis gustum non capiat: vel quia expers est omnis malitiæ, disciplina opus non habeat. Utrumque arripit Servetus. nam pagina 363., Mosis testimonium ex 1. Deuteronomii cap. citans, negat scientiam boni & mali ante annum vicesimum contingere. Quasi Moses parvulos nominans, quos Patres conquesti fuerant prædam hostium fore, omnes comprehendat qui nondum ad annos viginti pertigerant: ac non potius vel infantes adhuc à matrum uberibus pendentes designet, vel saltem puerulos nihil adhuc præter lusus, & ineptias cogitantes. A malitia vero, vel mali scientia pueros dicere, qui fallendi, fraudandique mille artibus pollent, cujus, obsecro, est stuporis? Alibi autem proficiendi defectum obtendit, pag. 372., quia in adolescentia prima virentis carnis procellis submersus sit ille divinitatis spiritus, & occultus ignis ob multum humorem se exerere nequeat. Quam vana igitur erit Solomonis exhortatio? Memento creatoris tui tempore juventutis tuæ, antequam veniant anni, de quibus dicas, Non mihi placent. Cæterum, ut Serveto concedo, nonnisi exoriente boni & mali notitia incipere in hominibus actuale peccatum, quod mortis judicio obnoxios reddat: sic nimiam ante annum decimum, mali notitiam vigere non ego tantum affirmo, sed ipsa quoque experientia plus satis demonstrat. Naturali, inquit, ratione non censentur Deum ad mortem offendere qui ad talem hominum offensam adhuc sunt imbelles. Dignus certe fuit Servetus, cui turmatim oculos configerent imbelles isti, & innoxii pulli, quos tam benigne excusat. Sed quis illi tribunal erexit, unde quod solius est Dei, judicium sibi arroget? An est ille unicus legislator, qui potest servare & perdere? Quo jure Papa ei Antichristus erit, quem diabolica superbia superat? Verum, Scripturæ testimoniis sese defendit. Nam Deus olim de ingrato populo pœnam sumens, nonnisi viginti annis majores ingressu terræ Chanaan privavit. Qualis est ista dialectica, à specie ad genus universaliter ratiocinari? Ego vero contra excipio, Quum in ipsa terra Chanaan sumpta fuit de populi sceleribus ultio, ne pueros quidem fuisse exemptos. Et certe Jeremias quum matribus comites fuisse exprobrat, ut ligna nefandis sacrificiis colligerent, eos à crimine minime absolvit. Sed quia tam ridicula fatuitas serio exagitari non meretur, ad reliqua transire satius est. Uno tamen verbo monendi sunt lectores, non stetisse per Servetum quominus jocando & nugando non solum everteret quicquid est religionis in mundo, sed politicum quoque ordinem, recti discrimen, verecundiam denique omnem ex humanis mentibus deleret. Restat ultima propositio de animæ mortalitate. Odiosum crimen, ideo tumultuose Servetus obstrepit. Sed quid tandem affert? Perfidiam

mihi

mihi objecerat, quia dicat animam veluti mori, non autem instar carnis mortalem esse. Ostensa sunt ejus verba, quæ deterius aliquid exprimunt, & magis virulentum, quam quod objeceram. Hoc scilicet luctando profecit, ut laqueum suum magis stringeret. Nunc ultimum illi asylum est, quod mors insignior dicatur spiritualis, vel peccati. Quasi vero non illic diserte carni animam comparet, quasi par sit utriusque conditio. Huc etiam pertinet quod paulo post subjicit, Totam immortalitatem perditam fuisse à primo homine, quasi moreretur nunquam amplius futurus: morti autem per Adam allatæ mederi Christum, quum aërem novum in nobis spirans, naturam suam nobis communicat. Excipit se aliter de animæ natura disseruisse. Fateor, ut nunquam sibi consentaneus est, in hac quoque parte diversis locis temere effutire pugnantes inter se sententias quales istæ sunt, Animas in aëris ambitum dissflari, pag 233. & sepulchris teneri inclusas, pag. 245. Item insitum esse Deitatis Spiritum animæ, & tamen ipsam esse vaporem admodum fragilem, qui in ambientem ita exhalat, ut post mortem sit umbra viventis, non vere res vivens. Dialog. 1. pag. 228. Unde apparet qualis ex ejus scriptis nobis emergat animæ immortalitas.

Ultimæ clausulæ utilis quidem esse posset, longa tamen, & laboriosa tractatio, si de singulis capitibus vellem justum ad modum differere. In præsentia mihi satis erit, testatum fecisse lectoribus, quam vere dixerim, nullam doctrinæ partem non fuisse impiis Serveti commentis inquinatam. Dixi in Libero arbitrio Pelagianum esse. Ut crimen retaliet, vocat me Simonis magi discipulum. Deinde Apostolos, omnesque vetustos doctores ad sui erroris subscriptionem advocat. Mihi non nova defensio quærenda est, quum liber meus ante annos decem editus adversus Pighium, putidas omnes istas calumnias luculente discusserit. Nam illic ex professo agenda fuit causa, ad quam me Servetus revocat. Quam dextre fuerim defunctus, prædicare non est meum. Sic quidem me satisfecisse confido, ut verbum addere necesse non sit. Nunquam interea se purgabit Servetus, quin Pelagium nobis ab inferis excitet. Et tamen quod facturum me negaveram, paucis verbis vanitatem hominis refutabo. Quid de servo arbitrio scripserim, nunquam eum vel primis labris gustasse inde patet, quod, eo teste, servum arbitrium esse colligo, quia Deus agit in nobis. Hoc axioma unde hauserit nescio. Mihi certe nunquam venit in mentem, & à mea docendi satione prorsus alienum est. Ipse interea ad suam Deitatem relabitur, ut ostendat hominem non simpliciter à Deo agi: sed quatenus Dei portio est, seipsum libera potestate agere. Et ne quid ad ignorantiæ cumulum desit, fatraginem suam denuo inculcat de generali inspiratione, qua tam vegetantur vituli, & hirci, adeoque arbores & plantæ, quam illustrantur humanæ mentes. En qua vindicta hominem manumittat ex servitute peccati: forte quia audierat Romanos olim vel pilei rotatu, vel corpus ipsum ter vertendo, servis suis libertatem dare solitos, hujus ceremoniæ loco ad liberandum hominis arbitrium cerebri sui vertiginem supposuit. Adde quod, dum peccato vitiatam esse, & corruptam hominis naturam Scriptura docet, ad solum corpus hoc restringitur à Serveto, ut anima ab omni vitio pura sit. Nam hoc illi caro significat, sub qua tamen totus homo quantus quantus est, comprehenditus, pagina 377. Hinc fit ut peccato originali neminem damnari putet, quemadmodum paulo ante exposuimus, & repetit pag. 720. Objeceram ipsum justitiæ perfectionem una cum Catharis, Novato, & similibus hæreticis statuere: mentiri me respondet. An mentiar, ex re ipsa judicent lectores. Postquam pag. 552. Christum substantialiter à morte resurgendo innovatum esse dixit, pag. sequente, dictu nefas esse pronunciat, Christum aliquid spirare quod nobis commune non sit, quum se totum nobis communicet. Hoc modo destrui variam donorum Spiritus distributionem, seferre nihil attinet. Unicuique dari gratiam secundum mensuram donationis Christi non modo testis est Paulus, sed fidei sensus dictat, & propria experientia docet. Christum Servetus boni quicquam spirare non vult quod non quisque nostrum in solidum recipiat. Hoc sicuti videtur non satis liquidum esse, vel firmum, agedum quicquid est ambiguitatis tollat ipse Servetus. Epistola duodecima hoc argumentum, data opera tractandum suscipit. Hoc porro exordium est: Quum doceo quibusdam velut fæcibus semper esse admixta opera, ut fœteant coram Deo, si ad sigidum examen vocentur, me in Spiritum blasphemare dicit. Quum doceo nusquam posse inveniri perfectum Dei amorem in terra, quia caro contra Spiritum concupiscit: doctrinæ Christi contendit hoc palam esse adversum. Videmus ut singulis operibus exactam puritatem vendicet, quæ sustineat extremum Dei rigorem. Deinde ut neget carnis conflictu impediri Sanctos quominus Deum toto corde, totisque viribus diligant. Facessat igitur è medio peccatorum remissio, si perfectam justitiam opponere Deo licet. Prosequitur Servetus, octodecim Scripturæ locos recensens, ubi fidelibus perfectio tribuitur. Cur non etiam ex Veteri Testamento totidem, sicut poterat, protulit (quo tempore negat Spiritu regenitos fuisse homines) nisi quia veritus est ne hoc modo sine Spiritus gratia constaret justitiæ perfectio? Quid tamen contineant loci isti videndum est. Corinthios hortatur Paulus, 1. Corinth. 1., ut perfecti sint. An eos propterea in gradu perfectionis collocat, ac non potius se cupere ostendit, ut tota vita ad perfectionem aspirent? Omitto quod ad symmetriam corporis alludens Paulus κατηρτισμένους dicit, quasi concinne aptatos. Secundo ejusdem Epistolæ cap. sapientiam se loqui dicit inter perfectos. Sed quum tales rudibus & pueris opponat, nihil aliud quam integritas notatur. Nam in vocem Hebraicam reddiderunt Græci interpretes. Sic 14. ejusdem Epistolæ, ex quo Servetus tertium testimonium petit, admonet ut sint sensibus perfecti. Quid autem hoc sibi vult, nisi ut sincero judicio, rectaque intelligentia præditi sint? Secundæ Epistolæ 13., ad sectandam perfectionem Corinthios exstimulat, eamque à Domino ipsis precatur. Inde colligit Servetus sub carnis infirmitate, nos tamen esse perfectos. Ephesiorum sexto perperam in veteri translatione legitur, Ut possitis in omnibus perfecti stare: quum prorsus aliud sonent verba Pauli; nempe, Omnibus peractis, vel confectis. Hinc Serveto perfecta justitiæ puritas. Coloss. 1. in hoc studium se incumbere Paulus dicit, ut omnes exhibeat perfectos in Christo. Quasi vero non ideo sit hic continuus piis doctoribus labor, quia nunquam in hac vita absolvitur perfectio. Item 4. cap. Epaphram anxie precari dicit, ut stent perfecti, & completi in omni voluntate Dei. Atqui supervacua fuisset Epaphræ oratio, si jam tunc perfectionem adepti forent. Apostolus 5. ad Hebr. cap. perfectis dicit congruere solidum cibum. Qui non statæ ætatis viros ita vocari intelligit? Hinc rursus Serveto illibata justitiæ puritas. Sexto cap. ad perfectionem ferri jubet fideles. Hinc probat Servetus perfectionis scopum attigisse. Quia 7. & 10. cap. Euangelium dicitur ad perfectionem adducere, in medio vitæ cursu eam constituit. Quia 9. cap. Legem negat perfectos reddere suos cultores, colligit Servetus nihil in Christianis esse maculæ. Capite 12., Sanctos qui mortem obierunt, perfectos vocat. Hæc perfectio ad præsentem vitam à Serveto transfertur. Jacobus 1. cap. Fideles ad patientiam hortatur,

quæ

quæ perfecta est virtus, ut sint perfecti, & integri: ob hanc causam Servetus omni nævo eos abstergit. Tertio cap. dicit, Si quis lingua non peccet, eum demum perfectum esse. Quum tale exemplum nusquam proferre liceat, quasi tamen divinæ sint omnium linguæ, Servetus dici perfectos contendit. Perfectionem Petrus cap. 1. suæ Epistolæ commendat, nempe ut ad eam enitantur filii Dei. Hinc colligit Servetus, jam adeptos esse. Joannes suæ Epistolæ cap. 3. in hoc sitam esse perfectam Dei charitatem definit, si quis servat ejus sermonem. Item 4., si nos invicem diligimus. Serveto inde emanat perfectio, quæ omnes carnis sordes aboleat. Subjicit continuo past, quod Paulus Philip. 3. se perfectum & non perfectum docet, ita debere intelligi, quod fuerit non perfectus, si resurrectionis gloriam spectes: perfectus vero, perfectione donorum Christi. Ut intacta per me hujus dogmatis impietas maneat, jam tamen victor evasi: Servetus autem fœdæ impudentiæ convictus jacet. Negavit se Catharis, & Cælestinis similem, quorum errorem pleno ore ipsum crepuisse ostendo. Atqui perfectio in hoc mundo erigi non potest, quin ex duobus gratiæ & salutis per Christum promissæ capitibus, alterum deleatur. Hæc summa est novi testamenti, quod Deus Legem suam in piorum cordibus insculpet, neque iniquitatum recordabitur. Ubi vero nulla est residua iniquitas, frustra ejus remissio promittitur. Quia dixeram, Legem Dei sic ab ipso aboleri, ut suus cuique afflatus sit vivendi regula, me iterum mendacii accusat. Jurene an injuria, facile ex brevi verborum ejus recitatione lectores agnoscent. Epistola vicesimatertia ex professo contendit, Legem nonnisi ad tempus datam. Excipiet forte quispiam ex ejus fautoribus, hoc nihil à Pauli dicto discrepare. Ego vero ubique quod Paulus docet, profiteor, non modo abrogatas esse ceremonias Christi adventu, sed jugum servitutis solutam esse, sublatam quoque maledictionem, quam Lex omnibus transgressoribus denunciat. Denique qualis sit Legis abrogatio, cùm aliis pluribus locis, tum in mea Institutione circiter finem tertii capitis perspicue docui. Sed hic phreneticus cælum & terram turbat, quia regulam bene vivendi in Decalogo præscriptam, soluto maledictionis rigore, æternam esse dicimus, ideoque Judæis & Gentibus communem. Quid autem Legis doctrinæ opponit Servetus? nempe solum Spiritus instinctum. Cui respondet quod alibi dicit, pag 316., quod Lex Christi non indigeat externo modo scribi, nec per Papæ decreta: quia sit Lex cordis & fidei, cujus ratione efficimur theodidacti, dum Patre trahente Christum discimus. Convitia sua, ut volet, in aërem jaculetur Servetus, modo palam fiat, nihil ei non vere fuisse à me objectum. Si excipiat quispiam ex ejus discipulis, parum referre scriptamne doctrinam vitæ hominum præficiat, an interiorem Spiritus ductum: acriter repudianda est hæc cavillatio. Nihil vel scripto, vel voce præcipit Deus, quod non intus per Spiritum dictet, fateor. Sed quia nihil proclivius est quam homines pro ingenita sibi vanitate, & lascivia huc & illuc dilabi, Dominus Legem suam consulto scriptam extare voluit, quæ nos ad finem usque mundi intra certos fines contineat. Etsi autem Servetus in speciem frenare videtur pravos carnis affectus, & in obsequium Spiritus cogere, alibi tamen pestiferum quod occultat virus erumpit. Nam in Apologia ad Melanchthonem, pag. 719., Tuo, inquit, pseudojudaismi vinculo omnia nobis tristissima facis, quum Prophetæ omnes, & Angeli gaudium & lætitiam in Christo semper annuncient, & muliebribus pavoribus ubique teipsum territas. Quam fideliter in hoc incumbat Melanchthon, ut Divini amoris fiducia conscientias exhilaret, quam magnifice gratiam Dei, qua pacantur ac serenantur mentes nostræ, extollat, non disputo: nota enim & probata est piis omnibus singularis ejus hac in parte dexteritas. Quam ergo lætitiæ doctrinam in eo desiderat Servetus, nisi quæ ex animis omnem culpæ, & pœnarum sensum expungat? Itaque muliebres vocat pavores, qui non ad timorem Dei, ad sollicitam & cavendi & precandi curam expergefaciunt. Quas sibi delicias fecerit, hoc est, quam suaviter excusso Divini judicii metu sese demerserit in securam indulgentiam, quisquis non perspicit, eum sponte cæcutire dico. Quod postea adjunxi crimen silentio transmittens, quasi aperta confessione agnoscit. Et certe in eo Thrasonice passim exultat, quod neque promissiones respiciat fides, neque ab illis pendeat. Pag. 325., Promissio, inquit, non necessario exigitur ut quis justificetur, quanquam eam semper exigi plerique hodie contendant. Asylum habent ipsum Abraham. At vero Abraham non ideo justificatus est, quia de promissionibus sermo erat, sed quia Deus loquebatur cui credidit. Et in eo justificationem vitæ consistere pronunciat, ac vitam ipsam, sive quid promittat Deus, sive non. Ostendit hic unus locus, Servetum, qui ubique magistrali supercilio jactat sibi uni constare rectam fidei definitionem, nunquam tenuisse ejus principium. Fides, eo auctore, nullam promissionem requirit, ut hominem justificet, ac salutem illi conferat. Hic non disputo, sitne fides, quum ad Dei minas contremiscit peccator. Altior vertitur quæstio, in quo fundata sit fides, quæ & mater est pietatis, & nos Deo conjungit. Eam Servetus à Dei promissionibus avellit, acsi generali objecto, ut loquuntur, contenta foret. Satis est illi, Deum loquutum esse, quamvis nihil promittat. Non jam dico nullo unquam fidei gustu fuisse imbutum qui sic loquitur, sed bruto contemptu de mysteriis Dei fabulatum esse. Quæritur quisnam ad Deum nobis accessus pateat. Si expendimus quid in nobis sit, necesse est ut mortiferum horrorem nobis incutiat ejus majestas. Fugiet ergo Dei præsentiam totum humanum genus, donec eum gratiæ suæ testimonio nobis affulgeat. Quis enim Deum sibi propitium fore confidat, nisi ex ejus ore de paterna ejus benevolentia certior fuerit factus? Digni sumus omnes, quos male perdat. Ipse vero se nobis hostem esse denuncians, maledictioni nos subjiciens, citansque ad tribunal suum æternæ mortis reos, annon horribili modo in nos fulminat? Servetus audacter exurgit, nihil metuens, quamvis nulla eum promissione gratiæ Dominus sublevet. Quis non fidem hanc, cujus inani jactantia superbit, Cyclopicam ferociam esse videt? Ridet etiam pueriles nostros terrores, ut ipse quidem judicat: quia nullum nisi in gratuitis Dei promissionibus asylum reperiamus. Annon trepidaret ipse nobiscum, si quando in mentem illi venisset Deum fore mundi judicem? Quum ad Deum accedimus, inquit Apostolus, credere oportet quod remunerator sit quærentibus se. Nunc quum nemo illi consiliarius fuerit, unde ista persuasio, nisi ex ejus promissione? Atque hujus rei sua cuique experientia fidelis magistra erit. Cæterum, ut Scripturis definiatur hæc quæstio, tenendum est, ex fœdere Domini tanquam ex fonte oriri fidem. In fœdere porro semper gratiæ promissio inclusa est. Quare ex primis Theologiæ rudimentis est mutua inter fidem & promissionem relatio. Ne longius vagemur, tenendum est nobis exemplum Abrahæ, quando non frustra Pater fidelium vocatus est Abraham. Servetus ideo justificatum negat, quod ullam Dei promissionem amplexus sit. Quid autem Moses? Deum Abrahæ benedictionem pollicitum esse refert: imo tunc decima vice aut circiter loquutum esse, ut quod prius de paterno suo favore testatus erat, melius in ejus animo sanciret. Accedat etiam Paulus clarior interpres, ac locupletior. Hic certe fidem Abrahæ à promissione non separat, cujus verba sunt, 4. ad Romanos cap., Ad promissionem

Dei

Dei non hæsitavit diffidentia: sed roboratus est fide, certo persuasus, quod qui promiserat, potens esset etiam præstare. Videmus ut Paulus fidem Abrahæ minime suspendat vel à muta aliqua visione, vel generali voce Dei: sed eam in promissione stabiliat. Sic & 3. ad Galatas cap. fidem Abrahæ commendans, ter nos ad promissionem revocat, sine qua nihil omnino est fides. Sicuti etiam 4. ad Romanos cap. satis aperte testatur his verbis, Si ex Lege est hæreditas, exinanita est fides, & abolita promissio. Si operum meritis nitatur salus nostra, Paulus admonet non modo nihil fore certum, vel stabile, sed totam ejus fidem prorsus concidere. Unde hoc probat? Quia scilicet abolita sit promissio. Videant Serveti discipuli quomodo suum magistrum Paulo concilient. Nam illo auctore, promissione collapsa, manet tamen firma & recta fides: imo non expectat dum ullum amoris sui signum ostendat Dominus, sed posthabita ejus voluntate, satis habet confuse loquentem audire. Hic vero simulac labascit promissio, fidem evanescere docet. Itaque 1. ad Ephes. cap. adoptionis Spiritum, quo filii Dei efficimur, promissioni alligat, hoc epithero ipsum insigniens, quod sit promissionis Spiritus. Jam quum fides fructus sit Spiritus, ejus naturæ repugnare palam est quod Servetus inducit diffidium. Eadem ratione 4. ad Galatas capite, dicit nos promissionis esse filios secundum Isaac. Ubi nunc erit hæreditas Serveti, quum sola promissio nobis januam aperiat regni cælorum? Similiter 2. ad Ephes. cap. spem nonnisi à promissione manare ostendit, ideoque extraneos esse à fœdere Domini, qui in ejus promissionem non recumbunt. Eodem modo ut nobis constet spes æternæ vitæ, 2 ad Timotheum 4. nos in promissione continet. Primo etiam cap. ad Titum, non simpliciter repositam nobis in cælo salutem esse dicit: sed ut sciamus ad nos pertinere, simul addit ab eo esse promissam qui mentiri nequit. Atqui Servetus Epist. 10., me accusat quod pertinaciter defendens, neminem sine promissione justificari posse: Christi fidem callide dissimulem. Quid hoc rei est? An apparuit mundo Christus, ut Dei promissiones extingueret? Mihi vero longe potior est Apostoli auctoritas, qui Romanorum 15., ministrum Circumcisionis esse dicit ad promissiones implendas quæ Patribus datæ fuerant. Illustrior etiam extat sententia 2 ad Corinthios primo, Quod omnes Dei promissiones, in Christo ipso sunt Etiam & Amen. Paulus, ut nobis thesauros gratiæ Dei per Christum allatos explicet, totam ejus virtutem, totumque officium Dei promissionibus individuo nexu copulat. Denique totam Christi fidem ædificat in promissionibus, sine quarum neglectu, secundum Servetum, Christo non rite creditur. Atqui Paulo concinunt omnes Sanctorum voces. Hanc Zacharias causam oblatæ in Christo salutis assignat, quia loquutus fuerat Deus ad Patres. Dei misericordiam extollens beata Virgo, ad fœdus, & promissiones respicit, sine quibus ut absconditus est Dei amor, ita nulla salutis cognitio percipitur. Ideo Simeon exhibitum Dei Salutare canens, ab eodem scopo minime deflectit. Denique hic primus est in fundamento fidei nostræ lapis, fœdus quod olim cum Patribus Deus pepigerat, nunc in Christo ratum esse, & completum. Ergo Servetus fidem Christi à promissionibus discerpens, non minus atrocem Christo facit injuriam, quam qui suis vestibus nudatum flagellarunt. Dicit Servetus, Chananæam mulierem, vel alios, quoslibet solo Christi aspectu propter miracula illi credentes fuisse justificatos, etiamsi de promissionibus nihil unquam audissent, quia se Christus factis declarabat esse Dei Filium: quod credentes salvabat, etiamsi essent Scythæ nullam promissionem habentes. Verum Servetus longe alium Christum pingit, quam qui nobis à Propheta Jesaia delineatus fuit cap. 53., Scientia sua (vel notitia sui: utrumque enim legi potest) justificabit multos, ipse Justus meus. Doctorem certe illic Deus nobis præficit suum Filium, ut nos justificet. Videtur tandem huc descendere Servetus, quum Euangelio credere dicit, qui vocem hanc recipiunt, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Sed quomodo inter se convenient ista duo, sufficere nudum virtutis aspectum in miraculis, & requiri vocem loquentis? Fidem Scythis omnis doctrinæ ignaris & expertibus, cum Christi discipulis communem esse? Et tamen duo ista placita Servetus simul contexit. Cæterum ut de repugnantia tam deformi sileam, plus satis absurdum est ejus commentum, quod vox ista Patris nihil nobis promittit, sed tantum declarat quid sibi placeat. Iterum Christum vero suo ornatu spoliat hic carnifex, quasi virtute omni, & divitiis vacuus ad nos prodiret. Nec vero aliunde quam ex loco præsenti refutatio petenda est. Jubet Pater audiri Filium. Nonne ita & docendi partes ei injungit, & nos ad docilitatem instituit, quæ genuina est ad fidem præparatio? Nunc videndum an Christus nobis creatus à Patre doctor obmutuerit, an vero ita loquutus sit, ut nihil promitteret. Imo hac de causa Paulus Euangelium appellat Verbum fidei, quia in eo nobis ad vivum Christi gratia exprimitur. Et certe omnibus formidabilis Christi majestas in miraculis fuisset, nisi sensissent Deum Patrem illo Mediatore sibi esse propitium. Unde autem concipi hæc persuasio potuit nisi ex verbo? Nec est quod obstrepat Servetus, justificatos fuisse Ninivitas, quia Deo crediderint nihil promittenti, sed potius exitium minanti. Atqui si fatetur missum illis fuisse Jonam, qui ad pœnitentiam ipsos adduceret, concedat simul necesse est fuisse gratiæ Dei præconem. Hæc enim legitima est docendæ pœnitentiæ ratio, quod Deus nolit mortem peccatoris, ideoque benigne, & comiter perditos omnes ad se invitet, ut conversi vivant. Tenendum enim memoria est illud Psalmi 130., Apud te est propitiatio, ut timearis. Quo significat David, fieri nunquam posse ut animum adjiciant homines ad cultum Dei, seque in ejus obsequium addicant, donec misericordem sibi fore concipiant, ac propitium. Cornelium, & alterum Centurionem nobis objicit Servetus, quorum alter à justitia, & bonis operibus laudatur: alterius fidem ita celebrat Christus, ut neget se tantam vidisse in Israël. Sed non cogitat hominem Gentilem, quum diu in Judæa versatus foret, pietatis rudimentis fuisse imbutum, ut Christum ex Dei promissionibus Mediatorem apprehenderet. Cornelii vero exauditas fuisse preces Lucas testatur. Precari autem qui potuit, nisi fide directrice? non illa quam somniat Servetus, sed quæ ex Dei promissionibus nascitur: quemadmodum loquitur per Prophetas, Dicam illis, Vos populus meus: & ipsi vicissim dicent mihi, Tu Deus noster. Videmus ergo ut invocationem ordine præcedat promissio, ac Dominus gratuito suo favore nos præveniens, os nobis ad orandum aperiat, sicut dicitur Psalmo quinto, Multitudine misericordiæ Dei fretus ingrediar ejus templum. Servetus vero non modo calcata promissione superbe irrumpit, sed nobis etiam oblatrat, quod Deo proferamus in medium suas promissiones, ut se erga nos veracem præstet. Non pudet vos, inquit, Deum vobis facere debitorem? Nos vero quam Deus promittit fiduciam, nobis intrepide sumimus. Nec dubitamus familiariter ex verbi sui præscripto agere. Sancta est illa præsumptio, quæ ita exurgit, ut præeuntem sequatur Deum. Nec etiam Paulus alium rite precandi modum vel scivit ipse, vel aliis tradidit. Nam ad Ephesios tertio capite quum dicit nos habere audaciam in Christo, & accessum cum fiducia per fidem ejus: satis declarat nullos rite ad Deum accedere, nisi qui testimonio gratiæ ejus instructi se exau-

exauditum iri confidunt. Similis est alterius loci spurcitia, pag. 332., Qui exercet misericordiam in proximum, etiam Samaritanus, ille justus est. Adversarii quidam hodie nolunt concedere Samaritanum illum esse ob misericordiam justificatum, sed suis promissionibus aliter ludunt, quas ubique requirunt. Non solum Samaritanus ille convincit eos, sed & Publicanus, nec promissiones, nec Christum sciens, quum oraret Deum sibi fore propitium, justificatus est. Videmus ut elatis in sublime hominum meritis, Deum illis obnoxium faciat. Interim stultæ confidentiæ nos arguit, quod fidelem ipsum credamus, dum se nobis obstrinxit, non aliquid à nobis sumendo, sed omnia gratis pollicendo. Mox ad diversum exemplum transilit. Neque enim meritis quicquam Samaritanus impetrat, sed humili veniæ deprecatione. Sed quis cacodæmon in aurem Serveti hoc susurravit, illum nescisse an ulla esset Dei promissio? Quin potius, quum exauditus fuerit, in fide orasse colligimus. Porro certum est illud Jacobi, Qui orando hæsitat, similem esse fluctui maris qui à vento circumfertur, ideoque non esse sperandum ut quicquam à Domino accipiat qui talis est. Jam unde illa certitudo, nisi ex Dei promissione? Nihil enim minus ferendum, quam ut Deum sibi homines propria imaginatione obligent. Sed ego in re tam perspicua jam nimis prolixus fuisse mihi videor. Restat ut breviter demonstrem, quam vere conquestus fuerim, labefactari ab ipso gratuitam fidei justitiam. Densa quidem sylva esset hujus argumenti tractatio; & quæ integrum volumen absumeret, si vellem singulas ejus partes excutere: sed mihi satis erit summam tantum attingere, unde quam pestilens & detestabile sit Serveti commentum, delibent lectores. Libro 2. de Lege & Euangelio, pag 327., & novem sequentibus, hoc axioma sumit, Quod Patres sub Lege operibus justificati fuerint. Ad id probandum testimonia congerit, in quibus mentio fit justitiæ Legis. Ego autem uno verbo respondeo, nihil esse controversiæ, quin perfectam justitiam Lex in se contineat. Quod autem ex ea nemo justitiam consequitur, non doctrinæ vitio, aut defectu, sed carnis infirmitate fieri testis est Paulus 8. ad Romanos cap. In Lege ergo ostendit Deus quænam sit juste vivendi ratio. Sed stulte infert Servetus, Legis observatione justificari homines. Insistit tamen in quærendis probationibus: quod oculi Domini super justos, & facientes bonum: quod beati sint qui faciunt justitiam omni tempore: quod justitia eorum maneat in seculum seculi, qui dispergunt & dant pauperibus. Hæc omnia in se vera esse fateor: sed ubi ad homines ventum est, quia nemo in solidum præstat quod jubetur, reos omnes fieri transgressionis dico. Serveto non est impossibilis observatio Legis: quia dicitur Joannes venisse per viam justitiæ. Quasi vero fide negemus justificari opera, ut justitiæ honorem obtineant coram Deo, & apud homines. Quanquam enim si ad rigidum judicii sui examen Dominus vitam nostram exigat, omne os obstrui necesse erit: quia tamen tanquam filiis ignoscit, hinc operibus per se injustis gratuitam justitiam ex venia imputat. Verum Servetus, ut solent isti Cyclopes etiam inter media fulmina stertere, quid paterna illa Dei indulgentia sibi vellet, nunquam expendere dignatus est. Itaque unum illud arripit, justitiam aliquam factorum in Lege laudari. Adde quod in altero quoque hallucinatur, quod ex singulis factis justitiam æstimat. Zelus Phinees fuit justitia. Obstetricum virtus in servandis infantibus fuit justitia. Rahab meretrix servatis exploratoribus justificata est. In Rechabitis abstinentia vini fuit justitia. Atqui miser, quid Deus utrimque pronunciet, non attendit. Vitam enim non uni, vel alteri operi promittit, sed totam Legis obedientiam complectitur. Qui fecerit hæc, vivet in ipsis. Qui autem unum Legis apicem fuerit transgressus, in eum incumbit certa maledictio, secundum illud, Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt. Videmus quam turpiter in ipsis rudimentis lapsus sit Servetus. Interea illam Legis justitiam, qua etiam secundum ipsum gloriati sunt sancti Patres, ad nostrum seculum pertinere negat, quia solum nobis licet Christi facta narrare, quia omnia opera pro nobis operatus est, Legem implendo pro nobis, quum non possemus id præstare. Carnali populo, sicuti Davidi, Ezechiæ, Nehemiæ licuit in suis factis gloriari. Nobis autem non licet, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, quia propter tanta beneficia sumus in perpetuum ejus facti debitores. & servi, secundum illud, Servi inutiles sumus. Primum quæro, Nihilne Deo sancti Patres debebant, vel unico jure creationis, ut efferre suas justitias libere auderent? Cujus phrenetidis hoc fuit, humanum genus usque ad Christi adventum à Dei servitute absolvere? Jam videmus ut gratiam redemptionis per Christum partæ, ad nostrum seculum bis impie restringat. Nam si ad veterem usque populum spectaret, fuisset Deo ipse quoque nobiscum debitor. Atqui vel unus David omnium nomine totius veteris Ecclesiæ salutem à tam indignis Serveti calumniis vindicat, Ne intres in judicium cum servo tuo Domine, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Quam multa ejusdem generis subinde in Prophetis testimonia occurrant, unde perspicitur nihil sibi aliud reliquum fecisse sanctos, nisi ut in seipsis desperati, ad Dei misericordiam confugerent, abunde in mea Institutione docui. Nec longa recitatione nunc opus est, quando uno Pauli dicto tota lis dirimitur. Quum justitiam hominum in gratuita peccatorum remissione consistere docet, non à Petro, nec Joanne, nec suis collegis probationem petit, sed à Davide: quia beatos pronuncians, quibus remissæ sunt iniquitates, justitiam absque operibus definiat. Abraham porro fidelium pater quomodo justificatus est? Ex operibus, inquit Servetus. Perverse enim Sophistarum more Jacobi locum exponit. Ut tamen Paulo contra docenti aliquid concedat, dicit, prius suum credere Abrahæ reputatum fuisse ad justitiam: sicut si princeps apud se animum sui militis cogitans, ex gratia & privilegio reputet ei conatum bonum pro re confecta. Secundum naturam rei hoc non debebatur fidei Abrahæ, nec nostræ, sed ex gratia id ibi factum est. Figura fuit rei futuræ, ut Christi in nos gratiam magnam intelligamus. Atqui si hoc recipitur, fide oblatam sibi justitiam minime amplexus fuit sanctus vir, sed ideo præter meritum habitus justus, quia ad promerendam justitiæ laudem probe jam affectus foret. Cæterum quo sensu pag. 304., propter unum fidei actum Abraham justum fuisse dicat, anxie non inquiro, nisi quod inde colligere promptum est, non secus de fidei justitia imaginari Servetum, quam si Deus præmium illud operibus nostris rependeret. Quid enim aliud est justificari propter fidei actum? Adde quod pestilentius venenum illic latet: quia Abrahæ justitiam nostræ umbram duntaxat fuisse subindicat: quia fidei tempus à Christi demum adventu inceperit. Tandem ubi Servetus de Patrum justitia multum garrivit, seipsum multis absurdis expedire volens, magis involvit, atque intricat. Nam pag. 334., sic loquitur, Quia carnalis erat illa justitia, & insufficiens, non veritas, sed umbra: deinde, quia non erat constans, eo quod nemo integre operatus est quod debeat: tertio, quia peccati cognitio, quæ per Legem erat, delictum faciebat majus: concluditur verum esse illud Pauli, carnalem hominem non potuisse justificari coram Deo. Nonnihil quidem dicere videtur: siquis tamen penitius excutiat ejus sensum, hoc tantum agit, quod extenuat carnis justitiam, ne salutis æternæ meritoria esse credatur. Cæterum, qua audacia carnalem

lem

lem hominem loco carnis supposuit? Quasi vero qui Spiritu donati sunt, ex Lege obtineant justitiam. Sequitur paulo post, Ecce Legis difficultatem, imo impossibilitatem, si jugum observationem velis: nihilominus dabatur plerisque ea mens ad certa saltem momenta, ut Legem cum affectu tenentes, nullam tunc transgressionem facerent, secundum illud, Faciam ut in præceptis meis ambuletis. Observatio ergo Legis erat, quando quis operabatur quod poterat, &c. Bene habet, quod Deum plus jussisse fatetur, quam homines sint præstando: quum toties Simonis magi discipulos esse clamitet, qui in Lege aliquid majus præcipi dicunt, quam ferat hominum facultas. Interim partiale obsequium pro justitia censeri contendit, ut tantum dimidia ex parte fides nos justificet: Quia propterea, inquit, non deletur operum bonitas, quorum habenda est coram Deo ratio, non tantum in Judæis & Gentibus, sed etiam in nobis. Annon gratuitam justitiam labefactat, qui fide tantum suppleri dicit, quod in operibus mutilum est? Concludit demum justificationes fuisse plures, ut pro quocunque dicto, vel facto, vel cum affectu cogitato juxta Dei voluntatem justificaretur homo. De nobis autem libro 3. tractare incipiens, promissam operibus mercedem longo sermone prosequitur. Deinde recenset charitatis elogia. Tertio fidei effectum aggreditur. Hoc vero docendi ordine quid aliud agitur, quam ut prius hominum mentes diabolica operum fiducia occupet, quam aliquid concipiant de Christi gratia? Cæterum ut fidei vim supra cælos extollat, ex ejus tamen dictis nonnisi mera confusio elicitur. Nam quum fides, secundum ipsum, promissionibus intenta non sit, non recipit oblatam gratis justitiam. Deinde, quum gratiæ promiscue misceatur operum justitia, non reperiet conscientia ubi placide, tutoque quiescat, ut beatam illam pacem, cujus meminit Paulus, adepta, intrepidam Dei invocationem cordibus nostris dictet. Postremo quum addit charitatem esse quæ fidei efficaciam tribuit, eamque vivificat, quia Spiritus sanctus, qui charitas est, vita est ipsius fidei, & opera charitatis eam vivam servant, pag 350.: talibus sumis totam fidei naturam pessime obscurat. Huc accedit, quod Epistola 11. hac de re mecum data opera digladiatur. Ac primo colligit, sicuti peccata non solum declarant hominem injustum, sed efficiunt: ita bonis operibus non solum monstrari justum hominem, sed effici. Atque hoc confirmat, quia benefacta in gratia tantum valent ad augendam gloriam, quantum malefacta in peccato ad augendam pœnam. Adhæc, quia dicit Jacobus non solum fide justificatum Abraham, ratiocinatur, partim ergo id factum esse operibus. Addit etiam, quum justificari sit fieri ex impio justum, fieri etiam ex justis justiores. Quia nihil adducit quod non abunde in mea Institutione refutaverim, supervacua disputatione lectores non morabor. Tantum monere volui, nihil aliud fuisse homini propositum, nisi ut eversa gratuitæ justitiæ fiducia, miseras animas in perpetuam inquietudinem conjiceret. Quas autem in nos calumnias eructat Servetus, non minus secure negligo, quam si ignavus quispiam canis ex suo sterquilinio procul latraret. In Apologia ad Melanchthonem nos omnia bona opera damnare blaterat. Epist. 13. me fingere justitiæ imputationem, quæ in homine nihil mutet, ut nihil ab injusto differat justus. Quasi vero futilibus probris doctrinam nostram tot libris luculente testatam delere posset. Hoc dico, si quis ejus rixas ad scripta nostra conferat, phreneticum statim videbit sine gladio & armis tumultuari, ut cum umbra sua depugnet. Præsertim impudentiæ ejus cumulus Epistola penultima se profert, ubi me concludere ait, nullum in regno cælorum fore gloriæ discrimen vel operum, vel fidei. Quid ego crimen hoc à me diluere laborem, cujus in contrariam partem extant, & leguntur tam præclara testimonia? Valeant ergo ejusmodi nugæ, quæ in aërem potius, quam in nos jactatæ sponte evanescunt. Hæc forte ratio est cur sibi licere optaverit, integrum errorum meorum catalogum conficere: quasi scilicet belle ei cessisset sua protervia, quum ex suis latebris adhuc liber impune debacchatus est. Non meos unius, sed publicos, ut dicit, Ecclesiarum nostrarum errores Melanchthoni exprobrat. Quinam autem illi sunt? Unius Dei dissectio: veræ fidei Christi abnegatio: bonorum operum destructio: Legis cum Euangelio, & Judæi cum Christiano confusio. Secari à nobis Deum fingit, quia simplex ejus essentia tribus personis distinguitur, quum ipse in tres essentias Deum dilaniet. In reliquis quam improbe, & sine colore maledicat, ex libris nostris perspicuum est. Postea idem ter aut quater repetendo, quasi in circulum revolvitur. Inter alia id notatu dignum, quod dicit, nos in precibus Deum temere in jus vocare ut promissa servet, acsi ex debito nobis esset obligatus, ac non plura nobis quam Judæis præstiterit, pag. 673. Nihil tamen pressius urget, quam phantasticam suam resurrectionem, de qua paulo post videbimus, & allegoricas suas speculationes, quæ Scripturas Thalmudico artificio transformant. Postea de tritis, & nugacibus articulis pueriliter balbutiens, tanquam è suggestu Melanchthonem tam superciliose docet, ut dicas puerum esse sub ejus ferula. En quam scitus fuerit reprehensor, & optanda illi fuerit censoria in me libertas. Quis tamen obstabat quominus si quos errores in me deprehendisset, eorum catalogum conficeret suo arbitrio? Sesquimensem otiosus transegit in carcere: nunquam negata fuit librorum copia. Quam licentiose stylum in me exercuerit, illustre specimen lectoribus exhibui. Nunquam præ se tulit, aliud se carpendum habere. Tantum pro censura supplicem libellum composuit, in quo me postulabat ad capitis supplicium, meaque bona sibi adjudicari petebat: optimam scilicet prædam ex plumbeis thesauris captans. Et tamen sæpius me execrabilem vocavit: quia criminalis, ut dicebat, essem accusator. At si mihi integrum errorum ejus catalogum scribere propositum fuisset, duplicandus erat liber. Ex uberrima copia, duobus nunc exemplis ero contentus. Quod pag. 460. de triplici Spiritus missione dicit, non attigi. In quo tamen non minus perniciose, quam in ipsa Spiritus essentia delirat. Prima illi missio est in umbra ante Christi adventum, quia Spiritus instar auræ volitans super aquas, & non habens ubi integre requiesceret, reversus est, ac se in cælo continuit. Nunc sanctos Patres Spiritus gratia se orbasse neget qui umbratilem quasi momento apparuisse fingens, in cæli adyta mox recludit. Corporalis fuit secundum ipsum missio secunda, quando corporaliter visi sunt aperiri cæli, & Spiritus visibili forma descendere. Tertia quæ spiritualis est, atque interna missio non additur continuo post, ut sciamus Christum arcano modo intus semper gubernasse Ecclesiam: sed ad renovationem nescio quam differtur, ubi abolitum fuerit regnum Papæ. Interius ergo Spiritus regimen, quo vere testatus est Christus se mysticum esse Ecclesiæ suæ caput, penitus deletur à Serveto, ut instar Mahometi, cum nova & prius incognita revelatione, novi mundi instaurator surgat. Annon id est quicquid adeptus est gloriæ Christus, ex quo ad Patris dexteram consedit, exinanire? Neque enim, ut sibi privatim regnaret, in tantam conscendit altitudinem: sed ut Spiritus sui gratiam diffunderet, quam in cordibus suis certo fidei sensu reconditam agnoscunt fideles, licet visibilis non appareat. Diuturnum quod fingit Ecclesiæ è terris exilium, non attigi: in quo Deum palam mendacii coarguit. Attendant lectores,

beat Deitatem. Quanquam autem diabolus quadam coitus ſpecie in carnem intruſus eſt, manere tamen Deitatis eſſentiam in ipſa anima tradit. unde & liberum arbitrium, & radicalis vita. Cæterum cum ſua eſſentiali Deitate per mortem efflari dicitur in ambitum aëris: quia per peccatum mortalis reddita eſt ſicut caro. Ideoque ſubſtantiæ animam definit, non aliud eſſe, quam reſpirationem & flatum. Quinetiam dicitur minime obſtare illa Deitas, quin ſuffocata uſque ad annum viceſimum careat ſcientia boni & mali: quia craſſi humores prævalent, ut peccatum mortale nemo ob notitiæ defectum admittat, niſi viginti annis major. Deificari autem dicitur in filiis Dei: quia ſubſtantialiter in eam deſcendit Spiritus, ſicut in Chriſti perſona Verbum caro factum eſt, ideoque regenita anima, dicitur conſubſtantialis, & coæterna Deo. Quanquam ſimul additur, ſubſtantialem illum Spiritum in multis extingui. licet alibi vocetur tam Spiritus ſanctus quam anima. Aſſeritur etiam perfectio, quæ in ſe contineat quicquid ſpirat virtutis Chriſtus.

Quænam ſit generis humani corruptio Serveto.

Corpus tantum à Serpente occupatum eſſe dicitur: animam autem ad primam mortem, & infernum ſine culpa damnata eſſe, ut nullum in hominibus niſi proprium, & actuale peccatum cenſeri debeat. Interim omnes certa ſalus manere dicitur in finali judicio, niſi qui propriis ſceleribus mortis æternæ reatum ſibi aſciverint. Unde etiam infertur, quicunque tolluntur è vita infantes & pueri, ab æterna morte exemptos eſſe, licet alibi vocentur maledicti.

Quænam ſit Serveto fides.

Fides olim in Patribus dicitur umbra veræ fidei, aut figura fuiſſe: quia nonniſi ad terrena bona attenderent, niſi quod Prophetico Spiritu quidam eminus ſpiritualem vitam guſtarunt. Fides autem proprie dicitur credere in Chriſtum, non quod promiſſiones, quibus deſcribitur Chriſti officium, & virtus, amplecti neceſſe habeat, ſolis miraculis & nuda voce contenta, quod Chriſtus ſit Filius Dei. Unde infertur in precibus ſupervacuas eſſe promiſſiones: imo abſurde facere eos, qui precandi fiduciam inde ſumant, quia Deus ſe exorabilem promittens, liberaliter eos ad ſe invitat. Contra vero non obſtare Turcis promiſſionum defectum quin rite precentur.

Quænam ſit juſtitia Serveto.

Juſtificatos ab initio fuiſſe dicit ſive ex Judæis, ſive ex Gentibus, qui recto naturæ motu bene vixerunt. Quanquam autem Legis juſtitiam carnalem fuiſſe dicit, & fatetur tam Judæos quam Gentes non per omnia Deo ſatisfeciſſe, finalis tamen judicii intuitu, juſtitiam illam licet carnalem & mutilam valuiſſe contendit ſine fide Chriſti, ut in cæleſtem gloriam cum Chriſto reſurgant. Juſtitiam vero, quæ nobis fide gratis confertur, ſic copulat cum naturæ juſtitia, ut non tollatur illa operum bonitas, qua etiam increduli Deo probati fuerunt. Bona porro opera, quæ regenerationem ſequuntur, non modo ad augendam juſtitiam valere dicit, ſed etiam eſſe ejus partem, ut non ſimpliciter nobis gratuita juſtitia imputetur, ſed Deus nos ex operum meritis, ſicut ex Chriſti gratia juſtos æſtimet.

Quænam ſit differentia veteris & novi Teſtamenti.

Deum ſub Lege nunquam fuiſſe cognitum, ſed Angelos illius temporis deos fuiſſe tradit: & cultum, qui Deo uni debetur, Angelis fuiſſe exhibitum. Adhæc, quicquam ſpirituale Patribus fuiſſe promiſſum negat, vel vivifico Spiritu fuiſſe regenitos, ſed terrenam benedictionem quæſiſſe, quia ex mutato teſtamento diverſa hæreditas monſtretur. Nos vero dicit participes factos cæleſtis gloriæ, ut tales ſimus in terra, qualis in cælo Deus eſt.

Tametſi ex immenſa colluvie partem hanc delibavi, & ſimplex à me recitatio poſita eſt: ea tamen ultro ſe profert abſurditas, quæ non modo faſtidium & nauſeam provocet lectoribus, ſed ſummam deteſtationem accendat. Væ autem eorum ſtupori, qui ad ejuſmodi portenta non horreſcent.

Huic libro ſubſcripſerunt Genevenſis Eccleſiæ Miniſtri ac Paſtores.

Joannes Calvinus.
Abelus Pouppinus.
Jacobus Bernardus.
Nicolaus Galaſius.
Franciſcus Bourgonius.
Nicolaus Parvus.
Reimondus Calvetus.
Matthæus Maleſianus.
Michaël Copus.
Joannes Pyrerius.
Joannes à Sancto Andrea.
Joannes Baldinus.
Joannes Faber.
Joannes Macarius.
Nicolaus Colladonius.

VALENTINI GENTILIS

Impietatum & triplicis perfidiæ ac perjurii, de quibus cognovit Senatus Genevensis, brevis explicatio ex actis publicis descripta.

QUum ante annos quatuor subolfecissent Italicæ Ecclesiæ, quæ apud nos est, Seniores, inter quosdam è suo grege perversos sermones contra primum fidei nostræ caput de tribus in una Dei essentia personis agitari: nullum melius remedium illis visum est, quam edita Confessionis forma, cui omnes subscriberent, detegere si quod occultum virus lateret: quam hic è verbo ad verbum Latine redditam inseruimus.

CONFESSIO FIDEI

Edita in Italica Ecclesia Genevæ, 18. Maii, Anno M. D. LVIII.

OPortuit quidem modestis omnibus Christianis sufficere fidei confessionem, Symbolo Apostolico comprehensam. Quia tamen nonnulli, quos sua quædam curiositas à pura & vera fide abduxit, sparsis quibusdam falsis opinionibus & erroribus, pacem ac consensum hujus Ecclesiæ perturbarunt, visum est nobis edere præsentem fidei Confessionem de una & simplice Dei essentia, & trium personarum distinctione, tum ut occurramus omnibus istis Satanæ versutiis, tum etiam ut adversus istos impostores satis instructi simus, atque adeo ut demonstremus nos uno corde idem sentire & ore loqui, pariterque rejicere ac detestari omnes hæreses, illi puræ fidei contrarias, quam adhuc retinuimus, & ad extremum usque sequi decrevimus.

Profitemur ergo Deum Patrem ita genuisse ab æterno suum Verbum, sive Sapientiam, quæ est unicus ipsius Filius, & Spiritum sanctum ab utroque illorum ita processisse, ut unica sit ac simplex essentia, Patris, Filii, & Spiritus sancti. Quod autem Pater à Filio, & ab utroque Spiritus sanctus sit distinctus, id fieri personarum respectu.

Itaque damnamus ac detestamur eorum errorem, qui dicunt Patrem simpliciter suæ essentiæ respectu, & quatenus (ut ipsi loquuntur) solus est ac verus Deus, Filium suum genuisse, perinde acsi divina majestas, gloria, essentia, denique vera illa Deitas esset solius Patris propria, aut Jesus Christus & Spiritus sanctus essent Dii ab illo procedentes, ac proinde divisa esset ac separata divinæ essentiæ unitas.

Cæterum quum unum duntaxat Deum profitemur, agnoscimus quicquid ejus Deitati, gloriæ, & essentiæ attribuitur, tam convenire Filio quam Spiritui sancto, quum simpliciter agitur de Deo, absque mutua inter se personarum comparatione. Sin autem personæ inter se comparentur, observandæ sunt singularum proprietates, quibus ita distinguantur, ut Filius non sit Pater, nec Spiritus sanctus sit Filius.

Quod attinet ad personam Domini nostri Jesu Christi, præterquam quod ab omni æternitate genitus est à Deo Patre, & est persona ab eo distincta, credimus eum in humana quoque natura, quam nostræ salutis causa induit, verum ac naturalem esse Dei Filium: quoniam videlicet duas naturas ita in unum conjunxit, ut sit unicus Mediator, Deus manifestatus in carne, servatis tamen utriusque naturæ proprietatibus.

Porro ita hanc Confessionem edimus, ut sancte testemur ac polliceamur per eam fidem qua Deo sumus obstricti, nos hanc doctrinam observaturos, & in ea ita perseveraturos, ut nunquam directe vel oblique, consulto quidem ac malitiose, illi repugnemus, ad fovendam ullam dissidii speciem, quo possit ab ista concordia discedi. Denique, ut omnibus discordiis in posterum occurratur, profitemur nos vivere ac mori decrevisse secundum hujus Ecclesiæ doctrinam, & contrariis omnibus sectis restituros. Hæc omnia comprobamus, recipimus, ac confirmamus, ea conditione, ut qui secus faxit, pro perjuro ac perfido habeatur.

Joan. Sylvester Telius, suprascriptam Confessionem approbo, & quicquid ei repugnat detestor.

Fr. Porcellinus, recipio & approbo quicquid suprascripta Confessio complectitur.

Joan. Valentinus Gentilis Cosentinus, accipio ut supra.

Hippolytus Pelerinus Carignanus, accipio ut supra.

Joan. Nicolaus Gallus, accipio ut supra.

Ea in Conventu proposita fuit, ut liberum singulis esset in medium contra proferre, siquid reprehensione dignum censerent. Itaque protervi homines impune tribus circiter horis linguas suas blaterando exercuerunt: inter quos princeps fuit Joannes quidam Paulus Alciatus, homo non stolidi tantum ac vesani ingenii, sed plane phreneticus ad rabiem usque. Tantum illis licentiæ fuit concessum, ne postea obstreperent, sibi jus loquendi fuisse ademptum. Sedata omni contentione, nulla fuit vel controversia vel mora quin omnes subscriberent, sex duntaxat exceptis, quorum unus erat Valentinus: qui tamen vocati, manu sua testati sunt consensum. Hoc modo qui Ecclesiæ tranquillitati studebant, putarunt obviam itum fuisse malo, ne longius serperet. Ecce paulo post Valentinus, spreto jurejurando, suos susurros in obscuris angulis spargere, & tentare simplices ac imperitos, an quos irretire suis insidiis posset. Re perspecta, Senatus cognitionem suscepit: ac statim multorum testimoniis perjurii convictus, quia tergiversando locus non erat, causari cœpit conscientiæ stimulis se fuisse impulsum. Auditus est in splendido gravium & doctorum hominum cœtu. Quum ejus objecta refelleremus, uno effugio usus est, se disputandi artificium non tenere. Ita rationibus eum urgere ac premere nihil profuit. Postea farraginem, quam diu meditatus fuerat, scriptam obtulit Senatui: cujus exemplar subjecimus.

Confessio VALENTINI GENTILIS
Illustrissimis dominis Genebensibus oblata.

FAteor unicum illum Deum Israël, quem Sacræ literæ nobis proponunt, solum verum Deum, & quem ventosi Sophistæ negant habere Filium, esse Patrem Domini nostri Jesu Christi: ipsumque

Jesum

Jesum Christum quem ille misit, quatenus est Verbum, esse verum ac naturalem Filium illius unici Dei Patris omnipotentis. Hæc est summa sententiæ meæ in articulo de æterna generatione Filii Dei: & doctrinæ Genebensis Ecclesiæ penitus subscribo.

Altera Confessio ejusdem, jussu illustrium Dominorum exarata.

Equidem censeo primam personam Patris in unica essentia esse sophisticam, atque ideo hoc sensu à mysterio Trinitatis penitus expungendam. Nam si Pater esset individuum in essentia simile Verbo, non diceretur vere, neque solus Pater, neque ingenitus, neque principium totius Divinitatis. Præterea ejusmodi sententia Quaternitatem potius quam Trinitatem videtur constituere. Quod facile sic probari posset:

Unica illa essentia absque ulla consideratione personarum est ex semetipsa verus Deus: & quælibet trium personarum est item essentialiter Deus. Sequitur ergo Quaternitas, non Trinitas. Quamobrem assero Patrem esse ipsam unicam essentiam: Verbum autem splendorem gloriæ Dei, & expressam imaginem substantiæ illius, hac ratione à Patre distinctum, quod Pater (ut ait Christus) est solus verus Deus, & essentiator, hoc est, informator individuorum: Verbum vero est Filius, simul & verus Deus: neque tamen duo dii, sed unus idemque Deus. Hæc est summa sententiæ meæ de vero Patre, veroque Filio: nam de Spiritu sancto nulla est quæstio, & tamen judicio Ecclesiarum libentissime subscribam.

Idem VALENTINUS GENTILIS inutilis servus Jesu Christi, captivus Genevæ propter confessionem veri Dei, Domino Copo, Raymundo, Henoco, cæterisque fidelibus verbi Dei dispensatoribus, gratiam & pacem ab illo unico Deo Israël vero Patre, & ab Jesu Christo, vero ac naturali ejus Filio per Spiritum sanctum, Amen.

SI quis unquam indigne persequutionem passus est ab iis qui veram pietatem profitentur, ego quidem, optimi viri Dei, vere & sine fuco is dici possum. Nam quum ab extremis Italiæ finibus propter Verbum Dei in longinquas & peregrinas regiones me contulissem, nulla alia de causa hanc vestram Ecclesiam potissimum elegi, nisi ut dominum Calvinum, quem antea nomine observabam, de facie cognoscerem & audirem. Postea vero quum apud nostros Italos quæstio de Trinitate agitaretur, equidem meam sententiam libere in medium protuli, cupiens doceri de iis quæ tum occurrebant, haud vulgaria illa quidem, sed cælesti potius spiritualique speculatione dignissima. Ac ne quis quicquam mea fide indignum (ut est hominum libido prona ad malum) suspicaretur, disertis verbis declaravi, me omnem pluralitatem deorum, & minoritatem Filii toto pectore detestari. Sed quidam imperiosi homines, qui purissimam fidem meam denigrare conati sunt, dominum Calvinum adeo in me irritaverunt, ut ille de me aperte male sentire non dubitaverit. Tandem contentio per illustrissimum Magistratum sedata fuit, egoque cum aliis doctis ac probis viris subscripsi confessioni domini Calvini, putans fore ut in posterum omnia tuta & tranquilla cernerentur. Quum interim ecce tibi Minister noster, nescio quo œstro percitus, nos omnes qui subscripseramus, apud exteras nationes oratione publica non solum ut Arrianos & Servetanos notavit, verumetiam ut Georgianos, aut si quid pejus dici cogitarive potest. Quod quum ego rescivissem, statim me converti ad unicum illum Deum Israël, quem toto pectore colo, purasque manus in cælum extollens, rogavi illum qui solus innocentiam meam novit, ut veritatem suam patefaceret, meque ab hisce calumniis, & imposturis tandem (si vellet) liberaret. Exaudivit ille preces meas; & veritatem quam hactenus subobscuram & implicitam tenebam, fugatis tenebris Sole ipso sua benignitate clariorem ostendit. Quam veritatem ipsemet Deus Israël, qui hanc Ecclesiam suam singulari amore prosequitur, sua divina providentia fecit ut ego jussu illustrissimorum Dominorum frequenti tribunali confiterer. Quod quidem (ut bonum ac fidelem servum decet) sincere & sine ullo fuco feci juxta modulum fidei, quæ mihi tradita est.

Hæc pauca eo præfari visum est, optimi viri Dei, ut inde intelligeretis verum illum Patrem nostrum maxime esse veracem, nec ullo pacto iis qui toto corde illi fidunt, unquam defuturum. Cætera quæ acta sunt, quando longe notiora sunt, quam ut ulla indigeant narratione, reliquum est ut ad firmas ratiocinationes sententiæ meæ breviter descendam. Quod sic me facere Dominus ipse Spiritu suo præcepit.

Utrum unica essentia concurrat in Trinitatem nec ne? Si non concurrit, necessario Trinitas erit sine Deo, imo vana, imo nulla: sin autem concurrit, communis opinio doctorum Quaternitatem statuit, non Trinitatem.

Quæritur: Utrum unica illa essentia, quam dominus Calvinus negat concurrere in Trinitatem, sit ex semetipsa verus Deus absque ullo respectu personarum? Puto id eum minime negaturum. Quare quum quælibet trium personarum sit essentialiter Deus, nunquam poterit inficiari hanc communem doctorum sententiam constituere Quaternitatem.

Tria igitur concurrunt in Trinitate, Essentia quæ dicitur Pater, Filius & Spiritus sanctus. Atque hæc est vera Trinitas, quæ est trium unitas, non autem quatuor: quicquid dicat dominus Calvinus de etymo.

Quæritur: Utrum Essentia, Pater, & unicus ille Deus Israël sint synonyma, quæ possint inter se invicem supponi & prædicari?

Quæritur: Utrum Deus Legis & Prophetarum sit Pater Verbi? Qui hoc negaverit, sciat se in Cerdonis & Archonticorum dogma incurrisse. Præterea plures deos Patres fateatur oportet.

Quæritur: An neget dominus Calvinus, unicum illum Deum Israël esse Patrem Verbi? Si affirmarit, nulla (ut dixi) erit inter nos controversia: sin autem negarit, sic probabo.

Quæro ab eo: Utrum Patriarchæ & Prophetæ invocaverint unicum illum Deum Israël? Neque id puto eum negaturum. Sed quando frustra invocatur Deus sine Mediatore, quæritur per quem Mediatorem invocarint illum? Aperte quæso hic respondeat: (nam vana est illa tergiversatio, Non necesse est illum semper occurrere) volo enim doceri, an habuerint Mediatorem, nec ne. Per Christum respondeat oportet. Per Christum, inquam, (est enim ipse Christus vere Filius Dei, & verus Deus) ut Filium, an ut Deum? Absit ut Christus fuerit illis Mediator ut Deus. Si igitur fuit illis Mediator quatenus Filius, sequitur ergo, quod unicus ille Deus Israël est verus & naturalis Pater Christi, ut Verbi, sine respectu alicujus personæ.

Quare, qui asserunt Christum esse Filium Dei respectu illius personæ Sophisticæ, magnam illi quidem injuriam faciunt, tum unico illi Deo Israël, tum etiam Christo ejus Filio. Sic enim asserentes, fatentur se non minus ignorare verum Patrem, quam verum Filium, in quorum pura cognitione consistit vita æterna, ut ipse Christus Patrem alloquens ait: Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum. Quomodo enim

ſolum verum Deum, Patrem cognoſcent, qui negant illum habere ſynonymiam cum Eſſentia, qui eſt ſolus verus Deus? Quomodo etiam cognoſcent Jeſum Chriſtum, qui contra auctoritatem Scripturarum faciunt eum Filium illius Sophiſticæ perſonæ? Licet enim Sophiſtæ Chriſtum Filium Dei prædicent, quum tamen unicum illum Deum ſterilem & infœcundum ſibi fabricati ſint, non verum ac naturalem, ſed ſuppoſititium Filium intelligant neceſſe eſt. Quaſi unicus ille Deus Iſraël nequierit ſibi Filium gignere, niſi illa diabolica perſona ſibi illum ſuppoſuerit. Quis unquam talia fando, audierit? Quis non videt, optimi viri Dei, hoc diabolico commento totam Trinitatem adulteraſſe Sophiſtas, Deum illum fœcundum, ſterilem facientes: Patrem, perſonam illam Sophiſticam: Verbum, Filium ejuſmodi perſonæ: Spiritum ſanctum quoque procedentem ex ambabus illis perſonis fictitiis & adulterinis? Quapropter haud improprie in nos torqueri poſſet illud Danielis vaticinium: Adorabunt Deum quem non cognoverunt Patres eorum. Quis enim vel Patriarcharum, vel Prophetarum, vel Apoſtolorum cognovit unquam ejuſmodi Deum, qui ſibi Filium non genuerit? Turcarum Deus is eſt, non Chriſtianorum.

Quæritur: dum contendunt Chriſtum eſſe Filium Dei reſpectu perſonæ, an intelligant eum eſſe natura Dei Filium, nec ne? Si affirmarint, ſinant quæſo tandem valere illum reſpectum perſonalem, & libere cum Scripturis pronuncient eum vere Filium Dei: ſin autem negarint, ſciant univerſam Scripturam adverſum ſe ſtare. Quamobrem etiam atque etiam viderint pii Eccleſiarum Paſtores, ne hac in parte Sophiſtarum errorem ſequantur, qui Patrem negant & Verbum. negant enim Patrem, dum non ipſum Eſſentiatorem dicunt, ſed perſonam in Eſſentia fingunt: & negant Verbum, dum perſonæ fictitiæ Filium credunt, non autem unici ac veri Dei omnium conditoris, dando illis quæ non ſunt, auferendo quæ ſunt. Quis eſt qui vincit mundum (clamat dilectus ille) niſi qui credit quod Jeſus eſt Filius Dei? qui vero confeſſus fuerit Chriſtum Filium Dei (Dei, inquam, non autem perſonæ) Deus in illo manet, & ipſe in Deo. Nos credimus teſtimonium Dei, quo teſtatus eſt de Filio ſuo. Qui Filium non habet, nec vitam habet. Non habet autem Filium, qui eum negat eſſe Filium illius inviſibilis Patris qui eſt ſolus & verus Deus.

Quæritur: Utrum unicus ille Deus Iſraël fuerit ſemper Pater, nec ne? Qui negat illum vel tantillum temporis Patrem non fuiſſe: & Deum mutabilem facit, & in familiam Arrii migrat. Fuit igitur ſemper Pater: ſed cujus fuit Pater, niſi Verbi?

Item quæritur: Ubi ait Apoſtolus, Quum autem venit plenitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum: Quiſnam Deus Filium ſuum miſerit? Illene qui eſt Deus Legis & Prophetarum, an illa perſona Sophiſtica?

Mitto multas alias ratiocinationes, & innumeras fere abſurditates, quas longum eſſet recenſere. Hæc pauca attigi tantum, ut intelligeretis veritatem ipſam & univerſam Scripturam à me ſtare. Unum illud addam, optimi viri Dei, me ob nullam aliam cauſam perſequutionem pati, quam quod conſtanter affirmem Chriſtum eſſe Filium illius unici Dei Iſrael, Dei, inquam, Abraham, Iſaac & Jacob. Quaſi vos non idem & ſentiatis, & quotidie concionemini: in primiſque dominus Raymundus, qui nunquam non in divinis ſuis concionibus hanc ſententiam inculcat. Sed ne quis exiſtimet me aliquid detrahere æternæ majeſtati Filii Dei, teſtatum omnibus facio, me illum, exceptis proprietatibus, ſive diſtinctionibus, æqualem Patri facere. Pater enim eſt ſolus verus Deus: Chriſtus autem eſt Filius ſimul & verus Deus; neque tamen duo dii, ſed unus idemque Deus. Habet enim Chriſtus unam eandemque Eſſentiam cum Patre.

Veſtrum eſto nunc judicium, optimi viri Dei, an hæc mea ſententia Arrium ſapiat, aut Servetum, ut adverſarii cavillantur. Mihi quidem illi certe potius videntur vana Serveti ſomnia ſectari, qui aſſerunt Chriſtum eſſe Filium neſcio cujus perſonæ phantaſticæ, Scripturis ſacris prorſus incognitæ.

Præterea hanc meam ſententiam delirium appellat dominus Calvinus. Utinam veteres doctores ſic deliraſſent! Nunquam enim tantas tenebras offudiſſent hominum mentibus. Sed non eſt meum de me dicere. Si vera ſunt quæ vobis propono, ſoli Deo laudes debentur, non mihi, qui nunquam talia odoratus eſſem, niſi à Deo didiciſſem. Illud unum bona cum venia veſtra addam, hanc ſolam diſtinctionem ſatis eſſe ad probandam veram Trinitatem adverſus omnes hæreticos & infideles. Præterea univerſa Scriptura eſt adeo aperta, ac ubique ſibi ſimilis, ut nullus fuci faciendi locus hæreticis amplius relictus ſit. Quam quidem diſtinctionem, ut tenacius cunctis hæreat, viſum eſt hiſce exemplis quaſi quadam in tabella ſpectandam omnibus proponere:

Pater Verbi eſt Deus Iſraël.
Verbum eſt Deus Iſraël.

Hæ propoſitiones ambæ veræ ſunt: ſed converſiones non ambæ. Siquidem,

Deus Iſraël eſt Pater Verbi, vera eſt:
non autem,
Deus Iſraël eſt Verbum. propterea

quod Verbum Filiationem & Eſſentiam deſignat: Deus autem Eſſentiam tantum, ut Pater. Quod ignorans Sabellius, confundit omnia, terram mari, mareque cælo permiſcens.

Quamobrem, optimi viri Dei, innocentiam meam etiam atque etiam vobis commendo. Equidem in tam optima cauſa nullum alium judicem quæro, præterquam ipſam Trinitatem, voſque etiam omnes. Quomodo enim qui verbo Dei nitor, Miniſtrorum fidelium Verbi Dei judicium recuſabo? Veſtrum igitur erit, de quæſtione tam ſeria ſententiam ferre. Equidem polliceor me (modo perſonas quas ſuſtinetis, optima fide referatis) ne latum quidem unguem à veſtra ſententia diſceſſurum. Valete viri Dei omnes in Domino, & me veſtris precibus ſedulo juvate, ipſumque dominum Calvinum æquiorem, ſi pote eſt, mihi reddite. Datum è carceribus.

Ego qui ſupra, Valentinus Gentilis,
manu propria.

DOminus Philippus Melanchthon vir nunquam ſatis laudatus, fol. 53. Locorum communium, de Spiritu ſancto agens, Neceſſe eſt, inquit, perſonam eſſe diſtinctam, quæ eſt aliquid Dei: quæ definitio, meo quidem judicio, ut maxime convenit Filio & Spiritui ſancto, ita plurimum abhorret à Patre. Perſona enim ſive proprietas Patris non eſt aliquid Dei, ſed eſt ipſa unicus Deus, ipſamet Eſſentia: veluti quum ipſe Deus dicit, Joël 2., Effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem. Nam ſicut paſſim legere eſt in Scripturis ſacris, Spiritus Dei, Chriſtus Dei, Verbum Dei, Sermo erat apud Patrem: ita nuſquam legitur, Pater Dei, Pater erat apud Deum. Quare recte ab Irenæo & Tertulliano per Patrem ſeu Patris perſonam ubique unicus ille Deus atque Eſſentia ipſa deſignatur, ut in ſequentibus ſententiis licebit animadvertere.

Ex IRENÆO.

Ex libro primo, fol. 47. lit. A.

Hic qui Deus eſt Abraham, Deus Iſaac, & Deus Jacob, ſuper quem alius Deus non eſt, neque initium,

tium, neque virtus, neque pleroma, hic est Pater Domini nostri Jesu Christi.

Ex lib. 1. fol. 66. lit. B.

Quoniam autem hic Deus est Pater Domini nostri Jesu Christi, & de hoc Paulus Apostolus dixit, 1 Corinth. 8., Nobis tamen unus Deus Pater ille, ex quo omnia & nos in illum.

Fol. 126. lit. A.

Hic Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, Deus vivorum, quem & Lex annunciat, quem Prophetæ præconizant, quem Spiritus revelat, quem Apostoli tradunt, quem Ecclesia credidit: hic Pater Domini nostri Jesu Christi, per Verbum suum, qui est Filius ejus, per eum revelatur & manifestatur omnibus quibus revelatur.

Ex lib. 3. fol. 145. lit. A.

Te igitur invoco Domine Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, (qui est & Israël) Pater Domini nostri Jesu Christi: Deus qui per multitudinem misericordiæ tuæ & bene sensisti in nobis, ut te cognoscamus, qui fecisti cælum & terram, & dominaris omnium: qui es solus & verus Deus, super quem alius Deus non est.

Fol. 166 lit. B.

Sed cum omni fiducia Judæis & Græcis prædicabant: Judæis quidem Jesum, qui ab ipsis crucifixus est, esse Filium Dei: Judicem vivorum & mortuorum: à Patre accepisse æternum regnum in Israël, quemadmodum ostendimus: Græcis vero, unum Deum, qui omnia fecit, & hujus Filium Jesum Christum annunciantes.

Fol. 173. lit. A.

Quoniam neminem alium Deum invocaverunt, vel Dominum nominaverunt, qui veritatis fuerunt prædicatores, & Apostoli libertatis, nisi solum verum Deum Patrem, & Verbum ejus.

Ex lib. 3. cap. 6. fol. 144. lit. A.

Per Filium itaque, qui est in Patre, & habet in se Patrem, iis quibus est manifestatus, Patre testimonium præbente Filio, & Filio annunciante Patrem.

Perpendenda sunt hæc verba, Qui est in Patre, & habet in se Patrem.

Ex lib. 4. cap. 8. fol. 211. lit. A.

Et bene qui dixit, ipsum immensum Patrem in Filio mensuratum. Mensura enim Patris Filius, quoniam & capit eum.

Hæc verba procul dubio Patrem Essentiatorem constituunt.

Fol. 276. lit. A.

Unus ergo & idem Deus, qui plantavit vineam, qui populum eduxit, qui Prophetas misit, qui Filium suum promisit, qui vineam dedit aliis colonis, iis qui reddunt fructum in temporibus suis.

Ex lib. 5. fol. 326. lit. B.

Ostendimus autem & in tertio libro, nullum ab Apostolis ex sua persona Deum appellari, nisi eum qui vere sit Deus Pater Domini nostri.

Ex Tertulliano *adversus Praxeam.*

Fol. 146. lit. C.

Quæcunque ergo substantia Sermonis fuit, illam dico personam, & illi nomen Filii vindico: & dum Filium agnosco, secundum à Patre defendo.

Ibidem, lit. G.

Non tamen divisione alium Filium à Patre, sed distinctione, quia non sit idem Pater & Filius vel modulo alius ab alio. Pater enim tota substantia est, Filius vero derivatio totius & portio.

Hic substantiam posuit pro Essentia.

Fol. 148. lit. C.

Consequens erit, ut invisibilem Patrem intelligamus pro plenitudine majestatis, visibilem vero Filium agnoscamus pro modulo derivationis.

Solet enim Tertullianus personas Verbi & Spiritus sancti distinctas, sed individuas ab Essentia, derivationes appellare, & quasi portiones totius, ita tamen ut eæ totum capiant ac complectantur.

Fol. 149. lit. F.

Non enim desinit esse qui habet Filium, ipse unicus, suo scilicet nomine, quoties sine Filio nominatur. Sine Filio autem nominatur, quum principaliter determinatur ut prima persona, quæ ante Filii nomen erat proponenda. Quia Pater ante cognoscitur, & post Patrem Filius nominatur. Igitur unus Pater, & absque eo alius non est.

Etiam hic graphice proprietatem Patris depingit.

Fol. 152. lit. A.

Sicut ergo Sermo Dei non est ipse cujus est: ita nec Spiritus, etsi Deus dictus, non tamen ipse est cujus est dictus. Nulla res alicujus ipsa est cujus est. Plane quum quid ex ipso est, & sic ejus est, dum ex ipso sit, potest tale quid esse, quale & ipse ex quo est, & cujus est. Et ideo Spiritus Deus, & Sermo Deus, quia in Deo: non tamen ipse ex quo est. Quod Deus Dei tanquam substantiva res non erit ipse Deus, sed hactenus Deus, quia ex ipsius Dei substantia: quæ & substantiva res est, & ut portio aliqua totius.

Ex eodem in Libro de Trinitate.

Fol. 234. lit. M. de Patre differens.

Henoc transtulit, in amicitiæ societatem Abraham adlegit, Isaac protexit, Jacob auxit, Mosem ducem populo præfecit, ingemiscentes filios Israel è jugo servitutis eripuit, Legem scripsit, Patrum sobolem in terram repromissionis induxit, Prophetas Spiritu instruxit, & per hos omnes Filium suum Christum repromisit, & quando daturum se spopondit, misit.

Fol. 235. lit. D.

Eadem regula veritatis docet nos credere post Patrem etiam in Filium Dei Christum Jesum Dominum Deum nostrum: sed Dei Filium, hujus Dei qui & unus & solus est, conditor scilicet rerum omnium.

Fol. 236. lit. B.

Hæc enim contumelia hæreticorum ad ipsum quoque Deum Patrem redundabit, si Deus Pater Filium generare non potuit.

Ibidem, lit. D.

Ut enim præscripsit ipsa natura, hominem credendum esse qui ex homine sit: ita & Scriptura Deum esse, qui ex Deo sit.

Fol. 237. lit. M.

Quique Sermo caro factus habitavit in nobis, ex nobis hic Christus non homo tantum, quia hominis filius, sed etiam Deus, quia Filius Dei comprobatur.

Fol. 138. lit. I.

Quum ratio & temperamentum Scripturarum cælestium, Christum ostendat Deum, sed quem Filium Dei, & assumpto à Deo etiam Filio hominis, credendum & hominem.

Fol. 239. lit. M.

Quandoquidem non tam veteris quam novi Testamenti Scriptura divina ubique ostendat illum ex Patre genitum, per quem facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil, qui obedierit semper Patri, & obediat, semper habentem rerum omnium potestatem, sed quam traditam, sed quam concessam, sed quam à Patre proprie sibi indultam.

Fol. 240. lit. E.

Missum præterea esse dicit, ut hanc obedientiam, qua venit Dominus Christus missus, non Pater, sed Filius probetur. Qui misisset utique, si Pater fuisset. Missus autem non fuit Pater, ne Pater subditus alteri Deo, dum mittitur, probaretur.

Fol. 241. lit. A.

Quomodo enim ego & Pater unum sumus, si non Deus est & Filius? Qui idcirco unum potest dici dum ex ipso est, & dum Filius ejus est, & dum ex ipso nascitur, dum ex ipso processisse reperitur, per quem & Deus est.

Ibidem, lit. B.

Deus est ergo. Deus autem sit, ut Filius sit, non Pater.

Fol. 242. lit. C.

Imago est enim invisibilis Dei, ut mediocritas & fragilitas conditionis humanæ Deum Patrem videre aliquando jam tunc assuesceret in imagine Dei. Gradatim enim & per incrementa humana fragilitas nutriri debuit per imaginem ad istam gloriam, ut Deum Patrem videre posset aliquando. Pericula enim sunt quæ magna sunt, si repentina sunt.

Ibidem, lit. E.

Quomodo ergo Deus erit, si Angelus fuerit, quum non sit hoc nomen Angelis unquam concessum, nisi quoniam ex utroque latere nos veritas in istam concludit sententiam, quia debeamus intelligere Dei Filium fuisse, qui quoniam ex Deo, est merito Deus, quia Deus Filius dictus sit: quoniam annunciator paternæ voluntatis est, magni consilii Angelus pronunciatus est.

Fol. 243. lit. A.

Hic autem qui ista promittit, Deus atque Angelus esse perhibetur, ut merito distinctio sit inter eum, qui non Deus simpliciter, sed & Angelus pronunciatur.

Fol. 245. lit. E.

Est ergo Deus Pater omnium institutor & creator, solus originem nesciens, invisibilis, immensus, immortalis, æternus, unus Deus: cujus neque magnitudini, neque majestati, neque virtuti quicquam, non dixerim præferri, sed nec comparari potest.

Ibidem, lit. G.

Deus utique procedens ex Deo, secundam personam efficiens, sed non eripiens illud Patri, quod unus est Deus.

Ibidem, lit. I.

Nam quum id sit principium cæteris, quod ingenitum, Deus solus Pater est, qui extra originem est, ex quo hic est qui genitus est.

Ibidem, lit. K.

Deus quidem ostenditur Filius, cui divinitas tradita & porrecta conspicitur. Et tamen nihilominus unus Deus Pater probatur.

Si singulas sententias quæ pro me faciunt, calamo persequi vellem, ingens mihi opus scribendum esset. Nullus enim extat doctor, qui aliquando hanc meam sententiam non attigerit, etiam ipse dominus Calvinus. Sed quando Irenæus & Tertullianus videntur ex professo illam tueri, cæteris relictis, his contentus esse volui. Res est maximi momenti, optimi viri Dei. Agitur enim de cognitione veri Patris, & de vera cognitione Filii & Spiritus sancti: quorum veram gloriam & majestatem si quisquam alius tuendam susceperit, vos probe scio usque ad supremam guttulam sanguinis tuiturum. Quamobrem, optimi viri Dei, vestrum est, priusquam sententiam feratis, hasce auctoritates diligenter inspicere, locos Scripturarum perpendere, & vestram operam unico illi Deo bona fide præstare. Sic enim facientes, pro certo habeo, tot monstra, quæ tamdiu Trinitatem invaserunt, Spiritu Dei qui habitat in vobis, vos facile interempturos: ipsamque Trinitatem, tot hactenus impetitam blasphemiis & conspurcatam, in pristinum suum nitorem ac candorem vindicaturos. Quod siqui meam distinctionem rejiciunt, veram illam quidem, & Sacris literis apprime consentaneam, ipsi suam in lucem proferant. Nam quæ vanitas est, distinctionem asserere, & interim nullam proferre? Expecto igitur magno cum desiderio vestrum oraculum, imo Dei per vos. Valete Christiani Hercules, verique heroës, non immemores captivitatis meæ. E carceribus.

Hæc tum ille. Nos vero postridie scripto quoque respondimus, in eum qui sequitur modum:

ANtehac putavimus errore te labi ac ignorantia: nunc ex postremo tuo sermone & scripto deprehendimus & perversi ingenii hominem, & fastus intolerabilis, & virulentiæ deditum, & maligno spiritu imbutum, denique hæreticum pervicacem. Quod non dicimus convitiandi causa, sed ut hanc pravitatem exuere discas, & ad docilitatem flectaris: quia initium resipiscentiæ tuæ erit (si tamen resipiscere tibi dabitur) modestia & humilitas cum sincero pietatis studio conjuncta. Zelum apud nos martyris Christi frustra obtendis, quem perspicimus mera arrogantia fuisse adductum, ut impium errorem & absurdissimum obtruderes.

Plausibile tibi est principium illud, Deum Israël, quem Sacræ literæ asserunt verum Deum, esse Patrem Jesu Christi: ipsum vero Christum esse unici Dei Filium. Atqui clare apparet, quum Patrem opponis Filio, & uni duntaxat veram Deitatem tribuis, te excludere alterum, quem cum illo confers. Nos quoque ingenue fatemur, non alium esse Deum, quam Deum Israël: & hunc Deum esse Patrem Christi. Sed tunc non opponimus inter se Patrem & Filium, acsi in solo Patre esset Dei Essentia: sed eadem ratione qua docemus Patrem Christi esse Deum Abrahæ, Isaac & Jacob, sequitur Christum esse illum eundem Deum. Hic diligenter expende quo impingas, dum in comparatione fingis duo antitheta. Exclames licet Christum à te agnosci verum Deum, si solus ejus Pater est unicus Deus, & Deus Israël, non obscure dejicis eum è gradu in quo Patrem unum ejus respectu locas. Facessat antithesis inter Patrem & Filium, tibi nobiscum non male conveniet: quia quum una sit utriusque essentia, in Patre inclusus est Filius, ubi fit Deitatis mentio.

Venenum erroris quod vafre occultas, sic melius
detegetur. Deus qui Jesaiæ apparuit, fuit verus *Jesa 6:1.*
Deus Israël, & unicus Deus. Hunc Joannes affirmat *Joan. 12.*
fuisse Christum. Deus qui pronunciat per Jesaiam, *vers. 40.*
se fore in lapidem offendiculi Judæis, fuit unicus *Jesa. 8.*
Israëlis Deus: Paulus Christum fuisse docet. Qui *vers. 14.*
per Jesaiam clamat, Vivo ego, mihi flectetur omne *Rom. 9.*
genu: certe solus verus Deus fuit. Atqui idem Pau- *vers. 33.*
lus Christum interpretatur. Nec vero quæ recitat *Jesa. 45.*
Apostolus testimonia, nisi in unicum Israëlis Deum *vers. 23.*
competunt, Tu Deus fundasti terram, &c. Hinc *Rom. 14.*
clare colligimus, æternum Dei Sermonem illum *vers. 11.*
fuisse Israëlis Deum. Si excipias hoc te fateri, quid *Philip. 2.*
tu futiliter in utramque partem garrias, non cura- *vers. 10.*
mus: quia interim manet convicta hæc impietas, *Hebr. 1.*
Solum Patrem esse Deum verum. *vers. 10.*

Concidit etiam alter ille non minus detestabilis error, In solo Patre esse Essentiam. Nam quum in locis nuper citatis ponatur nomen Jehovæ, sequitur Filium Dei ex seipso esse, solius Deitatis respectu.
Nam si est Jehova, negari non potest quin idem sit
ille Deus, qui per Jesaiam alibi clamat, Ego, ego *Jesa. 45.*
sum: & præter me non est Deus. Utile etiam tibi *vers. 5.*
esset expendere quid illud Jeremiæ sibi velit, Dii *Jer. 10.*
qui *vers. 11.*

qui non fecerunt cælum & terram, pereant de terra quæ sub cælo est. Nisi enim palam maledicere velis Filio Dei, fateri necesse erit, illum esse cujus Deitas sæpius apud Jesaiam probatur ex mundi creatione. Quomodo autem Creator qui omnibus esse dat, non erit ex seipso, sed essentiam aliunde quasi primo mutuabitur? Neque est quod fucum hic facere tentes*, de æterna Filii generatione te nobis subscribere. Nam quum essentiatum à Patre dicis, à seipso esse negas. Reclamat ex opposito Spiritus sanctus, illum Jehova nominans. Jam si tota Essentia est in solo Patre: vel tu eam partibilem nobis finges, vel eripies eam Filio. Utcunque nunc centies concedas esse verum Deum, spoliatus tamen sua Essentia titularis solum erit Deus. Hic attende rursus, annon vel Essentiam Divinam Filio detrahat, vel derivationem partis à toto somniet, quisquis Essentiam in Patre loco personæ substituit. Essentia Dei secundum te soli Patri competit, quatenus ipse solus est, & est Filii Essentiator. Ubi erit Divinitas Filii, si est aliquid abstractum à Dei Essentia? Jam de Spiritu sancto quid dices? Si enim solus Pater Essentiator est, non erit communis Patris & Filii Spiritus. Vis personam Spiritus nihil aliud esse, quam derivationem à prima Essentia, quæ Patri uni propria est. Hinc tibi extorquebitur à solo Patre esse Spiritum, & perperam à Paulo, Rom. cap. 8., vocari Spiritum Christi. Videsne te tua deliria quasi multiplices laquei te involvant, adeoque strangulent? Adhæc si personam Patris expungis è Trinitate: in quo à Filio & Spiritu differret, nisi quia solus est ipse Deus? Fateris Christum esse Deum, fateris à Patre differre: vicissim notam aliquam discretionis esse oportet, ne Pater sit Filius. Tu quum in Essentia eam ponis, nonne manifeste in nihilum redigis veram Christi Deitatem, quæ sine Essentia esse non potest, & quidem tota?

Nisi te prorsus excæcavit superbia & furor, disce aliquando Patrem à Filio non distingui, nisi proprium aliquid habeat in se, quod Filio commune non sit. Quid jam reperies in quo Patrem à Filio distinguas? Non erit certe Essentia. Nam si eam communicavit cum Filio, vel in solidum vel ex parte communicavit. Si ex parte, dimidium nobis Deum fabricas. Quomodo enim plena constabit Deitas, nisi in tota & perfecta Essentia? Hoc erit, scilicet, suum honorem dare Filio Dei, Deum partialem fingere. Adde quod hoc modo nimis scelestè ac fœde laceratur Dei Essentia. Restat ut dicas Essentiam perfecte & solide communem esse Patris & Filii. Quod si verum est, jam certe quoad ipsam nulla erit alterius ab altero discretio. Si respondeas, Patrem essentiando manere nihilominus unicum Deum, penes quem sit Essentia: Christus ergo figurativus erit Deus, ac specie tantum vel nomine, non re ipsa: quia Deo nihil magis proprium est quam Esse: juxta
Exod. 3. illud, Qui est, misit me ad vos.
vers. 14. Quod ratiocinaris, Si Pater esset individuum in Essentia, non fore solum Patrem atque ingenitum: in eo crasse hallucinaris, quod individua tibi somnias, quorum singula partem Essentiæ obtineant. Atqui docemus ex Scripturis Deum Essentialiter unum esse: ideoque Essentiam tam Filii quam Spiritus esse ingenitam. Sed quatenus Pater ordine primus est, atque ex se genuit suam Sapientiam: merito censetur principium & fons totius Divinitatis. Ita Deus indefinite est ingenitus, & Pater etiam personæ respectu ingenitus. Quod autem ex nostra sententia colligere te putas, Quaternitatem, hoc est cerebri tui commentum. Gloriaris quidem cælesti revelatione errorem tibi esse traditum. Quasi vero ignotæ sint nobis næniæ magistri vestri Gribaldi, quas tuus condiscipulus Georgius sedulo huc illuc curavit spargendas. Nam ubi pinxit figuram, in qua Patrem facit Deificatorem Filii & Spiritus, alteram nobis falso & perfide adscribit, quasi derivative fingamus prodire ex una Essentia tres personas: quum tamen certo certius sit, non abstrahere nos personas ab Essentia: sed quamvis in ea resideant, distinctionem interponere. Hoc sensu individuos Tertullianus vocat Patrem & Filium: non autem (ut tu stulte imaginaris) individua, quæ sub specie comprehendantur. Tibi paralogismus iste tuus arridet, Essentia in semetipsa est verus Deus: Qualibet persona Essentialiter est Deus: Ergo est Quaternitas non Trinitas. Quasi vero fabricemus tres Deos conflatos ex massa Essentiæ, ita ut quæque persona partem aliquam faciat. Nos vero Filium Essentialiter Deum esse asserimus, quia unicus est ille Deus, cujus simplex est Essentia: præterea autem respectu personæ à Patre genitus est. Si separatæ essent ab Essentia personæ, probabilis esset tua argumentatio: sed quum in uno Deo docemus esse tres personas, sequitur Patrem esse Deum, & deinde Filium esse eundem Deum. Præstigiis autem tuis Filium Dei fabricas Essentiatum, & simul tamen absque Essentia, nisi quod Pater suam Divinitatem in eum transfudit. Atqui, si ex parte, tum lacera erit Divinitas, & ex transfusione sequentur diminutio. Si in totum, ergo Divinitas quæ ante fuerat penes Patrem, in Filium conversa, in ipso Patre evanuit. Quid obstrepas in contrariam partem, susque deque nobis est: quia agnoscent sani omnes & integri Lectores, consequentiam hanc certam esse, & solidam.

Hinc solvitur futilis tua quæstio: Utrum Essentia concurrat in Trinitatem, nec ne? Satis enim liquet quum tota sit in singulis personis, non concurrere. Quod inde infers Trinitatem fore sine Deo, imo vanam & nullam, ex eadem insulsitate sensus tui nascitur: quia etsi non concurrit ad distinguendas personas, sed absque distinctione unica est ac simplex, non tamen personæ sine ipsa vel extra ipsam: quia ideo Pater est Pater, quia Deus: & Filius est Filius, quia Deus. Deum enim esse oportet Sapientiam illam æternam, quæ genita est ex Deo. Deitatem absolute ex seipsa quidem esse dicimus: unde Filium, quatenus Deus, sublato personæ respectu, ex seipso esse fatemur: quatenus vero Filius est, dicimus esse ex Patre. Ita Essentia ejus principio caret: personæ autem principium est ipse Deus. Hoc ut tuam Quaternitatem arripere desinas, exuere discas commentum illud, Personas esse abstracta quædam Deitatis. Adde quod veteres quicunque de Trinitate loquuti sunt, ad personas tantum retulerunt hoc nomen. Et certe non modo absurdus esset error, in Trinitate complecti Essentiam, sed nimis crassa impietas. Quarum, obsecro, rerum dices esse Trinitatem? Respondes tria concurrere, Essentiam, Filium, & Spiritum. Hinc vero plane perspicitur, te Essentiam Filii & Spiritus exinanire. Alioqui partes inter se commixtæ coinciderent, ut loquuntur: quod est in omni distinctione vitiosum. Concurrunt ad naturam & statum hominis anima & corpus. Si anima in corpus transiret, jam cessaret concursus iste. Ita nisi bis cæcus es, clare videre potes confusam in Deitate mixturam à te fieri, non secus atque in electro, quoniam unius Patris erit Essentia, Filii & Spiritus Divinitas, forma erit qualem tu imaginaris, fides autem concipere non potest. Quod autem de voce Trinitatis tam aperte convictus, non vis tamen cedere, in re minima prodis maximam impudentiam. Vis enim toto invito mundo Trinitatem esse Trium unitatem: quasi non idem significet Latinis, quod Græcis nomen τριάδος. Sed ita de reprobis & desperatis loquitur Deus, Nesciunt erubescere.

Quod quæris utrum Essentia, Pater, & uniens ille Deus Israël sint synonyma, quæ possint inter se invicem supponi & prædicari: jam plus satis responsum est. Si enim essent synonyma, Essentia & Pater, liceret

liceret tibi pedibus calcare Christum, quasi umbram: quia nulla esset in ipso Divinitas. Hæc enim deliræ tuæ speculationis summa est, Si Essentia est Pater, & Pater Essentia; sequitur neque Essentiam esse nisi in Patre, neque Patrem aliud esse quam Essentiam. Item, Si Pater est unicus Deus Israël, & Deus unicus Israël est Pater: ergo Christus non fuit unquam, neque est Deus Israël. Nos autem docemus Patrem esse unicum Deum Israël, ut interea non excludatur Filius.

Quod quæris, An Deus Legis & Prophetarum sit Pater Verbi, improbi & protervi scurræ partes agis. Nec certe hic nobis temperare possumus, quin saltem uno verbo excutiamus tibi Thrasonicum hunc fastum. Audesne Cerdonem nobis objicere nebulo; ut tam claram lucem obscures, quæ te subterfugia omnia captantem urget? Tu stas ad Tribunal pii Magistratus, reus, ob execrandas blasphemias: ut te explices, nos in Cerdonis partes pertrahere conaris.

Eadem etiam petulantia erumpis in Archonticis: quasi in hac Ecclesia, ubi sub specie ovis fuisti lupus & vulpes simul, audieris Angelos prædicari mundi creatores.

Eodem etiam redit proxima quæstio, quæ eadem est, An neget Calvinus unicum Deum Israël esse Patrem Verbi. Tu vero sycophanta satis superque tenes, quid tibi etiam nuper nobis audientibus dixerit pridem vero tenere debueras quid coram toto mundo prædicent ejus scripta, & quid apud populum quotidie doceat. Apage ergo cum tuis probationibus. Sed interea, ut scias te hominem esse phreneticum, imo dæmoniacum, memoria repetas quod nuper diximus, quia synonyma non sunt Pater Christi, & Deus Israël, sententiam non posse converti, ut Filio excluso Deitas restringatur ad solum Patrem. Nec verbis digna est illa canina improbitas, quum principium illud sumis, Deum non posse invocari sine Mediatore. Hoc etiam, nisi plusquam turpiter ingratus esses, debueras acceptum referre Calvino, Deum non exaudire preces nostras nisi per Mediatorem. Quid postulas ut tibi clare respondeat hac de re, quam toti mundo sunore testatus est? Nisi te possideret Satan, certe in istam petulantiam non erumperes. Tergiversationem vocas quod scripserat Calvinus docendi tui causa. Si quæritur annon tutior precandi forma sit, dum invocamus Patrem in nomine Filii: respondemus, sicut jam diximus, hanc esse ordinariam & magis familiarem, quia aptior est ruditati nostræ & utilior. Sed alias formas, quæ etiam in usu fuerunt Apostolis, & quas illis Spiritus sanctus dictavit, damnare, sacrilegæ temeritatis esset. Nec valet illa objectio, Frustra Deum invocari absque Mediatore: quia etsi fixum est illud principium, Non exauditi nos nisi per gratiam Mediatoris, non tamen semper in promptu occurrere necesse est. Jam præteriit annus, ex quo scriptum hoc cum tuis condiscipulis legisti: & adhuc discendi studium simulas, quasi diabolus in Christi schola velit proficere. Hæc nobis extorsit fœtida illa tua eructatio. Jam tibi de te simpliciter respondemus, Mediator fuit Christus, ut Deus manifestatus in carne. Neque enim homo, nisi simul Deus esset, perduceret nos ad Deum. Fatemur quidem humanæ naturæ respectu Christum nobis esse Mediatorem, quatenus advocatus est noster, & apud Patrem pro nobis intercedit: sed utramque naturam comprehendi necesse est, ubi de Mediatore agitur. Proinde quod infers, nefas esse vocare Christum Mediatorem, ut est Deus, prorsus est diabolicum. Major etiam est insulsitas in eo quod proxime sequitur, Si Mediator fuit quatenus Filius, Deum Israël esse ejus Patrem sine personæ respectu. Sed quicquid Thrasonice jactes, ex hac blasphemia perspicimus te nunquam serio invocasse Deum. Reliqua omnia quæ subjicis, non longa refutatione opus habent. Tu qui juras neque Theologum, neque Philosophum te esse, magistrali supercilio doctrinam tibi incognitam perinde damnas, acsi nuper è cælo delapsus esses, Lucifer. Vide interea ut te implices. Abominaris siquis dicat Christum esse Mediatorem, quatenus Deus est, Mediatorem vero dicis esse, quatenus est Filius. Ubi ergo ejus Deitas, si in æterna generatione non reperitur? Neque hoc tibi nunc demum per incogitantiam excidit: testes enim sumus, pertinaciter te negasse Christum ea ratione, qua Filius est, debere Deum censeri: unde sequitur alia ratione esse Deum. Ita Trinitas tua, non erit Trium unitas, sed conjunctio unius Dei cum duabus rebus creatis. Sermo ille Christi ad Patrem, Hæc est vita æterna, ut credant te unum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum, clare tibi fuit expositus. Nam illic Christus in Mediatoris persona loquens, medium gradum tenet inter Deum & homines. Neque tamen ideo imminuitur ejus majestas. Nam etsi seipsum exinanivit, gloriam tamen suam, quæ abscondita fuit coram mundo, non perdidit apud Patrem. Sic Apostolus 2. ab Hebræos cap. quanquam fatetur exiguo tempore fuisse imminutum infra Angelos, non tamen dubitat simul asserere, æternum esse Deum qui fundavit terram. Tenendum igitur est, quoties Christus in persona Mediatoris Patrem compellat, sub hoc nomine Divinitatem complecti, quæ ipsius quoque est. Sic quum Apostolis diceret, Expedit me ascendere ad Patrem, quia Pater major me est: non secundam Divinitatem tantum sibi tribuit, ut sit quoad æternam essentiam Patre inferior: sed quia cælesti gloria potitus, fideles colligit in participationem Divinitatis, vocat Patrem majorem, quatenus differt conspicua splendoris perfectio quæ in cælo apparet, ab ea gloriæ mensura quæ conspecta fuit in ipso carne vestito. Eadem ratione apud Paulum dicitur, Reddet regnum Deo & Patri, ut sit Deus omnia in omnibus. Quærimus abs te, an Christus quem cogeris Deum fateri, esse desinet. Quod si perpetuitatem ejus Deitati concedis, sequitur sub Patris nomine unicam Dei essentiam, quæ tam Filii est quam Patris, comprehendi. Et certe ideo ad nos descendit Christus, ut ad Patrem attollendo simul etiam ad seipsum attolleret, quatenus unum est cum Patre. Quæ postea evomis convitia, omittimus, ubi Filium Dei quem prædicamus, in diabolum transfiguras: Deum quem colimus, vocas Deum Turcarum, multaque ejus generis. Sed vide miser, ne te præcipitaverit tuus furor, ut voces emitteres quæ per jugulum redeant.

Quod quæris, An natura Christum esse Filium Dei putemus: facis pro tuo more, in re extra controversiam posita, rixandi & pugnandi ansam quærens. Natura dicimus esse Filium Dei, quod tu calumniator minime ignoras: sed stulte inde infers, non libere & vere prædicari Filium, nisi personali respectu valere jusso. Nam quamvis Dei nomen etiam Filio commune sit, absurdum tamen negamus κατ' ἐξοχὴν Patri interdum adscribi: quia, ut alibi dictum est, fons est ac principium Divinitatis. In hac doctrina nihil sophisticum, sed mera Scripturæ simplicitas. Quod autem Sophistas esse dicis, qui negant Deum esse Filii Essentiatorem, qua arrogantia id tibi sumis, ut homo nullius pretii tam imperiose damnare audeas, quicunque prodigioso tuo commento non subscribunt? Nam ex omnibus hæreticis, quorum magna fuit colluvies, tu primus es inventus qui mundo hoc portentum Essentiandi obtruderes. Odiose quidem colligere tibi videris, Si Filius Dei est Christus, non esse Filium personæ. Neque vero ita solemus loqui, sed postquam ingenue confessi sumus esse Dei Filium, explicandi causa addimus, Non discerpi hoc modo Dei unicam essentiam, neque auferri Christo Deitatem: sed esse Filium Dei

Patris,

Patris, quatenus Sermo est ab ipso ante secula genitus. Tu vero quoties solum Patrem garris esse verum Deum, Filio non nisi fictitiam Deitatem relinquis.

Quod quæris, An unicus Deus Israël fuerit semper Pater, nec ne: quære alios quibuscum de hac re litiges. Scis enim quid ferat hujus Ecclesiæ doctrina & fides de æterna Verbi generatione. Inde infers, Deum igitur Patrem esse Verbi: quod non inficiamur. Cur autem non progressus fueris ultra, videmus, Blasphemiæ odium fugitare voluisti, Dei Patris essentiam Verbo non esse communem.

Quod objicis, Sophistice tribui Patri personam, si vere dicit Apostolus, Deum misisse Filium suum: jam tibi responsum fuit, non posse Deum esse Filii sui Patrem, nisi personæ respectu: quia alioqui vel partibilis esset Dei essentia, vel Filius ipse Deus non esset. Itaque Deum ipsum Israël audire præstat testantem qualis sit, quam impurum canem de ejus mysteriis proterve blaterantem. Speciosi sunt isti prætextus, te nihil detrahere Christi majestati, quin sit unus idemque Deus, & ejusdem essentiæ. Sed quam inseris exceptionem, fucos illos facile discutit. Exclusive enim Patrem vocando solum Deum, & exclusive Essentiam illi asserendo, palam demonstras in Filio neque veram esse Deitatem, neque Essentiam. Neque vero nos latet argutia illa, Christum esse verum Deum, quia essentiatus sit à Patre. Sed hoc modo videmus precariam fieri ejus Deitatem, cui datum est Esse. Adde, quod mutuo conflictu sese prosternunt tua commenta. Nam si nota discretionis quam statuis, vera est, Residere in solo Patre essentiam: quomodo stabit illud, Eandem quoque essentiam esse Filii: quæ certe nulla erit, si eam vendicat sibi solus Pater, & ejus ratione à Filio suo differt. Si causam tuam probare nobis volebas, non debuisti tam crassis mendaciis ora nobis oblinire.

Satis jam putamus discussas esse absurditatum nebulas, quibus fidei nostræ lucem obtenebrare frustra tentasti. Tabella tua ubi Verbum Dei fateris esse Deum Israël, ne simplicium oculos perstringat, uno verbo dilui potest hic fucus. Nam quum Patrem solum asserens Deum Israël, Filium semper excludas, non relinquis huic Divinitatem, nisi secundam & creatam, imo imaginariam: quia secundum te essentia caret, nisi quatenus essentiatur à vero Deo: quem tamen solum vis præditum esse essentia, ut Filius & Spiritus titulares sint personæ. Quantumvis ergo flexuosus sis serpens, tuis istis ambagibus nihil proficies. Itaque propositio quam asseris esse veram, Deus Israël est Pater Verbi: si Verbum ipsum excludat, impia est ac sacrilega. Atqui nihil aliud latratu tuo contendis, nisi ut vera Deitate Christum spolians, Patrem statuas solum Deum. Hæc tua est innocentia, nempe diabolica vafrities, qua conaris solem detrahere è cælo: nisi quod in reprobum sensum conjectus, Impudentia Satanam superas.

Superest ut locos ex Irenæo & Tertulliano citatos, breviter explicemus. Neque enim sigillatim singulos excutere necesse erit, quando una est omnium solutio. Hoc tantum ex Irenæo adducis, Patrem Christi esse solum Deum Israël. Quid tibi erroris causam præbuerit, conjicere licet. Arrisit scilicet tibi nomen Dei Israël, quasi aliquod subesset mysterium. Atqui animadvertere debueras sancto viro negotium & certamen fuisse cum phreneticis, qui Patrem Christi negabant illum esse Deum qui per Mosen & Prophetas olim loquutus fuerat: sed nescio quod spectrum è labe mundi productum. Itaque in hoc totus est, ut ostendat eundem illum Deum, qui per Mosen & Prophetas loquutus est, esse Christi Patrem, & perperam alium Deum excogitari. Non mirum igitur si toties concludat, non alium fuisse Israëlis Deum, quam qui Pater est Jesu Christi. Sic etiam nunc, ubi tuis blasphemiis resistendum est, vere dicemus Deum qui olim apparuit Patribus, non alium fuisse quam Christum. Porro si quis excipiat, fuisse Patrem: in promptu erit responsio, dum pro Filii Divinitate pugnamus, nos Patrem minime excludere. Si ad hoc Irenæi consilium attendas, cessabit omnis disputatio. Quod si hæc ratio intemperiem tuam nondum placat, objicimus tibi caput sextum, libri tertii, ubi in hoc unum insistit pius vir, qui absolute & indefinite vocatur in Scriptura Deus, illum esse vere unicum Deum: Christum vero indefinite & absolute Deum vocari. Memineris hunc disceptationis statum fuisse Irenæo, sicuti ex toto progressu patet, ac præsertim libri secundi capite 46., non vocari Patrem ænigmatice & parabolice qui vere non sit Deus. Adde nonum caput libri tertii, ubi conjunctim tam Filium quam Patrem dicit à Prophetis & Apostolis prædicatum fuisse Deum. Duodecimo autem capite libri tertii docet, quomodo Christus, qui Dominus est omnium & Rex, & Deus, & Judex, ab eo qui est Deus omnium, acceperit potestatem, nempe subjectionis respectu: quia humiliatus est usque ad mortem. Interea capite decimosexto ejusdem libri tertii palam affirmat, Filium esse opificem cæli & terræ, qui Legem tulit per Mosis manum, & Patribus apparuit. Jam ut centies blateres, solum Patrem esse Deum Israël, regerimus tibi quod idem scriptor capite 18. ejusdem libri dicit, Christum unum & eundem existere: sicut & 23. capite ad Christum refert vaticinium Habacuc, Deus ab Austro veniet. Eodem pertinet quod legitur capite nono quarti libri, Ipse igitur Christus cum Patre vivorum est Deus: sicuti & duodecimo ejusdem libri interpretatur Abraham credidisse Deo, quia factor cæli & terræ, & solus Deus sit Christus. Nam quod expendi jubes hæc verba, Filium esse in Patre, & habere in se Patrem, nescimus quorsum. Certe fidem nostram optime confirmant. Cæterum eadem impudentia arripis illud, Mensuram Patris esse Filium, quia & capit eum: quasi Patrem essentiatorem constituant. Nos vero hinc facile cognoscimus, te nunquam gustasse in quem finem datus nobis fuerit Christus. Nam quia Dei immensitas in Filio à nobis concipitur, ideo vocatus fuit mensura. Tu autem phrenetice hoc ad originem essentiæ trahis.

De Tertulliano primum sic accipe: quamvis asper ac spinosus interdum sit ejus sermo, summam doctrinæ quam tuemur eum non ambigue tradere: nempe quum unus sit Deus, dispensatione tamen vel œconomia esse ejus Sermonem: unicum vero esse Deum per substantiæ unitatem, & nihilominus unitatem mysterio dispensationis in Trinitatem disponi: tres esse non statu, sed gradu: nec substantia, sed forma: nec potestate, sed specie. Porro quum adversus Monarchicos disputat, diserte pronunciat everti Dei monarchiam, quum alia dominatio quasi æmula superinducitur. Unde aperte colligitur, ubi Deitatis, summique imperii, & æternæ essentiæ fit mentio, Filium perperam opponi. Secundum à Patre ergo defendit Tertullianus, non qui alius sit nisi distinctione.

Secundum vero testimonium quod adducis, nisi per concessionem sumatur, excusari nullo modo poterit, Quod scilicet Filius sit totius substantiæ derivatio, & portio. Atqui toto contextu omnem dubitationem eximit, unicam esse substantiam asserens: præsertim vero ubi addit explicationis causa, Bene est quod & Dominus alium Paracletum vocans, non divisionem significat, sed dispositionem: quam sententiam fusius deinde prosequitur. Alioqui Dei essentiam secari in partes absurdissimum foret. Sed hinc quoque deprehendere licet quod ante admonuimus, te sub fictitiæ Deitatis larva impie obtegere quod proferre non audes.

Tertium quoque testimonium perverse mutilas. Neque enim illic definit Tertullianus quid sentiat, sed

ſed in utramque partem ratiocinatur quomodo inviſibilis ſit Pater, Filius autem viſibilis. Jam tibi abſurdi objectio fidei confeſſio viſa eſt. Atqui paulo poſt tollitur omnis ambiguitas, Filium eſſe inviſibilem quatenus eſt Sermo. Diſce igitur poſthac conſideratius ſingula expendere, ne pauca verba excerpens, aliud ſubinde pro alio ſubjicias.

Quartum teſtimonium ſic nobis ſuffragatur, ut non aptior quærenda ſit probatio. Dicit enim Patrem determinari ſua perſona. Quod autem in fine addit, Unum eſſe Patrem & abſque eo non eſſe alium, quam inſulſe torqueas, ex proximo capite patet: ubi ſeipſum explicans, Filium negat alium eſſe à Patre Deum, ideoque non violari monarchiam, perſonæ diſtinctione. Ubi nunc tuum illud convitium, à Trinitate debere expungi Patris perſonam, quia ſit Sophiſtica, quando eſſentiam ubique tribus facit communem, tantum vero perſonis diſcernit, quia Pater Filium facit, & Filius viciſſim Patrem: denique concludit Patrem Deum eſſe ſolum, nempe à cæteris fictitiis, qui alii ſunt?

Sed apud te parum proficiemus, donec ad perpetuum ſcriptoris conſilium attendas. Contendit enim adverſus Praxeam, quamvis in tres perſonas diſtinctus ſit unus Deus, non tamen fieri plures Deos, neque diſcerpi unitatem: & quia ſecundum Praxeæ commentum Chriſtus non poterat Deus eſſe, quin eſſet Pater, ideo tantopere de diſtinctione laborat. Quod vero & Filium & Spiritum portionem totius vocat, etſi dura eſt loquutio, blaſphemiam tamen quam attingis minime continet; quia non ad ſubſtantiam hoc refertur, ſed diſpoſitionem & œconomiam tantum notat, quæ ſolis perſonis convenit; ſicuti clare ſæpius teſtatur. Inde etiam pendet illud, Quot perſonæ tibi videntur, perverſiſſime Praxea, niſi quot ſunt voces? Vides ut Patris nomine non ſimpliciter eſſentiam, ſed perſonam velit deſignari. Sic etiam paulo poſt, Ut credant Patrem & Filium in ſuis quemque nominibus & perſonis. Ubi autem eſſentiæ fit mentio, Sermonem docet nihil aliud eſſe quam Deum. Quare Tertullianum, qui totus noſter eſt, committere nobiſcum in certamen volens, non minus tuam impudentiam quam inſcitiam prodis.

Simplicior quidem confeſſio & docendi forma nos oblectaret: ſed quia ad crepandas horribiles blaſphemias te impulit Satan, nos officii ratio ad hanc ſanæ doctrinæ defenſionem impulit ac coëgit. Dominus ambitione & ſuperbia te purget, ſubigat tuam contumaciam, pravam curioſitatem corrigat: quo te manſuetum & docilem veris monitionibus incipias præbere: alioqui te compeſcat.

Hoc reſponſo accepto, etſi in eadem qua cœperat petulantia audacter ad dies aliquot perrexit, ſicuti ex ejus conviciis apparet: ubi tamen ſecum propius expendit, ſe intemperanter furendo nihil aliud quam Judicum animos magis exaſperare, repente exterritus, depoſita priore fiducia ad preces ſe convertit, ac pœnitentiæ ſimulationem: quemadmodum ex ſubjecta narratione patet.

Brevis Sententia *Valentini Gentilis* ante admiſſam confeſſionem Domini *Calvini* de Trinitate.

EQuidem putabam primam perſonam Patris in unica Eſſentia eſſe Sophiſticam, atque ideo hoc ſenſu excludendam à myſterio Trinitatis. Nam ſi Pater eſſet individuum in Eſſentia ſimile Verbo, non diceretur vere neque ſolus Pater, neque ingenitus, neque principium totius Trinitatis. Præterea ejuſmodi ſententia Quaternitatem potius, quam Trinitatem videretur conſtituere. Quod ſic probari poteſt:

Unica illa Eſſentia, quum abſque conſideratione perſonarum ſit ex ſemetipſa verus Deus; & unaquæque trium perſonarum ſit eſſentialiter Deus: ſequitur ergo Quaternitas non Trinitas. Quamobrem exiſtimabam Patrem eſſe ipſam unicam Eſſentiam, Verbum autem ſplendorem gloriæ Dei, & impreſſam imaginem ſubſiſtentiæ illius, hac ratione à Patre diſtinctum, quod Pater (ut ait Chriſtus) eſt ſolus verus Deus, & eſſentiator, id eſt, informator individuorum: Verbum vero, Filius ſimul & verus Deus, neque duo dii tamen: ſed unus Deus. Hæc erat ſumma ſententiæ meæ de vero Patre, veroque Filio. Nam de Spiritu ſancto nulla erat quæſtio, & tamen confeſſioni domini Calvini ſubſcripſi.

Valentinus Gentilis manu propria.

ILluſtriſſimi ac vere pii Domini, Si vos legiſtis illam meam confeſſionem, quam juſſu veſtro nudiusquartus extemplo exaravi, non dubito quin ex ea facile intellexeritis, me ſat diſertis verbis oſtendiſſe, ſententiam domini Calvini Quaternitatem ſtatuere non Trinitatem. Quum vero nudiustertius ipſius domini Calvini præcipuæ partes eſſent, ſe tam execrabili errore expurgare, ſciens ſe malam cauſam apud hoc ſanctiſſimum Dei Tribunal minime poſſe ſuſtinere (ut vos probe noſtis) ne verbum quidem fecit, ſed totum tempus terens in conviciis, & neſcio quibus nugis Serveti, artificioſe quidem, ſed parum honeſte eluſit. Equidem bis cœpi rem (ut dicitur) acu attingere: ſed ille ſua mordacitate & conviciis me ſemper deterruit. Inſuper, (ut vos ipſi audire potuiſtis) minatus eſt hoc in caput meum eſſe vertendum. Quapropter quum ſatis aperte declararit ſe eſſe animo in me nimis infenſo, peto à vobis, Illuſtriſſimi Domini, ne potentia & volubilitate linguæ hominis mea innocentia opprimatur, ut mihi patronum & advocatum concedatis, qui meam optimam cauſam, ut par eſt, tueatur. Nam ingenue fateor me non poſſe tuta conſcientia Quaternitatem domini Calvini admittere. Exhibeat ille, ut tantum Dei Miniſtrum decet, veram Trinitatem, & nulla erit inter nos controverſia. Siquidem eo ſum natus ingenio, ut veritatem promptam in fronte geram. Ut enim ipſam Quaternitatem pernego, ſic veram Trinitatem, & unitatem toto pectore amplector. Præterea vos oratos etiam atque etiam velim, me, quo poſſim extra carcerem meam cauſam tueri, ſub idonea cautione liberari. Meam enim innocentiam & integritatem ſpero adeo cunctis Eccleſiis notam facere, & quaſi manibus tractandam præbere, ut ipſi etiam adverſarii fateantur me boni ac pii viri munere functum fuiſſe. Hæc pauca viſum eſt, Illuſtriſſimi Domini, à vobis perquam humiliter poſtulare, certo ſciens, qua eſtis ſanctitate ac pietate præditi, vos quod rectum eſt exequuturos, præterea nihil: præſertim quum me eſſe peregrinum hominem, imperitum linguæ veſtræ, ac prorſus ignarum rerum Curialium probe intelligatis. Sic unicus ille Deus Iſraël verus ac naturalis Pater Verbi, cujus cauſa nunc agitur, huic ſanctiſſimo Tribunali ſua virtute perpetuo aſſiſtat, voſque omnes, & hanc urbem veſtram in dies magis magiſque ſuis donis augeat, exornetque. Dixi.

Inutilis Chriſti ſervus, Valentinus Gentilis Coſentinus.

ILluſtriſſimi ac clementiſſimi Domini: Niſi cauſam meam vobis magis, quam mihi ipſi notam eſſe plane intelligerem, pluribus equidem vobiſcum agerem. Sed quia rem omnem probe tenetis, paucis me expediam. Principio noſtis me juſſu veſtro confeſſionem edidiſſe. Illâ autem edita meas partes eſſe duxi, quicquid ad eam rem pertineret, ſine fuco Eccleſiæ proponere, eaque ratione conſcientiam meam omni ſcrupulo liberare. Quod etſi à me liberius fortaſſe, quam oportuit, factum eſt: gaudeo tamen hoc nomine, quod ampliſſimi Conſiſtorii

con-

conscientiæ ac judicio me penitus submiserim. Nunc vero quum tot sapientissimi viri, quorum opera Deus manifeste utitur in colligenda Ecclesia sua, luculentissimo scripto meam opinionem uno opere erroneam testentur, visum est potius ipsis vel somniantibus, quam mihi vigilanti credere. Itaque ut pollicitus sum, eorum conscientiæ, ac scientiæ libenter acquiesco, eamque (ut debeo) toto pectore amplector. Quamobrem si quid in ipsa actione mihi imprudenter exciderit, quod ipsos dominos Ministros, ac vos quoque, Illustrissimi Domini, offenderit, supplex peto, ut simplicitati meæ ignoscatur. Nunc enim primum ante Tribunal steti: atque difficile est in rebus novis hominem ita se gerere, ut aliqua in re non labatur. Sed de his hactenus. omnia enim bona de clementia vestra & spero & mihi polliceor. Venio ad dominum Calvinum. Absit ut tantum Doctorem in numero Sophistarum unquam habuerim. Ingenue fateor, impius nedum iniquus essem, si de tam incomparabili viro, ac de Republica Christiana optime merito talia sentirem. Soleo equidem Sorbonistas, cæterosque Magistros Papistarum, Sophistas appellare. De ejus doctrina nihil me tale suspicari, religio est dicere. Quare vos etiam atque etiam oratos velim, ne mihi hæc nota inuratur, ut illa verba quasi in sanctissimam Ecclesiam vestram dicta detorqueantur. Testis est mihi Dominus, me nunquam tale quicquam cogitasse: quin potius hanc Genevensem Ecclesiam cæteris omnibus puriorem ac mundiorem & habui & semper prædicavi. Facessant igitur vanæ suspiciones, & nuda regnet simplicitas. Si quid tamen extat in meis scriptis, quod dominum Calvinum urgeret: id non lædendi sui causa à me dictum esse, mihi velim credatis, sed defendendi mei. Quapropter si quid à me minus reverenter in ipsum dictum est, non modo ab eo veniam peto, verumetiam (quæ viri est charitas & pietas) oro, ut me totum amplectatur & foveat, inque eorum numero habeat, qui sui nominis sunt perquam studiosi. Quod si in tot meis miseriis mihi contigerit, munere videbor donatus immortali. Equidem quod ad me attinet, dabo operam ut tum dictis vestris exequendis, tum illius pietate colenda me omnes fidelem ac constantem prædicent. Si Deus, &c.

Epistola *Valentini Gentilis* ad Senatum Genevensem, scripta ex carcere, in qua suas blasphemias agnoscit, & veniam deprecatur.

MAgnifici Domini, Certum est quo tempore ex vestro mandato meam illam confessionem vobis obtuli, me tanto zelo fuisse percitum, ut fuerim paratus quodvis supplicium subire, ejus defendendæ causa: verum simulatque perlegi & attente expendi solidam illam & veris rationibus suffultam Consistorii responsionem ad omnes meas objectiones, visum est Patri misericordiarum, qui me passus erat ad tempus evagari, ita me afficere, ut errorem meum cognoverim, qui quidem tribus præcipue fundamentis falsissimis nitebatur. Primum igitur in eo peccavi, quod quum affirmarem unicum illum Deum Israëlis esse Patrem Jesu Christi, non animadverti Filii divinitatem excludi per illas antitheses Unius Dei Patris, & Christi. Secundo, quum essentiam considerarem extra personas, inde eliciebam Quaternitatem: quod temere feci, quoniam essentia non est alibi quam in ipsis tribus personis consideranda: quarum unaquæque est integre tota illa essentia. Tertium peccatum fuit, quod affirmarem personam Patris esse Sophisticam: quod ipsum quoque falsissimum est, ut est mihi perspicue demonstratum. In summa, putribus istis ruinis superstructæ sunt multæ falsæ consequutiones, quas ego abominor & detestor, profiteorque me non aliter hæc intelligere, quam Consistorium in illo suo scripto mihi explanavit. Itaque, magnifici Domini, putavi vos mihi esse precandos una cum Ministris, totaque adeo Ecclesia, ut grave & enorme istud facinus mihi condonetis: sicuti non dubito quin Deus, ille cordium scrutator, id mihi condonarit, ut qui effecerit ut meum errorem summo cum animi dolore agnoscerem. Etsi enim dum recordor quantum offendiculum toti Ecclesiæ objecerim, præsertim quum eximio Dei ministro & summo Theologo Joanni Calvino tam inconsiderate respondi, idem ille Deus, adeo graviter conscientiam meam vulnerat, ut non facile inveniat in quo acquiescat: confido tamen fore ut mea ista perturbatio in meipso gignat veræ pœnitentiæ fructus, adeo ut futura mea vita omnem istius offendiculi labem in posterum abstergat. Quoniam autem mihi constat tantam esse horum sanctorum Ministrorum clementiam ac bonitatem, ut miseram hanc pecudem, quæ quum antea aberrarit, nunc in viam redit, non modo intra Ecclesiæ gremium & ovium gregem sint recepturi, sed etiam exultaturi de mea conversione: nihil aliud habeo quod dicam, præter hoc unum, magnifici Domini, quod à vobis magnopere peto, nempe, ut quemadmodum summam operam adhibuistis in curando animi mei morbo, ita etiam nunc habeatis ejus ægrotationis & inopiæ rationem, in qua nunc sum constitutus, ut qui abhinc sesquimensem in vestro carcere retinear paupertate simul & morbo pressus: ut illud Christi merito possitis usurpare, Nos totum hominem servavimus. Hoc certe factum præterquam quod convenit Principibus vere Christianis, pro singulari beneficio ducam. Si Deus, &c.

Humillimus vester servus,

VALENTINUS GENTILIS.

Abjuratio *Valentini Gentilis* Cosentini, ipsius manu sponte scripta, & ad Senatum Genevensem missa.

COnfiteor Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, esse unum Deum, id est, tres personas distinctas in una essentia. Pater non est Filius, nec Filius est Spiritus sanctus, sed unaquæque illarum personarum est integra illa essentia. Item, Filius & Spiritus sanctus, quantum ad divinam naturam, sunt unus Deus cum Patre, cui sunt coæquales & coæterni. Hoc illud est quod ego sentio, & corde simul ac ore profiteor, & confido fore per Dei gratiam ut in hac confessione vivam & moriar. Omnes autem hæreses huic sanctissimæ veritati contrarias damno & detestor, & quidem nominatim blasphemias illas quas ipse mea manu descripsi: quibus inter cæteros errores Quaternitatem asserebam, & Christum statuebam unius Israëlitici Dei Filium, ita ut æterna sua divinitate spoliaretur. Denique, quoniam ex falsis istis fundamentis multæ falsissimæ consequutiones oriuntur, omnes illas damno & execror, & palam profiteor me in omnibus & per omnia assentiri sanctæ hujus Ecclesiæ doctrinæ, & quidem in primis ac diserte in hoc sanctissimæ Trinitatis articulo: in quo agnosco me tam graviter tantaque cum blasphemia peccasse, ut libenter velim jam olim interiisse, ne tantum scelus admitterem. Hoc illud est quod sentio in corde meo: & infinitam Dei misericordiam precor, ut in posterum me afficiat tanto istarum rerum sensu, ut aliqua ex parte possint veræ meæ pœnitentiæ fructus ab omnibus cognosci. 29. August. 1558.

Joan. Valentinus Gentilis, manu propria.

Sic tum ille. Etsi autem minime nos latebat, simulac elapsus esset, fore iterum sui similem, nec quic-

quam sinceri ab homine fallacissimo expectandum esse: judicum tamen clementiæ non intercessimus, nobisque quiescentibus lata sententia est, recitata prius ex more, actionis summa. Hoc totum crasso rudique stylo interpretari maluimus, quam vel tantillum à verbis discedere.

Processus Criminalis formatus coram magnificis Dominis nostris Syndicis, instante Jurispræfecto, adversus *Valentinum* filium *Francisci Gentilis* Neapolitanum.

Adductus in carcerem, confessus est se cum aliis complicibus vulgasse opiniones de sancta Trinitate prorsus falsas & erroneas. Atque hac causa Seniores Ecclesiæ Italicæ coactos fuisse puram confessionem edere, quam se amplecti testatus est, & observaturum promisit, ac juravit sub pœna perjurii. Quod subscripsit propria manu.

Sponte tamen confessus est, ex quo ita se obligaverat, reversum fuisse ad pristinos errores, & eos disseminasse, ut quoscunque posset, alliceret: idque eo prætextu, quod Sophisticum commentum esset, attribuere Patri propriam personam in essentia Deitatis.

Præterea quum in carcere admonitus fuerit, tam à Dominis nostris, quam à Verbi ministris, aliisque doctis hominibus, atque etiam abunde convictus Scripturæ testimoniis: noluit tamen per aliquod tempus culpam agnoscere, imo perstitit tam sermone quam scriptis obstinate & impudenter impietatem suam asserere, convitia etiam & blasphemias addendo, nos fingere Quaternitatem, duos Patres, & deum Tertium. Ita arroganter ausus est tam huic Ecclesiæ, quam omnibus aliis piis & orthodoxis maledicere, turbandæ Ecclesiæ, & excitandi schismatis consilio.

Tandem sponte confessus est se in his rebus graviter peccasse, & Ecclesiam hæretica impietate offendisse, ac se pœnitentia tangi, seque fateri hæreticum: nec sermone modo, sed etiam scripto abjuravit suos errores, & agnovit in hac Ecclesia puram & orthodoxam fidem doceri.

SENTENTIA.

Nos Syndici, Judices causarum criminalium in hac urbe, viso processu criminali coram nobis formato, ad instantiam & prosequutionem Jurispræfecti, contra te Valentinum Gentilem, ex quo & voluntariis tuis confessionibus inter manus nostras sæpius iteratis, certo constat & liquet te aggressum esse & conatum spargere hæreticam & falsam doctrinam & blasphemiis plenam contra sacrum mysterium Trinitatis: idque contra datam fidem & jusjurandum, tam ubi pollicitus es te fore nobis obsequentem quam ubi expresse abjurasti tuam hæresin. Nihilominus summa impudentia & arrogantia conatus es coram nobis impugnare rectam fidem pro tua temeritate & impietate. Atque hoc modo non solum perjurio te implicuisti, sed te declarasti apertum hostem & adversarium Dei & Ecclesiæ: quod crimen detestabile, & gravi pœna corporali dignum pronunciamus. His justis causis & aliis adducti, sedentes pro Tribunali, loco majorum nostrorum, ac secundum antiquum morem, participato cum civibus nostris consilio, post invocatum Dei nomen, ut det nobis recte judicare, Deum & sacras Scripturas præ oculis habentes, cum præfatione consueta, In nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, Amen. Quamvis malitia & pravitas qua usus es, merita sit ut exterminaris è numero hominum tanquam seductor, hæreticus & schismaticus: tamen habita ratione pœnitentiæ & conversionis tuæ, de qua apud nos protestatus es, simul ad misericordiam magis quam ad rigorem propensi, hac nostra definitiva sententia, quam ex scripto recitamus & edimus, te Valentinum Gentilem adjudicamus huic pœnæ, ut exutus usque ad camisiam, pedibus nudis, & capite discooperto, facem accensam manu tenens, genibus in terram flexis, veniam à nobis & justitia depreceris, fatendo te impie & scelerate sparsisse falsam & hæreticam doctrinam, & scripta tua in ejus defensionem detestaris, eaque propriis manibus tuis in ignem hic accensum conjicias, donec in cinerem redigantur, tanquam perniciosis mendaciis referta. Et quo amplior sit reputatio, ut ad clangorem tubæ ducaris per omnia urbis compita in hoc habitu, cum prohibitione egrediendi ea urbe. Sit igitur hæc pœna in exemplum aliis qui tale crimen imitari vellent

Hæc igitur ita ut judicatum erat, exequutioni sunt mandata 2. Septembris 1558. & ille qui exemplaria suorum scriptorum, sicuti jussus erat, non sine rara pœnitentiæ simulatione & fallaci detestatione manu sua palam combussit: postea nudus per urbem fuit circumductus, ut omnes haberet tum anteacti sceleris, tum etiam consequutæ, ut omnes quidem arbitrabantur, pœnitentiæ testes. Aliquot vero post diebus idem hunc libellum Senatui obtulit.

Supplicatio *Valentini Gentilis*, qua impetravit à Genevensi Senatu, ut absque interposito vade, præstito tamen jurejurando, quod postea fefellit, è carcere dimitteretur.

Magnifici Domini, pauper ac miserabilis Valentinus, humilis vester servus, tanto jam tempore in vestris carceribus versatus, supplex vestræ Magnificentiæ significat, quum ipse ex vestro Senatusconsulto, & quidem addita vestræ indignationis pœna, sit interdictum urbe exire, nisi impetrata à vobis venia, se paratum esse vobis parere, & omnibus vestris mandatis alacriter obsequi, atque in urbe vestra commorari quamdiu vestræ Magnificentiæ visum fuerit. Cæterum quod à me petiit Commentariensis ut vadem nancīscerer, præstari à me nulla ratione potest, præsertim quum hic habitem prorsus inops, extraneus, solus, absque ullis conterraneis, cognatis, vel aliis quibusvis qui vicem meam commiserentur. Itaque supplex peto ut Magnificentia vestra habeat hujus miseriæ & inopiæ meæ rationem, quum tantos sumptus ferre non possim quantis hic est opus: sed quod unis persolvam, sicut hactenus feci aliqua ex parte, cogar ab aliis emendicare. Denique, cupio vestræ Magnificentiæ totique adeo Ecclesiæ satisfacere, & ejus rei præstandæ rationem mihi præberi quotidie à Domino peto. Sed ut satis nostis, nemo ad id tenetur quod præstare nullo modo possit. Si hoc mihi concesseritis, feceritis quod est juri consentaneum, & singulari beneficio me vobis obstrictum puto. 5. Septembris 1558.

Valentinus Gentilis, vester servus.

Hac accepta supplicatione, placuit clementissimo Senatui nè resipiscens Valentinus teneretur vadem præstare. Ipse vero præsens cum jurejurando promisit ex Senatusconsulti formula, se Dominorum injussu urbe non exiturum: quo impetrato, quum nemo ei molestiam faceret pro solita sua perfidia clam aufugit ad hominem sui similem, Matthæum Gribaldum, turbulenti pravique ingenii, & fatuis speculationibus deditum: qui domo sua profugus in quoddam latibulum se abdiderat, ubi petulantius quam unquam bacchari cœpit, sed apud capras & boves, quia locus fere desertus erat. Inde quomodo à D. Gayensi præfecto in carcerem conjectus, simulata rursum probitate evaserit, & mox Lugdunum se proripiens, blasphemum illum adversus Athanasii symbolum libellum ediderit: postea quomodo ibidem captus, odio in Calvinum fuerit dimissus, cæteraque ejusmodi, alius dabitur narrandi locus.

Impie-

Impietas *Valentini Gentilis* brevi scripto detecta, & palam traducta per *Joannem Calvinum*.

Superbis hominibus perinde est, modo dulci novitatis illecebra curiosos inescando, acumen, quod sæpe nullum est, fallaci specie ostentent: itaque quo magis prodigiosa commenta illis in mentem venerint, eo cupidius arripiant, & audacius insultent, quasi ampliorem laudis materiam nacti. Porro tanta plerosque titillat vagarum speculationum cupido, tantaque levitas circumagit, ut facile sit impostoribus, quamvis nec ingenio, nec doctrina, nec dexteritate polleant, tales sibi discipulos momento acquirere. Ita Valentinus Gentilis, homo nihili, fæcem ex deliriis Serveti haustam propinans, insipidis palatis persuasit suavem esse potum. Quam absurdum sit quod sibi fabricavit dogma, sanis hominibus ex brevi relatu perspicuum fiet. Falli nos dicit, quod in una Dei essentia tres personas statuimus. Ita enim quaternitatem fingi, acsi Personæ nomen aliquid ab essentia abstractum notaret. Ipse vero nimis crasse hallucinatur, dum tres in Deo proprietates non distinguit, quæ in ipsa essentia resideant, non autem ab ea separentur. Principium illud Scripturæ tenemus, Unicum esse Deum. Jam dum eadem Scriptura in medium nobis profert Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, quid aliud testat, quam in una simplicique Deitate tres agnoscere personas, quæ tamen non efficiant plures deos, nec essentiæ unitatem lacerent, aut dissipent? Ubi autem quaternitas reperietur, si unus Deus tres in se proprietates contineat? Nunc quam scite nostram sententiam corrigat, videre operæpretium est. Comminiscitur essentiam Dei in solo Patre: itaque illum prædicat solum esse verum Deum. Filio deinde concedit Dei nomen, sed quasi precarium: quia scilicet essentiatus sit à Patre. Ergo personam Patris non aliud esse affirmat, quam essentiam. Filii vero personam, deificationem esse blaterat. Ubi ad Spiritum sanctum venitur, omnia permiscet: quia jam antea Filium eundem cum Spiritu asseruit. Atqui si proprie in Patrem competit essentia, sicuti quod uni personæ peculiare est cum altera non communicatur, Filius certe Deus non erit. Quid ergo fiet tot Scripturæ locis, quibus docemur Christum esse illum Jehovam, qui per Mosen dixit, Ego sum qui sum? Vidit Jesaias Jehovam Deum exercituum sedentem in solio: Joannes interpretatur visam à Propheta fuisse gloriam Christi. Plena est ejusmodi testimoniis Scriptura, quibus novum hoc portentum essentiationis plusquam liquido refellitur. In principio erat Sermo, inquit Joannes. Quodnam intelligit principium? Haud dubie æternitatis: quia non de mundi creatione verba facit, sed qualis in se semper fuerit Deus, explicat. Sermo itaque semper fuit Deus. Unde sequitur non ei fuisse datum ut esset. Similiter quum pronunciat Christus ipse, Antequam fieret Abraham ego sum: sibi profecto esentiam absque principio vendicat. Si Valentini placito standum esset, perperam loquutus esset Christus: quia ut membra inter se quadrarent, sic loqui debuit, Antequam Abraham fieret, ego sum essentiatus. Longe autem aliud est, Perpetuum esse, quam Essentiatum. Adde, quod tempus verbi, æternum statum designat. Si dixisset præterito tempore, Fui, cavillari non destitisset Gentilis. Loquutio autem quam usurpat, omnes tergiversandi ansas præcidit. Jam quid est essentiare, nisi creare? Actus enim essentiandi necessario id secum trahit, ut qui ante non erat, inceperit esse. Unde sequitur, Christum non alio jure Deum censeri, nisi quod dono accepit quod non habebat. Nec vero disputatione opus est in re clara: quia jam ostendimus, nisi Filius sit Pater, eum divina essentia spoliari à Valentino. Rudius loquar, ut apertius quod volo exprimam. Persona Patris est Valentini essentia. Atqui persona Patris non convenit Filio, nec in eum transferri potest. Ergo nulla in eo est deitatis essentia, sed tantum creata divinitas, quæ ab hoc nebulone vocatur essentiatio: acsi per apotheosin Christus in hunc honoris gradum receptus foret. Et sane, quum Deus generaliter essentiam inspiret omnibus creaturis, longe excellentius est deificari quam essentiari. Præclare vero & liberaliter agit Valentinus cum Christo, dum privilegio eum dignatur, ut suum Esse dono acceperit. Nec vero privatam causam agimus, acsi nos seorsum aggressus esset quando totam vetustatem nobiscum simul oppugnat. Anni jam elapsi sunt mille & trecenti ex quo in synodo Nicæna damnatus fuit Arius. Hujus synodi auctoritatem verbo se amplecti simulans, Athanasium, qui præfuit, quibuscunque potest convitiis spurcissime flagellat. Sophisticam vocat ejus fidem, quæ quartum quendam novum deum inducat: falsitatis passim eum damnare non dubitat: Sabellio conjungit: exprobrat ei tripersonatum Deum: infamat tanquam præstigiatorem: subinde eum stultitiæ & incogitantiæ insimulat: invehitur in ejus ineptias: denique onerat crimine atrocissimo sacrilegii, quod solvat Christum. Tanta vero arrogantia & fastu crepat suos latratus, ut dicas è cælo tonare. Scio equidem non esse ipsum auctorem, sed unum aliquem ex Epicureorum caterva repertum esse, qui ad maledicendum esset aliquantum disertus. Nisi forte credibile est eum, qui nomen Christi scribere non potest, Græcas voculas aspergere ad fucandum sermonem. Sed quoniam multi hodie ex turbis ac dissidiis, veræque doctrinæ labefactatione delicias sibi faciunt, nihil mirum si Lugduni garrulus quispiam ex antro virulentiam suam evomuerit. Quinetiam exortus est poëta, qui Valentini theologiam suis carminibus ornaret. Inter alia non dubitat præclarum illud axioma obtrudere, Numero Deus impare gaudet. Quid vero, si tibi vicissim objiciam nugator, Ter tria multiplica, quam multos deos scaturire necesse erit? Nec me latet vos deorum myriades audacter fateri. Sed quosnam putas tuo tinnitu sic fascinatum iri, ut portentis tuis capiantur, nisi tui forte similes? Atque ut nulla illis religio est licentiose mentiri, inscribitur Valentini confessio ad Præfectum Gajensem, coram quo serviliter abjuravit quicquid tradiderat: nec aliter elapsus est, quam aperta omnium quæ nunc tam superbe obtrudit, abnegatione. Porro nequis scrupulus hæreat, petulantissimi canis petulantiam paucis detegam. Arium & Sabellium plenis buccis damnans, ab Ecclesia pridem damnatos esse adjungit. Quid phrenetice? Quum Ecclesiæ nomen Athanasio ejusque collegis tribuas, unde mox, nisi ex ore impurissimo, tanta eos insectandi erumpit audacia? Quum tibi instar oraculi sit Nicæna confessio, cujus frontis est, eum à quo profecta est, tam contumeliose proscindere? Certe ut es omnis liberalis doctrinæ ignarus, nunquam didicisti tam Nicænæ (si rem spectes) quam Alexandrinæ synodo præfuisse Athanasium, atque ejus decreto damnatos fuisse hæreticos, quorum erroribus socium & suffragatorem te adjungis. Quid hac impudentia fœdius? Atque hæc una furendi causa, quod Athanasius Filium facit αὐτόθεον. Unde perspicuum fit hunc esse causæ statum, quod contendit Valentinus Christum aliunde esse Deum, qui ab alio mutuatus sit id quod est. Valde enim logodædalum, qui ejus personam sumpsit, delectant istæ voces, Unum esse Deum Patrem, qui & sit αὐτόθεος, & solus αὐτουσίαν in se habeat: quod si recipitur, concident quæcunq; Scripturæ testimonia in hanc rem citantur ab Apostolis. Clamat Gentilis, solius esse hoc Patris elogium, nec Christo commune, Ego sum Deus, & præter me non est alius. Paulus autem, Sistemur omnes ad tribunal Christi: quia scriptum est, Vivo ego, dicit Dominus, mihi flectetur omne genu. Videmus ut ad Christi personam accommodet quicquid apud Jesaiam gloriæ & imperii sibi vendicat Deus. Quid magis proprium est Deo, quam vivere? aut quid aliud est αὐτουσία? Hanc gloriam Paulus Christo cum

Patre

Patre communem facit. Dicitur in Psalmo, Cæli peribunt: tu autem idem es semper Deus. Hoc Christo Valentinus pugnaciter eripit: Apostolus autem de eo dictum esse interpretatur. Quid plures locos congerere attinet, quorum passim copia occurrit? Sed verba Concilii Nicæni sonant, Deum esse de Deo. Dura loquutio, fateor, sed ad cujus tollendam ambiguitatem nemo potest esse magis idoneus interpres, quam Athanasius, qui eam dictavit. Et certe non aliud fuit Patrum consilium, nisi manere originem quam ducit à Patre Filius, personæ respectu, nec obstare quominus eadem sit utriusque essentia & deitas: atque ita, quoad essentiam, Sermonem esse Deum absque pcincipio: in persona autem Filii habere principium à Patre. Desinat ergo latrare Valentinus, Scripturam non nisi uni Patri essentialem deitatem tribuere. Nam quoties vel apud Mosem, vel apud Prophetas loquitur Deus, non comparat se Filio, acsi hunc ornando ipsum minueremus, sed idolis se opponit: quæ nisi in uihilum redigantur, non obtinet ipse iu solidum quod suum est. Longius progrediar. Si Valentino creditur, epitheton Creatoris in solum Patrem competit. Nam inter alia quæ Deus pronunciat apud Jesaiam sibi propria esse, subinde repetitur, Ego sum cujus manus fundavit terram, & expandit cælos. Solus ergo Pater, Filii & Spiritus essentiator, censebitur opifex cæli & terræ. Interea Christum esse Deum, verbo non negat. Nunc attendamus ad verba Jeremiæ, Dii qui non fecerunt cælum & terram, pereant è mundo. An Filio Dei maledixit Propheta? Atqui dira imprecatio interitus ad eum pertinet, nisi Creator sit. Hoc uno verbo discutiuntur omnes Valentini nebulæ de unius Patris essentia. Cur ergo Creator dicitur Pater, & hoc titulo seorsum ornatur? Nempe ratione ordinis, dum respicitur ad personas. Unde etiam aperte convincitur erroris Valentinus, qui non putat salvam Patri fore suam deitatem, si Christus ejusdem essentiæ sit particeps. Nam certe uno consensu fatemur Christum improprie vocari Creatorem cæli & terræ, quoad personæ distinctionem. Neque enim dubium est quin Scriptura Patri nomen Creatoris vendicans, personas distinguat. Si vere Creator est Christus, neque id personæ respectu: sequitur necessario referri hoc ad essentiam, qua eum Valentinus spoliat. Et audet obscœnus canis, Arii & Mahometis nos facere socios, quia Christum essentialiter Deum credimus. Deridet etiam argumentum quod non refellit: Unus est Deus, Filius est Deus, & Spiritus sanctus Deus sicut Pater: ergo Pater, Filius, & Spiritus, sunt unus Deus. Notandum erat vitium in syllogismo. Nullum deprehendit: vult tamen vitiosum esse. En quam imperiosi sint pædagogi in Italia! Sed contrarium syllogismum opponit: Unus est Deus absque ullo principio, & universitatis auctor: Solus Pater originem nescit, & ab eo sunt omnia: Ergo sulus Pater, unus est ille Deus. Quasi futilitas assumptionis longa refutatione indigeat. Ludit in voce Originis: cujus dum expertem facit Patrem, libenter assentiar: quia & Deus est qui principium nescit, quoad essentiam, & origo est ac principium Filii, quoad ordinem personæ. Filium itaque concedimus originem habere à Patre, quatenus Filius est: originem vero non temporis, neque essentiæ, quorum utrumque absurdissimum est, sed ordinis duntaxat. Sic omnia dicuntur esse à Patre, quatenus fert personalis relatio. Quis inde, nisi ter & quater vesanus, colliget Patrem solum esse Deum? Præcipuum vero telum Valentini ad nos confodiendos, hoc est, Pugnare inter se, nec posse conciliari eundem esse Dei Filium, & αὐτόθεον: nempe, si idem esset persona quod essentia. Nam si dicas Deum iu sua essentia esse Dei Filium, absurditas repugnantiæ manifesta erit. Si autem in essentia Dei, primum locum Patri assignes, secundum Filio, recte conveniet æqualitas Filii cum Patre, imo identitas essentiæ & generationis origo. Plenis buccis detonat Valentinus eminentiam Patris & auctoritatem, quia alterum sibi Deum adoptaverit. Quid ergo sibi vult illud Pauli, Non rapinam arbitratus esset, Deo æqualem esse? Respondeat Valentinus, de Patrene primario Deo, an de secundo & essentiato hoc debeat intelligi? Certe nimis insipidum esset, Christum dicere jure suo fuisse facturum, si se præ se tulisset æqualem sibi. Nec sane dubium est quin referat Paulus ad Patrem, de quo etiam mox subjicit, Ideo exaltavit illum, &c. Porro ne fucum faciat hic nebulo imperitis, monendi sunt lectores, ubi Filius Dei vocatur Christus, non tam ad Filii personam, quæ fuit ante mundi creationem, quam Mediatoris hoc spectare. Ubi autem nobis offertur Mediator Christus, quia medius esse non potest, nisi Deo sit inferior, Patri integra datur deitatis gloria. Nec mirum: quia sponte ad nos descendit, ut sursum nos ad Deum attolleret. Jam sicuti eos repudiamus, qui nimis subtiliter rapiuntur ad speculandam Christi deitatem, ut in Mediatoris persona Deum simpliciter quærant: ita merito abhorremus à Valentini delirio, dum Filii Dei nomen instar umbræ obtendit ad occultandam ejus deitatem. Christus Dei Filius est, quatenus Sermo est Dei ante secula à Patre genitus, tandem manifestatus in carne. In Sermone æterno tantum distinctio personalis notetur: ita relative Dei Filius erit, & sine relatione simul Deus. Quatenus vero formam servi induit, Filius est Dei, ut Patri obediat, atque ita nova sit ejus conditio, & à priore diversa. Hoc etiam modo diluitur quicquid ex Tertulliano non minus stulte & insulse quam improbe Valentinus profert. Confessus sum in aliis scriptis pium illum virum sæpe durius loqui. Sed quicquid de persona Mediatoris disserit, ad Christi deitatem torquere, nulla ratio patitur. Ejus testimonio abutitur Valentinus, ut probet Filium Dei propriam essentiam non habere. Atqui sententiam suam Tertullianus Christi dicto confirmat, Pater major me est: quod nemo verecundus audebit de sola deitate accipere. Hoc unum quisquis prudenter observabit, mirabitur, & simul secure contemnet crassam Valentini hallucinationem. Quod si Tertulliani auctoritate pugnandum est, præter multos insignes locos, quibus Serveti errorem refutavi, quid hoc sibi vult, Alium à Patre Filium profiteri, personæ non substantiæ nomine, quia ubique teneat unam substantiam in tribus cohærentibus? Si excipiat Valentini larva, unam vocari substantiam, quia essentiatus sit Filius à Patre, nihil proficiet, quando diserte negat Tertullianus differre Filium à Patre substantia. Possetne apertius doctrinæ nostræ suffragari, quam substantiam, id est, essentiam à personis distinguendo? Eodem sensu paulo post subjicit, Rationem reddidimus, qua non duo dicantur Dii, sed qua Pater & Filius duo: & hoc non ex separatione substantiæ, sed dispositione. Irascitur Valentinus simulac audit aliquam esse Filio essentiam, maxime vero unam & eandem cum Patre. Tertullianus vero non alibi quam in dispositione personæ discrimen statuit, eundem substantia Filium cum Patre nominans. Eodem libro relatio quam asserimus clare tradita est, dum ita scribit Tertullianus: Sine Filio nominatur, quum principaliter determinatur, ut prima persona, quæ ante Filii nomen erat præponenda: quia Pater ante cognoscitur, & post Patrem Filius nominatur. Cæterum alias non est Filius à Patre. Ex Christi dicto, Ego & Pater unum sumus, putat Valentinus posse elici non eundem esse cum Patre Deum. Quid autem Tertullianus? Ad substantiæ, inquit, unitatem hoc pertinet, non ad numeri singularitatem. Videmus ut numerum ad personas restringens, essentiam, quæ una est, seorsum relinquat. Quia nolo actum agere, cogno-

scent

ſcent lectores, ſi volent, ex refutatione Serveti quam ſtolide Irenæum in ſuas partes trahere conetur fœtidus hic impoſtor. Eadem eſt Juſtini ratio, quo nullus doctrinæ noſtræ luculentior patronus nobis optandus eſt. Ac miror Serveti ſtultitiam auſum fuiſſe imitari, qui quum ſancti Martyris nomine ferociter gloriaretur, prolato volumine obmutuit. Nænias quæ ſub Ignatii nomine feruntur, omitto: qua tamen in parte iterum vel nequitia, vel inſania ejuſdem Valentini convincitur, dum magnifice jactat, Ignatium loquutum eſſe cum Virgine Maria, & ejus nomine Epiſtolam venditat pudendis monachorum deliriis refertam. Plenior tamen danda eſt Filii definitio, quæ omnes nodos melius expediat. Fatetur Valentinus conſubſtantialem eſſe Patri ſecundum divinitatem, nobis vero ſecundum humanitatem. Diceres hominem orthodoxæ fidei loqui: niſi quod recte ex aliis ſumpſit, mox ex furioſo ſuo ſenſu corrumperet: Individuum, inquit, non compoſitum ex partibus, ut homo, ſed naturaliter regenitum. Ac paulo poſt, Non recte dicitur, Chriſtum conſtare ex λόγῳ & homine, ſicut Alexander conſtat ex corpore & animo: quia λόγος ita per incarnationis myſterium Immanuel eſt, ut non mutata Dei ſubſtantia hominis formam ſumpſerit, utque ambarum naturarum attributa & proprietates ſint propriæ & naturales unius ejuſdemque ſubjecti. Unde non minus Dei ſanguinem & carnem, quam divinitatem hominis Jeſu abſque ullo tropo, proprie dicimus & confitemur. Niſi enim ſanguis & caro Chriſti vere & proprie Dei ſanguis & caro eſſent: neque hæc vere expiatrix hoſtia diceretur, neque ille purgaret nos à peccatis: quemadmodum etiam nec homo Jeſus poteſtatem haberet remittendi peccata, niſi homo Deus eſſet. Certe unquam niſi ex vertiginoſo ſpiritu prodirent ſententiæ adeo inter ſe pugnantes. Poſtquam enim duas in Chriſto naturas agnovit, unitatis prætextu quod ſingulis proprium eſt permiſcet ac confundit: ut ſine ulla figura Deus ſit mortalis, & homo per ſe ſit vita. Non inſiſtam Scripturæ teſtimoniis ad oppugnandum hoc commentum: quæram duntaxat qui eum non pudeat in Tertullianum contumelioſe inſurgere, cujus verba ſunt, Quum duæ naturæ cenſeantur in Chriſto, divina & humana: conſtet autem immortalem eſſe divinam, mortalem quæ humana ſit: apparet quatenus eum mortuum dicat Paulus, id eſt, qua carnem & hominem & Pilium hominis, non qua Spiritum, & Sermonem, & Dei Filium. Diſcant tandem lectores quam dexter ſit interpres Tertulliani, & quam bonus ac fidelis diſcipulus. Nos vero in Chriſto Mediatore non impedit perſonæ unitas, quin ſua utrique naturæ diſtincta proprietas ſalva maneat, ut Chriſtus ſit Deus & homo: vel, ſicuti Paulus loquitur, Deus manifeſtatus in carne, vere & naturaliter Dei Filius, ſed qui ex duabus naturis conſtet, quia in homine habitavit plenitudo Divinitatis. Et Chriſtus ipſe clare pronunciat corpus ſuum eſſe templum, quod certe minime quadraret, niſi eſſet Deus ipſe. Etſi autem Deitatis reſpectu unum eſt cum Patre, ſicut jam ſæpe diximus, qua tamen Mediator eſt, quoad diſpenſationem, quodammodo ſubſidit infra Deum: qua ratione Patri ſubjicietur ultimo die, regnumque quod accepit, reſtituet, ut ſit Deus omnia in omnibus. Quiſnam Deus? Si ad Patrem reſtringas, certe Filii deitas erit temporalis, quo nihil sbſurdius. Quare alias machinas excogitare Vslentinum oportet, quibus convellat orthodoxam fidem: quando ingenue prædicamus unicum eſſe Deum, à quo miſſus eſt Chriſtus, & unicum eſſe Dei Filium, qui ſponte ſe exinanivit, ut nos in ſocietatem ſuæ gloriæ adſciſceret. Frivola autem calumnia eſt, nos Chriſtum diſcerpere, imo in alium Chriſtum qui non eſt, transformare, dum nunc ut Deum, nunc ut Dei Pilium, nunc ut natum ex Virgine conſideramus. Quanquam ſuo ſe gladio jugulat hic phreneticus, qui hominem factum ex muliere, miſſum in plenitudine temporum, ſeorſum conſiderari non ſuſtinet ab æterno illo Sermone, qui ante ſecula genitus fuit. Divinam vero eſſentiam quam recte conſiderari nolit, jam ex pluribus teſtimoniis palam fecimus, & ex Malachia dicere promptum eſt, Donec veniat, inquit, Dominator ad templum ſuum. Certe non aliis inſignibus magis gloriam ſuam illuſtravit Deus, quam Legali cultu, ſacrificiis, & templi imperio. Ubi ergo palam aſſerit Propheta, Chriſtum, qui venturus eſt, illum eſſe Deum qui ſemper in templo adoratus fuerit, omnem controverſiam diremptam eſſe exiſtimo. Eat nunc Valentinus, & neget colendum eſſe Chriſtum, quia Patrem nobis colendum propoſuit.

Protheſes VALENTINI GENTILIS, quæ mera Sophiſmata continent, ne viderer cum umbra certare, an attingerem dubitavi. Quia tamen argutulus ſibi viſus eſt earum auctor, ſive Gribaldus, ſive alius quiſpiam ſimilis: malui aliquantulum temporis perdere, quam non monere ſimplices quomodo ſibi ab inſidiis caveant.

PRIMA.

Infinitum, ſive interminatum eſt quicquid nec originem omnino habet, nec finem. Duo autem infinita neque dantur, neque eſſe poſſunt.

Ut hoc totum concedam, quid inde conſequitur qui ſolum Patrem vult habere infinitum? Quaſi vero Filium doceamus aliud eſſe à Patre.

II.

Deus eſt nomen increatæ ſubſtantiæ & Deitatis plenitudinis.

Perge vero, & oſtende quorſum tendas. Nos vero inde colligimus Sermonem eſſe verum Deum: quia & increatus eſt, & poſtquam in carne manifeſtatus eſt, in eo reſidet plenitudo Divinitatis.

III.

Ut in æternitate perſonarum datur principium ordinis, non temporis: ſic in earum Deitate datur gradus, non diſtinctio. Eſt autem perſona, ſubſtantia intelligens, individua, incommunicabilis.

Quænam ratiocinandi forma, ut ſi principium ordinis ſit in perſonis, ideo in Deitate ſit gradus? Hic unus error. Simul obſervent lectores, iſtum, quum de æternitate perſonarum loquitur, Pilium ſeorſum ab humana natura conſiderare: quod nuper fieri nefas eſſe clamabat. Secundus error, cui tertius mox accedit, Gradum in Patris & Filii deitate eſſe, non diſtinctionem. Quid? An gradus diverſi erunt, & nihil differentiæ? Certe prodigium eſt dicere non diſtingui quod inferius eſt à ſuperiori. In definitione Perſonæ ſuam inſcitiam turpiter prodit. Nam quum ſecundum ipſum eſſentiatio communis ſit Filio & Spiritui, ſit autem eſſentiatio perſona, ergo Filii & Spiritus perſonæ erunt communicabiles.

IV.

Unus in natura divina non ad ſingularitatem ſubſtantiæ, ſed tantum ad originem ſive αὐτουσίας refertur.

Inani garritu ſe in craſſam repugnantiam implicat. Quid enim aliud eſt αὐτουσία, quam eſſentiæ ſingularitas, ubicunque reperiatur?

V.

Unus Deus naturalem generationem & propagationem admittit: unicus autem omnino ſterilis eſt, ac ſolitarius.

Atqui, unicum Deum non fingunt, qui in ejus eſſentia fatentur Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum. Tibi autem naturalis generatio novi & fecundi

cundi Dei, sicut & propagatio tertii, deificatio est.

VI.

Pater non est hypostasis, sive persona, in uno Deo: sed, teste Apostolo, est unus ille Deus, à quo omnia.

Si Pater non est hypostasis, quomodo Filius character erit hypostaseos ejus? nam distinctam ab ipso esse oportet hypostasin cujus est character. Ac inscite huc torquetur Apostoli dictum, Unum esse Deum à quo omnia. quia elogium hoc nihil aliud est quam personæ ejus proprietas. Nec vero nos negamus, dum confertur Filius cum Patre, suum cuique titulum attribui. Adde quod Christus illic non pro æterna sua Deitate commendatur, sed tantum locatur in gradu dominii, quod à Patre acceptum, ultimo die reddet.

VII.

Solus Pater est unus Deus, id est, sine ullo principio aut origine inventus.

Quia ludis in vocibus Originis & Principii, falso & perperam infers unum esse Patrem Deum, quia origine careat. Christi enim origo non nisi personæ aptatur.

VIII.

Solus Pater est αὐτόθεος, id est, à nullo superiore numine essentiatus, sed à seipso Deus.

Ubi probaveris essentiatum esse Filium, de solo Patre extorquebis quicquid voles. Interea si numen Patris superius est, mentitus est Apostolus, Filium ei æqualem asserens.

IX.

Qui unum Deum in tres proprietates seu personas distinguit, vel sibi præstigias facit, vel necessario unius Dei substantiam dividit atque discerpit.

Cujus, obsecro, pudoris est, obscurum pædagogum verbulo uno judicium ferre de cunctis Ecclesiæ scriptoribus? Probet ergo, vel neminem sanum movebit ejus temeritas.

X.

Deus habuit vim generandi ac propagandi, quia voluit: ideoque & λόγον ante secula genuit, & Spiritum propagavit.

Hac sententia minime labefactatur nostra fides, quando ingenue tradimus καθ' ὑπεροχὴν Dei nomen Patri proprie adscribi.

XI.

Æterna λόγου substantia, principium & originem habet à Deo, quatenus genita ac distincta sit, non quatenus sit. Non enim est ex nihilo creata, aut de aliqua non extante materia facta, sed de immensa substantia illius summi Dei genita.

Si diceres Filii originem esse à Patre, quatenus est genitus, nihil esset controversiæ. Essentiam vero genitam probes, si quem velis tuo commento acquiescere. Interea notemus Christi essentiam, quatenus est, carere origine. Quod si in Filio est æterna Patris essentia, evinco personam esse communicabilem. Quod addit de immensa substantia Dei summi esse genitam, non aliter stabit, quam si concedat aut immensitatem essentiæ residere in Christo, aut aliquam ejus portionem. Si communis est Filio essentiæ immensitas, sequetur esse interminatum. Quid ergo fiet primæ prothesi? Atqui substantiam Dei facere partibilem, detestabile sacrilegium est.

XII.

Qui Filium αὐτόθεον esse contendit, is vel duo asserat principia, vel turrim Babel ædificet necesse est.

Tibi vero non adeo facile erit solo virulentæ tuæ linguæ flatu, totum sanctorum chorum evertere. Sed vide ne putida tua arrogantia turris sit Babel.

XIII.

Unus Deus qui est Spiritus ἀγέννητος & ἀΐδιος, absque ulla sui diminutione ante secula λόγον Spiritum ineffabiliter genuit: non autem sophisticam cogitationem, proprietatem, aut inanem relationem.

Modo facessant calumniæ, nihil in priore membro dicis, nisi ex nostris & Patrum libris sumptum. Quo intolerabilior est tua improbitas, dum nostram doctrinam continuo post deformas tuis figmentis.

XIV.

Quicunque illum unum Deum sine origine ex propria substantia nihil imminuta Filium genuisse negant, tanquam manifeste Judaizantes ac Mahometizantes, à Christianis mysteriis arcendi sunt.

Videtur sibi valde callidus, qui pulchri coloris obtentu, falsa invidia nos gravat. Nos vero ingenue idem prædicamus, modo ne perperam restringens ad Patrem unius Dei nomen, Filium à deitate arceas & excludas.

XV.

Dominus noster Jesus Christus est verus, proprius & naturalis Filius unius Altissimi ac viventis Dei, nec alium habet Patrem, quam solum Deum, à quo omnia.

Exposui quo sensu Scriptura, dum Patrem Christo comparat, eum prædicet unicum Deum: nempe quia legatione pro ipso Christus fungitur, ejusque virtute & mandato mundum gubernat. sed hæc in persona & statu Mediatoris submissio nihil detrahit ex immensa Deitatis ejus gloria. Ita dicitur Pater Filio dedisse ut habeat vitam in seipso, in quo tamen vita erat ab ultima æternitate. Denique Scripturæ tritum est, in Patre, tanquam in speculo, nobis proponere summam Deitatis gloriam: non ut quicquam Filio auferat, sed quia Christus ipse inferior factus est Patre, ut ad Patrem nos ducendo, ad seipsum quoque nos duceret. Unde Augustinus non minus scite quam vere eum nominat Viam qua itur, & Scopum vel Metam quo tenditur.

XVI.

Christus non ideo Dei Filius est, quia Deus; sed contra, ideo est Deus, quia Dei Filius.

Non sufficeret Christum esse Deum, nisi & genitus esset à Patre. Filius tamen esse non potuit, nisi Deus esset.

XVII.

Aut λόγος ille est Spiritus ab uno Deo in immensa æternitatis latitudine immediate genitus, aut substantiva res non est.

Si intelligas Spiritum essentiatum, probatio exigitur: nec ante fidem tuis ambagibus facies, donec ex hac latebra egressus fueris.

XVIII.

Nisi esset substantialis inter Deum λόγον, & invisibilem Patrem distinctio, non poterat λόγος in Virginis utero concipi, quin simul Pater incarnaretur.

Tu vero imperitia laberis, qui hypostasin non intelligis vel substantiam vel subsistentiam esse: atque ita Christum, quatenus Deus est, induisse carnem non nisi in sua hypostasi.

XIX.

Non est substantialis distinctio, quæ λόγου hypostasin à Dei hypostasi non distinguit.

Ego vero libenter assentior. Sed non animadvertis longe aliud esse hypostasin quam οὐσίαν, ideoque hypostatice Christum à Patre distingui, qui unius est cum ipso essentiæ.

XX.

Genitus à Genitore substantiali numero differt, non potestate, sententia, aut diversitate naturæ.

Hic se prodit diabolica impietas, quod Filium essen-

essentialiter alium à Patre fuisse blaterat. Quid enim aliud est, numero essentiali differre, (quod per substantiam intelligit) quam essentia duos esse, Patrem, & Filium?

XXI.

Unus Deus, & λόγος ejus, duæ sunt ejusdem naturæ substantiæ intelligentes, id est, duo æterni spiritus consubstantiales, congruo ordine, gradu & proprietate distincti.

Si quis ad tam tetras blasphemias non horreat, plusquam stupidus est. Fatetur Filium æternum & consubstantialem Patri: nempe quod Servetus de hominis anima ac ipso diabolo scripsit. Quis enim est ei congruus ordo, nisi Filium essentiatum esse, ut precario sit Deus? Præclara scilicet ejus æternitas!

XXII.

Plures Spiritus immensæ substantiæ esse non possunt.

Nos vero spiritualem naturam agnoscimus in ipsa Dei essentia: tu contra, dum imaginaris Christum numero alium esse Spiritum à Patre, immensa substantia eum palam spolias.

XXIII.

Omnis Spiritus qui sub ascititiam, seu naturalem formam visibilem cadit, circumscriptibilis sit substantiæ necesse est.

Si de Christo loqueris, ut eum facias circumscriptibilem, quatenus carne indutus est, totus mundus, me tacente, furorem tuum detestetur. Nec vero conjecturis opus est: quia magis ac magis se præcipitat, ut sequitur.

XXIV.

Solus Pater est Spiritus, ἀγέννητος, universitatis auctor, immensæque substantiæ: Filius vero Spiritus est ex Deo ineffabiliter generatus, paternæ voluntatis executor, ac pro generationis modulo circumscriptibilis genitus. Ambo tamen sunt unius ejusdemque infinitæ virtutis ac perfectionis.

Pronunciat Joannes Christum esse verum Deum, & vitam æternam. Hic nebulo essentiam tantum concedit pro modulo generationis circumscriptibilem. Ubi ergo plenitudo deitatis? Ubi essentiæ immensitas, quæ clare elicitur ex Christi verbis, quibus testatur se in sinu Patris & in cælo fuisse, quo tempore in terris versatus est? Agedum phrenetice, si ineffabilis est generatio, quod toties tibi effluxit, quomodo mensura eam includere non contentus, Ignominiose ad modulum restringis?

XXV.

Qui λόγον illum, per quem facta sunt omnia, fuisse in Virginis utero hypostatice inclusum, & per incarnationis mysterium verum hominem factum negat, is mendaces facit Domini testes veraces, quos propriis oculis eum vidisse, ac manibus contrectasse Sacræ literæ aperte testantur.

Si qua tibi gutta esset sanæ mentis, nobiscum facile convenires: sed quia hypostasin perverse confundis cum essentia, & Christi deitatem localiter restringis in angustias materni uteri, atrocem injuriam Christi Apostolis inuris, eos in erroris tui societatem trahendo.

XXVI.

Quicunque à Virginis partu æternum λόγον à visibili Christi seorsum considerant, duos sibi Filios necessario constituunt, invisibilem alterum & impatibilem. Quam sententiam divus Irenæus merito homicidialem appellat.

Tantum ad portenta attendant lectores: Deum proprie fuisse passibilem & mortuum, tristitiæ, dolori, timori, ignorantiæ quoque obnoxium. Mortuus est Christus: Deum vult mortuum esse hic nebulo. Lacbrymatus est, doluit, timuit, denique nescivit diem resurrectionis: mavult Valentinus ignorantiæ Deum subjicere, quam distinguere inter duas naturas. Quid vero impudentius, quam talibus blasphemiis obtendere Irenæi nomen? Omitto quod prodigiosam vocem Homicidialis sententiæ ex suo cerebro genuit. Disputat Irenæus contra Demiurgi fictores, quibus Spiritus sanctus erat Christus. Quum ergo plures fabricarent, ac garrirent etiam Christum in specie columbæ descendisse super Christum: eos quidem Spiritum interimere, alium autem Christum, & alium Jesum docere dicit. Totus autem mundus satis superque novit quam remoti simus non tantum à tali vesania, sed etiam à Nestorii commento, qui Christum duplicem induxit.

XXVII.

Qui contendit Spiritum sanctum, sive tertiam Trinitatis personam, tam respective quam ad se, non esse vere spiritualem substantiam, sed nescio quam fictitiam proprietatem, is manifeste negat Spiritum esse Spiritum, hoc est, veritatem esse veritatem.

Non dubium est quin sibi in puerilibus istis ineptiis valde placuerit Gribaldus, cujus Valentinus est histrio. Sed quam ridicule ineptiat, nullo negotio ostendam. Primo fallitur, quod eodem ubique sensu accipit nomen Spiritus. Nam quum Deus sit Spiritus, frustra distingueretur à Patre Spiritus, atque ejus Spiritus vocaretur, nisi diverso modo & respectu. Videmus ergo ut nebulo rudimentorum expers, omnia conturbet. Jam si proprietate Spiritus personam ab aliis duabus distinguimus, an fictitium quid erit, quia non capitur à Valentino? Nos vero Spiritum in tertia persona asserimus esse Deum, quia spiritualis est essentiæ, & ei nihilominus suam proprietatem servamus.

XXVIII.

Pater & Filius non sunt, ut aiunt, ad aliquid nuda nomina relativa sine veritate quæ ad se in solidum ac sigillatim sint summa illa res, sive immensa substantia: sed simpliciter citra illam sophisticam exceptionem nomina sunt rerum substantialium, quæ quartam illam rem Scripturis sacris prorsus incognitam neque admittunt, neque agnoscunt.

Quod impugnat, ab ultima usque vetustate docuerunt orthodoxi omnes Scriptores. Exurgit Valentinus, & suum decretum pronunciat. Nulla ratio, nullum testimonium: imo quod temere rejicit, à sensu communi dictatur. Filium negat esse nomen ad aliquid: negat relative sumi. Pater ergo in se & ad se Pater erit. Filius item ad se. Unde sequetur Patrem esse absque Filio, & Pilium absque Patre.

XXIX.

Nisi Pater, Filius, & Spiritus tres essent intelligentes substantiæ ejusdem naturæ, false consubstantiales dicerentur.

Tu vero fallaciter insidias struis in voce ambigua. Scitur quo sensu veteres dixerint Filium Patri consubstantialem, nempe ut essentiæ unitatem exprimerent. Hic impostor ad essentias numero distin[illegible] crassa astutia trahit.

XXX.

Quicquid substantialiter aliunde est, non est idipsum existens in individuo ex quo est, sed qualis ille est. Unde λόγος Dei non est unus ille αὐτόθεος cujus est λόγος: neque Spiritus Dei est Spiritus ille immensus ac sempiternus, cujus est Spiritus: licet uterque hypostatice in eo contineatur, sitque cum illo unius ejusdemque divinitatis, plenitudinis ac perfectionis.

Voluit mundum aliquem creare ex duobus elementis, igni & aqua, hoc est rebus pugnantissimis. Verum ut de repugnantia taceamus, quo jure λόγον infert non esse Deum, acsi concessum esset aliunde esse Christi essentiam? Ergo quo longius

texet suos errores, eo majore labyrintho se implicabit. Immensum vero Spiritum negare, non minus cæci furoris est. Sed quoniam hæc monstra detexisse, vicisse est, satis fuerit monuisse lectores, ut hæc secum placide expendant.

XXXI.

λόγος ac Spiritus substantiales, generatio & processio Patris eminentiam tuentur, Turcas, Judæos, hæreticos, sophistasque prosternunt, atque omnes errores ab Ecclesia propellunt.

Plausibilis color, quia Filium Dei abnegando, nodum Gordianum abrumpere sibi videtur Valentinus, suum errorem venditare, qui omnibus aliis deterior est. Sicut phreneticus olim quidam nullum melius compendium esse dictitabat ad tollenda Sanctorum patrocinia, superstitiosas pro mortuis preces, purgatorii figmentum, & similia, quam si mortem, interitum esse animarum crederemus. Atqui orthodoxa fides, quam tuemur, hactenus non solum contra Judæos & Turcas, sed omnes inferorum munitiones prævaluit: atque ita mendacio Valentini non indiget, quin potius tales quisquilias dissipabit.

XXXII.

Qui Patrem à Filio, & Spiritum sanctum ab utroque hypostatice, hoc est, substantialiter, distingui negant, in falsa & absurda dogmata incidunt, omniaque divina mysteria necessario confundant.

Tolle istud tuum Substantialiter quod perperam cum essentia confundis, vera erit propositio, quæ nunc falsissima est, quia hypostasin bruta inscitia tantundem valere putas atque *ἴσον*.

XXXIII.

Confusio trium in unum & eundem numero Spiritum, fundamentum & origo omnium errorum & impietatum fuit.

Nempe, Valentino auctore, nisi Deus in tres essentias dividitur, concidit ac periit tota religio. Quid enim sunt tres Spiritus, nisi tripartita essentia?

XXXIV.

λόγος & Spiritus sanctus ita ab uno Deo Patre substantialiter distincti sunt, ut ab ejus substantia separari non possint.

Pulchra vero connexio, si Filii substantia cum paterna cohæreat, quia inde abstracta, & ex traduce manavit: sicuti quibusdam visum est animas hominum alias ex aliis originem ducere.

XXXV.

Una Dei essentia non est Deus ipse, sed ipsius Dei natura, sive Deitatis plenitudo.

Ergo male Deus apud Mosen à suo Esse cognosci voluit. Nam certe illic Essentia ponitur tanquam Dei definitio. Verum ut obtineat hic phreneticus quod sumit: vel non erit in Christo Dei natura, nec Deitatis plenitudo, vel erit essentia Dei, quæ secundum ipsum est Patris persona. Hoc modo Patris personam in Filium transfundit.

XXXVI.

Unus ille Jehova non essentia dici debet, sed unus essentiator.

Si tenuiter gustasses Hebraicæ linguæ elementa, scires utrumque exprimi verbis Mosis: nempe Deum esse id quod vere est, & quod aliis esse dat. Cæterum si Jehova est essentiator, ut tu fateris, Christus, quem Apostoli plus decies Jehovam esse affirmant, non fuit essentiatus, ut tu latras.

XXXVII.

Nisi Pater esset Filii ac Spiritus essentiator, id est, suorum attributorum per æternam generationem & processionem naturaliter communicator: neque tres unum essent, neque ulla reliquarum personarum esset plenus & perfectus Deus.

Quid phrenetice? si Christus vere & proprie sit Deus, ut fert nostra fides, an perfectus non erit? Perfectio autem erit major, si tibi detur fuisse essentiatum, & aliunde habere ut sit Deus, & Deitatem ejus ex transfusione principium habere? Quid quod ante blaterasti, Pro modulo generationis, finitum esse non immensum?

XXXVIII.

Christus est plenus & perfectus Deus: quia integram Patris essentiam, hoc est, Deitatis plenitudinem suo modulo metitur & capit.

Eadem ratione quilibet ex Angelis perfectus erit Deus: quando omnes pro suo modulo capiunt Deitatis plenitudinem. En qualis sit Christi deificator hic sceleratus & quater perjurus apostata.

XXXIX.

Calumniose quidam Christum esse secundam, sive parvulam aliam à Patre Deum ex nostris assertionibus imperite vulgo persuadere conantur, quem nos Filium eandem Deitatis plenitudinem cum Patre & à Patre habere constanter testamur, firmiter credimus, & diserte confitemur.

Quod odiosum, adeoque prorsus intolerabile esse videt, cuperet diluere: sed nuper magis fuit disertus, quam ut levi fuco impietatem suam obtegat. Nobis vero quicquam persuadere necesse non est: quia ejus assertiones sponte impietatem suam produnt.

XL.

Unus Jehova Pater ἀγέν., & unus ille Deus Israël, synonyma sunt primæ personæ Trinitatis.

Quum Deitatis definitio, cujus auctor est ipse Deus, αὐτουσίας in se contineat, Christus certe desinet esse Deus. Adde quod si Jehova unus est Deus, Apostolis, qui hoc nomine Christum ornarunt, potius credendum est, quam cani, qui eorum auctoritatem suo vomitu conspurcat. Demonstravi enim Christi personæ aptare quod dicitur apud Jesaiam, Vivo ego, dicit Jehova: Joannem similiter ejusdem Prophetæ vaticinium, Vidi Jehovam sedentem in solio: alium Apostolum ex Psalmo citare, non de Patre solo, sed de Filio pronunciatum, Tu Jehova idem semper es. Jam si Pater fuit solus Deus Israël, quomodo Filius in templum suum dicitur venturus? Templum enim non nisi uni Deo fuisse dicatum probe intellexit Malachias, quod tamen sub Christi ditione esse asserit. Denique, si non fuit Christus Deus Israël, non adoravit Abraham eum in divina essentia, quem Angeli exhibitum adorant: sicuti rursum Apostolus prodiisse in orbem terrarum Christum docet cum hoc jure imperii, Adorent eum omnes Angeli. Quid porro absurdius, quam Deum, qui præerat veteri populo, eratque dux ejus & custos, non fuisse adoratum à sanctis Patribus: adorari vero cœptum ab Angelis, ex quo factus est homo? Posthac quidem nullus erit color, cur se calumniis gravari queratur: quia ex meris ejus verbis judicium de ejus impietate ferri postulo. Convitia quibus Deum impetit, refellere supersedeo pluribus, quia sine horrore attingi nequeunt, atque, ut taceam, recident in ejus caput. Contremiscet aliquando ad tribunal ejus Dei, cujus gloriam omni probro conspuere pro diabolica sua superbia, cæcoque furore non metuit: imo sentiet quam terribili modo fulminet contra securos nominis sui contemptores.

JOAN-

JOANNIS CALVINI RESPONSUM AD QUÆSTIONES GEORGII BLANDRATÆ.

QUum dicimus nos credere in unum Deum, sub Dei nomine intelligimus unicam & simplicem essentiam in qua comprehendimus tres personas vel hypostaseis.

Ergo quoties Dei nomen indefinite ponitur, non minus Filium & Spiritum sanctum quam Patrem designari credimus. Ubi autem adjungitur Filius Patri, tunc in medium venit relatio, atque ita distinguimus inter personas.

Quia vero proprietates in personis ordinem suum ferunt, ut in Patre sit principium & origo, quoties fit mentio Patris & Filii simul, vel Spiritus, nomen Dei peculiariter Patri tribuitur.

Hoc modo retinetur unitas essentiæ, & habetur ratio ordinis: quæ tamen ex Filii & Spiritus unitate nihil minuit.

Quod unica sit Patris & Filii & Spiritus essentia, ex claris Scripturæ testimoniis constat. Certe unus est Jehova: quod nomen Filio commune est cum Patre.

Si quis excipiat, transferri elogium hoc ad Christum, quia ex Patre ortus sit: facile refellitur tam frivolum cavillum, quia unus est Jehova.

Jam quum Apostoli Filium Dei asserant illum esse, quem Moses & Prophetæ testati sunt esse Jehovam, semper ad unitatem essentiæ venire necesse est.

Proinde nobis sacrilegium detestabile est, Filium alium Deum vocari à Patre, quia simplex nomen Dei relationem non admittit: nec potest Deus ad seipsum dici, hoc, vel illud esse.

Nomen vero personæ dum Christo adscribitur, bifariam dici potest. Nam & Sermo ex Patre genitus ante mundi creationem, persona est in æterna essentia Dei. Et quemadmodum unus est Christus Deus in carne manifestatus: ita duæ naturæ sic unitæ personam unam constituunt. Ideoque aliud est loqui de æterna Dei Sapientia antequam indueret carnem, vel de Mediatore ex quo in carne patefactus est.

In hanc Mediatoris personam proprie competit nomen Domini, quatenus medium gradum statuit inter Deum & nos. Quo pertinet illud Pauli, Unus Deus ex quo omnia, & unus Dominus per quem omnia. Eodem sensu illud accipitur, Pater major me est: & quæ alia de Mediatore dicuntur apud Joannem.

Cæterum ubi simpliciter Christus vocatur Deus, & non opponitur nomen Patris, solida Dei essentia comprehenditur. Sicuti quum dicitur Joan. 1., Sermo ille erat Deus: tenenda est essentiæ unitas. Similiter ubi Paulus dicit, Deum esse benedictum in secula: non alium Deum fas est imaginari, quam illum qui per Mosen asseruit, se unicum & solum esse: & qui per Jesaiam juravit, se non daturum alteri suam gloriam. Ideo Joannes non contentus Dei nomine, expressius loquitur in fine canonicæ Epist., Hic est verus Deus & vita æterna.

Quod nomen Jehovæ indefinite sumptum in Christum competat, patet etiam ex Pauli verbis Propterea ter rogavi Dominum: quia subjicit paulo post, Ut inhabitet in me virtus Christi.

Quod autem Christus, ubi de Patre loquitur, Dei nomine ipsum insignit, non mirum est: quia expendere convenit quam personam sustineat. Quatenus enim Mediator est, officii sui respectu se inferiore gradu locat, ut nos paulatim ad Patrem ducat.

Hoc autem respectu Filius ipse subjicitur Patri in futuro seculo, quia ipsa Divinitatis perfectio tunc nobis erit conspicua, quæ nunc in imagine pro nostro modulo nobis relucet.

Et tamen Christus, licet raro, Dei mentionem indefinitam facit, velut quum dicit Joan. 4., Deus Spiritus est: quod ejus personæ non minus quam Patris convenit. Nec obstat quod mox exprimit nomen Patris: quia ubi doctrinam generalem tradidit, eandem pro Mediatoris officio confirmat.

Hoc modo Christus non alium Deum manifestavit quam Patrem: quia ipsum ad nos descendere necesse fuit, ut fidem nostram ad gloriam Deitatis attolleret. Interea notandum est ejus dictum, Creditis in Deum? etiam in me credite. Quo significat illum se esse Deum, in quo acquiescere debet fides.

Quum vero Legis summam colligit, nomen Dei indefinite ponens, sibi nihil derogat: sed contentus est recepta loquendi forma. Sicuti ejus interrogatio illa, Quid me vocas bonum? Unus Deus bonus est: non eo tendit, ut Deitatis gloriam à seipso rejiciat: quin potius se alio modo esse bonum subindicat, quam intellexerat adolescens, humanæ bonitatis elogio eum honorans.

Similiter Judæis exprobrans, quod Deum jactarent esse suum Deum: quia tamen ejus Filium respuebant, vanitatem eorum refellit, quod Mediatorem propinquum non agnoscant, quum fallaci Dei nominis obtentu magnifice transvolent supra nubes.

Paulus 10. prioris ad Corinth. tametsi ex professo Deum unum idolis opponit, non tamen abs re Patrem nominat, ex quo omnia: quia relative continuo post Mediatorem adjungit. Sed alibi unum Deum esse docens, sicut unum Baptisma, certe Jehovam esse intelligit. Et quamvis paulo post diserte Patrem nominat, id facit, quia ad Christum descendere volebat: ideoque adhibenda fuit talis distinctio. Nam unitatem Dei & Baptismi conjungens, certe Christum non excludit, in cujus nomine baptizamur. Conveniunt igitur optime inter se appellatio Dei simplex ac definita, & distinctio Dei Patris à Christo Mediatore.

Quod initio Epistolarum Patrem Deum priore loco statuens, deinde Christum adjungit, ex eadem ratione manat: quia deitatem statuit in Patris nomine, deinde Mediatorem interponit, qui nos ad Deum erigat. Sed in eadem Epistola ubi ita loquutus erat, non tamen dubitat Christum vocare Deum in secula benedictum.

Hinc sequitur quærendum esse Deum, in cujus essentia comprehenduntur tres personæ: & tamen ubi in medium prodit Christus, Deum vere & proprie vocari Patrem Jesu Christi, quia tunc Mediatoris gradum obtinet Christus, ut nos ad Deum attollat, & ita ad seipsum.

Quod ad locum illum attinet, Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, confirmat & apertius declarat quod jam dixi, ubi Christus loquitur in Mediatoris persona, quodammodo descendere infra

Deum: ut nobis sit propior. Sed hoc non obstat, quominus ipse quoque verus sit Deus noster. Nam quod dicit Thomas, non aliunde quam ex ejus ore didicerat, Dominus meus & Deus meus.

De nomine Personæ ita breviter respondeo, necessitate esse inventum ad detegendas eorum fraudes, qui hoc fidei principium astute subvertere moliebantur. Interea objicere sententias, ubi se Christus à Patre distinguens, hac voce abstinet, putidum est cavillum. Neque enim hac loquendi forma in communi sermone utimur, Persona Patris salutem nobis contulit per Filii personam, sed ubi distinctionem exprimere volumus quæ est inter Patrem & Filium.

Quod ad Christi dictum spectat, Hæc est vita æterna, ut credant in te verum Deum, &c. si ejus prætextu restringi debeat vera divinitas ad unum Patrem: mentitus esset Joannes dicendo, Hic est verus Deus & vita æterna.

Unicam vero essentiam in tribus personis non fuisse à Christo patefactam, falsissimum est. Nam quum voluit nos baptizari in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, has certe personas distincte posuit; quas extra Dei essentiam quærere nefas est.

Jam ubi Joannes dicit, Sermonem ab initio fuisse Deum, certe non lacerat Dei essentiam: sed clare docet unum & eundem fuisse Deum cum Patre. Ubi vero statim subjicit, fuisse apud Deum, vel cæcis ipsis monstratur distinctio. Item quum Christus ipse postulat manifestari gloriam quam initio habuit apud Patrem ante creationem mundi: certe personam sibi tribuit peculiarem, & interea eandem sibi essentiam cum Patre vendicat: quia Dei gloria & majestas separari ab essentia non potuit.

Similiter quum Petrus dicit Ananiæ, Cur mentitus es Spiritui sancto? non hominibus mentitus es, sed Deo: non minus Christus ipse & Spiritus, quam Pater comprehenditur. Sicuti quum idem Petrus & Joannes respondent, Deo magis quam hominibus obediendum esse, Christum certe non excludunt: sed quia nomen Dei ponunt indefinite, non minus Deum in carne manifestatum quam Patrem designant.

Quod si cui nimis moroso displiceat nomen Personæ, certe Apostolus 1. ad Hebr. per hypostasin nihil aliud intelligit, quam quod nos personam vocamus. Atque ita est relatio, de qua litigant contentiosi homines, acsi esset humanum commentum.

Quod ad precandi formam spectat, illa est ordinaria quæ nobis in Evangelio præscribitur, dum ad Patrem verba dirigimus in Christi nomine.

Cæterum ubi nulla fit Christi mentio, non minus sub Dei nomine ad Filium quam ad Patrem dirigitur precatio, sicuti dilucide patet ex loco illo Pauli, Propterea ter rogavi Dominum: & respondit mihi, Sufficit tibi gratia mea: quum statim subjiciat, Libenter gloriabor super infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. Unde sequitur Christum esse Deum illum quem Paulus rogaverat.

Porro vocem Domini restringere ad personam Mediatoris, frivolum est ac puerile, quum passim Apostoli usurpent nomen Domini pro Jehova. Et ne procul quærendum sit exemplum, non alio sensu oravit Dominum Paulus, quam quo citatur locus Joëlis à Petro, Quisquis invocaverit nomen Domini, salvus erit.

Similiter quum hac forma precantur discipuli, Tu Domine qui nosti corda omnium, non seorsum convertunt ad Christum sermonem, quia separatim ei elogium non quadraret: sed fides illorum Dei essentiam simpliciter respicit. Denique ubi nulla est relatio, nomen Dei ad Filium & Spiritum sanctum extenditur.

Si quæritur, an non tutior precandi forma sit, dum invocamus Patrem in nomine Filii? Respondeo, sicut jam dixi, hanc esse ordinariam & magis familiarem, quæ aptior est ruditati nostræ & utilior. Sed alias formas quæ etiam in usu fuerunt Apostolis, & quas illis Spiritus sanctus dictavit damnare, sacrilegæ temeritatis esset. Nec valet illa objectio, Frustra Deum invocari absque Mediatore: quia etsi fixum est illud principium, Non exaudiri nos nisi per gratiam Mediatoris, non semper tamen in promptu occurrere necesse est.

Quæstio ista, An Patrem rogando, rogemus verum Deum, ex ignorantia principii nascitur. neque enim epithetum veri Patrem à Filio discernit: quia nomen Dei essentiam illam designat, quæ complectitur tres personas: atque ita nulla est antithesis quod attinet ad unam Deitatem.

Adhæc Patrem rogando, ad Filii quoque Deitatem preces dirigimus, quamvis medios ipse quoque nobis occurrat. Diversi enim respectus nobis notandi sunt: quia etsi quod Patri proprium est, residet in ejus persona, nec Filio convenit, Deus tamen in sua essentia totus & integer manet, ac proinde hæc inter se non pugnant, rogari Patrem Filii respectu, & Deum in solida (ut ita loquar) essentia: non quia ullo modo sit partibilis, sed quia nihil absurdi est dum concipimus Deitatem Patri, Filio & Spiritui communem, si intuitus Filii mentes nostras reflectit ad Patris personam.

Jam etsi Mediator est Christus quatenus Deus est in carne manifestatus: ideoque secundum utramque naturam: humanæ tamen naturæ ratione & proprie tribuitur intercedendi officium, idque in subsidium nostræ tarditatis. Unde & Paulus eum nobis advocatum proponens, hominem potius quam Deum vocat. Et certe ut carnem suam offerens victimam, Sacerdotis officio functus est in carne: ita & intercedit pro nobis.

Dum invocatur Christus ipse, quod Ananias ab omnibus piis factum esse testatur, & Stephani exemplo rite sancteque fieri constat: non homini per se defertur hic honor, sine ratione humanitatis: sed æterno Dei Filio, qui ut nobis salutem acquireret carnem nostram induit. Est enim precatio sacrificium, quod sibi uni Deus vendicat. Ideoque ad nudum hominem nihilo magis illud transferre fas est, quam alias divini cultus partes. Atque ita invocatur Christus ut Deus qui ex ipso auctor est omnium bonorum: & Stephanus plena Deitatis potentia eum ornat, spiritum suum in ejus manus commendans.

Quæstio, An æternus Sermo Dei sit aliquid substantivum & essentiale, ambigua est: ac proinde captiosa esse potest. De nomine Substantiæ, tenendum est non esse proprie substantiam, sed hypostasin. Si tamen aliter accipere libeat, facile concedo. Itaque Sermo est aliquid hypostaticum. Sed quum Sermo ipse vere sit Deus, essentiam designat. Sic tamen habendum est, Sermonem essentialiter esse Deum, & tamen in hac voce simul esse personæ notationem, persona autem in ipsa essentia subsistit.

Ex superioribus colligere promptum est, si quis sincere & absque fuco vel fallacia credat in Deum Patrem, in Dominum Jesum Christum, & in unum Spiritum: id sufficere. Sed inde simul elicere licet, fucum facere, qui se in Christum credere profitentur, cujus æternam Deitatem abnegant. Similiter in Spiritum, quem non putent Deum esse, si Pater sit Deus. Tales enim essentiam Dei discerpere palam est, nec unitatem retinere, quum Patris Divinitatem asserere nequeant, nisi eam detrahant Filio & Spiritui sancto.

Qui vero fidem orthodoxam odiose calumniantur hoc prætextu, quod speculatio de unica essentia & tribus personis inutilis sit, improbam malitiam produnt: quia non speculamur ultra quam Scriptura

nos

nos attollit: sed genuinum & simplicem ejus sensum reddimus. Nemo enim Christum ex animo agnoscet Deum suum, nisi qui in essentiæ unitate diversas personas apprehenderit, ut ea deorum pluralitas, quam fingunt nonnulli, execrabile sit delirium.

Et quibus nimis arguta videtur hæc distinctio, monendi sunt, ut attentius quam exitialis sit sua ficta simplicitas expendant. Quia ubi Christum professi fuerint esse Deum, nunquam ex Satanæ laqueis aliter se expedient, quam ista distinctione quam fugiunt, interposita.

Huc spectavit Nicænum Concilium, ubi asseruit Christum esse Deum de Deo. Neque enim duos fabricare voluit Deos, sed, quamvis à Patre distinctus sit Filius, verum tamen Deum esse & eundem cum ipso, excepta personæ notatione.

Sic quum Athanasius & reliqui veteres dixerunt coëssentialem Patri Filium: non aliud censuerunt, quam ejusdem esse essentiæ, quia unica sit & individua. Qui autem duos numero faciunt Deos, nunquam ex hoc absurdo elabi poterunt, quin partibilem faciant essentiam Dei.

Ita dixerunt tres coæternos, & tamen Deum unum æternum: quia non nisi in uno Deo residet æternitas, quæ tamen tribus personis est communis. Atque ut duæ naturæ constituunt unum Christum, quia idem Deus & homo duabus constat naturis: ita tres personæ constituunt unicum Deum, quia ejus essentia, quæ una est & simplex, constat tribus personis.

Ubi de Christo loquitur Scriptura, nunc quæ propria sunt humanæ naturæ, nunc quæ in solam Deitatem competunt, ei tribuit: sæpius vero complectitur utramque naturam, & Mediatoris personam describit. Itaque prudenter consideranda sunt elogia, quæ nec homini, nec Deo seorsum conveniunt: sed Deo manifestato in carne. qualia fere sunt quæ leguntur in Euangelio Joan. à 3. cap. usque ad 18.

Jam quæ prædicantur de Christo, specialem interdum respectum habent ad alteram naturam. Sicuti Christi nomen non tantum homini, sed Deo in carne manifestato convenit, unctio tamen proprie ad humanitatem refertur. Mediator Deus & homo, vere est Filius Dei secundum utramque naturam ratione unionis, proprie tamen Divinitatis respectu, quia Sermo est ante secula à Patre genitus. Sermo enim caro factus dicitur, quia carnem induit, ut qui æternus erat Deus, idem homo quoque mortalis esset: nec solum ut humanitas templum esset Deitatis, sed ut naturis duabus in unam personam unitis, ille per quem eramus creati, idem esset & Redemptor noster.

Omnes loquendi formulas quibus usi sunt veteres, excutere nimis longum foret. Nam & hoc ineffabile mysterium nullis humanis sermonibus proprie & pro dignitate unquam explicabitur: & suum quisque loquendi modum habet, ut in optimo consensu, aliter tamen hic loquatur quam ille. Pie & recte censuerunt Justinus & Tertullianus, nec utrique propositum fuit docere aliud quam nos fatemur. Sed quia ille non tam erat exercitatus, hic vero posterior aspero ubique & spinoso loquendi modo utitur: non mirum est si loquutiones alicubi occurrant cavillis obnoxiæ: quarum tamen facilis est excusatio, modo facessat libido rixandi & calumniandi.

RESPONSUM

AD

FRATRES POLONOS

Quomodo Mediator sit Christus, ad refutandum Stancari errorem.

VEhementer nobis dolet, Integerrimi, & nobis ex animo colendi fratres, Ecclesias vestras, quæ adhuc inter prima exordia teneræ sunt, & ubi seges puræ doctrinæ adhuc fere in herba est, ab importunis hominibus turbari. Quo magis deflenda est mors eximii viri, D. Joan. à Lasco, quem experti estis strenuum Christi athletam, & qui toto vitæ cursu, ut erat non vulgaribus donis instructus, pro sua virili non minus fructuosam quam utilem Ecclesiæ operam impendit. Sed Dominus, qui tam utili subsidio vos privavit, alias rationes habet in manu, quibus & sanam doctrinam, & sincerum pietatis cultum, & regnum Filii sui, & nominis sui gloriam tueatur, nec unquam ope sua vos destituet quamdiu sub sacro Christi vexillo militabitis: nec vos ullis certaminibus unquam exercebit, quin vires etiam ad obtinendam victoriam suppeditet. Cujus gratiæ non obscurum specimen exhibuit, dum ad refutandum Stancari errorem vos & Spiritu prudentiæ direxit, & armavit sua virtute, & pio consensu simul conjunxit. Est enim illud non absurdum modo, sed exitiale commentum, quo vir ille fastu turgidus & novitatis nimium cupidus orthodoxæ fidei principia labefactare conatus est. Dolendum sane est, quod hominem qui prodesse alioqui poterat, mater hæreseôn ambitio ad nocendum impulit. Adeo enim frivolæ sunt quas obtendit rationes, ut satis appareat, nihil aliud quam acuti ingenii famam ab aliis dissentiendo captasse. Negat Christum posse Mediatorem dici secundum divinam naturam, quia Patre esset inferior. Sed excipimus primum Mediatoris nomen Christo quadrare, non solum ex quo carnem induit, vel ex quo munus suscepit reconciliandi cum Deo humani generis, sed ab initio creationis jam vere fuisse Mediatorem: quia semper fuit caput Ecclesiæ, & primatum tenuit etiam super Angelos, & primogenitus fuit omnis creaturæ. Unde colligimus non modo post Adæ lapsum fungi cœpisse Mediatoris officio, sed quatenus æternus Dei Sermo est, ejus gratia conjunctos fuisse Deo tam Angelos quam homines, ut integri perstarent. Quare inscite ex Mediatoris titulo infertur Patre esse minorem: quando hæc optime inter se cohærent, unigenitum Dei Filium eundem & unius cum Patre essentiæ fuisse Deum, & tamen fuisse quasi medium inter Deum & creaturas, ut ab ipso vita, quæ alioqui erat in Deo abscondita, deflueret. Deinde addimus, quamvis post alienationem hominis à Deo prædestinatus, & tandem exhibitus fuit alio modo Mediator, nempe qui perditum genus humanum peccata expiando in vitam restitueret: tamen in hac Mediatoris persona non minus Angelorum esse quam hominum caput: sicuti colligere licet ex primo ad Colossenses capite. quod in solam humanam naturam minime competeret. Unde palam fit quisquis negat Divinitatis respectu Media-

Ephes. 1. vers. 22. Coloss. 1. v. 15, 16. & 2: 10.

JOANNIS CALVINI

BREVIS ADMONITIO

AD

FRATRES POLONOS,

Ne Triplicem in Deo essentiam pro tribus personis imaginando, tre sibi Deos fabricent.

TAbulam nuper in Polonia editam, quæ Christum & Spiritum sanctum alios à Patre deos facit, non sine acerbissimo mœrore inspexi. Pridem me hæc cura, non abs re anxium tenuit, ne fratres minus in Scriptura exercitatos abriperet Stancari importunitas, ut vitandæ unius absurditatis causa, in aliam fœdiorem laberentur. Accidit ergo quod timui, ac tristi exemplo patefactum est quam noxia sit pestis contentio, ubi magis propositum est, adversarium vincere, quam bonam causam simpliciter tueri. Crassum Stancari delirium merito à fratribus Polonicis repudiatum est. Sed dum sibi ab una diaboli astutia cavent, obrepsit alter impostor Blandrata Stancaro deterior: & hac occasione abusus est ad errorem non minus detestabilem spargendum. Ita scilicet ab initio versipellis fuit Satan, & nunc quoque varie se transformat, & quasi confligit ipse secum, astute se insinuat, ut miseros illaqueet diversis erroribus. Stancari delirium jam à nobis solide ac dilucide refutatum fuit. Nunc fratres nostros, qui paucorum hominum astu decepti fuerunt, rogabo & hortabor, saltem ut composita mente ad meam admonitionem attendere non graventur. Quod si ad resipiscendum dociles fuerint, mihi ut spero, non erit difficile efficere, ut ab impio commento, quod nimis leviter & inconsiderate amplexi sunt, abhorreant.

Falsum principium est quod in Tabula ponitur, Scripturam semper distincte loqui de Patre, Filio, & Spiritu: quum ex locis compluribus liqueat nunc comparative, nunc absque distinctione fieri Dei mentionem. Si obtineo duplicem esse loquendi modum, mox evanescet tota illa inanis speculatio, unum esse & verum Deum Patrem Domini nostri. Fateor certe, ubi simul Patris & Filii fit mentio, distingui Filium à Patre: verum ne sibi placeat Tabulæ artifex, distinctionem, ut inscite jactat, perpetuam esse nego. Incipiam à primo loco, quem turpiter corrumpit, Jehovah Deus tuus, Deus unus est. Hic quoniam nulla fit comparatio inter Personas, perperam dico ad Patrem restringi unius Dei nomen. Nam si Jehovah, qui à seipso habet esse, solus est Pater, sequetur Filium non esse Jehovam. Quomodo enim quod de solo Patre asseritur ad Filium licebit transferre? Nunc videndum, sitne Christus Jehovah necne. Vidit Jesaias Deum exercituum sedentem in solio. Negari non potest quin fuerit idem ille Jehovah, quem Moses prædicat unum esse Deum.
1 Joa. 12. Quid autem Joannes? Quum tot signa fecisset co-
vers. 37. ram eis Jesus, non crediderunt in eum, ut sermo Jesaiæ compleretur. Deinde recitato loco, Hæc dixit Jesaias, quando vidit gloriam ejus, & loquutus est de eo. Futile cavillum est excipere, ostensam fuisse Prophetæ Christi gloriam, quia est imago Patris. Neque enim nobis excutietur, si de Christo loquutus est Jesaias, in ipsum competere quod dicit de Jehova. Jam Paulus ut probet oportere nos omnes sisti ad Christi tribunal, alteram Prophetæ senten-
Jesa. 45. tiam adducit, Vivo ego, coram me flectetur omne
vers. 23.
genu. Certe apud Prophetam loquitur Deus Israëlis, quem unicum testatus fuerat Moses. Atqui teste Rom. 14.
Paulo, competit hoc elogium in Christo. Ille ergo vers. 11.
idem est qui per vitam suam jurat, se gloriam suam Philip. 2.
alteri non daturum. Ac frustra effugere tentabunt, vers. 10.
Deum fore judicem in Christi persona, quia omne judicium dedit Filio, quando pro confesso sumit Paulus, vere in Christum competere quod de summo Dei imperio dicitur apud Prophetam. Simili ratione ex eodem Jesaia probat Christum esse in lapi- Jesa. 8.
dem scandali Judæis, quum tamen Prophera id non vers. 14.
nisi de unico Deo pronunciet. Jam ad Christum per- Rom. 9.
peram accommodaret quod David affirmat de sum- vers. 33.
mo Deo, nisi fatemur sub illa deitate Christum com- 1 Petr. 2.
prehendi. Alloquitur David unicum Deum his ver- vers. 7.
bis: Ascendisti in altum. Paulus docet id in Christo Psal. 68.
impletum fuisse. Ad hæc, si quid Dei proprium est, vers. 19.
singularibus elogiis insignitur in his verbis, Tu ini- Ephes. 4.
tio Jehova fundasti cælum & terram. Item, Adorate vers. 8.
eum omnes Angeli. Atqui Apostolus Christo vendi- Psal 102.
cat: sequitur ergo illic sub Dei nomine totam divi- vers. 26.
nam essentiam designari, quæ Christo & Spiritui Psal. 97.
communis est cum Patre. Ac proinde quoties suas vers 7.
distinctiones mihi obtrudet Tabulæ fictor, in prom- Hebr. 1.
ptu erit regerere, ubi confertur Christus cum Patre, vers. 10.
merito distingui personas: ubi autem simpliciter nominatur Deus, minime Filium excludi. Et certe si soli Patri convenit, esse vitam, falsum erit illud
Joannis, Hic est verus Deus, & vita æterna. Quæro Joan. 5.
enim an alium verum Deum inducat, quam qui apud vers. 20.
Mosen & Prophetas celebratur? Adde etiam, quamvis Malachias peculiariter de Christo loquatur, ei tamen adscribere quod transferri fas non est à vero & unico Deo Israelis. Nam cui dicatum fuit Templum in monte Sion? cui oblata fuerunt sacrificia? Certe præter verum Deum illic numen colere, sacrilega fuisset profanatio. Malachias autem
de Christo loquens, Veniet, inquit, ad Templum Malac 3.
suum Dominator quem vos quæritis. Nempe quia vers. 1.
Jehovah nominatur apud Jeremiam, colendus sem- Jer. 23:6.
per simul cum Patre fuit. Nam quid valeat nomen Jehovæ, diligenter piaque attentione expendere convenit in hac causa. Hoc elogio Deus Israelis non tantum se ab omnibus creaturis separat, sed ostendit non alibi quam in se uno quærendam esse essentiam. Hoc nomen dum Prophetæ cum Christo communicant, satis clare demonstrant eum esse qui apud Mosen sic loquutus est. Alioqui non modo
Stephanus, ubi Christum precatus est, violasset Actor. 7.
legitimam precandi formam, sed tota quoque Ec- vers. 59.
clesia ejusdem impietatis rea foret. Deus Israëlis,
quem Tabulæ fictor vult esse solum Patrem, sacri- Psal. 50.
ficiis omnibus præfert invocationem sui nominis, vers. 14.
atque hunc sibi honorem vendicat tanquam præcipuum sacrificium. Quid autem Stephanus? pre-
cationem suam ad Christum dirigit. Ananias au- Actor 9.
tem apud Lucam dicit pios omnes invocasse Christi vers. 14.
nomen. Quomodo hæc inter se convenient, Christum rite invocari, & tamen non esse illum Deum, qui per Davidem illud sacrificium laudis exigit?

Eversum est igitur figmentum illud, ubique Scripturam distincte de Patre & Filio loqui, quum sæpe unicam utriusque deitatem commemoret sub uno Jehovæ nomine. Ubi autem Filius Patri adjungitur, mirum non est suam cuique Personam attribui. Quanquam dum multam congeriem affectat tabularius, locos nonnullos male detorquet. Scio veteres ita exposuisse illud Mosis, Pluit Dominus à Domino, Genes. 19. vers. 24. sed quum nomen Jehovæ in utroque membro expressum sit, sensus nullo modo quadratet, Patrem à Filio pluisse. Verum ut Moses formidabilem Dei vindictam melius demonstret, repetit secundo Dei Genes. 1. vers. 27. æterni nomen. Ita ubi dicitur Deus fecisse hominem ad imaginem Dei, stulte quæritur distinctio inter Personas. Quod ad sententiam ex primo capite Joannis sumptam, distinguitur quidem Filius à Patre, quod fuerit apud Deum, sed ubi additur, Sermonem illum fuisse Deum: detestabile sacrilegium est, novam aut aliam deitatem fingere. Melius etiam abstinuisset à loco illo Psalmi, Verbo Domini cæli firmati sunt, &c. non quod insectari placeat si minus apte Scripturam citet: verum ne suum acumen tanta insolentia vobis venditet. In illa etiam sententia, quam profert ex priore ad Corinth. Distributiones Ministeriorum sunt, idem autem Dominus, non assecutus est mentem Pauli. In multis locis pueriliter argutatur: sed interea venenum suum prodit. Christus non dicit, Ego & Pater unus sumus, sed unum, fateor: quia illic propositum non erat unum se cum Patre Deum vocare: verum captiose inde elicit Christum esse alium à Patre Deum. Similiter quum dicit Joannes, Hi tres unum sunt, quia non differit ex professo de essentia vel deitate, sic loquitur. Hic autem vel impostor malitiose, vel nugator inepte ad nomen Dei trahit quod prorsus in diversum finem dictum est. Uno quidem verbo negat se statuere tres Deos, sed hanc absurditatem effugere non potest, quandiu negabit Christum esse unum cum Patre Deum. Si enim non est idem Deus, & tamen Deus est, ergo alius. Apertius dicam, Si Pater suum esse habet à seipso, Filius suum esse habet à Patre, Spiritus ab utroque, an non tres essentiæ emergunt? atque ita una discerpitur? Et certe si recipitur ejus commentum, non alia relinquitur Christo essentia, quam nescio quid abstractum: sicuti jactant Patris essentiam ab initio, ne sterilis esset quæ dat omnibus fœcunditatem, Filium ex se protulisse. Hic vero rursus fratres obtestor, ut sibi ab occultis decipulis prudenter caveant, quia si seorsum locatur Christi deitas à Patris deitate, pluralitas deorum inducitur. Et detegitur hæc captio ejus verbis, ubi somnium esse dicit, si in unum conflantur Filius & Pater. Conflatura enim secundum eum nihil aliud est, quam simplex essentiæ unitas. Nec vero meas conjecturas in medium profero. Scitur apud nos in qua officina fabricatus fuerit hic diabolicus error, quo Poloniam infecit Blandrata. Vere unum fuerunt ipse, & Matthæus Gribaldus, & Valentinus quidam nomine Gentilis. Duos non puduit palam quod dixi profiteri, plures numero esse deos. Verum quibuscunque se tegant fucis, deprehensa tenetur eorum impudentia, quia si idem Deus est Filius cum Patre, sequitur eum semper fuisse Deum Israëlis, à quo honoris gradu eum palam excludunt. Porro quod in Symbolo Niceno Deus ex Deô vocatur, tametsi dura est locutio, non tamen alio tendit, nisi obstaculo non esse discrimen inter Personas, quo minus una sit essentia. Ideo sic resolvi debet oratio, quamvis ex Deo sit, est tamen Deus, & quidem verus Deus. Imo verisimile est, quum fraudem metuerent sancti Patres, consulto illud additum curasse, Deum verum de Deo vero. Certe hanc fuisse Concilii mentem, ex Symbolo Athanasii colligitur, qui illic præfuit, & totam actionem moderatus est. Ac valde miror eos qui Symbolum jactant, fastidiose respuere certum & idoneum ejus interpretem. Quas ex aliis vetustis Patribus obtendunt sententias jam non excutio, quia id mihi præstitisse videor in refutatione Gentilis.

Nunc venio ad secundum hujus quæstionis caput, Christus ubique se à Patre discernit, fateor: nempe quatenus Mediatoris personam sustinet. Recte enim alicubi admonui, imo sæpius inculcavi, quæ de se Christus prædicat in Evangelio Joannis, neque in humanam neque in divinam ejus naturam seorsum competere, sed ad munus à Patre injunctum referri. Itaque ubi se unum cum Patre facit, longe aliud consilium ejus fuit, quam nos ad nudam arcanæ suæ essentiæ speculationem evehere: quin potius à fine ratiocinatur, nos fore unum cum Patre, quia Pater in ipso residet. Itaque non pigebit referre quod pridem scripsi, Ut rite comprehendas, quomodo Christus & Pater unum sint, cave ne illum exuas Mediatoris persona, sed potius considera ut est Ecclesiæ caput, & membris suis conjunge: ita optime stabit contextus, ne irrita sit vel inutilis Filii cum Patre unitas, ejus virtutem oportere in totum piorum corpus diffundi. Rursum ubi Filius Patri subjicitur quasi inferior, curiosius disputare non attinet, quomodo hoc Deo conveniat in carne manifestato, quia sufficere nobis debet admirabile Dei consilium, quod nomine Dispensationis non male expressum fuit. Sententia Christi, Pater major me est, restricta fuit ad humanam ejus naturam: ego vero non dubito ad totum complexum extendere, quia tametsi Deus sit æternus, quum tamen ad nos descendit, medius esse cœpit inter Deum & nos. Hac ratione vocatur Pater unus Deus, quia Christus carne circundatus sic Ecclesiæ præest, ut Deum habeas caput, quemadmodum Paulus docet. Hoc etiam modo Deus mediate nos per manum Filii sui gubernat, donec perducti simus ad solidam gloriæ conjunctionem, in qua Filius subjicietur Patri, ut sit Deus omnia in omnibus. 1 Cor. 12. vers. 3. Secundum hanc Dispensationem oravit Christus ipse in terris, & nunc ipso advocato freti, in ejus nomine Patrem oramus. In hac doctrina nihil coactum, vel spinosum, quia non prodit Christus ad nos nisi Mediator, qui à Deo exivit: habet tamen Deum in se manentem, & in ipso residet omnis plenitudo deitatis, ut ad Deum nos tandem perducat, dum familiari & immediato, ut loquuntur, deitatis adspectu, quæ nunc in imagine relucet, solide fruemur. Clamet nunc Stancarus, nos esse Arrianos, statim evanescet hujus calumniæ futilitas, quando fatemur, non cadere in divinam naturam quod tamen personæ Mediatoris recte aptatur. Ubi autem in una Dei essentia tres agnoscimus distinctas hypostases, ut Christi respectu unus sit Deus ejus Pater, ipse vero sit imago Dei invisibilis, nihil in hac doctrina est affine Sabellii errori. Viderint autem quos tantopere oblectat perpetua distinctio, ne omnia misceant ac confundant: quia deitatis nomen ubique ad Patris nomen restringendo, mox lacerant in partes, ubi Filii & Spiritus commune esse volunt. Porro hallucinandi causa illis est, quod nihil observant discriminis inter duas notitiæ species, ubi indefinite nobis describitur Dei majestas: deinde in tribus personis se patefacit. Ac usqueadeo vera est ea quam asserimus unitas, ut dum seorsum Deus vocatur Christus, simul comprehendatur Patris deitas. Nam ubi exclamat Thomas, Dominus meus, & Deus meus, Mediatore agnito, altius transcendit. Paulus etiam quum pronunciat Christum esse Deum in secula benedictum, non secundam vel productam divinitatem imaginatur, sed quæ una est, in Christum competere intelligit. Neque tamen dum sub Dei nomine continentur Filius & Spiritus, obducitur caligo, quin tres Personæ refulgeant, & sua cuique constet proprietas.

Utinam hæc qua decet modestia & sobrietate

secum

secum probe reputent fratres Polonici! & qui nunc commenti novitate tanquam musto inebriati exultant, gustare de integro non graventur doctrinam bene defæcatam & concoctam.

Epistola Joannis Calvini, qua Fidem admonitionis ab eo nuper editæ apud Polonos confirmat.

Generosis & Nobilibus Dominis, proceribus minoris Poloniæ, & ornatissimis viris civibus inclytæ urbis Cracoviæ, qui orthodoxam fidem constanter sequuntur, Joannes Calvinus.

Generosi Nobiles, præstantissimi viri, & Domini, quum ante quatuor menses allatus esset tristis nuncius de multorum levitate, qui apud vos à recta & sincera fide ad impium & detestabile figmentum defecerant, imo ab ipsis vulgata esset Tabula, qua veram Christi Deitatem abolere tentabant: statim brevem admonitionem conscripsi, qua sobrii, dociles, & modesti homines ad cavendas insidias instructi, in sana pietatis doctrina retinerentur. Postea ex optimo fratre nostro Domino Christophoro Trecio cognovi à prudentibus & cordatis viris deprehensas fuisse eorum fraudes, qui fidei principium de tribus in Deo personis labefactare conati fuerant. Idem mihi scripserunt fideles servi D. D. Stanislaus Sarnicius, & Jacobus Sylvius. Imprimis vero lætatus sum, vestra diligentia & virtute iterum colligi apud vos Ecclesiam, cujus timenda erat misera dissipatio. Interea tamen didici, quia vobis negocium est cum hominibus superbis & præfractis, duris & assiduis certaminibus vos exerceri: ac proinde non inutile vobis fore, si quod à piis fratribus ad vos confirmandos oblatum esset subsidium. Ego autem quum in eorum numero censeri cupiam, partibus meis deesse nolui.

Porro teterrimus hic error, qui apud vos grassatur, favorem obtinuit ex immodico contentionis fervore. Nam quum Stancarus insulsus Sophista, & rabula improbissimus commenta sua ingereret, Christum Mediatorem duntaxat esse, quatenus homo est, ideoque apud totam Trinitatem intercedere, optimum compendium quidam esse duxerunt, si responderent solum Patrem vere & proprie esse Deum. Ita effugium illud nimis cupide multi arripuerunt, quod ita putarent nullo negocio refutari Stancari ineptias. Sic ut veteri proverbio dicitur, nimium altercando veritas amissa fuit. Equidem non dubito quosdam inscitia vel inconsiderata facilitate lapsos esse: verum conjicere simul licet, nonnullos astute captasse occasionem, ut execrabile delirium, quod plausibile fore sperabant, simplicibus impone obtruderent. Sunt enim apud vos impuri nebulones Georgius Blandrata, Valentinus Gentilis, Joannes Paulus Alciatus, & similes, quos furiosa libido novandi & turbandi præcipites agit. Verum illis omissis, summam ipsius quæstionis præstringere expediet.

Volunt quoties occurrit nomen Dei in Scriptura restringi ad solum Patrem. Atqui postquam Spiritus sanctus unum esse Deum pronunciavit, aperte docet Christum fuisse illum Deum. Nec vero aliter staret
1 Joan. 5. testimonium Joannis, Hic est verus Deus & vita
vers. 20. æterna, nisi esset idem cum Patre Deus. Jam ubi
Actor. 20. Dei nomen indefinite usurpat Paulus apud Lucam,
vers. 28. nonnisi de Filio id potest intelligi, quando diserte exprimit sanguine Dei redemptam esse Ecclesiam. Verum satis superque nobis esse debet quod tradunt Prophetæ de unico & æterno Deo, Apostolos aptare ad Christi personam. Luculentas ejus rei probationes suggeret vobis mea admonitio. Quod obstrepunt, Deum passim vocari Patrem Christi, in promptu solutio est, quoties inter se comparantur duæ personæ, Dei nomen peculiare ascribi Patri, quia Deitatis principium est: sed ubi nulla fit comparatio, Filium comprehendi sub Dei nomine. Et sane si admittitur relatio in ipsa Dei essentia, jam non una, nec simplex erit, sed lacerabitur. Paulò clarius id explicabo. Si essentiæ respectu confertur Filius cum Patre, multiplex inde emerget Deitas, quo nihil absurdius est. Et tamen non pudet illum ter perfidum apostatam Gentilem blasphemiam hanc evomere, Christum esse à Patre essentiatum, ubi agnoscitis diabolico figmento excogitatam esse prodigiosam vocem. Denique sicut olim Manichæi fabulati sunt, animam hominis ex Dei traduce originem ducere: ita hic præstigiator fingit Dei Filium esse nescio quod abstractum à vera Deitate: Atqui si essentiatus est Christus, non est ille Jehova, qui olim Prophetis apparuit, quod tamen Apostoli testantur. Hoc quidem effugere nequeunt, quin discerpant essentiam Dei, nisi concedant Christum essentialiter unum esse Deum. Detegitur etiam alter eorum furor. quia nisi idem sit Filius cum Patre Deus, plures deos induci necesse est. Tergiversando nihil proficiunt, quia plane elicitur ex eorum commentis, Christum alium esse à Patre Deum. Quod objiciunt alium vocari, sicuti & Spiritus vocatur alius ab ipso consolator, nullo negocio diluitur. Neque enim usquam Scriptura ubi Personas distinguit, Deum ipsum secat in partes vel frusta, acsi secum ejus essentia confligeret. Alius ergo Filius est à Patre, sed non alius Deus. Quare distinctio non potest nisi ad personas accommodari. Hoc autem modo non habemus Deum conflatum, ut odiose, simulque futiliter garriunt: quia tametsi unus est nobis Deus, ubi tamen in medium prodit Filius suum gradum obtinet Pater, ut discrimen emineat.

Tenenda quoque est loquendi ratio Scripturæ trita, dum Christus quatenus Mediator est inferior Patre statuitur (de toto complexo loquor, hoc est, Deo manifestato in carne) quia nunc Pater caput est, donec Christus acceptum ab eo imperium restituat, ut sit Deus omnia in omnibus. Nec est cur Stancarus hic insultet, acsi Christus fieret Patre minor, quando hic non de natura Deitatis agitur, sed notatur tantum œconomia vel dispensatio admirabilis consilii Dei, quæ nihil derogat æternæ Christi gloriæ. Hinc elicitur pura fidei sinceritas, in uno Deo ita non esse tres Personas, ut Filius non sit Pater, sed differat à Patre, ut una sit utriusque essentia, unde sequitur quamvis non comparative, tamen indefinite unum esse Deum. Quidquid blaterent virulentæ linguæ, in hac fide acquiescere semper tutum erit: sicuti utile quoque spiniosis multis quæstionibus ansam præcidere, simulque supersedere à formulis loquendi vel nimium asperis, vel à Scripturæ usu remotis. Precatio vulgo trita est, Sancta Trinitas unus Deus miserere nostri, mihi non placet, ac omnino barbariem sapit. Nolim igitur vos de rebus supervacuis litigare, modo illibatum maneat quod dixi de tribus in una essentia Personis.

Quid blateret Stancarus, nihil moror: nec vero æquum est, puram & genuinam pietatis doctrinam, cui nihil affine habet, ejus commentis obscurari. Quod ergo ab eo dicitur, Unus Deus & unus Mediator, id est Trinitas: item, Ut cognoscant te unum Deum, id est, Trinitatem: Creditis in Deum, id est, in Trinitatem. Quidquid petieritis à Patre, id est, à Trinitate, non modo tanquam insipidum, sed profanum quoque repudiamus. Facessant igitur perversæ illæ speculationes, quæ invidiam conflare possent sanæ doctrinæ apud imperitos, & ab improbis nebulonibus in hunc finem captiose obtenduntur. Ubicunque enim occurrit Filii mentio, Dei nomen distincte in Patrem competit. Sed interea minime ferendum est, ut artifices isti Blandrata & Valentinus indi-

gne corrumpant Scripturæ locos, ubi Christus simpliciter Deus vocatur. De solo Christo volunt esse dictum, Sermo erat Deus: item, Sanguine Dei acquisita est Ecclesia: item, Qui est Deus benedictus in secula: item, Hic est verus Deus & vita æterna. Fateor quidem hoc de solo Christo prædicari, modo ne Deum secundum comminiscantur, quod facere ipsos liquet. Quo enim sensu hæc elogia ad solum Christum restringunt, nisi quia aliter Christus quam Pater vocatur Deus? Ego autem contendo Deum vocari, quia unus est cum Patre Deus, & una est utriusque essentia. Nam si Christus Patrem vocando solum verum Deum, se non excludit, certe non attingit suam essentiam, sed tantum dispensationem respicit, & personam Mediatoris.

Patrum testimonia non minus inscite depravant. Neque tamen miror tam audacter hinc inde arripere quæ facere putant ad suam causam. Homines sunt indocti, nec exercitati in scriptis veterum. Jam dum turbulento impetu feruntur ad captanda patrocinia, promiscue arripiunt, quæcunque videntur à recepto usu paulum remota esse. Luculentum ejus rei specimen est, quod superbe jactant Tertulliani verba acsi nobis adversarentur. Quid autem verba illa continent? Si natus fuisset innatus, comparatus cum eo qui esset innatus, æquatione in utroque duos faceret innatos, si non genitus esset, collatus cum eo qui genitus non est. Atqui non aliud tradit plus vir quam quod subinde inculco, Filium tunc demum à Patre discerni, ubi in comparationem veniunt Personæ. Quid enim significant participia, Comparatus & Collatus, nisi ex relatione unius Personæ ad alteram existere discrimen? Relatio autem ad essentiam uno veterum omnium consensu damnatur. Quæ vero falsarii isti ad stabiliendum suum errorem detorquent, plusquam frivola sunt: Pater & Filius, teste Hilario, non est onus: nempe Persona, quando pius ille doctor non desinit singulis fere paginis unam & simplicem Patris & Filii essentiam asserere, ut Filius idem sit cum Patre Deus, & tamen Personæ respectu differat. Quam verecunde autem Basilium, & Athanasium, & similes nobis obtrudunt? quorum testimoniis millies confoditur detestabilis ista impietas. Cæterum, quia in refutatione Serveti, & Gentilis, hanc partem satis probe explicuisse mihi videor, quæ inde sumere licet repetendo, molestiam & tædium vobis non afferam.

Superest nunc Generosi, nobiles, ac præstantissimi viri, ut in hujus causæ defensione infatigato studio pergatis. Res est non levis momenti, tenere Christum esse unicum Deum, à quo vita & salus petenda est, & in quo gloriari fas est. Id vobis eripere conantur sacrilegi isti errones. Quare non aliter vobis certandum, quam si ad Deum fictitium vos abducerent. Pluribus vos hortarer, nisi sponte animatos esse considerem. Valete igitur nobiles & generosi Domini, & præstantissimi viri. Dominus vos Spiritu prudentiæ semper gubernet, invicta virtute sustineat usque ad extremum. Genevæ, pridie Calend. Maii, 1563.

SECUN-

SECUNDÆ PARTIS TRACTATUUM VARIORUM JOANNIS CALVINI,

CLASSIS SEXTA.

Pro Prædeſtinatione.

DE ÆTERNA DEI PRÆDESTINATIONE,

Qua in ſalutem alios ex hominibus elegit, alios ſuo exitio reliquit: item, de providentia qua res humanas gubernat.

Conſenſus Paſtorum Genevenſis Eccleſiæ, à *Joan. Calvino* expoſitus.

Clariſſimis Viris & Magnificis ſuis Dominis, Syndicis, Senatuique Genevenſi Eccleſiæ Paſtores, quibus Verbi adminiſtratio tum in urbe, tum in agro mandata eſt, juſtam ſanctamque Reipub adminiſtrationem, & felicem ſucceſſum precantur.

QUæ nos ad libellum hunc ſcribendum impulit ratio, eadem ad ipſum vobis nuncupandum hortatur, præſtantiſſimi Domini, ut ſub nomine veſtro auſpiciiſque exeat. Electio Dei gratuita, qua ſibi ex perdito damnatoque hominum genere, quos viſum eſt, adoptat, hactenus non minus reverenter & ſobrie, quam ſincere & abſque fuco hic tradita à nobis, & placide à populo recepta fuerat: donec circumforaneum errorem nuper ſuppoſuit turbarum omnium pater Satan, qui & doctrinam noſtram, quæ ex puro Dei verbo ſumpta eſt, convellere, & fidem totius populi labefactare tentaret. Sed quia vel ex incenſo Dei templo voluit famelicus gloriolæ captator innoteſcere, ne ſacrilegæ audaciæ præmium quod aucupatus eſt, reportet, nomen ejus ſilentio noſtro ſepultum maneat. Cæterum, quando moleſtia, quam nobis exhibere conatus eſt, non minus vobis communis fuit, fructum inde aliquem ad vos pervenire æquum eſt. Et quemadmodum vos experti ſumus ſtrenuos cordatoſque piæ cauſæ vindices, ita noſtrarum partium eſſe duximus, quam poſſemus gratitudinem viciſſim teſtari. Eadem etiam opera, quale veſtro patrocinio tutati ſitis doctrinæ genus, palam conſtabit. Etſi enim neque generoſos Reip. præſides, neque Chriſti miniſtros anxie à rumoribus pendere decet: quin potius ſiniſtræ multæ obtrectationes, quæ ſua raucedine fractæ paulatim concidunt, utriſque fortiter altoque animo ſpernendæ ſunt: magnopere tamen refert, quaſi publicis tabulis conſignatam ſub oculis & inter manus hominum extare rei ſummam, quæ falſas aut ſtultorum, aut levium, aut improborum voces coarguat, & ſimul compeſcat frivolos vulgi ſuſurros. Sparſus multis in locis fuit rumor, duris eum vinculis conſtringi, quum per medium forum quotidie volitare licuerit. Quam maligne etiam finxerint virulenti quidam homines, ad capitis ſupplicium à nobis eum expoſci, vos nobis optimi eſtis teſtes. Tales calumnias, donec evaneſcant, contemptu & tranquilla animi magnitudine refutare, gravitatis & prudentiæ eſt. Rurſum tamen, ne incerti plerique fluctuentur, quorum habenda eſt ratio: ſtatum cauſæ omnibus eſſe expoſitum, non minus expedit, quam ex officio noſtro eſt. Serpit inſtar gangrænæ impietas, inquit Paulus, niſi obviam eatur. Iſta autem, quam ſub veſtro nomine piis omnibus offerimus, defenſio, tam erit ad curandos ſanabiles, ut quidem ſperamus, validum efficaxque remedium, quam ſalubre antidotum ſanis & integris. Ac digna eſt materia, ad quam ſtudia ſua intendant filii Dei, ne cæleſtis ſuæ geniture originem ignorent. Stulte enim quidam, quia Euangelium potentia Dei vocatur in ſalutem omni credenti, hoc prætextu Dei electionem obliterant. Atqui venire illis in mentem debuerat, unde oriatur fides. Paſſim autem Scriptura clamat, Deum Filio ſuo dare qui ſui erant: vocare quos elegit: & quos ſibi adoptavit in filios, Spiritu ſuo regignere: credere denique homines quos ipſe intus docuit, & quibus patefactum eſt ejus brachium. Porro quiſquis fidem, arram eſſe & pignus tenebit adoptionis gratuitæ: ex æterno divinæ electionis fonte manare fatebitur. Neque tamen ex arcano Dei conſilio petenda nobis eſt ſalutis notitia. Vita in Chriſto propoſita eſt, qui ſe in Euangelio non modo patefacit, ſed fruendum exhibet. In hoc ſpeculum defixus ſit fidei aſpectus: nec penetrare appetat quo acceſſus non patet. Quando hæc via eſt, in ea ambulent filii Dei, ne altius quam fas eſt evolando, in profundiorem, quam optandum ſit, labyrinthum ſe demergant. Cæterum, ut non alia eſt cæleſtis regni janua, quam fides in Chriſtum, palam oblatis Euangelii promiſſionibus contenta, ſic nimis craſſi ſtuporis eſt, non agnoſcere, apertos eſſe nobis mentis oculos à Deo: quia nondum in utero conce-

in superbo veritatis contemptu, in projecta impudentia, in proterva loquacitate, summa inter eos reperietur similitudo & æqualitas: nisi quod Pighius lutulentas magniloquentiæ suæ ampullas inflans, majore jactantiæ pompa se effert: alter ille cothurnos, quibus assurgat, ex commentitia revelatione mutuatur. Quum autem in evertenda Prædestinatione consentiant ambo, postea tamen in commentis suis sunt diversi. Pingunt ambo, In libertate nostra positum esse, ut se quisque in adoptionis gratiam inserat. Neque hoc ex Dei consilio pendere quinam electi sint vel reprobi: sed singulos sibi utramvis fortunam suo arbitrio statuere. Quod alij credunt Euangelio, alii increduli manent, non ex gratuita Dei electione, vel ex arcano ejus consilio, sed ex privata tantum cujusque voluntate provenire hoc discrimen.

Cæterum, Pighius sensum suum ita explicat, Deum immutabili consilio creasse indistincte omnes ad salutem. Sed quum Adæ previderet defectionem: ut firma nihilominus stabilisque maneret electio, remedium adhibuisse, quod omnibus perinde commune esset. Ita in Christo stabilitam fuisse totius humani generis electionem: ut nemo pereat, nisi qui sua obstinatione ex libro vitæ se deleat. Rursus vero, quum Deus previderet quosdam ad extremum in malitia gratiæque contemptu fore pertinaces, tales prævidendo reprobasse, nisi resipiscant. Hoc reprobationis esse initium, dum se impii universali electionis beneficio præter Dei consilium & voluntatem privant. Indigne vero sentire de Deo omnes pronunciat, & alienum justitia & bonitate rigorem illi affingere, qui electos esse præcise & absolute quosdam tradunt, alios destinatos exitio. Et nominatim hic Augustini sententiam damnat. Præscientiam vero Dei nihil tollere de arbitrii nostri libertate, ut ostendat, ad illam Nicolai Cusani argutiam confugit: Quod Deus non præviderit, quæ ab æterno illi nota fuerunt, quasi futura, sed quasi præsenti aspectu intuitus fuerit. Et tamen ita supercilium suo more attollit impostor, acsi reconditum nescio quid, & nunquam ante auditum ex tripode Apollinis proferret: quum tamen trita sit pueris cantilena. Quia tamen adhuc se impeditum teneri sentiebat, duplicem Dei præscientiam ingerit: Quod Deus scilicet, prius creandi ad vitam hominis consilium ceperit, quam ejus lapsum præsciret: ideoque salutis humanæ cogitatio, mortis præscientiam ordine in ipso Deo præcesserit. Et quum hæc lutulento verborum torrente involvit, putat se ita obruere lectorum sensus, ut nihil discernant: sed ego mea brevitate, ut spero, paulo post discutiam loquacitatis ejus tenebras. Georgii commentum est, non fuisse hunc vel illum prædestinatum ad salutem: sed Deum statuisse tempus, quo totum mundum servaret. Atque huc quosdam Pauli locos detorquet: mysterium quod à seculis & generationibus absconditum fuerat, Christi adventu & prædicatione Euangelii patefactum esse. Ita secure elabitur, acsi nullo Scripturæ testimonio palam constaret alios, aliis præteritis à Deo fuisse cooptatos in salutem. Denique, in electione nihil præter tempus novi Testamenti considerat.

capite 1. Lib. 8.

cap. 2. ejusd. lib.

Rom. 16. vers. 25. Ephes. 3. vers. 9.

Quid nos sentiamus, satis locuples, ut nihil præterea addam, testis est institutio. In primis rogatos velim lectores; ut quod illic admoneo, memoria repetant: Non esse, ut quibusdam falso videtur, argutam hanc vel spinosam speculationem, quæ absque fructu ingenia fatiget: sed disputationem solidam, & ad pietatis usum maxime accommodam: nempe, quæ & fidem probe ædificet, & nos ad humilitatem erudiat, & in admirationem extollat immensæ erga nos Dei bonitatis: & ad hanc celebrandam excitet. Nulla ædificandæ fidei aptior est ratio, quam dum audimus electionem illam quam Spiritus Dei cordibus nostris obsignat, in æterno & inflexibili Dei beneplacito consistere, ut nullis mundi procellis, nullis Satanæ insultibus, nulli carnis vacillationi sit obnoxia. Tunc enim demum nobis certa est nostra salus, quum in Dei pectore causam reperimus. Sic enim vitam in Christo manifestatam fide apprehendimus, ut eadem fide duce; procul intueri liceat, ex quo fonte vita prodierit. In Christo fundata est salutis fiducia, & in Euangelii promissiones recumbit. Sed hæc non parum valida fultura est, quum nunc, ut in Christum credamus, audimus nobis divinitus esse datum: quia ante mundi originem tam ad fidem ordinati, quam ad vitæ cælestis hæreditatem electi eramus. Hinc illa inexpugnabilis securitas, quod Pater, qui Filio suo nos in peculium dedit, omnibus potentior, nos è manu ejus rapi non patietur. Jam vero non vulgari in eo humilitatis materia, dum tam dispar eorum conditio cernitur, quibus communis est natura. Quocunque oculos vertant filii Dei, occurrent prodigiosa exempla cæcitatis & stuporis, quæ horrorem incutient. Quum se in tenebris illuminatos esse noverint: qui fieri dicent, ut cæcutiant alii in clara luce? Quis eos discernit: nisi quod experientia convincit apertos illis fuisse mentis oculos, quum perinde clausi essent? Certe quid Deo sit reddere quod suum est, nondum didicerunt isti, quibus sponte nescire lubet, unde ab aliis differant. Quin radix sit pietatis, materque virtutum omnium, humilitas, nemo ambigit. Quomodo autem humilis erit, qui nec pristinam miseriam è qua liberatus est, audire sustinet, Deique beneficentiam promiscue ad omnes extendens, quantum in se est, extenuat? Certe multum abest, quin Dei gratiam pro merito illustrent, qui eam prædicant omnibus esse communem, in se vero efficaciter residere, quia fide eam amplexi sint: fidei vero causam interea sepultam cupiunt: quod scilicet gratis in filios electi, Spiritu adoptionis postea donati sint. Qualis ista gratitudo, si incomparabili beneficio affectus eum eo debitorem me ex æquo profiteor, qui vix centesimam partem accepi? Quare, si ad celebrandam Dei bonitatem, quantum illi simus obstricti, præcipue tenere interest: maligni sunt in Deum & Injurii, quibus molesta est ac gravis electionis æternæ notitia: qua sepulta, dimidiam gratiæ Dei partem evanescere necesse est. Obstrepant, qui volent: hoc tamen elogio, quam de gratuita electione tradimus, doctrinam, ornare semper licebit, quod nisi per eam non satis capiunt fideles, quanta in se fuerit Dei bonitas, dum ad salutem efficaciter vocati sunt. Breviter tantum ista delibo, quæ iterum suo loco luculentius tractanda erunt, ne quis rem cognitu apprime necessariam refugiens, grave fastidii sui damnum sero tandem sentiat. Quod si nos Euangelii non pudet: quod illic aperte traditur, fateri necesse est, Deum æterno suo beneplacito, cujus aliunde causa non pendet, quos illi visum est, destinasse ad salutem, aliis rejectis: & quos gratuita adoptione dignatus est, Spiritu suo illuminare, ut vitam in Christo oblatam recipiant: alios ita sponte esse incredulos, ut fidei luce destituti, in tenebris maneant.

Contra hoc Dei judicium petulanter insurgunt multi canes. Atqui inter eos nonnulli quidem Deum palam impetere non dubitant, quod futuram Adæ ruinam prævidens, non melius consuluerit rebus humanis. Quibus compescendis nulla melior ratio quærenda est, quam quæ à Paulo nobis ostenditur. Hoc enim veniebat in quæstionem: quomodo justus esset Deus, dum miseretur cujus vult, & quem vult indurat. Tantam hominum audaciam nullo responso dignatur, nisi quod ordinis ipsos sui fortisque admonet: O homo, tu quis es qui respondeas Deo? quod garriunt profani homines, rationis inopia silentio absurditatem texisse,

Rom. 9. vers. 20.

longe aliter res habet. Axioma enim sumit, quod non modo piis mentibus tenendum est, sed in communi sensu insculptum esse convenit: Altius esse magisque reconditum Dei judicium, quam ut eo usque penetrare possint homines. Et quem, obsecro, non pudebit, velle ingenii sui modulo causas omnes operum Dei comprehendere? Atqui, in eo vertitur status quæstionis, An nulla sit Dei justitia, nisi quæ à nobis concipitur. Hoc si uno verbo proponitur, Liceatne Dei virtutem sensu nostro metiri, nemo est qui non protinus respondeat, Omnes hominum sensus in unum coacervatos immensæ Dei potentiæ longe succumbere. Interea simulac in Dei operibus certa ratio non apparet, diem illi dicere quodammodo parati sunt. Quid ergo hac Pauli admonitione opportunius vel aptius: Nimium sui esse oblitos qui se supra cælum attollant? ut Deus ipse, jure suo cedens, se ad reddendam causam offerat, ubi ad arcana illa ventum fuerit, quæ Angeli cum trepidatione adorant, quis non tanto fulgore attonitus stupebit? Mira sane hominum rabies, qui Deum sibi audacius subjicere, quam Paganum aliquem judicem æquare non verentur. Tibi molestum est ac odiosum, Deum plus posse & facere, quam mens tua capiat: æquali autem tuo interdum concedes, ut suo judicio fruatur. Et tu in tanto furore, Dei mentionem ullam facere audes? Quid tibi sonat Dei nomen? Et tu Paulum ratione destitui jactabis, nisi Deum è cælesti solio detractum, tibi excutiendum sistat? Nos vero sciamus, sanctum Apostolum, primo, qua decuit gravitate, compescuisse vesanam eorum lasciviam, quibus Dei justitiam incessere nulla religio est: deinde, piis Dei cultoribus utilius moderationis consilium dedisse, quam si aquilarum pennis vestitos supra nubes extulisset. Quavis enim sapientia præstantior est sobrietas, quæ Dei timore subacta, intra præscriptum ab eo intelligendi modum se continet. Eam superbi homines ignorantiæ nomine, si libuerit, infament: modo quod in vera sapientia jam præcipuum est, teneat, Dei voluntatem pro summa justitiæ norma habendo, suam illi propriamque gloriam tribuere.

Pighio tamen & similibus nondum satisfactum est. Nam simulantes curæ sibi esse Dei honorem, nobis oblatrant, quasi alienam illi sua natura crudelitatem affingentibus. Negat sibi cum Deo esse certamen. Quam igitur, vel cujus causam sustinet Paulus? Postquam hoc axioma posuit, Deum, quem vult indurare, & cujus vult misereri: per anthypophoram subjicit: Quid ergo adhuc conqueritur? Voluntati ejus quis resistet? Tantæ blasphemiæ non aliud quam Dei potentiam opponit. Si Deo tyranni personam induunt, qui ad æternum usque ejus consilium referunt hominum indurationem: nos certe non sumus hujus sententiæ auctores. Si Deo sunt injurii, quibus ejus voluntas omnibus causis potior est, hoc Paulus ante nos tradidit. Cum eo igitur disceptent. Neque enim aliud in præsentia disputo, quam ab eo fuisse proditum quod docemus. Quanquam de canibus istis, non adeo essem sollicitus. Magis quorundam non malorum alioqui hominum anxietas me commovet, qui dum metuunt quicquam Deo, ejus bonitate indignum adscribere, hoc ipsum exhorrent, quod de se per os Pauli Deus testatur. Pium quidem asserendæ ab omni calumnia Dei justitiæ studium amplector. Laudanda quoque modestia esset, nisi eam gigneret morositas occulto quodam fastu turgida: siquidem ex proprio sensu loquuntur. Cur enim verentur, si quid ultra mentis suæ captum Dei potentiæ concedant, ne periclitetur ejus justitia, nisi quia ejus tribunal suæ cognitioni subjicere non
Rom. 14. vers. 10. dubitant? Paulus intolerabilem esse superbiam ostendit, si mortalis homo sibi judicium in fratrem sumat, quia unus sit judex, cui stamus omnes & cadimus, & cui omne genu flecti oportet. Cujus ergo insaniæ erit, cristas in judicem ipsum attollere, ut ejus potestatem sensu nostro metiamur? Ergo qui verecundiam hanc sibi obstare causantur, ne Paulo subscribant: primum, fateantur, necesse est, quam Deo justitiæ laudem deferunt, se ad animi sui sensum restringere: sin vero de re ipsa nobiscum sentientes, supprimere tamen malunt hanc doctrinæ partem, ne habenas laxent impiorum petulantiæ, nimis præpostera est ista cautio. Quasi vero nostris mendaciis protegendus sit Dei honor. Ipse vero hoc patrocinium non modo nobis remittit, sed prorsus exosum esse testatur in libro Job. Caveant potius, ne majorem quam Dominus verbo suo præscribit, prudentiam affectando duplicis insaniæ se reos faciant.

Quanquam ut reprimendis impiorum blasphemiis maxime utilis sit, quam commendant, sobrietas: quod tamen homines Deo immorigeros tam facile suis dictatis frenatum iri sibi persuadent, ridicula est eorum fiducia. Paulus ubi de arcanis Dei consiliis, quatenus opus erat, disseruit, quasi injecta manu, ultra progredi vetat. Calcitrant, proterviunt, ac desultoria levitate ultra finitam sibi metam transvolant inquieti spiritus: quomodo igitur ad unius vel alterius nutum subsistent, qui angustiores illis stadiis cancellos circumdant? acsi quis ferocem equum, qui fractis repagulis exultat, araneæ filo retinere tentet. Verum, in re tam ardua & recondita nihil melius, quam sobrie sapere. Quis negat? Videndum tamen simul est, quis optimus sit sobrietatis modus: ne idem nobis quod Papistis contingat, qui ut discipulos habeant obsequentes, brutis pecudibus similes esse jubent. Hæccine est Christiana simplicitas, eorum, quæ Deus ostendit, scientiam quasi noxiam refugere? Hoc, inquiunt, absque jactura nescire fas est. Quasi non melius judicaverit cælestis Magister, quid scire & quousque expediat. Ergo ne vel in aquis fluctuemur, vel dubii & vagi circumferamur per medium aërem, vel altius pedem figendo, quam par est, in profundum mergamur: sic nos Deo præbeamus regendos & docendos, ut simplici ejus verbo contenti, plus scire quam illic reperiemus, ne appetamus quidem, etiamsi detur facultas. Hæc docilitas, qua sensus omnes suos pius homo sub Dei verbo continet, vera est ac unica sapiendi regula. Nam & quousque nos porrecta manu ducit is qui via est, cujus Spiritus per Apostolos & Prophetas loquutus est, tutum est sequi: & supra omnem humanæ mentis perspicaciam longe excellit eorum ignorantia, quæ in Dei schola non discuntur. Itaque non minus à suis ovibus exigit Christus, ut voci suæ auscultent, quam ut alienorum vocibus aures habeant obstructas. Nec sane aliter fieri potest, quam ut in vacuam solida doctrina animam inanes undique errorum flatus penetrent. Porro, quam vere profitear, non nisi præeunte Dei verbo me unquam hac de re verbum fecisse, tametsi ex prioribus meis scriptis, ac præsertim ex mea Institutione facile judicabunt pii lectores: ex hac tamen hostium, qui se contra opponunt, refutatione, nonnihil novæ lucis accedet.

Sed quia odiose nobis ingeritur veteris Ecclesiæ auctoritas: breviter etiam præfari operæpretium est, quam injuste hac partim falsa, partim frivola invidia, prematur Christi veritas. Augustini tamen verbis potius quam meis, hoc quicquid est criminatio- *Libr. de prædest. cap. 14.*
nis diluere malo. Nam & sanctum virum eodem olim probro vexabant Pelagiani: quod sibi adversos haberet alios Ecclesiæ scriptores. Primum ergo excusat quod ante exortam Pelagii hæresin non ita subtiliter neque exacte de prædestinatione id quod erat, tradiderant. Quid igitur opus est, inquit, ut eorum scrutemur opuscula, qui priusquam ista hæresis oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficili ad solvendum quæstione versari?

quod

quod procaldubio facerent, si respondere talibus cogerentur. Prudenter certe non minusquam ingenue dictum. Nisi enim eum exercuissent gratiæ Dei hostes, nunquam ad excutiendam Dei electionem adeo fuisset attentus: sicuti fatetur. Nam in libro

cap. 20. cui titulum fecit De bono perseverantiæ: Hæc, inquit, certa est ac manifestata prædestinatio sanctorum, quam postea diligentius & operosius, quum adversus novam sectam disputarem, defendere necessitas compulit. Didicimus enim singulas quasque hæreses intulisse Ecclesiæ proprias quæstiones, contra quas diligentius defenderetur Scriptura divina, quam si nulla talis necessitas cogeret. Quid autem coëgit loca Scripturarum, quibus prædestinatio commendata est, copiosius & enucleatius isto nostro labore defendi, nisi quod Pelagiani dicunt, Dei gratiam secundum merita nostra dari: quod nihil aliud est quam gratiæ negatio? Porro, aliquanto prius negaverat, sibi de librorum suorum vetustate præju-

cap. 12. dicium debere afferri. Nemo, inquit, tam injustus est, ut opinor, & tam invidus, qui proficere me prohibeat. Postea tamen simul contendit, ex quibusdam veterum testimoniis posse colligi, non aliter eos, quam tunc doceret, sensisse. Ut aliis superse-

Ejusdem lib. c. 19. deam, plusquam perspicuum est, quod ex Ambrosio citat: Christus, quem miseratur, vocat. Item, Si voluisset, ex indevotis fecisset devotos. Sed Deus, quos dignatur, vocat, & quem vult, religiosum facit. Quis totam hujus quæstionis summam his paucis verbis comprehendi non videt? Quod non omnes ad Christum accedunt, ut salutem consequantur, causam assignat, Quia Deus eorum corda efficaciter non tangit. Conversionem hominis ex gratuita Dei electione manare pronunciat. Cur aliis reprobatis, alios vocet, in solo ejus arbitrio positum esse non dissimulat. His tribus capitibus statum quæstionis contineri & finiri, nemo mediocri judicio præditus nescit. Porro, Augustinus ipse adeo totus noster est, ut si mihi confessio scribenda sit, ex ejus scriptis contextam proferre, abunde mihi sufficiat. Sed ne in præsentia nimium sim prolixus, tribus aut quatuor locis contentus ero, ex quibus constet, ne uno quidem apice me ab ipso differre. Ex continua deinde operis serie plenius constabit, quam solide

capite 1. omni ex parte mihi suffragetur. Libro de Prædestinatione sanctorum, contra eos se disputare profitetur, qui peccato Adæ obnoxium nasci genus humanum agnoscunt, ac præveniri Dei gratia hominum voluntates, nec sibi quenquam ad ullum opus bonum vel inchoandum, vel perficiendum, sufficere. Quid autem ea confessione majus desiderat, in ipso disputationis progressu ostendit. Ne diceret quis-

cap. 5. piam, inquit, Discernit me ab aliis fides mea, justitia mea, aut aliquid simile, talibus occurrens cogitationibus, rogat Doctor Gentium: Quid habes quod non acceperis? A quo autem, nisi ab illo qui te discernit ab alio, cui non donavit quod donavit

cap. 9. tibi? Deinde, Fides igitur, & inchoata, & perfecta, donum Dei est: & hoc donum quibusdam dari, quibusdam non dari, omnino non dubitet, qui non vult manifestissimis Scripturæ testimoniis

cap. 10. repugnare. Cur autem non omnibus detur, fidelem movere non debet, qui credit ex uno omnes in condemnationem justissimam venisse. Cur autem istum potius quam illum Deus hinc liberet, inscrutabilia sunt judicia ejus, & viæ ejus investigabiles. Item, Si discutiatur & quæratur, unde quisque sit dignus, non desunt qui dicant, Voluntate humana: nos autem dicimus, Gratia vel prædestinatione divina.

cap. 15. Postea subjicit: Salvator ipse Dei Filius præclarissimum est gratiæ & prædestinationis lumen. Respondeatur, quæso: homo ille, ut à Verbo Patri coæterno in unitatem personæ assumptus, Filius Dei unigenitus esset, unde hoc meruerit. Quod enim ejus bonum qualecunque præcessit? Quid egit ante? quid credidit? quid petivit, ut ad tantam dignitatem perveniret? Hic Deo aliquis hominum obmurmuret ac dicat: Cur non & ego? si audierit: O homo, tu quis es qui respondeas Deo? neque ita se cohibeat, sed augeat impudentiam, & dicat: Quomodo audio, Tu quis es ô homo? quum sim homo sicut ille de quo ago, cur non sum quod ille est? Etenim gratia ille talis ac tantus est. Cur diversa est gratia, ubi natura communis est? Certe non est acceptio personarum apud Deum. Quis, non dico Christianus, sed insanus hæc dicat? Appareat igitur in capite nostro fons gratiæ: unde secundum cujusque mensuram, se per cuncta membra diffundit. Ipsa est prædestinatio sanctorum, quæ in Sancto sanctorum maxime claruit. Et paulo post: Sicut prædesti- *cap. 17.* natus est ille unus, ut caput nostrum esset: ita & multi sumus prædestinati, ut essemus ejus membra. Ac ne quis fidei hoc tribueret, quod alter alteri præfertur, negat eligi eos qui crediderunt: sed potius, ut credant. Similiter ad Sextum: Cur credat hic, non *Epist. 105.* credat ille, cur hunc potius liberet Deus quam illum, scrutetur tam magnum profundum qui potest, sed caveat præcipitium. Rursus alio loco: Quis repro- *Ad Bonif. epist. 106.* bos creavit, nisi Deus? Et cur, nisi quia voluit? Cur voluerit, ô homo, tu quis es qui respondeas Deo? Item alibi, postquam disputavit, nullis homi- *Libr. ad Bonif. 4. cap. 6.* num meritis Deum provocari, ut mandatis suis faciat obsequentes, sed retribuere illis bona pro malis, propter se, non propter illos: tandem subjicit, Si quis roget, cur istos homines Deus oves faciat, istos non faciat: istam esse quæstionem, quam Apostolus expavescens, exclamat: O altitudo, &c. Quemadmodum vero electionis initium ex gratuita Dei voluntate deducens, reprobationem in mero ejus arbitrio statuit: sic & salutis nostræ firmitudinem non alibi fundatam esse docet. Nam ad Paulinum scribens, eos qui non perseverent, ad vocationem Dei, quæ efficax est ac sine pœnitentia, pertinere negat. Cur autem alii pertineant, alii non, occultam esse causam, non injustam. Esse enim hanc altitudinem judiciorum Dei, quæ ideo vocantur judicia, ne quid injustum imaginemur. Fusius tamen in alio opere, *De corrept. & grat. ad Val. cap. 8.* perseverantia donari electos contendit, qua excidere nunquam possint. Cur perseverantiam non dederit Deus, quibus Christiane vivendi affectum dedit, me ignorare respondeo. Non enim arroganter, sed modulum meum agnoscens, audio dicentem Paulum, O homo tu quis es? Item quando rogavit Christus, ne deficeret fides Petri, quid aliud rogavit, nisi ut haberet in fide liberrimam, fortissimam, invictissimam, perseverantissimam voluntatem? Mox subjicit: Mirandum quidem, multumque mirandum, quod filiis suis quibusdam, quos regeneravit in Christo, quibus fidem, spem, dilectionem dedit, non simul det perseverantiam, quum filiis alienis scelera tanta dimittens, suos faciat. Quis hoc non miretur? quis non vehementer stupeat? Certe hic judicia Dei, quoniam justa & alta sunt, nec vituperari, nec penetrari queunt. In his est & illud de perseverantia, de qua disputamus. De utrisque ergo exclamemus: O altitudo! Dixerat autem prius, Firmum stat Dei fundamentum, habens signa- *Cap. 7. ejusd. lib.* culum hoc: Novit Dominus qui sunt sui. Horum fides quæ per dilectionem operatur, profecto aut omnino non deficit, aut si qui sunt quorum deficit, reparatur antequam vita ista finiatur: & deleta, quæ intercurrerat, iniquitate, usque in finem perseverantia deputatur. Qui vero perseveraturi non sunt, ac sic à fide Christiana lapsuri sunt, ut tales eos vitæ finis inveniat, proculdubio nec illo tempore quo bene pieque vivunt, in isto numero computandi sunt. Non enim sunt à massa illa perditionis præscientia Dei & prædestinatione discreti: & ideo nec secundum propositum vocati. Ne quis autem perturbet, quod interdum excidunt, qui filii Dei habiti fuerant,

cap. 9. fuerant, huic quoque dubitationi occurrens: Absit ut deficiant, inquit, si de illis prædestinatis essent, & secundum propositum vocatis, qui vere sunt promissionis filii. Nam isti quum pie vivunt, dicuntur Filii Dei: sed quoniam victuri sunt impie, & in eadem impietate morituri, non eos præscientia Dei sic dicit. Sunt enim Filii Dei, qui nondum sunt nobis, & jam sunt Deo: sunt rursus qui propter susceptam vel temporaliter gratiam dicuntur à nobis, nec tamen sunt Deo. Item, Christo intelliguntur dari, qui ordinati sunt in vitam. Isti sunt prædestinati, & secundum propositum vocati, quorum nullus perit: ac per hoc nullus ex bono in malum mutatus, vitam hanc finit: quia sic est ordinatus, & ideo Christo datus, ut non pereat, sed habeat vitam æternam. Paulo post: Quicunque Dei providentissima dispositione præsciti, prædestinati, vocati, justificati, glorificati sunt, non dico etiam nondum renati, sed etiam nondum nati jam Filii Dei sunt, & omnino perire non possunt. Rationem mox annectit, Quia talibus omnia Deus cooperatur in bonum: & quidem usque adeo prorsus omnia, ut si qui eorum deviant & exorbitant, etiam hoc ipsum eis faciat proficere in bonum: quia humiliores redeunt & doctiores. Quod si Libr. de corrept. & gratia cap. 10. altius conscenditur, & de prima hominis creatione movetur quæstio, eam quoque sic exequitur: Saluberrime confitemur, quod rectissime credimus, Deum Dominumque rerum omnium, qui creavit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura præscivit, & scivit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis benefacere, quam mala esse non sinere: sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet quid posset liberum arbitrium: deinde, quid posset gratiæ suæ beneficium, justitiæque judicium. In enchi- cap 95. ridio vero ad Laurentium quod residuum dubitationis esse posset, liberius explicat. Quum extremo die, inquit, in judicium mundi apparuerit Christus, tunc in clarissima luce sapientiæ videbitur, quod nunc piorum habet fides, antequam manifesta cognitione videatur, quam certa, immutabilis, & efficacissima sit voluntas Dei: quam multa possit, & non velit: nihil autem velit quod non possit: quamque sit ve- cap. 96. rum, quod in Psalmo canitur: Deus noster in cælo, omnia quæ voluit, fecit. Quod utique non est verum: si aliqua voluit, & non fecit. Non fit ergo aliquid, nisi Omnipotens fieri velit, vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitandum est, Deum facere bene, sinendo fieri, quæcunque fiunt male. Non enim hoc nisi justo judicio sinit. Quamvis ergo quæ mala sunt, in quantum mala sunt, non sint bona: tamen ut non solum bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum, ut essent & mala: nullo modo esse sinerentur ab Omnipotente bono. Cui proculdubio quam facile est quod vult facere, tam facile est, quod non vult esse, non sinere. Hoc nisi credamus, periclitatur ipsum fidei nostræ initium, qua nos in Deum omnipotentem cap. 100. credere confitemur. Tandem clausulam addit. Hæc sunt magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus: & tam sapienter exquisita, ut cum angelica & humana creatura peccasset: id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatem, qua factum est quod creator noluit, impleret ipse quod voluit, bene utens & malis tanquam summe ad eorum damnationem quos juste prædestinavit ad pœnam & ad eorum salutem, quos benigne prædestinavit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos pertinet, quod Deus noluit, fecerunt. Quantum vero ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere valuerunt. Hoc quippe ipso quod contra Dei voluntatem fecerunt, de ipsis facta est Dei voluntas. Propterea namque magna opera Domini exquisita in omnes voluntates ejus, ut miro, & ineffabili modo non fiat præter ejus voluntatem, quod etiam contra ejus fit voluntatem: quia non fieret, si non sineret: nec utique nolens sinit, sed volens. Hæc pauca ex multis excerpere libuit, unde perspiciant lectores, quam verecunda fronte Pighius Augustinum à nobis disjungat, adeoque erroris sui suffragatorem advocet. Nam in continua disputationis serie, hujus sancti viri testimoniis subinde utendum erit.

Nunc quod præcipuum est, agamus, nihil hac de re à me proditum, nisi quod Deus Scripturæ oraculis nobis omnibus clare dictat. Quod ex æterna Dei electione pendeat salus fidelium, cujus nulla præter gratuitum ejus beneplacitum causa reddi potest, diserta sunt Pauli verba primo ad Ephes. cap. Benedictus, inquit, Deus, qui nos benedixit in Christo: sicuti nos in eo elegerat ante mundi creationem. Audio quid garriat Pighius: Electum esse in Christo genus humanum, ut quicunque eum fide amplexi fuerint, salutem consequantur. Sed in hoc commento duæ sunt crassæ hallucinationes, quas Pauli verbis refellere promptum est. Nam primo certe inter electos & reprobos mutua est relatio: ut stare electio de qua loquitur, nequeat, nisi fateamur Deum certos homines, quos illi visum est, ab aliis segregasse. Quod ipsum Prædestinandi verbo, quod bis postea repetit, exprimitur. Adhæc, eos dicit electos, qui fide insiti sunt in Christi corpus: quod omnibus nequaquam commune esse, palam est. Solos itaque eos designat, quos vocatione sua dignatur Christus, postquam illi à Patre dati sunt. Fidem vero facere electionis causam, nimis absurdum est, atque à Pauli verbis dissentaneum. Neque enim, quod prudenter animadvertit Augustinus, electos Libr. de prædest. sanct. esse pronunciat, quia credituri essent, sed ut crederent: non electos dicit quos Deus præviderat fore cap. 17. 18, 19. sanctos & immaculatos, sed ut tales fierent. Item: Non quia credidimus, ipse nos elegit, sed ut nos credamus: ne priores videamur ipsum elegisse. Fructum divinæ electionis & effectum Paulus esse clamat, quod sancti esse incipimus. Ergo nimis præpostere faciunt, qui fidei electionem subjiciunt. Deinde quum unicam electionis causam statuat, Dei beneplacitum quod habuit in seipso, alias omnes causas excludit. Ideo recte Augustinus nos illuc revocari admonet, ne placito gloriemur voluntatis nostræ. Sequitur apud Paulum: Gratia sua Deum in nos exundasse in omni prudentia, patefacto nobis arcano voluntatis suæ secundum beneplacitum quod in seipso proposuerat. Audis illuminationis gratiam, quasi rivum esse ex fonte æterni illius consilii fluentem, quod ante absconditum fuerat. Multum ergo abest, quin Deus in nobis eligendis aliquem fidei respectum habuerit, quæ nulla esse poterat, nisi eam adoptionis suæ gratia, nobis destinasset. Et Paulus iterum confirmat, non aliunde inductum fuisse Deum: sed ipsum sibi fuisse auctorem & causam, cur nondum creatos eligeret quibus postea & fidem conferret: Secundum propositum ejus, inquit, qui omnia efficit secundum consilium voluntatis suæ. Quis æternum Dei propositum nostro opponi non videat? Quod etiam ab Augustino rite expensum est: qui usque adeo Deum operari omnia interpretatur, ut velle quoque nostrum, quo credimus, efficiat. Jam satis evictum esse arbitror, quos nunc Deus per Euangelium in spem salutis vocat, quos in Christi Corpus inserit, quos facit vitæ æternæ hæredes, æterno arcanoque consilio sibi in filios adoptasse: atque ut adoptaret, usque adeo non fuisse eorum fide provocatum, ut fidei causa & principium sit ipsa electio: unde ordine priorem esse constat.

Nihilo obscurius est, quod octavo ad Rom. capite habetur. Nam quum dixisset, Omnia adjumento esse fidelibus qui Deum diligunt: ne felicitatis suæ exordium à seipsis peterent homines, quasi suo Deum amore ad promerendum tale beneficium

præ-

prævéniant, correctionis vice mox attexit, Qui secundum propositum vocati sunt. Videmus ut priores Deo partes nominatim vendicet, qui vocatione sua efficit, ut diligere incipiant, qui nihil poterant quàm odisse. Nam ut totum hominis ingenium excutias, quæ ad Deum amandum illic propensio reperietur? Imo Paulus eodem capite omnes carnis sensus Deo inimicos esse pronunciat. Si omnes natura hostes, & Deo adversi, sola ejus vocatione discerni palam est, qui deposito odio animos ad eum amandum convertant. Porro minime dubium est, quin efficax hic vocatio notetur, qua regenerat Deus, quos sibi prius in filios adoptavit. Neque enim simpliciter dicit Vocatos (quod in reprobos plerumque competit, quos Deus promiscue cum filiis suis ad pœnitentiam fidemque invitat) sed vocatos secundum propositum, quod stabile ipso effectu ratumque esse oportet. Nam de hominis proposito insulse hunc locum exponi, Augustinus optime coarguit: & ipse contextus omnem scrupulum eximit, ne alieno opus sit interprete. Sequitur enim: Quos prædestinaverat, vel definierat, eosdem vocavit, & quos vocavit, eos justificavit. Hic de certo numero se loqui demonstrat quem sibi Deus in peculium destinavit. Nam quum & aliis modis, & præsertim externo hominum ministerio vocet permultos: neminem nisi quem ad vitam ordinavit, justificat, ut tandem glorificet. Est igitur specialis quædam vocatio, quæ æternam Dei electionem sic obsignat & sancit, ut patefaciat quod prius fuit in Deo absconditum.

Lib. ad Bonif. 2. cap. 9. & aliis locis.

Scio quid hic nonnulli cavillentur? Quum prædestinatos Paulus dicat quos Deus præscivit, suæque fidei respectu eligi. Sed ego illis quod falso imaginantur, non concedo, Intelligi quicquam fuisse à Deo prævisum, quod conciliaret illis gratiam: sed quia gratuito electi sint, fuisse præcognitos. Quemadmodum alibi docet idem Paulus, Deum novisse qui sint sui, quia scilicet notatos, & quasi in suo censu numeratos habeat. Neque hoc quoque ab Augustino omissum est: Præscientiæ nomen pro Dei consilio accipi, quo suos in salutem prædestinat. Præsciri à Deo, quinam futuri sint vitæ hæredes, nemo non fatetur. Hoc modo in quæstione versatur, Prævideatne quid in ipsis facturus sit, an quales à seipsis sint futuri. Futilis autem argutia est, arrepta Præscientiæ voce, electionem, quam Paulus ubique in solo Dei proposito includit, hominum meritis alligare. Petrus electos salutat, secundum præcognitionem Dei. An quod prævisa in ipsis aliqua virtus, Dei favorem ad eos inclinaverit? Atqui Petrus homines inter se non confert, ut alios aliis faciat digniores: sed decretum quod in se Deus statuit, supra causas omnes in sublimi locat: acsi diceret, Nunc censeri inter Dei filios, quia priusquam nascerentur, electi fuerint. Secundum hanc rationem eodem capite docet, Christum ante mundi creationem fuisse præcognitum, ut sacrificio suo mundi peccata ablueret. Quo proculdubio significat, expiationem ab eo completam, æterno Dei consilio fuisse ordinatam. Nec aliter exponi potest, quod in Petri concione apud Lucam habetur; Christum definito Dei consilio & præscientia in mortem traditum esse. Sic enim præscientiam consilio adjungit, ut discamus, neque fortuito, neque violento hominum impetu abreptum fuisse Christum ad mortem: sed quia Deus optimus & sapientissimus cognitor, ita consulto statuerat. Et unus Pauli locus ad ditimendam omnem controversiam apud sanos lectores sufficiet. Deum plebem suam, quam præscivit, repulisse negat. Mox qualis illa fuerit cognitio, declarat: quod reliquiæ secundum electionem gratiæ, salvæ factæ sunt. Item, quod Israël operibus non sit consequutus quod quærebat: sed electio consequuta. Quam priore loco præscientiam vocavit, postea electionem esse definit, & quidem gratuitam.

Lib de bono persev. cap. 18.

1 Petr. 1. vers. 2.

Puerile figmentum est, quod gratiam Pighius interpretatur, quia Dominus omnes in Adam perditos ad salutem nihilominus invitat. Clare enim Paulus Deo præcognitos à reliquis discernit, quos adspectu suo dignatus non est. Quod idem non obscure expressum est Christi verbis; Quicquid dederit mihi Pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non ejiciam foras. Tria breviter quidem, sed tamen perspicue hic habemus: Quotquot veniunt ad Christum, prius illi à Patre esse datos: deinde omnes qui dati sunt, quasi de manu in manum illi tradi, ut vere ejus fiant: postremo fidum esse omnium custodem, quos in ejus fidem ac præsidium Pater tradidit, ut neminem perire sinat. Nunc si fidei principium quæritur: respondet Christus, Ideo credere qui credunt, quia sibi donati sunt à Patre. Magnum plebi imperitæ obstaculum erat Scribarum incredulitas, quod vulgo persuasum erat, nullam doctrinam fide dignam esse, nisi quæ eorum suffragio recepta esset. Clamat ex adverso Christus, singulare esse Dei donum lucem illam, qua in salutis viam dirigimur. Si quis tergiversetur, dari Christo quos Pater in eo elegit: manet tamen istud fixum, donationem non fide modo superiorem esse, sed ejus causam ac originem. Sed in altero membro longe plus subest ponderis. Neque enim tantum venire ad se alios negat, nisi quibus porrecta fuerit à Deo manus: sed omnes qui sibi donati sunt, sine exceptione, credere affirmat. Quod in disputationis contextu uberius confirmat. Nemo, inquit, ad me potest venire, nisi Pater meus traxerit eum. Fatebitur Pighius illuminatione opus esse, ut ad Christum redeant homines, qui à Deo erant aversi, sed interea fingit, offerri peræque omnibus gratiam, hominum autem arbitrio, utcunque eam recipere libuerit, efficacem demum esse. At vero Christus alium verborum suorum sensum esse testatur, Sunt quidam ex vobis qui non credunt, Propterea dixi vobis, nemo potest ad me venire, nisi illi datum fuerit à Patre meo. Vides ut incredulos eorum numero excludat qui trahuntur. Nam hoc prorsus intempestive effutiret, nisi speciale donum esset fides. Sed hoc omnium clarissimum: quod postquam Jesaiæ vaticinium adduxit, Erunt omnes docti à Deo: mox interpretationis loco addit, Omnis ergo qui audivit à Patre meo & didicit, venit ad me. In eo docet impleri Jesaiæ vaticinium, quod Deus Spiritu suo intus discipulos alloquitur, ut Christo in possessionem tradat. Hunc instaurandæ Ecclesiæ modum definit Jesaias, ut omnes ejus Filii divinitus edocti sint. Peculiare ergo beneficium commemorat, quo Deus non nisi Ecclesiæ filios dignatur. Christus efficaciter hoc doctrinæ genere ad se trahi pronunciat, quorum mentes & corda Deus compellat. Sic enim interius docet eos, inquit Augustinus, qui secundum propositum vocati sunt simul donans & quid agant, scire: & quod sciunt, agere. Qui autem novit quid fieri debeat, & non facit, nondum à Deo didicit secundum gratiam: sed secundum legem: non secundum Spiritum, sed literam. Paulo post: Si, ut dicit veritas, omnis qui didicit: venit, quisquis non venit, profecto nec didicit. Concludit tandem, Non est consequens, ut qui potest venire, etiam veniat, nisi id voluerit atque fecerit. Sed omnis qui didicit à Patre, non solum potest venire, sed etiam venit, ubi jam & possibilitatis profectus & voluntatis affectus, & actionis effectus est. Neque Augustinum ideo in præsentia adduco testem, quod ejus auctoritate pugnem. Sed quia ejus verbis aptiora non suppetunt, quibus Evangelistæ mentem exprimam. Quod si nondum quidam acquiescant, alibi plenius edisserit: Quid est, Omnis qui audivit à Patre & didicit, venit ad me: nisi, Nullus est qui audiat & discat à Patre, & non veniat ad me? Si enim omnis qui audivit à Patre & didicit, venit: profecto omnis qui non venit, non audivit à Patre,

Joan 6. vers. 37.

Lib. de gratia Christi contra Pelag. & Celest. c. 31. cap. 14.

Lib. de prædestin. Sanctor. cap. 8.

tre, nec didicit. Nam si audisset & didicisset, veniret. Valde remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua Pater auditur & docet, ut veniatur ad Filium. Paulo post: Hæc gratia quæ occulte humanis cordibus tribuitur, à nullo duro corde recipitur. Ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primum auferatur. Quando itaque Pater intus auditur, aufert cor lapideum, & dat cor carneum. Sic quippe facit filios promissionis & vasa misericordiæ quæ præparavit in gloriam. Cur ergo non omnes docet ut veniant ad Christum, nisi quia omnes quos docet, misericordia docet: quos autem non docet, judicio non docet? quoniam cujus vult miseretur, & quem vult obdurat. Quanquam breviore compendio potest hujus quæstionis summa perstringi. Trahi à Patre Christus dicit, non quibus flexibile cor datur, ut venire ad eum possint: sed quorum Deus Spiritu suo cor intus afficit, ut reipsa veniant. Id non omnibus promiscue dari experientia vel cæcis demonstrat.

Jam quod neminem ex eorum numero se ejicere pronunciat: quin potius repositam in tuto esse omnibus vitam, donec excitet eos in novissimo die: quis non videt finalem, ut vulgo loquuntur, perseverantiam Dei electioni similiter adscribi? Fieri potest, ut à fide quidam excidant: sed qui sibi à Patre donati sunt, extra ruinæ periculum Christus esse asserit. Quemadmodum & alio loco, postquam dixit ex Judæis quosdam non credere, quia ex ovibus suis non essent, oves ipsas quasi in securo salutis portu collo-
Joan 10. vers. 18. cat. Non peribunt, inquit, in æternum: nec rapiet eas quisquam à manu mea. Pater qui dedit mihi, major omnibus est. Hunc tam firmum salutis statum Pighius in fide præsenti fundare non audebit: quum eam à libero hominis arbitrio suspendat. Nec quasi de re ambigua disputandum, ubi Christus cunctis Satanæ machinationibus suam unius tutelam opponens, ideo tutos ad extremum usque nos fore pronunciat, quia servare velit. Porro ne cui dubium sit, quos fide sua protegendos suscipiat, iterum nos revocat ad Patris donationem. Nec vero leviter prætereundum: quod potentiorem quibuslibet adversariis Deum facit, ne minor sit nobis salutis securitas, quam potentiæ Dei reverentia. Ergo inter tam violentos insultus, tam varia discrimina, tantas procellas & agitationes, in eo tamen consistit status nostri perpetuitas, quod Deus quod de salute nostra apud se decrevit, brachii sui virtute constanter tuebitur. Si quisque nostrum se aspiciat: quid potest aliud quam trepidare? Nam circa nos omnia nutant: & nihil nobis imbecillius. Sed quia cælestis Pater quos Filio donavit, perire non sinet, quantum habet hic potentiæ, tam certa est nobis fiducia & gloriatio: quia ideo fortis est, ut constans & invictus appareat suæ donationis assertor. Nam ut scite Augustinus dicit, Horum si quisquam perit, fallitur Deus. Sed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus. Horum si quisquiam perit, humano vitio Deus vincitur. Sed nemo perit, quia nulla re vincitur Deus. Electi enim sunt, ut perpetuo regnent cum Christo: non sicut Judas ad munus temporale cui congruebat. Item: Ex istis nemo perit, quia omnes electi, &
Lib de corrept. & grat c.12. cap. 7. secundum propositum: non suum, sed Dei. Si quidem non tale modo illis perseverantiæ donum confertur, ut postea declarat, quo possint si velint: sed quo non nisi perseverantes sint. Quod optima ratione confirmat. Nam si in tanta infirmitate, vitæ hujus, in qua tamen infirmitate, propter elationem reprimendam perfici virtutem oportebat, ipsis relinqueretur voluntas sua, ut in adjutorio Dei, sine quo perseverare non possent, manerent si vellent: nec Deus operatur ut vellent: inter tot & tantas tentationes voluntas ipsa infirmitate sua succumberet, & ideo perseverare non possent: quia deficientes infirmitate, nec vellent, aut non ita vellent ut possent. Subventum ergo est infirmitati voluntatis humanæ, ut divina gratia indeclinabiliter, & inseparabiliter ageretur: & ideo quamvis infirma non deficeret: nec infirmitate aliqua vinceretur.

Prodeat nunc in medium memorabilis ille Pauli locus, & qui unus ad dirimendam controversiam apud sobrios & morigeros Dei filios abunde valere debebat. Etsi autem Cyclopem Pighium contemptim Pauli verba illudere mirum non est: facturum tamen me spero, ut sani omnes tam barbaram profanandæ Scripturæ audaciam detestentur. Quia Judæi Ecclesiæ titulo superbientes, hoc ipso prætextu Euangelium respuebant, quod fictitiæ Ecclesiæ consensu damnatum foret: ne tam indigno fastu obruatur Euangelii majestas, larvam, qua se venditabant, Paulus illis detrahit. Erat sane arduum infirmis obstaculum, quum doctrinam Christi ab iis fere omnibus rejici viderent, quos Deus æterni sui fœderis hæredes constituerat. Jesum esse Dei Messiam Apostoli prædicabant. Reclamabat tota natio, cui promissus fuerat Messias. Et quid mirum? quandoquidem hodie quam plurimos videmus objecto hoc evanido fuco labascere, dum se Papistæ Ecclesiam esse ja- *Rom. 9: 8.*
ctant. Hoc itaque modo cum Judæis congreditur Paulus, quod legitimos Abrahæ filios nequaquam faciat carnale genus: sed soli filii promissionis in semine censeantur. Poterat autem ex fide æstimare; idque consentaneum erat, quum in promissione discrimen inter genuinos & spurios statueret: idque prius fecerat: sed nunc altius conscendit: esse filios promissionis, quos Deus antequam nascerentur, ele- *cap. 2, 4.*
git. Citat enim quod ab Angelo promissum fuit Abrahæ: Secundum hoc tempus veniam, & erit *Rom. 9.*
Saræ filius: acsi diceret: antequam in utero con- *vers. 12.*
ceptus esset Isaac, fuisse à Deo cooptatum. Non solum autem hoc, inquit: sed quando ex uno concubitu patris nostri Isaac gravida erat Rebecca, quum nondum nati essent pueri, necdum quicquam boni fecissent vel mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est: Major serviet minori, sicut scriptum est, Jacob dilexi, Esau autem odio habui.

Unum hunc esse ex difficillimis Scripturæ locis
Pighius causatur. Quod ut concedam, ita impium *Lib. 9. c. 2.*
ejus latratum minime ferendum esse dico, quum inextricabilem labyrinthum esse jactat. Quid enim? An Spiritum per os Pauli loquentem sibi dicemus excidisse, ut ultra quam utile erat, nos abduceret? Promptum illi erat, ut jam dixi, veros Abrahæ filios ab adulterinis sola fidei nota distinguere. Quæstionem electionis, quæ longe remotior erat, data opera
accersit. Certe quum sibi supra tertium cælum rapto *2 Cor. 12.*
arcana revelata fuisse commemorat, quæ effari ho- *vers. 2.*
mini fas non est, satis demonstrat modum sibi notum esse, quousque progredi in publicandis Dei arcanis expediat, simul & liceat. Quum igitur quæstionem, quæ populariter & brevi compendio expediri poterat, ultro huc deduxerit: quisnam piorum se attentum docilemque præbere dubitet? Nisi forte sperandum est, ut Spiritum Dei ultra suas metas lascivientem furiosus Cyclops sua moderatione cohibeat. Addit: Unum esse ex locis quos indocti homines & instabiles in suam ipsorum perniciem corrumpunt. Quod ut fateri cogat, ipse nimis luculento documento extorquet: adeo licentiose torquet ac pervertit totum Pauli contextum. Quod lectores hortatur, ut in obscuris istis & ad explicandum difficilibus locis se in Ecclesiæ obsequio contineant, me quoque suffragatorem haberet, si modo illis Christi ovile, non fœtidam porcorum haram ostenderet. Quid enim est Ecclesia Pighio, nisi ille omni impietatum congerie refertus, & inexpletus errorum omnium gurges? Postrema admonitio est, Nequid lectores admittant ab immensa Dei bonitate alienum, vel qui in ejus odium potius quam in amorem incitentur. Atque hic plenis velis in Deum invehitur,

hitur, si quos ab ipsa creatione exitio destinet. Atqui, etiam si tota hæc doctrina supprimatur, nunquam tamen reprobos deficiet occasio, quin Deum & exosum habeant & sacrilegiis suis impetant. Sed quænam illis sit obstrependi ratio, ubi mens Pauli exposita fuerit, suo loco expendetur. Nunc quid diserte & absque ullis ambagibus exprimat Paulus, mecum audire ne recusent quicunque sustinent in Dei schola doceri.

Duos nobis filios Isaac proponit, qui quum ambo in sancta domo, quasi in Dei sacrario pariter geniti sint, tamen in dissimilem sortem Dei oraculo segregantur. Causam discriminis, quæ alioqui in utriusque meritis quæsita esset, recondito Dei consilio assignat, Ut propositum Dei maneret. Constitutum Deo fuisse audimus, ex duobus geminis alterum tantum eligere. Hæc Pauli verba Pighius insulso cavillo, tanquam porcus rostro, evertere conatur. Gratiæ electionem fuisse respondet, quia nihil tale promeritus erat Jacob. Sed quum in eo gratiam commendet Paulus, quod altero rejecto unus eligitur, hic certe concidit quod fingit Pighius de universali gratia. Non simpliciter docet Paulus, ut stabilis foret Dei electio, Jacob vitæ fuisse nuncupatum hæredem: sed fratre posthabito, jus primogenituræ illi delatum. Nec vero me fugit quid oblatrent quidam alii canes, quid etiam obmurmurent imperiti: Testimonia quæ citantur à Paulo neque de vita æterna, neque de æterno exitio tractare. Verum si vera theologiæ principia, quæ trita esse decebat omnibus Christianis, isti tenerent: paulo modestius loquerentur. Responsum enim quod Rebeccæ datum fuit, eo spectabat: Dissidii, quod in utero sentiebat, hunc fore exitum, ut penes minorem resideret Dei benedictio & vitæ æternæ fœdus. Quorsum enim lucta, nisi quod duo simul fœderis hæredes esse non poterant, quod jam arcano Dei consilio uni erat destinatum? Excipiunt, Ad terram Canaan id referri: de qua etiam sermo apud Malachiam habetur. In quo forte audiendi essent, si Judæos Deus in terra Canaan quasi pecudes in ara, saginasset. Atqui, longe diversum est Prophetæ consilium. Nam & quia terram illam Deus Abrahæ, quasi externum potioris hæreditatis symbolum promiserat, & ejus posteris ipsam dederat possidendam, ut eos in populum sibi peculiarem colligeret: & sanctuarium, præsentis suæ gratiæ testimonium illic erexerat, fines istos non immerito reputat Propheta. Denique terram Canaan pro sacro Dei domicilio habet, cujus habitatione quum privatus foret Esau, odio habitum colligit: quoniam à sancta electaque familia abdicatus erat, in qua perpetuus residet Dei amor. Nobis quoque intuenda est illa terræ qualitas quam illi Deus indiderat, ut pacti spiritualis cum Abrahæ semine initi, arra quædam esset vel pignus. Non abs (*Rom. 9. vers. 12.*) re ergo Paulus gratuitam electionem in Jacob ratam fuisse commemorat, quia nondum natus, rejecto fratre ad potiendam hæreditatem destinatur. Sed Paulus ultra etiamnum pergit: dignitatem hanc non operibus fuisse partam, neque operum respectu collatam ipsi Jacob. Neque id modo: sed Dei providentia sic discretos fratres, antequam boni quicquam vel mali egissent. Itaque non ex operibus, sed ex vocante profectum fuisse discrimen constituit.

Hic à Pighio nobis rancida illa distinctio obtruditur: Non venisse quidem anteacta opera in rationem, quæ nulla erant, sed firmam Dei electionem fuisse in Jacob, cujus fidem & obedientiam Deus prævidebat. Et argute scilicet, in nomine Israël philosophatur, quod à Deo videndo sit cognominatus, ut sciamus veros demum esse Israëlitas, qui se propria malitia non excæcant, sed ad Deum, ubi illis apparet conspiciendum, aperiunt oculos. Atqui ridiculum est, quod dum alios studet facere tam perspicaces, talpa ipse cæcior est. Diversa enim prorsus etymologia à Mose exprimitur: quod cum Angelo Dei congressus, superior in certamine fuisset. Israël enim, Deo potentem, vel dominantem Deo sonat.

Sed quibus, obsecro, ita poterit oculos configere vel eruere, ut ejus ineptias non animadvertant? Boni quicquam vel mali ipsos fecisse quorsum negat Paulus, nisi ut omnem meriti respectum tollat? imo nisi ut præcise affirmet, Deum non aliunde suspensas habuisse rationes, quum tam diversum de gemellis fratribus judicium tulit? Scio quam tritum fuerit effugium istud: scire tamen primum velim, si communi naturæ relicti forent Esau & Jacob, quid bonorum operum in secundo magis quam in priore Deus reperisset. Peræque sane ambo lapidei cordis duritia oblatam salutem repulissent. Ideo ambobus, inquit Pighius, flexibile cor datum est, ut gratiam possent amplecti: sed alter libero arbitrio quod poterat, voluit: alter recusavit. Quasi non velle etiam dari Paulus testetur: quasi non se facturum Deus promittat: ut in præceptis suis Israël ambulet. At Pighii judicio, Joannes reclamat, Deum nobis potestatem dedisse filios Dei fieri. Primum in eo hallucinatur (*Joan 1. vers. 12.*) phreneticus iste, quod Potestatem accipit pro Facultate aut potentia, quum dignationem honoris potius significet. Plusquam crassam vero hebetudinem prodit, dum velut clausis oculis hujus potestatis causam præterit clare ab Euangelista expressam. Filios Dei fieri prædicat, qui Christum recipiunt: verum eosdem mox non ex carne & sanguinibus, sed ex Deo genitos esse dicit. Dignatur ergo adoptionis honore Deus qui in Filium credunt: sed quos prius Spiritu suo genuerat: hoc est, Quos sibi in filios formavit, suos tandem esse declarat. Nam si filios Dei nos reddit fides, unde ipsa nobis detur, considerandum est. Est enim spiritualis seminis fructus, quo nos Deus in vitæ novitatem regignit. In summa: verissimum est illud Augustini, Sola gratia (*Enchir. ad Laur. cap. 99. Epist. 105 ad Sixtum Lib. 5. contra Julia. cap. 3 & aliis locis.*) redemptos discerni à perditis, quos ad perditionem concreverat ab origine ducta massa communis. Unde sequitur, gratiam Dei prædicari, qua eligendos facit, non invenit: quemadmodum idem sæpius inculcat. Adde, quod si quid in electis suis prævidet Deus quo à reprobis ipsos discernat, inscite Paulus argueret, quia nondum tunc nati erant fratres, ex vocante non ex operibus fuisse dictum: Major serviet minori. Quare solutio ista de prævisis cujusque operibus, aperte Paulo insultat. Colligit Paulus, in electione Dei non haberi operum respectum, quia Jacob Deus fratri prætulit, antequam nati essent, & quicquam egissent boni vel mali. Isti, ut à Deo eligi obtineant, quos aliqua probitatis nota à reprobis discernit, prævideri obtendunt, qualis futura sit in recipienda vel respuenda gratia cujusque dispositio. Quid si recipitur, eos qui nihil dum boni egerunt, non tamen Deus ex operibus eligere desinet, quia ex operibus prævisis interea pendebit electio. Atqui, quum Paulus pro confesso sumeret quod bonis istis theologis est incredibile, Omnes ex æquo esse indignos, æquam naturæ in omnibus esse corruptionem, secure inde constituit, Deum gratuito suo proposito eligere quoscunque eligit: non quos obsequentes fore sibi filios prævideat. Denique qualis extra Dei electionem sit hominum natura Paulus considerat: isti Deum quod nunquam futurum est, donec ipse fecerit, prævidere in homine somniant.

Quanquam hæc per se satis clara sunt: longius tamen nos Pauli contextus ducit. Sequitur enim, Quid ergo dicemus? Nunquid injustitia est apud Deum? Vel hæc objectio sine ratione ingeritur: vel nullum prævisis operibus locum dabat Pauli doctrina. Quæ enim injustitiæ suspicio concipi potest, ubi Deus gratiam omnibus communiter offert, facit autem ut

ea digni fruantur? Denique quum electionis vel reprobationis causam in futuris operibus constituunt, hanc ipsam quæstionem, quam sibi Paulus objicit, effugere & solvere sibi videntur. Unde perspicuum est, nova ista sapientia non fuisse instructum. Esto, adversarios Paulus importune & nullo colore inducat de justitia Dei litigantes. Objectionem quomodo repellat, videndum. Verba sunt, Absit. Nam Mosi dicit: Miserebor cujus miserebor: & miserebor quem miseror. Nihil fore aptius video, quam ut Augustini verbis ad hunc
Epist. 105. ad Sixtum. locum explicandum utar. Mirum, inquit, quum his coarctantur angustiis, in quanta se abrupta præcipitent, metuentes retia veritatis. Ideo, inquiunt, nondum natorum alium oderat, alium diligebat, quia eorum futura opera prævidebat. Quis istum acutissimum sensum defuisse Apostolo non miretur? Hoc quippe ille non vidit, quanto sibi velit adversantis objecta quæstione, non id potius tam breve, tam apertum, tam verum, sicut isti putant, absolutumque respondit. Quum enim rem stupendam proposuisset, quomodo de nondum natis, qui nihil dum boni aut mali egerant, recte dici potuerit, quod unum dilexerit Deus, alium odio habuerit: Quid ergo dicemus? ait: Nunquid iniquitas apud Deum? Hic ergo erat locus, ut diceret quod isti sentiunt, Futura enim Deus opera prævidebat. Non autem Apostolus hoc dicit, sed potius, ne quisquam de suorum operum audeat meritis gloriari, ad Dei gratiam commendandam voluit valere quod dixerat. Moses enim dicit: Miserebor cujus misertus fuero. Ubi nunc merita? Ubi opera vel præterita, vel futura, tanquam liberi arbitrii viribus adimpleta, vel adimplenda? Nonne apertam protulit Apostolus de gratuitæ gratiæ commendatione sententiam? Hactenus Augustini verba recensui. Fingamus nihil tale unquam eum dixisse. Quum expedita esset solutio, Deum ex futuris operibus discernere inter homines: cur Paulus se magis intricat, & totam in Dei arbitrio causam esse sitam asserit? Primo enim Dominus apud Mosem, liberum sibi jus, ubi placuerit, exerendæ misericordiæ vendicat: ne quis legem illi præscribere ausit: deinde ex tota populi multitudine sumpturum se quos voluerit liberandos, pronunciat. Fœdifragi pariter omnes erant. Non dicit, hunc sibi fore delectum: ut si quos reperiat venia dignos, illis sit propitius: sed præcise misericordiæ se arbitrum fore testatur, ut quibus voluerit, parcat: quia nulla unius magis quam alterius eligendi necessitate sit adstrictus.

Tandem quod necessario, ex sententia illa sequitur, Paulus infert: Non esse volentis nec currentis, sed miserentis Dei. Nam si sola Dei misericordia continetur salus hominum: Deus autem non nisi quos arcano suo beneplacito delegit, servat, nihil prorsus sit hominibus residuum. Exponit Pighius, non deberi salutem conatui nostro, vel illis operibus, quia gratuito ad eam nos Deus vocet. Scilicet, ita secure ludit, acsi verbulo uno totam Pauli doctrinam abolere in promptu esset. Quia Dominus beneplacito suo, non operum discretione eligit quos servet: inde colligit Paulus, non volentis esse neque currentis: sed totum in una Dei misericordia verti. Elapsum Pighius se putat, dum omnibus garrit, quæ nemini debetur, gratiam. Cæterum, quum ejus demum compotes fieri dicat, quos Dominus idoneos & sibi obsequentes reperit: eo necesse erit recidere: valere quidem & voluntatem & cursum: sed quia per se non sufficiant, Dei misericordiæ palmam deferri. Quas ineptias optime refutat idem
Ench. ad Laur. cap. 32. Augustinus: Si propterea, inquit, dictum est, Non volentis neque currentis, sed miserentis Dei: quia ex utroque fit: id est, ex voluntate hominis & misericordia Dei: tanquam diceretur, Non sufficit sola voluntas, nisi adsit misericordia Domini: neque sufficiet misericordia Dei, nisi adsit hominis voluntas. Porro, si nullus Christianus dicere audebit: Non miserentis Dei, sed volentis est hominis: restat ut propterea recte dictum intelligatur, Non volentis neque currentis: ut totum detur Deo, qui hominis voluntatem bonam & præparat adjuvandam, & adjuvat præparatam. Quo magis frivola est quorundam argutia, qui misericordiæ Dei & humani conatus concursum, inde eliciunt. Quasi vero Paulus homines currendo parum proficere intelligat, nisi Dei gratia adjutos: ac non potius alia omnia redigat in nihilum, ut locum Dei misericordiæ vacuum cedant. Unde enim cursus recti principium? An quisquam, nisi duce ac directore Spiritu, ipse Deo occurret? Nam ut hic quoque Augustini verbis utar: *Lib. 2. ad Bonif. cap. 56.*
Quotidie ad Christum trahuntur ejus inimici. Dicit enim Christus: Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit, Non ait, Duxerit: quasi aliquo modo præcederet voluntas. Quis enim trahitur, si jam volebat? Trahitur ergo miris modis ab eo, qui sic novit in cordibus hominum operari, non ut homines nolentes credant, sed ut volentes ex nolentibus fiant. Videmus ergo sic Dei electionem approbari subsequenti hominum cursu, ut sola tamen ejus misericordia (quæ jacentes erigit, errantes reducit in viam, imo in vitam suscitat mortuos, & vocat quæ non sunt) principatum teneat.

Sequitur alterum de reprobis membrum, quorum maxime illustre exemplar in Pharaone proponitur. Porro de eo sic loquitur Deus apud Mosen: In hoc constitui te, ut tibi ostenderem potentiam meam. Pro quo fideliter Paulus tanquam verbum verbo reddidit: In hoc excitavi te. Est enim verbum *Hiphil* deductum à radice *Amad*, quod Stare significat. Productus ergo in medium dicitur Pharao, in quo Deus memorabile suæ potentiæ specimen ederet. Unde porro eum Dominus accepit, ut eo loco statueret? Mavult Pighius, quod Deus morte dignum, sua potentia ad tempus sustinuerit. Quod effugium ut illi permittam, perplexus tamen adhuc in eo tenetur, quod Deus Pharaonem proprio ingenio relinquens, eum exitio destinabat. Patientiam Dei si commendet Pighius, assentior: manet tamen interim istud fixum, in hunc finem sepositos Dei consilio esse reprobos, ut suam in illis potentiam demonstret. Quanquam id nimis à Pauli mente remotum esse, ex proxima illatione apparet: Quod Deus quem vult, indurat: Neque enim hoc fuisset adjectum, nisi sub verbo illo Statui vel Excitavi, comprehenderet Paulus Dei consilium, quo Pharao ad redemptionem populi sua contumacia illustrandam ordinatus erat. Nam siquis dicat, In Fastigium regii honoris divinitus evectum esse: est hoc quidem aliquid, sed non totum. Nam Græci interpretes eodem hic verbo usi sunt, quo solent reddere verbum *Hiphil* à radice *Kum* deductum, quod Surgere significat. Porro excitare dicitur Deus, quod velut porrecta manu ad finem suo consilio ordinatum deducit. Maxime tamen ad initium rei de qua agitur, Scriptura respicit, ut illud uni Deo adscribat. Ita dicitur, & Prophetas, & salutis ministros excitare: nequid horum sibi vindicet hominum industria. Itaque fideliter expressus fuit sensus Mosis Excitandi verbo, modo ita accipias: Nec vero aliter accepit Paulus. Certe quod de electis & reprobis attigerat, non minus distincte quam summatim complectitur: quum hoc juris & potestatis Deo vindicat, ut suo arbitrio induret vel misereatur. Indurandi vel miserendi jus penes ipsum esse pronunciat: nec legem illi imponi fas esse: quia nulla lex vel regula melior vel æquior quam ejus voluntas, fingi possit. Sed quia olim putarunt nonnulli, induci à Paulo impios Deo obstrepentes, ad hoc asylum se confert Pighius. Quod si illi detur, ne sic quidem solutus est nodus: quia neque

de

de nihilo quæstionem movet Paulus: atque ita respondet, ut quod objectum ab adversariis fuerat, verum esse fateatur. Quid tamen ejusmodi tergiversatione proficit Pighius, nisi ut tergiversandi malam causam se habere prodat? Verum quis illi quod petit, concedat? quando ita violenter disjungit quæ inter se cohærent: quæ autem palam disjuncta sunt, in unum fasciculum compingit. Postquam reprobos & electos incomprehensibili Dei consilio discerni Paulus docuit, uno contextu infert: Ergo cujus vult, miseretur: & quem vult, indurat. Subjicit postea: Dices itaque mihi, Quid adhuc conqueritur. Quum loquentium personas aperte Paulus distinguat, quis non potius ejus verbis, quam extraneis commentis attendit? Cæterum, prudenter hoc quoque ut multa,
In Enchir. ad Laurent. capite 99. Augustinus, Non magnopere referre in cujus persona accipias, quod Paulus responsione sua verum esse innuit.

Si falsa erat objectio, probabile certe non est Paulum in causa tam bona, tam dilucida, tam plausibili fuisse taciturum. Nam si falsum est illud, Deum quos vult, indurare: nodum qui humano ingenio inexplicabilis est, uno verbo solvere promptum erat. Excipit Pighius, Supersedere claro & idoneo responso Paulum, quia protervos homines sermone non dignetur: ut prius humiliter sapere discerent, quam rationem operum Dei superbe exquirere: qualiter alibi legimus, Judæos qui Christum interrogabant in qua potestate opera sua faceret, tantum mutua quæstione repulsos. Sed reclamant Pauli verba, Nam postea sic eorum refrænat insolentiam, qui nimis audaci curiositate in excutiendis Dei arcanis lasciviunt, ut tamen reprobos organa iræ esse confirmet, in quibus suam potentiam Deus ostendit. Longe ergo melius
De præd. sanctor. cap. 8. Augustinus. Quum dictum esset, Quid adhuc conqueritur? Nunquid responsum est à Paulo? O homo, falsum est quod dixisti? Minime: sed responsum est: O homo tu quis es? Observandum autem quod alibi tractat, Non ideo Paulum objurgatione abrumpere eorum sermonem, qui sacrilega petulantia cum Deo litigant, acsi justa defensione careret Dei justitia: sed quod maxime expediebat, attulisse. Hoc loco quidam stulti putant Apostolum in responsione defecisse: & inopia reddendæ rationis repressisse contradictoris audaciam. Sed magnum habet pondus quod dictum est, O homo, tu quis es? Et in talibus quæstionibus ad suæ capacitatis considerationem revocat hominem: verbo quidem brevi, sed re ipsa, magna est redditio rationis. Si enim non capit hoc: Quis est qui respondeat Deo? si autem capit, minus invenier quid respondeat, &c.

Ad Bon. epist. 109. Proinde, si nos talia movent, inquit idem alibi, quia homines sumus: simul audiamus dicentem, O homo, tu quis es? Paulo post: Quamvis enim peccata non fecerit Deus, naturas tamen ipsas, quæ per seipsas sine dubio bonæ sunt, quibus tamen ex arbitrio voluntatis futura essent vitia peccatorum, & in multis talia quibus esset æterna pœna reddenda, quis nisi Deus creavit? Quare? nisi quia voluit. Quare autem voluerit? O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum, &c. Ecce, ratio etiam homini reddita est, quanta debuit homini: si tamen vel istam capit, qui pro sui arbitrii libertate,
Ad Sixt. epist. 150. infirmitatis servitute contendit. Si quem autem adhuc prava obstrependi libido sollicitat: Dicat, qui talis est, inquit: & audiat quod convenit homini: O homo, tu quis es? Audiat vero & non contemnat. Quod si contempserit, etiam ut contemneret, se inveniat obduratum: si non contempserit, ut non contemneret, credat esse adjutum: sed obduratum debito, adjutum gratia. Quale porro debitum hominibus imputet, prius ostenderat his verbis. Inexcusabilis est omnis peccator vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, sive qui novit, sive qui ignorat: sive qui judicat, sive qui non judicat: quia & ipsa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est: in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati.

Nihil nos juvet Augustini testimonium: rem ipsam mecum expendant lectores. Paulus hominem cum Deo, ut facit, comparans, altius procul dubio in eligendis & reprobandis hominibus & magis reconditum Dei consilium esse ostendit, quam quo mens humana perveniat: acsi diceret, O homo, quisnam sis, reputa, & plus aliquid Deo concede, quam modulus tuus capiat. Nunc si locus detur Pighii philosophiæ, æqualem esse omnium sortem, nisi quatenus se vita privant, qui electi cum aliis pariter fuerant: quid illic impeditum vel obscurum? quid non receptum communi sensu, & carnis judicio plausibile? Quum ergo humani ingenii caput superius esse arcanum audis, colligere inde promptum est, frivolas esse solutiones, quæ ex communi judicio sumptæ, etiam in foro profano valerent. Excipit Pighius, Non repelli à Domino solere, nec suspensos dimitti, qui humiliter mentes suas captivant: ideoque hanc objurgationem non nisi in præfractos & fastuosos competere. In quo illi non difficulter assentior: modo vicissim fateatur, damnari à Paulo impiæ superbiæ omnes qui Dei justitiam proprio sensu metiuntur. Atqui, ut justitiæ laudem obtineat Deus: Pighio judice, rationem cur quidque faciat, exstare necesse est. Hæc autem nobis modestiæ regula, ubi operum Dei ratio nos latet, ut justum nihilominus esse credamus. Filius quidem Sirach hoc elogio Deum ornare non erubescit, quod sicuti figulus pro suo arbitrio vasa discernit: sic esse in manu Dei homines, ut illis reddat quemadmodum decrevit. Nam *πηλὸν* hoc loco, si superiora conferas, non potest nisi de opificis beneplacito exponi. Nec vero hic alio interprete opus est: quando omnium audaciam clare Paulus compescit, qui rationem à Deo exigunt. An dicit lutum figulo, Cur me sic fecisti? Is ergo demum ad Pauli moderationem se cohibet, qui Dei voluntatem, licet absconditam, summæ justitiæ instar habens, liberam illi perdendi servandique potestatem facit. Quantumvis torquendis Pauli verbis se Pighius torqueat, non tamen ad præsens institutum aliter similitudo aptari potest, quam si jure suo Deus homines ad quamcunque voluerit sortem, fingat & former. Hoc si cui videtur prima specie absurdum: *De verbis Apost. sermo. 11.*
veniat nobis in mentem illa Augustini admonitio: Si pecudes loqui possent, ac cum opifice suo contenderent, quod non homines, ut nos, sint factæ: neminem fore nostrum qui non protinus succenseat. Jam vero quid nos putamus esse? Nimium certe desipit, qui non plus saltem aliquanto præcellentiæ Deo tribuit, quam sibi & generi humano supra pecudes vindicat. Imo si proprie loquendum: nos coram Deo minus sumus quam pecudes. Quid ergo restat, nisi ut se illi oves ex grege ejus placide submittant? Id quidem longe præstat, quam Pighii exemplo homines substituere Dei loco figulos, ut fortunam sibi quisque propria virtute fingat. Alibi, inquit, aperte ostenditur quod hic obscurum est. Vasa figuli probat fornax: & homines justos tentatio. Inde colligit, Si justus in fide & pietate constans fuerit, vas fore in honorem: si molliter cesserit, fore vas in contumeliam. At quum suo quisque arbitrio, divina gratia quæ omnibus communis & parata est, adjutus perseveret: demum constituit, nos invicta fortitudine vasa in honorem fieri. Non dico quam insulse duo tam diversa commisceat, fingi vas, & probari: tantum dico, quod suos variis certaminum experimentis Deus probat, minime obstare, quin ipsos æterno suo consilio priusquam nascerentur, in quem placuit usum, destinaverit: quin postea eos quales volebat fore, finxerit. Nec quicquam illi suffragatur Pauli dictum: Si quis se emundaverit ab ejus-

modi malis, vas erit in honorem. Neque enim quomodo homines ex fordibus suis eruti vasa fiant honorifice: sed quomodo fideles, qui electi jam & vocati sunt, se accommodent in puros usus, illic disseritur. Ac vide quam bene inter eum & Paulum conveniat. Verba ejus sunt, Quod alibi tacuerat Paulus, hic expressit: cur Deus quosdam vase in honorem faciat potius quam alios. Ut enim Jacob vas foret misericordiæ, anima ejus emundaverat seipsum: quo nomine & merito factus est vas in honorem. Ad hanc emundationem respiciens Deus, quem præscivit; etiam elegit. Paulus autem, dum fideles ad emundationem hortatur, ut locum sternat huic do- [2 Tim. 2. vers. 19.] ctrinæ, præfatur, Deum novisse qui sint sui: quemadmodum & alibi admonet, Nos esse ejus figmen- [Ephes. 2. vers. 10.] tum, creatos ad opera bona, quæ ipse præparavit. Hoc salutis fundamentum in gratuita Dei electione ubique statuit Paulus, qui non temere se peritum architectum esse gloriatur. Pighius contra à superficie ædificium inchoat. Intempestive quoque in tractando Jeremiæ locum multum verborum consumit: ubi non describitur formationis nostræ initium, in frangendis & conterendis vasis, quæ jam formata [Rom. 9. vers. 21.] politaque sunt, sua Deo potestas asseritur. Tenendum igitur Pauli consilium est: Deum hominum fictorem, ex eodem assumpto luto, ad honorem vel contumeliam suo arbitrio formare: quia alios ad vitam gratuito nondum natos eligit: alios exitio suo qui natura obnoxii sunt omnes, relinquens. Nam quod electionem gratiæ Pighius ad reproborum odium spectare negat: id ego verum esse ita fateor, ut gratuito amori quo electos complectitur, justa in reprobos severitas in causa pari & communi, respondeat.

Concludit demum Paulus: Si Deus iram suam volens ostendere, & notam facere suam potentiam, sustinuit in multa patientia vase iræ apparata in interitum, ut notas quoque divitias gratiæ suæ faceret erga vasa misericordiæ quæ præparavit in gloriam: non esse cur litem illi quisquam intentet. Ludit Pighius, ut solent ejus similes, in voce Patientiæ. Imo ferociter se jactat, quasi Deus non aliter reprobos quam paterna indulgentia, obduret. Non aliter, inquit, vasa ad contumeliam format Deus, quam benigne tolerando qui patientia ejus abutentes thesaurum iræ sibi accumulant. Ubi ergo inter featres nondum natos discrimen? Prævidebat Deus, si Pighio creditur, futuram Esau duritiem. Quomodo itaque in Jacob eminet electio gratiæ, si in eodem gradu locatus fuit Esau, donec se ipse ex filiorum numero expungeret? Verum sæpius in brevissima Pauli sententia refellitur hæc tergiversatio, quam ut aliunde rationes contrarias accersere opus sit. Vasa aut Organa quo sensu vocent Hebræi, quisquis mediocriter in Scriptura exercitatus est, non ignorat. Organa ubi audimus, tum Deum præsidem actionis totius & auctorem, tum manum ejus directricem præcedere necesse est. Cur autem vocantur Vasa iræ, nisi quia justam severitatem, qua abstinuit erga alios, in istos exercuit? Et cur facti sunt vasa iræ? Respondet Paulus, ut iram & potentiam in illis suam Deus ostenderet. Dicit Apparata in interitum: unde aut quomodo, nisi à prima origine & natura? ut quidem vitiata est in persona Adæ totius generis humani natura: non quod altius Dei consilium non præcesserit: sed quia ex hac scaturigine emergit Dei maledictio, & generis humani interitus. Præparasse enim Deum vase misericordiæ in gloriam testatur. Si hoc speciale est electis, reliquos ad interitum aptatos esse constat, quia naturæ suæ relicti, certo jam exitio devoti sunt. Quod enim nugantur quidam, Aptari eos propria malitia, adeo insulsum est, ut referre pigeat. Verum est istud quidem, reprobos iram Dei sua pravitate accersere, & in dies accelerando tandem in caput suum congerere. Sed hic discrimen quod ex arcano Dei judicio manat à Paulo tractari, in confesso est. Dicit etiam, Divitias gratiæ Dei patefieri, dum ex opposito vase iræ in exitium ruunt. Hic certe non audimus quod Pighius garrit, Æqualem esse erga omnes gratiam: sed melius Dei bonitatem illustrari, dum vasa iræ sustinendo, ad suum finem venire patitur. Quod ad patientiam spectat, in promptu est [Lib. contra Jul. 5. cap. 5.] solutio: eam cum potentia conjungi ut non sinat tantum Deus, sed quod fit, sua virtute moderetur. Quod & Augustinus scite observat.

Nec vero aliter stare potest inviolabile illud Dei pactum: Ego sum Deus zelotes, misericors in mille generationes: severus ultor usque in tertiam & quartam generationem: nisi Dominus arbitrio suo discernat, quibus gratiam largiatur, vel quos æternæ morti velit manere addictos. Gratiam suam in mille usque ætates propagat. Quæso, an piorum filios propriis meritis æstimat, quum exhibitam partibus gratiam non alia ratione continuat etiam erga ipsos, nisi quia se ita facturum promisit? Abrahæ qui nihil promeritus erat, fidem suam gratuito obstringit, se in ejus gratiam fore posteris in Deum. Hinc solennis illa post ejus mortem obtestatio: Recordare Domine servi tui Abrahæ. Hic certe inter homines delectus habetur: neque ex cujusque meritis, sed ex sancito cum patribus fœdere. Non quod tota Abrahæ posteritas, quæ ex eo secundum carnem descendit, hanc prærogativam teneat: sed tamen eorum omnium qui ex Abrahæ semine in vitam cooptati sunt, & fides & salus huic promissioni accepta referri debet. Eadem est vindictæ ratio, quam Deus in tertiam usque & quartam generationem exsequitur. Quod enim afferunt nonnulli, Puniri quicunque omnibus seculis peccaverint, suo quemque ordine, plusquam frivolum est. Sic olim Pelagiani, quum ex Scripturæ testimoniis, quæ omnes in Adam peccasse ostendunt, expedire se nequirent, cavillabantur, imitatione peccasse. Sed quemadmodum eos urgebant pii doctores, Adæ reatu vere omnes damnatos, quo Christi gratia eos absolvit: ita in præsenti causa, ut inter se antitheta respondeant, necesse est in filiorum persona Deum ulcisci, quæ in patribus peccata damnavit. Nec sane [Exod. 39. vers. 7.] aliter exponere licet complures Scripturæ locos, ubi se testatur rejicere majorum peccata in sinum [Deut. 5. vers. 59.] filiorum. Frustra autem objicitur illud Ezechielis: Filius non portabit patris iniquitatem: sed anima [Jere. 32. vers. 18.] quæ peccaverit, ipsa morietur. Quia hæc vindictæ [Deut. 5. vers. 59.] pars est, quod Dominus Spiritu suo nudos & vacuos relinquit: quo fit, ut propriam quisque culpam sustineat. Luere ergo majorum peccata dicun- [Horatius.] tur posteri, non immeriti (ut profanus ille Poëta cantillat) sed hoc ipso noxii, quod ut natura sunt [Ephes. 2. vers. 2.] filii iræ, quemadmodum loquitur Paulus, proprio ingenio relicti, mortis æternæ jam à prima hæredes nihil quam suum interitum assiduo procursu augere possunt.

[Jesa 6. vers. 9.] Hic quoque locum Jesaiæ exponere non intempestivum erit, quem non abs re Spiritus sanctus in novo Testamento voluit sexies repeti. Mittitur Propheta cum prodigioso in speciem mandato: Vade, & dic populo huic, Audite audientes, & ne intelligatis: videte visionem, & ne cognoscatis. Impingua cor populi hujus, & aures ejus aggreva, & oculos ejus claude: ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde intelligat: & convertatur ut sanem eum. Quod excæcationis minister vocatur Propheta, accidentale esse fateor. In causa excæcationis vertitur quæstio. Fateor rursum ingrato rebellique populo quam meritus erat pœnam irrogari ut lux illi in tenebras vertatur. Præcesserit sane & maligna & obstinata incredulitas, cui Deus tale præmium rependeret: sed quum postea recitet Propheta, fuisse aliquem selectum numerum, cui salus ex Dei verbo affulserit: suane virtute effugerint horribile

tibile illud judicium, an Dei manu retenti fuerint, quæritur. Magis etiam urget altera quæstio: Qui factum sit, ut è turba illa, cujus non dispar erat incredulitas, resipuerint quidam, incurabilis aliorum fuerit morbus. Si quis humano judicio rem æstimet: in ipsis hominibus discriminis inveniet causam. At Deus nos illic subsistere non patitur: qui servatos sua gratia pronunciat, quotquot communem defectionem non sequuntur. Resipiscentia autem quin proprium ejus opus sit, in controversiam vocari non debet. Vere igitur ab Augustino dictum esse apparet, à Domino converti quos ipse conversos voluerit, qui non tantum ex nolentibus volentes facit, sed etiam ex lupis oves, ex persequutoribus martyres, gratia potentiore eos reformans. Si malitia objicitur: potentior esset Dei gratia, qualem se erga electos ostendit, nisi verum esset illud, Misereri eum cujus miseretur. Et Pauli interpretatio nihil dubitationis relinquit. Postquam enim dixit, fixam Dei electionem fuisse, addit, reliquos esse excæcatos, ut impleatur vaticinium istud. Concedo, voluntariam esse cæcitatem, & eorum culpæ libenter adscribo. Sed audio, quosnam excipiat Paulus: nempe quos eligere Domino visum est. Cur autem hos potius quam illos: ne identidem excipere pigeat. Non esse hominis litigare cum Deo. Sic alibi idem Paulus, quum Judæis, quorum virulentam malitiam expertus erat, dicit: Bene Spiritus sanctus locutus est per os Jesaiæ: Auribus audietis, & non intelligetis: accusat quidem eos ut digni sunt. Sed perperam inde ac inscite colliget quispiam, obdurationis initium ab illa malitia esse, qua si non ipsius malitiæ occultior esset causa, naturæ corruptio: quasi etiam non ideo in corruptione demersi manerent, quia arcano Dei consilio, antequam nascerentur, reprobi, non eruuntur.

Lib. 1. de prædest. sanct. c. 2.

Rom. 11. vers. 7.

Augustinus lib. de bono persever. c. 12.

Nunc Joannem audiamus, qui minime ambiguus nobis erit interpres. Quum multa signa fecisset Jesus, inquit, non credebant: ut sermo Jesaiæ impleretur, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est? propterea non poterant credere, quia iterum dixit: Excæcavit oculos illorum, &c. Hic certe non commemorat Joannes, suo vitio impeditos esse Judæos, ne crederent. Quod etsi verissimum erat, altius tamen conscendit. Spectandum enim est ejus consilium. Rudes & infirmos non leviter turbabat, quum audirent, Christo non fuisse locum in populo Dei. Respondet, Non credere, nisi quibus datum est: paucos autem esse, quibus brachium suum revelet Deus. Alterum postea vaticinium, de quo nunc vertitur quæstio, in eundem finem attexit. Et magnum habet pondus quod infert, Non potuisse ipsos credere. Nunc quantumvis se torqueant homines, discriminis tamen causa, cur brachium suum non omnibus Deus revelet, abscondita latet in æterno ejus decreto. Sane nihil aliud voluit Euangelista, quam fidem speciale esse donum, & altiorem esse Christi sapientiam, quam ut sub humanos sensus cadat, ne mundi incredulitas nos percellat, si quando vel acutissimi deficiant. Ergo, nisi quod Euangelista ex professo contendit, eludere libet: quod pauci Euangelium recipiunt, statuendum est inde pendere, quia frustra exterior vocis sonus aures verberat, donec intus corda Deus tetigerit.

Vide Aug lib ad Bonif. 2. c. 6.
Joan. 12. vers. 37.

Diversa tribus reliquis Euangelistis hujus citandi loci occasio fuit. Discipulos suos illic secernit Christus à vulgo hominum. Datum illis esse pronunciat, nosse regni cœlestis mysteria, se vero loqui apud alios in parabolis, ut audientes non audiant: & sermo Jesaiæ impleatur. Quos ænigmatice alloquutus est Christus sine profectu, indignos majori luce fuisse non nego: sed rogo vicissim, quo merito digniores fuerint Apostoli, quos familiariter Christus admittit? Statuitur antithesis: paucis conferri gratiam, quæ omnibus ex æquo negari jure poterat. An dicemus sibi Apostolos comparasse, quod illis datum esse asserit Dominus? Nec leviter prætereundum est, quod Mysteria appellat, quæ apud ipsos eloquitur. Et certe nihil est in tota spirituali doctrina, quod non longe superet mentis nostræ captum, procul que fugiat. Quare nec ulla verborum quamlibet dilucida explicatio sufficiet, nisi Spiritus nos simul doceat. Sed Christus hoc quoque tanquam raræ dignationis pignus magnifieri vult à suis discipulis, quod in externa docendi ratione, hominum vulgo eos præferat. Quanquam gradatim ad singulare illud privilegium eos deducit, quo vere domestici ab alienis differunt: nempe ut divinitus edocti, quæ altiora sunt sensu carnis, comprehendant. Clamat subinde Christus: Qui habet aures audiendi, audiat. Quibus verbis non tantum ab ignavis auditoribus attentos discernit: sed surdos esse intelligit, quibus aures non sunt à Domino perforatæ. Quod beneficium David totius Ecclesiæ nomine celebrat. Non ero singulis excutiendis longior. Summa hæc sit: Si Dei Spiritum, qui per Apostolos loquutus est, Prophetæ interpretem admittimus, arcanum & incomprehensibile Dei judicium, dum majorem populi partem excæcat, ne videat videndo, adorandam esse. Cessent hic quæcunque nobis in mentem venire possunt rationes. Nam si in hominibus hæremus: primum certe hoc erit, Dominum petentibus liberaliter dare: alios tabescere in sua inopia, cujus remedium non quærunt. Atqui nisi succurrat quod ait Augustinus, Divinæ esse beneficentiæ non tantum ut aperiatur pulsantibus sed etiam ut pulsemus & petamus: nondum satis nota est nobis qua laboramus inopia. Ad auxilium si venitur: experientia evincit, non omnibus expositam esse illam Spiritus virtutem, qua fit quod fieri oportet. Nemo se vanis blanditiis fallat. Qui ad Christum accedunt, jam filii Dei erant in ejus corde, quum in se hostes essent: & quia præordinati erant ad vitam, Christo dati sunt. Quare ut fideliter monet Augustinus, se gratiæ vasa esse meminerint, non meritorum: quando gratia illis omne meritum est. Nec alia nos cognitio juvet, quam quæ admiratione claudatur. Rideant nos qui volent: modo stupori nostro Deus è cælo annuat, & Angeli applaudant.

Mat. 13. vers. 11. Marc. 4. vers. 12. Luc. 8. vers. 10.

Mat. 13. vers. 9. Luc 8: 8. Psal. 40. vers. 7.

De bono persev. cap. 23. Vide Aug. de corrept. & gratia c. 5. Ibidem cap. 8. & 9 Ibid. cap. 7.

Nunc quæ ex Pighii objectis aliquid coloris præ se ferunt, summatim colligam, ut intelligant lectores, nihilo melioribus armis instructum pugnare, quam justam ciendi tanti certaminis causam habuit: Statum quæstionis in eo verti dicit: In quem finem conditus fuerit homo. Ac primum, pro magno absurdo habet: si quicquam ex hominis creatione ad Deum redire intelligimus: quia Deus se uno contentus, nullius indiget. Ego vero ut Deum fateor nullo externo adminiculo habere opus: ita inscite ex eo colligi dico, nullum habuisse respectum sui, ut homines in gloriam suam crearet. Quid enim sibi vult illud Solomonis, Omnia propter seipsum operatus est Dominus? Nihil ergo absurdi est, si dixerimus, Deum tametsi nullius egentem, hominum tamen genus in suam gloriam creasse. Ac merito hic potissimus finis censeri debet. Quo magis ridiculum est Pighii sophisma, qui Deum nullo gloriæ suæ respectu in hominis creatione motum fuisse colligit, quia sit in se perfectissimus. Sed operæpretium est audire, quomodo se ex illo Solomonis loco expediat, Deus propter seipsum condidit omnia. Non quia gloriæ suæ id referret: sed propter suæ bonitatis immensitatem. Ac ne pondere careat istud commentum: negat ullos interpretes mecum sentire, præter paucos, ut ipse ait, detestabiles hæreticos. Quid ergo refellendis tam futilibus nugis immorer? Hebraica vox *Lammaanehu*, qua utitur Solomo, tantundem valet, ac siquis diceret, Ad causam sui. Homo semilatina garrulitate inflatus nobis exponit

Lib. 8. c. 2.

Prov. 16. vers. 4.

Lib. 7. c. 2.

quid

quid significet adverbium Propter. Quod si guttam haberet sanæ mentis, contextus ipse clare demonstrat, non fuisse creatos in diem exitii impios, nisi quia Deus suam in illis gloriam illustrare voluit: quemadmodum alibi pronunciat Pharaonem hac de causa fuisse à se excitatum, ut nomen suum in gentibus patefaceret. *Exod. 9. vers. 16.* Porro, ut tam insulso errori colorem inducat, testimonium Mosis adducit; Nunc Israel quid poscit abs te Dominus Deus tuus, nisi ut illum ames & colas? Ego vero neminem ex lectoribus fore adeo fatuum confido, qui non videat hominem mente privatum sine pudore blaterare. Quid enim? an quia nostræ potius utilitatis causa quam suæ, à nobis coli vult Deus: ideo sepulta gloriæ suæ cura, nos tantum respicit? Et quid tot testimoniis fiet, quæ salutis humanæ summum & ultimum finem statuunt Dei gloriam? Ergo hoc axioma retinendum: Sic Deo fuisse curæ salutem nostram, ut sui non oblitus gloriam suam primo loco haberet, adeoque totum mundum hoc fine condidisse, ut gloriæ suæ theatrum foret. *Ephes. 1. vers. 6.* Non quod vel seipso contentus non sit, vel quicquam aliunde mutuari opus habeat: sed quia hoc honore dignatus est suas creaturas, ut illis insignes gloriæ suæ notas imprimeret.

Postquam tam dextre exorsus est Pighius, alterum finem subjicit: Quod Deus ad suæ bonitatis naturam respiciens, ejus capacem facere voluerit rationalem creaturam: quod sine arbitrii libertate fieri potuisse negat. Hoc confesso, ruere arbitratur quod doceo, Ex æterno Dei decreto constitutum fuisse inter electos & reprobos discrimen: quia scilicet homo futuræ suæ conditionis arbiter, utramque fortunam in manu habuerit. Monendi quidem hic in primis hortandique sunt lectores, ut quo decet honore, fictorem & opificem suum Deum prosequentes, ad considerandum ejus consilium in creatione humani generis non protervos oculos ingerant, sed ipsum reverenter, sobrie, & puro fidei oculo suspiciant. Scio de æterna Dei prædestinatione verbum fieri vix posse, quin mox pravæ multæ absurdæque mentibus imaginationes obrepant. Itaque reperiuntur modesti quidam homines, qui suppressam ejus mentionem cuperent, ne lascivis ingeniis sese efferendi materia præbeatur. Ego vero, ut libenter argutis speculationibus, quod per alios licet, supersedeo: ita ingenuam veri confessionem subterfugere, ne impiorum sannis sit exposita, fas esse non arbitror. Nec vero aut minus quam aliud quidvis pretiosa est Deo sua veritas: aut nostra dissimulatione protegi vult suam justitiam, sicuti nec tali patrocinio indiget. Verum hoc fusius paulo post. Nunc ut de re quæ agitur, breviter respondeam: contendit Pighius, ita præcise ad salutem creatos esse homines, ut nullum Dei consilium de contrario eventu præcesserit. Quasi vero Dominus ante primum hominem conditum, qualis totius generis futura esset conditio, non præviderit. Quasi etiam non statuerit, quidnam fieri vellet. Homo, ut imago Dei foret, & luce rationis, & naturæ rectitudine ornatus fuit ab initio. Ergo Deus, quasi cæcutiens, eventum dubius suspensusque exspectavit. Tales sint Pighii consequentiæ. Audacter enim inde colligit, Deum indiscrete & indiscriminate disposuisse universos ita creandos, ut suæ bonitatis ac beatitudinis essent participes. Atqui, nullo negotio utrumque simul conciliant piæ mentes: hominem eo statu fuisse locatum, quum primum conditus est, ut sponte cadendo sibi ipse exitii causa fuerit: & tamen admirabili Dei consilio ita fuisse ordinatum, ut voluntaria hæc ruina humano generi, & omnibus Adæ posteris, humilitatis materia foret. Neque enim, si Deo ita visum est expedire, ideo non propria voluntate se præcipitem dedit, qui recta natura alioqui præditus, & ad Dei imaginem formatus erat. Iterum repeto: Non me latet, quantum absurditatis & repugnantiæ hæc apud profanos homines præ se ferant. Sed pro mille testibus una conscientia sufficere nobis debet: quam si audimus, negare certe pudebit, jure periisse hominem, qui Satanam quam Deum sponte maluit sequi.

Nunc audiendæ sunt Pighii probationes, quibus ostendere conatur, indifferenter omnibus salutem fuisse constitutam. Mentiri alioqui Spiritum dicit, qui pronunciat, Deum omnium esse patrem. De conjugio illic tractat Malachias, cujus fidem plerique mariti tunc fallebant, qui polygamia inducta fraudabant primas uxores. *Mal. 2. vers. 14.* Eos ad Deum fidei conjugalis præsidem ac vindicem revocat. Videant nunc lectores, qualis in Scriptura tractanda sit Pighii religio. Subjicit ex Psalmo, Suavem esse Dominum universis. Unde concludit, Omnes sine exceptione ad vitam æternam destinatos. Quod si verum est, canibus etiam & asinis apertum est regnum cælorum. Neque enim Dei bonitatem quæ hominibus propria sit, illic commendat Propheta: sed omnia Dei opera comprehendit. Quidni tamen pro fratribus suis Pighius depugnet? Sequitur tertia probatio: Quod non sit distinctio Gentilis ac Judæi, teste Paulo. *Rom. 10. vers. 12.* Ego vero hoc libenter amplector, modo addatur etiam quod idem Paulus docet; Vocatas in Euangelii societatem fuisse Gentes, quia æterno Dei consilio ad id ordinatæ fuerant. *Rom. 16. vers. 26.* Citat & illud Ecclesiastici, Nihil Deum odisse eorum quæ fecit. Acsi non ubique diceremus, Nihil Deum in nobis odisse quod suum est, sed degenerem tantum naturam, quæ meritò primæ creationis deformitas censetur. Cæterum, in hoc cardine minime versatur reprobationis quæstio: An aliquid suum oderit Deus. Etsi enim ante defectionem Adæ, quid facturus esset Deus, occultas ob causas statuerat, nihil tamen ab eo damnari nisi peccatum in Scriptura legimus. Ita restat, ut justas habuerit causas in reprobanda hominum parte, sed nobis absconditas: nihil tamen in homine oderit ac damnet, nisi à justitia sua alienum. Attexit & illud Pauli: Deum clausisse omnia sub peccato, ut omnium misereatur. Acsi Paulus illic de hominum numero disputaret: non autem potius simplicem gratiæ commendationem poneret erga eos omnes qui ad salutem perveniunt. Nihil certe illi minus propositum fuit, quam Dei misericordiam ad omnes extendere: sed tantùm omnem carnis gloriationem posternere voluit, ut sciamus neminem fore salvum, nisi quem mera gratia Deus servaverit. En quibus argumentis, nullos præ aliis divinitus ad salutem fuisse electos demonstret, quin in singulis capitum titulis plusquam inepte pro Euclidis simia se venditat.

Tertium finem, qui satis clare & diserte illò Solomonis loco exprimitur, Quod propter se Deus omnia creavit, etiam impium ad diem malum: hac ratione impugnat: Quod si Deum respexisse dicimus, quid cuique futurum esset, simul necesse erit fateri discretionem inter electos ac reprobos priorem fuisse hominis lapsu, in mente divina. Unde sequetur, non damnari reprobos, quia perditi fuerint in Adam, sed quia ante lapsum Adæ jam exitio devoti erant. Respondeo, Nihil mirum esse, si tam indiscriminate (ut ejus verbis utar) omnia miscet Pighius in Dei judiciis, quando inter causas propinquas & remotas non discernit. Postquam huc illuc circumspexerint homines, quo tamen interius sui culpam transferant, non invenient: quia proxima in ipsis causa residet. Nam si aliunde inflictum sibi vulnus querantur, interior animi sensus constrictos tenebit, ex voluntaria primi hominis defectione exortum fuisse malum. Scio non posse carnis proterviam compesci, quin hic protinus obstrepat: Si Adæ casum præscivit Deus, nec remedium adhibere voluit, nos ex æterno ejus decreto perire

innoxios

fmoxtios magis; quam justas peccati pœnas dare. Verum, ut demus nihil tale fuisse à Deo prævisum, eadem nihilominus de peccato originali querimonia manebit. Objiciet enim Deo impietas: Cur non sibi privatim, ut solus damnum sentiret, peccavit Adam? Cur nos, qui nihil meriti eramus: in ejusdem cladis societatem involvit? Imo, quo jure alienæ culpæ pœnam in nos Deus trajecit? Sed enim ubi omnia dicta fuerint, singulos interior cordis sensus urgere non desinet, qui neminem, vel se judice, patitur absolvi. Nec vero controversiam de eo quisquam facit. Nam quum ob unius hominis peccatum, inflictum omnibus fuerit lethale vulnus: rectum Dei judicium omnes agnoscunt. Si nihil obstat, quominus & prima interitus origo ab Adam cœperit, & proximam in se causam singuli inveniant, quid etiam impediet, quin arcanum Dei consilium, quo præordinatus fuerat hominis lapsus, qua decet sobrietate, procul adoret fides nostra: & tamen quod propius apparet, conspiciat: totum humanum genus in Adæ persona æternæ mortis reatu constrictum esse, & propterea morti esse obnoxium? Non ergo discussit Pighius, sicuti putabat, optimam & aptissimam symmetriam, qua inter se causa propinqua & remota congruunt.

Monendi autem sunt lectores, peræque à Pighio utrunque damnari: Deum ab initio, quum adhuc integer foret hominis status, quod postea futurum esset, decrevisse, & nunc ex perdita massa eligere quos voluerit. Augustinum ridet, ejusque similes, hoc est pios omnes, qui Deum imaginantur, postquam universalem generis humani ruinam in persona Adæ præsciverat, alios ad vitam, alios ad interitum destinasse. Quia enim illud de omnibus in salutem creandis Dei consilium, Adæ lapsu fuisse superius, pro confesso sumit, fixum adhuc manere non dubitat. Nam alioqui neque sibi constaret Deus, & immutabile ejus propositum hominis vitio subversum foret. In nostra sententia illam (ut dictum est) repugnantiæ speciem exagitat: quod sicut Deus ante conditum Adam apud se decreverit, quidnam illi & posteris futurum esset: jam peccato imputari reproborum interitus non debeat: quia absurdum esset, effectum facere sua causa priorem. Ego autem utrumque istorum, quæ oppugnat Pighius verum esse affirmo. Nam quod obtendit inter duas sententias dissidium, prorsus nullum est. Dicimus hominem hac conditione fuisse creatum, ut conqueri de suo opifice nequeat. Prævidit Deus Adæ lapsum: nec certe nisi volens ruere passus est. Quid hic tergiversari attinet? Negat tamen Pighius: quia consilium ante de servandis omnibus conceptum, stabile maneat. Quasi vero non sit in promptu solutio: non aliter omnibus destinatam fuisse salutem, quam si in prima origine perstarent. Neque enim simplex & præcisum fuisse Dei decretum, quisquam sanus concedet, ut ad salutem omnes pervenirent. Nam ad justam hominis damnationem satis erat, in via salutis quum esset collocatus, inde sponte excidisse. At fieri aliter non potuit. Quidtum? an ideo culpa liberatur, quæ tota in ejus voluntate residet? Si diceret Augustinus, propositum semel fuisse Deo omnes servare: ad refutandam ejus opinionem aliquid valeret Pighii argutia. Sed quando tradit, Adam prima sua creatione ita constitutum fuisse vitæ hæredem, ut propinqua ejus abdicatio Deum minime lateret: imo in arcano ejus consilio jam esset quasi inclusa: vere & merito colligit, universali reatu sic obstrictos teneri reprobos, ut in morte relicti, istud judicium sustineant. Idem & nos tradimus, quia in Adam sumus ad unum omnes perditi: justo Dei judicio perire, qui pereunt: & simul tamen fatemur, quicquid Adæ accidit, divinitus fuisse ordinatum.

Nunc mihi non tam quid vel quo ordine dicat Pighius considerandum est, quam ut cum sua desperata impudentia jaceat confusus nebulo: & piis conscientiis satisfiat, per imperitiam turbari non raro cernimus. Itaque quicquid speciosum est in fluxa & prope immensa ejus loquacitate, excerpam: ut omnes intelligant, multa dicendo nihil eum dicere. Cum speciali electione congruere non videtur, quod Christus totius mundi Redemptor omnibus promiscue Euangelium prædicari jussit. Atqui, Euangelium legatio est pacis, qua reconciliatur mundus Deo, ut Paulus docet: & eodem teste, annuntiatur: ut qui *2 Cor. 5.*
audiunt, salvi fiant. Respondeo breviter, Chri- *vers. 18.*
stum sic toti mundo ordinatum esse in salutem, ut eos servet qui à Patre illi dati sunt: eorum sit vita, quorum est caput: eos in bonorum suorum societatem recipiat, quos sibi Deus gratuito beneplacito hæredes adoptavit. Quid horum negari potest? Illud Jesaiæ vaticinium Apostolus in eo impletum pronunciat: Ecce ego & pueri mei, quos Dominus mihi
dedit. Clamat ipse Christus: Omne quod mihi dedit *Jesa. 8.*
Pater, custodiam, ne quid pereat. Quod vitam non *vers. 18.*
nisi in membra sua diffundat, passim legimus. Inseri *Hebr. 2.*
porro in ejus corpus, speciale donum qui non fate- *vers. 13.*
tur, Epistolam ad Ephesios nunquam attente legit. *Joan. 6.*
Unde & tertium illud sequitur, Christi virtutem *vers. 37.*
non nisi ad Dei filios pertinere. Quanquam non melius quam ex Euangelii prædicatione æstimandam esse universalem Christi gratiam, ipsa quoque pars adversa mihi concedet. Quare in eo sita est nodi solutio, si tenemus quomodo salutem omnibus offerat Euangelii doctrina. Equidem omnibus sua natura salvificam esse non nego. Tantum hoc quæritur: An Dominus æterno suo consilio communem illic omnibus salutem destinaverit: Patet omnes indifferenter ad pœnitentiam & fidem vocari: & proponi omnibus eundem Mediatorem, qui Patri ipsos reconciliet, satis notum est, sed æque notum est, nihil nisi fide percipi: ut illud Pauli impleatur: Euangelium
esse Dei potentiam in salutem omni credenti. Aliis *Rom. 1.*
autem quid restat, nisi ut odor sit mortis in mortem? *vers. 16.*
ut idem alibi loquitur. *2 Cor. 2. vers. 17.*

Porro, quum palam appareat, ex multis quos externa voce Deus compellat, vix paucos credere: si majorem partem ideo incredulam manere probo, quia Deus non nisi quos vult, illuminatione dignatur: simul alterum illud obtinebo: communiter offerri utrisque Dei misericordiam: ut quicunque intus non docentur, tantum reddantur inexcusabiles. Distinguunt quidam, quod potentia salutare sit omnibus Euangelium, non effectu: sed nodum hoc modo minime expediunt: quia semper eo revolvimur, æqualisne omnibus conferatur credendi facultas. At vero, cur non omnes Euangelio obediant,
rationem affert Paulus: quia Jesaias dicit: Domine, *Rom. 10.*
quis credidit sermoni nostro? & brachium Domini *vers. 16.*
cui revelatum est? Credentium paucitate attonitus *Jesa. 53.*
Propheta exclamat: Rem indignam esse, quod *vers. 8.*
Dei verbum omnium auribus personans, nulla fere corda intus afficiat. Verum, ne quem conturbet tanta mundi pravitas, mox subjicit, non omnibus hoc esse datum. In summa effectu carere quamlibet sonorum humanæ vocis clamorem significat, nisi interior Dei virtus in cordibus operetur. Cujus etiam rei præclarum documentum ante oculos ponit Lucas, qui postquam retulit habitam à Paulo concionem: Crediderunt (inquit) quotquot ordinati erant ad vitam æternam. Cur eadem doctrina non iisdem omnium animis exci-
pitur? Numerum definit Lucas. Quia non omnes *Actor. 13.*
ad vitam erant ordinati. Cujus porro hæc dispo- *vers. 48.*
sitio est, nisi Dei unius? Nam qui proprio cordis motu fuisse ordinatos ineptiunt, non magis refutatione sunt digni, quam si mundum à seipso creatum dicerent. Est enim recondita Euangelii sapientia, ad quam penetrare humani ingenii a-

cumen nequit. Animalis homo; inquit Paulus, non capit ea quæ Dei sunt. An quia non vult? Id quidem verum est, rebelles esse Deo quicunque ejus Spiritu

1 Cor. 2:4. mansuefacti non sunt. Sed altius conscendit Paulus: quod scilicet homini sit stultitia, nec possit intelligere: neminem fuisse Dei consiliarium, nec cognosci ejus arcana nisi à solo ejus Spiritu. Unde constituit, solos esse vere Dei discipulos, qui non mundi hujus Spiritu, sed cælesti donati sunt: ut sciant quæ sibi à Deo donata sunt. Quid sibi ista vult comparatio inter mundi hujus & Dei Spiritum: nisi quod suo modo sapiunt homines, ut in terra subsidant, filios suos Pater cælestis peculiari modo illuminat? Hic, si Deo placet, voluntariam cujusque præparationem

1 Cor. 6:9. nobis Pighius obtrudit: quasi non Corinthios alloquatur Paulus, quos paulo post & fures, & ebriosos, & maledicos, & avaros, & molles, & prodigiosis flagitiis infectos fuisse commemorat, donec Spiritus sanctificatione purgati forent. Qualis ad promerendam illuminationem eorum potuit esse occursus, quos Deus ab inferis ipsis extraxit? Et quid longo verborum circuitu opus est? Spiritus qui nobis regni cælestis arcana patefacit, est adoptionis Spiritus. Adoptio autem gratuita. Ergo & gratis confertur Spiritus ipse. Jam non omnibus conferri experientia docet. Ergo speciale donum est fides,

1 Cor. 1. vers. 23. quo rata sit Dei electio. Quo etiam sensu dixerat Paulus, Christum qui Judæis est scandalum, & Gentibus stultitia, vocatis esse Dei virtutem & sapientiam. Unde autem vocatio: nisi quia Dominus quos elegit, secundum propositum suum vocat? Nunc tenemus, Euangelium, quod odor vitæ in vitam natura sua esse debuerat, mortiferum iis qui pereunt odorem esse: ideo autem manere in suis tenebris incredulos, quia non revelatur illis Dei brachium. Quod autem in tanta naturæ nostræ corruptela & pravitate, aliqui tamen Euangelio credunt: eorum bonitati adscribere, sacrilegium est: sed potius gratiæ semper Deo agendæ, ut Paulus monet, qui eos elegit ab initio mundi in salutem, in sanctificatione spiritus & fide veritatis. Quibus certe verbis, & fidem, & sanctificationem, ab æterna electione, tanquam à fonte rivos deducit. Quid enim? an quia seipsos sanctificaturi erant, ideo electi sunt?

2 Thess. 2. vers. 13. Atqui nominatim Paulus hoc esse Spiritus Dei opus asserit. Quum eadem sit fidei ratio: superest, ut in fidem illuminatos dicamus, quò rata esset Dei electio, & effectu ipso pateficret. Et sane quum audiamus, Neminem ad Christum venire nisi à Patre tra-

Lib. 1. ad Bonif. cap. 19. hatur: hoc quoque Augustini tenendum est: Quis trahitur, si jam volebat? Nemo tamen venit, nisi velit. Trahitur ergo miris modis ut velit, ab illo qui novit intus in ipsis hominum cordibus operari, non ut nolentes credant, quod fieri non potest: sed ut volentes ex nolentibus fiant.

1 Tim. 2. vers. 4. Reclamat Pighius, illam Pauli sententiam adducens: Deum omnes velle salvos fieri: & quod mortem peccatoris nolit, ipsi vel jurato credendum, ubi

Ezec. 18. vers. 23. & 33:11. per Prophetam sic loquitur: Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur & vivat. Quum prophetica concio ad pœnitentiam hortetur: nihil mirum si Deum pronuntiet velle omnes salvos fieri. Si tales loquendi formas conditionales esse, ostendit mutua inter minas & promissiones relatio. Ninivitis Deus, quemadmodum Regibus Gerar & Ægypti, facturum se denunciat, quod facturus non est. Quum resipiscentia, pœnam quam minatus illis fuerat, antevertunt: tunc non nisi obstinatis constitutam fuisse apparet. Et tamen præcisa fuerat denuntiatio: acsi revocabile non esset decretum: sed postquam iræ suæ sensu terruit ac humiliavit, qui non prorsus sunt desperati, eos spe veniæ erigit, ut remedio sentiant locum esse. Ita rursum promissiones, quæ omnes ad salutem invitant, non simpliciter nec præcise quid in arcano suo consilio statuerit Deus, sed quid omnibus ad fidem & pœnitentiam adductis facere paratus sit, demonstrant. Atqui hoc modo duplex affingitur Deo voluntas, qui adeo varius non est, ut ne minima quidem in eum cadat obumbratio. Quid hoc, inquit Pighius, aliud esset, quam hominibus illudere, si Deus quod non vult, velle se profiteatur? Si conjunctim, ut par est, legantur hæc duo: Volo ut conversus peccator vivat: nullo negotio calumnia illa diluitur. Conversionem exigit à nobis Deus: eam ubicunque invenit, promisso vitæ præmio non frustratur. Vitam ergo velle dicitur Deus, qualiter & pœnitentiam. Hanc autem vult, quia verbo suo omnes ad eam invitat. Cæterum, id cum arcano ipsius consilio non pugnat, quo nonnisi suos electos convertere decrevit. Neque propterea varium censeri fas est, quia tanquam Legislator omnes externa vitæ doctrina illuminet: ad vitam omnes priore modo vocet: hoc autem altero quos vult, adducat, tanquam pater regenerans Spiritu filios duntaxat suos.

Certum quidem est, nec homines suopte instinctu ad Dominum converti: nec conversionis donum omnibus commune esse. Est enim hoc unum ex duobus capitibus fœderis, quod Deus non nisi cum filiis suis & electo populo facturum se promittit: ut leges suas in eorum corda inscribat. Desipiet enim si quis dicat, generaliter hoc omnibus promitti: Percutiam *Jerem. 31. vers. 33.* cum ipsis fœdus: non quale percussi cum patribus eorum: sed leges meas cordibus eorum inscribam. Ad dignos, vel proprio motu rite præparatos restringere, non minus crassæ inscitiæ foret: quum Dominus eos alloquatur, quibus corda lapidea prius erant: quemadmodum ex altero Propheta liquet. *Ezec. 36. vers. 26.* Communem omnium contumaciam esse dico, nec cujusquam affectum esse ad obsequium Dei flexibilem, donec ipse dederit quod jubet. Cur enim vocamur novæ creaturæ, nisi quia Dei sumus factura, *Ephes. 2. vers. 10.* creati ad omne opus bonum? Obsecro, qualis ista, & quam iniqua partitio erit, si Deus mortales nos homines creet, sibi quisque ad justitiam & cælestem vitam sit creator? Nam hoc modo sibi haberet Deus caducæ gratiæ laudem: quod longe præstantius est, in sortem nostram cederet. Atqui, circumcidere ho- *Deut. 30. vers. 6.* minum corda, opus Dei esse Scriptura affirmat: nec alteri regeneratio tribuitur: unde & passim quod in homine ad imaginem Dei reformatum est: Spiritus nuncupatur. Hortatur quidem nos subinde Dominus ad pœnitentiam: sed conversionis auctor ipse asseritur. Dicitur lex ejus convertere animas: & ad Verbi ministros partes istæ alicubi transferuntur: sed quia dum arando, serendo, rigando, laborant illi, unius Dei est incrementum dare: non mirum est, si hoc illi tribuitur, quod cor suis aperiat, ut sermoni quem audiunt, intenti sint. Itaque Augusti- *Lib contra Julian. 5. cap. 3.* nus, postquam de electis tractavit, & eorum salutem ita in fideli Dei custodia docuit esse repositam, ut nemo pereat: Cæteri, inquit, mortales qui ex isto numero non sunt, & tamen ex eadem massa sumpti sunt, vasa iræ facti in utilitatem nascuntur istorum. Non enim quenquam eorum Deus temere aut fortuito creat: aut quid de illis operetur boni, ignorat: quum & hoc ipsum bonum operetur, quod in illis humanam creat naturam, & ordinem sæculi præsentis exornat. Istorum neminem adducit ad pœnitentiam spiritualem, qua homo reconciliatur Deo. Quamvis ergo ex eadem massa perditionis nati, secundum cordis sui duritiem & cor impœnitens, thesaurisant sibi, quantum in se est, omnes iram in die iræ, Deus tamen alios inde per misericordiæ bonitatem adducit ad pœnitentiam, alios justo judicio non adducit. Hactenus ille. At ne quis hic divinæ gratiæ & nostræ industriæ concursum imaginetur: sem- *Lib. 1. de peccat. merit. & remiss. c. 18.* pet occurrat quod alibi tradit: Laborant, inquit, homines in nostra voluntate invenire, quid boni sit nostrum, quod nobis non sit ex Deo: & quid possit

inve-

inveniri, ignoro. Et paulo post: Quapropter nisi
obtinemus, non solum voluntatis arbitrium, quod
huc atque illuc liberum flectitur, atque in eis natura-
libus bonis est, quibus & male uti malus potest: sed
etiam voluntatem bonam, quæ jam in eis bonis, quo-
rum usus esse non potest malus, nisi ex Deo nobis
esse non posse: nescio quemadmodum defendamus
quod dictum est: Quid habes quod non acceperis?
Nam si nobis libera quædam voluntas ex Deo est,
quæ adhuc potest esse vel bona vel mala: bona autem
voluntas ex nobis est: melius est id quod à no-
bis, quam quod à Deo est. Tandem concludit:
Quibus donare hoc voluerit Dominus, miseri-
cordiæ ejus esse, non meriti illorum: quibus no-
luerit, veritatis esse, quia potestatem habet tra-
hendi.

Alterius loci expedita est solutio. Deum velle
omnes salvos fieri Paulus affirmat. Nempe quomodo
vult ad veritatis suæ cognitionem venire. Utrum-
que enim copulat. Nunc quæro, Eademne Deo vo-
luntas, ab initio mundi constiterit necne. Nam si
omnibus notam esse voluit suam veritatem: cur le-
gem suam non publicavit & Gentibus? Cur inclu-
sam in angustiis Judææ tenuit vitæ lucem? Quid sibi
Deut. 4:6. vult Moses: Non esse gentem quæ statuta & leges
habeat quibus regatur, quemadmodum populus ille:
nisi quod singulare privilegium generis Abrahæ
commendat? Cui & illud Davidis encomium re-
Psal. 148. spondet: Non ita fecit ulli populo: nec sua judicia
vers. 20. manifestavit illis. Nec omittenda est quæ exprimi-
Deut. 4. tur ratio: quia dilexerit Deus Patres, filios ab eo
vers. 37. electos esse: non quia præstantiores essent: sed quia
& 7: 8. eligere eos in populum peculiarem Domino visum
Actor. 16. est. Quid? An Paulus ipse nesciebat, se prohibi-
vers. 6. tum esse à Spiritu, ne in Asia verbum de Christo fa-
ceret, ac ne transiret in Bithyniam quo pergebat?
Sed quia nimis prolixa foret hujus rei tractatio, uno
illo nunc ero contentus: Deum post lucem vitæ solis
Judæis accensam, passum fuisse Gentes in ignorantiæ
tenebris per multa secula errare: deinde speciale
hoc promitti Ecclesiæ donum, quod super ipsam
orietur Dominus, & gloria ejus conspicua illic erit.
Jesa. 60. Nunc jactet Pighius, Deum omnes velle salvos
vers. 2. fieri, quum ne externa quidem doctrinæ prædica-
tio, quæ tamen Spiritus illuminatione longe infe-
rior est, omnibus sit communis. Agitatus olim à
Pelagianis fuit locus iste. Quid Augustinus pluribus
locis respondeat, dicere in præsentia supersedeo:
nisi quod clare & breviter uno ex loco patet, quam
Enchir. secure hanc objectionem contempserit. Quum Do-
a 7. Laur. minus, inquit, se volente filios Jerusalem congre-
c. 9. d. gare, ipsam noluisse conqueritur, an superata fuit
& 98. ab infirmis hominibus Dei voluntas, ut non po-
tuerit facere potentissimus quod volebat? Et ubi
erit omnipotentia, qua fecit quæcunque voluit in
cælo & in terra? Quis vero tam impie desipiat,
ut dicat Deum malas hominum voluntates, quas
voluerit, quando voluerit, ubi voluerit in bonum
non posse convertere? Sed quum facit, per mi-
sericordiam facit: quum non facit, per judicium
non facit. Nodum quidem nondum solutum esse
fateor: sed hoc tamen extorsi Pighio, ne quis nisi
sensu & judicio privatus credat arcano Dei consilio
statutam æqualiter omnibus salutem esse. Cæterum,
sensus Pauli cuivis non contentioso satis facilis est ac
dilucidus. Jubet solennes pro regibus & princi-
pibus, qui cum imperio præsunt, preces concipi.
Quia vero totidem illo seculo erant infestissimi Ec-
clesiæ hostes: ne fideles à studio precandi revocet
desperatio, mature occurrit Paulus, Deum omnes
salvos velle fieri dicens. Quis non videt ordinum
hic geri mentionem potius quam singulorum homi-
num? Nec vero ratione caret trita illa distinctio,
Non singulos generum, sed genera singulorum no-
tari. Quod tamen non alia sit Dei voluntas intelli-
genda, quam quæ patefit externa Evangelii prædi-
catione ex contextu evincitur: ut Deum significet
Paulus omnium velle salutem, quos benigne ad
Christum invitat.

Sed Pighius rursus de personarum respectu mihi
certamen movet. Quia Deus personas non respi-
cit, inde omnes æqualiter colligit ab eo amari.
Responderam, Hoc nomine signari in Scriptura *Lib. 7. c. 2.*
externas omnes accessiones, quæ sunt præter cau-
sam, favoremque aliis conciliant, alios odio gra-
vant vel contemptu. Nihil ineptius posse dici vel
fingi detonat. Atqui si agenda res esset suffragiis,
multos haberem non pœnitendos socios vel duces.
Sed valeat una ratio. Hebræis nomen est (*Panim*) *Levit. 19.*
quod tantundem valet ac Facies. Quum vetantur *vers. 15.*
judices personas accipere: quum testatur Moses *Deut. 1.*
nullum personæ respectum esse Deo: & idem in *vers. 17.*
historia Job repetitur: quid, obsecro, per hanc *Deut. 10.*
vocem intelligere possumus, quam externas omnes *vers. 17.*
apparentias, ut vulgo appellant, quibus à re ipsa *Job. 32.*
abducimur? Similiter quum de servis & domi- *vers. 21.*
nis, quum de Judæis & Gentibus, quum de nobi- *& 34: 19.*
libus & obscuris loquuntur Apostoli, πρόσωπα, *Rom. 2.*
quod alii præ aliis habent excellentiæ, unde fit *vers. 11.*
ut quod æquum ac rectum est, non cernatur. Ideo *Gal. 2: 6.*
Christus ὄψιν, id est, adspectum, justo judicio op- *Ephes. 6.*
ponit: acsi diceret, ubi hominum favor vel odium *vers. 9.*
regnant, fieri aliter non posse, quin totam æquita- *Coloss. 3.*
tem ac rectitudinem pervertant. Nemo igitur non *vers. 25.*
videt Pighium rabiosa maledicendi petulantia abre- *Joan. 7.*
ptum, nunquam pensi habuisse quid diceret. Nunc *vers. 24.*
audienda boni censoris correctio. Personarum ad-
spectum, pronunciat vitium esse, in justitia distribu-
tiva locum habens. Inde concludit, Deum non ac-
cipere personas, quia indifferens sit omnibus: &
quemadmodum æquum distributorem de publico
largiri decet, præbeat se perinde liberalem ac be-
neficum. Perinde vero hæc garrit, acsi exstincta
Scriptura, quidvis illi è proprio capite fingere li-
ceret. Nam omnes Scripturæ loci meam sententiam
confirmant: nullum profert qui ejus commento suf-
fragetur. Et quid mirum, si sua deliria tam secure
proferat: quum ne ipsam quidem vocem de qua ser-
mo illi erat, expenderit? forsan ut se probaret ma-
gnum Theologum, contempta Grammatica sine
sensu voces effutivit. Nam Persona nihil illi aliud
valet, quam hominem. Quum tamen plusquam con-
spicuum sit, qualitatem extrinsecam notari, qua
induti homines, aut favore digni habentur, aut con-
temptui subjacent. An autem Deus æqualis sit distri-
butor necne, Christo magis credendum est quam
Pighio. Christus autem Deum sub patrisfamilias *Mat. 20.*
persona ita loquentem inducit: Licet in rebus meis *vers. 15.*
facere quod volo: an oculus tuus malus est, quod
ego benignus sum? Secundum quam rationem Pau- *Rom. 11.*
lus, ut nemini obstrictum esse doceat, quin gratiam *vers. 35.*
suam pro arbitrio, quibus visum est, dispenset: in-
terrogat, Quis prior illi dederit, ut ei mutuum re-
pendatur.

Primum, si qua pietatis gutta fuisset in hoc ho-
mine, an unquam ausus foret, Deum tam contume-
liose in ordinem cogere? Præscribit enim, ut omni-
bus æqualiter largiatur, quasi de publico. Ita nihil
Deo reliquum facit, in quo gratuitam beneficen-
tiam exerceat. Iudicat, inquit, de unoquoque se-
cundum cujusque dignitatem & opus, non autem
pro suo beneplacito. Quo igitur merito provocatus
elegit genus Abrahæ? Quid reperit in ea gente di-
gnitatis, cur eam reliquis præferret? Non aliam
ipse rationem assignat, nisi quia dilexit patres eorum.
Postea expressius: Ecce, quum Domini sint cæli & *Deut. 4.*
terra: tantummodo illi in patribus tuis complacuit *vers. 37.*
ad eos amandos, & elegit semen eorum post eos. *Deut. 10.*
Jam alio loco merita omnia in nihilum redigit, *vers. 15.*
dum idololatras fuisse commemorat. Saltem hoc *Josua 24.*
obti- *vers. 2.*

obtineo, quod Pighius negat, Dei beneplacitum à Mose clare prædicari. Negat, ex Dei pendere decreto, sed hominum affectu, quod uno rejecto alius eligitur. Quid ergo sibi vult illud? Non ex operibus, sed ex vocante dictum est: Major serviet minori. Exertanda vero quam postea evomit, in Deum blasphemia est: Fingi Deum non injustum modo, sed crudelem, si quempiam exitio devoveat. Atqui, ad ejus Dei tribunal semel sistetur, quem Paulus ostendere suam potentiam in vasis iræ asserit. Imo jam nunc malo suo exitio sentit, non esse humanitus fabricatum, sed æternum totius mundi semper fuisse judicem. Nunc experitur miser, quam vere dictum

Psal. 51. vers. 6. Rom. 3:4. Act. 10. vers. 34.

sit, Vincere Deum quum judicatur. Cæterum, fateor personæ alicubi opponi piam & rectam vitam: ut quum Petrus dicit, Non esse Deum προσωπολήπτην, quia in omni gente acceptus illi sit qui bene vivit. Sed prompta est responsio, Quod Deus qui filiis suis contulit dona, probet, grataque habeat: in hominis autem natura nihil prorsus inveniat nisi odio dignum. Ergo ut Deus cultores suos diligat: necesse est, ut dum adhuc omni bono vacui sunt, gratuito amore præveniat indignos: & illis donet quod postea

Lib. de bono persev. cap. 12.

amore prosequatur. Hanc vero primam gratiam dat quibus vult, inquit Augustinus, quoniam misericors est. Quod etsi non det, justus est. Et non dat, quibus non vult, ut notas faciat divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Quod autem non sit apud eum personarum acceptio, hinc liquere in fine capitis admonet, quia præteritis cultorum suorum filiis, natam ex reprobis sobolem ab exitio interdum liberat. Ac omnino memoria tenendum, quod tandem adducit, Nullum prædestinationis illustrius speculum exstare, quam sit Ipse Mediator, qui secundum humanam naturam id honoris nullo merito adeptus est, ut

Ejusdem lib. c. 24.

Dei unicus esset Filius. Atqui, gratuitum Dei beneplacitum quod in Christo Ecclesiæ capite spectandum ille proponit, Pighius ne in membris quidem admittere sustinet. Beatam enim Christi matrem contendit suo merito electam esse, quia ipsa canat, Respexit humilitatem ancillæ suæ. Istæ sunt Pighii pro-

Lib. 8. cap. 2.

bationes, Fundatam in hominum meritis electionem Dei esse, non gratuitam, quia quod abjectum est ac contemptibile, elegit.

Hac ratione facile diluitur Pighii objectio: Quum Christus benedictos Patris sui ad regnum possidendum vocat, non simpliciter causam dici, quia electi sint: sed quia exercuerint charitatis opera. Neque ego sane ad arcanam Dei electionem homines ablego, ut inde salutem hiantes exspectent: sed rectà ad Christum pergere jubeo, in quo nobis proposita est salus: quæ alioqui in Deo abscondita lateret. Nam quisquis plana fidei via non ingreditur, illi Dei electio nihil quam exitialis erit Labyrinthus. Itaque ut certa sit nobis peccatorum remissio, ut in vitæ æternæ fiducia conscientiæ nostræ acquiescant, ut Deum intrepide patrem invocemus, hinc minime faciendum est exordium, quid de nobis ante mundum conditum Deus statuerit: sed quid de paterno ejus amore nobis in Christo sit patefactum, & quotidie per Euangelium Christus ipse prædicet. Nihil altius nobis quærendum, quam ut filii Dei simus. Atqui gratuitæ, qua hoc tantum bonum consequimur, adoptionis speculum, arra & pignus est Filius, qui è Patris sinu ideo ad nos prodiit, ut in corpus suum inserendo, regni cælestis hæredes faceret. Porro sicuti hæc hæreditas & Christi sanguine parta est semel, & sacris Euangelii tabulis consignata: ita ejus possessio non aliter quam fide adiri potest. Denique, non tantum libenter fateor, sed passim in scriptis meis inculco, & fidei alligatam esse hominum salutem, & Christum unicam esse januam, qua in regnum cælorum omnes ingredi oportet, nec alibi tranquillam pacem quam in Euangelio inveniri: quicunque inde vel minimum deflectunt, nihil quam per flexuosas ambages errare: & quo quisque in profunda illa divini consilii adyta confidentius irrumpere & penetrare conatur, eo longius à Deo recedere. Ergo quin per fidei viam ambulandum sit, non nego. Unde & alterum illud conficitur, Deum, quæ electis in præsenti vita contulerit Spiritus sui dona, extremo die coronaturum. Cæterum, id non obstat, quominus cælestis Pater quos in Christo elegit, in ejus corpus fide & Spiritus sanctificatione inserat; quominus ante conditum mundum prædestinatos, tempore suo vocet ac justificet. Atque utrumque Paulus optime conjungit, ubi omnia cedere in bonum diligentibus Deum præfatus, mox addit: Qui secundum propositum vocati sunt. Hæc igitur via est, qua suos gubernat Deus: hæc ratio, qua opus in illis gratiæ suæ absolvit. Sed cur manum eorum apprehendat, alia est superior causa: propositum scilicet illud, quo eos destinavit ad vitam. Quo magis ridicula est Pighii impudentia, dum testimonium sibi tam adversum procaciter tamen in suum usum aptare non dubitat. Notandum esse in primis admonet, non dici,

Lib. 8. cap. 2. in fine.

Cedere omnia in bonum electis vel dilectis: sed diversam potius causam notari, quod Deum diligant. Quasi vero non ideo data opera, addita à Paulo fuerit correctio, ne quis fidelium merito tribuerit, quod illis Deus omnia in bonum vertit. Qualiter affectos esse deceat fideles, primum ostendit. Atque hoc vocationis est proprium. Sed ne in seipsis hæreant: salutis bonorumque omnium initium ex altiori fonte manare docet, quia prius electi fuerant. Hunc quoque nodum Pighius jocando expedit: quod Deus ad sanctitatem omnes vocet. Quasi vero non diserte Propositi nomine, efficax vocatio commendetur. Quibus autem præstigiis tam densas tenebras offundet, ut sententiæ hujus perspicuitas obruatur? Deus quos elegit, justificat, ut tandem glorificet. Quantumvis eam laceret, nunquam tamen efficiet, ut se ad omnes extendat. Hinc apparet, quam stulte ratiocinentur, qui fidei bonorumque operum prætextu electionem subvertere moliuntur, ut filia, sicut vulgo loquuntur, matrem devoret. Extremum suffugium Pighio est, Deum nonnisi quos præscivit ad salutem prædestinasse: quod jam illis prius à me obstructum est, quum fieri non posse ostendi, ut quicquam aliud in homine prævideat, nisi exitio dignum: donec eum ipse Spiritu suo refinxerit. Nam si nihil habet quispiam quod non acceperit: quid alius alio plus afferet in Dei conspectum, quo excellat? Præscivit ergo suos Deus, non ut ex meritis æstimaret: sed quia nemo ab aliis discernitur, nisi in quem benignos & propitios oculos conjecit, ut filiis suis quamlibet indignum adnumeret: secundum illud Pauli, Quis enim te discernit? At Pighio gratuita præcognitio, quam ipse nudam appellat, videtur nulla esse. Quibus ergo plumis hominem ornabit, ne coram Deo nudus & omni ex parte deformis prodeat? Nam Scriptura quicquid in vitiata hominis natura est, exosum esse Deo clamat: solam ejus imaginem, quæ in Christo renovatur placere.

Sequitur apud Pighium: Rationem cur damnentur impii quærentibus, non ingeritur vox illa tyrannica: Æterno Dei consilio ab electis fuisse discretos, quia Deo placuerit exitio ipsos devovere: ut valeat illud, *Sic volo, sic jubeo: sit pro ratione voluntas:* sed audient ex ore Christi: Esurivi, & non dedistis mihi cibum, &c. Cui non multum dissimile est quod alio loco repetit: Non pronunciaturum illis Christum, ideo damnari, quia ex infecto Adæ genere progeniti sint, quia ex ejus peccato mortis æternæ reatum contraxerint: quia ejus culpa perire ipsos oporteat: sed quia non dederint cibum famelicis, & alia charitatis opera non exercuerint. Si neque originalis culpa ad homines damnandos Pighio sufficit, nec quicquam loci habet arcanum Dei judicium: quid pueris infantibus faciet, qui priusquam

ullum

ullum tale specimen per ætatem edere possent, ex hac vita erepti sunt? Quum eadem nascendi & moriendi conditio fuerit parvulis qui Sodomæ & Jerosolymæ mortui sunt: nec quicquam in eorum operibus dispar: cur aliis ad dextram suam stantibus, alios ad sinistram Christus extremo die segregabit? Quis hic admirabile Dei judicium non adoret, quod factum est ut alii Jerosolymæ nascerentur, unde ad meliorem vitam mox transirent, alios Sodoma, inferorum atrium, nascentes exciperet? Cæterum, ut electis justitiæ præmium rependet Christus: ita reprobos minime inficior impietatis & scelerum suorum pœnas tunc daturos. Nec vero tale quicquam ex nostra doctrina elicere licet, quoniam æterno suo consilio elegit ad vitam Deus quos visum est, alios exitio reliquit: vel nullas malis operibus constitutas esse poenas, vel bonis nullam esse repositam mercedem. Stabimus omnes ante tribunal Christi, ut referat quisque prout in corpore suo gessit, sive bonum sive malum. Sed unde piis justitia & sanctitas quæ tunc coronabitur, nisi quia Spiritu eos suo Deus in vitæ novitatem regenuit? Unde porro regenerationis donum, nisi ex adoptione gratuita? Perinde argumentatur Pighius, acsi quis diem esse neget ex luce à Domino creata, quia solis splendor diem facit. Quanquam similitudinem istam non omni ex parte convenire fateor. Lux enim initio creata Deum proprie habet auctorem. At damnationis nostræ culpa sic in nobis residet, ut procul alienos ad eam obliterandam colores accersere fas non sit. Sed tantum breviter ostendere libuit, quam præpostere Pighius propinquæ causæ objectu, remotam tollat. Damnatum iri impios contendit, quia propriis maleficiis iram Dei in se provocarint. Ex eo colligit, à Dei decreto non provenire eorum damnationem. Ego autem, eos maleficia alia aliis cumulasse dico, quia quum pravi essent, nihil quam peccare potuerint. Etsi autem non extrinseco impulsu, sed spontaneo cordis affectu, scientes ac volentes peccarint: quin tamen fons & origo malorum omnium sit naturæ corruptio & vitiositas, negandum non est: nisi prima pietatis rudimenta convellere libeat. Causam si quæras, cur vitium quod in electis suis Deus corrigit, non eodem in reprobis remedio dignetur: abscondita apud ipsum latet. Hoc modo Paulus, quum nono ad Romanos capite Deum statuit vitæ & mortis arbitrum, ut salvi sint illi demum quos ab interitu eripit: & clare pronunciavit, Non volentis esse neque currentis, sed miserentis Dei, qui miseretur cujus vult, & quem vult, indurat: postea conspicuas & quasi palpabiles excæcationis causas in sua gente ostendit, quod Christum plerique respuerint, quod Deum contumaciter repulerint, manus ad eos tendentem. Optime igitur consentiunt inter se hæc duo: quod quisque sibi propria incredulitate damnationis sit auctor, & nihilominus quicunque Spiritu Dei destituti sunt, cæci adversus Christum ruant. Itaque Judæos Paulus reos peragens, quod justitiam suam stabilire volentes, Dei justitiæ non fuerint subjecti, atque ita superbiæ suæ vitio, abdicati ex Ecclesia fuerint: simul tamen tribuendum esse Dei gratiæ docet, quod residui quidem steterint: quemadmodum & oraculum continet, Reliqui mihi septem hominum millia, qui non curvaverunt genu ante Baal. Neque enim, ut circumspecte Augustinus notat, sua virtute steterunt, si eos Dominus servavit, ut reliqui manerent. Expressius etiam Paulus, Reliquias Christi adventu, secundum gratuitam electionem servatas. Audis reliquias: qua voce exiguum numerum ab universa turba segregat. Servatas esse illas dicit, non propria virtute, sed Dei beneficio. Salutem ex gratuita electione deducit: quo significat, hanc solam fuisse causam, cur non in turba perierint, quia gratuito electi sint. Unde rursum conficitur, Si electi essent omnes, neminem fuisse periturum.

Rom. 11. vers. 4.

1 Reg. 19. vers. 18

Lib. de bono persev. cap. 18.

Si velle se ac jubere pronunciet mortalis homo: ut pro ratione sit sua voluntas, tyrannicam esse vocem fateor: sed id ad Deum transferre, sacrilegi est furoris. Neque enim quicquam Deo immoderatum affingere licet, ut in eo sicut in hominibus, exultet libido: sed merito hoc honoris defertur ejus voluntati, ut pro ratione valeat: quando omnis justitiæ fons est ac regula. Nam quæ in scholis trita est de duplici ejus voluntate distinctio, à nobis minime admittitur. Voluntatem Dei aliam ordinatam, aliam absolutam garriunt Sorbonici sophistæ. Hæc blasphemia, à qua merito abhorrent piæ aures, Pighio, & similibus esset plausibilis. Ego autem ex adverso contendo, adeo nihil esse in Deo inordinatum, ut inde potius fluat, quicquid est in cælo & in terra, ordinis. Quum ergo in summum gradum evehimus Dei voluntatem, ut sit omni ratione superior, absit ut eum quicquam nisi summa ratione velle imaginemur: sed simpliciter sentimus, eum jure suo tantum habere potestatis: ut solo ejus nutu contentos esse nos oporteat. Nam si vere dictum est: Judicia tua, abyssus multa: simul atque eo superbiæ prorumpit mens hominis, ut in simplici Dei beneplacito non acquiescat, cavendum est, ne tanta illa profunditas absorbeat. Nec sane fieri aliter potest: atque hæc plusquam justa est ultio. Quare nunquam memoria excidat illud Augustini: Quis Deus sit, & quis tu sis, attende. Ille Deus est, tu homo. Si justitiam tibi loqui videris, an fons justitiæ siccatus est. Tu homo à me exspectas responsum. Et ego sum homo. Itaque ambo audiamus dicentem: O homo, tu quis es? Melior est fidelis ignorantia, quam temeraria scientia. Quære merita, non invenies nisi pœnam. O altitudo! Petrus negat, latro credit. O altitudo! Quæris tu rationem? Ego expavescam altitudinem. Tu ratiocinare, ego mirabor: tu disputa, ego credam: altitudinem video, ad profundum non pervenio. Requievit Paulus, quia admirationem invenit. Vocat ille inscrutabilia Dei judicia: & tu scrutari venisti? Ille dicit, investigabiles esse ejus vias: & tu vestigas? Cui simile est quod alio loco tradit: Disputare vis mecum? Imo mirare mecum & exclama: O altitudo! Ambo in pavore simus concordes, ne in errore pereamus.

Psal. 36. vers. 6.

De verbis Apost. serm. 20.

De verbis Apost. serm. 11.

Acutus sibi Pighius videtur, quum judicia Dei profundam abyssum fore negat, si voluntas ejus summa sit ratio: quia nihil facilius vel magis expeditum, quam fieri omnia, quoniam sic Deo placet, ubi dominatur sola ejus voluntas. Atqui, sophistice garriendo, quod unum in quæstione vertitur, ridicule præterit, quum liqueat sic fieri, quia Deo placet: cur illi potius ita placeat, quam secus. Pergit deinde ineptiendo: atque ut ostendat causam Deo esse in suis consiliis, responsum quod discipulis suis dedit Christus, adducit, hominem cæcum fuisse natum, ut opera Dei in illo manifestarentur. More suo Pighius umbratile certamen sibi fingit. An mihi portentum hoc unquam venit in mentem, nullam Deo consilii sui rationem constare? Dum ego Deum præsidem totius mundi statuo, qui incomprehensibili & mirifico consilio gubernet modereturque omnia: an illo fortuito huc illoc raptari, vel cæca temeritate eum facere quod facit, quisquam ex verbis meis colliget? Imo paulo post verba mea citat, quibus satis, nisi fallor, dilucide refellitur: quum Deo semper in operibus quamlibet arcanis propositum esse dico, ut nominis sui gloriam illustret: nisi quod repugnantiæ colorem in eo lectoribus ostentat, quod divini beneplaciti rationem quærendam nego: & simul tamen doceo quænam illa sit. Quam frigidæ sint nugæ istæ, accuratius monstrare nihil attinet. Gloriæ suæ rationem in factis suis omnibus habet Dominus. Nempe hic universalis est finis. Excitavit, teste Paulo, Pharaonem, ut nomen suum in tota terra celebraret. An secum dissidet Paulus, quum deinde exclamat,

Joan. 9: 3.

mat, Inscrutabilia esse judicia ejus? Dicit, vasa iræ à Domino destinata ad interitum, sustineri in multa patientia, ut potentiam suam in illis ostendat: an huic sententiæ contraria est admiratio quæ mox sequitur? O altitudo! Adde, quod in Causæ nomine fucum Pighius facit, causam finalem pro formali in medium afferens. Etsi enim quorsum spectet Deus, non est obscurum: non ideo tamen protinus apparet, cur ita fieri deceat. Hæc autem præsentis instituti summa est. Etiamsi claris argumentis justitiam nobis suam non probet Deus, statuendum tamen esse, quicquid ab eo fit, juste fieri: ideo in sola ejus voluntate quiescendum esse: ut quod illi placere intelligimus, cujus nos causa fugit, instar mille rationum sufficiat. Nimis ergo inepte cavillatur Pighius, dum me inconstantiæ insimulat, quia rationem divinæ voluntatis, quærendam esse negans, pronuntio tamen nihil eum velle, nisi quod expedire censet. Nam hoc posterius, causæ redditionem esse, quam nobis constare alibi nego. Atqui qualis ista est causæ notitia, si Deum consulto facere quod facit, audiamus, & quod ita expedire censeat: interim nos fugiat certa & specialis operis consiliique ratio? Adhæc, quid inter fidei reverentiam & inquirendi audaciam intersit, pro nihilo ducens, quod credendum esse doceo, ad vulgarem, quæ humanitus concipitur, notitiam præpostere rapit. Ergo simul atque affirmaverit quispiam, Optimum semper agendi finem esse Deo: secum ipse dissentiet, si postea cum Paulo exclamet, Recondita esse Dei judicia, & vias ejus incomprehensibiles. Quanquam in eo fallitur Pighius, quod *Lib. 1. de genes. contra Manich. c. 3.* mea ipsius verba agnoscere me jubet quæ ex Augustino retuleram. Ubi quæritur, inquit sanctus ille vir, cur ita fecerit Deus, respondendum est: Quia voluit. Quod si rogando pergas, cur ita voluerit, majus aliquid quæris & sublimius Dei voluntate: quod inveniri non potest. Compescat igitur se humana temeritas: & quod non est, ne quærat: ne forte quod est, non inveniat. Vere hoc Augustinus, cui subscripsi. Sed ab his verbis nihil dissentaneum continet superior illa sententia. Quod Dei voluntas, optima sit & æquissima omnium quæ statuit moderatio.

Ejusdem est farinæ alia objectio: Reprobos ab electis nego discerni ullo meriti proprii respectu: quia Dei gratia adoptione dignos faciat, non inveniat: ut sæpe loquitur Augustinus. Alibi nego injuriam fieri reprobis, quia digni sunt qui pereant. Hic se expansis alis tumultuose jactat Pighius, quod neque meipsum intelligam, neque meminerim quid à me prius dictum esset. Mihi vero in defensione multum verborum facere adeo operæpretium non videtur, ut paucis quoque attingere pigeat. Ut alios Deus aliis præferat, ut aliis præteritis alios eligat, non ex hominum dignitate, vel indignitate, pendet discrimen. Ergo falsum est, dignos æterno interitu reprobos esse. Ac si priore membro non fieret hominum comparatio inter se, & dignitas non referretur ad vitæ præmium: in secundo autem membro non æqualis omnium conditio statueretur. Adde, quod *Lib. 2. c. 3.* Augustinus, quum alicubi scripsisset, Nemini unquam digno salutem defuisse: in suis Retractationibus ita temperat, ut opera excludens, vocationi Dei gratuitæ dignitatem ferat acceptam. Sed instat adhuc Pighius, Dignos fieri interitu, non inveniri, siquidem verum est quod doceo, æterno Dei placito, cujus ratio non apparet, destinatos ad mortem esse qui pereunt. Respondeo, tria hic esse consideranda: primo æternam Dei prædestinationem, qua de toto genere humano, & de singulis hominibus quid futurum esset statuit, antequam cecidisset Adam, fixam & decretam fuisse: deinde, Adam ipsum, pro defectionis suæ merito, esse morti addictum: postremo, in ejus jam perditi & desperati persona sic damnatum esse totam progeniem, ut Deus, quos inde gratuito eligit, adoptionis honore dignetur. Horum nihil vel somniavi, vel fabricavi. Neque hoc agitur in præsentia, ut singulis probandis insistam: quod supra fecisse mihi videor. Tantum diluenda est Pighii calumnia, qui de me tanquam decies victo superbe triumphat, quasi hæc nullo modo conciliari inter se queant. Quum de prædestinatione sermo habetur, inde exordiendum esse constanter semper docui, atque hodie doceo, jure in morte relinqui omnes reprobos, qui in Adam mortui sunt, ac damnati: jure perire, qui natura sunt iræ filii: ita nemini causam esse, cur de nimio Dei rigore queratur, quando reatum in se omnes inclusum gestant. Quod si ad primum hominem veniatur, illum, quum integer creatus foret, sponte cecidisse: ac inde factum esse, ut sibi & suis exitium propria culpa accersiverit. Jam etsi nonnisi sciente atque ita ordinante Deo, cecidit Adam, seque & posteros perdidit: minime tamen id vel ad levandam ejus culpam, vel ad Deum crimine implicandum facit. Semper enim hoc spectandum, quod rectitudine, quam à Deo acceperat, sponte se privavit, sponte se peccato & Satanæ addixit in servitutem: sponte in exitium se præcipitem dedit. Una excusatio obtenditur: quod à Deo decretum erat, non potuisse effugere. Sed ad reatum satis superque voluntaria transgressio sufficit. Neque enim propria genuinaque peccati causa est arcanum Dei consilium: sed aperta hominis voluntas. Merito apud veterem poëtam ridetur stulta Medeæ querimonia: Utinam me in nemore Pelio cæsæ securibus cecidissent abiegnæ ad terram trabes. Prodiderat illa patriam, furioso advenæ & ignoti hominis amore correpta. Quum sibi perfidiæ & barbaræ crudelitatis sit conscia: quum impudicitiæ flagitium eam constringat: ridicule se ad occasiones procul remotas convertit. Intus mali sui causam quum inveniat homo, quid circuire prodest, ut eam in cælo quærat? Palam in eo apparet culpa, quod peccare voluerit. Cur in cæli adyta prorumpens, in labyrinthum se demergit? Quanquam ut per immensas ambages vagando, deludere se homines conentur, nunquam ita se obstupefacient, quin sensum peccati in cordibus suis insculptum retineant. Hominem igitur, quem sua ipsius conscientia damnat, frustra absolvere tendit impietas. Quod autem Deus sciens ac volens hominem ipsum cadere passus est: occulta ratio esse potest, injusta non potest. Hoc quidem absque controversia tenendum: semper illi peccatum odio fuisse. Nam vere elogium hoc quo ornatur à Davide, in eum competit: Quod Deus *Psal. 5: 5.* sit iniquitatem non volens. Quum potius in ordinando hominis lapsu finem habuit optimum & rectissimum, à quo abhorret peccati nomen. Quanquam sic ordinasse dico, ut eum proprie auctorem fuisse non concedam. Ac ne longior sim, penitus *Ench. ad* quod Augustinus docet, impletum fuisse sentio: ut *Laur.* miro & ineffabili modo non fuerit præter ejus vo- *cap. 99.* luntatem factum, quod etiam contra ejus voluntatem factum est: quia non fieret si non sineret. Nec utique nolens sinit, sed volens. Negari enim quod illic principium sumit, non potest. Tam hominem quam Angelos apostatas, quantum ad ipsos attinet, quod Deus noluit, fecisse: quantum vero ad Dei omnipotentiam, nullo modo efficere id valuisse. Ergo sancti viri sententiæ subscribo: sic peccando fecisse quod nolebat Deus, ut per malam eorum voluntatem faceret Deus quod volebat. Si quis hoc mentis suæ captu superius esse excipiat: idem & de me fateor. Sed quid mirum, si modulum nostrum immensa & incomprehensibilis Dei majestas exsuperet? Atqui, tantum abest, ut pro carnis ratione explicandum suscipiam sublime istud reconditumque arcanum, ut quod initio præfatus sum, assidue in memoriam redire velim, Desipere qui plus scire appetunt, quam Deus revelaverit. Quare nos potius

docta

docta ignorantia delectet, quam intemperans & ebria sciendi plusquam Deus permittit, curiositas: sub hac tantum reverentia se omnes sensus animi contineant, nihil Deum in hominis peccato voluisse, nisi quod sua justitia dignum erat.

Prosequitur Pighius, Si Dei opus est, hominis apostasia: falsum esse quod Scriptura tradit, Omnia quæ facit Deus, bona esse. Atqui, & sancte testari, & ingenue profiteri possum, mihi commentum istud nunquam venisse in mentem. Naturam hominis ideo rectam primo conditam fuisse ubique assero, ne pravitas quam sibi defectione contraxit, Deo possit adscribi: mortem cui se mancipavit, qui ante compos vitæ erat, sic profectam esse ab ejus culpa, ne Deus auctor censeatur. Si unquam divini Spiritus instinctu factum esse dixissem, ut se à Deo primus homo alienaret: ac non potius ubique contenderem, diaboli instigatione, & proprio cordis sui motu impulsum, merito forte insultaret mihi Pighius: nunc autem quum à Deo propinquam actionis causam removens, simul omnem ab eo culpam removeam, ut solus homo reatum subeat: calumniose & improbe dictum istud in me torquet: Hominis defectionem unum esse ex Dei operibus. Quomodo autem Dei præscientia & decreto statutum fuerit, quod de homine futurum erat: neque tamen in culpæ societatem trahendus sit Deus, quasi transgressionis vel auctor sit, vel approbator, quum longe altius humanæ mentis perspicacia esse arcanum palam sit, ne ignorantiam nostram fateri pudeat. Imo, ne quem ex fidelibus fateri nescire pigeat, quod Dominus lucis suæ inaccessæ fulgore absorbet. Primum, nihil aliis, nisi ex animi mei sensu, præscribo. Testis enim mihi erit Dominus, cui conscientia mea subscribet, sic me stupenda hæc ipsius judicia quotidie meditari, ut nulla me plus aliquid sciendi curiositas sollicitet: nulla mihi de incomparabili ejus justitia obrepat sinistra suspicio: nulla me obmurmurandi libido prorsus titillet. Denique, in hac Augustini sententia non minus tranquille quam libenter acquiesco: Deum, qui creavit omnia bona valde, & mala ex bonis exoritura præscivit, & scivit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis benefacere, quam mala esse non sinere: sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, ut in ea prius ostenderet, quid posset liberum eorum arbitrium, deinde quid posset gratiæ suæ beneficium, justitiæque judicium. Adhæc ut de affectu meo taceam: si quibus ita pruriunt aures, ut nihil sibi ex Dei mysteriis clausum obtectumque esse velint: bis væsanus erit magister, qui talibus discipulis satisfacere tentabit. Potius trepidi audiamus, quid Davidi acciderit, cum inusitata Dei judicia, quæ in externo corporum & præsentis vitæ statu

Psal. 77. vers. 22.

apparent, plus æquo inquireret: Factus sum, inquit, apud te similis jumento. Non potuit tantus Propheta in rebus minus obscuris & reconditis ultra fas sapere, quin brutæ pecudis instar obstupesceret: nos vero præposteræ mentis nostræ lasciviæ in excutiendo consilio Dei omnium profundissimo impune indulgebimus? Postquam Paulus Deum ex perdita

Rom. 11. vers. 33.

massa eligere, & reprobare quos illi visum est, docuit: quare & quomodo id fiat adeo non expedit, ut potius expavescens, in clamorem illum erumpat: O altitudo! Et nos ejus altitudinis reverentia non perculsi, penitus scrutari audebimus, quomodo in persona Adæ totum genus humanum excidere passus fuerit? Dixi jam supra, lapsum Adæ utile posteris fuisse humilitatis rudimentum: ut se ad vitam recuperandam nihil esse nec posse discant, in qua ille integer non stetit. Una tamen est rite sapiendi regula, si se mens hominis illo admirationis fræno compescat.

Cæterum, quæstionem hanc non ideo tantum parcius attingere convenit, quod abstrusa est, ac in penitiore sanctuarii Dei adyto recondita: sed quia otiosa curiositas alenda non est, cujus illa nimis alta speculatio alumna est simul ac nutrix. Quanquam

A c. 4. usque ad cap. 8.

interim quæ Augustinus libro de genesi ad literam undecimo differit, quum ad Dei timorem & reverentiam omnia temperet, minime improbo. Altera autem pars, quod ex damnata Adæ sobole, Deus quos visum est, eligit, quos vult, reprobat, sicuti ad fidem exercendam longe aptior est, ita majore fructu tractatur. In hac igitur doctrina, quæ humanæ naturæ & corruptionem, & reatum in se continet, libentius insisto: sicuti non solum ad pietatem propius conducit, sed magis mihi videtur theologica. Meminerimus tamen, in ea quoque sobrie modesteque philosophandum: ne ulterius progredi tentemus, quam Dominus nos verbo suo deducit. Quam dulces sint argutiarum illecebræ, plus satis notum est: quo major adhibenda est cautio, ut sensus omnes nostros sibi divinctos habeat fidei simplicitas. Quod Deus arcano Spiritus afflatu ad se homines trahat, vel quotidianæ preces nostræ testes sunt: nam cum pro persecutoribus oramus, quid petimus aliud, quam ut fiant ex nolentibus volentes, ex repugnantibus consentientes, ex oppugnantibus amantes? Atqui, palam constat, non omnibus indifferenter hoc dari, ut centies exitium meritos Deus repente vita dignetur. Quomodo hanc gratiam dispenset, inquit

Lib. ad Bonif. 6. cap. 20.

Augustinus, alios secundum meritum faciens vasa iræ, secundum gratiam, alios vasa misericordiæ: quis cognovit sensum Domini? Quantumvis tamen mundi vel superbia, vel protervia calcitret, minime ferendum est, ut deterior sit Dei quam mortalis hominis conditio. Cui autem creditori non conceditur ab uno exigere, quod alteri remittit? Quæ similitudo non abs re toties ab Augustino repetitur. Fieri quidem vix potest, quin primo statim momento turbetur mens hominis, cum gratiam Dei negari quantumvis indignis audit, quæ perinde indignis datur. Sed meminerimus, postquam damnati sunt ex æquo omnes, minime fas vel æquum esse, Deo legem imponi, quin misereatur cujus voluerit. Sed vere Au-

De præd. sanct. & gratia. cap. 2.

gustinus contendit, Humanæ justitiæ modo metiendam non esse divinam. Cæterum, ubi omnia dicta fuerint: sit hæc omnium disputationum clausula, ut cum Paulo ad tantam profunditatem expavescamus. Si obstrepant petulantes linguæ: ne identidem exclamare cum eodem Apostolo vel pudeat, vel pigeat: O homo, tu quis es qui litiges cum Deo?

Cæterum, etsi absurda quæ hinc inde congerunt hujus doctrinæ adversarii, ut eam calumniose infament, in mea Institutione dilucide non minus quam succincte refutasse: & simul pravis figmentis, quibus se imperiti deludunt atque implicant, obviasse mihi videor: quia tamen Pighio responsiones meas arrodere libuit, ejus virulentiam iterum diluere non gravabor. Quærunt præposteri homines, Quomodo de salute sua, quæ in arcano Dei consilio latet, certi esse poterunt. Respondi quod verum erat. Cum nobis in Christo proposita sit salutis certitudo, perperam, nec sine Christi ipsius injuria facere, qui præterito hoc vitæ fonte, ex quo haurire promptum erat, ex reconditis Dei abyssis vitam eruere moliuntur. Tradit quidem Paulus, nos ante mundi crea-

Ephe 1. vers. 4.

tionem electos esse: sed in Christo. Ne quis ergo aliunde electionis suæ fiduciam petat, nisi librum vitæ, in quo scriptus est delere velit. Non alius est

Joan 1. vers. 12.

adoptionis finis, quam ut censeamur inter Dei filios. Atqui, Scriptura quicunque in Filium Dei unigenitum credunt, Dei filios & hæredes esse pronuntiat. Christus ergo æternæ & absconditæ Dei electionis tum luculentum nobis speculum est, tum arra quoque & pignus. Fide autem, quam Deus in

Coloss 1. vers. 21. 1 Tim 5. vers. 17.

hoc speculo nobis repræsentat, vitam contemplamur: fide, pignus hoc arramque amplectimur. Et unde probamus, gratuito electos esse ex hominibus

aliquos,

[1 Tim 6 vers. 16. Rom. 11. vers. 34. 1 Cor. 2. vers. 16.] aliquos, nisi quia Spiritu suo Deus quos vult, illuminat, ut fide inserantur in Christi corpus? Fidei quidem nostræ origo & causa est divina electio: sed quia invisibilis est Deus, lucemque habitat inaccessibilem, & neminem consiliarium admittit, præter Unigenitum, qui semper fuit in ejus sinu, tenere mentem Christi oportet, ac fide illuminari, ut nobis patefiat, quæ in corde Dei prius latuit, adoptio. Si quis malit crassius: Prior quidem fide est electio, sed ex fide discitur. Quæ breviter hic delibo, susius in mea Institutione explicata reperient lectores. Itaque Christus æternam suorum in Patris consilio electionem commendans: simul ubi tuto recumbat eorum fiducia, ostendit. Manifestavi, inquit, nomen tuum hominibus quos dedisti mihi. [Joan. 17. vers. 26.] Tui erant: & mihi eos dedisti, & sermonem tuum servarunt. Videmus, ut à seipso incipiat Deus, cum nos eligere dignatur: sed nos à Christo incipere velit, ut nos sciamus in sacro illo peculio censeri. Nam ideo nos dare Filio suo dicitur, ut se quisque tunc demum cælestis regni hæredem esse sciat, dum ad Christum pertinet, extra quem undique mors & exitium nos obsident. Ideo manifestare nobis Christus Patris nomen dicitur, quia electionis nostræ scientiam, Evangelii sui voce testatam, Spiritu quoque suo in cordibus nostris obsignat. Si Pighio creditur, in solvendo hoc nodo inexplicabili ita sudo, laboro, omnia verto, confundo & transfundo in omnia, ut clarissime pateat, propria conscientia me constringi. Atqui, ut facillimum illud fuit, suam justam loquacitatem absque sudore profundere, ita fieri potest, ut vino bene madidus, quæ illi in buccam venerunt convitia, temere nulloque pudore vomuerit. Si fixa & inevitabilis salutis causa est, Dei prædestinatio: omnem excuti nobis fiduciam contendit. [Ephes. 1. vers. 4.] Ut verbum non addam: cum docet Paulus, nos fide participes esse factos divinæ adoptionis, sicuti ante mundum conditum electi fuimus: quid, obsecro in hujus doctrinæ contextu inextricabile est vel perplexum? Quum eos qui prius electi fuerunt, docet secundum propositum vocari, rite, nisi fallor, cum fixo divinæ electionis decreto fidei nostræ certitudinem conciliat.

Ratiocinatur Pighius: Si in libro vitæ scripti sunt, quicunque sunt Christi membra, ebriosos ergo, adulteros, fures, perjuros & homicidas regno Dei contra manifestam Apostoli sententiam potituros: quando tales multi Christo per baptismum sunt inserti, eumque induerunt. Primum monendi sunt mihi lectores, ut animum paulisper ad effrænem istam, in qua lascivit Pighius, Scripturæ profanationem advertant: deinde ut in ea ulciscenda expendant justum Dei judicium, quod se palam exserit. Totam Scripturam pedibus calcare, modo fucum lectoribus faciat, pro nihilo ducit Pighius. Modo se imperitis venditet, susque deque habet prima quæque pietatis rudimenta convellere. Interea Dominus [Rom 8. vers. 29.] eum mente privatum pueris quoque ridendum prostituit. Sicuti literæ & Spiritus circumcisio à Paulo statuitur: ita & de baptismo sentiendum est: quosdam literale duntaxat symbolum in corpore gestare, qui re ipsa procul absunt. Nam & Petrus, ubi docuit, [1 Pet. 3. vers. 21.] baptismo nos salutem consequi, mox quasi addita correctione, pronunciat, Non sufficere nudam & externam carnis ablutionem, nisi & bonæ conscientiæ responsio accedat. Quare Scriptura cum de Sacramentis disserit, bifariam loqui solet. Si cum hypocritis agit, qui inani figura gloriantes, rem ipsam negligunt: ut futilem eorum confidentiam prosternat, ex perverso eorum sensu veritatem à signis separat. [1 Cor. 10. vers. 5.] In hunc modum Paulus, nihil profuisse veteri populo admonet, quod in maris transitu baptizatus fuerit, quod eandem nobiscum escam spiritualem comederit in deserto (eisdem scilicet duorum spiritualium symbolis nobiscum participasse intelligens)

Verum, ubi apud fideles habetur sermo, usus Sacramentorum ut legitimus, ita efficax describitur: qui divinæ scilicet institutioni respondeat. Quo pertinent istæ sententiæ: Induisse Christum, Insitos in ejus corpus, &, Illi consepultos, qui in ejus nomen baptizati sunt. Inde colligit Pighius, quicunque visibili aquæ elemento aspersi fuerint, vere Spiritu regenitos, & in Christi corpus coaluisse, ut Deo ejusque justitiæ vivant. Nec eum pudet, complures talibus næniis paginas implere, cum generaliter omnia Christi membra nominem, sub eo sermone comprehendi quicunque externo baptismo tincti sunt. Paulo [In fine lib. 7.] post tamen quasi retracta alarum expansione subjicit, Multos à Christo deficere, qui vere in ejus corpus insiti fuerant: nam quos à Patre sibi creditos in fidem custodiamque suam recipit, ita fingit ab eo servari, ut à libero suo arbitrio suspensam habeant suam salutem. Multis, inquit, tutela Christi gratiæ non deest: sed ipsi sibi desunt. Certe, ut nunquam poterit satis severe hominum socordia & ingratitudo coargui, qui se Dei auxilio subducunt; ita minime tolerabilis est in Christum contumelia, electos dicere ab eo servari, si modo se ipsi tueantur: ut ambiguum sit Christi præsidium, quod diabolo & omnibus inferorum machinis inexpugnabile fore affirmat. Daturum se vitam æternam promittit omni- [Joan. 17. vers. 2.] bus qui sibi dati sunt à Patre. Fidum se custodem omnium fuisse testatur, ut nemo perierit, nisi filius perditionis. Alibi etiam in sua manu electos esse do- [Joan. 10. vers. 28.] cet, è qua nemo eos rapere poterit: quia Deus toto mundo sit potentior. Si omnibus electis certa est vita æterna: si excidere nemo potest: si nulla violentia, nullove impetu quisquam rapitur: si invicta Dei potentia nititur eorum salus: qua fronte Pighius fixam istam certitudinem concutere audet? Quamvis non ejiciat Christus, inquit, multi tamen discedunt: & qui filii Dei fuerunt ad tempus, non permanent. Malus & perversus est interpres Pighius, qui non agnoscit Christi manu retineri, quicquid illi à Patre datum est, ut salvum in finem usque maneat: nam quotquot defluunt, eos Joannes ex grege esse negat. Qui exierunt à nobis, non erant ex nobis: [1 Joan. 2. vers. 19.] nam si fuissent ex nobis, utique mansuri erant nobiscum: sed ut manifesti fierent, quod non sint omnes ex nobis.

Ergo frustra, inquit, apponitur conditio: ut qui salvus esse cupit, in finem usque perseveret. Hic vero eum prævaricari dicas: nam cum probandum susceperit, Non stare cum electione, salutis fiduciam: eo nos ratiocinando deducit, ut hanc necessario in illa fundatam esse oporteat. Video me assidue fluctuari: nullum momentum præterit, quo non obruendus videar. At, quia electos suos Deus sustinet, ne unquam mergantur, stamrum me inter innumeras procellas certo confido. Unde me electum esse cognoscam, si Pighius rogat: Christus mihi pro mille testimoniis sufficit: nam ubi nos in corpore ejus reperimus, in secura tranquillaque statione salus nostra tanquam locata jam in cælis, quiescit. Si excipit, Non posse ex præsenti gratia æternam Dei electionem æstimari: non objiciam contra, quem fideles experientiæ sensum habent: quia panem quo pascuntur filii Dei, extraneis gustare datum non est. Sed quod garrire audet, nusquam id in Scriptura haberi, hoc vero quam crassum sit mendacium, probatu non est difficile. Postquam enim docuit Paulus, qui electi fuerant, vocari & justificari, donec ad beatam immortalitatem perveniant, quasi undique firmo præsidio munitus intrepide exultat, Quis stabit adversus electos Dei? &c. Ac ne quis univer- [Rom. 8. vers. 33.] salem esse doctrinam cavilletur: in peculiarem cujusque usum accommodat. Certo persuasus sum, inquit, quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque instantia, neque futura, nos à Dei charitate separabunt, quæ est in Christo.

Certe

Certè salutis æternæ fiduciam, quam singulis momentis abrumpi vult Pighius, in futurum tempus, adeoque ultra præsentis vitæ metam Paulus extendit, & eam non aliunde manare demonstrat, quam ex Dei electione, quam sic illi adversam fingit Pighius, ut mutuo se conflictu evertant. Quid ergo sibi vult Ezechiel, cum justo exitium denuntiat, si à recta via se averterit? Nempe, reprobis multa interdum esse cum filiis Dei similia, non negamus: sed quocunque justitiæ splendore fulgeant, nunquam donari Spiritu adoptionis certum est, ut Deum verè patrem invocent. Nullos enim Spiritu illo gubernari testis est Paulus, nisi Dei filios quos simul pronuntiat vitæ æternæ hæredes. *Rom. 8. vers. 14.* Alioqui non staret quod alibi tradit, Nos spiritum è cælo habere, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, atque ideo nos tenere Christi mentem. *1 Cor. 2. vers. 12.* Frustra etiam Spiritum quo obsignati sunt fideles, arram vocaret futuræ redemptionis. *Ephes. 1. vers. 14.* Cæterum, ut perseverantiæ fidem stabiliat rite cognita Dei electio, vel una illi Christi precatio ad probationem sufficere debet, qua electos omnes Patri commendat, nominatim eos à mundo separans, ut hoc pereunte, salvi & intacti maneant.

Sequitur alia objectio apud Pighium: Non frustra hortatur fideles Paulus, ne in vacuum receperint Dei gratiam: nec frustra Christus vigilandum & orandum esse admonet. Atqui, si tenemus, quantum inter supinam carnis securitatem, & tranquillum, qui ex fide nascitur, mentis statum intersit, mox solutus erit nodus. Fideles de salute sua certos esse oportet. An ut sopiti jaceant? an ut se projiciant ad socordem ignaviam? Imo potius ut quietum cum Deo silentium colentes, precibus simul invigilent. Hortatur eos Paulus, ut salutem suam operentur cum timore & tremore. *Phil. 2. vers. 12.* An ut de successu anxii trepident? Minime: sed ut sub Dei alis absconditi, assidue se illi commendent, sicque toti pendeant ab ipso uno, ut ejus præsidio freti, non dubitent se in finem usque fore victores. Causam enim subjicit, cur sollicitos esse deceat: Quia Deus est, qui pro suo beneplacito operatur & velle in illis & perficere. Porro, ne suspensi hæsitarent, jam ante omnem illis dubitationem exemerat: Qui cœpit in vobis opus bonum, usque in diem Christi perficiet. *Phil. 1. vers. 6.* Nusquam ergo ad precandi curam & studium nos Spiritus Dei hortatur, quasi dubio in statu fluctuaretur salus nostra, quæ in Dei manu sita est: nusquam nobis timorem injicit, qui fiduciam in gratuito Dei amore fundatam excutiat: sed in talibus stimulis pungendo, carnis nostræ pigritiem corrigat. Atque in eum finem calumniose detorquet Pighius Apostoli verba ex undecimo ad Romanos capite. Per incredulitatem defracti sunt nativi oleæ rami: tu vero fide constitisti. Ne efferaris animo, sed timeas: nam si Deus naturalibus ramis non pepercit: vide ne qua fiat, ut nec tibi parcat. Ecce igitur bonitas Dei & severitas: in eos qui ceciderunt, severitas: in te autem bonitas, siquidem permanseris in bonitate. Postquam de duplici gentis suæ electione disseruit, & multorum defectione ostendit factum esse, ut qui prius legitimi & proprii erant vitæ hæredes, propter sancitum cum Patribus fœdus, nunc abdicati sunt à Deo, & facti ab ejus regno extorres: tandem ad Gentes se convertit, ne superbe Judæis insultent, quia in eorum locum successerint. Notandum autem, quod sicuti universalis illa populi rejectio non labefactavit fixam Dei electionem, quin reliquias aliquas servaret: ita universalis Gentium electio, non complexa est singulos ex Gentibus, ut omnes vitæ consortes fierent. Duplicem in Judæis Dei electionem Paulus illic commemorat. Electum enim quodammodo fuerat totum Abrahæ genus. Sed cum occulto Dei judicio plerique non essent ad vitam ordinati: pereunte majori numero, electio in reliquiis consequitur. Nunc translato ad Gentes vitæ fœdere, communis illa generis Abrahæ adoptio ad nos pertinet. Cæterum, id non obstat quominus arcano Dei beneplacito pauci ad eam fruendam destinati sint. Paulus ergo, dum Gentes ex opposito conferens cum Judæis, steriles oleastros exsectis naturalibus ramis, in sanctam radicem insitos esse dicit: neque privatim de singulis, neque simpliciter de arcana Dei electione tractat: sed quanta fuerit rerum facta conversio, docet, dum rejectis filiis, in eorum locum subrogati sunt extranei. Itaque tota illa Pauli exhortatio, non tam ad fideles dirigitur, qui vere & ex animo gratiam amplexi erant, quam ad Gentium corpus, quod ex variis membris permixtum erat. Et tamen nihil absurdi est, si compescat Deus in filiis suis carnis insolentiam: cum hoc vitio omnes laborent. Ridicule tamen inde colligit Pighius, ab hominum perseverantia suspensam esse divinæ electionis constantiam: quia in generali quoque omnium defectione, necesse est ut illa nihilominus obtineat.

Quod autem impii, Dei judicium alio colore suggillant: quia frustra justitiæ & sanctitati studeant reprobi, quos tandem perire necesse est: calumnia hæc ut ex crassa inscitia nascitur, brevi responso à me discussa fuerat: Nullum scilicet bene agendi studium inesse hominibus, quod non ex electione prodeat: reprobos vero, ut sunt vasa in contumeliam formata, provocandæ in se Dei ultioni nullum finem facere: & evidentibus signis monstrare exitio se esse devotos. Pighio hic omnium absurditatum cumulus est, ut nihil in tota disputatione æque prodigiosum reperiat. Atqui, vel uno hoc argumento abunde probat, rabiosa maledicendi libidine ita se transversum rapi, ut sine ulla occasione sua convitia ebulliat. Nullos Dei Spiritu nisi electos gubernari Scriptura docet. Qualis in homine absque Spiritus sancti ductu rectitudo esse poterit? Manifesta, inquit *Gal. 5. vers. 19.* Paulus, sunt opera carnis. Et alibi, omnes carnis cogitationes Deo inimicas esse pronunciat. Quid igitur absurdi, si peccato mancipatos esse dico, qui Spiritu Dei non regeniti, carnis suæ arbitrio ferantur? Quos Deus elegit, justificat. *Rom. 8. vers. 30.* Quid mirum si reprobi, Dei justitia vacui, nihil quam peccare noverint? Elegit Deus suos, ut sancti sint ac irreprehensibiles. *Ephes. 1. vers. 4.* Si gratuitæ electionis fructus est sanctitas: quis alios in profanis sordibus demersos manere neget? Vocem suam audire negat Christus, quicunque non sunt ex ovibus suis. *Joan. 8. v. 10,16. & 8: 44.* Rursus, ex diabolo esse pronuntiat, qui vocem Patris in ore suo resonantem audire non sustinent. Ut reprobos ostendat Pighius bonis operibus studere: gratam esse Deo contumaciam ostendat, necesse est. Objicit contra Pighius, Saul multis virtutibus excelluisse: imo placuisse Deo. Virtutes, quæ in reprobis fulgent, suapte natura laudabiles esse fateor: idque sibi vult Scriptura, eum Saulem & alios ejusdem ordinis refert fecisse quod rectum est: sed quia cordis fontem, unde fluunt opera, Deus respicit: nihil obstat quominus opus, quod alioqui in se laudatur, ob vitium quod intus latet, sit abominationi apud Deum. Rudimentum scilicet illud pietatis ignotum fuit Pighio: Nihil tam esse purum, quod non inquinet hominis immundities. Ergo non mirum est, si ab externa larva, Saulis opera æstimans, innocentiam ejus probitatemque commendet. Quod semel eum Deo placuisse contendit, distinguo. Sic enim dignatus est eum honore regio, ut in scriptura domus Israël nunquam eum censuerit: quemadmodum Ezechiel loquitur. *Eze. 33. vers. 9.* An quia ad munus Apostolicum electus fuit Judas, ideo à Deo in filiis suis habitum esse colliget? Cæterum, maligne, quod à me dictum est, calumniatur Pighius: quasi de singulis vitæ actionibus seorsum loquutus sim, ac non potius de continuo vitæ cursu. Porro, totam Scripturam labefactari oportet, nisi quicquid esse in homine justitiæ & boni potest, à Spi-

ritu sanctificationis, qui solis filiis datur, manare concedimus.

In persequendis cæteris cavillis non est quod plus operæ sumam. Tritum illud est, Irritam fore doctrinam, vanas & nihili exhortationes, si ab electione Dei pendeat obsequendi vis & facultas. Item aliud non absimile, Fieri non posse quin se ignaviæ dedant homines, cum in æternum Dei consilium recumbere docentur. Responsiones à me adductas quibus solet convitiis ita Pighius exagitat, ut maneant ab ipso intactæ. Cæterum, si quibus plus æquo morosis nondum satisfactum sit: & plus forte apud ipsos ponderis habeat Augustinus, idem quod jam tra- [*Cap. 14.*] didi, ejus verbis & repetam, & confirmabo. Verba ejus sunt in libro cui titulum fecit De bono perseverantiæ: Prædestinationis doctrinam aiunt prædicationi adversam esse, ne quid prosit. Quasi vero adversata sit Apostolo prædicanti. Nonne ille doctor Gentium prædestinationem toties commendavit, & verbum Dei prædicare non destitit? Nunquid, quia dixit: Deus est qui operatur in vobis & velle & perficere: ideo non &ipse ut velimus quæ Deo placent, & ut operemur, hortatus est? An quia dixerat: Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet: ideo ut inciperent homines & perseverarent usque in finem, non suasit? Nempe, ipse Dominus præcepit hominibus ut in se crederent. Neque tamen falsa ejus sententia est, nec vana definitio, ubi ait: Nemo venit ad me, hoc est, nemo credit in me, nisi cui datum fuerit à Patre meo. Neque rursus, quia vera est hæc definitio, vana est illa præceptio. Cur ergo prædicationi, exhortationi, correctioni, quæ omnia tam frequenter usurpat Scriptura, dicemus inutilem esse prædestinationis doctrinam, quam commendat eadem Scriptura? Paulo post, Audiunt hæc, & faciunt quibus datum est. Non autem faciunt, sive audiant, sive non audiant, quibus non est datum. Nec prædestinationis igitur prædicatione impedienda est prædicatio fidei perseverantis & proficientis: ut quod oportet, audiant: & quibus datum est, obediant. Quomodo enim audient absque prædicante? Nec rursus prædicatione fidei proficientis, & in finem usque perseverantis impedienda est prædicatio prædestinationis: ut qui fideliter & obedienter vivit, non de ipsa obedientia tanquam de suo, sed in Domino glorietur. Item, sicut is qui donum accepit, recte exhortatur & prædicat: ita exhortantem & prædicantem obedienter audit, qui accepit hoc donum. Ideo Dominus, Qui habet aures audiendi, audiat. A quo autem habeant, quicunque habent, Dominus ipse ostendit, Dabo vobis cor ad cognoscendum me: & aures quæ audiant. Ergo aures audiendi, ipsum est donum obediendi, quo qui præditi sunt, veniunt ad Christum. Exhortamur ergo atque prædicamus: sed qui habent aures audiendi, obedienter nos audiunt: qui vero non habent, fit in eis quod scriptum est, Ut audientes non audiant: audientes corporis sensu, non audiant cordis assensu. Cur autem illi habeant, illi non: hoc est, cur illis datum sit à Patre, ut veniant ad Filium, illis non sit datum: quis cognovit sensum Domini? Nunquid ideo negandum est, quod apertum est, quia comprehendi non potest quod occultum est?

[*Ejusdem lib. c. 15.*] Quam autem præpostera sit eorum cautio, qui absurditatis ullius metu doctrinam cognitu necessariam vel supprimunt, vel obscurant, deinde exsequitur. Nunquid si hoc audito nonnulli in torporem segnitiemque vertantur, & à labore proclives ad libidinem post concupiscentias eant: propterea de præscientia Dei falsum putandum est, quod dictum est? Nonne si Deus illos bonos fore præscivit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia versentur? Et si malos fore præscivit, mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur? Nunquid ergo propter hujusmodi causas, quæ de præscientia Dei vera dicuntur, vel neganda sunt, vel tacenda? tunc scilicet, quando si non dicantur, in alios itur errores? Alia, inquit, ratio est verum tacendi, alia verum dicendi necessitas. Causas verum tacendi longum esset [*Cap. 16.*] omnes quærere: quarum tamen est hæc una, Ne pejores fiant qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt, facere doctiores: qui nobis tale aliquid dicentibus, doctiores quidem non fiunt, sed nec redduntur pejores. Quum autem res vera ita se habet: ut fiat pejor nobis eam dicentibus, qui capere non potest, nobis autem tacentibus ille qui potest: quid putamus faciendum? Nonne potius est dicendum verum, ut qui potest capere, capiat, quam tacendum, ut non solum id ambo non capiant, verum etiam qui est intelligentior, ille sit pejor: qui si audiret & caperet, per eum etiam plures discerent. Et nos dicere nolumus, quod, teste Scriptura, dicere licebat. Timemus enim videlicet, ne loquentibus nobis offendatur qui capere non potest: non autem timemus, ne tacentibus nobis, qui veritatem potest capere, falsitate capiatur. Quam sententiam brevius tandem perstringens, clarius etiam confirmat. Quamobrem, si Apostoli, & qui eos sequuti [*Ejusdem lib. c. 20.*] sunt Ecclesiæ Doctores, utrumque fecerunt, ut de æterna Dei electione pie dissererent, & sub piæ vitæ disciplina continerent fideles: quid est quod invicta conclusi violentia veritatis, isti nostri se recte dicere existimant: Non esse populo prædicandum, etsi verum sit quod de prædestinatione dicitur? Imo, prædicandum est prorsus: ut qui habet aures audiendi, audiat. Quis autem habet, si non accepit ab eo, qui se daturum promittit? Certe qui non accipit, rejiciat: dum tamen qui capit, sumat & bibat: bibat & vivat. Sicut enim prædicanda est pietas, ut rite colatur Deus: ita & prædestinatio, ut qui habet aures audiendi, de gratia Dei, in Deo, non in se glorietur.

Et tamen, ut singulare ædificationis studium sancto viro fuit: sic docendi veri rationem temperat, [*Ejusdem lib. c. 22.*] ut prudenter caveatur, quoad licet, offensio. Nam quæ vere dicuntur, congruenter simul posse dici admonet. Si quis ita plebem compellet: Si non creditis, ideo fit, quia jam divinitus exitio destinati estis: non modo ignaviam fovet, sed etiam indulget malitiæ: Si quis in futurum quoque tempus sententiam extendat, quod non sint credituri qui audiunt, quia reprobati sunt: imprecatio erit magis quam doctrina. Tales itaque Augustinus non immerito tan- [*De Corr. & gratia ad Valent. cap. 5.*] quam vel insulsos doctores, vel sinistros & ominosos prophetas ab Ecclesia jubet facessere. Tenendum quidem vere alibi contendit, quod tunc correctione proficit homo, quum miseretur atque adjuvat, qui facis quos voluerit, etiam sine correptione, proficere. Sed quare isti sic, illi aliter: ab- [*Cap. 14.*] sit, ut dicamus, Judicium luti esse, non figuli. Item postea: Quum homines per correptionem in viam justitiæ suæ veniunt, seu revertuntur: quis operatur in cordibus eorum salutem, nisi ille qui quolibet plantante & rigante dat incrementum? cui volenti salvum facere, nullum hominis resistit liberum arbitrium. Non est itaque dubitandum, voluntati Dei, qui in cælo & in terra quæcunque voluit, & qui etiam quæ futura sunt fecit, humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult, quandoquidem de ipsis hominum voluntatibus, quod vult facit. Item, Quum vult adducere homines, nunquid corporalibus vinculis alligat? Intus agit, intus corda tenet, intus corda movet: eosque voluntatibus eorum, quas in illis operatus est, trahit. Sed quod continuo subjicit, minime omitti debet: [*Cap. 15.*] Quia nescimus quis ad prædestinatorum numerum pertineat, vel non pertineat, sic nos affici decere, ut omnes velimus salvos fieri. Ita fiet, ut quisquis nobis occurret, eum studeamus facere pacis consor-

sortem. Sed pax nostra super filios pacis requiescet. Ergo quantum ad nos pertinet, omnibus ne pereant, vel ne alios perdant, salubris & severa instar medicinæ adhibenda erit correctio: Dei autem erit illis utilem facere, quos præscivit & prædestinavit. Hæc si vera sunt: quando primarium ex sanctis Patribus habent testem, ne in odium Calvini ab indoctis vel male affectis respuantur. Utinam vero insipidi isti moderatores, qui in sobrietate nimis aquosa multum placent, saltem reputarent, quantum Augustino cedunt rerum sacrarum scientia, modestia quoque illum esse superiorem, ne morosam suam timiditatem nobis pro modestia venditarent.

Cap. 16.

Ut tandem cum Pighio transigam: de tribus summatim monendi sunt mihi lectores: quicquid absurditatum ad gravandam meam doctrinam congerit, non tam in me quam in Deum ipsum torqueri: deinde, Scripturæ locos qui pro me aperte faciunt, ut mihi extorqueat, tam inscite nugari, ut satis appareat, non posse sustinete causam illam, nisi corrupta eversaque Scriptura: postremo, in tantum impudentiæ prorumpere, ut Augustinum sibi accersere suffragatorem non dubitet. Si quos in exitium Deus condidit, indignus est qui ametur. Qui antequam nati essent, vita æterna privati sunt, misericordia quam supplicio digniores. Si mea essent, quæ labefactare conatur, mortalem hominem impeteret: nunc quum talibus probris palam insultet Deo: me cum Paulo centies repetere non pudebit: O homo tu quis es, qui cum fictore tuo litiges? Sentit jam miser & sentient olim omnes ejus similes, quæ ex ore impuro & sacrilego probra in Deum vibrant, suo impetu fracta concidere, antequam ad cælum pertingant: nec demum restare aliud, nisi ut recidant in eorum capita. Fœtidissimæ in adulteranda Scriptura delirationis unum esto specimen, nonum ad Rom. cap. qualiter ab eo partim miscetur, partim discerpitur. Initio, ne in solvendo nodo Gordiano nimium laboret, uno verbo abrumpit: Electum esse à Deo Israëlem, sed non omnes esse Israëlitas, quia patrem suum non referunt, qui à videndo cognominatus est. Unde constituit, non esse ratam electionem, nisi in iis qui oculos aperiunt. Atqui, bonus perspicaciæ magister in Israelis nomine ridicule cæcutit, dum ex robore facit acumen. Interea non cogitat peculiari gratia factum esse divinitus Israëlem, qui in utero matris jam electus fuerat: nec alios videndo Deo esse idoneos, nisi quorum mentes illuminat: luce autem Spiritus sui dignari, quos sibi in filios, quum adhuc cæci essent adoptaverit. Postea, quasi elapsus, ultra metas vagatur & saltat, Misericordiam Dei nemini deesse, quando omnes vult salvos fieri, quando stat & pulsat ad cordis nostri ostium, cupiens ingredi. Itaque, ante mundi creationem electos, à quibus se receptum iri prævidit: neminem vero indurare, nisi tolerantia: qualiter patres nimium faciles dicuntur indulgentia sua filios perdere. Quasi vero talibus næniis eludere promptum sit, quæ Paulus tam diserte in contrariam partem affirmat: & quasi lectoribus nihil significet, Ex duobus gemellis, quum adhuc in utero sunt inclusi, alterum eligi, alterum rejici, nullo operum respectu, sed mero Dei vocantis beneplacito: Non esse volentis, neque currentis, sed miserentis Dei, qui indurat quem vult, & misericordia quem vult prosequitur: Deum ostendere potentiam suam in vasis iræ, ut in vasis misericordiæ notas faciat gratiæ suæ divitias: Secundum gratuitam electionem servari, quidquid in Israële salvum est: atque ita electionem obtinere, & quæ fusius suo ordine supra exposuimus. Certe jam si centuplo esset acutior, nullis tamen cavillis efficiet, quin tam sonorum Pauli clamorem vel surdastri exaudiant. Quod vero multam verborum congeriem hoc cumulo terminat, Non creasse Deum quos præviderat reprobos fore: sed reprobos scivisse quos creaverat: perinde est acsi luto illineret figuli oculos & manus, ne qua ejus forma nobis appareat. Similiter quum ex primo ad Ephes. cap. expedire se nititur, ita ludibundus projicit suas ampullas, acsi inani suo strepitu Paulum obmutescere cogeret. Elegit nos Deus in Christo, quia gratiæ suæ, quæ alioqui omnibus exposita est prævidit locum in nobis fore. Elegit ex omnibus: quia quod in commune propositum erat omnibus, nostrum peculiariter fore prævidit: ut illi cooperantes, sancti per eam essemus. Elegit secundum propositum voluntatis suæ: quod est & erat ejusmodi, ut eos eligeret, de quibus præsciebat futurum quod dictum est. Elegit in laudem gratiæ suæ, quæ nos sanctificat: ut laus est præceptoris, virtus & doctrina discipuli. Quasi vero non istud sit Dei propositum, quod alibi Paulus omnibus humanis operibus opponit. Quasi in nomine Beneplaciti non expressior sit hoc loco gratiæ commendatio. Quasi non dicatur proposuisse Deus in seipso beneplacitum suum, quia causam in nobis nullam reperiens, sibi ipse ad nos servandos causa fuit. Quasi frustra totum salutis nostræ effectum à decreto illo & proposito & beneplacito pendere quinquies repetat. Quasi non diserte pronuntiet, quia electi eramus, nos in Christo fuisse benedictos. Quasi non sanctificationem, & quicquid est bonorum operum, ex electione tanquam aquas ex fonte derivet. Quasi non eidem gratiæ acceptum ferat, quod Dei figmentum sumus, ad bona opera conditi, quæ præparavit. Quasi non à reliquis nos discernat, ut gratuito solo Dei favore nos excellere sciamus. En quam apte operum præscientiam cum Paulino textu conciliet. Quanto satius fuerat, illam admirantis personam retinere, quam semel ad momentum suscipere coactus, mox ad superbas speculationes transvolans, deponit. Et hæc quidem, quæ uberius supra tractavi, nunc cursim tantum delibo.

Rom. 11. vers. 7.

1 Tim. 1. vers. 9.

Augustinum postquam acriter flagellavit, ut qui in hac disputatione impetu magis quam moderata ratione feratur, qui huc illuc impingat, qui proferat quæ aliena videntur à Dei bonitate: ejus deinde suffragio quam parum verecunde utatur, tribus verbis ostendam. Diligentiam sancti viri laudat, quod in libro ad Simplicianum Mediolanensem Episcopum sedulo quæstionem hanc ventilet. An opus aliquando inspexerit, nescio: quum ex libris duobus libellum unum faciat. Mirum tamen, cur librum illum, quem se Augustinus initio sui Episcopatus scripsisse commemorat, bonus iste dexterque interpres ex omnibus maxime delegerit. Nam etsi illum Pelagio auctor opponit: non tamen dissimulat, quanto plenius postea & solidius de eadem re disseruerit. Hæc ejus verba sunt: Illic à me ostensa est prædestinatio sanctorum: quam postea diligentius & operosius, quum adversus Pelagianos disputarem, defendere necessitas compulit. Didicimus enim singulas hæreses intulisse Ecclesiæ proprias quæstiones: contra quas diligentius defenderetur Scriptura divina, quam si nulla talis necessitas cogeret. Cæterum, videamus qualis ista sit quam ostendit, Augustini subscriptio. In eo, inquit, noster est, quod vocationis contemptum, reprobationis causam affirmat. Longe vero ipse aliter. Nam in libro Retractionum dicit, Pro libero hominis arbitrio sic laboratum esse, ut tandem vicerit Dei gratia. Verum omittam, quid illic & duobus in locis à me citatis dicat, mentem suam fidelibus saltem, quam mille tui similes, exponens: quomodo in eum plusquam impudenter conferre audes, quod toto opere non minus fortiter rejicit, quam ingenue damnat, ne longior sim: quæ Pighius pro se verba adducit, Apud Augustinum quidem exstant, sed eadem pagina refutantur. Si propterea dictum est, inquit, non volentis, neque

Lib. 1. de prædestin. sanctor cap. 4. De bono perse. ver. c 20. Lib. retract. 2. cap. 1. Cap. 20. de bono persever.

Circa dimed. lib. prior.

que currentis, sed miserentis est Dei, quia voluntas hominis sola non sufficit, ut juste, recteque vivamus, nisi adjuvetur misericordia Dei: potest & hoc modo dici: Igitur non miserentis est Dei, sed hominis volentis: quia misericordia Dei sola non sufficit, nisi consensus nostræ voluntatis addatur. At illud manifestum est: frustra nos velle, nisi Deus misereatur: illud autem nescio quomodo dicatur, frustra Deum misereri, nisi nos velimus. Si enim Deus miseretur, etiam volumus: quia ad eandem misericordiam pertinet, ut velimus, juxta illud, Deus est qui operatur & velle & perficere. Nam si quæramus, utrum Dei donum sit voluntas bona: mirum si quisquam negare audeat. Paulo post: Itaque verum est: non volentis neque currentis, sed miserentis Dei: quia etiam si multos vocet, eorum tamen miseretur quos ita vocat, quomodo vocari illis aptum est, ut sequantur. Falsum autem si quis dicit: Non miserentis Dei, sed volentis hominis est: quia nullius frustra Deus miseretur. Cujus enim miseretur, sic eum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat. Est quidem verissimum quod præfatus erat Pighius, ventilari ab Augustino istam, de qua nunc agitur, quæstionem. Sed ipse graviter peccat, quod quisquilias in aërem sparsas arripiens, quod deinde in vanno residuum apparet triticum, negligit.

Nunc dandus Georgio quoque Siculo est locus: in quo homine adeo insipida sunt omnia, ut in eo refellendo quicquam operæ locare pudeat. Nec sane congredi cum ista umbra dignarer, nisi stulta multorum consternatio me cogeret. Neque enim defuturos arbitror, qui ex puerilibus nugis facilem me captare victoriam putantes, inane studium derisui habeant. Equidem nisi nocerer, quantum non sine maximo dolore audio, contemptu potius obterendum censerem, quam verbis refellendum. Sed quando ejus libri per Italiam volitantes, multos passim dementant, cum deliro homine, si opus sit, paulisper ineptire malo, quam meo silentio pati, ut cum tanta Ecclesiæ jactura insania ejus grassetur. Quum
Eze. 13. vers. 17. olim Propheta Ezechiel anus fatidicas videret fucum populo facere: muliebre bellum subire non erubuit. Ergo, neque nos pigeat, si Christi servi esse volumus, qualescunque tandem sint, qui in horreum Domini suas quisquilias ingerere nituntur, eos conserta manu depellere.

Quod æterno Dei consilio prædestinatos esse homines dicimus, vel ad salutem, vel ad exitium: tribus de causis ea nos in re hallucinari Georgius putat: quarum primam assignat, quod Electionis nomen non observemus diverso sensu accipi in Scriptura: nempe, quod ad munus temporale quosdam eligat Deus, ubi nulla sit æternæ vitæ mentio, neque etiam ratio habetur. Sed quibus persuadeat stolidus nugator, nos in Scriptura tam male exercitatos esse, ut
1 Sam. 9. vers. 16. nondum teneamus, Saulem, qui reprobus erat, Regem tamen esse electum? Judam, Diabolum voca-
Joan. 6. vers. 70. ri, qui unus erat ex duodecim, quos à se Christus electos prædicat? Cur locos non notat male & impie à nobis adductos, qui errorem patefaciant? Verum, somnia ipse sibi fabricat, quæ in cerebro suo nata, tanquam aliena debellet: interea mirum, quomodo decimo circiter versu præcepti sui
1 Cor. 9. vers. 27. oblitus, Pauli testimonio nos oppugnet. Ne quum aliis prædicavero ipse reprobus efficiar. Colligit enim, vel mentiri Paulum, qui timere, se jactet, ne concidat immutabilis Dei electio, & suæ electionis fuisse ignarum: nec videt miser, reprobum illic probato opponi, qui certa suæ pietatis experimenta dederit. Cur non tunc illi in mentem venit diversa vocis acceptio? Nam & argentum reprobum apud
Jerem. 6. vers. 30. Jeremiam & in Epistola ad Hebræos, reproba ter-
Heb 6: 7. ra, non divinitus exitio devotum argentum vel terram significat, sed vitiosum nihilique argentum & terram infrugiferam. Quod autem in verbis Pauli relatio ad homines fiat sicuti in altera quoque Epistola, ex contextu colligere promptum est. Et tamen sic ab æterna electione, qua nos in vitam adoptat Deus, sic distinguitur electio ad munus temporale, ut ambas simul interdum propter affinitatem, Scriptura conjungat. Quum gloriatur Pau- *Gal. 1: 15.*
lus se ab utero segregatum esse, de munere quidem Apostolico disserit: sed altius conscendens, pariter Dei gratiam, quo vocatus fuerat in spem salutis, commendat. Christus etiam quamvis unum ex duodecim quos elegit, diabolum esse pronuntiet: alibi tamen cum honore Apostolico adoptionis gratiam conjungit, dicens: Non vos me elegistis, sed ego *Joan. 15. vers. 16.*
elegi vos, ut eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Nam ea lege sibi datos à Patre com- *Joan. 17. vers. 12.*
memorat, ut neminem sinat perire, præter eum qui jam filius erat perditionis. Quod ergo passim legimus, ad certum vitæ genus vel munus temporale eligi hos & illos, minime obstat, quominus Deus ad salutem elegerit, quoscunque vult salvos esse.

Secundam erroris causam statuit, quod non teneamus fideles omnes novi Testamenti, quos vocat, electos esse in salutem: quemadmodum docet Paulus primo ad Eph. cap. Atqui, plus satis jam monstratum est, ex electionis fonte illic deduci fidem, qua filii Dei salutis suæ possessionem adeunt. Fides certe inter spirituales illas divitias, quibus donati sumus in Christo, vel præcipue censeri debet. Unde autem fluere docet Paulus quicquid habemus benedictionum, nisi ex recondito illo gratuitæ adoptionis fonte? Rursum: Ubertim nos locupletavit omni scientia & prudentia: sed quomodo? Juxta beneplacitum suum, quod proposuerat in seipso. Si divinæ electionis fructus est fides: constat autem non omnes in fidem illuminari; statuendum proculdubio est, eligi à Deo, quos fide donare apud se decrevit: atque ita verum esse quod Augustinus tradit: In filios à Deo eligi, ut credant, non quia præviderit credituros. Aliis locis citandis supersedeo: quia mox tractandi erunt. Cæterum quia unus erat locus, *De præd. Sanctor. c. 17. & aliis locis*
ubi Dei electi in infinitum aliquem numerum redigi videntur: quum scilicet dicit Christus, tantas fore Antichristi fallacias, ut etiam electos, si fieri possit, decipiant: illic electos vocari exponit Georgius, *Mat 24. vers. 24.*
qui in fide & justitia perseverant. Recte id quidem, modo simul fateretur constantiam hanc ab electione pendere. Atqui, ne qua specialis sit in Deo electio, sibi unumquemque hominum propriæ electionis auctorem facit.

Tertia erroris nostri causa secundum Georgium est, quod dum excæcationis & indurationis meminit Scriptura, non animadvertimus superioribus peccatis tales pœnas infligi. Nos vero, quod innumeris Scripturæ testimoniis passim expressum est, non negamus: Deum excæcatione & aliis modis, & gratiæ suæ contemptum, & superbiam, & contumaciam, & alia scelera ulcisci. Nam singulares pœnæ quarum passim fit mentio, ad generalem illam sententiam referri debent: Conjici in sensum repro- *Rom. 1. vers. 26.*
bum, & in cupiditates ignominiosas tradi, qui Deum cognitum non timuerunt, nec reveriti sunt, ut decebat. Qua de re iterum postea fusius. Verum, etsi Dominus impios furore & vertigine percutiens, quam meriti sunt mercedem illis rependit: non tamen id obstat, quo minus in reprobis omnibus maneat cæcitas & obstinata cordis durities. Quum dicitur obduratus esse Pharao, jam dignus erat, quem Deus *Exod. 10. vers. 20.*
Satanæ manciparet. Sed quod prius à Deo in hoc ipsum excitatus esset, simul admonet Moses. Nec vero Paulus aliam causam addit, nisi quod *Rom 9. vers. 17.*
unus esset è reprobis. Sic demonstrat idem Paulus, quum Judæi intelligentiæ luce privati, in horribiles tenebras delapsi sunt, pœnas justas impii divinæ gratiæ contemptus hoc modo ipsos dedisse: ne-

que

que tamen excæcationem hanc reprobis omnibus constitutam fuisse dissimulat. Reliquias enim servatas fuisse docet secundum electionem gratuitam: reliquos omnes fuisse excæcatos. Si reliqui omnes, in quorum salutem non regnat Dei electio, excæcantur: certe palam constat, eosdem qui sua rebellione iram Dei provocando, novam excæcationem sibi accersunt, jam ab initio cæcitati fuisse devotos. Et clara sunt Pauli verba, Vasa iræ esse pridem ad interitum præparata, quicunque Spiritu adoptionis destituti, propria culpa seipsos præcipitant. Equidem cum Augustino fateri non recuso, in occultis Dei judiciis aliquid præcedere: sed occultum. Nam inaccessibili secreto ab humana cogitatione seclusum est, quomodo & impium damnet Deus, & justificet impium. Ergo satius nihil restat, quam cum Paulo expavescere: quia judicia ejus, abyssus multa.

Rom. 9. vers. 22.

Lib. contra Faust. 21. c. 2. & 3.

Pergat deinde Georgius, Nullam reperiri syllabam in tota Scriptura, unde colligere liceat, excæcari qui æterno Dei judicio reprobati sunt: & quicquid de prædestinatione tradimus, philosophica tantum argutia niti: quod Deum nihil eorum lateat quæ futura sunt: quæcunque autem prævidit, necessario eveniant. Nihil dico, nisi quod tam crassum mendacium libri nostri refellunt. Quia hoc illi inter fraterculos licentiæ reverendi Abbatis favor dederat, ut quicquid somniaverat, oraculi instar jactare auderet: idem sibi extra monasterium permisit. Nos vero, non ex nuda Dei præscientia, ut ipse stolide mentitur, elicere, quod frustra oppugnat, inter electos & reprobos discrimen: sed manifestis solidisque Scripturæ locis proditum ostendere quid pluribus nunc contester? Nos ex nuda Dei præscientia pugnare fingit. Atqui, apertos Scripturæ locos plus viginti à me prius citatos reperient lectores. Specialem electionem commentum esse nostrum jactat: quia nullos Deus certos homines elegerit. At Christus ex adverso clamat, se scire quos elegerit.

Videatis tamen, quam validis machinis æternum illud Dei consilium labefactet, quo alii in salutem electi sunt, alii exitio destinati. Justitiam Dei ex fide Paulus communem facit omnibus qui credunt: nec distinctionem admittit: quia omnes peccaverint, & destituantur gloria Dei. Fateor sane Dei justitiam super omnes per fidem diffundi. Sed unde hominibus fides, nisi ex gratuita Spiritus illuminatione? Et quos in Christum credere Paulus censet, nisi quos Pater cælestis traxerit? Christus certe neminem in suis reputat, nisi datus sit à Patre. Sibi autem datos prædicat, qui ante Patris fuerant. Delirium suum de fide naturali obtrudet Georgius: quod refellere non est præsentis instituti. Tantum dico, in omnes & super omnes qui credunt in Christum, esse Dei justitiam: sed eodem Paulo teste, excipio: Ut alii præ aliis excellant, nonnisi à solo Deo discerni: ne quis glorietur. Item, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, arra & sigillo Spiritus æternam hæreditatem in cordibus nostris obsignari. Item, Nobis dari ut in Christum credamus. Item, Illuminari mentis nostræ oculos, ut sciamus quæ sit spes vocationis nostræ. Item fructum Spiritus esse fidem. Discrimen esse negat Paulus: nempe Judæi & Græci: quia utrosque pariter Deus ad salutem invitat. Sed duæ istæ species, inquit Georgius, totum genus humanum comprehendunt. Esto: non tamen inde evincet, sigillatim unicuique hominum promitti justitiam. Hoc quoque postremum ut demus, huc tamen redeundum erit, neminem boni oblati compotem, nisi fide, fieri. Restat ut Monachus fidem omnibus promiscuam faciat. Quod jam satis probavi, quam sit à Pauli mente alienum. Verum sequetur, solos electos destitui gloria Dei. Unde id colliget? Quia in omnes qui peccaverunt, inquit, diffunditur Christi gratia. Atqui ego sic universalem Dei gratiam esse fateor, ut in hoc tamen situm esse discrimen adeam: quod non omnes secundum Dei propositum vocantur.

Rom. 3. vers. 22.

Joan. 10. vers. 29. & 17: 6.

1 Cor. 4. vers. 6.

Philip. 1 vers. 29.
Ephes. 1. vers. 18.
Galat. 5. vers. 22.

Argute se ratiocinari putat, quum dicit: Christus propitiatio est pro peccatis totius mundi. Ergo extra mundum reprobos constituant oportet qui à Christi participatione arcere eos volunt. Ne valeat in præsens communis illa solutio: Christum sufficienter pro omnibus passum esse, efficaciter tantum pro electis. Magna illa absurditas, ob quam plausum sibi inter suos gregales Monachus quæsivit, apud me nihil habet momenti. Per quascunque mundi plagas dispersi sint fideles, expiationem Christi morte partam ad eos Joannes extendit. Id certe non obstat, quominus reprobi in mundo electis permixti sint. Controversia etiam caret, Christum expiandis totius mundi peccatis venisse. Sed confestim occurrit illa solutio: Ut quisquis credit in eum, non pereat: sed habeat vitam æternam. Nec vero qualis sit Christi virtus, vel quid per se valeat, nunc quæritur: sed quibus se fruendum exhibeat. Quod si in fide consistit possessio: & fides ex Spiritu adoptionis manat: restat, ut in numerum filiorum is duntaxat adscitus sit, qui futurus est Christi particeps. Nec vero aliud Christi officium commendat Euangelista Joannes, quam ut morte sua in unum congreget Dei filios. Unde colligimus, Quamvis per ipsum offeratur omnibus reconciliatio, peculiare tamen esse electis beneficium, ut in vitæ societatem colligantur. Quanquam dum omnibus offerri dico, non ita accipio, quasi ad omnes legatio illa perveniat, qua mundum sibi reconciliat Deus, teste Paulo, sed ad quos pervenit, ne eorum quidem cordibus indifferenter obsignatur, ut rata sit. Quod nullam esse acceptionem personarum garrit: discat primum quid significet Personæ nomen: tum oihll facesset nobis molestiæ ex ea sententia.

Rom. 9. vers. 32.

Joan. 5. vers. 15.

2 Cor. 5. vers. 18.

At Paulus docet, Velle Deum omnes salvos fieri. Ergo aut Deum fateatur non esse votorum suorum compotem, aut omnes sine exceptione salvos fore. Si respondeat: Velle Deum, quantum in se est: quia salus libero cujusque arbitrio sit exposita: quæro iterum, Cur non ergo omnibus indifferenter prædicari Euangelium ab initio mundi voluit? Cur tot seculis tam multas gentes in mortis tenebris errare passus est? Sequitur enim in contextu, quod velit omnes ad veritatis notitiam venire. Sed candido sanique judicii lectori minime ambiguus est sensus, quem supra exposui: Quum pro Regibus & principibus jussisset Paulus sollennes & ordinarias in Ecclesia preces concipi, ne quis Reges & Magistratus haberet pro deploratis, quod tunc omnes infesti essent fidei hostes, occupat Apostolus, & Christi gratiam ad illum quoque ordinem patere affirmat.

Quo audacior est nebulo hic in torquenda Scriptura, non mirum est, si in pluribus locis congerendis sit copiosus: quando neque ulla est religio, neque pudor, quæ ejus protervíam frænent. Sed quæ ille laxius dissiuit: meum erit responsiones brevius adstringere. Citat locum Jesaiæ: Ne dicat filius extraneæ: Rejectus sum. De reprobis non posse exponi, pro confesso sumit. Electos autem vocari filios extraneæ, absurdum judicat. Respondeo, non esse insolens, ut qui ante mundi creationem electi erant, extranei tamen censeantur, donec fide aggregentur ad Dei filios. Verba Petri sunt, quæ ex Propheta mutuatur: Qui eratis quondam non populus, nunc estis populus Dei. Quos alloquitur? Nempe, quos initio testatus fuerat, dilectos esse, secundum præcognitionem Dei Patris. Apertius etiamnum ad Ephesios. Postquam enim de æterna ipsorum electione disseruerat, subjicit, Exules fuisse à regno Dei, hospites promissionum, sine Deo & spe vitæ. Et miramur, si Jesaias templum Dei ex profanis lapidibus ædificans, novam consecrationem fore

1 Petr. 2. vers. 10.
1 Petr. 1. vers. 2.
Ephes. 2. vers. 12.

prædicet? Nam quum in Dei corde abscondita esset Gentium vocatio, quid aliud in illis quam damnata *Joan 10. vers. 16.* immundities apparuit? Erant quidem Dei oves, quicunque demum in Christi corpus coaluerunt, ut ipse testatur: sed oves foris exclusæ adhuc & vagæ. Interea quamvis se nescirent, pastor tamen eas noverat, secundum illam prædestinationem, qua suos elegit ante constitutionem mundi: ut probe Augustinus admonet.

Tract. Joan. 45. Si verum est, inquiet, Prophetæ dictum: Filius non portabit iniquitatem patris: nulla igitur pars hominum in originali corruptione relinquitur. Cum bellua ista nihil mihi negotii esse volo. Tantum rudibus succurrere consilium est, ne talibus cavillis implicentur. Nihil certius est, quam manere in generali interitu, quicunque in Christi corpus non inseruntur. Bonus iste frater, de alieno prodigus, omnes accumulat: & quibus Deus januam claudit & obserat, eos facit domesticos. Cæterum, sponte insanit, quisquis non fatetur, eos qui naturaliter in Adam mortui sunt, non posse nisi ordinatu divinitus remedio, in vitam restitui. Jam inter pii hominis & increduli sobolem apertum discrimen statuit Paulus: ut hæc immunda sit, illa vero sancta. Et hac *1 Cor. 7. vers. 14.* ratione, priusquam Gentes una cum Judæis, diruta maceria, cooptarentur in Ecclesiam, filios Abrahæ *Rom. 11. vers. 16.* ramos esse sanctos dicit ex radice sancta. Quid autem longo sermone opus est? An non idem Propheta Ezechiel, cujus dicto Monachus abutitur, Gentes incircumcisas sæpius tanquam profanas, exitio addicit? Neque enim alioqui tunc circumcisio fuisset vitæ fœdus. Quomodo igitur verum erit, filium paternæ culpæ pœnam non daturum? Vicissim quæro: Quomodo innoxium se jactabit, qui ex malo ovo malus corvus nascitur? Sic enim ex Adam contrahitur originale peccatum, ut cujusque proprium sit. Nemo itaque conqueri poterit, quasi alieni pec- *Exod. 20. vers. 5.* cati reatum sustinet à culpa immunis. Cæterum, si Deo in filiis persequi non licet majorum peccata: *Deut. 5:9. Exod 34. vers 7. & aliis locis.* quid sibi vult illud: Ultor in tertiam & quartam generationem? Item, Rejiciens patris scelera in sinum filiorum. Porro, hæc prima ultio est, quod Spiritu Dei destituti, in naturæ gravitate manent.

Quum dicit Joannes: Quisquis peccaverit, delebo eum è libro vitæ: si de reprobis exponas, nunquam scripti fuerunt: si de electis, consilium Dei erit instabile. Perinde garrit Monachus, acsi nunquam se ad captum nostrum Deus accommodaret. Fœda sane ingratitudo, adversus Deum ita insolescere, dum usque eo nobis indulget, ut nostra causa balbutiat. Hoc quoque modo Deum corporeum nobis conflabit, quia & aures, & oculos, & pedes, & manus illi tribuit Scriptura. Atqui, simplex est sensus: Deleri è libro vitæ, qui ad tempus inter filios Dei habiti, postea in locum suum discedunt: *Actor. 1. vers. 16.* quemadmodum de Juda vere loquitur Petrus. Tales autem nunquam ex nobis fuisse Joannes testatur, *1 Joan. 2. vers. 59.* quia si ex nobis fuissent, non exiissent. Quod autem *Eze. 13. vers. 9.* crasse Joannes expressit, subtilius Propheta Ezechiël: In arcano, inquit, populi mei non erunt: & in catalogo Israël non scribentur. Non alia solutione indiget, quod optant Moses & Paulus, ex libro vitæ deleri: quia vehementia doloris extra se rapti, perire, si fieri posset, mallent, quam populosam Dei Ecclesiam, qualis tunc erat, extingui. Gaudere enim quum suos discipulos jubet Christus, quia nomina eorum scripta sint in cælo, perpetuum illud esse bonum significat, quo nunquam privandi sint. Porro non minus dilucide quam breviter utrumque *Mat. 15. vers. 13.* conciliat Christus, quum dicit: Omnis arbor quam non plantavit Pater meus, eradicabitur. Nam & reprobos in speciem radices agere, neque tamen Dei manu plantatos esse, significat.

Rom. 5. vers. 12. Notanda, inquit, illa apud Paulum comparatio, quod sicut per unum hominem peccatum in condemnationem, ita & per unum hominem donum justitiæ in vitam. Quod si in uno mortui sint multi: multo magis gratia Dei exuberabit, ut multi regnent in vita per Christum. Si illic disputaret Paulus, ad omnes penetrare Christi gratiam: victos tacerem: sed quum simpliciter illi propositum sit ostendere, quanto potentior sit in fidelibus Christi gratia, quam contracta ex Adam maledictio: quid hoc ad labefactandam eorum electionem, quos in vitam Christus restituit, aliis pereuntibus? Sed Monachus verba urget. Nam Paulus totum hominum genus comprehendit, quum dicit, Peccatum unius hominis grassatum in omnes: neminem licebit à vitæ participatione excludere. Si hoc modo ineptire libet, creandos esse Deo novos mundos contendam, ut quod illic habetur, præstet. Negat Christus parem fuisse maledictionem gratiæ, quia hæc longe exuberet. Si in rationem utrinque veniat hominum numerus: non potest Christus plures servare, quam perdiderit Adam. Ergo periclitabitur Pauli fides, nisi repente novus aliquis mundus emergat. Ego vero non alium Monacho clypeum opponam, quam qui mihi ab eo porrigitur. Alterum ex Paulo locum adducit: Quod sicut in Adam moriuntur omnes, ita in Christo omnes vivificabuntur. Si hoc secundum membrum *1 Cor 15. vers. 22.* extendit ad omnes Adæ filios: manum Paulus injicit, qui diserte mox testatur, non nisi de Christi membris se intelligere: Primitiæ Christus: deinde & qui sunt Christi, resurgent. Nam certe illic de resurrectione disputat, quam beata immortalitas consequitur, qualem & in symbolo fidei prædicamus.

Ne eadem subinde iterando lectoribus frustra tædium pariam, pauca ex multis obiter perstringere consilium est. Qualiter mortem peccatoris nolit Deus, quum vult omnes converti & vivere, supra exposui. Nam quod ad resipiscentiam hortatur, & conversis offert veniam, id omnibus commune est: at filios suos singulari hoc privilegio dignatur, ut carnea eorum corda ex lapideis faciat. Neque tamen irritas in aërem jactari voces Monacho concedo, dum & impios malitiæ suæ convictos inexcusabiles reddit Dominus: & in electis suis ita operatur, ut arcana Spiritus virtute efficax sit in eorum cordibus doctrina, quæ in eorum auribus personat. Nec est quod quempiam moveat vulgaris illa calumnia, Illudere Deum hominibus, quod pedibus captus ad ambulandum hortatur. Nam si nihil exigit, quod illi non debeant, non facit injuriam. Nisi vero qui solvendo non est decoctor, cum ludibrio creditoris solutum se jactabit. Porro litem hanc, quæ nisi propria cujusque conscientia dirimi nequit, ulterius non persequor. Populi sui aures Prophetæ voce verberari jubet Deus. An ut tangantur corda? Imo ut obdurentur. An ut resipiscant qui audiunt? Imo ut jam perditi his pereant. Si excipias, Superiorem fuisse causam: non aliud in præsentia volo, minime absurdum esse, spargi Dei mandato doctrinam, quam profectu cariturum novit. Non minus frivolum, quod constare negat posse Christi dictum, de reducta quæ perierat ove, si qui prædestinati forent. Ego vero quod temere in nos vibrare telum molitur, longe aptius in eum retorqueo: non alia ratione vocari ovem, qui ad tempus perditus videtur, nisi quia gratuitæ electionis respectu, sub Dei custodia manet.

Ejusdem farinæ est illud dilemma, Si qua esset specialis electio, non quadraret exhortatio Prophetæ: Derelinquat impius viam suam. Nam si electos alloquitur, quomodo impii essent, quibus omnia in bonum cedunt? Si reprobos, quorsum ad resipiscentiam vocantur? Ego autem utrisque destinari Prophetæ concionem respondeo: ut priores, qui excusso jugo lascivierunt, ad sanam mentem redeant moniti: alteri vero, qui in malis suis stupent, tali-

bus

bus stimulis pungantur. Neque enim electos fingimus continua Spiritus directione semper tenere rectum cursum; quin sæpe labi, errare, impingere, & fere alienari à salutis via dicimus. Sed quia potentius est quo teguntur, Dei præsidium, lethali eos ruina excidere impossibile est. Cavere jubentur homines, ne pereant. Atqui, electos extra periculum esse, certum est: in reprobis nulla cautio. Respondeo, Nihil absurdi esse, si electi, qui assidue sunt in conflictu, necessariis armis instruuntur: & communiter acuitur omnium vigilantia, donec reprobi re ipsa se incurabiles esse demonstrent. Adhibetur enim morbis medicina, donec certa desperatio appareat.

Objicit Georgius: Abraham fidelium, non electorum vocari patrem: & salutem non electis, sed credentibus promitti. Quos igitur esse dicet, qui simul cum patre suo Abraham in regnum Dei colligendi sunt? *Mat. 24. vers. 22. Marc. 13. vers. 20.* Nam certe Christus id in electos docet competere. Christus finem horrendis cladibus impositum iri pronunciat, ut electis sit consultum. An filios Abrahæ esse negabimus, qui simul cum eo domestici sunt Ecclesiæ? Et unde, obsecro, tanta Abrahæ dignitas: ut pater fidelium censeatur, nisi quia à Domino electus est? Unde degeneres esse statuendum est, qui hac similitudine ipsum non referunt: execrandam vero esse nebulonis hujus audaciam, qui notam, qua præcipuè filios suos insignit Deus, expungere & delere, quantum in se est conatur. Credentibus certe vitam æternam promitti fateor: modo ne vicissim neget, electis similiter promitti. Sic enim Jesaias: Et eam possidebunt electi mei: modo credere fateatur, quos Deus Spiritu suo illuminat: modo denique electionem fateatur matrem fidei esse. Ad omnia pro electis ferenda se *2 Tim. 2. vers. 10. Luc. 18. vers. 7. Coloss. 3. vers. 12.* paratum esse, Paulus docet, Christus Patrem, electorum vindicem fore clamat. Hortatur Paulus Colossenses, ut mansuetudinem, patientiam & reliquas virtutes, tanquam electi Dei induant. Eximit Paulus à reatu omnes Dei electos. An spoliandi bonis istis erunt fideles? ac si inter res mutuo & quidem individuo nexu conjunctas plusquam hostile dissidium foret. Imo ut firma Dei electio maneat, tum in fidem illuminantur qui cæci erant, tum fide recipiunt Christi justitiam, tum fide in finem usque custodiuntur.

Quum perditis exitium denunciat Scriptura, causam in æternum Dei consilium minime rejicit vel transfert: sed residere in ipsis testatur. Nos vero non ideo reprobos tradimus destitui Dei Spiritu, ut scelerum suorum culpam in Deum derivent. Quicquid peccant homines, sibi imputent. Quod si quis subterfugiat, conscientiæ vinculis fortius constringi dico, quam ut se à justa damnatione expediat. Causetur Adam, ut volet, se datæ sibi à Deo uxoris illecebris fuisse deceptum: intus tamen mortiferum infidelitatis virus, intus pessima consultrix ambitio, intus diabolicum audaciæ flabellum reperietur. Multo igitur minus excusabiles erunt, qui ex profundis Dei adytis malorum suorum causam, quæ se ex vitioso eorum corde proferet, eruere tentabunt. Conjici merentur in sensum reprobum, quicunque Deum ex cæli terræque adspectu cognitum non glorificarunt, ut decebat. Qui maligne ac deliberata malitia Christi gratiam respuerunt, & accensam Euangelii lucem respuere non veriti sunt, graviorem pœnam sustinent. Sua quisque peccata accuset, seipsum damnet, suamque culpam ex animo confessus, judicem suum suppliciter deprecetur. Si quis obstrepat: prompta est exceptio: Perditio tua ex te Israël. Nam, ut alibi dictum est, si ridicule apud veterem Poëtam queritur Medea, cæsas in nemore Pelio fuisse abietes: quum intestino libidinis suæ igne flagrans patrem totumque regnum secum perdiderit: multo certe minus audiendi sunt, qui procul remotas causas è nubibus accersunt, ut culpæ suæ notitiam, quæ & eorum cordibus penitus insidet, neque occulta latere potest, utcunque obscurent. Hominum ergo peccatis malorum omnium causam Scriptura jure assignat. Neque id inter nos disputatur, Occultone Dei judicio citra propriam culpam pereant homines (quod non modo falsum esse concedimus, sed tanquam fœdum sacrilegium detestamur) sed, An impii qui voluntarie peccando, iram Dei in se provocant, jam olim justa quidem, sed incognita de causa divinitus reprobati fuerint. Atqui, ut Paulus severe coarguit hominum peccata, conscientias valide urget, Deique justitiam à sacrilegis hominum calumniis acerrime vindicat: ita qui se in exitium præcipitant, non dissimulat fuisse vasa iræ ad interitum præparata. *Rom. 9. vers. 22. Mat. 15. vers. 13.* Reprobos quo digni sunt reatu Christus constringit. Simul tamen arbores esse dicit Patris manu non plantatas. Denique Patrem eos qui sui erant, Filio dare audimus, ut eos sanctificet. *Joan 17. vers. 6. Rom. 11. vers. 7.* Contra Paulus, postquam electionem Dei consequutam esse docuit: reliquos omnes subjicit esse excæcatos. Perperam ergo Georgius, qui defixis in manifesta peccata oculis, reconditum corruptæ naturæ fontem non considerat.

Magna absurditate nos implicari putat Georgius, quod hominem facimus liberum ad peccandum: quum necessitate peccent reprobi. Atqui libertas ista de qua loquimur, quum illi nimium fuerit familiaris, non fuit satis nota. Manumissos ab obsequio *Rom. 6. vers. 20.* justitiæ & liberos Paulus vocat, qui sine metu Dei intemperanter lasciviunt. An ideo sequitur, non esse peccato mancipatos? Calumniatur etiam, nos Dei potentiam vincire: quia si præscit atque ordinat quod futurum est, nequeat postea mutare. Abominandum vero prodigium, si Deus instar mortalis hominis varium se & flexibilem mutandis in horas consiliis non præbeat. Quid enim tantopere improbat Monachus nisi Deum sibi necessario constare? Verum, in eo scilicet hallucinatur, quod fixa Dei placita à potestate distrahendo, eum sibi diffidentem facit. Si Stoice loquendum esset, nota est Senecæ sententia, Quod Deus sibi sit ipse necessitas. Nos magis reverenter & sobrie: quod semper idem vult, constantiæ esse laudem: quod quicquid decrevit, effectum reddit, omnipotentiæ ejus esse consentaneum: quod conjuncta est cum potentia voluntas, dignam illa rerum omnium moderatrice providentia esse symmetriam.

Non moror quod diversa, & nihil commune inter se habentia Scripturæ testimonia coacervat. Quanquam, ut inscitiæ parcamus, coërcenda ejus proterviа est, ne simplices conturbet. Postquam ex loco *2 Thess. 2. vers. 11.* uno Pauli ostendit, mittere Deum operationem erroris rebellibus, ut credant mendacio, qui noluerunt obedire veritati: locum alterum dissimilem accumulat: doctrinam Euangelii obscuram esse iis qui pereunt: quorum mentes excæcavit Deus hujus seculi. *2 Cor. 4. vers. 3.* Fateor quidem illos vocari incredulos: verum si in illis cæcitatis causa est sola incredulitas, quid sibi vult quod mox sequitur, Deum qui jussit ex tenebris lucem splendescere, illuxisse in cordibus fidelium? Ubique tenebras esse audimus: Deum vero ex tenebris fulgorem educere. Sed quod nos crudelitatis accusat, quod nobis & multis obstruimus salutis viam, quum Christus Chananæam & oves perditas atque alienos canes tam benigne invitet: ego vero respondeo, Nos fidei & pœnitentiæ doctrinam, quæ nobis commissa est, fideliter omnibus proponere, ut Christo lucrifiant omnes. *Mat. 20. vers. 21. Marc. 10. vers. 37.* Quum rogatus esset Dominus ipse ab uxore Zebedæi, ut alterum ex filiis ad dexteram suam, alterum ad sinistram locaret, stultum & intempestivum votum compescere volens, præsenti quidem vocationi suæ congruere hoc negat: neque tamen subticet, decretum cuique à Patre cælesti esse locum, & suo tem-

pore

pore patefactum iri. In hunc modum neque silentio nobis obruenda est superstitio quæ palam in Scriptura proditur: & tamen, quo usque revelationis dies advenerit, agendum quod Dominus mandat, ut sine exceptione ad pœnitentiam & fidem omnes hortemur. Communis enim omnibus est doctrina: & hac Lege apud nos deposita est, donec qui reprobi sunt deplorata obstinatione viam nobis obstruant.

Cæterum, quum prædestinationem tot Scripturæ locis testatam admittere cogatur, novum cavillum ingerit, quo nihil stultius nec putidius fingi potest: Fideles novi Testamenti electos à Deo esse, quibus mysterii à seculis absconditi notas faceret divitias. In hunc sensum colligit testimonia omnia, quæ excellentiam gratiæ per Christum exhibitæ commendant. Tandem concludit, Quicquid primo ad Ephesios capite habetur, non alio spectare, nisi quod fideles novi Testamenti Deus peculiari hoc thesauro dignatus sit. Quum autem ad tempus referatur hæc gratia, à Christi adventu usque ad finem mundi omnibus pariterque communem esse docet. Atqui, longe aliam Pauli mentem ostendunt verba: quorum summa est, Illuminatos esse in fidem, qui secundum æternum Dei beneplacitum ad vitam prædestinati fuerant. Quin tunc specialis fuerit quorundam vocatio, negari non potest. Ne omnibus quidem Euangelium promulgatum fuit. Verum ut detur, personuisse externa voce omnium aures: altiorem vocationem illic Paulus notat, qua in animos penetrat Dei Spiritus. Somnium narratur Georgio, quum interior & efficax vocatio ab externa discernitur. Sed quantum sit frivola ejusmodi distinctio, fidei experientia locuples est testis. Ad hæc non alio vel sensu vel fine electio-
2 Thess. 2. nem tractat hoc loco Paulus, quam alibi, dum gra-
vers. 13. tias agit Deo, quod Thessalonicenses ab initio elegerit in salutem. Atqui partem exiguam ab impia multitudine discernit. Excipiet Georgius, Electis opponi præfractos gratiæ contemptores. Sed hoc nihil ad rem: quia non aliud in præsentia contendo, quam specialiter quosdam præ aliis electos esse: quum Georgius contra garriat, nos tantum in hoc prædestinatos esse, ut hoc tempore nasceremur.
Joan. 13. Quid Judas? Cui etsi Christum audire, & domestica
vers. 18. ejus consuetudine frui datum est, electum tamen fuisse, Christus negat. Non de omnibus loquor, inquit, ego scio quos elegerim. Quod si audiatur fanaticus iste, potior erit Herodis conditio, quam Davidis: & electionis honore sanctos Prophetas impii Scribæ præcedent, dicet non esse ex numero fidelium. Atqui, passim clamitat, generaliter in se-
Rom. 8. culum competere electionis gratiam. Vult se fide-
vers. 29. jussore credi, Nunquam aliter Paulum de prædestinatione loquutum esse. Quid? An omnes suæ ætatis homines complectitur, quum justificari dicit, quos Deus prædestinavit? annon potius à communi ordine segregat, qui secundum propositum vocati
1 Cor. 1. sunt? Item, quum alibi dicit: Quæ stulta sunt, ele-
vers. 27. git Deus, ut sapientiam mundi confundat: an ad totam ætatem extendet, in qua manifestum discrimen statuitur?

Quoniam tamen se adhuc impeditum teneri sentit, aliud asylum captat: Quod non vocentur electi, quos Deus aliis prætulerit: sed qui in communi electione & gratia perseverant. Acsi diceret, Eos demum censeri electos, qui se fidei constantia ab homi-
1 Tim. 5. num vulgo separant. Locum Pauli adducit: Testifi-
vers. 21. cor coram Deo & electis Angelis. Quasi vero illi concessum sit quod postulat: quia cum apostatis non desciverint, electionis gratiam esse promeritos. At si quis ex adverso asserat, Quia electi erant, perstitisse, quanto probabilius hoc erit? Ne sit pugna de verbo. Quum prædicit Christus, tantas fore Satanæ
Mat. 24. fallacias, ut electi quoque, si fieri posset, in erro-
vers. 24.
rem inducantur: significat fieri nullo modo posse, ut electos vi sua abripiat Satan. Nunc qua virtute tutos esse dicemus? Staturos proprio robore Georgius
somniat. Longe aliter Christus: Nemo rapiet è manu Joan. 10.
mea quas suscepi custodiendas oves. Pater enim qui vers. 29.
dedit mihi: major omnibus est: Nec poterit quisquam eas rapere è manu Patris. Ita Paulus fideles 1 Thess. 5.
minime in propriam constantiam recumbere jubet, vers. 24.
sed fidelem esse Deum admonet, qui ipsos vocavit: qui idem efficiet. Suæ quemque electionis auctorem & arbitrum facit Georgius: at Christus suos esse testatur, quos è mundo ipse elegit. In quam sen-
tentiam clamat Paulus, Secundum propositum vo- Joan. 15.
catis omnia cooperari in bonum. Et de infante non- vers. 19.
dum nato. Ut secundum electionem propositum Rom. 8.
Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante vers. 28.
dictum esse: Jacob dilexi. Quid restat tandem, Rom. 9.
nisi ut garriat nebulo, Jacob utero adhuc inclusum vers. 11.
sua industria electionis honorem sibi peperisse, & sua constantia stetisse in ejus possessione ad extremum?

Tantundem habet rationis, quod rejectionem, de qua disputat Paulus, non ad singulas personas, sed ad totum Judaici populi corpus spectare exponit: quia gens illa Christum respuendo, vitæ æternæ hæreditate se privavit. Fateor equidem, hinc ortam fuisse disputandi causam. Sed inde nemo sanus colliget, quæstionem illis terminis finiri, quum & genus Abrahæ ex electis pariter & reprobis mixtum esse doceat Paulus: & generaliter pronuntiet, ex genere humano partim iræ, partim misericordiæ vasa ad illustrandam Dei gloriam proferri. Quod autem primam reprobationis originem in eo statuit, quod Euangelio increduli fuerint: causam hanc à Paulo diserte exprimi non inficior, postquam scilicet prius illud membrum de abditis Dei judiciis absolvit. Distincte enim duo ab eo tractantur: Quod nunquam ita obstrictus fuerit Deus uni populo, quin libera ejus electio in singulis vel cooptandis, vel abjiciendis, regnaret: deinde quod Judæi sua ingratitudine, se abdicaverint ex Dei familia, quum proprii essent æternæ vitæ hæredes. Cæterum, ne quem perturbet varietas, quasi posterior hæc rejectio arcanum
Dei consilium labefactet, mature occurrit Paulus, Rom. 11.
Dona & vocationem Dei pœnitentia carere: ac vers. 29.
proinde reliquias secundum gratuitam electionem servari. Quibus verbis stabilem & fixam manere quæ in abdito Dei consilio fundata est, electionem significat. Fœdior etiam nebulonis impudentia in eo se profert, quod Esau ante reprobatum fuisse negat, quam primogenitura sua vendidit. Verbum certe Apostoli agnosco, quod quum se hæreditate privas-
set, reprobatus est. Sed an superius illud judicium Hebr. 12.
abolet, quam tunc passus est, repulsa? Certe non ma- vers. 17.
gis, quam fides & obedientia Jacob, gratuitam Dei adoptionem evertit.

Quod initio præfatus sum, nunc iterum repeto: Nemini improbari posse quam exposui doctrinam, nisi qui supra Dei Spiritum sapere sibi videbitur. Nunc enim eo fastidii perveniet hominum morositas, ut quod è Scriptura sumptum esse constat, placide libenterque amplecti non sustineant, quin sibi quod Dei proprium est, arrogent: loquendi scilicet & tacendi legem imponere. Et tamen modestiæ prætextu sepeliri quidam volunt, quod ab omnibus Dei servis proditum esse, ne ipsi quidem negare audent. Ego vero non aliam modestiæ legem novi, nisi ut quod in cælestis Magistri schola didici, sobrie & reverenter profitear. Neque vero me latet, ut ad fidei ædificationem attemperentur omnia, prudentiam adhibendam esse. Sed quum id quoque bona fide præstare studuerim: si nondum placantur quorundam lautitiæ, defunctum me existimo: qui habet aures audiendi, audiat.

DE Providentia Dei verba facturus, qua non modo totam mundi machinam, & singulas ejus partes, sed corda etiam actionesque hominum gubernat, ingens sylva occurrit. Sed quia argumentum hoc sic me tractasse jam confido, ut satisfactum magna ex parte sit sanis & æquis lectoribus, summam ejus qua potero brevitate, nunc adstringam. Nec vero sperandus est à me orationis splendor, qui illius magnitudini & præstantiæ respondeat: Nudis tantum verbis quæ uberius in mea Institutione exposita fuerunt, nunc referam: & si qua opus testimonia habebunt, probationem ex Scriptura attexam: tum sinistras malignasque Pighii & similium obtrectationes, quibus bene dicta male corrumpunt, ita diluam: ne quid pias mentes impediat vel conturbet.

Providentiam vocamus, non qua Deus è cælo otiosus speculetur quæ in mundo fiunt: sed qua mundum à se conditum gubernat: ut non unius tantum momenti sit opifex, sed perpetuus moderator. Sic providentia, quam Deo tribuimus, non minus ad manus quam ad oculos pertinet. Jam dicitur providentia sua mundum regere, non modo quia propositum à se naturæ ordinem tuetur, sed quia peculiarem uniuscujusque ex suis creaturis curam habet ac gerit. Est hoc quidem verum: sicuti admirabili Dei sapientia tam pulchre dispositum fuit mundi opificium: ita nisi quatenus præsenti ejus virtute sustinetur non posse manere in suo statu. Quod sol quotidie nobis oritur: quod in cursu tam rapido gradus habet tam apte temperatos: quod astrorum mire digesta series non turbatur: quod continuæ recurrunt temporum vices: quod viscera sua quotannis ad homines alendos terra aperit: quod elementa & singulæ partes officium suum facere non desinunt: quod denique naturæ fœcunditas nunquam deficit, quasi fatigata: id non nisi directrice ejus manu, qui semel omnia condidit, fieri putandum. Et Psalmus 104. nihil aliud continet, quam universalis hujus providentiæ
Act. 17. vers. 28. elogium. Eam similiter prædicat Paulus, quum dicit, In ipso nos esse, & moveri, & vivere. Quare sicuti Dei unius propria est essentia, ita fide considerandа est occulta quam inspirat, vegetatio: qua fit, ut subsistant, quæ alioqui mox interirent, creaturæ.

Sed universalis providentiæ notitia per se vaga & confusa esset, nisi simul teneamus, Deum singulas creaturas cura sua complecti: quemadmodum & Christus docet, passerculum, qui dimidio asse væ-
Mat. 10. vers. 29. nit, non cadere in terram sine Patris voluntate. Nunc in ista speciali providentia, quæ curandis singulis Dei operibus privatim excubat, certos & distinctos gradus statuere convenit. Nam quum nobilissimum Dei opus sit homo, in cujus gratiam conditum est quicquid cælum & terra continent: Scriptura præcipue nobis in gubernando genere humano, Dei providentiam commendat. Paulus dum locum illum
1 Cor. 9. vers. 9. exponit: Non obligabis os bovi trituranti: boves Deo curæ esse negat: quod scilicet illic non resideat cura ejus, tanquam in sua meta, sed in hominem potius respiciat. Hic autem, quia Deo cum hominibus ratione præditis negotium est, certior & magis dilucida se profert ejus providentiæ ratio. Mirifica enim ejus judicia, nunc in sceleribus puniendis: nunc in erudiendis ad patientiam fidelibus, domandaque eorum carne: nunc in purgandis mundi vitiis: nunc in expergefaciendo multorum torpore: nunc in conterenda impiorum superbia: nunc in astu sapientum ridendo: nunc in pravis machinationibus diruendis se proferunt. Ex altera parte incomparabilis ejus bonitas in juvandis miseris: in protegenda asserendaque innocentium salute: in ferendo rebus desperatis auxilio, relucet. Hujus providentiæ, quæ homines respicit, pulchra descriptio habetur Psalmo centesimo septimo. Illic enim ostendit Propheta, quæ vulgo æstuariæ putantur fortunæ vices adeo non volvi cæco impetu, ut dilucida sint vel bonitatis, vel iræ, vel justitiæ Dei specula. Quare tandem concludit, Si prudenter reputentur quæ subinde in mundo fiunt rerum conversiones, piis fore lætitiæ materiam: satis autem ad os iniquis obstruendum tale operum Dei specimen valere.

Cæterum hic rursum digerendi sunt gradus. Quamvis enim se toti humano generi & patrem & judicem Deus ostendat: quia tamen Ecclesia sanctuarium est in quo residet, illic clarioribus documentis præsentiam suam exserit: illic officium facit patris familias, & eam propiore adspectu, ut sic loquar, dignatur. Referta est ejusmodi testimoniis Scriptura, quæ Deum pro suis fidelibus intentiores agere excubias affirmant. Oculi Domini sunt super justos. Cu- *Psal. 33. vers. 21.*
stodit Dominus animas sanctorum suorum. Illi cura *& 96:10*
est de vobis. Capilli capitis vestri numerati sunt.
Denique Ecclesia propria est Dei officina, in qua *1 Petr. 5. vers. 7.*
suam providentiam exercet: & præcipuum ejusdem
providentiæ theatrum. Qua ratione etiam dicitur *Mat. 10. vers. 30.*
Angelos, qui sunt veluti ejus manus, specialiter, *Psal. 34. vers. 8.*
destinasse fidelibus suis custodes, ne à Christi corpore, cujus ipsi quoque sunt membra, quicquam separatum habeant. Itaque, ut pro captu rudium crasse agamus, primo loco statuenda est ante oculos generalis mundi gubernatio, qua foventur & vegetantur omnia, ut stet incolumis naturæ eorum status. Deinde considerandæ sunt in singulis partibus regendis & curandis, Dei excubiæ: & quidem tales, ut nihil nisi nutu arbitrioque ejus eveniat. Tum peculiaris generis humani cura in mentem nobis venire debet: qua fit ut vita & mors hominum, tam publica regnorum & gentium quam privata cujusque conditio, & quicquid fortunæ adscribi solet, ab una cælesti moderatione pendeat. Ultimo præsidium vere paternum, quo Ecclesiam suam tuetur, cui præsentissima Dei ipsius virtus annexa est.

Porro, quanta sit & quam multiplex hujus doctrinæ utilitas, nullis verbis pro dignitate satis exprimi potest. Verum, Dei providentiam in mundo gubernando qualis in Scriptura nobis traditur, & agnoscitur fidei sensu, nemo utiliter expendet, nisi qui sibi cum fictore suo, rerumque omnium opifice negotium esse reputans, metum & reverentiam tantæ majestatis, qua decet humilitate, primum se submiserit. Nam si æqualibus quisque suis tantum honoris habere solet, ut candide modesteque de eorum factis judicet, ubi quid obscurum est vel non satis cognitum, sensum non minus quam sedulo inquirat, & judicium suspendere malit, quam nimis properando, injuriam facere: an non plus quam immanis, obsecro, ista est feritas, majore licentia, tum opera Dei ad calculum nostrum vocare, tum de incognitis præcipitem ferre sententiam, tum arcana ejus consilia excutere, tum profano more de tantis & procul adorandis mysteriis nugari? Atqui, quum omnibus seculis grassata fuerit hæc petulantia, multo insolentius hodie, quam antehac unquam, se jactat. Ac multi quidem Epicurei, quia Deum nequeunt è cælo detrahere: quod gigantum exemplo libenter tentarent, ut saltem ejus cultum, & quicquid est religionis, ex suis & omnium conscientiis deturbent, fœdas & indignas blasphemias vomendo, impium suum furorem produnt. Sed in majori parte hunc mali fontem esse constat, quod leves & fervidi spiritus, frivolæ suæ curiositati primum indulgent: ut nullo fine sibi proposito, totos se addicant supervacuis speculationibus. Accedit deinde effrænis audacia, quæ linguas ad æquandam sua petulantia illam intemperiem stimulat. Alii laborant quidem diverso vitio, sed non minus noxio. Nam se implicantes absurdis deliriis, mentes suas obruunt voluntaria aut desperatione, aut socordia. Istæ scilicet diaboli sunt artes; involvere prodigiosis figmen-

figmentis piam ſanamque doctrinam: quibus non modo ejus fructum nobis præripiat, ſed partim eam odioſam, partim exitialem reddat. Verum quicquid moliatur ille, faceſſat tamen à nobis præpoſtera quorundam cautio: qui ut talibus periculis occurrant, non aliud inveniunt compendium, niſi ut corrumpant vel obſcurent quod ſimpliciter in Scriptura proditum eſt.

Longe aptius remedium eſt: quomodo & in quem finem conſideranda ſit Dei providentia, tenere. Prior finis eſt, ut nos temeraria confidentia exutos tum in Dei timore contineat, tum ad invocationem expergefaciat. Alter vero, ut ſedatis tranquilliſque animis, in Deum recumbere, & quæ nos circunſtant pericula, nobiſque aſſidue centum mortes minantur, ſecure fortiterque contemnere doceat. Utrumque membrum breviter exponam. Qui fortuitum aliquid imaginantur, vel induſtriæ ſuæ, conſiliis, opibus, humanis auxiliis quidpiam arrogant: audacius ad tentanda omnia feruntur, ſatagunt, verſant ſe in omnes partes, nullum non movent lapidem, ſubinde novi aliquid excogitant: quaſi libero ſpatio ſoluti vagantur: nulla interim Dei invocatio, nullus metus. Qui vero Dei providentia, homines, eorumque conſilia, & rerum eventus gubernari
Jer. 10. verſ. 23. agnoſcet, trepide cum Jeremia dicet: Scio Domine, non eſſe hominis viam ejus, neque viri ut dirigat greſſus ſuos: item illud Solomonis reputans,
Prov. 20. verſ. 24. A Domino ſunt greſſus viri, & quis hominum diſponet viam ſuam? totum ſe Domino tradet, atque ab eo pendebit. Ultro ſequentur preces, ut Deus nobis quieſcentibus inchoet ac perficiat, quicquid aggredimur operum. Similiter qui fortunæ imperium comminiſcetur, ut diabolo, impiis, & brutis animalibus fræna laxabit, quaſi præter Dei nutum & moderationem quicquam poſſint vel agant: miſera anxietate ſemper æſtuabit: vitam ſuam quaſi de filo pendentem adſpiciens, torquebitur: pedem vix movere audebit, quin de vita ſua deſperet: fideles vero, dum ſibi manum Dei moderatricem proponent, curas ſuas non dubitabunt in eum conjicere. Dum certo ſtatuent, diabolum & impios omnes, quantumvis tumultuentur, non tantum ligatos Dei compedibus teneri, ſed etiam cogi ad præſtanda illi obſequia: quieti per vias ſuas pergent.

Nonnihil etiam lucis addent duæ aliæ diſtinctiones: prior eſt, Quod tam in præteritum quam futurum tempus conſideranda ſit Dei providentia: altera, Interdum cum ſuis mediis, interdum ſine mediis, interdum contra omnia media, ſummam illi poteſtatem aſſerendam eſſe, ut ordinet, conſtituatque omnia. Talis præteriti temporis ſit conſideratio, Siquid proſpere & ex voto ſucceſſit, non ſacrificet mortalis homo reti ſuo, quemadmodum loquitur Habacuc: neque ſuam prudentiam, virtutem vel fortunam efferat: neque acceptum ferat hominibus vel creaturis quod Dei proprium eſt: ſed Deum ſibi perſuadeat ejus boni primum eſſe auctorem, undecunque provenerit. In rebus autem adverſis, in hac conſolatione acquieſcat: Sicut Domino placuit, ita factum eſt: contra Deum tumultuando, nec quicquam proficiam, & me obſtringam impiæ contumaciæ reatu. Tum vero anteactæ vitæ ſubeat memoria, ut ex pœnis ſibi inflictis peccata ſua agnoſcat. In tempus futurum hoc modo reputanda eſt piis mentibus Dei providentia, ut ſemper ad ejus promiſſiones ac minas intentæ ſint: quia ſimulatque inde deflexerint, nulla reſtabit ad Dei timorem eruditio, nullus fidei profectus. At vero qui Dei omnipotentiam in ſpeculo verbi ejus intuebitur, tum promiſſionibus ejus fretus ſupra innumera mundi pericula, ſe fidei alis eriget: tum minis ſubactus, ſe coram totidem ferulis humiliabit. Quod cum ſuis mediis conſiderandam eſſe dixi Dei providentiam, hunc habet ſenſum: Si quis in extremo diſcrimine laborantibus opem tulerit: non humana eſt, ſed divina per manum hominis liberatio. Sol oritur quotidie, ſed Deus eſt qui orbem terræ illuſtrat. Producit terra fruges, ſed Deus eſt qui panem ſuppeditat: & pani inſpirat vigorem ad nos alendos. In ſumma, quum inferiores cauſæ tanquam vela, Deum è conſpectu noſtro ſubducere ut plurimum ſoleant: fidei oculo altius penetrandum eſt, ut Dei manum in his organis operantem cernat. Abſque mediis quomodo locus dandus ſit providentiæ Dei, exemplo ſuo Chriſtus docuit, quum Satanæ inſultum hoc clypeo repelleret: Non *Mat. 4. 4.*
in ſolo pane vivit homo: ſed in omni verbo quod egreditur ex ore Dei. Nam quia virtutem Dei ſciebat nullius externi adminiculi indigam eſſe: tam ſine pane ſuffecturam colligit, quam ſe benigne exerit per panem. Cavendum itaque, ne inferioribus mediis ita ſimus affixi, quum Dei manus omni ſubſidio nudata, per ſe nobis abunde ſufficiat. Contra media, quam meretur gloriam apud nos obtinet Dei providentia, quum illam obſtaculis omnibus ſuperiorem fore perſuaſi, cunctas formidines hac una fiducia vincimus. Atque hæc vera eſt palæſtra, in qua fidem noſtram Deus exercet, quum totidem ſe obſtacula ingerunt, ad impediendum ejus conſilium, quot ſurſum & deorſum apparent in cælo creaturæ. Quid autem tunc agendum? Nempe ſi ad divinæ potentiæ altitudinem conſcendat fides, omnia quæ contra niti videntur agendi media, non magno negotio expugnabit.

Quiſquis ſe intra has metas continuerit, nec tortuoſis ſpeculationibus ſe impediet, nec quia divinitus omnia fieri audiet, inde prætextum captabit ignaviæ, nec deſperatione concidet, nec ad frivolas nugas devolabit, & Dei majeſtate indignas. Nunc tamen propius excutienda eſt quæſtio, unde exoriuntur pugnæ. Non quod Dei providentia rite, ut decebat, cognita, eas ex ſe gignat: ſed quia in reputandis Dei operibus humana ratio quum cæcutiat, ſimul ad rixandum proſilit. Quanquam mirum non eſt, ſi carni parum conſentanea ſint Dei conſilia, quæ ex cælorum altitudine Angeli ſuſpiciunt. Sed hoc vitium minime tolerabile, quod nos, quibus humi reptare vix datum eſt, nihil probamus, niſi quod tanquam oculis noſtris ſubjectum deſpicere liceat. Cæterum, ut fructuoſa ſit doctrina, tum rudes & imperitos placare, tum improborum calumnias refellere, operæpretium eſt. Primo loco videndum eſt, quomodo Dei voluntas, rerum omnium quæ in mundo geruntur, cauſa ſit: neque tamen malorum auctor ſit Deus. Non dicam cum Auguſtino, quod tamen ut vere ab eo dictum libenter amplector, In peccato, ſive in malo nihil eſſe poſitivum. Eſt enim argutia, quæ multis non ſatisfaceret. Sed aliud mihi principium ſumo: Quæ perperam & injuſte ab hominibus fiunt, eadem recta & juſta eſſe Dei opera. Hoc ſi prima ſpecie quibuſdam eſſe paradoxum videtur, ſaltem ne ſint ita faſtidioſi, quin pauliſper mecum ſuſtineant ex verbo Dei inquirere, quid ſentiendum ſit. Cæterum, ne quicquam ſtulta pertinacia tueamur, quaſi Dei proprium, quod illi temere ex ſenſu noſtro affictum fuerit: primum audienda eſt Scriptura, imo tota inde operum Dei petenda eſt definitio.

Quod Deus ſuo conſilio dirigat, quæ maxime videntur fortuita, clare Scriptura teſtatur, quum dicit: In ſinum conjici ſortes, judicium vero earum *Prov. 16.*
exire à Domino. Similiter ſi ramus ex arbore defra- *verſ. 33.*
ctus, aut ſecuris è manu hominis præter conſilium *Deut. 19.*
elapſa, caput tranſeuntis illidat, Moſes teſtatur hoc *verſ. 5.*
Deum conſulto feciſſe: quia hominem occiſum voluerit. Alia Scripturæ teſtimonia conſulto nunc prætereo: quia rem tantum digito monſtrare propoſitum eſt. Sed quia Stoica neceſſitas hoc modo ſtatui videtur, multis odioſum eſt dogma, etiam qui pro falſo

damnare

Lib. 2. ad Bonif. c 5. damnare non audent. Vetus ista calumnia fuit, qua se Augustinus injustè fuisse gravatum, alicubi conqueritur: nunc obsoletam esse decebat. Certe hominibus probis & ingenuis, si modo iidem docti sint, valde indigna est. Qualis fuerit Stoicorum imaginatio, notum est. Fatum suum texebant ex Gordiano causarum complexu: in quem quum Deum ipsum involverant, fabricabant aureas catenas, ut est in fabulis, quibus Deum vincirent, ut subjectus esset inferioribus causis. Stoicos hodie imitantur Astrologi, quibus fatalis ex stellarum positu dependet rerum necessitas. Valeant igitur cum suo fato Stoici: nobis libera Dei voluntas omnium sit moderatrix. Sed contingentiam tolli ex mundo, videtur absurdum. Omitto quæ in scholis usitatæ sunt distinctiones. Quod afferam, simplex, meo judicio, & minimè co[...]um erit, deinde ad vitæ usum accommodatum. Sic evenire necesse est, quod statuit Deus, ut tamen neque præcise, neque suápte natura necessarium sit. Exemplum in Christi ossibus familiare habeo. Christum corpus induisse prorsus nostro simile, Scriptura testatur. Quare fragilia illi ossa fuisse, fateri nemo sanus dubitabit. Sed alia mihi videtur ac separata quæstio, An ullum os ejus frangi potuerit. Nam integra omnia & illæsa manere, quia fixo Dei decreto ita statutum erat, necessariò oportuit. Nec vero quod à receptis loquendi formis de necessitate secundum quid & absoluta, item consequentis & consequentiæ, abhorream, ita loquor: sed ne qua lectores argutia impediat, quin agnoscat vel rudissimus quisque verum esse quod dico. Ergo si in Christi ossibus naturam consideres: fragilia erant: sin vero illud Dei decretum, quod suo tempore manifestatum fuit, nihilo magis fracturæ obnoxia erant, quàm humanis ærumnis Angeli. Jam vero quia divinitus positum naturæ ordinem intueri nos decet, contingentiam, quoad sensum nostrum, minime rejicio.

Ac memoria tenendum est, quod ante posui, ubi Deus per media & inferiores causas virtutem suam exerit, non esse ab illis separandam. Temulenta est ista cogitatio: decrevit Deus quid futurum sit: ergo curam ac studium nostrum interponere supervacuum est. Atqui, quum nobis quid agendum sit, præscribat: & virtutis suæ organa nos esse velit: fas nobis esse ne putemus separare quæ ille conjunxit. Initio terram sine humana arte & cultura, omne herbarum & frugum genus jussit producere: nunc autem manum hominis adhibet per quam operetur: si quis otioso hiatu velle se panem excipere jactet: quia benedictio Domini fœcundet terram: at non pedibus magis calcabit Dei providentiam, quàm tali prædicatione efferet. Discerpit enim ac lacerat, quæ sacro inter se nexu cohærent. Ergo quantum ad futurum tempus, quia nos adhuc rerum eventus latent, perinde ad officium suum intentus esse quisque debet, acsi nihil in utramvis partem constitutum foret. Vel, ut magis propriè loquar, talem in omnibus quæ ex Dei mandato aggreditur, successum sperare debet, ut in rebus sibi incognitis contingentiam cum certa Dei providentia conciliet. Et benedictionem suam Dominus manuum nostrarum labori promittit. Hac voce pius vir se divinæ providentiæ organum constitui agnoscet. Hac eadem promissione fretus, alacriter ad opus se accinget, quia persuasus erit, non fortuitam se operam in aëre jacere: quæ in Dei verbum recumbens, arcano ejus consilio in optimum finem dirigetur. Denique, sicut providentia Dei ritè expensa, manus nostras non ligat: ita invocationem adeo non impedit, ut potius stabiliat. Si quid jam acciderit, simili in tempus præteritum sobrietate judicia nostra temperari convenit. Nulla ad patientiam aptior exhortatio, quàm dum audimus, nihil fortuito contigisse, sed quod Domino visum est, fuisse impletum. Interea non sequitur, quin rerum adversarum culpam vel ignavia nostra, vel temeritas, vel incogitantia, vel aliud vitium meritò sustineat. Quod si de causis eventuum non liqueat: ut sæpe videntur quæ accidunt, præter rationem accidere: tamen ne sic quidem desinent piæ mentes, & sapientiæ & justitiæ laudem tribuere Deo.

Verum, ubi interveniunt hominum consilia, voluntates, studia, conatus, plus in eo est difficultatis, quomodo illic quoque regnet Dei providentia: non modò ne quid geratur nisi ex ejus nutu: sed etiam ne quid deliberando agitent homines, nisi quod ipse inspirat. Edit quidem in eo quotidie præclara suæ providentiæ documenta, quum stultis hominum consiliis fræna laxans, imo dissimulans ad eorum apparatus, eventu tandem eos frustratur. Sed in alio genere potentem ejus manum & dominationem celebrat Scriptura, quum impios infatuat: quum vertigine percutit, quum dementat & obstupefacit eos: similiter quum eorum corda effœminat, & pavore replet, ut ad folii cadentis strepitum concidant. Parum ergo consideratè Pighius, dum in istas angustias concludit Deum, ut tanquam vir prudens, & dux rei militaris peritus, hostium suorum consilia prævidens, in contrarium tempestivis remediis vertat. Quasi vero non utrumque disertè exprimatur: Quod deprehendat sapientes in astutia sua: & auferat spiritum principum, ac eorum prudentiam evanescere faciat. Nimis crassa etiam inscitia est, dum (Lib. 8. vers. 3.) negat Dei voluntate mori, qui consultò ab homine occiditur: quia ubi intercedit hominis voluntas, Deus agere non judicatur. Quid ergo de innumeris Scripturæ testimoniis fiet, quæ gladios impiorum Dei manu regi testantur? An sine hominum consilio occisi sunt filii Heli? Atqui, adscribitur elogium, (1 Sam. 4. vers. 11.) quod voluerit Dominus occidere ipsos. Cæterum, quin perpetuo gubernet Deus hominum manus, nunc ligatas teneat, nunc flectat huc & illuc ad exequendum quod statuit, quicunque mediocriter in Scriptura exercitati sunt, non vocabunt in controversiam. Imo communi fere omnium sensu receptum est, quicquid moliantur homines, eventum in manu Dei esse. Sed quia in tam densa humanæ mentis caligine perquam tenuis & fere evanida est illa cognitio: Scriptura altiorem nobis speculam ædificat, è qua Deum contemplemur omnia hominum opera sic moderantem, ut in finem à se destinatum applicet.

Summa autem huc redit: Quamvis homines, ut indomitæ bestiæ nullisque vinculis coërcitæ, lasciviant: arcano tamen fræno gubernari, ut ne digitum quidem movere queant, nisi ad exequendum Dei magis quam suum opus. Nam fideles, qui spontaneum illi obsequium impendunt, non secus atque Angeli, manus ejus censendi sunt. Quare eos potissimum hic commemoro, quibus nihil minus propositum est, quam habere quicquam vel consilio Dei affine, vel consentaneum ejus voluntati. Ac sibi quidem quasi votorum compotes, plaudunt impii. Sed res tandem comprobat, per ipsos, licet inscios ac nolentes, quod divinitus ordinatum fuerat, esse impletum. Porro Deus ipse nunc impiis, ad puniendn hominum peccata, tanquam flagellis utitur: nunc, quasi obtorto collo eos traheret, beneficentiæ suæ ministros esse cogit. Prioris membri exempla colligere, immensi operis foret. Pauca tantum attingere præstiterit. Postquam Deus Assyrium ad bellandum (Jesa. 10. vers. 5.) incitans, virgam furoris sui vocavit, nec alio quam iræ suæ baculo armatum esse docuit: postea in ejus superbiam invehitur: quod se non agnosceret veluti securim vel serram aliunde agitatam. Hac ratione & sanctificati à Deo, & conductitii ejus milites dicuntur, & operam illi navare, quos ambitio alioqui sua & crudelitas, & avaritia impellit: & Dominus vicissim sibilo vel classico se eos ad arma vocare testatur. Divinæ beneficentiæ viam parari hominum maleficiis,

lefîciis, vel unus Mosis locus satis clare demonstrat. Plusquam scelerata, perfida, & crudelis fuerat conspiratio fratrum Joseph, quum eum venderent. Atqui, in Deum transcribit, sed alio respectu venditionis hujus causam: Non vos estis, sed Dominus qui me præmisit, ut vos alerem. Constat ergo, quum impie agerent, per eos tamen operatum esse Deum, ut vitam in morte invenirent. Quantum in ipsis erat, occiderant fratrem. Inde illis vita affulget. Idem in scelerum omnium principe, & impiorum capite Satana

1 Reg. 22. vers. 23. perspicere est. Eum Deus ad decipiendum Achab cum suo mandato dimittit, ut sit spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. Ita spiritus impostor, iræ Dei minister est ad excæcandos impios, qui veritati obtemperare noluerant. Contra vero Paulus datum sibi carnis stimulum memorat nuntium Satanæ, à quo cædatur colaphis. Hic Satanæ venenum ad curandum superbiam antidotum est. Qualis obsecro medicus Satan, qui nihil quam perdere & occidere didicit? Verum Deus qui se-

2 Cor. 4. vers. 6. mel jussit è tenebris lucem splendere, ex inferis ipsis, cum ita visum est, salutem mirabiliter educit, atque ita tenebras convertit in lucem. Cæterum quod operatur Satan, Scriptura Dei opus alio respectu affirmat, quatenus scilicet ipsum Deus, suæ providentiæ obsequio illigatum tenens, quo visum est flectit, ut ejus operam ad usus suos applicet.

Quanquam si non alium agendi modum exprimeret Scriptura, nondum adeo difficilis esset ad solvendum nodus. Magis ardua est altera quæstio: agatne Deus in cordibus hominum, consilia dirigat, huc illuc flectat eorum voluntates, ne quid agant nisi quod ipse ordinavit. Non quærimus hic, an pios sanctosque affectus, in cordibus suorum operetur: quia controversia caret: sed an pravos quoque impiorum affectus in potestate sua habeat, flectat huc vel illuc, ut velint quod per ipsos perficere decre-

Prov. 21. vers. 1. vit. Certe cum Solomon pronunciat, in manu Dei esse cor regis, ut quocunque visum fuerit, ipsum inclinet, generaliter ostendit, non minus volunta-

Exod 4. vers. 21. & 7: 3. tem, quam externa opera, Dei arbitrio regi. Obduratum ab eo cor Pharaonis dicit Moses. Frustra hic ad permissionem confugitur: quasi Deus fecisse dicatur, quod fieri tantum passus est. Clare enim duritiem illam, Dei opus fuisse, Moses affirmat. Nec sane alio sensu hic Dei consilio adscribitur Pharaonis sævitia, quam alibi gratiam dare populo suo dicitur in oculis Ægyptiorum. Quis enim non videt cicuratas fuisse Dei virtute & mansuefactas truces bestias, cum ad clementiam flexi repente sunt Ægyptii? Unde ergo factum dicemus, ut tam inhumaniter Pharao sæviret, nisi quia partim ad probandam suorum tolerantiam, partim ad exercen-

Psal. 105. vers. 25. Exod 8. vers. 32. dam suam virtutem, ita Domino placuit? Eadem ratione dicitur, vertisse hostium corda in odium populi sui. Nec obstat, quod dicitur alibi Pharao ipse cor suum aggravasse: quando neque extrinseco motu impelli fingimus hominum animos, ut violenter ferantur: neque in Deum transferimus indurationis causam, acsi non sponte propriaque malitia duri & immites, seipsos ad pervicaciam acuerent: sed quod perverse homines faciunt, non nisi Deo ordinante fieri Scriptura docet. Quemadmo-

Josue 11. vers. 20. dum alibi dicitur, quod incolæ Gibeon se Israëli opposuerint à Domino fuisse, qui obstinavit cor eorum.

Modum quoque exprimit Scriptura, quum uno

2 Sam. 24. vers. 10. in loco recitat Deum populo iratum, cor Davidis incitasse, ut populum numeraret: in altero Satanam facit ejusdem instigationis auctorem. Unde intelligimus, Satanam iræ Dei flabellum esse, ut corda hominum quocunque voluerit Deus, impellat. Quod expressius alibi habetur: Invasit Saulem Spiritus

1 Sam. 16. vers. 23. Domini malus. Scelere quidem suo agitur Saulus, ut furorem intus conceptum voluntario motu egerat. Eum nihilominus impellit Satan: neque id Deo per otium speculante, sed ita volente. Alioqui improprie Spiritus Domini malus diceretur, nisi ad exequendam ejus vindictam minister esset ac carnifex. Nec vero ideo tantum iræ Dei minister, quod animos ad malas cupiditates sollicitet: sed quia efficaciter trahat. In quem sensum Paulus efficaciam erroris divinitus immiti asserit, ut mendacio credant, *2 Thess. 2. vers. 11.*

qui noluerunt veritati obedire. Vides ut non modo Dei mandato Satan in ore Prophetarum omnium spiritus sit mendax, sed ejus imposturæ reprobos illaqueent, ut ratione privati in errorem necessario trahantur. Sic intelligendum quod idem Paulus tradit, qui Deo ingrati fuerant, dari ab ipso in reprobum sensum: & tradi in cupiditates fœdas & ignominiosas, ut faciant quæ non conveniunt, & probris afficiant sua corpora. Augustinus ait: non permissu quiescentis Dei, sed justo ejus judicio cordis cupiditatibus fuisse addictos, qui gloriam ejus indigne profanarunt. Quomodo id factum sit, declarat locus ille, quod illis Deus mittit efficaciam erroris. Unde perspicuum fit, quod jam attigeram, non minus interiores affectus regere Dei manum, quam externis actionibus præesse: neque Deus, quæ decrevit, hominum manu perficeret, nisi in ipsorum cordibus operaretur ipsum velle, quod operis effectum præcedit. Tenenda igitur Augustini sententia: quum *Lib. 2. de prædest. Sanct. cap. 20.*

vult fieri Deus, quod non nisi volentibus hominibus fieri oportet, eorum simul corda inclinare, ut velint, ipsumque non tantum auxiliando in cordibus agere, sed etiam judicando, ut impleant, quibus nihil tale propositum est, quod manus ejus & consilium decrevit. Prudenter etiam in ipsis naturæ seminibus considerandum proponit, à quo multi tantopere abhorrent. Tanta enim quæ in hominum inge- *Lib. 1 de pec. mer. & remiss. cap. 22.*

niis cernitur diversitas, quum divinitus sit illis indita, arcanæ illius operationis, qua corda regit ac movet, luculentum est specimen.

Hinc certe jam colligere promptum est, quam inane & fluxum sit illud divinæ justitiæ patrocinium, Quæ mala sunt, non ejus voluntate, sed permissu, duntaxat fieri. Equidem quatenus mala sunt, quæ malo animo perpetrant homines, ut statim plenius exponam, Deo minime placere fateor: sed quod otiosum ea permittere fingunt, quæ Scriptura non tantum eo volente, sed auctore fieri pronunciat, nimis frivolum est effugium. Dedit hoc interdum Augustinus receptæ loquendi consuetudini: sed quum pressius insistit, & magis exacte rem examinat, nullo modo patitur, in locum actionis permissionem substitui. Non referam ad verbum omnia quæ hac de re libro contra Julianum quinto disputat. Clau- *Cap. 3.*

sulam apponere sufficiet. Facit hæc miris & ineffabilibus modis, qui novit justa judicia sua, non solum in corporibus hominum, sed etiam in cordibus operari. Qui non facit voluntates malas: sed utitur eis ut voluerit: quum aliquid inique velle non possit. In eundem sensum alibi Scriptura, si diligen- *De grat. & libero arbitrio ad Valent. cap. 20.*

ter inspicitur, ostendit non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & bonas à se factas, in actus bonos & in æternam dirigi vitam; verum etiam illas quæ conservant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, ut eas quando voluerit, & quo voluerit, faciat inclinari: vel ad beneficia quibusdam præstanda, vel ad pœnas quibusdam ingerendas. Tandem attexit, Quis non ad ista judicia con- *Cap. 20.*

tremiscat, quibus agit Deus etiam in cordibus malorum quicquid vult, reddens eis tamen secundum merita eorum? Iterum Scripturæ testimoniis satis manifestum est, operari Deum in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit, sive ad bona pro sua misericordia, sive ad mala pro meritis eorum, judicio utique suo, quandoque aperto, quandoque occulto, semper autem justo:

Lib. contra Julia. 5. cap. 3.

justo: fixum enim in cordibus vestris esse debet, quod non sit iniquitas apud Deum. Cur autem occultum quandoque Dei judicium esse commemoret, ex superiore loco petenda ratio est: ubi postquam sæpius peccata confessus est esse pœnas, quas Deus justè prioribus peccatis rependit, tandem ad illud altius magisque reconditum arcanum conscendit: quod justam exercendæ iræ suæ materiam Deus in omnibus inveniat, nisi quos gratis elegit. Nam cæteri, inquit, mortales, qui ex isto numero non sunt, & ex eadem quidem massa, ex qua & isti, sed vasa iræ facti sunt, in utilitatem nascuntur electorum. Non enim quenquam eorum Deus temere ac fortuito creat, aut quid de illis boni operetur, ignorat: quum & hoc ipsum bonum operetur, quòd in eis humanam creat naturam, & ex eis ordinem seculi exornat. Cur formidine & pavore nunc corda hominum consternet, nunc instruat audacia, cur auferat spiritum principibus, & sapientum consilia infatuet: cur spiritu temperantiæ donet alios, spiritum vertiginis & furoris aliis propinet: causam aliquando notam & conspicuam assignat: sed occultum ejus judicium dominari, ut voluntates quas visum est convertat, æque apparet: quando communis omnibus natura est, non gratia: ut alio loco vere admonet idem sanctus vir.

De ver. apost. serm. 11.

Hæc probe & sobrie reputanti minime dubium erit, summam & præcipuam rerum omnium causam esse, Dei voluntatem. Qua etiam notitia frænari mentes nostras convenit, ne plus quam fas est, quærendo, intemperanter lasciviant. Durum primo statim auditu videtur illud Augustini, quod Dei voluntas sit rerum necessitas. Item quòd subjicit explicandi gratia, quod sic causas inferiores condiderit Deus ut ex illis esse illud, cujus causæ sunt, possit, sed non necesse sit: altiores autem & remotas sic in se absconderit, ut ex eis esse necesse sit, quod ex illis fecit, ut esse possit: sed attentius rem consideranti asperitas illa facilè mitescet. Nam quod alibi tradit, etsi verbis diversum, re tamen & sensu prorsus idem est: quod tamen nihil in se offensionis continet. Habet in seipso Deus absconditas quorundam factorum causas, quas rebus conditis non inseruit: eas implet, non illo opere providentiæ, quo naturas substituit ut sint; sed quo eas administrat prout voluerit, quas prout voluit, condidit. Ibi est gratia, qua salvi sint qui perditi erant. Quid enim verius, quam Deum in creaturis regendis plus aliquid apud se habere reconditum, quam earum naturis indiderit? Atqui, omnium quæ geruntur, prima causa ideo censetur ejus voluntas, quia naturas à se conditas, arbitrio suo ita regit, ut cuncta hominum consilia & actiones in finem à se præfixum destinet. Porro hac doctrina frænum nobis injici, quod sub modestia nos contineat, non immerito dixi: quia nimis absurdum est Dei voluntati quæ omnibus causis superior est, non cedere nisi manifesta ejus causa appareat.

Lib. 6. de gen. ad liter. c. 15. Cap. 18.

Lib. 9. ejusdem operis c. 18

Memoria quidem repetendum est quod ante dixi: nihil nisi optima ratione facere Deum: sed quia certissima justitiæ regula est ejus voluntas: nobis præcipua, ut ita loquar, rationum omnium ratio esse debet. Nam fidei humilitas, quum ex divinæ justitiæ reverentia nascatur, minime stupida fingenda est. Quis enim, nisi persuasionem hanc penitus animo infixam habeat, justum esse Deum, & recta ejus opera: in solo ejus placito acquiscet? Itaque Sorbonicum illud dogma, in quo sibi plaudunt Papales Theologastri, detestor: quod potentiam absolutam Deo affingit. Solis enim lucem à calore avellere, imo suum ab igne calorem, facilius erit, quam Dei potentiam separare à justitia. Facessant ergo procul à piis mentibus monstrosæ illæ speculationes: plus aliquid Deum posse quam conveniat: vel eum sine modo & ratione quicquam agere. Nec vero commentum illud recipio, Deum, quia lege solutus sit, quicquid agat, reprehensione vacare. Deum enim exlegem qui facit, maxima eum gloriæ suæ parte spoliat, quia rectitudinem ejus ac justitiam sepelit. Non quod legi subjectus sit Deus, nisi quatenus ipse sibi lex est. Talis enim est inter potentiam ejus ac justitiam symmetria & consensus, ut nihil ab ipso, nisi moderatum, legitimum, & regulare prodeat. Et certe quem omnipotentem prædicant fideles, eundem simul mundi judicem agnoscant necesse est, ut potentiam sensu suo apprehendant, justitia & æquitate temperatam.

Nondum tamen soluta est objectio: Si Dei arbitrio geruntur omnia, nec quicquam homines nisi eo volente & ordinante, designant, esse igitur malorum omnium auctorem. Vera est illa, quæ pridem in scholis obtinuit, & passim celebratur distinctio: malum pœnæ, non culpæ à Deo proficisci, modo dextre intelligatur: sed imperite quidam, acsi verbulo uno rem, de qua agitur, obtuere liceret, hoc ipsum de quo maxime ambigitur, secure prætereunt: quomodo extra culpam sit Deus in eodem opere, quod in Satana & reprobis tam damnat ipse, quam damnatum ab hominibus pronunciat. In eodem enim opere non diversis, malum utrumque cernitur, ut Deo justæ punitionis laudem, culpam hominibus adscribi necesse sit. Prædones, sancti Job pecora rapiunt. Crudele & indignum est facinus. Satan hoc modo eum ad desperationem sollicitat. Magis detestanda machinatio. Atqui, Job auctorem alium prædicat: Dominus dedit: Dominus abstulit. Neque immerito in Deum transfert, quod non nisi latronibus tribuendum foret. Nam perinde acsi oculis spectasset, quæ in cælesti consessu gesta esse historia narrat, Dominum abstulisse fatetur per manus latronum, quod nonnisi ejus nutu & auctoritate ablatum erat. Quod etiam explicat sequentibus verbis: Sicut Domino placuit, ita factum est. Audimus commune esse & Dei & Satanæ & latronum opus. Audimus nihil accidisse, nisi quod Domino visum est. Quomodo nunc à culpa eximetur Deus, cujus Satan cum suis organis reus erit? Nempe si inter hominum facta discrimen à consilio & fine sumitur: ut ejus damnetur crudelitas, qui cornicum oculos configit, vel occidit ciconiam, judicis autem laudetur virtus, qui scelesti hominis cæde manus suas sanctificat. Et cur deterior erit Dei conditio, ne sua eum justitia ab hominum maleficiis separet? Ut propius ad similitudinem accedam: laudabitur princeps, qui justo & legitimo bello, vim, rapinas, & latrocinia à suis finibus repellet. Interea multos armabit milites, qui cupide ad fundendum sanguinem, ad diripienda pauperum bona, ad omne licentiæ genus grassando, laudem certe non merebuntur. Alii duo inter se exercitus prælio confligent: si in duce, cujus auspiciis & jussu commissum est prælium, rectum affectum perspicias, quamvis homo sit mortalis, eum absolves, militibus damnatis, qui manus ad jugulandos homines nefanda mercede locant: & Deum, quia per Satanam operatur, justitiæ suæ gloria fraudabis? Ita est scilicet: ut nebulæ quas terra exhalat, Solis fulgorem obscurant, ne ad hominum usque oculos perveniat, Sol tamen nihilominus lucidus manet: ita multa quasi vaporum impedimenta procreat hominum vanitas, quæ divinæ æquitatis conspectum auferant: ipsa tamen integra & illæsa manet. Quum idem sit opus, pari Deum & impios reatu involvi, volunt isti. Verum non sic David, quem quum Semei probris & lapidibus impeteret, non in homine ipso subsistit, sed Dei præceptum considerat: Dominus, inquit, illi præcepit, ut malediceret. Neque tamen contra Deum insurgit: sed humiliter tergum virgis subjiciens: quis audeat dicere, inquit, quare sic fecisti? Quemadmodum & in Psalmo: Obmutui: quia tu fecisti.

2 Sam 16 v. 6. 10.

Psal. 39. vers. 10.

Quem enim piorum non ad silentium protinus adiget Dei majestas? & cui non laudis confessionem exprimet justitia? ut in vocem illam erumpat: Sinite maledicere juxta præceptum Domini, si fortè afflictionem servi sui respiciat ipse Dominus.

2 Sam. 16. vers. 10.

Ergo quum justa de causa, licet nobis ignota, à Domino procedant, quæ sceleratè ab hominibus maleficia perpetrantur: etiamsi rerum omnium prima causa sit ejus voluntas, peccati tamen eum esse auctorem nego. Nec vero oblivione tegenda est illa, quam posui, causarum diversitas: quod alia est propinqua, alia autem remota causa: ut sciamus quam longa inter æquabilem Dei providentiam, & turbulentos hominum impetus, sit distantia. Turpi quidem & illiberali calumnia nos gravant, qui Deum peccati auctorem fieri obtendunt, si omnium, quæ aguntur, causa est ejus voluntas. Nam quod homo injuste perpetrat, vel ambitione, vel avaritia, vel libidine, vel pravo quovis alio affectu incitatus, quum Deus justo, licet occulto judicio, per manum ejus faciat, non potest in eum quadrare peccati nomen. Peccatum in homine facit perfidia, crudelitas, superbia, intemperies, invidia, cæcus sui amor, prava aliqua cupiditas. In Deo nihil reperies tale. Semei regem suum immani petulantia infestat. Peccatum apparet. Deus tali ministro ad justam Davidis humiliationem utitur: adeoque tali ferula eum castigat. Quis eum peccati insimulet? Arabes & Sabæi ex aliena substantia prædam rapiunt. Manifestum latrocinii crimen. Deus servi sui patientiam, illorum violentia exercet. Emergat potius ex re præsenti heroica illa confessio, Sit nomen Domini benedictum, quam sacrilegæ obtrectationes audiantur. Denique, talis Dei est agendi ratio in hominum peccatis, ut quum ad eum ventum est, sua puritate omnem maculam prorsus abstergat.

Ench. ad Laur. cap. 101.

Atque hic utilis est Augustini admonitio: in specie consensus magnum esse interdum Deo cum hominibus dissidium: quum bene vult Deus, quod homines male volunt: & bene non vult, quod homines male nolunt: sicut rursum in specie repugnantiæ non male conveniunt, quum bene volunt homines quod Deus bene non vult, & bene nolunt, quod Deus bene vult. Optabit filius mortem patris, ut in hæreditatem convolet. Eundem & Deus mori volet. Voluit Deus Jerosolymam excidi, Templum prosanari, & funditus everti, extremis quibusque tormentis vexari Judæos: idem optabant Idumæi. Diro & truculento homini, qui nemini pepercit, ut eadem illi mensura remetiatur, nolet Deus quicquam opis afferri, quum necessitate urgebitur. Filius omne illi pietatis officium negabit: nec eum sublevare volet. Sanioribus consiliis filios Heli parere Deus nolebat: quos statutum illi erat perdere. Patrem illi audire noluerunt. Quædam initio consensus species hic se profert: sed quantum ad bonum vel malum, nihilo minus discordiæ, quam inter aquam & ignem. Longiorem uxoris vitam optabit maritus, quam è mundo Deus evocat. Mortem horrebat & deprecabatur Christus quæ suavissimi odoris sacrificium erat Deo. Utriusque tamen voluntas, quamvis in speciem diversa, extra culpam est. Non est igitur, quod Deum in societatem criminis quisquam arripiat, quoties inter arcanum ejus consilium, & palam vitiosas hominum cupiditates, aliqua similitudo se ostendit. Occurrat semper illud Augustini: Propterea magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus, ut miro & ineffabili modo non fiat præter ejus voluntatem, quod etiam fit contra ejus voluntatem: quia non fieret, si non sineret: nec utique nolens sinit, sed volens.

1 Sam. 2. vers. 25.

Ench ad Laur. cap. 100.

Atque hinc etiam refellitur eorum vel inscitia, vel improbitas, qui unam & simplicem Dei naturam fore negant, si voluntas illi alia tribuitur, quam quæ ab ipso in Lege patefacta est. Quærunt etiam nonnulli per ludibrium, si qua est, quæ non est revelata in lege Dei voluntas, quo nomine vocetur. Atqui, mente captos esse oportet, quibus nihil significant tot Scripturæ testimonia, quæ cum admiratione prædicant quam profunda sit judiciorum Dei abyssus. Certe Paulus quum exclamat: O altitudo! quam inscrutabilia sunt judicia ejus! aliud quoddam de Judæis fuisse Dei judicium aperte docet, quam quod exprimitur Christi verbis: Jerusalem, quoties volui congregare pullos tuos? Et quod filios Heli patri morigeros esse noluit, voluntas illa à Legis præcepto differebat, quo jubet filium parentibus obsequentem esse. Denique quoties mirifica Dei consilia & profundas cogitationes prædicat, non de præceptis loquitur, quæ ante oculos patent exposita: sed potius inaccessam illam lucem commendat, in qua reconditum est consilium, quod mentis nostræ captu altius suspicere & adorare cogimur. Dicet quispiam: Si inaccessa lux est: cur ergo accedis? Ego vero non accedo, ut quæ procul latere vult Deus, proterva curiositate excutiam: sed quod Scriptura pronuntiat, certa fide amplexus, reverenter suspicio. Sed quomodo conveniet, Deum perpetuo similem esse sui, ac ne minima quidem obumbratione flexibilem: & aliud tamen velle quam præ se ferat? Respondeo, non esse mirum, si Deus cum hominibus loquens, ad eorum modulum se attemperet. Quis Deum in visionibus apparuisse dicet, qualis est? Nam is est gloriæ ejus fulgor, qui omnes nostros sensus nudo sui conspectu absorbeat. Se ergo manifestavit, quatenus capere homines poterant. Verum, sive nobiscum balbutit Deus, sive quod nobis novit incomprehensibile esse, subticet: in ejus tamen sermone quicquam fictum aut simulatum esse nego. Quod habetur in Psalmo verissimum est: quod Deus non sit iniquitatem volens. Nec vero illic per os Davidis testatur aliud, quam re ipsa quotidie probat, dum pœnam de hominum peccatis sumit. Neque enim puniret, nisi odisset. Ultorem vides, approbatorem non esse, statuendum est: sed in eo falluntur multi, quod Deum juste velle non reputant, quæ homines peccando faciunt. Quomodo, inquies: Adulteria incestosque coitus abominatur. Quod Absalom patris concubinas coram populo constuprat, an fit Deo nolente? Atqui, hoc se facturum ipse per servum suum Nathan prædixerat: Tollam uxores tuas in oculis tuis: & dabo proximo tuo, qui dormiet cum illis in conspectu Solis hujus. Tu fecisti occulte: ego autem coram toto populo, & coram Sole facturus sum. Plena est talibus exemplis Scriptura. An ideo vel peccati culpam Deo imputabimus, vel duplicem in eo voluntatem fabricabimus, ut secum ipse dissideat? Verum sicuti jam ostendi, idem eum velle cum sceleratis & improbis: sed diverso modo: ita nunc tenendum est, quæ in speciem diversa sunt, eodem modo eum velle. Ut in ista, quæ mentibus nostris occurrit, varietate optime temperata sit symphonia. Quatenus immanis adversus patrem impietas, perfida conjugii violatio, fœda etiam ordinis naturæ prosanatio est, Absalomi facinus displicere Deo certum est, cui placet honestas, pudicitia, fides, modestia, qui legitimum quem præscripsit, ordinem coli & integrum servari vult inter homines: quia tamen illi placet, hoc modo adulterium Davidis ulcisci, quæ diversa nobis videntur, eodem modo vult. Una enim & simplex est voluntas, qua præcipit quid fieri debeat, & qua legis suæ transgressiones ulciscitur. Dictum alibi est, peccata esse pœnas, quas Deus superioribus peccatis rependit. In talibus documentis an non duo nobis consideranda sunt? justum Dei judicium, quo se peccatum cui pœnam irrogat, testatur odisse: & hominis malitia, quæ Dei voluntati palam adversa

2 Sam. 16. vers 21. Ejusdem lib. c. 12.

est.

est. Quod si tam immensus splendor mentis nostræ aciem præstringit: quid mirum? Ad ferendum Solis intuitum corporei oculi non sufficiunt. An vel ingenio nostro major perspicacia, vel Dei majestas Solis fulgore inferior? Nos ergo nimis acutos esse non convenit: modo ne interea, quod Scriptura clare docet, ac experientia confirmat, vel negemus verum esse, vel tanquam Deo minus consentaneum, capere sudeamus. Quum ultimus affulserit dies, inquit Augustinus, tunc in clarissima luce sapientiæ videbitur, quod nunc piorum fides habet, antequam manifesta cognitione videatur: quam certa & immutabilis, & efficacissima sit voluntas Dei: quam multa possit, & non velit: nihil autem velit, quod non possit. *Ench. ad Laur. c. 95*

BREVIS RESPONSIO
AD
DILUENDAS NEBULONIS
Cujusdam calumnias quibus Doctrinam de æterna Dei Prædestinatione fœdare conatus est.

OBlatum est mihi insulsum nebulonis cujusdam scriptum, qui se tamen patronum ac vindicem gloriæ Dei jactat: quia principium illud oppugnet, Mundum à Deo sic gubernari, ut nihil nisi arcano ejus arbitrio fiat. Interea non videt miser ille, dum fallaces ad excusandam Dei justitiam prætextus captat, se ejus potentiam evertere. Quod perinde est acsi Deum ipsum discerpere tentaret. Cæterum, ut colorem suo sacrilegio inducat, non minus improbe, quam malitiose præfatur, Deum non esse malorum causam, nec velle peccatum. Quasi vero, dum asserimus Deo summum imperium, dicamus esse peccati auctorem. Calvinum eo scripto perstringi certum est, quem ab hac blasphemia, cujus insimulat nebulo iste, magis remotum esse constat, quam ut longa purgatione opus sit. Ubique in scriptis suis clamitat, quoties de peccato agitur, non miscendum esse Dei nomen: quia in Dei naturam non nisi perfecta rectitudo & æquitas competit. Quam putida igitur calumnia est, hominem de Ecclesia Dei bene meritum, crimine hoc involvere, quasi Deum faciat auctorem peccati? Docet quidem ubique, nihil fieri nisi volente Deo. Interea quæ scelerate fiunt ab hominibus, Deum arcano judicio ita moderari asserit, ne quid affine habeat hominum vitio. Summa doctrinæ ejus est, Deum mirabiliter, & modis nobis incognitis, in quemcunque vult finem omnia dirigere, ut æterna ejus voluntas prima sit rerum omnium causa. Cur autem velit Deus quod nobis videtur minime consentaneum, fatetur esse incomprehensibile. Ideoque nimis curiose & audacter investigandum esse negat: quoniam
Psal. 36. vers. 7. judicia Dei sint abyssus multa, & mysteria quæ modulum nostrum superant, reverenter adorare conveniat potius, quam excutere. Interea principium illud retinet, Quamvis nos ratio consilii lateat, semper tribuendam esse Deo justitiæ laudem: quia ejus voluntas summa sit æquitatis regula. Quisquis hominem ita docentem gravare tam atroci invidia velit, quasi Deum faciat peccati auctorem, hoc probandum imprimis suscipiat, Quia impii Christum crucifigendo, fecerunt quæ Dei consilium & manus decreverant, Deum sceleris esse socium, & partem culpæ sustinere. Atqui dictum illud, Impios fecisse quæ decreverant manus & consilium Dei, non Cal-
Actor. 2. vers. 23. vini est, sed Petri, & totius primitivæ Ecclesiæ. Desinant ergo præposteri isti homines dilucidam ac puram Spiritus sancti doctrinam maculis suis & sordibus inficere, simulque fucum facere simplicibus, ut audito peccati nomine, qui statum quæstionis non tenent, tam odiosum scopulum refugiant. Postquam conquestus est David se injusta hostium violentia opprimi, adjungit tamen, Deum hoc fecisse. Job spoliatus à latronibus, vexatus à diabolo, pronunciat
Job. 1. vers. 21. ipse quoque hæc omnia à Deo esse profecta. Si quis excipiat, Deum hoc modo fieri peccati auctorem; cum sanctis Dei Prophetis, atque etiam cum Spiritu sancto litiget. Sed quum piam illam distinctionem tenerent, sic omnia fieri Deo ordinante, ut tamen rectum sit ac justum quicquid vult & decernit: non dubitarunt eum locare in summo gradu, qui Satanam & omnes sceleratos arcano fræno regeret. Hoc forte brevi responso satis refutata esset hominis improbitas, dum Calvini sententiam tam perverse corrumpit ac deformat. Quo tamen melius detegatur, alios etiam ejus fumos discutere operæ pretium erit. At quia propositum ei est, abrogare Deo summum imperium, & petulanter sententiam hanc proscindit, Consilium Dei primam esse rerum omnium causam: breviter quas in medium adducit rationes perstringam. Platonem rectius sensisse dicit, qui non patitur Deum vocari malorum auctorem. Quid sentiat vel loquatur Plato nunquam hic nebulo cognovit. Adeo enim à mali voce abhorret profanus ille scriptor, ut diserte neget incommoda, quibus sumus obnoxii, à Deo provenire. Quod nihil aliud est, quam Deum privare Judicis officio. Calvino autem, & ante eum Luthero, ac Bucero, pridem etiam Augustino, aliisque piis Doctoribus nihil minus unquam in mentem venit, dum summam omnium quæ in mundo aguntur, causam esse prædicant Dei voluntatem, quam Deum illaqueare aliqua culpa. Passim Calvinus commentum de absoluta Dei potentia, quod in scholis suis ventilant Sophistæ, acriter repudiat, & detestabile esse asserit: quia ab æterna Dei sapientia & justitia, separari non debeat potestas. Quo satis refellitur impuri hujus canis protervia, dum probos & fidos Ecclesiæ doctores blasphema, horrenda, inauditaque verba effutire dicit, quæ non minus futiliter quam maligne ex sua ipsius officina profert. Porro non esse Deum malorum causam primo ex lege naturæ probat, & divini, ut ipse loquitur, Platonis auctoritate, apud quem vocatur Deus boni causa. Solutio facilis est, in notitia boni & mali vere insculptam esse imaginem ejus rectitudinis, quam in Deo esse fatemur omnes. Atque ut quisque vitam suam format ad legem naturæ, ita referre Dei naturam. Deo enim placet justitia, sicuti abominationi est iniquitas. Quomodo autem occulto judicio moderetur quæcunque perperam ab hominibus fiunt, nostrum non est definire, nisi quod statuere oportet, quicquid agat, eum nunquam deflectere à sua justitia.

Idem respondeo ad secundum argumentum. Quærit bonus hic Dei patronus, Si Deus auctor peccati est, cur prohibet, ne fiat, & hominibus non laxat habenas? Primo, quo pertinet iste latratus, Deum fieri peccati auctorem? Monstra enim sibi ipse confingit, quibuscum depugnet. Deinde, quid si retorqueam (alio tamen modo) quod vere dici potest pro asserenda Dei omnipotentia, Si non vult fieri Deus quæ fiunt, cur non impedit, sed habenas hominibus

laxat? Sed ex hac ſpecie repugnantiæ, elicere promptum eſt quod dicit Auguſtinus, Deum admirabili occultoque modo juſte velle fieri, quæ injuſte fiunt, ut in Lege vere expreſſa ſit ejus voluntas, odio habeat iniquitatem, rectitudinem probet. Ex hoc fonte manant quæ Legi adjunctæ ſunt maledictiones: quia niſi maleficia diſplicerent, ſicut contraria ſunt ejus naturæ, pœnas neque denuntiaret neque exigeret. Itaque ſupervacuum eſt quicquid coacervat nebulo, ut eum ab ignominia liberet, qua ipſum ſuggillat, anxie quaſi in cauſa dubia laborans, ut Deum oſtendat bonum eſſe.

Poſtquam aliquamdiu ſuas calumnias blateravit, propius congreditur, quoſdam his periculoſis temporibus, quamvis non audeant aperte docere malorum cauſam eſſe Deum, idem innuere aliis loquendi formis, quod Adam Deo volente peccaverit, & impii non ſolum Dei permiſſu, ſed etiam impulſu maleficia omnia perpetrent. Hic cum deploratione excipit bonus Rhetor, O miſer homo! qui fieri potuit Deum hoc voluiſſe, qui ad imaginem ſuam Adam creaverat? Quaſi vero meum ſit de abſconditis Dei judiciis exactam rationem reddere, ut ad unguem teneant mortales cæleſtem illam ſapientiam, cujus altitudinem ſuſpicere jubentur. Quin potius ſtultam hanc garrulitatem præciſo reſponſo abrumpat Moſes, quum dicit, Abſcondita ſua ſint Deo noſtro: hæc autem quæ trado, vobis revelata ſunt. Videmus ut Moſes populum Legis doctrina contentum eſſe jubens, interim admoneat ſua Deo manere conſilia, quæ adorare, non exquirere oportet.

Jam quia videat ſuam aciem in hac parte retundi vel hebeſcere, ſtylum rurſus in eos acuit, qui Deo non ſolum volente, ſed etiam impellente ſcelera perpetrari dicunt. Hic vero quaſi in ampliſſimo campo exultat, nihil prorſus maledicentiæ omittens ad gravandos pios Doctores, quorum utinam virtutes vel centeſima ex parte imitaretur. Ac primum eos miſcet Libertinis, quibuſcum ſi diſceptatio ei foret, optimam cauſam perderet pro ſua inſcitia. Jam cum extet Calvini liber contra Libertinos, non minus fortiter quam dextre Dei juſtitiam aſſerens: cujus frontis eſt utili ſanctoque labori tam indignam mercedem referre? Contendit Deum, ſi homines ad peccandum impellat, diabolo fore pejorem. Ut hoc concedam, quid ad Chriſti ſervos, quibus furioſum bellum indicit? Videndum tamen quibus rationibus nitatur. Faciat, inquit, & tentet Satan quicquid potuerit, hominis voluntatem cogere non poteſt: Deus, qui cor hominis in manu ſua habet, voluntatem poteſt cogere. Ergo ſi ad malum cogere velit, illud faciat velis nolis. Hic vero quam audax ſit imperitia, apparet. Inter omnes ſanæ mentis optime convenit, peccatum nullum eſſe niſi voluntarium. Invitos qui peccare dicat, non reperietur. Sic autem ex verbo Dei Calvinus docet, Auguſtinum piosque alios ſcriptores ſecutus, quum ſponte homines peccent, Deum tamen efficaciam erroris Satanæ dare, ut reprobos huc illuc impellat, ſicut Paulus loquitur. Ita etiam Dei mandato egreditur Satan, ut ſit ſpiritus mendax in ore omnium prophetarum ad fallen-
3 Reg 22. verſ. 21. dum Achab. Cæterum hic Scripturæ teſtimonia congerere propoſitum non eſt: ſed tantum breviter indicare, quam præpoſtere hic latrator contra innoxios invehatur. Quomodo, inquit, cognoſcitur homo malus, niſi malum agendo? Deus ergo, ſi malum faciat, malus erit. Quaſi vero nos occultis Dei judiciis tribuentes quicquid licentiæ Satanæ permittit, ipſum dicamus peccati auctorem: ac non potius aperte teſtemur ab omni culpæ ſocietate eſſe remotiſſimum: quia non niſi juſte & recte reprobos excæcat & indurat. Sed eadem, inquit, erit Dei & diaboli voluntas. Longum eſſe diſcrimen antehac oſtendi: quia etſi idem velint, non tamen eodem modo. Quis enim neget impiorum interitum, quam à Deo procedat, Satanam cupide appetere? Sed alia eſt judicis ratio, quam hoſtis meram crudelitatem ſpicantis. Deus Jeroſolymam excindi voluit: nempe voluit & Satan. Quanquam nodum hunc vecchis Auguſtini quam meis malo ſolvere, qui in Enchiridio ad Laurentium cap. 101. clare diſſerit quomodo velit homo voluntate mala, quod Deus vult bona: veluti ſi malus filius velit patrem mori, & hoc idem velit Deus, quomodo denique per impias hominum cupiditates ſæpe quod decrevit perficiat, magis quam per ſervorum ſuorum bonas voluntates. Si diverſus finis non obſtat quo minus eadem ſit voluntas, nonne præſtaret hunc Dei patronum in profundiſſimis inferis demerſum eſſe, quam fœtidis ſuis cavillis conſpuere ejus majeſtatem? Et tamen criminari nos audet, quam ore profitemur Dei juſtitiam, animo negare: quum ne ipſe quidem, quamlibet effræni ſit impudentia, negare auſit vitæ integritati ex animo ſtudere quos oppugnat: ipſe vero ſibi perinde indulgeat, acſi nullus ſederet in cælo judex. Utrum, quæſo probabilius eſt ludibrio intus haberi Dei juſtitiam, ubi viget pietatis ſanctæque vitæ ſtudium: an vero ubi flagitiis datur omnis licentia? Nam bonus hic cenſor nihil pejus in Calvino & ſimilibus odit, quam immodicum diſciplinæ rigorem. Quantumvis autem inſulſus ſit ac barbarus, facetias tamen ſcurriles accerſit, quærens uter maluerit Adam peccare, Deus an Satan. quaſi jocoſe de tantis myſteriis garrire, imo proterve latrare ſibi permittant pii & religioſi homines, qui dum fatentur non ſine arcana Dei providentia lapſum fuiſſe Adam, juſtum & rectum ejus conſilii finem non dubitant fuiſſe. Sed quia abſcondita eſt ratio, ejus revelationem ſobrie expectant, quo die facie ad faciem videbimus Deum, quem nunc obſcure & in ænigmate conſpicimus. Poſtquam vero ad ſatietatem uſque bacchatus eſt in optimos viros, linguas illis abſcindi jubet, Vulcanoque eos devovet. Quid ſi autem tantopere Calvino ſit infenſus in Serveti gratiam? & quia mortem ſocii dolet, nec aliter poteſt ulciſci, ſuperat omnes carnifices ſævitia. In duplici voluntate, quam Deo poſt Auguſtinum & alios pios Doctores tribuit Calvinus, bonus cenſor dicit ſe battologiam mirari. Quis non putet doctum eſſe hominem, quando battologias crepare poteſt? Atqui tam putida affectatio ſatis oſtendit, non alio quam venandæ gloriolæ ſtudio ſic eum balburire. Addit poſtea diſtinctionem hanc à nobis fuiſſe excogitatam, quia alias aperte in Deum blaſphemare deprehenſi eſſemus. Ipſius vero aperte vel in uno hoc verbo deprehenditur phrenetica amentia, qui ſe jam toties apertas blaſphemias hominibus innoxiis exprobraſſe non meminit. Ambiguane blaſphemia fuit, Deum facere peccati auctorem, peccatum velle, ad peccandum impellere, quaſi naturæ ſuæ renuntiaret, ſeque paſceret atque oblectaret ſceleribus? Hæc poſtquam proterve evomuit, nunc quaſi ſui oblitus, dicit nos tegere aliquo colore blaſphemias, ne pateant. Videndum tamen quid ad refutationem afferat. Cauſatur hoc modo tribui Deo inconſtantiam, quod aliud dicat, aliud cogitet, contra Scripturæ teſtimonia: Ego ſum Deus, & non mutor: Item, Apud Deum non eſt transmutatio. Atqui non cogitat ipſe non Calvinum modo & ſimiles impeti hac calumnia, ſed Moſem ipſum: qui Legem promulgari dicens Judæis & eorum filiis, Deo relinquit abſcondita conſilia. Quanquam non difficile erit eam diluere: quia Deus præcipiens quod rectum eſt, vere quid ſibi placeat teſtatur: nec vero aliud conſilium occultat, quo iniquitatem, quam apud homines damnat, apud ſe vel amet, vel abſolvere velit: ſed mirabiliter judicia ſua exercet, ut pro ſua inæſtimabili ſapientia & æquitate in bonum finem dirigat atque ordinet quæ mala ſunt. Neque enim malum per ſe, hoc eſt, quatenus malum eſt, Deum velle Calvinus

con-

concedet: sed in hominum sceleribus refulgere Dei judicia, sicut per incestos concubitus Absalom, Davidis adulterium punivit. Deus ergo Adæ præcipiens ne gustaret de arbore scientiæ boni & mali, obedientiam quam probabat, exegit. Interea quid futurum esset non modo præscivit, sed etiam decrevit. Quod si asperum videtur delicatulo censori, non sapori doctrinæ, sed morositati suæ vel fastidio imputet. Quod enim verborum suorum pondere tanquam ferreo malleo infigere vult omnium cordibus, unicam esse Dei voluntatem quam nobis per Prophetas & *Enchir. ad Laurent. cap. 120.* Christum patefecit, sua auctoritate Augustinus fortiter repellit, Hæc sunt, inquit, magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus, & tam sapienter exquisita, ut quum Angelica & humana creatura peccasset: id est, non quod voluit ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatem, qua factum est quod Creator noluit, impleret ipse quod voluit: bene utens & malis tanquam summe bonus, ad eorum damnationem, quos juste prædestinavit ad pœnam: & ad eorum salutem, quos benigne prædestinavit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos attinet, quod Deus noluit, fecerunt: quantum ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere voluerunt. Hoc quippe ipso, quod contra voluntatem Dei fecerunt, de ipsis facta est voluntas ejus. Propterea enim magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus, ut miro & ineffabili modo non fiat præter ejus voluntatem quod etiam fit contra ejus voluntatem: quia non fieret si non sineret. Nec utique nolens sinit, sed volens. nec sineret bonus fieri malè, nisi omnipotens de malo facere posset benè. Nunc horribiles hæreses & blasphemias, quas optimis nostri seculi Doctoribus petulanter ingerere voluit, in caput Augustini vibret. Verum quidem est, non alibi quàm in Scriptura quærendam esse Dei voluntatem: sed ut porcus hic suo rostro omnia pervertit, non attendit, dum colitur à fidelibus reverentia & sobrietas, non tolli nec in nihilum redigi arcana Dei judicia. Aliud autem est fidei modestia profundam illam abyssum suspicere: aliud vero contumaciter respuere, quia humanos sensus absorbet. Jam ut omnia Scripturæ testimonia, quibus instructi admirabilem Dei providentiam asserimus, diluat, satis habet præfari semper hæreticos abusos fuisse pietatis prætextu, & in nomine Dei incipere omne malum. quasi vero si hoc jactasse sufficit, non eodem responso evertere liceat totam cælestem doctrinam, ipsumque Dei nomen obruere. Addit postea, se ad omnia quæ possunt objici, duobus modis responsurum: nempe omnes Scripturæ locos, qui videntur Deo mali causam tribuere, non voluntatem efficacem notare, sed permissionem vel desertionem. Facessat calumnia illa de nomine mali vel peccati: scimus enim nihil magis alienum esse à Dei natura, quam peccatum: sed homines propria malitia sic agi, ut culpa tota penes ipsos resideat. Cæterum Scripturæ locos quibus diserte exprimitur actionis effectus, in permissionem vertere, nimis frivolum effugium est. Atqui sic interpretati sunt patres. nempe cum loquutionis asperitas quosdam primo intuitu offenderet, in ea mitiganda dum nimis sunt anxii, & quoquo modo sese expedire student, ad rem ipsam minus attenti fuerunt. Et tamen nebulo hic, qui patres quasi sibi familiares citat, inscitiam suam prodit: nam arripiens quod Augustino adhuc juveni, & in Scriptura minus exercitato elapsum erat, clarissimos locos omittit, quibus in reali excæcatione vel actuali, ut ita loquar, Dei judicia agnoscit. Ejusdem ruditatis est quod dicit auctore Hieronymo, tropice intelligendum esse, Deum facere mala. Verum si mala nihil aliud sunt, quam res adversæ, ut satis superque notum est, quid in re perspicua quærendus tropus? Jam de permissione breviter videndum. *Genes. 37. vers. 27.* Joseph scelerate à fratribus venditur, Deum esse pronunciat à quo missus est, non autem fratres: & hoc consulto Deum fecisse asserit, ut patris sui familiæ nutritius esset. Num ea est permissio? Dicit Job Deum abstulisse quod latrones & prædones rapuerant. an illud auferre nullum actum designat? Dicitur Deus vertisse corda Gentium, ut odio haberent populum suum, an dicemus passum fuisse, ubi palam operari Scriptura pronunciat? Jam quum dicitur tradere in sensum reprobum, & tradere fœdis cupiditatibus, certum est commendari horrenda ejus judicia, quibus reprobos ulciscitur. Si tantum otiosus hoc fieri sinat, an judicis partes implebit? Vocat Deus Nebuchadnezer securim in *Jesa. 10. vers. 5.* manu, vocat Assyrios virgam furoris sui, impios omnes vocat sua flagella, clare asserit se per eos exequi quod decrevit. Quem locum hic inveniet nuda permissio? Jeremias Moedos compellans exclamat, *Jer. 48. vers. 10.* Maledictus qui facit opus Dei negligenter. ecce, quicquid sævitiæ exercent sanguinarii homines, alio respectu Propheta vocat opus Dei, quia illorum manu pœnas de Babyloniis exigit. Pronunciat David quicquid malorum patiebatur, Deum fecisse: ideoque obmutescit. quibus tropis Facere in Permittere mutabitur? Denique Paulus Deum esse affir- *2 Thess. 2. vers. 11.* mat, qui mittit efficaciam erroris impiis, ut credant mendacio. ubi apparet operis efficacia, quo artificio tolletur consilium & voluntas? præscribit bonus censor Canonem, ut per locum illum, Tu es Deus iniquitatem nolens, alii omnes qui videntur Deo malum tribuere enarrentur. Sed quid hoc ad præsentem causam, quando nulla iniquitatis macula inuritur Deo, sed tantum dicitur summa rectitudine regere cunctas mundi actiones? Siquis à justitia divelleret ejus potentiam, opportuna esset illa exceptio, nihil Dei potentiæ magis contrarium, quam tyrannidem. Nunc vero quia iniquitatem nolle dicitur, an hoc prætextu detrahetur è suo solio, ne sit mundi Judex? Nam quum sæpe per impiorum manus judicia sua exerceat, quisquis eum intra permissionis fines includit, depellit judicis officio. Male & indigne sacerdotio abusi erant filii Heli, pereunt Philistinorum manu, permissu Dei hic canonicus interpres hoc factum esse diceret. Quid autem Scriptura? quia voluit Deus occidere ipsos. En quo furoris barbaros omnes rapit suus furor, quos nulla religio, nullus pudor, nulla modestia cohibet, quin Deum & homines suis commentis subjiciant. Quia autem absurdum esset contra Dei voluntatem fieri, quia liberum sit prohibere siquid fieri nolit: In hoc objecto diluendo quam ingeniosus sit artifex, paucis videndum est. Primo, ridiculum esse dicit hoc quærere: cur non ergo talis Augustino contigit monitor, ne se hoc quærendo ridiculum faceret? Nam hoc argumento non semel probat occulta Dei providentia efficaciter regi quicquid in terra geritur, nec colligere dubitat, Deo volente omnia fieri: quia testatur Psalmista, Deum in cælo sedentem facere quæcunque *Psal. 115. vers. 3.* vult. Sed cur ridicula est ista quæstio? Respondet, fas non esse ab eo exigere factorum suorum rationem. Sed cur in toto hujus causæ statu hanc modestiam ipse non servat? unde enim furiosi isti clamores & tumultus? nisi quia Dei judicia superbi, & indocti homines fastidiose rejiciunt: quia non capiunt eorum immensitatem? maneat Deo hæc libertas, ut suo arbitrio cuncta ordinet, compositæ erunt omnes lites. Sed phreneticos homines ita oportet secum confligere, ut suo se impetu conficiant. Revolvitur tandem ad illud suum commentum, fieri multa contra Dei voluntatem, quod nos quoque libenter concedimus, modo ne longius quam par est trahatur voluntas ista. Voluit Deus sæpius congregare Judæos, noluerunt ipsi. nempe quia mane surgendo, ut ipse loquitur, per suos Prophetas sedulo illos ad se vocavit. sed quum singulare donum sit ejus, conversio, re ipsa convertit quos efficaciter voluit

con-

conversos. Quomodo velle Deum omnes salvos fieri doceat Paulus, ex ipso contextu discant Lectores. Modus salutis est, ut ad cognitionem veritatis veniant, atqui nec externo verbo dignatur omnes, & arcanæ illuminationis paucos facit participes. Porro quo se melius expediat, liberum Arbitrium clypei vice opponit: mirum esse negans, si Deus homines libero motu quod visum est agentes, non impediat. Sed quid nobis vocem de nihilo confictam obtrudit? quum passim clamet Scriptura, hominem captivum, servum & diabolo mancipatum, toto affectu in vitia ferri, nec posse intelligere quæ Dei sunt, tantum abest ut perficiat. In hac refutatione caninæ improbitatis, sicuti Dei omnipotentia contra omnes calumnias probe & dilucide asseritur, ita laborem me non minus Ecclesiæ Dei utilem & jucundum, quam Deo gratum præstitisse confido.

CALUMNIÆ NEBULONIS

Cujusdam adversus Doctrinam JOANNIS CALVINI de occulta Dei providentia.

ET

Ad eas ejusdem Calvini responsio.

CALUMNIATORIS PRÆFATIO.

HAbet omnino doctrina tua fautores multos, Joannes Calvine, vir pene toto mundo celeberrime, sed habet eadem etiam adversarios multos. Ego vero qui cupio unam esse doctrinam, sicut est una veritas, & omnes in eandem consentire, si fieri potest, putavi te admonendum esse familiariter de iis quæ contra doctrinam tuam dictitantur, ut si falsa sunt, refutes, & ad nos refutationem mittas, quo possimus adversus eos consistere: idque facias ejusmodi rationibus quæ possint à populo intelligi.

Sunt autem multa in quibus à te dissentiunt multi: sed ego in præsentia, cæteris in aliud tempus omissis, agam tecum de uno argumento Fati sive Prædestinationis: quoniam & hic articulus magnas turbas excitat in Ecclesia, quas nos extinctas cupimus: & adversariorum argumenta videntur in hoc argumento esse talia, ut nondum refelli possint ex libris quos tu hactenus publicasti.

Circumferuntur autem super hoc argumento certi articuli ex tuis libris decerpti, quos ego hic ordine tumultuario ponam, deinde quæ adversus unumquemque dici soleant, subjiciam, ut tu videas ad quæ respondendum sit.

JOANNIS CALVINI AD CALUMNIATORIS PRÆFATIONEM RESPONSIO.

MUltos doctrinæ meæ esse adversarios neque ignoro, neque miror: quia novum non est Christo, sub cujus auspicio milito, multos blaterones obstrepere: hoc tantum nomine doleo, quod per latus meum configitur sacra illa æternaque Dei veritas, quam reverenter à toto mundo suspici adorarique decebat. Sed quia ab initio eam video fuisse obnoxiam multis improborum calumniis: & Christum, quia ita decrevit cælestis Pater, scopum contradictionis esse oportet, hoc quoque patienter ferendum est. Nulli tamen improborum virulenti morsus unquam efficient ut ejus me doctrinæ pœniteat, quam à Deo auctore profectam esse certo mihi constat. Nec tam male in tot quibus me Deus ipse exercuit certaminibus, profeci, ut ad futiles vestros crepitus adhuc expavescam. Imo quod ad te privatim attinet, larvate monitor, hæc me ratio nonnihil solatur, quod in hominem melius quam dignus eras de te meritum ingratus esse non potuisti, quin fœdam simul impietatem in Deum proderes. Scio quidem vobis Academicis nullum suaviorem esse ludum, quam sub dubitationis specie convellere quicquid est fidei in cordibus hominum: & quam lepida ea, quæ in arcanam Dei providentiam jacis dicteria, tibi persuaseris, quamvis ipse dissimules, ex stylo tuo non obscure apparet. Sed te ac tuos sodales ad tribunal illud cito, unde olim cælestis Judex solo oris flatusque sui fulmine vestram protervium satis valide prosternet: ut autem brevi tua dicacitas probis & cordatis lectoribus non minus fœteat quam tibi intus placet, facturum me confido.

Refutationem scripti tui à me exigis, quod Lutetiam ab urbe Helvetica furtim miseras, ut me inscio late spargeretur absque remedio venenum: & studium aliquod discendi simulans, nomen tuum nescio qua de causa subtices, nisi quod sciebas esse mihi aliquid in promptu, quod fidem tibi tuæque catervæ statim abrogaret. Conjicere tamen ex multis notis, imo animadvertere licuit quisnam esses. Quanquam scripseris ne ipse tua manu, an Scoto deliriorum tuorum præconi quod non licebat isthic vulgare dictaveris, ut Lutetiam perferret, mea nihil interest. Atque utinam vel alius esset libelli auctor, vel tu ipse esses alius: quod non aliter fiet, donec quam amabilis sit virtus ingenuitas, gustaveris. Quanquam semper mecum reverenter loquutus es, quam tamen propensus natura esses ad cavillandum, non difficile fuit cognoscere. Vitium hoc quod etiam puerilibus nugis augebas, corrigere studui, sed frustra: quia ad naturam accesserat prava affectatio, ut acuminis laudem ex frigidissimis quibusque & plusquam insipidis jocis captares. Nec vero est quod te Socratis exemplo tegas, quod dicta quælibet suis cavillis exagitare solitus fuerit. Nam quum excelleret vir ille multis & præclaris virtutibus, uno hoc vitio quod non minus perperam quam cupide æmularis, eas omnes inquinavit.

Refutationem scripti tui à me exigis, quæ possit à populo intelligi. Equidem simplici puroque docendi genere hactenus studui me accommodare ad rudissimi cujusque captum. Verum si nullam rationem admittis, nisi quam capit terreni hominis sensus, superbo fastidio aditum vobis ipsi clauditis ad eam doctrinam, cujus cognitio à reverentia incipit. Nec mihi ignotæ sunt tuæ & similium sannæ, quibus Dei mysteria non secus exagitatis, ac si gratiam & auctoritatem perderet, quicquid vobis non arridet. Jam vero quid hoc sibi vult, simulac obstrepere quilibet mihi volet, ad refutandum me cogi? neque enim hanc legem sibi imponi passus fuisset Socrates, cujus nomen falso obtendis. Ego imitationem sine exceptione minime appeto. Quod si quis non hac tantum ætate, sed aliis etiam seculis, improbis se constanter opposuit, ut eorum calumnias dilueret, mihi vel malevoli & iniqui locum aliquem in hoc sedulitatis genere dabunt. Quo minus tolerabilis est tuus latratus, dum tot labores meos cæco impudentiæ impetu calcans, ter & quater actum agere jubes.

Sed dicis in uno articulo validius contra me pugnare

gnare multos, quam ut eorum argumenta ex libris à me hactenus editis refelli possint: hunc autem dicis esse de Prædestinatione, vel Fato. Utinam vel modeste inquirere, vel saltem ingenue disputare tibi magis fuisset propositum, quam omni pudore neglecto, ad lucem extinguendam miscere res diversissimas. FATUM vocarunt Stoici necessitatem ex vario & multiplici labyrintho conflatam, quæ Deum ipsum quodammodo in ordinem cogeret. PRÆDESTINATIONEM, ut sacræ Scripturæ docent, definio liberum esse Dei consilium, quo & humanum genus & singulas mundi partes pro immensa sua sapientia & justitia incomprehensibili moderatur. Nunc si te & ingenii pravitas, & rixandi libido, & diabolicus fastus ita excæcat, ut nihil videas in meridie, oculatis tamen lectoribus hæc distinctio ostendet qualis sit censuræ tuæ æquitas. Adde quod si duntaxat libros meos inspicere gravatus non esses, quam mihi displiceat profanum Fati nomen, poteras inde colligere, imo legisses ab impuris nebulonibus tuique similibus olim fuisse Augustino maligne & odiose objectum, & in illius pii sanctique doctoris responso breviter fuisse expositum, quod hodie ad causæ meæ defensionem sufficiat.

In Articulis etiam quos ex libris meis excerptos fuisse dicis, mihi cum eodem illo fœlicis memoriæ Scriptore communis ratio est. Quum scirent malevoli non esse popularem hanc doctrinam, augendæ invidiæ causa articulos jactarunt, partim mutilos, partim detortos, unde imperiti non nisi sinistrum judicium possent facere. Etsi autem prima specie ex illius scriptis fuisse excerptos multi putabant, falso tamen sibi impositos conqueritur: quia vel concisas sententias de industria conflaverant, vel paucis verbis mutatis pie recteque dicta corruperant suo artificio, ut offensionem gignerent apud simplices. Ejusdem prorsus generis esse quos ex meis libris articulos proponere te jactas, etiam me tacente, reperient probi sincerique lectores, quibus impuras tuas calumnias cum mea doctrina conferre molestum non erit. Ac primum quidem hoc obtineo, te neque humaniter, neque ingenue facere dum locos nullos designas, ex quibus intelligant lectores me ita scripsisse ut recitas. Quid enim iniquius est, quum tot libros ediderim, confuse pronuntiare, ex quinquaginta libris, vel circiter, quatuordecim articulos fuisse collectos? Præstabat sane, si qua in te fuisset probitatis gutta, vel sententias meas referre ad verbum, vel si quid videbas esse periculi, lectores monere à quibus locis cavendum esset. Nunc libris meis omnibus promiscue sinistram notam aspergens, abolere vis eorum memoriam: & quod sine ulla offensione legi in libris meis poterat, pro tuo commodo maligne depravans, odiosum reddis. Etsi autem Augustini prudentiam non improbo, quod hostium suorum astutiæ & improbitati occurrere volens, sic temperat suas responsiones, ut odium declinet, mihi tamen utilius videtur libere tua maledicta refutare, quam vel minimam tergiversantis dare speciem.

ARTICULI DECERPTI

Ex libris tum latinis tum gallicis JOANNIS CALVINI de Prædestinatione.

ARTICULUS PRIMUS, id est, CALUMNIA PRIMA.

Deus maximam mundi partem nudo puroque voluntatis suæ arbitrio creavit ad perditionem.

Et hic quidem Articulus Primus. Item, quæ contra dicantur, accipe.

CONTRA PRIMUM.

Primum articulum dicunt esse contra naturam, & contra Scripturam. De natura sic dicunt, Omne animal naturaliter amat suum fœtum: Atqui hæc natura est à Deo: ex quo consequitur, ut Deus amet suum fœtum. Neque enim efficeret ut animalia amarent suos fœtus, nisi amaret ipse quoque suos. Atque hoc probant hac ratione, Dicit Dominus, Egóne parere faciam, & non pariam? Quasi hoc dicat, Quod ego facio facere alios, idem ipse quoque facio: Atqui facio parere alios: Ergo ego quoque pariam. Hinc à simili ducunt argumentum: Deus facit animalia amare fœtus suos: Ergo amat ipse suos. Atqui sunt omnes homines fœtus Dei. Deus enim est pater Adami, à quo omnes homines nati sunt: Ergo amat omnes homines. Atqui creare ad perditionem non est amoris, sed odii: Ergo non creavit quemquam ad perditionem. Item, Creare est opus amoris, non odii: Ergo Deus omnes homines creavit amore, non odio. Item, Nulla tam immanis bestia est (nedum homo) quæ velit creare pullum ad miseriam: quanto minus Deus? Nonne esset vel lupo deterior? Sic argumentatur Christus, Si vos quamvis mali, tamen nostis bona dare filiis vestris, quanto magis Deus? Sic & tuus adversarius argumentatur: Si Calvinus, quamvis malus, tamen nollet gignere filium ad miseriam, quanto minus Deus? Hæc & talia dicunt de natura. De Scriptura autem sic dicunt, Deus vidit omnia quæ fecerat esse valde bona: Ergo erat homo, quem fecerat valde bonus. Quod si eum creaverat ad perniciem, creaverat bonum ad perniciem, & amat perdere bonum: id quod vel cogitatu impium est. Item, Deus creavit unum hominem ut eum collocaret in paradiso, quæ est vita beata: Ergo omnes homines creavit ad vitam beatam. Omnes enim sunt creati in uno. Et si omnes in Adamo lapsi sunt, necesse est ut omnes in Adamo steterint, idque ea conditione qua Adamus. Item, Nolo mortem peccatoris. Item, Deus neminem vult perire, sed omnes ad veritatis cognitionem pervenire. Item, Si creavit Deus maximam mundi partem ad perditionem, sequitur ut sit ejus ira major quam misericordia. Et tamen tradunt Scripturæ, eum esse tardum ad iram, propensum ad misericordiam, ita ut ejus ira extendatur tantum usque ad tertium aut quartum generis gradum, quum misericordia pateat vel ad millesimum.

AD PRIMUM ARTICULUM, & calumniatoris censuram, responsio.

Primum articulum arripis, Quod Deus nudo puroque voluntatis suæ arbitrio maximam mundi partem creavit ad perditionem. Atqui totum illud de maxima parte mundi, & de nudo puroque Dei arbitrio fictitium est, atque ex malitiæ tuæ officina productum. Etsi enim quid toti humano generi futurum esset Deus ab initio decrevit, hæc tamen loquendi ratio nusquam apud me occurret, Finem creationis esse æternum interitum. Itaque instar porci, boni odoris doctrinam rostro tuo evertis, ut aliquid fœtoris reperias. Deinde, quamquam mihi Dei voluntas summa est causa, ubique tamen doceo, ubi in ejus consiliis & operibus causa non apparet, apud eum tamen esse absconditam, ut nihil nisi juste & sapienter decreverit. Itaque quod de absoluta potestate nugantur Scholastici, non solum repudio, sed etiam detestor, quia justitiam ejus ab imperio separant. Nunc vide canis, quid proterve latrando proficias. Ego Dei arbitrio humanum genus subjiciens, clare affirmo nihil eum decernere sine optima causa; quæ si hodie

hodie nobis incognita est, ultimo die patefiet. Tu purum nudumque arbitrium obtrudens, mihi impudenter exprobras, quod palàm centum vel pluribus locis repudio. Interea hanc esse meam doctrinam agnosco, Non solo Dei permissu, sed arcano etiam consilio lapsum fuisse Adam, omnesque posteros suo lapsu in æternum interitum traxisse. Utrumque ut video, tibi displicet: quia tam naturæ quam Scripturæ repugnet. Naturæ contrarium esse probas, quia omne animal naturaliter suum fœtum amat: Deum igitur, qui talem brutis quoque pecudibus affectum indidit, non minus amare homines, quum sint ejus fœtus. Hoc vero nimis crasse, quicquid cernis in bove & asino, à Deo naturæ auctore exigere, ac si iisdem legibus quas creaturis suis tulit, obstrictus foret. Ut omne animalium genus propagaret, appetitum gignendæ sobolis singulis indidit. Nunc eum eo expostula, quod ab ultima æternitate se uno contentus, virtutem suam quasi sterilem continuerit. Certe semper sui similem fuisse oportet. Te ergo judice, naturæ ordinem violavit, quamdiu maluit omni sobole carere, quam exerere suam fœcunditatem. Jam quum feræ bestiæ pro sua sobole ad mortem usque decertent, qui fit ut Deus parvulos infantes à tigribus vel ursis, vel leonibus, vel lupis laniari vorarique sinat? an quia brevior est ejus manus, quam ut sese ad eos tuendos porrigat? Vides quam latus mihi campus pateat, si traducere libeat tuas ineptias: sed mihi hoc unum sufficit, extare erga totum humanum genus amoris Dei testimonia, quæ omnium qui pereunt ingratitudinem coarguant: neque tamen hoc obstare quominus peculiarem suum amorem ad paucos restringat, quos ex multis eligere dignatus est. Certe quod sibi olim adoptavit genus Abrahæ, eo palam testatus est minime æquali se amore complecti totum humanum genus. Quod etiam repudiato Esau, Jacob natu minorem prætulit, in eo delectu clarum documentum præbuit liberi sui amoris, quo non alios prosequitur nisi quos vult. Clamat Moses gentem unam aliis rejectis dilectam fuisse à Deo. Ubique affirmant Prophetæ non alia de causa excellere Judæos, nisi quia Deus gratis eos dilexit. An tu negabis esse Deum, quia tigridi vel ursæ non deprehendis esse similem? Jam Christus non humanum genus, ac ne Judæos quidem passim, sed pusillum gregem compellans, non frustra dicit, Nolite timere, quia complacuit Patri vestro in vobis. nempe quia paternum ejus favorem in spem æternæ salutis non experiuntur alii, nisi quos sibi gratos reddit in Filio unigenito. Quod si Deum naturæ legibus subjicere tibi propositum est, injustitiæ eum damnabis, quod ob unius hominis culpam omnes æternæ mortis reatu tenemur impliciti. Peccavit unus, omnes ad pœnam trahuntur: neque id modo, sed ex unius vitio contagionem omnes contrahunt, ut corrupti, & mortifera labe infecti nascantur. Quid tu ad hoc bone censor? an Deum crudelitatis damnabis, quia suos omnes fœtus præcipitaverit in exitium, unius hominis lapsu? Etsi enim se & suos perdidit Adam, corruptionem tamen & reatum arcano Dei judicio adscribere necesse est: quia nihil ad nos unius hominis culpa, nisi nos cælestis Judex æterno exitio addiceret. Ac vide quam scitè locum Jesaiæ ad fucandum errorem tuum obtendas. Quia incredibile erat Ecclesiam Dei, quæ exilio Babylonico non solum liberis orbata, sed etiam sterilis fuerat, collecto novo vigore, fore brevi magis quam antea fœcundam, sic loquitur Deus, An ego, cujus virtute fœminæ pariunt, non potero etiam sobolem producere? Tu hoc prætextu Deum ad quoslibet animalium affectus induendos cogis. Audacter ratiocinaris, quia Deus animalia facit amare fœtus suos, ipsum quoque proprios fœtus amare. Quod ut tibi concedam, non sequitur tamen eodem amare modo. Deinde hoc non obstat quo minus rejiciat tanquam justus Judex, quos amore & indulgentia, ut optimus pater, prosequitur. Iterum excipis, Creare esse opus amoris non odii: Deum igitur creasse amore non odio. Atqui non discernis, quamvis in Adam odiosi sint Deo omnes, in creatione tamen fulgere ejus morem. Ergo quod putasti esse valde plausibile, frivolum esse agnoscet, quisquis mediocri judicio & æquitate erit præditus. Quod subjicis, non tam meum est scripto refellere, quam judicum gladio severe ulcisci. Homines ad miseriam nasci palam est. an meis libris causa imputabitur? Unde hæc conditio, ut non solum temporalibus miseriis, sed morti quoque æternæ simus obnoxii, nisi quia unius hominis culpa, Deus in communem reatum nos conjecit? In hac misera humani generis ruina non sententia mea legitur, sed conspicitur apertum Dei opus. Tu sacrilegam vocem evomere non dubitas, Deum quovis lupo esse deteriorem, si ad miseriam velit creare homines. Nascuntur cæci quidam, alii surdi, alii prodigiosa deformitate. Te quidem judice, crudelis esset Deus, qui talibus incommodis fœtus suos antequam in lucem prodeant affligit: sed olim senties quanto melius tibi fuisset nihil unquam vidisse, quam in excutiendis Dei arcanis tam fuisse perspicacem. Deum scilicet accusas injustitiæ, imo similem monstro esse dicis, si aliter de hominibus statuat quam quisque nostrum de propriis liberis. Cur ergo alios bardos, alios stupidos, alios moriones creat? An sicuti de Faunis & Satyris Judæi quidam fabulantur, ne eos absolveret, fuisse interceptum die Sabbathi, ita nugaberis effluere ex ejus manibus mutila opera? Atqui tristibus illis spectaculis nos ad timorem & modestiam erudiri potius decebat, quam ex cerebri nostri sensu litem intendere cæli terræque Opifici. Si quis occurrat morio, ejus conspectu admoneor qualem me creare Deus potuerit: quotquot sunt stupidi & hebetes in mundo, totidem mihi specula proponit Deus, in quibus potentia sua non minus formidabilis quam mirifica mihi appareat. Tu vero in ipsum blaterare tibi permittis, ut lupo sit deterior, quia tam male suis creaturis consulit. Antequam te juvet Christi dictum, Quia bonus est Deus, benignius agere cum filiis suis quam homines qui mali sunt: probandum esset, omnes peræquè esse Dei filios. Atqui omnes constat in Adam abdicatos esse vita æterna: adoptionis vero specialem esse gratiam. Unde potius sequetur exosos Deo esse quicunque ab eo alieni sunt. Quæ citas Scripturæ testimonia, jacula sunt temere contorta manu hominis phrenetici: Vidit Deus quæ fecerat, & erant valde bona. Hinc colligis hominem fuisse valde bonum. unde rursus infers, Deum fuisse injustum, si bonum ad perniciem creavit. Quomodo natura rectus fuerit homo, satis superque multis locis exposui. Certe non melior fuit quam diabolus antequam à sua integritate excidisset. Nunc, si tam homines quam Angelos apostatas ad salutem creatos esse tibi concedam, & tamen futuræ defectionis respectu, exitio fuisse destinatos, quid tu inde elicies? Scivit enim haud dubie Deus quid utrisque futurum esset, & quid ipse facturus esset, simul decrevit. De permissione videbimus postea suo loco. Nunc si mihi excipias, Præscientiam Dei non esse malorum causam, tantum abs te quæro, Si Deus tam diaboli quam hominis interitum prævidit antequam eos crearet, cur non maturè adhibuerit remedium, ne ad lapsum ita essent proclives? Statim ab initio mundi diabolus se à spe salutis alienavit: homo simulatque conditus est, se & suos exitiali ruina perdidit: si in Dei manu eorum perseverantia erat, cur ruere passus est? imo cur non mediocri saltem constantia utrumque instruxit? Ad quoscunque circuitus te vertas, hoc principium tenebo, Quamvis infirmus, & ad defectionem flexibilis creatus fuerit homo, hanc debilitatem fuisse valde bonam, quia paulo post docuit

ejus

ejus ruina, extra Deum nihil firmum esse, vel stabile. Unde etiam conficitur, quod de hominibus ad salutem creatis garris; mutilum esse & inconsiderate positum. Nam ut fatear nihil in homine fuisse saluti contrarium, probo omnibus salutem occulto Dei consilio fuisse prædestinatam. Breviter idem repetam aliis verbis, Si naturæ spectetur integritas qua donatus in prima creatione fuit Adam, ad salutem creatum fuisse, quia nulla illic reperietur mortis causa: si de occulta prædestinatione quæritur, occurrere profundam illam abyssum, quæ in admirationem rapere nos debet. Imo si tantillo pietatis gustu imbutus esses, facile agnosceres non esse hoc perfectionis elogium: acsi pronunciaret Spiritus sanctus nihil excellentiæ deesse ullis creaturis, sed potius tibi, ac tui similibus obstrependi materiam tolli: quia utcunque negetis bonum fuisse creari hominem hac lege, ut suo lapsu totum mundum statim corrumperet, pronunciat tamen Deus hanc rationem sibi placuisse, ideoque esse rectissimam. Quo melius intelligas Mosis sensum, non sistit quam justus vel integer fuerit homo, sed ut latratus vestros compescat, docet ordinem illum sic temperatum à Deo fuisse, ut nihil rectius fingi queat. Itaque quum de singulis Dei operibus pronunciet, Deum vidisse quod fecerat, & omnia fuisse bona, de homine nihil tale specialiter affirmat: sed narrata ejus creatione, tantum in genere subjicit, quæcunque fecerat Deus; fuisse valde bona: sub quo minime dubium est comprehendi quod docet Solomo, impios fuisse creatos ad diem malum. Summa sit, quamvis natura bonus fuerit homo, hanc rectitudinem, quæ fluxa & caduca erat, cum Dei prædestinatione non pugnare, qua factum est ut sua culpa periret qui puræ naturæ, imo ejus qua ornatus erat præstantiæ intuitu, ad salutem creatus erat: ideoque perperam & stulte infers fuisse creatum ut bonus periret, quum sua infirmitate cecidisse palam sit, ut non nisi justæ damnationi obnoxius periret. Porro ut inter se duo hæc conveniant, paulo post clarius videbimus. Objicis Deum nolle mortem peccatoris. Sed attende quid sequatur apud Prophetam, nempe quia omnes ad resipiscentiam invitet. Ergo omnibus qui in viam redeunt, offertur venia. Nunc videndum est an in libero cujusque arbitrio posita sit conversio quam requirit Deus: an vero singulare sit ejus donum. Quatenus ergo omnes ad pœnitentiam hortatur, merito negat Propheta velle mortem peccatoris. Cur autem non omnes æqualiter ad se convertat, penes ipsum abscondita est ratio. Quod citare soletis ex Paulo, Deum omnes velle salvos fieri, quam nihil errori vestro suffragetur, alibi planum fecisse mihi videor. Nam certo certius est, Paulum illic non de singulis hominibus agere, sed intelligere ordines, & genera vocationum. Jusserat pro Regibus aliisque præfectis, & quicunque magistratum gerebant, preces concipi. Quia quotquot tunc gladio armati erant, totidem professi erant Ecclesiæ hostes, absurdum videri poterat Ecclesiam precari pro eorum salute. Paulus ut offendiculum præveniat, Dei gratiam ad ipsos quoque extendit. Plus forte coloris est in Petri verbis, Deum neminem velle perire, sed omnes recipere ad pœnitentiam: verum siquid in priore membro ambiguum erat, explicatione mox addita liquescit. Sane quatenus vult Deus recipere omnes ad pœnitentiam, neminem vult perire: sed ut recipiantur, venire necesse est. Præveniri autem à Deo ubique clamat Spiritus, qui donec trahantur, carnis suæ contumaciæ addicti manent. Si tibi vel minimum restaret judicii, an non cognosceres longum esse discrimen inter hæc duo: corda hominum ex lapideis carnea fieri, ut sibi displiceant, ac veniam supplices deprecentur: deinde ubi ita mutati sunt, recipi in gratiam. Utrumque sui beneficii Deus esse prædicat, dare cor novum ut resipiscamus, & supplicibus clementer ignoscere. Nisi recipere paratus esset Deus qui ejus misericordiam vere implorant, non diceret, Convertimini ad me, & ego convertar ad vos. Verum si in hominis arbitrio esset pœnitentia, non diceret Paulus, Si forte det illis Deus pœnitentiam. Imo nisi idem Deus qui ad pœnitentiam omnes voce sua hortatur, arcano Spiritus motu electos adduceret, non diceret Jeremias, Converte me Domine, & convertar: ubi enim convertisti me, egi pœnitentiam. Hæc solutio, si qua in cane verecundia esset, tibi ex meis scriptis decies nota esse debuerat. Sed ut tibi liceat eam rejicere, nihilo tibi magis Paulus, quam Ezechiel suffragatur. Quomodo velit Deus salvos omnes fieri, non anxie disputandum est: quia hæc duo inter se cohærent, salus, & cognitio veritatis. Nunc responde, si voluit Deus suam veritatem omnibus innotescere, cur ad tot gentes, ex quo promulgari cœpit Euangelium, nunquam pervenerit puta ejus veritas? Deinde cur non omnium oculos peræque aperuerit, quando interior Spiritus illuminatio, qua non nisi paucos dignatur, ad fidem necessaria est? Hic etiam tibi solvendus est nodus, Quum nemo nisi arcano Spiritus instinctu tractus, ad Deum accedat, cur non promiscue trahat omnes, si vult eos salvos fieri: quia ex discrimine certo colligitur esse arcanum aliquem modum, quo multos à salute excludat. Quomodo usque ad millesimam generationem pateat Dei misericordia, quamdiu te fastus quo turges hebetabit, nunquam agnosces. Neque enim promittitur misericordia, quæ maledictionem, qua oppressum est totum Adæ genus, penitus aboleat, sed quæ superatis omnibus obstaculis, absque fine perrumpat usque ad indignos. sic multos Abrahæ filios præteriit Deus, quum unum Isaac elegit: sic quum duo gemelli ex Isaac progeniti essent, idem Deus residere misericordiam suam voluit in uno Jacob. Jam quamvis in multis iræ suæ documenta exerat Deus, verum tamen illud manet, propensum esse ad bonitatem, tardum ad iram, quando in tolerantia quæ sustinet reprobos, non obscura refulget ejus bonitas. Cæterum vide ut frivolæ tuæ captiones, à quibus me facile expedio, te contra illaqueent. Ut Dei misericordia iram superet, vis plures ad salutem quam ad interitum eligi. hoc si tibi concedo, Deus tamen paucis illis iniquus erit, si tuis calumniis creditur. Nisi fœtus suos amet, lupo deteriorem esse pronuncias. Sit unus duntaxat erga quem exerceat iram suam, quomodo sævitiæ crimen eluet? Nec est quod excipias, causas iræ esse in ipsis hominibus: quia iram cum misericordia conferens, tantum de magnitudine contendis, acsi plures ad salutem eligendo, probaret se misericordem esse. Atqui longe aliter gratiam suam nobis commendat, nempe dum tot tamque variis peccatis ignoscens, certat cum obstinata hominum malitia, usque dum ad cumulum pervenerint.

II.

Deus non solum prædestinavit ad damnationem, sed & ad causas damnationis Adamum, cujus non modo prævidit lapsum, sed voluit decreto æterno & occulto, ordinavitque ut laberetur: quod ut suo tempore fieret, lapsus causa pomum proposuit.

CONTRA SECUNDUM

Secundum item dicunt esse doctrinam diaboli, & petunt à nobis, Calvine, ut ostendamus ubinam id scriptum sit in libris Divinis.

JOAN.

JOANNIS CALVINI RESPONSIO.

In secundo articulo idem es qui nuper. Profer locum ex scriptis meis, ubi doceam lapsus causa propositum fuisse pomum Adæ. Hæc est scilicet tua popularitas, mendaciis obtenebrare mentes simplicium, ne ad veritatem, quæ remota est à communi carnis sensu, assurgant. Sed ne de verbis litigare videar, ita me scripsisse fateor, lapsum Adæ non fortuitum fuisse, sed occulto Dei decreto ordinatum. Quod præcise doctrinam diaboli esse pronuntias, magnæ scilicet auctoritatis censor tibi videris, qui sententiam validis rationibus à me probatam uno convitio everti posse speras. Jubes producere testimonium ex Scripturis, ex quo pateat Adam non sine arcano Dei decreto lapsum esse. Atqui si paucas tantum paginas attentè legisses, non te fugeret quod subinde occurrit, Deum arcano suo consilio omnia moderari. Præscientiam Deo affingitis, qua otiosus è cælo speculetur hominum vitam: Deus ipse gubernacula totius mundi sibi vendicans, potentiam suam à præscientia separari non patitur. Certe hæc non mea sed Augustini est ratiocinatio, Si prævidit Deus quod fieri nolebat, non tenere summum imperium: itaque statuisse quid futurum esset. quia nihil fieri potuit, nisi eo volente. Si tu hoc absurdum judicas, eodem tamen recides cum tuo figmento: quia saltem malo remedium, quod in manu erat, afferre debuit: quod non fecisse palam est. Prævidit Deus lapsum Adæ: penes ipsum facultas erat prohibendi: noluit. cur noluerit, alia non potest afferri ratio, nisi quia aliò tendebat ejus voluntas. Si tibi permittis litem Deo intendere, accusa etiam eum, quod hominem ingenita fragilitate ad ruinam optaverit. Dicis libero arbitrio Adam cecidisse. Excipio, Ne caderet, opus habuisse fortitudine & constantia, qua Deus electos suos instruit, dum vult integros servare. Certum est, nisi singulis momentis nova è cælo virtus suggeratur, ut sumus caduci, millies perituros. Deus quos elegit, invicta fortitudine fulcit ad perseverantiam. Hoc idem cur Adæ non præstitisset, si volebat incolumem stare? Certe hic obmurescere necesse est, aut fateri cum Salomone, Deum omnia creare propter seipsum, etiam impium ad diem exitii. Si te offendit absurditas, cogita non frustra toties repeti, judicia Dei profundam esse abyssum. Si incomprehensibile Dei consilium metiri sensus nostri modulo liceret, frustra dixisset Moses patefacta esse in Lege quæ à nobis & filiis nostris discenda sunt: manere autem Deo sua arcana. Locum citari postulas quo probem Deum, quia noluerit, non prohibuisse Adæ lapsum. Quasi vero ad id probandum non sufficiat memorabile illud responsum, Miserebor cujus miserebor: unde colligit Paulus non omnium misereri, quia non vult. Et certe, ut nullus accedat interpres, verba clare sonant non obstringi Deum ulla lege, ut misericordia omnes promiscue dignetur: sed ipsum sibi esse arbitrum, ut veniam impertiens quibus visum est, alios omittat. Jam certe idem tunc erat Deus quem Propheta asserit facere quæcunque vult: & si nolens concessit, à Satana fuisse in certamine superatum dices: ac tibi cum Manichæis duo erunt principia. Paulus quoque hanc agens causam, non temere Deum figulo comparat, cui liberum fuit ex eadem massa quam voluit vasorum diversitatem fingere. Poterat certe incipere à peccato, non facit, sed in opificio ipso liberum Dei jus & imperium defendit. Ubi vero subjicit, omnes sub incredulitatem fuisse inclusos, an Deo invito id contigisse docet, ac non potius eo auctore? Si excipias, damnatos omnes fuisse incredulitatis ut digni erant: neque id contextus patitur, quia disserit Paulus de arcanis Dei judiciis, & exclamatio illa repugnat, O altitudo, &c. Ergo sicuti Christum ab initio prædestinavit, qui perditis succurreret, ita inæstimabili suo consilio statuit, quomodo illustraret gloriam suam ex lapsu Adæ. Fateor quidem, ubi liberum suæ misericordiæ cursum vendicat, de humano genere loqui, quod jam in Adam perierat: sed eadem semper valuit ratio ante lapsum Adæ, ut sua ei voluntas ad miserendum sufficiat, ubi ita visum est. Voluntas porro hæc etsi neque aliunde pendet, nec aliam habet priorem causam, in optima tamen ratione, summaque æquitate fundata est. Nam quum Legis fræno indigeat hominum intemperies, alia est Dei ratio, qui sibi ipse lex est, & cujus voluntas regula est optimæ rectitudinis.

III.

Peccata quæ committuntur, non solum permissione, verumetiam voluntate Dei committuntur. Nam frivolum est assignare discrimen inter permissionem & voluntatem Dei, quoad peccatum attinet. Qui hoc faciunt, Deum volunt blanditiis & adulatione demereri.

CONTRA TERTIUM.

Contra tertium de differentia voluntatis & permissionis hoc dicant: Calvinus dicit se esse Prophetam Dei: & nos dicimus Calvinum esse Prophetam diaboli. Atqui necesse est ut alteri falsum dicant. Nam si est Propheta Dei, nos mentimur: sin est propheta diaboli, ipse mentitur, qui dicat se Prophetam Dei. Quod si fit utrumque volente Deo, hoc est, si vult Deus ut Calvinus dicat se esse Prophetam Dei, & nos dicamus eum esse prophetam diaboli, pugnantia vult, id quod est impossibile. Nam si Deus vult mendacium, non vult veritatem: aut si vult veritatem, non vult mendacium. Ex quo consequitur, ut si vult ut alteri verum dicant, nolit ut alteri mentiantur. Atqui omnino alteri mentiuntur. Ergo permittente, non volente Deo mentiuntur. Est ergo differentia etiam in Deo, inter permissionem & voluntatem. Adducunt etiam perspicua exempla multa de discrimine voluntatis & permissionis: nominatim ex Ezechiele, cap. 20. ubi Deus, postquam multis verbis exprobravit suo populo quod noluerit obedire suis præceptis, tandem ita concludit, Ite, servite suo quisque stercoreo Deo, postquam mihi non obeditis. quasi hoc dicat, Permitto vos vestræ libidini, postquam meis præceptis obedire non vultis. Et hoc videtur idem esse quod paulo ante dixerat in eodem capite, Quoniam mea instituta repudiarunt, tradidi eis præcepta non bona. Atqui non tradidit Deus Israëlitis præcepta non bona: sunt enim omnia Dei præcepta bona. Sed quia bona Dei præcepta repudiarunt, deseruit eos: & illi à Deo deserti, prolapsi sunt in mala præcepta: sicut desertus à patre, vel potius deserto patre, prodigus ille filius prolapsus est in luxuriam: &, sicut docet Paulus, quia homines non dilexerunt veritatem, misit eis Deus spiritum erroris ut crederent mendacio.

Tale videtur esse & illud Amos, cap. 4. Ite Bethel, & peccate, postquam ita facere amatis. Sic hodie, quia homines noluerunt obedire Deo, qui dixit se nolle peccatum, permisit Deus existere spiritus erroris qui doceant Deum velle peccatum: ut qui noluerunt obedire veritati, obediant mendacio.

Adducunt præterea locum ex Zacharia, ubi dicit Deus sese irasci nationibus quietis, propterea quod quum ipse leviter succenseret Israëlitis, illi adjuvere malum: hoc est, gravius vexaverunt Israëlitas, quam ferret ira Dei: Ergo permittente, non volente Deo. Simile exemplum adducunt ex Propheta Obed, qui Israëlitas reprehendit quod Judæos gravius afflixerunt quam postulabat ira Domini. Adducunt & hujus, quem jam attigi, filii prodigi exemplum, quem si dixeris volente patre ivisse luxuriatum, erit absurdissimum: ivit ergo

permit-

permittente. Sic & fontes, dicunt prodigos esse Dei filios, & Deo permittente, non volente, peccantes. Item, Christi dictum illud, Et vos, num vultis abire? Certe nolebat, ut abirent, sed permittebat. Denique adducunt communem sensum, qui dictat discrimen esse voluntatis & permissionis, secundum quem communem sensum Christus solitus est docere res Divinas, & quem si tollas, peribunt omnes Christi similitudines, de quibus judicamus sensu communi.

JOANNIS CALVINI RESPONSIO.

Tertius articulus non minus prodit quam te cupide pascas fœtidis calumniis. Si meam doctrinam arrodere libet, cur non saltem mea dicta ingenue recitas? In causa quæ nunc agitur, discrimen permissionis & voluntatis frivolum esse dico. Tu lepidam, ut quidem putas, argutiam, sed revera evanidum sophisma opponis, Si volente Deo fiunt omnia, ipsum velle pugnantia, quia me diaboli Prophetam esse dicitis, ego vero fidelem ejus servum me esse affirmo. Tibi quidem hæc species repugnantiæ oculos perstringit: at vero Deus ipse, qui apud se novit quomodo idem velit, & nolit fieri, tuam hebetudinem nihil moratur. Quoties excitavit veros Prophetas, voluit certe acriter eos & strenue pugnare pro asserenda Legis doctrina: suborti sunt falsi prophetæ, qui eam evertere studerent: conflictum inter ipsos esse oportuit: non tamen confixit secum Deus, qui utrosque excitavit. Tu mihi ejus tolerantiam obtrudis: reclamat aperte nullos surgere pseudo-prophetas, nisi quos ipse vel ad probandam suorum fidem, vel ad excæcandos incredulos destinat. Si surrexerit pseudopropheta inter vos, inquit Moses, tentat vos Deus vester. *(Deut. 13. vers. 2.)* Tu alienissimo commento alio transfers quod Moses Deo non temere adscribat. Aut nega proprium Dei esse munus, examinare populi sui corda, aut tandem cede locum claræ & indubiæ veritati: Pseudoprophetas, Dei instrumenta esse ad examen illud, cujus auctor vult agnosci. Clarius vero per Ezechielem, Si Propheta deceptus quicquam protulerit, ego Deus Prophetam illum decepi, & manus mea super eum. *(Eze. 14. vers. 9.)* Tu nos solo permissu contentos esse jubes: voluntatem suam & missum Dei in causa esse asserit. Nunc vide uter fide dignior testis, Deus per Spiritum suum, unicum sapientiæ fontem, de se loquens, an tu de incognitis ejus mysteriis ex insipido carnis tuæ sensu garriens. Quid? ubi Deus Satanam vindictæ suæ ministrum accersit, & dat apertum fallendi mandatum, an hoc nihil differt à solo permissu? Vox Dei est minime ambigua, Quis nobis decipiet Achab? nec obscure Satanæ imperat, Vade, & sis Spiritus mendax in ore omnium Prophetarum. *(1 Reg. 22. vers. 20. & 21.)* Scire etiam velim an idem sit facere quod permittere. Quia David clam aliena uxore abusus fuerat, pronuntiat Deus se facturum ut ejus uxores ad probrum simile palam in solis conspectu trahantur. *(2 Sam. 12. vers. 11.)* Non dicit, Patiar fieri: sed, Faciam. Tu ut fallaci tuo patrocinio eum adjuves, permissionem obtendis. Longe aliter David ipse, qui horribile Dei judicium secum reputans, exclamat: Obmutesco, quia tu fecisti. Sic etiam Job Deum benedicens, non tantum ejus permissu spoliatum se fatetur à prædonibus, sed clare affirmat Deum abstulisse quod dederat. Si eadem in dando & accipiendo ratio est, te auctore, non essent opes Dei beneficia, sed Dei permissu temere ad nos fluerent. Quod si tu cum putrida tua cohorte obstrepere non desinis, seipsum tamen justificabit Deus. Nos vero mysteria quæ longe captum nostrum superant, reverenter adorabimus, donec eorum affulgeat plena cognitio, ubi facie ad faciem videbitur qui nunc non nisi in speculo cerni potest. Tunc, inquit Augustinus, in clarissimâ luce sapientiæ videbitur quod piorum fides habet, quam certa & immutabilis, & efficacissima sit voluntas Dei, quam multa possit & non velit: nihil autem velit quod non possit. *(Euch. ad Laur. cap. 95.)* De præsenti autem articulo ex ore ejusdem pii Scriptoris tibi respondeo. *(Ejusdem lib. c. 100.)* Hæc sunt magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus, & tam sapienter exquisita, ut quum Angelica & humana creatura peccasset, id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatem, qua factum est quod Creator noluit, impleret ipse quod voluit: bene utens & malis, tanquam summe bonus, ad eorum damnationem quos juste prædestinavit ad pœnam, & ad eorum salutem quos benigne prædestinavit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos attinet, quod Deus noluit fecerunt, quantum vero ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere valuerunt: hoc quippe ipso quod contra voluntatem Dei fecerunt, de ipsis facta est voluntas ejus. Propterea namque magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus, ut miro & ineffabili modo non fiat præter ejus voluntatem, quod etiam contra ejus fit voluntatem: quia non fieret si non sineret: nec utique nolens sinit, sed volens. Nec sineret bonus fieri male, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene. Quæ vero adducis testimonia, nihilo magis ad præsentem causam faciunt, quam si oleo vinum diluere velles. Deus per Ezechielem Judæos immorigeros alloquens, dicit, Ite, servite suis quisque idolis. Fateor sane non hanc jubentis esse vocem, sed impiam mixturam repudiantis, qua Judæi legitimum ejus cultum adulterabant. Sed quid inde aliud colliges, nisi Deum interdum permittere quod improbat & damnat? Quasi vero non constet inter omnes, Deum similibus loquendi formis interdum jubere, interdum concedere. Dicit in Lege, Sex diebus operaberis: concessio est, num septimum quemque diem sibi consecrans, reliquos hominibus liberos facit. Alio etiam modo repudium olim Judæis permisit, quod minime probabat. Hic cum indignatione duplices & perfidos idolis devovet, quia non vult nomen suum profanari. Sed quomodo de arcana ejus providentia nunc agi oblitus es, qua omnes mundi agitationes pro arbitrio in usum suum destinat & convertit? Porro alterum locum tam inscite & perperam corrumpens, ostendis quàm nihil sacrum sit homini impuro & profano. Verba Dei sunt, Quia noluerunt obedire bonis meis præceptis, dedi illis præcepta non bona. Hic nugaris, quum deserti essent à Deo, prolapsos esse in idololatriam. Atqui haud dubie intelligit Deus Chaldæis fuisse addictos in servitutem, qui ad tyrannicas suas leges eos cogerent. Jam quæritur, an tantum permiserit Deus Judæos à Chaldæis trahi in exilium, an vero ad castiganda populi sui peccata delectis à se flagellis usus fuerit? Nam si ex Dei permissione prætextum adhuc quæras, incendio tradendi erunt omnes Prophetæ, qui nunc Satanam à Deo mitti ad fallendum, nunc Chaldæos vel Assyrios ad rapiendum affirmant: nunc dicunt eundem Deum sibilare Ægyptiis, ut eorum opera utatur: Assyrios esse conductitios ejus milites: Nabucadnezer in expilanda Ægypto esse ejus servum: item Assyrios in excidenda Judæa securim esse in ejus manu, & virgam furoris ejus. Alia innumera, ne justo sim prolixior, omitto. Non minus temulentæ audaciæ est, quod Deum fingis mittere spiritum erroris incredulis, ut credant mendacio, quia permittit existere falsos doctores: sicuti prodigus adolescens prolapsus est in luxuriem. Ubi hæc effutiveris, putasne ita excæcatos lectores, ut non videant prorsus aliud in his Pauli verbis, Deum efficaciam erroris dedisse? *(2 Thess. 2. vers. 11.)* Sed nihil mirum est tam licentiose eum garrire, qui vel nulla esse Dei judicia putat, vel quid nomen ipsum judicii valeat secure contemnit. Neque enim quisquam sanæ mentis judicem in pœnis exigendis nihil agere dicet, vel otiosum permittere aliis quod officii ejus proprium erat. Tuo autem latratu frustra me territare aut lacessere contendis,

dis. Dicis Dei permissu existere spiritus erroris, qui doceant Deum velle peccatum. hoc idem quum Rom. 3. vers. 8. Paulo exprobratum fuerit à tui similibus, non est cur ægre feram cum eo conjungi. Adducis ex Zacharia, Deum irasci gentibus quæ gravius vexarunt Israëlitas quam ferret ejus ira. Ergone tam bardus es, ut non satis fuisse in Deo præsidii putes ad prohibendas injurias, si populum mitius castigari volebat? Excipies hoc sonare verba. Sed ter & quater stupidus es, si non animadvertis alio & alio modo mirabiliter Deum probare severo examine suorum patientiam, & interea offendi hostium petulantia, dum victoriis elatos sine modo insolescere, & ad crudelitatem ruere videt, imo nihil clarius, quam tuas ineptias mutuo conflictu sponte sua concidere. Vel enim mandavit Deus profanis illis gentibus, vel solum permisit, ut Judæos leniter castigarent. Si mandasse respondeas, obtineo quum miseris Dei exulibus sine causa molesti essent vicini, futuros tamen fuisse extra culpam, si modum servassent. Quis enim vitio illis adscribat, quod Dei mandato paruerint? Atqui tu discrimen statuis permissionis & mandati: quia quum jussisset Dominus leves pœnas exigere de populo suo, eo permittente, modum excesserint. Hac ratione reprehensione digni fuerunt Israëlitæ, quod gravius afflixerint fratres suos, quam ferebat ira Dei. Sed nimis te excæcat tua amentia, quod à reatu ipsos eximis, si modo sibi temperassent. Semper enim huc te retraham, peccasse Israëlitas non solum quia permittente Deo, ut fingis, nimis aspere se gesserint, sed quia injuste arma induerint contra fratres suos. Tu asserere non dubitas in suscepto bello nihil fuisse peccati, quia Judæis iratus erat Deus, & Israëlitas ipsos armaverat, ut vindictam suo imperio exigerent. Ego autem bis eos peccasse dico, quia nec illis propositum fuit obsequium Deo præstare, quamvis ministri essent vindictæ ejus: & ipsa atrocitas ostendit omnis æquitatis fuisse oblitos. Imo in ipso principio pudendam inscitiam prodis, quod fingis Dei permissu labi & errare homines, quoad ipsos spectat. Est enim impium & sacrilegum commentum, Deum quicquam mali permittere hominibus, ipsorum respectu, quum severe prohibere & vetare constet, quicquid contrarium est ejus mandatis. Cur autem volens errare sinat, imo arcano decreto errori addicat quos rectam viam tenere jubet, sobriæ modestiæ est nescire: proterve, ut facis, sciscitari, Joan. 6. vesanæ temeritatis. Christum permittere discipulis vers. 67. ut abeant, quam dextre interpreteris inde collige, quod proposita aliorum defectione, eos ad perseverantiam hortatur. Dolenter enim querens an ipsi quoque velint abire, quasi frænum injicit, ne una cum apostatis diffluant. Hæccine ratio loquendi permissio tibi videtur? Dictat quidem, fateor, sensus communis jubere esse aliud quam permittere: neque vero hac de re inter nos disceptatio est: sed, An Deus per otium speculetur quæ fiunt in terra: an vero pro summo imperio singulas hominum actiones gubernet. Aut si tibi tantopere arridet verbum permittendi, responde, Volensne permittat, an nolens. Huic secundo membro reclamat quod legitur in Psalmo, Deum facere quæcunque vult. Si autem volens permittit, otiosum fingere nefas erit. Unde sequitur, suo consilio moderari, quod fieri vale. Cæterum tam sublime Dei mysterium nimis pueriliter exigis ad regulam communis sensus. Nam quod objicis, Christum, quicquid tradidit de rebus Divinis, accommodasse ad sensum communem, ipse vero fortiter negat, teque & mendacii & impudentiæ coarguit. Non audis ut pronunciet se loqui in parabolis, ut vulgus hominum audiendo non audiat? Verum quidem est, Spiritum sanctum ubique nostra causa quodammodo balbutire nutricis instar: sed multum abest quin ejus doctrinæ quæ Angelorum captum superat, idoneus judex sit communis sensus. Clamat Paulus animalem hominem non percipere quæ Dei sunt. Itaque jubet stultescere, proprioque sensu exinaniri quicunque in cœlesti schola proficere cupiunt. Denique lucem intelligentiæ ubique sibi vendicat Deus. ac me dies & charta deficient, si testimonia congerere libeat, quæ sensum communem ita cæcitatis damnant, ut non nisi à cœlis lux petatur, ac suæ perspicaciæ renuntiare oporteat quisquis Deo sapere cupit. Uno itaque exemplo contentus ero. Quod Euangelii doctrinam Gentibus promulgari noluit Deus usque ad Christi adventum, Paulus mysterium vocat absconditum à seculis, imo Angelis ipsis cœlestibus incognitum. Tu sensum communem obtrudis, qui arbitrio suo doctrinam hanc evertat: quia nihil probabile esse concedis, nisi cujus ille sit æstimator ac arbiter. Exclamat Propheta, de providentia Dei loquens, Quam magnificata sunt opera tua Jehova! valde profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Tu quicquam Divinum esse negas, nisi quod propria ratione metiri queas. Quorsum igitur illa admonitio Pauli, ubi de causa præsenti differit? O homo, tu quis es? Deinde. O altitudo & profunditas! Mirari jubet ac obstupescere: quia ubi ad incomprehensibile Dei consilium venitur, deficiunt omnes sensus. Tu autem nihil nisi oculis tuis subjectum admittes.

IV.

Omnia quæ à quovis homine perpetrantur facinora, bona sunt justaque Dei opera.

CONTRA QUARTUM.

Contra quartum exclamant illud Jesaiæ, Væ qui bonum malum & malum dicunt bonum. Si peccatum est bonum justumque opus Dei, sequitur ut justitia sit malum injustumque opus Dei: est enim justitia omnino contraria peccato. Si peccatum est justum, sequitur ut injustitia sit justa: nam peccatum est injustitia. Si peccatum est opus Dei, sequitur ut Deus faciat peccatum: & si facit peccatum, servus est peccati, ex sententia Christi. Si peccatum est opus Dei, & Christus venit ut aboleret peccatum, venit ut aboleret opus Dei. Sin venit Christus ut aboleret opus diaboli (sicuti testatur Joannes) quænam sunt opera diaboli? Si peccatum est justum opus Dei, Deus odit & punit justum opus suum: ergo injustus est. Quod si objicitur eis, peccatum non esse Deo peccatum: respondent, Cuinam igitur est peccatum? aut cur odit ipse? aut cur peccatum appellatur peccatum, nisi quia est contra Legem, non hominum, sed Dei? Si peccatum est opus Dei, Deus facit peccatum: & si Deus facit peccatum, peccat: sicut qui facit justitiam, justus est. Quod si peccat Deus, cur alios peccare vetat? cur non potius peccare jubet, ut sint homines ejus imitatores? patrem enim sequi debet sua proles. Estote sancti, inquit, quia ego sanctus sum. Ergo eadem ratione dicendum erit, Operamini peccatum, quia operor peccatum.

JOANNIS CALVINI RESPONSIO.

In quarto etiam articulo falsarius esse pergis: cujus rei monitos hac tantum de causa lectores volo, ut candide ex re ipsa potius quam putidis calumniis judicent. Neque tamen refugio quod objicis: tantum quod aliter dictum à me fuerat, mutatis verbis, maligne ad invidiam torqueri queror. Perinde mecum litigas acsi dixissem peccatum esse justum Dei opus: quod in omnibus scriptis meis passim detestor. Ergo quo tibi videris argutior, magis ridicula est tua puerilitas. Justitiam colligis malum esse, injustitiam bonum. Deum esse servum peccati, injuste punire opus suum. nempe hæc monstra sunt in cerebro tuo fabricata, quæ diligenter à me esse refutata testes sunt libri mei. Tu vero olim senties quam detestabile crimen sit in arcanis Dei my-

steriis.

sterlis dicaciter tuo more ludere. Atque ut intelligas non mecum tibi negotium esse vel certamen, sed cum Judice cælesti, cujus tribunal non effugies: certe non alio quam Spiritus instinctu pronuntiat Job, *Job. 1. vers. 21.* Dei esse opus, quod & Satanæ & latronum erat: neque tamen insimulat Deum peccati: sed benedicit sacro ejus nomini. Quod Joseph innoxium vendiderant fratres sui, scelerate factum esse constat: idem *Gen. 45. vers. 5.* tamen opus Joseph Deo adscribens, immensam ejus bonitatem considerat, quod hoc modo datus sit patris sui familiæ nutritius. *Jesa. 10. vers. 5.* Jesaias Assyrium pronuntians baculum esse in manu Dei, horrendæ stragis quæ per ipsum edenda erat, Deum facit auctorem, *Jer. 48. vers. 10.* sed absque peccati nota. Jeremias maledicens qui faciunt opus Dei negligenter: per opus Dei intelligit quicquid sævitiæ exercuit impius hostis contra Judæos. Nunc cum eo expostula, acsi Deum peccare dixerit. Denique norunt omnes in Scriptura exercitati ex ejusmodi testimoniis breviter collectis posse confici integrum volumen. Sed quid verbis opus est, ubi res ipsa per se liquet? An non hoc gratiæ Dei insigne est documentum, quod Filio suo non pepercit? Christi etiam, quod seipsum tradidit? Hic tu impuro & sacrilego ore peccasse Deum affirmas, si ejus opus sit, unigeniti Filii immolatio. Atqui nodum hunc facile cum Augustino pii omnes *Epi. 48. ad Vincentium.* expediunt. Quum Pater tradiderit Filium, & Dominus corpus suum, & Judas Dominum, cur in hac traditione Deus est justus, & homo reus, nisi quia in re una quam fecerunt, causa non una est ob quam *Actor. 4. vers. 28.* fecerunt? Itaque palam asserere non dubitat Petrus Pilatum, Judam, & alios impios fecisse quæ consi- *Actor. 2. vers. 23.* lium & manus Dei decreverant: sicut paulo ante dixerat Christum definito consilio Dei, & præscientia fuisse traditum. Si in voce Præscientiæ tergiversaris, te abunde refellit definitio consilii: nec quicquam ambiguitatis relinquit prior locus, Pilatum, & impios fecisse quod fieri decreverat consilium & Dei manus. Tantum arcanum si non capis, mirare cum Apostolo, & exclama, O altitudo? ne autem rabiose insultes. Si docilem te præberes, parata in aliis meis scriptis tibi esset plenior explicatio: nunc mihi tuam proterviam retundere satis est, ne infirmas animas conturbet.

V.

Nullum adulterium, furtum, homicidium committitur, quin Dei voluntas intercedat. Instit. cap. 14. distin. 44.

VI.

Testatur aperte Scriptura, maleficia designari Deo non solum volente, sed auctore.

CONTRA QUINTUM ET SEXTUM.

Contra quintum & sextum dicunt, & alia multa, & hæc inprimis: Si Deus vult peccatum, auctorque est peccati, Deus ipse est puniendus. Nam omnino peccatum animadvertendum est in auctorem. Si Deus vult peccatum, diabolus non vult peccatum: est enim diabolus Deo omnibus in rebus contrarius. Si Deus vult peccatum, amat peccatum: & si amat peccatum, odit justitiam. Si Deus vult peccatum, est pejor multis hominibus: nam multi homines nolunt peccatum. Quin quo quisque propius accedit ad naturam Dei, eo minus vult peccatum. Cur ergo dicit Paulus, Non quod volo bonum, facio, sed quod nolo malum, hoc facio? Cur non vult Paulus quod vult Deus? aut cur vult Paulus quod non vult Deus? Postremo quærunt quænam Scriptura testetur maleficia designari, Deo non solum volente, sed auctore.

JOANNIS CALVINI RESPONSIO.

In quinto articulo non sine Dei providentia, quam oppugnas, factum est ut locum notares. Illic videbunt lectores quæ soleant adversarii objicere contra meam doctrinam, me velut in eorum persona recitare. Tu mutilum istud dictum arripiens, nonne dignus es in cujus faciem omnes conspuant? In sexto tametsi locum non designas, longius prosilit tua impudentia. Egone qui tam reverenter ubique prædico, quoties peccati fit mentio, procul removendum esse Dei nomen, usquam dixerim maleficia non tantum eo volente, sed etiam auctore perpetrari? Certe ut quidvis contra tam prodigiosam blasphemiam dicatur, libenter patiar, modo ne immerito admisceatur nomen meum. Quantum ad stultos falandos proficias nescio, sed non timeo, si quis figmenta tua cum scriptis meis conferre volet, ne tua improbitas te execrabilem, ut dignus es, reddat. Contendis, si Deus amat peccatum, odio habere justitiam, multaque in eandem sententiam adducis. Quorsum? nisi ut verbis meis subscribas? Sic enim diserte non heri primum, vel nudiustertius, sed ante complures annos loquutus sum, *Lib. de æterna Dei prædestin. & providentia.* Si in spoliatione Job commune est Dei, Satanæ, & latronum opus, quomodo à culpa eximetur Deus, cujus Satan cum suis organis reus erit? Nempe si inter hominum facta discrimen à consilio & fine sumitur, ut ejus damnetur crudelitas qui cornicum oculos configit, vel occidit ciconiam: judicis autem laudetur virtus, qui scelesti hominis cæde manus suas sanctificat. Et cur erit deterior Dei conditio, ne sua eum justitia ab hominum maleficiis separet? Percurrant tantum lectores quæ subjicio: imo totam libelli illius partem, ubi de Providentia Dei disputo: & facile deprehendent tuas omnes nebulas satis superque illic esse discussas. Adjungant si placet quæ in secundum Actorum caput scripsi. Homines quum vel furtum vel homicidium perpetrant, ideo peccant quia fures sunt & homicidæ. In furto autem & homicidio sceleratum consilium. Deus qui illorum malitia utitur, superiore in gradu locandus est. Longe enim aliud spectat, quia alterum vult castigare, alterius exercere patientiam: atque ita nunquam à sua natura, hoc est, perfecta rectitudine deflectit. Quia vero maleficium à fine quo quisque tendit æstimatur, palam est Deum non esse peccati auctorem. Hæc summa est, quum peccati causa sit in hominibus mala voluntas, Deum recta sua judicia per eorum manus exercendo, adeo culpa non involvi, ut mirabiliter lucem gloriæ suæ ex tenebris eliciat. Et quidem in eo libello, qui furias istas ex profundis inferis contra me excitavit, subinde occurrit clara illa distinctio, nihil esse iniquius, vel magis præposterum, quam Deum trahere in societatem reatus, dum per manus diaboli & impiorum judicia sua exequitur, quum in ratione agendi nulla sit affinitas. Cæterum, jam ante annos duodecim editum à me opus est, quod me à putidis istis calumniis satis superque vindicat, ab omni autem molestia debebat immunem reddere, si qua in te, ac similibus esset humanitatis gutta: delirium enim illud quo jam multos fascinaverant libertini, monstruosum hominum genus, quam dextre refutaverim non jacto. Certe ex professo causam illam agendam suscepi, & luculente exposui Deum peccati non esse auctorem.

VII.

Quod homines faciunt dum peccant, ex voluntate Dei faciunt, siquidem sæpissime pugnat Dei voluntas cum præcepto.

CONTRA SEPTIMUM.

Super septimo quærunt, Si Dei voluntas sæpe pugnat cum præcepto, quonam modo cognosci possit quando vulit,

lit, aut quando nolit quod jubet. Quod si dicat Calvinus, debere semper fieri quod jubet Deus, sive id vult, sive nolit, sequitur ut velit Deus, ut ipsius voluntati aliquando resistatur. Si enim mihi præcepit ut non adulterem, & tamen vult ut adulterem, & tamen debeo non adulterare, debeo facere contra voluntatem ejus. Jam vero quum in universum præcipit Israelitis, Ne adulterato: utrum vult ut omnes non adulterent, an ut pars adulterent, pars non item? Hic petunt certum aliquod responsum, Calvine. Si dices eum velle ut pars adulterent pars non item, erit Deus ipse sibi contrarius in eodem præcepto. Item dicunt, Deum esse hypocritam, si aliud præcipit, aliud vult: & in ore mel, & in corde fel habere. Quod si eis objicitur, Deum habere duas voluntates inter sese contrarias, unam apertam, videlicet in præceptis, alteram occultam: quærunt quis illam occultam patefecit Calvino. Nam si eam novit Calvinus & sui, non est occulta: sin ignorant, cur de re ignota affirmant? Item dicunt, duo contraria non posse esse simul & semel in eodem subjecto. Atqui eandem rem simul velle & non velle, contraria sunt. Item, si Deus habet duas voluntates inter sese contrarias, credibile est etiam Calvinum (Dei nimirum imitatorem) habere duas voluntates, & aliud dicere, aliud cogitare atque velle. Itaque nolumus ei credere, quippe homini bilingui, bicordi, bivolenti.

Item, si Deus jubens justitiam, vult injustitiam: sequitur ut diabolus jubens injustitiam, velit justitiam. Et si Deus aliud volens aliud dicens, tamen non peccat, sequitur ut si quis homo eum in hoc imitetur, non peccet: nam Deum imitari certe vitiosum non est. Itaque licebit sic hominibus præcipere, Mentimini, & aliud dicite, aliud in pectore gerite, ut similes sitis patri vestro, qui aliud dicit, aliud vult. Quærunt item, utru voluntate loquatur Dominus dum jubet suos orare, Fiat voluntas. &, Qui facit voluntatem Patris mei qui est in cælis, is meus frater, & soror, & mater est. Item Paulus, Tu Judæus vocaris, & in Lege acquiescis, Deumque jactas, & ejus voluntatem nosti, & excellentia approbas, Legemque didicisti, &c. Certe hic Dei voluntas, quod in Lege præcipitur, quæ voluntas si bona est (ut certe est) necesse est ut si qua huic contraria est, mala sit. Quicquid enim bono contrarium est, malum est. Item illud Christi, Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti? Certe loquitur Christus de aperta voluntate, quippe quam tot modis aperuerat. Quod si habebat aliam illi contrariam, tota ejus vita fuit mera hypocrisis: id quod vel cogitatu horrendum est. Denique dicunt, Si Deus aliud præcipit quam vult, non esse duas voluntates, sed mendacium: nam qui se velle dicit quod non vult, mentitur: & verbis tantum præcipere, non est velle, sed mentiri.

JOANNIS CALVINI RESPONSIO.

Ad septimum respondere nihil mea interest. Profer locum ubi dixerim sæpissime pugnare Dei voluntatem cum præcepto: mihi enim ne per somnium quidem id unquam in mentem venit. Quin potius inter alia fideliter exposui quomodo simplex & unica sit Dei voluntas, quamvis inter arcanum ejus consilium & doctrinam quædam appareat dissidii species. Qui modeste, sobrieque se Deo omnipotenti subjiciet, quatenus mentis humanæ capiet modulus, facile agnoscet quomodo Deus, qui scortari vetat, per incestuosos concubitus Absalom, Davidis adulterium puniens, unum idemque semper velit, diversis tamen modis. Ergo ne quid mihi maculæ aspergat mendaciorum tuorum spurcities, breviter hoc testatum sit lectoribus, quod velut ex me profectum obtendis de contrariis Dei voluntatibus, improbissime esse abs te confictum, quando ubique à me optimus inter absconditum Dei consilium, & externam doctrinæ vocem consensus prædicatur. Per concessionem Augustinus diversas voluntates nominat: sed quæ ita inter se conveniant, ut palam facturus sit ultimus dies in multiplici agendi ratione minime fuisse varium. Hoc posito, tecum nunc digladiare ut libet, Si Deus facere vetat quod vult, aut jubet quod non vult, eum præcipere ut ejus voluntati resistatur. Nihil enim in istis sordibus meum esse agnosco. Quin potius hæc doctrinæ meæ summa est, quæ in Lege expressa est Dei voluntas, clare monstrare rectitudinem ei probari, iniquitatem ei odio esse. Et certe maleficis non denunciaret pœnam, si placerent: sed nihil obstat quominus inenarrabili suo consilio quæ fieri non vult, & facere vetat, fieri velit in diversum finem. Hic si mihi objicias secum Deum pugnare: quæram vicissim an tuum sit legem ei præscribere, ne judicii tui captum excedat. Clamat Moses sua Deo arcana esse: in Lege vero patefactum esse hominibus quod utile cognitu est. Tu nihil nisi quod tibi explicite patet, Deo non licere putabis? Postquam in libro Job celebrata est consilii altitudo quæ absorbet omnes humanos sensus, tandem additur clausula, En istæ sunt extremitates viarum ejus, & quantulum quod auditur in eo? Tu aliud Deo consilium non permittis, nisi quod oculis tuis subjicitur. Jam aut plus quam cæcus es, aut vides, quum te ab adulterio prohibet voce sua Deus, nolle te esse adulterum: & tamen in adulteriis quæ damnat, justa judicia exercere: quod certe nisi sciens & volens non faceret. Si brevius perstringi cupis, Adulterium fieri non vult, quatenus pollutio est & violatio sancti ordinis, Legis denique transgressio: quatenus tam adulteriis, quam aliis maleficiis utitur ad exequendas suas vindictas, certe non invitus fungitur judicis officio. Quod enim crudeliter tam Chaldæi, quam Assyrii per horrendas cædes grassati sunt, hoc in ipsis non laudabimus: imo Deus se vindicem fore pronunciat, qui tamen rursus alibi prædicat sacrificia sibi hoc modo parari. Tu velle Deum negabis, quod honorifico sacrificii nomine dignatur? Tandem igitur expergiscere, & agnoscas ubi homines prava cupiditate præcipites aguntur, Deum occultis & inenarrabilibus modis judicia sua moderari. Subtilis tibi videtur captio, dum quæris, ex quo Deus adulterium committere vetuit, velitne omnes esse adulteros, an partem. Nam si de parte respondeo, infers Deum sibi esse contrarium. Atqui jam certum responsum tenes, Deum ab omnibus exigere castitatem, quia eam in omnibus amat: diversas tamen volendi rationes ipsa experientia, me tacente, ostendit. Nam si æque efficaciter vellet omnes esse castos, haud dubie castos omnes redderet. Nunc quum singulare ejus donum sit castitas, colligere promptum est, aliter velle quod verbo præcipit, quam quod Spiritu regenerationis implet. Hac ratione non est cur impudica tua lingua hypocrisin Deo exprobres, acsi mel in ore haberet, fel autem in corde. Neque enim quicquam simulat Deus jubendo aut vetando: sed naturam suam syncere patefacit. In occulta autem voluntate, qua dirigit cunctas hominum actiones, nihil huic justitiæ contrarium reperies. Scortatio Deo pudicitiæ auctori displicet: idem tamen incestuosa libidine Absalom Davidem ulcisci voluit. Sanguinem humanum effundi vetat, quia imaginem suam ut amore prosequitur, ita tuetur sua protectione: & tamen ex impiis gentibus percussores excitavit filiis Heli, quia voluit eos occidere. Sic enim ad verbum docet sacra Historia. Si te impedit tua cæcitas, vident omnes oculati consentaneum esse ut Deus, qui scortationem & cædes, quatenus peccata sunt, vel (quod eodem redit) peccatum, Legis suæ transgressionem, in scortatione cædibusque odit, idem & per cædes, & per alia quævis maleficia, justas de hominum peccatis pœnas exigens, judicia sua exerceat. Quod tibi videris scire quætere, Siqua est occulta Dei voluntas, unde mihi fuerit patefacta: non difficilis responsio erit, ubi mihi concesseris

Jesa. 29. & 34. cap.
Jer. 46.
Eze. 39.

Spiritum

Spiritum sanctum sequi magistrum. Nam si Deus, teste Paulo, lucem inhabitat inaccessam: si idem Apostolus merito exclamat incomprehensibiles esse vias ejus, cur non mihi liceat arcanam ejus voluntatem, quæ nobis abscondita est, mirari? Multis & splendidis elogiis in libro Job celebratur Dei sapientia, ut discant mortales eam proprio sensu non metiri. Ridebisne quicquid de re occulta differitur? An Davidi exprobrabis stulte ipsum prædicare Dei judicia, quæ fatetur esse abyssum multam? Audio à Prophetis omnibus & Apostolis incomprehensibile esse Dei consilium. Non dubia fide quod dicunt, amplector & quod credo, libere profiteri non dubito. Cur mihi hæc modestia vitio dabitur? Ac ne tergiverseris dissimilibus exemplis me uti, communis certe mihi cum Paulo causa est, qui in arcana electione vel reprobatione, profundas sapientiæ divitias, judicia Dei incomprehensibilia, & vias impervestigabiles, exclamans, non tamen desinit palam asserere, Deum quos vult misericordia prosequi, & alios addicere exitio: denique ne tibi amplius arrideat dilemmatis tui puerilitas, quia mihi Scripturæ de occulta Dei voluntate testimonium reddunt, quod illinc didici asserens, de re certa loquor, quia vero ad tantam altitudinem non pervenio, reverenter adoro cum metu & trepidatione, quod ipsis quoque Angelis sublimius est. Ideo sæpe in scriptis meis admoneo, nihil hic melius esse docta ignorantia: quia phreneticorum instar delirant qui plus sibi permittunt sapere quam par sit. Jam vides ut mihi certa sit illa Dei voluntas, cujus testes sunt Scripturæ: occulta autem sit eadem, quia cur fieri hoc vel illud Deus velit, & quomodo velit, ne Angelicæ quidem mentes in solidum capiunt. Te vero ac tui similes dementat fastus vester, ut quicquid vos latet aut superat, in nihilum redigere tentetis. De contrariis quod objicis, jam satis superque solutum est. Tua quidem, qua me perstringis, scurrilitas, ut insulsa est, minime pungit: Si Dei sum imitator, fidem habendam esse negas bilingui, bicordi, bivolenti. Atqui cum diabolica tua imitatione olim senties quid sit in altum te efferre, ut similis sis Excelso. Tantum me excruciant rabiosæ blasphemiæ quibus abs te conspuitur sacra Dei majestas, cujus tamen vindex ipse futurus est. Quum bona sit Dei voluntas quam in Lege prodidit, quicquid contrarium est, concedo malum esse: sed occultam illam voluntatem, qua Deus vasa misericordiæ à vasis iræ discernens, pro suo arbitio utrisque libere utitur, contrariam esse blaterans, commentum non minus detestabile quam falsum exhalas ex fœtida ignorantiæ tuæ lacuna. Christum de aperta voluntate loqui fateor, ubi dicit, Jerusalem Jerusalem, quoties volui congregare pullos tuos, & noluisti? Idem enim Judæis exprobrat quod in Cantico Mosis. Et sane re ipsa Deum præstitisse scimus quod verba illa sonant: quando & Legis doctrina & pietatis exercitia, & tot beneficia quibus sibi Deus populum illum devinxerat, non secus atque alarum expansio fuerunt ad eos protegendos, nisi alio eos rapuisset indomita sua feritas. Quum ergo toties totque modis gentem perversam ad obsequium revocare per suos Prophetas [illegible]tasset Christus, merito de ingratitudine conqueritur. Nam quod ad Christi vitam restringis, facis pro tua solita inscitia, ac si verus Deus non esset, qui ab initio gratiæ suæ alas expandere non desierat. Jam colligis, si alia fuit contraria voluntas, Christum tota vita fuisse hypocritam. Quasi vero contraria sint, voce & beneficiis allicere, neque tamen corda afficere arcano Spiritus instinctu. Quo melius pateat hujus calumniæ futilitas, ubi se delusum fuisse conqueritur, quod bruscas protulerit vinea à qua suavem fructum expectaverat, quid tu ad hæc bone rhetor? An eum ignorantiæ subjicies ne videatur mentiri? Frustrati sunt Deum Judæi: ergo secundum te, sedebat dubius quid futurum esset, fefellit autem eum eventus. Quasi vero loquutio quæ ad rem ipsam refertur, ad arcanam Dei præscientiam trahi debeat. Alibi, Dixi: certe timebis me. Atqui properarunt ad corrumpenda sua studia. Sibi Deus promittit aliquem ex pœnis inflictis profectum, postea se fraudatum conqueritur. An ex hoc quoque loco non aliter te expedies, nisi Deus in ordinem coactus à libero hominum arbitrio pendeat? Quasi vero non satis liqueat, criminis exaggerandi causa personam hominis induere, qui suum laborem periisse docet, ubi non respondet successus. Certe quos Deus vult efficaciter à se collectos, Spiritu suo trahit, & quod in manu sua est, promittit se facturum. Ergo quum multi vocati non sequantur, aperte constat illum collectionis modum quem Christus infrugiferum & irritum fuisse deplorat, ab efficace differre, cujus alibi fit mentio: sicuti apud Jesaiam,
Dispersos Jehudah colliget. &, Gloria Domini col- *Jesa. 11.*
liget te. Item, Ab Occidente congregabo te. Item, *vers. 12.*
Congregabit vos Deus vester: nempe quia paulo *& 58. 8.*
ante dixerat Deum brachium suum nudasse, ut con- *Jesa. 43.*
spicua esset virtus ejus in oculis gentium. Ideo & *vers. 5.*
paulo post repetit, Ad momentum dereliqui te, in *& 52:12.*
perpetuis miserationibus colligam te. De præceptis *Jesa. 54.*
quod dixi, ad compescendas tuas blasphemias abun- *vers. 7.*
de sufficit. Etsi enim nihil ficte præcipit Deus, sed serio quæ vult & probat, ostendit, alio tamen modo obedientiam sibi præstari vult à suis electis, quos efficaciter ad obsequium suum flectit, quam à reprobis, quos externa voce docens, ad se trahere non dignatur. Peræque naturalis est omnibus contumacia & pravitas, ut nemo ad suscipiendum jugum voluntarius sit ac docilis. Aliis promittit Deus Spiritum obedientiæ, alios in sua pravitate relinquit. Nam quicquid garrias, non omnibus promiscue, sed peculiariter electis promittitur cor carneum & novum, ut in præceptis Dei ambulent. Quid tu ad hæc bone censor? An quia Deus totam ad se turbam invitans, Spiritum suum sciens & volens à majori parte subducit, paucos arcano instinctu adducit ad parendum, ideo mendacii damnandus erit?

VIII.

Induratio Pharaonis, atque adeo pertinacia animi & rebellio, opus Dei fuit, vel Mosis testimonio, qui totam Pharaonis rebellionem Deo ascribit.

IX.

Voluntas Dei summa est indurationis hominum causa.

CONTRA OCTAVUM ET NONUM.

In octavo & nono quærunt: quid igitur sibi velit Moses dum scribit, Et induravit Pharao cor suum. An ita interpretandum est, Induravit Pharao cor suum, hoc est, Induravit Deus cor Pharaonis? At quidem longe violentius erit quam si dicas, Induravit Deus cor Pharaonis: hoc est, Sivit Deus Pharaonem in cordis sui duritate naturali, quoniam ei Pharao obedire recusasset. Deinde de illo quærunt. Hodie si ejus vocem audieritis, nolite indurare corda vestra. Quod si ita interpreteris, Nolit Deus indurare corda vestra, erit absurdissimum: præciperet enim hominibus quod esset Dei. Nam si Dei est indurare corda, non potest hominibus præcipi ut corda sua vel indurent, vel non indurent: non magis quam ut staturæ suæ addant aut detrahant unum cubitum.

JOANNIS CALVINI RESPONSIO.

Hic rursus lectorum fidem imploro, ut mea verba totumque docendi genus cum mutilis tuis articulis com-

comparent. Ita detecta calumnia, quidquid moliris conflare invidiæ, sponte evanescet. Interea non nego me cum Mose, & Paulo docuisse cor Pharaonis induratum fuisse à Deo. Hic tu contempto Mose, acsi pro nihilo duceres quod apud eum legitur, mecum expostulas: An ubi dicit idem Moses, Induravit Pharao cor suum, quærenda sit violenta ista interpretatio. Deus cor Pharaonis induravit? Atqui non aliunde petenda est mihi solutio, quam ex verbis noni Articuli, quæ tu recitans, vel depravas, vel non assequeris: quia si Dei voluntas summa est, vel remota indurationis causa, homo ipse cor suum indurans, sibi propior causa est. Primam causam vel remotam, à mediis & propinquis ubique distinguo: quia dum mali affectus radicem in se reperit peccator, non est cur in Deum culpam derivet. Alicubi etiam perinde facere dixi, ut Medeæ ancilla apud veterem Poëtam facit, Utinam ne in nemore Pelio securibus Cæsæ cecidissent abjegnæ In terram trabes. Nam quum propria libidine impura mulier se impulsam fuisse sentiret ad prodendum patris regnum, neque impudicum ejus amorem, neque illecebras Jasonis accusat stulta hæc pedissequa, sed queritur fabricatam fuisse navem in Græcia. Ita qui sibi male conscius extenuandæ culpæ suæ prætextus in causis remotis procul accersit, ridicule seipsum ohli viscitur. Jam vides, quamvis obduret suo modo corda Deus, merito tamen suam cuique duritiem imputari, quia se quisque obdurat propria malitia. In flectendis ad Dei obsequium cordibus alia ratio est. Nam ut natura ad contumaciam propensi sumus omnes, nemo bene agere cupiet, nisi ugatur: & tamen quum Scriptura dicit præparari à Deo corda, & fideles se præparare, ut voluntarium Deo cultum exhibeant, non pugnat ipsa secum, sed distinctè ostendit Dei cultores sponte, & voluntario cordis affectu præstare officium: neque tamen hoc obstare, quominus suas partes Deus arcano Spiritus motu impleat. Obdurationis, ut jam dixi, alia est ratio, quia reprobos Deus non gubernat regenerationis Spiritu, sed diabolo mancipat & addicit, arcanoque suo judicio pravas eorum voluntates ita moderatur, ut nihil agant nisi quod decrevit. Quo melius hæc inter se conveniunt, utcunque Deus quos vult obduret, unumquemque tamen sibi propriæ obdurationis esse auctorem. Ne longius sim, succurrat piis & æquis lectoribus hæc Augustini admonitio, Quod Apostolus dicit tradi in perversos affectus hominem, perperam & inscite ad patientiam restringi: quia idem Paulus alibi patientiæ conjungit potentiam, dicens, Si potentiam suam volens monstrare Deus tulit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, &c. Atque ut nunquam hac de re verba fecisset sanctus ille doctor, satis superque nobis esse debet sola Dei auctoritas. Non ego Deum auferre cor principibus terræ dixi, ut eos errare faciat: vel tenuisse cor Pharaonis, ne ad humanitatem flecteretur: non dixi Deum vertisse gentium corda, vel roborasse in odium populi sui, sibilasse ad Ægyptios, illisque velut malleis usum esse: non dixi Sennacherib virgam esse in Dei manu: sed Spiritus ita pronunciat. Quid? ubi etiam recitat Scriptura Saulem à malo Dei Spiritu fuisse correptum, patientiæ ne solum, ac permissioni hoc tribues? Quanto rectius Augustinus admonet, Quod peccant Satan & impii, eorum esse: quod peccando hoc vel illud agunt, ex virtute Dei esse, tenebras prout visum est dividentis. Quicquid palam asserit Deus, tu mihi imputas: tibi pro me respondeat idem Augustinus, Scriptura, si diligenter inspicitur, ostendit non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas, in actus bonos, & vitam æternam dirigit: verum illas quæ retinent seculi naturam, ita esse in Dei potestate, ut eas quo voluerit, quando voluerit faciat inclinare vel ad præstanda beneficia, vel ad pœnas infligendas, occultissimo quodam judicio, sed justissimo,

Lib. 5. contra Julianum cap. 3.

Lib. de prædest. sanct.

De grat. & libero arbit. ad Valen.

X.

Satan mendax est ex imperio Dei.

CONTRA DECIMUM.

Contra decimum sic argumentantur, Si Satan mendax est ex imperio Dei, mendacem esse, justum est, & Satan justus est. nam si imperare mendacium justum est (ut certe est, si vera dicit Calvinus) etiam obedire mendacio justum est. nam obedientiæ justitia censetur à justitia præcepti. Atque ut obedire injusto præcepto injustum est, sic & justo præcepto obedire justum est. Quod si dicat Calvinus, Satanam non obedienter esse mendacem, hoc est non ut obediat Deo, respondebimus ex sententia Calvini, istud quoque fieri imperio Dei, ut non obedienter sit mendax, & in eo quoque obedientem esse Satanam, quod non obedienter est mendax, quoniam Deus jussit eum non obedienter esse mendacem.

JOANNIS CALVINI RESPONSIO.

In decimo articulo vide contra quem virulenta tela jacularis. Neque enim meum est quod oppugnas, sed à Dei Spiritu profectum. Sic ad verbum loquitur Scriptura, Quem mittam? & quis ibit nobis? & continuo post Deus Satanam compellans, jubet ire, ut sit spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ad fallendum Achab. Nunc latra quantum voles: non magis tuis maledictis obrues Dei gloriam, quam Solis fulgorem spuendo obscurabis. Hic etiam Augustini verbis quam meis loqui præstat: Quum testatur Deus à se mitti Pseudoprophetas, manumque suam esse super eos, ut decipiant, non esse hoc patientiæ tantum, sed potentiæ. Quod deinde garris, Satanam non obedienter mendacem esse ex Dei imperio, nihil mirum si te multis nodis implices quando non agnoscis Deum inexplicabili modo sic opera Satanæ uti ad suum arbitrium, ut imperii sui justitiam & æquitatem illustret, culpa vero non liberet ministrum, quem judicia sua invitum exequi cogit. Ut centies crepet tua amarulentia, hæc certe non Calvini vox est, sed Dei: Præcepi sanctificatis meis. Nunc si Deum plus sibi putas sumere quam fas sit, modum inveniet ipse, quo à tua accusatione se absolvat.

XI.

Deus velle dat operantibus mala, etiam suggerit pravos affectus & inhonestos, non solum permissive, sed efficaciter, idque propter suam gloriam.

CONTRA UNDECIMUM.

Contra undecimum sic dicunt: Tribuit Deo Calvinus quod est diaboli, ut passim testantur Scripturæ. Jam vero si Deus suggerit pravos affectus & inhonestos, & tamen jubet nos resistere pravis affectibus, jubet resistere sibi, estque ipse sibi contrarius. Omne bonum donum desursum est descendens à Patre luminum. An etiam pravi affectus sunt bonum donum? an descendunt tenebræ (nam pravi affectus certe tenebræ sunt) à Patre luminum? Cur ergo non appellatur pater tenebrarum? Scribit aperte Jacobus, neminem tentari à Deo, sed à sua quemque cupiditate. Atqui suggerere pravos affectus, est tentare. Jam quod tu addis, id Deum facere propter suam gloriam, dicunt esse ridiculum: gloria enim tribui non solet ex mendacio. Ut Nabuchodonosor expertus Dei justitiam & potentiam in se, quod ipse propter suam superbiam fuisset mutatus in brutam naturam, tribuit ei gloriam, nimirum perspiciens & judicans, eum esse justum. Vult Deus se laudari ab omnibus gentibus: Laudate Dominum omnes gentes. Oportet ergo ut ea faciat quæ cognoscere & porro laudare possint omnes gentes. Atqui nulla gens unquam agnoscet

justum

justum esse, ut puniatur homo propter ea quæ ipsi Deus suggesserit. Quærimus enim, Si Deus puniret nos quia habemus barbam, nonne faceret nobis injuriam, quum ipse nobis barbam suggesserit, neque sit barba arbitrii nostri? Quis barbatus eum unquam laudare posset? Quod si dicet Calvinus hoc esse occultum Dei judicium, & nobis ignotum, respondebimus esse quidem Dei arcana nobis ignota, sed quod ad justitiam attinet, ea nobis nota est, & in Euangelio patefacta: secundum quod patefactum Euangelium (ut docet Paulus) & non secundum illud occultum Calvini judicium, judicabit Deus mundum: atque ita consequetur ab omnibus tum piis tum impiis: quippe omnes tum pii tum impii videbunt æquum esse, ut qui veritati non occultæ (qualis est Calvini) sed apertæ (qualis est Euangelii) non obedierint, puniantur: & qui obedierint, mercedem accipiant. Exeritur ira Dei, inquit Paulus, in omnem impietatem & injustitiam hominum veritatem in injustitia detinentium. Atqui si vera est Calvini sententia, exeritur ira Dei in omnes insontes. Si enim suggerit pravos affectus, irascitur, & odit eos ante pravos affectus. Nam suggerere pravos affectus est opus odii: odit ergo insontes: nam ante pravos affectus sunt insontes: siquidem peccatum est à pravis affectibus, vel potius peccatum est pravus affectus.

JOANNIS CALVINI RESPONSIO.

Pergis adhuc monstra tibi fingere, quibus devictis triumphum de innoxio Dei servo agas. Ubi unquam ita loquutus sim non reperies: ideoque me tacente, jacet tua futilitas impudentiæ conjuncta. Quod cædibus, adulteriis, rapinis, fraudibus se contaminant impii, doceo esse ex propria eorum malitia: Deum tamen qui lucem elicit ex tenebris, arcano suo & incomprehensibili judicio ita intus ipsos regere, ut per eorum malitiam justa sua judicia exequatur. Hoc si oppugnas, congredere cum ipso Deo, qui facile vesanos tuos impetus excipiet. Si tibi gutta una esset modestiæ ac docilitatis, hæc te distinctio quæ subinde occurrit in scriptis meis, haud dubie placaret: Si seipsos interrogent impii, quia malitiæ radicem intus in corde suo deprehendunt, teste conscientia abunde convinci non alibi quærendam esse culpam: & tamen Deum pravas eorum voluntates quo visum est flectendo, malis bene uti. Quod murmuras, dilucide jam monstravi te non mihi sed Deo litem intendere. Deum utinam ex animo Patrem luminum agnosceres: nempe quemad-
1 Tim. 6. modum definit Paulus, ne tua audacia perrumperes ad lucem inaccessam, imo ne sacrilega petulantia eam verteres in tenebras. Porro ex Jacobi sententia stulte colligis, quia omne donum optimum à Patre luminum descendit, non descendere ab eodem horribiles vindictas, ad quas tremunt pii, & expavescunt. Stultius etiam ex me quæris, an vitiosos affectus & perversos numerem inter bona dona. Quasi vero Spiritus sapientiæ, judicii, & prudentiæ, nihil à spiritu soporis & vertiginis differat: quasi etiam non alius sit regenerationis Spiritus, qui fideles refingit ad imaginem Dei, quam spiritus Dei malus, qui reprobos adigit in furorem: sicuti de Saule legimus. Simili impudentia exagitas, quod doceo, per Satanam & reprobos Deum exercere sua judicia in gloriam suam. Satanam instrumentum esse iræ suæ Deus tam verbo quam experientia clare testatur. Quorsum vero dicemus per manum Satanæ Deum operari, nisi ut gloriam suam illustret? Videris tibi hoc lepido cavillo eludere, quia non tribuitur Deo justitia ex mendacio: sed an tu Deum impedies quominus ex tuo scelere eliciat gloriæ suæ materiam? Certe nihilominus quam immani sua superbia obsistere potuit Pharao, ne in ipso fulgeret Dei gloria, quoniam in hunc finem ordinatus erat. Obtendis Nabuchadnezer dedisse gloriam Deo, ubi justitiam Dan. 4.
ejus confessus est. Ut scias quam secure obtusa tua vers. 34.
jacula contemnam, libenter in hac causa te adjuvo, & suggero quod tibi in mentem non venit: Josue dum hortatur Acham, ut det gloriam Deo, nihil aliud agere, nisi ut detecto mendacio sacrilegium suum prodat. Sed jam quæritur, an unus duntaxat modus sit illustrandæ gloriæ Dei. quod si non fulgeret ex hominum mendaciis, frustra Paulus, ubi dixit unum Deum esse veracem, cunctos vero mortales esse mendaces, continuo post rogaret, si nostra justitia Dei justitiam commendat, an injustus est ipse Deus? Quod objicis Deum velle in suis beneficiis laudari: verum quidem est, modo concedas multiplicem esse sylvam ex qua Deus profert atque educit laudes suas. Atque hic justas superbiæ tuæ pœnas luis, quod Dialecticam ex professo deridens, semper arguis à specie ad genus negative. Neque longa refutatione scurrile dicterium dignabor, ubi Deum injustum fore arguis, si barbatos puniat, eo quod barbam gestant quam ipse creavit. Quis enim unquam dixit, creatam esse à Deo iniquitatem, quamvis incomprehensibili ejus consilio ad justos rectosque fines ordinetur? Apage ergo cum tua ista insulsitate, qua barbam, quæ naturaliter dormientibus provenit, cum voluntariis sceleribus permisces. Nobis, quamvis insanias, fixum hoc manebit, quorum pravos affectus ad exequenda sua judicia destinat & regit Deus, eosdem jure punire, quia reos sua ipsorum conscientia peragit. Ac vide quomodo te implices: ubi enim confessus es ignota nobis esse Dei arcana, contra excipis justitiam nobis esse cognitam. Verum si quis an aliqua sit in Dei arcanis justitia necne, ex te quærat, an negabis? Justitiam porro illam quomodo notam esse dices, quam David & Paulus, quia sensus eorum fugit, cum admiratione suspiciunt? Abyssus multa, & dives altitudo sapientiæ in Dei judiciis an non justitiam in se continent? Cur ergo justum esse Deum negabis quoties te latebit operum ejus ra-
tio? Sicuti in libro Job distinctio notatu digna sta- Job. 28.
tuitur inter sapientiam Dei inpervestigabilem, à qua arcetur humanum genus, & eam quæ in Lege nobis tradita est: sic te quoque, nisi omnia confunderes, potius distinguere oportuerat inter profundam illam justitiam & admirabilem quæ humanis mentibus non capitur, & justitiæ regulam quæ regendæ hominum vitæ in Lege præscripta est. Secundum apertam illam Euangelii doctrinam fateor, judicabit Deus mundum: sed arcanæ suæ providentiæ æquitatem simul contra omnes rabulas asseret. Tu vero si vel tantillum in Euangelio, de quo garris, exercitatus esses, facile intelligeres quomodo remuneretur Deus quam Lege sua commendat justitiam, neque promissa corona fraudet, qui ex animo ejus præceptis obsequuntur: & tamen juste puniat omnes immorigeros, quos tamen servos suos appellat, quia eorum corda in manu habet. Sicuti Nabuchadnezer furiosus latro & mancipium Satanæ fuit, &
non temere apud Jeremiam servus Dei nominatur. Jer. 25.
Quod si docui, ut Deus viam patefaciat judiciis suis, vers. 9.
incitare huc vel illuc hominum corda, quando ita
ad verbum loquuti sunt Prophetæ, cur recitatio in 2 Sam. 24
crimen trahetur? Nempe hæc sunt sacræ Historiæ vers. 1.
verba: Adjecit furor Domini irasci contra Israël, & incitavit Davidem contra ipsos, ut diceret, Vade, numera populum.

XII.

Impii in impietate potius opus Dei quam suum faciunt.

CONTRA DUODECIMUM.

De duodecimo sic dicunt, Si ita est, Deus irascitur bono: nam si impietas est opus Dei, impietas est bonum: omnia enim opera Dei sunt bona. Et si impie-

tas est bonum, ergo pietas est malum, quippe quæ sit impietati contraria. Ergo quum dicant Sacræ literæ, Oderis malum, amato bonum: jubent nos amare impietatem, & odisse pietatem. Dicunt præterea istum articulum sat sapere nescio quid libertinum, & mirantur te tam infensum esse libertinis.

JOANNIS CALVINI RESPONSIO.

Rursus me nunquam ita loquutum esse, coram Deo, Angelis, totoque mundo attestor, & quod à me recte dictum erat, improbissima calumnia abs te perverti. Impios autem Dei opus facere si tibi absurdum videtur, Jeremiam objurga, cujus verba hæc sunt, Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Cædes autem intelligit quas à scelere non absolves, quando ab avaritia, crudelitate & superbia profectas esse liquet. Chaldæos impellit sua ambitio, prædandique cupiditas, ut æquitatis obliti per rapinas & strages immaniter grassentur: sed quia Deo placebat per illorum manus Moabitas punire, non obstitit eorum pravitas, quominus exequuti sint Dei judicium. Hic tu canis oblatras, impietatem igitur esse bonum: quasi impietas sit opus Dei, qui mirabiliter scelera hominum in diversum quàm putent finem, accommodat. Imo libertinos mihi objicere non dubitas, cujus sectæ deliria ego præ aliis detexi, & refutavi, ut mihi jam nova defensio non sit.

XIII.

Necessario peccamus ex sensu Dei, quum ex nostro, sive fortuito, peccamus.

XIIII.

Quæ prava sua voluntate perpetrant homines, illa etiam procedunt à voluntate Dei.

CONTRA DECIMUM TERTIUM & decimum quartum.

In hunc sic argumentantur, Si peccamus necessario, frustra sunt omnes admonitiones, frustra dicitur populo apud Jeremiam, Ego vitæ mortisque viam vobis propono. Qui in ista urbe manserit, is ferro, fame, peste morietur: qui vero ad Chaldæos transfugerit, vivet. Frustra hæc, inquam, dicuntur, si ad Chaldæos transfugere tam erat illis impossibile, quam montem deglutire. Quod si dicet Calvinus præcepta ideo proponi, ut sint homines inexcusabiles: respondemus hoc inane esse. Nam si filio tuo præceperis ut rupem comedat, & ille id non fecerit, non magis erit inexcusabilis post istud præceptum quam ante. Similiter si Deus mihi dicit, Ne furator: & ego necessario furor, nec magis possim à furando abstinere, quam rupem comedere, non magis sum inexcusabilis post præceptum quam ante, nec magis excusabilis ante præceptum quam post. Denique si vera est sententia Calvini, homo est inexcusabilis etiam ante præceptum: quo fit ut nihil sit opus præcepto ad efficiendam istam inexcusabilitatem. Si enim reprobatus est impius antequam sit impius, hoc est antequam sit, videlicet ab æterno, ideoque necessario peccat, jam est inexcusabilis & damnatus ante præceptum, idque contra leges omnes & divinas & humanas. Omnes enim leges damnant hominem post facinus, & propter facinus. At iste Calvini Deus damnavit & reprobavit impios antequam essent, imo dum antequam impii essent aut peccassent: & quia eos ante peccatum damnavit, peccare cogit, videlicet ut juste damnasse videatur. Denique hic contexunt antithesin, Calvine, tui Dei, & Dei sui, in hunc modum.

JOANNIS CALVINI RESPONSIO.

Quid tibi in penultimo articulo velis non magis assequor, quam si magicis susurris sensus hominum obstupefacere tibi propositum esset. Quid enim fortuito peccare? & quis præter te hæc monstra fabricavit? Dixi alicubi, quæ fortuito contingere videntur, occulta Dei providentia gubernari. Quis tibi concedet inde colligere peccatum fortuitum? jam quod apud me legitur, an ex me natum est, ac non potius Deum habet auctorem? Si cui ramos arboris cædenti cadat securis, & vulneret caput transeuntis, hoc tu censebis esse fortuitum? Atqui Spiritus sanctus per Mosem pronunciat hominem illum à Deo occisum esse. An dices Deum instar ebrii temere huc & illuc absque sensu ictus suos projicere? Quod si absque Dei sensu peccare homines fingis, quomodo judex erit mundi? Et si ejus fugiunt sensum quæ in mundo geruntur, qua in re mortales antecedet? Quia Deum sentire dico siquid peccant homines, eo furoris proveheris, ut me falsi Dei architectum voces. Si tibi quod postulas concessero, eo nesciente peccare: qualis obsecro erit Deus? Et adhuc popularem te jactabis, qui Deum sensu privans, & eum eodem insigniens titulo quo Lucretius simulachra, idolum mortuum ipsius loco fabricas? Quod arguis, si necessario peccant homines, supervacuam fore doctrinam, inutilia præcepta, irritas admonitiones, absurdas objurgationes & minas: nisi tibi ad hæc objecta diluenda sufficit Augustini liber ad Valentinum de correptione & gratia, huic causæ tractandæ ex professo dicatus, indignus es, qui verbum ex me audias. Quanquam Pighium, & magistrum tuum Servetum ita depuli hac calumnia, ut dociles & candidi lectores nihil amplius ex me desiderent. Tantum hoc nunc jactantiis tuis breviter respondeo: Si Deo non permittis quicquam præcipere supra hominum facultates, ubi te ad suum tribunal sistet, palam facturum quam non frustra per os Apostoli sui asseruerit, impossibile fuisse Legi quod Rom. 8:3 ipse sua gratia præstitit. In Lege ostendi perfectam justitiam certum est, quæ parata esset atque exposita omnibus, si ad præstandum quod Deus jubet, vires nobis suppeterent. Atqui Paulus impossibile fuisse pronunciat, justitiam ex Lege consequi. Quid tibi igitur in hac re negotii est cum Calvino? Si necessario furaris, putas te non minus excusabilem esse dato præcepto, quam antea esses. Paulus contra, ubi fatetur se venundatum sub peccato, libere tamen simul exclamat, Legem iram operari, quia frustra necessitatis clypeus obtenditur, ubi sua quemque conscientia voluntariæ malitiæ convincit. Quæro ex te, dum proximis annis tibi harpago in manu erat ad rapienda ligna quibus domum tuam calefaceres, an non te propria voluntas ad furandum impulerit? Tibi si ad justam damnationem hoc unum sufficit, quod sciens & volens turpe & sceleratum lucrum ex damno alieno captas, quicquid de necessitate obstrepis minime te absolvit. Quod etiam objicis, neminem nisi propter facinus & post facinus juste damnari, de priore tibi mecum lis non est: quando ubique doceo, neminem nisi justo Dei judicio perire. Quanquam dissimulare non licet subesse in tuis verbis occultum venenum: quia si admittitur similitudo quam proponis, injustus erit Deus, qui reatu originalis peccati involvit totum genus Abrahæ. Negas Deo licere nisi propter facinus damnare quemquam mortalium. Tolluntur è vita innumeri adhuc infantes. Exere nunc tuam virulentiam contra Deum, qui innoxios fœtus à matrum uberibus avulsos in æternam mortem præcipitat. Hanc blasphemiam, ubi palam detecta est, quisquis non detestabitur, mihi pro sua libidine maledicat. Neque enim postulandum est ut ab eorum conviciis qui Deo non parcunt,

cunt, immunis sim ac liber. In secundo membro vide quam putida sit tua loquacitas. Nam magistri tui Servetus, Pighius, & similes canes dicerent saltem, ante creatum mundum damnatos esse quos Deus interitu præscivit esse dignos. Tu vero ei non concedis æternæ morti addicere, nisi qui jam perpetratis maleficiis apud judices terrenos obnoxii essent. Hinc colligant lectores quam prodigiosus sit tuus furor, qui per lusum & jocum omnem Divini juris ordinem evertere non dubitas.

NATURA FALSI DEI.

Falsus Deus est tardus ad misericordiam, propensus ad iram, qui maximum mundi patrem creavit ad perniciem, eosque non solum ad damnationem, sed etiam ad causam damnationis prædestinavit. Itaque decrevit ab æterno, & vult efficitque ut peccent necessario, ita ut nec furta, nec adulteria, nec homicidia committantur nisi ejus voluntate atque impulsu. Suggerit enim eis pravos affectus & inhonestos, non solum permissive, sed efficaciter, eosque indurat: ita ut dum impie vivunt, Dei opus potius quam suum faciant, neque aliter possunt. Satanam facit esse mendacem, ita ut non jam Satan, sed Deus Calvini sit pater mendacii, quippe qui sæpe aliud in ore, aliud in pectore gerat.

NATURA DEI VERI.

At Deus is quem & natura atque ratio & Sacræ literæ docent, est illi plane contrarius. est enim ad misericordiam propensus, ad iram tardus, qui hominem, à quo omnes homines orti sunt, creavit ad imaginem suam, sui similem, ut eum in paradiso collocaret, & vita beata donaret. Hic Deus vult ut omnes homines salvi fiant, neque quisquam pereat: ideoque misit Filium suum in terras, cujus justitia superabundaret ubicunque abundavit peccatum: cujus justitiæ lux illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, clamatque, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, ego reficiam vos. Hic suggerit bonos affectus & honestos, & homines à peccandi necessitate (in quam ipsi seipsos sua inobedientia præcipitaverant) liberat, sanatque omnem languorem morbumque in populo, adeo ut nemini unquam petenti beneficium denegaverit. Atqui hic Deus venit ut destrueret illius Calviniani Dei opera, illumque foras ejiciat. Atque hi duo Dii, ut sunt natura inter se contrarii, sic gignunt etiam filios inter sese contrarios: videlicet ille immisericordes, superbos, immites, invidos, sanguinarios, calumniatores, fictos, aliud in corde, aliud in ore gerentes, impatientes, malitiosos, seditiosos, contentiosos, ambitiosos, avaros, voluptatis magis quam Dei amantes: denique omnibus pravis & inhonestis affectibus plenos, quos eis ipsorum pater suggerit. At alter Deus homines gignit misericordes, modestos, mites, benevolos, beneficos, à sanguine abhorrentes, apertos, veritatem ex cordis abundantia dicentes, patientes, benignos, pacatos, pacificos, à jurgiis & litibus abhorrentes, honoris contemptores, liberales, Dei magis quam voluptatum amantes. Denique omnibus honestis affectibus plenos, quos eis ipsorum Pater suggerit.

Hæc sunt Calvine, quæ adversarii tui de doctrina tua perhibent, admonentque homines ut de doctrina ista ex fructu judicent. Dicunt autem te & tuos discipulos ferre multos fructus Dei tui: esse enim plerosque litigatores, vindictæ cupidos, injuriæ tenaces & memores, cæterisque vitiis quæ Deus tuus suggerit, præditos. Quod si quis eis respondeat, non esse doctrinæ vitium, quippe quæ sana sit, nec tales homines gignat, respondent eam gignere tales homines, idque ex eo perspicuum fieri, quod multi postquam in doctrinam istam concesserunt, tales efficiuntur, quum antea minus mali fuissent. Jam vero doctrinæ Christi qui credebant, reddebantur meliores: sed tua doctrina uti homines manifeste fieri deteriores. Præterea quum dicitis vos habere sanam doctrinam, respondent non esse vobis credendum. Si enim Deus vester sæpissime aliud dicit, aliud cogitat & vult, metuendum esse ne vos Deum vestrum imitantes, idem faciatis, atque homines decipiatis.

Equidem favi ego aliquando doctrinæ tuæ, Calvine, eamque, quamvis non satis mihi perspicuam, defendi, quod tantum tribuebam auctoritati tuæ, ut vel contra cogitare putarem nefas: sed nunc auditis adversariorum argumentis, non habeo quod respondeam. Conantur quidem discipuli tui respondere, & inter suos quos habent faventes, veritatem audacter jactant: verum ubi ad adversarios ventum est, vacillant, & præsidium ex libris tuis petunt, sed debile. Nam tuæ rationes sunt obscuræ, & fere ejusmodi, ut statim deposito de manu libro excidant ex memoria, neque adversarios convincant. At adversariorum argumenta sunt aperta, acria, & quæ facile memoriæ mandentur, & ab illiteratis (quales fere erant qui Christum sectabantur) percipiantur. Hinc fit ut tui discipuli fere magis auctoritate tua nitantur, quam ratione. Et quum adversarios vincere non possint, habent eos pro hæreticis & pertinacibus, & ab eorum consortio abstinent, & omnes ubique monent ut abstineant. Ego vero qui non, quis dicat, sed quod dicatur, attendendum censeo, omnes audiendos, omniaque probanda judico, & quod bonum est tenendum. Quare Calvine, si qua vera, aperta, firmaque argumenta habes, quibus refelli possint adversarii, quæso te ut ea in medium adferas, quo veritati patrocineris. Scis quod scriptum sit, dabitur vobis os & sapientia, cui resistere nemo poterit. Ego ubicunque veritatem deprehendere potero, paratus sum sequi, & alios ad eandem adhortari. Sin forte errasti (homines enim sumus) quæso te, Calvine, ut Deo gloriam tribuas. Erit id tibi gloriosius, quam in errore perseverare. Mihi vero ne ob hanc epistolam succenseas, si justus & verax es, non videtur metuendum. Primum quia è re tua est te de ne admoneri: deinde quia si sentis (ut dicis) omnia necessario fieri, credes hanc quoque epistolam à me scriptam necessario. Vale.

JOANNIS CALVINI RESPONSIO.

Superest ut veri & æterni Dei gloriam à sacrilegis tuis maledictis vindicem. Tu me diabolum veri Dei loco jactas obtrudere. Mihi brevis & expedita defensio est: quum scripta omnia mea clare testentur non aliud fuisse mihi propositum, quam ut pie sancteque totus mundus se Deo addicat, puraque conscientia sinceram inter se æquitatem mutuo colant omnes, vitam meam à doctrina non discrepare, non faciam Dei gratiæ injuriam, ut me tibi tuique similibus comparem, quibus innocentia non nisi in blanditiis sita est. Tantum hoc dicam, si quis integer & æquus judex inter nos sedeat, ei tam in sermone quam in factis meis perspicuam fore Dei reverentiam; quicquid autem ex te proficiscitur, merum spirare pietatis ludibrium. Sed ut tuas calumnias breviter discutiam, quid te improbius fingi potest, qui Deum tardum fore ad misericordiam, & propensum ad iram contendis, si magnam partem mundi æternæ morti destinavit? Certe quemcunque fabrices Deum, piis omni-

omnibus ille unus colendus est, qui supra viginti quinque secula, excepto duntaxat genere Abrahæ, totum humanum genus passus est in exitialibus tenebris errare. Si crudelitatis eum insimules, quod familiam unam vivifica luce dignatus, gentes innumeras in morte demersas jacere voluerit, prompta est exceptio, Quod non quotidie excisi fuerunt populi, atque ita centies quotannis absorptus mundus, totidem illustria fuisse patientiæ ejus documenta. Nec vero Paulus, ubi asseruit arcano ejus decreto vasa iræ aptata esse ad interitum, lenitatem ejus & patientiam laudare dubitat. Quo teste si contentus non es, mihi secure, puto, latratus tuos despicere licebit. Neque etiam patrocinio meo indiget Deus, qui justitiæ suæ satis idoneus futurus est assertor, etiam si certatim ad eam obtenebrandam conspirent omnes impuræ linguæ. Quare tu, ut libet, cum tua caterva in sublime jaculare tuas blasphemias, quæ in capita vestra recidant. Nam mihi tua convitia patienter excipere molestum non est, modo Deum, cujus servus sum, non attingant: & mihi te ad ejus tribunal provocare liceat, ut suo tempore appareat suæ doctrinæ vindex, quam in persona mea furiose oppugnas.

De natura veri Dei quam apposite differas hinc æstiment lectores, quod ejus cognoscendæ exordium facis à sensu communi. Deum quidem esse, gentium omnium & ætatum consensu receptum est, quia naturaliter humanis mentibus insitum est hujus notitiæ principium & semen. Qualis autem sit Deus, quomodo ratio definiet, quæ sua perspicacia nihil aliud potest quam veritatem in mendacium vertendo, adulterare quicquid intelligentiæ & lucis habet vera religio & fides? Stultescere nos jubet Spiritus sanctus, ut cælestis doctrinæ simus discipuli: quia animalis homo nihil ejus capere vel gustare potest. Tu contra de mysteriis Dei judicium fieri vis ex humano sensu: & rationem, quæ sua cæcitate omnem Dei gloriam extinguit, non modo statuis ducem & magistram, sed Scripturæ præferre audes. Jam nihil mirum si quaslibet religiones promiscue misceri libenter pateris, ut perinde censeatur Dei cultor Turca, qui Mahometi deliriis imbutus, numen nescio quod incognitum adorat: ac Christianus, qui ex non dubia Euangelii fide invocat Patrem Redemptoris nostri. Quanquam te non serio incredulis patrocinari palam clamitant tot obliquæ sannæ quibus apertissima quæque capita fidei nostræ carpis, sed omnium gentium superstitiones excusando, tibi propositum est quicquid religionis sacra veri Dei oracula docent, convellere. Ab illa vero ratione, quæ errorum omnium mater est, tibi exoritur ille Deus, qui sine delectu vult omnes salvos fieri. Quasi vero inane sit quod toties occurrit in Scriptura Electionis nomen, quum ubique clament Lex, Prophetæ, & Euangelium vocari & illuminari in salutem, qui æterno Dei consilio ante mundum conditum electi sunt: & sine ambiguitate pronuncient fontem & causam vitæ esse gratuitum Dei amorem, quo non omnes, sed quos voluit complexus est. Quid tu centies contra obstrependo proficies? Objecta nebula perstringis simplicium oculos, Deum velle omnes salvos fieri. Si hoc electioni repugnat qua filios suos prædestinavit ad vitam, quæro ex te, cur non omnibus patefecerit viam salutis. Notum ac celebre est illud Legis elogium, Ecce proposui hodie vobis vitam & mortem. Si absque discrimine volebat Deus in salutem colligere omnes, cur non omnibus vitam communiter proposuit, sed hac prærogativa duntaxat gentem unam dignatus est? Neque id alia de causa, si Mosi creditur, nisi quod gratis dilexit quos sibi elegit in peculium. Christum divinitus missum fuisse dicis, cujus justitia superabundaret, ubicunque abundaret peccatum. Atqui hæc una vox ostendit te diaboli instinctu ex inferis produisse, qui pietatis fuco crassissimum quodque mendacium tegens, Christum procaciter rideres. Nam si ubicunque regnabat peccatum superabundavit Christi justitia, nihilo deterior erit Pilati vel Judæ, quam Petri vel Pauli conditio. Atque ut de Pilato taceam, Christi justitiam Paulus ab Euangelii fide separari posse negat. Tu quo tempore versatus est Christus in terris, quodnam in Gallia fuisse Euangelium dices, aliisque longinquis Gentibus? Quid? an non Deus ante Filii sui adventum idem erat? Cur ergo suppressum tenuit salutis thesaurum usque ad tempus plenitudinis? Plenis jam buccis rideas necesse est quod docet Paulus, in Euangelii promulgatione patefactum fuisse mysterium, quod prius in Deo latebat. *Ephes. 6. vers. 19.* Jam publicata Euangelii voce, non ad alios pervenit Christi justitia, nisi qui eam fide amplexi sunt. Unde porro tibi fides? Si respondeas, Ex auditu: verum hoc quidem est, sed non absque speciali Spiritus revelatione. Paucitatem eorum quibus brachium Domini revelatum est, cum exclamatione miratur Jesaias. *Jesa. 53. vers. 1.* Et Paulus donum fidei ad electos restringens, illius testimonio utitur. *Rom. 10. vers. 16.* Tu discrimen nullum admittis. Clamat quidem Christus, Venite ad me omnes qui laboratis: sed idem alibi clamat, Nemo venit ad me nisi Pater meus traxerit eum: neque secum pugnat, ubi omnes sine exceptione externa voce ad se invitans, dicit tamen neminem quicquam percipere, nisi datum ei fuerit è cælo: neque alios ad se venire, nisi qui à Patre dati sunt. *Joan 6. vers. 65.* Alium etiam locum non minus turpiter suillo tuo rostro conspurcas, dicens luce justitiæ Christi illuminari omnem hominem venientem in mundum. Quasi vero non subjiceret continuo post Joannes, lucem in tenebris lucere, & à tenebris non comprehendi: quibus verbis significat quicquid rationis & intelligentiæ datum erat hominibus ab initio, suffocatum esse, & prope extinctum: nec aliud superesse remedium, quam ut Christus cæcos illuminet. Verum quidem est, Christum nemini petenti gratiam negasse: sed non reputas vota, & preces à Spiritu sancto dictari: imo fidem, quæ gratuitæ electionis fructus est, clavem esse quæ precibus januam aperit. Hæc rudimenta quum ignores, quibus sublatis Euangelium à mysteriis Proserpinæ, vel Bacchanalibus nihil differet, mirum est inter Christianos reperiri, qui se tam prodigiosis erroribus illaqueent. Quod à Deo meo similes dicis formari discipulos, crudeles, invidos, calumniatores, superbos, aliud in lingua, aliud in corde gerentes, ad hanc tuam alicacitatem refutandam non tam verbis, quam re ipsa instructus prodibo: quia maledicendo non oblector, per me sepulta maneant tua flagitia: nisi quod unum breviter coram Deo testari licet, atque operæ pretium est: quum te domi meæ aluerim, me nullum unquam vidisse magis superbum, vel magis perfidum, vel humanitatis expertem. Qui te & impostorem, & cynicæ impudentiæ deditum, & scurram ex professo pietati oblatrantem non agnoscunt, nihil prorsus judicant. Sævitiam meam in quo accuses, audire cupio: nisi forte in magistri tui Serveti morte, pro quo tamen me fuisse deprecatum testes sunt ipsi judices, ex quorum numero tunc duo erant strenui ejus patroni. Sed de me plus satis. Quales doctrina mea fructus tam in hac urbe, quam longe lateque in multis regionibus pariat, considerandum relinquo. Quotidie ex hac schola, quam tam atrociter proscindis, Deus sibi eligit optimi & suavissimi odoris victimas ad illustrandam Euangelii sui doctrinam. In ea qui proficiunt, quorum saltem non pœnitendus est numerus, tenuiter victitando, ægrè, sed tamen cum summa patientia & mansuetudine vitam sustentant: vel lautitiis valere jussis, frugalitatem libenter & placide colunt. Omnes seipsos & mundum abnegando, ad spem beatæ immortalitatis aspirant. Sed quia mihi gloriari non expedit, pro me respondeant quæ Dominus gratiæ suæ documenta

menta exerit ad eam doctrinam asserendam, quæ fœtidis tuis maledictis frustra laceratur. Ex te vero scite velim, quo tempore favebas huic doctrinæ qualis fueris: Negas tibi satis fuisse perspectam, quod te constrictum teneret mea auctoritas, ut nefas esse duceres quicquam contra judicare. Nimis certe bardum fuisse te oportet, qui per annos complures assequi non potueris quod & domi meæ familiariter te docui, & tam sæpe te audiente exposui in publico conventu. Atqui multi idonei sunt testes, quamvis ingenii tui pravitatem multis modis corrigere & sanare frustra conatus sim, quantisper tamen te mihi conjunctum esse professus es, fræno quodam fuisse retentum: ut merito hæc alienationis causa tibi fuisse videri possit, ut effræni licentia ad hanc in qua exultas impietatem prorumperes. Dicis te attendere non quis dicat, sed quid dicatur. Utinam tibi hoc pridem fuisset persuasum, ingenue proficere ex aliorum laboribus, ut te ad docilitatem assuefaceres. Nunc quia audacia tantum & garrulitate polles, ex aliorum contemptu gratiam tibi concilias. Equidem nihil mihi arrogo, sed ita de Ecclesia meritus esse videor, ut si mihi inter fideles Dei servos locus detur, non debeat in odium trahi mea auctoritas. Si paucos homines indoctos ex meo nutu pendere, vel fama moveri diceres, colore aliquo tegeres tuam calumniam: nunc dum mihi vitio vertis, quod hominibus illiteratis non placeat mea doctrina, quis tibi credet homines doctos & ingeniosos tantum ex libris meis sapere? imo sola auctoritate attonitos teneri, ne quid judicent? Itaque nihil te auctore probabimus, nisi quod vulgo hominum plausibile erit. Hæc scilicet ratio est cur omnes à liberalibus doctrinis absterreas: & inter tuos jactes inane frivolumque esse studium, quod vel Philosophiæ, vel Dialecticæ, aliisque artibus, vel etiam Theologiæ impenditur, quo plures tibi acquiras discipulos. Excipis tales fuisse qui Christum sectabantur. Quasi vero literis contraria sit Christiana fides. Hic attendant lectores quid inter me & te intersit. Ego sapientissimos quosque, donec stultescant, & proprio sensu valere jusso, mansueta simplicitate se addicant in Christi obsequium, proprio fastu excæcari dico, ne quid cælestis doctrinæ unquam degustent: quia insipida est in Dei mysteriis tota hominum ratio, & obtusum acumen. Itaque caput veræ sapientiæ humilitatem esse dico, quæ nos omni carnis intelligentia abdicat, ut à reverentia mysteriorum Dei incipiat fides. Tu homines illiteratos prodire in medium jubes, qui spreta omni doctrina, solo arrogantiæ flatu turgidi, audacter de cælestibus mysteriis judicent: nec alios agnoscis legitimos arbitros, nisi qui contenti vulgari sensu, fortiter repudiant quicquid non arridet. Aliud vero probrum quo meos discipulos gravas, facile excipiet Paulus, quo auctore, te & tui similes hæreticos relinquere malunt, quàm audiendis tuis blasphemiis aures suas ultro polluere. Negas ita esse agendum, quia audiendi sint omnes. Quasi vero frustra dictum sit, hæreticum hominem, si bis & ter serio admonitus non resipiscit, vitandum esse. Audientiam si quis tibi negaret, esset aliqua querendi ratio: sed quum in publico etiam consessu, ubi tibi permissa erat blaterandi libertas, imo ad quem citatus, & fere tractus fueras, victus cesseris, quis tandem erit modus, si tibi semper pateant piorum aures, donec ad saturitatem usque Deo maledixeris? Tu omnia pietatis principia ridendo, suaviter te oblectas. Visne tam stupidos esse Dei filios, ut vel procacitati tuæ arrideant, vel sacrilegis probris nihil moveantur? De ipsa causa sic responsum esse tibi confido, ut facile perspiciant cuncti sanæ mentis lectores, mihi non defuisse illum Spiritum, cujus est dare os & sapientiam: quibus si resistere pergis, tuam contumaciam cum pari dedecore prodes. Ut tandem manifestæ veritati cedas, quanquam vix sperare audeo, optare tamen & precari non desinam. Quod tandem subjicis cavillum, non esse quod tuis conviciis succenseam si necessario scripta esse credo: mihi vero seria & efficax ad tolerantiam exhortatio est: quando ad frænandam indignationem nihil hac Davidis admonitione utilius vel aptius, Sinamus eum maledicere, Dominus enim ita præcepit. Sciebat quidem David Semei eadem qua nunc ferves, conviciandi rabie incitati: sed quos ille fortuitos impetus se jacere putabat, arcana Dei providentia gubernari reputans, seipsum hac ratione cohibet. sicuti nunquam diaboli & impiorum insultus composita moderatione quisquam feret, nisi qui ab illis ad Deum unum sensus suos converterit. Compescat te Deus, Satan. Amen. Genevæ Nonis Januarii, M. D. LVIII.

SECUN-

SECUNDÆ PARTIS
TRACTATUUM
VARIORUM
JOANNIS CALVINI,
CLASSIS SEPTIMA.

Pro vera sententia de Cœna Domini.

Consensio mutua in re Sacramentaria Ministrorum Tigurinæ Ecclesiæ, & D. Joannis Calvini Ministri Genevensis Ecclesiæ, jam nunc ab ipsis auctoribus edita.

Ornatissimis Viris & Fidelibus Christi servis, Tigurinæ Ecclesiæ Pastoribus & Doctoribus, charissimis Symmistis & observandis fratribus, JOANNES CALVINUS S.

TAmetsi eadem sæpius de re vobiscum ago, non tamen puto mihi timendum esse, ut importunus esse videar. Quando idem utrisque judicium est, fieri non potest, quin vobis probetur quod ago. Quod autem paulo acrius insto, huc me assiduæ bonorum virorum flagitationes stimulant. Jam aliquoties monui, levi de causa, non tamen sine prætextu offendi permultos, quod diversum à vobis, nescio quid, tradere videar. Vestram Ecclesiam, quæ tot præclaris dotibus ornata est, merito reverentur: nostræ quoque, & mihi forsan privatim, aliquid deferunt. Ita cupiunt scriptis nostris, in discenda pietatis doctrina, adjuvari, ne qua dissensionis species, eorum progressus moretur. Huic offensioni tollendæ quum nullum putarem aptius fore remedium, quam si familiari colloquio, rationem communiter iniremus testandæ consensionis, hac de causa profectionem, ut scitis, ad vos suscepi: & venerandus collega noster Gulielmus Farellus, (ut est indefessus Christi miles) qui mihi dux alioqui & auctor erat, comitem se adjungere non recusavit. Ut inter nos conveniat, testari quidem vere ac fideliter utrinque possumus: sed quia rem, ut est, non omnibus persuadeo, mihi plurimum dolet, anxios vel suspensos manere, quorum tranquillitati melius consultum optarem. Proinde, ut initio præfatus sum, nihil intempestivum me facere arbitror, si urgeo, ut publicum aliquod ejus quæ inter nos constat, consensionis testimonium extet.

Ego vero capita, de quibus inter nos contulimus, & breviter colligere, & ordine digerere, operæ pretium esse existimavi: ut, si vobis meum consilium probabitur, cuivis, velut in tabula cernere liceat, quid inter nos, & actum, & transactum fuerit. Certe bona fide me ex sermonibus nostris retulisse, quæcunque subjiciam, vos mihi testes fore confido. Nos vero (me & Farellum dico) pari vobiscum studio, synceram, omnique fuco & astutia vacuam perspicuitatem quæsiisse, pii lectores, ut spero, animadvertent. Quanquam simul admonitos esse velim, nihil hic contineri, quod non collegæ etiam nostri, quotquot vel sub Reipublicæ Genevensis ditione, vel in Comitatu Neocomensi Christo serviunt, sua subscriptione approbaverint. Valete præstantissimi viri, & mihi ex animo vere colendi fratres. Dominus vos Spiritu suo regere pergat, in Ecclesiæ suæ ædificationem, vestrisque laboribus benedicat. Genevæ, Calendis August. Anno Domini M. D. XLIX.

CONSENSIONIS CAPITA.

Totum Ecclesiæ regimen spirituale ad Christum nos ducit.

QUum Christus sit finis Legis, & ejus agnitio totam in se Euangelii summam comprehendat: non dubium est, quin huc spectet totum spirituale Ecclesiæ regimen, ut ad Christum nos ducat. Sicuti per eum solum ad Deum pervenitur, qui ultimus est beatæ vitæ finis. Itaque quisquis hinc vel minimum deflectet, nunquam de ullis Dei institutis rite vel apposite loquetur.

Sacramentorum agnitio vera, ex agnitione Christi.

II. Quum autem Sacramenta, Euangelii sint appendices, is demum, & apte, & utiliter de eorum natura, vi, officio & fructu differet, qui à Christo exordietur. Neque id modo, ut obiter Christi nomen attingat, sed ut vere teneat, quorsum nobis datus sit à Patre, & quid nobis bonorum attulerit.

Cognitio Christi qualis.

III. Sic ergo habendum est, Christum, quum æternus esset Dei Filius, ejusdem cum Patre essentiæ & gloriæ, induisse carnem nostram, ut jure adoptionis, id quod natura proprium habebat, nobis communicaret: nempe, ut simus filii Dei: quod fit, dum fide inserti in corpus Christi, idque Spiritus sancti virtute, primum justi censemur gratuita justitiæ imputatione: deinde regeneramur in novam vitam: quo reformati in imaginem Patris cælestis, veteri homini renunciemus.

Christus Sacerdos.

IV. Ita Christus in carne sua considerandus est nobis Sacerdos, qui peccata nostra, unico mortis suæ sacrificio, expiavit: qui omnes nostras iniquitates delevit, sua obedientia: qui nobis perfectam justitiam comparavit: qui nunc intercedit pro nobis, ut accessus nobis ad Deum pateat. Considerandus est tanquam victima expiatrix, qua placatus est Deus mundo. Considerandus est frater, qui nos ex miseris Adæ filiis, effecit beatos Dei filios. Consideran-

dus

dus est reparator, qui Spiritus sui virtute reformat quicquid in nobis est vitiosum, ut mundo vivere desinamus & carni, ac Deus ipse in nobis vivat. Considerandus est Rex, qui omni bonorum genere nos ditat: qui nos gubernat sua virtute, ac tuetur: qui nos spiritualibus armis instituit: qui nos ab omni noxa liberat: qui oris sui sceptro nos moderatur ac regit. Atque ita considerandus, ut ad se Deum verum, & ad Patrem nos evehat: donec impleatur illud, quod tandem futurum est: nempe, ut sit Deus omnia in omnibus.

Christus Rex.

Quomodo Christus se nobis communicet.

V. Porro, ut se nobis talem exhibeat Christus, ac ejusmodi effectus in nobis proferat, unum cum ipso nos effici, & in ejus corpus coalescere nos oportet. Qui non aliter vitam in nos suam diffundit, nisi dum caput nostrum est: ex quo totum corpus compactum & connexum, per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem, in mensura cujusque membri augmentum corporis faciat.

Spiritualis communicatio.

VI. Hæc spiritualis est communicatio, quam habemus cum Filio Dei: dum Spiritu suo in nobis habitans, faciat credentes omnes, omnium quæ in se resident, bonorum compotes. Cujus testificandæ causa, tam Euangelii prædicatio instituta, quam Sacramentorum usus nobis commendatus: nempe, sacri Baptismi, & sacræ Cœnæ.

Sacramenta instituta.

Sacramentorum fines.

VII. Sunt quidem & hi Sacramentorum fines, ut notæ sint ac tesseræ Christianæ professionis & societatis, sive fraternitatis, ut sint ad gratiarum actionem incitamenta, & exercitia fidei, ac piæ vitæ: denique, syngraphæ ad id obligantes. Sed hic unus inter alios præcipuus, ut per ea nobis gratiam suam testetur Deus, repræsentet, atque obsignet. Nam etsi nihil aliud significant, quam quod verbo ipso annunciatur, hoc tamen magnum est, subjicio oculis nostris quasi vivas imagines, quæ sensus nostros melius afficiant, quasi in rem ducendo: dum nobis Christi mortem, omniaque ejus beneficia in memoriam revocant, ut fides magis exerceatur: deinde quod ore Dei renunciatum erat, quasi sigillis confirmari & sanciri.

Gratiarum actio.

VIII. Quum autem vera sint, quæ nobis Dominus dedit gratiæ suæ testimonia & sigilla, vere procul dubio præstat ipse intus suo Spiritu, quod oculis & aliis sensibus figurant Sacramenta: hoc est, ut potiamur Christo, tanquam bonorum omnium fonte: tum ut beneficio mortis ejus reconciliemur Deo: Spiritu renovemur in vitæ sanctitatem, justitiam denique & salutem consequamur, simulque pro his beneficiis olim in cruce exhibitis, & quæ quotidie fide percipimus, gratias agamus.

Non disjuncta quidem, sed distincta signa & res signata.

IX. Quare, etsi distinguimus, ut par est, inter signa & res signatas: tamen non disjungimus à signis veritatem: quin omnes, qui fide amplectuntur illic oblatas promissiones, Christum spiritualiter, cum spiritualibus ejus donis recipere, adeoque & qui dudum participes facti erant Christi, communionem illam continuare & reparare fateamur.

Promissio maxime in Sacramentis spectanda.

X. Neque enim ad signa nuda, sed potius ad promissionem quæ illic annexa est, respicere convenit. Quatenus ergo in promissione illic oblata proficiat nostra fides, eatenus ista vis, & efficacia quam dicimus, se exeret. Ita materia aquæ, panis aut vini, Christum nequaquam nobis offert, nec spiritualium ejus donorum compotes nos facit: sed promissio magis spectanda est: cujus partes sunt, nos recta fidei via ad Christum ducere, quæ fides nos Christi participes facit.

In elementis non obstupescendum.

XI. Hinc concidit eorum error, qui in elementis obstupescunt, & illic affigunt saluris suæ fiduciam. Quum Sacramenta à Christo separata nihil sint quam inanes larvæ: & in ipsis omnibus hæc vox clare personet, non alibi quam in solo Christo hærendum, nec aliunde petendam esse salutis gratiam.

Sacramenta per se nihil efficiunt.

XII. Præterea, siquid boni nobis per Sacramenta confertur, id non fit propria eorum virtute, etiamsi promissionem, qua insigniuntur, comprehendas. Deus enim solus est, qui Spiritu suo agit. Et quod Sacramentorum ministerio utitur, in eo neque vim illis suam infundit, neque Spiritus sui efficaciæ quicquam derogat: sed pro ruditatis nostræ captu, ea tanquam adminicula sic adhibet, ut tota agendi facultas maneat apud ipsum solum.

Deus organo utitur, sed ita ut omnis virtus ejus sit.

XIII. Itaque, quemadmodum Paulus admonet, eum qui plantat aut rigat, nihil esse: sed unum Deum qui dat incrementum: ita & de Sacramentis dicendum est, ea nihil esse, quia nihil profutura sint, nisi Deus in solidum omnia efficiat: Organa quidem sunt, quibus efficaciter, ubi visum est, agit Deus: sed ita, ut totum salutis nostræ opus, ipsi uni acceptum ferri debeat.

XIV. Constituimus ergo unum esse Christum, qui vere intus baptizat, qui nos in Cœna facit sui participes, qui denique implet quod figurant Sacramenta: & sic quidem uti his adminiculis, ut totus effectus penes ejus Spiritum resideat.

Quomodo Sacramenta confirment.

XV. Sic interdum Sacramenta vocantur Sigilla, dicuntur fidem alere, confirmare, promovere: & tamen solus Spiritus proprie est sigillum: & idem fidei inchoator est & perfector. Nam hæc omnia Sacramentorum attributa inferiore loco subsidunt, ut ne minima quidem salutis nostræ portio, ab unico auctore, ad creaturas vel elementa transferatur.

Non omnes Sacramento participes, re quoque participant.

XVI. Præterea sedulo docemus, Deum non promiscue vim suam exerere in omnibus qui Sacramenta recipiunt: sed tantum in electis. Nam quemadmodum non alios in fidem illuminat, quam quos præordinavit ad vitam: ita arcana Spiritus sui virtute efficit, ut percipiant electi quæ offerunt Sacramenta.

Sacramenta non conferunt gratiam.

XVII. Hac doctrina evertitur illud Sophistarum commentum, quod docet, Sacramenta novæ Legis, conferre gratiam omnibus non ponentibus obicem peccati mortalis. Præterquam enim quod in Sacramentis, nihil nisi fide percipitur: tenendum quoque est, minime alligatam ipsis esse Dei gratiam, ut quisquis signum habeat, re etiam potiatur. Nam reprobis peræque ut electis signa administrantur: veritas autem signorum ad hos solos pervenit.

Omnibus offeruntur Dei dona, fideles duntaxat percipiunt.

XVIII. Certum quidem est, offerri communiter omnibus Christum cum suis donis: nec hominum incredulitate labefactari Dei veritatem, quin semper vim suam retineant Sacramenta: sed non omnes Christi & donorum ejus sunt capaces. Itaque ex Dei parte nihil mutatur: quantum vero ad homines spectat, quisque pro fidei suæ mensura accipit.

Fideles ante & extra Sacramentorum usum Christo communicant.

XIX. Quemadmodum autem nihilo plus Sacramentorum usus infidelibus conferet, quam si abstinerent, imo tantum illis exitialis est: ita extra eorum usum, fidelibus constat, quæ illic figuratur veritas. Sic Baptismo abluta sunt Pauli peccata, quæ jam prius abluta erant. Sic idem Baptismus Cornelio fuit lavacrum regenerationis, qui tamen jam Spiritu sancto donatus erat. Sic in Cœna se nobis communicat Christus, qui tamen & prius se nobis impertierat, & perpetuo manet in nobis. Nam quum jubeantur singuli seipsos probare, inde consequitur, fidem ab ipsis requiri, antequam ad Sacramentum accedant. Atqui fides non est sine Christo, sed quatenus Sacramentis confirmatur & augescit fides, confirmantur in nobis Dei dona, adeoque quodammodo augescit Christus in nobis, & nos in ipso.

Adeo non alligatur gratia actioni Sa-

XX. Utilitas porro, quam ex Sacramentis percipimus, ad tempus, quo ea nobis administrantur, minime restringi debet: perinde acsi visibile signum,

tramentorum, ut fructus eorum percipiatur aliquando post actionem.

dum in medium profertur, eodem secum momento Dei gratiam adveheret. Nam qui in prima infantia baptizati sunt, eos in pueritia, vel ineunte adolescentia, interdum etiam in senectute regenerat Deus. Ita Baptismi utilitas ad totum vitæ decursum patet: quia perpetuo viget quæ illic continetur promissio. Et fieri interdum potest, ut sacræ Cœnæ usus, qui in actu ipso propter incogitantiam vel tarditatem nostram parum prodest, fructum deinde suum proferat.

Localis imaginatio tollenda.

XXI. Præsertim vero tollenda est qualibet localis præsentiæ imaginatio. Nam quum signa hic in mundo sint, oculis cernantur, palpentur manibus: Christus quatenus homo est, non alibi quam in cælo, nec aliter quam mente & fidei intelligentia quærendus est. Quare perversa & impia superstitio est, ipsum sub elementis hujus mundi includere.

Expositio verborum Cœnæ Domini, Hoc est corpus meum.

XXII. Proinde, qui in solennibus Cœnæ verbis, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus: præcise literalem, ut loquuntur, sensum urgent, eos tanquam præposteros interpretes, repudiamus. Nam extra controversiam ponimus, figurate accipienda esse, ut esse panis & vinum dicantur id quod significant. Neque vero novum hoc aut insolens videri debet, ut per metonymiam ad signum transferatur rei figuratæ nomen; quum passim in Scripturis ejusmodi locutiones occurrant: & nos sic loquendo, nihil afferimus, quod non apud vetustissimos quosque & probatissimos Ecclesiæ scriptores extet.

De manducatione corporis Christi.

XXIII. Quod autem carnis suæ esu, & sanguinis potione, quæ hic figurantur, Christus animas nostras per fidem, Spiritus sancti virtute pascit, id non perinde accipiendum, quasi fiat aliqua substantiæ vel commixtio, vel transfusio: sed quoniam ex carne semel in sacrificium oblata, & sanguine in expiationem effuso, vitam hauriamus.

Contra transsubstantiationem & alias ineptias.

XXIV. Hoc modo non tantum refutatur Papistarum commentum de transsubstantiatione, sed crassa omnia figmenta, atque futiles argutiæ, quæ vel cælesti ejus gloriæ detrahunt, vel veritati humanæ naturæ minus sunt consentaneæ. Neque enim minus absurdum judicamus, Christum sub pane locare, vel cum pane copulare, quam panem transsubstantiare in corpus ejus.

Christi corpus est in cælo ut in loco.

XXV. Ac ne qua ambiguitas restet, quum in cælo quærendum Christum dicimus, hæc locutio locorum distantiam nobis sonat & exprimit. Tametsi enim Philosophice loquendo, supra cælos locus non est: quia tamen corpus Christi, ut fert humani corporis natura & modus, finitum est, & cælo, ut loco, continetur: necesse est, à nobis tanto locorum intervallo distare, quanto cælum abest à terra.

Christus non est adorandus in pane.

XXVI. Quod si imaginatione nostra Christum pani & vino affigere fas non est, multo minus licet eum in pane adorare. Quanquam enim panis in symbolum & pignus ejus, quam habemus cum Christo, communionis nobis porrigitur: quia tamen signum est, non res ipsa, neque rem in se inclusam habet aut affixam, idolum ex eo faciunt, qui mentem suam in eum convertunt, Christum adoraturi.

ECCLESIÆ GENEVENSIS

fido Pastori D. JOANNI CALVINO, fratri charissimo, Pastores Doctoresque ministri Tigurinæ Ecclesiæ, S. D.

INgens tuum studium, Calvine, frater in Domino colendissime, & opera sedula, quibus moliris doctrinam de Sacramentis indies illustriorem facere, ac tollere offensiones è media Ecclesia, quæ obortæ videntur ex obscuriore quadam explicatione mysteriorum; adeo nihil molestiæ nobis afferunt, ut ea non modo laude & prædicatione digna, verum etiam pro nostra virili adjuvanda esse, & imitanda judicemus. Quum enim sacrosanctæ leges principis nostri Jesu Christi, omnes actiones referant ad culturam charitatis, studiumque mutuum juvandi, nihil etiam severius prohibent, quam ut ullus objiciat alteri impedimentum, quo minus vel recte vereque judicet de iis rebus, quarum notitia necessaria est, aut certe utilis & salutaris hominibus: vel minus præstet officium suum, quod tum Deo, tum proximis debetur: eademque gravitate jubent summovere, quantum fieri potest, offendicula, in quæ impingere solent homines. Quamobrem causa tui adventus ad nos, & D. Gulielmi Farelli venerandi nobis fratris, honestissima nobis visa est, & inprimis digna viris Ecclesiasticis: ut primum familiari colloquio, quam simplicissime mutuo exponeremus nostram sententiam de Sacramentis, præsertim in iis capitibus, in quibus aliqua certe controversia hactenus fuit, inter eos qui per cætera capita synceriorem Evangelii doctrinam magno consensu tradiderunt: deinde consensum nostrum, edito in publicum scripto, testaremur. Nullam enim aliam viam & rationem commodiorem videmus, qua controversiæ religionis dirimantur, aut pellantur vanæ suspiciones, ubi discrepantia nulla existit, aut denique tollantur offensiones, quæ nasci nonnunquam solent in Ecclesia Dei, ex docentium controversis opinionibus, quam si partes, quæ dissentire videntur, aut revera dissentiunt, invicem apertissime suam mentem explanent, tum sermone tum scriptis. Sed parum esset veritatem investigatam & deprehensam apud eos retinere, nisi aliis quoque hominibus ea patefiat: plenius expositis iis, quæ parcius indicata fuerant: & quod obscurius fuerat dictum, notioribus verbis enuntiato: quodque ambigue fuerat enuntiatum, certis, propriis, & significantibus vocibus declarato. Quæ ratio semper Ecclesiasticis patribus placuit: & in controversiis de religione componendis adhibita est sæpissime, & nunquam non salutaris fuit Ecclesiæ. Denique approbata est summo exemplo Apostolorum Christi Domini ac Dei nostri. Nam ut in Actis legimus cap. decimoquinto, non alio modo ac via sedata est maxima dissensio, quum Apostoli, & Apostolorum germani Discipuli docerent fiducia in nomen Christi purificari corda, & ejus solius gratia servari homines: alii contenderent, oportere circumcidi, & servari Legem Mosaicam. Itaque non possumus non summopere probare, Calvine, chare frater, tuos sanctos conatus, & omnium piorum, qui student idoneis rationibus offensiones tollere, & labefactam pacem atque tranquillitatem Ecclesiæ instaurare, dum Christianam doctrinam simplici, & accurrata explicatione, magis magisque illustrem ac planam reddere nituntur & vanas opiniones discordiæ eximere animis: at eos etiam, qui verbis & sententiis nonnihil dissiderunt, in veram, solidam & sanctam concordiam reducere. Cæterum, ut publicatione scripti, quo nostrum consensum clare istari voluimus, piis juxta & adversariis veritatis, eum speremus fructum, quem in epistola tua ominaris, facto jam periculo adducimur: nam formulam mutuæ nostræ Consensionis ad fratres aliquot transmisimus, & hic exhibuimus aliquot viris, Christum & veritatem diligentibus, neque imperitis rerum sacrarum: qui non modo cognoverunt inter nos convenire in iis etiam capitibus, in quibus hactenus multorum opinione dissensimus: sed etiam gratias egerunt Christo Servatori, cernentes nos, in Deo & veritate consentire, magnamque spem uberioris fructus in Ecclesia polliciti sunt. Quanquam nonnulli copiosiorem tractationem hujus argumenti ob ingenia quædam desideravere, qui audito consilio nostro, haud difficile admiserunt satisfactionem. Quorsum enim attinebat pluribus verbis edisserere, Deum esse auctorem Sacramentorum, & ea instituisse legitimis Ecclesiæ filiis: quotquot sint à Christo Ecclesiæ tradita Sacramenta, aut quæ inventa sint ab hominibus: quæ sint partes Sacramentorum, aut quo loco, quo tempore, quo instrumento sacro peragi conveniat mysteria: in quibus

& aliis

& aliis nonnullis id genus capitibus, nullam fuisse inter nos vel speciem & umbram dissensionis, satis probant libri editi: quos vel præceptores nostri, piæ sanctæque memoriæ, vel ipsi scripsimus de Sacramentis. Verum, de corporali Christi Domini præsentia, de genuina sententia verborum solennium, de manducatione corporis Christi, de fine, de usu & effectu Sacramentorum (in quibus capitibus multi existimarunt hactenus confligere nostras sententias, aut certe verba) tam caute, tam plane & simpliciter loquuti sumus ut speremus homines studiosos tum fraternæ concordiæ, tum perspicuæ veritatis, non desideraturos esse in scripto nostro, vel copiam, vel lucem orationis. Neque diffidimus quin aliarum quoque Ecclesiarum Christi per Helvetiam ministri facile agnituri sint, eam ipsam doctrinam de Sacramentis nos expressisse, quæ multis jam annis populo Christiano vulgata est: atque in veritate confessa, minime gentium a nobis discrepent: id quod pollicemur nobis, non sine magnis rationibus, de piis omnibus per Ecclesias aliarum nationum.

Si quis tamen evidentiorem Sacramentorum explicationem protulerit, malumus ea ipsa uti cum piis omnibus, quam hortari unum hominem ut subscribat nostræ consensioni, in qua Scripturæ sanctæ verba usurpavimus, & expressimus apte qua sensu accipiamus, & cum Ecclesia Catholica nos facere, pro compertissimo habemus. Porro si non offensiones omnium, quas discordiæ inter nos species impedivit in vitis Domini, scriptum hoc sustulerit, præclare tamen suo munere functum existimabimus, quod non obscure neque fucate omnibus testati sumus, nos quibus Christus dedit idem sentire & loqui de religionis dogmatibus in mysteriorum etiam explicatione, haudquaquam discrepare. Vale frater dilectissime. Tiguri, Tricesimo Augusti, Anno Dom. M. D. XLIX.

Fidelibus Christi Ministris, Tigurinæ Ecclesiæ, Bernensis, Basiliensis, Schaffusianæ, Curiensis & totius Rheticæ, Sangallensis, Biellensis, Milhousinæ, Neocomensis, Pastoribus, Symmistis, & fratribus integerrimis & vere colendis.

JAm elapsi sunt anni quatuor, venerandi fratres, quum in lucem prodiit de Sacramentis consensionis nostræ summa, qua tandem infaustas contentiones, quæ nimis diu pios & doctos viros exercuerant, prorsus extinctum iri putavimus. & certe in illa brevitate complexi eramus, quod ad sedandas bonas mentes sufficeret: resque ipsa ostendit gravibus & cordatis viris non modo placuisse nostrum consilium, sed rem quoque ipsam esse probatam. Quod si in quibusdam major fuit pertinacia, vel etiam ut in rebus turbatis fieri solet, altius infixa suspicio, quam ut in eundem statim consensum nobiscum descenderent, silentio tamen suo testati sunt nihil sibi videri melius, quam pacem & tranquillitatem colere. Interea indocti quidam homines & turbulenti, reliquis tacentibus, tantam clamandi licentiam sibi sumpserunt, ut ab eorum intemperie novum incendium, nisi obviam eatur, timendum sit. Quia vero & pauci sunt numero, & nulla subest virtus, quæ fidem vel auctoritatem ipsis conciliet: imo confusa & insipida garrulitas non minus ridiculos quam odiosos reddit: merito contemni poterant, nisi fingentes publicam se causam agere, licet nullius sint pretii, tamen falso prætextu deciperent multos rudes & imperitos. Sed dum videmus plurimum nocere, & nostra patientia crescere in dies ipsorum audaciam: magna, ut arbitror, justaque necessitas nos ad reclamandum cogit. Equidem quamvis eorum scripta volitent, quibus cruciantur boni, turbantur infirmi, improbi ad rixandum armantur: ægre tamen & dolenter adductus sum, ut eorum stultitiam publice refellerem. Sed quia mihi crudelis fore videbar, nisi discussis illorum fallaciis bonos & simplices errore liberarem: non dubitavi eorum proterviæ me libere opponere. Doctos etiam, & graves viros, quorum nomen isti frivoli homines indigne obtendunt, sui officii monere volui, ne hanc petulantiam ultra grassari sinant. Præterquam enim quod pios omnes dare operam convenit, ne longius serpat quod per has faces excitat Satan incendium, certe eorum de quibus loquor, magis quam nostra interest, importunum fervorem compesci, qui in commune multarum Ecclesiarum dedecus redundat. Indocti, & temulenti homines dum Sacramentarium bellum instaurant, primis librorum paginis audacter jactant, pro tota Saxonia & vicinis regionibus se pugnare. Id dum à multis creditur, alios involvit pia reverentia, quam Saxonicis Ecclesiis deferunt, alii eas derident, quod tam putidis indoctisque patronis utantur, alii nimiam sanioris numeri tolerantiam mirantur, impii vero & aperti Christi hostes summam ex mutua nostra concertatione quasi Lanistæ ex gladiatorio ludo, voluptatem capiunt. Quum igitur turpis dissimulatio sit, quæ tot malis vagum & effrænem cursum permittit: viderint docti ac prudentes viri, an non suarum partium sit moderari cæcos istos impetus, unde tantum damnum inferri Ecclesiæ vident. & quoniam omnes qui non prorsus intractabiles sunt, vel nondum se adeo insolenter jactarunt, placide ad sanam mentem redire cupio: imo ne quis præclusam sibi pœnitentiæ januam queratur, unum duntaxat, & quidem tacito nomine breviter attingam. Ille igitur quisquis est, postquam Thrasonice professus est, se plus quam animosum esse fidei orthodoxæ vindicem, magnos & insignes viros quos ego amo & veneror, ipse pro suis præceptoribus agnoscit, in operam subsidiariam advocat. En quibus auspiciis primarios Ecclesiæ doctores nobiscum in certamen committat: nempe ut mali discipuli temeritatem, quasi milites post aciem ad ferendum subsidium locati, sequantur. Sed quod hostium genus illis oppugnandum assignat? Nomine quidem appellat Sacramentarios, rem vero sic definit. eos se aggredi, qui in Eucharistico pane & sanguine Christi præter vacua signa nihil relinquunt. Si ita est, quiescat ipse tumultuarius, & à seipso lectus bellator, locumque potius legitimis & idoneis ducibus cedat. Præclaræ sunt apud Helvetios, Rhetosque Ecclesiæ, quibus & nostra accedit. Ab his cordati saltem aliquot Duces & antesignani prodibunt, qui ingentes copias secum trahent, ut justis opibus non minus strenue quam fideliter belli hujus molem sustineant. Quis enim nostrum suam sacris symbolis veritatem non asserit? At vero dum ita præfatus non modo singulos enumerat, qui ab hujus criminis suspicione longissime absunt: sed etiam consensionis nostræ formulam in medium producit, ubi tam diserte repudiatur error ille: quid hac repugnantia impudentius vel magis præposterum fingi potest? Nec vero causæ nostræ defensionem aliunde opus est accersere, quandoquidem ipse paulo post verba nostra recitat, ubi palam fatemur, vere in sacra Cœna communicari fidelibus Christi corpus. Quid? ubi vera asseritur communicatio: an nihil præter nudum & inane signum relinquitur? Restat illi miserum jejuni cavilli suffugium: nos de spirituali manducatione loqui. An igitur carnalem vellet? Sed non putat nos de vero corpore sentire. Quasi vero nos sicut ipse & similes, phantasma corporis loco imaginemur. Nos vero quum sciamus unicum esse Christi corpus, quod semel in victimam nostræ cum Deo reconciliationis oblatum est, illud ipsum asserimus nobis offerri in Cœna: quia ut nobiscum Christus partæ salutis gratiam communicet, ante nostrum fieri oportet, & vivificam nobis esse Christi carnem, quia ex ea spiritualem

vitam hauriamus. His enim verbis aperte usi sumus in consensus nostri summa, cujus ipse partes quasdam citans, hoc præcipuum caput improbe & perfide dissimulat. Quid? Ubi præfatus erat, se ad verbum relaturum quæ à nobis essent edita: quo jure conjuncta membra discerpere licuit, ne plena, & suo contextu apta confessio sub oculos veniret? Hoc scilicet nonne est instar rabiosi canis obvium quemque lapidem arrodere? Verum alibi & quidem paulo post, clara de signorum veritate, quam negari à nobis mentitur, testimonia ex nobis profert. Atque hic spargendis nebulis deditus homo, vafritiem nobis objectat, quod de spirituali manducatione prolixe concionando simplices laudamus. Quasi vero spiritualiter Christum manducare quis possit, quin & fidei virtute eum habeat in se manentem, & in ejus corpus coalescat, & in ipso vivat: quod fieri rursum non potest, quin ipse Christus, ut semel in sacrificium pro nobis oblatus est, se nobis fruendum exhibeat. Unde & carnem ejus vivificam esse sequitur. Tam belle de erroris, quem oppugnat, specie præfatus, deinde ex opinionum dissidiis odium nobis conflare nititur. Proprium, inquit, hæreticorum est, inter se dissentire. Ut ita esse fatear, rogo, quid ad nos? Respondet, quia secundum aliquos panis significat corpus, aliis symbolum est, aliis signum, aliis figura, aliis memoriale, aliis repræsentatio, aliis testimonium vel obsignatio communionis, aliis memoria carnis pro nobis traditæ, aliis testificatio, quæ spiritualem gratiam figurat, aliis communio in corpore. Quis eum prævaricari non putet? Neque enim consensus noster laudari melius poterat, quam formis loquendi ita probe consentaneis. Ac ne obscurior forte esset simplex verborum descriptio: homo ingeniosus in tabula repugnantiam hanc pinxit. Porro dum videt magis in verbis discrepare Matthæum à Paulo, Marcum à Luca, quorum alii calicem vocant sanguinem testamenti, alii testamentum in sanguine, ut nodum hunc expediat, non in verbis solum, sed in sensu quoque dissidere nos obtendit. Quid? Signum, significatio, figura, symbolum, repræsentatio contrarium sensum efficiunt? quæ sic inter se cohærent, ut ex unoquoque reliqua omnia gignantur. En cur turbulentus homo, ex placida sua & umbratili quiete tela ignea jaculetur, quæ incendio totam Europam corripiant. Sed quid de se tandem suisque sodalibus respondebit? Nunc clara per se esse contendit verba Christi, nec ulla interpretatione egere, panem esse corpus: mox autem tropum subesse non negat. Mihi vero necesse non est, quærere quibuscum hic phreneticus confligat, qui seipsum tam recte elidit. Sed tropum saltem nominet, quem non excusare dicit, quominus panis proprie sit corpus. Certe quisquis erit tropus, à litera deflectet. Jam vero deprehensus tenetur. Nam cum opinionem suam proferens, à multis quos vocat hæreticos, dissentiat: sequetur unum ex hæreticis esse. Nisi forte publico omnium consensu sanctificatum esse tropum suum ostendet, & eum quidem anonymon, ut solus immunis sit à sinistra nota. Quanquam eum caute subticuit, ne de re incognita judicium ferretur. Adde quod alibi quosdam nostrum idem verbis sonare fatetur, quod in recta fide sinceros, sed non idem sentire. Ubinam ergo reperietur illa verborum dissonantia, quæ sola facit hæreticos etiam qui ideo differunt à reliquis, ne erroribus subscribant? Pudendum sane est, fervorem qui in juvene tolerabilis non foret, adeo non esse ætate mitigatum, ut homo senex vel pueris ridendum se propinet. Neque tamen dissimulo eum postea diversas sententias colligere, quæ etsi non male conveniunt, majorem repugnantiæ speciem præbent. Atqui primum, si ab unoquoque obiter quid dictum est, calumniose id arripit, acsi plena esset definitio. Deinde quum singulis, & sua sit dicendi ratio, & libertas esse debeat: inique, ne dicam tyrannice, omnibus præscribit, ut necesse sit non modo idem dicere, sed etiam eodem modo. Dixit aliquis mysticum corpus hic notari. Nonne idem Augustinus? Imo an non idem Paulus, quum tradit nos omnes unum esse panem? Dixit alius celebrem esse redemptionis partæ memoriam. Nempe sicut ex eodem Paulo & communi omnium magistro filio Dei audimus, hunc sacræ Cœnæ esse finem, ut solennis illic sit mortis ejus prædicatio. Hinc Tragœdiam nemo, nisi tragicus aliquis Orestes, movere debuerat. Tantum abest, ut sacræ inter Deum & homines reconciliationis minister, nuntius, & interpres excusabilis sit, dum materiam turbandi hinc venatur. Porro, ut discordias aliquamdiu fuisse demus, quia res non statim ab initio dilucide explicari poterat: an pium vel humanum erat, vulnus quod cicatricem obduxit, de integro scindere? Ne qua varietas distrahat pios lectores: ecce consensus noster interponitur. Videt hic bonus zelotes quoscunque vocat Sacramentarios idem sentire & loqui. Nec vero si superstites hodie essent optimi & eximii Christi servi Zuinglius & OEcolampadius, verbulum in ea sententia mutarent. Nam & felicis memoriæ vir Martinus Bucerus, quum eum legisset, scriptis ad me literis pro sua pietate gratulatus est toti Ecclesiæ, cui pro maligno suo livore, quantopere invideat hic bonus arbiter vel censor, ejus obtrectatio satis testatur. Ego vero non ut retaliem ejus calumniam, sed ut pro insulso ejus probro verum dictum regeram, sic excipio. Proprium diaboli est calumniari: unde & nomen habet. Proprium ejusdem est luci tenebras obducere. Proprium denique ejusdem, quia discordiarum pater est, pacem turbare, & lacerare fidei unitatem. Hæc omnia quum in isto nostro censore palam cernantur, quo loco habendus sit, mihi non est necesse dicere, quia nemini obscurum est. Cæterum quia non minore studio tum ad tuendam veritatis causam, tum ad fovendam pacem incumbere nos decet, quam utriusque eversionem molitur Satan; aliquid hac in re tentandum esse duxi, integerrimi & vere observandi fratres: si forte mitescant qui hactenus fuerunt duriores, vel saltem ut ad domanda ejusmodi cerebrosa capita, pii, graves & moderati doctores instructi sint. Atque hæc mihi visa est optima ratio: quia & quorundam cavillis obnoxia est summa prioris scripti nostri brevitas, nec dubitationes altius multorum animis infixas penitus revellit, ne quis scrupulus maneret, plenius aliquanto mentem nostram exprimere, ut eadem sit confessio pluribus verbis luculentior. Exprobrat nobis ille, de quo jam nimis multa, tam confusum esse inter nos opinionum chaos, ut nemo alterum intelligat. Atqui ego sic vestra omnium sensa mihi tenere videor: ut nihil aliud à me hic positum fuisse confidam, quam quod singuli vestrum scripturi essent. Non enim dictandi vel præeundi partes mihi arrogo: sed hac lege meum obsequium defero, ut arbitrii vestri sit statuere quidnam expediat. Quod eo meliore fiducia aggressus sum, quia & ego antehac sum expertus, & vos claro documento testatum fecistis, similem laborem libere pia sedulitate à me susceptum vobis probari. Valete optimi & semper colendi fratres. Dominus vobis adsit, vos gubernet suo Spiritu, vestrisque laboribus benedicat. Salutant vos reverenter collegæ mei. Genevæ 13. Cal. Decembris, M D. LIV.

JOANNES CALVINUS *vester*.

CONSENSIONIS CAPITUM EXPOSITIO.

QUum piis omnibus sanoque & recto judicio præditis tam odiosa pridem esset molestaque, quæ hac nostra ætate mota fuerat de Sacramentis contentio, quam infœliciter ab ea prosperum Euangelii cursum tardari videbant: non modo commoda aliqua ratione vel sepultam esse, vel compositam semper optarunt: sed in ea quoque sedanda à quibusdam non parum laboris positum est. Quod ex voto non protinus successit, in ea tarditate quam difficile sit ignem satanæ artificio semel accensum restingui, triste documentum apparuit. Huc quidem usque profectum est, ut sedato nonnihil fervore, ad docendum magis, quam ad pugnandum utraque pars intenta foret. Sed quia adhuc ex sopitis carbonibus subinde micabant scintillæ, à quibus novum incendium rursus timendum erat: quod optimum putavimus remedium, nos Tigurinæ & Genevensis Ecclesiæ pastores, adhibito etiam optimo fratre nostro Farello, afferre conati sumus, ne qua in posterum residua maneret discordiæ materia. Breve compendium edidimus, quod nostram de Sacramentis doctrinam ita testatur, ut communem aliorum pastorum consensum, qui purum Euangelium apud Helvetios Rhetosque sequuntur, contineat. Hoc testimonio in puplicum edito, doctis & moderatis hominibus plane satisfactum esse, nobis persuasimus: neminem certe putavimus ita morosum, quin placatus quiesceret. Nam ut postea videbimus, dilucida illic constat omnium rerum, de quibus antehac certatum est, definitio, quæ nullum sinistræ suspicioni locum relinquat. Et singulari Dei beneficio factum est, ut magna in parte, ex spe votoque nostro successerit. Ecce autem rebus tranquillis, surgunt importuni quidam homines, & quasi discordiis pascuntur, ad arma denuo conclamant. Nec vero est, quod sancti zeli prætextu excusent suam intemperiem. Satis inter nos convenit, veritatis jactura, minime redimendam esse pacem. Ac proinde satius esse fateor, cælum terræ misceri, quam deseri sanæ doctrinæ patrocinium. Si quis sophisticis ambagibus, quæ contrarias doctrinas fucando conciliant, strenue se cordateque opponat, non reprehendo. Quin potius hanc mihi laudem jure meo vendico, vix alium quenquam esse, cui magis placeat ingenua veritatis confessio. Quare facessant inanes isti prætextus, sæpe, ne jaceat sanæ doctrinæ defensio, excitandas esse turbas. Nam primum nihil in hac causa obscure vel perplexe à nobis dictum, nihil astute celatum, nihil denique omissum de tota rei summa ostendam: deinde nihil minus nobis propositum fuit, quam liberum veritatis cursum abrumpere. Quin potius hoc summæ curæ fuit, quomodo placide & sine offensa, quod utile cognitu est in hac re, & tradi & legi posset. Sed ne verbis ultro citroque ambigue certemus: hoc tantum à lectoribus postulo, ut quod solidis & claris rationibus probatum ante oculos ponam, recipiant.

Principio, ubi de Sacramentis agitur, negari non potest, quin præcipue consideranda sit Domini institutio, ejusque finis. Hinc & vis Sacramentorum & usus optime cognoscitur: ut errare nequeat, quisquis huc mentem dirigit, quo Dominus ipse nos vocat. Quorsum vero instituta sint Sacramenta, recte à nobis traditum, vel iniquissimi quique fateri cogentur: nempe ut nos ad Christi communionem deducant. Confidentius etiam loquar, neminem eorum qui nobis obtrectant, unquam aliquid protulisse in medium, quod hanc partem magis diserte exprimeret. Si illis cordi est Sacramentorum dignitas: quid obsecro ad eam ornandam æque magnificum, quam dum adminicula, & media vocantur, quibus vel inseramur in corpus Christi, vel insiti magis ac magis coalescamus, donec solide nos secum uniat in cælesti vita? si salutem nostram Sacramentis adjutam cupiunt: quid aptius cogitari potest, quam ut ad ipsum vitæ fontem deducti, vitam hauriamus ex Dei filio? Ergo sive utilitas nostra spectatur, sive dignitas & reverentia, quam Sacramentis deferri par est, finem & causam cur instituta sunt, luculente exposuimus. Certe quod Paulus ventosis doctoribus objicit, qui animas infructuosis speculationibus inflant, non ædificant, ipsos non tenere caput, longe à nobis alienum est: qui & ad Christum referimus omnia, & in ipso colligimus, & sub ipso ordinamus, & ab ipso totam vim Sacramentorum asserimus defluere. Nunc meliorem docendi regulam præscribant morosi isti censores, quam quæ à Paulo tradita est. Si illis displicet ad symmetriam illam inter caput & membra Ecclesiæ, quam tantopere laudat Paulus ipse, & à qua solidam doctrinæ perfectionem æstimat, Sacramenta aptari. *Coloss. 2.*

Bene igitur habet, quod de Sacramentis verba facturi, optimo & maxime apposito exordio usi sumus, & finem eorum descripsimus, quem æqui omnes & moderati lectores sine controversia probabunt. Jam in usu legitimo duo cavenda sunt vitia. Nam si plus æquo extollitur eorum dignitas, facile obrepit superstitio: sin vero de vi eorum fructuque frigide vel minus splendide disseritur, mox profanus contemptus erumpit. Si media à nobis servata est ratio, quis non obstinatos veritatis hostes esse dicat, qui maligne sanctum consensum arrodere malunt, quam vel comiter amplecti, vel saltem silentio probare? Neque enim ut in verba nostra jurent, postulamus: quiescant modo, & recte loquentibus non obstrepant. Obtendunt quidem, quia Sacramentis vim suam non tribuimus, se nobiscum ideo contendere. Sed ubi ad rem ventum est, alii nihil præter convitia proferunt & cæcos tumultus, alii quasi fastidiose uno verbo damnant quod nunquam legerunt. Atqui inconsiderate eos rixari, ex reipsa perspicuum est. Quanta vehementia causam hanc egerit Lutherus, cujus imitatores videri cupiunt isti, plus satis omnibus notum est. Scio quam multa hyperbolice ei in contentione excidant: sed quoties piis & integris judicibus maxime plausibilem volebat causam suam reddere, qua de re professus est se habere certamen? Nempe, quod ferre non posset, Sacramenta externas tantum confessionis notas censeri, non etiam divinæ erga nos gratiæ tesseras ac symbola: deinde quod indignum statueret, vacuis & inanibus figuris conferri, quum in illis vere testetur Deus quod figurat, & simul arcana virtute præstet atque impleat quod testatur. Jurene an injuria tantopere exarserit, in præsentia non disputo. Mihi enim sufficit, cum in hac causa exagitanda minime fuerit remissus, dum serio agendum est, ubi consistat non invenire: nisi quod obtendit hunc sibi totius disputationis esse statum. Et certe, ut omissa mentione hominis, cujus ut memoriam reverenter colo, ita honori cupio consultum esse, de re simpliciter pronuntiem: hoc prætextu sublato, effugere nequeunt quicunque litem nobis intentant, quin probis omnibus & sanis odiosa sit eorum morositas. Itaque hæc eadem subinde in eorum ore resonat cantilena. Quod si hæc non deliniendis simplicium auribus: sed ingenue testantur: dum nos ex altera parte fateri audiunt, Sacramenta neque inanes esse figuras, neque externa tantum pietatis insignia, sed promissionum Dei sigilla, testimonia spiritualis gratiæ ad fidem fovendam & confirmandam: item organa esse quibus efficaciter agit Deus in suis electis: ideoque licet à rebus signatis distincta sint signa, non tamen disjungi nec separari: data esse ut quod verbo suo pollicitus est Deus, sanciant & confirment, ac præsertim arcanam quæ nobis cum Christo est, communica-

tionem obsignent: certe nihil restat causæ cur nos rejiciant in hostium numerum. Quid enim? Quum ubique, sicut nuper dixi, clament sibi non aliud esse propositum, nisi ut valeat hæc doctrina, Sacramentis Deum uti tanquam adminiculis ad fidem fovendam & augendam, insculptas illis esse æternæ salutis promissiones, ut eas conscientiis nostris offerant: neque vacua rebus esse signa, quia Deus illis Spiritus sui efficaciam conjungat: his omnibus concessis, quid jam obstat, quæso, quominus manum libenter porrigant? Et ne privata singulorum scripta evoluere & excutere necesse sit: in consensu nostro reperient lectores quidquid continet edita Ratisbonæ confessio, quam Augustanam vocant: modo ne crucis metu ad captandam Papistarum gratiam flectatur. Verba sunt: in sacra Cœna cum pane & vino vere dari Christi corpus & sanguinem. Absit vero, ut nos vel Cœnæ symbolo auferamus suam veritatem, vel pias animas tanto beneficio privemus. Dicimus ergo, ne sensus nostros frustrentur panis & vinum, externæ eorum figuræ verum effectum esse conjunctum, ut corpus & sanguinem Christi illic recipiant fideles. Imo quia consilium nostrum erat, dubitationem omnem eximere piis lectoribus, quæ illic tantum breviter perstricta erant, conati sumus fusius & dilucidius explicare.

Quæritur, quænam Sacramentorum efficacia sit, quis usus, quod officium. Respondet scriptum nostrum, quum tota fidelium salus à spirituali quam habent cum filio Dei, communicatione pendeat, ejus testificandæ causa, tam Euangelii quam Sacramentorum usum esse mandatum. Observent lectores Euangelio conjungi Sacramenta, ut eandem in salu-
Rom. 1. tis nostræ capire utilitatem nobis afferant. Unde se-
2 Cor. 7. quitur, quæ de illo affirmat Paulus, licere per nos ad hæc transferri. Itaque non negamus, partem esse illius virtutis, quam Deus in salutem nostram exerit, & ministerium nostræ cum Deo reconciliationis in illis quoque contineri. Quando enim illud Augustini libenter nos amplecti omnes semper professi sumus: Sacramentum scilicet, quasi visibile esse verbum: sine controversia agnoscimus, utroque similiter adminiculo salutem nostram promoveri. Jam si quæritur, qualis ista sit communicatio, sic paulo ante à nobis erat descripta, ut fictitia & umbratilis dici nequeat: nempe (quod etiam est proprium fidei munus ac perpetuum) coalescere nos oportere in Christi corpus, ut gratiæ suæ effectus in nobis compleat: quia non aliter vitam in nos suam diffundit, nisi dum caput nostrum est, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem juncturam subministrationis secundum operationem in mensura cujusque membri augmentum corporis faciat. Sequitur deinde clarior illa, quam nuper attigi, explicatio, quamvis sacramenta notæ sint, ac tesseræ Christianæ professionis, sive societatis, item ad gratiarum actionem incitamenta, pietatis denique exercitia & syngraphæ ad Dei cultum nos obligantes: esse tamen hunc finem præcipuum inter alios, ut per ea Dominus suam gratiam nobis testetur, repræsentet atque obsignet: secundo non esse nuda spectacula quæ oculis nostris ingerantur, sed illic repræsentari spirituales gratias, quarum effectum fideles animæ percipiunt. Verba enim sunt: quum vera sint quæ Deus nobis gratiæ suæ dedit testimonia & sigilla, vere proculdubio ipsum intus præstare suo Spiritu quidquid figurant Sacramenta: hoc est ut potiamur Christo bonorum omnium fonte, tum ut beneficio mortis ejus reconciliemur Deo, Spiritu renovemur in vitæ sanctitatem, justitiam denique & salutem consequamur. Quibus subjicimus continuo post, nos inter signa & res signatas distinguendo, non tamen disjungere à signis veritatem, quin fateamur, quicunque oblatas illic promissiones fide amplectuntur, Christum spiritualiter cum omnibus suis donis recipere. Si mihi cum Papistis esset negotium: collectis Scripturæ ac veterum testimoniis, accuratius ostenderem, nihil vel à Deo proditum, vel ab Ecclesia unquam creditum fuisse de Sacramentis, quod non breviter complexi simus. Homines autem, quibus solenne est assidue clamitare verbum Domini, verbum Domini, mirum est nisi de hac re litem amplius movere pudeat. Nam quum nihil absurdius sit quam Sacramenta efferri supra verbum, cujus appendices sunt ac sigilla: nihil verbo congruere reperient, quod non Sacramentis quoque demus. Denique si unicum agnoscunt salutis nostræ auctorem Deum, qui Sacramentis plus dari postulant, quam ut arcanæ illius gratiæ media pro infirmitatis nostræ captu sint & organa? A contemptu porro ea satis superque hoc unum vendicat, non modo bonorum omnium, quæ nobis semel in Christo exhibuit Deus & nos quotidie percipimus, esse tesseras, sed externæ eorum repræsentationi conjunctam esse Spiritus efficaciam: ne inanes sint picturæ.

Jam vero quam solicite ex altera parte cavenda sit superstitio, non modo ætatum omnium experientia docet, sed unumquemque nostrum propria ruditas convincit. Nam ut in terram nobis proclive est ingenium, sponte nos ad se plus satis externa elementa rapiunt, quamvis non hyperbolice ornentur. Ubi vero accedit immodica commendatio, vix se à pravo & vitioso reverentiæ excessu continet centesimus quisque. Ita & illis perperam affingitur salutis fiducia, & quod unius Dei proprium erat, indigne ad illa transfertur. Qua in re plusquam cæca est istorum qui nobis obtrectant, pervicacia. Nam quum adversus Papistas vociferari cogantur, ne quis ipsos nobis putet subscribere, rem ipsam clare definire non audent: imo ne ad rectam moderationem descendant, seipsos data opera impediunt & suspensos relinquunt lectores. Ac ne frustra conqueri videar, brevi explicatione, quam nihil sit in scripto nostro dignum reprehensione, nunc patefaciam. Ut superstitioni obviam iremus, primo loco diximus stulte eos facere, qui ad nuda tantum signa, ac non potius ad promissiones illis annexas respiciunt. Quibus verbis nihil aliud voluimus, quam quod omnium consensu vere & scite Augustinus docet, tum demum ex ele- Homil. in
mentis Sacramenta extare, dum verbum accedit, Joan. 80.
non quia profertur, sed quia creditur. Atque hanc esse causam cur mundos pronunciet Apostolos Christus propter verbum quod ab ipso audierant, non propter Baptismum quo loti erant. Nam si visibiles figuræ, quæ pro Sacramentis ingeruntur sine verbo, non tantum jejuna sunt & mortua elementa sed noxiæ præstigiæ: quid aliud est Sacramenti intuitus, ubi promissio non attenditur, nisi mera illusio? Certe si quis oculos tantum illuc afferat clausis auribus, nihil à profanis gentium mysteriis different. Nam etsi ex vetustis gentium ritibus plurimos à sanctis patribus fatemur originem habuisse, quia tamen vacui doctrina nihil puræ fidei retinebant, degeneres & corruptos merito fuisse dicimus. Atque omnino sic res habet: nisi promissione condiatur signum, per se insipidum, nihil proderit. Quid enim aget mortalis homo & terrenus aquam fundendo in eorum capita quos baptizat, nisi è sublimi pronunciet Christus, se animas sanguine suo abluere, & Spiritu renovare? Quid totus cœtus piorum pauxillum vini & panis gustando, nisi è cælo vox illa personet, Christi carnem spiritualem esse cibum, & sanguinem vere esse potum? Vere itaque concludimus aquæ, panis & vini materia nos Christi ac spiritualium ejus donorum nequaquam fieri compotes, sed promissione ad ipsum nos deduci, ut se nostrum faciat, fideque in nobis habitans impleat quicquid signis promittitur ac offertur. Quid in hac re quisquam improbet, non video: nisi forte

sacris

sacris signis honorificum esse puget, lusorias sine fide actiones censeri.

Hac occasione merito iterum pias mentes ad Christum reducimus, ne quid aliunde petant eorum bonorum vel sperent, quorum tessera illis ac pignus in signis proponitur. Atque hoc modo sequimur quam Deus regulam Mosi præscripsit: ut omnia exigeret formaretque ad exemplar, quod ei in monte ostenderat. Hunc enim locum non abs re Stephanus in Actis, & Apostolus in epistola ad Hebræos, notant. Atqui ut olim crassi inter Judæos erroris corrigendi hæc optima fuit ratio: ne scilicet in visibili tabernaculo, & pecudum victimis subsisterent, Christum ad quem suspicerent illis ante oculos statui: ita hodie ad spiritualem illum archetypum nos esse intentos decet, ne inanibus spectaculis frustra ludamur. Et certe Dominus Sacramenta instituens, minime impedimenta circumdedit, quæ nos detineant in mundo, sed scalas potius erexit, per quas sursum ad cælos conscendere liceat: quia nec alibi quærendus est Christus, nec alibi etiam quam in eo solo quiescendum. Quid enim, obsecro? An ideo pro nobis mortuus est Christus ac resurrexit, ut nos ad mortua elementa ablegans, salutis causa & materia nobis esse desineret? Imo adjumenta ad se quærendum nobis porrexit, ut suo loco maneret.

Sequitur altera plus satis tritæ & tamen non parum noxiæ superstitionis correctio: ubi monemus, si quid per Sacramenta nobis confertur, id non fieri propria eorum virtute, sed quatenus Domino Spiritus sui virtutem in illis exerere placet. Nam se humanum ingenium continere nequit, quin vel includat Dei virtutem signis, vel signa ipsa in Dei locum substituat. Ita fit, ut virtutis suæ laude spolietur ipse Deus, dum mortuis creaturis acceptum ferunt homines, quod ejus proprium est. Hæc doctrinæ nostræ summa est, quam dilucidis & minime ambiguis verbis testamur, Deum solum peragere quicquid ex Sacramentis consequimur: & quidem arcana sua, & intrinseca, ut loquuntur, virtute. Cæterum ne quis objiceret, signis quoque suas esse partes, ne frustra data sint: mature illic occurrimus, sic Deum illorum uti ministerio, ut neque vim ipsis suam infundat, nec quicquam deroget Spiritus sui efficaciæ. Quid etiam hic requirent boni viri? Deum per Sacramenta agere volunt? Hoc docemus. Volunt in ipsis fidem nostram exerceri, foveri, adjuvari, confirmari? Idem asserimus. Volunt Spiritus sancti virtutem in illis extare, ut electis Dei in salutem prosint? Idem nos quoque concedimus. In eo vertitur quæstionis status: soline Deo in solidum adscribere conveniat omnes salutis nostræ partes, an ejus laudis partem ipse ad Sacramenta derivet, dum illis utitur. Quis nisi omnis verecundiæ expers de hoc capite contendere audeat? Ac nostræ quidem doctrinæ Paulum citamus testem, qui ministros nihil esse, & plantando ac rigando nihil agere pronunciat, si quis ipsos à Deo separet, qui solus dat incrementum. Unde perspicere cuivis promptum est, modo maneat Deo quod suum est, nos Sacramentis nihil detrahere. Certe quam magnifice alibi verbi prædicationem extollat Paulus, satis notum est. Qui fit ergo ut nunc fere in nihilum eam redigat? nisi quia ubi ad Dei comparationem venitur, illum unicum bonorum omnium agnosci auctorem æquum est, qui sic libere utatur creaturis, ut suo arbitrio per illas, quatenus visum est, agat. Nec vero terrenis elementis fit injuria, si Dei spoliis non ornantur.

Quod autem subjicimus ex Augustino, unum esse Christum qui intus baptizat: item unum eundem esse, qui nos in Cœna facit sui participes, utriusque mysterii præstantiam summopere commendat. Nam hinc colligimus, non humanas esse actiones, quatum auctor est Filius Dei, quibus præsidet, in quibus tanquam exerta è cælo manu, virtutem suam profert? Deinde nihil utilius est, quam ab hominis mortalis terrenique elementi intuitu abstrahi sensus nostros, ut Christum velut præsentem fides nostra aspiciat. Quanquam & hoc rursum ad jus suum Christo vendicandum spectat: ne eum putemus externum ministerium hominibus ita mandare, ut spiritualis effectus laudem illis resignet. In quem sensum Augustinus pluribus disputat, Baptismum efficaciæ & potestatis non nisi in Christum unum competere. Et quid opus est humano testimonio, quum vox illa Spiritus quæ in ore Baptistæ clare sonuit, aures nostras assidue percellere debeat? Hic est qui baptizat in Spiritu: siquidem eum hoc elogio ab omnibus ministris discerni constat, ut sciamus solum ipsum intus præstare, quod homines visibili signo testantur. Quod probe alibi Augustinus exponit his verbis. Quomodo ergo & Moses sanctificat & Dominus? Non enim Moses pro Domino, sed Moses visibilibus Sacramentis per ministerium suum: Dominus autem invisibili gratia per Spiritum sanctum, ubi est totus fructus etiam visibilium Sacramentorum. Nam sine ista sanctificatione invisibilis gratiæ, visibilia Sacramenta quid prosunt? Nec vero aliter conciliari poterunt Scripturæ loci, qui videntur in specie discrepare: Cujus generis sunt, quos illic notavimus, Spiritum sanctum esse sigillum, quo nobis sancitur futuræ hæreditatis fides: & Sacramenta etiam sigilla esse. Nihilo enim magis consentaneum est, pari gradu locari, quam ad signa transferri, quod non nisi in Spiritum competit. Una igitur solutio est in illo vulgari dicto, superioris & subalterni nullam esse repugnantiam. Nam si quis contendat non obsignari mortuis signis salutem nostram, quia hoc proprium est Spiritus sancti munus, quæro quid responsuri sint isti censores, quibus non plane arridet consensus noster? nisi hoc ipsum quod asserimus: quod mediis inferioribus utitur Deus, minime id obstare quin Spiritus sui virtute fidem nostram solus inchoet ac perficiat.

Hom. 5. & 6. in Joan.

Joan. 1.

Quæstionum veter. test. lib. 3. c. 84.

Quod dicimus, non omnibus promiscue, sed electis Dei tantum, ad quos interior & efficax Spiritus operatio pervenit, prodesse signa, clarius est quam ut longa refutatione indigeat. Nam si quis omnibus communem facere velit effectum, præterquam quod Scripturæ testimonio refellitur tale commentum, experientia etiam reclamat. Ergo sicuti per se externa vox hominis in corda minime penetrat, sed ex multis auditoribus soli ad Christum veniunt qui trahuntur intus à Patre: juxta illud Jesaiæ, non alios prædicationi credere nisi quibus revelatum est Dei brachium: Ita penes liberum & gratuitum ejusdem Dei arbitrium est, dare quibus voluerit, ut in signorum usu proficiant. Nec vero dum ita loquimur, quicquam mutari intelligimus in Sacramentorum natura, quin sua illis maneat integritas. Neque enim Augustinus, dum ad corpus Ecclesiæ, quod in prædestinatis, qui jam ex parte justificati sunt, & adhuc justificantur, & olim glorificandi sunt, restringit sacræ Cœnæ effectum, ejus vim, si ipsa per se æstimetur, erga reprobos evacuat vel minuit: sed tantum ejus fructum peræque omnibus communem esse negat. Quando vero reprobis non nisi sua incredulitas obstaculo est, quominus Christo potiantur, in ipsis quoque tota culpa residet. Denique neminem frustratur signi repræsentatio, nisi qui ultro & maligne seipsum privat. Verissimum enim est tantum quemque fructus ex signis referre, quantum fidei vase percipiet. Ac merito Sorbonicum illud figmentum repudiamus, novæ legis Sacramenta omnibus prodesse, qui modo obicem non ponat peccati mortalis. Nam virtutem illis affingere, quam externus tantum usus instar canalis in animas infundat,

Tract. in Joan. 26

plane insipida superstitio est. Quod si fidem mediam intercedere oportet, nemo sanus negabit, eundem Deum, qui his subsidiis infirmitatem nostram levat, fidem etiam dare, quæ idoneis fulturis subnixa ad Christum conscendat, ut ejus gratiis potiatur. Et certe extra controversiam esse hoc debet: sicuti lucere solem & suos è cælo radios emittere non sufficeret, nisi prius dati nobis essent oculi, qui luce ejus fruantur: ita Dominum frustra externis signis illucescere, nisi nos oculatos reddat. Imo sicuti solis calor vivum & animatum corpus vegetans, in cadavere fœtorem excitat: ita Sacramenta ubi non adest fidei Spiritus, mortiferum potius quam vitalem odorem spirare certum est.

Cæterum ne quis ideo, vel quidquam decedere Sacramentorum virtuti, vel hominum incredulitate, & malitia infirmari Dei veritatem putaret, diligenter nos cavisse existimo, dum integra nihilominus diximus manere signa, indignisque Dei gratiam offerre, nec vim promissionum labefactari, licet non recipiant increduli quod offertur. De ministris hic non agitur, de quibus stulte olim dubitatum est, an eorum perfidia vel alia quævis indignitas Sacramenta vitiet. Nobis autem sanctior est Dei institutio, quam ut ejus vis ab hominibus pendeat. Sit igitur aut Judas aut Epicureus quispiam sacrorum omnium contemptor, Baptismi vel sacræ Cœnæ minister. Non secus & lavacrum regenerationis, & spirituale carnis & sanguinis Christi alimentum fidelibus per ejus manum à Domino conferri statuimus, quam si Angelus de cælo descenderet. Non quod communi Ecclesiæ incuria vel conniventia foveri deceat vitiosos ministros, & qui sacrum locum impura vita contaminant: quin potius tam publice quam privatim danda opera est, ut talibus inquinamentis Dei sanctuarium purgetur, si fieri potest. Verum si quos prorsus impios ad honorem obrepere contingat, vel ambitiosus quorundam favor impediat, ne in ordinem cogantur dissoluti, vel protinus ut optandum foret, abdicentur: quantumvis detestabilis sit eorum indignitas, Sacramentis nihil derogat: quando non nisi à seipso sumit Christus quod illic nobis largitur, à ministris autem non haurit vel derivat. Itaque quod intentionem consecrantis necessario requirunt Papistæ, perversum & exitiale figmentum esse non dubitamus. Sed quum Dominus vere semper quod figurat, tam per impios quam fideles ministros præstare sit paratus: non nisi fide recipi fatemur, quod oblatum est: incredulos vero inanes dicimus vacuosque discedere. Neque tamen eorum vitio Sacramenti virtuti quidquam deperit. Aditum claudit & obserat incredulus, quominus in ejus animam penetret Dei gratia. Negamus Dominum ideo manum suam retrahere: quin potius, ut sibi perpetuo constet, ac immensa bonitate sua certet cum hominis malitia, vere quod respuitur offerre asserimus. Sed hæc duo longe inter se differunt, fidem Domino constare ad præstandum quod signo demonstrat: & hominem ut fruatur oblata gratia, locum promissioni dare: quia ut quis recipiat quod datur, ante capacem esse oportet, sicuti scriptum est: Aperi os tuum & implebo illud. Quare inscite quidam clamitant inanem & irritam fieri sacræ Cœnæ figuram, nisi tantundem in ea percipiant impii, quantum fideles. Si promiscue idem utrisque dari sentirent, facile subscriberem. Sed Christum absque fide recipi non minus portentum est, quam semen in igne germinare. Nam quo jure sibi permittunt, Christum à Spiritu suo divellere? quod nefarium esse sacrilegium ducimus. Recipi ab impiis Christum volunt, quibus ne guttam quidem concedunt Spiritus Christi. Quid hoc aliud est, quam veluti mortuum sepulchro includere? Atqui, dicet quispiam, reos non faceret Paulus corporis & sanguinis Domini qui indigne manducant, nisi fierent ipsi quoque Christi participes. Imo si pateret in eos Christo ingressus, omni ipsos reatu eximeret. Nunc vero quia sacræ communicationis pignus, quod reverenter suscipere decebat, fœde conculcant, non mirum si corporis, & sanguinis censeantur rei. Nimis autem absurde imperiti homines reatu non putant teneri, nisi qui & manibus palpant, & dentibus atterunt, & degluttiunt Christi corpus. Jam vero secundum eos, qualis ista erit receptio? Nam modum quo Christus habitat in nobis, Paulus fidem esse pronunciat. Ergo sublata fide, tantum ad momentum recipi necesse erit, ut simul evanescat. Quanto rectius Augustinus, *Hom. in*
ut homine probe in Scripturis exercitato dignum *Joan. 62.*
erat, non secus panem Domini Judæ datum esse docet, quo manciparetur diabolo, quam datum Paulo angelum Satanæ, per quem perficeretur in Christo. Prius vero dixerat, reliquos discipulos manducasse *Homil. 59.*
panem Dominum: Judam vero panem Domini contra Dominum. Alibi quoque celebre istud Christi *Homil. 26.*
dictum prudenter expendit, nunquam morituros qui manducaverint. Nempe, inquit, virtutem Sacramenti non tantum visibile Sacramentum: & quidem intus non foris: qui corde manducant, non qui premunt dente. Unde tandem concludit, Sacramentum hujus rei in mensa Dominica proponi, & id sumi quibusdam ad exitium, aliis ad vitam, rem ipsam, cujus signum est Cœna, omnibus ad vitam cedere, nulli ad exitium, quicunque fuerit ejus particeps. Ac ne quis de ejus scriptoris mente dubitet, quasdam sententias non pigebit altius repetere. Postquam dixerat panem hunc interioris hominis quærere esuriem, subjicit: Manna & Moses & Aaron & Phinees & multi alii manducarunt, qui placuerunt Domino nec mortui sunt. Quare? quia visibilem cibum spiritualiter intelligebant, spiritualiter esuriebant, spiritualiter gustabant, ut spiritualiter satiarentur. Nam & nos hodie accepimus visibilem cibum: sed aliud est Sacramentum, aliud virtus Sacramenti. Et paulo post: ac per hoc qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritualiter carnem ejus, nec bibit ejus sanguinem: licet carnaliter & visibiliter premat dentibus signum corporis & sanguinis: sed magis tantæ rei Sacramentum sibi ad judicium manducat & bibit, quia immundus præsumpsit ad Christi accedere Sacramenta. Vides ut profanis & impuris nihil præter visibilem signi sumptionem concedat.
Dicit alicubi, fateor, corpus Christi fuisse illis pa- *Lib. 5. de*
nem Cœnæ, quibus dicebat Paulus, Qui indigne *bapt. con-*
sumit, judicium sibi edit & bibit, non discernens *tra Dona-*
corpus Domini: nec ideo nihil accepisse, quia male *tist.*
acceperint: sed quo sensu id velit accipi, plenius idem ipse alio loco explicat. Nam ex professo defi- *Lib. de ci-*
niendum suscipiens, quomodo improbi & scelerati *vi. Dei 21.*
homines, qui fidem catholicam ore profitentur, *c. 25.*
Christi corpus manducent: & quidem adversus quorundam opinionem, qui non solo Sacramento eos edere, sed reipsa fingebant: sed nec isti, inquit, dicendi sunt manducare corpus Christi, quoniam nec in membris computandi sunt Christi. Ut enim alia taceam: non possunt simul esse membra Christi & membra meretricis. Denique ipse dicens, Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo: ostendit quid sit, non Sacramento tenus, sed revera Christi corpus edere. Hoc enim est in Christo manere, ut in illo maneat & Christus. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui non manet in me & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, vel sanguinem meum bibere. Desinant ergo imperiti homines pro Juda litigare, ne Christum sine Christo appetere videantur.

Quod deinde prosequimur, fidelibus spiritualium bonorum effectum quæ figurant Sacramenta, extra eorum usum constare, quando & quotidie verum

esse experimur, & probatur Scripturæ testimoniis, mirum est si cui displiceat. Neque enim si martyribus carcere inclusis liberum non est externum signum sumere, ideo Christo carere dicentur, qui magnifice in illis triumphat. Nec ad Cœnam quisquam rite accedet Christo prorsus vacuus: nec Cornelio deerat Baptismi veritas, qui ante aquæ lotionem Spiritu sancto jam perfusus erat: sicuti nec Moses divinæ unctionis expers, cujus signum aliis contulit, ipse nunquam accepit. Quanquam eo minime spectat hæc doctrina, ut signorum usu valere jusso, arcanis inspirationibus contenti simus. Neque enim si Dominus interdum, ut suam virtutem nullis adminiculis obstrictam probet, omisso signo idem peragit, quod per signum repræsentat: ideo quod in salutem nostram instituit, quasi supervacuum abjicere censebitur. Nobis vero multo minus id licebit, quorum fides verbo ejusque sigillis intenta esse debet. Vere enim ab Augustino scriptum est. *Lib. quæst. vet. test. 3* Quamvis Deus absque signo visibili quos vult sanctificet: quisquis tamen signum contemnit, invisibili sanctificatione merito privari. Huic capiti affine est quod proxime addidimus, nempe quæ ex Sacramentis percipitur utilitas, eam ad externæ sumptionis tempus non debere restringi, ac si Dei gratiam eodem secum momento adveherent. in quo si quis à nobis dissentit, tum regenerationis gratiam in multis acceleret, necesse est, tum in reliquum vitæ cursum fabricet innumeros Baptismos. Effectum Baptismi, qui ad tempus nullus fuit, videmus tandem emergere. Aqua tinguntur multi ab utero matris, qui ætatis progressu adeo se intus fuisse baptizatos non ostendunt, ut potius extincto, quantum in se est, Dei Spiritu, Baptismum suum exinaniant. Eorum partem ad se Deus revocat. Qui ergo vitæ novitatem signo tanquam capsula includet, non tam ornabit signum ipsum, quam Deo erit injurius. Jam quum assidua usque ad mortem esse debeat pœnitentiæ meditatio, ut in ea proficiant filii Dei, quis Baptismum impie mutilari non videt, si non ultra externam administrationem vis & ejus fructus extenditur, qui ad totum vitæ decursum patet? Imo nihil in sacra signa magis contumeliosum fingi potest, quam eorum veritatem in præsenti tantum actione vigere. Hoc ita accipio, quamvis statim prætereat visibilis figura, manere tamen quam restatur gratiam, neque momento cum oculari spectaculo evanescere. Neque enim eorum superstitioni favere animus est, qui elementa panis & aquæ, quasi post usum præsentem cui destinata sunt, in ipsis hæreat consecratio, perperam in templis asservant. Atque id diserte testari oportuit, ne spem æternæ salutis, quæ nullis temporum inclinationibus obnoxia est, temporalibus signis quis affigat, ut non plus concipiat fides, quam intuitu cernit oculus.

Venio nunc ad quæstionem, ex qua exorti sunt tam violenti & duri conflictus: qualis in sacra Cœna sit corporis & sanguinis Domini communicatio. Porro ejus definitio non ante à nobis posita est, quam refutatum localis præsentiæ figmentum, & expositus verborum Christi sensus, de quibus antehac nimis contentiose certatum est. Sed quia nunc morosis & indoctis hominibus occurrere consilium est, qui præcipites ad cæcum calumniandi impetum feruntur, vel probos & simplices sinistris illorum sermonibus imbutos placare: nunc ab illo tertio capite incipiam. Primum quidem fatemur, Christum quod panis & vini symbolis figurat, vere præstare, ut animas nostras carnis suæ esu & sanguinis potione alat. Facessat igitur putida illa calumnia, theatricam fore pompam, nisi re ipsa præstet Dominus quod signo ostendit. Neque enim dicimus quidquam ostendi quod non vere detur. Jubet nos Dominus panem & vinum accipere: interea spirituale carnis suæ & sanguinis alimentum se dare pronunciat. Hujus rei non fallacem oculis proponi figuram dicimus, sed pignus nobis porrigi, cui res ipsa & veritas conjuncta est: quod scilicet Christi carne & sanguine animæ nostræ pascantur. Nec fidei nomen quidquam imaginarium notat, quasi tantum cogitatione, vel memoria percipiant fideles quod promittitur: sed ne quis putet eo usque prostitui Christum, ut ipsum fruantur increduli. Neque enim dum Paulus Christum habitare docet in cordibus nostris per fidem, loco veræ habitationis imaginationem supponit: sed quomodo tanti boni possessionem cernamus, admonet. Carnem ergo Christi, sine ullis ambagibus, fatemur esse vivificam: non tantum quia semel in ea nobis salus parta est, sed quia nunc dum sacra unitate cum Christo coalescimus, eadem illa caro vitam in nos spirat, vel ut brevius dicam, quia arcana Spiritus virtute in Christi corpus insiti, communem habemus cum ipso vitam. Nam ex abscondito Deitatis fonte in Christi carnem mirabiliter infusa est vita, ut inde ad nos flueret. Verum ut de cœlestibus Dei mysteriis semper crassum aliquid concipiunt humanæ mentes, hic rursus obviam ire talibus deliriis necesse fuit. Quo pertinet ista definitio à nobis posita: non perinde intelligi debere, quod de carnis Christi participatione dicimus, quasi fieret aliqua substantiæ vel commixtio, vel transfusio: sed quia ex carne semel in sacrificium oblata vitam hauriamus. Si cui displicet hæc exceptio, primum dico aliquid sibi ex proprio cerebro commentum esse, quod & Scripturis nusquam proditum, & fidei analogiæ minime consentaneum est. Deinde nimis superbum esse dico, qui ex sensu temere concepto legem aliis præscribat. Misceri si volunt carnis Christi substantiam cum hominis anima: quot se absurdis involvent? Negant fas esse, tam sublime mysterium ad seculi rationem subduci, vel immensam ejus magnitudinem metiri ingenii nostri modulo. In quo illis plane assentior. Sed an eo usque trahenda est fidei modestia, ut totam religionem horrendis portentis deformet? Atqui hoc modo, ut quidque absurdissimum foret, ita maxime Christo congrueret ejusque doctrinæ sacram unitatem, quæ nobis est cum Christo, sensui carnis incomprehensibilem fatemur esse. Quod nos sibi conjungens non modo vitam nobis suam instillat, sed unum quoque nobiscum efficitur, sicuti ipse unum est cum Patre, sublimius captu nostro mysterium esse concedimus: nisi quatenus ejus verbis retectum est. Sed an ideo protinus somniandum, in nos transfundi ejus substantiam, ut sordibus nostris inquinetur? Quod se oculos claudere dicunt, ne curiosius inquirant, quod Dominus occultat, vanissimum esse hinc convincitur, quod se ex Dei verbo doceri non sustinent. Hæc certe fidei sobrietas est, non modo acquiescere in Dei nutu, neque plus sibi arripere, quam sacro ejus ore patefactum sit: sed etiam ad Spiritum prophetiæ sedulo attendere, & sanam interpretationem mansueta docilitate amplecti. Quare temulenta in utroque pervicacia est, si quis vel se non contineat intra legitimas metas, vel sanæ intelligentiæ lucem fastidiose respuat. Communicari nobis Christi corpus & sanguinem, nullus nostrum negat. Qualis autem sit corporis & sanguinis Domini communicatio, quæritur. Carnalem isti palam & simpliciter asserere quomodo audeant, miror. Spiritualem cum dicimus, fremunt, quasi hac voce realem, ut vulgo loquuntur tollamus. Nos vero, si reale pro vero accipiant, & fallaci vel imaginario opponant, barbare loqui mallemus, quam pugnis materiam præbere. Scimus enim quam non deceant logomachiæ Christi servos, sed quia hoc concedendo nihil apud eos proficitur, qui nudis omnibus sunt implacabiles: placidis & moderatis hoc restatum volo, ita secundum nos spiritualem esse communicationis modum, ut reipsa Christo fruamur. Hac modo ratione contenti

simus,

ſimus, ultra quam nemo niſi valde litigioſus inſurget, vivificam nobis eſſe Chriſti carnem, quia ex ea ſpiritualem in animas noſtras vitam Chriſtus inſtillat: eam quoque à nobis manducari, dum in corpus unum fide cum Chriſto coaleſcimus, ut noſter factus nobiſcum ſua omnia communicet.

De locali præſentia miror ſi cenſores noſtros non pudeat certamen movere. Sed quum Chriſti corpus negent locorum ſpatiis circumſcribi, immenſum eſſe volunt. Quid autem nos? Nempe in cælo quærendum eſſe, quod, teſte Scriptura, eum capit donec in judicium appareat. Neque tamen eſt, cur nos ideo quiſquam invidia gravet, ac ſi abeſſe à nobis fingamus, membraque ſeparemus à capite. Certe ſi Paulo dicere licuit, nos à Domino peregrinari, quamdiu ſumus in mundo: eadem quoque ratione dicemus, quadam abſentiæ ſpecie nos ab eo disjungi: quatenus ſcilicet à cæleſti ejus domicilio nunc diſtamus. Abeſt igitur Chriſtus à nobis ſecondum corpus: Spiritu autem ſuo in nobis habitans, in cælum ad ſe ita nos attollit, ut vivificum carnis ſuæ vigorem in nos transfundat, non ſecus ac vitali ſolis calore per radios vegetamur. Quod dicere ſolent, inviſibilem nobiſcum eſſe, perinde valet, ac ſi forma ejus in cælo repoſita, ſubſtantiam carnis dicerent in terra reſidere. Atqui ſenſus pietatis clare dictat, non aliter vitam ex carne ſua in nos ſtillare, quam dum totus ſecundum corpus in cælo manens, ad nos ſua virtute deſcendit. Eodem referri convenit, quæ paulo poſt attexuimus: iſta exceptione non tantum refelli quam Papiſtæ commenti ſunt transſubſtantiationem, ſed tam craſſa omnia figmenta, quam futiles argutias, quæ vel cæleſti Chriſti gloriæ derogant, vel naturæ humanæ veritati minus ſunt conſentaneæ. Hæc quoque exceptio quam non de nihilo addita fuerit, pluribus differere nihil attinet. Alii ut immenſum faciant Chriſti corpus, corporis illi naturam eripiunt. Alii ſub mortuo elemento includunt ejus Deitatem. Verum ſi quis inſcitia lapſus eſt, ſi alter fervore contentionis abreptus inconſiderate aliquid effutivit, ſepultum maneat. Homines ipſos non exagito neque inſector: ſicuti neque vexavimus quemquam in noſtro ſcripto: ſed anſam erroribus præcidere ſatis habuimus. Quis nobis ſuccenſeat, ſi Chriſto manere ſalvum cupimus & integrum quod utriuſque naturæ eſt, ne laceretur Mediator ille qui nos Deo conjungit? Immenſitas quam imaginantur in Chriſti carne, prodigioſum ſpectrum eſt, quod ſpem reſurrectionis evertit. Nam ubi omnia effutiverint de cæleſtis vitæ qualitate, ſemper illud Pauli objiciam: expectare nos Chriſtum è cælo, qui corpus noſtrum humile transfigurabit, ut conforme reddat corpori ſuo glorioſo. Nunc quam ſit abſurdum ſingulis fidelium corporibus totum mundum impleri, quid attinet dicere? Sinant ergo homines iſti nos modeſte profiteri quod ſanum & rectum eſt, ne eorum intemperie coacti retegamus eorum dedecora, quæ melius latent. Neque ideo ferocius inſultent quod nominibus, ut dixi, parcentes, nuda errorum refutatione contenti fuimus. Sed enim intolerabile eſſe ducunt, quod Chriſtum negamus ſub pane locandum, vel cum pane copulandum. Quid igitur? An è ſolio ſuo eum detrahent, ut panis fruſtulo incluſus jaceat? Neque tamen ſi quis dicat, nobis ſub pane offerri Chriſti corpus, tanquam ſub arrha: litem ea de re movebimus: nihilo ſcilicet magis quam carnalem vel localem copulam ſolvendo, divortium ſigni à ſua veritate facere conati ſumus. Recipiant igitur fideles ſub panis ſymbolo Chriſti corpus, quia verax eſt qui loquitur, ut ei minime conveniat, nos, inanem teſſeram porrigendo, fruſtrari: modo ne qua localis fingatur incluſio, vel carnalis infuſio miſceatur.

Reſtat verborum Domini expoſitio: in qua ſi quid eſt offenſionis, pervicaciæ ſuæ imputent, quibus fixum eſt clamore ſolum & tumultu rem per ſe claram tenebris miſcere. Quod panem vocavit Chriſtus corpus ſuum, præciſe verbum hoc urgent, nec figuram ullam admittunt. Atqui ſi proprie panis eſt corpus Chriſti, ſequetur Chriſtum ipſum non minus eſſe panem quam hominem. Adde quod ſi figurata non eſt hæc locutio, perverſe ipſi idem corpus ſub pane, cum pane, & in pane eſſe dicunt. Quod ſi tantam interpretandi craſſitiem ſibi indulgent: nobis cur hiſcere non licebit? Quum in quærendo verborum ſenſu diſcutimus, qualiter de Sacramentis loqui Scriptura ſoleat, audire non ſuſtinent: quia ſemel dictum eſt, Hoc eſt corpus meum. Quid? An non etiam dictum eſt, Petra erat Chriſtus? Et quo ſenſu, niſi quia idem erat ſpiritualis potus cum eo, quem hodie in calice libamos? Ne apertæ rationi locum dare cogantur, res ſacro nexu conjunctas ſacrilega veſania diſcerpunt. Verum ut taceam hæc omnia & diſſimulem: quo tandem jure ſibi permittant ſuum illud eſſe, in quo tantopere inſiſtunt, in diverſas loquendi formas reſolvere? Quum velint panem eſſe Chriſtum, cur poſtea tranſiliunt ad ſua commenta, eſſe cum pane, in pane, & ſub pane? Unde iſtud illis magiſterium, ut commenta ſua non minus ab uſu remota, quam inter ſe contraria futiliter vomentes, alios à ſana intelligentia arceant? Si panis cenſeri corpus debet quia ſic vocatur, non minus teſte Paulo, erit communicatio corporis. Imo ſi dicam Paulum clarius hoc loco exponere, quod ſubobſcure à Chriſto dictum erat, quis ſobrius mihi repugnabit? Dominus pronunciat panem eſſe ſuum corpus. Sequitur diſcipulus, cui certe propoſitum non eſt, luci nebulas obducere: ac panem explicatius corporis communicationem eſſe docet. Hic ſi conſentiant nobiſcum, ſtatim lis dirempta erit: quia in panis fractione nos quoque teſtamur communicari fidelibus corpus Chriſti. Placet illis verbum retinere. Agedum, cum apud Lucam & Paulum Chriſtus calicem vocet Teſtamentum in ſuo ſanguine: quoties panem eſſe corpus, & vinum ſanguinem clamabunt, ego optimo jure viciſſim tegeram, eſſe Teſtamenta in corpore & ſanguine. Deſiſtant igitur indocti homines ab ea pertinacia, in qua, ne quid gravius dicam, contorti ſubinde & perplexi hæreant, neceſſe eſt. Quia juſtam diſputationem nunc ſuſcipere operæ pretium non eſt: unum hoc ſumo. Panem ubi dixerunt eſſe corpus, fateri tamen ſimul coguntur ſignum eſſe corporis. Unde porro hoc ſe habere dicent, niſi ex Chriſti verbis? Ergo ſigni nomen, de quo tam odioſe nobiſcum rixantur, furtim eliciunt ex eo loco, quem nolunt niſi literaliter intelligi. Nos vero, quod tam communis ſenſus, quam pietatis ratio extorquet, dum figuratum eſſe loquendi modum ingenue concedimus, non confugimus neque ad allegorias neque ad parabolas: ſed axioma ſumimus, quod ſine controverſia receptum eſt inter omnes pios: quoties de Sacramentis agitur, rei ſignatæ nomen ad ſignum metonymice ſolere transferri. Exempla frequentius in Scripturis occurrunt, quam ut negare audeant vel ſummi adverſarii, hunc uſum inſtar generalis regulæ habendum. Ergo ſicuti manna olim ſpiritualis cibus fuit, ſicut aqua erat Chriſtus, ſicut Spiritus ſanctus columba, ſicut Baptiſmus lavacrum regenerationis: ſic & panis corpus, vinum ſanguis Chriſti vocatur. ſi malunt ſynecdochen, quam metonymiam, atque ita ſi de vocula tantum una dimicant, ablegandum erat hoc certamen ad Grammaticos. Quid autem illi proficient, niſi ut pueris quoque judicibus ludibrio ſit eorum inſcitia? Cæterum ut hoc omittam: quiſquis à logomachia non abhorret, ſe nequaquam Chriſti ſervum eſſe prodit. De re enim quum optime conveniat, quid magis præpoſterum, quam ſcindi Eccleſias, & atroces moveri tumultus, quia alii panem vocari corpus interpretantur, quod

ſub

sub ipso & cum ipso exhibetur: alii vero quia symbolum est non lusorium nec inane, sed cui annexa est sua veritas, ut vere participes fiant Christi, qui & ore signum, & fide promissionem recipiunt? Quod si illis statutum est nullum facere maledicendi finem, neminem qui à contentione integer erit, tam iniquum fore confido, qui non & recta nos docere, & sinceritatem colere, & paci studere agnoscat. Minime vero timendum esse arbitror, ne quis importunis istorum clamoribus, nisi eodem ipse quoque furoris œstro percitus subscribat.

JOANNES CALVINUS.

SECUNDA DEFENSIO

PIÆ ET ORTHODOXAE FIDEI DE SACRAMENTIS, CONTRA JOACHIMI WESTPHALI CALUMNIAS.

JOANNES CALVINUS Probis omnibus Christi Ministris, & sinceris Dei cultoribus, qui puram Euangelii doctrinam in Saxonicis Ecclesiis & Germania inferiore colunt & sequuntur, gratiæ incrementum à Deo Patre & Domino JESU CHRISTO *optat ex fraterno affectu.*

Etsi mihi optime conscius sum, causam, quam hoc libro tuendam suscepi, rectam & justam esse, & fideliter in ea agenda me fuisse versatum: quia tamen mihi non sufficit interior animi mei sensus, nisi omnibus Dei filiis officium meum probare studeam, visus sum mihi operæ pretium facturus, venerandi & dilecti fratres, si vos initio contestarer hunc mihi librum extortum esse, ne meo silentio proderetur Christi veritas, in qua opprimenda efferati quidam homines Papatus barbariem superant. Quia de Sacramentis jam ultra viginti annos inter doctos homines infœliciter certatum fuerat, jam contentione paulisper sedata, & animis ad moderationem compositis, visa fuit ad plenam conciliationem apprime utilis ratio, si paucis ac simplicibus verbis testata fieret doctrina, quam Helveticæ Ecclesiæ sequuntur. Quamdiu enim fervebat certamen, animis utrinque exasperatis, probabile est nec rem satis dilucide fuisse expositam, nec satis attente quid diceretur fuisse expensum. Plerisque autem vestrum nota est brevis illa descriptio, quam ante annos quinque edidimus sub Consensus nomine: ubi sine cujusquam contumelia, sine ulla verborum acerbitate, non modo summam totius controversiæ in capita distinctam complexi sumus, sed etiam conati sumus, quoad ferebat ingenua veritatis confessio, offensiones omnes penitus sanare. Hoc quoque ad placandos animos, si qui ad æquitatem minus propensi forent, valere debuit, quod operam nostram, si quibus non esset plane satisfactum, in addenda declaratione obtulimus: nos etiam dociles fore, & melioribus consiliis obsequentes polliciti, si quis rem non satis dextre tractatam moneret. Surrexit biennio post Joachimus quidam Westphalus, quem adeo non mitigavit temperata illa ad concordiam doctrinæ simplicitas, ut nomen Consensus instar furialis tedæ, ad renovandum incendium arripuerit. Nam ex professo sententias, ut ipse quidem videri vult, pugnantes, undique collegit, quibus Consensum nostrum dissiparet, tantoque pacis odio se flagrare prodidit, ut præcipuum suum virus, non alia de causa in nos evomeret, nisi quia ægre ferebat nos idem sentire & loqui. Scribit libros meos sectæ suæ hominibus, quo tempore ab Ecclesiæ Tigurinæ doctoribus discrepare me putabant, in pretio & deliciis fuisse. Unde nunc subita alienatio? An quod à sententia discesserim? Atqui ne ipse quidem dissimulat, imo in margine libri sui ascripsit, quicquid Consensus noster continet, passim in scriptis meis occurrere. Quis jam non videt tam implacabile in homines, quibus semel bellum indixit, esse hominis odium, ut eandem cui ante favebat, doctrinam nunc hostiliter impugnet, ne quid illis affine habeat? Excusat quidem alicubi, se non nisi fucatæ concordiæ esse inimicum. Sed qui fit, ut quam antehac doctrinam placide in scriptis meis legebat, nunc ubi à Tigurinis profecta est, duriter aversetur? Certe utcunque ulcus tegat, non aliunde impulsus fuit, nisi quia inflexibilem quorundam pervicaciam novo præsidio munire voluit, ne apertæ veritati cederet. Perversam hanc hominis insectationem brevi scripto refutare coactus sum. Ille acsi inexpiabile facinus admissum foret, multo intemperantius excanduit. Nunc ejus insolentiam retundere mihi necesse fuit. Sicubi vehementius in eum invehar, pro vestra prudentia & æquitate, quibus me stimulis adegerit expendite. Hæreses & hæreticos, diabolicas blasphemias, impiam Scripturæ abnegationem, eversionem omnium sacrorum, & ejusmodi convitia subinde crepat. Denique non alio spectat liber, nisi ut nos anathematum fulminibus ad imos usque inferos præcipitet. Quid mihi hic residuum fuit, nisi ut malo nodo aptarem durum cuneum, ne sibi in sua vecordia nimis placeret? Equidem si homines istos mollire posse spes esset, non recusarem demissus ac supplex Ecclesiæ pacem redimere. Sed quo feratur ipsorum violentia, omnibus satis notum est. Itaque meam in ista duritie tractanda austeritatem, Dei quoque exemplum Psal. 18.
excusat, qui se pronunciat non modo inclementius acturum cum præfractis, sed contra eos præfractum fore. Cæterum etsi mihi summo studio fuit, rem ipsam recta persequi, ut ab ejus tractatione quam minimum digrederer: quia tamen adversarius pro suo ingenio huc & illuc transiliens, ordinem me tenere passus non est, summam totius nostræ disceptationis tribus verbis perstringere licebit. De legitimo Sacramentorum usu, dignitate & efficacia reverenter me scripsisse, ne ipse quidem negat. Quam dextre vel erudite ejus judicio, nihil moror, quando pietatis laudem ab inimico mihi tribui satis est. De tribus ergo capitibus

bus

bus residuum illi est certamen: quia panem Cœnæ vult substantialiter esse corpus Christi; deinde ut Christus præsentem se fidelibus in Cœna exhibeat, vult immensum esse ejus corpus, & ubique esse extra locum; tertio nullam in verbis Christi figuram vult admitti, quamvis de re conveniat. Tanti æstimat verbis mordicus insistere, ut satius sit concuti totum orbem, quam expositionem ullam admitti. Nos carnem Christi & sanguinem vere nobis in Cœna offerri asserimus, ut animas nostras vivificent. nec ambigua est nostra definitio, non aliter hoc spirituali alimento, quod nobis in Cœna offertur, vegetari animas, quam corpora nostra pane terreno aluntur. Vera igitur carnis & sanguinis Christi participatio in Cœna à nobis statuitur. De voce substantiæ si quis litem moveat, Christum asserimus à carnis suæ substantia vitam in animas nostras spirare: imo propriam in nos vitam diffundere, modo ne qua substantiæ transfusio fingatur. Hæc inexorabilis iracundiæ causa est Westphalo, quod quum vivificam esse fatemur Christi carnem, ejusque nos vere in Cœna fieri participes, hac simplicitate non contentus, urget ac contendit panem substantialiter corpus esse. Unde etiam emergit alterum dogma, ore impii hominis non secus ingurgitari Christi corpus & sanguinem quam panem & vinum. Qui fit enim ut tam pertinaciter à Juda non minus quam à Petro sumptum fuisse Christi corpus affirmet, nisi quia hominis incredulitate substantia signi non mutatur? Substantiam porro imaginantur, quæ Dei verbo minime consentanea est, ut pani Christus carnem suam substantialiter affigat. Nam quod obtendunt absurdum esse si ab hominum fide pendeat promissionum Dei veritas, nullo negotio diluitur. Diserte enim testamur nullam incredulitatem obstare, quin suam vim & naturam retineat sacra Christi institutio, quin offeratur ac detur omnibus caro ejus in spiritualem cibum, & in potum sanguis, quin panis verum sit carnis symbolum, & vinum sanguinis, quin stabile ac ratum sit quod Christus è cælo pronunciat, corpus, quod semel in sacrificium Patri obtulit, nunc hominibus in alimentum offerre. Si hoc beneficio se fraudant impii, facitque eorum incredulitas, ne fruitio ad eos usque perveniat, negamus Sacramento propterea quicquam decedere: quia integrum manet. Secundum quæstionis caput non ex alio fonte oritur, quam ex modo communicationis, quem Westphalus cum corporis Christi immensitate necessario conjunctum esse putat: nisi coram sistatur Christi corpus, negat vere communicari. Nos contra excipimus, locorum distantia non prohiberi immensam Spiritus virtutem, quæ vitam ex Christi carne in nos transfundit. Atque hic detegitur eorum improbitas, qui odiose in vulgus spargunt, nos Christi præsentiam à Cœna tollere, quia Dei potentiam sensu nostro metimur. Quasi vero hujus mysterii sublimitas, humani ingenii captum non superet, Christum, licet in cælesti gloria maneat, quoad corporis sui situm, arcana tamen Spiritus gratia ad nos descendere, ut nos sibi unitos vitæ suæ faciat participes. Quasi minus splendide extollat Dei potentiam, qui vitam ex carne Christi in nos influere docet, quam qui è cælo ejus carnem elicit, ut nobis sit vivifica. Leviter hæc nunc delibo, quæ fusius & uberius reperietis suis locis exposita. Ac ne vos à libri lectione diutius remorer, de ultimo capite jam aliquid attingam. Nefas existimat quærere quo sensu panem, Christus dixerit corpus suum, quia verborum claritas omnem expositionem respuit. Nos autem ad familiarem tritumque Scripturæ morem provocamus, quæ rei signatæ nomen, quoties de Sacramentis agitur, ad signum ipsum transfert: cujus rei exemplum non semel aut iterum occurrit: sed apud peritos propter suam frequentiam instar est communis regulæ. Neque tamen inani figura pascimus fidelium oculos, qui re ipsa Dominum quod testatur præstare clare asserimus: sed tantum distingui volumus, ut à signo & actione visibili ad rem spiritualem anagoge fiat. Quorsum enim sub terrenis elementis carnis & sanguinis sui pignus proponit Christus, nisi ut nos sursum attollat? Quod si ruditatis nostræ adminicula sunt, ad rem ipsam nemo unquam pertinget, nisi qui ita adjutus, à terra in cælum quasi per gradus conscendet. Itaque non modo totum Christi ordinem pervertunt, sed Spiritui Dei suum eripiunt loquendi morem, qui negant sub panis symbolo repræsentari nobis Christi corpus. Hac ratione Corporis nomen pani tribuit. Eo usque vero efferri, ut interpretationem pro summo sacrilegio habendam clamitent, cujus modestiæ est? Fontes totius controversiæ digito monstrare placuit, ex quibus pateret superbo magis adversæ partis fastidio, quam justa causa dissidium, quod extinctum esse debuerat, rursus accendi: cujus si funestum & lamentabilem exitum timetis, ut certe timendus est, vos per sacrum Christi nomen, & nostræ in ipso unitatis vinculum obtestor, ut quærendo remedio certatim operam detis. Quæcunque oblata fuerit conciliationis ratio, ad eam amplexandam me non modo propensum fore, sed alacrem profiteor. Vestræ quoque & pietatis & humanitatis vicissim erit, quem cognoscitis optima fide & cum fructu non pœnitendo sua omnia studia & labores, in Ecclesiæ ædificationem conferre, potius sublevare, quam calcandum permittere importuni hominis libidini. Sed quid de me privatim loquor? Quin sanctæ potius cum tot Ecclesiis conjunctionis, quam iste abrumpere conatur, vobis habenda ratio est. Quicquid enim in contrariam partem blateret, in hunc fidei consensum, ex misera Papatus dissipatione non humanitus nos coaluisse certum est. De unico Deo, veroque & legitimo ejus cultu, de generis humani corruptione, de salute gratuita, de obtinendæ justitiæ modo, de officio & virtute Christi, de pœnitentia, ejusque exercitiis, de fide, quæ in Evangelii promissiones recumbens, salutis certitudinem nobis affert, de invocatione Dei, aliisque præcipuis capitibus, eadem utrinque apud nos doctrina personat. Unum Deum Patrem eodem Mediatore freti, invocamus: idem adoptionis Spiritus nobis futuræ hæreditatis arrha est. Eodem sacrificio nos omnes Christus reconciliavit: in ea justitia, quam nobis peperit, acquiescunt mentes nostræ: eodem capite gloriamur. Mirum vero, si Christus, quem prædicamus pacem nostram, & qui sublato dissidio Patrem nobis in cælo placavit, non etiam efficiat, ut fraternam in terra pacem mutuo colamus. Quid quod nobis contra Antichristum ejusque tyrannidem, contra fœdas Christianæ religionis corruptelas, contra impias superstitiones, sacrorumque omnium profanationem, quotidie sub eodem vexillo præliandum est? His ergo tot sacræ conjunctionis pignoribus, & hoc consensu quem divinitus sancitum fuisse clare apparet, posthabito, divortium inter eos moliri, qui eandem sequuntur militiam, non minus crudelis quam impia membrorum Christi laceratio est: cui vos esse fautores minime æquum est, vel ullo modo suffragari. Valete observandi fratres. Dominus vos tueatur, suo Spiritu gubernet, ac benedictionibus augeat. Genevæ, Nonis Januarii. M. D. LVI.

SECUN-

SECUNDA DEFENSIO PIÆ ET ORTHODOXÆ FIDEI DE SACRAMENTIS, ADVERSUS JOACHIMI WESTPHALI CALUMNIAS.

Quam invitus ad hoc certamen, quod ab initio hucusque defugere conatus sum, nunc iterum pertrahar, multis verbis testari, mihi necesse non esse arbitror. Omnibus enim qui scripta mea legerunt non obscurum est, quam moderate argumentum, quod graves inter pios & doctos viros pugnas nostro seculo excitaverat, tractaverim: ut inde nulla saltem acerbior offensio oriri posset. Nam etsi docendi rationem ad hominum gratiam non inflexi, quod tamen ingenue & syncere ex genuino animi mei sensu professus sum, ejusmodi erat, ut ad placandos animos, magis quam ad augenda dissidia valere debuerit. Nam & jam aliqua ex parte sedatus erat ille, quem dixi, contentionis fervor, ut in placidis eorum scriptionibus purior liqueret rei explicatio. Ac libenter glorior, quum alii ad alios propius accedere cœpissent, eorum consensu, licet nondum pleno & solido, me fuisse non mediocriter adjutum. Quum enim è tenebris Papatus emergere incipiens, tenui sanæ doctrinæ gustu concepto, legerem apud Lutherum nihil in Sacramentis ab OEcolampadio & Zuinglio reliquum fieri prætar nudas & inanes figuras: ita me ab ipsorum libris alienatum fuisse fateor, ut diu à lectione abstinuerim. Porro antequam scribere aggressus sum, Marpurgi inter se collocuti, aliquid ex priore vehementia remiserant, ut si nondum plane esset serenitas, aliquantulum tamen discussa esset densior caligo. Hoc quidem mihi jure vendico, nunquam me ambigua loquendi forma, captiose aliud præ me tulisse, quam sentirem. Postquam absque dissimulatione ita in lucem prodii, nullus ea dissentientibus, quorum tunc vigebat fama & auctoritas florebat, signum offensi animi dedit. Nam cum præcipuis quibusque sententiæ Lutheri patronis, & qui eam acerrime tutati sunt, familiaris deinde usus mihi fuit: qui me certatim omnes amice amplexi sunt. Quinetiam Lutherus ipse, quum scripta mea inspexisset, quale de me judicium fecerit, mihi per testes idoneos probare non difficile erit. Sed mihi unus pro multis erit Philippus Melanchthon. Accidit postea infeliciter, ut Lutherus ab iisdem accensus flabellis, quibus nunc turbatur Ecclesiæ quies, privatim adversus Tigurinos rursum excandesceret. Nam etsi longius interdum quam par esset, ferebat eum ingenii vehementia, nunquam tamen sponte ad pristinam contentionem raptus esset, nisi à pestiferis facibus suggestus fuisset tantus ardor. Mihi, ut plurimis aliis Dei cultoribus & Christi ministris, non parum tunc doluit, res denuo sic esse exulceratas. Quod tamen unum mihi restabat, tacitus in sinu meo gemui. Interea ne qua dissensionis species Ecclesias in his partibus scinderet, vel suspicio esset diversas opiniones hinc inde foveri: & quia fremebant quidam, mihi cum eximiis viris, fidisque Christi ministris, Ecclesiæ Tigurinæ doctoribus, non satis convenire, non abs re fore utrinque visum est, si mutui nostri Consensus testimonium ederetur. Summam controversæ doctrinæ sumus ita breviter complexi, ut simplex & perspicua extaret fidei nostræ confessio. Hanc novi incendii materiam fuisse quis dicet? Surrexit Joachimus quidam Westphalus, & quasi intolerabile crimen esset, ne qua inter fratres vel obscura simultas resideat, omnem offensionum memoriam delere, ad arma conclamans, tumultu omnia replevit. Legatur ejus Farrago: reperient lectores, non tam ei fuisse propositum, doctrinam, quæ in formula Consensus à nobis comprehensa est, quam consensum ipsum oppugnare. Adeone Evangelii præconi odiosum esse nomen pacis, ut abolendis discordiis remedium quæri non sustineat? Nam etsi doctrinam ipsam leviter attingit, hoc tamen unum præcipue urget, consensioni dandum non esse locum. Itaque si quid olim repugnantiæ esse visum est, è tenebris erutum turbulente exagitat. Si errore vel incogitantia diversis scriptoribus (ut interdum fieri solet) elapsæ essent pugnantes sententiæ: cur non illis ad idem loquendi genus, re melius perspecta, orationem formare liceat? Quam maligni livoris est, non aliter conquiescere, nisi innumeris dissidiis omnia ferveant? Qui vero non modo inter se consentiunt, sed idem loquuntur, in conflictum nolentes committere, quam importuni est furoris? Demus in fervore disputationis non semper æquabilem loquendi modum fuisse servatum: cupiunt, quibus aliquid fuerat inter se absimile, eandem tenere docendi viam. Consilii ratio si quæritur, ne rudes & infirmos perturbet objecta contradictionis species, cavere volunt. Tu Westphale, quia secus fert tua libido, invitos cum publica pernicie pugnare coges? Atqui in libris ante editis, aliquid minus bene consonum deprehenditur. Hoc quidem postea videbitur suo loco. Nunc quæ te invidia vel malignitas instigat, ut ad consensum dissipandum, tonitrua undique commoveas? Atqui ne qua ad stabiliendum impium dogma fiat conspiratio, acriter pugnandum est. Fateor certe, si quem tegendis imposturis colorem videret obduci, justam fore reclamandi causam. Concederem etiam facile, ut omnes hinc inde accerseret machinas, si errorum congeriem videret nebulis sub concordiæ prætextu involvi. Sed quum simplex & perspicua nostra confessio in medium prodeat, si quid falsum continet, minore negotio potest oppugnari. Certe in omni disputatione probis & ingenuis hominibus nihil magis optabile est, quam ut intra certos fines manere, & remotis ambagibus, caput unum tenere, & in re una tractanda, quasi fixo gradu consistere liceat. Hæc conditio cur Westphalo minus placuerit, non video, nisi quod causæ diffidens, plausibilem ex ambagibus jactantiam venatus est. Si falsa est doctrina quam profitemur, Scripturæ oraculis, firmis rationibus, & Ecclesiæ consensu instructus, ad eam evertendam hostis venire debuerat. Nunc vero à recta pugna deflectens, ad flexuosum recessum obequitat, hæreticos inter se dissidere. Nam si ipsa in veritate satis sibi esse præsidii persuasus foret, quanto satius erat manus statim conserere, quam vagari per obliquos circuitus? Iterum repetam, Si quid erroris continet nostra confessio, nuda est atque aperta: cur non eam recta impetit Westphalus, nisi ut fumo claram lucem obscuret? Hujus rei præmonitos volui lectores, ne cui obscurum esset quanta me necessitas com-

pulerit ad Consensus nostri defensionem, quem hic importunus zelotes nulla adductus justa ratione, labefactare tentavit. Et tamen nunc excusat, contra falsam meam criminationem, se honoris sui patrocinium & justæ causæ suscipere. Imo, quo libellum suum venditet apud imperitos, hunc ei titulum inscripsit Sed quid si excipiam (quod certe mihi promptum est, ac me quoque tacente res ostendit) non alio spectasse meum libellum (quem criminationis nomine ridicule infamat) quam ut ejus calumnias diluerem? Vehementer quidem, nec sine gravi invidia, si quis subesset color, de mea maledicentia conqueritur. sed mihi ad refutationem hoc unum sufficit, quod ex ejus intemperie judicium facient æqui lectores, quam clementer ei pepercerim. Libello, fateor, salis aliquid aspersi: nempe quia eum, qui se jactat Euangelii præconem, mihi dolebat tam esse insipidum. Nunc dum morbo incurabili mederi studeo, operam me video lusisse. Sed ubinam est illa tam amarulenta & proterva insectatio? Namquicquid convitiorum fingi potest, in paucas paginas à me congestum esse, mentiri non pudet, quum longe plus illic syncerae doctrinæ citra ullam contentionem sim complexus, quam ipse ejusque similes longis voluminibus soleant. Triplo, ut minimum, longior est ejus responsio. Quam scite vel erudite in ea differat, nondum attingo. tantum seligant lectores quicquid illic extabit sedatæ doctrinæ: vix ad decimam ejus summæ partem accedet; quæ apud me in brevissimo compendio reperta fuerit. Eodem pudore nuper quidam ejus sodalis, sub persona somniatoris ludens, inter alia nugari ausus est, meum in Genesin Commentarium, atrocibus in Lutherum convitiis refertum esse: ubi tamen vel reverentiæ causa plus centies ab ejus nomine abstineo: & sicubi attingo, tam procul abest reprehensio ab omni contumelia, ut hoc mihi apud sanos omnes & pios lectores officium laudi fore confidam, quod non minus honorifice illum tractavi, quam præclaro Christi servo dignum erat. Hoc primum crimine Westphalus me in odium trahere conatur, quod petulanter in eum omni probrorum genere debacchatus sim. Ego vero lectores tantum rogatos volo, ut quid meritus sit ipse, expendant: deinde quanto asperius eum tractare mihi promptum fuerit, atque inde statuant, qualis fuerit mea in scribendo mediocritas. Cæterum, quia forte veritus est, ne si solus ipse læsus foret, paucos inveniret privati doloris socios, totam gentem suam ad commune prælium incitat, ac si Germanis omnibus vulgatum temulentiæ probrum à me objectum foret. Si ita esset, ne ipse quidem mihi vellem ignosci. Sed notanda est quam mox addit probatio. Crimine hoc, inquit, semel atque iterum me perstringit. Quasi vero si bibulus est, sine compotoribus inebriari nequeat. Quanquam ne hic de nihilo anxius sit, sciat non indictum fuisse prælium suis poculis, sciat de alia temulentia me loquutum esse, quam Propheta Jesaias dicit non esse à vino. Utinam vero non ita se in profundum fastum immergeret, nec præceps rueret tam violento impetu, ut jejuna ejus ebrietas omnibus plus æquo nota esset. Non minus etiam ridicule in locum illum communem digreditur, sibi hanc cum Christo & Apostolis communem esse sortem, quod præter culpam oneretur mendaciis & probris, quibus vomendis tam largum & robustum ei esse pulmonem testantur ejus scripta, quam ferendis & concoquendis delicatum esse ejus stomachum, querimoniæ declarant. Præsertim quid eum gravissime vulneraverit, perspicere difficile non est. Admonueram ut suæ inscitiæ conscius, non tam confidenter se efferret. Mihi certe nihil minus in animo fuerat, quam tam acerbum vulnus infligere. Nunc cum subinde stomachose repetat indoctum se haberi, latentem morbum detexit. Ergo Westphale ut intelligas, neque me data opera anhelac quæsisse quod te pungeret, neque etiam nunc dolore tuo oblectari, posthac indoctum vocare desinam, modo vicissim candidum & integrum hominem te mihi præstes. Atque utcunque tuo more ebullias in effrænam maledicendi licentiam, nullis convitiis certabo. Porro ut verum sit, durius te ideo fuisse meis verbis objurgatum, ut audaciam tuam compescerem, frustra tamen vel existimas, vel obtendis callido me artificio fuisse usum, ut probris meis oppressus quiesceres. Quasi vero nescirem quam facundus ad maledicendum Rhetor esses, & quam larga hujus generis copia tibi proflueret. Sed quando ita mecum agis, ut si verbulo te perstringam convitiator sim, tu vero nihil tibi ad me lacerandum non concesseris: quomodo temperanda erit styli mei ratio? Nempe hoc compendium sequi præstabit, ut de re ipsa simpliciter loquar. Nam & hoc observabit prudens lector, quoties vehementius in te incurrere coactus sum: nunquam tamen à gravi & seria admonitione recessisse. Tu vero nescio quo spiritu inflatus, nisi spumas plenis buccis egeras, videris anhelo stomacho nescio quod molestum onus comprimere. Quo magis mirum est te plusquam secure vitium, quod in te omnibus adeo fœdum deformeque apparet, perinde ac si immunis & purus ab eo fores, regerere. Cæterum, ne qua in me ficti criminis suspicio hæreat, iterum breviter monendi sunt lectores, quam ingenue mihi petulantiam exprobres. Ejus enim memorandum specimen profers, quod linguæ meæ aculeum in Lutheri nomen exeruerim. Quænam vero tam acutæ sunt illæ punctiones? Respondes, quia contentiosum, vehementem & levem esse insimulaverim. In duobus cur tibi mentiri libuerit, nescio. Contentiosum enim & levem non vocavi. Vehementiam in hac causa notatam fuisse si indigne feras, contende Solem meridie non lucere.

Quam vero cupide Westphalus extra locum in locos communes excurrat atque ut mustacei Rhetores solent, declamitando vagetur extra causam, ex hoc uno plus satis liquet, quod ne videatur multitudine confidere, figmentum inane sibi fabricat, me ingentibus copiis gloriari, quas me ex omnibus angulis educturum minatus sim. Itaque subjicit me tanta multitudine confisum, imbellem turbam contemnere. Si quis Eccius vel Cocleus has nænias effutiret, minore cum molestia pueris ridendos traderem. Nunc quod se tam flagitiose prostituit qualiscunque Euangelii professor, ignoscant lectores si in refutatione modicus sim, quia dedecoris me pudet ac piget. Video tamen quid sit. quia nihil Athanasio simile habebat præter paucitatem, hanc similitudinis notam arripuit, qua se faceret orthodoxum. Dixeram doctis & cordatis quiescentibus paucos homines indoctos suis clamoribus Ecclesiam turbare: nempe fore sperabam, ut moniti tumultuosas voces compescerent, testes paucitatis, indices stultitiæ. Hic non simpliciter de numero certatur. Sed dum multos, quos à parte sua stare ipse jactat, ostendo modis omnibus longe esse aptiores & melius instructos, silendo tamen nobiscum pacem colere, si mica pudoris fuisset in Westphalo, abjecta hasta, ex conflictu ad suam stationem reversus esset. Addideram rursus, si tantum Sacramentis vim suam asserere volebat, nullam fuisse causam, cur in nos irrueret: quia non modo justis elogiis splendide apud nos ornantur Sacramenta, sed si quis inanes figuras esse dicat, multi ad hunc errorem strenue refutandum parati sint. Verba mea inspiciant lectores, unde constabit quam jejune adventitios colloges hic declamator quærítet. Ne tamen credatur numero inferior, in suam factionem trahere non dubitat, qui in Gallia & Italia puram Euangelii doctrinam amplexi, solo metu à libera professione retinentur. Hic vero etiamsi velim, fas non est tacere, ne perfida dissimulatione confessionem à sanctis

Christi

Christi Martyribus proditam obruere, volens ac sciens videar. Quando tam stupidus es, Westphale, ut pro nihilo ducas sacrum illum sanguinem, quo obsignata fidei nostræ veritas fuit: scito eum ab annis quindecim centum vel etiam plures in Gallia, non minus alacriter ad mortem inprimis terrificam se obtulerint, quam tu superbe in otio tuo tripudias, ne unum quidem fuisse, qui nobis non subscripserit. Nunc pluris sutorium tuum [illegible]amentum, quam illorum sanguinem æstima. Ante biennium uno die Lugduni quinque exusti fuerunt: ac ne quid ad cruciatus sævitiam deesset, lento igne ustulati. Secuti sunt paulo post in eadem urbe alii tres, in vicinis oppidis duo. Nondum præteriit quartus mensis, ex quo Cameraci (quæ urbs non nisi unius diei itinere hinc distat) quinque etiam uno die simul cremati sunt. Quam dextre se in disputationibus gesserint, testantur acta eorum manibus scripta, quæ publicis æquare non dubito. Quisquis certe leget, non modo fatebitur moderate & prudenter de præcipuis fidei capitibus disseruisse, sed eruditionem quoque mirabitur: ne tu forte vel inscitia, vel inconsiderato zeli fervore abreptos fuisse dicas. Tam intrepida vero ad ultimos usque spiritus constantia in sereno vultu enituit, quæ miseros etiam Papistas percelleret. Eorum confessio quid passim sub tyrannide Antichristi sentiant pii omnes, prodidit. Quare ne posthac eos tibi suffragatores esse garrias, qui uno omnes consensu à tua doctrina abhorrent, ac tacitis votis tuam sodaliumque intemperiem execrantur. Ultra me progredi cogit hominis importunitas. Cælum & terram testor de re probe comperta me loqui, si crudeliter hactenus sævitum fuit in plurimos Christi Martyres, ignem quo consumpti sunt, maxime eorum vocibus tanquam flabellis fuisse accensum, quibus in Sacramentarios vociferari summa pietas fuit.

Porro quia Westphalo negotium cum homine Gallo erat, unum ex meis popularibus produxit, cujus odio me gravaret. Berengarii hæresin rursus à nobis excitatam esse dicit. Si tibi ille est hæreticus, cur non protinus sublato vexillo in Papæ castra concedis? Nec vero magnopere curandum est quo in loco desideas, quum te in Antichristi cohortem insinues. Berengarium cogunt ad palinodiam centum quatuordecim cornuti Episcopi, præside Nicolao Papa. Eorum tyrannidi calculum tuum non dubitanter addis, acsi hæresin juste damnassent. Qualis autem à misero illo confessio fuit extorta? nempe post consecrationem verum corpus & sanguinem Christi sensualiter & in veritate manibus Sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri. Sic enim ad verbum sonat quæ illi à Concilio dictata fuit retractationis formula. Jam si non alia lege Westphalum placare licet, quam si fateamur dentibus sensualiter Christum atteri: nonne centum potius mortes præoptandæ sunt, quam ut se quispiam tanti sacrilegii monstro implicet? Cujus tantopere puduit ipsos etiam Canonistas, ut confessi sint majorem his verbis subesse hæresin, nisi referantur ad species panis & vini, quam si quis panem & vinum dicat nuda esse signa. En cur Berengarii nomen mutuari debuerit Westphalus noster, quo nobis terrorem incuteret. Nec vero mirum est, novos Papæ satellites ex tyrannica ejus officina sibi temere arma arripere, qui in nos mera anathemata subinde crepant. Hæc est scilicet humanitas, qua me quotidie in acie stantem, & ad primos quosque hostium ictus expositum boni commilitones sublevant. Nec Joachimo satis est eorum in me rabiem virulentis calumniis acuere, nisi me pedibus conculcans, quod liberius eum coarguere ausus sum, extremæ petulantiæ crimen mihi objectet: se vero, quidquid proborum vomat, ab eodem crimine absolvat, quia in hæreticum quidvis licet. Atqui quum hæc una ei sit insaniendi ratio, quod doctrinæ meæ & fidei veritas nullos ejus morsus admittit, cujus ponderis fore speravit tam futile convitium? Quod si hoc prætextu quidvis blaterandi licentiam tantopere appetit, palam cum Papistis syncretismum ineat: quibus nihil aliud sonat Hæretici nomen, quam Romanæ sedis adversarium. Nam quod tam fastuose nos ab Ecclesiis damnatos pronunciat, id propius expensum, ut reliqua ejus dicta, in nihilum recidet. Nisi forte Tridentino concilio se tanquam Ajacis clypeo armet, vel Christi Ecclesias ad paucos suos sodales alliget, qui eodem ferventi impetu. Semper enim graves & cordatos doctores excipio, qui illis permixti, non modo placide se continent, sed utcunque paululum à nobis dissentiant, non tamen à fraterna societate abhorrent: & quia de summa inter nos convenit, pacem libenter nobiscum fovent ac colunt: adeoque reconciliatam inter Ecclesias gratiam summopere cupiunt. Cujus studii simulac oblata fuerit occasio, documentum non obscurum daturos esse arbitror. Nec vero tantum sua importunitate proficiet Westphalus, ut illorum suffragiis vel nutu approbetur hæc scelerata divulsio, quam molitur: tantum abest, ut pravæ conspirationi ad nos hostiliter vexandos nomen suum adscribant. Imo fieri aliter non potest, dum nobis opponit quotquot Augustanæ confessioni subscribunt, quin brevi deprehendant lectores ea in re fucum sibi fieri. Atque ut optimus quisque ejus confessionis defensor rogetur, responsurum non dubito, malis auspiciis turbari pacem, cujus retinendæ studium non dissimulant, qui paulo plus auctoritatis in Saxonia merentur, quam centum Westphali.

De conse. Distinct. 2. cap. Ego Berengarius.

Quibus ad scribendum causis adductus fuerit dum recenset, se de tuenda bona fama valde sollicitum esse ostendit, ne in ministerium, quo fungitur, contemptus recidat, fidesque minuatur suis scriptis. Si tibi est cordi bona fama, quis te ad eam prostituendam pravus genius impulit, quum tibi maneret salva & integra si taceres? Ipse tibi infamiam contraxisti, quam eluere non ita facile erit. Augebis v[illegible]o quoad ab odiosa ita rixandi libidine desistas. Iterum repetam, Non poteras initio tibi melius consulere, ac ne hodie quidem potes, quam tacendo. Quod vero non parum hic te metus angit, ne fides tuis scriptis depereat, ex tuo unius sensu æstima quantopere excruciet pios omnes longe gravius incommodum, ubi te vident ad detrahendam tot magnorum ac præstantium virorum tam utilibus scriptis fidem, violento conatu incumbere. Ne sim jam unus [illegible] eorum numero, quibus fidem detrahere tenta[illegible]. Sed dum tibi propositum esse vident omnes, OEcolampadium, Zuinglium, Bucerum, Petrum Martyrem, Bulingerum, Joannem à Lasco labefactare, ut tota eorum existimatio concidat, quem omnino pium & æquum hominem in mundo esse putas, cujus stomachum in re non provocet tam maligna obtrectatio? Quos tibi de libris tuis gratificandi causa plausus dent gregales tui, nescio: quid tu ipse judices, videris. Sed injuriam tibi fieri non dices, si eorum quos nominavi unumquemque tibi præferam. Quanquam si te ita excæcat stultus tui amor, ut honore antecedere cupias, quos doctrina procul sequeris, nobis, qui tibi nullo jure addicti sumus, major habenda est publici boni ratio. Mentio librorum, quam sæpius ingeris, te aliquid scripturire denunciat. Sed qualecunque sit illud, minore Ecclesiæ jactura perierit, quam unus ex multis liber, quos omnes abolere tibi fuit in animo. quo mihi justior, te quoque auctore, defensio suppetit, qui fidem & operam meam, ne præclaris suis opibus Ecclesiam spoliares, interposui. Librum deinde suum in quatuor capita partitur. Primo enim refutandum suscipit quod scripsi, perperam ab ipso & inscite nos fuisse traductos, quasi pugnantia scribamus. Deinde quod dixeram injuste

nos fuisse ab eo reprehensos, ac si nihil præter vacua symbola in Cœna Domini relinquamus. Tertio hoc assumit, se discordias non excitare, dum turbarum auctoribus repugnat. Tandem se ad objecta crimina responsurum promittit. Ac primæ quidem partis hoc bellum exordium est, me Consensum nostrum ex aliquot vocum synonymia probare, quales sunt Figura, Signum, Symbolum. Itaque miratur me non etiam ex syllabis idem colligere. Sed quid si hic manifesto in mendacio eum pueri deprehendant? Nunquam enim mihi in mentem venit, hanc verborum affinitatem obtendere ad probandum nostrum Consensum. Sed quum ipse calumniose istas voces exagitasset, imo scripsisset hac contradictionis nota nos prodi hæreticos, simpliciter derisi hominis stultitiam, ut digna erat. Nunc tamen ac si elapsus esset, se multo plus largiri gloriatur, nos scilicet non solum in paucis voculis, sed in rebus & sententiis convenire. Atque ut facetus appareat, se cohonestare dicit uno hoc nomine Sacramentarios omnes, quod inter se consentiant. Sed crassius est ejus cavillum, quam ut sub hac frivola jactantia delitescat. Magna verborum atrocitate nos pro hæreticis traduxit, quia inter nos dissentimus. Demonstratio hæc ei optima visa est, quia alius panem Cœnæ symbolum, alius figuram, alius signum vocat, palam nos dissentire: ac suam hanc argutiam, quo splendidior esset, in tabula depinxit. Ego quid fecissem? Fuitne omittendum, quod me tacente omnibus occurrit, Consensum nostrum non potuisse melius probari? Longius etiam progrediar, si quando lucem doctrinæ meæ afferre velim, ejus explicationem petere ab his vocibus. An me ideo pugnantia loqui, vel mihi contrarium esse finget, quia rem unam pluribus modis commodius interpretari studeam? Propius conserta manu eum premam. Quicunque aliter verba Christi exponunt, quam secundum literam, ut vulgo loquuntur, eos non dubitat Sacramentarios facere. Mihi placet conditio: ita enim Augustinus in ordinem nostrum relegatur. Scripsit adversus Faustum, Dominum dixisse, Hoc est corpus meum, cum signum daret corporis sui. Quando figurate Christi verba exponit, Sacramentarius haud dubie censebitur. Alibi propter similitudinem rei signatæ corpus & sanguinem vocari tradit, corporis & sanguinis Sacramentum. Nonne auctore Westphalo, hæc nefanda verborum Christi laceratio est? Alibi scribit, Dominum in Cœna corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendasse, & tradidisse. Duosne ex nobis reperiet magis inter se dissentientes, quam Augustinus dissentit ipse secum. Frustra igitur negat se despuisse Westphalus, quum in vocibus prope synonymis proposuit horrendi dissidii paradigma. Negat argumentationem ex particulari deductam valere: quasi per omnia inter nos conveniat, quia in aliquibus idem sentimus & loquimur. Ego vero me unquam ita ratiocinatum esse nego: quia tam absurdum delirium simpliciter refutasse satis erat, hac dissensionis nota patefieri hæreticos, quia unus figuræ nomen, alius signi, alius vero symboli usurpat. Sed nisi aliud adferat, nihil dissensionis esse statuo. Quasi vero metuat, ne obscura sit sua impudentia, pluribus verbis hoc idem prosequitur, sic me loquentem inducens, Scribo mutuas consensiones cum Tigurinis, una est nostra sententia, mutuas tradimus operas, nullo igitur unquam tempore fuit discrepantia inter quoscunque Sacramentarios. Quod totum quum improbe confingat, mox se implicat altero mendacio, se neque personas, neque tempus definire, sed indefinite loqui de nostris dissidiis. Nugator, ubi igitur Farrago tua ex libris nostris excerpta, quæ singulos suis nominibus designat? Fœdiore etiam mendacio nos onerat, quod in auctoris caput recedere æquum est. Nam Anabaptistas, Davidianos, & fanaticos fere omnes nobis permiscens, Sectam unam instar Hydræ conflat: quia omnes Zuinglii dogma profitentur. Non dicam quod publicis monumentis satis superque testatum est, à nullis acrius quam à nobis oppugnatas fuisse Sectas, sive quas nominat, sive quæcunque nostro seculo exortæ sunt. Sed quibus tandem vinculis nos in unum fascem colligat? Satisne est uno verbo dixisse, uno & eodem errore omnes esse implicitos? An ego Angelos contester, quum ab ipsis quoque parabolis retegatur Westphali improbitas? Nam si de Sectariis quæratur, propius ad ipsum accedere constabit. Servetus quidem, qui & Anabaptista erat, & hæreticorum deterrimus, cum Westphalo prorsus consentiebat: atque in hoc doctrinæ capite OEcolampadium & Zuinglium non secus in suis libris vexavit, quam si Westphalo operam locasset.

Jam quia priore via non successit, alia nostras contradictiones ostendere aggreditur. Ac præfatur quidem, quia idem tentatum sit à Luthero, sibi quoque licere. Sed quocunque se exemplo tegat, rem inspicere convenit. Quod ex Carolostadii commento tenebras causæ offundit, quia procul ascitum esse constat, in refutatione non laboro. Quanquam autem non teneo unde alias interpretationes sumpserit, his tamen calumniis nihil putidius est, indignis modis contextum & ordinem verborum Christi violenter lacerari, quia sic quispiam accipiat, corpus Christi spirituale esse alimentum: alter vero sic transferat, quod pro vobis traditur hoc est corpus meum. Quid enim obsecro absurdi, si sacrificium mortis epulum spirituale ordine præcedat? Sed quia his quoque tam frivolis rationibus destituitur, ad fabulas suo more confugit, in Phrisia truncari Christi verba, à concionatore perspectæ fidei sibi fuisse scriptum commemorat, quia dum porrigitur panis, hæc verba suggerat minister, Edite, credite, & in memoriam revocate corpus Domini nostri in cruce oblatum esse verum sacrificium pro peccatis vestris. Grande nefas scilicet, mortis Christi memoriam in sacra Cœna celebrari. Neque enim si minister in ipsa distributione populum ad meditandum mortis Christi fructum revocat, ideo prætermittitur ipsa Christi institutio. Quinetiam quum alibi contendat Westphalus distincte hæc duo nobis præscribi, ut corpus edamus, & memoriam colamus mortis Christi: cur fratres nostros Phrisios hoc nomine flagellat, quia cælesti mandato obtemperant? Pergit deinde consilium hoc à Suinckfeldio natum esse, qui jussit hæc verba seponere ex oculis. Hoc est corpus meum. Quasi vero nobis cum Suinckfeldio quidquam sit commune, ut nobis luenda sit insaniæ ejus culpa. Imo quænam ista est æquitas, postquam bonis istis paterculis stertentibus, sedulo incubuimus ad oppugnandos Suinckfeldii errores, qui nihil subierunt laboris, subito expergefieri, & in nos torquere quidquid in adversario nostro odiosum reperiunt? Ejusdem est farinæ quod postea subjicit, quia indigne feramus nostras deceptiones claris verbis Christi pudefieri, ea contemptim abjicere, & murmurare tria verba duntaxat semel dicta nobis objici. Hic si nos ficto maledicto scelerate in odium vocari querar, protinus excipiet se indefinite loqui. Sed cujus est candoris, blasphemiæ crimine, cujus ne unus quidem auctor profertur, onerare infinitam turbam? Nos vero cælestis Magistri verbis non tam parum reverentiæ deferimus, quin nobis ad solidam auctoritatem abunde sufficiat, semel ab eo aliquid fuisse dictum. Atque ut melius pateat nihil nobis opus esse talibus cavillis, retorqueo, plus quadragesies Arcam fœderis vocari Dei præsentiam, nec tamen alio sensu, quam quo panis vocatur corpus. Vides adeo nos lucem non refugere, ut ultro hujus clypei objectu vobis occurrere non dubitemus? passim transferri in Scriptura Dei nomen ad visibile

præ-

præsentiæ Dei symbolum. Qua de re fusius disserendum nobis erit.

Quia tamen nondum illa, quam detonnit contradictio patebat, denuo eandem orditur telam, violenter scilicet verba distrahi in diversas significationes, quæ minime simul consistunt. Atque iterum Carolostadii glossam odiose producit, quam diserte pridem nostri omnes repudiarunt. Postea ut repugnantiæ fuco simplicium oblinat oculos, dicit hoc insulsum commentum à me rejici. Quasi vero tragicum facinus fuerit, falsam à nobis invidiam avertere. Quid tibi vis rixator? Carolostadium dixi male interpretatum Christi verba: mecum in eo tu consentis. Quid ergo attinet ex repugnantia, quæ tecum mihi communis est, crimen fingere? Tertio loco venerandum fratrem nostrum Joannem à Lasco impetit, quia dicat demonstrativo pronomine totam actionem notari. Quasi vero promptum non sit, Lutheri quoque patrocinio hoc defendere. Panis Luthero extra usum sacræ Cœnæ non nisi panis est: ac proinde articuli demonstratio intra actionis metas includitur. Ergo eadem doctrina in ore Lutheri vim oraculi obtinebit: si aliunde profecta fuerit, hæreseos notam incurret? Quarto loco in OEcolampadium invebitur, qui pronomen, Quod, in Christi verbis non relative, sed causaliter accipit. Quasi vero nefas sit interpreti, crassiore, ut ajunt, Minerva, explicare quod alioqui molestiam frustra parit. Dixit OEcolampadius nunc fidelibus edendum offerri corpus Christi, quatenus semel traditum est ad expianda peccata: nempe ut sciremus priores sacrificio partes ascribi. nunc rogat Westphalus, quid igitur Matthæo & Marco fiet, apud quos relatio non additur? Quasi vero brevitas illa, quod præcipuum est in legitimo Cœnæ usu tollat. Certe Paulus antequam nos ad epulandum hortetur, docet Pascha nostrum esse immolatum. Fateor quidem illic de Cœna eum non agere: sed quum eadem sit ratio, quorsum sancto viro exprobrat Westphalus, quod hanc qualitatem, sine qua perit nobis Cœnæ utilitas, prudenter notaverit? Hæc scilicet ratio est, cur inflatis tibiis exclamet, Quo colore pingent, quo fuco excusabunt Sacramentarii manifestam antilogiam? Ego vero respondeo neminem tam esse oculatum, qui somnia tua videat. Quia vero videt se nondum adeptum esse quod volebat, vel saltem non præstitisse quod erat professus, mutila quædam verba in acervum congerit, panem Cœnæ nunc vocari à nobis carnem, nunc figuram corporis, nunc passionem, nunc mortem, nunc memoriale passionis, alias fidem, alias vigorem, alias virtutem Christi, alias merita, alias qualitatem corporis, alias actionem & formam Cœnæ: item societatem Ecclesiæ, jus in participando corpore Christi, festum, & multa alia. Quid hoc homine facias, qui in sensum reprobum conjectus se effutire non sentit, quæ detestabilem omnibus reddant ejus malitiam? Brevis enim & expedita solutio est, diversis loquendi formis sine ulla repugnantia describi in quem finem panis vocetur corpus.

Quod præcipuum quæstionis statum esse dicit de sensu verborum Christi, Hoc est corpus meum, fateor. Quod etiam in hac controversia quæri negat quid hic vel ille somniet, nec conscientiis satisfieri per hominum commenta, donec certa & indubia constet veritas, assentior. Quod certam aliquam definitionem requirit, in qua consistat fides, non repugno. Hanc igitur nobis ostendant severi isti vel potius morosi censores, quibus omnis interpretatio fastidio est. Urgent literalem sensum, quod panis vere & naturaliter sit corpus Christi. Sed dum vicissim urgentur, sitne corpus proprie panis, præcisum illum & inflexibilem rigorem temperant, corpus dari sub pane vel cum pane. Et certe nisi hoc concederent, calix ex quacunque fabricatus esset materia, sanguis Christi esset. Quum ergo sibi dicere permittant Christi corpus pane comprehendi non secus ac vinum cantharo, qui fit ut studium quærendæ commodæ interpretationis tantopere eorum bilem exasperet? Nam quod in verbis uniformem à Paulo & Euangelistis rationem teneri asserit, quid tam pueriliter mentiri juvat? Quanto longius distent Sanguis & Testamentum in sanguine, quam Signum & Symbolum, monere supervacuum est. Westphalus autem quem in sanguine & testamento uniformitas delectat, quam multiplici gustu sit præditus ostendit, ad Signi & Symboli dissonantiam nauseans. Cautius tamen loqui jam incipit, se in rebus & sententiis, non in verbis dissidium reprehendere affirmans. Ego autem, quia sanis lectoribus conspicuum esse confido, distorte varios loquendi modos, qui ad usum & finem Cœnæ demonstrandum tendunt, mutilari & discerpi, non longius insisto. Addit me clara veritate victum fateri rerum contrarietatem. Quibus autem verbis? nempe quia dixerim nostros homines dum quæstionem perplexam & obscuram agitant, quamvis non discrepent re ipsa, præbere repugnantiæ speciem. En! digna Theologo sinceritas, quæ inter prophanos Rhetores frigidæ ac putidæ cavillationis notam non effugeret. Nam quod postea jocatur singulos Prophetico spiritu fuisse afflatos, dum hanc causam initio aggressi sunt, fruatur sua dicacitate potius quam ut me refellendis suis dicteriis occupet. Quod autem apud eum sequitur, me circumspicere de alio effugio, dum objicio quidquid obiter dictum fuit, acsi plena esset definitio, calumniose ipsum arripere, cur recitet non video, nisi ut se bis ridendum propinet. Estne hoc effugium, quod ipse imprudens, si ei creditur, omnium oculis subjeci? Cui enim obscura est in lacerandis sententiis ejus malignitas? Atque ut exempla quæ nuper attigimus prætercam, cui persuadeat quod de Ecclesiæ societate dictum est plenæ definitionis vim habere, acsi non alia esset corporis Christi [illegible], Et tamen in confusa discordiarum nostrarum sylva nihil magis reperit plausibile, quam [illegible] ab aliis exponi jus societatis, quod nobis datum est in corpore Christi, ab aliis mysticam Ecclesiæ societatem. Mihi vero si libeat veterum Scriptorum dicta hoc modo arrodere, longe gravior inter eos reperietur dissensio. Sed neque huc propendet ingenium, & voluntas abhorret, ut quoscunque ipse in suas partes trahit, sinistra & illiberali mordacitate impetam. Quam dextre interea & probe crimen, quod putabat esse odiosum, amplificet, breviter monendi sunt lectores. Ejus verba sunt, Quoties ad locum Pauli ventum est, verba ejus summo conatu depravant Sacramentarii. In margine etiam ascribit insignem notam, Quid sit Sacramentariis [illegible] corporis Christi. Quid? An nos saltem qui aliter loquimur, excipere non debebat? Evolvat nostros Commentarios: illic occurret non spinosa, sed genuina interpretatio, quam si rumpat vel crepet, recipere cogetur. Nec de me solo affirmo sed non ignorant periti lectores ab aliis quos infamat, locum hunc nitide & explicite fuisse tractatum: ut facile pateat ipsum inexplebili rixandi libidine indefinitam litium materiam, cujus prætextu se excusat, nimis cupide venari. Certe nominatim me provocans, oblivisci non debuit quid ego in illum locum scripserim. Verba sunt, Verum est fideles sociari per Christi sanguinem, ut unum fiant corpus: verum est etiam, ejusmodi unitatem proprie vocari [illegible] Idem fateor de pane. Audio etiam quid Paulus adjiciat quasi exegetice, nos effici unum corpus omnes, qui eundem communicamus panem. Atqui unde, obsecro, illa inter nos [illegible], nisi quia sumus Christo coadunati hac lege, ut caro simus de carne ejus, & ossa ex ossibus ejus? Incorporari enim, ut ita loquar, Christo nos oportet primum ut inter nos uniamur. Adde quod Paulus non tantum de mutua inter homines communicatione nunc disputat, sed de spirituali Christi & fidelium unione, ut inde inferat sacrilegium esse non ferendum,

dum, ipsos idolis misceri. Ex circumstantia igitur loci judicare licet κοινωνίαν sanguinis esse societatem, quæ nobis est cum Christi sanguine, dum simul omnes nos in corpus suum inserit, ut vivat in nobis, & nos in ipso. Figuratam esse locutionem fateor, modo non tollatur figuræ veritas, hoc est, modo res quoque ipsa adsit, nec minus sanguinis communionem anima percipiat, quam ore vinum bibimus. Postquam autem pro arbitrio stomachatus est, tandem in clausula fatetur à fine non male definiri Cœnam, ut nostri homines fecerunt, celebrem vocantes partæ redemptionis memoriam. sed ita dimidiam partem exponi, non rem totam. Quasi vero cælum terræ miscendum sit, quoties non exprimitur plena definitio. Hanc loquendi formam nobis permittit, symbolis repræsentari Ecclesiæ unitatem. Sicubi vero quempiam nostrum ita locutum esse observet, iracunde exurgit, acsi corpus Christi secundum nos nihil aliud esset, quam Ecclesiæ societas: quum tamen uno consensu omnes prædicent à capite coagmentari totum corpus, hoc est, non aliter coalescere in unum corpus fideles, nisi dum Christo sunt uniti. Cæterum, quod simpliciter Corporis nomen ad mysticum Ecclesiæ corpus transferri posse negat, litem Paulo intendat, qui hoc ausus est.

Quod Westphalo socordiam objeceram, quia damnatis omnibus tropis ne ipse quidem sine tropi auxilio se expedit, hic attentionem à lectoribus flagitat, ut me intelligant gravi culpa obstringi. Nec simplici objurgatione contentus, quis mentem meam furor præcipiter secum inquirit, ut calumniam hanc ausus sim in eum jaculari. Videant ergo attente lectores, quanta dexteritate meum jaculum sepellat. Dixi, fateor, hæc duo non magis congruere quam phrenetici deliria, Clara esse verba Christi, ut nulla interpretatione egeant, Tropum alibi admittere, qui tamen non excuset, quo minus panis proprie sit corpus. Respondet se verum tropum, quem necessitas loci affert, indefinite opposuisse falso tropo. Quasi unius vocis aucupio insidiatus sim, ac non potius crassum ejus errorem tradiderim palpandum. Ubique clamat esse hæreticos, qui dum exponere conautur verba Christi, inter se dissentiunt. Elabi non potest, quin expositionem ipse quoque suam proferat: à nobis tamen dissentit. Quid ergo vetat, quo minus inter hæreticos censeatur? Si in pane & per panem datur Christi corpus, & cum pane recipitur, figurate constat panem vocari corpus, quia corpus in se contineat, non autem id proprie & naturaliter sit quod dicitur. Scio quam mordicus interdum verbis insistat, nullam in Scriptura sententiam clariorem inveniri negans. Sed quum ad rem venitur, sibi cum suis magistris expositionem hanc permittit, Sub pane contineri corpus Christi, porrigi in pane, & cum pane recipi Nam quid esset monstrosius, quam panem negare symbolum corporis, signumque terrenum à cælesti suo mysterio non distinguere? Non consistet certe verborum simplicitas, nisi panis confletur in corpus, ut panis visibilis corpus sit invisibile. Denique nisi idem duæ istæ propositiones valeant, Christus est dilectus Dei Filius, & Panis est corpus Christi. Nec vero tanquam de re ambigua disputare operæ pretium est, quum apud eos nihil magis receptum sit aut vulgare quam sub pane dari Christi corpus. Papistas melius à necessitate tropi eximeret sua Transsubstantiatio. Qui vero panem & corpus res fatetur esse diversas, quomodo figuram ab his verbis tollet, Hoc est corpus meum? Quid? ubi calix vocatur sanguis, nonne illis in promptu est exceptio, continens pro contento sumi? Non est igitur hoc Tragœdias agere in nugis, quod dico mihi curæ non esse, quibuscum freneticus hic confligat, qui se tam pulchre elidit. Dicendum enim id omnino fuit, nisi vellem sciens causam prodere. Posthac vero ipse discat in re seria non ita nugari. Ac libere iterum repeto, nisi tropum suum publico consensu sanctificatum esse ostendat, suo ipsius ore damnatum esse hæreseos, qui sine exceptione pro hæreticis habendos tam audacter pronunciat, quicunque explicandis Christi verbis figuram adhibent. Scite tamen eludit, me facetum voluisse videri exprobrans. Vide Joachime, uter facetiarum sit cupidior: egone qui dictum istud non nisi ex re nata sine ulla affectatione inserui, ac sponte oblatum usurpavi, an tu qui sine lepore nescio quas frigidas elegantias longe accersis. Tuus vero iste triumphus, Tropum tuum sanctificatum esse à Christo & ab Apostolis, non ante victoriam abs te canitur: quia jam victus ac prostratus tibi tamen plaudere non desinis. Consentire te jactas cum Christo. Certa & invicta ratio, si modo tibi concederetur. Sed ex quo principio hoc sumptum est, magis Christi verbis consentaneum esse, panem vocari corpus, quia cum eo corpus datur, quam quia symbolum est visibile corporis, & quidem cum sua veritate conjunctum? Quum vero Scripturam causeris nec Dialecticis nec Grammaticis legibus astringi, quod nos tibi libenter damus, quæro nunc qua conscientia, vel etiam qua fronte nostras contradictiones in eadem pagina exagites, quia quidam nostrum in verbis Christi Synecdochen, Metaphoram alii, Metonymiam alii esse tradunt? Nam si in his figuris nulla est major religio, sua cuique relinquenda erat libertas. Sicuti autem concludit Joachimus, licet in suo dogmate tuendo nostri consentiant, & in verbis quædam sit consonantia, contradictoria tamen scribere: vicissim ex liquida demonstratione concludere mihi liceat, ipsum nec probe nec ingenue facere, qui inexplebili contentionis studio improbe ad consuendum dissidium arripit, quæ facile conciliari inter se poterant: perperam multa calumniose detorquet, atque ex levicula quaque varietate gravem repugnantiam confingit. Dum vero Consensum nostrum, quo sepulta erant omnia dissidia, suis nebulis quantum potest obscurat, paci & concordiæ esse inimicum: atque etiam impudenter in arenam comminere, qui majore consensu hoc caput doctrinæ iisdem verbis explicant, quam hactenus fecerit unusquispiam ex eorum grege, quos nobis hostes opponit.

Nunc ad secundam partem descendo, in qua objectæ calumniæ crimen à se depellere conatur, quasi vere dixerit nos in Sacramentis nihil præter vacua signa relinquere, ubi clare perspicere licet quanto stupore ad contumaciam obduruerit. Testamur passim in scriptis nostris longe differre ab inanibus figuris quæ Dominus nobis reliquit gratiæ suæ testimonia & sigilla. Diserte hoc Consensus prædicat, Dominum qui verax est, intus præstare suo Spiritu quod oculis figurant Sacramenta: nec quum distinguimus inter signa & res signatas, disjungere à signis veritatem. Hunc locum luculentius & uberius persequitur Defensio. Summa tamen est, vere nobis Christum offerri per Sacramenta, ut ejus facti participes, bonis ejus omnibus potiamur, ut denique ipse vivat in nobis, & nos in ipso. Qui ex adverso clamitat, statui à nobis vacua signa, an non aperte Christum, totamque ejus virtutem in nihilum redigit? Nam si quid est Christus, & si quo in pretio habentur spirituales ejus divitiæ, pignus quo se nobis communicat, vacuum & inane dicendum non est. Si nunc excipiam, quod optimo jure licet, Christum nihil prorsus esse Westphalo, gravem sibi fieri injuriam quiritabitur. Sed quem putat esse tam hebetem, cui non sponte in mentem veniat, judicium hoc facere? Ac ne litigando plus verborum consumam, respondeat ipse uno verbo, si contendit vacua esse signa, quæ veram Christi fruitionem afferunt, quanti Christum æstimet? Si tota spiritualium bonorum plenitudo non facit, ut quicquam veri & solidi

solidi signa contineant, an non Spiritus sancti virtus secundum eum evanescit? Quibusnam præstigiis illudet, ut non statim appareat execranda hæc blasphemia? Nam quod integumentis quibusdam lucem obscurat, puerile effugium est. Refert excogitatos fuisse tropos vel in verbo Est, vel in voce Corporis, ad probandam Christi absentiam. Atqui secundum nos, panis ita corpus significat, ut vere efficaciter, ac re ipsa nos ad Christi communicationem invitet. Dicimus enim veritatem quam continet promissio, illic exhiberi, & effectum externo symbolo annexum esse. Tropus ergo signum minime evacuat, sed potius ostendit quomodo non sit vacuum. Nihilo etiam magis localis corporis absentia signi exinanitio est, quia non desinit Christus se offerre suis fidelibus fruendum, quamvis in terram non descendat. Ac frustra in miseram hanc latebram se abdit, quum alicubi fatear OEcolampadium & Zuinglium inter disputationis exordia, ad refellendam superstitionem nimis attentos, non satis splendidis elogiis ornasse Sacramenta, ac de ipsorum effectu disseruisse, monendas nunc fuisse aperte Ecclesias, quatenus & in quibus facta sit Consensio. Nam sic articulate monuimus, ut nulla pars controversiæ omissa fuerit. Accessit deinde fusior & clarior explicatio. Quid ergo hoc aliud est, quam in luce cæcutire, quæ cæcis etiam ipsis manifesta est? An hic rursum dicet mihi ancipitem esse linguæ gladium, ut si profert clara testimonia, eum pugnantia loqui arguam? si præterit, accusem perfidiæ? Ego vero optimo jure perfidiam illi objeci, quod ex locis truncatis captiose arripuit quæ calumniæ obnoxia essent, & simul ostendi non aliunde melius convinci ejus amentiam, quam ex locis ab ipso citatis, quæ suspicionem omnem lectoribus tollerent. Excerpit alicubi dimidiam sententiæ unius partem, & de altera litem nobis intentat. Ego lectores ad librum ablego, cujus inspectio malitiam Joachimi detegit ac convincit. Alibi quum producta ab ipso testimonia ab ejus calumniis nos liberent, cur dissimulem ipsum secum pugnare? Quare non est quod mihi ancipitem gladium exprobret, qui utrinque se misere conscindit, duosque mihi gladios suppeditat, quorum aciem frustra obtuso suo dilemmate retundere voluit. Certe etiam si nullo à me ictu feriatur, modis omnibus deprehenditur calumniator, dum nos falsæ invidiæ subjicere volens, nihil in Sacramentis præter nuda & vacua signa relinquere causatus est.

Atqui si quid habeat Luthero affine, ejus auctoritate crimen hoc probe dilutum esse putat. Scripsisse autem Lutherum refert, sibi eodem esse loco quicunque credere renuunt in sacra Cœna verum & naturale esse Christi corpus. Hoc quidem nimis imperiose, qui sententias longe remotas adeo non dignatur discernere, ut præter naturam misceat. Atque hic locus amplo documento est, quam non temere dixerim Lutherum pravis delationibus accensum nimis vehementer causam hanc egisse. Quis enim non melius sibi temperaturum fuisse videt, nisi alieno impulsu provectus esset ad hanc hyperbolen? Parum certe honorifice de Luthero sentit Westphalus, & alios sentire vult, mediocre ei judicium adimens, ut inter inane & imaginarium spectrum, & spiritualem Christi participationem non discernat. In sacra Cœna vere nos fieri Christi participes asserimus, ut vitam arcana Spiritus virtute ex carne sua in animas nostras instillet. Ita panis non inanis est rei absentis pictura, sed verum ac fidele nostræ cum Christo unionis pignus. Dicet quispiam non aliter panis symbolo adumbrari corpus Christi, quam mortua statua Herculem vel Mercurium repræsentat. Hoc certe commentum à doctrina nostra non minus remotum est, quam profanum à sacro. Ergo qui è gradu nos deturbat in eandem damnationem præcipitat, nonne sublato rerum discrimine Solem è cælo detrahit? Si nos in consensu quod continet Augustana confessio complexos esse dixi, non est quod me astutiæ insimulet. Verbis enim subscribo, quæ illic etiam recitavi. De sensu, quia idoneus judex non est Westphalus, ad quem potius, quam ad auctorem ipsum provocabo? qui si verbulo declaret me à sua mente deflectere, protinus desistam. Lutheri alia est ratio. in cujus verbis quid ego desiderem semper ingenue professus sum: tantum abest ut me obstrinxerim. Nec Westphali lautitias moror, cui videtur contumelia in Lutherum esse intolerabilis, ipsum contentione elatum fuisse ultra justas metas. Contentiosum, inquit, tu Dei servum vocas? Non ita est: sed quod modestissimis quibusque accidit, ut modum in certamine excedant, id in Luthero si deploro, cujus nota est omnibus vehementia, mirum non est. Westphalo etiam sine causa dolet fallacem Lutheri & Zuinglii conciliationem à nobis tentatam esse, quorum infelices conflictus sepelire nobis propositum fuit. Esto, pugnarint eorum sententiæ: quid nos jam vetat eorum exemplo monitos, & sedatis animis expendere, & magis temperato stylo tradere quid rectum sit? Et sanis lectoribus suam morositatem Westphalus probabit, qui nihil tale permittit? Colligit si in ea fide, quam ante annos circiter viginti professus sum adhuc persto, me nihil minus credere, quam substantialiter in Cœna dari Christi corpus. Ego vero, quamvis substantia carnis Christi animas nostras vere pasci fatear, substantialem præsentiam, quam imaginatur Westphalus, non minus hodie quam olim repudio. Neque enim si vivifica est nobis caro Christi, ideo transfundi in nos ejus substantiam necesse est. Sublato hoc transfusionis commento, de voce substantiæ controversiam movere nunquam mihi venit in mentem, nec unquam dubitabo fateri, arcana Spiritus sancti virtute vitam in nos diffundi ex ejus carnis substantia, quæ non abs re cibus cælestis vocatur. Hac in re constanter asserenda major semper fuit mea simplicitas, quam ut ad lucem ejus obscurandam, vel labefactandam fidem, tuæ calumniæ vel minimum proficiant. Efficaciter exhiberi in Cœna dixi Christi corpus, non naturaliter, secundum virtutem, non secundum substantiam. Quo posteriore membro, localis substantiæ inclusio à me notata fuit. Simul tamen dixi Christum sua nobis bona non communicare, nisi quatenus ipse noster est. In hac doctrina sic persto, ut me non minus inscite quam inique Westphalus anguillæ comparet. Quid enim dubii vel perplexi in hac doctrina reperit? Corpus Christi vere spiritualem esse cibum, cujus substantia animæ nostræ pascuntur & vivunt: idque non minus vere in sacra Cœna nobis præstari, quam externo symbolo figuratur: modo ne corpus quasi è cælo detractum, in pane quispiam falsa imaginatione includat. Quia Westphalum offendit hæc exceptio, anguillam cauda non posse teneri clamat. In Commentariis me tectiorem fuisse dicit, sic temperatis coloribus, ut nonnulli, quamvis non obtusi nec hebetes, vix divinarent quid mihi vellem. De meo studio hoc sancte testabor, quanquam in Dei veritate pure & syncere tradenda summa à me religio adhibita fuit, non tamen minori fuisse curæ, ut in ipsa dicendi forma simplex niteret perspicuitas. Quid mea sedulitate adeptus sim, loquuntur ipsi libri, quos jactat fuisse gratiores, quia videbar idem cum suis sentire: nunc vero postquam me Consensio è latebris in lucem protraxit, hanc gratiam fuisse perditam. Quid apud Westphalum & similes gratiæ acquisierint Commentarii, quid Consensio abstulerit, nescio. Sed quid si minime obscurum est, quæcunque in Consensione capita reprehendit, vel ex Commentariis desumpta esse, vel totidem fere verbis illic haberi: unde nova ista alienatio? Quid moliatur, nemo tam hebes est quin olfaciat. Neque etiam dissimulat ipse alibi, hoc se moliri cum sodalibus

ut libros meos undique exterminent. Qua æquitate, ipsi viderint: quando probabile non est gratos fuisse piis lectoribus, nisi ad Ecclesiæ ædificationem apti fuissent & utiles. Ego probos & sani judicii homines, qui hoc experti sunt, non fore tam fastidiosos arbitror, ut ob articulum unum multiplicis doctrinæ fructu se privent. Quam vero secum belle consentiat, ex duabus ejus sententiis æstiment lectores. Defensionem scribendo dicit me ad latebras iterum fugisse, ut quasi nube tectus incedam incognitus. proxima vero pagina aliunde probationes sumere opus esse negat quibus me convincat aliud sentire, quia non paucas suppeditat una Defensio. Ubi igitur nubes illa, qua me obtegere volui? Dicit me non ita sub fraudibus latere, quin me prodam. Atqui si quicquam fraudulenter tentassem, non deerat mediocris ad cavendum prudentia. Sed hoc reperient lectores, mihi nihil fuisse majori curæ, quam ut omni ambiguitate discussa, enucleate traderem quod ego quotidie in Ecclesia profitent ac doceo, & quod Deus ipse me ex animo sentire optimus testis est ac judex. Cæterum, quia Westphalus quicquid reprehensione dignum censebat, vel saltem quicquid mordere volebat, in novem capita distribuit, eundem ego quoque ordinem sequar.

Quia dico Christum in nobis habitantem ita ad se nos attollere, ut vivificum carnis vigorem in nos transfundat, non secus ac vitali Solis calore per radios vegetamur: item, Christum in cælo manentem ad nos sua virtute descendere, me fidem Ecclesiæ pervertere arguit, acsi negarem Christum nobis dare suum corpus. Ego vero quum dico Christum ad nos sua virtute descendere, nego me substituere aliquid diversum, quod donationem corporis aboleat, quia modum donationis simpliciter explico. Excipit me ambigua Corporis significatione fallere. Atqui toties repetendo verum & naturale illud corpus, quod in cruce oblatum est, putabam his cavillis satis superque esse occursum. Et certe ex qua officina commentum de corpore duplici prodierit, me later, nisi quod mihi detestabilis est impietas fingere Christum bicorporeum. Scio equidem quod semel mortale corpus Christus induit, nunc novis cælestis gloriæ qualitatibus esse præditum, quæ tamen non impediunt quo minus idem substantia sit corpus. Dico igitur illo corpore, quod in cruce pependit, non minus in spiritualem vitam animas ipsas vegetari, quam pane terreno corpora nostra aluntur. Sed quia videtur obstare locorum distantia, ne ad nos usque perveniat carnis Christi virtus, nodum hunc ita expedio, Christum licet [illegible] non mutet, sua ad nos virtute descendere. At hoc latitare est, quum ego simpliciter modum definio ejus manducationis, quam alii perplexo suo docendi genere obnubilant? Præcise urget Westphalus, corpus Christi in Cœna comedendum proponi: de modo inquirere summum esse nefas ducit. Si quis excipiat, Petro teste Christum cælo comprehendi, donec judex mundi appareat, clarum Scripturæ testimonium non admittit. Ego Christum in cælesti sua sede relinquens, arcana Spiritus ejus influentia contentus sum, ut nos carne sua pascat. Uter nostrum flexuosis ambagibus ludit? Atqui quum inculco veritatem signis conjunctam esse, virtutem Sacramenti non substantiam carnis intelligo. Ut concedam ita esse, non jam nudum signum erit, si virtute & effectu non careat. Sed unde carnis substantiam me submovere colligit? nempe quia dico non minus vere nos, quantum ad vim spiritualem attinet, participes corporis Christi fieri, quam pane vescimur. Colligit enim manifeste me præsentiam substantiæ corporis negare: si tantum exhibetur Christi corpus, quia vis ejus spiritualis erga fideles se exerit. Si de locali præsentia litigat, fateor sane me abhorrere ab hoc crasso commento. Neque enim aliter Christum in Cœna statuo præsentem, nisi quia fidelium mentes, sicuti illa est cælestis actio, fide supra mundum evehuntur, & Christus Spiritus sui virtute obstaculum, quod afferre poterat loci distantia, tollens, se membris suis conjungit. Excipit Westphalus, merita Christi vel beneficia non esse ejus corpus. Sed cur locutionem, qua splendide nostram cum Christo communionem commendo, maligne extenuat? Neque enim tantum dico applicari merita, sed ex ipso Christi corpore alimentum percipere animas, non secus ac terreno pane corpus vescitur. Exceptio vero illa, quantum ad vim spiritualem attinet, non alio pertinet, quam ne quis somniet Christum non sine locali inclusione posse in Cœna nobis offerri. Ægre fert me realem communionem imaginariæ opponere. Quid ergo amplius flagitat? Nempe vult figuræ opponi. Quod ego facile concederem, modo non negaret quod inter prima fidei elementa inter pios omnes notum esse decebat, panem signum esse, vel figuram corporis. De hoc modo conveniat quod hactenus professus sum, nunc adhuc confirmo, ubi adest res ipsa, non fingendam esse nudam figuram. Et quidem non aliter sanctæ memoriæ Bucerum sensisse, luculentis testimoniis probare mihi semper promptum erit. Quod inter opiniones rejectitias alicubi posui, Christi corpus realiter & substantialiter adesse in Cœna, minime cum vera & reali communicatione pugnat, quæ & nostro in cælum ascensu constat, nec alium Christi ad nos descensum requirit, quam spiritualis gratiæ. Neque enim corpus suum loco movere necesse habet, ut virtutem ejus vivificam nobis inspiret. Discrimen notare volens inter duos præsentiæ modos, priorem vocat physicum: in altero balbutit dicens tantum corporis præsentiam à suis asseri. Atqui vitiosa est partitio, cujus membra inter se coincidunt. Præsentiam carnis Christi in Cœna urget Westphalus: nos simpliciter non negamus, modo nobiscum fide sursum conscendat. Sed corporali modo sisti Christum si intelligit, alios quærat suffragatores. Nec vero sub amphibologia physici modi ludimus: quia nihilo nobis minus displicet fictitia Ubiquitas, quam mathematica sub pane circumscriptio. Negabit Westphalus se physicam Christi præsentiam imaginari, quia linealiter corpus sub pane non includat. Ego autem excipio, non minus perperam eum facere, dum Christo immensum affingens corpus, ubicunque peragitur Cœna, illic adesse contendit. Nam ἄτοπον dicere corpus, quod semel induit Filius Dei, & quod semel crucifixum, in cælestem gloriam sustulit: id vero prorsus est ἄτοπον. Quod postea de spirituali corpore nugatur, falso & absque colore in nos confert. Somniet ipse si vult cum sua caterva spirituale Christi corpus, quod nihil veræ corporis naturæ affine retineat: mihi fas esse non duco de alio corpore quicquam sentire vel loqui, quam quod in cruce ad expianda mundi peccata oblatum, in cælos receptum est. Corpus illud si Westphalus spirituale esse alimentum sine stomacho audire non sustinet, quis de eo placando laboret? Respondet, fallaciter id præsentiæ & sumptioni veri corporis opponi. Ego autem excipio, nisi astute fucum faciat, turpiter ipsum hallucinari, quia non de sumptione, sed tantum de sumptionis modo nobis controversia est. Præsentiam corporis nullam concipit, nisi ubique diffusum sub pane delitescat: nisi idem corpus deglutiant fideles, privari ejus manducatione putat. Nos vero Christum monemus fide quærendum esse, ut præsentem se exhibeat, & manducationis rationem hanc tradimus, ut vim carnis suæ vivificam Spiritus sui gratia in nos transfundat. Hoc non est ad carnis sensum exigere fidei mysteria, vel ea physicis rationibus metiri, ut falso Westphalus obtendit, sed fidei regulæ conformare sacrum Cœnæ mysterium. Excipit Westphalus spiritualiter agi, quic-

quicquid sit secundum verbum Dei & fidem, nec interea considerat ipso Dei verbo nobis præscribi, qualiter nos in spiritualibus mysteriis gerere deceat. Mandatum olim Patribus fuit, ut se prosternerent coram Arca fœderis, illicque Deum adorarent. Quæro an satis fuerit verbum illud arripere, ut nullum esset adorationis discrimen? Certe crassis & brutis hominibus in superstitionis prætextum jactare promptum erat, quia parebant Legis præcepto, spiritualiter se Deum colere. Atqui parata servis Dei exceptio fuit, præpostere & sine delectu verbum Dei torquendo, carnaliter eos sapere & agere. Quare Westphalus, ut spiritualem se probet, in suo sensu insistere desinat, quo ubi fascinatus est quispiam, ad finem nunquam accedet. Cui ergo persuadebit nos carnaliter sacram Cœnam tractare, quia contra verbum & fidem Scripturas torquemus? Fateor si ei concessum esset, panem esse Christi corpus non symbolum, à fide aberrare, qui sub panis symbolo corpus repræsentari dicunt. Sed ut nobis verbum eripiat, pietatis rudimenta importune convellit. Quidquid de spirituali manducatione concionamur, ad crimen nostrum gravandum facere dicit: quia secundum eum, miseros Christi pusillos turpiter ludificat. Hæc nostra definitio est, spiritualiter à nobis manducari Christi carnem, quia non aliter animas vivificat, quam pane vegetatur corpus: tantum à nobis excluditur substantiæ transfusio. Westphalo non aliter caro vivifica est, quam si ejus substantia voretur. Hoc crimen est nostrum, obviis ulnis tale monstrum non amplecti.

Secundum caput est, præsentiam & sumptionem corporis & sanguinis in spirituali Christi fruitione à me constitui, ut edere carnem & bibere sanguinem nihil aliud sit, quam credere in Christum. Atque ubique resonant scripta mea, differre manducationem à fide, quia sit fidei effectus. Non à triduo ita loqui incœpi, nos credendo manducare Christum, quia vere participes ejus facti in ejus corpus coalescimus, ut nobis communis sit cum eo vita. Jam anni complures fluxerunt, ex quibus non destiti hoc subinde repetere. Quam turpe igitur Westphalo fuit, quum diserte verba mea sonent, manducare aliud esse quam credere: quod ego fortiter nego, quasi à me profectum impudenter obtrudere lectoribus? Tam cupide scilicet ad me deformandum prosilit, ut falsarius malit deprehendi, quam nihil conflandæ invidiæ causa afferre. Tam putidum deinde figmentum alio integumento obscurat, Christi corpus secundum me non aliter hodie à nobis comedi, quam olim à Patribus, quia omnes Christo communicant, eoque fruuntur. Ergo jam aliud mihi est edere carnem Christi, quam credere: nisi forte fruitionem & communicationem pro nihilo ducendam existimet. Sed invidiam mihi facere cupiens, denuo intuitum eadem synceritate in fruitionis locum supponit: acsi docerem non aliter manducari Christum, quam dum fides pro nobis mortuum intuetur. Quid ego calumniam hanc refellere nunc coner, à qua me centum librorum meorum testimonia vindicant? Sed quoniam eadem pagina me satis superque absolvit Westphalus, non aliunde petenda mihi erit defensio. Verba enim mea recitat, spiritualem communicationis modum esse, ut reipsa Christo fruamur: panem esse corporis Christi symbolum, ut vere participes fiant Christi, qui & ore signum, & fide promissionem recipiunt. An his verbis doceri probat fruitionem Christi nihil aliud esse, quam fidei intuitum? Jam ergo hac in parte perspiciunt lectores, quibus coloribus meam doctrinam obscuret: vel potius detegitur ejus impuritas, quæ lucidissimam veritatem nimis fœde conspurcat. Ejusdem farinæ est quod mox attexit, edere Christi corpus tantundem valere, si verbis meis locus datur, quam promissionem fide recipere. Sed quomodo tam flagitiose se prostituere audet? Distincte, eo quoque teste, affirmo vere fieri Christi participes, ut ejus carne pascantur qui fide promissionem recipiunt. Ergo aliud est manducatio carnis Christi, quam promissionis receptio: si quidem admittit, causam ab effectu suo differre. Quis enim ex meis verbis non colliget, quod spirituale nobis alimentum est caro Christi incomparabilem fidei esse fructum? Ne quis efficacia promissionem carere putet, qua nobis offertur Christi corpus, vacuos & inanes à Cœna discedere nego, quicunque fide promissionem recipiunt, quia simul oblato Christo vere fruuntur. Quænam inversio faciet, ut credant oculati lectores quod aperte affirmo, me negare? Quod mihi criminis loco imputat, si doceam ore nihil præter signum recipi, adeo non recuso, ut hinc de tota controversia judicium fieri maxime cupiam. Cur enim mecum rixetur Westphalus, uno hoc verbulo retectum ac patefactum est: quia pro fratribus non agnoscit, nisi qui ad vorandum Christum os & ventrem afferunt. Non nego equidem quin se defraudent usu Cœnæ qui ex communione auferunt substantiam carnis & sanguinis vivifici. Tantum excipio, perperam in nos conjici quod sibi ex proprio cerebro comminiscitur Westphalus: quia etsi non detrahimus è cælo corporis Christi substantiam, ut nos vivificet, multum tamen abest quin eam excludamus à Cœna, qui vitam ex ea in nos defluere testamur.

Tertium caput est, veram præsentiam corporis & sanguinis à me negari, dum Christi absentiam secundum corpus induco. Dabunt veniam lectores, si ad refutandum hominis garritum eadem sæpius iterare cogar. Quomodo non impediat locorum distantia, quo minus adsit Christus suis in Cœna, ante disserui. Principium illud semper teneo, ut Christo potiamur, in cælo quærendum esse, non solum ne quid de eo terrenum imaginemur, sed quia corpus in quo Redemptor apparuit mundo, & quod semel in sacrificium obtulit, nunc cælo contineri oportet, ut Petrus testatur. Spiritus autem sui virtute Divinaque sua essentia non modo cælum & terram implere fateor, sed etiam mirabiliter nos sibi coagmentare in unum corpus, ut caro illa, quamvis in cælo maneat, nobis alimentum sit. Ita Christum corpore absentem doceo nihilominus non tantum Divina sua virtute, quæ ubique diffusa est, nobis adesse, sed etiam facere ut nobis vivifica sit sua caro. Nam quum arcana Spiritus sui gratia ad nos penetret, non necesse est, ut alibi diximus, ipsum corpore descendere. Reclamat hic Westphalus, me Spiritus præsentiam opponere carnis præsentiæ: sed quatenus id faciam ex eodem loco clare patere malevolentia excæcatus non inspicit. Neque enim simpliciter Spiritu suo Christum in nobis habitare trado, sed ita nos ad se attollere, ut vivificum carnis suæ vigorem in nos transfundat. An non hic asseritur præsentiæ species, ut vitam hauriant animæ nostræ à carne Christi, quamvis illa locorum spaciis procul à nobis dissita sit? Westphalo intolerabilis est locutio, Christum in cælo totum manentem sua ad nos virtute descendere, quia credat Ecclesia ubicunque Cœna peragitur, præsens esse ejus corpus. modo præsentiæ modum quem exposui amplectatur, non dissentio. Si vero Christum, ut Numa Pompilius suum Jovem, è cælo elicere velit, ipse sibi est Ecclesia. Nam quod fatetur non versari nunc Christum in terra, sicut suæ dispensationis tempore, quorsum pertinet, nisi ut invisibilis adhuc in terra habitare fingatur? Scriptura quum de Christi ascensu loquitur, simul inde venturum pronunciat. Si nunc secundum corpus occupat totum mundum, quid aliud vel fuit ascensus ejus, vel erit descensus, quam fallax & inane spectrum? Et si tam propinquus nobis est secundum corpus, nonne præposterum fuit cælos aperiri, ut eum Stephanus in gloria sua sedentem conspiceret? Scio quid cavillari

solent,

soleant, cæli nomine nihil quam immensam gloriam notari. Verum si consulto sublatus est à terra, & nubes interposita fuit, ut se piæ mentes sursum attollant, perperam invisibilis habitatio obtruditur, quæ fidei assensum reflectens subsidere nos in terra cogat. Quare judicium quod Ecclesiæ nomine eructat Westphalus, ei resorbendum est, deviare à recta fide, qui Christum corpore in Cœna præsentem esse non concedunt. Nemo enim sanæ mentis ut judicis solio nihili hominem imponat, Augustinum ab Ecclesia ejiciet. Atqui nobiscum ille clare affirmat secundum præsentiam majestatis Christum semper fidelibus adesse: secundum præsentiam carnis, recte discipulis esse dictum, Me non semper habebitis. Ac ne in voce carnis effugium frustra captetur, sensum suum fusius exponit, quod corpus crucifixum in cælos sustulerit, ideoque inter nos non versetur. Objicit rursum Westphalus, Ecclesiam Verbum & Sacramenta à Spiritu Christi in nobis habitantis nos separare. Discedat igitur ipse ab Ecclesia, cujus fidem verbis meis profitetur. Cœnam plus centies dixit sacrum esse vinculum nostræ cum Christo unitatis. Palam in defensione Consensus assero, efficaciter hoc organo Christum uti, ut in nobis habitet. Verba mea, quibus Ecclesiæ fidem exponat, dum mutuatur Westphalus, saltem in ea mihi locum aliquem tribuit. Quod igitur novum sibi asylum quæret? Nam quod assumit commentum de crassa corporis participatione, quotusquisque ei concedet? Fatemur quidem & nos, quicunque carnis Christi participationem respuunt, ejus Spiritum à seipsis arcere. In eo tantum quæstio nobis vertitur, carnalisne sit Spiritus participatio.

In Joan. Tract. 50.

Porro in quarto capite aperte prodit Westphalus, nullam se nisi carnalem carnis præsentiam agnoscere. Facessant tantum convitia, quibus causam obruere conatur. Initio vocor Sacramentarius, dicor infamare eos, qui dispensari in sacra Cœna fatentur veram Christi carnem. Quasi vero non ubique disertis verbis asseram, ex vera Christi carne nobis alimentum in Cœna porrigi. Quid ergo juvat mendaciorum nebulis obducere claram lucem, quæ totius causæ nodum explicat? Carnem Christi nobis edendam proponi siquis sincere & luculente tradit, ego unus sum ex numero: modum tantum definio, quod Spiritus sui virtute Christus locorum distantiam superet, ad vitam nobis è sua carne inspirandam. Uter de Christo magis honorifice loquitur ac sentit, egone, qui fide omnia impedimenta transcendo, ut certo statuam cælesti Christi potentia vitam ex ejus carne in animam meam defluere: an Westphalus, cui vivifica non est Christi caro, nisi quatenus in os & ventrem ingeritur? Perplexe hic non ago; si Christi carnem dispensari vult, assentior: modi tantum definitio quæritur, quam ego oculis subjicio, ipse perverse ambagibus involvit. Hoc si memoria teneant lectores, posthac nullo profectu mentietur Westphalus, de carnis Christi participatione nobis litem esse. Nec vero inscitia labi potuit, tam diligenter à me admonitus: sed ut victoriam apud imperitos teneret, rem lucidissimam atro carbone notare nulla religio ac nullus pudor fuit. Perinde putidum est quod subjicit figmentum, non credere nos dari verum corpus, nisi cernamus palpemusque carnem & ossa. Quin potius corpus è cælo non detrahentes, nobis tamen dari credimus, ut in spiritualem vitam vere animas nostras alat ac vegetet. Jam si suas illas exceptiones ingerat, in tradendo modo geometricis rationibus nos Cœnæ mysterium metiri, facilis & prompta excusatio est, patefactum esse vel ejus testimonio, nos potius ex Christi ore pendere, dum ejus verba nos torquere clamitat, Palpate & videte: spiritus carnem & ossa non habet. Quid de Christi corpore nobis sentiendum, nisi quod ipse pronunciat? Nos Euclidem hic non asciscimus nobis patronum: sed acquiescimus Filii Dei sententiæ, ex quo optime discemus quænam sit corporis ejus natura. Quum hic nihil torturæ ostendere possit Wephalus, tortuosum ipse commentum excogitat, hoc dixisse Christum ad veritatem resurrectionis probandam, alium vero Cœnæ esse finem. Ego autem excipio, etsi alio consilio Cœnam suam instituit Dominus, manere tamen illud fixum, quod semel protulit de corporis sui natura. Ne absurdum videatur quod tradunt invisibile corpus ubique esse, quod scimus fuisse Virginis: utero inclusum, suspensum in cruce, & in sepulchro conditum, respondent immensitatem, de qua loquuntur, in cæleste corpus & gloriosum competere. Parata nobis objectio est, gloriosum jam fuisse corpus, ut videndum & palpandum Christus discipulis præbebat. Certe id ad causam apposite citari arbitror. Quare non est quod philosophiæ & theologiæ conflictum ebuccinet Westphalus. Neque enim philosophia nobis dictat, vel spirituali virtute præditam esse humanam carnem, ut animas vivificet, vel hanc vitam è cælo spirare, vel efficaciter sub externo panis symbolo eadem nos vita potiri. nihil tale vel communis sensus capiet, vel ex philosophicis scholis prodibit. Unde etiam apparet, quam magnifice supra humani ingenii captum Cœnæ mysterium extollere nobis curæ sit. Atqui Westphalus naturæ Conditorem ex adverso loquentem inducit. Quid autem loquitur? Nempe se corpus suum dare. Prodest ipse antagonista ad evertendam hujus promissionis fidem, quam nos reverenter amplectimur. Nam etsi præter panem & vinum nihil oculi nostri conspiciunt, fide tamen vitam apprehendimus, quæ ex Christi carne & sanguine promanans, in animas usque nostras penetret. Respondere nos ore Christi jubet, fidesne rationi carnis, an potius Filio Dei habenda sit. Ego vero centies periisse malim, quam unum Christi verbulum cum tota philosophia ad trutinæ examen appendere, sicuti Westphalus postulat. Neque enim sacrosancta modò, & [illegible] nobis est Christi auctoritas, sed ad frænandos omnes hominum sensus, totamque mundi sapientiam subigendam abunde sufficit. Longe inter nos aliud agitur, fidesne cælestibus istis oraculis constare debeat, sperandam nobis resurrectionem esse, quæ corpus nostrum corruptibile & abjectum conforme reddat glorioso Christi corpori: venturum è cælo in nubibus Filium hominis, ut mundum judicet: Jesum Nazarenum postquam in cælum ascendit, venturum sicut visus est ascendere. Respondeat Westphalus, an unumquodque corpus die ultimo immensum fore putet. Nam quum ex transfiguratis in eandem gloriam corporibus nostris, Christi potentiam æstimari velit Paulus, vel ea in nihilum redigitur, vel credere necesse est, non magis nunc immensum esse corpus Christi, quam nostra tunc futura sunt. Quod de Christi in cælum ascensu, de secundo ejus adventu adducimus ex Scriptura, secure Westphalus deridet, quasi probandæ resurrectionis causa visibili forma in cælum sublatum sit Christi corpus, postea & formam & dimensionem exuerit. Atqui ab Angelis idem ab ascensu usque ad diem ultimum status relinquitur. Futili tandem arguria nos eludere tentat. Pugnare enim eum physica nostra dicit Pauli sententiam, ubi tradit Christum supra omnes cælos ascendisse. Quid? an nos inter medias sphæras Christum locamus? vel tugurium ei extruimus inter planetas? cælum nobis est magnificum Dei palatium, toto mundi opificio superius. Tripudiat Westphalus, quod Christus secundum nos extra locum habitet. quasi huic cavillo opportune non fuerit à nobis occursum. Neque enim Christum sub pane delitescere negamus, quia loco proprie inclusus sit, sed quia elementis omnibus superior, extra mundum habitat. Excipit non magis cum physica pugnare, corpus pluribus in locis esse,

quam

quam nullo contineri loco. Iterum repeto nobis de physica non esse certamen, sed tantum hoc contendere, ut salva nobis maneat corporis veritas, qualis in Scriptura asseritur. Corpus vero etiam si supra cælos evectum à communi naturæ ordine immune sit, non tamen verum esse corpus desinit: & terrenis qualitatibus exutum, quod tamen substantiæ proprium est retinet. Injuste ergo Westphalus ex philosophiæ dictatis nos magis pendere insimulat, quam ex verbo Dei. Ego autem meo jure ipsum admoneo, ut suæ pervicaciæ valedicens, de genuino verbi Dei sensu doceri se sustineat. Alioqui valeat ipse cum suo phantasmate, quod in Christi verbis perperam comminiscitur.

Quintum caput est de Transfusione substantiæ, ubi suo more præfatur pro somnio me habere Ecclesiæ fidem. Miror autem cur non saltem à Luthero, quem ubique sibi magistrum jactat, didicerit Ecclesiæ nomen parcius & modestius obtendere. Neminem enim ex Papistis hactenus video protervius & magis effræni audacia fuisse Ecclesiæ titulo abusum. Ego quidem interrogo non stomachose, sed optima ratione, sitne somniandum, Christi substantiam in nos transfundi, ut sordibus nostris inquinetur. Jejunus hic Rhetor, qui mihi sine colore ullo stomachum exprobrat; graviter excandescit, ac si mea somnia in ipsum transferrem. Ego vero nec eum privatim, nec ejus catervam adeo suspicione gravare volui, ut magis propositum fuerit quicquid suspicionis in ambiguis ejus verbis hærebat, discutere. Ac nunc meo exemplo ostendam, quanto satius sit comiter amplecti, quæ recte dicta sunt, quam fastidiose, ut ipse solet, ac sine delectu respuere. Libenter itaque deposita contentione, quod mihi concedit recipio, Christi carnem neque in nos transfundi, neque locari in pane, neque cum pane connecti. sepultæ per me maneant hujus generis locutiones, quas tamen falso à nobis confictas esse conqueritur, ad deformandum contrarium dogma. Utinam ea quam simulat verecundia & sobrietas, in eorum libris extaret, quibus nihil aliud pensi fuit, quam suum figmentum urgere, in pane esse Christi corpus. Sed liberum jam sit Westphalo atque integrum, ex intimo suo sensu quidquid libuerit proferre. hoc uno se contentum respondet: quia Sapientia æterni Patris dari corpus affirmat, præsentiam corporis in Cœna statui: de modo præsentiæ, quia incomprehensibilis est, se non inquirere. Atqui mihi certa est ac expedita defensio, ut detur Christi corpus, minime tamen requiri præsentiam: quia jam ante exposui, quod ex locorum distantia obstaculum ingeritur, immensa Spiritus virtute superari. Dari corpus utrinque fatemur, præsentiam quæ inde minime consequitur, perperam inferri dico. Neque etiam nego mysterium humanæ curiositati impervestigabile, quod Christus è cælo carne sua nos in terris pascit, modo ne absurdis occurrere gravetur, quæ clausis oculis nimis oscitanter præterit. Quid vero magis tyrannicum, quam verbo uno urgere præsentiam, de cujus ratione quidquam postea disserere sit nefas? atque ita monosyllabis edictis tam captivas tenere mentes, quam ora obstruere? Suppositirium esse sermonem dicit Westphalus, de substantiæ Christi cum nostra mixtione. Modum igitur definiat, quo panem qui ore comeditur, velit esse Christi corpus. Recusat, imo maledictis incessit qui sciscitari audent. hæc magistralis est ejus Theologia. Eodem imperio morem hunc mihi esse pronunciat, pro somniatoribus habere, qui credunt dari verum Christi corpus. Nam si ratione secum disceptari patitur, quo more usitatum mihi probabit, quod nusquam in scriptis meis reperitur? Quanquam autem alicubi me asserere commemorat, panem Cœnæ non nudam esse figuram, sed veritati & substantiæ suæ conjunctam, contendit tamen me substantiam omnem è Cœna tollere. Primum quo sensu illam Substantiæ vocem acceperit nescio, nec sane anxie curo. Satis sit monuisse lectores, Christum ubique à me vocari Baptismi Cœnæque substantiam. Ne quid enim ad perspicuitatem desit, duo nobis offerri dico, Christum, & quæ ex eo nobis proveniunt dona. Ita sicuti terrenis panis & vini symbolis constat sacra Cœna, ita Christus mihi veluti spiritualis ejus materia est, quæ symbolis respondeat. Ubi autem in sacram cum Christo unitatem coaluimus, hinc manat donorum spiritualium fructus & utilitas, ut nos sanguis ejus abluat, sacrificium mortis Deo reconciliet, obedientia justitiam pariat, & quæcunque beneficia per ejus manum nobis largitur cælestis Pater. Hæc distinctio quum in Consensu liquide sit expressa, parum verecunde Westphalus Substantiæ nomen me ad usum & vim carnis Christi transferre garrit, remota ipsa substantia, nisi in nihilum redigi persuadear, cui ego priores partes assigno. Nec tamen interea dissimulo doctrinam meam ab ejus commento de præsenti corporis substantia longe discrepare. Aliud enim est, præsentem Christi substantiam ut nos vivificet in pane sistere, aliud vivificam esse Christi carnem, quia ex ejus substantia vita in animas nostras profluit.

Sexto capite me exagitat, quia sic panem & vinum Cœnæ facio corpus & sanguinem Christi, ut Manna olim Patribus cibus spiritualis, & petra Christus fuit. Sed cur mihi potius quam Apostolo irascitur? cujus verba, ut opinor, recitare mihi licuit. At Manna, inquit, & aqua figuræ tantum erant. Transigat ut volet cum Paulo: mihi satis est ex Spiritu sancti præscripto sapere. Jam mihi saltem Physicam non objiciet. De Cœnæ mysterio quidquam non audeo concipere, nisi è cælo dictatum. Paulus Judæos nobis comparans, dicit eandem comedisse spiritualem escam, & eundem bibisse spiritualem potum. Clamitet nunc Westphalus non obscura esse verba, Hoc est corpus meum. Mihi Apostoli interpretatio longe clarius suffragatur. Non enim Manna simpliciter spiritualem Patribus cibum fuisse docet, sed eundem cum nostro, qui in Cœna porrigitur. Negari enim non potest, quin duo illic Sacramenta inter se Paulus conferat. Nisi forte idoneus Westphalo interpres Paulus non erit, optime quadrat quam ex eo desumpsi, comparatio. Atqui nondum carnem induerat Filius Dei. Si qua esset ingenuitas, nodum hunc à me solutum in Commentario fuisse non taceret, ubi dico modum edendi Patribus fuisse à nostro diversum, quia substantialis hodie manducatio est, quæ tunc esse non potuit: nempe dum carne pro nobis immolata Christus nos pascit, ut vitam ex ejus substantia hauriamus. Sicut agnus ab origine mundi mactatus fuisse dicitur, ita oportuit Patres sub Lege spirituale alimentum ex carne & sanguine petere, quibus hodie non tantum pro ampliore revelationis mensura uberius fruimur, sed quia caro semel in sacrificium oblata, quotidie nobis fruenda porrigitur. Quod ergo concludit Westphalus, æquare nos figuram veritati, in eo detegitur nimis contumax malitia, quum distinctos à me notari gradus non ignoret. Cur tamen illi in mentem venerit, nihil præter umbram vetustis Patribus relinquere, valde miror. Etsi enim umbratilem fuisse fatemur totam Legis administrationem, Patres tamen signorum, quibus usi sunt, veritate privare, neque fas neque rectum est. Quanto melius Augustinus, qui speciem unius symboli ab alterius specie discernens, Christum in medio utrisque communem statuit? Quod si dissimilium comparatio demonstrat, nos posthabita institutionis & verborum Christi ratione, sicuti criminatur Westphalus, vacuam ejus carne & sanguine Cœnam fingere, idem in caput Pauli crimen recidet, qui nobis hujus sententiæ auctor est. Quod de Manna dictum esse negat, Hoc est corpus venturi Christi, vel de aqua, Hic est sanguis novi Testamenti,

facilis

facilis refutatio est. Nam aut negare oportet eodem in utroque signo cibum esse spiritualem, aut quod de pane & calice profertur, in Sacramentum illud legale suo modo competit. Etsi enim plenius nos Christus carnis suæ, in qua exhibitus est, substantia, quam olim Patres sub Lege, vivificat, non tamen facit hæc disparitas, quin communiter nobiscum facti sint ejus participes. Videndum tamen, quam justa de causa tam superbe hic insultet. Quia præcise verbis nos alligant inexorabiles isti magistri, dixeram panem esse corpus, & vinum sanguinem, sicuti & Manna Christus, columba Spiritus alibi vocatur. De locutione certamen nobis est, quam mordicus arreptam tenent adversarii. Ego similes profero, quos idem valere æquum est. Si nunc Westphalus excipit de pane dictum esse, Hoc est corpus: cur mihi vicissim objicere non liceat de veteri Sacramento recte esse dictum, Hic est Christus. de columba, hic est Spiritus sanctus? Donec probet propriam uni loco esse Grammaticam, quæ aliis omnibus non conveniat, non aliud evincet apud sanos judices, nisi panem esse corpus, quemadmodum Deus columbam Spiritum suum vocat.

Septimo capite eandem retexit telam, quam supra quarto exorsus fuerat. Quæ tamen repetitio hoc nomine non ingrata mihi est, quod melius patefaciet lectoribus, qua de re contendat. Cœnam me Christo vacuam ponere causatur, quia Christum cælo includam, sicuti eum in cælo quæri voluit Zuinglius, cæloque capi docuit, donec in judicium appareat. Non animadvertit autem bonus hic censor, Petri Apostoli verba esse, quæ tanquam à Zuinglio profecta flagellat. Omitto etiam quum Zuinglius sententiam suam explicans, scripsisset, Nos volumus, verbum hoc non secus exagitari, quam si ille fidus & strenuus Ecclesiæ doctor Christum imperio suo subjiceret. Nugator, si nesciebas Latinos scriptores passim ita solere loqui, ut velle se dicant quod intendunt, idque sine ulla superbiæ nota: ubi tua eruditio: cujus asserendæ cura quantopere te excruciet ex libro perspicitur? Si vero sciebas, ubi integritas & candor? Sed ut de rei summa agamus, si Christum in cælo quæri non vult Westphalus, nodum hunc nobis expediat, quomodo teste Petro, oporteat ipsum cælo capi. Connivens ad Petri testimonium, digreditur in locum communem, quærendum esse non ubi homines volunt, sed ubicunque promisit se præsentem fore. Quasi vero nostris, vel hominum placitis, ac non potius cælestibus oraculis pugnemus. Atqui se exhibet Christus in verbo & Sacramentis. Non negamus, si tantum definiatur exhibitionis ratio. Sed quando promissiones hic Westphalus ostendit, admittat necesse est Christi præsentiam extra Cœnæ usum non minus quam in Cœna. Promissio Christi est, Ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi. item, Ubi duo aut tres fuerint in nomine meo, illic sum in medio eorum. Negabit carnis & sanguinis nomen exprimi. Quid? an totus & integer Christus non est Deus manifestatus in carne? Obtineo igitur illic quoque certo modo quærendum esse Christum. Idem si ad Cœnam transferimus, cothurnos induit Westphalus, & tragice exclamat fidem abrogari Christi verbis. Nihil hæsitemus, inquit, in Sacramentis cælum & domum Dei esse, ibique Christum certo inveniri. Quasi vero non etiam subinde occurrat hæc locutio, Deum sedere inter Cherubim. Unde sequitur quærendum tunc sanctis Patribus illic fuisse. Et certe quum ad quærendam ejus faciem David hortatur, Arcam fœderis cum altari, totoque Sanctuario proponit. Nec vero hodie pias mentes ita in cælum assurgere jubemus, ut se à Baptismo & sacra Cœna avertant. Quin potius sedulo monemus, cavendum esse ne vel in præcipitium ruant, vel evanescant in vagis speculationibus, nisi in cælum conscendant his scalis, quæ non frustra Divinitus sunt nobis ordinatæ. Ergo ut Christum in cælo inveniant fideles, docemus eos à verbo & Sacramentis incipere. Ad Baptismi & Cœnæ intuitum eos convertimus, ut hac via in cælestis gloriæ altitudinem pergant. Hac ratione Jacob Bethel vocabat portam cæli: quia visione adjutus non in terra mentem defixit, sed didicit fide in cælum penetrare. Desinat igitur Westphalus clamare toto errari cælo, quum alia via quæritur Deus quam se patefecit, quia hæc doctrina splendidius à nobis exposita est, quam assequi ipse queat. Potius expendat secum quod nunquam hactenus gustavit, Deum se ab initio visibilibus symbolis patefecisse, ut gradatim ad se fideles eveheret, ac terrenis rudimentis ad spiritualem notitiam perduceret. Nam quod se omnis culpæ expertem putat, quia Christum adesse prædicat ubi est ejus verbum & promissio, longe in eo fallitur. Neque enim minus severe Judæos objurgat Scriptura, qui Dei verbo abusi, superstitiose eum in Templo quærebant, quam si extra verbi fines egressi essent. Verum quidem est, adesse Christum ubicunque apparet ejus promissio, quæ viva ejusdem imago est, modo sequamur quo nos ducit. Sed ultra nos urget Westphalus, fingere Christum aliter in Cœna adesse, quam verbo suo expresserit, quia suo corpore & sanguine adesse negamus, nec placet nobis modus corporalis præsentiæ. Unde etiam colligit nos relicta vera Cœna inanem & vacuam retinere. Hoc quidem effutire Westphalo pro sua audacia facile fuit: sed quis ei credet, donec nodum hunc expedierit, Christum sic panem porrigere in Cœna, ut ad recipiendum suum corpus fideles sursum invitet? Hoc non speculatione aliqua philosophica, vel unius etiam verbuli fallaci prætextu freti, sed perpetua Scripturæ doctrina asserimus. Exigatur hæc nostra confessio ad fidei analogiam, minime vereor ne quod reperiatur dissidium. Si modus corporalis præsentiæ in officina minime legitima excusus nobis displicet, an ideo expressis Christi verbis non subscribimus? Corpus suum se dare promittit Filius Dei: verbum ejus apud nos sine controversia plenam fidem obtinet. Ac quanquam reclamat carnis sensus, & natura tam sublime arcanum, Angelis etiam admirabile non admittit: certo tamen credimus intus cælesti virtute impleri, quod nobis visibile symbolum figurat. Quum inter Magistrum & nos optime conveniat, Westphalus se medium ingerens, turbas miscet, ac si sacram Cœnam aboleremus, quia panem non fatemur substantialiter corpus esse, vos præter panem nihil dare, nihil accipere pronunciat. Quid? si infidelibus Christi corpus concedit, unde nova ista austeritas? Christum mendacii argui contendit, si non peræque ejus carne & sanguine potitus sit Judas ac Petrus. fingamus pro fidei nostræ modulo nondum nos apprehendisse miraculum, quod jactant isti doctores: quodnam est tantum nostrum scelus, ut longius quam Judam nos extrudant? Hanc scilicet reverentiam deferunt Christo, ne cujus apud eos momenti sacra ejus institutio sit, nisi eorum placito innixa. Si quis fœtidus scortator, si perjurus, si veneficus, si latro, si quo etiam turpiore flagitio opertus, si semipaganus quispiam ad sacram Cœnam accedat, si illuc afferat vel sceleris, vel superstitionum inquinamenta, sanctum Christi corpus ei prostituunt. Nobis quia de recipiendi modo non consentimus, nihil relinquunt præter panem & vinum. Detonat etiam pleno gutture Westphalus, sine fructu nos de spirituali manducatione concionari, ac si pluris sit articulus unus de carnis præsentia, quam plena & solida fides. De Christi natura, virtute, ac beneficiis omnibus: de utraque Christi natura, de ejus functione & officio, de efficacia & fructu tam mortis ejus quam resurrectionis, de spirituali ejus regno, orthodoxam esse meam fidem fateri cogitur. Finem etiam & usum Cœnæ recte

à me

à me exponi non negat. Hoc totum ut ne pili quidem æstimet, scrupulus unus facit, quia carnis substantiam ore vorari non credimus. Atqui quum hæc duo, inquit, conjunctim dicta sunt, Facite in meam commemorationem: item, Hoc est corpus meum: utrumque simul credi necesse est, quia frustra alterum credemus in altero increduli. Quorsum verbosa ista denunciatio, quum in disceptationem minime veniat Christi auctoritas, sed verborum duntaxat sensus? Res esse individuas promissionem & mandatum pridem satis copiose docui. Quare donec extorqueat hic clamator formam loquendi in Christi verbis non esse sacramentalem, nec quidquam habere cum aliis omnibus Scripturæ locis consentaneum, ubi de Sacramentis agitur, nos vocando incredulos insanum & vecordem se esse prodet.

Octavo capite disputat ex absurdis, quæ ad refellendum carnalis præsentiæ figmentum objicio, liquido patere nihil me minus credere, quam veram in Cœna carnis Christi dispensationem. Mihi vero aliud esse, respondeo, vere nobis dari Christi corpus, quam sub terrenis elementis sisti ejus substantiam. Itaque vera carnis Christi participatione non impediar, quo minus desipere ostendam, qui se non aliter membra Christi esse confidunt, quam si panis substantialiter sit Christi corpus. Sed acutus scilicet ac providus homo est Westphalus noster, qui brevi compendio omnibus se disputationum molestiis liberat, ne quam sui commenti absurditatem fas sit attingere. Clara esse obtendit verba, Hoc est corpus meum. An clariora innumeris locis, qui Deo pedes, manus, oculos, aures attribuunt? Veniat nunc Anthropomorphita quispiam, pervicaciter Deum corporeum asserat: ne quis contra hiscere ausit, sententias undique collectas ad probandum Dei corpus ingerat: vociferetur nihil esse perplexum in his verbis, Oculi Domini vident, Dominus manum suam extulit, Ascendit clamor ad aures Domini exercituum. An nos ista congerie obrutos tacere conveniet, ut fanatici homines spiritum in corpus mutent? Certe nec minus tolerabilis est error, Deo corpus induere, quam corpus Christi exuere sua natura: nec minus plausibilis tot testimoniorum obtentus erit, ubi Deus sub corporea figura se proponit. Itaque nihilo plus coloris habet verbosa in hac parte Westphali jactantia, quam si Antropomorphita queratur Scripturæ esse incredulos, quicunque Deum corporeum esse non putant. Minaciter nos objurgat, quod nobis quærere permittimus quomodo inter se conveniant Scripturæ oracula, Christum suo in cælum ascensu localem corporis sui præsentiam nobis abstulisse, ut jam in terra non habitet, & tamen vere in Cœna offerri corpus ejus fidelibus. Si quis mentem attendat, nec sua morositate vel pertinacia januam præcludat veræ intelligentiæ, facilis occurrit conciliatio, Christum incomprehensibili Spiritus sui virtute optime unire res loco disjunctas, ut carne animas nostras pascat, quamvis nec cælum relinquat ejus caro, & nos super terram repremus. Hic Westphalus nescio quo turbine correptus in nos invehitur, fidem Christo habere negans, si nobis quærere permittimus an è cælesti solio detrahendus sit Christus, ut jaceat inclusus sub panis frustulo, si objicimus panem non esse proprie corpus, quin Christus peræque fiat panis atque homo factus est. Fateor quidem nefas esse Dei mysteria, quæ captum rationis nostræ superant, curiose scrutari: sed inter quæstionum genera prudenter distinguendum est. Quibus enim labyrinthis implicabimur, si neglecto absurditatum respectu, quidvis absque delectu arripimus? Nota est veterum allegoria de mundis animalibus, requiri ut findant ungulas: quia nisi nos discretio fidei gubernet, stulta facilitate quælibet deliriorum portenta sub humilitatis prætextu hauriemus. Restat ergo ut excutiant lectores, quas tam aspere Westphalus quæstiones proscindit. Monitos interea volo, quam tyrannice silentium nobis imperent, quibus inquisitio plusquam necessaria, curiositas est blasphemiarum mater. Nam quod malo principio nos occupari dicit, quia Christi verbis non credimus, nimis stupori suo indulget: quis ex fide potius oritur hæc quærendi sedulitas. Cum fabulosum ducerent Capernaitæ quod ex ore Christi audierant, scimus per ludibrium rogasse quomodo carnem suam posset dare edendam. Nec vero magis incredulitas, quam crassa imaginatio ad obstreperum illud murmur eos impulit. Impossibile judicant quod eorum sensus non capit. Sed unde id, nisi quia carnem Christi sibi in alimentum non fore stulte fingunt, nisi vulgari more edatur? Nos quia reverenter amplectimur Christi verba, certoque persuasi sumus, non frustrandi causa corpus suum vocare quem in Cœna panem discipulis porrigit: modum quærimus, qui à fidei regula non discrepet. Curiosas ergo quæstiones insectando, nihil ad nos gravandos proficiet Westphalus, quos manifesta necessitas cogit, qualis sit nobis cum Christi carne & sanguine participatio dilucide exponere, nisi bruto nostro stupore terræ miscere cælum velimus. Nam quod Arrianos memorat in horrendam blasphemiam prolapsos, quia ineffabilem Filii Dei generationem ex philosophia investigabant, quid obsecro simile? Nam quum æternam Christi essentiam ex professo detrahere statutum esset, variis cavillis eludere tentarunt quæcunque videbant in contrariam partem facere. Nos absque ulla astutia, absque fuco sic fatemur Christum in Cœna præstare quod figurat, ut ejus verba Metonymiam contineant, qualis in omnibus Scripturæ locis passim occurrit, ubi de Sacramentis sermo est. Dicimus sacramentalem esse loquendi formam, ubi rei signatæ nomen ad signum transfertur. Id planum facimus non uno vel altero testimonio, sed ex perpetua Scripturæ doctrina evincimus pro vulgari axiomate habendum esse mediocriter in Scriptura exercitatis. Quod si mihi hæreses coacervare libeat, quas invexit præceps socordia, quam fidei directricem Westphalus præficit, quanto uberior suppeteret dicendi sylva? Sed ne longius abeam, Arrianos in ejus caput retorqueo, à quibus eodem errore quo Christi corpus per cælum & terram extendens lacerat, eversa fuit ejusdem majestas. Cur enim illis fuit Christus Patre minor, nisi quia fastidiose rejecta fuit Divinæ naturæ ab humana distinctio? Verbo enim illo armati, Pater major me est, sacrilegam summo Deo injuriam fieri quiritabantur, si in gradum æqualem admissus esset Christus. Expedita erat sanctis Patribus ratio, si modo audissent Christum in Mediatoris persona loqui. Et verbo quidem superiores erant, sed quod immundo rostro perperam obtrudere nulla religio erat. Si nondum se agnoscit Westphalus, speculum saltem habent lectores, in quo vivam ejus imaginem conspiciant. Cæterum neque portenta excogitamus, dum rationem ostendimus, qua se expediant piæ mentes: neque aliis imputamus quæ domi nostræ nata sunt, dum pravis commentis occurrimus, quæ sine judicio sorbenda Westphalus nobis propinat. Multo minus ad prostituendam Religionem viam hoc modo sternimus, dum facimus, ut constet indubia Christi verbis fides, cæleste mysterium rejectis pravis deliriis reluceat, vigeat in nobis spiritualis Christi communicatio, quæ totam sacræ Cœnæ efficaciam & fructum complectitur.

Nono capite pugnaciter contendit Westphalus Cœnam me exinanire, quia incredulos ab ea inanes & vacuos dimitto. Nam hoc evidens argumentum, non incertam conjecturam esse jactat. siquidem ex verbis meis colligit non nisi de virtute & effectu Sacramenti loqui, quoties rem signo conjunctam esse assero. Confirmandi etiam causa adjun-

git, me docere, quamvis omnibus offerat Dominus suam gratiam, à solis fidelibus recipi. Neminem ita acutum esse arbitror, cui adhuc in mentem veniat ingeniosa Westphali ratiocinatio. Et quis divinaret gratiæ nomine à me aboleri primum omnis gratiæ caput & fontem? Ego enim, ubi de gratuitis Dei beneficiis agitur, semper soleo à Christo incipere: & merito, quia donec noster fiat, gratiis omnibus privari nos ac destitui necesse est, quarum in se plenitudinem continet. Quam non cupiam sophistice elabi, ex loco fiat judicium. Generaliter illic dixi, quæcunque gratuita dona nobis offert Deus in æternam salutem, non nisi fide recipi. Unde conficitur, solos fideles Christi & spiritualium ejus bonorum esse participes. Westphalus pro evidenti argumento affert quod nemo ex verbis meis vel suspicari poterat. Tam scite exorsus, calumniose doctrinam meam pervertit, si impius ad mensam accedat, jam amplius virtutem non esse conjunctam signis: quod nusquam apud me reperietur. Nam quod sciscitatur, ubi jam manebit verbum Domini, Sacramentum idem constituens omnibus sive bonis, sive malis: in eadem certe illa pagina oculatis videndum, imo cæcis palpandum exposui. Jam in Consensu diserta exceptio posita fuerat, hominum incredulitate non labefactari Dei fidem, quin semper vim suam retineant Sacramenta, ideoque ex Dei parte nihil mutari: sed quantum ad homines spectat, unumquemque pro fidei suæ mensura accipere. Ego vero quam solicite caveam, ne Dei veritas ab hominibus pendere credatur, ex lectione æstiment lectores. Hæc quidem summa est, hæc duo procul differre, fidem Domino constare ad præstandum quod signo demonstrat, & hominem ut fruatur oblata gratia, locum promissioni dare. Jam omnibus palam esse existimo, ut in nostra doctrina tam stabilis verbi auctoritas, quam Sacramenti institutio rata & efficax emineat. Sed idem vult utrisque manere Sacramentum Westphalus, quoad substantiam carnis, non quoad effectum. Quid? an ut mortuum Christi corpus edant increduli? Omnino, inquit: quia licet nullam Spiritus gratiam percipiat quisquis non rite utitur Sacramento, Christi tamen carne & sanguine fruitur. Quis non vider exanimem fieri Christum, & sacrilego divortio à Spiritu suo, totaque virtute avelli? Obtendit verbo fieri Sacramentum, non fide nostra. Hoc ut concedam, nondum tamen obtinet promiscue Christum canibus & porcis ita prostitui, ut carne ejus vescantur. Neque enim desinit è cælo pluere Deus, licet pluviæ liquorem saxa & rupes non concipiant. Mira vero stupiditas, quod Cœnæ effectum incredulis ipse quoque adimens, non expendit hanc primam effectus esse partem, quam illis vendicat. Nisi forte Christi communicatio extra Cœnæ effectum ab eo ponitur. Atque hic lepidam ejus argutiam notare operæ pretium est. verbum Christi in Cœna ubi ad panem accedit, panem vult fieri Sacramentum. Ita sit sane: modo oc adderet carnis præsentiam. Sed ego libenter subscribo, verbis Christi Sacramentum constitui carnis & sanguinis. An ideo sequitur ab incredulis percipi Christi corpus? Imo semper eodem revolvimur, inter offerre & accipere longum esse discrimen. Addit Westphalus, ubi ad verbum accedit fides, Sacramenti fructum percipi, quia fruimur Christi beneficiis. Quid hoc aliud est, quam nos Christum absque fide possidere, fide autem venire in bonorum societatem, ut jam donis suis inferior sit Christus? Ut se fructu, inquit, defraudent increduli, non tamen desinit panis integrum esse Sacramentum. Ergo Sacramenti integritas secundum Westphalum in Christo duntaxat exanimis consistit. Verba enim ejus sunt, non aliud accipere indignos, quoad Sacramenti integritatem quam accipiunt digni. Quænam ergo erit Baptismi integritas, si lavacrum & regeneratio in rationem non veniant? Ubi verbi accessione elementum fieri Sacramentum Augustinus docet, de Baptismo ex professo disserit. Verba sunt, Quare non dicit Christus, mundati estis propter Baptismum quo loti estis, sed propter verbum, quod locutus sum vobis? Verbo Sacramentum fieri ex contextu scriptoris clarum est, ut ad nos virtus aut effectus perveniat. Westphalus effectum excludens ad substantiale nescio quod figmentum rapit. Sequitur ibidem, Unde tanta vis aquæ, ut corpus tangat & cor abluat, nisi operante verbo? Hæc Augustino Sacramenti integritas est, ut nobis efficax sit gratiæ organum. Westphalus sine gratia illam verbi operationem imaginatur. Sed in primis apertæ falsitatis dedecus retegit clausula, quam mox Augustinus attexit, Id verbo fieri, non quia dicitur, sed quia creditur: quum Westphalus contendat efficaciam, de qua illic agitur, absque fide valere, verbumque à fide remotum fingit. Et adhuc audet fucum ex nomine Augustini facere? Complures enim locos & minime ambiguos esse jactat, ubi dicit Judam verum Christi corpus manducasse. Saltem unum protulisset, ac nunc etiam proferat. Nam me dissimulanter præteriisse plusquam vanum est. Sententiæ meæ citatum esse testem quis miretur, quum ipse ultro procedat, nec solum nobis suffragetur, sed viam præmonstret? Concludit Westphalus se nullis absurditatibus adduci, ut discedat à Pauli & Christi verbis, firmoque Ecclesiæ consensu. Quasi non sit hæc trita & communis errorum omnium excusatio: cui si datur locus, scire velim quid Anabaptistis respondeat, quibus hunc clypeum opponere, adeoque hoc vexillum attollere solenne est: Baptismum pueris infantibus conferre nefas esse, quia pœnitentiæ & fidei symbolum est. Quid ergo aliud elicere ex ejus verbis licebit, nisi cum sua caterva defixum in errore jacere, quia impedit mera obstinatio, ne se ad veri obsequium inflectant? Et tamen ne ex tot absurdis nullum diluere tenter, respondet falsissimum esse crimen, suo dogmate Christum à Spiritu divelli. Sed tacere præstabat, quam refutatione adeo diluta miseram suam nuditatem prodere. Quid enim respondet? Eundem nempe Baptismum ab incredulis recipi, licet Baptismi virtutem non consequantur, nec de Spiritu Christi participent. Et adhuc aliis dissimulationem, quæ nulla est, exprobrat, quum palam à causa fugiens, lapidem arboris loco substituat? In Cœnam peculiariter competit quod nunc inter nos controvertitur, an increduli carnis Christi substantiam recipiant sine ejus Spiritu. Nulla hac quidem in parte Baptismi similitudo est. Westphalus furtim quidem à Cœna se subducere cuperet, sed quia callide fallere nequit, transilire ad Baptismum non dubitat. Cæterum, nos quoque asserimus eundem semper manere Baptismum, qualiscunque sit vel minister vel receptor. In hoc cardine vertitur tota quæstio, an increduli substantialiter carnis Christi fiant participes. De hoc mihi respondeat Westphalus, nisi proprio silentio fœde prævaricationis reus teneri velit. Nam si de substantia carnis fatetur, de nihilo litigat. Aperte testatus sum peræque incredulis ac fidelibus offerri Christi corpus, & dari: obstaculum in ipsis esse, quominus fruantur. Non quiescit Westphalus, sed vult ab incredulis comedi veram Christi carnem quamvis nullam Spiritus ejus micam degustent. An non hoc est Spiritu suo Christum spoliare, ut ex animis infidelium præda fiat? Sentit autem medio in actu se deficere. Itaque complicatis aulæis, lectores ad aliam fabulam rejicit, libellum nescio quem promittens: ubi quam se dextre expediat nescio, nec moror. Hic quidem quum turpiter tergum obvertat, responsione destitui omnes vident. Alios deinde transitus facit, jam esse manifestum, quam mihi pulchre conveniat cum Augustana confessione: deinde quam callide controversiæ scopum transponam, dum certamen non alia de re Luthero

fuisse

fuisse simulo, nisi ut ostenderet sacra signa, & Divinitus ordinata, non vacuas esse nec inanes figuras. De priore breviter repeto quod jam semel attigisse satis erat, in confessione, qualis Ratisbonæ edita fuit, verbum non extare doctrinæ nostræ contrarium. Si qua in sensu ambiguitas incidat, nullum magis idoneum esse interpretem, quam auctorem ipsum: cui etiam id honoris pro suo merito facile pii omnes & eruditi deferent. Ad eum si intrepide provoco, quid superest nisi ut putida jaceat Westphali garrulitas? De secundo iterum respondeo, si quid aliud pluris Luthero fuit, quam quod ei maxime propositum fuisse dixi, vix à probrosa nota posse eum purgari. Nihil frequentius in suis scriptis omnibus inculcat, quam se pro Sacramentis pugnare, ne effectu suo nudatæ frigidæ & inanes figuræ maneant. Itaque Spiritus efficaciam externis organis conjunctam esse summa vehementia ubique contendit. Si aliud simulavit quam res erat, tantum ut suis adversariis odium conflaret, cui probabitur fucata ista criminatio? Nec vero simpliciter negavi ultra suis hyperbolis progressum esse. Sed cur tam acriter causam hanc agitaverit, ex ejus verbis fideliter retulisse videor: quo minus veniæ Westphalus meretur, qui discipuli titulo se venditans, non parva doctorem suum contumelia afficit. Quin de substantiali manducatione à nobis dissenserit, atque etiam contentionis ardore ultra justæ moderationis metas evectus, quædam protulerit, à quibus dissentio, negare mihi in animo nunquam fuit. Et quorsum rem à me libere testatam negare vellem? Tantum de præcipuo disputationis statu agitur, quem Westphalus in substantiali præsentia statuit, ut hæc parva tantum accessio sit, Sacramenta non inanes esse figuras, sed vera spiritualis gratiæ pignora, vivaque Spiritus sancti organa, quæ nihil oculis offerunt, quod non intus efficaciter Deus præstet. Idem frustra probare nititur OEcolampadii verbis. Prudenter quidem sanctus ille vir, & apte suos adversarios urgebat, quum panem signum esse corporis non admitterent, nihil aliud restare, nisi ut substantialiter corpus esset, quo scilicet incusso tantæ absurditatis horrore, ad saniorem sententiam eos adduceret. Sed admonitio hæc, tot illas ac tam serias contestationes non delet, quibus se Lutherus & similes tanto studio contendere ostendunt, quia Sacramenta in nihilum redigi non sustineant, ut nihil à theatricis vel profanis figuris differant. Meis autem verbis quid juvatur Westphalus? quibus non abs re præfationem appinxit, ut hoc quasi veli obtentu fallaciam suam tegeret. Dixeram OEcolampadium & Zuinglium justissima quidem causa fuisse adductos, imo coactos gravi necessitate, ut crassum errorem, qui pridem inoleverat, cum impia idololatria conjunctum, refutarent: sed dum ad hoc unum agendum sunt intenti, partem alteram, ut in concertatione fieri solet, omisisse. Locum hunc suis carbonibus Westphalus denigrat, ac si dixerim contendisse ipsos de vacuis symbolis, nec cogitasse veritatem cum signis fuisse conjunctam. Hæc ratio est cur veniam postulet, si meo contra me testimonio utitur. Quod de Luthero tantopere urget, omnibus qui substantialem carnis Christi præsentiam in Cœna negabant, peræque hostem fuisse, in medio relinquo. Quantum enim ejus hominis præjudicio me gravabit, quem norunt omnes in hac causa agenda plus æquo excanduisse? Quanquam privatim me adeo sibi esse hostem noluit, ut meæ sententiæ non ignarus, propria tamen manu gravatus non sit reverenter me salutare. Nam me Westphali improbitas huc usque ineptire cogit, ut verbum quo ille usus est, referam. Quia vero salvum ejus honorem cupio, malam ejus fidem à Westphalo inconsiderate traduci mihi certe dolet. Quum Marpurgi dimidia conciliatio facta esset, ab eo conventu digressum, affirmat eodem quo ante loco OEcolampadium & Zuinglium habuisse, quos illic fratrum loco sibi posthac fore sancte pollicitus fuerat. Nam quum utrinque interposita esset stipulatio, ut pacem ultro citroque colerent, vel Lutherum tunc fuisse mitigatum oportet, vel non sincere pactum esse præter animi sententiam: quod in acta publica relatum fuit.

Jam quasi meis testimoniis Westphalus adeptus sit quod volebat (sic enim gloriatur) plures ex diversis Zuinglii scriptis locos recitat: ex quibus demum colligit, si doctrina nostra obtineat, sacram Cœnam exinaniri. Præfatur autem ut in ore duorum testium causa consistat, eum se mihi addere socium, qui neutiquam sit aspernandus. Quanquam autem justa nec difficilis esset Zuinglii defensio, monendi tamen sunt lectores, quam malitiose in hanc arenam producere me tentet. Publice ante annos quindecim quid mihi in utriusque partis actione minus placeret, professus sum. Addidi etiam, bonis & piis omnibus nihil esse magis optabile, quam ut perpetua oblivione sepulta jaceat infausta illa contentio. Nunc si appaream Zuinglii defensor, antequam ad causam ventum fuerit, rogabit Westphalus qua conscientia, imo qua fronte tueri ausim quod mihi non probatur. Objiciet, me infœliciter jam renovare quod æternis tenebris pridem devovi: denique magna probrorum congerie me obruet. Ergo inimici hominis non occulta vafritie, sed præfracta impudentia in locum ancipitem & lubricum redactus, in quamcunque partem me movero, obnoxius ero ejus maledictis: nisi quod mihi viam aperit veritas, qua tutus ab ejus insectatione incedam. Magnum nescio quid adeptus sibi videtur, quod alicubi Zuinglius Helveticas Ecclesias cum Saxonicis consentire negat in hujus loci expositione, Hoc est corpus meum. Quasi vero non plus satis pervulgata sit contensio, quæ tamdiu magnos & celebres viros exercuit, quorum libri dissensionem fuisse clamitant: unde elicere licebat, quum Euangelium renasci, vel postliminio restitui in lucem videret satan, ad tardandum ejus cursum non modo subornasse professos hostes, sed veteri artificio inter ipsos Christi servos intestinum bellum movisse. Imo aliud observandum erat, quod supprimere conatus Westphalus. Nam qui factum est, ut aliis dogmatibus Papistis tantum opposuerit: in hoc vero capite Lutherum commiserit cum optimis viris & cordatis doctoribus, qui fidi alioquin adjutores futuri erant, nisi quia extrema sibi quæque tentanda vidit, ne à vesana superstitione mundus resiperet? Fateor quidem innumeris modis dementatos fuisse sub Papatu miseros homines: sed hoc præ aliis horribile ac prodigiosum fuit fascinum, quo stupefacti panem, Dei loco adorarunt. Quod autem odiose commemorat Westphalus, quoad rei substantiam, nihil præter panem & vinum relictum fuisse à Zuinglio, facilis hujus objecti dilutio est: tantum de carnali præsentia certasse, quam oppugnare nobis quoque ad extremum usque spiritum decretum est. Nec vero me terrebit futile Westphali convitium, ut veritatis patrocinium deseram, dum os Zuinglii blasphemum increpat, quia commentum vocaverit substantialem panis & carnis unionem: nempe rectius nec minus vere delirium vocasset. Quæ enim à Filio, qui est in sinu Patris revelata est manducatio, eam nos sancte & reverenter colimus, licet fides nostra à Scythica Westphali barbarie abhorreat. Non minus perperam nos in communi sensu hærere fingit. Neque enim tam male profecimus in Christi schola, quin sensus omnes nostros in fidei obsequium captivos tradere didicerimus. imo tam procul à carnis sensu remota sit nostra doctrina, ut jam ante admonui, & cuivis æstimare promptum est: quam longe à sensu Spiritus sancti Westphalus cum suis, ad stabiliendum suum errorem portenta nescio quæ accersit. An dictat communis sensus ab humana carne petendam esse immortalem animæ vitam? An fert ratio naturæ, ut è cælo in ter-

ram usque penetret vivifica illa carnis Christi virtus, & in animas nostras admirabili modo influat? An philosophicis speculationibus consentaneum est, mortuum & terrestre elementum efficax organum esse Spiritus sancti? An ex naturalibus principiis sumptum est, quidquid minister ore pronunciat ex Dei verbo, & symbolo figurat, Christum intus præstare? Certe nisi cæleste mysterium nobis esset sacra Cœna, tam præclaros & carnis rationi incredibiles effectus ei non tribueremus. Quare per nos licet, ut hinc facessat communis ille sensus, quem Westphalus repudians, perverse nos sibi antagonistas deligit. Quis enim alimentum animæ suæ ex Christi carne quæret, ac sibi persuadeat verum & certum ejus pignus in pane sibi constare, nisi qui prius sensum suum crucis stultitiæ subjecerit? Ut jam cuivis perspicuum sit, Westphalum in locis communibus importune vagari, quoties nos carnis ratione Dei virtutem metiri insimulat. Quamvis autem non abs re silentio tecta esse cupiam, quæ pridem tam Zuinglio, quam Luthero inter disputandum exciderunt, ut difficile & rarum est, commode in fervido conflictu verba moderari: si tamen dextre & humaniter interpretari libeat, quæ Joachimus atrociter exagitat, hanc summam esse reperiemus, corpus Christi nec sub pane latere, nec ministri manu porrigi, nec denique loco præsentem esse ejus substantiam, ubi Cœna peragitur.

Huc usque se Westphalus probasse putat, vel saltem verborum jactantia præ se fert, sic distrahi à nobis verba Cœnæ, ut contrariis sententiis inter nos pugnemus. Una in re idem sentire contendit, licet aliud verbis sonantes, videri minime velimus id facere: nempe quod ex Cœnæ communione præsentia carnis & sanguinis substantiam tollimus. De repugnantia judicium penes æquos & sanos lectores relinquo. Substantiæ carnis præsentiam, qualem imaginatur, cur me negare dissimulem nulla ratio est, quum idem prorsus doceam, quod hactenus ab initio constanter profiteri non puduit. An obscure unquam à me repudiata fuit carnis Christi immensitas? An non palam testatus sum Marcionem ab inferis excitari, si in prima Cœna uno in loco mortale, visibile, & loco circumscriptum stabat Christi corpus: manu autem ejus invisibile, gloriosum, & immensum porrigebatur? An non diserte semper fideles in cælum jussi ascendere, ut carne & sanguine Christi pascerentur? Hæc certe fidei nostræ sinceritas nullis integumentis indiget. Nec vero noster interim desinit esse Christus, licet ad manum non sistatur, non minus quam vera carnis communicatio sub pane nobis offertur, ut animas nostras sua substantia vivificet quamvis panis substantialiter non sit corpus. Jam Westphalus acsi his partibus probe defunctus foret, ad subeundam aliam molestiam descendere se dicit, nempe ut crimina depellat, in quibus caninam eloquentiam, si ei creditur, exerceo. Ego vero etsi eloquentiæ laudem non appeto, non tamen mediocri dicendi gratia sic destituor, ut latrando facundus esse cogar. Debuit Westphalus vel suum scribendi genus mutare, vel retinere quod meretur elogium. Nam & ex marcidis flosculis, quibus orationem suam aspergit, quam jejunus sit facundiæ captator palam est: & ejus intemperies cyclopicum nescio quid magis quam humanum ubique sonat. Unum quidem non inficior, mihi ad sacrilegos insectandos non minus esse animi, quam fidis canibus est ad profligandos fures.

Primo loco crimen de turbata pace amoliri nititur, quia primus non fuerit contentionis auctor. Quasi vero dixerim nunc primum cœpisse oriri turbas. Quin potius diserte conquestus sum, cum singulari Dei beneficio ad tempus sedatæ essent, nunc rursus ab istis male feriatis hominibus accendi. nec tamen simpliciter objeci Westphalo crimen excitati motus, ne in me retorqueat ut facit multos ex nostra doctrina tumultuandi occasionem cepisse. Fateor certe, imo coram Angelis gloriari licet, simul ac ille crassus error de Christi impanatione discuti cœpit, satanam expergefactum omnia miscuisse, ne veritas elucesceret. ac hodie testantur plurima sanctorum hominum martyria, quo vesaniæ & furoris incredulos omnes impellat hæc eadem doctrina. Quum vero oleum addant camino Westphalus & similes, postquam Papistarum rabiem in nos armarunt, turbarum culpam nobis imputare perquam iniquum est. Si prima certaminum origo quæritur, Lutherus Transsubstantiationem oppugnans, classicum, ut ita loquar, cecinit: quod tamen adeo non reprehendo, ut inter multas ejus virtutes summa laude dignas, hæc animi magnitudo non postremum locum merito obtineat, quod nullos motus exhorruit, quin illud præposterum commentum libere convelleret. Quoties ergo exoriuntur turbæ, jure ne an injuria utrinque pugnetur, disceptandum est. Sed meam de renovatis turbis querimoniam intempestive Westphalus alio transfert. Nam quum inter Ecclesias, quæ puriorem Euangelii doctrinam amplexæ sunt, sub uno Christi vexillo contra Papatum militant, ignem infausti dissidii, qui sopitus fuerat, de integro repente exarsisse dolendum sit, jure dixi malo auspicio à diaboli flabellis excitatum Itaque illa Westphali quæstio insulsa est, Si ante annos vigintiquinque diabolus jam excitaverat tragœdiam, qua fronte nunc ipsum motæ discordiæ peragam reum: quando nunquam de primo insultu, sed tantum de belli instauratione verba feci, cujus ipse post diabolum culpam sustinet. Nam Thomam Monetarium, Melchiorem Pellionem & Nicolaum Pelargum, homines mihi incognitos accusare quorsum opus fuit? quibus nocendi facultas pridem adempta fuit. Et certe si me in turba premi contingat, cum aliis expostulare, nisi qui me urgent, stultum esset. Lepide vero incendiario me comparat, qui non modo clam suggero materiam, sed palam jactis ignibus accendo ædificia, & accurrere prohibeo qui subjectas flammas restinguant. Mihine qui piæ sanæque conciliationi semper dedi operam, hæc merces nunc referenda est? Quid enim à me nuper novum emersit? Quin potius meo cum fratribus Tigurinis Consensu mitigari exasperatos adversæ partis animos decuit: sicuti literis Viti Theodori ostendam id eum magis optasse quam sperasse. Hortatus fueram ne Lutheri libros illius inauspicati certaminis mentione inficeret. Respondit, si modo impetrare possem, ut quod in Consensu doctrinæ genus sumus complexi, apud meos amicos valeret, sibi ad quiescendum justam fore causam. Gaspar vero Cruciger non minus ex animo mihi subscripsit, idque privatim testatus est, quam qui nomina palam ediderunt. De mortuis tantum loquor, ne si vivos proferam, graviorem in eos impetum faciat Westphalus. Quia tamen ex illorum ingeniis multos alios æstimabam, speravi Consenso nostro in publicum edito multos qui antehac acerbius commoti fuerant, pacatum iri, nobisque fore magis propitios. Hanc spem meam si frustratus est Westphalus, non fuisse tamen de nihilo conceptam, æqui & moderati homines testimonium mihi reddent. Neque, ut blaterat, conspiratio fuit ad stabiliendos errores: sed ingenua sententiæ nostræ professio, quæ tollendis offensionibus visa est optime congruere. Pios homines diu cruciavit hæc opinio, quod sacra signa, quibus gratiam suam Deus offert, profanis terrenæ militiæ insignibus ac theatricis figuris æquari putabant. Sublata fuit suspicio non minus gravis de efficaciæ exinanitione. Siquid in hac contestatione displicet Westphalo, liberum ei per nos erit ostendere. Quod vero illa reprehensionis parte omissa ad insectandum nostrum Consensum se convertit, quis ejus malitiæ ignoscat? Præfatio quidem nostra locuples testis est, non fuisse nobis propositum quenquam in verba nostra adigere. Tantum præstet Westphalus

phalus

phalus quod illic modeste precati sumus. Imo hoc vult esse criminosum, quod sententiam nostram ingenue professi, si quis meliora afferat, nos fore dociles: si quis majorem explicationis lucem desideret, morigeros fore spondemus. Si doctrinæ nostræ subscribere æquum esse non ducebat, licuit aperte monstrare quid improbaret, modo ne sanatum vulnus de integro exacerbaret. Illa autem importuna declamatio facessat, maledictam esse pacem, quæ veritatis dispendio redimitur. Neque enim aliam appetimus, quam cujus sacrum vinculum sit pura Christi veritas. Et ego ausam ita obloquendi præcideram, nisi firmum Westphalo fuisset, extra oleas vagando, lectores à causa abducere. Porro, de habitis in Anglia disputationibus malo respondeat fidelis ecclesiæ Argentinensis doctor Petrus Martyr, quod nunc fieri confido. Paucis tantum verbis à me notanda hic est non minus crudelis & barbara, quam sacrilega hujus nostri censoris insultatio. Ferociter omnes Dei cultores subsannat, qui durabilem in Anglia fore Ecclesiæ statum sibi promiserant. Quis jam tui misereatur, siquando vel ad extrema quæque redigi contingat? cui non satis est in publico piorum omnium luctu otiosum sedere, nisi miseram & luctuosam Ecclesiæ dissipationem protervis convitiis insecteris. Non hunc tuum furorem saltem compescuit sacer ille tot Martyrum sanguis, qui non minus in remotissimis terrarum plagis suavissimo suo odore robur & vigorem inspirat fidelibus animis, quam Deum ipsum & Angelos in cælo oblectat? Ecce repente sublato summæ spei Rege, evertitur quod surgere cœperat pietatis ædificium: satan cum suis de extincta piæ doctrinæ luce triumphum agit: horrendum in modum sævitur in Dei filios: Insignes viri ubi ad ignem tracti sunt, invicta constantia quam amplexi erant, veritatem obsignant: Joachimus non modo contra afflictam filiam Zion cum ludibrio linguam exerit, sed petulanter etiam conceptam spem felicioris eventus exagitat. Hoc unum specimen lectoribus, ut spero, ad æstimandum hominis ingenium sufficiet.

Sed non sine causa stomachari se dicit quum libri nostri passim volitent. Oppugnet igitur si quid reprehensione dignum inveniat. Respondebimus, penes Ecclesiam erit judicium. Hanc vero legem se respuere non dissimulat, quia magis compendiosum videtur, libros omnes igne absumere, ne quid molestiæ facessant. Nihil enim magis odiosum deligere potuit, quam quod nos ad disputationem offerimus, & in disputationem trahi volumus doctrinam, cui omnes sine controversia vult esse astrictos. Ubi nunc generosus ille & indefessus Christi athleta, qui sua certamina tam liberaliter alibi prædicat? Nos ad rationem reddendam parati descendimus, ac suppliciter petimus audiri. Summa votorum nostrorum est, ut judicium fiat ex verbo Domini. Non tantum excludimur, sed etiam barbare exprobrat Westphalus, nihil magis iniquum esse, quam de doctrina disputari tanto consensu recepta. Majorene quam transsubstantiatio, Missæ sacrificium, & prohibitio Calicis? Ergo si obtineat Westphali censura, non fine sacrilega audacia Lutherus figmenta illa, quæ totius fere mundi suffragiis recepta erant convellere ausus est. Panem esse substantialiter Christi corpus recens placitum est, & antehac inauditum. Nam catholicæ Ecclesiæ consensum jactando, Westphalus nugatur. Hoc tamen quia mordicus tenendum quidam ejus sodales censuerunt, syncretismum hunc abunde sufficere putat, ne qua admittatur disceptatio. Ridicule sane, donec suos gregales Papæ dedititios tradiderit. Nam si consensu gloriandum est, uter quæso plus habet coloris? Papane, qui magnam Europæ partem ita sibi devinctam tenet, ut contra mutire nemo ausit: an Westphalus, qui nescio cujus umbellæ objectu lucem fugitat? Hic omnes Dei filios appello, quos Scriptura mansuetudinis & obedientiæ Spiritu præditos esse affirmat. Petimus tam à Westphalo quam à Papa audientiam, negat uterque, quia jam multorum consensu possessionem adepti nolint cedere. Nihil hic meum est: nuda Westphali defensio. Quod si multitudine res agitur, cur non etiam nobis locus dabitur? Hæreticos pronunciat Westphalus, quorum nulla sit habenda ratio. Audiatur nunc Papa, qui in suffragiis locum primum obtinet. Quid tam de illo quam de nobis pronunciabit? sed nobis in promptu erit exceptio, stare nos semper ad disceptationem voluntarios. Ita se hactenus gesserunt Augustanæ confessionis patroni, quorum nomine tam audacter Joachimum nostrum abuti miror, qui tam male eos imitatur. Putarunt se Germani principes, qui Euangelium tuendum susceperant, rite officio defunctos esse, si per eos non staret, quo minus susciperetur legitima cognitio: ac semper conquesti sunt sibi januam præcludi. Hæc nostra fuit agendi ratio, quoties ad tractandam religionis causam vocati sumus: nec ulli unquam habiti sunt ordinum Imperii conventus, ubi nostri disputationem non postularint. Quibusdam ipse interfui. quid ante agere soliti essent, ex publicis actis liquet. Ut longius progrediar, mihi cum turbulentis hominibus, atque etiam cum hæreticis sæpius tum in hac urbe, tum alibi fuit certamen de doctrina. Adeo non recusavi quominus mecum disceptarent, ut sponte me prior obtulerim. Dabat enim fiduciam causæ bonitas, ne trepidarem ad lucis conspectum. Nunc unde novæ lautitiæ Westphalo: ut non hæreticos solum ab omni cognitione arceat: sed piis Dei cultoribus, quibus major, quam ejus similibus ad illustrandam Euangelii gloriam data est dexteritas, & qui fructuosis laboribus de Ecclesia non male meriti sunt, audientiam præfracte neget? Si in quæstionem veniret sacra verbi Dei majestas, acriter huic licentiæ obsistere deceret, fateor, sed hic opinio tua, Westphale, non Scriptura in disceptationem vocatur. Neque enim quæritur verene ac recte Christus panem vocaverit corpus suum: sed quid dicere voluerit, & quid ejus verba, quæ reverenter amplectimur, significent. Tu clariora esse contendis, quam ut expositione indigeant. Nos idem de claritate asserimus, modo aperire oculos ne graveris. Quod ergo de Consensu obtendis, quia tanquam futile ridebunt omnes, durius à me refutari nihil attinet. Quod autem de libris nostris abolendis tam anxie laborat, suam in eo malignitatem ac livorem apertius prodit, quam ut longa demonstratione sit opus. Hoc quidem obtineo nisi causæ diffideret, non fore adeo fugacem, qui alioqui plus satis animosus est pugnator.

Hac quoque ratione à proposito argumento digreditur, calumniarum rhapsodias hinc inde accumulans, quibus invidiam nobis apud simplices augeat. Atque hoc quidem primum crimine nos onerat, quod in nostris Ecclesiis omnia novemus, & abrogemus ritus non inutiles. Utinam species ipsas notasset, vel ex una & altera gustum dedisset lectoribus, ne hic hærerent suspensi: quibus tamen eximere omnem scrupulum promptum est. Nempe sacram Cœnam peragimus sine histrionico vestitu: luminaria meridie non accendimus: sonitu campanæ non invitatur plebs ad panem adorandum, quando ex Legis Mosaicæ præscripto sursum instar sacrificii levatur. Alia enim, quæ postea recenset, consulto nunc prætereo, donec suus illis locus adveniat. Quid est, Westphale? Quorum, obsecro, rituum tantus es zelotes, nisi qui apud vos in usu sunt? Quænam vero superbia est, suam consuetudinem velle pro lege ubique haberi? Tibi dolet apud nos omitti, quod apud vos servatur. Quasi non eadem nobis sit expostulandi ratio. Cur enim ceremonias nostras à vobis negligi non irascimur: tu vero ad tuarum observationem nos imperiose alligas? nisi quia pro fraterna mansuetudine toleramus quæ corrigi non possunt vitia: tibi vero ac

 tui

tui similibus non satis est torpere in fæcibus, quin simul alios inquinent. Quis enim non vider, cereos Judaismum sapere? Adde quod nemo durius quam Lutherus invectus est in illas nugas, quas tamen pro temporis infirmitate retinuit. Quorsum tanta reprehensionum asperitas, nisi quia ex præpostera superstitione ortas esse, & abusu noxias videbat? neque id modo, sed mundum ita esse infatuatum, ut non facile ex animis revelli posset error? Quod tanta vehementia usus est, laudabile est, quum ita exigeret necessitas. Quod non abstulit statim è medio, ignoscimus. Tu vero ista æquitate non contentus, in desuetudinem apud nos venisse pro piaculo ducis? Ne longior sim, considerent lectores, idem hodie nobis certamen à Joachimo, ejusque gregalibus moveri, quod Paulus olim à Semi-Judæis illis sustinuit, qui Hierosolyma profecti, nihil admittera à more illic recepto diversum volentes, Gentibus jugum imponere tentabant. Nam quum magnificerent Apostolos, quorum in schola & quasi gremio se educatos jactabant, odiose vexabant Paulum cujus dissimilis erat ratio. denique tantum non illis erat apostata, qui Apostolicos ritus inter Gentes abolere ausus esset. Nam Joachimus quasi ex eorum ore eboccinat, in mutatione rituum nos separasse ab Ecclesiis, quas consensus catholicæ doctrinæ, & multiplex donorum Spiritus gratia testatur esse Ecclesias Christi. Ergo Witteberga, vel Hamburgum pluris hodie erunt, quam primo Euangelii exortu Hierosolyma, ex quo tamen fonte in totum mundum diffusa est salus? Quid enim tum apud Galatas tum alibi objectum fuit Paulo, nisi quod retentas à primariis Christi ministris ceremonias non servaret? Unde vero prava ista æmulatio, ut eundem ubique morem obtruderent, nisi ex superbo fastidio? Sicuti fieri aliter nequit, quin aliena contumeliose respuant, qui plus æquo sibi sunt addicti. Sed quo insolentius se effert Westphalus, eo majori jure putidas ejus jactantias refellere licet. Multiplici donorum Spiritus gratia ornatas esse Ecclesias gloriatur, quarum ritus non servamus. Quasi vero donorum Spiritus vacuæ sint ac inopes nostræ Ecclesiæ. Nec vero tantum de Helvetiis hic Rhetisque agitur, sed uno calculo damnatur tota superior Germania. Et adhuc modestiam suam prædicans, neminem à spiritu Trasonico magis remotum esse dicet, qui ex quieto angulo tot insignibus Ecclesiis insultat? Argentoratum, Augusta, Francofordia, & complures aliæ urbes uno ejus flatu in nihilum rediguntur. O Ismaël, quando manus tua contra omnes, manus omnium sint contra te? Quo enim plus laudis meretur Lutheri magnanimitas, quod totum Papatum aggredi solus non dubitavit, eo magis detestabilis est tua morositas, qui in rebus leviculis in populo Dei materiam dissidii quæris. Nunc quæ nominatim carpat, obiter attingere operæ pretium est. Primum est, quod alicubi sinimus infantes non baptizatos mori. Quid aliud nobis vitio vertit, oisi quia mulierculis non resignamus baptizandi munus? Nam certe si quis suos liberos mature ad Baptismum non offerat, severe ob suam negligentiam castigatur. Patet singulis diebus templum. Si cujus filium absque Baptismo contingat mortem obire, quia occasione usus non est, reprehenditur. Unum nobis deest, quod mulierculæ solenne Pastorum munus præter Christi mandatum non arripiunt. Joachimo autem tam præcisa est Baptismi necessitas, ut illicita usurpatione profanari malit, quam omitti, ubi legitimus usus negatur. Nam quid eum male babeat continuo post detegit, quia spem facimus sine Baptismate salutem consequi posse infantes, per Baptismum non regenerari aut salvari, obsignari illic tantum salutem, cujus prius fuerunt participes. Ego quia hos crassos errores alibi copiosius refutavi, nunc breviter respondeo. Si aquæ elemento inclusa est infantium salus, exinaniri fœdus, quo ipsos Dominus adoptat. Dicat uno verbo Joachimus quid apud ipsum ponderis habeat promissio hæc, Ero Deus vester, & seminis vestri. Nisi enim Deus in populi sui corpus inserat quos tanto honoris privilegio dignatur, non tantum injuria fit ejus verbo, sed ab ipso externo signo arcendi erunt infantes. Prodeat Anabaptista quispiam: dicat perperam regenerationis symbolum maledictis Adæ filiis conferri: quos Deus nondum in gratiæ suæ societatem vocavit. vel obmutescat Westphalus necesse erit, vel succurrat hæc una defensio, communem ipsis esse gratiam, quæ parentibus eorum nomine oblata est. Hinc sequitur non simpliciter per Baptismum regenerari, à quo arcendi essent, nisi eos Deus jam inter Filii sui membra censeret. Sanctorum vero nomen infantibus detrahere qua froote audet, quo eos insignit Paulus? Quod si locum hunc ut in Catechismo nostro expositus est, inspexerint lectores, me tacente pronunciabunt pueros nostros talibus rudimentis imbutos longe rectius sapere, quam veteranum hunc Theologum ex suis speculationibus. Objicit secundo, Cœnam Domini domi non dari ægrotis. Qua in re utinam puriore exemplo nobis præluxissent. Nam si usum suum curæ fuisset ad genuinam Christi regulam exigere, libenter secuti fuissemus. Sed quum nihil minus cælestis Magistri doctrinæ consentaneum sit, quam panem in pompa non secus ac fercula in theatro circumferri: deinde hominem unum privatim, & seorsum pasci, communicationis Lege postbabita: hinc factum est, ut à privatis Cœnis pii & docti homines initio abhorruerint. Vanissimum tamen est quod calumniatur Westphalus, subdolo satanæ consilio miseras animas consolatione privari, quia ægrotis sedulo in memoriam revocamus quod semel apud eos depositum est vitæ pignus, ut fidem inde suam confirment, & arma ad spiritualem pugnam mutuentur. Denique eo usque proficimus, ut Cœna in sacro cœtu sumpta ex Christi instituto, præsenti consolatione non minus efficaciter sustentet, quam si privatim extra communionem ea fruerentur. Prosequitur deinde, admitti ad Cœnam non ante exploratos, privata absolutione prætermissa. Equidem non nego facilitate nimia passim apud nos peccari. Lex est, ne pueri donec fidei suæ rationem reddiderint, ad sacram mensam accedant. Majores etiam natu examinantur, nisi quorum nota est ac testata pietas. Minus tamen hac disciplina nos consequi fateor quam optarim: quanquam falsissimum est scientes ac volentes Cœnam promiscue exteris & nondum probatis offerre. Nec vero hoc reprehendit Westphalus, sed quia privata absolutio prætermittitur, cujus si alibi originem reperiat, quam in fœtidis Papæ lacunis, libenter culpam agnoscam. Privata absolutio quam sit utilis, negare mihi propositum non est. sed quemadmodum pluribus scriptorum meorum locis ejus usum, modo liber sit, & superstitione purus, commendo: ita lege obstringi conscientias neque fas est, neque etiam expedit. Ostendat Westphalus quo tempore floruit Ecclesia, & viguit pura religio, privatam absolutionem ulla lege sancitam fuisse Quod si omnibus plusquam notum est, necessitatem banc toto Ecclesiæ statu vitiato, imo tota pietate eversa, à diabolo inventam esse, crimen in ejus abrogatione minime fingendum erat. Unde etiam sequitur, non minus inscite Westphalum arguere: quia privatim unumquemque non absolvimus, admitti ad Cœnam non ante exploratos. Quasi vero insolubili nexu cohæreant inter se fidei probatio & absolutio privata, quarum prior semper inter fideles sancte viguit, altera quod ad legem spectat, rebus jam confusis inter degeneres ritus obrepsit. Quartum accusationis caput est, nos ad tuendam Carolostadii iconomachiam primum Legis præceptum in duo dividere. Utinam vero non ita eum præcipitem impelleret phreneticus calor ad retegendum suum & suorum dedecus, quod sepultum per nos maneret. Recte & ordine distingui à nobis decem Legis præcepta, solidis & perspicuis

ratio-

rationibus ostendimus. Suffragatur etiam veterum auctoritas. Westphalus cum suis, ut mandatum quod de cavenda idololatria diserte expressum est obnubilent, ultimum Legis præceptum perperam in duo membra discerpit. Et tamen hac occasione schismatis culpam in nos rejicere non dubitat. Unde etiam colligere promptum est, quas nobis pacis leges imponant implacabiles isti magistri. Quin potius viderit ipse, vel si eum cæcitas impedit, animadvertant lectores, annon exitiali satanæ artificio secundum Legis præceptum gradu suo dejectum & abditum fuerit, ne tantus esset in populo Dei idololatriæ horror & detestatio. Quo minore venia dignus est Westphalus, qui in crassissimo errore & æque noxio non tantum contumaciter sibi applaudit, sed alios omnes qui dissentiunt ignominia notat. Venio ad quintum crimen de abrogatis diebus festis. Item Euangelii & Epistolarum sectionibus quæ in vulgari usu fuerunt. Distinctionem festorum vetustam perinde ac utilem fuisse dicit. Sed velim ut hic bonus antiquarius temporis initium nobis designet, quo cœperunt festi dies Virginis Mariæ, & Sanctorum honori dicari. Martyrum celebratam fuisse memoriam ante annos mille & trecentos non me latet: nempe qua fideles ad imitationem magis acuerentur. Inter alias quæ deinde secutæ sunt corruptelas, hæc quoque merito numeranda est, quod institutæ sunt feriæ, ac dies festi. Et tamen Joachimo concidit Christianismus, dissipatur fraterna communio, schisma nefarium inducitur, nisi ex kalendario Hamburgensi petatur dierum observatio. Certe Augustinus, qui deplorat immodica rituum congerie Ecclesiæ libertatem sua ætate fuisse oppressam, idem palam testatur paucissimos dies festos à majoribus fuisse traditos. ut facile appareat in correctione ista, quæ apud nos obtinet, nihil magis fuisse spectatum, quam ut pura illa vetustas renovaretur. Quod ad sectiones spectat, satis ex omnibus veterum Scriptorum homiliis constat Scripturæ libros uno contextu ad plebem fuisse expositos. Ut aliquid ex Euangelio & Apostolicis lectionibus recitandum excerperent quod tempori congrueret, mos inolevit. Hinc sectiones istæ, pro quibus Westphalus non secus ac pro aris & focis dimicat: quas tamen inepte, nulloque judicio factas esse lectio coarguit. Certe si fragmenta sumi oportuit, quæ singulis diebus Dominicis legerentur, longe alio delectu opus fuit. Nec modo perperam & inconsiderate lectiones distribuit quisquis ille fuit sector, sed medias interdum sententias nescio qua socordia abrupit. Ne quis tamen potet Westphalum de nihilo excandescere, monitos esse volo lectores, de Postillis esse solicitum. Quid enim sine Postillis factura esset bona pars eorum, quibus se venditat? Luthero qui rebus adhuc incompositis se ad morem vulgatum accommodavit, danda venia est: imo quod ad Euangelium spargendum hoc usus est compendio, laudanda est ejus industria & sedulitas. Sed præpostero ingenio est Westphalus, qui data opera in eodem luto semper hærere volens, Lutheri rudimenta prætexit: ac si quis rectam viam ingressus, simulac viæ monstrator iter suum reflectit, in eodem loco pedem obstinare figens, ultra progredi recuset. Ergo Westphalus Martinalia cum Papistis celebrans, Euangelia & Epistolas ex solenni Missarum præscripto cum illis decantet, modo nobis liberum sit Euangelii doctrinam, ut eam nobis Apostoli tradiderunt, in usum plebis aptare. Non patitur reprehensor noster, sed tragice exclamat, bona haud dubie intentione diaboli hoc à nobis fieri, ne quid boni de Euangelio reliquum fiat. Quasi vero perierit Euangelium, nisi in frustra laceretur. Et quisquam adhuc dubitabit hominem in suo recessu nimis esse otiosum, qui laborantibus negotium de nihilo facessit? Nisi forte excuset se quod olim minatus est Catilina nunc satagere, ut incendium incendio restinguat. Nam quia dixeram facem discordiarum malis auspiciis nunc ab eo esse accensam, unum hoc reperit defensionis genus, faces & Erinnyas esse quicunque templa sua idolis non decorant, quibus Baptismus promissionis est appendix, & confirmandæ gratiæ subsidium, non autem salutis causa: qui absolutionis formam cujusque auribus non insusurrant, qui non feriantur in Sanctorum honorem, & in lectionum fragmentis Missale non sequuntur. En cur jactet sibi scindendum fuisse vulnus, ne occulta putredo intus lateret: ac si sanctam pacem mutuo alere & colere non posset, nisi serviliter alienis sordibus nos inquinemus. Vere enim de simiis istis, quas tantopere delectat præpostera æmulatio, Horatius exclamat, O imitatores servum pecus! Ego vero quum ignem sopitum esse dixi, me deceptum fuisse agnosco, quod saniores esse putaverim, qui nunc sine modo insaniunt. Quando autem importuna eorum rabie spes pacis ablata est, compescat Deus istas furias, & quæ in nos probra proterve non minus quam injuste vomunt, in eorum capita retorqueat.

Jam quasi objectum turbatæ pacis crimen optime diluerit, suam eruditionem asserere aggreditur. Cæterum, quo se modestum probet, præfatur se adigi mea impudentia, ut verecundiæ fines transiliat. Unde autem me impudentem esse convincet, nisi quia indoctum esse dixi? Atqui magistralibus & doctoralibus titulis fruatur per me licet, modo ne in commune Ecclesiæ damnum inter doctos locum nimis cupide ambiat. Insipidas ejus ironias prætereo, quibus me suggillat, quod minus honorifice quam vellet de ipso sentiam. Si quid mihi gratiæ datum est, utiliter absque ostentatione vel fastu in ædificationem Ecclesiæ conferre studeo. Et libri mei luculenti sunt testes, adeo me non certare de ingenii vel doctrinæ palma, ut nihil magis quam ostentationem caveam. Nec erat cur me in comparationem traheret, qui sepulta mei mentione tantum admonueram, ut locum potius daret magis idoneis causæ suæ defensoribus, quam temeritatis dedecus subiret. Nunc igitur se cum suæ partis hominibus conferat, primumque sibi gradum vendicet, si me cupit refellere. Atque huc tandem descendit dum magnifice jactat se nullis columnis cedere, ac ne cælestibus quidem Angelis. O Luthere, quam paucos tuæ præstantiæ imitatores, quam multas vero sanctæ tuæ jactantiæ simias reliquisti! Hanc vocem subinde ei fuisse in ore mirum non est, qui fortiter Christo militare non poterat, quin totam mundi altitudinem despiceret. Nunc fucos, dum examen apum turbant, eodem sonitu stridere nullo modo tolerabile est. Velim tamen columnas istas ostendat, quibus se negat cessurum. Paulo hoc dicere licuit, cujus nomen Petri & aliorum splendore obruere errores tentabant. Quid hoc ad Westphalum, qui stellas è cælo detractas ad inferos usque prosternit, nisi suis placitis obsequantur? Nuper enim vidimus quam contumeliose abdicaverit Ecclesias omnes, in quibus aliquid diversum, vel absimile suis præscriptis reperit. Videat igitur ne adversus columnas se ingerens, ad lapidem offensionis impingat. Nam potestatis à Deo concessæ nisi diploma proferat, cui se fidem facturum confidit? Ad Paulum enim cujus personam ridicule mutuatur, nihilo magis accedit, quam ad regem histrio. Utinam veris sigillis, Christi se Apostolum probaret. Nunc autem quid hominem vento aut quisquiliis refertum, quasi è cælo prodierit, se fidei patronum jactare juvat? Si Westphalo creditur, ipsum humeros supponere necesse fuit, ne concideret fidei integritas, nempe si concedimus, fidem insulsis commentis, quibus se & alios dementat, suffultam stare: eodem etiam modo jactantia ista evanescit, non tam exiguos ipsum fecisse progressus, quin vocem pastoris à luporum ululatu dignoscat. Cur ergo ululatu ipse

suo tumultuose conturbat Ecclesiam, ne vox Christi placide audiatur? Et quibus persuadebit nos ululare, quos satis notum est nihil aliud noctes ac dies agere aut moliri, nisi ut voce sua oves dispersas cælestis Pastor ad se colligat? Quam fidele studium impendam, ut ab ore unius Christi totus mundus pendeat, non libros modo & assiduas conciones citare testes licet, sed qui me quotidie in opere versari conspiciunt, certius reddent testimonium. Sua autem benedictione Deus labores meos splendidius obsignat, quam ut decem Westphalis contemptibilis esse debeat hic fructus. Hæc vocationis commendatio mihi cum Paulo communis est. Suam unde petet, qui sodalibus tantum occinens, mutua invicem præconia ab ipsis reposcit? Sibi videtur idoneus spirituum discretor, sed si eum omnes exsibilant, cujus præjudicii vim habebit quam intus de se concepit opinio? Prædicat se non infœliciter locare in sacrarum literarum studiis bonas horas, quæ aliis nugando aut ludendo male pereunt. Cui hoc exprobret non video, nisi forte studiorum suorum objecto terrere me voluerit. Wittebergæ & alibi fidelium doctorum fuit auditor: nempe sicuti Petri & Apostolorum discipuli fuerant, qui suis nebulis Euangelium longe lateque sparsum obscurare conati sunt. Nec inter laudes suas subticet, quod in patria obtineat docendi locum, plausibilem, ut ipse putat, mihi insultandi materiam nactus, qui à patria exulo. Mirum quod non etiam in Paulum sannas suas dirigat, quia Tharsensis non fuerit Episcopus. Me autem adeo voluntarii exilii non pudet, ut nidi sui quietem delicatis istis Apostolis minime invideam. Denique quisquis narrationem ejus propius attendet, me tacente, vivam pseudoapostolorum imaginem clare intuebitur, qualem Paulus in utraque ad Corinthios Epistola depingit. Quanquam autem submisse præfatus fuerat se propriæ imbecillitatis sibi conscium, ingenii & doctrinæ laudem aliis relinquere, paulo post hujus fictæ modestiæ oblitus, quam acido fermento stomachum plenum habeat, prodere cogitur. Indoctus, inquit, scire cupio, quam iste ideam docti hominis fingat. Quasi vero ad ideas Platonicas confugere oporteat, siquis in mundo præter Westphalum homo doctus quæritur. Ego vero ne frustra longis speculationibus te fatiges, multos qui meo judicio in catalogum doctorum referri jure possint, Lipsiæ & Wittebergæ vicinisque locis esse denuntio. Nullo enim colore criminaris nullos mihi esse doctos, nisi qui in Zuinglii schola instituti fuerint. Quanquam enim à nobis dissensit Lutherus, an unquam à nobis contempta fuit ejus eruditio? Imo quorsum totus ille meus sermo attinet, quem nunc Westphalus exagitat, nisi ipsum temere in medium prorumpere, doctis & gravibus viris se continentibus? Quum suæ partis hominibus doctrinæ & prudentiæ elogium à me tribui videat, quam turpiter secum ipse diffidet? Sed hoc est scilicet, nullos patitur nominari doctos, nisi onus sit ipse ex numero. Itaque nullum inscitiæ nævum in se posse notari existimat, nisi quia corpus Christi geometrica ratione non metitur. Et forte ita de se magnifice sentit, ut nihil in se contemptu dignum agnoscat. Sed si putat uno verbulo doctos omnes lacessitum iri, ut mihi bellum denuncient, longe fallitur. Quanquam quod de geometrica dimensione nugatur, jam prius calumniosum esse ostendi. Neque enim Corpus Christi, quod in cælos receptum est, à terris abesse in Archimedis schola didicimus: sed ut claris Scripturæ oraculis proditum est credimus. Ex qua autem philosophia hauserit, Christo in primæ Cœnæ actione duplex fuisse corpus, alterum mortale, visibile, & loco suo positum: alterum vero immortale, invisibile, & immensum: ego pro mea ruditate divinare nequeo. Nam quod præclaris insignibus vestitus, locum se in albo doctorum promereri contendit, quia ex Scripturis nova & vetera depromat, principalem teneat Scripturæ scopum, simplici fide assentiatur verbo Dei: nihil certe adducit, quod non sit nobis commune. Utinam re ipsa peritiam hanc ac dexteritatem in se monstraret. Hoc etiam ridicule, quamvis ex more suo, quod postremo loco contentus statim se in summum culmen effert, dictum illud usurpans, Super omnes docentes me intellexi. Quo enim relegabitur Lutherus, si eo superior est, qui in gradu infimo subsidit? Tandem ut possessionem tituli doctrinæ retineat, nisi doctus esset, se non fuisse metuendum dicit. Parum abest, quin confessionem, cujus desiderio mire cruciatur, extorqueat. Cur enim laboro, ne homo indoctus Europam conturbet, quod periculum non nisi à sapientibus, à literatis, auctoritate & eloquentia præditis manare solet? Quasi vero à stultis & insanis nihil noxæ vel timendum sit, vel cavendum. Vulgari proverbio non frustra ferri dicit, indoctos non suscitare hæreses. Quid igitur Anabaptistæ? quid Monetarius? quid Libertini? Imo in tota colluvie, quam Irenæus, Epiphanius & Augustinus referunt, quanto plures crassa inscitia, quam eruditio pravis erroribus implicuit? Rectius Augustinus & prudentiùs, superbiam omnium hæreseon esse matrem, qua sæpe videmus rudissimos quosque maxime turgere. Quare ut ab hoc crimine immunis sit Westphalus, pervicaciam inprimis exuat oportet, quæ nocentissima est pestis.

Postea deceptor sum Westphalo, quia mihi curæ fuisse professus eram, ne simplices deciperet: ac me Judæis comparat, qui idem de Christo apud Pilatum dicebant. Se igitur Christo similem ostendat, si me conjicere vult in illam turbam. In Dei verbo nihil esse imposturæ, non minus ex animo & syncere fatetur, quam ventose lingua Westphalus prædicat. Sed ubi verbum illud, cujus fiducia tam conviciose me incessit? Perinde enim acsi Comicus esset nescio quis Jupiter, Minervam in cerebro suo gestans, suis omnibus figmentis larvam verbi Dei audacter induit. Nisi jam olim pseudoprophetis tritum fuisset eo gloriosius prætendere Dei nomen, quo magis ab ipso alieni erant: his terriculamentis nonnihil forte proficeret. Nunc quum omni testimonio destitutus, arguat quasi ex probatis, quotusquisque futilibus istis ineptiis movebitur? Verbum Dei in ejus ore confidenter resonat, sed verbo tenus: non secus acsi Marcion cæleste corpus Christo affingens, hostes Verbi clamaret quicunque ex semine Abrahæ genitum fuisse crederent, quia scriptum sit, Secundus Adam è cælo cælestis. Sed quum melioribus documentis, quam à parte sua Westphalus proferat, nobis datum sit quam Dei verbo deferimus reverentiam testari: quum etiam libri luculenta probatione ostendant nos ejus fidos & probos esse interpretes, mirus erit præstigiator Westphalus iste, si à certo rei intuitu lectorum oculos ad inane spectrum convertat. Valeat igitur intempestiva illa garrulitas, qua nihil eum aliud venari appareat, nisi ut imperitos dementet, ne de re cognoscant. Quorsum enim attinet stultitiam nobis objicere, acsi Mosi & Prophetis non credamus? Neque enim si verba Christi interpretamur ut communis Scripturæ usus postulat, ideo protinus habendi sumus pro incredulis. Nisi enim nos sibi devinctos teneret Christi veritas, nisi obstringeret religio, cur in acie assidue staremus? Scimus sane quid sit in oculis nostris stultescere, ut sobrie ac spiritu mansuetudinis amplectamur quæ Deus parvulos docet, ac sapientiam illam tenere nos confidimus, quæ teste Paulo, sua latitudine, longitudine, profunditate, & altitudine cælum & terram comprehendit. Sed Westphalo nihili est inæstimabilis Dei charitas, qua nos in Filio unigenito complexus est, totum redemptionis mysterium, immensa Christi virtus, & resurrectionis ejus gloria, nisi panis substantialiter sit corpus. Pro nihilo

etiam est quod tradimus, Christum Spiritu suo vivificam in nos carnis suæ & sanguinis virtutem influere, mirabiliter ipsum intus præstare, quod oculis panis figurat, ut coalescamus in ejus vitam, & substantia carnis ejus animæ nostræ vegetentur. Quare sit ipse sibi potius quam aliis monitor, ne se aliquem putando, quum nihil sit, seipsum fallat. Non enim nisi incredibili superbia ebrius præ se alios ita despiceret, quicunque ejus obstinationi suppliciter non credunt. Hinc etiam illa querimonia, blasphemiam irrogatam esse Deo, quia ipse insanus habitus fuerit. Si ita est, nullo gloriæ Dei zelo affici constat, qui ad mentis sanitatem redire non studet. Verum donec sanctiore vinculo Deo sit conjunctus, timendum minime est, ne si quid suo merito audit, in Dei contumeliam redundet. Derisi fuerunt Apostoli in die Pentecostes, acsi ebrii fuissent. sed id ad se Westphalus nihilo majori jure transfert, quam Phœbades ac Bacchæ. Nec certe majore probro fœdare posset Apostolos, quam se ingerendo in eorum ordinem, donec novo spiritu imbutus & transformatus in alios mores, similis sui esse desierit. Nam sicuti sacrilegum ludibrium fuit, ebrietatis loco haberi Spiritus afflatum: ita fallaci Dei prætextu intemperanter furere, ebrietate deterius malum est. Quanquam autem in Lutheri vehementia modum jure sani & æqui homines desiderant, longius tamen ab eo abest Westphalus, quam ut sub ejus umbra dedecus suum occultet. Damnari pro insanis in Scriptura conceditmus, qui corrupti sunt in fide. sed quum inde colligit nos non ante fore sanos, quam errorem nostrum detestamur, miror ex quo fonte suum illud, ergo, derivet. Nam quod hic quasi furtim interserit, in sacra Cœnæ actione quosdam nostrum satanico furore percitos omittere Christi verba, Hoc est corpus meum, tantidem æstimandum est, acsi meretrix vel leno confictis ex tempore conviciis obvium quemque incesseret.

Arrogantiæ crimen ita diluit, ut verbo negans, solidis argumentis se Thrasonem esse demonstret. Nihil se alienum à sua professione facere putat, dum se profitetur fidei orthodoxæ vindicem. Primum quid hoc sibi vult, profiteri nihil esse alienum à professione? Ego certe non nego ipsum profitendo profiteri. tantum cuperem vere id fieri. Imo si res sermoni respondeat, subscriptores nos omnes habiturus est, qui hodie falsis ejus commentis palam nos opponere cogimur. Ubi autem balbutiens illa simplicitas, qua se commendat? Nam simplicitas quidem in toto libro nulla reperietur. Balbos vero tam esse loquaces præter naturam est. Nam quod Ecclesiæ negotium se agere causatur, verius dixisset se facere: quando in hoc totus est, ut filiis Dei molestiam afferat. Vult tamen id esse persuasum, quia alioqui suæ quieti melius consuleret. Quasi vero mihi etiam non esset commodius, à scribendo supersedere, nisi me aliis utilibus studiis hominis importunitas ad hanc necessitatem traheret. Mihi quidem vere prædicare licet, quum integer tacendo maneam, nec me privatim vulnerent Westphali tela, non alia quam ut Ecclesiæ prosim ratione adduci ad scribendum. Quonam autem loco apud suos ipse futurus sit, nisi tumultuando nomen acquireret, relinquo omnibus æstimandum. Altius tibias suas inflat, si se non tantum pro Ecclesiis Saxoniæ, sed pro aliis ubique longe remotis decertare prædicet, nullam fore jactantiam. Et tamen paulo post quasi sui oblitus, parum considerate adjungit, nullam paginam, in qua se pro Saxonia pugnare jactet, à me prolatum iri. Mihi vero necesse non est singulas paginas evolvere. Prodeat liber ipse in medium, & auctoris vanitatem prodat. Quanquam nescio quis eum pudor impediat, Saxoniæ patronum se profiteri, qui totum orbem complectitur. Nam quasi solus totam molem sustineat, dicit se propter longinquas gentes Latine scribere. Ego vero communi omnium nomine affirmo neminem esse sani cerebri, qui non hunc ei laborem libentissime remittat. Quod si pergat satagere, non aliud operæ pretium facturus est, nisi maledicant omnes, quorum gratiam venatur. Et tamen si ejus verbis creditur, natura & assuefactione usque adeo amat verecundiam & modestiam, ut duas istas virtutes à pueritia semper habuerit gratissimos comites. Utinam potius duces, ne à tergo relictæ contemptum sui ultæ essent, ut videmus. Certe Westphalos verecundia fere sequitur: quia fieri non potest, quin probrose dejiciat Deus, qui se magnifice in sublime attollunt. Sed ita se tansfigurat, ut difficilem faciat delectum, qua ipsum parte aggredi oporteat. Modestia & libertas servis Christi, fateor, optime conveniunt: sed duo probanda restant Westphalo, Christi esse quam agit causam, & phreneticum impetum, quo agitur & rapitur, à spiritu libertatis, quo præditi sunt filii Dei, nihil differre. Quid enim prolixa officii sui commendatione consequitur, nisi accedat causæ cognitio? Ad hanc militiam se à cælesti duce extrusum fuisse dicit: nos vero nullis legitimis auspiciis theomachiam moliri, arma Christo sedenti ad dextram Patris movere, infestaque signa inferre ejus militibus, nempe stolidus ostentator sibi nihil non arrogat, impurus convitiator in nos evomit sine ullo delectu, quæ sponte sua concidunt antequam ad nos pertingant: homo profanus sacris sententiis turpiter pro sua libidine abutitur, non secus ac Magi sacra verba ad impias incantationes detorquent. Mecum tamen litigat, quod non animum addiderim pugnanti, sed potius increpuerim. Neque enim alio posse referri video quod dicit, bonos duces solere laudibus & promissis milites suos animare, non increpare pugnantes. Utinam vero ita se gereret, ut eum liceret animare tanquam unum ex Christi militibus. Quod autem eum admonui, ut pedem à bello male inchoato retraheret, frustra in eam partem torquet, acsi gregariis militibus despectis, nobile ex magno aliquo duce trophæum erigere appeterem. An ego quenquam lacessivi? ac non potius adjutorem me præbere studeo, ut eodem à nobis animo propagetur Christi regnum? Sed observatu dignum est quod subjicit, speciem Thrasonicæ jactantiæ referre, si quis cum ducibus confligat. Omnino hoc comprobat exemplum Westphali. Quot enim & quales semel aggredi ausus est? Vivos enim & mortuos in unum fasciculum conjiciens, libello uno profligare omnes tentavit. Interim vero honorem suum, de quo alioqui plus satis anxius est, nimium prosternit, secum me invitum pugnare insimulans, ac si non nisi cum quisquiliis esset negotium. Alio deinde transit, non cessisse nos principibus viris. Quod si vitiosum est, qua fronte non lacessitus in viros principes insurgere non dubitavit? Minus enim excusabilis audacia est, quietis & tacentibus bellum ultro indicere, quam resistere nos oppugnantibus. Verum ut parcamus ad commune asylum fugienti, (istis enim hominibus jam ad Lutheri nomen, non secus atque ad clypeum Aiacis solennis est receptus) quod tamen de nobis tam effreni impudentia blaterat, quo colore excusabit? Patronos nobis assignat Carolostadium, Suinkfeldium, & alios similis notæ, quos vocat satanæ satellites. Atqui de Suinkfeldio quid pridem scripserim nec ipse ignorat, & totus mundus mihi testis est. Nam de profanis hominibus, qui Sacramenta exinaniunt, verba faciens, ipsum antesignanum posui. En spiritualis potestas, qua ad mentiendum quivis potius quam Christus eum armavit. *In comm. 1 ad Cor. cap. 10.* Nunc judicent lectores quam inique in otio ludere hominem dixerim, quem fallendi tædii causa non modo tam licentiose quidvis in nos garrire constat cum suis gregalibus, sed etiam in publica scripta referre. Negat se exortem esse communis

nis fortunæ eorum omnium, qui sustinent curam pastoralem. certe si meas inquietudines cum sua sessione comparet, merito se cathedralem Episcopum jactabit. quod tamen ego minime invideo, modo ne animi gratia infestus nobis esse pergat. Nam si vehementiam suam quo utile est conferret, plausu & gratulatione potius incitarem, quam objurgatione retunderem sanctum ejus zelum. Nunc quid justam maledictis suis mercedem referri conqueritur? Nam gloriatio de zelo domus Dei inter alias jactantias ponenda est, quibus sacra omnia fœde profanat. Quum etiam fatetur se acrius interdum insurgere contra hostes obstinatos, moderatione tamen adhibita ne fervor in vitium abeat, dicas Censorium Catonem loqui: cujus severa gravitas terroris nescio quid incuteret, nisi mox prominerent auriculæ, quæ Westphalum produnt. Verissimum est illud Nazianzeni quod adducit, Dei milites quamvis aliis in rebus mansueti sint, pro fide esse pugnaces. Sed æque verum esse non modo communis experientia, sed hujus hominis intemperies ostendit, diaboli servos contra fidem esse plusquam pugnaces. Ergo ut perversæ violentiæ crimen effugiat, non alienis se vestiat plumis, sed incipiat servum Deo præstare, qui hactenus nimis strenue discordiarum patri militavit. Quod autem meam epistolam cum omnibus suis scriptis conferri jubens, suam violentiam comparatione excusat: ego vero non recuso, quin lectores ex ejus Farragine, quam discussi, judicium faciant, quid ipse meritus sit, & quam non injuste in eum fuerim asperior. Porro ne solus totum invidiæ onus sustineam, partem aliquam in delatores rejicit. Ne quis tamen his verbis me levari putet, continuo post addit, non disparem esse eorum culpam, qui delationibus suis aliorum famam lædunt, & qui stulte creduli delatos criminantur, quia non minus prohibet Deus accipere falsum testimonium quam dicere. Cur ergo tam licentiose singulis paginis contra innoxiam multitudinem mentitur, & tam atrociter me lacerat? Et audet nos ad Dei tribunal citare, qui si de judicio Dei cogitaret, vel parceret homini de Ecclesia Dei bene merito, vel saltem humanius eum tractaret. Sed quid mei rationem haberi postulo, dum video tam indigne raptari & vexari præclaros Dei servos, qui vel totam vitam consumpserunt in asserenda Dei gloria, & promovendo Christi regno, vel adhuc superstites eundem tenent cursum? Nam & hæc truculentiæ nota non obscura est, quod in profugos invehitur, quos hospitio prohibere non satis habuit, & in mediis asperrimæ hyemis frigoribus disjicere, quum illic respirare cuperent, nisi etiam modis omnibus quantum in se est, è toto orbe exterminandos curet. Ego vero, quamvis justam indignationem mihi tunc exprimeret misericordia, qua me nisi ferreus essem, in tristibus fratrum ærumnis tangi necesse fuit, deceptum tamen me fuisse jam video & fateor. Putavi enim nescio quid occasionis Westphalo & similibus fuisse oblatum, cur ardentius æquo excandescerent. Nunc ad immanem truculentiam in nos omnes promiscue exercendam illis sufficere video, quod non subscribimus eorum placitis. Tam virulento enim odio in nos erepant, ut citius illis pax cum Turcis futura sit, & cum Papistis fraternitas, quam nobiscum induciæ. Hæc indignitas si mihi bilem movit, mirari nemo debet. Si modum excessi, hujus delicti veniam apud æquos judices mihi, ut spero, impetrabit causæ bonitas. Verum hæc excusatio mihi à Westphalo eripitur. Primo enim bonam causam me agere negat: deinde me habenas affectibus meis solvisse dicit, ut veritati tenebras offunderem. De causa plane jam piis omnibus satisfactum esse arbitror: quam mihi visus sum firmis argumentis non minus quam composito docendi ordine defendere. Nam ex conviciis adminiculum inducere, neque ulla ratio cogebat, neque mihi venit in mentem. Ipse vero qui tam belle concionatur, qualiscunque sit causa, admixtis insectationibus suspectam reddi, cur non sibi temperat? Qui fit ut subinde hæreses ac blasphemias crepet? nullo denique petulantiæ genere abstineat? Et tamen quasi satis sit os abstergere, sibi nihil aliud propositum fuisse simulat, quam impetum meum reprimere. En cur me declamationibus tanquam ascititiis coloribus malam causam ornasse insimulet, quum tamen palam sit me utraque manu causam amplexum, nihil dixisse quod ad rem non esset appositum: ipse autem parce & jejune causam attingens, per locorum communium ambages fere vagetur. Certe nunquam adeo facundus erit rhetor, ut me declamatorem esse persuadeat, cujus restricta in scribendo brevitas, & firma in tractandis argumentis statio omnibus nota est.

Clausulam libri sui Westphalus ex cavillis quibusdam conflavit, quibus sinistram suspicionem injicere conatus est, ut recte dictis fidem detraheret. Non audet quidem initio aperte reprehendere, sed se ad examen Ecclesiæ vocare obtendit: collecta vero audacia paulo post damnat. Est quidem hoc aliquid, quod ejus confessione Sacramentis plus honoris defero, deque eorum vi, usu, & dignitate majori cum reverentia loquor quam plerique alii. Quod si ita est, cur hac mea moderatione non fuit mitigatus? Apparet enim usque adeo nihil esse profectum ad leniendam ejus offensionem, ut magis hac de causa exarserit. Si hac mea doctrina, quam mediocrem esse prædicat, placari in totum non potuit ejus morositas, imo si asperitas mitescere non potuit, quid causæ est, ut me tam violenter profliget? Nam etsi me aliorum turbæ permiscens, non unum hostem delegit, plus tamen ex Consensu nostro amarulentiæ concepit, quam ex quibuslibet aliorum scriptis. Veniamus tamen ad ejus censuras.

Sacramenta esse instituta mecum agnoscit, ut nos ad Christi communionem deducant, & adminicula esse, quibus inseramur in corpus Christi, vel insiti magis coalescamus. Quærit ergo cur infantes ex fidelibus genitos, sanctos esse tradam, & Ecclesiæ membra antequam baptizentur. respondeo, ut magis coalescant in Christi communionem. Argute se disputare existimat, negans ante Baptismum Ecclesiæ insertos esse, si per Baptismum inseruntur. Ego vero quod mihi objicit in eum facile retorqueo. Nam si recte docui ad hoc valere Sacramenta, ut qui jam insiti erant in Christi corpus, magis coalescant: quid hoc ad Baptismum referri vetat? Neque tamen in hac responsione insisto. Fateor proprium esse Baptismi munus, nos in Christi corpus inserere, non quod ab eo prorsus esse alienos oporteat qui baptizantur: sed quia tunc eos Deus se admittere testatur. Notum est illud Augustini, multas Christi oves extra Ecclesiam esse, quum multi lupi intus habitent: nempe quia antequam fide cognoscant Deum, quos adoptionis Spiritu ad se invitat, ab ipso jam cogniti fuerunt. Quanquam ergo Deus jam in Ecclesia sua agnoscit qui exteri esse videntur, & sunt etiam quod ad ipsos attinet, merito in Ecclesiam suam eos inserere dicitur, quum eos illuminat in fidem, quæ illis est primus in spem æternæ vitæ ingressus. Nondum solutus est quæstionis nodus, fateor. Tantum principia hæc attigi, ex quibus delibet Westphalus nihil absurdi esse, si dicamus in Ecclesiam inseri, qui prius erant ejus membra. De pueris & infantibus antequam respondeam, velim mihi suum de quatuor hominum millibus, quæ Petrus prima sua concione Christo lucrifecit: item de Cornelio & similibus judicium proferat. Si membra Ecclesiæ fuisse neget ante Baptismum, nullus secundum eum pœnitentiæ & fidei effectus erit. Si ad Ecclesiæ corpus non pertinent, quos Deus verbo suo regenuit, quos refinxit ad imaginem suam, quos cælesti fidei luce dignatus est, quos Spiritus donis locupletavit, quibus notis à

reliquo

reliquo mundo discernendi erunt filii Dei? Quid igitur restat, nisi ut mihi concedat Westphalus, aliqua ex parte, vel secundum quid, ut loquuntur, fuisse Ecclesiæ membra, qui in ejus societatem initiati deinde fuerunt per Baptismum? Sic Pauli abluta sunt peccata in Baptismo, quorum veniam prius fide adeptus erat. Hoc ad infantes transferri nihil vetat, quorum non absimilis est ratio. Nam aut inane est Dei fœdus, quo eos sibi adoptat, & irrita promissio: aut non prorsus extranei sunt, quos Deus pronunciat ex suo grege esse. Filios suos nominat Deus, quibus promissa est salutis hæreditas in parentum persona. Quo jure erit ipsorum pater, si ad Ecclesiam nullo modo pertineant? Nihil tamen impedit, quominus gratiam hanc obsignans, idem quod prius dederat de integro confirmet. Mirum autem est, Westphalum hoc juris negare infantibus, sine quo perperam eos ad Baptismum admitteret. Quanquam Baptismo fateor nos fieri Ecclesiæ membra, nego tamen rite baptizari, nisi qui ad corpus Ecclesiæ pertinent. Neque enim nostrum est quibuslibet promiscue largiri Sacramenta: sed ad præscriptum Dei exigenda est eorum dispensatio. Quis tibi, Westphale, permisit æternæ vitæ pignus, justitiæ & renovationis symbolum, maledicto & profano homini conferre? Si tecum Anabaptista quispiam disceptet, non alia tibi, opinor, succurret defensio, quam ad Baptismum jure recipi, quos Deus adoptavit antequam nascerentur, & quibus se fore patrem pollicitus est. Nisi enim gratiam suam à patribus in filios transmitteret Deus, infantes ab utero recentes in Ecclesiam recipere, mera Baptismi profanatio esset. Quod si Dei promissio sub Lege fecit, ut ex radice sancta prodirent sancti rami, an sub Euangelio ipso, gratiam Dei restringes, vel efficaciam minues adoptionis testimonio, quo Deus infantes insignit? Infantes octavo die circumcidi Lex jubebat. quæro, fueritne legitima in Ecclesiam Dei illa insitio? Et quis negare audeat? Atqui sanctos ab utero fuisse Scriptura pronunciat, quatenus ex sancto genere erant progeniti: nempe qua ratione Paulus hodie sanctos fidelium liberos esse docet. Perinde autem ratiocinatur Westphalus, ac si Deo liberum non esset gradatim suorum salutem perficere. Ego autem dico inseri secundum quid in Ecclesiam, qui diverso respectu prius jam fuerant insiti. Neque enim Dei promissio nullius momenti est, quin ad eorum salutem sufficiat, quos nuncupat filios & hæredes. Hac fiducia recte ad Baptismum afferri dico, quos jam Deus sibi consecravit. Hic nondum de arcana electione agitur, sed de patefacta per verbum adoptione, quæ infantes nondum natos sanctificat. Sed quia Baptismus solennis agnitio est, qua Deus liberos suos in vitæ possessionem deducit, vera & efficax promissionis obsignatio, pignus sacræ cum Christo conjunctionis, merito ingressus & receptio in Ecclesiam esse dicitur. Et quia mortua non sunt Spiritus sancti organa, vere per Baptismum efficit ac præstat Deus quod figurat. Hanc regulam nisi admittat Westphalus, stulte & præter rationem expectarunt Apostoli, dum filii Dei fierent quos postea recepturi ad Baptismum erant. Nam secundum ejus dogma antevertere decebat, ne si Sanctos in gremium suum reciperet Ecclesia, supervacuus esset Baptismus. Nisi forte eadem æquitate, qua pios Christi exules prohibuit hospitio, à regno cælorum exterminet qui Dei Spiritu regeniti sunt. Cornelius cum suis antequam baptizaretur donatus Spiritu sancto, Sanctorum insignibus ornatus, merito inter Dei filios locum aliquem tenebat. Baptismum, qui deinde accessit, præposterum faciat Westphalus necesse est, si non vult nisi extraneos admitti. Frivolum tamen interea est cavillum, me ludere ambiguo sermone, acsi receptio quæ fit per Baptismum, nihil aliud foret, quam externa coram hominibus declaratio; si quidem palam affirmo, nobis in Baptismo cum Deo esse negotium, qui non modo paternum amorem testando, fidem nobis suam obligat, ut de salute nostra certo simus persuasi, sed etiam quod per ministri manum figurat, Ipse intus sua virtute sancit. Atque ita discutitur altera calumnia, ubi dicit Quosdam ex nostris dum infantes, qui ante tempora æterna adoptati erant in filios, tradunt visibiliter deinde inseri in Christi corpus, paradoxa ingerere quæ pugnant cum verbis Christi, Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit: item, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu &c. Nemini enim propositum fuisse arbitror gratiæ sanctionem divellere à Baptismo, ut ratum sit fœdus, quod verbo suo Deus pepegit. Quanquam hic perspiciunt lectores, quam nulla ei religio sit, Scripturam illotis manibus inquinare. De infantibus quæstio inter nos vertitur, eos contendit Baptismo fieri Christi membra, & vitæ hæredes. quo testimonio hanc sententiam confirmat? nempe quod spem salutis infantibus præciderer, nisi constaret de adultis tantum intelligi, qui per ætatem jam ad credendum idonei sunt. Dum pædobaptismum impugnant fanatici homines, non sine specioso colore ex hoc loco ratiocinantur, everti positum à Christo ordinem, nisi Baptismum fides præcedat. Apte refellitur eorum error, quod illic nominatim agat Christus de Euangelii prædicatione, quæ non nisi ad homines adultos dirigitur. Prorumpit Westphalus, & hinc elicit tanquam oleum ex lapide, salutem infantibus provenire ex Baptismo. Alterum locum ubi prudentius expenderit, perperam ad Baptismum trahere desinet.

Quærit rursum, si Sacramenta sunt organa, quibus efficaciter agit Deus, suamque nobis gratiam testatur & obsignat, cur negamus per Baptismi lavacrum renasci homines, quasi hoc à nobis negari non ipse confingat. Ego vero Baptismo non secus ac verbo regenerari homines quum aperte asseruerim, mihi hominis impudentiæ mature obviam ivisse videor, ut suo rictu nihil nisi umbram suam attingat. Quod autem expostulat se & sodales cæcitatis fuisse à me damnatos, quod perperam Sacramentis affigant salutis fiduciam, & quod proprium erat unius Dei ad illa transferant, vel mira rixandi libidine agitur, vel semel statuit quicquid in mundo est superstitionum in suam cloacam advehere. Scimus quam crassi de Sacramentis errores in Papatu grassentur, ut omnium mentes prope magicis præstigiis fascinatæ, Christo præterito, in elementa salutis fiduciam defigant. Scimus tantum abesse, ut Sacramenta referant ad suum finem, ut potius gratiæ causam ad ea traducant. Tale nihil attingi patitur Westphalus, quin se lædi clamitet. Quasi vero in ejus gratiam alendæ sint tot fœtidæ sordes, quibus purgandis si mica veræ pietatis subesset in ejus animo, ipsum quoque toto conatu incumbere decebat. sed ut video, incredibilis quædam pervicacia hominem occupat, ut in profundissimos quosque Papatus gurgites immergere se malit, quam ad nos accedere. Negat se transferre ullam salutis partem ad creaturas, quia de præsentia Dei sermo est per media quæ ipse instituit operantis. Assentior. Quæ deinde postea subjicit, quia fere ad verbum à nobis mutuatus est, cur repudiarem? Quin potius gratiam habeo, quod meis dictis huc usque adstipuletur & subscribat, donec rursus pro suo ingenio ad calumnias revolvitur. Colligit enim nescio ex quibus principiis, me parum scite Baptismi effectum partim tollere, partim in dubium adducere. Cur autem tollo? Respondet: quia utilitatem quæ percipitur ex Sacramentis, nego ad tempus quo administrantur restringi debere. Quid ipse contra? fatetur mecum vim Baptismi extendi ad totam vitam: & qui sacro fonte abluti sunt infantes, nullum fructum aliquo progressu ætatis ostendere. Sed rursum excipit, non ideo irritum & absque

effectu

efficacitu fuisse eorum Baptismum. quibus verbis nodum solvere videtur. Certe me liberat: nisi quod paulo post subjicit, vere semper regenerari in Baptismo, & sanctificari, qui deinde carentes doctrinæ cultu recidunt in peccati sordes. Quibus verbis crassius aliquid insinuat, quam ferat Dei institutio. Quæro enim de Simone Mago, an eodem quo aqua ablutus est momento, vere sanctificatus fuerit? Nam hypocrisin illam, quæ severe coarguitur à Petro, nunquam ex ejus animo revulsam fuisse probabile est. Unde sequitur effectum Baptismi non statim apparuisse. Quod si Petri hortatu resipuisset, an non postliminio reversus esset ad Baptismi gratiam? Et quam multi ad sacram mensam quotidie accedunt, quos negligentia & torpor præsenti Cœnæ fructu privat, qui tamen postea expergefacti, profectum sentire incipiunt? Quis nullos Christi participes dicere audeat, nisi qui in ipsa Cœnæ actione eum recipiunt? Quod excipit Westphalus, hoc totum non obstare, quo minus prosint Sacramenta dum administrantur, facilis solutio est: prodesse quidem ut semen, dum in terram projicitur, quod licet non eodem momento agat radicem, vel germinet, non tamen est inutile: quia nisi hoc modo satum, temporis successu germen non emitteret. Efficax tandem est Baptismus, licet non eodem quo peragitur momento, efficaciam suam proferat. Reclamat Westphalus, non relegandam esse ejus virtutem in longos annos, ac si non regigneret Deus infantes simul ac baptizantur. Ut hoc obtineat, probandum est semper regigni. Nam sicut catholicum theorema non statuo, ita enstasis quam adduco manifesta est, ne ad temporis articulum alligetur vis Baptismi vel Cœnæ. Implet Deus quoties visum est, ac repræsentat effectu præsenti quod in Sacramento figurat. Sed nulla hic necessitas fingenda est, quin ejus gratia interdum præcedat, interdum sequatur signi usum, cujus tamen dispensationem auctor ipse sic temperat, ut à sacro symbolo non separet Spiritus sui virtutem. Porro quam intempestive huc torqueatur Augustini dictum, facilis demonstratio est. Disputat contra Manichæos non esse in ipso regenerationis exordio quærendam perfectionem, quia renovatio sacro lavacro inchoata profectu perficitur, in aliis citius, in aliis tardius. Quid inde elicere quisquam potest, nisi hunc ordinarium peragendæ salutis nostræ modum esse Deo, ut eam in Baptismo inchoet, gradatim toto vitæ cursu absolvat? Sic, 14. de Trinitate contra Catharos & Donatistas, ostendit non statim conferri plenam & solidam regenerationem, ut solida recipitur peccatorum remissio. Unde non protinus sequitur, eodem semper momento, quo offertur, recipi. Etsi enim minime dubium est, quin ex parte Dei, ut vulgo loquuntur, hæc perpetua sit vis Baptismi & utilitas, atque hæc etiam ordinaria dispensandæ gratiæ ratio, perperam tamen quis inferat, liberum gratiæ Dei cursum temporum articulis astringi. Venio ad secundum calumniæ membrum. Effectum Baptismi à me in dubium revocari dicit, quia à Prædestinatione eum suspendo, quum nos Scriptura ad verbum & Sacramenta dirigat, & hac via deducat ad Prædestinationis & salutis certitudinem. Atqui nisi hic malitiose figmentum suum ingereret, quod mihi nunquam in mentem venit, nulla erat litigandi occasio. Multa scripsi, & in variis disputationum generibus me Dominus exercuit. si ex meis lucubrationibus syllabam proferat, ubi doceam à Prædestinatione exordium fieri debere ad petendam salutis certitudinem, obmutescere non recuso. Arcanæ electionis mentio obiter à me facta est, fateor: sed quorsum? An ut pias mentes vel à promissionis auditu, vel à signorum intuitu abducerem? Atqui nihil majori curæ mihi fuit, quam eas prorsus in verbo retinere. Quid? dum toties inculco Sacramentis offerri gratiam, an non ad petendam inde salutis suæ obsignationem eos invito? Tantum dixi, non promiscue in omnibus operari Dei Spiritum: sed quemadmodum solos electos in fidem illuminat, sic etiam efficere, ne frustra utantur Sacramentis. Si dicam promissiones omnibus communes esse, & communiter omnibus offerre æternam salutem, ut autem ratæ sint, peculiari Spiritus dono fieri: qui in electis obsignat oblatam gratiam, dicetne Westphalus verbum suo loco moveri? Quid autem ipse quotidie è suggestu ad populum pronunciat, nisi ex auditu esse fidem? sed eos solos obedire, quibus Deus brachium suum revelavit. Hanc vero esse caussam, quia verbo omnes invitans, intus efficaciter vocat quos elegit. Cavillari ergo desinat me dubium facere Baptismi effectum, ubi ex fonte electionis manare ostendo, quod in Sacramentis proficiunt, quibus peculiariter datum est. Nam quum proverbio vulgari jactetur, quæ subalterna sunt, inter se non pugnare, non ideo negatur inferior Sacramentis gratiæ obsignatio, dum Spiritus vocatur prius & interius sigillum: & simul notatur causa, quia eos Deus elegit, quos adoptionis tessera dignatur. Non minus putidum est ultimum cavillum, quo verissimam sententiam, & æque utilem deformat. Dixeram stulte eos facere, qui tantum ad nuda signa, non etiam ad promissiones illis annexas respiciunt. Fatetur recte dictum, & liberaliter calculum suum adjungit: mox quasi novo œstro percitus, adhibendam fuisse cautionem obmurmurat, ne divellatur à Sacramentis promissio. Quid? An non diserte fuit adhibita, ubi individuo nexu conjunxi? Sacrilegum fieri divortium admonui, si quis nudum signum, & à promissione distractum sibi habere velit. Obstrepit Westphalus, cavendum esse ne separetur à signis promissio: ac si cisternæ architectum increpet sedulo rimas omnes obturantem, ac dicat cavendum esse, ne aqua per rimas effluat. Quidnam agere cogor, nisi ut se intra verbum contineant, qui ex Sacramentis fructum appetunt? In hoc labore me deprehendit Westphalus, & objurgat, ac si dicerem, Baptismum nihil nisi aquam esse: in Cœna nihil esse præter panem & vinum. Ego autem cur Augustini testimonium citavi? Sublato verbo aquam non esse nisi elementum, verbo accedente fieri ut Sacramentum esse incipiat: nisi ut Sacramenta ex verbo æstimanda esse ostenderem, cui sic cohærent, ut ab eo distracta naturam suam amittant? Sed hoc est scilicet. non putavit Westphalus se hostem contra nos satis acrem visum iri, nisi apertissimam veritatem odio nostri convelleret, minutissimos quosque apices arriperet ad litis materiam, & mel ipsum sua amarulentia inficeret: maluitque coram toto mundo pudorem suum prostituere, quam fraterculis, qui pruritum ejus demulcent, non se probare in omnibus nobis infestum.

ULTIMA ADMONITIO JOANNIS CALVINI AD JOACHIMUM WESTPHALUM,

Cui nisi obtemperet, eo modo posthac habendus erit, quo pertinaces hæreticos haberi jubet Paulus.

Refutantur etiam hoc scripto superbæ Magdeburgensium & aliorum censuræ, quibus cælum & terram obruere conati sunt.

EDidit Epistolam Joachimus Westphalus, scriptam sodali cuidam suo, cujus nomen pudore subticuit. Illic præfatus se respondere ad convitia Joannis Calvini, flebiliter deplorat se asperius fuisse à me vexatum, quam Anabaptistas, Libertinos & Papistas. Hoc ut concedam (in quo tamen ejus vanitas non sine magno dedecore apparet:) cur non quid ipse tum atrocibus in sanam doctrinam maledictis, tum immani erga pios & innoxios homines sævitia meritus sit, paulisper sedato animo secum expendit ac reputat? Quærit an nulla ipse misericordia dignus sit, quum mitius tractentur illi. Quasi vero qui omnia humanitatis jura evertit, & data opera visus est æquitati & modestiæ bellum inducere, sibi non præciderit omnem expostulandi rationem. Cur non potius attendit ad cælestis Magistri sententiam, Qua mensura usi fueritis erga alios, eadem rependetur vobis? Ac si in Romana curia educatus toto vitæ cursu, nihil præter anathemata didicerit, singulis prope versibus in nos fulminando, omnes Papæ scribas & datarios superat: quum cum deficiunt rationes, damnando & convitiando, optimam causam obruit. Imo sicuti in comœdiis servos nequam ad omnia turbanda impellit desperatio, ita hic suis clamoribus lucem tenebris permiscet. Hanc ego insaniam cur non suo nomine notarem? Imo quia cum duro & præfracto capite negotium erat, cur non liceret malum nodum duro cuneo retundere? Nisi forte novo quopiam privilegio sacrosanctum se esse demonstret, ut proterve omnibus maledicendo, verbum asperum non audiat. Hæc scilicet causa est, cur ambo isti censores librum meum esse spinosum, & virulentum pronuncient. Ac de priore quidem epitheto non ita miror, neque etiam moleste fero homines plus satis bardos punctiones saltem aliquas sensisse. Virulentiam autem in se magis quam in libro reperient. Quacunque tamen contumelia dignus sit Westphalus, tam violenter eum exagitare non debui. Itaque exclamat, ingenium meum remoto omni velamine, fuco, & prætextu, uno hoc scripto fuisse detectum, imo etiam me hactenus personatum ambulasse fingit. Ego vero quam mihi Deus personam imposuit, ita per ejus gratiam sustineo, ut fidei meæ sinceritas satis refulgeat. Atque utinam dimidia ex parte Westphali & similium integritas simili fructu constaret! Neque enim aliis invideo, quin me centuplo superent. sed ignavos fucos aliorum industriæ, quam imitari nequeunt, obstrepere, minime ferendum est.

Cæterum, ut probet omni Dei timore, modestia, humilitate, patientia me esse vacuum, nihil denique habere dignum servo Christi, exprobrat quod ego horribili illa sententia Christi non commotus, Quisquis dixerit fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis, multas chartas plusquam sexcentis convitiis maculaverim. Dicas hic Julianum apostatam, dum crudeliter sævit in totum Christianum nomen, de crucis tolerantia per ludibrium concionari. Qui hactenus millies sibi permisit sine modo vel temperie aliqua vociferari contra fideles Christi servos, & subinde hæreticos, impios, blasphemos, versutos, falsarios, pestes, ac diabolos vocitare, hanc suam temeritatem libere uno verbo coargui non sustinet. Si levitatem & incogitantiam in Galatis, quia nimis faciles ac creduli fuerant, Paulus amentiæ nomine perstringere non dubitavit: ubi quis phrenetico impetu insurgit contra Christi doctrinam, ejusque veros professores, qua vehementia compesci hæc temeritas meretur? Utinam potius hæc objurgatio sic tetigisset Joachimi animum, ne reus sit ad cæleste istud tribunal, cujus terrorem aliis proponit. Sed præceptum Christi est, ut diligamus inimicos, benedicamus maledicentibus nobis. Cur ergo amicos, & qui fraternam cum eo benevolentiam colere studebant, ultro hostiliter aggressus est? Cur etiam quietos, & à quibus ne verbo quidem unquam læsus fuerat, maledictis lacessivit? Utrumque negat. Legantur ejus scripta, præsertim ubi Consensum nostrum oppugnat. Neque enim vel eum, vel quempiam ex tota ejus factione tunc attigeram, quin potius suppliciter rogaveram, si quid in doctrina nostra minus placeret, ne grave esset placida admonitione corrigere. Et certe, ut postea experientia docuit, tunc merito derisa à nonnullis fuit mea simplicitas, quum sperarem longe placatiores nobis fore, qui ante humanitatis obliti, vehementius exarserant. Cur Joachimus tam blande rogatus, hæreticum clamitare maluit, quam errorem, si quis esset, monstrare? Ego vero tam indigne læsus, non iracundiæ fervore, sicuti falso existimat, sed cohibendæ ferociæ, qua nimium exultabat, studio, acrius paulo quam optarem remedium adhibui. Atque utinam dolore punctus fuisset ad pœnitentiam! Sed quando tantum exacerbatus, nihil de pervicacia remisit, imo in ea magis ac magis obduruit, altero fructu me consolor, quod alii intelligent quam insipide errori suo contra claram veræ doctrinæ lucem patrocinatus fuerit. Interim si animum meum ipse odio excæcatus, perspicere non potest, Christus tamen communis judex agnoscit, & suo tempore palam faciet, non ita privatis injuriis ulciscendis esse me addictum, quin deposita mox omni earum memoria, si qua spes sanandi homines appareat, paratus sim omnes fraternæ pacificationis modos tentare. Nam quod alicubi dicit, anxie me affectasse ne quod probri genus omitterem, quam longe fallatur, ex re ipsa optime liquebit. Librum enim me celeriter dictasse multi sunt idonei testes. Illic quod ferebat causa, sponteque & ex tempore occurrebat, absque longa meditatione dixi, à felle (quo me penitus infectum fuisse dicit) adeo remotus, ut postea miratus sim nulla cordis amaritudine duriora verba mihi fluxisse. Sed ita forte rei indignitas postulabat, ut sentiret homo superbæ suæ morositati nimis indulgens, non deesse veritatis defensoribus aculeos. Facile est Joachimo nigrum insulsæ scurrilitatis & sycophanticæ mordacitatis salem mihi objicere: sed æque mihi promptum est uno verbo diluere ejus calumniam, si usquam reperiri negem quod tam odiose traducit.

ducit. Certe quamvis me tacente, tam ejus impudentiam deteſtabitur ingenuus Lector, quam ſtultitiam ridebit. Ejuſdem verecundiæ eſt, quod me inſulſa & inſipida ſcommata ex vocibus & ſyllabis aucupari jactat, quum palam ſit adeo non cupide me inhiaſſe dicteriis, ut quæ ſponte ſe offerebant, conſulto omiſerim: denique quot ſe ludibriis proſtituerit Weſtphalus, & quantam ſubſannationis materiam præbuerit ſua vecordia, ſi reputent Lectores, nemo tam iniquus vel infenſus erit, quin me hac in parte reſtrictum vel parcum fuiſſe dicat. Si ideo conviciator ſum, quia Joachimo ad ſua vitia nimis cæcutienti propoſui ſpeculum, ut tandem eum ſui pudere inciperet, idem probrum in Prophetas, Apoſtolos, & Chriſtum ipſum conferat neceſſe eſt, quibus religio non fuit ſanæ doctrinæ hoſtes, præſertim quos videbant ſuperbos & obſtinatos, acerbius reprehendere. Imo communem locum ſine exceptione & delectu arripiens, ne ſcilicet improbis errorum defenſoribus fas ſit objicere quod merentur, ex profeſſo pſeudoprophetas omnes tuendos ſuſcipit, ut ipſa impunitas licentiam augeat. Quod ſe inclementius quam Papiſtas, Libertinos, & Anabaptiſtas tractatum fuiſſe conqueritur Weſtphalus, ex ſcriptis meis deprehendent Lectores falſiſſimum eſſe. Ego pernicioſos illos errores, quibus tota religio corrumpitur, ut piis omnibus deteſtabiles reddam, ſuis elogiis depingo. Hac in parte meam amarulentiam ſua cenſura non improbat Weſtphalus. Simul ac ipſe attingitur, totam charitatem peſſundari clamitat. Convitia, ſcurrileſque facetias Chriſtianos minime decere utrinque convenit. ſed quia neque Prophetæ ipſi à ſcommatibus abſtinent, & falſe perſtringit Chriſtus perverſos & fallaces magiſtros, & ubique Spiritus ſanctus contra hoc genus hominum plena libertate invehitur, inconſiderate ac ſtulte movetur quæſtio, an graviter & ſevere objurgare liceat, qui ſeipſos probro & dedecori exponunt: quia hoc modo in crimen trahentur ſervi Dei, quos ſanctus zelus ſæpe ad duros acerboſque ſermones impulit. tantum quo quiſque animo, & qua de cauſa vel excandeſcat, vel acriter loquatur, videndum eſt. Quum prodiiſſet in lucem Conſenſus noſter, ac Weſtphalo integrum foret corrigere ſi quid illic putabat eſſe vitioſum, ſpeciem repugnantiæ calumnioſe undique accerſens, vivos & mortuos immani modo laceravit. Ego importunam hanc feritatem refutans, nomini tamen peperci, ut ſi forte ſanabili eſſet ingenio, tacite ſepeliretur ejus ignominia. Hoc repudians violento ſcripto, ne dicam Cyclopico, non modo cælum terræ miſcere, ſed Acheronta movere conatus eſt. Hic ego tam præfractam hominis intemperiem mediocribus remediis non poſſe mitigari exiſtimans, ſtylum acuere mihi permiſi. Quid enim facerem? quia vel ſilentio prodenda fuiſſet alioqui veritas: vel placida mollique actione dandum timiditatis ac diffidentiæ ſignum. Nam quaſi ex Dei manibus extorſiſſet omnia fulmina, quæ formidabili modo in capita noſtra torqueret, verborum crepitu mentes omnium percellere tentavit. Quia gravior refutatio ridiculos anathematum ejus terrores diſcuſſit, quicquid petulantiæ vel furoris in nos vomuit, delitias eſſe fingens, me omnis humanitatis & modeſtiæ oblitum eſſe cauſatur. Ergo quum intractabilis fuerit ejus ferocia, quam tota ejus declamatio frivola ſit & puerilis, facile apparet. Perinde enim acſi leones & urſi, dum rabioſe obvium quemque impetunt, cauſantur ſe non mulceri: ita delicatulus hic homo pluſquam atrociter Chriſti doctrinam, ejuſque miniſtros proſcindens, non agi fraterne ſecum, magni criminis loco cenſet. Sed in eo vertitur tota quæſtio, privatamne injuriam voluerim ulciſci, an vero pro cauſæ publicæ defenſione Weſtphalo me ſtrenue oppoſuerim. Nam quicquid mihi privatim injuriæ intulit, patientia tamen fuit devorandum. Sed ſi huc ſpectavit tota vehementia, ne bona cauſa, adeoque ſacroſancta Chriſti veritas faſtuoſis Weſtphali clamoribus obruta ſuccumberet, cur mihi vitio vertetur? Utinam vel modice guſtaſſet hic perverſus cenſor quid valeat illud, Zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me! Non tam præpoſtere quaſi illudens, ſanctam illam Petri admonitionem in ſuum commodum torqueret. Chriſti exemplo nos Petrus hortatur ad contumelias, & quaſuis inſectationes placide ferendas. Silentium ergo quod Chriſtus injuſte accuſatus præſtitit, Weſtphalus ab ejus miniſtris exigit, quoties oppugnatur veritas. quaſi vero ubi jubentur omnes fortiter vociferari, Euangelii præconibus perfidiæ tolerantiæ legem illic Apoſtolus præſcribat. Itaque donec oſtendat Weſtphalus privata convitia me retaliaſſe, ac propriæ cauſæ magis fuiſſe addictum, quam doctrinæ propugnationi, de patientia & ſilentio eum putide nugari intelligent Lectores. Me etiam accuſat, quod hoſtem mihi reconciliare non ſtuduerim. Ego vero & initio rationem ſequutus ſum, quæ ſedandis offenſis aptiſſima erat: & nunc ſi velit in gratiam redire, qui me toties læſit, non detrecto, Chriſtum judicem appello, teſteſque omnes Angelos, ſimulac Weſtphali pervicaciam flecti contigerit, nullam in me fore moram, quo minus fraterna inter nos benevolentia coaleſcat. imo ſi nunc fratris animum induere ſuſtineat, viciſſim eum loco fratris amplecti ſum paratus. Sed iniqua imponitur conditio, ut ſanctæ veræque doctrinæ confeſſionem abjiciam, qua mercede ne cum toto quidem mundo pax redimenda eſſet. Ac ne ad tædium uſque, & ſine ullo profectu litigemus, ad hoc unum caput, in quo tota controverſia vertitur, animum referant Lectores. Sibi quidvis in nos licere vult Joachimus, quia veram doctrinam, ut ipſe ait, contra impium errorem defendat. Hoc ubi probaverit, nobis quieſcendum eſſe fateor. Si autem quod falſo ſibi arrogat vere in me competere doceo & oſtendo, nempe fidelem me puræ ſanctæque doctrinæ patronum eſſe, & fidelem operam impendere, non modo refutando impio errori, ſed etiam diluendis atrocibus maledictis: cur non eadem mihi dabitur libertas? De re igitur ipſa fiat judicium, ne fruſtra vel ego vel ille aerem verberemus. Quid jam obſtat, quominus inter ſanctum zelum, & convitiandi libidinem certo diſtinguant Lectores, niſi quod Weſtphalus ſordidum integumentum claræ luci opponit, librum meum, verborum amaritudine referrum eſſe clamitans? Quanquam hic quoque obiter hominis ſocordiam cum pari impudentia notare operæ pretium eſt. Prioribus meis ſcriptis hominem ad moderatam diſputandi formam revocare cupiens, turpe & abſurdum eſſe dixeram, tam ſuperbe & proterve nobis inſultare. Ferociter reſpondit ille, contra hæreticos quam acerrime pugnandum eſſe; adeoque non eſſe agendum compoſito vel ſedato ſtylo, ut quo quiſque majori ardore in hoc genere certaminis fertur, hinc animoſior probetur Chriſti miles. Denique quoſcunque potuit colores tunc induxit ad excuſandam non modo vehementiam, ſed iracundiæ rabiem. Quid autem nunc? Paulus, inquit, inobedientes exiſtimari noluit inimicos, ſed tanquam fratres voluit corripi. Profert etiam ex Ambroſio & Gregorio Nazianzeno manſuetudinis elogia. Quiſquis duos iſtos locos inter ſe conferet, non modo hominem hunc tam varium, ſibique ipſi diſſimilem memoria & ſana mente excidiſſe dicet, ſed facile videbit nulla ingenuitate præditum, ſophiſtice nunc hoc nunc illud tuendum arripere, & inani garritu virtutes transformare in vitia. Quæſo, Joachime, ſi un-

si unquam serio dixisses in coarguendis erroribus severitati minime parcendum esse, an nunc turpem palinodiam canendo, rigorem quem sancti zeli laude ornaveras, ad me invidia gravandum damnares? Interea bonus hic charitatis assertor & magister, qui eam fas esse negat verbulo violari, quoscunque nobis favere compertum fuerit, toto orbe exterminandos clamitat: gloriatur se scripsisse, nos gladio potius magistratus quam stylo esse refutandos: auctor est, ut non modo professoribus nostræ doctrinæ, sed etiam approbatoribus interdicant aqua & igni magistratus. Hæc igitur charitatis definitio est Westphalo, ut ferro & igni licentiose sæviat ipse in nos: si vero paulo liberius loquamur, à Christianismo excidisse pronunciet. Atque ut alia omittam, unde tanta homini confidentia, imo Phalaricæ censuræ atrocitas, ut subinde nos vocet hæreticos, nec singulis paginis modo, sed fere sententiis crepet hoc nomen, nisi quia ab hoc convitio hactenus abstinuimus? Certe non aliud quam nostra mansuetudo tantum ei addidit ferociæ. Quid tu hic, bone modestiæ doctor? quum anathemata crepando, patientia nostra te abuti palam constet, quam tibi criminandi causam relinquis, ac si in te nimis essemus duri & austeri?

Interea rursus se implicat, monitum se fuisse negans nempe quum in vivos & mortuos debacchatus esset, & catalogum hæreticorum ex nostris nominibus conficere non dubitasset, ego suppresso ejus nomine indignitatem ostenderam: adeo nihil profeci, ut omnibus diris & execrationibus longe violentius in nos fulminaverit. Et tamen nondum bonus vir maturum duræ objurgationi tempus fuisse putat. Nam quod iterum ad vulgarem suam cantilenam relabitur, se nondum fuisse de errore convictum: solidis vero rationibus, & argumentis ex sacra Scriptura sumptis damnatam nostram hæresin reprehendisse: quid isto mendaciorum fœtore chartas inficere juvat? Atque ut tollatur omnis ambiguitas, liber ipse prodeat, seque ab improba criminatione vendicet. Certe si impetro ut legatur, quam vere exprobret, me scurram fuisse illic magis quam Theologum, simul quam ingenue objiciat inanibus tantum convitiis refertum fuisse, facile patebit. Nec vero brevem hic ejus summam inserere pigeret, nisi brevitas ipsa tam me, quam Lectores levaret hac molestia. Nullum enim argumentum protulerat Westphalus, quod non illic solide refutatum fuerit. Rationes autem adduxi, à quibus se, quantumvis nitatur, cum tota sua caterva, nunquam expediet. Hoc quoque asserere audeo, quicunque mediocri æquitate præditi sunt, etiamsi à nobis dissentiant, libro perlecto, statim dicturos, non sine insigni injuria doctrinam tolerabilem tam odiose traduci.

Sed utcunque librum meum alii amplexentur, alii saltem excusationis loco recipiant: nihil tamen proficere videor. Artificium enim excogitavit Westphalus, quo me facete eluderet, alios in subsidium advocans, qui eo quiescente totam pugnæ molem sustineant. Nam ut nos Augustanam confessionem evertere probet, ejus auctorem ornatissimum virum, & spectatæ tum pietatis, tum doctrinæ Philippum Melancthonem nobis adversarium ingerit. Altero scripto veterem Ecclesiam sub Augustini nomine committit nobiscum in certamen. Tertio, densam phalangem ex vicinis Saxoniæ locis instruit: cujus splendore perstringat simplicium oculos. Cæterum, quia mihi cum homine nullius verecundiæ, summæ vero loquacitatis negotium est, rogandi mihi sunt lectores, primum ut sermonum circuitu valere jusso, rem nudam aspiciant: deinde ut prudentiam ac æquitatem adhibeant in judicando. Quia favorem apud pios obtinuit Augustana confessio, facere pridem cum sua factione cœpit Joachimus, quod solent homines rationibus vacui, ut nobis clypeum auctoritatis obtruderet. Ergò si nos à recepto consensu discedere monstraret, se quodammodo credidit cælum obnubilare, vel crassiores nebulas obducere simplicium oculis, quam ut in ipsa meridie micaret lucis scintilla. Hoc fallaci præjudicio ut nos gravare desineret, provocavi ad auctorem ipsum confessionis, fateor: cujus dicti me non pœnitet. Quid autem Westphalus? pro crassa sua barbarie summam victoriæ in eo ponere me jactat, si nobis subscribat Philippus: cujus mendacii dum ipsum pudeat [illegible] expectent lectores: ita frontem perfricuit: tantum æstiment quid fieri mereatur fœtida garrulitas. Verba sunt. De confessione Augustana sic respondeo, Verbulum in ea (qualis Ratisponæ edita fuit) non extare doctrinæ nostræ contrarium. Si qua in sensu ambiguitas incidat, nullum esse magis idoneum interpretem quam auctorem ipsum, cui etiam id honoris pro suo merito facile pii omnes & eruditi deferent. ad eum si intrepide provoco, quid superest nisi ut putida jaceat Westphali garrulitas? Hinc eliciat si potest, summam victoriæ mihi in unius hominis subscriptione fundatam esse. Nec vero minus sordidæ vanitatis est, quod se valde mirari simulat, præceptori suo hanc aspergi maculam: quum ex Philippi responso ut inter nos conveniat clarius didicerit, quam ego prædicare ausus sum. sed quid verbis opus est? Si omni molestia semel defungi optat Joachimus, & controversiam dirimere, verbulum pro se eliciat ex ejus ore ad quem liber patet accessus, & quidem itinere non tam laborioso, cujus consensum magnifice obtendit, quo cum familiaris ei communicatio esse potest. Ego si temere comperiar Philippi nomine abusus, nullas ignominiæ notas recuso. Testimonia quæ citat Westphalus, non meum est refellere: neque etiam moror, quid inter primos conflictus & causa nondum clare & dilucide explicata, homini ad negandum nimis tunc verecundo quorundam instigatio extorserit. Et lex nimis dura præscribitur literatis hominibus, si post editum ingenii ac doctrinæ specimen, tota deinde vita nihil proficere liceat. Certe si quis annos quadraginta Philippo nihil attulisse dicat, magnam & homini privatim, & toti simul Ecclesiæ injuriam facit. Solum quod dixi & quidem centies si opus sit, confirmo, non magis à me Philippum quam à propriis visceribus in hac causa posse divelli. Etsi autem tonitru quod à violentis hominibus instabat metuens (quid dicam intelligunt, quibus nota fuerunt Lutheri flabella) non tam aperte semper quam optassem, sententiam suam protulit: non est tamen quod Westphalus aliud se agere simulans, oblique eum perstringat, quasi mortuo demum Luthero, inceperit ad nos deflectere. Nam quum ante annos septendecim de hoc capite doctrinæ inter nos contulerimus, primo congressu nunquam syllaba commutanda fuit. Neque de Gasparo Crucigero tacendum est, qui pro ingenii sui doctrinæque præstantia Luthero charissimus ut post Philippum reliquos anteiret, sic amplexus est quod hodie impugnat Westphalus, ut sententiis nostris conjunctius nihil fingi posset. Cæterum de Philippo si adhuc ambigitur, an non satis manum conserere videor? ubi & tacitus & securus ejus vocem expecto, quæ ejus improbitatem qui venerandum præstantissimi viri nomen falso obtenderit, omnibus patefaciat.

Venio ad Augustinum, quem etsi totum esse nostrum omnes libri clamitant, Westphalus nobis eripere non contentus, adversarium quoque obtrudere, sibique vendicare non dubitat, eadem nempe audacia, qua ubique lucem convertit in tenebras. Qualis sit nunc Jacobus Bordingus, cui farraginem

ginem suam nuncupat, ignoro. certe nisi valde ingenium mutavit, officium plenum dedecoris sibi mallet non esse præstitum. Nam quo tempore mihi notus fuit, non minus ingenuo pudore, quam doctrina erat commendabilis. Nunc vero tantum quid epistola contineat, breviter notare operæ pretium erit: non ut totam ejus loquacitatem evolvam, sed ut hominis ingenium, quod facile erit, ex paucis capitibus æstiment lectores. Initio contendit sectarios & hæreticos, ne serpat contagio, vel exilio arcendos, vel pœnis castigandos esse. Frivola prorsus actio, quæ rem minime dubiam lite & controversia implicat. Nam quum ea de re inter nos conveniat, tantum nobis subscribere debuit. Honestius certe citasset nostros libros, ex quibus mendicat quicquid adducit rationum; quam nobis se bellum inferre simulans, armis nostris pugnat. Atque hoc modo non prodidisset turpe socordiæ exemplum, quod notare me cogit hominis importunitas. Quia Psalmo vigesimo quarto, male vertit interpres vulgatis, Attollite portas Principes vestras, ubi legendum erat, Attollite portæ capita vestra, homo quidam doctus & de Ecclesia bene meritus, ut fieri solet, memoriæ lapsu, alicubi hortari volens Principes ad tuendam pietatem hoc testimonio abusus fuerat. Error tolerabilis. Westphalus ad verbum recitans, Aperite portæ capita vestra: magistratibus præscribi dicit, ut portas Domino aperientes, pseudoprophetis eas claudant. Hinc colligant lectores, qualis in tractanda Scriptura vigeat religio apud istos homines qui tam impure & audacter eam dilacerant. Interea bonum virum non puduit dum me invidia gravare vult, confessionum, ut ipse vocat, farragini inserere Servetici cujusdam epistolam, ubi incendiarius appellor, quia docuerim jure de hæreticis pœnas sumi. Legatur epistola: nihil in me aliud probri continet, nisi quod gladio armatos esse Principes trado, ut non minus impietatis quam aliorum scelerum sint vindices. Hoc tantum inter me & Westphalum interest, quod ego, nisi causa probe discussa, locum severitati nullum esse dico. Imo quia Papistis hodie usitatum est, causa incognita passim contra innoxios sævire: & secundum Westphali consilium minas armaque arripere loco styli; ego in illam barbariem merito invectus, hanc saltem æquitatem judicibus commendo, ne unquam nisi causa probe discussa, ad severitatem prosiliant: seduloque cavendum esse moneo, si nimium sint creduli, ne manus suas inquinent promiscua cæde. Defleo illic, ac conqueror, eo servitutis redactum esse orbem, ut nec ulla disceptatio locum habeat, nec qui præsulum nomine dominantur, vocem suis placitis dissonam admittant. imo ne dubitare quidem, vel inquirere permittant. Barbariem non ferendam esse dico, ubi nulla viget cognitio, possessionem nec jure nec ratione munitam gladio tueri. Et certe, quum verè olim dictum sit, audacem esse inscitiam, in hoc præpostero zeli genere ad audaciam accedit hæc crudelitas. Veris itaque Dei cultoribus, cavendum esse præcipio, ne vel causæ incognitæ patrocinium temere arripiant, vel ad severitatem intemperanter ferantur: quia in causis terrenis merito damnatur judicis socordia, qui ex aliorum opinione, ignarus ipse totius rei, sententiam fert. quanto minus ferendi sunt, qui in causa pietatis inquisitionem supino fastidio negligunt? Nec vero quicquam verbis docui, quod non reipsa confirmaverim. Nam Servetum nefandis sacrilegiis labefactantem quicquid est pietatis in mundo, ad disceptationem tamen vocavi: nec solum ad reddendam doctrinæ meæ rationem paratus veni, sed impurissimi hominis convitia vorare malui, quàm malo exemplo causam dare: ne quis postea objiceret, fuisse indicta causa oppressum. Westphalo satis est magistratus gladium pro disputatione opponere, nempe hominem cui spes victoriæ non nisi in tenebris est sita, ita impotenter suppressa doctrinæ luce furere, mirum non est. Neque tamen eum pudet Augustini nomen obtendere, acsi quid simile haberet cum tam mansueto spiritu. Hoc vero mirum est, quum in hoc libello se fere ex ore Augustini loqui profiteatur, tam secure in ipso statim exordio à sancti viri verbis & sensu discrepare. verba Augustini sunt, ad Vincentium Epistola quadragesima octava, Si terreantur & non doceantur, improba videbitur dominatio. & tamen de convictis hæreticis agit, qui superba tantum morositate impulsi discessionem ab Ecclesia fecerant. Itaque quo utilis sit terror, adjungi vult salutarem doctrinam: sicut etiam alibi dicit, ad Festum Epistola centesima sexagesima septima, Non solis terroribus expugnari debere in hæreticis pervicaciam, sed mentem quoque & intelligentiam verbi Dei auctoritate instrui. Et sane sicut Ecclesia Dei, fidei suæ confessionem ex ore Dei petit, ita ad eandem regulam ne præpostere feratur, zelum suum temperat. Westphalus tamen ne nihil dicere videatur, omnes legitimo judicio aditus præcludens, nos esse convictos pronunciat. Longe aliter Augustinus, qui semper ad errores refutandos accinctus fuit, antequam ad magistratus subsidium confugeret. Quisquis contra rectam fidem insurgeret, non ante ad judicis tribunal vocavit, quam præcederet justa coram populo disquisitio. Itaque nihil eum libentius fecisse, quam ut Verbi gladio armatus semper in certamen prodiret, disputationum acta testantur. Nec conflictationum tædio unquam fractus est, quin subinde pestilentissimos quosque hæreticos; teste & judice Ecclesia, coarguere paratus foret. Quid autem Westphalus? Ut omnem à se molestiam uno verbo excutiat, quoscunque ipse cum collegis atro carbone notaverit, protinus in exilium profligandos esse contendit. Audiri si postulent, negat eorum importunitati morem esse gerendum: quia plus satis jam convicti sint. Nisi causæ suæ diffideret, nonne vel invitum cogeret ad disceptationem aliquis pudor? Quantumvis enim speciosum esse prætextum existimet, nos esse convictos: miseræ tamen ac sordidæ est timiditatis, nullam cognitionem admittere. sed unde tandem convictos esse probat? Multarum, inquit, Ecclesiarum consensus ad damnationem sufficere debet. Cur ergo vicissim nostrarum Ecclesiarum judicio, à quibus damnatur, non acquiescit? nisi forte quia propinquus est mari Glaciali, dum litus aspicit, orbem terrarum eodem spacio metitur, ut Ecclesias omnes, quaquaversum dispersæ sunt, pro nihilo ducat. Discat ergo nisi velit ridiculum se facere, locum aliquem dare non pœnitendis Ecclesiis, quarum suffragiis probatur nostra doctrina. Addit Schmalcaldiæ habitam fuisse Synodum, in qua sumus damnati. Quid Schmalcaldiæ agitatum fuerit non disputo: neque etiam Westphalum scire arbitror: nisi quod certum est, habitum illic fuisse conventum à Principibus, ut fœdus inter se inirent, nec aliud de religione interpositum fuisse decretum, nisi ut se obstringerent ad mutuam defensionem quicunque tunc fidem Augustanæ confessionis profitebantur. Interfuerunt pauci homines docti, è quorum numero unus erat Bucerus, quem etiam mortuum Westphalus in partes nostras ablegat. Si præcipua in illis fuit auctoritas, ut prædicat Westphalus, certe qui noster fuit usque ad mortem, censuram in nos non strinxit. Superstes est Melanchthon, nemini secundus, qui se tam gravem in nos tulisse sententiam non fatebitur. Nec furioso suo tumultu efficiet Westphalus, ut tam duriter Ecclesia Wittebergensis de nobis pronunciet. Interea miror Synodum Margpurgensem præteriri, in

qua

qua Lutherus & pars adversa, nostros pro fratribus agnoscere non dubitarunt, quum tamen nondum tam dilucida & plena hujus controversiæ explicatio, sicuti hodie, constaret. Quum hoc noverit Westphalus, & dissimulet, quid apud prudentes & sanos lectores proficiet, fictitias synodos crepando? Sed longe altius hominem præcipitat desperata impudentia, quum Nicolaum, & Gregorium septimum patronos sibi accersere non pudet. qua in parte etiamsi verbum nullum fecero, minime vereor quin detestabilis bonis omnibus futura sit cæca ejus rabies. Mihi vero adeo molestum non est in concilio Romano, cui præfuit Nicolaus secundus, & Vercellensi, quod auspiciis Gregorii septimi coactum est, damnatam fuisse quam sequor doctrinam, ut mihi eo nomine plurimum gratuler, quod manifestis Dei hostibus & Antichristis semper exosam fuisse video. Certe eorum approbatio suspectam quodammodo ipsam mihi redderet. Cui vero horrorem non incutiat prodigiosa Westphali cæcitas, qui colorem suæ doctrinæ inducit ex suffragiis, quæ tenebras potius soli obducerent? Quando vero fœtidam porcorum haram sibi pro schola delegit, siliquis se oblectet quibus dignus est. tantum meminerint Lectores, pudendæ inopiæ testimonium esse, quod ex intima fæce Papatus judices nobis ferre cogitur. De Ephesino Concilio responsio non admodum est difficilis. verbum ex ejus decretis proferat Westphalus, quod nobis vel minimum adversetur. obliquas autem calumnias quas in nos futiliter jactat, inde capere desinat. Confessio quæ illic inseritur, probe, & qua decet æquitate expensa, nos adeo nihil gravat, ut potius detegat Westphali indomabilem pervicaciam, qui pro maligno suo ingenio dissidia ex nihilo fabricat. Cæterum, quia Prophetas audiri jubet Paulus, quicunque dono Spiritus prædiri sunt, & patienter examinari quicquid protulerit quisque in medium, ut hoc nobis testimonium extorqueat, primo spoliat nos omnibus Spiritus donis: deinde ad Saxonicos doctores restringit libertatem illam, quam Paulus Prophetis vendicat. Hic quia lectoribus promptum erit vel pauxillum in Scriptura exercitatis hominis vesaniam coarguere, mihi eam contemnere liberum sit. Westphalus scilicet, cujus opera ne unius quidem literulæ apex unquam rite illustratus fuit, censebitur Propheta. nobis quorum labores saltem fructuosos Ecclesiæ esse satis notum est, in ultimis subselliis hærere non licebit. Sane si fides ac religio in Scripturæ interpretatione, si eruditio ac judicium, si dexteritas hominem divinitus vocatum ostendunt, unciam prophetici muneris ne arroget sibi Westphalus, quin simul melioribus totam libram concedat. Nam quod in ruinam non in ædificationem nos loqui contendit, an ita sit, penes idoneos esto judicium.

Tam dextre & feliciter præfatus, Augustinum in partes suas trahere incipit. & quo securius, ac magis impune obtrudat sua mendacia, plenis buccis se antiquarium esse prædicat. Certe imperiti vel minus cauti lectores putarent eum non modo memoriter tenere quicquid scripsit Augustinus, sed longo & familiari usu propemodum imbibisse illius mentem, omnesque reconditos sensus. Nam contemptim pronunciat plerosque nostrum vel nunquam vidisse libros Augustini, vel leviter tantum, vel à longe, ut ipse dicit, inspexisse. jam non est quod de illata sibi contumelia dolenter queratur, quod hominem indoctum suo nomine vocare ausus fueram, quum suspicionem hanc pulchre nunc absterserit: nam quis indoctum putare audeat, cui tota Augustini Theologia non secus nota est, ac proprii ungues? Porro an ego eminus sancti doctoris scripta inspexerim, palam omnibus testatum esse arbitror. & si dubitat Westphalus, magistrum suum interroget Philippum Melanchthonem, qui certe vix sibi temperabit, quin convitio retundat tam indignam proterviam. Sed quid ego in rebus supervacuis operam consumo? Prodeant in medium quæcunque Westphalus Augustini testimonia in nos retorquet.

Refutatur ab illo crassus eorum error, quibus concio Christi in Capernaum habita displicuit, quia Imaginabantur non aliter quam terrestri modo posse comedi carnem, & sanguinem bibi. Hac sententia nos Westphalus damnari contendit, quia simus Capernaitis similes. Atqui passim nota est illa Augustini refutatio, Quid præparas dentes, & ventrem? crede, & manducasti: Clare docet hic locus, Capernaitas esse Augustino, qui dentibus atteri, & ventre absorberi fingunt Christi corpus. Ex hoc ordine se esse quomodo negabit Westphalus, cui instar cælestis oraculi est, Romani decreti Concilium sub Nicolao? Nam paulo ante illius concilii auctoritate nostram hæresin convictam esse voluit. Hoc ergo bonus ille Westphali antistes decretum ructavit in palinodia, quam recitare coactus est Berengarius, Consentio sanctæ Romanæ Ecclesiæ & Apostolicæ sedi, & profiteor eandem me tenere fidem, quam Dominus & venerabilis Papa Nicolaus, & hæc sancta Synodus mihi affirmavit, scilicet panem & vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem non solum sacramentum, sed etiam verum corpus, & sanguinem Domini nostri esse: & sensualiter, non solum sacramentum, sed in veritate manibus sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri. Videat nunc Westphalus, secundum quem frangitur corpus Christi glorificatum, sensualiter palpatur, & dentibus atteritur, quomodo se à Capernaitis explicet.

Postea locos omnes accumulat, in quibus corpus Christi vocatur sacræ Cœnæ panis. Quisquis mediocri judicio præditus est, non modo jejunam hominis garrulitatem ridebit, sed stomachose etiam mirabitur fucum ita de nihilo fieri. Mihi certe adeo cogitandum non est, quomodo me expediam, quam metuenda lectorum indignatio, si diutius eos occupem in actione tam frivola. Scribit Augustinus dispensari in sacra Cœna victimam, quæ pro nobis oblata est, corpus Christi, & sanguinem exhiberi. Quasi vero nobis quoque in usu non sint similes loquendi formæ. Et tamen inconsiderate facit Westphalus, locos in quibus promiscue Augustinus panem sacrum, nunc corpus Christi, nunc Eucharistiam, vel Sacramentum nominat, simul permiscens. Obsecro, quid hoc sibi vult, de nobis triumphum agi, quia uno in loco erogari dicat Christi corpus, in altero dari Sacramentum corporis & sanguinis? Si in una voce fiduciam suam locat Westphalus, quanto major erit Christi auctoritas, quam Augustini? atqui hoc controversia caret, Dominum ipsum pronunciare de pane, Hoc est corpus meum. Tantum quæritur, propriene, & absque figura panem intelligat esse corpus suum: an vero nomen rei signatæ ad symbolum transferat. Westphalus interposita Augustini sententia, litem dirimere volens, nihil aliud affert, nisi corpus Christi communicari nobis in Cœna. Hac ratione fretus, non dubitat hæreticos clamare quicunque panem vocari corpus censent, quia figura sit corporis. Quid autem Augustinus ipse? Si Sacramenta, inquit, quandam similitudinem earum rerum quarum Sacramenta sunt, non haberent, omnino Sacramenta non essent. *Ad Bonif. epist. 23.* Ex qua etiam similitudine plerumque rerum ipsarum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum, Sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, sanguinis Sacramentum sanguis est: ita sacramentum fidei, fides est. Quid in his verbis Westphalo significat, Quidam modus? Quid similitudo signi cum re signata, ob quam nomen trans-

Contra Adimantum Manichæum cap. 12.

transfertur? Nunc ut centies apud Augustinum occurrat nomen corporis, tenemus quid sanctus vir in hac loquendi forma secutus sit. Certe metonymiam, quam semel asseruit, & quam in quotidiano Ecclesiæ usu vigere docet, ubique agnoscet. Nec mirum est regulam hanc ab eo præscribi, qui aperte affirmat, Christum vocasse corpus suum, quum signum daret corporis sui. At diserte tradit Augustinus corpus Christi cadere in terram, & in os ingredi, nempe eodem sensu, quo & consumi affirmat. Fatebiturne Westphalus peracta mysterii celebratione, consumi Christi corpus? Atqui per incogitantiam hæc ex Augustino verba recitat. Addo etiam quod eodem loco statim sequitur. postquam enim dixit peracto mysterio, panem consumi, quia hominibus, inquit, hæc nota sunt, quia per homines fiunt, honorem tanquam religiosa possunt habere, stuporem tanquam mira non possunt. Si Westphali commentum recipiamus, latere & inclusum esse sub panis frustulo corpus Christi, quis neget dignum stupore esse miraculum? Desinat itaque simplicium perstringere oculos, verum testimonia colligendo, quoties Christi corpus ore accipi tradunt, sicuti corde creditur: quando satis constat, sacramentali loquendi modo assuetos, scivisse tamen quid res à signo differret. Nec vero nobis displicent magnifica elogia, quibus extollitur mysterii dignitas. ac pro suo more facit Westphalus, contemptim de re tam præclara nos loqui exprobrans. Locum quem citat ex Psalmo 33. (nam quod numerus mendosus inscribitur, culpam malo typographo ascribere) nullo negotio diluere promptum est. Christum dicit Augustinus, quum sacram Cœnam institueret, portatum fuisse manibus suis. Sed an Westphalo nullius momenti est correctio mox addita, ubi inseritur particula quodammodo, qua improprietatem notari certum est? Si ipse tanquam famelicus canis umbram arripit pro offa, pascatur sua imaginatione. lectores sano judicio præditos ne secum decipere tentet. Christus ergo se quodammodo ferebat manibus suis: quia panem porrigens, corpus suum & sanguinem in mysterio, vel spiritualiter offerebat. Et quo fœdidam hominis impudentiam magis aspernentur ingenui lectores, observent amplis characteribus, quo insignior esset conspectus, bis apud Westphalum sententiam hanc perscribi, prætérita voce Quodammodo, qua tollitur omnis ambiguitas. Quis enim figuram vel similitudinem diserte exprimi audiens, de sensu scriptoris dubitet? Atque ut alio transeam, velim scire ex Westphalo, nomen oblationis, quod millies occurrit apud Augustinum, nullamne commodam interpretationem admittat: an vero si objiciant Papistæ, Missam vere & proprie esse sacrificium, non sit tempestiva hæc solutio, alibi Augustinum tradere unicum sacrificium, cujus nunc memoriam celebramus, veteribus Sacramentis fuisse ostensum? Huic autem dicto quam affine sit quod statim sequitur æstiment lectores: Hujus, inquit, sacrificii, caro & sanguis ante adventum Christi per victimas similitudinum promittebatur, in passione Christi per ipsam veritatem reddebatur, post ascensum vero per Sacramentum memoriæ celebratur. Hæc verba viderit Joachimus quomodo cum suo dogmate conciliet, corpus quod semel in cruce per veritatem exhibitum fuit, nudum celebrari per Sacramentum memoriæ. Atque ut hoc testimonium omittam, quis non videt quæcunque proferre conatus est, plusquam frivola esse? & Augustinum quamvis ex illius manibus nemo excutiat, sponte tamen sua elabi? Adde quod delectu se usum fuisse jactitans, omni in posterum molestia me liberat. nam quum assidue in illius scriptis versatus, ad unguem teneat totam ejus doctrinam, quicquam ab eo fuisse omissum vix est credibile. Una autem locorum omnium summa est, in Cœna dari Christi corpus. Atqui, si de voce contenditur, contra excipio, sæpius vocari corporis Sacramentum. unde sequitur nihil prorsus à Westphalo probari. Nam quod objicit, non minus corpus vocari quibusdam locis, quam Sacramentum corporis, quam insipide ratiocinetur pueri judicent. Interea meminerint lectores, nihil in his verbis à doctrina nostra esse dissentaneum, corpus Christi vere nobis in sacra Cœna exhiberi: quia non nisi de modi definitione certamen est. Quo satis superque iterum refellitur putida Westphali garrulitas, dum ex falsis antithetis nobis invidiam conflat, quasi sacram Cœnam dicamus sua veritate esse vacuam. Magno in pretio & honore habitam fuisse dicit Cœnam Domini, magnaque reverentia tractatam: atque hinc factum esse ut jejuni accederent, alii quotidie, alii rarius. magna sollicitudine fuisse observatum, ne in terram caderet corpus Domini. Quasi vero nobis nulla religio sit Sacramentum hoc prostituere: quasi non studeamus ornare quam maximo possumus splendore: quasi ejus celebrationem non præcedant feriæ ac sollicitæ exhortationes, quibus in cælum piorum mentes rapiuntur: quasi proposito sacrilegii horrore non arceantur, qui temere accedunt: quasi denique non palam testemur reos fieri corporis & sanguinis Domini, quorum hic vera nobis proponitur communicatio. Certe non Westphali hæc verba sunt, sed quæ ego ex Chrysostomo libenter mutuatus sum, Christum sacram hanc mensam sternendo, non aliunde nos pascere, sed seipsum dare in cibum. Unde satis liquere existimo, si recte definiatur communicationis modus, nobis optime cum sanctis Patribus convenire: dum autem ad crassum Westphali delirium aptantur eorum verba, quasi ad lanienam trahi.

Contra Faustum Manichæum lib. 6. cap. 5.

Verum in altero capite plausibilem sibi causam esse putat Westphalus: quia bonis perinde ac malis dari Christi corpus apud Augustinum legitur. Hinc colligit, non discernere sanctum illum doctorem inter utrosque, quoad rem ipsam, sed differentiam tantum ponere in fine, vel usu, vel effectu. Hoc quam verum sit, quia homini ad quidvis sine pudore fingendum audacissimo credere tutum non est, ex ipsis Augustini verbis judicent lectores. Ac dari quidem indifferenter tam bonis quam malis Christi corpus clare ubique doceo: quia ab hominis dignitate non pendet Christi vel liberalitas, vel fides: sed in ipso fundata est. Qualiscunque ergo sit qui accedit, quia sui perpetuo similis manet Christus, vere ad corporis & sanguinis sui participationem invitat, vere implet quod figurat, vere exhibet quod promittit. Tantum de receptione controversia est, quam sicubi videtur asserere Augustinus, suus ipse sit interpres, & facile patebit metonymice loquutum esse. Certe judici æquo & ingenuo dubitationem eximet locus unus, ubi diserte pronunciat bonos & malos signaculis communicare. nam si rem ipsam perciperent indigni, non tacuisset omnino quod causæ melius quadrabat. Verum alibi longe clarius. Nolite parare fauces, sed cor: inde commendata est ista Cœna. Ecce credimus in Christum quum fide accipimus: in accipiendo novimus quid cogitemus: modicum accipimus & in corde saginamur. Non ergo quod videtur, sed quod creditur pascit. Secundum Westphalum recipit etiam infidelitas, neque pascitur. Augustinus autem recipi non docet, nisi fide. Hæc ratio est cur plurimis locis quasi seipsum explicans, Sacramenta dicat tam bonis quam malis esse communia. Neque enim eum latebat multos indigne ad sacram Mensam irrumpere, qui membra non sunt corporis Christi: neque tam perverso erat ingenio, ut participes esse fingeret corporis Christi qui nullo modo ad corpus ejus pertinent. Ad effectum, hoc Westphalus restringit, sed quam frivolo cavillo, palam

Lib. 3. de Trin. c. 10.

Contra Faustum, lib. 13. cap. 16.

De verbis Apostoli sermone 33. a

iam faciunt alii loci. Distinguit alibi Augustinus inter Sacramentum & ejus virtutem. Si trimembris esset *In Joan. Tract. 26.* distinctio, Westphalo pleno ore canere suos Pæanas liceret. Sic enim sonat ejus commentum, esse in sacra Cœna elementum visibile, esse corpus Christi sine fructu, esse corpus cum usu suo & fine conjunctum. Sed quum inter duo tantum membra se contineat Augustinus, non alio patrocinio indiget nostra doctrina. Mortui non sunt, inquit, Patres qui visibilem cibum spiritualiter intellexerunt, spiritualiter esurierunt, spiritualiter gustarunt, ut spiritualiter satiarentur. Videmus ut externo signo fidei intelligentiam opponens, nihil sumi ab infidelibus tradat præter nudum signum. Si de Manna sermonem haberi excipiat Westphalus, hoc cavillum facile ipso contextu diluitur, quia mox subjungit, Sacramenta illa in signis diversa fuisse, in re quæ significatur paria. ac continuo post rursus iterans quod de virtute Sacramenti, & visibili Sacramento dixerat, fideles solos non mori docet, qui comedunt intus, non foris, qui comedunt corde, non qui premunt dente. Si incredulis præter visibile Sacramentum nihil relinquitur, ubi occultum illud & cæleste Westphali corpus? *Tract. in Joan. 271.* Recte ergo colligitur, ubi incredulos dicit Christi corpus accipere, non aliter quam explicat ipse, debere intelligi, nempe tantum in Sacramento. Quod ne cui dubium sit, sciendum est, teste quoque Westphalo, hæc duo esse synonyma, corpus Christi, & cibum vivificum. Nam ut probet corpus Christi sub pane inclusum latere, elogium hoc posterius adducit, quia nisi corpus Christi esset panis, neque cibus vivificus esset. Respondeat nunc ergo, impiosne vivificet panis Cœnæ: quia si vitam non confert, mox inferam, neque illis esse Christi corpus. Quod inter alia testimonia unum citat ex libro XIX. De civitate Dei, capite vigesimo, libenter hujus quoque mendi culpam in librarium transferrem, nisi se proderet scelesta hominis vafricies. Recitat caput vigesimum, libri vigesimi primi, ubi ex aliorum sensu, non suo loquitur Augustinus. Caput vigesimum quintum ubi objectioni respondet Augustinus, silentio præterit. In verbis quæ protulit, adeo nobis nihil est adversum ut non aliunde opus sit doctrinæ nostræ petere certam & liquidam probationem. Quid enim hoc sibi vult, eos qui sunt in ipso Christi corpore non solum Sacramento, sed re ipsa sumere Christi corpus, nisi quod palam ostenditur, dupliciter sumi Christi corpus, Sacramento duntaxat, & re ipsa? Si tollitur rei veritas, certe præter signum nihil residuum manet. unde etiam haud dubie colligitur, non aliter comedere impios Christi corpus, quam signi respectu: quia re ipsa privantur. Sed quæ vigesimoquinto capite sequitur explicatio, longe magis dilucida, ubi fortiter negat, manducare corpus Christi, qui in ejus membris computandi non sunt: quia non possunt simul esse & membra Christi, & membra meretricis. Et continuo post, Christus ipse dicens, Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo, ostendit quid sit non Sacramento tenus, sed revera corpus Christi manducare, & ejus sanguinem bibere. Hoc est enim in Christo manere, ut in illo maneat & Christus. Sic enim hoc dixit tanquam diceret, Qui non manet in me, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut bibere sanguinem meum. Hoc stimulo si non pungitur Westphalus, cunctis patriæ suæ bobus stupidior est.

Citat ex primo libro contra literas Petiliani sententiam, ubi discernere jubemur visibile Sacramentum ab invisibili unctione charitatis. De Baptismo illic Augustinus disputat. Si non omnes Spiritu baptizat Christus, qui aqua tinguntur, an inde protinus sequetur, Judam comedisse Christi corpus? Quod si de Cœna esset sermo, nobis optime suffragari dicerem, quia malis non nisi visibile Sacramentum conceditur. Quod certe Westphalus secundum suum phantasma ab invisibili carne Christi differre annuet. locus ex libro primo contra Cresconium Grammaticum (quanquam ipse quoque mendose, quo ad capitis numerum, citatur: ponitur enim XXIII. pro XXV.) non alio tendit, quam improbos usum donorum Dei suo abusu corrumpere. Imo totus in hoc est contra Donatistas Augustinus, ut doceat quæ bona sunt, male utentium vitio naturam non mutare, ne ideo Baptismus censeatur nullus esse, quia incredulis propter abusum non prodest. Hac ratione si dicat Augustinus Judam corporis Christi fuisse participem nihil mirum est, modo hoc ad signum visibile restringas: quod alibi se sentire admonet. Nec vero aliter staret quod alibi *Tract. in Joan. 59.* ab ipso ponitur discrimen alios sumpsisse panem Dominum, Judam non nisi panem *Domini*. imo Westphalus ipse quasi prævaricator nos adjuvat, Petrum & Judam de eodem pane comedisse referens. Jam quasi Augustinum sibi jure vendicaverit, locos diluere aggreditur, quos à nostris perfide & depravate citatos fuisse dicit. Scire autem velim ubinam sita sit perfidia vel depravatio. an quia sit aliquid in verbis mutatum, sicuti Westphalus ipse aliud subinde pro alio suggerit? an quod nostri ea in suum commodum torquendo, perperam à genuino sensu in alienum transferant? Atqui syllabam ab ipsis falso productam esse Westphalus quidem dicet. Ideoque restat secundum illud, male & intempestive citati quæ aliter intelligi voluit Augustinus. Ergone si quis minus apposite testem pro se Augustinum adducat, perfidus statim, ac depravator censendus erit? Sic quidem placet Westphalo. Nec vero legem hanc quantumvis duram recuso. Subeamus ergo perfidiæ crimen, modo inscitiam ipse coarguat. Hac in parte bonus vir tergiversatur, quid enim faceret? Et quo meliore compendio se expediat, localem Christi in Cœna præsentiam dicit, nos tribus modis evertere, quia vel tropum confingimus, vel obtendimus spiritualem esse manducationem, vel corpus Christi negamus esse immensum. Hæc capita quum ex Augustino probanda nostri susceperint, videamus quo artificio eos refellat Westphalus. Ac de figura quidem disputans, negat, Augustinum usquam verba Christi, Hoc est corpus meum, ita interpretari quasi panis corpus significet. Hoccine est perfidiæ convincere, ubi verbis minime obscuris instructi, ingenue prodimus in medium? Augustini verba sunt, Dominum non dubitasse dicere, Hoc est corpus meum, quum signum daret corporis sui. Et quorsum ita loquitur? ut Scripturam sæpe figurate loqui probet. Dicit alibi Christum primo convivio Judam adhibuisse, in quo discipulis figuram corporis sui commendavit & tradidit. dicit item, panem Cœnæ quodammodo esse Christi corpus, quia Sacramentum est corporis. Locum ex lib. III. de doctrina Christiana edisserens, quam dextre elabitur? In genere, inquit, admonet fideles, non hærendum esse in signis, quin ad res signatas magis attenti sint. Hoc tametsi sancto viro consilium fuisse non inficior, diligenter tamen expendi velim quomodo carnalis dicatur esse servitus, vel servilis infirmitas, signa pro re accipi. Nisi enim præposterum esset, signa rebus miscere, frustra damnata foret hæc superstitio. Quod excipit Westphalus, non debere tamen veritatem à signis disjungi, in eo nobiscum minime pugnat. Obtendit quidem, sed parum verecunde, quando satis superque notum est, panem ita vocari à nobis signum corporis Christi, ut tessera sit veræ communicationis, vereque exhibeat quem figurat Spiritualem cibum. Manet interea illud fixum, in Christi verbis, sacramentalem esse loquendi mo-

dum, ubi signum à re ipsa distinguere convenit: nisi quis serviliter velit in terra subsistere. Unde etiam aperte colligitur, ejus interpretationis, quam adeo acerbe exagitat Westphalus, idoneum nobis esse auctorem. Quod nec substantia, nec præcipui effectus Cœnæ, significandi verbo tolluntur, novum litigandi colorem quærat Westphalus. Cæterum, hoc uno minime contentus, mordicus verbum essentiale retinet, ut panis vere & proprie dicatur Christi corpus: in quo eum dico ab Augustini mente discedere: ipse negat. Sed testimonia quomodu eludit? quia scilicet non citentur ex professo Christi verba, Hoc est corpus meum. quid refert, modu auctore Augustino, constet nobis ratiu locutionis, Christum scilicet dixisse, Hoc est corpus meum, quum signum daret corporis sui? Jam ubi generaliter docet Augustinus, transferri ad signum nomen rei signatæ, quoties externis Cœnæ symbolis tribuuntur carnis & sanguinis nomina, in sensu quærendo quis regulam illam sequi dubitet? Frivolum est Westphali effugium, in epistola ad Evodium ubi in Sacramentis tradit Augustinus metonymiam frequentem, ac tritam esse, non fieri Cœnæ mentionem, quia hoc modo à genere ad speciem ratiocinari non liceret. Quod in signis omnibus observandum Augustinus præcipit, cur non ad Cœnam accommodabitur? vocatur Spiritus sanctus columba: metonymice hoc debere intelligi Augustinus admonet, quia non novum est, neque insolens, signa à rebus signatis nomen accipere. Eadem prorsus est Cœnæ ratio. Eam attingi nullo modo patitur Westphalus. Sed mirum non est tam frigide in ea re cavillari, quum Pauli verba longe procacius eludere eum non pudeat. Dicit Paulus, petram quæ populum in deserto comitabatur, fuisse Christum. Nullam interpretationem admittit Westphalus, quia Christus vere, & proprie spiritualis erat petra. Atqui perspicuum est, imo cæcis ipsis palpabile, non minus illic Paulum de externo signu loqui, quam Christum de pane, ubi dicit, Hoc est corpus meum. Nec vero alioqui flueret contextus, ubi Paulus Baptismum nostrum & Cœnam veteribus signis comparat: ut Westphalo nequaquam liberum sit negare, eodem sensu petram dici Christum, quo panis dicitur corpus. Hic saltem concedat locum significandi verbo. nec postulo ut sacram Cœnam sua veritate exinaniat. nam hoc mendacio nimis inique nos simplicibus exosos reddit. Tantum prudenter volo distingui inter rem & signum, ut à terreno elemento in cælum fiat transitus. Porrigitur nobis in manum panis: veracem esse Christum scimus, ut re ipsa exhibeat quod testatur, nempe corpus suum: sed non aliter quam si fide supra mundum assurgimus. hoc quando nisi figuræ vel signi adminiculo fieri nequit, quo jure reclamet Westphalus sanis & candidis lectoribus relinquo æstimandum. Certe ut centies crepet, nos in verbo significandi, Augustinus indubie adjuvat. Adde quod, si in Christi sermone, ubi carnem suam edere, & sanguinem bibere jubet, figurata est loquutio, quod Westphalus fateri cogitur, eadem & sacræ Cœnæ ratio conveniet. Imo significandi verbum mulru magis Sacramento, quam simplici doctrinæ aptandum erit. Singulas ineptias si persequar nullus erit modus: neque etiam operæ pretium est, nisi forte tantum ponderis subest ejus verbis, ut tot rationibus edocti & convicti lectores, nullam esse figuram credant in hoc verbo, Hoc est corpus meum, quia ita pronunciat Westphalus.

Spiritualis manducatio sic à nobis proponitur, ut sacramentalem minime tollat, modo ne vagis suis deliriis, res connexas dissipet Westphalus. Sed lectores tenere operæ pretium est quænam hæc Chimæra sit, sacramentalis hujus boni theologi manducatio, nempe dum increduli sine fide, sine ullo pietatis sensu, Christi corpus in ventrem ingurgitant. Spiritualiter vero Christum manducari somniat, ubi non modo venter corpus ipsum deglutit, sed anima etiam percipit arcanam Spiritus gratiam. Nos etiam in Sacramento Christum non nisi spiritualiter manducari asserimus, quia ab illa crassa ingluvie, quam commenti sunt Papistæ, Westphalus autem nimis cupide ab illis haurit, pietatis abhorret sensus. Hæc nostræ doctrinæ summa est, carnem Christi panem esse vivificum, quia dum fide in eam coalescimus, vere animas nostras alit, & pascit. Hoc non nisi spiritualiter fieri docemus, quia hujus sacræ unitatis vinculum arcana est ac incomprehensibilis Spiritus sancti virtus. Hoc modo ut animæ nostræ alimentum ex Christi carne percipiant, dicimus sacro Cœnæ symbolo adjuvari. Quinetiam addimus, re ipsa impleri illic, & exhiberi quod Joannis 6. Christus prædicat. Etsi autem extra Sacramenti usum spiritualiter Christo communicant fideles, aperte tamen testamur, Christum qui Cœnam instituit, efficaciter per eam operari. Westphalo spiritualis manducatio ad fructum duntaxat restringitur, ut salus Christi morte parta ad nos perveniat. Sacramentalis, ut dixi, nihil aliud est, quam carnis Christi in ventrem ingurgitatio. Quid Augustinus? corpus Sacramento tenus comedi docet dum re ipsa non comeditur. Duobus enim locis hæc antithesis legitur apud eum expressa. unde certu colligitur Sacramentalem usum tantundem valere atque visibilem vel externum, ubi veritati aditum claudit hominum incredulitas. Itaque calumniose insimulat Westphalus nostram de spirituali manducatione doctrinam, quasi fallaci prætextu veram communicationem tollat, quæ in Cœna percipitur. Nam si ab esu Sacramentali separandus est spiritualis, quid hoc sibi vult Augustini dictum? Non hoc corpus quod videtis manducaturi *In Psal. 98.* estis, & bibituri sanguinem, quem fundent qui me crucifigent. Sacramentum aliquod commendavi vobis, spiritualiter intellectum vivificabit vos. Jam si in Cœna præter inane vacuumque signum nihil relinqui constat, ubi non spiritualiter editur corpus: & ex verbis Christi colligimus spiritualem esse esum, ubi fides mysticæ & spirituali doctrinæ respondet, non est quod res individuas divellere tentet Westphalus. Idem, fateor, Christi corpus quod in sacrificium Christus in cruce obtulit, manducari certum est, quia neque bicorporeum fingimus Christum, neque aliunde quam ex victima illa alimentum ad spiritualem vitam petendum est. Quomodo idem esse corpus Augustinus negat, nisi quia in cælestem gloriam receptum arcana Spiritus virtute vitam nobis inspirat? Diversus ergu edendi modus notatur: quia licet integrum maneat in cælo Christi corpus, mirabili tamen & cælesti virtute nos vivificat. Denique non alia de causa negat Augustinus dari in Cœna corpus illud, quod videbant discipuli, nisi ut sciamus minime carnalem esse communicationis modum: sed in mysterio nos fieri carnis & sanguinis participes, ut gratiam illam morsus nostri non consumant, ut alibi loquitur. ideoque tergiversando nihil proficit Westphalus. In manifesta etiam calumnia deprehenditur, locum hunc à nobis torqueri insimulans, ut nihil nobis Cœna afferat præter inanem figuram. Sed vocem, spiritualiter, quomodo excusat Westphalus? ratione fidei, inquit. Si ita est, quomodo absque fide manducari garrit? Nam ut in crassu suo commento nihil esse carnale probet, negat carnaliter manducari Christum, nisi in frusta concisus instar cadaveris dentibus palam teratur. ubi autem invisibiliter deglutiendum porrigitur ejus corpus, spiritualiter comedi, quia fide percipitur. Quo magis hoc laqueo se expedire tentabit, se fortius constringet. profanos homines, qui solo carnis sensu præditi, ad Christi mensam temere indigneque irrumpunt, spiritualiter edere absque fide, quod fidei respectu fieri necesse est. Neque tamen interea

con-

concedo quod ipse non nisi sua auctoritate fretus balburit, dum voratur Christi caro in pane, spiritualem esse edendi modum, quia est invisibilis. nimisque infirma exceptio est, secundum Augustini definitionem, carnaliter eos demum sapere, qui tanquam in macello laniandum esse putant Christi corpus. Etsi enim crassis hominibus venit hoc in mentem, Christum velle ex carne sua Cyclopieam cœnam parare, tenenda simul tamen est altera definitio, Spiritualiter comedi, quamvis in ventrem non transmittatur, quia arcana Spiritus virtute nos vivificat. Nec vero fidei nomine elabitur Westphalus, quia non modo præcise fidem verbis suis haberi Christus exigit. sed nos ad eorum vim & naturam revocans spiritualia esse pronunciat. Quæ duo non minus dissentanea esse apparet, quam longe distat cælum à terra. Vere enim & proprie comedi Christi corpus Westphalus contendit, quia planæ & literali sententiæ credendum est, quæ figuram nullam admittit. Hoc est corpus meum: atque ita Spiritum in sola fide locat, quem Christus diserte in verbis suis statuit. Ejusdem est licentiæ, quod postea duplicem fabricat spiritualem esum, nempe alterum substantiæ, alterum fructus, quasi hic secundus posset à priore separari. Jactat Augustinum, ubi de spirituali manducatione disserit, alias utramque complecti conjunctim, alias seorsum alterutram notare. Spiritualiter dicit quoad fructum nos comedere Christi corpus, dum remissionem peccatorum morte ejus partam fide percipimus in salutem. neque tamen hoc edendi genus obstare quo minus spiritualiter invisibilem carnis substantiam voremus in Cœna. Unde colligit sophistice nos agere, dum prætextu fructus tollimus substantiam. quasi vero alios dicamus bonorum Christi esse participes, nisi qui carni ejus & sanguini participant. Quicquid enim conferunt nobis mors & resurrectio Christi, fluere ab hoc fonte tradimus: quod vere noster sit, & caro ejus spiritualis sit cibus. Interea nec crassum vorandi modum recipimus, nec divellimus quæ Dominus ore suo conjunxit. Neque enim corpus jussit accipere nisi in cruce oblatum ad nos reconciliandos, nec sanguinem bibere nisi qui in remissionem peccatorum effusus est. Hanc connexionem substantiæ & fructus perverse & barbare discerpi constat, ubi dicuntur impii sine fide mortiferum accipere Christi corpus. Imo cur alibi apud eundem Augustinum species visibilis opponitur spirituali virtuti in Cœna, si virtute hac sublata, vere adhuc & substantialiter comeditur Christi corpus? Longe certe aliter definit ipse, dum paulo post tradit: *Tract. in Joan. 26.* Hujus rei sacramentum, hoc est, unitatis corporis & sanguinis Christi alibi quotidie, alibi certis intervallis dierum in dominica mensa præparatur, & de mensa dominica sumitur, quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. Res vero ipsa, cujus & sacramentum est, omni homini ad vitam, nulli ad exitium quicunque ejus particeps fuerit. Certe ubi de re signi hujus agitur, nemo sanæ mentis arcanam carnis & sanguinis Christi communionem excludet. Eam Augustinus negat communem esse incredulis. unde sequitur, dum sibi oblatam respuunt, nihil præter nudum signum sibi reliquum facere. Id quo propius liqueat, qui simpliciter definiunt nos spiritualiter edere Christi carnem ejusque sanguinem bibere, dum ejus morte expiata esse peccata nostra credimus, ut Deo reconciliati hæredes simus vitæ æternæ, eos nimis stricte & concise loqui non dissimulo. quia ab altiore principio manat hæc fides: si Christus caput nostrum sit, & in nobis habitans, vitam nobis suam communicat. Neque enim ab eo quicquam nobis sperandum est, donec in ejus corpus coaluerimus. Atque hæc integra est sacræ Cœnæ veritas, ut Christus nos inserendo in corpus suum, non modo participes faciat corporis & sanguinis sui, sed vitam cujus in ipso residet plenitudo, in nos inspiret: quia non alium in finem comeditur ejus caro, nisi ut sit vivifica. Doctrinam hanc per mille Westphalos convellere Satan frustra molietur. Nam quod apud Augustinum ubi dicit, nullos vere & reipsa carnem Christi comedere, nisi qui in ipso manent, istas discretionis particulas non ad veritatem corporis, sed ad veritatem communicationis referri contendit Westphalus, nugatorium est. Cum aperte neget Augustinus re ipsa Christi carnem manducare, nisi qui viva fide præditi in eo manent: quid hoc sibi vult corporis veritatem non negari, sed tantum veram communicationem? Sed hoc est scilicet: portenta verborum res prodigiosæ secum trahunt. Concedit Westphalus non communicare Christo, qui tamen vere corpus ejus devorant. nam corporis veritas apud ipsum nihil aliud est quam substantialis ingurgitatio. Communicatio autem est spiritualium donorum fruitio, quæ nobis à Christo proveniunt. Ego autem scire velim quorsum nos in Cœna Christus ad carnis suæ & sanguinis participationem invitet, nisi ut animas nostras pascat. Desinat nobis Christi corpus esse alimentum: quid ipsum deglutire proderit? Eodem artificio nodum abrumpit quem solvere non poterat, locum illum Augustini eludens, ubi docet, Judam comedisse panem Domini, cum alii comederent panem Dominum. Duplex, inquit, manducatio illic notatur. hoc quidem perspicuum est. Sed quod Judam substantialiter Christum comedisse dicit, hoc quomodo Augustini verbis conciliet videre cupio. Si à reliquis discipulis hac nota discernitur Judas, quod non comederit panem Dominum, sequitur nihil præter nudum symbolum sumpsisse. Atque utinam uncia saltem sanæ mentis esset Westphalo, ut quæ recitat Augustini verba expenderet. Duplicem illam communicationem nusquam clarius distingui asserit *Serm. de verb. Apost.* quam in hac sententia. Tunc vita unicuique erit corpus & sanguis Christi, si quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur. Ego vero adeo libenter amplector hunc locum ut eo solo ad refellendam Westphali inscitiam sim contentus. Spiritualis manducatio ita à Westphalo despicitur ut hæresin execrandam esse existimet in ea sola insistere. Cur enim tam atrociter in nos invehitur, & gladio magis quam stylo corrigendos esse clamitat, nisi quia in spirituali manducatione acquiescimus? Jam igitur videndum quænam sit altera manducatio, sine qua, secundum istos censores, nemo vel in cælo, vel in terra salvus esse potest. Visibilem Augustinus esse respondet. Quibus unquam oculis Westphalus quam fingit substantiæ Christi ingurgitationem aspexit? Atqui Augustinus quicquid præter spiritualem esum in Sacramento percipitur, visibiliter sumi docet. oculos ergo aperiat Westphalus, ut tandem quid valeat sacramentalis manducatio, agnoscat. Excipit Westphalus, Sacramentum non fore integrum, nisi edatur corpus Christi. quasi vero minus adeo verax sit Christus, quia respuunt increduli quod ipse offert. Fatemur enim dignis simul & indignis corpus suum offerre: nec ullius hominis pravitate fieri quin panis verum sit & exhibitivum, ut loquuntur, carnis Christi pignus: sed ab omnibus promiscue recipi nimis absurda est fatuaque illatio. Sicuti & ratiocinatio ista Westphali. Quæ verbo suo Dominus pronunciat esse, ea vere sunt: ergo corpus Christi ab impiis sub pane sumi oportet. quis enim nescit exitialem fuisse apostatis Christi doctrinam, quibus nimis dura visa est? Protulit tamen ipse ore suo, Verba quæ loquor vobis, Spiritus & vita sunt. Sed ne longius morer lectores, sufficiat præclara clausula hujus partis, ubi dicit Westphalus rem Sacramenti Augustino esse non corpus & sanguinem Domini, sed veritatem, gratiam & fructum. sic ipse ad verbum. Si ita est,

certe

certe de nihilo litigat, & extra rem nescio quid imaginarium quærit. Jam si veritas Sacramenti non est corpus & sanguis, cur nos ubique falsarios vocat, præsertim quum fateri cogatur nihil nos de hac Sacramenti veritate minuere.

Tertium caput quod refutandum suscepit hoc est, Sic nos communicare carni & sanguini Christi, ut salva maneat humanæ naturæ veritas. Cujus doctrinæ quum Deum nobis esse auctorem multis Scripturæ testimoniis nostri ostenderint, Augustinum etiam pro se stare monstrarunt. Hoc præsidio quum nos spoliare Westphalo sit propositum, quia sentit paulo plus sibi esse negotii quam vellet, prolixe disputat in mysteriis fidei nec rationi humanæ, nec physicis argumentis standum esse. Ego ut hoc totum concedam, nego hoc argumentum à philosophia peti: sed à cælestibus Dei oraculis. Passim docet Scriptura expectandum esse nobis è cælo Christum, unde adveniet redemptor. Nec obscura est Pauli doctrina, imaginem & exemplar futuræ redemptionis in Christi persona extare: quia contemptibile corpus nostrum configurabit corpori suo glorioso. quare facessat futile hoc effugium, philosophiam nobis fidei magistram non esse: quando de carnis nostræ veritate nihil afferimus, nisi quod ab ipso summo & unico doctore proditum est. Cæterum quod hujus loci proprium est, audiant lectores quam probe Augustinum nobis extorqueat Westphalus. Dicit sanctus ille Doctor, præter naturam Christum ad discipulos ingressum esse clausis januis, sicuti præter naturam super aquas incessit: quia omnia possibilia sunt Deo. Verum si Christus divina sua virtute forés clausas miraculo patefecit, an ideo sequetur corpus ejus esse immensum? Sed Augustinus rationem hic requiri vetat ubi regnare debet fides: nempe ut certo credamus: quod testatus est Euangelista, nullis obstaculis fuisse prohibitum Dei Filium quominus incredibile illud virtutis suæ specimen ederet. Itaque stolide hic exultat Westphalus theologicam demonstrationem appellans quod falso cum suis de omnipotentia Dei obtendit. Neque enim nostris figmentis obnoxius est Deus, ut quicquid imaginamur impleat, sed conjungi debet ejus potentia cum beneplacito. sicuti etiam admonet Propheta, Deus noster in cælo quæcunque voluit, fecit. Satis patefacta est hujus voluntas, inquit Westphalus, Cœnæ ordinatione. Hæc vero est petitio principii. Quo enim jure obtinuit, Christum panem sacrum porrigendo, naturam corporis sui mutasse ut immensum esset? imo idem corpus eodem momento duplex fecisse, ut uno in loco visibile esset, in altero invisibile, immensum, & suis dimensionibus finitum? Ecce in prima Cœna conspicitur Christus in carne sua: naturæ humanæ modum retinet. tunc autem, si Westphalo creditur, idem corpus gestabat manibus suis invisibile & immensum. Quod si in Cœnæ miraculo documentum hujus Dei potentiæ videbat Augustinus, cur nusquam verbo uno admonuit, præter naturam latere in pane invisibile Christi corpus, cælum & terram implere, integrum esse millies in mille locis: quia nihil Deo sit impossibile. Ergo quod recitat, in miraculis quæ captum humanæ mentis excedunt, solere Dei potentiam ab Augustino proferri, contra eum retorqueo. Nam si præsentiam qualem fabricat Westphalus, sanctus ille vir imaginatus foret, nusquam prædicandæ potentiæ Dei opportunior fuisset locus. Proinde ex silentio colligere licet, incognitum ei fuisse quod deinde sub Papatu commentum diabolus suggessit. Ac ne in re supervacua longior sim, si omnipotentiam Dei huc illuc trahere licet, fanaticis hominibus qui nullum à resurrectione corpus futurum esse dicunt, speciosum fore dico fucandi sui delirii colorem. Proferunt dictum Petri, nos esse vocatos ut consortes fiamus Divinæ naturæ. colligunt talem fore restitutionem humani generis, ut corpoream naturam spiritualis Dei essentia absorbeat, cur non Westphali exemplo, si quis reclamet, in angustias redigi clamabunt Dei potentiam? Quia ergo intempestive objicitur, Deum posse, nisi quod ipsum velle constat, concidit hac in parte tota Westphali loquacitas, donec Christum probet carnis naturam carni suæ abstulisse. Ubi autem se ad testimonia quibus nostri usi sunt diluenda venire simulat, pudenda est ac putida in puerili garritu ejus affectatio. Quæso Joachime, quid paginas complures scurrando inficere opus fuit, nisi ut simplicium mentes ab ipsius rei intuitu abductæ tecum vagarentur? Simplex nostrorum ratio est, Augustinum plane asserere quatenus homo est Christus, in cælo esse, unde ultimo die venturus est. secundum naturam humanam non esse ubique diffusum: quia carni suæ immortalitatem dedit, naturam non abstulit. cavendum igitur esse ne hominis divinitatem ita astruamus, ut veritatem corporis auferamus. si tollamus spatia locorum corporibus, nusquam fore: ideoque fore nulla. Christum igitur ubique præsentem esse tanquam Deum, in loco aliquo cæli propter veri corporis modum. Ubi ad satietatem usque in suis parergis lusit Westphalus, ne nihil afferre putetur, principio lectores admonet, quum ita loquitur Augustinus, non agere ex professo de Cœna Domini. Quid? quum tu nuper ad ornandam Dei potentiam citares ejus præconia, non memineras tunc quoque non fuisse de Cœna habitum ab ipso sermonem? Ac te quidem erroribus tuis temere Augustinum involvere ostendi. hic vero longe diversa ratio est. Clare pronunciat Augustinus non ferre corporis Christi naturam, ut ubique sit diffusum, ideoque cælo contineri. Si ita est, quomodo tibi subscribet dum immensum esse jactas? perinde facis acsi obstrepant Papistæ nihil ad se spectare quæcunque contra fictitios eorum cultus & leges tyrannicas ex Scriptura producimus, quia nullam earum expresso nomine Spiritus designat. Ita cum citabitur sententia Christi, Frustra me colunt præceptis hominum, &c. nullo negotio se expedient: quia tunc in Pharisæos sermonem Christus stringebat. Qua fronte tantam insulsitatem mundo obtrudere ausus es, ex qua palam fieret te superbissimo fastu contemnere omnium judicia? Nam si farraginis tuæ lectores putasti communi sensu esse præditos, ita certe eos ratiocinari necesse est vel falsum esse quod tradit Augustinus, vel non ubique latere diffusum Christi corpus qualiter tu somnias. Iterum repetam, si perpetuo verum est quod tradit Augustinus, absque loci spatio nullum fore Christi corpus, ideoque cælo comprehendi propter veri corporis modum: non occupabit certe mille loca in terris: ac multo minus sine aliqua locorum circumferentia ubique erit. Quomodo igitur stabit illa quam tam secure asseris, ubiquitas? Adjungit postea Joachimus, non alio tendere Augustinum, nisi ut doceat Christi corpus esse in cælo. nos alio tendere ut negemus esse in Eucharistia. Quam ferrea ista est improbitas, velle frivolo mendacio rem adeo manifestam delere? clare docet Augustinus, non alibi quam in cælo esse Christum quatenus homo est, & falso putari secundum carnem ubique esse diffusum, cui naturam minime abstulit. Nos ergo quum totidem verbis ac syllabis idem docemus, quis dicet in diversum scopum tendere? Hoc Augustinum agere Westphalus dicit, ne tollatur humanæ naturæ veritas. nempe quia nunquam putasset Augustinus de carnis præsentia qualem excogitarunt Sophistæ, exoritorum esse tale portentum, vero & genuino verborum Christi sensu contentus, fatuas illas speculationes non attigit. Nam quod subjicit Joachimus non tolli veritatem humanæ naturæ, si distribuitur corpus Christi in Cœna, vanissimum esse apparet. Hæc enim est veritas, Augustino teste, ut Christi corpus aliquis cæli locus comprehendat. Nimis vero obliviosus est

West-

Westphalus, qui quum nuper tantopere detestatus sit physicam hanc rationem, nunc eam se amplecti simulat. Si ex me audiret quod coactus est ex Augustino referre, clamaret immane esse sacrilegium. Nunc quia sibi proposuit Augustinum quoquo modo in partes suas trahere, modo à se derivet repugnantiæ speciem, in omnia se transformat. Sed omissis ambagibus semel statuendum est tollaturne vera carnis natura, si pluribus in locis simul esse credatur, imo nullum locum occupare. secure negat Westphalus. Quid pronunciet Augustinus, cum lectorum fastidio repetere nihil attinet. Adde quod mox arreptitius hic homo stylum commutans excusat non prorsus tolli, hoc est, aboleri humanam Christi naturam, dum totum mundum occupat ejus caro: quia integra & illæsa in cælo manet. nempe sicuti dum profanis ventribus immergitur, ubique in terris illæsam manere fingit. Nec Westphalum quicquam juvat quod Christus Ecclesiæ suæ pollicitus est de æterna sua præsentia. Christum suis semper adesse credimus, adeoque in ipsis habitare: nec modo quatenus Deus est, sicuti perverse calumniatur Westphalus: sed quia membra capiti suo unita esse oportet, Mediatorem illum qui naturam nostram induit dicimus Fidelibus præsentem esse. nam & ideo sedet ad dexteram Patris, ut imperium ubique obtineat & exerceat. Si de modo præsentiæ quæritur, referendum dicimus ad gratiam & virtutem. Iisdem verbis quum utatur Westphalus, statim ad carnem relabitur, quia gratiæ nomen pro nihilo ducit, nisi ad Cœnæ actionem coram sistatur Christi corpus. Hæc vero mira est metamorphosis, quod de immensa Spiritus sancti virtute dictum est, in carnis substantiam quæ finita est, vertere. Hunc esse quæstionis statum meminerint lectores, An non aliter gratia se præsentem exhibeat Christus, quam si in terra & ubique versetur ejus corpus? Nos, quamvis in cælo sit Christus, naturæ humanæ respectu, locorum distantia negamus impediri quo minus se nobis communicet: nec modo sustineat nos ac gubernet suo Spiritu, sed carnem illam in qua justitiam nobis implevit, vivificam nobis reddat. Nam etsi loco ipsa non movetur, arcana tamen Spiritus operatione ad nos usque penetrat ejus virtus, ut ex ejus substantia spiritualem vitam animæ nostræ petant. Westphalo nihil sufficit, nisi corpus Christi loco excludens, ad omnia locorum spatia extendat. Sed operæ pretium est videre quam belle sibi constet, quum gratiæ præsentiam velit esse corporalem, de ea tamen intelligit quod in Lege scriptum est, Ubicunque fecero memoriam nominis mei, illuc veniam ad te. Quæro igitur, an Dei essentiam eodem modo tunc habitasse putet inter Cherubim, quo nunc Christi corpus latere sub pane imaginatur. Eodem secundum eum pertinet ista promissio, Ego & Pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. An igitur putat Deitatis essentiam ita ad nos descendere, sicuti de carne Christi affirmat, eam intrare sub panem consecratum, ut illic voretur? Quomodo tam cito excidit quod eadem pagina ex Augustino retulerat, Deum ubique esse per essentiæ suæ præsentiam, non ubique per habitationis gratiam? Ubi Sanctus vir diserte, quantum ad præsentiæ rationem spectat, essentiam Divinitatis, gratiæ opponit. Quando si in Patris essentiam minime competit adventus qualem carni Christi Westphalus inculcat, nodum quo se obligavit solvat ipse. Cæterum toties paulo ante testatur se cum Augustino fateri, Christum secundum carnis modum in cælo esse: demum quasi sui oblitus naturas duas inseparabiliter conjunctas esse dicit, ut filius Dei nusquam sit absque carne. Ubi igitur carnis modus si Christi divinitas illam pro sua immensitate extendit? Fateor sane non aliter animis concipere Dei filium fas esse, quam carne vestitum. Sed hoc non obstitit quo minus divina sua essentia cælum & terram teplens, carnem suam in utero matris, in cruce, in sepulchro gestaret. Tum quoque Dei Filius, non minus in cælo quam in terra homo fuit. si quis tamen inde inferat carnem ejus tunc in cælo fuisse, insulse ratiocinando omnia confundet: ac tandem eo perveniet, ut Christo eripiens carnis naturam, simul eum spoliet redemptoris officio. imo si ita caro Christi Deitati conjuncta est, ut nulla sit inter alterius immensitatem & finitum alterius modum distinctio, quorsum contendit Westphalus aliter præsentem esse Christum gratia quam Deitate? loco enim si carnem ab essentia Dei separare fas non est, simul ac concessum fuerit respectu Deitatis ubique esse Christum, idem in carne etiam valebit. quod si conceditur, os impiis apertum erit, ut Christum libere jactent sua in terris habitatione, suoque perinde in cælum ascensu meras præstigias egisse. En quid sit præfracte nullaque conscientia malam causam tueri. Paulo post novo colore inducit quicquid antea dixerat, corpus Christi visibili forma in cælo finitum esse dicens, invisibiliter sub pane latere. atque ita debere intelligi quæ docet Augustinus tam in epistola ad Dardanum quam aliis pluribus locis. Sed quibus machinis ad suum commentum aptabit quod disputat Augustinus, nullum fore corpus sublato loci spatio, & requirere carnis naturam ut aliquo in cæli loco sit? nam si extra locum potest invisibile esse corpus, falsa esset argumentatio, nisi sua circumferentia finitum sit, nullum amplius fore. Vitiosa etiam esset generalis sententia, exigere veri corporis modum ut aliquem cæli locum occupet. Denique in illa tota disputatione perperam omissum fuisset præcipuum caput, Christum invisibili modo per cælum & terram diffundi secundum carnem, quamvis uno in loco sit visibilis. Quæstio est de essentiæ præsentia. Divinam naturam respondet Augustinus ubique esse: humanam certo loco contineri. Cujus socordiæ fuisset, si eodem modo, hoc est, invisibili, corpus omnia implet quo Divinitas, tacere? Contendit Westphalus verissimam esse Scripturæ sententiam: sed quomodo probat? Quum dicit Christus se ire ad Patrem, nec amplius fore in mundo: quum narrat Lucas nube fuisse susceptum: cum dicunt angeli sic venturum è cælo sicut visus est ascendere: restringit hæc omnia ad visibilem formam. quod ego quoque fateor: modo simul adderet, ubicunque sit Christi corpus, pro sua natura esse visibile. ubi vero ad modum invisibilem ventum est, repetit quæ ante protulerat testimonia de præsentia gratiæ. quasi vero sequatur dum ad nos Christus cum Patre venit, corpore in terra sisti: quum reclamet tota Scriptura, virtute Spiritus sui ad nos penetrare. Carnem Christi quam oculis non cernimus, fidei sensu experimur in nobis esse vivificam. Si nulla hic intercederet Spiritus operatio, merito gloriaretur Westphalus se vicisse. verum si constat arcana Spiritus efficacia fieri, ut pascantur animæ nostræ Christi carne, certo colligitur non nisi cælestem esse præsentiæ modum, ut minime ad nos caro ipsa descendat. Atque his paucis satis detecta est Westphali inopia, ne syllabam pro suo errore ex tota Scriptura proferre queat. Quid quod antithesis Verbi & Carnis apud Augustinum ubi de absentia & præsentia Christi agitur, commentum Westphali prorsus excludit? Audiendum esse Christum dicit Augustinus ac si coram adesset: quia licet uno in loco corpus ejus esse oporteat, veritas ejus ubique diffusa est. Certe si invisibili modo per verbum suum carne se præsentem exhiberet Dominus, perperam absentem carne diceret Augustinus, qui nobiscum est in verbo suo: ac perperam in absentiæ & præsentiæ discrimine corpus verbo opponeret. Quascunque nebulas obducat Westphalus, magis hoc perspicuum est quam ut lectores

ctores nugando obstupefaciat. Quam facere vero dum perplexus tenetur, usitatam esse expositionem dicit, de Eucharistia Augustinum sentire quod Christi veritas ubique sit diffusa. quasi vero quisquam nisi phreneticus alio trahere verba possit quam ad Evangelii doctrinam, cui reverentiam illic data opera Augustinus conciliat. Obtendit, simili sensu alibi sacrificium corporis Christi dici, in toto orbe esse diffusum. quasi vero si ubique gentes ad participandum sacrificii sui fructum invitet Christus, ideo sequatur corpus ejus esse immensum. Atque ut verbum diffundendi ad Cœnæ actionem pertineat, cui tamen persuadeat quod intendit, corpus Christi esse ubicunque Cœna peragitur? Quod tamen de fructu mortis aperte pronunciat Augustinus, de Cœna dici Westphalus contendit: & quod sanctus ille vir celebrari ubique docet sacrificium quo defunctus est Christus, ad Ecclesiam alludens toto orbe diffusam, quod de fidelium corpore dicitur, ad caput trahi nonne præposterum est? Cæterum, ubi multum se versavit Westphalus, huc tandem recidit, vim fieri Augustini verbis si privemur præsentia corporis Christi quam alibi asserit. sed in probatione quum hactenus laboraverit, instar limacis progressus est. Ideoque manet illud fixum, Filium Dei, licet nobis per verbum suum adsit, corpore suo sursum esse. Pergit tamen adhuc: quod Augustinus tractatu in Joannem L. diserte exprimat invisibilem præsentiam. Carnisne an potentiæ? nam si de carne, tale aliquid proferatur, mox victus cedam. quod si nominatim caro à gratia, virtuteque discernitur, quid Westphalo impudentius fingi potest, qui invisibilem illum præsentiæ modum carni proprie assignat? Adde quod non minus in signo crucis præsentem Christum statuit Augustinus, quam in Cœnæ actione: quod si ad carnis essentiam trahere placet, simul ac transversum digitum quis moverit, formatum erit Christi corpus. Locus ex sermone C XL. de tempore, sibi me tacente respondet. Noluit Dominus agnosci nisi in fractione panis, propter nos qui non visuri eum eramus in carne, & tamen manducaturi ejus carnem: nam ratio manducandi qualem scriptor ipse alibi definit, ubi nota fuerit, omnem quæstionem solvet. Verum hic liberalius agit Westphalus, dum nobis clypeos suppeditans, suos ipse impetus frangit. Docet enim ex Augustino quomodo absentem teneamus Christum: quia scilicet corpus suum intulit cælo, majestatem non abstulit mundo. Item quod de præsentia corporis sui dixerit, Me non semper habebitis, secundum majestatem, secundum providentiam, secundum ineffabilem & invisibilem gratiam dixerit, Ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi. Videmus ut de invisibili præsentia loquens Augustinus corpus semper eximat, neque ambigue demonstret non nisi in cælo illud quærendum esse. Neque aliud sonat locus ex Psal. X L V I I, Sentiri præsentem Christum per occultam misericordiam. in quibus verbis si quid esset obscuri, locus ex X C I I. in Joannem plus adhuc lucis addit: quod reliquerit Christus discipulos præsentia corporali, futurus sit semper cum suis præsentia spirituali: nisi forte epithetum corporali tantundem valet ac visibilis. Hoc quidem cuperet Westphalus: sed nihil clarius est quam carnis essentiam distingui à Spiritus virtute. & tamen quasi palmam adeptus clamat: opponi spiritualem præsentiam visibili. in quo non minus stultitiam suam quam impudentiam prodit, quum ubique Augustinus Christum carne absentem asserat. Si Westphalo clara sunt verba, modo adsit fides, nobiscum esse quem non videmus, cur tenebris lucem ipse obscurat? quanquam nihil proficit: se enim pulchre illustrat Augustinus, manus in cælum mittendas esse negans, sed fidem, ut Christum teneamus: quia licet corpus suum Christus intulerit cælo, nos tamen non deseruit: quia majestas ejus in mundo manet. His verbis si non expergefiat Westphalus nihil mirum, cui nullus pudor est, ubi retulit verba Augustini, Secundum carnem quam assumpsit Filius Dei, secundum id quod de virgine natus est, secundum id quod à Judæis comprehensus est, non est amplius nobiscum, sibi triumphum canere: quasi hinc probasset Christum apud nos manere invisibilem, atqui clamat Augustinus Christum secundum carnem quam semel induit à nobis abesse. Si fallaci illo principio se fascinat, Christum Deum & hominem ubique totum esse, saltem Augustino rectius sentienti parcat. Non patitur: sed clare idem tradere jactat. quibus verbis? nempe quod idem Christus secundum unitatem personæ in cælo erat, quando in terra loquebatur: sic Filius hominis erat in cælo quemadmodum erat Filius Dei in terra, in suscepta carne filius hominis, in cælo in unitate personæ. Utinam non tam pendulæ essent aures Westphalo, ut seipsum recitantem audiret. tantum enim abest quin dicat Augustinus Deum & hominem totum in cælo fuisse quo tempore in terra versatus est, ut distincte affirmet non alibi carnis respectu tunc fuisse, quam in terra, propter unitatem personæ esse dictum, Filius hominis qui in cælo est. Unde etiam colligimus quoties præsentem se fore testatur, proprium esse Deitatis elogium. quamvis enim corpori suo adhæreat Mediator, vinculum tamen sacræ conjunctionis est Spiritus, qui animas nostras sursum fide attollens vitam à cælesti capite nobis inspirat. Cæterum ubi quis totum Augustinum percurrerit, nihil aliud reperiet quam Christum, licet propter personæ unitatem esset in cælo filius hominis, quum ipse idem Filius Dei habitabat in terra, carnis tamen respectu non nisi in terra fuisse.

Quia vero in similitudine inter nostram & Christi carnem refellere solemus ubiquitatis commentum, multis & atrocibus verbis argumentum hoc exagitat Westphalus. Primo exclamat detestabilem esse blasphemiam, Christi carnem nostræ similem prorsus facere. Facile esset hominem placare si serio excandesceret: nunc vero cum fictas turbas de nihilo malitiose excitet, quomodo excipi meretur? Dicit excipi peccati contagionem, quis nostrum non idem professus est? Dicit Christi carnem hac prærogativa excellere, quod templum fuerit Deitatis, & victima expiandis peccatis mundi. Quid hoc ad proprietatem essentiæ? neque enim dum à similitudine colligimus finitum esse Christi corpus, neque aliter quam nostra suis dimensionibus constare, præstantiæ dotes quibus ornatum fuit, in nihilum redigere nobis propositum est: tantum ostendimus everti spem futuræ resurrectionis, nisi in Christi carne refulgeat exemplar: quia non alibi fundata est quam in societate membrorum cum capite suo. Nihil hic nostrum ingerimus, sed tantum expendi petimus quid docet Paulus prioris ad Corinth. 15. cap. Sententiam quoque ex 2. cap. ad Philip. minime ambiguam proferimus, Expectari Christum è cælo redemptorem qui corpus nostrum abjectum configurabit corpori suo glorioso. In hac comparatione si quid blasphemiæ deprehendat Westphalus, præstigias sibi ipse faciet, quibus lædi nemo alius poterit. Porro nisi ubique post resurrectionem nos fore dicat, neque in Christi carnem, teste Paulo, hæc immensitas hodie competit. Jam quia Augustini sententiam citamus ubi Patrum sacramenta licet signis diversa fuerint à nostris, in re tamen eadem fuisse affirmat: extremum fabulæ suæ actum plausibilem fore censuit, si hoc quoque adjumento nos privaret. ideoque librum suum hac refutatione clausit. Sed quid demum assequitur? Dicit nos vafre proferre mutilas ac truncas sententias. neque tamen aliter vitium nostrum corrigit, quam ad verbum recitando quæ in scriptis nostris leguntur. & certe tota controversia in paucis verbis sita est. Patres eundem manducasse spiritualem cibum in

Manna,

Manna, qui hodie in Cœna nobis offertur: quia Sacramenta sunt in signis diversa, in re paria: differunt specie visibili, eadem sunt spirituali virtute. Tergiversatur Westphalus, Augustinum de spirituali edendi modo disserere. Atqui nihil clarius est quam signorum naturam describi, qualis ex Domini Institutione cognoscitur, rem unam statuit inter diversa signa. Quid ergo ad homines trahere juvat quod de signis ita proditum est, ut eorum vis & efficacia explicetur? Quæritur quid hodie nobis sit Cœna, vel afferat. Respondet Augustinus, eodem nos spirituali cibo in ea frui, qui olim Patribus Manna fuit. Hic certe non agitur quomodo vel legali symbolo usi fuerint Patres, vel nostro hodie utamur: sed quid olim instituerit Deus sub Lege, & quid postea in Euangelio Christus. Quia autem signorum res, efficacia, & veritas, à verbo pendet, certo colligitur easdem quoque statui promissiones, ut nobis ex Dei verbo, Christi fruitio communis sit. Sed quia Westphalo tutum non erat, pedem in excutiendo Augustini sensu figere, per varios circuitus errat: qui tamen cum omnes huc revolvunt, nos vitiose ratiocinari à genere ad speciem: quod tamen apud dialecticos valet. Quid enim prohibet ad Cœnam aptare quod de Sacramentis omnibus vere dicitur? Postea tamen seipsum commodius paulo explicat, perverse nos differentias miscere objiciens; vel omittere quibus inter se differunt species, vel non proprias adhibere, sed tantum accidentales. Verum hoc nobis quam injuste exprobret, promptum est ex libris nostris palam facere. Ac primo quidem inscite, vel maligne tanquam generale arripit, Sacramenta quæ in signis diversa sunt, in re paria esse: quando hic Manna duntaxat cum Cœna nostra confertur. quare supervacuus est de sacrificiis aliisque ceremoniis legalibus sermo. Æquiparabimusne, inquit, sacrificia veterum, Sacramentis à Christo institutis, eo quod signa fuisse constat? quasi vero argumentum ducamus à signorum nomine, quum dicimus inter Manna & Cœnam similitudinem ab Augustino hanc poni, quod sub diversis signis rem unam vel eandem spiritualem virtutem contineant. Quanquam hic fœdissimo errore pietatis elementa contaminat, quum discrimen ostendere volens, negat Sacramentis veteribus promissionem de peccatorum remissione fuisse additam, sola circumcisione excepta. Qua fronte profiteri se theologum audet, cui vel incognitum est, vel pro nihilo ducitur quod centies apud Mosen occurrit, Oblato sacrificio expiabitur iniquitas? Interea observent lectores calumniose ab hoc homine perverti, quam nos ex Augustino æqualitatem asserimus: quia principium hoc sumendo, specie visibili Cœnam nostram à Manna ita differre, ut res sit eadem, & spiritualis veritas, non prorsus æqualem communicationis modum asserimus. Quin potius ubique profiteor eundem Christum qui sub Lege fuit propositus, plenius hodie & uberius nobis exhiberi. addo etiam Christi carne quæ vim suam antequam creata esset exeruit in Patribus, nunc substantialiter nos pasci: quo plus satis convincitur Westphali improbitas, dum nos calumniatur gradus istos confundere, quos sedulo, ut æquum est, distinguimus. Verum non obstat illa disparitas quominus ejusdem Christi qui se nobis hodie communicat, Patres sub signis legalibus fuerint participes. quominus tolerabilis est Westphali impietas, secundum quem Manna & Petra fuerunt figuræ, veritas autem est corpus quod nobis in Cœna porrigitur. Omitto dicere quam sit injurius in Patres, Christi communicatione eos spolians: sed exinanire suo effectu Sacramentum à Deo proditum sacrilega audacia est. Atque, ut indulgentius cum eo agam, tam frigide & jejune de Sacramento loqui, quod splendidissimo titulo insignit Paulus, nimis præpostera extenuatio est. Verba Pauli sunt, eundem quem in Cœna percipimus, datum Patribus fuisse spiritualem cibum. Obmurmurat Westphalus comedisse & bibisse in figura multos etiam sine fide: quasi non vel hoc posterius etiam Cœnæ quadret, vel sinat Pauli contextus ubi parium fit comparatio, in una parte rem & veritatem locari, in altera manere figuram. Negat Westphalus de Manna vel aqua dictum esse, Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus: quasi non tantundem valeat quod dicit Paulus, Petram fuisse Christum, quod utcunque obstrepat Westphalus de externo signo accipi necesse est: quia exhortationi minime consentaneum esset, ad solos fideles restringi, quod Paulus consulto etiam incredulis tribuit, ne donorum Dei abusus idem quo perierunt illi, exitium nobis accersat. Hæc enim summa est, cum toti populo veteri sub Manna & aqua olim oblata fuerit Christi communicatio, & tamen multi Deo non placuerint, non esse hodie superbiendum, ubi ad eandem participationem Christus invitat: sed dandam esse operam ut inæstimabili dono pie riteque utamur. Porro quæcunque ex Augustino discrimina profert Westphalus, non alio tendunt quam ut sciamus spiritualium donorum, quæ sub lege gustaverunt Patres, vel, quibus pro temporis mensura potiti sunt, plenitudinem in Euangelio esse exhibitam. sicuti & nos ingenue docemus, sacramenta Patrum & nostra, secundum plus & minus differre: quia etsi communis utriusque substantia est Christus, non tamen æqualis est ejus exhibitio. Quo iterum evertitur Westphali impietas, sicuti Augustini verbis quæ recitat, impudentia coarguitur, significatione, non re ipsa, quia tunc figura, nunc veritas, quasi vel Paulus figuram opponat veritati, dum nos sub signis similibus ejusdem spiritualis gratiæ facit consortes: vel Augustinus indifferentiam alibi ponat, quam in significandi modo. Quod autem dicit, si liceat negare Christi corpus in Cœna percipi, quia in figura veteres habebant Christum præsentem, eodem jure negari posse Apostolos vidisse Christum in Cœna, quia fide præsens erat Patribus. in eo tam se lepidum dialecticum prodit, quam hactenus vidimus probum & fidelem esse theologum. Nam cum hodie sub figura panis eundem nobis Christum offerri constet, qui olim datus fuit sub figura Mannæ, longe hic diversa ratio est quam ocularis aspectus, & fidei. Ineptias hominis quæ sponte evanescunt longius persequi nihil attinet. Sex paginis commemorat dispares inter Legis & Euangelii Sacramenta notari gradus ab Augustino, ut tandem concludat eadem esse in rebus significatis, non autem in rerum exhibitione. quasi vero ubi effectu caret significatio, aliud sit quam mera fallacia. Tortuoso quidem complexu instar anguis varia miscens, absurditatem illam tegere conatur: quisquis tamen ad scopum animadvertet, facile videbit nihilominus esse dissidii inter ejus commentum & Augustini doctrinam, quam ab hoc sancto Doctore, vel Scotus, vel alius quispiam ex illa Sophistarum cohorte discrepat. Atque hæc ratio est, cur tot hominis jactantias relinquam intactas, quia eadem, qua eas effutivit, levitate diffluent.

Venio nunc ad confessiones Saxonum, quas vel blanditiis Westphali elicitas, vel importunitate extortas, non dico ipse, sed ex ejus literis quas apud se latere noluit, palam apparet. tantum lectores expendere vellem, quam serviliter aduletur multis sodalibus, dum eorum suffragia corrogat: quam vero acriter incusso pudore alios instiget. Omitto cursitationes, quatum huc usque fama pervenit. Certe quia neminem latere voluit quibus modis subscriptores suos vel traxerit, vel impulerit ad maledicendum: hinc quoque judicium facere licebit quid fidei me-

reantur eorum testimonia. & tamen perfricta fronte scribit bonus vir, jam per annos quatuor tam in Germania quam in Helvetia suffragia conquirere comprobando meo errori. quasi apud Helvetios sumendus fuerit hic labor, quorum nemo dissimulat communem esse doctrinam quæ à me defensa est. Scilicet qui ultro parati erant singuli operas suas conferre, suppliciter fuerunt deprecandi, ne meum officium respuerent. De Germanis securus expecto, quosnam hujus conquisitionis adducat testes. Interim ejus mendicitas omnibus nota est. Quod autem homines nescio quos nactus, qui auribus annuerent, se mihi hostes esse, magnifice jactat nihil mihi amplius restare, nisi ut convictus obmutescam: quia mihi adversetur tota Saxonia. ego vero ita cum piis & fidelibus Christi servis conjunctionem modeste colere didici, ut tamen ab eorum placitis non pendeam. Quia persuasus eram non paucos in Saxonia esse doctos & cordatos, sanique judicii homines, apud quos nonnihil valeret ratio & veritas, libellum meum omnibus inspiciendum obtuli. superbe exprobrat Westphalus repudiatum me fuisse. quasi vero in me positum fuerit ut mutua inter nos constaret humanitas. Sed quando suffragatorum suorum numero ita gloriatur Westphalus, ut mihi præcisam esse linguam putet, paucis verbis excipere mihi liceat: adeo hac conspiratione non fuisse mihi fractum animum, ut ad conciliandum causæ meæ favorem magno redimenda mihi fuerit hominis stoliditas. Nam hactenus putavi quod etiam inter omnes passim convenit, duos Saxoniæ oculos esse Wittebergam & Lipsiam. has Ecclesias se teotasse Westphalus non negabit, imo adulatoriæ ejus literæ quas ad N. & N. scriptas vulgavit, nescio quid plus clamitant quam si ingenue professus esset repulsam se fuisse passum. Nunc post erutos oculos, reliquo corpori, ut forte decimæ parti tribuere Saxoniæ nomen si ipse non erubuit, neminem adeo bardum fore confido, cui non fœteant ejus ineptiæ. Adde quod suis copiis diffidens, quia meliore subsidio carebat, Servetici cujusdam hominis epistolam inserere coactus est: ac si vallum strueret ex stercoribus undique congestis: probabile quidem est, quicquid antea laudis aspersum fuerat homini famelico, fuisse ab eo contractum, ut inscitiæ notam à se depelleret. Sed hujus epistolæ quænam ratio sit conjicere promptum non est. prædicat Westphalus ipse sibi ex *La Babylone* esse missam: quasi auctorem esse Babylonicum non appareat, nisi interpositum Italico articulo. Itaque divinant acuti quidam homines, à Leguleijo Pedemontano esse profectam: qui se palam multis in locis, impiis & execrandis Serveti dogmatibus patronum esse professus est. Quæ conjectura si vera est, facere Westphalum desisit, neque enim ullo magis ludo eum oblectari certum est, quam ubi nos videt confligere. Quicquid sit, fruantur sane Westphali subscriptores hoc socio, quando pudorem suum prostituendo, hanc ignominiam subire non recusarunt: quam utinam mihi integrum esset tegere: nisi quod cæci impetus hanc illis mercedem divinitus rependi non ita moleste fero. Animadverto etiam in eorum scriptis verissimum esse, quod mihi amicus quidam celebris doctrinæ & facundiæ scripsit, mirabiliter in illo maritimo tractu sapere quosdam homines, ut si hodie vivat Sibylla Cumana, ad eos mittenda sit, quo sagire disceret. Non minus secure pronunciant illi patercùli de hac causa, quam Romanus pontifex ex suo tribunali anathematum fulmina in totam Euangelii doctrinam vibrat. Neque hac arrogantia contenti, hominem sibi amicum barbaris convitiis proscindunt. aesi hæc ad captandam severæ gravitatis famam optima esset ratio, nullis contumeliis vel probris parcere. Verum quia hoc spuere est, non loqui, ridiculas eorum censuras contemnere præstat, quam eadem, quibus non nisi seipsos fœdarunt, sputa in eorum faciem regerere.

Cæterum quia videntur Magdeburgenses non ita præcise sententiam pro summo imperio ferre, quin rationibus etiam pugnent, & aliquam observent doctrinæ methodum, excutienda mihi erit eorum confessio, quæ si eversa fuerit, facile sua ruina alias omnes evertet. Quanquam, ne sibi vel tantulum placeant, mox perspicuum fore omnibus spero, totam eorum disputationem non nisi ex futilibus argutiis conflatam esse. Styli truculentia etsi initio formidinis nonnihil posset simplicibus incutere: quia tamen postea in scurriles ineptias delabitur, me non valde commovet. quanquam decebat suæ calamitatis memores, paulo clementius cum tot Ecclesiis agere, quarum anxias & serias preces pro illorum liberatione toto triennio assidue sibi fuisse oblatas testis est Deus. Privatim illis displicuit meæ contra Westphalum Defensionis austeritas: illius rabiem pronunciant necessarium esse zelum. mihi à tam injusta sævaque intemperie ad Dei tribunal provocare satis est. Interea quamvis taceam, vident omnes perverso Philippi odio tam submisse, ne dicam sordide, Westphalo eos adulari. Verecunde facere visus est Matthias Illyricus nomen suum à caterva removens: sed mox subscriptione addita, famæ suæ non satis consulit. nam quantumvis me atris carbonibus notet, is tamen sum quem reverenter sua manu non ita pridem salutare dignatus est. Eadem est Erasmi Sarcerii ratio, qui me literis, præceptorem fide perpetua colendum appellans, inter detestabiles hæreticos sua censura locat. ac præceptoris quidem elogium libenter remitto, fidei tantum constantiam desidero in fraternæ benevolentiæ cultu. cui finem non aliud quam doctrinæ mutatio, quæ nulla in me est, afferre debuit. Sed ne magis quam par sit propriæ causæ intentus esse videar, posthac non nisi doctrinam ipsam attingam.

Quod Christum auctorem esse dicant Cœnæ suæ, & inde colligunt efficientem esse causam, controversia semper caruit. Quod duas enumerant materiales causas, externa scilicet panis & vini elementa: deinde corpus & sanguinem Christi, in hac quoque parte illis astipulor. nam verum & naturale Christi corpus nos à Cœna penitus removere, falsum & calumniosum est. Minus etiam tolerabilis est petulantia, nos facere typos, umbras, phantasmata, & præstigias corporis Christi. nisi forte futili mendacio se obliterare posse credunt quod pridem tam in mea Institutione, quam alibi sæpius clare testatus sum, oon modo in genere omnium Sacramentorum materiam Christum ab initio fuisse, sed in sacra Cœna hoc præcipue impleri. neque id in mea ad Westphalum responsione tacitum præterii. Quomodo autem nobis corpus & Christi sanguis materia sint Cœnæ, plenius deinde explicabimus. hoc tantum nunc dicendum fuit, Magdeburgenses odiose nos gravando, statim à limine causam ipsam maligne obscurare. In causa formali nihil mirum si ab illis dissentio. dicunt copulationem esse elementorum panis & vini cum Christi carne & sanguine: deinde cum promissione salutis & mandato, quo jubentur omnes Sacramentum hoc sumere. Dictum Augustini libenter amplector, ex elemento fieri Sacramentum simulac verbum accedit: sed Magdeburgenses confuse ac perperam, Cœnæ effectum vel fructum miscent cum ipsa materia. & ex contextu plus satis apparet eos à sua distinctione excidere. Nam dissidium inter se & nos paulo post volentes notare, dicunt nos tollere materiæ partem: quo facile eorum incogitantia deprehenditur. Quam dextre colligant, secundum nos figuras tantum & symbola proponi, opportunius suo loco videbitur. In præsentia tantum observent lectores, methodicos

dicos istos doctores qua de re loquantur non tenere, neque ad distinctionem attendere tertio ante versu à se positam. Quod etiam addunt, nos à sententia sua discrepare, quia fidem volumus ad promissiones referri non in corporalem Christi præsentiam, neque nihil est, neque totum. neque enim promissio, ad quam fideles revocamus, quam offert carnis & sanguinis Christi communicationem excludit: sed quia ab eo pendet rei promissæ exhibitio, animos jubemus in ea defixos esse. Hoc modo fatemur non nudas in Sacramentis promissiones esse, sed rerum exhibitione vestitas, quia vere nos Christi participes faciunt. Miraculum quale fingunt Magdeburgenses, alienum à doctrina nostra esse satis notum est: ut scilicet corpus suum Dominus sub pane, & sanguinem sub vino sistat: modum tamen communicationis à nobis mirabilem & supernaturalem statui peræque notum est. Sed quia hoc totum proprium est secundi membri & intempestive hic ingeritur, non longius prosequar. Nam quod addunt, non modo verbum audibile spectandum esse, sed visibilia signa, quæ ideo Augustinus visibilia verba nuncupat, minime nobis adversum est: qui ubique docemus signa appendices esse & sigilla Verbi. Simplicior ergo & rectior erit hæc definitio causæ formalis, esse mandatum quo Christus ad sacri symboli participationem nos invitat, promissione addita. In causa etiam finali tam perplexe ab illis res varias involvi, propositæ methodo repugnat. promittunt enim tituli, concinnum & pulcherrimum distinctionis ordinem: postea suggeritur indigesta moles. Sed quia mihi propositum non est docendi quam tenent rationem, licet displiceat, traducere: tantum calumnias quibus injuste gravamur, breviter diluere sufficiet. Diligenter considerari volunt quod promissio gratiæ non ad esum panis solius, sed ad Christi corpus adjecta sit: ut contra nos doceant, non applicari remissionem peccatorum per sola symbola. Atqui multis ante annis quam sic locuti essent, me scripsisse testis est mundus, quia bonis Christi non communicamus donec ipse noster fit, qui legitimum ex Cœna fructum percipere volunt, debere à Christo ipso incipere: ut corpori ejus insiti, per ejus sacrificium Deo reconcilientur. Longius deinde prosilit calumnia, nos applicationem remissionis peccatorum negare in Cœna fieri. quasi vero applicationis nomen proprio & genuino sensu non usurpem. Nam quod ita nos ratiocinari dicunt, Sola fide justificamur: ergo non per Sacramenta. non adeo rudes sumus, quin sciamus Sacramenta, quatenus adminicula sunt fidei, justitiam quoque nobis in Christo offerre. imo quum optime inter nos conveniat, eodem in gradu locanda esse Sacramenta, quo Verbum: sicuti Euangelium vocatur Potentia Dei in salutem omni credenti, idem elogium ad Sacramenta transferre non dubitamus. ergo nisi eos carpendi mordendique libido ad nos quovis modo exagitandos impelleret, cur hic tantopere excandescerent nulla erat causa. neque tamen eorum maledicentiam moror, modo testatum sit lectoribus, nos præter meritum alienis fictisque criminibus onerari. Quando autem ubique docemus, verum esse Cœnæ finem, ut per Christi sacrificium Deo reconciliati, salutem consequamur, nemini ambiguum esse potest vel obscurum, quam indigne pietatis elementa nobis excutiant. Antequam longius progrediar, paucis iterum monendi sunt lectores, quia doctrinam nostram variis modis obscurant vel extenuant Magdeburgenses, ex eorum relatu non debere æstimari. Errore an malitia id faciant, nescio. quum tamen ad conflandum nobis odium tota eorum tendat recitatio, probabile est ubi pugnando magis quam docendo attenti sunt, non sincere nec fideliter nobiscum agere. Itaque ne tenebras lectorum oculis offundant vel contorta eorum sophismata, vel odiosæ quas nobis adscribunt sententiæ, hic testatum esse volo, non ita nos externa symbola à Christi carne & sanguine discernere, quin vere, reque ipsa præstet Christus atque impleat quod figurat sub pane & vino: nempe carnem suam esse nobis cibum; sanguinem esse potum. Fideles ergo tradimus vere communicare Christo in sacra Cœna, illique recipere quod offertur spirituale alimentum. Facessant hic putidæ calumniæ, nihil nos relinquere præter inane spectrum. quia ingenue antehac professi sumus veritatem ita signis conjunctam esse, ut non minus vere animæ nostræ spirituali cibo pascantur, quam panis & vinum lingua nostra gustantur. tantum in modo dissensio est, quia nos visibilem panem ideo in terra porrigi sentimus, ut fide sursum conscendant fideles, atque arcana Spiritus virtute Christo capiti suo uniantur. Etsi autem vitam ex carne sua & sanguine nobis inspirat Christus, negamus tamen fieri commixtionem substantiæ: quia dum vitam ex substantia carnis & sanguinis percipimus, manet tamen integer homo Christus in cælo. Hoc modo à nobis repudiatur quæ ab aliis fingitur corporis immensitas. neque enim ut nos pascat ac vivificet Christus carne sua, eam sub pane includi necesse est, ut à nobis voretur. Interea non aliud quam verum & naturale corpus illic proponi docemus: ut hic etiam satis appareat hostes nostros parum ingenue agere, dum tantopere contendunt idem corpus quod in cruce pependit nobis communicari. quasi vero fingamus Christum bicorporeum: ac non potius testentur scripta nostra ab eadem carne petendam esse vitam, quæ in sacrificio semel oblata est. Tantum in eo vertitur quæstio, pascamurne Christi carne & sanguine dum ab illis vitam ipse nobis inspirat, an vero necesse sit substantiam carnis à nobis deglutiri ut sit nobis in cibum: & sanguinem, ut nobis sit in potum, substantialiter hauriri. Alterum caput controversiæ est de promiscua manducatione: quia nos ita asserimus omnibus offerri Christi carnem & sanguinem, ut soli fideles inæstimabili hoc thesauro fruantur: etsi autem incredulitas januam Christo claudit, ut priventur ejus beneficio qui ad Cœnam impure accedunt, negamus tamen quicquam decedere ex Sacramenti natura: quia panis semper verum est pignus carnis Christi, & vinum sanguinis, veraque utriusque exhibitio semper constat ex parte Dei. Adversarii nostri corpus & sanguinem ita sub pane & vino includunt, ut sine ulla fide vorentur ab impiis. Fidem nostram nunc suis rationibus stabilire propositum non est: hoc tamen consilio testatum esse volui, ut si quando odiose gravari nos videbunt lectores falsis Magdeburgensium cavillis, oculos ad hoc speculum semper referant. Et quæ postea subjiciam, non modo ad claram explicationem valebunt, sed ad solidam confirmationem ita sufficient, ne fumi calumniarum quas sparserunt Magdeburgenses, lucem posthac obnubilent in meridie.

Quia contendunt Magdeburgenses in literali verborum Christi sensu manendum esse, panem volunt absque figura substantialiter esse corpus, atque ad hanc sententiam probandam rationes colligunt viginti octo, quas fundamenta vocant. Sic quidem videri volunt: sed deprehendunt lectores quæ initio tres numerantur non nisi unam esse. Obsecro, quid numero multiplicando fucum facere juvat? hæc autem summa est. sincerum, proprium, & certum intellectum hujus controversiæ, planamque & firmam dijudicationem ex ipsissimis Christi verbis, claro & nativo eorum sensu petendam esse, non ex arbitrio aut glossatione hominum. & quia animalis homo non percipit quæ Dei sunt, etiamsi carnis ratio tenebris obvoluta cæcutiat, fide esse apprehen-

 den-

dendum quod Christus disertis & perspicuis verbis asserit: neque enim si noctua solis radios non cernat, solem ideo non esse lucidum. itaque simpliciter tenendum esse quod verba sonant, Hoc est corpus meum. Atqui hoc totum non minus frivolum esse, quam plausibile esse putarunt, ubi tria verba dixero, mox facile liquebit. Acquiescendum esse Christi verbis optime inter nos convenit, modo de genuino eorum sensu constet. De eo ubi quæritur, nullam interpretationem admittunt literales Magistri. Facessat hic omnis vafrities, modo quærere nobis liceat quid voluerit Christus: maneant ipsissima verba, modo ne rapiantur sine judicio. quemadmodum siquis oculos, aures, manus, & pedes Dei, se in Scripturis reperire clamitans, Deum velit facere corporalem. Nec vero Christi verbis assuimus extraneas glossas, sed tamen ex communi receptoque Scripturæ usu dijudicari volumus quid valeat hic sermo, Hoc est corpus meum. Nec vero reconditum mysterium Cœnæ metimur carnis nostræ sensu, sed modestia piaque docilitate discere cupimus quid nobis Christus promittat. Interim si Sacramentalem loquendi formam aptamus fidei regulæ, non propterea sol lucere desinet.

Quod pro quarta ratione adducunt Magdeburgenses, sicuti verum esse fateor, ita ad rem quicquam facere nego. non tractat Christus ex instituto parabolam: quis hoc unquam dixit? sed neque parabolam tractat Paulus ubi dicit Petram fuisse Christum. neque ubicunque de Sacramentis agitur, dicimus referri parabolas, sed modos dicendi esse sacramentales, quibus exprimi debet inter rem & signum analogia. Quod addunt, hoc ipsum agere Christum quod verbis ostendit, & sancire quod agit, libenter recipio: sed inde perperam inferent non esse mysterium, cui conveniant sacramentales loquendi formæ. Neque si Dominus in parabolis locutus non est, quum discipulos admonuit de suo ad Patrem ascensu, ideo sequitur panem non esse symbolum corporis?

In quinta ratione idem quod hactenus dixerant, rursus inculcant, se verbis simplicibus inniti, eaque opponere non hominum modo sed Angelorum sapientiæ: quia jubemur cælesti oraculo, Filium Dei audire. Maligne, nec minus improbe Christi auctoritatem nobis objiciunt, quasi à pura germanaque ejus doctrina nobis vel minimum deflectere propositum sit, qui non minus re ipsa semper demonstravimus quicquid ex sacro Domini ore prodiit nos reverenter excipere, quam ipsi verbis jactant. Sit ergo nobis Filius Dei absque controversia summus, perfectissimus, & unicus magister: in cujus doctrina verbum vel syllabam mutare fas non sit. Sed non impedit fidei obedientia, quo minus ad sanam verborum ejus intelligentiam attenti simus. Quam multi enim extant ejus sermones, quorum non aliter lenitur asperitas, quam eos dextre & commode interpretando! imo si hac lege obstricti simus, ut recipere necesse sit quicquid verba sonant, nullum erit absurditatis genus quo non sugillent atque infament Euangelii doctrinam profani homines. Quare non est quod se apud imperitos hac jactantia vendirent Magdeburgenses, se ex Dei mandato Christum audire, contra cujus doctrinam adeo non appetimus sapere, ut pro ingenua ejus defensione, quotidie multi ex fratribus nostris mortem oppetant: nos etiam inter medios telorum jactus assidue in procinctu stemus.

Quod sexto loco objiciunt nulla necessitate nos cogi ad tropum fingendum, tunc locum habebit, ubi argumenta omnia diluerint, quibus centies ostendimus non posse locum hunc, nisi tropo adhibito, rite exponi. imo si illis demus quicquid postulant, vel imperiose exigunt, panis tamen non proprie dicetur corpus. ergo utcunque & se, & verba Christi torqueant, dialectice tamen non conjungent pani, Christi corpus, tanquam prædicatum subjecto: atque ita metonymiam non effugient, qua mirum est eos tantopere offendi, quando in Cœna non erit Christi corpus, nisi detur sub panis symbolo. Verba, inquiunt, per se patent, nec sunt idolum Solis, sed ipse Sol. Quorsum de idolo Solis loquantur non video. verborum quidem claritas, nisi eorum obstinatio nubem interponeret, nobis per se esset conspicua: sed si ipsis lubet in luce cæcutire, quid sanis & candidis interpretibus insultant?

Septima eorum ratio quam solida sit, per se expendant lectores. Dicunt Cœnæ institutionem esse novam, quæ tantum à Christo in novo Testamento est ordinata, nec alibi extare similem loquendi modum, Edite, hoc est corpus meum. quasi vero, ubi Paulus non similem, sed eundem spiritualem cibum Patribus datum fuisse præfatus, mox subjicit, Petram fuisse Christum, non probe conveniat hæc loquutio. Quum alibi apud Paulum Baptismus vocatur Lavacrum regenerationis, an nulla est in verbis similitudo? quod si nos abluit Baptismus, quomodo solus Christi sanguis alibi vocatur nostra ablutio? Si respondeant, Baptismum instrumentaliter purgare sordes nostras: ego vicissim respondeo, Panem sacramentaliter esse Christi corpus. quantumvis succenseant, non tamen nobis eripient quæ nobis arma Spiritus Dei suppeditat.

Octava ratio est, contra usum loquendi omnium linguarum esse ut pronomen demonstrativum aliud hoc loco demonstret, quam quod porrigitur. Nunquam putassem extra monachorum claustra tantum esse audaciæ. Cur enim, obsecro, aliis potius in locis demonstrativum pronomen secus exponere, quam hic licebit? Atque ut hoc obtineant, quomodo restrictionem probabunt ex communi linguarum omnium usu? Gentium omnium vulgari tritoque sermone receptum est, pronomine demonstrativo notari res absentes. Hoc si negant Magdeburgenses, discant à pueris prima elementa: imo repetant memoria quod à nutricibus didicerunt, si modo educati sunt humano lacte. Hoc si generaliter verum est, cur uno tantum in loco vim & naturam amittent vel mutabunt omnes linguæ? Neque tamen negamus sub panis symbolo nos ad carnis Christi participationem vocari. tantum ostendo, quam pudenda sit ista futilitas, dum pronomen, Hoc, omnino ad corpus referri volunt. neque enim panis respectu aliud significat, quam quod plenior loquutio in altera parte Cœnæ continet, Hic calix. Quid enim aliud sibi vult, Hic calix, quam Hoc? Sicut ergo calicis nomen calicem qui porrigitur, significat, ita pronomen, Hoc, de pane qui in manum offertur, prædicari obscurum non est: nisi forte duas grammaticas nobis in eadem Christi Cœna fabricent.

Nona ratio est, Christum verbo substantivo usum esse. Quousque eadem? nam sicuti rusticus ille hospes ex eodem porco multa fercula confecit, quum vellet facete inopiam suam tegere: ita isti, quum in una tantum ratione insistant, ex variis coloribus scervum suum congerunt. Porro si verbi substantivi hæc ratio est ac proprietas, quare etiam in aliis omnibus Christi sententiis non valebit? Certe in parabolis omnibus verbo quoque substantivo usus est. Si parabolas ab hac demonstratione separandas esse excipiant: Christus tamen ubique loquitur. Dictum illud, Ego sum vitis vera, vos estis palmites, Pater meus agricola est: non minus ex ore Christi prodiit, quam hoc de quo tam præcise contendunt. Quid si etiam illud Joannis contra urgeam? Nondum erat Spiritus sanctus, quia nondum glorificatus erat Christus. verbum substantivum illic ponitur, quod tantundem negando atque affirmando valere debet. an ergo prima origo essentiæ Spiritus sancti in resurrectione Christi fuit? de manifestatione Spiritus dicent

dicent verba fieri: desinant ergo verbum substantivum alio nobis sensu obtrudere, quasi nullam interpretationem admittat. dicunt Christum, qui λόγος erat Dei æternus, potuisse aliter si vellet loqui, Hoc figurat, symbolisat, umbrifat corpus meum. Quasi scurriliter ineptiendo favorem captare sufficiat, excogitant monstra verborum: ad nos gravandos absque pudore profundunt quod ingenuis & cordatis lectoribus pudorem incutiat. Quin voluerit Christus clarissime loqui non inficior. Crassissimum sermonem cur ei Magdeburgenses extorqueant non video, nisi ut sub hac umbra lateat quamlibet crassum eorum delirium. Jam ut se Christus ad captum nostrum in his verbis attemperet: nego tamen in sacramentali loquendi modo tantum esse periculi. Queruntur, sibi perniciose dari errandi causam, nisi det Christus suum corpus. Respondeo, Quamvis det Christus quod promittit, & re ipsa præstet quod figurat, non tamen astringi ejus verba ad eorum crassitiem, qui volunt panem nihil à corpore differre. Addam & hoc postremum de verbo substantivo. neque enim minus in novo Testamento Ecclesia vocatur Christus, quam panis corpus.
1 Cor. 12. Verba Pauli sunt, Sicuti membra corporis unius quum multa sint, unum sunt corpus, sic & Christus. Si illa est nova loquutio, cui nulla reperitur similis, discrimen mihi ostendant, ne eodem jure contendere mihi liceat, nos omnes vere & proprie esse Christum, quo ipsi asserunt panem esse corpus. Talem esse Christum pronunciat Paulus, qualis est connexio corporis unius ex pluribus membris. talisne reperietur Christus in se? Nisi ergo confusum fingendo chaos, velint se in horrendum labyrinthum demergere, paululum mitescant ad recipiendos tropos.

Decima ratio est, Christum non dixisse figuram corporis. Neque Moses dixit Agnum esse figuram Paschatis: & tamen nisi quis forte ultro suam dementiam prodere appetet, omnium consensu liquet Agnum qui vocatur Pascha, figuram esse. Quoties etiam de veteribus Sacramentis dicitur, Hæc erit expiatio, negare certe nemo audebit, figurate hoc intelligi. Nec vero Euangelista columbam dubitat vocare spiritum sanctum: nempe qua ratione transfertur ad panem nomen corporis. Quod proxime apud eos sequitur, magis est insipidum, Christum quando de corpore suo disserit, figuram non nominare. quasi vero cuiquam exciderit monstrosa hæc locutio, corpus esse figuram corporis. Si corpus suum monstrasset Dominus, nulla esset disceptatio. sed quum panem monstrando, nomen corporis usurpet, quærenda haud dubie est inter signum & rem signatam analogia.

Undecimo capite idem repetentes, forte nescio quid flare sibi videntur, Meum dixit corpus, non autem figura corporis quod alibi erit: memet, inquit, præsentem vobis exhibeo, hoc corpus quod habeo. Primo quum alibi testatus sim non aliud in Cœna offerri Christi corpus, quam quod in cruce semel oblatum est, facessat calumnia quam ex voce figuræ tam cupide venantur. Cæterum, sicut figura rem signatam non excludit: ita nec figuram repudiat veritas. Quid enim prohibet, quo minus Filius Dei, dum ad carnis & sanguinis sui participationem nos invitat, simul etiam infirmitati nostræ consulens proponat externum symbolum? Nos vero quia Dominum ipsum statuimus non fallaciter nobiscum agere, certe colligimus dari nobis corpus, dum ejus figuram ante oculos nostros exhibet. Viderint tamen quomodo dederit Christus sub pane discipulis idem quod ipsorum oculis objiciebat corpus. nam si volunt substantialiter sub pane voratum esse, duplex fuit illius natura: quia uno in loco erat visibile & mortale: alibi autem, vel nusquam, & tamen simul ubique occultum & gloria sua cælesti præditum, latebat. Interea modum præsentiæ alium definimus, quam somniant Magdeburgenses. neque enim ut potiamur carne & sanguine Domini, utriusque descensum ad nos imaginari necesse est: quando ad conjunctionem sufficit arcana Spiritus virtus.

Duodecimum fundamentum misere vacillat. hæc eorum sunt verba, In altera parte hujus Cœnæ non variat verbis, sed iterum dilucide & distincte eadem repetit, Hic est sanguis meus. vel hic saltem figurasset Christus paululum, si non res ipsas de quibus loquitur tradidisset. rem longe maximam ordinat: ideo serio, non simulate loquitur: aperte, non in parabolis. Nos vero neque simulationem affingimus Filio Dei, qui libenter agnoscimus mysterium hoc impleri incomprehensibili Spiritus virtute. neque fucum facimus ex parabolis: ut nobis tacentibus, facile appareat, putidos esse scurras, qui sic garriunt. Sed qua fronte negare audent varietatem sermonis esse in calice porrigendo? Lucas sane, & Paulus quasi ex ore Christi recitant, Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine. Si paululo contenti essent Magdeburgenses, magis eos afficere debuerat tam clarum discrimen. Cœnæ mysterium quatuor testes è cælo missi eodem Spiritu directore & magistro exponunt: duo calicem appellant sanguinem novi Testamenti: reliqui testamentum in sanguine. Si sensu nihil differunt hæc verba, cur non à litibus mox cessamus? Si diversum esse sensum volunt Magdeburgenses, jam in re ipsa, nedum in verbis erit varietas. Mirarer tam obliviosos fuisse, nisi ubique supina eos securitas ad hanc licentiam impelleret. Cæterum, quum iisdem verbis idem prodiderint omnes Euangelistæ, hoc merito quasi confessum sumimus, non aliter dari in Cœna Christi corpus, quam fert novi Testamenti ratio, nempe ut Ipse caput nostrum sit, & nos ejus membra. Ac ne longius spatiemur, non alia carnis & sanguinis communicatio in Cœna quærenda est, quam quæ à Christo describitur Joan. 6. cap. à qua longe discrepat carnalis esus, quo se per somnium pascunt crassi isti doctores.

Tertiadecima objectione nihil aliud quam se falsarios, & improbos calumniatores produnt: quia non aliud corpus se dare Christus dicit, quam quod paulo post in cruce mactandum erat. colligunt non esse spirituale corpus, hoc est, Ecclesiam. quasi vero mysticum in Cœna corpus sumamus pro Ecclesia. Hoc certe, velint nolint, nobis principium cum ipsis commune est, designari Christi verbis verum illud corpus, cujus immolatio nos Deo reconciliavit. Tantum quæritur, quomodo designet. Dicunt Magdeburgenses, manere in sua nativa significatione: nempe ut sciamus corpus illud, quo spiritualiter pascuntur animæ nostræ, idem esse quod in cruce pependit: non autem ut panis fiat corpus, vel sub pane corpus lateat. Quid opus fuit prudentem & disertum facere Christum, quasi cavere voluerit, ne quis ad novum aliud corpus verba ejus transferret? Sed dicunt etiam prudenter & erudita lingua cavisse, ne quis falsator diceret, umbras tantum, typos, figuras, larvas, aut præstigias dari. Hoc est cur dixerim eorum falsitatem hic palam fieri. Nam sicuti minime docemus, nudas vel inanes figuras tradi, ita nihil obstat quominus figuram habeat annexam vera rei exhibitio. Nec vero sine typo vel figura Sacramentum esset Cœna Christi. Præstigias illis relinquimus, quos nihil pudet bicorporem facere Christum, qui corpus oculis spectandum exhibens, invisibile sub pane singulis dabat.

Decimoquarto capite quid sibi velint non assequor. Dicunt naturalem Christi sanguinem non spiritualem esse effusum in cruce, ideoque in Cœna dari. quasi nobis alius sit Christi sanguis, quam quem homo factus assumpsit. Sed quia humano more non bibitur, modum bibendi exprimere volentes, spiritualem dicimus ejus potum. Ita semper locuti sunt pii

sanique doctores. nec quantumvis obmurmurent Magdeburgenses, quicquam hic reperient absurdi. Imo Irenæus quicquid præter panem & vinum in Cœna datur, spirituale esse tradit. Eadem quoque ratione dictum ab Hieronymo interpretor, dupliciter intelligi carnem Christi, spiritualem illam ac divinam de qua dicit, Caro mea vere est cibus; & quæ crucifixa fuit: non quia duplicem re ipsa fingat; sed quia participationis modus supra cælum nos attollit. Neque dissimile est quod alibi citavimus ex Augustino, corpus discipulis in Cœna datum non illud esse quod in cruce pependit. Quum doceat idem alibi, Judæos ubi fuerunt conversi, sanguinem quem fuderant bibisse: qui fit ut nunc idem esse neget, nisi quia aliter spiritualis communicatio exprimi non potuit?

In cap. 2. ad Ephes. — *In Ps. 98.*

Decimoquinto fundamento colligunt, in Cœna haud dubie communicari proprium Christi corpus & sanguinem, quia voluit rem arduam, miraculosam & novam instituere, qualis in mundo non fuit: idque ex proposito & haud dubie consilio Patris & Spiritus, ut evidentissima & luculentissima & certissima esset applicatio suæ dilectionis & meriti tam pretioso & arduo pignore. ut hæc omnia concedam, manet tamen integra doctrina quam oppugnant. Neque enim nobis communicari Christi carnem & sanguinem negamus: tantum definimus modum, ne vel cælesti Christi gloriæ quicquam deroget carnalis manducatio: vel naturæ humanæ veritatem evertat. Istis autem hominibus nihil sufficit, nisi ore voretur, quod non nisi fidei virtute recipitur. Huc tendit miraculosum & arduum illud nescio quid, ne vel fidei, vel arcanæ Spiritus operationi locum relinquant.

Facile autem concidit & per se effluit magniloquentia quam decimo sexto capite crepant. Euangelistas & Apostolos præfantur fide dignissimos esse testes, ac testimonium habere quod ex Spiritu sancto locuti sint, & non errent. Quid tandem ex tam largo hiatu proferunt? dicunt omnes, Hoc est corpus meum. Demonstrant panem & calicem, & utuntur verbo substantivo. atqui de eo nulla controversia est. Hoc modo videndum est, quando Sacramentum instituit Christus, an nobis interpretandi causa dicere non liceat, panem sacramentaliter esse corpus. Certum quidem est aliter ac diverso sensu, Christum dici Dei Filium, quam panis dicitur corpus. quia ubi suos clamores detonuerint, panem cogentur fateri symbolum esse rei quam figurat. Porro quantopere fascinati sint suo commento hinc apparet, quod Testamentum in sanguine tantundem illis valet, ac sanguis calice inclusus.

Idem argumentum retexunt decimoseptimo capite. Tantos ac tam probatos testes nobis opponunt. quasi vero vel tantillum ex eorum auctoritate diminuat nostra interpretatio. Si umbræ, inquiunt, symbola & figuræ rerum absentium essent panis & vinum, nonne Euangelistæ saltem ex uno Est, fecissent unum Significat? nonne Spiritus sanctus rector cordium & linguarum alicubi unam voculam symboli aut figuræ suggessisset? Siquidem debuit suggerere omnia quæ Christus docuit. respondeo, Nimis eos morose superbeque facere, qui verba Spiritui sancto dictare audent. Passim usitata est loquendi ratio quoties de Sacramentis agitur, ut signum accipiat rei signatæ nomen: nec minus olim dictus est Deus habitare inter Cherubim, & Moses asseruit Deum in Sanctuario præsentem esse, Agnum esse Pascha, Circumcisionem esse fœdus, Sacrificia esse expiationes pro peccatis, quam panis & calix vocantur caro & sanguis Christi. In his omnibus loquendi formis nulla est vel obscuritas, vel asperitas, nisi quod nimis fastidiose respuunt Magdeburgenses quicquid non dicitur ex eorum præscripto. Sæpius de Circumcisione dicitur, Hoc est fœdus meum, quam de pane, Hoc est corpus meum. Dum metonymice in veteribus Sacramentis transfertur ad signum rei signatæ nomen, centies occurrit verbum substantivum, nusquam vox symboli aut figuræ: cur nunc non eadem erit Spiritui sancto libertas? nisi forte Magdeburgensium imperio cogetur linguam mutare.

Pergunt tamen adhuc decimooctavo loco, Apostolos subjicere suis legibus. si in ipsa, inquiunt, narratione, nihil audebant mutilare Apostoli, eo quod testibus non licet quicquam demere vel adjicere, saltem alibi debebant veram sententiam patefacere. Sed quid si apud dociles satis patefacta est his verbis veritas? Quis enim in Sacramentis omnibus dubitet ab externo & terrestri signo ad rem cælestem assurgere? Columbam audio vocari Spiritum sanctum, non litigo cum Euangelista quod non mihi figuræ nomen exprimat: quia expensa analogia inter signum & rem signatam, tollitur omnis ambiguitas. ita in Christi verbis quid postulet Sacramenti natura expendens, quamvis certo statuam vere impleri quod verba sonant, figuram tamen qua fidei meæ infirmitatem adjuvare voluit Christus, non repudio. ita à pane & calice ad carnem & sanguinem opportunus fit transitus. neque hoc modo occultatur Christi doctrina, cujus illustrandæ studium si vigeret apud Magdeburgenses, sicuti simulant, non tam præpostere involverent ac miscerent quæ distincta plenam lucem afferunt. Panem volunt substantialiter esse corpus: nos symbolum esse docemus, cui annexa est vera rei exhibitio, quia non fallaciter carnem suam nobis cibum esse figurat Dominus: sed oculis ostendit quod vere intus Spiritus sui virtute præstat. quam simplicem doctrinam frustra fœdare verborum portentis conantur Magdeburgenses, dum inepte scurrando fictitium verbum Figurisandi nobis tribuunt. Potius debebant ipsi dum Paulum referunt tam de elementis quam de corpore & sanguine Domini loqui, attentius expendere quem locum obtineant elementa. nisi enim symbola & figuræ, & signa, & typi rerum spiritualium censeantur, non modo ludicra, sed absurda erit actio.

Decimumnonum fundamentum per me intactum manet. quis enim neget verum commendari Christi corpus à Paulo? sicuti non fallax, vel imaginarium, vel umbratile nobis in Cœna dari sentio: sed naturale illud cujus sacrificio in cruce expiata sunt peccata. cui si nihilo magis convenit ubiquitas, quam soli densitas opaca, vel terrestre pondus, sequitur Magdeburgensium commento nos à vero Christi corpore ad spectrum nescio quod traduci. Frustra enim clamant, verum Christi corpus, quod ipsi falsificant. Porro quod sacrilegium exprobrat Paulus indigne manducantibus Christi panem, quia non dijudicant corpus Domini, frigide & inscite inde colligitur, sub pane latere carnis substantiam. Neque enim si dentibus terendum non subjicitur, ideo excusatur impia eorum profanatio qui spiritualiter oblatum contemnunt.

Quod vicesimo loco citant, aperte nobis suffragatur. Paulus scribit panem quem frangimus esse κοινωνίαν corporis Domini. dispensationem ipsi interpretantur: ac si quis societatem diceret nihil aliud quam distributionem esse. Nam quid sibi velit nomen κοινωνίας ex contextu satis superque liquet: ubi & eos qui sacrificant dicit esse altaris κοινωνούς, & fideles etiam dæmoniorum κοινωνούς fieri vetat. Si altaris & dæmonum κοινωνία dispensationem significat, idem & in Christi corpore valebit. Verum si inter omnes convenit notari societatem, quid est cur tantopere cristas efferant Magdeburgenses? Nihil significantius aut expressius posse dici contendunt de causis materialibus Cœnæ. sit sane ita. imo eos adjuvo: nec aliunde melius posse intelligi doceo quomodo detur nobis Christi corpus quam ex voce Communicationis.

nempe

nempe ut cum ipso coalescamus in unum, & in ipsum insiti, vere fruamur ejus vita. quod naturaliter non fieri, sed arcana Spiritus virtute, dilucidum ac certum est. Spiritualem ergo Cœnæ materiam corpus ac sanguinem Christi esse profiteor: non secus ac terrestris materia est panis & vinum. tantum quæritur vorandone nostrum fiat Christi corpus. Diversum modum Paulus definit, ad societatem nos revocans, qua unum cum ipso efficimur. Objiciunt non vocari à Paulo elementa panis & vini figuras aut symbola. atqui si nuda sunt elementa, non autem rerum spiritualium signa, jam Cœna Sacramentum esse desinet. En fructus materialis theologiæ, cui ita affixi hærent, ut odio signorum omnem à Sacramentis significationem tollant. Quo moveant imperitos, dicunt ore rotundo & perspicuo Paulum pronunciare panem esse *κοινωνίαν*, non schema vel typum. & cujus rei? non panis, sed corporis. Quasi vero tolerabile fuerit Panem vocari communicationem panis. Quis tandem erit finis nugarum? an hæc oratio tam patulum os requirebat, nos in Cœna Christo communicare? Quanquam scire ex ipsis velim, promiscuene secundum ipsos tam ad incredulos, quam ad fideles pertineat hæc communicatio. id qua solent confidentia afferent. Quam vero pulchre conveniet Christo communicare, qui ab eo prorsus sunt alieni. vorari ab impiis Christi corpus quantumvis sit prodigiosum, dictu illis facile est. sed Christi esse participem, nisi qui ejus membrum est nemo credet, nisi qui in stipitem versus fuerit.

Quod vicesimo primo capite admonent non debere finalem causam misceri cum materia, libenter illis concedo. neque opus fuit Hieronymo teste ad rem inter nos satis testatam: nisi forte se solos dialecticæ custodes esse existiment: ut nemo præter eos distinguere noverit inter finem & materiam.

Vicesimo secundo capite rursus exaggerant: quia Cœna Christi testamentum est, fas non esse eam violari, vel alieno sensu corrumpi. Utra pars testamentum hoc reverentius observet, judicium esto penes æquos arbitros. Impiis & sacrilegis sine fide, sine Spiritu, Christi corpus prostituunt Magdeburgenses. quasi vero filius Dei testamento profanos gratiæ suæ contemptores instituerit corporis ac sanguinis sui dominos. Quum vero contineat doctrina nostra, quisquis fide amplectitur Cœnæ promissionem, vere fieri participem corporis & sanguinis Christi: quia nos minime frustrari voluit, palam asserens esse corpus suum, quænam hic deprehendetur violatio? Certe dum nos externis signis ac terrenis pignoribus contenti, certo credimus corpus Christi panem nobis esse vivificum, vereque præstari quicquid oculis signum repræsentat, testamentum Christi minime rescindimus. Sed quod nobis falso exprobrant, merito in eorum caput retorqueo: extingui & aboleri Sacramentum, nisi externis symbolis figuretur spiritualis veritas.

Vicesimo tertio capite vetustos & orthodoxos patres in suffragium advocant. quasi vero promptum non sit uno verbo diluere quoscunque obtendunt fucos. Nec vero aliud Philippo propositum fuit, quam spiritualem de qua nobiscum prorsus consentit, communicationem probare. Quid sua farragine profecerit Westphalus, lectoribus relinquo æstimandum.

Vicesimoquarto capite excusant modum præsentiæ non alium credere quam Christus instituit. Quod si verum esset, nulla esset pugnandi ratio. sed ubi addunt ubicunque adesse Christi corpus, antequam obtineant quod volunt, probandum erit somnium ipsorum, cæleste esse Christi oraculum. Quam intempestive prætexant Christi potentiam, mihi satis in mea contra Westphalum defensione monstrasse videor. Christum esse fateor, qui nobis revelat res incognitas. Cur ergo ejus revelationibus tenebras ipsi obducunt? De Christo fatemur Patrem è cælo præcipere, ut eum omnes audiant. cur ergo tumultuose obstrependo nulla verborum ejus interpretatio admittitur? Christo fatemur nihil esse impossibile. cur ergo non credunt ipsi quamvis in cælo sit, posse tamen admirabili Spiritus sui virtute carnem suam & sanguinem dare nobis in spirituale alimentum? Hæc certe vere Divina est ac incomprehensibilis potentia, quantumvis longe à nobis remotus sit, vitam ex carnis suæ & sanguinis substantia in animas nostras spirare, ut nulla locorum distantia sacram hanc capitis & membrorum unitatem impediat. Unde perspicue apparet quam vanum sit ac calumniosum, nos mysterium hoc ratione humana metiri. Sed quia ex alta cerebri sui pertinacia opus Christi despiciunt Magdeburgenses, corruere omnes fingunt qui à suo placito non pendent. Utinam starent ipsi potius in solida fultura quam alios inani tonitru præcipites dejicerent.

Idem coaxant articulo vigesimoquinto. quid enim aliud potius dicerem? Horrori volunt esse nostram theologiam, quia non sapit nisi ea quæ sunt carnis. quasi vero hoc dictet caro, per cælum & terram penetrare immensam Christi virtutem, ut nos è cælo carne sua pascat: carnem quæ natura mortalis fuit, nobis vitæ fontem esse: quicquid visibili symbolo figurat vere ab ipso impleri: ideoque carnem Christi in Cœna non secus spirituale esse alimentum quam corpora pane quotidie pascuntur. Magis etiam putidum est quod ad carnis sensum quem nobis affingunt damnandum, octavum Pauli ad Romanos caput citant, ubi sensum carnis dicit inimicum esse Deo. Hæc eorum in tractanda Scriptura religio est. ac ne quid ad cumulum fatuitatis desit, assuunt quasi ex Paulo, Item, qui fide Sacramentariorum sumit, reus est corporis & sanguinis Christi. Atqui si eorum more ludere libeat, ex eorum verbis eliciam, non opus esse igitur carnali manducatione, ut quis reus sit corporis & sanguinis Christi. nam fides nostra crassam eorum manducationem excludit, quam tamen ex Pauli verbis eruere contendunt.

Vigesimosexto capite iniquissime exprobrant Sacramenti hujus dignitatem à nobis elevari. nihil enim potest in sacram Cœnam competere quod non splendidissime à nobis ornetur: nisi forte quia Christi corpus tam Judæ quam Petro deglutiendum non tradimus. Hoc tamen ut persuadeant, negant nos discernere inter nudas promissiones, & Sacramentis vestitas. quasi ubi sua omnia protulerint, non luculentius & uberius ex scriptis nostris discant lectores quam efficaciter operetur Christus in Cœna & Baptismo.

Vigesimo septimo capite objiciunt, solvi à nobis Christi personam, quia negamus posse in natura humana esse ubicunque velit. Si hæc est personæ solutio, humanæ Christi naturæ eripi necesse erit quod ejus maxime proprium est, ne desinat esse mediator. Quid autem absurdius fingi potest, quam in cælo fuisse Christi carnem dum in cruce pendebat? Neque tamen dubium est quin totus Christus Deus & homo tunc quoque in cælo fuerit. Sed istis superbis censoribus tenenda erat vulgaris distinctio, quæ nec Petro Lombardo, nec sophistis qui postea secuti sunt, *Lib. 3. Sentent. dist. 22.*
fuit incognita: nempe quod Christus Mediator Deus & homo totus ubique sit, sed non totum: quia carnis suæ respectu in terra aliquamdiu versatus est, & nunc in cælis habitat. Ac mirum est homines istos tam proterve contra veteris Ecclesiæ consensum ferri. cujus plenam & liquidam probationem à fideli Christi Ministro & venerando fratre nostro Bullingero petat qui volet. Dicunt Christum adesse velle toti Ecclesiæ per hæc verba, Hoc est corpus meum. esto, modo ne improbissimum mendacium assuant; voluntatem hanc &

præsentiam Christi nos subruere ex principiis philosophicis. quandoquidem plus satis notum est non aliud totius Christianæ doctrinæ caput pluribus Scripturæ testimoniis fulciri.

Nec minus perverse ultimo loco calumniantur nos Christo fidem cum omnipotentia adimere. quasi quisquam nostrum quæstionem hactenus moverit, vel hodie disputet, possitne implere Christus quicquid promittit, an vero fallacibus spectris nos deludat. Atqui sic Christi voluntatem cum omnibus fidei principiis conciliat nostra docendi ratio, ut præsentia & communicatio carnis ejus, qua fruimur, nullis locorum spatiis alligetur: ipse vero quod figurat mirabiliter & supra ingenii nostri captum præstet: denique analogiam signi & rei signatæ ita concinnant, ut verbo & visibili symbolo non modo fructus vel effectus gratiæ quem ex Christi societate percipimus, sed arcanæ cum ejus carne & sanguine communicationis veritas simul annexa sit.

Videndum nunc quam dextre argumenta nostra dissipent (quæ ex arenis contexta esse volunt: quia sic de hæreticis locutus est Irenæus) primum quod enumeraut ex quinquaginta novem, ad diruenda funditus omnia objecta, quibus hactenus præclare munitos se putarunt, unum abunde sufficit. Nam si propius excutias quæcunque afferunt, summa huc redit, omni interpretatione rejecta, simpliciter quod verba sonant, tenendum esse. Hic vero nobis mutus aheneus est: quia Sacramentum instituit Christus, sacramentaliter debere exponi ejus verba pro communi Scripturæ more. nam Sacramentis omnibus hæc quasi perpetua regula est, ut signum rei signatæ nomen accipiat. Quid ad hoc Magdeburgenses? Concedi posse respondent eo pacto, sicut Sacramentum illud claris verbis à Christo est institutum, non sicut metitur ratio humana. amplector quod dicunt, modo ne claritatem verborum sua pertinacia obscurent. Nam si recipitur sacramentalis loquutio, scrupulos omnes discutiet metonymia, & quæ semper vigere debet analogia inter signum & rem signatam. Quomodo igitur panis erit corpus? quatenus scilicet fert natura Sacramenti, ut à symbolo terrestri fides ad donum cæleste ascendat. Hæc non est humanæ rationis mensura, ubi spiritualis veritas rotum naturæ ordinem superare dicitur. neque enim hic comminiscimur theatricum nescio quid: sed arcanam Spiritus sancti virtutem in hujus mysterii effectu, quia modulo nostro comprehendi non potest, reverenter suspicimus. Negare quidem non audent Magdeburgenses sacramentaliter debere accipi Christi verba. quo concesso, jam non est cur superbiant. Quod addunt nos strenue abuti Sacramenti voce, nugatorium est: quia scilicet secundum eos multis Ecclesiæ doctoribus idem est Sacramentum ac mystica quædam allegoria. Ego autem in illa communi regula nihil ambiguum esse excipio, sacramentalem loquendi formam in Sacramentis debere servari. Tam belle explicati, digredi se ajunt ad labyrinthos magis speciales, quasi ex hoc primo emerserint.

Secundum argumentum referunt, Si ῥητὸν in verbis Cœnæ stricte esset urgendum, non variassent Euangelistæ, nec ipsimet tropo essent usi: sed variant, & tropice loquuntur: quia Lucas & Paulus ubi alii sanguinem nominant, Testamentum ponunt in sanguine. Respondent Magdeburgenses, posse concedi majorem, si semper & ubique in eadem causa tropice locuti essent Euangelistæ: sed quia varios tropos & allegorias non cumulant, esse falsam. Nos vero contendimus ubique esse figuram: quia metonymice panis vocatur corpus, & vinum sanguis. Hoc quia pervicaciter excludunt, cogimus saltem una in parte varietatem agnoscere, ex qua probe colligitur non esse mordicus verbis insistendum. Neque enim alio sensu de pane dictum est, Hoc est corpus meum: quam de calice additur, Hic est sanguis meus. Sanguinem Lucas & Paulus qui post alios scripserunt, plenius & magis perspicue interpretantur Testamentum in sanguine. Idem ad panem quoque transferri ratio postular, ut sit Testamentum in corpore. falsitatem hic nullam reperient lectores. Eadem est ad minorem responsio: quia varietas est tantum in secunda parte, non debere ad priorem transferri. quasi vero diversa sit ratio. Sed regulam objiciunt, Non debere clariora proprieque dicta per tropicas loquutiones exponi. quasi vero proprie & absque figura panis vocetur corpus, aut in hac loquutione tropus sit obscurior, Hic calix Testamentum est in meo sanguine. Hinc apparet quam secure in nidis suis garriant. Verba Christi quia figuram continent, interpretatione egere dicimus. Hanc aliqua ex parte suppeditant Lucas & Paulus: quos probabile est clarius aliis scripsisse, quorum scriptis suam interpretationem addebant. Respondent Magdeburgenses, tropice & obscurius dicta, per ea quæ simpliciter & perspicue dicuntur debere exponi. hoc idem contendimus. & quia cum tam duris & præfractis capitibus nobis est negotium, lectoribus judicium permitto utra loquutio magis dilucida sit, Hic calix est sanguis meus, vel, Hic calix est fædus in meo sanguine. Certe quum semper obscurior sit brevitas, naturaliter plus lucis afferet plenior loquutio. Et merito arguendi essent pravæ incogitantiæ Lucas & Paulus, si rem à suis collegis clare expressam, verborum circuitu, quasi data opera obscurassent.

Tertium argumentum est, non debere verba Cœnæ ab aliis separari, quæ eodem fere temporis articulo protulit Christus. Atqui sæpius tunc testatus est se mundum relinquere. Solutio Magdeburgensium est, Majorem utcunque posse tolerari: sed in prolixa illa concione ex qua testimonia citavimus de discessu Christi, non differi de Cœnæ mysterio. Quid tum? nobis enim fixum interea hoc manet, quum Cœnam instituere volens Filius Dei, diserte præfatus sit, se à mundo discedere, ut esset apud Patrem, cum Cœna peracta idem sæpius iteraverit, mediam actionem sic debere intelligi, ut posthac non nisi in cælo quæratur. neque hoc modo confundimus omnes Christi actiones & sententias: sed quamvis seorsum Cœnam instituerit, hoc tamen ab ipsa pendere certum est, quod sermonem liberius apud discipulos facit de sua absentia, cujus tam præclarum illis solatium dederat. Neque est quod excipiant Magdeburgenses, actum de nobis esse, si Christus nos plane dereliquit. Nam quum magnifice asseramus spiritualem Christi præsentiam, quæ pro nihilo fere apud ipsos ducitur, has calumnias futiliter spargendo pudorem suum prostituunt. Ergo Christi in cælos ascensu præsentiam carnis sic nobis ablatam esse dicimus, ut virtute gratiaque sua omnia impleat: ut vim sui imperii extendat per totum orbem. nec solum ut præsenti auxilio nos tueatur, sed etiam ut vere in nobis habitet: imo carne sua & sanguine animas nostras pascat. Hoc modo non pugnant sententiæ istæ, Vado ad Patrem: &, Accipite, hoc est corpus meum quia dum admoniti sumus non esse in terra quærendum Christum, fide conscendimus in cælum, ut eo fruamur. Volunt Magdeburgenses Christum non esse in mundo visibili forma, sed invisibiliter sub pane latere. hoc quidem ipsi: sed quis credet? Nec minus insulsum est quod mox adjiciunt, Initium hujus discessionis fuisse in morte ipsa: quia tunc dixit, Vado ad Patrem. utinam tam literati essent, quam literales esse appetunt. Tritissima est linguæ Hebraicæ phrasis, præsens verbi tempus pro futuro sumere. exemplis passim referta est Scriptura. Isti, neglecta omni ratione, abitum Christi restringunt ad momentum quo vocem hanc protulit, Vado. Ac

huic

huic inscitiæ dari forte posset venia, nisi impium aliud delirium secum traheret, dum vere in cælum ascendit Christus, ostensum fuisse Apostolis discessum, qui jam præcesserat. quasi spectrum aliquod narret Lucas, ut evanescat unum ex præcipuis fidei nostræ capitibus.

Quartum argumentum est, Lucas Cœnam Agni paschalis præmittit Cœnæ Dominicæ: Cœna Agni paschalis est mysterium seu figura: ergo Cœna Domini mystica seu figurativa est. an hoc modo quisquam ratiocinatus sit, nescio: certe non arbitror, nec verisimile est. *Quod ergo pro suo commodo flexerunt, ita restituam, Cœnam instituit Christus quæ succederet in locum Agni paschalis: at similis est utriusque Sacramenti ratio & finis: non mirum igitur si mutua sit alterius cum altero affinitas, & in verbis etiam similitudo. Quid jam Magdeburgenses? negant argumentum ab imparibus valere. atqui ego neque paritatem urgeo, neque tanquam necessarium infero, quod de uno dicitur, alteri congruere. hoc tantum illis, velint nolint, extorqueo, consentaneum esse, ut comparatio legalis Paschatis nos in Cœnæ intelligentia adjuvet. Frigidum etiam cavillum est, tunc abrogatum fuisse Pascha. quia sic cessavit usus ceremoniæ, ut doctrina tamen & veritas integra maneat, alioqui ubi agitur de Baptismo, nullum locum circumcisio haberet. Nec eos adjuvat discrimen, quod Sacramenta Legis, Christum venturum designaverint, nostra præsentem exhibeant: modo præsentia, ut debet, ad Christi adventum referatur, quo Deus complevit quæ sub Lege promiserat.

Quintum argumentum est, Si alius esset loquendi modus in Cœna, quam in aliis mysteriis, ut Agnus est transitus, Apostoli interrogassent Dominum, id quod alias soliti sunt facere. hoc non fecerunt. ergo mystice intellexerunt Cœnam, sicuti jam his loquutionibus erant assueti. Respondent Magdeburgenses non valere consequentiam à signis non necessariis. atqui non efficiunt, quominus probabilis sit conjectura. Scimus non modo in rebus arduis & perplexis solitos fuisse interrogare Christum: sed quoties pro sua ruditate hæsitabant. Si res nova & miraculosa, ut isti volunt, de invisibili carnis præsentia tunc repente prodita fuisset, tantane fidei perfectio erat in discipulis, ut nemini obreperet dubitatio? Cui, obsecro, credibile facient tardos homines & in minimis rebus dubitantes, prompto & alacri animo iu re inaudita celeriter accurrere, ut immensum & invisibile Christi corpus sub pane vorent? Quare non inepte à probabili ratiocinari licet, ut jam assueti erant Sacramentalibus loquendi formis, non movisse quæstionem de re cognita. Antistrephon quo utuntur refutatione non dignabor: clare & sine tropis protulit Christus suam sententiam, Hoc est corpus meum. Ergo Apostoli contenti non cogitaverunt tropos, figuras, & allegorias. alioqui pro suo discendi studio Dominum interrogassent. Primo quum verborum perspicuitas ex figura pendeat, ut illam teneamus, hanc excludere non convenit. Deinde quum expedita res esset, quorsum opus fuit nodum (ut ajunt) in scirpo quærere? quia non aliunde oritur quæstio, quam si panis proprie & substantialiter dicatur esse Christi corpus.

In sexto argumento quia illic tantum propositum est calumniari, breviter respondeo. Dicimus quidem non modo pervertere totum Christi ordinem, sed eripere Spiritui sancto liberum jus loquendi, qui in verbis istis controversis, Hoc est corpus meum, literaliter insistunt, acsi nefas esset interpretandi causa voculam addere. Quærunt ex nobis Magdeburgenses, perpetuone idem valeat, Est ac Significat: an nusquam proprie loquatur Spiritus sanctus. quasi vero statuamus universalem regulam: ac non potius ex loci & rei circumstantia dicamus spectandum esse quid maxime conveniat. In hoc mysterio valere cupimus, quod mediocriter in Scriptura exercitati sciunt commune esse omnibus Sacramentis. Volumus ergo symbolum intercedere, quod nobis ad rem spiritualem transitum faciat. Reclamant novi isti doctores fas non esse, vel pilum unum deflectere à vocibus & syllabis. quid hoc aliud est quam insurgere, & pro imperio vetare, ne Spiritui sancto concessa fuerit loquendi libertas? Petulantius deinde quærunt: an corpus semper tantundem valeat, ac phantasma corporis. ergo quia in toto cultu Legali docet Apostolus figuras fuisse spiritualium bonorum, subjicere licebit pro figuris phantasmata. En quid proficiant, putida sua scommata in nos ructando. quanquam nemo unquam dixit corpus accipi pro figura corporis, sed panem symbolice vocari corpus: quia interponitur quasi visibile pignus, dum nos Christus facere vult carnis suæ participes. Quæ postea sequuntur convitia in suo sterquilinio putrescant. Cæterum eodem ipsos subinde revolvi, infirmitatis & inopiæ signum est. Plana esse contendunt verba Christi, Hoc est corpus meum: quia non dicit symbolum vel spectrum. de spectro quorsum attinet probrose iterum mentiri? Analogiam enim signi & rei signatæ tenendam esse asserimus, ut visibili elemento conjuncta sit sua veritas. Si hoc modo spectrum facimus ex pane Cœnæ, multo magis in arcam fœderis idem competet. Quod quærunt, ubi tandem ulla erit religio, si licebit umbras & typos pro rebus ipsis subjicere, in ipsos retorqueo si licebit pro typis & umbris res ipsas subjicere, ubi religio erit? quia jam non Christi sanguis, sed corruptibilis aqua ablutio nostra erit.

Septimum argumentum recitant, quod ex Christi verbis petenda sit declaratio, ipse autem pronunciat carnem non prodesse quicquam. unde sequitur non carnalem, sed spiritualem esum in Cœna ab ipso traditum esse. Majorem recipiunt, modo ex clarioribus obscuriora lucem accipiant. Jam ut dirimatur hæc controversia, si ipsis credimus, manendum est in ipsa Cœnæ institutione. Ego vero contra excipio, quum Cœnam instituit Dominus, breviter, ut in fœderibus fieri solet, loquutum esse sexto autem capite Joannis copiose & ex professo disserere de mysterio illo sacræ conjunctionis, cujus speculum deinde in Cœna proposuit. Frustra nunc clamitabunt, veniendum esse ad ipsum fontem. quemadmodum siquis Anabaptista, Christi verba temere arripiens, Prædicate & baptizate, qui crediderit & baptizatus fuerit, eodem prætextu januam præcluderet cunctis rationibus. Quare jam nemo sanæ mentis dubitaverit, uter ad rem illustrandam commodior sit locus & aptior. Ubi ad minorem ventum est, tergiversando ostendunt quam perplexa sit illis definitio. Primo objiciunt clara & manifesta esse verba, Panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita. Utinam ad effrænem lacerandæ Scripturæ licentiam minus essent assueti. ego vero non modo fateor quod postulant, panem vere esse carnem, sed liberalius etiam addo quod ipsi per turpem injuriam omittunt, hunc panem quotidie dari, sicuti caro semel in cruce pro salute mundi oblata est. Neque enim supervacua est repetitio verbi, Dabo. Vere igitur ac proprie caro Christi panis est, quia non de corruptibili vel caduco alimento, sed de cælesti illic agitur. subjiciunt Magdeburgenses explicate loqui Christum in his verbis, Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Item, Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Poterat sane, inquiunt, eadem opera dicere, panis significat carnem meam: verum ne quis figuram aliquam somniaret, unde voluit loqui, & mature figmentis occurrere; quasi vero tunc visibile

adhi-

adhibuerit symbolum, ac non metaphorice carnem suam cibum vel panem dixerit, quia non aliunde pascantur in spiritualem vitam animæ. Perinde est acsi quis rixator, nomen aquæ apud Jesaiam & Ezechielem arripiens, neget in Baptismo externum aquæ symbolum spirituali lavacro annexum esse. Nondum Cœnam instituerat Christus, dum ita concionatus est in Capernaum. Quod illic disseruit, postea visibili figura obsignare voluit in Cœna. Panem spiritualem cum elemento corruptibili miscere, quam phrenetica amentia est? Pergunt Magdeburgenses, idem scandalum ad quod impingimus, Capernaitis fuisse objectum, quia Christum divina virtute spoliabant. Quis tandem erit mendaciis modus? an nobis unquam in mentem venit carnalis Christi manducatio? Si queruntur eorum socii, quorum illic obstrepera damnatur incredulitas, prodeant in medium qui una tantum in re differant, fingentes invisibili modo, sed tamen carnali, vorari Christi carnem. Nobis manducatio non alia est, quam quæ exprimitur Christi verbis. Quin metaphoricus sit Christi sermo ambigi non potest. Panem vocat, non qui ex tritico conficitur. cibum etiam, non qui in furno vel olla coquitur, sed spirituale alimentum, quo pascuntur in cælestem vitam animæ. ergo manducatio cujus meminit & potio, dentes, palatum, guttur aut ventrem minime requirit, sed animæ esuriem: neque enim aliter ex illo Christi præcepto comedimus ejus carnem, vel sanguinem bibimus, quam dum fide coalescimus in unum cum ipso, ut in nobis habitans, vere nos vivificet. Partes autem alendi cur carni suæ & sanguini vendicet, minime obscurum est. nempe ut sciremus non alibi quam in sacrificio, quo Patrem nobis placavit, quærendam nobis esse vitam. multorum enim superbia libenter, prætcrita carne in qua facta est expiatio, nubes transcenderet. Sicuti ergo propter nos humiliatus est Christus, ut fidem nostram in humilitate contineat, redemptionis mysterium commendans, pronunciat carnem suam esse vivificam. Tandem quo se expediant Magdeburgenses, carnem volunt accipi pro carnis sensu; crassius etiam impingunt, antithesim docentes, quæ frequenter alibi occurrit apud Paulum. Sed quia illis solenne est Scripturam inconsiderate citando corrumpere, sepultus per me hic error maneat: tantum de sententia Christi mihi respondeant, Si Spiritus vivificans nihil aliud est quam intelligentiæ donum, quid sibi vult quod continuo post additum est, Verba quæ loquor vobis, Spiritus & vita sunt? Verbane Spiritum negabunt vocati, quia sunt spiritualia? Hoc autem concesso inferre promptum erit ejusdem quoque naturæ esse manducationem de qua loquitur.

Octavum argumentum proferunt, Omnes sacramentales loqutiones parem habent rationem: ratio autem est, nomen rei transferri ad signum, ergo talis est metonymia in verbis Cœnæ. Majorem ita restringunt, Quando sunt ejusdem generis ac temporis. Negant autem in Sacramentis veteris & novi Testamenti idem esse genus, quia in veteri Testamento, proferebantur figuræ & umbræ, in novo res ipsa luculenter exhibetur, sicuti expresse verba sonant, Hoc est corpus meum. atqui si de verbis est disceptatio, eadem in veteri quoque Testamento leguntur, nec magis dilucida est loquendi forma, Hoc est corpus meum, quam, Agnus est transitus, Circumcisio est fœdus meum. Desinant ergo inane obtendere præjudicium ex verbis, de quorum sensu & intelligentia lis inter nos pendet. Jam diversitas hæc, quam obtendunt, Serveticum delirium sapit, acsi sancti patres nudis figuris contenti nullam habuissent nobiscum donorum spiritualium societatem. fateor quidem rerum futurarum propositas illis fuisse umbras, modo hoc vicissim constet, Christum illis simul etiam fuisse propositum, ne inanibus figuris delusos fuisse putemus. Certe eodem sensu Agnus illis fuit Pascha, & Circumcisio fœdus, quo nobis hodie panis est corpus. nam quod causantur, ex quo exhibitus est mundo Christus, non amplius esse typis locum, non solum ex fœda ignorantia manat, sed palam ostendit eos superbo contemptu Christi gratiam respuere. Siccine perfecta est illis fides, ut rejectis typorum adminiculis, Christum præsentem capiant? Et quorsum Cœnam ac Baptismum instituit Christus, nisi ut typorum vehiculis nos ad se sursum erigens, infirmitati nostræ consuleret? Fateor quidem corpus & substantiam eorum quæ Lex adumbrabat, hodie in Christo constare, sicuti aperte docet Paulus: modo hoc ad diversos significandi modos referatur, non autem prorsus tollatur à nobis signorum usus, quem non minus nobis esse necessarium quam vetustis patribus experientia demonstrat. Cæterum ut se Magdeburgenses expediant, pueriliter ludunt in voce Peccati, dum hostia nominatur peccatum. quasi vero hoc testimonio nos utamur. Cur non potius ad alia respondent, quibus diluendis nulla eorum garrulitas sufficiet? Sanguis pecudis expiatio esse dicitur, Circumcisio vocatur Christus. hic de reatu & pœna philosophari nihil ipsis proderit. Quia autem vident se adhuc constringi, bonam si ipsis creditur, interpretationem excogitant, quod Agnus non figurative, sed re ipsa transitus sit. sicut Christus vocatur Pascha postrum, non tanquam memoriale, sed quia nos redemit. atqui putabam ideo Christum vocari Pascha, quod Legale illud sacrificium, typus ejus fuerit, ac in mysterio repræsentaris quam sperabant redemptionem. quod si ita est, solidæ igitur & æternæ liberationis signum & pignus fuit Agnus ille veteri populo, non secus ac nobis hodie est panis Cœnæ. Cæterum si quæratur, an nullam admittant significationem in Cœna. ita respondent, Maneat res ipsa, & facessant inde tropi, umbræ, tenebræque omnes, veteri solum Testamento congruentes. meminerint lectores de significatione hic agi: eam prorsus repudiant literales isti magistri: & quanquam odiosis nominibus utuntur, quod tamen maxime proprium est Sacramenti in nihilum redigunt. Quid enim est Sacramentum sine typo vel figura?. Apertius deinde se prodit eorum insulsitas. Salvis (inquiunt) rebus ipsis, hoc est, materiali & formali, expositisque principalibus finibus, sobrie saltem quædam significationes locum habeant. Quid ubi duplicem statuunt Cœnæ materiam, mortua illic & profana elementa esse volunt: ac si Christi arculæ corpus suum includeret? an magica incantatione copulari putant cum pane Christi corpus, ut omni doctrina priventur fideles? Quis jam erit usus Verbi, si nulla erit significatio? nisi enim elemento insculptum erit verbum visibile, facessat inane & nihili spectaculum. Veterine Testamento solum congruant figuræ & typi, pro se respondeat Spiritus sanctus qui bis in specie columbæ & tertio in linguis igneis apparuit. nisi forte externas species posthabito docendi respectu, quasi puerorum crepundias adhibuit, aut aliud etiam magis ludicrum & insipidum. Omitto quod non sine atroci Dei contumelia tenebras appellant pietatis exercitia, quibus pios sub Lege Deus ad solem justitiæ direxit. si in tenebris dicerent illos fuisse, asper ac durus esset sermo: lucernas vero quæ viam illis monstrarunt, hac infamia notare ut tenebræ censeantur, prorsus intolerabilis blasphemia est. Sed quænam Magdeburgensium arbitrio significatio manebit residua? ut Cœna hæc denotet conjunctionem Ecclesiæ, & quod cruci ac ærumnis sit exposita. ergo quod prins dixerunt de causa finali jam obliti sunt. Nam si Christi consilium fuit, corpus suum sub pane edendum porrigere in remissionem peccatorum: hæc certe doctrina in rationem venire debebat. quorsum enim vel ad quos verba direxit Christus? an ut inu-

tiliter

stiliter evanescerent? Et quid apertius est quam pane ante oculos oblato, docuisse carnem suam spiritualem esse cibum? Eant nunc & suo errore ita se fascinatos esse negent, ut quod pueris in cathechismo traditur, veterani theologi non teneant.

Nonum argumentum est, quum plus quadragies arca fœderis vocetur Dei præsentia, non esse mirum si eadem ratione panis vocetur corpus. Negant antecedens: quasi negando non palam augeant suum dedecus. Quoties dicitur in Lege, Non venies in conspectum Dei vacuus, item, Ubi apparueris coram facie Dei tui, item, Deus qui habitas in sanctuario, Item, Deus sedens inter Cherubim, Dei præsentiam notari necesse est concedant. Si de verbis contenditur, nihil in Cœna reperietur magis substantivum, quam illic. Si in omnibus Legis testimoniis est figura, cur in loco simili eam admittere gravantur? Non proprissime, inquiunt, Arca sic vocatur, sed res melior quæ per verbum Dei erat Arcæ adjuncta. Arguta solutio: sed qua laqueum sibi induunt. ipsis enim auctoribus jam dico improprie panem vocari corpus. quia notatur res melior ei adjuncta per Dei verbum.

Decimum argumentum sumptum est ex comparatione Man cum Cœna. Respondent res esse dissimiles: quia Man non fuit Sacramentum. Fallit ergo Paulus, Patres nobis hac in parte similes faciens, quod cibum spiritualem manducaverint. Quomodo enim spiritualis fuisset cibus absque mysterio? imo quomodo spiritualis, nisi quatenus in mysterio Christum repræsentabat? Addunt postea, Manna fuisse cibum pascendo, ventri: quod vero spirituale quiddam postea notaret, non fuisse principale. Mihi vero satis est quatenus Manna sacrum erat Christi symbolum, spiritualem fuisse cibum Patribus & eundem cum eo qui hodie nobis à Christo proponitur. nam inde continuo inferam, perverse facere qui alium hodie spiritualem cibum in sacra Christi mensa imaginantur, quamvis alia sit edendi ratio, prout scilicet conditio Patrum inferior fuit nostra. Sed in sententia quæ mox subjicitur, non vulgari attentione opus est: non dicam Turcas, Sarracenos, Bacchi denique & Cereris cultores magis honorifice de sacris suis loqui: sed vix homini phrenetico tale & tam profanum delirium excideret, quale Magdeburgenses instar oraculi eructant. non negamus, inquiunt, Eucharistiam & alia Sacramenta quadam ratione spiritualia esse. Huccine ventum est ut mysteria salutis nostræ, quæ nos à terris supra cælos evehunt, spiritualia vocare, nisi restrictione interposita pudeat? Sperandum potius erat ut dicerent nihil hic nisi spirituale esse cogitandum. nunc ita omnes eorum sensus occupat quod de carne somniarunt, ut à præcipuo regni Christi epitheto abhorreant. Quo enim Evangelium dicent à Lege differre, nisi quia veterum umbrarum spiritualis veritas in Christo est exhibita? Quid igitur est cur tantopere notam hanc reformident, sine quia Christus non est Christus? Sed hæc scilicet justa est eorum merces, qui mala conscientia audacter malam causam defendunt, ut intrepidi seipsos conficiant. Nam passim animadvertent lectores, eos ad mysterii vel ad mysticæ virtutis nomen non minus expavescere, quam molesta illis est spiritualis veritas. Exemplum quod postea de Baptismo annectunt, nobis prorsus suffragatur. Baptismus externa est lotio, & tamen spirituale est lavacrum. sed quam scite ad Cœnam applicant? Non est, inquiunt, corporalis alimonia, quum tamen externo ore corpus Domini sumatur. Tanta eos palati, gutturis & ventris sollicitudo tenet, ut Cœnam non audeant spirituale mysterium vocare, ne dentes eorum effugiat Christi corpus. Negant se spiritualem intelligere, ut solummodo quædam invisibilis cogitatio aut phantasia significetur: aut talis spiritualis manducatio, qualem Abraham manducavit, qui nihil scivit de hoc Sacramento. Dicas Arabice eos data opera nescio quid susurrare, ut suos discipulos plus satis fatuos magis obstupefaciant. Quid enim est invisibilis cogitatio? quasi visibilem aliquam proferre liceat. phantasiam illis relinquimus: quia vera & vivifica Christi participatione contenti, erratico eorum commento opus non habemus, quod non nisi ad ingluviem replendam facit. Jam quid est manducationem manducare? Dicere forte volunt, quia Abraham externo signo caruit, non fuisse Christi participem. quo nihil indignius vel magis præposterum fingi potest. etsi enim abundantia gratiæ nunc excellimus, hoc tamen Sacramentis omnibus commune fuit, ut fideles omnes Christo insererent.

Undecimum argumentum, quod vel ignorantia, vel malitia male contexunt, ita formamus, De Cœnæ mysterio nihil concipiendum est, nisi quod è cælo dictatur. Paulus Judæos eundem nobiscum spiritualem cibum comedisse dicens, interpretandi causa adjungit, Petra autem erat Christus. ergo hoc cæleste oraculum valere debet, panem & vinum in Cœna nobis esse corpus & sanguinem Domini, ut spiritualiter illis pascamur. Mirantur Magdeburgenses tam incaute nos crassis & inconvenientibus, ut loquuntur, fundamentis insistere: quia nobis sæpe indicatum est Paulum de spirituali Petra disserere. Scio quid blaterare soliti sint: sed probatio quæritur. Petra, inquiunt, Judæos comitata non est per desertum. respondeo, Suo indicio hic sorices perire. rupem enim Paulus vocat, non saxi duritiem, sed profluentem inde potum. alioqui non quadrarent inter se membra. Deinde nisi ad externum & visibile symbolum hoc refertur, mutila erit Pauli ratiocinatio: quandoquidem eos designat qui spirituale Sacramentum non spiritualiter manducarunt. perspicua illis loquutio est, Spiritualis Petra erat Christus. atqui non patitur Pauli disputatio, Petram alio transferri, quam ad potum illum quem mystico nostro calici comparat. Sequitur tandem in clausula, Pleræque loquutiones veteris Testamenti dissonant à verbis Cœnæ Domini. quasi Paulus de Christi Cœna paulo ante locutus, ejus memoriam dissono sermone ex piorum cordibus abolere voluerit.

Duodecimum argumentum est, non esse pertinaciter retinendam literam in verbis Cœnæ, quando in aliis plerisque Scripturæ locis, si ῥητῶς præcise urgetur, magna sequetur absurditas. exempla deinde quasi ex sinu nostro prolata recitant, Verbum caro factum est, Pater major me est, Qui videt me, videt & Patrem. duo posteriora unde sumpserint, nescio: quia tamen ad præsentem causam minime sunt apposita, malim ex innumera multitudine magis idonea deligere. Certe Scriptura si tam violenter prematur, ut isti volunt, tot fere absurditatibus scatebit, quot versus occupat. Deus erit vir belli, pœnitentia ducetur, descendet è cælo ut cognoscat facta hominum, ultionem appetet, nunc iracundiæ impetu feretur, nunc placatus ridebit, nunc dormiet, nunc surget quasi expergefactus à crapula, nunc oculos avertet, nunc recordabitur. In his sententiis respondeant Magdeburgenses, an ad tuendas omnes syllabas satis sint industrii. quanquam hic flexuosis ambagibus locus non est. scripsi enim quod verissimum esse omnes perspiciunt, dum rejecta omni interpretatione huic verbo incumbunt, Hoc est corpus meum, non absimilem causam suscipere, quam olim Anthropomorphitis fuit, dum ex auribus, oculis, pedibus Deum probabant esse corporeum. Quid enim tot Scripturæ testimoniis apertius, quæ Deo nares, oculos, pedes & manus tribuunt? Gratus fuit Deo odor suffitus in sacrificio Noe: quomodo odorari potuit, nisi

naribus

naribus præditus? Eosdem triumphos quum crepent Magdeburgenses, à nobis commonefacti parum ingenue dissimulant. Subjiciunt postea, Quædam non secundum τὸ ῥητὸν, sed secundum διάνοιαν accipienda esse: sed hoc loco censeri nolunt verba Cœnæ, quia ex ipsis probandum esset, aliter quam sonant debere intelligi. Nobis vero tam ex communi Sacramentorum natura, quam ex ipsa Cœnæ institutione non difficilis est probatio: idque magis enucleate à nobis ostensum est, quam ut diluto scommate objiciant: nos hanc nucem deinc nolle frangere. Nemo, inquiunt, Sacramentarius in hanc arenam adhuc descendit, ad quam eos vocavit Lutherus, ut certis & firmis rationibus ostenderent, verba Cœnæ debere cum figura accipi. quasi vero non firmæ sint rationes, quas evertere antehac frustra conati sunt. Sed bene est, quod si surdis cecinimus, trecenta saltem hominum millia revocavimus ab errore. Certe quum Catechismo nostro præter Germanos, Helvetios, Italos, Anglos, ducenta hominum millia subscribant, ridicule Magdeburgenses sua surditate vel stupore rationes suas obruere conantur.

Decimumtertium argumentum est ab auctoritate vel consensu Ecclesiæ veteris. Respondent Magdeburgenses, Primam in Christo vetustatem esse: quod libenter fatemur. sed quia removendum erat quo nos inique gravabant, novitatis odium, non alienum fuit ex piis scriptoribus proferre testimonia: unde constaret non aliud hodie nos tradere, nisi quod olim sine controversia receptum erat. verum dilucide protulit Christus, Hoc est corpus meum. nempe ut nos dilucide proferimus. sed perinde ut jubemur Christi dicta obedienter amplecti: ita fas est interpretationem quærere. unde enim hujus sententiæ perspicuitas, nisi quum ad Sacramenti naturam accommodatur? alioqui non modo spinosa erit, sed etiam absurditatis plena. Sed patres ipsi vocant sæpe panem, Domini corpus, & vinum ejus sanguinem. modo de sensu conveniat, nobis optime placebit loquutio. Jam si constat symbolice panem illis fuisse corpus, nobis haud dubie suffragabitur eorum auctoritas. Quoties mentem suam exponunt Patres, incommoda illis aliqua vox effluit, si Magdeburgensibus creditur. dicas homines istos tantum sibi potestatis sumere, ut solo flatu nebulas obducant toti mundo. nam quod statim de allegoriis adducunt, prorsus intempestivum est. Patres fateor allegoriis fuisse nimium deditos. sed hic quæritur quomodo exposuerint verba Cœnæ. porro quum satis perspicuum sit pulcherrime inter nos convenire, consensum hunc Magdeburgenses nihil dicendo offuscant. Interim fucum ex paucis veterum testimoniis facere, illis ad victoriam sufficit. Justinus panem & vinum per verbum precationis & gratiarum actionis, Christi carnem & sanguinem nobis fieri dicit. Dicimus idem & nos, modo ratio communicationis addatur quæ tunc Ecclesiæ cognita fuit. Cyrillus mysticæ benedictionis virtute fieri docet, ut Christus corporaliter in nobis habitet. si hoc efficit mystica benedictio: cur Cœnam Domini quatenus in ea nobis datur ejus corpus, mysticam esse tantopere antehac negarunt? Cur secundum eos ab esu corporali discrepat mysterium? Dicit alio loco Cyrillus, Quando comedimus Christi carnem, quæ Verbi conjunctione vivifica est, nos vitam in nobis habere. cur ergo ab incredulis sine fructu comedi afferunt? nam si Christi caro ubi comeditur, vivifica est, eos qui in morte manent promiscue eam comedere minime convenit. quanquam hic monendi sunt lectores, quia Cyrillo cum Arrianis certamen erat, eum ad hyperbolen provehi, ut doceat substantialiter unum cum Christo fieri fideles, sicuti ipse unum est cum Patre. Eadem fuit Hilarii ratio, etsi in ejus verbis adeo nihil est doctrinæ nostræ contrarium, ut apposite contra Magdeburgenses retorqueam. veram carnis & sanguinis naturam sanctus vir his verbis probari contendit, Caro mea vere est cibus. Et qua de re nobis hodie cum Magdeburgensibus lis est, nisi quod illis immensum phantasma carnis loco fingentibus, veritatem defendimus naturæ humanæ, in qua salus nostra fundata est? Sequitur apud Hilarium, Hæc accepta atque hausta efficiunt ut & nos in Christo, & Christus in nobis sit. Quid Magdeburgenses? Incredulos corpus Christi comedendo, & sanguinem bibendo, alienissimos tamen ab eo manere. Dicit Irenæus, Quando mixtus calix & fractus panis, percipit verbum Dei fieri Eucharistiam carnis & sanguinis Christi, ex quibus augetur & consistit carnis nostræ substantia. Quid ex voce Eucharistiæ colligi queat, viderint Magdeburgenses. mihi tantundem valet atque mysterium. quod ipsi non secus ac dirum omen refugiunt. Jam carnem nostram spirituali illo cibo & potu refici non inficior. quia scilicet in spem beatæ resurrectionis Christo communicamus. ideoque non anima solum, sed carne etiam in ipsum coalescere necesse est. Sicuti & quisque nostrum secundum carnem vocatur membrum ejus, & corpus cujusque, templum Spiritus sancti. Citant verba Cypriani, Quod panis iste communis in carnem & sanguinem mutatus procuret corporibus vitam: parum considerate, vel malo astu: quando styli diversitas palam arguit non esse illum sermonem Cypriani. ut tamen hoc demus, cur expositionem mox additam vafre subticent? quod solus Filius Patri sit consubstantialis: nostra vero & ipsius conjunctio nec misceat personas, nec uniat substantias, sed affectus consociet, ac confœderet voluntates. Hoc modo si ego loquerer, nonne clamarent materiam Cœnæ auferri? Sequitur paulo post in eodem sermone, Esus carnis hujus quædam aviditas est ac desiderium manendi in ipso: per quod sic imprimimus & eliquamus in nobis dulcedinem charitatis, ut hæreat palato nostro, & visceribus sapor dilectionis infusus, penetrans & imbuens omnes animæ corporisque recessus. Potus & esus ad eandem pertinent rationem: quibus sicut corporea nutritur substantia & vivit, & incolumis perseverat, ita vita spiritus hoc proprio alimento nutritur: & quod est esca carni, hoc animæ est fides: quod cibus corpori, hoc verbum spiritui excellentiori virtute peragens æternaliter, quod agunt corporea alimenta temporaliter. Quum ex professo definiat edendi modum, ubi ingurgitatio? imo ejus loco substituit fidem & Spiritum: quod Magdeburgenses summopere detestantur. Refert Theodoritus Ambrosii verba ad Theodosium, Quibus oculis aspicies communis Domini templum? quibus calcabis pedibus sanctum ejus pavimentum? quomodo manus extendes, de quibus adhuc stillat sanguis innoxios? quomodo ejusmodi manibus suscipies sanctum Domini corpus, & ore tuo poculum sanguinis pretiosi bibes? Quid mirum si sanctus vir, quo acrius pungeret objurgatio, quanto potuit splendore & ornatu sacrum illud mysterium extulit? Cæterum siquis rogasset Ambrosium, an palpabile in Cœna esset Christi corpus, tam crassum delirium haud dubie abominatus foret. Quum ergo manibus tractari dicit, nemini sano & cordato obscura est metonymia. Communicatio, cujus meminit Augustinus, ne minimum quidem nos gravat, quibus Cœna est vera & spiritualis carnis & sanguinis Christi communicatio. In secundo loco ubi tradit Christum quum Cœnam porrigeret discipulis, quodammodo portatum fuisse suis manibus, deprehenditur eorum impudentia & falsitas: quia vocem, Quodammodo, quæ nodum probe expedit, scelerate omittunt. Quod autem alibi docet Augustinus, hoc in pane accipi quod pependit in cruce, & quod in cruce effusum est io calice bibi, non gravatim amplector: modo aliis Augustini verbis definiatur edendi & bibendi ratio. Definant

finant ergo Magdeburgenses simplicibus posthac fumos suos vendere, qui toties jam discussi, locum nullum in clara luce retinent. Nam quod Westphalum prædem aut vadem suo loco substituunt, sic detecta nuper à me fuit ejus nuditas, ut frustra inde expectent quicquam subsidii.

Decimum quartum argumentum est. quum admittant adversarii tropum in Christi verbis, nobis idem esse permittendum. Negant se figuram recipere in his verbis, Hoc est corpus meum, quia propriissime accipi debent. Quid? dum volunt propriissime sensum suum exprimere, an non dicunt sub pane, vel cum pane dari Christi corpus? Respondent, quum dicitur homo esse sub veste sua, non esse figuram. quasi vero elapsi sint hoc cavillo, donec ostenderint hominem propriissime, & absque figura vestem suam esse. Unde colligunt sub pane esse Christi corpus, vel cum pane: nisi quia de pane Dominus ipse pronunciavit, Hoc est corpus meum? atqui si tam exacta huic verbo subest proprietas, non modo perperam ex eo plus eliciunt, quam decebat,: sed falsarii sunt ac corruptores, qui tam longinquam metamorphosin ingerunt. Corpus enim cum pane, res est cælestis cum terrena. panem vero esse corpus, aliud est, nisi velint cælum terræ miscere, & sane id faciunt.

Huic argumento affine est decimumquintum. Fatentur adversarii panem & corpus res esse diversas, ergo tropum concedunt. Consequentia secundum Magdeburgenses non valet. Cæterum, an valere debeat, paulisper attendant lectores. Majorem in hoc syllogismo subsistere negant, Ubicunque sunt res diversæ, illic est tropus. quid tam pueriliter cavillari juvat? Certum est, ubicunque proprie subjecto non convenit prædicatum, sermonem vel falsum, vel figuratum esse. Si hæc propositio, Panis est corpus, absque figura accipitur, prodigiosa erit ejus falsitas: quia de panis essentia prædicabitur, quod prorsus diversum esse liquet.

Decimum sextum argumentum enerve & frigidum recitat, Papistæ nullum tropum admittunt: ergo quicunque illis consentiunt, sublatis vexillis transfugiant in eorum castra. Quia Westphalum non puduerat Hildebrandi decretum nobis obtrudere, & doctrinam nostram dicere satis esse convictam sacrilegi illius nebulonis judicio, respondi, nihil jam esse moræ, quominus ad Papistas transiret. Jurene an injuria, æstiment lectores. Quare non est quod Magdeburgenses odiose scommata, & sarcasmos respondeant, pro argumentis à se non recipi. Qualis obsecro leporis, vel facetiæ in dicto tam simplici affectatio fuit? Utinam sibi potius à scommatibus temperarent, ne immodico captandi risus studio facerent se ridiculos. cujus generis sunt insulsa eorum dicteria, non modo Tropologistas nos esse, sed tenebristas. Item, nos dicere, Panis non est corpus, sed symbolisat, umbrisat. Vigilias suas, curas & labores in Papatu oppugnando jactant. quasi nobis interim non fuerint nostra certamina, quorum cervicibus præcipua vis Papatus imminet. An vero pro gloria mundana depugnem, testis mihi in illa die & judex erit Filius Dei, sub cujus auspiciis milito. Et clare vident quibus propius nota est mea conditio, nisi ad illud tribunal intentus essem, nihil mihi fore optabilius, quam in lateribus quiescere. Sed nun satis fuit Magdeburgensibus commune fœdi erroris patrocinium suscipere, nisi omnibus insani hominis maledictis patroni accurrerent.

Decimumseptimum argumentum est, Circumcisio signum erat, & tamen res simul offerebatur. Ergo nihil impedit quominus in Cœna Domini visibile sit signum, & veritas spiritualis simul annexa. Respondent, ex dissimilibus non coagmentari firmam argumentationem: neque hic agi de nostro placito: sed quidnam auctor Cœnæ Filius Dei statuerit. Nos vero nec quid sit in Sacramentis dissimile tacemus: nec placita nostra ingerimus ad fidem Christo abrogandam: cujus auctoritas non minus reverenter à nobis suspicitur, & doctrina fideliter exponitur, quam & illud se animose facere obtendunt Magdeburgenses, & hoc se dextre præstare existimant. Quid à Cœna differat Circumcisio probe ex scriptis nostris discent lectores. hoc certe commune habet, quod visibili symbolo res spiritualis conjuncta fuit. Deus enim, qui hoc veteri populo pignus adoptionis suæ esse voluit, non fallebat suos filios. Jam in Cœna dico nihil obstare quominus symbolis panis & vini figuret Christus quod illic testari vult, & rem ipsam vere præstet. Si diversa est spiritualis Cœnæ veritas ab illa quam dixi fuisse Circumcisionis, non male excipient Magdeburgenses servandum esse discrimen. sed neque de eo controversia est, neque tam male profeci in Christi schola, quin gradus & varios modos distincte notem. Sicuti ergo per Circumcisionem insiti fuerunt Patres in sacrum populum, ut paterno Dei amore freti hæredes essent cælestis vitæ: ita hodie nobis sacræ cum Filio Dei conjunctionis figuram, symbolum, tesseram ac pignus proponi dico. Sed quia non agit nobiscum Christus fallaciter, vere per illa symbola repræsentari quod significant, ut re ipsa caro & sanguis Christi nos pascant, suaque substantia vivificent. Quare Magdeburgensibus nihil improbius fingi potest, qui pro re spirituali nos tantum afferre significationem remissionis peccatorum, & gratiæ Dei, mentiri audent: atque ex verbis nostris liquere, signum signi tantum porrigi, non res ipsas, quasi centies apud me non occurrat, Cœnæ materiam differre ab effectu, vel fructu: quia quas à Christo percipimus gratias, ordine præcedat spiritualis cum carne & sanguine ejus communicatio. Imo eo usque projecti sunt pudoris, ut nos signum tantum remissionis peccatorum relinquere obstrepant. Quod tandem subjiciunt nos tantum signa signorum, umbras umbrarum, & non nisi mera somnia, & phantasmata ingerere, non tantum sarcasmus est, sed putida dicacitas virulentis mendaciis referta, & nihil à canino latratu differens. Et continuo post verborum meorum recitatione suam malitiam aperte produnt: quod scilicet caro Christi arcana Spiritus virtute ad nos penetret, vitamque efficaciter inspiret in animas nostras. An hoc est merum phantasma, vel umbra umbræ? Si non eundem communicationis modum statuo, quem Magdeburgenses: an ideo protinus duplici calumnia gravandus sim, quasi non modo rem auferam, sed signum quoque rei ipsius, ut tantum maneat signum signi? Excipiunt, non quid homo proferat, sed quid asserat Christus spectandum esse. ipsum autem non dicere, Ego in cælis sedens in vobis operabor virtutem carnis meæ, sed, Hoc est corpus meum. quasi vero quicquam prodesset dari nobis edendum corpus, nisi sciremus nobis in cibum spiritualem dari, quia vivificum est. Quid valeat Cœna, quorsum spectet, nunquam gustarunt bruti isti homines. nullus enim ex verbis Christi fructus nobis proveniet, nisi hunc sensum in cordibus nostris obtineant, Panis hic ideo corpus meum est, & calix est sanguis, quia caro mea vere est cibus, & sanguis vere potus. neque enim Ingurgitatio hic, sed vitæ perceptio ex arcana communicatione nobis traditur. & tamen non dubitant iterum Magdeburgenses suis mendaciis nos obruere, violentissime à nobis discerpi Cœnam: quia promissionem solum urgemus, nec eam sincere: vel spiritualem operationem Christi in nobis, sic tamen ut Cœna Christi

tantum significet remissionem peccatorum, non applicet. Jam ergo ptobri loco apud eos ducitur, promissionibus insistere. atqui putabam hanc præcipuam esse fidei & pietatis laudem, acquiescere in Dei promissionibus. mihi vero non tanti sunt eorum fulminationes, ac vani crepitus, ut plus quærere libeat, quam mihi offert Chtisti promissio. De gratiæ applicatione alibi dixi quantum satis erat: eam scilicet non minus præclare à nobis asseri quam ferat tota eorum facultas. Communicationem qualis à me docetur, extenuent ut libuerit, non tamen efficiet eorum malignitas, quin agnoscant pii omnes nihil me quod ad fidei profectum faciat, omittere. Quare multum abest, ut quenquam sani cerebri movere debeat crudelis eorum calumnia, nos à Cœna arram certitudinis fidei prorsus auferre: quia materiam auferimus, nempe Christi corpus, quum totus Cœnæ effectus secundum nos ab arcana carnis & sanguinis communicatione pendeat, qua fit ut vitam suam nobis inspitet, & nos unum cum ipso simus. Qualis autem arra certitudinis erit corpus, si illud promiscue scelestissimus quisque ingurgitet? Nam prout apud ipsos proram & puppim occupat carnalis manducatio, spiritualem vitam fere pili non æstimant.

Decimum octavum argumentum recitant, Nulla contra fidem recipi debet interpretatio: sed hæc interpretatio, quod Christus substantialiter & invisibili modo edendum tradat corpus suum, non est analogia fidei: repudianda igitut est. In majore quantumvis nulla sit difficultas, obmurmurant tamen, falsos doctores multa obtendere, ut hac arte fucum faciant. sed hic ostendant fucum fieri. Minorem probamus, quia quum panem porrigeret, visibile corpus gestabat. Quare oportuisset esse bicorporem. Absurdum enim est, fideique principiis repugnat, duplex fuisse Christi corpus. Respondent, Quamvis humana ratio ad petram scandali duriter allidens naufragium faciat, fidem acquiescere disertis verbis Christi. Quasi vero humanæ rationis commentum sit, quod claris Scripturæ testimoniis proditum est. Neque enim nobis dictavit humana ratio, Filium Dei, ut nos sacrificio mortis suæ reconciliaret Patri, carnem nostram induisse: atque ut frater noster fieret, similem nobis factum esse, excepto peccato. Veram illam carnem, in qua paulo post excipienda erant mundi peccata, tunc cernebant Apostoli: atque in ejus intuitu defigi oportuit eorum fidem, ne aliunde salutem sperarent. Et eorum mentes rapi ad invisibile nescio quid nihil aliud fuisset, quam à vero & unico redemptionis pretio averti. Nec est quod iterum obstrepant, diminui Chtisti potentiam, eumque mendacii argui. veracem esse ipsi non credunt, nisi præstigiator sit. Nobis vero solide constat ejus veritas, si naturale corpus, quo indutus erat, edendum in mysterio præbuit. Monendi enim sunt lectores hac sinceritate homines istos nobiscum agere, ut quod ipsi comminiscuntur, falso in nos conferant. An verum & naturale sit Christi corpus, quod uno in loco cernitur oculis morti obnoxium, alibi cæleste & invisibile eodem momento sub pane latet, non communis sensus, sed fides ex verbo Dei edocta respondeat: nullus certe piorum ambiget, quin duplex corpus veram unius naturam perimat. Contendunt idem esse. quasi luserit Filius Dei: carnem nostram, in qua justitiam acquireret, induens. Et tamen hanc maculam impudenter nobis aspergere non dubitant, acsi negemus verum & naturale Christi corpus nobis in Cœna dari.

Decimonono loco referunt, Quando Cœna actio est cælestis, fidelium mentes in cælum debere evehi. Hæc autem ratio illis non placet ptopter ambiguitatem. Ut tamen cælestis sit actio, quia Christus dispensator est, non jubemur eam in cælis peragere. atqui nos per cælestem actionem nihil aliud intelligimus, nisi quod in mentem cuivis protinus venire debet, spirituale esse mysterium, quod pro natura regni Christi à terrenis actionibus separari debet. Ac mirum est homines istos, qui se pro dignitate & præstantia sacræ Cœnæ pugnare fingunt, ægre tamen concedere quod præcipue ad ejus commendationem valet. Denique non aliud nobis significat nomen cælestis, quam quod verbis Augustini non minus vere quam scite expressum est, peragi in terra, sed cælitus: ab homine, sed divinitus. Hoc si dubitanter recipiunt Magdeburgenses, macellum sibi habeant pro templo. Sed excipiunt, quamvis mens ad cælestes promissiones debeat respicere: simul tamen debere converti ad præsentem actionem, qua Christus quasi porrecta manu nobis apportat corpus suum. Fateor quidem, si quis externum signum prætereat, non posse hoc Sacramento adjuvari. Sed quomodo conveniet, Sacramenta esse scalarum instar fidelibus, per quas sursum cælos conscendant: & debere tamen in ipsis elementis subsistere, vel manere defixos, acsi Christus in terra quærendus esset? Ac præpostere obtendunt, Christum nobis manum porrigere, neglecto fine, ut scilicet nos sursum erigat. hoc enim consilio Dominum ad nos descendere tenendum est, non ut indulgeat corpori nostro, vel sensus in mundo defixos teneat: sed potius ut ad se trahat. atque huc tendit veteris Ecclesiæ præfatio. Sursum corda, sicuti Chrysostomus interpretatur. Quod si repudiant Magdeburgenses, Pauli auctoritate contenti simus, qui sursum nos attollit, ut Christo conjuncti simus. Ut centies negent cælum pro visibili mundi convexitate accipi: hoc tamen nobis manet, non alios rite frui Christo, nisi qui sursum eum quærunt.

Vicesimum argumentum est, Quicquid non est in aliquo qualitative, aut quantitative, aut in loco, non corporaliter, sed spiritualiter inest. Modis istis non esse sub pane corpus fatentur omnes. ergo spiritualis est præsentiæ modus. Respondent, argumentum non valere à non distributo ad distributum. quibus verbis significant non esse plenam enumerationem partium. Subtilius ergo dividant, si quid est nimis crassum. Sed illis sufficit dicere uno verbo, plures afferri posse essendi modos. atqui secando & mutilando, quartum membrum nunquam reperient. Hoc igitur præsidio depulsi, confugiunt ad vulgarem suum prætextum, Non teneri Deum principiis physicis. fateor, nisi quatenus ita ordinavit. Respondent, Hunc ordinem non nisi in communi cursu naturæ valere, in Theologia vero minime. verum quidem, nisi forte pars Theologiæ sit ipse naturæ ordo, sicut in causa præsenti. neque enim simpliciter asserimus, quia naturale sit corpus Christi, uno in loco esse: sed quia Deo placuit corpus Filio suo dare verum, & suis dimensionibus finitum: voluit ad tempus versari in terris sub illius corporis domicilio: voluit cum eodem corpore ascendere in cælum, & inde expectari jubet. An non Angeli verba sunt, non esse Christum in sepulchro, carnis respectu, quia ascendit? an mendacii insimulabimus Angelum, qui immensitatem aperte Christi corpori adimit? Excipiunt, Singulares Dei actiones à communibus ac naturalibus esse distinguendas. sit sane ita: modo singularitas ista quam obtendunt, figmentum non sit ex capite humano natum. Sed longe abest, quin verbo illo, Hoc est corpus meum, probetur immensitas. nam ut suam quantitatem retineat corpus, non desinet vere in mysterio offerri. Quomodo per fores clausas transierit Christus, alibi dictum fuit: sibi enim fores aperire potuit, & lapidem quoque obsignatum: ut necesse non fuerit corpori naturam auferre, quo per lignum, vel lapidem penetraret. Ideoque à perversa interpretatione frivola est ratiocinatio. Jam quod Sacramentales actio-

nes

nes negant conferri debere cum natura, verum quidem est, modo ne incomparabilis Dei potentiæ prætextu monstra fingantur præter ejus Verbum. Itaque eatenus acquiescit fides huic verbo, Hoc est corpus meum, ut Christi communicationem vere offerri non dubitet. hoc modo nihil opus erit argutius de quantitate corporis disputare: quod facere nos cogit eorum importunitas, qui Christum veritate suæ carnis privantes, eum in phantasma transformant. Nec vero quum spiritualiter dicimus Christi nos fieri participes, voce hac intelligimus significative tantum, tropice, & allegorice nobis proponi edendam carnem. hoc tam fœdum mendacium (ut alia) satis declarat, ne guttam quidem ingenui pudoris esse in istis hominibus, qui tam licentiose quidlibet ex quolibet faciunt. sed spiritualem modum opponimus carnali: quia Spiritus sanctus, qui vinculum est nostræ cum Christo conjunctionis, vitam nobis ex carnis ejus & sanguinis substantia inspirat.

Vicesimumprimum argumentum nescio unde sumpserint, Corporaliter non posse percipi, quod ineffabiliter percipitur. neminem ex nostris ita loquutum credibile est. Fieri potest, ut alii quoque, sicut me fecisse agnosco, objecerint, ineffabilem modum potius spiritualem esse, quam carnalem. quum ergo nitantur ineffabili miraculo, jure coarguitur eorum pervicacia, qui arcanam Spiritus virtutem ad nos Christo uniendos intervenire non sustinent.

Vicesimumsecundum argumentum, Dictum est theologi non philosophi. Spatia locorum tolle corporibus, nusquam erunt: & quia nusquam erunt, nec erunt. ergo adesse non potest Christi corpus in Cœna, nisi locus assignetur. Respondent, Quamvis à theologo profecta sit sententia, esse tamen physicam, & inepte ad res divinas applicari. addunt etiam, Patres sæpe intempestive permiscuisse humana divinis, & hoc modo turpiter diluisse theologiam. scilicet quum Augustino eripere non audeant nomen Theologi, hoc minus contumeliosum videtur, reum facere turpis corruptelæ, ut vix à sacrilegio excusabilis sit. Disputat illic ex professo Augustinus de carne Christi. eam, ut vera sit, sua dimensione finiri contendit. Respondent Magdeburgenses Physica ratione turpiter corruptam fuisse Theologiam. quasi persuadeant se in rebus divinis multo acutius cernere, quam sanctum illum virum, quo nec magis solidum in dogmatibus Ecclesiasticis, nec modestiorem tulit tota antiquitas. Jam vero nihil mirum, si nos homunciones magistrali supercilio prosternant qui sic in Augustinum proterviunt.

Vicesimumtertium argumentum non sincere proferunt. nemo enim nostrum reperietur hoc dixisse, Sacramentorum eadem est ratio: Baptismus vim suam retinet, quamvis non vertatur aqua in sanguinem Christi. ergo Cœnæ etiam constabit sua vis, utcunque sub pane non comedatur verum Christi corpus. Quare ne se in solutione nugatoria frustra torqueant, nos alio fine Cœnam cum Baptismo conferimus. Baptismo tribuitur, quod non nisi Christi sanguini, & Spiritui sancto convenit. neque tamen propterea dicendum est, aquam mutari in sanguinem, vel Spiritum. ergo non absurdum est, transferri quoque ad panem quod non est ejus proprium. Si excipiant, dissimilem esse rationem, quia nusquam aqua vocetur vel sanguis, vel Spiritus, mihi satis est, quatenus est utriusque symbolum, etiam propriis utriusque epithetis ornari. Adde quod nihilo obscurior est Pauli sententia, nos Christum induere in Baptismo, quam illa Christi, Hoc est corpus meum. Respondeant quomodo induamus Christum. modone corporali, ut de Cœna contendunt? inde sequetur, non minus sub aqua inclusum esse Christum, quam sub pane. Confugient ad suum asylum, non dici de Baptismo, Hoc est, quasi vero nihil asseveret qui dicit Christum à nobis indui. Certe ita concidit frivola eorum responsio, differre in hoc Cœnam à Baptismo, quæ instituta est ut in ea sub pane & vino detur nobis Christi corpus: Baptismo, ut tingamur in nomine Patris, Filii, & Spiritus sancti. Reclamat enim Pauli definitio, ex qua aperte patet, non minus in Baptismo nos induere Christum, quam in Cœna comedere.

Vicesimum quartum argumentum, quod maligne depravant, ac mutilant, sic potius retexo, Christus alia ratione, quam carnali præsentia habitat in cordibus piorum, ut sit eorum vita. ergo de carnali præsentia tantopere contendere nihil attinet. Hic censores non modo temeritatem nobis exprobrant, sed addunt nos aliquid mereri acerbius: quia Deum audemus reformare. quasi vero ideo negemus Christi corpus substantialiter comedi, quia aliter per efficaciam Spiritus sui perficere salutem nostram potest. Ratio est, de re non necessaria non esse pertinacius litigandum. deinde ex communi Scripturæ doctrina petendum esse communicationis modum. Excipient pro more, aliquid speciale esse in Cœna. Quod ut verum esse fatear, tenendum tamen interea est, non tendere in alium finem, quam qui alibi describitur. Hæc enim perfectio, ac nostræ felicitatis cumulus est, ut Christus per fidem in cordibus habitans, non modo bonorum omnium quibus donatus est à Patre, consortes ac socios faciat: sed vitam quoque suam inspiret, adeoque unum nobis fiat. Ultra hanc metam progredi quum nefas sit, non alio consilio institutam esse Cœnam dicimus, nisi ut hoc modo coalescamus in corpus Christi. Hic stulte Magdeburgenses promissionem de carne Christi edenda ad os carnale restringunt, quia dictum sit, Accipite, edite, hoc est corpus meum. Etsi enim mysterio annexa est promissio, prudenter tamen spectandum est quid ipsa mysterii natura ferat. Sic enim annexa est promissioni externa & sacramentalis actio, ut tamen nihil magis præposterum sit, quam eam confundere cum esu spirituali. Nec vero tam obliviosus erat Paulus, ut de perfecta cum Christo fidelium communicatione, vel unione disserens, si quid in Cœna esset excellentius, omitteret. Summa hæc sit. quum præcipuus sacræ Cœnæ sit finis, Christum ejusque vitam nobis communicare, videndum esse qualiter nobis sit Christus vita. ab hoc scopo si deflectitur, impiam sacri mysterii esse lacerationem.

Vicesimumquintum argumentum est, Promissiones Evangelii sunt spirituales. & ut fide sunt accipiendæ, ita fide sunt efficaces: Sacramenta vero omnia ex promissione pendent: ergo spiritualis est Cœna, fideque tantum est efficax. Si ita est, non opus est Christum corporaliter edi. Respondent Magdeburgenses, vel definitionem esse vitiosam, vel non esse plenam partium enumerationem. Majorem enim nonnisi de nudis promissionibus extra Sacramenta volunt intelligi. Sed quis unquam præter eos spiritum & fidem à Sacramentis disjungere tentavit? Nam si stemus eorum placito, sic dicendum erit, promissiones signis annexas carnales esse, & efficaces extra fidem. Jam ut centies crepent, promissio remissionis peccatorum non secus ac manducationis, Cœnæ actione vestita est: quando hæc conjunctim dicta sunt, & inseparabili nexu cohærent, Hic est sanguis, qui effunditur in remissionem peccatorum. Quale inde portentum nascetur, ut sine fide promissio carnalis reconciliet homines Deo? utcunque se aliter sentire dicant, mea nihil refert. Certe insolubili nodo eos perversa sua speculatio implicat. Jam quomodo secundum eos insufficiens est enumeratio, quia corporalis actio omittitur? quasi vero aliunde æstimanda sit quam à sua pro-

missione. Quid enim aliud est panis & vinum Cœnæ, quam visibile verbum? ergo si à verbo separetur Cœna, nihil à profano epulo differet. Ideoque merito contendimus non aliter sentiendum de ea esse, quam ferant Euangelii promissiones, ex quibus manat quicquid habet. At non debet divelli promissio spiritualis & corporalis esus. nihilo certe magis quam fides & verbum ab ipso externo signo, dum Sacramenti nomen proponitur. Sed corporalis esus aliter definietur, nempe ex promissione. En cur sententiam à nobis non vere minus, quam utiliter prolatam exagitent, Materiam panis & vini non afferre nobis Christum, sed magis spectandam esse promissionem. Objiciunt copulata esse quæ divellimus. imo dextre à nobis explicatur copulæ ratio, dum monemus non inspicienda esse nuda elementa, quæ per se nihil facerent ad spiritualem vitam, sed ad verbi quod illic insculptum est intuitum vertendos esse oculos. Panem & vinum si quis à Cœna abjiciens (ut fanaticis quibusdam contigit) allegoricam Cœnam faceret, non prorsus abs re Magdeburgenses dicerent signum esse visibile. Quid autem hoc ad nos, quibus propositum est ostendere unde petenda sit utilitas signorum, ne ex corruptibili eorum natura perperam de eorum virtute judicium fiat? Ergo ut vera & efficax sit significatio, & exhibeatur veritas, piorum sensus revocamus ad promissionem. quo etiam spectat illud Augustini, Accedat verbum ad elementum, & fiet Sacramentum. Hinc apparet quam bona fide nos doli mali insimulent Magdeburgenses & quam modeste & humaniter nobis exprobrent, imperiose nos jubere quod nunquam in mentem venit. Quis enim non videt tunc vere cum pietatis profectu teneri signorum usum, ubi in illis refulget promissio, qua remota, tota actio instar ludicri spectaculi evanescit?

Vicesimumsextum argumentum. Cœna Domini accipitur fide: fides est rerum absentium Ergo in Cœna non præsto adest corpus Christi. quod sic correctum paulo erit aptius. Instituta est Cœna, ut Christum in cælesti sua gloria sedentem fide quæramus: hoc autem modo impletur Apostoli dictum, fidem rerum esse absentium. Loco igitur abest Christus secundum humanam naturam. Nomen loci exprimo, quia non obstat distantia, quominus fruamur præsentia Christi, qualem scilicet desiderat fides. Hic cessat Magdeburgensium solutio, fidem interdum circa corporalia versari. Neque enim si Christum ex Virgine natum, & crucifixum apprehendit, simul etiam detrahit è cælo, ut loco præsentem sistat. Nos vero eam quæ fidei convenit, Christi præsentiam in cœna fatemur, absentiam restringimus ad naturæ veritatem. Hoc modo supra spem agnoscunt fideles, quamvis in terra peregrinentur, vitam capitis sui sibi esse communem.

Vicesimumseptimum argumentum est, Humanum corpus est definitum, nec potest esse ubique: Christus vere humanum corpus assumpsit: & adhuc retinet. ergo secundum humanam naturam non potest esse ubique. Apparet inter se lusisse Magdeburgenses, & dum evertere volunt sacrum & inviolabile Christi symbolum, sua symbola quasi ad cauponam afferre. Cujus rei præmonitos velim esse lectores, ut si posthac animadvertant usque ad fastidium repeti quod jam de loco dictum est, ex hoc acervo confuso colligant, nihil judicio vel ratione fuisse ab illis digestum: sed dum mutuum muli scabunt, quod cuique effutire placuit, ab aliis receptum. Atque ut reliqua omittam, quid sibi vult quod tricesimo loco idem prorsus inculcant, nisi quia symbolum, quod secundus attulerat, prior repudiare noluit? Venio nunc ad solutionem. Dicunt, nos arguere à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. unde probant? quia Major continet principium physicum, quod de corporibus intelligitur, in quibus nihil inest præter creaturam. Quærunt igitur; fuerit infinitum illud corpus, necne in quo Deus Abrahæ apparuit. Siquid eos puderet, hic certe obmutescerent, ne cum pucrili suo garritu proderent quam inter se fovent profanam ambitionem. Ad Minorem respondent, Christum non humana modo natura, sed divina etiam præditum esse, quæ ineffabiliter inter se unitæ sunt. Quid inde tandem efficient? certe non conflabunt quod imaginari sunt monstrum, quando non permiscet neque confundit duas naturas personæ unitas. Et quando Ecclesiam citant testem, tenere saltem debuerant quid secundum vulgarem usum istæ loquendi formæ inter se differant, unitas, & unio. unitas personæ in Christo sine controversia inter omnes orthodoxos recipitur. Si naturæ Divinæ cum humana prædicetur unitas, nemo pius erit, qui non abhorreat: ergo in unione necesse est, ut sua cuique naturæ maneat proprietas integra. Quod quærunt rursus, quomodo intacto sigillo monumentum suum pertransierit Christus: & foribus clausis pertransierit ad discipulos, nova solutione non indiget. Quid enim impedient clausuræ omnes, hominum artificio factæ, quominus sibi transitum Deus patefaciat. Nam qui de nihilo creavit omnia, potest ad tempus in nihilum redigere quæ videntur impedire progressum operum ejus. Et sane quorsum redacta corpora esse dicemus, quibus & Angelos suos, & seipsum induit Deus, postquam executus est quod volebat? Prodierunt igitur corpora, Dei mandato, postea evanuerunt: & tamen fateri oportet vera fuisse corpora. Hic de potentia Dei non inquirimus subtilius quam par est, sicuti nos criminantur isti homines, quibus potentia Dei utinam fumus non sit, ut pro fuco ab illis obtenditur. Facessant ergo fucosi isti colores, quod corpus suum Christus in sublime sustulerit. neque enim hic agitur quæ miracula ediderit Christus in carne qua vestitus erat; sed quid necessario requirat vera corporis natura. Ambulavit Petrus super aquas, an ideo desiit habere verum corpus? Quod factum esset, si eodem momento vel in navi, vel in portu sedisset: quia spectrum & imaginatio fuisset quicquid apparuisset. Petrus ipse quum è carcere egressus est, non penetravit per fores clausas: vere tamen clausis & bene obseratis foribus egressus est, miraculum præter naturæ ordinem editum fatebimur: duobus autem in locis simul fuisse non minus negabimus, quam fuisse bicorporem. Hæc ratio nos expedit, ne arguamus Christum mendacii: quod nos facere, qua solent impudentia, jactant Magdeburgenses. Fidem enim nostram, qua verbis Christi acquiescimus, scimus in cælo sacrificium boni odoris esse. Ipsi dum Lutheri hyperbolas projiciunt, modo plebeculam, suosque fraterculos fascinent, hujus popularis theatri plausu contenti, nec Dei, nec Angelorum judicium magnopere curant. Hæc ratio est cur antea dixerim Luthero multas esse simias, paucos imitatores. Nam quasi cothurnis in sublime elati, quomodo possibile sit, inquiunt, ut definitum adsit corpus ubicunque peragitur Cœna, ipse viderit: nos habemus certum mandatum, ut pendeamus ab ejus ore. Ipse vero Christus satis vidit: ut frustra ignorantiæ suæ culpam in eum regerant, qui sponte cæcutiunt. Quod iterum obtendunt unam Christi personam Deum & hominem esse, quam ineptum sit alibi ostendimus. Ubi omnia dixerint, hæc veteris Ecclesiæ consensu approbata doctrina stabit, Christum mediatorem ubique esse, & quatenus vna est ejus persona, Deum & hominem, vel Deum in carne manifestatum implere omnia, quamvis secundum carnem in cælo sit. Hac in re cur Christum Regem summum ac pontificem contumelia affici dicant, quia ejus corpus in phantasticam immensitatem non extendimus, judicium esto penes summos & infimos.

Supre-

Supremum illis oraculum est, Lutheri responsio, Unum corpus secundum humanam rationem non esse in diversis locis: posse tamen secundum Dei potentiam. quia quicquid loquitur Deus præstare potest, & nihil apud Deum est impossibile. ac si quis mundum ab æterno creatum probare vellet, quia æterna fuit Dei potentia. vel eundem solem simul posse lucidum esse & obscurum: quia Deus potest omnia.

Vicesimo octavo loco argumentum suo arbitrio conficiunt, quod suo arbitrio evertant. & videntur nescio quid data opera captasse, ut se venditarent de sorite negativo. sic ipsi recitant: Tantum ea potest Deus quæ vult: vult autem tantum ea quæ naturæ suæ conveniunt: conveniens non est corpori Christi, ut sit in Cœna simul & in cælo. ergo Christus non potest efficere, ut corpus suum in Cœna corporaliter percipiatur. sic quidem, ut video, inter se garriunt. nostra autem ratiocinatio alia est, Quia Deus quæcunque vult facit, non separanda est ejus potentia à voluntate. ergo stulte, importune, & præpostere disputatur quid possit, nisi accedat ejus voluntas. Jam quum nusquam ostenderit verum & naturale corpus Filii sui se velle facere immensum, præposteri sunt ac perversi potentiæ ejus præcones, quicunque ex immensa Dei potentia carnis immensitatem in Christo probare contendunt. Una hic solutio restabit Magdeburgensibus, Dei voluntatem perspicuam esse ex Christi verbis, Hoc est corpus meum. quod forte audiri posset, usu Prophetiæ, donoque interpretationis prorsus sublato: quæ unica eorum victoria est.

Vicesimumnonum argumentum est, Christus in cælum ascendens, relicto hoc mundo, non potest esse ubique: Christus in cælum ascendit: ergo non est in terra corporaliter. Respondent, majorem de puris creaturis valere. Ergone de pura creatura dicebat Angelus, Surrexit, non est hic? An de pura creatura recessus intelligitur apud Marcum? & quod Petrus prædicat, oportere Christum cælo comprehendi usque ad ultimum diem? Utinam potius in elementis hæsissent isti homines, quam ex malis dialecticis facti essent pessimi theologi! Respondent postea ad minorem, Visibili Christi ad cælos ascensu non tolli invisibilem præsentiam, quia de utroque extant manifesta Scripturæ testimonia. Quid de locali corporis absentia testetur Deus, per Angelum audio, Surrexit, non est hic. nisi dialecticam meliorem Angelica didicerint, procedet argumentum à positione unius loci ad negationem alterius. Eadem est in verbis Petri ratio, oportere cælo comprehendi. illic de visibili forma non disserit Petrus: & tamen domicilium Christo in cælis assignat, quo affirmat ipsum comprehendi. Si nulla esset dimensio, ubi comprehensio? tenemus ergo, quia comprehensibile est Christi corpus, non esse immensum. An à Petro quoque dicent turpiter corruptam fuisse pietatis doctrinam? videntur tamen sibi optimum effugium excogitasse, dum visibilem Christi ascensum conferunt cum visibili Spiritus exhibitione. Spiritus, inquiunt, sub linguis igneis apparuit, qui tamen invisibilis ubique erat. ergo visibilis Christi ascensio non tollit invisibilem ejus præsentiam. perinde acsi dicerent, Deus specie visibili in Tabernaculo, & aliis locis apparuit, qui tamen invisibilis ubique erat. Ergo visibilis mundi forma jam obstat, quominus invisibilis sit mundus. Excipient, non esse idem de mundo pronunciatum, quod de carne Christi. Ego vero tantum de comparatione loquor, quæ sine refutatione liquescit. Neque enim novum est, ut Deus qui invisibilis est natura, species quas visum est induat, quoties hoc modo se vult manifestare hominibus. hæc præter naturam manifestatio nihil mutat de natura Dei. Similitudo quomodo in Christum quadrabit? imo statim occurret manifesta repugnantia. Christi enim corpus ut natura erat visibile, receptum fuit in cælos, videntibus Apostolis. Jam volunt Magdeburgenses contra naturam substitisse invisibile in terra. hoc nunc probent sublata illa, quæ nihil eos juvat, similitudine: Christum esse in cælo, ut invisibiliter secundum carnem, ubicunque velit, esse possit. hoc illis dictu facile est: sed manifonitu non excutient piis mentibus quod de Christi in cælos ascensu prædicat Scriptura. Dicunt Christum visibili modo in cælum ascendisse, ut facto aliquo externo monstraret, vere se resurrexisse, patefacere se januas regni cælorum credentibus, se fore Pontificem in sanctuario cælesti. hoc aliquid est, non totum. Discessum suum Apostolis utilem esse testatus est: quia nisi abiret non erat venturus Spiritus. an non potuit venire eo præsente? nempe quia sursum mentes eorum erigi necesse erat, ut divinam ejus virtutem perciperent. quo pertinet ejus dictum ad Mariam, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem. Cur displicuisse dicemus Christo pedum amplexum, nisi quia sola posthac fide tangi volebat? hæc etiam ratio est cur nubes eum abstulerit ab eorum conspectu, qui si persuasi fuissent invisibiliter esse in pane, non stetissent defixis in cælum oculis.

Tricesimum argumentum, Qui in loco est, non est ubique: Christus in cælos receptus, tanquam in loco est: ergo non est corporaliter in Cœna. Majorem respuunt, quia principium est physicum. Quasi vero pereat theologia, si Deo naturæ auctori hoc honoris defertur, ne quem ipse ordinem statuit, violemus. Facessant insulsæ cavillationes, quarum nimis larga copia istis hominibus profluit. Principium enim quod sumimus tantundem valet acsi probemus Christum fuisse verum hominem, quia esuriit, fatigatus fuit ex itinere, timuit, mœrore affectus est, denique quia ab infantia adolevit in virum, & mortuus est. Si hic oblatrent Magdeburgenses, non nisi physica principia se audire, an tolerabilis erit pervicacia? Solem esse calidum & lucidum natura dictat. denique solem esse solem, naturale principium est: ut theologi simus, an negandum erit quod illustre specimen est admirabilis Dei sapientiæ? certe esse in loco & ubique, tantundem valet ac locum non esse locum. nihil tamen est, quod non hyperbolica Magdeburgensium fides transcendat. etiamne incomprehensibiles sapientiæ ejus abyssos? hoc ex eorum verbis apparet. Jam quia tam Scripturæ quam Patrum testimoniis Christum probamus in cælo esse tanquam in loco: de Patribus respondent, eorum dicta papyraceas esse turres. Facessat sane omnis humana auctoritas, modo concedant isti magistri communem esse nobis causam cum Patribus, ne contra Berengarii hæresim posthac tam fastuose despument. Christi dictum objiciunt, Hoc est corpus meum: quod nulla ratio, ac ne Angelica quidem labefactare potest. quasi nos contra Christum vel Platonici simus vel alterius cujusuis sectæ. Sed quid rejecta interpretatione, Christi auctoritatem jactare in perverso & alieno sensu juvat? Jam commentum de invisibili Christi præsentia Patribus fuisse notum credent sani & non stulti lectores, ubi ostensum fuerit Scripturæ testimonio. Ita dicunt, non colligi Christum cælo quantumvis spatioso alligari. Ligamina sinamus, contenti Petri verbo ubi dicit oportere cælo comprehendi. Quid amplius desiderant? Accedant & dicta Angelica, non esse in sepulchro, quia surrexit: frustra Apostolos suspicere in cælum, quia veniet Christus ultimo die, sicut ascendere visus est. Excipiunt, venturum visibili forma. quasi vero ad solatium non fuerit longe aptius, quod Angelus, quia in schola Magdeburgensium edoctus non fuerat, omisit: nempe, si invisibilis sub pane latet, non esse procul quærendum. Quod deinde

pro-

probare nos volunt, mentitum fuisse Christum, ubi dixit, Hoc est corpus meum, magis detestabilis est eorum furor, quam ut in refutatione diu immorari expediat. quasi novum aliquid vel magnum afferant, attentos volunt esse lectores, quia non dixerit, Hoc est symbolum, figura, umbra, phantasma. quasi nobis corpus phantasma sit, quale ipsi in sua officina fabricant. Fatemur verum notari corpus, cujus sub pane communicatio offertur: quamvis mystica sit communicatio, non desinit Christi verbis solida constare fides ac veritas, nisi eum mendacii oblique arguerent, qui pedibus mysterium calcantes, crasso suo delirio eum subjiciunt. Verum quia promisit Christus se nobiscum fore usque ad finem seculi, credere se dicunt ejus verbo. quasi vero nisi phantasticum corpus sub pane includat, non possit immensa sua virtute adesse fidelibus.

Quia argumentum tricesimum primum prorsus idem est cum superiore, & vicesimoseptimo, nolo verba perdere.

Tricesimo secundo loco sumunt quod refutari facile patior: Christus sedet ad dexteram Patris, ergo non potest esse ubique. Quum ex professo totam in me suam virulentiam dirigant, quorsum attinuit apud indoctos ex re nihili plausum captare? neque enim aliter quam verbis meis respondent: nisi quod de ubiquitate naturæ humanæ inserunt suum commentum. Ergo si me aggredi illis propositum est, cesset ille Patris dextra ultro citroque contentio. Hæc enim mea est docendi ratio: Sicuti Christus in cælo est secundum carnis substantiam, ita in carne sua sedere ad Patris dextram, ut imperio virtuteque totum mundum impleat. Hinc apparet ut Christus, Mediator, Deus & homo ubique totus sit, non totum: quia ejus imperium, & arcana vis gratiæ nullis tribus includitur.

Tricesimumtertium argumentum est, Scriptura testatur Christum à resurrectione corpus retinuisse quod habuerat, neque naturam ejus mutatam. idem Patres docent magno consensu: ergo non potest Christus in Eucharistia esse corporaliter. Respondent, ex pravo fonte oriri quicquid de natura corporis afferimus: quia animalis homo non percipiat quæ sunt Spiritus. Nos vero judicare ex sensu carnis falsissimum est, dum citamus quæ certum est ab ipso Deo profecta esse. Dixerunt Angeli non esse quærendum Christum in sepulchro, quum Cœnæ mentio non fieret. An non de eodem corpore loquebantur? quod toties includunt in sepulchro Magdeburgenses, quoties sub pane sepeliunt. De carne sua duo protulit Christus, quæ videntur in speciem pugnare, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet. Item, Accipite, hoc est corpus meum. Nunc conciliandi ratio quæritur. ac si nullius momenti esset prius dictum, secundum mordicus premunt Magdeburgenses, interpretatione omni rejecta. quasi vero non tantundem ubique fidei mereatur Christus. Expedire se nequeunt, quin duplicem fingant modum præsentiæ, & commentum obtrudant non magis à ratione, quam à fide alienum: aliam fuisse naturam corporis, quod palpandum & videndum præbuit Christus, quam quod sub pane latet.

Tricesimumquartum argumentum est, Scriptura testatur corpora nostra fore conformia glorioso Christi corpori: sed corpora nostra tunc ubique non erunt. ergo neque corpus Christi ubique est. Excipiunt, vitium esse, quia ratiocinamur à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Sed ostendant quid in hac præsenti causa sit dissimile. Fateor non æqualem fore gloriæ gradum in capite & membris: sed quantum pertinet ad corporis naturam, non stabit conformitas, nisi suas dimensiones retineat illa caro, quæ typus est, ac exemplar futuræ nostræ resurrectionis. Objiciunt non esse dictum de Petri vel Pauli carne, Accipite, hoc est corpus meum. Sed quomodo hoc dictum accipi debeat, quia inter nos disputamus, interpretatio ex aliis locis petenda erat. Furioso impetu ansam præcidunt Magdeburgenses. quasi nulla esset interpretandi libertas, nisi eorum permissu. Sed ubi pronunciat Spiritus sanctus Christum in cælestem gloriam translatum esse, ut suo corpori nostra conformet, quis discrimen illud, quod præscribunt novi magistri, recipiet? Adde quod Paulus virtutem Christi, qua potest omnia, illic commendans, splendidius extollit quod Magdeburgenses extenuant miraculum, quam ut pii sanique lectores, objecto fumo dicti secundum quid, sibi tam certam doctrinam excuti sinant.

Tricesimumquintum argumentum est, Inter veteres nihil fuisse contentionis de Cœna Domini. ergo omnes intellexerunt figurate Christi verba. Hoc retorquent, quia nihil inter veteres fuit pugnatum de hac re, omnes uno consensu amplexos esse literalem sensum. Sed quum nihil putidius sit, quam ludendo, jejunum nescio quid, quale ipsis recitare libuit, diluere, verum argumentum audiant ex me lectores. Cum ex veteribus quidam libere docuerint, Christum dixisse, Hoc est corpus meum, quum signum daret corporis sui. Item, panem esse Christi corpus, quia Sacramentum quodammodo censetur res ipsa, alii docuerint verum fuisse Christi corpus, cujus signum in Cœna tradidit: alii panem vocaverint oppositum typum corpori, non esse probabile, tunc grassatum fuisse errorem de corporali sub pane præsentia, quia statim mota fuisset contentio. Hic non est cur nos Philisthinis comparent: nisi forte, sicuti in multis comœdiis fieri solet, clamoribus suis quasi fractorum scamnorum strepitu actionem subito abrumpant, & lectores frustrentur.

Argumentum tricesimumsextum est de novitate, quæ nobis suspecta erroris esse debet, nec immerito quod tradunt adversarii figmentum de corporali præsentia damnamus hoc nomine, quia non ita pridem inter crassas inscitiæ, & superstitionum corruptelas natum est. Respondent solenne hoc esse patronis malarum causarum, arripere vicinum aliquid, quo plausibiliter declamitent, & maximas tragœdias moveant. & hoc modo nos transferre ad corporalem præsentiam, quod non nisi in transsubstantiationem competit, quam ipsi quoque acriter damnant. sic illi: Sed primum nego tragice nos vociferari hac in re, quum simpliciter dicimus commentum quod ipsi pro cælesti oraculo adorant, fabricatum fuisse à Sophistis, qui nihil tenebant purioris Theologiæ. deinde nego ex fuco affinitatis nos captare plausum. Quam acriter transsubstantiationem oppugnet, patet ex scriptis Westphali, qui Concilia sub Nicolao & Gregorio septimo habita, pro orthodoxis censere non dubitat. Sed hinc facessat Transsubstantiatio. Crassius eos de corporali præsentia quam Papistas sentire, & loqui arguimus. Nec est quod tam ferociter in suis cothurnis exultent, prolatis Christi verbis, Hoc est corpus meum. Neque enim negamus hæc esse Christi verba, quod parum verecunde nobis objiciunt. sicuti fateri coguntur hæc Dei verba esse, Terra scabellum pedum meorum: unde sequetur, si stare libeat ipsorum judicio, Dei pedes terræ innixos sustinere ejus corpus. Non est igitur in verbis novitas, sed in præciso, quem urgent ipsi verborum sonitu.

Tricesimoseptimo loco referunt quod pro nobis afferimus, utrumque loquendi genus veteribus esse usitatum, panem & vinum esse corpus & sanguinem Christi, & tamen signa esse, & symbola, & Sacramenta corporis & sanguinis. unde colligimus Christi verba non citra figuram accepta ab illis fuisse. Hic insultant, quod cum nuper pugnaverimus ignaros

fuisse

fuisse veteres præsentiæ corporalis, nunc palam fatemur panem vocare corpus quasi vero non sit hoc nobis etiam commune. Sed hic de sensu agitur. Nemo enim à loquendi forma abhorret, cujus nobis auctor est cælestis magister Dei Filius. Tantum contendimus, quoties à Patribus panis & vinum vocantur signa, Symbola, & Sacramenta corporis & sanguinis, satis explicari eorum mentem: quia hinc luculenta colligitur inter signum & rem signatam distinctio, pro qua nos pugnamus. Imo aperta ratio notatur, cur carnis & sanguinis voces accommodentur ad panem & vinum. Hic pertinaciter Magdeburgenses sibi sufficere excipiunt, quod secundum veteres, panis sit corpus. Quasi vero altera loquutio ut est plenior & explicatior, vice interpretationis non sit addenda. Dicit uno in loco Paulus, se quod deest passionibus Christi supplere pro Ecclesia. alibi idem repetens, dicit, pro confirmatione fidelium. Si de sensu Pauli movetur quæstio (sicuti prioris loci prætextu ad Apostolos & Martyres Papistæ redemptionis nostræ partem transferunt) an negligenda erit explicatio, quæ sponte altero loco occurrit? Quod ergo in re notissima, & tam expedita provocare se dicunt ad Filium Dei, ridiculum est. Nec minus etiam futilis est ista rhetorica, Christum non esse indoctum judicem, rudem, aut balbum, quia loquendo [illegible] sit appellatus: non esse subdolum, non bilinguem, non corruptum pecunia, non [illegible] Quorsum hæc loquacitas, nisi ut ostendant Magdeburgenses se bene & prolixe garrire? quicquid ex sacro Christi ore profectum est, nos tam reverenter adoramus, quam obedienter amplectimur, ut ejus auctoritas, quæ exceptione omni major est, non sine injuria minuatur, dum eam intempestive quasi dubia esset, asserere volunt. Easdem in citandis testibus contexunt ineptias. Quid, obsecro, opus fuit, cum Matthæi, Marci, Lucæ & Pauli referrent testimonia, addere ludicram exceptionem, salvo tamen judicio superioris, hoc est, ipsius Christi? Quasi vero periculum sit ne seipsum Christus in organis Spiritus sui abneget. Res igitur enucleate in medium prodeat. Fatemur à quatuor illis auctenticis Dei Scribis, optima fide referri Christi institutionem, quam si quis mysticam esse neget, relegandus est in Anticyras. Merito itaque disquirimus quæ sit analogia panis ad corpus. Magdeburgenses tamen ut habeant carnem Christi sub pane inclusam, nolunt subesse mysterium. Quid omisso quæstionis statu prodest nuda recitatio? Et quam inani & evanido fuco obtegere controversiam ipsam contendunt, disertos, facundos, & veraces Evangelistas vocando? Neque enim infantiæ protinus eos insimulat, qui verborum interpretationem quærit. imo vera hæc demum reverentia est, non temere vel inconsiderate arripere quicquid dicitur, ut singulis vocibus & syllabis eos velimus obstringere, sed attentius expendere eorum mentem, ut verbis commode expositis, sine controversia amplectamur genuinum sensum. Quare nimis proterve mentiuntur Magdeburgenses, nos à Christo & Apostolis provocare ad tertios judices. Itaque nihil mirum si sua scurrilitate ebrii, probro se exponant, quum dicunt se nobiscum venturos ad tertium miliare. Ergone gratificandi nobis causa hanc Christo injuriam facient, ut relicto ejus tribunali, supremum judicium consentiant deferri mortalibus? Præfantur se stare duobus prioribus judiciis, neque cessuros unquam, vel si Angeli cælestes contrarium adferrent. Non debuerunt tamen, si videbant tribunal erigi hominibus ad labefactandam Christi sententiam, pedem unum progredi. Ego vero sacrilegum quod offerunt obsequium, libenter ipsis remitto: quia centum mortibus potius sancienda est nobis Christi auctoritas, quam ut ullis hominum judiciis cedat. Nec vero hoc agitur, dum Patribus tribuitur interpretum nomen. Nam si hoc officio fungi, supra Christum judicare illis est, maledicta sint illorum scripta, quæ summo Filii Dei imperio derogant. Diffidere interea se negant Patrum suffragiis, & tamen phrasiu qua utuntur Patres, concordare negant verbis Christi. Bene autem & provide, quod judicium deferunt quadrimis pueris. nam si septennes advocassent, facile perspecta ab ipsis fuisset nugatoria ista levitas. In hoc verborum tinnitu neutra pars hic diverticula quærat, sed deponat, & conferat verba Christi & Apostolorum ex una, Patrum verba ex altera parte, hoc modo: Christus dicit, Hoc est corpus meum, & idem referunt Apostoli: Patres affirmant panem esse corpus. Divina puer quadrime, an procul inter se hæ loquutiones distent? Rursus confert, Christus dicit, Hoc est corpus meum: Patres affirmant panem esse symbolum, signum & figuram corporis. Iterum puer quadrime judica, an hæ phrases quadrent. certe si seria in eorum animis vigeret religio, vix ad pueriles istas ineptias delapsi essent. Patres interdum in hoc mysterio modum loquendi retinent à Christo acceptum, sicuti ubi asserenda est doctrinæ majestas, citamus ad verbum Scripturæ testimonia, quia tamen obscura posset esse brevitas, quoties ita postulat occasio, non omittunt partes interpretum. Hinc plenior illa, & magis enucleata loquutio: quia panis Sacramentum est corporis, quodammodo esse corpus. Quid senserint si ambigitur, ex concisane recitatione, an ex addita luce interpretationis judicium fieri conveniet? qua fronte igitur Magdeburgenses verbi unius prætextu dilucidum sermonem & didacticam paraphrasin obscurant?

Tricesimumoctavum argumentum ex Augustino sumptum est, qui rem fœdam nominat corporaliter edere Christi carnem. Respondent, quia hoc facere jussit Christus flagitium non esse. Si vera esset antithesis, væ Augustino, qui tanta infamia ausus fuisset mundi Judicem aspergere. sed quum sanctum illum hominem non minus modestia quam pietas, & eruditio commendet, videndum est an Christum fecerit sceleris auctorem. Imo quia videbat impios & profanos homines ad calumniam rapere quicquid dictu asperum occurrit in Scripturis, stultos vero nullo judicio & delectu verba sæpe nimis præcise urgere, illorum malitiæ obviam ire volens, & horum errori mederi, regulam præscribit sanæ intelligentiæ. Et quia ubi Christus carnem suam edere jubet, in sensu literali manifesta esset absurditas, ideo loquutionem esse admonet non simplicem sed figuratam. Ergo ut se explicent Magdeburgenses, duo probanda sunt, Christum jubere corporaliter carnem suam comedi, & de hac corporali comestione non loqui Augustinum.

Tricesimonono loco referunt quod à nobis scriptum est, quum adversa pars dicat Christi corpus pane comprehendi non secus ac vinum cantharo, liceat saltem nobis quoque Christi verba commode interpretari. Hic nos accusant calumniæ, quasi vero non extent libri. Etsi ego neminem insector, imo hoc sepultum esse malim, quam novis pugnis materiam præbere: non tamen à nobis conficta est similitudo, sed quia plausibilis quibusdam eorum videbatur, palam ab ipsis est prodita.

Quadragesimum argumentum, ut ab ipsis positum est, claudicat: Christus revertetur ad ultimum judicium, sicuti visus est ascendere: ergo non adest corporaliter in Cœna. Plenum hoc modo erit: Idem Christus, qui ab hominum conspectu sublatus & in cælum receptus est, sic veniet quemadmodum visus est ascendere, teste Angelo, & è cælo expectandus est Redemptor, Paulo teste: ergo corporaliter nunc in terris non est. Respondent Magdeburgenses venturum forma visibili. atqui distinctio hæc neque in Pauli, neque Angeli verbis reperitur: & tamen nihil magis consentaneum fuit, quam

subjici consolationem de invisibili carnis præsentia, si qua esset: & quem de Christo simpliciter habetur sermo, cujus licentiæ est visibilem simul & invisibilem imaginari? porro quo sensu discipulis se semper adfuturum promittat, alibi ex verbis Augustini exposui. quanquam verba magis dilucida sunt, quam ut requirant interpretem. Quid enim magis præposterum est, quam quod de gratia, virtute & auxilio prædicatur, ad carnis essentiam rapere?

Quadragesimum primum argumentum est, Christum Stephanus videt in cælo sedentem: ergo non habitat corporaliter in terra. Excipiunt Magdeburgenses, speciali revelationi non tolli quod Christus instituit in Cœna. Imo quod Stephano revelatum fuit, fictitium eorum errorem optime refutat. nam si tunc præsentia Christi unica ad invictam fidei constantiam Stephano futura erat, multo satius erat coram sisti, ut manum porrigeret, quam procul ostendi. Sicut ergo tunc aperti sunt cæli: ita discant oculos aperire Magdeburgenses, ut Christum agnoscant, quamvis in cælo sedentem, immensa tamen & incomprehensibili Spiritus sui virtute fidelibus in terra esse conjunctum. Nam quod non putant posse aliter conciliari, Christum habitasse in Stephano quo tempore ab eodem visus est, nimis est ridiculum. quando & Christus ipse diserte exprimit, eodem modo quo Pater in nobis habitat, se quoque habitare. & Paulus modum illum definit, per fidem. Nihil in hac doctrina perplexum est, quod Christus secundum carnem in cælis habitans, quatenus Mediator est, repleat totum mundum: & vere unum sit cum suis membris, quia communis est vita.

Quadragesimum secundum argumentum est, Corpus Christi inclusum fuit utero Mariæ, suspensum in cruce, & in sepulchro conditum: ergo non est immensum, & ubique. Respondent ita esse, ut pronunciat Christus. ergo posse & velle esse uno in loco, & simul in toto orbe terrarum. Atqui pluris non est hæc solutio, quam si quis Anthropomorphita blateret, Deum esse nasutum, quia affirmat se odorari sacrificia. atque hic belle ipsos deprehensos teneo. Dicunt nos fallaciter & sophistice crebro ratiocinari ab attributis corporis in abstracto ad Christi personam: quæ calumnia nullo negotio diluitur: neque enim docemus Christum, quamvis corpus ejus finitum sit, eadem dimensione comprehendi: imo asserimus replere omnia, quia separari ipsum à suis membris nefas est. quia autem de carne quæstio est, in ea insistimus. Denique discrimen, quod tenendum est inter Christi carnem in abstracto, & ejus personam, nos dextre illustramus: ipsi perversissime confundunt. quia ut carnem Christi immensam & ubique esse probent, identidem objiciunt unam esse personam in Christo. Itaque tam carnis suæ quam divinitatis respectu cælum & terram implere. An non hoc est carnem Christi in abstracto quasi capillis trahere, ut sequatur quocunque se extendit divinitas?

Quadragesimum tertium argumentum paulo fidelius referam, quam ipsi. Quum se promisit Christus fore in medio nostri, de spirituali præsentia intelligi id debet. atqui promisit quo nihil melius optari potest. tali igitur præsentia contenta esse potest fides. Respondent, hac illustri sententia nos jugulari, quia Christum ex his verbis nobis adesse colligimus, qualis tunc erat, hoc est, Deus & homo. Quid si contra excipiam, non adesse corporaliter qualis tunc erat, nisi adsit visibilis? nam hæc, nisi fallor, inter qualitates numeranda est quæ maxime propria est, ac inseparabilis: verum quando nihil apertius est quam Christum se nobis illic conjungere, quatenus Mediator est ac caput nostrum, lis tota facile dirempta erit, simulac conveniet, Christum in persona Mediatoris, vel si malunt totam Mediatoris personam vere & essentialiter esse in medio nostri: quamvis Christi caro, vel quod idem valet, Christus secundum carnem in cælo sit. Nam quum spiritualis præsentiæ à nobis fit mentio, restringi hoc ad carnem debet. Ubi longo verborum profluvio se exinanierint, huc tandem redibit summa, carnem Christi in cælo manere, utcunque secundum Mediatoris personam in nobis habitet.

Quadragesimum quartum argumentum est, Si substantiale Christi corpus datur in Cœna, promiscue ingurgitatur ab incredulis non secus ac recipitur à fidelibus. quisnam ita locutus sit, nescio: apud me quidem nullius hæc ratio momenti esset. Quamdiu enim delirio illo captus fui, substantiam ipsam carnis porrigi sub pane, eam tamen impiis prostituere, horrori erat. Et quibus portentis refertus sit error ille, imo turgeat ac crepet, Christi corpus ab impiis comedi, satis superque alibi monstrasse mihi videor. Dixit Christus, Edite, hoc est corpus meum. Quid si à Turca, vel Judæo per ludibrium voretur sacer panis? nullane profanatio erit corporis Christi, si in ventrem contemptoris transeat? Respondent Magdeburgenses, Quia ita sonant Christi verba, nullo absurdo se moveri. Atqui putabam quando individuo nexu inter se cohærent mandatum & promissio, hanc non aliter impleri, quam ubi mandato obtemperatur. Et sane quum docuerit Lutherus panem in ipsa tantum actione esse corpus: ipsi vero clamitent panem non esse symbolum, sed corpus verum, & substantiale, quomodo ex hoc nodo se expediant, scire cupio. Sint pro more ipsorum centum frustula parata in usum Cœnæ, sæpe continget pauciores ad mensam convivas accedere. Ubi illinc disceditur, corpusne Christi est quod residuum manet: an finito mysterio corpus esse desinit? Mihi vero modo frui liceat cum piis omnibus Christi corpore, facile illis concedam suum illud imaginarium participare cum Juda.

Quadragesimum quintum argumentum est, Nihil alienum nos tradere à confessione Augustana: ideoque non esse tam acriter rixandi, vel potius digladiandi causam. Ea de re si ambigitur, provocamus ad auctorem Philippum. Dubitanter quum respondeant Magdeburgenses, ego bona conscientia fretus libere ausim idem repetere: mentis suæ, quoties visum fuerit, interpres sit Philippus. Interea præter contumaciam nihil adferent Magdeburgenses quod dissidium à confessione ostendat.

Quadragesimum sextum argumentum est, Si creditur Christum corporaliter esse in Cœna, non poterit transsubstantiatio Papistarum firmiter oppugnari. Respondent non esse facienda mala, ut eveniant bona. Ego vero totum illud libenter ipsis remitto, nescio unde sumptum sit. imo vanissimum esse ex Scriptis nostris apparet. Nam tum aliis rationibus satis validis à nobis refutatur transsubstantiatio: tum una hæc abunde sufficit, hoc modo everti analogiam signi & rei signatæ. Nisi enim in Sacramento visibile & terrenum signum dono spirituali respondeat, concidit natura Sacramenti.

Quadragesimum septimum argumentum est, Quia imaginatio de corporali præsentia idololatriæ Papisticæ occasionem præbuit, & eam adhuc confirmat, non esse asserendam. Respondent, consequentiam ductam à vitio accidentali, non valere. Sed quid si asserimus res esse annexas? neque tamen declinandæ tantum idololatriæ causa præsentiam corporalem tollimus, sed quo melius pateat quam detestabile sit commentum de corporali præsentia, monemus necessario secum trahere impiam idololatriam. Nam quod negant adorandum esse Christi corpus, quamvis in pane sit, quia Christus adorationem illic non recipit, valeret si eorum responsa apud omnes authentica essent. Obtendunt, nusquam extare præceptum de adorando Christi corpore. certe de Christo homine proprie dicitur, Exaltavit illum Deus,

& de-

& dedit ei nomen quod est super omne nomen, ut in uomine Jesu flectatur omne genu. Itaque merito & scite binc colligir Augustinus adorandam esse Christi carnem in Mediatoris persona. Cæterum, miror tam liberaliter nobis concedere Magdeburgenses, quod reliqua eorum factio mordicus retinet. Quid enim sibi vult illud Lutheri contra Lovanienses, Sanctum & adorabile Sacramentum: nisi adoretur in pane corpus? Saltem consentiant inter se, & suo Westphalo hic quoque subscribant, si nolint prævaricari in causa, cujus sunt patroni.

Quadragesimum octavum argumentum male & infideliter recitant. neque enim inferimus unam fore hypostasin carnis & panis, si in pane est caro: sed si proprie, ut ipsi voluut, & absque figura, panis ipse caro est. Nam quia assidue inculcant se tantum docendi causa dicere carnem sub pane dati, sed interea standum esse Christi verbis, quod panis sit caro, hic velim mibi respondeant, quomodò inter subjectum & prædicatum conveniat, ubi non una est hypostasis? Ergo ut centies pecuniam suam in arca claudant, excutietur illis sua solutio. Tenentur etiam interim manifestæ repugnantiæ convicti, quia nunc conjungi fatentur corpus cum pane, quod antea negabant. Nam & duodecimo capite non dubitarunt duos istos locos simul conferre, Verbum caro factum est, Item, Hoc est corpus meum.

Quadragesimo nono loco, ut nobis mendicitatem exprobrent, nescio quid à se fabricatum effutiunt, Nihil inutile est verum: doctrina de præsentia corporali est inutilis: ergo non est vera. Hic dicunt nos, sicuti famelici solent, non tantum ex locis dialecticis, sed etiam ex Rhetorum campis pabula corradere. Ego vero quia me sic rhetoricari puderet, illis relinquo quod suum est. Interea sese adversus Paulum defendant, qui quæstiones omnes damnat, unde nulla oritur ædificatio. Certe si inutilis est eorum doctrina, sequetur ejus causa perperam moveri tam graves pugnas. Papistis quam nobis amiciores eos esse constat. Si ob frivolam quæstionem: quam reddituri sint olim rationem suæ truculentiæ, nunc viderint. Quare ut majorem refellerent, nihil opus fuit contra Legem Dei fœtidam blasphemiam evomere. Contendunt verum interdum esse quod inutile est. ut rem indubiam probent, Lex Dei est illis inutilis. Dixerat quidem Apostolus, ceremonias ad umbras nihil profuisse suis cultoribus, nempe per se: an ideo tota Lex inutilis, cujus in ipsa quoque hominum damnatione perspicitur utilitas? Videndum nunc restat quem fructum pariat quod obtrudunt commentum. locus ille, Caro nun prodest quicquam, antehac fuit expositus. Cæterum, ue nullis Scripturæ testimoniis nitamur, quum doctrina nostra solidam Christi cum suis membris conjunctionem, in qua tota nostra salus & fœlicitas inclusa est, contineat: ipsi autem manducationem postulent Judæ & Petro promiscuam, clare apparet, de nihilo eos rixari.

In argumento etiam quinquagesimo fucum faciunt. itaque illis facile est suas umbras discutere: Sed mihi ita agenti respondeant velim, Communicatio substantiæ carnis Christi, quam defendunt, vel temporalis vel perpetua est. Si perpetuam dicant, substantialiter ergo in scelestis quibuslibet manebit Christus, dum alius scortabitur, alius jugulabit hominem innoxium, & quisque nefandis criminibus se polluet. si est temporalis, ac tantum unius momenti, quorsum juvat Christum recipere, quem èodem in loco relinquas, simul ac pedem à mensa sustuleris? Certe nisi perpetua sit communicatio extra actionem Cœnæ, nihilo plus conferet quam rei amissæ recordario. Et certum est quod alibi affirmat Dominus de perpetua in nobis mansione sua, & quod de habitatione in cordibus nostris per fidem docet Paulus, in Cœna obsignari. unde colligitur, communicationem, cujus in Cœna sumus participes, perpetuam esse. Jam ita mihi ratiocinari licet, Specialis est promissio de Christi habitatione in nobis, & ad solos fideles dirigitur: ergo Christo non nisi fideles potiuntur in Cœna. En quam attenti sunt boni censores ad causam, quam à nobis melius considerari jubent.

Argumentum quinquagesimumprimum est, Doctrina ferens multa secum absurda non vera est: Doctrina de corporali præsentia Christi multis absurdis est implicita: ergo sequitur non esse veram. Majorem universaliter veram esse negant: quia variæ sint absurditatum species: in theologia non esse habendum pro absurdo quicquid repugnat humanæ rationi. Cæterum, an quæ proferimus ejusmodi sint necne, ex sequentibus judicent lectores.

Quinquagesimosecundo capite primum absurdum commemorant. Absurdum est corpus & sanguinem Christi ubique esse: ubiquitatem vero requirit corporalis præsentia in Cœna. Respondent Magdeburgenses rationi tantum humanæ, non fidei hoc esse absurdum: quia nunquam absurdum erit Christo credere. Si probassent quid Sacramenti naturæ conveniat non esse spectandum, scrupulum forte nunc injicerent. sed quia jam centies à nobis probatum est, quamvis sub pane non lateat præsentia carnis Christi, verbis ejus deferri quam merentur fidei reverentiam. nondum solutus est nodus. Arctius etiam eos stringit, quod brevi & flexiloquo sermone obscurant. Aut enim totum Christi corpus porrigitur sub pane, aut dimidium: si totum, ergo non minus sanguis est panis, quam caro. Idem transferre ad calicem convenit, vinum scilicet non minus corpus esse, quam sanguinem. Si exangue fingant Christi corpus, & sanguinem à carne elicitum seorsum statuant, quid fœdius hoc portento? Non agitur hic de communi cibo & potu. in Cœna ipsa quomodo se putent comedere Christi corpus, & sanguinem ejus bibere, quæro. Si respondeant totum esse in qualibet parte, cur ergo panis corpus potius quam vinum? & cur vinum sanguis potius quam panis? Si respondeant modum sibi esse absconditum, cur ergo tam audacter de substantiæ præsentia definiunt? quod eos in hanc abyssum præcipitat. Obmurmurent si libet, absurdum hoc non nisi physicum esse, nullis tamen nisi plusquam fatuis persuadebunt substantiam sanguinis, à carnis substantia posse à Christo avelli. Conjunctio autem verbis repugnat. Cæterum, si Christus in cælo maneat integer, nihil obstabit quo minus carnem in cibum porrigens, & sanguinem in potum, utroque seorsum nos alat ac vivificet.

Quia quinquagesimotertio loco verba nostra mutilant & adulterant, hoc absurdum observent lectores, Quando cælesti Christi gloriæ derogat, corpus ejus includi sub terrenis elementis, contumelia eum affici, dum corporaliter in pane locatur. Excipient forte Magdeburgenses, secundum naturam posse hoc videri contumeliosum Christo, secundum theologiam non esse. Quid? ubi asseritur Christo quod non quispiam mortalium, sed Deus ipse de eo pronunciat, an nondum eos pudebit ad miserum illud asylum confugere? Scio Christo non fuisse probrosum, in cruce suspendi, in qua de morte & diabolo triumphum agens, quasi in curru triumphali sublimis sedit. nunc vero, è sede cælesti detractus, terreno & corruptibili elemento alligatur, quam dissimilis ratio est? Neque enim quum in cruce penderet, Pater eum in cœlo beata immortalitate frui adhuc voluit. nunc vero recepie eum è terris, ut supra cælos omnes emineat. Quare desinant Magdeburgenses obtendere Sapientiam Dei, stultitiam esse mundo: quibus sua pervicacia sen-

sus

sus excæcat, ne dubitent sursum ac deorsum omnia miscere.

Morem suum sequuntur quinquagesimoquarto capite: Summa tamen est, Quæcunque doctrina pugnantiam in Scripturis inducit, eam falsam esse. quia autem si recipitur corporalis præsentia in Cœna, pugnabunt secum Scripturæ: merito repudiari hunc errorem. Majorem distinguunt, quia ex vera doctrina sæpe moventur contentiones. quasi vero aliam doctrinam dicámus vitiosam esse, nisi quæ dissidium Scripturæ in se continet. Suo commento si negant scindi Scripturam, nihil mirum: quia nihil illis promptius est, quam cælos conciliare inferis. quum hæc inter se pugnare negent. corpus Christi ubique esse & in loco, finitum & immensum, visibile & invisibile, mortale & immortale, totum & dimidium, ubi jam reperietur ulla dissonantia? Sed pios ac sobrios lectores obtestor, ne à vertiginosis hominibus Spiritum concordiæ & unitatis raptari sustineant, ut secum ipse confligat, & Scripturas lacerari, ut Christum multiformem hinc inde proferant.

De argumento quinquagesimoquinto, verbum facere piget: nisi quod de incredibili eorum impudentia breviter mouendi sunt lectores, quando insulsum nescio quid ausi sunt absque colore comminisci, quod in faciem nostram impingerent. Cui enim unquam in mentem venit, Christum, quia carnem à nobis assumpsit, non dare nobis edendam? Imo ubique profitemur carnem ideo induisse, ut ejus communicatione, animæ nostræ vivant. Docemus enim quatenus homo factus est, esse ex ossibus nostris, & carne nostra: quatenus autem nos vivificat, impleri illud Pauli, ut simus ex carne ejus & ex ossibus. Quare oppugnent sua mendacia ut volent Magdeburgenses, modo ne quid in nos dedecoris vel invidiæ redundet.

Quinquagesimumsextum argumentum est, Contraria sunt, Christum in carne sua mundo relicto receptum esse in cælos, & in carne sua latere sub pane. Respondent non esse dissona secundum fidem, sed vertiginoso nostro spiritu fieri, quod dictu facile est, sed probatu non ita. Nam quod obtendunt fidem non metiri Dei opera rationis captu, sed laudem veritati & omnipotentiæ tribuere, etsi verum esse concedimus, non tamen inde sequitur, quum simplex & una sit Dei veritas, fidem Deum transfigurare, ut secum ipse diffideat. Hoc Dei testimonium est, Christum in cælos receptum esse, & cælis oportere comprehendi usque dum adveniat Redemptor, & illic quærendum esse. Ab hac doctrina quum prorsus discrepet commentum de præsentia corporali, quorsum obtendere juvat in hac repugnantia. dandum esse locum Dei omnipotentiæ, præsertim ubi in promptu occurrit facilis & expedita ratio, quomodo Christus in cælo sedens, se nobis fruendum in terra offerat? quanto pausibilius jactare nobis licebit, præpostere fidem exerceri in carnali Christi esu, localique præsentia, quum ejus naturæ longe sit aptius, sursum conscendere, ut spiritualiter fruatur Christo?

Quinquagesimumseptimum argumentum proximo affine est, Pugnare inter se hæc duo, Christi carnem quæ invisibilis cælo est, invisibiliter & insensibiliter sub pane comedi. Nam quod recitant quasi à nobis dictum, Consentaneum non esse Christum, qui carnem & ossa habet, sine carne & ossibus comedi, sibi habeant. Quid enim hoc ad causam, ubi de ipsius carnis manducatione inter nos lis est? nam quod respondent non pugnare quoad sensum fidei, tantundem valet, acsi Anthropomorphitæ jactarent, se dum credunt Scripturæ verbis de oculis, naso, ore, auribus, brachiis & pedibus Dei, connivere ad omnia absurda, quia fides omnem repugnantiam superat.

Quinquagesimooctavo loco non minus suam insulsitatem, quam malitiam produnt, Dixeram alicubi, Westphali & similium proterviam doctis & cordatis hominibus non posse non odiosam esse: quum ex discipulis & familiaribus Lutheri, doctissimi quique testati essent sibi placere meam docendi formam. duos nominaveram, Gasparum Crucigerum, & Vittum Theodorum. Hic mihi cornutam dialecticam affingunt Magdeburgenses, acsi attexa esset à me hæc consequentia. Ergo habemus bonam causam, ac cæteri Saxonici doctores omnes debent in nostram sententiam pedibus, (quod dici solet,) concedere. Et bonis scilicet viris dolet, mortuos aspergi infamiæ nota, qui se tam fœdo luto obruunt. Jam ne Ecclesiam, cujus minister fuit Theodorus, frustra in me provocent, iterum repeto, nihil me dixisse, quod non propria ejus manu, quoties opus erit, testatum faciam. De Crucigeri consensu, ne longius abeamus, testis mihi sit vel Philippus ipse, cujus auctoritas exceptione major esse debet apud discipulos.

Ultimum argumentum recensent, Nos Sacramentarii splendidius hanc causam exposuimus, quam illi qui contra sentiunt, assequi queant. Ergo veraces sumus, & nostri adversarii debent tacere. primo, quod nomen ignominiæ causa improbe ab ipsis in nos collatum, recipere simulant, quam insipide in eo ineptiunt? Quoties me Sacramentarium vocabunt, nihilo magis quam latratu canis movebor. imo objicere nobis occupant quod vere & merito exprobrare ipsis licet. sicuti enim Testamentarii vocantur, qui vel falsa ascribunt legata, vel supponunt falsos hæredes: ita hodie boni isti homines, cum præter testatoris mentem fictitium corpus nobis supponant, an non idem merentur nomen? quod certe nullo colore nobis aptabitur. Sed hac eorum futilitate omissa, venio ad rem ipsam. Dixi, fateor, nec me pœnitet, splendidius me ornasse sacram Cœnam totamque ejus vim, dignitatem & efficaciam melius ac fidelius explicuisse quam omnes Westphali similes. injuste igitur eum facere, qui se pro tuenda Cœna mecum pugnare simulet. Et quid sane indignius, quam tempestuosos homines, dum sola morositate inducti Ecclesiam Dei conturbant, se venditare fallaci prætextu, quasi sacram Cœnam defenderent contra nos, qui ejus dignitatem non minus honorifice asserimus, quam luculente disserimus de tota ejus natura & virtute? Ut libros omnes meos omittam, quibus diserte doceo, Christum minime fallacem esse, ut nudis & inanibus figuris nobiscum ludat, sed quod figurat vere simul præstare: Consensus noster nonne idem continet? Neque tamen clamitare desinunt isti homines, nos sacram Cœnam exinanire. Nunc quoque objiciunt Magdeburgenses, non serio judicium sibi deferri. Verum si propius expenderent, quos ego judices appellaverim, locum sibi non esse viderent in eorum albo. Fideles Christi servos, graves, & moderatos homines non recuso judices: superbis, præfractis, contumeliosis fratrum contemptoribus hanc auctoritatem deferri nulla ratio patitur. Et adhuc se infantibus comparant, per quos Deus laudem suam perficit: nos vero putida ostentatione terrores objicere calumniantur. Sed utinam spiritu mansuetudinis & modestiæ induti, saltem probarent se esse homines. Ostentatio ubi major & vanior quam in ipsis reperietur? cujusmodi est, dum hoc eodem loco Thrasonice facturos se jactant, ut tinniant nobis aures, cordaque palpitent suis clamoribus. En humiles pueri, qui ut omnia sibi arrogent, guttam Spiritus non relinquunt Christi servis, ex quorum tamen laboribus, si qua ipsi præditi essent docilitatis gutta, proficere debebant. Durior tamen calumnia est quod addunt, contra conscientiam nos veritati resistere, cujus ut iniquitas toti mundo nota sit, te Christe Fili Dei, summe mundi Judex, cujus imperium diabolis ipsis formidabile est, appello, ut nunc & in illo die palam facias, tan-

tusne

tusne unquam furor animo meo obrepserit, ut doctrinam tuam ullo mendacio, vel corruptela inficerem. Quod si ab hoc crimine purum, & remotissimum esse vides, imo mihi fidus es testis, sincere & ex animo profiteri quam ex sacrosancto Euangelio tuo didici fidem, ut diabolicam istorum hominum maledicentiam compescas, quos vel sua pertinacia, vel fastus sic excæcat, ut pervertant omne discrimen.

Nunc rursus ad vos, pii lectores, sermonem converto, quos omnes obtestor, ne tinnitu illo, quo gloriantur Magdeburgenses, sensus vestros obstupefieri sinatis. hæc vox in eorum linguis assidue resonat, non esse disputandum, ubi Christus unicus Magister ac Doctor quid credendum sit clare docuit: non esse litigandum, ubi idem summus Judex protulit apertam sententiam: nempe quia nec quicquam in nos magis odiosum, nec sibi magis plausibile fore vident, quam si persuadeant imperitis, non posse de hoc mysterio moveri quæstionem, quin labascat Christi auctoritas. Ejusdem artificii est, quod subinde clamitant non minore periculo audiri humanam rationem, quam si quis meretriculæ blanditiis illectus, se in exitiales laqueos conjiciat. atque hæc quidem licet conciliandi favoris causa linguis personent, metuendum tamen nobis non est, quin fucos istos statim abstergat rei cognitio. Ideoque nihil aliud nobis optandum, quam ut judicium ex ipsa causa facere omnes sustineant. Illic vero statim occurret, non alia de causa Christi verbis interpretationem nos quærere, nisi quia seria eorum reverentia cordibus nostris insidet. ratione quoque humana valere jussa, erectis supra mundum mentibus, mysterii hujus altitudinem, qua decet fide suspicere, & admiratione prosequi. Itaque discussis fumis, quibus perstringi simplicium oculos, ne ad ullam disquisitionem penetrent, iniquissimum est: facile evanescet falsa invidia, in qua totius suæ defensionis summam locant adversarii.

Jam quid suo loco afferunt Bremenses? ut quieta illis maneat status sui possessio, Lutheri magnanimitatem multis elogiis prædicant. quod ego libenter patior: modo ne tam præclari doctoris nomine perperam & indigne abuterentur in suum commodum, vel potius ad suam libidinem. Si quid vitii permixtum fuit summis Lutheri virtutibus, sepultum esse velim. certe quæcunque fuerunt ne ea exagitem, donorum quibus præditus fuit, reverentia & amor me retinet: vitia autem pro virtutibus exosculari, stultæ & præposteræ affectationis est. minus etiam inexcusabilis inconsiderati zeli fervor, quod Scripturam turpiter & pudendum in modum corrumpunt, ut Joannis Baptistæ spoliis Lutherum exornent. Quamvis enim non negent etiam in Joanne Baptista factum esse quod de venturo Elia prædixerat Malachias, volunt tamen de Luthero intelligi hoc vaticinium: quia fit Elias ille, per quem restituenda fuerint omnia: & quod in Joanne Baptista semel factum est, non obscure tam Prophetæ quam Christi testimonio, in Luthero fuisse iterandum. qua falsitate non minus fœdarunt Lutheri nomen, quam Ægyptii Jeremiæ corpus, sepulchrum ejus adorando. atque ut Eliæ nomen concedatur Luthero, sacrilegæ tamen est temeritatis, asserere ultimum Eliam, ac si præcisa esset Deo manus, ne quem vel præstantiorem, vel parem postbac emittat. nam quo oraculo illis patefactum est, in unius hominis persona sic exhaustos, vel imminutos esse potentiæ Dei thesauros, ut nemo similis prodeat ex illa immensa & incomprehensibili scaturigine? nec dubito quin data opera væsanos istos præcones Satan excitet, ut profanis & nasutis hominibus suppetat, quam captant, maledicendi occasio. atque utinam non minus in toto scripto, quam in verbo uno mutila fuisset ejus manus, qui attestari non potuit, nisi per unum T! Jam quum Lutherus principium hoc semper tenuerit, nec sibi, nec cuiquam mortalium fas esse, nisi ex verbo Dei sapere, mirandum ac dolendum est, tam imperiose ejus placitis Ecclesiam Dei astringi. Negabunt hoc sibi esse in animo. paulisper ergo quiescat Lutheri nomen, donec sedata placidaque ratione causam egerimus. Quod à falsis doctoribus cavendum esse monent, ego quoque recipio: nec alio tendunt nostræ admonitiones, nisi ut à pestifero eorum delirio sibi caveant filii Dei. Cæterum, de re ipsa quid? magistraliter pronunciant se non symbolice, nec metonymice accipere Christi verba, Hoc est corpus meum: sed ut sonant relinquere in nativo suo sensu. Ego metonymiam subesse dico, quia non potest in panem competere nomen corporis, nisi quatenus symbolum est. Hanc sententiam satis superque confirmat quæ inter signum & rem signatam ubique in Scripturis occurrit analogia. Cur ipsi in crassa absurditate literalem ac crudum sensum arripiunt si ratio quæritur, respondent hac postulatione nihil esse iniquius vel stultius. Quorsum ergo attinet quotidie eos ex suggestu clamitare, si ab Ecclesia arcetur Scripturæ interpretatio? Sed clarus textus non indiget probatione, inquiunt. nempe modo admitterent Sacramentum esse sacramentum. Dum pronunciat Paulus Ecclesiam mundatam esse lavacro aquæ, sententiæ hujus veritas omnium consensu recipitur. inde si colligant corruptibili aquæ elemento purgari animæ sordes, Sol ipse justitiæ obscurabitur. Vere etiam ab eodem dictum esse, Christum indui in Baptismo, conveniet inter omnes. Jam si Christum in vestem transfigurent Bremenses, quales tenebras pro claritate inducent? audimus tamen quid verba sonent, in ipsa porro interpretatione velim infesta signa ostendant, quibus nos hostiliter inter nos concurrere mentiuntur. quanquam si quid alii ab aliis diversum tradiderint, nihil id ad causam. Tantum expendant lectores, An Sacramentalis loquutio in communi Scripturæ usu fundata, quia Bremensibus non arridet, prorsus repudianda sit. Sed quatuor rationes impediunt, ne à sententia discedant. Prima est, quod Jesus Christus verus & perfectus Deus & homo inseparabiliter in unam personam unitus sit. atqui naturæ humanæ cum divina unio non facit confusam utriusque unitatem, nec personæ unitas naturam divinam sic permiscet cum humana, quin utrique salva maneat proprietas. certe Christi anima propius ad divinitatem quam corpus accessit. neque tamen ideo confessus est Lutherus Christum, quatenus homo erat, rerum omnium semper præscium fuisse. Secunda eorum ratio est, quod dextra Dei, in qua sedet Christus, ubique sit. quasi negemus Christum mediatorem Dei & hominum omnia ineffabili modo implere, ut totus ubique sit: & tamen secundum carnem in cælo sedem occupet. Tertia ratio est, verbum Dei non esse falsum vel mendax. atqui non agitur de falsitate Verbi, sed de præfracta eorum contumacia, qua fit ut ne primis quidem Scripturæ rudimentis locum tribuant. Nam si hic eorum permissu & pace locum obtineat quæ invitis ipsis & repugnantibus vigere in omnibus Sacramentis debet regula, mox finitæ erunt omnes lites. Quarta ratio est, quod Deus multiplices & varios habeat modos alicubi in aliquo loco essendi. sed hæc varietas non facit, ut Christi corpus quum Cœnam institueret uno in loco visibile, finitum, & mortale fuerit, pluribus simul in locis invisibile, immensum & immortale. En quam vere jactent, certa, firma, & irrefutabilia esse, quæ ad stabiliendum suum errorem obtendunt: in quo ut secure acquiescant, facit eorum stupor: tuto certe nequeunt. Nam quod objiciunt figuram corporis non fuisse traditam, nec signum sanguinis fuisse effusum, hinc clarius perspicere licet, quam audacter isti pateruli cum umbra sua digladientur. quorsum enim tendit quæ à nobis ponitur metonymia, nisi ut panis Sacramentali modo verum

verum sit Christi corpus pro nobis crucifixum? atque ita sub externo symbolo nobis vere communicetur? nec physicis modo argumentis nitimur, sed quod Scriptura de carne Christi aperte docet, volumus firmum & inviolabile stare: sicuti paulo ante admonui non affingere nos Christi verbis alienum sensum, sed quem exigunt similes loci. pulchre se expediunt Bremenses, quia scriptum est, Frustra me colunt mandatis hominum, cunctis rationibus clausam esse januam. Quam vero intempestive plausibili illo dicto se arment, humanæ rationi semper Dei verbum opponi debere, jam sæpius me palam fecisse existimo. Sicuti enim clausis oculis libenter sequimur quocunque voce sua nos Deus vocat: ita nolumus bruto stupore miscere nos immundis animalibus quæ ungulam non findunt. Ne hæc memorabilis epistola justo pondere careret, nomen suum apponit Christianus Haveman. Accedit alter subscriptor Joannes T. A. qui unus sua celebritate personas omnes sustinet. Hæc enim verba sunt, Propter opportunitatem fidelium Christi membrorum, quæ erant ad vos obiter abitura, non potuimus habere omnium piorum fratrum suis manibus descripta testimonia. aliqui enim civitate aberant, aliqui ædibus. interim ut in ore duorum testium veritas sit rata, testor, &c. Jam vero prætextu verborum Christi tam fastuose cristas erigere nihil miror qui primis nominum literis orbem terrarum ad credendum obstringunt. Idem tamen alibi non tantum in exprimendo nomine liberalior est, sed etiam in frigida & insulsa additione facetus vult haberi scurra, Ego Joannes Timannus Amsterodamus pastor ecclesiæ Bremensis in ecclesia Martiniana, si Sacramentariis placet, in ecclesia sancti Martini episcopi Turonensis. hoc gravitatis specimen ad conciliandum homini fidem scilicet valebit. Tot ineptiarum pertæsus, jam ad alios transirem, nisi me paulisper adhuc teneret alia eorum confessio, quam sibi summa necessitate expressam fuisse dicunt ob nugas meas sibi dedicatas. Quia autem non Bremenses modo, sed reliquos ejusdem factionis officium à me exhibitum adeo stomachose respuere video, breviter admonitos esse velim, de nihilo excandescere. Clamitant sibi summopere displicere, quod librum meum sub specie honoris Saxonicis Ecclesiis obtrudere ausus fuerim. atqui mihi ignoscendum est, si homines esse putavi, qui sua truculentia meram feritatem spirent. Quanquam mihi in promptu est verior excusatio. neque enim Westphali subscriptoribus librum dicare mihi decretum fuit: neque id ullo verbo unquam præ me tuli. inscriptio est, Ad probos omnes Christi ministros, & sinceros Dei cultores, qui puram Euangelii doctrinam in Saxonicis Ecclesiis & Germania inferiore colunt & sequuntur, ex quorum numero se minime esse produnt, quibus superbia loco pietatis est: quos ferocitas omni humanitate spoliat: & quibus obstinatio nihil moderationis reliquum facit. Confessio est, Verum Christi corpus substantialiter in Cœna edendum porrigi. nos quoque veram carnis Christi κοινωνίαν de qua loquitur Paulus, non minus luculente asserimus. modi tantum definitio quæritur. Negant sibi curæ esse Bremenses quomodo id fiat, quia simpliciter credunt Christi verbis. Iterum excipio nos simpliciter Christi verbis credere, neque tamen ultro suffocare lumen Spiritus, neglecto interpretationis dono. Ita concidit speciosa eorum excusatio, dum se quatuor authenticis testimoniis constringi dicunt, Matthæi, Marci, Lucæ & Pauli. Neque enim fidem illis abrogat nostra doctrina, sed quod præposteri isti homines tenebris involvunt, fideliter dextreque elucidat. an vero firmissime illi omnes & absque ulla interpretatione afferant verum & naturale Christi corpus esse panem, lectio doceat. Hoc eliciunt Bremenses ex contextu. ergo & nobis ex eodem contextu elicere liceat, aliter quam imaginantur, corpus & sanguinem nobis in Cœna offerri. Quid in calice dari recitant Lucas & Paulus? nempe testamentum in sanguine. eadem quum sit corporis ratio, sequetur ex Christi verbis non aliud posse colligi, nisi sanciri sub pane nobis fœdus in corpore Filii Dei, quod pro nobis crucifixum est. Edere jubemur, quod pro nobis crucifixum est corpus. nempe ut sacrificii illius quo expiata sunt mundi peccata, fiamus participes. Si res conjunctas esse excipiunt, sacrificii fructum, & carnis communicationem, hoc ipsum nunc urgeo: quando eadem Lege & iisdem verbis corpus suum & fœdus in corpore offert Filius Dei, alterum non recipi sine altero. Quia dictum est, Edite, hoc est corpus meum, volunt Christi corpus ab hominibus qualescunque sint, substantialiter comedi. Cur non ego contra, quoslibet ex calice bibendo fœdus recipere? ita sequatur, vere & spiritualiter Christo communicare quicunque ad mensam accedunt. nodum hunc expediant Bremenses, nisi strangulari velint. Etsi autem verum Christi corpus comeditur in Cœna, non ideo tamen, sicuti volunt, spiritualis interpretatio excluditur, quæ modum distinguat, quando hæc optime conveniunt, idem corpus, quod semel victima factum est, nobis dari: neque tamen comedi carnali modo. Certe Augustini, & Hieronymi ætate nemo ambigebat, quin unicum esset Christo corpus. ille tamen, ut obviam eat crassæ imaginationi, Christum inducit loquentem, Mysterium vobis commendavi, spiritualiter intellectum vivificabit vos. Hic etiam asperius pronunciat, aliam esse carnem Christi qua in Cœna vescimur, quam quæ in cruce oblata fuit: & alium bibi sanguinem, quam qui fuit oblatus. non quod re vera diversas carnis & sanguinis naturas esse putaret: sed quo certius exprimeret in mysterio comedi, hoc est, fieri arcana Spiritus virtute ut Christi caro vere spiritualis nos vivificet. Antehac aliquoties negarunt spirituale esse Christi corpus, quod nobis proponitur in spiritualem cibum. quasi vero minor sit hodie corporis gloriosi dignitas in Christo, quam olim futura est in omnibus ejus membris. Paulus de generali piorum resurrectione disserens, Quod nunc est animale, inquit, tunc fiet spirituale: quia absorbebitur mortalitas à vita. Jam uno errore non contenta Bremensium pervicacia, omnem spiritualem modum & interpretationem excludit. Longe etiam crassius ex frangendi verbo inferunt, panem qui in Cœna distribuitur, verum & naturale esse Christi corpus. Paulus, fateor, uno in loco panem frangi dicit, alio autem, Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur. Sed miror bonos istos Hebraicæ linguæ doctores, qui paulo post ex pronomine, Hoc, faciunt masculinum pronomen, Hic, quia neutro genere carent Hebræi, non tenere quod pueris elementariis tritum est, verbum præsentis temporis debere in futurum resolvi. certe idem dicit quod reliqui Euangelistæ, apud quos nulla quotidianæ fractionis fit mentio, sed tantum memoratur traditio in cruce facta. Quare Frangi Paulo tantundem valet, atque immolari: nisi quod ad mysticam actionem, quæ vivum est mortis Christi speculum, alludit. Commentum ergo, quod pro genuino sensu obtrudunt Bremenses, Hoc est corpus meum, quod pro vobis in pane frangitur, vel distribuitur, nihil aliud quam belluina profanatio est, quæ piis omnibus, ut spero, execrabiles eos reddet cum suo errore, quem aliter tueri nequeunt, nisi omnia pervertendo. In nomine κοινωνίας cur tantopere insistant nulla est causa. Participationem significat. quid tum? nam si inde colligant substantialiter comedi Christi corpus, vicissim dicemus sacerdotes substantiam altaris vorasse, & substantialiter etiam deglutiri idolum à suis cultoribus quando in utroque κοινωνίαν statuit Paulus eodem loco. Quod etiam veteris Testamenti symbola, & figuras hinc

pro-

procul rejiciunt, fateor quidem umbrarum & corporis tenendum esse discrimen, modo ne pereat nobis similitudo, quam Spiritus sanctus clare asserit. Antiqua & recentioris Ecclesiæ testimonia quo jure obtendant supra copiose ostendi. nec nova refutatione opus habet quod de omnipotentia Christi rursus jactant. Quod ergo mendacii Christum arguere contendunt quicunque Metonymiam esse docent in Christi verbis, qua rei signatæ nomen signo tribuitur, ut panis symbolice Christi sit corpus, barbariem omnem superat: præsertim quum furiosum simul anathema evomant, se penitus inferis commendare, qui virtute Spiritus sancti dicunt, animas nostras carnis Christi substantia pasci spiritualiter, atque ut simus hujus communicationis participes, volunt nos in cælum assurgere. Hoc certe modo totam veterem Ecclesiam ad inferos detrudunt, quæ in celebrando hoc mysterio solenni præfatione ad mentes sursum tollendas hortata est. Si non modo maledicta est metonymia, sed blasphemia scatet, quid misero Augustino fiet, cujus verba ante recitavimus? Panem Cœnæ quodammodo esse Christi corpus, quia nisi Sacramenta earum rerum quas figurant obtineant nomen, sacramenta non erunt. Nam quo sensu interdum veteres carnali ore sumi Christi corpus dicant, alibi exposuimus, nempe quo simul etiam adjungunt, consumi. quibus verbis freti Bremenses, si excrementis annumerent Christi corpus, quis non à tali prodigio abhorreat? Ut aliquando finiam, si ex Christi verbis, Edite, hoc est corpus meum, infertur, ore carnali percipi substantiale Christi corpus, nihilo infirmius erit argumentum, divinam Spiritus essentiam carnalibus oculis fuisse conspectam: quia dictum est, Super quem videris Spiritum S. ita fiet, ut æternus Dei Spiritus transierit in columbam visibilem.

Sequuntur Hildeshemenses, qui magna fiducia causam hanc se aggredi jactant: quia Christo patrocinentur, & nobis interitum instare denunciant, quorum mentes sui admiratione sic tumere dicunt, ut superbia diffluere videantur. magnificum exordium, modo ne amphora in urceum declinet. Imo vero paulo post videbimus tam sonoras jactantias in nihilum prorsus recidere. Et confessio quidem ab ipsis mox addita mihi esset tolerabilis, nisi eam paulo post fœdis commentis corrumperent, Christum Cœnam instituisse, ut perpetuus esset hujus mysterii in Ecclesia usus. Illic mandatum & promissionem contineri, proponi oculis corruptibilem panis & vini materiam, verum Christi corpus simul dari, extra controversiam est: ideoque in sola definitione lis restat. Et quoniam in gratiam Westphali recta me petunt, causam meam defendere sufficiet. Facessant odiosa sectarum nomina. qua fronte me nihil mysterii, nihil spiritualis fructus relinquere in Cœna dicunt, qui nuda elementa statuo, quæ nihil à reliquo pane & vino differant? atqui ubique testificor, quia minime fallax est Christus in suis signis, visibili elemento annexam esse veritatem, vereque præstari intus arcana Spiritus virtute quod figurant panis & vinum. Et paulo post fateri coguntur multa nos non male docere de manducatione spirituali, cui si nihil consolationis insit, vel fructus, ubi reperietur consolatio? eam vero si non sentiunt, quam pudendus stupor? Sed ita varie raptari necesse est malæ causæ patronos, quibus tota in calumniis fiducia sita est. Si mutuo se oblectent jocosis fabellis certatim illis propositum est contra nos mentiri, hac sane voluptate ad satietatem fruantur. Sed quantæ cæcitatis est, non videre mendacia sua spargendo & vulgando, hoc tantum ipsos consequi, ut invidia, qua nos gravare volunt, tota in auctores redundet. Scitur passim nos Christi institutionem sua veritate non nudare, nec simplicem vocare panem, qui in peculiarem usum sanctificatus est. Clare enim docemus, quisquis sacrum panem vera fide recipit, non secus in spiritualem vitam ali Christi carne, quam terreno pane corpus sustinetur. Quorsum igitur juvat objectis fumis obscurare causam, quibus discutiendis nihil est negotii? Cur non ingenue potius disceptant, ut palam inter se confligant nostræ sententiæ? Fatemur utrinque veram carnis & sanguinis Christi communicationem proponi in Cœna. cæterum, ubi modo explicatio à nobis additur, fieri arcana & incomprehensibili Spiritus virtute, ut Christus vere carnis & sanguinis sui substantia animas nostras è cælo pascat, & panem ac vinum vera esse pignora rerum cælestium quas figurant: quia quicquid ex Christi mandato promittit minister, ab ipso auctore impletur: hic jam resilire incipiunt Hildeshemenses. Et quia injurias retaliare meum non est, modestius eos & verecundius loqui fateor, quam alios hactenus audierimus. Ab ipsis aperte damnatur Sacramenti adoratio & genu flexio. periculis terreri conscientias si vel panis in terram cadat, vel aliquid simile accidat, superstitiosum esse dicunt: mysterii & symbolorum voces non formidant, Magdeburgensium instar. Denique multa, velint nolint, communia nobiscum habent. tantum in his duobus cardo nostræ quæstionis vertitur, quod non spiritualiter modo in Cœna comedi Christi corpus, sed etiam substantialiter sub pane inclusum esse: nec à solis fidelibus, sed promiscue à quibuslibet percipi affirmant. Intra hos cancellos posthac se contineant, si propositum est mecum disputare. Suis calumniis si me implicent, satis, opinor, convicta est eorum improbitas. Quo minus ferendum est versutiam eos nobis objicere. qua sola plausibilem suam causam facere conantur: nisi quod crassior est eorum impudentia, quam ut posthac quemquam sanæ mentis decipiat. Nunc quibus verbis me oppugnent videndum. Blasphema, inquiunt, derisio est, dicere corpus Christi vocari, cælo elici, pani affigi. Si de Christi institutione sermo esset, impia, fateor, subsannatio esset in his verbis: sed in notandis crassis erroribus quid reperietur blasphemiæ? carnali ore comedi volunt, & dentibus atteri Christi carnem idem corpus & immensum esse, & invisibile sub pane latere innumeris simul locis contendunt: panem vere & proprie corpus esse volunt. tam prodigiosos errores sine blasphemia attingere fas non erit? Quare non est quod nos impudentiæ insimulent, si sacram Christi institutionem ab insulsis absurdisque eorum figmentis nota aliqua discernimus. Nam de ipso mysterio qui tam reverenter loquantur, in tota sua factione non reperient. Sed unde nos probant blasphemos esse? quia Paulus vocat Templa Dei, & inhabitare Christum docet in piorum cordibus per fidem. acsi ubi Deus Pater & Christus nos sibi in domicilia elegit, modus habitationis non spiritualis foret: de quo si ambigitur, sit ipse Paulus dicti sui interpres, Vos, inquit, templa Dei estis, quia Spiritus ejus habitat in vobis. Tertius locus ostendit qualis apud eos vigeat in Scripturis citandis religio. mysterium Paulus à seculis reconditum vocat, quod Christus sit Colossensibus spes gloriæ. acsi substantiam carnis Christi in nobis includeret. Nec vero vel imaginatione, vel generali potentia tantum ideo in nobis Christus inhabitat, quia substantiam carnis ejus ore non comedimus. Nam illa peculiaris ratio satis superque non modo à brutis pecudibus (quas pro solito suo candore nobis objiciunt Cyclopes isti) sed ab omnibus profanis discernit, dum nos Deus sibi in templa sanctificat, & Christus in corporis sui unitatem inserit, ut secum nobis sit communis vita. Convitiis si libeat certare, non deessent forte verba, sed repugnat natura, & animus penitus abhorret. & longe malim elinguis esse, quam eorum maledicentiam æmulari. Se pudicas & incorruptas virgines faciunt, nos scortis similes quæ scabiem suam prædicant: indignos esse clamitant, quos terra sustineat: quod nisi repente exterminemur è mundo, non posse nobiscum mitius agi, quam ut ad Scythas vel Indos ablegemur. accusant Principum segnitiem, quod non exerto gladio protinus deleant nostri memoriam: quia Christum dicimus secundum carnem relicta terra, in cælos receptũ esse. etsi enim dum

petulantiæ suæ quidvis licitum esse volunt, verba nostra depravant, rabiosis tamen spumis non efficient, quin semper dilucida maneat nostra doctrina, quamvis Christus Deus & homo, Dei & hominum mediator, totus & indivisus cælum & terram impleat, carnis tamen suæ respectu non nisi in cælo esse. *Lib. 3. Sentent. distin. 22.* Alibi recitavi vulgare illud Scholarum proverbium, quod Christus ubique totus sit, sed non totum. quod si notum fuisset bonis istis Theologis, compescere poterat eorum rabiem. Qualis enim, obsecro, afficitur Christo ignominia, si caro quam induit, & in qua passus est, in cælos sublata esse dicitur, sicuti in sepulchro inclusa fuit? atqui neque à Judæis, neque à Saracenis quicquam atrocius posse dici clamitant. cur non ergo contra Angelos exerunt suam sævitiam, quia ratiocinari ausi sunt, Christum non esse in sepulchro, postquam resurrexerat? Si ubique est Christus secundum carnem pro divinitatis natura, stulta fuit hæc responsio, Surrexit, non est hic. dignus etiam Petrus, qui crudelius omnibus sacrilegis plectatur, qui blasphemiam omnium deterrimam protulit, oportere Christum cælis comprehendi. Quid de tota antiquitate dicam? constat enim vetustos omnes scriptores, qui totis quinque seculis post Apostolos vixerunt, uno ore nobis patrocinari. Et hic nobis Osiandri sui stercora aspergunt: quasi ulla unquam inter nos affinitas fuerit. contempserit sane Osiander pro suo vesano fastu humiliatum Christum. quid hoc ad nos? quorum pietas notior est, quam ut hac mendaciorum labe fœdari queat: quin optimo jure in eorum capita inanem istum garritum retorqueo: quia Christum humiliatum negant, eos totam salutis nostræ summam extinguere, & impie abolere incomparabile Divini in nos amoris pignus. nisi enim exinanitus fuerit Christus quum in cruce pendebat, & jacebat in sepulchro, ubi humiliatio? atqui tunc cælesti beatitudine potitum fuisse fingunt: neque id modo sed carnem illam, in qua patiebatur, immortalem jam in cælis sedisse. unde apparet, nihil ipsis esse propositum, nisi ut tonitru, vel crepitu miseras plebeculas dementent. Filium Dei unicam gloriam & salutem dicunt in cælis regnare, liberrimum esse, nec pani affixum, nec sphæris alligatum. Hæc vero nostra fides & professio est: modo concedant Christi carnem cælesti gloria vestitam, non sua natura exutam esse. Idem igitur homo Christus, qui horribile & acerbissimum mortis genus pro nobis in cruce pertulit, nunc obtinet nomen super omne nomen, ut coram eo flectatur omne genu. atque hæc vera est, plenaque imperii & potestatis libertas, quatenus Ecclesiæ caput est, omnia implere. Verum præpostere hoc ad probandam carnis immensitatem trahitur. Longe enim augustius erit, quamvis secundum carnem cælos inhabitet, Spiritus sui virtute sursum & deorsum præsentem se exhibere, ut visum est, quam si carnis præsentiæ necessario alligetur operandi virtus. Dicimus Christum Mediatorem locorum distantia non impediri, quominus vitam nobis ex carne sua instillet, ac præsentem ejus carnis efficaciam exerat, in qua semel nos reconciliavit Patri: carnem illam prædicamus non secus esse vivificam, ac terreno pane corpus nostrum alitur. Superba ista Gigantum factio, nisi coram sistatur caro Christi, nullam ejus præsentiam agnoscit. An non hoc est eum in angustias cogere? quomodo è sepulchro clauso exierit, & per fores clausas ingressus sit ad discipulos, alibi exposui: ut liquido constet, perperam & inscite hoc prætextu colligi, Christi ascensum meras fuisse præstigias. Jam quum ructandis maledictis nullum faciant modum, fingunt tamen in hoc se esse totos, ut nos ad ipsam rei cognitionem trahant. Interim quia illis forte quispiam Scythicam barbariem objecit, de ea voce tam fervide tumultuantur, ut clausa ipsa effluat: sibi indigne crimen hoc objici ob eam doctrinam, cujus Christum, Apostolos, & omnes orthodoxos scriptores habent auctores. atqui hoc inprimis erat considerandum, an Christus dicendo, Edite, hoc est corpus meum, corpus suum transformaverit, ut eodem momento mortale & immortale, visibile & invisibile, loco circumscriptum, & immensum esset. deinde, an Christi verba posteri ad prodigiosum hoc commentum traxerint, acsi substantialiter Christi carnem comederent, quibus in Cœna panis porrigitur. neque enim, nisi hoc probato, à crimine liberantur. Quid vero impudentius, quam proterva fronte jactare veteris Ecclesiæ consensum, qui toties illis excussus est? tropum non admittunt, quia nullus in verbis tam manifestis esse potest, Hoc est corpus meum. quasi vero non æque manifestus sit sermo, Super quem videris Spiritum sanctum. Si in ventosa garrulitate equitare libeat, quam alte nos efferret Verbum videndi, nomen Spiritus? Et tamen si speciem columbæ dicant fuisse Spiritum, nihil absurdius. Falso hic criminantur tropum nos comminisci, quia ad mysterii altitudinem non perveniat rationis nostræ captus. quasi vero sub sensus nostros cadat incomprehensibilis illa quam asserimus communicatio. nisi talibus imposturis ludere desinant, quam vereor ne retegantur eorum dedecora, quæ operta manere præstaret. Certe traducendis eorum ineptiis adeo non oblector, ut earum me quoque pudeat. ac facile patior quæcunque in nos evomunt probra, sine defensione legi: modo in memoriam simul doctrina nostra veniat, unde statim constabit quam intempestive uno hoc prætextu nos oppugnent, quasi tropum in Christi verbis suggerat nobis humana ratio. Quum semper satis sonore professus fuerim sic nobis in Cœna communicari Christum, ut modus sit incomprehensibilis: ideoque mysterium hoc, quod sensus nostros longe superat, nobis esse adorandum: quid sibi vult canina ista improbitas, nihil nos credere, nisi quod dictat humana ratio? Ac jam aliquoties supra monstravi, non aliunde quam ex communi & perpetuo sacræ Scripturæ usu nos metonymiam in Sacramentis statuere. Deinde ad hanc quam oppugnant interpretationem non tam physicis argumentis, quam cælestibus oraculis cogi. Plausibilis visa est ista exclamatio, Audisne caro? audisne ratio? Considera literas, considera sensum, reos vocari corporis & sanguinis quicunque indigne manducant, modo obediant institutioni: non mentitur Spiritus, omnis autem homo mendax. Si quis rem à signo avelleret, in loco hoc diceretur. sed ubi convenit, vere offerri sub panis symbolo Christi corpus, vere & sanguinem ejus sub calice offerri, puerilis garritus est, tanta vehementia in carnem & rationem invehi. Quanto opportunius regerere liceret, Audisne latrator? audisne phrenetice? audisne bestia? veram nos carnis & sanguinis Christi communicationem in sacra Cœna asserere? Quorsum ergo tumultuaris? vel qua confidentia lectoribus tentas eruere oculos, ne videant quod tam conspicuum est? Quod ad promiscuam manducationem pertinet, clarius refutatus est eorum error, quam ut verbum addere operæ pretium sit. Reos esse dico corporis Christi, Cœnæ profanatores, nempe oblati, quamvis non recipiant: sicuti, teste Apostolo, sanguinem Christi conculcat Evangelii contemptor, non alia ratione, nisi quia voce sua Christus nos ad veram sui participationem invitat. Quod vero toties incredulos & perfidos obedire dicunt Christi institutioni, etsi argute dici putant, nugatorium tamen est. hæc nimirum ratio est, cur initio à mandato & promissione institutionem separaverint. quasi Christus Cœnam instituens, non addiderit conjunctim duo reliqua, Imo quid aliud fuit Cœnam instituere, nisi mandare, ut mysterium hoc peragatur promissione interposita? Certe institutio Christi vera Lex & regula est peragendæ Cœnæ. Quis autem regulam à Christo præscriptam eos sequi dicet, qui præterito mandato, sepultaque promissione

missione imaginarium nescio quid fingent? Hæc igitur bonis istis Theologis obedientia est, lusorie & fallaciter absque fide nuda ceremonia defungi. Has nugas gloriatur Tilemanus Cragius lætum se scripsisse. Utinam non fuisset immodico lætitiæ suæ æstu ita abreptus ad insipidos clamores, sed qua decebat sobrietate & temperantia tractasset rem adeo seriam! Adulatur sodali suo Westphalo, quod Augustini testimonia contra nos coacervando tantum in se odium concitaverit. inspiciat quæ in hoc libello illis collectaneis contra objeci, mirum ni pudefactus jaceat. Etsi autem mihi, qui rectitudinem, sincerumque candorem amo, odiosa esse fateor perversa ejusmodi ingenia, me tamen hic nugator mentitur homines odisse, quorum saluti in hac etiam qua utor verborum asperitate ex animo consulo. nam antehac quid apud eos valeat mansuetudo & lenitas in amica epistola expertus, hanc unam spem resipiscentiæ esse puto, si insanum eorum fastum durius retundam. Ac jam mihi erga omnes plane defunctus videor, nisi forte libeat non absque molesto lectorum tædio decies eadem repetere. imo forte longius quam par erat, sermonem protraxi. Quid enim Bremenses refellere opus fuit, qui nihil fere attulerant, præter animum nocendi? Cur autem collegis suis violenter domi oppressis, virus suum in me procul evomant, una hæc ab illis obtenditur ratio, quia contempserim ebrios Saxones. Atqui si non sunt ex numero, quorsum attinuit tantopere eos excandescere? quanquam hinc apparet, bonos istos Areopagitas, ut vitandæ lucis molestia se liberent, decreta sua in tenebris scribere. Westphalum alicubi hominem temulentum vocare contigerat, non ut bibacitatem illi objicerem, sicuti interpretatus sum: sed qualiter Propheta ebrios esse dicit, & non à vino, qui stupore percussi, aut vertigine correpti, à sana mente exciderunt. Quod privatim de uno homine dictum est, ad totam Gentem trahi cææ profecto temulentiæ est. itaque posthac cautiores esse discant, ne cæca ultione præcipites ferantur. In causa vero tractanda quam fuerint securi, hoc uno documento perspicuum fiet, quod probata manducatione veri corporis, præterito modo, palmam se adeptos confidunt. Atqui an verum comedatur in Cœna Christi corpus, ego in dubium nunquam vocavi: tantum admoneo videndum esse, quomodo. Quam vero ludibundi suum obsequium præstiterint Westphalo, subscriptionum quoque ineptiæ, quas exagitare piget, palam faciunt. Præsertim Hildeshemensis ille vesana lætitia exultans, indignus fuit, quo cum verbum facerem: ut cumuli vice ad justam mensuram additæ fuerint duæ responsiones. Reliqui ubi viderint quicquid sibi visi sunt plausibiliter objicere, abunde esse refutatum, sibi nihil peculiariter responsum esse, in lucro ponant. Quam vero cupidi sint certaminum, qui totum orbem perturbent, ex furiosis eorum instigationibus apparet. neque enim dissimulant, nulla re se gravius cruciari, quam quod in easdem trahere pugnas nequeant quoscunque vellent. Et quo minus proditionis accusent quicunque à nobis dissentiunt, non aliud obstat, quam quod suam paucitatem detegere verentur magno cum probro. Ut taceamus nos, istorum, qui etiam in dissensione pacem fovent, silentio satis damnatur Westphalicæ factionis intemperies. Prudenter enim considerant quod res est, quum utrinque inter nos conveniat, vere nobis offerri in Cœna Christi corpus & sanguinem, quorum substantia animæ nostræ pascantur, tantum in modo manducationis differant nostræ sententiæ, non esse hanc sibi justam digladiandi causam. Si fiat justa comparatio, permulta sunt quæ jure nos ad dimicandum acrius impellant. Nec tamen per me stabit, donec spes aliqua pacificandi ostensa fuerit, quo minus salva inter nos benevolentia maneat. Atque idem ego, qui indigne provocatus vehementior fui in hoc scripto quam ferebat voluntas, si mihi ad amicam disceptationem locus ac dies indictus fuerit, præsto me statim fore profiteor ac spondeo: & quidem ea animi lenitate præditum quæ optabilem piæ sanctæque consensionis successum non moretur. Neque enim is sum qui intestinis dissidiis oblector, vel quem eorum qui mihi subscribunt gratulationes sic titillent, ut materiam palmarum ex certaminibus libenter captem. Quin potius eorum qui sedandis contentionibus suam auctoritatem interponere debuerant cunctatione hanc mihi necessitatem injungi apud me deploro. Sæpius de pacificatorio aliquo conventu sparsi sunt rumores. nec vero credibile est, tantam esse in Principibus segnitiem, quin eorum animos tam calamitosa Ecclesiæ dissipatio ad curandum remedium solicitet. Ergo sicuti non dubito rem in eorum consiliis fuisse non semel agitatam, ita quid remoram attulerit nescio: nisi quod magno cum dolore video, dum alii sibi pertinacius addicti sunt, sinistris alii suspicionibus indulgent, rem utilissimam vel negligi, vel etiam respui. Cæterum, quibus tolerabilis erit ingenua veritatis defensio, si ad amicum colloquium ventum esset, æquiores inde discessuros, mihi dubium non est. Quacunque igitur rabie posthac isti homines ferantur, mihi decretum est sanam doctrinam placide & absque contentione tradendo, sobriis, docilibus & modestis potius consulere, quam apud protervos, fastuosos, & obstinatos verba perdere. Interim Christum precabor, cujus proprium est colligere quicquid est in mundo dissipationis, ut huic infelici dissidio, cujus spem abrumpunt nostri adversarii, remedium ipse inveniat.

DILUCIDA EXPLICATIO
SANÆ DOCTRINÆ
DE VERA PARTICIPATIONE
CARNIS ET SANGUINIS CHRISTI
IN SACRA COENA,

Ad discutiendas HESHUSII *nebulas.*

Ergo hæc mihi quæ divinitus imposita est conditio patienter ferenda: ut undique protervi, improbi, & rabiosi homines quasi facta conspiratione suam in me præcipue virulentiam evomant. Non parcunt quidem aliis præstantissimis viris, quin & vivos proscindant, & mortuorum nomina lacerent: sed violentiore in me impetu non alia de causa ruunt, nisi quod Satan, cujus sunt mancipia, quo labores meos Ecclesiæ Christi utiliores esse videt, eo ardentius ipsos ad me opprimendum instigat. Veteres rabulas omitto quorum jam obsoletæ sunt calumniæ. Nuper emersit Staphylus nescio quis fœdus apostata, qui plura in me maledicta evomuit, nunquam verbo lacessitus, quam in alios omnes, qui & ejus perfidiam, & obscœnos

mores,

mores, & pravum ingenium depinxerant. Ecce ex altera parte Nicolaus Gallus bubonis stridorem in me quoque emisit. Tandem prodiit ex alia lacuna Tilemanus Hesbusius, de quo homine malo lectores ea reipsa & ejus scriptis ferre judicium, quam pronunciare quid ipse sentiam.

O Philippe Melanchthon! Te enim appello, qui apud Deum cum Christo vivis, nosque illic expectas, donec tecum in beatam quietem colligamur. Dixisti centies, cum fessus laboribus, & molestiis oppressus, caput familiariter in sinum meum deponeres, Utinam utinam moriar in hoc sinu. Ego vero millies postea optavi nobis contingere ut simul essemus. Certe animosior fuisses ad obeunda certamina, & ad spernendam invidiam, falsasque criminationes pro nihilo ducendas fortior. Hoc quoque modo cohibita fuisset multorum improbitas, quibus ex tua mollitie, quam vocabant, crevit insultandi audacia. Ac Staphyli quidem latratus abs te sunt graviter refutati. De Gallo privatim apud me conquestus, cujus rei testes sunt literæ manu tua scriptæ. ejus & similium insolentiam compescere neglexisti. Nec vero quid aliquando mihi scripseris, oblitus sum. Verba ipsa adscribam: *Scio te pro tua excellenti prudentia ex scriptis adversariorum tuorum judicare, quales sint eorum naturæ, & quod intueantur theatrum.* Verum, quid ego adhæc responderim recordor: & ipsa quoque verba meæ epistolæ adscribam: *Recte* quidem & prudenter admones ad sibi unum nostros antagonistas proponere, ut se theatro venditent. Quanquam autem sua opinio longe eos, ut spero & credibile est, frustrabitur, tamen ut totius mundi plausum referant, eo nos majore studio ad cælestem ἀγωνοθέτην, sub cujus oculis certamus, intentos esse decet. Quid? An sacer Angelorum consessus, qui & suo favore nos excitant, & viam strenue agendi præmonstrant suo exemplo, pigrescere, vel cunctanter pedes movere sinet? Quid totus sanctorum Patrum chorus? an nullos addet stimulos? Quid porro Dei Ecclesia quæ in mundo versatur? Quum eam sciamus, & votis nobiscum pugnare, & exemplo nostro animari, an nihil apud nos valebunt ejus suffragia? Meum vero sit hoc theatrum, cujus approbatione contentus, quamvis me totus mundus exibilet, animo nunquam deficiam: tantum abest ut insulsis clamoribus invideam, si mustacea gloriola in obscuro angulo ad breve tempus fruantur. Quid plausibile sit mundo vel odiosum me non latet. sed mihi nihil pluris est quam præscriptam à magistro normam sequi. Nec dubito quin hæc ingenuitas piis & sanis gratior tandem futura sit, quam flexibilis & mollis docendi ratio, quæ inanem metum præ se ferat. Quod te Deo & Ecclesiæ debere agnoscis, obsecro te ut quam primum solvas. Neque in hanc partem insisto, quod partem invidiæ in te exonerans tantundem me levatum iri confidam. Quin potius si liceat, quicquid in te oneris jam incumbit, pro meo in te amore & observantia paratus forem in meos humeros suscipere. Sed tuum est expendere, ut ego monitor non accedam, nisi dubitatione pios omnes qui te respiciunt, mature liberaveris, te vix unquam solvendo fore. Adde etiam, quod nisi serum hoc & vespertinum gallicinium te expergefaciat, pigrum omnes merito clamabunt. Quod autem de pollicitatione eum appello, causam mihi præbuerat his verbis: *Audio nunc* [illegible] magnum volumen [illegible] contra me cudere. quod si edetur, decrevi respondere simpliciter & sine ambiguitate: cumque laborem debere me Deo & Ecclesiæ judico. Nec in hac senecta pertimesco exilia & alia pericula. Hoc quidem & ingenue & viriliter: sed aliis literis satis confessus erat, se pro ingenita mansuetudine pacis & otii esse cupidum. Verba sunt: *Quod* vero proximis litteris me hortaris ut reprimam ineruditos clamores eorum qui renovant certamen ubi τὴν ἀρτολατρείαν, scito quosdam præcipue odio mei eam disputationem movere, ut habeant plausibilem causam ad me opprimendum. Hic idem fovendæ quietis amor obstitit, quominus libere de aliis rebus differeret, quarum explicatio vel insuavis erat lautis palatis, vel perversis judiciis obnoxia. Cæterum quantopere sancto viro displicuerit istorum hominum importunitas, qui adhuc in nos bacchari non desinunt, ex alio loco dilucide patet: postquam enim de refutatis Serveti blasphemiis mihi gratulatus est, & Ecclesiam nunc & ad posteros gratitudinem debere & debituram, seque meo judicio prorsus assentiri testatus est, addiditque has esse maximas res & cognitu apprime necessarias, jocose tandem, ut de frivolis nugis attexit: Hæc nihil περὶ τὴν ἀρτολατρείαν. Wormatia autem mihi scribens, deplorat quod vicini Saxones, qui missi fuerant collegæ, exhibita Ecclesiarum nostrarum condemnatione, discesserant: & adjungit, *nunc* domi triumphos agent tanquam de Cadmæa victoria. In alia vero epistola, implacabilis eorum vesaniæ furorisque pertæsus, non dissimulat se cupere mecum esse.

Hæc postrema nihil ad Staphylum, qui meritorium quæstum ex linguæ protervia apud Antichristum Romanum facit, & ex professo in stabilienda ejus tyrannide cælum terræ, Gigantum more, permiscet. Nec vero tanti mihi est hic nebulo, cui turpis defectio à fide nihil pudoris reliquum fecit, ut in refellendis ejus maledictis multum operæ ponendum censeam. Hypothesis in qua proram & puppim causæ suæ locat, palam detegit profanum omnis religionis contemptum. Totam enim quam profitemur doctrinam hoc solo nomine suspectam esse vult, adeoque infamem reddere conatur, quia ex quo profligatis tenebris Papatus rursum emersit æterna Dei veritas, multi quoque errores suborti sunt, quos renascenti Euangelio fert acceptos. Quasi vero litem hanc non Christo potius & Apostolis quam nobis intendat. Nunquam diabolus tam impotenter grassatus fuerat, hominum & corpora & animos vexando, quam ubi effulsit cælestis & salutifera Christi doctrina. Calumnietur ergo Christum venisse, ut qui prius sani erant, dæmoniacos redderet. Incredibilis errorum colluvies paulo post novam Euangelii promulgationem exundare cœpit in toto orbe. Garriat conductitius Papæ rhetor Staphylus ex Euangelio tanquam ex scaturigine fluxisse. Certe si quos leves & erraticos spiritus percellat hac tam futili calumnia, non titubabunt quorum cordibus infixa fuerit Pauli admonitio, Necesse est hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti 1 Cor. 11. vers. 19.
fiant. Cujus rei insigne est ipse documentum: quia belluinus ejus furor, quem satis apparet justam esse perfidiæ mercedem, pios omnes in sincero Dei timore confirmat. Suique deque est homini spurco & plane Epicureo cælestis doctrinæ reverentiam evelli ex omnium animis. imo huc tendunt ejus conatus, non tantum ut vilescat omnis religio, sed excutiatur etiam ejus cura & studium. Ergo non tantum sua vanitate ultro concidit ejus improbitas, sed bonis omnibus detestabilis est cum suo auctore. Interea falsum invidiæ crimen quo nos obruere voluit, in ejus caput retorquere promptum est. Multi perversi errores his quadraginta annis exorti sunt, & subinde pullularunt alii post alios: nempe, quia videbat Satan, fulgente Christi Euangelio, evanescere præstigias quibus mundum diu fascinaverat, suos omnes impetus contulit, machinasque omnes exercuit, totum denique Acheronta, vel ad evertendam Christi doctrinam, vel ad frangendum ejus cursum. Atque hoc modo non parum comprobata fuit Dei veritas, quod tam violenter impetita fuerit Satanæ mendaciis. Quum ergo tot impiorum

dogma-

dogmatum insultus certitudinem concilient nostræ doctrinæ: quid in ea fœdanda sputis suis proficiet Staphylus, nisi forte apud homines volaticos, qui sibi eripi ultro cupiunt omne boni & mali discrimen? Quæro tamen an tot errorum, de quibus ad nos gravandos magnos sonitus facit, nulla ante natum Lutherum facta fuerit mentio. Atqui multos ipse commemorat, quibus statim à primordio turbata fuit Ecclesia. Si objectum fuisset Apostolis progenitas fuisse ab aliis omnes sectas quæ repente tunc ebullierant, an nulla illis fuisset defensio? Quæcunque vero illis concessa fuerit à Staphylo, nobis certe etiam communis erit. Hoc autem facilior nobis erit ratio ad diluendum convitium, quod deliria quibus olim Euangelii lucem obtenebrare conatus est Satan, magna ex parte hodie silent. Certe vix decima pars renovata fuit. Quando se venalem prostituit Staphylus, si quis eum pluris conducat quam Papa, an non pro illius libidine Christo exprobraret, quoties in medium prodit ejus Euangelium, innumeros secum errores trahere, vel ex se gignere? nunquam tamen magis turbatum fuisse orbem perversis & impiis dogmatibus quam primo ejus adventu? Atqui Christus ipse, æterna Dei veritas, satis absque nostro patrocinio se absolvet. Interea hæc distinctio adversus putidam criminationem abunde sufficiet perperam adscribi Christi servis quicquid fermenti puræ illorum doctrinæ per suos ministros aspergit Satan: ideoque si de hac causa recte judicare placet, semper videndum esse unde error trahat originem. Ex quo cœpit Lutherus movere Papatus camarinam, multa hominum & opinionum portenta repente extiterunt. An Munzeriani, Anabaptistæ, Adamitæ, Stebleri, Sabbatharii, Clancularii, quicquam habuerunt Luthero affine, ut censeri debeant ejus discipuli? An suo unquam suffragio eos levavit? An subscripsit absurdissimis commentis? Imo quanta potuit vehementia illis se opposuit, ne longius serperet contagio. Prudenter etiam statim deprehendit quam noxiæ essent pestes. Et adhuc grunniet hic porcus, errores qui nostro labore profligati sunt, quum secure quiesceret totus Papalis clerus, à nobis profectos esse? Quod si obduruit in sua impudentia, ne pueros quidem sua futilitate posthac decipiet, quin statim videant omnes, malorum à quibus alienissimi sumus, culpam falso & injuste in nos conferri. Jam quum palam omnibus constet, nec Lutheri, nec cujusquam nostrum suffragatione fuisse adjutos, quicunque fanatico spiritu abrepti impios & detestandos errores sparserunt, certe nihilo magis eorum impietate nos gravari æquum est, quam olim sustinere de-
2 Tim. 2. vers. 17. buit Paulus ex Hermogene & Phileto, qui jactabant resurrectionem esse factam, ne qua amplius spes restaret.

Quos porro errores recenset, ex quibus toti nostræ doctrinæ ignominia confletur? Quam improbe mentiatur contra alios, referre supersedeo. Sectæ unius nomen à se confictum mihi imponit. Energicos enim esse tradit, qui virtutem duntaxat corporis Christi in Cœna esse volunt, non corpus ipsum. Philippum tamen Melancthonem mihi socium adjungit: ac utriusque rei meos contra Westphalum libros testes citat: ubi reperient Lectores vero Christi corpore, quod pro nobis crucifixum est, animas nostras pasci in Cœna: imo spiritualem vitam ex corporis ipsius substantia in nos transfundi. Si arcana Spiritus virtute corpus Christi in cibum nobis dari trado, an ideo nego Cœnam communicationem esse corporis? En quibus stercoribus os suis patronis oblinat. Prodigiosum aliud nomen, quo maculam mihi inureret fabricavit. Vocat enim Bisacramentalem. Verum si hoc vult haberi crimen quod duo tantum Sacramenta à Christo tradita esse assero, probare inprimis necesse fuerat Christum septuplicis, ut Papistæ loquuntur, numeri esse auctorem. Septem sacramenta Papistæ obtrudant. Ego non nisi duo reperio quæ Christus nobis commendaverit. Vel probet Staphylus oportet, tertium, & reliqua à Christo manasse, vel quod rectum est nos sentire & loqui sinat: nec verborum ampullis confidat nos se facturum hæreticos, qui certa & dilucida Filii Dei auctoritate nitimur. In novis Manichæis numerat Lutherum, Melancthonem, me, & multos alios: deinde, quo longior sit catalogus, iterum repetit Manichæos & Marcionitas Calvinianos. Facile quidem est convitia hæc quasi lapides pedibus obvios adversus innoxia capita projicere. Causas tamen assignat cur nos Manichæis comparet: sed quas partim à cinædo quodam, partim à cynico scurra desumpsit. Quum ergo vanissima figmenta eructet, in me purgando laborare quid attinet? Placet tamen quæ ab ipso tandem additur conditio: nempe ut meus de Prædestinatione liber controversiam dirimat: quia inde perspicere facile erit quales ex labrusca staphyli nascantur.

Venio nunc ad Gallum, vel Bulbonem, qui me infausto suo rostro corruptorem pronunciat Augustanæ confessionis: quia negem in sacra Cœna fieri nos participes substantiæ carnis & sanguinis Christi. Atqui plus centies occurrit in scriptis meis, adeo me non rejicere Substantiæ nomen, ut ingenue & libenter profitear spiritualem vitam incomprehensibili Spiritus virtute ex carnis Christi substantia in nos diffundi. Ubique etiam admitto, substantialiter nos pasci Christi carne & sanguine: modo facessat crassum de locali permixtione commentum. Quid igitur? an quia gallo cristam in me erigere libuit, terrore attonitæ erunt omnium mentes, ut nihil judicent? Ego vero ne sim ridiculus, à longa refutatione ejus scripta supersedeo, quod auctorem suum non minus insulsum esse prodit quam stolida audacia ebrium. Certe non fuisse tunc mentis compotem aperte clamitat.

Quid vero Tilemano Heshusio faciam? qui superba & sonora verborum copia magnifice instructus, flatu suo prostratum iri confidit quicquid impetum suum moratur. Dicunt etiam boni viri, quibus propius notus est, alia fiducia esse inflatum: quod gloriam sibi ex paradoxis & opinionum absurditate præcipue quærendam esse decreverit. Forte quia illuc eum rapit naturæ intemperies, vel quod videt in moderata docendi ratione nullum sibi laudis gradum relinqui, quum tamen ambitione totus ad insaniam usque flagret. Certe in suo libello turbulenti se ingenii hominem, præcipitis etiam audaciæ & temeritatis esse prodit. Ex præfatione pauca tantum attingam, quæ gustum lectoribus præbeant. Idem prorsus facit quod Cicero ineptos sui temporis rabulas fecisse narrat, ut plausibili aliquo exordio, quod ex veteri aliqua oratione furati erant, coronæ expectationem moverent. Ita bonus hic scriptor, occupatis lectorum animis, colligit ex magistro suo Melancthone aptas & concinnas sententias, quibus se in gratiam insinuet, vel aliquid majestatis acquirat: ac si vel purpuram indueret simia, vel asinus leonis pelle se obtegeret. Concionatur de ingentibus suis periculis, qui semper non minus secure, quam laute, delicias suas coluit. Prædicat multiplices ærumnas, qui quum largos thesauros habeat domi repositos, semper amplis stipendiis suas operas vendiderit, omnia tamen solus ingurgitat. Verum quidem est, quum multis locis tranquillum nidum figere voluerit, sæpius propria inquietudine fuisse excussum. Sic Goslario, Rostochio, Heidelberga, Brema pulsus, Magdeburgum nuper concessit. Ac laudi quidem danda essent exilia, si pro constanti veritatis confessione solum vertere sæpius coactus esset: sed quum homo inexplebili ambitione plenus, contentionibus & rixis deditus, immani vero ferocia ubique fuerit intolerabilis, non est

cur queratur aliorum injuria se fuisse vexatum, qui sua importunitate molestias homini delicato graves exhibuit. Interea tamen provide sibi cavit, ne damnosæ essent migrationes. quinetiam divitiæ ipsum magis animosum reddunt. Postea vastam barbariem deplorat, quæ videtur impendere. Quasi vero ulla major aut truculentior, quam ejus & similium metuenda sit. Ne longius petatur probatio, paulisper expendant Lectores quam atrociter Philippum Melancthonem suum præceptorem, cujus memoriam sancte revereri debuerat, sugillet ac laceret. Abstinet quidem à nomine: sed quos intelligit doctrinæ nostræ suffragari, qui doctrina & auctoritate clarent in Ecclesia, & qui summi sunt Theologi? Quanquam ne conjecturis agendum sit, probrosis elogiis Philippum ita digito monstrat, ut videri possit data opera materiam ejus traducendi in scribendo libro captasse. Age, non potuit verecundius tractare suum præceptorem quam perfidiam & sacrilegium objectando. Neque enim dubitat eum fallaciæ reum facere, quod ambiguis vocibus ludat, ut parti utrique gratificetur, & Theramenicis artibus componere dissidium hoc tentet. Gravius quod postea sequitur, perniciosissimo crimine se fœdissime contaminasse, ut confessio fidei, quæ lucere in Ecclesia debet, extingueretur. En pia discipuli gratitudo non modo erga eum ex quo didicit siquid habet, sed erga hominem tam præclare de tota Ecclesia meritum! Mihi porro quam vere objiciat meis argutiis perplexam reddi hanc disputationem, ex ipsa causæ actione melius patebit. Epicureum vero dogma vocare quo sacræ Cœnæ mysterium non minus religiose quam utiliter explicamus, quid aliud est quam obscœna maledicendi licentia cum ganeonibus & lenonibus certare? Epicurismum quærat ipse in suis moribus. Certe & frugalitas nostra, & assidui pro Ecclesia labores, & in periculis constantia, & sedulitas in obeundo munere, & indefessum in propagando Christi regno studium, & in asserenda pietatis doctrina integritas, seria denique in meditatione vitæ cælestis exercitatio testabitur nos à profano Dei contemptu longissime abesse: cujus utinam hic Thraso non sibi esset conscius. Sed de homine plura quam statueram.

Omisso igitur illo, causam breviter excutere in animo est, quando accuratius eum eo disputare supervacuum foret. Etsi enim ostentationis aliquid præ se fert, nihil tamen aliud quam veteres nugas Westphali & similium quisquilias, sua magniloquentia ventilat. De omnipotentia Dei, de fide simpliciter verbo ejus habenda, & subigenda humana ratione præclare concionatur, ut ex melioribus didicit, in quorum numero me quoque esse existimo. Nec dubito, ut est pueriliter in sua gloria stolidus, quin se putet Melancthonem cum Luthero repræsentare: quia ex altero flosculos inepte mutuatur: alterius vehementiæ, quia melior esse æmulus non potest, substituit bombos & crepitus. Atqui neque de immensa Dei potentia nobis disceptatio est: & mysterium Cœnæ me non humana ratione metiri, sed admiratione prosequi, scripta omnia mea declarant. Quicunque hodie pro ingenua veritatis defensione strenue certant, me libenter in societate admittent. In tractando sacræ Cœnæ mysterio fidem me non abrogare Dei verbo re ipsa probavi: ut contra vociferando Heshusius duntaxat malitiæ suæ & ingratitudinis non absque gravi offensione testes faciat omnes bonos. Quod si à vagis istis & quasi ludibundis velitationibus trahatur ad seriam causæ disceptationem, paucis res expedietur. Nam quod Principum ignaviam obstaculo esse causatur, ne pacandis dissidiis cogatur pia Synodus, utinam ne ipse cum similibus furiis omnes concordiæ aditus obstrueret. Quod nec ipse paulo post dissimulat, dum expedire negat ullam inter nos disceptationem institui. Quænam igitur pia Synodus reperietur ejus arbitrio, nisi in qua ducenti sodales, aut circiter, bene saturi, quo zelus eorum sit ferventior, pro more inter eos pridem trito, nos Papistis deteriores, & magis execrandos esse pronuncient? Hæc est confessio quam exigunt: rejecta omni cognitione, obstinate tueri quod illis temere excidit commentum. Certe quamvis diabolus horribili modo fascinaverit eorum mentes, superbia tamen magis quam errore tam pertinaciter doctrinam nostram ab illis oppugnari, perspicue apparet. Verum quia se Ecclesiæ patronum esse obtendit, atque ut fallaci larva decipiat simplices, subinde sibi arrogat communem omnium qui recte docent, personam: scire velim quorum mandato patrocinium hoc susceperit. Ubique hæc verba crepat, Nos docemus: Hæc nostra sententia: ita loquimur: Sic asserimus. Legatur farrago quam cumcervavit Westphalus, mira illic repugnantia occurret. Ac ne longius petamus exemplum, audacter affirmat Westphalus corpus Christi dentibus atteri, suoque suffragio confirmat, quod in palinodia Berengarii apud Gratianum legitur. Hoc Heshusio non placet, qui vult ore comedi, nec tamen attingi dentibus, illosque crasse edendi modos valde improbat. Perinde tamen suum illud Asserimus inculcat, acsi procurator esset universitatis. Et tamen bonus Ihenæ alumnus identidem argutias, sophismata, imo præstigias mihi exprobrat: ac si quid vel flexiloquum vel ambiguum, vel quovis modo obscurum esset in mea loquendi ratione. Quum substantialiter Christi carnem & sanguinem nobis offerri & exhiberi in Cœna dico, simul modum designo, quod Christi caro nobis sit vivifica: quoniam Christus incomprehensibili Spiritus sui virtute ex substantia carnis suæ vitam in nos transfundat, quæ illi propria est: ut ipse in nobis vivat, ejusque vita nobis sit communis: Cui persuadebit Heshusius in hoc tam luculento sermone esse ullum sophisma, ubi & populariter loquor, & eruditis auribus satisfacio? Tantum facessant futiles, quibus causam obscurat, calumniæ, de re mox transactum fuerit. Postquam omnes suas ampullas efflaverit Heshusius, in hoc cardine tota vertitur quæstio, Tollatne corporis Christi substantiam è sacra Cœna qui negat corpus ipsum ore comedi. Cominus hominem aggredior aperto marte, qui negat substantiæ carnis Christi nos fieri participes, nisi eum ore comedamus. Sic enim loquitur, ipsam quoque substantiam carnis & sanguinis ore hauriendam. Ego vero communicationis modum definio sine ambagibus, Christum pro immensa & admirabili sua potentia efficere ut secum in eandem vitam coalescamus, nec tantum applicare nobis passionis suæ fructum, sed vere nostrum fieri, ut bona nobiscum sua communicet, ideoque nos sibi conjungere, sicut membra & caput corpus unum efficiunt. Atque hanc unitatem non ad essentiam divinam restringo, sed pertinere affirmo ad carnem & sanguinem: quia non simpliciter dictum sit, Spiritus meus vere est cibus: sed caro mea: nec simpliciter etiam dictum sit, Divinitas mea vere est potus: sed, sanguis. Ad hæc carnis & sanguinis communicationem non tantum interpretor de communi natura, quod Christus homo factus jure fraternæ societatis nos Dei filios secum fecerit: sed distincte affirmo, quam à nobis sumpsit carnem, eam nobis esse vivificam, ut nobis sit materia spiritualis vitæ. Illamque Augustini sententiam libenter amplector, Sicut ex costa Adæ creata fuit Eva, sic ex Christi latere fluxisse nobis vitæ originem & principium. Etsi autem signum discerno à re signata, non tamen trado nudam & umbratilem figuram esse, sed articulate pronuncio panem certum esse pignus communicationis cum carne & sanguine Christi quam figurat: quia Christus neque pictor sit, neque histrio, neque Archimedes quispiam, qui inani tantum objecta

ima-

imagine oculos pascat, sed vere & reipsa præstet quod externo symbolo promittit. Inde constituo panem quem frangimus vere communicationem esse corporis Christi. Quia autem hæc Christi cum membris suis conjunctio ex incomprehensibili ejus virtute pendet, mysterium hoc, quod sentio & agnosco captu mentis meæ esse superius, admirari non pudet.

Hic tumultuose insurgit Thraso noster, magnæque impudentiæ & sacrilegæ audaciæ esse clamitat, apertam Dei vocem corrumpere, quia dictum sit, Hoc est corpus meum: ac proinde facere, acsi quis negaret Filium Dei esse hominem. Ego autem regero, hac lege ipsum esse anthropomorphitam, si crimen sacrilegæ audaciæ effugere velit. Nulla enim absurditate vult nos moveri, ut syllabam unam in verbis mutemus. Quia ergo Deo Scriptura palam tribuit pedes, manus, oculos, aures, solium, & scabellum pedum, sequitur ipsum corporeum esse.
Exod. 15. Quia in cantico Mariæ dicitur vir bellicosus, fas non erit concinna ulla expositione asperum hunc loquendi modum mitigare. Cothurnos suos quantumvis attollat Heshusius, reprimi tamen ejus insolentiam tam valido firmoque argumento necesse est. Arca fœderis clare vocatur Deus exercituum, & quidem tanta asseveratione, ut Propheta emphatice
Psal. 24. exclamet, Quis est iste Rex gloriæ? Jehova ipse est rex exercituum. Hic non dicimus inconsiderate Prophetam effutire quod primo intuitu videtur absurdum, sicut improbe blaterat hic nebulo: sed postquam reverenter amplexi sumus quod dicit, non minus pie quam apte interpretamur nomen Dei transferri ad symbolum, quia individua sit hujus cum re & veritate connexio, imo generalem hanc tenere regulam in omnibus sacramentis non humana tantum ratio cogit, sed pietatis sensus & perpetuus Scripturæ usus ita dictat. Nemo tam rudis est, vel insipidus, qui nesciat, in sacramentis omnibus Spiritum Dei per Prophetas & Apostolos peculiari uti loquendi forma. Hac de re quisquis controversiam movebit, ablegandus est ad prima elementa. Vidit Jacob Deum exercituum scalæ insidentem. Vidit Moses tum in rubo ardenti, tum in flamma montis Horeb. Si mordicus retinetur litera, quomodo visus est Deus qui est invisibilis? Disquisitionem repudiat Heshusius: nec aliud affert remedium, quam ut clausis oculis fateamur Deum visibilem esse & invisibilem. Atqui solutio sponte occurrit & dilucida, & pietati consentanea, denique necessaria, Deum nunquam visum esse qualis est, verum pro fidelium captu manifesta præsentiæ suæ signa dedisse. Ita autem minime excluditur divinæ essentiæ præsentia, quum Dei nomen metonymicωs symbolo aptatur, quo Deus se vere, nec figurative tantum, sed substantialiter repræsentat. Columba vocatur Spiritus,
Mat. 3. vers. 13. an proprie, ut Christus alibi pronunciat Deum esse
Joan. 4. vers. 24. Spiritum? Certe manifestum discrimen se profert: quia etsi vere tunc & essentialiter adfuit Spiritus, visibili tamen symbolo præsentiam & virtutis & essentiæ suæ spectandam exhibuit. Quam vero nequiter criminetur Heshusius nos fingere corpus symbolicum, hinc liquet, quod nemo verecunde colligat symbolicum Spiritum fuisse conspectum in Baptismo Christi, quia vere sub symbolo, aut externa columbæ specie apparuit. Fatemur ergo corpus idem quod crucifixum fuit, nos in Cœna comedere: quamvis metonymica sit, quod ad panem, loquutio, ut vere dici possit symbolice esse verum Christi corpus, cujus immolatione reconciliati sumus Deo. Etsi autem in his verbis nonnulla est diversitas, Panis est signum corporis, vel figura, vel symbolum: vel, Panis significat corpus, vel metaphorica, vel metonymica, vel synecdochica est appellatio: de summa tamen rei optime convenit, ut putide nugentur Westphalus & Heshusius nodum in scirpo quærentes. Et hic desultor paulo post, Qualiscunque sit verborum varietas, nos tamen omnes idem prorsus sentire, me vero solum involucris fallere simplices. Sed ubi involucra, quibus rejectis vult meam fallaciam deprehendi? nisi forte ex sua facundia novum perspicuitatis genus nobis depromat, quo melius patefiat quod jactat in mea sententia esse implicitum. Interea nos simul omnes indigne gravat, acsi doceremus panem signum esse absentis corporis: quasi non articulate pridem commonefecerim lectores de absentia duplici: ut sciant corpus Christi abesse quidem loco, sed spirituali ejus participatione nos frui: quia omnem distantiam superet divina ejus virtus. Hinc conficitur, neque de præsentia, neque de esu substantiali, sed tantum de utriusque modo esse certamen: quia localem præsentiam non admittimus, nec crassum vel brutum potius esum, de quo sic ad verbum garrit Heshusius: Christum quoad humanam naturam, corporis & sanguinis substantia in terris præsentem esse: ut non solum fide à sanctis, sed etiam ore corporaliter sine fide ab impiis comedatur. Ut nondum absurditates attingam: ubi expressus Dei sermo, lydius lapis? Certe non invenietur in hac barbarie. Videnda tamen est explicatio quam sufficere posse confidit ad os Calvinistis obstruendum: quum ita sit insipida, ut multis quoque os ad reclamandum aperiat. Purgat se & partis suæ Ecclesias, quibus errorem de transsubstantiatione à nobis objici mentitur. Neque enim si multa sunt illis communia cum Papistis, ideo sine exceptione simul utrosque miscemus. Quin potius pridem ostendi Papistas in suis deliriis aliquanto esse modestiores & magis sobrios. Quid autem ipse? Quia verba junguntur contra naturæ ordinem, [illegible] recte defenditur, ut panis proprie sit corpus. Ergo ut verba rei sint consona, contra naturæ ordinem proferri oportet. Postea diversas loquendi formas excusat, dum asserunt corpus sub pane, vel cum pane esse. Sed cui persuadebit sub pane esse, nisi quatenus panis est signum? Cui etiam persuadebit non esse adorandum panem, qui proprie sit Christus? Nam loquutiones dicit esse improprias, Corpus esse in pane, vel sub pane: quia verbum substantiale propriam & genuinam significationem obtineat in unione panis & Christi. Frustra igitur consequentiam refutat. Corpus est in pane, ergo panis est adorandus: quam ipse ex proprio cerebro excudit. Sic enim semper ratiocinati sumus, Si Christus est in pane, esse sub pane adorandum. Nunc vero multo magis ratiocinari licet adorandum esse panem, si vere & proprie est Christus. Elabi quidem se putat, quod non sit hypostatica unio. Sed quis tantum juris conceder centum vel mille Heshusiis, ut adorationem alligent quibus visum fuerit vinculis? Certe tam frivolo cavillo nullius sani hominis conscientia acquiescet, panem, quamvis sit vere & proprie Christus, non esse adorandum, quia non sit una hypostasis. Statim enim occurret exceptio, eandem rem esse ubi unum de altero substantialiter prædicatur. Neque enim docetur Christi verbis quid pani accidat: sed plane, si Heshusio ejusque sodalibus creditur, & absque ambiguitate, asseritur panem esse corpus Christi, & proinde Christum ipsum. Imo de pane plus affirmant quam de humana Christi natura liceat. Quam prodigiosum vero est, plus honoris pani deferre quam sacræ Christi carni? Cui recte non conveniet quod de pane recipi flagitant: nempe ut proprie sit Christus. Neget licere se [illegible] fingere, hoc tamen semper extorquebo, Si proprie panis est corpus, unum idemque esse cum corpore. Interea quod Irenæo subscribit, duas in Cœna res esse diversas, terrenam & cælestem, nempe panem & corpus: non video qui convenit cum hac fictitia identitate, quam etsi verbo non exprimit, tamen obtrudit re ipsa: quia nisi de eodem dici non potest, Hoc est

hoc, vel, Hoc est illud. Eadem est ratio localis inclusionis quam se repudiare simulat Heshusius: quia nec loco continetur Christus, & pluribus locis simul esse potest. Ab hac suspicione quo se purget, dicit non tantum proprie, vere, & realiter, sed etiam definitive, panem esse corpus. Si respondeam, me mirari quid hæc sibi velint pugnantia inter se portenta, clypeum Ajacis, cui jam boni illi Luperci sodales assueverunt, opponet, Rationem esse fidei inimicam. In quo facile assentior, si ipse animal est rationale. Sed quum tres rationis gradus considerandi sint, præcipiti insania omnes uno saltu transvolat. Nobis ingenita est naturaliter ratio, quæ sine Dei injuria damnari non potest: sed ea suos habet fines, quos si exuperat, evanescit. Cujus rei triste documentum est in lapsu Adæ. Altera ratio vitiosa est, præsertim in natura corrupta: dum mortalis homo res divinas, quas suspicere debuerat, suo judicio vult subjicere. Hæc ratio mentis est ebrietas, vel dulcis insania, cui æternum est dissidium cum obedientia fidei: quando nobis stultescere apud nos necesse est, ut incipiamus Deo sapere. Ergo à cælestibus mysteriis facessat hæc ratio, quæ nihil aliud est quam mera fatuitas: arrogantia vero comite usque ad insaniam transcendit. Tertia autem ratio est, quam & Spiritus Dei, & Scriptura nobis dictat. Omni autem projecto discrimine, Heshusius sub prætextu humanæ rationis secure damnat quicquid phrenetico mentis suæ somnio adversum est. Exprobrat rationi nos plus deferre quam Dei verbo. Quid si nullam rationem adducimus, nisi ex verbo Dei sumptam & in eo fundatam? Ostendat nos in Dei mysteriis profano more philosophari, cæleste regnum metiri nostro sensu, Spiritus sancti oracula subjicere carnis judicio, non admittere nisi quod prudentiæ nostræ arridet. Atqui longe aliter se res habet. Quid enim rationi humanæ magis repugnat, quam animas creatione immortales vitam mutuari à carne mortali? Hoc asserimus. Quid terrenæ prudentiæ minus consentaneum, quam carnem Christi vim suam vivificam è cælo ad nos usque diffundere? Quid magis alienum à nostro sensu, quam panem corruptibilem & caducum spiritualis vitæ indubium esse pignus? Quid magis à Philosophia remotum, quam Filium Dei, qui secundum humanam naturam in cælo est, sic habitare in nobis, ut quicquid ei à Patre datum est, nobis sit commune, adeoque ut immortalitas, qua donata est ejus caro, nostra sit? Hæc omnia clare testamur: quum Heshusius non nisi suum delirium urgeat, Carnem Christi comedi ab incredulis, nec tamen esse vivificam. Quod si nulla ab eo creditur esse ratio extra Philosophiam, ex brevi syllogismo discat:

Quisquis analogiam signi & rei signatæ non observat, animal est immundum ungulam non findens.
Qui panem asserit vere & proprie esse Christi corpus, analogiam signi & rei signatæ evertit:
Ergo qui asserit panem esse proprie corpus, animal est immundum, non findens ungulam.

Atque ex hoc syllogismo cognoscat, etiamsi nulla sit in mundo Philosophia, se tamen esse impuram bestiam. Sed voluit nimirum hac promiscua damnatione rationis licentiam in tenebris sibi acquirere, ut hac consequentia valeret: Quum mentio fit crucifixionis & beneficiorum quæ vivum & substantiale corpus Christi præstitit, symbolicum, typicum, vel allegoricum corpus intelligi non potest. Ergo verba Christi, Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus, non symbolice nec metonymice, sed substantialiter intelligenda sunt. Quasi vero non videant elementarii quoque pueri, symboli nomen ad panem referri, non ad corpus: metonymiam non esse in substantia corporis, sed in verborum contextu. Et tamen hic tanquam victor Olympicus exultat. Jubet nos huc intendere omnes ingenii vires. Ego vero ne jocando quidem tantam insulsitatem refellere dignabor. Nam quod dicit nos terga dare, seque ad instandum stimulat, manifesta in ejus progressu repugnantia deprehenditur. Fatetur enim nos intelligere corporis Christi substantiam dari, quum Christus per fidem totus noster sit. Bene est quod aërem sine noxa ferit hic bos cornupeta, ut non sit ab eo cavendum. Hocne est, obsecro, terga dare, quum tam aperte deregimus calumniam de corpore allegorico? Ipse vero tanquam epilepticus, collecta mente, novam actionem intentat de absentia: quia nihilo plus valeat donatio de qua loquimur, quam si cui donetur ager, qui ab eo remotus sit. Itane incomparabilem Spiritus sancti virtutem æquare audet rebus mortuis, ut tantundem valeat proventum ex agro colligere, ac Filio Dei uniri, ut ex carne & sanguine ejus vita ad animas nostras perveniat? Saltem hac in parte nimium rusticus est agricola. Adde quod mentitur nos verba Christi exponere de jure rei absentis, quum satis superque notum sit absentiam nos restringere ad locum & aspectum. Cæterum quamvis nec oculis nostris carnem suam præsentem Christus exhibeat, neque etiam locum mutando descendat ex gloria cælesti, negamus hanc distantiam esse obstaculo quominus vere nobis conjunctus sit. Quod porro genus præsentiæ flagitet, observandum est. Initio diceres hominem sanæ esse & compositæ mentis. Fatetur Christum esse ubique communicatione idiomatum, ut traditum fuit à Patribus: ideoque Christi corpus non esse ubique, sed propter unionem divinæ naturæ toti personæ in concreto hoc tribui. Hæc prorsus nostra est doctrina: ut videri queat prævaricando redire nobiscum velle in gratiam. Neque ægre admittimus quod subjicit, Investigari non posse quomodo corpus Christi sit in certo cæli loco, supra cælos, & nihilominus persona Christi sit ubique, & æquali cum Patre potentia regat. Imo novit totus orbis quam impetuose me vexarint omnes ejus sodales propter hujus doctrinæ defensionem. Atque ut crassiore Minerva hoc exprimerem, trito illo in scholis dicto usus sum, quod totus Christus sit ubique, sed non totum. nempe quia integer in persona Mediatoris cælum & terram impleat: licet carne sit in cælo, ubi humanæ suæ naturæ domicilium elegit, donec in judicium appareat. Quid igitur obstat quominus illo evidenti discrimine posito, inter nos consentiamus? Nempe quod mox pervertit Heshusius quod dixerat, non excludi naturam humanam, dum Christus se in terris fore promittit. Et paulo post, Christum Ecclesiæ in diversis locis dispersæ adesse, non modo quoad divinam, sed quoad humanam naturam. Tertio clarius: absurdum esse negat fateri, quoad humanam naturam in diversis locis existere ubicunque vult. Et physicum axioma, quod appellat, aspere rejicit, Corpus unum in diversis locis esse non posse. Quid nunc clarius, quam Christi corpus fingi immensum, & portentum ubiquitatis statui? Confessus nuper fuerat in certo cæli loco esse, nunc diversa loca assignat: quod est lacerare Christi corpus: quia sursum cor attollere non vult. Objicit Stephanum supra omnes cælos non fuisse translatum, ut Jesum videret. Quasi non sæpius antehac diluerim hoc cavillum: Ut scilicet non agnitus fuit Christus à duobus suis discipulis, quibuscum in eadem mensa familiariter sedebat, non propter metamorphosin aliquam, sed quia tenebantur eorum oculi: ita claros fuisse oculos Stephano, qui illuc usque penetrarent. Certe non frustra narrat Lucas oculos intendisse in cælum, ut gloriam Dei videret. Nec frustra Stephanus ipse testatur cælos sibi esse apertos, ut Jesum conspiceret stantem in dextera Patris. Unde satis patet, nisi fallor, quam sinistre eum in terras eliciat Heshusius. Æque prudenter colligit Christum, ut se Paulo ostenderet,

fuisse

2 Cor. 12. vers. 2. fuisse in terra. Quasi ignotus esset Pauli raptus supra tertium cælum: quem tam magnifice prædicat. Quid ad hoc Heshusius? Verba ejus sunt: Supra omnes cælos quo ascendit Filius Dei, Paulus transferri non potuit. Nihil addo, nisi sputis dignum esse hunc hominem, qui Paulo de se loquenti abrogare fidem audet. Sed quum Christus distincte offerat in pane corpus suum, & in vino sanguinem, cohibenda est protervia & curiositas. Fateor, sed non inde sequitur claudendos esse oculos ad fulgorem solis arcendum. Quin potius si consideratione dignum est mysterium, attendere convenit quomodo corpus suum & sanguinem nobis det Christus in cibum & potum. Nam si totus Christus in pane est, imo panis ipse est Christus, certe verius dicere licebit Christum esse corpus suum: à quo non minus abhorret pietas quam communis sensus. Quod si attollere sursum corda non pigeat, tam integro Christo quam distincte carne ejus & sanguine vescemur. Et sane dum Christus ad corpus suum comedendum, & ad bibendum suum sanguinem nos invitat, non eliciendus est è cælo, vel cogendus ut se coram sistat pluribus locis ad ingerendum corpus suum & sanguinem ori nostro: quia abunde sufficere debet sacrum illud vinculum nostræ cum ipso conjunctionis, dum arcana Spiritus virtute in unum corpus cum ipso coalescimus. Ita Augustino assentior, in pane accipi quod pependit in cruce. A delirio tamen Heshusii & similium prorsus abhorreo, Non accipi, nisi in os carnale ingeratur. Nec vero κοινωνία de qua concionatur Paulus; localem præsentiam flagitat. Nisi forte Paulus, 1 Cor. 1. vers. 9. quum docet nos vocatos εἰς κοινωνίαν Christi, vel de nihilo ita loquitur, vel Christum sistit localiter quocunque Euangelium perfertur. Nec tolerabilis est hujus blateronis improbitas, me nomen illud κοινωνίας restringere tantum ad societatem quæ nobis est cum Christo, quoad perceptionem beneficiorum ejus. Quod tamen antequam penitus excutio, videndum est quam argute nos eludat. Ubi enim sacrificio ve- 1 Cor. 9. vers. 13. scentes Paulus dicit fieri κοινωνοὶ altaris, causam adducit bonus hic interpres, Quia scilicet quisque partem ex altari accipiat, atque inde concludit falsam esse meam interpretationem. nempe quam turbulento suo cerebro confinxit: quando à me communicatio statuitur, non solum cum fructu mortis Christi, sed cum ejus corpore in salutem nostram oblato. Verum hæc quoque interpretatio, quam velut diversam refutat, ab eo refellitur, quod excludat præsentiam Christi in Cœna. Hic attente observent Lectores quod præsentiæ genus imaginetur, cui tam mordicus affixus est, ut quam habuit Joannes Baptista cum Christo communicationem pro nihilo fere ducat, modo obtineat deglutitum fuisse à Juda Christi corpus. Quæro tamen ab hoc reverendo Doctore: si participes altaris sunt qui sacrificium in partes dividunt, quomodo se excusabit à laniena dum partes singulis distribuit? Si aliam mentem sibi fuisse excipit, sua igitur verba corrigat. Certe ex hac arce, in qua præsidium omne suum locaverat, depulsus est, Me nihil relinquere in Cœna præter jus rei absentis: quum ubique asseram præsentem in Spiritus virtute exhibitionem rei, loco absentis. Verum nisi barbaræ manducationi subscribam, qua Christum vult ore deglutiri, implacabili furore ad convitiandum semper feretur. Verbo quidem negat de modo præsentiæ se inquirere, & tamen imperiose portentum quod sibi imaginatus est non minus quam importune urget, Corpus Christi ore corporaliter comedi. Sunt enim hæc ipsissima ejus verba. Et rursum, Asserimus non tantum fide fieri nos participes corporis Christi, sed etiam ore essentialiter, seu corporaliter, nos Christum intra nos sumere: atque ita nos Pauli & Euangelistarum verbis fidem habere testamur. Econtra rejicimus omnium sententiam qui præsentiam Christi in Cœna negant. Et tandem de quo genere præsentiæ nobiscum rixetur. Nempe quod sibi ipse & similes phrenetici somniant. Pauli vero nomen & Euangelistarum tam crassis deliriis obtendere, cujus impudentiæ est? Quomodo illis testibus probabit ore, & corporaliter, & intra nos sumi Christi corpus? Alibi confessus est nec dentibus atteri, nec attingi palato. Cur tactum palati vel gutturis reformidat, quando asserere audet visceribus ingurgitari? Quid enim sibi vult, illud intra nos? Quo recipitur Christi corpus, ubi per os transiit? Nam ab ore, nisi fallor, corporalis transitus est ad viscera vel intestina. Si dicat, calumniose verbis asperioribus sibi invidiam fieri, scire velim quid differant hæc duo, Quod ore sumptum est, corporaliter intro recipi: &, Transire ad viscera, vel intestina. Hoc posthac teneant Lectores, probeque meminerint, quoties criminabitur Heshusius me negare Christi in Cœna præsentiam, non aliud reprehendere, nisi quod mihi absurdum videtur Christum ore deglutiri, ut corporaliter in ventriculum descendat. Et tamen queritur me ambiguis vocibus ludere. Quasi vero non mea perspicuitate in rabiem agatur cum suis sodalibus. Cujus enim me ambiguitatis convincet? fatetur me asserere verum & substantialem esum carnis Christi & sanguinis potum: sed siquis mentem meam perspiciat, me loqui de perceptione meriti, fructus, efficaciæ, virtutis, & potentiæ è cælo defluentis. Hic vero non in speculo, sed coram perspicitur maligna ejus insulsitas, dum virtutem & potentiam cum merito & fructu commiscet. Quis enim ita loqui consuevit, meritum è cælo defluere? Quod si ingenuitatis gutta in eo esset, ex ore meo vel scriptis ita retulisset. Ut substantialis nobis sit communicatio cum carne Christi, non opus esset ut locum mutet: quoniam arcana Spiritus virtute vitam suam in nos è cælis diffundit: nec obstare locorum distantiam quominus habitet in nobis Christus, & nos simus unum cum ipso: quoniam efficacia Spiritus cunctis naturalibus obstaculis sit superior. Nam & paulo post videbimus quam turpiter secum pugnet, dum verba mea recitat, Beneficia Christi ad nos non pertinere, donec ipse noster factus sit. Eat nunc, & voce Meriti claritatem ejus quam doceo communicationis obscuret. Excipit: Si in cælo est corpus Christi, non esse igitur in Cœna, sed symbola duntaxat. Quasi vero Cœna veris Dei cultoribus non cælestis sit actio, vel quasi vehiculum quo mundum transcendant. Sed quid hoc ad Heshusium? qui non modo subsistit in terra, sed rostrum suum quoad potest in lutum defigit. Docet Paulus Gal 3:27. nos induere Christum in Baptismo: quam lepide ratiocinabitur hoc fieri non posse, si Christus in cælo maneat? Atqui Paulo, dum ita loquitur, nunquam in mentem venit Christum è cælo elicere: quia sciebat alio modo nobis esse conjunctum: nec tamen minus præsentem esse ejus sanguinem ad animas abluendas, quam sit aqua abluendo corpori. Quod si excipiat, Aliud esse comedere quam induere: respondeo, Non minus indumento nos circumdari quam cibum intra nos accipere. Certe vel stultitia vel malitia hominis hoc uno coarguitur, quod nullam nisi localem præsentiam admittit. Physicam neget licet, de hoc etiam cavilletur, sistit tamen corpus Christi ubicunque est panis, & proinde contendit pluribus simul esse locis. Vocem hanc quando usurpare non dubitat, cur non dicetur præsentia localis ad quam nos trahit? Ejusdem farinæ est illud, Non vere accipi corpus, si symbolice accipitur. Quasi vero symbolo excludamus rei exhibitionem. Tandem præstigias esse dicit, nisi asseritur duplex manducatio, spiritualis, & corporalis. Quam inscite & perperam quæ de spirituali manducatione testimonia torqueat, dicere supersedeo, quando pueris ipsis se facit ridiculum. Quod ad summam rei pertinet, si vitiosa est divisio cujus membra inter se coincidunt

cidunt (quod pueris inter prima elementa traditur) quomodo vitii hujus culpam effugiet? Nam siqua est manducatio non spiritualis, sequetur in Cœnæ mysterio nullam esse Spiritus operationem. Ita naturaliter vocabitur Christi caro, non secus ac caducus & corruptibilis cibus: deinde præcipua salutis æternæ arrha Spiritu carebit. Ut hoc belluam perfrictæ frontis non moveat: quæro an extra usum Cœnæ nulla sit alia manducatio quam spiritualis, quæ secundum ipsum corporali opponitur. Atqui aperte affirmat hanc nihil aliud esse quam fidem, qua nobis applicamus beneficia mortis Christi. Ubi *Ephes. 5. vers. 30.* ergo erit illud Pauli, nos carnem de carne Christi esse, & ossa ex ossibus ejus. Quorsum evanescet illa exclamatio, Hoc esse magnum mysterium. Nam si præter applicationem meriti nihil relinquitur fidelibus extra præsentem Cœnæ usum, semper à suis membris separatum erit caput, nisi eo momento quo panis in os & guttur conjicitur. Adde quod non minus Euangelii fructus est quam Cœnæ (teste Paulo) *1 Cor. 1.* Christi κοινωνία. Vidimus paulo ante quam se magnifice jactet Heshusius in voce hac. Paulus autem quod prædicat de Cœna, ante in Euangelii doctrinam contulerat. Jam si auditur hic [illegible]tor, quid præclara illa Christi concione fiet, in qua suos discipulos unum fore secum promittit, sicut ipse & Pater unum sunt: quando minime dubium est quin perpetuæ unitatis illic fiat mentio? Nec tolerabilis impudentia est, quod in hac fatua partitione videri vult Heshusius Patrum imitator. Citat locum Cyrilli ex 15. cap Joan. Quasi non illic aperte Cyrillus ex participatione cum Christo, quæ nobis in Cœna ostenditur, probari contendat nos simul secundum carnem cum eo esse conjunctos. Disputat cum Arianis, qui citantes Christi verba, Ut sint unum nobiscum, sicut tu Pater & ego unum sumus: earum prætextu negabant re & essentia Christum esse unum cum Patre, sed consensu duntaxat. Hoc cavillum diluere volens Cyrillus, respondet nos essentialiter unum esse cum Christo: ad quod probandum vim mysticæ benedictionis adducit. Si tantum de momentanea communicatione pugnaret, quid frigidius? Sed nihil mirum, si abjecta verecundia ita se projiciat Heshusius, qui Augustini patrocinio non minus fidenter abutitur, quem tamen totus mundus novit maxime esse adversarium. Sermone, inquit, 2. de verbis Domini, expresse fatetur diversos esse modos manducandi carnem Christi, & affirmat Judam & alios hypocritas veram Christi carnem manducasse. Atqui si epitheton esse supposititium constet, quis tam improbæ falsitati ignoscet? Legatur locus, qui me tacente, in Vera carne, Heshusium probabit falsarium. At duplex, inquiet, manducatio illic ponitur. Quasi non hæc eadem distinctio in scriptis quoque nostris passim occurrat. Promiscue illic Augustinus eodem sensu Carnem & sacramentum Carnis commemorat. *Epist. 23. ad Bonifacium.* Idem & aliis pluribus locis facere consuevit. Si explicatio quæritur, nemo erit clarior interpres quam ipse. Ex similitudine, inquit, quam habent sacramenta cum rebus, earum nomina sæpe accipiunt: qua ratione sacramentum corporis Christi corpus Christi est, secundum quendam modum. Possetne clarius testari improprie corpus Christi vocare panem, similitudinis respectu? Dicit alicubi corpus Christi cadere in terram. nempe quo sensu & consumi affirmat. Nisi hic tenetur quam ante notavit similitudo, quid absurdius? Imo quam indigna calumnia gravabitur sanctus vir, si sensisse dicatur Christi corpus intra viscera consumi? Porro *Homil. 26 in Joan. Libr de civitat. Dei 21. cap 25. Contra* quid Augustino valeat duplex manducatio, pridem à me fideliter expositum fuit. nempe quia alii virtutem sacramenti percipiunt, alii tantum visibile sacramentum: aliud autem sit intus sumere, aliud foris: aliud corde manducare, aliud dente premere: Ubi tandem concludit, sacramentum quod in mensa Dominica proponitur, sumi quibusdam ad exitium, *Faustum l. 13. c. 16. Sapius vero in 6 cap. Joan. à tract. 25. usque ad 27. Tract 59. in Joan.* aliis ad vitam: rem ipsam, cujus signum est Cœna, omnibus ad vitam cedere, quicunque fuerit ejus particeps. Alibi quoque hanc quæstionem ex professo edisserens diserte refellit eos qui fingebant impios non sacramento tantum, sed re ipsa comedere Christi corpus. Atque ut nos sancto viro simpliciter subscribere constet, dicimus vere aut re ipsa comedere Christi corpus qui fide cum ipso coalescunt ut sint ejus membra; sacramento tenus comedere, qui nihil præter signaculum visibile accipiunt. Sic enim sæpe ad verbum ille. Quando autem cogit nos sua importunitate Heshusius toties idem repetere, prodeat in medium illud Augustini, Judam comedisse panem Domini contra Dominum, alios vero discipulos comedisse panem Dominum. Certe pius ille Doctor nusquam trimembrem partitionem asserit. Quid de ipso uno loquor? Nemo veterum aliud nos recipere in Cœna docuit quam quod nobis manet post usum Cœnæ. Clamabit Heshusius Cœnam igitur inutilem nobis esse. Hæc enim sunt ejus verba: *Cur* Christus novo mandato jubet in Cœna edi corpus suum, & quidem dato pane: quando non solum ipse, sed Prophetæ omnes hoc urgent, ut per fidem carne Christi vescamur? Nihil igitur novi mandat in Cœna? Ego autem vicissim interrogo, cur Deus olim & circumcisionem, & sacrificia, & omnia fidei exercitia præceperit: cur etiam Baptismum instituerit. Ut nihil respondeat, plane liquida est solutio, Deum non plus dare visibilibus symbolis quam Verbo: sed aliter: quia nostra imbecillitas pluribus adminiculis indiget. Quærit: quænam erit ista improprietas verborum, Hic calix novum Testamentum est in sanguine meo: nisi totus sit corporalis? Pridem ab omnibus nobis responsum est, Quod extra Cœnam per Euangelium nobis offertur, in Cœna nobis obsignari: itaque Christi communicationem non minus vere nobis conferri per Euangelium quam per Cœnam. Quærit quomodo Cœna nominetur novi Testamenti, si in ea typi duntaxat exhibentur, ut in veteri Testamento? Primum Lectores rogatos velim, ut tam putidis næniis opponant quæ luculenter in meis omnibus scriptis tradidi. Illic non modo reperient quod observari debet discrimen inter novæ & Ecclesiæ veteris sacramenta: sed deprehendent furem Heshusium ἐπ' αὐτοφώρῳ, nisi quod homo imperitus putat veteribus nihil datum fuisse præter typos. Quasi Deus inanibus figuris luserit Patres: quasi etiam nugatorium sit quod docet *1 Cor. 10. vers. 3.* Paulus, Eundem nobiscum spiritualem cibum comedisse, & eundem bibisse spiritualem potum. Concludit tandem, *Nisi* substantialiter detur sanguis Christi in Cœna, absurdum est, & contra sacras Literas tribuere vino appellationem novi Testamenti. ergo necesse est unam esse spiritualem & metaphoricam manducationem, quæ communis fuit Patribus: alteram corporalem, quæ nobis propria est. Mihi satis esset negare consequentiam, quæ risum vel pueris moveret: sed quam profana est hæc garrulitas, quod spirituale est contemptim vocare metaphoricum? Ac si Grammaticis subjiceret mysticam & incomprehensibilem Spiritus virtutem. Porro ne causetur sibi non fuisse omni ex parte responsum, cogor sæpius idem repetere. Quum verax ab initio Deus fuerit, non fallaces fuisse figuras, quibus veteri populo salutem & vitam in Filio suo unigenito promisit: nunc vero palam in Christo nobis repræsentare quæ tunc quasi procul ostendit. ergo non solum uberius & luculentius Christum nobis proponunt Baptismus & Cœna, quam ritus Legales, sed quasi præsentem exhibent. Qua ratione docet Paulus nunc *Coloss. 2. vers. 18.* corpus nos habere pro umbris: non tantum quia semel manifestatus est Christus, sed quia Cœna & Baptismo quasi certis pignoribus se nobis præsentem confirmat. Hinc magnum apparet discrimen inter

nostra

nostra & veteris populi sacramenta: quod tamen illos minime spoliat earum rerum veritate quas plenius, luculentius, & perfectius hodie Christus, prout fert ejus præsentia, exhibet.

Quod tam acriter & obstinate urget. Indignos comedere Christi corpus tanquam refutatione indignum omitterem, nisi quod summum causæ suæ præsidium in hac parte locat. Rem dicit gravem esse & dignam de qua pii & docti homines inter se conferant. Hoc si concedo: cur hactenus à toto illorum sodalitio impetrari non potuit, ut placide agitaretur hæc quæstio? Et sane si disceptatio admittitur, nihil erit in re expedienda negotii. Hæc sunt Heshusii argumenta: Paulus non articulo tantum, sed pronomine demonstrativo, panem hunc benedictum à communi discernit. Quasi vero non satis hoc idem discernant, qui sacrum vocant & spirituale epulum, pignus & tesseram nostræ cum Christo unitatis. Secundum: Manifestius asserit Paulus indignos comedere Christi carnem, quum dicit reos fieri corporis & sanguinis Christi. Ego autem quæro, reosne oblati corporis, an recepti, faciat. Certe de receptione nulla est syllaba. Fateor eos signi participatione afficere contumelia Christi corpus: quia inæstimabile illud bonum quod sibi offertur, respuunt. Ita solvitur hæc Heshusii objectio. Paulum non de generali reatu disserere, quo constricti sunt omnes impii: sed docere, ipsa sumptione corporis impios accersere sibi gravius judicium. Recte enim convenit, contumeliosos esse in carnem Christi, qui scelerato fastidio & contemptu eam rejiciunt, dum in cibum proponitur. Christum enim tam reprobis quam fidelibus corpus suum in Cœna porrigere sic asserimus, ut quicunque sacramentum indigna sumptione profanant, nihil tamen mutent ex ejus natura, nec quicquam derogent promissionis effectui. sed quamvis sui similis maneat Christus, & verax in suis promissis, non tamen sequitur, quod datur, omnes promiscue accipere. Amplificat Heshusius,
Hebr. 6. vers. 6. & 10. vers. 29. quia non loquatur Paulus de exigua culpa. Nec certe leve delictum notat Apostolus, qui dicit impios, etiamsi ad Cœnam non accedant, rursus in seipsis crucifigere Filium Dei, & ludibrio habere, pedibusque calcare sacratum ejus sanguinem. Neque tamen necesse est eos Christum vorare. Videant Lectores an me, sicuti garrit Heshusius, mirifice torqueam, ac lucis odio fingam mihi tenebras, quum dico reos esse carnis & sanguinis Christi qui utrumque donum repudiant, ad cujus perceptionem æterna veritas illos invitat. Sed excipit, Hoc sophisma quasi telam araneæ Pauli verbis rumpi quum dicit eos comedere & bibere sibi judicium. Quasi vero non etiam sub Lege increduli judicium sibi comederent, si impuri & polluti ad esum agni Paschalis irrumperent. Et tamen suo more Heshusius patere jactat corpus Christi sumi ab impiis. Quanto istud Augustini rectius, multos in turba Christum premere, qui tamen eum non tangunt! Insistit adhuc, & evidentissimum esse clamat illud Pauli dictum, Impios non discernere corpus Christi: ut violenter ac de industria obscurent clarissimam veritatem quicunque non fatentur sumi etiam ab indignis Christi corpus. Aliquid haberet coloris, si negarem indignis corpus Christi dari. sed cum impie rejiciant quod liberaliter ipsis porrigitur, merito profani & bruti contemptus damnantur: quia victimam, qua expiata sunt mundi peccata, & homines Deo reconciliati, pro nihilo ducunt. Observent interea Lectores quam repente incaluerit Heshusius, qui nuper præfatus rem esse dignam de qua pii & docti homines inter se conferant, proximo versu atrociter excandescit si quis dubitare vel inquirere audeat. Eodem jure nobis irascitur, quia non à ministro, sed à Christo conferri præstarique asserimus quod panis figurat. Cur non potius Augustino & Chrysostomo irascitur? quorum alter docet sacramentum ministrari per hominem, sed divinitus: in terra, sed cælitus. alter vero sic ad verbum: Nunc ille præsto est Christus, qui illam ornavit mensam in qua sedebat, ipse quoque istam consecrat. Non enim homo est qui proposita de consecratione mensæ Domini corpus Christi facit & sanguinem: sed ille qui crucifixus est pro nobis, &c. Quæ postea subjicit, nihil ad me. Fanaticam esse dicit & sophisticam corruptelam, indignos accipere pro infirmis & exigua fide præditis, non autem prorsus alienis à Christo. Inveniet, spero, qui respondeant. Me tamen hic tortor ad causæ alienæ patrocinium trahit, ut sacrilegii & immanissimi parricidii crimine oneret (sic enim loquitur) quia mea doctrina necantur trepidæ conscientiæ, & ad desperationem adiguntur. Interrogat etiam Calvinistas, qua fide accedant ad Cœnam, magna, an exigua. Responsio in promptu est, quam suppeditat Institutio, ubi diserte refellitur eorum error qui perfectionem exigunt quæ nusquam reperiatur: qua severitate arcent non infirmos tantum, sed perfectissimos etiam quosque ab usu Cœnæ. Quinetiam pueri apud nos ex communi formula quæ plebi recitatur probe instructi sunt ad putidæ calumniæ refutationem. Ergo suam loquacitatem frustra hic ostentat, celeriter extra viam currendo, quum à causa divertit. Ne tamen etiam sibi in hac parte placeat, hoc quasi parergon inserere libet. Ex diametro, inquit, pugnat cum peccatorum remissione fieri aliquem reum coram tribunali Dei. Quasi vero non elementariis quoque notum sit, sanctos in eodem actu iram Dei provocare, & tamen ejus indulgentia gratiam adipisci. Astutiam Rebeccæ, dum filium Jacob subornat loco Esau, damnabimus omnes. Itaque minime dubium quin gravem pœnam coram Deo merita sit hæc culpa: cui tamen ita clementer ignovit, ut hoc modo perveniret benedictio ad Jacob. Porro in transcursu notandum est quam acute diluat quod objicio absurdum, Christum scilicet non posse à Spiritu suo separari. Respondet, quum verba Pauli perspicua sint, illis se assentiri. An ut miraculo nos obstupefaciat, cæcos dicit videre? Nam in verbis Pauli nihil tale perspici satis ostensum est. Conatur tamen se expedire, Quia Christus multis modis adsit creaturis. Sed inprimis hoc probandum est, quomodo adsit Christus incredulis, quatenus est spiritualis animarum cibus, vita denique & salus mundi. Et quando tam mordicus verbis adhæret, scire velim quomodo Christi carnem edant impii, pro quibus non est crucifixa, & quomodo sanguinem bibant, qui expiandis eorum peccatis non est effusus. Fateor quod dicit, adesse ut severum judicem, dum indigne polluitur ejus Cœna. Sed aliud est comedi, aliud esse judicem. Quod postea dicit extitisse in Saule Spiritum sanctum, ad prima rudimenta ablegandus est, ut aliquando sanctificationem, quæ solis electis & filiis Dei propria est, discernere à generali potentia discat, quæ ad reprobos quoque pertinet. Ergo his cavillis ne minimum quidem apicem labefactat mei axiomatis, Non posse Christum, quatenus est panis vivificus, & victima in cruce immolata, Spiritu suo vacuum, in corpus hominis intrare.

Heshusii inscitiam simul cum impudentia, stoliditate & protervia, satis dilucide convictam esse arbitror: ut non tantum probis & sani judicii hominibus fœteat, sed suis quoque nonnihil afferat verecundiæ, qui tam infeliciter pro ipsis litigaverit. Quia tamen se erroris sui confirmationem instituere simulat, ne decipiat hac magniloqua jactantia simplices, paucis discutere operæ pretium est quæ producit. Quod concionatur de immensa Dei potentia, alibi, & quidem sæpius, ostendi intempestive in hac causa fieri, ubi non quæritur quid possit Deus, sed qualis carnis Christi communicatio in Cœna nobis ab ipso authore tradita sit. Aliquando itaque propius

accedit,

accedit, Pauli & Euangelistarum verba in medium afferens: nisi quod in vanissimis calumniis loquacitatem temere rursus exercet: acsi nobis propositum esset Christi institutionem convellere. Nos vero tam fideliter ac sincere quam ingenue semper testati sumus, reverenter nos amplecti quod docent Paulus & tres Euangelistæ: tantum qua decet sobrietate & modestia quærere de verborum sensu. Dicit Heshusius idem omnes loqui, ut ne syllaba quidem una pene differant. Quasi vero in optimo consensu non appareat in forma loquendi varietas, quæ merito quæstionem moveat. Duo calicem nominant sanguinem novi Testamenti: reliqui duo Testamentum novum in sanguine: an hic nullius syllabæ discrimen? Sed demus eadem à quatuor verba, & pene syllabas numerari. an ideo protinus dabitur Heshusio quod postulat, Nullam esse in verbis figuram? Non quater, sed prope millies Scriptura commemorat aures, oculos, & dexteram manum Dei. Si figuras omnes excludit repetita quater loquutio, an in mille testimoniis nihil vel saltem minus erit momenti? Sit sane causæ status, Non de fructu passionis Christi, sed de corporis præsentia: modo ne præsentiæ nomen ad locum restringatur. Hoc ut concedam, nego tamen in eo verti quæstionem, Sumanturne hæc verba, Hoc est corpus meum, in proprio sensu, an metonymice: atque in Heshusium insulse aliud ex alio inferre dico. Si quis enim ei concedat panem vocari Christi corpus, quia signum sit exhibitivum, & simul addat essentialiter ac corporaliter vocari corpus: quorsum ultra rixari vellet? Propria igitur quæstio est de communicationis modo. Quanquam si in verbis insistere placeat, non recuso. Videndum igitur, sacramentaliter, an laniorice accipi debeant. Neque etiam controversia est, quodnam corpus designet Christus: quia antehac satis superque professus sum me non fingere Christum bicorporem: ideoque corpus quod semel crucifixum est, in Cœna dari. Imo ex commentariis meis liquet quomodo

Joan. 6. vers. 51. locum illum exposuerim, Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. nempe duas esse species donationis: quia corpus idem quod semel exposuit Christus in salutem nostram, quotidie nobis in cibum spiritualem porrigat. Quare quod de symbolico corpore garrit, impuri scurræ maledictum est. Nec ferendum est, eum cum larvis & umbris, quas imaginatur, pugnando, tenere lectorum oculos. Ejusdem est futilitatis, quum dicit me solummodo de fructu & efficacia clamitare. Substantialis enim communicatio ubique à me asseritur: modo facessat localis præsentia, & de carnis immensitate figmentum. Hic autem sinister interpres non aliter placatur, quam si obtinuerit hæc Pauli verba, Calix est novum Testamentum in sanguine: tantundem valere acsi dixisset, in calice sanguinem contineri. Quod si detur, parum honeste retractet necesse est quod tam asseveranter dixit de proprio & naturali verborum sensu. Cui enim persuadeat nullam figuram subesse ubi calix Testamentum in sanguine vocatur, quia sanguinem in se continet? Ego autem non dissimulo me hoc insipidum commentum rejicere: neque tamen inde sequitur vino nos esse redemptos, & falsam esse Christi vocem: quia ut fide bibatur Christi sanguis, non opus est ipsum defluere in terram, sed nos in cælum conscendere. quin potius in cælo manere oportet Christi sanguinem, ut eum inter se participent fideles. ut nobis excutiat Heshusius omnes sacramentales loquendi modos, negat discendum esse ex institutione Paschatis, sed ex verbis Christi, quid nobis in Cœna detur. Et tamen pro sua vertigine mox alio transvolat: etiam in his verbis propriam esse phrasin, Circumcisio est fœdus. Cæterum si pertinaciter neget valere in Cœna perpetuum Scripturæ usum, ut modo sacramentali verba sumantur, quid minus tolerabile?

Christus fuit petra: nam spiritualis fuit cibus. Columba fuit Spiritus sanctus: in Baptismo aqua tam Spiritus est quam Christi sanguis: (alioqui non esset animæ lavacrum) Christus ipse est nostrum Pascha. Quum de his omnibus probe conveniat, nec tergiversari audeat Heshusius, quin similes in his sacramentis sint loquendi formæ: cur tam duriter, simulatque ad Cœnam ventum est, refragatur? At clara sunt Christi verba. Quæ major in aliis obscuritas? In summa, palam effecisse existimo quam inanes crepet sonitus, dum Christi verba ad suum delirium trahere conatur. Tantundem rationibus, quas firmissimas adducere se putat, apud sanos proficiet. Dicit in veteri Testamento omnia typis & figuris fuisse adumbrata: in novo autem, figuris abolitis, vel potius impletis, ipsam rei veritatem præstari. Sit sane ita: sed an inde colliget aquam Baptismi vere, proprie, realiter, & substantialiter esse Christi sanguinem? Longe rectius Paulus, qui dum corpus hodie pro veteribus figuris constare docet, non intelligit signis compleri quod tunc adumbratum fuit: sed Christum ipsum statuit, in quo quæratur substantia & veritas. Itaque paulo ante, quum dixisset fideles circumcisos esse in Christo circumcisione quæ non fit manibus, mox adjungit hujus rei pignus & testimonium in Baptismo etiam accedere, ut veteri sacramento novum respondeat. Suo more citat Heshusius sententiam ex epistola ad Hebræos sacrificia veteris Testamenti ἀντίτυπα fuisse τῶν ἀληθινῶν: quando illic ἀληθινὰ vocantur non Cœna & Baptismus, sed mors ipsa & resurrectio Christi. Confessus sum jam ante in Cœna & Baptismo aliter offerri Christum quam in figuris Legalibus. sed nisi verim de qua illic disputat Apostolus, altius quæritur quam in sacramentis, prorsus evanescet. Ergo cum Legalibus umbris opponitur Christi præsentia, perperam id ad Cœnam restringitur: quum de manifestatione sermo sit, in qua consistit salutis nostræ perfectio. Atque ut concedam Christi præsentiam trahi ad novi Testamenti sacramenta: certe eadem erit Baptismi & Cœnæ ratio. Dum itaque sic ratiocinatur Heshusius, Coloss. 2. vers. 18.

Sacramenta Euangelii, Christi præsentiam requirunt:
Cœna est sacramentum Euangelii,
Ergo requirit Christi præsentiam:
ego vicissim regero:
Baptismus est sacramentum Euangelii,
Ergo requirit Christi præsentiam.

Si ad suum asylum transiliat, In Baptismo non esse dictum, Hoc est corpus meum: nihil hoc ad præsentem causam, cujus definitio fundata est tantum in veteris & novi Testamenti discrimine. Desinat igitur inepte garrire, Si panis Cœnæ rei absentis est symbolum, esse igitur symbolum veteris Testamenti. Porro meminerint Lectores controversiam esse, non de absentia qualibet, sed tantum locali. Neque enim Christo permittit Heshusius nobis adesse, nisi se pluribus locis, ubicunque celebratur Cœna, præsentem sistat. Unde etiam apparet eum nimis confuse balbutire, dum præsentiam fructui opponit: quia utrumque optime convenit: quamvis loco distet à nobis Christus, immensa tamen Spiritus sui virtute nobis esse præsentem, ut ejus caro nobis sit vivifica. Aliquanto etiam magis insipidum est quod dicit, Nihil nos differre à Patribus quoad manducationem spiritualem: quia modus vivificationis unus & idem est, & illi tantundem perceperunt quantum nos. Quid autem paulo ante dixerat? In novo Testamento non umbræ rerum offeruntur, sed ipsa veritas, vera justitia, lux, vita, verus Pontifex: vero & non typico sanguine stabilitur hoc testamentum, & placatur ira Dei. Quid spirituale esse judicat, nisi veritatem, & veram justitiam, lucem, & vitam? Nunc hæc omnia vult fuisse communia patribus: quod valde absurdum est, si propria sunt

novi

novi Testamenti. Sed ne magis refutando adversa-
rio, quam docendis lectoribus intentus esse videar,
breviter admoneo, omnia eum pervertere, dum in
modo manducationis Patres nobis æquat: quibus
etsi communis nobis fuit Christus, minime tamen
æqualis revelationis mensura. alioqui vanum esset
Mat. 13. illud, Beati oculi qui vident quæ vos videtis: Item,
vers. 16. Lex & Prophetæ usque ad Joannem: gratia & veri-
Joan 1. tas per Christum facta est. Si excipiat ita se intelli-
vers. 17. gere, quæro unde spiritualis manducatio. Nam si
Mat. 15. fatetur esse à fide, manifestum discrimen apparet in
vers. 13. ipsa doctrina, ex qua nascitur fides. Neque enim
hic agitur quanta sit fides in singulis, sed qualis fue-
rit promissionum ratio sub Lege. Quis ergo latra-
tum hujus canis ferat, dum invidiam nobis conflare
ex eo conatur, quia dicimus majorem nunc fidei
Luc. 18. lucem esse, quam in veteri populo? Objicit Chri-
vers. 8. stum conqueri; Filius Hominis, quum veniat, an
inveniet fidem in terra? Quorsum hoc, nisi ut hoc
prætextu suam incredulitatem absolvi velit? Sit sane
ita. Non inveniet Christus fidem in mille Heshu-
siis, neque in tota illorum caterva. Ideone falsum
Luc. 7. erit Joannem Baptistam majorem esse omnibus Pro-
vers. 28. phetis: ipso autem Joanne majorem esse, qui mini-
mus est inter Euangelii præcones? Galatarum fides
non modò exigua, sed proprie suffocata erat: Pau-
lus tamen, quum Prophetas pueris comparet, dicit
Gal. 3:25. Galatas & alios fideles jam non opus habere pæda-
gogo, quoniam adoleverint: nempe doctrinæ &
sacramentorum respectu, non autem hominum.
Hoc in Euangelio profecit hæc sericata & deaurata
simia, ut monachorum omnium barbariem superet.
Porro in esu carnis Christi quomodo potior sit no-
stra quam Patrum conditio, pridem exposui decimo
capite prioris ad Corinthios. In quo tamen ab istis
longe dissentio qui corporalem manducationem
somniant. Nam etsi ex substantia carnis, quæ tunc
nondum erat, vita inspirari potuit: ut manduca-
tio vere spiritualis esset, qualis hodie nobis est:
pignus tamen illis datum fuit ejusdem communica-
tionis. Unde conficitur verissime ab Augustino esse
dictum: Signa illis visibili forma fuisse diversa, non
autem re. Quanquam simul addo modum signifi-
candi fuisse diversum, & mensuram gratiæ non
fuisse æqualem: quia hodie plenior & uberior,
adeoque substantialis Christi communicatio exhi-
betur. Quod autem de pignore, non de re, sibi me-
cum litem esse dicit Heshusius, quid hoc sibi velit,
admonitos volo Lectores. Spiritualis manducatio-
nis fatetur ipse Patres ex æquo nobiscum fuisse
participes: ego vero pro ratione & modo dispen-
sationis. Interposito autem pignore fidem eorum
in symbolis confirmatam fuisse constat, quatenus
ferebat Christi absentia. Porro nostra quomodo
præsentem offerant, alibi diximus: non loco sci-
licet, verum quia mortem & resurrectionem, ubi
solida est salutis plenitudo, coram repræsentant.
Interea Heshusius secum pugnans, improbat quod
inter fidem & manducationem spiritualem distin-
guo. Si ei creditur, inanis est argutia. Adeo nihil
præterit, quod non arrodat, vel allatret. Nam hoc
modo inanis esset argutia, quum Paulus dicit Chri-
stum habitare in cordibus nostris per fidem. Item,
Nos inseri in ejus corpus: cum eo & crucifixos, &
sepultos esse: denique nos esse ossa ex ossibus ejus,
& carnem ex carne ejus, ut vita ejus nostra sit. Hæc
qui non videt fructus & effectus esse fidei, ideoque à
fide differre, plusquam cæcus est. Ejusdem vero cæ-
citatis, negare hoc inæstimabile bonum fide nos
consequi, ut Christi communicatio nos vivificet.
Sed omnia miscere pro nihilo ducit: modo ne fa-
teri cogatur, extra Cœnam habere fideles quod in
Cœna ipsa recipiunt. Atqui necesse est, inquit,
manducationem ab obsignatione differre: nempe
sicuti necesse est obsignationem quæ fit in Baptismo,
à spirituali lavacro differre. An non extra Baptis-
mum purgamur Christi sanguine? An non Spiritu
regeneramur? Verum in subsidium nostræ infirmita-
tis accedit visibile testimonium, quod rem signatam
melius sanciat. Neque id modo, sed vere etiam &
plenius conferat quod fide Euangelii percipimus,
etiam citra externam actionem. Atque hoc etiam
loco specimen edit maligni pravique ingenii, dum
in calumniam rapere audet quod in Catechismo
doceo, Non inutilem esse Cœnæ usum: quia plenius
illic Christum recipimus, qui jam per fidem Euan-
gelii ex parte noster est, ac in nobis habitat. Hæc
doctrina, si Heshusio creditur, non modo putida
est & inepta, sed in totum ministerium Euangelii
contumeliosa. Ergo Paulum blasphemiæ accuset,
qui Christum dicit in nobis formari, sicuti foetus in
utero. Nota sunt verba ad Galatas, Filioli, quos Gal. 4.
iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. vers. 19.
Cui non multum absimile quod alibi dicit, Donec Ephes. 4.
crescatis in virum perfectum, in mensuram ætatis vers. 13.
plene adultæ Christi. Nec pluribus verbis opus est
ad hoc probandum. Si enim fide habitat Christus in
nobis, certum est secundum fidei incrementa quo-
dammodo adolescere. Objicit Heshusius. Quid igi-
tur infanti recens baptizato fiet, si non gustata Cœna
decedere ex hac vita contingat? Quasi vero lege
aliqua, vel necessitate Deum constringam, ne ope-
retur quoties visum est absque Cœnæ adminiculo.
Illud enim Augustini retineo, Invisibilem sanctifica-
tionem sine visibili signo esse posse: sicuti rursus vi-
sibile signum sine vera sanctificatione. Nec sane
quicquam Joanni Baptistæ obfuit, nunquam fuisse
ad Cœnam admissum, quin Christum possideret.
Tantum doceo sic gradatim nos pervenire ad Christi
communicationem, ut non frustra Cœnam ipse
Euangelio & Baptismo addiderit. Quamvis ergo
ex hac vita multos eripiat Deus non ætate modo, sed
etiam fide pueros, scintilla tamen una Spiritus suffi-
ciet illis ad vitam, quæ absorbeat quod in ipsis mor-
tale est: ut alibi tradit idem Paulus. Cujus tamen au- Rom 8.
thoritas vereor in Heshusio sordeat: quando reum vers. 15.
putidi & impii, ut vocat, dogmatis facere non du-
bitat: sub meo quidem nomine, sed quid refert, si
impietas, cujus me insimulat, in verbis Pauli pa-
lam deprehenditur? Salvum igitur manet quod
doceo, Christi communicationem secundum suos
gradus, tam in Cœna, quam extra ejus usum, no-
bis conferri.

Porro quum toti mundo plusquam notum esse pu-
tarem, consensu veteris Ecclesiæ doctrinam nostram
clare probari, causam hanc retexit Heshusius, &
quosdam vetustos scriptores, ut confligant nobis-
cum, quasi erroris sui suffragatores advocat. Equi-
dem hactenus hoc argumentum ex professo tractan-
dum non suscepi: quia nolebam actum agere. Primus
hoc Oecolampadius accurate ac dextre præstitit:
ut evidenter monstraret commentum localis præsen-
tiæ veteri Ecclesiæ fuisse incognitum. Successit Bul-
lingerus, qui eadem fœlicitate peregit has partes.
Cumulum addidit Petrus Martyr, ut nihil prorsus
desiderari queat. Quantum tamen coëgit importuni-
tas Westphali, videor in probando antiquitatis con-
sensu satisfecisse sanis & integris Lectoribus: imo &
contentiosis obstructum esse os debuit. Quoniam
vero quamlibet solidis rationibus victi sint, surdis ca-
nitur fabula, brevi dilutione contentus ero, ex qua
cognoscant Lectores non minus aridum & futilem
esse hunc novum antiquarium, quam fuit Westphalus.
Mirum autem, quum Joannis Damasceni, & Theo-
phylacti testimoniis eum uti pudeat, vocare tamen
non postremos in Scriptoribus Ecclesiasticis. Atqui
plus doctrinæ ac pietatis reperient sani & modesti
Lectores in uno Commentario qui falso inscribitur,
Opus imperfectum Chrysost. in Matthæum, quam in
tota Damasceni theologia. Ille autem, quisquis fue-

rit scriptor, aperte dicit ministerio tantum corpus Christi nobis dari. Hoc autem breviter attingere volui, ne quis liberaliter Heshusium facere putaret, dum supersedet Damasceni suffragio. Quod Clementem Alexandrinum & Origenem repudiat, sic concedo, ut tamen meminerint Lectores eum pro arbitrio ex antiquitate deligere quos videt sibi fore commodos. Incipit ab Ignatio: cujus utinam extarent scripta, ne ejus nomine subinde fucum facerent impostores; ut Servetus & Heshusius. Quæ enim ista est ingenuitas, epistolam citare quam vix gregarius quispiam Monachus pro sua agnoscere dignetur? Sciunt qui legerunt nugas illas, tantum de quadragesima, chrismate, luminaribus, quadragesimali jejunio, diebus festis narrari, quæ aliquanto post Ignatii mortem superstitione & inscitia obrepere cœperunt. Quid tamen fictitius ille Ignatius? Dicit quosdam Cœnam rejicere & oblationes, quod negent Eucharistiam esse carnem Christi quæ pro nobis crucifixa est. Quid autem nobis commune vel affine cum illis hæreticis, qui Eucharistiam reverenter colimus, in qua scimus Christi carnem nobis edendam dari? Sed excipiet: Eucharistiam vocari carnem. Nempe improprie: nisi clausis oculis in meridie cæcutire libeat. Nam vel de actione ipsa sumitur nomen Eucharistiæ, vel de utraque parte sacramenti. Utrumvis respondeas, litera certe urgenda non erit. Ne vero sæpius cavillum hoc diluere necesse sit, semel testatum sit, nos de usitatis loquendi formis litem non movere. Panem benedictum veteres passim nominant corpus Christi. Cur enim illis non liceret unigenitum Dei Filium imitari, ex cujus ore nos pendere & sapere oportet? Sed quantum hoc à barbaro commento distat, Panem proprie esse corpus, ut illic corporaliter edatur? Ejusdem est probitatis, quod nos Messalianis & Enthusiastis aggregat, qui negabant quicquam prodesse vel nocere sacræ Cœnæ usum. Quasi non multo splendidius de hujus mysterii utilitate ab initio disseruerim quam tota hæc caterva, quæ in me intemperanter bacchando totum orbem conturbat? Imo quorsum instituta sit Cæna, & quem fructum afferat fidelibus, altum apud eos silentium fuit, donec multorum piorum convitiis hoc tandem illis extortum est, ut aliquid è scriptis meis excerperent: ne semper illis odiosum esset supprimere quod præcipuum erat. Quin & Swenkfeldium nobis socium adjungere non dubitat. Quid immerentes hospites vexas canis, ignavus adversus lupos? Quum suo veneno Germaniam inficeret Swenkfeldius, acriter restitimus, ut nos pessime omnium oderit. Nunc, si Heshusio credatur, illum aluimus. Jam quod impio Nestorii delirio nos involvit, quid respondeam, nisi tam improbum convitiatorem sua maledicentia sponte concidere? Descendit postea ad Justinum Martyrem, cujus authoritatem libenter magni fieri patior. Sed quid ille quod causam nostram lædat? Dicit panem Cœnæ non esse communem. nempe quia prius exposuerat non admitti ad ejus participationem nisi qui Bsptismo abluti, & Euangelium amplexi erant. Longius deinde progreditur. Sicuti Christus caro factus est, ita & alimentum quod verbo precationis ab ipso benedictum est, & quo sanguis & caro nostra per transmutationem aluntur, ipsius Christi carnem & sanguinem esse edocti sumus. Comparatio mysticæ benedictionis in Cœna cum incarnatione Christi Heshusio videtur ad victoriam sufficere. Quasi vero æquale in utroque miraculum statuat Justinus: cui hoc duntaxat propositum fuit, quam semel Christus carnem ex nobis induit, eam nobis quotidie in cibum dari. Nam in hac sententia confirmanda simplici verborum Christi recitatione contentus est: nec aliud contendit quam solis Christi discipulis beneficium hoc esse commune, qui in veram pietatem initiati sunt. Ut autem hujus brevitatis clarior succedat interpres Irenæus, Heshusio concedo. Non referam singula verba: nihil tamen omittam quod ad rem faciat. Invehitur contra hæreticos qui carnem negabant capacem esse incorruptionis. Si ita est, inquit, nec sanguine suo Dominus nos redemit, nec calix Eucharistiæ communicatio sanguinis ejus, nec panis quem frangimus communicatio corporis. Sanguis enim non est nisi à venis & reliqua hominis substantia, in qua vere nos Filius Dei redemit. Et quoniam ejus membra sumus, & per creaturam nutrimur, creaturam autem ipse nobis præstat, solem suum oriri faciens, & pluens quemadmodum vult, eum calicem, qui est creatura, suum corpus confirmavit, ex quo nostra auget corpora. Quando ergo & mixtus calix & fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis & corporis Christi, ex quibus augetur & consistit carnis nostræ substantia. Quomodo carnem negat capacem esse donationis Dei, qui est vita æterna, quæ sanguine & corpore Christi nutritur, & membrum ejus est? sicut dicit Apostolus, Quoniam membra sumus corporis ejus, & de ossibus ejus, &c. Teneant Lectores consilium Irenæi. Neque enim disputat an corporaliter edamus Christum: sed tantum contendit carnem ejus & sanguinem nobis esse in cibum & potum, ut spiritualem vitam carni nostræ & sanguini infundant. Sed melius solvi tota quæstio non potest quam ex verborum contextu. Eadem enim non alia communicatio carnis Christi illic asseritur in Cœna, quam spiritualis, quæ & perpetua est, & nobis constat extra Cœnæ usum. Non vult Heshusius Christi corpus nisi in Cœna corporaliter, & intra nos percipi. Nihil minus tolerabile esse existimat, quam fideles substantialiter Christo esse conjunctos. Toto enim libro in hoc capite insistit, Spiritualem manducationem non nisi fidem esse, & Cœnam fore inane spectaculum, nisi accedat ejus corporalis, ad momentum illud duntaxat quo panis in os ingeritur. Centies hoc in libello ejus repetitur. Quid autem Irenæus? Certe vident omnes non aliud eum sentire vel loqui, de communicatione qua fruimur in Cœna quam de qua loquitur Paulus, quum dicit fideles tam in vita quam in morte esse membra Christi de carne ejus & de ossibus ejus. Crassius loquendum est, ut hunc stipitem moveam. Probare vult ex verbis Irenæi, non tantum spirituali modo, sed corporaliter ore percipi Christi corpus: & hæreticos esse, qui spiritualem tantum manducationem agnoscunt, de qua concionatur Christus 6. capite Joannis, & de qua Paulus 5. ad Ephesios capite disserit: quia à pane corporalem esum sejungere nefas sit. Quid *Ephes. 5. vers. 20.* Irenæus respondet? Nos scilicet pane & vino in sacra Cœna ali, sicuti Paulus testatur nos esse Christi membra. Evanuit igitur illa distinctio inter corporeum & spiritualem esum, in qua verti totius quæstionis cardinem toties jactavit & gloriatus est. Cui persuadeat hæc esse sophismata: quando Irenæus eodem in gradu, & eadem in qualitate hæc duo statuit, Hoc est corpus meum, &, Nos sumus membra Christi: quæ duo nisi separentur, totam pietatem everti, & Deum abnegari clamat hic noster censor? Imo palam asserit Epicureos esse, qui putant nihil amplius in Cœna conferri, quam ut in unum corpus coalescamus cum Christo. Nec vero nos quicquam lædit quod uno consensu tradunt ille & Tertullianus & Hilarius. Carnem nostram ali carne Christi in spem vitæ æternæ: quia modum non definiunt qualem comminiscitur Heshusius. Quin potius dum & ad perpetuam, quæ nobis cum Christo est, conjunctionem id referunt, & docent esse fidei effectum, nulla ambiguitas relinquitur: quando secundum Heshusium corporalis manducatio ad Cœnam restringitur & à spirituali distat non minus quam terra à cælo. Ita Hilarius lib. 8.

de

de Trinitate: De veritate carnis & sanguinis non est relictus ambigendi locus. Nunc enim & ipsius Domini professione, & fide nostra, vere caro est & vere sanguis: & hæc accepta & hausta efficiunt ut & nos in Christo & Christus in nobis sit. An non hæc veritas est? Est ergo ipse in nobis per carnem, & sumus in eo: dum secum hoc quod nos sumus in Deo est. Quod autem in eo per sacramentum communicatæ carnis & sanguinis simus, ipse testatur, dicens: *Joan. 14. vers. 19.* Et hic mundus jam me non videt, vos autem me videbitis: quoniam ego vivo, & vos viveris: quoniam ego in Patre, & vos in me, & ego in vobis. Si voluntatis tantum unitatem intelligi vellet, cur gradum quendam atque ordinem consummandæ unitatis exposuit, nisi ut quum ille in Patre per naturam divinitatis esset, nos in eo per corporalem ejus nativitatem, & ille rursum in nobis per sacramentorum mysterium inesse crederetur: ac sic perfecta per Mediatorem unitas doceretur: quum nobis in se manentibus maneret in Patre, & in Patre manens maneret in nobis, & ita ad unitatem Patris proficeremus: cum qui in eo naturaliter secundum nativitatem inest, nos *Joan. 6. vers. 56.* quoque in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente? Quod autem in nobis naturalis hæc unitas sit, ipse ita testatus est: Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Non enim quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit, ejus tantum in se assumptam habens carnem, qui suam sumpserit. Et paulo post: Hæc vitæ nostræ causa est, quod eam in nobis carnalibus manentem habemus per carnem Christi. Quamvis sæpius repetat naturaliter nos Christo unitos, ex hac tamen clausula apparet non alio tendere nisi ut probet vitam Christi in nobis manere, quia unum cum *Lib. 4. cap. 34.* ipso sumus. Nec minus clare Irenæus de perpetua, quæ spiritualis est, conjunctione loqui se demonstrat. Nostra, inquit, sententia consonans est Eucharistiæ, & Eucharistia confirmat nostram sententiam. Offerimus enim ei quæ sunt ejus, congruenter communicationem & unitatem prædicantes carnis & spiritus. Quemadmodum enim qui est è terra panis percipiens vocationem Dei, jam non est communis panis, sed Eucharistia ex duabus rebus constans, terrena, & cælesti: sic & corpora nostra percipientia Eucharistiam, jam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habentia. Libro autem quinto fusius exponit nos esse Christi membra & carni ejus unitos propter ejus Spiritum in nobis habitantem. Hæc ratio est, cur extremæ impudentiæ nos damnet Heshusius quia adversari doctrinæ nostræ negamus quæ optime conveniunt. Quod si familiarior expositio quæritur, eam suggeret Cyrillus. Nam lib. 3. explicans Christi concionem quæ legitur 6. cap. Joannis, non aliam in Cœna manducationem agnoscit, quam qua nos vivificat corpus Christi, suique participatione ad incorruptionem nos reducit. Quarto autem lib. cap. 13. Dedit pro vita omnium corpus suum Dominus, & per illud rursus vitam nobis immittit: quomodo autem, dicam breviter pro viribus. Nam quum vivificans Dei Filius in carne habitaverit, & totus, ut ita dicam, toti ineffabili modo unionis conjunctus, vivificantem ipsam effecerit: propterea participantes hæc caro vivificat. Hoc quum fieri asserat tam in Cœna quam extra Cœnam, expediat mihi hunc nodum Heshusius, Quid sit vitam nobis immittere. Capite autem 17. Si quis ceræ liquefactæ, inquit, aliam ceram infuderit, alteram cum altera misceri necesse est: ita si quis carnem & sanguinem Domini accipit, cum ipso necesse est conjungi, ut ipse in Christo, & Christus in ipso inveniatur. Capite autem 24. aperte disputat Spiritus virtute vivificam reddi carnem, ut in nobis sit Christus, quia Spiritus Dei in nobis habitat. Postquam de sanctis illis scriptoribus inanes & ridiculos egit triumphos, insolenter se jactat, quod non dissimulet Clementem Alexandrinum se relinquere, quoniam ejus testimonio gravetur. Gloriatur etiam se non raro causam nostram suscipere & personam, dum quæcunque adferimus, quantum viribus potest, exaggerat & amplificat, ut cognoscat sitne aliquid nervosum, &c. Quod si verum est, non debilem modo, sed enervem prorsus & fractum esse oportet. Quod si tamen vires suas ad recte judicandum conferret, quas totas ad rixandum & conviciandum intendit, multum ex intemperie qua flagrat remitteret. Certe mihi allegoricam manducationem non objiceret, à quo fatetur damnari allegoriam in Christi verbis. Sed tali vertigine divinitus percuti æquum est, quos ad pugnandum rapit pertinax ambitio, ut pudorem una cum fide prostituant. Mirum autem, quum tam asper sit Origenis censor, ne inter scriptores fide dignos numeretur, cur non & Tertullianum simul expungat. Videmus quam implacabili iracundia exarserit contra omnes qui auderent aliter quam proprie & nativo sensu accipere Christi verba, Hoc est corpus meum: quia hanc sacrilegam corruptelam esse ducebat. Nunc quum Tertulliani verba ipsum confodiant, tergiversando tamen elabi magis conatur, quam suo illo impetu eum obruere tentet. Verba sunt: Acceptum panem & distributum discipulis, corpus suum illum fecit, Hoc est corpus meum dicendo, id est, figura corporis mei. Figura autem non fuisset, nisi veritatis esset corpus. Cæterum vacua res, quod est phantasma figuram capere non potest. Aut si propterea panem sibi corpus finxit, quia corporis carebat veritate: ergo panem debuit tradere pro nobis. Faciebat ad vanitatem Marcionis, ut panis crucifigeretur. Probat Tertullianus veram carnis Christi substantiam, ex eo quod non poterat panis esse figura, nisi rei veræ. Forma loquendi Heshusio quidem displicet, quia periculosa videtur: verum quasi sui oblitus, modo insidiæ facessant, eam admittit. Porro insidias intelligit, si panis dicatur signum aut figura esse absentis carnis. In voce absentiæ ne fucum suo more faciat, teneant Lectores quod prius admonui, sic Christum loco & aspectu abesse, ut vere tamen fideles præsenti carnis ejus substantia fruantur & alantur. Interea nullis suis cavillis hujus viri suffragium nobis extorquebit. Nam quod dicit ille, Panem factum esse corpus, certe non aliunde sensus petendus est quam ex contextu. Nec vero Sanguinem in vino consecrare tantundem valet, atque Affigere sanguinem vino: sed respondet proximæ sententiæ, ubi dicit substantiam carnis suæ confirmasse Christum, quando testamentum condidit sanguine suo obsignatum: quia sanguis esse non potest, nisi veræ carnis. Nemini certe dubium est, obsignationem quæ peracta est in cruce, cum hac consecratione conferri, qua Christus fœdus æternum cum suis paciscitur. Nihilo plus consequitur Heshusius ex altero loco, ubi carnem dicit corpore & sanguine Christi vesci, ut de Deo saginetur, hoc est, ut in divinitatis participationem veniat. Summa est, absurde & impie facere qui carnem nostram à spe resurrectionis excludunt, quam Christus spiritualis vitæ symbolis dignatur. Itaque in eodem gradu ponit non modo Baptismum, sed unctionem, signaculum crucis, & manus impositionem. Mira autem socordia: quo probet non sola fide participes nos fieri carnis Christi, locum citat ex libello de Oratione Dominica: ubi spiritualiter intelligi posse dicit quod precamur nobis dari panem quotidianum: quia Christus est panis noster, quia vita Christus, quia est sermo Dei vivi qui descendit è cælis, & corpus ejus in pane censetur. Unde concludit nos perpetuitatem in Christo petere, & individuitatem à corpore ejus. Obsecro, si in animo haberet prævaricari, possetne melius causam nostram juvare? En cur de antiquitate glo-

 rietur.

rietur. Cyprianum eadem dexteritate patronum sibi asciscit. Contendit Cyprianus non esse denegandum Christi sanguinem fidelibus, qui hac lege vocantur ad militiam Christi, ut proprium sanguinem fundant. Quid inde evincet, nisi sanguinem Christi nobis dari per calicem, sicuti sub panis symbolo datur corpus? Nec vero quum alibi contra Aquarios disputans dicit non posse videri vivificum Christi sanguinem esse in calice, si vinum desit, quo sanguis ipse ostenditur, obscure doctrinam nostram confirmat. Quid enim est sanguinem vino ostendi, nisi vinum esse signum vel figuram sanguinis? Sicuti paulo post idem repetit, aquam solam non posse exprimere Christi sanguinem, hoc est designare. Atqui sanguinem simul dicit esse in calice. Quasi vero localis inclusio unquam in mentem sancto Martyri venerit, qui in hac tantum quæstione versatur, An calix mysticus aqua tantum misceri debeat ad repræsentandum Christi sanguinem. Citatur alius locus ab Heshusio: Quomodo sceleratis Eucharistiam dare, id est, sanctum Christi corpus profanare audeant: quum scriptum sit, Qui ederit aut biberit indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini. Ego vero nec aliter sentio, nec soleo aliter loqui. Sed ex qua dialectica didicit hic bonus vir inferre ex his verbis, indignis dari Christi corpus? Dandi verbum ad Eucharistiam referri omnes vident. Si promiscue admittantur omnes, profanationem sacri corporis judicat Cyprianus. En unde pæanas sibi componit Thraso noster. Alibi dicit Cyprianus impios qui sordidis manibus irrumpunt ad Cœnam, corpus Christi invadere: & in sacrilegos illos graviter invehitur, qui sacerdotibus succensent, quod non statim manibus inquinatis accipiant Domini corpus, aut ore polluto sanguinem ejus bibant. Quasi vero antehac ignotum fuerit hunc veteribus tritum fuisse loquendi morem: aut quasi ego ab eodem stylo abhorream, qui ante multos annos & hunc locum & similem ex Ambrosio citavi. Nec videt Heshusius quanta se absurditate implicet: quia sequetur Christum esse obnoxium libidini impiorum & violentiæ, quando illic quoque dicit Cyprianus eos vim inferre carni ejus & sanguini. Recitat Eusebius locum ex Dionysii Alexandrini epistola, ubi fas esse negat initiare novo Baptismo, qui jam longo tempore particeps fuerit carnis & sanguinis Domini, & acceperit sacrosanctum cibum. Hinc ratiocinatur Heshusius: si corpus Christi accepit qui ab hæreticis baptizatus fuerat, absque fide igitur & pœnitentia comedi. Quasi vero nihil ab impietate differat incogitantia vel error. In quo autem putavit se plurimum proficere, si vetustos Scriptores, quorum nomina falso obtrudit, magnificis encomiis ornaret, plus quam ridicule ineptus est. Plenis buccis detonat eorum laudes: ubi ad rem ventum est, nudus reperitur. Athanasius, inquit, divinus, & immortali laude dignus. Quis negat? Sed quid ad rem? nempe, quia scribit Christum fuisse Pontificem per suum corpus, & per idem mysterium nobis tradidisse, dicendo, Hoc est corpus meum: &, Hic est novi non veteris Testamenti sanguis, constare eum de vero corpore & sanguine in Cœna loqui. Ergone falsum sanguinem imaginamur, dum negamus absque nefario divortio posse disjungi hæc verba, Corpus quod pro vobis traditur, Sanguis qui funditur in remissionem peccatorum? Recte ergo Athanasius consecratum nobis esse mysterium docet per carnem Christi & sanguinem. nec aptius quicquam ad sensus nostri explicationem dici potuit: quia nisi vera carne, & vero sanguine præditus esset Christus (quod unum illic agitur) inanis esset Cœnæ consecratio, qua salus nobis in illis statuitur. Hilarium quam præpostere nobis objiciat, ante ostendi, qui de vivifica Christi participatione, quæ externum Cœnæ usum non flagitat, sed perpetuum vigorem obtinet in fidelibus, aperte disserit. De ea negat Heshusius se disceptare. Quorsum igitur in nos torquet ejus verba, quæ à causæ statu aliena sunt? Longe vero insulsius, quod dicit nos refutari hoc uno verbo, Carnem Christi sub mysterio nos accipere. Quasi vero sub mysterio, non tantundem valeat atque, Sacramentaliter: quod rursus perquam apposite dictum est ad doctrinæ nostræ confirmationem. Verum ne stultitia tantum peccare quis putet, extremam quoque malitiam adjungit, quod dicamus solam divinitatem nobis in Cœna dari. En cur solum hunc locum posse ad dirimendam controversiam omnibus satisfacere pronunciet. Eundem in citando Epiphanio se prodit. Disputat ille quomodo creatus sit homo secundum imaginem Dei. Quia si de corpore hoc intelligitur, non conveniet similitudo inter visibile & palpabile, & inter Spiritum invisibilem atque incomprehensibilem, Si vero ad animam referre placeat, longam distantiam esse ostendit: quia ut est multis infirmitatibus & vitiis obnoxia, Deitatem in se non continet. Concludit ergo, Deum, qui incomprehensibilis est, vere præstare quod hominibus secundum imaginem largitur. Postea adjungit. Et quam multa sunt à similibus deducta? Videmus enim ut acceperit Servator in manus suas, sicut habetur in Euangelio, ut steterit in Cœna, & acceperit, & post actas gratias dixerit, Istud est hoc meum. Videmus autem quod non sit æquale neque simile vel imagini corporeæ, vel deitati invisibili, vel figuris membrorum. Hoc enim est rotundum & quoad facultatem insensibile. Voluit tamen per gratiam dicere. Istud est hoc meum: & fidem nemo abrogat sermoni. Nam qui non credit ipsum esse veracem, sicuti loquutus est, excidit à gratia & fide. Statum causæ teneant Lectores. Contendit Epiphanius, quamvis nullum simile sit idem, in homine tamen vere fulgere imaginem Dei, sicut panis vere dicitur corpus. Unde palam liquet nihil illius scriptoris menti esse minus consentaneum, quam quod somniat Heshusius, Panem vere & substantialiter esse corpus. Quærit tamen cur flagitet Epiphanius in verbis Cœnæ fidem, si panis Eucharistiæ non sit corpus. nempe quia non nisi fide capimus corruptibilem cibum pignus esse vitæ æternæ. Cibus ventri, inquit Paulus, *1 Cor. 6. vers. 13.* & venter cibo: utrumque Deus abolebit. Nos vero in pane & vino spirituale quærimus alimentum quod animas nostras vivificet in spem beatæ resurrectionis. Quærimus Christum, ut in ipsum coalescamus, ut in nobis habitet, atque unum sit nobiscum. Atqui non tractat Epiphanius de fructu vel efficacia Cœnæ, sed de substantia corporis. Hoc quam verum sit, æstiment ex proximis verbis Lectores. Antequam enim de mysterio Cœnæ verba faciat Epiphanius, dicit: A Mose incœpit figura: à Joanne aperta est figura: in Christo vero perfectum est donum. Habent igitur omnes quod est secundum imaginem, sed non secundum naturam. Non enim secundum æqualitatem Dei habent quod est secundum imaginem. Deus enim est incomprehensibilis, Spiritus super omnem spiritum: Lux super omnem lucem: quæ tamen defuivit, his non destituitur. Miror tamen quomodo fidei mentionem facere audeat qui absque fide corpus Christi comedi asserit, nosque atrociter exagitat, quod fidem requiramus. Basilium gloriatur suum esse: quia sceleratos & impios accuset, qui audent cum animæ suæ immunditia attingere corpus Christi. nempe quomodo veteres sæpe dicunt corpus Christi cadere in terram & consumi. quia rei nomen ad symbolum transferre nulla illis fuit religio. Ante confessus sum eodem modo loquutum esse Ambrosium: sed quo sensu, ex interpretatione verborum Christi apparet. *In 11. cap. prioris ad Cor.* Quia morte Christi redempti sumus, inquit, hujus rei memores edendo & bibendo carnem & sanguinem quæ pro nobis oblata sunt, significamus, &c. Et Paulo post:

Epist. 2. lib. 3.

post: Testamentum ergo sanguine constitutum est: quia divinæ gratiæ sanguis est testis, in cujus typum nos calicem mysticum sanguinis percipimus. Paulo post, Quid est corporis reos esse, nisi pœnas dare mortis Domini? Devoto igitur animo accedere ad communionem jubet: ut sciat mens reverentiam ei deberi, ad cujus corpus sumendum accedit. Hoc enim apud se debet judicare, quod Dominus sit, cujus sanguinem in mysterio potat. Ita frontem perfricuit Hesbusius, ut hunc locum nobis objicere non dubitet, qui nihilominus nos juvat, quam si docendi formulam inde essemus mutuati. Quinetiam carminibus nos oppugnat Heshusius. Nam quia Gregorius Nazianzenus poëtico stylo exultans dicit sacerdotes manibus gestare magni plasma Dei, audacter colligit panem proprie esse corpus Christi. Ego autem, quod sanis omnibus probatum iri confido, simpliciter respondeo: non aliud voluisse Gregorium, quam quod paulo familiarius exprimit Augustinus, ubi de Christo loquens panem discipulis porrigente, Ferebat se, inquit, quodammodo manibus suis. qua particula nodus optime solvitur. Nam quod in sermone de Paschate dicit: Ne impie hallucineris sanguinem Dei & passionem audiens & mortem, sed confidenter ede corpus & bibe sanguinem si vitam expetis, insipide ab Heshusio torquetur in alienum sensum: quando non illic de Cœnæ mysterio sermo habetur, sed de incarnatione & morte. etsi non inficior Gregorium in verbis edendi & bibendi, quibus tamen fidem commendat, ad Cœnam alludere. De Hieronymo quid attinet plura dicere? Citatur ab Heshusio locus, ubi dicit panem *In Malach. c. 1.* esse corpus Christi. Ego autem plus largior. Scribit enim ad Heliodorum Clericos conficere Christi corpus. Alibi etiam, distribuere plebi ejus sanguinem. Tantum quæritur quo sensu. Si addatur particula, In mysterio, an non dirempta erit controver- *In Ecclesiasten.* sia: quando In mysterio, &c, Corporaliter, antitheta esse constat? Hac exceptione expressa quum omnem *In Malach. c. 1.* scrupulum tollat Hieronymus, quid sophistice cavillari juvat? Fateor etiam alibi Hieronymum tradere, sceleratos indigne comedere corpus Christi: sed quum addit hoc modo illud polluere, cur in scirpo nodus quæretur? Nisi forte impiorum libidini Christum ita subjiciat Heshusius, ut sanctam & puram ejus carnem sua contagione inficiant. Atqui *In Jesai. cap. 66.* Hieronymus aperte exponit, corpus Christi, ubi impure tractatur, esse panem pollutum. Verum alibi clarius: negat enim aperte impios comedere carnem Christi, aut bibere sanguinem ejus. Similiter cap. 9. in Oseam: Impii multas immolant hostias, & comedunt carnes earum, unam Christi hostiam deserentes, nec comedentes ejus carnem, cujus caro cibus credentium est. Quid jam pueriliter in voce cavillari libet, ubi tam dilucida ingeritur rei explicatio? Et sane quicquid hactenus garrivit hic Sophista, in brevem syllogismum concludere licet:

Quicquid vocatur Christi corpus, substantialiter & re ipsa est corpus:

Panem sacræ Cœnæ Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Justinus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus & alii complures vocant corpus Christi:

Ergo panis Cœnæ substantialiter & re ipsa corpus Christi est.

In 1. cap. epist. ad Ephes. Porro quoniam adeo secure se expedit Heshusius, scire velim quid ad distinctionem illam respondeat, qua Hieronymus totum illius delirium sic palam discutit atque evertit, ut mitigatione in contrariam partem opus habeat. Dupliciter, inquit, sanguis Christi & caro intelligitur: vel spiritualis illa atque divina, de qua ipse dixit; Caro mea vere est cibus: vel caro quæ crucifixa est, & sanguis qui militis effusus est lancea. Equidem non existimo Hieronymum duplicem carnem imaginari: spiritualem tamen, ideoque diversum communicandi modum notari arbitror, ne fingatur corporalis esus. Itaque quod attexit ex Chrysostomo levius transcurram. Quia jubet pius ille Doctor cum fide nos accedere, ut non modo propositum corpus recipiamus, verumetiam multo magis ut mundo corde tangamus, colligit bonus hic interpres aliquos sine fide corde immundo recipere. Quasi vero balbutiat substantiale corpus corporaliter recipi: ac non Corporis voce mysterii dignitatem commendet. Quid si seipsum alibi exponit, & simul Pauli mentem palam aperit? Quid est, inquit, reum esse corporis & *In 1. ad Cor. homil. 27.* sanguinis Domini? Quoniam effudit illum, etiam cædem id esse ostendit, non modo sacrificium. Quemadmodum non transfixerunt eum hostes ut biberent, sed ut effunderent: ita qui indigne communicat, nullum inde fructum consequitur. Tandem certe vel cæcis appareat non reos à Chrysostomo censeri epoti sanguinis, sed effusi. Stultius etiam quod de spirituali animæ esu dictum est à Chrysostomo transfert Heshusius ad ventrem & viscera. Verba sunt: Propositum est nobis corpus, non ut tangamus solummodo, sed ut edamus & saturemur. Hoc Heshusio tantundem valet, ac si dictum esset, intra viscera recipi. Augustinum vero patronum vel testem producens, cumulum impudentiæ transcendit. Jubet sanctus ille vir in pane accipere quod pependit in cruce. Nihil clarius his verbis secundum Heshusium. nempe si de modo receptionis conveniat. Sic quum in Epistola ad Januarium dicit, probandum esse Ecclesiæ ordinem, ut jejuni ad sacram mensam accedant homines, quo Christi corpus in os prius intret quam reliqui cibi: adde In mysterio, & sacramentaliter; contentio omnis cessabit. Sed absurde Hesbusius ambiguam vocem arripiens, quod controversum est omittit. At in sermone de verbis Apostoli duplicem manducationem statuens, spiritualem scilicet & sacramentalem, aperte testatur, impios qui Cœnam participant, comedere carnem Christi. nempe, ut alibi docet, Sacramento tenus. Neget Heshusius Solem meridie lucere nisi hæc testimonia clare refellant nostram doctrinam: ego tamen confido, me dum Westphalo respondi, sic diluisse ejus & sodalium calumnias, ut contentiosi etiam, in quibus resider aliqua ingenuitas, tacere malint, quam Hesbusii petulantiam imitando, in ludibrium incurrere. Jactat Augustinum asserere veram præsentiam corporis Christi in Eucharistia: quod corpus in pane, sanguis in calice detur, & per sacerdotum manus erogetur: non solum fide, sed ore quoque sumatur, nec solum à piis, sed etiam ab impiis. Respondeo, nisi accedat clara definitio quomodo nomen corporis accipiat Augustinus, fraudulenter agere Heshusium. Quis autem melior erit interpres, quam Augustinus ipse? Atqui præter *Epist. 23. ad Bonif.* quam quod iisdem locis promiscue nominat Eucharistiam vel sacramentum corporis, uno loco mentem suam indubie explicat, ubi dicit sacramenta ex similitudine rerum quas signat, nomina accipere: ideoque secundum quendam modum sacramentum corporis esse corpus. Itaque quoties obtrudet Heshusius ambiguam vocem, regerere promptum erit, Augustinum, ubi ita loquitur, non esse oblitum *Contra Adimant. lib. 12.* sui: sed illam sequi regulam quam aliis præscribit. Eodem spectat quod alibi nominat figuram alibi *In Psal 3.* signum corporis. Item Christum se quodammodo *In Ps. 33.* gestasse suis manibus. Vel potius me tacente Augustinus calumniam à se depellet: quod propter similitudinem transferat nomen rei signatæ ad externum symbolum: ac proinde panem vocet Christi corpus, non proprie & substantialiter, ut Heshusius garrit, sed secundum quendam modum. De præsentia porro quid senserit pius ille scriptor, luculenta apparet in Epistola ad Dardanum: Immortalitatem,

inquit, carni suæ dedit Christus, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non est putandus ubique diffusus. Cavendum enim est, ne ita divinitatem astruamus hominis, ut veritatem corpori auferamus. Non est autem consequens, ut quod in Deo est, sit ubique ut Deus. Concludit tandem unigenitum Dei Filium eundemque filium hominis, ubique totum præsentem esse tanquam Deum: in templo Dei, hoc est, in Ecclesia, esse tanquam inhabitantem Deum, & in loco aliquo cæli propter veri corporis modum. *Tract. 50. in Joan.* Eodem pertinet etiam illud, Secundum præsentiam majestatis, nos semper habere Christum: secundum præsentiam carnis, recte dictum esse, Me non semper habebitis. Præterea similes locos, quibus non obscure testatus est sanctus ille scriptor quantopere à locali Christi præsentia abhorreat. Ipsum vero asserere Christi corpus ab impiis comedi, quam frigide cavilletur Heshusius, ex pluribus locis patet. Primum, virtutem sacramenti opponit visibili sacramento: antitheta facit manducare intus & foris: manducare corde & premere dentibus. Si qua esset invisibilis manducatio corporis à spirituali diversa, trimembris ponenda erat definitio. *Tract. in Joan. 26.* Paulo post antithesin eandem repetit: Qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio spiritualiter non manducat carnem ejus, nec bibit ejus sanguinem: licet carnaliter & visibiliter premat dentibus sacramentum corporis. Si placuisset Augustino Heshusii commentum, dicendum fuerat, Licet corporaliter edat carnem. Sed nimirum ubique sibi consentit pius doctor: nec aliud tradit hoc loco quam postea, dicens reliquos discipulos panem Dominum comedisse, *Tract. in Joan. 59.* Judam vero panem Domini contra Dominum. Idem & alio loco probe confirmat, *Contra Faust. l. 3. cap. 16.* rursus opponens inter se, tanquam contraria, Sacramento tenus, &, Revera Christi carnem comedere. Unde sequitur revera non comedi ab impiis. Denique quid intelligat hac voce, Sacramento tenus, plenius ostendit, ubi pronunciat bonos & malos signaculis communicare. *Serm 2 de verbis Apost.* Et alibi, Tunc vita unicuique erit corpus & sanguis Christi, si quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter edatur & bibatur. Si excipiat Heshusius, impios spiritualiter non comedere: quæro quid Augustino significet veritas, cujus participes facit solos fideles. Adhæc, si sensit Augustinus substantialiter ab impiis comedi Christi corpus, nobis visibile repræsentari oportet, quando impiis nusquam alia tribuitur quam visibilis sumptio. Si pluris est una Augustini sententia Hesbusio, quam decem aliorum Patrum prolixæ conciones, sicut ipse jactat, plusquam stipitem esse pueri quoque vident, si nihil movetur tam illustribus testimoniis. Et certe dum me confligere video cum tam impuro scurra, indignitatis ita piget, ut propemodum pudeat in discutiendis ejus nugis operam consumere. Peracta hac parte fabulæ iterum velitando excurrit, ut nos à causa abstrahat. Nec dubium est quin sibi, dum hinc inde dicteria quasi flosculos colligit ad se ostentandum, videatur disertus rhetor: ego autem mihi audire videor scrutorum præconem, adeo frivola est loquacitas. Jactat posse in nobis cerni expressas & singulares hæreticorum notas: quia dum errorem tueri aperte non possumus, fucamus cum præstigiis verborum. Sed ubi ad rem ventum est, quales reperit præstigias, quæ subterfugia, quas fraudes vel captiones aut versutias ostendit? Omitto Græcas voces quas ne perderet, adjectiva pro substantivis ponendo, suam inscitiam prodit. Fatetur me rejicere metaphoras & allegorias, & ad metonymiam decurrere. Nihil adhuc captiosum profert. Dicit secundo, à me repudiari eorum sententiam, qui affirmant comedere corpus Christi nihil esse aliud quam fide amplecti ejus beneficia. Hæc quoque distinctio minime fumum pro luce affert, sed rem apte & significanter explicat. Quod Christi carnem spiritualiter edere mihi aliquid majus est ac præstantius quam credere, chimæram vocat. Quid tam improbo convitio respondeam, nisi eum esse mente captum, quando se ipse in re tam plana & soluta non explicat? Nam quod in locum carnis & sanguinis supponit meritum ac beneficium: & paulo post addit me non aliam quam Deitatis præsentiam in Cœna fateri, me tacente libri mei calumniæ impudentiam coarguunt. Nam ut alios plurimos locos omittam, postquam de toto mysterio familiariter in Catechismo disserui, sequitur tandem clausula. I. Solamne eorum quæ dixisti beneficiorum significationem habemus in Cœna, an illic re ipsa nobis exhibentur? R. Quum Dominus noster Christus ipsa sit veritas, minime dubium est quin promissiones quas dat illic nobis, simul etiam impleat, & figuris suam addat veritatem. Quamobrem non dubito quin sicuti verbis ac signis testatur, ita etiam suæ nos substantiæ participes faciat, quo in unam cum eo vitam coalescamus. I. Verum qui hoc fieri potest, quum in cælo sit Christi corpus, nos autem in terra adhuc peregrinemur? R. Hoc mirifica arcanaque Spiritus sui virtute efficit: cui difficile non est sociare quæ locorum intervallo alioqui sunt disjuncta. Institutionis porro hæc verba sunt: Non satisfacere mihi eos, qui dum communicationis modum ostendere volunt, nos docent Spiritus Christi esse participes, prætérita carnis & sanguinis mentione. Quasi de nihilo dictum foret, Caro mea vere est cibus: & quæ sequuntur. Prolixa enim hujus rei explicatio sequitur: & jam ante aliquid dictum fuerat. Libro autem secundo non minore, ut existimo, perspicuitate quam diligentia Osiandri commentum refutaveram: cujus me subscriptorem esse mentitur. Imaginatus est Osiander conferri nobis justitiam à Deitate Christi. Ostendi contra, salutem & vitam à Christi carne petendam esse, in qua seipsum sanctificavit, & in qua Baptismum & Cœnam nobis consecrat. Alterum quoque somnium de essentiali justitia quam probe discusserim illic apparet. Merces ab Heshusio mihi refertur, qualem præceptori suo Melanchthoni rependit. Falsos testes infamia leges notant: calumniatoribus graves & severas statuunt pœnas. Quo atrocius est crimen poblicas tabulas corrumpere, eo durius plectendus est hic nebulo, qui in loco uno capite trium criminum tenetur convictus: quia & me indigna calumnia gravat, & scelerate contra me mentitur tanquam testis, & palam falsarius est. Non certe frigidis dicteriis, quibus cur me tam cupide lacessat, nescio. nisi forte quia sibi à talione non metuit. Rem ipsam urgeo: quod minime vellet. Dico, quamvis Christus secundum carnem à terris absit, nos tamen vere in Cœna corpore & sanguine ejus pasci, & fieri arcana Spiritus virtute, ut fruamur utriusque præsentia. Dico non obstare locorum distantiam, quominus caro quæ semel crucifixa est, nobis in alimentum detur. Supponit Heshusius, quod longe remotum est, me fingere solam deitatis præsentiam. Atqui de loco tantum disceptatio est: sed quia non patior Christum sub pane includi, deglutiri & transmitti in ventrem, causatur me ambiguis vocibus involvere doctrinam. Atque ut pietatis, quam nunquam gustavit, studium aliquod simulet, præceptum Pauli obtendi, retinendam esse ὑποτύπωσιν sanorum sermonum. Quasi vero ad vivam & expressam Paulinæ doctrinæ effigiem accedant hæc portenta, vel quicquam affine habeant: Panem proprie & substantialiter esse corpus Christi: corpus ipsum ore comedi corporaliter, & intra nos transmitti. Hic autem bonus Pauli imitator, in brevissimo libello sexaginta aut circiter Scripturæ locos tam insulse depravat, ut facile constet ne tenuissimam quidem umbram vivæ illius repræsentationis, de qua loquitur Paulus, in ejus animum subiisse. Frustra

autem quo majore licentia proterviat, Saxonicas Ecclesias nobis opponit, & injuste nobis accusari conqueritur. Nam ut multa præteream quæ occurrunt, tantum scire velim, an non ipse ejusque sodales duos oculos Saxoniæ eruere jam aliquot annis conati sint, Wittebergensem scholam, & Lipsicam. Quid, obsecro, duobus his extinctis luminibus, jactatur inane nomen Saxoniæ? De accusatione sic habendum est: non esse cur nos pœniteat Marcioni & Capernaitis conferre quicunque immensitatem carnis Christi, vel ubiquitatem asserunt, vel simul volunt esse in pluribus locis. Nam quod duas inter se sententias committit, Panem esse signum absentis corporis: &, Corpus vere & substantialiter adesse, & sub pane dari: responsio facilis est, Inter hæc duo extrema aliquid esse medium: dari quidem corpus per externum symbolum, sed non sisti localiter. En cur exclamet nos esse Epicureos, & securitatis assuetos. Verum quo magis tumultuatur sine causa, ingenium suum, affectus, & mores clarius patefacit. Si quem hoc seculo exercuit Deus magnis & periculosis certaminibus: eum me esse multi noverunt. Et quum adhuc hodie simus oves mactationi destinatæ, hic mansuetus Euangelii doctor terroribus qui nos undique urgent per ludibrium insultat, acsi quieti nostræ invideret. nisi forte homo providus & solicite recondens quantum ad lautitias sufficiat tota vita, securitatem nostram deridet, quod in diem vivimus, tenuitate nostra contenti. Eodem canino pudore miras considerationes fabricat inter me & eos omnes, quorum erroribus solus restiti ipso stertente, vel comessante. Atque ut appareat quam cupide ad maledicendum feratur, quoniam audierat nomen Velsii, quem Francfordiæ à me factum fuisse & confectum satis notum est, Felsii nomen supponit, ut me pro sua libidine faciat ejus socium, quem Heidelbergæ insanire aliquamdiu passus est, quia cum tali athleta congredi non audebat. Eadem ingenuitate & verecundia doctrinam nostram à fructu æstimat: quia inducat contemptum sacræ Cœnæ. Utinam vero pari reverentia ipse cum suis similibus ad eam accederet. Nam quod ejus usum pro nihilo apud nos duci criminatur, hunc latratum facile compescet Institutio: ubi ad verbum legitur quod subjiciam: Quæ de sacramento hoc hactenus disseruimus abunde ostendunt. non institutum ideo fuisse, ut semel quotannis acciperetur, idque perfunctorie, ut nunc communiter moris est, verum quo frequenti in usu Christianis omnibus esset. Postquam autem fructus recensui, ita prosequor: Talem fuisse Ecclesiæ Apostolicæ usum, Lucas in Actis commemorat: quum fideles ait perseverantes fuisse in doctrina, communicatione, fractione panis, &c. Si agendum omnino erat ut nullus Ecclesiæ conventus fieret sine verbo, precibus, & communicatione Cœnæ. Jam ubi veterum testimoniis hæc corruptela severe, ut par erat, à me exagitata fuit, tandem sequitur: Et sane hæc consuetudo quæ semel quotannis communicate jubet, certissimum est diaboli inventum. Item: Longe aliter factum oportuit, singulis ad minimum hebdomadibus proponenda erat in sacro cœtu mensa Domini. Nullus quidem necessitate cogendus: sed cohortandi omnes & stimulandi, objurgandus etiam cessantium torpor. Quare non abs re principio conquestus sum diaboli arte intrusam hanc consuetudinem, quæ unum anni diem præscribens, in totum annum socordes reddit. Et adhuc latrabit hic canis, me ne vos incidere dulcissimæ consolationi, ne agnoscant fideles Christum in se habitare: de qua si quid recte attingit, à me furatus est? Cæterum probatio quam attexit, phreneticos impetus satis declarat, quia quod ante fuerat detestatus, pro fidei axiomate nunc arripit: non aliter constare hypostasin divinæ & humanæ naturæ in Christi persona, quam si caro simul sit pluribus in locis. Quomodo apertius prodere nihil credere, quam ita secum pugnando? Quanquam hæc levitas, & inconstantia vel nimiam cerebri intemperiem, vel poculorum varietatem sapit.

Aliquid adhuc fastidii vorare necesse est, ut planum faciam Lectoribus quam acute, fideliter, & dextre se gerat in refutandis nostris objectis. Postquam circulatorum more simplicium mentes delusit, dicit inter nostras objectiones hanc sibi videri speciosissimam: Verum & physicum corpus non posse simul quoad substantiam in pluribus & diversis locis esse: Christum habere verum & physicum corpus, in quo visibiliter ascendit ut sedeat ad Patris dexteram certo & definito loco, usque dum in judicium mundi appareat: Ergo hoc corpus quod in cælis certo spatio circumscribitur, non posse esse in Cœna quoad substantiam. Addit præterea, nullo me argumento perinde confidere. Primum quam improbe mentiatur, me Patris dexteram ita in arctum cogere, testes sunt complures scriptorum meorum loci. Sed ut hoc ejus libidini permittam, quid futilius quam statum quæstionis ponere in corpore physico: quum sæpe antehac professus sim me in hac causa nihil morari physicas rationes, nec insistere Philosophorum placitis, sed tantum Scripturæ testimoniis acquiescere? Corpus Christi finitum esse, & constare suis dimensionibus, ex Scriptura patet. Hoc nos Geometria non docuit: sed quod per Apostolos tradidit Spiritus sanctus, nobis eripi non patimur. Stulte, nec sine manifesta repugnantia excipit Heshusius, Christum in utraque natura sedere ad dexteram Patris. Neque enim negamus quin totus & integer Christus in Mediatoris persona cælum & terram impleat: nempe totus non totum: quia id ad carnem referre absurdum esset. Et naturas hypostatice unitas esse non tantundem valet, acsi immensitas Deitatis communicata esset cum carne: quando cum personæ unitate optime convenit utriusque naturæ proprietas. Excipit ille, sessionem ad Patris dexteram, teste Paulo, de æterna & divina majestate, & æquali potentia intelligi. Quid autem ego? Certe ante annos duodecim toto orbe volitat mea interpretatio in illa quæ citat Pauli verba: Hic locus aperte ostendit, si quis alius, quid significet Dei dextra: non locum scilicet aliquem, sed potestatem quam Pater Christo contulit, ut cæli & terræ imperium administret. Nam quum dextra Dei cælum & terram impleat, sequitur regnum Christi ubique diffusum esse, atque etiam virtutem. Unde perperam faciunt qui ex sessione ad dexteram Dei conantur probare Christum non nisi in cælo esse. Est quidem id verissimum in cælo esse Christi humanitatem, non esse in terra: sed probatio illa non convenit. Nam quod mox sequitur, In cælestibus, non eo tendit ut Dei dextram cælo includat, &c. Pergit graviter in sua impudentia, & ex eadem Epistola locum alterum adjungens, mihi contrarium esse fingit. Atqui interpretatio in manibus versatur, cujus summam inserere libet: Quoniam Implere sæpe perficere significat, posset hic quoque sic accipi. Nam suo in cælum ascensu Christus possessionem adiit datæ sibi à Patre dominationis, ut omnia regat sua virtute. Elegantior tamen meo judicio erit sensus, si duo in speciem contraria jungantur, quæ tamen re ipsa inter se congruunt. Nam quum audimus ascensum Christi, protinus in mentem venit eum procul à nobis remotum esse: & est etiam sane quoad corpus & humanam præsentiam. Paulus tamen admonet ita subductum fuisse à nobis corporali præsentia, ut omnia tamen impleat: nempe Spiritus sui virtute. Nam quacunque parte Dei dextra, quæ cælum & terram complectitur, diffusa est spiritualis Christi præsentia, & ipse immensa virtute sua adest: utcunque corpus cælo comprehendi oporteat, secundum Petri sententiam. Si quis autem quærat, an corpus Christi sit infinitum.

ut divinitas, respondet non esse: quia corpus Christi considerata per se humanitate ejus, non sit in lapide, grano & plantis. Quid sibi vult particula vel exceptio hæc, nisi corpus Christi naturaliter, quatenus considerabitur per se humanitas, non esse infinitum, sed unionis hypostaticæ respectu? Atqui vetusti Scriptores, dum carnem Christi, ut sit vivifica, mutuari à divino ejus Spiritu tradunt, de hac immensitate nullum faciunt verbum: quia tale portentum nemini venit in mentem. Quoniam fateri cogitur Hesbusius nodum hunc sibi esse inexplicabilem, similibus dissimillimis elabitur. Quomodo simplex Dei essentia tribus personis constet: quomodo Creator & creatura sint una persona: quomodo mortui qui ante mille annos in nihilum redacti sunt resurrecturi sint, comprehendere se negat: sibi tamen satis esse duas naturas in Christo hypostatice unitas, nec posse à se invicem distrahi: non posse extra Christi corpus personam Λόγου, pie cogitari. Quæ omnia ut libenter concedo, ita miror unde consequentiam hanc ducat, eandem esse caliginem in sacra Cœna. Quis enim mediocriter in Sacris versatus ignorat quid sit, & quid valeat Sacramentalis unio? Porro quia sine ubiquitate non consistit localis præsentia, impugnat quod dico corpus Christi esse in piis virtute Spiritus: non quidem præcise: quin potius agnoscit hoc verissime dici: sed tamen vult humanam Christi naturam non minus ubique vel pluribus locis esse quam divinam. Hic quæro, quum perpetua sit habitatio Christi in fidelibus, cur neget extra Cœnæ usum habitare ipsum corporaliter. Ego enim optime colligere mihi videor: Si nefas est distrahere carnem Christi à Divinitate, ubicunque habitat Divinitas, etiam corporaliter habitat caro. Atqui semper tam in vita quam in morte habitat in fidelibus Christi Deitas: ergo etiam caro. Diluat hoc antistrophon, si potest, Heshusius, & reliqua facile expediam. Iterum repeto: Quia cælum & terram implet divina Christi majestas & essentia, id ad carnem extenditur: ergo extra Cœnæ usum caro Christi in fidelibus essentialiter habitat, quia potiuntur Deitatis præsentia. Clamet nunc eos divellere indivisibilem Christi personam qui non easdem utrique naturæ qualitates attribuunt. Nam hoc posito, sequetur nihilo magis reperiri sub pane carnis substantiam, quam in sola virtute fidei. Adde quod, testatur se Cyrillo subscribere, qui contendit communicatione carnis & sanguinis Christi nos fieri unum cum ipso: quum tamen ubique pugnet, impios minime unum fieri cum Christo, licet corporaliter cum ipso misceantur: & collectis duobus Pauli locis concludit non otiosam esse Christi præsentiam, in qua tamen sola insistit. Magis etiam ridicula fatuitas in eo quod sequitur. Nam ex loco Pauli, ubi Christum in se loqui affirmat, colligit Christum lacerari, si eum imaginamur sola Divinitate loqui, humana carne exclusa. Hoc ubi concessero, nonne merito inferam Christum non minus corporaliter fuisse in Paulo quum scriberet, quam quum panem Cœnæ acciperet? Adeptus sum ergo quod volebam: non externo signo, sed simplici Euangelii fide nos carnis Christi fieri substantialiter participes. Quod autem excludi carnem à Coena, omnibusque divinis actionibus objicit, quum docemus cælo comprehendi, nullo negotio diluitur hoc cavillum: quia mysticam & incomprehensibilem carnis operationem non prohibet absentia localis. in quo nimis stulte hallucinatur Hesbusius, dum loco affixus exclusionem somniat, nisi sub pane corpus sit inclusum. At Spiritus, inquit, non est sine Filio: ergo non sine carne. Ego autem vicissim retorqueo: non esse Filium sine Spiritu: ideoque mortuum Christi corpus minime transmitti in ventrem reproborum. Hinc judicent Lectores ubi appareat insulsitas. Quin etiam ut corpus Christi sub terrena elementa trahat, cogitur immensitatem affingere piorum omnium corporibus & nos facete deridet: quia si illis maneret sua dimensio, beatiores essent post resurrectionem qui proxime Christum sederent. Nos vero qui acquiescimus in Christi responso, diem illum expectamus, quo unumquemque cælestis Pater in proprio gradu statuet. Interea Serveticum delirium abominamur, quod iterum obtrudit Heshusius. Concludit tandem: Si immensa Dei Sapientia & potentia nullis physicis legibus limitatur: si dextra Dei non exiguum aliquem locum in cælo significat, sed æqualem cum Patre gloriam: si humana Christi natura, eo quod Λόγῳ unita est, sublimes habet prærogativas, & quasdam proprietates cum essentia Divina communes: si Christus non solum quoad Spiritum, sed quatenus Deus est & homo, in pectoribus piorum habitat, ascensione Christi in cælum astrui & efficaciter stabiliri præsentiam ejus in Eucharistia. Ego autem contra regero: Si non est inter nos philosophica disceptatio, nec Christum subjicimus physicis legibus, sed ex Scripturæ testimoniis reverenter ostendimus quænam sit carnis ejus natura & proprietas, futiliter Heshusium ex falsis principiis colligere quod libitum est. Iterum colligo: Si liquet, quod clarissime monstravi, quod de dextra Dei profert tanquam mihi adversum ex meis scriptis sumpsisse, rursus improbum calumniatorem deprehendi. Quod carni Christi quasdam proprietates cum Deitate communes esse dicit, demonstrationem requiro, quæ nulla præcessit. Postremo concludo: Si Christus secundum utramque naturam naturaliter vel substantialiter in fidelibus habitat, non aliam esse manducationem in Cœna, quam quæ fide absque symbolo percipitur. Tandem cursim dicit facile solvi quæcunque objicimus de Christi discessu: quia non de absentia personæ intelligi debeant, sed tantum de modo. nempe quod non visibiliter ipsum habemus præsentem, sed invisibiliter. Trita quidem solutio, quam ne mulierculæ quidem in Papatu ignorant, sed quæ Augustinum, Heshusii quoque concessione præcipuum, & optimum fidelissimumque ex antiquis doctoribus, latuit. Nam locum illum exponens, Se- *Tract. in*
cundum majestatem suam, inquit, secundum provi- *Joan.* 50.
dentiam, secundum ineffabilem & invisibilem gratiam impletur quod ab eo dictum est, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus: secundum carnem vero quam Verbum assumpsit, secundum id quod de Virgine natus est, secundum id quod à Judæis comprehensus est, quod ligno confixus, quod in sepulchro conditus, quod in resurrectione manifestatus, non semper habebitis me vobiscum. Quare? Quoniam conversatus est secundum corporis præsentiam quadraginta diebus cum discipulis, & eis deducentibus, videndo, non sequendo, ascendit in cælum, & non est hic. Ibi enim sedet ad dexteram Patris, & hic est. Non enim recessit præsentia majestatis. Aliter: Secundum præsentiam majestatis semper habemus Christum: secundum præsentiam carnis, recte dictum est discipulis: Me non semper habebitis. Porro quam verecunde scribat me probare esum carnis Christi esse inutilem ex Christi verbis, Caro non prodest quicquam, me tacente demonstret Commentarius: in quo sic ad verbum loquor: Nec recte illi qui Christi carnem prodesse dicunt quatenus crucifixa est, comesam vero nihil nobis afferre: quin potius comedere eam necesse est, ut crucifixa prosit. Augustinus subaudiendum putat Solam, & per se, quia debeat cum Spiritu conjungi. quod cum reipsa consentaneum est. Nam Christus ad modum edendi simpliciter respicit. Non ergo quamvis excludit utilitatem, quasi nulla percipi ex carne sua possit: sed ita demum inutilem fore pronunciat, si à Spiritu separetur. Unde enim habet caro ut vivificet, nisi quia spiritualis est? Ideo quisquis in terrestri carnis natura subsistit, nihil in ea reperiet nisi mortuum: sed

sed qui oculos attollent ad Spiritus virtutem, qua perfusa est caro, non frustra vivificam dici ipso effectu & fidei experientia sentient. Illinc Lectoribus plura petere si velint, licebit. En cur iste Thraso Calvinistas appellet, num caro Filii Dei sit inutilis. Imo cur non potius teipsum appellas, & socordiam tuam aliquando expergefacis?

Tertia hæc secundum ipsum nostra est objectio: Sacramentis omnibus esse proprium ut signa sint & pignora testificantia aliquid: ergo in Cœna non ipsum corpus Christi, sed tantum symbolum dari absentis corporis. Cæsar de celeritate victoriæ Orientalis gloriari volens, scripsisse fertur. Vidi: Vici: hic autem noster Thraso, oculos claudendo se vicisse jactat. Certe in Consensu hoc caput bis aut ter expressum est: Quum vera sint quæ Dominus nobis dedit gratiæ suæ testimonia & sigilla, vere procul dubio præstare intus quod oculis figurant sacramenta: ideoque nos illic Christo potiri, & spiritualiter eum cum suis donis recipere: imo certo offerri communiter omnibus tam incredulis quam piis. Quantum distat rei exhibitio à nuda & inani figura, tantum à sensu nostro recedit Heshusius, dum ex scriptis nostris se excerpere simulat quæ sibi finxit mendacia. Ergo quoniam ipse enervis cavilli, quod falso nobis objectat, solus auctor est, fateor sane eum male argumentari: & quum è suo cerebro assuat de corporis absentia: quamvis malus sit sutor, ad calceos tamen merito ablegandus est cum frigidis suis facetiis. Interea quod de absentia duplici ante dictum est, Lectores memoria tenere volo: unde liquebit, quæ loco & oculis absunt, non esse tamen procul remota: quæ duo perperam, sive inscitia, sive malitia confundit Heshusius. Simul vero operæ pretium est notare quam concinne Christi præsentiam eliciat ex verbis Petri, ubi Baptismum vocat ἐπερώτημα bonæ conscientiæ: quum diserte illic Apostolus externum Baptismi symbolum à veritate discernat. Veteri, inquit, figuræ similis est Baptismus noster, non abjectio sordium carnis, sed bonæ conscientiæ examen per resurrectionem Christi. Sequitur quarta objectio. Sacramenta novi Testamenti, Baptismus & Cœna, eandem habent rationem, ac prorsus inter se congruunt. Ut igitur in Baptismo aqua non dicitur Spiritus sanctus, nisi per metaphoram, ita nec panis Eucharistiæ dici potest corpus Christi, nisi allegorice, vel secundum Calvinum, metonymice. Qualis nostra sit ratiocinandi forma, paulo post videbimus. Tantum observent Lectores iterum verba fabricari ab Heshusio, quæ materiam umbratilis pugnæ præbeant. Itaque quod suum illud prorsus congruere, refutat, nihil ad nos: ideoque facile patior ipsum σκιομαχῶν cum suis næniis, modo simplicibus fucum facere desinat. Nunc ad nostrum
1 Cor. 3. argumentum venio. Quum palam asserat Scriptura
vers. 21. nos Christum induere in Baptismo, & sanguine ejus ablui, monemus non esse causam cur magis dicatur in Cœna adesse quam in Baptismo. Similitudo itaque non in eo statuitur, quod utrumque sit sacramentum novi Testamenti, sed quia Christi præsentiam non minus requirat Baptismus quam Cœna. Accessit altera ratio. Nam quum secure quicquid ex veteri Testamento productum fuerat repudiarent, ostendimus in Baptismo huic tergiversationi non esse locum. Subterfugio conatos fuisse elabi palam est, quum exciperent, sub Lege tantum fuisse umbras. Neque enim discrimen illud vel nobis erat incognitum, vel tollebatur nostra doctrina: sed ex perpetuo Scripturæ usu ostendere res ipsa cogebat, quid valerent sacramentales loquendi formæ. Sed quando eorum pervicacia non aliter donari poterat, quam si Lege valere jussa, novis Manichæis ostenderemus in Cœna & Baptismo, quia sacramenta sunt novi Testamenti, servandam esse analogiam, quod promptum erat, clare demonstravimus Baptismum non alio sensu vocari lavacrum regenerationis & renovationis, quam quo panem Christus vocavit corpus suum. Non omnia refero, quæ Lectores in ultima ad Westphalum admonitione reperient: quia in præsentia satis est digito monstrasse quas diluat objectiones Heshusius. Neque tamen prætereundum est, quæ nunc satis superque ad refutandam Heshusii subtilitatem sufficerent, in articulo 23. contra Magdeburgenses eum legisse, ac instar porci rostro suo evertere, acsi nihil unquam scriptum esset. Sequitur quinta objectio, in qua sic nos loquentes inducit: In hac phrasi, Hoc est corpus meum, ad tropum esse confugiendum: sicut illæ phrases, Circumcisio est fœdus, Agnus est Pesah, petra erat Christus, sine tropi, metaphoræ vel metonymiæ beneficio explicari nequeant. Forte cum suis comessatoribus lepide sibi visus est garrire: apud pios omnes & sanos adeptus est nomen falsarii, quando in scriptis nostris non reperientur tales nugæ. Simpliciter dicimus, ubi de sacramentis agitur, certum, & peculiarem loquendi modum ex perpetuo Scripturæ usu tenendum esse. Hic nullo effugio vel tropi beneficio elabimur: sed tantum proferimus quod omnibus notum esset, nisi bestiæ istæ solem obtenebrarent. Hoc ergo nos principium tenere fateor, in Scriptura communem omnibus sacramentis loquendi formam: & quamvis unicuique sacramento aliquid proprium sit & ab aliis separatum, in omnibus tamen valere metonymiam, quæ rei signatæ nomen ad signum transfert. Respondeat nunc Heshusius. Verba ejus sunt: Non facile admittere tropum inesse his verbis, Petra erat Christus: sed tamen pro sua facilitate hoc nobis largiri. Ubi notanda est Lectoribus difficilis ejus facilitas. Sed quomodo negabit rupem figurate vocari Christum? Hæccine ejus summa est largitio, nobis concedere, Christum, proprie loquendo, non fuisse lapidem, ex quo aqua in deserto fluebat? Progreditur longius, & negat inde consequi, omnes fidei articulos tropice esse enarrandos. Atqui de sacramentis erat quæstio. Ubi totam Scripturam evolverit pius & diligens Lector, reperiet sacramentis semper inesse quod dicimus: nempe signo tribui rei signatæ nomen. Hæc dicitur figurata loquutio apud Grammaticos: nec Theologi, si loqui velint, invertent naturæ ordinem. A Baptismo & Cœna quam recte Heshusius transvolet ad omnes fidei articulos, judicium aliis relinquo: ex quibus nemo non videbit instar equi desultorii ipsum metas transcendere. Quod autem respondet ex singularibus exemplis non confici generalem regulam, nihil ad rem: quia non exemplum aliquod proferimus, sed regulam tenemus sacramentis omnibus communem, quam frustra convellere nititur. Nihilo melius ab altero nodo se expedit. Dicimus cum Augustino, ubi manifesta occurrit absurditas tropum vel figuram in loquutione subesse. Respondet nihil esse absurdius rationis judicio, quam tres esse hypostases in una Dei essentia & tamen illic non quæri tropi remedium. Quasi vero absurditatem carnis sensu nobis metiri propositum sit, vel Augustino fuerit. Quin potius testamur reverenter nos amplecti quod repudiat humana ratio. Tantum absurditates fugimus, à quibus abhorret sensus ipse pietatis & fidei. Literalem sensum in his verbis. Hoc est corpus meum, negamus fidei analogon esse: & simul asserimus à communi Scripturæ usu remotum, quoties de sacramentis agitur. Hanc nostram sententiam cur refelli dicat Heshusius novi Testamenti nomine: nihilo major ratio est, quam si negaret metonymice Spiritum sanctum vocari columbam. Falso etiam & nugatorie injuriam Paulo fieri dicit, quasi ejus explicationem rejiceremus, Panis est communicatio corporis: quando hæc communicatio nusquam locupletius quam in scriptis nostris illustratur. Quæ de Rhetorum præceptis affert, ostendunt eum nunquam rudimenta

ullius

ullius liberalis doctrinæ guſtaſſe. Verum ne ejus ineptias imitando ſim ridiculus, tantum quod Theologo dignum eſt reſpondeo: quamvis loquutio figurata minus aperta ſit, ſignificantius tamen & ſplendidius exprimere quod ſimpliciter & abſque figura dictum minus haberet efficaciæ & ornatus. Itaque figuræ vocantur orationis lumina: non quod facilius rem declarent quam nudus & vulgaris ſermo, ſed quia attentionem conciliant elegantia, & ſplendore expergefaciunt mentes, vivaque ſimilitudine repræſentant quod dicitur, quo melius penetret in animos. Quæro enim ab Heshuſio, an in Chriſti concione, quæ legitur 6 cap. Joannis, nulla ſit figura. Certe, velit, nolit, fateri cogetur metaphorice hoc eſſe dictum, Niſi comederitis carnem Filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem. Vident tamen omnes apertius eſſe quod intelligi voluit Chriſtus: animas noſtras ſpirituali carnis & ſanguinis ejus participatione ali in cæleſtem vitam. En cur de me magnifice triumphet: quia quum viderem craſſiores aliorum inſidias Lutheri judicio detectas eſſe, metaphoram pro mea verſutia ſculpſerim, quæ tamen nullo modo cohæreat. Fatetur quidem verum eſſe quod doceo, apte ſcilicet ſignum appellari rei ſignatæ nomine: ſed hic res diſparatas mirabili loquendi modo conjungi. Quid dicat audio: ſed qua authoritate probat? Neque enim nos tantum deſpicit, ſed Brentii quoque interpretationem non minus ſecure quam noſtram reſpuit. Agedum, quamvis perſuadeat ſe, quaſi alterum Pythagoram αὐτόπιστον eſſe: quomodo corpus Chriſti cum pane unum eſſe vult? Reſpondet: quomodo flamma capitibus Apoſtolorum inſidens Spiritus ſanctus fuit: & columba quæ Baptiſtæ apparuit. Itaque vult inuſitato modo igneas linguas fuiſſe Spiritum: columbam quoque fuiſſe Spiritum. Quid hic longa diſceptatione opus eſt, ac ſi non promptum ſit Lectoribus ſponte judicare, utrum ſit concinnius, ſigno aptari nomen rei, an ſignum proprie rem ipſam eſſe? Columba, ſub cujus ſpecie viſus eſt Spiritus, mox evanuit: ſed quia certum præſentiæ Spiritus fuit ſymbolum, nomen Spiritus ei recte & ſcite impoſitum fuiſſe dicimus. Totum hoc diſplicet Heshuſio: & quantumvis ſe torqueat metonymia, negat poſſe evolvi, ut iſta concinnet. Jam nihil mirum, ſi omnes abſurditates tantopere amet, ac quaſi filiolas exoſculetur ſuas: quia videtur prodigioſa quadam libidine ad paradoxa ferri, ut nihil niſi abſurdum probet. Interea recipio quod dat, eadem ratione panem Euchariſtiæ vocari corpus Chriſti, qua columba vocatur Spiritus. In qua ſecunda loquutione minime dubito quin omnes mihi de metonymia aſſentiantur ac ſubſcribant. Quando autem ad tuendam ſuam ſuperbiam ſola ignorantia gloriatur, dignus eſt illo Pauli reſponſo, Qui ignorat, ignoret.

Si faſtidium illud ſentit, quo, ſecundum Juvenalem,

Occidit miſeros crambe repetita magiſtros:

cur in ſexta objectione miſeriam ſponte ſibi accerſit, non tantum inutili repetitione, ſed etiam vano commento? Nos enim ita argumentari fingit, quod nunquam venit in mentem: Si corporalis eſſet præſentia in Cœna, impii pariter ut fideles participes eſſent corporis Chriſti. Ego vero hanc conſequentiam, quæ Heshuſio probatur, ut inſipidam rejicio. Unde apparet in quo genere luctæ ſe exerceat. Sed noluit ſcilicet perdere Menandri carmen, quod prius de hoc capite prolixe garriens inſerere oblitus fuerat. Sed mihi liquido monſtraſſe videor, quam nugatorie fucum ex Dei immenſitate faciat, quo Chriſtum ſeparet à ſuo Spiritu. Deus, inquit, omnia implet, neque tamen omnia Spiritu ſuo ſanctificat. nempe, quia non ubique operatur Deus ut Redemptor: Chriſti autem ratio diverſa, qui in Mediatoris perſona nunquam prodit ſine Spiritu ſanctificationis, qua ratione vita eſt ubicunque ſit. Ergo ne extra oleas fruſtra vagemur, demonſtret Heshuſius Chriſtum, quatenus ex Virgine natus eſt mundi Redemptor, Spiritu regenerationis eſſe vacuum. In ſeptima objectione planum facit quam vere dixerim, eos qui corpus Chriſti includunt in pane, & in calice ſanguinem, nulla tergiverſatione poſſe elabi, quin alterum ab altero divellant. Quia enim nullum videt effugium, conviciando perrumpit, & me facit Epicureum. Quales ex ſua ſchola diſcipulos produxerit, referre nihil attinet. Certe ex hara Epicuri non prodeunt qui intrepide animas ſuas offerant in ſacrificium, ut ſacræ Cœnæ inſtitutionem ſanguine proprio ſanciant. Sexcenti Martyres coram Deo advocati ſtabunt pro defenſione meæ doctrinæ. Pro eadem cauſa hodie trecenta hominum millia periclitantur. Sentiet tandem Heshuſius & ſimiles, quam intolerabile apud Dei tribunal, & coram omnibus Angelis ſacrilegium ſit, non tantum vivos Chriſti ſervos, quorum in piis laboribus, vigiliis, & certaminibus refulget non dubia pietas, atrociter lacerare, ſed etiam mortuos crudeliter vexando fœdare innoxium ſanguinem, atque etiam Deo ſacrum. Hæc breviter ad ejus convitia. De re ipſe aliquando reſpondeat. Dicit abſque diſtractione carnem Chriſti in pane comedi, in vino bibi ſanguinem: ſibi tamen incognitum eſſe quomodo id fiat. Scilicet quum manifeſtis repugnantiis ſe implet, inquiri non patitur. Ego autem propius urgeo: quia de pane non pronunciat Chriſtus, Hic ego ſum: ſed corpus ſuum nominat, ſeorſum quoque ſanguinem in calice offert, non poſſe fieri quin ſanguis à corpore ſeparetur. Frigidum enim eſt illud Papiſtarum ſophiſma, Corpus eſſe in calice, & ſanguinem in pane, per concomitantiam: quia non temere diſtinctis ſymbolis carnem ſuam in cibum, & ſanguinem potum dedit. Si idem utroque ſymbolo datur: ergo ſubſtantialiter panis eſt ſanguis, & vinum eſt corpus. Tam panis vero quam calix bis & ſeorſum erit totus Chriſtus. Quod ſi Chriſto propoſitum fuit fideles ſuos diſtincte paſcere cibo & potu ſpirituali, ſequitur, neque in pane eſſe carnem, nec ſanguinem in vino, ſed ab his ſymbolis mentes ſurſum eſſe erigendas: ut edendo Chriſti carnem, & ſanguinem bibendo, ſolidis alimentis fruamur, nec tamen diſtrahamus Chriſtum. Hanc lucem ut obſcuret Heshuſius, tametſi Philoſophiæ nomine audacter infamat quod eſt ex genuina Theologia ſumptum, non aliud tamen conſequitur, niſi ut ſanis omnibus & modeſtis deteſtabilis ſit arrogantiæ plena obſtinatio.

Octavam objectionem τῆς ἀρτολατρείας, etſi non fideliter recitat, nimis tamen frigide ac dilute ſolvit. Panem adorandum eſſe negat: quia unione hypoſtatica non eſt Chriſti corpus. Certe Philippus Melanchthon non tam rerum & verborum ignarus erat, quin diſtinctionem hanc teneret. Vidit tamen, quod res erat, ſi panis eſſet corpus, ſine ulla exceptione eſſe adorandum. Quanquam ante oſtendi, ut demus Heshuſio non conſequi ex ejus errore panem eſſe adorandum, ne ſic tamen effugere crimen ἀρτολατρείας, quia negare non poteſt quin adorandus ſit Chriſtus in pane vel ſub pane. Nam certe ubicunque eſt, fraudari eum fas non erit ſuo honore & cultu. Quid ergo magis præpoſterum, quam locari in pane, & illic non adorari? Nec de re dubia litigandum eſt. Quorſum enim attollitur apud eos panis? quorſum ſe in genua proſternunt coram pane? Si excuſabilis ſit tam craſſa ſuperſtitio, gravem injuriam Gentibus fecerunt Prophetæ, quum eas colere dicerent, aurum, argentum, ligna, & lapides. Cœleſte Numen venerari ſe putabant omnes increduli, dum ſimulacris & imaginibus ſupplicabant. Nulla illis erat hypoſtatica unio, ſed ſimilitudo duntaxat. & quamvis potentiam Dei affigerent ſimulacris, nunquam tamen auſi fuiſſent aſſerere lignum ſubſtantialiter eſſe Deum.

Hoc

Hoc qui de pane tam inverecunde pronunciant, eos non censebimus panis cultores? Quod sequitur non obscure indicat quam reverenter cogitet de immensa Dei essentia. Si ita est, inquit, adoremus ergo ligna & lapides, in quibus vera est Dei essentia. Nam etsi cælum & terram implet Deus, & ubique diffusa est ejus essentia, ab hoc tamen perverso commento quod assuit Heshusius, & à profana loquutione abhorret pietas. Habitabat, inquit, Spiritus Dei in Elia: cur non eum adoravit Elisæus? Sed quid inter omnes præsentiæ Dei species, de quibus loquitur Scriptura, & hanc de qua contendit Heshusius simile? Non est igitur cur superbe despiciat objectiones, à quibus se tam infoeliciter expedit. Mirum autem cur ad hunc exiguum numerum restringat argumenta, quibus coarguitur eorum error. Non ignorat à Magdeburgensibus posita fuisse quinquaginta novem: cur ergo majoris partis nulla fit mentio: nisi quia nodos inexplicabiles sine magno suo dedecore attingere non poterat: & alios videbat ita esse exceptos, ut optimum compendium esset dissimulatio?

Pluribus quam sperabam, nænias hominis non minus improbi quam insulsi discussas esse non moleste fero, si fructum quem spero, ex meo labore percipiant modesti & probi Lectores: quorum gratia tædium hoc devoravi: quum indignus esset maledicus ullo responso. Atque in posterum certius cognoscat totus orbis quo jure ita violenter doctrinam nostram impetant turbulenti homines, quam vere nobis objiciant involucra & præstigias, quam humaniter contumeliosis vocibus nos onerent, brevem doctrinæ meæ summam attexere visum est: si forte hæc non minus vera & recta quam dilucida explicatio ad aliquos placandos valeat. certe omnibus sinceris Dei servis plane satisfacturam confido: quando in ea nihil omissum est quod dignitas & reverentia hujus mysterii postulet. Putidas Heshusii reprehensiones, quibus scripta mea vel exosa vel suspecta reddere conatus est, adeo nihil moror, vel refutare non laboro, ut potius in lucro ponam extare notabile specimen, ex quo appareat quanta pravitate & malevolentia imbutus sit, quam stolido etiam fastu & insolenti audacia turgeat. Non jam disputo quo jure censoris partes sibi adversum me arroget. Mihi satis est quod me tacente agnoscent omnes sani & moderati homines sub censoris persona sævum esse carnificem: adeo fœde omnia depravat, corrumpit, torquet, discerpit, lacerat, & evertit. Si qua esset in bestia ingenuitas, vel docilitas, ab ejus calumniis me purgarem: sed quia taurus est indomitus, lasciviam in qua nimis exultat, Bezæ subigendam trado.

Optima meundæ concordiæ ratio, si extra contentionem quæratur veritas.

NE qua vel dubitatio vel suspicio concordiam moretur & impediat, primo loco definiendum est de quibus rebus conveniat inter nos. Nam quæ initio certaminum maxime exasperarunt utrinque animos, nunc sunt extra controversiam. Odiosissimum erat ab una parte jactari, alligari Spiritus gratiam externis elementis: ab altera modo nudas & inanes figuras & theatricis pompis similes relinqui. Hæc contentio nunc sublata est, quia utrinque fatemur.

Primo Sacramenta esse non solum externæ professionis notas coram hominibus, sed testimonia ac tesseras gratiæ Dei, & promissionum sigilla, quæ fidem nostram melius confirment.

Itaque duplicem esse eorum usum: ut coram Deo sustineant conscientias, deinde coram mundo pietatem testentur.

Adhæc Deum, sicuti verax est & fidelis, arcana Spiritus sui virtute præstare quod externis signis figurat: ideoque ex parte ipsius Dei non proponi vacua signa, sed veritatem & efficaciam simul conjunctam esse.

Rursus non esse inclusam Spiritus gratiam aut virtutem externis signis: quia nec æqualiter, nec promiscue omnibus prosunt, nec effectus etiam eodem momento apparet: sed Deum libere, prout visum est, Sacramentis uti, ut electis adminicula sint in salutem, aliis nihil conferant, adeoque cedant in exitium.

Denique Sacramenta nihil prodesse, nisi fide recipiantur, quæ singulare est donum Spiritus, nec à terrenis elementis pendet, sed à cælesti ejusdem Spiritus operatione. Tantum externa adminicula pro infirmitate captus nostri adjungi.

Quod ad sacram Christi Coenam peculiariter spectat, convenit sub symbolis panis & vini proponi corporis & sanguinis Christi commendationem: neque simpliciter nobis in memoriam revocari Christum semel pro nobis fuisse in cruce oblatum, sed sacram illam unitatem nobis sanciri, qua fit ut mors ejus nobis sit vita, nempe dum insiti in ejus corpus vere ab ipso alimur, non secus ac cibus & potus corpora nostra vegetant.

Convenit etiam Christum re ipsa & efficaciter implere quicquid analogia signi & rei signatæ postulat: ideoque vere nobis in Cœna offerri communicationem cum ejus corpore & sanguine, vel (quod idem valet) nobis arrham sub pane & vino proponi, quæ nos faciat corporis & sanguinis Christi participes.

Restant capita de quibus vel quid sentiendum sit, vel quomodo loquendum, nondum plane liquet.

Quisquis autem sano rectoque judicio præditus, simul compositum affectum & sedatum afferet, fatebitur solum de modo edendi esse certamen: quia palam & ingenue asserimus, Christum fieri nostrum, ut quæ possidet bona nobiscum deinde communicet: ejus quoque corpus non modo semel fuisse datum in salutem nostram, dum ad expianda peccata immolatum in cruce fuit, sed quotidie nobis in alimentum porrigi: ut dum ipse habitat in nobis, bonorum etiam ejus omnium societate fruamur. Vivificum denique esse tradimus, quia vitam suam nobis inspirat, non secus atque ex panis succo vigorem trahimus. Ergo prout diversa edendi ratio statuitur, ex hoc fonte oriuntur lites. Nostra autem definitio est, corpus Christi comedi, quia spirituale est animæ alimentum. Rursus alimentum à nobis vocatur hoc sensu, quia incomprehensibili Spiritus virtute nobis vitam suam inspirat, ut sit nobis communis, non secus atque à radice arboris vitalis succus in ramos se diffundit: vel à capite in singula membra manat vigor. In hac definitione nihil captiosum, nihil obscurum, nihil ambiguum vel flexiloquum.

Quod autem quidam hac dilucida simplicitate non contenti, volunt Christi corpus deglutiri, nec Scripturæ authoritate, nec veteris Ecclesiæ testimonio nititur: ut mirum sit homines mediocri judicio & eruditione præditos tam pertinaciter de novo commento certare. Quod docet Scriptura, in controversiam à nobis minime vocatur, Christi carnem vere esse cibum, & sanguinem vere esse potum: quia & vere à nobis percipiuntur, & in solidam vitam sufficiunt. Hanc quoque communicationem in sacra Coena exhiberi profitemur. Quisquis ultra urget, metas certe transilit.

In verbo quoque essentiali insistere, non est rationi consentaneum, quando de Sacramentis agitur, quibus peculiarem loquendi formam Scriptura assignat. unde sequitur sacramentali modo debere hæc verba exponi, Hoc est corpus meum. item: Panis quem frangimus communicatio est corporis Christi. Porro quod suspicantur quidam subesse aliquid periculi, facile est huic timori obviam ire. Quia sacramentalis loquutio esse dicitur, figura veritatem everti putant. Atqui tenendum est figuram non pro inani spectro poni, sed Grammatice sumi ad notandam metonymiam, nequis putet ita simpliciter panem vocari corpus Christi, ut Christus ipse vocatur Dei filius.

Nomen

Nomen ergo Corporis figurate ad panem transfertur: neque tamen figurative, acsi nudam & vanam corporis sui imaginem oculis nostris objiceret Christus, quia veritas à figura non excluditur, sed tantum notatur discrimen inter signum & rem signatam: quod conjunctioni non repugnat. Si modo facessant cavillationes, ut in concordia quærenda fieri decet, nihil est in hac docendi ratione odiosum, vel quod in sinistram partem trahi debeat: & tam sensu quam usu communi semper approbata fuit.

In primis obstaculum de corporis Immensitate submovere necesse est. Nisi eum constet finitum esse, cæloque comprehendi, nulla erit dissidii conciliandi ratio. Nam quod absurdum quibusdam esse videtur non ubique esse ex quo Divinitati unitum est, facile diluitur. Etsi enim naturæ duæ unam Mediatoris personam efficiunt, utrique tamen manet sua proprietas distincta: quandoquidem aliud est unio quam unitas. nec de ea re olim disceptatum fuit, quia uno omnium consensu receptum erat, Christum Filium Dei, Mediatorem & caput nostrum, sicuti in gloriam cælestem semel est receptus, ita locorum intervallo, quoad carnem, esse à nobis dissitum: Divina autem essentia & virtute, gratia etiam spirituali cælum & terram implere.

Hoc constituto, licebit admittere loquendi formas, in quibus nonnulli ob ambiguitatem sunt perplexi. Sub pane vel cum pane nobis dari Christi corpus: quia non substantialis unio corruptibilis cibi cum Christi carne, sed sacramentalis notatur conjunctio. Hoc autem controversia caret apud omnes pios, inseparabile esse vinculum signi & rei signatæ in promissione ipsa, qua Deus nihil fallaciter ostentat, sed figurat quod vere & reipsa præstat.

Porro frustra litigatur de corpore duplici. Mutata quidem fuit conditio in Christi carne, ubi in cælestem gloriam recepta, quicquid terrenum, mortale vel caducum erat, exuit. Interea tamen statuere oportet, non aliud corpus vivificum nobis esse, aut vere cibum posse censeri, nisi quod pro expiandis peccatis crucifixum est: sicuti & verba sonant. Idem ergo corpus quod semel Filius Dei Patri in sacrificium obtulit, quotidie nobis in Cœna offert, ut sit in spirituale alimentum. Tantum de modo tenendum est quod nuper attigi, non opus esse descendere carnis essentiam è cælo ut ea pascamur, sed ad penetranda impedimenta & superandam locorum distantiam sufficere Spiritus virtutem. Interea non negamus quin modus hic humanæ menti sit incomprehensibilis, quia neque naturaliter caro esset vita animæ, neque è cælis vim suam ad nos exereret, neque frustra communicatio quæ nos facit carnem à carne Christi, & ossa ex ossibus ejus, vocatur à
Ephes. 5. vers. 30. Paulo magnum mysterium. Ergo in sacra Cœna miraculum agnoscimus, quod & naturæ fines, & sensus nostri modum exsuperat, dum Christi vita nobis fit communis, & ejus caro nobis in alimentum datur. Modo quæcunque definitioni nuper positæ repugnant commenta procul facessant: qualia sunt de corporis ubiquitate, vel de occulta sub panis symbolo inclusione, vel de substantiali in terris præsentia.

Hæc ubi transacta fuerint, emergit adhuc dubitatio de voce Substantiæ: cujus sedandæ hoc videtur esse expedita ratio, ut crassa imaginatio tollatur de manducatione carnis, acsi corporalibus cibis esset similis, qui ore sumpti in ventre descendunt. Nam ubi hæc absurditas remota fuerit, non est cur negemus substantialiter nos pasci Christi carne, quia vere coalescimus cum ipso in unum corpus per fidem, & ita unum cum ipso efficimur. Unde sequitur substantiali societate nos cum ipso conjungi, non secus ac substantialis vigor à capite in membra defluit. Definitio igitur statuenda erit, Substantialiter nos fieri carnis Christi participes: non quod fiat carnalis quædam mixtura, vel quod caro Christi è cælis elicita in nos penetret, vel quod ore deglutiatur: sed quia non secus animas nostras vivificet Christi caro quoad vim & efficaciam, ac panis vinique substantia corpora aluntur.

Aliud præterea caput controversum est, de voce SPIRITUALITER, à qua multi abhorrent, quod putant imaginarium aliquid vel inane notari. Ergo hic etiam succurrat definitio necesse est. Spiritualis ergo manducatio carnali opponitur. Carnalis autem vocatur, qua putant quidam substantiam ipsam Christi in nos transfundi, sicuti panis comeditur. Ex opposito autem dicitur spiritualiter nobis Christi corpus dari in Cœna, quia facit arcana Spiritus sancti virtus, ut quæ locorum spatio distant, inter se uniantur: ac proinde ut è cælo ad nos penetret vita ex carne Christi, quæ vis & facultas vivificandi non incommode abstractum aliquid à substantia dici posset, modo sane hoc & dextre intelligatur, manere scilicet in cælo Christi corpus, & tamen ad nos, qui in terra peregrinamur, vitam ex ejus substantia manare ac pervenire.

Quod quidam à nobis duplicem manducationem inscite confundi jactant: negamus inscitia nos prætermittere quod sibi fabricarunt ipsi de sacramentali esu, quem volunt esse substantiæ carnis absque effectu vel gratia. Nihil autem tale vel Scripturis proditum, vel Ecclesiæ veteris testimonio suffultum est. Nam certe veritas & res Sacramenti, non tantum est applicatio beneficiorum Christi, sed Christus ipse cum morte & resurrectione sua. Quare non dextri sunt interpretes, qui ab una parte Christum statuunt vacuum omnibus Spiritus sui donis, omnique virtute: ab altera conjungunt eum cum spiritualibus donis & manducationis fructu: quia non potest sine contumelia separari à Spiritu suo, non magis quam à seipso divelli. Nec vero illis suffragantur Pauli verba, Reos esse corporis Christi qui in- *1 Cor 11.*
digne comedunt panem Cœnæ quando reatus non *vers. 27.*
adscribitur receptioni, nec usquam legitur, nec rationi consentaneum est in damnationem cuiquam cedere quod Christum recipiat: sed damnentur qui eum respuunt. Conveniat igitur de hoc quoque capite, Sacramentaliter Christi corpus comedi ab impiis, non vere nec re ipsa, sed signo tenus.

Hæc definitio explicat quæstionem, Quid sit in Cœna per fidem recipere Christi corpus. Quibusdam suspiciosum est nomen Fidei, acsi veritatem & effectum everteret. Atqui longe secus accipere convenit, quia scilicet non aliter Christo conjungimur, quam si mentes nostræ mundum transcendant. Nostræ itaque cum Christo conjunctionis vinculum est fides, quæ sursum nos attollit, & anchoram suam jacit in cælo, ut in sua gloria potius quæratur à nobis Christus, quam ut rationis nostræ figmentis subjaceat.

Atque hac ratione sedatur optime illud quod attigi certamen, Soline fideles Christum recipiant, an omnes sine exceptione, quibus porriguntur panis & vini symbola. Recta enim & clara est solutio quam posui, Christum omnibus generaliter corpus suum & sanguinem offerre: sed quia infideles januam claudunt ejus liberalitati, non recipere quod offertur. Neque tamen inde colligere licet illos, dum respuunt quod datur, vel exinanire Christi gratiam, vel quicquam ex sacramenti efficacia detrahere: quia eorum ingratitudine naturam suam non mutat Cœna, nec panis, quatenus proponitur à Christo in arrham vel pignus, profanescit ut à communi pane nihil differat, sed vere testatur communicationem cum Christi carne & sanguine.

F I N I S.

JOANNIS CALVINI
COMMENTARII
IN
L. ANNÆI SENECÆ,
ROMANI SENATORIS
Ac Philosophi Clarissimi,
LIBROS DUOS
AD
NERONEM CÆSAREM,
DE CLEMENTIA.

VITA SENECÆ

Fideliter transcripta ex bonis auctoribus,

PER

JOAN. CALVINUM.

L. Annæus Seneca equestri & provinciali loco natus, familiæ suæ nomen magis vitæ integritate, & severiore doctrina, quam gestis militaribus, aut rerum civilium peritia, illustravit. Capta enim Corduba patria, jam patre orbus, Romam cum duobus fratribus Gallione & Mela migravit: ubi aliquantum temporis transegit non magna dignitate. Tandem sub imperium Caligulæ cœpit haberi inter præcipua eloquentiæ decora. Ex eo magis ac magis inclarescere: ut nonnulli fuisse hanc causam Claudio existiment cur eum in insulam relegaret. Exilium infracta animi æquitate tulit: matrem etiam Albinam casus sui mœrore dejectam constanter consolatus est. Post ope Agrippinæ restitutus, adscitus in ordinem senatorium, & prætura functus, Domitium adhuc puerum, necdum adoptatum à Claudio, in disciplinam accepit: cujus studia & mores bona fide excoluit, donec jure adoptionis, mortuo Claudio, ad imperium assumeretur. Tum non dare speciem præcipientis, sed juvenis consilia civiliter moderari: ut nihil fere pro imperio gereret Nero sine ejus auctoritate. Accedebat Burrus præfectus prætorio, vir militari virtute illustris, & vitæ morumque integer, in idem cum eo consentiens. Hi duo facile adolescentis ingenium sustinebant, ne statim in pejus rueret. At vero mors illius, seu morbo, seu fraude Neronis interiit, valde infregit Senecæ potentiam. hic occasionem nacti, qui non desinebant malis artibus Imperatoris indolem corrumpere, ejus opes criminari supra civilem modum evectas, studia civium in eum conversa, hortorum amœnitatem, villarum magnificentiam. Quarum rerum invidiam apud Neronem deprecatus Seneca, commeatum etiam petiit, & ut fortunæ suæ splendorem, quem jam ferre non posset, opesque suas, quæ sibi tantum odium conflarent, in alium transferret. Ad hæc causari fessam ætatem, & valetudinem minus prosperam: quibus tamen non potuit evincere, ut quietem studiis impetraret. Mutavit tamen pristinam vitæ rationem Nam cœtus salutantium prohibuit, vitavit comitantes. Rarus per urbem, publico abstinuit. Rursum iravit ruris secretum, cum Nero diris suppliciis impotenter sæviret in Christianos, quo invidiam sacrilegii à se averteret, vel quia sibi paratum jussu Neronis venenum proditione liberti rescivεrat. quo non impetrato, cubiculo se continuit quasi æger nervis. Successit non multo post conjuratio Pisoniana, inter cujus conscios nominatus ab indice Natali, quamvis non manifestus criminis, tamen quasi læsæ Majestatis reus damnatus est. Missus est primum Gravius Silvanus tribunus cohortis prætoriæ, qui percontaretur an sua verba agnosceret, quibus accusatio nitebatur. Qui ubi & intrepido vultu agnovisse, & excusasse retulit, interrogante Poppeja, an voluntariam mortem pararet, respondit nullum se mortis signum comperisse, quum nihil triste nec in verbis, nec in vultu deprehendisset. Ergo regredi, & mortem indicere jussus est. Voci tamen & aspectui pepercit, intromisitque unum ex centurionibus, qui necessitatem ultimam denunciaret. Hoc accepto nuncio tabulas testamenti poposcit, & denegante centurione, ad amicos conversus, qui secum duo discumbebant, quoniam aliam referre gratiam non posset, dixit se illis relinquere quod haberet pulcherrimum, vitæ suæ imaginem. Tum Pompejam Paulinam uxorem complexus, rogavit ut dolori temperaret, & lachrymis. Illa omne solatium abnuere, adseverare mortem sibi destinatam, manum percussoris poscere. Ergo eodem ictu brachia ferro exsolvunt. sed Paulinæ, cum jam multum sanguinis egestum esset, servi vulnus obligarunt, incertum an nescienti, an vitæ cupidine evictæ, quum mitior spes à Nerone efferretur. Seneca autem mortis lentitudinem pertæsus, quia senile corpus sanguinis effugium non dabat, crurum quoque & poplitum venas sibi abrupit. Qua via quum non magis proficeret, venenum pridem in eum casum provisum hausit, frustra, jam clauso pectori adversus vim veneni. Demum balneo illatus, & vapore exanimatus, sine ullo funere solenni crematus est. Ita codicillis perscripserat, quum etiam tum prædives & præpotens supremis suis consuleret. Mortuus est anno ætatis centesimo decimoquinto aut circiter, anno imperii Neronis undecimo, ex quo vero ejus pueritiæ erudiendæ admotus fuerat, decimoseptimo.

JOANNIS CALVINI
PRÆFATIO

Ad Sanctissimum ac Sapientissimum Præsulem

CLAUDIUM HANGESTIUM,

Abbatem divi Eligii Noviodunensis.

SI qui sunt hodie paulo faciliori nati ingenio, ornatissime præsul, eo fere omnes certatim se proripiunt, illustrandi nominis ambitione, ut præcipitanter editis ingenii sui monimentis, celebrem nominis memoriam ad posteros tradant: hoc sibi demum egregiæ laudi futurum ducentes, si posteros cogitant, magno suo dedecore. Adeo pauci sunt qui ingeniis suis temperare sciant. hinc scripturiendi insana licentia, quam statim pœnitentia sequitur comes. In hac tamen improbitate rationem ineunt, qua sibi gratiam apud lectores, ut aiunt, benevolos concilient: quorum profecto benevolentia prolixe abutuntur. Quidam prætendunt ætatis tyrocinium: alii caussificantur improbis amicorum precibus libros inchoatos sibi de manibus excuti: alii nescio quid nugarum garriunt, quo errorem deprecentur, si se populo spectandos importune dederint. Atqui malim nullos omnino fœtus edere, quam præmaturos, vel etiam, ut fit, abortivos non tam edere, quam projicere. Mihi vero etiam aliquid meditandum est, quo rationem meam institutumque approbem, non tantum benevolis, sed circumspectis lectoribus: eoque magis, quod unus de plebe homuncio, mediocri, seu potius modica eruditione præditus, nihil in me habeam, quod spem aliquam possit celebritatis excitare. Hæc quidem ignobilitatis meæ conscientia fecerat, ut hactenus abstinerem publico. Neque hæc nostra scholia, qualiacunque sunt, primum meditabar in eam spem, ut aliquando publicum acciperent: sed tamen quasi jam tum de editione cogitans, studii contentione provehebar, ne velut in re ludicra otiose & oscitanter ludens, operam quoque luderem. Itaque nondum ad umbilicum deducta, amicis aliquot probis ac fidelibus cum recitarem, illique simpliciter, ut solent omnia, candideque æstimarent, spem aliquam injecerunt ejus generis esse, quæ non plane à gratia abhorrerent, si ederentur. Valuit præsertim Connani mei auctoritas, viri prudentissimi ac disertissimi cui uni stant & cadunt mea consilia. Adde quod optimum auctorem plerisque sordescere, ac nullo pene esse numero, iniquissime ferebam: ut jamdiu optaverim egregium quempiam vindicem emergere, qui illum in suam dignitatem assereret. Hoc ipsum si sum aliqua ex parte assecutus, tantum laboris non frustra exhausisse videar: nempe cum in hac arena bis desudarit Erasmus literarum alterum decus, ac primæ deliciæ: quædam etiam ipsius oculos subterfugerint, quod citra invidiam dictum sit, à nobis primum animadversa. Equidem de auctore ipso dum loquor parcius, vereor ne summas ejus laudes, ingenii culpa deteram. Neque ejus merita laudibus assequi operæ pretium est, ne ipse per se parum afferre commendationis videatur. Penitus tacuissem, nisi multorum animos occupasset prava quædam opinio, ac jam præjudicii locum obtineret, Senecæ nullas esse in eloquentia virtutes, in philosophia numero ac pondere exiguas, quæ tamen ipsæ inter vitia demersæ, lateant. Sic illum, aiunt, Quintilianus in omni eloquendi genere ex industria distulit, ut oblique expungeret de proborum scriptorum numero. Sic Gellius alienis verbis, sed suo magis judicio, scriptorem minime utilem pronunciat. Ego vero ut non plane ausim refellere Quintilianum, acerrimi hominem ac perspicacissimi judicii, velim tamen & isti intelligant Quintilianum hominem fuisse, & non satis bona fide egisse cum Seneca, aut certe suas contumelias persecutum. Nam Seneca parum honorifice tractavit senem Quintilianum in declamationibus, & hujus Quintiliani luminibus obstruebat. Quod Gellii splendida bilis in Senecam effuderit, si isti pro re comperta ducunt, vehementer errant. Nemo sane est qui non videat, quam impotenti rabie in eum feratur, hae in parte contumeliosus magis, quam gravis. Certe, utcunque Fabius ac Gellius senserint, posteri tamen, qui citra livorem ac studium, quæ duo cum veritate fere pugnant, judicare potuerunt, inter primarios latinitatis proceres numerant. Facile fuit Fabio cum larvis citra pulveris jactum luctari. homo enim mortuus non mordebat. vivo videntique obstrepere, non item licuisset. Nec tamen eum ita omni laude spoliavit, ut non reliquerit illi summam laudem. Siquidem ab ultima memoria latinos oratores repetens, copiam unius Seoecæ inter omnes

celebrat.

celebrat. Et cur hic verba perdantur? Res in promptu est. Quod ad me attinet, non pigebit in medium afferre quod sentio, non ut religione aliqua obstringam lectores: stabunt qui volent nostro judicio, alii se ipsi consulent, aut de cohorte peritiorum judicem ferent. Si quid ego intelligo, vir fuit eximiæ eruditionis, & insignis facundiæ. Quam enim rerum peritiam assequi non potuerit felix illud ingenium? Naturæ mysteria quæ ad eam philosophiæ partem pertinent, quam Græci [illegible] vocant, ad unguem callebat. Cum vero [illegible] versatur, ibi potissimum regnat, & quasi in campo suo currit: dialecticis instructus, quantum satis erat ad orationis cultum. Historias veteres, quoties ex usu foret, memoria complectebatur: qua tamen nonnunquam lapsus est, dum sibi nimium indulget. Jam vero sermo purus ac nitidus, suum scilicet seculum redolens. Genus dicendi elegans ac floridum: stylus illaboratus, ac sine anxietate fluens: character mediocris, qualis philosophum decet: assurgit tamen interdum, ut appareat sublimiorem illi venam non defuisse, si affectasset. Verborum luxuriam ac dicacitatem plerique omnes illi exprobrant: cujus certe nimium esse fateor. Hæcque dulcia esse vitia interpretor, quibus abundare Senecam ait Quintilianus. Dispositionem etiam desidero, non postremam orationis lucem. Quod si vitia cum virtutibus pensemus, quantula erunt? illud modo succurrat, nullum unquam sine venia placuisse ingenium. Nolo hic hærere diutius, unum hoc semel dictum sit, Senecam nostrum esse alterum secundum Ciceronem, & philosophiæ & eloquentiæ Romanæ columen. Nam Brutus, & ejus æquales nobis exciderunt. Id ipsum experientur, qui bonas horas in ejus lectione collocabunt, ex qua fructum referent simul ac voluptatem. Futurum in meam fidem recipio, ut nullum impensæ operæ pœniteat, duntaxat qui natus non sit Musis adversantibus & gratiis. Tibi vero, illustrissime Claudi, has hominis dotes splendide prædicare nihil opus fuerit: per te ipse magis sapis, quam ut monitorem desideres. Habes intus ac domi (ut dicitur) vividum illud ac liberale ingenium, judicium acre & repositum, memoriam uberem, & minime fluxam: quibus accedit copiosa in studiis nostris exercitatio. His, ut ita loquar, consultoribus fretus, facile poteris discernere quid distent æra lupinis, & quam bona pars Latinæ linguæ constet in Seneca. Commentarios nostros, qui in fidem se tuam conferunt, non aliter accipies, ac frugum nostrarum primitias, quæ tibi jure meritoque consecrantur atque nuncupantur: non ideo solum, quia me tibi totum meaque omnia debeo, verumetiam magis quod domi vestræ puer educatus, iisdem tecum studiis initiatus, primam vitæ & literarum disciplinam familiæ vestræ nobilissimæ acceptam refero. Neque vero hic magnopere contendam quo meam tibi industriam approbare possim, quam, ut ferebat benevolentia erga me tua singularis, jam diu benigne amplexus es. Ab aliis lectoribus utcunque animadversa fuerit, etsi non omnium puncta ferre contigerit, ab æquissimo tamen quoque arbitratore non pessimam habitum iri mihi gratiam plane confido. Nam quum in tanta ingeniorum varietate omnibus velle obsequi, difficile, fortasse etiam improbum esset, quod reliquum erat mihi proposui, ut optimis me accommodarem. Id quam prospere cesserit, alii viderint, quando de me ipse sine arrogantiæ specie magnificentius spondere non ausim. Vale. Parisiis, pridie Nonas Aprilis anno salutis nostræ M. D. x x x i i.

L. ANNÆI

L. ANNÆI SENECÆ

AD

NERONEM CÆSAREM

DE CLEMENTIA

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Scribere de clementia, Nero Cæsar, institui, ut quodammodo speculi vice fungerer, & te tibi ostenderem, perventurum ad voluptatem maximam omnium. Quamvis enim recte factorum verus fructus sit, fecisse, nec ullum virtutum pretium dignum illis extra ipsas sit, juvat tamen inspicere & circumire bonam conscientiam: tum immittere oculos in hanc immensam multitudinem, discordem, seditiosam, impotentem, in perniciem alienam suamque pariter exultaturam, si hoc jugum fregerit: itaque loqui secum: EGO ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui in terris deorum vice fungerer: ego vitæ necisque gentibus arbiter: qualem quisque sortem, statumque habeat, in manu mea positum est. Quid cuique mortalium fortuna datum velit, meo ore pronunciat. Ex nostro responso lætitiæ causas populi urbesque concipiunt. Nulla pars usquam nisi volente propitioque me floret. Hæc tot millia gladiorum, quæ pax mea comprimit, ad nutum meum stringentur. Quas nationes funditus excindi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi, quos Reges mancipia fieri, quorumque capiti regium circumdari decus oporteat, quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea jurisdictio est. In hac tanta facultate rerum, non ira me ad iniqua supplicia compulit, non juvenilis impetus, non temeritas hominum & contumelia, quæ sæpe tranquillissimis quoque pectoribus patientiam extorsit: non ipsa ostentandæ per terrores potentiæ, dira, sed frequens magnis imperiis gloria. Conditum, imo constrictum apud me ferrum est. Summa parsimonia etiam vilissimi sanguinis. Nemo non, cui alia desint, hominis nomine apud me gratiosus est. Severitatem abditam, clementiam in promptu habeo. Sic me custodio, tanquam legibus, quas ex abdito ac tenebris in lucem evocavi, rationem redditurus sim. Alterius ætate prima motus sum, alterius ultima. Alium dignitati donavi, alium humilitati. Quoties nullam inveneram misericordiæ causam, mihi peperci. Hodie diis immortalibus, si à me rationem repetant, annumerare genus humanum paratus sum. Potes hoc Cæsar prædicare audacter, omnia in fida tutela habere: nihil per te neque vi neque clam Resp. ereptum. Rarissimam laudem, & nulli adhuc principum concessam concupisti innocentiam. Non perdis operam, nec bonitas ista tua singularis ingratos aut malignos æstimatores nacta est. Refertur tibi gratia. Nemo unus homo uni homini tam charus unquam fuit, quam tu populo Romano, magnum longumque ejus bonum. Sed ingens tibi onus imposuisti. Nemo jam divum Augustum, nec Tiberii Cæsaris prima tempora loquitur: nec, quod te imitari velit, exemplar extra te quærit. Principatus tuus ad gustum exigitur. Difficile hoc fuisset, si non naturalis tibi ista bonitas esset, sed ad tempus sumpta. Nemo enim potest personam diu ferre: ficta cito in naturam suam recidunt. Quibus veritas subest, quæque ut ita dicam, ex solido enascuntur, tempore ipso in majus meliusque procedunt. Magnam adibat aleam populus Romanus, quum incertum esset, quo se statim nobilis indoles daret. Jam vota publica in tuto sunt. Nec enim periculum est ne te subita tui capiat oblivio. Facit quidem avidos nimia felicitas: nec tam temperatæ cupiditates sunt unquam, ut in eo quod contigit, desinant. Gradus à magnis ad majora fit, & spes improbissimas complectuntur insperata assecuti. Omnibus tamen nunc civibus tuis & hæc confessio exprimitur, esse se felices: & illa, nihil jam his accedere bonis posse, nisi ut perpetua sint. Multa illos cogunt ad hanc confessionem, qua nulla in homine tardior est: securitas alta, affluens, jus supra omnem injuriam positum. Observatur oculis lætissima forma Respubl. cui ad summam libertatem nihil deest, nisi pereundi licentia. Præcipue tamen æqualis ad maximos imosque pervenit clementiæ tuæ admiratio. Cætera enim bona pro portione fortunæ suæ quisque sentit, aut expectat, majora, minoraque: ex clementia omnes idem sperant. Nec est quisquam cui tam valde innocentia sua placeat, ut non stare in conspectu clementiam paratam humanis erroribus gaudeat.

NOn temere à Plutarcho scriptum est, difficile esse consilium dare iis qui in imperio sunt. Minime enim regium putant, ad præscriptum rationis vivere, qui veram Regis majestatem constituunt effrenatam licentiam. Servile existimant, alieno se arbitrio permittere. Itaque suis legibus ac suo more vivunt, seu potius sua libidine. Quod siqui sunt paulo moderatiores, ne ii quidem interpellatorem æquo animo ferre possunt: adeo Regibus ac Principibus insita est quasi perpetuum ac vernaculum malum arrogantia. Quod bene atque ex officio Rempubl. administrant, id totum sibi acceptum referri volunt: extraneos consultores in societatem laudis admittere dedignantur. Unde etiam illud exiit, magno constare Regum amicis bona consilia. Artificiose igitur Seneca sic se scripturum de clementia proponit, ut Nero imaginem suæ clementiæ in descriptione ejus virtutis agnoscat. Sic enim sub specie laudis favorem conciliat orationi parænetica. Dicit igitur, non tam sibi propositum esse, præceptis instruere ac instituere Neronem, quam illi exhibere speculum in imagine virtutis, in quo se possit agnoscere, ac sua bona contemplari. Ut enim homini suam faciem speculum repræsentat, ita in descriptione fortitudinis fortis, prudentiæ prudens, justitiæ justus, agnoscit aliquid suum. Hæc est obliqua via, qua se insinuat in benevolentiam Neronis. Superest ut qui sibi bene conscius est, fruatur bono conscientiæ. Atque id est quod sequitur, quum affirmat illum perventurum ad voluptatem omnium maximam.

Quamvis enim recte factorum.] Disputatum est diu & anxie inter philosophos de felicitate ultima, ad cujus finem omnia referenda sunt. Sedecim sectæ variis opinionibus inter se pugnant, quum in voluptate sua semper acquiescit Epicurus, Crœsus divitias suas respicit, alii denique suis affectibus pro se quisque serviunt. Duæ sunt magis veritati consentaneæ. Prior, Zenonis, Cleantis, Posidonii, Hecatonis, Diogenis Babylonici, & Stoicæ scholæ: quamvis ejus dogmatis auctorem laudet Antisthenem Augustinus lib. 8. de civit. Dei, virtutem scilicet esse ultimum finem, quem omnes actus, omnia vitæ humanæ opera & consilia respiciunt. In quam sententiam accipiendus est hic locus. Aristotelici

ultra progrediuntur. Non enim finem in virtute, sed in virtutis usu constituunt. Vide Aristotelem libro 1. Ethicorum. sensus est, Quamvis ex Stoicorum decreto nihil considerandum sit in virtute præter ipsam virtutem, neque aliunde pendeat virtutis æstimatio, sed in seipsa sita sit, juvat tamen inspicere bonam conscientiam, &c. Hanc sententiam eleganter Cicero complexus est in Somnio Scipionis: Nec in præmiis humanis spem posueris rerum tuarum: suis te illecebris virtus trahat oportet ad verum decus. Et in Miloniana addit hæc, quæ certe vera sunt, fortes & sapientes viros non tam præmia recte factorum, quam ipsa recte facta sequi solere.

Nec ullum virtutum pretium.] Quasi diceret, non quod ultra virtutem alius sit scopus, quemadmodum Periander censuit virtutem ad honoris finem tendere, & Aristotelici ad virtutis usum: sed est summum bonum, & appetendum propter se. Hanc sententiam pene iisdem verbis expressit Claudianus:

Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque late
Fortunæ secura nitet, nec fascibus ullis
Erigitur. Et Seneca lib. 4. de beneficiis. Rerum honestarum pretium in ipsis est.

Juvat tamen inspicere.] Bene Plinius lib. 1. epist. ad Saturn. Meminimus quanto majore animo honestatis fructus in conscientia quam in fama reponatur. Et Macrob. l. 2. in Somnium Scipion. Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria.

Multitudinem seditiosam, discordem, &c.] Sunt hæc epitheta perpetua multitudinis, seditiosa, discors, impotens: nec sine ratione imposita.

Seditiosam.] Virg. Æneid. 1.

Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio, sævitque animis ignobile vulgus,
Jamq; faces & saxa volant, furor arma ministrat.

Etsi ubique vulgus semper ad res novas levissimum, tamen Romana plebs inprimis, quæ ex magna variaque peregrinorum multitudine constat, longe cæteris mobilior est. Proponamus nobis historias, quantos tumultus exciterunt apud Romanos plebis seditiones: quotie Reip summam in discrimen adduxerunt: ut jam illud in proverbium venerit, Turba, turbulenta.

Discordem.] Hoc pertinet ad sententiarum varietatem. Tot sensus, quot capita, præsertim ubi non certam rationem habent præ oculis, sed inconsulta temeritate arripiunt quicquid animo male sobrio se obtulerit. Non enim est consilium in vulgo, inquit Cicero pro Plancio, non ratio, non discrimen. unde bellua multorum capitum Platoni, & Horatio. Id etiam ostendit verbi etymon: quamvis Ovid. Eleg. lib. 2. nove & licentiose gloriam discordem pro discreta & separata posuerit.

At mea seposita est, & ab omni milite discors
Gloria.

Impotentem.] Nonius Marcellus interpretatur valde potentem. verum hoc nomen habet majorem energiam. Non enim tantum significat valde potentem Cicer. quum dicit, Nihil agant, nil timeant, non concupiscant, nulla impotentia efferantur, sed præsidentem quandam audaciam. Cicer. Tuscul. 4. Inflammant appetitione nimia, quam tum cupiditatem, tum libidinem dicimus, impotentiam quandam animi à temperantia & moderatione plurimum dissidentem. Græci ἀκράτειαν vocant. Horatius Carminum 1.

Quamlibet impotens sperare,
Fortunaque dulci ebria.

In suam perniciem exultaturam.] Vel sævire significat, quemadmodum illud Cicer. lib. 2. de Repub. Quæ sanguine alitur, quæque in omni crudelitate sic exultat, ut vix hominum acerbis funeribus satietur. Vel supra modum exilire & efferri. Cicer. de Repub. Est igitur quoddam turbulentum in hominibus singulis, quod vel exultat voluptate, vel molestia frangitur. Utriusque significationis auctor Nonius Marcellus: sed posterior magis convenit: quia scilicet plebs imperita, quæ nullum habet modum libertatis, statim vertit in licentiam: idque in suam perniciem: ut vulgus Romanum sæpius intestinis discordiis imperium suum pene labefactavit. atque etiam in exitium alienum: quia vix est ut cohiberi possit insana multitudo, ubi semel ad arma ventum est. Liv. lib. 4. Hæc natura multitudinis est, aut servit humiliter, aut superbe dominatur: libertatem, quæ media est, nec spernere modice, nec habere sciunt. Curtius lib. 10. Nullum profundum mare, nullum vastum fretum & procellosum tantos ciet fluctus, quantos multitudo motus habet, utique si nova & brevi duratura libertate luxuriat. Livius lib. 34. Quintius Achæis suadet, libertate modice utantur; temperatam eam, salubrem eis, & singulis civitatibus esse. nimiam, & aliis gravem, & iis qui habeant, præcipitem & effrenatam esse.

Ego ex omnibus.] Prosopopœia, qua secum loqui imperator fingitur, & quasi in cogitationem ire. Hic est conscientiæ fructus, quem illi Seneca promittebat si in se descenderet, & mentem bene compositam respiceret. Et hæc plus habent gratiæ per fictionem personæ, quam si ex persona auctoris conciperentur: ut docet Quintilian. lib. 9. Valent enim ad lectorem excitandum, ad movendos affectus, ad orationem variandam. Quidam hoc schema non prosopopœiam vocant, sed ἠθοποιΐαν, quod illa personas fingat quæ nunquam sunt, hæc certis personis verba accommodat. Vide Romanum Aquilam. Hæc autem oratio ex opinione Stoicorum pendet, qui diis rerum humanarum procurationem tribuunt, providentiam asserunt, nihil fortunæ temeritati relinquunt. Epicurei tametsi deos non negant, at quod proximum est, voluptarios nescio quos somniant, otiosos, mortalia non curantes, ne quid voluptatibus suis decedat, prонœan Stoicorum rident, quasi anum fatidicam. Omnia fortuito casu contingere putant. Qui vero se deorum vicarium profitetur, is nimirum fatetur deos humanis necessitatibus providere. Quamobrem recte Homerus βασιλῆας διοτρεφέας appellat, hoc est reges à Jove nutritos. & Iliados 9 Agamemnonem à Jove Regem constitutum scribit. Nec minus eleganter Plinius in Panegyrico. Talia esse crediderim quæ ipse mundi parens temperat nutu, siquando oculos demisit in terras, & facta mortalium inter divina opera numerare dignatus est: quibus nunc per te liber solutusque, cælo tantum vacat, postquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice sua fungereris, &c. Itaque vere quis dixerit, ut ait Plutarchus de doctrina principum, Principes ministros esse Dei, ad salutem & curam hominum: uti bona quæ Deus illis largitur, partim distribuant, partim servent. Cui consentit responsum illud Numæ Pompilii, Regnum esse deorum ministerium. Et aliud item Artabani apud eundem Plutarchum, Reges, simulachra Dei omnia servantis. Non abs re igitur Plato in Gorgia facit Deum quendam imperatorem generis humani, assignantem suum unicuique in statione hac & militia locum. Quam sententiam Persius ex Platone transtulit:

quem te Deus esse
Jussit, & humana qua parte locatus es in re.

Est etiam illa confessio religionis nostræ, non esse potestatem nisi à Deo: & quæ sunt, à Deo ordinatas esse. ad Rom. 13.

Vitæ necisque arbiter.] Pro eodem. Curtius lib. 4. Cum in regali solio residebis vitæ necisque omnium civium dominus, cave obliviscaris hujus status, in quo accipis regnum. Et Seneca in Thyeste,

Vos quibus rector maris atque terræ
Jus dedit magnum necis atque vitæ.

Quod

Quod enim alter dominium, alter jus magnum, Seneca hic arbitrium vocat, id est plenam & liberam potestatem sine provocatione: ut etiam tradit Pompejus Festus.

In manu mea positum est.] Sic Cælius ad Cicer. lib. 8. epist. Quam velis eum obligare, in manu tua est. Quid significet hæc locutio, pulchre declarat Cicer. Offic. 1. quasi per epexegesin Quod ad præsens, inquit, tanquam in manu datur, jucundius est. Rem ergo certam eleganter dicimus in manu positam, quasi manu comprehensam. Dicitur & in manibus, & ad manum, & præ manibus, & sub manu, & inter manus. Duo postrema rariora sunt, ideo exempla subjiciam. Seneca ad Lucil. Consilium nasci sub die debet: hoc quoque tardum est: sub manu, ut aiunt, consilium nascatur. Et Tranquill. in Augusto: Quo celerius, & sub manu annunciari cognoscique posset quod in provincia quaque gereretur, juvenes primo modicis intervallis per militares vias, dehinc vehicula disposuit. Virg. Æneid. 11.

Cætera quæ rerum jaceant perculsa ruina,
Ante oculos, interque manus sunt omnia vestras.

Dicit ergo Nero, in facili sibi esse locupletare quoslibet, & quoslibet etiam fortunis spoliare. Possumus etiam interpretari manum pro imperio aut arbitrio, qualiter illud à Tranquillo dictum in Nerone, Omnia se facienda fecisse, sed eventum in manu esse Fortunæ. idem tamen erit sensus.

Quid cuique mortalium fortuna.] Hic manifestum fit principem nihil aliud esse, quam fortunæ organum: cujus manu & ministerio sursum deorsum omnia versat. Fortunæ nomen pro deo posuit, usitatum magis quam proprium. Nihil enim fortuitum iis qui necessitati omnia subjiciunt. At verbo pronunciandi apposite usus est, quod statuere & decernere significat eum qui habet jurisdictionem.

Et nostro responso lætitiæ causas populi.] Hoc referendum ad gentium legatos internuncios & interpretes societatis coëundæ cum populo Romano. fuit enim magnum illud imperium Romanum, vere magnum latrocinium: cui stipendium pendebant populi bello subjugati: & qui fœdus malebant percutere, magno redimebant ambitiosam illam societatem, non longe à servitute positam.

Hæc tot millia.] Quod est apud Plautum in aliam sententiam, verissime de imperatore Romano prædicari poterat: Esse scilicet Jovem quendam terrenum, qui nutu suo orientem & occidentem tremefaceret. Nam ut ait Ovid. Fast. 2.

Hoc duce Romanum est solis utrumque latus.

& alibi,

Romanæ spatium est urbis & orbis idem.

Observanda est dispositio. Primum sibi arrogavit jus in privatas omnium facultates, deinde in civitates & populos. nunc descendit ad enumerationem specierum, quomodo suo responso lætitiæ causas populi urbesque concipiant.

Ad nutum meum stringentur.] ἐμφατικῶς posuit nutum, cum satis esset jussum dicere. Sed hoc expressius fuit, perinde ac si omnia secum trahat princeps, ac nutu suo concutiat. Virgilius.

Annuit, & magnum nutu tremefecit olympum.

Curtius lib. 3. Agmen Macedonum intentum ad ducis non signum modo, sed etiam nutum. Cicer. lib. 1. epist. ad Qu. Fratrem. Tot civitates unius hominis nutum intuentur.

Quas transportari.] Fuit enim moris antiqui, gentes bello devictas, quæ loci opportunitate novos spiritus tollere possent, alio transferre. In Panegyr. Maximiani & Constantini. Tu ferocissimos Mauritaniæ populos inaccessis montium jugis, & naturali munitione fidentes expugnasti, recepisti, transtulisti. Livius lib. 8. In Veliternos veteres cives Romanos, quod toties rebellassent, graviter sævitum, & muri dejecti, & senatus inde abductus, jussique trans Tyberim habitare: ut ejus qui cis Tyberim deprehensus esset, usque ad mille passuum pondo clarigatio esset. Item, De Senatu Privernate ita decretum, ut qui senator Priverni post defectionem ab Romanis mansisset trans Tyberim, eaque lege qua Veliterni, habitaret. Traducere dixit alibi. Quod bonum, felix, faustumque sit Pop. Roman. ac mihi, vobisque Albani, populum omnem Albanum Romam traducere in animo est. post, Inter hæc jam præmissi equites erant, qui multitudinem Romam traducerent. Reperitur & hoc verbum pro deportare, sed raro. semel duntaxat memini me legere apud Suetonium in Augusto. Agrippam nihilo tractabiliorem, imo in dies amentiorem, in insulam transportavit.

Quos reges mancipia fieri] Mancipium ad epitasin. plus enim exprimit quam si dixisset, è summo fastigio deturbare ad humillimam conditionem, Sunt enim quasi ex diametro opposita, rex & mancipium. alter omnibus imperat, alter in infima servitute positus est.

Quorum capiti regium circumdari decus.] Periphrasis est diadematis, qua usus est etiam Seneca in Hercule furente, Vidi regium capiti decus cum capite raptum. Idem in Thyeste, Regium capiti decus bis terque lapsum est. Diadema enim regum insigne fuisse notum est. Fascia erat variegata, à verbo Græco διαδεῖν nomen deductum, quod significat circumligo. diversum fuisse à corona ostendit Cicero Philipp. 2. cum scribit Antonium consulem diadema & regnum obtulisse Cæsari coronato. Et Valer. lib. 6. de Pompejo, Cui candida fascia crus alligatum habenti, Favonius, non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema. Persæ Cydarim vocant. Verba sunt Curtii lib. 2. Cydarim Persæ regium capitis vocabant insigne. hoc cæruleæ fascia albo distincta circumibat. Quod vero attinet ad hanc tam licentiosam in reges jurisdictionem, non ignorant rerum humanarum periti, prius quam imperium devenisset ad Cæsarum monarchiam, regna senatusconsultis deferri. Cicero epist. lib. 9. ad Papyrium Pætum. Nam mihi scito jam à regibus ultimis allatas esse literas, quibus mihi gratias agant, quod se mea sententia reges appellaverim: quos ego non modo reges appellatos, sed omnino natos nesciebam. Populus vero lege Regia omne jus in Cæsares transtulit.

Jurisdictio est.] Hic jurisconsulti intelligant jurisdictionem in genere sumptam, quæ omnes species cognitionis complectitur.

In hac tanta facultate.] Virtus non exercita parvam laudem, ut vulgo ferunt, meretur. Non admodum magnificum fuerat mediocrem fortunam probe administrare: sed tanta rerum omnium licentia non abuti, hoc vero admirabile est. atque id etiam exaggerat à circumstantiis, quod is ipse qui adeo egregium Imperatorem præstitit, non sit maturæ vir ætatis, cui accedat ætas magistra, sed in lubrica ætate constitutus: quia contumelia lacessitus, quæ alioqui homines placidissimos solet de gradu dejicere. Ergo magnam illam, nec ullis legibus coarctatam regum facultatem ideo commemorat, quia, ut ait Herodianus, difficile est in maxima licentia moderari sibi, quasique frænos imponere cupiditatibus.

Ira.] Quasi diceret, affectus ille animi prærabidus, qui nihil suadet moderabile, præsertim in constituendis pœnis nunquam mediocritatem servans, unde Ennio insaniæ initium, Horatio furor brevis, & Catoni, quod idem est, furor temporarius, non me tamen rapuit transversum in alicujus perniciem. Sententia est catholica apud Græcos, χαλεπὴ μὲν ὀργὴ βασιλέως, quam latine Seneca protulit in Medea, Gravis ira regum est semper. Debet ergo prin-

ceps concitare admirationem sui, qui communi malo exemptus est. Quare non abs re illud ab Ovidio inter laudes Liviæ positum,

Nec nocuisse ulli, & fortunam habuisse nocendi,
Nec quemquam nervos extimuisse suos.

Etsi verum est quod ait Hebræus parœmiastes, Ira Regis, nuncius mortis: non ultima laus est, in constituendis pœnis ne tantulum quidem iræ permisisse. Nolo hic indulgere longius ambitiosæ ostentationi. declamationes rhetoribus relinquo.

Juvenilis impetus.] Hæc ætas veniam interdum pro homine deprecatur. Erravit, inquiunt, lapsus est ætatis tyrocinio: anni moderationem addent, & prudentiam. Naturale est ut hæc ætas sit in iracundiam propensior, cui multus sanguis & calidus, ut scribunt Philosophi, præbet causam iracundiæ. At vero miraculo esse debet, qui ætatem sapientia antevertit. Nam & qui venturi sunt in virtutis adoptionem, ait Latinus Pacatus, ut non cadant, titubant.

Temeritas hominum, & contumelia.] Quam sit gravis Regibus contumelia, alibi videbitur. ideo magnifice sentire de principe debemus, cujus patientiam nulla temeritas, nulla contumelia fregerit. Legitur etiam contumacia in quibusdam exemplaribus, nescio an emendatius. Regum enim sunt hæc imperia (ut ait Cicero in oratione pro Rabirio) post animadverte, & dicto pare. Item illæ minæ, si te secundo limine hic offendero, moriere. Si secunda jussa non impune expectantur, nimirum contumacia plus quam capitalis est.

Tranquillissimus quoque pectoribus.] Hæc etiam verba addunt emphasim non negligendam, quod juvenem deturbare de placido animi statu non potuerint temeritas hominum & contumacia, quæ patientiam excutiunt viris patientissimis, & omni perturbatione liberis. hòc enim significat nobis tranquillitas; ut facile intelligitur ex verbis Ciceronis Tusculan. 4. In his, inquit, explicandis veterem illam equidem Pythagoræ primum, deinde Platonis descriptionem sequar: qui animum in duas partes dividunt: alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. In participe rationis ponunt tranquillitatem, id est placidam quietamque constantiam: in illa altera motus turbidos, tum iræ, tum cupiditatis, contrarios inimicosque rationi. Est igitur tranquillum pectus, bene compositum, nec ullis affectibus obnoxium, quos Græci πάθη, id est passiones, appellant. Tranquillitas ipsa, animi moderatio, & quasi æquanimitas: quam alibi securitatem, alibi pacem vocat Seneca noster. Theologi semper fere pacem. Hæc etiam ipsa est insignis illa εὐθυμία Democriti, dicta quasi animi alacritas: de qua Cicer. in v. de finib. & Diogenes Laertius.

Ostentandæ per terrores potentiæ.] Tyrannorum est hoc solenne, putare abjectam esse potentiam, quam non alienis miseriis exerceant. sic sæpe tales personæ à Tragicis inducuntur. Nero apud Senec. in Octavia. Calcat jacentem vulgus. Ita sæviendo experiuntur quantum sibi liceat.

Conditum, imo constrictum.] Hanc figuram μετάνοιαν vocant rhetores, quam interpretari possis pœnitentiam, quæ tollit quod dictum est, & pro eo magis idoneum reponit. Vide Rutilium Lupum. Quintilianus & Cicero correctionem vocant. Nonnunquam correctiones sunt ironicæ, ut illa Ciceronis in oratione pro Cælio: Nisi mihi intercederent inimicitiæ cum istius mulieris viro, fratrem dicere volui. Quanquam hæc peculiari nomine ἐπανόρθωσις dicitur à Julio Rufiniano.

Nemo non cui alia desint.] Cum alter plectitur, alter pœnæ eximitur, dicas non tam clementiam esse, quam judicis sordes. Sic nostris temporibus judicium nihil est nisi publica merces: Atque Eques in causa qui sedet, empta probat. Verum ubi judex agit ex æquo cum omnibus indulgenter, verum specimen præbet suæ mansuetudinis. Hoc ergo quasi per modum occupationis accipiendum est, quod dicit tam senectuti quam adolescentiæ, tam humilitati quam nobilitati fuisse apud se veniæ locum. Occupationem autem intellige, ut apud Fabium lib. 4. quoniam Ciceroni aliud significat in Rhetoricis. sensus erit: Alii quidem afferunt commendationem familiæ, & nobilitatis: alii virtute bellica rapinas, peculatus, adulteria deprecantur. Quibusdam pro commendatione est adolescentia seu flos ætatis. Ego vero causas mihi sum commentus, quibus possem omnibus succurrere. Nobilitas ipsa per se erat venerabilis, sed plebis humilitas misericordiam concitabat. diversis rationibus favorem merebantur. Juventuti favorem debitum, senectuti reverentiam præstiti. Postremo omni præsidio destitutos, homines saltem esse memini, nominis cognatione ad me pertinentes: quemadmodum ait Augustinus, Persequamur in eis propriam iniquitatem, misereamur communem naturam. Nihil ergo privatis studiis concessum, nihil sordibus.

Sic me custodio, tanquam legibus.] Bene adjecit, tanquam: quia princeps quidem legibus solutus est: sed digna vox est majestate regnantis, legibus alligatum se, principem fateri. & re vera majus imperio est submittere legibus principatum: ut est in rescripto Valer. & Theod. C. de legi. & in rescripto Severi & Antonini legitur, Licet legibus subditi non simus, legibus tamen vivimus. Plinius in Panegyr. Adsuescat imperator cum imperio calculum ponere. sic exeat, sic redeat, tanquam rationem redditurus. edicat quid absumpserit. Ita fiet, ut non absumat quod pudeat dicere. Item, Tu nihil amplius vis tibi licere, quam nobis. Non est princeps supra leges, sed leges supra principem. Sic etiam Augustus ratiocinarium imperii in senatu proposuit. auctor Tranquillus. Rationem accipe pro computo, ut vulgus loquitur.

Quas ex abdito in lucem revocamus.] Tiberii & Caligulæ tempora tangit, sub quibus jura & leges exulabant. Nam Tiberius post simulatam aliquamdiu probitatem, in omne crudelitatis genus erupit: Caligula semper sui similis, nunquam improbitatem dissimulavit. Nec imperium Claudii corruptos mores ad meliorem disciplinam revocavit. Primus igitur Nero rebus lapsis opem tulit.

Alterius ætate prima motus sum, alterius ultima.] Adolescentiæ non solum non invidetur, inquit Cicer. Offic. 2. verum etiam favetur. Et senectuti antiquitus plurimi honores habiti sunt, tam publicis moribus, quam privatis officiis. Jam illud observatur in auctoribus, ut per primam ætatem, pueritiam intelligant: per ultimam, senectutem. Sed singulæ ætates trifariam dividuntur, ut docet Servius in quinto commentario Æneidos: ut sit prima, viridis, adulta, & præceps. ideo primam senectutem & extremam pueritiam sæpe legimus. Salustius, Mithridates extrema pueritia regnum ingressus, matre sua veneno interfecta. Juvenal. Satyr. 3.

Dum nova canities, dum prima & recta senectus.

Alium dignitati donavi, alium humilitati.] Sic alibi, Filium matris lachrymis donabit. Hac locutione utimur, cum indulgetur venia confitenti delictum. Livius lib. 2. Unum sibi civem, unum senatorem si innocentem absolvere nollent, pro nocente darent. Idem lib. 3. Inter hos L. Quintius, cui Cincinnato cognomen erat, non iterando laudes, ne cumularet invidiam, sed veniam errori atque adolescentiæ petendo, sibi, qui non dicto, non facto quenquam offendisset, ut condonarent filium, orabat. Idem lib. 8. Bene habet, vicit disciplina militaris, vicit imperii majestas, quæ in discrimine fuerunt an ulla post hanc diem essent. Non noxæ eximitur Q. Fabius, qui contra edictum impera-

peratoris pugnavit: sed noxæ damnatus, donatur populo Romano, donatur tribunitiæ potestati, precarium, non justum imperium ferenti.

Hodie diis immortalibus.] Ut populus se ad principis voluntatem attemperare debet, ita principi providendum, ut Jovem deosque propitios habeat. Nam hoc eleganter ab Horatio dictum est:

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis,
Clari giganteo triumpho,
Cuncta supercilio moventis.

Consideret ergo princeps, à diis populi susceptam administrationem, & iis ipsis rationem aliquando reddendam: atque ut ait Thes. apud Sen. in Herc. furente,

Judex futurus. sanguine humano abstine,
Quicunque regnas. scelera taxantur modo
Majore vestra

Si rationem à me repetant.] Allusit ad morem antiquum, quo censores ab iis qui magistratum gesserant, rationem sui magistratus reposcebant. Cic. lib. 3. de leg. Apud eosdem censores, ii qui magistratu abierint, edant & exponant quid in magistratu gesserint. Et Proconsules rationes ad ærarium referebant.

In fida tutela haberi.] Cic. Offic. 1. comparat administratores Reip. tutoribus, ad quod videtur respexisse Cornelius Tacitus lib. 1. cum de Tiberio loquitur imperium recusante: Inter quæ, inquit, senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius se ut non toti Reip. parem, ita quæcunque pars sibi mandaretur, ejus tutelam suscepturum. Quoniam igitur tutoribus non sua fraus solum, sed etiam sua negligentia periculosa est, dicit Seneca Neronem ejus generis rationes diis approbare posse, quæ exiguntur à tutoribus.

Non perdis operam.] Plerumque ingratitudine vulgi de recto instituto deducuntur qui remp. præclare antea gesserant. Unde illud Homeri carmen Odyss. 5. quod Eras. inter parœmias retulit Chiliad. 3.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

Sic transtulit Erasmus.

Posthac ne placidus sit quisquam, neve benignus,
Nec mitis, justique tenax rex sceptriger unquam,
Sed semper ferus esto, & semper iniqua patrato.

Hoc idem testatur Val. l. 8. Ipsa natura nobis alacritatem subministrante, cum honorem industriæ appeti, & exolvi grate videmus. Ergo admonet Neronem Seneca de gratitudine populi, primum, ne videatur beneficia jam impensa perdidisse, aut male collocasse: deinde ut in futurum melius animatum reddat.

Malignos æstimatores.] Aut jejunos & parcos. sic colles malignos dixit Virg. quasi steriles & infœcundos. Quintil. lib. 2. In laudandis discipulorum actionibus nec malignus, nec effusus. Contra Donatus in Terentii Adelphos. Benigne, inquit, large, & abunde. sic accepit Horatius,

——— *atque benignius*
Deprome quadrimum Sabina,
O Thaliarche, merum Dyota.

Item,

Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.

Vel malignos, id est malevolos. Quint. l. 11. In carminibus utinam pepercisset, quæ non desierunt carpere maligni. Contra idem Sen. l. 5. de benefic. Non aliorum annos computare, sed suos benigne æstimare.

Refertur tibi gratia.] Atqui videtur potius haberi gratia, quam referri, cum beneficium beneficio non pensetur. Verum hic accipiendum est quemadmodum in oratione pro Plancio illud Ciceronis, Gratiam & qui refert, habet: & qui habet, in eo ipso quod habet, refert. Et epist. l. 5. Illud in amicitia mutuum, cum par voluntas accipitur, & redditur. Alioqui referre gratiam, est beneficii vicem rependere.

Nemo unus homo.] Est [illegible], quia nemo, hominem comprehendit. Terentius in Eunucho, Num quis hic me sequitur? Nemo homo est. Cicer. pro Sylla. Nisi forte regium tibi videtur, ita vivere, ut non modo homini nemini, sed ne cupiditati quidem servias. Cato. Caduceatori nemo homo nocet. Idem pro Rhodien. Si nemo esset homo quem vereremur, quicquid liberet faceremus. Et est exaggeratio ex comparatione, quia in unius gratiam se ponere, non adeo difficile est, quam tot hominum voluntates sibi conciliare.

Sed ingens tibi onus.] Quasi diceret, Gravis tibi adversaria constituta est: vide ut hominum opinioni satisfacias quam de te conceperunt.

Nemo divum Augustum, nec Tiberii prima tempora.] Qui bene de subditis meriti sunt principes, cum moriuntur, & desiderium sui præsentibus relinquunt, & posteris æternam memoriam. Præsertim illud fere usu venit, ut in præsentibus miseriis pristinæ felicitatis occurrat memoria. Cum vero non reflectunt oculos ad præterita, nimirum acquiescunt in præsentibus. Quod ipsum ad magnam Neronis laudem pertinet. Divum Augustum dicit secundum verbi proprietatem, quam Servius annotavit in v. commentario Æneïdos. De Imperatorum consecratione alibi dicetur. Postremo non oscitanter prætereundum, quod Augustum dicit, & Tiberii prima tempora. Nam Augustum post adeptam monarchiam nihil crudeliter egisse legitur, verum sic omnia ad civilitatem composuisse, ut ultima cum primis contexeret. Quo merito assecutus est ut non defuerint post mortem, qui seculum augustum appellandum censerent, quemadmodum seculum aureum, ut refert Tranquillus. Tiberius hominum opinionem de se conceptam fefellit, cum pene novum induit hominem: nec solum erupit in omnem crudelitatem, sed omni genere nefariæ libidinis flagravit, alterum prorsus Romani imperii dedecus. Vide Tranquillum.

Nec, quod te imitari velit] Quos volumus ad virtutem tanquam subditis calcaribus incitare, solemus iis proponere magnos viros ad imitationem. Unde historia vitæ magistra Ciceroni, in qua tanquam in speculo vitæ nostræ rationem intuemur. Quid fugiamus, quid sequamur, cernimus oculis. Sed extraneis exemplis minime indigent, quibus est à natura ingenita probitas. quod hic voluit Seneca Cic. Dolabellæ epist. 9. Quid est quod ego te hortor ut dignitati & gloriæ servias? proponam tibi claros viros? quod facere solent qui hortantur. Neminem habeo clariorem, quam teipsum. Te imitere oportet, tecum ipse certes. Idem lib. 2. Curioni, Tecum loquere, te adhibe in consilium, te audi, tibi obtempera. Et lib. 19 ad Varronem: Et jam non cum aliis, sed tecum ipse certa. Plin. in Panegyr. Quam magnum est ex omnibus patrio more, patria virtute lætari, & sine æmulo, sine exemplo secum contendere. Exemplar hic proprie usurpavit. Nam, ut ait Festus Pompejus, exemplum est quod sequamur aut fugiamus: exemplar ex quo simile faciamus. improprie dictum à Tranquillo in vita Tiberii, Quam velut exemplaria sævitiæ enumerare sat erat. Item à Cornelio Tacito lib. 12. At si incolumem servaveris, æternum exemplar clementiæ ero. Debuerant exemplum dicere.

Ad gustum exigitur] Id est: conformatur & regulatur ad omnium voluntatem & desiderium. Livius lib. 4. belli Macedo. Nolite ad vestras leges exigere ea quæ Lacedæmone fiunt.

Nemo potest personam diu ferre.] Quod prius bonitatem ad tempus sumptam, nunc personam dicit, sumpta à Comœdiis & Tragœdiis metaphora, qui personati solebant agere in theatro. Unde ferre personam, quasi à nativa forma desciscere. Et personatum hominem dicimus fucatum & hypocritam.

Apu-

Apulejus lib. 8. meta. Astuque miro personata, garrienti summisseque deprecanti, adhuc, inquit, tui fratris meique mariti facies pulchra illa in meis diversatur oculis.

Ficta cito in naturam suam recidunt.] Imitatio est Cicer. ex. 2. Offic. Socrates hanc viam proximam & quasi compendiariam ad gloriam dicebat esse, si quis id ageret, ut qualis haberi vellet, talis esset. Quod si qui simulatione & inani ostentatione & ficto non modo sermone, sed etiam vultu, stabilem se gloriam consequi posse rentur, valde decipiuntur. Vera enim gloria radicem agit, atque etiam propagatur: ficta omnia celeriter, tanquam flosculi decidunt: nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. Quid? nonne & nostra ætate videre est monstra quædam hominum intercutibus vitiis madentium, præferentium tamen externam speciem & larvam probitatis? Qui tamen instar ceræ colliquescent, quum sese exeret veritas, quæ filia est temporis. Vendant ut volent, populo tristes sanctimonias, erit aliquando ut fumo pereat, qui fumum vendiderit. Cicer. ad Attic. lib. 7. Quam non est facilis virtus, quam vero difficilis ejus diuturna simulatio.

Ex solido enascuntur.] Corpus solidum apud Geometras, quod triplici dimensione constat, longitudine, latitudine & altitudine, ut est apud Gel. l. 1. vers. 20. & apud Euclid. l. 1. opponitur inani seu vacuo. Horat. satyr. 2. Et inane abscindere soldo. Hic ergo translatitie ex solido enasci dicitur, quod non tantum superficiem habet aut cutem supremam, sed plenum est & integrum: qualiter Donatus enarrat in Andria Terentii. sic Curt. l. 9. Nostra quoque gloria quum sit ex solido, plus tamen habet nominis, quam operis.

Magnam adibat aleam] Significat rem Romanam in magno discrimine fuisse prius quam Nero certam vitæ rationem habuisset constitutam: quum nondum scilicet aliquod ingenii specimen exhibuisset, unde caperetur conjectura probæ indolis. Est enim ætas illa flexibilis & lubrica, quæ facile & rerum imperitia labitur, & alienis consiliis abstrahitur, postremo à recta honestaque disciplina ad luxum voluptatesque delabitur, ait Herodianus. At vero in moribus principis agitur publicum aut commodum, aut periculum. Nil igitur mirum si magnam adibat aleam populus Romanus. Nunc vero evolavit periculum. sic jacta sunt fundamenta, ut non possit à læto principio dissentire exitus. Notum est aleam esse ludum fortunæ subjectum varietati: qua significatione primitiva hæc per similitudinem derivatur, quæ significat omne cujuscunque generis periculum. Horat. lib. Carm. 2. Periculosæ plenum opus aleæ. Lucanus lib. 6.

Placet alea fati
Alterutrum mersura caput.

Livius idem verbum apposuit, quo nunc utitur Seneca: cujus verba sunt lib. 1. Qui non contenti libertate certa, in dubiam imperii servitiique aleam imus, ineamus aliquam viam, qua utri utris imperent, sine magna clade, sine multo sanguine utriusque populi decerni possit. Dictum Cæsaris Julii à Suetonio recitatur, Jacta est alea. quo significat, summam rei, fortunæ manibus & imperio permissam. Græce apud Plutarchum ἀνερρίφθω κύβος.

Quo se nobilis indoles daret.] Id est, quibus studiis animum appelleret, quam vitæ methodum sequeretur. honesta est locutio. Cicer. lib. 13. ad Atticum, Quare da te in sermonem, & perseca, & confice, excita, compella, loquere. Et lib. 13. Epist. famil. Si qua offensiuncula facta est animi tui perversitate aliquorum, des te ad lenitatem, vel propter summam humanitatem, vel honoris mei causa. Sic etiam hic, quo se daret, id est ad quos affectus animum appelleret & inclinaret. Hæc enim duo verba applicare & dare, apud Ciceronem pro eodem posita reperiuntur. Verrina 4. Bene penitus, inquit, in istius familiaritatem sese dedit. In oratione autem pro Cluentio, Se ad hominis egentis, audacis, in judiciis corrumpendis exercitati, rum autem judicis Staleni familiaritatem applicavit. Idem Cicero alia syntaxi usus est lib. 13. epist. quum dixit, M. Varro petitioni se dedit.

Vota publica in tuto sunt.] Aut vota publica appellat quæ solenni ritu concipiebantur, primum ob salutem principis, deinde ob Reipub. prosperitatem, ut supplicationes: quemadmodum dicit Juvenal. satyr. 10.

—— Sed multæ urbes & publica vota
Vicerunt.

aut certe vota publica simpliciter, quæ unusquisque charitate patriæ concipit. Prior interpretatio magis convenit.

Non enim est periculum ne te tui subita capiat oblivio.] Jam res extra aleam posita est, quia certum ex indole est, quale futurum sit ingenium Neronis: sicut de periculo cogitabatur quum nondum se indoles deprompsisset. Ergo contrariam rationem sequitur contrarius effectus. In hanc sententiam Cicer. Dolabellæ, Nec licet quidem tibi jam tot rebus gestis, non tui similem esse. Subita non solum repentina, sed etiam inconsiderata, si quidem quæ ex tempore fiunt, fere non habent consilium. Ideo subitum pro inconsulto accipitur. Q. Cassius Cicer. lib. 12. Epist. Ut hæc novissima nostra facta, non subita, nec inconvenientia, sed similia illis cogitationibus quarum tu testis es. Et Gellius vocat subitariam dictionem orationem extemporalem. Eleganter autem designamus inconstantiam, quum alicui irrepere sui ipsius oblivionem dicimus. Transfertur ad res inanimatas. Cicer. Epist. 9. Nisi te amant, tibi assentantur, & tamdiu dum ades, sunt oblitæ sui. hoc est, à nativo ingenio degenerant. Cæterum Plin. lib. 7. naturalis historiæ alia syntaxi usus est, quam hic Seneca. Ex præalto, inquit, tecto lapsus, & matris & affinium propinquorumque cepit oblivionem.

Facit quidem avidos nimia felicitas.] Sententia est catholica, quam præmittit ad amplificationem, ut miraculi loco subjungat, felicitatem suam Populo Romano sufficere. Hanc sententiam eleganter exprimit Livius in præfatione: Adeo quanto rerum minus, tanto minus cupiditatis erat. Nuper divitiæ avaritiam, & abundantes voluptates desiderium pereundi, perdendique omnia, invexere. Et Curtius lib. 7. in oratione Scytharum ad Alexandrum. Quid tibi divitiis opus est, quæ te esurire cogunt? Primus omnium satietate parasti famem: ut quo plura haberes, amplius quæ non haberes cuperes. Notum est illud Ovidii in 1. Fastorum,

Creverunt & opes, & opum furiosa cupido:
Et quam possideant plurima, plura petunt.
Sic quibus intumuit suffusa venter ab unda,
Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Juvenal. satyr. 14.

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Nec tam temperate cupiditates.] Nomen cupiditatis variam habet acceptionem. hic vero refertur ad sensum superiorem. sic philosophi vocant sedem concupiscentiæ, quæ continet omnes animi passiones, & illos interiores affectus imperio rationis non subjacentes. Quod ut clarius fiat, accipiamus partitionem illam Epicuri quam refert Cicer. lib. 1. de finibus.

Cupiditas
- Naturalis & necessaria
- Naturalis non necessaria
- Nec naturalis nec necessaria

- Parvo Parabilis
- Mediocri sumptu contenta.
- Inexplebilis.

Tres igitur quum ſint cupiditatum ſpecies, hunc locum de tertia ſpecie, ſeu de tertio membro intelligamus, cupiditate ſcilicet inſatiabili: cujus (ut ait Cicero) nec modus nec finis inveniri poteſt. Et Seneca in multis, tum epiſt. 5. Neceſſe eſt in immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſilit.

Gradus à magnis, &c.] Sic idem de conſolatione ad Albinam: Eadem natura in omni deſiderio quod non ex inopia, ſed ex vitio naſcitur. Quicquid enim illi congeſſeris, non finis cupiditatis erit, ſed gradus.

Omnibus tamen civibus.] Senſus eſt: Quamvis nemo boni æquique conſulat fortunam ſuam, tamen Romanus populus jam non poteſt diſſimulare ſuam felicitatem: nec eſt tanta impudentia præditus, ut cupiditatibus ſuis modum non imponat. atque id quidem omnes ad unum confitentur, omnes uno ore, uno conſenſu prædicant, ſe ad ſummum fortunæ perveniſſe.

Confeſſio exprimitur.] Verbis uſus eſt ſignificantiſſimis. Nam ut ait Donatus in Adelphos, confitetur, qui invitus: & exprimere eſt premendo educere. Terentius in eunuch. Una mehercule falſa lachrymula, quam oculos terendo vix vi expreſſerit. ubi Donatus interpretatur verbum poſitum ad *ἐμφασιν*. Libet alia exempla ſubjicere, quæ melius verbi elegantiam oſtendant. Liv. lib 3. Sed ut exprimatur confeſſio, domitam ſubactamque gentem ſub jugum abituros. Et lib. 21. Nunc & à nobis confeſſio culpæ exprimitur, & à confeſſis res repetuntur. Plin in Panegyr. Abeant voces illæ quas metus exprimebat. Tranquil. in Tiber. Quum inter proximos verſanti & trepidatione detecto tormentis expreſſa confeſſio eſt cogitati facinoris. Latinus Pacatus in Panegyr. dixit excutere confeſſionem. Græcis hoc eſt *ἐκβιάζεσθαι*.

Nec quicquam accedere poſſe, niſi ut perpetua ſint.] Nullum eſt non modo perpetuum, ſed ne diuturnum quidem bonum. Et, ut ait ille, ſorti appendix eſt illætabilis omni. Itaque non minus de retinenda quam de comparanda cogitandum eſt. Hanc nimirum acceſſionem jure optare poteſt Romanus populus, ne ante tempus pereat.

Multa illos cogunt ad hanc confeſſionem.] Nunc ad rationes deſcendit quibus Populus Romanus convincitur, ne poſſit ſalva fronte ſuam felicitatem inficiari. Quum autem hanc confeſſionem tardiſſimam vocat, alludit ad illam Horatii ſententiam Satyr. 1.

Qui fit Mæcenas, ut nemo quam ſibi ſortem
Seu ratio dederit, ſeu ſors objecerit, illa
Contentus vivat, laudet diverſa ſequentes?

Jus ſupra injuriam poſitum.] Injuriæ nomen varie accipi poteſt, ſi contumeliam intelligas, ſenſus erit, Legum præſidio ſic eſſe munitos qui injuriæ ſunt obnoxii, ne potentia aut factione adverſariorum opprimantur. Nam ut ait Ovid.

Inde datæ leges, ne fortior omnia poſſet.

Malim tamen hic interpretari iniquitatem, quaſi non injuriam juxta verbi etymon, ut docet Ulpianus in l. 1. ff. de injuriis. ut ſimpliciter ſignificet non eſſe locum injuriæ, ubi jure & legibus omnia adminiſtrantur. Quum leges ſilent inter arma, quum judicum ſententiæ redimuntur, ſocii impune ſpoliantur, omnes Reipubl. partes conſtuprantur, tunc injuria jure ſuperior. at vero ubi non armorum licentia disjectæ leges, ubi judicia incorrupta, nullæ ſociorum oppreſſiones, omnia Reipub. membra bene compoſita, jus injuriam ſuperat.

Cui ad ſummam libertatem nihil deeſt.] Prolepſis ad tacitam objectionem. poſſet enim aliquis ad ſummam populi felicitatem libertatem deſiderare, qua nihil pretioſius æſtimabant Romani: nempe qui ingenuum eſſe ducerent, potius bis mori, quam ſervire. Quamobrem addit libertatem ad ea bona quibus principis liberalitate populus fruebatur. quam tamen eatenus temperat, ne vertatur in licentiam pereundi. Neque hoc agitur, ut monarchia democratiæ præferatur, aut ariſtocratiæ: ſed rem Romanam eo jam deveniſſe innuit, ut ſtare non poſſit ſine libertatis temperamento. In quam ſententiam Lucanus.

Invida fatorum ſeries. ſummiſque negatum
Stare diu, nimioque graves ſub pondere lapſus.
Nec ſe Roma ferens.

Horat. in Epod.

Suis & ipſa Roma viribus ruit.

Impoſuerunt enim ipſi ſibi monarchiæ neceſſitatem, quum illud corpus bene compactum mutuis factionibus diſſiparunt. Nunc ad verba auctoris redeamus. Omnes fere panegyriſtæ inter principis laudes temporis ſui libertatem enumerant: ut Matt. lib. 5.

Sub quo libertas principe tanta fuit.

Imperatori non tam regnum, quam procurationem quandam civilem aſſerunt. Obſervandum eſt verbum licentiæ hic poſitum in malam partem, quemadmodum fere accipitur apud auctores: ut Valla annotavit. Quint. lib. 3. Quæ in aliis libertas eſt, in aliis licentia vocatur. Liv. lib. 4. bel. Maced. Omnium rerum libertatem, imo licentiam, ſi vera dicere volumus, deſiderant. Errat tamen Eraſmus, pace ejus dixerim, qui negat in bonam partem uſurpari poſſe ſine barbariſmo. Nam ut omittam juriſconſultos probos latinitatis auctores, quibus hoc verbum eſt identidem in ore, non abſtinent alii claſſici. Cicer. Offic. 1. Ut enim pueris non omnem licentiam ludendi damus, ſed eam quæ ab honeſtis actionibus non ſit aliena. & Cornel. Tacitus. Ad ea Druſus quum arbitrium ſenatus & patris obtenderet, clamore turbatur, cur veniſſet neque augendis militum ſtipendiis, neque adlevandis laboribus, denique nulla benefaciendi licentia. Idem lib. 14. Cæterum ſe, qui ſeveritatem decernentium impediturus fuerit, moderationem non prohibere. ſtatuerent ut vellent: datam & abſolvendi licentiam. Nam Julium Capitolinum allegare nolo, qui veterem Romani ſermonis puritatem interdum negligit.

Cætera bona proportione fortunæ.] Poteſt & diviſim legi, pro portione, & ut ſit unum verbum, uno eodemque ſtante ſenſu. Proportio eſt quam Græci *ἀναλογίαν* vocant. Unde apud Ariſtot. lib. 5. Ethicorum jus analogum, quaſi proportionale (ut ita dicam) quod in diſtribuendis honoribus verſatur, comparatione utrinque habita. Probat ergo Seneca virtutis hujus excellentiam ab utilitate, quia maxime ſit popularis: cujus fructus ad omnes Reip. ordines pertineat. Liberalitas quidem virtus eſt vere regia, ſed non perinde in omnes diffunditur. In magiſtratibus eligendis, in conferendis dignitatibus debet habere princeps præ oculis jus illud analogum, ne ſit iniqua diſtributio. Quare non poteſt liberalitatem promiſcue exercere. Clementiæ vitam acceptam indifferenter ferunt, quibus parcitum eſt, ſive Senatorii ſint ordinis, ſive infima de plebis fæce.

Nec eſt quiſquam.] Eſt occupatio, quæ tranſitum facit ad proximum caput, ne cui videatur minus conſulte dictum, omnes idem à clementia expectare, quoniam innocentes, qui conſcientiæ fiducia nituntur, nolunt ſibi ignoſci ſi quid deliquerint. Hinc illa Catonis vox plena ſecuritatis, ſe gratia quam ex benefactis expectabat, privari malle, quam non luere pœnam quæ ex maleficio ſibi deberetur. Verum Seneca dicit, nullum obſtinate adeo fidere conſcientiæ, ut non malit veniam ſibi paratam eſſe ſi quando de via deflexerit, quam ſeveritatem inexorabilem. Huc etiam facit, quod errores dixit, nomen levioris delicti. Ovid. 1. Triſt.

—— *Et me meus abſtulit error.*
Stultaque mens nobis, non ſcelerata fuit.

Et alibi pluries.

Cap. II.

Esse autem aliquos scio, qui clementia pessimum quemque putent sustineri: quoniam nisi post crimen, supervacua est: & sola hæc virtus inter innocentes cessat. Sed primum omnium sicut medicinæ apud ægros usus, etiam apud sanos honor est, ita clementiam quamvis pœna digni invocent, etiam innocentes colunt. Deinde habet clementia in persona quoque innocentium locum: quia interim fortuna pro culpa est: nec innocentiæ tantum clementia succurrit, sed sæpe virtuti: quoniam quidem conditione temporum incidunt quædam quæ possint laudata puniri. Adjice, quod magna pars hominum est quæ reverti ad innocentiam possit: sed non tamen vulgo ignoscere decet. Nam ubi discrimen inter malos bonosque sublatum est, confusio sequitur, & vitiorum eruptio. Itaque adhibenda est moderatio, quæ sanabilia ingenia distinguere à deploratis sciat. Nec promiscuam habere ac vulgarem clementiam oportet nec abscissam. Nam tam hominibus ignoscere crudelitas est, quam nulli. Modum tenere debemus: sed quia difficile est temperamentum: quicquid æquo plus futurum est, in partem humaniorem præponderet. Sed hæc suo loco melius dicentur.

Movet objectionem à persona adversarii. Sunt enim qui falso putant clementiam esse pœnæ remissionem. culpam vero pœna premit comes. Unde fit ut clementia nihil aliud esse videatur, quam species impunitatis. Hanc falsam & stolidam opinionem diluit Seneca, simul & invidiam clementiæ, quæ ex ea nascitur. Nullus enim solidi judicii clementiæ locum assignaret inter virtutes, qui jus quoddam asyliæ sceleratis & noxis hominibus esse existimaret, & improbos sustinendo, nutriret audaciam.

Sed primum omnium, sicut medicinæ apud ægros usus est] Hæc prima ratio diluendæ objectionis, quod licet clementiæ fructum soli nocentes sentiant, non ideo tamen perdit nomen virtutis inter bonos: idque aptissima similitudine confirmat. Medicina enim, etiamsi nulli sint morbi, semper æstimatur, ars humano generi necessaria: nec tamen exercet vim suam nisi temporis ratio exigat.

Ita clementiam quamvis pœna digni invocent.] In judiciis prima quæstio facti agitatur. Quum homicidii accusatus negat se hominem occidisse, atque id, ut ait Quintil. certissimum est causæ præsidium, proximum est defendere jure occisum, ubi jam non factum in dubium trahitur, sed facti qualitas, hæc erit quæstio legitima: ultima deprecatio, quæ nulla est nisi post confessionem criminis, quum nec inficiari facinus perpetratum possumus, nec recte perpetratum defendere. tum descendimus ad implorandam veniam, judicis misericordiam lacbrymis elicimus sine ulla specie defensionis. ideo deprecatio rara admodum, ut ait Quintilianus lib. 5 & apud eos solos judices, qui nulla certa forma pronunciandi tenentur. & idem author lib. 7. In senatu, & apud populum, & apud principem, & ubicunque juris clementia est, habet locum deprecatio. Vide Cic. lib. 2. Rhetor. & de Inventione. Non tamen prætermiserim locum insignem Cicer. in oratione pro Ligario, quo solo exemplo quid sit deprecatio, facile intelligas. Causas, inquit, Cæsar egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio bonorum tuorum. Certe nunquam hoc modo, Ignoscite judices, erravit, lapsus est, non putavit, si unquam posthac. Ad parentem sic agi solet: ad judices, non fecit, non cogitavit, falsi testes, fictum crimen. Hinc satis constat cur dixerit Seneca pœna dignos invocare clementiam. & Publius Mimographus, Mala causa est quæ requirit misericordiam.

Deinde habet clementia in persona innocentum locum.] Sic prius clementiam defendebat Seneca, ut concederet virtutem inter innocentes otiosam. Nunc tempus incidere demonstrat, quo iis ipsis serviat clementia. Sunt enim quædam magis imputanda fortunæ, quam destinatæ malitiæ: nec tamen pœnæ eximuntur, si ad summum juris rigorem exigas. Sunt alia quæ ex circumstantiis temporum qualitatem accipiunt: & quæ nuper virtutis laudem merebantur, nunc vitio vertuntur. Hæc si ad exactam severitatem referantur, legitime puniri: si ad æquitatem, legitime condonari possunt. Bene ergo Ovid. Tristium 1.

Judicis officium est, ut res, ita tempora rerum
Quærere.

Itaque & apud Quintil. status est ad actum pertinens, sc. ad praxin, utrum sciens quid deliquerit, an insciens: necessitate, an casu. Multa enim fiunt eadem, sed aliter.

Adde quod bona pars.] Jam tertium hoc argumentum ad tollendam calumniam, quæ causabatur clementiam non nisi ad fovendam malorum audaciam valere. At vero, inquit Seneca, multi sunt qui nondum pravitatem penitus imbiberunt, qui, si moderatam correctionem adhibeas, resipiscere possunt. Nonne ineunda fuerit ratio, qua possis hujusmodi homines in viam reducere? Et hoc præstat clementia. Multum valet ad impetrandam veniam, inquit Fabius lib. 7. si spes in futurum innocenter victuri, & in aliquo usu futuri. Vel, ut Cicero, optimus post naufragium portus, est pœnitentia. Hæc tamen non nisi clementiæ beneficio contingere possunt. Seneca lib. 1. de ira. Dimittit sæpe eum cujus peccatum deprehendit, si pœnitentia facti spem bonam pollicetur, si intelligit non ex alto venire nequitiam, sed summo, quod ajunt, animo inhærere: dabit impunitatem, nec accipientibus nocituram, nec dantibus. Cæterum quod hic Seneca reverti ad innocentiam, Terentius in Andria redire in viam dixit, Cicero ad meliorem frugem se recipere.

Non tamen vulgo ignoscere decet] Hactenus Seneca non semper esse summo jure agendum disseruit: sed quoniam sapientes definiunt virtutem esse mediocritatem, quæ est, ut Cicero loquitur, inter nimium & parum: prospiciendum est ne clementia in excessum prolapsa, vitio magis quam virtuti adscribatur. Est quidem ignoscendum, sed non omnibus: Quidam enim venia emendantur, alii depravantur. Hac ratione si judex pœnas temperet, sciet quibus finibus virtutis medium limitetur. Vulgo adverbium est, quod significat passim, & sine discrimine, ut ostendit Cicero in oratione pro Muræna. Num locum ad spectandum dare, aut ad prandium invitare? Minime, sed vulgo passim. quid est vulgo? universos. Virgil. Georg 3.

——— Nec funera vulgo
Tam multa informes ursi stragemque dedere.

Terent. in heautont. Quod ego tantum sceleris admisi miser? vulgo id faciunt. Non igitur infimum plebis ordinem venia dignum negat, sed clementiam, ne sit dissoluta ac nimia, certa ratione terminat.

Ubi discrimen sublatum est, confusio sequitur] Nunc rationem assignat, cur non sit vulgo ignoscendum: quia sunt pleríque adeo perditi ac profligati, ut nisi pœna coerceantur, statim abrupturi sint pudoris ac modestiæ repagula. Hic meminerit judex: veterem ferendo injuriam, novam se irritare. Proponat sibi quod ait Cicero in Miloniana, maximam illecebram peccandi esse impunitatis spem. Et actione 5. in Verrem. O consuetudo peccandi quantam habes jucunditatem in improbis quum pœna abfuit, & licentia consecuta est. Ita serpit illud insitum in natura malum consuetudine peccandi libera, finem ut audaciæ statuere non possit. Offic. 3. Nisi multorum impunita scelera tulissemus, nunquam ad

unum

unum tanta pervenisset licentia. Hæ sunt judicis partes, ad levicula connivere, & quæ ad exemplum trahi non possunt: alia vero acriter observare, quæ exemplo etiam noceant. Bene ergo Cicero ad Brutum. Salutaris severitas vincit inanem speciem clementiæ.

Itaque adhibenda est moderatio.] Jam ostendit neque justam esse severitatem, quæ præcise adeo & inexorabiliter pœnas exigit, neque videri clementiam inter virtutes numerandam, quæ passim ac promiscue se exhibet. Consectarium est, laudabilem esse moderationem, quæ aliquid ex utroque temperet. Hanc sententiam pulchre exequitur Cic. ad Brutum. Ut Solonis, inquit, dictum usurpem, qui & sapiens fuit unus ex septem, & legum scriptor solus è septem. Is remp. duabus rebus contineri dixit, præmio, & pœna. Est scilicet utriusque rei modus, sicut reliquarum, & quædam in utroque genere mediocritas. Publius Mimographus, Bonus judex est qui novit dispensare quod dandum est, & quatenus. Cic. Offic. 2. Et tamen ita probanda est mansuetudo, ut adhibeatur reipub. causa severitas, sine qua administrari civitas non potest. Hoc voluit Plin. in paneg. his verbis. Quam mitis severitas, quam non dissoluta clementia.

Sanabilia ingenia à deploratis.] In hoc discrimine temperamentum est, quod in pœnis constituendis requiritur. sic habet Platonis lex lib. 9 de leg. Quos vero insanabiles esse legislator cognoverit, ultimo supplicio hos afficiet, non ignorans satius fore iis qui insanabiles sunt, mori, quam vivere: ac si vita privantur, dupliciter prodesse cæteris. Nam & ipsorum exemplo cæteri deterrentur, & improbis hominibus civitas mundatur. Sic præfatur Tullus Hostilius apud Livium quum animadvertit in Metium fœdifragum ac proditorem: Meti Suffeti, si ipse discere posses fidem ac fœdera servare, vivo tibi ea disciplina à me adhibita esset: nunc quoniam tuum insanabile ingenium est, tu tuo supplicio doce humanum genus ea sancta credere, quæ à te violata sunt. Sanabilia ingenia metaphorice deploratis opposuit, translatione à medicis sumpta. Nam deploratum ea ratione dixit, qua Terentius conclamatum, pro desperato. Sic Liv. lib. 5. suam quisque spem, sua consilia communibus deploratis exequentes. lib. 9. Quum hæc audirentur & dicerentur, & deploratum pene Romanum nomen in consilio sociorum fidelium esset. Non adeo frequens est verbum deplorare in hac significatione: Livius tamen utitur lib. 3. Id vero regnum haud dubie videri, deploratur in perpetuum libertas. Hinc ducta locutio, quod mortuorum cadavera rogo imposita deplorantur, & per intervalla conclamantur. Hujusmodi hominem profligatissimum Græci [illegible] vocant, quasi vitiorum habitu depravatum: quo verbo usus est Cic. lib. 2. ad Attic. In id genus hominum id etiam conferri potest [illegible]. Corporis valetudini ars medetur: animæ morbo sola mors. frangas enim, ut ait Fabius, citius quam corrigas.

Nec vulgarem, nec abscissam.] Styli ubertate interdum luxuriat Seneca. Jam dixerat non omnibus nec vulgo ignoscendum: nunc eandem sententiam aliis verbis repetit. Abscissam dixit pro abrupta & præfracta. Valer. lib. 2. Aspero enim & abscisso castigationis genere militaris disciplina indiget. & lib. 6. Aliquanto Charondæ Tyrii præfractior & abscissior justitia, ad vim & cruorem usque. Vide Bud. in annot. post. Eodem libro. Quam efficax est animi sermonisque abscissi gravitas.

Tam omnibus ignoscere crudelitas est.] In Mimo Publiano legitur, Bonis nocet, quisquis pepercerit malis. non quod boni, sanguinis sint appetentes, sed quia non aliunde petunt præsidium quam à legibus: quæ si malis omnia permitterent, actum esset de omnium bonorum salute. Quintil. lib. 12. Si pœnas scelerum expetere fas non est, prope est ut scelera ipsa permissa sint: & licentiam malis dari, certe contra bonos est.

In partem humaniorem præponderet.] Hanc metaphoricam locutionem à ponderibus sumptam malim ex verbis Gregorii intelligas, qui sic loquitur in Moral. Omnis qui juste judicat, stateram in manu gestat, in utroque penso justitiam & misericordiam portat. sed per justitiam reddit peccati sententiam: per misericordiam peccati temperat pœnam: ut justo libramine quædam per æquitatem corrigat, quædam vero per misericordiam indulgeat. Jam quia difficile est appendi semper æqua lance sententiam, vult Seneca judicem in clementiam potius quam in crudelitatem esse propensum. Id etiam jure constitutum est, ut si sententiæ pari numero adversæ ferantur, reus, quasi numero vicerit, absolvatur. Cujus rei rationem reddit Aristoteles Problematum sectione 29.

CAP. III.

NUnc in tres partes omnem hanc materiam dividam. Prima erit manumissionis. Secunda quæ naturam clementiæ habitumque demonstret. nam cum sint vitia quædam virtutes imitantia, non possunt secerni, nisi signa quibus dignoscantur, impresseris. Tertio loco quæremus quomodo ad hanc virtutem perducatur animus, quomodo confirmet eam, & usu suam faciat. Nullam vero ex omnibus virtutibus magis homini convenire, cum sit nulla humanior, constet necesse est, non solum inter nos, qui hominem sociale animal communi bono genitum videri volumus, sed etiam inter illos qui hominem voluptati donant, quorum omnia dicta factaque ad utilitatem suam spectant. Nam si quietem petit & otium, hanc virtutem naturæ suæ nactus est, quæ pacem amat, & manus retinet. Nullum tamen clementia ex omnibus magis quam Regem aut Principem decet. Ita enim virtutes magnæ viris decori gloriæque sunt, si illis salutaris potentia est. Nam pestifera vis est, valere ad nocendum. Illius demum magnitudo stabilis fundataque est, quem omnes tam supra se esse, quam pro se sciunt: cujus curam excubare pro salute singulorum atque universorum quotidie experiuntur: quo procedente, non tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili prosilierit diffugiunt, sed tanquam ad clarum ac beneficum sydus certatim advolant, objicere se pro illo mucronibus insidiantium paratissimi, & substernere corpora sua, si per stragem illi humanam iter ad salutem struendum sit. Somnum ejus nocturnis excubiis muniunt: latera objecti circumfusique defendunt: incurrentibus periculis se opponunt. Non hic est sine ratione populis urbibusque consensus, sic protegendi amandique Reges, & se suaque jactandi quocunque desideraverit imperantis salus. Nec hæc utilitas est aut dementia pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere nonnunquam senis & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deservit: & cum hoc tanto majus, tantoque speciosius sit, ille in occulto maneat tenuis, & in qua sede latitet incertus; tamen manus, pedes, oculi negotium illi gerunt. illum hæc cutis munit. illius jussu jacemus, aut inquieti discurrimus. cum ille imperavit, sive avarus dominus est, mare lucri causa scrutamur: sive ambitiosus, jamdudum dextram flammis objecimus, aut voluntarie subsiluimus. Sic hæc immensa multitudo unius animæ circumdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur.

DIvisio est operis, nondum mihi satis intellecta. Malo enim hominem ingenuæ veritatis profiteri, quam frivolis argutiis lectorem eludere. Nam nec eo quo proponit ordine, argu-

mentum

mentum prosequitur. Neque in aperto est, quid sibi velit nomen manumissionis in prima parte. Cujus rei culpa non tam nobis forte, quam authori ipsi fuerit adscribenda. Fuit enim peculiare Senecæ vitium, confusaneas rerum sylvas congerere magis, quam digerere. In hoc etiam opere deterius, quod dispositionem quam promittit, minime præstat. Hoc tamen, qualecunque est, majoribus virtutibus peccatur.

Vitia virtutes imitantia] Imitatio est Ciceronis, cujus verba sunt in partitionibus. Cavendum est autem diligenter ne fallant ea nos vitia, quæ virtutem videntur imitari. Nam & prudentiam malitia, & temperantiam immanitas in voluptatibus aspernandis, & magnitudinem animi superbia in animis tollendis, & despicientia in contemnendis honoribus, & liberalitatem effusio, & fortitudinem audacia imitatur, & patientiam duritia immanis, & justitiam acerbitas, & religionem superstitio, & lenitatem mollitia animi, & verecundiam timiditas &c. Hisdem fere verbis Gregorius. Sæpe se vitia ingerunt, & se virtutes esse mentiuntur: ut tenacia parsimonia, effusio largitas. crudelitas zelus justitiæ, remissio pietas videri velit. Juvenalis Satyr 14.

Fallit enim vitium specie virtutis, & umbra,
Quum sit triste habitu, vultuque & veste severum.
Nec dubie tanquam frugi laudatur avarus,
Tanquam parcus homo, & rerum tutela suarum.

Seneca epist. 6. Vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt. temeritas sub titulo fortitudinis latet. Hanc sententiam eleganter constrinxit verborum compendio Publius Mimogra. Timidus se cautum vocat, sordidus parcum. Quod si verum aliquando fuit, magno nostro malo hodie verissimum experimur.

Signa impresseris.] Significanter posuit hoc verbum, quasi diceret neque descriptionem, neque picturam sufficere: adeo facilis est lapsus in virtutibus discernendis, propter illam, ut Quintilianus vocavit, vitiorum viciniam. Sic Seneca epist 6 In bis magno periculo erratur, his certas notas imprime. Contrarium est signa conturbare Ciceroni libro septimo epist. ad Attic.

Quomodo confirmet eam, & usu suam faciat] alludit ad usucapiones, & præscriptiones Jurisconsultorum. Quomodo etiam epist 6. Semel traditi boni perpetua possessio est, virtus non dediscitur. Hoc est quod dicunt philosophi, animum hominis, prout virtutibus aut vitiis assuescit, eorum habitum contrahere, habitus autem sunt acquisitæ qualitates, quibus ad nostros adfectus bene vel male nos habemus. sic accipio locum Aristotelis secundo Ethic. moralem virtutem ex consuetudine comparari. Abeunt enim studia in mores, ait Ovidius, & apud Curt. lib. 5 Consuetudo natura dicitur potentior. Marius apud Salust Mihi, qui omnem ætatem in artibus optimis egi, bene facere jam ex consuetudine in naturam vertit. & Aristot Probl sectione 8. dicit consuetudinem in naturæ habitum transformari.

Nullam vero ex omnibus] Jam Seneca ab ipsius virtutis commendatione artificiose incipit, quæ ex æquo apud omnes homines valeat. Vix enim ullum operæ pretium faceret, si sola honesti contemplatione, Neroni & aliis Principibus commendaret clementiam. Scimus ita esse natura comparatum, ut specie utilitatis aut voluptatis magis afficiamur, quam illis Stoicorum paradoxis, à sensu populari abhorrentibus. Sive igitur cum Stoicis in nuda honestatis consideratione versamur, satis eo nomine placere potest clementia, quæ societatem humanam complectitur. seu ad voluptatem tendimus, seu spe commodi ducimur, & hic clementia locum suum retinet, & dignitatem.

Quum nulla humanior sit.] Argumentum à conjugatis. sunt enim derivata homo & humanus. Locus est in Topicis à conjugatione verborum, quam Græci συζυγίαν vocant: & conjugata ipsa σύζυγα. ut si compascuus sit ager, licet compascere. Mirum est hanc argumentationem Quintiliano tam nullius ponderis visam esse, ut ridiculum adjicere putaverit, nisi Cicero usus esset: quum hæc ipsa sit finitima ei quæ ab etymologia ducitur. Ergo quemadmodum Terentianus Chremes, quia homo est, nihil humani alienum à se putat: ita hic Seneca arguit esse hanc homini convenientissimam virtutem, quæ omnium humanissima est. Humanitatis nomen varie usurpatur. In hoc loco ea est, quæ à Gellio describitur lib 13 dexteritas quædam benevolentiaque erga omnes homines promiscua, Græcis φιλανθρωπία.

Inter nos, qui hominem sociale animal] Eadem verba ex disciplina Stoicorum, à Seneca repetuntur libro septimo de beneficiis. acsi diceret hanc unam rationem satis efficacem fore, si cum Stoicis esset disputatio, clementiam esse quoddam quasi vinculum humanæ societatis & cognationis. est enim statum inter eos axioma, homines hominum caussa esse genitos, ut mutuas vicissim operas præstent, ut in commune consulant, ut se suaque quatenus publici commodi refert, in commune conferant. Verum statim Epicurei Cyrenaicique reclamabunt, qui ut nihil suis voluptatibus decedere volunt, minime ad se pertinere contendunt, ut suo dispendio alienum procurent impendium. Cum iis ne sit illi conflictandum, facit ut hanc virtutem suæ utilitati consentaneam esse intelligant. De hac autem humani generis societate loquitur satis copiose Cicero lib. offic. 2 & 2 de finibus. atque, ut ad Archytam scripsit Plato, non sibi se soli esse natum meminerit, sed patriæ, sed suis, ut perexigua pars ipsi relinquatur. paulo post Eadem ratio facit hominem hominum appetentem: cumque iis natura & usu & sermone congruentem: ut profectus à charitate domesticorum ac suorum, currat longius, & se implicet, primo civium, deinde omnium mortalium societati Platonis verba, quæ à Cicerone allegantur, hodiequoque extant in epist ad Archytam. Cicero tamen hæc eadem Stoicis tribuit in primo officiorum: Aristot. quoque polit 3. Dictum est natura esse hominem civile animal, ac sociale. ex quo fit, ut etiam si nihil indigeant mutuo auxilio, nihilominus affectent vitæ societatem. Ne hic sim impendio prolixior, vide Senecam epist. 6 epist. 48.

Communi bono genitum] Talem Stoicum Catonem descripsit nobis Lucanus lib. 2.

Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo.
Item.
In commune bonus.

Senec. lib. 1 de ira. Homo in adjutorium mutuum generatus est. Juvenal. Satyr 9.

Principio indulsit communis conditor illis
Tantum animam, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Adfectus petere auxilium, & præstare juberet.

Cui simile est illud Quintil. in ægro redempto. Voluit nos ille mortalitatis artifex Deus in commune succurrere, & per mutuas auxiliorum vices in alterum quod pro se quisque timeret, afferere. Ideo Quintil. in opibus pauperis, humano vitio factum queritur, ut in proprios quisque usus luctum duceret.

Quæ pacem amat, & manus retinet] Hoc pro Cyrenaicis, qui in omnibus prospectum volunt suæ utilitati, ut prius explicatum est. Serviunt autem maxime voluptati & utilitati, pax, quies, otium: quæ tamen vix inter homines stare possunt, nisi clementiæ beneficio. Manum hic accipe pro violentia, in qua significatione est apud Ciceronem lib. 1. offic. Tamen res vi manuque gesta est. & Verrina sexta.

sexta. Nihil ægrius factum est, quam ut manus ab illo appellatore abstinerentur. Contrarium est ad manus venire.

Nullum tamen clementia.] Bene cohæret orationis filum. In præcedentibus sic clementiam hominum naturæ convenire differebat, ut hominem non esse contenderet, qui non simul clementi esset ingenio, atque ad mansuetudinem propenso. est enim clementia vere humanitas: cujus participem esse, nihil aliud est, quam esse hominem. Nunc quod propius est scopo, addit esse virtutem heroicam, sine qua imperare Principes non possint: sicut Vopiscus ait, primam esse rerum dotem. Id convincit multis rationibus, quæ suis locis seorsum observabuntur. primam tamen continuo subjicit. Quia Princeps nullis virtutibus gratiam populi sibi comparare potest, nisi salutari utatur potentia. Polleat licet Rex, aut Imperator, aliis fortunæ, corporis, animi dotibus: perdunt omnia gratiam nisi se mansuetudine fecerit amabilem suis subditis, ac gratiosum. Rursum omnia ejus facta dictaque benigne excipientur, si favorem populi sibi hac virtute semel conciliarit. Huc convenit apophthegma Gymnosophistæ qui interrogatus ab Alexandro, quomodo imperans magnam sibi gloriam compararet, respondit id fore, si non esset terribilis.

Nam pestifera vis est.] Quod alibi dixit, non diu potest quæ multorum malo exercetur potentia stare. est enim contrariorum contentio, quia continuo sequitur, Illius demum magnitudo stabilis, &c.

Illius demum magnitudo.] Non tantum cogitandum est Principi, quid sibi liceat, sed qua ratione tueatur suam potentiam. Potest instar rabiosæ belluæ grassari per strages hominum. verum hoc erit non regnum, sed latrocinium. Latroni vero tot sunt hostes, quot homines. Male ergo sibi prospicit, quisquis magnitudine in multorum perniciem abutitur, ut omnes contra se armet. At vero illius regnum est stabile, qui non tantum sua, sed & subditorum caussa imperat, nimirum pastor populorum, ut Homerus vocavit Agamemnona.

Pro salute singulorum, atque universorum.] Respicit illud præceptum Platonis, ut qui præsunt reipublicæ, totum ejus corpus curent: ne dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant. Qui enim parti consulunt, partem negligunt, inquit Cicero, rem perniciosissimam in civitatem inducunt, seditionem ac discordiam.

Cujus curam excubare.] Alia constructione usus est Plancus lib. epist. Ciceronis 10. ex quo intelligi potest curam reipublicæ summæ defendendæ apud nos excubare. Tracta est metaphora ab excubiis quæ solent in urbibus disponi, quum ab hostibus est periculum, quasi diceret Principem esse publicum quendam excubitorem, qui omnibus horis in salutem populi invigilet. sic enim sapienter præcipit Homerus Iliados β.

> Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα,
> ᾧ λαοί τ' ἐπιτετράφαται καὶ τόσσα μέμηλε.

& Julius vocabat imperium curam alienæ salutis.

Tanquam malum aliquod aut noxium animal.] Nam si Princeps tyrannice sæviat in suos, ex populosa urbe faciet vastam solitudinem. Plinius loquens de temporibus Domitiani in panegyr. Nec salutationes tuas fuga ac vastitas sequitur. remoramur, resistimus, ut in communi domo quam nuper immanissima bellua plurimo terrore munierat, cum velut quodam specu inclusa, nunc propinquorum sanguinem lamberet, nunc se ad clarissimorum virorum strages cladesque proferret. obversabantur foribus horror & minæ: ad hæc ipso occursu visuque terribilis: superbia in fronte, ira in oculis, &c.

Sed tanquam ad clarum.] Hæc est eximia laus boni Principis, cujus aspectu dum sui fruuntur, solem se intueri putant, aut aliud sidus vitale. sic Horatius ad Augustum carminum lib. 4.

> *Lucem redde tuæ dux bone patriæ.*
> *Instar veris enim vultus ubi tuus*
> *Affulsit populo, gratior it dies,*
> *Et soles melius nitent.*

Neque supervacuum est epithetum clari ac benefici, quum & philosophi sic distinguant: ut quædam benigna sint & prospera, alia vero adversa ac noxia, quin & Porphyrius deos cælestes qui sunt ipsa sidera, quosdam esse tradit beneficos, quosdam vero maleficos.

Objicere se pro illo.] Nunc fusius explicat id quod prius dixerat, stabilem scilicet esse potentiam quæ non magis unius commodis, quam communi bono serviat. Magna enim fortuna ut fere invidiam parit, magnis præsidiis protegenda est. Hic vero jure salutem suam commendat omnibus, qui omnium salutem in curam suam ac fidem recipit. Principis vitæ aut externi hostes imminent, aut intestini ac domestici. hi insidiis adoriuntur, illi magis congrediuntur aperto marte. utrique periculo est suum remedium, ubi subditi parati sunt & mucronibus insidiantium objicere se, & substernere corpora sua, &c.

Substernere corpora sua.] Metaphora est elegans, & cui etiam gratiam addit rhetorica [illegible]. neque enim proprie sternitur via ad salutem imperantis ex corporibus humanis: neque id caret excessu, ut corpora sua substernant, & iter illi instruant ex strage cadaverum. Verba autem bene inter se conveniunt: & metaphoræ sunt appositissimæ. Sternere enim & instruere pro eo usitata sunt apud auctores, quod alias pavire, alias munire dicitur. Ad hanc sententiam videtur Lucanus allusisse libro primo, ubi tamen ironice deridet Neronem.

> *Quod si non aliam venturo fata Neroni*
> *Invenere viam, magnoque æterna parantur*
> *Regna diis, cælumque suo servire tonanti*
> *Non nisi magnorum potuit post bella gigantum:*
> *Jam nihilo superi querimur, scelera ipsa nefasque*
> *Hac mercede placent: diros Pharsalia campos*
> *Impleat, & Pœni saturentur sanguine manes, &c.*

Non hic est sine ratione.] Prolepsis seu occupatio, ne quis cavilletur temeritatem esse atque insaniam, tot hominum millia se morti destinare, ut unius vitam morti eximant: se in certum mortis periculum projicere, ut ab uno capite repellant. Hic respondet Seneca Principem esse in republica tanquam animum in corpore. Quemadmodum animus omnia membrorum ministeria regit ac moderatur, ita subditi Principis nutum ad omnia officia intuentur & observant.

Multis mortibus unam animam redimere.] Quasi diceret male pensari tot mortes unius vita, eoque pejus, si senex juvenum, valetudinarius robustorum interitu redimitur. Quorsum igitur attinet tantum jacturæ facere non ita magna mercede? nonne publice delinquitur, & privatim? Sunt hæc etiam dicta κατὰ τὴν πρόληψιν.

Quemadmodum totum corpus.] Nihil ad similitudinem poterat aptius aut propius excogitari. siquidem ut Princeps & unus est, & interdum senex & valetudinarius: ita animus hominis pusillum est quiddam & minutulum, nullis oculis conspicuum. rursum corporis vasta moles, & honesta membrorum proportione speciosa, & varia officiorum distinctione. Respublica constat ex infinito pene hominum numero: nec minori officiorum varietate. Tertio membra corporis habent quidem à se vigorem & naturalem imperum, sed penes animum est temperatura. In vulgo plus satis roboris, consilii parum, nisi aliunde sustineretur. Ita per partes excutienda est eorum similitudo quæ inter se comparantur. In hanc sententiam refert Tacitus lib. 1. quum Tiberius negaret se sufficere toti reipublicæ administrandæ,

nistrandæ, interrogatum ab Asinio Gallo quam sibi partem committi vellet: sed quum Asinius deprehendisset in vultu offensionem, dixisse non ideo interrogatum, ut divideret quæ separari nequirent, sed ut sua confessione argueretur unum esse reipublicæ corpus, atque unius animo regendum.

In qua sede lateat, incertus.] Obiter perstringit pugnantes inter se philosophorum sententias, qui nondum in certam ac statam sedem animum receperunt. Herophilus in ventriculo cerebri locum illi constituit: Platoni & Democrito magis placet esse in toto capite: Erasistratus circa membranam cerebri. Strato in superciliorum interstitio. Parmenides & Epicurus in toto pectore. Diogenes in arteriaco cordis ventriculo. Stoici integrum cor seu spiritum illi assignant: alii cervicem cordis, alii præcordia, Empedocles sanguinis concretionem. Vide Plutarchum, & nonnulla apud Ciceronem Tuscul. 1.

Manus, pedes, oculi negotium illi gerunt.] Id est, pro illius arbitrio moventur, ac illi deserviunt. Idem Seneca epist. 14. Omnes istæ artes, quibus aut excitatur civitas, aut strepit, corpori negotium gerunt. In multis exemplaribus perperam legitur corporum, suffragante etiam Erasmo in utraque editione. In hanc sententiam vocavit Cicero sensuum fontem, animum, qui objecta discernit: sensus, perinde atque illi visum est, sequuntur, aut fugiunt: atque uti vere est apud Salustium, animi imperio, corporis servitio magis utimur. huc pertinet & illud Quintiliani in divite accusato proditionis, Sic corpora nostra motum nisi de mente non sumunt, & otiosa sunt membra donec illis animus utatur.

Mare lucri causa scrutamur.] Ponunt Philosophi triplicem appetitum, naturalem, sensitivum, & rationalem. Primum omnibus naturis attribuunt, alterum animalibus, tertium animæ rationali. Rursum appetitum sensitiuum sic partiuntur, ut alius sit appetitus superior, ad adfectus interiores pertinens, odium, amorem, tristitiam, spem, metum, & hujusmodi; de quo accipiendus est hic locus. alter in passionibus corporis resideat, fame, siti, frigore, & similibus. De quo igitur fit mentio à Seneca, radix est omnium cupiditatum, quas velut nervos in homine scribit Plato in legibus, & ceu funiculos quosdam quibus trahamur: & quemadmodum inter se contrariæ sunt ipsæ, sic & nos raptari in partes varias, nisi domina ratio præfecta fuerit. At vero quia alii in aliis eminent affectus, &, ut ait Propert.

Naturæ sequitur semina quisque suæ:

Ideo Seneca nunc avarum facit dominum, nunc ambitiosum. Si avarus est, pro ejus imperio

Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

Nam verum est quod ait Horatius,

Desiderantem quod satis est, neque
Tumultuosum solicitat mare.

Juvenal. Satyr. 14.

—— Tu propter mille talenta
Et centum villas temerarius aspice portus,
Et plenum magicis trabibus mare, plus hominum est jam
In pelago, veniet classis, quocunque vocarit
Spes lucri, nec Carpathium Getulaque tantum
Æquora transiliet, &c.

Propert. lib. 3.

Ergo solicitæ tu caussa pecunia vitæ es:
Per te immaturum mortis adimus iter.

Item,

Ite rates curvæ, & leti contexite causas:
Ista per humanas mors venit acta manus.

Item,

Naturæ insidias pontum substravit avaris.

Sive ambitiosus dominus est.] Ingenue fatetur Seneca quales fuerint egregiæ illæ ethnicorum virtutes, quæ pleno ore decantantur. Tolle ambitionem, & fastuosos spiritus nullos habebis, nec Platones, nec Catones, nec Scævolas, nec Scipiones, nec Fabricios. Hæc eadem sententia apud Salustium legitur: Dux atque Imperator vitæ mortalium animus: qui ubi ad gloriam virtutis via grassatur, abunde potens pollensque & clarus est. quod & innuit Virgilius Æneid. 6.

Vincet amor patriæ: laudumque immensa cupido.

Dexteram flammis objecimus.] Hoc referendum ad Scævolam, de quo Livius libro secundo. Qui quum castra Porsenæ ingressus scribam pro Rege per errorem obtruncasset, accenso ad sacrificium foculo dextram injecit: à qua clade nomen ei Scævolæ inditum. scævam enim antiqui dixerunt qui sinistra esset agiliore quam dextra. Augustinus libro quarto de civitate Dei. Cur fortitudo dea non est, quæ affuit Mutio quum dexteram porrexit in flammas? Meminit & Martialis.

Voluntarie subsiluimus.] Aut tangitur historia Horatii Coclitis, cujus fit mentio apud Livium eodem libro. quum enim impetum Hetruscorum tantisper sustinuisset, dum pontem Sublicium Romani diruerent, in Tybrim se conjecit, & multis superincidentibus telis incolumis ad suos tranavit, ob quod facinus statua illi decreta, & victus annuus. Refert historiam & Plutarchus in Publicola. aut, quod videtur mihi vero esse propius, intelligendum de Curtio, qui, ut Livius refert libro septimo, & Valerius libro quinto, in profundam terræ voraginem sese præcipitem dedit, quam expleri debere canebant oracula ea re qua maxime Romani excellerent. Vide Augustinum libro quinto & libro octavo de civitate Dei. Propert.

Curtius expletis statuit monumenta lacunis.

Pressura se ac fractura] Alii codices habent stratura, eodem constante sensu, pro eo quod dixit Horatius.

Vis consili expers mole ruit sua.
Vim temperatam dii quoque provehunt
In majus, iidem odere vires
Omne nefas animo moventes.

Cap. IV.

SUam itaque incolumitatem amant, cum pro uno homine denas legiones in aciem deducunt, cum in prima fronte procurrunt, & adverso vulneribus pectora ferunt, ne Imperatoris sui signa vertantur. Ille est enim vinculum per quod respublica cohæret, ille spiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt, nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperii subtrahatur. Rege incolumi mens omnibus una. Amisso rupere fidem. Hic casus Romanæ pacis exitium erit, hic tanti fortunam populi in ruinas aget. Tamdiu ab isto periculo aberit hic populus, quamdiu sciet ferre frænos: quos si quando abruperit, vel aliquo casu discussos reponi sibi passus non erit, hæc unitas & hic maximi imperii contextus in partes multas dissiliet: idemque huic urbi dominandi finis erit, qui parendi fuerit. Ideo principes Regesque, & quocunque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari ultra privatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica privatis potiora sunt, sequitur ut is quoque carior sit, in quem se respublica convertit. Olim enim ita se induit reipublicæ Cæsar, ut diduci alterum non posset sine utriusque pernicie. Nam ut illi viribus opus est, ita & huic capite.

SI stare non potest sine imperio respub si corpus ex multis hominibus collectum, truncum est & imperfectum sine capite, suæ salutis sunt propugnatores, quum periculum à capite suo propulsant,

sant, quod secum traheret majorem ruinam. Unum quidem hominem ut defendant, arma induunt: sed cujus incolumitas omnium incolumitatem complectitur: quem si deserunt, prædam se faciunt hostibus. In hoc pacem publicam & privatam, imperii majestatem, fortunas domesticas possident. Cum hoc omnia pereunt. Quis jam dubitet hac mercede proposita mille mortibus se objicere? parcant enim necesse est si se ac sua servare velint.

Denas legiones in aciem deducant.] Atqui multo plures Cæsaris Augusti legiones fuerunt. Is enim quatuor & quadraginta legiones non semel tantum armavit, sed ordinarias habuit ad tutelam rei Romanæ. Quid autem sit legio, non satis inter classicos auctores convenit. Plutarchus enim auctor est Romulum divisisse juventutem Romanam in militares ordines, quorum quilibet peditum tria millia, equites trecentos habuit: isque numerus vocabatur legio. Livius lib 8. legionem scribi testatur quinque millibus peditum, & trecentis equitibus. Gellius lib. 16. ex auctoritate Cincii constituit legionem ex sexaginta centuriis, quæ faciunt sex millia. Si verum est quod legitur in libello qui sub nomine Ciceronis circumfertur de re militari, & exemplaria mendo vacant, legio conficitur ex duobus peditum millibus, quingentis quindecim, equitibus octingentis nonagintaquinque. Verum ego magis crediderim, utcunque pro ratione temporum disciplina militaris immutata fuerit, eo demum processisse, ut decem cohortibus firmaretur: quarum prima esset millenaria, reliquæ quingentariæ: ut est etiam apud Veget. non quod eo numero præcise finirentur, sed valuit appellandi compendium, eadem forma qua Centumviri pro centum & quinque, & septuaginta interpretes pro septuaginta duobus.

Cum in prima fronte procurrunt.] Frons verbum est militare. Nam ut ait Veget. libr. 3. Acies dicitur exercitus instructus. Frons, quæ adversum hostem spectat. Quintilianus libr. 2. Quid enim si præcipias Imperatori, quoties aciem instruit, dirigat frontem, cornua utrinque promoveat, equites pro cornibus locet? Curtius appellat faciem. Hæc, inquit, dextri cornu facies erat. Deinde sequitur, Frons lævi cornu hæc erat. apparet pro eodem posuisse frontem & faciem. Ibidem appellat prima. Itaque non prima quam latera, non latera munitiora fuere quam terga.

Ne imperatoris sui signa vertantur.] Ex more Romanorum, qui primæ cohorti aquilam & Imperatoris imagines adtribuebant, utpote quæ & numero militum, & dignitate præstantiaque antecelleret.

Adversa vulneribus pectora] Quasi hoc dedecus non bene vita pensetur, si quis se vivo ac vidente passus fuerit aut verti signa, aut dejici, si signis desertis terga dederit, & pudenda, ut Virgilius ait, vulnera tergo acceperit. Contra quæ adverso pectore illata sunt, laudantur tanquam militiæ decora. Vide Plutarchum in proble. Dicitur & simpliciter adversum vulnus. Salustius in Catil. Sed omnes tamen adversis vulneribus conciderant.

Ille est vinculum.] Honestæ sunt translationes. Si enim concordia civium alitur imperii dignitas, necesse est ut aliqua inter se veluti catena cohæreant. Imperator igitur est vinculum, quo inter se colligantur, ne dissiliant. Desit rector & moderator, quibus catenis multitudo discors & seditiosa constringetur? quo ferrumine committetur?

Spiritus vitalis.] Altera est metaphora, qua significatur in suis ducibus vivere ac spirare populos: ab unius vita quasi de filo pendere: sicut illa Lucani apostrophe ad Cæsarem libro quinto.

Quum sit in hac anima populorum vita salusque
Pendeat, & tantus caput hoc sibi fecerit orbis.

Curtius lib. 9 de Alexandro loquens. Toto eo die, & nocte quæ secuta est, armatus exercitus regiam obsedit, confessus omnes unius spiritu vivere. Verum Senecæ metaphoram magis ad verbum expressit Curtius in persona Philippi medici ad Alexandrum. Rex, semper quidem spiritus meus ex te pependit: sed nunc vero, arbitror, sacro & venerabili ore tuo trahitur. & imitatus est Erasmus in Panegyr. Philippi. Porro hoc à philosophis sumptum est, qui vitam hominis in eo præcipue consistere affirmant, quod aërem hauriat & recipiat per asperam arteriam, quam Celsus asperam fistulam vocat, & Lactantius gurgulionem: & quæ animæ æstuantis, ut ait Gellius, iter est: de qua satis multa Cicero l. 2. de natura deorum. Causam autem cur spirare necesse habeamus, vide apud Arist. problematum sect 34. probl. 12. Quamobrem sunt qui opinantur vitam nihil aliud esse, quam spiritum, seu animam. Servius in illud Virgilii.

Vitam exhalantem.

Secundum eos, inquit, locutus est, qui vitam ventum volunt. & idem in 4. comment. Æneid. quum Virgil. dixisset:

—— Atque in ventos vita recessit.

Eos, inquit, sequitur, qui vitam aërem esse dicunt. Verius tamen est ex quatuor elementis & divino spiritu constare omnia animalia. Cujus sententiæ fuisse Aristotelem constat. Trahunt enim à terra carnem, ab aqua humorem, ab aere anhelitum, ab igne fervorem, à divino spiritu ingenium. Quanquam aliter astrologi. putant enim nos, quum nascimur, sortiri à Sole spiritum, à Luna corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingenium, à Jove desiderium, à Venere cupiditates, à Saturno humorem. Non abs re igitur spiritus dictus est à Seneca epitheto vitalis. Nam, ut ait Quintilianus lib. 5. Illud retrorsus valet, & spirare hominem qui vivit, & vivere qui spirat: ut spiritus pro vita, & spirans pro vivente interdum sine adjecto reperiantur.

Rege incolumi.] Hæc duo hemistichia transtulit ex 4. Georgicon Virgilii, ubi de apibus loquitur.

Præterea regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant: rege incolumi mens omnibus una,
Amisso rupere fidem, constructaque mella
Diripuere ipsæ, & crates solvere favorum &c.

Tamdiu ab isto periculo aberit quamdiu sciet.] Ferre frenos proverbio dicitur obedienter imperata facere, & domini aut principis imperium moderate ferre. Cui contrarium est frenum mordere. Servavit etiam verbi proprietatem, quum subjicit, discussos reponi sibi passus non erit. Excuti enim proprie dicitur de equis, ut adnotavit Servius in sexto comment. Æneid. Virg.

———— Ea frena furenti
Concutit, & stimulos.

Curtius lib. 4. Hic territi equi subsistere non poterant, qui crebra jactatione cervicum non jugum modo excusserant, sed currum etiam everterant. Eadem translatione usus est Plinius in panegy. Ergo sustulerant animos, & jugum excusserant, nec jam de sua libertate, sed de nostra servitute certabant.

Ideo principes regesque.] Amicitia, inquit Cicero, ex variis rationibus contrahitur: sed omnes omnium necessitudines vincit una societas reipublicæ administrandæ. Lentulus ad Ciceronem epist. 12. Atque hæc omnia is feci, qui & sodalis & familiarissimus Dolobellæ eram, conjunctissimus sanguine Antoniis, provinciam quoque illorum beneficio habebam, sed πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον. omnibus meis bellum primus indixi. Namque in gradibus charitatis prima patriæ ab optimo quoque deferuntur. & ut subjicit Seneca, publica privatis potiora sunt sanis hominibus. Merito igitur ultra privatas necessitudines amantur administratores Reipublicæ & quasi patres patriæ. supra declaravimus esse quasi publicos tutores.

Quæcunque sunt nomine.] Utpote Reges, Imperatores, Dynastæ, Tetrarchæ, Marchiones, Satrapæ, veluti nostro seculo Imperatores, Reges, Duces, Barones, Comites, Vicecomites. liberis populis Consules, Prætores, Dictatores, Censores, & hujusmodi.

In quem se respublica convertit.] Eandem sententiam aliis verbis extulit Cicero ad Appium Pulchrum. Omnes vires civitatis se ad Pompeji ductum applicaverunt. Ideo enim nos in aliquem convertimus, ut in eum tanquam in parietem incumbamus. Virgilius libro duodecimo.

——— Spes tu nunc una senectæ,
Tu requies miseræ, decus imperiumque Latini
Te penes, in te omnis domus inclinata recumbit.

Olim ita se induit Reipublicæ Cæsar.] Nunc quandam capitis ad corpus commissuram facit, hoc est Principis ad rempublicam, ut sit mutua rerum omnium sympathia, diduci enim alterum non potest sine alterutrius pernicie. Cæsar sine Republica non est Cæsar. respub. non est respub. sine Cæsare. capiti necessaria sunt membrorum ministeria, corpus sine capite est inutile terræ pondus.

Ut dedues.] Lego diduci contra fidem exemplarium, ut stet integer sensus pro separari seu divelli.

CAP. V.

LOngius videtur recessisse à proposito oratio mea: at mehercule rem ipsum premit. Nam si, quod adhuc colligitur, animus reip. tu es, illa corpus tuum, vides, ut puto, quam necessaria clementia sit. tibi enim parcis, quum videris alteri parcere. Parcendum itaque est etiam improbandis civibus, non aliter quam membris languentibus & siquando misso sanguine opus est sustinendum est, ne ultra quam necesse sit incidat. Est ergo, ut dicebam, clementia omnibus quidem hominibus secundum naturam, maxime tamen decora Imperatoribus quanto plus habet apud illos quod servet, quantoque in majore materia apparet. Quantulum enim nocet privata crudelitas? Principum sævitia, bellum est. Quum autem virtutibus inter se sit concordia, nec ulla altera melior aut honestior sit, quædam tamen quibusdam personis aptior est. Decet magnanimitas quemlibet mortalem, etiam illum infra quem nihil est. Quid enim majus aut fortius, quam malam fortunam retundere? Hæc tamen magnanimitas in bono fortuna laxiorem locum habet, meliusque in tribunali quam en plano conspicitur. Clementia in quamcunque domum pervenerit, eam felicem tranquillamque præstabit. Sed in regia, quo rarior, eo mirabilior. Quid enim est memorabilius, quam eum cujus iræ nihil obstat, cujus graviori sententiæ ipsi qui pereunt, assentiuntur, quem nemo interrogaturus est, imo si vehementius excanduit, nec deprecaturus est quidem, ipsum sibi manum injicere, & potestate sua in melius placidiusque uti? hoc ipsum cogitantem, Occidere contra legem nemo non potest, servare nemo præter me. Magnam fortunam magnus animus decet, qui nisi se ad illum extulit, & altior steitt, illam quoque infra terram deducit. Magni autem animi est proprium, placidum esse, tranquillumque, & injurias atque offensiones semper despicere. Muliebre est furere in ira. ferarum vero, nec generosarum quidem, præmordere & urgere projectos. Elephantes leonesque transeunt quem impulerunt. Ignobilis bestiæ pertinacia est. Non decet Regem sæva nec inexorabilis ira. non multum enim supra eum eminet, cui se irascendo exæquat. At si dat vitam, si dat dignitatem periclitantibus & meritis amittere facit quod nulli nisi rerum potenti licet. Vita enim etiam superiori eripitur, nunquam nisi inferiori datur. Servare, proprium est excellentis fortunæ, quæ nunquam magis suspici debet, quam quum illi contingit idem posse quod diis, quorum beneficio in lucem edimur tam boni quam mali. Deorum itaque sibi animum asserens Princeps, alios ex civibus suis, quia utiles bonique sunt, libens videat: alios in numerum relinquat: quosdam esse gaudeat, quosdam patiatur.

VIdebatur exspatiari in digressionem oratio Senecæ, & totum caput præcedens esse parergon, nihil ad rem propositam faciens, nisi quod Principum charitatem subditis insinuabat. Nunc ostendit se alio spectasse, & collimasse ad alterum scopum, ut scilicet probaret clementiam nullum magis decere quam Regem aut Principem. si enim populi, dum salutem sui Principis objectu corporum defendunt, vitam ejus suis mortibus redimunt, adversa vulneribus pectora ferunt, Eum esse mentem reipublicæ profitentur: agnoscat ille vicissim oportet rempublicam suum corpus esse: & vicem officii, quam suis membris debet, rependat. Proponat sibi apud animum, publicam esse charitatem. quæ à suis sibi defertur, alio transferendam si desierit esse quod est.

Tibi enim parcis.] Quisquis enim ille sit cui ignoscitur, pars tui est. Sic Alexander apud Curtium lib. 6. Videbar mihi partem meorum viscerum abrumpere, si in quos tam magna contuleram, viliores mihi fecissem.

Parcendum improbandis civibus] Sensus est. Si qui sunt ex civium numero vitiosi, cogita esse membra tui corporis: quæ cum etiam ulcerosa sunt, mollioribus remediis curantur, & quasi suspenso digito attrectantur: tantum abest ut abscindantur, & urantur ad primum languorem. Vitia igitur tolle, non hominem. Quæ tamen si ab homine revelli non possunt, consulendum potius universo corpori, quam particulæ. Tunc valet illud Ovidii,

——— Immedicabile vulnus
Ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Illud memoria ne excidat, quod est apud Senec. libro 7. de benefic. Ut corporum, ita animorum vitia molliter tractanda sunt. Et illud Cicero. 2. ad Atticum. Non minus probandam medicinam quæ sanet, quam quæ urat & secet.

Et si quando misso sanguine.] Alludit ad Medicorum phlebotomias, quæ semper ad mensuram exiguntur. Sic Lucanus Syllam post victoriam sævientem, nec modum pœnis exigendis imponentem reprehendit eadem fere translatione.

Sylla quoque immensis accessit cladibus auctor.
Ille, quod exiguum restabat sanguinis urbi,
Hausit, dumque nimis jam putrida membra resolvit,
Excessit medicina modum, nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere, manus.

Est ergo ut dicebam.] Innuit Seneca in eum sensum accipiendam esse totam illam dissertationem, quæ videbatur præter Bacchum, ut est in proverbio, interposita. Nunc more suo per ἀνακεφαλαίωσιν summam dissertationis in compendium redigit. Quod dicit clementiam omnibus hominibus secundum naturam, ad illud referendum: Nullam homini virtutem magis convenire, quam clementiam, cum nulla sit humanior, &c. Quod subjicit maxime decoram Imperatoribus, alterum membrum respicit.

Secundum naturam] Philosophi vocant ea quæ sunt de propriis naturæ, κατὰ τὸ εἶναι. Proprium quarto modo accipiatur, quemadmodum est apud Porphyrium cap 4. lib. de quinque vocibus.

Quantulum nocet privata crudelitas?] Cur potissimum decet clementia Principem? idem est acsi quæras, cur liberalitas divitem inprimis deceat. Ille enim materiam habet ignoscendi, huic suppetunt ad largiendum facultates. Maluit tamen ducere argumentum à contrariis, in hanc formam. Si parum nocet privata crudelitas: parum etiam prodest in homine privato clementia. Si Principis sævitia bellum est, & publica pernicies: ejusdem clementia publicam salutem complectitur. Senec. lib. 3. de ira.

ira. Illa plebeia ira & privata, inermc, & sine viribus telum est.

Cum autem virtutibus.] Ex dogmatibus Stoicorum. De hac virtutum connexione Cicero meminit Offic. 1. in Paradox. & in 5. de finib. & Senec. noster epist. lib. 9 ad Lucil. Forte & hæc verba in Peripateticos torqueri possunt, qui externa fortunæ bona virtutibus opitulari tradunt, atque ideo inter bona numerant, quod sunt virtutum præsidia. His adversantur Stoici, virtutem se sola contentam esse, nec fortunæ opibus indigere.

Decet magnanimitas.] Argumentum à simili, virtutem parem & eandem in duobus, magis in altero elucere & eminere. Quod priusquam explicemus, videndum quid sit magnanimitas. Est autem virtus, qua utramque fortunam moderate ferre discimus, ut nec prosperitate efferamur, tollamusque animos, nec adversitate dejiciamur ac deprimamur, animumque despondeamus. Itaque extrema magnanimitatis sunt, inflatio animi & elatio ad excessum, abjectio & pusillanimitas ad defectum. Vide Arist. lib. Ethic. 4. Cicero quoque Tusculan 4. Constantem volumus quendam sedatum, gravem, humana omnia prementem, illum esse quem magnanimum & fortem virum dicimus, &c. Hæc igitur magnanimitas decet hominem fortis humillimæ & abjectissimæ, seu, ut magis verbum verbo reddamus, postremæ ignobilitatis. Quid enim fortius quam non coarctare animum ad fortunæ angustias? quam animi magnitudinem & constantiam supra omnes casus exerere? quam divitiarum & paupertatis ex æquo esse contemptorem? At vero quia difficilius est prosperam, quam adversam ferre fortunam, quanto melius conspicuus erit, qui in bonis rebus, ut ait Horatius, mentem continebit ab insolenti temperatam lætitia: qui nec confidet præsentibus bonis, nec adversitatem fortunæ perhorrescet? Ita clementia, &c.

Malam fortunam retundere.] Retundimus enim aciem telorum, quæ fortuna in nos acuit, si nihili pendimus quicquid in nos machinatur. Lib. 2. epist. dixit furtunæ contumaciter resistere.

Clementia in quamcunque domum.] Habitat quidem privatos parietes, habitat, si vis, pauperes casas & rustica tuguriola: quum paterfamilias erga uxorem, liberos, servos, modeste se gerit, dat, prætermittit, indulget, ad opus illectat magis quam cogit. Quamobrem Petrus in sua canonica, non vult dominos esse dyscolos, hoc est morosos, & servis difficiles.

Quid enim memorabilius.] Alia ratio amplificationis. Imperant leges privatis hominibus. Statuunt leges quid marito liceat in uxorem, quid patri in liberos, quid domino in servos. Si transgreditur, præsentanea est ultio. Prohibent leges, ne civis civi damnum det. Quod si civis contra civem velit exequi rabiem & sævitiam, non poterit, ne cum discrimine quidem capitis & fortunarum. Alia Principis est licentia. Verba Regis sunt imperia. Atque, ut ait Homerus in quodam hymno: ἅμ' ἔπος τε καὶ ἔργον. Deinde opus suum omnibus approbat, nempe laudantibus quod corrigere non possunt. Non sunt tribuni, qui intercedant. non est superior, qui appelletur. Is igitur cui omnium consensu summa rerum sic est delata, quibus laudibus pro merito extolletur, si sibi ipse temperantiam imperaverit: si intercesserit sibi, si ad seipsum, sed clementiorem, provocaverit?

Nemo interrogaturus est.] Verbi hujus elegantia non est vulgaris. Ponitur enim pro accusare & postulare apud judicem. Quare sæpius dicitur cum adjecto legibus interrogare. Cicero pro domo sua. Quis me unquam, ulla lege interrogavit? quis postulavit? quis diem dixit? Salust. in Catil. P. Antonius & P. Sylla designati consules legibus ambitus interrogati, poenas dederant. Item, Et ipse Plautia lege interrogatus erat ab L. Paulo. Liv. libro tricesimo octavo. Alii neminem unum tantum eminere civem debere, ut legibus interrogari non possit. Tacit. lib. 13. Sane pepigerat Pallas, ne cujusquam facti in præteritum interrogaretur. & lib. 14. Damnatus iisdem consulibus Tarquinius Priscus repetundarum, Bithynis interrogantibus. Cicer. Offic. 1. dixit appellare, & Philippica 2. appellatum de pecunia.

Ipsum sibi manum injicere.] Id est suos affectus in potestatem redigere, & intra modum continere. Virg. Æneid. 10.

Injecere manum Parcæ.

Traxerunt debitum sibi, inquit Servius, & sermone usus est juris. Nam manus injectio dicitur, quoties nulla judicis auctoritate expectata, rem nobis debitam vindicamus. Hanc Servii interpretationem comprobat carmen Ovidii Elegiarum 1.

Et dicam, mea sunt: injiciamque manus.

Et libro secundo.

Injiciam dominas in mea jura manus.

Gulielmus Budæus, primum rei literariæ decus & columen, cujus beneficio palmam eruditionis hodie sibi vendicat nostra Gallia; diligenter & copiose explicat hujus locutionis proprietatem. Sed quando addit recentiores nullo antiquo exemplo injicere manum usurpare pro eo quod latine dicitur afferre vel inferre manus, id vero an perpetuum sit, alii viderint. Ego apud Horatium injicere manus interpretor inferre. carmen est.

——— Ne male dispari
Incontinentes injiciat manus,
Et scindat hærentem coronam,
Crinibus, immeritamque vestem.

Item apud Curtium lib. 10. Non contentus supplicio insontis spado, ipse morituro manum injecit.

Occidere contra legem.] Salva res est, ubi semel hæc cogitatio subiit memoriam Principis. Hoc est enim quod perdit Tyrannos, cum licentiosa damnatione eximere se turbæ volunt. Sic loquitur Atreus apud Senecam.

——— Sanctitas, pietas, fides,
Privata bona sunt. qua juvat, reges eant.

Quanto illud melius? Occidere immerentem, latronum & grassatorum laus est. Eripere vitam nemo non homini potest. vitam tribuere, regium est.

Magnam fortunam.] Aliud est argumentum ejusdem rationis, quod sic in formam syllogismi colligi potest. Magna fortuna magnum animum desiderat. Magnus animus est placidus & moderatus, & qui ad quamlibet offensionem de gradu non dejicitur. Ergo princeps, ut personam principis sustineat, debet in offensa animi æquitate offensiones contemnere & injurias. Hic non admodum laboro ut per omnia serviam legibus dialecticorum, modo sensum fideliter assequar.

Magnam fortunam.] Non tantum quia secundæ res, ut ait Cato, à recte consulendo atque intelligendo transversum trudere solent hominem lætitia exultantem & ferocientem: sed quod plerique, animi abjectioris, ad sordes nati, illustrem gerere personam non possunt. Succumbunt enim oneri, & suo splendore præstringuntur. Sic Curt. de Alexandro. Nondum fortuna se ejus animo superfuderat. Hinc & illa emanarunt. Nec fortunam capit ipse suam. Item, Ut tu fortunam, sic nos te Celse feremus. Ovidius in consolatione ad Liviam.

Imposuit te alto fortuna, locumque tenere
Jussit honoratum, Livia, perfer onus.

Magni autem animi.] Definitio magnanimitatis, quam superius retulimus, à qua trahitur perpetuum argumentum; sicut è converso à definito ad definitionem.

Muliebre est furere.] Nihil fœminæ iracundia efferatius. ait enim Juvenalis, Sic collige quod vindicta

Nemo magis gaudet, quam fœmina. Ubi vires ad nocendum deficiunt, tunc cæca rabies, & sui impotens, furit ac fremit.

Ferarum nec generosarum.] Si ferarum est immanitas, monstrum in nomine: si ferarum ignobilium, in rege monstro pejus. hoc enim valet amplificatio in sensu, tametsi verba non exprimunt. ac si diceres, si oblivisceris te esse principem, memineris hominem. sin minus, quod est postremum, imiteris feras nobiliores. Quintil. in Gladiatore, Feræ mehercule generosiores jacentes transeunt. Ovid. Trist. 2.

Quo quisque est major, magis est placabilis iræ:
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem, quum jacet hostis, habet.
At lupus, & turpes instant morientibus ursi,
Et quæcunque minor nobilitate fera est.

Elephantes.] Hoc de elephantis testimonio Plinii comprobatur, qui libro 8. scribit in hunc modum. Idem vestigio hominis animadverso prius quam homine, intremiscere insidiarum metu, subsistere, ac olfactu circumspectare, iras proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere, illum sequenti nuncio usque ad extremum.

Leones.] Verba Plinii de leonibus eodem lib. cap. 16. Leoni tantum ex feris clementia in supplices, præstratis parcit: & ubi sævit, in viros prius quam in fœminas fremit: in infantes non nisi magna fame. Credit Libya intellectum pervenire ad eos precum.

Nec inexorabilis ira.] Hæc vero est immanis feritas, ira sæva, & inexorabilis. Nam si secundum Horat. ira furor brevis est: quid est aliud ira obstinata, quam plane furor? Cicero ad Atticum dicit irritabiles esse optimorum sæpe hominum animos, & eosdem placabiles, & hanc esse agilitatem, mollitiemque naturæ bonitati. Idem ad Qu. fratrem. Si implacabiles sunt iracundiæ, inquit, summa est acerbitas. si autem exorabiles, summa levitas: quæ tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda est.

Non multum enim supra.] Ne quis sibi laudi futurum ducat, si hostem sua potentia contriverit, intelligat eum sibi exæquari, cui tantum tribuit, ut cum eo inimicitias exerceat. Id est quod dicit Seneca lib. de ira 2. Cum pari contendere, anceps: cum superiore, furiosum: cum inferiore sordidum. Id sibi volunt verba Cæsaris apud Lucanum libro tertio.

—— Vanam spem mortis honestæ
Concipis: haud, inquit, jugulo se polluet ista
Nostra Metelle manus: dignum te Cæsaris ira
Nullus honor faciet.

Huc spectat problema Aristotelis quod legitur sectione 29. Cur mulierem interfecisse iniquius sit, quam virum, quanquam naturæ ratione mas fœmina præstantior est? An quia mulier imbecillior est, minusque proinde facere injuriam potest? Item, eniti adversus id quod longe infirmius est, nihil virile, imo stolidum atque iniquissimum est.

Vita superiori eripitur.] Si magnum est occidere hominem, & si hac una re metimur alicujus potentiam, cogitemus & latronem & hostem admovere posse jugulo nostro gladium, ut potestas major absit. Neminem non servum habere in nos vitæ necisque arbitrium. Recognoscamus eorum exempla, qui domesticis insidiis perierunt, aut aperta vi, aut dolo: & intelligemus non pauciores servorum ira cecidisse, quam regum. Neque vero si quis non est interfectus à latrone, vitam illi acceptam referre debet. Majus est vitæ beneficium & nobilius, quam ut à latrone accipiatur. Ei vita datur, qui cum salvis legibus interfici possit, eximitur mortis periculo. Seneca in Medea.

———— Hoc reges habent
Magnificum & ingens, nulla quod rapiet dies:
Prodesse miseris, supplices fido lare
Protegere.

Non itaque frustra celebre est dictum Scipionis, quod postea Antonino Pio frequenter fuisse in ore legimus, se malle unum civem servare, quam mille hostes occidere. Tyrannica illa vox Neronis apud Senecam in Octavia.

Occidere hostem, maxima est virtus ducis.
Cui respondet Seneca.
Servare cives, major est patriæ patri.

Idem contingit quod diis.] Crudelitas facit Regem omnibus execrabilem, quinetiam ex Principe tyrannum. Clementia amabilem omnibus reddit, omnibus superiorem, postremo & diis similem. Deorum est quod & boni & mali nascimur, quod communi cælo atque aëre fruimur, quod iisdem alimentis sustinemur. Hanc deorum mansuetudinem cur non imitetur Princeps? Cicer. pro Ligario. Nulla re propius homines ad deos accedunt, quam salutem hominibus dando. Nihil habet nec fortuna tua majus, quam ut possis: nec natura tua melius, quam ut velis conservare quam plurimos. Claudianus ad Honorium.

—— Sola deos æquat clementia nobis.

In numerum relinquat] Id est, qui faciant numerum, ut sint scilicet, quibus imperet. Sic Lucanus lib. 2.

In numerum pars magna perit,

Id est, in hoc tantum, ut magnus esset occisorum numerus.

Cap. VI.

COgitate, in hac civitate, in qua turba per latissima itinera sine intermissione defluens eliditur, quoties aliquid obstitit, quod cursum ejus, velut torrentis rapidi, moraretur, in qua tribus eodem tempore theatris viæ postulantur, in qua consumitur quicquid terris omnibus aratur, quanta solitudo & vastitas futura sit, si nihil relinquatur, nisi quod judex severus absolverit. Quotus quisque ex quæsitoribus est, qui non ea ipsa lege teneatur, qua quæritur? Quotus quisque accusator vacat culpa? Et nescio an nemo ad dandam veniam difficilior est, quam qui illam petere sæpius meruit. Peccavimus omnes, alii gravia, alii leviora, alii ex destinato, alii forte impulsi, aut aliena nequitia ablati: alii in bonis consiliis parum fortiter stetimus, & innocentiam inviti ac renitentes perdidimus. Nec delinquimus tantum, sed usque ad extremum ævi delinquimus. Etiam si quis tam bene purgavit animum, ut nihil obturbare eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pervenit.

NUoc per descriptionem ostendit Seneca, quam sit Principi necessarium quosdam in numerum relinquere, & ad tempus tolerare. si quis enim ad vivum resecare velit strumas & vomicas civitatis, bonam partem exhauriat oportet. Quod ut facilius percipiat lector, proponat sibi argumentum in hanc formam: Hanc legem debent inprimis servare Magistratus, ut neminem lædant. quod si læsus quispiam fuerit, secundum est ne plures lædantur: atque ideo tollitur è medio is qui læsit, quia pluris est universam multitudinem servare, quam unum aut alterum. Hunc finem & hunc scopum habent pœnæ publicæ. Qui autem Magistratus summo jure animadvertunt in noxios, tollunt majorem numerum quam relinquunt. Non ergo statuunt pœnis legitimum finem. Quod autem in hoc contextu dixi esse descriptionem, sic Cicero eam appellat libro Rhetoricorum quarto, quæ Græce dicitur ἐνάργεια, id est perspicuitas & evidentia, quæ rerum imagines

nes concipit, ut hic Seneca populosam civitatem quasi oculis repræsentat. exempla sunt apud Quintilianum lib. 8.

In qua turba.] Si liberam adhuc & stantem remp. cum ea componamus, quæ sub imperio Cæsarum fuit, in immensum & pene extra fidem crevit numerus. Nam census quem stante libertate maximum fuisse lego, fuit Lentulo & L. Gellio Censoribus, in quo censa sunt civium capita CCCC.L. millia. Verum post Actiacum triumphum auctor est Eusebius censu acto inventa esse quadragies semel centena & septuaginta millia civium. in altero vero censu quem Augustus egit cum Tiberio filio adoptivo, inventa esse ter & nonagies centena & septuaginta millia. Ultimo vero censu acto, qui Neronis imperio proximus fuit, censa sunt civium L X I X. centena & quadraginta quatuor millia.

Quanta solitudo.] Sensus est, vides urbem tanta multitudine affluentem, & suorum civium vix capacem? siquis tamen judex apud quem nec sordes valeant, nec gratia, nec æqui bonique ratio, denique qualis ille, qui scopulus reorum appellatus est, omnes in reos recipiat, vix millesimus quisque ultimi supplicii sententiam effugiet in tot hominum millibus. Aut igitur ignoscendum, aut non imperandum.

Quotus quisque ex quæstoribus.] Unum est hominum genus quod omni vitio purgatum esse debeat, qui scilicet præsunt moribus, & aliorum vitia corrigunt. Hoc genus tamen homines iniquissimi sunt nobis judices, æqui sibi: & hoc nescio quomodo accidit, ut quæ aliis ægre aut nullo modo permittunt, sibi facile indulgeant. Senec. de ira 2. Aliena vitia in oculis habemus: à tergo nostra sunt. nihil alienæ luxuriæ ignoscit, quæ suæ nihil negavit. & homicidæ tyrannis irascitur, & punit furta sacrilegus. Magna pars hominum est, quæ non peccatis irascitur, sed peccantibus. Ubi etiam alludit ad manticam Æsopi. Seneca Tragicus in Agamemnone,

Ignota sunt tibi jura regnorum haud nova:
Nobis maligni judices, æqui sibi:
Id esse regni maximum pignus putant,
Si quicquid aliis non licet, solis licet.

Juvenal. Satyr. 8.

Mitte ostia Cæsar
Mitte, sed in magna legatum quære popina:
Invenies aliquo cum percussore jacentem
Permixtum nautis & furibus aut fugitivis
Inter carnifices.

Et paulo post,

At vos Trojugenæ vobis ignoscitis, & quæ
Turpia Cerdoni, Volusos Brutosque decebunt.

Porro cum multa quæstorum genera fuerint apud Romanos, quæstores hic accipe rerum capitalium, qui & quæstores parricidii, præsunt exercendis quæstionibus criminalibus: ut Asconius testatur 2. commentatio Verrinarum, & Servius in 6. Æneïd. Sic confundunt scriptores quidam non contemnendæ eruditionis: ego tamen existimo latum esse discrimen. Prius de quæstoribus parricidii videamus, quem magistratum fuisse antiquæ originis tradunt Fenestella & jurisconsultus Pomp. in lib. 2. ff. de origine juris. Varro libro 4. de lingua Latina de hisdem loquitur, in quorum locum successisse triumviros capitales affirmat. Addunt Fenestella & Pomponius solitos constitui à populo: quod injussu populi non liceret in civem Romanum animadvertere. Habemus ergo hujusmodi magistratus fuisse ordinarios, & creatos à populo, quorum vices postea cesserunt triumviris. At vero quæstor cujus Asconius meminit, qui & quæsitor, & judex quæstionis appellatur à Cicerone, intelligitur Prætor urbanus, cui demandabatur eadem sorte cura publicorum judiciorum, qua sortiebatur urbanam provinciam. Cicero in prætura urbana. Ecce autem illis ipsis diebus cum prætores designati sortirentur, & Marcello obtigisset ut is de pecuniis repetundis quæreret, nunciatur mihi tantam gratulationem istu esse factam, ut is quoque domum pueros mitteret qui uxori suæ renunciarent. Deinde subjicit. Duo igitur consules & quæsitor erunt ex illius voluntate. Auctor est etiam Plutarchus Licinium Macrum reum peculatus actum esse apud Ciceronem prætorem & omnibus judicum sententiis damnatum. Hinc apud auctores prætoris nomen pro quæsitore sæpe ponitur. Cicero Verrina secunda. Quamobrem vero se confidat aliquid proficere posse hoc Glabrione prætore, & hoc consilio, intelligere non possum. Juvenalis.

——— Prima est hæc ultio, quod se
Judice nemo nocens absolvitur, improba quamvis
Gratia fallacis prætoris vicerit urnam.

Pædianus in orationem pro Scauro. Postulatus apud Marcum Catonem prætorem repetundarum, ut in actis scriptum est. Idem in orationem pro Cornelio. Judicium id exercuit Q. Gallus prætor. Illud etiam addendum, cum extra ordinem decernebatur quæstio, fuisse creatos ad id quæstores suffragio populi, quemadmodum Cn. Domitius Ænobarbus in causa Milonis comitiis creatus est, ubi extra ordinem de homicidio quærebatur.

Eadem lege tenentur, qua quæritur.] Dicimus enim quæri lege Julia majestatis, lege Julia de adulteriis, lege Cornelia de sicariis, lege Pompeja de parricidiis, & similibus, eumque teneri legibus, qui sit convictus læsæ majestatis, adulter, aut parricida, aut uno ex capite legis Corneliæ.

Quotus quisque accusatur vacat culpa.] Cicero actione quinta in Verrem. Omnes qui alterum, judices, nullis impulsi inimicitiis, nulla privatim læsi injuria, nullo præmio adducti in judicium reipublicæ caussa vocant, providere debent non solum quid oneris in præsenti tollant, sed etiam quantum in omnem vitam negotium suscipere conentur. Legem enim sibi ipsi indicunt innocentiæ, continentiæ, virtutumque omnium, qui ab altero rationem vitæ reposcunt. Ibidem. Omnia postremo quæ vindicaris in alterum, tibi ipsi vehementer fugienda sunt. etenim non modo accusator, sed ne objurgator quidem ferendus est is qui quod in altero vitium reprehendit, in eo ipse reprehenditur. Si igitur accusator & judex in eadem scelera prolabuntur, quæ alter ad pœnam defert, alter pœna afficit, quid de aliis sperandum?

Peccavimus omnes.] Jam non de judicibus tantum aut accusatoribus pronunciat: sed ostendit irrogandas pœnas esse omnibus, si vindicanda sunt omnium peccata, nec finem pœnis faciendum, donec se quoque judex ultimo supplicio addixerit. Idem Seneca libro secundo de ira. Hoc scito, tantundem esse vitiorum, quantum hominum. & Horatius in epistolis.

Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille,
Qui minimis urgetur.

Licet non omnium delicta paria sint aut similia, omnes tamen peccavimus. Alii destinata malitia, alii inconstantia, alii gravius, alii levius. Seneca libro quarto de benefic. Omnia in omnibus vitia sunt, sed non omnia extant in singulis. Idem in 3. de ira. Omnes inconsulti & improvidi sumus. Omnes incerti, queruli, ambitiosi. Quid levioribus verbis ulcus publicum abscondo? Omnes mali sumus. Quicquid itaque in alio reprehenditur, id unusquisque in suo sinu inveniet. Placidiores itaque invicem simus. mali inter malos vivimus. Una res potest facere quietos, mutuæ facilitatis conventio.

Ex destinato.] Id est de industria, de composito, data

data opera, dedita opera, sive, ut Plautus loquitur, ob industriam, quod vulgo dicitur de proposito deliberato. Suetonius in Calig. Militiam neque semel attigit, neque ex destinato. Seneca lib. 6 de benefic. Non enim profuisse te mihi oportet ut obliger: sed ex destinato profuisse. Tranquillus in Julio præpositionem omisit. Præmia non tantum destinato, sed ex occasione sumebat. adverbium est. Sic antiqui composito, quod dicimus de composito. Virg. Æneid. 2.

Composito rupit vocem, & me destinat aræ.

Sic ex insperato, & insperato, sine præpositione, utrumque apud Livium, ejusdem rationis est, ut diximus dedita opera. Observavi tamen apud Cicer. lib. 2 ad Atticum, dedita opera positum pro expresse, ut vulgus loquitur. Quare ad illud, inquit, redeo. Cura ut ejus rei causa, dedita opera mittas aliquem &c. Cælius lib 6. Epist. Data opera paravi qui sic persequeretur omnia &c.

Cap. VII.

Quoniam deorum feci mentionem, optime hoc exemplum principi constituam, ad quod formetur, ut se talem esse civibus, quales sibi deos, velit. Expedit ergo habere inexorabilia peccatis atque erroribus numina? expedit usque ad ultimam infesta perniciem. Et quis Regum erit tutus, cujus non membra aruspices colligant? Quod si dii placabiles sunt, & æque delicta potentium non statim fulminibus persequuntur, quanto æquius est hominem hominibus præpositum, mitis animo exercere imperium? & cogitare, utrum mundi status gratior oculis pulchriorque sit sereno & puro die, an cum fragoribus crebris omnia quatiuntur, & ignes hinc atque illinc micant? Atqui non alia facies est quieti moderatique imperii, quam sereni cæli & nitentis. Crudele regnum, turbidum, tenebrisque obscurum est, inter trementes, & ad repentinum sonitum expavescentes, nec eo quidem qui omnia conturbat, inconcusso. Facilius privatis ignoscitur pertinaciter se vindicantibus. Possunt enim lædi, dolorque eorum ab injuria venit. Timent præterea contemptum: & non retulisse lædentibus gratiam, infirmitas videtur, non clementia. At cui ultio in facili est, is omissa ea, certam laudem mansuetudinis consequitur: humili loco positis exercere manum, litigare, in rixam procurrere, liberius est. Leves inter paria ictus sunt. Regi vociferatio quoque, verborumque intemperantia, non ex majestate est.

NE videatur ex abrupto transire ad hanc similitudinem, connectit cum prioribus. Cum enim dixisset nihil esse Principi tam magnificum, quam cum deorum exemplo improbos tolerat, ac in numerum relinquit, ubi alterum est exequutus de iis ad tempus tolerandis, qui civitatis supplent numerum, nunc ad deorum mentionem revertitur. Admonet igitur Principem legis naturalis, ut sit subditis suis talis, quales sibi esse deos velit: qui sibi rursum dominantur, ut ipse hominibus imperat. Quod si deorum indulgentia vivit ac spirat, cur non homo potius hominibus propitius erit & exorabilis? Sic Ovid. ad Augustum lib. Tristium 2.

Si quoties peccant homines, sua fulmina mittat
Juppiter, exiguo tempore inermis erit.
Nunc ubi detonuit, strepituque exterruit orbem,
Purum discussis aëra reddit aquis.
Jure igitur genitorque deûm, rectorque vocatur.
Jure capax mundus nil Jove majus habet.
Tu quoque cum patriæ rector dicare paterque,
Utere more Dei nomen habentis idem.

Hoc tamen interest, quod ille Augusto adulatur, hic philosophice præcipit. Plutarchus quoque de sera Numinis vindicta. Cum Deum optimum maximum, qui neminem timet, nullius rei indiget, qui nulla pœnitentia duci potest, vindictam tamen suspendere cernamus, debitumque sceleribus expectare tempus: nos quoque illum imitari, ac placidos reddi oportet, mansuetudinemque ac tolerantiam, divinam virtutis censere particulam. Vide ut idem exemplum varie accommodant.

Quis Regum erit tutus, cujus non membra, &c.] Si Regum delicta dii severe persequantur, quis Regum est qui non in horas identidem peccet? Quid igitur spei reliquum est, quam ut aruspices ad deos consulendos mittant in certissimum ac præsentissimum mortis nuncium. Eant nunc Reges, & Imperatores, suorum delicta crudeliter ulciscantur: sed agnoscant esse deos, qui sua scelera ad eandem amussim possint exigere. Loquitur autem Seneca juxta ethnicorum principum superstitionem: qui in extis pecudum salutem suam repositam putabant, & aruspices cum diis in consilium mittebant de vita fortunisque suis: cum tamen nihil fuerit unquam vanius eo hominum genere: in quorum vanitatem lusit Cato salsissimo scommate. Mirari enim se ajebat, quod non rideret aruspex, aruspicem quum vidisset.

Quanto æquius est.] Argumentum à minori. dii in dandam hominibus veniam faciles, cur non magis homines hominibus? seu quia id debent communi naturæ, seu quod eandem quoque facilitatem ulciscendis suis peccatis desiderant.

Et cogitare, utrum mundi status.] Aliud ex alio derivatur. Poëtæ enim suo Jovi fulmina attribuunt, quasi tela iracundiæ: quæ aërem ex liquido puroque turbidum ac nubilum reddunt, motu ac terrore mundum concutiunt. sic Rex instar terreni Jovis, cum irascitur, fulgurat ac fulminat: nulla quies, nulla serenitas.

Fragoribus crebris.] Id est strepitu tonitrui: qui unde oriatur, reperies apud Aristot. lib. Meteororum 3 cap. 6. Apud Cic. libro 2. de Divinat. Senec. lib. 2 quæst. natur. Plinium lib. 2. cap. 20. Plutarchum in placitis philosoph.

Et ignes] Id est fulgurationes.

Atqui non alia facies] Cur enim frontem non exporrigat totum imperium, ubi sol ille oculus mundi pure renidet? Non enim privata est Principis lætitia, secum omnia exhilarat. Bene ergo æquiparatur aëris serenitati ad quam hominum animi serenantur & explicantur.

* *Facies.*] Quod Græcis nunc schema, nunc [illegible] dicitur. Synesius [illegible]. Cic. epist 5. Quanquam [illegible] amisimus. Facies enim non solum in hominum corporibus, sed in re qualibet accipitur pro specie. Ovid. 1. Tristium:

Hæc facies Trojæ, cum caperetur, erat.

Virg. 1. Georg.

Tam multæ scelerum facies.

Vide Gellium, & Nonium Marcellum.

Crudele regnum, turbidum.] Sunt enim densis tenebris obvoluti, quibus semper obversantur præ oculis flagella, cruces, secures, & mille tormentorum atque suppliciorum genera: ad omnes minas quasi stupidi & obstupefacti horrent, non aliter quam tonitru perculsi.

Facilius privatis ignoscitur] Si quis objecerit, at vero Regis quisque intra se animum habet, nec est aliquis qui se impune lædi velit, omnes se pertinaciter vindicant, non modo secundæ sortis homines, sed humillimi quoque, ac despicatissimi: Respondet quatuor esse causas, cur talibus ignoscatur acrius se vindicantibus, quæ singulæ suis locis observabuntur.

Possunt enim lædi.] Prima causa est: non nisi morsi remordent. reddunt idem quod passi sunt. Patiuntur autem gravissimas offensas & contumelias, quas ob fortunæ mediocritatem propulsare nequeunt.

Timent præterea contemptum.] Bene Terentius. Omnes quibus res sunt minus secundæ, sunt nescio quo modo magis suspiciosi: ad contumeliam omnia accipiunt magis: propter suam impotentiam se semper credunt negligi. Est igitur secunda ratio, cur adeo sint animosi ad vindictam, quia se lædi putant cum tanguntur: & hoc quoque in contumeliam suam trahunt non suppetere ad nocendum vires. Qui nolunt occidere quemquam, Posse volunt, inquit Juvenal. Quintil. lib. 2. Statura breves in digitos eriguntur, & plura infirmi minantur.

Non retulisse lædentibus gratiam.] Non mirum est si injurias suas non adeo facile condonant plebeji & contempti homines, quoniam id illis vitio datur, quod potentioribus laus est. Si enim quis eorum vindictam remiserit, in vulgus nihilominus rumor erit, voluit ulcisci, sed non potuit. Referre vero gratiam, ironice pro eo quod est injuriam rependere, seu, ut dicit Curtius, vicem reddere. Terent. in Eunuc. Inveniam pol hodie parem ubi ei referam gratiam. Ibidem. Quid? venire in mentem nunc mihi possit? Quidnam? qui referam huic sacrilego gratiam, qui hunc supposuit nobis. Eadem ratione dixit Cælius deferre munusculum. Nemini hoc deferre munusculum maluit, quam suo accusatori. Item, Aperte cum quibusdam locutum cum L. Domitio homine, ut nunc est, mihi inimicissimo deliberare, velle hoc munusculum deferre. Etsi Servius grates ἐν ψόγῳ esse tradit in 2. commentar. Æneid. Virgil.

Dii, si qua est cælo pietas quæ talia curet,
Persolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita, qui nati coram me cernere lethum
Fecisti, & patrios fœdasti sanguine vultus.

At cui ultio in facili] Ii sunt qui vindicta debent abstinere, qui ex eo quod abstinent, certam laudem consequuntur, nec facilius ideo in posterum lædentur, quia semel impune læsi sunt. Ultio in facili, id est facilis, prompta, parata, honesta est locutio. Ovid. in 1. de Arte.

Quod petis, ex facili, si volet illa, feres.

Senec. lib. 3 de benefic. Beneficium ex facili largitus est. Valer. lib. 4. Pronі studii certius indicium est supra vires niti, quam viribus ex facili uti. Liv. lib. 3 Quum exitus haud in facili esset, compulsos in cavas valles circumveniunt. Quintil. lib. 9 Interim augemus crimina quæ ex facili possumus aut diluere, aut negare.

Humili loco positis.] Si obscuri & ignobiles inter se rixantur, ac se mutuo convitiis maledictisque proscindunt, nihil novum. Est enim eis solenne, rixari ac jurgari: post ubi se clamoribus satis ad ravim exercuerunt, tandem ad manus venire, & litem decidere pugnis & calcibus: estque vulgare proverbium, post verba verbera. Rex vero si in morem popularium vociferetur, ac depugnet unguibus & pugnis, nonne multum detrahet ex sua majestate? Nota hanc esse tertiam rationem.

Cap. VIII.

Grave putas, eripi loquendi arbitrium Regibus, quod humillimi habent. Ista quidem servitus est, non imperium. Quid? tu non experiris istud nobis esse, non tibi, servitutem? Alia conditio est eorum qui in turba, quam non excedunt, latent: quorum & virtutes ut appareant, diu luctantur, & vitia tenebras habent. Vestra facta dictaque rumor excipit. Et ideo nullis magis curandum est qualem famam habeant, quam quo, qualemcunque meruerint, magnam habituri sunt. Quam multa tibi non licent, quæ nobis beneficio tuo licent? Possum in qualibet parte urbis solus incedere sine timore, quamvis nullus sequatur comes, nullus sit domi, nullus ad latus gladius. Tibi in tua pace armato vivendum est. Aberrare à fortuna tua non potes. obsidet te, & quocunque descendis, magno apparatu sequitur. Et hæc summæ magnitudinis servitus, non posse fieri minorem. Sed cum diis tibi ipsa necessitas est. Nam illos quoque cælum alligatos tenet: nec magis illis descendere datum est, quam tibi tutum. Fastigio tuo adfixus es. Nostros motus pauci sentiunt. Prodire nobis ac recedere, & mutare habitum, sine sensu publico licet. Tibi non magis quam soli latere contingit. Multa contra te lux est. Omnium in ista conversi oculi sunt. Prodire te putes, oriris. Loqui non potes, nisi ut vocem tuam quæ ubique sunt gentes, excipiant. Irasci non potes, nisi ut omnia premantur. Sic neminem potes affligere, nisi ut quicquid circa fuerit, quatiatur. Ut fulmina, paucorum periculo cadunt, omnium metu, sic animadversiones magnarum potestatum terrent latius quam nocent, non sine causa. Non enim quantum fecerit, sed quantum facturus sit, cogitatur in eo qui omnia potest. Adjice nunc, quod privatos homines ad accipiendas injurias opportuniores, acceptarum patientia facit. Regibus certior est ex mansuetudine securitas: quia frequens vindicta, paucorum odium reprimit, omnium irritat. Voluntas oportet ante sæviendi, quam causa deficiat. alioqui quemadmodum præcisæ arbores plurimis ramis repullulant, & multa satorum genera, ut densiora surgant, reciduntur, ita regia crudelitas auget inimicorum numerum tollendo. Parentes enim liberique eorum qui interfecti sunt, & propinqui & amici, in locum singulorum succedunt. Hoc quam verum sit, admonere te exemplo domestico volo.

Visus est Seneca duram imponere Regibus conditionem, quum vociferationem verborumque intemperantiam in illis vituperaret. Si quid est enim liberum in homine, lingua est. Detruditur ergo in postremam servitutem, cui ademptum est loquendi arbitrium. Oportet, inquit Tiberius, in libera civitate liberas esse linguas. Solus is qui supra libertatem est, silentio serviet. Hic rem per se asperam mollit Seneca, nunc verborum deflexione, nunc aptis comparationibus. Ostendit enim hoc majestatis plenum esse, non contaminare scurrilibus verbis majestatem; tantum abest ut aliquid dignitati detrahatur. Virtutes & vitia Principum esse in aperto. A vitiis cavendum ut solæ & puræ virtutes emineant: vulgus autem suis tenebris immersum inglorium latere. Sic Principes magno comitum adparatu procedere, privatos nullum habere comitatum. Denique hanc esse deorum necessitatem, qui suo coelo avelli non possunt, quemadmodum nec Princeps suo fastigio.

Ista quidem servitus est] Ex persona Principis, qui nolit sibi eripi loquendi arbitrium quasi diceret, non esse id rationi consentaneum, ut qui imperare debet, serviat. In hanc sententiam est illud P. Mimographi. Regibus est pejus multo quam servientibus. & Salust. in Catil. Qui magno imperio præditi in excelso ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales novere. Ita in maxima fortuna, minima licentia est. Quæ apud alios iracundia dicitur, ea in imperio superbia atque crudelitas appellatur. Agamemnon etiam, ut refert Plutarchus in vita Niciæ, hoc sæpe usurpabat. Vitæ nostræ præsidem turbam sortiti sumus, multitudinique proculdubio servire cogimur.

Alia conditio est eorum.] Qui enim sibi vivunt obscuro loco positi, ignobilitatis suæ beneficio loquuntur libere, & faciunt libere quicquid libet. Putas quod pauperum præclare dicta ac facta, non longa vetustate, sed unius aut alterius diei spatio obliterantur? Principum verba atque opera simul sunt edita, perpetuæ consecrantur memoriæ. Rursum, quæ turpiter aut facta aut dicta fuerint à viris ignobilibus, eodem temporis articulo effluunt. Nam qua ratione celebrentur; ubi author sibi tantum ac suis

suis parietibus cognitus est? Sic ætas, ut ait ille, per tacitum fluit, & dies sine strepitu prætereunt.

Vestra facta dictaque.] Nihil quod fit aut dicitur à viris Principibus, excidit, quin in vulgus perferatur, & suos habeat interpretes. Quare, ut Herodianus ait, Principum res nullo pacto latere possunt. Plinius in panegyr. Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tectum, nihil occultum esse patitur: Principum vero non modo domos, sed cubicula ipsa intimosque secessus recludit, omniaque arcana noscenda famæ proponit atque explicat. Claudianus in panegyr. Honorii.

Hoc te præterea crebro sermone monebo,
Ut te totius medio telluris in orbe
Vivere cognoscas, cunctis tua gentibus esse
Facta palam, nec posse dari regalibus usquam
Secretum vitiis. nam lux altissima fati
Occultum nil esse sinit, latebrasque per omnes
Intrat, & angustos explorat fama recessus.

Juvenalis.

Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto qui peccat, major habetur.

Salust. in Jugurth. Majorum gloria posteris quasi lumen est, neque bona eorum, neque mala in occulto patitur. Eadem est sententia Plutarchi in Politicis.

Et ideo nullis magis curandum est.] Istis qui personam magnæ dignitatis sustinent, non licet esse mediocribus. à privatis enim virtutes populares exiguntur: ab illis excellentes & heroicæ: atque, ut ait ille, majora semper populus à summo exigit. Cic. ad Q fratrem. Quod si in mediocri statu sermonis & prædicationis res nostræ essent, nihil abs te eximium, nihil præter aliorum consuetudinem postularetur: nunc vero propter earum rerum in quibus versati sumus splendorem & magnitudinem, nisi summam laudem ex ista provincia assequimur, vix videmur summam vituperationem posse vitare. Hoc igitur illis necessitatis incumbit, quoniam velint nolint magnos esse oportet, ut boni sint juxta ac magni nominis.

Quam multa tibi non licent.] Argumentum à simili, ne putet aliquid ex sua magnitudine decedere Princeps, si illi injurgia & rixas non liceat prorumpere, cum multa non liceant, salva tamen majestate. Malim autem interrogative legere, quanquam sine interrogatione legitur in plerisque exemplaribus: & locutio est ab auctoribus recepta, licet Valla improbet. Cælius lib. 8. epist. Ciceronis. At ille quam clementer. Item, Omnia intima conferre discupio, habeo autem quam multa. Cicero Tuscul. quarta. Atqui stirpes sunt ægritudinis quam multæ, quam amaræ, quæ ipso trunco everso omnes elidendæ sunt. Seneca ipse lib. 10. Declamat. Et quia ipsos pudet viros esse, id agant ut quam pauci viri sint. Sueton. in Claud. Opera magna potius quam necessaria quam multa perfecit.

Aberrare à fortuna tua non potes.] Est artificii rhetorici, quæ contra nos faciunt, in rem nostram & causæ commodum vertere. Est enim aliquid tyrannicum, inter cives suos corpus munire armorum præsidio. Cic. Philip. 2. Non igitur millies perire est melius quam in sua civitate sine armatorum præsidio non posse vivere? Seneca vero magis esse ornamenta & insignia imperii dicit, quam vitæ præsidia. Mamertinus in panegyr. Juliani Cæsaris. Arma igitur, & juvenes cum gladiis atque pilis, non custodiæ corporis sunt, sed imperatoriæ majestatis solennis ornatus. Quid enim istis opus est, cum firmissimo sis muro civici amoris obseptus?

Omnium in istam oculi conversi sunt.] Ovid. in consolatione ad Liviam.

Ad te oculos auresque trahis, tua facta notamus,
Nec vox missa potest Principis ore tegi.

Et ille turpem esse in Rege ebrietatem dicebat, quem aures oculique omnium sequerentur. Verum id, ut præclarum, ita etiam difficile & arduum est: ut non immerito Cicero exclamaverit, O dii immortales, quam magnum est personam in rep. tueri principis: qui non animis solum debet, sed oculis servire civium.

Irasci non potes.] Verissima sententia. Omnes enim verentur quo efferatur animi impotentia, cui nihil clausum est. Et quum tandem, velut calamitas, in aliquem cecidit, alii idem in caput suum timent. Quantam enim putas futuram terris pestem, si Principes legibus liberi, soluti omnibus, ut ajunt, frænis ac repagulis, velint exercere nocendo potentiam? Quis finis esset cædibus, latrociniis, direptionibus, ubi nihil non potest efferata rabies? Bene ergo quod Principes legibus soluti, legibus tamen vivunt. Imo vero lex ipsa sunt.

Adjice nunc quod privati.] Redit nunc ex digressione ad orationis contextum, & filum argumenti, & tandem quartam rationem reddit, cur sit ignoscendum privatis hominibus ubi asperius suas offensas ulciscuntur: quia quum sint obnoxii injuriæ, veterem ferendo, novam invitant. Id est quod sæpe eos cogit retaliare injurias: non ut præterita corrigant, sed ut in futurum provideant. Alia est Regum ratio & conditio, qui quum injurias remittunt, certam sibi securitatem comparant. Idque comprobat argumento à contrariis. Si enim frequens vindicta paucorum odium reprimit, multorum irritat: sequitur aptiorem esse coërcendis injuriis veniam.

Quemadmodum præcisæ arbores.] Comparatio sumpta ex disciplina rei rusticæ. Solent enim agricolæ, quo sint firmiores arbores & feraciores, teneros adhuc ramos præcidere. Ita & frondosi magis & densiores renascuntur. Et sunt satorum quædam genera quæ nisi ferro amputantur, emoriuntur, & languescunt. Multa in hanc rem præcipiuntur ab auctoribus rei rusticæ.

Parentes liberique eorum.] Unde illud celebre antiquitus proverbium. Stultus, qui patre interfecto filium relinquit superstitem.

Admonere te exemplo domestico.] Hæc enim plus habent energiæ, quia melius in aures influunt, promptiores ad laudes familiæ suæ audiendas, & aculeum relinquunt, quum is qui admonetur, probrosum reputat majoribus suis cedere, & partum ab illis splendorem obscurare. Virg. Æneid. 3. in persona Andromaches.

Ecquid in antiquam virtutem animosque viriles
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?

Quod sic lib. 12. repetitum est.

Tu facito mox quum matura adoleverit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum
Et pater Æneas, & avunculus excitet Hector.

Cap. IX.

Divus Augustus fuit mitis Princeps, si quis illum à principatu suo æstimare incipiat. In communem quidem remp. gladium movit, cum hoc ætatis esset, quod tu nunc es: duodevicesimum egressus annum jam pugiones in sinu amicorum absconderat. Jam insidiis Marci Antonii consulis latus petierat. Jam fuerat collega proscriptoris. Sed quum annum quadragesimum transisset, & in Gallia moraretur, delatum est ad eum indicium, Cinnam stolidi ingenii virum insidias ei struere. Dictum est & ubi, & quando, & quemadmodum aggredi vellet. Unus ex consciis deferebat. constituit se ab eo vindicare. Consilium amicorum advocari jussit. Nox illi inquieta erat, cum cogitaret adolescentem nobilem hoc detracto integrum, Cn. Pompeji nepotem damnandum. Jam unum hominem occidere non poterat. Cum proscriptionis edictum inter cœnam dictaret gemens, subinde vocis emit-

tebat

tebat varias, & inter se contrarias. Quid ergo? Ego percussorem meum securum ambulare patiar, me solicito? Ergo non dabit pœnas, qui tot civilibus bellis frustra petitum caput, tot pedestribus prœliis incolume, postquam terra marique pax parta est, non occidere constituit, sed immolare? Nam sacrificantem placuerat adoriri. Rursus silentio interposito, majore multo voce sibi quam Cinnæ irascebatur. Quid vivis, si perire te, tam multorum interest? Quis finis erit suppliciorum? Quis sanguinis? Ego sum nobilibus adolescentibus expositum caput, in quod mucrones acuant. Non est tanti vita, si ut ego non peream, tam multa perdenda sunt. Interpellavit tandem illum Livia uxor: Et admittis, inquit, muliebre consilium? Fac quod medici solent, qui ubi usitata remedia non procedunt, tentant contraria. Severitate nihil adhuc profecisti. Salvidienum Lepidus secutus est, Lepidum Murena, Murenam Cæpio, Cæpionem Egnatius, ut alios taceam: quos tantum ausos pudet. nunc tenta quomodo tibi cedat clementia. Ignosce L. Cinnæ: deprehensus est. jam nocere tibi non potest, prodesse famæ tuæ potest. Gavisus sibi, quod advocatum invenerat, uxori quidem gratias egit: renunciari autem extemplo amicis, quos in consilium rogaverat, imperavit, & Cinnam unum ad se accersit, dimissisque omnibus egressus è cubiculo, quum alteram Cinnæ cathedram poni jussisset, Hoc, inquit, primum à te peto, ne me loquentem interpelles, ne meo sermone medio proclames: dabitur tibi loquendi liberum tempus. Ego te Cinna, quum in hostium castris invenissem, non factum tantum mihi inimicum, sed natum servavi: patrimonium tibi omne concessi. Hodie tam felix es, & tam dives, ut victo victores invideant. Sacerdotium tibi petenti, præteritis compluribus, quorum parentes mecum militaverant, dedi. Quum sic de te meruerim, occidere me constituisti. Quum ad hanc vocem exclamasset, procul hanc à se abesse dementiam. Non præstas, inquit, fidem, Cinna: convenerat, ne interloquereris. Occidere, inquam, me paras. adjecit locum, socios, diem, ordinem insidiarum, cui commissum esset ferrum. Et quum defixum videret, nec ex conventione jam, sed ex conscientia tacentem: Quo, inquit, hoc animo facis? Ut ipse sis Princeps? Male mehercule cum Repub. agitur, si tibi ad imperandum nihil præter me obstat. Domum tueri tuam non potes. Nuper libertini hominis gratia in privato judicio superatus es. Adeo nihil facilius potes, quam contra Cæsarem advocare. Credo, si spes tuas solus impedio, Paulusne te & Fabius Maximus & Cossi & Servilii ferent, tantumque agmen nobilium non inania nomina præferentium, sed eorum qui imaginibus suis decori sunt? Ne totam ejus orationem repetendo, magnam partem voluminis occupem (diutius enim quam duabus horis locutum esse constat) quum hanc pœnam, qua sola erat contentus futurus, extenderet, Vitam tibi, inquit Cinna, iterum do, prius hosti, nunc insidiatori, ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat. Contendamus utrum ego meliore fide vitam tibi dederim, an tu debeas. Post hæc detulit ultro consulatum, questus, quod non auderet petere. Amicissimum fidelissimumque habuit, hæres solus fuit illi. Nullis amplius insidiis ab ullo petitus est.

SIc sunt distinguendæ orationis partes, ut uno spiritu hoc efferatur, *Divus Augustus fuit mitis Princeps, si quis illum à principatu suo æstimare incipiat.* Deinde quod sequitur, seorsum pronuncietur, *In communem quidem Rempub. gladium movit quum id ætatis esset quod tu nunc es.* Qui enim ejus temporis historiam prodiderunt, omnes uno ore Augusti clementiam celebrant, postquam solus sublatis Lepido & Antonio reipub. administrationem suscepit. In triumviratu acri ferocique ingenio proscribendi sævitiam exercuit, & alia quædam edidit crudelitatis plena opera, quæ recensere longum est. Tranquil. in ejus vita: Clementiæ civilitatisque ejus multa & magna documenta sunt. Vide Cornel. Tacitum lib. 1. Ovidium in pluribus locis. Nolui enim hic hærere, quia quædam ut se offerent, sparsim attingentur.

In communem rempublicam gladium movit.] Erasmus in posteriori editione legit, in communi repub. Utraque lectio sustineri potest. Nam Cæsar octodecim plus minus natus annos, in expeditionem missus adversus Antonium, qui tunc Brutum Mutinæ obsidebat, negotium intra tres menses confecit. paulo post fugato Antonio, consulum altero in acie interempto, altero ex vulnere mortuo, animum ad petitionem consulatus adjecit: quia & suspicio insederat hominum animis, occisum ab eo Hircium in pugnæ tumultu, & Pansæ vulneri, ejusdem instinctu, venenum à Glicone medico illitum: quo fractis opibus Antonii, & repub. ducibus orbata, dominatum ad se reciperet: & senatui visum erat, ejus potentiam revocato exercitu scindere. His inquam nunciis territus, operam intendit ad petendum consulatum. Et quum de successu ambigeret, legiones urbi admovit, arma quæ sibi pro repub data erant, in rempubl. convertens. quo tempore sic ad eum Cicero scribit. Quo te misimus? à quibus reverteris? contra quos armavimus? quibus arma cogitas inferre? à quibus exercitum abducis? & adversus quos aciem struis? Cur hostis relinquitur, civis hostis loco ponitur? Cur castra medio itinere longius adversariorum castris, & propius urbem moventur? Paulo post cum Antonio & Lepido sceleratam triumviratus societatem cœpit coire. Ita circiter undevicesimum ætatis annum in remp. gladium movit, & in repub.

Id ætatis quod tu nunc es.] Sic ineunda est supputatio ex Tranquillo. Quadrimus patrem amisit. Duodecimum annum agens, aviam Juliam defunctam pro concione laudavit. quadriennio post, virili sumpta toga, militaribus donis triumpho Cæsaris Africano donatus est. Quid temporis intercesserit inter id, & mortem Julii dictatoris, alia supputatione colligendum. Siquidem primum cum M. Antonio atque Lepido, deinde tantum cum Antonio per duodecim fere annos, novissime per quatuor & quadraginta solus remp. tenuit. Mortuus est anno ætatis septuagesimosexto, diebus quinque & triginta minus. Demantur anni sexdecim ad id tempus quo aviam laudavit in funere, deinde anni fere duodecim societatis cum Lepido & Antonio, post 44. qui assignantur monarchiæ, supersunt anni quatuor. Quibus partim stetit à repub. partim ad partes Antonii & Lepidi deflexit. Ex qua etiam observatione deprehenditur, conscriptum esse hunc librum à Seneca anno imperii Neronis 2: qui septendecim natus annos Claudio successit: ex quo fluxerat annus integer, & alter agebatur. erat enim undevicesimum ingressus annum. Syntaxis qua hic usus est Seneca, licet non adeo trivialis, usurpatur à bonis Authoribus. Cicero epist. 7. Et id ætatis jam sumus, ut omnia quæ non nostra culpa accident, ferre fortiter debeamus. Lib. 1. de Oratore. Peto igitur, inquit Crassus, à te, quoniam id nobis Antoni hominibus id ætatis oneris imponitur. Idem in Verrem, Hominem id ætatis minime litigiosum quam tumultuosissime aggrediuntur. Philip. 2. Dixit P. Africanus & in fratre suo summam esse virtutem, summumque consilium, neque se ei legatum id ætatis, iisque rebus gestis defuturum. Plautus, Quid ætatis tibi videor? Apulejus in 5. Metamorph. Ut primum quidem tuæ parentis, imo dominæ præcepta calcares, nec sordidis amoribus inimicam me veram cruciares, verumetiam hoc ætatis puer, tuis licentiosis & immaturis jungeres amplexibus.

Jam M. Antonii consulis latus.] Satis constat Antonium eo anno fuisse consulem, quo Cæsar Julius à conjuratis cæsus est. Quamobrem & Cæsaris commentaria penes se habuit, (quia decretum erat à senatu,

natu, ne ejus acta rescinderentur) & pecuniam, quam apud eum Calphurnia deposuerat, quatuor millia talentorum. Eam quum Octavianus hæres ex dodrante scriptus, repeteret, contumeliose habitus est. hæc prima fuit causa dissidii: quod tamen temporarium fuit. Redierunt per communes amicos in gratiam, congressu in capitolio habito: ea nocte dormientem Antonium terribilis visio excitavit. visum est ei dexteram de cælo feriri, nec multo post nunciatum est illi Cæsarem insidias tendere. Quamobcausam rursus inter eos ardentissimæ inimicitiæ exortæ sunt. Auctor Plutarchus in Antonio. Meminit etiam Tranquillus his verbis, Hortantibus nonnullis percussores ei subornavit. Idem tradit Appianus.

Jam fuerat collega proscriptoris.] Hostis consulis, proscriptoris collega. Non enim inter eos convenit, nisi initis de triumviratu & ultra ducentorum civium proscriptione, pactionibus.

Quum annum quadragesimum transisset, & in Gallia.] Nempe anno imperii nono, cum Mediolani staret, ut ad primam quamque occasionem Druso adesset bellum gerenti adversus Germanos.

Delatum est ad eum indicium.] Sæpe hujusmodi delationes, meræ sunt calumniæ, quibus patent aures Principum: huic vero indicio ita omnes circumstantiæ loci, temporis, modi, apponuntur, ut pro re comperta esse possit.

Cinnam.] Quis iste fuerit Lucius Cinna, apud alios authores non reperio. primum in ea opinione fui, eundem esse Cinnam, qui graviter & aspere in Cæsarem mortuum apud populum concionatus erat, quia videbatur verisimile, eum qui unus semel fuisset ex vindicibus libertatis, stetisse in proposito: eaque caussa fuisse infensum Augusto. Sed postea animadverti Cornelium esse, non Lucium, & vocari à Seneca adolescentem, qui foret justæ senectutis. Forte is ipse est, cujus tacito nomine meminit Valerius libro nono cap. de dictis improbis, aut factis sceleratis.

Unus ex consciis deferebat.] Index proprie dicitur, ut author est Pædianus in divinatione, qui facinoris cujus est conscius, latebras indicit, impunitate proposita. cujus nominis proprietatem expressit Seneca per periphrasim. Videas tamen alicubi non observatam à probis Authoribus. Curtius libro nono. Bessus quanquam erat Græci sermonis ignarus, tamen stimulante conscientia, indicium Patronem detulisse credebat. Nam ut certum est, Patron nunquam consilium inierat cum conjuratis, nec erat proposita impunitas. Idem libro sexto. Ille Ceballino in armamentario abscondito, protinus Regi corpus forte curanti, quid index detulisset, ostendit. Quum tamen Ceballinus non esset è numero conjuratorum, & detulisset non proposita impunitate.

Nox illi inquieta erat.] Ex eorum more qui res magnas animo volvunt, & in magnis cogitationibus suspensi hærent. Nam ut ait Ovid.

Conscia curarum nox intempesta.

Unde illud apud Poëtam,

Et sub noctem cura recursat.

Item,

Nec placidam membris dat cura quietem.

In quem sensum Aristophanes eleganter vocavit [illegible].

Cum cogitaret.] Hæc illi tum obversabantur, nobilitas viri, ob quam multo favore, multisque opibus polleret. Integritas vitæ & morum, hac una proditionis exceptione. Probitas, quæ injuria damnatum argueret. Pompeji cognatio, quæ omnium illi populorum gratiam conciliaret, ob hominis viventis celebritatem, & mortui gratam memoriam. Ita suspensus animi, Cinnam occideret necne, ambigebat.

Jam unum hominem] Epiphonema, seu rei narratæ acclamatio. Cujus generis est illud Ciceronis. Facere enim fortis adolescens periculose, quam perpeti aliquid turpiter maluit. & Virgil.

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Quum enarrasset Octavianum intendisse insidias vitæ consulis, rempub. armis pulsasse, fuisse civium proscriptorem, & nunc diu de morte hominis deliberare, tandem exclamat. Jam unum hominem occidere non poterat.

Cum M. Antonius proscriptionis edictum.] Videri posset lapsus memoria Seneca, ut aliquando solet. Si enim supra quadraginta annos natus Augustus, ergo novem annis aut circiter post debellatum Antonium: quo tamen expugnato, ut testatur Plutarchus, publico edicto vetitum est, ne quis ex Antoniorum familia Marcus appellaretur. Ita nullus potuit esse id temporis M. Antonius, qui proscriptionis edictum dictaret. At vix credibile est adeo pueriliter hallucinatum esse Senecam in re præsertim suis temporibus gesta: quo fit ut malim omittere nomen M. Antonii.

Quid ergo.] Dialogismos, schema rhetoricum, quum quis secum disputat & deliberat. Observat formam & decorum orationis patheticæ, quæ ab odio & indignatione proficiscitur, abruptum habens initium: ut ait Macrobius. Juno apud Virgilium.

—— Mene incepto desistere victam?
Nec posse Italia Teucrorum avertere gentem?

Ajax 13. Metamorph.

Agimus proh Juppiter, inquit,
Ante rates causam? & mecum confertur Ulysses?

Movet etiam indignationem, quum percussorem vocat, quasi jam perpetraverit quod statuerat. Securum eum, se solicitum.

Tot civilibus bellis.] Bella civilia quinque gessit Augustus, quemadmodum Tranquillus exequitur. Primum Mutinense, contra M. Antonium, quo Decium Brutum consulem designatum obsidione liberavit. Secundum Philippense, adversus Brutum & Cassium, quo vindicavit mortem patris adoptivi, ubi prius inter Pompejum & Cæsarem depugnatum fuerat. unde invidiose exclamat Virg.

Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi.
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
Æmathiam & latos Hæmi pinguescere campos.

Perusinum, adversus L. Antonium, triumviri fratrem. Quartum Siculum, contra Sextum Pompejum piraticam exercentem. Quintum Actiacum, contra Antonium & Cleopatram. Hæc Ovid. recensuit lib. 15 Metam.

Illius auspiciis obsessæ mœnia pacem
Victa petent Mutinæ, Pharsalia sentiet illum,
Æmathique iterum madefient cæde Philippi,
Et magnum Siculis nomen superabitur undis,
Romanique ducis conjunx Ægyptia tedæ
Non bene fixa cadet, frustraque erit illa minata,
Servitura suo Capitolia nostra Canopo.

Ex his quædam pedestria fuerunt: ut Mutinense, Perusinum, Philippense: reliqua duo navalia, Siculum, & Actiacum. Nec defuerunt externa bella, ut Dalmaticum, & Cantabricum. Quod sua pericula commemorat Augustus, hunc habet sensum, qui tot bellorum pericula evasit, quem fortuna tot discriminibus servatum voluit, hic vult perdere. Ab hisdem locis movet adfectus Alexander apud Curtium lib. 6. Quam feliciter in acie cecidissem, potius hostis præda, quam civis victima? nunc servatus ex periculis, quæ sola timui, in hæc incidi, quæ timere non debui.

Pedestriis præliis.] Frequentius & usitatius pedestre prælium dicitur, quam pedestrium. Hic tamen

men ea forma ponitur pedestrium, qua vulgarium Gellio, pro vulgari. & singulatius pro singulari. vide Nonium Marcellum de mutata declinatione.

Postquam terra marique pax parta est] Facit invidiam L. Cinnæ, ex eo quod auctor publicæ pacis, parta omnibus populis quiete, unus ipse insidiis petitur. Significat autem id tempus, quo devictis Antonio & Cleopatra ad Actium promontorium, Jani templum clausit, quod obseratum signum est pacis. Liv. Tranq. Plutarchus in vita Numæ. Virgilius.

Claudentur belli portæ, furor impius intus
Sæva sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Ovid. 1. Fastorum.

Frondibus Actiacis comptos redimita capillos,
Pax ades, & toto mitis in orbe mane.
Dum desunt hostes, desit quoque causa triumphi,
Tu ducibus, bello gloria major eris.

Non occidere, sed immolare.] Occidere quidem est immolare, sed illud tanquam levius, quod tamen per se grave est, elevat: ut atrocitatem criminis exaggeret, quia & diis præsentibus testibus facinus perpetratur, & hostiæ puræ & sanctæ humano sanguine resperguntur.

Adoriri.] Juxta verbi proprietatem. Est enim adoriri, ut admonet Donatus in Andriam, ex insidiis repente invadere, ex eo quod corpora ingredientium exurgant subito, atque increscant. Idem in Adelphos. Aggredimur de longinquo, adorimur ex insidiis. Cicero in Milon. Qui erant cum Clodio, partim recurrere ad rhedam, ut à tergo Milonem adorirentur. Livius lib. 7. Via patentiore ad hostem ducuntur, quem incautum improviso adortæ &c. Idem lib. 21. Ut quum facto opus sit, adoriatur à tergo hostem. Curtius libro 8. Quem prætergressum sylvam, qui in ea consederant ex improviso adorti, cum omnibus interemerunt. Nec tamen hæc differentia ubique servatur.

Rursus silentio] Prius consilium capiebat immortem hominis. non æquum esse percussorem suum impunitum demitti se solicito. Esse irrogandam pœnam insidiatori, qui in ejus mortem conspiraverit, cui fortuna toties pepercerat. Nunc in seipsum vertit accusationem, & vitam suam detestatur, quæ tot hominum mortes secum trahat. moriendum itaque sibi concludit, quia vivere non potest sine multorum malo.

Admittis muliebre consilium.] Verba sunt Liviæ Drusillæ Augustum compellantis, & verecunde excusantis hac præfatiuncula, quod mulier seriis consiliis se immisceat. ad hunc modum Porcia apud Plutarchum, Brutum alloquitur. Scio muliebrem naturam fragilem esse ad arcana ferenda. Sed est, ô Brute, vis quædam & bonæ educationis, & optimæ consuetudinis, ad ingenium mihi, & Catonis esse filiam, & Bruto conjugem datam esse. Livius belli Macedonici lib. 4. in oratione Catonis. Majores quidem nostri nullam, ne privatam quidem rem, agere fœminas sine authore voluerunt, in manu esse parentum, fratrum, virorum. Quamobrem vehementer objurgatur Juno à Jove quod se audacius in seria deorum consilia ingereret. Iliados lib. 1.

Salvidenum Lepidus secutus est.] Is est Q. Salvidenus, cui classem Augustus commisit oppugnaturus terra marique Sextum Pompejum, in magnis honoribus habitus, & ad consulatum usque provectus liberalitate Augusti: quem nefaria contra Cæsarem molitum, suo indicio detexit Antonius. Damnatus tandem mortem sibi conscivit. Auctor Liv. lib. 127. ut indicat L. Flori Epitome, & Eusebius in chron. Hallucinantur Suetonii interpretes, qui Corn. Gallum senatui damnandum traditum putant, Salvideno tantum provinciis interdictum, verba Tranquilli sunt: Quorum alterum res novas molientem damnandum senatui tradidit: alteri ob malevolum animum domo & provinciis suis interdixit. Sed Gallo quoque & accusatorum denunciationibus, & senatusconsultis ad necem compulso, laudavit quidem pietatem tantopere pro se indignantium. Cæterum & illachrymavit, & vicem suam conquestus est, quod sibi soli non liceret amicis, quatenus vellet, irasci. Lepidus, non ille Pontifex Maximus, & collega Augusti in triumviratu, sed ejus filius, quem Lepidum juvenem vocat Tranquillus. L. Florus in librum 3. Decadis 13. Imposito fine civilibus bellis, altero & trigesimo anno, M. Lepidus, qui Lepidi Triumviri fuerat filius, conjuratione contra Cæsarem facta, bellum moliens oppressus & occisus est. Muræna & Cœpio Proculeji fratres, si Porphyrioni credimus. Murænæ proditio Castritio indice detecta est. vide Tranquillum in ejus vita. Idem etiam in vita Tiberii. Pannium Cœpionem, qui cum Varrone Muræna in Augustum conspiraverat, reum majestatis apud Juvenes fecit, & condemnavit. Seneca in libro de brevitate vitæ. Dum ultra Archenum, Euphratem, & Danubium terminos movet in ipsa urbe, Murænæ, Cœpionis, Lepidi, Egnatiorum, in eum mucrones acuebantur. Vult ergo dicere Livia, neque pœna Salvideni Lepidum territum, neque Lepidi supplicio Murænam nec Murænæ Cœpionem. Nota schema rhetoricum, quod climax dicitur, quale illud,

Mars videt hanc, visamque cupit, potiturque cupita.

Ut alios taceam.] Nempe: Plautum Ruffum, L. Audactium, L. Paulum, Varronem, Telephum, Aridasium, Epicadum.

Ignosce L. Cinnæ, deprehensus est]. Sensus est, si ignoscis L. Cinnæ, ad exemplum trahetur venia, & famæ tuæ proderit. Nempe magnum clementiæ tuæ documentum. Nec jam tibi timendum est ab ejus insidiis. Semel deprehensus nocere amplius non potest. Deprehensus proprie est verbum nauticum, ut docet Servius. Statius primo Thebaid.

Ac velut hyberno deprehensus navita ponto.

Ovid. in epist. Did.

Finge age te rapido, nullum sit in homine pondus,
Turbine deprehendi, quid tibi mentis erit?

Cæterum ad alia transfertur, quum volumus significare aliquem ita angustiis constrictum, ut nulla pateat ad effugium via. Curtius lib. 7. Tot montium latebris, inter quas deprehensus hostis ne fugæ quidem, nedum resistendi occasionem fuerit habiturus. Quintilianus lib. 12. Ut parva quædam in angustiis mobilia, in campo deprehenduntur. Vere igitur deprehensus erat Cinna, quia index detulerat & ubi, & quando, & quomodo aggredi vellet.

Ego te Cinna] Oratio Augusti ad Cinnam, plena artificii rhetorici, sic tamen ut ars lateat, & quasi fluat non adfectata. Proponit primum sua merita, quibus Cinnam sibi obligaverat, si ille parem referre gratiam, ut justum erat voluisset. Repertum hostem in hostium castris, quum jure belli occidere liceret, servasse. Nihil ex patrimonio ademisse, cum eodem jure in prædam cederet. Sacerdotium detulisse, quum plurimi peterent benemeriti. Nihil igitur habet suum: vita, fortunæ, honores, Augusti beneficia sunt. Hæc tamen quum ita habeant, ostendit ut sibi compertum sit, consilium iniisse de sua morte. Atque ita hominem illigat omnibus circumstantiis, ut tergiversari non possit. Jam probata est conjuratio. Addit spem inanem concipere, si regnandi cupiditate Imperatorem tollere statuerit. Qui enim orbis imperium sustineret, qui præesse familiæ non potest? Quod si alio sit opus Augusto, non esse Cinnam tantum assecutum dignitatis, ut sit imperio destinatus. Esse plurimos Romæ & gentis nobilitate non inferiores, & superiores omnibus ornamentis, qui non patiantur hunc sibi honoris gradum præripi. Ergo quum facinus perpetraverit, fore illi inutile.

Præteritis compluribus.] Nomen in hac significatione elegans. Dicitur enim populus eos ex competitoribus in comitiis præterire, quos suis suffragiis non adjuvat: & censores eum senatu movent, quem in senatoribus recensendis prætereunt: & pater in jure dicitur filium præterire hæredem, quem in loco hæredum non habet. Cicero in oratione pro Plancio subinde reperit, sed unum tantum exemplum subjiciemus. Nunc tantum disputo de jure populi, qui potest & solet nonnunquam dignos præterire: nec si à populo præteritus est quem non oportuit, à judicibus condemnandus est, qui præteritus non est. Livius libro 4. Principes plebis ea comitia malebant, quibus non haberetur ratio sui, quam ut indigni præterirentur.

Non præstas fidem] Quod vulgo dicitur, acquitare se de suo promisso. Cic. epist. lib. 1. Ut si Rex amicis tuis qui per provinciam imperii tui pecunias ei credidissent, fidem suam præstitisset, auxiliis quum adjuvares. Idem libro 5. Quancumque fidem dederis, præstabo. Græci dicunt ἐγγυᾶσθαι; ut docet Bud. in annotat.

Et quum defixum videret.] Vultu demisso terram spectantem, sive id verecundia faceret, sive timore pœnæ stupidus & attonitus. Eo enim compulsos erat, ut jam non posset dissimulare facinus. Nam ut ait Juvenalis satyra nona,

Deprendas animi tormenta latentis in ægro
Pectore, deprendas & gaudia, sumit utrumque
Inde habitum facies.

Ex conscientia tacentem] Non purgare se, non diluere objecta, & accusationem silentio excipere, confitentis est. Unde illud inter Jurisconsultos vulgare. Qui tacet, consentire videtur. Reo enim causam deserente, accusator obtinet.

Male cum republica agitur.] Qui domi suæ præesse nequit, is ne ad publica munera adspiret. OEconomica enim, umbra quædam est & imago politicæ, ut ait Aristoteles. In familia enim uxor, liberi, servi, liberti, faciunt parvam Reip. speciem. Paterfamilias Regis loco est: qui si est imperitus, & minime idoneus, quorsum affectat majora? Hoc volunt verba Æschinis contra Ctesiphontem, Qui filios odit, & malus est pater, nunquam bonus gubernator populi esse potest: nec qui privatim est malus, unquam bonus publice esse potest.

Cedo, si spes tuas] Hoc dictum per rhetoricam permissionem accipio. Hæc etiam sententia aliud rhetoricum schema complectitur, quod dicitur communicatio, habetque usum maxime in conjecturis quum adversarium consulimus.

Paulus ne te, & Fabius Maximus.] Antiquæ & insignis apud Romanos nobilitatis familiæ fuerunt. Nam Paulos satis superque illustravit L. Paulus, qui consul apud Cannas occidit. & Fabios non solum ille Maximus, sed trecenti quoque illi qui omnes ad unum animas Reip. dependerunt. Cossos, Cossus ipse qui Larte Tolumnio occiso opima spolia Jovi Feretrio retulit. Servilios vero Servilius Hala, qui Sp. Melium regnum affectantem obtruncavit magister equitum. Qui ex unaquaque familia celebres fuerint tempore Augusti, nescio. Quintil. lib. 6. Fabii meminit, qui incusans congiariorum Augusti quæ amicis dabat, exiguitatem, heminaria esse dicebat. Et forte is ipse est ad quem sunt elegiæ Ovidii in libris de Ponto.

Agmen nobilium non inania nomina præferentium.] Nomen inter alia significata hoc habet elegantissimum, quum accipitur pro nobilitate. Cicero Verrina 4. Proponit inania mihi nobilitatis, hoc est hominum arrogantium nomina. Pro Cn. Plancio. Est tuum nomen utraque familia consulare. Non dubitas igitur quin omnes qui favent nobilitati, qui id putant esse pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus vestris ducuntur, te ædilem fecerint. Idem lib. 3. epist. Quum ea nondum consecutus eram, quæ sunt hominum opinionibus amplissima, tamen ista vestra nomina nunquam sum admiratus. viros eos qui ea vobis reliquerant, magnos arbitrabar. Sæpius in oratione pro Ligario. Juvenalis satyr. 8.

Et tamen ut longe repetas, longeque revolvas
Nomen, ab infami gentem deducis Asylo.

Ita Servius in secundo Georgic. interpretatur illud Virgil.

——— Aliquod nomenque decusque Gessimus.

Marcello quoque nomen decus ac dignitatem significat, qualiter etiam Virgilius usurpavit libro secundo Æneïdos.

Non tamen indecorem tua te Regina relinquet
Extrema jam in morte, neque hoc sine nomine lethum.

Hinc forte manavit nomen pro gentilitia nobilitate accipi, quod commendatio à majorum nobilitate ad posteros transmittitur. Unusquisque autem nomen à rebus gestis assumebat. Ovid. Fast. 1.

Respice dispositas generosa per atria ceras,
Contigerant nulli nomina tanta viro.
Africa victorem de se vocat, alter Isaurum
Aut Cretum domitas testificatur opes.

Qua ratione etiam pro familia & cognatione legitur. Virgil. lib 6.

——— Nostrumque in nomen ituras.

Et jurisconsultus dicit fundum legari sub conditione, ut in nomine permaneat.

Sed qui imaginibus suis decori sunt.] Exegesis. qui enim imaginibus suis decori sunt, non inania nomina præferunt. qui majorum gloria, non suis rebus gestis turgescunt atque inflantur, dicuntur inania nomina præferre, quasi majorum suorum meritis tantum honoris debitum sit, ut redundaret, quod posteris solveretur. De imaginibus dicerem quæ nunc memoriæ succurrunt, nisi omnia sufficeret Budæus. unum quod ille prætermisit, hic inseram, cum maxime ad rem faciat. Jus imaginis dari solitum apud Romanos, quemadmodum senatoriam dignitatem, & alia publica ornamenta. Cic. Ver. 7. Sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, jus imaginis ad memoriam posteritatemque prodendam.

Hanc pœnam.] Scilicet exprobrationem suorum beneficiorum, & ingratitudinis Cinnæ.

Vitam tibi iterum do.] Peroratio, in qua Augustus Cinnam admonet, & pro quanto beneficio sibi tam male prius gratiam reposuerit, & quantum in posterum debiturus sit. Vitam semel Augusto debebat, quam hostis hosti concessisset: nunc bis debet: & ei quidem, cui mortem est machinatus.

Insidiatori ac parricidæ.] Quoniam ut apud Tranquillum legimus, parricidæ vocati sunt qui Cæsari manus attulerant in curia, quasi patris publici occisores: & idus martiæ parricidium nominatæ. Cic. lib. 12. epist. Cassio. Auget tuus amicus furorem in dies: primum in statua quam posuit in Rostris, inscripsit. Parenti opt. merito. Ut non modo sicarii, sed etiam parricidæ judicemini. Ad id etiam allusit Valerius lib. 1. M. etiam Bruti dignus admisso parricidio eventus est omine designatus. Et in aliis aliquot locis.

Ex hodierno die.] Sensus est. Sic mutuam ineamus benevolentiam, quasi nulla antehac fuerit: omnes injurias oblivione conteramus, fingamus nunquam fuisse diremptum amorem, ne qua labecula incidat, quæ obscuret præsentem benevolentiam. Certemus ex hoc die officiis, modo intelligas te velut debitum persolvere, me ultro provocasse cum nihil deberem.

Utrum ergo meliore fide.] Sic à Curtio inducitur Alexander verba faciens ad milites. Eadem fide redite mecum in gratiam, qua vobiscum revertor.

Bona

Bona fides hic, quæ Græcis [illegible]. Id est probitas & sinceritas in servandis promissis. Tranquil. in August. Populo promissum congiarium reposcenti, respondit, se bonæ fidei esse. Senec. epist. 12. Nunquam bona fide vitia mansuescunt.

Nullis amplius insidiis.] Clausula quæ exemplum rei præsenti accommodat. Erat enim probandum, augeri à Regibus inimicorum numerum tollendo, quia parentes & propinqui in demortuorum locum succedunt.

CAP. X.

IGnovit abavus tuus victis. Nam si non ignovisset, quibus imperasset? Sallustium, Cocceios, & Deillios, & totam cohortem primam interioris admissionis ex adversariorum castris conscripsit. Nam Domitios, Messalas, Asinios, Cicerones, & quicquid floris in civitate erat, clementiæ suæ debebat. Ipsum Lepidum quamdiu mori passus non est? Per multos annos tulit ornamenta Principis retinentem. Ejus pontificatum maximum non nisi mortuo illo transferri in se passus est. Maluit enim illum honorem vocari, quam spolium. Hæc eum clementia ad salutem securitatemque perduxit. Hæc gratum favorabilemque reddidit, quamvis nondum subactis resp. cervicibus manum imposuisset. Hæc hodie præstat illi famam, quæ vix vivis Principibus servit. Deum esse, non tanquam jussi, credimus bonum Principem Augustum, & bene illi convenisse parentis nomen fatemur, ob nullam aliam causam, quam quod contumelias quoque suas, quæ acerbiores Principibus solent esse quam injuriæ, nulla crudelitate exequebatur: quod probrosis in se dictis arrisit: quod dare illum pœnas apparebat, cum exigeret: quod quoscunque ob adulterium familiæ suæ damnaverat, adeo non occidit, ut dimissis, quo tutiores essent, diplomata daret. Hoc est ignoscere, cum scias multos futuros qui pro te irascantur: & tibi alieno sanguine gratificantem, non dare tantum salutem, sed præstare.

QUod ad exempli similitudinem pertinebat, expeditum est, tantum profecisse Augustum sua erga Cinnam clementia, ut & illum sibi amicum redderet, & nullis amplius insidiis ab ullo peteretur. Est igitur alterum exemplum, victis ignovisse Augustum, idque illi feliciter cessisse, quo ad eandem facilitatem Neronem alliciat. Ovid. lib. 2. Tristium idipsum testatur ad Augustum scribens.

Divitiis etiam multos & honoribus auctos
Vidi, qui tulerant in caput arma tuum.
Quæque dies bellum, belli tibi sustulit iram:
Parque simul templis utraque dona tulit.

Idem lib. 1. de Ponto.

Sed piger ad pœnas Princeps, ad præmia velox:
Quique dolet quoties cogitur esse ferox.
Qui vincit semper, victis ut parcere possit:
Clausit & æterna civica bella sera.
Multa metu pœnæ, pœna qui pauca coërcet,
Et jacit invita fulmina rara manu.

Abavus tuus.] Non temere reperias qui assequatur, quomodo hoc gradu cognationis ad Augustum pertineret Nero. Nam abavus ejus stirpis paternæ fuit Domitius is, qui prætor Cæsarem abeuntem consulatu, quem contra leges auspiciaque gessisse existimabat, ad disquisitionem senatus vocavit. Mox consul Imperatorem ab exercitibus Gallicis retrahere tentavit: successorque ei per factionem nominatus, principio civilis belli ad Corphinium captus est, acieque demum Pharsalica occubuit, inquit Tranquil. Qua ratione Augustus non abavus, sed proavunculus dicendus esset. Siquidem Octavius pater Augusti filiam habuit Octaviam, quæ Antonio in matrimonium collocata, ex eo duas filias sustulit, quarum major Antonia nomine, ex Domitio avo peperit Domitium patrem. Abavus maternus Tiberius Nero Liviæ Drusillæ, quæ postea Augusto nupsit, conjux. Nam ex ea Drusum genuit patrem Germanici: ex quo rursum Agrippina genita Neronis mater. Nec fuisse proprie abavum adoptivum facile percipitur. Est enim adoptatus à Claudio patruo suo magno, Drusi autem filio, qui privignus erat Augusti. qua etiam ratione, ne per abusionem quidem abnepos fuerit, sed pronepos. Uno tamen modo jure adoptionis sic vocari potest, quod Drusum privignum suum Neronis proavum naturalem adoptavit. Tacitus lib. 13. Cum Nerone simul tertium iniit consulatum Valerius Messala, cujus proavum oratorem Corvinum divo Augusto abavo Neronis collegam in eo magistratu fuisse pauci jam senum meminerant. Hoc vero animadversione dignum, ab eodem Tacito lib. 14. semel Augustum Neronis atavum dici in oratione Senecæ ad Neronem, in oratione Neronis ad Senecam avum appellari, Alciato connivente, & minutias quasdam interdum consectante.

Cocceios.] L. Cocceium intelligo, qui prius communis Octavio & Antonio amicus, auctor fuerat conciliandi inter eos fœderis.

Deillios.] Lego Deillios, nullo exemplari suffragante, sed non levi conjectura. Eumque Deillium esse interpretor, quem Messala Corvinus desultorem bellorum civilium vocabat: quia (ut ipse Seneca lib. 1. suasoria. scribit) à Dolabella ad Cassium transierat, inita pactione ut Dolabellam occideret. Deinde à Cassio ad Antonium, novissime ab Antonio ad Augustum transfugerat. in quo loco Deillius sine controversia legitur. Ejus quoque meminit Plutarch. in Vita Antonii: ubi tamen corrupte legitur Delius in vulgaribus codicibus.

Totam cohortem primam interioris admissionis] Quod officium inter aulica munia non postremæ fuit dignitatis, quantum ego intelligo. Sunt enim isti admissionales, qui aditu in cubiculum Principis prohibent quos volunt, & quos volunt admittunt. Lamprid. in Alexandro. Salutaretur vero quasi unus de senatoribus, patente velo, admissionalib. remotis, aut solis iis qui ministri ad fores fuerant. Suet. in Vespas. Trepidum cum interdicta causa sub Nerone, quærentemque quidnam ageret, aut quo abiret, quidam ex officio admissionis simul expellens, Morboniam abire jusserat. Iis præest magister admissionum, cujus meminit Ammian. Marcellinus libro 15. Ejusmodi fere erant & Regibus Macedonum. Curtius lib. 6. Cebalinus ante vestibulum regiæ (neque enim propius aditus ei patebat) constitit opperiens aliquem ex prima cohorte amicorum, quo introduceretur ad Regem. Et lib. 8. dicit nobilissimos juvenes Macedonum solere describi in eam cohortem, qui seminarium erant ducum, præfectorumque. Quod autem addit, interioris, epithetum facit ad emphasin. Tranquil. in Calig. Sed avum meum narrantem puer audiebam, causam operis ab interioribus aulicis proditam. Statius primo Thebaidos.

Lectus concilio divûm convenerat ordo
Interiore polo.

Hinc & Virg. domus interior pro ipsis penetralibus.

Nam Domitios, Messalas, Asinios, Cicerones.] Hi omnes, partes Cassii & Bruti tuebantur: quibus profligatis, quidam etiam ad Sex. Pompejum transierunt: Domitius quidem inter conscios Cæsarianæ necis, quanquam insons, lege Pedia damnatus, ad Brutum & Cassium se contulit: à quibus acceptam classem diu retinuit: quorum necisis opibus, Antonio tradidit, & in patriam restitutus, amplissimos honores adeptus est. Postremo civili dissensione orta inter Octavianum & Antonium, ab Antonio defe-

vit, navicula ad Octavianum transvectus. Authores Plutarchus in Antonio, & Tranquillus in Nerone. Verum alterum forte hic designat Seneca. neque enim beneficentia Augusti in civitate floruit, quia non ab Augusto, sed ab Antonio in fidem acceptus, neque humilis aut supplex, sed ingentis meriti loco, ut qui reliquias belli magnis viribus repararet, & paulo post quam ad Augustum transfugit relicto Antonio, vita decessit. Nisi mavis arbitrari abusum Senecam historia ad Augusti laudem. De Messala narrat Plutarchus, quem ait Cassio fuisse pertamiliarem, ac pridie quam infeliciter pugnatum est in Philippis, cum eo cœnasse, cum paucissimos ex domesticis in ea cœna haberet. Hoc certe argumento est, in magno pretio habitum quod cum Brutus à Cassio exorasset sibi dexterum cornu, additus est illi Messala, partem militum bellicosissimam secum habens. Postea Augusto reconciliatus, consul factus est, & demandante Senatu Augustum patrem patriæ salutavit. Primus etiam urbis præfectus, authore Dionysio & Eusebio. Asinius vero, cujus mentio fit à Seneca, non ille est Pollio, qui Julium in bellis civilibus secutus, strenuam illi adversus Pompejum operam præstitit: quem Cicero in quadam Philippica inter portenta amicorum Cæsaris numerat, & cum quo velut cum amico primario Julium de trajiciendo Rubicone deliberasse affirmat Tranquillus, & qui postea Augusto opitulatus est in debellando Sexto Pompejo, ut scribit Plutarchus in vita Catonis Uticensis Magis crediderim aut Asinium Gallum, aut alium quempiam ex eorum numero qui libertati studebant. Ciceronem hic filium intellige, qui vivo adhuc patre à Bruto accitus est in castra, ac inter primi nominis duces habitus. Multa gessit egregie, inquit Plutarchus in vita Bruti. C. etiam Antonium circa Byllidem prælio devicit. Militavit postea in castris Sexti Pompeii. Ubi victoria potitus est Augustus, eum, quo se à proditione Ciceronis excusaret, benigne excepit: Pontificem statim declaravit: nec multo post consulem instituit, & Syriæ prætorem. Antonio apud Actium posterius devicto, consul jas populo plerumque dixit, seditque pro Rostris eo in loco, quo caput parentis ejus manusque pependerant. Author Appianus lib. 4. Addit Plutarchus in vita Ciceronis, collegam esse adoptatum in consulatu ab Augusto, quo anno senatus statuas Antonii dejecit, ac nonnulla ornamenta abolevit: ut divino quodam fato ultima ultio ad Ciceronis domum rediret. Non igitur abs re vocat eos Seneca florem civitatis, qui non mediocrem locum obtinebant.

Ipsum Lepidum.] Primum post tumultus per Fulvium & L. Antonium excitatos divisum est inter eos imperium. Omnis ad orientem tractus Antonio concessus, Cæsari attributæ partes ad occidentem, ita ut terminum facerent Jonium mare. Lepido permissa Africa. Jam tum Cæsaris potentia supra Lepidum efferebatur, cum tamen hactenus & dignitate & honore Lepidus superior fuisset. sic tamen quieverunt, donec evocatus ab Octavio ad auxilium ferendum in expugnando Sexto Pompejo duarum & viginti, seu, ut alii volunt, viginti legionum fiducia superbiens, summas sibi partes vendicaret. Tum Octavius castra ejus ingressus, quamvis capitis discrimine, rerum tamen potitus est, & exceptus salutatione militari. Lepidus rebus desperatis vitam impetravit abjecto magistratu, in Circejos relegatus, ubi reliquum vitæ tempus finivit. Hæc partim ex Appiano, partim ex Plutarcho, partim etiam ex Tranquillo.

Per multos annos tulit.] Atque id propter Octavii laudes reponi non debet, qui ut primum potuit, Lepidum spoliavit omni dignitate.

Ejus Pontificatum maximum] Lepidus post mortem Julii Cæsaris pontificatum maximum invasit, quo functus est ad mortem usque etiam cum exularet. Eo mortuo Cæsar ad se traxit. Creabatur primum à collegio pontificum, deinde Cn. Domitio consule jus suffragiorum ad populum translatum erat. Sacerdotium erat amplissimi honoris. Ita enim superstitione obstrinxerant populi animos pontifices, ut essent primæ in urbe authoritatis publice & privatim. Ipse pontifex maximus inter omnes pontifices spectabilis & eminentissimus.

Maluit enim illum honorem.] Epiphonema.

Gratum ac favorabilem.] Hic passivam habet significationem, qui usus authoribus magis familiaris. Tranquil. Sic vulgo favorabilis, ut plurimi tradant, quoties aliquo adsceuret, vel secunde discederet, præ turba occurrentium prosequentiumve nonnunquam eum discrimen vitæ adisse. Quintilianus libro duodecimo. Et incipere quam maxime à facili ac favorabili causa velim. Reperitur tamen active, contra observationem Vallæ & Beroaldi, apud Livium lib. 22. De Terentio enim Varrone loquens, jam, inquit, ad consulatus spem cum attolleret animos, haud parum callide auram favorabilis populi ex dictatoria invidia petit. Sic Virg in Georg. penetrabile frigus. & alibi, penetrabile telum. Sic Valerius titul. de observat relig. Senatum in deos venerabiliorem dicit. & lib. 2. Venerabilibus erga deos obsequiis inventus. Insatiabile apud Ciceronem libro 3. de nat. deor. quod satiare non potest. Nulla enim est insatiabilior species, nulla pulchrior ad rationem solertiamque præstantior. Ammian lib. 14. Qui enim adulabili sermone seriis admixto solus omnium proficisci pellexit vultu dissimulato.

Hæc hodie præstat.] Clementia viventi Augusto securitatem præstitit, mortuo famam præstat. senatusconsulta quæ in laudem Principum viventium fiunt, aut metu expressa, aut temeritate præcipitata videri possunt. obsequia servilia quæ à populo exhibentur, acclamationes quoque, ut quidam vocat, ancillatrices, serviunt imperantis præsentiæ. homini mortuo quæ dantur, spontanea sunt, eoque potiora. Deum ergo credit populus Romanus Augustum, non quia justus, sed quia bonum principem expertus est. Mos fuit ille solennis Romanorum, ut Cæsares suos per apotheosin in numerum deorum referrent. Valerius, Deos alios accepimus, Cæsares fecimus. Ritus ac ceremonias consecrandi Imperatores, exponit Herodianus lib. 4. quem locum quoties relego, non possum à risu temperare. Adeo ridicula fuit illa Romanorum religio. Præterea non tantum post mortem Augustus Dei nomine donatus est: sed vivus vidensque divinos sibi honores exhiberi non ægre passus est. Horat.

Præsenti tibi maturos largimur honores
Jurandasque tuum per nomen ponimus aras.
Et Carm. 3.
Cælo tonantem credidimus Jovem
Regnare. præsens divus habebitur
Augustus.

Publice tamen non fuit illi decreta religio, nisi post mortem.

Bene illi convenisse parentis nomen.] Tranquillus in ejus vita. Patris patriæ cognomen universi repentino maximoque consensu detulerunt. Salutatus est à Valerio Messala nomine universi senatus. Ovid. Fastor 2.

Sancte pater patriæ, tibi plebs, tibi curia nomen
Hoc dedit, hoc dedimus nos tibi nomen eques.
Res tamen ante dedit: sero quoque vera tulisti
Nomina. Jam pridem tu pater orbis eras.
Et Trist. 2.
Parce pater patriæ: nec nominis immemor hujus,
Olim placandi spem mihi redde tui.

Hoc factum est nonis Februarii. Errat tamen vir de studiis humanioribus bene meritus Baptista Egnatius

tius in suis Cæsaribus, cum affirmat Augusto primo attributum esse cognomen patris patriæ cum prius dictatori inditum fuerit, ut alibi videbitur.

Quod contumelias quoque suas.] Animadvertendum hic quod dicit Principes acerbius ferre contumeliam quam injuriam. Injuria namque, ut ait Ulpianus, seu re, seu verbis, nihil differt a contumelia. quod dictum parum convenit cum hoc loco Senecæ. Itaque referendum ad illam Marcelli distinctionem, dicentis injuriam à contumelia hoc distare, quod injuria levior res est. Pacuvius in Peribea. Patior facile injuriam, si est vacua à contumelia. Facile ærumnam ferre possum, si male abest injuria. Etiam injuriam, nisi contra constat contumelia. Contumelia enim à contemnendo dicitur, ut idem Ulpianus auctor est. Nihil autem Principes magis ægre patiuntur, quam contemni. Habet enim quendam aculeum contumelia, inquit Cicero Verr. 5. quem boni viri ferre non possunt. Et Publ. Mimograph. Contumeliam pati nec fortis, nec ingenuus potest. Aristot. quoque Ethicor. lib. 4. Servile esse opinatur, perferre contumelias Hoc si in aliis verum est, in Principe tamen verissimum. Nazarius in panegyr. Constant. O quam acres habes dolorum aculeos à contumelia, quam imponit inferior. Contumelias autem suas eadem forma qua Cicer. loquitur Philip. 13. Pergit porro in mea maledicta, quasi vero pulcherrime priora processerint. Sic etiam passive Celius memoriam tuam dixit lib. 8. epist. Cic. Non quin mihi suavissimum sit tuæ memoriæ operam dare. Contumelia fuit, quod Labeo Antistius in senatus lectione legit M. Lepidum Circeis exulantem in opprobrium Augusti, quod sparsi famosi de eo in curia libelli, quod illi à quodam senatore dictum est, Contradicerem tibi, si locum haberem ab aliis. Licere senatoribus de rep loqui.

Probrosis in se dictis arrisit] Celebratur Alexandri apophthegma à Plutarcho [illegible]. Regum est benefacientem male audire. Quod secutus Augustus patienter audiit lœdorias & scommata quæ in se jactabantur: quemadmodum etiam recitat Macrob. lib. 2 Satur. Nos pauca subjiciemus. Cum adolescentem provincialem sibi simillimum per jocum interrogasset, an mater sua aliquando Romæ fuisset, negavit ille: nec contentus adjecit, pater meus sæpe. Et Pollio cum in eum Fescenninos Augustus scripsisset, At ego, inquit, taceo. Non enim est facile in eum scribere, qui potest proscribere. Alia ejusdem generis vide apud Macrob. & Senecam in 3. de ira. Ipse Augustus epistola quadam ad Tiberium. Non nimium indignari quemquam esse qui de me male loquatur. Satis est enim si hoc habemus, ne quis nobis malefacere possit.

Quoscunque ob adulterium familiæ suæ] Notum est Julias filiam & neptem domum Augusti omnibus probris contaminasse: ob idque relegatas. Vide Tranquillum & Senecam lib. 6. de benefic. & Plinium lib. 21. De iis igitur nunc loquitur Seneca, qui consuetudinem haberent stupri cum filia & nepte, aut qui conscii essent adulteriorum: quibuscum mitius actum esse dicit, quod de damnatis non est sumptum ultimum supplicium: sed exilio tantum mulctati sunt: quin etiam acceptis diplomatibus dimissi sunt. Nec tamen verum est adeo clementer tractatos ab Augusto, quam hic affirmat Seneca. siquidem nonnulli ultimo supplicio affecti: inter quos Julius Antonius. vide Tacit. lib 4. Quod hic Erasmus divinat legendum filiæ, nullius est momenti.

CAP. XI.

HÆc Augustus senex, aut jam in senectutem annis vergentibus. In adolescentia caluit, arsit ira, multa fecit, ad quæ invitus oculos retorquebat. Comparare nemo mansuetudini tuæ audebit divum Augustum, etiamsi in certamen juvenilium armorum deduxerit senectutem plusquam maturam. Fuerit moderatus & clemens. Nempe post Actiacum mare Romano cruore infectum. Nempe post fractas in Sicilia classes, & suas, & alienas. Nempe post Perusinas aras, & proscriptiones. Ego vero clementiam non voco lassam crudelitatem. Hæc est Cæsar, clementia vera, quam tu præstas, quæ non se vitæ pœnitentia cœpit, nullam habere maculam, nunquam civilem sanguinem fudisse. Hæc est in maxima potestate verissima animi temperantia, & humani generis comprehensibilis amor, non cupiditate aliqua, non temeritate ingenii. Non priorum Principum exemplis corruptus, quantum in cives suos liceat, experiendo tentare: sed hebetare aciem imperii sui. Præstitisti Cæsar civitatem incruentam, & hoc. quod magno animo gloriatus es, nullam te toto orbe stillam cruoris humani misisse: quod eo majus est mirabiliusque, quod nulli unquam citius gladius commissus est. Clementia ergo non tantum honestiores, sed tutiores præstat. Ornamentum imperiorum est simul, & certissima lux. Quid enim est cum Reges consenuerunt, liberisque ac nepotibus tradiderunt regna, quod tyrannorum execrabilis, ac brevis potestas est? Quid interest inter tyrannum & Regem? Species enim ipsa fortunæ, ac licentia par est: nisi quod tyranni in voluptate sæviunt? Reges non nisi ex causa, ac necessitate.

UT dispositionem hujus capitis intelligas, operæ pretium est superiora in compendium colligere. Admonendus fuit exemplo Nero, crudelitatem Regibus esse perniciosam, quæ uno sublato hoste, multos excitet. Mansuetudine & clementia securitatem certiorem comparari. Augustus in exemplum propositus est, qui juvenis adhuc, & ætatis vitio iracundus, potestate sua usus est in multorum perniciem. In eum ortæ conjurationes, quas cum acerrime puniret, nihil pœnis profectum est. Nullus exortus est post L Cinnæ impunitatem qui ei insidiaretur. Alia deinde subjiciuntur exempla clementiæ, quæ gratum favorabilemque suis reddidit, quæ & viventi salutem, & mortuo gratiam conciliavit. Nunc ex comparatione auget Neronis mansuetudinem. Si enim Augusti vitia cum virtutibus pensantur, crudelitatis odium mansuetudinis tollit gratiam. Nero igitur longe gratiosissimus esse debet, quia nulla vitia admiscuit virtutibus.

Si in certamen juvenilium.] Si cum tua juvenili mansuetudine componatur Augusti mansuetudo jam senis, & ætatis temperatura jam moderati. Amplificatio ab ætate. senectutis propria est moderatio, juventuti naturalis est intemperantia. quo mirabilius est, juvenem seni moderatione præstare.

Fuerit moderatus] Confessio, quum rem aliquam concedimus, deinde inferimus quod id quod posuimus, infirmet.

Nempe post Actiacum mare.] Multum Romani sanguinis fusum videri potest ad Actium promontorium Ambracii sinus, ubi Cæsar expugnavit Antonium. Nam diu æquis viribus pugnatum est, partibus utrinque acerrime dimicantibus, donec sexaginta Cleopatræ naves, quæ post magnas collocatæ erant, fugam capessentes, aliis terrorem injecerunt. Si tamen verum est quod scribit Plutarchus, ex Antonianis non supra quinque millia eo prælio occubuerunt. Quamobrem mirum est Senecam clade belli Philippensis prætermissa, in qua flos Romanæ nobilitatis interiit, hanc quasi insignem commemorasse.

Post fractas in Sicilia classes.] Non temere ullo bello aut plura aut majora pericula adiit Augustus, inquit Tranquillus, quam bello Siculo contra Pompejum. Bis enim classem tempestatibus obrutam amisit. Idque per æstatem, ut scribunt Plinius, & Appianus. Oppressus à Democrate & Apollophane Pompeii præfectis, ægre uno navigio effugit. his

quidem difficultatibus superavit hostem non incruenta victoria. Ideo Seneca dicit post fractas classes & suas & alienas.

Post Perusinas aras.] De bello Perusino alibi dictum est, quod adversus Lucium Antonium suscepit Augustus: rebellaverat is & instinctu Fulviæ audacis mulieris, & fiducia consulatus, quem tunc gerebat: accessit occasio: quia multitudo possessionibus suis dejecta à veteranis militibus, quibus agri assignati erant, undique ad eum confluxit, & Imperatorem salutavit. Collecta manu occupavit Hetruriæ urbem opulentissimam Perusiam: quam vallo & fossa obsessam, Augustus ad deditionem compulit. Hæc omnia copiose apud Appianum. Cur autem Perusinas aras hic Seneca nominaverit, cognoscitur ex Tranquillo. Scribunt quidam, inquit, trecentos ex deditiis electos utriusque ordinis ad aram divo Julio extructam, Idibus Martiis hostiarum more mactatos.

Et proscriptiones.] Bene Juvenalis. Triumviros vocat discipulos Scyllæ ob proscriptiones. Nihil enim unquam horrendum magis Romæ visum est quam tres illas belluas in foro sedentes, omnes qui divitiis, honore, amicitiis pollerent, nominatim ad necem destinare, nec viros tantum, sed, quod dictu fœdum est, etiam mulieres. Octavius vero cum aliquamdiu collegis restitisset, nequa proscriptio fieret, inceptam utroque acerbius exercuit. aliis per gratiam & preces exorabilibus, solus magnopere contendit, necui parceretur. Proscripsit etiam C. Toranium tutorem suum, Marco Lepido in senatu præterita excusante, & spem clementiæ in posterum faciente, quoniam satis pœnarum exactum esset, professus est ita modum se proscribendi statuisse, ut omnia relinqueret sibi libera.

Hæc est Cæsar clementia vera.] Augusti clementia, pœnitentia fuit crudelitatis & sævitiæ. ea vero quam præstas, nulla sanguinis macula aspersa est, provenit ex verissima animi temperantia, & charitate qua humanum genus complecteris.

Priorum Principum corruptus exemplis.] Ante Neronem imperabat Claudius, Claudium præcesserat C. Caligula, Caligulam Tiberius. Ex quibus C. Caligula ferocitate & impatientia ardebat, Tiberius quasi publico humani generis odio causas sævitiæ sibi comminiscebatur. Claudius non tam consilio peccabat, quam stoliditate & ignavia qua liberti ad crudelitatem abutebantur, quamvis esset suopte ingenio sanguinarius. Omnes id atrocitatis ausi, quod referre non est opus, ubi in promptu sunt Tranquillus & Tacitus, ex quibus petet lector quæ ad hunc locum pertinent.

Præstitisti Cæsar.] In hunc sensum accipe: præstitisti Cæsar civitatem incruentam. Neque id solum, sed etiam præstitisti, quod magno animo gloriatus es nullam scilicet te stillam humani sanguinis misisse. Id enim forte gloriatus fuerat Nero aut in senatu, aut in concione ad populum.

Quod eo majus est.] Rursum amplificatio ab ætate. si enim istæ imperiorum mutationes magnam rerum omnium vicissitudinem sua natura parturiunt, magnum est per se, quod Nero ne stillam quidem sanguinis humani fudit, quum adeptus est imperium. Verum hoc auget magnitudinem, quod pene adhuc puer ætatem prudentia temperavit. Nam septendecim natus annos defuncto Claudio imperium suscepit.

Clementia ergo non tantum honestiores.] Assumptum seu intentio. Erat enim propositio jam posita, certiorem esse regibus securitatem ex mansuetudine. Argumentum autem in suasoriis ab utili valet plurimum. Quintilianus libro tertio. In suadendo consideratur honestas, deinde utilitas: sunt qui utilitatis considerationem in deliberationem venire solam putant.

Ornamentum imperiorum.] Interpretatio.

Quum Reges consenuerint, liberisque.] Qui legitimum imperium obtinent, & bono publico accommodant, illi morte sua occidunt, nec ante diem, sed sæpe in otio & pace consenescunt. Tandem quum naturæ legibus cedendum est, regnum relinquunt familiæ suæ hæreditarium. Devolvitur in filios, à filiis nepotes accipiunt. Tyranni quamdiu vivunt, execrabiles, gladio sæpius absumuntur quam morbo. sic exercent violentam potestatem, ut non perpetua sit. Est ergo locus ex contrariis. primum ponitur propositio, Reges consenescere: tyrannorum brevem esse potestatem, qua contraria inter se conferuntur: sequitur differentia inter Regem & tyrannum: tum subjicitur ejus differentiæ illustratio. Quod autem hic Seneca dicit Reges liberis ac nepotibus regna quasi per manus tradere, ex jure gentium trahitur. Quod Homerus eleganter significat hoc carmine Iliados.

[illegible]

Ubi & patrium, & incorruptum sceptrum vocat.

Tyrannorum brevis.] Hoc voluit Juvenalis:

Ad generum Cereris sine cæde & sanguine pauci
Descendunt Reges, & sæva morte tyranni.

Et Seneca Tragicus in Medea.

Iniqua nunquam regna perpetuo manent.

Et in Thyeste:

—Ubi non est pudor,
Nec cura juris, sanctitas, pietas, fides:
Instabile regnum est.

Subiit memoriam nobile illud dictum Theopompi Lacedæmoniorum Regis: cui quum ab uxore probro objiceretur, quod esset humilius regnum filiis traditurus, quam ipse accepisset: respondit, eo igitur majus, quo diuturnius. Erant enim eo regnante constituti Ephori, qui non permitterent vagari regiam libidinem. Vide Ciceronem in officiis.

Quid interest inter tyrannum & Regem.] Quicquid est differentiæ, usus potius quam verbi etymon aut proprietas constituit. Tyrannus enim Græcum est, derivatum à verbo neutro [illegible], quod illis, imperare significat. unde Isocrates, in [illegible], [illegible], dixit pro dominandi perito. Et Aristophanes in nubibus vocat [illegible]. Sophocles, [illegible]. Hoc & Servius testatur in septimo commentario Æneïdos, cujus verba sunt. Apud Græcos tyranni & Regis nulla discretio est, licet apud nos incubator imperii tyrannus dicatur. His satis confutatus est error Verrii Flacci, qui scripsit tyrannos ab Hetruscis appellatos, qui & Tyrrheni à Tyrrheno Lydorum duce dicti sunt: quia gens illa crudelitatis nomine famata fuit. Itaque & auctores latini hac dictione frequenter usi sunt in bonam partem. Virgilius Æneïdos quarto.

Te propter Lybicæ gentes, Nomadumque tyranni
Odere.

Et in septimo.

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.

Horat. 3. carminum.

Qui Formiarum mœnia dicitur
Princeps, & innantem Maricæ
Littoribus tenuisse Lyrim,
Late tyrannus.

Statius 2 Thebaidos.

Ne toties incerta ferant, nutentque gementes
Imperia, & dubio pigeat parere tyranno.

Vide Augustinum lib. 2. & libro 5. de civitate Dei. Jam vero usus obtinuit tyrannum dici, qui contra suorum voluntatem dominatur, aut intemperanter exercet potestatem, ut sit nomen vitii. & sic Græcis distinguuntur [illegible], ut nobis Rex & tyrannus. Ideo Solon scribit quodam carmine se hor-

horruisse nominis infamiam, cum tyrannidem ultro à civibus suis oblatam respueret. Aristot. 8 Ethic. ponit tyrannidem regni transgressionem. & Politic. 3. Vocare consuevimus, quum unus ad communem utilitatem gubernat, regiam potestatem. Quum vero pauci gubernant, plures tamen uno, optimatium gubernationem. Cum autem multitudo ad communem utilitatem gubernat, fit respub. Labuntur vero & transgrediuntur hujusmodi species, ex regia quidem gubernatione in tyrannidem, ex optimatibus in paucorum potentiam, ex repub. in popularem statum. Sunt autem multæ species tyrannidis, de quibus idem libro quinto disserit. Cicero in Topicis. Ex altero genere quod erat bipertitum, unum est de eodem, & de alio: ut si quæratur quid intersit inter amicum & assentatorem, Regem & tyrannum? Seneca in Agamemnone.

—— Rex Mycenarum fuit.
Veniet tyrannus.

Hic quoties à Seneca usurpatur, accipiendum in malam partem.

C A P. XII.

Quid ergo? Non Reges quoque occidere solent, sed quoties id fieri publica utilitas persuadet. tyrannis sævitia cordi est: Tyrannus autem à Rege distat factis, non nomine. Nam & Dionysius major jure meritoque præferri multis Regibus potest. Et L. Syllam appellari tyrannum quid prohibet? cui occidendi finem fecit inopia hostium, descenderit licet è dictatura sua, & se togæ reddiderit. Quis tamen unquam tyrannus tam avide humanum sanguinem bibit, quam ille, qui septem millia civium Romanorum contrucidari jussit? & cum in vicinia ad ædem Bellonæ sedens exaudisset exclamationem tot millium sub gladio gementium, exterrito senatu: Hoc agamus, inquit, P. C. seditiosi pauculi meo jussu occiduntur. Hic non est mentitus, pauci Syllæ videbantur. Sed mox de Sylla consequemur quomodo hostibus irascendum sit. Utique si in hostile nomen cives, & ex eodem corpore abrupti transierint. Interim hoc quod dicebam, clementia efficit, ut magnum inter Regem tyrannumque discrimen sit, uterque licet non minus armis valletur: sed alter arma habet, quibus in munimentum pacis utitur, alter ut magno timore magna odia compescat. Nec illas ipsas manus quibus se commisit, securus aspicit. Contrariis in contraria agitur. Nam ut invisus fit quia timetur, timeri vult quia invisus est. Et illo execrabili versu, qui multos dedit præcipites, utitur, Oderint, dum metuant. Ignarus quanta rabies oriatur, ubi supra modum odia creverunt. Temperatus enim timor cohibet animos, assiduus vero & acer, & extrema admovens, in audaciam jacentes excitat, & omnia experiri suadet. Sic feras lineis & pinnis conclusas contine, easdem à tergo eques telis incessat, tentabunt fugam per ipsa quæ fugerant, proculcabuntque formidinem. Acerrima virtus est quam ultima necessitas extundit. Relinquat oportet securi aliquid metus, multoque plus spei quam periculorum ostentet. Alioqui ubi quiescenti paria metuuntur, incurrere in pericula juvat, & aliena anima abuti. Placido tranquilloque Regi fida sunt auxilia sua, quibus ad communem salutem utatur, gloriosusque miles, publicæ enim securitati dare operam videtur, omnem laborem libens patitur, ut parentis custos. At illum acerbum & sanguinarium necesse est graventur stipatores sui.

Quid ergo?] Interrogatio, quæ dispositionem adjuvat, & excitat auditorem. Quum enim ea quæ de differentia inter Regem & tyrannum breviter complexus est, longa verborum serie postea sit enarraturus, minus hæc haberent gratiæ, si æquali tractu pronunciata essent, in hunc modum, Nam & Reges occidere solent, sed quoties &c.

Nam & Dionysius major.] Dionysius major non Rex, sed tyrannus Syracusarum vulgo dicitur: & tamen multi qui Reges appellati sunt, multo acerbius exercuerunt regnum, quam ipse tyrannidem. Hic igitur Rex, illi verius tyranni, si ex suis operibus æstimentur. Neque tamen Dionysius ipse mansuetus per se aut moderatus fuit: quem etiam dirum atque exitialem terris futurum somnia portenderunt antequam nasceretur, ut refert Valerius. Et Macrobius inclementissimum aulæ Siculæ incubatorem vocat: qui submotis amicis, homines barbaros & ferocissimos in eorum locum substituit, quibus latera sua committeret. Verum quorundam sævitiæ comparata ejus crudelitas, pene speciem habet clementiæ. Quo factum est ut duodequadraginta annorum dominationem peregerit, quum plerique Reges fastidio depulsi, aut exilio aut morte male mulctati sint. Eo tempore floruit, quo Atheniensibus triginta tyranni impositi sunt: quo eodem fere tempore Romæ creati sunt Tribuni militum consulari potestate, anno post conditam urbem 347 ut censet Gellius. Nam Livius tradit fuisse anno 310. Dionysium majorem dicit propter filium, qui tyrannidem velut hæreditariam à patre accepit. Postea per factionem expulsus ludum literarium Corinthi pueris aperuit. Quoddam scilicet fortunæ ludibrium, utramque expertus, adversam moderatius tulit, prospera intemperanter abusus est. Loquitur autem contra Vallæ observationem, quum majorem dicit potius quam superiorem: sicut Valer. lib. 3. Felicior progenie sua superior Cato, à quo Porciæ familiæ principia manarunt. Idem. Cato vero superior sæpenumero ab inimicis ad causæ dictionem vocatus, nec ullo unquam crimine convictus, &c.

Et L. Syllam.] Sylla quum plusquam tyrannice in cædes & latrocinia rueret, nunquam tyrannus vocatus est. Dictatoris nomen retinuit, quem magistratum liberi populi sibi imponebant. Et tamen quis neget vere tyrannum fuisse, si tyrannus is est qui impotenter dominatur, qui cædibus suorum pascitur, qui præter æquum & bonum violenter imperium exercet?

Cui occidendi finem.] Imo vero ne ipsa quidem modum imposuit. multi enim quibus nihil erat cum Sylla rei, & qui civilibus factionibus abstinuerant, privatis inimicitiis sunt interempti, sub hoc prætextu, quod Mariani essent, quanquam se nunquam admiscuerant Mario. postea Sylla à quodam senatore rogatus, ut declararet quos esset pœnis affecturus, ne tot immerentes jugularentur, octoginta cives proscripsit. Id ægre ferente senatu, addidit ducentos ac viginti. Tertio etiam non pauciores adjecit. super hoc in concione se proscripsisse dixit, qui tunc memoriæ succurrisset: alios proscripturum, qui oblivione essent præteriti. Si quis proscriptum recepisset, opibus adjuvisset, morte liberasset, mortem irrogari præcepit, ut pietatis pœnas lueret. Non fratrem, non filium, non parentem excepit. Neque deorum templa, neque hospitales penates, nec paternas domos à cædibus puras esse voluit. Nec Romæ solum, sed in omnibus Italiæ oppidis proscriptiones exercuit. Prænestæ illati primum viritim cruciatus, judiciario more. Deinde duodecim millia trucidata; soli Syllæ hospiti concessa impunitate: quam tamen fortiter abnuit, respondens nullam se habere salutis gratiam, si extinctori patriæ permisceretur. Mille alia id genus leges apud Appianum & Plutarchum.

Descenderit licet è dictatura sua] Cùm ita se in republ. gereret, dictaturam assumpsit, magistratum scilicet populo Romano antea usitatum, cui tamen rerum summa permitteretur. Libere enim in capita civium dictatores animadvertebant, non parebant tribunorum intercessionibus, & pene supra leges erant, non secus ac regia potestate præditi. Quamobrem

obrem cautum erat, ut abdicarent magistratu sexto mense, ex quo adepti essent, ne magnum imperium, quod periculosum creditur, foret diuturnum. Sylla vero in annos centum & viginti sibi desumpsit. Cujus exemplum secutus est Julius Cæsar. Verum hic semel acceptam potestatem nunquam dimisit, ille vero sibi abrogavit in cœtu populi, ausus exponere se rationem gestæ dictaturæ redditurum, si quis inquireret. Ideo cavillatus in eum Cæsar, dixit nescisse literas, qui dictaturam deposuerit. Et rhetores inter declamandi exercitationes, deliberationem Syllæ agitabant dictaturam in concione deponentis: ut ait Quintil. lib. 8. Quo allusit Juvenal. Satyra prima.

——— Et nos
Consilium dedimus Syllæ, privatus ut altum
Dormiret.

Quum ad hunc modum abuterentur ejus potestatis licentia, qui imperium affectabant, nomen senatusconsulto abrogatum est in perpetuum Antonio consule. Quæ causa fuit ut postea Augustus magna vi offerente populo, genu nixus, dejecta ab humeris toga, nudo pectore, eam deprecatus sit. Verba igitur Senecæ hunc habent sensum, licet præter morem tyrannorum aliquando tyrannidem excesserit, & in privatorum ordinem se composuerit, nullus tamen tyrannus etiam qui ad mortem perseveraverit, avidior fuit hauriendi sanguinis.

Et se togæ reddiderit.] Eadem locutione utitur Lucanus lib. 7. in persona Cæsaris.

Ipse ego privatæ cupidus me reddere vitæ,
Plebejaque toga modicum componere civem.

Ut per togam significetur privatus habitus: quia prætexta insigne erat Magistratuum. Pædianus in divinationem. Toga communis habitus marium & fœminarum, sed prætexta honestiorum, toga viliorum. Quod tamen non satis est. Nam Sylla post depositam dictaturam senatoriam dignitatem retinebat. Quid sentiam, breviter perstringere visum est. Inprimis prætextati erant Magistratus, ut dictum est, & ostendit Plin. in Panegyr. Gestum, inquit, consulatum mirer, an non receptum? Gestus non in hoc urbis otio & intimo sinu pacis, sed juxta barbaras gentes, ut illi solebant, quibus moris erat paludamento mutare prætextam. Item, Modo prætextas exuerant, resumant: modo lictores abire jusserant, revocent &c. Et Livius lib. 10. 3. Decadis enumerat insignia triumphantium, & Magistratuum, sellas curules, togam prætextam, tunicam palmatam, togam pictam, coronam triumphalem, lauream. Nonnulli alii etiam prætexta utebantur, consulares scilicet viri & prætorii, ac similes functi honoratis Magistratibus, vel suis in rempub. meritis eum honorem consecuti. Cicero quum de ædilitate sua loquitur, Sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, jus imaginis ad memoriam posteritatemque prodendam. Idem pro Cornelio Balbo. Qui prætoriam sententiam, ac togam prætextam legum præmiis consequuntur. Ne illi quidem semper prætexta toga induti in publicum procedebant, sed celebrandis supplicationibus, aut aliis feriis solennibus, & aliis quibusdam publicis festivitatibus. Cicer. Philip. 2. Cur non sumus prætextati? Cur honorem Cæsaris tua lege datum deferi patimur? Bene ergo per togatos, privatos homines intelligimus, sive senatores, sive plebejos.

Tam avide sanguinem bibit.] Usus est loquendi frequens, quum volunt scriptores quempiam exprimere suppliciis gaudentem, ut dicant eum sanguinem sitire, & bibere. Plinius. Volumen evomuit, quo facile intelligatur ebrius jam sanguine civium, & tanto magis eum sitiens. unde illud carmen in Tiberium jactatum:

Fastidit vinum, quia jam sitit iste cruorem:
Tam bibit hunc avide, quam bibit ante merum.

Cæsar apud Lucanum.

Sic & Syllanum solito tibi lambere ferrum,
Durat magna sitis.

Qui septem millia civium] Hanc eandem historiam recitat August. lib. 3. de civit. & Plutarchus in vita Syllæ. Hic tamen in numero à Seneca discrepat, scribit enim interfectos ad sex millia: nec responsum Syllæ ponit superbum adeo atque atrox. Illic enim legitur quosdam flagitiosos castigari, non pauculos. sed hoc addidit Seneca ad auxesin, quo majorem faceret Syllæ invidiam. Augustinus de numero cum Seneca convenit.

Ad ædem Bellonæ.] In ea æde sæpe habebatur senatus, præsertim cum aut externarum gentium legatis dabatur, quibus urbem ingredi non liceret, aut Imperatoribus triumphum petituris, qui ex more urbem non ingrediebantur, nisi triumphantes. Utriusque rei exempla sunt apud Livium 3. decad. lib. 10. de legatis Carthaginiensium, quibus vetitis ingredi urbem, hospitium in via publica, senatus ad ædem Bellonæ datus est. lib. 8. Senatu extra urbem in æde Bellonæ dato, quas res gessisset in Hispania, disseruit. Erat enim juxta circum maximum extra urbem sita, ab Appio Pulchro consecrata, auctore Ovid. 6. Fast.

Hac sacrata die Thusco Bellona duello
Dicitur, & Latio prospera semper adest.
Appius est author, Pyrrho qui pace negata,
Multum animo vidit, lumine captus erat.
Prospicit à tergo summum brevis area circum, &c.

Eam autem diem intellige pridie Nonas Junias, seu quartum diem mensis Junii. Vovisse Appium Pulchrum author est Liv. lib. 10. verum à quo sit consecrata, aut quo tempore, non meminit. Primum tamen senatusconsultum apud Livium ibi factum legitur, quum victor Marcellus reversus ex Syracusis triumphum ob res à se gestas postulavit. Senatum habebat C. Calphurnius prætor. lib. 6. 3 decad. De ipsa dea lege Ciceronem libro secundo de natura deor. Lactantium libro primo. Ut ad Syllam redeamus, potuit facile clamorem exaudire. Illa enim hominum septem millia quæ se illi dediderant, ac in fidem permiserant, convenerant in circum maximum non longe à Bellonæ templo.

Pauci Syllæ videbantur.] Sic respondisse Syllam alii non tradunt, quemadmodum diximus: sed hoc addidit Seneca, ut acciperet occasionem schematis quod Græcis [illegible] dicitur, quum id quod ab altero dictum est, in aliam sententiam retorquemus. hujusmodi est vulgare illud Proculeji: cui quum filius dixisset se non mortem patris expectare, scilicet intelligens se non inhiare hæreditati, excepit ille, Imo vero expectes, nec properes moliri ut velocius moriar. Sylla pauculos dixerat occidi, ut terrorem minueret quem Senatus ex tanto clamore conceperat: Seneca ad sanguinis aviditatem refert.

Ex eodem corpore abrupti.] Argute colligit eos non esse cives, qui in commune non vivunt. Quid enim est civitas? Nempe consilium cœtusve hominum jure sociatus, inquit Cicero in somnio Scipionis. Quam definitionem sumpsit ex Aristotele in Polit. Si igitur non omnis societas est civitas, sed ea tantum quæ probis moribus, & æquis legibus vivat: nimirum qui legibus non obtemperant, cives non sunt, sed ex corpore legitimæ civitatis abrupti, in hostile nomen transeunt. In eandem sententiam alibi Cicero: Ut corpora nostra sine mente, ita civitas sine lege, suis partibus ut nervis ac sanguine & membris, uti non potest.

Interim hoc quod dicebam.] Quasi diceret. Illud obiter dictum sit, admoneri nos exemplo Syllæ quos hostes persequi debeamus. Interim quod est

instituti nostri proprium facile tyrannum à Rege discernit elementia.

Uterque licet non minus armis valletur.] Παραδιαστολὴ, quam Fabius lib. 9. distinctionem vocat, quæ duas res aut plures, quæ videntur eandem vim & rationem habere, disjungit, & quantum distent docet, suam cuique propriam sententiam subjungendo. Sic Ovid. in re simili.

Et latro, & cautus præcingitur ense viator:
Ille sed insidias, hic sibi portat opem.

Ejusdem generis est etiam quod sequitur. Nolo te sæpius parcum appellare, cum sis avarus. Nam qui parcus est, utitur eo quod satis est. tu contra propter avaritiam, quo plus habes, magis eges. Ita non tam diligentiæ fructus, quam copiæ miseria consequitur.

Alter arma habet quibus.] Rex scilicet, cujus officium est vim quæ subditis inferatur, armis propulsare, quibus utitur tanquam pacis præsidio.

Alter ut magno timore.] Scilicet tyrannus, qui quum omnibus invisus sit, odia terrore cohibet. Quod significavit Tranquil. de Domitiano loquens. Inopia rapax, metu sævus. Et Claud.

Cuncta feris, dum cuncta times.

Nec illas ipsas manus.] Qui omnes timet, qui ad omnem motum trepidat, suos etiam satellites cur non timeat? armatos videt, nec satis securus est, an pro se, an contra se ferro accingantur. In hanc sententiam introducitur Thyestes à Seneca Tragico.

——— Dum excelsus steti,
Nunquam pavere destiti, atque ipsum mei
Ferrum timere lateris.

Ut invisus sit quia timetur.] Contrariis in contraria agitur tyrannus. Nam timeri vult quia invisus est. Et tamen ideo invisus est, quia timetur. atqui nihil opus esset timore, si nullum esset odium. Hoc igitur unum illi malum est, quod putat mali remedium.

Et timetur.] Ut enim ait Ennius, quem metuunt oderunt: quem quisque odit, periisse expetit. Senec. lib. de Ira. Quid? quod semper in auctores redundat timor, nec quisquam metuitur, ipse securus? Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille versus, qui medio civili bello in theatro dictus, totum in se populum non aliter convertit, quam si missa vox esset publici affectus. Necesse est multos timeat, quem multi timent. Ita natura constituit, ut quod alieno metu magnum est, suo non vacet.

Timeri vult.] Quid enim aliud faciunt, quam terrorem omnibus incutiunt, qui omnes sibi gladios impendere, suæque vitæ imminere arbitrantur? Lege Tragœdiam Senecæ quæ inscribitur Octavia: in quam sententias pene ad verbum ex hoc opere transtulit. Vere ergo tyrannica vox Dionysii, qua jactabat vincula adamantina esse metum, violentiam, classem, & decem millia armatorum.

Et illo execrabili versu.] Versus hic Atreo attribuitur in tragœdia quadam veteri, sive Accli sive alterius cujuspiam: quemadmodum Cicero duobus locis meminit. Offic. 1. Si Æacus aut Minos dixerit, Oderint, dum metuant. aut, Natis ipse sit sepulcbrum patens: indecorum videretur: quod eos fuisse justos accepimus. at Atreo dicente, plausus excitantur. Et Philip. 1. Videmus quoque in fabulis, ipsis qui, Oderint, dum metuant, dixerint, perniciosum fuisse.

Oderint dum metuant.] Suetonius in Calig. Tragicum illud subinde jactabat. Oderint dum metuant, Item in Tiber. Tragicum illud identidem jactabat. Oderint dum probent. Seneca lib. 1. de Ira. Diram illam & abominandam vocem Syllano scias tempore esse scriptam. Oderint dum metuant. Hoc nomine Cæsarem onerat invidia Lucanus, his verbis,

—— Gaudet tamen esse timori
Tam magno populis: & se non mallet amari.

Ubi supra modum odia creverunt.] Tyrannus quidem satis prospere actum putat, si à suis metuatur, nihil ad se pertinere odium existimans, quod terrori succumbat. Interim crescunt odia, & tandem in rabiem vertuntur, quæ nullo timore qua libet ruit. Hîc nihil agunt gladii, nihil satellites, hic miser à suis præsidiis deseritur, quæ sibi in eam fortunam comparaverat.

Temperatus enim timor.] Nam & boni Principes necesse habent metu continere facinorosos homines, ut appetitus noxii sub juris regula limitentur: & pœnas exequi quæ irrogantur à legibus, ne impunitas augeat confidentiam. sed adhibent temperaturam: quoniam multis exorabiles se præstant, pluribus etiam amabiles. Terror ille tyrannicus, qui nec mediocritatem habet, nec intervallum, nec discrimen, ita ad vivum pungit, ut magis irritet quam coërceat.

Sic ferus lineis.] Similitudo est appositissima, qua idem ipse Seneca utitur libro nono declam. Quædam, inquit, feræ tela commordent, & in mortis auctorem per vulnera ruunt. Sed hæc expressior & accommodatior ad id quod dixerat. Ut enim terror ille, quem posuit, acer & assiduus, & extrema admovens, sic feras indagine cinctas, venatore ferrum admovente, undique urget desperatio.

Lineis & pinna.] Periphrastice designat indaginem, hoc est plagarum seriem in varros arrectarum.

Tentabunt fugam per ipsa quæ fugerant.] Dum enim ferrum fugiunt venatoris, se lineis plagis implicant: quibus rursum dum se explicare contendunt, cursum in venatorem retorquent, venabulum dentibus arripiunt. Idque contingit in ultima desperatione. Est enim artis venatoriæ, facere aliquam spem evadendi, si aufugiant, quo se facilius conjiciant in plagas.

Acerrima virtus est.] Γνώμη seu sententia, quæ frequenter in clausulis ponitur. Hîc simplex, & ad rem relata. Est autem non minus vera sententia, quam celebris & vulgata. Porcius Latro in declamat. Gravissimi sunt morsus irritatæ necessitatis. Q. Curtius lib. 5. Ignaviam quoque necessitas acuit: & sæpe desperatio, spei causa est. Idem alibi. Efficacior omni arte necessitas, non usitata modo præsidia, sed etiam nova admovit. Hinc illud hortamentum Hannibalis ad milites, quo nihil efficacius dici potuit. Aut vincendum, aut moriendum, milites. lib. 10. Livii. & 3. decad. lib. 1. Vobis necesse est fortibus viris esse, omnibus inter victoriam, mortemve certam, desperatione abruptis, aut vincere, aut si fortuna dubitabit, in prælio potius, quam in fuga mortem oppetere. Nullum incitamentum ad vincendum homini à diis immortalibus acrius datum est. Simile quiddam est apud Salustium in persona Catilinæ.

Extundit.] Verbum in hac significatione elegans, ut studii contentionem designet. Est enim quasi tundendo elicere, ut ait Nonius: qui etiam Virgil. carmen Georg. 1. sic legit.

Ut varias usus meditando extunderet artes.

Quamvis Servio & Festo placeat, excuderet. Suet. in Vespas. Latumclavum quamvis fratre adepto, diu aversatus est, nec tandem ut appeteret compelli nisi à matre potuit. ea demum extudit magis convitio, quam precibus. Ipse Seneca alibi. Qui etiam ex duro & immemori pectore gratiam extundit.

Relinquat oportet securi.] Bonus Princeps timetur ut præses legum, & custos: quæ non omnibus pœnas irrogant, sed iis qui non aliter corrigi possunt. hunc improbi & facinorosi formidant, boni amant & reverentur.

Ubi quiescenti.] Sensus est, tyrannus non modo de iis sumit supplicium, qui in necem suam conspirarint: sed etiam accusatores submittit, qui fictis crimi-

criminibus opprimant innocentes. Sive igitur magnum aliquid cogites, sive quiescas, versaris semper in eodem capitis discrimine. Satius est autem à vero accusatore, quam à calumniatore trahi in judicium.

Aliena anima abuti.] Secundum eam differentiam, quam Donatus observavit in Phormione. Abutimur, ait, cum injuria & contumelia. quemadmodum etiam accepit Curtius, lib. 8. Hæc ergo sunt Macedonum præmia, quorum ut supervacuo & vilissimo abuteris sanguine.

Placido tranquilloque Regi.] Hactenus argumentabatur in hunc modum, etiamsi tyrannus aliquod præsidium habeat in satellitibus armatis, non satis firmum esse & validum tamen, quod odio publico vinceretur. nunc arguit nullum etiam in iis esse præsidium, nempe qui custodia ejus graventur.

Sanguinarium.] Id est crudelem, & sanguinis appetentem. Tranquil. in Claud. Sævum & sanguinarium natura fuisse magnis, minimisque apparuit rebus. Plinius epist. 4. De hujus nequitia sanguinariisque sententiis in commune omnes super cœnam loquebantur. Sic Plinius major vocat sanguinarium Tarquinii responsum, & idem Seneca lib. 3. de Ira, feram sanguinariam. eadem forma Græcis [illegible], [illegible], [illegible]. Pro quibus nominibus Polit. in Herodiano sanguinarium vertit.

Cap. XIII.

Non potest habere quisquam fida ac bonæ voluntatis ministros, quibus in tormentis & eculeo & ferramentis ad mortem paratis utitur, quibus non aliter quam bestiis homines objectat: omnibus reis noxior ac solicitior, ut qui homines deosque testes ac vindices facinorum timeat, eo perductus, ut non liceat illi mutare mores. Hoc enim inter cætera vel pessimum habet crudelitas: Perseverandum est, nec ad meliora patet regressus. Scelera enim sceleribus tuenda sunt. Quid autem eo infelicius, cui jam esse malum necesse est? O miserabilem illum, sibi certe! nam cæteris misereri ejus nefas sit, qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui suspecta sibi cuncta reddidit tam externa quam domestica: quum arma metuat, ad arma confugiens: non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui ubi circumspexit quæque fecit, quæque facturus est, & conscientiam suam plenam sceleribus ac tormentis adaperuit: sæpe mortem timet, sæpius optat, invisior sibi quam servientibus. E contrario is cui curæ sunt universa, qui non alia magis, alia minus tuetur, nullam non reipub. partem tanquam sui nutrit, inclinatus ad mitiora, etiamsi ex usu est animadvertere: ostendens quum invitus aspero remedio manus admoveat; In cujus animo nihil hostile, nihil efferum est. Qui potentiam suam placide ac salutariter exercet, approbare imperia sua civibus cupiens: felix abunde sibi visus, si fortunam suam publicaverit. sermone affabilis, accessuque facilis. vultu, qui maxime populos demeretur, amabilis. æquis desideriis propensus, & iniquis acerbus qui à tota civitate amatur, defenditur, colitur. Eadem de illo homines secreta loquuntur, quæ palam. Tollere filios cupiunt, & publicis malis sterilitas indicta recluditur. Bene se meriturum de liberis suis quisque non dubitat, quibus tale seculum ostenderit. Hic princeps suo beneficio tutus, nihil præsidiis eget: arma ornamenti causa habet.

Hoc caput est annexum superiori. Reddit enim rationem ejus quod dixerat, non posse fieri quin graventur stipatores acerbo & sanguinario Principe. subdit nunc, quia nulla potest esse eorum fides aut benevolentia, quos assiduis cædibus, bestiarum more, exercet. Alludit autem Seneca ad morem antiquum Romanorum, qui supplicio addictos aut feris objiciebant, ut protinus laniarentur: aut cogebant cum feris depugnare. Hique postremi ad bestias condemnati dicebantur. Illi priores, qui in mortem præsentaneam tradebantur, pejori erant conditione.

Omnibus reis noxior.] Qui reus est & noxius, eum quoque solicitum esse oportet. Nam cum per se meticulosa res sit ire ad judicem, ut ait Plaut. meticulosissima est causam capitalem & malam sustinere, qua de capite tuo sententiam secundum adversarium ferendam expectes. Comparativum nomen quo usus est Seneca, non potest exigi ad communem aliorum formam: nec tamen caret exemplo. Plautus in Mostel. Quo neque industrior de juventute erat arte gymnastica. Juvenalis.

Egregius cœnat, meliusque miserrimus horum.

Cicero in oratione pro domo sua ad Pontif. Quis apud populum Romanum de illius dignitate industrius? quis senatui sæpius dixit?

Ut non liceat illi mutare mores.] Putat enim paratam sibi esse ultimam perniciem tyrannus, si solito faciliorem se exhibeat. semper enim mortem habet præ oculis, quam non credit posse evitari, nisi vi armisque propulsetur. Sic animatus, etiamsi velit, non tamen audet quicquam de solita crudelitate remittere. Ideo Phalaris in quadam epistola, periculosius ait deponere principatum, quam occupare. Et Dionysius dicebat non equo insidentem, sed pedibus tractum debere deponere tyrannidem: ut meminit Livius lib. 4. 3. Decad. Memorat & Plutarchus Solonis responsum, qui aiebat, pulchrum quidem tyrannidem esse locum, sed exitum non habere.

Scelera sceleribus tuenda.] Hic mos eorum est, qui cum defendere admissa flagitia non possint, de novis sceleribus remedia quærunt. Jam hoc scelus est, quod tyrannus irrumpit in publicam libertatem, ac pacem civitatis tumultuose perturbat: deinde ut possessionem semel acceptam retineat, cogitur omnes de medio tollere, qui sunt alicujus in urbe dignitatis, qui possunt ad recuperandam libertatem populum concitare. Hæc ubi perpetravit, prospicit ne qui existant ultores ac vindices. Itaque omnem generosum sanguinem effundit. Demum agnoscit se omnibus execrabilem ac detestandum: quas execrationes dum vult à suo capite amoliri, scelera sceleribus tuetur. Ita nec modus nec finis scelerum. Seneca in Agamem.

Per scelera semper sceleribus tutum est iter.

Hinc eleganter Persius.

Virtutem ut videant, intabescantque relicta.

Non amicorum fidei.] Sic de Dionysio legimus, qui submotis amicis, in eorum locum ferocissimarum gentium homines, & à familiis locupletum electos prævalidos servos, quibus latera sua committeret, substituit. Valer. auctor lib. 9 Cicero quoque Tusculan. v. de eodem loquens. Qui cum esset bonis parentibus atque honesto loco natus, etsi id quidem alius alio modo tradit, abundaretque & æqualium familiaritatibus, & consuetudine propinquorum, haberet etiam more Græciæ quosdam adolescentes amore conjunctos, credebat se eorum nemini: sed iis quos ex familiis locupletum servos delegerat, quibus nomen servitutis ipse detraxerat, & quibusdam convenis, & feris barbaris corporis custodiam committebat. Lege apud eundem Ciceronem Offic. 2. de Alexandro Phereo.

Non liberorum pietati.] Hoc etiam ad Dionysium refertur, qui cum se tonsorum manibus nollet permittere, tondere filias docuit, quarum etiam postea suspectam habens fraudem, instituit ut candentibus juglandium putaminibus barbam sibi & capillum adurerent. Non est autem oscitanter prætereundum, quod Seneca fidem amicorum dixit, & pietatem liberorum, Sic enim eorum officia distinguuntur.

tur. Plin. in panegyrico. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obsequium servis. Cicero in oratione pro Quintio, Veritate amicitia, fide societas, pietate propinquitas colitur. Neque mireris alibi veritatem, alibi fidem legi. sunt enim ejusdem prope significationis, pro ea quam Græci [illegible] vocant. Idem Cicero pro Plancio. Quid pietas, nisi voluntas grata in parentes? Quintilianus libro 5. Ut ea in quæ communi opinione consensum est, deos esse, præstandam pietatem parentibus. Ut tamen intelligant lectores quid vere sit pietas, subjiciam verba Ciceronis ex Topicis. Atque etiam, inquit, rursus æquitas tripertita dicitur esse. una ad superos, altera ad manes, tertia ad homines dicitur pertinere. prima pietas, secunda sanctitas, tertia justitia seu æquitas. Hactenus Cic. Verum quoniam parentes nobis quasi deorum vice sunt, ad eos derivatur: quod innuit August. lib. 10. de civit. Pietas proprie Dei cultus intelligi solet, quam Græci [illegible] vocant. Hæc tamen & erga parentes officiose haberi dicitur. Quin & hoc nomine utimur, cum volumus præcipuam amoris vim exprimere. Cicer. lib. 1. epist. Perjucundæ mihi fuerunt literæ tuæ, quibus intellexi te perspicere meam in te pietatem. Quid enim dicam benevolentiam, cum illud ipsum gravissimum & sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis videatur?

Quo ubi circumspexit.] Hactenus executus est tyrannum esse miserrimum, qui sic deos horreret & homines, testes ac vindices facinorum; ut nec amicorum fidei se permitteret, nec liberorum pietati fideret, qui necesse haberet ad armorum præsidia confugere, ne ipsis quidem satis securus. Nunc addit, quod est gravius, eum habere testem conscientiam, quæ instar vermis eum intus corrodit ac lacerat. Est enim conscientia mille testes, ut proverbio fertur. Juvenalis Satyr. 13.

——— Quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verbere cædit.
Occultum quatiente animo tortore flagellum.
Pœna autem vehemens, & multo sævior illis,
Quas & Ceditius gravis invenit, & Rhadamantus,
Nocte dieque suum gestare in pectore testem.

Pacatus in Panegyrico. Habet nescio quos internos mens scelerata carnifices, imo ipsa sibi carnifex conscientia est &c. Cicer. pro Roscio, Nolite putare, quemadmodum sæpe in fabulis videtis, eos qui aliquid impie scelerateque commiserint, agitari & perterreri furiarum tædis ardentibus: sua quemque fraus, & suus terror maxime vexat: suum quemque scelus agitat, amentiaque afficit: suæ malæ cogitationes conscientiæque animi terrent. hæ sunt impiis assiduæ domesticæque furiæ. Secundum hæc Ciceronis verba intelligendum illud Statii. 1. Thebaid.

Scelerumque in pectore diræ.

Idem Cicero pro Milone. Magna est vis conscientiæ, & magna in utramque partem: ut neque timeant qui nihil commiserint, & semper ante oculos pœnam versari putent, qui peccarint. Plura Seneca in eandem sententiam epistola 98.

Fortunam suam public.] Hoc enim inter regnum & tyrannidem interest, quod illud ad publicam utilitatem pertinet, hæc privatis commodis continetur. Pro eo quod hic Seneca publicare dicit, Curtius vulgare. verba sunt libro 9. Ad hoc, itineris labor, & ægritudo animi vulgaverat morbos. Item, & contagium morbi etiam in alios vulgatum est.

Sermone affabilis, accessuque facilis.] Vere regiæ virtutes, præ se ferre quandam sermonis suavitatem, quæ alliciat potius quam deterreat, omnibus se facilem & expositum exhibere &c.

Æquus desideriis propensus.] Utrumque Principi observandum, ut quod æquum est, non ægre impetrari à se permittat, & ne tantam suis licentiam indulgeat, ut possint in alios plus quam æquum est usurpare.

Eadem de illo homines secreto] A malis Principibus laudes vi & metu exprimuntur, senatusconsulta honorifica, panegyrici solennes, theatricæ acclamationes. Sed quod non audent homines palam prædicare, alter in alterius aures mussant. Bonum Principem quem laudant, amant. Laudant enim ex affectu, nec secreto execrantur, ut tyrannum. Eadem fere est sententia in Panegyr. Plinii. Nec eadem de Principe prædicemus, quæ prius. neque enim eadem secreto loquitur, quæ prius.

Tollere filios cupiunt.] Ad rempub. pertinet liberis dare operam: quippe quæ hominis tantum ætatem duratura sit, nisi novam prolem parentes subinde sufficiant. Unde lex Metelli, cujus meminit Gellius, quam eandem Augustus suasit. Et jura liberorum apud Romanos. Et apud Platonem libro sexto de republica punitur cœlibatus. Igitur laus Imperatoris est, quod sub ejus imperio cives tollere filios cupiunt. Id ipsum inter laudes Trajani ponit Plinius. Fœminas, inquit, tunc fœcunditatis suæ maxima voluptas subiit, cum cernerent cui Principi cives, cui Imperatori milites peperissent. Quod hic tollere filios dicit Seneca, nos etiam vernacula lingua elevare dicimus. Terent. in Heaut. Meministine me esse gravidam, & mihi te maximopere interminatum, si puellam parerem, nolle tolli? Curtius libro nono. Genitos liberos non parentum arbitrio tollunt, aluntque: sed eorum quibus spectandi infantum habitum cura mandata est. Plinius junior. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur: pauperibus educandis una ratio est, bonus Princeps. Tolli & educari pro eodem posuit.

Nihil præsidii eget.] Nam ut ait Horatius,

Integer vitæ scelerisque purus,
Non eget Mauri jaculis, nec arcu,
Nec venenatis gravida sagittis,
Fusce, pharetra

Arma ornamenti causa habet.] Imperii insignia, quò se faciat populo venerabilem, & plenum majestatis.

Cap. XIV.

Quid ergo officium ejus est? Quod bonorum parentum, qui objurgare liberos nonnunquam blande, nonnunquam minaciter solent, aliquando admonere etiam verberibus. Numquid aliquis sanus filium à prima offensa exhæredat? Nisi magnæ & multæ injuriæ patientiam evicerint, nisi plus est quod timet, quam quod damnat, non accedit ad decretorium stylum. Multa ante tentat, quibus dubiam indolem, & pejore loco jam positam, revocet: simul deplorata est, ultima experitur. Nemo ad supplicia exigenda pervenit, nisi qui remedia consumpsit. Hoc quod parenti, etiam Principi faciendum est, quem appellavimus patrem patriæ, non adulatione vana adducti. cætera enim cognomina honori data sunt. magnos & felices & augustos diximus, & ambitiosæ majestati quicquid potuimus titulorum congessimus, illis hoc tribuentes. Patrem quidem patriæ appellavimus, ut sciret datam sibi potestatem patriam, quæ est temperatissima, liberis consulens, suaque post illos reponens. Tarde sibi pater membra sua abscindat: etiam cum absciderit, reponere cupiat, & in abscindendo gemat, cunctatus multum, diuque. Prope enim est ut libenter damnet, qui cito. Prope ut inique puniat, qui nimis. Erixonem equitem Romanum, memoria nostra, quia filium suum flagellis ceciderat, populus in foro graphiis confodit. vix illum Augusti Cæsaris auctoritas infestis tam patrum quam filiorum manibus eripuit.

Post longam illam contentionem, qua tyrannum & Regem inter se componebat, nunc optimum documentum dat Principi, quo & modum clementiæ discat, & pœnarum irrogandarum temperaturam. Pendet autem hæc interrogatio ab ea, quæ contentionem præcessit, Num Reges quoque occidere solerent? responderat Regem quoque occidere, sed cum publica utilitas persuaderet. Sed cum id etiam non satis apertum esset, nunc exemplo prosequitur. Pater enim filium blande primum admonet. si verba non prosunt, comminatur. si nihil minis proficit, tum demum addit verbera. sic Princeps, qui pater est patriæ, cives suos filios reputet, hortetur primum & verbis, & edictis, antequam deveniat ad pœnas. In hanc sententiam apud Xenophontem Chrysantas loquitur libro 8. τῆς παιδείας. Ego sæpenumero cogitavi bonum Principem nihil differre à bono patre, &c. Plinius in Paneg. Trajani. Quod quidem nomen qua benignitate, qua indulgentia exerces? Ut cum civibus tuis quasi cum liberis parens vivis.

Numquid aliquis.] Quatuordecim causæ in jure, scribuntur, quas pater in filii exhæredationem allegare potest, auth. ut cum de appellatione cognoscitur. collat. 8. §. aliud quoque capit. Jus etiam abdicationis, quam Fabius ultimum patriæ potestatis fulmen appellat, abrogatum est per constitutionem Justiniani, quæ est tit. de patria potestate. l. abdicatio.

Injuriæ patientiam evicerint.] Non sic prima offensa irritetur pater, ut filium exhæredet. multa prætermittat, ad multa conniveat, donec eo emerserint vitia, ut jam tolerari non possint. Hac locutione usus est etiam Ovidius Elegia 2.

Multa diuque tuli, vitiis patientia victa est.

Et Mamertinus in panegyr. Julia. Quæ omnia obstinatam & immobilem Principis tandem vicere patientiam.

Nisi plus est quod timet] Aut ad illud Platonis respicis, neminem prudentem ideo punire, quia peccatum est, sed ne in posterum peccetur: aut simpliciter dicit patrem timere plus quam damnat, qui non credit se tutum, filio iisdem secum parietibus incluso, qui parricidium cogitaverit, aut simile aliquod facinus.

Non accedit ad decretorium stylum.] Per decretorium stylum asperam significat censuram, & quam pater gravissimam in filium habet. Nam & stylus cum metaphorice accipitur, id per se significat, & decretum Latinis dicitur, quod Græcis δόγμα, hoc est stata, constitutaque sententia: unde decretorium, quod illis κρίσιμον. qua ratione Canicula sydus uvis decretorium Plinio, & dies florentibus oleis decretorius, quo Aquila oritur. De stylo Cicer. in oratione pro Cluentio. Ne censorium stylum, cujus mucronem multis remediis majores nostri retuderunt, æque posthac, atque dictatorium gladium pertimescamus. Latinus Pacat. in panegyr. Theodos. Sic cum immitia tyranni stylus timeretur & gladius, transierat in vota paupertas. & in l. si quis. C. de bonis proscriptorum, seu damnatorum. Si quis intra provinciam pro qualitate delicti stylum proscriptionis incurrerit, per ordinarii officii sollicitudinem &c. Deducta hinc metaphora, quod sententiæ antiquitus stylo scriberentur in ceratis tabulis.

Multa ante tentat quibus dubiam &c.] Donec spes est levibus remediis posse revocari ad bonam frugem, nihil admovet asperum, nec desinit antequam de sanitate desperatum est.

Ultima experitur.] Hæc locutio proprie in desperatione usurpatur. Curtius lib. 5. Madathes erat hujus regionis præfectus, haud sane multorum temporum homo, quippe ultima pro fide experiri decreverat. Salust. in Catil. Postquam dies comitiorum venit, & Catilinæ neque petitio, neque insidiæ quas consuli fecerat, prospere cesserunt, constituit bellum facere, & extrema omnia experiri.

Hoc quod parenti, etiam Principi.] Nunc exemplum argumento subjecto accommodat.

Quem appellavimus patrem patriæ.] Omnes fere Cæsares patres patriæ à Senatu consalutabantur, ut per solenne hoc fuerit Imperatorum cognomen, ex quo Julio delatum fuerat: & Tacitus promiscuum hoc cognomentum lib. 11. appellet. Vide Tranquillum. Habuit hoc nomen originem à Cicerone, qui post suppressam Catilinæ conjurationem pater patriæ est appellatus, ut testatur Appianus libro secundo. Et alibi loquens de Cæsare dictatore, Appellatus est pater patriæ: quod cognomen primus Cicero meruit. Juvenal. Satyr. 8.

—— Sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Plinius lib. 7. Salve primus omnium parens patriæ appellate. Plutarchus in ejus vita, Catonem fuisse authorem hujus cognominis tradit: quod an verum sit, in medium relinquo, subjiciam tamen ipsius Plutarchi verba, & Ciceronis locum, quo facilius possint æstimare lectores. Nonnihil, inquit, Ciceroni ac universæ reip. Cato conduxit: qui tribunatus viribus fultus, æqua licet potestatis licentia, ampliori tamen dignitate instituis. facile enim cuncta solvit, & Ciceronis consulatum adeo pro Rostris extulit, ut Ciceronem honoribus omnium maximis dignatus sit, illum patrem patriæ appellans: quod cognomen primum ex Catonis oratione Ciceroni inditum, ad cæteros emanasse existimatur. Cicero ipse in oratione pro Sextio sic loquitur: Quid fuit illud, quod summus artifex flens & recenti lætitia, & mœsto dolore, ac desiderio mei, egit aperte multo gravioribus verbis meam causam, quam egomet de me agere potuissem? summi enim poëtæ ingenium non solum arte sua, sed etiam dolore exprimebat. Tum illa quanto cum gemitu acta sunt? O pater? Me me ille absentem ut patrem deplorandum putarat, quem Q. Catulus, quem multi alii sæpe in senatu patrem patriæ nominarant. quanto cum fletu eum patrem pulsum, patriam afflictam deploraret, domum incensam, eversamque? Sic egit, ut demonstrata pristina fortuna, fletum etiam inimicis atque invidis excitaret. nominatim sum appellatus in Bruto. Hic nominatim Q. Catulum memorat, nulla mentio Catonis: & in senatu, non in concione appellatum se prædicat. sane qui adeo jactat histriones, non fuit prætermissurus Catonem, alioqui rerum suarum laudator magnificus. similia quædam videre est apud Plutarchum, quæ hominis authoritate magis quam historiæ veritate fulciantur, ut cum scribit Ciceronem se usque adeo adolescenti Octavio subjecisse, ut eum aliquando patrem appellaverit: & continuo subjicit, Ex quo stomachans Brutus in epistolis ad Atticum, Ciceronem increpat, quod Antonii metu Cæsari blandiens, non libertati studere, sed domesticum sibi dominum facere videretur. At vero longe aliud sonans verba Bruti in epist. ad Atticum. Appellet, inquit, ergo patrem licet Octavius Ciceronem, referat omnia, laudet, gratias agat, tamen illud apparebit, verba rebus esse contraria. Ejusdem rationis est, quod affirmat Ciceronem cum Senatus sibi triumphum ex provincia redeunti decerneret, respondisse, sibi gratius fore triumphum Cæsaris sequi. Apparet autem ex verbis Ciceronis, ipsum & cupide appetisse, & oblatum non respuisse, sed distulisse suam spem, quo majori apparatu triumpharet, rebus urbanis compositis, & sedata seditione. Nec ante voluntatem abjecit, quam transfugit ad Pompejum: quippe de sumptibus magnopere sollicitus, & ornatus lictoribus laureatis. Nolim mihi credatur: audi ipsum Ciceronem

nem primum lib. 6. Epist. deliberat cum Attico. Videris, inquit, quid nobis de triumpho cogitandum putes: ad quem amici me vocant. Ego, nisi Bibulus, qui dum unus hospes in Syria fuit, pedem porta non plus extulit, quam domo sua, admiraretur, de triumpho æquo animo essem, nunc vero αἰσχρὸν σιωπᾶν. lib. 7. Tu autem de nostro statu cogitabis, primum quo artificio tueamur benevolentiam Cæsaris, deinde de ipso triumpho, quem video, nisi reip. tempora impedient, [illegible]. Item, Scripsi ad Terentiam, scripsi etiam ad ipsum me, quicquid posset nummorum ad apparatum sperati triumphi ad me redacturum. Item, De triumpho autem nulla me cupiditas unquam tenuit ante Bibuli impudentissimas literas: quas amplissime supplicatio consecuta est: à quo si ea gesta sunt, quæ scripsit, gauderem, & honori faverem. Nunc illum, qui pedem porta, quoad hostis cis Euphratem fuit, non extulerit, honore augeri: me in cujus exercitu spem illius exercitus habuit, idem non assequi, dedecus est nostrum: nostrum inquam, te conjungens. Itaque omnia experiar, &, ut spero, assequar. Perpendat nunc secum lector, num hæc, & his similia, quæ in ejus epistolis sparsim leguntur, sint triumphum abnuentis. Redeamus ad Senecam. Dicit igitur nomen patris patriæ non esse impositum Cæsaribus ab assentatoribus, sed ut populus ostenderet nihil plus in se licere Principibus, quam parentibus in liberos.

Magnos & felices & augustos.] Augusti cognomen quasi hæreditarium ab Octavio ad posteros Imperatores derivatum est. Tranquil. in ejus vita. Postea C. Cæsaris, deinde Augusti nomen assumpsit, alterum testamento majoris avunculi, alterum Numacii Planci sententia, cum quibusdam censentibus Romulum appellari oportere, quasi & ipsum conditorem urbis, prævaluisset, ut Augustus potius vocaretur &c. Verbi etymon pete ex Ovid. 1. Fastorum, & Servio in 4. comment. Georg. Felicis nomen, quod legerim, primus sibi ascripsit L. Sylla, publicis miseriis quæsitum. Hinc illud probrose Jactatum.

Aspice felicem sibi, non tibi Romule Syllam.

Prope est ut libenter damnet, qui cito.] Si enim in judicando criminosa est celeritas, atque ut ait Juvenal. Satyr. 6.

Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa est.

Qui cito damnat, libenter damnat. Celebratur apophthegma Alexandri, dignum longe alio Rege, quam se postea præstiterit: qui à matre rogatus, ut hominis innocentis mortem sibi concederet, aliam, inquit, posce mercedem. hominis enim vita nullo beneficio pensatur.

Erixonem.] Historia adeo non vulgo cognita est, ut alia exemplaria Trixonem habeant, alia Buxonem.

Flagellis ceciderat.] Tametsi enim patria potestas magna erat apud Romanos, hoc tamen putabatur libertati contrarium, liberum adolescentem affici servilibus opprobriis. Erat autem servile, flagellis cædi: quod respexit Seneca in ludo Claudii cum inquit, Apparuit subito C. Cæsar, & petere illum in servitutem cœpit: producit testes, qui illum viderent ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem. Adjudicatur C. Cæsari. Et in jure, quibus ex causis liberi fustibus, servi flagellis cæduntur. ideo servi flagriones peculiariter vocabantur.

Graphiis confodit.] Graphium stylus est ferreus peracutus, quo in pugillaribus scribitur. Ovid. in amor.

Quid digitos opus est graphium lassare tenendo?

Tranquil. in Calig. Subornavit qui curiam ingredientem, hostem publicum appellantes invaderent, graphiisque confossum reliquis traderent. dicitur ὑπὸ τῶν γραφείων.

Tam patrum quam filiorum manibus.] Patrum quidem, quia sua crudelitate invisos filiis parentes reddiderat: filiorum, quia exemplum prodiderat, quo parentes in filios crudeliter sævirent. Simile est illud Livii, quantum ad filios pertinet. Tito Manlio venienti seniores tantum isse obviam constat, juventutem & tunc, & omni vita deinde, aversatam eum, execratamque.

Cap. XV.

TArium, qui filium deprehensum in parricidio, exilio damnavit, causa cognita, nemo non suspexit, quod contentus exilio, & exilio delegato Massiliæ parricidam continuit, & annua illi præstitit, quanta præstare integro solebat. Hæc liberalitas effecit, ut in qua civitate nunquam deest patronus pejoribus, nemo dubitaret, quin reus merito damnatus esset, quem is pater damnare potuisset, qui odisse non poterat. Hoc ipso exemplo dabo, quem compares bono patri bonum Principem. Cogniturus de filio Tarius, advocavit in consilium Cæsarem Augustum venit in privatos penates, assedit, pars alieni consilii fuit. non dixit, imo in domum meam veniat. Quod si factum esset, Cæsaris futura erat cognitio, non patris. Audita causa, excussisque omnibus, & iis quæ adolescens pro se dixerat, & iis quibus arguebatur, petit ut sententiam suam quisque scriberet: ne ea omnium fieret, quæ Cæsaris fuisset. Deinde prius quam aperirentur codicilli, juravit se Tarii hominis locupletis hæreditatem non aditurum. Dicet aliquis, pusillo animo. timuit ne videretur locum spei suæ aperire velle, filii damnatione. ego contra sentio. Quilibet nostrum debuisset adversus opiniones malignas satis fiduciæ habere in bona conscientia. Principes multa debent etiam famæ dare. Juravit se non aditurum hæreditatem. Tarius quidem eodem die & alterum hæredem perdidit, sed Cæsar libertatem sententiæ suæ redemit: & postquam approbavit gratuitam esse severitatem suam, quod Principi semper curandum est, dixit relegandum quo patri videretur. Non culleum, non serpentes, non carcerem decrevit, memor non de quo censeret, sed cui in consilio esset. Mollissimo genere pœnæ contentum esse debere patrem dixit in filio adolescentulo impulso in id scelus, in quo se, quod proximum erat ab innocentia, timide gessisset: debere illum ab urbe & à parentis oculis submoveri.

PRius exemplum proposuit, quo malum patrem nobis describeret. Nunc exemplum proponit boni patris: utrumque ad confirmandum id quod dixerat, bonum patrem esse qui nonnunquam blande, nonnunquam minaciter objurgaret filium, multa toleraret, ad multa conniveret, tentaret omnia antequam ultima experiretur. Attendat autem lector ad seriem argumentationis. argumentatur Seneca ab auctoritate. Facit enim ex hominum opinione quoddam quasi præjudicium. Erixonem, quia aspere nimis & præcise in filium animadverterat, populus graphiis confodit. Ergo patris sævitia hominum opinione improbata est. Rursum, si Tarium omnes laudaverunt, quia filii nefarium facinus modice ac etiam intra modum punivit: igitur publico decreto patris mansuetudo approbata est. Quod si bonum Principem decet ad exemplar boni patris formari, nimirum mansuetudine opus est. Tarius hic de quo loquitur Seneca, is est cujus meminit Plin. hist. natur. lib. 18 qui humili loco natus, ab extrema paupertate provectus ad summum fortunæ fastigium beneficentia Augusti etiam consulatum adeptus est.

Contentus exilio & exilio delegato.] In hoc fuit temperatus pater, quod exilio contentus, mortis pœnam remisit, multo etiam magis, quod tale exilium

lium delegavit uc definivit, nempe Massiliam, quæ urbs antiqua dignitate, eximiisque opibus atque ornamentis pollebat: ut videri potuerit non exulare, qui in eum locum relegatus sit. Massilia urbs est Galliæ in petroso loco sita, Phocaënsium ædificium, de qua lege Strab. lib. 4. Justin. lib. 43. Pomponium Melam lib. 2. Nam de ejus laudibus Cicero pluribus locis, & alii. In ea exulavit Milo. unde apparet eos qui solum exilii causa verterent, eam sedem quasi aptissimam delegisse, si tamen non essent loco circumscripti.

Et annua.] Id est: sumptus annuos, seu annuam pensionem. Sic enim unnua absolute dicuntur alimenta in singulos annos. Tranquil. in Tiber. Sed & peculio concesso à patre, præbitisque annuis fraudavit per speciem publici juris, quod uhil de iis Augustus testamento cavisset.

Quem compares bono Principi.] Bono Principi Augusto, bonum patrem Tarium: quorum in eadem causa alter bonum se patrem præstitit, alter instar boni patris bonum Principem.

Cogniturus de filio Tarius.] Benignitas Augusti, & quod de filio cognitionem patri permisit, quum posset ad se trahere: quod prævidebat patrem mitius acturum: extraneum quemvis judicem summo jure posse animadvertere. Deinde, quod patri affuit in consilio, & quum sententiam rogaretur, meminit cui in consilio adesset. Itaque non tantum quasi in parricidam, sed quasi iu filium sententiam tulit.

Cæsaris futura erat cognitio.] Id est inquisitio, examen. Livius lib. 1. Cognitiones capitalium rerum per se solus sine consiliis exercebat. Juvenal. Satyr. 16.

——Justissima centurionum
Cognitio est igitur de milite.

Alias cognitor est familiarissimus defensor, qui præsentis causam nnvit, & sic tuetur ut suam, ut interpretatur Asconius in divinationem. in qua significatione sæpius accipit Cicero.

Ut sententiam suam quisque scriberet.] Hic ritus utplurimum in judiciis publicis observabatur ut judices audita causa, sententiam suam scriberent, & in urnam conjicerent, sic ut alter alterius sententiam ignoraret, & omnes omnium. Tum prætor qui quæstioni præerat, ex eorum sententia qui numero vincebant, pronunciabat. id tamen perpetuum non erat: quod certum est ex loco Cicer. in oratione pro Cluentio. Quæsivit, inquit, à reo C. Junius quæsitor ex lege illa Cornelia quæ tum erat, clam, an palam de se sententiam ferri vellet. De Oppianici sententia responsum est, quod is Habiti familiarem esse Junium dicebat, clam ferri velle. Itum est in consilium. omnibus sententiis præter unam, quam suam Stalenus esse dicebat, Scamander prima actione condemnatus est. Falluntur ergo qui semper tabellares fuisse sententias existimant.

Ne ea omnium fieret, quæ Cæsaris.] Hoc est, ne si palam protulisset Augustus sententiam, omnes ejus auctoritatem instar præjudicii sequerentur. Ita erant liberiores quæ scribebantur sententiæ. Quare Cicero de lege agraria, tabellam qua ferebantur suffragia, vocat indicem tacitæ libertatis: & alibi, tabellæ latebram.

Juravit se Tarii locupletis hominis.] Cur juraverit Augustus, postea aperit Seneca, ne scilicet videretur spolii (ut dicitur) cupiditate conficere belluam: & ideo filium ab hæreditate paterna dejicere, ut ipse hæres institutus in locum succederet. Q. hic Tarium hominem locupletem appellat Seneca, homo ipse prædives, non abs te est. siquidem Tarius, ut scribit Plinius in eo quem citavimus loco, millies sestertium liberalitate Augusti congestum agris coëmundis exhausit: quæ summa facit æris nostri vicies quinquies centena millia, seu duos milliones & quingenta millia coronatorum: ut colligitur ex supputatione Budæi. Neque enim mihi curæ est quid garriat Porcius Latro Vicentinus. Quid sit adire hæreditatem, quod & cernere dicitur, nulli ferme Jurisconsulto non cognitum est. Significat enim hæredem profiteri, & se pro hærede gerere. unde & metaphorice cernere hæreditatem alienæ laudis, Ciceroni ad Dolabellam, & lib. 6. ad Atticum cernere amorem. Non contemnendus est error Marcelli, cujus verba sunt. Cernere, cedere significat. unde & cernere hæreditatem filii patribus, id est cedere dicti sunt. Imo vero filii patrum hæreditatem cernunt, id est adeunt.

Satis habere fiduciæ in bona conscientia.] Non enim sapientis est se extra quærere, & pendere à rumoribus, sed conscientiæ suæ fiducia niti, ut philosophi prædicant. Cic. ad Atticum lib. 12. Mea conscientia pluris est, quam hominum sermo. Item lib. 13. De fama nihil sane laboro, etsi scripseram ad te nunc stulte. Nihil enim melius curandum est, atque hoc in omni vita sua, quemque à recta conscientia transversum unguem non oportet discedere. Hæc apud philosophos valeant, nobis vero longe aliud præscribit nostra religio. Nam, ut ait Augustinus de communi vita cler. Duæ res sunt, conscientia, & fama: conscientia necessaria est tibi, fama proximo tuo. Qui confidens conscientiæ negligit famam, crudelis est.

Princeps multa debet etiam famæ.] Nam ut loquitur Quintil. in milite Mariano, Quoad altiorem quisque honorum gradum extenditur, magis in exemplum spectantibus patet. Et hæc est conditio superiorum, ut quicquid faciunt, præcipere videantur. Quare nil mirum si habere debeant famæ rationem.

Juravit se aditurum.] Hoc schema rhetoricum, quod alii [illegible], alii [illegible] vocant, repetitio, seu replicatio latine dici potest.

Gratuitam esse severitatem.] Non excogitatam ad confiscandam hæreditatem &c.

Non culleum, non serpentes.] Significat pœnam parricidarum, qui virgis sanguineis verberati, atque insuti culleo cum cane, simia, angue & gallinaceo, in profluentem dejiciebantur, aut, si mare longius dissitum esset, feris subjiciebantur. Auctor Modesti. in l. pœna parricidii. ff. ad l. Pomp. de parricid. Id constitutum erat lege Cornelia, quam nonnulli latam à Sylla existimant. ego contra sentio. Nam Cicero in oratione pro Roscio, Quanto, inquit, majores nostri sapientius, qui quum intelligerent nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia, supplicium in parricidas singulare excogitaverunt: ut quos ipsa natura retinere in officio non potuisset, magnitudine pœnæ maleficio submoverentur. insui voluerunt in culleum vivos, atque ita in flumen dejici. Hic à majoribus latam legem testatur, quum tamen causas Sylla vivente ageret, authore Plutarcho. Quisquis tamen ille fuerit Cornelius primus legislator, legem pene obsoletam in usum revocavit Pompejus magnus, nihil ad pœnam adjiciens, quemadmodum scribit Marcellus Juriscon. in l. 1. ff. ad l. Pompejam, &c. in cujus verbis duo verba expungenda scitissime docuit Zasius Juriscon. Adde etiam hoc supplicium non primum excogitatum esse in parricidas, sed quum M. Tullius duumvir, quia librum secreta civilium sacrorum continentem Petronio Sabino transcribendum dederat, jussu Tarquinii Regis culleo insutus, & in flumen projectus esset, hoc genus supplicii ad parricidas traductum est. Si quidem deorum ac parentum violationem æque expiari æquum est, ait Valerius. In codicibus Dionysii Halicarnassei legitur M. Attilium. Ego M. Tullium reponendum censeo ex Valerio. Lege multa in hanc sententiam in orat. Cicer. pro Roscio, quam supra citavimus. ad hoc alludit Juvenal. de Nerone loquens parricida & matricida.

Cujas

Cujus supplicio non debuit una parari
Simia, nec serpens unus, nec culleus unus.

Et alibi.

Et deducendum corio bovis in mare, cum quo
Clauditur adversis innoxia simia fatis.

Mollissimo genere pœnæ.] Pro peccato magno paululum supplicii satis est patri, inqoit Terent. Quamobrem divus Adrianus fertur eum qui in venatione filium suum necaverat, quod novercam adulteraret, in insulam deportasse, quod latronis magis jure quam patris eum interfecisset. Nam patria potestas in pietate debet, non in atrocitate consistere. Id refert Martianus Jorisconsultus.

In filio adolescentulo] Argumenta à circumstantiis, primum quod adolescens ætate lubrica in scelus lapsus sit, deinde quod non audax ac præceps fuerit in facinore perpetrando.

Cap. XVI.

O Dignum quem in consilium patres advocarent. O dignum quem cohæredem innocentibus liberis scriberent. Hæc clementia Principem decet, ut quocunque venerit, mansuetiora omnia faciat. Nemo Regi tam vilis sit, ut illum perire non sentiat, qui qualiscunque pars imperii est. In magna imperia ex minoribus petamus exemplum. Non est unum imperandi genus. Imperat Princeps civibus suis, pater liberis, præceptor discentibus, tribunus vel centurio militibus. Nonne pessimus pater videbitur, qui assiduis plagis liberos etiam ex levissimis causis compesceret? Uter autem præceptor liberalibus studiis dignior, qui excarnificat discipulos si memoria illis non constiterit, aut si parum agilis in legendo oculus hæserit: an qui monitionibus & verecundia emendare ac docere malit? Tribunum centurionemque da sævum, desertores faciet: quibus tamen ignoscitur. Numquid nam æquum est, gravius homini, & durius imperari, quam imperatur animalibus mutis? Atqui equum non crebris verberibus exterret domandi peritus magister. Fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris. Idem facit venator, qui instituit catulos vestigia sequi, quique jam exercitatis utitur ad excitandas vel persequendas feras, nec crebro illis minatur, contundet enim animos, & quicquid est indolis, comminuetur trepidatione degeneri. Nec licentiam vagandi errandique passim concedit. Adjicias his licet, tardiora agentes jumenta: quæ cum ad contumelias & miserias nata sint, nimia sævitia coguntur jugum detrectare.

QUem patres in consilium.] Qui tam fidele consilium daret parentibus, & consentaneum paternæ mansuetudini.

Cohæredem innocentibus liberis.] Qui non consectaretur hæreditates ex crimine liberorum, nec dejiceret è gradu legitimos hæredes ut se ingereret.

Scriberent.] Scribere hæredem dixit juxta differentiam in jure observatam, ut hæres scriptus opponatur hæredi nuncupato. Julianus in l. si ita scriptum. ff. de bonorum possess. secundum tabul. Nam quemadmodum filio scripto hæredi separatim ab hæredibus patris, ita nuncupato potest videri separatim à scriptis patris hæredibus bonorum possessionem dari. Et ibidem substitutio per nuncupationem. Ulpianus in l. hæredes. ff. de test. Hæredes palam, ut exaudiri possint, nuncupandi sunt. Licebit ergo testanti vel hæredes nuncupare, vel scribere. Sed si nuncupat, palam debet. Idem §. quod vero. Quod vero quis obscurius in testamento vel nuncopat, vel scribit, an post solemnia explicari possit, quæritur. Ergo scriptus hæres quem testator manu sua scripserit, nuncupatus, cujus nomen dictaverit testator scriba excipiente. quod ostendit Tranquillus in Augusto his verbis. Testamentum quod is Romæ etiam de Cleopatræ liberis inter hæredes nuncupatis reliquerat, aperiendum recitandumque pro concione curavit. Erant enim liberi Cleopatræ in testamento scripti hæredes, sed ab amanuensi, Antonio nuncupante, seu dictante. Juvenal. Satyr. 3.

Quis pauper scribitur hæres?

Idem Satyr. 5.

Non unus tibi rivalis dictabitur hæres.

Dictabitur, id est nuncupabitur. Qua ratione Plin. lib. 8. epist. dixit nuncupatom testamentum.

In magna imperia ex minoribus] Arguit à similibus. Quemadmodum, inquit, Princeps suis civibus imperat, ita pater filiis, præceptor discipulis, tribunus seu centurio militibus. atqui non est bonus pater, qui aspere filium tractat, nec bonus præceptor, qui discipulum, nec bonus centurio, qui militem. Ergo nec bonus Princeps acerbum & crudelem gerere se erga suos debet. Neque supervacuum est quod Seneca rursum similitudinem à patre trahit. sunt enim variæ similitudines. prius conferebat Principem cum patre, quia Princeps est pater patriæ, & dominari suis debet quasi liberis. Nunc componit patrem cum Principe: quia pater inter filios est quasi Regulus.

Nonne pessimus pater.] Est enim pater naturæ prodigium, qui affectum illum amoris non gerit erga filios, quem natura etiam omnibus animantibus indidit, atque ut Græci proverbio dicunt [illegible].

Utrum autem præceptor.] Notum est Fabii Quintiliani consilium, ne in pueros ingenuos nimium aspere sæviatur. quodrum minime exauditur à plagosis istis carnificibus. Non enim audeo pædagogos appellare, cum id nomen probro vertant.

Si parum agilis in legendo oculus.] Quod tamen à puero exigi non debet. Nam Quintil. de emendata lectione præcipiens, ad hunc modum scribit. Certa sit ergo inprimis lectio: deinde conjuncta, & diu lentior, donec exercitatione contingat emendata velocitas. Nam prospicere in dextrum, quod omnes præcipiunt, & providere, non rationis modo, sed usus quoque est: quoniam sequentia intuenti, priora dicenda sunt: & quod difficillimum est, dividenda intentio animi, ut aliud voce, aliud oculis agatur. Idem lib. 10. Est igitur usus irrationabilis quem Græci [illegible] vocant, quo manus in scribendo decurrit, quo oculis totos simul in lectione versus, flexusque eorum, & transitus intuentur, & ante sequentia vident, quam priora dixerunt. Galli lingua vernacula rusam dicunt.

Tribunum centurionemque da sævum.] Hic ordo est disciplinæ militaris, ut centuriones tribunorum imperio pareant, tribuni legatorum, legati consulum potestati obnoxii sint. centuriones enim centum militibus præerant, tribuni millenis, ob id à Græcis χιλίαρχοι dicti, quo nomine utitur etiam Curtius lib. 5. Si ergo aut centuriones suis centuriis, aut tribuni suis chiliadibus ita imperiose præsint, ut minima etiam delicta severissime excipiant, desertores faciunt. Quibus tamen ignoscitur, quia culpa omnis in eos confertur, quorum sævitia causam dedit cur desererent, sic legitur apud Livium de Appio illo vito aspero & intractabili, lib. 2. Hæc ira, inquit, indignatioque ad vexandum sævo imperio exercitum stimulabat: nec ulla vi domari poterat, tantumque certamen animis imbiberat, segniter, otiose, negligenter, contumaciter omnia agere: nec pudor, nec metus coërcebat, si citius vellet agi agmen, tardius sedulò incedere, si adhortator operis adesset, omnes sua sponte motam remittere industriam, præsenti vultus demittere, tacite prætereuntem exercrari.

Desertores.] Desertor est qui per prolixum tempus evagatus, ad castra reducitur: ut tradit Modest. Jurisc. in l. desertorem. ff de re militari. Est tamen & alia significatio hujos verbi. sunt enim qui militiam deserunt, alii locum & stationem. Salust. in Jugurth. Centuriones ducesque turmarum partim uti transfugerent, corrumpere, alii signo dato locum uti desererent. Qui militiam deserunt, dicuntur simpliciter deserere sine adjecto. Quintil. lib. 9. Qui aliquando fortiter fecerat, & alio bello pecierat ut militia vacaret ex lege, quod quinquagenarius esset, adversante filio ire in aciem coactus, deseruit. in hunc sensum Turnus Æneid. 12. vocat Æneam desertorem Asiæ, quasi patriæ proditorem. quod Servius non hene pro exule interpretatus est.

Numquid æquum est.] Quæ præcesserunt argumenta, à similibus ducebantur. nunc ducitur à majori. si enim omnia impune licent domino in animal brutum & mutum, nec tamen grave ac durum imperium exercet, à majori sequitur hominis in hominem moderatum esse debere imperium. Post descendit ad species, exempla proponens in equis, in catulis venaticis, in asinis etiam & bobus: quæ si aspere tractentur & præfracte, ad verba indurescunt, potius quam flectuntur:

Atqui equum.] Virg. Georg. 3. de equis loquens.

Namque ante domandum
Ingentes tollent animos, prensique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.

Statius 1. in Achilleid.

Effrenæ tumidum velut igne juventæ
Si quis equum primus submittere tentet habenis,
Ille diu campis, fluviisque, & honore superbo
Gavisus, non colla jugo, non aspera præbet
Ora lupis, dominique negat captivus inire
Imperia, atque alios miratur discere cursus.

Domandi peritus magister.] Id est mansuetarius. observavit proprietatem verbi, quum de equis loqueretur, quos domari proprie dicimus, authore Servio. Cicero offic. 1. Ut equos propter crebras contentiones præliorum ferocitate exultantes, domitoribus tradere solent, ut iis facilius uti possint, &c.

Contundet animos.] Hebetabit. sumpta, ut ait Donatus, à fabris translatio, qui sæpe repetendo tundunt aliquid malleo, & hebetant. Plinius in panegyr. Amas constantiam civium, rectosque ac vividos animos non, ut alii, contundis ac deprimis, sed foves & attollis. Latinus Pacat. in panegyr. Illa, illa, tyranni consilia cæcavit. Illa & animum ejus obtrudit, & gladium. Quintil. lib. 10. Nam si nobis sola materia fuerit ex litibus, necesse est deteratur fulgor, & durescat articulus, & ipse ingenii mucro quasi quotidiana pugna retundatur. aliter accepit Ovid. contundere animos, pro eo, quod est ferocitatem nimiam mansuefacere, & emollire. lib. 1. de arte.

Phillyrides Chiron citharæ præfecit Achillem:
Atque animos molli contudit arte feros.

Tardiora agentes jumenta.] Nempe asinos & boves: quamvis hos sub jumentorum nomine contineri non putaverit Ulpianus Jurisconsultus. sed si etymologiam respicias, nihil prohibet qoin jumenta recte dici possint, sive a jugando, ut voluit Varro: seu à juvando, ut alii grammatici docent, nomen deductum sit.

Detrectare.] In aliis exemplaribus legitur detractare. utraque lectio recipi potest. Nam quamvis detrectare frequentius sit in ista significatione, hoc tamen etiam reperitur. Virgil. Georg. 3.

Aut juga detractans interdum quæ optima cornu.

Curtius lib. 9. Nihil quod imperaret detractans, biduum apud eum substitit.

Cap. XVII.

NUllum animal morosius est, nullum majore arte tractandum, quam homo, nulli magis parcendum. Quid enim stultius, quam in jumentis quidem & canibus erubescere, iram exercere, pessima autem conditione hominem esse? Morbis medemur, nec irascimur. Atqui & hic morbus est animi, mollem medicinam desiderat, ipsumque medentem minime infestum ægro. Mali Medici est desperare, ne curet. Idem in his quorum animus affectus est, facere debebit cui tradita salus omnium est, non cito spem projicere, nec mortifera signa pronunciare. Luctetur cum vitiis, resistat, aliis morbum suum exprobret, quosdam molli curatione decipiat, citius meliusque sanaturus remediis fallentibus. Agat Princeps curam non tantum salutis, sed etiam honestæ cicatricis. Nulli Regi gloria est ex sæva animadversione. Quis enim dubitat posse? At contra maxima, si vim suam continet, si multos iræ alienæ eripit, neminem suæ impendit.

NUllum animal.] Clausula, qua apte superiora clauderentur, si mox sequerentur ea quæ de servis paulo post subjicier. Quum enim io comparatione animalium diversi generis illud conveniret, nulli magis parcendum quam homini, erat & illud addendum, etiam inter homines nulli magis quam libero. Nunc quædam admiscet minime loco posita: quæ si in alium locum distulisset, optime quadrarent. Hæc ergo accipiamus quasi dicta sint per digressionem.

Morbis medemur.] Quasi diceret, com Princeps alicui pœnam infligit, non aliam causam prætendit, nisi quod sic corrigitur hominum pravitas, qui aliter cohiberi non possunt: quod curatur ulcus publicum, quod membra morbosa abscinduntur, ne malum in totum corpus serpat. Atqui & eam rationem sequuntur Medici. Imo verius Princeps quidam est animi Medicus: cum morbus animi, sit vitium. Imitentur ergo Principes bonos Medicos, qui non intemperanter ægros affligunt, qui faciles curationes primum admovent, & fallentia remedia, nec desperant quamdio aliquid tentare possunt. morbis medentur, non irascuntur.

Quorum animus affectus est.] id est male habitus, & male dispositus, ut vulgo loquuntur. Sic enim affectus fere accipitur in malam partem, quum est sine adjecto. Livius libro 9. In corpore tamen affecto vigebat vis animi consiliique.

Nec mortifera signa.] Alludit ad præsagia Medicorum, quibus certam mortem prænunciari scribunt.

Cap. XVIII.

SErvis imperare moderate, laus est: & in mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet. Quanto justius hominibus liberis, ingenuis, honestis, non ut mancipiis abuti, sed his quos gradu antecedas, quorumque tibi non tradita servitus, sed tutela. Servis ad statuam licet confugere, cum in servum omnia liceant. Est aliquid quod homini in hominem licere, commune jus animantium vetet. Quis non Vedium Pollionem pejus oderat, quam servi sui, quod murænas sanguine humano saginabat, & eos qui se aliquid offenderant, in vivarium, quid aliud quam serpentibus objici jubebat? O hominem mille mortibus dignum, sive devorandos servos objiciebat murænis, quas esurus erat: sive in hoc tantum illas alebat, ut sic aleret. Quemadmodum domini crudeles tota civitate commonstrantur, invisique

que & detestabiles sunt, ita Regum & injuria latius patet, & infamia atque odium seculis traditur. Quanto autem non nasci melius fuit, quam numerari inter publico malo natos?

A Majori ad minus. si non omnia licent domino in servum, ergo nec Principi in subditum. Sic enim debet dominus servu imperare, ut interim agnoscat hominem. sic Princeps dominari subdito, ut hominem agnoscat, & liberum. A minori. si domini crudeles, quorum crudelitas privatis parietibus continetur, tota civitate commonstrantur: Regum sævitia quæ in populos excercetur, in vulgus infamis est, & ad posteritatis quoque memoriam dimanat.

Servis imperare moderate.] Est etiam erga infimum hominum genus servanda justitia, inquir Cicero. Hi sunt servi, quibus uti bene quidam præcipiunt ut mercenariis, ad exigendas operas, & justa præstanda. Plato quoque in 6. de rep. Est, inquit, recta servorum educatio, ut nulla illis contumelia inferatur: injuriaque iis multo minus, si fieri possit, quam æqualibus inferenda. Modus tamen adhibendus est. Nam, ut statim idem subdit, castigandi, cædendique semper jure sunt servi: neque ita monendi ut liberi, ne molliores fiant, allocutio omnis ad servos, quodammodo imperium sit, &c.

Æqui bonique natura.] Satis ostendit Budæus in suis annotationibus, quid esset æquum & bonum quod juri summo seu rigori juris opponitur. Nam cum jus omnia recta & inflexibilia exigat, æquitas de jure aliquid remittit. hæc Græcis [illegible], illud [illegible] dicitur. Sensus est igitur, dominos non respicere quantum suo jure in servos possint, sed quadam æquitatis norma temperare imperium.

Quæ parcere etiam captivis.] Eadem etiam æquitas bello devictos & captivos conservari jubet. Nam si jure summo agatur, præsertim in medio belli tumultu, non est nec misericordiæ nec mansuetudini locus: atque, ut loquitur Pyrrhus apud Senecam in Troade,

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit.
Æquius respondet Agamemnon
Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Cic. Offic. 1. Parta autem victoria conservandi sunt ii, qui non crudeles in bello, nec immanes fuerunt. Horat. 1. Epist.

Vendere cum possis captivum, occidere noli.
Serviet utiliter, seu pascat durus, aretque.

Hinc Virg. Æneid. 6.

Tu regere imperio populos Romane memento.
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem,
Parcere subjectis, & debellare superbos.

Et Alexander lib. 4. Curt. Et vincere, & consulere victis scio.

Liberis, ingenuis, honestis] Qui serviles contumelias, & sordida obsequia pati non possunt. Unde Hermolaus ad Alex. lib. 6. Curt. Occidendi te consilium inivimus, quia non ut ingenuis imperare cœpisti, sed quasi in mancipia dominaris. Liberis, dixit, & ingenuis, quia hæc inter se differunt. Liberi enim aliquando fiunt, ingenui semper nascuntur. vide Jurisconf.

Servis ad statuam.] Servi enim, si premerentur intolerabili dominorum sævitia, ad Cæsarum statuas confugiebant: & si quidem justa causa implorabant opem, eximebantur prioris domini potestate. §. sed & major. de iis qui sunt sui vel alieni juris. lib. 1. Instit. Antoninus consultus à quibusdam præsidibus provinciarum, de iis servis qui ad ædem sacram, vel ad statuas Principum confugiunt, præcepit ut si videatur intolerabilis sævitia dominorum, cogantur servos suos bonis conditionibus vendere. in eandem sententiam est constitutio Valer. Theod. & Arca. aaa. lib. 1. C. Tranquil. in Tiber. Paulatim hoc genus calumniæ eo processit, ut hæc quoque capitalia essent, circa Augusti simulacrum servum cecidisse, vestem mutasse, &c. Hoc jus asyliæ postea transiit ad basilicas Apost. & Martyr. ut legitur in multis juris locis. vide August. lib. 1. de civit. Dei.

Cum in servum omnia liceant.] Utpote in quem vitæ necisque potestas domino permissa est.

Est aliquid quod homini in hominem liceat.] Natura enim indidit animalibus societatem in suo cuique genere, ut homo hominem non violet, nec canis canem, nec equus equum, &c. Qui sensus ut elici posset, mutavi veterem lectionem.

Quis non Vedium Pollionem.] Locus à contrariis. Si enim passim odio habitus est Vedius Pollio, quod servos murænis devorandos in vivarium conjiciebat, est igitur aliquid quod commune jus animantium homini non permittit in hominem. Quod autem legendum sit Vedius Pollio, constat ex authoritate Plinii, cujus verba sunt lib. 9. cap. 23. Invenit in hoc animali documenta sævitiæ Vedius Pollio eques Rom. ex amicis divi Augusti, vivariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectare non poterat. Ob eam causam lib. 1. Taciti, inter probra Augusti ab obtrectatoribus recensetur Vedii Pollionis luxus, quod ejus amicus esset. Hunc etiam Vedium Tacit. lib. 12. numerat inter prævalida equitum Romanorum nomina, quorum potentia Augusto imperante pollebat. Miror quid in mentem venerit Erasmo, ut in secunda editione Atedium pro Vedio reponeret lib. 3. de ira, ubi ejusdem historiæ Seneca meminit, cum veram lectionem asseruerit Celius Rhodiginus in lectionibus antiquis, verba ipsius Senecæ licet suppresso authore referens. Senecæ verba sunt. Cum Augustus cœnaret apud Vedium Pollionem, fregerat unus crystallinum ex servis, ad mortem rapi eum Vedius jussit, nec vulgari quidem periturum morte. murænis objici jubebatur, quas ingens piscina continebat. Quis non hoc putaret luxuriæ causa facere? sævitia erat. Evasit è manibus puer, & confugit ad Cæsaris pedes, nihil aliud petiturus, quam ut aliter periret, nec esca fieret. Motus est novitate crudelitatis Cæsar, & illum quidem dimitti, & crystallina omnia coram se frangi jussit, complerique piscinam.

Quod murænas.] Muræna quæ Græcis [illegible], ut author est Varro, piscis in primis deliciis quondam habitus, & qui nunc quoque in magno pretio suo tempore habetur, quantum ex descriptione Plinii & aliorum agnoscere possum. Is est quem lampretam vulgo dicunt, non multum absimilis anguillæ. Quanti æstimatæ fuerant murænæ Romanis, vel illud argumento est, quod Antonia Drusi, murænæ quam diligebat, inaures addidit: & Crassus vir censorius amissam, quasi filiam, atratus flevit: quod Murænæ cognomen assumpserint à murænis, quibus effuse delectabantur. Insignis est error Perotti, qui à maculis corporis appellatos Murænas autumat, refragantibus Varro. Macrob. Columel. hallucinatur etiam cum scribit Chirrum earum vivaria excogitasse. Atqui Plinius, Varro, Columel. Macrob. C. Hirrium tradunt: à quo dictator Cæsar sex millia ad pondus accepit, cum triumphales cœnas populo daret. Lege plura apud Plinium lib. 9 cap. 55. Macrob. lib. 3. Saturn. Varro. lib. 3 de re rustica, Columel. lib. 8.

In vivarium] Vivarium hic usurpatum pro piscina, contra quam docuerit Gellius lib. 2. qui vult accipi pro loco in quo feræ vivæ pascantur, quod

alias leporarium, alias roborarium dicitur. In hac tamen significatione non semel in authoribus legitur. Juvenal. Satyr. 4.

Non dubitaturi fugitivum dicere piscem,
Depastumque diu vivaria Cæsaris.

Seneca lib. 14. epist. Ego vero philosophiam judico non magis excogitasse has machinationes tectorum supra tecta surgentium, & urbes urbium prementium, quam vivaria piscium in hoc clausa, ut tempestatum pericula non adiret gula.

Quas esuriens erat.] Id est luxuriæ causa faciebat.

In hoc alebat, ut sic aleret.] Ad exercendam crudelitatem.

Quam numerari inter publica mala.] Alii codices habent, inter publico malo natos, nihilo pejore sensu. Idem est enim, natos numerari inter publica mala, & numerari inter natos malo publico. Tranquil. in Nero. Domitii patris vox inter gratulationes amicorum, negantis quicquam ex se & Agrippina, nisi detestabile, & malo publico nasci potuisse. Ovid.

O mihi perpetuum nata puella malum.

Cap. XIX.

Excogitare nemo quicquam poterit, quod magis decorum regenti sit quam clementia, quocunque modo is, & quocunque jure præpositus cæteris erit. Eo scilicet formosius id esse magnificentiusque fatebimur, quo in majori præstabitur potestate: quam non oportet noxiam esse, si ad naturæ legem componitur. Natura enim commenta est Regem, quod & ex aliis animalibus licet cognoscere, & ex apibus, quarum Regi amplissimum cubile est, medioque ac tutissimo loco. Præterea onere vacat, exactor alienorum operum: & amisso Rege totum dilabitur examen. Nec unquam plus uno patiuntur, melioremque pugna quærunt. Præterea insignis Regi forma est, dissimilisque cæteris, tum magnitudine, tum nitore. Hoc tamen maxime distinguitur. Iracundissimæ, ac pro corporis captu, pugnacissimæ sunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt. Rex ipse sine aculeo est. Noluit illum natura nec sævum esse, nec ultionem magno constaturam petere, telumque detraxit, & iram ejus inermem reliquit. Exemplar hoc magnis Regibus ingens. Est enim illi mos exercere se in parvis, & ingentium rerum documenta minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores, cum tanto hominum moderatior esse animus debeat, quanto vehementius nocet. Utinam quidem eadem homini lex esset, & ira cum telo suo frangeretur, nec sæpius liceret nocere quam semel, nec alienis viribus exercere odia. Facile enim lassaretur furor, si per se sibi satisfaceret, & si mortis periculo vim suam effunderet. Sed ne nunc quidem illi cursus tutus est. Tantum enim necesse est timeat, quantum timeri vult, & manus omnium observet, & eo quoque tempore quo non captatur, peti se judicet, nullumque momentum immune habeat. Hanc aliquis ægram vitam sustinet, cum liceat innoxium aliis, ob hoc securam, salutarem potentiam ejus lætis omnibus tractare. Errat enim siquis existimat tutum esse ibi Regem, ubi nihil à Rege tutum est sed securitas securitate mutua paciscenda est. Non opus est instruere in altum editas arces, nec in ascensum arduos colles emunire, nec latera montium abscindere, multiplicibus se muris turribusque sepire. Salvum Regem in aperto clementia præstabit. Unum est inexpugnabile munimentum, amor civium. Quid pulchrius est, quam vivere optantibus cunctis & vota non sub custode nuncupantibus? Si paulum valitudo titubavit, non spem hominum excitari, sed metum? Nihil esse cuiquam tam pretiosum, quod non pro salute præsidis sui commutatum velit? Omne quod illi contingit, sibi quoque evenire deputet. In hoc assiduis bonitatis argumentis probavit non rempub. suam esse, sed se reip. Quis huic audeat struere aliquod periculum? Quis ab hoc non, si possit, fortunam quoque avertere velit? sub quo justitia, pax, pudicitia, securitas, dignitas florent? sub quo opulenta civitas copia bonorum omnium abundat. Nec alio animo Rectorem suum intuentur, quam si dii immortales potestatem visendi sui faciant, intueamur venerantes colentesque. Quid autem? non proximum illis locum tenet is, qui se ex deorum natura gerit beneficus, ac largus, & in melius potens? Hoc affectare, hoc imitari decet, maximum ita haberi, ut optimus simul habeatur.

Postquam enumeravit per species eos qui aliis præsunt, ostenditque debere se præstare indulgentes erga eos quibus præfecti sunt, nunc generali sententia colligit eorum omnium præcipuam dotem esse clementiam, sive sit pater, qui filio imperet, seu præceptor discipulo, tribunus militi, aut dominus servo. Præcipue vero hoc ad Regem spectare, quod natura illi exemplar in apibus proposuit, ad quod se componat.

Si ad naturæ legem componitur.] Ex disciplina Stoicorum, qui naturam tanquam optimam ducem sequi jubent.

Ex aliis animalibus.] Ut in gruibus, quæ unam semper sequuntur ordine literario.

Quarum regi amplissimum cubile.] Mirum videri possit, cur Seneca poëticam hanc descriptionem ita per partes exequatur, cum nihil pene ad rem faciat. verum id data opera fecit, ut quandam Regis majestatem repræsentaret, ne videretur inepta comparatio. Quod dicit esse cubile medio ac tutissimo loco; id significat Virg. eo carmine lib. 4. Georg.

Præterea Regem non sic Ægyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observat.

Et Plinius lib. 11. Mira plebei circa eum obedientia. Quum procedit, una est examen: circa eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Quum processere, se quæque proximam illi esse cupit, & in officio conspici gaudet.

Onere vacat exactor.] Virg.

Ille operum custos, illum admirantur, & omnes
Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes:
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.

Varro lib. 3 de re rust. Regem suum sequuntur quocunque it, & fessum sublevant, & si nequit volare, subvolant &c.

Et amisso Rege totum dilabitur.] Virgil.

Rege incolumi mens omnibus una est,
Amisso rupere fidem.

Plinius, Duce prehenso totum tenetur agmen, migrantque ad alios. esse utique sine Rege non possunt.

Nec unquam plus uno.] In apibus Princeps unus est, inquit Hier. ad Rusticum. Quod si propius contemplemur, hoc animal documento est, insidam esse regni societatem, nec regnum duos capere. siquidem duo Reges ita factionibus multitudinem distrahunt, ut ad totius sobolis internecionem depugnare paratæ sint, nisi prælium dirimatur altero ex Regibus interempto.

Præterea insignis Regi forma est.] Columel. lib. 9. Sunt autem ii Reges majores paulo, & oblongi magis quam cæteræ apes, rectioribus cruribus, sed minus amplis pinnis, pulchri coloris, & nitidi levesque, &c. Virgil.

— Hic melior insignis & ore,
Et rutilis clarus squammis &c.

Iracundissimæ, & pro corporis captu.] Virgil.

Illis ira modum supra est, læsæque venenum
Morsibus inspirant, & spicula cæca relinquunt
Affixa in venis, animasque in vulnere ponunt.

Huc

Hoc allusit Curtius in Alexandro. Temeritas est, inquit, quam adhuc pro virtute timuistis: quæ ubi primum impetum effudit, velut quædam animalia amisso aculeo torpet. Et Cicero pro Flacco. Mortuus est aculeo jam dimisso, ac dicto testimonio. Illud vero inter scriptores non convenit, statimne infixo aculeo emoriantur, an tantum degenerent in fucos. Plinius lib. 18. Aculeum apibus natura dedit ventri consertum. ad unum ictum hoc infixo, quidam eas statim emori putant: aliqui, non nisi in tantum adacto, ut intestinum sæpe assequatur: sed fucos postea esse, nec mella facere. Vides magna illa ingenia, cum se tantopere in rebus minutulis torserint, ne de apum quidem spiculis consentire. at illud nostratibus rusticis vulgare est, spiculum infixum non afferre mortem apibus, sed ad mel faciendum inutiles reddere.

Rex ipse sine aculeo est.] Neque hoc citra controversiam est, an Rex apum careat aculeo. Plinius. Non constat inter authores, Rex nullumne solus non habeat aculeum, majestate tantum armatus, an dederit eum quidem natura, sed usum illi tantum negaverit. Illud constat, Imperatorem aculeo non uti. Aristotelis & Columellæ eadem sententia est, nisi quod verbis paulum discrepant. Aristoteles enim in lib. de animal. affirmat habere, sed exarmatum, nec pugnæ idoneum. Columella non spiculum, sed pleniorem quasi capillum vocat. Utcunque res habeat, hoc est quod vult Seneca, non esse datum Regi à natura aculeum ad nocendum efficacem, ne sævus esset, aut ultionis appetens: quo exemplum Regibus proponeret, ne essent aculeati, hoc est in iracundiam & vindictam proclives.

Pudeat à parvis animalibus.] Quintil. in apibus pauperis. Dicam animal quodammodo parvum hominis exemplar?

Utinam eadem homini.] Id est, homines cum nocere alteri volunt, animam in vulnere ponerent, & damnum alienum simul suo malo compensarent. Non ita essent ad nocendum protervi, si cogitarent se vitæ suæ dispendio ad iram effundere.

Sed ne nunc quidem illi cursus.] Nunc per rhetoricam correctionem subjicit, non magis tutum hominibus quam apibus, vim suam sæviendo exercere. Idque probat sententia illa vulgo usurpata. Necesse est multos timeat, quem multi timent. Itaque oportet ut qui assiduum terrorem incutit, singulis temporis articulis sit de vita solicitus, & nova pericula in horas sibi impendere cogitet. Cyprianus ad Donatum de tyran. Tam ille timere cogitur, quam timetur. Exigit pœnas pariter de potentiore sublimitas, sit licet satellitum manu septus, & clausum ac protectum latus numeroso stipatore tueatur: quam securos non sinit esse subjectos, tam necesse est ut non sit ipse securus.

Hanc aliquis ægram vitam sustinet.] Exprobrat tyrannis suam miseriam, cum possint sibi facili ratione conciliare hominum animos, si volentibus, non invitis imperent.

Errat enim siquis existimat.] Pendet ab altera sententia. Necesse est multos timeat, quem multi timent. Timet enim omnes, qui omnibus est causa timoris. Et illi est ab omnibus periculum, qui omnium ipse periculum est. Idem est quod dicit Curt. lib. 9. Nullum ei satis fidum esse, quem metuat.

Securitas securitate mutua.] Hac lege poterit sibi Princeps ab omnibus securitatem polliceri, si omnes securos reddat. Plin. in Paneg. Habes amicos, quia amicus ipse es. Neque enim ut alia subjectis, ita amor imperatur. Neque est ullus affectus tam erectus, & liber, & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat.

Non opus est instruere.] Quod tyranni faciunt, qui cum inter cives suos versantur, quasi ab hostibus obsideantur, vallo & castris se muniunt. Plutarchus in vita Arati, ejus verba refert ad Philippum, in hunc modum. Latrones saxa incolunt, & rupes, & præcipitiis se tutantur: Regi autem nihil fide ac benevolentia firmius aut munitius esse potest. Et Plinius de Domitiano loquens. Ille tamen quibus sibi parietibus & muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum, & insidias, & ultorem scelerum Deum inclusit.

Arces.] Non negligenda est verbi proprietas. arx enim sæpe dicitur sedes tyranni, quemadmodum adnotavit Pædianus in divinationem.

Salvum Regem in aperto.] Hoc significat Mimus Publianus. Bona comparat præsidia misericordia.

Inexpugnabile munimentum, amor civium.] Pulchra acclamatio, quæ omnia complectitur. In hanc sententiam Plinius in panegyr. Quanto nunc tutior, quanto securior eadem domus, postquam non crudelitatis, sed amoris excubiis, non solitudine & claustris defenditur. Ecquid ergo non discimus experimento, fidissimam esse custodiam Principis, ipsius innocentiam? Salust. in Jugurt. Non exercitus, neque thesauri præsidia regni sunt, sed amici, quos neque armis, neque auro parare queas: officio & fide parantur. Hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, non egere munimento. Frustra se terrore succinxerit, qui septus charitate non fuerit. armis enim arma irritantur. Plut. in vita Arati. Vera ac stabilis civium benevolentia, optima Principis custodia est. Antigonus etiam Demetrii pater, dicebat benevolentiam sibi semper visam optimum regni fundamentum, verissimumque præsidium.

Quid pulchrius quam vivere optantibus cunctis.] Hoc me hercule unum satis esse debeat Principi, quo se omnibus amabilem reddat: quod ita & vitæ ejus omnes uno consensu favent, & mors non caret publicis lachrymis.

Et vota nuncupantibus.] Pro ejus salute & prosperitate. Solebant enim statis diebus solennia vota pro Romanis Imperatoribus nuncupare Magistratus & Sacerdotes: quæ in certam verborum formulam concipiebantur. Interdum etiam cum res postulabat, sive Imperator ad bellum proficisceretur, sive ejus vita gravi morbo periclitaretur, quemadmodum ante Cæsarum monarchiam, Consules magistratum inituri, aut ad bellum exeuntes, vota pro repub. nuncupabant. De votis solennibus, quæ calend. Januar. nuncupabantur, Tranquil. in August. Quo animadverso vota quæ in proximum lustrum suscipi mos est, collegam suum Tiberium nuncupare jussit. Idem in Nerone. Votorum nuncupatione, magna jam ordinum frequentia, vix repertæ Capitolii claves. De extraordinariis Livius lib. 10. Quem pœnitere votorum, quæ pro repub. nuncupaverint tot consules plebeji, tot dictatores, aut ad exercitus euntes, aut inter ipsa bella? Tacit. lib. 12. Vocabatur interim senatus, votaque pro incolumitate Principis Consules & Sacerdotes nuncupabant. Nuncupare vota est promittere, quod nos lingua vernacula dicimus facere votum. Cicer. Philip. 3. Ea vota quæ nunquam solveret, nuncupavit. Latinus Pacatus. Ego vota verborum, quæ ego nuncupaveram, soluturus, id orationi tempus afficiam, quo Romana lux cœpit. Jam & illud observandum, ut hunc locum intelligamus, postquam Consules & Sacerdotes votorum nuncupationem certa verborum formula conceperant, populus eadem vota nuncupabat: quod voluit Ovid. hoc carmine Trist. 2.

Optavi peteres cælestia sydera tarde:
Parsque fuit turbæ parva precantis idem.
Et pia thura dedi pro te, cumque omnibus unus
Ipse quoque adjuvi publica vota meis.

Non

Non sub custode.] Ergo libera, & benevolo animo concepta. Hinc conjicio Nerones & Domitianos, & ejusdem notæ Imperatores, solitos apponere custodes civibus, ne vota in execrationem verterent. hujusmodi autem vota servitutis magis & obsequii causa nuncupabantur, quam amoris & benevolentiæ. atqui ex animo bene volunt, & bene precantur suo Principi, non indigent custode. Custos pro observatore ponitur, quemadmodum apud Senecam lib. 2. de ira. Propinavit illi Cæsar heminam vini, & posuit illi custodem, unguentum & coronas misit, & observare jussit, an sumeret. Et Suetonius in Tiber. Non cessavit flagitare aliquem cujuslibet ordinis custodem factis atque dictis suis. Vulgus nostrum speculatorem dicit. Custodem antiqui vocabant subscriptorem causæ, seu causidicum, qui adjuvabat oratorem submissiori voce, illum admonens, ne laberetur. Cic. in divinat. Custodem, inquit, Tullio me apponite. Quid? mihi quam multis custodibus opus erit, ubi te semel ad meas capsas admisero? qui non solum ne quid enuncies, sed etiam ne quid auferas, custodiendus sis? Erant & custodes, qui judicibus & quæstori apponebantur cum sententiæ tabellares in urnam conjiciebantur, quantum possum colligere ex loco Pædiani, singuli, inquit, judices, sententiam de tabula pronuntiabant in levioribus causis, & ob id ipsum neque nota, neque custode opus fuit. Possumus & custodes appellare authore Budæo, quos Græci [illegible] vocant, id est, antigrapharios, seu contrarotulatores. Quæ omnia significata in idem recidunt.

Maximum ita haberi] His etiam cognominibus adulabantur suis Cæsaribus Romani, in exemplum sui Jovis, cui antiquitus indiderant hæc cognomina. Cicero lib 2. de nat. deor. Jovem à majoribus opt. max. dictum tradit, quia majus est & gratius prodesse omnibus, quam opes maximas habere. Idem in orat. pro domo sua. Quocirca te Capitoline, quem propter beneficia Pop. Rom. optimum, propter vim max. nominavit. Plin. in paneg. Jam quid tam civile, tam senatorium, quam illud additum à nobis optimi cognomen? justisne de causis Senatus Populusque Romanus optimi tibi cognomen adjecit? Paratum id quidem, & in medio positum, novum tamen. scias neminem ante meruisse quod non erat excogitandum, si quis meruisset. An satius fuit felicem vocare? quod non moribus, sed fortunæ datum est? Satius magnum cui plus invidiæ, quam pulchritudinis inest? Ille parens hominum deorumque, optimi prius, deinde maximi nomine colitur. Quo præclarior laus tua, quem non minus constat optimum esse, quam maximum. Suet. in Calig. Compluribus cognominibus assumptis. Nam & pius, & castrorum filius, & pater exercituum, & opt. max. Cæsar vocabatur. Vide ut inter se dissideant Tranquil. & Plin. quorum alter primo Trajano attributum optimi cognomen affirmat, alter etiam Caligulæ delatum tradit, qui multo ante Trajanum imperavit.

Cap. XX.

Duabus de causis punire Princeps solet, si aut se vindicat, aut alium. Prius de ipsa parte disseram, quæ ipsum contingit. Difficilius est enim moderari ubi dolori debetur ultio, quam ubi exemplo. Supervacuum est hoc loco admonere, ne facile credat, ut verum excutiat, ut innocentiæ faveat, ut appareat non minus rem agi rei periclitantis, quam judicis. Hoc autem ad justitiam, non ad clementiam pertinet. Nunc illum hortamur, ut manifeste læsus animum in potestate habeat, & pœnam, si tuto poterit, donet: sin minus, temperet, longeque sit in suis quam in alienis exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non est magni animi, qui de alieno liberalis est, sed ille qui, quod alteri donat, sibi detrahit: ita clementem vocabo non in alieno dolore facilem, sed eum qui cum suis stimulis exagitetur, non prosilit, qui intelligit magni animi esse, injurias in summa potentia pati, nec quicquam esse gloriosius Principe impune læso.

Partitio hæc multam addit perspicuitatem orationi, & majorem adderet, si totius operis summam complecteretur. Poterant enim sub hæc membra convenire quæ toto opere disputata sunt. Quanquam non improbanda est Senecæ dispositio: qui primum de re in genere disseruit, nunc in formam partitionis, quæ sparsim dicta sunt, digerit, & colligit. Nunc compendio explicemus partitionem, sic dilemmate colligit. His duabus causis Princeps punit: aut ut injuriam suam ulciscatur, aut alienam. Quantum ad primum membrum attinet, hoc illi præstare potest vindicta. aut solatium illi affert acceptæ injuriæ, aut in reliquum securitatem. Neutrum in Principem cadere debet. Non igitur licite punit, ut se vindicet. Minor probatur his rationibus, quod Principis fortuna major est, quam ut tali solatio egeat. Vis manifestior, quam ut inde opinionem sibi virium quærat. & similibus. De altero membro. Vindicantur aliorum offensæ, aut ut qui intulit injuriam, pœna emendetur, aut ut alii exemplo deterreantur, aut sublatis malis, securiores boni vivant. Hæc tria melius præstantur leviori pœna, quam graviori, igitur est summo jure decedendum. Deinde singula per partes exequitur.

Difficilius est moderari.] Quia tunc Princeps non se Principem reputat, sed quasi res sit cum hoste capitali, quicquid potest excogitare dolor, machinatur.

Supervacuum est hoc loco.] [illegible], seu præteritio, ubi quasi prætermittentes quædam, nihilominus dicimus, ut hic se reticere fingit officia justitiæ, quod ad rem præsentem non faciant: sed tamen interim judicem admonet, ut eorum rationem habeat.

Ne facile credat.] Quod fere ita comparatum est, ut aures quæ sunt delatoribus patulæ, clausæ sint veritati. Cur autem Princeps accusatori credat, cujus non conscientia, quemadmodum ait Celsus, sed victoria est præmium? Præclare ergo Julianus, qui Cephidio accusatori dicenti, Non poterit nocens quis esse usquam, si negare suffecerit: respondit. Et quis innocens esse poterit, si accusasse sufficiet? Author Ammianus Marcellinus lib. 18. & Mimus Publii, Difficilem oportet aurem habere ad crimina.

Ut verum excutiat.] Nihil conjecturis aut suspicionibus tribuat, non litigantium verbis fidem accroget, sed manifestis probationibus veritatem eliciat. Hanc sententiam eleganti carmine complexus est Phocylides poëta Græcus:

[illegible]

Innocentiæ faveat.] Semper innocentem habeat, quem manifeste nocentem non deprehenderit, promptior ad absolvendum, quam ad damnandum. quod etiam legibus constitutum est: quod sanctius credatur impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnari.

Ut manifeste læsus animum in potestate habeat.] Hæc clementiæ sunt, ut Princeps quas offensas potest juste vindicare, ultro condonet, & dolori suo imperet, ne ultionem concupiscat. Dicimur animum in potestate habere, quum nullo affectu rapimur, & passionibus animi non sumus obnoxii, propterea quod hujusmodi perturbationes arbitrium nobis & voluntatis libertatem adimunt. Cato in oratione pro Rhodiensibus. Quo majore opere dico suadeoque, uti hæc res aliquot dies proferatur, dum ex tanto gaudio in potestatem nostram redeamus.

Quem-

Quemadmodum non est magni animi.] Aptissima comparatio. quemadmodum, inquit, hæc præpostera liberalitas, quæ aufert aliis, quod aliis largiatur, non est magno animo digna: ita hæc veniæ facilitas quæ alienas offensas condonat, non est digna clementiæ titulo. Quum autem qui alieno dispendio benefici videri volunt, in eadem sint injustitia, ac in rem suam, alienam convertant, nihil faciunt laude dignum. Vide Cicer. Offic. 1.

De alieno liberalis.] Hunc locum citat Erasmus in Chiliadibus inter proverbiales sententias: cui simile est carmen Homeri Odys. ρ.

——— ἐπεὶ οὔτις ἐπίσχεσις οὐδ' ἐλεητὺς
ἀλλοτρίων χαρίσασθαι.

Nam res largiri alienas nulla res vetat, neque vero vigent. Eadem verba repetit Senec. lib. 2. epist. Non est quod mireris animum meum, adhuc de alieno liberalis sum. pro eodem Apul. lib. 7. Metamorph. dixit ludere de alieno corio. Contra Cicer. lib. 3. epist. Quum & natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior.

In alieno dolore facilem.] Id est indulgentem, & exorabilem, & ad ignoscendum paratum, ut Servius interpretatur 2. Bucol. Virgil.

Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello.

Idem 4. Georg.

Tende petens pacem, & faciles venerare Napæas.

Tranquil. in Tiber. Is forte tunc M. Lolio offensior, facilis exorabilisque in vitricum fuit. Donat. in Adelph. Facilis, cujus ira cito solvitur. Clemens, qui non cito irascitur.

Cap. XXI.

Ultio duas res præstare solet: aut solatium affert ei qui accepit injuriam, aut in reliquum securitatem. Principis major est fortuna, quam ut tali solatio egeat: manifestiorque vis, quam ut alieno malo opinionem sibi virium quærat. Hoc dico, cum ab inferioribus petitus, violatusque est. Nam si, quos pares aliquando habuit, infra se videt, satis vindicatus est. Regem & servus occidit, & serpens, & sagitta. Servavit quidem nemo, nisi major eo quem servavit. Uti itaque animose debet tanto munere deorum, dandi auferendique vitam potens: in his præsertim quos scit aliquando suo fastigio obstitisse. Hoc arbitrium adeptus, ultionem implevit, perfecitque quantum veræ pœnæ satis erat. perdidit enim vitam qui debet: & quisquis ex alto ad inimici pedes abjectus, alienam de capite suo regnoque sententiam expectavit, in servatoris sui gloriam vivet, plusque nomini ejus conferet incolumis, quam si ex oculis ablatus esset. assiduum enim spectaculum alienæ virtutis est. in triumpho cito transisset. Si vero regnum quoque suum tuto relinqui apud eum potuit, reponique eo unde deciderat, ingenti incremento surgit laus ejus, qui contentus fuit, ex Rege victo nihil præter gloriam sumere. Hoc est etiam ex victoria sua triumphare, testarique nihil se quod dignum esset victoria apud victos invenisse. Cum civibus, & ignotis, atque humilibus eo moderatius agendum est, quo minoris est afflixisse eos. Quibusdam libenter parcas, à quibusdam te vindicare fastidias, & non aliter quam ab animalibus parvis, & obterentem inquinantibus, reducenda manus est. At in his qui in ore civitatis servati punitique erunt, occasione notæ clementiæ utendum est.

Partitio hæc, ut diximus, ad primum membrum primæ ac præcipuæ partitionis referenda est, ubi Rex vult injurias suas vindicare. Vulgo subdivisionem vocant. Argumentum est quod Rhetores vocant ex remotione, in quo tolluntur partes, ut totum quoque tollatur: ut hic. appetitur ultio ad solatium, aut ad securitatem. neutrum Principi convenit. ergo nec vindicta.

Solatium affert illi.] Eadem partitione usus est Cicero in orat. pro Cluent. Homines, inimicos suos morte affici volunt, vel quod metuunt, vel quod oderunt. Priorem partem attigit Callistra. l. capitalium. §. famosos. ff. de pœnis. Ut solatio, inquit, sit cognatis & affinibus interemptorum, eodem loco pœna reddita, quo latrones homicidia fecerunt. Et Ovid. Eleg. 5.

At tu ne dubita, minuet vindicta dolorem:
Unguibus in vultus protinus ire licet.

Aut in reliquum securitatem.] Ad hanc partem eleganter allusit Statius, quum metum odii parentem appellavit.

Principis major est.] Refellit, quod minime Regium sit hoc solatii genus, quod humiles appetunt, ne adversarii sibi impune insultent: Regis vero majestas extra controversiam posita sit.

Opinionem.] Existimationem, passive. id est, ut fidem suarum virium populo faciat. Cic. in topic. In homine virtutis opinio valet plurimum. Idem Cecinnæ. Tibi hanc ipsam opinionem ingenii apud ipsum plurimum profuturam. Idem in Salust. Velim mihi respondeat, numquid hi quos protulit Sciones & Merelli ante fuerunt aut opinionis, aut gloriæ, quam eos res gestæ suæ, & vita innocentissime acta commendavit.

Hoc dico cum inferioribus.] Rursus hoc membrum dividitur. Aut vult Princeps injuriam vindicare, quam intulit inferior. atqui tali solatio minime eget, ut dictum est. aut vult offensam ulcisci, qua à pari læsus est: ut si cum extraneo Principe bellum gesserit, qui postea bello subjugatus, venerit in suam potestatem: & hic satis vindicatus est fortunæ ac victoriæ suæ beneficio: quia qui par erat cum læderet, nunc illi subjectus est. subdit & alia in eandem rationem argumenta.

Regem & servus.] Eadem est sententia, quam supra exequutus est. Quum Regis potentia sit sita in perdendo, & servando, perdere, quod sibi cum multis commune est, non magni æstimet. Servare, quod vere Regium opus est & gloriosum, sibi asserat. Exerceat ergo vim suam servando, potius quam perdendo.

Perdidit enim vitam qui debet.] Tangit locum illum communem, melius esse libero homini millies mori, quam obtinere vitam precariam: ut alterius arbitrio vivat, cui parcitum est.

In triumpho cito transisset.] Alludit ad antiquum morem Rom. triumphantibus solennem. Præcedebant enim currum victoris captivi hostes: & quum per viam publicam in pompa ducti essent, pœnas pensuri in carcerem conjiciebantur. Cic. Verr. 7. Quum de foro in Capitolium flectere currum incipiunt, captivos duci jubent in carcerem: idemque dies & victoribus imperii, & victis vitæ finis fuit. Dicit igitur Seneca majorem laudem relaturum qui victis hostibus vitam indulgeat, quam si occidat: quod quamdiu vivent, testes erunt tuæ clementiæ. Pompa triumphi præterit, & statim evanescit ex oculis hominum: nempe quæ ad horam spectetur.

Hoc est etiam ex victoria.] Modus loquendi venustissimus, victoriam ipsam vincere, seu de victoria triumphare. sunt enim plerique qui vincere sciunt, sed parta victoria uti non possunt. abutuntur itaque suo bono, dum intemperanter exultant, & se supra modum efferunt, atque ut in summa dicam, vincuntur ipsi à sua victoria. Qui se modeste gerunt, ii vere sunt victoria sua majores.

Cap. XXII.

Cap. XXII.

Trunſeamus ad alienas injurias, in quibus vindicandis hæc tria lex ſequuta eſt: quæ Princeps quoque ſequi debet, aut ut eum quem punit, emendet: aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat: aut ſublatis malis, ſecuriores cæteri vivant. Ipſos facilius emendabis minore pœna. Diligentius enim vivit, cui aliquid integri ſupereſt. Nemo dignitati perditæ parcit. Impunitatis genus eſt, jam non habere pœnæ locum. Civitatis autem mores magis corrigit parcitas animadverſionum. Facit enim conſuetudinem peccandi multitudo peccantium, & minus gravis nota eſt quam turba damnatorum levius: & ſeveritas quod maximum remedium habet, aſſiduitate amittit authoritatem. Conſtituit bonos mores civitati Princeps, & vitia ejus compeſcit, ſi patiens eorum eſt, non tanquam probet, ſed tanquam invitus cum magno tormento ad caſtigandum veniat. Verecundiam peccandi facit ipſa clementia regentis. Gravior multo pœna videtur, quæ à miti viro conſtituitur. Præterea videbis ea ſæpe committi, quæ ſæpe vindicantur.

HOc alterum membrum primariæ partitionis, quod ipſum in tres partes diſtribuitur, ut in his etiam particulatim ſeveritatem tollat, & inſinuet clementiam. Dicit igitur tria eſſe legibus obſervata in vindicandis alienis injuriis: quæ Principi eſſe propoſita debent, qui lex animata eſt, & quem hic ne tantillum quidem oportet dare affectibus, ſed omnia ex legis præſcripto agere. Quæ autem illa ſint, & cujuſmodi, breviter explicemus.

Ut eum quem punit emendet.] Illud enim vulgatum eſt, illecebram peccandi eſſe impunitatem. atque ut ait apud Sal. Memmius, Multo præſtat in repub. beneficii, quam maleficii immemorem ſore. Bonus tantummodo ſegnior fit ubi negligas, malus improbior. Corrigendi ſunt itaque pœna, qui alia ratione in viam reduci nequeunt, ne fiant effrenatiores licentia & corruptiores. ideo Solon dicebat remp. duobus contineri, præmio, & pœna. In quam ſententiam Plin. Præmia, inquit, bonorum & malorum, bonos & malos faciunt. Hoc genus pœnæ Græcis νουθεσία, καὶ κόλασις, καὶ παραίνεσις dicitur, quaſi Latine monitionem dicas, & animadverſionem. Sic ſcribit Gel. lib. 6. quum de his tribus puniendi cauſis loquitur eodem ſenſu quo Seneca: niſi quod in tertia diſcrepat. Vocat enim τιμωρίαν inductam ad tuendam ejus dignitatem authoritatemque, in quem peccatum eſt, ne prætermiſſa contemptum ejus pariat. quod tamen ſi propius animadvertamus, ad eundem finem accedit. Plato duas omnino cauſas refert, tertiæ non meminit: quam tamen non debuit negligere. ſcribit enim in Gorgia eſſe conveniens, ut qui plectitur, ab eo à quo punitur, melior fiat, aut ut exemplo cæteris ſit, qui videntes male affectum, præ metu contineantur. Et alibi. Supplicia & iis qui perferunt, & ſpectatoribus utilia eſſe oportet.

Aut ejus pœna cæteros.] Hæc ſpecies punitionis Græcis παράδειγμα, Latinis exemplum nominatur, quum pœna unius, metus eſt multorum, ut loquitur Gratian. & Valen. aa. in l. 1. C. ad l. Jul. rep. quam ob cauſam & pœnæ interdum plus ſolito exacerbantur, ait Claud. l. aut facta ff. de pœn. Plutar. de ſera numinis vindicta. Sceleſtorum ſupplicia ideo manifeſte cunctis oſtenduntur, quoniam vindictæ cum ratione inflictæ officium eſt, alios per aliorum animadverſiones compeſcere & cohibere. Cic. ad Brut. Neque tam ulciſcendi cauſa, quam ut & in præſens ſceleratos cives timore ab impugnanda patria deterrerem, & in poſterum documentum ſtatuerem, ne quis talem amentiam vellet imitari. Cic. offic. 1. Ac neſcio an ſatis ſit eum qui deliquit, facti ſui pœnitere, ut cæteri ſint ad peccandum tardiores.

Aut ſublatis malis ſecuriores.] Hæc pars prætermiſſa à Platone, ad quam tamen reſpexit Ulp. Juriſc. tit. de offic. præſid. Congruit, inquit, bono & gravi præſidi curare ut pacata & quieta provincia ſit quam regit: quod non difficile obtinebit, ſi ſolicite agat ut malis hominibus provincia careat, eoſque conquirat.

Ipſos facil. emendabis.] Quantum ad caſtigationem ejus in quem animadvertitur, oſtendit plus proſici manſuetudine & clementia, quam extrema ſeveritate.

Impunitatis genus eſt.] Iſtud innuit Q. Curt. lib 5. Nec mirari hominem mercede conductum omnia habere venalia, ſine pignore, ſine lare, terrarum orbis exulem, ancipitem hoſtem, ad nutum licentium circumferri.

Civitatis autem mores.] Quantum ad exemplum.

Facit enim conſuetudinem.] Sententia eſt quæ poteſt in utramque partem uſurpari. Quomodo enim multitudo peccantium conſuetudinem peccandi facit, niſi quod, ut ait Cic. epiſt 4. Quod exemplo fit, id etiam fieri jure putant? Quod ſi in aliquem prius animadverſum foret, minime exemplorum uſu culpam tuerentur, inquit Demeſthenes. In eundem ſenſum Cyprianus in epiſt. ad Donatum. Nullus de legibus metus eſt, de quæſtore, de judice, pavor nullus. quod poteſt redimi, non timetur. Eſſe jam inter nocentes innoxium, crimen eſt. malos quiſquis non imitatur, offendit. Conſenſere jura peccatis, & cœpit eſſe licitum, quod publicum eſt. Lucan. lib. 5.

Quicquid multis peccatur, inultum eſt.

Ex Juven. Satyr. 2.

—— Faciunt hi plura: ſed illos
Defendit numerus.

Trahit autem argumentum in aliam partem Seneca; quod tum demum appareat quantus ſit delinquentium numerus, quum tam multi delinquentes puniuntur.

Conſtituit bonos mores.] Quippe infideli recti magiſter eſt metus, inquit Plin. in paneg. quod ex Cic. accepit. Ille enim in Antonium ſic. Quippe te bonum faciebat timor, non diuturni magiſter officii. Simile eſt illud Latini Pacati in paneg. Quieſcentibus legum minis ſubiit quemque privatim ſui pœnitentia. ſic eſt enim, ſic eſt, exaſperat homines imperata correctio, blandiſſime monetur exemplo.

Cap. XXIII.

Pater tuus plures intra quinquennium culleo inſuit, quam omnibus ſeculis inſutos accepimus. Multo minus audebant liberi nefas ultimum admittere, quamdiu ſine lege crimen fuit. Summa enim prudentia altiſſimi viri, & rerum naturæ peritiſſimi, maluerunt velut incredibile ſcelus, & ultra audaciam poſitum præterire, quam, dum vindicant, oſtendere poſſe fieri. Itaque parricidæ cum lege cœperunt, & illis facinus pœna monſtravit. Peſſimo loco pietas fuit, poſtquam ſæpius culleos vidimus, quam cruces. In qua civitate raro homines puniuntur, in ea conſenſus fit innocentiæ, & indulgetur velut publico bono. Putet ſe innocentem eſſe civitas, erit. Magis iraſcitur à communi frugalitate deſciſcentibus, ſi paucos eos eſſe viderit. Periculoſum eſt, mihi crede, oſtendere civitati quanto plures mali ſint.

PRobat ab exemplo quod dixerat, pœnarum immodica frequentia non tam corrigi ſæpe civitatis mores, quam in deterius prolabi.

Pater tuus.] Claudius Cæſar pater adoptivus, à

quo

quo Nero instigante Agrippina adoptatus fuerat undecimo ætatis suæ anno. authores Tranq. & Tacit. Tranq. in ejus vita. Tormenta quæstionum, pœnasque parricidarum repræsentabat exigebatque curam.

Nefas ultimum.] Id est, deterrimum & scelerosissimum. Curt. lib. 5. Onustique præda per scelus ultimum parta, fugam intendunt. Idem lib. 6. Subest silentio facinus, & avida spes regni præcipitem animum ad ultimum nefas impulit. Ammian. Marcel. Nec visum hominem nec auditum damnare, nefas ultimum sæpe exclamans. Sic Fabius vocat nefas ultimum, præposteram venerem.

Summa enim prudentia altissimi viri.] Solonem intelligit, qui cum leges Atheniensibus tulisset, interrogatus cur nullum supplicium constituisset in eum qui parentem necasset, respondit se id neminem facturum putasse. Sapienter fecisse dicitur, inquit Cicero qui de eo nihil sanxerit, quod antea commissum non erat: ne non tam prohibere, quam admonere videretur. Cujus imitatione Romulus, authore Plutarc. cum & ipse leges conderet, nullam parricidii pœnam definire voluit, sed omne homicidium vocavit parricidium, quod hoc impium ac nefarium, illud autem impossibile duceret. ac multa secula visus est recte hujusmodi facinus despe-rasse. Nemo enim sexcentis post annis tale scelus perpetravit. Sed post Annibalis bellum L. Hostius fertur primus patrem occidisse. Hæc Plutarch. in vita Romuli. Cui adversatur Livius, quemadmodum indicat L. Flori epitome in lib. 68. ubi scribitur P. Malleolum primum omnium insutum culleo matre interempta, in mare præcipitatum esse, C. Mario, nisi fallor, quintum Consule.

Cap. XXIV.

INdicta est aliquando à Senatu sententia ut servos à liberis cultus distingueret. Deinde apparuit quantum periculum immineret, si servi nostri numerare nos cœpissent. Idem scito metuendum esse, si nulli ignoscitur. Cito apparebit pars civitatis deterior quanto prægravet. Non minus Principi turpia sunt multa supplicia, quam Medico multa funera. Remissius imperanti, melius paretur. Natura contumax est humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens: sequiturque facilius quam ducatur. Et ut generosi atque nobiles equi melius facili freno reguntur, ita clementiam voluntaria innocentia impetu suo sequitur, & dignam putat civitas, quam servet sibi. Plus itaque hac via proficitur. Crudelitas minime humanum malum est, indignumque tam miti animo. Ferina ista rabies est, sanguine gaudere ac vulneribus, & abjecto homine, in sylvestre animal transire.

ET hic exemplo probat, quam non semper bonis securitatem comparent malorum pœnæ.

Indicta est.] Quemadmodum Senatores ab equitibus discernebat latusclavus, & calceus lunatus, & rursum equites à plebe differebant annulo aureo. Sed quo tempore, aut quibus Consulibus factum sit hoc Senatusconsultum, nusquam me legere memini, nec temere reperiri posse affirmare ausim. Indicere pro denunciare verbum juris est, ut observavit Serv. in 5. Æneïd. Virgil.

Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.

Propert. lib. 4.

Indixit leges: respondi ego, legibus utar.

Quamvis alibi Serv. bellicum esse vocabulum tradat, in illud carmen Virg. Æneid. 7.

Ergo iter ad Regem polluta pace, Latinum
Indicit primis juvenum.

Apparuit quantum periculum.] Ad id respexit quod proverbio fertur, tot domi hostes esse, quot servos.

Si servi nostri nos numerare.] Nemo mirabitur hoc dixisse Senecam, qui animadverterit ad verba Plin. lib. 33. At nunc cibi quoque, inquit, & potus vindicantur annulo à rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa acta. servorum quoque causa nomenclator adhibendus. sed aliter apud antiquos. Singuli marcipores, luciporesque, dominorum gentiles, in promiscuo victum habebant. Juvenal. Satyr. 3.

Protinus ad censum, de moribus ultima fiet
Quæstio, quot pascit servos, quot possidet agri
Jugera.

Item,

—— Magno hospitium mirabile, magno
Servorum ventres constant.

Et 7.

Respicit hoc primum qui litigat, an tibi servi
Octo, decem comites post te, an sit sella togati
Ante pedes.

Tacit. lib. 4. Jam trepida ob multitudinem familiarum, quæ gliscebat immensum, plebe ingenua. Et ejusdem lib. 3 in literis Tiberii ad Senatum. Quid enim primum prohibere, & priscum ad morem recidere aggrediar? Villarumne infinita spatia? familiarum numerum, & nationes? Et ne hic longius immoremur, unius hominis familia nos docebit, quam fuerit periculosum civibus à servis suis numerari. Scribit enim Plin. lib. 31. in hunc modum. Claudius Isidorus testamento dixit, quamvis multa civili bello amisisset, relinquere tamen servorum quatuor millia, juga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta millia. Hinc collige quantos servorum greges possederint illi gurgites, Crassi, Pompeji, Luculli, cum iste nec celeberrimus nomine divitiarum, & bellorum cladibus exhaustus, quatuor millia servorum reliquerit. Hæc eo libentius commemoravi, quod passim occurrant in authoribus serviles tumultus, qui ne ipsi quidem capitolio interdum pepercerunt.

Remissius imperanti.]

Qui vult amari, languida regnet manu,

inquit Seneca in Thebaid.

In contrarium atque arduum.]

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata,

ait Ovidius. Et Augustin. in lib. de spiritu & litera. Ea quæ concupiscimus, nescio quomodo ardentius experiuntur, si vetantur.

Abjecto homine, in sylvestre.] Hac locutione solemus uti, cum volumus designare facinus homine indignum, & in quo se hominem non gesserit qui perpetravit. Quid enim interest, inquit Cicero, utrum ex homine convertat se quis in belluam, an in figura hominis immanitatem gerat belluæ? Quintil. in pasto cadavere. Si quis adeo hominem exuit, ut ibi pœnam quærat ubi sensus doloris non est, nempe cadavera feris objiciet.

Cap. XXV.

QUid enim interest, oro te Alexander, leoni Lysimachum objicias, an ipse laceres dentibus tuis? Tuum illud os est, tua illa feritas. O quam cuperes tibi potius ungues esse? tibi rictum illum edendorum hominum capacem? Non exigimus à te, ut manus ista, exitium familiarium certissimum, aliis salutaris sit; ut iste animus ferox, insatiabile gentium malum, citra sanguinem cædemque satietur. Clementia vocatur, si ad occidendum amicum carnifex inter homines eligitur. Hoc est quare vel abominanda

nanda sit sævitia, quod excedit fines, primum solitos, deinde humanos. Nova supplicia conquirit, ingenium advocat, instrumenta excogitat, per quæ varietur atque extendatur dolor, & delectetur malis hominum. Tunc ille diri animi morbus ad insaniam pervenit ultimam, quum crudelitas versa est in voluptatem, & jam occidere hominem juvat. Nam talem virum à tergo sequitur eversio. Odio, veneno, gladiis, tam multis periculis petitur, quam multorum ipse periculum est: privatisque nonnunquam consiliis, alias vero consternatione publica circumvenitur. Levis enim & privata pernicies non totas urbes movet. Quod late furere cœpit, & omnes appetit, undique configitur. Serpentes parvulæ fallunt, nec publice consequuntur. ubi aliqua solitam mensuram transiit, & in monstrum excrevit, ubi fontes potu infecit, & si afflavit, deurit, obteritque, quacunque incessit, ballistis petitur. Possunt verba dare, & evadere pusilla mala: ingentibus obviam itur. Sic unus æger nec domum quidem perturbat. at ubi crebris mortibus pestilentiam esse apparuit, conclamatio civitatis ac fuga est, & diis ipsis manus intenduntur. Sub uno aliquo tecto flamma apparuit, familia vicinique aquam ingerunt. At incendium vastum, & multas jam domos depastum, parte urbis obruitur.

QUid enim interest.] Ad illud referendum, quod in superiori capite dixerat, abjecto homine in sylvestre animal transire, qui sanguine gauderet & vulneribus: nunc per apostrophen seu aversionem ad Alexandrum, Quid interest, inquit, tuam ipse crudelitatem exequaris, an dentibus leonis sævias? &c. Hæc figura μετάβασις dicitur Rutilio Lupo.

Lysimachum.] Hic inter scriptores non convenit, quod multi affirmant Lysimachum leoni objectum ab Alexandro: unus Q. Curtius eam opinionem refellit. Nam & ipse Seneca alibi, & Valerius lib. 9. cap. de ira & odio, & Justinus lib. 15. consentiunt objectum fuisse, sed cum ad conspectum ejus concitus leo impetum fecisset, manum manipulo involutam in os ejus immersisse, arreptaque lingua feram exanimasse. Curtii autem verba sunt lib. 8. Inter quas cum leo magnitudinis raræ ipsum Regem invasurus incurreret, forte Lysimachus, qui postea regnavit, proximus Alexandro, venabulum objicere feræ cœperat. Quo Rex repulso, & abire jusso, adjecit, tam à semet quam à Lysimachu leonem interfici posse. Lysimachus enim quondam cum venaretur in Syria, occiderat eximiæ magnitudinis feram solus: sed lævo humero usque ad ossa laceratus, ad ultimum periculi pervenerat. Id ipsum exprobrans illi Rex, fortius quam locutus est, fecit. Nam feram non excepit modo, sed etiam uno vulnere occidit. Fabulam quæ objectum à Rege Lysimachum temere vulgavit, ex eo casu ortam crediderim. apud Plutarch. nulla mentio. At vero hoc Philosophis & Oratoribus, quibus non est propositum perpetuam historiam texere, permittitur res dubiæ fidei prout locus postulat, in usum suum accommodare. Quod tamen non semper observat Seneca. lib. enim 2. de ira, rem à nullo quod sciam, memoriæ proditam, de Alexandro confinxit, admonitum matris epistola ut à veneno Philippi Medici caveret, acceptam ab eo potionem nihilo minus interritum bibisse: cum hanc epistolam non matris, sed Parmenionis fuisse testentur Plutarch. & Arrianus inter Græcos, ex Latinis Curtius & Justinus.

Non exigimus à te.] Per modum concessionis gradatim procedit, donec ad id quod est maximum perveniat, quo majorem faciat invidiam. Estque amplificatio per ratiocinationem, ut docet Fabius libro 8. Non petimus ut alicui prosis, familiaribus tuis exitium afferre solitus, nedum extraneis. Non exigimus ne noceas, qui in omnium gentium clades natus es: verum ut modum aliquem adhibeas sævitiæ, & usitato more crudelis sis. Tale est illud Veneris apud Virg. lib. 10. Æneïd. quantum ad concessionem.

Nil super imperio moveor: speravimus ista
Dum fortuna fuit: vincant quos vincere mavis.
Si nulla est regio Teucris, quam det tua conjux
Dura, per eversæ genitor fumantia Trojæ
Excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem.
Æneas sane ignotis jactetur in undis,
Et quæcunque viam dederit fortuna, sequatur:
Hunc tegere, & diræ valeam subducere pugnæ.

Nam Jupiter & imperium, & victoriam, & salutem Æneæ promiserat.

Exitium familiarium.] Nempe quæ Clytum inter epulas transfoderit, ex Macedone & libero pigre in Persicam servitutem transeuntem. Nam Parmenionem, & ejus filium Philotam purpuratorum præcipuos, & duces primarios exercitus non sua manu interfecit Alexander, sed occidendos suis tortoribus dedit. Trogus libro 9. de eo & Philippo patre. Iram pater dissimulare, plerumque & vincere. Hic ut exarsisset, nec dilatio ultionis, nec modus erat. regnare ille cum amicis volebat, hic in amicos regna exercere. amari pater, hic male metui.

Clementia vocatur.] Scite hunc locum reposuit Erasmus, ut cum Virgiliano carmine conveniat.

Si perec, manibus hominum periisse juvabit.

Instrumenta excogita per quæ varietur.] Non enim tyrannis satis est mortem infligere: sed novas artes excogitant, quibus diu misere langueant, quos tandem volunt perire: quo scilicet se mori sentiant, ut solebat jactare Caligula. Lycus apud Senecam in Hercule furente.

Qui morte cunctos luere supplicium jubet,
Nescit tyrannus esse. Diversa irroga:
Miserum vetæ perire; felicem jube.

Apud eundem Ægisthus in Agamem.

Rudis est tyrannus, morte qui pœnam exigit.

Hinc taurus Phalaridis, & Neronis ludibria in Christianos, ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent.

Cum crudelitas versa in voluptatem.] Quanquam enim Philosophi non putant quemquam à naturali lege ita desciscere, ut animi causa malus sit, nescio tamen quomodo id usu venit, ut gratuito sint quidam mali tanta peccandi libidine insanientes, ut hoc ipsum peccare delectet, etiamsi causa non sit.

Serpentes parvulæ fallunt.] Ludit suo more aliquot similibus, quæ omnia in eam sententiam tendunt, quo latius grassatur tyranni sævitia, eo illi à pluribus metuendum esse.

Ubi aliqua mensuram.] Qualis illa quæ Romam missa est à Regulo, portentosæ magnitudinis, & fidem excessuræ, nisi tot scriptores uno ore constanter affirmarent.

Ballistis.] Ballistarum variæ formæ erant antiquis, quemadmodum apparet ex lib. 6. 3. Decad. Liv. ubi ballistæ majores & minores, sicut scorpiones majores & minores, & item catapultæ. Hæc autem tria sic inter se differunt, quod ballista evibrantur lapides, quamvis interdum etiam spicula, ut docet Vegetius libro 4. Catapultæ, quantum possum intelligere ex Vitruvio, Veget. & Marcel. machinæ fuerunt multi artificii, quibus sagittæ ejaculabantur, quæ tamen abierunt in desuetudinem. Scorpiones latino nomine, neque forte improprio, appellare liceat ætatis nostræ arcuballistas. Dicitur ballista à verbo Græco βάλλω, quod est jacio.

Possunt

Possint verba dare.] Quæ scilicet prius nocent, quam prævideri præcaverive possint. Verba dare, decipere est etiam sine verbis, ut docet Gellius libro 17. Ex eo tractum, quod qui multa & magnifica pollicentur, nihil fere præstant. Cic. Philip. 13. Scilicet verba dedimus, decepimus. ubi explicat quid sit verba dare. Quadrigarius. Ea Lucani ubi resciverunt per fallacias sibi verba data esse. Seneca lib. 6 epist. Ne verba nobis dentur, & esse in illis aliquid magni ac secreti judicemus.

Cap. XXVI.

Crudelitatem privatorum quoque serviles manus sub certo crucis periculo ultæ sunt: Tyrannorum, gentes populique, & quorum erat malum, & ii quibus imminebat, excindere aggressi sunt. Aliquando sua præsidia in ipsos consurrexerunt, perfidiamque, & impietatem, & feritatem, & quicquid ab illis didicerant, in ipsos exercuerunt. Quid enim potest ab eo quisquam sperare, quem malum docuit? Non diu apparet nequitia, nec quantum videtur peccat. Sed putat tutam esse crudelitatem, quale ejus regnum est? Non aliud quam captarum urbium forma, & terribiles facies publici metus. Omnia mæsta, trepida & confusa. voluptates ipsæ timentur, non convivia secura ineunt, in quibus lingua solicite etiam ebriis custodienda est. Non spectacula ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparentur licet, inquit, magna impensa, & regiis opibus, & artificum exquisitis nominibus: quem tamen è ludo in carcerem ire juvet? Quod istud diis bonis malum est? occidere, sævire, delectari sono catenarum, & civium capita decidere? quocumque ventum est, multum sanguinis fundere? aspectu suo terrere ac fugare? Quæ alia vita esset si leones ursique regnarent? si serpentibus in nos, ac noxiosissimo cuique animali daretur potestas? Illa rationis expertia, & à nobis immanitatis crimine damnata, abstinent suis, & tuta est inter feras similitudo morum. Apud homines tamen nec à necessariis quidem rabies temperat sibi: sed externa suaque in æquo habet, quo possis exercitatior à singulorum deinde cædibus in exitia gentium serpere: & injicere tectis ignem, aratrumque vetustis urbibus inducere, potentiam putat: & unum occidi aut alterum, parum imperatorium credit. nisi eodem tempore grex miserorum subjectus stetit, crudelitatem suam in ordinem coactam putat. Felicitas illa, multis salutem dare, & ad vitam ab ipsa morte revocare, & mereri clementia civicam. Nullum ornamentum Principis fastigio dignius pulchriusque est, quam illa corona ob cives servatos. Non hostilia arma detracta victis, non currus barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia. Hæc divina potentia est, gregatim ac publice servare: multos autem occidere, & indiscrete, incendii ac ruinæ potentia est.

HOc toto capite partim colligit quam sit periculosum exercere crudelitatem & sævitiam, cujus tot existant vindices. partim etiam si maxime tutum sit, ostendit ita fœdam & horribilem per se crudelitatis faciem, ut hac sola ratione execrabilis esse possit. Demum explicat quam longe abesse debeat à Principe immanis hic affectus: ruinæ & incendii potentiam esse, perdere: Principis majestatem constare salutem gregatim ac publice dando.

Crudelitatem privatorum.] Argumentum à minori. si enim servi, qui ita projecto sunt animo, ut nihil egregium audeant, ulti sunt privatorum crudelitatem, qui non longe lateque sæviunt quam Principes, idque sub certo mortis periculo: cur non magis liberi, qui ad animosa facinora nati sunt, ulciscantur tyrannorum sævitiam, quæ tot populos & tot terras premit, cum id magna spe impunitatis facere possint? Memmius apud Salust. Servi ære parati injusta imperia dominorum non perferunt: vos Quirites in imperio nati, servitutem toleratis?

Sed puta tutam esse.] Concessio seu permissio rhetorica.

Voluptates ipsæ timentur.] Hæc omnia tametsi in tyrannos conveniunt, ut in eos qui tyrannide premuntur, locus tamen postulat ut de iis intelligamus dici, qui sub tyranno vivunt. quod ex sequentibus facile perspicitur.

Non convivia secura ineunt, in quibus lingua.] Nam ut ait Horat. in arte.

Reges dicuntur multis urgere culullis,
Et torquere mero, quem perspexisse laborant
An sit amicitia dignus.

Notum est & illud Plinii, Alii mortifera loquuntur, rediturasque per jugulum voces non continent.

Non spectacula ex quibus.] Bene dixit materiam criminis ac periculi peti ex spectaculis. Vix enim abstinebant histriones, quin locos insignes ex tragœdiis aut attellanis torquerent in malos Principes, si in mores eorum cadere viderentur. quæ si exciperentur consensu & applausu populi, & actores & spectatores rapiebantur ad pœnam. Pauca quædam exempli causa subjiciemus. Tiberio imperante, cum in attellanico exodio hircus vetulus capreis naturam liguriret, visus est designari liguritor Tiberius. Et spectante Imperatore Maximino, qui se ob vastitatem & robur corporis immortalem credebat, pronunciati sunt versus.

Et qui ab uno non potest occidi, à multis occiditur.
Elephas grandis est, & occiditur.
Leo fortis est, & occiditur.
Tigris fortis est, & occiditur.
Cave multos, si singulos non times.

Hinc factum est ut Principes mala conscientia perculsi, quædam ad se pertinentia, quasi de se dicta essent, prava suspicione vindicarent.

Apparentur, inquit, licet.] Hæc in persona cujuslibet civis, qui satius ducat omnino abstinere à spectaculis, quam tanti redimere brevem lætitiam, ut de ludo in carcerem trahatur.

Quæ alia vita esset.] Exaggeratio à comparatione.

Illa rationis expertia] Alia exaggeratio per contentionem. Hæc enim inter se componuntur, animalia rationis expertia, homo rationis particeps. illa immanitatis crimine damnata, homo ipse qui damnat. illa abstinere sui generis animalibus, hominem non solum hominibus non parcere, sed ne consanguineis quidem. In eandem sententiam Plinius lib. 7. Denique cætera animalia in suo genere probe degunt: congregari videmus, & stare contra dissimilia. Leonum feritas inter se non dimicat, serpentium morsus non petit serpentes: ne maris quidem belluæ ac pisces, nisi in diversa genera sæviunt. at hercule homini ex homine plurima sunt mala. Quintil. in pasto cadavere. Hoc non omnes feræ faciunt: & quamvis sensu careant muta animalia, pleraque tamen innocentibus cibis pascuntur: (uti quoque consuerunt inter homines) etiam si qua alienis membris imprimunt dentem, mutuo tamen laniatu abstinent: nec est ulla supra terras adeo rabiosa bellua, cui non imago sua sancta sit. Juvenal. Satyr. 15.

Sed jam serpentum major concordia, parcit
Cognatis maculis similis fera. quando leoni
Fortior eripuit vitam leo? quo nemore unquam
Expiravit aper majoris dentibus apri?
Indica tygris agit rapida cum tygride pacem.
Perpetuam sævis inter se convenit ursis.

Horat in Epod.

Non hic lupis mos, nec fuit rapacibus
Unquam, nisi in dispar, feris.

Augustin. quoque lib. 12. de civit. Neque enim unquam inter se leones, aut inter se dracones, qualia inter se homines, bella gesserunt.

Abstinent suis.] Varia est hujus verbi syntaxis in hac significatione. Livius lib. 1. Duobus Ænea Antenoreque omne jus belli Achivos abstinuisse. Horat. car. 3.

—— Abstineto,
Dixit, irarum calidæque rixæ.

Livius lib. 21. Et Annibali denunciarent, ut à Saguntinis populi Romani sociis abstineret. In quibus singulis exemplis syntaxis variat. Qua autem forma hic Seneca dixit abstinere suis, Livius dixit temperare. Templis, inquit, tantum deûm (ita enim ab Rege edictum fuerat) temperatum est.

Immanitatis crimine damnata.] Plena est locutio, sicut apud Ovid. Fast. 6.

Vixit, ut occideret damnatus crimine regni.

Et Cicero Verr. 7. Nomine sceleris conjurationisque damnati, ad palum alligati, ad supplicium traditi. Quum enim dicimus judico, damno, arguo, accuso te cædis, subauditur crimine vel causa, vel aliquid simile. quod ad imitationem Græcorum dici author est Serv. comment. 11. Æneïd. Illi enim quum dicunt [illegible], subaudiunt [illegible]. Quod vero dixit Cicero Philip. 2. minus usitatum est. Licinium, inquit, Lenticulam de alea condemnatum collusorem suum restituit. quasi dicas condemnari de crimine.

In æquo habet.] Æque existimat, nihilo se humanius gerens erga necessarios, quam extraneos. Habere enim, æstimare interdum significat. Salust. Catil. Neque cuiquam mortalium injuriæ suæ parvæ videntur. multi eas gravius æquo habuere.

Aratrum vetustis urbibus inducere.] Periphrastice designat urbium subversionem, quibus condendis & evertendis consuetudo fuit adhibere aratrum. Virg. Æneid. 5.

Interea Æneas urbem designat aratro.

Horat. car. 1.

Iræ Thyesten exitio gravi
Stravere, & altis urbibus ultimæ
Stetere causæ, cur perirent
Funditus, imprimeretque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.

In ordinem coactam.] Id est: in privatum modum, & quasi unius è populo. tracta, ut quidam volunt, metaphora à disciplina militari, qua milites gregarii in suum quisque locum & ordinem coguntur. Priscian. lib. 18. In ordinem coactus, inquit, inter viles & abjectos numeratus. Liv. lib. 6. Aut huic rogationi qua se in ordinem cogi videbat, obsistere potuit: aut ne illas quidem, propter quas & hæc lata erat, impedire.

Meren clementiam civicam.] Quo facilius hujus loci sensum assequatur lector, sic paucis accipiat, civicam coronam donari antiquitus solitam ei qui civem in prælio servasset, quasi testem vitæ salutisque receptæ. Ideo è fronde querna componebatur, quod cibus vetustissimus querceus fuerit, inquit Gellius. Addit Plutarchus alias rationes, tum in problematis, tum in vita M. Coriolani: seu quia Jovi sacrata est quercus, seu quod facilem militi cibum tum passim, tum promptius exhibet: seu quia inter omnes sylvestres arbores fertilissima, ex qua cibus glandes, potus mulsum, obsonium feræ atque alites glandibus pastæ. fiebat & ex ilice, quod genus superiori proximum est. Jus autem civicæ non temere permittebatur, nisi is qui servatus erat, agnosceret suum Servatorem. qui tamen si non ingenue fatebatur, legibus cogebatur ad hanc confessionem, ut testatur Cicero in oratione pro Plancio. Lucanus lib. 1.

Servati civis referentem præmia quercum.

Ad hanc similitudinem Cæsaribus etiam deferebatur nomine civitatis, quasi generis humani Servatoribus. eratque in postibus palatii suspensa quasi insigne clementiæ. Quod hic obiter designare voluit Seneca. Valer. lib 2. Cæterum ad quercum pronæ manus porriguntur, ubi ob cives servatos corona danda est, qua postes augustæ domus sempiterna gloria triumphant. Ovid. Trist. 3.

En domus hæc, dixi, Jovis est: quod ut esse putarem,
Augurium menti querna corona dabat.

Paulo post.

Causaque suppositæ scripto testante coronæ
Servatos cives indicat hujus ope.

Quod autem hic Seneca civicam dixit sine adjecto, locutio est authoribus familiaris, cujus multa exempla apud Plinium & Suetonium. Virgil. præter aliorum morem civilem dixit, Æneid. 6.

At qui umbrata gerunt civili tempora quercu.

Non hostilia arma detracta.] Quasi diceret nullum triumphum æquiparandum hujus coronæ decori: quemadmodum Scipio dictabat se malle unum servare civem, quam mille hostes occidere.

Hæc divina potentia.] Hoc schema Rhetoribus [illegible] vocatur, duas res aut plures quæ videntur unam vim habere, disjungens.

L. ANNÆI

L. ANNÆI SENECÆ

AD

NERONEM CÆSAREM

DE CLEMENTIA

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

UT de clementia scriberem, Nero Cæsar, una me vox tua maxime compulit: quam ego non sine admiratione & cum diceretur audisse memini, & deinde aliis narrasse. Vocem generosam, magni animi, magnæ lenitatis, quæ non composita, nec alienis auribus data subito erupit, & bonitatem tuam cum fortuna tua litigantem in medium adduxit. Animadversurus in latrones duos Burrus præfectus tuus, vir egregius, & tibi Principi natus, exigebat à te, scriberes in quos, & ex qua causa animadverti velles. Hoc sæpe dilatum, ut aliquando fieret instabat. Invitus invito cum chartam protulisset, traderetque exclamasti, Vellem nescirem literas. O dignam vocem quam audirent omnes gentes quæ Romanum imperium colunt, quæque juxta jacent dubiæ libertatis, quæque se contra viribus aut animis attollunt. O vocem in concionem omnium mortalium mittendam, in cujus verba Principes Regesque juramentum faciant. O vocem publica generis humani innocentia dignam, cui reddetur antiquum illud seculum. Nunc profecto consentire decebat ad æquum bonumque expulsa alieni cupiditate, ex qua omne animi malum oritur: pietatem, integritatem cum fide ac modestia surgere: & vitia diuturno abusa regno, tandem felici ac puro seculo dare locum.

PRoœmium est non longe discrepans à proœmio libri superioris, non quo adhortetur Neronem ut clementiam discat, sed ut sui similis esse pergat. Idque laudantis specie magis quam præcipientis: qua ratione demulcendi sunt Principes, quorum aures veritati delicatæ, acriorem disciplinam non ferunt. Est autem hic liber, quod Erasmo quoque visum est, partim concisus, partim mutilus: ut non facile quis credat sic compositum à Seneca, ut nunc in manibus habetur. Neque tamen pessime nobiscum actum est, quod saltem ad nos qualiscumque pervenit. Videtur autem longe aliud fuisse propositum Senecæ in hoc libro quam in priori. Nam quum illum accommodaret ad sensum popularem, hunc Stoicorum paradoxis & scholasticis argutiis totum aspersit.

Una me vox tua] Hujus rei author est Tranquillus, hoc tantum à Seneca differens, quod admonitum scribit, ut de supplicio cujusdam capite damnati ex more subscriberet.

Quæ non composita.] Id est ad ostentationem aut simulationem artificio conficta: quod orationes arte compositæ, fere captiosæ sint, & ad fallendum præparatæ: sicut contra, veritatis simplex oratio dicitur. Salust. in Jugurth. Non sunt composita verba mea, parum id facio.

Alienis auribus data subito.] Id est: in gratiam audientium prolata, sic ut nil aliud quam aures deleniret. C. Trebonius epist. Cicer. lib. 12. Noli putare mi Cicero me hoc auribus tuis dare. Quasi diceret vocem hanc Neronis ex alto animo profectam, & intimo affectu.

Burrus præfectus tuus.] Hic est Afranius Burrus, cujus Tacitus & Tranquillus meminerunt, imperatoriæ juventæ cum Seneca moderator primo illo quinquennio, quo adeo egregium Principem Nero præstitit. Cui postea Nero remedium ad fauces pollicitus, toxicum misit, quo scilicet facilius sine tali teste & arbitro insaniret. Vir prorsus & militaribus factis, & justitia insignis.

Præfectus tuus] Præfectum prætorio intelligit: quæ dignitas Romæ sub Cæsaribus erat primaria: quod ipsum comprobant Jurisconsulti Aurelius, & Pomponius: quorum ille instar Magistri equitum Præfectum prætorio esse scribit. hic officium ejus tale fere esse tradit, quale Tribuni Celerum apud Reges, apud Dictatores Magistri equitum. Erat autem Magister equitum secundæ potestatis, si Dictator adesset: illo absente, primæ: ut docet Plutarch. in Antonio. Hæc sententia Andreæ Alciato Mediolanensi non placet, quia refragatur constitutioni quæ est sub tit. de præfect. prætorii sive urbis, lib. 12. C. quæ Præfectum prætorio æquat dignitate Magistris equitum ac peditum. quo argumento colligit discretos fuisse Magistratus. Id vero quale sit, dispiciamus. Primum putat, regnante Romulo, eum qui præerat prætorio, solitum etiam in bella prodire, dictumque Magistrum equitum. Hic velim edisserat nobis quis ille fuerit Magister equitum, qui præerat cohortibus prætorianis circa palatium Romuli: quem ne ipse quidem Romulus, ut arbitror, noverat. Omnes enim consentiunt vocatum fuisse, non Magistrum equitum, sed Tribunum Celerum: & eos ipsos Celeres, prout res postularet, nunc equis, nunc pedibus bellare solitos. Subjicit paulo post, ubi Romanorum opes creverunt, distincta fuisse officia: ut Præfectus prætorio excubias ageret ad tuendam Principis salutem, Magister equitum contra hostes imperium tueretur. Hic his terque lapsus est Alciatus. Nam fingit fuisse Magisterium equitum, singularem aliquem Magistratum: quum illo seculo Magistri equitum promiscue vocarentur, qui provincias cum exercitu regerent. Qua ratione dixit Ammian. Marcel. lib. 21. Magistrum peditum, & Ælius Spartia. magistrantem exercitum, pro regentem. Et si constitutionem illam errori suo prætendit, animadvertat in rubrica, ad quam constitutio referenda est, non Magistrum equitum, sed Magistros militum & peditum legi, acsi dicas Præfectos exercituum, sive illi Proconsules sint, sive Prætores, seu quocunque alio nomine vocentur. Ad hæc respondeat quæ volet Alciatus, modo ne sub Albutii persona scurriliter ludat. Nunc quæ de Præfecto prætorio ad hunc locum pertinent, expediamus. Magistratus fuit summus, ut dictum est, sed à parvis initiis ad tantum fastigium productus. Tradit Suet. Augustum certum numerum ex copiis militaribus partim in urbis, partim in sui custodiam allegisse, Et illos quidem in scriptoribus observavi vocari urbanos milites, hos prætorianos. Tacitus lib. 18. Sedecim prætoriæ, quatuor urbanæ cohortes scribebantur, queis singula millia inessent. lib. 17. Addit epistolas Fabius Valens nomine Germanici exercitus ad prætorias & urbanas cohortes, de viribus partium magnificas, & concordiam offerentes. Eodem lib. Tum legiones classesque, & quod raro, præto-

prætorianus urbanusque miles in aciem deducti. Tranq. in Augusto. Legavit prætorianis militibus singula millia nummorum, cohortibus urbanis quingenos, legionariis trecenos nummos. Quamobrem nescio an probe verterit Politianus præfecti cohortibus urbanis, pro eo quod Herodian. dixit ἐπάρχοντα τῶν στρατοπέδων, cum de Plautiano loqueretur. & alibi, urbanas cohortes, quod Herod. dixerat τὰ ἐν τῇ Ῥώμῃ στρατόπεδα, cum satis constet de prætorianis dictum. Jam prætorianæ cohortes dispersæ per hospitia vagabantur, donec castra quibus continerentur, ad urbem Tiberius constituit: quæ castra prætoria vocantur ab Herod. lib. 4. simpliciter τὸ βασίλειον. in iis castris signa habebant, sed singulæ cohortes per vices excubabant, ac stationem habebant in palatio. Tranq. in Othone. Tulerat animus, post adoptionem statim castra occupare, cœnantemque in palatio Galbam aggredi: sed obstitit respectus cohortis quæ tunc excubabat, ne oneraretur invidia, quod ejusdem statione & Cajus fuerat occisus, & desertus Nero. lib. 3. Herodiani Plautianus præfectus prætorio tribunum sic alloquitur: Intrare tibi in cubiculum ubi somnum capiunt, soli nempe licet, redeunte vice nocturnæ custodiæ &c. lib. 4. Simul imperat militibus palatii custodibus, ut se in castra deducerent. lib. 5. At illi animis rumore illo exulceratis indignabundi, neque solitam custodiam miserunt Antonino, & inclusi castris, videre Alexandrum velle in templo ipso dictitabant. Cohortibus duos præfectos creavit Augustus. Sic enim interpretor apud Dionem ἐπὶ ἀρχὰς τῶν δορυφόρων: quoniam Suidas pro eodem nunc ἔπαρχον τῶν δορυφόρων, nunc ἔπαρχον τῶν στρατοπέδων ponit. Herodianus libro 5. σωματοφύλακας καὶ δορυφόρους οἳ δὴ στρατηγικοὶ καλοῦνται. id est corporis custodes & hastati, quos prætorianos vocant. Hoc tamen perpetuum non fuit: quia pro temporis ac rerum varietate, nunc unum fuisse, nunc duos præfectos legimus. Nam & Commodus post cædem Perennii duobus commisit præfecturam, quo in partes dissectam, imbecilliorem contra Principem redderet Et multi Imperatores quum exercitum in hostem educerent, alterum ex præfectis prætorio secum habebant, alterum in urbe relinquebant: quum in urbe starent, uno contenti. Hoc etiam silentio transmittendum non est, equites Rom. assumptos ex more fuisse in eam dignitatem, nec ante Senatori delatam, quam Titus in se reciperet, patre Vespasiano imperante. Author Plinius major, & Tranquil. Verum si Cornelio Tacito credimus, Arretinus Clemens ante eo officio functus fuerat, favore Mutiani, Senatorii vir ordinis, & domui Vespasiani per affinitatem innexus. hist. lib. 20. Quin & id quod de Tito scribunt Plinius & Tranq. videtur Ælius Spartianus ignorasse, qui in Alexandro ad hunc modum tradit. Præfectus prætorio Senatoriam addidit dignitatem, ut viri clarissimi & essent, & dicerentur: quod antea vel rarum fuerat, vel omnino non fuerat, eousque ut siquis Imperatorem successorem præfectum prætorio dare vellet, laticlaviam eidem per libertum submitteret. Alexander autem ideo Senatores esse voluit præfectos prætorio, nequis non Senator de Romano Senatore judicaret. Addendum postremo & illud ex Julio Capitolino, Cæsares præfectis suis osculum dare solitos honoris causa. Eo paulatim pervenerat potestas, militaris primum, deinde res civiles amplexa, quas libera jurisdictione & sine provocatione administrabat, ut non dubitaverint plerique ex eo gradu adspirare ad imperium, & Philippo etiam successerit. Hoc etiam argumento ejus officii magnitudinem conjicere possumus, quod cum Gordianus nepos summa omnia in Misitheum socerum deferre vellet, tantum non imperii participem, nihil habuit præfectura majus. Nostris hominibus non aliter possum repræsentare, quam siquis Constabularii officium cum Cancellariatu jungat. Hæc pluribus quam statueram.

In cujus verba Principes juramentum faciant.] Id est, in cujus verba consentiant, & quasi jurejurando conspirent, Nerone scilicet verba præeunte, ipsis autem in verba concepta jurantibus. sic Acron & Porphyrio accipiunt illud Horat. in Epod.

Quum tu magnorum numen læsura deorum,
In verba jurabis mea.

Hujus etiam locutionis significationem evidenter ostendit Livius lib. 7. Et super lectum stans ferro intento, nisi in quæ ipse concepisset verba, juraret, se patris ejus accusandi causa concilium plebis nunquam habiturum, se eum extemplo transfixurum minatur. Is autem qui alteri verba concipit, dicitur in verba adigere. Ibidem Livius, Pavidus, inquit, tribunus adjurat in quæ adactus est verba. Gellius lib. 16. Quum delectus antiquitus fieret, & milites scriberentur, in jusjurandum eos tribunus militaris adigebat in hæc verba. Tacitus. Imminere Narbonensi provinciæ in verba Vitellii adactæ &c. Eadem ratione dicitur jurare in nomen Principis, & jurare in Leges.

Cui redderetur antiquum illud seculum.] Quod illo seculo aureo, suopte ingenio adeo probe viverent homines, ut nihil legibus opus haberent, ut post Hesiodum omnes fere Poëtæ canunt. Hinc pro moribus Principum nunc aurea vocant secula, nunc ferrea. Virgil.

—— Redeunt Saturnia regna.

Item,

Et toto surget gens aurea mundo.

Et lib. 6. Æneïd.

Augustus Cæsar divûm genus aurea condet
Secula.

Carmen refertur à Suetonio in Tiberium jactatum.

Aurea mutasti Saturni secula Cæsar:
Incolumi nam te ferrea semper erunt.

Cap. II.

FUturum hoc, Cæsar, ex magna parte sperare & confiteri libet. Tradetur istu animi tui mansuetudo, diffundeturque paulatim per omne imperii corpus, & cuncta in similitudinem tui formabuntur. A capite bona valetudo: inde omnia vegeta sunt atque erecta, aut languore demissa, prout animus eorum viget, aut marcessit. Et erunt cives, erunt socii digni hac bonitate, & in totum orbem recti mores revertentur. Parcetur ubique manibus tuis. Diutius me morari hic patere: non ut blandiar auribus tuis: nec enim mihi hic mos est. Maluerim veris offendere, quam placere adulando. Quid ergo est propter quod bene factis dictisque tuis quam familiarissimum esse te cupio? ut quod nunc natura & impetus est, fiat judicium. Illud mecum considero multas voces magnas, sed detestabiles, in vitam humanam pervenisse, celebresque vulgo ferri, ut illam, Oderint, dum metuant. Cui Græcus versus similis est, qui se mortuo terram misceri ignibus jubet: & alia hujus notæ. At nescio quomodo ingenia immania & invisa, materia secundiori expresserunt sensus vehementes & concitatos. Nullam adhuc vocem audivi ex bono lenique animosam. Quid ergo est? ut raro, invitus, & cum magna cunctatione, cum multis dilationibus.

QUod prius dixerat dignam esse vocem cui redderetur aureum illud seculum, ne populi qui sub Romano imperio degebant, indigni essent tam bono Principe, id futurum promittit: ne putet

putet sua tantum interesse Nero, pietatem colere & mansuetudinem, sed publicis quoque moribus plurimum conferre ac conducere: nempe quod solent homines vitam Principis æmulari, inquit Herodianus. Cicero libro tertio de legibus. Ut enim cupiditatibus Principum & vitiis infici solet tota civitas, sic emendari & corrigi continentia. Neque tantum mali est peccare Principes, quanquam est magnum hoc per se ipsum malum quantum illud, quod permulti etiam imitatores Principum existunt. quo perniciosius de Repub. merentur vitiosi Principes: quod non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in civitatem: neque solum obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur: sed etiam quod corrumpunt, plusque exemplo quam peccato nocent. Scribit etiam Plato, quales sint in Rep. Principes, tales solere & reliquos esse cives. Id ipsum proverbio Græco significatur. Ὁποία ἡ δέσποινα, τοῖαι καὶ θεραπαινίδες. Vita enim Principis, ut verissime scribit Plinius, censura est eaque perpetua. ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur: nec tam imperio nobis opus est, quam exemplo. Cui simile est illud Ovid. Fast. 5.

Sic agitur censura & sic exempla parantur,
Cum judex alios quod monet, ipse facit.

A capite bona valetudo] Sumptum à Medicis, qui quum omnibus membris mutuam inesse sympathiam consentiant, caput tamen præcipuam vitæ sedem tradunt: utpote à quo omnes nervi originem trahant: ut non immerito illud dictum sit, caput in homine perinde esse atque radicem in arbore.

Parcetur ubique manibus tuis.] Hoc vero in primis curæ debet esse Principibus, qualem famam ac quale nomen habituri sint ad posteros. Nam ut maxime possint dum vivunt linguas omnium continere, mortui certe linguis non imperant. Imo vero in eos sub quibus minime licet, tum demum avidius effunditur quicquid usquam est convitiorum, cum eorum morte parta libertas. Nullum, inquit Plinius in panegyr. est tempus, quo funestorum Principum manes à posterorum execrationibus conquiescant.

Magnas voces.] Quæ in speciem magnæ sint & animosæ, licet revera indignæ magno animo. Nihil est magnum Stoicis, quod non idem sit bonum, & introrsus solidum. vide Senec. lib. 1. de ira.

Oderint, dum metuant] Verba sunt Atrei ex veteri tragœdia, ut dictum est lib. 1.

Cui Græcus versus.]

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί.

Trimeter est Jambicus, quem sic latine vertere possis.

Me, misceatur igne terra, mortuo.

Ab Erasmo relatus inter parœmias, & quem proverbialem fuisse significat Tranq. in Nerone, quem refert, quodam in sermone communi versum illum dicente, respondisse, ἐμοῦ ζῶντος. Ad hunc senarium allusit Claudianus Ruffinum faciens sic loquentem.

Everso juvat orbe mori, solatia lethi
Exitium commune dabit.

Nec absimilem sententiam laudat ipse Seneca natural. quæst. lib. 6. Egregie, inquit, Vagellius meus in illo inclyto carmine.

Si cadendum est mihi, cælo cecidisse juvat.

Idem licet dicere, Si cadendum est, cadam orbe concusso. Non quia fas est optare publicam cladem, sed quia ingens mortis solatium est, terram quandoque videre mortalem.

Et alia hujus notæ.] Ejusdem generis, & rationis. ducta translatione à forma publica, qua nummi percutiuntur. Seneca Epist. lib. 5. cum vellet demonstrare facta ac dicta sapientis ejusdem rationis esse, Respondeant, inquit, sibi, & una forma percussa sint. Idque quia, ut ait Paulus Jurisconsultus l. 1. ff. de contrahen. empt. Forma publica qua signantur pecuniæ, facit perpetuam æstimationem. Seneca in Medea:

Quam levia fuerint, quamque vulgaris notæ,
Quæ commodavi scelera.

Seneca lib. 19. Epistol. Unicuique nostrum pædagogum dari Deum, non quidem ordinarium, sed hunc inferioris notæ.

Ut raro, invitus] Hunc locum aliter legi in vetustissimo codice adnotavit Erasmus, non tamen sine mendo, ut ipse arbitratur, & ego quoque existimo. Debet enim esse oratio defectiva, in qua subaudiatur verbum principale: hoc sensu, ut raro, invitus, cum magna cunctatione, cum magnis dilationibus subscribas in pœnas & supplicia. sic enim fiet judicium, quod nunc est natura & impetus.

Cap. III.

Et ne forte decipiat nos speciosum clementiæ nomen aliquando, & in contrarium aliquando abducat, videamus quid sit clementia, qualisque sit, & quos fines habeat. Clementia est temperantia animi in potestate ulciscendi: vel lenitas superioris adversus inferiorem, in constituendis pœnis. Plura proponere est tutius, ne una definitio parum rem comprehendat, &, ut ita dicam, formula excidat. Itaque dici potest & inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Illa finitio contradictiones inveniet, quamvis maxime ad verum accedat. Si dixerimus clementiam esse moderationem, aliquid ex merita ac debita pœna remittentem: reclamabitur, nullam virtutem cuiquam minus debito facere. Atqui hoc omnes intelligunt, clementiam esse, quæ se flectit citra id quod merito constitui potest. Hanc contrariam imperiti putant severitatem: sed nulla virtus virtuti contraria est.

Hoc capite nihil aliud agit, quam ut ponat certam definitionem clementiæ quod se facturum secundo loco promiserat in divisione totius operis, ubi admonuimus alio eum prosequi ordine, quam proponeret. Id quam verum sit, nunc lectoribus æstimare promptum fuerit. Quanquam hoc etiam magis usu receptum est, non ut secundo loco res definiatur, sed ut omnis disputatio habeat à definitione exordium. Cur aliter Senecæ visum fuerit, mihi non constat.

Speciosum clementiæ nomen] Quod scilicet prætenditur in vitiis virtutes imitantibus, ut in misericordia. Speciosum autem nomen eleganter dixit, pro colorato & fallaci prætextu. Ovid. Metamor. 7.

——Speciosaque nomina culpæ
Imponis Medea tuæ.

Cornel. Tacit. lib. 20. Cæterum libertas, & speciosa nomina prætexuntur: nec quisquam alienum servitium & dominationem concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet. Curt. lib. 7. Titulus facinoris speciosus præferebatur, vindicta Darii. Quintil. Et dum ostentare discipulos circa speciosiora malunt, compendio morantur.

Clementia est temperantia animi.] Prima finitio, quæ non cohæret: quia non definit protinus clemens esse, qui non habet præsentem ulciscendi potestatem: quem sufficit ita animatum esse, ut ne accepturus sit quidem vindictæ occasionem, etiamsi se maxime offerat. Neque secunda multo melior: quum & par erga parem clementer se gerere possit, & inferior erga superiorem: quum non de effectu, sed de animi affectu quæratur.

Plura proponere.] Non vobis, sed ut differentia latius pateat, & ad nomen clementiæ limitetur.

Formala excidat.] Id est, lege illa formali, quam dialectici in definitione exigunt, ut ad omnia pertineat in quæ cadere potest definitum, nec ad alia transferri possit.

Inclinatio animi ad lenitatem.] Hæc sola definitio omnibus numeris constat.

Huic imperiti contrariam severitatem putant.] Nam quum omnis virtus sit quædam mediocritas inter extrema, quorum alterum in defectum tendit, alterum in excessum, defectus quasi ex diametro opponitur virtuti ad quam refertur, excessus virtutem magis imitatur. Hic ergo quæritur de extremo in defectum: quod putant quidam esse severitatem: quos falli opinione ostendit Seneca: quia severitas est virtus, & pugnare inter se virtutes non possunt. Possunt enim esse diversæ virtutes, non contrariæ: ut clementia & severitas variam quidem habent rationem, sed tamen simul stare possunt: unde & eadem habent extrema, variis rationibus. Crudelitas enim clementiæ est defectus, & excessus severitatis: misericordia vero defectus severitatis, excessus clementiæ.

Cap. IV.

Quid ergo opponitur clementiæ? Crudelitas, quæ nihil aliud est, quam atrocitas animi in exigendis pœnis. Sed quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen sunt: tanquam qui ignotos homines & obvios, non in compendium, sed occidendi causa occidunt: nec interficere contenti, sæviunt: ut Busiris ille, & Procrustes, & Piratæ, qui captos verberant, & in ignem vivos imponunt. Hæc crudelitas quidem: sed quia nec ultionem sequitur, (non enim læsa est: nec peccato alicui irascitur, nullum enim antecessit crimen) extra definitionem nostram cadit, quæ finitio continebat, in exigendis pœnis intemperantiam animi. Possumus dicere non esse hanc crudelitatem, sed feritatem, cui voluptati sævitia est. Possumus insaniam vocare: nam varia sunt genera ejus, & nullum certius, quam quod in cædes hominum & laniationes pervenit. Illos ergo crudeles vocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent: sicut in Phalari, quem ajunt non quidem in homines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum sævisse. Possumus effugere cavillationem, & ita finire, ut sit crudelitas inclinatio animi ad asperiora. Hanc clementia repellit longius à se: nam severitatem illi convenire certum est. Ad rem pertinet quærere hoc loco, quid sit misericordia. Plerique enim ut virtutem eam laudant, & bonum hominem vocant misericordem. Hæc autem vitium animi est. Utraque circa severitatem circaque clementiam posita sunt, quæ vitare debemus, ne per speciem clementiæ in misericordiam incidamus. In hoc leviore periculo erratur: sed par error est à vero recedentium.

Quoniam illud jam positum est, severitatem opponi clementiæ non posse, ne virtutes inter se pugnent: habendum est vitium, quod sit contrarium clementiæ. Erit autem crudelitas, ut sit inclinatio animi ad asperiora. Nam si dicatur atrocitas in poenis exigendis, dabitur aliquid contrarium clementiæ, quod isto nomine non contineatur. Qui enim sine causa sæviunt, crudeles quidem sunt, nec tamen sunt atroces in exigendis poenis: quia pœnas exigunt, causam habent, sed modum non servant.

Busiris ille.] Rex Ægyptiorum, Neptuni & Libyæ filius, qui Thrasii consilio hospites immolabat incognitos, & nullius criminis reos, ut eorum sanguine pluviam eliceret, cujus penuria Ægyptus novem annis laboraverat. tandem ab Hercule interemptus, ut quidam tradunt. Nam Strabo lib. 17. fabulam esse putat quod de eo memoriæ proditum est.

Procrustes.] Atticæ regio , latro, affectus à Theseo eodem genere supplicii, quo multos prius affecerat. supposito enim lecto intendebantur corpora: quæ mutilabantur si majora erant lecto: aut vi trahebantur in parem magnitudinem si minora erant. nomen à [illegible], id est impello. Meminit Ovidius pluribus locis.

Insaniam vocare possumus.] Videtur accepisse nomen insaniæ pro furore, quemadmodum frequenter usurpant scriptores: quamvis Cicero distinguat Tusculan. 3 ut sit Latinis insania, quæ Græcis μωρία: & nobis furor, quæ illis melancholia. sed Celsus lib. 3. phrenesin vocat insaniam, & tria facit phreneticorum genera.

Crudeles vocabo, qui causam habent.] Ne putes hoc esse frigidum Senecæ commentum, sic Servius interpretatur crudeles pœnas, nimias & sævas, non tamen indignas, in [illegible] Æneïd. ubi ait Virgil.

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas.

Sicut in Phalari.] Hic Agrigentinorum tyrannus, cui Perillus taurum æneum fabricavit: quo impositi noxii dum torrentur, tauri mugitum reddebant. Tandem universa Agrigentinorum multitudo in eum impetum fecit: quod nesciret modum pœnis statuere. Hunc Seneca lib. de ira 2. inter eos ponit qui animi causa feritatem exercent in eos à quibus injuriam non acceperunt. Sed fallitur, quia aliter omnes scriptores prodiderunt, & ipse secum pugnat, ut indicat hic locus.

Quid sit misericordia.] Hic de extremo in excessum agitur, nempe de misericordia, quæ licet in speciem conformis clementiæ appareat, quia tamen animi perturbationem secum fert, perdit nomen virtutis, secundum Stoicos. Longe alia extrema ponit Arist. Ethic. 4. sed ex opinione Peripateticorum, qui passiones in sapientem cadere volunt. Verum hæc melius proximo capite.

Bonum hominem vocant misericordem.] Illud sane nobis persuasum esse debet, & virtutem esse misericordiam, nec bonum hominem esse posse, qui non sit misericors, quicquid in suis umbris disputent otiosi isti sapientes: qui an sapientes sint nescio, ut verbis Plinii utar: homines certe non sunt. Hominis est enim affici dolore, sentire, resistere tamen, & solatia admittere, non solatiis non egere. Non immerito igitur aram Misericordiæ antiquitus consecrarant Athenienses. Cicero pro Ligario. Nihil est tam populare quam bonitas, nulla de virtutibus tuis plurimis nec gratior nec admirabilior misericordia est. Juvenalis Satyr. 15.

— Mollissima corda
Humano generi dare se natura fatetur,
Quæ lachrymas dedit: hæc nostri pars optima sensus, &c.

Unde & illachrymabilis, nomen est vitii apud authores. Horat. in Epod.

Non si trecentis quotquot eunt dies
Amice places illachrymabilem
Plutona tauris.

Virgilius Æneïd. 4.

Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Num lachrymas victus dedit? aut miseratus amantem est?

Pro misericordia contra Stoicos lege August. lib. 9. & lib. 14. de civit.

In hoc leviore.] Utpote in excessu, qui majorem habet similitudinem virtutis, quam defectus. Deinde quia melius est nocentem relinqui impunitum, quam innocentem puniri.

Sed par error.] Paradoxum Stoicorum, Peccare est transire lineas: quod quum semel feceris, culpa commissa est. quam longe progrediare quum semel transieris, ad augendam transeundi culpam nihil pertinet.

Cap. V.

Ergo quemadmodum religio deos colit, superstitio violat: ita clementiam mansuetudinemque omnes boni præstabunt: misericordiam autem vitabunt. Est enim vitium pusilli animi, ad speciem alienorum malorum succidentis. Itaque pessimo cuique familiarissima est. Anus & mulierculæ sunt quæ lachrymis nocentissimorum moventur: quæ, si liceret, carcerem effringerent. Misericordia non causam sed fortunam spectat, clementia rationi accedit. Scio male audire apud imperitos sectam Stoicorum, tanquam nimis duram, & minime Principibus Regibusque bonum daturam consilium. Objicitur enim illi quod sapientem negat misereri, negat ignoscere. Hæc si per se ponantur, invisa sunt. videntur enim nullam spem relinquere humanis erroribus, sed omnia delicta ad pœnam deducere. Quod si est, quid in hac scientia, quæ dediscere humanitatem jubet, portamque adversus fortunam certissimum mutuo auxilio claudit? Sed nulla secta benignior leniorque est, nulla amantior hominum, & communibus bonis attentior: ut propositum sit usui esse aut auxilio, nec sibi tantum, sed universis singulisque consulere. Misericordia est ægritudo animi ob alienarum miseriarum speciem: aut tristitia ex alienis malis concepta, quæ accidere immerentibus credit. Ægritudo autem in sapientem virum non cadit. Serena enim ejus mens est, nec quicquam incidere potest quod illam obducat. Nihil æque hominem quam magnus animus decet. Non potest autem magnus esse idem si metus & mœror contundit, si mentem obducit & contrahit. Hoc sapienti ne in suis quidem accedet calamitatibus, sed omnem fortunæ iram reverberabit, & ante se franget: eandem semper faciem servabit placidam, & inconcussam. quod facere non posset, si tristitiam reciperet. Adjice quod sapiens providus est, & in expedito consilium habet. Nunquam autem liquidum sincerumque ex turbido venit. Tristitia enim inhabilis est ad despiciendas res, utilia excogitanda, periculosa vitanda, æqua æstimanda. Ergo non miseretur, quia & sine miseria animi facit cætera omnia quæ qui miserentur.

Religio deos colit.] Quam habet proportionem superstitio ad religionem, eandem habet misericordia ad clementiam: quemadmodum crudelitas in eadem est proportione ad clementiam, qua impietas ad religionem. Superstitio autem vituperatur: ergo & misericordia. Quintil. Ut à diligenti curiosus, ita à religione superstitio distat. Cic. lib. 2. de nat. deorum. Non philosophi tantum, verum etiam majores nostri superstitionem à religione separaverunt. Nam qui totos dies precabantur & immolabant ut sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati: quod nomen patuit postea latius. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter retractarent, & tanquam relegerent, sunt dicti religiosi. Ita factum est alterum vitii nomen, alterum laudis. Non tamen omnibus recepta est etymologia quam verbo superstitionis dedit Cic. Nam Servius octavo comment. Æneïd. & Donat. in Andriam, superstitionem dictam putant, quod plerumque cadat hoc vitium in aniculas, quæ multis ætate sunt superstites: Lucretius quasi rerum nobis superstantium, hoc est cœlestium inanem religionem. Idem etiam Servius in 12. Æneïd. quia superstet capiti omnis religio. quemadmodum de ipso nomine religionis non consentiunt cum Cicerone Lactantius & Macrobius, quorum alter à relegendo, alter à relinquendo derivat. Vide etiam quædam apud August. lib. 6. de civitat.

Scio male audire.] Priusquam reddat rationem cur misericordiam improbent Stoici, per modum [illegible] refellit eorum opinionem, qui id vitio vertunt Stoicis, quod sunt sine affectu, & malorum alienorum sympathia. Et sane ut male loquantur, qui ita præcise accipiunt Stoicorum dogma, quasi nulli ignoscant: ita ipsi invexerunt commentum argutum magis quam verum. Cicero multum effuse in eos ludit in oratione pro Muræna. Fuit quidam, inquit, summo ingenio vir Zeno, cujus inventorum æmuli, Stoici nuncupantur. Hujus sententiæ sunt, & præcepta hujusmodi: sapientem gratia nunquam moveri, nunquam cujusdam delicto ignoscere: neminem misericordem esse, nisi stultum & levem: viri non esse neque exorari, neque placari. solos sapientes esse, si distortissimi sunt, &c. & multa in hanc sententiam. & Horat. Sermonum 1. Bene audire, & male audire dicimus ex imitatione Græcorum, pro laudari, & vituperari. Cic. lib. 6. ad Attic. Qui me idcirco putent bene audire velle, ut ille male audiat, & recte facere non meæ laudis, sed illius contumeliæ causa. Et lib. 10. Qui nos recte facere, & bene audire vult. Terent. in prolog. Phorm. bene dictis si certasset, audisset bene. & in Phorm. Si herum insimulabis avaritiæ, male audies. Quintilian. in corpore projecto. Ubi virtus? ubi? peristi miser, & male audis.

Misericordia est ægritudo animi] Hic totius rei cardo vertitur. Misericordiam Stoici rejiciunt, quia est animi ægritudo. Passiones vero, quia animi statum & tranquillitatem obturbant, semper vitiosæ sunt: Igitur vitium est misericordia. Salust. in oratione Cæsaris. Omnes homines qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet. Haud facile animus verum providet, ubi illa officiunt. Quintil. lib. 6. Nam cum irasci, favere, odisse, misereri cœperunt, agi jam rem suam existimant: & sicut amantes de forma judicare non possunt, quia sensum oculorum præmit amor: ita omnem inquirendæ veritatis rationem judex amittit occupatus affectibus. æstu fertur, & velut rapido flumini obsequitur. Ideoque ut idem Quintil. recitat lib. 5. Fuerunt & clari quidam authores quibus videretur solum oratoris officium docere. Namque affectus duplici ratione excludendos putabant. Primum, quia vitium esset omnis animi perturbatio. Deinde, quia judicem à veritate depelli misericordia, vel ira, similibusque non oportet. In eundem sensum misericordiam definit August. lib. 9. de civit. licet aliis verbis. Quid autem est, inquit, misericordia, nisi alienæ miseriæ in nostro corde compassio, qua utique si possumus, subvenire cogimur?

Ægritudo in sapientem] Ægritudo, ut definit Cicer. lib. 4. Tusc. est opinio recens præsentis mali, in quo demitti, contrahique animo, rectum esse videatur. Atque ut ægrotatio in corpore, inquit idem lib. 3. ita ægritudo in animo, nomen habet non semotum à dolore. Reperias tamen hæc duo verba sæpe confusa in authoribus, ut animi ægrotatio, & corporis ægritudo dicatur. Terent. in Phorm. Matrem ipsam ex ægritudine miseram mors consecuta est. Cic. Definiunt animi ægrotationem, opinionem vehementem de re non expetenda, tanquam valde expetenda sit. Huic autem ægritudini, ut est animi contractio, opponitur [illegible]. id est, æquanimitas.

Serena enim ejus mens est] Hic etiam statuit apathian & ἀναλγησίαν, ut nullus prorsus affectus sapientem tangat. Quod an verum sit, non est hujus propositi disputare. Lege rationes quibus nituntur 3. & 4. Tuscul. Cic. & lib. Senec. de ira.

Mentem obducit & contrahit.] Hominem enim animi ut diffunduntur lætitia, ita contrahuntur ægritudine. Cic. Tuscul. 4. Eodem enim vitio est effusio animi in lætitia, quo in dolore contractio. Idem in Lælio. Ut bonis amici quasi diffundatur, & incommodis contrahatur. lib. 1. Epist. ad Q. fratrem.

Ne contrahas aut demittas animum, neve te obrui tanquam fluctu, sic magnitudine oegotii patiaris. Gell. lib. 19. Sapientis animum paulisper moveri, & coutrahi, & pallescere uecessum est. Obducere dixit, quasi nebulis obtenebrare.

In expedito consilium habet.] Seneca ad Luc lib. 10. Consilium sub die nasci debet, imo sub hora. hoc quoque nimis tardum est: sub manu, ut ajunt, consilium nascatur. Pugnat autem consilium promptum & expeditum habere, & passionibus transversum agi. Illud enim rationem desiderat bene compositam, hæ cum ratione stare non possunt.

Cap. VI.

VOlo facere libens, quæ alius animo faciet. Succurret alienis lacbrymis, non accedet. Dabit manum naufrago, exuli hospitium, egenti stipem, non hanc contumeliosum, qua pars major horum qui se misericordes videri volunt, abjicit & fastidit quos adjuvat, contingique ab his timet: sed ut homo homini ex communi dabit. Donabit lacbrymis maternis filium, & catenas solvi jubebit, & ludo eximet, & cadaver etiam noxium sepeliet. At faciet ista tranquilla mente, vultu suo. Ergo non miserebitur sapiens, sed succurret, sed proderit, in commune auxilium natus, ac publicum bonum, ex quo dabit cuique partem: etiam ad calamitosos pro portione improbandos, & emendandos bonitatem suam permittet. Afflictis vero & fortius laborantibus multo libentius subveniet. Quotiens poterit, fortunæ intercedet. Ubi enim opibus potius utatur aut viribus quam ad restituenda quæ casus impulit? Vultum quidem non dejiciet, nec animum. Cæterum omnibus dignis proderit, & deorum more calamitosos propitius respiciet. Misericordia vicina est miseriæ, habet enim aliquid trahitque ex ea. Imbecilles oculos esse scias, qui ad alienam lippitudinem & ipsi suffunduntur. tam mehercule quam morbum esse, non hilaritatem, semper arridere ridentibus & ad omnium oscitationem ipsum quoque os diducere. Misericordia, vitium est animorum nimis miseriæ faventium: quam siquis à sapiente exigit, prope est ut lamentationem exigat, & in alienis funeribus gemitus. At quare non ignoscet vacuus? Constituamus nunc quoque quid sit venia, ut sciamus dari illam à sapiente non debere. Venia est pœnæ meritæ remissio. Hunc sapiens quare non debeat dare, reddunt rationem diutius, quibus hoc propositum est.

SUccurret alienis lachrymis, non accedet] Hac re potissimum sapientem suum censeri volunt Stoici, si velut ex editissima arce fortunam spectet in rebus humanis ludentem, & nihil ad se pertinere casus suos aut alienos reputet: non doleat si quid sibi parum lætum acciderit: nec aliorum lachrymis compatiatur: sed quia in commune bonum genitus est, quibus potest opem afferat, & qoos potest opera & industria sua sublevet.

Dabit manum naufrago.] Id est manum porriget, ut illi auxilietur. quod frequentius dicitur porrigere. Quintil. in ægro redempto. Si duos pariter naufragia raperent, illi porrigerem manum, quem jam membrorum contentione lassatum fluctus hauriret. Virgil. Æneïd. 6.

Da dextram misera, & tecum me tolle per undas.

Quanquam & hoc reperitur. Quintil. lib. 2. Ut velocissimus quisque si forte iter cum parvulo faciat, det manum, & gradum suum minuat, nec procedat ultra quam comes possit. Alioqui dare manum est cedere.

Non hanc contumeliosam] Advertant hic nostri homines, quorum permulti longe absunt ab hac ethnicorum philosophorum mansuetudine: quos siquando contingat stipem pauperi erogare, quasi parum sit ex eorum dignitate in manum dare, contumeliæ causa abjiciunt.

Catenas solvi jubebit.] Ut si à piratis captus sit, redimet, & asseret in libertatem.

Ludo eximet.] Aut gladiatorio, aut venatorio. Instituebantur enim servi, alii ad venationem, qui ad populi voluptatem cum feris in arena depugnarent: alii ad gladiaturam, qui per paria simul committerentur. Dicuntur autem gladiatores ac venatores ludo eximi, qui ex illa necessitate liberantur. quod etiam à ludo redimere dicitur. Quintil lib. 8. Ut in eum quem sæpius à ludo redemerat soror, agentem cum ea talionis, quod dormienti pollicem recidisset, Eras dignus ut haberes integram manum. Sic enim auditur, ut depugnares.

Fortunæ intercedet.] Honesta translatio. ut enim Consulibus & Senatoribus intercedebant Tribuni, cum obsistebant illis, si plebem insolenti imperio premerent: ita fortunæ intercedit, qui, ut vulgo loquimur, se opponit, & obviam it casui, ut alterum tueatur à fortunæ injuria. Plinius junior. Intercedere casibus, occursare fortunæ. Exempla passim occurrunt apud Livium, & alios. Non video cur Erasm. maluerit interdicere apud Tranq. in vita Tiber. ubi prius intercedere legebatur, in his verbis. Etiam virgo Vestalis fratrem injussu populi triumphantem, ascenso simul curru, usque in capitolium prosecuta est: ne vetare aut intercedere fas cuiquam Tribunorum esset.

Vultum non dejiciet, nec animum.] Quod Cic. nunc abjicere, ounc demittere dicit, Livius defigere. Libro primo. Silentium triste ac tacita mœstitia ita defixit animos, ut præ metu obliti quid relinquerent, quid secum ferrent, deficiente consilio, &c.

Imbecilles oculos.] Facit similitudinem à corpore ad animum. Si sunt imbecilles oculi, qui ad alienam lippitudinem suffunduntur, ergo est imbecillis animus, qui ad alienam miseriam movetur misericordia. Hoc tamen naturaliter evenire tradit Alexander Aphrodiseus in problem. quia oculi humecti sunt & molles, atque affectibus expositi. Tum quia sanitas ex habitudine modica, vitium ex immodica accidit. Quod igitur modicum, facilius ab immodico mutatur ac vertitur, quam contra. Ergo lippitudo quæ immodica quædam habitudo est, facile sanitatem utpote modicam demutat. Fit autem mutatio naturali corporum inter se consensu.

Ad omnium oscitationem ipsum os diducere.] Oscitatio ab ore ciendo, id est commovendo dicta, ut docet Donatus in Andriam, provenit plerumque ex supina securitate & ignavia. interdum tamen naturæ vitium magis quam hominis: unde oscedo appellatur, ut meminit Gell. lib. 4. cap. ultimo. Et hoc naturale esse putat Alexander, ut qui oscitantem videant, & ipsi oscitent: quia natura animantium, maximeque ratione carentium similitudinum quendam consensum, itemque affectuum habet: atque ita fit ut mejente asello, cæteri item mejant, cum sint urina repleti.

Vacuus.] Id est, omni affectione & passione animi vel misericordia vel ægritudine solutus ac liber. Cum enim sine adjecto ponitur, id significat. Ovid. Tristium 2.

Aut si, quod mallem, vacuus fortasse fuisses.

Et in epistola Sapphus.

Proveniunt vacuæ carmina mentis opus.

Cicer. Verr. 2. Animo cœpi multo magis vacuo ac soluto nihil aliud nisi de judiciis agere & cogitare.

Pœnæ meritæ remissio.] Controversia in verbis est: de re quidem convenit. Cur enim qui veniam largitur, potius pœnam meritam remittere dicitur, quam ignoscere, & quadam facilitate pœnam temperare? Deinde nihil obstat quo minus clementia aliquid remittat quod severitas jure & merito puniret. Potest igitur clementia meritam pœnam remittere, si id ex causa faciat.

CAP. VII.

EGo ut breviter tanquam in alieno judicio dicam, et ignoscitur, qui puniri debuit. Sapiens autem nihil facit quod non debet, nihil prætermittit quod debet. Itaque pœnam quam exigere debet, non donat: sed illud quod ex venia consequi vis, honestiore tibi via tribuit. Parcit enim sapiens, consulit, & corrigit. Idem facit quod si ignosceret, nec ignoscit: quoniam qui ignoscit, fatetur aliquid se quod fieri debuit, omisisse. Aliquem verbis tantum admonebit, pœna non afficiet, ætatem ejus emendabilem intuens. Aliquem invidia criminis manifeste laborantem, jubebit incolumem esse: quia deceptus est: quia per vinum lapsus. Hostes dimittet salvos, aliquando etiam laudatos, si honestis causis, pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti sunt. Hæc omnia non veniæ, sed clementiæ opera sunt. Clementia liberum arbitrium habet: non sub formula, sed ex æquo & bono judicat: & absolvere illi licet, & quanti vult æstimare litem. Nihil ex his facit tanquam justo minus fecerit: sed tanquam id quod constituit, justissimum sit. Ignoscere autem est, quæ judicas punienda, non punire. Venia, debitæ pœnæ remissio est. Clementia hoc primum præstat, ut quos dimittit, nihil aliud illos pati debuisse pronunciet. Plenior est ergo quam venia, & honestior. De verbo (ut mea fert opinio) controversia est, de re quidem convenit. Sapiens multa remittet: multos parum sanos, sed sanabilis ingenii, servabit. Agricolas bonos imitabitur, qui non tantum rectas procerasque arbores colunt, sed illis quoque quas aliqua depravavit causa, adminicula quibus regantur, applicant. Alias circumcidunt, ne proceritatem rami premant. Quasdam infirmas vitio loci, nutriunt. Quibusdam aliena umbra laborantibus cælum aperiunt. Secundum hæc videbit perfectus sapiens quod ingenium qua ratione tractandum sit, donec in rectum prava flectantur.

QUidquid hic disputat Seneca, uno verbo subverti potest. Non enim procedit argumentum: remisit pœnam meritam, ergo prætermisit quod facere debuit. pœnam enim condonavit cum laude clementiæ, quam cum laude severitatis irrogare potuit: & qui talionem exigit ab authore injutiæ, nihil agit quod ille non meruerit: nec tamen prætermittit quod facere debuit, si injuriam inultam esse patitur.

Parcit enim sapiens.] Hæc omnia eo spectant, ut ostendat sapientem clementiæ suæ causam posse reddere.

Non sub formula judicat.] Id est ad: præscriptum summi juris, quemadmodum judices, qui ex legum præscripto pronunciant. Marcel. tit. de pœnis, lib. 48. ff. Respiciendum est judicanti ne quid aut durius, aut remissius constituatur, quam causa deposcit. Nec enim aut severitatis aut clementiæ gloria affectanda est, sed perpenso judicio, prout quæque res expostulat, statuendum est. Quintil. lib. 5. Deprecatio rara admodum, & apud eos solos judices, qui nulla certa forma pronunciandi tenentur.

Quanti vult æstimari litem.] Æstimare enim litem, non solum est concipere conclusiones ad damna & interesse, ut loquuntur Pragmatici, sed etiam criminaliter intendere: qua ratione dixit Cicero in orat. pro Cluentio, æstimare litem capitis. Dicitur autem tam ipse judex quam actor litem æstimare. Plutarchus dicit Ciceronem accusatorem in causa Verris litem æstimasse septingentis quinquaginta millibus sestertiis. Gel lib. 20. Æstimata lite judex hominem pecuniæ damnabat. Clementia ergo æstimat litem quanti vult: quia ejus sententia non debet limitari ad actionis formulam.

FINIS.